

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

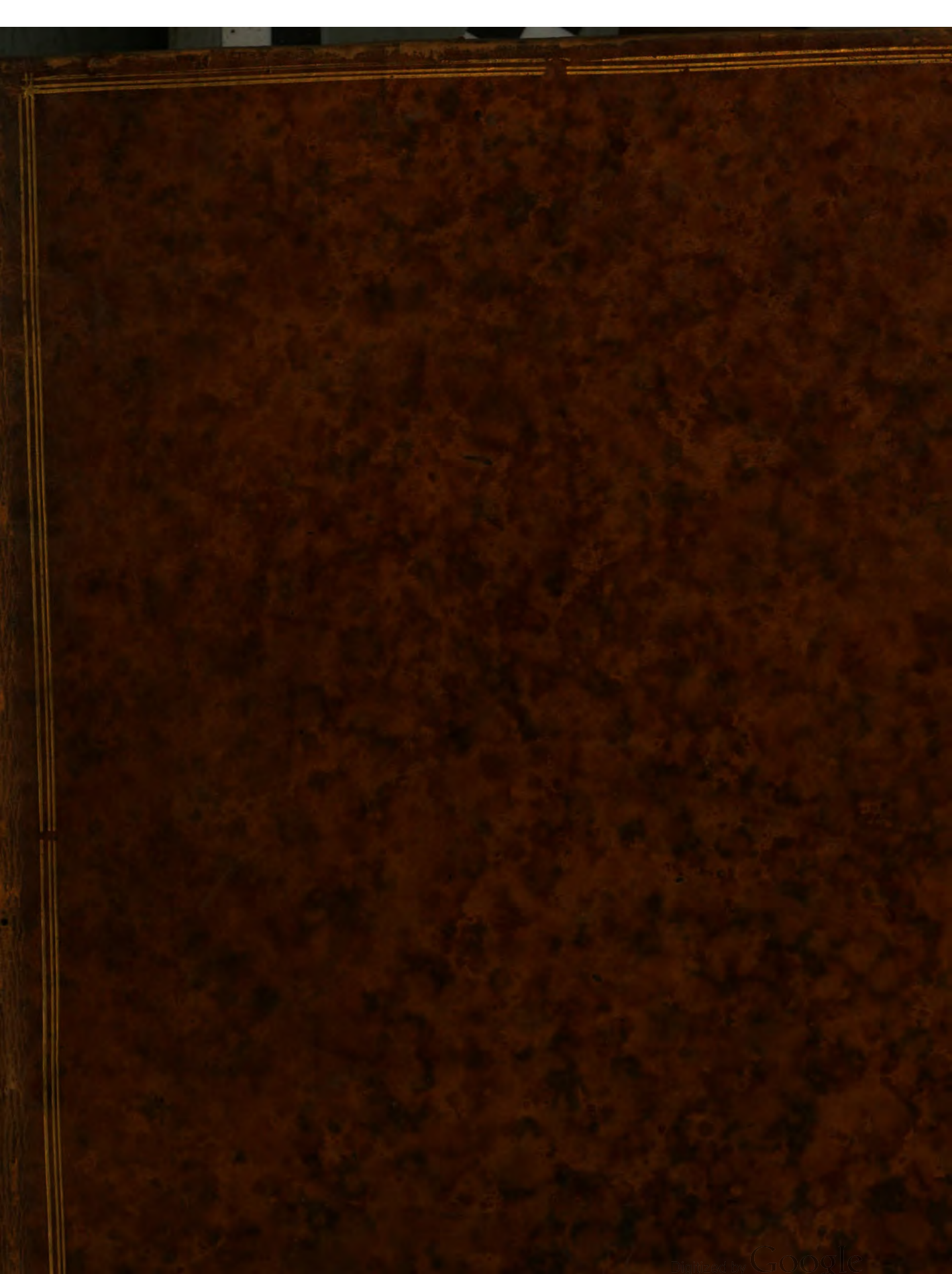
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

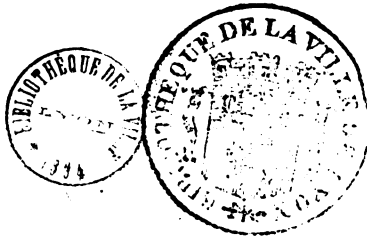

704085

**P. VIRGILII MARONIS
O P E R · U M**

TOMUS SECUNDUS.

OFFICIAL RECORDS

IN THE YEAR 1900

RECORDED

P. VIRGILII MARONIS O P E R A,

CUM INTEGRIS & EMENDATIONIBUS COMMENTARIIS
SERVII, PHILARGYRI, PIERII.

Accedunt

FULVII URSINI, GEORGII FABRICII, FRANCISCI
NANSII, JOH. MUSONII, TANAQUILLI FABRI,
Et Aliorum, ac praecipue

NICOLAI HEINSII
NOTAE NUNC PRIMUM EDITAE:

*Quibus & suas in omne opus Animadversiones, & Variantes in SERVIVM
Lectiones addidit*

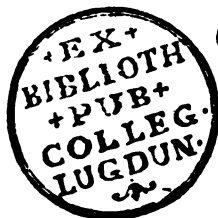
PETRUS BURMANNUS.

Post cujus obitum interruptam Editionis curam suscepit & adornavit

PETRUS BURMANNUS JUNIOR.

Cum indicibus accuratissimis & figuris elegantissimis.

T O M U S I I

AMSTELÆDAMI,

Sumptibus JACOBI WETSTENII

M. D. CCXLVI.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER PRIMUS.

MAURI SERVII HONORATI GRAMMATICI,
IN VIRGILII AENEIDOS LIBR. I.
COMMENTARIUS.

N^o exponendis auctoribus haec considerata sunt: Poëtae vita: Titulus operis: Qualitas carminis: Scribentis intentio: Numerus librorum: Ordo librorum: ² Explanatio. Virgilii haec ³ vita est: Ortus fuit Patre Virgilio, matre Maja. Fuit civis Mantuanus, quae civitas est Venetiae. Diversis in locis operam ⁴ literis dedit: nam & Cremonae, & Mediolani, & Neapoli studuit. Adeo autem verecundissimus fuit, ut ex moribus cognomen acciperet: nam dictus est Parthenias: omni vita probatus. Uno tantum morbo laborabat: nam impatiens libidinis fuit. Primum ab ⁵ Virgilio hoc distichon factum est in Balistam, latronem:

*Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus,
Nocte ⁶ die tutum carpe, viator, iter.*

Scripsit etiam ⁷ [septem sive] octo libros hos: ⁸ *Cirinam*, *Aetnam*, *Culicem*, ⁹ *Priapeiam*, ¹⁰ *Catalepton*.

VARIAE LECTIONES IN SERVIO.

¹ Haec desunt multis editionibus, sed in Steph. & recentioribus leguntur. ² Explanatio Virgilii. Haec vita V. Reg. ³ vita est, Patre Virgilio, matre Maja fuit V. L. R. patre sigulo Vof. Steph. & V. a m. pr. matre vero Maja al. ⁴ deest Vof. ⁵ deest V. L. Vof. R. Steph. ⁶ *dicque tuum* V. ⁷ desunt al. ⁸ *Cerina* L. *Cerina* Vof. R. *Cariniam* Steph. Hein-
sus volebat *Cirin*. ⁹ *Priapeiam* al. *Priapeam* Steph. ¹⁰ *Catelepton* V.

Tom. II.

A

Non, Epigrammata, Copam, Diras. Postea, ortis bellis civilibus, inter Antonium & Augustum; Augustus victor Cremonensium agros, ¹¹ quia pro Antonio senserant, dedit militibus suis. Qui cum non sufficerent, his addidit agros ¹² Mantuanis sublatos; non propter civium culpam; sed propter vicinitatem Cremonensium. Unde ¹³ ipse in Bucolicis Ecl. ix. 28. *Mantua, vae miserae nimium vicina Cremonae.* Amissis ¹⁴ agris Romam venit: & usus patrocínio Pollionis & Maecenatis, solus agrum, quem amiserat, ¹⁵ recipere meruit. Tunc ei proposuit Pollio, ut carmen Bucolicum scriberet, quod eum constat triennio scripsisse, & emendasse. Item proposuit Maecenas Georgica, quae scripsit, emendavitque septem annis. Postea ab Augusto ¹⁶ Aeneidem propositam scripsit, annis undecim; sed nec emendavit, ¹⁷ [nec edidit.] Unde eam moriens praecepit incendi. Augustus vero, ne tantum opus periret, Tuccam & ¹⁸ Varum hac lege iussit emendare, ut superflua demerent; nihil adderent tamen. Unde & semiplenos ejus invenimus versiculos, ut: *Hic curtus* ¹⁹ fuit: & aliquos detractos, ut in Principio: nam ab *Armis* non coepit; sed sic:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena

Carmen, & egressus silvis vicina coëgi,

Ut quamvis avido parerent arva colono:

Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis.

Et in secundo 566. hos versus constat esse detractos: *Aut ignibus aegra dedere. Jamque adeo super unus eram &c.* ²⁰ [usque ad] *Cum mihi se non ante:* ²¹ [quos invenimus, cum pervenerimus ad eum locum, de quo detracti sunt.] ²² [Periit autem Tarenti, in Apuliae civitate: nam dum Metapontum cupit videre, valetudinem ex solis ardore contraxit. Sepultus autem Neapoli, in cuius tumulo, ab ipso compositum, est tale distichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc

Parthenope. Cecini pascu, tura, duces.

Titulus est AENEIS, derivativum nomen ab *Aenea*, ut a *Theseo Theseis*: Sic Juvenalis i. Sat. 2. *Vexatus toties ranci Theseide Codri.* Qualitas carminis patet: nam est metrum Heroicum, & actus mixtus; ubi & Poëta loquitur, & alios inducit loquentes. Est autem Heroicum, quod constat ex divinis humanisque personis, continens vera cum fictis: nam Aeneam ad Italiam venisse manifestum est. Venerem vero locutam ²³ cum Jove, ²⁴ missumve Mercurium, constat esse compositum. Est autem stylus grandiloquus, qui constat ²⁵ alto sermone, magnique sententiis. Scimus enim tria esse genera dicendi, Humile, Medium, Grandiloquum.

Intentio Virgilii haec est, Homerum imitari, & Augustum laudare a parentibus: namque est filius ²⁶ Atiae, quae nata est de Julia, sorore Caesaris: Julius autem Caesar ab Iulo ²⁷ filio Aeneae, originem ducit, ut confirmat ipse Virgilius ²⁸ dicens: i. 288. *A magno* ²⁹ *dimissum nomen Iulo.*

De numero librorum nulla hic quaestio est, licet in aliis inveniat Auctoribus. Nam Plautum alii ³⁰ dicunt xx. & unam ³¹ fabulam scripsisse: alii xl. alii c. Ordo quoque manifestus est; licet quidam superflue ³² dicant Secundum Primum esse, Tertium Secundum, ³³ & Primum Tertium: ideo, quia ³⁴ primo Ilium concidit; post erravit Aeneas; inde ad Didonis regna pervenit: nescientes hanc esse artem Poëticam, ut a mediis incipientes per narrationem ³⁵ prima reddamus, & nonnunquam futura ³⁶ praecoccupemus, ut per vaticinationem: quod ³⁷ etiam Horatius sic ³⁸ praecipit in Arte poëtica, dicens: *Ÿ. 43.*

Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici

Pleraque differat, & praesens in tempus omittat.

Unde constat perite fecisse Virgilium. Sola superest Explanatio, quae in sequenti expositione probabitur. Haec, quantum ad Aeneidem pertinet, dixisse sufficiat: nam Bucolicorum & Georgicorum alia ratio est. Sciendum praeterea est, ³⁹ quod sicut nunc dicturi therna proponimus; ita veteres incipiebant ⁴⁰ carmen a titulo carminis sui, ut puta: *Arma virumque cano.* Lucanus: *Bella per Emathios.* Statius: *Fraternas acies alternaque regna profanis.*

¹¹ qui Steph. al. ¹² Mantuanorum V. al. Mantuanos L. Vof. R. ¹³ & ipse V. ille al. ¹⁴ ergo agris L. V. R. Vof. ¹⁵ deest V. R. L. Vof. Steph. ¹⁶ rogatus Aeneidem Steph. ¹⁷ desunt R. ¹⁸ Varrum al. ¹⁹ fuit V. ²⁰ integri versus leguntur in V. L. Vof. R. Steph. ²¹ haec Fuldeni debentur. ²² haec desunt omnibus Mf. & Steph. sed leguntur in al. ²³ esse Fuld. ²⁴ missum ut V. ²⁵ altero Fuld. sed alto Salmasius tueretur ad Vopisc. Probum cap. 11. ²⁶ Acciae V. Aetiae L. Steph. Satae R. ²⁷ deest V. L. R. ²⁸ deest omnibus Mf. & Steph. ²⁹ dimissum V. Vof. ³⁰ deest V. ³¹ fabulas Fuld. Steph. ³² dicunt Fuld. secundum librum Steph. secundum nunc pr. V. ³³ etiam primam Steph. ³⁴ a primo V. primum Steph. ³⁵ ad prima redeamus Fuld. ³⁶ praecoccupemus per V. L. ³⁷ & Fuld. ³⁸ praecipit V. Vof. ³⁹ qui sicut V. ⁴⁰ carmina titulo carminis sui Fuld.

ILLE ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus sitis, vicina coëgi,
Ut

VARIORUM.

ILLE EGO. Priores quatuor versus sine dubio Virgilio sunt, sed (ut interpretes ajunt) a Tucca & Vario sublatis: qui recte an secus fecerint, alio fortasse loco dicemus. FABRIC. Valde digladiatur pro hisce quatuor versibus Pierius, cum tamen ex suis codicibus nullum nuncupet testem, de vetustioribus loquor, in quo legantur. Ex nostris certe nec Mediceus ille, qui unus instar multorum habet, nec Menteliani duo, nec caeteri agnoscunt, quos complures evolvi, praeter unum, qui munus ad me pervenit a viro doctissimo Carolo Sprotio Aquigranensi, in quo legebantur ante argumenta Aeneidos illa, quorum initium, *Primus habet Libyam* &c. addita inscriptione, *Hi quatuor versus praeponuntur Aeneidi*. Legebantur quoque pari modo in uno Hamburgensi, & olim in Montalbano, sed postea erasi, ita tamen, ut vestigia priscae scripturae nonnulla etiamnum apparerent. Legebantur & in tribus Moreti, & in Schefferi chartaceo & Veneto. sed codices hi ab ipso contextu Maronis versus istos nonnihil separatos exhibebant. Paulo vetustiores tamen, uti jam diximus, haud agnoscunt. Et sane Maroniana maiestate indignos esse stipes oportet sit, qui non videat. Nasonem in illo versu, *Arma virumque cano*, divinae Aeneidos agnovisse initium, satis manifestum est. apud quem II. Trist. 533. haec habes,

*Et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor
Transtulit in Tyrios arma virumque toros.*

Persius quoque id ipsum confirmat agens de Virgilio Sat. I. 110.

Arma virum, nonne hoc spinosum?

& Martialis VIII. 56.

Protinus Italiam concepit, & arma virumque.

quibus si mihi obiectat Pierius auctoritatem nescio quorum homuncionum ex plebe Grammatica, quod facit, nae ille magno conatu nugas egerit magnas. Confirmandae meae sententiae, addo, & alium Nasonis locum ex lib. I. Amor. xv. 25.

*Tityrus & segetes Aeneiaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.*

ubi trina Maronis Poëmatum initia conjunxit. Aufonius in Epigrammatis

Arma virumque docens, atque arma virumque peritus

Non duxi uxorem, sed magis arma domum.

exstat locus Epigr. cxxxvii. nam totum non vacat describere: qui cum ex Graeco, quod Anthologiae lib. I. cap. 17. exstat, & ad Iliados initium adludit, sit expressum, non aliud Aeneidos principium agnovisse Aufonium pro re tam certa & indubitata habeo, quam id quod nos Maroni nunc adferimus. Graecum Epigramma audi.

Μῆνι τ' ὀλομένην γαμήτην ὁ τάλας γενέμενος,

Καὶ παρὰ τῆς τέχνης, μνηδ' ἀρξάμενθ'.

Ὡ μὲν ἰγὼ πολύμυτις ἔχων διχόλοτον ἀνάγκην,

Τέχνης γραμματικῆς κ' γαμήτης μαχημης.

denique Martialis idem in Apophoretis lib. XIV. 185.

Accipe sacundi Culicem, studiose, Maronis,

Ne nucibus possitis arma virumque legas.

Sidonius quoque, & ipse Virgilius apud Fulgentium in continentia sua manifeste. Denique tale dicendi exordium sumimus. ARMA VIRUMQUE CANO. & deinde, *an non ab armis inciperem*. & ibidem plura ad rem. HEINS. Versus hos olim non agnitos Virgilianos, aut certe non Aeneidos libris praepositos, ostendit praecipue Sergius in Donatum pag. 1831. & 1838. ubi primum Aeneidos versum vocat, *Arma virumque cano*. Priscianus quoque in partitionibus XII. versuum Aeneidos principium incipit pag. 1215. ab *Arma virumque cano*. verum tamen est, eundem Grammaticum in libris suis aliquoties horum versuum meminisse. inter recentiores de his etiam egerunt Matius lib. I. Opin. 4. Steph. dissert. de Criticis pag. 52. abjudicat etiam Maroni Marklandus ad Statii v. Silv. III. 8. Nasutus quoque Heumannus in Poeciles Tom. II. lib. III. p. 378. jactat se odoratum fuisse, quatuor hos versus in Bavii vel Maevii officina fabricatos; sed odore contentus, nihil argumentorum profert. Praeterea medio jam aevo ejusdem sententiae fuisse, vel certe illos non reperisse in codice suo, quo utebatur, ostendit Theodoricus Engelhusius, cujus Chronicon edidit vir Illustris Leibnitijs tom. II. Rer. Brunsv. qui pag. 1013. inquit, Libri Aeneidos sic incipiunt, *Arma virumque cano*. Contra defendere tentavit hos versus Dominicus Marius ad

*Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: At nunc horrentia Martis*

VARIORUM.

Ovid. I. Amor. xv. 25. sed ipsa Ovidii verba, quibus usus Heinſius ad eos rejiciendos, debuissent cum meliora docere. Segræus etiam Virgilii esse cenſet, & quia videbat aliquid ſcabri ſubeſſe, putat *Ille ego*, ut cohaereat cum reliquis, eſſe poſitura pro *Ille ego ſum*, (ut plene ſæpe occurrit. vid. Drack. ad Sil. ix. 128. vel *ille ego* abrupte. ut Sil. x. 290.) ut ita *at nunc* reſponderet. Catroeus Virgilii eſſe cenſet, ſed reſiſos a Vario & Tucca. Nos eorum ſententiae accedimus, qui, cujuſcumque ſint, eſſe ſeparandos ab ipſo principio Aeneidos, nec etiam ingenio Virgilii, aut rationi Epici carminis convenire, quod ab ipſo argumento, quod ſibi ſumſit Poëta, incipere debet, cenſent. ellipſis vero *ille ego*, pro *ille ego ſum* dura & inepta eſt. quum debuissent corrigere *ille ego, qui* &c. *Et nunc horrentia*. nam *at* turbat ſenſum, ut recte etiam Marklandus animadvertit. Idem vir doctus culpatur *vicina arva*, & rogatur an *ſilvis*, an Mantuae vicina? ſed horum forte conſtare poſſet ratio; nam ut in quarta Ecloga dixit, *ſi canimus ſilvas*, id eſt Bucolicum carmen, ita in Georgicis, libris proximis Bucolico Carmini, *arvorum cultus* cecinit. poſt *ſilvas* ergo *arva* cecinisse ſe ait. ſed durior hic quoque vocis *vicina* uſus, fateor, quare antiquos quidem concedamus, ſed non Virgilianos. BURM.

GRACILI. Quum in Ecloga nona ſublimi ſtylo efferatur Maro, cur hic *gracili* dicat diſquirat Caſteltvetrius Oper. Critic. p. 155. forte quicumque auctor horum verſuum fuit, etiam *Culicem* a juvene carmen editum reſpexit, nam ita incipit:

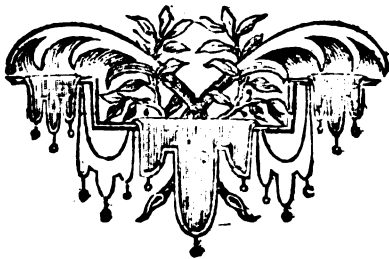
Luſimus, Oſtavi, gracili modulante Thalia &c. deinde per *ſilvas* intellexit Bucolica, per *vicina arva* Georgica, quae poſt Eclogas ſcripſit. vide Barth.

ix. Adv. 3. Jo. Guil. Capoferreus, initio animadverſionum in Ovidii Metamorphoſes hos verſus pro Virgilianis habens, reprehendit J. C. Scaligerum in Hypercritico cap. vii. p. 794. carpentem in Ovidii primis verſibus conjunctas voces *animus mutatus*, quia *mus* vel *muſ* *mutatus* facit *μουſοφωτον*, & defendere tentat his Virgilianis *ſilvis vicina*, quia *vis vi* ſonum malum efficeret concuſſum ſimilium ſyllabarum. ſed & caſtigatorem & defenſorem eodem numero habendi mihi videntur. BURM.

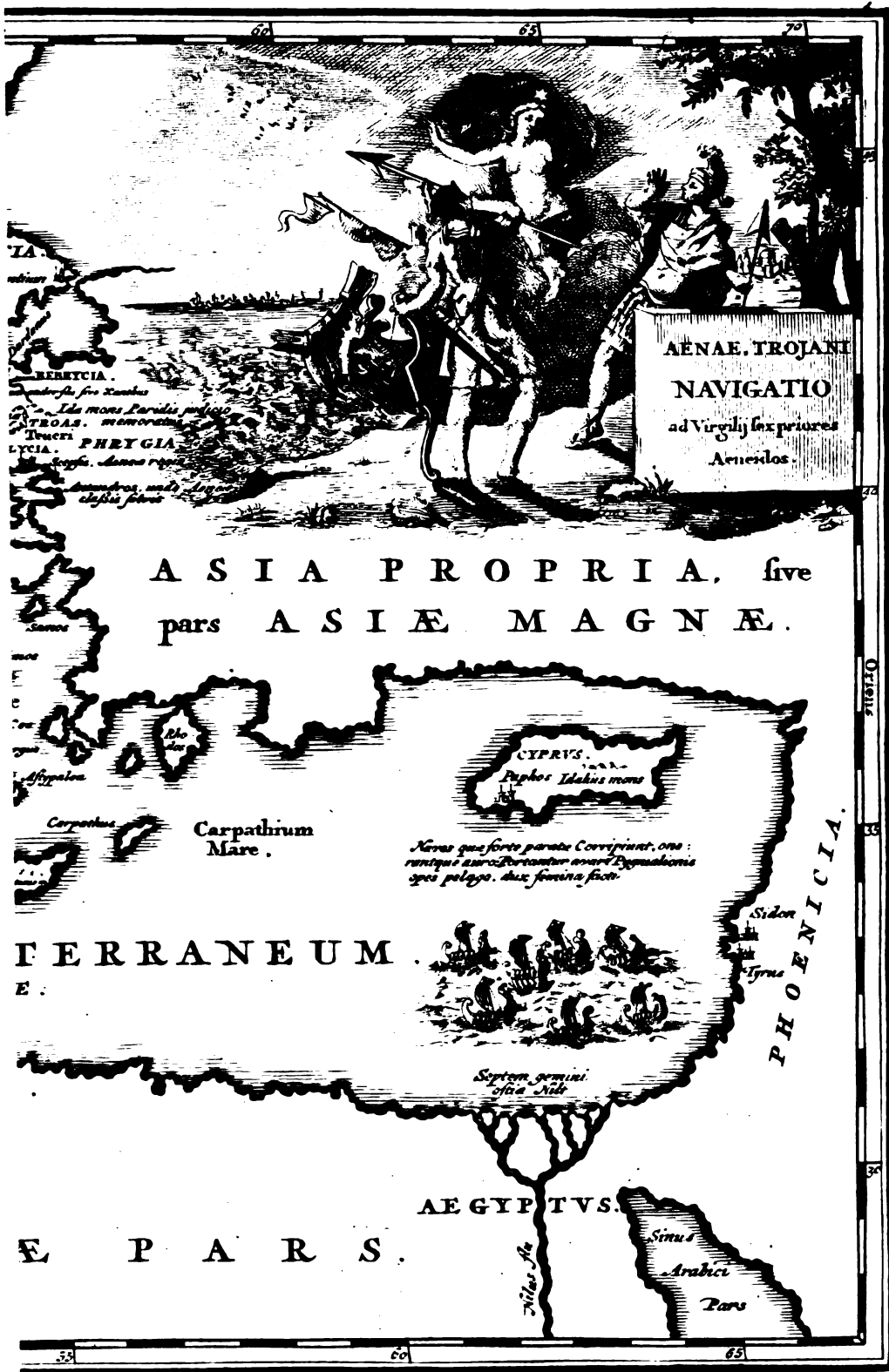
UT QUAMVIS AVIDO. Hic turbatior videtur ordo verborum, qui ita videtur conſtruendus: coëgi vicina arva, ut parerent colono, quamvis avido, id eſt licet ſit avidiſſimus frugum terrae. Stephanus diſſert. de Criticis pag. 76. quum Corradi & Aug. Dathi & aliorum interpretationes produxiſſet, tandem eodem modo eſſe verba haec capienda ſtatuit. ita & Tibullus i. ix. 59.

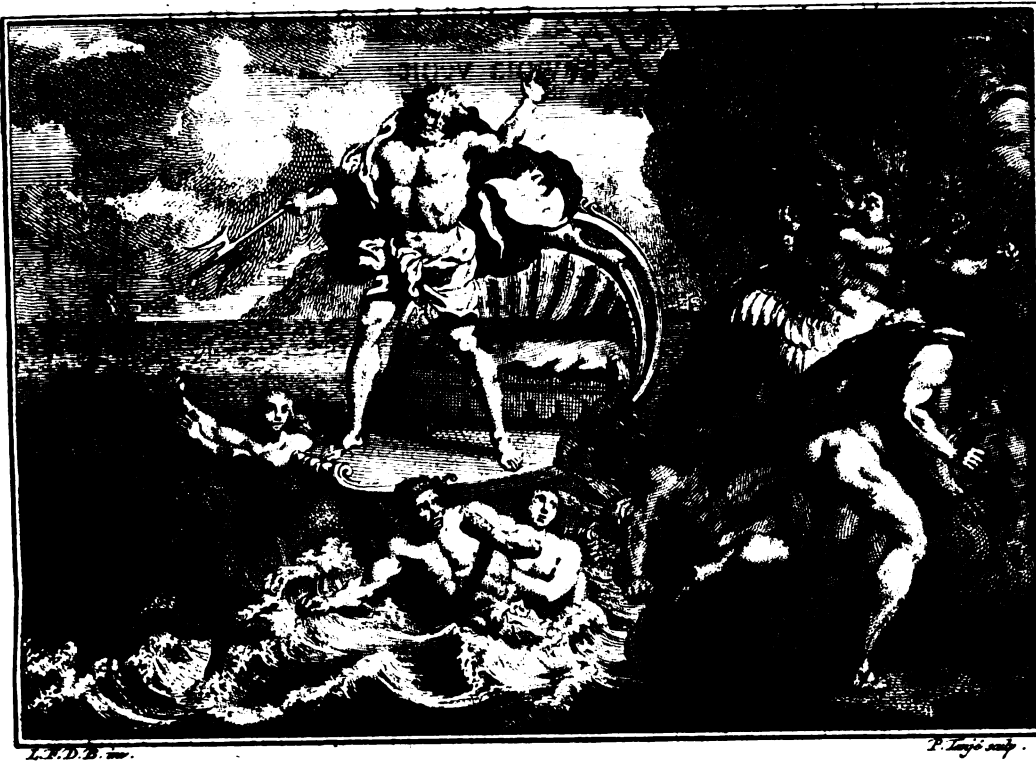
Et poſſum media quamvis obrepere nocte. id eſt quamvis ſit media nox. & ita ſæpe alii: vide ad Val. Flac. viii. 113. etiam omiſſo *quāvis* ponunt adjectivum eo ſenſu. ut Stat. ii. Theb. 520.

Damnatis avidum pecus abſtinet herbis. id eſt, licet ſit avidiſſimum, nec ibi opus eſt legere *damnatiſque*. coëgi ut *parerent arva*, an eleganter ſit dictum dubito. cogere autem verbum ſatis accommodatum eſt agricolis, qui *imperant terrae*, eam *domant* &c. ut ſæpe in his libris. ita Plinius lib. xxxiii. 4. *coguntur montes eſſe fertiles*. & ita apud Philoſtr. in vita Apollon. i. 21. *λάχανα ἡναγκαſμύνα*, quae cura coguntur matureſcere. ſic lib. ii. Georg. 10. nullis hominum cogentibus. & 61. *cogendae in ſulcum*, ac multa mercede *domandae*. BURM.

P. VIRGILII MARONIS
Aeneidos.
 LIBER PRIMUS.

ARMA, virumque cano, Trojae qui primus ab oris

Ita-

MAURI SERVII HONORATI GRAMMATICI, IN
 VIRGILII AENEIDOS LIB. I. COMMENT.

I. ARMA VIRUMQUE, &c. Multi varie differunt, cur ab *armis* Virgilius coeperit; omnes ta-

VARIORUM.

I. ARMA VIRUMQUE CANO. Segraeus, qui quatuor illos versus tueri conatur, ex his verbis argumentum capit, suffragantem sibi Speronium laudans. Nimirum contendit, non potuisse Poëtam incipere a voce *Arma*, simpliciter posita, sine epitheto

1 Elic requiritur, cur ab *armis* Virg. coeperit. Alii per *arma*, omisso reliquis Dan. multi varie dixerunt Fabr. & al.

Italiam, fato profugus, Lavinia venit

Li-

SERVII.

men² in hoc assentire manifestum est: ³ Cum enim constet aliunde eum sumpsisse principium, sicut in ⁴ praemissa ejus vita monstratum est: quia causa illi, ab eo primi positi, quatuor versus detracti sunt: scilicet, ut causa operis obtineret principium. Per *arma* autem bellum significat, & est tropus Metonymia: nam *arma*, quibus in bello utimur, ⁵ pro bello posuit: sicut *toga*, qua in pace utimur, pro pace ponitur: ut Cicero: *Cedant arma togae*: id est, bellum paci. ⁶ [Per sua enim arma ad regalem honorem pervenit. Ideo *arma* praeposuit *viro*; sed tribus modis; primo, quod fuerant victricia; secundo, quod divina; tertio, quod semper *armis virum* subjungit, ut XI. 747. *Arma virumque ferens*. Et VIII. Aen. 441. *Arma acri facienda viro*.] ARMA VIRUMQUE. Figura usitata est, ut non eo ordine respondeamus, quo proposuimus: nam prius de erroribus Aeneae ⁷ dicit: post de bello. Hac autem figura etiam in prosa ⁸ utimur. ⁹ Sic Cicero in Verrinis lib. II. 2. *Nam sine ullo¹⁰ sumptu nostro¹¹ copiis, tunicis, frumentoque suppeditato, maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit.* ¹² [Nonnulli autem Hyperbaton putant, ut sit sensus talis: *Arma virumque cano, genus unde Latinum, Albanique patres, atque altae moenia Romae*: mox illa revoces: *Trojae qui primus ab oris*. Sic enim causa operis declaratur, cur agentibus fati in Latium venerit. Alii ideo *arma* hoc loco proprie dicta accipiunt; primo, quod fuerint victricia, secundo, quod divina; tertio, quod semper *armis virum* subjungat, ut: *Arma virumque ferens*. Et: *Arma acri facienda viro*. Et est poeticum principium professivum: *Arma virumque cano*: invocativum: *Musa mihi causas memora*: narrativum: *Urbs antiqua fuit*. Et professivum quatuor modis sumit, a Duce: *Arma virumque cano*: ab itinere: *Trojae qui primus ab oris*: a bello: *Multa quoque & bello passus*: a generis successu: *Genus unde Latinum*.] VIRUM. Quem non dicit; sed circumstantiis ostendit Aeneam. ¹³ [Et bene addidit post *arma, virum*; quia

arma possunt & aliarum artium instrumenta dici, ut I. 177. *Cerealiaque arma*.] CANO polysemus sermo est: aliquando laudo, ut VII. 698. *Regemque canebant*: aliquando divino, ut VI. 76. *Ipsa canas oro*: aliquando canto, ut in hoc loco: nam proprie canto significat, quia cantanda sunt carmina. TROJAE. *Troja* regio Asiae; *Ilium*, ¹⁴ civitas est *Trojae*. Plerumque tamen usurpant poetae, & ¹⁵ pro civitate, vel regionem, vel provinciam ponunt, ¹⁶ Juvenalis x. Sat. 266. *Et flammis Asiam ferroque cadentem*. [Probus ait *Trojam, Grajos, & Ajax*, non debere per unam i scribi.] QUI PRIMUS. ¹⁷ [*Primus*, non ante quem nemo, sed post quem nullus: vel hic *primus*, princeps, vel optimus.] Quae sunt multi cur Aeneam primum ad Italiam venisse dicat, cum paulo post dixerit Antenorem ante adventum Aeneae fundasse civitatem. Constat quidem, ¹⁸ sed habita temporum ratione peritissime Virgilius ¹⁹ dixit. Namque ²⁰ illo tempore, quo Aeneas ad Italiam venit, finis erat Italiae usque ad Rubiconem fluvium. Cujus rei meminit Lucanus I. 215. *Et Gallica certus Limes ab Ausoniis determinat arva colonis*. Unde apparet Antenorem non ad Italiam venisse, sed ad Galliam Cisalpinam, in qua Veneria est. Postea ²¹ vero promotus usque ad Alpes Italiae finibus, novitas creavit errorem. Plerique tamen quaestionem hanc volunt ex sequentibus solvi; ut videatur ob hoc addidisse Virgilius ad *Lavinia litora*, ne significaret Antenorem. Melior tamen est superior expositio. [*Primus* ergo non ante quem nemo, sed post quem nullus, ut I. Georg. 12. *Tuque o, cui prima furentem Fundit equum, magna tellus percussa tridenti*. Et I. Ecl. 45. *Hic mihi responsum primus dedit*: vel laudative *primus*: ut VI. Aen. 811. *Primus qui legibus urbem Fundabit, Curibus parvis*.] AB ORIS. ²² Speciem pro genere: nam *oras* terras generaliter debemus accipere: sane praepositionem mutavit, nam *ex oris* melius potuit.]

VARIORUM.

phitheto adjecto, aut substantivo aliquo, quum *arma*

² in hanc sentire R. Vof. V. in hoc sentire L. in hanc sententiam ire Steph. in hanc sententiam assentire al. ³ cum eum constar al. sumpsisse L. R. V. Vof. Steph. & al. ⁴ narratione monstratum est, intelligamus tamen per arma bellum significasse: & est tropus Metonymia Fuld. ⁵ pro bella R. ⁶ desunt R. L. V. Vof. Steph. & al. ⁷ dixit Dan. Steph. ⁸ utimur, *ut ipso tempore* Fabric. utimur, scilicet hysteron proteron Basil. al. ⁹ sicut V. ¹⁰ sumpto nostro R. L. ¹¹ *Copias* R. L. Fabr. al. & ita hodie in Cicerone legitur. ita & *Coria & Cilicia* conjungit lib. I. in Verr. 38. *copias* possunt etiam de annona & alimentis capi. ut pro Dejorar. V. *exercitum capis & scelis sustentare*. vid. Ryck. ad Tacit. II. Hist. 32. & Comment. ad Caes. lib. I. de Bel. Gal. 31. BURM. ¹² haec ex Fuldenf. Cod. addita. ¹³ & haec debentur Fuld. Cod. & ita deinceps in duobus prioribus libris, quae leguntur uncis inclusa, non adjecta nota, intelligi debent ex Fuldenf. codice inserta esse. ¹⁴ civitas est Asiae Steph. Fabr. civitas Asiae R. L. Vof. eadem habet Schol. Stat. ad II. Achil. 272. ¹⁵ pro urbe Fabr. & al. ¹⁶ ut Juvenalis V. L. Vof. ¹⁷ desunt R. L. Vof. ¹⁸ quod habita Fabr. al. ¹⁹ dixerit Fabr. al. ²⁰ eo tempore Vof. ²¹ deest Vof. ²² speciem pro genere posuit Dan.

Litora. Multum ille & terris jactatus & alto

Vi

SERVII.

2. ITALIAM. Ars quidem hoc exigit, ut nominibus provinciarum ²³ praepositionem addamus, civitatum nunquam; tamen plerumque ²⁴ hoc perverso ordine ²⁵ lectum est; nam ecce hoc loco detraxit provinciae praepositionem, dicens *Italiam venit*, ²⁶ [pro, ad Italiam.] Tullius in Verrinis: *Ea die Verres ad ²⁷ Messaniam venit*, ²⁸ pro, *Messanam venit*, ²⁹ [Messana autem civitas est.] [Sed hic schema utuntur.] Sane sciendum est usurpari ab auctoribus, ut vel addant, vel detrahant praepositiones: namque ait Virgilius xi. 686. *Sylvis te Thyrrhene ³⁰ feras*: pro, in sylvis. Ut ergo illo loco detraxit praepositionem, sic hic provinciae: & est figura. *Italia* autem pars Europae est. Italus enim, rex Siculorum, profectus ³¹ de Sicilia, venit ad loca, quae sunt juxta Tyberim, & ex nomine suo appellavit Italiam. Ibi autem habitasse Siculos, ubi est Laurolavinium, manifestum est: sicut ipse alio loco dicit vii. 795. ³² *Siculi veteresque Sicani*. ³³ Item viii. 328. *Et gentes venerunt Sicanae Saepinas*. ³⁴ [Sane *Italiam* i contra naturam producta est, cum sit natura brevis; in hoc vero nomine i contra naturam producitur.] FATO PROFUGUS. ³⁵ *Fato* ad utrumque pertinet, & quod fugit, & quod ad Italiam venit. Et bene addidit *Fato*, ne videatur aut causa criminis patriam deseruisse, aut novi imperii cupiditate. PROFUGUS. ³⁶ [Vagus, id est, porro fugatus ab Illo, qui & extorris dicitur.] *Profugus* autem proprie dicitur, qui procul a sedibus suis vagatur: quasi *porro fugatus*. Multi tamen ita ³⁷ definiunt, ut *profugos* eos dicant, qui exclusi necessitate de suis sedibus adhuc vagantur, & ³⁸ simul atque invenerint sedes, non dicantur *profugi*, sed *exules*. Sed utrumque falsum est: nam & *Profugus* ³⁹ lectus est, qui jam sedes locavit, ut in Lucano iv. 9. *Profugique a gente vetusta Gallorum Celtae miscentes nomen Iberis*. Et ⁴⁰ exul, qui adhuc vagatur, ut in Sallustio, fragm. incert. *Qui nullo certo exilio vagabantur*: adeo *exilium* est ipsa vagatio. [Quidam hic *Profugus* participium volunt.

Sane non ociose *fato* profugum dicit Aeneam; verum ex disciplina Hetruscorum: est enim in libro, qui inscribitur, Terrae ruris Hetruriae, scriptum vocibus Tagae: *Eum, qui genus a perjuriis duceret, fato extorrem & profugum esse debere*. Porro a Laomedonte perjurio genus ducit Aeneas; siquidem alibi ait i. Georg. 501. *Impudens sanguine nostro Laomedontaeae luimus perjuria Trojae*. LAVINAEQUE VENIT LITTORA. Haec civitas tria habuit nomina: Nam primum *Lavinium* dicta est a Lavinio, Latini fratre: postea *Laurentum*, a lauro inventa a Latino; dum adepto imperio post mortem fratris civitatem augetet: ⁴¹ post *Lavinium* a Lavinia, uxore Aeneae. Ergo *Lavina* ⁴² legendum est, non *Lavinia*: quia post adventum Aeneae ⁴³ *Lavinium* nomen accepit. ⁴⁴ Et aut *Lavinium* debuit dicere, sicut ⁴⁵ dixit; aut *Laurentum*: quamvis quidam ⁴⁶ superfluo esse ⁴⁷ Prolepsim velint. [Sane bene addidit *Lavina*, ut ostenderet ad quam partem Italiae venisset Aeneas: quia & multi alii eo tempore ad Italiam venerant; ut Capys, qui Capuam: ⁴⁸ Polites, qui Politorium, condiderunt.]

3. LITTORA. ⁴⁹ Laurolavinium constat ⁵⁰ viii. miliaribus a mari ⁵¹ remotam. Nec nos debet fallere,

VARIORUM.

ma debeant de bellis capi; sed absolute *arma* ita poni negat: debuisse autem dici *Martis arma*, quia *arma* omnis generis instrumenta, artium quarumcumque & rerum significant, ut notat Servius ad i. Georg. 160. i. Aen. 123. & alibi saepe. & hic, ut *Cupidinis arma*, *Cerealia arma* dicuntur, etiam debere dici *Martis arma*. Quae observatio mihi ridicula & falsa videtur, quum pro subiecta materia *arma* debeant semper capi, sive accedat epitheton, sive omittatur. nam quum proprius & usitatissimus in bellis sit *armorum* usus, & inde ad instrumenta aliarum rerum sit translatus, ridiculum foret, si *arma* simpliciter posita aliquis sumeret pro Cerealiis

23 praepositiones V. R. L. Vof. 24 deest L. R. Vof. V. Steph. 25 legitur, ut est *Italiam venit* Dan. 26 desunt R. L. V. Vof. Steph. 27 *Messanam* V. 28 desunt Basil. 29 desunt R. L. V. Vof. Steph. Dan. al. 30 *feras agitare* *passi* V. L. R. Vof. 31 a Sicilia Dan. 32 ibi legitur, *Rutuli v. Sicani*. 33 deest L. R. Vof. 34 desunt L. Vof. R. Steph. al. sed Fabricio & Dan. desunt tantum ultima, in hoc &c. 35 *Fatum* Steph. Dan. Fabr. & al. 36 desunt R. L. Vof. Steph. Fabr. al. 37 definiunt V. Basil. definiunt R. 38 simul ac Steph. Dan. Fabr. al. si invenerint R. 39 lectus est, omnes nostri. lectum est Fuld. Mafvicius dedit, dictum est. 40 *exules* q. i. vagantur Fabric. & al. 41 postea R. L. Vof. Steph. Fabr. al. 42 dicendum Dan. legenda R. 43 dictum est Lavinium Dan. 44 ergo aut Steph. Dan. Fabr. 45 dixi, aut *Laurentinum* L. 46 superfluo Fabr. al. superfluo R. 47 prolepsim L. R. Vof. 48 *Polites* legendum & *Politorium*, ut apparet ex nota Servii ad lib. v. 564. 49 atqui Laur. Fabr. 50 xv. legit Holsten. ad Cluverii Ital. Antiq. pag. 174. 51 remotum L. Dan. Steph. Fabr. al.

Vi superum, saevae memorem Junonis ob iram:

s Mul-

SERVII.

lere, quia dixit *Lavina littora*. *Litus* enim dicitur terra⁵² quoque mari vicina: sicut ipse Virgilius in quarto 212: *Cui litus arandum*: cum per naturam litus arari non possit.⁵³ Ergo sciendum litus & terram dici posse. [Fabius Maximus Annalium primo: *Tum Aeneas aegre patiebatur in eum devēnisse agrum, macerrimum, litorosissimumque.*] **MULTUM ILLE.** Collisio est: & ille, hoc loco abundat: est enim interposita particula propter metri necessitatem,⁵⁴ [ut stet versus:] nam si detrahas *Ille*, stat sensus,⁵⁵ [sed non versus.] **QUI PRIMUS** enim ad omnia possumus trahere.⁵⁶ Sic alio loco v. 457. *Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.* Est autem Archaismus: [aut certe *ille*, quia haec particula more antiquo, aut nobilitati, aut magnitudini dabatur, ut x. 701. *At velut ille canum.* Et xii. 5. *Saucius ille.*] **ET TERRIS JACTATUS.** Fatigatus est enim apud Thraciam monito illo,⁵⁷ quo de tumulo Polydori sanguis emanavit: apud Cretam pestilentia; apud Strophadas insulas Harpyiis: tempestate vero, & in primo, & in tertio.⁵⁸ [Et proprie locutus est:] *jactamur*⁵⁹ enim in mari fluctibus; fatigamur in terris: & bene⁶⁰ duorum elementorum mala uno sermone⁶¹ complexus est. **ET ALTO**, modo mari: [quia navigans, Scyllam & Polyphemum effugit: perditus etiam est Orontes: amissus Palinurus & Misenus.] *Altum* tamen sciendum est, quod & superiorem,⁶² [ut inf. 297. *Maja genitum demittit ab alto:*] & inferiorem altitudinem significat: namque mensurae nomen est altitudo.

4. **VI SUPERUM.** Violentia deorum, secundum Homerum, qui dicit a Junone rogatos esse deos in odium Trojanorum: quod & Virgilius tetigit dicens vi. 63. *Vos quoque Pergameae jam fas est parcere genti, Diique, Deaeque omnes.* Latenter autem defendit hac ratione Trojanos, quod non suo merito eos insequerentur numina, sed Junonis⁶³ impulsu. [Multi *Vi superum*, posse accipi di-

cunt Irim, Aeolum, Juturnam, Junonem; sed melius judicant, vi, quam superi habent.] **SAEVAE.** Cum a juvenando dicta sit Juno, quaerunt multi, cur eam dixerit *saevam*: & putant temporale esse epitheton, quali⁶⁴ *saevam* contra Trojanos: nescientes, quod *saevam* dicebant veteres *magnam*,⁶⁵ ut Ennius: *Induta fuit saeva stola*:⁶⁶ [id est, magna.] Item Virgilius, cum ubique⁶⁷ pium inducit Aeneam, ait xii. 107. *Maternis saevus in armis Aeneas*: id est, magnus. **MEMOREM JUNONIS OB IRAM.** Constat multa in auctoribus inveniri per contrarium significantia, pro activis passiva, ut xi. 660. *Pictis bellantur Amazones armis*: pro, bellant. Pro passivis activa, ut i. Georg. 185. *Populatque ingentem farris acervum*:⁶⁸ [pro, populatur.] Et haec varietas, vel potius contrarietas, invenitur etiam in aliis partibus orationis; ut sit pronomen pro adverbio, ut est viii. 423. *Hoc tunc*⁶⁹ *ignipotens caelo descendit ab alto*: pro, huc. Et in participio, ut inf. 121. *Et qua vectus Abas*: pro qua vehebatur. Et in nomine, ut: *Memorem Junonis ob iram*: non⁷⁰ quae meminerat, sed quae in memoria erat:⁷¹ [nam ira non meminit.] De his autem haec tantum, quae lecta sunt, ponimus, nec ad eorum exemplum alia formamus. [Sane *memor* apud veteres non tantum dicebatur *ὑπομνηστικός*, sed & *ὑπομνήτωρ*. Et hoc per confusionem verbi & nominis: nam *memorem*, est verbi significatio, cum nunc sit nomen.]

VARIORUM.

libus &c. armis, si nihil praecederet aut sequeretur, quod illa intelligi ostenderet. sed in initio Poëmatibus *Arma virumque canens* quis legens alia *arma* intelligeret, quam bellica? deinde quot loca veterum non essent vexanda, ubi *arma* absolute pro bellis ponuntur. ut cum Horat. dicat i. Ep. xix. 7. de Ennio, *numquam nisi potus ad arma Profiliuit dicenda*, quis non bella cecinisse eum statim credet?

52 quaecumque Fabr. quaeque Steph. Dan. al. 53 scire debemus litus e. t. dici R. Vof. L. Steph. Dan. 54 desunt L. R. Vof. V. Steph. Dan. 55 desunt iisdem. Q. p. e. a. o. p. trahere iisdem. sed Fuld. qui sane primus. sed non Stat. versus Bas. quae omittit illa, Qui primus &c. 56 sicut alio Fabr. al. 57 quod e R. L. sed recte alii, quo de. & tamen Fabr. & al. quod e ediderunt. 58 desunt L. R. Vof. V. Steph. Dan. 59 autem in maris fluctibus Dan. nam jactamur Fabr. 60 duum Fuld. 61 conclusit Fuld. Fabric. & al. 62 desunt L. R. V. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 63 impulsu, id est vi quam s. habent Dan. 64 saeva L. R. V. Vof. saevam contra Tr Fabr. al. 65 sic Ennius L. R. Vof. V. 66 desunt L. R. V. Vof. Steph. 67 deest Vof. 68 deest praepositio Vof. 69 est hoc, Tunc pater ignip. Dan. Steph. 70 quod m. sed quod Dan. 71 desunt L. R. Vof. V. Steph. Dan. & Danieli reliquum etiam; sed tamen ultima, nam memorem &c. habet. posita sunt, nec a. e. e. a. formata Fuld. ad eorum exempla R. L. Vof. V.

SERVII.

5. MULTA QUOQUE ET BELLO PASSUS. ⁷² [Hoc ad posteriores VII. pertinet libros. QUOQUE ET. Duae conjunctiones separatas naturaliter nemo coniungit; sed hoc plerumque a poetis causa metri fit. Ergo hic una vacat: sicut alio loco v. Aen. 467. *Dixitque & praelia voce diremit.* [Sallustius: *Tyrannumque & Cinna.*] BELLO PASSUS. Contra Turnum ⁷³ [quod gessit] DUM CONDERET URBEM. Tres hic sunt significationes: aut enim Trojam dicit, quam, ut primum venit in Italiam, fecit Aeneas: de qua ait VII. 154. *Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit.* Et alio loco Mercurius IX. 644. *Nec te Troja capit.* ⁷⁴ Trojam autem dicit, quam primum fecit Aeneas, ut & Livius in primo, & Cato in Originibus, testantur. Dum enim haec fieret, ab agrestibus, ⁷⁵ ob vulneratum regium cervum, mota sunt bella: aut Laurolavinium. Et significat *Dum*, donec: tamdiu enim dimicavit, quamdiu ⁷⁶ ad tempus faciendae civitatis veniret: id est, donec Turnus occumberet: aut Romam ⁷⁷ significat: & est sensus ⁷⁸ modo: *dum conderet urbem*: aut Trojam, aut Laurolavinium, aut ⁷⁹ Romam.

VARIORUM.

det? Alcaeus *inter arma canebat Liberum* &c. Horat. I. Od. 32. id est inter bella. cur non addidit *Martis arma*, quum Bacchum nominet? sic quemadmodum *inire bella* passim occurrit, sic *inire arma* dixit Stat. x. Theb. 9. ubi videndae notae Barthii. Silius incipit Poëma suum, *ordior arma*. Cur non & ille, *ordior Martis arma* maluit? Flor. III. 12. dixit *arma sociorum* quibus bella intelligit. quibus mox variandae orationis gratia subdit, *bella servilia*. IV. II. 73. *rursus arma & partes*. sed desino, ne pueros docere videar. praeterea non per se *arma* hic sunt consideranda, sed iuncta *viro*. *Arma virumque cano*, ex sollempni & sexcentis apud veteres locis usitata formula, ubi his duobus omnis vel civitatis, vel regni, vel unius hominis excellentia & robur absolvitur. ut apud Livium, Silium Italicum, Statium & alios passim reperies: Livius VIII. 5. *Florentissimum Latium armis virisque*. cap. 13. *Peditum armis virisque expugnans*.

dum. cap. 25. *Arma virosque ad bellum polliceri*. vid. & IX. 31. 38. XXIII. 30. & centies alibi. Silius I. 132. IV. II. VI. 6. VII. 8. ubi egregie de Fabiis, *In sese cuncta arma virosque gerebat*.

ut hic de Aenea Virgilius. idem lib. XVII. 516. ubi Hannibalem omnibus opponit, qui,

Si concidat unus,

Nequidquam fore Agenoreis cuncta, arma virosque.

Valer. Flac. IV. 8.

Sic arma viros sociosque ministrat.

ubi nihil opus *viro* cum Heinio legere. Stat. v. Theb. 305.

Insula dives agris, opibusque, armisque virisque. similia jam viri docti protulere in observat. Misc. Critic. Vol. VI. 343. sed tempus est operosae, in tam manifesta, probationi modum imponere. de simili fere formula *equis virisque* agemus ad lib. VIII. 3. BURM.

Ibid. PRIMUS. Et hic admodum laborant Interpretes, quo sensu *primus* Aeneas potuerit dici in Italiam venisse, quum ante illum Antenor adpulerit. Barthius ad Gratii Cyneget. 437. & ad Claudian. I. in Ruf. 298. exponit *primum* auctoritate, aequitate & fortitudine principem; quam sententiam aliis etiam placuisse patet ex Auctore de Orig. Gent. Rom. cap. I. & ejus Commentatoriibus. & inter diversas etiam a Servio refertur. qui & ad Lib. XII. Aen. 33. *primum* explicat, non ante quem nemo, sed post quem nullus. vid. & ad I. Ecl. 45. nec alienus ab hac sententia videtur Pierius, qui ad IX. Aen. 244. pro *in primis*, capit. vid. & Serv. mox ad v. 28. & II. Aen. 263. sed & Servius dicit Antenorem non venisse in Italiam, sed in Galliam, quae Rubicone fluvio ab Italia dividebatur. cui reclamatione vir eruditus in Ephemeridibus, quae sub titulo, *Nouvelles de la Repub. des Lettres*, prodire Ann. 1702. Januar. pag. 41. & ineptum censet, quia Galli demum sub Tarquinio in Italiam venerunt, nec Antenoris tempore ea regio Gallia vocaretur. Ideoque ille statuit in *Alia*, *Italiam Lavinaeque litora*, id est, eam partem Italiae, ubi postea Lavinium fuit, quod a Scaligero videtur habere. Sed ita simul statuendum foret,

⁷² desunt L. R. V. Vol. Steph. ⁷³ desunt R. V. quod contra Turnum L. omisso *gessit*, quod glossator adscripserat. ⁷⁴ aut Trojam dicit q. p. f. A. & ut Livius V. ut & Livius Fabr. ⁷⁵ propter V. L. R. Vol. ⁷⁶ desit Steph. Dan. Fabr. al. ⁷⁷ desit L. R. V. Vol. Steph. Dan. ⁷⁸ dummodo, *dum* R. L. Steph. dummodo conderet Vol. ⁷⁹ Romam significat Vol. L. R.

Inferretque deos Latio. Genus unde Latinum,

AL

SERVII.

6. INFERRETQUE DEOS LATIO. *Latium* duplex est, unum a Tyberi usque ad Fundos: aliud inde usque ad Vulturum ⁸⁰ [fluvium. Denique ipse dixit: *Vetereſque Latini*: ideo, quia ſcit eſſe etiam novos, id eſt, a Fundis usque ad Vulturum.] *Latium* autem dictum eſt, quod illic Saturnus latuerit. [Saufejus *Latium* dictum ait, quod ibi latuerunt incolae, qui quoniam in cavis montium vel occultis, caventes ſibi a feris belluis, vel a valentioribus, vel a tempeſtatibus, habitaverint, ⁸¹ Caſci vocati ſunt, quos poſteri Aborigines nominaverunt: quoniam aliis ortos eſſe recognoſcebant, ex quibus Latinos etiam dictos.] ⁸² [*Inferretque deos*. Penates, vel ſuam genituram.] LATIO. Hoc eſt in Latium. Et eſt figura uſitata apud Virgilium: quod enim per accuſativum cum praepoſitione dicimus, ille per dativum ponit ſine praepoſitione: ſicut alibi v. 451. *It clamor coelo*, pro ad coelum. [Deos vero utrum Penates, ut III. 172. *Talibus attonitus viſis & voce Deorum*. An ſe & Aſcanium, & poſteros ſuos, de quibus dictum eſt IX. 642. *Diis genite, & geniture Deos*.] GENUS UNDE LATINUM. Si jam fuerunt Latini, & jam Latium dicebatur, contrarium eſt, quod dicit Latinos ab Aenea originem ducere. Prima eſt jucunda abſolutio; ut unde non referas ad perſonam, ſed ad locum: namque unde adverbium eſt de loco, non deductio a perſona. Tamen Cato in Originibus dicit, cujus auctoritatem ⁸³ Salluſtius ſequitur in bello Catilinario: ⁸⁴ *Primo Italiam tenuiſſe quosdam, qui appellabantur Aborigines: hos poſtea adventu Aeneae Phrygiſque junctos, Latinos uno nomine nuncupatos*. Ergo deſcendunt Latini non tantum a Trojanis, ſed etiam ab Aboriginibus. Eſt autem vera expoſitio haec: novimus enim, quod victi victorum nomen accipiunt: potuit ergo, victore Aenea, perire nomen Latinum; ſed volens ſibi favorem Latii conciliare, nomen Latinum non ſolum illis non ſuſtulit, ſed etiam Trojanis impoſuit. Merito ergo illi tribuit, quod in ipſo fuerat, ut poſſet perire: unde & ipſe inducit in XII. libro §. 823. rogantem Junonem, ne pereat nomen Latinum. Item in execratione Didonis legimus IV.

619. *Nec cum ſe ſub leges paſis iniquae Tradideris*. Iniqua enim pax eſt, in qua nomen amittit ille, qui vicit, reſervat victus. [Sed veteres unde etiam ad perſonam adplicabant, ita ut ad omne genus & ad omnem numerum jungerent: ut hoc loco: *Genus unde Latinum*, maſculino generi, & numero ſingulari junxit; alibi genus femininum & numerum pluralem referret VII. 71. *Nymphae, Laurentes Nymphae, genus amnis unde eſt*: ſicut hinc particulam ſuſcit loco adverbii Terentius, cum vetuſte ad perſonam tranſtulerit Adelph. III. III. 7. *Sed ecce Syrum incedere video: hinc jam ſcibo, quid fiet*.]

VARIORUM.

foret, Italiam jam tum dictam eam regionem, ad quam venit Antenor, fuiſſe, quod probandum fuiſſet: aliter de Antenore nullam poſtea mentionem factam oportuit, quaſi ille etiam advenit in Italiam. Nec ſatis manifeſtum eſſe putem, an illa pars ſuperior Italiae ad Alpes, jam tum Italia dicta fuerit. Quum olim unaquaeque regio nomine populorum, qui tenebant, ſignificaretur, ut Euganea, Umbria, Etruria & ita porro. ſed quum agri illorum a Gallis eſſent infeſi, Gallia dici coepta eſt omnis ſuperior Italia, ab Alpibus ad Rubiconem, & hoc nomen diu etiam permanſit, nec Livius ſere aliter appellare conſuevit. Producere ergo debuiffet vir doctus ſcriptores, qui Alpibus & Rubicone terminatam regionem, Italiae nomine ſignaverunt antiquo illo aevo. immo contra inferiorem partem a Siculo freto, ad ea loca, quae tenuere Sicani, & ubi regnabat Turnus, Italiam olim dictam fuiſſe, ait Servius ad §. 534. h. l. ſed verius illi mihi videntur cenſere, qui Italiam duplici modo dictam eſſe putant, vel in genere, & ita Alpibus finitam, vel ex jurisdictione, quae Rubicone fluvio terminabatur. vid. Manut. ad Cicer. VII. ad Famil. Ep. 16. ita ut ſi quis ex Tranſalpinis regionibus iter inſtitueret, ille in Italiam ire dicebatur, licet re vera in Galliam Ciſalpinam deſtinaret tendere. Si quis vero ex urbe Roma verſus Alpes proficiſceretur, ille

in

⁸⁰ ſo deſunt Voſ. L. V. Steph. Dan. Fabr. (qui tamen, ad Vulturum fluvium, habet.) al. Vulturium Fuld. ceterum Beroaldum & Landinum culpae Servium, ſed defendere Camerterem ad Solin. cap. VII. & Scoppam Collect. 22. notavit Nanſus. ⁸¹ Caſci Fuld. ⁸² deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ⁸³ cap. VI. ubi vide Putzſchii notas. ⁸⁴ *primum Italos quosdam, qui appellabantur &c.* Fuld.

P. VIRGILII AENEIDOS LIB. I. 13
Albanique patres, atque altae moenia Romae.

Mu-

SERVII.

7. ALBANIQUE PATRES. *Albam* ab Ascanio conditam constat, sed a quo incertum est, utrum a Creüsae, an Laviniae, filio: de qua re ⁸⁵ etiam Livius dubitat. Hanc autem cum evertisset ⁸⁶ Tullus Hostilius, omnes nobiles familias Romam transtulit. Et sciendum, bene hunc ordinem ⁸⁷ semper servare Virgilium, ut ante dicat Latium, inde Albam, post Romam: quod & hoc loco fecit: & in v. libro ⁸⁸ ut §. 598. *Priscos docuit celebrare Latinos*. Et deinde §. 600. *Albani docuere suos, nunc maxima porro Accepit Roma, & patrium servavit honorem*. Item in VII. libro 602. *Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes Albanae coluere sacrum: nunc maxima rerum Roma colit*. ALTAE MOENIA ROMAE. Aut propter gloriam, aut propter aedificia ingentia: aut quia in montibus ⁸⁹ est posita.

VARIORUM.

in Galliam proficisci dicebatur, licet cis Alpes confisteret. Et ex Strabone & aliis Cluverius lib. I. Ital. cap. I. docuit perspicue, Italiae nomen olim soli inferiori parti Latio, Ausoniae &c. fuisse proprium, sed postea ad Cisalpinam etiam Galliam prolatum; nec Gallos antea Italorum nomine venisse, nisi postquam a Romanis in jus civitatis fuerint adsumpti. & ita Cicero in secunda Agraria Legem Rulli carpens, exagitat eum, quod non definiverit nec nominaverit regionem, in qua agros emendos & dividendos volebat: & fingens eum respondere, *Definito*, inquit cap. 25. *Italiam*, ostendit hoc vagum & incertum esse, quam partem Italiae intelligat. in communi ergo sermone Italia totus ille tractus a freto ad Alpes intelligebatur, quando nulla ratio partium habetur. aliter si pars quaedam diversa a Gallia Cisalpina indicabatur. sic Hannibal dicitur vulgo in Italiam descendisse, superatis Alpibus, qui tamen prius in Galliam venit. quare credibilis est Virgilium Italiam intellexisse inferiorem partem a Tiberi fluvio, non ut distinguat a Gallia, quod nomen nondum in usu, sed ab Etruscis, Umbris, Venetis, qui singuli suis nominibus regiones suas insigniverunt, nulla Galliae vel Italiae ratione habita: & ita Aeneas primus ex Trojanis in Italiam venit, Antenor in Euganeos,

& Venetos. & ideo non male illi, qui ideo *Laviniaque litora* addidisse censent: & ita mox §. 13. de Carthagine dicit, *Italiam contra Tiberinaque ostia* sitam fuisse. Servius etiam ad III. Aen. 10. nonnullos esse ait, qui *primus* conjungunt cum *Trojae ab oris*; sed & hoc Anteriori conveniret: licet enim in Venetos primum abierit, & inde secum illos ducens venerit ad Padi ostia, & Aeneas etiam per Thraciam, Siciliam, Africam & alias regiones oberrans moras traxerit, tandem demum in Italiam pervenerunt. Certe latius vim suam exserere ⁹⁰ *primus* credebat, & omnia illa, *ab oris Trojae*; in Italiam, *Laviniaque litora*, profugus fato, *jaetatus terra & alto*, *vi superum*, ob iram *Junonis*; soli Aeneae convenire, ideoque recte *primum* dici. Barlandus Antenorem & alios casu, sed Aeneam factorum destinatione in Italiam venisse notat, ideoque *primum* recte dicit. eligat Lector quid velit, ego desino molestus esse. BURM.

2. LAVINAQUE VENIT LITORA. Cum in vetustis codicibus *Lavinia venit* scribatur, teste Hermolao Barbaro, ad Plinii III. cap. 5. quaerit anxie Pierius, ubinam gentium delitescat codex ille pervertus, in quo legatur, *Lavinia venit litora*. Ubi tunc temporis latuerit, cum castigationes in Maronem adornabat Pierius, non dixerim. Nunc in Medicea adservatur bibliotheca. Quamquam in aliis etiam membranis, id Hermolaus invenisse potuit, cum in Florentina Juntarum editione hoc ipsum expressum appareat. Certe in uno codice Balth. Moreti *Laviniaque*, proxime verum: in uno Ecclesiae Hamburgensis *Lavina venit*. nec isti lectioni ego dubitem subscribere, quamvis a Censorino, & A. Gellio vulgatam agnosci meminerim. & a Macrobio v. Satur. 2. & a Donato de Barbarismo, & Mario Victorino Artis Gramm. lib. III. & a Prisciano lib. VIII. etiam a Diomede. Quintilianus quoque lib. XI. 3. *Laviniaque litora*; non *Lavinia* citat. *Lavinia vero litora*, quemadmodum apud Lucanum IX. 991. *Lavinia sedes*, & *Lavinia sceptrum* apud Silium lib. I. 44.

Sceptraque fundavit victor Lavinia Teucri. Auctor quoque de origine Urbis Romae citat *Lavinia litora*, cap. IX. *Ab eo Laviniam, Anii sacerdotis Apollinis filiam, in matrimonium adscitam*,

⁸⁵ deest Steph. Dan. ⁸⁶ Tullius V. R. L. Vof. ⁸⁷ deest V. R. L. Vof. Steph. Dan. ⁸⁸ deest Steph. Dan. Fabr. al. De Latii discrimine novi & veteris vid. ad VII. §8. ⁸⁹ Collocata est Steph. Dan. Fabr. al.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,

Quid-

SERVII.

8. MUSA MIHI CAUSAS MEMORA. [*Mibi, longa hic; alibi brevis, ut II. 149. Mibique haec ediffere vera roganti. Sane*] in tres partes dividunt Poetae carmen suum, proponunt, invocant, narrant. ⁹⁰ [Plerumque tamen duas res faciunt.] ⁹¹ & ipsam propositionem miscunt invocationi, quod in utroque opere Homerus fecit; ⁹² [namque hoc melius est.] ⁹³ [Ut in Odyssæa: *Ἀδρά μοι ἔπειτα, Μοῦσα, πολύτροπον.* Et in Iliade: *Μῦθον αἰεὶ δὲ, Θεία, Παλλὰδιον Ἀχιλλεύῳ.*] Lucanus tamen ⁹⁴ ipsum ordinem ⁹⁵ pervertit: primo enim proposuit; ⁹⁶ inde narravit; postea invocavit, ut est I. 63. *Nec si te pellicere vases* ⁹⁷ *Accipio.* ⁹⁸ Sane observandum ⁹⁹ est, ut non in omnibus carminibus numen aliquod invocetur, nisi cum aliquid ultra humanam possibilitatem requirimus. Hinc in Arte poetica Horatius 191. *Nec Deus interfit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.* Bene ergo invocatur Virgilius: non enim poterat per se iram numinis nosse. Item in nono libro §. 764. nisi addidisset: *Fano vires animatumque ministrat*: quis crederet Turnum evasisse de castris? ¹ [Et hic *Musa* non addidit: *Μῦθον αἰεὶ δὲ θεῖα*, sed: *Musa mihi causas memora*, pro, adesto, & memores.] [Sane *Musas* multi VIII. multi VIII. multi VII. dixerunt. His Numa aediculam aeneam brevem fecerat; quam postea de coelo tactam & in aede Honoris & Virtutis conlocatam Fulvius Nobilior in aedem Herculis transtulit: unde Aedis Herculis Musarum appellatur. Has alii Virgines perhibent: nam ideo eis & porcarn sacrificari ajunt, quod multum pariat: alii eis etiam filios dant Orpheum, Linum, Sirenas. Alii has octo, ut Athenis visuntur; alii quatuor dicunt: alias Boeotias, alias Atticas, alias Siculas. Has Musas Siculus Epicharmus non multas, sed *ἰομυσεύσας* dicit.] QUO NUMINE LAESO. *Quo*, in quo, in qua causa. Et est septimus casus, & communis elocutio. Dicimus enim, *quo te laesi*. Est & alia expositio: namque Juno multa habet numina: est ⁴ Curetis, quae utitur curru, & hasta, ⁵ ut §. 16. *Hic illius arma, Hic currus fuit.* ⁶ Est Lucina, quae partubus praestet, ut ⁷ Terentius And. III. I. 15. *Juno Lucina,*

fer opem. Est regina, ut §. 46. *Quae divum incedo regina.* Sunt & alia ejus ⁸ numina. Merito ergo dubitat, ⁹ quod ejus laeserit numen Aeneas. Alii tamen dicunt separandum esse; ut de odio Junonis non dubitet; quaerat autem ¹⁰ quod aliud numen, id est, quem Deum, laeserit. QUO NUMINE. Ideo trahitur in ambiguitatem, & requirit, in quo Junonis numen laesit Aeneas, quia in ipsum certa non erant odia, sed in gentem, propter causas paulo post dicendas. [Alii *numen*, voluntatem accipiunt. LAESIT autem dicendo, ipso verbo ostendit, etiam si fuisset, levissimam culpam fuisse: non enim dixit violato, aut injuriam passio.]

VARIORUM.

tam, ex cujus nomine LAVINIA LITORA appellata. & apud nostrum ipsum IV. Aen. 236.

Nec prolem Ausonium, & Lavinia respicit arva. sunt autem familiares admodum Maroni ejusmodi epexegetes. lib. III. 272.

Effugimus Ithacae scopulos, Laertia regna.

Lib. VI. 154.

Lucos Stygios, regna invia viris. HEINS. quem & consule ad Claudian. Bell. Gildon. §. 139. *Lavinus* vero an *Lavinius* describi debeat, vide Commentatores ad Livii lib. VIII. 3. ubi ex Fastis Capitolinis Sigonius probat ultimum, quod satis etiam ab Heinsio probatum puto. apud Gellium lib. x. cap. 16. ubi vulgo legitur *Laviniaque*, in Edd. Ald. Gryph. Vincent. & forte aliis, legitur, *Lavinia venit. Venire* vero *devenire*, & *pervenire* passim a Virgilio sine praepositione *in*, vel *ad* poni solet. vid. ad II. Aen. 781. & adde quae Barth. adduxit ad Claudian. Bell. Get. 73. BURM.

3. ILLE ET TERRIS. Et deerat Hamburg. primo & tertio Rottend. Bigotiano, & excerptis nostris. Ellipsim hic esse verbi *est* notat Donatus ad Terent. Eun. I. I. 5. imitatum haec Silium lib. VIII. 474.

Tum pius Aeneas, terris jactatus & undis. notaverat jam Barlandus. BURM.

4. VI SUPERUM ET. Scripti, *superum, saevae*, non & *saevae*, & mox *impulerat*, quod ex Roma-

no

90 desunt Dan. 91 sed ipsam Dan. 92 desunt Dan. 93 desunt L. R. V. Vof. Steph. ad Lucanum, Danieli ad Sane. 94 deest Steph. 95 vertit L. R. Vof. Steph. 96 deinde Steph. Fabr. al. 97 accipiam Fabric. al. 98 sed tamen Dan. 99 est in omnibus carminibus, ne numen Fabr. 1 deest Dan. 2 ministrat R. Vof. V. 3 desunt ad quo nomine R. L. Vof. V. Steph. Ed. Basil. & al. 4 Corretis R. Curitis L. & Fuld. 5 ut est V. L. Vof. Steph. 6 est & Lucina Dan. 7 deest L. R. V. Vof. 8 nomina Fuld. Basil. Commelin. Fabr. & al. 9 in quo ejus Fabr. & al. 10 quod aliud numen est laesum L. R. Vof. V. Steph. Dan. sic laesum Basil.

SERVII.

9. [QUIDVE DOLENS. Bene Philosophice dubitavit. Dicunt enim quidam ad deos nihil pertinere.] TOT VOLVERE CASUS. Id est, casibus volvi. Et est figura Hypallage, quae fit quotiescumque per contrarium verba intelliguntur. Sic alibi III. 61. *Dare classibus " austris*: cum ventis naves demus, non navibus ventos. Item IV. 22. *Animumque labantem Impulsi*: hoc est, impellendo fecit labantem.

VARIORUM.

no profert Pierius. HEINS. Carroes etiam abiecit copulam. multi vero haec imitati fuere, ut Val. Flac. III. 27. de Cybele, *Tantae non immemor irae*. etiam Livius IX. 29. dixit *memorem Deorum iram*. ubi plura Cl. Drakenb. & videbis vanum esse discrimen inter *iras*, & *iram*: quem & consule ad illa Silii Ital. XIII. 71.

Pone, Anchisiade, memores irasque metusque.
& ad Liv. VIII. 30. & IX. 1. *Saeva* Juno etiam, ut proprio quodam epitheto frequenter insignitur. vid. Ovid. IX. Metam. 199. Sil. Ital. II. 478. Stat. I. Theb. IV. VII. 156. 196. & saepe alibi. & *saevissima* nostro lib. II. Aen. 612. BURM.

5. QUOQUE ET. De hoc pleonasmio vide Donatum ad Terent. Hecyr. v. 1. 7. & Scriver. ad Macrob. I. Saturn. 7. vide Georg. I. 438. Rupert. ad Flor. III. XVIII. 6. & alios. BURM.

6. UNDE. Inde Zulich. a m. pr.

8. MUSA. Hinc puto auspicaturum fuisse Poëtam Aeneidos poëma, si contigisset ad id aetatis pervenire, ut emendatum pro suo ederet. sed interim ne quis malus fur sibi adscriberet, & alieno labore partam gloriam in se transmoveret, voluit haec carmina adjungere, quae verum testarentur auctorem. Itaque satis humile esset principium ex praecepto Horatii, & Homerum sequeretur in ipso statim operis initio, quem sibi in toto Aeneide imitandum proposuit. Ille enim invocatione tum Iliadis, tum Odysseae docet brevissime, quid in toto poëmate sit cantaturus. Ego ita sentio, nolim tamen pro hac sententia ita pugnare, ut pro aris ac focis. liberum pro me unicuique judicium est. Jo. MUSONIUS.

Ibid. QUO NUMINE LAESO. Gaspar Scioppius in Paradoxis literarum, quae sub Paschasii Grosippi

circumferuntur nomine, contendit legendum esse, *quo numine laesa*, allatis pluribus exemplis, per quae liqueat ac manifestum sit, jam olim Servianis temporibus codices Maronianos naevis inquinatos fuisse. sed locum hunc a temeraria hominis audacissimi castigazione vindicat egregie Joh. Frid. Gronovius Obsev. lib. I. cap. 9. ubi docet, *quo* sumendum pro quo negotio, qua re, qua causa, quomodo & Servius fere capiebat locum. *dicimus enim*, inquit, *quo te laesi*. possit tamen & simpliciter capi, ut infra h. l. v. 674. *ne quo se numine mutet*. HEINS. Ex Gronovii interpretatione profecerunt Catroeus & Heumannus lib. II. Poeciles Tom. II. p. 378. quorum hic legit, *quo numine laesa*. alter magnifice se efferens, ideo non audeat accedere huic correctioni, quia, quam Juno pluribus rebus praesideat, & ita diversa numina videatur possidere, credit tandem Poëtam rogare, qua parte divinitatis Junonis laesa sit, & id in versione exprimat, *par quel endroit Enée avoit offensé Junon*. sed exempla vellet sibi dari. Age videamus, an subvenire possimus. Quum Juno sit Dea divitiarum, regnorum, conjugiorum, partus &c. rogat Poëta, quodnam numen Junonis laeserit Aeneas, id est in quam ejus vim, potentiam, divinitatem peccaverit. & ita milles *numen* a Diis ipsis diversum statuunt Poëtae. sic *numen Junonis*, id est ejus vis &c. ut inf. 48. ubi a Junone distinguitur. & 447. vers. 133. *numen* Aeoli, ubi vide Ruacum. *numina* Cupidinis, quam ante potentiam suam Venus dixerat v. 666. ubi vide Servium. lib. II. 183. *pro numine laeso*, Minervae scilicet ablato Palladio. *nullius numinis irae* IV. Georg. 453. sic Auson. Epitaph. Heroid. xxvi. *Laesi numina Latoidum*. quo loco Virgilium respexisse docent sequentia.

Pro facinus! tantaene animis coelestibus irae.
sic Astraea *magni numinis dea* dicitur Senecae in Octavia 397. quare simplicissimum mihi videtur, haec conjunctim capere, *quo numine laeso*, qua parte potentiae ejus laesa. ut etiam jam olim exposuit Barlandus, propter quam suarum potestatum laesa est Juno. nam si *quo* separatim capiamus, pro qua re, obscurior & ambigua est locutio, nec facillitati Virgilii respondens. Gronovius etiam olim hoc promisit ad Senec. Thyest. 1081. & ita Glossa Regii Codicis exponebat, *quo*, pro in quo.

10 Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantaene animis coelestibus irae!
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)

Car-

SERVII.

10. INSIGNEM PIETATE VIRUM. Quia patrem &c deos penates ¹² de incendio Trojae liberavit. Et hic offendit merito se invocasse Musam: nam si iustus est Aeneas, cur odio deorum laborat?

11. TANTAENE ANIMIS COELESTIBUS IRAE! Hic jam non de qualitate iracundiae, sed de quantitate quaerit: nimia etenim ira est, quae pietatis non habet considerationem. Et hoc quidem secundum Stoicos dicit; sed miratur, cur tantum: nam Epicurei dicunt Deos humana ¹³ penitus non curare. TANTAENE. Quasi exclamatio est mirantis. ¹⁴ [Cum ex ipsa narratione sententiam trahentes, nostram personam interponimus, ut XII. 503. *Tantum placuit concurrere motu*. Nonnulli ¹⁵ *tantaene* legunt, ut interrogatio sit potius, quam exclamatio. Responsio Musae vel Deae.] ANIMIS COELESTIBUS. Diis superis; ¹⁶ [qui omnibus perturbationibus carere consueverunt:] nam apud inferos ¹⁷ constat esse iracundiam, ubi sunt Furiae ¹⁸ [&c Irae, Erinnyes, Alecto, &c Megaera.] [*Animis* vero, τοῖς ¹⁹ *ὑποῖς*.]

12. URBS ANTIQUA FUIT. *Urbs* ²⁰ dicitur ab orbe, quod antiquae civitates in orbem fiebant: vel ab ²¹ *urvo*, parte atrati, quo muri designabantur. Et ANTIQUA autem, & FUIT bene dixit: namque &c ante ²² LXX. annos urbis Romae condita erat: &c eam deleverat ²³ Aemilianus Scipio: quae autem nunc est, postea a Romanis est condita: unde *antiquam* accipe &c ad comparationem istius, quae nunc est, &c Roma antiquiorem. ²⁴ [*Antiqua*. Id est, nobilis. *Fuit*, pro erat.] TYRII TENUERE COLONI. Deest *Quam*, ²⁵ [vel, ut alii volunt, *Hanc*.] Amant namque antiqui ²⁶ per Epexegetin indicare, quod nos interposito pronomine exprimimus. ²⁷ Ut alibi inf. 530. *Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt*, deest *quem*.

Coloni autem dicuntur cultores advenae; ²⁸ &c hos de Tyro constat venisse, qui Carthaginem condiderunt. ²⁹ [Sane veteres Colonias ita definiunt.] Colonia est coetus eorum hominum, qui universi deducti sunt in locum certum aedificiis munitum, ³⁰ [quem certo jure obtinerent.] ³¹ Alii: Colonia est, quae Graece *κωπολία* vocatur: dicta autem est a colendo; est autem pars civium aut fociorum missa, ubi Rempub. habeant ex consensu suae civitatis, aut publico ejus populi, unde profecta est, consilio. Hae autem coloniae sunt, quae ex consensu publico, non ex secessione sunt conditae.]

VARIORUM.

quod si jam demus, tamen *numine laeso*, eodem rediret. *τῷ laeso* vero respondet *aeternum vulnus* *ŷ*. 36. hinc etiam uni Deo vel Deae *numina* plurali numero centies dant Poetae. vide Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. l. 93. &c alios: &c quae diximus ad II. Aen. 154. BURM.

9. QUIDVE DOLENS. *Quidve deum Regina doleus* Hamb. pr.

11. IMPULERIT. Corradus rarum esse notat huic verbo jungere infinitivum *volvere* &c *adire*, &c quasi Virgilio peculiare: ut lib. II. 55. &c 520. nec sibi apud oratores lectum: sed eos dicere *impellere ad facinus*, vel *ad faciendum*. Adde &c Ciceronem dicere, *ut faceret*. Val. Flac. l. 673. etiam, *consurgere in iras Impulit*. Ovid. II. Amor. XII. 21.

Femina Trojanos iterum nova bella movere Impulit.

&c ita saepe Poetae. BURM.

12. FUIT. Catroeus capit pro *everfa*, diruta est, ut II. 325. *fuit Ilium*. quod &c Servius dicit. &c Nascimbaenus, &c Barlandus notaverant jam antea. sed quum jam tempore Virgilii restituta a Caesare

12 de Troja sustulit R. L. V. Vof. de Troja liberavit Steph. Basil. 13 deest V. 14 defunt Vof. L. R. Steph. Fabr. al. 15 tantae en Dan. 16 defunt L. V. R. Vof. Steph. Dan. al. 17 esse iram constat Dan. 18 defunt L. V. R. Vof. Steph. Dan. 19 *quos* Fuld. 20 dicta V. 21 *urbo* L. Steph. Dan. *orbe* Vof. *urbe* R. vid. ad 1. Georg. 170. 22 Lx. Dan. vid. inf. ad *ŷ*. 267. 23 Scipio Aemilius ante Aemilianus Fuld. Aemilius Scipio L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 24 defunt L. Vof. R. Steph. Basil. antiqua, alii nobilis Dan. Fabr. 25 defunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. Fabr. al. 26 *κατ' ἐπεξεγῆσιν* Fabr. 27 *est locus*, ut alibi, *Hesperiam* Dan. item, *est locus, Italiam* L. R. Vof. V. Steph. Fabr. 28 qui de Tyro venerunt, &c Carth. Dan. 29 defunt omnibus, praeter Fuldenf. in L. R. V. Vof. Steph. &c aliis, defunt ad *ŷ*. 17. 30 defunt itidem; sed ex Fuldenf. perita. 31 alii colonia pars civium, aut publico ejus populi, unde profecta est, consilio: hae coloniae sunt, quod consensu publico, non secessione sunt conditae Dan. Fabr.

- Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
 Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
 15 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
 Posthabita coluisse Samo. Hic illius arma,

Hic

SERVII.

13. ITALIAM CONTRA. Constat tria latera habere Italiam. Superi maris, Inferi, & Alpium: unde ³² tollendi erroris causa adjecit: *contra Tyberina ostia*, quae in Infero mari sunt, ³³ [sed enim non tam *contra* situ, quam animis.] [*Ostia* vero ideo veteres consecratam esse voluerunt, sicut Tyberim; ut, si quid bello navali ageretur, id auspiciato fieret ex maritima & effata urbe, ut ubique conjunctum Auspici: ut *Tiberis*, cum colonia esset. Aut certe ideo *Italiam contra*, quasi de aemula dictum accipiamus; ut non tantum situ, quantum & animis contra. LONGE. ³⁴ Porro, valde, Sallustius: *Longe alia mihi mens est, Patres conscripti*: [aut certe maxime, vel praecipue; ut sit: Carthago praecipue posita contra Tyberina ostia. Cicero pro Rabirio: *Et cum universo Pop. Romano, tum vero Equestri ordini longe charissimus*. TIBERINA autem pro *Tiberis* dixit. Quidam sane ita volunt jungi, non *longe ostia*; sed *longe dives*, valde.]

14. DIVES OPUM. Modo tantum *dives* dicimus; antiqui adjungebant cujus rei, ut IX. 26. *Dives equum, dives pictae vestis & auri*: jungentes tantum genitivo casui. STUDIISQUE ASPERRIMA BELLII. Causam ostendit mirabilem, dicens hos esse & bellicosos & divites, cum otiosa semper sit opulentia. Jure ergo hanc diligit Juno, & vult orbis regna sortiri. ³⁵ [Quae res odia ejus in Trojanos exagitat, &] bene *studiis*, non *studio*, quia ³⁶ *ter* rebellavit contra populum Romanum.

15. FERTUR. Dicitur. Et ingenti arte Virgilius utitur, ne ³⁷ in rebus fabulosis aperte utatur poetarum licentia, quasi opinionem sequitur: & per transitum poetico utitur more: [vel certe *fertur*, creditur. MAGIS. Pro, valde.]

16. POSTHABITA. Non contempta; sed in secundis habita: namque in ³⁸ superiore versu dixit *magis omnibus*; ut etiam ³⁹ originali loco servetur affectio. COLUISSE SAMO. ⁴⁰ [Deest etiam, ut esset, *posthabita etiam Samo*.] Sic Juvenalis XVI. 6. *Et Samia genitrix, quae delectatur arena*. ⁴¹ [Coluisse autem, quia veteres *colere* dicebant, etiam cum major minorem diligeret, ut III. Ecl. 61. *Ille colit terras*. Plautus in Poenulo V. IV. 14. *Jupiter, qui genus colis alisque hominum*.] HIC ILLIUS ARMA. Figura creberrima, adverbium pro adverbio posuit, praesentis loci pro absentis: debuit enim dicere, ⁴² *illic* ⁴³ [sicut habemus in superioribus.] ARMA. Instructam armis Junonem ⁴⁴ alio loco testatur ipse, ut II. 614. *Ferro accincta vocat*.

VARIORUM.

fare Carthago esset, Poeta se de antiqua & priore loqui ostendit, quia novae origo recens & omnibus nota erat. *fuit* ergo pro olim fuit. & Carthago *novam* urbem notat. Unde toties hoc libro & IV. *novam* dicitur. sic & infr. *Trojam antiquam* dixit ³⁷. 375. quae ut lib. II. 325. *fuit Ilium*. & ita respectu Poetae, *antiqua* recte potest dici. BURM.

13. CARTHAGO. *Karthago* Mediceus. alii nonnulli *Cartago*, sine aspiratione. omnes *Tiberina*, & *Tiberis* alibi per simplex *itura*. recte Stephani Byzantini epitome, *Θυμωπος ἡς τῆς Τίβρεως*, hinc *Tiberius*. *Hestia* quoque, non *Ostia* idem Mediceus. sed aliter Festus & caeteri scripti. HEINS. *Karthago* etiam Leidenfis, Zulichemienfis, secundum Rotendorphius & Mentelius, & Moretanus unus, & Oudartii codex. *longe* vero hic de spatio & intervallo inter Tiberina ostia & Carthaginem debet capi,

³² tollens causam erroris Dan. ³³ desunt R. L. V. Vof. sed enim tamen c. s. quantum & animis Dan. Fabr. ³⁴ deest L. R. Vof. V. Steph. Dan. Fabr. al. ³⁵ desunt L. R. Vof. V. Steph. Dan. Fabr. al. ³⁶ tertio Fuld. ter bellavit L. & Ed. Malvicii. perperam. Florus lib. II. 15. *sedique sententia quoquo modo rebellandum*. non alienus sum a Fuldenfi, *tertio rebellavit*. nam *rebellare* est iterum bellare, ut bis victi Carthaginenses rebellaverunt. vid. ad Ovid. IX. Met. 81. & ita *rebellis* non lib. XII. 185. & *rebellatio*, de qua ad Suet. Calig. LI. egimus. BURM. ³⁷ ne rebus Vof. Dan. Steph. ³⁸ superiori Steph. ³⁹ Samo originali Steph. ⁴⁰ desunt L. R. Vof. ⁴¹ desunt L. R. Vof. Steph. ⁴² *coluisse* dicitur cum major & c. Dan. Fabr. vid. Donat. ad Terent. Adel. III. 11. 54. & V. VIII. 4. ⁴³ *illic* arma Dan. ⁴⁴ desunt R. V. Vof. L. Steph. Dan. *illic* arma Dan. ⁴⁵ in alio R. Vof. L. V. Fabr. al.

Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.

Pro-

SERVIL

17. CURRUS. Aut vere currum, quo secundum Homerum ⁴⁵ in bello utimur: aut theniam significat, qua Deorum simulachra portantur. Thenia autem cum aspiratione scribitur, ⁴⁶ ἀντὶ τοῦ θεῶν, id est, a re divina. [Aut certe illud, *currus*, quod ait III. Georg. 533. *Ductos alta ad donaria currus*. Habere enim Junonem currus certum est. Sic autem esse etiam in sacris Tiburibus constat, ubi sic precantur: *Juno curulis, tuo curru clypeoque tuere meos curiae vernulas sane.*] HIC ILLIUS ARMA, HIC CURRUS FUIT. Quotiescumque nomina singularis & pluralis numeri connectuntur, respondemus viciniore: ut ecce hoc loco, *currui*, non *armis* respondit. Eadem & in diversis generibus est observatio; ut magis vicino, sive masculinum sit, sive foemininum, respondeamus: ut puta: *vir & mulier magni ad me venerunt*. ⁴⁷ [Sane fuit, pro fuerat.] GENTIBUS. Pro, gentium, dativum pro genitivo.

18. SI QUA FATA SINANT. Qua vacat: & est metri causa positum, ut: ⁴⁸ *ubique gentium, locorum, terrarum*, & reliqua, ut v. 467. *Dixitque, & praelia voce diremit*. JAM TUM. ⁴⁹ Ex quo constituta est a Tyriis colonis. TENDITQUE FOVETQUE. ⁵⁰ [Tanquam imbecillam:] figurate ⁵¹ dixit: Non jam regnum fovet, sed tendit, & fovet, ut regnum esse possit. ⁵² [Et bene *Tendit*, tanquam ⁵³ contra verum; *fovet* autem tanquam imbecillam, adversus Trojanorum conatus.]

VARIORUM.

capi, ut mox §. 31. *arcebat longe*. Charif. lib. II. Inf. Gr. p. 182. pro praecipue, maxime, capit. BURM.

15. QUAM. Hanc Bigotii. *fertur terram* Sprotrianus pro varia lectione. una Parrhaf. BURM.

Ibid. MAGIS. Valde explicat Servius & Glossa-

tores in Mss. sed *magis omnibus*, id est magis quam omnes. & ita *magis* poni ab Horatio docuit Bentlejus ad I. Od. 25. & II. 12. & esse *magis* comparativum, & idem quod *maius* contendit Vala I. Eleg. 12. sic apud Curt. IV. III. 19. ediderunt Modius, Junta, Ald. Gryph. & alii. *magis obsessis solatium, quam auxilium*, pro quo *maius* nunc posuerunt. quod jam monueram ad Quintil. XI. 3. in principio. etiam numero singulari pro plurali videtur posuisse Statius IV. Silv. VI. 9. *Quis magis anser Extā ferat*. pro majora exta, majus jecur. BURM.

17. CURRUS. De curru Junonis vid. ad Val. Flac. v. 184. currum etiam tribuit Statius lib. XII. Theb. 298. BURM.

18. SI QUA FATA SINANT. *Sinunt* Mediceus a manu prima, & princeps Moretanus. sed aliter Carisius. HEINS. *Sinent* editi quidam. *si quae* Zulichemius. ut IV. Georg. 7. *si quem numina saeva sinunt*. ubi vide. sed *si qua* recte. vid. inf. Serv. ad XI. Aen. 293. ubi bene explicat, & metri causa pronomen hoc vacare saepe notat. ut & infr. 181. 681. & alibi. an vero sit ablativi, an nominativi, vel accusativi casus, syllabae modus ostendit. ut II. Aen. 94. & 600. VII. 559. est accusativi. in prosa vero ambiguum saepe est. ut apud Cicer. pro Arch. VI. *Quaere argumenta, si qua potes*. ubi non opus est ablativo capere, ut Heumannus fecit. vid. Bentlej. ad Horat. II. Sat. VI. 10. pro *fovetque* habent *favetque* Bigotianus, Zulichem. & alter Rottendorf. sed Heumannus in Tom. II. Poeciles pag. 379. contendit, *fovetque* esse legendum, & ὑπολογίζω esse. Egregie vero! Junoni scilicet asperae & iracundae, armis & curru instructae, sufficerent vota, quae & inertes viri & mulieres imbelles suscipiunt. Juno vero bellicosa etiam inducitur ab Horatio III. Od. IV. in bello contra Gigantas. quare *tendit* est hic, urguet, instat, & *fovet*, id est tuetur, defendit, ut centies apud

45 in coelo Fabr. Basil. & alii. forte non male. vid. ad Valer. Flac. v. 184. & hic Cerdam. 46 ἀντὶ τοῦ θεῶν. Fald. 47 in plurali Fabric. 48 viri & mulieres magni Vos. 49 desunt ad *Gentibus* Dan. ad §. 22. L. R. V. Vos. Steph. Fabr. al. 50 ut, *que, tandem, gentium* &c. L. R. Vos. Steph. *quo tandem* Dan. Fabr. al. ego Mss. recte hic dare credo; nam exemplum *dixitque &*, probat *que* vacare. quod & supr. ad §. 5. adduxit, ubi *quoque &* dixit. & infr. ad §. 27. & 608. etiam *que* vacare notat Servius. ut & v. 169. de *tandem*, quod vacat vid. inf. ad §. 369. BURM. 51 ex quo constitit, id est a V. R. Vos. Steph. constitit L. 52 desunt L. Vos. R. Steph. Dan. Basil. 53 desit R. Vos. V. 54 desunt Dan. 55 forte, contra fatum, vel vetitum.

Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci

20 Audierat, Tyrias olim quae verteret arces.

Hinc populum, late regem, belloque superbum,

Ven-

S E R V I I.

19. [Progeniem. Vel Romanos, vel, ut quidam volunt, Scipionem, qui Carthaginem diruit.] DUCI. Ductum iri: infinitivi modi⁵⁶ verbum a passivo, tempus praesens pro futuro⁵⁷ posuit, & verbum pro verbo, ⁵⁸ [ut supra ostensum est.]

20. AUDIERAT. A Jove, aut a Fatis: non enim omnia numina habent divinandi facultatem: denique ne ipse quidem Apollo sua sponte divinat, ut est III. 251. *Quae Phoebus Pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo Praedixit.* Et perite audierat: in Ennio enim inducitur Juppiter, promittens Romanis excidium Carthaginis. [Ergo bene audierat, quasi de incertis rebus; ut & timeret, & speraret omnia pro sua voluntate posse mutari.] TYRIAS ARCES. Carthaginem dicit, quam Tyrii condiderunt. ⁵⁹ [Arces dictae ab eo, quod est arceo, quod inde hostes arcuntur, hoc est, prohibentur.] [Et arces genus teli, quod hujus ministerio sagittae arceant hostem. Sane per confusionem verbi & nominis dictum est: nam arces est verbum, arceo, arces, cum non sit nomen.] ⁶⁰ OLIM. Nunc quandoque. Tria enim tempora significat: praeteritum, ut XII. 210. *Olim arbos, nunc artificis manus aere decoro Includit:* praesens, ut V. 125. *Thymidis quod fluctibus olim Tunditur:* futurum, ut IV. 627. *Nunc olim quocumque dabunt se tempore vires.*

21. HINC POPULUM LATE REGEM. ⁶¹ Scilicet a Romanis. ⁶² [Aut Romanos laudat] aut eorum imperium, dicendo *populum regem*. ⁶³ [LATE REGEM. Pro, late regnaturum: nomen pro participio.] [Quidam hic democratas intelligunt, Et, *Hinc populum late regem belloque superbum &c.* In Probi adjuncta sunt: & adnotandum, hi duo si eximantur, nihilominus sensus erit integer; sed Virgilius amat aliud agens exire in laudes Pop. Romani.] SUPERBUM. Id est, nobilem, ut III. 2. *Ceciditque superbum Ilium:* [eminens, gloriosum.]

V A R I O R U M.

apud nostrum & alios. vide inf. h. l. §. 282. & desumptam Metaphoram ab animalibus, quae fovant

pullos & catulos, ut ad robur perducantur, docent notae Heinssii ad IV. Georg. 43. & hic Servius fovet. ut *imbecillam* explicat. pro *tendit* erat *intendit* in Pugetiano, qualis varietas & apud Horat. III. Od. IV. 51. in Crucquii codice, & apud nostrum lib. VIII. 704. utriusque verbi usus est obvius, ubi magna vi & conatu aliquid tentamus perficere. vid. Heinss. ad XI. Met. 533. ad Claudian. I. in Eutrop. 16. Liv. VIII. 15. *senatu minus in Praetura tendente.* ubi etiam *intendente* in Ed. Romana erat, docente Cl. Drakenborchio, qui alio loco se de hoc verbo acturum promittit, ideoque plura proferre desino. *intendere* illustravit Heinssius ad Valer. Flac. VII. 114. addunt aliquando *intendere curas, animum* &c. sed saepe ex glossis illas voces additas docet Modius ad Curt. III. I. 10. & 20. Justin. XIII. 6. *ad nuptias Cleopatrae intendit.* oblitus sum monere in Parrhasiano etiam *intenditque* fuisse scriptum, sed erasae prioris syllabae vestigia supererant. BURM.

19. A SANGUINE. Moreti primus carebat praepositione, & habebat *Trojano sanguine duci*, sed vulgatam Carisius & Priscianus exhibent. HEINS. Deerat etiam Leidensi: eodem modo & lib. IV. 191.

Venisse Aenean, Trojano a sanguine cretum. in aliis legitur sine praepositione. vide & ibid. 230. & V. 45. sic & a *stirpe*, & *stirpe* IV. Georg. 322. quod praetulit Heinssius. Quinctilianus tamen lib. IX. 3. hoc in loco servat praepositionem, ut & Donatus ad Terent. Hecyr. I. II. 3. qui *audierat* explicat intellexerat, senserat. vid. Florid. Sabin. Lect. Subsec. II. 22. BURM.

20. VERTERET. Vid. ad Ovid. Nuc. 16. & XIII. Met. 169. *everteret* etiam Menagius primus & alter Mentelii. eadem varietas lib. II. 653. & apud alios. vide Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. XV. 411. *averterat* tertius Rottendorphius. sed perperam. *quum verteret* Pugetian. BURM.

21. HINC. Hic Commentator Crucquianus Horatii Epod. 5.

Ibid. LATE REGEM. Ita quidam apud Horat.

⁵⁶ deest L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁵⁷ deest Dan. ⁵⁸ desunt Dan. ⁵⁹ desunt ad olim L. R. Vof. Steph. sed Dan. ad & Arceis. ⁶⁰ OLIM, quandoque V. L. R. Vof. Steph. OLIM aliquando Dan. ⁶¹ deest L. R. Vof. Steph. Fabr. ⁶² desunt omnibus, qui tantum habent, Laudat autem eorum &c. & Fabr. & al. habent, Laudat autem eorum populum, dicendo late regem. ⁶³ desunt L. R. Vof. Steph. Basil.

Venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,

Pri-

SERVII.

22. VENTURUM EXCIDIO. Ad excidium: nota figura, [futurum, ut, III. 158. *Idem venturos tollemus ad astra nepotes.*] LIBYAE. Carthaginis. Et provinciam pro civitate posuit. Dicta autem Libyae, ⁶⁴ vel quod ⁶⁵ inde Libis fiat, hoc est Africus: vel ut Varro ait, quasi ⁶⁶ Λιβυα τοῦ ὕδωρ, egens pluviae. ⁶⁷ Sic Sallustius Jug. cap. XVII. *Caelo terraque penuria aquarum.* VOLVERE PARCAS. A filo traxit volvere, [aut a libro:] una enim loquitur, altera scribit, ⁶⁸ tertia fila deducit. Et dictae sunt Parcae κατὰ ἀντίφρασην: quod ⁶⁹ nulli parcant: sicut lucus a non lucendo; bellum a nulla re bellum. ⁷⁰ [Parcarum nomina, Clotho, Lachesis, Atropos.]

23. ID METUENS. ⁷¹ [Id timens, hoc est, excidium Carthaginis:] de futuro enim timor est; odium, de ⁷² praeteritis: metuebat ergo gravius Carthagini; Odium autem habebat, propter causas sequentes. Et est de utroque exemplum inf. 361. *Convenient, quibus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erat.* VETERIS BELLII. Quantum ad Virgilium pertinet, antiqui: si ad Junonem referas, diu, ⁷³ [per decennium,] gesti. ⁷⁴ Tunc autem ad personam referendum est, cum ipsa loquitur: quod si nulla persona sit, ad poetam refertur. Nunc ergo Veteris, ex persona poetae intelligendum est. Sic ipse ⁷⁵ alibi 709. *Mirantur dona Aeneae: mirantur Iulium, Flagrantisque dei vulnus:* partem ad se retulit, partem ad Tyrios, qui Deum esse nesciebant. SATURNIA. Antonomasia est, non epitheton: quae fit, quotiens pro proprio nomine ponitur, quod potest esse cum proprio nomine ⁷⁶ [et epitheton dici.] [Saturnia autem nomen quasi ad crudelitatem aptum posuit. Virgilius enim ubicumque Jovi vel Junoni Saturni nomen adjungit, causas eis crudelitatis adnectit, ut IV. 372. *Nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.* Alibi XII. 830. *Es germana Jovis Saturnique altera proles: Iratum tantos volvis sub pectore flus.*]

VARIORUM.

rat. III. Od. 17. *late Tyrannum* capiunt. sed vid. ad Petron. cap. LXXXII. & ad Lucan. VII. 419. BURM.

22. VENTURUM EXCIDIO. Ad excidium explicat Servius. ut ita *It clamor caelo*, quo exemplo saepe uti solet. & ita *ŷ. 6. inferret Latio* exponit. Bargaes in Epistola edita inter Illustrium virorum epistolas a Bruto pag. 85. capit in ablativo, & explicat *per excidium*, & construit, populum late regem excidio Libyae, id est, per ruinam Carthaginis late regnaturum: sed *venire* centies quam ponatur pro *esse*, ut ipse Servius I. Georg. 29. docet, cui bono tam longe quaesitae, & subtiles saepius expositiones, quam verae. in notis Servii aliquid deesse suspicor. exemplum enim ex lib. III. 158. non est accommodatum ad explicandam locutionem *venire excidio*, pro *ad excidium*. sed ex Fuldenti reponendum, *nota figura venturum*, id est, *futurum*, quod neglectum aliis reposui: & Servius ad laudatum locum docet, efficacius & praesentius esse *venturum*, quam *futurum*. si ablativus sit, explicari deberet per subintellectam praepositionem *cum excidio*. ut lib. II. 193.

Ultra Asiam magno Pelopoea ad moenia bello Venturam.

sed quid tricamur? dativum esse planum est. Curt. IV. v. 6. *se ad ipsum vocare destineret. namque illius exitio venturum.* inde & apparet Libyae hic in genitivo casu positum. unde & Libyes in Edit. Veneret. & quia verbum *venire* tam de amico, quam hostili animo sumitur, recte auxilio, subsidio *venire* dicitur: ut apud Tacit. IV. Ann. 59. apud Liv. IX. 43. *maturavit collegae venire auxilio.* ubi videtur esse duplex dativus. Sic Val. Flac. VII. 224. *sola tuae venio juventae.* ubi vide notas. BURM.

23. ID METUENS. Referri potest ad praecedentia, scilicet *audierat excidium Libyae*, ut inf. *ŷ. 61. hoc metuens* praecedentibus jungi debet. alii conjungunt cum sequenti *arcebat*, longo hyperbato. BURM.

Ibid.

64 deest Dan. 65 inficte Libis R. Lib's Vof. L. 66 Λιβυα τοῦ ὕδωρ Steph. Fabr. al. 67 unde & Sal. Steph. unde Balth. Fabr. al. Manutius ad Sallustium dicit, in Servio deesse copulam, ut *caelo terra penuria* esset. in omnibus tamen copulam reperit. BURM. 68 alia R. L. V. Vof. 69 minime parcant, quarum nomina C. L. A. Dan. omittit aliis. 70 de font. L. R. Vof. 71 desunt Balth. id timens, de futuro enim L. R. Vof. Steph. Bis idem. Archaismos sane. de futuro &c. Fuld. 72 de praesenti Fabr. Basil. Masvic. & al. 73 desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. Fabr. al. 74 sane tunc ad Fuld. 75 in alio loco V. L. R. Vof. 76 potest & epitheton Fabr. al. desunt L.

Prima quod ad Trojam pro canis gesserat Argis.

25 Nec dum etiam caussae irarum saevique dolores

Ex-

SERVII.

24. PRIMA. Atqui Hercules prior contra Trojanos pugnavit: unde ⁷⁷ modo *Prima*, princeps accipiendum est: nam plerumque poeta significationem ⁷⁸ nominis dat participiis, vel contra, ut: *Volventibus annis*: significat enim volubilibus. Hac licentia & in hoc nomine usus est, ut ⁷⁹ *Prima* pro principe poneret. ⁸⁰ [PRIMA. Inter primos; alii pro olim; alii *prima*, impliciter: postea enim alii Dii interesse coeperunt. Alii *prima*, non ordine, sed voluntate, aliter II. 263. *primusque Machaon*: ibi in primis intelligitur.] AD TROJAM. *Ad* & *apud*, accusativae sunt praepositiones. Sed *apud* semper in loco significat, *Ad*, & in loco, & ad locum, ⁸¹ ut inf. 64. *Ad quem tum Juno supplex bis vocibus usa est*. Et Cicero Act. I. in Verr. 8. *Decem fiscos ad senatorem quendam relictos*. Item: *Ad Marcum Leccam te habitare velle dixisti*. CHARIS ARGIS. Illic enim eam coli omnibus notum est. *Argos* autem in numero singulari generis neutri est, ut Horatius I. Od. 7. *Aptum dicitur equis Argos dicesque Mycenae*. In plurali ⁸² vero masculini, ut, *hi Argi*. Caeterum derivatio nominis *Argivos* facit, non *Argos*.

25. ⁸³ [NEC DUM ETIAM. Adverbium temporis: quasi antehac.] CAUSAE IRARUM. Nunc de praeteritis loquitur; [nonnulli tamen pro causa & dolore dictum accipiunt. SAEVI autem DOLORES, quod saevire faciant.] ALTA MENTE. Secreta, recondita. REPOSTUM autem, ⁸⁴ syncopa est: unam enim de medio syllabam tulit. Sed cum omnes sermones aut integri sint, aut pathos habeant, hi, qui pathos habent, ita ut lecti sunt, debent poni, quod etiam Maro ⁸⁵ fecit: nam & *repostus*, & *porgite*, de Ennio transtulit; integris autem & ipsis utimur, & eorum exemplo aliis.

VARIORUM.

Ibid. VETERISQUE. Iterum quaerunt Interpretes, an ex Poetae, an Junonis persona *vetus* dicatur.

sed *vetus* & *antiquus* saepe de re praeterita, sive nuper, sive aliquanto diutius ante acciderit, dicitur. vide ad Valer. Flac. VIII. 9. & ad Ovid. III. Trist. XII. 1. neque tam *vetus* erat, ut non meminisset Dea causarum irae & dolorum suorum. BURM.

24. ARGIS. *Agris* Mediceus a manu *prima* gesserit etiam Moreti quartus.

25. CAUSSAE. *Causa* an *causa* scribendum, erudite disputat Malestima ad Cicer. xv. ad Att. Ep. 25. *nec dum jam* fragmentum Moreti.

Ibid. SAEVIQUE DOLORES. Scilicet varias ob causas, ob spretam a Paride formam, & praelatam Venerem, ob Jovis amores vagos, & frequentem cum pellicibus consuetudinem. Vir doctus hic figuram ⁸⁶ *ad* *duo* vult, & esse *iras* & *saevus dolores*, pro causis irarum & saevorum dolorum, in quibus an figura illa locum habeat vehementer dubito, & exemplum requiro simile. nam deberet tunc resolvi, in irarum dolorificarum, ut ita dicam, quemadmodum est in *pateris* & *auro*, pro pateris aureis. sed primo Poeta generatim memorat causas irarum, & dolores saevos, quos conceperat Juno. deinde per species exsequitur, *Judicium Paridis* &c. Dolores vero *car' & ex* sunt, qui proprie tangunt mulieres, a maritis alienis amoribus laesas, & spretae formae memores. ut ipsa Juno apud Ovid. VI. Fast. 43.

Causa duplex irae: rapto Gynymede dolebam,

Forma quoque Idaeo iudice victa mea est.

ubi Virgiliana haec ante oculos habuit Naso, ut recte Corradus. & mox ad y. 28. addaxit idco Pierius. & iterum II. Trist. 388. de Medea,

Concitus a laeso fecit amore dolor.

& ita milles apud Ovidium & alios Poetas. etiam Macrobius lib. v. 16. huc respiciens ait, *Deam specie victam Paride judicante doluisse*, &c. Quod vero in Pierii Codicibus legatur *labores*, factum est ex sollemni illa harum vocum confusione, cuius sexcenta exempla adferri possent. unico defungar, ubi librarii ex hoc Virgilio loco debuissent veram

⁷⁷ deest V. ⁷⁸ nominum Vof. R. L. ⁷⁹ primum Vof. R. L. ⁸⁰ desunt omnibus Mss. sed Dan. & Fabr. Alii, *prima* simpliciter, postea enim alii Dii interesse coeperunt: alii de aq. . . . proprie *prima* inter primos. Heinf. volebat, *aliaque* Deae deinde in altero Ciceronis loco, *ad Marcum Leccam* non reperi in Cicerone: sed in Catil. I. cap. 8. legitur. *quod vitandae suspicionis causa apud M. Lepidum te habitare velle dixisti*. an Servius in suo codice ita legerit nescio. hodie nihil varietatis notari video. BURM. ⁸¹ in loco put. Dan. Steph. ⁸² numero Vof. R. L. V. Dan. ⁸³ desunt omnibus fere sed, Adv. t. quod significat ante hunc, Dan. Fabr. ⁸⁴ Syncope V. L. R. Vof. ⁸⁵ facit Suph. Dan. Fabr. al.

Exciderant animo. Manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretaeque injuria formae;
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

His

SERVII.

27. JUDICIUM PARIDIS. ⁸⁶ In quo pro Venere Paris Alexander contra Junonem Minervamque judicavit. Nota fabula est, de malo aureo, quod conjecit Discordia inter Junonem, & Minervam, & Venerem, in domo Pelei, quando consecraverant nuptias illius connubiumque Dii, illa, non ⁸⁷ admissa introire, jactavit malum, in quo scriptum erat: *Hoc est donum Deae pulcherrimae*. Illis litigantibus inter se, Jupiter misit eas ad Paridem. Judicaturus ille de forma earum, ⁸⁸ Venerem praeferre in forma judicavit his duabus, & reliquis: qua ex causa Juno iras commovit in Trojanos. Sed hoc dicunt, quod Paris in ⁸⁹ somno vidit. [Et bene *judicium Paridis*, non favor; ne revera videatur offensa. Sic enim agit Poëta, ut & Juno causas irascendi habeat, & tamen in Aenea nulla sit culpa.] SPRETAEQUE INJURIA FORMAE. Epexegetis est. Hoc enim fuit judicium Paridis. Et quæ particula vacat, ⁹⁰ ut alibi §. 467. *Dixitque, & praelia voce diremit*. Licet ⁹¹ nonnulli separent, dicentes aliud esse: numquam ⁹² enim conjunctio ponitur, nisi inter duas res. Et *spretæ formæ* referunt ad ⁹³ Antigonem, Laomedontis filiam, quam a Junone propter formæ arrogantiam in ciconiam constat esse conversam.

28. ET GENUS INVISUM. Propter ⁹⁴ Dardanum, Jovis & Electrae pellicis, filiae Atlantis, filium. ⁹⁵ [Electra, pellex fuit Jovis, ex qua Dardanus natus est,] ⁹⁶ a quo Trojani ducunt originem. RAPTI. Stuprati, ⁹⁷ corrupti, ⁹⁸ ut est: *Rapta Garamantide Nympha*. IV. 198. ⁹⁹ Item *Raptas*

sine more Sabinas, VIII. 635. ¹ [Vel: Rapta raptoris mortem vel nuptias optet:] ² [vel certe quod ad coelum raptus sit a Jove per aquilam, ut v. 255. *Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis*.] GANYMEDIS HONORES. ³ Trois, regis Trojanorum, filii. *Honores* autem dixit, vel propter ministerium poculorum, ad quod ⁴ receptus est, remota Hebe, Junonis filia, ⁵ quæ Jovi bibere ministrabat: vel ob hoc, quod inter sydera collocatus, Aquarii nomen accepit. ⁶ Et non ob hoc tantum irascitur Juno, quod raptus sit, ut pocula ministraret; sed quod violatus sit, ut divinos honores consequeretur: [aut *honores*, propter formam, ut inf. 591. *Et laetos oculis afflaret honores*. Sane hic Ganymedes Latine Catamitus dicitur: Licet Theodatus, qui Iliacas res perscripsit, hunc fuisse Belim dicat, & Laomedonti praedixisse, tum perituram & civitatem & regnum Trojanorum, cum de monte Meotio sponte fuisset saxum delapsum: quod cum evenisset, postea Ilium est directum.]

VARIORUM.

ram manum Poëtae agnoscere. Ovid. II. Art. 235.

Nox, & hiems, longaeque viae, saevique labores,

Mollibus his castris & labor omnis inest.

ita multi scripti & editi: sed emendatiora exemplaria, *saevique dolores*, ne moleste iteretur mox labor. Senec. Herc. Fur. 28. *saevus dolor Aeterna bella pace sublata geret*. saevitiae vero saepe accusatur

⁸⁶ nota fabula, Paridem pro Venere contra Junonem Minervamque judicasse, reliquis ad *Spretæque* omisiss L. Vof. R. Steph. & Fuld. qui addit, judicasse de forma, & bene *judicium* &c. In quo pro Venere Paris Alexander contra Junonem Minervamque judicavit Basil. & praeterea nihil. Dan. & Fabr. his omisiss incipiunt a *nota fabula* &c. ⁸⁷ dimissa Dan. ⁸⁸ qui Venerem Dan. ⁸⁹ somnio Dan. ⁹⁰ sicut illo loco Vof. R. L. V. ⁹¹ multi L. R. V. Vof. ⁹² deest V. ⁹³ Antigonam Steph. Dan. Fabr. al. ⁹⁴ Dardanum Electrae vel filiae Atl. filium R. Dardanum Pelicis filium, quod & uxor Jovis fuit Dan. Dard. Electrae pellicis filium, a quo &c. Fabr. al. D. E. pellicis f. a quo origo Trojana est Fuld. ⁹⁵ defunt L. R. V. Vof. Steph. Dan. Fabr. ⁹⁶ a quo origo T. deducitur L. R. Vof. Steph. ⁹⁷ deest L. R. V. Vof. Steph. Basil. al. ⁹⁸ alibi L. R. V. Vof. ⁹⁹ & *raptas* Dan. ¹ haec ex declamationum argumentis desumpta huc non pertinent, sed in Fuld. a quodam sciolo inserta. ² defunt L. R. V. Vof. Steph. Basil. al. in Dan. & Fab. leguntur; sed ibi, per aquilam, quæ Jovis armiger dicitur, sequentibus omisiss. BURM. ³ Troi L. V. Vof. R. ⁴ habitus est L. R. Voff. fore, adhibitus est. ⁵ quod exhibuit dis V. L. Vof. quod exhibuit, aliter quæ Jovi ministrabat dis vel R. sed vulgata firmatur loco Ciceronis I. Tusc. 26. *Ganymedem a diis raptum ait propter formam, ut Jovi bibere ministraret*. ubi vide Davies. BURM. ⁶ Ergo irascitur Juno, quod non ob hoc tantum raptus sit, ut divinos honores consequeretur, ut pocula ministraret, sed &c. Fuld. omnia vero haec ad §. 33. defunt mss. nostris. & Steph. & Ed. al. sed Dan. & Fab. habent Et. n. o. h. t. i. Juno, sed quod v. a. u. d. h. consequeretur, sequentibus omisiss.

His adcesa super, jactatos aequore toto
30 Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli,

Ar.

SERVII.

29. HIS ACCENSA SUPER &c. His super; aut de his; aut super metum, quem de Carthagine habuit, his quoque accensa.

30. TROAS. ⁷ Bona oeconomia ostendit totum genus Trojanorum invifum fuisse Junoni: [quia ilaturus est, Minervam, ob unius hominis delictum, etiam eos, quos amaverat, perdidisse:] *U-nius ob noxam.* RELIQUIAS. Ut stet versus geminavit *l*: Nam in prola reliquias dicimus. [Reliquias autem Danaum, dupliciter; & a Trojanis, & a Graecis dici possunt, ut XII. Aen. 51. *Et nostro sequitur de vulnere sanguis.*] ATQUE INMITIS ACHILLI. Bene secundum Homerum ⁸ segregat ducem a populo. Sic Aeneas in secundo, post omnium casum, Priami separavit interitum, ut II. 506. *Forfitan & Priami fuerint quae fata requiras.* Inmitem autem dixit, ⁹ [qui in Patrocli ultionem.] & circa extinctum Hectorem crudelis fuit. [Aut ideo intulit Achillem praecipue, quod Aeneas cum Achille congressus sit, & ut in v. 804. ait, Neptuni beneficio liberatus. Sane] *Achilli*, propter *εμιοιολιων* detraxit *s* litteram, quae plerumque pro sibilo habetur; non solum necessitatis, sed etiam euphoniae causa: [nam alibi ipse ait XII. Aen. 352. *Nec equis aspirat Achillis:*] ut Sallustius: ¹⁰ *A principio urbis, ab bellum Persi Macedonicum:* pro *Persis*: detrahitur autem *s* tertiae declinationis genitivo. [Sane apud Sigeum Achillis statua fuisse dicitur, quae in ima, id est, extrema auri parte, elenchum more foemineo habuerit. Hic apud Cretam insulam Pemptus vocatus est, ut veteres auctores tradunt.]

VARIORUM.

tur Juno. vide Ovid. v. Met. 546. & seqq. Nonius Marcel. in *excidere* hic etiam *dolores* habet. *exciderent* etiam unus Leidenfis. BURM.

27. SPRETAEQUE INJURIA FORMAE. Ad Antigonae fabulam refert etiam Raphael Regius ad Ovid. VI. Met. 93. & Cerda. sed obscurior haec fabula, quam ut hinc repetatur causa odii. denique non formam, sed copias jactasse, & se illis Ju-

nonem aequasse, dicit Serv. ad II. Georg. 320. ut docui ad Ovidii locum. praeterea aperta Ovidii imitatio lib. VI. Fast. 43. de Junonis sprete a Paride forma agi docet. BURM.

28. RAPTI. Quia in coelum receptus Ganymedes. male Nonius pudicitiam interpretatur. HEINS. Alii *rapti honores* conjungunt, quia Hebae ereptus honos Jovi cyathos miscendi, & datus Ganymedi. durum hoc, nec verum puto. nec *raptos honores* pro pudicitia erepta, ut Nonius, posse dici, sed *pudorem* eo sensu dici ostendit Corradus. quare melius interpreteris *honores*; scilicet, quod a cyathis Jovi fuit: junge vero *Ganymedis rapti*, scilicet a Jove. vid. Valer. Flac. II. 414. ubi *raptus* & simul *honores* Ganymedis egregie describuntur: & omnes fere uno ore *raptum* dicunt. adde Ovid. x. Met. 155. ubi ex Strabone XIII. pag. 587. notat Regius locum, ubi raptus fuit, *απαγαγναι*, vel *απαγαγναι*, dictum. BURM.

29. HIS ACCENSA SUPER. Multi codices distinguunt, *bis accensa, super jactatos* &c. ut sit, *super aequore*. sed rectius meo judicio, *super bis accensa*, id est propter haec, ut *super* causam notet. ut lib. II. 349. *Incipio super his*. ubi Servius quia jam audebant. Nonius *super* vehementer, valde, hic explicat. *super* pro *de* utitur etiam Suetonius Caes. v. & xx. & alibi. vid. infr. h. l. §. 750 & II. 348. & hic Corradum, qui *super* explicat etiam *propter*. ut x. 42. *nil super imperio morior*. BURM.

30. ACHILLIS. *Achilli* Mediceus aliquae ex praestantioribus, quomodo Carisius lib. I. a Marone scriptum contendit. nec aliter apud Diomedem exstat libro II. aut apud Priscianum lib. VI. & XVII. aut apud Probum in Catholico, aut apud Cledonium, aut apud Donatum de Barbarismo invenias. apud Terent. Andr. Act. II. Sc. II. *etiam puerum inde abiens conveni Chremis*. ita enim legit Donatus, non *Chremis*. mox idem codex Mediceus, *Ajasis Oili*, non *Oilei*, sed mendose. ad-eantur quae notamus ad Ecl. VIII. 70. ad illa, *socios mutavit Ulixi*. Apud Priscian. Perieg. vetustissima exemplaria, *sapientis Ulixi*. *to atque de-* let

⁷ desunt L. R. Vof. Steph. al. bona Oec. o. t. g. i. f. J. non sicut illud, *animus ob noxam* Dan. Fab. reliquis omissis, quae debentur Fuldensis. ⁸ segregat duces L. V. R. Vof. segregavit Dan. Fabr. Steph. al. ⁹ desunt omnibus ms. & Steph. qui tantum habent, dixit etiam circa extinctum crudelem. ¹⁰ fragm. lib. I. Hist. sed ibi ex Prisciano legitur, *a primordio urbis*.

Arcebat longe Latio: multosque per annos

Errabant acti fatis maria omnia circum.

Tantae molis erat Romanam condere gentem.

Vix e conspectu Siculae telluris in altum

35 Vela dabant laeti, & spumas salis aere ruebant;

Quum

SERVII.

31. " [ARCEBAT. Prohibebat: aliquando significat & continet. Ennius: *Qui fulmine claro Omnia per sonitus arceat*: id est, continet.]

32. ACTI FATIS. " [Si fatis, nulla Junonis invidia est:] si odio Junonis " fatigabantur, quomodo " dicit *acti fatis*? Sed hoc ipsum Junonis odium fatale est. Laborat enim Virgilius nihil Trojanorum meritis, sed " omnia fatis adscribere. Est & alter sensus: nam *fatum* voluntatem legimus, ut VIII. 292. *Fatis Junonis iniquae*: id est, voluntate: ut hic intelligamus, agebantur fatis Junonis, id est, voluntate. " [Vel *fatis*, pro, malis, ut III. 182. *Nate Iliacis exercite fatis*.] MARIA OMNIA CIRCUM. In fine accentum ponimus contra morem Latinum; sed corruptio hoc facit: namque praeposito postposita, " correpta est sine dubio.

33. MOLIS. Difficultatis. " [In sequentibus proprie inf. 421. *Miratur molem Aeneas, magalia quondam*.] ROMANAM CONDERE GENTEM. Latenter ostendit hinc odium Junonis Aeneam pertulisse, quod Romanae gentis auctor " existeret.

34. VIX. Hoc loco mox, " vel significat statim. E CONSPECTU. Ut adhuc de Sicilia " possent videri. [Et ut Homerus omisit initia belli Troiani, sic hic non ab initio coepit erroris.]

35. LAETI. " Vel alacres, vel veloces, ut II. 417. *Et laetus Eois Eurys equis*, " [vel festinantes.] " ut III. Georg. 320. *Et virgea laetus Pabula*. " [Et alibi VII. Aen. 427. *Et armari pubem, portisque moveri Laetus in arma jube*:] id

est, " festinus, " cum omni intentione. Vel re vera *laeti*: quamquam incongruum fit, post Anchisae mortem; sed & interitus senum minus " doletur, & magis laetos intelligendum est, ut fit " Junoni causa majoris iracundiae: sic enim & in " septimo libro irascitur, ubi 288. *Lactum Aeneam Siculo prospexit ab usque* " *Pachynno*: [vel *laeti*, *απόδυτοι*, ut II. 394. *Omnesque juvenus Laeta f.*] SALIS. Maris: secundum Homerum: [*ἰς ἁλα δῖαν*.] *Salem* autem, quo utimur, singulari numero tantum dicimus: cum jocos significamus, pluralem numerum tantum ponimus, " secundum Lucanum, qui ait II. 368. *Non soliti lufere sales*. Aliquando " autem etiam urbanitatem " per singularem numerum significamus: ut Terentius Eun. III. I. 10. *Qui habet salem, quod in te est*: id est, quae res in te est: Masculini enim generis est, non neutri: & neutra triplota sunt, nec ab hoc accusativo nominativus esse potest " *hoc sale*.

VARIORUM.

let Gifan. ad Lucret. de versibus Heroicis in *Ephippii*. HEINS. Vide inf. 221. & alibi saepe. & quae ad Ovid. I. Art. Amat. 743. notavit Heinsius.

34. VIX. Donatus conjungit, *vix laeti*, dabant vela. propter scilicet mortem Anchisae.

35. SALIS. Deerat Mediceo a manu prima. ut sit hiarus. sed praestat vulgata. BURM.

Ibid. AERE. Male de remis capit Catroeis, quum

11 desunt L. R. Vof. Steph. al. 12 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 13 desunt Steph. Dan. Fabr. al. 14 desunt Steph. Dan. Fabr. al. 15 omne L. 16 desunt L. Vof. R. Steph. Baf. 17 corrupta L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 18 desunt L. R. Vof. V. Steph. Fabr. al. in se q * entibus Dan. Heinsius sequentia §. 61. *molemque & montes insuper altos Impofuit*, respici credebat. 19 exstabat, omnes praeter Dan. 20 & statim fig. Dan. Steph. Fabr. sed non habet has duas voculas Baf. 21 possunt Dan. 22 alacres & veloces R. Vof. Dan. vel alacres & veloces Steph. 23 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. 24 item L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. 25 desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. 26 Festina Commel. 27 cum intentione L. R. Vof. V. Steph. & cum Dan. & cum omni int. Fabr. al. 28 dolet Vof. Fabr. al. forte recte. Martialis. II. 14. *si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit, Sed quod tu facies, hoc mihi, Paete dolet.* & ita Terentius, Cicero & alii. BURM. 29 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. 30 desunt Steph. Dan. Fabr. 31 *Pachino* L. Vof. R. 32 Graeca desunt L. V. R. Vof. Steph. Dan. mox, ut Lucanus, *Non R. L. Vof. V. Dan.* 33 autem etiam L. aliq. etiam R. Vof. autem & Fabr. Baf. etiam & Steph. aliquando urbanitatem Dan. 34 singulari numero Fuld. 35 *hoc salem* R. L. Vof. *hoc sal* V.

Quum Juno, aeternum servans sub pectore vulnus,
Haec secum: Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem

40 Ar-

SERVII.

36. ¹⁶ [SUB PECTORE. PRO, in pectore.] VULNUS. De praeterito *dolorem* dixit; de futuro *metum*. Ad utrumque *vulnus* retulit.

37. HAEC SECUM. ¹⁷ Subaudimus, locuta est: deest enim. Et hoc fictum est, ut ¹⁸ superius diximus: unde enim hoc sciret poeta? Bene autem impatientiam doloris ostendit detrahendo ei solatia. [Quia vehementer affectus est sine consilio, ut II. 93. *Et casum infantis mecum indignabar amici*. Et inf. 222. *Crudelia secum fata Lyci*.] Et in quarto solam inducit Didonem IV. 534. *En quid ago?* [e contrario XI. 822. *Quicum partiri curas*.] MENE. Ne, non vacat: significat ¹⁹ enim ergo, & est conjunctio rationalis. INCEPTO DESISTERE. Tolerabilius enim est non inchoare, quam incepta desistere: ²⁰ [ut Terentius Eun. I. I. 6. *Verum si incipias, neque pertendas naviter*. Et mene sic habet Emphasis, ut: *Alit ego, quae divum incedo regina*.] VICTAM. Ut in VII. *Vincor ab Aenea*. Et victam se pronuntiat, velut victam; alii iratam tradunt.]

38. NEC POSSE ITALIA TEUCRORUM AVERTERE REGEM. Sic & in VII. 310. *Vincor ab Aenea*. Et detraxit more suo praepositionem provinciae: non enim dixit, de *Italia*, sed, *Italia*. [TEUCRORUM. Quia Teucer & Scamandrus Creta profecti Trojam venerunt: ⁴¹ & facta effensione a Dardano hospitio accepti de advenis cives facti, ⁴² quia Batiam, Teucris filiam, Dardanus sibi junxit, ⁴³ [& populares suos socero cognomines fecit.] [AVERTERE REGEM. Id est, perpetuum regem, hoc est, nihil amisit, rex est: & mire Aeneam noluit nominare. Honorantur enim minores a majoribus, si suo nomine fuerint nominati, ut: *Aeole, namque tibi*. Contra contumelia est, si majores a minoribus suo nomine nominentur, ut

V. 781. *Junonis gravis ira*. Et XI. 322. *Pacem te poscimus omnes, Turne*: non enim dixit Trojanos, sed unum hominem Trojanum.]

39. QUIPPE VETOR FATIS. Re vera, inquit, fata me prohibent. Ergo Iuno ignorat vim fati-
rum. Sed hoc non possumus dicere: quia superius lectum est: *Si qua fata sinant*. Et ⁴⁴ [Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci] Audierat. Hoc ergo est: ⁴⁵ omnes res hominum aut ex nostra voluntate descendunt; ut sedere, surgere: aut ex fati necessitate; ut nasci, mori: aut ex Deorum voluntate; ut navigare, vel honoribus frui. Nunc de navigatione agitur: & bene invidiose, quasi etiam huius rei potestatem ei possint fata detrahere. Est & alter latens sensus; ut speret se reginam contra exulum fata posse aliquid, si Minerva, numen inferius, valuit contra fata victorum. PALLASNE. Minerva, ἀπὸ τοῦ ⁴⁶ πάλαι τὸ δῖον, id est, ab hastae concussione: vel quod Pallantem ⁴⁷ Giganta ⁴⁸ occiderit. [Sane oportune hic Ajacis naufragium ad exemplum adfert, cum de naufragio Aeneae cogitet, & cum bellum meditatur, belli exemplum adfert VII. 304. *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit*.] ⁴⁹ [Ne autem, conjunctio expletiva videtur, an aliter?] [EXURERE. Exuri dicitur, de quo nihil superest, ut X. 36. *Quid memorem exustas Erycin in litore classes*.] CLASSEM. Ad invidiam posuit, ut pro una navi classem dicat. Sic Venus inf. 252. *Navis infandam amissis*: quum Orontis solum periisset: aut re vera unam navem significat, ut Horatius III. Od. II. *Me vel extremos Numidarum in agros Classe releget*. *Classis* enim dicta est ἀπὸ τῶν κάλων, id est, a lignis: unde & *calones* dicti, ⁵⁰ qui ligna militibus deportant, & καλοπῳδια.

40. [AR-

36 desunt R. L. Vof. Steph. Fabr. al. 37 subaudi Fabr. al. deest locuta est, & hoc Dan. 38 supra L. R. V. Vof. 39 autem Dan. 40 desunt ad §. 39. L. V. Vof. R. Steph. Basil. in Terentii loco alii legunt, si incipies, neque perficies gnoverit. alii, pol tendes. quod posset defendi ex iis, quae dixi supra ad §. 18. sed vide Comm. ad Terentium. BURM. 41 quos hospitio excepit Dardanus, de advenisque &c. Dan. Fabr. 42 Abatiamque Dan. Fabr. 43 desunt Dan. Fabr. 44 desunt L. R. Vof. 45 omnis res h. a. e. n. v. descendit V. L. R. Vof. 46 πάλαι Steph. Dan. 47 Gigantem L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 48 occidit Dan. 49 desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. ne conjunctio Dan. 50 milites qui ligna deportant Dan.

40 Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei?

Ipsa,

SERVII.

40. ¹¹ [ARGIVUM. Quasi & illud contra fata. Et *Argivum*, pro, *Argivorum*, videtur accusativi singularis species pro genitivo plurali.] ¹² [Et bene *Argivum*, quos ipsa Juno amat, ut supra: *Pro charis gesserat Argis*.] POTUIT. Ad illud refertur, quod superius dixit: *Nec posse* ¹³ [*Italia Teucris*.] Et invidiose potentiam Minervae exaggerat, quae uno tempore potuit & exurere & submergere.]

41. UNIUS OB NOXAM. In istis sermonibus, *unius*, *illius*, *ipsius*, naturaliter media producit syllaba; sed, cum opus est, corripitur ¹⁴ [hac excusatione:] quotiens vocalem longam vocalis sequitur, ¹⁵ superiori vires detrahit, ut est III. 211. *Infulae Ionio in magno*. Et v. 261. *Sub Ilio alto*. Et ob hoc ¹⁶ mutant accentum: in Latino enim sermone cum penultima corripitur, antepenultima habet accentum, ut hoc loco: *Unius ob noxam*. Et contra inf. 252. *Navibus infandum amissis unius ob iram Prodimur*. NOXAM. Pro, *noxiam*. Et hoc interest inter *noxam* & *noxiam*; quod *noxia* culpa est, ¹⁷ [id est, peccatum;] *noxa* ¹⁸ autem, poena. ¹⁹ [Quidam *noxa*, quae nocuit; *noxia*, id quod nocitum accipit.] Sane latenter tangit Historiam. Dicitur Minerva, ²⁰ tantum ob vitiatam Cassandram in templo suo, solius Ajacis poena non fuisse contenta, ut postea per oraculum de ejus regno quotannis unam nobilem puellam jussit Ilium sibi ²¹ ad sacrificium mitti; & quod est ²² amplius, de ea tribu, de qua Ajax fuerat; sicut ²³ Anneus Placidus refert.] ET FURIAS. Amorem, ut in Bucolicis x. Ecl. 38. *Seu quicumque furor*. ²⁴ [Alii sic accipiunt, quod illum in furore deliquisse dicat, Trojanos scientes.] OILEI. Id est, *Oilei filii*: & hoc non vacat: nam & duo Ajaces fuerunt: & ambo ²⁵ furuerunt, [sed ira armorum Telamonius; hic amore, quo Cassandram in templo Minervae, capto Ilio, stupravit.] Et est Graeca figura, ²⁶ *ἄνδρως*, si dicamus, *Aeneas Anchisae*, & subau-

diamus, *filius*. Hac autem figura utimur circa patres, & maritos tantum, ut Virgilius vi. 36. *Desphobe Glaucci*, id est, filia. Et III. 319. *Hectoris Andromache*, id est, uxor. ²⁷ Sane hic Ajax, Oilei filius, [a multis historicis Graecis, tertiam manum dicitur post tergum habuisse; quod ideo est fictum, quia sic celeriter utebatur in praelio manibus, ut tertiam habere putaretur.]

VARIORUM.

quum de rostris, quae aerata erant, sit intelligendum. vid. x. 214. ubi aliter vertit, atque hoc in loco. v. Cerdæ notas. BURM.

36. SUB PECTORE. In *pectore* Zulichemius. quod ex glossa ortum. ita enim Servius interpretatur. vid. ad Valer. Flac. vi. 603. aut illud in ex alio ordine, quo Dorvil. Cod. ponit, *servans aeternum*, ortum. BURM.

38. NEC POSSE. Donatus legit, *non posse*, sensu eodem, affectu vehementiori. FABRIC. *Nec possum* Rottend. sec. *non posse* Pugetianus. qui & *avertere gentem* habebat, ut & Odart. a m. sec. & Parrhas. a m. pr. *Classen* pro diversa lectione Zulichem. vid. ad Ovid. XIII. Met. 659. ubi est similis diversitas. hic iteratum ex sequenti versu. BURM.

40. IPSOS. Cl. Dorvilius *ἰπῶνας*, intelligebat ex Homer. Iliad. ε 47.

Ἴπῳ πρὸς ῥῖνας ἰκάνοντες, κτείνουσι δὲ καὶ αὐτοὺς.
& ita Iliad. Α 525. & Φ 521. vide Eustath. ad II. Α 5. 4. & ita Veget. de R. Militari III. 7. *Ipsi equique natando transeunt*. Haec vir egregius. hinc male ipso in Codice Graeviano. *Argivum potuit, atque ipsos*, tertius Moreti. sed tunc, ut stet versus, *mergere legendum*. in uno Leideni erat *subvergere ponto*, sed superscriptum, vel *submergere*. BURM.

41. NOXAM. Hunc locum Beroaldus lacerat, ve-

51 desunt L. V. R. 52 desunt omnibus, praeter Fuldeni. 53 desunt Dan. 54 jus detrahitur L. res detr. R. V. superior detr. Vof. ei Superiori vires detr. Fabr. al. priori vires detr. Fuld. vid. inf. ad 5. 451. 55 mutat Dan. 56 desunt L. R. Vof. 57 vero edidit Masvic. 58 desunt L. R. Vof. Steph. 59 Historia autem est. dicitur Dan. Fab. 60 tamen tantum Dan. Fabr. 61 ac Dan. Fabr. 62 majus Dan. Fabr. 63 Ennius refert Dan. Fabr. f. sicut Ennius latius refert. 64 desunt L. R. Vof. Steph. al. alii, quod, Dan. Fabr. 65 perierunt, sed iram habuit: qui Cassandram stupravit in templo Minervae, hic amore Dan. furuerunt illum &c. sed ira Telamonius, hic amore L. R. Vof. Fabr. al. & Steph. nisi quod perierunt, habet, furierunt etiam Fuld. 66 hoc solus Masvicius habet. deinde, ut si dicamus Basil. 67 Conjecimus in Catalogo Argonautarum posse legi, *sane hic Ajax, Oilei filius, qui a multis &c.*

Ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque aequora ventis:

II-

SERVIL

42. IPSA. Bene ipsa: dulcis est enim propria manu quaesita vindicta. Unde plus dolet Juno alienis se viribus ⁶⁸ niti, ut Aeoli: vel inferorum, sicut ipsa VII. 312. *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.* RAPIDUM. Velocem: ut est II. Georg. 321. *Cum rapidus sol Nondum hyemem contingit equis, jam praeterit aestas.* Item I. Georg. 92. *Rapidusve potentia solis.* [Sed cum Varro Divinarum V. quatuor Diis fulmina assignet, inter quos & Minervae, quaeritur, cur Minerva Jovis fulmen miserit? Antiqui Jovis solius putaverunt esse fulmen, nec id unum esse, ut testantur Hetrusci libri de Fulguratura: in quibus duodecim genera fulminum scripta sunt: ⁶⁹ ita, ut Jovis, Junonis, Minervae, sic quoque aliorum: nam de Junonis fulmine Accius ait: *Praeservido fulgore ardor injectus Funonis dextra ingenti incidit.* Quare ⁷⁰ non posuit Minervam misisse fulmen suum? sed ⁷¹ nonnulli dicunt habere quidem Minervam, ut Jovem & Junonem, fulmen, sed non tantum valere, ut vindictam suam possit implere, nisi usâ esset Jovis fulmine: unde merito queritur Juno, Minervam, cum de numero minorum sit, qui fulmen habeant, usâ tamen Jovis fulmine.] JACULATA. In libris ⁷² Etruscorum lectum est: ⁷³ jactus fulminum *manubias* dici: & certa esse numina possidentia fulminum ⁷⁴ jactus; ut Jovem, Junonem, Minervam, sicut supra dictum est: unde cavendum ne hoc aliis numinibus demus. Et *jaculata*, pro, jaculans, participium passivum pro activo posuit. E NUBIBUS. Secundum Physicos, qui dicunt collisione nubium fulmen creari. [Et indignatur Juno, quod cum nubes suae sint, pariter eis Minerva, ac Jovis fulmine usâ sit, cum sibi neutrum possit.]

43. DISJECITQUE. ⁷⁵ [Quidam volunt fulminum genera quatuor esse: unum, quod dicitur

disjiciens, idemque fragosum; alterum transfigens; tertium corripens, quartum insignens: ⁷⁶ [quas omnes species more suo in unius fulguris descriptione attigit, dicens] primum: *Disjecitque rates.* Secundum: *Illum exspirantem.* Tertium: *Turbine corripuit.* Quartum: *Scopuloque infixit acuto.*] RATES. Abusive, naves: nam proprie rates sunt connexae invicem trabes: ⁷⁷ [quae *oxidia* Graecis dicta sunt.] Varro ad Ciceronem: *Ratis, dicta navis longa propter remos: quod hi supra aquam sublati dextra & sinistra duas rates efficere videntur.* ⁷⁸ Rates enim, unde hoc translatus, ubi plures mali vel trabes juncti aqua ducuntur. Hinc naviculae cum remis ⁷⁹ *ratianae* dicuntur.]

VARIORUM

verum Franciscus Floridus Sabinus in libro de Juris civilis interpretibus non minus illius verba observavit. Servium defendit Jacobus Nicol. Misc. Epiph. lib. VI. 2. & de his vocibus copiose disputat. NANSIUS. Vide ad Gratii Cyneg. 439. & alibi.

Ibid. ET FURIAS. *Furiis* Cod. Pierii. quod posset defendi, quia saepe diversi casus solent conjungi. vid. inf. Pier. ad y. 323. & Eclog. v. 5. II. Georg. 414. Horat. I. Sat. v. 26.

Aut ob avaritiam, aut misera ambitione laborat Juvenal. IX. 128:

Vivendum est recte, cum propter plurima, tunc his

Praecipue causis. & plura in promptu sunt exempla apud Tacitum & alios. BURM.

Ibid. AJACIS OILEI. Servius Oilei filii interpretatur. sed & *Ajax Oileus* pro *Oilides*, saepe dicitur. ut Ovidio XII. Met. 622. vide quae diximus ad Gratii Cyneg. 103. *Oili* Mediceus. BURM.

42. E NUBIBUS. *E navibus* tertius Rottendorf. & Menag. a m. pr.

43. DIS-

68 uti Fabr. al. 69 ita ut * Jovis Fuld. 70 tum posuit Fuld. 71 nulli Fuld. 72 est rusticorum lectum R. L. V. Etruscorum V. est & rusticorum Vof. 73 jactum V. Vof. 74 jactus, inter quos etiam Minerva est, sicut supra dictum est. cavendum ergo, ne confusione hoc aliis numinibus demus Fuld. jactus ut Jovem, Vulcanum, Minervam: cavendum ergo est, ne aliis hoc n. demus L. R. Vof. unde cav. e. n. 2. haec numinibus demus Steph. Basil. & Fabr. qui haec omisit. unde c. e. n. 2. haec numina demus Dan. ne aliis haec demus Barth. ad Stat. VIII. Theb. 501. 75 desunt ad Rates L. R. Vof. Basil. al. fulminum genera sunt quatuor Dan. 76 quos omnes hic attigit Dan. quae omnia Fabr. sed desunt ad 48. L. R. Vof. Steph. al. praeter notam ad Rates. 77 desunt Dan. & Mss. ratis Fuld. 78 sunt juncti aqua * duc. Dan. sunt juncti aqua duc. Fabr. 79 *ratianae* legendum puto. & ita *ratianus* occurrit in l. 30. ff. de Pignorat. act: & fuisse corpus *ratianorum* docet inscriptio Gudiana p. CCXXIII. 2. ubi vidio sculptoris *Ratianarius* pro *ratianus*. Cl. etiam Dorvillius ita legendum sibi videri me monuit. BURM.

Tom. II.

D

Illum exspirantem transfixo pectore flammās

45 Turbine conripuit, scopuloque infixit acuto.

Ast ego, quae divom incedo regina, Jovisque

Et soror & conjux, una cum gente tot annos

Bella

SERVII.

44. ILLUM. Auctorem scilicet criminis. EXSPIRANTEM FLAMMAS. Non animam dicit flammās; sed cum anima fulminis ⁸⁰ flammās evomentem. Et ut superius pleno nomini ⁸¹ adjecit *opum*, id est, *dives opum*: sic hic verbo: cum enim plenum sit *Exspirat*, addidit *Flammās*: ut alio loco: ⁸² *Animas*: ut XI. 883. *Confixi exspirant animas*: ⁸³ [alii *exspirantem*, anhelantem accipiunt.] [Probus & tempore legit, ut ipte IX. 588. *Liquéfatto tempora plumbo*. Sed qui legunt *pectore*, de Accio translatum affirmant, qui ait in Clytemnestra, de Aiae: *In pectore fulmen inchoatum, flammam ostentabat Jovis*. Qui tempore legunt, de typica historia tractum dicunt: nam ⁸⁴ Ardeae, in templo Castoris & Pollucis, ⁸⁵ laeva intransibit post fores Capaneos pictus est, fulmen per utraque tempora trajectus: & singulare nomen pro plurali. Totius autem Italiae curiosissimum fuisse Virgilium, multifariam apparet.]

45. TURBINE. Volubilitate ventorum. SCOPULO. Saxo eminenti. ⁸⁶ *Scopulus* autem aut a speculando dictus: ⁸⁷ [nam *σκόπιλος*, ἀπὸ τοῦ σκοπεῖν] aut a ⁸⁸ tegumento navium, [ἀπὸ τοῦ σκαπίζειν ⁸⁹ τὰς ναῦς.] Contigerunt autem ista circa ⁹⁰ Caphareum, montem Euboeae. [INFIXIT. ⁹¹ Cornutus ait, *infixit* verius, ut sit vehementius.]

46. AST EGO. Nunc comparat singula. Et ne leve esset, quod dixerat, *Ego*, addidit: ⁹² DIVUM REGINA. Sic Sallustius: ⁹³ *Vos autem*, hoc est, populus Romanus. ⁹⁴ [DIVUM pro Divorum, sicut *Argivum*.] INCEDO. ⁹⁵ *Incedere*, proprie est nobilium personarum: ⁹⁶ [hoc est, cum aliqua dignitate ambulare, ut I. Aen. 496. *Regina ad templum forma pulcherrima Dido Incessit*. Et v. 68. *Ast jaculo incedis melior*. Sallustius Jug. XXXI. *Incedunt per ora vestra magnifici*.]

47. JOVISQUE ET SOROR ET CONJUX. Physi- ci Jovem aetherem, id est, ignem volunt intelligi; Junonem vero aërem: & quoniam tenuitate ⁹⁷ [haec elementa] paria sunt, dixerunt ea esse germana. Sed ⁹⁸ quia Juno, hoc est, aër, subjectus est igni, ⁹⁹ [id est, Jovi,] jure ¹ superposito elemento ² mariti nomen traditum est. *Jovem* autem a *juvando* dixerunt: nulla enim res sic fovet omnia, ³ quemadmodum calor: ⁴ [unde & Ζεὺς, *Jupiter*, ἀπὸ τοῦ ζῆν, id est, a fervore, dicitur.] TOT ANNOS. ⁵ [Pro, tot annis.] Licenter in istis ⁶ locutionibus, & accusativo utimur & ablativo. Dicimus enim: &c: *tota nocte legi*: &c: *totam noctem legi*. Honestior tamen elocutio est per accusativum. [Sane, *tot annos*, continuationem significat; *tot annis*, intervallum.]

VARIORUM.

43. DISJECTIQUE. *Dejecitque* Bigotii, Leiden- sis, Hamburgensis primus. male. dissipavit enim, antea simul navigantes. inf. §. 70. *disjicere corpora ponto*. & §. 120. *disjecta classis*. & alibi haec verba confusa apparent. vid. ad Ovid. XII. Metam. 108. & supr. I. Georg. 283. & quotiescumque se- re alterutrum verbum occurrit. BURM.

Ibid. EVERTIT. Male Gyphanius Indic. Lucret. in *verrentes*, legit hic *evertit*. HEINS.

44. EXSPIRANTEM. *Spirantem* Mentelianus prior. HEINS. *Transfixo corpore* Sprotianus & Menagii alter. *tempore* in nullo inveni.

45. INFIXIT. Ita meliores nostri. Pierianos cave audias, in quibus *infixit*. Naso Ibide:

*Viscera sic aliquis scopulus tua figat, ut alim
Mersa sub Euboico Graja fuere sinu.*

Thyestes apud Ennium:

Ipsae summeis saxeis fixus asperis

Evi-

⁸⁰ flammam evomentem Steph. Fabr. al. ⁸¹ adjecit aliud L. ⁸² deest Fabr. al. ⁸³ desunt omnibus praeter Dan. & a Probus, reliqua debentur Fuld. ⁸⁴ Ardea Fuld. ⁸⁵ in Laeva Fuld. ⁸⁶ scopulus aut a V. dictus est V. L. R. Vof. ⁸⁷ desunt L. R. Vof. Steph. ⁸⁸ tegimento L. R. Vof. ⁸⁹ desunt L. R. Vof. Steph. ⁹⁰ fereum montem L. Cafe- rum R. Vof. forte recte pro *Caphareus*. vid. ad XI. 260. ⁹¹ desunt L. Vof. R. Steph. Basil. ⁹² deorum regina L. R. Vof. V. ⁹³ nos Dan. ⁹⁴ desunt L. R. Vof. Steph. al. sed Dan. deest *Argivum*. ⁹⁵ incedo R. ⁹⁶ desunt L. R. Vof. Steph. ⁹⁷ desunt Dan. ⁹⁸ quoniam Dan. ⁹⁹ desunt Dan. ¹ praeposito Dan. deest Basil. ² mariti * traditum est Fuld. ³ quomodo Dan. ⁴ desunt L. R. V. Vof. Steph. Dan. ⁵ desunt L. R. Vof. Steph. ⁶ elocutionibus L. R. Vof. V.

Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret

Praeterea, aut supplex aris inponat honorem?

50 Talia flammato secum Dea corde volutans,

Nim-

SERVII.

48. ET QUISQUAM. Non Trojanorum sed omnium generaliter. [JUNONIS. Pro, meum, nomen pro pronomine.]

49. PRAETEREA. Postea, ut IV. Georg. 502. Praeterea vidit: nec portitor orci Amplius obiectam passus transire paludem. [SUPPLEX ARIS IMPONAT. Breviter utrumque dixit: aut enim suscipiuntur vota precibus: aut honore redduntur. Et ostendere vult, non solum non sibi supplicandum, sed nec simplici veneratione dignam futuram.]

50. TALIA FLAMMATO. Quod superius intermiserat, nunc reddidit: nam dixerat superius 37. Haec secum: & modo ait: SECUM VOLUTANS, id est, cogitans. [Multi sane talia volutans, talia revolutans, accipiunt.]

VARIORUM.

Evisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo. Seneca Epigrammatis:

Ille tuus quondam magnus, tua gloria, civis
Infigat scopulo: Corduba, solve comas.

plura Gronovius Observ. IV. cap. 8. & nos ad Fastor. Nasonis lib. III. 599. HEINS. Infixit edit. Juntina.

46. INCEDO. Vide quae profert Gevartius lib. II. Electorum cap. 6. unde alii sua sumserunt. Catroeus capit de ordine & dignitate, qua Juno cetera numina praecedat. male. de peculiari dearum incessu capiendum. ut & de Veneris inf. 7. 405. divom Gudianus. BURM.

47. TOT ANNOS. Annis Hamburgensis prior, & Zulichemius. sed male. vid. Servium, & quae diximus ad Ovid. I. Art. 647. & alibi. Cicer. pro Arch. 4. & I. Catil. 7. Milon. 24. p. l. Manil. 22. & nescio quot aliis locis, ubi fere semper variant codices. Graecos etiam accusativum praeferre notat Beza ad Matth. Euang. IV. 2. BURM.

48. ADORET. Adorat & versu proximo imponet, non imponat Mediceus, quomodo & in optimo Vaticano scribi Pierius testatur, & nos in priore Vossiano invenimus. nec aliter scribendum

esse jam ad Nasonem monui, pluribusque exemplis confirmavi Amor. III. Eleg. VIII. I. Gudianus, & Mentelianus uterque & alii complures ex vetustis, adorat, & imponit. id & Moretani quatuor confirmant, nisi quod, impendit honorem, in secundo, in altero Menteliano ab emendatoria manu, imponit odorem. Idem cum quatuor aliis, aut quisquam numen. Vossianus prior band, non & plures scripturae varietates Pierius congeffit. Adoret perperam a Diomede Grammatico agnoscitur. etiam ab Augustino de Re Grammatica, qui tamen & prolato versu proximo imponet illic agnoscit, quod Gudianus a manu secunda exhibebat. HEINS. Quintilianus lib. IX. 2. adoret habet, ubi etiam quidam codices nomen, pro numen. Adorat & imponet Franc. adorat & imponit Parrhas. Regius & Edd. quaedam. adoret & imponat Junt. Ald. & quisquam eadem Edd. & Serv. ad IV. Georg. 502. ubi & adoret & adorat variant in codicibus. En quisquam Ed. Mediol. mihi adoret & imponat magis placet. non enim loquitur, ut aliis in locis, de praeterito aut praesenti, sed de futuro contemptu, in quem ventura est, nisi numen suum laesum vindicet. alia res est in illis, quae adducit Heinsius ad Ovid. III. Amor. III. 33. & III. VIII. I. Quisquam autem contemptum pronuntiare, & cum stomacho docet Passer. ad Prop. II. XXV. I. p. 392. ubi etiam variat modus verbi, Cur quisquam faciem Dominae jam credas amori. ubi credis alii codices. & eod. libro El. XIX. 63.

An quisquam in mediis persolvit vota procellis?

ubi & Heinsius ex suo codice ait quisquam. sed persolvit omnes. Passeratus vero p. 348. utriusque modi exempla adducit, & quisquam esse pro nemo ait. nimirum interrogatio habet vim negativam, ut centies. Eligat vero lector quodcumque placuerit. diversa vero esse adorare & aris imponere honorem, quia preces semper fierent ante sacrificium, docet hic Corradus multis egregie. BURM.

50. TA-

7 generaliter dicit omnium hominum Dan. 8 & multa volentem dicere praeterea Fabr. 21. 9 desunt L. R. Vof. Steph. Basil. sed Dan. & Fabr. habent ultima, ostendit non &c. 10 reddit Dan. Steph. Fabr. 11 deest L. R. Vof. Steph. Fabr. 21.

Nimborum in patriam, loca foeta furentibus austris,
 Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
 Luctantis ventos tempestatque sonoras

Im-

SERVII.

51. NIMBORUM. ¹² *Nimbi* nunc ventos significant: plerumque nubes ¹³ vel pluvias. Ergo prout locus fuerit, ¹⁴ intelligamus. ¹⁵ Proprie tamen *nimbi* vocantur repentinae & praecipites pluviae: ¹⁶ nam pluvias dicimus lentas & juges. [Et figurate: PATRIAM, LOCA, unum enim varietas ipsa significat.] LOCA FOETA. Nunc plena; ¹⁷ ut alio loco II. 238. *Foeta armis*. Sciendum est, etiam *foetam* dici & gravidam, & partu liberatam, ut VIII. 630. *Fecerat & viridi foetam Mavortis in antro*. ¹⁸ Enixam autem eam fuisse lac, quod pueris praebeatur, illo loco ostendit: Item foetam, gravidam I. Ecl. 50. *Non insueta graveis tentabunt pabula foetas*. Ergo quia *foeta*, medius sermo est, bene hoc loco ¹⁹ epitheto discrevit, dicens: *Graves foetas*: ut *bonum facinus*, & *malum facinus* dicimus: & *bonum venenum*, & *malum venenum*. AUSTRIS. Figura est celebrata apud Virgilium: & est species pro genere. Legerat apud Ennium: *Furentibus ventis*: sed quasi asperum fugit, & posuit *Austris*, pro ventis.

52. AEOLIAM VENIT. ²⁰ [Pro, in Aeoliam: ut sup. §. 2. *Italiam fato*.] Novem ²¹ autem insulae, quae sunt ²² post fretum Siciliae, appellantur Aeoliae, ab Aeolo rege, Hippotae filio; licet & habeant propria nomina: unde ²³ & Virgilius ait VIII. 417. *Aeoliam Liparem*. Poetae quidem fingunt hunc regem esse ventorum. [Hippotae, sive Jovis, sive Neptuni filium, qui, cum immineret bellum, quo Tyrrhenus, Lypari frater, Peloponessum vastare proposuisset, missus ab Agamemnone ut freta tueretur, pervenit ad Lyparum, qui supradictas insulas regebat imperio; factaque amicitia, Cyanam filiam ejus in matrimonium sumpsit, & Strongulam insulam, in qua maneret, accepit.] ²⁴ Sed, ut Varro dicit, rex fuit insularum

maxime, ex quarum nebulis, & fumo Vulcaniae insulae, praedicens futura flabra ventorum, ab imperitis visus est ventos sua potestate ²⁵ retinere. Hic. Illic, ut superius: ²⁶ [*Hic illius arma*,] *hic currus fuit*. VASTO ANTRO. Physica ratione hoc fingit poeta: naturale enim est, ut loca concava plena sint ventis. ²⁷ [Sane vasto pro desolato veteres ponebant, [Ennius Ifigenia: *Quae nunc abs te viduae & vastae virgines sunt*. Ponebant & pro magno, Clodius Commentariorum: *vasta, inania, magna*.]

53. LUCTANTES. Elaborantes egredi; ²⁸ [vel inter se laevientes.] SONORAS. ²⁹ Gravissonas: & est tempestatis epitheton. Ordo autem talis est: Aeolus ventos & tempestates sonoras vasto antro premit. ³⁰ [Quidam sonoras, semper strepentes tradunt, ut XII. 139. *Fluminibusque sonoris*: nam sonorum, est quiddam sine intermissione sonum servat; sonans vero, quod ad tempus auditur.] [Male autem quidam accipiunt sonoras pro sonantes; cum sit proprium sonoras, ut Homer. II. A. 157. *Θάλασσα τε ἤχουσα*. Aliud enim est ³¹ ἤχουσα, sonans.]

VARIORUM.

50. TALIA FLAMMATO. Imitatur haec Stat. I. Theb. 249.

Flammato versans inopinum corde dolorem

Talia furo refert.

ubi Lutatius hunc Virgilii locum adducit. antea dixerat *incensum*, nunc, quod plus est, *flammato corde*, ut recte Donatus. BURM.

51. FOETA. Plena Leid. unus. ex interpretatione. Barlandus *foeta furentibus*. per alliterationem auribus magis placere putat. BURM.

53. LU-

12 nimbus n. v. significat Dan. nimbi enim Commel. 13 & pluvias L. R. Vof. Steph. Fabr. 14 intelligendum est Steph. Fab. al. 15 nam proprie Dan. 16 Pluvias vero Dan. 17 veluti est alio Dan. 18 nixam L. enixam eam f. Dan. 19 epitheton discrevit L. R. epitheta duo discrevit Fuld. 20 desunt L. R. Vof. Steph. in Aeoliam detraxit Fuld. 21 deest L. R. Vof. Steph. & al. 22 circa fretum Siciliae vocantur Dan. vid. Dempster. Etrur. Regal. II. 19. pag. 153. prope fretum Cluver. Sicil. Ant. lib. II. cap. 14. pag. 412. 23 deest Steph. 24 sed ut Varro dixit Steph. Dan. Varro autem dicit, hunc insularum regem fuisse Fuld. rex fuit insularum, ex quarum nebulis, & maxime fumo &c. Cluverius. 25 regere V. sed eadem locutione utitur ad §. 71. 26 desunt L. R. Vof. Steph. & al. 27 desunt L. R. Vof. Steph. al. ad §. 54. sed Daniel & Fabr. ponebant, & etiam pro magno &c. 28 desunt L. R. Vof. savientes, venientes * Dan. 29 Graves sonis L. R. Vof. V. 30 desunt L. R. Vof. Steph. 31 ἤχουσα & sonantes * Fuld.

Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

55 Illi indignantes magno cum murmure montis

Circum claustra fremunt. Celsa sedet Aeolus arce

Sceptra tenens, molliorque animos, & temperat iras.

Ni

SERVII.

54. AC VINCLIS ET CARCERE FRENAT. Translatio est, per poëticam licentiam facta. Carcer autem est, undecumque prohibemur exire, dictus quasi arcer, ab arcendo. Locum autem, in quo servantur noxii, carcerem dicimus, numero tantum singulari: unde vero ³² emittuntur quadrigae, carceres dicimus, numero tantum plurali; licet singularem plerumque usurpet poëta, ut est v. 145. Ruuntque effusi carcere currus. ³³ [Alii vinclis carceris tradunt, ut II. 627. Quam ferro excisam crebrisque bipennibus instant.]

55. ILLI INDIGNANTES. Hic aperte ostendit, quid sit indignantes. MAGNO CUM MURMURE MONTIS. Non circum montis ³⁴ claustra, sed cum magno montis murmure ³⁵ [fremebant: & est major sensus:] sic fremebant, ut etiam antra possent sonare. [Sic dixit Pacuvius: Murmur maris: quia ventos murmur sequitur, ut ipse alibi inf. 124. Magno miseri murmure Pontum.] ³⁶ [CUM MURMURE. Fremebant; quod ventos murmur sequitur: nam & murmur, maris dicitur.]

56. ³⁷ [CIRCUM FREMUNT. Quidam hoc loco fremunt, id est, imperia recusant intelligunt, ut ³⁸ apud Cassium in Annalium secundo: Ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia coepisset: ³⁹ [id est, recusare.] Ita & hic ostendit ventos imperia recusantes. Nonnunquam fremere, velle significat, ut VII. 460. Arma amens fremit.] CELSA ARCE. Secundum quod superius diximus, venti enim melius deprehenduntur ex alto. SEDET. Non oritur, sed curat: [est enim curantis & solliciti sedere.] ⁴⁰ [Apud antiquos enim SEDET considerat significabat,] ⁴¹ ut alio loco ait IX. 4. Ipse Turnus sacrata valle sedebat.

57. MOLLITQUE ANIMOS. Ventos ait: ἀνὸ τῶ ἀριων: ⁴² ut ipse ait alibi VIII. 403. Quantum i-

gnēs animaeque valent. Et Horatius IV. Od. 12. Impellunt animae lintea Thraciae. ⁴³ Mollit autem ideo dixit, ut per transitum ostenderet, ⁴⁴ vitia naturae nulla ratione mutari, sed mitigari aliquatenus posse:

VARIORUM.

53. LUCTANTIS. Luctatos Gudianus. sonoram tempestatem dixit & Val. Flac. I. 667. BURM.

54. AC VINCLIS. Et vinclis Nonius in premere, & duo Moretani & Leidens.

55. MAGNO. Vasto Oudart. & Leid. codex, repetitum ex γ. 246. ubi vide. sed magno inf. 124. III. 160. & v. 369. dubium vero an conjungenda, cum murmure montis, an circum montis claustra, an fremunt cum murmure. sic & γ. 146. confundi vastas, & magnas videmus. BURM.

56. CIRCA CLAUSTRA. Repone, circum claustra ex scriptis omnibus. Carisus circum, circa, circiter hos differunt, quod circum loci est, circum theatrum, circa temporis, circa Calendae, circiter numeri, circiter horas decem, & si aliter inveniantur, licentia dictum videtur. HEINS. Circum castra Hamburgensis secundus. ferunt Menagii primus. fremere vero active. ut Servius hic, occurrit apud Valer. Flac. v. 520.

Ibid. SEDET. Lutatius ad Stat. I. Theb. 104. Curat explicat. sceptrum tenet Dorvillian. Ovid. IX. Epist. 53.

Solio sedet Agrius alio:

& ita ille saepius. verbum sedet est regiae maiestatis. BURM.

57. MOLLITQUE. Mollisque unus Heinsii.

58. Ni

³² erumpunt vel emittuntur L. erumpunt quadrigae Vof. Steph. Dan. Fabr. ³³ defunt L. R. Vof. Steph. al. ultima de-
bentur Fuld. ³⁴ Claustra V. in R. turbata verba, & priori notae immixta hoc modo, unde emittuntur, circum montes
claustra, sed cum magno murmure montis erumpunt, quadrigae &c. deinde ad hunc versum: MAGNO cum murmure
montis non fremebant, & major &c. ³⁵ defunt Fabr. Basil. al. ³⁶ defunt R. Vof. L. ³⁷ defunt R. Vof. L. Steph. Basil.
³⁸ a. Coss. Fuld. ³⁹ defunt Dan. ⁴⁰ defunt Basil. ⁴¹ ut est, ipse Dan. ⁴² veluti est Dan. ut ipse alibi L. R. Vof. ut
alibi Steph. Fabr. al. ignis Masvic. ⁴³ mollit autem mitigat significat, omissis reliquis Dan. ⁴⁴ & vitia Fuld.

Ni faciat, maria ac terras coelumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.

- 60 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montis insuper altos
Inposuit, regemque dedit, qui foedere certo

Et

SERVII.

58. MARIA AC TERRAS COELUMQUE PROFUNDUM. Atqui quatuor elementa sunt: terra, ⁴⁵ aqua, aer, & aether. Sed hoc loco rite praetermisit aetherem: quia venti non turbant superiora, ut ait Lucanus II. 273. *Pacem summa tenent*: sed aut terras, aut maria, aut aërem. Nam *coelum* hoc loco pro aëre posuit, ut Lucretius IV. 153. *In hoc coelo, qui dicitur aer*. ⁴⁶ [*Profundum* autem & *sublime* dicitur, ut *supremum*, *alsum*. Pro *supreme* Jupiter. Postremum potest & ad maria & ad terras referri. Quidam *profundum*, in profundum accipiunt; alii pro, funditus: & sicut hic *profundum*, in altitudinem, sic alibi *fastigia*, de infima parte II. Georg. 288. *Forssitan & scrobibus quae sint fastigia quaevas*.]

59. FERANT. Auferant. Et est aphacresis. RAPIDI. Veloces, ut supra §. 42. VERRANTQUE. *Verrere*, est trahere: a rete, quod ⁴⁷ verriculum dicitur. Est autem principalitas verbi, *verro*, *verris*, praeteritum *verfi*: unde & fit participium, *versus*: hinc Virgilius inf. 478. *Et versa pulvis inscribitur hasta*: id est, tracta. ⁴⁸ [Sed archaismus: nam nostra omnis vis in animo & corpore sita est.]

60. [SPELUNCIS ATRIS. Vel tenebrosis, vel magnis.]

61. HOC METUENS. [Providens, cavens, aut] timens. Ergo Jupiter timet, non sibi, sed elementis, ne turbentur eruptione ventorum: ut si bellorum tempore dicas virum fortem timere, non sibi, sed liberis suis. MOLEMQUE ET MONTES. Id est, molem montis. Et est figura ⁴⁹ endyadis, ⁵⁰ ut una res in duas dividatur, metri causa interposita conjunctione, ⁵¹ ut alibi II. Georg. 142.

Pateris libanus & auro: id est, pateris aureis.

62. FOEDERE. Modo lege: alias pace, ⁵² quae fit inter dimicantes. *Foedus* autem dictum vel a foecialibus, id est, sacerdotibus, ⁵³ [qui olim foedales dicebantur,] per quos fiebant foedera: vel ⁵⁴ a porca foede lacerata, hoc est, lapidibus caesa, ut ipse alibi VIII. 641. *Et caesa iungebant foedera porca*.

VARIORUM.

58. NI FACIAT. Verbum *ni*, pro eo quod est *ne*, veteres usurpasse testis est Apronizmus in Virgilium eo versu. *Ni faciant* &c. Beroald. ad Plin. xxxii. 2. NANSIUS. *Ni faciant* Priscian. & in Mediceus. male. vid. Passerat. ad Prop. III. xi. 4. p. 478. & nos ad Ovid. I. Ep. 105. *Ni* autem pro *ne* positum docet Serv. & Pierius ad III. Aen. 686. Passer. ad Propert. p. 273. Noris. ad Cenotaph. Pisana. p. 474. Morhof. de Patavin. Livii p. 38. & Cortius diff. I. cap. III. §. 6. de usu Orthographiae Latinae. BURM.

59. RAPIDI. *Rabidi* Moretanus secundus. HEINS. *Verrantque* Menag. pr. & Ed. Venet. *versantque* Vratissl. *Traherentque* Oudart. *traerentque* Leid. unus. *ruerentque* Hugonius: *per aures* Junt. Ed. BURM.

60. ABDIDIT. *Addidit* Bigotii, Zulichem. & Hamburgensis primus, qui & *addidit imis*. pro varia lectione.

61. HOC METUENS. *Id metuens* Leidensis, Hugonius & alter Rottendorphius: quod arreptum ex §. 23.

Ibid. MONTES. *Montis* Mentelianus uterque, alique vetustiores multi. quod semel monuisse sufficiat,

⁴⁵ mare V. L. R. Vof. Fabr. al. ⁴⁶ defunt V. L. R. Vof. Fuld. Steph. ad §. 59. *Profunde autem* de sublimi Fabr. & sublime d. & in pr. ut Fuld. de sublimi dicit, & *mare profundum*, ut summum; ultimum Dan. vide ad Valer. Flac. vii. 375. ⁴⁷ verriculum Dan. & ita Non. Marcel. mox idem Dan. unde est participium. ⁴⁸ defunt L. V. R. Steph. al. neque certe haec verba adducuntur. BURM. ⁴⁹ deest L. V. R. Vof. ⁵⁰ cum u. r. i. d. dividitur Dan. ⁵¹ ut alio loco L. R. Vof. ⁵² quod fit Dan. ⁵³ defunt aliis omnibus, sed Dan. dedit; foecialibus, qui olim foediles dicebantur, id est sacerdotes. ⁵⁴ a porca sede L. Vof. Steph. a porca foeda R. a porca foede; hoc est lapidibus * occisa Dan.

Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:

65 Aeole, (namque tibi divom pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento)

Gens

SERVII.

63. ET PREMERE, ET LAXAS SCIRET DARE. Permanisit in translatione, ⁵⁵ [ut: *Vinculis & carcere fraenat.*] JUSSVS autem ob hoc posuit, quia suo nihil facit imperio: nam tolle hoc, & major est omnibus diis; si ad ejus voluntatem possint elementa confundi, ut, ipse Aeolus inf. 77. *Mihi jussa capessere fas est.* ⁵⁶ Simul ventorum ostenditur vis, quibus parum ⁵⁷ fuerat montem superponi, nisi & regem ⁵⁸ acciperent, qui ipse quoque alieno pareret imperio. [Alii *jussus*, ita intelligunt, non cum juberetur, tunc hoc faceret, alioquin Junoni obsequi non posset; sed ita administrare, ut etiam jussus erat, secundum desiderium temporum.]

64. AD QUEM. Pro, apud quem: ⁵⁹ [ut supra §. 24.]

65. AEOLE. Rhetoricum est, in omni petitione hoc observare; ut possit ⁶⁰ praestare qui petitur; ⁶¹ ut sit possibilitas: ⁶² ut res sit justa, quae petitur: ut habeat modum petitio: ut sequatur ⁶³ remuneratio. Et sciendum est, secundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium, ut in hoc loco possibilitas est: *Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.* Justa ⁶⁴ petitio est: *Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor:* omne enim ⁶⁵ quod contra inimicos petimus, justum est. Modus petitionis: ⁶⁶ [*Incute vim ventis:*] & *disjice corpora ponto.* Remuneratio: *Sunt mihi his septem praestanti corpore Nymphae.* ⁶⁷ AEOLE, NAMQUE TIBI &c. Ordo ipse est: *Aeole, incute vim ventis:* ⁶⁸ & est figura parenthesis. Inter parenthesis & eclipsim hoc interest; ⁶⁹ quod parenthesis est, quotiens remota de medio sententia integer sermo perdurat: ⁷⁰ [sic a Graeco dicta, quod interponatur, id est, *παρρησια:*] plenum namque est: *Aeole, incute vim ventis.* Item inf. 644. *Aeneas rapidum*

ad naves praemittit Achatem. Eclipsis autem est; quotiens, remotis interpositis, deest aliquid, ⁷¹ [*ἀπὸ τοῦ ἐκλειπῶν*] ut est: ⁷² *Quos ego?* deest enim, affligam. [ABOLE. Sane Antiqui, quotiens a minoribus beneficium petebant, a nomine incipiebant; & erat honoratius, si nomen ipsius ante praerferrent.] DIVUM PATER ATQUE HOMINUM REX. ⁷³ [Jupiter:] ⁷⁴ & est Periphrasis, id est, circumlocutio: ⁷⁵ [*πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.* Pater autem Virgilio ad eminentiam ponitur, ut: *Pater Aeneas:* &: *Pater Apenninus.*]

66. ET MULCERE DEDIT FLUCTUS, ET TOLLERE VENTO. Aliud pendet ex alio: nam qui potest *mulcere*, potest & *tollere*, ⁷⁶ [id est, erigere in tempestatem:] ⁷⁷ [*mulcere* autem, ⁷⁸ *delinire.* Hinc *mulsum*, quod dulcedine animos nostros permulceat; alii *mulcere*, mitigare, mollire, vel fovere.]

VARIORUM.

ciat, ne in his quiescentibus assidui haeremus. HEINS.

63. ET LAXAS. *Laxas* Bigotii, Leidenf. & Hamburgensis primus. *jussus dare sciret* iidem.

65. REX. Deerat Mediceo a manu prima.

66. ET MULCERE. *Emulcere* celeberrimi Meadi Cod. cujus specimen nobis miserat vir humanissimus, sed nolui hunc occupatissimo imponere laborem, ut totius libri varias lectiones exciperet, & transmittendi ad me codicem occasio deerat. sed verbum hoc caret auctoritate. & saepe ita in primis literis erratum fuit. BURM.

Ibid. VENTO. Donato placuit *ventos*: & eodem modo citat Helenius supra illud Horatii I. Od.

3. *Quo non arbiter Adriae major: tollere seu ponere vult freta.* FABRIC. Tollere vento. Nonius

Mar-

⁵⁵ desunt omnibus. ⁵⁶ simul & Fabr. al. ⁵⁷ fuit Dan. ⁵⁸ caperent V. ⁵⁹ desunt Dan. ⁶⁰ praestari quod Dan. Steph. Fabr. al. praestare qui petitur L. petitur R. turbat Fuld. in quo praestare qui petitur, ut sit petitio justa, nec plus aut minus quam debeat petat, ut sit possibilis, ut res justa sit, quae petitur, ut habeat &c. ⁶¹ id est ut Dan. ⁶² & res Dan. ⁶³ remuneratio V. ⁶⁴ petitione V. ⁶⁵ qui V. ⁶⁶ desunt L. Vol. R. ⁶⁷ *Aeole incute vim ventis*, ordo ipse est L. R. Vol. Steph. al. *Aeole inc. &c.* Fabr. al. ⁶⁸ dicitur autem figura L. R. Vol. V. ⁶⁹ quia Fabr. & al. ⁷⁰ desunt L. R. V. Vol. Steph. Dan. ⁷¹ desunt iidem. ⁷² *quos ego posui mihi non simili poena* L. R. *quos mihi u. s. poena* al. *quos ego non simili poena* V. ⁷³ deest L. R. Vol. ⁷⁴ circumlocutio est, id est periphrasis L. R. Vol. ⁷⁵ desunt L. R. Vol. Steph. ⁷⁶ desunt Dan. ⁷⁷ desunt L. R. Vol. ⁷⁸ declinare Fuld.

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates:

In-

SERVII.

67. GENS. Sermo hic, & nationem significat, & familiam; sed nunc ad utrumque potest referri: nam aut ad familiam Aeneae; aut ad Trojanam gentem refertur. TYRRHENUM. *Tyrrhenum mare* dictum est, vel quod Tusciam alluit, id est, *Tyrrheniam*: 79 [Tyrrhenum a Tyrrheno quodam, qui summerfus erat in mari, quod Tusciam alluit, cuius filius Tuscus fuit, a quo Tuscia. Forte autem recessit Tyrrhenus a fratre suo Lydo, quaerens aliam terram, dimisit suam regnumque 80 fratri. sed praeventit submersio illius, evasit vero filius ejus, habitavit in Tuscia. Tyrrhenus enim cum fratre Lydo regnum ea indulgentia tenuit, ut ingens frequentia populi his contingeret, quae causa summam rerum fecit inopiam, nullo patriam relincente, aut volente peregrinari: quia tanta bonitas erat in regibus; consilium igitur habuerunt, ut partiti turbam, quam alere non poterant, alternis diebus abstinerent a cibis, lusuque 81 vacarent: atque hac lascivia excogitaverunt talorum testarumque jactus, pilaeque lusum, & tibiae modulationem, & concentum symphoniae, tubarumque, quibus 82 advocati cives, facilius tolerarent jejunium. Novissimo tamen, quia vincebat necessitas, nec ulla consilia famem relevarent: sortiti sunt, uter ex fratribus cum parte populi abiret, in quas fors terras dedisset: cum Tyrrhenus, sorte jussus, discederet, in mari, quod Tyrrhenum ab eo vocatur, periit. Cujus filius Tuscus cum populo evasit in regionem Tusciam, quae ab eo nomen accepit.] Vel certe a Tyrrhenis, nautis, qui se in hoc mare 83 praecipitaverunt. Namque hoc habet fabula: Dormientem in litore Liberum Patrem puerum nautas abstulisse Tyrrhenos: qui, quum 84 e-vigilasset in navi, quo duceretur interrogavit: responderunt illi, quo 85 volueris. Liber ait: ad Na-

xum 86 insulam tendite, sibi sacratam. 86 * At illi coeperunt alio vela deflectere: quamobrem iratum numen Tigres sibi sacratas jussit videri, quo terrore illi se in fluctus 87 dantes praecipites, mari nomen dederunt. 88 [Alii dicunt, quod stuprum Libero Patri inferre temptaverint, ac propterea hoc pertulerint.] 89 [MIHI NAVIGAT. Id est, in meum dolorem.] NAVIGAT AEQUOR: 90 [Τῷ δὲ λαοῦ πᾶσι.] Figura Graeca est: nos enim dicimus, *per aequor navigat*. Similiter etiam alio loco XII. 197. *Terram, mare, sidera juro*: cum Latinitas exigit, ut addatur praepositio 91 *per*. Et non vacat, quod Tyrrhenum addidit: videtur 92 enim dicere jam eis Italiam esse vicinam.

68. ILIUM IN ITALIAM PORTANS. 93 Id est, res Ilienses. Et invidiose dicit *Ilium*, quasi ipsam cernat civitatem, quum Troianos aspexerit. 94 [Et bene *Ilium*, hoc est, quam fata stare noluerint.] VICTOSQUE PENATES. 95 [A Graecis. Bene *victos* addit, ne timeat Aeolus Penates laedere.] Tacite occurrit quaestioni: portat quidem & deos, sed *victos*, & contemnendos, ne facere contra invictos nollet.

VARIORUM.

Marcellus bis agnoscit, & Priscianus libro XVI. & Macrobius lib. V. cum melioribus scriptis. perperam *ventus* editiones nonnullae, etiam ex castigatioribus, hic obtrudunt nobis, & codices manu exarati nonnulli. HEINS. Recte. *fluctus* enim *tollet vento* Lucan. V. 99.

Jam te tollente furebat

Pontus. inf. 103. *fluctus ad sidera tollit*. Horat. I. Od. III. 14.

Quo non arbiter Adriae

Major, tollere, seu ponere vult freta.

qui

79 desunt omnibus praeter Fuld. sed Masvicius ex initio notae in Dan. Ed. quam totam omisit, decessit, vel a Tyrrheno quodam. reliqua ad vel certe debentur Fuidensi. nos reduximus illa. 80 fratri reliquit Heinsius supplet. 81 bacarentur Fuld. 82 advocati Fuld. vid. Muncker. ad Hygin. Fab. cclxxiv. 83 praecipites decessit Fabr. 84 perreclus V. experreclus L. R. Vof. Steph. al. 85 vellet Dan. 86 insulam tendite Fabr. sed omisit sibi sacratam, at, tendite non habent L. R. Vof. Steph. Dan. & al. 86 * Et coeperunt alio loco vela L. R. Vof. V. sed cum alio vela defl. iratum n. t. s. s. viibus eorum objicit, q. t. & c. Steph. Fabr. & al. tigrides etiam Fabr. & al. 87 dedere praecipites, reliquis ad *Navigat aequor* Miss. & Ed. al. omisit Brouckhusius ad Propert. III. xv. 25. suspicatur hic mutilatum Servium, & deesse potissimam partem fabulae, qua fuisse versos Nautas in Delphinis narrabatur. 88 desunt L. R. Vof. Steph. 89 desunt L. R. Vof. V. Steph. Dan. 90 desunt L. R. Vof. V. Steph. Dan. 91 deest L. R. Vof. V. Steph. Dan. 92 deest L. 93 id est, Iliensis, Ryckius noravit. sed Steph. Ed. quam consulit, cum reliquis res Ilienses habet: non displicet tamen, ut urbs ponatur pro civibus. vid. ad II. Aen. 265. BURM. 94 desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. 95 desunt L. R. Vof. Steph. addit omisit Fabr.

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:

70 Aut age diversos: & disjice corpora ponto.

Sunt

SERVII.

69. INCUTE VIM VENTIS. Duplex sensus est: *incute* enim, ⁹⁶ si injice significat, ⁹⁷ & *ventis*, datus est casus: [hoc est, parva est eorum; etiam tu eis da magnam vim:] si autem, ⁹⁸ fac, septimus casus est: & erit sensus: ⁹⁹ fac vim Trojanis per ventos, [hoc est, per ventos vim in Troianos incute. Ennius: *Dictis Romanis incutit iram.*] SUBMERSASQUE OBRUE PUPPES. Ordo est in sensu ¹ confusus: ante enim est, ut obruantur fluctibus, & sic submergantur; [id est, obrue, ut submergas.] Tota autem Junonis petitio in sequentibus explanatur.

70. AUT AGE DIVERSOS. ² [Hoc est, disparge illos per diversa, ne ad Italiam veniant: [duobus enim generibus deletur exercitus, aut intereptione, aut dispersione.] [ET DISJICE CORPORA. Hic mutavit conjunctionem: nam dicendum erat: *Aut disjice corpora.*] CORPORA PONTO. Tam virorum quam navium: ut ipse alio loco, quum de navibus loqueretur v. 683. *Et toto descendit corpore pestis.* Sciendum sane ³ est, artem hanc esse petitionis, ⁴ ut, minora impetrare cupientes, majora poscamus: quod nunc etiam Juno facit: scit namque se satis ob stare non posse; sed hoc ⁵ agit, ut eos ⁶ arceat ab Italia.

VARIORUM.

qui locus male sollicitos habet quosdam, quia ventus quidem tollit freta, sed non ponit: licet vero possit dici *ponere freta*, quia cessans causam dat ponendi, ut hic *mulcere* & *tollere* eidem datur Aeolo; malo tamen ibi explicare, supplendo *se*. ut sit, seu velit tollere se, seu ponere freta. nam & *mare se tollere* dicitur VII. Aeneid. 539. & Val. Flac. II. 629.

Quanto fremitu se sustulit Aegan.

& de ventis Lucan. VI. 265.

Se tollentibus Euris.

qui & lib. IX. 795. *tollere* absolute posuit. vide quae dixi ad Gratii Cynege. 311. *ventos* tamen habet & Commentator Crucequianus ad Horat. d. I. sed Latinius *vento* puto, ut Aeolus dicatur a Jove accepisse potestatem mulcendi fluctus, & tollendi

vento, sive per ventum; imperat enim ventis, & illis vim incutiebat, ut se tollerent, vel ut ponerent. & ita lib. III. 69. *placataque venti Dant maria*, id est jam remittentes vim & flatum. in nostro recte *tollere fluctus*. ut Val. Flac. I. 601. Boreas Aeolo dicit, *nec mihi libertas imis freta tollere harenis*. ubi ventus loquitur, quo tolluntur freta. & II. 508. *Orion flatu equorum tollit mare.* & alibi saepius. BURM.

68. ILIUM IN ITALIAM. *Ilium Italiam* Hugenianus, Montalban. Leidenfis, Hamburgenses duo, Menagii alter & Ed. Venet. in *Italia* Leid. & ita in Servii textu habet V. sed imitatio Ovidii vulgata firmat. ille enim Ep. VII. 51.

Ilium in Tyriam transfer felicius urbem.

urbem pro Trojanis. ut Lucan. III. 340. *Et post translatae exustae Phocidis arces.* & ita lib. VIII. 36. *Maro Trojanam ex hostibus urbem Qui revolvit.* de victis penatibus vid. lib. VIII. 12. & ad Ovid. I. Ep. I. 28. BURM.

69. SUBMERSASQUE. ὑπάλλαγη, sic lib. VI. 742. *infectum eluitur scelus*, significat ita eluitur, ut pro infecto sit. ille locus a nemine usque adhuc recte explicatus fuit. FABR. Vide Donat ad Terent. Andr. II. I. 28. *submersas obrue* Venetus.

70. AGE DIVERSAS. *Diversos* omnes nostri codices, si Moretanum quantum excipis, recentioris notae librum, quo modo & Pieriani constanter, ut ad Troianos referatur. apud Diomedem tamen *diversas* circumfertur in Arte Grammatica, & apud Donatum in Andr. Terentii, a quibus dissentire non ausim. Eugraphius in Andr. Terentii scriptis accedit. possis & *diversis* legere, *age diversis corpora.* *diffice* etiam iidem nostri, non *disjice*. quod tamen *diffice* scribendum autumant viri docti, quanquam vetustissimis exemplaribus assentientibus, in eo falluntur. Natus quippe hic scribendi usus ex eo est, quod veteres librarii concurrentibus duabus literis *i*, unam tantum exhibebant, ut in antiquis marmoribus ac vetustis membranis passim est observare. lib. VII. 339. *Diffice compositam pacem*, ex Ms. Gifanius, quem vide in Lucret. in *vitalia* & *propria*. HEINS. *Diversas* Schol. Lucan. IV.

96 deest Fabr. al. 97 deest L. R. Vof. 98 fac addas, Fabr. al. 99 fac vim ventis, id est cum ventis Fabr. al. 1 deest R. 2 desunt L. R. Vof. Steph. ad CORPORA. 3 est, hanc rem petitionis L. 4 ne Dan. Fabr. vid. Donat. ad Terent. Andr. II. I. 28. ubi hunc locum adducit. 5 ait Fabr. 6 arceat V. Vof.

Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:

Omnis

SERVII

71. SUNT MIHI BIS SEPTEM. Non sine ratione Juno induitur Nymphas sua potestate retinere: ipse est enim aer, de quo nubes creantur, unde est v. 20. *Atque in nubem cogitur aer*. Ex nubibus aquae, quas Nymphas esse non dubium est. Ideo autem Nympham Aeolo pollicetur: quia ventorum rex est, qui aquae motu creantur. Bene ergo ei aqua jungitur, origo ventorum. Sane notant Virgilium Critici, quia marito ⁷ promittit uxorem: quod excusat regia licentia, juxta Sallustium, qui ait in Jug. LXXX. *Denas alii, alii plures habent; sed reges eo amplius*. [Vel certe quod ex priore conjugio improbos filios Aeolus habuerit; vel quod haec, quam promittit, immortalis est. Alii volunt, Junonem per iram oblitam Aeolum uxorem & filios habere; quod exinde asserunt: quia Aeolus ad haec nihil ei responderit: & bene Juno sic pollicetur, quasi Aeolo beneficium ante ⁸ concesserit. Contra Aeolus, non ad praesens, sed ad praeteritum respondit: *Tu mihi quodcumque hoc regni est*.] PRAESTANTI CORPORE NYMPHAE. Bene etiam laudat istas, ut major sit in Deiopeia pulchritudinis gloria. Laudabilis est enim sapientia laudatos, ut ipse ad majorem victoris Aeneae gloriam laudat & Turnum ⁹ victum. Harum autem quatuordecim nomina, ut quidam volunt, in Georgicis invenimus. ¹⁰ [Praestanti autem corpore, pro, praestantis corporis, ablativum pro genitivo.]

72. [QUARUM QUAE FORMA. Dicimus & per se, quarum quae pulcherrima: & plus ornavit inferendo forma pulcherrima.]

73. CONNUBIO JUNGAM S. ¹¹ [Deest, eam. Et] *connubium*, est ius legitimi matrimonii. Et bene *Connubio jungam* dicit, ut hanc ab aliis segregaret, quae a regibus sine lege habentur: solent enim reges inter plures uni praecipuum dare nomen uxoris. ¹² In *connubio*, *Nu* brevem posuit, cum naturaliter longa sit: *nubo* enim, ¹³ unde ha-

bet originem, longa est. Sed est tropus Synchysis, qui fit, quotienscumque longa corripitur syllaba, ¹⁴ propter metri necessitatem. ¹⁵ [Statius quoque corripuit: *Connubiola pandunt Antro sinus*.] Ipse alio loco longam posuit, ut est III. 319. *Haecoris Andromacho Pyrrhin connubia servas*? Item IV. 214. *Cuius loci leges dedimus, connubia nostra Reppulit*. Et IV. 316. *Per connubia nostra*. Et v. 535. *Nomadenque petam connubia* ¹⁶ *sapplex*. Sciendum tamen est, quod plerumque in compositione, vel derivatione, principalitatis natura corrumpitur. CONNUBIO JUNGAM STABILI, PROPRIAMQUE DICABO. Multa in eodem contulit versum, quae Juno promittit: dicendo enim *Connubio*, ostendit ¹⁷ legitimam: dicendo *Stabili*, longam promittit concordiam, id est, quae divorcio careat: dicendo *Propriam*, adulterii removeret suspicionem. Quod autem adjecit *Diabo*, obsequentem eam fore ¹⁸ demonstrat. In usu enim est, ut dicamus: *sacerdos dicatus est numini*, hoc est: ad obsequium datus est. ¹⁹ [Igitur totus cum dictione pronunciandus est.] Alii *dicabo* dabo accipiunt. Terentius Phorm. I. II. 12. *Fam haec operum tibi dico*. Id est, do, sicuti ab eo, quod est *dico*, participium a passivo *dictus* facit, ut est VI. 138. *Junoni infernae dictus sacer*: quantum alibi hecsum sit v. 60. *Templis sibi ferve dicatis*. *Propriam dicabo* autem deest, tibi, ²⁰ eam. [Propriam autem possumus, vel firmam, vel perpetuam accipere, ut VII. Ecl. 31. *Si proprium hoc fuerit*. Terentian And. IV. 3. *Nihilus esse cuiquam proprium*. Et v. 9. *Quod voluptates coram proprias sunt*. Et III. 85. *Da propriam, Thymbrace, domum*.]

VARIORUM

IV. 457. *disce duo Moreti corpora disce* Oudart. Reg. pro glossa *divide*. *diserte* aliter Hamb.

Ibid. PONTO. Ponto primus Moreti & Leidenfis
a manu

⁷ promittit Vof. ⁸ non concesserit Commel. & Masv. ⁹ deest L. R. Vof. Steph. ¹⁰ desunt L. R. Vof. Steph. Basil. ¹¹ desunt R. L. Vof. Steph. & aliis: & forte Fuldenis librarius inseruit ex Donato ad Ter. Phorm. Proiog. §. 3. BURM. ¹² & Vof. B. L. Dan. ¹³ ut habet Dan. ¹⁴ metri causa Dan. ¹⁵ desunt L. R. Vof. Steph. Dan. ¹⁶ *Nomadenque* L. Vof. Dan. Steph. al. ¹⁷ *simplex* Vof. ¹⁸ legitimam Steph. Dan. ¹⁹ monstrabat Dan. ²⁰ desunt L. R. Vof. V. Steph. Bas. ad Meritum §. 74. Dan. tantum ad alii. ²¹ deest Fab. Dan.

Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
 75 Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
 Aeolus haec contra: Tuus, o regina, quid optes

Ex-

SERVIL

74. OMNES ANNOS. Bene, quia Dea est: non enim usque ad senectutem.] MERITIS. Praestitis: ut alibi IV. 334. *Nec te, regina, negabo Promeritam*: id est, praestitisse. Et alterum pendet ex altero, meritum enim non nisi ex praestantis descendit beneficio.

75. [PULCHRA PROLE. Bene postremum addit, propter quod matrimonium contrahitur, pulcherrimos filios.] " [Et mire hoc Juno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat.] " Notanda tamen figura: frequenter enim hac utitur: nam quod nos per gentivum singularem dicimus, antiqui per sepium dicebant, ut hoc loco: *parentem pulchra prole*, id est, pulchrae prolis. Et simpliciter intelligendum est: errant namque, qui dicunt ideo *pulchra* dixisse, propter " Canacem & Macareum, in se invicem turpissimos fratres: illi enim alterius " Aeoli filii fuisse narrantur.

76. AEOLUS HAEC. " Subaudis, dixit: quod ex posterioribus intelligitur, ut supra notavimus. REGINA. Inferioris personae reverentia est, maiorem meritis appellare, non nomine; contra, majoris est, minorem nomine tantum vocare: qui ordo non nisi per indignationem corrumpitur: ut in duodecimo, " *Sages in extremis rebus*, Turnum, non regera vocat, ut XII. 652. *Ruisque implorans nomine Turnum*. Et alibi de Aristaeo IV. Georg. 356. *Et te crudelium nomine dicit*. " [OPTES. Optare non tantum eligere significat, ut alibi III. 109. *Optavitque locum regno*: sed etiam velle, ut hoc loco: *quid optes*, quid velis. Lucilius in VI. *Quid ipsum facere optas?* id est, velis: Alti *quid optes*, quid petas. Sane servavit ordinem: nam qui promittit, statim a primo polliceri debet; post, si qua vult, addat; ut auditor expectatione non perdat.]

VARIORUM.

a manu prima. eadem diversitas lib. VII. Aen. 528. & apud Lucan. v. 570.

72. DEIOPEAM. *Deiopea* tam Pieriani, quam nostri pari constantia, uno Menagiano excepto, qui lectiones nonnumquam optimas praestat. illi & hoc loco auscultandum. praesertim cum & Venetus & Montanus quartus assentiantur. Ni major cum Mediceo, *quae formam pulcherrima Deiopea*: *ante* " *formam pulcherrima* placet impense, familiari Graecismo, quamquam hoc ipse libro §. 496. occurret, *forma pulcherrima Dido*. & lib. v. 970. *Formaque ante omnes pulcher Iulus*. Ibi tamen ideam Mediceus a manu prima *formamque*. sed Marius Victorinus hic agnoscit in libello de metris *Deiopeam*. Apud Marium Plotium *Deiopeia* existit. neuter horum *formam pulcherrima* praefert, ne Donatus quidem in prologum Phormionis Terentiani. qui tamen *Deiopeiam* exhibet, uti & Macrobius Saturn. v. cap. 4. HEINS. *Quae est forma* Hamburgensis prior. *quae forma est* Bigottii & Zulichemii *Deiopeia*. multi etiam *Diopem* Bigottii & Hugentii. *Diopem* Francianus. *Deiopeiam* Donat. ad Terent. Phorm. Prol. 3. sed ille, quia dicit deesse eam; *Deiopeia* legisse videtur. vid. ad IV. Georg. 343. BURM.

73. PROPRIAM. Vjd. Nann. IV. Misc. §. NANSIUS. Et Salmat. Exerc. Phil. p. 176.

75. PARENTEM. *Beatum* Bigottii.

76. HAEC CONTRA. *Contra* Menagius prior; alter Hamburgensis & secundus Rottendorphius. Zulichemii & Leidenfis & alius. sed hae *lordes* seculi inficeti, satis jam elutae a viris doctis. & centies in Servii commentariis pro *contra* a Librariis suppositum fuit. BURM.

Ibid. QUID OPTES. Quod etiam nonnulli codices ab Heinio inspecti. *quod optas* duo Hamburgenses & Ed. Venet. & ita saepe variant codices. vid. ad Ovid. II. Art. 707. x. Met. 372. & alibi. Ecl. II. 2. *nec quid sperares, habebat*. confirmat vulgatam infra Servius ad §. 425. *quid optem* Serv. ad XII. 652. *explorare labos* Zulichem. BURM.

78. QUOD:

22 desunt Fabr. al. 23 ubi connubii finem ostendit. notanda figura &c. Fab. al. priora omittunt L. Vof. R. V. Steph. & incipiunt: notant, notanda figura, freq. enim hac. sed Dan. mire &c. offerat; frequenter autem hac utitur fig. 24 Cossacen Vol. R. 25 Aeolo V. filii fuerunt, vel fuisse narrantur L. Vof. R. contra adterere Ovidium in Epistola Canaces notavit Nannus in margine. 26 deest Dan. subaudi Fabr. al. 27 Sages edidit Maffricus contra omnes codices & editos. vid. ad XII. Aen. 652. 28 haec omnia ex Fuldenf. sed Fabr. & Dan. tantum habent; *optes* hic velle significat. alius eligere, ut *optavitque locum regno*. Mff. vero & Ed. al. ignorant omnia.

E 2

Explorare labor: mihi iussa capeſſere fas eſt.

Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Conciliaſ: tu daſ epuliſ adcumbere divom,

80 Nimborumque faciſ tempeſtatumque potentem.

Haec ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem

In-

S E R V I I.

77. [EXPLORARE. ²⁹ Deliberare: ſuperius namque multa poſſecerat Juno. Hoc ergo dicit: Tuum eſt, deliberare quid veliſ, ³⁰ [aut certe aperire vel penſare, quale ſit deſiderium. Alii *explorare*, Joviſ animum; aut certe *explorare*, explanare; aut certe ſtatuerre, an aequum ſit, quod petiſ: tuuſ enim hic labor eſt.] MIHI JUSSA CAPESSERE FAS EST. ³¹ [*Capeſſere*, eſt ſaepe capere:] figura eſt ³² litoteſ, quae ſit, quotieſcumque ³³ minus dicimus, & plus ſignificamus, per contrarium intelligentes, ut hoc loco: ³⁴ nam non ait: *licet mihi implere, quae praecipis*; ſed, *neſaſ eſt non implere, quae juſſeris*. Item alibi VII. 261. *Munera nec ſperno*, id eſt, libenter ³⁵ accipio. ³⁶ [E contrario autem, neſaſ mihi facere non juſſa.] [Hoc ſecundum ea, quae aliter dicuntur, aliter audiuntur, dictum eſt. MIHI. Sane ultima ſyllaba produci debet: quia hoc caſu omnia vel nomina, vel pronomina, vel participia, in ultima ſyllaba produci debent.]

78. TU MIHI QUODCUMQUE HOC REGNI. [Hoc ad illud reſpondet: *Namque tibi divum pater atque hominum rex*.] Rediſ ad phyſicam rationem: nam motuſ aeris, id eſt, Junoniſ, ventuſ creat, quibuſ Aeolus praeeſt. Dicendo autem, *quodcumque*, aut verecunde ³⁷ ait, ne videatur arrogans: [aut quia ipſe rex ſub alieno imperio eſt:] aut latenter pene jocatur poëta: quiſ enim poſſit ventuſ, id eſt, rem inanem, tenere? [*Quodcumque* ergo, quod *clauſo regnorum carcere regno*, nec in mea manu eſt, niſi juſſo ventuſ emittere.] JOVEMQUE CONCILIAS. Hyſteron proteron in ſenſu eſt: non enim Juppiter conciliatur Aeolo; ſed Aeolus Jovi, quaſi ſuperiori. Conciliantur autem novi, reconciliantur antiqui.

79. TU DAS EPULIS ACCUMBERE DIVUM.

Hoc eſt, Tu me deum faciſ: duplici enim ratione divinuſ honoreſ meremur, dearum conjugio, & convivio deorum. Unde & in Bucolicis IV. 63. legimus: *Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt*. ACCUMBERE ³⁸ jacere, more antiquo. [Sane *epuliſ accumbere*, ſecundum temporis conſuetudinem dixiſ: nam olim ſedenteſ veſcebantur, ſicut ipſe meminit VIII. 176. *Gramineoque viroſ locat ipſe ſedili*. Et VII. 176. *Perpetuiſ ſoliti patreſ conſidere menſiſ*: & apud Homerum ſedenteſ Diuſ epulantur.]

80. ³⁹ [NIMBORUMQUE. Nubium, ut III. 587. *Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat*.]

81. HAEC UBI DICTA. Et ab Junone, & ab Aeolo. ⁴⁰ [Et, *dicta*, ſi nomen eſt, dedit; ſi participium, deeſt ſunt: vel: *haec ubi dicta*, pro, poſtquam, adverbium locale pro temporali.] CAVUM. Ordo eſt: Converſa cuſpide cavum montem in latuſ impulit. Et alibi II. Aen. 51. *In latuſ, inque feri curvam compagibuſ alvum, Contorſit*. [Alii *in latuſ*, pro, latuſ accipiunt. Ennius: *Nam me gravis impetuſ Orti Percuſit in latuſ*: & bene *in latuſ*] quaſi in rem, quae facile cedit ictuſ.

V A R I O R U M.

78. QUODCUMQUE HOC REGNI. Non *regnum*, quia genitivuſ ille contemtam & vilem rem notat: obſervante Donato ad Terent. Hecyr. IV. IV. 21. & ad Phorm. II. II. 24. ſed & in *quodcumque* vilitaſ exprimitur. vid. ad Val. Flac. III. 342. & V. 240. BURM.

80. POTENTEM. *Parentem* alter Hamburgeniſ.

81. CAVUM MONTEM. Id eſt antruſ; ſive ejuſ clauſtra in latuſ impellens, aperuit antruſ, portam in

²⁹ deeſt Fabr. al. deliberare. & eſt infinitum. alii *explorare* Joviſ animum Dan. & nihil praeterea. namque ante multa Fabr. al. ³⁰ haec ex Fuldenſi ad MIHI. ³¹ deſunt L. R. Voſ. Steph. ³² Liptoteſ Steph. Dan. al. & ita ſaepe aliis in locis ³³ minus & plus ſignif. L. minus dicimus pluſque Baſil. ³⁴ nam cum dicit non ſe poſſe implere, quae Juno praecipiat, neſaſ tamen putat non implere praeepta. item alibi *Munera* &c. Dan. ³⁵ accepto Fabr. ³⁶ deſunt L. R. Voſ. Steph. Fabr. al. ³⁷ agit Fabr. Baſil. ³⁸ deeſt Fabr. ³⁹ deſunt L. R. Voſ. Steph. Baſil. ⁴⁰ deſunt iſdem.

Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubere mari, totumque a sedibus imis

- 85 Una Eurūque Notūque ruunt, creberque procellis
Africus, & vastos volvunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virū stridorque rudentum.

Eri-

SERVIL

82. AGMINE. Vel impetu, vel ⁴¹ multitudine: *Agmen* enim sermo polysemus est: ⁴² nam impetum significat, ut II. 212. *Illi agmine* ⁴³ certo *Laocoonta petunt*: Multitudinem, ⁴⁴ ut VI. 572. *Vocat agmina saeva sororum* ⁴⁵ [nam non multitudinem significat (cum tres sint filiae Plutonis: Alecto, Tiphone, Megæra, quæ Parcae, & Eumenides dicuntur) sed impetum:] Etiam exercitum incendem *agmen* vocamus.

83. QUA DATA. ⁴⁶ [Et in XI. 292. *Cœant in foedera dextrae Qua datur. Qua* ergo, quoniam: vel *qua data*, ad votum ventorum videtur retulisse.] PORTA. Omnis exitus vel introitus, *porta* dicitur, quasi qua potest vel importari vel exportari aliquid: [aut ideo *porta*, quia *agmine* dixerat: nam *porta* proprie aut urbis, aut castrorum est.] TURBINE. Vi ventorum. Et sciendum est, quod *turbo*, quando appellativum est, ⁴⁷ *turbinis* facit: ⁴⁸ sed si sit nomen proprium, *turbonis* facit: Horatius II. Sat. III. *Turbonis in armis*.

84. [INCUBUERE MARI. Tria dicit elementa turbata, *Terras turbine perflant*: *Incubere mari*: & rursum: *Insonuere poli*. His ergo enumeratis recte adjecit: *Intentant omnia mortem*.]

85. UNA EURUSQUE, NOTUSQUE ET AFRICUS. Cardinales quatuor venti sunt, de quibus nunc tres ponit; paullo post unum, quem omiserat, reddidit, ut V. 102. *Stridens Aquilone procella*. ⁴⁹ [Bene hos modo tres ventos inferiores tantum nominavit, qui a sedibus imis mare commovent; Zephyrum & Aquilonem tacuit: Zephyrum, qui ad Italiam ducit, Aquilonem, qui desuper flat. I-

deo Homerus de eo Odys. E. 296. *Καὶ βορρῆς ἀνέπνευσεν, πύλα κῆρυκα κλυιδίον*. RUUNT autem, modo eruunt.] PROCELLIS. *Procella* est vis ⁵⁰ ventorum cum pluvia, dicta *procella* ab eo, quod omnia ⁵¹ percellat.

87. INSEQUITUR CLAMORQUE VIRUM. Sequitur, quia præcesserat ventorum sonus, quem & ipsum clamorem possumus dicere. STRIDORQUE RUDENTUM. ⁵² Proprie: nam in funibus stridor est. ⁵³ [Pacuvius in Teucro: *Armamentum stridor, & rudentum sibilus*.]

VARIORUM.

in latus impellens. ita *rupem cavatam* inf. V. 310. Servius speluncam reddit. *impellere* vero proprie de majori vi, qua janua convellitur. vid. Val. Flac. I. 273. & 609. Ovid. I. Am. VI. 51. & ad Petron. cap. XVI. BURM.

82. AC VENTI. At Hamburgerensis alter. & ita Hugonii & Montalbani. & ita Heinii in ora codicis sui coniecerat. *agmine* Francianus. *facto* a manu secunda.

85. RUUNT. Imitatur Silius lib. IX. 492. ut Cl. Drakenborchius notat: etiam suspectum verbum posset esse, quia modo præcessit. *ruere* vero quantum casum regere pluribus probavit Hein. ad lib. VIII. 63. BURM.

86. AFRICUS. *Affricus* duo Menagii, Hamb. & Sprothianus. *Affricos* Rottend. *crebrisque* pr. Mead. Cod.

Ibid. VOLVUNT AD LITORA. *Ad sidera* Bigotii. *tollunt ad sidera* Hugonius, pro diversa le-

⁴¹ similitudine Vof. ⁴² id est *πολλὰ ἐκιδναι*. nam Fabr. al. ⁴³ *facto* Steph. ⁴⁴ ut hoc Dan. ⁴⁵ desunt L. Vof. R. V. Steph. sed mirum cur *agmina* dixit, cum tres sint, nisi forte etiam impetum voluit simul designare Fuld. ⁴⁶ id est percussio Dan. percussa Fabr. desunt vero L. Vof. R. Steph. ad *porta*. deinde cum appellativum L. quiddam appellativum R. ⁴⁷ *turbidis* facere R. Vof. ⁴⁸ si autem sit Dan. si nomen Fab. al. ⁴⁹ desunt omnibus, præter Dan. & Paldensii qui quædam addit. ⁵⁰ venti V. L. Vof. R. ⁵¹ *procellat* V. *percellat*, hoc est moveat Dan. id est concutiat. Fabr. al. vid. Brouckh. ad Propert. III. vi. 3. ⁵² proprie enim in Dan. Fabr. ⁵³ stridor autem est sibilus Dan. Cl. Drakenb. ad Sil. XVII. 257. in Pacuvio tentabat, *rudentisibilus*.

Eripiunt subito nubes coelumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.

90 Intonuere poli, & crebris micat ignibus aether:
Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra.

In-

SERVII.

88. ¹⁴ [ERIPUNT. Id est, abstollunt. Accius in *Cytheronstra*: Deum regnator nocte caeca coelum e conspectu abstulit.]

89. TEUCRORUM EX OCULIS. [Bene *Teucrorum*, quibus tempestas immissa erat.] ¹⁵ nunquam enim totum coelum nubibus tegitur, sed illa pars, contra quam flaverint venti. ¹⁶ Quod autem dixit *diem eripi*, ad videntium oculos retulit, non ad naturam: ¹⁷ [nam dies adhuc erat.] Nox incubat. Nox dicta, ¹⁸ quod oculis noceat. *Incubat* autem ideo dixit, quod alienum tempus invadat: nam *incubare* proprie dicitur per vim rem alienam ¹⁹ velle tenere. [Aut certe *nox incubat*, ut nihil intervalli esset inter tenebras & mare, aut tempestates, ut in *Georgicis* I. 328. *Ipsa pater media nimborum in nocte corusca Fulmina molitur destra.*]

90. POLI. AZES, id est, extremae partes coeli, ²⁰ [super quibus coelum vertitur, id est, *παλῦται*: unde *vertices* Latine, Graece *παλῦται* dicuntur: duo enim sunt, Notus & Boreas, a quibus totum coelum contonuisse significat.] AETHER. *Aetherem* hoc loco pro aëre posuit: nubes enim, unde & fulmina, aëris sunt, non *aetheris*: & frequenter Virgilius duo ista confundit.

91. INTENTANT. Minantur, ²¹ ingerunt. OMNIA autem ad superiora retulit.

92. EXTEMPO. Illico, ²² statim. Et est augurium seipso. ²³ *Templem* enim dicitur locus manu ²⁴ auguris designatus in aëre, post quem factum illico captantur auguria. AENEAE. Servavit ²⁵ *τὸ πρῶτον*, ut Aeneam ultimum territum dicat. ²⁶ FRIGORE. Timore. Et est reciproca translatio: nam & *timor* pro *frigore*, & *frigus* pro *timore* poni-

tur, ut in Terentio *Hecyr.* III. I. 41. *Uxorem tuam pavitare ajunt: Non timere, sed laborare frigoribus*: utrumque enim in unum exitum cadit, sicut & de calore & de frigore, *vere* dicimus, ut est I. Georg. 93. *Aut Boreas penetrabile frigus adurat.* ²⁷ [Nam & Graeci *φρίτῃ* dicunt, quae sunt timenda, ut Homerus *Iliad.* I. 164. *Δὴ δ' οὐκ ἔρ' ἰοῦσα.* Livius in *Odissia*: *Igitur deum Ulysses cor fraxit praesens pavore.* Reprehenditur sane hoc loco Virgilius, quod improprie hos versus Homeri transtulerit *Odys.* E. 406. *Καὶ τοῖς Ὀδυσσῆϊ λότῳ γούνατα, & φίλον ἕπαρ, Ὀχρίεις δ' ἄρα ἔστι πρὶς δὲ μεγαλύτερα θυμῷ.* Nam frigore soluta membra longe aliud est, quam *λότῳ γούνατα*: & *ΔΥΠΛΙΚΕΣ* T. A. S. P. * I. molle, cum illud magis altum, & heroicæ personae, *πρὶς δὲ μεγαλύτερα θυμῷ.* Praeterea quis interdiu manus ad sydera tollit: aut quis ad coelum manum tendens, non aliud precatur potius quam dicit. O TERQUE QUATERQUE BEATI. Et ille intra se, ne exaudiant foculi, & timidiore de-
spondeant animo: hic vero vociferatur.]

VARIORUM.

lectione. sed interpolatus locus ex §. 103. Commentator Crucquianus ad Horat. lib. III. Od. 3. citat, *Incubuit pelago, & vastas voluunt ad litora fluctus.* BURM.

87. INSEQUITUR CLAMORQUE VIRUM. *De coelo clamorque virum*, apud Priscianum libro VII. sed aliter scripti & Eutyches Grammaticus. HEINS. In hoc versu studio literam caninam esse in singulis verbis, ut horrorem exprimeret, observant Pontanus, & Corradus. & modo §. 83. & infr.

84 haec desunt omnibus, praeter Dan. & Fabr. 55 namque V. 56 diem autem eripi Dan. 57 desunt L. Vof. R. V. Steph. 58 quia Dan. nox, quia alienum V. 59 velle retinere Fabr. al. velle deest L. Vof. R. Steph. Dan. 60 desunt L. Vof. R. Steph. *super* &c. usque ad *duo* desunt etiam Dan. 61 deest omnibus praeter Dan. 62 deest omnibus praeter Dan. eadem fere habet Schol. Stat. ad II. Achil. §. 89. 63 *temple* L. Vof. 64 deest L. Vof. R. Steph. Dan. 65 dignitatem, *τὸ* Vof. Steph. Dan. 66 ex Homero *Odys.* E. 306. est de Ulyssē, *τὸ* *Ὀδυσσεύς* &c. Fabr. al. 67 haec ex Fuldenfi, sed quae interpolavit Masvici. dans post *γούνατα*, cum hoc molle, illud magis altum &c. Homeri illa *δύο* &c. hic nihil facere recte notabat Cl. Dorrillius.

Ingemit, &, duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati!

95 Quis ante ora patrum Trojae sub moenibus altis
Contigit oppetere! o Danaûm fortissime gentis

Ty-

SERVII.

93. INGEMIT. Non propter mortem ingemit: sequitur enim: O terque quaterque beati. Sed propter mortis genus: grave enim est, secundum Homerus, perire naufragio: quia anima ignea est, & extingui videtur in mari, id est, elemento contrario, ut vi. 670. *Igneus est illis vigor*. DUPLICIS. Dux, secundum morem antiquum: nam duplices, duas dicebant, ut hoc loco: & binos, duas: & utroque pro utraque, ut Cicero: *Binos habebam, subeo promi utroque*. Item Sallustius, cum de duobus loqueretur i. Catil. xxx. *Hi utrique ad urbem imperatores erant*. [PALMAS. Manus explicat.]

94. TALIA VOCE REFERT. Profert. Resbunder; alioi refert, respondet, ut initio iv. Aeneid. 20. *Anna refert*. [In consuetudine, sic dicitur: *ille mihi refert*.] O TERQUE QUATERQUE. Hoc est, saepius. 69 Finitus numerus pro infinito: 70 [& sic erupit in vocem cum dolore Hom. Od. E. 306. *Τὸς πάντας Δαναὸν ἔριπον, ὃν οὐδ' ἴδμεν Τροίην ἐσθλὴν, χερσὶν Ἀργείων Φίπρον*.] Ex Homero est de Ulyssæ: Et hoc principium quidam acephalon dicunt, cum intelligi debeat, multa cum ista se cognasse, postremo in haec erupisse.]

95. QVIS. Et quis & quibus 71 unum significant: secundum artem enim sic dicimus: Ab eo enim, quod est a quo 72 in bus, ab eo quod est a quo, in is mittit, sed a tertia declinatione in usa 73 est dativus & ablativus plurales, licet antiqui omnibus usi sint casibus. Caro in Originibus ait: *Si quæ sunt populi*. Et declinavit quæ, quinum: ut *poppæ suppiam*. MOENIBUS ALTIS. Propter Pergamæ, quæ altissima 74 fuerunt: ex quibus omnia alta aedificia, Pergamæ vocantur, sicut Aeschylus dicit.

96. OPPETERE. Ore terram petere, id est, mori, 75 [expirare, vel occumbere.] Possimus autem sic uti hoc sermone, & ut per se 76 plenus sit, & recipiat adjectionem. Ergo dicimus & oppetit, & mortem oppetit, sicut & expirat, & 77 animam expirat. FORTISSIME GENTIS. Atqui 78 in artibus legimus superlativum gradum non nisi genitivo plurali jungi: constat quidem; sed gens nomen est exantiatione singulare, intellectu plurale. Bene ergo iunxit: in gente enim plures sunt, ut alibi inf. 344. Ipse: *disissimus agri Phoenicum*: non enim urbis est ager Phoenicum. Item Sallustius Rom. Hist. i. *Romani generis disertissimus*. [Aut superlativo pro comparativo usus videtur, quali fortissimis comparandus; non, ut vulgo creditur, praefendus.] Sane quaeritur, cur Diomedem fortissimum dixerit, cum post Achillem atque Ajacem ipse sit tertius? unde etiam Sallustius ait fragm. incert. *Primum Graecorum Achillem*. Multi dicunt ideo fortissimum, quia, iuxta Homerum, & Venerem vulneravit & Martem. Alii ad genem referunt, quod Achilles Thestius fuit, Ajax Graecus, Diomedes Danaus. Multi ad excusationem Aeneae volunt fortissimum dictum: a quo 79 constat eum esse percussum, 80 [ut Juvenalis xv. Sat. 66. *Vel quæ Tydides percussit pondere coxam Aeneae*.]

VARIORUM.

infr. 296. 422 572. II. Aen. 5. 645. IV. 178. & alibi idem factum videbis. vid. ad Phaedr. II. 5. BURM.

88. ERABIUNT. Accipiunt Hamburgensis prior. pro abripunt credo.

90. ET CREBRIS. Et deest Sprotiano & Hamburgensi priori, & Ed. Venet. sed habet Schol. Horat. i. Od. 34. pro *aether* erat *aër* in Mss. Graevii.

93. MOR-

68 desunt omnibus praeter Dan. ultimas; in consuetudine ex Fuldenſi sunt. 69 contra Beroaldum Servium defendit Sabinius Subsec. Lect. II. 10. MANSFELD. 70 Ex Homero est de Ulyssæ ipſe Fabr. & al. reliqua Fuldenſi debentur. 71 idem L. 72 qui, sine Steph. Dan. Fabr. 73 sunt L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 74 fuerant R. Vof. L. 75 desunt omnibus praeter Dan. sed Fabr. & al. pro iis habent, Etymologia est, non autem compositio. 76 plenum L. 77 animum Vof. 78 ut in ar. l. superlativum gradum n. m. g. p. jungi constat quidem: Fabr. al. 79 constat esse superlativum Fabr. male. vid. ad IV. Aen. 228. 80 ut Juvenalis dicit Dan. Fabr. sed ipsa Poetae verba non habent: reliquis haec desunt.

Tydeide, mene Iliacis occumbere campis

Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra?

Saevus ubi Aeacidæ telo jacet Hector, ubi ingens

100 Sarpedon: ubi tot Simois conrepta sub undis

Scu-

SERVII.

97. TYDIDE. Vocativus Graecus, si enim Latine diceret, ⁸¹ Tydida debuit ponere. Omnia enim patronymica, quae in *Des* exeunt, apud Latinos primae sunt declinationis, ut: *Saevus ubi Aeacidæ telo jacet Hector*. ⁸² [Tydides, Diomedes, Tydei & ⁸³ Deiphyles Adraſti filiae filius, qui post captum Ilium ad Italiam venit, quod plenius in XI. libro habes. Eo tempore statua, cum in templo Apollinis Delphici staret, vi quadam divina ad Corcyram migravit, visa est muros Corcyraeorum defendere: nam ejus comminatione hostibus fugatis, Corcyra bello exempta est.]

98. ⁸⁴ [NON POTUISSE. Quasi semper voluerit.] ANIMAM HANC. Quasi cum dolore *hanc animam* dixit; ac si diceret ⁸⁵ infelicem, quae ad ⁸⁶ labores nata est. EFFUNDERE. Secundum eos, qui dicunt sanguinem esse animam, ut ipse IX. 349. *Purpuream vomit ille animam*. Nam alio loco ⁸⁷ aliorum opinionem sequitur, qui dicunt spiritum esse animam: ⁸⁸ unde est IV. 705. *Atque in ventos vita recessit*.

99. SAEVUS. Magnus, ⁸⁹ [ut superius ⁹⁰ diximus.] ⁹¹ [Vel fortis, vel bellicosus; ut est XI. 910. *Et saevum Aeneas agnovit Turnus in armis*. Vel adversus hostes *saevus*, & est epitheton ad tempus: nam incongruum erat ab Aenea *saevum Hectorem* dici: aut *saevus*, quod adversum Antenorē & Aeneam & Helenum sentiens, Helenam non permiserit reddi. Ideo *saevus Hector*, quia Aeneas pius. Quod autem ait AEACIDAE TELO, vult ostendere feliciorē Hectorē, cui contigit ab Achille perire, quod ipse optaverit ei congressus, sicut in V. Neptunus Veneri loquitur.] Et

bene ⁹² elegit cum quibus periisse debuerit: ipse enim & fortis est & numinum proles: ⁹³ recte ergo his jungitur, in quibus talia fuerunt.

100. SARPEDON. Et ⁹⁴ in ultima possumus accentum ponere, & in penultima: nam Homerus & *Sarpedonis* declinavit, & *Sarpedontis*: unde & varius accentus est: ⁹⁵ *Sarpedonis* enim in antepenultima habet accentum; ⁹⁶ *Sarpedontis*, in penultima. ⁹⁷ Sed *Sarpedontis* usurpavit. Naturalis autem declinatio est, *Sarpedon*, *Sarpedonis*, ut *Memnon*, *Memnonis*, *Simon*, *Sinonis*; si autem genitivum in *ontis* miserit, a circumflexo venit: qui est in ultima syllaba nominativi, ut ⁹⁸ *Demophoön*, *Demophoontis*: *Laocoön*, *Laocoontis*: sic ergo & *Sarpedon*, *Sarpedontis*. Est autem *Sarpedon*, Jovis filius & ⁹⁹ Laodamiae, [ut alio loco X. 470. *Quin occidit una Sarpedon mea progenies*,] occisus a Patroclo ¹⁰⁰ * [Menaecii filio, armis Achillis induto. Hujus intentum Juppiter profecutus dicitur imbre sanguineo.] SIMOIS. Nomen hoc integrum ad nos transiit, unde ¹⁰¹ * suo est accentu proferendum: nam si esset Latinum, in antepenultima haberet accentum: quia secunda a fine brevis est. ¹⁰² * [Et hic flumen Trojae est.] [Sane bene fecisse videtur *Simois* mentionem, ut ibi videatur pati se optavisse, ubi genitus est, ut alibi inf. 617. *Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam*?] SUB UNDIS. Et *sub undis* legimus, & *sub undas*. Sed si *sub undas*, *correpta* intellige; si *sub undis*, *volvit*. Varia ergo distinctio est. ¹⁰³ * [CORREPTA. Raptā.]

VARIORUM.

91. MORTEM. *Montem* Mediceus a manu prima.

92. Ex-

81 o Tydida L. Vof. R. Steph. al. 82 defunt omnibus, praeter Fuld. 83 Deiphyles Fuld. 84 defunt L. Vof. R. Steph. al. 85 deest omnibus, praeter Fuldens. 86 laborem L. Vof. R. Steph. Dan. al. 87 licet alias aliorum Dan. 88 ut est Dan. 89 defunt Dan. 90 dictum est Steph. 91 defunt ad Et bene L. Vof. R. Fab. sed defunt a vel adversus, & reliqua Fuldens debentur. 92 legit Fuld. 93 certe ergo Fuld. 94 in ultima syllaba, & in penultima possumus accentum ponere Dan. 95 nam si *Sarpedonis* dicas, antep. Dan. *Sarpedontis* autem Steph. 96 *Sarpedontis* penultima L. Vof. R. Steph. Sarp. penultima habebit. sed in hoc usurpavit *Sarpedon*, *ontis* enim debuit dicere, ut *Memnon* &c. Dan. 97 si *Sarpedontis* R. sed *Sarpedonis* Vof. 98 *Demophoön* *demophoontis* & ita seqq. Steph. Dan. 99 Laodamiae, occisus a Patroclo, reliquis omisſis L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 100 * Menaecis Dan. 101 * suo accentu proferuntur Dan. 102 * deſunt L. Vof. R. Steph. al. 103 * deſunt iisdem.

Scuta virum galeasque & fortia corpora volvit.
Talia jactanti stridens aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis

105 Dat

SERVII.

101. FORTIA CORPORA. Hoc est, virorum fortium ⁹⁷ * corpora: nulla enim est in mortuis fortitudo. ⁹⁸ * [Et ex Homero tractum est Iliad. M. 22. *Καὶ Σαρπηύς ὅτι πολλὰ βοάγρια, καὶ τροφάλλιας Κάπριος οὐ καίγει, καὶ ἡμιόων γινῶ ἀνδρῶν.*]

102. TALIA JACTANTI. Inaniter loquenti, ut alibi x. 95. *Atque irrita jurgia jactat.* Et ix. 322. *Voces dum jactat inanes:* ⁹⁹ * [Id est, inertes.] AQUILONE. Ab Aquilone. [Ecce hic reddidit ventum, quem transierat: & a generali tempestate ad speciem transit.]

103. ADVERSA. Contraria: quia ad Italiam navigantibus ventus Aquilo contrarius est.

104. FRANGUNTUR REMI. Vel gubernacula: vel, quod melius est revera remi. Antiqui enim velis remisque navigabant, ut v. 15. *Validisque incumbere remis: Obliquatque sinus in ventos.* [Et de omnibus navibus hoc dicitur, non Aeneae tantum.] TUM PRORAM AVERTIT. [Alii Pro-ra legi tradunt, ut sit:] *Avertit*, pro, avertitur. Est figura creberrima: potest namque pro activi verbi significatione, passivum poni, ut est xi. 660. *Et pictis bellantur Amazones armis:* pro, bellant. Nec nos debet movere, quod bellor non facit: namque enim hoc prohibuit: nam ⁶ compone hoc verbum, & invenitur activum: facit enim ⁷ *debello*: & contra pro passivi verbi significatione activum ponitur, ut est hoc loco *avertit*, pro, *avertitur*: & ii. 229. *Insinuat parvor:* pro, *insinuat*: & ii. 7. *Nex humida coelo Praecipitat,* pro, *praecipitatur*. Sed haec verba tantummodo pro se invicem ponuntur, quae & activa esse possunt & passiva; ut est *averto* & *avertor*, *praecipito* & *praecipitor*. Ergo non possumus ⁸ dicere, quod quidam artigraphus, declinationes activi verbi & passivi pro se invicem ⁹ poni: nam & neutralis verbi declinatio activa est, & communis deponentisve

passiva: & aliud est esse activum verbum, & aliud ¹⁰ habere verbi activi declinationem.

VARIORUM.

92. EXTEMPLIO. *Extimpro* Mentelius prior & nonnulli alii, hic & aliis locis.

93. DUPLICIS TENDENS. *Tendens geminas* Bigotianus.

95. QUIS ANTE ORA PATRUM. *Quis ante ora deum* prior Hamburg. *quis* Francianus. *quis* pro quibus semper scribendum docet Brouckh. ad Propert. II. x. 47. BURM.

96. OPPETERE! o. Deest o Ed. Venet. de verbo *oppetere* vid. ad Val. Flac. i. 554. BURM.

Ibid. FORTISSIME GENTIS TYDIDE. Vide Schott. II. Observ. cap. 15.

97. TYDIDE. *Tyride* male alios scribere notat Corradus. & ita Parrhas. Mentelius alter & unus Moreti.

Ibid. CAMPIS. *Flammis* Hamburgensis prior. quod satis posset vindicari. & ita librarii has voces permutaverunt apud Claudian. i. de Laud. Stilic. I. 187.

Aegra caput mediis erexit Graecia campis. ubi codex Vossianus *flammis*, quod & de suo testatur Schottus II. Obs. 55. speciem huic lectioni dat, quod numquam propior morti fuerit, quam in incendio illo Trojae. ut ipse *Iliacos cineres & flammam* obtestatur lib. II. 431. sed Diomedis Historiae melius *campi* congruunt, ut & Hectoris & Sarpedonis, qui ante halosin occubuerunt. BURM.

98. TUAQUE ANIMAM HANC EFFUNDERE DEXTRA. *Animamque tua hac effundere dextra* Moretanus primus. HEINS. *Tuaque hanc animam* Parrhas. *tua hanc animam* Bigorii. sed Donatus ad Terent. Adelph. III. II. 14. & Hecyr. IV. IV. 94. vulgatam vindicat lectionem. vid. ad Ovid. VI. Met.

539.

⁹⁷ * deest Dan. ⁹⁸ * desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁹⁹ * desunt omnibus, nec unde habeat Masvic. indicavit. sed in L. erat contra, *jactat inertes*, id est *inanes*. 1 verius Dan. 2 *obliquata sinus in ventum* V. Danieli deerrant, ut *validisque* &c. 3 desunt L. Vof. R. Steph. al. & hoc de navi Aeneae, an de omnibus dixit? Fuld. 4 desunt L. Vof. R. Steph. 5 passiva L. 6 componere verbum, & invenitur, ubi activum ponitur, ut est *avertit* &c. omittis mediis Fuld. 7 *debello* Vof. Steph. *debello & debello* Fabr. Basil. & contra passivi L. 8 discere Dan. 9 ponam, & L. ponit: nam Vof. 10 deest Bal.

Tom. II.

105 Dat latus. Insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
 Terram inter fluctus aperit. Furit aestus arenis.
 Tris notus abreptas in saxa latentia torquet:

Saxa

SERVII.

105. DAT LATUS. Inclinator. CUMULO. " [Exuberante fluctu,] altitudine, " [id est, cum cumulo.] PRAERUPTUS. In altum levatus.

106. " [Hi. Pro, Illi, [vel alii: & bene dicti-
 cys, his pro illis, vel aliis.] DEHISCENS. Valde
 hiscens. De enim augens est, ut in Terent.
 Heaut. IV. VI. 21. Deamo te, Syre.

107. APERIT. Ostendit, ut Sallustius lib. v.
 Hist. Caput aperire solitus, id est, nudare, osten-
 dere: [sic alibi IV. 206. Visa aperire procal mon-
 tes: sane aliter hic aperit, aliter ostium aperit.] A-
 RENIS. Et ab arenis, & cum arenis: id est, "
 vel ab imo movebatur mare; vel cum ipsis arenis,
 ut in tempestate solet.

108. TRIS. Latium est: Genitivus enim plu-
 ralis, quotiens in *im* exit, accusativum pluralem
 " [in *is* mittit,] ut *pappium*, *puppis*: quotiens in
um exit, in *is* mittit, ut *patrum*, *patres*. SAXA
 LATENTIA. " Modo propter tempestatem; [vel,
 ut quidam tradunt, tranquillo mari: nam quemad-
 modum latent, quae nomen habent.] Haec autem
 saxa " inter Africam, Siciliam & Sardiniam, &
 Italiam sunt, quae saxa ob hoc Itali *aras* vocant,
 quod ibi Afri & Romani foedus inierunt, " [&
 fines imperii sui illic esse voluerunt:] unde etiam
 Dido IV. 628. *Littora litoribus contraria, flucti-
 bus undas Imprecor*. Quae *aras*, a Sisenna, *propi-
 tiae* " vocantur. [Alii dicunt Graecos haec saxa
Βυρρως appellare. Quidam insulam fuisse hunc lo-
 cum tradunt, quae subito pessum ierit, in cuius re-
 liquias saxa haec extare, in quibus ajunt Poenorum
 Sacerdotes rem divinam facere solitos. Has *aras* a-
 lii *Neptunias* vocant, sicut Claudius Quadrigarius
 I. Annalium: *Apud aras, quae vocabantur Neptu-
 niae*. Varro de Ora maritima lib. I. *Ut faciunt is,
 qui ab Sardinia Siciliam, aut contra petunt*. Nam
 si utramque ex conspectu amiserunt, sciunt pericu-
 lose se navigare, ac verentur in pelago latente in-

fulam, quem locum vocant aras. " [TORQUET.
 Jacit, immittit, ut IX. 671. *Torquet* " *aquosam
 hyemem*. Inde & *torquet*, *jacit* dicimus. Alibi,
Torquet, deflectit, ut V. 738. *Torquet medius non
 humida currus*. " [Alibi regit & frenat, ut XII.
 180. *Cuncta tuo qui bella pater sub numine tor-
 quet*. Alibi sustinet, & fert. IV. 482. *Aeolus humero
 torquet stellis fulgentibus aptum*.]

VARIORUM

539. de elegantia *rum* non potuisse vid. ad Prop. II.
 XII. 31. Passer. pag. 308. BURM.

99. UBI INGENS. Giphanius Indice Lucretiano
 in *uti*, legit, *ut ingens*, cum in scriptis nonnullis
 invenisset & *ingens*. HEINS. *Sarpedo* Medic. a
 m. pr.

100. SUB UNDIS. Servii discrimen, *sub undas*
 conjungentis cum *correpta*, & *sub undis* cum *vol-
 vit*, inane esse docet locus lib. VIII. Aen. 538. ubi:
Quam multa sub undas

Scuta virum, galeas, & fortia corpora volves.
 ubi *rapta* vel *correpta* non additur. vid. ad Ovid.
 v. Met. 370. BURM.

101. CORPORA. *Pectora* Oudarti codex, se-
 quendus Hamburgensis & Leidens. unus. ideo vero
fortia, quia *scuta* & *galeas* cum corporibus vol-
 vit, quae & in morte fervarunt.

103. ADVERSA. Ita codices omnes: Juntina ta-
 men Ed. *aversa*. *fluctumque* Sprotii, Rottendor-
 phius primus, Hamburgensis prior, Hugonius &
 Leidensis alter, cum Mediceo a manu prima. &
 ita edidit Maittaire. sed *tollere fluctus* jam dixit *γ*.
 66. & mox *motos componere fluctus γ*. 135. quare
 parum interest, quum mox etiam singulari nume-
 ro *γ*. 116. sed forte ita variaverit Poeta, ut ubi
 de toto mari moto *fluctus*, ubi de illa par-
 te, quae magistrum absorpsit, *fluctum* diceret.
 BURM.

104. PRO-

11 desunt L. Vof. R. Steph. al. 12 desunt L. Vof. R. Steph. al. id est altitudine cum cumulo. & mox, elevatus Basil.
 13 desunt Vof. R. Steph. Fabr. al. 14 vel imo Vof. vel ab initio L. 15 desunt R. in *is* mittit ut *p. pappis* Fabr. al.
 16 deest omnibus praeter Fuldenf. 17 inter Africam & Sardiniam sunt, quae s. &c. L. R. Vof. & Italiam. Ideo autem
 Itali Dan. 18 desunt Dan. qui pro *is* habet; alii *Neptunias* vocant. ut Claudius dixit, unde & Dido &c. Dan. 19 vo-
 cantur aut dicuntur R. 20 desunt L. R. Vof. Steph. al. 21 *Aquosa* Dan. Fab. 22 haec ex Fuldenf. addita. vid. ad IV. 269.

Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras.

110 Dorsum immane mari summo. Tris Eurus ab alto
In brevia & Syrtis urguet, miserabile visu,

Inli-

SERVII.

109. SAXA VOCANT ITALI MEDIIS QUAE IN FLUCTIBUS ARAS. Ordo est, quae saxa, latentia in mediis fluctibus, Itali aras vocant: [pro quibus hunc ordinem esse ait: *Tris Notus abreptas mediis fluctibus in saxa latentia torquet*: Alii mediis fluctibus aras legunt, ut sit ordo: *Saxa vocant Itali aras, quae mediis fluctibus*, ut desit, *Sunt. Italos* autem aliqui, non qui in Italia nati sint, sed, qui Latine loquantur, accipiunt.]

110. DORSUM IMMANE. Eminens, altum, ²³ [secundum Homerum.] ²⁴ [vel certe eminens planities, aut superficies durior: ²⁵ [aut sic ait hic Poeta *dorsum* de saxo, ut Hornerus *Nāra dāda-ron*: & alibi ipse x. 303. *Dorso dum pendet iniquo*. Quidam *immane*] pro malo accipiunt positum, propter naufragia, quae ibi solent fieri: nam *ma-uum*, *bonum* dicunt; ergo quod bono contrarium ²⁶ *immane*: non enim potest pro magno accipi. Alibi vi. 19. *Posuitque immania templa*: quia non facile apparent haec saxa, nisi cum mare ventis movetur. *Dorsum* autem hoc loco non absurde ait: quia Graece arae ipsae *ἱεροῦ ῥάρα* dicuntur, ut Sinius ²⁷ Capito tradidit, secundum Homerum.] MARI SUMMO. Vel in summo, vel in placido.

111. IN BREVIA ET SYRTES. Id est, in brevia Syrtium: ut sup. 61. *Molemque & montes*. Brevia autem vadosa dicit, ²⁸ per quae vadi pedibus potest. [VADIS. Vada, *τὰ βυζύα*. Varro de Ora maritima lib. 1. *Si ab aqua summa non alte est terra, dicitur vadus*: & multi sic legunt: *Inliditque vadis, atque aggere cingit harenae*.] ET SYRTES. Syrtium sinus duo sunt, *pares natura, impares magnitudine*, ut Sallustius dicit Jug. LXXVIII.

VARIORUM.

104. PRORA AVERTIT. *Proram* Mediceus & Gudianus cum duobus aut tribus aliis. *proram vertis* in Sprootiano. quod arridet; sed *prora avertit*,

non est mutandum, ut pluribus ostendi Aeneid. II. 207. Et sane Servius pro *prora avertitur* positum esse fidem facit. vide Voss. Analog. III. 3. & Jur. ad Symmach. lib. IV. Epist. 66. HEINS. *Proram avertit* Ed. Mediol. Dan. & aliae. *advertis* etiam Menag. Bigot. & Hugen. & Moreti tertius. in Leidenfii fuerat *prora advertit*. sed d. litera erasa. *prora avertit*, est pro *se avertit*. vid. Serv. inf. ad x. 402. sic & *tolere* y. 66. *extendere* II. Georg. 287. & ita passim. & ita *vertere*, *convertere* & similia, de quibus vid. Cl. Drakenb. ad Sil. IX. 645. *si proram avertit* legendum, procella intelligenda erit, quae an *dare latus* etiam dici possit, disquirat Conradus. cuius tamen explicatio dura, & sine exemplo est. BURM.

105. PRAERUPTUS. *Proruptus aquae mons* alter Hamburg. haud placet, quamquam de voce *proruptus* saepius corrupta ad Claudian. II de Laud. Stil. 462. egimus. infra hoc libro y. 247. *It mare proruptam* cum scriptis codicibus non paucis. HEINS. Vid. ad Val. Flac. IV. 507. & inf. ad y. 247.

108. ABREPTAS. *Adreptas* Menagii prior, & Hamburgensis alter, duo Moretani & Oudartii & Dorvillii. ad *saxa* Sprootii. *latentia ducit* prior Hamburgensis.

109. MEDIIS QUAE IN FLUCTIBUS ARAS. *Medisque* Mediceus, cum duobus notae recentis. Montalbanius, *mediis quae fluctibus*. cui & quatuor alii subscribunt. nec displicet, sed vulgatam scripturam Beda de tropis S. Scripturae tuetur, ubi monet constructionem esse, *Tris abreptas navis notus in saxa torquet, quae saxa in mediis fluctibus latentia Itali aras vocant*. Carisio id subiecit Beda, apud quem etiam vulgata scriptura existat Instit. Gramm. lib. IV. ut & apud Diomedem lib. II. qui pari modo id interpretantur, ut & Quintilianus VIII. 2. & Donatus in Arte Grammatica. *Aras* ita capit Aufonius Epist. II. 13.

Desertus vacuis solisque exerceor aris.

sic

²³ desunt Dan. Fab. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. usque ad *Mari*. ²⁵ desunt D. apud quem post *antior* sequitur; alii pro malo &c. & ita Fabr. ²⁶ *immane* dicitur, de hoc loco non absurde &c. Dan. Fabr. omisiss mediis. ²⁷ desunt Dan. Fab. ²⁸ per quae possumus vadere Vof. Steph. Dan. per quae possumus, al. per qui vadi pedibus potest, vadere L. per quae pos. vadere, vel per quae vadi pedibus potest R. per quae pedibus possumus vadere Fabr. al.

Inliditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus

115 In

SERVII.

113. LYCTOS. Hi Trojae ad auxilium venerant, qui, mortuo rege Pandaro, Aeneam secuti sunt; unde & in secundo ait 796. *Comitum turbam affluxisse novorum Invenio*. FIDUM. Fidelem: utrumque nomen idem significat; ²⁹ [quamvis quidam velint *fidum amicum, fidelem servum* dici. ³⁰ [Et sic pronuntiandum, ut dolorem afferat talis focii amissio.]

114. IPSIUS ANTE OCULOS. Ad maiorem dolorem: unde alibi II. 5. *Quaeque ipse miserrima vidi*. Item ibid. 538. *Qui nati coram me cernere Ictum Fecisti*. INGENS PONTUS. ³¹ Magna pars ponti. Et est tropus Synecdoche. ³² [Ut Sallustius in Jugurthino cap. 67. *Ubi signa & scuta erant, praesidium hostium*: per *scuta* intelligendum caetera arma: ³³ & ideo IX. 370. *Tercentum scutati omnes*, pro armati.] A VERTICE. Aut a puppi, quae vertex navis est: aut ab Aquilone, qui flat a mundi vertice, hoc est, a septentrione: ut ipse a libi I. Georg. 242. *Hic vertex nobis semper sublimis*. ³⁴ [Quidam *verticem* hic procellam accipiunt.]

VARIORUM.

sic veteres libri. HEINS. *Mediis in fluctibus* notaverat ex Montalbano Heinsius, & ita prior Hamburgensis. *mediisque fluctibus* erat in tertio Menteliano.

110. DORSUM. Ruacus insulas intelligebat. sed ego ipsa saxa puto, quae in mari summo, non profundo, latebant, & ibi dorsum longum faciebant.

111. MISERABILE. *Mirabile* Pugetii, Regius, Hamburgensis prior & secundus Menagii, & tertius Mentelius a manu secunda.

112. ILLIDIT. *Illuditque* vitiose Commentator Crucquianus ad Horat. I. Od. 3. *impellitque* Hamburgensis.

113. ORONTEM. *Orontem* Mentelianus primus

& tertius & prior Rottendorphianus. quomodo Ecl. I. *Oaxen*, non *Oaxem* meliora exemplaria. *Orontem* certe hoc loco veram esse scripturam Charisius libr. I. monet. sic semper in vetustissimis libris *Aeneam*, non *Aeneam* toto hoc opere exarari animadvertas. quod semel monuisse suffecerit. neque aliter in optimis Nafonis exemplaribus scriptum offendi. infra hoc libro §. 558. & 570. *Acestem* habes non *Acestim*, sic exhibentibus castigatioris notae membranarum, & §. 644. *Achasten*, quod & idem Charisius ibidem astringit. lib. IV. *Iarban*: lib. V. *Gyan*. lib. X. *Oroden*. Phocas Grammaticus de nominibus in *as* vel *es* desinentibus, ut, Orontes, Orestes, Pylades, Herodes: *similiter apud nos ejusdem declinationis*. ut Antas, Antae, Menas, Menae. quae & singularem in *n* potius, quam in *m* syllabam terminant, ut Aenean, Anchisen, Lylian: *simili ratione patronymica nomina declinantur*, ut Priamides Priamidae, Pelides Pelidae, *bunc* Priamiden Peliden. HEINS. *Orontem* Zulichemius. hinc *Orontem* Regius. librarii codicum duorum Ovidianorum memoria versum tenebant, quum lib. XIV. Metam. 24. dabant,

Una tamen quae nos, fidumque vehebat Ulixen. quum alii constanter *ipsumque* exhibeant. sed & hic quoque Pugetianus, *ipsumque vehebat Orontem*. *Orontem* etiam lib. VI. 334. agnoscunt codices. BURM.

114. A VERTICE PONTUS IN PUPPIM FERIT. *Ingens pontus* ponitur, pro magna copia aquae, ut ita *aequor, mare*, dicunt in tempestatibus, de undis, quae navem fere operiunt. sic hoc exprimit Val. Flac. IV. 666. *magno puppim procul aequore vestit*. ubi vide adnotata. Brodaeus II. Misc. I. *verticem* Gubernatoris intelligit. Ruacus explicat undam, a prora in puppim subversam navem, & proram posse dici verticem, quia licet puppis sit altior, prora tamen facilius tolli potest impetu fluctuum. ita etiam explicabat Cl. Drakenb. ad Sil.

XVII.

²⁹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 114. ³⁰ desunt etiam Dan. ³¹ unda. & est Tropus Dan. ³² desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ³³ & ideo apud *Tercentum* Fab. & ideo *Tercentum* Basil. quae vera lectio: & hinc iterum patet ignorantia Masvichi, qui quum illud apud vidisset in Fabr. Ed. nobis dedit, & ideo apud *Tercentum*. *scutati omnes*. quod frustra quaeras in Terentio. tanti est editiones veteres consulere. BURM. ³⁴ desunt L. Vol. R. Steph. Fabr. al. ad *Magister*. sed Dan. primum notam ad §. 115. posuit.

115 In puppim ferit. Excutitur, pronusque magister
Volvitur in caput. Ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat aequore vortex.

Ad-

SERVII.

115. IN PUPPIM. Pro, puppim, addidit praepositionem. [PRONUS. *πρῶτος*: nonnulli sane praepositi, adverbialiter legunt.] MAGISTER. Leucaspis, ut in sexto libro 334. ³⁵ *Leucaspim*, & *Lyctiae ductorem classis Orontem*.

116. TER. Saepius, finitus numerus pro infinito, ³⁶ crebros enim fluctus facit Aquilo, ut Sallustius fragm. inc. *Crebritate fluctuum*, ut ³⁷ *Aquilone solet*: [vel certe quod Graeci ³⁸ *τρικύβητος* appellant, ut Sallustius fragm. inc. *triplici fluctu*.] IBIDEM. *Ibidem*, & *ubinam*, multi dubitant ubi debeat esse accentus: quia *ubi* & *ibi* naturaliter breves sunt; sed ratione finalitatis plerumque producuntur in versu: nescientes hanc esse rationem, quia pronuntiationis causa contra usum Latinum syllabis ultimis, quibus particulae ³⁹ adiunguntur, accentus tribuitur: ut ⁴⁰ *musaeque, illene, bujuse*: sic ergo & *ibidem*.

117. ⁴¹ [TORQUET AGENS CIRCUM. Ingyrum circumagit. VORTEX. *Vortex* dicitur circumacta in se unda, & quae quasi forbere videatur:] [quod de Charybdi legitur III. 421. *Atque imo baratriter gurgite vastus sorbet in abruptum fluctus*. De quo ait Sallustius, *Charybdis, mare verticilosum*.]

VARIORUM.

XVII. 256. sed hoc non facile aliis persuadebitur. melius alij *ab alto*, *ἀπὸ ὕψους*, explicant. vid. Guel. ad II. Georg. 310. sed ubi nos aliter explicuimus illa *a vertice*. & hic quoque putem, simul etiam fluctum ultimam partem navis, id est puppim verberasse indicari, non proram. nam *a vertice* pro retro poni docuit ad Stat. VII. Theb. 118. Scholiaffes Barthii. & ita XI. Aen. 577. *a vertice pendere* dicitur, quod in tergo pendet. & Glossa Regii codicis *a puppi* explicat. & ita inf. 403. avertenti Veneri comae divinum a vertice odorem spiravere, id est a tergo, in quod comae fluentes diffusae erant. potuit itaque fluctus se tollens supra navem in pup-

pim insiluisse, ita ut a cursu suo averteretur, & retro primum cedens, deinde ter navim torquens fluctus in fundum egit. nam notandum non dici, *puppim ferit*. sed *in puppim*, Graecorum exemplo, qui *ἐν πύρρῳ*, de nave retro eunte uti solent. ut *ἐν πύρρῳ ἰλαίῳ* Polyæn. Strateg. III. x. §. ult. & hinc translatione sumpta Euripid. Androm. 1120. *χαρπὶ πύρρῳ*, pro retro cedit. & Lucan. III. 545. *in puppim rediere rates*. Potuit ergo fluctus ille inhibere cursum navis, & repleta puppi aqua, ita erecta fuisse prora, ut quasi resupinata tota navis puppi insistere videretur, & excussus gubernator sede vel statione sua, ceciderit vel in mare, ut quidam, vel, ut alii, pronus in navem. quamvis prius malim, quia *excusi* magis proprie dicitur de illo, qui e navi dejicitur in mare. ut apud Curtium IV. IV. 8. & alios. ut & aurigam, & equitem, quum in terram projiciuntur, *excusi* dici notum est. noster de Palinuro lib. v. 857. dicit, *projecit in undas Praecipitem*, quod idem est, quod hic *pronus in caput volvitur*, ut vidimus ad Phaedr. v. Fab. 7. excutiant doctiores hunc locum, & lubenter, si meliora attulerint, cedam. BURM.

116. AST ILLAM. *Ast istam* Hugonianus. *ast* illam Francian.

117. CIRCUM ET. *Et* deest Hamburgensi priori & Leidensi.

Ibid. VORTEX. Mediceus, & hic & alibi semper, quoties ea vox hac significatione offertur, *vertex*. subscribit & Mentelianus alter. Adij adnotata Aeneid. VII. 567. sed Carisius libr. I. *vertex a vertendo dicitur, vortex a vorando*, & vult Plinius *verticem immanem vim habere impetus*, ut ingens a vertice pontus. *verticem vero circumactionem undae esse*, ut, & *rapidus vorat aequore vortex*. HEINS. Vid. ad VII. Aen. 31. & I. Georg. 481. & nos ad Rutil. Itin. I. 346. Barlandus quoque hic *verticem* scribendum docet. quia dicitur *a vorando*. inepte. BURM.

118. VA-

³⁵ *Leucaspim* & L. Vof. R. Steph. ³⁶ crebro Fuld. ³⁷ *Aquilone solet* I. Vof. R. *Aquilo solet* Steph. Dan. Fabr. al. ³⁸ *Trichinam* Fuld. ³⁹ adiungantur R. ⁴⁰ *Musaeque* R. *musae* Vof. ⁴¹ desunt L. R. Vof. Steph. ultima Fuldensi debentur: & in Sallustii loco legendum *verticilosum*, ut ad fragmenta ex incertis libris ex Plinii loco probat Colerus.

Adparent rari nantes in gurgite vasto;

Arma virum, tabulaeque, & Troia gaza per undas.

120 Jam validam Ilionei navem, jam foris Achatae,

Et

SERVII.

118. APPARENT. Aliud est *parere*, &c aliud *apparere*: *parere*, enim est obedire, ut inf. 689. *Pareret amor dictis*. *Apparere* autem, videri, ut I. Georg. 404. *Apparet liquido sublimis in aere Nisus*. Et haec observatio diligenter custodiri debet; licet eam auctores metri causa, ⁴² [vel clausulae] plerumque corrumpant. RARI. Vel propter maris magnitudinem; vel quia una perierat navis: [vel *rari* de multis, ut ostendat statim alios plures perisse; & quomodo apparent, si sup. 89. *Ponto non incubat atra?* aut quia, *Crebris micat ignibus aether*: aut quia ante ipsius oculos hoc evenit.] NANTES. Prima verbi ⁴³ positio est, *no, nas, nat*: unde est IV. 59. *Nare per aestatem liquidam*: & prima syllaba naturaliter longa est: licet *Nat*are, *na* brevis sit in eadem significatione. INGURGITE VASTO. Tapinosis est, id est, rei magnae humilis ⁴⁴ expositio. Prudenter tamen Virgilius humilitatem sermonis epitheto sublevar, ut hoc loco: nam *vasto* addidit. Item cum de equo loqueretur, ait II. 19. *Cavernas ingentes*.

119. ARMA VIRUM. Bene addidit *virum*, ⁴⁵ [id est, virorum:] arma enim dicuntur cunctarum artium instrumenta, ut inf. 177. *Cerealiaque arma*. Item V. 15. *Colligere arma jubet*. Et alio loco I. Georg. 160. *Dicendum & quae sint duris agrestibus arma*. TROIA. Differentia in hoc sermone est, & in sensu, & in syllabis: nam cum provinciam dicimus ⁴⁶ [nam *Troja* provincia, *Ilum* ipsa civi-

tas] & principale nomen est, ⁴⁷ [brevis est *Tro*: quando ⁴⁸ [autem non est principale, &c] derivatio est, longa est *Tro*, ut inf. 596. *Trois Aeneas*. GAZA. Persicus sermo est, & significat divitias: ⁴⁹ [unde *Gaza*, urbs in Palaestina dicitur, quod in ea Cambyles rex Persarum, cum Aegyptius bellum inferret, divitias suas condidit:] ⁵⁰ est autem generis foeminini, ut V. 40. *Et gaza laetus agresti*. ⁵¹ [Quo exemplo apparet quoque superfluo quacri a multis, quemadmodum poterit aurum natere, nescientibus, *Gazas*, id est, opes, dici omne, quod possidemus:] ⁵² [aut certe hyperbole tempestat, ut etiam ponderosa ferri poterint. PER UNDAS. *Per*, quidam nolunt: Et *Troia* possessivum, a. i. a. c. e. f. e. o. i. n.]

120. JAM VALIDAM, &c. VICIT HYEMS. Zeugma est ab inferioribus: quod sit & a superioribus, & a medio: plerumque & ad utrumque respondet, ut III. 359. *Trojugena, interpres divum, qui namina Phoebi, Qui tripodas, Claris lauros, qui sydera sentis*. Ecce hoc loco *Sentis*, & ante dicta & sequentia concludit. *Ilionei*, Antiptosis est, pro genitivo enim dativum posuit: nam constat hujusmodi Graeca nomina dativum singularem in ⁵³ diphthongum mittere, ⁵⁴ ut *Orphei*: nam ⁵⁵ illa solutio est, cum *Orphei* separationem dicimus: ⁵⁶ nam modo *Ilionei* possumus dicere ⁵⁷ adstrictum esse genitivum, ut ipse sit, qui & dativus: ⁵⁸ quod si forte contingat, non regula ⁵⁹ [mutatur; sed Antiptosis]

42 desunt L. clausulae Fabr. al. 43 propositio Dan. 44 expositio: tamen epitheto sublevar. nam addidit *vasto* Dan. prudentior &c. Fuldens. 45 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 46 desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. 47 & brevis; & mox, & longa L. R. & brevis Vof. & Basil. 48 desunt Dan. 49 desunt L. Vof. R. 50 & est generis idem. 51 desunt Dan. qui pro illis dedit. Etenim aurum & argentum sunt *Gazae*, sed omnes opes, quae & Fabr. habet in quibus desideratur particula negativa, & forte legendum, *aurum & argentum non solum sunt Gazae, sed omnes opes*. praeterea in antiquis Servii editionibus & Fabricii & Basil. legitur, *quaeri a multis*. . . . *nescentes*. *Gazae* &c. quod *ἀναζητῶν* non ferentes librarii mutasse videntur in *nescentibus*, ut *τῶ* multis responderet. sed solent ita scriptores nominativo isto uti, quasi absolute posito. Justin. XI. 10. *Angebant Tyriis animos*. . . . *turpe ducentes*. Gell. VII. 3. *libellum forte nobis est reprehensentes ejus* *quasdam attingere, majore venia reprehensuri*. ubi Jac. Gron. *reprehensuris* reponi malebat. Terent. Hec. III. 1. 6. *nam nos omnes quibus est alicunde obiectus labor, omne tempus lucro est*. pro nobis *omnibus*. vid. ibi Donatum. & plura notavi similia ad Phaedr. III. Fab. ult. & Arntzen ad Aurel. Victor. Caes. 20. & alii plurimi. Quin & contra ablativum ponunt, ubi nominativum requirerent Grammatici, ut observavit Vossius saepe ad Justinum. vid. notas ad lib. II. 3. non vero haec negligentiae adscribo. ut Ritterf. & Cort. ad Plin. x. Ep. 24. sed potius consuetudini & elegantiae. ut Magnus Gronovius de similibus *ἀναζητῶν* ad Livii lib. II. 12. *facere amat*. BURM. 52 desunt omnibus, & ex Fuldensi codice petita. 53 ut *Orphei Calliopeia* Fabr. quod ex Ecl. IV. 57. additum est. 54 illa solutio, ut *Orphei* separ. Fuld. 55 nec modo possumus dicere L. R. Vof. Steph. Fabr. al. 56 strictum Fuld. 57 quod etiam R. Vof. Steph. Fabr. al. 58 desunt Dan. ad *Haeret*. sed habet, antiptosis sit, non regula.

Et qua vectus Abas, & qua grandaevus Aletes,
Vicit hiems. Laxis laterum conpagibus omnes

Ad-

SERVII.

tiposis sit, qua plerumque utuntur Poetae, ut inf. 573, *Urbem quam statuo vestra est*, pro, urbs. Et] x. 361. *Haeret pede pes*: pro, pedi.

121. VECTUS. Qua⁵⁹ vehebatur significat. Et pro praesenti participio, quod non habemus, praeteritum posuit. In Latino enim sermone a passivo verbo praesens participium non est, neque ab activo verbo praeteritum, sed quod uno sermone explicare non possumus, aut circumlocutione ostendimus: aut⁶⁰ [si hoc nolumus] participium pro participio posuimus; sed usurpative; ut hoc loco factum est [ABAS. *Abantes* aliquot tradunt; hic unus, *Aeneae* comes; alter, quem in Troja Diomedes occidit; tertius est Argivus, cuius tertio libro §. 286. clypeum Apollini consecrasse dicit Aeneam.]

122. VICTI HYEMS. *Hyems*, duas res significat; aut tempus; aut vim, veni, ⁶¹ [per quam oritur tempestas.]⁶² Ergo pro loco intelligendum est. ⁶³ [Accius: *Unde estis nausae huc hyeme delati*. Sic & Varro.] LAXIS. Pro, *laxatis*, nomen pro participio.]

VARIORUM.

118. VASTO. *Summo* Hugonius pro varia lectione.

119. ARMA VIRUM. Vondelius de Armamentis navium capit, ait ego de scutis capio, quae sola poterant supernatare. lignea enim eorio inducta fuisse notum est. Carroeus remos vertit. addita vox *virum* utramque expositionem damnat. vid. & inf. 183. BURM.

Ibid. TROIA. *Troica* Zulichem. & alii, cum Edd. Vert. male. vid. & inf. 249. & Heinf. ad Ovid. i. Ep. 28. qui observat nusquam *Troicus* apud Virgilium occurrere. BURM.

120. JAM VALIDAM ILIONEI NAVEM. *Navim* primus Moretanus cum quarto. sic & *navi* pro *nave* non semel apud nostrum occurrit alibi. inf. §. 184. *Navim in conspectu nullam*. vid. Aeneid. x. 660. sic *classim* vetustus codex infr. §. 517. apud Persium Satyr. v. 102. plerique libri vetusti, *Navim si possit*. *Navim* dici non posse Carisius li-

bro i. de Analogia contendit, qui hoc & inf. 184. exemplum non praeterisset, cum *clavim* ex Tibul-lo dici observet. multa quoque ad rem Priscianus libr. vii. ubi tamen Maronis locum non tangit. HEINS.

Ibid. FORTIS ACHATAE. Charisius mutata declinatione *Achati*. FABRIC. *Achati* agnoscit Charisius Inst. Gram. lib. i. Herculi pro Herculis, & Ulixi pro Ulixis; inquit, *dici coeptum est*, Plinius eodem libro sexto. mox itaque hujus Euripidi, Chryti *dici debere censere*, ut fortis Achati, & acris Oronti. Ita Priscianus libr. vi. observat, Ciceronem in *Arateis* Booti pro Bootae dixisse. vide lib. xi. §. 242. annotata. pari modo lib. v. 301. invenio in vetusto codice exaratum, *comites senioris Achati*. & sic apud Avienum in descript. Orbis terrarum passim Booti pro Bootis opinor scribi debere, ut est insignis ille antiquitatis aemulator. Diocli *Carystii* scripta exemplaria Plinii lib. xxvi. cap. 4. ubi vide Gronovium. Persius Satyr. iv. 3. ubi Socratem alloquitur, *magni pupille Pericli*. in codicibus veteribus A. Gellii Euripidi & Sophocli frequenter. Orestis lib. iii. cap. 10. & libr. viii. cap. 5. & libr. iv. cap. 11. Empedocli ter quater lib. ii. cap. 5. Hierocli lib. x. cap. 17. Theodecti libr. xv. cap. 1. & xvii. cap. 16. Mithridati. Idem tamen Demosthenis casu secundo frequenter. Mosi seu Moysi frequenter apud D. Hieron. in versione praefationis Eusebianae in Chronicon: nam in ipso Chronico Mosi vulgato more extulit ut plurimum. HEINS. Vide supr. §. 30. iii. Georg. 91. & alibi saepe; qua fortis Achates Hamburg. prior. & Sprotan. qui & *invalidam Ilionei*, habebat. BURM.

121. ALETES. Ita omissa adspiratione membranae omnes, & recte. nisi quod in Gudiano *Alaetes*. sed *Aletes* a verbo *ἀλάωμαι*, unde & *ἀλητιών*, quod nomen homini errabundo ad prima conveniens. sic apud Homer. Odys. x. 124. *Ἀλδης ἀληται ψεύδοντ*. pari modo & libro ix. apud nostrum bis §. 246. & 307. corrigendum. Apud Arustianum Messium plus vice simplici, *Alites* scriptum exhibetur. sic apud Graecos *Ἀλδης* non *Ἀληδης*:

Co-

⁵⁹ videbatur Dan. vitiose. ⁶⁰ desunt Dan. ⁶¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶² ergo & sic hoc loco Fabr. Danieli-
vero desunt ad *Lanis*. ⁶³ desunt L. R. Vof. Steph. & al. ad *imber* §. 123.

Adciipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,

125 Emissamque hiemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.

Dis-

SERVIL

123. ACCIPIUNT IMBREM. *Imber*, dicitur humor omnis: ⁶⁴ [veteres enim omnem aquam *imbrem* dicebant:] ut Lucretius I. 716. *Ex igni, terra, atque anima nascuntur & imbri*: id est, humore. [Ennius *imbrem*, pro aqua marina: *Ratibusque fremebat Imber Neptuni*.] FATISCUNT. Abundanter aperiuntur. *Fatim* enim abundanter dicimus, unde & *adfatim*. *Hiscere* autem, aperire, ⁶⁵ [verbum frequentativum ab *hiare*.]

125. ⁶⁶ [EMISSAM HYEMEM. Hic apertius tempestatem declarat ex Graeco: nam & illi *χυμώνα* tempestatem dicunt: & bene veteres nostri *hyemem anni* dicebant, ne *tempestatem* posset intelligi.] IMIS. Bene in imo voluit esse Neptunum, ut iam factam cognosceret tempestatem, non incipientem vetaret.

126. STAGNA. *Stagnum*, dicitur aqua stans, sed nunc profunda maris significat, ab eo, quod non nisi nimia tempestate turbantur. Ergo *stagna*, & *imis vadis refusa*, aliud pendet ex alio: quia immobilis aqua in imo maris tantummodo est, [quam tunc ab imo motu dicit esse turbatam.] [GRAVITER COMMOTUS. Oportune Neptunum ait commotum, cum maria turbantur: quia plerumque Poetae Neptunum pro mari ponunt.] ET ALTO PROSPICIENS. Aut e mari erigens caput, aut mari providens. ⁶⁷ [Quidam *alto, coelo* accipiunt; quia ait: *fam coelum terramque*.]

127. PLACIDUM CAPUT. Quærunt multi quemadmodum *placidum* ⁶⁸ *caput*, si graviter commotus? quasi non possit fieri, ut irascatur ventis, propitius sit Trojanis: ⁶⁹ [epitheta enim alia naturalia sunt, alia ad tempus: & *placidum*, ut naturale Neptuni est, ita *graviter* ad tempus, ob factam tempestatem.] Uno autem epitheto more suo habitum futuræ orationis ostendit, ut alibi uno sermone

VII. 292. *Tunc quassans caput*.

VARIORUM.

Corinthi rex ille ex profapia Hercules: unde Παιδάλαρα apud Pindarum Olymp. XIII. 17. pro Corinthiis, ubi de Alete hoc rege plura Scholiastes. meminit ejus quoque Pausanias, & Vellej. Paterculus, & Eusebius in Chronico. Apud Statium quoque Thebaid. II. 178. id nomen restituendum. HEINS. *Aletbes* multi scripti & editi. *Alaetes* Leidenfis.

122. VICIT. *Vincit* unus Heinii. *laterum laxis* Hamburgensis prior.

124. PONTUM. Heiniius malebat *pontus*. vid. ad I. Georg. 383. & II. Aen. 401. sed *pontum misceri sensit* jungenda. vid. I. Georg. 25. BURM.

125. EMISSAMQUE. *Immissamque* Bigotius & Regius. *immissamque* Zulichemius. & unus Leidenfis, superscripto *i* ut sit *immissamque*. passim vero hae voces commutantur. vid. ad Ovid. v. Met. 338. & Claud. II. in Rufin. 376. & III. Georg. 371. & apud Lucanum saepissime. ut VI. 291. VII. 524. & utrumque saepe potest locum habere. ut hic *emissam* ab Aeolo, *immissam* navibus Trojanis, aut mari. Cl. vero Marklandus ad Stat. v. Silv. II. 113. *hiemem ut sensit*. sed in Virgilio versatus centum loca posset producere, ubi sine talibus copulis & fulcris oratio procedit. vid. ad Ecl. II. 66. *sensit* Zulichemianus & Dorvillii. vulgata est apud Schol. Statii I. Theb. 370. BURM.

126. STAGNA. *Stanna* Leidenfis.

Ibid. ET ALTO. *Ab alto* Leidenfis. imitatur haec Sil. Ital. VII. 254.

128. Dis-

⁶⁴ desunt L. Vof. R. Steph. deinde *procrefcere & imbri* legitur in Lucretio. ⁶⁵ desunt L. R. Vof. Steph. al. legendum vero, *hiscere autem aperiri*, censet recte Brouckh. ad Tibul. I. VI. 31. ⁶⁶ desunt iisdem ad *imis*. Daniel habet priora ad & bene. sed, aperte declarat. deinde *χυμώνα* a tempestate dicunt. ⁶⁷ id est, consulens Fabr. ⁶⁸ deest L. Vof. R. Steph. Dan. Fab. al. ⁶⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Disiectam Aeneae toto videt aequore classem:

Fluctibus oppressos Troas, coelique ruina.

130 Nec latuere doli fratrem Junonis & irae.

Eurum ad se Zephyrumque vocat. Dehinc talia fatur:

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Jam coelum terramque meo sine numine, venti,

Mi-

SERVII.

128. [DISJECTAM AENEAE TOTO VIDET AEQUORE CLASSEM. Hic ostendit Aeolum omnia Junonis praecepta complexisse. Nam: *submersasque obrue puppes*, in Orontis sociorumque ejus interitu: *Aut age diversas, & disjice corpora Ponto. Disiectam Aeneae toto videt aequore classem.*]

129. COELIQUE RUINA. Id est, tonitribus, quorum sonus similis est ruinis.

130. NEC LATUERE DOLI FRATREM JUNONIS, ET IRAE. Aut *doli Junonis*: aut *fratrem Junonis*: gemina ergo distinctio est, ⁷⁰ [quod & ipsa Saturni est filia.]

131. ⁷¹ [EURUM AD SE ZEPHYRUMQUE VOCAT. Pars pro toto: ⁷² [per hos enim omnes intelligendi sunt:] isti enim sunt cardinales. ⁷³ [Ad se autem & hic ait. Cur tamen Zephyrus, qui ad Italiam ducit, quem Poeta supra tacuit, nunc vocatur? ira in hoc Neptuni exprimitur, si etiam eum objurgat, qui non adfuerit.]

132. GENERIS FIDUCIA VESTRI. ⁷⁴ *Astraeus* enim, unus de Titanibus, qui contra Deos arma sumplerunt, cum Aurora concubuit: unde nati sunt venti secundum Hesiodum Theog. 378. ⁷⁵ [*Ἀστραίων δ' ἦναι ἀνέμους τίκα καὶ πτερόθυμους, Ἀργείην, Ζέφυρον, βορέην τ' αἰὲν ἀκίλευτον, καὶ νότον, οὗ φιλότῃσι θεῶν δία λυγίσσῃα.*] Et hoc loco *fiduciam* pro *confidentia* posuit; quum *fiducia* ⁷⁶ in bonis rebus sit, *confidentia* in malis.

133. JAM COELUM TERRAMQUE. Aut ordo est: Audi estis sine meo numine tantas moles tollere, & coelum terramque turbare? aut certe illud est, quod tria haec numina, licet divisa imperia

teneant, videntur tamen invicem regni totius habere potestatem: sicut & ipsa elementa, quae continent, physica inter se quadam ratione junguntur. [Sic in Georg. I. 258. *Temporibusque parem diversis quattuor annum.*] ⁷⁷ Quod & ipsorum numinum sceptrum significant. Juppiter enim trifido utitur fulmine: Neptunus, tridente: Pluton, tricripti Cerbero: ⁷⁸ Multi autem quaerunt, cur modo Neptunus hic de alienis conqueratur elementis. [Aut certe *terram* pro mari posuit, ab eo quod continet, id quod continetur: quia ipse dicitur *Ἐνερπίζων* & *Ἐνοσίγαιος*, id est, movens terram: Et *coelum* pro aëre: constat enim terram cum aqua in aëre libratam. MEO SINE NUMINE. Hoc est: *Et laxas sciret dare jussus habenas.* NUMINE VENTI. Distingue Numine, ut *Venti*, convicium sit.]

VARIORUM.

128. DISJECTAM. *Deiectam toto Aeneae* Bigon-tianus. *disiectamque Aeneae* Leidens. *disiectam* Cod. Graevii. vid. sup. §. 43. *vidit* tertius Mentelii. *navem* Zulich. a manu prima.

129. RUINA. *Ruinam* Ed. Juntina. sed *ruina* praestat, & recte explicat Servius. vid. ad Phaedr. IV. 17. BURM.

132. VESTRI. *Nostri* Sprotianus & Hamburgensis pro varia lectione. & ita citat Lutatius ad Statii II. Theb. 4. *fiduciam* hic recte explicat Servius. vid. ad Valer. Flac. III. 669. mox, *jam terram coelumque* Parrhaf. BURM.

134. ET

⁷⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. vid. Steph. diff. de Critic. p. 91. ⁷¹ defunt R. ad §. 136. pars pro toto, defunt L. Fabr. al. ⁷² defunt Dan. Fabr. intellige L. Vof. Steph. al. sunt omnes Cardinales Vof. ⁷³ defunt L. Vof. Steph. Dan. Fabr. ad 132. ⁷⁴ *Astraeus* Dan. *Astrens* ms. & Edd. sed *Astraeus* rectum est. vid. Schol. Stat. II. Theb. 4. BURM. ⁷⁵ Graeca defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁷⁶ in bonis sit c. in malis L. V. R. Vof. Steph. ⁷⁷ ipsorum etiam num. Fuld. ⁷⁸ multi enim L. R. Vof. Steph.

Miscere, & tantas audetis tollere moles?

- 135 Quos ego. Sed motos praestat componere fluctus.
Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:
Non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
Sed mihi forte datum. Tenet ille inmania saxa,

140 Ve-

SERVII.

135. QUOS EGO. Deficit hoc loco sermo: & congrue, ⁷² quasi irati, & turbatae mentis. ⁸⁰ [Subauditur quos ego ulciscar: ergo *ἀποκρίσσω* est; hoc est, ut ad alium sensum transeat, ⁸¹ [ideo abruptum & pendentem reliquit.] ut alibi IX. 427. *Me, me, adsum.* Similiter IV. 76. *Incipit effari, mediaque in voce resistit.* ⁸² [Et necessario post tale schema, SED, conjunctionem sequi, ut V. 195. *Quamquam ô; sed:*] Terentius Andr. I. I. 137. *Quem quidem ego, si sensero? sed quid opus est verbis:* His enim affectibus tantum sermonis defectio congruit. SED MOTOS PRAESTAT COMPOSERE FLUCTUS. Prudenter ⁸³ ait: plus est enim innocentibus succurrere, quam nocentium delicta punire. PRAESTAT. Melius est, ut III. 429. *Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni.* Et notandus sermo: nam & per se plenus est, & tam accusativo jungitur, quam septimo. Dicimus enim & *praestat illum*, & ⁸⁴ *praestat illo.* [Commisssa autem hic pro peccatis.]

136. POST MIHI NON SIMILI POENA COMMISSA LUETIS. Aut *non simili poena*, id est, non ea, qua Trojanos affecistis: aut certe *Mibi non* ⁸⁵ *simili*, id est, non tam vehementer irato: ⁸⁶ [aut pro *non impune* post hac: nunc enim nullam poenam sentiunt, nisi forte objurgationis. LUETIS. Persolvetis. Et hic sermo a pecunia descendit: antiquorum enim poenae omnes pecuniariae fuerant.]

137. MATURE FUGAM. Cum maturitate, id est, cum tranquillitate discedite. Quo modo dicimus: *Matura iracundiam suam*, id est, ⁸⁷ mitiga: perniciosum enim Trojanis est, si ⁸⁸ maturent fugam, hoc est, si accelerent. [Ergo *fugam* hic tantum discessum accipiendum.]

138. SAEVUM. Vel magnum ⁸⁹ [et potentem,] ⁹⁰ [ut superius:] vel vere saevum in ventos, quia minatur. [TRIDENTEM. Ideo *Tridens* Neptuno adsignatur, quia mare a quibusdam dicitur tertia pars mundi: ⁹¹ vel quia tria genera aquarum sunt, maris, fluminum, fluviorum: quibus omnibus Neptunum praesse nonnulli dicunt.]

139. SED MIHI SORTE DATUM. ⁹² [Sorte ideo ait: quia Juppiter, & Neptunus, & Dis pater, Saturni & Opis filii, cum de mundi ⁹³ possessione certamen inissent, placuit ut imperium sorte dividerent; ita effectum est, ut coelum Juppiter, maria Neptunus; Dis pater inferos fortirentur.] SORTE. Ac si diceret, potuisse se etiam coelum tenere; [nec sine suo arbitrio posse quemquam in suo regno habere potestatem:] Acolum vero beneficio etiam carceris regna meruisse. IMMANIA. Aspera: *Manum* enim antiqui bonum dicebant: unde & *mane* dicitur. ⁹⁴ [Quid enim melius:] & ⁹⁵ inde per Antiphrasim *manes* ⁹⁶ inferi ⁹⁷ vocati, ⁹⁸ quia non sunt boni.]

VARIORUM.

134. ET TANTAS. *Audetis & tantas* Menag. prior.

135. QUOS

⁷⁹ nam qui irascitur perturbatae mentis est Dan. quasi iratae Fab. al. ⁸⁰ defunt L. Vof. R. Steph. ⁸¹ defunt Dan. Feb. ⁸² defunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. ⁸³ agit Commel. ⁸⁴ ad XI. Aen. 438. videtur tertium casum, & *praestat illi* praeferre. nisi hic ita legendum est. BURM. ⁸⁵ *simili poena luetis*, quamvis nullam poenam s. n. f. ob. Dan. ⁸⁶ defunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁸⁷ mitigare R. ⁸⁸ maturarent R. Vof. qui & accelerarent. forte, nisi maturent f. h. e. nisi accelerent. Servii explicationem contra Beroaldum defendere Sabinum lib. II. Succ. Lect. II. Nanus notaverat. BURM. ⁸⁹ defunt omnibus: est enim ex Faldens. ⁹⁰ defunt Fabr. al. ⁹¹ vide Musk. ad Fulgent. II. 3. pag. 37. d. Singit Servius hic, nescio quo auctore, *flamina a fluvii*, sed ego vel fontium, vel stagnorum, vel simile quid diversum a fluminibus requiri puto. BURM. ⁹² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹³ positione Dan. Fabr. *possessione* emendabat Demster. in Errur. Regali lib. I. 4. pag. 13. & iam edidit Commelinus. sed una tantum editione usus videtur Demsterus, ut saepe alii, qui emendant illa, quae in antiquis editionibus sana sunt. BURM. ⁹⁴ defunt Dan. quod enim Euld. ⁹⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁶ defunt Dan. ⁹⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁸ quod non sunt Dan.

140 Vestras, Eure, domos. Illa se jactet in aula
 Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
 Sic ait, & dicto citius tumida aequora placat:
 Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
 Cymothoe, simul & Triton adnexus, acuto

145 De-

SERVIL

140. VESTRAS, EURE, DOMOS. Irascentium est uti proprio nomine, ut Terentius Andr. I. II. 25. *Ego te in pistrinum, Dave, dedam.* Aut quasi contra principem tempestatis irascitur, quem primum constat egressum: [quia supra: *Una Eurysque Notusque ruunt.*] Quod autem dixit SAXA IMMANIA, VESTRAS⁹⁹ DOMOS: de Pseudolo Plauti tractum est, ubi ait: *Nisi forte carcerem tu aliquando effregisti, vestram domum.* [Et figurate *saxa*, domos: vario enim significato idem ostenditur.] ¹ [JACTET, pro gloriatur: veluti I. Georg. 102. *Nullo tantum se Moesia cultu jactet:* & hoc ex accidenti sumptum: nam *jactare* ad gloriosum³ pertinet: quoniam qui sunt in aliqua re gloriosissima, motu quodam & incessu corpus suum jactant.] AULA. Irrisio⁴ est: sequitur enim CARCERE: & nihil tam contrarium, si simpliciter intelligamus.

141. CLAUSO. Quia ventos⁵ emittere non ipsius potestatis est, sed jubeatis. [Et hoc est, *foedere certo:* &: *Dare jussus habenas.* VENTORUM. Non otiose, sed per exprobrationem, poterat enim dicere *vestro*, sed ut supra: *Mes sine numine venti.*] CARCERE REGNET. Licet carcer sit, tamen regnum est Aeoli: haec enim pro affectu possidentis intelligenda sunt: ut alibi, cum de rure loqueretur I. Ecl. 70. *Post aliquot mea regna vident mirabor aristas.*⁶ [Et alibi IV. Georg. 132. *Regum aequabat oper animo.*] [Ex bene regnum Aeoli custodiam carceris dixit.]

142. DICTO CITIUS. Non antequam diceret: dixit enim: *Sic ait;* sed citius quam dici potest.

PLACAT. Sub poetica licentia physicam quoque tangit rationem. Mare enim dicitur esse Neptunus, quem superius dixit graviter commotum; quia tempestas erat. Nunc autem ait *placas*, quia jam sedari coeperant maria.

143. COLLECTAS. Aut nunc collegit ac fugavit; aut ante a ventis collectas fugavit, id est, resolvit. [Colligere enim nubes dicitur coelum: ut IX. Ecl. 60. *Aut, si nox pluviam ne colligat ante veremur.*] ⁷ [SOLEMQUE REDUCIT. Per Solem serenitas intelligenda, quod superius 89. dixit. *Eripuit subito nubes coelumque diemque.* [Quis enim ignorat diem constare per Solem? & consequens erat, ut fugatis nubibus Sol rediret.]

144. CYMOTHOE &c. Nomina deorum⁸ marinorum plerumque de causis⁹ ficta ab elementis, quae numina dici voluere majores, ut: *Cymothoe*, id est, cursus fluctuum,¹⁰ *από του κύματος* τὸ κύμα. TRITON. ¹¹ Deus marinus, Neptuni & Salaciae deae marinae filius, ab aqua salsa dictae. ADNIXUS. Antiquum est, ut *connixus*, quibus hodie non utimur. Dicimus enim *adnexus* & *connixus*: ¹² [sed & multa alia usus contra antiquitatem vindicavit. Illi enim *parsi* dicebant, nos dicimus *peperi*. Item nos dicimus *suscepi*; illi autem *sucepi*, ut inf. 175. *Sucepitque ignem foliis.*] ¹³ [ADNIXUS. Zeugma est, *adnexus* enim debuit dicere, ut paulo post 399. *Haud aliter, puppesque tuae, pubesque tuorum, Aut portum tenet:* Ergo ¹⁴ *adnexus* ad Tritonem tantum pertinet, qui Cymothoen juvat; aliis non videtur zeugma esse, quod *adnexus* non *connixus*.] ¹⁵ Ordo tamen est: Cymothoe simul ac Triton acuto

⁹⁹ domos, saxa figurate domos dicit, de Dan. Steph. de Pseudolo Plauti translatus Fuld. hodie illa non leguntur in Pseudolo; sed alium locum ex Aët. IV. VII. 76 *An ille unquam expugnavit carcerem, patriam tuam*, adscripserat Nannius, quem & ipse adduxeram olim ex Val. Flac. I. 584. BURM. ¹ nisi carcerem al. effregeritis Steph. Dan. Fabr. al. nisi f. c. al. effregeris L. R. Vof. ² a desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Aula. sed Dan. ad quam. ³ non pertinet Dan. ⁴ est, quia sequitur carcer Dan. ⁵ dimittere non ipso est, sed jubentis L. Vof. R. Steph. al. ⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷ desunt iisdem & Fabr. al. ⁸ desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁹ sunt facta Fabr. al. ¹⁰ unde Dan. ¹¹ similis deus Dan. ¹² desunt Dan. habet Fabr. sed ponit post abreptos n. 15. ¹³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad 145. Dan. ad Ordo. ¹⁴ Obnexus Dan. Fabr. ¹⁵ DETRAHUNT SCORPULA ab aqua... scilicet in quas *Tris* &c. Dan. & etiam Fabr. sed sine lacuna, ab ann. scilicet in quas *Tris* Notus abreptas.

145 Detrudunt navis scopulo. Levat ipse tridenti:
Et vastas aperit Syrtis, & temperat aequor:
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo quum saepe coorta est

Se-

S E R V I I.

cuto detrudunt naves scopulo, ab aris, in quas tris
Notus abreptas in saxa latentia torquet.

145. LEVAT. Leves ac navigabiles facit, ut inf.
230. *Nosrumque leves quaecumque laborem.* 16 [A-
lii *levat*, laxat, ut: II. Aen. 146. *Atque arta le-
vari Vincla jubet Priamus.*] [TRIDENTI. Autem
pro, *tridente*, dativum pro ablativo.]

146. 17 [APERIT. Ideo, quia, arenarum conge-
rie impediēte, praecclusae ad navigandum erant.
Caeterum bis idem. Ergo immisso in eas mari a-
ptas ad navigandum fecit. Sic Sallustius fragm. incert.
*Sed ubi tempore anni, mare classibus patefa-
ctum est.* TEMPERAT. Tranquillum facit. ATQUE
ROTIS. Bene non moratur in descriptione currus,
ut citius liberetur Aeneas.] Et scire debemus, pru-
denter Poetam pro caussis vel tendere, vel corri-
pere orationem: ut hoc loco periclitantibus Tro-
janis, tota celeritate dicit esse subventum: contra
in v. libro, ubi nullum periculum est, latius de-
scribit placantem maria Neptunum. Item in II.
322. quando imminet periculum, uno versu ait:
*Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus ar-
cem?* APERIT, ostendit. TEMPERAT. Tranquil-
lat, serenat.]

147. PERLABITUR UNDAE. Figura est: quod
enim nos modo dicimus per praepositionem nomi-
ni copulatam 18 sequente verbo, antiqui verbo or-
dine, praepositionem detractam nomini jungēbant
verbo, ita tamen, ut esset una pars orationis: &
faciebant honestam elocutionem. Nos dicimus:
Per undas labitur: illi dicebant: *Perlabitur undas*.
Item, *per forum curro*, & *percurro forum*. Notan-
dum plane quod plerumque accusativum regit ca-
sum, plerumque ad ablativum transit.

148. AC VELUTI MAGNO IN POPULO. Vir-
gilius tempestati populi motum comparat. Tullius
populo tempestatem, pro Milone cap. II. *Equi-*

*dem caeteras tempestates & procellas in illis dam-
taxat fluctibus concionum.* [Ita & Homerus sedi-
tioni tempestatem Iliad. B. 144. *Κωιδυ δ' ἀγορῆ, ὡς
κύματα μακρῆ θάλασσης.*] Ideo autem magno addi-
dit, quia ubi frequens est populus, ibi & crebra
seditio. 19 [Et quidam *populum* totam civitatem,
vulgum vero plebem significari putant.] 20 [SAEPE
autem, ut fieri solet.]

V A R I O R U M.

135. QUOS EGO. *Quis* Bigotii a m. pr.

138. IMPERIUM PELAGI. *Pelagi imperium* Par-
thal. in Leidenfi etiam uno pro varia lectione, *ma-
gnumque tridentem*: ex glossa. recte vero Neptu-
mus, qui *dux ventorum* dicitur Stat. III. Theb.
433. & ideo invito Neptuno si Aeolus tempestates
mover, ab eo in ordinem cogi debet. vide, quae ad
Ovid. III. Amor. XVI. 27. diximus. BURM.

140. DOMOS. *Domus* Mentelii prior, Rotten-
dorphius tertius. *se jactat* alter Hamburgensis &
Oudartii: & mox *regnat* alter Menagii & Hugu-
nianus. *se jactare* explicuimus ad Ovid. IV. Trist.
III. 53. BURM.

142. DICTO CITIUS. *Citius dicto* Hamburgensis
prior. *timida* alter Menagii.

144. CYMOTHOE. *Cymothoe* Francianus & ex-
cerpta nostra. *Cymothoe* duo libri.

145. LEVAT IPSE. *Levat atque* Hamburgensis
prior. *levat* erigit interpretatur Nonius. *levat ille*
Dorvillii.

146. VASTAS. *Magnas* Cod. Graevii. vid. sup.
55. *aperit* pro mitigat & placat capit Nonius. re-
ctius navigabiles facit, ut Servius. ut *aperire pelag-
us* Val. Flacc. I. 7. & alii passim de illis, qui pri-
mi navigare instituerunt. & in Virgilii fere sensum
lib. VII. Argon. 541. *Liberne freto jam vultus a-
perto, Utque prius totum fileat mare?* BURM.

148. Ac,

16 desunt L. Vof. R. Steph. al. sed hic sequuntur illa, quae ad §. 146. & scire debemus; habet Servius. 17 desunt L. V.
R. St-ph. Fab. al. ad §. 147. Dan. vero hic habet APERIT, ostendit TEMPERAT &c. Fuldenfis vero post Aeneas, habet
omissis mediis. ac in V. ubi nullum periculum est, plenius & latius, & placantem maria Neptunum. sic etiam in orationi-
bus, quas pro caussis vel extendit vel contrahit, ut in sec. libr. quando &c. 18 sequenti L. R. Fuld. sequentem Vof.
19 ut quidam Fuld. 20 desunt L. Vof. R. Steph.

Seditio; saevitque animis ignobile vulgus;
 150 Jamque faces & saxa volant; furor arma ministrat:
 Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem

Con-

SERVII.

149. [SEDITION. ²¹ *Seditio* est, sicut Cicero ait, in de R. Publica: *diffensio civium*. Quod seorsum eunt alii ad alios, *seditio* dicitur.] ANIMIS IGNOBILE VULGUS. *Ignobile*, id est, stultum: ut contra nobilem animum, ²² *prudentium* dicimus. Ideo ²³ etiam paulo post ait: *Arrectis auribus*. Sumfit enim translationem ab animalibus, ²⁴ [quae utique stultiore sunt, ²⁵ [ut Terentius And. v. iv. 30. *Arrige aures, Pamphile*.] VULGUS. Et ²⁶ masculini generis & neutri lectum: generis neutri hoc loco; alibi masculini, ut i. Aen. 100. *In vulgum ambiguus*. Et hoc est artis, ut masculino utamur: quia omnia nomina Latina in *us* exeuntia, ²⁷ si neutra fuerint, tertiae declinationis sunt, ut *pecus pecoris*; si autem secundae fuerint declinationis, ²⁸ masculina sunt; *vulgi* ²⁹ autem facit, non *vulgeris*, ut, *docti, clari, boni*. Usurpatum tamen est neutrum genus, propter unum Graecum nomen, id est, *pelagus*: quatuor enim *pelagi* faciat, neutri tamen est generis.

150. [JAMQUE FACES ET SAXA VOLANT. Multi non volant, sed volunt, invenisse se dicunt. Sed Cornutus, verendum, ait, ne praeposterum sit faces velle, & sic saxa; cum alibi maturius, & ex ordine dictum sit: *Arma velis poscasque simul, rapiasque juvenis*.] FUROR ARMA MINISTRAT. Sic alibi vii. 508. *Rimanti telum ira facit*. ³⁰ [Sane summa velocitate sensus explicitus.]

151. GRAVEM. Venerabilem: unde & contemptibiles, leves dicimus: [vel pietate gravem, cuius illis auctoritas ob pietatem est gravis:] & bene servat circa hunc rhetoricam diffinitionem, cui dat & iustitiam & peritiam dicendi, ut: *Tum pietate gravem*: &: *Ille regis dictis animos*. Orator enim ita diffinitur: *Vir bonus, dicendi peritus*. QUEM. Id est, aliquem.

VARIORUM.

148. AC, VELUTI. Magno rectum & sonorum. contra illos, qui epitheton ad seditionem refe-

runt, & genus mutant. *Ac veluti magna in populo cum saepe coorta est Seditio*. FABRIC. *Et veluti* Sprotii & Bigotii, Moreti secundus & Montalbani. *populo in magno* Oudartii & Puget. *in magno populo* alius Heinlii, & Leid. unus. *in populo magno* Zulichem. *magna* Moreti sec. & Montalb. frustra. vulgata sola est sana. & ita saepe scriptores alii. Florus i. 26. *Quum, ut in magno & in dies majore populo, interim perniciosi cives existerent*. Horat. i. Sat. vi. 79.

Vestem servosque sequentes

In magno ut populo, si qui vidisset.

ubi vide Bentlej. notas. *veluti magno populo* Hugonius. *cum forte coorta* alter Hamburg. *Coborta* Graevianus, Francianus & excerpta nostra. *coacta* Oudartii. BURM.

149. SAEVITQUE. *Fervetque* Scholiafles Horatii Cracquian. lib. i. Od. i.

150. JAMQUE FACES ET SAXA VOLANT. Freinsheimius ad illa Flori lib. iii. cap. 21. *Judeisque & saxa undique a moenibus ac tela jacerentur*, contendit scribi oportere, *Jamque judes & saxa volant*. quomodo noster Aeneid. vii. 56. & Statius Theb. v. 362. *saxa judeisque subjacent trepidae*. sed idem Statius Theb. vi. 536.

Hic mixta Lapidum caede rotantur

Saxa, faces, alique iterum crateres.

Lucan. lib. viii. v. 512. de Praelio Pharsalico

Inde sagittae

Inde faces & saxa volant.

Valer. Flacc. lib. iii. 95.

Hinc manus infelix clamore impellere magno,

Saxa facesque atras.

Senec. Herc. Oetaeo 320.

Saxa jamdudum & faces

In te ferentur.

& postea, 871.

Saxa & incensas faces.

Faculetur orbis.

HEINS:

²¹ desunt L. R. Vof. Steph. al. diffensio civium secundum Ciceronem Dan. Fabr. ²² prudentem Fabr. quem sequitur Masvic. ²³ autem Dan. unde etiam Fab. al. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *vulgus*. ²⁵ desunt etiam Dan. ²⁶ Masvici & neutri invenitur, sed generis Dan. ²⁷ si neutrius generis fuerint Dan. ²⁸ Masculina sunt, ut *vulgi*; quomodo *doctus* usurpatum &c. Dan. ²⁹ ergo Fuld. ³⁰ desunt L. Vof. R. Steph. ad v. 155. Dan. ad 151.

Conspectere, silent; adrectisque auribus adstant:

Iste regit dictis animos, & pectora mulcet.

- Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam

155 Prospiciens genitor, coeloque inVectus aperto

Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.

De-

SERVII.

152. ARRECTIS AURIBUS. Translatio a mutis animalibus, quibus aures mobiles sunt. An aures pro audiendi sensu posuit, secutus Terentium, qui ait: *Arrige aures, Pamphile.* ³¹ [Quia imperito & stulto populo sermonem facit, recte *arrectis auribus* dicit: & est proprium animalium.]

155. GENITOR. Venerabilis, ut VIII. 540. *Ty-bri pater.* Ergo hoc nomen & ad verum patrem pertinet, & ad honorem refertur. [Sane veteres omnes Deos *patres* dicebant.] CAELOQUE INVECTUS APERTO. Non per coelum vectus, sed coelo jam sereno vectus per maria.

156. [FLECTIT. ³² Quidam *flectit*, pro, regit accipiunt, ut interdum *torquet* in eodem significato ponit XII. 180. *Qui numine torquet.*] CURRU. Non, ut quidam putant, pro, *currui* posuit; nec est Apocope; sed ratio artis antiquae: quia omnis nominativus pluralis regit genitivum singularem; & isosyllabus esse debet, ut *hae musae, huius musae*: ³³ *hi docti, huius docti.* Item a genitivo singulari datus regitur singularis, ut isosyllabus sit: ut *huius docti, huic docto.* Inde ergo est XII. 511. *Curruque abscissa duorum suspendis capita.* Et I. Georg. 208. *Libra die*: ne, ³⁴ *si diei fecisset*, maior esset nominativo plurali. SECUNDO. Trojanis obsequenti: & tractus est sermo a sequentibus servis, id est, pedissequis, ³⁵ secundis. Unde & *secundam fortunam* dicimus, quod secundum nos est, id est, prope nos, ³⁶ [a sequendo.] ³⁷ [Vel a similitudine venti tractum est propitii, qui fiat a tergo, ut III. 130. *Prosequitur surgens a puppi ventus euntes.*]

VARIORUM.

HEINS. *Fam fasces & saxa* Bigotii a manu prima. *jamque faces & telia* secundus Hamburgensis. & *sela* Zulichemius a manu prima.

151. GRAVEM AC MERITIS. *Gravem populi* alter Hamburgensis.

152. AURIBUS ADSTANT. *Abstant* in Montalbano, quod non est de nihilo. *longius abitare*, opponit *propius stare* Horatius in Arte Poetica §. 362. HEINS. *Erectisque* Zulichemius & Leidenf. pro diversa lectione. *arrectisque* quatuor.

154. CUNCTUS. *Omnis* secundus Moreti. *sed cunctus* est apud Lutat. ad Stat. v. Theb. 709. *cecidit furor* Pugetianus. *pelagi cunctus* Bigot. BURM.

Ibid. AEQUORA. Heumannus Poecilus Tom. II. lib. III. pag. 369. *aequore* legit, quia supra 126. dixit *alto prospiciens*. sed non moramur talia contra scriptos & editos, unde nulla commodior sententia exsurgit: revera enim jam Neptunus curru per-lapsus undas, non prospicit ex aequore, sed ex curru prospexit maria jam pacata. eodem modo ut I. Georg. 393.

Nec minus ex imbris soles & aperta serena
Prospicere.

& passim apud Maronem, ex alto loco *prospicere* aliquid occurrit, ut mox 181. *aspiciens*, orat in Sproatano. dubito etiam an recte interprete-tur Servius *Genitorem*, quum ita dicantur dii re-rum, quibus praesunt. vid. ad Ovid. XI. Met. 202. sic neque facile mutarem in Silio III. 126. *Bello-rum genitor*, ut Mars ibi dicitur. & ita Neptunum *genitorem* vocat Sil. Ital. XVIII. 286. magis conveniret Servii interpretatio ad §. 237. ubi Venus Jo-vem *genitoris* nomine compellat. ut vero hic Ser-vius producit locum Maronis *Thy-bri pater*, ita po-tuisset magis adposite laudare ex lib. VIII. 73. *Tu-que, o Thybri, tuo genitor cum flumine sancto.* & x. 221. iterum *Thy-bri pater* habet. *Jovem* vero *pa-trem* vocari nemo ignorat. Lucanus etiam simpli-citer II. 59. *saevae parens*. BURM.

155. COE-

³¹ desunt etiam Dan. & Basil. sed habet Fabr. ³² torquet vel regit Dan. Fab. reliqua ignorant. ut & al. ³³ *hic da-*
ctus L. ³⁴ *si currui & diei* Fabr. ³⁵ deest Dan. ³⁶ desunt L. V. R. Steph. ³⁷ desunt omnibus praeter Fabr. Basil.
& al.

Defessi Aeneadae, quae proxima, litora cursu
 Contendunt petere, & Libyae vertuntur ad oras.
 Est in secessu longo locus. Insula portum

160 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.

Hinc

SERVII.

157. DEFESSI AENEADAE. Nunc Troiani, a-
 Equando Romani, ut VIII. 648. *Aeneadae in fer-
 rum pro libertate ruebant.* ³⁸ [PROXIMA LITORA.
 Quia post periculum non eligitur litus, sed quod-
 cumque occurrerit occupatur.] CURSU. Aut se-
 cundum quod superius diximus: *Proxima cursu*,
 id est, *cursui*. Aut contendunt cursu petere. Et
 est septimus casus. [Ut hic *cursu* de navibus, ita
iter III. 507. *Unde iter Italiam*: & in V. 2.
Certus iter. ³⁹ Stationes etiam navium dicebant,
 quod est animalibus terrestribus proprium.]

158. VERTUNTUR. ⁴⁰ Scilicet a proposito iti-
 nere; hoc est, ab Italia.

159. EST IN SECESSU LONGO. Topothesia est,
 id est, fictus secundum poeticam licentiam locus.
 Ne autem ⁴¹ videretur penitus a veritate discedere,
 Hispaniensis Carthaginis ⁴² portum descripsit.
 Caeterum hunc locum nusquam in Africa esse con-
 stat, nec incongrue propter nominis similitudinem
 posuit: nam Topographia est rei verae descriptio.
⁴³ [Hoc tamen ad Homeri imitationem fecisse
 Virgilius videtur, qui portum Ithacae sic descripsit
 Odyss. N. 96. *Θαλαμὸς δὲ τίς ἐστι λιμὴν Ἀλκίον γένετο*.
Ἐν δὲ μὲν Ἰθάκης, δύο δὲ προὔλητες ἐν αὐτῇ Ἀχαιο ἄ-
παρρηγός λιμὸς ποταμὸν ἰκάνει, Ἀἴτ' ἀνέμων σκαπὼν.
δυσχανὸν μέγα κύμα ἔκτοθεν ἵπτασθαι δ' αἴου διαμῶν
μύουσι. Νῆες ἱπποὶ τε, ὅταν ἤμμου μέγιστοι ἵκωνται. Λύ-
τραν ἐπὶ κρατὸς λιμῶνος ἀνὰ φύλλον ἑλάνη, Ἀρχοὶ δ' αὐτῆς
ἄστρον ἱππικόν, ἱπποὶ δὲ, Γῆρας Νυμφῶν, αἱ Νηϊάδες καλὰ
οὔνται. Ἐν δὲ κρατὺς τε, καὶ ἀμφιφορῆς ἱάσω Λαίηοι. Ἐνθα
δὲ ἵππαια τιβαῖοισι μέλισσαι.] SECESSU. Sinu se-
creto. Locus autem, subaudis, quem, ut superius I.
 12. *Urbs antiqua fuit.* Et sciendum est, ⁴⁴ quotiens
 praemittimus nomen cujusslibet generis, & inter-
 posito pronomine sequitur nomen alterius generis,
⁴⁵ medium illud pronomen proprii nominis genus

sequitur, ut Sallustius Catil. LV. *Est in carcere lo-*
cus, quod Tullianum appellatur. Ecce proprio jun-
 xit, non appellativo: *Tullianum* enim proprium
 est; *carcer*, appellativum. Si autem utraque nomi-
 na appellativa fuerint, licenter cui volumus respon-
 demus. INSULA PORTUM EFFICIT. ⁴⁷ [Hoc e-
 nim solummodo portus, quod illi insula anteposita
 est. Quem locum subaudimus, vel, in quo insula
 portum efficit.]

161. INQUE SINUS SCINDIT SESE UNDA RE-
 DUCTOS. ⁴⁸ [Dividit se unda in sinus reductos.] id
 est, replicabiles. [*Inque sinus* autem antiqua est lo-
 cutio. Sic ipse alibi IX. 288. *Inque salutata lin-*
quo. Cajus Memmius de Triumpho ⁴⁹ Luculli IIII.
*Inque luxuriosissimis Asiae opidis consedis-
 se:* & mox: *Inque Gallograeciam redierunt.*] GEMINI.
 Pares, similes: ⁵⁰ interdum & duos significat, ⁵¹
 [ut, *gemi fratres.*] MINANTUR. Eminent, ut
 IV. 88. *Minasque Murorum ingentes.* Item II. 628.
Illa usque minatur. ⁵² [Et ita est, ⁵³ ut, quae e-
 minent, minari videantur.]

VARIORUM.

155. COELOQUE. *Coelo invehit* primus Mo-
 reti.

156. FLETTIT. *Flexit* tertius Mäntelius a ma-
 nu secunda. *flectat* Leidens. a manu prima.

157. AENEADAE. *Aenidae* Leidens. unus. *quae*
litora proxima alter Hamb.

159. EST IN SECESSU. Vid. Macrob. v. Sat.
 3. NANSIUS.

160. EFFICIT. Caesar lib. III. Bel. Civ. 112:
haec insula objecta Alexandriae portum efficit.
 URSIN. *Objectum* Menag. alter.

Ibid. OMNIS. *Annis* Hamburgensis primus &
 manu secunda, & *ab alto scinditur* secundus.

161. SCIN-

³⁸ defunt L. V. R. Steph. al. ³⁹ saltationes Fuld. ⁴⁰ deest Steph. ⁴¹ videatur L. R. Vof. Dan. ⁴² portus por-
 tur esse Dan. portum describit L. portum putatur descripsisse Fuld. ⁴³ non est enim hic locus in Africa, sed propter &c.
 Dan. ⁴⁴ defunt L. R. Vof. Steph. Dan. ⁴⁵ quia quoties R. L. Vof. ⁴⁶ melius Fuld. ⁴⁷ defunt L. R. Vof. Steph.
 ultima, quem &c. habet Dan. Fabr. ⁴⁸ defunt R. Basil. ⁴⁹ Luciliano Fuld. lege, Luculliano. ⁵⁰ alioqui Dan. ⁵¹ de-
 funt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁵² defunt L. Vof. R. Steph. ⁵³ usque eminente minari videatur. * Dan. Fabr.

Hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur
In coelum scopuli: quorum sub vertice late
Aequora tuta silent. Tum silvis scaena coruscis
165 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo;
Nympharum domus. Hic fessas non vincula navis
Ulla tenent: unco non adligat anchora morsu.

170 Huc

S E R V I I.

163. SUB VERTICE. Hoc est, circa radices montis, quae ad rectam lineam ⁵⁴ suspiciunt cacumen, id est, verticem.

164. ⁵⁵ [AEQUORA TUTA SILENT. Tempestate defensa, ideo silent.] TUM SYLVIS SCENA CORUSCIS. *Sylvis coruscis*; hoc est, sylvarum coruscarum: id est, crispantium, ut Juvenalis III. Sat. 254. *Longa coruscat* ⁵⁶ *Sarraco veniente abies*. Et posuit septimum pro genitivo, ut superius: *Pulchra prole*: pro, prolis. ⁵⁷ [CORUSCIS. Tremulis, vel umbrantibus, accipiunt.] SCENA. Id est, inumbratio. Et dicta scena ἀπὸ τῆς σκιάς. Apud antiquos enim ⁵⁸ theatralis scena parietem non habebat; sed de frondibus umbracula quaerebant. ⁵⁹ [Postea tabulata componere coeperunt in modum parietis.] ⁶⁰ [Scena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia.

165. DESUPER. Pro, supra, praepositione contra rationem adjecta.] HORRENTI. *Horror* plerumque ad odium pertinet; plerumque ad venerationem, ut hoc loco: sic Lucanus III. 411. *Arboribus suus horror inest*. ⁶¹ [Et v. 37. *Horridus in jaculis*.] ATRUM NEMUS. Tropus est: per atrum enim nigrum ostendit, per nigrum umbrosum, per umbrosum densum, id est, frondibus plenum.

167. VIVO. Naturali, ut III. 688. *Vivo praetervebor ossia saxo*.

168. NYMPHARUM DOMUS. Aut verum dicit, & est historia: aut ad laudem pertinet loci. Talis inquit locus est, ut domus credatur esse Nympharum. Hic. Pro, illic, more suo.

169. [ANCHORA MORSU. Anchora dens ferreus est, ex Graeca Etymologia, quod quasi hominis manus comprehendat scopulos, vel arenas. Nam manus Graece χείρ dicitur.] *Anchora morsu*. ⁶² Dente. Hoc nomen cum in Graeco, unde originem ducit, aspirationem non habeat, in Latino aspiratur; quod est contrarium: nam magis Graecorum est aspiratio. Sed hoc in paucis nominibus invenitur. MORSU autem de anchoris bene dixit: cum alio loco inveniamus VI. 3. *Tum dente tenaci Anchora fundabat naves*.

V A R I O R U M.

161. SCINDIT SESE. *Sese scidis unda* Sprothianus nihil muta. vid. IV. Georg. 420. & Comment. Crucquianum Horatii lib. II. Od. 14. BURM.

Ibid. REDUCTOS. *Replicabiles* Servius, *replicatos* Ruacius hic & IV. Georg. 420. quos ego non capio, & vellem planius exposuissent. *reducti* sinus sunt, ut fere Turnebus, retro a mari versus terram recedentes, & se terrae insinuant, ut *reducta vallis* Horat. I. Od. 17. BURM.

162. VASTAE. *Vastes* Mediceus. *rupes vastae* Pugetianus. *gemini* vero pro duobus Servius. & sic Claud. III. Conf. Honor. 153. *geminos fratres* non eodem partu editos, sed duos dixit. *geminas terras* Lucan. III. 456. sed tamen aliquam similitudinem significari hac voce notat Servius ad II. Aen. 203. & saepe alibi. *minantur* vero est eminent. vid. Serv. ad II. 628. & IV. 88. vid. ad Valer. Flac. III. 178. BURM.

163. LATE. *Lato* alter Rottendorphius.

164. SCE-

⁵⁴ suspiciunt L. ⁵⁵ desunt L. Vol. R. Steph. ⁵⁶ *sarra convergente* L. Vol. R. ⁵⁷ desunt L. Vol. R. Steph. ⁵⁸ Theatri Dan. ⁶¹ desunt Dan. ⁶² desunt L. Vol. R. Steph. al. ad *Horrenti* f. 165. ⁶³ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ⁶⁴ desunt L. Vol. R. Steph. al. deinde, ἀπὸ τῆς ἀσπίρας adspirationem Fab. al.

- 170 Huc septem Aeneas collectis navibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troës arena,
Et sale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
175 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Tum

SERVII.

170. [HUC SEPTEM AENEAS COLLECTIS NAVIBUS OMNI. Quidam volunt hoc loco quaestionem nasci: Si faveat Neptunus Trojanis, cur cum omnibus navibus ad Africam non pervenit Aeneas? Sed Neptunus, postquam sensit tempestatem commotam, potuit de periculo liberare Trojanos: ante facta vero mutare non potuit. Nam & Oronis navem cum omnibus sociis ejus constat periisse: & simul libri oeconomia perisset, si Aeneas cum omnibus navibus pervenisset. Volunt autem septem naves ita interim colligi, ut una Aeneas, ut tres de faxis a Cymothoë & Tritone, tres de Syrtibus, Neptuno Syrtes navigabiles faciente, liberatae sint: reliquae tantum dispersae sunt, quas paulo post legimus ad Africae litus adpullas. Novam tamen rem Naevius Bello Punico dicit, unam navem habuisse Aeneam, quam Mercurius fecerit.]

171. TELLURIS AMORE. Cujuscumque ⁶⁵ terrae post pericula: unde & superius dixit: *Quae proxima littora cursu Contendant.* Et paulo post infert: *Optata potiuntur Troës arena.* [Nam revera haec optata non erat eis, qui ad Italiam festinant. Et arena aut pro terra posita est; aut & arena grata potuit esse post mare.] Tellurem autem pro terra posuit, quum Tellurem ipsam deam dicamus: terram elementum; ut plerumque Vulcanum pro igne ponimus; Cererem pro frumento; Liberrum pro vino.

172. ARENA. Quaeritur, habeat necne nomen

hoc aspirationem: & Varro sic definit: *Si ab artiditate dicitur, non habet: si ab haerendo, ut in fabricis videmus, habet.* Melior tamen est ⁶⁶ superior etymologia.

173. SALE TABENTEIS. ⁶⁷ [Id est, aut multa madefactos aspergine, aut qui apud sentinam laboraverint: nam supra ait 122. *Omnes accipiunt inimicum imbrem.* Sane marina aqua dicitur exesse & extenuare; ut caetera, sic corpus humanum.] ⁶⁸ [IN LITORE. Pro, in litus, ut VIII. Aeneid. 616. *Arma sub adversa posuit radiantia quercu,* pro sub adversam quercum.]

174. AC PRIMUM SILICIS SCINTILLAM EXCUDIT ACHATES. Bene adjecit speciem, quia in lapidibus certis invenitur ignis. ⁶⁹ EXCUDIT autem est, feriendo efficit; quia *cadere* est ferire, unde & *incus* dicitur: quod illic aliquid cudamus, id est, feriamus, ⁷⁰ [vel feriendo percutamus.] ACHATES. Alludit ad nomen: nam *Achates* lapidis species est. Bene ergo ipsum dicit ignem ⁷¹ excudisse. ⁷² [Unde & Achatem ⁷³ ejus comitem dixit: Lectum est enim in Naturali historia Plinii, quod si quis hunc lapidem in anulo habuerit, ⁷⁴ [ad custodiam ejus proficiat,] & ⁷⁵ gratior esse videatur: vel ideo Achates Aeneae comes dicitur, quia sollicitudo comes est regibus: ⁷⁶ enim cura dicitur & sollicitudo.]

175. SUSCEPIT. Pro, *suscepit*, ut ⁷⁶ diximus supra §. 144.

176. ⁷⁷ [NUTRIMENTA. Cicero de Oratore: *Es*

⁶⁵ deest L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ⁶⁶ deest Vof. Dan. reliqua debentur Fuldensi qui etiam elicit *supra* * 1. multa &c. ⁶⁷ Madefactos aspergine L. Vof. R. Mad. dicit aspergine Dan. ejicit L. & R. ejicit Vof. Steph. & ita Priscian. pag. 889. Ed. Putsch. ⁶⁸ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁹ excudit, feriendo Dan. ejicit L. & R. ejicit Vof. Steph. & ita Priscian. pag. 889. Ed. Putsch. ⁷⁰ deest Vof. Steph. Dan. Fabr. al. *cudamus*, id est fer. percutamus L. ⁷¹ excudisse L. R. Vof. ⁷² deest Dan. ad §. 175. ⁷³ ei Steph. ⁷⁴ deest L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁷⁵ gratior sit L. est R. Vof. cetera deest iisdem. hoc autem nusquam legi apud Plinium, sed de Jaspide dici docet Salmast. Exerc. Plin. pag. 92. BURM. ⁷⁶ dictum est Fuld. ⁷⁷ legitur in Oratore cap. XIII. *sed quod educata hujus nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat & roborat.* forte *educata* scripserat Cicero, ut pro *educata* Tug sentius & alii passim utuntur hoc verbo. debentur vero haec Fuldensi. BURM.

Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma

Ex-

SERVII.

Et qui deducta hujus nutrimenta eloquentia ipsa se postea toleravit.] RAPUITQUE IN FOMITE FLAMMAM. Pene ⁷⁸ solocophanes est: nam cum mutationem ⁷⁹ verbum significet, ablativo usus est: sed hoc solvit, ⁸⁰ aut antiqua circa communes praepositiones licentia, ut est I. Georg. 441. *Conditus in nubem*. Et contra II. 401. *Nota conduntur in aluo*. Item inf. 295. *Saeva sedens super arma*. Et VI. 203. *Gemina super arbore fidens*. Cicero: *Quod ille in capite ab hostium duce acceperat*. ⁸¹ Item: *Et si fortes fueritis in eo*, ⁸² quem nemo sit ausus defendere. Aut RAPUIT, raptim fecit flammam in fomite, id est, celeriter. ⁸³ [Et mire rapuit: opus est enim velocitate ad tale ministerium. Sane fomites sunt affulae, ⁸⁴ quae arboribus cadunt, quando inciduntur, quod foveant ignem. Clodius scribit, Commentariorum IIII. ⁸⁵ Se ex arboribus fomenta excidisse. Item alio loco, *Affulae ambustae, ligna excavata a fungis nomine accepto*.

177. CEREREM. Metonymia, pro frumento.] CORRUPTAM UNDIS. ⁸⁶ Aqua emollitam. CEREAALIAQUE ARMA. Fugiens villa, ad generalitatem ⁸⁷ transit, [*Arma* enim generaliter omnium rerum instrumenta dicuntur; ubi reponuntur, *armaria* dicta sunt: Ergo hic propter carminis dignitatem refugiens villa, rem vilem, quae ad omnia instrumenta pertinet, id est, *arma*,] auxit honestate sermonis, ut alibi, ne lucernam diceret, ait I. Georg. 391. *Testa cum ardente videret Scintillare oleum*. Et sciendum est, iudice Euphonia, dici *Cerealia*, vel *Cerialia*: *Typhoea*, vel *Typhoea*: *Caesareanus* vel *Caesarianus*. In his ergo licentia derivationis est.

VARIORUM

164. SCENA. *Scaena* Mediceus alique praestantiores: quomodo & in faxis vetustis passim, quamvis a *scena* deducitur. HEINS. *Stat silvis umbra* Hamburgensis primus.

165. IMMINET. *Eminet* Pugetianus.

166. FRONTE. *Fronde* Graevianus.

168. NAVES. *Navis* Priscianus legebat, quod & scriptorum nonnulli confirmant. HEINS. *Hinc fessas* Menagius primus.

169. ANCHORA. *Aequora* alter Rottendorphius.

171. SUBIT. *Subiti* Parrhas. & magno Bigot. Moret. quart. *at magno* tert. Mentel.

172. POTIUNTUR TROES. *Troës potiuntur* fragm. Moreti, Vossian. & Dorvillian.

174. SILICIS. *Silici* cum scriptis melioribus, Mediceo videlicet & Menteliano priore & Gudiano, quod utique longe elegantius vulgato, protulit & ex vetusto Donati commentariorum codice, & ex Arufano Messio Pierius. Arufianum audi. *Excudit buis*. Virgil. Aen. I. *Silici scintillas excudit Achaetes*. *Excussus* hac re. Virgil. Aen. VII. *quoniam etiam patria excussos*. Adde exemplum ex Georg. I. 133. *Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem*. Et si venis tam ad abstrusum, quam ad excuderet illic potest referri. Perperam. Priscianus libr. x. *Silicis agnoscit*, & Eutyches libro II. quorum codices opinor esse mendosos. male etiam in nonnullis codicibus *excussit*. *Excudit* agnoscit & interpretatur Priscianus, prolatis eam in rem Servii verbis. sic apud Avienum descriptione orbis 1223.

Pars gentis rutilos Phoebe quae spectat in ortus Saxa habitat; saxis excudit narcissem: mox 1321.

Nec minus & baccas alii, prope marmora curvis Excudent concubis.

sic & versu 1311. apud eundem scribe,

Pars subit abrupti sola cespitis, aurea ut illic Terrarum in latebris excudent caute metalla.

nam ita liber manu exaratus, quo Mediolani usus sum. Sidonius lib. II. Ep. 9. *Vapor undae ferventis aspergine flammatis silicibus excuditur*. apud Columellam lib. VIII. cap. 5. *magis edendis quam excudentis oris utiles sunt*. ita vetus codex S. Germani: sic & Plinius saepe in epistolis. ut autem *hic silici excudere*, ita apud Pers. Satyr. IV. *Seriolae veteri metuens deradere limum*. ita elegantius vetustus codex Bibliothecae Leidensis, quam *veteris*, vel

⁷⁸ Solocophanis L. R. ⁷⁹ verbi Fuld. ⁸⁰ deest Dan. ⁸¹ item in principio libri tertii Verrinarum Fabr. est in lib. I. princ. ut nunc numerantur. ⁸² supra *quoniam* nemo Fuld. ⁸³ deest L. R. Vol. Steph. ad corruptam 9. 177. Bann & Fabr. ad *scen*. ⁸⁴ quae ab a. c. q. caeduntur Salmat. Ex. Plin. p. 127. quod a. a. c. quando incenduntur Fabr. vid. & Salmat. Exerc. Plin. pag. 326. ⁸⁵ fomenta taliae cuius ex arboribus Fuld. *sc ex arboribus fomenta* &c. Fabr. *fomenta* em. & Dan. deinde, item alibi. ⁸⁶ undis emollitam Dan. ⁸⁷ transit propter carm. dignitatem, & rem vilem auxit &c. R. L. Vel. Steph. al. transit, quae ad omnia instrumenta pertinent, id est arma propter carminis dignitatem, & rem &c. Fabr.

Expediunt fessi rerum; frugisque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

180 Ae-

SERVIL

178. EXPEDIUNT. Adhibent, vel parant. [Nigridius de hominibus Naturalibus IIII. Omnis enim ars materia inventa, circa quam versetur, ferramenta, vasa, instrumentum, armamenta⁸⁸ quae f. q. primum comparat, per quae opera sua efficere possit.] FESSI RERUM. Hoc est, penuria fatigari, [id est, esurientes, quod fere labores fames subsequitur.] Et FESSUS generale est: ⁸⁹ dicimus enim de fessu animo, ⁹⁰ [incertus consilii,] ut VIII. 232.

Tor fessus valle resedit: & fessus corpore, ⁹¹ quod imago est proprium. Et fessus rerum a fortuna venientium, ut hoc loco. Epitheta enim nunquam vacant: sed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad discretionem ponuntur. FRUGES. Generaliter omnes fruges dicuntur: & errant qui discernunt frumenta a frugibus: nam Cicero ait III. Verr. 7. Olei & frugum minutarum: quum de leguminibus diceret, ut ostenderet etiam frumenta a fruges vocari. Frugum autem nomen tractum est a frumine, id est, ⁹² eminentem sub mento gutturis parte. RECEPTAS. Liberatas⁹³ [de periculo,] ut VI. III. *Medioque ex hoste recepi,* [id est, liberavi.]

179. ET TORRERE PARANT FLAMMIS ET FRANGERE SAXO. Multi ⁹⁴ Hyfsteron proteron putant, non respicientes superiora: quia dixit undis Cererem esse corruptam, quam necesse fuerat ante dicere. ⁹⁵ Qui tamen etiam contra hoc illo se tuentur exemplo I. Georg. 267. *Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.* Et volunt etiam hic Hyfsteron proteron esse, quod falsum est: nam & ⁹⁶ hodie sicari ante fruges, & sic frangi videmus. Et quia apud maiores nostros molarum usus non erat, frumenta torrebant, & ea in pilas missa ⁹⁷ pindebant: & hoc erat genus molendi: unde & piniores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. Pistere autem dici Persius probat, ut I. Sat. 72. *A torgo quam nulla sicomia pinstr.* [Quidam ne *bragor* *aperigor* sit, alios torrere, alios frangere, accipiunt. Accius Troadibus: ⁹⁸ *Nocturna saxo fruges*

franges torridas. Sane his versibus: *Tum Cererem corruptam undis.* Et: *torrere parant flammis & frangere saxo*, ius Pontificum latenter attingit. Flamines autem farinam fermentatam contingere non licebat. Cum autem dicit, *Cererem corruptam undis*, Et *torrere parant flammis*, & *frangere saxo*; quid aliud ostendit, quam mox eos sine fermento panem coxisse, qui omnes fruges corruptas protulerant? non autem expectasse eos fermentum, docet illo versu: *Tum victu revocant vires.*]

VARIORUM.

vel *veterem*, quod alii agnoscunt. HEINS. *At primum* Excerpta nostra & Edit. Juntina. *Hinc unus* Heinsii. *excussit* Ed. Venet. *Excudere ex corallibus varia gestamina* Solinus cap. II. ut recte Salmasius castigat pag. 90. *silicis* etiam Dorvillian. vid. Heins. ad Ovid. III. Amor. v. 34. BURM.

175. SUSCEPIT. *Sucepit* alter Mentelianus & Ed. Mediol. vid. Serv. supr. ad y. 144. & *arida* prior Menagianus.

176. IN FOMITE. *Ex fomite* Oudartii, & Leidens. & Hamburgensis prior. pro varia lectione. *a fomite* primus Moreti. *flammas* Leidensis & manu secunda, Parrhaf. & Excerpta nostra. Virgilium hic imitatum Theocrit. Idyl. XXII. 33. & auctorem Hymni in Mercur. y. 110. censerebat Cl. Dorvillius. BURM.

177. CORRUPTAM. *Correptam* Excerpta nostra.

178. FESSI RERUM. Vid. ad Valer. Flacc. III. 369.

Ibid. FRUGES. Vide Salmas. Exerc. Plin. pag. 208.

179. ET TORRERE. *Extorrere* Zulichemius & Hamburgensis prior. vid. I. Georg. 267. non esse Hyfsteron proteron ostendit etiam Salmas. Exerc. Plin. pag. 232.

181. LA-

⁸⁸ forte, quae faber quamprimum. Masvic. edidit f. q. sed Fuldens. f. q. cui tota haec nota debetur, praeterquam quod prima verba: *adhibent vel parant*, etiam Dan. & Fabr. habeant. ⁸⁹ omnes enim fessi animo, ut L. dicimus enim & fessus rerum a fortuna R. media alia manu erant in margine. ⁹⁰ desunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ⁹¹ hoc magis est Vof. ⁹² ab eminente Steph. Fabr. sub mento desit Dan. ⁹³ desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. male vero, *recepit & liberavit* idem & al. habent. sed L. *recepit & liberavit*. sed (id est liberavit) desunt Fabr. & al. ⁹⁴ Hyfsteroproteron L. iste, proteron Vof. R. & ita mox iterum, nisi quod R. Hyfsteroproteron. ⁹⁵ qui tamen contra hoc illo utuntur Dan. ⁹⁶ hodieque Vof. L. R. ⁹⁷ pindebant R. pindebant L. ⁹⁸ *at ego quem* L. ⁹⁹ *nocturnam & saxo* Fuld.

180 Aeneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospectum late pelago petit; Anthea si quem
Jactatum vento videat, Phrygiasque biremis,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caïci.

Na-

SERVIL

180. AENEAS. Merita personarum vilibus officiis interesse non debent: quod bene observat ubique Virgilius, ut in hoc loco. Item in sexto, cum diversis officiis Trojanos diceret occupatos, ait *¶* 9. *At pius Aeneas arces quibus altus Apollo Praefidet.* Nisi cum causâ pietatis ¹ intervenerit, ut ad sepeliendum focios miscendo se operi alios hortetur *¶* 185. *Nec non Aeneas opera inter taliaprimus Hortatur socios, paribusque accingitur armis.* SCOPULUM. Id est, speculam. Et quando speculationem significamus, generis est foeminini: ut *¶* 239. *Specula Misenus ab alta. Speculum autem, in quo nos intuemur, generis est neutri, ut Juvenalis II. Sat. 103. Speculum civilis sarcina belli:* ² [quod Graece *ὄρατρον*.]

181. LATE PETIT. In quantum potest. PELAGO. In pelagus, ut *¶* 1. 6. *Inferretque deos Latio.* ANTEA SI QUEM. ³ Aut ordo est: Ascendit scopulum requiliturus Antea, Capyn, Caicum, si quem videat. ⁴ Et est usus hoc genere ⁵ locutionis, quo & Terentius, qui dixit *Andr. I. I. 28. Quod plerique omnes faciunt.* ⁶ [Atqui nihil tam contrarium: Omnes enim generale est: Plerique speciale. Ordo ergo est: Quod omnes] faciunt adolescentuli, ut animum ad aliquod studium adjungant, plerique equos alere, plerique canes. Aut certe quem vacat, ut superius ad *¶* 18. diximus, istas particulas frequenter vacare, ut ipse Virgilius *x. 861. Rhoebē dū, res si qua dū mortalibus ulla est: nemo dicit, si qua ulla, sed, si ulla. Vacat ergo qua.* Item in Lucillio: *Esquem Pamphilum quaeris: quem vacat: nam de uno loquebatur.* ⁷ [Ergo si quem videat, pro si videat, posuit; cui contrarium ponebant veteres nullum: Si quem vidisti; nullum vidisti, pro non vidi. Sane legitur & si qua, ut sit, si qua ratione.]

182. PHRYGIAS. Trojanas: Troja enim Phrygiae provincia est: dicta autem ab Aesopi filia,

Phrygia nomine. [Et verisimile est, Aeneam de omni illa provincia locios habere potuisse. In secundo enim ait *¶* 799. *Undique convenere, animis opibusque parati.*] BIREMES. Naves habentes remorum ordinem geminum, ut alibi *v. 119. Triplici pubes quam Dardana versu ⁸ Impellunt.* [Quidam tamen biremes ad suum tempus volunt dixisse Virgilium, negantes Troijs temporibus biremes fuisse. Varro enim ait, post aliquot annos inventas biremes.]

183. IN PUPPIBUS ARMA CAICI. Quia navigantium militum mos est, in puppibus arma religare: alibi *x. 80. Pacem orare manu, praefigere puppibus arma.* ⁹ [Fiebatque signi gratia: aut arma pro navalibus armamentis, ut *v. 15. Colligere arma jubet.*]

VARIORUM

181. LATE PELAGO. *Pelago late secundus Mori* retii & unus Heinsii, & Dorvill.

Ibid. ANTHEA. *Antea*, a proprio *ἄνθης*, aliter enim numerus non constat, ut Horat. *Epod. xi. 1. Petti, nihil me, sicut antea, jurat.* in sequenti dictione diversitas inter veteres. Servius legit, *si quem*, atque esse vetus *παρίων*, quo utantur Lucilius & Terentius. ex Charisio constat, quosdam legere, *si quā*, pro, si quo in loco. ego a Servio nolui hoc loco discedere. FABRIC. *Anthea* libri potiores, addita aspiratione, ab *ἀνθίς* *ἄνθης*. & sic Charisius agnoscit. Adi notas libr. *xii. 442.* Praeter hoc, *si qua*, non *si quem* in nonnullis. sed nostri omnes eunt in contraria, excepto Gudiano, quamquam Carisius testatur in nonnullis exemplaribus, *si qua* sua tempestate fuisse lectum HEINS. Vide ad Ovid. *I. Amor. xii. 39. & infr. II. Aeneid. 81. si qua* Serv. ad *x. 792.* quod praefert Corradus. *si quam sororem* dixit inf. 326. BURM.

183. CAICI. *Caici*, non *Cayci* codices nostri. a *Caico*,

¹ intervenit Vof. R. Steph. Dan. Fab. al. ² desunt L. R. Vof. Steph. Dan. ³ desit Dan. Fabr. ⁴ & hoc fit ut honestior fuerit locutio, ut Terentius, qui Dan. ⁵ elocutionis R. Vof. L. Steph. Fab. al. ⁶ desunt Dan. ⁷ desunt L. R. Vof. Steph. al. ad *Biremes*. Dan. & Fab. ad 182. ⁸ impetit Fuld. & Maff. ⁹ milium est puppibus Fab. Dan. Maff. est mos puppibus L. R. Vof. Steph.

Navem in conspectu nullam. Tris litore cervos
 185; Prospicit errantis: hos tota armenta sequuntur
 A tergo, & longum per vallis pascitur agmen.
 Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas

Con-

SERVII.

184. CERVOS. Cervi dicti sunt à πέρω & κέρω, id est, a cornibus. Sciendum autem est, etiam Latina nomina Graecam plerumque etymologiam recipere. ¹⁰ [Sed cervi non sunt in ea parte Africae, id est, in provincia proconsulari, ad quam venit Aeneas:] aut fictum ergo est secundum poeticum morem: aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus ubique omnia nascebantur perse, ut IV. Ecl. 39. *Omnia feres omnia tellus.* [Aut possunt tunc fuisse, sed, ut multis aliis locis, variae mutationes factae: licet quidam cervos pro quacumque fera dictos accipiant: quia post ait 215. *Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.* Nam male quidam eos de vicinis insulis transfretasse tradunt, & ideo errantes, quod in ignotis locis essent.] PROSPICIT ERRANTES. *Pascentes*, ut ipse II. Ecl. 21. *Nulle meae Siculis errant in montibus agnae:* re vera enim, dum pascuntur, vagantur. ¹¹ Et in septimo 491. *de ceruo: Errabat sylvis* ¹² [Et alibi, cum de columbis diceret VI. 199. *Pascentes illae tantum prodire volando.*]

185. TOTA. ¹³ Inter totum & omne hoc interest; quod totum dicimus unius corporis plenitudinem; omne de universis dicimus: ut puta: *Totum auditorium habet scholasticos*, hoc est, plenum est auditorium scholasticis: *omne auditorium habet scholasticas*, id est, omnia auditoria. Usurpant tamen poetae, & ista confundunt, ut hoc loco tota pro omnibus posuit, ut est II. 750. *Omneque reverti Per Trejam.* Statius I. Th. 81. *Et totos in poenam ordine nepotes*, id est, omnes. Plerique derivationem ¹⁴ ducunt ab eo, quod est tot, totus: ut ab eo, quod est quot, quotus. Sed illud notandum, quod in derivatione mutat plerumque naturam: nam cum tot, naturaliter brevis sit, totus

producitur, quotus vero secundum originem suam brevis ¹⁵ remanet. [ARMENTA. Videatur nove de cervis dixisse, cum armenta proprie boum sint, vel equorum, vel caeterorum, quibus in armis utimur.]

186. AGMEN. *Agmen* proprie dicitur ordinata multitudo, ut est ambulantis exercitus: neque enim in ¹⁶ uno loco stans, *agmen* vocatur: aut si inventum fuerit, ¹⁷ usurpatum est: unde bene adiecit LONGUM, ut incedentium ostenderet significationem.

187. CONSTITIT. *Con* secundum naturam brevis est semper, excepto quum *f* litera; vel *f* sequitur: tunc enim tantum producitur, sicut ¹⁸ in syllaba, *insula*, *insula*. ¹⁹ [Hic. Pro, tunc, aut pro ibi.]

VARIORUM

Caico, Mysiae flumine. Est enim solemne Poëtis mutuari virorum nomina a monibus fluviique, quorum plenus inter alios est Silius Italicus. *Caici* etiam Probus in Grammatica hic agnoscit, & Marius Victorinus de metris; nam apud Diomedem *Cayci*. HEINS.

184. NAVEM. *Navim* Editio Juntarum, quomodo & Mentelianus prior, Gudianus, primus Moretanus cum aliis quatuor aut quinque nostrorum. diximus §. 120. nec ineleganter Hamburgensis Ecclesiae alter, *Navium in conspectu nullam*, qualia non pauca apud Maronem occurrunt. HEINS.

185. PROSPICIT. *Aspicit* Pugetianus. Ibid. Hos TOTA. Ita Schol. Statii ad I. Theb. 81. sic hemistichium idem est lib. XII. 219.

Qm

¹⁰ defunt L. R. Vof. Steph. al. ¹¹ alii dicunt, quod Cervi non sunt in ea parte Africae, sed fictum esse ajunt. Quidam cervos pro quacumque fera accipiunt. nam cervi non sunt &c. Dan. Fabr. sed cervi non sunt in provincia proconsulari L. Vof. R. Steph. al. nunc Proconsulari Fuld. ¹² defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹³ Totum differt ab omni. Totum est unius corporis plenitudo, ut totum auditorium, id est integrum auditorium. omne de universis dicitur, ut omne auditorium, id est universa auditoria. Ergo hic tota omnia significat, & contra omne aliquando pro toto ponitur, ut omneque &c. Fabr. al. vide Barth. ad Stat. 111. Theb. 309. ¹⁴ dicunt L. Vof. R. Steph. Dan. ¹⁵ permanet Fuld. mox forte, quibus in arvis utimur. ¹⁶ in uno stans Vof. ¹⁷ usurpativum Fabr. ¹⁸ in syllaba, ut insula, insula L. Vof. R. Fabr. al. recte credo: nam exempla, quae dat, hoc ostendunt in syllaba in, non con. insula Fab. ¹⁹ defunt L. R. Vof. Steph.

Conripuit; fidus quae tela gerebat Achaes;
 Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
 190 Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus: & omnem
 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
 Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, & numerum cum navibus aequet.

Hinc

SERVII.

188. CONRIPUIT. Aut de pharetra *corripuit*, ut est VI. 290. *Corripit hic subita trepidus formidine ferrum*. Aut *corripuit* ab "Achate: [et quomodo ab Achate, quem apud ignem occupatum dixit?] sed eum secutum esse per silentium intelligamus, ut illo loco VI. 34. *Ni jam praemissus Achaes Affores*. Item VII. 123. *Nunc repeto, Anchises factorum arcana reliquit*. GEREBAT. Aut tunc: aut quae gerere consueverat.

190. CORNIBUS ARBOREIS. Aut subaudi *cornu*, ut illo loco IV. Georg. 484. *Atque Iaconei vento rota constitit orbis*: id est, cum vento: aut castefecundum supradictam figuram, *Cornibus arboreis*, pro *cornuum arboreorum*: Melius tamen est, ut CUM "subaudias. TUM VULGUS. Bene *vulgus*, ductoribus interemptis. [Ennius: *Avium vulgus*, & *busarum*, id est, multitudinem & hastarum & avium.]

191. MISCE. Perturbat, " [circumagit, inquietur.] FRONDEA pro frondosa posuit. " Plurimum enim, dum varietati declinationis student poetae, mutant proprietatem: nam *frondeum* est totum de frondibus, " ut *torus*; *Frondosus* vero est " lucus, qui frondes habet: licet enim abundet frondibus, non tamen est de frondibus totus, " ut *saxosus* & *saxosus*. [TURBAM. Multitudinem. Cicero in Verinis: *Videt in turba Verrem*. Plautus in Amphitruone Act. I. Sc. I. *Deinde utrique Imperatores in medium exeunt extra turbam ordinum*.] QUAM SEPTEM. Bene definiuit numerum: " necessitatis enim est haec venatio, non voluptatis, in qua plura requiruntur. [Nec enim conveniebat, fociis diversis modis laborantibus, voluptati operum dare.] VICTOR. Hoc loco pro-

positi effector, ut est III. Georg. 114. *Atque novis infestare victor*.

193. FUNDAT HUMI. Per humum. Et est adverbialiter positum, ut XI. 380. *Pressis humi nitens*: id est, per humum. CUM NAVIBUS. " Caecaphaton in sermone: quod sit, si particulam *Cum* a littera sequatur. " [Notandum sane est, quod non omnia persequitur, neque enim indicat, quo delati sint cervi.]

VARIORUM.

Qui memori imperibat, quem ovis armenta sequuntur.

Corradus ait alios legere *at armenta*, pro *rudem*. vel *conspicit totus*, quod non capio, & suspicor operum lapsum esse. BURM.

186. ET LONGUM. Et deest *Digressio*. & *vultus per Jovem* Menagius prior.

188. QUAE TELA. *Quae & tela* Menagius prior.

193. FUNDAT HUMI. *Humo* Medioces, Gullinus, Moretanus primus, & prior Mentelianus, sed a manu secunda. & Rottend. primus, & alii duo aut tres, cum Moreti fragmento. quod & ipsum Nonius Marcellus in *fundero* agnoscit, & Donatus de Barbarismo, quamquam noster lib. v. 77.

Libans Carthefia Baccho

Eundis humi. HEINS.

Vide ad Ovid. IV. Met. 121. & Val. Flac. I. 720. ubi *Carrio humo defendit, fundit & aequat* Hamburgensis prior. nonnulli, *fundit & aequet*, aut *fundat & aequat*, *aequat* mihi placet cum Diomedes, ut apud Phaedr. I. 2. *absuleris & macedonem*

20 *corripit* Fuldenf. deest omnibus aliis. 21 Achate, ut cum secutum etc. omnes. nam *moles* debentur Fuldenf. 22 subaudiatur Dan. 23 deest Dan. 24 saepe Dan. 25 ut *froncos* Fabr. 26 locus, licet enim abundet L. R. Vol. Steph. al. locus qui fr. h. licet enim locus, qui frondes habet, abundet Dan. 27 ut *saxosus*, *saxosus* Dan. ut, deest Fabr. 28 necessitas enim est hic ven. Bafil. 29 Caecaphaton L. R. 30 *atque* L. R. Vol. Steph.

Hinc portumque pecun, & socios partitur in omnis.

195 Vina, bonus quae deinde cadis onerarat Acestes

Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,

Dividit, & dictis maerentia, pectora mulcet:

O focii, (neque enim ignari fumus ante malorum)

O

SERVII

194. HINC. Pro, inde, vel post. Abutitur enim ³¹ adverbio, more suo. PARTITUR. Sallustius ait: *Provincias lutas se partierant*: nam & *partio* & *partior* dicimus: ³² [Et est verbum de his, quae, cum utramque recipiant declinationem, pro ³³ nostra tamen voluntate, activae sunt significationis: ut, *pario*, *parior*; *fabrico*, *fabricor*; & *labeo*, *labeo*: quamquam tentaverit. ³⁴ Probus facere distinctionem inter activam passivamque significationem, ut dicamus: *tondeo alterum*, *tondeor ab altero*; sed hoc in aliis verbis dicere non possumus, ut *fabrico*, *fabricor*, *pario*, *parior*: nam legimus I. Ec. 55. *Florem depasta salicti*: & III. Georg. 314. *Parsumus vero domas*. Sunt autem alia verba, quae activae significationis declinationisque sunt, ut *caedo*: sunt, quae passivae, ut *caedor*. Invenimus tamen activam declinationem habere passivam significationem, ut, *vapula*; & contra, declinationem passivam activam habere significationem, ut *loquor*. Haec ³⁶ ergo caute ab aequalibus segreganda sunt verbis.]

195. VINA BONUS QUAE DEINDE CADIS ONERARAT ACESTES. ³⁷ Ordo est: Deinde vina heros dividit, quae bonus Acestes Trinacrio litore cadis oneravit, & abeuntibus dederat. [BONUS autem hic largus vel liberalis. Sane etiam Aetnaeum bonum pro laude appellat, ut in v. 770. *Quos bonus Aeneas dictis salutat amicis*. Bonum etiam pro forti dicit Sallustius fragm. incert. *Sano bonus ea tempestate contra pericula & ambitionem*. Item Caes. cap. XXXIII. *Sed libertatem, quam nemo bonus nisi cum animo suum amittit*.] BONUS. Bonus civis, & bonus langior. DEINDE. Una syllaba tollitur, metri causa.

196. TRINACRIO. Graecum est, ³⁸ propter tria *ἀκρα*, id est, promontoria, Lilybaeum, Pachynus, Pelorum. Latine autem *Triquetra* dicitur. [Sane Philostephanus *τῶν τριῶν*, sine r. litera *Trinacriam* appellat: *ὅτι τριῶν αὐτῆς πρώτης ἑκατολίας*.] HEROS. Vir fortis, semideus, plus ab homine habens, ut ait Hesiodus ³⁹ *Erg.* 158. [*Ζῆς Κρόνος ποιεῖται δικαιοτάτοι καὶ ἄριστοι ἄνθρωποι πρώτοι θεοὶ γένος, οἱ καλίστατι Ἕμμενοι*.]

197. [DICTIS MAERENTIA. Bene ante epulas & hortatur socios & solatur.]

198. O SOCII. Ordo est: O focii, revocate animos. Bene autem *socios* dixit, ut se eis ⁴⁰ exacerquaret. [Quidam *socias*, pro, remiges accipiunt; sed illi *socii navales* appellantur.] IGNARI. Pro, immemores. Et est Acyrologia. *Ignarus* enim est, qui ignorat: *immemor* vero, qui oblitus est. ANTE MALORUM. *Ἰφίρ* ⁴¹ [id est, antiquorum malorum,] ut alibi II. Georg. 157. *Caeli subterlabentia signa*. ⁴² [Ante enim hic ad solam pertinet conjunctionem, & plenitudinem versus.] [Et totus hic locus de Naevio belli Punici lib. translatu est.]

VARIORUM

dem postulas, ubi vid. *meritum cum navibus* primus Moreti. BURM.

[Ibid. NUMERUM CUM Barlandus Cacephaton ponit in repetitione *um*, non in *m*, sequente *n*.]

195. VINA, BONUS. Deinde *bonus* quae *vina*, habet Hugenianus. & ita Ruæus volebat legi, sed traiectionem potius observandam esse monet Heymannus. *litore Tenario* Zulichemius. sed erat superscriptum. *abeuntibus illis* Bigotii.

198. O

31 adverbis L. Vof. R. 32 defunt Dan. ad §. 195. 33 nostra vol. ac. tamen sunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 34 labore, laborer Bassi. locis horum Vof. Steph. 35 in Catholico pag. 1482. 36 deest L. ergo ab aequalib. segr. L. ab illis caute segreganda R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 37 ordo est, vina deinde partitur, quae Acestes dedit L. Vof. R. Steph. Dan. Bassi. reliqua vero ignorant ad §. 196. Edd. vero multae dederat, habent. 38 quod tria *ἀκρα* habeat Dan. promontoria Vof. R. promontoria L. 39 Graeca defunt L. R. Vof. 40 aequaret Fabr. al. 41 defunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 42 defunt L. R. Vof. Steph. Dan. sed Fabr. habet: ultima vero Fuldenfis.

O passi graviora; dabit deus his quoque finem.
 200 Vos & Scyllaeam rabiem penitusque sonantis
 Adceſtis ſcopulos: vos & Cyclopa ſaxa
 Experti. Revocate animos, maestumque timorem

Mit-

SERVII.

199. O PASSI GRA. Arte magna utitur: vult enim eos meminisse gravissimorum, ut praesentia facilius tolerant. Et bene graviora dicit esse transacta, [ut de praesenti eos naufragio conſoletur, &] ut futura ostendat esse leviora. His quoque. Scilicet sicut & gravioribus.

200. [VOS. Vos certe estis.] SCYLLAEAM RABIE. 43 Exempla pro negotiorum qualitate sumere debemus: ut hoc loco, in marinis periculis ponit peractae tempeſtatis exempla. [RABIE. autem secundum antiquos dictam nonnulli adferunt: nam *rabiem* dici adfirmant.] PENITUSQUE SONANTES. Ac. sco. 44 Id est, valde: & aut *valde sonantes*; aut *valde accessitis*: juxta. Et bene ait *accessitis*: non enim passi sunt haec pericula; sed his fuere vicini. [Accessis autem, pro accessitis dictum per syncopen: quae fit, cum de media parte verbi syllaba subducitur.]

201. CYCLOPEA. Aut quae Cyclops in Ulyſſem jecit: aut certe Siciliam dixit, 45 [quae plurimis locis saxosa promontoria habet,] in qua Cyclopes 46 habitaverunt, ut ipse III. 643. *Centum alii curvabac habitant ad littora vulgo Infandi Cyclopes*. Possumus tamen & Aetnam accipere, 47 [quae propria Cyclopium fuit:] nam & ipse in tertio ait 48. 583. *Noctē illa tecti sylvis immania monstra Perferimus*. 48 [Quidam tamen haec saxa inter Catanam & Tauromenium, in modum metarum, situ naturali dicunt esse, quae Cyclopea appellantur, quorum medium, & eminentissimum Galate dicitur.]

202. [REVOCATE ANIMOS. 50 Quos remisistis, resumite, hoc est, animo praesenti estote.] MOESTUMQUE TIMOREM. Quod moestos & sollicitos faciat: ut, *mors pallida, & tristis senectus*.

VARIORUM.

198. O SOCII. Vide Macrobi. v. Sat. II. NANSIUS.

Ibid. NEQUE ENIM IGNARI. Neque ignari Moreti sec. *sumus ante malorum ignari Zulichem. sumus ignari* Voss. & *passi* Rottendorphius primus.

200. ET SCYLLAEAM. Ad Scyllaeam Rottendorphius primus. male. vid. ad lib. III. 202.

201. SCOPULOS. Sonantis accessis scopulis primus Moretanus.

Ibid. ET CYCLOPEA SAXA. Gifanius Indice Lucretiano ait se invenisse, *Cyclopeia saxa*, in omnibus scriptis, idque approbat. ego malim *Cyclopia*: nam a *Κυκλώπιος* Cyclopius & Cyclopeus deducitur; sed in altero tertia syllaba corripitur, in altero producitur. Silius Ital. lib. XIV. 514.

Fleverunt freta, fleverunt Cyclopis saxa.

& mox 530. — *Vultus in ira*

Semper & ad caedes Cyclopia mente libido.

& 4. 33.

Post dirum Antiphatas sceptrum & Cyclopia regna.

Apud Claudian. I. de Rapt. Prof. 98. *Cyclopia tella*, quibus locis pari modo peccatur, sed libri vetustiores *Cyclopia* illic. hoc loco nonnulli *Cyclopeia* proxime verum. sic *Conopium* & *Conopium* a *Κονόπιον*. apud Propertium lib. III. El. IX. 45. lege, *Podaque Tarpeio Conopia tendere saxa.*

& apud Horat. Ep. IX.

Sol adspicit Conopium.

Producitur apud Juvenal. Sat. VI. 80.

Ut testudineo tibi, Lentule, Conopeo.

sic quae Graecis *Αντιόχεια* antiquitus dicta Peloponnesus in Plinii vetustis codicibus & Chronici Eusebiani, nunc *Aegialia*, nunc *Aegialea*. *Cydonia* cornua & *Cydonea* apud Poetas. sic ab *Αντιόχεια* *Antiochia* & *Antiochea* Priscian. Periegesi.

Hic etenim Antiochus nomen dedit Antiocheae.

Verantius Fortunatus,

Urbs vel Alexandri, aut Antiochens ager.

ab *Αλεξάνδρεια*, *Alexandria*, & *Alexandrea*, quae vox

43 desunt L. Vof. R. Steph. 44 id est valde, aut valde sonantes accessitis, id est juxta. & bene &c. L. R. Vof. id est *valde sonantes* aut *valde accessitis*. id est juxta. & bene Steph. Dan. id est *valde sonantes accessis* pro *accessitis*, aut *valde accessitis*. id est &c. Basil. & Fabr. nisi quod ille, pro accessitis per Syncopen habeat. 45 desunt L. R. Vof. Steph. 46 habuerunt Fabr. 47 desunt L. R. Vof. Steph. 48 desunt eisdem. Tauromenium Fuld. 50 id est resumite, reliquis omiſſis quae Fuldenſi debentur Dan. Fabr. sed ignorant hanc notam Mſſ. & Edd. aliae.

Mittite. Forſan & haec olim meminiffe juvabit.

Per varios caſus, per tot discrimina rerum,

205 Tendimus in Latium: ſedes ubi fata quietas

Oſtendunt. Illic fas regna reſurgere Trojae.

Du-

SERVII.

203. MITTITE. Pro, omittite. [Et bene, qui praeſerat *revocate*, addit *mittite*.] Eſt autem tro-
pus Aphaeſis, quomodo *temnere pro contemnere*.
FORſAN. Forſan, ¹¹ *forſis, fortasſis, forſitan, for-
te, forſ*, omnia haec unum ſignificant, ſed varie
pro metri ratione ponuntur: ¹² [ut XI. 50. *Forſ &
vota facit*: & II. Aen. 506. *Forſitan & Priami
fuertus quae fata requirit*.] [Dicitur tamen &
fortasſe, ut Terentius Eun. v. ix. 31. *Tu fortasſe
quae hic facta ſunt neſcis*.] OLIM. Modo tempori-
ſis futuri eſt. MEMINISSE. *Memini* & genitivum
regit & accuſativum. Dicimus enim & *memini
malorum*, & *memini mala*, & juſta ratione: nam
memoriae oblivio contraria ¹³ eſt. Et *obliviſcor* ſi-
militer & genitivum regit & accuſativum, ut *O-
bliviſcere caedis, atque incendiurum*: &: *Oblivi-
ſcor injurias* ¹⁴ *tuas*, o Clodi. Sic Tullius Cicero.
JUVABIT. [Sicut: Num priorum meminiffe juvat,]
¹⁵ & multi *juvabit*, non delectabit, ſed uſus erit,
tradunt; eſt autem futuri temporis. Sane huius
verbi praeteritum perfectum anomalum eſt: nam
cum primae conjugationis verba tempore perfe-
cto, aut in *avi* exant, ut *amavi*: aut in *ui* ſolu-
tam, ut *tonui*: ¹⁶ hoc verbum *juvat*, neque *ju-
vavi*, neque *juvui*, ſed *juvi*, ut Lucanus ix.
200. *Juvit ſumpta ducem, juvit dimiſſa poteſtas*.

204. PER VARIOS CASUS. Argumentum ¹⁷ a
compensatione, [& bene dicendo *caſus*, & *discri-
mina* praeterita attenuat, neque enim ait *pericula*.
RERUM autem poteſt ſalvo ſenſu omitti.] SEDES
UBI FATA QUIETAS. Non vacat, quod adjecit
quietas: habuit enim ¹⁸ ſedes & in Thracia, ſed
portentofas; & in Creta, ſed peſtilentes; & ideo

non quietas. [*Fata* autem quidam hic Deorum re-
ſponſa accipiunt.]

206. ILLIC FAS REGNA RESURGERE TRO-
JAE. Figura etiam ante dicta, qua per contrarium
aliquid intelligimus. Dicendo enim *illic fas*, oſten-
dit alibi nefas, ut occurreret cogitationi ſociorum,
ne fatigati tot malis quacumque requirerent ſedes;
quod etiam in quinto factum eſt, navibus incen-
ſis. ¹⁹ [Bene autem *regna Trojae* dixit, non *Tro-
jam*, quam amiſerant.]

VARIORUM.

vox apud Horatium & Propertium occurrit penul-
tima producta: ita enim ſcribendum etiam apud A.
Gellium in optimis exemplaribus lib. xv. cap. 7.
Laodicia, Antiochia, Apamia, pro *Laodicea* &c.
in Chronico Eusebiano Olymp. cxix. *Κασσάνδρεια*,
Cassandria & *Cassandrea*. *Ἀκαδημία*, *Academia*
& *Academea*. Laurea Tullius apud Plin.

Atque *Academeae celebratam nomine villam*.
non *Academiae*, quod nunc legitur, in veteri num-
mo Octaviani Auguſti, CAESAREA AUGUSTA
& ALEXANDREA in numiſmate argenteo. ſic &
Heraclea & *Mantineae*. Memnon *Tithoneus* Feſto
Avieno deſcriptione Orbis, qui aliis *Tithonius* eſt,
Atlantius & *Atlanteus* apud eundem 395.

Nunc tibi & *Europae favor latus*. haec ubi terras
Intrat Atlantei vis aequoris, accipit ortum.
ita ſcribendum, ubi nunc legitur *Intrat Atlanti*.
vide Voſſ. Artis Gramm. II. 33. Catullus *Dionius*
dixit a *Diona*, ut *albus columbus Dionius*; ſic a
Diana Dianius apud Ovid. v. Faſt. 141.

Exagitant & Lar & turba Diania fures.

HEINS.

¹¹ deest L. R. Voſ. Steph. *forſis* vel *forſet* Fabr. ſed alii *forſan*, quod in textu eſt, non repetunt. *Fortasſe*, *forſ*, ut *Forſ &
vota facit* Dan. ſed omnia haec &c. & *forſ* unum ſignif. L. R. Voſ. Steph. Fab. & al. ¹² deſunt L. R. Voſ. Steph. Dan.
Fabr. al. ad offm. ¹³ eſt, & *obliviſcor injuriam* &c. Voſſ. omiſſis reliquis. alii Ciceronis nomen praeponunt, alii, ut Fabr.
bis eadem dant, ut *obliviſcor incendiurum*, & *obliviſcor injurias has*. Item Cicero *obliviſcere caedis* &c. ut *obliviſcor inj. e. o.
i. tuas*, item. Cicero *obliviſcor injurias tuas*, o Clodi. Baſil. v. Cl. Drak. ad Liv. v. v. §. 8. ¹⁴ *tuas Clodia* L. R. *tuas velo-
dia* Voſ. vid. ad II. Aen. 148. ¹⁵ Futuri temporis eſt. Huius autem verbi &c. L. Voſ. R. Steph. al. alii non delecta-
bis, ſed uſus erit tradunt. Eſt autem f. t. Dan. Fabr. qui autem ignorat. ¹⁶ hoc verbum neque *juvavi*, neque *juvi*, ſed *juvi*
L. Voſ. neque in *avi* facit, neque in *vi*. ſed *juvi*, ut *juvi* Steph. Dan. ¹⁷ per comparisonem Fuld. ¹⁸ ſedes & in Thra-
cia & in Creta, ſed non quietas L. R. Voſ. Steph. ultima, *Fata* &c. deſunt. ¹⁹ deſunt L. R. Voſ. Steph.

Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert: curisque ingentibus aeger

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

210 Illi se praedae addiungunt, dapibusque futuris:

Tergora deripiunt costis, & viscera nudant.

Pars

SERVII.

207. DURATE. Duri estote ad sustinendos labores. Sic Horatius I. Od. 14. ⁶⁰ *Vix durare possunt imperiosius aequor.* VOSMET. *Mos*, ⁶¹ *πῶλον* est. Sciendum autem est, has particulas *met*, ⁶¹ *πῶλον*, *pe*, ⁶² *te*, ut *egomet*, *quispiam*, *supra*, *tute*, & similia, ornatus causa poni. ⁶³ Sunt enim adverbia: quicquid enim ab illis septem recesserit partibus, adverbium sit necesse est. Item quemadmodum probamus adverbia esse, quia dicimus *docte facio*, ⁶⁴ [*docte feci*,] *docte fecisti*; & mutato verbo remanet adverbium: ergo, ⁶⁵ si sic & in istis ⁶⁶ *particulis invenimus, ut egomet*, ⁶⁷ *nosmet*, ut maxime casibus, vel personis, ⁶⁸ caedem permanent, adverbia sine dubio sunt. Nulla enim alia pars orationis hoc admittit. Notandum sane, quod hae particulae plerumque ⁶⁹ vim & naturam suam habent, non syllabarum: Nam cum *Te* & *Met* longae sint, *tutemet* dactylus invenitur: nec possumus harum partium naturam discutere: quia sub regulis non sunt.

208. VOCE REFERT. Pleonasmus est, qui fit, quotiens adduntur superflua, ut alibi IV. 359. *Vocemque his auribus hausi.* Terentius Adelp. III. 2. *His oculis egomet vidi.* CURIS. Cura ab eo dicta, quod cor urat. Denique paulo post ait: *Premis altum corde dolorem.* AEGER. *Aeger* est & tristis, & male valens; *aegrotus* autem, sive *aegrotans*, ⁷⁰ tantummodo male valens.

209. SPEM. Lactitiam, ⁷¹ [ut IV. 477. *Spem fronte serenas*.] & est crebra apud Virgilium figura, quae fit, quoties significatur ab eo, quod

praecedit, id quod sequitur; nam spem lactitia sequitur: ipse vero vultu non videtur, sed lactitia. Haec autem figura & versa vice fit: ut intelligamus ab eo, quod sequitur, id quod praecedit: ut v. Aen. 70. *Meritaque expectant praemia palmarum.* *Palmam* pro virtute posuit, ⁷² quae praemium meretur, id est, palmam.

210. PRAEDAE. Ad praedam, ut sup. 6. *Lefferosque deos Latiae.* ACCINGUNT. Stodice parant, ut alibi II. 235. *Accingunt operi.* *Accingunt* enim industrios dicimus, ut Horatius I. Sat. v. 5. ⁷³ *Altius ac nos praecincti sumus.* Sicut contra negligentes, *discinctos* vocamus, ut VIII. 724. *Discinctus Multiber Afros.* ⁷⁴ [Ex Horatius Epod. 1. *Quod aut ararus, ut Cerebas, terra premam;* *Discinctus aut perdam, ut nepes:* ut Graece *ἀλγος*, expediti dicuntur.] DAPIBUSQUE FUTURIS. Ambitiose dixit, quod sint cervi dapes futuras.

211. TERGORA. ⁷⁵ *Tergas, tergoris*; unde & *tergora*, corium significat; *tergum*; vero *tergi*, ut *templum templi*, dorsum significat, ut Sallustius fragm. incert. *Scilicet quia tergis abstinetur.* *Tergus* vero *tergora*. ⁷⁶ [Sed hoc a veteribus confundeatur, ut inf. 368. *Taurino quantum possent circumdare tergo.*] [Item in IX. 763. *Ingerit hastas In tergus.* Quidam mox detracta coria peller, dicit subacta autem & iam medicata coria appellanda tradunt.] VISCERA NUDANT. *Viscera* non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, ut: *In Albano Lacinis visceratio dabatur*, id est, caro. Est autem ⁷⁷ *nominativus hoc viscus, huius visceris*.

60 sic durare L. 61 *plam*, *te* ut c. q. ante L. R. Vof. Steph. Dan. *plam* *pe*, ut a. q. *supra*, *tute* *met*. Fabr. al. 62 sunt autem L. Vof. R. Dan. 63 desunt L. 64 sic sic L. ergo sic Basil. 65 partibus L. 66 *vosmet* L. 67 cum eadem particula remaneat Fabr. al. eadem permanent L. R. Vof. Steph. Dan. 68 *vim* & naturam Fabr. al. plerumque suam naturam h. L. Vof. R. Steph. Dan. 69 tantum male Dan. tantummodo valens Vof. 70 desunt L. Vof. R. Steph. al. *serenas* ab eo quod praecedit, id quod sequitur. nam &c. Dan. 71 desunt L. Vof. R. quae primum meretur, & palmam mox accipit Steph. Dan. quae praemium meretur & palmam L. Vof. R. 72 *Altius ac nos praecincti sumus* L. *Altius ac nos praecincti sumus* R. *Altius canis praecincti sumus* Fold. mox *discincti* bis habet L. 73 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. 74 *Tergas tergoris* corium significat, *tergum* vero *tergi* dorsum significat, ut Dan. 75 desunt L. Vof. R. Steph. al. 76 nominativus singularis L. Vof. R. Steph.

Pars in frustra secant, veribusque tremantia figunt:

Litore aëna locant alii, flammisque ministrant.

Tum victu revocant vires: fusique per herbam

215 Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinae.

Post-

SERVII.

feris, ut Lucretius l. 837. *Viscus signi* 77 sanguinemque creari. Sanguinem autem ideo dixit, quia 78 sanguinis facit, ut cormen carminis. Si enim sanguis diceret, par 79 esset nominativus genitivo, ut augur, pinguis.

212. [PARS IN FRUSTA SECANT. Figurata, ut IV. 405. *Pars grandia trudent.*] VERIBUS. 80 [A nominativo verum.] Ecce, nomen de his, quae numero singulari indeclinabilia sunt, ut verum, corm, gens. TREMENTIA. Palpitantia adhuc.

213. LITORE. Pro, in litore. AENA LOCANT. Quibus utebantur non ad elixandas carnes, sed ad se lavandos. Heroicis enim temporibus carne non vesciebantur elixa. Hinc autem nomini majores aspirationem dabant, nam 81 aëna dicebant. 82 [Sane aëna absolute dixit, 83 sicut Graece *αἶνα*,] ut VII. 463. *Cassis undantis aëni*: Et VI. 218. *Aëna undantia flammis*: quidam autem aëna speciem vasis; non utique aëni tradunt, ut, Nevius: aëneus, plumbeus.]

214. TUM VICTU. 84 Tum, id est, vel postquam se laverunt; vel postquam cibum paraverunt. VICTU. Cibo: unde & conviventes dicimus, ut Horatius I Sat. VI. 49. *Non quia 85 sum tibi Maccenas convivor.* Nam convivuae, 86 a convivio dicuntur. [REVOCANT VIRES. Bene cibo dixit vires reductas, quia supra dixerat: *Fessi verum*, hoc est, fame & labore fatigati.] FUSI. Polysermus sermo est: significat enim & 87 discumbentes, [ut hoc loco, & fugatos & occisos: Sane juxta temporis sui morem hoc loco discumbentes inducit: nam olim sedentes vesci consueverant, ut ipse meminit VIII. 176. *Gramineoque viros locat ipse sed-*

is: Et VII. 176. *Perpetuis soliti patres consilere mensis.*]

215. IMPLENTUR. Implor duos casus regit: dicimus enim, implor illius rei, ut Cicero III. Ver. 12. *Squaleris plenus ac pulveris.* Et Terentius Eom. I. II. 25. *Plenus rimarum sum.* Et implor illa res, ut hoc loco: & alibi V. 311. *Plenamque sagittis Threiciis.* Et Juvenalis I. Sat. 32. *Lactica 88 Ma-*
thonis Plena ipso. FERINA. Feras dicimus, aut quod omni corpore feruntur; aut quod naturali untur libertate, & pro desiderio suo feruntur. 89 [Sane veteres] prope omnes quadrupedes feras dicebant, ut II. 51. *Inque feri curvam compagibus aluum Cantoris.* [Et XI. 571. *Armentalis equae mammis & lacte ferino.*]

VARIORUM.

HEINS. Cyclopea Nonius in experiri. Cyclopeia Ed. Mediol. Dorvill. & Ed. Venet. perpetua est illa variatio in his derivatis. sic *Caucasus* & *Caucasus* V. Ecl. 42. *Elyseus* & *Elysius* I. Georg. 38. *Romulus* & *Romulus* Serv. ad III. Georg. 503. sed an *Cyclopeus* possit penultima brevi efferi, dubito. licet *Peloporus* ita putet poni a Senec. Thyest. 641. Gronovius. BURM.

202. ANIMOS. Animum secundus Motacenus.

207. DURATE. *Durare* & *servare* unus Heinsii.

209. ALTUM CORDE. *Alto corde* Rottendorphianus primus & alter Hamburgensis. HEINS. Et Pugetianus. & Leidens. unus. sic Ovidius II. Met. 622. *gemitus alto de corde positos.* vid. ad Liv. III. VII. 3. BURM.

210. ILLI SE. *Ascingunt sese praedae* Pugetianus.

Ibid.

77 sanguinemque, bio L. 78 quis sanguinem, sanguinis L. 79 esset genitivus L. Vof. R. 80 aëna L. Vof. R. Steph. al. 81 in numero L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. 82 haena L. R. homa Vof. 83 aëna R. L. Vof. Steph. al. ad 7. 214. 84 aëna Dan. Fabr. *αἶνα* Fuld. 85 postquam se laverunt L. R. Vof. Steph. al. & aëna reliqua. 86 sum Dan. Steph. Fabr. *Maccenas tibi sum* in Horatio legitur. 87 forte, a convivendo. ut notum est ex Cicerone de Senect. 13. 88 discumbentes, nam olim sedentes vesci consueverant, reliquis omissis ad 7. 215. Fabr. qui addit, & fugatos & occisos. sed L. R. Vof. Steph. & al. habent, discumbentes, ut hoc loco, & fugatos & occisos. reliqua debentur Fuldens. 89 *Albionis L. sedilcom* Adonis Vof. R. infr. ad 7. 460. melius genitivo jungi ait. vide quae diximus ad Quintil. de inst. Orat. IX. 3. pag. 799. BURM. 90 aëna L. R. Vof. Steph. al. ad 7. 216. Dan. & Fabr. omittunt, *sane veteres.* & deinde non habent. *Et ar-*
mentalis &c.

Postquam exempta fames epulis, mensaeque remotae,
Amisissos longo socios sermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii: seu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.

220 Prae-

SERVIL

216. POSTQUAM EXEMPTA FAMES. Cautē in moestitia cibis famem exemptam dicit, id est, fugatam, ⁹¹ non ad affluentiam quaesitam. ⁹² [Homerus Iliad. A. 469. *Αὐτὰρ ἰαὶ πρὶν, & ἰδρὺν ἰὲ ἵππον ἴτρο.*] MENSAEQUE REMOTAE. Quia apud majores ipsas apponebant mensas pro discis: unde est XIII. 283. *Et mensae grata secundae.* Duas enim habebant mensas; unam carnis, alteram pomorum. [Sane aliquando inducit luxuriosas epulas inf. 723. *Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae.*] AMISSOS. Non re vera, sed ut illo tempore putabant.

218. [SPERMQUE METUMQUE. *Spes bonorum, metus malorum; & ideo subiunxit: Seu vivere credant, Sive extrema pati.* Et hoc loco seu, pro utrumne. Et quidam commodius distingui putant: *Spemque metumque inter*, & sic subiungunt: *Dubii seu vivere credant.*]

219. EXAUDIRE VOCATOS. Aut subaudimus deos, & quasi conquestio est, quod non ⁹³ flectantur precibus. ⁹⁴ [Aut quod illi mortui sint: aut a pereuntibus vocatos, non exaudire.] Aut certe hoc dicit: non solum perisse eos, sed nec sepulturam habere ad quam vocentur. Novimus enim quod mortuorum umbrae ad sepulchra vocabantur, ut est III. 303. *Manesque vocabat Hectorum ad tumulum.* Et est figura, ab eo quod praecedit, id quod sequitur: quia post facta sepulchra manes vocantur, [ut in tertio 67. *Animamque sepulcro Condimus, & magna supremum voce ciemus.* Post nomen enim defuncti tertio vocatum, dicebatur *vale, vale, vale*: Aut certe in ea parte sitos, ut nec vocati exaudiant: quia fuit & alius mos, ut eos, qui in aliena terra perissent, vocarent, ut est: *Et magna manes ter voce vocavi.*]

VARIORUM

Ibid. DIRIPIUNT. *Deripiunt*, non *diripiunt* be-

ne codex secundus ex Rottendorphianis. Monitum Aeneid. x. 473. & ita Gifanius Ind. Lucret. in *deripere*. caeteri, quod mireris, mendose *diripiunt*. etiam Nonius in *Tergora*. HEINS. Distinguere mallem *praedae accingunt, dapibusque futuris tergora deripiunt costis* &c. ut tergora dapibus, id est, ut inde dapes parentur, deripiant. BURM.

212. VERIBUSQUE. Vid. ad lib. v. 103.

213. FLAMMASQUE. *Flammisque* Hugonius. quod dictum esset, ut *velis ministrare* & similia. vid. lib. vi. Aen. 302. & quae diximus ad Valer. Flac. III. 38. *litoreque aena* Montalbani. BURM.

214. VIREs. *Animos* Sproctianus: ex y. 202. repetitum. *per herbas* unus Heinii. *renovant* Vossian.

215. PINGUISQUE FERINAE. In secundo Moretano subiungitur proxime *munere*, addita glossa, *Hemistichium*. ut sit unus ex iis versibus, quos imperfectos Maro reliquit. *munere* occupat locum integri versus.

— *pinguisque ferinae Munere.*

sed nihil est mutandum: amat nimirum casus secundos Maro: sic XII. 280. *Nec veterum memini laetorve malorum.* Apposite Statius III. Theb. 472. *Addere consilium volucresque implere futuri.*

Achill. II. 247.

Mittitur Haemoniam, magni qui Pelea facti Impleat.

quod minime mutandum. Livius lib. xxv. *brevi tempore totam Siciliam implevit nominis sui.* Pro- ducit hunc Maronianum locum Arustianus Messius, ubi *implere* cum secundo nonnunquam casu conjungi docet. producit & Carisius & Nonius Marcellus eam in rem. apud Lucret. v. 1161. *Ararum compleverit urbes.* apud Plautum Menaech. I. v. 3. *implevit me flagitii & formidinis.* HEINS. *Ferinae* Rottendorf. primus: *ferinae* scilicet carnis. vid.

⁹¹ non affluentiam L. Vof. non adfluentia R. ⁹² defunt L. R. Vof. Steph. Dan. ⁹³ flectuntur Dan. ⁹⁴ defunt L. R. Vof. Steph. al. sed Dan. & Fabr. habent priora aut quod illi mortui sint. reliqua adfuta ex Fuldenſi. sed *percutibus* luſpectum eſt. forte a *praetercuntibus*, qui ſolebant tumulos praetercuntes manes vocare Turneb. xxvi. Adv. 23. explicat, illos non vivere, quia mortuis nullus audiendi ſenſus eſt. unde Nanſus explicabat, ut non poſſint exaudire, licet vocatos: quo- ſelect proverbium *inclemente Hylam*. BURM.

220 Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: quum Juppiter aethere summo

De-

SERVII.

220. PRAECIPUE PIUS. ⁹⁵ Praeter omnes, quasi aliis magis pius: [ACRIS. Fortis, alias velocis. Quidam *acrem*, in unamquamque rem vegetum ac nimium tradunt.] ORONTI. Pro, *Orontis*, ut sup. 30. *Immitis Achilli*. [Vitavit *ἰμιοειδέων*.]

221. [NUNC AMYCI. ⁹⁶ In Quinto 374. hujus meminit: nam *Amycus* & *Lycus* cum *Oronte* videntur periisse.] SECUM. Propter socios, ut supra: *Spem vultu simulat*.

222. [FORTEMQUE GYAN, FORT, &c. ut merito requirantur ac desiderentur.]

223. [ET JAM FINIS ERAT. ⁹⁷ [Vel epularum, vel famis, vel malorum.] Ex quo Jupiter in caelo ita constitit, ut Libyam respiceret; vel certe finis] fabularum, vel diei: sequitur namque paulo post: *Aeneas per noctem plurima volvens*. Et sciendum est, Virgilium non semper dicere ortum vel occasum diei; sed aut intellectui relinquere, ut hoc loco: aut negotiis tempora significare: est autem poetica ⁹⁸ καλλωπισία, non omnia exprimere: unde Horatius in Arte poetica 133. *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres*. Quamvis plerique de translatione Graecitatis hoc ⁹⁹ assentant dictum. Homerus sane ista contemnens, tempora universa describit. CUM JUPPITER AETHERE SUMMO DESPICIENS. *Oeconomiam* istam secundum mathesin videtur ordinasse Virgilius: nam ⁹⁹ * Jove in altitudine sua posito cum *Venere*, ⁹⁹ * significatur, quod per mulierem aliqua foelicitas possit evenire. Ergo quoniam Aeneas in partem regni ⁹⁹ * admittetur a Didone per occasionem conjugii: idcirco ⁹⁹ * haec poeta praemisit. Sane & illud animadvertendum, quod peritissime dixit, tristorem *Venerem* ⁹⁹ * fuisse *gum* Jove; ex quo significat exitum uxoris infelicem futurum: nam

utique se Dido interemit. Quod autem Mercurium facit ⁹⁹ * a Jove defluentem ad occasum descendere, id est, ad ima terrarum: ostendit ⁹⁹ * amicitias quidem fore, sed minime diuturno tempore ⁹⁹ * permanere. Illud etiam ⁹⁹ * Mathematici dicunt: *Venere* ⁹⁹ * in Virgine posita misericordem foeminam nasci; atque ideo Virgilius fingit, in habitu virginis venatricis *Venerem* occurrisse filio: quod & misericordem postea reginam probavit Aeneas, & in venatione cum ea permixtus est. AETHERE SUMMO. Qui summus est: & proprium, ⁹⁹ * [& perpetuum] aetheri epitheton dedit: quia omnibus superior est.]

VARIORUM.

vid. ad Petron. cap. LVI. Valer. Flac. III. 569. *captaeque dapes auxisse ferina*. BURM.

216. EXEMPTA. *Excepta* Zulichemii a manu prima. *epulis exempta fames* Oudarti. *extincta fames* Hamburgenfis prior.

217. REQUIRUNT. Exquisite elegantiae verbum. ut enim quaerimus absentes, quos desideramus vehementer, & non invenire dolemus; (vid. ad Ovid. II. Met. 239.) ita *requirere* est, ut explicat Asconius ad Divinat. Ciceronis cap. ult. *sentire amissum*. ut *nihil requireret* est, non sentiet sibi deesse aliquid, ex rebus, quas numquam habuit. & hinc Hottomannus explicat recte illa pro L. Manil. cap. II. *quibus amissis & pacis ornamenta, & subsidia belli requireretis*. & cap. XXII. *urbes jam locupletes ac copiosae requiruntur*. praeterea iteratos questus & doloris testes vocis particulam illam *re* in compositis indicare notavimus ad illa Valerii Flac. II. 145. *notis quem tu fictaque requiris*. Sil. XV. 283. *Haec, atque his paria alterno ser-*

⁹⁵ praeter omnes quasi plus L. Vof. sed, pius R. & Fuldenf. inter omnes Steph. Dan. ⁹⁶ sed ille diversus ab hoc Amyco fuit. ⁹⁷ vel fabularum vel diei. namque &c. L. Vof. Steph. Fabr. al. vel diei, tantum R. fabularum vel diei Dan. refi- qua ex Fuldenf. ⁹⁸ Καλλωπισία L. Callophisia R. Vof. Καλλωπισία, id est exornationis ratione non omnia exprimere Fabr. Corradus non intellexisse verum Horatii Servium putat, aut haec addita a sciolo & delenda esse. quae inter *exprimere* & *Homerus* interponuntur. ⁹⁹ assenserant L. ⁸⁹ * Jupiter i. a. s. posito. vide de his Steph. in dissert. de Criticis p. 95. ⁹⁰ * significat R. ⁹¹ * admittatur Fabr. al. ⁹² * poetica L. hoc poetice Fabr. al. ⁹³ * esse Vof. ⁹⁴ * Jove despiciente ad L. ⁹⁵ * inimicitias Dan. ⁹⁶ * deest L. ⁹⁷ * lectum est, & Mathematici d. Fabr. al. ⁹⁸ * in virginem R. Vof. ⁹⁹ * deest L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al.

Despiciens mare velivolum terrasque jacentis,
 225 Litoraue, & latos populos, sic vertice coeli
 Constitit, & Libyae defixit lumina regnis.

At-

SERVII.

224. DESPICIENS. Deorsum aspiciens, sicut *aspiciens* sursum aspiciens. Notandum sane, quia, si *aspiciens* dixerimus, diligenter inquirens significamus, sicut *deduco* & *diduco*: nam *deduco* est prosequor: *diduco* vero, divido. VELIVOLUM. Duas res significat, & quod velis volatur, id est, transeat, ut hoc loco, & quod velis volat, ut Ennius: *Naves velivolas*: quod & proprie dixit: & est ista reciproca * metaphora navium & avium. Legimus enim III. 520. *Et velorum pandimus alas*: & contra de apibus IV. Georg. 59. *Nare per aestatem liquidam*: quum natatus navium sit, alae vero avium. Et sciendum est, esse reciprocas translationes: & partis unius. JACENTES. Aut in longum expositas, aut proprium epitheton est terrarum: * nam cum caetera elementa mobilia sint, sola terra stabilis est; unde & *bruta* dicitur. [Alibi: *Tantum campo jacet.*] ? [Aut *jacenter*, inferius positas: sunt enim omnium infimae elementorum.]

225. LATOS POPULOS. Cum *populos* numero plurali dicimus, urbes significamus: cum vero *populum*, unius multitudinem civitatis intelligimus: [ut sup. 21. *Populum late regem belloque superbum*: de Romano enim intellexit.] ? Sic. Id est, ut ista conficeret.

226. ET LIBYAE DEFIXIT LUMINA REGNIS. 10 Pulchra prooeconomia est, id est, dispositio carminis. Vituperabile enim fuerat, si ex abrupto transitum faceret, quod in nono fecit *Y. I. Atque ea diversa penitus dum parte geruntur*: quae res tamen excusatur uno sermone: *Atque ea*, id est, 11 eodem tempore, quod est interpositum. Nunc vero bene transit, quia inducit Jovem, & de rebus humanis cogitantem, & Africam respicientem, ad quam venire Troiani. Unde honestus color

est, ut Venus adeat Jovem, timens ne Romana fata Carthagini 12 concedat: felix enim eventus sequitur loca, quae respexerit Juppiter: unde in secundo ait 690. *Aspice nos: hoc tantum.* Et alibi X. 473. *Atque oculos Rutulorum rejicit arvis: ubi erat futura victoria.*

VARIORUM.

sermone requirunt. & hoc *longus* ille sermo significat, saepe de eadem re iteratus inter Aeneae socios. ut in alia re Ovid. II. ex Pont. IV. II. *Saepe citae longis visae sermonibus horae.* hic vero tristes & lamentabiles erant sermones, qui aliter post caenam erant laeti & alacres, de variis rebus libentiam testantes, ut inf. 725. post coenam Didonis: & ut Augustus convivas ad *communes sermones* *Chilaritatem* provocare solebat, teste Sueton. cap. LXXIV. vid. ad Petron. cap. XXXIX. BURM.

218. CREDANT. *Credant* Mentelanus prior. sed Reg. Leid. & alii, & Ed. Junt. & aliae distinguunt post *inter*: *Dubii f. v. L. seu extrema* unus Heinssii & Parthas. seu *jam exaudire* Pugerianus. haec vero materiam longi sermonis continent. BURM.

220. ORONTI. *Orontei* Catroetus edidit. *Orontis* plures MSS. & Ed. Venet. vid. sup. *Y. 30.* & alibi.

221. CASUM. *Casus* Leidenfis & Sprotianus. *Amici* nonnulli. *tunc Anthei* Hamburgensis prior.

222. LYCI. Atqui ille memoratur etiam lib. IX. 556. quem eundem esse credit Corradus.

Ibid. CLOANTHUM. Libri castigiores aspirationem non agnoscunt in hoc nomine, quotiescumque apud Maronem occurrit, occurrit autem frequenter. HEINS. *Cloanthum* Leidenfis. *Giam* multi. *Giam* Leidenfis.

223. JUP-

1 qui & L. Vof. R. Steph. *naves velivolas* recte dici, sed explicationem maris, quod *velis volatur* esse ineptam, nec reperiri in MS. suo testatur Corradus. 2 translatio L. Vof. R. Steph. Fabr. al. est recipi. Metaphora Dan. 3 esse & partis L. Vof. R. 4 nam caetera c. m. sunt Basil. & Fabr. qui *nam* omittit: cum c. e. m. sunt Steph. & Dan. 5 *bracca* L. *bruta* dicuntur Steph. Dan. Fabr. male: de sola enim terra, non feris agitur: & forte respicit Horatium, qui *brutum tellurem* dixit I. Od. 34. ubi vide Scholiaffen. BURM. 6 haec ex Fuldenfi. sed legendum, *tantum campi jacet* ex III. Georg. 243. 7 defunt L. R. Vof. Steph. 8 defunt L. R. Vof. Steph. Dan. 9 quid est *scilicet* id L. R. Vof. 10 deest L. R. Dan. vide Steph. diss. de Criticis p. 98. 11 eo tempore Dan. in Vossiano hic erant quaedam omissa & turbata admodum. 12 concedant Steph. Dan. Fabr. quod praefert, id est, ne vincantur fata Romana a Carthaginensibus, de quo egi ad Ovid. a Ep. 28. ubi locus ex Val. Flac. I. 553. adductus hoc confirmat, *magis Asiam concedere satis.* BURM.

Atque illum talis jactantem pectore curas
 Tristior, & lacrimis oculos suffusa nitentis,
 Adloquitur Venus: O qui res hominumque defūmque
 230 Aeternis regis imperiis, & fulminae terras,

Quid

SERVII.

227. TALKS. De rebus humanis. JACTANTEM PECTORE CURAS. Nunc secundum Stoicos loquitur, qui deos dicunt humana curare: interdum secundum Epicureos, poetica utens licentia: ¹³ [unde illud VIII. Ecl. 35. *Nec curare deum credis mortalia quæquam.*]

228. TRISTIOR. Comparativum pro positivo posuit. Quando enim *tristis est Venus*, ut nunc *tristior* diceretur? [Sic Sallustius fragm. incert. *Ipsam mare Ponticum dulcius quam caetera.* An modo tristior, cum & ante propter Aeneam foret tristis esse, Tristior pro laetitia Venus dicitur.] OCULOS SUFFUSA NITENTES. ¹⁴ Nitidos oculos lachrymis perfusos habens. Et est figura, quae fit, quotiens participio praeteriti temporis a passivo, jungimus casum accusativum, ut: *Dejectus animam, moesta vultum.* Dicendo autem *nitentes*, expresseit nimiam etiam in lachrymis pulchritudinem; sicut de Euryalo 5. 343. *Lachrymaeque decurrit.*

229. [O QUI RES HOMINUMQUE, &c. Graviter coepit: non enim ait, o genitor, & est tota orationis intentio, iniuste vexari a Junone Trojanos.]

230. [AETERNIS REGIS IMPERIIS. Haec commemoratio potentiae Jovis, quasi ad invidiam posita est; hoc est, qui omne potes, contra te haereticis, &c.] ¹⁵ superflue volunt quidam REGIS ad deos referri, TERRES ad homines: nescientes ¹⁶ majoris esse potestatis, idem posse circa deos, quod circa homines. ET FULMINE TERRES. Non sine causa adjecit TERRES. Est enim fulmen, quod terreat, ¹⁷ est quod afflet; ut II. 649. *Fulminis adflavit ventis.* est quod puniat, ut IV. 25. *Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras:* peremptorii autem fulminis late patet significatio: est, quod ¹⁸ praesagit, ¹⁹ [ut I. Ecl. 17. *De coelo saevas memini praedicere quercus.*] [Poetarum autem consuetudo est, proprie semper, cum

Jovem nominarunt, & fulmen adjungere, ut XII. 200. *Audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit.* Et ante IV. 208. *Genitor cum fulmina torques.*]

VARIORUM.

223. JUPPITER. Duplici litera scribitur antiqua consuetudine. ut in nummo argenteo Neronis JUPPITER CUSTOS. & antiquo auctoris incerti epigrammate.

*Juppiter astra, fretum Neptunus, tartara Pluto;
 Regna paterna tenent, tres tria, quisque suam.*

FABRIC.

224. DESPICIENS. *Respiciens* Bigotii. *dispicens* primus Moreti & Leidenis. a manu prima. *prospiciens* Zulichemii & Pugetianus. sed *despicens* Macrobi. VI. Sat. 5. *latentes* Hamburgensis.

Ibid. VELIVOLUM. Mare *velivolum* dixit, mutatus a Livio Andronico ex Helena Tragoedia, unde etiam sumpsit Lucretius. sed Livii versus ita apud Macrobiū legitur lib. VI. 5.

Tu qui permensus ponti maria alta velivola.
 Lucret. lib. V. 144.

Tum mare velivolum florebat propter odores.

URSIN.

225. SIC. *Auras* Homerus. NANSIUS. Pro sic temere, ut Horat. II. Od. XI. 14. forte, sine certo consilio eas in primis terras inspicendi. vid. Donat. ad Terent. Andr. I. II. 4. BURM.

226. REGNIS. *Terris* Pugetianus.

228. TRISTIOR, ET LACRIMIS OCULOS. *Tristior atque oculos lacrimis suffusa.* Priscianus libr. III. & Alcuinus in Grammatica. sed pro vulgata stant Consentius & Macrobi. IV. Saturn. I. HEINS. *Offusa* citat Servius inf. ad 9. 482. tales lacrimas Stat. II. Theb. 234. *honestos imbres* vocavit.

229. ALLOQUITUR VENUS. Mediceus & alii vetustiores *Adloquitur* passim exhibent. & sane in nominativis antiquis Neronis, Trajani, Hadriani ac alii

¹³ defunt L. R. Vol. Steph. Dan. ¹⁴ deest L. ¹⁵ superfluo L. R. Vol. Steph. Dan. Fab. al. ¹⁶ quis m. potestatis est L. Vol. R. id posse L. ¹⁷ est quod afflet, est, quod puniat, cujus rei late patet significatio Poëtarum &c. Fuld. ¹⁸ praesagit L. R. Vol. ¹⁹ defunt L. R. Vol. Steph. Dan.

Quid meus Aeneas in te committere tantum,
 Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
 235 Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucris,

Qui

S E R V I I.

231. MEVS. Subaudi filius, [quasi per me tibi conjunctus, & sic subaudis filium,] ut *Ajasis Oilei*,²⁰ ut supra dictum est: IN TE. Modo, contra te, alibi pro significat, ut inf. 304. ²¹ *Quietum Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.* Id est, pro Teucris.

232. QUID TROES POTUERE. [Hoc est, qui Grajis pares non fuerunt, in te aliquid possunt. Et est] Argumentum ab impossibili, ut alibi inf. 529. *Non ea vis animo.* Et est validius quam a voluntate: plus enim est non posse, quam nolle. TROES autem nominativus erit *Tros*. Et haec breviter scienda regula est, quia omnia nomina monosyllaba Graeca, quae in Latinum sermonem transeunt, tertiae²² tantum sunt declinationis, & tam Latine, quam Graece declinari possunt, ut *Tros Trois*, & *Troos*, *Pan Panis*, & *Panos*, ut VIII. 344. *Arcadici dictum Panos de more Lycae.*

233. OB ITALIAM. Ne ad Italiam²³ perveniant, toto orbe pelluntur.²⁴ [Atqui in Africa sunt; sed si diligenter requiras, etiam inde pelluntur:] ait namque inf. 540. *Hospitio prohibemur athenae.*²⁵ [Sane multi *Ob Italiam*, juxta Italiam antiquo more dictum accipiunt, ut sit: pars orbis clauditur, quae circa Italiam est: *ob* enim veteres pro *juxta* ponebant. Plautus in Milite: *Nunc scio mihi ob oculos caliginem obstitisse*: potest etiam *ob*, *ante* intelligi; aut *ob*, *propter*, Terentius Adelph. V. IX. 4. *Quodnam ob factum*: aut *ob*, *circum*, ut XII. 865. *Turni se pestis ob ora*: quasi circa Italiam errent, & in eam pervenire non possint: significat *ob* & *contra*, ut: *Obstat & obloquitur.*]

234. CERTE HINC ROMANOS. Atqui nusquam hoc legimus, sed per silentium intelligimus, ut superius de Junone, *audierat*.²⁶ [OLIM FORE. Aut

olim fore, & futuri temporis est; aut *olim pollicitus*.] VOLVENTIBUS. Volubilibus. Et est participium pro nomine. *Volvens* enim est, qui volvit: *volubilis* autem qui²⁷ volvitur. Anni autem volvantur,²⁸ non volvunt, ut est II. Georg. 402. *Atque in se sua per vestigia volvitur annus.*²⁹ [Alii, quod deficit lingua Latina participio praesenti passivo, praefens activum positum volunt, ut I. Georg. 163. *Volventia plaustra*: & I. Georg. 74. *Siliqua quassante legumen*: quae quassetur.]

235. FORE. Futuros esse. Et est de verbis defectivis. REVOCATO. Dicendo *Revocato*, ostendit Italiam, unde Dardanus fuerat. A SANGUINE TEUCRI. Teucrum pro Dardano posuit. Dardanus enim de Italia profectus est; Teucer de Creta:³⁰ [Et hic usurpavit:] quia solent poëtae nomina de vicinis provinciis, vel personis usurpare, ut I. Georg. 89. *Domitus Pollucis habenis Cyllarus*: cum Castor equorum domitor fuerit. Item IV. Georg. 15. *Et manibus Progne pectus signata cruentis*; pro Philomela. Item *Didonem* dicit *Sidoniam*, cum sit Tyria, a loci vicinitate. Item VI. Ecl. 74. *Quid loquar aut Scillam Nisi?* quum Phorci fuerit. Et sciendum, inter fabulam, & argumentum,³¹ & historiam, hoc interesse: quod fabula est dicta res contra naturam, sive facta, sive non facta; ut de Pasiphaë:³² Historia est quicquid secundum naturam dicitur, sive factum, sive non factum; ut de Phaedra.³³ [Argumentum, ut sic diffiniam, est res ficta, quae tamen fieri potest, ut sunt argumenta Comoediarum.]

V A R I O R U M.

aliorum frequenter invenias ADLOCUTIO. nusquam ALLOCUTIO. praeterea malim, *hominumque deo-*

²⁰ ut ante diximus R. Vof. L. Steph. Fab. al. sed desunt Dan. ²¹ *benignam Accipit* Fabr. *benignum a. i. T. a. mentemque benignam* Steph. ²² desunt Dan. ²³ veniant Vof. ²⁴ desunt Vof. ²⁵ haec ex Fuldenf. sed Dan. & Fabr. hoc modo; *Juxta Italiam* antiquo more dictum accipiunt. *Ob* enim veteres pro *juxta* ponebant, aut *ob* propter. Terentius *Quodnam ob factum*. aut *ob*, *circum*, ut *Turni se pestis ob ora*. quasi circa. aut *ob* contra, ut *obstat & obloquitur*. reliqui Mff. & Edd. haec ignorant. ²⁶ *olim fore* & est futurum Dan. Fabr. ²⁷ volvitur habiliter Dan. ²⁸ qui non Vof. ²⁹ desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ³⁰ desunt iisdem. ³¹ hoc est historiam L. Vof. R. Steph. Dan. ³² historia est argumentum Fuld. ³³ desunt L. Vof. R. Steph.

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. Quae te, Genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojae tristisque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.

240 Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?

An-

SERVIL.

236. OMNI DITIONE. Melius *Omni*, quam *omnis*: ut significet, omni potestate, ³⁴ pace, legibus, bello.

237. POLLICITUS. Pollicemur sponte, promittimus rogati. QUAE TE GENITOR SENTENTIA VERTIT? ³⁵ [*Quae*, pro, *cujus*, aut qualis. Et] verecunde agit Venus: nec enim conveniebat, ut aperte contra uxorem ageret ³⁶ [apud maritum:] unde & similiter respondet Jupiter: *Neque me sententia vertit*.

238. Hoc. Hac re, ³⁷ [propter hoc, quod sciret Aeneae focos imperaturos.

239. FATIS CONTRARIA FATA. Utrum fatis bonis in praesentibus.] REPENDENS. Compensans. Et est translatio a pecunia, ³⁸ [quae appendebatur.]

240. EADEM. Similis, qualis ab initio fuit; ut ostendat nec longitudinem temporis prodesse Trojanis.

241. FINEM. Ac si diceret, non regnum quaerimus; sed finem laborum.

VARIORUM.

deorumque. HEINS. Idem obiter, ut jam ab aliis observatum, monuit Cl. Bentlejus ad Horat. I. Od. XII. 14. & vitium hoc ex compendio scripturae *deum* pro *deorum* provenit, idque clarum est infr. 332.

Ignari hominumque locorumque.

ubi *locumque* in scriptis. vid. lib. II. 745. BURM.

230. FULMINE TERRES. Servius hic quatuor ponit fulminum genera. sed libr. II. 649. tria

tantum, & Plinius lib. II. cap. 51. plura tradit, sed tria tantum describit. Imitatus Aristotelem III. Meteor. NANSIUS. Vid. Dissert. de Jove Fulgerat. cap. IV.

231. MEUS. Ut II. Aen. 511. *non si ipse meus nunc adforet Hector. quod Diomedes. sed quid Nonius in committere*. BURM.

233. CUNCTUS. Hic pro totus, ut ita *cuncta Graecia* Cicer. pro Archia cap. 3. quod mutari non debet. *cuncta Cyclas* Sil. Ital. IV. 247. vid. Heinf. ad Claud. Bell. Get. 372. *cluditur* etiam Gudianus. BURM.

234. CERTE HINC ROMANOS. *Tò hinc* abest a secundo Moretano. HEINS. *Certe in Romanis Zulichemius* a manu prima. *certe hic* Venetus.

235. REVOCATO SANGUINE. Ita primus Moretanus, Gudianus & Mentelianus prior, cum aliis nonnullis, omisso *et a*: male: nam Priscianus citat ter quaterque hos versus, ut nunc leguntur, *certe hinc, & a sanguine*. HEINS. *Revocato sanguine* Juntina editio. & codices Francianus, Dorvil. Leidenf. & in Parrhafiano praepositio deleta erat. sic inf. 626. *a stirpe* & *stirpe* alii. vide supra ad v. 17. & alibi. BURM.

236. DITIONE. *Dicione* omnes vetustiores. HEINS.

237. QUAE TE. Verecundiam hic Veneris laudat Servius: quam non observasse Dianam apud Homer. Iliad. Φ. 512. notabat Cl. Dorvillius.

238. OCCASUM. *Casus* Bigotianus. *casum* Codex Graevianus, Oudartii quartus, Moretanus, & Leidenf. unus. sed sequitur *tot casibus*.

239. CONTRARIA FATA. Vid. ad lib. IX. 136.

242. E-

³⁴ id est pace L. Vof. R. Steph. potestate. ut omni potestate, pace &c. Fabr. al. ut om. pot sit, pace &c. Bass. ³⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. pro eas & qualis Dan. *quae* pro eas aut qualis Fabr. ³⁶ desunt R. ³⁷ desunt R. L. Vof. Steph. ad *repndens*. ³⁸ desunt iisdem & Dan. & al.

Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superate Timavi:

245 Un-

S E R V I I.

242. ANTENOR POTUIT. ³² [Capto Ilio Menelaus, memor se & Ulyxen beneficio Antenoris servatos, cum repetentes Helenam ab eo essent suscepti, ac pene a Paride aliisque juvenibus interempti essent, parem gratiam reddens inviolatum dimisit; qui cum uxore Theano & filius Helicaone & Polidamante, ceterisque sociis in Illyricum pervenit, & bello exceptus ab Euganeis & rege ⁴⁰ Veleo, victor urbem Patavium condidit: id enim responsum acceperat, eo loco condere urbem, quo sagittis avem petisset: ideo ex avis petita auspicio, ⁴¹ Patavium nominatum. Hi autem duo Trojam prodidisse dicuntur secundum Livium: quod & Virgilius per transitum tangit, ubi ait inf. 488. *Se quoque principibus permixtum agnovit* ⁴² *Achivis.* Non sine causa Antenor posuit exemplum, quum multi Trojanorum evaserint periculum: ut Capys, qui Campaniam tenuit; ut Helenus, qui Macedoniam: ut alii, qui Sardiniam secundum Sallustium; sed propter hoc, ne forte illud occurreret, jure hunc vexari, tanquam proditorem patriae. Elegit ergo similem personam: ⁴³ Et excusat Horatius, dicens Carm. secul. 41. *Ardentem sine fraude Trojam*: hoc est, sine prodicione: quae quidem excusatio non vacat: nemo enim excusat nisi rem plenam suspicionis. Sisenna tamen dicit solum Antenorem prodidisse: quem si velimus sequi, augemus exemplum. Si regnat proditor, cur pius vagatur? Ob hoc autem creditur Antenor Graecis patriam prodidisse, quia, ⁴⁴ [sicut superius dictum est, & auctor reddendae Helenae,] & legatos, ⁴⁵ qui propter Helenam venerant, suscepit hospitio, & Ulyxen ⁴⁶ mendici habitu agnitum, non prodidit. [POTUIT. Plus est, quod dixit *potuit*, non ⁴⁷ meruit. ⁴⁸ [ELAPSUS. Invidiose noluit dicere dimis-

sus, sed *elapsus*.] *Achivis*; ab Achaë Jovis & Pithiae ⁴⁹ filio.]

243. ILLYRICOS PENETRARE SINUS. Antenor non Illyricum, neque Liburniam, sed Venetiam tenuit: ideo autem Virgilius dicit, *Illyricos sinus*, quod inde venit quidam ⁵⁰ Henetus rex, qui Venetiam tenuit, a cujus nomine *Venetiarum* dictam, posterius *Venetiarum* nominaverunt. *Tutus*. Ideo tutus, quia Rheti Vindelici ipsi sunt *Liburni*: saevissimi admodum populi, contra quos missus est Drusus. Hi autem ab Amazonibus originem ducunt, ut etiam Horatius iv. Od. 4. dicit: *Quibus Mos* ⁵¹ *unde ductus, per omne Tempus Amazonia scuri Dextras obarmet, quaerere distulit.* Hoc ergo nunc ad augmentum pertinet, quod ⁵² tutus etiam inter saevos populos fuerit.

244. FONTEM TIMAVI. Arnant poetae rem unius sermonis circumlocutionibus dicere, ut pro *Troja*, dicant *urbem Trojanam*, pro ⁵³ *Butbroto*, *arcem Butbroti*: sic & modo pro *Timavo*, ait *fontem Timavi*. Et paulo post, *urbem Patavi*, id est, *Patavium*. ⁵⁴ [SUPERARE. Nauticus sermo. Lucilius: *Promontorium remis superamus Minervae*.]

V A R I O R U M.

242. ELAPSUS. *Delapsus* alter Hamburgensis & Francianus. cur vero Antenor potius, quam Heleni aut Capys exemplum elegerit Virgilius, disquirat erudite Corradus. & falli Servium, qui ait Livium proditores patriae fecisse Aeneam & Antenorem. vide & Glareanum ad Livii i. i. Corradus etiam forte Livium Andronicum a Servio intelligi conjicit. BURM.

243. PENETRARE. Servius accusatur a Corrado,

39 desunt L. Vof. R. Steph. al. 40 Veleo * victor Dan. 41 Patavium Dan. nominatum * cui seueritatem Hellenae ne victor rediret, gladio peremit. sed hic non sine causa &c. Fuld. 42 deest R. Vof. 43 hic interferuntur. Hi enim duo &c. usque *Achivis* in L. R. Vof. Steph. al. quae repetunt iterum Dan. Fabr. 44 desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 45 ob hoc venientes suscipiebas Fuld. 46 in Mendici L. Vof. R. Steph. Fabr. al. cognitum etiam Steph. Fabr. 47 meruit Dan. 48 desunt Dan. 49 deest Fuld. 50 Benetus, & mox Benetiam L. Enetus Vof. Aenetus & Aenetiam Dan. vid. Cluver. etul. pag. 129. 51 inde deductus Fabr. al. unde deductus apud Horatium legitur. de absorptum a praecedentis unde ultima syllaba. 52 tutus est e. i. s. populos L. R. Vof. Steph. sed Daniel tutus est, e. i. s. p. erat Dan. forte, etiam i. s. p. erat. 53 Butbroto R. Steph. & Butbroto Vof. qui & urbem Butbroti. & ita legitur 111. Aen. 293. 54 desunt L. Vof. R. Steph. al.

245 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva sonanti.

Hic

SERVII.

245. UNDE PER ORA NOVEN. Multi septem esse dicunt: quod si incerta fides est, finitus est numerus pro infinito. VASTO CUM MURMURE MONTIS. Tanta vi exit in mare, ut etiam resonet vicinus mons. Et sic dictum est, ut superius 55. *Illi indignantes magno cum murmure montis Circum claustra fremunt.* 56 [ET PER ORA TIMAVI. Usque ad initium fontis, hoc est, usque ad montem: *Timavus* autem in Histria est, inter Aquileiam & 57 Tergestum.

246. MARE. It quasi proruptum mare.] Amat Poeta rem historiae carmini suo conjungere. Varro enim hunc fluvium ab incolis 58 mare dicit nominari. PRORUPTUM. 59 Id est, effusum fluens. Et 60 melius *proruptum*, quam *praepruptum* 61 legere. Bene autem 62 definit, 63 quid est largus fons, solum mare. PELAGO. Aquarum abundantia. PREMERE. Populatur, vastat: 64 in illis enim locis accessus maris fit.] [Sane multi, *It mare proruptum*, &c., *Pelago premit arva sonanti*, hoc intelligi volunt: quod tanta est in illis locis accessus, quae dicitur maris, ut per ora Timavi, id est, usque ad initium fontis, mare 65 ascendat. Unde ait: *It mare proruptum, & pelago premit arva*: id est, aqua maris premit arva, hoc est, litora vicina cooperiat. Constat autem & in illo loco 66 accessus maris usque ad montem pervenire, & per omne litus Venetiarum mare certis horis & accedere, per infinitum, & recedere.]

VARIORUM.

do, quia Antenor negatur Illyricum aut Liburniam tenuisse, quum in Venetiam appulerit. sed immerito: non enim dicit *tenuisse*, id est ibi sedes posuisse, & ditione tenuisse, sed *penetrasse*, id est transivisse sinus Illyricos & regna Liburnorum. ut *comites penetrare* solet sumi. si dixisset *penetravit ad Illyricos sinus*, ut lib. VII. 207. IX. 10. & alibi, ibi substituisse indicaret. sed hic est, iter facere per Illyricos sinus. sic Flor. III. 4. *penetrare Rho-*

dopen & Caucasum dixit. Suet. Caes. LII. *Nave Thalamago paene Aethiopia tenuis Aegyptum penetravit.* qui utrumque & transire, & pervenire iungit, & LVIII. *per stationes hostium penetravit ad suos.* aliud ergo est *penetrare locum*, id est iter facere per locum, aliud *penetrare ad vel in locum.* BURM.

Ibid. TUTUS. Vid. Auctor. de Orig. Gent. Rom. cap. I.

244. TIMAVI. Vid. Alciat. Parerg. x. 10. & Lufim. Parerg. II. 8. NANSIUS. De Timavo dissertationem peculiarem scripsit Paulus Pincius, quae nunc legitur Tom. VI. Thesauri Italiae, & de qua egi in praefatione pag. 13. ubi de controversia illa, an Patavino agro, an Istriae sit adscribendus Timavus, auctores laudavi, qui possunt respici. BURM.

245. UNDE PER ORA. Haec de Timavo *παρὰ τοῦ ποταμοῦ* non admodum *εὐκρινὲς* videtur, quemadmodum nec illa apud Homerum translatio, qua Penelope utitur in Odyss. Δ. 708. quod Eustathius quoque interpretes animadvertit. URSIN.

Ibid. VASTO. *Magno* Parrhaf. ex y. 55. translatum. *cum vasto* alter Hamburgensis.

246. IT MARE PRORUPTUM. In editis scriptisque non paucis perperam *praepruptum mare* circumferri supra monuimus y. 104. pluribusque sententiam nostram adstruximus notis ad Claudianum II. Stil. 462. *proruptus nimbus.* apud Avienum Fab. XVI. HEINS. *Praepruptum* citat Senec. Quaest. nat. III. cap. I. *praepruptum* Ed. Venet. in *mare proruptum* Moret pr. & Francian. sed *proruptum* recte servatur. vid. ad Valer. Fl. IV. 507. & Drakenb. ad Sil. III. 51. Catoecus hic nimis magnifice Virgilium de Timavo, torrente potius, quam fluvio locutum credit, si distinctio vulgata servetur, ideoque de Timavo finem dicendi Poetam facere credit y. 244. & post *Timavi* maiore distinctione posita, reliqua *Unde per ora novem* non de Timavo, sed ipso sinu Adriatico, in quem novem flumina

55 vicinus mons personat. superius *Illy* Dan. non placet Corrado interpretatio Servii, qui non vicinum, sed illum montem, per quem exit fluvius, intelligit, & ut murmur fiat in ipso monte. 56 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Amat. 57 Tergestum Dan. Steph. 58 matrem maris, volebat Cluver. lib. I. Ital. pag. 194. sed male. nam adhuc in Germania & vicinis locis majores aquae & lacus maris, *Zeen* vocare solent. ut *Bodensee* &c. 59 aut idem effusum Fuld. 60 melius est Steph. Fabr. al. 61 deest Dan. 62 definit L. Vof. R. definit Steph. Fabr. al. 63 quod I. f. fit solum mare Fabr. al. 64 desunt L. Vof. R. Steph. al. maris * it Dan. 65 ascendit Fuld. 66 accessum Salmas. Exerc. Plin. pag. 204.

Hic tamen ille urbem Patavî, sedesque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troia. Nunc placida conpositus pace quiescit.

250 Nos,

SERVII.

247. ⁶⁷ HIC. Pro illic. TAMEN. Id est, etiam in loco difficili. URBEM PATAVI. Hoc est, Patavium. ⁶⁸ Patavium autem dictum, vel a Padi vicinitate: quasi Padavium: vel *ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ*, ⁶⁹ [quasi Petavium;] quod ⁷⁰ captato augurio dicitur ⁷¹ condita, vel quod avem telo petisse dicitur ⁷² Antenor, & eo loco condidisse civitatem. [Alii a palude Patina, quae vicina civitati fuisse dicitur, Patavium dictam putant. Sane Patavi minorem nominativo genitivum fecit, cum genitivus nunquam pauciores syllabas nominativo suo habere debeat: Patavium enim Patavii facit.] SEDESQUE LOCAVIT. Ex votis suis facit invidiam, dicens id concessum Antenori, quod ipsa ⁷³ desideret.

248. ET GENTI NOMEN DEDIT. Hoc est, quod ne victori quidem ⁷⁴ concederetur Aeneae: quod scimus a Junone esse ⁷⁵ profectum. [Sicut in XII. 824. ait: *Nunc Troas fieri jubeas Teucrosque vocari*: Et Jupiter ait 835. *Commixti corpore* ⁷⁶ *tanto*:] contra quam oblique loquitur, propter considerationem mariti: ⁷⁷ [ut ait 823. *Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troas fieri jubeas*.] Hi autem primis temporibus ab Antenore dicti sunt Antenoridae; [ipsum vero quidam dicunt ⁷⁸ Hectora se appellasse: aut certe nomen nobilitatem, vel dignitatem, ut II. 89. *Et nos ali-quod nomenque decusque Gessimus*.] ARMAQUE FIXIT. [Quasi non necessaria consecravit. *Figere* enim consecrare hic debemus accipere, ut III. 287. *Postibus adversis figo*:] ⁷⁹ hoc est, securus est; quia solent ⁸⁰ missi militaria sive gladiatura, quibus libet templis arma suspendere, ut Horatius I. Epist. I. 4. *Vejanus armis Herculis ad postem fixis*: ⁸¹ [et v. 360. *Danaïs de poste refixum*.] COMPOSITUS. ⁸² [Pro, compositus.] Syncope est: detraxit

enim de medio syllabam, ut VIII. 274. *Est pocula porcite dextris*.

VARIORUM.

mina exeunt, & per quorum ostia divisum mare redit cum magno sonore montium; & ferit terram fluctibus: illum vero esse locum, ubi Antenor posuit urbem & sedem, a Pado nimirum usque ad Aquilejam, & intimum sinum Adriaticum, qui ibi finitur, & ita redit a terra & novem fluminibus repulsus. sed haec omnia dura & coacta, quum aperte unde ad praecedens Timavi referri debeat. nec Timavus tam parvus rivus est, licet sit brevis cursus, ut Cluverius, qui egregie & operose de hoc fluvio egit lib. I. Ital. Antiq. cap. 19. Nam maris aestus intumescens, ejus aquae marinis admixtae ingentem dant sonitum, & velut mugitu saxi montis per complura ora prorumpit aestus, nec potest contineri alveo Timavi, sed adjacentia praeterea longe lateque inundat, ut oculatus testis adfirmat, & haec Virgilii verba exponit. *magnum* etiam ideo Timavum dici Ecl. VIII. 6. ostendit: quare hic mare & pelagus debet capi, vel de ipso mari per aestum intrante in novem ora Timavi, vel ipse fluvius debet intelligi, mare dictus a Poeta, ut Servius, Turnebus, Guellius, & alii capiunt, quia maris speciem tunc refert, & illa verba *pelago sonanti*, de ingenti illa copia aquarum, quae maris imaginem praesentat, explicanda. & hinc puto Ausonium Carm. XIV. de Burdigala vocare Timavum *aequoreum armem*. & ita noster de Benaco IV. Georg. 160.

Fluctibus & fremitu adsurgens, Benace, marino. ubi vide Fabricium. sic Silius Ital. v. 5. *effugiem in pelagi lacus*. & ita capiunt quidam illa Lucani III.

235.

67 HIC TAMEN hoc est L. Vof. R. hoc est etiam in hoc loco Steph. Dan. hoc est, in hoc loco Fab. hoc est & in h. l. Basil. 68 Patavium a. d. v. a. post vocem quasi Patavium Fuld. a Padi vicinitate, vel sicut supra dictum est * alii a palude palma, quae vicina civitatis est, quasi Padavium Dan. 69 id est a volando Fab. defunt L. Vof. R. 70 capto aug. L. Vof. R. 71 conditum Dan. Fabr. al. 72 deest L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. 73 desiderat L. Vof. R. Steph. Dan. 74 conceditur L. conceditur R. 75 profectum L. Vof. R. 76 tantum contra quae Fuld. 77 defunt L. Vof. R. Steph. Dan. 78 haec ora * ap. Fuld. 79 & hoc significat securus Fuld. 80 dimissi L. amissi R. amissa Vof. Steph. Dan. omissa Fabr. al. ego priorem lectionem veram puto: passim enim *dimitti* milites dicuntur. 81 defunt L. R. Vof. Steph. Dan. 82 defunt L. V. Vof. Steph. Fab.

250 Nos, tua progenies, coeli quibus adnuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italiam longe disjungimur oris.

Hic

SERVII.

250. NOS TUA PROGENIES. ⁸³ Sic loquitur, quasi una sit de Trojanis: [nam aliter sensus non procedit;] ⁸⁴ [aut quasi pariatu & ipsa, quod & filius, & bene:] ⁸⁵ *tua progenies*, propter Antenorem. Est autem Epexegetis, ut sup. 46. *Asi ego, quae divum incedo regina*. ANNUIS. ⁸⁶ [Licet ipsa dea sit, tamen sub persona Aeneae se posuit: bene autem *Annuit*:] quia nutu semper promittit aliquid Iuppiter, [ut IX. 106. *Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum*.]

251. NAVIBUS AMISSIS. ⁸⁷ [Cur, cum una navis perierit, ait *navibus*, aut invidiose dixit & exaggerat; aut quia adhuc aliae desunt; aut quia eas perisse non ignorat Aeneas.] INFANDUM. Pro *infanda* posuit, ut in VI. 21. ⁸⁸ *Miserum septena quotannis*. Item VII. 399. *Torruumque repente Clamat*, pro *torve*. Et est figura, quae fit, quotiens nomen pro adverbio ponitur, magis autem poetica est: in prosa aut rara, aut nunquam. Tamen hoc loco *infandum*, potest esse etiam interiectio dolentis. UNIVS. [Cautius, quam si dixisset Junonis, &c] hic *unius* produxit ⁸⁹ penultimam.

252. PRODIMUR. Multa quidem hic sermo significat; sed modo *porro damus*: scilicet ab Italia ⁹⁰ prohibemur. Et sciendum est, omnium auctorum esse consuetudinem, ⁹¹ res dubie positae in sequentibus explanare & plenius dicere, ut hoc loco: nam ⁹² quid sit *prodimur*, ostendit, dicens: ATQUE ITALIS LONGE DISJUNGIMUR ORIS. [LONGE. Maxime: non enim longe erant ab Italia, cum tempestate disiecti sunt.]

VARIORUM.

235. de Indo, *quaque ferens rapidum pontum*. ubi vide. & recte Servius explicavit, it *quasi* proruptum mare, ut Virgilium saepe loqui notavit idem Servius & alii, per ellipsin *tan veluti* vel *quasi*. ut mox §. 329. 384. & alibi. atque ita omnia plana satis esse

puto. Vulpus vero, qui nuper edidit triumphos Amoris, ad Catulli Carm. LXV. 1. 2. jungit it *proruptum* pro ad prorumpendum mare, & magnifice admodum se in hac explicatione iactat. sed utinam explicasset hanc phrasim *prorumpere mare*. nam fluvium in *mare* dici posse *prorumpere* equidem concedo, ut de Tiberino noster ait lib. VII. 32. sed *fluvius it ad prorumpendum mare*, nec lectum nec auditum puto, nec quid significet novi. nam tunc sensus deberet esse, fluvium non se prorumpere, sed evomere ipsum mare, in quod cum impetu illabatur: nisi velit intelligi praepositionem *it ad prorumpendum in mare*. quod si voluisset Virgilius, quomodo addere potuit, & *pelago premittit arva sonanti*, quod de inundatione sumendum Cluverius ostendit. si enim prorumpit in mare, non exundat, sed aquas exonerat in mare. lib. III. Aen. 572. *atram prorumpit in aethera nubem*, dixit quidem audaci & poetica locutione, ut Servius notat, nec posse nos dicere *prorumpo illam rem*, sed *nubes prorumpit*. Aetna vero potest dici *prorumpere nubem*, id est eructari, evomere fumosam & atram nubem, quia ex suis visceribus & cratere in coelum nubem emittit. non vero fluvius prorumpit, aut evomit mare, nisi capias eo sensu quo dixi, *mare*, pro ingenti copia aquae ipsius fluvii. *mare proruptum* vero est pro prorumpente se. ut ita *proruptus sanguis* apud Stat. II. Theb. 626. prorumpente, ubi male etiam *praeuptum* legitur. sed satis de his, pro modo notarum. BURM.

247. URBEM. *Urbes* Zulichemianus. *sedemque* Excerpta nostra. *hic ille*, Antenor scilicet, Cerda de *Patavi*, vide Noris. ad Cenot. Pisan. diss. IV. cap. II. §. 2. *Patavi urbem* Dorvil. BURM.

249. TROIA. *Troica* Zulichemius, Hamburg. primus & Menagii alter, qui etiam *cum placida c. p. quievit*. vid. sup. 119. dubium autem an obierit. nam & sepultum Antenorem quidam volunt

⁸³ sic loquitur q. paritur e. i. q. e. f. e. b. *Tua progenies* propter Antenorem. est autem Epex. Dan. ⁸⁴ desunt L. V. Vof. Steph. Fab. ⁸⁵ quod autem dixit *tua progenies* Epex. est L. R. Vof. Steph. al. sed Fabr. addit, *tua prog.* propter Antenorem, est &c. ⁸⁶ desunt L. V. Vof. Steph. al. ut & ult. ut *annuit*, quae nec Dan. nec Fabr. habent. ⁸⁷ desunt L. R. Vof. cur c. u. n. p. hoc dixit? invidiose d. & ex. Dan. Fab. cetera debentur Fuldenf. ⁸⁸ mutabili, *miserum* R. quod non capio. ⁸⁹ pene ultimam R. ⁹⁰ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁹¹ ut res dubie R. ut res d. p. planius in seq. dicant, ut h. l. sequitur atque Fuld. dubio positas L. Vof. ⁹² quid est L. R. Steph. quidem Vof. quid est prodimur? Fabr. al.

Hic pietatis honos? sic nos in sceptrā reponis?
 Olli subridens hominum sator atque deorum,
 255 Vultu, quo coelum tempestatesque serenat,
 Oscula libavit natae. Dehinc talia fatur.

Par-

SERVIL.

253. Hic. Id est, talis, ut IX. 481. *Hunc ego te, Euryale, aspicio*: id est, talem. [PIETATIS. Superius, in te committere ait, ut peccato Aeneam & Troianos excuset. 94 Hic plus addit, non solum eos non esse malos, sed etiam pios esse.] HONOS. Cum secundum artem dicamus *honor*, 91 *arbor, lepor*, plerumque poetarum in s mutant caussa metri: Or enim longa est: Or brevis. Hoc quidem habet ratio; 96 sed ecce, hic sine metri necessitate *honor* dixit. Item Sallustius pene ubique *labor* posuit, quem nulla necessitas 97 coegit. Melius tamen est servare regulas. SIC NOS IN SCEPTRA REPONIS. 98 *Reponis in sceptrā*, aut ad imperia reserves: id est, restituis in regna, quae amisimus. Sic. Hoc est, per naufragia: aut certe antiqua est licentia communium praepositionum: 99 [in sceptrā, pro, in sceptris.]

254. OLLI. Modo *tunc*, propter sequentia: pronomen enim non debet poni cum nomine; sed pro ipso nomine: nullus enim dicit, *illi natae*. Alias tamen, *Olli*, illi significat, ut x. 745. *Olli dura quies oculos*: & *ferreus urget Somnus*. SUBRIDENS. Lactum ostendit Jovem, & talem, qualis esse solet, quum facit ferenum: [Risus enim ex laetitia oritur.] Poetarum enim est elementorum habitum dare numinibus, ut supra de Neptuno dictum est. [Ennius: *Jupiter hic risit, tempestatesque serenas Riserunt omnes risu Jovis omnipotentis*. Aut caeteri sic intelligunt Junonis dolorem oblique accusari a Venere, ut est: *Quae te, genitor, sententia vertit*: Et: *Unius ob iram Prodimur*: sicut alibi IV. 128. *Atque dolis risit Cytherea repertis*.]

255. [VULTU QUO COELUM. Ostendit, sicut dictum est, cur subrisit Jupiter.] SERENAT. Hoc verbum de his est, quae carent prima posi-

tione: quod fit in his, quae in nostra non sunt potestate, ut *tono, fulmino, pluo*: haec enim non possumus dicere; 6 nisi forte, persona induatur ejus, qui potest: ut si tale aliquid Jupiter dicat.

256. OSCULA LIBAVIT NATAE. Leviter tergit. Et sciendum *osculum*, religionis esse; *suavium* voluptatis: [quamvis quidam *osculum* filiis dari, uxori *basium*, scorto *suavium* dicant. Sane multi nolunt ita intelligi, ut summum osculum filiae dederit, id est, non pressum, sed summa labella contingens: sed ita ajunt: tum hilaris Jupiter vultus natae libavit, id est, contigit; scilicet ut nos solemus, cum blandimentis quibusdam sinistram maxillam contingere liberorum, ac deinde ad os nostrum dextram referre. Ergo *libavit* merito: quia partem vultus, non totos contigerat; ut *oscula* dixerit, quasi *minora* & *teneriora* filiae ora; ut ora diminutive *oscula*: nam ora vultus dici, ut II. Aen. 1. *Intentique ora tenebant*: & III. 490. *Sic ora ferebat*: Ipse diminutive *oscula* dixit *minores* & *teneros* vultus:] 8 [ut alibi IV. 434. *Sanguine per galeam delibans oscula fatur*. Et Terentius Eum. III. II. 3. *O Thais mea, memm suavium*.]

VARIORUM.

lunt ex his verbis excudere. sed malim de sedibus quietis, in quibus ab erroribus quiescit, capere. vid. ad Val. Fl. v. 296. ad Rutil. I. 161. & inf. ad III. Aen. 387. BURM.

251. INFANDUM. *Infande* Zulichem. & Spro-tianus. *amissis infandam* Dorvillian.

252. ATQUE ITALIS. *Adque* Junta editio. an non *aque*? vid. IV. Georg. 347. certe *disjungere* cum praepositione Terentius, Cicero & alii solent ponere, nisi inter res, quae disjunguntur, aliquid medium, quod faciat disjunctionem, ponant. sic Italia

93 ego te aspicio L. ego Euryale V. R. 94 Hic ostendit Troianos non solum non malos, sed pios Dan. & Fab. sed in Dan. Ed. non solum malos, vitio operarum: priora debentur Fuld. & abfunt Mf. & Ed. al. 95 deest Steph. 96 sed in hoc loco etiam sine L. Vof. Steph. Fabr. sed hic sine Dan. 97 coegit R. 98 deest R. L. Vof. in Dan. erat tantum, id est restituis i. r. q. amemus quae defunt L. R. Vof. Steph. al. 99 defunt L. R. Vof. Steph. Dan. al. 1. deest Vof. 2. & nullus dicit Dan. nullus hoc dicit R. nullus e. dicit natae Vof. 3. sic intelligent Junonis Fuld. 4. dolor Fuld. 5. verba quae prima positione carent R. pluo: Jupiter dicat Vof. omittis reliquis, hoc enim Fabr. al. 6. nisi sit tale, aliter ut Jupiter dicat Dan. 7. inducatur L. R. Fabr. al. 8. defunt L. R. Vof. Steph. Dan. sed Fuld. caret exemplo Terentii.

Parce metu, Cytherea. Manent immota tuorum
Fata tibi. Cernes urbem & promissa Lavini
Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli

260 Ma-

SERVII.

257. PARCE METU. Quotiens in caussis arguimur, ante nos purgare debemus, & sic ad actionem descendere, quod & hoc loco Jupiter facit, ante enim objecta purgat, & sic venit ad promissionem. Et est *parce metu* elocutio usualis, id est, dimittit metum: quomodo dicimus, *parce verbis, parce injuriis*. [Alii metu, pro, metui accipiunt, ablativum pro dativo: aut certe ideo metum auferit, ut animo securiore possit audire, ut inf. 561. *Solvite corde metum, Teucri*.] CYTHEREA. Omnia, quae apud Graecos *u* diphthongum habent, apud Latinos in *e* productum convertuntur, ut *Kubippa*, *Cytherea*: ⁹ [*Ausias*, Aeneas:] *Medusa*, *Medea*. Omnia autem, quae dicit Jupiter, ad solutionem pertinent antedictorum. ¹⁰ Ideo autem nunc dicit, *Parce metu*: quia superius dixerat *Tristior*. MANENT IMMOTA. Quia dixerat: *Quae te, genitor, sententia vertit?* Et simul per transitum dogma Stoicorum ostendit: *Nulla ratione posse fata mutari*. Sane servat & hic ordinem, sicut ¹⁰ * in templi oratione, ut statim promittat quod praestaturus est, ne auditor sit expectatione suspensus.] TUORUM. Trojanorum, vel Romanorum.

258. FATA TIBI. Non propter te: Fati enim immobilis ratio est. Sed aut vacat *Tibi*, ut Cicer. II. Catil. 5. *Qui mihi accubantes in conviviiis*. Aut certe tuta sunt tibi fata, non tamen propter te. CERNES URBEM. ¹¹ Aut Romam significat: quia cum proprietatem detrahimus, quod magnum est significamus, ut si dicas: *legi Oratorem*, nec addas quem, intelligo Ciceronem: Et ne longa sit expectatio, adiecit, *Et promissa Lavini Moenia*, ¹² [aut certe detrahe &, sicut multi, & Epexegelim

facis: ¹³ [*Cernes urbem*, id est, *promissa Lavini moenia*.] ¹⁴ [Videtur autem figurate dictum, *urbem & moenia*, quia diversis idem significavit.]

259. SUBLIMEMQUE FERES AD SYDERA COELI. Propter illud: *Coeli quibus annuis arcem*. Aeneas secundum quosdam in Numicium cecidit fluvium; ¹⁵ secundum Ovidium in coelum raptus est; ¹⁶ appellatus tamen est, *Jupiter indiges*: ¹⁷ [Aeneas enim post errores ¹⁸ VII. annorum, cum ad Italiam pervenisset, [& sicut historia habet, cognito quod Veneris filius, Troja profugus, fati juvantibus ad Italiam venisset, & ab Latino susceptus esset, filiam ejus Laviniam duxit uxorem, quo dolore] Turnus rex Rutulorum, ¹⁹ qui ante Laviniam sperabat uxorem, & Latino & Aeneae bellum indixit; sed primo praelio Latinus est interemptus; secundo vero Aeneas Turnum occidit. Ipse vero, ut quidam dicunt, cum Mezentium, ut quidam vero, Mezapum fugeret, in ²⁰ Numicium fluvium cecidit; ut vero ²¹ Livius refert, in coelum raptus est, cujus corpus ²² cum, [victis a se Rutilis & Mezentio] Ascanius requisitum non invenisset, in Deorum numerum credidit relatum. ²³ [Itaque ei templum condidit & *Jovem indigetem* appellavit.] [Bene autem addidit *feres*, ut gratius esset quod per ipsam fieret.]

VARIORUM.

talia disjungi possent dici, consistentes, in regione vicina Italiae, quae Italia media disjungitur. ab Illyrico exempli gratia, aut alia regione trans Italiam. sic Aeneas medio mari & aliis terris disjungitur Italia, cujus nec fines tangere datur. contra Ita-

⁹ *Xaphes* Chorea L. desunt Steph. al. ¹⁰ nunc dicit L. Vof. R. ¹⁰ * corrupta haec sunt, respicit vero locum inf. 562. ubi similia adnotantur, de Didone post Ilionei orationem, dicente, *solvite corde metum, Teucri*. forte legendum, in *Didonis oratione*. ¹¹ aut *moenia Lavini* aut *Romam* Fabr. al. Alii dicunt *Romam* vel ipsam *Lavinium*, multi & *Epexegelin* faciente *cernes urbem*, id est *promissa Lavini moenia*. Videtur &c. Dan. ¹² desunt Vof. ¹³ desunt Steph. al. ¹⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁵ non legi hoc in Ovidii XIV. Met. Fab. 15. Heinsius notarat, ideoque volebat *scindam Livium*. ut in Fuldeni *Livius* legitur postea. sed quum Ovidius dicat lustratum undis Numicii Aeneam, *fallam Deum*, inde facile colligi potest in caelum raptum. ut Callisto, *falla Dea est* 11. Met. 520. quam Jupiter raptam caelo imposuit 5. 506. ita Romulus raptus in caelum, Deus Quirinus factus. Livius vero lib. 1. cap. 2. nihil ait, unde raptum in caelum colligi potest. tantum *fitus est*, *quemcumque cum dici jus fasque est*, *super Numicium flumen*. *Jovem indigetem* appellant. BURM. ¹⁶ appellatusque est Jup. Steph. ¹⁷ haec desunt L. R. Vof. Steph. al. ad 5. 260. ¹⁸ IV. annorum Dan. ¹⁹ causa Laviniae Latino &c. Dan. ²⁰ Numicium Dan. Fabr. ²¹ Ovidius Dan. Fabr. ²² cum post victos Rutulos Ascanius quaeavit, & non inveniret Dan. Fabr. ²³ desunt Dan. Fabr. al. ad 5. 260.

260 Magnanimum Aenean: neque me sententia vertit.
 Hic (tibi fabor enim, quando haec te cura remordet,
 Longius & volvens fatorum arcana movebo)
 Bellum ingens geret Italiâ, populosque ferocis
 Contundet; moresque viris & moenia ponet:

265 Ter-

SERVII.

260. MAGNANIMUM. *Magnus & parvus*, quoniam mensurae sunt, ad animum, non nisi *καταχρηστικῶς* adhibentur. [Et bene hoc addidit, quasi dicat: quem tu miserum dicis, nos magnanimum, summum. NEQUE ME SENTENTIA VERTIT. Ad illud: *Quae te, genitor, sententia vertit.*]

261. HIC. Id est, Aeneas. Et est ordo: Hic bellum ingens geret Italia. ²⁴ [Alii *Hic*, pro, post haec quae dixi, accipiunt; ut sit loci adverbium, pro temporis.] TIBI FAVOR ENIM. Hoc loco excusat quaestionem futuram, quare Veneri dolenti quae vera sunt dicat; ²⁵ & aliter loquatur cunctis praesentibus Diis: dicet enim in decimo 8. *Abnuetam bello Italiam concurrere Teucris.* [Et ideo *Tibi*, quod nulli alii, id est, Tibi soli.] QUANDO. Siquidem, ²⁶ quoniam. REMORDET. Sollicitat. Terentius: *Par pari referto, quod eam* ²⁷ *remordeat.*

262. ARCANA. Secreta. Unde & *arca*, & *arx* ²⁸ dictae, quasi res secretae, ²⁹ [a quibus omnes arceantur.]

263. ITALIA. ³⁰ [In Italia,] & detraxit praepositionem more suo, ³¹ sic alibi IV. 36. *Non Libyae, non ante Tyro despectus Hiarbas*: id est, in Tyro: nam si adverbialiter ³² vellet, *Tyri* diceret. POPULOSQUE FEROCES CONTUNDET. Incongruum fuerat in consolatione, ³³ dolenti bella praedicere: ob hoc ergo etiam victoriam pollicetur.

264. MORESQUE VIRIS ET MOENIA PONET. Hysteron proteron in sensu: ante enim civitas, post jura conduntur. Leges autem, etiam *mores* dici non dubium est.

VARIORUM.

Italia disjungitur a Gallia Varo, a Germania Alpi-

bus & ita porro, ubi fines proximi ponuntur. Britannia, Africa disjungitur Italia, tot mediis interjacentibus. ita apud Valer. Flac. II. 562. *quantomis longis disjungimur oris*. quia multae terrae inter nos interjacentes sunt. pro *oris arvis* Leidenf. unus & Hamburgensis prior pro varia lectione. BURM.

253. IN SCEPTRA. In regna pro varia lectione in Hamburgensi secundo & Oudartiano.

255. TEMPESTATESQUE. *Tempestatemque* Bigotianus.

256. OSCULA LIBAVIT. Vide haec explicantem Salmasium ad Vopisci Probum capite ultimo.

258. URBEM ET PROMISSA. Alii copulam omittunt, ut sequentia sint *ἡ πόλις, urbem, moenia* Lavinii. FABRIC.

259. FERES AD SIDERA. Alludit ad vaticinium Ennianum.

Unus erit, quem tu tolles in caerulea coeli.

Hoc Virgilius ad Aeneam retulit, Ovidius ad Romulum. versus ex Ennio citatur a Varrone. FABRIC.

260. VERTIT. *Vertet* Rottendorphianus primus & secundus Moretanus. HEINS.

261. HIC. *Hinc* Sprotii & alter Rottendorphius antiquae editiones fere jungunt *hic tibi*, & parenthesis a *fabor* inchoant. in Graeviano erat, *Hinc (Tibi fabor enim) quando &c. quando te haec Menagii alter*. BURM.

262. ET VOLVENS. *Evolvens* Hamburgensis prior & Paris. a manu prima, Dorvill. & Ed. Veneret. ac *volvens* Parrhas. vid. Waddel. Anim. Crit. p. 10.

Ibid. MOVEBO. Ita omnes scripti. P. Daniel. edidit tamen *monebo*, quem deinceps multae editiones

²⁴ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ibi pro post hoc, quod dixit Dan. ²⁵ sed aliter loquatur L. R. Vof. sed al. loquatur Steph. Dan. dicit sed al. loquatur Fabr. al. sed in Fuldensi erat; dicat, & ideo *Tibi* quod nulli alii, id est tibi soli: Nam aliter loquitur &c. ²⁶ deest L. Vof. R. Steph. ²⁷ *remordet* L. sed apud Terent. Eun. III. 1. 55. legitur *mordeat*. vid. Victor. & Manut. ad Cicer. 1. ad Famil. Ep. 9. ²⁸ dicta L. Steph. Dan. Fabr. al. quasi res secreta L. Dan. Fabr. al. ²⁹ defunt L. Vof. R. Steph. secreta, a quibus Fabr. ³⁰ defunt L. ³¹ sic & illo loco L. R. Vof. Steph. sic illo loco Fabr. al. ut alibi Dan. ³² vellet dicere Fabr. al. ³³ adjecta vox *dolenti* ex Fuldensi.

265 Tertia dum Latio regnantem viderit aestas,
Ternaque transferint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)

Tri-

SERVII.

265. TERTIA DUM LATIO &c. ³⁴ [Rhetorice, ne breve esset, si triennium diceret, tempora divisit in ³⁵ species.] Ordo autem est longissimus: nam aliter non procedit: *Sublimemque feres ad sidera coeli Magnanimum Aeneam. Tertia dum Latio regnantem viderit aestas.* [Ergo videtur sic tacite mortem Aeneae significasse.] ³⁶ [DUM autem pro donec, ut supr. 5. *Dum conderet urbem*: id est, donec. Quidam ideo bis annos ternos memorasse tradunt, ut tres annos solum Aeneam regnatum significaret; quod cum Latino alios tres annos regnasse dicitur.]

267. AT PUER ASCANIUS. Prudenter exitum Aeneae & ostendit, & tacuit, dicendo filium postea regnatum. [Aut quia major cura Veneri de nepote, ut in x. 47. *Liceat superesse nepotem.* Et iterum ibi: *Hunc tegere.*] CUI NUNC COGNOMEN IULO ADDITUR. [Licet superius historia sit narrata, tamen etiam] ³⁷ secundum Catonem historiae hoc habet fides: Aeneam cum patre ad Italiam venisse, & propter invasos agros, contra Latinum Turnumque pugnasse; in quo proelio periit Latinus. Turnum postea ad Mezentium confugisse, ejusque fretum auxilio bella renovasse, quibus Aeneas Turnusque pariter rapti sunt. Migrasse postea in Ascanium & Mezentium bella; sed eos singulari certamine dimicasse. Et occiso Mezentio, Ascanium, ³⁸ *Iulum* coeptum vocari, [vel quasi *Fuloni*: id est, sagittandi peritum, vel] a prima barbae lanugine, [quam *ἰούλοι* Graeci dicunt,] quae ei tempore victoriae nascebatur. Sciendum est autem hunc primo *Ascanium* dictum, a Phrygiae flumine *Ascanio*, ut III. Georg. 269. *Transque sonantem Ascanium.* Deinde *Iulum* dictum a rege *Ilo*, unde & *Ilium*. Postea *Iulum*, occiso

Mezentio: de quibus nominibus hoc loco dicit: AT PUER ASCANIUS, CUI NUNC COGNOMEN IULO ADDITUR, ILUS ERAT. Ab hac autem historia ³⁹ ita discedit Virgilius, ut aliquibus locis ostendat, non se per ignorantiam, sed per artem poeticam hoc fecisse, ut illo loco VI. 718. *Quo magis Italia mecum laetere reperta: ecce ἀμφικύβητος* dixit: ostendit tamen Anchisem ad Italiam pervenisse. Sic autem omnia contra hanc historiam ficta sunt, ut illud, ubi dicitur Aeneas vidisse Carthaginem; cum eam constet ante LXX. annos urbis Romae conditam. Inter excidium vero Trojae & ortum urbis Romae, anni inveniuntur cccclx. COGNOMEN IULO. Si proprie loqueretur, *agnomen* diceret, ⁴⁰ [non *cognomen*,] sed magis ad familiam respexit: quia omnis gens Julia inde originem ducit. Dicimus autem, & *nomen mibi est Cicero*: ut Terentius in Prologo. *Hecyra est huic nomen fabulae: & Ciceronis*, ut Sallustius I. Histor. *Cui nomen* ⁴¹ *oblivionis condiderant: & Ciceroni*, ut IX. 593. *Cui Romulo cognomen erat: & Ciceronem*, ut III. 18. *Aeneadaeque meo nomen de nomine fingo.* Melius tamen est dativo uti.

268. ⁴² [ILUS ERAT. Deest qui: debuit autem dicere, *qui Ilus erat.* ILIA. Pro Ilienfibz, ut Plautus: *Hector Ilius*, pro, Ilienfis. [Et Amph. Prolog. 98. *Amphitryo, natus Argis, ex Argo patre*, id est, Argivo.]

VARIORUM.

nes sequutae. *dicebo* Pugetianus. sed Guellius recte vindicavit *movebo*. BURM.

264. MORESQUE. *Mortesque* Zulichemius. *moenia condet* Oudartius & Hamburgensis prior pro varia lectione. Glossatoris sine dubio. vide ad Ovid.

III.

³⁴ desunt Vof. Dan. ³⁵ speciem Steph. Fabr. al. hic interjicit Fabr. *Dum pro &c. ad dicitur.* Ordo autem &c. *Dum pro* donec non probat Corradus. sed tunc cum esse dicendum, id est, illo triennio quo regnabit, leges dabit. vid. ad Phaedr. III. 10. cum & dum saepe, etiam apud Virgilium confundi ostendit Servius inf. ad 7. 697. non alienus sum a Corradi sententia. BURM. ³⁶ desunt L. R. Vof. Steph. al. ³⁷ secundum Catonis historiam hoc Fabr. al. ³⁸ sicut I. Caesar scribit Iulum c. v. vel quasi &c. usque quae tempore Fuld. ³⁹ deest Vof. ⁴⁰ desunt Dan. & non cog. L. Vof. R. ⁴¹ non de homine, sed de fluvio hic agi ostendi ad Sueton. Grammat. cap. x. mox *cui Remulo* L. Vof. R. ⁴² desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ad MAGNOS 7. 169.

Triginta magnos volvendis mensibus orbis

270 Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini

Transferet, & longam multa vi muniet Albam.

Hic

S E R V I I.

269. TRIGINTA. Quod xxx. tantum annos regnavit. Vel quod Cato ait: xxx. annis expletis eum Albam condidisse.] MAGNOS ORBES. Tria sunt genera annorum: aut enim Lunaris annus est, xxx. dierum: aut Solstitialis, xii. mensium: aut secundum Tullium Magnus, qui tenet xii. millia ⁴³ quingentos quinquaginta quatuor annos, ut in Hortensio: ⁴⁴ Et horum annorum, quos in Fastis habemus, magnus xii. millia quingentos liv. annos complectitur. Hoc ergo loco magnum dicitur comparatione Lunaris anni, ⁴⁵ [qui est xxx. dierum,] ut alibi III. 284. Interea magnum Sol circumvolvitur annum. Annus autem dictus quasi annus, ⁴⁶ unde annulus, quod in se redeat, ut est II. Georg. 402. Atque in se sua per vestigia volvitur annus. Vel ἀπὸ τοῦ ἀναρῶντος, id est, ab innovatione. VOLVENDIS. Volubilibus. ⁴⁷ [vel quia volvuntur,] ut supra.

270. A SEDE LAVINI TRANSFERET. Verum est: vitans enim novercalem invidiam, ⁴⁸ [quod timore Ascanii Lavinia post Aeneae mortem ad Tyrum, paternum pastorem, gravida confugit ⁴⁹ ad sylvas: [nam ibi etiam Sylvium peperisse dicitur,] deferuit Lavinium, & Albam Longam condidit, dictam ab omine porcae albae repertae: vel situ civitatis, vel prolixitate collis, [ad quam cum de Lavinio Dii perates translati, nocte proxima Lavinium redissent, atque eos denuo Albam Ascanius transtulisset, & illi iterum redissent Lavinium, eos manere passus est, datis qui sacris praessent, agroque eis assignato, quo se alerent. VI. ⁵⁰ Modo virtute, τῇ δυνάμει alibi τῇ βίῃ, ut est III. 55. Auro vi potitur: alias pro magna copia. Cicero in Deorum natura II. 39. Infinitamque vim marmoris. Sallustius fragm. incert. Magna vis hominum convenerat agris pulsa, aut civitate ejecta: & est sermo diversa significans, pro ut se locus obtulerit.]

V A R I O R U M.

III. Met. 13. & Cerdam ad lib. VIII. 52. vulga-

tam etiam habet Commentator Crucquianus Horatii ad Carm. seculare. ponet vero tam moenibus, quam moribus, id est legibus convenit. Lucan. II. 12. five nihil positum est. vid. ad x. Aen. 623. BURM.

266. TRANSIERINT. Transierant quartus Moretani. male: dum pro donec requirit subiectivum. vide ad Phaedr. III. fab. 10. supr. §. 265. cum alter Hamburgicus. BURM.

267. COGNOMEN IULO ADDITUR. Livius IV. 26. Eidem & Penno cognomen additur. vide Donat. ad Terentii Prolog. Hecyr. I. 1. & Gronovium ad Livii librum I. 1. & 3. Iulus Excerpta nostra, & hoc defendi potest ex illis, quae diximus ad Ovid. v. Fast. 595. sed Iulo firmat Rufin. de Schem. Lex. p. 33. Britannus in Miscell. obser. vol. I. Tom. I. pag. 56. & 82. Parenthesim inchoat a (cui nunc) & omnia illa inepte a Jove Veneri dici, quasi illa ignoraret nomen nepotis sui. sed hoc debuit Jupiter memorare, ut non ab Aenea, sed ab Iulo gentem Juliam descensuram ostenderet, continua serie ex regibus Albanis, non Latinis. primus vero Albae rex Ascanius fuit. hujus regnum jam firmum fore vaticinatur, & gentis Iulæ originem hinc deduci. vide etiam, quae ibi adnotavit vir doctus. BURM.

269. ORBES. Ita pro anno etiam in Epigrammate veteri pag. 4. Edit. Pithoei,

Vota Faventinus bis deni suscipit orbis.

id est vicennialia. ita magnus orbis II. Georg. 338. & confudisse has voces librariorum videbis ad Ovid. lib. I. Fast. I. BURM.

270. A SEDE. Ab sede Mediceus & Gudianus cum primo Moretano & Menagiano altero. dictum lib. III. 687. HEINS. A sede Latini etiam Sprotanus & Parrhas.

271. MULTA VI. Catroeus de valide munita & opulenta urbe capit. male. est enim magno impetu, animi ardore, spernens Lavinium, & in nova condenda & munienda urbe totus & omnibus viribus intentus. Georg. I. 169.

In

⁴³ ita omnes Codd. sed Fuldensis solus nongentos utroque loco. ⁴⁴ deest L. Vof. R. Fabr. ⁴⁵ desunt L. Vof. R. Steph. & alibi iidem. ⁴⁶ id est annulus L. R. Vof. Steph. Dan. Fab. al. ⁴⁷ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁴⁸ desunt L. Vof. ⁴⁹ ad Sylvas, ibique Sylvium peperit, & Albam condidit, ab omine &c. Dan. Fab. qui dictam ab omine. ⁵⁰ nunc virtute Fabr. non virtute Basil. quae, ut & L. R. Vof. Steph. Dan. addunt, nam multa significat: reliqua desunt.

Hic jam ter centum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos

Mar-

SERVII.

272. HINC JAM. Praeterea. [Si autem *hic jam*, in hoc scilicet loco.] TERCENTUM. Quomodo ccc. annos dicit, cum eam quadringentis⁵¹ regnasse constet sub Albanis regibus? sed cum praescriptione⁵² ait: tercentum scilicet usque ad ortum urbis Romae: namque ait: *Donec regina sacerdos Marte gravis*. Et constat in regno Romuli⁵³ [et Numae,] et⁵⁴ Tulli Hostilii, qui evertit Albam, centum annos, quibus pariter⁵⁵ Roma & Alba regnaverunt, esse consumptos. TOTOS. Id est, ⁵⁶ [sine fine,] sine intermissione. [REGNABITUR. Impersonalibus usus est, quia de multis dicit, ut I. Eccl. 12. *Usque adeo turbatur ager*.] GENTE SUB HECTOREA. ⁵⁷ [Id est, Trojana. Sed quidam reprehendunt, quod *Hectorea* & non *Aeneia*; mos est poetis nomina ex vicinis usurpare, quia conjunctus genere Hectori Ascanius, ut est III. 344. *Et pater Aeneas, & avunculus excitat Hector*. Alii tradunt, cum Hectoris progenies nulla in Italia fuerit, ideo *Sub Hectorea* positum, ut significaret sub forti, ut in quinto 190. *Hectorei socii*. Sed & aliis rebus alia dant nomina, ut pios Aeneadas appellari: ut timidos Phrygas, ut nobiles Dardanidas, ut perjuros Laomedontiadas. Caeterum ubi veram originem significat inf. 284. *domus Assaraci* ponit: Ex quo Capys, ex Capy Anchises, ex Anchise Aeneas.]

273. DONEC REGINA SACERDOS. Historia hoc habet: Amulius & Numitor fratres fuerunt,⁵⁸ [filii Procae.] Amulius autem fratrem imperio pepulit, & filium ejus necavit: filiam vero⁵⁹ ejus Iliam, Vestae sacerdotem fecit, ut spem sobolis auferret, a qua se puniri posse cognoverat.⁶⁰ Haec, ut multi dicunt, cum peteret aquas ad sacra, repentino occursum lupi turbata, refugit in speluncam,

⁶¹ in qua a Marte compressa est, unde nati sunt Remus & Romus. [Sed Amulius, timens ne de stirpe fratris Numitoris aliquid procreatum adolevisset quod avum forsitan vindicaret, *pueros* cum matre praecipitari jussit in Tyberim] Tum, ut quidam dicunt, Iliam sibi Anien fecit uxorem: ut alii, inter quos Horatius, Tyberis, unde ait I. Od. 2. *Unorius amnis*. Pueri vero expositi ad vicinam⁶² ripam sunt, ad quos vagientes lupa de vicinis montibus venit & ubera praestitit; sed cum eos⁶³ Faustulus pastor ejus loci animadvertisset nutriri a fera: & picum parramque circumvolitare; suspicatus divinae originis sobolem, ad Accam Laurentiam uxorem, quae ante meretrix⁶⁴ fuerat, pueros detulit, quae susceptos aluit. Hi postea avum suum Numitorem occiso Amulio in regna revocarunt: quibus, dum⁶⁵ cum avo angustum Albae videretur⁶⁶ imperium, recesserunt: & captatis auguria urbem condiderunt. Sed Remus prior sex vultures vidit; Romus postea XII. quae res bellum creavit, in quo extinctus est Remus, & a Romi nomine Romani sunt appellati: Ut autem pro Romo, Romulus diceretur, blandimenti⁶⁷ genere factum est, quod gaudet diminutione.⁶⁸ Quod autem a lupa aliti dicuntur, fabulosum figmentum est ad celandam auctorum Romani generis turpitudinem: nec incongrue fictum est: nam & meretrices *lupas* vocamus: unde & *lupanaria*. Et constat hoc animal in tutela esse Martis:⁶⁹ [ut alibi IX. 566. *Martius a stabulis rapuit lupus*.] [Sed de origine & conditore Urbis, diversa a diversis traduntur. Clinias refert Telemachi filiam Romen nomine, Aeneae nuptam fuisse, ex cujus vocabulo Romam appellatam.⁷⁰ [Cato in Originibus] dicit Latinum ex Ulixe & Circe editum de nomine sororis suae mot-

⁵¹ regnare Vof. ⁵² hoc dicit, tercentum enim Dan. sed cum p. L. exclusionem scriptione ait Vof. ⁵³ deest Vof. ⁵⁴ Tulli & Ostilii Dan. ⁵⁵ Romae & Albae L. Romae & Alba R. ⁵⁶ deest L. Vof. R. Steph. Fab. al. sed Daniel caret sine intermissione. ⁵⁷ Trojana. sed debuit dicere *Aeneia*. diximus superius nomina Poetas ex vicino usurpare L. Vof. (qui non habet Poetas) R. Steph. Fab. al. reliqua ex Fuldenis sunt ad 273. ⁵⁸ deest L. Vof. R. mox regno pepulit Steph. Fuld. Dan. ⁵⁹ deest L. Vof. R. filiam quoque ejus Dan. ⁶⁰ haec cum peteret Dan. Hanc, ut multi dicunt, Mars compressit. unde nati L. Vof. R. Steph. ⁶¹ in ea Fabr. & mox Remus & Romulus, quos cum matre Am. p. i. e. T. Hanc &c. Dan. ⁶² ripam delati sunt Dan. hos Faustulus reperit pastor, cujus uxor erat nuper meretrix Acca Laurentia, (Larentia R.) quae susceptos aluit pueros L. Vof. R. Steph. ⁶³ Faustulus Dan. ⁶⁴ fuerat detulit, quae eos aluit Dan. & susceptos aluit Fabr. ⁶⁵ cum eo L. Vof. R. Steph. cum alio Dan. ⁶⁶ regnum Dan. ⁶⁷ gratia Dan. ⁶⁸ sed a lupo ideo dicuntur aliti, propter turpitudinem, nec incongruenter: nam meretrices. Dan. aliti etiam L. R. Vof. sed quod a Lupa aliti dicuntur fabulae hoc ad c. 2. R. g. o. fingunt Fuld. ⁶⁹ deest L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁷⁰ pro his lacuna est. . . . in Fuld.

Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.

275 Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus

Ro

SERVII.

mortuae Romen civitatem appellasse. Attejus adferit Romam ante adventum Evandri diu Valentiam vocitaram: sed post Graeco nomine Romen vocitaram. Alii a filia Evandri ita dictam; alii a fatidica, quae praedixisset Evandro, his eum locis oportere confidere. Heraclides ait Romen, nobilem captivam Trojanam, huc appulisse, & taedio maris suasisse sedem, ex cuius nomine Urbem vocatam. Eratosthenes Ascanii, Aeneae filii, Romulum parentem urbis refert. Naevius & Ennius Aeneae ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt. Sibylla ita dicit, *Ῥώμῃσι, Ῥώμην παίδε.* REGINA. Regis filia: abusive ait more poetico, ut alibi VI. 28. *Magnum reginae sed enim miseratus amorem*: id est, regis filiae ⁷¹ Ariadnes. [SACERDOS. Quia ab Amulio Vestae virgo esse iussa est, ne ei propter edendam sobolem facultas esset viro jungi.]

274. MARTE GRAVIS. Gravida, ut I. Ecl. 50. *Non insueta graves tentabunt pabula foetas.*

275. INDE. ⁷² Post, vel deinde vel tunc, adverbium loci pro temporis. FULVO TEGMINE. Id est, pelle lupae; qua utebatur more pastorum. Sed hoc multi reprehendunt, cur nutricis tegmine usus sit, qui ratione gemina refutantur: vel falsitate fabulae, vel exemplo Jovis, qui caprae nutricis ⁷³ [suae Amaltheae] utitur pelle: [unde Graece *Ἀμυιάδης* appellatur. Sane *tegmene*, multi antequam dictum asserunt, quia *tegumentum* dici debere affirmant.] LAETUS. ⁷⁴ [Virtute alacer: [vel quia avo regnum reddiderat; vel quia ipse novam urbem & novum condebat imperium.]

VARIORUM.

In silvis magna vi flexa domatur.

III. Georg. 220.

Illi alternantes multa vi praelia miscant.

& IV. 174.

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

ubi etiam *multa*, in uno codice, sicut IX. Aen.

724. & ut hic Zulichernius, *magna vi. vi multa* Ou-

dartii. vid. Suet. Tiber. I. *muniet urbem secundus* Hamburgensis. BURM.

272. HIC JAM TERCENTUM. Malim divisim vocibus legere *ter centum*. Tercentos Montalb. & Venetus. *trescentum* fragm. Moreti. *Trecentum* Ed. Com. imperite. *Hinc* etiam ex Menteliano, Moreti fragm. & quatuor aliis notavit Heinsius. *Hoc* sec. Hamburg. & Parrhaf. Quia vero notante Servio *regnabitur* hic absolute ponitur, ut *turbatur*, hoc vix procedere possit & congruere praepositioni *sub*, quae melius subiectis, quam regibus conveniret. quare forte scripserit: *haec* (scil. Alba) *regnabitur gente sub Hectorea*. & tunc ut saepe, *sub pro ab*, vel ut abundans praepositio, deberet capi; & ita Horatius, Ovidius & alii *regnatur Phalanto, Cyro*, & similia dixisse notum est. & hoc videtur firmari posse ex illis lib. VI. 770. de Sylvio Aenea;

Si unquam regnandam acceperit Albam.

notest lib. III. 14. *terra regnata Lycurgo*. Plinius VI. cap. 20. *Gens Pandae, sola Indorum regnata feminis*. Silius I. 293.

Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen. V. 7.

Quae vada, Faunigenae regnata antiquitus Auno.

& ita passim alii. Pugetianus codex *dominabitur* habebat, quod librarius ex lib. III. 97. repetiit. Catroecus *sub* explicat per *post*, & Hectoream gentem dici a matre Ascanii Creusa, quae soror fuit Hectoris. & explicat hoc modo, Sylvium postumum ex Lavinia post mortem Ascanii accepisse regnum. Iulum autem Ascanii filium adeptum Pontificatum, & ex hoc descendisse gentem Juliam. & ita post gentem Hectoream, id est post mortem Ascanii, regnasse reges a Sylvio oriundos; quae ex diversis sententiis de Iulo & Dionysio Halic. illustrare conatur. sed certum est Virgilium, priorem Iulum, qui idem est, qui Ascanius, non secundum Iulum facere auctorem gentis Juliae. sed utitur hic epitheto *Hectoreae*, pro Trojanæ. ut mo-

ris

⁷¹ nescio unde *Ariadnes* habeat Masvic. quum in omnibus sit *Pasiphaes*, vel *Pasiphae*. nisi ita Ryckius ex Servio ad lib. VI. 28. correxerit, & recte, ut puto. sed si *Pasiphaes* esset vera lectio, tunc legendum esset, *regis avari*, non *filiae*: nam solia filia dicitur fuisse: quare error potius sit Servii, vel quicumque interpolavit. BURM. ⁷² deinde reliqua absunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁷⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Encipiet* §. 276. virtute alacri. Fabr.

Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:

Im-

SERVII.

276. ROMULUS. Bene Romulum solum ait, dissimulans de parricidio.] EXCIPIET GENTEM. Remo scilicet interempto, post cuius mortem natam constat pestilentiam: unde consulta oracula dixerunt, placandos esse manes fratris extincti; ob quam rem sella curulis cum sceptro & corona, & caeteris regni insignibus, semper ⁷⁵ juxta sancientem aliquid Romulum ponebatur, ⁷⁶ ut pariter imperare viderentur: unde est: *Remo cum fratre Quirinus Jura dabunt.*

277. ROMANOSQUE SUO DE NOMINE. Perite: non ait Romam, sed Romanos: Urbis enim illius verum nomen nemo vel in sacris enuntiat. Denique tribus plebis quidam, [Valerius Soranus,] ut ait Varro, [et multi alii] quia hoc nomen ausus esset enuntiare, [ut quidam dicunt, raptus a Senatu, &] in crucem levatus ⁷⁷ est: [ut alii, metu supplicii fugit, & in Sicilia comprehensus a Praetore, praecepto Senatus occisus est.] Hoc autem Urbis nomen ne Hyginus quidem, cum de situ urbis loqueretur, expressit.

278. NEC METAS RERUM, NEC TEMPORA PONO. *Metas*, ad terras retulit; *Tempora*, ad annos: ⁷⁸ Lavinio enim & Albae finem statuit; Romanis aeternitatem: [quia subiunxit: *Imperium sine fine dedi.* Lavinio triennium, Albae trecentos.]

VARIORUM.

ris est ipsi & alii Poëtis, longius aliquando repetere epitheta. sic & gentem *Hectoream* pro Romana dixit Silius II. 342. qui *Rhoeteam*, *Dardanam* &c. saepe appellat, & libr. XIV. 205. *Hectorem Aestem* pro Trojano noster infr. v. 190. *Hectoreos socios* dixit pro Trojanis. sic Virgilius lib. VI. 398. *Amphrysiam vatem* dicit, quae nihil cum Amphryso commune habuit, sed quia Apollinis erat vates, ita vocat. sic Propert. III. XI. 7. *Cadmeam Tyron* appellat. ubi videndus Brouckhufius. in Lucano, Statio & aliis similia occurrunt. Jam vero, non a-

liter hoc epitheton *Hectorea* Catroeus posset tueri: nam aequae longe petum esset ita vocare gentem a sorore Hectoris & avunculo Iuli, quam ab illustri aliquo Heroë, qui gentem Trojanam maxime illustravit. Hanc gentem jam Hectoream regnaturam dicit, usque ad Romulum, qui *Mavortia* condet moenia & *Romanos* deinde dicet, non *Trojanos* aut *Hectoreos*. BURM.

274. DABIT. Pro *des* positum notat Donatus ad Terent. Hecyr. I. II. 31. sed indicativo jungi ex solo Livio innumeris exemplis docuit Celeb. Drakenb. ad lib. I. VII. §. 14. Horat. I. Od. 9. *donec canities abest. partu geminam* secundus Hamburgensis. BURM.

275. TEGMINE. Male de veste capiunt Cerda & Catroeus. de exuviis, quibus caput suum & humeros tegebant Heroës, capiendum, ut ita Hercules in exuviis Leonis. & infr. 329. *maculosae tegmine lyncis*. ita galeae *tegmina* VII. Aen. 632. & 742. & passim. aliquando & pro clypeo ponit noster v. ad Flor. III. XX. 6. Statius etiam lib. IX. Theb. 486. *Excussumque manu segmen*. & Clypeum a tegendo nomen apud Graecos accepisse saepe docet Servius. vid. ad II. 389. VII. 286. VIII. 447. Male vero Corradus huc refert illud, *sub pelibus biemare*, quod de tentoriis dici satis notum est. plura etiam de veste Romuli adfert, & tamen etiam de exuviis animalium addit alia. *nutrices* Mediceus vitiose. BURM.

Ibid. LAETUS. *Lectus* Vratiss.

276. EXCIPIET. *Accipiet* Hamburgensis primus. sed *excipiet* gentem, est Hectoreae genti succedet, ut ita passim sumitur. Mavortia enim urbs nova, a Romulo Martis filio condita, ubi ille imperare incipiet, & de suo nomine dicet Romanos. *ducit* alter Hamb.

278. METAS. *Metam* Bigotianus: sed Silius VII. 478. haec respiciens, *Hic regna, & nullae regnis per secula metae*. BURM.

280. NUNC

⁷⁵ juxta sancientem Remulum R. ⁷⁶ ut aliquid imperare viderentur R. videretur Steph. Dan. Fabr. al. ⁷⁷ est, quod ne Hyginus R. Vof. L. Steph. Dan. Fabr. al. nec H. quidem Fabr. al. Iginus Dan. al. Iginus Steph. ⁷⁸ Lavinio triennium, Albae trecentos statuit. Romanis tribuit aet. Fuld. finem instituit, R. tribuit aet. Fabr. al. tribuit deest L. R. Vof. Steph. Dan.

Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
 280 Quae mare nunc terrasque metu coelumque fatigat,
 Consilia in melius referet, mecumque fovebit
 Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
 Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,
 Quum domus Assaraci Phthiam claraeque Mycenae

285 Ser-

SERVIL

279. QUIN. Quinetiam: minus enim est *etiam*: nam plenum est: *quinetiam*, ut IV. 309. *Quinetiam hyberno moliris sydere classem*. [ASPERA JUNO. Vel quam tu *asperam* dicis: vel certe, ut & ego fateor. Et] tolerabilius hoc Jupiter dicit, ⁷⁹ [ut criminaretur uxorem: marito enim magis congruit, quam alii.]

280. QUAE MARE NUNC TERRASQUE METU, COELUMQUE FATIGAT. [*Metu* scilicet, quem de Carthagine habet,] ⁸⁰ ut supra: *Id metuens*: [vel metu, quo Troianos ferret & Venerem: nam dicit: *Parce metu, Cytherea*.] MARE AUTEM TERRAS COELUMQUE FATIGAT alibi ⁸¹ [ostendit dicendo VII. 301.] *Absumptae in Teucros vires coelique marisque*. [FATIGAT vero pro exercet, sollicitat, commovet.]

281. CONSILIA IN MELIUS REFERET. [*Et* τὸ ἀπέρχου. Et est Latinior elocutio. Sallustius fragm. incert. *Ad mutandum modo in melius servitium*:] quia bello Punico secundo, ut ait Ennius, placata Juno ⁸² coepit favere Romanis. [MECUMQUE FOVEBIT. Id est, eadem quae ego sentiens, eadem quae ego volens; vel, ut quidam volunt, mecum in Capitolio constituta.]

282. GENTEMQUE TOGATAM. Bene *gentem*: quia & sexus omnis & conditio *toga* utebatur; sed servi nec colobia, nec calceos habebant. *Togas* autem etiam foeminas habuisse, ⁸³ cycladum & recini usus ostendit. *Recinus* autem ⁸⁴ dicitur ab eo, quod post tergum reicitur, quod vulgo ⁸⁵ *Mavortius* dicunt.

283. SIC PLACITUM. Vel fatis, vel mihi: nam impersonale est. LUSTRIS. Quinquenniis. Et bene Olympiadibus computat tempora; ⁸⁶ [quod magis ad Jovem pertinet:] quia nondum ⁸⁷ erant, vel Roma, vel Consules. *Lustrum* autem dictum, quod post quinquennium unaquaeque civitas lustrabatur. ⁸⁸ [Unde Romae *ambilustrum*; quod non licebat, nisi ambos Censores post quinquennium lustrare civitatem. AETAS. Juxta veteres, *aetas* hic pro tempore posita est; alibi pro modo annorum, ut est IV. Ecl. 37. *Ubi jam firmata virum te fecerit aetas*: & III. Georg. 60. *Aetas Lucinae iustosque pati hymenaeos*.]

284. DOMUS ASSARACI. ⁸⁹ Trojani, id est, familia Trojana: ⁹⁰ [& est a parte totum:] Nam Assaracus Capyn genuit, Capys Anchisem: unde Aeneas auctor Romani generis: ex quibus ⁹¹ Mummus, qui Achajam vicit. PHTHIAM. Achillis patriam, [ut XI. 266. *Ipse Mycenaens magnorum ductor Achivum*.] MYCENAS. Agamemnonis patriam, ut VI. 819. *Agamemnoniasque Mycenae*.

VARIORUM

280. NUNC TERRASQUE. *Quae terrasque* quidam codices. vid. ad Lib. III. 361.

281. FOVEBIT. *Fuvabit* secundus Moreti. eadem varietas apud Ovid. II. Fast. 42. vid. ad Val. Flac. I. 376. & supr. v. 28. deinde *Progeniem rerum dominos* Bigotianus. sed *Romanos* firmat Sueton. in August. XL. per *togatam gentem* intellexit sc. Senatum Catoeum putat, quia ejus auctoritas, tem-

⁷⁹ desunt L. R. Vof. Steph. Dan. ⁸⁰ ut supra, id est *metuens* Steph. Fabr. reliqua desunt omnibus. ⁸¹ desunt L. R. Vof. Steph. Dan. ut alibi Fabr. alibi Steph. ⁸² coeperit Fuld. ⁸³ Cycladium L. Vof. ⁸⁴ dicitur quod post Dan. ⁸⁵ *Maserte* L. Vof. vulgum *aserte* R. sed *Maserte* *Masertemum*, vel *Mavortium*, & *Masertium* inter vestes muliebres, & operimentum caput, etiam monachis usitatum, mediae aetatis fuisse, post Salmasium, docet Cangius in Lexico Mediae Latinitatis. BURM. ⁸⁶ desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁸⁷ erat Basil. ⁸⁸ desunt L. R. Vof. Steph. ad v. 284. ⁸⁹ deest L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁹⁰ desunt iisdem. ⁹¹ Nummius Fuld. Corradus refert ad M. Fulvium Ambraciorum, qui ad Argos Amphiloichium castra posuit, & deinde Argos Peloponnesi venit, & res Graeciae composuit. varie autem aestuat circa Argos duplices.

285 Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
 Nascetur pulchra Trojanus origine Caesar,
 (Imperium Oceano, famam qui terminet astris;)
 Julius, a magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim coelo, spoliis Orientis onustum,

290 Ad-

SERVITI.

285. NASCETUR. Ad illud respondet: *Certe hinc Romanos olim*. Et omnis Poëtae intentio, ut in qualitate carminis diximus, ad laudem tendit Augusti: sicut & in sexti catalogo, & in clypei descriptione. Haec autem Jovis allocutio, partim obiecta purgat, partim aliqua pollicetur. PULCHRA. Allusit propter Venerem. ⁹² TROJANUS. Ac si diceret: etiam Caesar Trojanus est. CAESAR. ⁹³ Hic est, qui dictus est Cajus Julius Caesar, & Cajus praenomen est, Julius ab Iulo: Caesar, vel quod caeso matris ventre natus est; vel quod avus ejus in Africa manu propria occidit elephantum, qui *Caesar* dicitur Poenorum lingua. [Hic sane Cajus Julius Caesar, quatuor & sexaginta victis Galliarum civitatibus, cum a Senatu petisset Consulatum & Triumphum, nec impetrasset, adversante Gn. Pompejo Magno, ejusque amicis, qui Caesaris processibus invidebant, bellum civile gessit in Farsalia: quo Pompejus victus Alexandriae occiditur. Caesar Romam, compositis rebus, & Alexandria debellata, reversus, in Curia Pompejana a Cassio & Bruto, aliisque Pompejanis occisus est. Cujus haeres Augustus, cum intrasset urbem, coëgit a Senatu interfectores Caesaris, parricidas & hostes judicari, eumque in Deorum numerum referri, & Divum appellari.]

287. IMPERIUM OCEANO, FAMAM QUI TERMINET ASTRIS. Aut ad laudem dictum est; aut certe est secundum historiam. Re vera enim & Britannos, qui in Oceano sunt, vicit: & post mortem ejus, cum ludi funebres ab Augusto, ejus adoptivo filio, darentur, ⁹⁴ stella medio die visa est, quae in ipsius honorem apparuisse diceretur: unde est *rx. Ecl. 47. Ecce Dionaei processit Caesaris astrum*. A MAGNO. Sicut Alexander, sicut Pompejus. [Graeci enim omne magnificum *Magnum*, ut: *Mater magna*, & *Dii magni*.]

288. OLIM. ⁹⁵ Modo futuri temporis est. CAELO. In coelum. SPOLIIS ORIENTIS. Victo Pharnace, Mithridatis filio, qui re vera in Oriente fuit. Caeterum Aegyptus, in qua Ptolemæum vicit, in australi est plaga.

289. HONUSTUM. Inter *bonustum* & *oneratum* hoc interest, quod *oneratus* est qualicumque pressus pondere; *bonustus* vero, cui honor ipsum ⁹⁶ honori est; ut, si quis ⁹⁷ spolia de hostibus ferat. Sed *oneratus* aspirationem non habet, quia ab *onero* venit: *bonustus* vero, ⁹⁸ quia etiam ab *honore* descendit, retinet aspirationem. [Alii *honestum* legunt. Veteres enim *honestum* pro specioso ponebant, ut *x. 133. Dardanius caput ecce puer detestus honestum*.]

VARIORUM.

tempore reipublicae, maxime valuit, & fines tunc imperii protulit: sed hoc Caesarem & Augustum offenderet, sub quorum imperiis latissimum fuit imperium *y. 287*. & denique Augustum de populo intellexisse ex Suetonii loco adparet: in concione enim hunc versum pronuntiavit. BURM.

283. PLACITUM. *Placitum est* Leidenf. male. de quo ad *Lucan. II. 5. videbimus*.

285. SERVITIO. *Imperio* Parthaf.

Ibid. VICTIS. *Cunctis* Hamb. prior. & *victis* Menagii, & Hamb. alter.

287. TERMINET. *Terminat* Oudartii, & duo Leidenf. a manu prima. & *famam* secundus Hamburgensis. *fama*, deleta litera *m* Reginus.

288. DEMISSUM. *Dimissum* plerique codices. praeter Mentelianum primum, & secundum Hamburgensem, & Zulichemium.

289. ORIENTIS. Hoc repugnare videtur Catroci sententiae, qui annum u. c. 729. hic respici putat, & ad Georgica bis terve de oriente, non nili an-

⁹² unde & Venus aurea nuncupatur Fabr. ⁹³ Cajus Julius Caesar, qui in Curia Pompejana a Cassio & Bruto aliisque Pompejanis occisus est Romae, interfecto Pompejo ab eo apud Alexandriam. Hic est &c. Fabr. & Dan. sed pro, Hic est, habet, Cajus praenomen &c. Hic est qui dicitur Gajus J. C. & Gajus Fuld. ⁹⁴ ejus stella Comaei. ejus stella Dan. ⁹⁵ modo futuri est L. R. Vof. Steph. *Olim* futurum tempus Dan. ⁹⁶ honoris L. Vof. R. ⁹⁷ hostium spolia L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁹⁸ quia ab honore venit Dan.

290 Adcipies secura. Vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent secula bellis.

Cana

SERVII.

290. ACCIPIES SECURA. [Quare *secura*? aut quia nunc sollicita; Aut] quia post mortem Caesar meruit Aram, Fastigium, Flaminem, ut Cicero in Philippicis. Hic quoque. Potest intelligi, [sic ut ego, sicut tu,] sicut Romulus; sed melius, sicut Aeneas, de quo superius ait: *Sublimemque ferres ad sidera coeli* ⁹⁹. [Magnanimum Aeneam.] Quoque autem, semper ad similitudinem ¹ ponitur, ut XVII. I. *Tu quoque littoribus nostris*: ² [nam ideo in Bucolicis dicitur I. 7. *Namque erit ille mihi semper deus*: & in Georg. III. 16. *In mediomibi Caesar erit.*] VOTIS. Vel ad vota, vel, *votis* vocabitur.

291. ³ [ASPERA. Id est, iniqua.] TUM. Id est, Caesare consecrato, cum Augustus regnare coeperit, clauso Jani templo, pax erit per orbem. ⁴ Constat autem templum hoc ter esse clausum. Primum regnante Numa: ⁵ item, post bellum Punicum secundum: tertio post bella Actiaca, quae confecit Augustus; quo tempore pax quidem fuit, quantum ad ⁶ exteras pertinet gentes: sed bella flagrare civilia, quod & ipse per transitum tangit; dicens, FUROR IMPIUS INTUS. Hujus autem aperiendi vel claudendi ⁷ templi ratio varia est: alii dicunt Romulo contra Sabinos pugnante, quum in eo esset, ut vinceretur, calidam aquam ex eo loco erupisse, quae fugavit exercitum Sabinorum. Hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, ⁸ quasi ad spem pristini auxilii. Alii dicunt Tatium & Romulum, ⁹ facto foedere, hoc templum aedificasse; unde & Janus ipse duas facies habet; quasi ut ostendat duorum regum coitionem: vel, quod ad bellum ituri debent de pace cogitare. Est alia melior ratio: quod ad praelium ituri optent ¹⁰ reversionem.

VARIORUM.

anno 734. posse mentionem fieri docet: nisi Aegyptum intelligat, quam primo Caesar subegit, & de illa spoliis onustus triumphavit: sed hanc con-

cessit Cleopatrae, qua victa Augustus demum provinciam fecit. Cetera, qui de Julio Caesare capit, de bello Pharsalico aut Pontico intelligit. sed frequentia de pace & seculo quasi aureo reducto, ad Augustum referenda docent. & illa *spolia Orientis*, de *signis* a Parthis receptis possumus interpretari. quae anno 734. restituta, & Armeniam vindicatam, eique regem impositum docet Masson. in vita Horatii ad illum annum: praecipue *spolia* dixisse potuit, quia & Parthos arma sua tradidisse dicit Ovidius v. Fast. 293. ubi vide. & ad Augustum haec refert Schol. Horat. I. Od. 2. Corradus ad Aegyptum & simul Pharnacem refert. omnis illa aestuatio inde orta, quod Aegyptum *Orientis* nomine designari posse non credant, unde miratur Barthius Statium VI. Theb. 279. *Auroram* dici Aegyptum. sed licet de Parthis malim interpretari, tamen si quis Aegyptum etiam sub *Orientis* appellatione comprehendere velit, inveniet apud Valesium ad Euseb. Constantinum II. cap. 67. quibus defendere possit. BURM.

290. ACCIPIES. Vetustum *aspicies*. FABRIC. *Aspices* Bigotianus, Dorvill. unus Moreti & Oudartii. ut supr. 258. *cernes*. sed *accipies* agnoscit Scholiastes Crucquianus Horatii II. Od. 10. & I. Od. 2. & firmatur ex lib. I. Georg. 28. BURM.

291. MITESCENT. *Mitescent* Hamburgensis alter. forte legendum, *Aspera quum positis* &c. *Remo cum fratre* ². *jura dabunt*. id est quum finita erunt omnia bella, Augustus pacem dabit imperio. & sub Remo & Romulo fraternas inter cives & principes urbis discordias intelligere videtur, quibus compositis & factionibus omnibus extinctis, Fides & Vesta, tamquam Deae praefides & auspices, & Concordia regnabunt. ut enim in bellis civilibus fratres diversarum partium inter se saeviebant, ut & alii vinculo sanguinis proximi; ita has exitiales discordias sub Romuli & Remi nomine designare videtur. quamquam fateor non satis me haec intelligere. sed absurdum est, Agrippam sociare Augusto, quum potius Tiberium debuisset, qui hoc

⁹⁹ deerant R. L. in Voss. erant duae litterae S. C. ¹ ponit L. Vof. R. ² desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ³ desunt iidem. ⁴ qui quoniam * claudabatur. Constat Dan. ⁵ deinde Fabr. al. ⁶ exteras Vof. ⁷ deest Fabr. al. ⁸ quam spem L. Vof. R. quasi omittit Masv. secutus Commel. ⁹ facto jam foedere Fabr. ¹⁰ reversionem Basil.

Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus

Jura

SERVIL

292. CANA FIDES ET VESTA. Subaudis, erit. *Canam* autem *fidem* dixit, vel, quod in canis hominibus invenitur: vel, quod ei albo panno involuta manu ¹¹ sacrificabatur; per quod ostenditur fidem debere esse secretam: unde & Horatius I. Od. 55. *Et albo rara fides colitur velata panno.* ¹² *Vestam* vero Religionem: quia nullum sacrificium sine igne est: ¹³ unde & ipsa, & Janus, in omnibus sacrificiis invocantur. *Vesta* autem dicta vel ex ¹⁴ *Estas*: ut digammos sit adjecta: ¹⁵ sicut ¹⁶ *ip*, ver: *Veneris*, Venetus: vel, quod variis vestita sit rebus. Ipsa enim esse dicitur Terra, quam ignem habere non dubium est: ut ex Aetna, ¹⁷ Vulcanoque, [et aliis locis ardentibus] datur intelligi. REMO CUM FRATRE QUIRINUS JURA DABUNT. ¹⁸ [Hic dissimulat de parricidio, quod & jungit eos, & quia non Romulum, sed Quirinum appellat, & cetera, ut superius dictum est [ut non potuerit parricidium facere, qui meruit Deus fieri. An, sicut] multi sic intelligere volunt, ut superius diximus, quia post pestilentiam, ad placandos fratris manes, geminis omnibus usus est Romulus: unde ¹⁹ [ait: *Jura dabunt*.] Et: *Videntur ut geminae stent vertice cristae?* Sed hoc esse non potest, quia ²⁰ aut iteratio est antedictorum, aut ordo praeposterus, si post dictum Caesarem, Romulum repetit. Constat praeterea Jani templum ²¹ patuisse sub Romulo: ²² [quia bellis nunquam vacavit.] Alii volunt ²³ per hos Romanos intelligi. Vera ²⁴ tamen hoc habet ratio: *Quirinum* Augustum esse, *Remum* vero pro Agrippa positum, qui ²⁵ filiam Augusti duxit uxorem: & cum eo pariter ²⁶ bellum tractavit: unde est VIII. 682. *Parte alia Diis & ventis Agrippa secundis.* Nam adulans populus Romanus ²⁷ Octaviano, ²⁸ tria ei obtulit nomina: utrum vellet Quirinus, an Caesar, an Augustus,

vocari. Ille, ne unum eligendo partem laederet, quae aliud offerre cupiebat, diverso tempore omnibus usus est. Et primo Quirinus dictus est, inde Caesar, postea, quod & obtinuit, Augustus, sicut & Suetonius probat, & in Georgicis ostendit Virgilius. Nam cum de Gangaridum victoria diceret, qui juxta Gangem sunt, quique ab Augusto victi sunt, ait III. Georg. 27. *Victorisque arma Quirini.* Ut autem ²⁹ pro Agrippa Remum poneret, poetico usus est more: nam nomen ex vicino sumit. ³⁰ Ergo dicit: Cum coeperit Julius Caesar coelum tenere, patris omnibus bellis, jura dabunt Augustus & Agrippa. Romulus autem ideo ³¹ *Quirinus* dictus est, vel quod *hasta* utebatur, quae Sabinorum lingua *curis* dicitur: *Hasta* enim, id est, *curis*, ³² telum est cum longiore ferro: unde & *securis*, quasi *semicuris*: vel ³³ a *νοῖσας*, qui Graece rex dicitur: ³⁴ Constat autem Graecos fuisse Romanos: vel ³⁵ certe propter generis nobilitatem: Mars enim cum saevit, *Gradrus* dicitur: cum tranquillus est, *Quirinus*. Denique in Urbe duo ejus templa sunt: unum *Quirini* intra ³⁶ urbem, quasi custodis, ³⁷ sed tranquilli: aliud in ³⁸ Appia via extra urbem prope portam, quasi bellatoris, ³⁹ id est, *Gradivi*.

VARIORUM

anno cum Augusto in Orientem profectus, Armeniae subactae titulum reportavit. sed repugnat titulus *fratris*, quem hic Remo dat Maro. sed & ille Agrippae obitat. nam error est Taubmanni, qui sororem Augusti dicit nuptam fuisse Agrippae. neque etiam inter Augustum & Agrippam odium illud fuit, quod nunc cessaturum canit. sed *leve* tantum *figus* Suet. Aug. cap. LXVI. BURM.

293. FER-

¹¹ sacrificatur L. Vof. & a m. sec. R. Schol. Lucani ad lib. III. 314. haec describens dat, *sacrificabant antiqui, ostendentes fidem secretam esse debere.* ¹² VELATAQUE Dan. in Horatio legitur *colit velata.* ¹³ invocatur Vesta significat religionem Fabr. ¹⁴ ipsasque in omnibus invocatur Dan. ut & ipsa Fuld. invocatur Vof. ¹⁵ sicut *vesper, vestis, ver, Venetus.* L. sicut est *res. ver. Senectus, Venetus* Vof. sicut *ter. ver. venetus venetus* R. ¹⁶ Vesuvioque Fabr. temeraria correctio: intelligit enim Vulcanum in insula Aeolia cognomine, montem ignivomum vid. lib. VIII. 422. ita tamen & Vossius de Idolol. ¹⁷ 65. sed vide Cluverii Siciliam lib. II. 14. p. 406. BURM. ¹⁸ desunt ad *multis* L. R. Vof. Steph. al. ¹⁹ desunt. & unde est, *videtur* L. Vof. R. Steph. ²⁰ deest L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ²¹ fit non fuit * patuisse Dan. fit non fuit, si immen fuit Fuld. ²² desunt L. Vof. R. Steph. al. ²³ per hoc & revera intelligi: Quirinum Dan. ²⁴ tamen habet Vof. verumtamen hoc Fuld. ²⁵ sororem L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ²⁶ bella R. Vof. L. Steph. Fabr. al. ²⁷ Octavio L. Vof. R. ²⁸ tria obtulit L. Vof. R. ²⁹ Agrippa pro Romum Vof. ³⁰ hoc ergo L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ³¹ deest Vof. ³² telum longum est, unde & L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ³³ a Chirano quod Gr. L. dicitur, unde & Homerus *εἰς νοῖσας* Fabr. al. dicitur vel propter g. nob. Dan. omittis reliqua. ³⁴ constat enim Vof. ³⁵ deest L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ³⁶ deest L. ³⁷ & tranquilli L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ³⁸ Apia Vof. ³⁹ vel Gradivi Dan. Fabr. al.

Jura dabunt: dirae ferro & compagibus artis

Claudentur belli portae: Furor impius intus

295 Saeva sedens super arma, & centum vinctus aënis

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Haec ait: & Maja genitum demittit ab alto;

Ut

SERVII.

293. DIRAE. Cum apertae sunt, ³⁹ [hoc est, abominandae, alias *dirae*, magnae IX. 185. *An sua cuique Deus sit dira cupido*. Et VIII. 348. *Fam tum religio pavidos terrebat agrestes Dira loci*: Et XII. 845. *Dicuntur geminae pestes, cognomine Dirae*.] COMPAGIBUS. ⁴⁰ *Ambages & compages* antiqui tantum dicebant: posteritas admisit ut etiam *compago* dicatur; sed non, quia varius esse potest nominativus, debet etiam declinatio mutari: quemadmodum nec in istis nominibus, *arbor*, *arbos*; *vomer*, *vomis*: nam & *vomeris*, & *arboris* tantum facit. Ergo *compages*, *compagis*: quoniam *compago* usurpatum est: *compaginis* ⁴¹ enim nemo penitus dicit. ⁴² [Ovidius tamen in primo Metamorphoseon VII. ait. *Atque ita disparibus calamis compagine cerae*: a genitivo *compaginis*.]

294. ⁴³ [BELLI PORTAE. Jani gemini, quae bello aperiebantur, pace claudiebantur.] [Ideo autem Janus belli tempore patefiebat, ut ejusdem conspectus per bellum pateret, in cujus potestate esset exitus reditusque: id enim ipsa significat ejus effigies, praebentis se euntibus & redeuntibus ducentem. Hunc autem olim Numa Pompilius fecit, cujus portas regni tempore clausit.] FUROR IMPIUS INTUS. Ut superius diximus, propter bella civilia, quae gesta sunt contra Brutum & Cassium ab Augusto in ⁴⁴ Philippis: contra Sextum Pompejum ⁴⁵ in Sicilia. Aut ⁴⁶ [sic quidam tradunt: *Furor impius intus*, non in aede Jani, sed in alia, in foro Augusti introeuntibus ad sinistram fuit Bellum pictum, & Furor sedens supra arma, ⁴⁷ catenis revinctus eo habitu, quo poeta dixit.]

295. SAEVA SEDENS SUPER ARMA. Secundum antiquam licentiam. Sciendum tamen est hodie *in*, & *sub*, tantum communes esse praepositiones: caeterum *super* & *subter* jam accusativae sunt, sicut *clam* & *post*, quae antea communes fuerunt: nunc in his mutata natura est. [Ergo *super* pro supra: & nunc haec praepositio accusativo servit; ubi vero *de* significat, ablativo.] AENIS NODIS. Non centum nodis, sed catenis, quas circumlocutione significavit: quia sunt catenae nodi plures. ⁴⁸ [Quidam *aënis* pro ferreis tradunt, ut VII. Aen. 743. *Micat aeneus ensis*: & V. Aen. 274. *Aenea quem obliquum rota transfit*.]

297. ET MAJA GENITUM. Mercurium. Et est Periphrasis. Cicero in libro de Deorum natura, plures dicit esse ⁴⁹ Mercurios; sed in deorum ratione, fabulae sequendae sunt: nam veritas ignoratur. Simul allusit poeta: quia per caduceatores, id est, internuntios, pax solet fieri. * [Vel quod Deo opus erat: ut hostes Poeni auctori Romani nominis placarentur Aeneae. Quidam sane quatuor Mercurios dicunt: unum Jovis & Majae filium; alterum ⁵⁰ Coeli & Dicit: tertium Liberi & Proserpinae: quartum Cyllenis, a quo Argus occisus est, quem ipsum, ob hanc causam Graecia profugum, Aegyptiis literas demonstrasse perhibent.]

VARIORUM.

293. FERRO ET. Copula deest Bigotiano. *artis* vero non *artibus* scribendum esse jam constat inter eruditos. vid. Brouckh. ad Tibul. L V. 53. *Belli* fa-

³⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. aliis; & partim Dan. partim Fuldens debentur. ⁴⁰ *compages compagis* antiqui L. quod praefertem, non enim de *ambage* voce diversae originis hic agere voluit, sed de sola *compago*: de flexione vero *compaginis* a *compago*, vide quae diximus ad Ovidii d. I. BURM. ⁴¹ autem Dan. Fabr. ⁴² desunt omnibus, praeter: Fabr. ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. ad FUROR. ⁴⁴ Philippicis Commelin. ⁴⁵ ab Augusto in L. Vof. R. Steph. ⁴⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. Alii FUROR Dan. Fabr. ⁴⁷ Aeneis vinctus Dan. Fabr. arma devinctus Commel. & Emmen. de hac pictura forte intelligendus Pilius lib. xxxv. cap. 4. *Divus Augustus in foro suo, celeberrimus in parte, posuit tabulas duas, quae belli pictam suam habent & triumphum*. BURM. ⁴⁸ desunt L. R. Vof. Steph. al. ⁴⁹ Deos Mercurios Vof. ⁵⁰ Coeli Fuld.

Ut terrae, utque novae pateant Carthagini arces
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido

300 Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum: ac Libyae citus adstirrit oris.
Et jam iussa facit: ponuntque ferocia Poeni

Cor-

SERVII.

298. UT TERRAE. Propter illud, quod sequitur 540. *Hospitio prohibemur arenae*. PATEANT. Propter illud supr. 233. *Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis*.

299. HOSPITIO. Ad hospitium. [Nonnulli sane pateant, pacatae sint accipiunt, ut Sallustius fragm. incert. *Simul immanis hominum vis multis e locis, invasere patentes tum, & pacis modo effusas*. Hic enim habitus pacis. Et in Catilina cap. 10. *Cuncta maria terraeque patebant*. Sic enim contra, cum dicitur, *Clausula omnia*, bellum significatur, ut ipse VIII. 385. *Quae moenia clausis Ferrum acuant portis*.] NE FATI NESCIA DIDO. Non sui: nam si sciret exitum suum, multo magis vitaret; sed *fati* dixit, voluntatis Jovis, ⁵¹ ut est VIII. 292. *Fatis Junonis iniquae*. Aut certe fati Trojanorum, qui non sponte, ⁵² [sed necessitate] ad Africam venerant: quod utique ignorabat Dido. Illo enim tempore invadendarum terrarum causa fuerat navigatio, ut Sallustius in fragm. inc. meminit: facili tum mutatione sedium: quod etiam exculant Trojanis inf. 527. *Non nos aut ferro Libycos populares penates Venimus*. Ergo hoc agitur, ut ⁵³ discat Dido eos ad Italiam tendere. Quomodo ergo se jungit Aeneae; sed furoris illud est, non consilii: nam nec sacerdotibus ⁵⁴ [haec dicentibus] creditur. Unde est IV. 65. *Quid vota furem: Quid delubra juvant?*

300. [VOLAT ILLE PER AERA. Similis hic festinatio Mercurii est, ut supra Neptuni: in Quarto 439. *Et talaria nectit, Et virgam capis: & plus moratur*.]

301. REMIGIO ALARUM. Translatio reciproca, ⁵⁵ [ut supra diximus:] nam alibi III. 520. *velorum pandimus alas*. CITUS. ⁵⁶ [Pro cito, adverbium temporis in nomen deflexum. ⁵⁷ [Et bene hoc de Mercurio:] cum enim alia signa tarde

ad ortus suos recurrant, Mercurius octavo decimo die in ortu suo invenitur. POENI. ⁵⁸ *Ἀντίοχος* est, quasi Phoeni.

VARIORUM.

fores & portam etiam Valer. Flac. III. 60. & 353: dixit. BURM.

294. IMPIUS INTUS. Offendere posset hoc *οὐκ ἐντὸς*. sed ita & *domus intus* lib. II. 483. & *spiritus intus* VI. 726. inf. 325. *filius orsus*. impius dicitur Furor ob bella civilia, quae proprie impia: ut vulgo notum. alia pia & iusta vocari solent, furor vero ut numen hic considerandum. ut post alios notavit etiam Heumannus Tom. II. Poecil. lib. IV. cap. 3. vid. inf. ad y. 348. BURM.

995. SAEVA. *Sceva* Francianus & Parrhas. *super pro supra*. vid. ad Nemes. III. Ecl. 5. & inf. IV. 702. & VI. 203. BURM.

297. DIMITTIT. *Demittit* plerique codices. Gudianus & primus Rottendorphianus, uterque Vossianus, quatuor Moretani, cum tribus aliis *dimittit*. HEINS. *Majae* secundus Moretanus *Maja* & *demittit* vindicat Commentator Crucquianus ad Horat. I. Od. 2. *demisit* Ald. & Junt.

298. ATQUE NOVAE. In antiquis, *ut terrae, utque novae*. FABRIC. *Atque* Menagii alter, & alius Heinsii, cum Excerptis nostris. vid. infr. y. 660.

300. AERA MAGNUM. *Acthera* Leid. & al. *aëra multum* Ed. Venet.

301. AC LIBYAE. Deest copula prim. Moreti.

302. ET JAM. *Omnia iussa* Oudartii. *At jam iussa gerit* Hamburgensis primus: *ponunt ferocia* Francianus.

306. AL-

⁵¹ sicut, Fatis L. Vof. R. Steph. al. ⁵² sed necessario Fuld. defunt Dan. ⁵³ dicat L. ⁵⁴ defunt L. Vof. R. Steph. ⁵⁵ defunt Commel. ⁵⁶ defunt L. Vof. R. Steph. ⁵⁷ defunt Dan. Fabr. ⁵⁸ *Ἀντίοχος* Steph. Dan. *Ἀντίοχος* est q. Poeni Vof. R. L.

Corda, volente deo. In primis regina quietum
Adcipit in Teucros animum, mentemque benignam.

305 At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire; locosque
Explorare novos, quas vento adcefferit oras:

Qui

SERVII.

303. VOLENTE DEO. Vel Jove. Vel Mercurio. IN PRIMIS. Praecipue.

304. IN TEUCROS. Pro " Teucris, ut supra 231. diximus: " alibi, in Teucros, adversum Teucros, ut VII. 301. *Absumptae in Teucros vires.* " [QUIETUM ANIMUM. Id est, benevolentiae plenum.]

305. [AT PIUS AENEAS. . . . * filium Aeneas sacrorum omnium docetur, ex cuius persona latenter quae ad ceremonias veteres pertinent facie monstrantur. Hic ergo Deus, apicis, quod insignie Flaminum fuit, de quo loco suo " in II. & X. libro dictum est. Vult ostendere igitur Flaminii extra medium pomerium post Solis occasum apicem ponere non licere. Aeneas ergo hic ad Carthaginis litus adpulsus, ostenditur sine apice fuisse, id est, nudo capite: nam cum ait: *At pius Aeneas per noctem plurima volvens, Ut primum: &c.* manifeste longius ab urbe intelligitur: unde animadvertendum est extra pomerium fuisse: nam in subsequenter ostenditur, eum extra pomerium fuisse, cum ait Venus inf. 401. *Et qua te ducit via dirige gressum:* nam & augurium ei in finibus pomerii ostensum est, quod & ipsum Aeneam respondentem signatius declarat sine apice fuisse, timentem enim ne piaculum incurreret, si cum Solis " occasu nudo capite, id est, sine apice, " inveniretur, ita loquentem fecit inf. 372. *Et vacos annales nostrorum audire laborum, Ante diem clauso compones vesper Olympo;* Verebatur enim Solis occasum. Nudo autem capite ibi fuisse ostenditur, ubi ait inf. 588. *Restitit Aeneas claraeque in luce refulsit. Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram Caesariem, &c.* Neque enim Caesariem dicere debuisset, nisi quia nudo capite

incedebat Aeneas. Sed haec Virgilio, & his similia sufficiunt ad indicandum omnium disciplinarum scientiam narrantem aliud ponere, neque propositum habet talia plenius exsequi.] PER NOCTEM. Decet enim pro cunctis regem esse sollicitum: " [ut apud Homerum Iliad. B. 24. Οὐ χρι πανόχνη ἑοδῶν βουλευφόροι ἄνδρα, ὅτι λαοὶ τ' ἐπιτελέσονται, ἃ τῶσα μύμηλιν. [Et bene per noctem, ne a sociis, quos ipse confortatus erat, videretur per diem moriens.]

306. ALMA. Lux alma dicta, quod alit universa: unde alma Ceres, quod nos alit: nam Physici dicunt omnia per diem crescere. Quomodo igitur Virgilius ait II. Georg. 202. *Exigua tantum excludit vos nocte reponet?* sed " hoc pro miraculo propositum est, " ut etiam Plinius sentit. Loco s. Et locos, & loca, dicimus, cum in numero singulari locos tantum dicamus. Simile est & jocus, nudo & " joca, & jocos, ut " Sallustius in Jugurth. *Joca atque seria cum humillimis " exercere.* Et " Cicero Phil. II. 4. *Quam multa joca solent esse in epistolis.* Et Pers. VI. 5. *Tum juvenes agitata " jocos.*

307. QUAS VENTO ACCESSERIT ORAS. [Sine praepositione, Sallustius fragm. incert. *Genus patrum advenit.*] Superius " diximus figuram fieri, cum praepositio detracta nomini, verbo copulatur, & plerumque eam suam retinere naturam, plerumque convertere. Hoc igitur sciendum est, quod, cum casum suum retinet, Hysterologia est, ut hoc loco: cum autem mutat, figura est, ut VI. 2. *Cum arum adlabitur oris.* Oris enim pro ora posuit. Plerumque tamen etiam superfluas ponit praepositiones.

VARIORUM.

306. ALMA. *Alta* secundus Moerctanus. deinde, 10-

59 in Teucris Dan. 60 desunt L. Vof. R. Steph. al. 61 desunt Dan. etiam. 62 in quarto libro-Fuld. 63 occasum Fuld. 64 inveniret Fuld. forte, si eum sol occasus (vel solis) n. c. i. e. s. a. inveniret. 65 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. al. ad 7. 306. 66 hoc miraculo Fabr. 67 & amplius sentit Vof. Steph. Dan. 68 joca facit & L. Vof. R. Steph. Fabr. 69 desunt L. Vof. R. Steph. 70 agere Sallust. Jug. cap. 2071. *exercere* Fabr. 71 desunt L. Vof. R. Steph. 72 locos L. 73 dictum Fuld.

Qui teneant (nam inculta videt) hominesque, feraeque,
Quaerere constituit, fociisque exacta referre.

310 Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
Occulit. Ipse uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Cui

SERVII.

308. QUI TENEAINT. Jure dubitat, cum omnia cernat inculta. Ordo autem est: *Qui teneant, hominesque feraeque*. Media per parenthesin dicta sunt. EXACTA. Enquista. [Et ostendit providum regem per se curamque commoda fociorum.]

310. IN CONVEXO NEMORUM. Prooeconomia est ad causam pertinens: non enim ⁷⁴ tenebitur ab Aetis, ⁷⁵ ut Ilionei, ⁷⁶ [& qui cum ipso super- venerant.] CONVEXO autem, curvo: unde etiam convexum coelum ⁷⁷ dicimus. Sane subaudimus *Loco*, ut alibi: *Castrorum & campi medio*: id est, *spatio*. ⁷⁸ [Nemorum autem, modo sylva: Interest tamen inter nemus & sylvam & lucum: lucus enim est arborum multitudo cum religione; nemus vero, composita multitudo arborum; sylva, diffusa & inculta.] SUB RUPE CAVATA. Periphrasis est speluncae.

311. ARBORIBUS, ATQUE HORRENTIBUS UMBRIS. Umbrae arborum, quo modo sup. 61. *Molennaeque & montes*: aut certe arboribus & umbris speluncam. [Et bene ostendit omnia curvis ad- lata navibus non. . . . quae venerant cum Aeneae. Classis autem occulit & clausit.] OCCULIT. Pro, occultuit, id est abscondit & clausit.

312. COMITATUS ACHATE. [Bene ostendit Aeneam esse fortissimum, nec quidquam timere, dicendo, *uno graditur comitatus Achate*.] ⁷⁹ Diximus quaeri, cui Achates Aeneae sit comes: vix quidem dicuntur, melius tamen hoc fingitur, ut tractum nomen sit a Graeca etymologia: *αχ* enim dicitur sollicitudo, quae regum semper est comes.

313. BINA. Si ad utrumque referas, bene dixit *bina*: si ad Aeneam tantum, antiquis mos est, ut supra diximus, *bina*, pro duobus ⁸⁰ poni: sicut interdum *duplices*. LATO FERRO. Id est, lati ferri, ⁸¹ ut sup. 75. *Pulchra prole*: id est, pulchrae pro- lis.

VARIORUM.

locosque quaerere constituit quos vento acc. o. Qui teneant &c. *Explorare* Menagius prior. vide Macro- b. v. Sat. 4.

307. NOVOS. *Locos* Rufinian. de Schem. Lex. p. 34. sed ille forte *novosque expl. locos* voluit. *accesserat* Leidenf.

308. VIDET. *Vident* Medicus. male. v. Erythr. in *& basta*, & *tela*, ubi syllabas breves produci docet per caesuram. *feraeve* Parrhas.

310. CONVEXO. *Convexu* Zulichemius, Oudartii, Leidenfis a manu secunda & Excerpta nostra.

311. CLAUSAM CIRCUM. *Circum clausam* Parrhas. *arboris* etiam Leid.

312. ACHATE. Medicus *Acatas*, fortassis pro *Achata*. sed *Achate* hic loci relictum a Marone, Priscianus duobus locis asseverat pag. 711. & 768. HEINS. *Atque uno* Hamburgensis prior & Pugetianus.

313. LATO. *Lati ferri* Hamburgensis prior pro varia lectione. quod ex Servio deavatum est. sed & IV. 131. *lato venabula ferro*.

314. TU-

74 pertinebitur Vol. 75 ut naues Ilionei Basil. 76 desunt L. R. Vol. Steph. 77 dicitur L. R. Vol. Dan. 78 de-
sunt L. R. Vol. Steph. al. 79 & dictum est quaeri Fuld. 80 posuit Dan. sicut *duplices* L. R. Vol. sicut & *duplices* Steph.
sicut, & *duplices tendens ad sidera palmas* Fabr. al. 81 ut *pulchra prole*, seqq. omittit L. R. Vol. Steph. *pulchra fo-*
mas se prole parvum, id est pulchrae prole Fabr.

Cui mater media sese tulit obvia sylva,
315 Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanae: vel qualis equos Threïssa fatigat

Har-

SERVII.

314. MEDIA SESE TULIT OBVIA SYLVA. Quam Graeci *ύλη* vocant, poëtae nominant *sylvam*, id est, elementorum congeriem, unde cuncta procreantur. Et multi volunt Aeneam ⁸² in horoscopo Virginem, & ibi etiam Venerem, habuisse. Bene ergo in media sylva virginis habitu ei Venerem poëta facit occurrere: quia, ut supra 223. diximus, Venerem in Virgine constituta, & misericordes procreantur foeminae, & viri per ⁸³ mulieres felices sunt futuri, ut probamus in Aenea: [quoniam misericordia Didonis servatur.]

315. VIRGINIS OS HABITUMQUE GERENS. Vultum & amictum. ⁸⁴ [Habitum apud veteres dicebatur, tam corporis, quam eorum, quae praeter corpus sunt: & bene *gerens*, non *habens*, quod geri putantur aliena.]

316. SPARTANAE. Laconiae. Sparta enim civitas est ⁸⁵ Laconiae, ubi sunt puellae venatrices. Redditur autem causa, ⁸⁶ cur virgo sit in sylvis, ⁸⁷ scilicet propter venatum. THREISSA. ⁸⁸ Thracia: & est solutio: nam *Threïssa* facit, sicut v. 285. *Cressa* genus *Pholoe*. Veniunt autem ⁸⁹ ab eo, quod est ⁹⁰ *Cres*, & *Thres*. Ut autem *Creïssa* non faciat, ⁹¹ illud est, ⁹² quia *Creïssa* per ⁹³ simpliciter scribitur, nec potest recipere solutionem. *Threïssa* ⁹⁴ autem ⁹⁵ diphthongum habet, unde & resolvitur. FATIGAT. Suo ⁹⁶ scilicet cursu. [Sane quidam *fatigat*, pro fatigavit accipiunt, praefens pro praeterito, sicut & *praevertitur* pro praeverſa est.]

VARIORUM.

314. TULIT. *Obtulit* Menagius uterque, Sprotii, Hamburgensis secundus, Dorvill. Zulichemius, Moreti duo & Oudartii. sed Nonius in *ferre* ex lib. xi. 779. *tulit*, ostentat, interpretatur. vid. inf. v. 389. offendit vero repetitio *tū ob*, in *obtulit obvia*. & Ecl. vi. 57.

Si quae forte ferunt oculis sese obvia nostris. vid. & xxi. 860. Steph. dissert. de criticis p. 81.

sese obtulit obvia defendit. BURM.

315. GERENS. *Ferens* Sprotii & Hamburgensis prior.

316. VEL QUALIS EQUOS THREISSA. *Qualis cervos* Bigotianus, repugnante metro, & notum Amazonas equestri exercitatione celebres fuisse. Doctissimus vero Marcklandus ad Statii v. Silv. ii. 118. non patitur, *Spartanae virginis* habitu hic Venerem visam occurrere Aeneae: nec Servii, aut ulla Mss. auctoritate movetur, quia illa nihil probant, nisi mendae vetustatem. sic solent audaces saepe Critici tractare antiquos auctores, & sua nobis pro Poëtarum verbis obtrudere. addit ipsa Veneris responsione hoc firmari, quia mox v. 336. dicit hunc morem esse Virginibus Tyriis, ideoque hic legi debere, *Virginis Sarranae*. sed si ita dedisset Maro, ab accurata illa carminis sui oeconomia discessisset. Aeneas tempestate in ignotam regionem ejectus ignorabat etiam nunc, quae gens, qui homines hanc tenerent, nec de Tyris colonis in Africa quidquam audiverat aut somniaverat. Quare venatricis habitu sibi obviam Venerem admirans, debebat eam comparare habitui gentis sibi notae, & antea visae; recte ergo duas has species *Spartanae* & *Threïssae* virginum sibi fingit, quas utraque noverat & viderat Aeneas. *Helenam* *Laconia* rapta a Paride secum duxerat quosdam comites & virgines, quae illi ministrarent; & Helenam ipsam sine dubio venatum exentem saepe viderat. Guellius etiam ad v. 337. *ex purpureo costurno*, coniecisse eam Spartanam esse judicat. Thraces vero non modo vicini, sed socii & foederati fuerant Trojanis, ut ex Rheſo & aliis, qui auxilio venerunt Trojanis, patet. & jam Aeneas lib. iii. narravit, se in Thraciam adpulſe, & moras ibi fecisse: & v. 15. dicit fuisse, *Hospitium antiquum Trojae sociosque penates*. Quin & Patri Anchisae cum Thracio Cisseo fuisse magnum usum, & amoris pignus & monumenta ipsi Cissea dedisse nar-

82. horoscopus in Virgine, ibi etiam Venerem h. Fuld. in horoscopo virginem habuisse L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 83 mulierem L. R. 84 desunt L. R. Vof. Steph. al. 85 Laconicae L. Vof. R. 86 si Virgo, cur sit in Sylvis L. 87 id est Fabr. al. 88 Treicia Vof. 89 ab eo verbo Fabr. al. 90 Trahes & Cres L. Thraes & Cres Vof. R. 91 illud quod est Vof. 92 quod L. R. Vof. Steph. Dan. 93 deest L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 94 vero per u d. Dan. L. per ut d. unde Vof. R. 95 deest Dan.

Harpalyce, volucremque fuga praevertitur Hebrum.
Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum

Vc-

SERVIL

317. HARPALYCE. ⁹⁶ [Quidam a patre ⁹⁷ Harpalico, qui rex Amymoniorum, Thraciae gentis, fuit, ⁹⁸ [ita nutritam dicunt, ut ipse Camillam a Merabo facit.] Haec, patre ⁹⁹ [propter ferociam a civibus] pulso, ac postea occiso, fugit in sylvas, & venatibus atrociniisque vivendo ita offerata est; & huius velocitatis & exercitii facta est, ut subito ad vicina stabula coacta inopia decurreret, & rapto pecorum foetu insequentes etiam equites in celeritate vitaret; sed quodam tempore positus ad insidias cervorum plagis, capta & occisa est: cujus mortem nobilitavit eorum exitus, qui eam occiderunt: statim enim in vicinia orta contentio est, cuius fuisset haedus, quem Harpalyce rapuerat, ita ut gravi certamine non sine plurimis mortibus dimicaretur. Postea consuetudo servata est, ut ad tumulum virginis populi convenirent, & propter expiationem per imaginem pugnae concurrerent.] Haec est, quae ¹ patrem senem a Getis, ut alii volunt, a Myrmidonibus, captum, collecta multitudine asseritur liberasse celerius, quam de foemina credi potest. Unde & flumina dicitur celebrare transire. VOLUCREM HEBRUM. Multum ² quidem laudis flumini epitheto addidit; ³ [sed falsum est: nam est quietissimus, etiam cum ⁴ [per hyemem] crescit. Est autem in Thracia ante ⁵ muros Cypsaiae civitatis, ⁶ [de locis superis Thraciae veniens;] dictus autem ab Hebro, Heini & Rhodopes filio.] PRAEVERTITUR. Id est, transit. Dicimus autem & *praevertit*, & *praevertitur*, nova ratione: nam passiva declinatione utimur in activa significatione, ut hoc loco: ⁷ [Cum ipsi *praeimus* *exim* tunc *praevertimur*.] Cum autem activa declinatio est, passivam habet significationem, ut ille *me praevertit*. [Alii *praevertitur*, sic positum volunt, ut xi. 660. *Bellantur Amazones armis*: pro *praevertit* & *bellant*.]

318. NAMQUE. Ut ostendatur esse venatrix. ⁸ [DE MORE. Venantum.] HABILEM. Aprum sexui. Unusquisque enim arcum habet pro viribus

fuis. [VENATRIX. Similis venatrici, id est, quasi venatrix, ut xi. 648. *At medias inter caedes exultat Amazon.*] COMAS DIFFUNDERE. Ut diffunderentur. Graeca autem figura est. Sic alibi vi. 248. *Argenti magnum dat ferre talentum*. [Et sup. 79. *Tu das epulis accumbere Divum*.] ⁹ [unde, *Da bibere* usus obtinuit, quod facere non debemus, ne duo verba ¹⁰ jungantur, nisi in poemate.]

VARIORUM.

narrat lib. v. 336. Quod vero Venus respondeat *virginibus Tyriis mos est* &c. ingenium excellens Poetae indicat, qui longos & inutiles sermones recidens, Venerem inducit, statim in initio sermonis dubitationem omnem Aeneae unica hac voce *Tyriis*, eximentem, dum docet quae gens, qui homines has terras habitent, & quas vento accesserit oras. maneat ergo *Spartanae*, quam lectiorem & agnoscunt omnes codices & editiones, quas vidi, & Lutatius ad Stat. i. Theb. 264. & hinc etiam postea y. 498. ubi Aeneas miratur omnia novae urbis opera; & deinde incessum Didonis comparat Dianae in Eurotae ripis aut alibi choros exercenti. in Poëtis excutiendis non haerere semper in singulis verbis fas est, sed Poëticum spiritum, ingenium & omnem carminis ordinem excutere & admirari oportet, quod quam paucis datum sit, manifestum est. negligunt hodie Poëtin, & ad carmen pangendum vix se adplicant, & tamen Poëtas explicare & tractare audent. BURM.

317. HARPALYCE. *Arpalyce* Francianus, Graecian. & nonnulli alii. *Thraissa* Parthas. Dorvil.

Ibid. VOLUCREMQUE FUGA PRAEVERTITUR HEBRUM. Vir Amplissimus Johannes Rutgerius, Avunculus meus, Venusinis ad Horatium lectionibus, nondum luce donatis, cap. vi. castigabat *praevertitur Eurum*, ac simile mendum Horatiano loco lib. i. Od. 25. insidere opinabatur, & pa-

ri

⁹⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Haec est. ⁹⁷ Arpalico, qui rex Amymoniorum Dan. Fabr. ⁹⁸ desunt Dan. Fabr. sed sunt ex Fuldenf. ⁹⁹ desunt Dan. Fabr. qui pulso occisoque: & sequebantur haec, eratque nimiae velocitatis e * quidam hunc patrem a Getis, ut alii dicunt, a Myrmidonibus captum, collecta &c. Dan. reliqua debentur Fuldenf. ¹ patrem suum Basil. ² autem epitheton fluminis ejus addidit laudi L. R. Vof. Steph. al. ³ desunt isdem. ⁴ desunt Dan. Fabr. ⁵ muros Cypsaiae * satis de locis &c. Fuld. ⁶ desunt Dan. Fabr. ⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸ desunt omnibus praeter Fuld. ⁹ desunt Dan. ¹⁰ jungamus L. R. Vof. Fuld.

Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
 320 Nuda genu, nodoque sinus conlecta fluentis.
 Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum

Vi-

SERVII.

320. NUDA GENU. Nudum genu habens, ut si dicas: *bonus animus*: & est Graeca figura; sed non ea, quam diximus fieri per participium praeteriti temporis, & casum accusativum: haec enim per nomen fit; quamvis ad unam significationem recurrant. SINUS COLLECTA. Ut sup. 229. *Oculos suffusa nitentes*.

321. AC PRIOR. Paulo post sequitur, "INQUIT. HEUS. *Heus* nunc adverbium vocantis est; alias interjectio dolentis est, ut VII. 116. *Heus, etiam mensas consumimus!* inquit Iulus.

VARIORUM.

ni modo corrigebat,

Aridas frondes biemis sodali

Dedicat Euro.

nec dubito quin vere. certe Silius Italicus, qui Maronem perpetuo sibi imitandum proponit lib. III. 292.

*His mille alipedes turmae, velocior Euris,
 Et doctus virgae sonipes in castra ruebant.*
 idem lib. IV. 6. de Fama,

— *diros canit improba motus,*

*Et gliscit gressu, volucrique citatior Euro
 Terrificis quatit attonitas rumoribus arces.*
 & lib. X. 10. — *velocior inde,*

*Haemonio Borea, pennaque citatior ibat,
 Quae redivit in pugnas fugientis arundine
 Partbi.*

Nonius Marc. tamen *Hebrum* hoc Maronis loco agnoscit, ut & Priscianus lib. VIII. HEINS. Grave & molestum esse arbitror, licet manibus nullum esse sensum credamus, post fata debita ingenii & eruditionis laude fraudari. inventa a prioribus laudare, illustrare, & etiam ampliare licet, & honestum est, si gloria inventionis ad auctores referatur. Inter recentiores literatores Huetius primus fuisse videtur, qui hujus loci emendationem, quae excogitasset, jactavit in Huetianis §. LXIV. Felicem hujus conjecturae deinde praedicarunt Ruæus, Catroeus, Clericus, & Heumannus Tom. II. Poecil. lib. III. pag. 379. quum plane constet, Janum Rutgersium hanc dudum ipsi lau-

dem praeripuisse. sed contendet quis, Vennusinas lectiones Huetio non visas. Nescio quid ille legerit, nec ne, sed potuisse inspicere patet, quia biennio ante ejus mortem, quae in An. 1721. incidit, prodierunt. sed non viderit proditas a Rutgersio notas An. 1719. Potuit habere, & habuisse credo, Editionem Horatii, quae Parisiis An. 1613. Typis Stephanianis prodit, & subjectas Rutgersii notas exhibet, in quibus jam illa emendatio legitur. & in editione D. Heinsii 1636. jam illa Rutgersii emendatio laudata fuit. Rutgersius vero, ut decet virum candidum, profitemur, se eam conjecturam debere Claudio, filio Florentis Christiani. Jam vero obviam & facilem esse *Ebri* in *Euri* mutationem, non modo ex perpetua librorum litterarum *b* & *u* confusione, quae in Mss. fere eodem ductu conspiciuntur, sed ex ipsa *Erri* & *Hebri* permutatione in scriptis, obviam esse apparet. unde etiam mediocriter in Criticis versato talis emendatio incidere potest. sic, ut a Graecis incipiam, ostendit mihi Cl. Dorrillus in plus decem codicibus se apud Theocritum Idyll. VII. 113. & ejus Scholiasten, reperisse *Eûpov* pro *Êçepov*. Celebratissimus Perizonius ad Aeliani v. Var. Hist. II. apud Ptolemaeum Hephæstionem vitiose legi *Rhodopen poni* *ὀνὴ Εὐpov*, pro *Êçepov* docuit. apud Latinos scriptores idem saepe accidit. sic in Claudiani lib. I. in Eutrop. 504. vulgo legitur, *quo palluit Eurus*. in Oxoniensi vero codice legitur, *Ebrus*. ut ad ipsum Poëtam, si vires & annos Deus dederit, ostendamus. sed & ipse Servius docere potuisset, nullum hic Hebro locum esse, qui fluvius est quietissimus, etiam per hiemem, quod & Commentator Horatii vetus ad Horat. I. Epist. III. 3. confirmat. & hinc *arenosus* dicitur Ovid. III. Fast. 737. & hinc noster Maro lib. IV. Georg. 524. dicit Hebrum *portasse* caput Orphei: quod verbum indicat quietum fluctum, unde idem verbum in eadem fabula ponit Silius lib. XI. 482. sed vel unicum hoc in hanc emendationem inducere potuerat viros doctos, quod Poëtae velocem cursum toties comparent ventis, & in primis Euro. ut adducta jam ab aliis loca persuadere possunt. sic MARO

XII.

Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra & maculosae tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

325 Sic Venus, & Veneris contra sic filius orsus:

Nul-

SERVII.

322. ¹³ VIDISTIS. Plerumque duo diversa in unum exitum cadunt, licet contraria significant, ut hoc loco: *Vidistis* enim, etiam ad vocem pertinet, quod etiam ex Aeneae responsione colligitur. **ERRANTEM.** Investigantem: [quia venatores cum vestigant, quasi videntur errare. **SORORUM.** Non unquam nota sit illis soror, sed ut est in consuetudine.]

323. **SUCCINCTAM.** Instructam: vel, ut alii dicunt, in cingulo habentem pharetram ¹⁴ & pellem. **MACULOSAE LYNCS.** ¹⁵ [Epitheta tribus modis ponuntur; aut laudandi, aut demonstrandi, aut vituperandi: hic *maculosae* demonstrandi est.] Lynx, rex Scythiae fuit, qui missum a Cerere Triptolemmum, ut hominibus frumenta monstraret, susceptum hospitio, ut in se ¹⁶ [inventi frumenti] gloria tanta migraret, interimere cogitavit: ob quam rem irata Ceres eum convertit in lyncem, feram varii coloris, ut ipse variae mentis exstiterat. ¹⁷ [Erit autem nominativus, *haec lynx*, ut *Pan*, *Tros*, quae in genitivo una syllaba crescunt.]

324. ¹⁸ [SPUMANTIS. Id est, spumosi, participium loco nominis positum. **CURSUM CLAMORE PREMENTEM.** Insequentem, ¹⁹ [ut ipse alibi III. Georg. 413. *Ingentem clamore premas ad retia ceronum*.]

325. **ORSUS.** ²⁰ Nunc, coepit: alias finit, ut XII. 806. *Sic Iuppiter orsus*. Sed illic proprie posuit, & hic usurpatum est: praeteritum enim participium est.

VARIORUM.

XII. 733. *fugit ocior Euro*, quae imitatur Statius VI. Theb. 321. *volat ocior Euro*. Ovid. II. Met. 160.

Praetereant ortos isdem de partibus Euros. sed haec sufficiant. vidi in Novis literariis, quae vernacula lingua Lipsiae prodire solent, ad Ann. 1731. pag. 430. yirum doctum Jo. Henr. Komayerum

programma proposuisse, ubi Rutgerii famam contra Huetium, gloriantem a se primum proditam hanc emendationem tueretur. sed de qua non vix judicare non licet. Si quis *Hebrum* servare pertinaciter velit, ille debuisset ea specie defendere, qua dixi Poetis licere fluviis etiam tardis, celerem cursum dare, ad Valer. Flac. v. 180. ubi de Hebro id factum etiam ostendimus. & Cl. Dorvillius notaverat etiam Phaedrum in prologo lib. III. 59. *Hebro impetum* dedisse, quem tenuit Orpheus dulci mora. BURM.

319. **COMAS.** *Comam* ex scriptis reponere, quod magis Poeticum. HEINS. Vide ad Ovid. IV. Met. 7. *defundere* Sprotius & Rottend. primus. *dispergere* Leidenfis unus. sed hoc glossatoris esse patet ex Regio codice, ubi superscriptum hoc verbum erat. uno verbo extulit hoc Lucianus in Philopoteud. pag. 339. Ed. Graev. de Statua Pelichi. *ἡρώων τὸ πῶλον τὰς τρίχας ἰνῆς*. quae Bourdelotius pag. 834. vertit, *vulsis quibusdam barbae pilis*. inepte. rectius alii, *cujus quidam barbae pili agitantur*, scil. a vento. BURM.

321. **AC PRIOR.** *Et prior* Zulich. *ac prius*, Hamb. prior & Montalb. *at prior* Menag. pr. Dorvilian. *si quam hortantem* Zulich. *si quem* Leidenfis.

323. **PHARETRA.** *Pharetram* in Prisciano legitur libro XVII. pag. 1081. qui addit, *sed melius in quibusdam codicibus sine m* *Pharetra ablatus invenitur, quidam tamen Lyncis cursum a communi accipiunt.* *Pharetram* etiam Hamburgensi uni pro diversa lectione adscriptum. in primo Menteliano *maculoso tegmine*, sed aliter Priscianus & scripti caeteri, cum Nonio Marcello. si *τῇ pharetram* admittimus, etiam *tegmina* erit scribendum, quod Gudianus a manu prima prae se ferebat. HEINS. *Pharetram* secundus Hamburgensis. sed ego cum Corrado etiam *pharetra* praeferrem, quia *succinctam* praecedat. & ita mox 357. *fugam patriaque* ex-

¹³ haec nota legitur ad §. 324. *clamore prementem* in L. R. Vof. Steph. Dan. Fab. & al. ¹⁴ desunt Dan. & plerique L. Vof. R. ut plerique Fuld. ¹⁵ desunt L. R. Vof. Steph. al. ¹⁶ desunt L. R. Vof. Steph. ¹⁷ desunt Dan. ¹⁸ desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. ad §. 325. ¹⁹ desunt etiam Dan. ²⁰ incoepit, alias finit Dan.

Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O (quam te memorem?) virgo. Namque haud tibi voltus
Mortalis, nec vox hominem sonat. O, dea certe;
An Phoebi soror, an Nympharum sanguinis una?

330 Sis felix, nostrumque leves quaecumque laborem:

Et

SERVII.

326. AUDITA NEQUE VISA. Hinc probatur, quia superius haec interrogaverat Venus. [Sane quidam *Audita*, ad illud responsum: *Clamore prementem*: ad *vidistis si quam*; neque *visa*, responderit.]

327. O QUAM TE. Quae dea sit dubitat: nam deam esse confidit: ²¹ [O, dubitativa, alias ²² optativa, ²³ [ut I. Georg. 18. *Adsis*, o *Tegeae*, *favens*.]

328. NEC VOX HOMINEM SONAT. Graeca figura est. O DEA CERTE. [Hic o distinguendum, ut post inferat, *dea certe*, confirmans opinionem suam, &c] est conclusio syllogismi, qui constat ex propositione, assumptione, conclusione: nam si nec vox nec vultus ²⁴ mortales sunt, restat, ut dea sit.

329. AN PHOEBI SOROR. Diana: nam venatrix est. Bene autem suspicatur pro loco & qualitate habitus ²⁵ personaeque. [Perite autem poeta dicendo, *An Phoebi soror*, videtur de nomine Apollinis dubitare. Constat enim hunc Deum a diversis gentibus vel civitatibus, diversis nominibus appellari, secundum genera beneficiorum, quae vario divinitatis genere praestare consuevit: cui Deo sagittas datas volunt, quia ut vis morbi, ita hoc talum sit occultum. Hunc tamen Deum & ad ²⁶ liberum custodiam, & ad divinitatem, & ad res urbanas, quae placidae sunt, & ad bella pertinere longinqua: cui laurum ideo consecratum, quia haec arbor suffimentis purificationibusque adhibetur; ut ostendatur, nullum templum ejus nisi purum ingredi debere. Cautum enim est, ne Sacerdos e-

jus domum ingrediatur, in qua ante quintam diem sanguis fuerit. Quidam tamen *An*, pro *sive* antiquum dictum volunt: nonnulli conjunctionem mutatam adferunt, pro, *Aut Phoebi* ²⁷ *soror*, *aut Nympharum sanguinis una*. Alii autem conjunctionem disjunctivam volunt, ut Sallustius: *Perrenare in Hispaniam, an Sardiniam*.] AN NYMPHARUM SANGUINIS. Id est, Genes.

330. SIS FELIX. Propitia: [hoc est, felicitatem praestes: vel *foelix* mihi.] *Foelix* enim dicitur & qui habet foelicitatem, & qui facit esse foelicem, ut in Bucolicis v. Ecl. 65. *Sis, bonus, o, foelixque tuis*. Unde ²⁸ & contra Juno in VII. 309. dicit: *Quae potui infelix*, id est, adversa Trojanis. LEVES. Levem facias, ut supr. 145. *Levas ipse tridenti*. QUAE CUMQUE. Seu Diana, seu Nympha. QUO SUB COELO. Aut sub qua parte coeli, aut secundum Epicureos ²⁹ dixit, qui plures esse volunt coelos: ³⁰ ut Cicero in Hortensio.

VARIORUM

excedere, non *patriam* praefero; ne simili sono exeant voces junctae. *aut maculosae* Menagianus prior. vulgata est apud Non. in *maculosae*. BURM.

325. ET VENERIS. *Et* scripti nostri omnes & Pieriani. HEINS. *At* Serv. ad IX. Aen. 656. & Edd. Ald. & Junt. vid. ad Sil. Ital. III. 170. *se filius inquit* secundus Hamburgensis, quod sonum meliorem facit. sed vide supra 294. forte, *infit*. vid. ad lib. IX. 423. BURM.

326. AUDITA MIHI. *Mihi est* Francianus. pro-
ver-

²¹ desunt L. Vof. R. Steph. ²² vocativa Dan. Fabr. qui subicit locum ex Homer. Odyf. Z. 148. *αἰδώς* &c. qui & in al. legitur. ²³ desunt Dan. ²⁴ mortalis est Steph. Fabr. al. ²⁵ personaeque Vof. ²⁶ uberum Fuldenf. ex nostra varietate ad I. Georg. 99. sed neutrum placet. forte *nemorum* vel *pecorum*. si *librum* pro *liberum* quis vellent legere, & intellegere libros Sibyllinos sub Apollinis Palatini custodia positos, forte non absurde hallucinaretur. praeterea ad *divinationem* malim, quam *divinitatem*: nisi pro *divinatione* vocem capiat quia. nam Auguriorum & Oraculorum deus. BURM. ²⁷ desunt Fuldenf. ²⁸ e contrario II. Aen. 245. & *monstrum infelix*. & III. 246. *infelix vates*. Et alibi Juno. Fuld. ²⁹ desunt Commelin. ³⁰ desunt Dan. sed Mf. & Edd. habent. Vossius vero de vitio sermonis lib. II. cap. 16. ad sequentem notam pertinere putat, & legit, Epicureos, qui plures esse volunt coelos. TANGEM. hoc loco vacat, ad ornatum autem pertinet, ut Cicero in Hortensio. *Aut tandem* &c. quam videre est operae pretium. BURM.

Et quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc & vastis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

335 Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,

Pur-

SERVII.

331. TANDEM. Hoc loco vacat *Tandem*. " Et sciendum multas particulas ad ornatum pertinere tantummodo, ut puta, *enim, dum, gentium, locorum, terrarum*: ut Cicero in Hortensio: *Aut tandem doceas quod vix quovis contigit*: Aut *tandem*, pro expletiva particula est.

332. HOMINUMQUE, LOCORUMQUE. Hypermetrus versus: " unam enim plus habet syllabam: qui quotiens fit, debet sequens versus a vocali incipere: ut hoc loco: item IV. 558. *Omnia Mercurio similis vocemque coloremque, Et crines flavos*. Nisi " fortassis synaeresis fiat in fine, id est, vocalium collisio, ut est I. Ecl. 33. *Nec cura peculi*. " Hic enim non est necesse, ut sequens versus a vocali incipiat.

334. HOSTIA DEXTRA. *Hostias*, dicuntur sacrificia, quae ab his fiunt, qui in hostem pergunt: *Victimae* vero, sacrificia, quae post victoriam fiunt. Sed haec licenter concessit auctoritas.

335. " [EQUIDEM. Nam, ego quidem significat, alia expletiva particula est.] TALI ME DIGNOR HONORE. Id est, sacrificio. Et aut vult se probare non numen, sed virginem Tyriam: [aut ideo non amplectitur sacrificium, ut diutius lateat:] aut certe quia Paphiae Veneri, quae Cypri colitur, thure tantum sacrificatur & floribus: [qui ait inf. 416. *Ubi templum illi centumque Sabaeo Thure calent arae, fertisque recentibus balant*.] DIGNOR. Dignam me iudico, ut III. 475. *Conjugio, Anchise, Veneris dignate superbo*: id est, digne habite.

VARIORUM,

verbialem vero locutionem ad illa Ciceronis in

Catil. I. 9. *cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis*, notat Heumannus.

327. O QUAM. O quid te Ed. Venet.

Ibid. VULTUS. *Vultus* Gudianus. *cultus* secundus Hamburgensis. *hominum sonas* Mentelius primus. Rottendorphius tertius, Leidenfis, & ita Gudianus a manu prima. *neque vox* unus Moreti, vulgata est apud Donat. ad Terent. Adel. v. VI. 3. & Macrobius. v. 4. & Senec. Epist. cxv. *Vultus* vero & *vox* conjungi solent. vid. ad Ovid. XI. Met. 636. & Valer. Flac. VII. 32. BURM.

329. AN PHOEBI SOROR, AN. *Aut*, aut Oudartii & Bigotii.

330. QUaecumque. *Quaecumque* Hamburgensis secundus & Parrhas. qui & seq. versu, & *quo sub tandem coelo*.

332. JACTEMUR. *Jactemur* Leidenf. vid. ad Ecl. II. 56.

Ibid. LOCORUM. *Locumque* Zulichemius. *locorum* secundus Hamburgensis, Leidenfis & Francianus. vid. supr. §. 229. BURM.

333. VENTO HUC VASTIS ET. *Huc & vastis* Mentel. Menag. pr. Sprot. Heinssii unus, Francian. & Parrhas. & ita ab Heinssio editum.

335. HAUD EQUIDEM TALI ME DIGNOR HONORE. Scilicet hostia, nam sine sanguine Veneri sacrificabatur, ut Acro ad Horat. I. Od. 19. hunc versum adducens docet. & Lutatius ad Stat. v. Theb. 159. & hic Servius & alii. vid. ad Petron. cap. CXXXIII. BURM.

Ibid. TUNC. *Tunc* ex scriptis Heinssius reposuit.

336. PHARETRAM. *Phaetras* Bigot. & Excerpta nostra.

337. Pur-

31 ad ornatum autem pertinet, aut *tandem* doceas quod vix qq. * contigit, aut *tandem* pro expletiva particula est. Et sciendum &c. Dap. Fabr. *tandem, enim, dum, gentium, locorum, terrarum* significatio posita ad ornatum pertinet. aut *Q. doceas*, quia *q. hoc quippe contigit*, aut &c. Fuld. ultima, ut Cicero, &c. desunt L. Vof. R. Steph. al. 38 unam plus syllabam, quae Vof. una enim abundat syllaba Fabr. al. 39 forte, sinizelus fiat in fine, id est L. Vof. R. sed haec duo habent, *fluens*, nisi fortassis fiat in fine vocalium collisio Commel. v. inf. 353. 40 hinc Vof. 41 desunt L. Vof. R. Steph. al.

N 2

Purpureoque alte furas vincere cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

340 Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,

Ger-

SERVII.

337. PURPUREO. Aut pulchro, ⁴² aut rosei coloris. SURAS VINCIRE COTHURNO. *Cothurni* sunt calceamenta ⁴³ etiam venatoria, crura quoque vincientia: quorum quisvis utrique aptus est ped. Ideo & numero usus est singulari.

338. PUNICA REGNA VIDES. [Ad illud: *Et quo sub coelo tandem*. Et quidam *Vides*, pro, visurus es; accipiunt: nam quemadmodum in media sylva urbem videt & Tyrios?] Hic attentum facit Aeneam. TYRIOS. Nihil interest, utrum Tyrios an Sidonios dicat: ⁴⁴ nomina, ut diximus supr. 235. de vicino mutantur. ET AGENORIS URBEM. Quam fecerunt Agenoridæ. ⁴⁵ *Agenor* autem Neptuni filius, rex Libyæ & Phoenicis: de cuius genere Dido originem duxit. Et sic dictum est, ut VI. 2. *Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris*: id est, ad Cumas, quas fecerunt hi, qui de Chalcide venerant, civitate Euboeæ.

339. SED FINES LIBYCI. ⁴⁶ Antedicta dubia esse potuerunt, ⁴⁷ [nunc aperte regionem ostendit, dicendo LIBYCOS FINES. Tyrii enim & alibi esse potuerunt.] INTRACTABILE. Insuperabile, asperum, saevum. ⁴⁸ [Ergo amovit suspicionem, ne putaret se in Tyrum venisse.]

340. ⁴⁹ [DIDO. Dido vero nomine *Elisa* ante dicta est, sed post interitum a Poenis *Dido* appellata, id est, *virago*, Punica lingua: quod, cum a suis civibus cogeretur cuidam de Afris regibus nubere, & prioris mariti amore teneretur, forti se animo, & interfecerit, & in pyram iniecerit,

quam se ad expiandos prioris mariti manes extruxisse fingebat.]

VARIORUM.

337. PURPUREO. *Purpureo* Ment. pr. & Reg. qui etiam *que* abiecit. *altæ* Gudian. *aptare* Servius citat ad VII. Ecl. 32. cothurnis vero venantes munivisse pedes Casaub. ad Strab. lib. XVII. p. 831. censet ob serpentum copiam; quare & agricolæ muniebant ocreis pedes in Africa. BURM.

338. TYRIOS. *Tyros* Excerpt. nostra. *urbes* Mediceus.

339. SED FINES LIBYCI. *Sunt fines* Bigotianus. *Libyci fines* Dorvill. Carthæus reddidit litoralem oram & finitimam Carthaginem Libyæ. sed ipsam Carthaginis regionem designat, & urbem distinguit a regione, in qua Tyrii posuerant coloniam. nam *fines* non semper terminos & vicinitatem alterius gentis notant: sed ipsam regionem totam, quam habet populus aliquis. quod obvium probare non est opus. vid. Grænov. ad Livii libr. XXXII. 5. *Finibus* vero, qui regionem notant, jungit *genus intractabile*, nota figura, qua terra pro incolis, & contra sæpe occurrit. vide ad Ovid. III. Amor. x. 20. & IV. Met. 668. *genus insuperabile* quart. Moret. quod in Leidenf. & Regio erat pro Glossa. *intractabile ferro* Oudartii Cod. eadem varietas lib. IV. Aen. 40. BURM.

340. IMPERIUM REGIT. Vide quæ notavimus ad

⁴² aut rufati, aut rosei c. Fald. pulchro aut rosati coloris L. Vof. R. ⁴³ deest L. Vof. R. Steph. ⁴⁴ ut diximus enim, nomina L. Vof. R. nomina enim ut diximus Steph. Fabr. al. ⁴⁵ Agenor autem rex Phoenicis fuit. & sic &c. L. Vof. Steph. Ag. a. r. fenicis fuit, vel ex Poenicis, & sic R. fuit. sic alibi *Et tandem* Basl. Agenor a. rex Phoenicis fuit. de cuius Fabr. De variis circa Agenorem & ejus filios Mythologorum sententiis, quorum quidam filios Agenoris faciunt Cadmum, Phoenicem & Cilicem, alii Cilicem Neptuni filiam, Europam vero Phoenicis filiam fecerunt, alii sororem, vide Salmas. Exerc. Plin. p. 402. Servius, si sincerus est hic, Agenora Neptuni filium & Libyæ regem facit, quod si verum fuerit, ille Phoeniciæ Rex fuisse non potest, sed ejus filius Phoenix ab eo missus ad Europam quaerendam, in Phoeniciam concessit, aliunde ergo missus a patre, & alibi, quam in Phoenicia rapta fuit Europa, quia filius Agenoris prohibitis domum redire, Phoenix petiit Phoeniciam. ut Servius tradit ad III. Aen. 88. vide Salmas. pag. 867. Agenor Beli frater, Neptuni & Libyæ filius dicitur. sed quis Fabulas in concordiam reducat? BURM. ⁴⁶ Antedictam terram nunc aperte o. d. L. fues. Amovit autem suspicionem, ne p. s. in Tyrum venisse. INTRACTABILE Dan. aperte regione Fuldens. regionem edidit Commelin. ⁴⁷ desunt R. Vof. quod accidit quia duæ periodi in *potuerunt* exeunt. ⁴⁸ desunt L. R. Vof. Steph. al. ⁴⁹ desunt L. R. Vof. Steph. al. Schegkii ad Vellej. Patere. lib. 1. cap. 6. a Fr. Modio hanc notam se accepisse scribit: Boeclerus vero longe aliter ex P. Danielis editione adfert. BURM.

Germanum fugiens. Longa est injuria, longae
Ambages. Sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjux Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum, & magno miserae dilectus amore:

345 Cui

S E R V I I.

341. GERMANUM FUGIENS. Hoc loco quasi stupuit Aeneas: [de germani enim appellatione fuerat facta major invidia,] unde ⁵⁰ auditoris aviditati praescribit Venus, dicens *longam esse injuriam*, id est, causam: ab eo, quod sequitur, id quod praecedit; ut supra 209. *Spem vultu simulat.* ⁵¹ [LONGA EST INJURIA. Longa narratio injuriae.]

342. LONGAE AMBAGES. Id est, circuitus, ⁵² [hoc est, ambages narrationis.] FASTIGIA. ⁵³ [Summae partes aedificiorum dicuntur, sed modo] primordia: quia scit longam esse historiam Carthaginis, ut Salustius Jug. XIX. *Sed de Carthagine silere melius puto, quam ⁵⁴ parum dicere.*

343. HUIC CONJUX SICHAEUS ERAT. Quotiens Poëta aspera invenit nomina, vel in metro non stantia, aut mutat ea, aut de his aliquid mutatur: nam ⁵⁵ *Sichaeus*, ⁵⁶ *Sicharbas* dictus est: *Belus*, Didonis pater, ⁵⁷ *Methres*: ⁵⁸ *Carthago* a *Carthada*, ut lectum ⁵⁹ est in historia Poenorum, & in Livio. Sane *Sichaeus*, si brevis est per naturam; sed hoc loco Ectasim fecit, ea licentia, quae est in propriis nominibus: licet enim in quavis proprii nominis parte syllabae mutare naturam: quod & in appellativis evenit; si tamen de propriis originem ducunt, ut: *Sicanio praetenta sinu*: quia venit a *Sicano*, rege Siciliae. ⁶⁰ [DITISSIMUS AGRI. Veteres addebant, cujus rei dives.]

344. MISERAE. Dativus est, non adverbium.

V A R I O R U M.

ad Ovid. III. ex Pont. III. 61. & ita apud Senec. Herc. Fur. 741.

Incrumentum mitis imperium regis.

ubi vir doctus malebat *geris*. ut in Medea 252. *sceptra violenter geram*. ubi tamen in Vossiano codice reperi *regam*. ut erat etiam in Gottorpiano apud Ovid. IV. Fast. 594. *Te coeli sceptrum regente*, pro *teuente*. Ita & lib. XII. Aen. 206. male *sc-*

ptrum nam forte regebat, in codice occurrit, pro *gerebat*. quod tamen ostendit, illam locutionem fuisse vulgarem. vid. ad Val. Flac. II. 396. BURM.

342. FASTIGIA. *Vestigia* Parrhas. Menagianus & Hamburgensis priores, & Rottendorphius primus pro varia lectione.

343. SICHAEUS. *Sychaeus* passim in optimo Mediceo, aliisque vetustioribus per T. quomodo & apud Silium Italicum passim optimus liber Coloniensis. sed in contraria it Servius. in nonnullis *Sychaeus*. sed *Sychaeus* etiam in exemplaribus Macrobiani Saturn. lib. VI. cap. 6. Fortassis Maro scripserit hoc loco *Synchaenus*, unde detrata una litera, & priore syllaba correpta *Sychaeus*, quomodo passim apud Poëtas veteres. nam Graecis est *Συχαιεύς*. *Aceruas* est Justino. Servius *Sicharbam* dictum antiquitus notat. HEINS.

Ibid. DITISSIMUS AGRI. *Ditissimus auri* legit Huetius in Huetianis §. 62. quia mox sequuntur 348. *auri caecus amore*, & 361. *argenti pondus & auri*. sed an ex rebus agrorum non poterat aurum conficere? ergo & dives *argenti* debuisset addere, cujus etiam postea mentio. contra scriptor talia movere temerarium. sic lib. X. 563. *ditissimus agri*, *Qui fuit Ausonidum*. vid. ad lib. X. 201. & alibi saepius. veterum enim divitiae in agris & pecudibus. praeterea *ditissimus agri Phoenicum* posset ambigue dictum videri, quasi ditissimus agri Phoenicum, quos Phoenices habent. & ita Cl. Dorvilius laudari supr. ad Y. 96. notavit. sed construe, ditissimus omnium Phoenicum, possessione agrorum. sic *Ausoniis ditissimus arvis* VII. 537. BURM.

344. MISERAE. *Misere* Zulichem. adscripta nota, dativus vel adverbium. & ita *misere amare* Terent. Andr. III. 2. sed praefero tamen *miserae*, quia magno amore idem est quod *misere*, quae est

50 deest Vof. 51 desunt L. R. Vof. Steph. al. 52 desunt eisdem & Fabr. 53 desunt L. R. Vof. Steph. al. 54 pauca Fabr. al. 55 Tychaeus L. 56 Siarbas Vof. Sacarbas L. Socarbas R. 57 Meotes L. Mettes Vof. R. 58 Carthago Carthage ait L. Carth. Carthago Vof. Carthago a Cartha Steph. Dan. a Charta Fabr. al. 59 est, quod invenitur in historia Dan. vid. inf. §. 738. 60 desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al.

- 345 Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychaeum
Inpius ante aras, atque auri caecus amore,
350 Clam ferro incautum superat, securus amorum

Ger-

SERVIL

345. [CUI PATER INTACTAM DEDERAT. Argumentum amoris.]

346. OMNIBUS. ⁶¹ [Auguriis: vel prosperis & secundis, vel ⁶² primariis, ut aliis verbis repetierit: Cui pater intactam dederat.] Et secundum Romanos locutus est, qui nihil nisi captatis faciebant auguriis, & praecipue nuptias. Lucanus II. 371. Contentique auspice Bruto. Juvenalis x. 336. Venit cum signatoribus auspex. TYRI. Adverbium est.

347. SCELERE ANTE ALIOS IMMANIOR OMNES, QUOS INTER MEDIUS VENIT FUROR. Junge totum: nam aliter non procedit, si segreget, Quos inter medius venit furor: [quia multi Immanior ad furorem, non ad Pygmalionem referunt:] cum ipse dicat, licet simulatas, fuisse tamen amicitias: simul namque sacrificabant: ac si diceret, Sceleratio Atreo & Thyeste, vel Eteocle, & Polynece. [Ordo est: inter quos medios.]

148. ILLE SICHAEUM. ⁶³ Si, hoc loco secundum naturam posuit.

349. IMPIUS ANTE ARAS. Probavit impium, quia ante aras. [Singula pronuntiant. CLAM. Quidam ad fororem referri putant.]

350. SECURUS AMORUM GERMANAE. Aut contemnens, ⁶⁴ [id est, negligens, non curans] ⁶⁵ amorem fororis, ut VII. 304. Securi pelagi atque mei: id est, contemptores. Aut certe securus erat de amore germanae circa maritum nimio; ob quem se post mortem Sichaei interimere posse credebatur: nec enim sequitur, ut occiso Sichaeo ipse statim potiretur auri, nisi etiam Dido periret; ⁶⁶ [sed per contemptum dictum est, quasi ex Pygmalionis persona: non amorem vocans honestum, sed amores, in convicium:] amores enim plurali numero ad voluptatem pertinent, ut x. Aen. 34. Securus amorum, Qui juvenum tibi semper erant. Singularem etiam ad religionem.

VARIORUM.

set tautologia. sic *magnus amor* infr. 675. & 716. & alibi. *miser* vero Dido, quasi proprio epithero insignitur, & propter vehementissimum amoris aestum, & simul intericem eventum. ut infr. 719. Ovidius VII. Ep. 7.

Certus es ire tamen, miseramque relinquere Dido. II. Amor. XVIII. 31.

Jam pius Aeneas miserae rescripsit Elissae. & de Procri III. Art. Am. 729.

Ut patuit miserae juncudus nominis error.

& ita passim. Languide satis hunc Didonis miserae magnum amorem vertit Catroecus per *inclinationem*. quam more patriae sufficere credit inter conjuges, sed in amoribus ardentissimum calorem requirit. BURM.

346. OMNIBUS. *Commubiis* Hamburg. alter, Menag. sec. *annis* Bigotiani quae nata est interpretationibus. *jugarat* Menag. pr. vulgata est apud Lutat. ad Stat. II. Theb. 202. ubi ad imitationem nostri dixit, *primis hymenaeis jugare*. unde forte glossa illa nata, *commubiis*. intelligitur vero hic, ut recte Guellius, *Καυδία ἄλογος*, ut Graecis dicitur virgo nubens, & *καυδία* vir, qui virginem ducit. vid. Reinf. ad Inf. Claf. xiv. 3. Muncker. ad Anton. Liber. Metam. cap. xi. & Gronov. Diatr. Stat. cap. XLIV. qui & recte in hunc sensum exposuit, & vindicavit illa Senecae in Octav. 287.

Quid virginitas, castusque pudor? BURM.

348. QUOS INTER MEDIUS. *Quos inter medios* in Mediceo & Moretano priore. HEINS. *Quos inter medios* Leidens. unus a manu prima. vid. ad lib. II. 508. *Furor* hic majori litera scribendum, ut etiam voluit Heumannus Tom. II. Poecil. lib. III. p. 380. sed male sedulus idem jubet fieri supr. 7. 292. ubi jam legitur in Edd. Hein-

nis

⁶¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶² perari * & secundum Dan. ⁶³ desit L. R. Vof. ⁶⁴ desunt L. Vof. R. Steph. ⁶⁵ amores L. Vof. R. ⁶⁶ desunt L. Vof. R. Steph.

Germanae: factumque diu celavit, & aegram,
Multa malus, simulans, vana spe lusit amantem.

Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis; ora modis adtollens pallida miris,

355 Crudelis aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit; caecumque domus scelus omne retexit.

Tum

SERVII.

351. AEGRAM. Mœstam, anxiam.

352. MULTA MALUS SIMULANS VANA SPE LUSIT AMANTEM. [Quia dicebat absentem, quem constabat occisum.] Atqui legimus IV. 296. *Quis fallere possit amantem?* sed hic nimia Pygmalionis offenditur malitia, quae etiam amantem sefellit. VANA SPE. Quia dicebat, eum ⁹ mox reverti. LUSIT. Decepit.

353. IN SOMNIS. Si ab eo, quod est *somnium*, Synaeresis est: ut *peculi*, pro, *peculii*. Si autem a *somno* venit, in *somnis*, id est, dum somnos caperet. [IMAGO. T^o *adulæ*.]

355. CRUDELES ARAS. Epitheton hoc de causa est: nam arae piac sunt.

356. NUDAVIT. Indicavit: unde contra in sexto 448. habemus: *Et vulnera dira tegentem*: hoc est, celantem. Quid enim tegeret ⁹ omni parte truncatus. RETEXIT. ⁷⁰ Ecce hic planius quid sit nudavit ostendit. [Et utrum ad praeteritum hoc referatur, an, ut quibusdam videtur, quod ipsam Didonem putabat occidere, sed incertum: nam & ideo sagam suadere visus est.]

VARIORUM.

ais & Emmen. & aliis. & hoc Taubmannus jam intellexisse videtur, qui Aen Homericam significari docet. *medius* vero servandum, & notat discordiam, quae proximos disjungit, ut inf. 682. ubi Servius explicat *impertinens*, *incongruus*. Barlandus quos referebat ad *alios*, inter quos Furor medius venit, & quos scelere superabat Pygmalion. Corradus, inter Pygmalionem & Sichæum explicat. BURM

349. ARAS. *Aræ* secundus Moretus. in Bigotiano erat, *incantum ante aras a. a. c. a. c. ferro inmundis superat*.

350. AMORUM. *Amorem* Mediceus. Rufinian. de Schem. Lex. in Epistrophe citat praecedentem versum, & videtur hic excidisse, & ille legisse, *securus amore*, ut erat in Rottend. sec. aliter nullam Epistrophem video, quae exemplis prius adductis respondet. *amorum* habet Commentator Crucquianus Horatii III. Od. 8. sensum puto, nihil timuisse ab amoribus, (id est magno amore *γ. 344.*) Didus, quasi imbellis mulieris, quae de vindicta non cogitaret, si sciret; vel quasi non desideraret absentem, cuius mors celabatur, vel posset decipi. Servius contemnens, non curans, etiam bene. nullo respectu amoris inter conjuges a scelere revocatus. Eadem locutio lib. x. 326. Scholiastes Lucani haec adducit ad lib. IV. 353.

Securumque orbis patimur post terga relictæ.

ubi dicit, semper a dorso timere nos: ut esset, nihil metuens ab amoribus, quos jam cessasse crederat. BURM.

352. VANA SPE. *Spe vana* Bigotianus. *elusia* Zulichemius.

353. IN SOMNIS. In *somnos* Vossianus sec. de dubio, quod movet Servius, an a *somnus*, an a *somnium* veniat, vide Comment. ad Valer. Max. I. VII. Ext. 10. & Barth. VIII. Adv. 20. vid. & II. Aen. 270. & 353. & alibi. est vero idem, quod *per somnum*. v. Aen. 636. *per quietem* Iustinus & alii dixerunt. BURM.

354. ATTOLLENS. *Tollens pallentia* Ed. Venet. malum vero distinguere post *conjugis*, & *attollens* jungere *et nudavit. transjectaque* Menag. alter.

356. SCELUS OMNE. *Scelus esse* unus Heinss. *domus & scelus* Mediceus. *caecumque datus* Dorsillianus.

357. Pa-

67 deest L. R. Vol. Steph. 68 Synesius L. R. Vol. eadem varietas supr. *γ. 332.* & alibi. 69 undique truncatus L. R. Steph. Dan. tegeret deest Vol. 70 & hic ostendit quid sit *nudavit* Dan.

Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.

360 His commota fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: navis, quae forte paratae,
Conripiunt, onerantque auro. Portantur avari

Pyg-

SERVII.

357. TUM CELERARE FUGAM. Celeriter abire, ut dicimus, *cursum celero*. SUADET. Secundum naturam duae sunt syllabae; sed ⁷¹ multi ⁷² trisyllabum putant: quod etiam si inveniatur, solutio dicenda est: quo modo dicimus ⁷³ *aeneas*, & *abena*. Hoc autem solum huiusmodi verbum in Latino invenitur.

358. RECLUDIT. ⁷⁴ Seclusos aperit, ostendit. [Ad opinionem somni recludere videtur, ut II. 297. *Aeternumque adytis effert penetralibus ignem*.]

359. THESAUROS. Hoc nomen, N non habet, sicut *Atlas*, *Gigas*, ⁷⁵ *Thoas*, *Abas*, *Pallas*: licet in obliquis casibus inveniatur: sicut nec *formosus*, quia derivativum est a *forma*, ut a *specie*, *speciosus*; ab odio, *odiosus*; velut a *genere*, *generosus*; ⁷⁶ aut ab *scelere*, *scelerosus*. IGNOTUM ARGENTI PONDUS ET AURUM. Aut quod ignorabat Dido; aut certe ad magnitudinem pertinet, id est, tantum, quantum nullus unquam novit.

360. HIS COMMOTA. Id est, supradictis ⁷⁷ omnibus.

361. CONVENIUNT QUIBUS AUT ODIUM CRUDELE TYRANNI, AUT METUS ACER ERAT. Oderant laesi, metuebant laedendi, hoc est, qui timebant, ne laederentur: unde est illud in III. 545. *Quas Sidonia vix urbe revelli*: quia non voluntate, sed aut odio, aut timore convenerant. ODIUM CRUDELE TYRANNI. Id est, crudelis tyranni: & figura est ⁷⁸ Hypallage: nam in tyrannum odium justum est.

362. ⁷⁹ [PARATAE. Id est, erant.

363. PORTANTUR AVARI PYGMALIONIS, &c. [Quomodo *Pygmalionis*, si *Sichaei* erant? solvi-

tur: sed eas jam suas fecerat scelere, qui *Sichaeum* occiderat: aut ad animum retulit, avari, qui opes alienas jam fecerat suas:] quas *Pygmalion* jam suas putabat, unde est in IV. 656. *Ultra virum*. Quae enim avaro major poena, quam pecuniam, propter quam deliquerat, perdere? Remove hoc, & falsum est, *Ultra virum*. Sed sciendum quod clam tangit historiam: *Moris* enim erat, ut de pecunia publica *Phoenices*, misso a rege auro, de peregrinis frumenta coemerent. *Dido* autem a *Pygmalione* ad hunc usum paratas naves abstulerat: quam cum fugientem a fratre misso sequerentur, aurum illa praecipitavit in mare: qua re visa, sequentes reversi sunt. [Licet alio ordine etiam historia ista narretur.]

VARIORUM.

357. PATRIAQUE. *Patriaeque* *Mediceus*. in *Petron.* cap. LXII. *Forte dominus Capuae exierat*. ubi vide. *patriamque* alter *Hamburg.* quod in vetustis quoque nonnullis exemplaribus sibi repertum esse *Pierius* testatur. vide *Vossium* de *Constitutione* cap. XL. de hoc loco. sic *excessere metus mea jam bona* apud *Nasone* VII. *Met.* 166. & *excedere fidem*.

Excessitque fidem meritum summa tuorum. apud *Lucanum* lib. I. 492. apposite *Patrios excedere muros*. *HEINS.* Vid. ad *Ovid.* x. *Metam.* 469. & saepe alibi. *Patriam* etiam *Franc.* & *With.* *Patriaeque* praefert *H. Steph.* in *Schediasmate* pag. 73. quod hic etiam praefero, quia *fugam* praecessit. vid. *supr.* §. 323. & III. 60. *scelerata excedere terra*. *BURM.*

358. AUXILIUMQUE VIAE. Nihil mutandum do-

⁷¹ deest Vol. ⁷² Trisyllabam *Mafvicus*. ⁷³ Aena & aëna Vol. R. L. ⁷⁴ vel seculo * aperit, ostendit *Dan. Fabr.* ⁷⁵ deest *Basil. Thoas Fabr. Thoas Steph. Dan.* ⁷⁶ ut ab Vol. *Steph.* ⁷⁷ deest *Dan.* omnibus L. ⁷⁸ deest L. Vol. R. ⁷⁹ defunt L. R. Vol. *Steph.* al. ad, quas *Pygmalio*, deest *erant Dan. Fabr.* al. qui reliqua ignorant.

Pygmalionis opes pelago. Dux femina facti.

365 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, surgentemque novae Carthagini arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,

370 Quo-

S E R V I I.

365. DEVENERE LOCOS. Minus est *Ad. SURGENTEM*. Erigentem se, ut x. 725. *Surgentem in cornua cervum.*

366. NOVAE CARTHAGINIS. *Carthago* enim, est lingua Poenorum nova civitas, ut Livius docet.

367. MERCATIQUE SOLUM, FACTI DE NOMINE BYRSAM. Dido, appulsa ad Libyam, cum ab Hiarta pelleretur, petiit callide, ut emeret tantum terrae, quantum posset corium bovis⁸⁰ tenere: quod cum ille permisisset, corium in tenuissimas corrigias sectum tetendit,⁸¹ occupavitque modum stadia viginti & duo;⁸² quam rem⁸³ leviter tangit Virgilius, dicendo: *facti de nomine*: & non *legere*, sed *circumdare*. FACTI DE NOMINE BYRSAM. Id est, de causae qualitate: [quia *Byrsa* Graece, Latine *corium* dicitur: dicendo ergo *circumdare*, ostendit corrigiam de corio factam.]

368. TERGO. Pro, tergore⁸⁴ [posuit: quia qualis causa fuit, tale nomen accepit: Carthago enim antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum complecteretur: cujus interior pars *Byrsa* dicebatur, exterior *Magalia*. Hujus rei testis est Cornelius Nepos, in eo libro, qui Vita illustrium inscribitur.]

369. SED VOS QUI TANDEM &c? Vacat hoc loco *tandem*:⁸⁵ [velut ante videtur expletiva conjunctio; ut est 441. *Et quo sub coelo tandem*. Alii *tandem* pro tamen accipiunt.] Et est naturalis interrogatio: ⁸⁶ qui estis? unde: vel ⁸⁷ quo itur? Sicut ipse in VIII. 113. licet mutato ordine: *Quo tenditis, inquit? Qui genus? unde domo?*

V A R I O R U M.

docebant adnotata ad Phaedr. III. 10. *auxilium*

⁸⁰ tenere. itaque (tum Dan.) corium in fila propemodum sectum tetendit, occupavitque L. R. Vof. Dan. ⁸¹ occupavitque stadia xxii. L. R. Vof. stadia xx. Fuld. ⁸² *Byrsa* autem Graece, Latine corium; quam rem Dan. Fabr. repetit Fab. ad 7. 368. ubi, Latine *corrigia* dicitur, ut & Basil. ⁸³ leniter Fuld. breviter Fab. Basil. tangit deest Vof. ⁸⁴ desunt omnibus praeter Fabr. & Basil. ⁸⁵ desunt L. Vof. R. Steph. ⁸⁶ qui est Vof. R. ⁸⁷ vel quo? sicut Fab. al. quo itis L. quod itur R.

viae eleganter de pecunia dici vidimus ad eundem iv. fab. 25. vid. & Ascon. Ped. ad II. Verr. 30. *veteris* etiam nonnulli: sed hoc ambiguum faceret constructionem, & *veteres* Asconius habet. BURM.

359. IGNOTUM. *Ingens* Zulichern. sed superscriptum vel *ignotum*. hinc Papias, *ignota pecunia, infinita*.

362. NAVIS, QUAE FORTE. *Naves sunt* f. Zulichern. An, *naves tunc forte paratas Corripunt*. *Arripiunt* Graevianus. *ornantur* auro quartus Moreti, qui & *portentur*. auri tantum mentionem fieri Donatus credit, quia naves non sufficiebant argento portando, quod relinquere coacta Dido. nugae. quis crederet? BURM.

364. FACTI. *Falsa est* Pugetianus.

365. CERNES. *Cernis* Mediceus, primus Moretani & scripti alii quinque ex nostris. tum & Mentelianus alter a manu prima: & sic agnoscit Nonius Marcellus in *loca*. HEINS. *Cernes* rectum: nondum enim urbem videre poterant, obstante colle, quem demum superant inf. 419. & tunc oculis eorum urbs conspicitur. & ita librum etiam Colotianum habere Ursinus testatur. ordo est, ubi cernes ingentia nunc, scil. surgentia, moenia. BURM.

366. SURGENTEMQUE. *Surgenteque n. C. arces* Oudartii.

367. BYRSAM. *Byrsam* Zulichernius & Leidenfis. *quantum taurino* Sprotianus.

368. POSSENT. *Possint* Mediceus. *possunt* prior Vossianus. HEINS.

369. QUI TANDEM, QUIBUS ADVENISTIS. *Quibus aut venistis*, non *advenistis*, quod in quibusdam codicibus est, agnoscunt Nonius Marcellus,

370 Quove tenetis iter? Quacrenti talibus ille
 Suspirans, inoque trahens a pectore vocem:
 O dea, si prima repetens ab origine pergam,
 Et vacet annalis nostrorum audire laborum;

An-

SERVIL.

371. IMOQUE TRAHENS A PECTORE VOCEM. Deest, dicit. Et quotiens longe respondet, Parenthesis est, quotiens nusquam, ⁸⁸ Eclipsis dicitur, ut hoc loco.

372. O DEA. Perseverat in opinione sua; ita tamen ut & illius orationi aliquando concedat: nam paulo post ait: *Si vestras forte per aures Troiae nomen iit*. Aut certe illud est, ⁸⁹ quod superius dixerat: *An symphorum sanguinis una*: quae non omnia sciunt: nam & moriuntur, secundum Aristotelem, ut Fauni, Panesque. AB ORIGINE. A raptu Helenae. PERGAM. Perseverem, hoc est, universa dicam.

373. ANNALES. Inter *historiam* & *annales* hoc interest: *Historia* est eorum temporum, quae vel vidimus, vel videre potuimus, dicta *ant* *re loqui*, id est, videre. *Annales* vero sunt eorum ⁹⁰ temporum, quae aetas nostra non novit: unde ⁹¹ [Salustius ex *Historia*:] Livius ex *Annalibus* & *Historia* constat. Haec tamen confunduntur licenter, ut hoc loco pro *historia* ⁹² inquit *annales*. [Ita autem *annales* conficiebantur: tabulam dealbatam quotannis Pontifex Maximus habuit, in qua praescriptis Consulium nominibus & aliorum magistratuum, digna memoratu notare consueverat, domi militiaeque, terra marique gesta per singulos dies. Cujus diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt, eosque a Pontificibus Maximis, a quibus fiebant, *Annales maximos* appellabant; unde quidam ideo dictum ab Aenea *annales* ajunt, quod & ipse religiosus sit, & a Poeta tum Pontifex inducatur.]

VARIORUM

his, & Priscianus lib. xvii. HEINS. *Aut venistis* habent praestantissimi libri. Servius vero hic notat *tandem*, esse expletivam particulam, & vacare, ut etiam supr. §. 331. cui hic Dido respondet eadem particula tens. sed licet hoc aliquando verum sit,

saepe tamen inservit vehementi increpationi, & cum indignatione & contemptu conjunctae interrogationi, ut hic Didone ipso vocis sono indicasse puto: nolebat enim se aperire Aeneas, sed ipsi & comiti ejus metum inspicere de gente hic habitante; & ita occurrit lib. iv. 349. sic quoque saepe apud Comicos. ut Terent. *aut tandem?* Andr. ii. iv. 12. Adelp. ii. iv. 21. male vero in Adel. iii. v. 51. pro *tamen* capit Donatus. & ita Cicero L. Catil. pr. *Quoniam tandem abutere patientia*. & ille saepius, quum stomacho suo utitur. vide Vall. Elegant. vi. 21. qui docet non esse supervacuam particulam, nec tantum ornatu inservire. vide & Cl. Drakenb. ad Liv. iii. 9. addit Servius esse *naturalem interrogationem*, id est consuetam, ordinariam, (id enim *naturalis* notat, ut ostendi ad Vellej. Paterc. ii. 128.) Et id puto velle Quintil. qui lib. ix. cap. 2. dicit esse simplicem sciendi causam locutionem, nec ullam figuram in ea agnoscit. Corradus refert ad desiderium Veneris finendi sermonem, & audiendi, quinam essent. Illud vero, *qui vos, aut quibus venistis ab oris*, quod alii *qui, aut unde* efferunt, acerbius solebat ingeri peregrinis. vid. ad Valer. Flac. vii. 40. quare simulasse Venerem arbitror. & ordinariam hanc interrogationem eo vocis sono extulisse, ut simul illos ab incolis Tyriis, & in primis Libycis metum incuteret. apud Quintilianum etiam in Cod. Almel. erat, *quibus advenistis*, ut & in nonnullis scriptis. sed formula illa, *qui, aut unde* aliam lectionem praefendam ostendit. *Quove tenetis*, etiam Mentellii pr. sollemni variatione. *quove* Menag. pr. quoque Hamb. pr. BURM.

371. A PECTORE. *Ab pectore* Fragmentum Moreti. HEINS. *De pectore* Francianus & Meunagianus prior.

372. PRIMA. Primum Hamburgensis alter. *repetens* absolute positum capit Heumannus ad Cicer. pro Arch. cap. 1. & obvium est, pro memoria *repeto, recolo, referto*. ut haec verba passim in scriptis

⁸⁸ Interdum Fabr. eclipsis est Dan. ⁸⁹ quia L. Vol. R. ⁹⁰ annotum quos Dan. annotum & temporum, quae Steph. Bar. ⁹¹ desunt omnibus, praeter Mafvic. ⁹² sed confunduntur Dan. ⁹³ dixit Dan. & Mafvic.

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

375 Nos Troja antiqua, si vestras forte per aures
Trojae nomen iit, diversa per aequora vectos

For-

SERVII.

374. CLAUSO. More poetico, qui dicunt coelum per noctem claudi, per diem aperiri: unde est II. Georg. 261. *Porta tonat coeli.* Et x. 5. *Confidunt tectis biparentibus.* COMPONET. Finiet, ut XII. 104. *Oblato gaudens componi foedere bellum.* [Et III. Ecl. 108. *Non nostrum, inter vos tantas componere lites.* Alibi pro disponere: VIII. 317. *Nec componere opes norant.* Alibi pro conjungere, ut VIII. 486. *Componens manibusque manus.* Alibi pro comparare, ut I. Ecl. 24. *Sic parvis componere magna solebam.* Alibi pro⁹⁵ fundare, ut supr. 249. *Nunc placida compositus pace quiescit.*] VESPER. Proprie est stella: cum autem *vesperi* dicimus, adverbium temporis est. [Modo sane utrumvis accipe.]⁹⁶ Et sciendum est, quod omnia nomina, quae de Graecis in os exeuntibus ad nos transeunt, apud nos aut in us tantum exeunt, ut *Δανῶν*, *Delus*: aut in ER, ut *ἑρπυς* ager: aut⁹⁸ in utrumque, ut, *Ἑβανδρῶν* *Evandrus*, *Evander*.

375. TROJA ANTIQUA. Nobili, venerabili: more suo, alibi inf. 531. *Terra antiqua*, id est, nobilis: nec enim esse poterat nova: Item III. 84. *Templa Dei saxo venerabat structa vetusto.* [Aut certe cara, & hoc ideo, quia dixit, *Quibus aut venistis ab aris.* SI VESTRAS FORTE PER AURES. Cum apud Deam sciat se loqui, cur ait: *Si vestras per aures*: & FORTE, hic, aliqua⁹⁹ ratione.]

VARIORUM.

pris commutari videbis in notis Heinsii ad Ovid. v. 113. ubi ex Virgilio etiam exempla adducuntur. solet vero Virgilius verbo adungere participium aliud: ut vidimus ad III. Georg. 412. & alibi saepe. BURM.

373. ET VACET ANNALIS. *Vacet annalis tantorum audire laborum* Macrobius lib. III. Sat. cap. 2. ut quidem illic in scriptis codicibus & editis recentioribus. libro tamen v. cap. 14. vulgatam lectionem invenies expressam. Idem ad annales ma-

ximos Pontificum alludi contendit, sed non persuadet. HEINS. Dodwellus in Annalibus Thucydideis p. 11. hic Servium refutat. & *annales* hic pro historia rerum ab Aenea gestarum, aut quarum pars magna ipse fuerat, poni docet, & inepte *parentum* legi, qui locus videri meretur. & *placet* Francianus a manu prima, *erasa* prima litera, *erat* relictum *vlacet*. BURM.

374. COMPONET VESPER. *Vesper componet* Hamb. pr. *componet* etiam habet Nonius in *componere*, Lutatius ad Statii I. Theb. 231. & Scholiastes Horat. II. Ep. III. 8. *componet* in nullo codice inveni, sed Corradus dicit alios ita legere, & probat. potuit etiam placere Heumanno Poecil. lib. III. pag. 380. qui etiam elegantius iudicat. quod ut probet, adducit locum ex lib. II. 56.

Forfitan & Priami fuerint quae fata requiras. quae verba quid commune habeant cum his non video, nisi quod *requirat* sit subiectivi modi. sed facile centum versus possent adduci, ubi ille modus occurrit. sed ibi pendet a voce *forfitan*, cui subiectivum solere addi vidimus ad Ovid. II. Epist. 53. & alibi, ut ex Indice Ovidii patebit. *componere* vero recte cum aliis exponit pro finire, quod & metaphorice *sepelire* dicunt. sed nec huc faciunt illa y. 249.

Placida compositus pace quiescit. quia nullum indicium est ibi de Antenore sepulto agi, sed verus sensus sit, illum jam securum bellorum & laborum, sedibus in placidis quiescere, & ab erroribus otium agere; ut ibi notavi. & hinc *sedes quietas* sibi & fociis in Italia promittit Aeneas y. 205. in Graeviano codice spurius versus subijciatur,

Quam tibi nostrorum statuatur summa laborum. a Monacho Leoninis versibus adueto effusus, qui credebat ante requirere sequens *quam*. BURM.

375. SI VESTRAS FORTE. *Vestras si forte* Heinsii unus.

376. IIT.

94 defunt L. Vof. R. Steph. al. 95 nescio an illo loco pro *fundare* posset sumi. non enim nisi duriter & improprie, & ex barbarismo seculi deterioris, Antenor potest dici *fundatus*. sed vel *compositus* ibi est sepultus, vel si viveret etiam, post multos labores tranquilla sede posuit. melius adduxisset locum ex III. Aen. 387. BURM. 96 sciendum tamen est Fuld. 97 quia omnia Vof. R. 98 in utramque L. R. Vof. Steph. Fabr. al. 98 * ratione significat. nam sciebat Deam scire, non ignorare Dan.

Forte sua Libycis tempestas adpulit oris.

Sumpius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates

Classe

SERVIL.

377. FORTE SUA. Casu suo, ⁹⁹ id est, quo solet. *Forte* autem nomen est, a nominativo *Fors*, ut Terentius Hecyl. IV. III. 4. *Fors* ¹ *suat* pol: [iple IX. Ecl. 5. *Quoniam fors omnia versat.*] LIBYCIS. Jam scivit: audivit enim: *sed fines Libyci*. APPULIT ORIS. Figura supra dicta, ¹ [ut datus pro accusativo cum ad ponatur.]

378. SUM PIUS AENEAS. Non est hoc loco arrogantia, sed indicium: nam scientibus aliquid de se dicere, ⁴ arrogantia est; ignotis, indicium. Aut certe heroum secutus est morem, quibus quam mentiri turpe fuerat, tam vera reticere. Denique Ulysses in Homero ait suam famam usque ad coelum venisse Odyf. I. 20. ⁵ [καὶ μὴ κλέος ἔρανον ἴαυ:] unde & iste: *Fama super aethera notus*. [Aut certe vetuste pietatem pro religione posuit. Sallustius in Catil. cap. XII. *Verum illi delubra Deum pietate, domus suas gloria decorabant*. Plautus in Pseudolo I. III. 34. *Non potest pietate obfisti, siue ut res sunt caeterae, Deos quidem, quos maxime est aequum metueret, eos minimi facit*. Sane pius potest esse & purus, & innocens, & omni carens scelere. *Piare* enim antiqui purgare dicebant; inde etiam *piamina*, quibus expurgant homines; & qui purgati non sunt, *impil*.] RAPTO QUI EX HOSTE PENATES. ⁶ [Hoc est, sum pius.] ⁷ Optima autem elocutio est: plusque significat de pluralitate ad singularitatem transire: ut, *venor multis* ⁸ *canibus*, & *multo cane*, ut Horatius Epod. II. *Aut trudit hinc acris & hinc* ⁹ *multo cane apros in obstantis plagas*. Sane de diis penatibus licet varias opiniones secutus sit Virgilius; omnes tamen diversis locis complexus est: nam alii, ut Nigidius & Labeo, Deos penates Aeneae Neptunum & Apollinem tradunt, quorum mentio fit III. 119. *Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo*. ¹⁰ [Varro Deos Penates quaedam figilla lignea, vel marmorea ab Aenea in Italiam dicit esse advecta, cujus rei Virgilius meminit III. 148.] [Effigies sacrae divum, Phrygiaeque Penates, Quos mecum a Troja mediisque ex ignibus urbis Extuleram. Idem Varro hos deos Dardanum ex Samo-

thracia in Phrygiam, de Phrygia Aeneam in Italiam memorat portavisse. Alii autem, ut Cassius Hemina, dicunt deos Penates ex Samothracia appellatos, *Θεὸς μεγάλους, Θεὸς δυνατὸς, Θεὸς χρηστὸς*. Quorum diversis in locis ita meminit III. 12. *Natoque penatibus & magnis Diis*: hoc est, *Θεὸς μεγάλους*. Et iterum III. 437. *Junois magnae primum prece numen adora*. Et, *Dominamque potentem Supplicibus superata donis*, *τὴς δυνατῆς*. Et infr. 734. *bona Juno*, *τὴς χρηστῆς*. Ecce ergo diversis locis omnia tria complexus, quae omnia locis suis dicuntur.]

VARIORUM.

376. IIT. Inis Zulichemius. *jaetos* pro *vestos* alios habere notat Corradus.

377. APPULIT ORIS. In Sproatiano, *applicat*, ut post hoc libro 616.

Quae vis immanibus applicat oris.
& apud Nason. Epist. VII. 1. 117. *Applicor his oris*, ubi illic videtur scribi oportere. sed tamen libr. III. 338. habebimus,

Ignarum nostris Deus applicat oris.
& 715.

Hinc me digressum vestris Deus applicat oris.
& lib. VII. 39.

Advena classem

Cum primum Ausoniis exercitus applicat oris. neque aliter hic loci agnoscit Arulianus Messius. HEINS. *Applicat* praeferrem, quia tempus praesens requiritur, ut modo se applicuisse dicat, quod & miserationem augeat, & suspicionem demit, quasi jam dudum ibi vagati aliquid molirentur, aut exploratorum more exquirent. & ita inf. 610. *quae vis immanibus applicat oris*. non ergo consilio, sed tempestate se eo ejectum esse dicit. deinde *forte sua* Bigotianus a prima manu. *Forte mala Zulichemius* pro varia lectione. BURM.

378. PRUS. Non arrogantiae tribuendum, sed ut Libyci, genus intractabile bello, revererentur pium virum, qui secum deos ex hoste receptos veheret, & in Italiam portaret, non bellum meditaretur in Afros

⁹⁹ qui solet feri Dan. ¹ *suat* L. R. *suat* Vof. *suat* Basil. *Fors sua pol* Dan. ² defunt L. Vof. R. Steph. al. ³ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁴ arrogantia est Steph. Fabr. al. ⁵ defunt Graeca L. Vof. R. Steph. ⁶ defunt L. R. Vof. Steph. Dan. ⁷ optima locutio est L. R. *autem* deest reliquis etiam. ⁸ *causibus* Fabr. al. ⁹ *multa* L. R. Vof. Fabr. al. ¹⁰ defunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ¹¹ *Junois magnae primum dominamque potentem* τὴς &c. Puid.

Classe veho mecum, fama super aethera notus.

380 Italiam quaero patriam, genus ab Jove summo.

Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor;

Ma-

SERVII.

380. ITALIAM QUAERO. Hoc loco distinguendum est: nam ¹² si ad hoc junxeris PATRIAM, non procedit. Patria enim ¹³ civitas in provincia esse potest: non tamen ut ipsa provincia patria sit: licet in Sallustio ¹⁴ lectum sit fragm. incert. *Hispaniam sibi antiquam patriam esse*: sed illic ad laudem pertinet, non ad veritatem. Tria ergo dicit: Provinciam quaero, hoc est, Italiam: patriam, hoc est, ¹⁵ Corythum, Tusciae civitatem, unde Dardanus fuit. ¹⁶ [Alibi de ipsa Italia Aeneas VII. 122. *Hic domus, haec patria est*.] Vel sic distinguitur: *Italiam quaero patriam & genus ab Jove summo*: ut mihi sit Italia patria, Jovis genus efficit propter Dardanum, id est, ¹⁷ *genus ab Jove*: ideo, quia ex Electra & Jove ¹⁸ Dardanus Iasiusque nati sunt. Dardanus autem auctor est Trojae. Et bene ad tria interrogata respondet; qui esset, unde venisset, quo tenderet.

381. PHRYGIUM AEQUOR. Id est, Hellespontum. CONSCENDI. Bene *conscendi* secundum phycos, qui dicunt terram inferiorem esse aqua, quia omne, ¹⁹ quod continetur, supra illud est, quod continet: ²⁰ [unde est III. 522. *Humilemque videmus Italiam*.]

VARIORUM.

Afros & Carthaginienfes: & ita Veneri vehementius roganti, *sed vos qui tandem*, debebat occurrere. vid. Obierv. Miscel. vol. I. pag. 19. & Corradum. Barlandus inepte *pium* dici non posse scribit, quia impios ac profanos deorum ritus colebat, quasi vero eo tempore verum Deum ut Judaei, & postea Christiani debuisset Aeneas colere. decore ergo ignotus debet a demonstratione sui incipere, nec jactantia est, sed indicatio. vid. & Serv. ad VIII. Aen. 127. BURM.

Ibid. RAPPOS QUI EX HOSTE PENATES. Tò qui non agnoscit primus Moretanus; & sane concinnius subintelligitur, de quo loquendi modo ad Fastos Ovidianos lib. III. v. 387. nonnulla diximus curis secundis. plura Aeneidos II. 342. HEINS.

Raptos dicit etiam *lares* Tibul. II. v. 20. non *captos*. vid. Brouckhusium.

379. AETHERA. *Aequora* Menag. pr. & secundus Rottendorph.

380. ITALIAM. *Italiam quaero: patriam & genus*. distinctio nostra appositionem, ut vocant, duplicem habet. patriam ab Jove, propter oraculum: genus ab Jove, propter Dardanum. Ita lib. III. 85.

Da moenia fessis, Et genus. FABRIC. Montalbanius, & Hamburgensis alter, *Italiam quaero patriam: genus ab Jove summo*. quod minime rejiciendum. HEINS. Ita Bigotianus. & solum puto esse veram lectionem & distinctionem. sed *genus* nominativo casu positum esse puto, non accusativo, quasi quaereret genus suum. sed ego Aeneas, genus a Jove, quaero patriam. quod ad misericordiam movendam efficacissimum. & ita ipsa Dido haec repetens memoria lib. IV. 12.

Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum. & lib. v. 45.

Dardanidae magni, genus alto a sanguine Divum.

Ovid. III. Amor. VI. 54.

Ilia ab Idaeo Laomedonte genus.

Horat. I. Od. 3. *Iapeti genus*, de Prometheo. Ovid. VI. Fast. 433. *seu genus Adraffi*. ubi male gener. vid. ad II. Met. 743. & inf. VI. Aen. 793. Catroeus haec non cepit, & vertit, ac si diceret Aeneas se quaerere nationem, unde ejus majores ex Jove orti originem duxissent. sed dicendo *genus ab Jove*, respondet illis Veneris v. 369. *sed vos qui?* recte vero vertit Vondelius. *summo an magno*, ut in Codice Pierii, legatur, parum referre puto, quia haec epitheta Jovi centies tribuuntur, & a libris permutata saepe sunt. vid. ad Ovid. I. Fast. 608. & II. 592. & alibi. BURM.

381. DENIS. *Senis* secundus Hamburgensis. nimis vero acutam Servii verbi *conscendere* explicationem reor, & quasi per Hypallagem credo dictum, pro bis denas naves conscendimus navigaturi. vide Cur-

¹² si junxeris L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ¹³ id est civitas L. R. Vof. Steph. Fabr. al. in prov. tamen esse L. ¹⁴ legitur Commelin. ¹⁵ Corinthum Steph. Corintum Vof. Corintum L. vide Demster. Etrur. Reg. II. x. pag. 133. ¹⁶ desunt L. R. Vof. Steph. al. ad, *genus*, Dan. a, *vel sic*. ¹⁷ Dardanos R. ¹⁸ quod continet s. i. e. q. continetur Basil. ¹⁹ desunt Commel.

Matre dea monstrante viam, data fata secutus,
 Vix septem convulsae undis euroque superfluit.
 Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
 385 Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
 Passa Venus medio sic interfata dolore est.

Quis

SERVII.

382. MATRE DEA MONSTRANTE VIAM. Hoc loco per transitum tangit Historiam, quam per legem artis poeticae aperte non potest ponere: nam Varro in secundo Rerum divinarum dicit: *Ex quo de Troja est egressus Aeneas, 20 Veneris eum per diem quotidie stellam vidisse, donec ad agrum 21 Laurentium veniret, in quo eam non vidit ulterius: quia re terras cognovisset fatales.* Unde Virgilius hoc loco: *Matre dea monstrante viam.* [Et II. 619. *Eripe, nate, fugam*] Item: *Nusquam abere, 22 [Et tutum patrio te limine sistam]* [Et II. 632. *Descendo ac ducente deo.*] Et II. 801. *Famae jugis summae surgebat lucifer Idae:* [quam stellam Veneris esse ipse Virgilius latenter ostendit VIII. 589. *Qualis ubi Oceani persusus Lucifer unda, Quem Venus ante alios aethrae diligit ignes.*] Quod autem diximus eum poetica arte prohiberi, ne aperte ponat historiam, certum est. Lucanus namque ideo in numero poetarum esse non meruit: quia videtur historiam composuisse, non poema. DATA FATA SECUTUS. Scilicet a Jove.

383. CONVULSAE. Aut *convulsae undis*, *Euroque*: aut: *superfluit undis Euroque convulsae*: aut 23 *convulsae* ideo, quia habes supra 122. *Laxis laterum compagibus.*

384. IGNOTUS. Deest, quasi: nam contrarium est quod dixit: *Fama super aethera notus.* Facit autem hoc frequenter Virgilius, ut hanc particulam subtrahat, ut: *Medias inter caedes exultat Amazon:* quasi Amazon: nam 24 Volca fuit. PERAGRO. Per habet accentum: nam a 25 longa est, sed non solida positione: muta enim & liquida quotiens ponuntur, metrum 26 juvant, non accentum.

385. EUROPA ATQUE ASIA PULSUS. Aut orbem in tres partes divisit, & absolutum est: [quia in Africa positus, quae orbis pars tertia est:] aut si Europam tantum & Asiam 27 intelligimus, [ut

Africa in Europa sit,] invidiose locutus est; ut supra 234. Venus: *Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis:* quasi cum indignatione dicat: per Trojam Asia careo: per Italiam Europa. Denique non passa Venus, ejus interrupit querelas. [Sane Europa, Agenoris filia, a qua pars orbis nominata est.]

386. DOLORE EST. Aut narrantis Aeneae, aut certe suo dolore: aequum enim est malis filii etiam ipsam moveri.

VARIORUM.

Cuper. II. Obf. III. & Davies ad Caes. v. de Bel. Gal. 7. ubi *conscendere in mores* etiam dici docet. potest & *conscendere aequor* dici, quia vulgo *altum* vocatur, ut notum est. vel forte *conscendi* absolute positum est & *aequor* pro *in aequor*. ut Livius XXXI. 29. *Messanae ut auxilio essent, primo in Siciliam conscenderunt.* & *conscendere* poni simpliciter etiam Lexica docent. quod autem *Phrygium aequor* Hellespontum explicat Servius, error est, Antandrus jam erat trans Hellespontum, nisi, ut notat Eustath. ad Dionys. Alex. 7. 124. ut sequatur eos, qui & partem Maris Aegaei Hellespontum vocaverunt. BURM.

382. DATA FATA SECUTUS. In codice Graeviano erasa prima litera erat *ata fata*. sed superscriptum *d.* nescio an voluerit *rata fata*, ut saepe alii, & in primis Heinsius ubique fere volebat obtrudere. sed recte Servius *data* scilicet a Jove. sic Juppiter ipse apud Valer. Flac. I. 534.

Quum fata darem.

& IV. 432.

Quod pellere sacrum

Quondam fata luem dederunt Aquilone creatis. Ovid. I. Met. 589.

Verba datae sortis facum, inter seque volutant. noster lib. VI. 66. *da regna meis fati.* ubi Servius dic

20 funeris R. 21 Laurentem L. Vol. R. Laurentum Steph. Den. 22 desunt L. R. Vol. 23 desunt L. Vol. R. Steph. 24 Vulca L. Vol. R. 25 longa quidem est L. Vol. R. Steph. Fabr. et. 26 juvant Fuld. 27 intelligimus Fuld.

Quisquis es, haud, credo, invisus coelestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui advenieris urbem.

Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.

390 Namque tibi reduces socios classemque relatan

Nun-

SERVII.

387. QVISQUIS ES. Plenaque per concessionem sic tradit Poeta; ut ¹⁰ augmentum faciat: sicut hoc loco, studierat Venus: *Som pius Aeneas, fama super aethera notus*: ¹¹ dicit tamen, *quisquis es*: hoc est, etiam si haec in te non sint; ¹² hinc tamen constat te esse foelicem, quod venisti Carthaginem. Item in secundo 148. *Quisquis es, amicus hinc jam obliviscere Grajos*: hoc est, qualibet ratione contra nos bella susceperis. HAUD, CREDO, INVISUS COELESTIBUS. ¹³ Liptotes figura, per contrarium significans, id est, credo te esse carissimum superis, ¹⁴ [ut alibi VII. 261. *Munera nec sperno*: supra 77. *Mibi iussa capessere fas est*.] ¹⁵ COELESTIBUS autem, secundum Pythagoram & praecipue Platonem dixit, ¹⁶ qui confirmant vivos esse superis charos, mortuos vero inferis: unde & Virgilius de Pallante XI. 51. *Es nil jam coelestibus illis Debetem*, item contra XII. 646. *Vos o mihi memos Esto domi, quoniam superis aver-sa voluntas*.

388. AURAS VITALES CARPIS. Quibus vivimus: Nil est enim aliud vita, ¹⁷ nisi reciprocos spiritus: unde & Jupiter, quo constant omnia, *Quis vocatur, aëre & Cui*, id est, vita. CARPIS. Accipis modo, ut IV. 522. *Es placidam carpebant membra quietem*. TYRIAM. Carthaginem, a Colonis. ADVENERIS URBEM. Hysterologia, ¹⁸ [hoc est, ad urbem veneris,] ut supra. PERGE MODO. Tantummodo, hoc est, haec tibi sola sit cura: nam liberatae sunt naves.

389. PERFER. Imperativus modus est, ut VIII. Ed. III. *Per cineres, Amarylli, foras*.

390. REDUCES. *Reduces* proprie dicuntur, qui pericula evadunt, sic infra: *Us reduces illi ludunt*: scilicet post periculum inlatum ab aquila.

VARIORUM.

sic explicat. ut & lib. III. 85. *da propriam, Tymbracae domum*. & III. 255. *datam urbem* exponit fa-

tis concessam §. 501. & v. 795. plura diximus ad Ovid. XVI. Epist. 279. nec apud Lucan. IX. 553. mutari debet, *bellique datos cognoscere casus*, & reponi contra omnes libros *atos*. BURM.

384. PERAGRO. *Pererro* Hamburg. pr. eadem diversitas lib. IV. 72.

386. DOLORE EST. Est deest Sprotiano & Menagiano secundo, & Bigotiano. Heinsius in ora codicis corrigebat *dolori*. vulgata est apud Donat. ad Terent. Adelph. IV. v. 44. BURM.

388. VITALES CARPIS. *Carpis vitalis* Montalbani. hic *vitalis* malim, ut ambiguitas, & idem sonus vitetur.

389. AD LIMINA PERFER. *Profer* Leid. quae eadem discrepantia apud Valer. Flac. VIII. 190. *donec nos flumine certo Perferas*. ubi vide notas. licet vero utrumque verbum possit defendi, & *profer* te sit perge, promove gressum, ut *se proferre* alio sensu pro producere, provehere dicat Claudian. I. in Eutrop. 167. tamen *perfer* praefero: id est ut-que ad regiam tende. ita Senec. Epist. LVIII. *Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit*. quod postea *perduxit* dicit, licet & ibidem dicat *producere senectutem*. deinde iterum, *paucos longissima senectus ad mortem sine injuria pertulit*. Lucan. IV. 763. *tantum profertur ad hostes*, ubi alii Codices *perfertur*. ut vero *proferre se*, ita *se ferre* 314 lib. IX. 597. & XI. 779. vid. ad Valer. Flac. IV. 199. sic *se adferre* vel *offerre* infr. lib. III. 246. *ad reginae limina* Excerpta nostra. ad omittit Rottend. sec. atque hinc v. a. l. p. Parthab. & Venetus. *ad limina fragra*. Morci. & ita Genevenses Ed. P. Dan. male. BURM.

390. REDUCES. *Socios reduces* Dorvillianus.

Ibid. RELATAM. *Receptam* Sprotianus, Hamburgicus primus, Leidensis unus, & Zulichemius. vid. lib. VI. 11. & ad Vell. Pater. II. 5. sed *relatam* convenit melius ad *reduces* & *versis* *aquilonibus*. proprie enim *referri* dicebantur *navigantes*, quum

10 augmentum Steph. Dan. Fab. al. 11 & caetera: dicit tamen, *quisquis* L. R. Vof. 30 hic R. hoc L. 31 Lir-
tas L. R. Vof. Liracis Fab. al. 32 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 33 caelestibus * secundum Fuld. 34 qui dicunt Dea.
35 quam L. R. Vof. 36 desunt L. R. Vof. Steph. Fab. al. contra Dan. caret ut supra.

Nuntio, & in tutum versis aquilonibus actam:
 Ni frustra augurium vani docuere parentes.
 Adspice bis senos laetantis agmine Cycnos,
 Aethera quos lapsa plaga Jovis ales aperto

395 Tur-

SERVII.

391. VERSIS AQUILONIBUS. [Aut speciem pro genere posuit, hoc est, mutatis ventis: aut] quia, postquam ad Africam iter verterunt, adversus ante Aquilo, coepit esse ³⁷ prosperum.

392. NI FRUSTR A AUGURIUM VANI DO-
 CUERE PARENTES. Hoc ad confirmandum erro-
 rem ³⁸ Aeneae dixit, ne divinando dea esse crede-
 retur: ³⁹ [& est argumentum ad fallaciam, ne in-
 telligat deam.] Quod autem dicit *vani parentes*,
 aut Hypallage est, id est, vanum augurium, ut
 III. 61. *Dare classibus austros*: & VI. 268. *Ibant*
obscuri ⁴⁰ *sola sub nocte*: pro, ipsi soli per obscu-
 ram noctem. Aut certe *vani parentes*, qui res fal-
 sas & inanes docent. Et per hoc decipere plerum-
 que ostendit auguria. Et multi volunt ad nimium
 hoc amorem parentum referri, qui teneritudine ⁴¹
 affectus, etiam superflua liberos docent. [Quidam
vani, mendaces tradunt. Sallustius in Jugurtha
 cap. XIV. *Ego quidem vellem & haec quae scribo,*
& illa quae antea in Senatu questus sum, vana
forent potius, quam miseria mea fidem ⁴² *verbis fa-*
ceret. Terentius in Phormione III. II. 40. ubi a-
 dolescens Ienonem mendacii arguit: *Non te pudet*
vanitatis.]

393. BIS SENOS CYCNOS. *Cycnos* navibus com-
 parat, *aquilam* tempestati. In auguriis autem con-
 siderandae sunt non solum aves, sed etiam volatus,
 ut in praepetibus: & cantus, ut in oscinibus, quia
 nec omnes, nec omnibus dant auguria: ut co-
 lumbae non nisi regibus dant: quia nunquam sin-
 gulae volant, sicut rex nunquam solus incedit. Un-
 de est in sexto 193. *Maternas agnovit aves*: per
 transitum ostendit regis augurium. Item *cycni* nullis
 dant, nisi nautis: sicut lectum est in *Opiroyia*:
Cycnus in auguriis nautis gratissimus ⁴³ *augur.* *Hunc*

optant semper, quia nunquam mergitur undis. ⁴⁴
 [Quum *Cycnus* neque in praepetibus, neque in o-
 scinibus nominetur, cur ab illo sumitur augurium?
 solvitur, quod augurium ad aquilam Poeta retulit;
 sed docet Virgilius bonum omen ad naves factum
 de *Cycni* volatu.] [*Cycnos* tamen habere divinationem
 etiam Cicero in Tusculan. lib. I. 30. docet.
Ut Cycni, qui non sine causa Apollini dicati sunt,
sed quod ab eo divinationem habere videantur.]
 LAETANTES. Post periculum. AGMINE. Volatu,
 impetu. *Agmen* autem apud Virgilium est cujuslibet
 rei impetus, ut II. 212. *Illi agmine certo.* Et
 VI. 572. *Vocat agmina saeva sororum.*

394. ⁴⁵ [AETHEREA. *Aether* altior est aëre,
 vicinus coelo: *ἀἴθρῃ τῷ αἰθέρι*, id est, ardere.] JOVIS
 ALES. Aquila, quae in tutela Jovis est: quia dicitur
⁴⁶ dimicanti ei contra Gigantes fulmina mini-
 strasse: quod ideo fingitur, quia per naturam ni-
 mii est caloris; adeo ut etiam ova, quibus ⁴⁷ su-
 perlidet, possit coquere, ⁴⁸ nisi admoveat ⁴⁹ *Ae-*
riten lapidem frigidissimum, ut testatur Lucanus
 VI. 676. *Foeta tepefacta sub alite saxa.* ⁵⁰ [Aut
 quia nec aquila, nec laurus dicitur fulminari, ideo
 Jovis ales aquila; Jovis coronam lauream accepi-
 mus: & qui triumphant lauro coronantur. Sane
 aliter proprie dicuntur aves, quae volatu auspicia
 faciunt, Buteo, Sanqualis, Imusculus, Aquila,
 Vulturius. Sane de aquila est] & alia fabula: A-
 pud Graecos legitur, puerum quendam terra ⁵¹
 editum admodum pulchrum membris omnibus
 fuisse, qui *Aetis* sit vocatus: hic, cum Jupiter
 propter patrem Saturnum, qui suos filios devora-
 bat, in Creta insula, in Idaeo antro nutriretur, pri-
 mo in obsequium Jovis se dedit; post vero, cum
 adolevisset Jupiter, ⁵² [& patrem regno pepulisset,]
 Juno

³⁷ prosper Fabr. prosperior Steph. Dan. al. ³⁸ Aeneae dixisse crederetur, & est argumentum &c. Fuld. ³⁹ desunt
 L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ⁴⁰ sub sola L. ⁴¹ affecti Steph. Dan. Fabr. al. ⁴² verbis * Terentius Fuld. ⁴³ a-
 les, Hanc Vof. Steph. Augur. hunc L. R. ales hanc Dan. Fabr. al. ⁴⁴ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁴⁵ desunt L. Vof.
 R. Steph. ⁴⁶ dimicantes in contra R. ⁴⁷ superludet Steph. Fabr. superludet Dan. ⁴⁸ nisi se admoveat, & alia fabula,
 omisiss mediis Dan. nisi ad Gagaten L. Vof. R. Steph. al. Gagaten Fabr. Agathon Fuld. vid. Salmas. Exerc. Plin. pag. 252.
⁴⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 396. CARENA: reliqua partim Danieli & Fabr. partim Fuldensi debemus. ⁵⁰ ead-
 dem Dan. Fabr. ⁵¹ desunt Dan. Fabr.

395 Turbabat coelo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantusque dedere;

Haud

S E R V I I.

Juno permota forma pueri, velut ⁵² pellicatus dolore, cum in avem vertit, quae ab ipso ⁵³ Graece dicitur, a nobis *Aquila*, propter aquilum colorem, qui ater est; quam avem Jupiter sibi inhaerere praecipit & fulmina gestare. Per hanc etiam Ganymedes, cum amaretur a Jove, dicitur raptus, quos Jupiter inter sydera collocavit. [Et quia aquilae haec est natura, ut Solem recto lumine spectet, signum quoque Aquilae, quod in coelo est, orientem semper Solem videtur adtendere. Alii dicunt ab hac avi Jovem raptum & ad latebras Cretenfes perlatum, cum a Saturno ubique quaereretur. ⁵⁴ Ipsam etiam Jovi, cum adversus Titanas bellum gereret, obvolasse in augurium, ac statim victoriam consecutum, & ideo inter sydera collocatam.]

395. ⁵⁵ [ORDINE. Nonnulli pro serie accipiunt: nam [ET COETU CINCERE POLUM, ad ordinem retulisse, quamvis quidam quaerant, quomodo ordine, cum mox, *coetu*, dicat.]

396. CAPERE. Eligere, ut II. Georg. 230. *Ante locum capies oculis*. ⁵⁶ [DESPECTARE. Id est, electas jam intentius despicere.]

397. STRIDENTIBUS ALIS. Signum augurii est.

398. COETU. Dicit Plinius Secundus in Naturali historia, omnes aves colli longioris, aut recto ordine volare, ut sequens pondus capitis praecedentis ⁵⁷ cauda sustentet: unde & prima plerumque deficiens, relicto loco, incipit ⁵⁸ esse postrema: aut in ⁵⁹ coetu, ut se omnes invicem portent. [Neque enim hujusmodi ⁶⁰ aves simul ad inferiora descendunt, sed paulatim per reflexos in gyrum volatus.] Hoc autem volatu imitantur literas quasdam: unde & Lueanus v. 716. *Et turbata perit dispersis littera pennis*. CANTUSQUE DEDERE. Alludit ad nautas; [Multi tamen asserunt cygnos inter augurales aves non ⁶¹ inveniri, neque Auguralibus commentariis eorum nomen illatum. Sed in libris Reconditis lectum esse, *posse quamlibet avem*

auspiciu attestari, maxime quia non poscatur. Hoc enim interest inter augurium & auspiciu, quod augurium & petitur, & certis avibus ostenditur, auspiciu qualibet avi demonstratur & non petitur: quod ipsum tamen species augurii est. Sed Virgilius amat secretiora dicere: nam totum nomen augurum executus est proprietate verborum: Alites enim ostendit, cum ait: *stridentibus alis*: Oscines, cum dicit: *Et coetu cinxere polum cantusque dedere*. Hoc idem & de columbis fecit: nam & hae inter augurales aves dicuntur non inveniri; & tamen ex his augurium & postulari facit & ostendit, ut VI. 194. *Este duces o, si qua via est: cursuque per auras. Dirigite in lucos.*]

V A R I O R U M.

quum in portum, a cursu instituto, aut in oram vento rejiciebantur. Senec. Ep. LXXXV. *Res, quae aut refert, aut detinet, & exarmat gubernatorem*. vid. ad Ovid. II. Amor. IX. 32. quamquam refertur etiam dici possit navis, quae in mari, prope jam pressa tellure, vel portu capto, iterum se alto committit. ut Horat. I. Od. XIV.

*O navis, referent in mare te novi
Fluctus.*

verbum certe nauticum est. BURM.

392. PARENTES. Ita virgo illa ex disciplina parentum Gordio dat augurium apud Justinum XI. 7. BURM.

393. ADSPICE BIS SENOS LAETANTIS AGMINE CYCNOS. Malim, *laetanti bis senos agmine Cycnos*. vel *bis seno laetantis agmine*, vel denique, *bis senos laetanti examine*, ut apud *examen* dicitur. sed aliter codices vetusti, & Priscianus lib. XVIII. HEINS. *Luctantes*, Sprotan. pro var. lect.

394. LAPSA. *Forte plaga f. ales ab alto* unus Heinii. & Parthaf.

395. *Turbabat. Turbavit* Dorvill. *turbat* Ed. Venet.

396. DESPECTARE. Perperam hic *desperare* irreperat

⁵² pellicatus Dan. Fabr. ⁵³ dicitur. ALIS Aquila propter &c. Dan. Fabr. ⁵⁴ ipsum Dan. Fuld. ⁵⁵ desunt Fabr. ⁵⁶ desunt L. R. Vol. Steph. al. ⁵⁷ causa sustentet L. sustineat Dan. ⁵⁸ desunt Vol. ⁵⁹ coetu, se o. i. sustinere L. R. Vol. Steph. Fabr. ⁶⁰ aves * semel Fuld. ⁶¹ invenire Fuld.

Haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
 400 Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
 Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum.
 Dixit, & avertens rosea cervice refulsit,
 Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
 Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos,

405. Et

S E R V I I.

399. PUPPESQUE TUAE PUBESQUE TUORUM. Tropus Synecdoche, a parte totum significat, ut Terentius Adel. v. ix. 9. *O lepidum caput*: id est, lepidus homo. ⁶² [*Pubes* autem, flos juventutis.]

400. OSTIA. Proprie *ostia* dicuntur exitus fluminum; sed modo abusum est: quia plerumque ostia ipsa pro portu sunt.

401. [PERGE MODO. ⁶³ Exhortatum ad facilitatem rei ducit. VLA. Pro, haec via; & videtur demonstrare.]

402. AVERTENS. Se, subaudi, hoc est, cum averteretur, ut supr. 104. *Tum prora avertis*. ROSEA. Id est, pulchra.

403. AMBROSIAEQUE COMAE. Aut unguento deorum oblatae, hoc est, ⁶⁴ *ambrosia*, ⁶⁵ [divinum odorem spiravere: & est Hypallage, ut sit: divinae comae ambrosiae odore spiravere:] aut certe abusive dixit, divinae comae.

404. SPIRAVERE. Exhalavere. VESTIS DEFLUIT. Quia dixit supra 320. *Sinus collectae fluentes*.

V A R I O R U M

repperat adversus fidem membranarum omnium, cui subscribit etiam Terentianus Maurus. *respective* Gudianus a manu prima. HEINS. *Nunc spectare* Dorvillianus. *jam* deest Franciano. vid. Heins. & Drakenb. ad Sil. vi. 185. In editionem D. Heinsii credo operarum vitio *desperare* irrepsisse. Vondelius vertit, quasi *desertare* legisset. nam modo terram capere, modo rursus in altum evolare nobis dedit. nec multum abludit Catroei versio. sed *desertare* caret auctoritate, & sequentia, *Haud aliter* &c. docent partem modo avium jam tenuisse terram, partem vero jam adpropinquare & despicere locum, quem capiant. *Captis* vero est in Mental. tertio pro varia lectione, & a m. pr. in

Regio. sed *captas*, rectum est, scilicet jam a prioribus, qui jam descenderant in terram. ut patet ex 3. 400. *aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo*: eadem enim ratio comparati & comparationis. de verbo *capere* vide quae diximus ad Ovid. 1. Art. Amat. 234. sed scrupulus superest, quomodo, si jam pars in terram delata, alia jam despectare terram & adpropinquare videtur, *polum* cinxerint coetu, quem (id est coelum, aera) jam deseruisse debent intelligi. an liceret *solum* substituere, quod ab aquila turbatae aves reliquerant, & nunc reduces cingunt ludentes? sed non addicentibus libris *irix*, & aliis explicandum relinquo. BURM.

398. ET COETU. Ut Moreti primus a manu prima. *coetum* Mediceus. HEINS. Vid. inf. 486.

399. PUPPESQUE TUAE PUBESQUE. *Pubesque tuae puppesque* Bigotianus. *pupesque* Francianus. Charisius lib. 1. Inf. p. 53. videtur legisse, *pubesque*: nam dicit: si juventutem significamus, *puberis* facit; ut apud Virgilium, *Haud aliter puppesque tuae puberesque tuorum*, male *pubesque* editur. quod repetit pag. 113. sed Rufinianus pag. 32. & Quintilianus ix. 3. habent *pubesque*, ubi arguit de *puberis*: & *pubes* requiritur, propter sequens *tenet* & *subit*. vid. ad Quintil. 1. 4. p. 40. & inf. Serv. ad lib. v. 546. *aut portum tenet* prior Ham-burgensis. BURM.

401. QUA TE. Quo te Leid. Sprotian. Moret. tert. Montalb. & tres alii. vid. ad Ecl. ix. 1. & inf. 111. 114. & Cl. Drakenb. ad Liv. x. xiv. 4. *ducit* Ed. Venet. *duxit* Zulich. *via ducit* Bigotian. *derige* Gudian. BURM.

403. VERTICE. A vertice Oudartii & quartus Moreti, Montalbani, Leidensis unus, Wallian. & tres alii. quod verum puto, & convenit *ro avertens*,

62 defunt L. R. Vol. Steph. Fabr. al. 63 exportatum Fuld. 64 ambrosiae R. *ambrosia*, id est herba immortalis; a enim sine, *apertis* mortalis, aut &c. Fabr. al. 65 defunt L. R. Vol. Steph.

- 405 Et vera incessu paruit dea. Ille, ubi matrem
Adgnovit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
410 Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.

At

SERVII.

405. " [INCESSU. Hoc verbum apud Virgilium saepe pro honore ponitur, ut supr. 46. *At ego, quae deum incedo regina.* inf. 496. *Forma pulcherrima Dido Incessit.*] VERA. Bene vera, de qua ante dubitabatur. MATREM AGNOVIT. Nunc matrem cognoscit: nam deam esse jam superius dixerat.

406. FUGIENTEM. Celeriter abscedentem, [ut alibi v. 243. *Ad terram fugit.* VOCE. Pro oratione.]

407. QUID TOTIENS. Saepe: & aut *ναὶ τοὶ ὅτι* intelligimus saepe eum esse delusum: aut certe secundum ipsum Virgilium, qui ait in secundo 589. *Cum mihi se non ante oculis tam clara videntem Obtulit.* Multi tamen volunt in hoc ipso loco saepe eum esse deceptum: ut in habitu, [quia virginem, quia venatricem, quia Tyriam;] in interrogatione, ⁶⁷ in responsione, ⁶⁸ in auguriis: [vel *sosius crudelis*, quociens fallis & dissimulas.] TU QUOQUE. Sicut Juno, caeterique dei, qui Trojanis inimici sunt; [quos & in secundo libro 622. ostendit, ubi ait: *Inimicaque Trojae Namina magna Deum.*]

408. CUR DEXTRAE JUNGERE DEXTRAM. Majorum enim haec fuerat salutatio: cuius rei ⁶⁹ *τοῦ αὐτοῦ*, id est, causam Varro, Callimachum secutus, exposuit, asserens: ⁷⁰ *omnem eorum honorem dexterarum confisuisse virtute*: ob quam rem, hac se venerabantur corporis parte.

409. VERAS AUDIRE ET REDDERE VOCES? ⁷¹ [Ideo, quia virginem se dixerat.] Sunt multae reciprocae elocutiones, ut hoc loco: sunt multae omnis partis utrique sufficientes, ut, *tenemur amicitiiis*: ridiculum enim est si addas, *mutuis*; cum

⁷² *amicitiae* utrumque significant, sicut Fronto testatur. Item sunt elocutiones, quarum una pars plena est, quae, si convertantur, habent aliquid superfluum, ⁷³ ut in Sallustio Jug. XII. *In tugurio mulieris ancillae*: bene addidit *ancillae*; at si dicas: *In tugurio ancillae mulieris*: erit superfluum *mulieris*: ancilla enim & conditionem ostendit, & sexum. Item; *Res erat praetoribus nota solis*: hoc suffecerat; male ergo addidit: *Ignorabatur a caeteris*. Quod si convertas, nil esse superfluum invenitur.

410. TALIBUS INCUSAT. ⁷⁴ Redarguit. *Incusare* ⁷⁵ proprie est, superiorem arguere, ut in Terentio pater ad filium Heaut v. II. 7. *Quid me incusas, Clitipho?* *Accusare* vero, vel parem vel inferiorem, ut in eodem ad maritum uxorem, Hecyr. II. I. 8. *Me miseram*, ⁷⁶ *quae nunc quam ob causam accuser nescio*. Et hoc proprietatis est: licet usus ⁷⁷ [male ista] corrumpat. Sciendum tamen est, ⁷⁸ Terentium propter solam proprietatem omnibus Comicis esse praepositum: quibus est, quantum ad caetera spectat, inferior.

VARIORUM.

tens, pro quo *advertens* Hamburgensis. sec. vid. supr. ad 9. 114. *Haec ait advertens* Ed. Venet. BURM.

405. INCESSU. Vid. S. Peit. Miscell. III. 9.

406. FUGIENTEM EST. Deerat est Menagiano priori & secundo Hamburgensi.

408. DEXTRAM. *Dexteras* Rottendorphii primus. *dextram jungere dexteras* Hamburgicus primus. mox aut *veras* alter Rottendorphianus. *ac reddere* secundus Hamburgicus. *& notas audire, ac red.* Parrhas. quae lectio ex lib. VI. 689. est desumpta.

66 desunt fidei. 67 responsionem Steph. Dan. responsione, auguriis Fabr. in responsionemque, in Vof. R. 68 atque in L. 69 vide Wouwer. Polymath. cap. XI. p. 100. 70 omnem eos honorem dexterarum confisuisse virtutem L. R. omnia honorem d. c. virtutem Vof. 71 desunt L. R. Vof. Steph. al. 72 amicitiiis n. significet Steph. Fabr. 73 desit Vof. R. 74 desit L. Vof. R. 75 proprium L. 76 quae nunc quam ob causam accuser Vof. in Terentio hodie legitur, quae tamen quam ob rem accuser. 77 desunt Dan. 78 vid. Florid. Sabin. Apolog. in Latinae Linguae saluberrimos. NANSUS.

At Venus obscuro gradientis aëre saepfit;
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.

415 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Laeta suas: ubi templum illi, centumque Sabaeo

Ture

SERVII.

411. AT VENUS. Ordo est: at Venus dea. OBSCURO AERE. Id est, nebula, cujus definitio est.⁷⁹

412. CIRCUM DEA FUDIT. Figura est Tmesis, quae fit, cum secundo uno sermone aliquid interponimus, ut alibi III. Georg. 381. *Septem subjecta triomi*. Sed hoc tolerabile est in sermone composito: caeterum in simplici, nimis est⁸⁰ asperum; quod tamen faciebat antiquitas, ut: *Saxo cere comminuit brum*.

413.⁸¹ [CERNERE. Causa cur fecerit: ex hoc enim pendit caetera quae sequuntur.]

414. MOLIRI. Hic pro struere, & per hoc facere, ut infra 424. *Molirique arcem*.] AUT VENIENDI POSCERE CAUSAS. Scilicet, ne saepe narrando crebrum patiarum dolorem: unde melius ad Aeneam refertur sup. 386. *Medio sic interfecta dolore est*. [*Poscere* autem nunc inquirere, alias petere; & praepositum magis accusativo casui: dicimus enim: *posce magistrum lectionem*, non a *magistro posco*.]

415. IPSA PAPHUM. Civitatem Cypri, [et non sine ratione est, quod in decimo libro plura sibi loca grata, vel sacra commemorat; hic ad Paphum solam abiisse dicatur: quia Varro & plures referunt in hoc tantum templo Veneris⁸² quibusvis maximis in circuitu pluvis, nunquam implueret.]⁸³ [Ibi enim adorabatur.] SUBLIMIS. Divino incessu:⁸⁴ [id est, sublimiter, nomen pro adverbio.]

416. LAETA.⁸⁵ Ecce proprium Veneris epitheton, [vel *laeta*, quia tectum nebula filium in tuto habebat; vel quod insulam suam repetat; vel ideo Paphum revisit laeta, quia serenis laeta congruunt:

& necesse est, ut laeta sit Venus, ubi semper serenum est; quippe ubi plueri nunquam dicatur.] SABAEO. Arabico. Arabiae autem tres sunt, Inferior, Petroses, Eudemon, in qua sunt populi⁸⁷ *Sabaei*; [sed hi montes, inter quos sunt, Libanum & Antilibanum, dicuntur:] apud hos igitur Sabaeos nascitur thus. Dicti autem *Sabaei* *αἱ τοῦ θύου οἰκιστῆς*, id est, venerari, quod deos per ipsorum thura veneramur.

VARIORUM.

fumta. Schol. Horat. ad Art. Poët. 318. *veras audire & reddere*. BURM.

410. TENDIT. *Vertit* Bigotianus. *ducit* Pugetianus.

411. AT VENUS. Vide Macrobi. v. 4. NANSIUS.

Ibid. GRADIENTIS. *Gradientem* secundus Hamburgicus. sed Achates comes etiam intelligendus. in aëre Wallian. *saepfit* Medic. mox *fundis* Bigotianus. *fulsit* Wallian. BURM.

412. AMICTU. Hinc *nebula* pro tenui veste Petronio cap. LV. ubi vide. male Beda de Tropis p. 356. *multum* habet. BURM.

413. POSSET. *Posset* scripti omnes, exceptis Mediceo, Sprotiano, Moretano secundo & priore Hamburgensi. & deinde, *non quis eos*. HEINS. *Ne quis contingere* Parrhaf. *neu quis cont. possit* Reg. *possit* etiam multi alii. *neu qui cognoscere possint* Vossian. unus.

413. MORAM. *Viam* Hamburg. pr. *Molirique* etiam Bigotianus.

Ibid. VENIENDI. Aldini codicis lectionem retineo. alii *veniundo* exposuere, quod rejicio. FABRIC.

⁷⁹ Hic locus ex Homero Odyss. H. 14. sumptus, de Ulyssae a litore ingrediente urbem, *ναὶ τὴν Ὀδυσσεύς* &c. Fabr. al. 80 deest Dan. 81 ut in illo Ennii Fabr. 82 desunt L. R. Vof. Steph. al. ad *Aus veniendi*. in Dan. & Fr. aberant *causa cur fecerit*, quae ex Fuldenf. 83 quibusve Fuld. 84 desunt L. Vof. R. Steph. al. 85 desunt iisdem. 86 deest L. R. Vof. Steph. Dan. al. ut Horneri Iliad. F. 424. *Φλαμυνίη Ἀρπυιῶν*. ecce. Fabr. vel proprium Fuld. 87 Sabaei, apud quos nascitur thus L. R. Vof. Steph. al. mediis omissis.

Ture calent arae, fertisque recentibus halant.

Conripuere viam interea, qua semita monstrat.

Jamque adscendebant collem, qui plurimus urbi

420 Inminet, adversasque adspectat desuper arces.

Miratur molem Aeneas, magalia quondam:

Mi-

SER VII.

417. TURE CALENT ARAE SERTISQUE RECENTIBUS HALANT. Ecce, unde supra dixit 335. *Haud equidem tali me dignor honore:* [quia Aeneas hostias obtulerat, quarum hac mentio⁸⁸ non fuit.] SERTISQUE RECENTIBUS. *Sertum*, & *serta*, cum nihil adjicitur, dicimus, ut hoc loco: Item alibi expressius, ut VI. Ecl. 16. *Serta procul tantum capiti delapsa jacebant.* Si autem *sertas* dixerim, addo flores. Si *sertas*, addo coronas, ut Lucanus X. 164. *Accipiunt sertas nardo florente coronas.* Et hoc in multis nominibus observandum est; ut genus ex adiectione formetur, qua detracta, in neutrum⁸⁹ cadat necesse est: ut *piscinalis locus*, *piscinalis cella*, *piscinale*:⁹⁰ *Sagmarium mulus*, *sagmarium*. Quod autem dixit *recentibus*, laus est loci, qui semper flore vestitur: ⁹¹ [ut omni tempore Veneris flores praesto esse videantur. HALANT. Pro olent.]

418. CORRIPUERE VIAM. ⁹² [Deest, At illi corripuere viam.] Officium eundi celeriter arripuerunt: neque enim corripitur via.

419. QUI PLURIMUS. ⁹³ [Ex maxima parte urbi imminens: vel, *qui plurimus*,] id est, longus, ut ipse alio loco III. Georg. 52. *Cui plurima cervix.* Item I. Georg. 187. *Cum se nux plurima*, id est, amygdala: longa namque est.

420. ASPECTAT. [Est ornatus, cum animantur res, id est, cum rei insensibili datur sensus:] unde est illud in quarto 247. de Atlante. Item Sal-

kustius in fragm. incert. *Lyctae Pisidiaeque agros despectantem.* [ARCES. Civitates: a parte totum.]

421. MIRATUR MOLEM AENEAS. ⁹⁴ [Hoc ad ipsum refertur: MAGALIA QUONDAM, hoc ad poetam: nec enim hoc novit Aeneas.] *Magalia* vero⁹⁵ antistoecho est: nam debuit *magaria* dicere: quia *magar*, non *magal*, Poenorum lingua *villam* significat. ⁹⁶ [Cato Originum primo: *Magalia aedificia quasi coortes rotundas dicunt.* Alii *magalia*, *casas* Poenorum pastorales dicunt.] [De his Sallustius fragm. incert. *Quae magalia sunt circumjecta civitati suburbana aedificia, magalia.* Et alibi Cassius Hemina docet ita: ⁹⁷ *Sinuessa magalia addenda, murumque circum eam.*

VARIORUM.

BRIC. *Discere* Rottendorphianus uterque. quomodo etiam pro diversa lectione adnotatum in margine unius, qui Ecclesiae est Hamburgensis. Dionemedes tamen Grammaticus *poscere* hoc loco agnoscit. sic Aen. VI. 488. *Et conferre gradum, & veniendi discere causas.* ubi *poscere* in nonnullis. sed nihil muto. HEINS. *Poscere* etiam Parrhas. *moram veniendi ac poscere* Ed. Venet.

415. PAPHUM. *Paphon* Hamburgicus prior. adit Hugonianus, *Zulichemius*, *Excerpta nostra*, & *Graevianus*, sed eadem manu superscriptum, *abit*. BURM.

418. QUAE

⁸⁸ forte, non sit. ⁸⁹ cedat L. Vof. R. ⁹⁰ *sagmarium m. sagmaria mula; sagmarium* Steph. Fabr. al. sed male. qui olim olim *sarcinarius* equus dicebatur, postea *sagmarium* dictus, & *sagmarium*. idem quod *sagma*. vid. Cangii Glossar. & Salmas. Exerc. Plin. p. 824. & ad Vopiscum Aurelian. cap. VII. ubi saepe *sagma* & *sagina* confusa ostendit. vide & Goldastum Tom. I. Rer. Alem. I. pag. 119. Lucatius ad Stat. IX. 730. *sagma* dicit esse *thecam feni*. ubi videndus Barthius. BURM. 91 desunt L. Vof. R. Steph. al. 92 desunt iisdem. *viam* hic pro iter capit Servius, vel eundi officium. sed & ipsa *via corripit* dici recte potest, quae celeritate euntis sit quasi brevior. & hac locutione Ovidius, Val. Fl. & alii passim utuntur, ut & *rapere viam* Ovid. XIX. Epist. 74. & Silius IX. 33. quod idem est quod *rapere iter*, ut ibi explicant Heinsius & Cl. Drakenborchius. eleganter Phaedrus lib. III. Fab. 10.

Tum circumcūti fuerat quod iter longius.

Effecit brevius: nam recta per forum

Coepit redire. BURM.

93 desunt Vof. L. R. Steph. al. eminens Dan. Fabr. 94 Homerus Odyss. H. 43. *Θαύμαζι* &c. Fabr. al. desunt vero Vof. 95 antisticon L. Vof. R. 96 desunt L. Vof. R. Steph. al. 97 *sinuessae* * *magalia* Fuld.

Miratur portas, strepitumque, & strata viarum.

Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,

Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa:

425 Pars optare locum tecto, & concludere sulco.

Jura, magistratusque legunt, sanctumque senatum.

Hic

SERVII.

422. [MIRATUR PORTAS ET VIAS M. Q. *Miratur*, non simpliciter dictum volunt: quoniam prudentes Etruscae disciplinae ajunt, apud conditores Etruscarum urbium non putatas justas urbes fuisse, in quibus non tres portae essent dedicatae & votivae, & tot templa, Jovis, Junonis, Minervae: Bene ergo miratur Aeneas, ubi fuerant magalia, illic esse legitimam civitatem: nam portas & vias videbat, & mox templum Junoni ingens:]⁹⁸ [ET STRATA VIARUM. Primi enim Poeni vias lapidibus stravisse dicuntur.]

423. INSTANT ARDENTES TYRII.⁹⁹ Multum festinantes, [ut VI. 5. *Juvenum manus emicat ardens*; & IV. 281. *Ardet abire fuga*: & II. 41. *Laocoon ardens*. Sic enim dicit, quotiens properantem vult ostendere.] * Alii *ardentes* ingeniosi intelligunt: nam per contrarium segnem, id est, sine igni, ingenio carentem dicimus: unde & a Graeco venit *catas*, id est, ingeniosus, *κατὰ τὴν φύσιν*. DUCERE MUROS. Exaedificare,³ [hoc est, construere, in longitudinem producere: proprie enim cum aedificantur muri, *duci* dicuntur, Sallustius Hist. II. *Murum ab angulo dextri lateris ad paludem band procul remotam duxit*.]

424. MOLIRIQUE ARCEM. Molibus factis extollere: * [quod est extruere; huic contrarium est demoliri.] [ET MANIBUS SUBVOLVERE SAXA. Cur *manibus*, an, quia adhuc machinae non erant, festinationem referte voluit?

425. OPTARE. Eligere, ut supr. 76. *Tuus, o regina, quid optes*,⁵ [Explorare labor. Et III. Aen. 109. *Optavitque locum regno*.] TECTO. Ad tectum: * nota figura. SULCO. Fossa: Civitas enim, non domus, circumdatur sulco. [Ergo *sulco*, fossa fundamentorum,] ut alibi II. Georg. 289. *Ausim vel tenui visem committere sulco*.

426. JURA LEGUNT. Eligunt: * [vel loca, ubi jura dicantur, aut magistratus creantur.] [Et bene post coaditam civitatem addidit *jura*, & *magistratus sanctumque senatum*. Legitur apud quosdam: Brutus eos, qui se in ejiciendis regibus juvissent, lectos in consilium, eum ordinem *senatum* appellatum, quod una sensissent: quod patritii essent, Patres conscriptos. Alii patres a plebe in consilium senatus separatos tradunt; ac conscriptos, qui post a Servio Tullio e plebe electi sunt. Alii *senatum* a senectute hominum, * qui affecti erant, dictum volunt, quia apud Graecos *γερωνία* appellatur. *Sanctum* autem ideo, quia Senatus, *Sanctissimus ordo* dicitur.]

VARIORUM

418. QUA. *Quam citat* Ciofan. ad Ovid. II. Metam. 158.

419. ASCENDEBANT. *Ascendebant* Zulichem. pro *accidebant*.

420. ADSPECTAT. *Adspectant* in Gudiano * manu secunda, nec aliter prior Rottendorphii, cum Hamburgensi priore. HEINS. Ita & Hugonians, Leidenfis, Francianus. & Pacher. qui in marginis *spectant*. *exspectant* Leidenfis unus. *exspectat* Pugetianus. sed & Schol. Statii v. Th. 469. *aspektat* retinet, & ad collem refert, qui, ut centies apud Geographos etiam alia loca, dicitur *aspektare*, *prospicere* inferiora loca. BURM.

421. MAGALIA. *Magalia* Leidenfis unus pro varia lectione.

422. VIARUM. *Viarum* Hugonians. mox, *ardentes instant* secundus Moreti.

424. SUBVOLVERE. Tan. Fab. ad Lucret. I. v. 8. pro in altum volvere. ut *summittere*, *subjicere*, explicat. sed alter Rottendorphii hic, *subducere*.

Mo-

⁹⁸ defunt L. R. Vof. Steph. al. ⁹⁹ multi L. Vof. 1 ut, *ardet abire fuga*, id est properat Dan. Fabr. 2 alii ingeniosi acc. L. Vof. R. Steph. alii *ardentes* ingeniosos dicunt Dan. 3 construendo in longitudinem ducere, exaedificare Dan. & Fab. qui *constituendo* habet. sed L. R. Vof. & Basil. tantum habet, exaedificare. Steph. aedificare, reliqua ex Faldensi sunt. 4 defunt L. R. Vof. Steph. al. 5 defunt L. R. Vof. sed Steph. deest & III. Aen. 8cc. 6 nova L. 7 defunt L. Vof. R. ubi jura aut magistratus creatur Dan. Fabr. reliqua Faldensi debentur. 8 quibus * affecti Fuld.

Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
Fundamenta locant alii; inmanisque columnas
Rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris.

430 Qualis apes aestate nova per florea rura

Exer-

SERVII

427. PORTUS EFFODIUNT. ⁹ Id est, *Carthago* faciunt. [Et vere ait: nam Carthaginienses *Carthago* fossa utuntur, non naturali portu.] ¹⁰ [Carthago, sunt portus in mari non naturales, sed arte & manu facti. Est autem & masculini & neutri generis: nam *cartho*, *hujus carthonis*; & *carthagum*, *hujus carthoni*.] ALTA THEATRI FUNDAMENTA. Hinc futura magnitudo cognoscitur, [quod *alta fundamenta* ait; bene autem post res publicas, privatasque necessarias, mentionem fecit theatri; aut quia Graecis urbs conditur, qui saepe spectaculis gaudent; aut, ut apud quosdam fuit, in genere musicae scientiae.]

428. ¹¹ [COLUMNAS, DECORA ALTA. Figuratur columnas, decora *alta*: diversis enim significationibus idem dixit: & ab eo, quod est *decus*, accipitur *decoris*.]

430. QUALIS APES. ¹² [Ordo est: Qualis labor aestate nova, id est, incipiente jam vere novo.] Tertiae declinationis genitivus pluralis & in IUM & in UM erit; sed nam pro nostro arbitrio cum nominativus singularis fuerit ¹³ N & s terminatus, ut *omnis* & *amantibus*, & *amantium* dicimus. Cum autem nominativus singularis ¹⁴ ER & UR fuerit terminatus, tantum in UM erit, ut *pater*, *patrum*, *murmur*, *murmurum*. Reliqua vero nomina auctoritate firmamus, ut *apis*, ¹⁵ *apum*, vel *apium*. [Sane fabula de apibus talis est: Apud Isthmum anas quaedam nomine Melissa fuit: Hanc Ceres sacrorum liquorum cura secreta docuisset, interminata est, ne cui ea, quae didicisset, aperiret; sed cum ad casa mulieres accessissent, ut ab ea primo blandimentis, post precibus & praemiis elicerent, ut sibi a Cere secretum patefaceret, atque in silentio perduraret, ab eisdem iratis mulieribus discepta est: quam rem Ceres, immixta nam supra dictis foemina, quam populo ejus regionis pestilentia, ulta est: de corpore vero Melissae a-

pes nasci fecit. Latine autem *melissa* apis dicitur.] AESTATE NOVA. [Incipiente, ut: Vere novo. Et] bene *nova*, quia ¹⁶ est aestas & *adulta*, & *praeceps*, secundum Sallustium. FLOREA. ¹⁷ Pro florida, ut supr. 61. *Nemora inter frondea*: [aut florentia, nec non de flore erant facta, ut ¹⁸ *florem aeternam* dicimus.] RURA. Graece *agropus* dicuntur. Aphareus ergo sermonem ¹⁹ fecit Latinum.

VARIORUM

Malivae arcem ac m. Parrhaf. Vulgata est apud Commentatorem Caucquianum Horatii lib. III. Od. I. sic de Capitolio *maliri* dixit Florus lib. I. 7. de fundamentis arcis. BURM.

425. PARS OPTARE. *Optare* etiam omnes fere Heinio inspecti. & Excerpta nostra & Gravianus, Francianus, Pugenianus & Ed. Venet. sed *optare* Donat. ad Andr. IV. v. 2. sic lib. III. 109. *optavit locum regno*. ubi similis diversitas vid. infr. §. 552. BURM.

Ibid. CONCLUDERE SULCO. *Conducere* tertius Moretanus, addita glossa, *id est deducere*. ut *conducere*, pro simul ducere ponatur, locum sulco ducere: sed *ducere moenia* paullo ante praecesserat. HEINS.

426. JURA. De tribunalibus, aut locis ubi jus dicitur, capiunt interpretes. *jura* in versione omisit Catroeus. ego puto dictum *jura* & magistratus per *24* *duo*, id est, Magistratus Juridicos, qui jus dicant, ut erant apud Romanos Praetores, qui proprie *magistratus* vocabantur. *sanctus* vero est proprium Senatus epitheton, ut apud Ovid. IV. ex Pont. IX. 27. ubi vid. *sacrum* dixit Juven. XI. 29. BURM.

427. HIC PORTUS. Hinc secundus Hamburgensis. *portus*. Montalbari & Leidenfis. *fodiunt* quartus Moseri. *confundi portas* & *portus* videbis apud Ovid. II. Am. XIII. 10. Hic vero *portus* servandum

⁹ ut portus scilicet faciant Dan. ¹⁰ desunt L. R. Vof. Steph. Dan. v. Gyrard. de Navigiis cap. xx. ¹¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹² desunt iisdem. ¹³ in n & s Fabr. al. ¹⁴ in er & in ur Fabr. al. singularis fuerit L. Vof. R. 15 vel *apum* L. R. Vof. ¹⁶ est & *adulta* L. R. Vof. & est *adulta* Ste ph. quia *adulta* & Fabr. vid. ad I. G. 41. ¹⁷ *florida*, ut *florantem aeternam* Dominis, nec enim de flore erat facta. RURA. Dan. ¹⁸ ut fl. dicimus Fuld. ¹⁹ facit Dan.

Exercet sub sole labor; quum gentis adultos
Educunt foetus, aut quum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera adciipiunt venientum, aut agmine facto

435 Igna-

S E R V I I.

431. EXERCET. Fatigat, ut III. 182. *Nate Iliacis exercite fatis*. [Et subiecit quibus rebus exercitae fatigentur. ² [Hoc autem participium ab *exercitus*, id est, militum multitudine, declinatione discernimus: nam illud nomen quartae declinationis est, participium secundae; ut *visus*, *hujus visi vel visus*; *passus*, *passi vel passus*; ²¹ [*auditus*, *auditi vel auditus*;] *aditus*, *aditi vel aditus*.] SUB SOLE. In Sole, ut inf. 453. *Namque sub ingenti lustrat dum singula templo*: [vel quamdiu Sol est.] CUM GENTIS FOETUS. Ad laudem apum hoc pertinet. ²² [Et bene *gentis foetus*, quia non singulae de singulis nascuntur, sed omnes ex omnibus:] quod in quarto Georgicorum melius intelligitur.

432. ²³ [ADULTOS EDUCUNT. Producent, quod adhuc adolevant, & adulti fiant, non adoleverint, [ut *adultos* dicimus *minores*: & hoc sic dixit, ut II. Georg. 72. *Imbellem avertis Romanis artibus Indum*.] LIQUENTIA. Defaecata, sine sordibus, ut IV. Georg. 101. *Nec tantum dulcia, quantum & liquida*, id est, pura: nam dura mella constat esse meliora.

433. STIPANT. Denfant: translatio est a navibus, in quibus ²⁴ *stipula* interponitur vasis, quam *stipam* dicunt. DISTENDUNT. Implent, ut III. Georg. 124. *Et denso distendere pingui*. NECTARE. Melle; abusus est propter suavitatis similitudinem: ²⁵ [quum *vinetap*, poculum divinum, sit dulce, immortale interpretatur: ²⁶ id est, *non*, *utrum*, occido.] CELLAS. Et hic abusus est, utavorum cavernas *cellas* vocaret, [vel alvearia, ut alibi *sthefauros*.] Traxit autem a reponendi similitudine: vel a *celando*, unde *cellam* appellaverunt. AGMINE. Nunc impetu.

V A R I O R U M.

dum docet locus lib. IV. 87. ubi Servius hunc locum adducit. BURM.

²⁰ defunt Dan. sed ille nobis dedit hoc modo, *fatis*; & quibus rebus exercet foetus gentis. . . . & bene *gentis foetus*, quia si singula reddes singulis nascuntur, sed omnes ex omnibus, & per hoc melius in Georgicis intelligitur. ²¹ defunt Fabr. & al. sequentia vero *aditus* &c. defunt L. R. Vof. ²² defunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ²³ defunt L. R. Vof. Steph. al. ad *liquentia*, sed, non adoleverint, ut *adultae*, Dan. Fabr. reliqua ex Fuldenſi adſuta. ²⁴ *stupa* Steph. Dan. Fab. al. ²⁵ defunt L. R. Vof. Steph. Dan.

Ibid. THEATRI. *Theatris* in Romano principe Pierii, aliisque nonnullis, eleganter. quod ex nostris etiam alter Mentelianus, & prior Hamburgensis agnoscunt, tum a manu prima Gudianus. Servius tamen *Theatri* exhibet, etiam Nonius Marcellus in *locare*: & Donatus in Hecyram Terentii prologo §. 90. qui & mendose *portas effudiunt*, pro *portus*. HEINS. *Theatri* etiam Medicus, Dorvillianus, Wallian. & Edd. Venet. Mediol. Junt. & al. quod praeferebam. non enim verosimile in nova urbe plura Theatra exstructa, & colonis non numerosis unum sufficiebat. BURM.

429. EXCIDUNT. *Excidunt* Zulich.

430. QUALIS APES. An haec comparatio sit decora inquit Stephanus differt. de Criticis p. 115. & damnat. mihi egregia videtur, quia & apes sedes novas saepe quaerunt, & industria summa res suas gerunt: nec inter vilia & abjecta debent haberi animalia, sed quibus pars divinae mentis est, ut IV. Georg. 220. ubi nec Parthorum, Medorum aut Aegypti regibus eorum reges & regnum comparare veretur. adeoque nec hic novas condentes, summa diligentia & ardore, arces & urbem, indecore comparat Apum sedulitati & labori impigro. sic & a formicis comparisonem fumiit lib. IV. 402. ubi vid. Serv. BURM.

Ibid. FLOREA. *Florida* primus Moreti.

431. SUB SOLE. Idem esse quod summo mane, sole oriente interpretor. ita de meridie, *sole sub ardenti* Ecl. II. 13. sic *sub aurora* Ovid. Epist. XIX. 195. ubi vide notas. & ita de apibus IV. Georg. 185. *Mane ruunt portis. gentis adultae* etiam secundus Hamburgensis. BURM.

432. EDUCUNT. *Excidunt* Graevianus a manu prima. *perducunt* Oudartii: an *producunt*. ut Servius interpretatur. de quo. vid. ad Val. Flac. VII. 375. & Ovid. VIII. Met. 213. apud Claud. Praef. III. Conf. Honor. I. eadem discrepantia. hic vero nihil

435 Ignavum fucos pecus a praeseptibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 O fortunati, quorum jam moenia surgunt!
 Aeneas ait, & fastigia suspicit urbis.
 Infert se saeptus nebula (mirabile dictu)

440 Per

SERVIL

435. IGNAVUM. Inutile, non aptum industriae: nam industrios ²⁶ *gnavos* dicimus. FUCOS. Secundum ²⁷ Plinium, ²⁸ apum multa sunt genera. Proprie tamen *apes* ²⁹ vocantur ortae ³⁰ de bobus: fuci, de equis: crabrones, de mulis: vespae, de asinis. *Fucus* autem est secundum Aemilium Macro-
 crum, major ape, crabrone minor. PECUS. *Pecus* dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret, ³¹ [id est, a pascendo:] unde Horatius i. Od. 2. *Omne cum Proteus pecus egit* ³² [altos visere montes. Plautus: *Clurinum* ³³ *pecuissimam* dixit.]
 PRAESEPIBUS. Alveariis. Et est translatio, quae fit, quotiens vel deest verborum proprietas, vel vitatur iteratio.

436. FERRET. ³⁴ Concelebratur, ut contra, *frigeret*, cessat dicimus, Terentius Eun. ii. ii. 37. *Nimirum hic homines frigent.* ³⁵ [REDOLENT. Quidam *olere* res, vel malas vel bonas; *redolere* tantum bona tradunt.] FRAGRANTIA. Quotiens ³⁶ incendium significatur, quod flatu alitur, ³⁷ [vel a flamma,] per *l* dicimus; quotiens *odor*, qui fracta specie maior est, per *r* dicimus, *fragrat*. Sciendum sane nil in hac vacare comparatione: nam Poenorum operi, apum labor: custodiae litorum [adversus alienigenas,] fucorum comparatur expulsio.

437. O FORTUNATI. ³⁸ Expressit Aeneae desiderium: qui jam faciunt: quod & ipse desiderat. [QUORUM JAM MOENIA SURGUNT. Laus vel ab ipsa re sumitur, quae laudatur.]

438. FASTIGIA. Nunc operis summitates; alibi ima significat, ut ii. Georg. 288. *Forstian & scrobibus quae sint fastigia quaeras.* SUSPICIT. Miratur, ut e contrario, *despicit*, contemnit signi-

ficat: ³⁹ [vel *suspicit*: alta aspicit, ut alibi viii. 190. *Hanc primum suspice rupem.*]

439. MIRABILE DICTU. Ob hoc, quod sequitur: quia mixtus cunctis latebat; [potest tamen & hoc superiori & inferiori sensu addi.]

VARIORUM

hil moveo: ex alveariis enim foras educunt. sic *se educere* foras Terent. Hecyr. iii. iii. 4. & *educunt* agnoscit Macrobius. v. Sat. ii. pro *liquentia* prior Hamburgicus, *stillantia*. sed *liquata mella* Ovid. iv. Fast. 152. BURM.

433. ET DULCI. *Aut dulci* Zulichemius.

434. ADCIPIUNT. *Excipiunt* Bigotianus.

436. MELLA. Anonymus in Observat. Miscel. Critic. Tom. ii. pag. 29. legit *testa*, quia praeced-
 dit *mella*. sed recte alter notat ob repetitam vo-
 cem, ut saepe fit, contra codices nihil facile no-
 vandum. an non supr. 249. & 250. vox *amor* bis
 legitur, quae & praecesserat *γ*. 243? vid. & iv.
 Georg. 169. BURM.

438. SUSPICIT. *Suspicit* alter Mentelii, Zulichemius a manu prima, & Leidenfis. *conspicit* Hamburgicus prior. *prospicit* Vratislaviensis. ego vulgatum servo, quo altitudo aedificiorum exprimitur melius, ut Aeneas, licet in colle stans, supra illum fastigia surgere videat. *fastigia urbis* de templis possumus capere. ut in Justino xviii. 3. *fulgorem solis in summo fastigio civitatis ostendit.* BURM.

439. INFERT SE SAEPTUS. *Se saeptum* alter Menagianus. HEINS.

440. VI-

²⁶ navos L. R. Vol. ²⁷ Plinium in naturali Historia Fabr. ²⁸ apium Dan. ²⁹ dicuntur Dan. ³⁰ de bubus Vol. R. vid. ad iv. Georg. 285. ³¹ desunt L. R. Vol. Steph. Dan. ³² *altus sum* L. R. Vol. desunt Steph. Dan. Fabr. al. ³³ *pecus*, simiam Fuld. ita Papias, laudante Boxhorn'o ad Plaut. Truc. ii. ii. 14. *clura*, vel *clurinum*, simia dicitur. sed in Papii *clurinum* legitur. vide Taubmannum. Salmast. Exer. Plin. p. 267. ex Graeco *κλῦρα* derivat. BURM. ³⁴ cum celebra-
 tur Steph. Fabr. al. ³⁵ desunt L. Vol. R. Steph. al. ³⁶ deest L. ³⁷ desunt Dan. aliter a flamma Fabr. ³⁸ bene *fortunati*, quia jam faciunt, quod ipse desiderat L. R. Vol. Steph. Dan. Fabr. al. priora vero desunt, & ex Fuldensi expressa.
³⁹ desunt L. R. Vol. Steph. Dan.

440 Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
Quo primum jactati undis & turbine Poeni

Effo-

SERVII.

440. PER MEDIOS. Figura est: nam plenum fuerat, *mediis se infert*. MISCETQUE. Deest, se. NEQUE CERNITUR ULLI. ³⁰ * Id est, neque ab ullo ³¹ * cernitur. Et est Graecum, [*ut dicitur ipse dicitur*] ut est illud Horatii l. Od. 6. *Scriberis Vario*: id est, scribet te Varius.

441. LUCUS. Ubi cumque Virgilius *lucum* ponit, sequitur etiam consecratio, ut IX. 3. *Luce tum forte parentis Pylumni Turnus sacrata valle sedebat*: unde in sexto 673. *Nulli certa domus: lucis habitamus opacis*. Dicuntur enim heroum animae lucos tenere. [Et mox sequitur: *Hic templum fumani ingens*.] *Lucus* autem dicitur, quod non luceat; non quod sint ibi lumina ³² * causa religionis: ut quidam volunt. IN URBE FUIT MEDIA. Nunc jam in media. LAETISSIMUS UMBRA. Aut septimus ³³ * casus est: aut secundum Probum genitivus, ut sit, *laetissimus umbrae*: sicut Sallustius lib. II. Hist. *Frugum pabulique laetus ager*.

442. QUO PRIMUM. Hoc est, simul ac venerunt: nec enim secundo ad Africam ventum est: [vel ordo est, quo primum loco.]

VARIORUM.

440. VIRIS. *Viros* Bigotianus & unus Heinssii. *adque cernitur* Francian.

441. LAETISSIMUS UMBRA. *Umbrae* Montalbani codex, quod Servius agnoscit quoque ex sententia Probi. Quomodo & Sallustius. quam scripturam elegantissimam & a Maronis manu profectam esse, ne dubita. nam vulgatum *media laetissimus umbra*, ingratum quid & ambiguum sonat. Sil. lib. XI. 73.

*Extulit & vestes, quas illi, laeta laborum,
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat.*

quod imitatus Claudianus IV. Conf. Honor. 393.
*Tunc ego securus fati, laetusque laborum
Discedam.*

Apud Silium XV. 51. *pubes laeta laboris*. & lib. VII. 338. *Acris incepti laetum juvenem, idem di-*

xit lib. XIII. 33. *Laetus opum, sed clauda fides*. Lib. XIV. 279. apud eundem habes: *laetam tumultus plebem*. Atque ita libro etiam XV. 122: opinor scribi debere, *Exempli laetum*: & eodem libro 354.

Marcellus ut arma

Aptantem natum adpexit, laetumque tumultus. quibus locis exemplo, & tumultu legebatur. lib. VIII. 548. ex vetustis exemplaribus.

Laetos rectoris formabat Scipio bello. vulgati, *lectos venturo bello*. lib. XII. 312.

Qui nobis (memini) ad Cannas laetissimus irae *Servili fers ora ducis.*

Apud Valer. Flac. III. 650. *Laetus opum pacisque meae*. pari modo lib. VI. 266. apud eundem scribo,

Styrus adest, laetusque viri cognoscit Anausin. non *laetusque virum*, quod nunc circumfertur. Apud Statium Achil. I. 104. *Illa nihil gavisia loci, quae vera illic scriptura. Laetus dolorum* apud eundem lib. V. Theb. 118. *Laeta operum plebes*, Aufonio in Mosella 163. Symmach. I. Ep. 8. *ut vos sitis laeti praesentium*. & Ep. 27. *sum vero praesentium laetus*. Vellej. Paterc. de M. Marcello II. 93. *Laetus animi & ingenii, fortunaeque, in quam alebatur, capax*: Arufianus Messius veram Maronis scripturam hoc loco in suis exemplaribus non videtur invenisse. eum audiamus. *Laetus hac re* Virgil. Aen. VI. 786. *Laeta deum partu centum complexa nepotes. Laetus hujus rei*. Idem Aen. XI. 33. *quas illi laeta laborum*. Sallust. Hist. II. *frugum pabulique laetus ager. Laetor illius*. Virgil. Aen. XI. 280. *nec veterum memini laetorove laborum. Laetor illam rem*. Sallust. Catil. *Ea populus Romanus laetari, & merito dicere fieri. Laetor illa re* Virg. Aen. X. 827. *Arma, quibus laetatus, habebat tua*. Statius Theb. XI. 565. de Polynice Ethoclem vulnerante:

*Erigit occulte ferrum, vitaeque labantis
Reliquias tenues, adio supplevit, & enssem
Jam laetus fati, fraterno in corde relinquit.*

6c

³⁰ * id est, ab ullo Steph. Fabr. al. ³¹ * cernitur, Graeca figura, ut alibi scriberis &c. Dan. & est Graecum. ut scriberis L. Vol. R. & est Graecum. ut Moratius, scriberis Steph. Fabr. al. qui cernitur carent. ³² * in causa L. Vol. R. ³³ * deest L. Vol. R.

Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi. Sic nam fore bello
445 Egregiam, & facilem victu per secula gentem.

Hic

SERVII.

443. EFFODERE LOCO SIGNUM. Historia hoc habet, quam more suo Virgilius per transitum ³⁷* hic tangit: Dido, ³¹* [fratrem fugiens,] cum transiret per quandam insulam Junonis, ³⁶* illic accepit oraculum, & sacerdotem ejus secum abstulit: cum ei ³⁷* parum crederet promittenti Carthaginis fedes: quo cum venissent, sacerdos elegit locum faciendae urbi; quo effosso, inventum est caput bovis: quod cum displicuisset, quia bos semper subjugatus est, alio loco effosso, caput equi inventum placuit: quia hoc animal, licet subjugetur, bellicosum tamen est, & vincit, & plerumque ³⁸* [jugum subiens] concordat; ut ipse ostendit plenissime in illo loco III. 540. *Bello armantur equi; bellum haec armenta minantur; Sed tamen iidem olim curru succedere sueti Quadrupes, & frema jugo concordia ferre:* ³⁹* *Spes est pacis, ait.* Illic ergo Junoni templa fecerunt: unde & bellicosa est Carthago per equi ⁴⁰* omen; & fertilis per ⁴¹* bovis. [Sane fodere, est tantum sollicitare terram; effodere, hoc ipsum faciendo aliquid eruere & invenire; cui contrarium est infodere:] ⁴²* [Ordo autem est: Lucus in urbe media laetissimus umbra, quo loco Poeni, jactati undis & turbine, effodere caput acris equi, quia regia Juno signum monstrarat. REGIA. Regina.]

444. MONSTRARAT. Monstro dederat: ⁴³* [et, ut diximus, tangit historiam.] ⁴⁴* [ACRIS EQUI. Epithetum magis aptum equis; ut III. Georg. 496. *canibus blandis*, qui natura blandi sunt.]

445. ET FACILEM VICTU. ⁴⁵* [Propter bovem:] quod ⁴⁶* licet nunc non dicat, tamen ex historia ⁴⁷* sumitur, ⁴⁸* [sicut dictum est.] [Facilem autem, copiosam, divitem, Terentius Adel. III. v. 56. *Quam vos facillime agitis.*]

VARIORUM.

sic veterrimus codex. vere ut existimo. *Laetus do-*

li apud eundem libr. v. Theb. 118. *Umbrae* hic etiam probare videtur Vossius de Constructione cap. x. quem vide. HEINS. Plura videbis in notis ad Ovid. III. Met. 292. & VII. 435. *Umbrae* etiam agnoscit hic Bigotianus, & tertius Mentellii a manu secunda. sed in Regio erat *umbra* cum glossa, *de umbra*. & ita Dorvill. & reliqui, & retinuit Catroeus. & occurrit etiam apud Servium ad XI. Aen. 338. BURM.

443. EFFODERE LOCO SIGNUM. *Locum signo* Ed. Venet. quod quin corruptum & ineptum sit non debebat dubitare Maittaireus. nam vel datus est *signo* & sensus esset, effodere locum signo ponendo, aut statuendo, aut qui esset signo. vel est ablativus, & ita signum esset instrumentum, quo effodissent. *Quo regia* Leidenfis, & Vossian. *monstrabat* Gudianus, Zulichernius & Graevianus, *monstravit* Montalb. & Hamb. alter. *monstraret* fragm. Moreti. *effudere* Excerpta nostra. BURM.

444. SIC NAM. *Signum* Leidenfis unus, Mentel. pr. pro Var. Lect. & Ed. Junt. *signam* & emendatum *signum* Gudian. und: apparet origo vitiosae lectionis. BURM.

445. FACILEM VICTU. Laborant admodum interpretes, an *victu* derivandum a *vinco*; & quum duplex inde interpretatio sit orta, illam facile posse vinci explicant, ut apparuit exitu belli Punici, quod tamen non admodum facile confectum; sed post tria maxima & difficillima bella: ita ut debuisset tunc dicere, *haud facilem victu*. sed si hoc voluisset, debuisset dicere, *Egregiam, at facilem victu* &c. altera est, qua *victu* capiunt active pro *facilem* ad vincendum alios: quae omnia dura, nec idoneis aliorum locis talis loquendi ratio confirmatur. denique Servium, Donatum & alios secuti explicant, *facilem victu*, id copiosam, annona abundantem, ubi facile vivitur, ubi est abundantia omnium rerum,

34 * deest L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 35 * desunt iisdem, patrem Dan. vitiose. 36 * deest Dan. 37 * parva crederet, promissi Dan. 38 * desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 39 * *spes* & R. 40 nomen Dan. 41 bovis omen Vof. 42 desunt L. Vof. R. 43 desunt Dan. ut dictum est Fuld. 44 desunt L. Vof. R. Steph. al. Forte, *magis aptum equis, quam canibus, qui natura blandi sunt*, nam *acres* proprie canes dici vidimus ad Phaedr. III. fab. 7. nunc vero Servius docet aptius esse equis epitheton, qui numquam blandi sunt, ut canes; quos tamen *acres* etiam Poetae & alii dicere solent. *Acres equum* dixit etiam IV. Aen. 156. noverat vero hic Grammaticis hoc epitheton frequentius dari canibus, ideoque hoc notavit BURM. 45 propter quod licet L. per bovem Fab. 46 licet non dicat Dan. Steph. Fab. al. 47 sumit Vof. R. Steph. Dan. 48 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al.

Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine divae:

Ac

SERVII.

446. HIC TEMPLUM JUNONI. [Superius y. 441. dictum est, quod Virgilius ubique lucos consecratos velit accipi, unde tanquam in luco sacro inducit Didonem Junoni templum construere; morem autem Romanum veterem tangit, id est, antiqui enim aedes sacras, ⁴⁹ id est, templa, ita faciebant, ut prius per Augures lucus liberaretur, effareturque: tum demum a Pontificibus consecraretur, ac post ibidem sacra edicerentur. Erant autem templa, in quibus auspicio & publice res administraretur, & Senatus haberi possit, ⁵⁰ tantum sacra. Hic ergo & sacrum templum, quod in luco, id est, in loco sacro, conditur, docet. Et in templo administrari Rempub. subsequentibus versibus indicat inf. 507. *Jura dabat legesque viris, operumque laborem Partibus aequabat justis, aut forte traherebat.* Alibi tantum sacra esse templa, alibi omnia ubi agi possent, locis suis monstrabitur.] SIDONIA. ⁵¹ Licet *Sidon* civitas sit ⁵² Phoeniciae, tamen hic pro Tyria posuit. [Sane quidam oportune hic *Sidoniam* volunt positam, ut ostenderet locupletem: *Sidonii* enim locupletes habitati sunt, ut IV. 75. *Sidoniasque ostentat opes.*]

447. DONIS OPULENTUM, ET NUMINE DIVAE. Aut simulacrum quoque aureum fuit, & *numen* pro simulacro posuit, ut IV. 204. ⁵³ [*Media inter numina divum.* Hinc] Cicero Divinat. I. *Se se jam ne deos quidem, ad quos ⁵⁴ confugerent, habere.* Aut ostendere vult plenum esse praesentia ⁵⁵ numinis templum: aut certe venerabile numine.

VARIORUM.

rum, ut loqui soliti veteres; & de quo egi ad Val. Fl. VI. 323. ubi tentabam, an posset legi, *facilem victus*, ut Claudian. de Hispania in Laud. Serenae 54. *Dives equis, frugum facilis.* sed quum eodem sensu *victu* in ablativo possit sumi, nihil novamus, ut III. Aen. 621.

Non facilis visu, nec dictu affabilis ulli. id est, non facilis ad videndum, ut hic facilis ad vivendum. & ita Lucan. I. 222. *undas faciles vado* dixit, id est ad trajiciendum flumen sine navibus.

si quis *victu* pro *victui*: ut centies apud Maronem positum, contendant, ille potest tueri loco ex II. Georg. 223.

Et facilem pecori, & patientem vomeris unci. & cui opponi possent, *difficiles terrae, collesque maligni*, ibidem y. 179. Catroeus exponit *facilem victu*, quae contenta esset exiguo, quia scilicet *victus facilis* sumitur, pro alimento obvio & communi, & tantum ad vitam necessario, ut ita *facilem victum* dixit II. Georg. 559. quo referri possent illa Sili lib. I. 615.

Exiguo faciles, & opum non indiga corda. & *victum* proprie de comaeatu & alimento militum dici docuerunt viri docti ad Silium lib. VIII. 315. & multi alii. sed debet de abundantia & fertilitate omnium rerum capi. ad urbis enim magnae haec duo requiruntur, ut sit egregia bello, virtute incolarum, & apparatu bellico instructa; sed simul etiam copiosa & affluens comaeatu, & rebus omnibus ad facile vivendum. ut ita *copiosam* Cicero Antiochiam dicit pro Arch. cap. III. & male Cerda ait, nihil pertinere cibum, alimoniam & victum, ad bellum, victorias & arma. quum urbs, licet viris & bello egregia, sine victu se tueri nequeat. & de fertilitate debere intelligi ostendit infr. y. 531. ubi idem laudat Hesperiam, quod sit

Terra antiqua, potens armis atque ubere glebae. & de fertilitate explicat Glossa regii codicis. illi facilitati noster opponit lib. VIII. 318. *asperum victu venatum*, quum agricultura det fertilitatem & facilem victum. Vondelius reddidit *getrooft om bet lang te harden*, quae longe a sensu Poetae recedunt. BURM.

447. NUMINE DIVAE. De simulacro capit Catroeus cum Servio, & Servius hinc ex Cicerone locum profert, ubi Dii pro eorum simulacris ponuntur. ut apud Horat. IV. IV. 48. *fana Deos habuere rectos.* ubi vid. Lambin. sic Verr. IV. 47. *Dii ablati, fana deserta.* & ita saepius. sed de *numine* hic agitur, quod nihil aliud notare puto, nisi quod in illo templo omnibus videntibus & intrantibus tanta reverentia & horror incutitur ex omni ap

49 ita * templa faciebant Fuld. 50 orant * tantum Fuld. 51 pro Tyria L. R. Vof. Steph. al. omiffis reliquis. 52 Foenece Dan. pro Tyria, licet S. c. s. P. tamen hic posuit Fabr. 53 desunt L. Vof. R. Steph. Fab. al. 54 confugerant Vof. 55 deest Vof.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaeque
Aere trabes: foribus cardo stridebat aënis.

450 Hoc primum in luco nova res oblata timorem

Le-

S E R V I I.

448. AEREA. *Aerea* ideo, vel quod aes magis in usu veteres habebant: vel quod religioni ⁵⁶ magis apta est haec materies: denique flamen Dialis aereis cultris tondebatur: [aut quia vocalius caeteris metallis; aut quia Medici quaedam vulnera curant; aut dicit, quia veteres magis aere usi sunt:] aut ⁵⁷ certe aerea secula significantur: nam, ut Hesiodus dicit, Tempore quo haec gesta sunt, aereum seculum fuit. [NEXAEQUE AERE TRABES. Multi *nixae* legunt, non *nexae*, juxta Varronem, qui ait: *Trisulcae fores, pessulis libratae debiscunt, graves atque innixae in cardinum tardos turbines. Quidam trabes aeneas* putant ipsum templum *χαλκός significari. Versus sane ipse hypermetros est.]

449. FORIBUS. *Fores* proprie dicuntur, quae ⁵⁸ foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit. *Valvae* autem *sunt*, ut dicit Varro, quae revolvuntur, & se velant. *Janua* autem est primus domus ingressus, dicta, quia *Janus* consecratum est omne principium. ⁵⁹ Caeterum intra *januam*, *ostia* vocantur generaliter; sive *valvae* sint, sive *fores*: quamvis usus ista corruerit. *CARDO*. *Cardo* dicitur quasi cor *januae*, quo movetur, ⁶⁰ [ἀπὸ τοῦ καρδίας.] *STRIDEBAT AENIS*. Ad sua retulit tempora Virgilius: cautum enim fuerat, post proditum hostibus a Tarpeja virgine Capitolium, ut aerei cardines fierent, ⁶¹ quorum stridor possit aperta ostia omnibus indicare.

450. HOC PRIMUM IN LUCO. Secuta sunt enim & alia, quae detraxere formidinem. *TIMOREM*. Multi quaerunt, cur post visam matrem quicquam timuerit; quod tamen ⁶² alii sic solvunt; ut dicant, ne tunc ⁶³ quidem Aeneam, Venerem, quam viderat, esse credidisse, cujus, ut ipse putabat, agnitae nulla verba perceperat. Sed vera solutio haec est: Venus ⁶⁴ nihil de Afrorum moribus, unde nunc formidat Aeneas; sed de classe liberata dixerat filio: [vel quia non in totum Aeneas matris fiducia confirmandus est, ne quid super sit

magnanimitati & laudibus viri fortis.] Sciendum tamen est, in Virgilio interdum validiora esse obiecta purgatis: ⁶⁵ [vel contra,] ut hoc loco.

V A R I O R U M.

apparatu, fama sanctitatis, & aliis rebus, ut praesens numen inesse credant. ita saepe *numen inesse loco* dicitur, qui venerabilis & religione horrendus est; ut luci &c. vid. Ovid. III. Amor. I. 2. XIII. 8. III. Fast. 296. BURM.

448. AEREA CUI. Ad urbis Romae praeclara aedificia sui temporis interdum alludit, ut hoc loco ad Pantheum, in quo in hunc usque diem aereae trabes & valvae conspiciuntur. Ad Jani Gemini facellum aeneum libr. VII. 608.

*Sunt geminae belli portae, sic nomine dicunt,
Centum aerei claudunt vestibles.*

ad Apollinis Palatini templum marmoreum lib. VI. 69.

Tum Phoebus & Triviae solido de marmore templum

Instituam.

ad Augusti Palatium & porticum *κατόντολον* lib. VII. 170.

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis. FABRIC.

Ibid. NIXAEQUE. *Nexae* Gudianus, Bigotianus & Zulichemius, & Leidenf. a manu prima. & pro diversa lectione Menagius prior & alter Hamburgicus. *nixae* probat Carroeus, & trabes & columnas capit, quum forte sint postes forium, ut Cerd. BURM.

449. AENIS. *Aeneus* legit vir doctus in Miscel. Observ. Vol. II. Tom. I. p. 85. sed vide ibi adnotata.

450. HOC. *Hic* Sprotii & Montalbani & Rotendorphii primus a manu prima. *in templo* Puetianus. *res ablata* Hamburgicus prior.

451. SPE-

⁵⁶ deest L. Vof. mox forte, quia medici aere quaedam v. curant. ⁵⁷ deest Fuld. * χαλκός. ⁵⁸ foris Fabr. ⁵⁹ caetera L. R. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ⁶⁰ deest L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶¹ quo Dan. hoc vero fabulosum credit Corradus, quum diu ante illa tempora aerei cardines fuerint. ⁶² abusive solvunt Fuld. alii solvunt Vof. ⁶³ tunc vidisse Aen. Vof. ⁶⁴ deest Vof. ⁶⁵ deest Fabr. al.

Leniit. Hic primum Aeneas sperare salutem.
 Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
 Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo
 Reginam opperiens, dum quae fortuna sit urbi,
 455 Artificumque manus inter se operumque laborem
 Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnās,

Bel-

SERVII.

451. LENIIT. Quartae conjugationis tempus praeteritum perfectum vel in *vi*⁶⁶ junctum exit; vel ⁶⁷ sublata digamma, in *ii* pro nostro arbitrio, ut *leniui*, *lenii*: *audui*, *audii*. Sane cum in *vi* exit, penultima longa est, & ipsa accentum retinet; cum vero in *ii*, penultima brevis est, & perdit accentum: quia, ut supra diximus *ŷ. 41. Unius ob noxam*, quotiens vocalis vocalem sequitur, detrahit longitudinem praecedenti; sed hoc in metro, ubi necessitas cogit: nam in prosa & naturam suam & accentum⁶⁸ retentat. Nunc ergo *Leniit*, tertia a fine habet accentum: quid penultima brevis est. Sane plerumque accentum suum retinet etiam sermo corruptus: ut *Mercuri*, *Domiti*,⁶⁹ *Ovidi*: tertia a fine habere debuit accentum, quia penultima⁷⁰ brevis est; sed constat haec omnia apocopen pertulisse: nam apud majores erat idem nominativus qui & vocativus; ut hic *Mercurius*, *o Mercurius*,⁷¹ unde *cū*, licet brevis sit, etiam post apocopen, suum servat accentum.

452. AUSUS. Bene *ausus*: quia inter incerta satis audacter salus speratur. AFFLICTIS. De afflictis: nec enim esse septimus casus potest. CONFIDERE. *Fido* & *confido* dativum regit, ut IX. 398. *Et fidere nocti*. Sane optima figura est, quae nunquam a principalitate discedit, ut II. Ecl. 29. *Atque humiles habitare casas*: accusativo junxit, quia *habeo domum* dicimus, unde est *habito* frequentativum.

453. SUB TEMPLO. Hoc est, in templo, ut supra 431. ⁷² [*Exercet sub sole labor*: id est, in sole.]

454. REGINAM OPPERIENS. Expectans: aut quam intelligebat⁷³ esse venturam ex artificum fe-

stinatione: aut certe videndae reginae occasionem requirens. QUAE FORTUNA SIT URBI. Quae foelicitas. [*Quae*, hic admirandi significatus est.]

455. ARTIFICUMQUE MANUS INTER SE. Hoc est, habebat artificum⁷⁴ comparisonem. [INTER SE autem certantium, aut aliquid tale.]

456. EX ORDINE. ⁷⁵ [Prout fuerunt.] Hoc loco ostendit omnem pugnam esse depictam; sed haec tantum dicit, quae aut Diomedes gessit, aut Achilles: per quod excusatur Aeneas, si est a fortibus victus. [Sane *pugna* est temporale certamen: idem & *praelium* significat; *bellum* autem universi temporis dicitur, ut Punicum, Mithridaticum. Sallustius: *Ita*⁷⁶ *sperat pugnam illam pro omni bello futuram*. Livius: *Pyrrhus unicus pugnandi artifex, magisque in praelio, quam bello bonus*.]

VARIORUM.

451. SPERARE. *Spectare* Zulichemius.

454. QUAE FORTUNA. Cerda ex picturis, quae referebant urbis initia, fugam Didonis, caput equi &c. colligit eventum suscepti operis, quod in tantam urbem excreverat. ego potius ex opulentia, & magnitudine templi fortunam beatae urbis, & divitias incolarum aestimasse, & miratum esse artificum solertiam, & labores. *manus* de picturis, statuis & aliis operibus sumi, docent notae ad Petron. cap. LXXXIII. vid. inf. *ŷ. 592. mox, labores* Menagianus prior. sed lib. II. Georg. 155. *Egras urbes operumque laborem*. ubi eadem varietas, & ita etiam infr. 507. Val. Flac. IV. 545. *ille operum summus labor*. *labor* autem idem fere est quod *artificum*

66 junctam L. R. Fabr. al. 67 subjugata Vof. sublato Steph. Fabr. al. *digamma* & *digammum* dicunt. sed rectius hoc unde *sublato* praeferram. vid. ad Quinſil. I. 4. p. 40. BURM. 68 retinet, at *Leniit* Dan. retinet Steph. Fabr. al. 69 avidi Vof. R. L. 70 corripitur L. 71 unde cum i. brevis fit Fabr. 72 desunt L. Vof. R. 73 deest Steph. 74 comparationes Fuld. 75 desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 76 *separat * pugnam* I. p. o. b. *futuram* Lybicus, *si Pyrrhus* &c. Fuldens. inter Sallustii fragmenta incerta refertur, *pugnam illam pro omni belli futuram*. recte: ex illa pugna prospera, sive adversa, de toto bello & eventu posse omen capi. & ita adducitur a Servio iterum ad lib. x. 311. ubi *omine bello* quidam. BURM.

Bellaque jam fama totum volgata per orbem,
 Attridas, Priamumque, & saevum ambobus Achillem.
 Constitit; & lacrimans, Quis jam locus, inquit, Achate,
 460 Quae regio in terris nostri non plena laboris?
 En Priamus. Sunt hîc etiam sua praemia laudi:

Sunt

SERVII.

457. FAMA TOTUM VULGATA PER ORBEM. Quia Europa intulit, Asia passa est, Africa jam depingit.

458. ATRIDAS. Atrei filios, Agamemnonem, & Menelaum; sed usurpatum est: nam ⁷⁷ Plifthenis filii fuerunt. SAEVUM AMBOBUS ACHILLEM. Atqui tres dixit; sed *Atridas* pro uno accipe, quos ⁷⁸ unius patris constat fuisse. ⁷⁹ [An *ambobus*, Agamemnoni tantum & Priamo; an ambobus exercitiis, Graecis, propter suam de Briseide injuriam; Trojanis, propter Helenam, & *ambobus* pro utrique arte tunc. *]

460. PLENA LABORIS. *Plenus* genitivo melius jungitur, ut Terentius Eun. I. II. 25. *Plenus rimatum sum*. [Plaurus Mil. II. II. 32. *Dedecoris pleniorum*.]

461. ⁸⁰ [EN PRIAMUS. Laus picturae est, per quam non imago, sed ipse ⁸¹ prope ostenditur Priamus.] SUNT HIC ETIAM SUA PRAEMIA LAUDI. Ut supra diximus: Omnis Aeneas sollicitudo de moribus Astorum ⁸² erat, quam nunc picturae contemplatione deponit; qui enim depingunt bella, & virtutem diligunt, & miseratione tanguntur. SUA. Id est, congrua, ut v. 54. *Strueremque suis altaria donis*. LAUDI. Virtuti, ut v. 355. *Priamus* ⁸³ *merui qui laude coronam*.

VARIORUM.

sificum manus, ut aliter loquuntur. sic Mart. VIII. 51. itidem conjungit.

Quis labor in phiala? docti Myos, anne Mironis? Mentoris haec manus est, an, Polyclete, tua? & ita, *arte laboratae vestes* inf. 639. BURM.

456. ILIACAS. Qua ratione potuerit Poëta fingere Trojanum bellum & excidium urbis jam notum Tyriis, vide egregie Segraeum probantem. Scholiafles Statii ad I. Achil. 4. *ex ordine* explicat,

non usque ad mortem Hectoris, sed usque ad excidium Trojae pictas. ut legendum puto. BURM.

457. VULGATA. *Vulgata* Mediceus. HEINS. *Vulgante* Sprotii.

458. ATRIDAS. Male *Atridem* Senec. Epist. CIV. HEINS. *Atridam* Bigotianus, quae lectiones ortae sunt, quia *ambobus* non convenire tribus credebant. Barlandus exponit saeviore Atridis, forte, quia Priamo benigne accepto reddidit corpus Hectoris occisi. sed tunc *Priamumque*, non congrue inter Atridas & Achillem interponeretur. quare Servii illam expositionem praefertem, saevum Trojanis & Graecis, ut & Catroeus explicat. *saevum* Moret. quartus. *Priamum saevumque* Volfianus. BURM.

Ibid. ACHILLEM. Pro *Achillem* Cledonius in arte Grammatica *Achillen*. non male: quod & in Vetterimo Amorum Nafonianorum codice invenio lib. II. XVIII. I. HEINS. *Achillen* Dorvillianus. ita & apud Ovid. III. Amor. IX. I. & alibi.

459. QUIS JAM. *Quis non* Bigotianus. *quisnam* Leidenf. unus. Malvic. *quinam* ex Marckiano suo profert, qui est Parrhasianus, sed ille *quis jam* habet. *quae regio terris* tertius Mentelii. & Regius, cum glossa, scilicet *in*. & *in nostris terris* habet alter Menagii. *nostris* etiam Juntin. Ed. BURM.

461. LAUDI. Vid. Mart. de Roa lib. I. Sing. 13. qui recte de virtute bellica capit. vid. inf. 625. & quae diximus ad Val. Fl. VI. 546. & Phaedr. IV. II. & alibi. *praemia laudis* dixit Cicer. pro Milone XXX. *haec etiam Parrhas. sunt hic & Francian.* BURM.

462. SUNT LACRIMAE RERUM. *En lacrimae rerum* Parrhas. Heinſius in ora codicis mutaverat distinctionem, *sunt lacrimae: rerum & m. m. t.* quod mihi satis arridet, nam *lacrimae rerum*, quid sunt vix capio. sed *mortalia rerum*, pro res mortales,

⁷⁷ Philisthenis Fabr. fuisse dicuntur Steph. Fabr. al. ⁷⁸ unius partis Dan. paris L. unius vel partus patris R. ⁷⁹ Ambobus ergo, nempe Atridis & Priamo Fabr. sed defunct L. R. Vof. Steph. Dan. al. ⁸⁰ defunct Vof. ⁸¹ deest omnibus, praeter Fuldaens. ⁸² est L. R. Vof. ⁸³ meritis idem.

Sunt lacrimae rerum: & mentem mortalia tangunt.
Solve metus. Feret haec aliquam tibi fama salutem.

Sic ait, atque animum pictura pascit inani

465 Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum

Hac

S E R V I I.

462. MORTALIA. Adversa, quibus constat subiacere mortales. [Alii mortales casus accipiunt, ut absolute ⁸⁴ τὰ θανάσιμα.]

463. SOLVE METUS. Collectio est: nam ubi virtus praemia, adversa miserationem merentur, rite formido deponitur. FERET. Pro, adferet. [Et hic reddidit: Hoc primum in ludo, nova res oblata, timorem Leniit.]

464. PICTURA PASCIT INANI. Epitheton est picturae: aut quia ⁸⁵ caret corporum, quae imitatur, ⁸⁶ plenitudine: aut quia nullius est utilitatis; [sed tantum delectat; nam apud veteres μὲταστοχία, seu ψυδοστοχία dicta est.] ⁸⁷ [Sed Cicero in Paradoxo cap. v. Tusc. 5. quam vilipendat picturam patet: Sed, obsecro te, ita nunc ista venusta habeantur, non ut virorum vincula, sed ut oblectamenta puerorum.] [PASCIT autem delectat, ut II Georg. 285. Non animum ⁸⁸ modo uti pascat prospectus inanem: vel, ut quidam volunt, ad stupentis animum retulit, qui vel inanibus commovebatur.]

465. [MULTA GEMENS. Πολλὰ στενάζων.] LARGOQUE HUMECTAT FLUMINE VULTUM. Tapinosis est, quod dixit ⁸⁹ humectat: largo nam flumine, est fluore, id est, fluxu ipso.

466. PERGAMA CIRCUM. Abusive: non enim circa Pergama, hoc est, arcem; sed circa ⁹⁰ Trojam bella gerebantur.

V A R I O R U M.

les, dictum puto, ut pretiosa rerum Senec. Epist. xciii. tristissima rerum Val. Flac. III. 369. & similia, de quibus ad Georg. II. 533. egimus. mortales res vero aliter humanae res dicuntur, lib. x. Aen. 152. de quibus vide ad Petron cap. LIII. & ut pro iis humana dixerunt, ita & mortalia, ut Ecl. VIII. 35.

Nec curare Deum credis mortalia quemquam.

Lucan. I. 13. & habens mortalia casum. unde vulgata etiam posset defendi, si quis lacrimas rerum explicare nobis posset. clarius videretur sensus, si legeretur, sunt lacrimae, & rerum m. m. tangunt, forte & praestaret, gentem m. tangunt. ut istae voces passim commutantur. Poenorum scilicet, quod & si mentem legas, subaudiri debet. Glossa Leidensis Cod. explicabat mentem meam. BURM.

463. SOLVE METUS. Metum editiones nonnullae, quod alter Mentelianus, tertius Rottendorphianus, & quartus Moretanus ex nostris agnoscunt. HEINS. Metus Parthae. parum refert. & Ovidius saepe pone metum & metus dixit, ubi variant saepe scripti. sed bis pone metus dixit III. Amor. VI. 61. 62. solvere vero metus nove dictum. & imitatus Plinius lib. XI. 37. solvi pericula & metus narrant vid. Lucan. V. 782. inf. 562. dixit noster, solvite corde metum. BURM.

Ibid. TIBI FAMA. Tibi παράδειξις vult Heumanus Poeciles II. lib. III. pag. 380. fert haec Francianus. sed feret hic est, pro adferet: ut ita catenae laturae prospera, pro allaturae Claud. IV. Conf. Honor. II. 7. & VI. Conf. 283. Hoc aspera fati Fas tulerit. v. Heins. ad utrumque locum. sic capio illa Ovid. III. Amor. V. 32. visa si quid ista ferant. ut & Alciphron. III. Epist. 59. Οἷον φίλοι τὸ εὖκριν. aliter ferre salutem dicitur, qui epistola, vel voce salutatur. ut Ovid. XVIII. Ep. I. & de quo agit Gronov. Diarr. Stat. cap. XLV. hic ait idem Francianus. BURM.

465. MULTA GEMENS. Aristotelis verba sunt, καὶ τὸ περὶ ποιητικῆς, ubi de agnitionibus loquitur. Τρίτη δὲ ἡ ἀφ' ὁμοιότητος, τὸ ἀντιθέξαι τι ἰδόντα, ἀσπίς δὲ τοῦ Κυρίου τοῦ Διακρίνουστος, ἰδὼν τὴν γραφὴν ἑλκεσθαι. & paulo post, ἰδὼν ἀπεγνωσθῆναι. Scio autem nonnullos, viros alioquin magna praeditos doctrina, ad hunc Aristotelis locum Virgilii versum, qui haud ita multo post sequitur, se quoque principibus permixtum agno-

⁸⁴ τὰ θανάσιμα Fuld. τὰ θανάσιμα pro τὰ θανάσιμα. al. ⁸⁶ similitudine Fuld. ⁸⁷ defunt L. Vol. R. Steph. Din. est fluere, id L. ⁹⁰ Ilium Dan.

⁸⁵ caret corpore, quae corpora imitatur plenitudine Fabr. ⁸⁸ modo * nisi Fuld. ⁸⁹ humectat largo: nam fluminis

Hac fugerent Graji, premeret Trojana juvenus:

Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.

Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis

470 Adgnoscat lacrimans; primo quae prodita somno

Tydides multa vastabat caede cruentus:

Ar-

SERVII.

467. TROJANA JUVENTUS. Definitio est Hectoris, ut VII. 672. *Catillusque, acerque Coras, Argiva juvenus.* Et re vera sic pene ubique Homerus ponit, ut Hectori tantum, vel Achilli, totus cedat exercitus.

468. HAC PHRYGES. Bene ubique Virgilius pro negotii qualitate dat Trojanis etiam nomina: nam timidos Phrygas vocat: ut hoc loco. ⁹¹ Item IX. 617. *O vere Phrygiae: neque enim Phryges.* Dardanidas generosos, ut V. 45. *Dardanidae magni, genus alto a sanguine divum.* Laomedontidas perfidos, ut IV. 542. *Nondum Laomedontaeae sentis perjuriam gentis.* Troas fortes, ut XI. 620. *Troes* ⁹² *agunt, princeps turmas inducit Asylas.* Hecatoreos quoque fortes, ut V. 189. ⁹³ *Nunc nunc insurgite remis, Hecatori socii.* CRISTATUS ACHILLES. Secundum Homerum, qui dicit in Achillis cristis terribile quiddam fuisse Iliad. T. 380. ⁹⁴ [*πρὶ δὲ τροφάλειον αἶψας Κρῆτι δέτρο βραχίον, ἔσθ' ἀνὰ δὲ ἀνὰ λαμπρὸν ἱπποῦς τροφάλειον.*] ⁹⁵ [*Cristatus autem* ⁹⁶ *participium est, derivatur a Crista, genere feminino.*]

469. NEC PROCL HINC RHEI. Rhesus rex Thraciae, ⁹⁷ [Martis, [ut alii ⁹⁸ Hebri, vel Strymonis] & Euterpes Musae filius fuit] qui, cum ad Trojae venisset auxilia, clausisque jam portis, tentoria locavisset in littore, Dolone Trojano prodente, qui missus fuerat ⁹⁹ speculatum, a Diomede & Ulyxe est interfectus, qui & ipsi speculatum venerant: abductique sunt ¹ equi, a quibus pendebant fata Trojana; ² [ut, si pabulo Trojano usi essent, vel e Xantho Trojae fluvio bibissent, Troja perire non posset.]

470. PRIMO SOMNO. Prima parte noctis, ut I. Georg. 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas:* ³ [aut primo somno, ut graviores osten-

deret somnum:] ⁴ a prima nocte, quia ante in Troja Rhesus non fuerat.]

471. TYDIDES. Id est, Diomedes. Et bene Ulyxem celat propter Aeneam, ut supra diximus: aut, quia secundum Homerum occidente Diomede, ⁵ cadavera Ulyxes trahebat Iliad. K. 489. ⁶ [*Ὅστινα Τυδίδης ἔκρε πλάγας, παρασάς Τειρῆ' Ὀδυσσεὺς μετόπισθε λαβὼν ποδὲς ἐξήρασσακε.*]

VARIORUM.

agnovit Achivis. referendum existimasse; quod certe adeo ab Aristotelis sententia est alienum, ut satis mirari non possim, quid tunc illis in mentem venerit. URSINUS.

467. GRAJI. Grai Mentelii.

468. HAC PHRYGES. *Ac* Leidenf. Mentelii, & Bigot. Sproctian. & Rottend.

469. NEC PROCL. *Haud procul*, vel *Non Gudianus.* *Haud* etiam Montalbanius, & tertius Rottend. HEINS.

Ibid. NIVEIS. *Juvenis* Graevianus. sed *niveis*, quia recens advenerat, nec vela tempore obsoleta erant: nota est fabula Theci & Aegae de velis albis. BURM.

470. PRODITA SOMNO. *Dedita* Rottendorphianus. sed frustra. respexit haud dubie hunc locum Penelope Nafoniana Epist. I. 39.

Retulit & ferro Rheum Dolonaeque caesos,

Utque sit hic somno proditus, ille dolo.

Ariadne etiam apud eundem Epist. x. 5.

Me somnusque meus male prodidit, & tu.

HEINS. *Agnovit* Zulichemius. *adgnoscat* Gudianus.

471. VASTABAT. *Vastavit* alter Hamburgensis: *cruentus* alter Gudianus.

472. A-

⁹¹ item, *vere frige* L. ⁹² *agunt*, vel *raptim princeps* R. ⁹³ *nunc insurgite* L. Vof. ⁹⁴ *desunt* Graeca L. R. Vof. Steph. Dan. ⁹⁵ *desunt* L. R. Vof. Steph. ⁹⁶ *primitivum, crista g. fem.* Dan. Fabr. ⁹⁷ *desunt* L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁸ *Hebri* Fuld. nisi sit operarum error. ⁹⁹ *speculator* L. Vof. R. Steph. Dan. Fab. al. ¹ *equi*, quibus L. Vof. R. Steph. Dan. ² *desunt* L. Vof. R. Steph. al. ³ *desunt* L. Vof. R. Steph. al. ⁴ *Horas*, & prima nocte, qua ante Rhesus in Troja non fuerat Dan. aut prima nocte, quia in Troja Rhesus non fuerat Fuld. ⁵ *cadaver* L. ⁶ *Graeca desunt* L. R. Vof. Steph. Dan.

Ardentisque avertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Trojae Xanthumque bibissent.

Parte alia fugiens amissis Troilus armis,

- 475 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret resupinus inani,
Lora tenens tamen. Huic cervixque comaeque trahuntur
Per terram, & versa pulvis inscribitur hasta.

Im-

SERVII.

472. ARDENTES. Et candidos significat, & veloces, ut XI. 718. *Pernicibus ignea plantis*: si ignea velox est, sine dubio & ardens.

473. XANTHUM. Fluvium Trojae.

474. PARTE ALIA FUGIENS AMISSIS TROILUS ARMIS. ⁷ [Parte alia, scilicet templi, &] veritas quidem hoc habet: Troili amore Achillem ductum, palumbes ei, quibus ille delectabatur, objecisse: quas cum vellet tenere, captus ab Achille, in ejus amplexibus periit. Sed hoc, quasi indignum ⁸ heroico carmine, mutavit poeta. FUGIENS. Fugere volens, accepto jam vulnere. [AMISSIS ARMIS. Aut aetatis imbecillitate, vel vulnere dolore.]

475. INFOELIX. Multi hoc loco ⁹ distinguunt: [& subjungunt *puer, atque impar congressus Achilli*, ut ex eo imparcm ostendat, quod *puer*, sed] tamen etiam si jungas *puer*, unus est sensus. ATQUE IMPAR. Ac si diceret, etiam si puer non esset. CONGRESSUS ACHILLI. ¹⁰ [Congredior tibi, antiqui dicebant: sicut *pugno tibi, dimico tibi*.] Hodie dicimus *congregior tecum, dimico tecum*.

476. FERTUR. Trahitur. CURRU. Curribus falcatis usos esse majores, & Livius & Sallustius docent: ¹¹ [& apud Xenophontem in Paedia Cyri legitur:] [potuerunt ergo & simplicibus.] ¹² [RESUPINUS. Quia hastam trahebat; sed intelligitur Achillis hasta transiisse per pectus, & a parte qua ferrum est a tergo trahi.] INANI. Sine rectore, nam corpus haerebat.

477. LORA TENENS TAMEN. Quamquam mortuus.

478. VERSA. Tracta, ut Plautus. Pseud. I. 2. 35. ¹³ *Ostendam parata, versa, pertosa, strata, laxaque unctaque omnia uti sint*. Venit autem ab eo, quod est ¹⁴ *verror*. INSCRIBITUR. Dilaceratur, ut Plautus fragm. *Corpus tuum virgis ulmois inscribam*. HASTA. Hostili scilicet, quam transfixus ¹⁵ trahebat.

VARIORUM.

472. AVERTIT. Evertit primus Hamburgicus. *advertit* alter & Zulichemius, & quartus Moreti. *mox pabula gustarent* Sprothianus. *Albentesque equos* secundus Moretius. *arbentes* erat in Hamburgico priore a manu secunda. *avertit* ad Rhesium refert, quasi fugeret. Carroeus, *a toute bride*, quum occisus fuerit in tentorio, & Diomedes equos ejus in castra Graecorum averterit. vid. Ovid. I. Epist. 39. & passim alios. sic *avertere praedas* x. Aen. 78. Jul. Caesar III. Bell. Civ. 59. *praedam omnem domum avertebant*. Stat. IV. Theb. 648. *jam Sidonias avertere praedas*. apud Lucan. VI. 589.

Hesperiae cimeres avertere gentis. ut ibi legendum est. vid. Oudend. ad Lucan. III. 150. & inf. ad y. 528. BURM.

477. TENENS TAMEN. Quintilianus lib. VII. 9. dubium esse ait, an *tamen*, ad *tenens*, an ad *trahuntur* referri debeat. *tenens tantum* Montalbani. *Hinc cervix* Zulichemius & Francianus. BURM.

478. VERSA. A *vertor*, credo cum Cerda, cuspi-
de per terram tracta, in pulvere sulcum fecit. ut
ita

⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸ Heroo L. Vof. Steph. Dan. ⁹ volunt distinguere L. ¹⁰ desunt L. qui tantum habet, *congregior tecum, pugno tecum, dimico tecum* dicimus. ¹¹ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ¹² desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹³ *inveniant omnia versa sparsa*. Venit L. Vof. R. Steph. Dan. Fab. al. *inveniam omnia versa, strata aut unctaque omnia*. Venit &c. Fuld. *inveniant* Fabr. vide locum Plauti, ubi varie leguntur haec. nescio unde alia petierit Malvic. ¹⁴ *verror* Ed. Commel. *verro* Steph. ¹⁵ habebat Fabr.

Interea ad templum non aequae Palladis ibant

480 Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant

Suppliciter tristes, & tunicae pectora palmis.

Diva solo fixos oculos averſa tenebat.

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,

Exa-

S E R V I I.

479. INTEREA AD TEMPLUM NON AEQUAE PALLADIS &c. ¹⁶ [Cum Diomedes auxilio Minervae plurimos Trojanorum fudisset, Helenus, Priami filius vates, monuit, ut Minervae numen exoraretur: & cum precibus deae ponerent vestem, quam regina speciosissimam habebat, id est, peplum, (unde post Minervae palla *peplum* appellata est:) Dea tamen, memor judicii Paridis, Trojanis infesta permanſit.] ¹⁷ Interea autem, dum haec geruntur. Et satis opportune a matribus festinatur ad templum, ut alibi xi. 477. *Nec non ad templum summasque ad Palladis arces.* ¹⁸ [Et mire in pictura temporali adverbio usus est, quamvis non possit.] NON AEQUAE. Iniquae, infestae, Lictotes figura est, ut alibi ii. Georg. 225. *Et vacuis* ¹⁹ *Clanſius non aequus Acerſis.*

480. PASSIS. Participium est ab eo, quod est *pandor*: ideo autem non facit *passus*: quia plerumque *n*, quod in prima verbi positione invenitur, in praeteriti participio non est: de qua re judicat euphonia: ut ab eo, quod est *tundor*, ²⁰ & *tunſus* facit, ut: *Tunicae pectora palmis.* Et *tusus*, ut inf. 567. *Non obtusa adeo gestamus pectora Poemi:* ²¹ [& i. Georg. 395. *Nam neque tum stellis acies obtusa videtur.*] Sciendum tamen est, licet alia euphoniae causa variantur, vel in generibus, vel in numeris: *naſtus* tamen & *passus*, *n* penitus nunquam accipere. PEPLUMQUE FEREBANT. *Peplum* proprie est palla picta foeminea, Minervae consecrata, ut Plautus: *Nunquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum.* Hodie ²² tamen multi abutuntur hoc nomine. ²³ [Vel historia de *peplo* ex Homero tracta magis huic loco congruit: nam fugantibus Achivis Trojanos campo usque ad moenia, Helenus vates, filius Priami, mittit Hectorem ad Hecubam: ut, propitiandae Palladis gratia, ducat

coetum matronarum Trojanarum ad Palladis templum, & ²⁴ afferat pulcherrimum & eximium suis e vestibus peplum: quod factum est, supplicanti- bus matronis, & offerente peplum uxore Antenor- is, Theano nomine, venerabili inter Trojanos faemina Iliad. Z. 302. *Ἡ δὲ ἄρα Πίπλος ἰλῦσα Θε- νῶ καλλιπάρησ' ἔθηκεν Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασι κνέμετο, Ἐυχόμενῃ δὲ ἤρατο Διὶς κοῖρ' ὑμεγάλοιο.*

481. SUPPLICITER TRISTES. Ut decet rogan- tes, [hoc est, rogantes cum tristitia.] Et bene ad- didit *suppliciter*: quia & per iracundiam, & per gravitatem, & per religionem, & per dolorem tristes sumus. TUNSAE PECTORA. Ut sup. 228. *Oculos suffusa.*

482. AVERSA. Irata ²⁵ [significat: ²⁶ Homerus ibid. 311. *Ἀνίμῳ δὲ Παλλὰς Ἀθήνη*] Nec enim poterat se convertere simulachrum: sic alibi iv. 362. *Talia dicentem jam dudum averſa tuerur.* ²⁷ [Si- tuetur] quomodo *averſa*; nisi iratam intelligas? ²⁸ [Ergo *averſa* ad ²⁹ animum refertur.]

483. TER CIRCUM ILIACOS. [Hoc ad Aeneam referendum est, qui sciebat. Sed] apud auctores multa ad sensum, non ad aspectum, possunt referri. Tertio enim *tractum* intelligere possumus, non in pictura conspiciere, unde est & illud viii. 634. *Mulcere alternos & corpora fingere lingua.* ³⁰ [Tale erat in pictura corpus, ut in eo appareret frequentis raptationis injuria. Sane hujus rei talis est ordo: Patroclus, cum iratum Achillen, propter Briseiden sublatam, ut adversum Trojanos pugnaret, exorare non posset, petit ab eo arma, quae Pelco Vulcanus fecerat, quibus indutus, ³¹ dum Achilles crederetur, fugatis Trojanis, pluri- mos interemit; ipse vero ab Hectore occisus est: quo dolore Achilles compulsus, impetratis per ma- trem a Vulcano armis, Hectorem [praelio supera- tum]

¹⁶ desunt L. R. Vof. Steph. usque ad *non aequae*. sed Dan. Fabr. ponunt post *Acerſis*. Fuldenſis, ut hic legantur. ¹⁷ in-
terea autem & satis Fuld. ¹⁸ & mire in * pectore temporali &c. Fuld. ¹⁹ *Clanſis* L. ²⁰ *retunſus* R. & *tonſus* L. ²¹ de-
sunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ²² deest Dan. ²³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ²⁴ aſſert Fabr. ²⁵ deest L.
Vof. R. Steph. Fabr. al. ²⁶ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ²⁷ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ²⁸ desunt
L. Vof. R. Steph. al. ²⁹ animam Dan. Fabr. ³⁰ desunt L. Vof. R. Steph. ad *raptaverat*. ³¹ *clanſis* Dan. cum Fabr.

Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

485 Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo :
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,

Ten-

SERVII.

tum] peremit, ejusque corpus ad currum religatum, circa muros Ilii traxit, quod post placatus ³² auro repensum Priamo reddidit.] RAPTAVERAT. Forma frequentativa bene usus est, per quam ostendit quod per numerum dixerat.

484. EXANIMUM. *Exanimus* & *exanimis* dicimus, sicut ³³ *unanims* & *unanims*, *inermis* & *inermis*. Ergo pro nostro arbitrio, aut secundae declinationis erunt, aut tertiae; sed ³⁴ tertiae, ablativum singularem in *i* mittunt: quia communis sunt generis. *Exanimis* autem est mortuus, ut hic indicat locus; *exanimatus* vero, timens, ut v. 805. *Exanimata sequens impingeret agmina muris*. VENDEBAT. Ingenti arte utitur verbis: nam hoc loco, quia pingi potuit, ³⁵ praefens tempus posuit: superius, quia pingi non potuit, sed referri, perfecto executus est tempore; dicendo *raptaverat*, non *raptabat*.

485. TUM VERO INGENTEM GEMITUM. Jam enim superius eum lachrymasse dixerat: ³⁶ [hoc loco ergo] addidit visum Hectoris corpus, ut etiam graviter gerneret, [non ergo tum primum, sed tum maxime.]

486. UT CURRUS. Quo tractus est ³⁷ [ab Achille in Patrocli ultionem, ab illo prius interfecti.] AMICI. Plus est, quam si Hectoris diceret, ut alibi II. 674. *Parvumque patri tendebat Iulium*: cum potuerit dicere *mibi*.

VARIORUM.

ita *eversam pharetram* Ovid. III. Amor. IX. vid. XI. Aen. 93. *Inscribitur* vero tellus & pulvis, quum lineae aut figurae quaedam in illa trahuntur: nam inepta est Servii interpretatio, & in Plautino loco est *corpus inscribere*, vibicibus notare. Stat. XI. Theb. 514. de equo vulnerato,

Arvaque sanguineo scribit rutilantia gyro. ipsa enim materia five sit charta, membrana, tabula, five metallum &c. *inscribi* dicitur, quum literae, vel aliud quid eis imprimitur. sic *inscriptus lapis* Suet. Virell. 10. *inscripta imago* Aug. 7. & *sta-*

tua ibid. 97. & ita centies. & ut *litera inscripta foliis* Ovid. XIII. Metam. 398. ita *flores inscripti nomina regum* Eclog. III. 106. Barth. ad d. I. Statii ex Martial. I. Ep. 92. recte citat *scripta lacerna*, ut in Codd. antiquis repererant Viri docti, & ego in tribus, quos contulit Heins. & uno, quem ipse excussit, inveni. & an eo pertineant illa Hesychii, *Τρίβων, εὐλή, ἔχοντα στήθια ὡς γράμμα*, nescio. vide Meursii Glossar. in *γάρμα*. ubi & alii *γράμμα*, vel *γραμμάτιον* &c. sic Serv. ad III. Georg. 351. Rhodope mons *Gammainides* reflectitur in septentrionalem. vid. & inf. ad *γ*. 648. BURM.

480. PASSIS. *Sparsis* multi Heinsio inspecti & Ed. Venet. ego *passos* crines melius supplicibus convenire puto, ut *sparsi* furentibus. vid. ad Ovid. Remed. 709. & inf. II. Aen. 403. BURM.

Ibid. PEPLUM. Ut Minervam vestirent capit Turnebus XIV. Ad. 15. & alii. sed Mart. de Roa lib. I. Sing. 8. ad pedes & genua abjectum docet, ut supplicibus genua tangere prodeffiet. de Peplum omnia vulgata.

481. TUNSAE. *Tonsis* Parrhas. *tonsae* Bigot. Hugen. & Zulichem. & multi alii.

482. AVERSA. *Adversa* Menag. Montalb. Hamb. pr. Menag. alter, Bigotianus & Vossian.

483. TER CIRCU M ILIACOS &c. Scholiastes Euripidis Andromach. *γ*. 107. non raptum circum muros Hectora, sed a muris ad naves notat, & hinc errorem Poëtarum ortum notat Barnesius, quod Homerus ter Hectora circum moenia Trojae fugientem, & Achillem eum insequentem dixerat. vid. ad Propert. III. 1. 28. Broukhufii notas. in pictis vero Fabulis illa videri saepe Poëtae adfirmant, quae nec auribus, nec oculis percipi ex illis posse, obvium est. quod artem ostendit, quae res ita obijcit sensibus nostris, ac si revera audiremus, aut videremus sonum, aut nutum. vid. Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. II. 417. sic mox 491. *ducit* & *ardet*. ubi recte Servius. vid. & ad lib. VIII. 620. & 634. sic Timanthes clamantem Ajacem, ejulantem Me-

32 auro. penitus Dan. placatus auro Priamo red. Fabr. 33 *unanims* & *unanims* Dan. 34 a tertia Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. 35 praefens tamen tempus Vof. 36 desunt L. hoc ergo Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. 37 desunt L. Vof. R. Steph. Dan.

Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
Se quoque principibus permixtum adgnovit Achivis,
Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.

490 Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis

Pen-

SERVII.

487. MANUS INERMES. Aut sine sceptro, ³⁸ [inignibus regis] aut supplices, ut XI. 414. *Dexteras tendamus inermes*. Quod tractum est de historia: ³⁹ qui enim victi se dedunt, inermes supplicant. Aut re vera *inermes* tunc: contra Pyrrhum enim processit armatus. Sane per transitum historiam tetigit: quia constat Priamum, cum ad supplicandum tentorium Achillis fuisset ingressus, dormientem Achillem excitavisse: ut pro filii corpore ⁴⁰ rogaret eum, quem potuisset occidere: licet hoc Homerus propter Achillis turpitudinem supprimat.

488. SE QUOQUE PRINCIPIBUS PERMIXTUM AGNOVIT ACHIVS. Aut latenter prodicionem tangit, ut supra diximus: [licet excusetur ab ipso in II. 431. *Iliaci cineres & flamma extrema ineorum, &c.*] Aut virtutem ejus vult ostendere: nimiae enim fortitudinis est, inter hostium tela versari, ut Sallustius Catil. LXI. *Catilina longe a suis inter hostilia cadavera repertus est*. Cornutus tamen dicit versu isto II. 396. *Vadimus immixti Danaïs*: hoc esse solvendum, *principibus*. Quomodo se potuit in pictura cognoscere? solvitur sic: sive quod nomina transscripta, sive ex factis, facile possit agnoscere; sed melius ad virtutem bellatoris referendum est.

489. EOAS. E naturaliter longa est; fit tamen brevis interduum: ⁴¹ cum eam vocalis sequitur, ut v. 588. *Primo surgebat Eo*. NIGRI MEMNONIS ARMA. Quia ⁴² Tithonus, frater Laomedontis, raptus ab Aurora, filium suum Memnonem ex ipsa progenitum, [inlectus dono ⁴³ vitis aureae,] Priamo ad Trojae misit ⁴⁴ auxilium: ⁴⁵ [qui, congressus cum Achille, ab eo est interemptus, cujus

mortem mater Aurora hodieque matutino rore ⁴⁷ flere dicitur.] *Nigri* autem ⁴⁸ dixit, Aethiopis: unde, ⁴⁹ [Prima consurgit Aurora.] ARMA. Vulcania, ut ille indicat ⁵⁰ versus VIII. 384. *Te potuit lacrymis Tithonia flebere conjux*.

490. DUCIT AMAZONIDUM. Hoc est, quod supra dixerat: *Vides Iliacas ex ordine pugnare*. Homerus enim haec omnia tacuit, quae facta sunt post Hectoris mortem. *Amazonidum* autem derivatio est pro principalitate, sicut II. Georg. 170. *Scipiadas duos bello*: pro Scipionibus. ⁵¹ Sane *Amazones* dictae sunt, quod simul vivant sine viris: quasi *ἀνὰ ἑσπέρην*, vel quod unam mammam exustam habent, quasi *ἀνὰ μαστήρ*. Has autem jam non esse constat, utpote extinctas, partim ab Hercule, partim ab Achille. LUNATIS PELTIS. Scuris brevissimis, in modum Lunae jam mediae. ⁵² [Lunatis autem, primitivum a foeminino genere derivatur.]

VARIORUM.

Menelaum pinxisse dicitur Valer. Max. VIII. 3. Ext. 6. *raptaverat non raptabat*, dixisse Poëtam censet Corradus, quia non in pictura erat: hoc expressum, sed hoc sciebat Aeneas, ideoque ille supplet, quod picturae deerat, quum raptatum, & ita relictum venderet Priamo. vel fuisse tertiam raptationem guttis sanguineis designatam. primum facile probem, alterum extra veri speciem esse puto. *tractaverat* idem alios legere notat. BURM.

486. UT SPOLIA, UT CURRUS. *Currum*, in fragmento Moreti, versu hiant. HEINS. Et ita Hamburgensis prior. Guellius *currus*, pro *currum* capit, & Cerda. ut *curfus* Hamb. alt. ut vero eleganter,

³⁸ desunt L. R. Basil. ³⁹ quia enim se vident inermes supp. L. qui enim se v. &c. Vof. quia enim succedunt, vel vident in sup. R. ⁴⁰ precaretur eum Fabr. al. ⁴¹ *Hostium* Fabr. al. & ita Sallustius. ⁴² quod Dan. ⁴³ Tityonus Fuld. ⁴⁴ votis Fuld. sed *vitis* correxerit Muncker. ad Laëtant. Argum. Ovid. Metam. XIII. fab. 3. ⁴⁵ auxilia L. Vof. R. Steph. al. Priamo misit in auxilium Dan. Fabr. supr. ad v. 469. dixit Servius de Rhefo, cum ad Trojae venisset auxilia. vide ad Phaedr. 2. 31. BURM. ⁴⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁷ forte, deslere. ⁴⁸ deest R. ⁴⁹ haec verba quasi ex alio loco Virgilii petita essent diverso charactere dedit Ed. Commeliniana. nec tamen in Virgilio leguntur, nisi corrupta sint ex I. Georg. 445. ubi, *pallida surgit Tithoni croceum linquens Aurora cubile*. & hic surgit habet Fabric. BURM. ⁵⁰ locus Steph. Fabr. al. ⁵¹ haec eadem leguntur in Scholiaste Statii ad I. Achil. 355. ubi etiam, vel quod simul unam m. ex. &c. ⁵² desunt Vof. L. R. Steph. al.

Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertae cingula mammae,
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
495 Dum stupet, obtutuque haeret defixus in uno;
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
Incessit, magna juvenum stipante caterva.

Qua-

SERVII.

491. PENTHESILEA FURENS. ⁵² [Martis & Otreres filia fuit, quam Achilles, cum adversum se pugnantem peremisset, post mortem ejus adamavit, eamque honorifice sepelivit. DUCIT autem & ARCEI, ad laudem picturae pertinet.] *Furentem* ideo dixit, quia sororem suam in venatione confixit, simulans se cervam ferire; sed hoc per transitum tangit: nam hic, furor bellicus intelligitur: ⁵³ [aut *furens*, quia majora viribus audebat.]

492. AUREA. Amphibolon est hoc loco, utrum *ipsa aurea*, an *aurea cingula*. Sciendum tamen, plerumque amphiboliam metri ratione dissolvi, ut inf. 698. *Aurea composuit sponda*, *Dido aurea*: si enim ad spondam referas, non stat versus. ⁵⁴ [SUBNECTENS. Subnexa habens.] EXERTAE. Nudatae: nudant enim quam ⁵⁵ adusserint mammam.

493. VIRGO. ⁵⁶ Et sexum ostendit & aetatem: [plus enim dixit, quam si foeminam diceret; figuram tamen Graecam facit.]

495. ⁵⁷ [DUM STUPET. Absolute: aut, dum hoc stupet.] OBTUTU. Aspectu. IN UNO. In unoquoque: hoc est, singula mirabatur.

496. FORMA PULCHERRIMA. Ut sup. 75. *Pulchra prole*.

497. ⁵⁸ [INCESSIT. Ut: *Incedunt pueri*: sed hic supervenit.] STIPANTE CATERVA. Ad hoc tantum sequens pertinet comparatio. Quam multi vituperant ⁵⁹ [comparationem hanc,] nescientes exempla, vel parabolas, vel comparationes adsumptas, non semper usquequaque congruere; sed in-

terdum omni parte, interdum aliqua convenire.

VARIORUM.

ganter ter repetit *ut*. vid. Ecl. vi. 66. & i. Georg. 135. & sup. 290. & 398. & mox 660. sic apud Sil. Ital. xii. 187. recte Cl. Drakenb. ter repetitum *ut* tuetur. vid. & ad Suet. Tib. xxi. & Gronov. ad Gell. iii. 9. & Liv. xxviii. 9. & alios. BURM. 487. CONSPEXIT. *Conspectat* Vossian.

Ibid. INERMIS. Tollenda distinctio major, & continuanda oratio, ut *spolia* &c. *conspexit*, *agnovit* quoque se permixtum principibus.

488. AGNOVIT. *Agnoscit* Praefens tempus picturae convenientius. FABRIC. *Adgnosvit* Medic. & Rottend. pr.

490. DUCIT. *Duxit* Menagianus prior & Zulichemius. sed *ducit* habet Nonius in *Peltea*. & Sch. Statii ad v. Theb. 145. BURM.

491. ARDET. Hoc conjungo cum *et bella-*
trix; versus sequentem, ut in parenthesi ponens. BURM.

492. AUREA. H. Steph. diff. de Crit. p. 89. hic ineptire Servium, de amphibolo agentem, docet.

494. AENEAE. *Aenea* alter Mentelii, Rottendorphius. *haec cum* Dorvillian. & ita Rufin. de Schem. Lex. p. 33. qui *Aeneae* positum pro *ab Aenea* contendit.

495. OBTUTUQUE. *Obtutuque* unus Heinssii. & Vra-

⁵² defunt iisdem. ⁵³ defunt iisdem. ⁵⁴ defunt iisdem. ⁵⁵ adusserunt Steph. ⁵⁶ aetatem ostendit & sexum Steph. Dan. Fabr. al. ⁵⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁸ defunt iisdem. sed Dan. & Fab. habent tantummodo, *incessit*: hic supervenit. illud *incedunt pueri* nescio unde petium: sed potest illustrari ex lib. iv. 140.

Nec non & Phrygii comites & Laetus Iulus Incedunt. BURM.

⁵⁹ defunt L. Vof. R. Steph. in Dan. & Fabr. haec, *multi vituperant* com. h. &c. leguntur ad §. 499. post *dicuntur*. in Basil. ad hoc s. p. comparatio, parabola & exempla, non semper usquequaque congruunt, sed modo per omnia, modo per aliquam partem.

Qualis in Eurotae ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros; quam nulle secutae
300 Hinc atque hinc glomerantur Oreades, illa pharetram
Fert humero, gradieusque deas supereminet omnis:
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem se laeta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.

505 Tum

SERVII.

498. ⁶⁰ EUROTAE RIPIS. Fluvii Laconiae. CYNTHI. ⁶¹ *Cynthus* mons Deli, ⁶² in qua natam constat esse Dianam. [Sane Dianam veteres ideo melius producebant, quia sub divo Dea sit, venandi gratia.]

499. EXERCET DIANA CHOROS. Hoc non ad comparisonem pertinet; sed est poeticae descriptionis evagatio; ⁶³ [quod *chori* nec personis hic, nec locis congruunt: saltantium enim & cantantium dicuntur.] MILLE. Finitus numerus pro infinito: nam de Nympharum numero varia est opinio.

500. OREADES. Nymphae montium *Oreades* dicuntur: sylvarum *Dryades*: quae vero cum sylvis nascuntur, *Hamadryades*: fontium *Napeae*, vel ⁶⁴ *Naidēs*; maris vero *Nereides*.

502. TACITUM. ⁶⁵ [Pro, tacite:] major enim est taciturnitatis affectus, ut supra 41. *Haec secum*. Sic Terentius Hecyr. I. II. 32. *Ut mecum tacita gaudeam*. [Ergo *tacitum*, pro *tacite*, ut VII. 343. *Tacitumque obsedit limen Amatae*: aut *tacita gaudet*.] PERTENTANT. Modo vehementer tentant. Alibi, leviter, ut v. 828. *Blanda vicissim Gaudia pertentant mentem*. ⁶⁶ Sunt enim multa, quae pro locis intelliguntur, ut *impotens*, & *satis*, & *minus*, & nihil potens, significat. INSTANT OPERI. Zeugma est ad sequentia pertinens.

504. REGNISQUE FUTURIS. ⁶⁷ Regnaturae

Carthagini: urbi ergo: nam ipsa jam regnabat.

VARIORUM.

Vratislaviensis. *diffusus* prior Rottendorphius. vid. inf. VII. 249.

497. JUVENUM STIPANTE. *Comitante* Menagii, & Hamburgensis priores. *juvenum magna* Sprothianus. videndum, an ex comparatione Dianae & comitatu Nympharum hic *juvenes* sumantur pro puellis. vid. ad Phaedr. II. 2. an, ut apud Suet. Aug. XXXI. *Juvenes utriusque sexus* intelligantur. Gellius tamen IX. 9. Tyrios principes interpretatur. sed vide Corradum. BURM.

498. QUALIS. Vide Macrob. v. 4. NANS. Executit hanc comparisonem Corradus & H. Stephanus diss. de Criticis p. 109. & 182. & seqq. qui multis agit de verbo *pertentare*.

499. SECUTAE. *Secuntur* Parthas.

500. GLOMERANTUR. *Numerantur* Graevianus.

501. GRADIEUSQUE. *Ingredieusque* apud Macrob. Satur. lib. v. 13. in scriptis exemplaribus: nam vetustae editiones *gradieusque*. praeterea *gradieusque dea*, ex scriptis Giphanius Indice Lucret. p. 462. HEINS. *Gradiens* Macrob. v. 4.

502. PERTENTANT. *Praetentant* prior Hamburgicus. *pertentat* Menagii prior & unus Heinssii. *Latonae &* unus Heinssii & Parthas. *Tacitum pectus*,

60 EUROTAE. Euripis fl. Laconicae L. R. Laconiae Steph. Dan. Fabr. al. 61 CYNTHI. montis Deli L. R. Vof. Steph. Fabr. al. 62 in quo nata Diana memoratur Steph. Fabr. al. 63 desunt L. Vof. R. Steph. 64 Najades Steph. Dan. al. 65 desunt L. Vof. R. Steph. al. 66 Hic Fabr. & alii inserunt. Apud Homerum Nausicaa ludibunda, inter familiares puellas, cum Diana confertur in jugis montium inter agrestes Deas, sicut Virgilius Didonem inter Tyrios principes comparat. Qua de similitudine inspicere Aulum Gellium libr. IX. Noct. Att. cap. 9.

⁶⁷ Om & *Apyrus*, &c.

sed hoc aliunde petum, &c. a commentatoribus mutuatus, sciolus Servii notis temere inseruit, ut & aliis locis idem admisit Fabricius, vel quicumque editionibus illis manum admovit. BURM. 67 Regnaturae urbi, nam ipsa j. regnabat Dan. Regnaturae Carthagini n. i. j. r. Fabr. Carthagini. Urbe ergo jam ipsa * nam regnabat Fuld. sed L. Vof. R. Steph. alii tantummodo habent, regnaturae Carthagini.

505 Tum foribus divae, media testudine templi,
 Septa armis, folioque alte subnixa refedit.
 Jura dabat legesque viris: operumque laborem
 Partibus aequabat justis, aut sorte trahebat:

Quum

SERVIL.

505. TUM FORIBUS DIVAE. Instans praecipue foribus: & hoc loco distinguendum est: magno enim studio & labore templorum fores fiebant, quas quibusdam insignibant historiis, ut VI. 20. *In foribus lethum Androgei*. Item III. Georg. 26. *In foribus pugnam ex auro solidaque elephanto*.⁶⁸ Quamvis quidam jungant, TUM FORIBUS DIVAE MEDIA TESTUDINE TEMPLI: ut unum intelligas tectum templi,⁶⁹ [& fores:] quod si est, sub medio tecto sunt fores; sed prima melior expositio est. TESTUDINE.⁷⁰ Camera incurva vel fornicata, quae⁷¹ [secundum eos, qui scripserunt de ratione templorum.] ideo sic fit, ut simulacro coeli imaginem reddat, quod constat esse⁷² convexum.⁷³ [Quidam tradunt, apud veteres omnia templa in modum testudinis facta.]⁷⁴ [At vero sequenti aetate, divinis simulachris positus, nihilominus in templis factas esse testudines, quod Varro ait, ut separatim esset, ubi religio administraretur. Bene ergo, cum de templo loqueretur, addidit ei *testudinem*. Item Varro de Lingua Latina ad Ciceronem: *In aedibus locus patulus relinquebatur sub divo, qui erat reliquus, & contestus erat, appellabatur testudo*. Cicero, in Bruto: *Commentarium*⁷⁵ in quadam testudine fuisse. Alii locum in parte atrii volunt adversum venientibus.] Alii hunc ordinem volunt: Tum foribus divae templi refedit media scutorum testudine, quod septa armis erat.⁷⁶ [Hoc genus fabricae ab animalis similitudine, quae testudo vocatur, captum est: de qua fabula talis est. Virgo quaedam nomine Chelone, linguae⁷⁷ impotens fuit; verum cum Jupiter Junonem sibi nuptiis jungeret, praecepit Mercurio, ut omnes Deos vel homines, atque omnia animalia ad nu-

ptias convocaret: sed omnibus, quos Mercurius monuerat, convenientibus, sola Chelone, inridens & derogans nuptiis, nectens moras, adesse contempsit. Quam cum Mercurius non venisse notavisset, denuo descendit ad terras, & aedes Chelonis supra fluvium positas praecipitavit in fluvium, ipsamque Chelonem in animal sui nominis vertit, quam nos Latine *testudinem* dicimus. Fecitque ut pro poena dorso tectum, velut⁷⁸ domum suam, prona portaret; unde incurvatis aedificiis hoc nomen impositum est.]

506. SEPTA ARMIS. Satellium scilicet; [vel ut quidam volunt, pro armatis, ut II. 238. *Fora armis*.] SOLIO. *Solum* proprie est armarium uno ligno factum,⁷⁹ in quo reges sedebant propter tutelam corporis sui: dictum quasi *solidum*.⁸⁰ [Modo jam] abusive *sellam regalem*⁸¹ dicimus. ALTE. [Alto fulta suggestu.] Ac si diceret, in tribunali. SUBNIXA. Pro, *subnixa*, ut supra 144. diximus:⁸² [alii pro *innixam* accipiunt.]

507. JURA DABAT, LEGESQUE. *Jus* generale est, sed *Lex*, juris est species.⁸³ [*Jus*, ad non scripta etiam pertinet; *leges* ad jus scriptum.] Non est ergo iteratio: [& bene *dabat*: primi enim Locri scriptis usi sunt legibus: nam superior aetas contenta fuit moribus.]⁸⁴ VIRIS autem ad Didonis pertinet laudem; [& separatim enuntiandum est, ut sit major admiratio.]

508. SORTE TRAHEBAT.⁸⁵ Proprie locutus est: trahuntur enim sortes, hoc est, educuntur. [Et bene tam regnantis, quam aedificantis urbem; implere ostendit officium.]

VARIORUM.

Etus, ut *tacitae cogitationes* Cicer. pro Ligar. cap. 2. ubi

68 haec omisit Masvicius. sed pro iis, aliqui legunt. Tum &c. Fabr. & al. 69 desunt L. Vof. R. 70 camera obliqua L. Vof. R. Steph. camera incurva, quae Basf. 71 desunt Dan. 72 subvexum L. 73 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad y. 506. 74 desunt Dan. Fabr. 75 in * *quidam testudinem locum* in &c. Fuld. 76 Hoc genus f. a similitudine testudinis vocatur, quae fuit virgo quaedam, parvi pendens Jovis praeceptum per Mercurium, quod ille praecepit Diis omnibus bestisque, ut venissent ad nuptias Junonis, in animal tale conversa est. unde incurvatis aedificiis impositum est. Dan. Fabr. 77 impatiens Fuld. 78 damnum suum Fuld. 79 in quo uno Dan. 80 desunt Basf. modo abusive Fabr. 81 intelligimus L. Vof. R. Steph. 82 desunt iisdem. sed tota nota abest a Basf. 83 desunt L. Vof. R. 84 quod autem dixit *juris*, ad Steph. Dan. Fabr. pro *viris* quae voces in Mss. vix discerni queunt. moribus * autem ad Fuld. 85 educere, proprie Fabr. at Basf. solum *educere* dat, & reliqua ignorat.

Quum subito Aeneas concursu adcedere magno
 510 Anthea Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
 Teucrorumque alios: ater quos aequore turbo
 Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates

Lac-

S E R V I I.

509. CONCURSU ACCEDERE MAGNO. Cum magna Afrorum multitudine; & hoc est, quod formidat Aeneas, incertus, qua eos mente comitentur.

512. DISPULERAT. Segregaverat. ⁸⁶ [Et magna est inter *de* & *di* differentia, ⁸⁷ ut supra 224. dictum est.] PENITUS. Longe a regina remotos: quae res etiam insolentes custodes litorum facit.

513. OBSTUPUIT. Et ad admirationem, & ad timorem hic pertinet sermo, ⁸⁸ quo dicenda praecipuat. [PERCULSUS. Ad utrumque pertinet.]

V A R I O R U M.

ubi Fabric. Ovid. Ep. XIII. 69. *tacito in pectore dixi*. Stat. II. Theb. 481. *tacito sub pectore*. BURM.

504. FUTURIS. Hic distinctione majore mutata in minorem, conjungit *instans tum foribus Divae*, ibique sensum finit Catroeus, ut & Servius, quod durum: ego malim Corradum, Turnebum & Cerdam sequi. Regius distinguit post *foribus*. in *foribus* Nonius in *testudines*. in *media* etiam Parrhaf.

506. ALTE. Alto Mentel. pr. & secundus Moreti. ita Ovid. IX. Ep. 153. *Solio sedet Agrius alto*. vid. supr. §. 56. male hic *residit* alii volunt. vid. Comment. ad Valer. Max. I. VIII. 1.

507. OPERUMQUE LABOREM. Vid. supr. 455.

508. AUT SORTE. *Ac sorte* Hamb. alter.

509. CONCURSU. *Fam cursu* alter Moreti. cum *cursu* Zulichemius & Vossian, *tum subito* etiam Leidenfis.

Ibid. ACCEDERE. *Ascendere* legitur apud Victorinum in Arte Grammatica. Mendose, ni fallor. HEINS.

510. SERGESTUMQUE. *Serestumque* Montalb. vid. inf. 611. & IV. 288.

512. AVEXERAT. *Advexerat* scripti meliores & recte. in Sprotiano & Montalbano, *adverterat*, pro

avetterat, quod Gudianus & alter Rottendorf. & tertius praeferebat. lib. IV. 106. non dissimili modo ex optimis membranis,

Quo regnum Italiae Libycas avetteret oras.

HEINS. *Aduxerat* Dorvillian.

513. OBSTUPUIT. Monendum est libros ad unum omnes veterimos, tam hic, quam aliis in locis, *obstupuit* pro *obstupuit* agnoscere, mira constantia, eandemque scripturam in antiquissimis Terentii, Nasonis, ac aliorum Poëtarum exemplaribus passim apparere. Hinc *obstipidus*, quod Gelliani codices vetusti constanter exhibent libro V. cap. I. HEINS.

Ibid. PERCULSUS. *Percussus* in Mediceo & Menteliano utroque, & duobus Rottend. & Moreti tribus. tum distingue, *percussus Achates, laetitiaque metuque avidi*; sed verius est, quod in vulgatis & scriptis plurimis circumfertur, *percussus*. & sic Gudianus a manu pr. Seneca Thyeste 828.

Trepidant pectora magno percussa metu.

ubi membranae nonnullae, *percussu*. Silius lib. VII. 416.

Tum magno percussa metu Nereia turba,

Attonitae properaeque fluunt ad limina nota.

quomodo versus ibi ex codicibus vetustis constituendi: male illic *percussa* in nonnullis exemplaribus. idem libr. V. 587.

Ductor praesago percussus pectora luctu.

lib. VI. 568. *hic fletus, ubi aures Percussae graviore malo*. Apud nostrum ex scriptis nostris omnibus IV. Georg. 357.

Percussa nova mentem formidine mater.

Apud Valer. Flac. lib. VII. 475. scripti pari constantia;

Tum vero extremo percussa dolore.

Idem alibi III. 573. *nube mali percussus amor*. & VIII. 28. *percussus nube soporis*. apud eundem Valerium lib. VIII. 35. de Medea.

Icta timore gravi mediam se immisit.

sic enim ibi scribendum ex optimis membranis, non

⁸⁶ desunt Basil. magna est inter *di* & *dis* Steph. Fabr. Dan. Fuld.

Tom. II.

⁸⁷ ut diximus L. Vof. R. ⁸⁸ quod dicendo praecipuat

Laetitiaque metuque, avidi conjungere dextras
 515 Ardebant: sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant; & nube cava speculantur amicti,
 Quae fortuna viris; classem quo litore linqunt;

Quid

SERVII.

514. LAETITIAQUE METUQUE. *Laetitia*, propter socios liberatos; *metu*, propter concurium; [vel quod incerti erant de voluntate Didonis. AVIDI CONJungere. Ut conjungerent, vel ad conjungendum avidi.]

515. ARDEBANT. Cupiebant, ⁸⁹ [ut II. Ecl. I. *Formosum pastor Corydon ardebat Alexin. Ardeo* autem] & accusativum regit & ablativum. RES INCOGNITA. Hoc est, qua affectione ⁹⁰ Poenorum populus conveniret.

516. DISSIMULANT. *Dissimulamus nota*; *Simulamus ignota*, ⁹¹ ut Sallustius Catil. cap. v. ⁹² [Cujuslibet rei] *simulator ac dissimulatur*.

517. QUAE FORTUNA. Utrum prospera, an adversa? [& sic ostenditur unde sit metus:]

VARIORUM.

non *acta. ista malo* Naso in Fastis lib. II. 118. & Statius Theb. IX. *ista dolore*. apud Lucret. lib. III. 663. *mens ista* pro consternata. apud Petronium in carmine de bello civili.

*Hos inter motus populus (miserabile visu)
 Quo mens ista jubet, deserta ducitur urbe.*

Tertullianus lib. II. ad Nationes cap. 9. *si Faunus Pici filius in jus (lege in rus) agitabatur, mente istus, curari eum magis, quam consecrari decebat.* Horatius IV. Od. 5.

*Sic desideris ista fidelibus
 Quaerit patria Caesarem.*

denuo iterum *istius dolore* apud Dictyn Cret. lib. v. *Interim Ajax indignatus, & ob id istius dolore animi*, ita vetustus codex, qui apud me exstat, non *victus*, quod est in vulgatis. Aut. Gellius lib. I. 8. *Tali perulantia mulieris atque pecuniae magnitudine istius, expavidusque Demosthenes avertitur (lege avertit) & discedens, Ego, inquit, tanti poemisere non emo.* apud nostrum Aen. x. 63. ex vetusto codice, *tum regia furore gravi.*

sed redeamus ad *perculsum*. apud Lucanum lib. I. 482.

Nec solum vulgus inani

Perissum terrore pavet.

ita enim plerique codices vetusti, in paucis *perculsum*. Idem lib. II. 234.

*At non magnanimi percussit pectora Bruti
 Terror.*

lib. VI. 596.

Mens dubiis percussa pavet.

ubi ex viginti & pluribus vetustis a me exemplaribus pervolutis, solus Richelianus codex *perculsa*. lib. VII. 466. eadem vetusta exemplaria, *tamen omnia torpor Pectora confirmat, gelidusque in viscera sanguis Percussa pietate coit.* Val. Flac. III. 528. *Herculeo Dryope percussa fragore.* Senec. Nat. Quaest. VI. 28. *nec quisquam plura exempla vaticinantium invenies, quam ubi formido religione mixta percussit.* Lucret. lib. IV. 221.

*Non populi gentesque tremunt, regesque superbi
 Corripunt Divum percussi membra timore?* sic meliores nostri & Gryphiani. ut *ferire timore* dixit Prudentius Hymno B. Fructuosi y. 19. *ista luctu* apud Senecam in Carmine Cornelii Severi de Cicerone.

Abstulit una dies civis (leg. urbis) decus, istaque luctu

Conticuit Latiae tristis facundia linguae.

HEINS. *Percussus* Parrh.

514. LAETITIAQUE. *Laetitiaque metuque* alter Hamburgicus. *laetitiaque avidique metu* Montalbani. *contingere* alter Hamburgensis & Zulichemius. & ita Gudianus a manu prima. *laetitia metuque* Parrhaf.

515. SED RES. *Animos sed res* quartus Moreti.

516. ET NUBE. *Quia nube* Menagianus secundus.

517. CLASSEM. *Classm* Sprotianus. vide annotata supr. y. 117. HEINS. *Classes* prior Hamburgicus. *quo in litore* unus Heinii. Vulgatam agnoscit Do-

⁸⁹ desunt Basil. ⁹⁰ deest Dan. ⁹¹ *dissimulamus* quod sumus, *simulamus* quod non sumus Basil. Fabr. ⁹² desunt L. B. Vol. Steph. Dan. al. *cujus rei libet*, in Sallustio legitur.

Quid veniant. Cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, & templum clamore petebant.

520 Postquam introgressi, & coram data copia fandī;
Maxumus Ilioneus placido sic pectore coepit:

O Re-

SERVII.

518. CUNCTIS NAM LECTI NAVIBUS IBANT. Bene addidit *lecti*, ne penitus omnes⁹³ intelligeremus. [Sane *cuncti*, non idem significat quod *omnes*: Cicero saepe ait: *Cuncti atque omnes*: quia *omnes* non statim sunt *cuncti*; nisi iidem simul sint juncti.] Nonnulli tamen *lectis navibus* legunt. Quod⁹⁴ si sit, hypallage est: & illuc sensus recurrit. Et sciendum plerumque, ut hoc loco, addi aliquid generalitati, & fieri specialitatem,⁹⁵ ut est, si dicas: *Omnes scholastici laborant*, generalitas est: si addas *isti*, sit specialitas,⁹⁶ [ut Sallustius Hist. lib. I. *Transgressos omnes recepit mont Balleia*: prudenter addidit *transgressos*.]

519. ORANTES VENIAM. ⁹⁷ *Venia* pro culpa petitur; sed nunc aut pacem aut beneficium, propter incendium navium: aliqui tamen *veniam* pro impunitate accipiunt: nam mox addit: *Prohibe infandos a navibus ignes*. Et proprie verbum pontificale est; unde est iv. 50. *Tu modo posse deos veniam*. Et paulo post: *Pacemque per aras Exquirunt*. Dicta autem *venia*, ad eliciendam misericordiam: meretur enim benevolentiam numinum, qui, licet innocens sit, *veniam*⁹⁸ tamen, tanquam peccaverit, petit: unde est confessio illa in Terentio Andr. III. v. 15. *Quid meritis⁹⁹ es? crucem*.

520. MAXIMUS ILIONEUS. Rebus omnibus¹ maximus: neque enim aliquid addidit; [ergo & aetate, & genere, & facundia, & omni virtute, maximus:] & non sine causa ipsum ubique inducit loquentem: ut enim Homerus dicit: Phorbas, pater Ilionei, semper Mercurio, deo eloquen-

tiae, favente, pugnavit: ut Horatius I. Od. 10. *Mercuri, facunde nepos Atlantis*. Merito ergo huic² datur eloquentia. PLACIDO SIC PECTORE COEPIT. ³ More suo uno sermone habitum futurae orationis expressit. [Bene ergo *placidus*, ne timore consternatus videretur, quem ideo aetate maximum & patientem ostendit, ut ei auctoritas, & de aetate, & de moribus crescat. Ergo *placido*, ad placandum apto: & definitio est oratoris, qui talem se debet componere, qualem curat iudicem reddere.]

VARIORUM

Donatus ad Terent. Adelph. III. III. 50. & Rufinianus pag. 32. BURM.

518. QUID VENIANT. Pro *quare* explicat Donatus ad Terentii Andr. I. iv. 7. & Adelph. III. III. 50. vid. Heins. ad Ovid. v. Met. 651. infr. vi. 389. & ita *quid properent*, explicat quam ob causam Servius infr. v. 745. BURM.

Ibid. CUNCTIS NAM LECTIS. Sic a manu prima prior Mentelii cum Glossa, *ex omnibus navibus*. nec aliter Mentelianus alter, & Moreti primus & secundus cum ejusdem fragmento, & aliis duobus, & totidem Rottend. a manu secunda. at Gudianus a pr. *cunctis nam lectis*. ceteri nostri ferre cum Pierianis, *cuncti*. quod licet Donatus quoque & Servius videantur agnoscere, mihi tamen non probatur. in Veneto tamen, *cuncti nam lectis*. Duo, *cunctis nam laeti*. HEINS. Ita Menag. pr. Puget. & Hamb. pr. *cuncti nam laeti* Dorvil.

519. ET

⁹³ intelligeres Fuld. ⁹⁴ etsi sit L. Vof. R. Fabr. al. ⁹⁵ Sallustii exemplum praeponit alteri; & tunc, item si dicas *omnes* &c. L. ⁹⁶ *Palleja* L. in Sallust. Edit. *Balleria*. Putschius & Colerus dicunt in Fuldenfibus membranis esse, *Bello*. sed in Danielis editione nihil tale occurrit. in antiquis editionibus vidi *Taletia*; Putschius *Belona* rescribit, cujus Stephanum dicit meminisse. sed apud illum est *Belo* urbs & fluvius in Baetica. nomen sine dubio corruptum. BURM. ⁹⁷ pacem propter incendium navium. Et proprie &c. L. Vof. R. Steph. al. reliquis omiffis. *venia* quidem pro culpa dicitur Dan. ⁹⁸ deest Steph. Dan. Fabr. al. *veniam* tamen, quam qui peccaverit, petit. Vlitius ad Grat. Cyn. 482. recte autem *venia* pro beneficio capitur, ut explicat Scholiast. Statii I. 205. & ita etiam in Codice Theodosiano x. Tit. 18. de Thefauris leg. 1. *si quis innocentis opes offerre voluerit, a supra dicta venia debetis excusari*. ubi Jac. Goth. beneficium interpretatur. BURM. ⁹⁹ deest L. Vof. R. nec in Terentio legitur. ¹ Maximus, id est honore, virtute, facundia. non en. a. addit. Dan. Fabr. Maximus non e. a. addit Steph. omiffis reliquis, quae etiam defunt L. Vof. R. ² dat eloquentiam Stepn. Dan. Fabr. al. ³ bene placido, ne timore consternatus videretur ad placandum, apta definitio est. more &c. expressit Dan. Fabr. caetera ex Fuldenfibus sunt: Mff. & al. illa modo dant, *more* &c. expressit.

O Regina, novam cui condere Juppiter urbem,
 Justitiaque dedit gentis frenare superbas,
 Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
 525 Oramus: prohibe infandos a navibus ignis;
 Parce pio generi, & propius res adspice nostras.

Non

S E R V I I.

522. O REGINA. Secundum artem rhetoricam id ei dat, quod ⁴ vult impetrare: nam eam per laudem, benevolam ⁵ reddidit: [quae benevolentia in principiis controversiarum secundum praecepta rhetorica quatuor modis conciliatur; a Judicum persona; a nostra; ab adversariorum; a re ipsa: quod hic invenitur: a Judicum persona, O Regina, novam cui condere Juppiter urbem: a sua persona, Troës te miseri: etiam ab adversariorum, Quod genus hoc hominum: a re ipsa, Hospitio prohibemur arenae. Post praeparatam igitur benevolentiam, & ex sua persona miseratione commota, adhibet preces: Prohibe infandos a navibus ignes: Parce pio generi, & propius res aspice nostras. An possint: Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Quo ergo ibatis? Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt. Et cur huc venistis? Cum subito assurgens fluctu nimbosus Oriom. Ne autem possint timeri, ait: Pauci vestris adnavimus oris. An gratiam referant: Officio nec te certasse priorem Poeniteat. Quod autem Aeneam laudat, occulte etiam timorem injicit dicendo: Nec bello major & armis. Dicit etiam esse, qui vindicent, si fiat injuria: Sunt & Siculis regionibus urbes, Armaque Trojanoque a sanguine clarus Aestes. An recessuri sint: Quassatam ventis liceat subducere classem. Et subjunxit: etiam si regem amisimus & Italiam non petierimus, tamen ad Siciliam necessario descendemus: Si datur Italiam sociis & rege recepto Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus. Sin absumpta salus, & te, pater optime Tencrum, Pontus habet Libyae, nec spes jam restat Iuli: At freta Sicaniae saltem. NOVAM URBEM. Juxta Poenorum opinionem dixit, qui novam civitatem Carthaginem dicunt.]

523. JUSTITIA. Bene consideravit sexum: nec

enim ⁶ virtute dicere poterat. FRENARE. [Non Carthaginensium, sed circumjacentium barbarorum: & bene] Frenare, continere, ut contra IV. 41. Et Numidae infreni cingunt.

524. TROES TE MISERI. Tacitis occurrit quaestio: ne ad populationem venisse videantur, ⁷ [more latronum, qui tunc vigeat.] [Et videtur aliud ad dignitatem, aliud ad miserationem protulisse.] VENTIS MARIA OMNIA VECTI. Per maria: & est contra illud, ⁸ [sicut dictum est:] cur ad Africam venerint: ⁹ [& ostendit non sponte venisse.]

526. PARCE PIO GENERI. Quotiens invidiosae sunt praesentes personae, rhetoricum est, ad alias confugere: ut hoc loco confugit ad genus: ¹⁰ [& infra confugit ad personam XII. 934. Dauni miserrere senectae.] ET PROPIUS. Id est, Vicinius, scilicet, ut tanquam victi accipiantur: ¹¹ non tales omnes credantur, qualis Paris fuit in Spartae expugnatione, raptuque Helenae: nam ¹² historiae hoc habet veritas: non voluntate Helenam secutam, sed ¹³ raptam, expugnata urbe: unde & recipi meruit a marito. Tangit autem hoc latenter Virgilius illo loco x. 92. Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter. ¹⁴ [Ergo bene non nos, sed res. nostras dixit.]

V A R I O R U M.

519. ET TEMPLUM. Et deest priori Hamburgensi.

521. PLACIDO. Placito alter Menagii & Leidensis unus. nunc peccore prior Hamburgensis.

522. NOVAM. Et hic & alibi Servio, & aliis, respicere hoc epitheton ad ipsum Carthaginis Erymon notatum est, ut miror Catroem vertisse super-

4 desiderat Steph. Dan. Fab. 5 reddit L. Fabr. al. 6 de virtute Fabr. al. 7 desunt Commel. Ed. latrosum abest a L. Vof. R. Steph. Dan. 8 desunt L. R. Vof. Steph. Dan. Fab. al. 9 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. 10 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 11 deest Dan. nec tales, qualis Paris Dan. non tales, qualis L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 12 deest Dan. nam hoc veritas rei habet Commel. 13 expugnata raptam civitate L. Vof. R. Steph. al. 14 desunt L. Vof. R. Steph.

Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

530 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,

Ter-

SERVII.

527. POPULARE. ¹⁵ [Quia apud Veteres haec erat maxime causa navigandi. Sane] antiqui & *populo* & *populor* dicebant: unde est nunc *populare*: & I. Georg. 185. *Populasque ingentem farris accervum Carculio*. Nunc tamen passiva tantum utimur declinatione. [Quidam *populare*, pro ad populandum vel populatum accipiunt. VERTERE. Pro, avertere.]

529. NON EA VIS ANIMO. Argumentum ab impossibili; sicut dictum est, ut I. 233. *Quid Troës potuere? Vis autem est possibilitas*, [hoc est, nec volumus, nec possumus.]

530. EST LOCUS. Comparatione orbis totius, Italia locus est: nam provincia, locus non potest dici: ¹⁶ minus autem est *quam*, [vel quem locum] ut supr. 12. *Urbs antiqua fuit*. [Aut ideo locus, ut ostendat parvo posse esse contentos.] HESPERIAM. *Hesperiae* sunt duae: una, quae *Hispania* dicitur, altera, quae est in *Italia*: quae hac ratione discernuntur: aut enim *Hesperiam* solum dicis, & significas *Italiam*: aut addis *ultimam*, & significas *Hispaniam*, quae in occidentis est fine: ut Horatius I. Od. 36. *Qui nunc Hesperia 17 sospes ab ultima*. Et haec est vera *Hesperia*, ab *Hespero* dicta, id est, stella ¹⁸ occidentali. Caeterum *Italia*, *Hesperia* dicitur a fratre Atlantis, qui pulsus a germano, Italiam tenuit: eique nomen pristinae regionis imposuit, ut Hyginus docet: ¹⁹ [Est autem carmen Ennianum: is enim ita ait: *Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant*.] [GRAJI COGNOMINE DICUNT. Bene Graji, ut & ipsa cognoscat, sicut in Octavo 135. *Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus*.]

VARIORUM.

perbam. vid. Solin. cap. xxvii. & Salmaf. Exerc. Plin. p. 228. BURM.

523. FRENARE. *Servare* alter Hamburgicus. recte Servius notat *Iustitiae* hic tribui, quia feminam laudat. contra de viris bellicosis agens lib. vi. 854. dixit, *debellare superbos*. quod virtutis est. BURM.

524. VENTIS. *Circum* prior Hamburgicus ex y. 32. supra repetitum.

525. INFANDOS. *Infandis* Zulichemius a manu prima, qui etiam distinguebat, *oramus prohibe. inf. a. n. i. Parce*.

526. PIO. *Precor* alter Hamburgensis. & deest Montalbano. *ros accipe* prior Hamburgicus. sed Schol. Stat. II. 496. vulgatam habet. BURM.

527. LIBYCOS. *Tyrios* Bigotianus. *Iliacos* Sprothianus. de verbo *populare* activa forma vide Davis. & Oudend. ad Caes. vii. B. G. 77. *Penates* de domibus capiendum, non de Diis Libyae, ut Caetoeus. *populare* pro *populatum*: vid. Donat. ad Terent. Hecyr. I. II. 114. & Phorm. I. II. 52. BURM.

528. AD LITORA VERTERE. Codex noster. *Venetus, avertere litora praedas*. ut lib. xi. 261. *adigi litus*. HEINS. *Ad litora tollere* Sprothianus. *a litore* *vertere* Leidenfis. Serv. ad viii. 207. *ad litora avertere praedas* vitiose citat. vide supr. 472. ambigua sententia. pro varia lectione, an piratarum more praedas ex terra raptas ad litora & naves suas vertant, an a litore, in quod descendunt, ad suas sedes avehant. BURM.

529. ANIMO. *Animo est* Sprothianus. *animis, non tanta* Ed. Venet.

530. EST LOCUS. Quod Servius hic, & ad lib. III. 163. notet, *locum* non esse provinciam, ex Geographorum more venit. qui ut incertus auctor inter Rei agrariae scriptores p. 320. Ed. Goes, ait *maiores nostri orbem in partes, Partes in Provincias, Provincias in regiones, regiones in loca: loca in*

¹⁵ desunt iisdem. ¹⁶ minus autem quam, ut *urbs* L. minus est a. q. ut *urbs* Vof. R. minus autem est quam Steph. Dan. Fabr. al. & deest, quam, vel quem locum, ut ibi; *Urbs* deest relativum notat. aut Deo locus &c. Fuld. satis bene, sed ut priores habent, posset explicari deesse relativum notat. Itionea hic modeste, ut victos decet, de Hesperia dixisse, quam supra de Carthagine dixerat Poëta, *Urbs antiqua*, vocando Italiam *locum*: quo vocabulo passim Geographi, vel de pago, urbecula, vel regione etiam ignobiliore solent uti, & centies ad Solinum haec de *ipsa loco* notavit Salmasius. saepe vero Servius *minus* utitur, pro deest haec vel illa vox. BURM. ¹⁷ *sopes* L. Vof. *sopes* R. ¹⁸ occidentalis L. ¹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al.

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.

535 Quum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion

In

SERVII.

531. ANTIQUA. Nobilis: nec enim nova esse potest: licet ²⁰ primam terram suam esse dicant Athenienses. [POTENS ARMIS. Dicendo *potens armis*, Troianos laudavit, ut ostenderet, non se ²¹ bellicosorum timere provinciam.] UBEREGLEBAE. *Uber* proprie est fecunditas. Et bene Italiae virtutem fecunditatemque collaudat: ne Africam petisse videantur.

532. OENOTRI COLUERE VIRI. Deest *quam*. *Oenotria* autem dicta est, vel a vino optimo, ²² [id est, *οἶνα*.] quod in Italia nascitur: vel, ut Varro dicit, ab *Oenotro*, rege Sabinorum. ²³ [Alii Itali fratrem, *Oenotrum*, tradunt ex Arcadia in Italiam venisse ²⁴ [cum Pelagis,] ²⁵ & eam sibi cognominem fecisse.] FAMA. Subaudimus, est. MINORES. *Majores & minores*, quotiens de genere dicimus, numeri sunt tantum pluralis.

533. ITALIAM. *Italus*, rex Siciliae, ad eam partem venit, in qua regnavit Turnus, quam a suo nomine appellavit Italiam: Unde est xi. 317. *Fines super usque* ²⁶ *Sicanos*. Non usque ad Siciliam; (nec enim poterat fieri) sed usque ad ea loca, quae tenuerunt Sicani, id est, Siculi, a Sicanio, Itali fratre. [Alii *Italiam*, a bubus, quibus est Italia fertilis: quia Graeci boves *ἰταλλός*, nos *vitulos* dicimus: Alii a rege Ligurum, Italo: alii ab advena ²⁷ Molossio: alii a quodam Augure, qui cum Siculis in haec loca venerit, quamque his regionem inauguraverit * plures alare tenar in pote defutura. Minois regis Cretensium filiam Italiam dictam.]

534. [HUC CURSUS FUT. Vel iste cursus; vel

pro, illuc; Et *cursus*, verbum nauticum est, ut iv. 46. *Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas*.]

535. [CUM SUBITO. Si subito fluctu, nomen est; si per se subito, adverbium.] ADSURGENS FLUCTU, NIMBOSUS ORION. ²⁸ Oenopion rex, cum liberos non haberet, a Jove, Neptuno & Mercurio, [vel, ut quidam tradunt, non a Neptuno, sed Marte,] quos hospitio susceperat, ²⁹ [hortantibus, ut ab his aliquid postuleret,] petiit, ut sibi ³⁰ concederent liberos: illi, intra corium immolati sibi bovis urina facta, praeceperunt, ut, ³¹ [obrutum terra,] completis matris mensibus, solveretur: Quo facto, inventus est puer: cui nomen ab *urina* impositum, ut *Oenopion* diceretur: quod Dorica lingua commutatum est, ut ³² diphthongus in *o* verteretur. Quod autem plerumque prima syllaba brevis invenitur; ut ³³ hoc loco, cum sit naturaliter longa, Graecae rationis est: nam detractio fit *u* literae, & *o* remanet brevis; quo modo: *Οὐρεα τὰ σκιερά*, pro *ὄρεα*: & *πῶνος*, pro *παιῶνος*. Et hoc, quia aut *o* est naturaliter longa: aut *u* diphthongus. Caeterum, si sit in proprio nomine dichronos, ut omnes Latinae sunt, priorum nominum abutemur licentia, ut in Artibus lectum est. ³⁴ *Orion* ergo postea venator factus, [velut trium parentum viribus filius,] cum Dianae vim vellet inferre, ut Horatius iis. Od. 4. dicit, ejus sagittis ³⁵ occisus est: ut Lucanus ix. 836. immisso scorpione ³⁶ periit; sed deorum miseratione relatus ³⁷ inter sidera, signum famulosum tempestatibus ³⁸ fecit. Verisimilius autem est a scor-

20 deest Vof. 21 bellicorum Fuld. 22 defunt L. Vof. R. Steph. 23 defunt eisdem. alii patrem Italiae Oenotrium tradunt Fabr. 24 defunt Dan. Fabr. 25 & eam suo cognomine fecisse Dan. Fabr. 26 *Sicanos*, hoc est usque ad &c. fratre. nam non usque ad Siciliam. nec e. f. poterat L. Vof. R. 27 Molossio, alii a Corcyro, alii a Veneris filio, Rege Lucanorum, alii a quodam Augure Fuld. 28 Orion Fuld. 29 hortabatur Basil. jubebatur Fabr. defunt vero haec Dan. 30 filios darent Dan. 31 defunt L. Vof. R. Steph. Dan. Solveret etiam Fab. al. 32 hic cum sit natura longa Dan. & mox, *o* est ut naturaliter longa L. 33 hic vero Orion postea venator factus, cum Dianae vellet vim inferre, ut Horatius Dan. vellet cum Diana concumbere L. Vof. R. Steph. Fab. al. illa, (velut t. p. v. f.) ex Fuldenfi sunt. 34 deest Dan. 35 occisus est Dan. 36 in sidera L. Vof. Steph. 37 fecerunt Dan.

In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris,
 Perque undas, superante salo, perque invia saxa
 Dispulit. Huc pauci vestris adnavimus oris.
 Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam barbara morem

540 Per-

SERVIL

scorpione interemptum: ³⁸ quo oriente occidit. ³⁹ [Hoc signum ibi est, ubi Hyades circa frontem Tauri.] Sane ⁴⁰ [ipse Orion] magnitudine sua multis oritur diebus, & ideo ejus etiam apud peritos est incerta tempestas: unde dictum est: *cum subito assurgens*, ad excusationem non praevisae tempestatis. Et multi superfluo quaerunt, cur ortus commemoretur Orionis; cum sit ⁴¹ a Junone immissa tempestas? Sed Ilioneus ista non novit, quae a Poëta supra dicta sunt, per Musam, ut diximus, cognita. Et constat numina, nisi inventa occasione, nocere non posse; quod in omni suo opere Virgilius ⁴² diligenter observat. [Bene autem *nimbosus*: quia & ortu suo, & occasu, tempestates commover; sicut ait Horatius Epod. x. *Qua tristis Orion cadit*: & quia hoc signum ibi est, ⁴³ ubi Hyades circa frontem Tauri.]

536. IN VADA CAECA Incognita, latentia. PROCACIBUS AUSTRIS. Perseverantibus. Et *procax* proprie *petax* est: nam *procare* est *petere*: Unde & *proci*, *petitores* ⁴⁴ dicuntur. ⁴⁵ [Alii *procacibus*, impudentibus tradunt.]

537. PERQUE UNDAE SUPERANTE SALO. Elevato mari, & in undas diviso; ut solet in tempestate. *Sal* autem, venit ab eo, quod est *salum*, *salis*: nam sup. §. 173. *sale tabentes*; ab eo, quod est, *hic sal, salis*; ⁴⁶ [cum *salum* a *σάλιν*.] PERQUE INVIA SAXA. *Invia*, id est, aspera, immania: unde & paulo post Dido: *Quae vis immanibus applicat oris*? Non enim suos vituperat; sed naturam litoris culpatur.

538. ⁴⁷ [DISPULIT. Dispersit.] [HUC PAUCI. Vult intelligi, ut quidam tradunt, superesse & alios, qui ⁴⁸ sunt futuri vindices; si isti fuerint laesi: nam hoc est quod ait: *dispulit*.] ADNAVIMUS ORIS. ⁴⁹ [Pro *adnavimus*, per ⁵⁰ syncopen.] Elegit verbum aptum naufragio, ad eliciendam mi-

sericordiam: quamvis & de navibus *natat* lectum sit, ut IV. 398. *Natat multa carina*. [Et bene *adnavimus*, quasi vix, & oportune.]

539. QUOD GENUS HOC HOMINUM? Rhetorice vituperaturus mores, non ad Didonem loquitur; sed ad tertiam se confert personam. [QUAEVE HUNC TAM BARBARA MOREM PERMITTIT PATRIA. Bene mores accusat terrae, ut inhumanitas patriae potius esse videatur.]

VARIORUM.

in territoria, territoria in agros, agros in centurias &c. diviserunt. quae latius illustrat Jac. Gothoff. ad L. XII. Cod. Theod. de pœnis. & hinc *locus* pro vico aut pago solet poni. vid. Salmaf. Exerc. Plin. pag. 98. & ex eo Vorst. ad Valer. Max. v. III. EXII. 3. & Graev. ad Cicer. VII. ad Att. Epist. 3. & eo sensu etiam lib. IV. 213. potest capi pro parte regionis, *Cuique loci leges dedimus*. ubi ab urbe distinguitur *locus*. ut etiam apud Graecos *δῆμος, κῆμαι, χῆρας & χῆροι* varie dicuntur. & *locum* minus notare quam regionem, patet & ex lib. VI. 670. & sup. §. 459. nisi quis haec nimis subtiliter a Grammaticis tradi credat, quia non respondent sequentibus, *Terra antiqua potens*; & ideo hic *locum*, pro terrae regione poni censet. nam & lib. III. 163. nulla species deprimendi Italiam comparatione majoris regionis obtendi potest. BURM.

Ibid. HESPERIAM. Servius sup. ad §. 12. *Italiam*, ut Mss. ibi exhibent.

532. OENOTRI. Sic & lib. III. 165. si *Oenotrii* legimus, erit Molossus: nam Graecis *Ουνότρι*, non *Οινότρι*. vide Voss. de Analog. II. 4. HEINS. Vid. ad Sil. Ital. IX. 473. XIII. 51. *tenere* Vratilav.

534. HUC

38 oriente enim uno, alter occidit Dan. 39 desunt L. Vof. R. Steph. 40 desunt iisdem, & Dan. & Fab. 41 a Jove Vof. 42 desit Fabr. al. 43 ubi * Sicles Fuld. forte, ubi Suculae. vid. inf. 744. quas in fronte Tauri esse dixit etiam Servius ad 1. Georg. 138. BURM. 44 vocantur R. L. Vof. Steph. Fab. al. 45 desunt L. Vof. R. Steph. 46 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 47 desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. 48 sunt. . . futuri Fuld. 49 desunt L. Vof. R. Steph. ADNAVIMVS. adnavimus, adnavimus Dan. 50 syncopen, quoties syllaba de medio subtrahitur. & hanc elegit &c. Fuld.

- 540 Permittit patria? hospitio prohibemur arenae.
 Bella cient, primaque vetant consistere terra.
 Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
 At sperate deos memores fandi atque nefandi.

Rex

SERVII.

540. HOSPITIO PROHIBEMUR ARENAE. Ut alibi VII. 229. *Littusque* ⁵¹ *rogamus Innocuum.* *Littus* enim jure gentium commune omnibus fuit, & occupantis solebat ejus esse possessio. [Cicero in Rosciana: *Nam quid est tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis?*] unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus ⁵² prohibeant.]

541. ⁵³ CIENT. Id est, movent. [Et bene *cient* & *vetant*, permanet in certa persona; ne eos in hoc barbaros & immites appellare videatur. Sane in principio modestius, hic jam commotius.] **PRIMA** TERRA. Id est, in litore, ut alibi I. Georg. 12. *Tuque o, cui prima frementem Fudit equum magno telus percussa tridenti.*

542. MORTALIA ARMA. Mortalem possibilitatem. Sane per *arma* etiam consilia significantur, ut II. Aen. 99. *Quaerere conscius arma:* ⁵⁴ [Alii *mortalia arma* pro humanitate accipiunt.] Sed terret hoc loco latenter, propter Siciliam: nam & paulo post ait: *Sunt & Siculis regionibus urbes:* cum unam habeant, in qua Acestes regnat; sed ad terrorem, *urbes* posuit. [TEMNITIS autem, pro *contemnitis*, per aphaereim dictum, quae est, cum prima verbi syllaba detrahitur.]

543. AT SPERATE DEOS. Abusive, timeate, ut alibi IV. Aen. 410. *Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.* Cum *speremus bona, timeamus adversa*; [veteres tamen *sperare* dicebant Deorum ⁵⁵ auxilia rogare. Plautus in Milite IV. v. 10. *Deus sperabo, teque postremo tamen.* In Castra II. v. 38. *Diis sum fretus, Deos speravimus.* Sane opportune post blanda principia ista ponuntur: prodest enim nonnunquam subtiliter objurgare, quem

rogas.] MEMORES FANDI ATQUE NEFANDI. Id est, justi & injusti. Et bene *memores*: quia, etiam si non statim puniant crimina, sunt tamen memores, ut Horatius III. Od. 2. *Raro antecedentem scelestum Deservit pede poena claudo:* [& dicendo *fandi atque nefandi*, significat, pro ut meriti fueritis.]

VARIORUM.

534. HUC CURSUS FUIT. *Hic* Mediceus, uterque Mentelianus, Gudianus, Menagianus, Rottendorphianus alique quatuor; & sic agnoscit Nonius Marcellus in *cursum*. at quinque Moretani, *huc*. HEINS. Zulichemius etiam *hic* cum glossa, *in hoc loco*. & Regius. pro *illuc*, *in illa patria* Gloss. *hic* etiam Ed. Venet. Dorvillianus supplet versum *huc cunctis ire voluntas*, incepte & ita quoque claudicante versu, nisi repetatur *fuit*, *huc cunctis fuit ire voluntas*. BURM.

538. DISPULIT. *Perpulit* Dorvil. a m. pr. Ibid. VESTRIS ADNAVIMUS. *Vostros* apud Arufianum Mellium citatur. mox in fragmento Moreti, *Quae genus haec hominum*. HEINS. *Quod genus est hom.* Menagii prior. *quae hunc Mentelii & Hamburgensis priores, & alter Mentelii a prima manu. quaeve tam Leidensis unus. permittit patriam* primus Moret. a m. sec.

540. HOSPITIO. *Hoc spatium* Menagius prior.

541. CONSISTERE. *Confidere* Oudartii, follemni varietate.

543. FANDI ATQUE. *Fandique nefandi* Bigotianus, Menagii prior, Sprotti, Hamburgensis prior & Montalbani a manu prima. *Deas* Vossian. ut *Deas* ultices intelligat.

545. NEC

⁵¹ *rogamus.* Occupantis est enim possessio litoris unde ostenduntur crudeles &c. L. Vof. R. Steph. Dan. Fab. al. cetera debentur Fuldenfi. Ciceronis vero verba leguntur in Oratore cap. xxx. ⁵² prohibent L. Vof. R. ⁵³ CIENT. invocant Dan. ⁵⁴ *TERRA.* litore Din. ⁵⁵ *inque cui* L. Vof. R. ⁵⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁷ auxilio co. . . . placitus Fuld. hanc Servii Fuldenfi expositionem *tu sperare* pro *rogare*, probat, & aliis exemplis confirmat doctissimus Cannegieterus ad Aviani Fab. xxii. & in eum fere sensum haec Virgii verba adducit Servius ad x. Aen. 45. sed licet ita sumatur alibi, huic tamen loco vix convenire videtur, quum terrere Didonem & Carthaginienses, metu deorum utrorum, Ilioneus conetur. Quae Emmenesius hic novat, ad verbum descriptum ex Nansii nota ad marginem libri sui. sed ille ne plagii crimen committeret, se ea Jac. Nicolao Loensi debere professus, ad ejus Miscell. Epiph. 11. 23. remittebat, ut & fecit Taubmannus. BURM.

Rex erat Aeneas nobis, quo justior alter
 345 Nec pietate fuit, nec bello major & armis.
 Quem si fata virum servant, si vespitur aura
 Aetherea, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
 Non metus, officio nec te certasse priorem

Poe-

SERVIL

344. [REX ERAT AENEAS NOBIS. Bene medio verbo usus est *erat*; nam si *fuit* dixisset, fiduciam habuisse videretur.] QUO JUSTIOR ALTER NEC PIETATE FUIT. Multum interest inter *justitiam* & *pietatem*: nam *pietas* pars *justitiae* est; sicut *severitas*. Nunc ergo hoc dicit, quia *pietas* sit *justus*, id est, *pietate*. Et bene duo laudat in Aenea, *pietatem*, quam a Didone impetrare contendit: & *virtutem*, qua vult eum timere: [& certe, quoniam & beneficium referre potest, & vindicare.] 60 [Pietas enim in Deos, *justitia* in homines est: quibus duabus virtutibus regem ornatum esse convenit.]

345. BELLO MAJOR ET ARMIS. 61 [Hoc est, *scientia rei militaris*.] Non est iteratio: nam *bellum* & *consilium* habet; *Arma* autem tantum in ipso actu sunt, 62 [id est, viribus dimicandi; ut aliud animi, aliud corporis sit.] 63 [ut intelligat, eum & sapientem imperatorem, & fortem esse militem: ut de Agamemnone inquit Homerus Iliad. Γ. 179. Ἀριστὸν βασιλῆος ἑ ἀγαθὸς, κρατερὸς τ' αἰχμητὴς.]

346. [QUEM SI FATA VIRUM SERVANT. Unum sententiam in tres partes divisit; & potuit reprehendi idem dixisse, nisi ostenderet, eum libenter voto suo immorari: tale est illud VIII. 574. Si namque vestra Iacolumem Pallanta mihi, si fata reservant.] SI VESCITUR AURA. 64 [Vescor verbum inchoativum est, 65 [sine praeterito tempore, & quod a se nascitur:] Vescor illa re dicimus, ut alibi VIII. 182. Vescitur Aeneas simul & Trojana juvenus Perpetui tergo bovis & lustralibus exis. Nec nos decipiat, quod dicit Plinius, ut elocutiones ex familiis formemus: nam ecce, come-

do illam rem dicimus; nec tamen vestor illam rem. 66 Et ipse enim dicit: non usquequaque hoc esse 67 servandum. [Sane hic vespitur, pro fruitur posuit.]

347. 68 [AETHEREA AURA. Quia animam aëre, corpus cibo, potione, 69 [& caeteris, diligenter] nutrimus.]

348. NON METUS. Hoc loco distinguendum est. Cujus autem rei, ex sequentibus probat: nam vult eam non timere; 70 ne haec inaniter praester. 71 [Alii, non metus officio, legunt, & hunc sensum dicunt: non metuo pro officio nostro, id est, non timeo, ne non sit unde satisfaciam officio, ac parem gratiam reddam.] OFFICIO NEC TE CERTASSE PRIOREM POENITEAT. Nec tibi parum videatur primam beneficia praestitisse, cum possis majora recipere: nam poeniteat, parum videatur, est, 72 ut Terentius in Heautontimorumenio I. I. 20. At enim quantum hic operis fiat poenitet: hoc est, parum videtur. [Sane, Certasse, provocasse accipiunt, ut Terentius Phorm. Prolog. 20. 73 Beneficiis si certasset. Beneficium autem est, quod Graeci τὸ χάριον appellant. Cicero de Marcello cap. VI. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate praesertim aliqua, aut pravitate lapsis; sed opinione officii, 74 falsa fortasse, certe non improba. SUNT ET SICULIS REGIONIBUS URBS. Id est, gratiam reddere possumus: arma latenter minatur.]

VARIORUM.

345. NEC BELLO. Bello nec secundus Moreti. non pietate Dorvillianus. recte vero Servius Bellum & arma diversa esse ait. sic Senec. Agam. 61. Non

58 est, sed naturalis Basil. 59 quam vult timere L. Vol. R. qua vult timere Steph. Dan. Fab. al. 60 desunt L. Vol. R. Steph. Dan. 61 desunt L. Vol. R. Steph. al. 62 desunt iisdem, & Dan. Fabr. al. 63 desunt L. Vol. R. Steph. & Dan. al. 64 desunt L. Vol. R. Steph. Fabr. al. & haec omnia ad finem notae non esse Servii credebant Brouckh. ad Tibul. II. v. 63. 65 sane hic vespitur pro fruitur posuit: nam non comedit auram, sed vivit ea Dan. 66 & ipse dicit Steph. Dan. & etiam ipse Fabr. al. 67 faciendum L. Vol. R. Steph. Fabr. al. 68 desunt tota nota L. Vol. R. Steph. al. 69 desunt Dan. Fabr. 70 ne inanius L. Vol. R. Steph. al. 71 desunt L. Vol. R. Steph. al. 72 ut in Moreti. L. Vol. R. 73 benedictis si, legitur hodie in Terentio. 74 falsa Fuld.

Poeniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
 550 Armaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
 Quassatam ventis liceat subducere classem,
 Et silvis aptare trabes, & stringere remos.

Si

SERVII.

550. TROJANOQUE A SANGUINE CLARUS ACESTES. [Bene *Trojano*, ut necesse habeat, si passi fuerint injuriam, vindicare, quod in principio bene tacuit.] ⁷⁵ [De *Aceste* autem fabula talis est:] cum Laomedon promissam murorum mercedem Neptuno & Apollini denegasset, Neptunus iratus; Trojae immisit ⁷⁶ cetos, per quos vicina litoris vastabantur. Unde Apollo consultus, cum & ipse irasceretur, ⁷⁷ magis adversa respondit, dicens: Obijciendas puellas nobiles belluae. Quod cum saepe fieret, ⁷⁸ & Laomedontis Hesionam jam esset ad scopulum, orta seditione, monstro exposita, nonnulli parentes peregre mittere filias, quam domi perdere maluerunt: nam alii avehendas mercatoribus tradiderunt; timens Hippotes, quidam nobilis, [vel Ipsistratus] filiae Segestae, impositam eam navi misit, quo fors tulisset. Et haec ad Siciliam delata, a ⁷⁹ Crimiso fluvio, quem Crinifum Virgilius poetica licentia vocat, converso in ursum, ⁸⁰ ut alii, in canem, compressa ⁸¹ edidit Egestum, quem Virgilius *Acestem* vocat, qui ex matris nomine civitatem Trojanis condidit: quae ⁸² [ante *Egesta*,] ⁸³ post *Segesta* dicta est.

551. QUASSATAM VENTIS. ⁸⁴ [Quamvis sit justa petitio, tamen prope invidiose ostendit, quam sit res, quam petit, exigua.] SUBDUCERE. In terram ⁸⁵ trahere, ⁸⁶ [hoc est, subductam curare.] *Deducere* autem, ⁸⁷ in mare mittere, ut III. 71. *Deducunt socii naves*.

552. APTARE. ⁸⁸ Aptas legere: [legitur & *aptare*: sed utrumque eligere significat:] vel *aptare*, adjungere, vel affigere, [ut IV. 482. *Stellis ar-*

dentibus aptum.] STRINGERE REMOS. Aut defrondare: ut IX. Ecl. 61. *agricolae stringunt frondes*: aut *Fractos stringere remos*, ⁸⁹ id est, religare, [quia supra dixerat 104. *Franguntur remi*.]

VARIORUM.

Non illa bello victa, nec armis. Sil. Ital. VIII. 217. de Fabio, *Jam bellum atque arma posuit*. ubi vide notas. XI. 125. *Per bella atque arma negatos fasces*. Noster lib. IV. 615. *At bello audacis populi venatus & armis*. nec Poetae soli, qui saepe synonyma cumulare solent, sed & Livius I. 5. *Ardoris aliquid ad bellum armaque inventurum*. & ita alii. BURM.

546. SI FATA VIRUM SERVANT, &c. Inter perissologiae exetempla refert etiam H. Steph. disert. de Criticis pag. 92. vide hic Servium, & mox ad §. 556. hoc vero familiare Ovidio ter eandem rem variis modis exprimere. ut I. Met. 10.

Ipsa quoque immunis, rostroque intacta, nec ullis saucia vomeribus.

vid. ad lib. XIV. 360. & alibi. BURM.

Ibid. SI VESCITUR. *Et vescitur* prior Hamburgensis.

547. OCCUBAT. *Occupat* Mentelius & Menagius priores, & alter Rottendorphius.

548. NEC TE. *Nec te* scripti. videtur nihilominus refingi debere,

Non metus, officio ne te certaſſe priorem

Poeniteat.

atque ita postmodum in altero Hamburgensi a manu secunda offendi exaratum: quamvis & Carisus lib.

⁷⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁶ cetos, quod eam vastaret Vof. R. L. qui eam vastarent Steph. Dan. Fabr. al. ⁷⁷ contraria respondit L. Vof. R. Steph. Dan. ⁷⁸ timens Hippotes q. n. filiae Egestae, cum Laomedontis Hesionam jam esset, orta seditione, religata, impositam eam navi misit, quo fors tulisset; haec ad Siciliam &c. L. R. Vof. & ita Steph. & Fabr. nisi quod hi, filiae Segestae, habeant. Timens quidam Hippotes filiam suam Egestam, cum L. regis H. j. e. o. & r. impositam navi m. q. f. tulisset. Et haec &c. Dan. pro religata Fabr. dat: monstro exposita. Ippotius vel Ipsistratus Fuld. confer notam ad v. Aen. 30. ⁷⁹ Crimiso f. q. Crimnifum Steph. Basil. Criniso, quem Crinifum L. Vof. R. ⁸⁰ vel eam L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁸¹ edidit Acestem, (vel Acestem) qui L. Vof. R. Steph. al. ⁸² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸³ bodie *Segesta* nominatur L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁸⁴ justa petitio: & nihil praeterea omnes Mf. & Ed. reliqua sunt ex Fuldenf. ⁸⁵ ducere Dan. ⁸⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁷ in mari ducere Dan. ⁸⁸ aptas eligere, vel *aptare*, adjungere vel figere Dan. Fabr. aptas legere: omiffis reliquis L. Vof. R. Steph. cetera ex Fuldenf. ⁸⁹ id est, ligare L. Vof. Steph. al. aut defrondare, id est ligare R.

Si datur Italiam, sociis & rege recepto,
Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus.

555 Sin absumpta salus, & te, pater optume Teucrum,
Pontus habet Libyae, nec spes jam restat Iuli;

At

SERVII.

553. SOCIIS, ET REGE RECEPTO. Syllepsis est per numeros, ut sup. 16. *Hic illius arma, Hic curvus fuit.*

554. SIN ABSUMPTA SALUS. Hoc est, si perire Aeneas, qui pro Trojanorum salus est. [PATER OPTIME. Mira laus, cum & patrem & optimum dicit.]

556. NEC SPES JAM RESTAT IULI. Bene de Ascanio spem dicit, propter aetatem, ut IV. 274. *Ascanium surgentem.* & VI. 364. *Spes surgentis Iuli.* Sane & hic tribus immoratur, quae metuit, ut supra in voto.]

VARIORUM.

lib. V. vulgatum agnoscat, ubi non metus, pro non metuendum esse, poni docet: & Nonius Marcellus in *certare*. & Donatus in Phormionem Terentii Prol. 21. paullo ante, *neque adhuc*, non nec constanter scripti. HEINS. *Neque te multi. nec te etiam Cerda & Heuman.* Tom. II. Poecil. lib. III. p. 380 ego puto sensum, non (vel nec ut Montalb.) metus, scil. est, ne nos vindicet, nec te poeniteat &c. id est, non poenitere poterit. ut Ovid. VI. Fast. 41. *Nec me poeniteas posuisse fideliter iram*, & J. 45. *poeniteat, quod non fovi Carthaginis arces.* & J. 51. Dorvillius ita Homerum saepe dixisse *οἶχ' ἰδῶ*. ut II. A. 647. & 205. notabat. BURM.

550. ARMAQUE. *Armaque* legitur in libro A. Colotii. URSIN. In Mediceo *Arvaque*. HEINS. *Trojano a sanguine* Moreti quart. de Aeste & urbe Egesta, vel Segesta, vid. Salmat. Exerc. Plin. p. 78. BURM.

551. QUASSATAM. Colvius ad Sidon. Apoll. I. Epist. ult. *Cassatam* legit. sed has habeat Sidonius sibi fordes, quas in purissimo Latinitatis fonte quis tolerare poterit? *vento* Hamb. prior. vulgata est apud Serv. IV. 53. BURM.

552. APTARE TRABES. *Optare* Montalbanus: ut lib. III. 109. *optavitque locum regno.* & sup.

hoc ipso libro 425. *pars optare locum tecto*, quod utroque loco pro *eligere* Servius interpretatur. idque Petronius videtur imitatus carmine de bello Civili.

Haec ubi calcavit Caesar juga, milite laeto, Optavitque locum.

noster lib. V. 247.

Muneraque in naves ternos optare juvencos. ita hic loci veterrimus omnium Mediceus codex, cum aliis nonnullis. Licentius in Catal. Pithoei pag. 337.

Ante sub Aegaeo optabunt pia etecta palumbes, Et verna Halcyone componat in arbore nidos.

sic scribe, non, *versa halcyone*. Silius lib. XIII.

688. *Excelsae tarris post ultima rebus in artis Subsidium optaram.* hoc est, elegeram. Vegetius lib. II.

9. *Si equitatu gaudemus, campos debemus optare: si pedite, loca eligere angusta*, quod fragmentum, illum ex Catonis libris de re militari, aut alio veteri auctore hausisse, sum certus. Arustian. Messius.

Optavit illud illi Virg. III. Optavitque locum regno. & sic etiam sibi *adoptavit*. plura Nonius in *optiones*, & nos ad Nasōn. Fast. II. 880. de *adoptandi*

verbo, quod ejusdem est significationis, & pro eligere nonnumquam capitur, vide Nonium in *optare*. Donatus ad illud Terentii in Andr. Act. IV.

sc. 5. *quae se inboneste optavit*, interpretatur *optare*, unum de duobus eligere, addito Maronis loco, *Optavitque locum tecto* HEINS. Ideo *optare*

potest praeferrī; quia remos aptare *silvis* faceret sensum ambiguum, an sit dativi vel ablativi casus, aptare enim navibus volebant, & in silvis eligere sibi aptas. de commutatione horum verborum vid.

Gronov. & Drakenb. ad Livii libr. IX. 31. *tangere remos* Hamb. sec. BURM.

553. ITALIAM. *Ausoniam* secundus Moreti.

554. UT ITALIAM. Forte, *at Italiam*. HEINS.

555. ABSUMPTA. *Abrupta* Heugenanus. mox, *nec jam spes* Menagii prior, alter Rottendorphius & Leidenfis.

556. LIBYAE. *Libyes* Oudartii.

557. AT,

At freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,
Unde huc adveſti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus. Cuncti ſimul ore fremebant

560 Dardanidae.

Tum breviter Dido, vultum demiffa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri: ſecludite curas.

Res

SERVII.

557. [AT FRETa SICANIAE. Bene reſeſſuros ſe dicunt. *Freta* autem, quia freto a Sicilia dividitur Italia. Sane quidam a *ſervore* dici putant: & *Sicane* quidam *adriaticas* tradunt: quia ex Hibernia profugos de nomine fluminis Sicoris, quem reliquerant *Sicani*, nominaviſſe.] *SEDESQUE PARATAS*. Propter Aceſtis cognationem.

558. *REGEM*. Aur, qui nunc rex eſt: aur, qui etiam noſter futurus eſt.

559. *TALIBUS ILIONEUS*. Aur ſubaudiſ, loquebatur: aur ex poſterioribus *fremebat* intelligis. *ORE FREMEBANT*. Hoc eſt, conſentiebant, [aut probantes Ilionei dicta, aut rogantes Didonem.] Et bene *ORE*, quia & armis poſſumus fremere.

561. *TUM BREVITER DIDO*. Atqui non breviter loquitur: ſed *brevi* & *longum*, *parvum* & *magnum*, perfectum nihil habent; ſed per comparationem intelliguntur; ut ſupra y. 530. de provincia: *Eſt locus*, orbis (ut diximus) comparatione. Item hoc loco *breviter*, id eſt, minus quam Ilioneus. Et notandum, regum eſſe breviloquum, ut multis in Virgilio locis probatur; & foeminarum, verecundiam: unde utrumque dedit Didoni: & Sophocles: *Γυναῖς, γυναικὶς ὁμιλίᾳ ἐν ὀφθαλμοῖς*.] *VULTUM DEMISSA*. Nota figura eſt, ut ſup. 228. *Oculos ſuffuſa nitentes*. [Dicendo autem *Vultum demiffa*, aliud genus officii adiecit.]

562. *SOLVITE CORDE METUM, TEUCRI*. Sicut ſupra 297. Jovis oratio, partim objecta purgat; partim petit: [nam in Aeoli oratione ſtatim promittit.] Sciendum ſane, quia cum petuntur vel promittuntur aliqua, a validiſſimis inchoandum eſt; ut hoc loco. [Præcipue qui pollicetur, ſtatim debet proſequi, deinde ſi qua vult ſubjungere, ne ex

ſpectatione ſuſpenſus detineatur auditor.] Et eſt *genus* argumenti a neceſſario. *SECLUDITE CURAS*. Iteratio eſt ad augmentum benevolentiae, [hoc eſt, ad confirmandum ſupplicium animum.] *Secludite* vero, pro, excludite: quod fit, aut propter hiatus, aut propter ſuavitatem, ut 1. Ecl. 19. *Ab ſilice in nuda & conſpectu reliquis*: pro, enim.

VARIORUM.

557. *AT*. Ad Mentelii prior, Gudianus, Sprotti, & tertius Rotendorphius: deinde, *petemus* ſecundus Hamburgicus. *Aceſtem* Francianus & plures alii.

559. *CUNCTI*. Cunctis Medicus.

561. *VULTUM*. *Vultu* alter Mentelinus. *Amiſſa* Menagianus prior, ſecundus Moreti, & Francianus.

562. *SOLVITE CORDE METUM*. Haec locutio imitatio variæ, credo, lectiones peperit. in Bigotiano erat, *Pollite corde metum*. in uno Moreti, *Solveite corde metu*, in Parrhaſ. *Solvite corda metu*, & ita ſequiori ſeculo in aliis codicibus lectum fuiſſe docet imitatio Gualt. Inſulensis, qui libr. II. Alexandreidos p. 20. Ed. Ingolſt. dedit,

Solvite corda metu, furor eſt.

ſed vulgata eſt ſupr. apud Serv. y. 297. & Donatum ad Terent. Hecyr. III. I. 8. *ſolvere metus* dixit etiam noſter ſupr. 463. ubi vide, quæ diximus. deinde, *ſecludite curas* Bigotianus, ſed *ſecludite*, pro *excludite*, Servius hic & ad 1. Ecl. 19. & eadem varietas infra lib. IV. Aen. 385. obſervatur. BURM.

563. Res

91 accedit etiam foeminarum verecundia Fald. 92 deſinit L. Voſſ R. Steph. Dan. al. 93 *conſpectu* L. Voſſ. R. vide nota Meinſii ad illum locum.

Res dura; & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late finis custode tueri.

565 Quis genus Aeneadum, quis Trojae nesciat urbem,
Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.

Seu

SERVII.

563. RES DURA. * Ac si diceret, quiddam metuo: & duo formidat: vicinos barbaros, & fratris adventum: quae propter novitatem personarum, generaliter dicens, ** reliquit, [oportebat ex aliqua parte enuntiari domus calamitatem: vel ideo *res dura*, quod foemina est.] ET REGNI NOVITAS. Quae semper habet timorem.

564. MOLIRI. Bene, non facere, sed *moliri*, ut terroris sit, non crudelitatis.

565. QUIS GENUS AENEADUM. Satis propere dixit *Aeneadum*: quanquam ab Ilioneo audierit: *Rex erat Aeneas nobis*. Nec haec in opere inmendato ** miranda sunt. [Quamvis alii prolepsim velint esse.] QUIS TROJAE NESCIAT URBEM? Aut Ilium dicit, quod in Troja provincia est: aut Trojae urbem, ut sup. 247. urbem Patavi; III. 293. urbem Batlroni.

566. INCENDIA BELLE. ** Id est, vim: semper enim diluvio & incendio ** comparat bellum, ut II. 304. *In segetum veluti cum flamma furentibus austris Incidit: aut rapidus montano flumine torrens*. [Et alibi VII. 222. *Saevis effusa Mycenis Tempestas irris*. Aut potest subtilius dictum accipi, quod Ilium conflagravit incendio.]

567. NON OBTUSA ADEO. Aut non multum, vel valde, ut in Terentio Eun. I. 2. *Adolescens tam adeo nobilem*. [Et II. 3. *Si adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos*.] Aut * non adeo, id est, non in tantum, ut tu dicis, [ut Trojanorum famam ignoremus.] *Obtusa* vero, * stulta, id est, crudelia, [ut merito Sol equos suos ab ista urbe divertat.]

568. NEC TAM AVERſUS EQUOS TYRIA SOL JUNGIT AB URBE. * [Hoc est, non in alio orbe

habitamus.] Fabula quidem hoc habet: Atreum & Thyestem, germanos, cum in dissensione sibi nocere non possent, in simulatam gratiam rediisse: qua occasione Thyestes cum fratris * uxore concubuit; ob quam causam Atreus ei filios epulandos adposuit: quae Sol abominatus, ne videndo pollueretur, radios suos ab ea civitate detorsit. Sed veritatis hoc est: Atreum apud Mycenae primum Solis eclipsim invenisse, cui invidens frater, * ex urbe discessit, tempore quo ejus probata sunt dicta.

VARIORUM

563. RES DURA, & REGNI. Crederem distinguendum & legendum, cum editionibus quibusdam antiquis,

Res dura: at regni novitas me talia cogit.

& auctoritatem Leidenſis unius sequor, qui majorem habet distinctionem post *dura*. deinde *res dura* idem est, quod *durum* est. ut apud Horat. I. Od. 22. *Durum; sed levius fit patientia*. *Quidquid corrigere est nefas*. & ita *durum* est Ovid. Epist. XXI. 23. & II. Fast. 447. sensus vero est, quem & Catroeus vidit, fautor durum esse, vos hospitio prohiberi aeneae, de quo questus erat Ilioneus. sed novitas regni me cogit talia. sic *novitatem regni* dixit etiam Justinus hoc sensu lib. XXXV. I. BURM.

564. FINIS. Sic Medicus. mor, *tanti incendia belli*, non *tanta* in scriptis omnibus. HEINS. *Forti custode* Bigotianus. *temeri* etiam secundus Hamburgicus & a manu prima alter Rottendorphius. *late custode* Ed. Venet. sed *late* unico verum. vid. sup. 7. 21. per *custodem* hic praesidia, & praestantibus ad fines tuendos explicat Salmast.

Ob

94 hoc est quiddam metuo, formidabat vicinos Faldens, est quidem L. 95 reliquam, oportebat &c. Fald. 96 miranda Voc. 97 aut velle ardorem simpliciter belli, quia semper diluvio &c. Fald. 98 comparatur Steph. Dan. Fabr. al. 99 non adeo, ut tu dicis L. Vol. R. 1 non stulta, sed crudelia Steph. al. vero stulta Dan. Fabr. reliquis omis. 2 desinit L. Vol. R. Steph. al. 3 utre Aetops Fabr. 4 concubuit Atreus vero ei filium e. a. quae sol ac pollueretur aufugit L. Vol. R. quae sol abominatus, ne pollueretur aufugit Steph. al. 5 ab urbe Dan.

Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
 570 Sive Erycis fines, regemque optatis Acesten;
 Auxilio tutos dimittam, opibusque iuvabo.
 Vultis & his mecum pariter considerare regnis?
 Urbem quam statuo, vestra est. Subducite naves.

Tros

S E R V I I.

569. SEU VOS HESPERIAM MAGNAM. ⁶ Megare enim ⁷ Eallus appellata est ⁸ Italia: quia a ⁹ Tarento usque ad Cumas omnes civitates Graeci considerunt.

570. SIVE ERYCIS FINES. Eryx, Veneris & Butae filius, ⁹ [ut quidam Neptuni, fuit: qui, praepotens viribus, advenas cestibus provocabat, victorque perimebat:] ¹⁰ hic ab Hercule occisus, & monti ex sepultura sua nomen imposuit, in quo matri fecerat templum: quod Aeneae adscribit Poëta dicens v. 759. *Tum vicina astris, Erycino in vertice, sedes Fundatur Veneri.* In hoc autem monte dicitur etiam Anchises sepultus: licet secundum Catonem ad Italiam venerit. ¹¹ [Ergo Erycis fines, id est, Siciliam.]

571. [AUXILIO TUTOS DIMITTAM. Non sine ordine Poëta inducit Didonem, & credentem ignotis, & tam facile tanta promittentem; si enim bene advertatur, de illo loco pendet sup. 303. *In primis regina quietum Accipit in Teucros animum mentemque benignam.*

572. VULTIS ET HIS MECUM PARITER CONSIDERE REGNIS? Deest, vel si.]

573. URBEM QUAM STATUO VESTRA EST. Multi Antiptosin volunt, ¹² accusativum pro nominativo, ut sit, *urbs quam statuo*, ¹³ sed si sic intelligamus, *quam* nihilominus sequitur: & ¹⁴ antiptosis sit, per casus mutationem: debuit enim dicere: *urbs, quae statuitur*, ¹⁵ [vestra est.] Melius ergo est, *vultis* bis intelligere, ut sit ¹⁶ [*Uryx*], a superiore versu connectens sequentem, hoc modo:] *vultis regnis bis considerare? vultis urbem, quam statuo? vestra est:* ut est vi. 839. *Ernet ille Argos Agamemmoniasque Mycenae, Ipsumque Aeacidem:* subaudis ille: alter enim Pyrrhum vicit: alter Mycenae. Item inf. 630. *Non ignara mali miseris succurrere* ¹⁷ disco. [Quamvis hoc Sche-

ma de antiquioribus sumptum possumus accipere; ait enim Cato in legem Voconiam: *Agrum, quem vir habet, tollitur.* Et Terentius Eum. IV. III. 11. *Eunuchum, quem dedisti nobis, quas turbas dedisti.*]

V A R I O R U M.

Observ. ad Jus Attic. pag. 645. *at tanti Oudart* Sprotian. & pr. Moreti. & *tanti* Daniel. Ed. *incendia* vero dici de bello vidimus ad Valer. Flac. VIII. 38. & incendium ut omen belli futuri est inf. VII. 77. ubi vid. Serv. BURM.

565. TROJAE. *Trojam* Graevianus. *nescit* & *urbem* Ed. Venet.

567 NON OBTUSA. Vid. Scopp. collect. lib. II. 9. NANSIUS. *Obtusa* Mediceus, Menzelius prior, Rottendorphius & Graevianus. sic *obtusa ingenium* dixit Amm. Marc. XXI. 16. *obscura* Zulichemius. *retusum cor* dixit Claudianus II. in Eutrop. 47. vid. Donat. ad Terent. Eum. V. II. 41. BURM.

568. AVERSUS. *Adversus* multi. *Tyria subjugis* secundus Hamburgeris. *sol mergis* Menagianus prior. *vergis* Venetus Heinii. sed vulgatam tuetur Lutatius ad Stat. I. Theb. 325. & 683. & IV. 56. & 306. & Crucquianus Interpres Horatii I. Od. 16. *Catroeus adversus* praefert. sed Sil. XV. 334.

Sed quisnam aversos Phoebum tum jungere ab urbe

Romulea dubitabit equos, ut Modius ad Virgilii imitationem emendavit, pro *adversos*. si quis legerit illa, quae magnus Gronovius notavit ad Senec. Medeam §. 10. dubitare non poterit de vera lectione. BURM.

570. OPTATIS. *Potatis* Menagius & Hamburgeris priores, & quartus Moreti. *Erycis finem* Ed. Venet.

572. VUL-

⁶ megare L. ⁷ deest L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁸ Tarento L. ⁹ deest L. Vof. R. Steph. al. ¹⁰ qui ab H. o. monti &c. iidem. ¹¹ deest liisdem. ¹² singularem junctum pronomeni, ut sit Dan. volunt ut sit, *urbs*; sed si sic. L. Vof. R. Steph. ¹³ quae si sic Dan. ¹⁴ siilem si sit L. sylempis Vof. R. Dan. ¹⁵ deest L. Vof. R. Steph. ¹⁶ deest liisdem. ¹⁷ Disco; subaudis non disco Fabr. al.

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

575 Atque utinam rex ipse, noto compulsus eodem,
Adforet Aeneas! equidem per litora certos
Dimittam; & Libyae lustrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus silvis, aut urbibus errat,

His

S E R V I I.

574. AGETUR. ¹⁸ Regetur.

575. [ATQUE UTINAM. Dicendo *utinam*, & humanitatem suam ostendit, & Aeneae se cupi-
dam.] NOTO COMPULSUS EODEM. Aut quovis
ventro: aut revera *Noto*, qui de Syrtibus Carthagi-
niem ducit. Sapra enim Ilioneus: *In vada caeca
tulit, penitusque procacibus austris*. EODEM. O na-
turaliter longa est: sed si corripatur, metri est, ut
xii. 847. ¹⁹ [Uno eodemque tulit partu. Sic] ii. 774.
Sisterantque comas.

576. AFFORET. ²⁰ Adestet, veniat, temporis
est ²¹ futuri. EQUIDEM. In ²² omni Virgilio *ego
quidem* ubique significat; sed in aliis & pro *quidem*
tantum ponitur, ut Tullius: *Ego quidem caeteras*
²³ *tempestates*. Item Persius v. 45. *Non equidem
hoc dubites amborum foedere certo Consensire deos*.
²⁴ [Et i. 124. *Per me equidem sint omnia protinus
alba*.] CERTOS. Aut veloces, ²⁵ [qui cito inve-
niant,] aut fideles: utrumque enim hoc loco signi-
ficat. ²⁶ [Contrario, *incertos*, pro tardis, Sallu-
stius: *Et onere turrium incertis navibus*.] Aliquan-
do & firmos, ut idem frag. incert. *Apud latera
certos locaverat*: ²⁷ [ut Virgilius ix. 247. *Tam cer-
ta tulistis Pectora*.] Et aliquando deliberati judicii,
ut v. 2. *Certus iter*.

577. LIBYAE LUSTRARE. *Καταξυνώω*: nam
Dido Libyae regna non ²⁸ tenet; ²⁹ [sed ut ostendat
voluntatem, ait, libenter se misisse, qui Ae-
neam quaererent.]

578. EJECTUS. Naufragus, ut iv. 374. *Ejectum
littore gentem*.

V A R I O R U M.

572. VULTIS. *Vultis & hic* Sprotti & Bigotia-

ni. *pariter mecum Venetus. sin vultis mecum Wall:
consistere* tres tantum. & Parrh. vid. iii. 162. &
lib. vi. 67. sed forte *confidere* scripserit: si eam-
dem in me, quam in Aenea, qui forte periit, fi-
duciam vultis ponere, quae inter feroces gentes fi-
nes custodio & tueor: sed vid. infr. vi. 67. ubi *con-
fidere terra* dixit: & lib. iv. 344. ubi & sequenti
versu concursus triplex *in re, quaerere regna*. Do-
nat. ad Terentii Phorm. v. vii. 54. pro vulgata
stat. vid. & infr. vi. 808. BURM.

573. URBEM. Rectius per interrogationem, &
subjectionem: ita enim Servius & Terentii Inter-
pres ad Phorm. v. vii. 54. quamvis aliter Diome-
des. FABRIC. *Urbem quam statuo? vestra est*
quosdam legere testis est H. Stephanus in Pseudo-
Cicerone pag. 171. sed male. vide Vossium de
constructione cap. lv. HEINS. Vid. eundem
Stephanum in dissert. de Criticis p. 83. & Sche-
diastm p. 68. si interrogatio sit, pendere debet a *vul-
tis*. vultis & urbem (sc. inhabitare) quam statuo?
vestra est. sed majoris est benevolentiae offerre se-
des non rogatas in nova urbe. *subducite remos*
Pugietianus. BURM.

574. AGETUR. *Agentur* Sprotiarius. *habetur*
legas apud Nonium Marcellum in *discrimeni*.
HEINS. Ita in Merceri editione, in aliis *agetur*.
Tyriosque Mediceus a manu prima.

575. EODEM. *Ibidem* Pugetianus.

577. DIMITTAM. *Emittam* Sprotti: male. vid.
ad Vellej. Paterc. ii. 52. *videbo* Venetus.

578. AUT URBIBUS. *Montibus* Montalbanius,
quartus Moreti & Zulichemius. Heinisius *rupi-
bus* conjecerat: & quum rarae admodum in A-
frica essent urbes, certe non sub ditione Didonis,
hoc

¹⁸ rege Fuld. ¹⁹ defunt L. R. Vof. Steph. Dan. al. 22 Fabr. dedit, sed alterum, *sisterantque comas* ejecit, credens
non convenire. & recte, ut puto. ²⁰ adveniat, temporis L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. ²¹ deest Vof. ²² deest Dan.
Fabr. ²³ *potestates* Vof. ²⁴ *dies* L. Vof. R. Steph. Dan. sed *Deos* probat Marcellus. ²⁵ defunt iidem. ²⁶ defunt L.
Vof. R. Steph. al. sed Fabr. mutato ordine: inveniant, ut e contrario *incertos* pro tardis Sall. & *navibus*, aut fideles. ²⁷ de-
funt L. Vof. R. Steph. al. ²⁸ defunt iidem & Dan. ²⁹ non retinet L. Vof. R. Steph. Dan. ³⁰ defunt L. Vof. R.
Steph. al. ³¹ voluntatem, se misisse ait Dan. Fabr. forte legeretur *rectius, se missuram*. vel *jussisse*, ex seculi consuetudi-
ne BURM.

His animum adrecti dictis, & fortis Achates,
 580 Et pater Aeneas, jamdudum erumpere nubem
 Ardebant. Prior Aenean compellat Achates:
 Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
 Omnia tuta vides: classem, sociosque receptos.
 Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 585 Submersum: dictis respondent cetera matris.

Vix

SERVIL

579. ANIMUM ARRECTI. Nota figura est.

580. JAMDUDUM. Et cito, ³² [vel quamprimum] significat, ut II. 104. *Jamdudum sumite poenas*: & olim, ut hoc loco.

582. SURGIT. Oritur. Et est translatio corporis ad animum, ut alibi XII. 678. *Stat conferre manum Aeneae*.

583. OMNIA CLASSEM SOCIOSQUE RECEPTOS. ³³ [Syllepsis per numeros.] [RECEPTOS. De maris periculo liberatos, ut sup. 178. *Frugesque receptas*: vel a Didone: nam & ab ea timuerant, ut supra 514. ait: *Lactisique metuque*.]

584. ³⁴ [UNUS ABEST. Oronem significat.] QUEM VIDIMUS IPSI SUBMERSUM. Quod ante ³⁵ dolori fuerat, ut sup. 114. *Ipsius ante oculos*: nunc consolationi est, cum cernit omnes incolumes.

585. DICTIS RESPONDENT CAETERA MATRIS. Modo consentiunt: quia dixerat ³⁶ supra 390. *Namque tibi reduces socios*. Alibi *respondet*, respicit, ut VI. 23. *Respondet Gnosia tellus*.

VARIORUM.

hoc tempore, neque proprie in illis *errare* dici quis posset, sed per urbes oberrare: in montibus vero passim greges *errare* etiam dicuntur, ego *montibus* praferrem. ita *silvas & montes* coniungit Eclog. II. 5. & alibi. sic apud Ovid. XIII. Met. 872. *silvaeque & natis salibus erras*, ubi plures codices *montibus*. *erret* Excerpta mea. opponi posset ex libr. IV. 40. ubi *Gastulae urbes* memorantur. sed Servius dicit, hoc ad terrorem posuisse, quam habitarent in insalubribus. BURM.

579. ANIMUM. *Animi* Parrhaf. Venetus a manu prima. *animum erecti* Zulichernius. & Ed. Ve-

net. *dictis erecti* quartus Moreti. *animum* pro *animas* dixit. sic sup. 529. *non ea vis animo*. ubi & *animis* alii ediderunt. Terent. Heaut. III. III. 9. *Novi amantium animum*. & II. IV. 10. *illi suum animum alio conferunt*. & Livius II. 52. *edec mutaverant animum*. ubi nihil necesse *animi* reponere. *illos animo abhorre* Cioer. VII. Philip. 2. contra *animas* de uno homine saepe dici, docui ad Phaedr. II. 2. & saepe ad Lucanum. ut VI. 176. VII. 100. IX. 9. & passim. & Drakenb. ad Liv. II. 27. & quum fere semper librarii variaverint in huius vocis numero, tutius est semper sequi codices. vid. & Drakenb. ab Liv. II. 39. fin. BURM.

580. ERUMPERE. *Abrumpere* praefert Catroetus, metuens Grammaticos, & ita erat in Montalbano a m. pr. sed *erumpere* convenit melius nubi, quae, ut caligine aliqua, tegebantur. sed crediderunt librarii *erumpere nubem* durius esse dictum, quam *abrumpere*. ita & apud Sueton. Aug. XIV. *manus gladiatorum, quae oppidum eruperat*. in optimo Torrentii codice erat, pro quo *oppido* repositum: apud Lucret. I. 163. *erumpere coelo armenta circumferuntur*. sed in Gottorpiano codice Heinsius invenit *coelum*. denique imitatio Val. Flac. v. 266. *nebulamque erumpit laeson*, ubi male *nebula* alii, vulgatum hic tuetur. ut hic etiam, *erumpere nubes* primus Moretanus, & duo Rottendorphi a m. sec. vide de verbis *rumpere* & *erumpere* etiam ad lib. I. Georg. 446. Stephanus in Thesaro ex Virgilio lib. I. adducit *erumpit nubes*, (scindit se,) quasi neutrum esset verbum. apud Statium quoque lib. VII. 683. *Erumpensque finis victi cruor*, legitur in editionibus plurimis, pro quo, *eruptisque*, vel *erumpisque* Barthius & alii. quod tamen probat *erumpere*

³² defunt L. Vof. R. Steph. al. ³³ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. syllepsis Dan. ³⁴ defunt iisdem. ³⁵ doloris & consolationis L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. dolori & consolationis R. ³⁶ supra Venus Fabr.

Vix ea fatus erat, quum circumfusa repente
 Scindit se nubes, & in aethera purgat apertum.
 Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
 Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram
 590 Caesariem nato genetrix, lumenque juventae
 Purpureum, & laetos oculis adflarat honores.

Quale

SERVII.

587. SCINDIT SE NUBES. *Nubes* tantum dicimus, non *nubs*: licet dicamus *trabs trabs*; *stirps*, *stirpes*; *prex*, *preces*, ³⁷ [*plebs*, *plebes*.] Sed ³⁸ haec de his tantum, quae legimus, sunt ponenda: non enim artis ³⁹ sunt, sed usurpationis: qua metri causa utuntur poëtae, ut vel minuant, vel augeant nominativum. Inde est & *supellex*, *supellectilis*. [ET IN AETHERA PURGAT APERTUM. Quia aer collectus nubes fecit, ut v. 20. *Atque in nubem cogitur aer*: quae puriore vento dissolvitur in aërem.]

588. RESTITIT AENEAS. Abscedente scilicet nube. CLARAQUE IN LUCE REFULSIT. Laus est nimiae pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogavit.

589. OS, HUMEROSQUE DEO SIMILIS. Similes humeros habens deo. Er est Graeca ⁴⁰ figura, ut supra diximus. IPSA. Aut quod sequitur: *Nato genetrix*: aut certe *ipsa*, id est, pulchritudinis dea.

590. DECORAM CAESARIEM. A *caedendo* dicta *caesaries*. Ergo tantum virorum est. Quod autem dicit *decoram*, vult etiam in Aenea naturalem fuisse pulchritudinem: ne, si totum tribuat Veneri, nihil Aeneae sit reliquum: vel contra, nihil relinquatur matris favori: quod sequens melius indicat comparatio, ut Horatius IV. Od. 4. *Fortes creantur foribus*. Magna arte nec eruditioni aliquid, nec natalibus derogat. JUVENTAE. *Juventus*, est multitudo juvenum, ⁴¹ [ut VIII. 151. *Rebus spectata juvenus*.] *Juventas*, dea ipsa; sicut Libertas. [Tullius I. Tusc. 26. *Juventate pocula ministrante*.] *Juventa* vero, aetas: [unde IV. 559. *Et membra decora juventae*.] Sed haec a poetis confunduntur plerumque.

591. PURPUREUM. Pulchrum, ⁴² ut Horatius

IV. Od. 1. *Purpureis ales oloribus*. LAETOS HONORES. Non terribiles, ut esse in viris fortibus solent. ⁴³ [Notandum autem, semper reges formosos describi: ut dignitas & auctoritas magis ad sui contemplationem observantiamque alliciat.]

VARIORUM.

pere activa significatione sumi. & potest hic quoque *erumpere* absolute poni, & *sinus vicit* conjungi, quod ex simili loco Silii VII. 355. firmatur,

Et vincens fumos erumpere vertex.

ubi nihil mutandum, nam sive *vincens*, sive *erumpere* absolute capias, sensus egregie constat. Nec abhorruit ab hoc loquendi genere Tacitus XI. Ann. 63. *Piscium vis innumera pontum erumpens*, ut egregie Lipsius. BURM.

582. ANIMO. *Animam* s. *vertit* Bigotianus. *animos* s. *vertit* Ed. Vener.

583. RECEPTOS. *Reductos* Menagianus prior, Venetus & Parrhaf.

584. MEDIO IN. *Medio quem fluctu* Montalbani. *medio fluctu* Pugetianus. vid. ad III. 354.

586. EA FATUS. *Ita fatus* alter Rottendorphius.

587. AETHERA. *Aëra* Montalbani. & Dorvill. sed Nonius in *apertum aethera* firmat, & *apertum* interpretatur patefactum.

588. RESTITIT. Vid. Macrob. v. 4. NANS. *Adstitit* Vratislaviensis. *constitit* Parrhaf.

589. SIMILIS. *Similes* Sprotii. *os, humeros similisque deo* Francianus.

590. NATO GENETRIX. *Genetrix nato* primus Rottendorphius. de *caesarie*, quam propriam viris esse notat Servius, vid. ad IV. Georg. 337. BURM.

591. Et

³⁷ desunt Dan. ³⁸ deest L. Vof. R. al. hoc Steph. sed de his tamen Dan. quae legibus Fuld. ³⁹ sunt ita Fabr. sunt ista Dan. ⁴⁰ figura *συνδυα* Fabr. syncdoche al. ⁴¹ desunt tria haec loca, sine dubio in Fabr. a male scdulo adscripta. ⁴² & floridum Fabr. al. ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan.

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.

Tum sic reginam adloquitur, cunctisque repente
595 Improvisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum
Troius Aeneas, Libycis creptus ab undis.
O sola infandos Trojae miserata labores,

Quae

SERVII.

592. MANUS. Vel artificis: vel ars ipsa. AD-
DUNT. [Bene *addunt*, quia & ipsa materies habet
naturalem pulchritudinem.] EBORI DECUS. *Ebur*,
a *barro*, id est, elephantio dictum, ut Horatius
Epod. XII. *Quid tibi vis, mulier, nigris dignissima
barris?* Sane naturam hujus nominis, nec deriva-
tio, nec obliqui casus reservant. Et *eboris* enim
facit, non *eburis*: sicut *marmoris*: & *eburneus*,
non *ebureus*.

593. PARIUSVE LAPIS. Lapis candidissimus est,
45 Lychnis nomine, qui apud Parum nascitur, 46
[ut in seq. x. 134. *Qualis gemma micat, fulvum
quae dividit aurum.*]

594. TUM SIC. 47 Quid est sic? Et sui gratia
praepotens, & matris auxilio.

595. [IMPROVISUS. Bene, quia majora nobis &
pulchriora solent videri, non paulatim aliqua, sed
subito stupenda conspiceret.] CORAM, QUEM
QUAERITIS, ADSUM. Hoc loco distinguendum:
nam si unum esset, *adeſt* diceret, non *adsum*. 48
[*Coram* nonnulli ad personam, ut *coram viro*; *pa-
lam* ad omnes referri volunt, ut, *palam omnibus*.
Varro: *Coram de praesentibus nobis, palam de ab-
sentibus dicit*. Sane *coram*, quidam adverbium pu-
tant; quia non subsequitur casus: quidam praepo-
sitionem loquentis, non casibus servientem.]

596. [EREPTUS. Liberatus, & utitur Poeta fa-
miliarius hoc verbo. VI. 365. *Eripe me his, invicte,
malis*. Et II. 134. *Eripui, fateor, letho me.*]

597. O SOLA. Propter 49 Polymnestoris factum,
qui fide violata, defecit 50 ad Graecos, ut habemus
in tertio 5. 54. MISERATA. Et *miseror*, &

& *miseror* unum significant; sed *miseror* accusati-
vum regit, ut hoc loco. Item IV. 370. *Nec mise-
ratus amantem est*. *Miseror* genitivum, unde est
II. 144. *Miserere animi non digna 51 ferentis*: [&
facit participium *miseritus*.]

VARIORUM.

591. ET LAETOS. *Laetos* secundus Moretanus &
Hamburgensis. *laetosque* Montalbanus. sed vulgaram
refert Lutatius ad Statii II. Theb. 160. qui *ad-
flavit*; & Macrobius V. 4. & Donat. ad Terent. Euri.
III. II. 21. & Nonius in *honor. purpureum* ro-
seum & rubicundum explicat M. Del Roa lib. IV.
Singular. cap. 7. & 8. vid. & ad x. Aen. 722. sed
ex more Poetarum *purpurea* omnia pulchra, splen-
dencia, ut Porphyrius. ad Horat. III. III. quem lo-
cum opportunus adduxisset Servius; quia de Au-
gusto dicit, *purpureo bibit ore nectar*. BURM.

593. ARGENTUM. *Argento* primus Moreti.
Ibid. CIRCUMDATUR. In notis Serv. ad III.
Aen. 126. multi Cod. & Edd. *circumdatus* dede-
runt. *Pariisque* Wall.

594. SIC ADLOQUITUR. Non ad verba sequen-
tia referenda, ut mox 614. & saepius particula *sic*.
sed eo statu, quo erat Aeneas a matre Venere forma
pulcherrima praeditus, lumine purpureo, & hono-
re laeto oculorum. & ita videtur Servius intelli-
gendus. quem & vid. ad 5. 617. ita Propert. II. x.
4. *Fussit & Ascræum sic habitare nemus*. Horat.
III. Od. 3. *Aurum irrepertum, & sic melius fi-
rum*, id est eo situ, quo erat, antequam reperire-
tur. Lucan. VII. 29. *Felix si te vel sic tua Roma*
vide-

44 & *eboris* & *Eburneus* facit, non *eburis*, sicut *marmoris* L. Vof. R. al. & Steph. nisi quod, sicut *marmor*; *marmoris* Basil. sicut *marmoris*, nec *ebureus*. 45 *Lychnis* L. Vof. R. *Lydens* Steph. *Lychnis* Dan. Fabr. *Lychnis* Basil. *Lychnis* legendum cenſet Nonn. ad Goltzii Graeciam p. 268. vid. Salmass. Exerc. Pinn. pag. 64. 531. & alibi. 46 defunt L. Vof. R. Steph. al. 47 id est, & sui Fabr. 48 defunt L. Vof. R. Steph. al. 49 Polymnestoris L. Vof. Polymnestoris R. Steph. 50 in Graecos L. Vof. R. Steph. Graecos ut ostendit Fabr. al. 51 *ferentis* & plerumque cum dativo Basil. hoc vero adjectum a quodam, qui sui seculi consuetudinem loquendi sequebatur. vid. ad Quintil. decl. 272. & ad Gratiij Cypreg. 440. BURM.

Quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
 600 Urbe, domo, socias. Grates persolvere dignas
 Non opis est nostrae, Dido: nec quidquid ubique est
 Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
 Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid

Uf

SERVII.

598. QUAE NOS RELIQUIAS DANAUM. ⁵² [Pro Danaorum.] Si Trojanos significat, simpliciter ⁵³ intelligis; si ad se refert, quod Achillem evasit favore Neptuni. TERRAEQUE MARISQUE. Terrae, propter Cretensem pestilentiam; Maris, propter Orontis interitum.

599. ⁵⁴ [OMNIBUS EXHAUSTOS. Sic Veteres dicebant, clade hausti, id est, pertuli.] OMNIUM EGENOS. Eget, honestius genitivo jungitur, quam ablativo, cui jungit Cicero, ut: Eget ille senatu. Item contra Virgilius II. Ecl. 71. Quorum indiget usus. [Quidam autem egenos pro egentes dictum tradunt, nomen pro participio.]

600. URBE, DOMO SOCIAS. Hoc est, & publico & privato dignaris hospitio.

601. NON OPIS EST NOSTRAE, DIDO. Opis, id est, possibilitatis. Et secundum ⁵⁵ Attejum Philologum, Opes, numero tantum plurali, divitias significant, ut II. 4. Trojanas ut opes. Numero vero tantum singulari, auxilium. Terentius Andr. III. 1. Juno Lucina fer opem: serva me obsecro. ⁵⁶ Ab utroque possibilitatem. NEC QUIDQUID UBIQUE EST. Meminit historiae: multi enim post excidium Trojae, orbis diversa tenuerunt: ut Helenus Epirum: Antenor Venetiam: alii Sardiniam, secundum Sallustium: alii vicina Syrtibus loca, secundum Lucanum IX. 43. Portusque quietos ⁵⁷ Ostendit Libyae Phrygio placuisse magistro.

603. SI QUA PIOS RESPECTANT NUMINA. Si quidem, ut Horatius I. Od. 3. Si tamen impiae non tangenda rates transiliunt vada. Nec enim congruit optare dubitantem: aut certe ad se retulit, qui, cum pius esset, tot laborabat incommodis:

[aut certe qua, aut quid addidit; erat enim integrum: si pios numina respiciunt, & justitia usquam est.]

VARIORUM.

videret. & alibi: nam varius usus hujus voculae vid. & ad I. Aen. 225. BURM.

595. AIT. Adest prior Hamburgicus.

596. EREPTUS. Abreptus secundus Hamburgicus. sed Macrobius v. Sat. 4. vulgaram habet.

599. EXHAUSTOS. Exhaustos Zulichemius superscripta a, ut sit exauctos. jam copiis omniumque Parrhaf. quod ex glossa puto: nam exhaustis jam casibus in margine erat a Parrhafii manu. & in Gloss. Regii, evacuatos super exhaustos scriptum. sed rectius consumptos, vexatos, alii explicant. BURM.

600. URBE, DOMO. Haec duo saepe junguntur, ut Livius IX. VII. 9. Negare, urbe telloque accipiendos, vel recipiendos. ut apud Ovid. Hypsipyle Ep. VI. 55. Urbe virum vidi, telloque animoque recepi. qui locus etiam nunc in mendo cubare videtur. forte posset legi,

Urbe virum, ut vidi, telloque animoque recepi. ut exprobrat sibi, se cito nimis officia hospitibus praestitisse, & simul amorem admissum: notum est illud, ut vidi, ut perii. Ovid. XIII. Metam. 633. temploque domoque recepit, urbemque ostendit. & ita saepe alii. BURM.

601. NEC QUIDQUID UBIQUE EST. Omittunt verbum substantivum duo codices Montalb. & Hamb. pr. HEINS. Nil opis Zulichemius. v. Donat. ad Terent. Phorm. Prol. 18. qui agnoscit ubique est. nostri Menagii prior.

602. DARDANIAE. Dardanidae Zulichemius, Lei-

⁵² defunt L. Vof. R. Steph. ⁵³ intelligendum Fabr. al. intelligit Steph. Dan. ⁵⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. cladi exhausti Fabr. credo vero corruptum, quod adducitur exemplum: & forte legendum, clades exhausti, id est, pertuli. ut bella exhausta IV. Aen. 14. & similis passim. BURM. ⁵⁵ Atheolo L. Attejum Vof. Athejum R. Attejum alias Philologum Dan. vid. ad Suet. Ill. Gramm. cap. x. ⁵⁶ utroque numero Fabr. al. ⁵⁷ ostendit L. in Lucano legitur testatur, ubi Modius mallet testatur

Usquam iustitiae est, & mens sibi conscia recti,
 605 Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
 Secula? qui tanti talem genuere parentes?
 In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
 Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet;

Sem-

SERVII.

604. SI QUID USQUAM JUSTITIAE EST. Si valet apud homines iustitia. ET MENS SIBI CONSCIA RECTI. Secundum Stoicos, qui dicunt, ipsam virtutem esse pro praemio: etiam si nulla sint praemia. [Unde & Cicero de Senect. III. Conscientia bene actae vitae, multorumque benefactorum recordatio, jucundissima.]

605. ⁵⁹ [FERANT. Adferant, vel tribuant.] QUAE TE TAM LAETA TULERUNT SECULA? Alibi VI. 649. Nati melioribus annis. Foelicitas enim temporum, ex nascentium meritis comprobatur; [ut e contrario Terentius Adelph. III. II. 6. Hoccine seculum! o scelera, o genera sacrilega! Et digna laus regibus, ut bono tempore nati esse dicantur.]

606. QUI TANTI TALEM GENUERE PARENTES? Secundum artem rhetoricam, parentes, quos ignorat, laudat ex liberis. Simul sciendum, omnia hoc loco laudis praecepta servata: nam & a parentibus laudat, ut: Qui tanti talem genuere parentes Et ab ipsa, ut: Urbe domo socias. Et a futuro, ut: Nomenque tuum, laudesque manebunt. [Talem autem, tam justam, tam piam.]

607. IN FRETA. Abusive modo maria: nam proprie fretum, & terris vicinum, aut inclusum, ut Fretum Siculum; ⁵⁰ * mare naturaliter mobile, est ab undarum fervore nominatum. DUM MONTIBUS UMBRAE LUSTRABUNT CONVEXA. Alii hoc loco distinguunt, & dicunt, quamdiu inclinata in montibus latera umbrae ⁵¹ * pro Solis flexu circumibunt, ut VIII. 231. Lustrat Aventini montem. Aut lustrabunt, inumbrabunt. Unde lustra, & ferarum cubilia, & lupanaria per contrarium, dicimus: quia parum illustrantur. ⁵² * [Aut lustrum facient montibus, id est, rotatu solis vertentur, circa montium sinus.] Alii tamen convexa

sydera volunt, id est, pendentia, ut VII. 543. Et coeli convexa per auras: id est, suspensa: Planetasque intelligunt: ⁵³ * quia non sunt fixi; sed in aëre feruntur. [Alii sydera convexa, nobis imminentia, vel quae per convexum disposita exhalatione terrae ali credantur.]

608. PASCET. Translative dicitur. Pasci autem, aquis marinis sydera, id est, ignes caelestes, Physici docent; secundum quos Lucanus ait x. 260. Atque undae plus quam quod ⁵⁴ * digerant aër. [Quidam radios Solis pasci asserunt humore terreno. POLUS autem, caelum dixit.]

VARIORUM.

Leidenfis & Oudartii. quae magnum primus Morreti & Bigorianus. aspersa secundus Rottendorphius. mox, respiciunt Edit. Juntina. & iustitia est Gudianus & Editio Dan. Heinssii. & ita H. Steph. diff. de Criticis pag. 161. legi posse credit. & sequentia, (& mens j. c. recti.) etiam parenthesi includit, quae in aliis Edd. clauditur post iustitiae est: solitum autem librariis, verbum est absorbere post nomen in a xiens, vel per coalitionem ex a facere es, ut materia est, pro materies. ad Lucan. v. 210. & VIII. 76. videbimus. & ita etiam rō & transit in genitivum, ut sapientiae copia, pro sapientia & copia. vid. Davil. ad Cicer. Tuscul. disp. I. 4. & nos ad Phaedr. IV. 4. Sueton. Tit. IV. & alibi. recti est Pugetian. BURM.

605. FERANT. Ferent Britannus doctus in Obsev. Misc. Vol. I. p. 7. & 287. ut IX. 254. dabunt Stat. VIII. 379. referent superi.

Ibid. TULERUNT. Tulere Francianus & Parrhaf.

606. TANTI TALEM. Talem tanti Parrhaf. vid. ad lib. v. 13.

608. Sr-

⁵⁸ sunt praemia Voss. reliqua deerant L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁵⁹ desunt eisdem. sed Dan. habet tantum adferant. ut & Fabr. ⁵⁰ * desunt L. Vof. R. Steph. Dan. mox, fervore dictum Dan. ⁵¹ * per solis flexum Basil. ⁵² * desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁵³ * qui non Basil. fixae L. mox, feruntur. Pasci autem L. Vof. R. Steph. omittis mediis. & mox, Physici dicunt Dan. ⁵⁴ * digregat Steph. Dan. Fabr. al. indigerat Vof. in Luano legiur, digerat, in variis lectionibus, digerit & degeris, & digerat.

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt:

610 Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus, amicum

Ilionea petit dextra, laevaue Serestum:

Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Obstupuit primo adpectu Sidonia Dido;

Casu deinde viri tanto. Et sic ore locuta est:

615 Quis

SERVII.

609. * [HONOS. *Honor* an *bonos* quaeritur, quia nominativus pluralis, *res*, terminatus, singularem in *or* migit, ut *amores amor*, *bonores bonor*, exceptis monosyllabis, ut *flos*, *mos*, *ros*.]

610. [QUAE ME CUMQUE VOCANT TERRAE. Id est, ubicumque terrarum habitavero. Est autem Temelis, *Quaecumque*.]

611. ILIONEA. Penultimam naturam brevem, licentia, qua in nominibus propriis omnes ⁶⁰ syllabae postremae communes, produxit.]

612. OBSTUPUIT. Animo perculsa est: quod iam futuri amoris est signum. PRIMO ASPECTU. Id est, pulchritudine. [SIDONIA. Pro Tyria, a vicinitate.]

614. CASU DEINDE. Id est, miseratione. ET SIC ORE LOCUTA EST. Pleonasmus, ut IV. 359. *Vocemque bis auribus hausi*.

VARIORUM.

608. SIDERA PASCET. *Pascit* Mediceus & Hamburg. prior, tertius Rottend. & Gudianus a m. pr. praeterea Scholiastes Horatii Crucquianus Epod. xv. & lib. I. Od. 28. distinguit, post *ro lustrabunt*, & conjungit *convexa sidera*. quomodo & Mentelianus, & alii plerique ex vetustioribus. Servius quoque duplicem distinctionem agnoscit hic loci. opinabar aliquando Maronem nobis reliquisse, dum *montibus umbrae lustra dabunt*, ut *umbras* pro *silvis* posuerit. sic lib. IX. 323. pro *vasta dabo*, in multis codicibus *vastabo*. sed nihil est mutandum, dum distinguas bene. male editiones nonnullae, *polis pascet*. Lucret. lib. I. *aether sidera pascit*. HEINS. *Instabunt* Bigotianus & prior Hamburgensis pro diversa lectione. *polum d. f. pascet* secundus. Virgilium vero ob oculos habuisse

locum Callimachi ex hymno in Del. 176. ubi de stellis, *ἵπικα πλίσια κατ' ἀμυ βουκαλιονται* notarunt Anna Fabri & Illustris Spanhemius. Anna vero post Cerdam notat quosdam hic *palus* legere. intelligens Brodae. II. Misc. 17. Catroeus *umbrarum montibus*, pro *a montibus*. Forte, dum *montibus umbrae constabunt*: *convexa polus* &c. *convexa sidera* jungunt Regius, Leidenensis & alii. Regii Glossator explicat, *inclinata* vel *pendentia*. *pascet* explicat Cerda & Germanus, ut tamquam pastor oves, ita Polus stellas pascit in coelo. Glosf. Leidenensis *senecis* explicat. sed *pascet*, pro alet humore ex mari extracto, ut Servius notat, ex opinione veterum. vide quae notat Heinsf. ad Ovid. I. Trist. XI. 16. & nos ad Val. Flac. II. 62. & passim alii. *Polus* est ipsum coelum, ut recte Servius. vid. Barth. ad Stat. IV. Theb. 748. ita Horat. I. Od. 28. *rotundum percurrisse polum*. & ita centies. vid. Glarean. ad Lucan. VIII. 173. & Oudend. ad Lib. IX. 531. BURM.

610. QUAE ME. *Quo* secundus Hamburgensis & Parrhaf. *vocent* alter Rottendorphius a manu secunda.

611. SERESTUM. *Sergestum* Hamburgensis prior, Oudartii & Venetus, Parrh. *Serestrum* Leidenensis & Zulichemus. *Segestum* Leidenensis unus, Francianus a manu prima, *Serestum* a secunda. Vid. sup. 510. & alibi, ubi hoc nomen occurrit, eadem variatione. BURM.

612. OBSTUPUIT PRIMO. Opinor scribendum esse,

* *Obstupuit primum adpectu Sidonia Dido,*

Casu deinde viri tanto.

primum adpectu viri, deinde & casu obstupuit. Aut certe, *primo*, pro *primum* capi par est. HEINS.

Ca-

55 * defunt L. Vol. R. Steph. al. ad 5. 610. 60 non agitur hic de ultima syllaba, sed de penultima, ut recte Lutat. ad Stat. I. Theb. 215. & ideo male hic omnes syllabae postremae produci dicuntur, quia in penultima haec licentia observatur. haec a Servio non profecta credebatur C. Dorvillius. hujus licentiae vero in nominibus propriis saepe meminit Servius. vid. sup. 5. 531. 2. 314. XI. 4. & alibi. BURM. 61 defunt L. Vol. R. Steph. Fab. al. a Tyria pro * civitate Dan.

615 Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quae vis inmanibus adplicat oris?
Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
620 Finibus expulsum patriis, nova regna petentem,

Auxi-

SERVII.

615. QUIS TE, NATE DEA. *Quis*, qualis: admirantis enim est, non interrogantis, ut IX. 36. *Quis globus, o cives?* Non enim interrogat ille, qui nuntiat: Hoc autem Dido, ut post indicat, ex Teucris narratione cognovit.

616. QUAE VIS. Qualis. IMMANIBUS ORIS. Ut Sallustius: *Mare* ⁶² *laevum*, id est, importuosum. [Non ergo de suo regno ait; sed illas oras significat, quas Ilioneus ait: *Per invia saxa Dispalis.*] ADPLICAT. Secundum praesentem usum, per *a* prima syllaba ⁶³ scribitur: secundum antiquam autem orthographiam, quae praepositionum ⁶⁴ ultimam literam consonam, in vicinam mutabat, per *p*: secundum vero Euphoniā, per *a* tantum: Praepositio enim cum ad compositionem transierit, aut vim suam retinet, ut ⁶⁵ *Induco*: aut mutat ultimam literam, ut ⁶⁶ *Sufficio*: aut perdit, ut ⁶⁷ *Coëmo*.

617. [TUNE ILLE AENEAS. Et hoc admirativum, non interrogativum. *Ille* autem, honoris est, ut VII. 110. *Sic Jupiter ille monebat*: vel *tunc ille*, videtur beneficium Veneris admirari in eo; quem adamatura est.] DARDANIO ANCHISAE. ⁶⁸ [Et hoc admirativum, non interrogativum.] Bene *Anchisen* addidit: cum multis enim Venus concubuit. Sed sciendum *Anchisen*, ⁶⁹ [ut fabula loquitur,] pastorem fuisse, & cum eo amato Venerem concubuisse. Unde Aeneas circa Simoin fluvium natus est: Deae enim vel Nymphae enituntur circa fluvios, vel nemora: quod cum jactaret Anchises, afflatus fulmine, oculoque privatus est.

619. TEUCRUM SIDONA VENTRE ⁷⁰ [Quidam *memini venire*, pro *memini venisse* accipiunt.] Historia tamen hoc habet: Herculem, cum ⁷¹ Colchos iret, perditio Hyla, ⁷² [qui aequatum profectus, ⁷³ [ut fabula loquitur,] a Nymphis adamatus, raptus est; ut veritas habet, lapsus in fontem altissimum, necatus est,] post peragratam Mysiam, navibus Trojam venisse: a cuius portu cum eum Laomedon arceret, occisus est: & ejus filia Hesione belli jure sublata, corniti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum: unde Teucer natus est: nam Ajacem, ex alia constat esse procreatum. Tunc Hercules Priamum quoque, redemptum a vicinis hostibus, in paterno regno locavit: unde & Priamus dictus est, *ἀνὴρ τῷ πριάμῳ*, id est, *ami*. Caeterum quae de liberata ⁷⁴ dicuntur Hesione, constat esse fabulosa. Sed Teucer, cum Troja eversa sine fratre esset reversus, qui se furore, propter perdita Achillis arma, interemerat: ⁷⁵ [vel, ut alii, quia non defenderat Ajacis fratris interitum, vel quia ossa fratris non reaulisset,] ⁷⁶ [ut nonnulli, quod ⁷⁷ Tecmessam concubina,] vel ejus fratris filium ⁷⁸ Euryfacem, ad avum Telamona de Troja secum non reduxerit; ⁷⁹ quia ille alia navi vectus, felicius navigaverat,] Salamine pulsus a patre, ⁸⁰ Sidona venit: ex quo Dido cuncta cognovit. Ajax autem Achillis patruelis frater fuerat; quoniam Telamon & Peleus fratres fuerant, Aiaci filii.

VARIORUM.

Casum deinde viro Hamburg. secundus. casum Caetrocus

⁶² *saevum, importuosum* L. Vof. R. & ita in Sallust. Jug. xviii. ⁶³ deest Dan. ⁶⁴ deest Dan. sed L. Vof. Steph. al. deest consonam. ⁶⁵ *indico* L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶⁶ *efficio* L. ⁶⁷ *Coë*. Basil. ⁶⁸ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁹ deest iisdem. Fabula autem hoc narrat pastorem fuisse Anchisen Dan. ⁷⁰ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁷¹ Colcos L. herculem Colchos iret R. in Colchos B. fabula haec similiter narratur a Scholiaste Statii ad 1. Achil. 393. ⁷² deest L. Vof. R. Steph. al. ad *pos.* ⁷³ deest Dan. ⁷⁴ ut dicunt Commel. ⁷⁵ deest L. Vof. R. Steph. al. ad *Salamine*. ⁷⁶ deest Dan. ⁷⁷ Theonissum Fuld. ⁷⁸ Turisacen * ad Dan. Turisacen a coena ad Fuld. Turisacen Fab. sed recte *Euryfacem* repositum. vid. Voff. ad Vellej. Patere. 1. 1. ⁷⁹ qui alia Fabr. ⁸⁰ Sidoniam Vof. Sidonam R. L. Cydoniam Vof. fias d. l.

Auxilio Beli. Genitor tum Belus optimam
 Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojanae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
 625 Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
 Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.

Qua-

SERVII.

621. ⁸¹ [GENITOR TUM BELUS. Quidam alium patrem ⁸² *Elissae* dicunt.] OPIMAM. Pro opulentiam nonnulli accipiunt.] VASTABAT CYPRUM. Quam subactam, concessit ⁸³ Teucro: [qui ex responso Apollinis illuc perrexerat, ut in ea conlocaret imperium, qui eam civitatem ⁸⁴ Salaminem ex nomine patriae ibi condidit; licet alii dicant ab ipso ⁸⁵ Teucro Cypri superatos incolas, & sic conditam civitatem: unde *Auxilio Beli* accipi potest,] etiam Teucro auxilium a Belo ad occupationem Insulae praestitum.

622. DITIONE. Potestate: omnis enim potestas dictis constat, id est, imperio, ⁸⁶ [& quaerendus nominativus hujus nominis; sed de hac re historia longe aliud continet.]

623. CASUS. Hoc loco, ruinae, ⁸⁷ [ut III. 2. *Ceciditque superbum Ilium*:] non fortunae intelligendus est casus.

624. ⁸⁸ [PELASGI. A Pelasgo, Jovis & Larissae filio.]

625. IPSE HOSTIS TEUCROS. Trojanorum laudis exaggeratio, ⁸⁹ quod etiam ab hoste laudantur: [& quidam *hostis* singularem, quidam pluralem legunt. LAUDE. Pro virtute accipiunt, ut v. 355. *Primam merui qui laude coronam*.] FEREBAT. Laudabat, praeferebat.

626. TEUCRORUM A STIRPE VOLEBAT. Propter genus maternum, ⁹⁰ [ut supra diximus. Et plus est, quod dixit *volebat*, quasi materno gaudens, refutaret genus paternum.] [Sane *stirps*, cum de origine dicimus, generis feminini est, ut VII. 293. *Hec stirpem invisam*: cum de ligno, mascu-

lini XII. 770. *Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum*.]

VARIORUM.

troeis explicat, quod tam subito apparuerit, ex Donato.

616. APPLICAT ORIS. Cl. Marklandus ad Stat. III. Silv. III. 17. *applicat ausis*, quia contra decorum suas oras *immanes* diceret. sed Libyae vicinas gentes intelligit, vide supr. 337. & lib. IV. 40. deinde ipsi Poeni ferociore erant & natura, & propter novitatem regni, sed volente Jove posuerant ferocia corda supra y. 302. decorum ergo recte servatum. sed cur non, ut solet, ubi obvia est copia, exemplis probat eleganter dici, *vis applicat ausis*, quod explicat per *admoveat*, nec hujus locutionis exempla profert? *applicare oris* vero facile & obvium. vide supra y. 377. *implicat* Bigotianus. quod melius ausis conveniret. *vis* intelligenda, ut initio libri, *vi Superum terris jactatus & alto*. BURM.

617. TUNE ILLE. *An tu ille* Venetus.

Ibid. ANCHISAE. Donatus ad Ter. Andr. III. II. 6. *Anchisae* in dativo casu probat.

618. AD UNDAM. *Ad undas* Scholastes Statii Thebaid. I. 575. quod & duo recentis notae ex nostris exhibent. At Donatus ad Terent. Andr. III. II. 6. & Eun. II. III. 32. & Priscianus non uno loco vulgatam lectionem exprimunt. HEINS. *In unda* Menagianus prior. *ad undas* Dorvill. *genuit Phrygii* Venetus. *Simountis* Leidenensis unus.

619. TEU-

⁸¹ defunt L. Vof. R. Steph. ad *vastabat*. nec Dan. & Fabr. habent primam notam. ⁸² *Melissae* Fuld. m ex proximo adhaesit. ⁸³ Teucro, ut in ea conlocaret imperium L. Vof. R. Steph. al. ceteris omnibus onxis ad y. 623. Teucro ex responso Apollinis, Teucerque ibi Salaminam civitatem ex nomine &c. Dan. Fabr. ⁸⁴ Salaminam Fuld. Dan. ⁸⁵ Teucro esse superatos, unde etiam Teucro auxilium &c. Dan. Fabr. ⁸⁶ defunt Dan. & Fabr. ⁸⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁸ defunt iisdem. ⁸⁹ qui Dan. ⁹⁰ defunt L. & sequentia de *stirpe* in Fuldensem translata ex nota in lib. III. 94. & idem bis terve alibi iteratur a Servio.

Quare agite, o tectis, juvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit consistere terra.

630 Non ignara mali miseris succurrere disco.

Sic memorat. Simul Aenean in regia ducit

Tecta: simul divom templis indicit honorem.

Nec

SERVII.

627. TECTIS SUCCEDITE NOSTRIS. Ad convivium vocat: nam jam supra dixit: *Urbe, domo socias*. [dicitur autem & *tecta succedere*, ut VII. 501. *Succeditque gemens stabulis*: & III. Georg. 418. *Tecto adfuetus coluber succedere*.]

628. [ME QUOQUE. Quemadmodum vos.] SIMILIS FORTUNA. Scilicet adversa, ⁹¹ [errandi, & aliena inquirendi.

629. DEMUM. Postea.]

630. NON IGNARA MALI, MISERIS SUCCURRERE DISCO. Quare non disco? quia non sum ignara. Bis enim intelligimus *non*, ut supra diximus: sic Sallustius: *Segnior, neque minus gravis & multiplex cura*.

631. [SIMUL AENEAN IN REGIA DUCIT TECTA. Et hoc, quod sequitur, videtur auspiciu nuptiarum.]

632. [SIMUL DIVUM TEMPLIS INDICIT HONOREM. Apud majores nostros mos fuit, ut magistratus post res serias, quae consulto peragebantur, in fine actus adderent: *Diis honorem dico*: vel alio modo: *Hinc ad Deos*: quod Poëta, amator antiquitatis, subtiliter docet; infert enim Didonem, post habitum cum Aenea colloquium & junctam hospitalitatem. *Quare agite, o tectis, juvenes, succedite nostris*: ut supra: *Urbem quam statuo, vestra est*. Et: *Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur*: post actum publicum Diis sacra jussisse: nam subjungit: *Simul Aenean in regia ducit Tecta: simul Divum templis indicit honorem*.] Id est, jussit fieri supplicationes. Et bene *Indicit*, quia Trojani inopinato venerant. ⁹² Et feriae aut *legitimae* sunt, aut *indictae*: *Indici* autem dicuntur, quia paupertas majorum ex collatione sacrificabat. [Et iterum *Indictiva sacrificia* dicebantur, quae subito ad praefens tempus indicebantur:] aut certe de bonis damnatorum: unde & *supplicia* dicun-

tur *supplicationes*, quae sunt de bonis *supplicia* pauperum. Sallustius Catil. IX. *In suppliciis deorum magnifici*. Hinc etiam sacrum & venerabile & exequandum intelligimus: quia sacrae res de bonis exequandorum fiebant, [dicebantur sacra & honoraria, quod utrumque hoc loco complexus videtur.]

VARIORUM.

619. TEUCRUM. *Memini Teucrum* Sproctianus, Montalbani & Venetus.

621. TUM BELUS. *Cum Menagianus prior & Leidenfis.*

622. TENEBAT. *Premebat Menagii prior: male*. vid. supr. §. 236. eadem varietas lib. VII. 737. sed lib. X. 53. *magna disione iubeto Carthago premat Ansoniam*. ubi variationi nullus locus. vid. Salmast. Observ. ad Jus Att. 600. qui *disionem* differre a *foedere* ostendit. BURM.

626. A STIRPE. *Ab stirpe* Medicus, alter Mentelianus cum utroque Rottendorphiano & Leidenfi. HEINS. Vid. I. Georg. 171. & VIII. Aen. 130. & ita apud Sallust. Jug. XIV. Rivius ex codice Mf *ab stirpe* profert. *a stirpe videbat* secundus Moretanus. *a deest* Sproctiano. & fragm. Moreti. vid. sup. 236. & VII. 99. BURM.

627. O TECTIS. *O juvenes, nostris* f. *tectis* Zulichemius. *o juvenes, tectis* quatuor alii. *O nostris, juvenes*, f. *tectis* Parrhaf.

628. PER MULTOS. Post Dorvill. & Ed. Jun. vid. ad Sueton. Tiber. v.

629. CONSISTERE. *Considere* Gudianus & tertius Moretanus. & pro diversa lectione Hamburg. prior. vide annotata ad Aeneid. VIII. 10. mox quartus Moretanus,

Aeneam sub regia ducit Tecta.

HEINS. *Considere* & Bigotianus. vid. supr. 571.

⁹¹ defunt L. Vol. R. Steph. Dan. ad §. 630. ⁹² deest Steph. Dan. Fabr. feriae autem Basil.

Nec minus interea sociis ad litora mittit
 Viginti tauros, magnorum horrentia centum
 635 Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos
 Munera, laetitiamque dei.
 At domus interior regali splendida luxu

In-

S E R V I I.

635. TERGA SUUM. Non declinatio *n* litteram hoc loco geminat; sed ratio nominis, in quo est *n*; sicut & in *rum* mittit genitivum pluralem, non per declinationem; sed quia est in nomine *r*, ut, *patrum*; *alium* vero ubi legimus, ⁹³ epenthesi est: sicut *Mavortis*, vel *induperatoris*: nam *alium* facit, vel *Martis*, aut *imperatoris*.

636. MUNERA, LAETITIAMQUE DEI. Id est, ⁹⁴ [Liberi Patris: ac per hoc] vinum: aut certe, ut multi legunt: *Laetitiamque die*: id est, diei: ut supra 156. dicta munera sint multorum dierum uti sufficientia. Intelligamus autem missa aliqua etiam ad usum diei. [Nonnulli *dii* legunt, sicut veteres *famis*, *fami*. Plautus in Mercatore I. I. 4. *Quia aut nocti, aut dii, aut Soli, aut Lunae*. Sane quidam hunc versum intelligi non putant posse, ut est ille: *Quem tibi jam Troja*.]

637. ⁹⁵ [SPLENDIDA INSTRUITUR. Pro instruitur, ut splendida sit.] LUXU. Modo abundantia: alibi: luxuria. Et notandum, quia ⁹⁶ affluentiam ubique exteris gentibus dat; Romanis frugalitatem, qui & duobus tantum cibis utebantur: & in atriis edebant sedentes: unde Juvenalis I. 94. *Quis fercula septem Secreto coenavit avus?* & Virgilius VII. 176. *Perpetuis soliti patres confidere mensis*. [MEDIIS TECTIS. Juxta cotidianam consuetudinem, ait, *mediis*: & si dicamus, *in media domo sua sedens turbatus est*.]

V A R I O R U M.

ac demum Juntina Editio. *aeneam* in Francianus Parrhaf. hac deest Mediceo.

630. NON IGNARA. Serv. hic & ad Ecl. VI. 74. hic repetendum putat esse *non*, ut sit *non ignara*, *non disco*, id est quia non sum ignara, ideo non nunc demum hoc disco. sed sensus idem ex vulgata. Experta jam tot adversa, non disco nunc demum succurrere; sed dudum id scivi. ordo est,

non disco succurrere miseris, ignara: (id est quasi ignara.) vid. I. Georg. 373. BURM.

632. DIVUM. Divom Gudianus. *divis* Sprotianus. *honores* Montalbanus & prior Hamburgensis.

634. VIGINTI. *Triginta* Hamburgensis prior. *vigintim* Mediceus.

635. CUM MATRIBUS AGNOS MUNERA. Ita distinguo. pro agnos centum cum matribus muneri mittit. confirmat tertius Moretanus. pro *agnos* in Menagiano *baedos*. ut Eclog. I.

Sic canibus catulos similes, sic matribus baedos.

Noram. HEINS. *Centum pingues* Montalbanus.

636. LAETITIAMQUE DEI. A. Gell. IX. 14. *Laetitiamque dii*, pro *diei* scribendum contendit, & ab imperitiis *dei* asseverat legi, qui illic ad-eundus. ita & legebat Julius Romanus in libello de Analogia, teste Sospatro. etiam Servius his subscribit, quibus tamen ut accedam impetrare a me non possum. noster mox, *Adsit laetitiae Bacchus dator*. varias de hoc loco diversorum sententias vide apud Vossium de Analogia lib. II. 19. HEINS. *Laetitiamque Diae* Parrhaf. *die* Dorvil. Corradus *dei* Junonis vel Neptuni. vid. Parrhaf. Epist. xxxviii.

637. SPLENDIDA. Servius, ut *splendida* sit. Donatus, domus, jam *splendida* per se, magis instruitur. Servium sequor, quia de apparatu convivii agitur, quum omnia exponuntur instrumenta conviviorum, & ministeria aurea & argentea, ut sequitur, quae splendorem augent. est vero adjectivum pro adverbio, *splendide instruitur*, ut centies noster, notante passim Servio. vid. supr. 506. VII. 343. VIII. 30. de verbis *splendere* & *splendidus* in hac re propriis, vid. Cerdam, & nos ad Phaedr. XIV. 24. sic dixit Cicer. pro Quinct. cap. xxx. *magnifice & splendide ornare convivium*. Claudian. de Bell. Gild. 181.

Splendet Tartareo furialis mensa paratu. II. in Rufin. 340.

Atria

⁹³ parenthesis L. Vof. R. ⁹⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. id est liberi patris, aut certe &c. Dan. Fabr. ⁹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. ⁹⁶ affluentia R. Fabr.

Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo:

640 Ingens argentum mensis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem

Paſ-

SERVII

639. LABORATAE VESTES. Labore perfectae; ut: *Laboratasque premunt ad pectora ceras*. Et est sermo in compendium coactus, sicut VI. 176. *Rapuitque in fomite flammam*: id est, raptim fecit.⁹⁷ [Et sane vestes non illas dicit, quibus induimur, sed stragulas, supra quas discumbitur: sic enim dicebantur vestes stragulae.] OSTROQUE SUPERBO. Claro, pretioso: id est, per se superbo; aut quia superbos faciat.

640. INGENS ARGENTUM MENSIS. Aut subaudi exponunt: aut mensas argenteas accipe. CAELATAQUE IN AURO.⁹⁸ Insculpta: in principali alicuius habet naturam: in derivatione mutatur: nam *caelum* dicitur ferrum ipsum,⁹⁹ unde operantur argentarii, quod producit naturaliter; sed in derivatione mutatur: diphthongus namque est: *Caelataque in auro*.

641. [FORTIA FACTA. Veteres enim in conviviis solebant fortia parentum facta narrare, quae hic etiam insculpta dicit. Et hic resolvit Poeta illud, quod reprehenditur, cur in templo Junonis non Poenorum & Graecorum facta depinxerit; scilicet quod suorum res pretiosiore materia signatas habuerit: [quae ibi etiam sculpta erant: mos enim erat veterum.] SERIES. Ordo connexus.

642. PER TOT DUCTA VIROS. A Belo, primo rege Assyriorum, ut: ² *Ab antiquo durantia cinna* Belo. ³ A Belo usque ad Belum, patrem Didonis, qui & ipse Assyrius fuit, ⁴ [quamvis alio nomine pater Didonis fuisse dicatur. ⁵ Sed hic ait inf. 729. *Quam Belus, & omnes a Belo soliti*:

cum inter patrem & filiam medius nullus existeret.⁶ [Haec est generis series: Jupiter, Epaphus, Belus priscus, Agenor, Phoenix, Belus minor, qui & Methres, Dido, & Pygmalion.] ⁷ Et hoc regis nomen ratione non caret: nam omnes in illis partibus Solem colunt, qui ipsorum lingua ⁸ *El* dicitur: unde & ⁹ *ἑλίου*. Ergo addita ¹⁰ digamma, & in fine facta derivatione, a Sole ¹¹ regi nomen imposuit.

643. AENEAS. Sequitur, *Rapidum ad nervos praemittit Achatem*. Caetera per parenthesin dicta sunt.

VARIORUM

Atria regifico iussit splendere paratu, Exceptura dapes. BURM.

639. SUPERBO. *Superbae* Hugonius a manu secunda.

642. ANTIQUAE. *Antiqua* Gudianus a manu prima. nec aliter duo vetustiores Rotendorphiani, & tres praeterea cum fragmento Moreti. *primaeque ab origine* pro diversa scriptura in altero Hamburgensi. HELINS. *Antiqua* Dorvill. Francianus, Graevianus & Excerpta nostra. ut ita saepe *prima origo* nostro & aliis. *ducta suae antiqua* Ed. Venet.

643. MENTEM. Alios *mente* Guell. Cerda & Taubmannus legere notant. sed metis consistit, ubi quiescit a curis, & securum facit hominem. vid. ad Petron. cap. XLVI. & Quintil. decl. cccxlii. *mentem* agnoscit Beda de Tropis S. Script. pag. 351.

⁹⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. sed Dan. hoc modo; Labore perfectae. & hic stragulas, super quas discumbitur, dicit vestes, non quibus induimur: sic enim dicebantur vestes stragulae, ut *Laboratasque premunt ad pectora ceras*, & est sermo i. c. coactus, f. R. f. f. i. e. r. fecit. & ita fere Fabr. ordine tamen alio verborum. ⁹⁸ sculpta L. insculpta tamen hoc nomen in Dan. & mox, in derivationem L. & mutat, nam caelum est, unde Dan. ⁹⁹ quo Fabr. al. ¹ defunt L. Vof. R. Steph. ² *ab antiqua durantia Cinna*. A Belo &c. L. Vof. R. nisi quod hi *antiqua*. ³ ab eo usque Fabr. al. ⁴ defunt L. Vof. R. Steph. ⁵ hinc est *Quam* L. Vof. R. Steph. al. ⁶ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁷ & Regis Dan. ⁸ *Hel* Steph. Fabr. ⁹ *Helios* Steph. *Helios* L. *Helios* Vof. R. ¹⁰ digammos L. R. & ita Fabr. al. sed etiam, *derivative*, habent. ¹¹ regio R.

Passus amor) rapidum ad navis praemittit Achaten,
 645 Ascanio ferat haec; ipsumque ad moenia ducat.
 Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
 Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
 Ferre jubet; pallam signis auroque rigentem,

Et

SERVII.

644. RAPIDUM AD NAVES PRAEMITTIT ACHATEM. Non praemittit, nec enim sequitur ipse; sed mittit praerapidum: quod ex affectu patris, ¹² [id est, ejus, qui mittit,] intelligendum est, non ex ¹³ Achatae velocitate. Et sic praerapidum dixit, quomodo Terentius Hecyr. I. I. I. Per pol quam paucos: hoc est, perquam paucos volo. Pol enim per se plenum est, jurantis adverbium: cui praepositio separatim nunquam cohaeret.

645. FERAT. Afferat, nuntiet, ut sup. 463. Ferret haec aliquam tibi fama salutem.

646. STAT. Modo, est, [ut III. 210. Grajo stant nomine dictae:] alias horret, ut VI. 300. Stant lumina flamma. Et VIII. 233. Stabat acuta filex. Item plenum est, ut XII. 407. Jam pulvere coelum stare vident. ¹⁴ [Et VII. Ecl. 53. Stant & juniperi, & castaneae hirsutae.] Item positum est, ut III. 63. Stant manibus arae. Item placet, ut XII. 678. Stat, conferre manum Aeneas. ¹⁵ [Et II. 750. Stat, casus renovare omnes.] Pro loco ergo hic intelligendus est sermo.

647. ILIACIS EREPTA RUINIS. Commendat ex loci difficultate, ut II. Ecl. 40. Nec tuta ¹⁶ mihi valle reperti. Item ex persona: Ornatus Argivae Helenae: &c. Ilione quod gesserat olim. Ut: Hoc Priami gestamen erat: quemadmodum plerumque ¹⁷ ex intervalli longitudine, ¹⁸ ut Terentius Eun. III. II. 18. Ex Aethiopia est usque ancilla haec. EREPTA. [Ostendit valde pretiosa, quae meruerunt ex ruinis civitatis eripi.] Laborat ¹⁹ [autem Poeta] hoc sermone probare ab Aenea non esse proditam patriam, si ornatus Helenae, ²⁰ [quam cum Antenore Trojam prodidisse manifestum est,] ²¹ ex incendio eripuit, bellorum casu, non pro praemio proditionis accepit.

648. PALLAM RIGENTEM. Duram propter aurum, sicut ²² & novas vestes videmus. Significat autem ²³ tunicopallium: quod secundum Varro- nem palla dicta est, ab irrigatione, & mobilitate: quae est in fine hujusmodi vestium, ἀπὸ τῆς πάλλειν. SIGNIS AUROQUE. Signis aureis, ut sup. 61. Molemque & montes.

VARIORUM.

351. & cita, constituere mentes non doctas ferre quietem Lucan. IX. 294. Patruus erat in Oudartiano. BURM.

644. ACHATEM. Achaten alter Mentelianus & Leidenis, Charisio confirmante, qui & Anchisen, non Anchisem quarto casu esse efferendum contendit. Achaten etiam hoc loco Diomedes agnoscit, & Donatus ubi agit de tropis. dictum supra γ.

113. HEINS. Ad navem Oudartii: ad navis secundus Moreti. permittit idem & Graevianus codex. transmittit Menagii prior. forte remittit, quod mutarunt, quia syllabae metuebant. si praemittit placet, intelligendum, illum praemissum Didonis famulis, qui munera fociis ferrent. rapidum, id est velocem, iustum scilicet velociter ire & redire. nam illud praerapidum non placet: quia si Tmesis esset, prae mihi debere poni ante rapidum, non post, videtur. Barlandus praemittit explicat mittit, ut ante horam coenae redire posset. BURM.

645. IPSUMQUE. Ipsaque primus Moreti a manu prima. ad limina Menagii prior. Ascanio ut ferat Venetus. secumque ad m. d. Parrh. mox, stat cari Montalbani.

648. PALLAM SIGNIS AUROQUE RIGENTEM. Salmas. ad Carinum Vopisci cap. 20. explicat notis ex auro purpuraque asperam. Rubenius de Re vestia-

¹² defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹³ Achatis Steph. Dan. Fabr. al. Achate Vof. R. ¹⁴ defunt L. R. Fuld. ¹⁵ defunt Fuld. ¹⁶ in valle Basil. ¹⁷ ex longitudine L. Vof. R. Steph. Dan. item ex longinquitate, ut Iliacis erepta ruinis. ut Terentius. Fuldens. ¹⁸ ut ex Aethiopia est usque haec L. Vof. R. ¹⁹ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ²⁰ defunt Fuld. ²¹ ex incendio bellorum, non pr. p. accepit Fabr. al. ²² vel novas Vof. R. ²³ Tunica pallium L. Tunicaepallium Vof. Steph. Dan. Fabr. al. sed recte Tunicopallium R. vid. Ruben. de Re vest. p. 119.

Et circumtextum croceo velamen acantho,
 650 Ornatus Argivae Helenae: quos illa Mycenis,
 Pergama quum peteret, inconcessosque Hymenaeos,

Extu-

SERVII.

649. ET CIRCUMTEXTUM VELAMEN. Cycladem significat. ACANTHO. Genus virgulti flexuosum, quod vulgo ²⁴ *herbacanthum*, [id est, *flexibile virgultum*,] dicunt: in cuius imitationem arte vestis ornatur. ²⁵ [Varro ita refert: *Ctesias ait in India esse arbores, quae lanam ferant. Item Epicadus in Sicilia, quarum floribus cum dempti sunt* ²⁶ *aculei, ex his implicitis mulieres multiplicem conficere vestem. Hinc vestimenta acanthina appellata.*]

650. ORNATUS ARGIVAE HELENAE; QUOS ILLA MYCENIS. [Hic quoque commendatio muneris a persona, quae & in fuga magni fecerit.] ARGIVAE. A vicinitate dixit *Argivae*. Et paulo post *Mycenis*; cum Spartana fuerit, quae civitas ²⁷ est in Laconica: nam legimus, x. 92. *Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter*. Et vide jam omen infelicitatis futurae; ²⁸ cum adulterae suscipit munerem.

651. ²⁹ [PERGAMA CUM PETERET. Eo tempore quo a Paride sollicitata est Helena, Venere faciente, [quae ei in praemium pro victoria, quam de malo aureo acceperat, alienum matrimonium concilians, sicut nota fabula omnibus traditum est: quamvis vera historia hoc habere dicatur, non sollicitatam a Paride Helenam, sed cum non ei consentiret, ut, absente eo tempore Menelao, sponte eum sequeretur ad Trojam, expugnata civitate, vi a Paride sublatam: unde factum est, ut Paris, timore, ne qui eum sequerentur, non recto itinere properaret ad patriam, sed diverteret ad Aegyptum, & ad regem Proteum veniret; qui cum esset sacrificus, & agnovisset alienam uxorem a Paride raptam, duci eam dicitur subtraxisse, & nescio quibus disciplinis phantasma in similitudinem Helenae formatum Paridi dedisse, quod in II. 592. plenius invenies.] INCONCESSOSQUE HYMENAEOS. Et ³⁰ fato & legibus. *Hymenaeus* autem, ut alii di-

cunt, deus est nuptiarum: ut alii, quidam juvenis fuit, qui die nuptiarum oppressus ruina est: unde expiationis causa nominatur in nuptiis. ³¹ Sed falsum est: nam vitari magis debuit nomen extincti. Sed hoc ³² habet veritas: *Hymenaeus* quidam apud Athenas, inter bella saevissima virgines liberavit: quam ob causam nubentes ejus invocant nomen, quasi liberatoris virginis. Hinc etiam apud Romanos ³³ *Thalasio* invocatur: cum enim in raptu Sabinarum, plebejus quidam raptam pulcherrimam duceret: ne ei auferretur ab aliis, *Thalassionis* eam ducis nobilis esse simulavit: cujus nomine fuit tuta puellae virginis. ³⁴ [Alio etiam modo: *Hymenaeus*, Atheniensis, adeo pulcher fuit, ut adolescens puella putaretur: is cum unam virginem nobilem, ipse medicriter ortus, adamasset, ejusque nuptias desperaret; quod unum poterat, sequendo puellam amoris satisfacerebat. Sed cum Atheniensium nobilissimae virgines Eleusinae *Cereri* sacra facerent, subito adventu piratarum raptae sunt; inter quas etiam *Hymenaeus*, qui illo amantem sequutus fuerat puellam, tanquam puella, raptus est. Sed cum piratae praedam per longinqua maria portassent, in desertam regionem delati, ac fatigati, somno se dederunt. Hos cum *Hymenaeus* universos occidisset, relictis ibi virginibus, Athenas reversus est: petiitque a civibus, ut, si virgines, quae raptae fuerant, reduxisset, delectae nuptias impetraret. Quas cum reduxisset, optatam in matrimonium virginem meruit. Quod conjugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus omnibus nuptiis *Hymenaei* nomen interesse. Est autem & alia ratio vocabuli: nam *Hymen*, quaedam membrana quasi virginalis esse dicitur puellae, qua rupta, *Hymenaei* nuptiae dictae.]

VARIORUM.

vestiaria lib. I. cap. 2. *signa* clavos interpretatur. doctissimus Moneta in Menagianis Tom. III. p.

II.

²⁴ *Herbacanthum* dicunt, in cuius L. Vof. R. & Steph. qui *herbacanthum*: ut & al. *Herba acantho*, id est flexibili virgulto, in &c. Dan deinde, ornatur & conficitur Dan. Fab. ²⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. Varro cum denti * sint aculei exis * implicitis mulieres &c. Dan. Varro ita refert, Nescientes ait * &c. Fuld. Vossius ad Vell. Patere. II. 56. legit, *Neanthes pro nescientes*. ubi de vestibus acanthinis etiam aliquid monitum. vide & Colomes. ad Gyrard. de Poëtis pag. 395. BURM. ²⁶ *nuclei* Fuld. ²⁷ est Laconiae Fabr. al. in Laconia Steph. ²⁸ cum Dido adulterae Fabr. al. ²⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Fabri al. ad *inconcessos*. sed Dan. habet prima ad *quae*. ³⁰ satis L. ³¹ falsum est autem, nam L. Vof. R. ³² deest Vof. ³³ *Thalasio* L. R. ³⁴ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ad γ. 652. & repetuntur iterum ad lib. IV. 99.

Extulerat, matris Ledaë mirabile donum.

Praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,

Maxuma natarum Priami, colloque monile

655 Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.

Haec celerans, iter ad navis tendebat Achates.

At

SERVII

652. [EXTULERAT. Secum exportaverat.] MATRIS LEDAE MIRABILE DONUM Vel quod ipsa filiae: vel quod ei Jupiter dederat.

653. PRAETEREA SCEPTRUM, ILIONE. Bene offert munera, apta personis: sicut etiam Latino, in septimo. [ILIONE QUOD GESSERAT OL. Quia etiam feminae scepro utebantur. Gesserat autem, pro gessaverat, ut VII. 246. Hoc Priami gestamen erat. Et quaeritur utrum hoc sceptrum de Thracia, an de Troja sublatum: quidam Aeneae ab Ilione datum dicunt; sed quamvis apta nupturae reginae sint munera, tamen futurorum malorum continere omen videntur.]

654. MAXIMA NATARUM PRIAMI. Quia ante etiam foeminae regnabant; praesertim primogenitae: unde ait, *Maxima*. Haec autem uxor ³⁵ Polymnestoris fuit, ³⁶ [quae, post captum Ilium ejecta a viro, manu sua interiit.] COLLOQUE MONILE. Ornamentum gutturi: quod & segmentum dicunt, ut Juvenalis II. Sat. 125. *Segmenta & longas habitus*. Licet *segmentatas vestes* dicamus, ut ipse VI. Sat. 89. *Et segmentatis dormisset parvula cunis*.

655. BACCATUM. Ornatum margaritis. Dicimus autem & *haec margarita*, & *hoc margaritum*, & *haec margaritis*, quod Graecum est, quo modo *Nais*. Sane multi separant *gemma* ³⁷ & *margaritam*, ut Cicero IV. Verr. I. *Nullam gemmam aut margaritam: & gemmas* volunt dici diversi coloris; *margaritas* vero albas: vel *gemmas* integras, *margaritas* pertulas. DUPLICEM GEMMIS AUROQUE CORONAM. *Duplicem*, aut latam, ut I. Georg. 172. *Duplici aptantur dentalia dorso*. Item III. Georg. 87. *Aut duplex agitur por. lumbos spina*, ³⁸ aut re vera *duplicem gemmis & auro*. [Sane immiscet Romanam consuetudinem: coronis enim foeminae utebantur.]

656. HAEC CELERANS. Celeriter facere cupiens.

VARIORUM.

II. tunicam rectam, quae Graecis *ιπποδάμης* dicta, intelligit, ut & Guellius fecit, de qua agit Salmastius ad Vopisii Aureliani. cap. 46. sed ego cum Servio explico *rigentem*, duram, plenam & densam auro, ut novae vestes, quae nullas plicas, vel rugas adhuc habent, ut vix flexibilis fuerit. *signa* certe sunt figurae auro intertextae, aut acu pictae. vide lib. XI. 72. Amm. Marc. XVI. 10. *rigentia auro vexilla*. nostrates *stijf van goud* dicunt. *signa* etiam possent capi *ornata*, qualia supra ad §. 478. vidimus in vestibus. licet enim ibi de detritis agatur, quae longo usu signa talia exhibent, possunt tamen intertextae vel acu picta signa, diversis figuris, intelligi. BURM.

649. CIRCUMTEXTUM. *Circumtextum* secundus Moreti. *circumtextum* Leidenfis unus. *Achanto* nonnulli. deinde, *ornata* Leidenfis.

651. PETERES. Vulgati habent *peteret*. alterum tum ad numeros aptius, tum ad invidiam atrocius. FABRIC. *Dum peteret* Menagii prior.

652. EXTULERAT. Alii, *abstulerat*. male. vide ad Suet. Claud. XLIX.

653. SCEPTRUM, ILIONE QUOD GESSERAT. Mentelianus prior, *praeterea sceptrum Ilionae*, pro *Iliones*. vide annotationes nostras ad lib. III. 386. *Ilionae* etiam primus & tertius Rottendorphianus, & Leidenfis, quod mihi vulgata scriptura visum nihil ineconcinnius, nisi quod *Ledaë & Helenae* nomina secundo casu jam praecessere. HEINS.

656. HAEC CELERANS. *Haec celerans* alter Mentelianus a manu secunda. *Accelerans* prior Rottend. & Montalbanius. in tertio Moretano, *Accelerans*. HEINS.

³⁵ Polymnestoris L. Vof. Polymnestoris R. Steph. ³⁶ defunt L. Vof. R. Steph. postque captum Dan. Fabr. ³⁷ a margarita L. R. Fabr. ³⁸ aut certe revera L. Vof. R. Steph.

* At Cytherea novas artis, nova pectore versat
 Consilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
 660 Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
 Quippe domum timet ambiguam, Tyriosque bilinguis.
 Urit atrox Juno, & sub noctem cura recurSAT.
 Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:

Nate,

SERVII.

657. AT CYTHEREA. Ab insula, quae numero tantum plurali dicitur, ut x. 86. *Sunt alta Cythera*. NOVAS ARTES. *Arts* & *puerum* est: unde sine epitheto male ponitur. [Veteres autem artes pro dolis ponebant, Et Terentius in Heautont. II. III. 124. *Quendam offendi ibi militem. Ejus noctem orantem: haec arte tractabat virum*. Item in Phormione II. I. 29. *Artificem probum*: nam & Graeci dolos, technas dicunt, ut in II. 195. *Perjurique arte Simonis*: ³⁹ [ut bonas artes, malasque artes dicamus.]

658. FACIEM MUTATUS. Nota figura est. Quod autem addidit & ora, perissologia est.

659. DONISQUE FURENTEM INCENDAT REGINAM. Incendat, & furete faciat, ut IV. 22. *Animumque labantem Impulit*. [IMPLICIT proprie ait: *Impliciti* enim morbo dicuntur: nam & amor morbus.]

661. QUIPPE DOMUM TIMET AMBIGUAM. Modo incertam: in qua habitat mutabilis foemina, ut IV. 569. *Varium & mutabile semper Foemina*. Item Juno in quarto 97. *Suspectas habuisse domos Carthagini altae*. ⁴⁰ [Alias, ambiguam, pro gemina duplicique accipitur, ut III. 180. *Agnovit prolem ambiguam*.] TYRIOSQUE BILINGUES. Fallaces: nec enim ad linguam retulit, sed ad mentem. ⁴¹ [Item apud Livium lib. XXI. 4. de Annibale: *Inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica; veri nihil, nihil sancti*. ⁴² nullius dei metus, nullum jusjurandum, nulla religio.]

662. ATROX. ⁴³ [Primo quantum ad Venerem pertinet, saeva; non quia ita de ea Poeta judicet.] SUB NOCTEM CURA RECURSAT. Circa noctem. Et sciendum ⁴⁴ quia cum tempus significatur, *Sub*, praepositio accusativo cohaeret, ut I. Georg. 445. *Aut ubi sub lucem, densa inter nubila sese Diuersi rumpunt radii*. [Et bene *sub noctem cura recurSAT*: quia vehementiores curae vel circa noctem, vel per noctem sunt.] ⁴⁵ [RECURSAT autem, recurrit & revertitur; quasi semper in mentem venit.]

663. ERGO HIS ALIGERUM DICTIS AFFATUR AMOREM. [*Aligerum*, compositum a Poeta nomen.] Sane Latini deum ipsum *Cupidinem* vocant, ⁴⁶ eo, quod facit amorem; sed hic imitatus est Graecos, qui uno nomine ⁴⁷ *ἔρως* utrumque significant: nam *Amorem* dixit deum; sed discrevit epitheto. Sane ⁴⁸ nomen hoc ratione non caret: ⁴⁹ nam, quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur, ut IV. Georg. 345. *Inter quas curam Clymene narrabat inauem*: id est, amorem. Item, quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero, ut III. 76. *Incipit effari, mediaque in voce resistit*. Alatus autem ideo, quia ⁵⁰ amantibus nec leuius aliquid, nec mutabilius inuenitur; ut in ipsa probatur Didone: nam de ejus interitu cogitat, cuius paulo ante amore deperibat, ut IV. 600. *Non potui abreptum diuellere corpus*. ⁵¹ [idem ex Terentio patet Eun. I. I. *In amore haec sunt vitia: injuriae, suspiciones, inimicitiae, induciae, bellum, pax rursus*.] Sagittas vero ideo gestare dicitur; ⁵² [vel

³⁹ defunt L. Vof. R. ⁴⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴¹ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁴² nullus Deum metus hodie in Livio legitur. ⁴³ defunt L. Vof. R. Steph. ⁴⁴ quod cum tempus Fabr. al. quia deest Vof. ⁴⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁶ hoc quod L. Vof. R. ⁴⁷ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁸ nomen L. Vof. ⁴⁹ nam & quia Steph. Dan. ⁵⁰ nil amantibus leuius, nil mutabilis Fabr. al. ⁵¹ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. in Terentio legitur, in amore haec omnia sunt vitia. Saepè librarii insunt mutaverunt in sunt, credentes non geminandam praepositionem. vid. ad Quintil. II. 17. in fine. & ad Vell. Patern. II. 128. similiter peccavit Daviscus ad Cic. I. de Nat. Deor. 43. & alii. BURM. ⁵² defunt iisdem.

Nate, meae vires, mea magna potentia, solus,
 66; Nate, patris summi qui tela Typhoea temnis;
 Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
 Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
 Litora jactetur, odiis Junonis iniquae,

Nota

SERVII.

[vel quia amorem & libidinem sequitur punctura poenitentiae, & dolor: vel] quia, ut ipse, incertae velocesque sunt. Et haec ratio pene in omnibus aliis numinibus, pro potestatum qualitate, formatur.

664. NATE, MEAE VIRES. Aut quia ⁵³ veneras voluptas exerceri sine amore non potest: aut secundum ⁵⁴ Simonidem, qui dicit Cupidinem ex Venere tantum esse progenitum: quamquam alii dicant, ex ipsa & Marte: alii ex ipsa & Vulcano: alii vero Chai & primae rerum Naturae eum esse filium velint. [Sane & hic persuasoriæ agit, sicut superius, ubi Juno ad Aeolum loquitur sup. 65. *Aeole, namque tibi*: sed ibi, quia dea cum homine loquebatur, principio opus non fuit: hic vero principio usus est: quia Dea cum Deo loquitur, ad benevolentiam comparandam. NATE. Ab indulgentissimo nomine, causa amoris: MEA MAGNA POTENT. Quid possit facere. QUI TELA TYPH. TEMN. Pro quo FRATER UT AEN. PELAGO TVVS. Contra quem. ODIS JUN. INIQ. Nam quod dicit *Frater tuus*, non filius metus, ostendit ei etiam profuturum qui rogatur: nam ex eo genere est illud: *Et nostro doluisse saepe dolore*. Quaeritur causa, HUNC PHOENISSA TENET D. Timor ipsius, ET VEREOR QUO SE JUN. V. Retra ipsam, QUOCIRCA CAP. A. D. MODUS. QUA FACERE ID P. Quamdiu, NOCTEM NON AMPL. U. An difficile sit, ET NOTOS PUERI P. I. V. Quomodo, UT CUM TE GREMIO A. L. D. Subito amabit, OCCULTUM INSPIRES IG. F. Q. V. Nihil promissit: quid enim promitteret Deo? SOLUS, ⁵⁵ NATE. Id est, qui solus contemnis Jovis fulmina, quae diis caeteris solent esse terrore.

665. PATRIS SUMMI. ⁵⁶ Nunc quidem de Jove proprie dixit. Sciendum tamen pro qualitate rerum

vel personarum, *summum deum* dici, vel *patrem*: nam unusquisque putat eum esse summum Deum, quem colit, ut XI. 785. *Summe deum, sancti custos Soractis, Apollo*. TYPHOEAE. Multi Typhoea legunt: ut *Cerealia*, & *Cerealea*. Typhoea autem dixit, non quibus *Typhoeus* usus est, sed quibus Jupiter in *Typhoeum*: a spoliis, id est, virtute & victoria, ⁵⁷ epitheton posuit; ut Scipio Africanus, & Metellus Creticus. TEMNIS. Aphaereticus est, pro *contemnis*. ⁵⁸ Hac nati laude hoc dicit: facile eum posse contemnere Junonem, qui contemnit & Jovem.

666. AD TE CONFUGIO. Personarum ratio facit laudis augmentum. TUA NUMINA. ⁵⁹ Possibilitatem. Et notandum est unum deum plura habere numina, ⁶⁰ [ut supra §. 8. diximus de Junone.]

667. FRATER UT AENEAS. Conciliatio a qualitate personae: UT autem, est quemadmodum: quod in pronuntiatione extenditur, quando temporis non est.

668. JACTETURQUE. Vacat *que*. ODIS JUNONIS INIQUAE. Justa causa petitionis ostenditur, *Odiu* autem, ⁶¹ in nomine breve est; in verbo vero longum; ut ⁶² *Odi*: quemadmodum *liquor*, *li* brevis est; *liquitur* longa.

VARIORUM.

HEINS. *Accelerans* Vratilavienfis. *Elas celerans* Oudartii.

658. MUTATUS ET. *Mutatusque* Francianus. *Motatus* Rottend. pr.

660. UTQUE OSSIBUS. Codices membranei omnes, cum priscis editionibus, *atque ossibus*: in primo Moreti *ac ossibus*. HEINS. Vid. sup. ad §. 298. & 486.

662. RECURSAT. *Reversat* Francianus. vid. lib. IV. 3.

664. Ma-

⁵³ Veneris R. Steph. Dan. al. deest vero L. Vof. R. ⁵⁴ vide Schol. Apollon. Rhod. III. 21. ⁵⁵ nate, qui Jovis contemnis L. Vof. R. Steph. ⁵⁶ nunc quoque Basil. ⁵⁷ deest Dan. ⁵⁸ hac autem laude hoc agit L. Vof. R. Steph. al. agit & Fabr. hac autem l. hoc dicit Dan. ⁵⁹ notandum e. enim u. d. p. h. numina, id est possibilitatem Dan. ⁶⁰ desunt Dan. ut supra dictum est d. Jun. Fuld. sed, de Junone, deest L. Vof. R. Steph. ⁶¹ ed. Dan. ed. Steph.

Nota tibi: & nostro doluisti saepe dolore.

- 670 Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus: & vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia. Haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor; ne quo se numine mutet:

675 Sed

SERVII.

669. NOTA TIBI. Graeca figura est: ⁶² [quia plurale a singulari regitur,] ⁶³ ut Terentius Eun. II. 2. *Mira vero ⁶⁴ militi quae placeant.* ET NOSTRO DOLUISTI SAEPE DOLORE. *Nostro*, aut eo, quo & ego: aut *doluisti*, ideo, quia me dolentem vidisti; ut *dolebo illa re*.

670. PHOENISSA. De Phoenice. TENET. MORATUR. [BLANDIS VOCIBUS. Ideo dixit *blandis*, ut ostenderet Didonem facile amore incendi posse, quae ante jam blanda est quam amet.]

671. QUO SE JUNONIA VERTANT HOSPITIA. *Quo*, id est, in quam partem. *Junonia* autem *hospitia*, Carthaginem dicit: ubi habitabat Juno, ut supr. 20. *Hic illius arma.* Aut certe hoc ipsum vereor, quod Aeneae Carthago in hospitium patuit, ut est II. 49. *Timeo Danaos & dona ferentes.*

672. HAUD TANTO CESSABIT CARDINE RERUM. Aut *dixit*, dixit, ne in tantum quidem: hoc, est brevi occasione cessabit: aut simpliciter intelligendum est: non poterit in tanta rerum opportunitate cessare: ut sit de proverbio tractum, ⁶⁵ quod dicitur: *Res in cardine est*: hoc est, in articulo. [Quidam sic intelligunt: cum in incerto statu res sunt, *in cardine* esse dicuntur: & translationem verbi a janua tractam volunt, quae motu cardinis hac atque illac impelli potest.]

673. QUOCIRCA. Quapropter. MEDITOR. Mente pertracto.

674. NE QUO SE NUMINE MUTET. *Quo*, vel vacat, vel pronomen est. Et bene supprimit nomen Junonis, ne ejus frequenti commemoratione, Cupidinem terreat: magis enim vult eum intelligere, quam audire Junonem: aut certe adverbium est, ut sit: Timeo ne se numine Dido aliquam commutet in partem.

VARIORUM.

664. MAGNA. Regna secundus Rottendorphius.

Stat. III. Theb. 154. *Vosne illa potentia matris.* vid. Ovid. v. Met. 365.

Ibid. POTENTIA, SOLUS. Distinguendum contra multorum citationes temerarias. ut dictio *solus* pertineat ad posteriora, *solus, nate.* FABRIC.

665. TYPHOEA. In Franciano erat *Typhoea*, & superscriptum erat *on*. ut sit *Typhoea*.

666. ET SUPPLEX. Et deest Mentelio priori & Oudartiano. *tua munera* Bigotianus, & secundus Hamburgensis a manu secunda. vid. supr. ad §. 8.

668. JACTETUR. *Jacteturque* scripti mendose, Mediceo & paucis aliis exceptis. quod Nonius quoque agnoscit in *jactare. jactetur odiis* Giphanius probat Indice Lucretii p. 462. Vossianus prior, *jacteturque dolis.* HEINS. *Jacteturque* duo Moretani, Regius, Parrhas. & a m. pr. Leidensis secundus. sunt qui *que* copulam tuentur, & construunt, *jactetur & pelago*, & *jactetur odiis Junonis*, ut sit trajectio. sed omnia frustra, & ne *ut* in *jactetur* producat. sed vid. Pier. ad IX. Aen. 195. & quae notata ad Ovid. II. Met. 741. & alibi saepe. *Acerbus* vero & *iniquus* etiam lib. XI. 587. commutantur. BURM.

670. HUNC. *Nunc* fragmentum Moreti cum aliis nonnullis. potiores tamen *hunc.* HEINS. *Nunc* Parrhas. & editiones Aldina, Juntina. ortum vitium ex simili figura H. & N. vid. ad Gratii Cyneg. 630. & Nemes. Ecl. I. 461. infr. 680. & bis terve hoc libro, & lib. VI. 817. & alibi centies. BURM.

671. ET VEREOR. Putabam aliquando *ut vereor*! nil mutandum temere tamen. HEINS. Heumannus Tom. III. Poeciles lib. III. p. 380. *At vereor.*

673. ANTE. *Arte* Oudartii & Leidensis unus. *flammis* secundus Moreti. *quocirca* etiam Bigotianus.

675. SED

⁶² desunt L. Vof. R. Steph. ⁶³ ut Terentius Eun. I. 1. *non perperam meretricum contumellas.* Basil. quae altero exemplo caret. ⁶⁴ multa militi Voss. ⁶⁵ de quo dicitur L. Vof. R. Steph. quo dicitur Fabr. al.

- 675 Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
 Qua facere id possis, nostram nunc adcipe mentem:
 Regius aditu cari genitoris ad urbem
 Sidoniam puer ire parat; inea maxima cura;
 Dona ferens, pelago & flammis restantia Trojae.
 680 Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
 Aut super Idalium sacrata sede recondam:

Ne

SERVII.

675. MECUM. Id est, cum officio venerio: ⁶⁶ [vel *mecum*, per meos amores, me adnitente.] Nec potest intelligi, quemadmodum ego: aliter enim amatur a matre, aliter a Didone Aeneas.

676. QUA. Id est, quomodo. ACCIPE. Audi, ⁶⁷ [ut II. 65. *Accipe nunc Danaum insidias*,] ⁶⁸ ut contra, ⁶⁹ *Da*, dic, ut I. Ecl. 19. *Da, Tyre, nobis*, & VI. 66. *Da, non indebita posco*. MENTEM. Dispositionem, consilium.

677. ACCITU. Evocatione: & est quartae declinationis.

678. URBEM SIDONIAM. Quam tenent Sidonii. MEA MAXIMA CURA. Et Aeneas cura est: sed Ascanius ⁷⁰ [maxima: IV. 275. *Cui regnum Italiae, Romanaque tellus Debentur*: & ubique Ascanius] maxima cura Veneris introducit: ut x. 132. *Veneris iustissima cura*. Item x. 50. *Hunc tegere, & dirae vultum subducere pugnae*.

679. ⁷¹ [DONA RESTANTIA. Quae restiterunt, superfuertque,] [& ante pelagus posuit, cum post Trojae eversionem navigaverit Aeneas.]

680. SOPITUM SOMNO. Unum quidem est *sopor* & *somnus*: sed modo *sopitum*, irrigatum intelligimus. ⁷² [CYTHERA. Sicut dictum est, genere neutro pluraliter, [ut alibi x. 86. *Sunt alia Cythera*.]

681. IDALIUM. Cypri nemus est, in quo oppidum breve, ut paulo post: *Idaliae lucos*. Item: *Idaliumque nemus*. SACRATA SEDE. Vel templi, vel oppidi.

VARIORUM.

675. SED MAGNO AENEAE MECUM. *Mecum* Aeneae Sproctianus, *mecum magno Aeneae* More-

tanus secundus. *sed magno Aenean mecum* Mediceus a manu prima. magnum amorem vidimus sup. 344. *mecum* explicat Corradus, Catroeus, & alii, tam magno, quam ego amo Aeneam, & ita Vondelius & alii verterunt. quod reprobatur Servius IV. Aen. 115. *mecum erit iste labor*. & ita Cerda, me simul hanc rem curante, adnitente. sic Ecl. II. 13: *mecum resonant arbusta cicadis*. BURM.

676. QUA FACERE. *Quo* editiones nonnullae vetustae, cum Menagiano priore, Montalbano, & quatuor aliis. *Qua* tamen Servius agnoscit in scriptis exemplaribus, & Scholiastes Horatii Crucianus lib. I. Satyr. IV. & lib. III. Od. III. Fors sit, ut Maro nobis dederit, *Qui facere id possis*, *apollinē*. ita Comici frequenter. sic libr. VII. 388. *vetustus oodex, Qui thalamum eripiat Teucris*. *Quam* facere Gudianus, a manu secunda, addita interpretatione *prout*, vel *quomodo*. vide annotata Georg. III. 309. HEINS. *Quid* Leidenfis. *quo* facile Zulichernus a manu prima, cum glossa *quomodo*. ego *qua*, hic & mox 682. *qua* via, *ratione* supplendum puto, ut integre dixit lib. IV. 115. *qua* ratione, *quod instat*, *Confieri possit*. & ita centies: *qua*, *aliqua*, *alia* &c. ita III. Ecl. 15. *aliqua* Servius explicat, *aliqua ratione*. *nunc aspice* Hugeniaus. BURM.

678. IRE. Ille prior Hamburgensis.

Ibid. MEA MAXIMA CURA. Nasutulus quidam grammaticus, qui pannos suos adfuit purpurae Servianae, ad lib. IV. 2. hic confusionem nominis & verbi reperit. quasi & posset capi, *cura*, id est, *cures mea maxima*. BURM.

679. PELAGO ET FLAMMIS. Et ignorabat Dorsillianus.

680. HUNC

⁶⁶ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁶⁷ desunt eisdem. ⁶⁸ ut e contra Steph. ⁶⁹ dic de L. Vol. R. ⁷⁰ desunt L. ⁷¹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁷² desunt eisdem.

Ne qua scire dolos, mediūve occurrere possit.

Tu faciem illius noctem non amplius unam

Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:

- 685 Ut, quum te gremio adcipiet lactissima Dido,
Regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
Quum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, & alas

690 Exsistit,

SERVII.

682. NE QUA SCIRE DOLOS. *Qua* vacat, ut frequenter diximus. MEDIUS. Importunus, incongruus.

683. TU FACIEM ILLIUS. *Faciem* pro vultu posuit: nullus enim potest faciem alterius accipere; sed vultum, qui pro mentis qualitate formatur; unde infra ait: ⁷³ *Et notos pueri, puer, indue vultus*: ⁷⁴ [aut certe quia difficile numini non est, ut in faciem mutetur alterius.] [Sane illius in Georgicis corripuit, ut 1. 49. *Illius immensae*.] NOCTEM NON AMPLIUS UNAM. Ut supra diximus, artis poeticae est, non omnia dicere: unde nunc ⁷⁵ praemisit, *Noctem unam*: nec enim dicturus est, aut ⁷⁶ abscessum Cupidinis, aut adventum Ascanii.

684. PUERI PUER. Argumentum a facili. [LACTISSIMA DIDO. Non est epitheton perpetuum: id est, cum lacta esse coeperit.]

686. REGALES INTER MENSAS. Epulas intemperantes, in quibus castitas rara est: & facilis amoris occasio: unde est ⁷⁷ [illud Terentii Eun. IV. 5.] *Sine Cerere & Libero friget Venus*. LATICEMQUE LYAEUM: *Latex* propria aqua est, ab eo, quod intra terrae venas lateat; sed & vinum ⁷⁸ latet intra uvam: unde nunc dixit *laticem*. *Lyaeum* autem pro *Lyaeum* dixit figurate; ponens principalitatem pro derivatione.

688. OCCULTUM INSPIRES IGNEM. Definitio amoris est, *ignis occultus*. VENENO. *Venenum* dictum, quod per venas eat; ⁷⁹ [ideo post ait 749. *Longumque bibebat amorem*.]

689. PARET AMOR DICTIS. Ut supra, pro Cupidine *Amorem* posuit. [Sane notandum, quod in-

terdum, ubi inducit minorem festinantem parere, majori respondentem eum non facit; ut hoc loco Cupidinem; ut in IV. 238. *Ille Patris magni parere parabat Imperio*. Et in VII. 341. *Exin Gorgoneis Aleto infecta venenis*.]

VARIORUM.

680. HUNC EGO. Nunc ego fragm. Moretj. vid. supr. 670.

Ibid. CYTHERA. *Citheron* Parrhaf.

681. IDALIUM. *Idaliam* Bigotianus secundus & tertius Rottendorphius. male. Catul. LXII. *Qualis Idaliū volens*. nisi sit dictum, ut *Castalia* III. Georg. 293. sed & *Idaliū* dixit lib. x. 86. vid. Barthi. ad Stat. v. 63. *secreta* Leidenf. & primus Hamburgicus. *reponam* Sprotanus a manu prima. BURM.

682. NE QUA. Ne quis Dorvill. Montalbanius, Venetus, Hugonius, & a manu secunda Hamburgensis alter, Francianus, Parrhaf. & Ed. Venet. *medius*, ut supr. 348. *Mediusque* Hamburg. alter. BURM.

683. ILLIUS. Didonis explicat Glossa Regij codicis, ut oculos intelligat, quibus videre se Ascanium crederet. sed *facies* hic de figura, immo de roto corpore & illius habitu capienda, ut *vultus* de ore. vide Donat ad Terent. Eun. II. III. 5. Cicer. pro Cluent. XXVI. *Recordamini faciem atque illos ejus fictos simulatosque vultus*. Quinctil. de Inst. Orat. XI. 3. *Nonne in eadem facie, tamen quasi vultus mutandus est*. modo noster 658. *faciem mutatus & ora. faciem ipsius*, primus Moretj. *falle dolo* posset in parenthesi poni. BURM.

685. ACCIPIET. *Accipiet gremio. accipiat secundus*

⁷³ notosque L. Vof. R. ⁷⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. Vof. R. ⁷⁸ deest L. ⁷⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al.

⁷⁵ permittit Ed. Comm. ⁷⁶ abscessus basl. ⁷⁷ defunt L.

- 690 Exsuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem
 Inrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
 Idaliae lucos: ubi mollis amaracus illum
 Floribus & dulci adspirans complectitur umbra.
 695 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
 Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
 Quum venit, aulaeis jam se regina superbis

AU-

S E R V I I.

690. ET ALAS EXSUIT. ⁸⁰ [Hoc est, deposuit.] Laus ingens Ascanii per transitum. ⁸¹ Siquidem, alis tantum depositis, Ascanius fuit.

691. PLACIDAM PER MEMBRA QUIETEM. Aut epitheton est quietis: aut ideo *placidam* dixit, quia est quies, quae potest etiam somniorum terrore turbari.

692. ⁸² [IRRIGAT. Infundit, proprie, quia somnus sic pinguit, quasi cornu ⁸³ infundat.] FOTUM. Sublatum, ⁸⁴ [complexum a fovendo.]

693. AMARACUS. Hic puer, regius unguentarius fuit, qui casu lapsus, dum ferret unguenta, maiorem ex confusione odorem creavit: unde optima unguenta, *Amaracina* dicuntur. Hic postea in herbam *sampsuchum* ⁸⁵ versus est, quam nunc etiam *amaracum* ⁸⁶ dicunt.

695. JAMQUE IBAT. Cum vix Venus ista dixisset. Sane neque festinantibus personis, neque minoribus est respondendi facultas; ut hoc loco Cupidini: ut Mercurio supra; item in quarto 238. ⁸⁷ & in septimo 341. Furiae.

697. CUM VENIT. Aut pro ⁸⁸ cum veniret; aut *Cum* sit adverbium temporis, pro *dum*: nec enim potest conjunctivi modi particula jungi indicativo. Sane sciendum, malo errore, *cum*, & *dum* a Romanis esse confusa. AULAEIS. Velis pictis, quae ideo *aulaea* dicta sunt, quod primum in aula ⁸⁹ Attali regis Asiae, qui populum Romanum scripsit haeredem, inventa sunt. Ideo autem etiam in do-

mibus ⁹⁰ tendebantur *aulaea*, ut imitatio tentorium fieret: sub quibus bellantes semper habitavere majores: unde & in thalamis hoc fieri hodieque conspicimus. Varro tamen dicit, vela solere suspendi ad excipiendum pulverem: quia usus camerae ignorabatur. Unde Horatius II. Sat. VIII. 54. *Interea suspensa gravis aulaea ruinas In patinam fecere, trabentia pulveris attri, Quantum non Miquibz Campanis excitat agris.* Sciendum sane; omnia Graeca nomina in *a* litteram exeuntia, cum derivationem faciunt, in *ae* diphthongum convertere, ut *αἰλᾱ*, *aulaea*, *ἰδᾱ* *Idaea*, *αἶμα*, *Actnaea*. SUPERBIS. Nobilibus, ut III. 2. *Ceciditque superbum Ilium.*

V A R I O R U M.

488. Moretanus. *regales epulas inter* Montalbanus.

688. VENENO. *Fallaxque venenum* Ed. Venet.

690. EXSUIT, ET GRESSU. *Et vultu* Scholiaf. Statii Theb. II. 96. HEINS. *Gressu gradions* Sprotii a manu prima. *incessit* Dorvill.

692. INRIGAT. Vid. ad Valer. Flac. IV. 16. & ad Sil. x. 356.

694. FLORIBUS. *Floridas e. d. a. amplectitur* Zulichemius & Parthas.

695. DICTO PARENS. *Parens dicto* Dorvillianus.

698. AU-

⁸⁰ desunt eisdem. ⁸¹ siquidem Cupido, alis Fabr. recte vidit deesse quid. sed rescribendum, siquidem Deus, alis &c. ut erat in L. *dem* in *siquidem* absorpsit *et* Deus. BURM. ⁸² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸³ deest Fabr. ⁸⁴ desunt L. Vof. R. Steph. complexum deest Basil. sed Danieli a fovendo deest. ⁸⁵ dicitur versus Dan. ⁸⁶ vocant L. dixit Steph. Dan. Fabr. etiam deest Dan. Fabr. al. ⁸⁷ vel in sept. L. Vof. R. ut in sept. Steph. Dan. Fab. al. ⁸⁸ cum venerit ait, ut, cum Dan. ⁸⁹ deest L. ⁹⁰ tendebantur. L. ⁹¹ in e diph. c. ut a. *aulaea*, & *idea*, & *Actnaea* Vof.

Aurea conposuit sponda, mediamque locavit.

Jam pater Aeneas, & jam Trojana juvenus

700 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris

Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.

Quin-

SERVII.

698. AUREA. Si *Dido aurea*, pulchram significat, & est nominativus. Si *sponda*, septimus quidem est: sed ⁹² synzesis fit, & spondeus est. SPONDA. ⁹³ Stibadia antiqui non habebant; sed stratis tribus lectis epulabantur: unde & *triclinium sterni* dicitur: sic Cicero: *Sterni triclinia* ⁹⁴ & in foro & in rostris jubebat. Unde apparet errare eos, qui *triclinium* dicunt ipsam basilicam, vel ⁹⁵ coenationem. MEDIAMQUE LOCAVIT. Collocavit: Ipse enim apud majores domini fuerat locus, ut aperte Sallustius lib. III. Histor. docet: *Igitur discubere: Sertorius inferior in medio; super eum* ⁹⁶ L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis: in summo Antonius; & infra scriba Sertorii Versius: & alter scriba Maecenas in imo, medius ⁹⁷ inter Tarquinium & dominum Perpernam.

699. JAM PATER AENEAS. Religiosus: quia pater proprie omnium deorum epitheton est, ut ostendit ⁹⁸ ubique Virgilius.

700. OSTRO. Pro purpura posuit, ⁹⁹ unde tingitur purpura.

701. DANT MANIBUS FAMULI LYPHAS. Humilis character, qui *οἷος* dicitur: vilia enim describuntur. ¹ [CEREREMQUE. Hic panem, alibi triticum, ut sup. 177. Tum Cererem corruptam undis. EXPEDIUNT. Proferunt.] TONSISQUE FERUNT MANTILIA VILLIS. *Tonsis villis*, vel minutis: vel compositis, ³ [ut v. 556. *Tonsa coma pressa corona est.*] Constat enim, majores mappas

habuisse villosas, [quibus etiam in sacris utebantur, sicut in Georgicis IV. 376. *Manibus liquidos dant ordine fontes Germanae, tonsisque ferunt mantilia villis*: de supplicaturis enim hoc dixit.] *Mantilia* vero ⁴ a manibus dicta; ⁵ [et est nominativus *manile*,] quo modo ⁶ *torale*. Quod autem legimus ⁷ [in Horatio I. Epist. v. 22.] *Ne turpe toral*, apocope est.

VARIORUM.

698. AUREA. Aurea utrum Regina, an *sponda*? si *sponda*, dactyli analysis observanda est, vel in pedem peregrinum, quod figurate fit ob numerum superfluum, ut hoc loco: vel in anapaestum, ut *fluviorum rex Eridanus*: vel in proceleusmaticum, ut lib. II. *intexunt abiete costas*. De hoc non nihil dictum in eo libro, quem de virtutibus & vitiis carminis Elegiaci scripsimus. FABRIC. Vid. Serv. hic & sup. 492.

700. DISCUMBITUR. *Decumbitur* Commelin. Editio. *stratoque* Ed. pr.

701. DANT FAMULI MANIBUS. *Dant manibus famuli* Medicus, Gudianus & primus Moretanus, cum fragmento ejusdem & Rottend. tertio & Puetiano *dant famuli lymphas manibus* Hamburg. prior. vulgatam Priscianus de figuris numerorum agnoscit. HEINS. *Lympham* secundus Hamburgensis. *nymphas* legere quosdam notat Cerda. *dant manibus famuli* Dorvillianus. vid. Petron. xxxi. Ca- trocus

⁹² finereis Vof. synaeresis Steph. Dan. Fabr. al. ⁹³ stipadia L. ⁹⁴ & in foro sterni jubebat L. Vof. R. Steph. al. & in foro jubebat Dan. non reperi hoc in Cicerone. & suspecta sunt, & in nostris. forte ex III. Verr. 26. legendum. *sterni triclinia*, & in foro sterni jubebat. & ibi late agit de hoc Apronii facinore. in cap. 25. legitur, *quod in foro Actuae straverat*. ⁹⁵ Errare Servium, & Vitruvium multa de symmetria Tricliniorum scripsisse, Nanfius notaverat. ⁹⁶ Titius Fabius L. Tuscus Fabius R. Tuscus Fabius Vof. Steph. Dan. Ryckius volebat, *Tuscus Fabius*. ⁹⁷ *arquinium* & *domum* L. Vof. R. inter Tarquinium & dominum Steph. Dan. *Tarquinium* & *Denarium Perperna* Baf. Tarq. & *Denarium Perperna* Fabr. Nanfius legabat, inter M. Antonium & dominum Perpernam. multi de hoc loco commentati sunt. ut Nic. Loensis Misc. Epiph. VIII. 2. & alii; sed prae aliis Salmaf. Exerc. Plin. pag. 885. Ryckius notaverat Bulegerum de Conviv. lib. 1. cap. 34. legere, inter Tarquinium & Ovinium Perperna. BURM. ⁹⁸ deest Vof. Dan. ⁹⁹ unde & tingitur, omisso *in purpura* Dan. ¹ qui jenas dicitur L. R. qui tenuis live subtilis imo dicitur Vof. ² defunt L. Vof. R. Steph. al. ³ defunt eisdem, & Fabr. ut *tonsa coma pressa corona* * est Dan. ⁴ a manibus ante, lotis, quomodo *toraceni* L. a m. ante lo. quomodo R. a manibus, quo modo Vof. Steph. a m. ante lotis dicta Fabr. al. a tergendis manibus dicta. Dan. ⁵ defunt omnibus praeter Fab. & Dan. ⁶ *Torale* a toro Bafil. ⁷ defunt L. Vof. R. Steph. Dan.

Quinquaginta intus famulae: quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere penates.

705 Centum aliae, totidemque pares aetate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.

Nec

SERVIL

703. QUINQUAGINTA INTUS FAMULAE. Hoc est, multae. ORDINE LONGO. Id est, dispositione, secundum Tullium, qui in Oeconomicis dicit, quid ubi ponendum sit: nec enim debent universa confundi. CURA PENUM STRUERE. Inter *penum* & *cellarium* hoc interest, quod *cellarium* est paucorum dierum: unde & in cellam dicitur ⁸ imperatum frumentum; *Penus* vero, temporis longi. Sane dicimus, & *hic* & *haec* & *hoc penus*; sed a masculino & foeminino genere quarta est declinatio, a neutro tertia, quo modo est *pecus pecoris*: unde Horatius i. Epist. xvi. *Portet frumenta penusque*. Masculino vero genere Plautus Pseud. i. ii. 45. *Nisi mihi annuus penus datur*. Foeminino Lucilius posuit: ⁹ *Uxori legata penus*. Quartae autem declinationis esse Persius iii. Sat. 74. docet, ut: *In locuplete penu defensis pinguibus umbris*.

704. STRUERE. Ordinare, componere: unde & *Struatores* dicuntur ferculorum compositores. ET FLAMMIS ADOLERE PENATES. Id est, Colere. Sed *adolere*, proprie est augere. ¹⁰ In sacris autem *κατ' ὀφειλόμενον* *adolere* per bonum omen dicitur: nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur ¹¹ [& confirmuntur: quia veteres in focis sacrificabant, ut ipse alibi iii. 134. *Hortor amare focos*.]

705. TOTIDEMQUE PARES AETATE MINISTRI. Non numerus habet admirationem, sed aetatis ¹² aequalitas.

706. QUI DAPIBUS. ¹³ *Dapes* regum sunt; *epulae* privatorum. ¹⁴ [ONERENT autem, potest & abundantiam retulisse. Et de veterum more dixit, quibus, cum accubuissent, omnis coena simul adponebatur.] [Et quidam volunt hoc secundum veterem caeremoniarum ritum adverti debere, quod Flamini Diali mensa inanis non adponebatur: nam

cum dicit: *Qui dapibus mensas onerent & pocula ponant*: Et alibi vii. 134. *Et vina reponite mensis*: quid aliud ostendit, quam mensam vacuum non antepositam Aeneae, quem ubique omnia sacerdotia inducit habuisse?] ET POCULA PONANT. ¹⁵ Secundum antiquum locutus est morem: ¹⁶ [quia veteribus non in manus dabantur pocula, sed mensis apponebantur, ut hodie apud plures pocula in canistris argenteis apponuntur, quae *canistra siccaria* dicuntur.]

VARIORUM

troeus hinc probat, manus non lavisse, nisi quum jam accubuissent. BURM.

702. MANTILIA. *Mantelia* libri vetustissimi Mediceus, & uterque Mentelianus cum primo Moreti. quomodo scribendum esse ad Nasonis Fast. iv. 933. pluribus monui. HEINS. *Tunfisque* Mediceus. *mantillia* Ed. Venet, vid. iv. Georg. 377.

703. ORDINE LONGO. Donatus, Servius, Carisius legunt, *longam cura penum struere*: & quia *penus* longa est, recte *struatores* ait esse curiosos & dispositos. FABRIC. *Ordine longo* codices omnes nostri, & Nonius Marcellus in *adolere*, ut & Eugraphius ad Terentii Eunuch. ii. 3. & Scholiastes Persii ad Satyr. iii. Hoc ipso libro 395. *terras nunc ordine longo, Aut capere* &c. lib. ii. 766. *pavidae longo ordine matres stant circum*. lib. vii. 754. *Et tumultum capit, unde omnes longo ordine posset Adversos legere*. & 482. *quos ille omnes longo ordine cernens*. & libr. viii. 722. *Incedunt viae &ae longo ordine gentes*. lib. xi. 144. *lucet via longo Ordine flammarum*. Ita passim Silius quoque Italicus cum ceteris poetis. sed cum Carisius libro i. Instit. Gramm. testetur *longam penum* a Marone dictam, idque ipsum is in suorum codicum non-

⁸ importatum Fabr. al. in cella d. importatum Commel. ⁹ ut uxori L. Vof. R. Steph. ¹⁰ in sacris *adolere* per bonum Dan. Fabr. al. & Steph. qui autem addit. ¹¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹² qualitas Steph. Dan. Fabr. al. ¹³ Quidam *dapes* regum volunt esse, *Epulas* privatorum Dan. vid. ad iii. Aen. 224. ¹⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. sed Dan. & Fabr. habent, de veterum &c. ¹⁵ similiter more antiquo dixit, quia Dan. Fabr. ¹⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Nec non & Tyrii per limina laeta frequentes
 Convenere, toris iussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Aeneae; mirantur Iulum,
 710 Flagrantisque Dei vultus, simulataque verba,
 Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
 Praecipue infelix, pesti devota futurae,

Ex-

SERVI.

708. ¹⁷ [TORIS PICTIS. Pro, in toris pictis; & torus dictus est, quia veteres super herbam totam, vel sedebant, vel discumbebant, ut v. Aeneidos 388. *Viridante toro confederat herbae.* JUSSI DISCUMBERE. De regis satellitibus dixit, qui utique subiecti erant imperio; nec tantum quod hospites fuerant.] [*Discumbere* autem juxta consuetudinem suorum temporum dixit: quia olim sedentes vescebantur, ut ipse alibi VIII. 176. *Gramineoque viros locat ipse sedili.* Et VII. 176. *Perpetuis satelli patres considerare mensis.*]

709. MIRANTUR DONA AENEAE. Hoc ad Tyrios retulit. ¹⁸ [MIRANTUR IULUM. Quem putabant Iulum.]

710. FLAGRANTESQUE DEI VULTUS. Ardentes divinitate. Hoc ad poëtam refertur. SIMULATAQUE VERBA. Composita in Ascanii similitudinem. Et hoc ex persona poëtae accipiendum.

712. PRAECIPUE INFOELIX. Propter casum futurum; ut probant sequentia: PESTI DEVOTA FUTURAE. ¹⁹ [Ideo ergo infoelix. PESTI autem, vel amoris, vel malo. DEVOTA vero, de oratione Augusti translata est locutio, quam habuit in ²⁰ laudatione funeris Marcelli; cura diceret: *illum* ²¹ *immaturae mortis devotum fuisse.*]

VARIORUM.

nullis invenerit, quamvis in contraria eunte Donato, persuadeor facile, ut credam sic reliquisse Virgilium nobis hic loci. videtur *longam penum* etiam agnovisse Priscianus lib. v. 158. sed est locus mutilus. Duplicem hoc loco scripturam jam aetate A. Gellii fuisse circumlatam ex libro IV. Noct. Att. cap. 2. apparet. verba ejus sunt: *Meministi enim, credo, quaeri solitum, quid Virgilius dixerit, penum*

instruere longam, vel longo ordine. utrumque enim scis legi. solitum. sed longam penum agnovit & expressit Ausonius Idyllo de villula.

Cui non longa penum, huic quoque prompta famulus.

vide Vossii Gramm. I. de Analog. 6. HEINS.

704. PENUM. Penates Deos, ait Cicer. II. de Nat. Deor. 27. veteres a *penu* duxisse nomen existimant. Quod scite hic tetigit Virgilius. Nam *adolere penates* dixit, penu praevia, quia adolere, (ut Nonius & Festus ajunt) verbum sit sacra antiquitus reddititum. NANSIUS. Vid. Serv. ad 11. Aen. 484.

705. ALIAE. Vitiose Statii Interpres lib. I. 516. *centum arae.*

706. DAPIBUS MENSAS ONERENT. Giphanius Indice Lucret. pag. 462. ex scriptis vindicat, *qui dapibus onerant mensas*, HEINS. *Onerant & ponant.* Ed. Venet. Junta Ald. *querant & ponant* Parrhaf. Servius vero recte observat & explicat posita fuisse pocula in mensis. vid. ad Ovid. I. Ars. 251. & Salmaf. Observ. ad Jus Attic. pag. 499. sed in secundis demum, ut §. 723. ut hic versus de duabus mensis, prima de dapibus, & deinde de poculis debeat sumi. non simul, sed ordine: nam prius dapes, postea pocula inferebant ministri. BURM.

707. LAETA. Nota Dorvillian.

708. JUSSI. Vifi. Menagii prior.

710. FLAGRANTESQUE. *Flagrantisque* Mentelianus prior, Parrhaf. *flagrantis* multi alii. *fulgentisque* Sprotianus. quod ex glossa, ut legitur superscriptum in Leidenf. uno. *vultum* Menagii prior.

712. DEVOTA. Horat. IV. Od. 14. *devota morti pectora liberae.*

713. TURN-

¹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 719. ultima ex Fuldenf. sunt. ¹⁸ desunt iisdem. ¹⁹ desunt iisdem. ²⁰ in translatione Dan. Fab. monachi manum olet, qui cadaverum eorum, qui sancti habentur, translationes innumeras celebrant & scriptis putidis & quae fabulis abundant, impudenter consignat. BURM. ²¹ in *Minturne monte* Dan. schedas habere Bröuckh, ad Prop. III. XVI. 15. ait. sed in editione non inveni.

Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phoenissa, & puero pariter donisque movetur.
715 Ille, ubi complexu Aeneae colloque pependit,
Et magnum falsi inplevit genitoris amorem;
Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto
Haeret: & interdum gremio foveit, inscia Dido
Insidat quantus miserae Deus. At memor ille

720 Ma-

SERVII.

713. EXPLERI MENTEM NEQUIT. Graeca figura est. TUENDO. ²² [Dum tuetur,] id est, in-
tuetur. Et omnis gerundi modus, tam ab agentis,
quam a patientis significatione similiter profertur,
ut III. Ecl. 25. *Cantando tu illum*: id est, dum
cantas. ²³ Et VII. 77. *Frigidus in pratis cantando*
rumpitur anguis: id est, dum ²⁴ ei cantatur.

714. ILLE UBI. Postquam, ut Horatius IV. Od.
7. *Nos ubi decidimus*: Hoc est, postquam: nam
si loci esset, *quo* diceret. Ergo ubi interdum ad-
verbium loci est, interdum temporis.

716. ET MAGNUM. Arduum: difficile est enim
imitari verum filii affectum. ²⁵ [FALSI GENITO-
RIS. Non veri; pro eo, qui fallebatur, ut sit: im-
plevit amorem ejus, quem decipiebat, simulando
eum esse patrem suum: & est magis absolutum
participium: nam illic nomen est, III. 302. *Falsi*
Simoisensis ad undam.]

717. REGINAM PETIT. Non simpliciter dixit,
petit: nam *petere*, ²⁶ [non solum adire, sed etiam]
est proprie insidiari.

718. GREMIO FOVEIT. Sustinet, ut sup. 692.
Et foveit gremio.

719. INSIDEAT. ²⁷ In sinu sedeat; legitur tamen
& *insidat*, id est, ut quidam volunt, insidias fac-
iat. AT MEMOR ILLE MATRIS. Hoc est, prae-
ceptorum matris.

VARIORUM

713. TUENDO. Videndo prior Hamburgensis.
vid. ad Ovid. I. Met. 86.

714. ET PUERO PARITER. *Et pariter puero*
Carisus lib. II. agnoscit. ut codices nostri. nisi
quod Venetus & secundus Moretanus, *pariter do-*

nis pueroque movetur. prior Hamburg. cum vul-
gata scriptura facit. HEINS. *Pariter puero* Re-
gius, Francian. Dorvill. & Wall.

716. ET MAGNUM FALSI. Sensus esse puto,
postquam partes filii vehementer amantis patrem
bene egit, & Aeneas falsum patrem etiam in eam
opinionem deduxerat, se esse verum Ascanium.
nam *implere amorem genitoris*, est erga patrem a-
morem ostendere omnibus numeris ita perfectum,
ut credant videntes, esse verum filii affectum. &
haec verba Servii volunt. & glossa Leidensis expli-
cat *implevit, peregit dando oscula*. male Corradus,
implevit desiderium Aeneae videndi Ascanium. sed
ut nos explicuimus, dictum est, ut apud Ovid. lib.
I. ex Pont. II. I. *Maxime, qui tanti mensuram no-
minis implet*. quod idem est quod *aequas*, ut legi-
tur apud eundem II. III. I. ubi alii codices etiam
implet. vide notas Heinsii. *falsus* genitor est, qui
purabat verum esse Ascanium & ita fallebatur. vid.
ad Ovid. II. Epist. 37. *Amor genitoris* pro erga
genitorem dictum, ut *patris pudor* Terent. And. I.
5. pro reverentia erga patrem. ita *metus Pompei*,
injuria legatorum & similia passim occurrunt. vid.
Serv. ad IV. Georg. 238. & post multos alios
Broukh. ad Propert. IV. VII. 65. Oudend. ad
Caes. I. de B. G. 30. ita supra §. 675. *Aeneae a-
mor*, pro Didonis. BURM.

717. HAEC. *Et pectore toto Haeret, & inter-
dum*. prior Hamburgicus & editio Juntina, nisi
quod haec & omiserit vitio operarum. *foveit gre-
mio* Dorvil.

719. INSIDEAT. Servius & in hunc locum & in
libr. VI. 708. *insidat* veram agnoscit lectionem,
quae *appropius* & *improbus* habet. FABRIC. Vi-
de

²² desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ²³ sed L. Vof. R. ²⁴ ei incantatur Steph. al. ei incantantur Fabr. ²⁵ de-
sunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁶ desunt eisdem & Dan. ²⁷ L. Vof. R. Steph. al. tantum habent, legitur & *insidat*. Dan.
etiam, *insidat* * ut quidam &c.

720 Matris Acidaliae, paullatim abolere Sychaeum

Incipit, & vivo tentat praevertere amore

Jam pridem resides animos desuetaque corda.

Post-

SERVIL

720. ACIDALIAE. *Acidalia Venus* dicitur; vel quia injicit curas, quas Graeci *acidus* dicunt; vel certe a fonte *Acidalia*: qui est in ²⁸ Orchomeno Bocotiae civitate: in quo se Gratiae lavant, quas Veneri constat esse sacratas. Ipsi enim & Liberi filiae sunt; nec immerito. Gratiae enim per horum fere numinum munera conciliantur. Ideo autem nudae sunt, quod gratiae sine fuce esse debent; ideo connexae, quia insolubiles esse gratias decet. Horatius III. Od. 21. *Segnesque* ²⁹ *nodum solvere Gratiae*. Quod vero una ³⁰ averfa pingitur, donec ad nos respicientes, haec ratio est: quia profecta a nobis gratia duplex solet reverti: unde est supra 548. *Nec te certasse priorem Poeniteat*. ³¹ [Sane Veneri multa nomina, pro locis vel causis, dicuntur imposita: nam *Venerem* vocari quidam propter promptam veniam dicunt: alii *Suadam* appellant, quod ipsa conciliatio *Suada* sit: dicitur etiam *Obsequens Venus*, quam Fabius Curges, post peractum bellum Samniticum, ideo hoc nomine consecravat, quod sibi fuerit obsecuta; hanc Itali *Postvotam* dicunt: dicta est etiam *Equestris Venus*: dicta & *Cloacina*: quia veteres cloare pugnare dixerunt: dicitur & *Myrica* & *Myrtea*, & *Purpurissa* ³² & *Erycina*, quam Aeneas secum advenit: dicitur & *Salacia*, quae proprie meretricum Dea appellata est a veteribus, & *Lubentina*, quae lubentiam mentibus novam praestat; quamvis alii hanc *Lubiam* dicant, quod eo numine consilia in medullas labantur: alii *Mimerniam*, vel *Memniam* dicunt, quod meminerit omnium. Est & *Verticordia*, & *Militaris Venus*. Est & ³³ *Limnesia*, quae portubus praestit; ipsa & *Vittrix*, & ³⁴ *Genetrix* ex Caesaris fornio sacrata. Est & *Venus Calva*, ob hanc causam; quod cum Galli Capitolium obsiderent, & decissent funes Romanis ad tormenta facienda, prima Domitia crinem suum, post caeterae matronae imitatae eam, excuerunt: unde facta tormenta: & post bellum statua Veneri hoc nomine conlocata est; licet alii *Calvam Venerem*, quasi puram tradant; alii *Calvam*, quod cor-

da amantum calviat, id est, fallat, atque eludat. Quidam dicunt porrigine olim capillos cecidisse foeminis, & Ancum Regem suae uxori statum calvam posuisse, quod constitit piaculo: nam mox omnibus foeminis capilli renati sunt; unde institutum, ut *Calva Venus* coleretur. Apud Cyprios *Venus* in modum umbilici, vel, ut quidam volunt, metae, colitur. Apud Ephesios *Venerem Automatem* dixerunt, vel *Epidaetiam*. Ratio autem eorum nominum talis est: Meliboees & Alexis amore se mutuo dilexerunt, & juramento se adstrinxerunt, ut, cum ad tempus nuptiarum venissent, sibi inter jungerentur; sed cum virginem parentes sui alii despondissent, & hoc Alexis vidisset, spontaneum subiit exilium. Virgo autem, ipso nuptiarum die, femet de tecto praecipitavit; quae cum illa decidisset, in fugam conversa pervenit ad litus, ibique scapham ascendit, ex qua sponte funes soluti esse dicuntur: voluntate itaque Deorum pervecta est, ubi amator morabatur, quam cum ille, parans cum sodalibus convivium, suscepisset, pro ipso rei eventu, templum constituit. Quod ergo sponte fuissent soluti, *Automatae Veneri* nomen sacrauit; quodque, cum epulas pararet, virgo ei aquis fuisset advecta, *Epidaeti* sacrum dicitur.] ABOLERE SYCHAEUM INCIPIT. Ordo naturalis: prius enim est evellere inhaerentia, & post nova inferre: sic Terentius Andr. II. II. 2. *Ut metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio*.

721. VIVO AMORE. Aut vivi hominis, aut certe ³⁵ vehementi. PRAEVERTERE. Praeoccupare: propter Junonem sine dubio.

722. RESIDES. Pigros, & ad amandum inertes: juraverat enim nulli se esse nupturam. ³⁶ [*Resides* sane milites otiosi & pigri dicuntur: ut VI. Aeneid. 813. *Residesque movebit Tullus in arma viros*. Unde contra *instantes* dicimus industrius.]

VARIORUM.

de Voss. de Analog. III. 7. de hoc loco. *insidat* *exiguus* Donatus & Servius hoc loco agnoscunt, etiam

²⁸ Orchomeno L. Voss. mox, se Gratiae abluunt Dan. & esse consecratas Voss. ²⁹ *nodum* L. Voss. R. Steph. ³⁰ *adver-*
sa R. ³¹ desunt L. Voss. R. Steph. al. ad *abolere*. ³² ex Erycina Dan. Fab. ³³ *Limnesia* Commel. & ex eo Malvi-
cius. ³⁴ *neutrix* Dan. Fabr. ³⁵ vehementis Voss. ³⁶ desunt L. Voss. R. Steph. al.

Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae;
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

725 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant

Atria:

SERVII.

723. QUIES EPULIS. Propter regalem affluentiam: ³⁷ contra supra ait 216. *Postquam exempta famos epulis*: ³⁸ [propter naturae necessitatem, non autem luxuriam.] MENSÆQUE REMOTAE. Licet sub extranea persona, Romanorum ³⁹ tamen exsequitur morem; apud quos duae mensae erant: una epularum, altera ⁴⁰ poculorum: ⁴¹ [nam ideo sequitur] CRATERAS. Et Graecum est, ab eo, quod est, *hic crater*: nam Latine, *haec cratera* dicitur: unde Persius II. Sat. 52. *Si tibi crateras argenti*, ⁴² *inclusaque multo Auro dona feram*.

724. ET VINA CORONANT. *Vina* pro poculis posuit, & est tropus synecdoche, ut *Cererem* dicimus, ⁴³ [pro frumento.] Sic Plautus: *Vinum* ⁴⁴ *precemur*: namque *hic deus praesens adest*. Coronant autem, est aut implent usque ad marginem: aut quia antiqui coronabant pocula, & sic ⁴⁵ libabant: unde est III. 525. *Magnum cratera corona Induit, implevitque mero*. ⁴⁶ [Hoc tractum est ex Homero, qui ait in Iliade A. 470. *Κύπερ δὲ κούφους ἑστὲ ψαλλομένοισι*.]

725. IT STREPITUS TECTIS. Id est, ad tecta, ut: *It clamor coelo*. Legitur autem &, ⁴⁷ *Fit strepitus*.

VARIORUM.

etiam Nonius Marcellus in *fovere*. Neque aliter Leidenfis codex a manu pr. & Florentina Juniarum editio. *Insidat* quoque Mentelianus alter, tertius Rottend. uterque Hamb. alter Vossianus, primus & secundus Moreti. sed pro diversa lectione primus, in contextu mendose *insidias*. Gudianus quoque a manu pr. sic lib. x. 59. codex Mentelianus, *Non satius cineres patriae insidisse supremo*. lib. vi. 767. *ubi apes aestate serena Floribus insidunt*. ceterum quod Servius Danielis monet, in quibusdam codicibus *legi insidias*, idque interpretatur *insidias faciat*, nugatorium est. adi annotata

lib. iv. Georg. 436. HEINS. *Insidat* Regius, Parrh. Dorvill. Wall. & Edd. antiquae. vid. ad Quinctil. XIII. Decl. 4. hic *insidat* praesertim; ut apud Plin. II. Ep. II. *insidit tamen animo tuo majestatis publicae cura*. ita codex Mediceus. vulgo *insidet*. quantum m. deus ac memor Francianus. Serv. ad II. Aen. 724. dicit inter manus Reginae fuisse positum. BURM.

720. ABOLERE. *Abolere* alter Menagius.

721. VIVO. *Vivo amore* eleganter, quia mortuum haecenus amarat, a mortuo ad vivum transfertur amor Didus. male Nonius *vi vivo* capit pro vehementi, aut novo. HEINS. *Pervertere* Montalbani & Leidenfis. *praevertere* tentat Pugetianus. *vivo* i. *pervertere amorem* Ed. Venet.

722. DESUETA. *Diffueta* quartus Moreti & Wallian.

724. CRATERAS. *Crateres* Venetus, Zulichemius, Francianus. & Parrh. *Magnas* tertius Rottendorphius & Leidenfis. sed *crateras longe statuunt* Lutatius ad Statti VIII. Theb. 225. qui tamen & potuit citasse locum ex lib. VII. 147. illi, qui *magnas* habent, a *cratera* deduxerunt accusativum, ut Nonius in *Crateras*. qui & *Crateras laeti statuunt*, confundens etiam duo loca Virgilii. BURM.

725. FIT STREPITUS. *It non fit* prior Menagianus, tertius Rottend. Gudianus a manu pr. sic IV. 566. *It clamor ad alta atria. vocesque* Scholiaf. Crucquianus Horat. lib. III. Od. 19. neque aliter secundus Rottendorphianus. HEINS. *Vocesque* Bigorianus. *per ampla una voce* primus Moreti: *per alta* Zulichemius, quod ex lib. IV. 665. huc migravit. illud *is*, quod in Leidenfi a m. sec. erat, blanditur. ut & v. 451. & IX. 192. *It clamor coelo*, & VIII. 595. *it clamor*; post mensas secundas adlatas & vina strepitus ille ibat, ut fere fieri solet: initio enim convivii silentium, quod amor edendi facit, qui ubi compressus, sermonibus & clamoribus omnia resonare incipiunt. vide ad Petron.

³⁷ deest Dan. qui ordine rursus: contra supra, ubi de necessitate loquitur, *Postquam* &c. *epulis*. ³⁸ deest L. Vof. R. Steph. al. ³⁹ deest L. ⁴⁰ poculorum Basil. ⁴¹ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁴² *inclusaque* pingui in Persio legitur. ⁴³ praest & contra dicimus. sic Fabr. deest Basil. ⁴⁴ *precemur*, nam L. ⁴⁵ bibebant Dan. vid. Marfil. ad Horat. III. Od. 13. ⁴⁶ deest L. Vof. R. Steph. Dan. ⁴⁷ *fit strepitus tectis* Vof. R. *fit strepitus tectis* L. Steph. Fabr. al. & ita in Servio suo legit Corradus. *is strepitus* Dan.

Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
Inplevitque mero, pateram: quam Belus, & omnes

730 A

SERVII.

726. ATRIA. Ut supra diximus, tangit ⁴⁸ morem Romanorum: nam, ut ait Cato, & in atrio, & duobus ferculis, epulabantur antiqui: unde ait Juvenalis I. Sat. 94. *Quis fercula septem Secreto coenavit avus?* ⁴⁹ Ibi etiam pecunias habebant: unde etiam ⁵¹ qui honoratiorum servi erant, liminum custodes adhibebantur, ut IX. 648. *Qui Dardanio Anchisae Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos.* Ibi & culina erat: unde & atrium dictum est; ⁵² atrum enim erat ex fumo: ⁵³ [Alii dicunt, Atria Etruriae civitatem fuisse, quae domos amplis vestibulis habebat; quae cum Romani imitarentur, atria appellaverunt: Alii atria magnas ⁵⁴ sedes & capacissimas dictas tradunt: unde Atria Licinia, & Atrium Libertatis.] LYCHNI. Graeco sermone usus est: ⁵⁵ [ne vile aliquid introferret.] A lychno autem lucerna dicta est: unde & brevis ⁵⁶ est *lu*, ut Juvenalis: *Dispositae ⁵⁷ pinguem nebula vomuere lucernae.* Horatius I. Sat. VI. 124. ⁵⁸ *Ungor olivo, Non quo ⁵⁹ furatis immundus ⁶⁰ Natta lucernis.* Si enim a lucere diceretur, non staret versus. LAQUEARIBUS. Principaliter lacus dicitur, ut Lucilius: *Resulant aedesque lacusque.* Diminutio lacunar facit, Horatius II. Od. 18. *Nec mea repidet in domo lacunar.* Inde fit alia diminutio lacunarium, & per ⁶¹ Antistochon *laquearium*: ⁶² [Legitur & lacunaribus. Cicero Tullianarum I. 35. *Telluris coelatis, lacunatis.*]

727. NOCTEM VINCUNT. Luminis est exaggeratio. FUNALIA. Funalia sunt, quae intra ceram sunt, dicta a funibus, quos, ante usum papyri, cera circumdatos habuere majores: unde & funera di-

cuntur, ⁶³ [quod funes incensos mortuis praeferebant.] ⁶⁴ [Alii funalia appellaverunt, ⁶⁵ quod in candelula lucet, quos Graeci *ωυρῶν* vocant: Varro de vita P. R. ⁶⁶ *Facibus, aut candela simplici, aut ex funiculo facta, cera vestita, quibus ea figebant, appellaverunt funalia.* Nonnulli apud veteres candelabra dicta tradunt, quae in capitibus uncinos haberent, quibus affigi solebant, ⁶⁷ vel candela, vel funes pice delibuti; quae interdum erant minora, ut gestari manu, & praeferi Magistratibus a coena ⁶⁸ remeantibus possent.]

728. HIC. Tunc: est ergo adverbium temporis.

729. QUAM BELUS. Primus rex Assyriorum, ut supra 642. diximus: quos constat Saturnum, ⁶⁹ quem eundem & Solem dicunt, Junonemque coluisse: quae numina etiam apud Afros postea culta sunt: unde & lingua Punica ⁷⁰ *Bel* dicitur *deus*. Apud Assyrios autem *Bel* dicitur, quadam sacrorum ratione & Saturnus & Sol. [Alii hunc Belum Saturni temporibus regnasse, ejusdemque Dei hospitem fuisse tradunt.]

VARIORUM.

tron. cap. XXXIX. Valesius ad Atm. Marc. XVI. 8. hunc clamorem exortum ad illata lumina vult, & hysteron proteron esse, quum post ea *730.* silentia facta dicat. sed ea silentia facta Didone verba faciente, & libante, quum strepitus ille prior paullulum conticescebat. BURM.

726. LYCHNI. *Lychni* Mentelii prior. *Lichini* Menagii prior.

729. QUAM BELUS, ET OMNES A BELO SOLITI.

48 Romanam historiam L. Vol. 49 ubi etiam L. ubi & Steph. Dan. Fab. al. 50 unde qui, Steph. Dan. Fab. al. 51 qui honoratiorum Servi erant liminum custodibus adh. Basil. qui honoratiorum Servi erant, &c. adhibeantur Fab. 52 quod atrum erat ex fumo Dan. 53 desunt L. Vol. R. Steph. 54 forte, aedes sollemni variatione. 55 desunt Dan. 56 est Lucilio, ut Persio Fabr. & est Persii Sat. v. 181. 57 linguae nebula vomuere R. 58 jungor Vol. 59 fundatis Steph. Dan. Fabr. al. furatis L. V. R. Malvic. legendum fraudatis. 60 Nata L. Vol. Malv. Natta Steph. Bas. al. sed recte, Natta R. 61 antistichon L. Vol. R. Steph. Dan. 62 desunt L. Vol. R. Steph. 63 desunt Dan. 64 desunt L. Vol. R. Steph. al. 65 quod in fune, ut Cicendula, lucet, Barthius ad Claudian. Epithal. Amoriti *7.* 206. 66 Facibus aut candela simplici, aut ea ex funiculo facta earum festigia, quibus eas figebant, appellaverunt funalia. Idem Barthius. Salmasius vero Exerc. Pl. I. 266. Facibus a. c. s. aut ex funiculo facta, cera vestita, quibus ea s. a. f. legebat. quod ubi ea figebant Fuld. qm ubi ea Dan. 67 vel candelabra Dan. Fabr. affigi solebat Salm. 68 deest Dan. Fabr. sed ex Fuldenis infernum. 69 quem & Solem, Junonemque L. quem & S. dicunt, Junonemque, Vol. R. Steph. al. 70 Mal & mox Hel Basil.

- 730 A Belo soliti. Tum facta silentia tectis:
 Juppiter, (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
 Hunc laetum Tyriisque diem Trojaque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
 Adsit laetitiae Bacchus dator; & bona Juno.
 735 Et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate faventes.

Di-

SERVII.

730. ⁷¹ [TUM FACTA SILENTIA TECTIS. ⁷² Mos erat apud veteres, ut lumini incenso silentium praebetur, ut ⁷³ optatam sibi laudem loquendo nullus ⁷⁴ averteret. Apud Romanos etiam, coena edita, sublatique mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea, quae de coena libata fuerant, ad focum ferrentur ⁷⁵ & igni darentur, ac puer Deos propitios nunciasset, ut Diis honor haberetur, ⁷⁶ tacendo: quae res cum intercessit inter coenandum, Graeci quoque ⁷⁷ εἰς τὴν παρασκευὴν dicunt.]

731. HOSPITIBUS NAM TE DARE JURA LOQUUNTUR. Scilicet exemplo Lycaonis, qui, cum hospites susceptos ⁷⁷ hospitio necaret, a suscepto Jove, postquam ei epulas humanas apposuit, versus in lupum, ostendit hospitii jura non esse violanda. ⁷⁸ [Graeci τὴν εἰς τὴν Δίαν appellant.]

732. ⁷⁹ [TYRIISQUE DIEM. Atqui nox erat; sed per diem, accipimus & noctem: & quidam volunt masculini generis diem, bonum significare, foemini, malum.] TROJAQUE PROPECTIS. ⁸⁰ Bene: noluit profugis dicere.

733. ESSE VELIS. Secundum Hetruscum disciplinam locutus est: sic enim dicunt: *Volens, propitiusque sis.*

734. ADSIT LAETITIAE BACCHUS DATOR. Alii *adsis* legunt. Secundum quos *Bacchus*, aut antiptosis est; aut antiquus vocativus, ut XII. 192. *Socer arma Latinus habeto.* Bene autem addidit *dator laetitiae*: quia est & *dator furoris.* ET BONA JUNO. Aut propitia, id est, non irata Trojanis, ut VI. Ecl. 65. *Sis bonus, o, foelixque tuis.* Aut magis bona coelestis: est enim, & inferna, ut VI. 138. *Funoni infernae dictus sacer.* [Aut, sicut supra dictum est, *χρησά*, quod est *bona*, quam inter

Penates Trojani habuisse dicuntur.]

735. [COETUM. Modo convivium: & bono verbo ad dignitatem duorum in uno populorum usus est.]

VARIORUM.

LITI. *Qua* Mentelianus prior & quinque alii, cum tertio Rottendorf. a manu pr. & Moreti fragm. nimirum bibere, aut potare subintelligendum. & sane in eodem Menteliano addita Glossa, *soliti erant bibere.* sed *quam* agnoscit Scholiastes Statii Theb. I. 541. & Juvenalis ad Satyr. v. 37. HEINS. *Qua* Ed. Venet. a bello Zulichemius addita glossa, festivis diebus. Catroeus *libationem* intelligit. ita & Cerdia. nam sequitur, *tum facta silentia.* vid. Val. Flac. II. 348. ut in sacris. de verbo *solere* vid. ad Calpur. Ecl. IV. 151. BURM.

732. DIEM. Recte Servius. ita apud Valer. M. I. VIII. 1. *Vatinius noctu iter faciens, existimavit duos juvenes obvios sibi factos nuntiare, eo die Persen regem a Paulo captum.* ubi ejicienda, a glossatore profecta puto, *qui praecesserat, vel praeterierat.* vid. ad Ovid. v. Fast. 442. & Front. I. v. 19. ubi non opus est *nocte* inferere. ita & *hodie* dicitur de nocte, lib. II. Aen. 670. *numquam omnes hodie moriemur inulti.* vid. Donat. ad Ter. And. I. II. 25. Ovid. II. Fast. 76. *ubi est hodie, quae Lyra fulsit heri.* & ita Graeci *ἡνίκα* & *σήμερον*, de quo alibi. *nunc laetum* fragm. Moreti. BURM.

733. NOSTROSQUE. *Nostros* alter Menagianus.

734. ADSIT. *At sit* Mediceus. *adsit* Commentator Crucquianus ad Horat. I. Od. 18. & Macrob. III. Sat. 4.

735. O

⁷¹ desunt L. Vol. R. Steph. ad §. 731. ⁷² veteres ut lumini &c. Dan. ut homini Fab. omisiss prioribus. ⁷³ optativam Dan. & optatam Fabr. ⁷⁴ averteret * Romanos &c. Dan. ⁷⁵ & ignem Fuld. pro, & in ignem. ⁷⁶ tacendoque res cum Dan. Fabr. ⁷⁷ deest Dan. Fabr. ⁷⁸ desunt L. Vol. R. Steph. unde dicitur Jupiter *εἷνος*, id est hospitalis Fabr. al. quae verba Malvicius sequentibus verbis *Tyriisque diem*, subiecit, inepte & stolidè. sed quae desunt in Steph. & aliis. ⁷⁹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁰ bene voluit R. Steph. sane bene: voluit eam p. d. Fabr. & al.

Dixit, & in mensam laticum libavit honorem,
Primaque libato summo tenuis adtigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. Ille inpiger hausit

Spu-

SERVIL

736. LATICUM LIBAVIT HONOREM. More sacrorum: [Diis enim hospitalibus, & Jovi, in mensam libabatur:] & tangit ritum Romanorum, qui ⁸¹ paniceas, sacratasque mensas habebant, in quas libabant, ut est VII. 116. *Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.*

737. LIBATO. ⁸² Delibato. SUMMO TENUS ATTIGIT ORE. ⁸³ [Usque ad labra.] Et verecundiam reginae ostendit, & morem Romanorum: nam apud majores nostros ⁸⁴ feminae non utebantur vino, nisi sacrorum causa certis diebus. Denique femina, quae sub Romulo vinum bibit, occisa est a marito. ⁸⁵ Mecennius absolutus: id enim nocens marito. Sic ⁸⁶ Granius Licinianus Coenae suae v. *In historiis lectum est Romanorum, vini usum Romanis feminis ignotum fuisse, ne scilicet in aliquod dedecus ⁸⁷ prolaberentur.*

738. TUM BITIAE. ⁸⁸ Per transitum, Poenorum ducum nomina introducit: nam Bitias classis Punicae fuit praefectus: ut docet Livius. IOPAS vero, ⁸⁹ [rex Afrorum,] unus de procis Didonis, ut Punica testatur historia. ⁹⁰ [Servavit autem ⁹¹ spiritus: quare non Aeneae dedit, ne aut contumeliosum videretur, aut petulans.] INCREPITANS. Inclamans, ut IV. Georg. 138. *Aestatem increpitans feram.* Aut certe arguens familiariter segnitiam tarde pateram accipientis; cum esset avidus in bibendo: ⁹² [nam sequitur: Ille inpiger; melius tamen accipimus clara voce hortatum, ut Plautus in fragm. Neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo: & Horatius I. Od. 18. *Quis post vima gravem militiam, aut pauperiem ⁹³ crepet?*] HAUSIT. Modo accepit; nec possumus intelligere bibit: cum hoc sequatur: ET PLENO SE PROLUIT AURO. ⁹⁴ [Proluit. Bibendo profudit.] Alibi vidit, ut 898. *Hausit coelum mentemque*

recepit. Alibi ⁹⁴ audivit, ut IV. 359. *Vocemque bis auribus hausit.* Alibi vulnerat, ut x. 314. *Latus hausit apertum.* Et multa alia pro loco significat.

VARIORUM.

735. O COETUM. O Tyrii coetum Parrh. Me-nagianus, Dorvill. & Venetus. coetus celebrare occurrit apud Ciceron. I. Tuscul. 48. ubi vide Daviſ & quae dixi ad Lucan. III. 80. BURM.

736. IN MENZA. In mensam vetustiores nostri magno numero. bene, in nonnullis *immensum*. proxime verum. libr. VIII. 279. *ocys omnes In mensam laeti libant.* ne dubitare possis, apud Macrobius Satur. III. 11. & in lemmate capitis XI. haec habes. *Quoniam Virgilius, & in primo, & in octavo libro Aeneidos, in mensam libari faciat, quam in aram tantum esset libandum.* unde manifestum fit, utroque illum loco in mensam agnovisse; deinde & hoc & illo versu prolato, plane sic utrumque profert, ut in optimis membranis eos exhiberi jam sum testatus. Huc adde quod pari modo est locutus Maronis nostri assiduus imitator Silius Ital. lib. VII. 748.

Nec prius aut epulas, aut munera grata Lyaei Fas unquam tetigisse fuit, quam multa precatus In mensam Fabio sacrum libavit honorem.

Idem lib. XI. 303. *Bacchi de more liquorem Irrorat mensis.* Prudentius Pſychom. y. 369. *In mensam cyathis stillantibus,* quod perperam immutant. HEINS. *Immens Parrhaf. erat reliquis literis. immensum laticis* Ed. Venet. *immensum laticum* Mediol.

737. LIBATO. Libatos videtur scribendum, quanquam aliter omnia ad unum vetusta exemplaria. Libatos, nempe latices, postquam eos libaverat. certe in altero codice Ecclesiae Hamburgensis, libatum, videlicet honorem. HEINS. Libatos etiam

81 Panicias L. Vof. R. 82 deest Dan. 83 desunt L. Vof. R. Steph. al. 84 deest Dan. 85 Meenius L. Metenius Vof. R. Mezentius Steph. Dan. Mezeinus Fabr. Mecennius autem maritus absolutus est homicidio, Basil. vid. Comm. ad Valer. Max. VI. 111. 9. & Plin. XIV. 13. in Fuldenſi haec de Mecennio deerant. BURM. 86 Grannius Vof. Lucianus Steph. Dan. Lucinianus Basil. Gravius Lucianus Fabr. notus ille Granius Praeco. vide de aliis Graniis Lipſ. ad Tacit. IV. Ann. 21. Granius Licinianus laudet Macrob. I. Sat. 16. BURM. 87 primo *liberantur* Basil. 88 Poenorum ducum nomina Dan. tantum dedit. 89 desunt Dan. quae autem hic, & sup. 343. *Punica Historia* tractatur, forte eadem est, quam Salustius sibi interpretari fecit, & *Paniceos libros*, qui Hiempsalis esse dicebantur, vocat, unde ille in Jugurth. cap. XVII. Africae antiquos cultores, & ejus partes describit. BURM. 90 desunt L. Vof. R. Steph. al. 91 desunt inde. 92 *inceptis* Mſ. quidam in Horatio. 93 desunt iisdem. 94 audivi Vof.

Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.

740 Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas

Personat aurata, docuit quae maxumus Atlas.

Hic

SERVII.

740. POST ALII PROCERES. Ergo & Bitias unus est de proceribus: nam Exochus sine similitudine nunquam fit. Sane *proceres* de his est, quae nominativum ⁹⁵ [in usu] non habent, ut supra 622. *Et victor ditione tenebat*: nam nec hoc in usu habet nominativum: licet in compositione dicamus *conditio*. PROCERES autem ideo secundum Varonem, principes civitatis dicuntur: quia eminent in ea, sicut in aedificiis ⁹⁶ *mutuli* quidam, hoc est, *Capita trabium, quae proceres nominantur*. CRINITUS IOPAS. Aut puerum intellige: aut imitatur Apollinis formam, cuius fuerat etiam artis imitator: ⁹⁷ [quocirca apud Ovidium de se loquens ait l. Met. 564. *Usque meum intonsis caput est juvenile capillis*.]

741. DOCUIT QUAE MAXIMUS ATLAS. Quae legendum, non *quem*, ⁹⁸ [id est, quae ipse scit, quae ipse modulatus est:] nec enim istum docere potuit, qui Didonis erat temporibus. [Hic *Atlas*, Iapeti filius, in Africa natus dicitur: hic quod annum in tempora dividerit, & primus stellarum cursus, vel circulorum, vel siderum transitum, naturaeque descripserit, caelum dictus est sustinere: quia nepotem suum Mercurium] ⁹⁹ & Herculem docuisse dicitur: unde & Hercules caelum ab Atlante susceptrum sustinuisse ¹ narratur, propter caeli scientiam traditam. Constat enim Herculem fuisse philosophum: & est ratio, cur omnia illa monstra vicisse dicatur. Sane *Atlas* Graecum est, sicut & *Nilus*. Nam Ennius dicit *Nilum Malesiam* vocari: *Atlantem* vero *Telamonem*.

VARIORUM.

etiam Valesius Valesianus p. 80. sed Heumannus Tom. II. Poeciles lib. III. p. 380. *libato* absolute capit, ut *audito*, *cognito* &c. id est postquam libasset. Carroeus *libato* scil. *vino*. bibit, sed leviter summo ore tacto tantum poculo. de hoc more v. D. Heinf. ad Sil. Ital. XI. 302. *sacro tenuis* Sproctianus. Haec libatio fiebat potius secundis mensis, ut hic locus

manifeste docet. quod recte Scaliger statuit, & est cavillatio Salmasii, qui sub Simplicii Verini nomine in iudicio de libro Grotii p. 339. eum reprehendit, & ipse tamen idem dicit statim post primas mensas. ergo secundis: nam si illae posita nondum essent, inepte diceret, *in mensam* scilicet secundam, remotis primis §. 723. libavit, & locus II. Georg. 101. id manifeste docet, ubi male *secundis* *Dis* jungit, quum solis *mensis* id conveniat, & Philargyrius secutus errorem est, qui tamen post primas inferri dicit. ergo post primas libabant, sed non ante posita secundas. quae pluribus posset additui, si res dubia esset. BURM.

738. INCREPITANS. Passer. ad Propert. pag. 351. refert ad ereptum vini in libatione humi fusi. Glossa Leidensis Cod. *quod non cito acciperet*. recte. usus huius verbi in dictionis & sarcasmi. ut apud Lucan. VII. 606. Caesar Domitio, moribundo ex vulnere, *increpitans*. vide & lib. X. 900. ubi dixerat Aeneas, *ubi nunc Mezentius*. sic & hic possumus fingere Didoni dixisse, ubi nunc ille Bitias, strenuus potator, qui tam lente arripit pateram? cum *Bitias* Hamburg. pr. BURM.

739. PLENO SE PROLUIT AURO. *Summo se proluo* Menagii prior. *profluit* Oudartii. Carroeus explicat, quum nimis a vide, & uno haustu arreptum poculum vellet evacuare, in vestes magnam partem effudisse, ut fere Donatus cepit. sed an etiam alii proceres id fecisse credendum est, qui itidem exhaustum poculum debuerunt? quare aut, *se proluere* capiendum erit, pro se, & viscera sua interiora irrigavit vino, ex tam capaci poculo epoto. ita Horat. I. Sat. v. 16. *multa prolatus vappa*, ubi antiquus Commentator, satiatus, plenus, ebrius, & hoc Maronis loco firmat. Heintius ad Claudian. II. in Eutrop. 239. *proluere* esse tantum leviter lavare, contra Calaubonum ad Persii Praefat. statuit. quod si verum esset, contrarium quid Donati expositioni significaret, ut tanto poculo evacuato vix madefecisset interiora corporis, aut ut saepe

⁹⁵ desunt Steph. Dan. intelligit vero nominativum singularis numeri. ⁹⁶ *Mutuli* Vol. *Mutuli* Commel. *Mutuli* Bal. & hoc rectam: vide lexicon Vionvii in Edit. Latii. ⁹⁷ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ⁹⁸ desunt L. Vol. R. Steph. al. max. *Ditionis* accipere Fabi. ⁹⁹ sed docuit Herculem, unde L. Vol. R. Steph. Dan. Fabr. sed desunt Basil. 1 dicitur Dan.

Hic canit errantem lunam, solisque labores;
Unde hominum genus, & pecudes; unde imber, & ignes;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones:

745 Quid

SERVIL.

742. HIC CANIT. Bene philosophica introducitur cantilena, in convivio reginae adhuc castae; contra, inter Nymphas, [ubi solae feminae erant] ait IV. Georg. 346. *Vulcani Martisque dolos & dulcia furta*. ERRANTEM LUNAM. Quia ² *ἐλασσοδύς*, id est, obliquo incedit cursu, non recto: ut Sol: scilicet ne incidat in centrum terrae, & frequenter patiatur eclipsim: vicinus enim est ejus circulus terrae. SOLISQUE LABORES. *Canit* per omnia intelligimus. ³ Sane septem sunt Planetæ, Saturnus, Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Sed quinque contra mundum feruntur, & cum mundo ⁴ quandoque retrogradiuntur; Sol vero & Luna semper contra mundum. Ideo ergo dixit, *Solis labores*. Laborat enim, nitens contra ⁵ venientis sphaerae volubilitatem. Nec nos debet Homerus movere, qui ait, *ἵδμεν ἀνέμωσιν*. Non enim eum dixit non laborare, sed laborem non sentire. [Amat sane ubique Solem & Lunam jungere.]

743. UNDE HOMINUM GENUS. Si fabulam ⁶ respicis, a Prometheo intellige: vel a Deucalione ⁷ & Pyrrha. Si autem veritatem requiris, ⁸ varia est opinio philosophorum: Alii enim ⁹ de humore dicunt: alii de igne: alii de atomis: alii de quatuor elementis. ¹⁰ [PECUDES. Pro omnibus posuit.] UNDE IMBER. Scilicet de ¹¹ nubibus, quae secundum Lucretium nascuntur de terrae ¹² alitu, qui nebulas creat: quae cum altius fuerint, aut Solis calore resolutae, aut vi ventorum compressae, mittunt leves pluvias, vel exprimunt concitatores. ET IGNES. Scilicet ex nubium collisione: nam omnium rerum collisione ignem creat; ut in lapidibus cernimus: vel attritu rotarum, ut in plaustris: vel in sylvis arborum.

744. ARCTURUM. Stella est post caudam ma-

joris Ursae, posita in signo Bootae: unde *Arcturus* dicta est quasi *ἀρκίον ὄψα*. [Hanc quidam agere *Arcton* dicunt: quia *arctera* veteres *vehiculum* vocabant.] ¹³ [Haec autem, ut fabulae loquuntur, Callisto fuit, comes Dianae, quam Jupiter, mutatus in Dianam, stupravit; ex qua natus est filius, nomine ¹⁴ Arcas.] [Caetera in lib. I. Georg. 138. plenius narrata sunt.] PLUVIASQUE HYADAS. *Hyades*, stellae sunt in fronte Tauri, quae, quotiens nascuntur, pluvias creant: unde Graece *Hyades* *ἀπὸ τοῦ ὕδατος* dictae sunt: Latine ¹⁵ *Suculae a succo*. Sic ergo ait: *Pluviasque Hyadas*, ut III. 693. *Plenissimum undosum*. Alii dicunt *Hyadas* dictas ¹⁶ ab *Υ* littera, vel *ἀπὸ τοῦ ὕδατος*, id est: *sue*: in cuius formatae sunt faciem: [nam ideo eas quidam ¹⁷ *suculas*, *sues* scilicet, dici tradunt. Has quidam *Ver-gilias* dicunt, quod vere florido oriantur.] Hae autem fuerunt, ut alii dicunt, Atlantis filiae: ut alii, Liberi nurrices, [quae se in pelagus furore praecipitaverunt. Alii Erechthei filias pro patria se morti obtulisse ajunt, quas ¹⁸ *Pliadas* vocant, quod *Pliomis* filiae esse dicantur: quidam *Hyadas*, ab *Hyante* fratre, quem inventum extinctum usque ad mortem doluerunt, dictas putant.] GEMINOSQUE TRIONES. ¹⁹ Id est, Septentriones: [Helicem, & Cynosuram: non enim semper de duobus dicunt geminos, sed de pluribus. Et proprie] *triones* sunt boves aratorii, qui terram terunt. Non ergo incongrue dixit *Triones*: quia *septemtriones* a nonnullis plaustra dicuntur.

VARIORUM.

saepe hodie strenui potores jactant, vix labia sua irrigasset. sed *proluere* amplioris esse significationis credo: nam & I. Georg. 481. Eridanus *silvas proluere insano contorqueus vortice* dicitur. non certe

² elico, id est L. R. eliquo, id est Vof. ³ Planetæ sunt septem L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. alio etiam ordine quidam ponunt. ⁴ quando retrogradi sunt L. Steph. Dan. Fabr. al. quando retroga. dicuntur R. omisso *quando*, cum mundo retrogradæ sunt Vof. ⁵ ruentis Dan. Fabr. ⁶ respicit R. ⁷ & Phirra L. Vof. R. ⁸ vana R. ⁹ de humore dicunt esse R. *dicunt* deest Dan. ¹⁰ deest L. Vof. R. Steph. Fabr. al. forte, pro animalibus, vel, pro omnibus animalibus. vid. ad IV. Georg. 168. nam aliter pecudes & armenta distinguit. vid. Georg. IV. 223. BURM. ¹¹ nubibus sit, secundum Dan. ¹² anhelitu L. Vof. Steph. Fabr. al. hanelitu R. ¹³ ut fabulam tradunt, haec fuit Cal. Dan. & Fabr. sed ille ut fabulae &c. deest vero L. R. Vof. Steph. ¹⁴ Arcas Dan. ¹⁵ *suculas* Steph. Dan. Fabr. al. *suculae* a succo L. Vof. R. ¹⁶ vel ab *Υ* L. Vof. R. ¹⁷ *suculas* Fuld. ¹⁸ *Pliadas* v. q. *Prionis* Fuld. ¹⁹ *septemtriones* sunt boves aratorii: non ergo &c. L. Vof. R. Steph. *Triones* sunt Basil. omnes omisissae reliquæ.

745 Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequuntur.
Nec non & vario noctem sermone trahebat

In-

SERVII.

745. QUID TANTUM OCEANO PROPERENT SE TINGERE SOLES HYBERNI. *Quid*, ²⁰ quam ob causam PROPERENT. Hemisphaerii hoc facit ratio: quia hyeme Sol brevior utitur circulo. TINGERE SOLES. Demergere. Soles vero pro diebus posuit, ut III. 203. *Tis adeo incertos coeca caligine Soles Erramus.*

746. VEL QUAE TARDIS MORA NOCTIBUS OBSTET. ²¹ [*Tardis*, non longis, sed] aestivis, id est, tarde venientibus. VEL enim disjunctiva est conjunctio: nec patitur bis eandem rem ²² dici: ergo hoc dicit, quae causa est longorum dierum; sed & hic ratio hemisphaerii est.

747. INGEMINANT PLAUSUM TYRII, TROESQUE SEQUUNTUR. [Imitantur: &c] bono est usus ordine, ut prius plauderent cives: nec enim poterant aliter ²³ audere peregrini, [qui expectabant, ut noscerent morem:] unde & supra 735. *Et vos o coetum Tyrii celebrate faventes.*

748. NEC NON ET VARIO. Arte poetica utitur, ut praemittat aliquid, quo sequens liber videatur esse conjunctus: quod in omnibus servat.

VARIORUM.

te leviter madefaciens, sed evertens & rapiens. vid. & III. Georg. 543. & XII. Aen. 686. & apud alios saepe, ubi plus quam tingere aut leviter lavare notat. idem vero aliis verbis dicit Stat. IV. Theb. 187. *vacuantque profundo Aurum immane mero.* praeterea evacuatum fuisse poculum, & forte eversum, ut fides esset, ne quidem guttam superesse in fundo, ex Statio posset colligi, qui de cratere Herculis lib. VI. Theb. 532.

Illum Tyryntibus olim

Ferre manu sola, spumantemque ore supino
Verrere solebat.

Aurum vero pro poculo aureo obvium est. vid. ad Valer. Flac. I. 148. BURM.

741. PERSONAT. Vid. ad Valer. Flac. v. 691.

& Phaedr. III. 16. ellipsis est: personat ea (carmina) quae docuit eum Atlas. BURM.

Ibid. DOCUIT QUAE. *Docuit quem* Mediceus cum Moreti fragmento, quod & Gudianus, Mentelianus prior, quartus Moreti & alter Rottendorf. a manu prima confirmant. HEINS. *Docuit quam* Graevianus. *Atlas* Mentel.

743. ET IGNES. *Et ignis* Sprotii & tertius Rottendorphius. & *pecudum, unde imber, unde genus hominum* Hamb. pr. per ignes fulmina & tonitrua intelligo: *pecudes, aqua, imber & ignis* Ed. Venet. sed aqua ex glossa. nam Lucretius centies *imbrem* vocat aquam.

744. PLUVIASQUE. *Pliadasque* Montalbanius, Pugetianus & Venetus, duo Leidenses, Zulichemius & duo alii. *Plyasque* secundus Rottendorphius. *Pleiadasque* Parrhas. *Plyadasque Hyades* Ed. Venet. vid. lib. III. 516. *pluviasque* habet Schol. Horat. III. Od. I. BURM.

745. PROPERANT. *Properant* Menagii alter & Leidensis & sec. Moreti. *se intingere* primus ejusdem. qui & mox, *obstat.*

747. PLAUSUM. *Plausu* Mediceus & ceteri, excepto Sprotiano, & Veneto. In tertio Moretano *plausus*. sed *plausu* vera est scriptura. sic lib. v. 207. *Tum vero ingeminat clamor.* Georg. I. 333. *Ingeminant austri & densissimus imber.* Aen. III. 199. *Ingeminant abruptis nubibus ignes.* IV. 531. *Ingeminant curae,* & quod praecipue ad rem facit lib. IX. 811. *Ingeminant hastis & Troes & ipse Fulmineus Mnestheus.* quanquam & alterum Maroni in usu. ut Aen. II. 769. *Creusam nequicquam ingeminans.* lib. V. 434. *Vulnera multa cavo lateri ingeminant.* sed sequor vetustiores libros. adi quae notamus ad sequentis libri §. 207. Plaut. Amphitr. Act. II. Sc. II. *Tu peperisti Amphitryonem, ego alium peperisti Sositam, nunc si pateram patera peperit, omnes congemmavimus.* vid. Voss. de Analog. cap. III. & Acidal. ad Vell. Pater. I. 8. HEINS. *Plausu* Ed. Venet.

748. TRA-

²⁰ quam ob rem Fabr. al. ²¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. quae, id est aestivis, habent. vid. Fabr. ad Lucret. vi. 699. & ad I. Georg. 32. ²² dici, TARDIS. non longis, causa ergo longorum dierum, ratio similiter haemisphaerii est Dan. ²³ audire Fabr. al.

Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
 750 Multa super Priamo rogicans, super Hectore multa:
 Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis:
 Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
 Immo age, & a prima, dic, hospes, origine nobis
 Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,

755 Er-

SERVII.

749. [LONGUM. Hic permaturum: aut qui non erat nisi ipsius morte finiendus.] BIBEBAT AMOREM. Alludit ad convivium. [Sic Anacreon: *Ἐπὶ τῷ πρῶτῳ*.]

750. SUPER PRIAMO. De Priamo: nam ejus praepositionis officio fungitur, pro qua ponitur, ut supra 662. *Et sub noctem cura recurſat*: ²⁴ [id est, circa noctem: Et sciendum, quod cum tempus significatur, *Sub* praepositio accusativo haeret semper.] ROGICANS. Scilicet, quo modo sit venditus rex; [vel qui eum post decennale bellum exitus tulerit.]

751. QUIBUS AURORAE FILIUS ARM. Memnon. Ideo autem dixit, *quibus armis*: ²⁵ [quia etiam ei fecerat arma Vulcanus: qui cum auxilium Trojanis ferret, apud Trojam occisus est. Hic in tanto ²⁶ honore apud suos socios fuit, ut post ejus mortem, cum eum nimium deſerent, miſeratione Deorum in aves converſi dicantur, & quotannis venire ad tumulum ejus, & ibi lamentatione & ſtatibus ſe dilacerare, donec aliquantae ibidem moriantur.]

752. QUALES DIOMEDIS EQUI. Non videtur eos equos intelligere, quos Aeneae ſuſtulit: nec enim congruit; ſed de his interrogat, quos ſuſtulit Rheſo. *Quales* autem dixit, ac ſi diceret, ²⁷ nec ſic feroces, ut illi, a quibus ducebant originem: Diomedes enim, rex Thracum, habuit equos, qui humanis carnibus veſcebantur. ²⁸ Hos Hercules, occiſo crudeli tyranno, abduxit perhibetur, de quibus dicuntur ſupra memorati equi originem ducere: [aut ideo *quales*, qui potuerint eſſe ita divini, ut inter fatalia Trojana numerarentur: nam ideo & ſupra *ardentes* ait.]

753. IMMO AGE. Vidit ſpecialia cito poſſe fini-

ri: & ²⁹ ideo contulit ſe ad generalitatem. ET A PRIMA, DIC, HOSPES, ORIGINE NOBIS. Id eſt, a raptu Helenae: quod quidem Dido cupit; ſed excuſat Aeneas: Et dicit ruinam ſe Trojae breviter eſſe dicturum, habita ratione temporis, ut II. 9. *ſuadentque cadentia ſidera ſemnos*.

754. INSIDIAS DANAUM. Dicit hoc ad Trojanorum favorem; ne videantur virtute eſſe ſuperati: [& laudandum quod *inſidias* tantum dixerit, non & captum Ilium; nam & ipſe Aeneas II. 65. *Accipe nunc Danaum inſidias*.] CASUSQUE TUORUM. Ut eventu Troja corruerit, non ſati neceſſitate.

VARIORUM.

748. TRABEBAT. *Trabebat* Ed. Venet.

749. BIBEBAT. *Longum bibebat* Ed. Venet. eleganter *bibebat*, quia eſt venenum. vid. ſupr. ad 7. 688. Servium & Donat. ad Ter. Eun. IV. III. 7. ſic *haurire ignes* Lucan. x. 71. BURM.

750. HECTORE. *Hectora* Gudianus.

752. DIOMEDIS EQUI. Id eſt illi equi, qui ad Diomedis equos originem referebantur, num ita feroces, & quam magnus fuerit Achilles? vide Parrhaſ. ad Claud. I. Rapt. Praefat. 12. NANIUS.

753. IMMO. *Nunc age* Hugonius.

755. NAM TE JAM. *Nam te etiam* Scholiaſtes Horatii Crucquianus lib. I. Od. 15. male. HEINS. De hoc loco diſputat Joſephus Bocca in Epistoſta ad Bargaecum inter editas a M. Bruto pag. 75. & reſpondet Bargaecus Epistoſta ſequenti. potuit certe Dido calculum per ſe inire. ſi enim Teucer illi ſupr. 7. 624. caſus Trojae narravit, ad tempus, quo Aeneas advenit, facile annorum numero

²⁴ deſunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁵ quia Vulcaniis armis uſus fuiſſe narratur L. Vof. R. & etiam Steph. Dan. Fab. & al. niſi quod *Vulcani* habeant, reliqua debentur Fuldentiſ. ²⁶ amore Fuld. ²⁷ aſpe ſic Fuld. forte L. Vof. ²⁸ Hos Hercules abduxit, de ſto. Fuld. ²⁹ deſt L. Vof. R. Steph. Dan.

755 Erroresque tuos. Nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus aestas.

SERVII.

755. ERRORESQUE TUOS. Et responsio hunc ordinem sequitur: nam primo dicit Trojae ruina: post errores suos. SEPTIMA AESTAS. Per *aestates*, annos intellige: nam sic ante Olympiadas computabant. 3° Septem autem annos esse Dido cognovit ex Teucro.

VARIORUM.

merum inire potuit, & de Trojano excidio certior fuisse facta. BURM.

756. OMNIBUS. In quibusdam exemplaribus transposita sunt verba: sed ordinem priorem apud Helenium reperi: ideo nihil muto, FABRIC, *Terris ac fluctibus Menagianus.*

3° septem etiam Basil. septem autem esse Dido Vof.

L. F. D. D. 21.

J. Follmer Sculp.

P. VIRGILII MARONIS
Aeneidos.
 LIBER SECUNDUS.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant:

In-

SERVII.

1. CONTICUERE OMNES. Quia supra dixit: *Fir- runt*, quod metri causa fit, vel ratione clausula-
streptus testis. Conticuere autem, pro *conticue-* rum: nec est, ut quidam dicunt, dualis numerus,
 qui

* Macrobius in Saturn. v. 2. refert librum secundum Aeneidos de Pisandro fere ad verbum translatum esse: Athenaeus au-
 tem lib. iv. cap. ult. Metrodori Chii librum citat, qui *Troica* inscriptus erat. Aelianus etiam lib. iv. 21. *Πισανδρος Τρο-
 ικας*, Syagrum quendam *τὰ Τρωϊκά* primum cecinisse tradit. sed idem Athen. lib. viii. 11. Hegesinactis Alexandrini *Τρωϊκά*
 & lib. xiii. cap. ult. Acati Argivi, *Τρωϊκὰ* meminuit. Eos igitur aliqua in parte Virgilium in hoc libro imitatus esse,
 non immerito credi potest. URSIN.

1 Conticuerunt: mœni causa, vel Dant.

Aa 2

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
 Infandum, Regina, jubes renovare dolorem;
 Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
 Eruerint Danaï: quaeque ipse miserrima vidi,

Et

SERVII.

qui apud Latinos² nusquam penitus invenitur. Et bene omnes addidit: poterant enim simul quidem, sed non omnes, tacere. INTENTIQUE ORA TENEBANT.³ Aut, ora intuebantur loquentis; aut immobiles vultus habebant, ut IV. Georg. 483. *Tenuitque inhians tria Cerberus ora*: id est, immobilia⁴ habuit: aut intenti tenebant, habebant, ut sit figura: & intelligamus, ora intenta habebant, ut Terentius Andr. I. I. 58. *Nam Andriae illi id erat nomen, teneo*. Ideo autem hoc addidit: quia potest quis tacere, nec advertere.

2. INDE. Aphaeresis est, pro, deinde: [vel, ut quidam volunt, *Tunc*.] TORO AB ALTO. Summus enim semper est pontificalis locus: [non licebat enim supra regem sacrificulum quemquam accumbere. Cum enim dicit de Didone I. 698. *Aurea composuit sponda mediamque locavit*: ostendit illam regali, non sacerdotali loco discubuisse.]⁵ Aeneas autem ubique quasi sacratu inducitur. *Torus* autem ab herbis tortis dictus est;⁶ [ut v. 388. *Proximus ut viridante toro confederat*. [Et videtur hic ostendisse I. 639. *Ostroque superbo*. Et I. 697. *Aulaeis jam se regina superbis*: ut aulam significaret. AB ALTO vero, pro ex alto: mutavit praepositionem. PATER AENEAS. Hoc honoris nomen est.] ORSUS. Hic, coepit; alibi, finivit, ut XII. 806. *Sic Juppiter orsus*.]

3. INFANDUM. Quia viro forti victum se dicere,⁷ & dolori est, & pudori. JUBES. Vis, ut Terent. Andr. III. III. *Jubeo Chremetem*: nam aliter hoc verbum Aeneae⁸ persona non recipit.⁹ [RENOVARE. Retexere, iterare.]

4. TROJANAS UT OPES. [Ut autem, quemadmodum,] sic Horatius II. Od. XII. 22. *Aut pinguis Phrygiae, aut Mygdonias¹⁰ opes*. ET LAMENTABILE REGNUM. Id est, magnum; quasi dignum multa lamentatione, ut VI. 481. *Hi*

multum fleti ad superos. DANAI.¹¹ Argivi, dicta a rege Danao: nam Graeci proprie sunt Thessali, a Graeco rege.

5. [MISERRIMA VIDI. Est enim poena & in atrocitate spectaculi,¹² ut VII. 263. *Aetnaeos vidit Cyclopes Ulysses*. Et III. 623. *Vidi ego duo de numero*.]

VARIORUM.

3. REGINA, JUBES RENOVARE. *Renovare jubes, Regina* Hamburg. pr. sed vulgatum ordinem servat etiam Lutatius ad Stat. II. Theb. 618. ubi hoc loco etiam *jubes* pro *vis* poni vult. Heumanus ad Ciceron. III. Catil. 8. dicit *jubeo* verbo, omissa hominis persona, subungi passivum infinitivum solere, & raro occurrere exempla activi. & ipse tamen alia duo ex nostro infr. h. l. 37. & v. 385. & duo etiam ex Cicerone & Curcio adfert. sed non multum in lectione veterum, in primis Poetarum versatum esse oportet, qui talia observat, & non videt hic accusativum subintelligi, ut hoc loco, *jubes me renovare dolorem*. sic inf. 37. *praecipitare jubet*, scilicet Trojanos, qui aderant. vide & Servium ad III. Aen. 261. & quae diximus ad I. Georg. 130. v. Aen. 773. ubi videre poterit minime rarum hoc esse loquendi genus, sed etiam saepe a similibus generis Grammaticis & Criticis passivum esse suppositum, ubi activus infinitivus erat in scriptis. & quia breves hae notae, quibus defungi volumus, non patiuntur in haec latius exspatiari, consulere poterit notas ad Silium lib. v. 413. ubi male *arceri* reponit pro *arcere* Heinsius. saepe etiam ad Lucanum talia adnotavimus, & praeterea in eadem periodo duo verba, quorum unum activo, altero passivo infinitivo ponitur. vide ad Lucan. x. 348. & alibi saepe. BURM.

4. OPES. *Opis* Hugonius.

5. IPSE.

² nusquam L. Vof. R. Steph. Dan. ³ id est, ora Dan.

Steph. Dan. omittit mediis.

⁴ habuit, aut *tenebant*, habebant, ut Terentius L. Vof. R. Steph. Dan. omittit mediis. ⁵ & Aeneas ubique L. Vof. R. Steph. Fabr. ut Aeneas ubique Dan. ⁶ defunt L. Vof. R. Steph. ad y. 3. ⁷ & doloris, & pudoris R. & doloris est & pudoris Steph. Dan. ⁸ personam Basil. ⁹ defunt R. L. Vof. Steph. ¹⁰ opes, opes semper dictae ad magnificentiam, sicut divitiae ad usum Fabr. & al. ¹¹ hic L. ¹² deest Dan. ¹³ ut in *Aetnaeos* Fuld.

Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
 Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi
 Temperet a lacrimis! & jam nox humida coelo
 Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.

10 Sed,

SERVII.

6. PARS MAGNA FUI. Propter amissam conjugem. Et hoc se commendat, bonum maritum futurum, ut paulo post inf. 746. *Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?* FANDO. Dum ipse Aeneas dicit: alibi, dum dicitur, ut inf. 81. *Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures.* Quia gerundi modus est: ¹⁴ [quidam pro infinitivo modo dictum accipiunt.]

7. MYRMIDONUM DOLOPUMVE. *Myrmidones*, sunt Achilles socii, ¹⁵ ut *Dolopes*, Pyrrhi, ¹⁶ qui cum de Scyro secuti sunt ¹⁷ [ad Trojam: a rege Myrmidono dicti, Jovis & ¹⁸ Eurymedusae filio.] Dicti autem *Myrmidones* propter hanc causam: ¹⁹ [Aeacus, Jovis & Aeginae filius, cum vellet matris suae perpetuam memoriam permanere, insulam, in qua regnabat, a nomine ejus Aeginam appellavit: hoc indignata Juno, pestilentia cives ejus omnes absumpsit; quod cum vidisset, petiit a Jove, ut formicae, id est, *μύρμικες*, quas casu animadverterat plures in arbore fici, in homines & suos socios verterentur. Qui, statim mutati in homines, *Myrmidones* appellati sunt;] sed hoc ²⁰ fabula est: nam Eratosthenes dicit: *Myrmidonas* a rege *Myrmidono* dictos, [Jovis & ²¹ Eurymedusae filio. Sane armat hos exercitus jungere: nam & post ait 29. *Hic Dolopum manus; hic saevus tendebat Achilles.*] AUT DURI MILES ULYSSI. *Duri*, non laboriosi: ²² [quia non laudaret eum, cum esset hostis: unde ille (Ovid. XII. Met. 547.) *Nam neque Deiphobum, nec Polydamanta, neque ipsum Hectora laudamus: quis enim laudaverit hostem?*] sed ²³ [*duri*, id est,] crudelis, ut x. 44. *Quem dat sua conjux Dura:* nam Virgilius pro negotiorum qualitate dat ²⁴ epitheta: cum Homerus eandem etiam in contrariis servet. Sensus autem est: Sine lacrymis haec nec a quovis hostium diceretur. Illud autem, quod Asinius Pollio ²⁵ dixit, caret ratione, de Achaemenide dictum esse *Miles Ulyssi*. *Myrmidonas* vero, & *Dolopas*, praesentes esse acceptos ab Heleno; ²⁶ [sed ut tanquam de ipsis Aeneam intelligamus dixisse; ne eos quidem posse calamitates Trojae sine lacrymis explicare.] ²⁷ Sed si sic intelligimus, dicti frangitur dignitas. [Sane quaedam, si singulariter proferuntur, interdum gratiora sunt, ut inf. 574. *Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur*. Ulyxi autem vetus genitivus est, ut I. 30. *Atque immitis Achilli.*]

8. ²⁸ [TEMPERET. Abstineat.]

9. PRAECIPITAT. Pro, praecipitatur. Verbum pro verbo, ²⁹ [ut diximus:] [& duas causas praetendit, quibus dicit non posse universa narrari, dolorem, & tempus.] CADENTIA SYDERA. Aut epitheton est syderum, quae semper & oriuntur & occidunt: aut certe majorem noctis partem ³⁰ dicit esse transactam: ³¹ [per *sydera* autem noctem significat, quae somnos suadet.]

VARIORUM.

5. IPSE. *Ipsa* Francianus. *miserrima*, ut, inf. 486. *miseroque tumultu.*

Ibid. VIDI. Respice inf. I. 584. & 498. & Donat. ad Terent. Adelph. III. I. 3. BURM.

7. ULYSSEI. Ulixi Priscianus monet legendum esse, ut lib. I. 220. *acris Oronti*, & 30. *immitis Achilli*. nec aliter scripti, nisi quod in secundo Rotendorphio *Ulixei*. mox, *temperat a lacrimis* Gu-

¹⁴ Sive pro infinitivo modo dictum accipiunt Dan. Fabr. sed desunt L. R. Vof. Steph. ¹⁵ deest L. Vof. R. Steph. ¹⁶ quos, ut quidam volunt, de Festo insula duxit ad Trojam: dicti &c. Fuld. ¹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ad *dioli*. ¹⁸ Eurymedontis Dan. ¹⁹ Aeacus cum in arbore ficu formicas, id est mirmicas (*μύρμικες* Steph. al.) vidisset, operavit tot sibi socios evenire, & statim formicae in homines versaе sunt L. Vof. R. Steph. Dan. Aeacus Jovis & Aeginae filius, cum post amissos pestilentia socios in arbore &c. Fabr. al. ²⁰ fabulae est L. R. Basil. ²¹ Eurymedonae Fuld. ²² desunt L. R. Vof. Steph. al. ²³ desunt iisdem. ²⁴ deest R. in Leidensi erat *dura*, epitheta, cum. ²⁵ ducit L. Vof. R. Steph. ab. al. ille *comes Ulixis* dicitur III. Aen. 616. & 691. non *miles*. quod tamen idem potest significare. si non etiam se *comitem* Palamedis vocaret inf. 87. quod Servius honoratius esse dicit. BURM. ²⁶ desunt L. Vof. R. Steph. ²⁷ sic enim dicit, frangitur idem. ²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. ²⁹ desunt Dan. ut dictum est Fuld. ³⁰ vult esse L. Vof. R. Steph. al. ³¹ desunt iisdem.

10 Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojae supremum audire laborem;
Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit;
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi

Du-

SERVII.

10. CASUS COGNOSCERE. ³² Cognoscendorum casuum; ³³ & Graeca figura est. [Casus autem, fortunam, pericula: nam si mortem dixisset, *nostrorum* debuit dicere.] ET BREVITER. Praescribit: quia Dido dixerat I. 153. *A prima dic, spes, origine nobis.* [Ergo non ad Didonis voluntatem, sed narrantis officium. Et quibusdam Hysterologia videtur: prius enim est, ut Trojae laborem, post Aeneae casus agnoscat.] ³⁴ [SUPREMUM. Postremum, ultimum ³⁵ dicit:] [Eversio- nem enim Trojae tantum, omissis superioribus, narrat.]

12. QUAMQUAM ANIMUS MEMINISSE HORRET. *Quamquam*, melius praesenti jungitur tempori, ut: *Quamquam scio, quamquam lego.* Quod autem dixit, *meminisse horret*, defectivi verbi ratio est: nec enim potuit dicere, *meminere*. Et in his, quae corrupta sunt naturaliter, ut *odi, novi, coepi, memini*, & omnia tempora, quae inveniuntur, & suo & aliorum funguntur officio, ³⁶ ut Andr. II. v. 18. *Memini videre, quo aequior sum Pampilio:* ubi *memini* praeteritum praesens significat. Item IV. Georg. 125. *Memini me turribus altis Corycium vidisse senem.* Quod si fit & in verbis integris, ut III. 284. *Furvat evasisse tot urbes:* quanto magis, in corruptis? REFUGIT. Propter metrum pro praesenti praeteritum posuit.

13. INCIPIAM. ³⁷ [Deest tamen:] [quia, cum praeponitur *quamquam*, necesse est subiungi *tamen*.] FRACTI BELLO. [Bene defendit causam suorum, quod in bello non impares fuerint.] ³⁸ Duplex ergo est in hoc libro intentio, ne vel Trojae, quod victa est; vel Aeneae turpe videatur esse, quod fugit. [Sane amat in adversis hoc verbo uti, ut inf. 170. *Fractae vires:* & IV. 594. *Frangimur heu fati, inquit.*] FATISQUE REPULSI. Oraculis, [ut est VI. 45. *Cum virgo poscere fata.*]

Secundum Plautum tribus, vita scilicet Trojae; ³⁹ Palladii conservatione; integro sepulchro Laomedontis, quod ⁴⁰ in Scaea porta fuit: ut in ⁴¹ Bacchidibus IV. IX. 29. lectum est. Secundum alios vero, pluribus: ⁴² ut de Aeaci gente aliquis interesset: unde Pyrrhus, admodum puer evocatus ad bellum est; ⁴³ [dictus Neoptolemus, *νῆος ὠκυπέτης*] ut Rhesi equi tollerentur ⁴⁴ [a Graecis:] ut Hercules interessent sagittae, quas misit Philoctetes, ⁴⁵ [quibus Paris peremptus est.] cum ipse non potuisset adferre morte praeventus.

VARIORUM.

Gudianus. HEINS. *Ulixis* Francianus. vulgata *Ulixi* est apud Donatum ad Terent. Hecyr. I. II. 54. vid. supr. I. 30. & Indic. Erythraci in *Ulixi*. & alibi saepe. BURM.

9. CADENTIA SIDERA. De extrema parte notis capiendum docet Heinsius ad Ovid. II. Fast. 635. ubi

Jamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos. *Cadentia* vero esse occidentia docet Scholiae Crucianus Horatii Epod. XI. vid. & lib. IV. 81. adde notas Guellii, Cerd. & H. Steph. Diff. de Critic. p. 179. & quae diximus ad Lucan. I. 15. BURM.

10. SED, SI. *Sed cum* Hamburgicus primus. lib. VI. 133. *Quod si tantus amor dixit. Et si* Francianus. *agnoscere* Gudianus. *cognoscere* tantos Gravianus in margine, vel *cognoscere rerum*.

12. LUCTUQUE. *Luctumque* secundus Moreti, Parrhas. & Edit. Venet. & probat Catrocus, quem vide. nec male: super epulas narrare ejus animus refugiebat tristitia, quum laetitiae dies esset destinatus. duo vero tempora diversa saepe jungit Virgilius, ut I. Georg. 330. *terra tremis, fugere ferac.* III. Aen. 446. *digeret & reliquit.* & ita passim,

32 Fortunam, pericula, cognoscendorum &c. Dan. 33 est autem Graeca Fuld. 34 desunt L. Vol. R. Steph. 35 desunt Dan. Fab. 36 ut *memini* praeteritum est, legimus tamen, & *memini videre* &c. L. R. Vol. Steph. Dan. officio, tamen in Andria *memini videre* Fabr. & legimus tamen in Andria Basil. & quo aequior Vol. & quo L. R. 37 desunt L. Vol. R. Steph. 38 in hoc libro duplex intentio est L. Vol. R. Steph. Dan. Fabr. al. 39 & si Palladium mansisset in Troja Fuld. 40 Scaee Vol. R. 41 Bacchidibus compendia lectum est Fuld. 42 ut Aeaci Basil. 43 desunt L. Vol. R. Steph. Dan. 44 desunt inde, & Fabr. 45 desunt inde.

Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
 15 Instar montis equum divina Palladis arte
 Aedificant, sectaque intexunt abiete costas.

Vo-

SERVIL.

14. DUCTORES. Sonantius est quam *duces*, ut infr. 557. *Regnatorem Asiae*: quod ⁴⁶ heroum exigit carmen. LABENTIBUS. Velocibus ⁴⁷ cursu, ut XI. 588. *Labere nympha polo*. Et IV. 223. *Labere pennis*. Cursu enim lapsus est celerior. ⁴⁸

15. INSTAR. Nomen est indeclinabile; licet Probus (lib. II. Inst. Gram. p. 1458.) *instaris* declinauerit, ut ⁴⁹ *nestaris*: & caret praepositione, sicut ⁵⁰ *peregre*: quamvis Serenus Lyricus *ad instar* dixerit. *Instar* autem est ad similitudinem: unde non *restituta*, sed *instaurata* dicuntur aedificia, ad antiquam similitudinem facta. ⁵¹ EQUUM. De hoc equo ⁵² varia in historiis lecta sunt: ut enim ⁵³ Hyginus & Tuberus dicunt, machinamentum bellicum fuit, ⁵⁴ [quod equus appellatur, ut *aries* & *testudo*, quibus muri vel discuti, vel subruui solent:] unde est inf. 46. *Aut haec in nostros fabricata est machina muros*. Ut alii, porta, quam eis Antenor aperuit, ⁵⁵ *equum pictum* habuisse memoratur: vel certe Antenor domus, quo posset agnosci. [Nonnulli *signum equi* datum, ut intermicerent Graeci suos, vel hostes. A quibusdam dicitur, facta prodictione, praedictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante januiam *equus* esset depictus: unde & Antenor & caeterorum agnitae sunt. ⁵⁶ Aut quia equestri praelio victa est Troja. ⁵⁷ Aut a monte *Hippio*, post quem Graeci se absconderant: unde & alludit: *Instar montis equum*: [ut VIII. 692. *Pelago credas innare revulsas Cycladas*.] Aut ⁵⁸ revera hoc fuit, quod Virgilius sequitur; [sed melius machinamenti genus accipimus.] PALLADIS ARTE. Aut ingeniose, aut dolose, ac si diceret consilio iratae deae, quae fuit inimica Trojanis.

16. AEDIFICANT. Translatio a navibus: [*Aedificari* enim habitacula hominum dicimus: nam ideo hic de equo *aedificant*, qui erat homines receptu-

rus; vel propter magnitudinem,] ut Cicero II. Ver. 5. *Navem tibi aedificatam esse Messanae*. Item INTExUNT. ⁵⁹ [Quia naves dicuntur *texi*: nam ubi naves fiunt *textrinum* vocatur:] ⁶⁰ ut ipse XI. 326. *Bis denas Italo texamus robore naves*. ABIETE COSTAS. Non sine ⁶¹ causa Virgilius hoc loco *abietem* commemorat: item *acerem* & *pinum* paulo post: nam fulminata *abies*, interitum dominæ significat: & Troja per foeminam ⁶² periit. *Acer* vero in tutela ⁶³ Stuporis est: & viso equo stupere Trojani, ut y. 31. *Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae*. *Pinus* ⁶⁴ in tutela quidem est Matris deum; sed & ⁶⁵ fraudum & insidiarum: quia ejus poma cadentia per fraudem interimunt: [unde Martialis XIII. 25. *Poma sumus Cybeles, pocul hinc absiste, viator, Ne cadat in miserum nostra ruina caput*.] & hic equus plenus insidiarum est. ABIETE. ⁶⁶ Resolutio est, nunc in ⁶⁷ proceleusmaticum; ⁶⁸ [alias in dactylum,] ut I. 119. *Arma virum* ⁶⁹ [*tabulaeque, & Troia gazae per undas*.] alias in anapaestum, ut I. Georg. 481. *Fluviorum rex Eridanus*. Sciendum ⁷⁰ sane, Virgilium ubique in solutione ista ⁷¹ servasse sibi excitationem synaloephae: quod alii contemunt.

VARIORUM.

sim, ut & alii. vid. ad Grat. Cynege. 45. & 416. plura collegit Cl. Drakenb. ad Liv. III. XLVI. 9. & nos etiam ad Lucanum multis locis. *refuget* erat in primo Moretano. BURM.

15. DIVINA. *Divinae* Menagii prior. *arte* primus Moreti. conferendum cum his Virgilii initium operis Tryphiodori, ubi *Ἀργείας ἰατρίδας ἔργων Ἀθήνης* dicit, ubi multis verbis describit satis eleganter. & initio orationis Ulixis *Βαυλίῃσι Ἀθήνης* di-

46 heroicum L. Fabr. al. 47 deest L. Vof. R. Steph. 48 vel *labentibus*, labilibus Fabr. al. 49 *Nestoris* L. Vof. R. 50 *Peregre*, rus Vof. R. L. 51 ut in tertio 62. ergo *instauramus* Polydore funus Fabr. al. 52 varie in. b. dictum Fuld. 53 Hyginus dicit L. Vof. R. Fuld. Steph. Hyginus & Tuberus dicit Fabr. 54 desunt L. Vof. R. Steph. 55 equum habuit pictum, vel &c. Dan. 56 Aut equestri praelio evicta est L. 57 aut monte Basil. 58 revera fuit Steph. Dan. Fabr. al. 59 desunt L. Vof. R. Steph. 60 ut *bis* iidem. 61 ratione Fuld. L. Vof. R. 62 perit R. Steph. 63 tutoris, est Vof. 64 in tutelam R. 65 fraudium L. 66 solutio est, nunc L. solutio est dactyli nunc Vof. Steph. Dan. resolutio est spondei nunc R. Basil. *ἐπιλυσις* est spondei Fabr. vid. ad v. Aen. 432. 67 proceleusmaticum R. Vof. L. Steph. Dan. 68 desunt iidem. 69 desunt iidem. 70 autem Dan. 71 servare R. Vof. L. Steph. Fabr. al.

Votum pro reditu simulant. Ea fama vagatur.

Huc delecta virum sortiti corpora furtim

Includunt caeco lateri, penitusque cavernas

20 Ingentis uterumque armato milite complent.

Est

SERVII.

17. VOTUM. Oblatum: nam participium est, ⁷² [id est, vovisse pro reditu. EA FAMA VAGATUR. ⁷³ [Hoc est, reditus,] fama tamen fuit, non & simulationis: nam incipiunt & insidiae patefactae esse. Bene ergo excusat, ne reus sit conscientiae. [Accius in Deiphobo inscriptum dicit: MINERVAE DONUM ARMIPOTENTI DANAI AB-EUNTES DICANT.]

18. HUC. Pro illuc, ⁷⁴ [in equum, vel in hanc rem.] DELECTA CORPORA. Delectorum virorum. VIRUM. Pro virorum, qua figura & in profa utimur. Dicit sane Plinius ⁷⁵ De Re Grammatica, hoc in neutro non esse faciendum, scilicet propter casuum similitudinem; nisi forte nimia metri necessitas cogat. SORTITI. Contraria sunt ⁷⁶ *delectus* & *sortitus*. Sed intelligimus plures quidem electos, forte tamen ex ipsis ductos, qui includerentur. ⁷⁷ [FURTIM. Num a plebe; hoc est, nullo sciente, id est, latenter: nam & *furtim* ideo dicitur, quod magis per tenebras admittatur: unde *fures* quoniam quasi per *furtum* tempus, hoc est nigrum, aliquid subripiunt.]

19. COECO LATERI. Pro coecis lateribus. Et nota aliter dici, *coecum hominem*, id est, non videntem; aliter *coecum latus*, id est, ⁷⁸ obcaecaturum, absconditum. CAVERNAS INGENTES. ⁷⁹ [Nonnulli omnia loca concava *cavernas* dictas a veteribus adserunt, ut VIII. 242. *Et umbrasque penitus patuere cavernae*: Alii fustes curvos navium, quibus extrinsecus tabulae adfiguntur, *cavernas* appellantur: unde, quia *naves sexi* dicuntur, & *ca-*

vernae navium sint,] permanfit in metaphora navium, ut *intexunt* diceret, & *cavernas*. [Alii quodcumque in arcum formatum est, quod flexum & in altitudine curvatum ad sedem deducitur, *cavernam* dici tradunt.] Sane dicendo *ingentes*, ut diximus, epitheto levavit tapinosm. UTERUMQUE. *Uterus* est mulierum: ⁸⁰ [nam praegnantium proprie est,] quem ⁸¹ modo ideo dixit, quia dicturus est, *foeta armis*. *Alvus* est, quo desuunt sordes, ut Sallustius ex incert. fragm. ⁸² *Simulans sibi alvum purgari*. *Venter*, qui videtur; ut Juvenalis IV. 107. *Montani quoque venter adest abdomine* ⁸³ *tardus*. [Sane & in Tragoedia de hoc equo * *capripoma* legitur; hanc ergo hic *uterum* dixit. ARMATO MILITE. Ut supra I. 378. *ex hoste* ⁸⁴ [scilicet: & singularem numerum pro plurali posuit: [ut XI. 286. *Utro Inachias venisset ad urbes Dardanum*: pro Dardan; & alibi pluralera pro singulari, ut XII. 60. *Desiste manum committere Teucris*: cum solus esset Aeneas.]

VARIORUM.

dicat fabricatum, & enumerat omnes, qui inscenderunt equum, quem Marti consecratum ait. haec indicaverat fere Parrhasius in ora codicis sui. BURM.

16. SECTAQUE. *Faetaque* Venetus.

18. DELECTA. *Dilecta* Gudianus a m. pr.

20. INGENTIS. Ita veterrimi codices cum Prisciano. HEINS.

22. MA-

⁷² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷³ defunt iisdem. hoc est, pro reditus Fuld. ⁷⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁵ in naturali historia L. Vof. R. Steph. Dan. Ryckius notavit, haec verba ab inepto librario addita. ut inf. §. 683 *Hostilium*. vid. inf. ad §. 69. & IX. Aen. 706. ⁷⁶ *delectus* & *sortitus* Vof. R. Steph. Dan. ⁷⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. *Furtim*, lateater, unde fures quasi per furtum tempus, id est nigrum, aliquid surripiunt Dan. Fab. reliqua Fuldenſi debentur. legendum etiam, *non plebe*, & *nam & furtum ideo* &c. vid. Institut. Juris de Obligat. quae ex delicto §. 2. BURM. ⁷⁸ obcaecaturum & absconditum Fabr. al. ⁷⁹ defunt ad, ut diximus L. Vof. R. Steph. al. haec vero iterum ex Fuldenſi interpolata. in Dan. & Fab. erat, nonnulli o. l. concava dixerunt, alii fustes curvos navium, qui extrinsecus tabul. * c. (tabulis Fabr.) adfiguntur *cavernas* appellantur. Permaſit i. m. uſ. i. diceret. *cavernas* sane dicendo, epitheto levavit tapinosm. ⁸⁰ defunt L. Vof. R. ⁸¹ modo eo dixit R. & Masvic. ⁸² lib. vi. Hist. vel fragm. incertis, ubi Waſſius haec ex lib. III. Aeneid. citat, & *sibi deſſe* dicit in voſſatis aliquot: ego in Editionibus, quas conſului, reperi. ⁸³ *Pinguis* Fuld. ex Euripidis Troad. §. 11. sunt ſequentia, ex Fuldenſi deprompta, unde Cl. Dorvill. monuit legendum, *capripoma*. ⁸⁴ defunt L. Vof. R. Steph. ad §. 21. ſingularis pro plurali, pro militibus Fabr. al.

Est in conspectu Tenedos, notissima famâ
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis:
Huc se provecti deserto in litore condunt.

25 Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenâs.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu:

Pan-

SERVII.

21. TENEDOS. Insula est contra Ilium, [quae ante Leucophrys dicta est: ⁸⁵ nam] ⁸⁶ Tennes quidam, ⁸⁷ infamatus quod cum noverca concubuisse, hanc insulam vacuum cultoribus tenuit, unde *Tenedos* nominatur. Alii dicunt, quod se propter supra dictam causam, ex ipsa insula in mare praecipitaverit: hujus soror Hemithea fuisse dicitur. Ideo ergo ait, *notissima fama*. Sic Cicero ⁸⁸ [in *Verrinis* I. 19.] *Tennem ipsum, cujus ex nomine Tenedos nominatur*.

22. INSULA DIVES OPUM. Hic genitivo jungit. Statius, quod rarum est, & ablativo, ut: *Satis ostro dives & auro*. [PRIAMI DUM REGNA M. Qui & ipse ⁸⁹ a Graecis est.]

23. ⁹⁰ [SINUS. Reductus litoris secessus.] STATIO. Statio est, ubi ad tempus stant naves; *Portus* vero, ubi hyemant. MALE FIDA. ⁹¹ [Periculosa scopulis; vel a Graecis:] Aut minus fida, propter periculum navium: quia statio est, quam ⁹² plagiam dicunt; aut certe fida Graecis. MALE. Hoc est, in nostram perniciem, ut Lucanus de *Syrabus* IX. 310. *Sic male deseruit*. Et hanc significationem raro invenimus. Sane *male fidus*, ⁹³ [non infidus, sed] minus fidus intelligitur: *Male* enim minutionem habet, non negationem.

24. [DESERTO. Vel ab his, qui Trojanae partibus erant: aut certe ideo *deserto*, ut facilius latere possint. CONDUNT. Pro, abscondunt.]

25. ABIISSE... PETIVISSE. *Abisse* dicimus & ⁹⁴ *petisse*; sed propter metrum Epenthesis facta est. MYCENAS. A parte totum, id est, Graecia.

26. OMNIS TEUCRIA. Subaudi gens: Et abloluta est elocutio. ⁹⁵ [SOLVIT. Quasi ante acruinis victi essent.]

VARIORUM.

22. MANEBANT. *Manerent* Bigotianus.

24. SE CONDUNT. Vide quae notavi ad Lucan. II. 609. ubi ex Mf. reposui,

Brundisii tutas se condit magnus in arces.

ubi cum accusativo, hic cum ablativo praepositio jungitur, de quo vidimus ad Ovid. IV. Met. 176. & XIV. 176. infr. noster §. 401. *nota conduntur in alvo*. sed XI. 187. *conditur in tenebras coelum*. ubi tamen etiam *tenebris* in Mf. BURM.

25. NOS ABIISSE. *Vos & abiisse rati*. Ed. Venet. *Ventoque petisse* Menagii prior & Leidenfis.

26. SOLVIT SE. Schol. Horatii lib. IV. Od. 6. *posuit se*. HEINS. *Solvit longo se* Montalb. *se* deest Moreti sec. in Servio videtur legendum, *quasi*

⁸⁵ & haec interpolata. Tennes inf. q. c. n. c. h. i. v. c. t. u. Tenedos dicta est. ideo ergo ait &c. L. Vof. R. Fabr. al. sed *Tenes* Fabr. & al. Steph. priora habet & fuit in *unde Tenedos nominatur*. cetera defunt. ⁸⁶ *Tenes Gyfi* Fuld. unde Ryckius notavit, videri legendum *Cygni f.* ex Tzetze in Lycoph. ad §. 232. p. 46. Ed. Baf. & Schol. Hom. Iliad. A. 38. unde furtim Masvicius *Cyoni*, omisso *filius*, in suam editionem transtulit. Tenes quidam R. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. de Tennes sive Tene, vid. Eustat. ad Dionys. Alex. 337. Steph. in *Tindis* Conon. narrat. xxviii. Casaub. ad Strabon. lib. xiiii. pag. 604. *Cygnus heros* Ovidio dicitur in Ibi 465. plenissime vero nuper vir doctissimus, Ludovic. de Hemmer, Hafniae An. 1735. edidit dissertationem de republica Tenediorum, in qua cap. II. de Tenne vel Tene uberrime disseruit. BURM. ⁸⁷ infamatus a noverca, quod cum ea voluisset concumbere. Fuld. ⁸⁸ defunt L. Vof. R. ⁸⁹ forte, a Graecis occisus est. vel simile quid. ⁹⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹¹ defunt iidem. ⁹² *plagiam* omnes habent, sed Masvicius plus sapere, sibi visus edidit *pelagiam*, quasi a pelago dictam. Fabricius etiam Graecis literis *Idaeylas* exprefsit. atqui est vox mediaevi, qua aestuaria & stationes notabant. vid. Cang. Lexic. Med. Latin. ubi hunc Servii locum laudat. talia autem vocabula saepe librarii intruserant Servii commentariis. BURM. ⁹³ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁹⁴ *Petiisse* Vof. R. Basil. sed recte Fabr. haec duo verba, *abiisse* & *petiisse* posuit, ut Virgilii, ad quae Servius commentaretur. deinde exhibent, dicimus *abiisse* & *petiisse*, sed propter metrum epenthesis est facta. L. Vof. R. Fuld. Steph. & Dan. nisi quod ille, *Abisse* pro *petiisse* dicimus; vitiose vulgata, *abiuisse* dicimus & *petiuisse*. sed propter metrum syncope facta est, ut Fabr. & al. Edd. quod falsum est. non enim hic est syncope, sed epenthesis. BURM. ⁹⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Tom. II.

Bb

Panduntur portae. Juvat ire, & Dorica castra,
Desertosque videre locos, linusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles:
30 Classibus hic locus: hic acie certare solebant.
Pars stupet inuuptae donum exitiale Minervae,

Et

SERVII.

27. PANDUNTUR PORTAE. Signum pacis est, ut Sallustius fragm. incert. *Apertae portae: repleta arva cultoribus*: [ut clausis portis signum belli est VIII. 385. *Quae moenia clausis Ferrum acuant portis*.] JUVAT IRE autem, exire, aut ire longius.] DORICA CASTRA. Mala est compositio ab ea syllaba incipere, qua superior finitus est sermo. Nam plerumque & ⁹⁶ cacophonon facit, ut hoc loco. Sane Dorus, Neptuni filius fuit: unde Dori originem ducunt.

28. [LITTUSQUE RELICTUM. Quod nostrum fuerat.]

29. [Hic. Pro Illic: & totum hoc ita accipiendum.] TENDEBAT. Tentoria habebat, ut VIII. 605. *Et latis tendebat in arvis*. SAEVUS ACHILLES. Propter Hectorem ⁹⁷ tractum. Et talis ubique ⁹⁸ inducendus est, ut Horatius Art. Poët. 122. *Jura neget sibi nata*.

30. CLASSIBUS HIC LOCUS. Magis ad equites referre debemus, ut VII. 716. & ⁹⁹ *Ortinae classis*: unde & *classica* dicuntur. Hic ACIES. Hic exercitus [VI. 789. *Huc geminas nunc flecte acies*.] Legitur & *acie*: nam dici potest utrumque.

31. [PARS. Figurata, ut I. 212. *Pars in frustra secant*.] INNUPTAE. Quae nunquam nubit: nam virgo potest & nubere. [DONUM. *Αμοιβή*, non quod ipsa dedit; sed quod ei oblatum est.] EXITIALE. Periculosum, quantum ad Trojanos.

VARIORUM.

quasi ante herumnis victi essent. nam *victi* non respondet *et solvit*. *se solvere* vero eleganter dicuntur, qui luctu & dolore *adstricti*; ut Ovid. I. Art. Am. 361. solvuntur etiam laetitia & gaudio. vid. ad Ovid. XIII. Epist. 116. *se solvere* dicuntur etiam aliae res, quae solidae, & consumptae, deinde la-

xantur & dissipantur. vid. ad Lucan. II. 408. & IX. 451. Imitatur haec Silius x. 627.

Ergo omne effundit longo jam se agmine vulgus. BURM.

27. DORICA CASTRA. An recte ita dicantur, quum Bello Trajano Dore essent etiam incogniti, disquirat Palmerius lib. 1. Antiquae Graeciae cap. 6. pag. 30. *ad Dorica castra, Desertosque locos, litusque videre relictum* Wittian. BURM.

29. ACHILLES. Ulixes prior Hamburgicus. *saevus* Francian.

30. HIC ACIE. Ita Vaticanus Pierii, cum nostro Mediceo & Gudiano: quomodo & Servius in nonnullis exemplaribus inveniri testatur, & Menagianus pro diversa lectione agnoscit. HEINS. *Acies* agnoscit Rufinianus de Schem. Lex. pag. 33. & codices Regius Passer. Wittian. & Dorvil. sic apud Frontin. II. v. 2. *non acie tantum superavit, sed etiam castris exivit*. ubi alii, *aciem*: *Acie* perdere dixit Quintil. Declam. cclxxii. ubi etiam *acie* Pithoeus. Livius I. 23. *quod nec acie certatum est*. Statius III. Theb. 312. *Ambae bellabant acies*. Amm. Marc. XIX. 1. *apud Trojam super comite Thessali ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt*. unde utramque lectionem defendi posse constat. BURM.

32. MIRANTUR. Recte. licet praecesserit *stupet*. sic mox v. 64. *ruit & certant*. & 208. *legit & sinuant*. lib. III. 675. *ruit & complent*. IV. 87. *exerces & parant*. VI. 678. *ostentat & linquunt*. Valer. Flac. III. 389. *Quisque implicat & pulsat*. & ita saepe alibi, ut apud Lucanum saepe, ut ad ipsum Poëtam notabimus. vid. & Cl. Duker. ad Flor. IV. x. 3. contra etiam, prius plurali numero posito singularem subjiciunt. sic Ovid. VII. 519. quum dixisset, *utinam vobis possem memorare*, & *nemorer* vos. subjicit, *Memori quos mente requiris*. sic

⁹⁶ Cacophonon L. Vol. R. ⁹⁷ deest Fuld. ⁹⁸ inducitur L. ⁹⁹ *Ortinae* L. R. *Ortina classis*, id est Turmae Fabr. *Ortinae classis*, id est Turmae Basil. 1 deest L. Vol. R. Steph. Dan. 2 desunt L. Vol. R. Steph. al. 3 desunt iisdem.

Et molem mirantur equi: primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, seu jam Trojae sic fata ferebant.

35 At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis:

Aut

SERVII.

32. PRIMUSQUE THYMOETES. Ut Euphorion dicit: Priamus ex Arisba filium vatem suscepit. Qui cum dixisset quadam die nasci puerum, per quem Troja posset everti: pepererunt simul & Thymoetae uxor & Hecuba, quae Priami legitima erat. Sed Priamus Thymoetae filium uxoremque iussit occidi. Inde ergo nunc dicit, sive dolo: quia iustam causam prodicionis habere videbatur: alii volunt dolo, [scilicet Graecorum] quo omnes decepti sunt.

33. [ARCE LOCARI. Velut tutamen: & non incassum arcis Trojanae prope multis locis mentio fit. In hac enim arce huiusmodi saxum fuisse dicitur, quod abs alio contritum, sanguinem emitteret, atque Helenam ad incitandos in se amatores saepe ex hoc saxo lapillis uti fuisse solitam.]

34. SIC FATA FEREBANT. Ut etiam cives contra patriam sentirent.

35. AT CAPYS. Quidam: non pater Anchisae. Et bene nec se, nec patrem huic consilio dicit interfuisse, per quod interitus patriae imminabat. Quanquam Aeneas, quasi obrectator Priami, non adit, ut Homerus dicit; Anchises vero propter coecitatem, ut docet Theocritus. [Alii hunc Capyn affinem Aeneae tradunt, & ideo ei ab Aenea dari recti consilii principium. Hic est qui Capuam condidit; sed hoc post multa secula claruit: nam his temporibus, quibus Caesar occidi habuit, Capuae iuvenae aeneae dicitur inscriptum fuisse: iisdem temporibus, unum de genere conditoris peritum.]

36. [PELAGO. Pro in pelagus.] [DANAUM INSIDIAS. Bene, qui suadet, ut praecipitur, non dicit donum Minervae; sed Danaum insidias & suspecta dona.]

37. SUBJECTISQUE URERE FLAMMIS. Quae copulativa conjunctio est, aut disjunctiva, quae hic esse debuit: quomodo ergo has junxit? [cum non utrumque, sed alterutrum fieri poterat quod suadebatur.] Poetarum est, partem pro parte ponere: ut toruum pro torve, & volventibus pro volubilibus. Conjunctionem ergo pro conjunctione posuit, ut VI. 616. Saxum ingens volvant atri, radiisque rotarum, id est, quae, pro ve: nam sonantius visum est. [Antiqua tamen exemplaria ve habere inveniuntur; ve enim proprium significatum habet, & interdum pro vel accipitur.]

VARIORUM.

sic apud Lucan. lib. IV. 237. quum praecessisset ferac mansuevere, & didicere addit: Ferret & absinet ora. ut M. dant. BURM.

32. THYMOETES. Sic primus Rottendorphius cum aliis nonnullis. Thymoetes apud Macrobi. lib. V. cap. 5. vetera exemplaria in hoc nomine sibi parum constant. Mediceus, Thymetes, cum Gudianis & Menagianis prioribus. Thymetes prior Mentalianus & duo aut tres alii; Thymoetes alter ejusdem. Thymotes duo. Timetes primus Moreti. sed Thymoetes, θυμοίτης, verum est. cujus etiam nominis Rex Athenarum Aphidantis frater, Oxynae filius ultimus ex stirpe Thefidarum, sive Erechthidarum: unde θυμοιστάδης, θυμός & ἱπποκράτης φύλης, apud Harpocrationem. HEINS. Thymoetae meminit Tzet. ad Lycophr. 224. Gud. inscr. CCXXXVI. II. Thymoites. Timotes Wittian. BURM.

33. INTRA. Infra secundus Moreti. inter Venetus. in arce quartus Moreti.

34. FEREBANT. Sic vetustiores. manebant prior Flam.

4 correre Fuld. 5 Thymoetis Dan. bis, Thymaetiae Fuld. 6 quia habuit iustam causam prodicionis Fuld. 7 desunt L. Vof. R. Steph. al. 8 non disjunctiva Dan. Fabr. 9 quomodo ergo per aut adjunxit, cum non &c. Fuld. 10 quae pro vel posuit Steph. Basil. quae pro ve posuit L. Vof. R.

Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.

Scinditur incertum studia in contraria volgus.

- 40 Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:

Et

SERVII.

78. " [TEREBRARE. Quidam sperire ac scindere accipiunt: alii *terebrare* simpliciter:] [quia adjecit *tentare*; & hic ostenditur adversa sententia: non enim ab omnibus creduntur insidiae.]

39. INCERTUM. Instabile: unde est: STUDIA IN CONTRARIA. [Incertum ergo aut temporale est; aut perpetuum epitheton vulgi.] Sane VULGUS " magis masculini generis est, quam neutri: quia in *us* exeuntia neutra, in " *ris* mittunt genitivum, " [ut *funus, funeris*:] excepto *pelagus*: quod in hoc nomine creavit errorem.

40. ANTE OMNES. Aut Perissologia est; " quia dixit, PRIMUS. Aut *ante omnes*, id est, videtibus omnibus.

41. LAOCOON. " Omnia, " in *oon* exeuntia, tertiae sunt declinationis: ut *Laocoontis, Demophoontis, Hippocoontis*. " [ARDENS. Omnis affectus tribus rebus ostenditur, vultu, voce, gestu; [sicut hic futura dicturo, primum iram & commotionem animi, quae vultu ostenditur, dedit; dein celeritatem corporis: inde vocis magnitudinem.]

VARIORUM.

Hamburgensis. alter, *parabant*. HEINS. *Volebant* Montalbanius: inf. 94. *fors si qua tulisset*. Sabin. Ep. III. 31.

Nec si fata ferant, tulerint sic cetera quamvis. vid. ad Lucan. I. 393. & passim apud eum. BURM.

35. MENTI. *Surgit* secundus Hamburgicus. ex lib. I. §82.

36. SUSPECTAQUE. Crucquianus Commentator ad I. Od. 16. *subjectaque dona*, verbo ex seq. versu repetito, habet.

37. JUBENT. Apud Carisium lib. IV. *jubet*: etiam apud Nonium in *suspiciere*. quomodo & Priscianus lib. XVI. & Scholiastes Horatii Crucquianus lib. I. Od. 16. Diomedes vulgatum agnoscit, & idem Priscianus alio ejusdem libri loco, ut &

Donatus de Barbarismo & Macrobius lib. V. cap. 5. *jubet* tamen in Gudiano apparet. HEINS. Et ita Servius ad IV. Aen. 143. *Subjectisve* alii. vid. Taubm. & ita Waddel. Animad. Crit. p. XI.

39. SCINDITUR. Imitatus haec Statius V. Theb. 147.

Nec varius fremor, aut studia in contraria rapti

Diffensus, ut plebe solet. BURM.

40. PRIMUS IBI ANTE OMNES. Multis vis haec perissologia non congrua, quia si primus, ergo ante omnes, & hinc cum Servio Catrocius & alii, *ante omnes* explicant coram omnibus, videntibus omnibus. sed potest etiam constructione sensus optimus exire, primus Laocoon, ardens ante omnes decurrit, vel primus decurrit ante catervam se sequentem & comitantem, & ita nihil superfluum erit. vide quae dixi in Miscell. Observ. Tom. VIII. pag. 369. ubi Wopkenfium, qui *ante omnia, confestim* explicuit, refutavi, & poposci exemplum hujus significationis, quod cum proferre non potuerit, in Vindicatis suis Adversariis p. 250. per cavillationem, ut fere semper eludit, & ex Tursellino Schwartziano exempla duo profert, quae meam interpretationem firmant, & per fraudem nunc non explicat *ante omnia*, per *confestim*, sed per *primum, confestim, ante aliud quidquam*, ponens *confestim* quod probare nequit, inter duo, de quibus nemo dubitat. nam potest quis aliquid facere ante omnia, & alia, qui tamen non confestim, sed post intervallum aliquod facit: nam certe hic Laocoon, non *ante*, id est confestim decurrit, sed quam aliquantulum cum caterva miratus esset molem equi, & quid Capys & alii de equo sentirent, & scissum in contraria studia vulgus audivisset, tunc ille, cunctantibus aliis, primus ante omnes, ardens decurrit ex arce. sic II. Georg. 475.

Me vero primum dulces ante omnia Musae Accipiant.

id

31 desunt L. Vol. R. Steph. al. 32 tam masculini Fuld. 33 in *is* L. 34 desunt omnibus, praeter Fabr. 35 quasi existet Fuld. 36 desit L. 37 in *us* Dan. Fabr. al. 38 desunt L. Vol. R. Steph. al. ad *Quae tanto* seq. vers.

Et procul, O miseri, quae tanta insania, cives?
Creditis auctos hostis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulixes?

45 Aut

SERVII.

42. PROCUL. Quidam hoc loco *procul*, unde primum exaudiri potuit ¹⁹ tradunt: alii *juxta* volunt, ut VI. Ecl. 16. *Serta procul*. [O MISERI. Bene hoc coepit: quia non erant suadenti utilia credituri.] QUAE TANTA INSANIA? Quia infanorum est, contra se sentire; [aut *insania*, dementia.]

43. [CREDITIS AUCTOS HOSTES. Vehementius est, quam si dixisset, non navigaverunt.] DONA CARERE DOLIS DANAUM? Ordo est, *Dona Danaum*; non *dolis Danaum*: [non enim quaecumque sunt dona, Danaum sunt.] ²⁰ [Vel distinguendum est; *Danaum*, id est, ex Danais.] SIC NOTUS ULYSSES? Quia, ut ait Homerus, voluntate verberatus: & sub habitu mendici Trojam ingressus, exploravit universa. [Hic sane Ulyxes filius Laërtæ, Penelopæ maritus fuit; qui filios habuit Telegonum ex Penelope; ex Circe vero Telegonum; a quo etiam infans, cum ipse patrem quaereret, occisus est. Huic Ulyxi primus Nicomachus pictor pileo caput texisse fertur. Hujus post Iliense bellum errores Homerus notos omnibus fecit. De hoc quoque aliae fabulae narratur: nam cum ²¹ Ithacam post errores fuisset reversus, invenisse Panam fertur in penetibus suis, qui dicitur ex Penelope & procis omnibus natus, sicut ipsum nomen Pan videtur declarare: quamquam alii hunc de Mercurio, qui in hircum mutatus cum Penelope concubuerat, natum ferunt: Sed Ulyxes, postquam deformem puerum vidit, ²² fugisse dicitur in errores; necatur autem vel senectute, vel Telegoni filii manu; aculeo marinæ belluæ extinctus. Dicitur enim cum continuo fugeret, a Minerva in equum mutatus. LIGNO. ²³ Bene ligno, quasi dissuasor, [affectavit Tapinostem dicens ligno,] non simulacro: infirmare enim vult fictam eorum religionem,] ut paulo post 232. *Ducendum ad sedes simulacrum*: nam in suaditione vel dissuaditione, tam sensus, quam verba considerantur.]

VARIORUM.

ad est non confestim, sed variis hominum studiis

expensis, praecipue & in primis Musae accipiant, quas omnibus praefero. eadem ratio locutionis *ante alios*, ut hic quidam codices Picriani etiam exhibebant, & eadem diversitas est in lib. IV. 59. & utrumque saepe Maroni usitatum. sed hic omnes nostri codices habent, *ante omnes*. similis locus est apud Senec. Herc. Oct. 1272. *Primo & ante omnes mihi fletum abstulisti*. quod miror non placuisse summo Gronovio, qui corrigit, *prima in aerumnis mihi f. a.* quum proxime *aerumnas tui* praecesserit, sed recte, *prima & ante omnes* posset legi. hac occasione libet etiam excutere locum Statii, & vindicare a temeraria corruptione Marklandi. lib. II. Silv. II. 83. legitur,

Una tamen cunctis procul eminet, una diaetis.

ubi vir doctus ex communi hac formula *ante omnes*, non modo corrigendum censet, sed in ipsum contextum recipit.

Ante tamen cunctas procul eminet una diaetas.

audaci sane incepto, contra omnes editos & scriptos codices. videbatur ipsi insolentior constructio *eminet cunctis diaetis una*. sed non animadvertit criticus, ita construenda verba, *una tamen*, scil. *diaeta*, *procul cunctis diaetis*, *eminet*. & *procul* cum ablativo sine praepositione *a* solere construi ipsa lexica potuissent docere, & ex Livio solo plura exempla producit Drakenb. ad Livium lib. VI. XVI. 6. sensus vero Statii est separatam a cunctis villae membris forte in horto, vel colliculo eminentiori, esse diaetam, (id est aediculam, in qua & caenare & genio indulgere solebat dominus: ut notum est ita diaetam saepe occurrere, & hodie in villis voluptuariis exstrui etiam solet, & nostratibus, (*een Sommerhuisje*, vel *salon* dicitur) quae eminebat & prospectum dabat in remotiora loca. *una* vero geminatur, ut ejus praestantiam, & speciem tot pretiosis marmoribus instructam extolleret, quibus supra alias diaetas erat conspicua. ut mox *Græja* §. 95. etiam bis dicit. legamus ergo Statii verba, non correctoris, qui innumera Statii loca ita interpolavit. BURM.

41. LAO-

¹⁹ deest Dan. ²⁰ deest L. Vof. R. Steph. Dan. ²¹ Italiam Fuld. ²² forte, refugisse. ²³ merito quasi dissuasor Fuld. quasi de sumore R.

- 45 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
 Aut haec in nostros fabricata est machina muros;
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
 Aut aliquis latet error. Equo ne credite, Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos & dona ferentis.
 50 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
 In latus, inque feri curvam conpagibus alvom

Con-

SERVII.

47. [INSPECTURA DOMOS. Bene *inspectura*: muris enim portisque disiectis, qui apud Trojam hoc machinamento perrupti sunt, necesse erat domos inspicere.] ²⁴ [VENTURAQUE DESUPER URBI. Oppressura civitatem.]

48. [AUT ALIQUIS LATET ERROR. Non confirmat plus in eo fraudis esse, quam se vera fuit.] *Error* autem, id est, dolus, ut VI. 27. *Inextricabilis error*. Et est figura, ab eo quod praecedit, id quod sequitur. Distinguendum sane *error*: & sic dicendum: EQUO NE CREDITE, TEUCRI: ²⁵ hoc enim melius est. [Sed alii, *Equo latet*, id est, sub praetextu, sub specie equi; alii contra, *equo*, in equo accipiunt. CREDITE. Confidite, id est, nolite eorum fiduciam habere, qui timendi sunt, etiam cum ultro offerunt dona.]

49. ²⁶ [QUICQUID ID EST. Sive bonum, sive malum: & iungendum ²⁷ praecedentibus: vel distinguendum est: QUICQUID ID EST, TIMEO, DANAOS ²⁸ ET DONA FERENTES. [timeo, inquit, quicquid omnino in equo est; caeterum Danaos, etiam dona ferentes.]

50. HASTAM IN LATUS CONTORSIT. Quidam deesse putant aliquid, ut sit sensus: Inclinans se in latus, ad ictum vehementiorem, contorsit hastam: nam si latus equi accipias, contrarium erit, quod subiunxit, *Alvom feri*. LATUS. Quidam inter ventrem & latus percussum intelligunt.] ²⁹ FERI. Quadrupedis: ab eo quod toto corpore feratur, [ut VII. 489. *Pectebatque ferum*: unde *semifer*, id est, centaurus, quasi medius equus.] CURVAM ALVUM. Plautus Pseud. III. II. 34. masculino gene-

ra ³⁰ ait, quo non utimur. Percussum sane intelligimus inter ventrem ³¹ & latus.

VARIORUM.

41. LAOCOON. *Laocoon* Mediceus. *Laocoon* Leid. unus.

42. INSANIA. *Infamia* alter Menagii. sollemni varietate. de qua vide ad Valer. Flac. II. 525. BURM.

44. SIC NOTUS. *Et sic* Menagii prior.

45. Hoc. *Hic* secundus Moreti. *incluso* Wal-
lian.

47. DOMOS. *Domus* Leidensis.

48. LATET ERROR. *Latet error*. *Equo*. sic & in Diomede distinguitur lib. II. & in Prisciano lib. XVI. minus recte codices nonnulli, *latet error equo*. HEINS. *Nec credite* Leidensis, Menagii alter. distinguit etiam post *equo* Parrhas. & alii.

49. QUIDQUID ID EST. Vir doctus in supplement. Act. Erud. Lips. Tom. x. p. 229. Dialogum de Caussis corruptae Eloquentiae suspicatur ab aliquo ante tria fere secula conscriptum esse, & inter solocissimos numerat, quod *quodcumque* & *quidquid* cum indicativo construatur, & Cellario obloquitur. sed certe hic locus docet, veteres dixisse *quidquid est*, aequè ac *sit*. vid. & I. Georg. 36. I. Aen. 710. VIII. 401. x. 493. XI. 288. XII. 678. & 891. & apud Ovidium passim. v. ad III. Trist. XI. 56. nec usquam quantum novi aliter. vid. Heins. & Drak. ad Sil. VI. 119. & nos ad Petron. xcix. & cxi. eodem modo *quicumque est*, non *sit*, Virg. v. Aen. 83.

²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁵ item, quidquid id est timeo, hoc &c. iidem & Dan. ²⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Feti* seq. vers. Danieli ad *Hastam*. ²⁷ cum praecedentibus Fabr. ²⁸ vel id est, & *dona ferentes*: hoc enim melius est Fabr. ²⁹ multi ita volunt intelligi in *latus* Dan. reliqua, ut &c. desunt L. Vof. R. Steph. ad *curvam*. Danieli desunt, unde *semifer* &c. Basilienfi desunt, ut *pectebatque ferum*. ³⁰ proculit Dan. vide ad Sueton. Vespas. xxiv. & ad Ovid. Ibin 389. ³¹ & latera Vof. Steph.

Contorsit. Stetit illa tremens; uteroque recusso

Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.

Et, si fata Deum, si mens non laeva fuisset,

55 Inpulerat ferro Argolicas foedare latebras:

Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.

Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum

Pa-

SERVII.

52. UTERO RECUSO. Pro, concusso: praepolico, pro praepositione.

53. CAVAE CAVERNAE. Graeca figura, ut *vitam vivere, mortem mori*. [Quae autem a veteribus *cavernae* appellatae sint, superius y. 19. dictum est.]

54. FATA DEUM. *Fata* modo³² participium est; hoc est, quae Diu loquuntur, ut Statius i. Theb. 213. *Et vocem fata sequuntur*. LAEVA. [Trojanorum scilicet, Bene ergo divisit. Sane *laeva*] modo contraria. Et sciendum *laevum*, cum de humanis rebus³³ est, esse contrarium; cum autem de coelestibus, prosperum, ut inf. 693. *Intonsis laevum*: quia sinistra numinum, intuentibus dextra sunt.

55. FOEDARE. Dilacerare: *foedum* enim, tam apud Virgilium, quam apud Sallustium, non turpe significat, sed crudele, ut inf. 502. *Sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignes*. Sallustius Catil. xv. *Foedi oculi*. [Alii *foedare* secundum Graecos accipiunt. Quid enim foedius, quam duces Graecorum latentes deprehendi? LATEBRAS autem amare dixit.]

56. STARES. ³⁴ Si *stares* legeris, *maneres* sequitur: propter *ὁμοειδίαν*. Et est apostropha.

57. [ECCE MANUS. Haec particula prope rem gestam ante oculos lectoris inducit. Sane saepe dictum est, Virgilium inventa occasione mentionem juris pontificalis facere in quacunque persona. Antiquis itaque ceremoniis cautum erat: ne vinctus flaminiam introiret; si introisset, solveretur, vinculaque per impluvium effunderentur, inque viam publicam eicerentur. *Flaminia* autem, domus Flaminis dicitur, sicut *regia*, regis domus: quod hic de Sinone rem Flaminis a rege factam debemus accipere: *Ipse viro prius manicas atque arcta levavit*. *Vincta jubet Priamus*: quod factum sub divo, illo

versu ostendit: *Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas*. Et: *Vos aeterni ignes*, id est, sidera, quod uti ius incongrue dictum videtur, nisi sub dio Sinonem stantem haec dixisse accipiamus. Ideo autem *Juvenem*, dicendo nomen suspendit, quo gravior narratio fieret; sed ordine suo referentur quae gesta sunt.] MANUS REVINCTUM. Ut i. 229. *Oculos suffusa*.

VARIORUM.

83. vid. ix. 299. xi. 848. *quodcumque periculi est*. ix. 287. & millicies. quare in his haerere piget. BURM.

Ibid. ET DONA. *Haec dona* Parrhas. & hic pro esti: alii pro *etiam*, ut Servius. sed singularem aliquando huic particulae emphasim inesse, & plus aliquid dicere quam *etiam*, docuit Broukh. ad Propert. ii. xix. 32. BURM.

50. VALIDIS VIRIBUS. Hinc posset defendi vulgata apud Livium lib. vii. 39. lectio, *alios graves jam aetate, aut viribus parum validis*. quamvis *validos* cum Cl. Drakenb. praeferam: ut respondeat praecedenti *graves aetate*. *validis contorquet viribus* sec. Moreti. BURM.

51. ALVUM. *Alvom* Gudian.

52. CONTORSIT. *Intorsit* secundus Rottendorphianus. ut y. 231. & xi. 637. & apud Ovid. v. Met. 90. *intorsit jaculum*, ubi postea in Lovanien- si codice *contorsit* Heinsum invenisse vidi: *uteroque recuso* tertius Mentelii. & Regius a m. pr. *recluso* prior Hamburgensis & secundus Moretianus. ut iii. 92. *inagire adytis cortina reclusis*. BURM.

53. GEMITUMQUE. *Somitumque* Bigotianus. *cavernae* Sprothianus pro *variis* lectione. *cavae cavernas* illustrat Hesychius. *Καὶ τὸν λόγον. ἢ Δρυὸν ἱερὸν*. BURM.

54. LAE-

32 participium, & hoc est Fuld. 33 deest Dan. 34 si *stares* l. *maneres* Steph. Dan. al. *stares* l. *maneret* Fabr.

Pastores magno ad regem clamore trahebant
 Dardanidae: qui se ignotum venientibus ultro,
 60 Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
 Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,

Seu

SERVII.

58. TRAHEBANT. Cum festinatione adducebant, ut VI. 753. *Convectus trahit in medios*. Et modo *trahabant*, ³⁵ ad desiderium ducentium & Sinonis pertinet simulationem: ³⁶ [non quod renititur Sinon: namque contrarium esset: *Quis se ignotum venientibus ultro*.]

59. QUIS SE. ³⁷ Quibus se: Alii QUI SE, legunt.

60. HOC IPSUM. ³⁸ [Vel ut caperetur: vel quia Graeci simulabant.] ³⁹ *Ipsum* autem per *m*, non per *d* quia usurpatum est *ipse*: & est naturale *ipsum*, ut (Terent. Andr. III. III. 44.) *Ipsus mihi Duvus*. Dicimus ergo, *ipsum ipsa ipsum*, ut *doctus doctus doctum*. UT STRUERET. ⁴⁰ [Vel astrueret; vel inchoatum a Graecis perficeret, hoc est] confirmaret perjuriam & dolorum semina, [quod ipse exposuit: *Trojamque aperiret Achivis*:] respexit ad superiora, ut ⁴¹ *Aedificarent*.

61. FIDENS ANIMI. Ut XII. 19. *O praestans animi juvenis*. Et est nomen: desinit enim esse participium; quia genitivo casui cohaeret, ⁴² [& potest recipere comparationem. Participium enim & accusativo cohaeret, & non recipit comparationem.] [Sane veteres *fiduciam* interdum pro crimine & audacia ponebant, ⁴³ [ut Sallustius lib. II. Hist. Ita *fiducia* quam argumentis purgatores dimittuntur.] Et Virgilius IV. Georg. 445. ⁴⁴ *Nam quis te, juvenum confidentissime*.] IN UTRUMQUE. *In*, modo ad significat: alibi pro contra, ut etiam supra I. 204. diximus. [Sane sequenti versu exposuit, quid est, *In utrumque paratus*.]

VARIORUM.

54. LAEVA. Casaubonus ad Pers. II. Sat. 53. explicat nisi fuisset stulti.

55. IMPULERAT. *Impulerant* Hugenianus. sed *impulerat* Laocoon Trojanos, ut foedarent latebras, forte occisis qui intus latebant, sanguine eorum, ut infr. 502. *sanguine foedantem aras*. & 539. & alibi. *impulerat* vero est pro *impulisset*: de quo ad Lucan. III. 597. *impellere* vero cum infinitivo construi vidimus supr. I. ad y. II. & ita locum Lucani lib. VII. 747. vindicavimus. & pro foedere hic *tentare* Hamb. pr. pro var. lect. repetitum ex y. 38. *aperire* Hamb. secundus. BURM.

56. TROJAEQUE NUNC STARES. *Staret* & *maneret* scriptum est in antiquo libro. URSI-NUS. *Stares* & *maneret* legunt Diomedes & Asper Grammatici: nec aliter fere codices nostri. *maneret* tamen in priore Menteliano. *staret* & *maneret* duo alii. *staret* & *maneret* in Mediceo. HEINS. Et in Regio.

57. MANUS. *Manu* Montalbanius. *juvenum* Bigotii & Hugen. a m. pr. & ita agnoscit Rufinus. de Schemat. Lex. p. 34. sed *juvenem* Donat. ad Terent. Andr. I. I. 42. infr. apud Servium y. 270. utraque lectio in codicibus reperitur. BURM.

59. QUI SE IGNOTUM VENIENTIBUS ULTRO. *Quis se* Menagianus uterque pro *quibus*, ut ad pastores referatur. etiam Hamburg. unus & alter Mentelianus & Rottend. tertius, duo praeterea Moretani pro diversa lectione. pro *Pastores Dardanidae* Caspar Barthius in quatuor codicibus vetustis, qui penes se exstant, ait exaratum exstare *Dardanidem*, regem scilicet. Advers. XII. cap. 2. sed nostri omnes eunt in contraria. HEINS. *Quis se* Leid. unus pro var. lect.

60. UT STRUERET. *Ut* deest primo Moretano. de verbo *struere* vid. ad Valer. Flacc. III. 586.

35 ad ducentium desiderium pertinet, non quod Dan. 36 desunt L. Vof. R. Steph. al. 37 QUI SE. alii *quis se*. *quibus se* legant Dan. & Fab. *quis id est quibus*. 38 desunt L. Vof. R. Steph. al. 39 Per M. quia usurpatum est *ipsum*, & est naturale &c. L. Vof. R. Steph. al. sed usurpatum est *ipsud* Steph. *ipsum* Fabr. *ipsum* autem generis Masculini, quia usurpatum est *ipse* Fuld. 40 desunt L. Vof. R. Steph. al. inchoatum a G. perficeret, hoc est confirmaret p. e. d. z. & respexit &c. Dan. Fab. caetera ex Fuldensi, qui &c., confirmaret praeiacta dolorum semina, quod &c. *strueret* autem respexit &c. 41 *aedificaret* Vof. R. & Masvic. *aedifica*. . . L. 42 desunt Dan. ad *sensu*. illa vero, *Participium* enim &c. L. Vof. R. Steph. desunt usque ad *in utrumque*. in Basil. desunt a *sensu* ad *in utrumque*. 43 ut *psallita fiducia* quam *argentis* * *purgatores* dicuntur Dan. desunt haec Fabr. & Fuldensi debentur. 44 *nem quia te* Dan.

Seu versare dolos, seu certae occumbere morti.

Undique visendi studio Trojana Juventus

Circumfusa ruit; certantque inludere capto.

65 Adcipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno

Di-

SERVII.

62. VERSARE DOLO. Dolo evertere: & subaudis Trojanos: aut *Dolos versare*, hoc est, exercere; ⁴⁵ [hinc *versutus*, quod facile se ad ea, quae usus polcit, vertit.] [Plautus Epid. III. II. 35. *Versatior es, quam rota figularis*. OCCUMBERE MOR- TI. Novae locutionis figura, & penitus remota. Ennius: *Ut vos vestri liberi defendant, pro vestra vita morti occumbant* ⁴⁶ *fortiter*.]

63. VISENDI. Frequentativum est ⁴⁷ [*viso*, ut *verso*, *facefso*]; licet rarum sit: nam in *To* exeunt frequentativa.]

64. CIRCUMFUSA RUIT. ⁴⁸ [Figura *ὀκλαστική*. Ruit primo, & sic *circumfusa* est.] [CERTANTQUE. Cum supra, *Juventus ruit* dixerit, subjunxit, *certant*, quod figuratum est: quia *juventus* enuntiatione singulare est; intellectu plurale.] IL- LUDERE CAPTO. Et *illudo tibi*, ⁴⁹ dicimus, ut hoc loco: & *illudo te*, ut IX. 634. I, *verbis vir- tutem illudo superbis*: ⁵⁰ [*& illudo in te*]. ⁵¹ [ut apud Terentium Eun. v. IV. 20.] Simile est, *insulto tibi*, & *te*. [Quidam *inludere*, per ludum ac jocum saevire in injuriam alicujus intelligunt, ut II. Georg. 374. *Silvestres ari assidue capraeque se- quaces*. Capto autem, quod ita Trojani putabant.]

65. ACCIPE. ⁵² [Id est, audi, ut *da*, dic, Vir- gilius I. Ecl. 19. *Qui sit, da, Tityre, nobis*.] [IN- SIDIAS. Servavit ordinem respondendo ad illud, quod regina dixerat I. Aen. 758. *Insidias, inquit, Danaum*.] CRIMINE AB UNO. Hoc est causa, ut x. 188. *Crimen amor vestrum*. Ab eo, quod praecedat, id quod sequitur: si enim simpliciter intellexeris *Crimine*, de negotio ad personam vitio- sum transitum ⁵³ facis. Alii sic legunt: *Danaum insidias* ⁵⁴ & *crimen*.

VARIORUM.

586. & inf. lib. VIII. 15.

61. FIDENS ANIMI. *Fidensque* primus Moreti.

fidenti animo Hannibalem dixit Nepos in Hamilc. cap. III. sed magis Poëticum *fidens animi*, ut *fu- rens animi* noster v. 202. sic *egregius animi* & si- milia passim. *ad utrumque* Oudartii, & ita Lactan- tius de Mort. Persec. cap. XLIV. sic apud Prudent. I. contra Symmach. §. 94. *facit hoc ad utrumque peritus*. ubi forte melius fuerit *paratus*. nam passim illae voces confunduntur, ut notavi ad Sueton. Claud. XLII. insigniter depravatus est locus apud Curtium VIII. v. 4. ubi in Mss. legitur, *periti milites auto & ebore fulgebant*. unde variae conjecturae ortae: forte scripserit, *paratus milita- res auto e. e. fulgebant*. ut ita *paratus regificus* a- pud Valer. Flac. II. 652. & passim pro apparatu occurrit. vid. Heinf. ad Ovid. IV. Met. 762. & Oudend. ad Lucan. IV. 374. qui tamen ibi prae- fert *paratis*. sed ut ibi *parvo paratu*, ita *magno, ingenti, largo, lauto* alii dicunt. & quia de cibo, suppellectili, vestibus &c. dicitur, recte Curtius *mi- litares* addidit. BURM.

62. CERTE. *Certae morti* legendum: adeantur quae notamus ad Nafonis lib. XIV. Metam. 187. atque ita Longobardicus Pierii, & Nonius Mar- cellus in *vertere*, nec aliter secundus Moretanus & tertius Rottendorphii. Claudianus lib. I. in Stilichonem 338.

Missurusve sibi certae solatia mortis. pro *versare dolos*, Sprotanii codicis diversa scri- ptura, *versare dolo*. & sic prima manus primi Rottendorphiani. HEINS. Et Leidensis a sec. man. *versare dolo* quoque probavimus ad Ovid. II. Amor. II. 29. Valer. Max. VIII. IX. 2. *egit il- lam urbem & versavit arbitrio suo*. vid. & Notas Graevii ad Cicer. de Amicit. 26. adhaesit litera s ex sequentis vocis prima. ita *odius versare domos* VIII. Aen. 336. sed tamen *versare dolos* dixit etiam Ma- ro lib. XI. 704. & Senec. Agam. 631.

Ed

⁴⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁶ deest Fuld. ⁴⁷ desunt Dan. ⁴⁸ desunt Dan. ad figuratum. primo deest L. Vof. R. Steph. Fab. al. deinde a *certant* desunt ad *illudere* L. Vof. R. Steph. al. a *figura tum* ad *certare* est in Fabr. reliqua ex Fuldenh. ⁴⁹ & *te* dicimus Dan. ⁵⁰ desunt L. Vof. R. Steph. & *in te* Basil. & *illudo te* Steph. ⁵¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. qui post *insulto* ad *crimine* §. 65. reliqua non habent. ⁵² audi, *da*, dic, ut *Qui sit* Dan. ⁵³ facit Dan. ⁵⁴ & *crimina* L. & *crimine* R.

Disce omnis.

Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis

Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:

Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt

70 Adcipere? aut quid jam misero mihi denique restat?

Cui

SERVII.

67. TURBATUS. Quasi turbatus, ut xi. 648. *Exultat Amazon*: id est, quasi *Amazon*. [Et hoc ad fidem faciendam: non enim turbatus; supra enim ait: *Seu versare dolos, seu certas occumbere morti*.] INERMIS. Quidam supplex accipiunt, ut i. 487. *Tendentemque manus Priamum conspexit inermis*.]

69. HEU. Modo una est syllaba: sed interdum propter metrum duae fiunt iii. Ecl. 100. *Eheu quam pingui macer est mihi taurus in arvo*. Sicut *prandis*, & *prandis*: & secundum Plinium multa sunt talia. TELLUS & AEQUORA. Bene conglutiat "misericordiam, de communibus duobus exclusus elementis: " [quia Graeci tenebant maria; Troiani terras:] [Sane quod deflet ideo ei prima brevis datur oratio: & est controversiae schema: nam principium satis docte sumptum est: hac enim exclamatione & miseriae auditu benevolam sibi iudicem facit; querelae autem novitate attentum; quis enim non cuperet audire, quo pacto idem homo & Graecis & Trojanis esset invidus? denique subiicit: *Qua genitus comersi animi, comperitus & omnis impatus: hactenus fari, &c.* Habet ergo benevolentiam & attentionem: ingressus deinde causam; quia timebat, ne persona Graeci suspecta esset, quasi hostis, hoc fatetur prius, & ex sequentibus sanat: *Naue me Argolica de gente negabo, Hoc primum*. Subiungit fabulam, ex qua sibi fidem paret dictum de equo: de Palamede autem & Iphigenia ad Troianos nil pertinet, de quibus vera incipit & in falsa desinit: facile enim quae sequuntur credibilia sunt, cum prima recognoscuntur: quae per singula loca vel versus facilius poterimus advertere.] " Sane in *tellus*, us longa est: & paucae sunt quae us producant; ut *fructus*, *juventus*, *salus*, *virtus*, *palus*, *servitus*, *itcus*, *tus*, *rus*, " *mus*, *pus*: tunc scilicet, cum genitivus in *tis* vel in *sis* " exit, & habet penulti-

mam longam. Ideo autem *Tis* & *Ris* diximus, quia in *palus*, licet *palus* longa sit *us*, brevis tamen nonnunquam invenitur: quia in *dis* exit genitivus: ut Horatius Art. Poet. 65. *Sterilisque diu palus optaque remis*. AEQUORA. Modo maria. *Alibi campos*, ut i. Georg. 5. *Ac prius ignotum forma quam scindimus aequor*. Dictum enim est ab aequalitate.

70. DENIQUE. Aut vacat, sicut *genium*: aut novissime significat. ET SUPER. Et insuper. Ipsi [quos pro merito meo minime deceat laevos esse, hoc est,] quibus sum praestaturus salutem.

VARIORUM.

Et licuit versare dolos, ut ipsi

Fraude sua capti caderent Pelasgi.

quare quisque pro iudicio suo eligat. BURM.

64. CERTANTQUE. *Certatque* Wittian. & Parrhal. sed vid. supr. ad y. 31.

65. CRIMINE AB UNO. Exstat in hanc sententiam Epigramma Lascaris xvi. NANSIUS. Huiusmodi quandam sententiam protulit Macrus *οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὃς ἀπὸ κατὰ φύσιν ἡμετέρας ἀντιλήψεως, ὅθεν ἡμετέρας ἀντιλήψεως, ὅθεν ἡμετέρας ἀντιλήψεως*. Et Cicero in *Pisonem* cap. 35. *Cognoscitis ex particula parva scelorum, & crudelitatis tuae genus universum*. Cum autem Isaei Oratio vulgo sub Isocratis nomine circumferratur, nos, quod ab Isocratis genere valde dissideret, Harpocrationis auctoritate freti, Isaeo illam restituimus. sed animadvertendum est, mendose in illa oratione *οὐκ* pro *πῶν* scriptum esse. ita vero scribi debere, admovent veteres libri, eamque scripturam Harpocration in voce *πῶν* confirmat. URSINUS. *Insidias & crimen ab uno* Ed. Junt. sed vulgata est apud Donatum ad Terentii *Adelph.* v. i. 12. & *Phor.* ii. i. 35. & confirmatur imitatione Sillii, qui lib. vi. 39.

Non

95 fram misericordiam Dan. 96 defunt L. Vof. R. Stephs al. genitivus Dan. deinde, & *ris*. dicta sunt Dan. dicimus L.

97 sine tellus L.

98 deest L.

99 exit, & mox, exit

Cui neque apud Danaos usquam locus: & super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine possunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis
Impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
75 Quidve ferat, memoret, quae sit fiducia capto.

[Ille

SERVIL

72. INFENSI. "Inferus, proprie est pluraquam inimicus, [inimico major.] POENAS CUM SANGUINE POSSUNT. Id est, & tormenta & mortem: potest enim aliud esse sine alio.

73. [CONVERSI ANIMI. Bene, quia dixerat: Et super ipsi Dardanidae infensi: ut ostenderet eos, cum advenienti inludere certarent, audito ejus gemitu, ad miserationem esse conversos.]

74. [IMPETUS. Qui in Sinonis ferebatur interitum. HORTAMUR. Bene: non jubemus, utpote miserantes.] QUO SANGUINE CRETUS. Quibus sit parentibus natus: nam Graecum esse constabat.

75. FERAT. Adferat, "id est, nunciet.] MEMORET, QUAE SIT FIDUCIA CAPTO. Aut dicat, quae tanta sit in captivo fiducia; ut audeat dicere, "Et super ipsi: aut certe MEMORET; est meminere: ut significat: "meminere in captivo veriloquium vitae esse fiduciam: unde & responsio talis est: FATEBOR VERA. Alii MEMOREM legunt; ut sit, sensus; Hortabamur ad loquendum memorem: hoc est, qui diligenter factionis suae meminerat: [veluti, memor sit, quid in captivo victori liceat, vel, Quidve ferat memoret, id est, quid adferat, dicat, ut simpliciter accipiat, quod sequitur; quid illud sit, quod illi fiduciam apud hostes capto pariat; ut putet a Trojanis sibi esse parcendum.]

VARIORUM.

Nasces Fabius certamine ab uno.

Aspice Duvill. male: nam Accipe ex arte oratoria, ad attentionem novam conciliandam, ita Cicer. II. Philip. 21. Accipite vnum, quaeque, non ea quae ipse, &c. fecerit. BURM.

67. CONSPICUUM IN MEDIO. Ita abest a Mente-
teliano altero, & quingua alius, etiam a Gudio,

sed secunda manu. mox primus Moretani, Phrygia circum agmina spectat. quod non est de nihilo. eodemque Venetus alludit, in quo, Phrygia circum agmina videt. HEINS. In agnoscit Donatus ad Terent. Eunuch. III. v. 48. ignorat Regius & Leidenensis unus. agmina circum ubi Hamburg. prior. quod ex glossa. nam ita in Regio inter versus superscriptum erat. BURM.

69. TELLUS. Quae Servius notat de corripenda ultima syllaba in ut, excussimus ad Ovid. 2. Met. 12. quatenus nunc tellus prim. Moretani.

Ibid. POSSUNT. Possunt alter Hamburgicus.

70. DENIQUE RESTAT. Imitatum hoc Lucanum, sed loco corrupto, videbimus ad ejus lib. x. 366. BURM.

71. USQUAM. Unquam Edit. Juntae.

Ibid. INSUPER. Et super, hanc lectionem, uti in Aldino est, ita retinui. FABRIC. Et super Pieriani omnes, & recte: quod & Diomedes Grammaticus agnoscit lib. 1. & pluribus exemplis illustrat. Agnoscit & Cledonius lib. II. Artis, & ex nostris exemplaribus vetustiora omnia. sed duo Moretani, Et super. HEINS. Et super est praeterea vid. ad Phaedr. III. II. & IV. 23. Possunt cum sanguine poenas Parthae.

73. COMPRESSUS. Comprensus Duvill.

74. SANGUINE. CRETUS. Ita Cicer. II. Agrar. 1. quales nos illorum sanguine creatos. ubi vid. Turneb.

75. CAPTO. Cepto Zulichemius a manu prima: vid. ad Ovid. Epist. XVII. 19. & huic lectioni favet locus infr. lib. VIII. 15; sed capto retinendum. quia fiducia se ipse captivitati obtulisset. nam y. 61. fidem animi se obtulerat, ubi Servius fiduciam in malam partem: pro confidentia capit. eadem varietas infr. 162. multa hic Cerda cumulat. BURM.

76. IL-

60. inferus, proprie est ab inimico major. Dan. sed delendum ab inimico major desunt L. Vol. R. Steph. al. 61. desunt L. Steph. al. id est, memoret. Agg. &c. Vol. R. 62. insuper Dan. Fabr. al. super Steph. 63. meminere per veriloquium Fuldeni unde Masvicius, addito ex aliis, in captivo, per illud sumit.

[Ille haec] depōsit tandem formidū, fatum] non

Cuncta equidem tibi, Rex, (fuerit quodcumque,) fatebor

Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo:

Hoc primum. Nec, si miserum Fortuna Sinonem

80 Fin-

SERVII.

77. FUERIT QUODCUMQUE. Id est, quicumque me ⁶⁴ sequatur eventus: [sive miseratus vitam concedere volueris, sive non. Est autem parenthesis, & respicit ad illud: *Memoret, quae sit fiducia capto*. Suspendendum ergo REX. Sane QUODCUMQUE vetusta voce mortem significari Lucilius docet in XII. *Hunc, si quid pueris nobis, me & fratre, fuisset*: hoc est, si mors me vel fratrem oppressisset. Ergo, ut quidam volunt, urbane animum mortem contemnentis ostendit. Vera inquit; ut & falsa, quae postea dicturus est, vera credantur: ideo primo a veris coepit. Ordo autem est, *Fatebor cuncta vera, Neque me Argolica de gente negabo*: quod sciebant Trojani, confessus est, ut ei de caeteris crederetur.]

79. HOC PRIMUM. Hoc maximum est, ⁶⁵ [vel principale] apud me, verum dicere: [vel *hoc primum*,] & subaudis *fatebor*. NEC SI ME MISERUM FORTUNA SINONEM FINXIT. [Quidam ita intelligunt: si me fortuna ad hanc miseriam perducere potuit, non valebit etiam stultum facere, ut putem me mentiendo proficere.] Autolycus quidam fur fuit, qui se varias formabat in species: hic habuit liberos, ⁶⁶ Aesimum, unde natus est Sinon: & ⁶⁷ Anticliam, unde Ulyxes; consobriini ergo sunt. Nec immerito Virgilius Sinoni dat & fallaciam, & proditoris officium: ne multum discedat a fabula: quia secundum Euphorionem Ulyxes haec fecit. [*Sinonem* autem melius ait, quam si *me* dixisset: solet enim & in nomine quaedam esse Emphasis, ut est I. 48. *Et quisquam numen Junonis adoret*.]

VARIORUM.

76. ILLE HAEC. Absit hic versus a Mediceo & Menteliano priore. alter cum Gudiano & primo Rottendorphiano manu recentiori exhibet adscriptum. & sane tollendus videtur. est enim ex III. Aeneid. 612. hic parum opportune inculcatus, ubi

ad Achaemeniden refertur. *timor ille vix tandem depositus* homini perfrictae frontis & praefentissimae audaciae, qualis Sinon describitur, minime convenit, & praeter decorum adtingitur. nam pavorem ab illo fictum fuisse paullo post agnoscitur, illis verbis, *prosequitur pavitans, & ficto pectore fatuit*. HEINS. In Graevii codice margini adscriptus, & in Regio, alia, ut videtur, manu & abest a Wittiano.

77. EQUIDEM. Vid. Serv. ad I. Aen. 576. & ira nostri omnes codices. illa observatio, de *vel equidem*, quo Virgilius in prima persona semper usus dicitur, in aliis fallit. vid. Cl. Drakenb. ad Liv. v. 54. qui ex *e* & *quidem* compositum credit. Notentius, qui nuper edidit lexicon L. L. antibarbarum p. 788. sequitur Servium. sed in Actis Erud. Lips. A. 1731. p. 188. Longolius refutavit eum, qui ex *e* & *quidem* compositum credit. ego malim sequi Cl. Drakenborchii auctoritatem. sic forte *Caesior* & *Ecastor* dixerunt. pluribus etiam usum *re equidem*, de omnibus personis vindicavit Pincier. in Parerg. Otii Marpurg. lib. I. cap. 6. Silius lib. II. 278. dixit etiam, *cuncta equidem premant formidine vocem*. ubi nihil mutandum: nam *cuncta*, *omnia*, tam de omnibus rebus, quam hominibus dicitur. vide quae notavi ad Ovid. I. Amor. III. 33. & ad Nemes. III. Ecl. 55. sic *alia* pro alii Liv. I. 53. *multa* Senec. I. de Clem. 9. ubi male Lipsius *multi*. *amissa* III. de ira 3. *fortissima quaeque* Ovid. III. ex Pont. VI. 3 f. sed desinendum est. BURM.

Ibid. FUERINT QUAE CUMQUE. Considerando elegi, *fuerit quodcumque*. FABRIC. *Fuerit quodcumque* scripti vetustiores, cum Donato & Servio; ut Pierius quoque observavit. ne dubites de hac lectione, en tibi Phaedrum praefatione libri III. eadem suffragantem.

Sed jam quodcumque fuerit, ut dixit Sinon, Ad Regem cum Dardaniae perductus foret.

vul-

64 sequitur Vof. Steph. Dan. 65 desunt L. Vof. R. Steph. al. Danieli etiam sequentia, vel *hoc primum*. 66 deest L. Sissinnium Vof. Sissimum R. Sisyphum Steph. Darf. Fabr. al. sed Aesimum ex Tzetze in Lycophronem praefert Ryckius. vide & Neandr. ad Tryphiod. p. 211. 67 Autolyam L. Vof. Autoliam R. Steph. Fabr. Autolicum Dan.

80 Finit, vanum etiam mendacemque improba fingit.
Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures.
Belidae nomen Palamedis, & incluta fama

Glo-

SERVII.

80. FINIT. Composuit, formavit, ut VIII. 634. *Et corpora fingere lingua*. Et notandum, quia omnis Sinonidis oratio, diaphana est: nam & negotium exprimit: & Trojanorum insultat stultitiae. ⁶⁸ [Ira Terentius Adel. II. II. 2. *Est, quod te medio nescio quid concertasse cum vero.*] FINIT VANUM. Fallacem. Et vanus est, qui etiam sine utilitate mentitur. MENDAX, qui tantum ad decipiendum. Sane ⁶⁹ Vanus, stultus apud idoneos ⁷⁰ invenitur, ut Juvenalis III. 159. *Sis libitum: est vano, qui nos distinxit, Ottoni.*

81. FANDO ALIQUID SI FORTE TUAS PERVENIT AD AURES. Fando, id est, dum dicitur. Et utitur bona arte mendacii, ut praemittat vera, & sic falsa subiungat: nam quod de Palamede dicit, verum est; quod de se subiungit, falsum. Et sciendum ex hac historia, partem dici, partem supprimi, partem intelligentibus ⁷¹ relinqui: nam Palamedes, ut Apollonius dicit, septimo gradu a Belo originem ducens, cum delectum ⁷² militum per Graeciam ageret, simulantem insaniam Ulyxem duxit invitum, cum enim ille, iunctis dissimilis naturae animalibus, salem fereret, filium ei Palamedes opposuit. Quo viso Ulyxes aratra suspendit: ⁷³ [ne filium offenderet; quod non, insaniae, sed prudentiae fuerat indicium:] & ad bellum ductus, habuit justam causam doloris. Postea cum Ulyxes frumentarum missus ⁷⁴ ad Thraciam nihil ⁷⁵ advexisset, a Palamede est vehementer ⁷⁶ increpatus. Et cum diceret adeo non esse negligentiam suam, ut ne ipse quidem si pergeret, quicquam posset advehere: profectus Palamedes, infinita frumenta deiecit: qua invidia Ulyxes auctis inimicitis, fictam epistolam Priami nomine, ad Palamedem (per quam agebat gratias prodictionis, & commemorabat certum auri pondus esse transmissum) dedit captivo: & eum in itinere fecit occidi. Haec inventa, more militiae, regi allata est, & lecta, principibus convocatis. Tunc

Ulyxes, cum se Palamedi adesse simularet, ait: si verum esse creditis, in tentorio ejus aurum quaeratur. Quo facto, invento auro, quod ipse per noctem corruptis servis absconderat, Palamedes lapidibus interemptus est. Hunc autem constat fuisse prudentem: nam ⁷⁷ & tabulam ipse invenit ad comprimendas otiosi exercitus seditiones, ut Varro testatur. ⁷⁸ Secundum quosdam ipse reperit literas: Quae ⁷⁹ res si forte sit dubia, tamen certum est ⁸⁰ d. φ. χ. ab hoc inventas cum adspiratione.

82. INCLUTA GLORIA. Propter delectum & frumentum.

VARIORUM.

vulgati libri, fuerint quaecunque, quod in Gudiano & priore Menteliano a secunda erat manu repolitum. cum ibi antea legeretur: fuerit quodcumque, ut in Mediceo & altero Mentelii exstabat. HEINS. Et ita Serv. ad v. Aen. 711. licet omnes praeter Dan. & Dorvill. fuerint quaecunque.

78. VERA, INQUIT. Vera, nec Argolica me jam de Ed. Vener.

79. SI MISERUM &c. Videtur Ovidius haec ante oculos habuisse lib. I. Trist. VI. 17.

Ergo quam misero, tam vero teste probaris. ut ibi notavi, jam vanum, & mendacem Dorvill. ne si miserum Venet. & Ed. Venet. fingit Heinisius ex Gudiano & tribus aliis notavit. fingat Ed. Venet. BURM.

81. ALIQUID. Aliquod Mediceus & Mentelianus prior & Gudianus, alter Menag. & duo. Rottend. recte. quod miror fugisse Pierium: nam ad nomen referri debet ⁷¹ aliquod. pluribus egi de hoc loco ad Nasonis lib. xv. Metam. 497. aliquod nomen, ut postea y. 89.

Et nos aliquod nomenque decusque Gessimus.

Apud Velium Longum tamen de Orthogr. loci huius mendosa obtinuit scriptura, etiam apud Donatum in Terentii Phorm. I. II. 13. & apud Diomedem.

⁶⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dñ. al. ⁶⁹ forte stultus vanus R. ⁷⁰ non invenitur L. Vof. R. ⁷¹ Inqui Vof. R. B. al. loqui L. haec vero fabula totidem verbis a Scholiaste Stacii ad I. Achil. 93. narratur. ⁷² deest L. Vof. ⁷³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁷⁴ a Troja L. ⁷⁵ advexisset R. ⁷⁶ increpatus L. R. & Vof. a m. sec. Fabr. al. ⁷⁷ & aieant tabulam Vof. forte aleam; ac tabulam. ⁷⁸ sed & quidam L. ⁷⁹ res forte sit dubia L. Vof. R. ⁸⁰ Chi ab hoc inventam cum H. aspiratione L. R. N. φ. χ. al. Vof. C. cum H. aspiratione respectu χ. litterae sine aspiratione Basil.

Gloria: quem falsa sub prodicione Pelasgi
 Infontem, infando indicio, quia bella vetabat,
 85 Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

Illi

SERVII.

83. FALSA SUB PRODUCTIONE. Sub falso crimine prodicionis. Et rem notam per transitum dicit: unde & paulo post: *Haec ignota loquer*: ⁸¹ quam ibi possit intelligi, *haec ignota nobis*, sed forte etiam ⁸² ad vos potuit pervenire. Sciendum sane, factum hoc vere, & Troianos scivisse: sed Sinon callide quasi ignorantibus, quae vera sunt, dicit: ut fidem sequentibus faciat: ⁸³ [PELASGI. A Pelasgo, Terae filio, qui in Arcadia ⁸⁴ genitus, ut Hesiodus tradit.]

84. INFANDO INDIICIO. ⁸⁵ [Id est, delatione] propter aurum clam suppositum. QUIA BELLA VETABAT. Jam hoc falsum est; sed dicitur ad Sinonem commendationem: ⁸⁶ [nam altam ob causam Palamedes perit.] [Et bene ad captandam circa amicos ejus misericordiam, adjungitur, qui pacis auctor fuit.]

85. CASSUM. Privatum, vacuum: ⁸⁷ [et cassum est, quasi *quassum* & nihil continens: nam & *vas quassum*, quod humorem in se non continet, & est vacuum: unde & retia *casses*, qui multum in se vacui habeant.] [Sane vult Sinon suadere, vere fugisse Gracos, si Palamedem lugere potuerunt.]

VARIORUM.

den, Priscianum & Euphrasium. Verum tamen in fragmenno Velii Longi apud Cassiodorum Editionis Fornerianae *aliquod* manifeste occurrit, quo nihil verius. HEINS. Heumanus Tom. III. Poetiles lib. III. p. 381. legit, *fando aliquis si forte*; a *foris*, ablativo casu, quia haerebat in *aliquo*, & ita mox *94. me foris si qua tulisset*, glossa Zulichemii codicis conjungit, *fando aliquid*: id est *dum aliquis fatuit*. sed recte Heinus, & ita Dorvillian. nam *aliquod nomen*. *Palamedes*, est idem, quod *aliquis Palamedes*. ita nomina pro ipsa hominibus Valer. Flac. v. 60. & 120. vid. & ad lib. 1. 789. & hoc centies a viris doctis observatum. *aliquis* vero eleganter additur nomini proprio. vid. ad Ovid. Remed. 589. & x. Met. 560. ut & *quis*, de quo 1. Aen. 181. & ita in loco Ovid. v. Met. 59. ab Heinio adducto.

Fando aliquem Hippolytum vestras, pater, cecidit arces.

Haec obus pervicacia cricorum icere coegit. *aliquid* etiam vindicavit Stephan. in Schedias. p. 74. in Regio & Witten. codice erat alia distinctio, *mendacemque improbe fingit Fando aliquid*. Si fando hoc. quoniam minime probamus. nam *fando* conjungi debet *et peruenit*. vid. ad Ovid. ix. Met. 8. BURM.

82. BELIBAE. *Belida* notat Charifus legisse veteres. quomodo *Zeuxippe* & *Aspidia*. pro *Aspidia* & *Zeuxippe* dicebant, alias his familia HEINS. In Zulichemio erat pro diversa lectione *Nauphida*. *Belida* agnoscit Donat ad Terent. 1. Phor. 1. 18. 13. *Belida* Salm. ad Flor. II. 7. Belides ducitur per aviam Amythaonem, quae Danae filia, ille vero Belis Lutatius ad Stat. II. 453. & VI. 288. & Apellod. III. 1. sed confusus Nauplios vidimus in Catalogo Argonautarum ante Val. Flac. BURM.

84. INDIICIO. Nescio quid moverit Heumanum, ut maluerit, *Indicio infantum infando*, legere, & quoniam obscuritas sit in *indicio*, id est delatione, accusatione falsa, in quo nemo haesit, quam sit notissima fabula, *infandum* vero addidit, quia indicium etiam de legitima accusatione dicitur, & *index* sit honestior *delatore*. indicibus praemia dantur, delatores puniri solebant. ita milites Cicero, Livius & alii, & differre accusatores, indios & testes docet Tacitus III. Ann. 10. sic *indicare aliquem*, pro crimine deferre Cicer. 1. de Rep. 16. multi ipsi *se indicabunt*. laepe Plautus, Terentius & alii. BURM.

Ibid. QUA BELLA. Quae prior Hamburgensis an pro quod.

85. DEMISERE NECI. *Dimisere* in nonnullis veterum. sic *dimittere orco* infra *9. 388*. ita quippe voratissimus Mediceus. lib. IX. 527. *quem quisque virgine demiserit orco*. ubi itidem *dimiserit* in nonnullis. Sed praestantiores *dimiserit*, quod *mittere orco* *9. 785*. eod. libro dicit. libr. v. 692. *Infesto fulmine morti Si mereor dimitte*. sic ibi vetustiores scripti, lib. x. 662. *multa curam demittit corpora morti*.

⁸¹ quamquam jam ad vob. p. p. Masvicius: nescio, unde jam magis locum sibi fecerit. ⁸² hoc venire R. ⁸³ defunct L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁴ genitus dicitur R. ⁸⁵ defunct L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁶ defunct ille, ⁸⁷ defunct ille.

Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vige-
bat

Con-

SERVIL

86. [ILLI ME COMITEM. Oratorie se commen-
dat. ILLI. Id est, qui bella vetabat: & bene co-
mitem non militem, quem ejus inimici velut sub-
parem insequerentur. ET CONSANGUINITATE
PROPINQUUM. Excusatio a necessitudine; sed hoc
totum falsum est.]

87. PAUPER. [Excusatio a fortuna:] haec enim
fuerat causa militandi, ut Terentius Adel. III. IV.
20. *Cum hinc egenus profugiet aliquo militatum.*
[PRIMIS ANNIS. Aut adolescentiae, aut belli][&
est excusatio, quia patri parendum necessario fuit:
ideo autem MISIT.]

88. DUM STABAT REGNO INCOLUMIS. Quia
& de regibus ipse unus fuit. [Et bene addidit di-
gnitatem ejus, quem fingeat propinquum, ut ei
iusta causa fuerit indignationis adversus Ulyxem.]

VARIORUM

morti. ubi Mentelii membranae dimittis. Silius lib.
I. 439.

*Sum geminos Chronia atque Gyan demiseris um-
bris.*

lib. II. 131.

Erebo totam demitte Sogonibum.

lib. IV. 142.

*Nam Metabum ad manes demisit casside fulgens
Fraxinus.*

lib. X. 137.

*————— Fadis brevis Acorat
Demitti glabus ille cupit.*

lib. XI. 141. idem:

Flaminium & Paulum proceres demiserit umbris.
ubi tamen scripti codices *dimiserit*. apud Valerium
Flac. lib. VII. 313.

Succurrere tandem

Morto velint, ipsumque simul demittere lato.
ita scripti constanter, etiam veterrimus Vaticanus.
HEINS. *Demittere* semper in hac re scribendum.
vid. ad Ovid. III. Met. 695. Val. Flac. VII. 314.
& alibi saepe. & ita hic agnoscit interpres Horatii
Crucquianus lib. I. Od. 28. BURM.

86. ET CONSANGUINITATE. Et deest sequen-

do Hamburgensi. & *consanguinitate* Panta. & Ve-
netus.

87. PAUPER IN ARMA. Id est imbellis. contra
VIII. 614. *Acremque in proelia Turnum*. An po-
tius paupertas militum causa fuit, ut Achaemeni-
des de se *fatetur* lib. III. 614. & senex comicus in
Hesautonimorummeno. FABRIC. Vers 137. me-
morat *dulces natos*, ut non adeo in prima aetate
missus videri possit, nisi ita accipiendus ille locus,
ut nati revera nondum existerint; sed nec eos ex
justo matrimonio acquirendi ulla Simoni superfuerit
spes. Porro Servius ait prae egestate militare co-
actum, ut se sustineret; non obloquitur: sed quum
nonnulli pecunia aliisque donis a militia se liberare
soliti fuerint, etiam Trojanis temporibus, ut patet
ex Iliad. 9. 297. patris paupertas etiam in causa
fuerit, cur filium non potius domi in solatium se-
nectus retinuerit. DORVILLIUS. *Misit ab armis*
Bigotian. sollemnem permutatione. ut vid. ad Ovid.
VIII. Met. 313. & alibi saepe. in *annis* Wittian.
sed ego *primos annos* hic non de aetate prima ca-
pio, sed de initio belli Trojani, quod per decem
annos tractum est. *Paupertas* vero hic capiendum,
quod in re modica fuerit, non in egestate: nam
tunc pudendus comes Palamedis fuisset additus. ine-
pte vero junguntur *pauper in arma*, quum *mittere*
in arma sit obvia locutio Lucan. III. 292.

Non corniger Hammon

Mittere Marmaricas cessavit in arma catervas.
& ita alii. BURM.

88. VIGEBAT CONSILIIS. *Concilia* bello con-
traria. Val. Flac. I. 788.

*Vos quibus imperium Jovis, & non segne per-
actum*

*Lucis iter, mihi conciliis, mihi cognita bellis,
Nomina.*

sic recte in membranis & primis editionibus. vo-
cabulum Lucano perquam familiare. Claudian. bell.
Galdon. 46.

*Armato quondam populo patrumque vigebam
Conciliis.*

ita & illic optima membranae. porro *regumque*
Medicis, Gudian. & alter Mentelii. quomodo &
Du-

Conciliis; & nos aliquod nomenque decusque
 90 Gessimus. Invidia postquam pellacis Ulixi
 (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
 Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
 Et casum infontis mecum indignabar amici.
 Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,

95 Si

S E R V I I.

89. ET NOS. Pluralis numerus pro singulari, ⁸⁹ [ad evitandam iactantiam,] ⁹⁰ [ut Sallustius: *Nos in tanta doctissimorum copia*: An nos, se & patrem dixit ⁹¹ Palamedes.] NOMEN. ⁹² Gloriam, ut XII. §15. *Nomen Echionium, matrisque genus Perideae*: ⁹³ [vel ut alii, nobilitatem, ut v. 621. *Cui genus, & quondam nomen natique fuissent*.] INVIDIA. Propter advectum frumentum.

90. PELLACIS. Per blanditias decipientis: *Pellacere* enim, est ⁹⁴ blandiendo elicere, ⁹⁵ [vel decipere.]

91. ⁹⁶ [CONCESSIT. Pro decessit.]

92. [AFFLICTIS. Suspendendum, ne videatur affectum se dicere, quia in tenebris vitam trahebat; sed quia amicum perdiderit. VITAM IN TEN. Ideo lugentibus inimica lux est; quia caruerunt ea hi, quos dolent: ideo tenebras petunt, ut videantur cum defunctis agere, imitantes tenebris inferorum faciem.]

93. [INSONTIS AMICI. Duo posuit, & *insonis*, & *amici*: & plus est quod *amicum* dixit, quam *propinquum*.] MECUM INDIGNABAR. Quomodo ergo, *Nec tacui demens*? Intelligimus istum quasi tacuisse primo: post impatientia doloris erupisse [in vocem; aut quod interim non vindicarem amici infontis interitum.]

94. FORS SI QUA. Bene *si qua*: ⁹⁷ quia est & bona & mala. ⁹⁸ [TULISSET. Nonnulli pro retulisset intelligunt.]

V A R I O R U M.

Donatum legisse notat Pierius: neque aliter in priorē Menteliano. & Rottend. primo a secunda manu. posset & *regno incolami, conciliis vero, non*

consiliis uterque Mentelianus, Gudianus, primus Moreti. *concilium* pro amicitia, de quo nos ad Nason. Metam. I. 710. tale vere est illud lib. x. 150.

Mezentius arma Quae sibi conciliet.

HEINS. *Regum* Reg. cum glossa *meorum*. unde falsum Catroecum esse apparet, qui *regum* in nullo codice esse notat: sed ille nullos inspexit, acquiescens alieno labori. BURM.

90. PELLACIS ULIXEI. *Ulixi*, non *Ulixei*, ab *Ulixes*, non *Ulixens* monet hoc loco genuinam esse scripturam libr. I. Carisius. *Ulixei* tamen alter Mentelianus & secundus Moreti hic loci exhibebant. ceteri meliores, *Ulixi*: & sic Donatus in Terentii Phorm. I. II. 18. agnoscit. ubi *pellacere* pro *inducere* sumi monet. Eugraphius pro *fallere* & decipere. HEINS. *Fallacis* nonnulli codices, & Ed. Venet. quod a Glossatoribus fluxit; sed se Heumanno tamen approbavit contra Grammaticos veteres. & credibile vocem hanc saepe a librariis alibi expulsam, & *fallax* suppositum. vid. ad IV. Georg. 443. *infelicitis Ulixis* Zulichemius. quod sumtum ex lib. VII. 613. BURM.

91. LOQUOR. *Loquar* Leidenensis unus a manu prima.

Ibid. CONCESSIT. *Decessit* Pugetianus. *discessit* Zulichem. *ab auris* Excerpta nostra.

92. AFFLICTUS. Alii, *afflictans*. vide Taubm. *vita*, crasa ultima litera *m*, Regius Cod. *luctumque* Francianus a m. pr.

93. CASUM. *Casu* Venetus.

94. FORS. *Sors* Venetus, secundus Mentelii, Bigotianus, Parrhaf. & Vratislavienensis & Francianus. a manu secunda. *nec tacui infelix* primus Moreti. & *fors me siqua* Ed. Venet.

95. AD

89 desunt L. R. Vof. Dan. 90 desunt L. R. Vof. Steph. al. 91 Palamedes * Dan. 92 Gloriam vel nobilitatem ut alii, ut *Cui genus* &c. Dan. 93 desunt L. Vof. R. Steph. al. 94 per blanditias Dan. Fab. 95 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 96 desunt L. Vof. R. Steph. al. 97 male *quae*. est & bona & mala * Dan. 98 desunt L. Vof. R. Steph. al. intelligunt abest a Dan. Ed.

95 Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem: & verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulixes
Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
In volgum ambiguas, & quaerere conscius arma.

100 Nec

SERVII.

95. [SI PATRIOS UNQUAM REMEASSEM VICTOR AD ARGOS. Bene dubitat, ut ostendat propter Palamedem omnes sibi Graecos inimicos fuisse.] ⁹⁹ [VICTOR autem, ut quidam volunt, voti compos, ut est I. 187. *Quam septem ingentia victor*: aliter dictum potuit non bene a Trojanis accipi. ARGOS. *Argi* ab *Argo* dicti, quem custodem vaccae, in quam Iô fuerat commutata, Mercurius occidit.]

96. PROMISI. Pro, minatus sum, per contrarium ait: quia minamur mala; promittimus bona. Sic autem Horatius II. Sat. III. 9. contra; *Atqui vultus erat multa & praeclara minantis*: Id est, promittentis: ¹ [*& promisi ultorem*, deest futurum.]

97. HINC MIHI PRIMA MALI LABES. ² [Pro haec causa; vel propter hoc: & est adverbium locale pro conjunctione causali:] quia ³ secuta sunt postea, oraculum, & adscita Calchantis factio: ⁴ [*adscita* tane dicitur adsumpta.] *Labes* vero, ruinam significat, ⁵ [a lapsu.]

98. CRIMINIBUS. Causis, ut supra: & crimine ab uno. ⁶ [NOVIS. Aut magnis; aut, quae nullus sperasset; aut aliis atque aliis.] SPARGERE VOCES. Miscere, ut Cicero II. Catil. 10. *Spargere venena didicerunt*.

99. AMBIGUAS. Dubias, [aut suspicionum, aut criminum plenas;] ne, si aperte ageret, accusatio esse videretur. CONSCIUS. Aut peracti sceleris, ⁷ [*& de nece Palamedis*;] aut dolorum suorum: ut in tertio 629. *Oblitusve sui est Ithacus discriminet antro*: ⁸ [aut certe sciens hunc meum animum.] ARMA. Modo fraudes, vel dolos: nam arma sunt instrumenta cuiuslibet rei: unde & insidiantis fraudes arma nominavit. [Alii arma pro opibus vel auxiliis accipiunt: alii arma consilium, alii occasionem, nonnulli insidias intelligunt: quidam conscius

arma, hypallagen putant, pro conscientia arma, ut v. 595. *Et quondam patriis ad Trojam missus in armis*. Et inf. 181. *Arma deosque parant comites*: Et II. 229. *Alia arma Latinis Quaerenda*.]

VARIORUM.

95. AD ARGOS. *Ad agros* secundus Hamburgensis, Sprotianus & Venet. *in agros* Leidenfis, & duo pro diversa lectione. vid. ad Ovid. I. Amor. x. 5. xiv. Met. 476. & inf. xi. 269. Stat. III. Silv. I. 23. *usquam* etiam Menagii secundus & quartus Moreti. *remearem* Sprotianus vulgata est apud Scholiastem Statii lib. IV. Theb. 672. BURM.

96. PROMISI. Recte Servius & Scholiastes Horatii II. Sat. II. 9. Imitatus est Claudianus lib. I. de laud. Stilic. 241.

Cum se promitteret alter

Exsulis ultorem. BURM.

97. HINC MIHI. Notandum in primis Servii aëvo non ita lectum fuisse (quod ego primus moneo,) sed, *hinc adscita mihi labes*, quod Scholia palam indicant. neque unquam potui concoquere illam *labem mali*. ita Servio debemus praeclaram illam Scaligeri restitutionem VI. 687. *Tuaque spectata parenti Vicit iter durum pietas*. FABER. Tanaquillus Faber ad Lucret. lib. II. 1145. corrigebat ex vestigiis Servii, *Hinc adscita mihi labes*. cum tamen ipse Iustini lib. XVII. I. locum producat, *hinc illi prima mali labes. mali labes* pro malo. HEINS. Vide & Barth. ad Stat. VIII. Theb. 34. *Labem* autem ruinam notare patet ex lapide apud Fabret. pag. 400. ubi *substructio contra montis labem* memoratur. *adscita labes* an dicitur tam eleganter, quam *adscita factio*, vehementer dubito. factio illa Calchantis adscita est ab ejus adversariis, & in primis ab Ulixè, quasi in societatem conjunctionis, ad perdendum Sinonem. sed & Scholiaft.

99 desunt iisdem, praeter Dan. & Fabr. 1 desunt L. Vof. R. Steph. al. 2 desunt iisdem. 3 secuta est inposita R. secutum est L. Vof. secuti sunt Fabr. al. 4 desunt L. R. Vof. Steph. Fabr. al. 5 deest L. lapsu R. Vof. 6 desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. sed Dan. habet. *novis*; quae nullus sperasset. 7 desunt L. Vof. R. Steph. al. 8 desunt iisdem. sciens meum Fabr.

100 Nec requievit enim, donec Calchante ministro.
Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata revolve?
Quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jamdudum sumite poenas.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridae.

105 Tum

SERVII.

100. NEC REQUIEVIT ENIM. Autvacat Enim: aut pendet sensus, ut ⁹ & posterior: *Donec Calchante ministro*: Arte enim ¹⁰ agit, ut semiplena dicendo & interrogare cogat, & avidius audire Trojanos. CALCHANTE MINISTRO. *Me destinat arae*, ¹¹ intelligitur: & est *ἀποκρίνω*: [Et mire ministro, ¹² quasi * non exierit a te responsum.]

101. SED QUID EGO. ¹³ [*Ἀπορίστη* est.] Et bene reticuit, ne taceret illos tam longae orationis, nihil ad se pertinentis; nisi studium audiendi intermissione renovasset. ¹⁴ AUTEM. Hoc abundat. INGRATA. Id est, nec vobis placitura, nec mihi gratiam conciliantia, [quorum jam non libenter merini.]

102. QUIDVE MOROR? Vestram scilicet festinationem, ¹⁵ [vel mortem. OMNES.] Et eos, qui ¹⁶ vobis prodesse disponunt. UNO ORDINE. Uno reatu. Et est de antiqua tractum scientia: quia ¹⁷ in ordinem dicebantur causae, propter multitudinem, vel tumultum festinantium: cum erat annus litium: Juvenalis xvi. 42. *Expectandus erit, qui lites incubet annus*.

103. [IDQUE AUDIRE SAT EST. Me Grajum esse] JAMDUDUM. Modo, quamprimum, [scilicet ut satisfaciatis Graecis, qui me oderunt: & dicendo mortem suam gratam esse Graecis, & Trojanorum benevolentiam conciliat, & ut sibi reliqua credatur extorquet.]

104. HOC ITHACUS. Pro, Ithacensis, principale pro derivativo. VELIT, ET MAGNO MERCENTUR ATRIDAE. Callide hoc dicto impetrat vitam, asserens mortem suam illorum hostibus esse placitum. Ideo autem dicit *mercentur*, quia sacerorum est, ut fugiens victima, ubicunque inven-

ta fuerit, occidatur: ne piaculum committatur. Ergo Sinon, qui victima fuerat, [quippe qui propter reditum sacrificio fuerat destinatus, nec possent Graeci nisi vel empta morte Sinonis ad patriam redire,] & jure, & votis, & praemio Graecorum interimitur. MAGNO MERCENTUR. Id est, pretio, ut x. 503. *Thyrsus tempus erit, magno quam optaverit emptum Iulium Pallanta*.

VARIORUM.

101. Juv. ad Sat. i. 167. vulgatam agnoscit. BURM.

98. NOVIS. Ita saepe Ciceronem, & alios injustas accusationes & calumnias vocare, vidimus ad Quinct. iv. de Inst. Orat. i. & Decl. cccxxvii. BURM.

99. IN VULGUM. Sergius in Artem Donati secundae editionis, ubi monet *vulgus* esse & neutrius & foemini generis, in *vulgum ambiguum* legit: sed locus est mendosus, aut gravissime erravit Grammaticus: nam praeterquam, quod id lex metri non admittat, nisi hiatum hic statuamus, Cledonius ii. Artis Gramm. *vulgum* hoc loco esse generis Masculini monet, & receptam praefert lectionem, ut & Contentius. HEINS. Vid. Nonium in *vulgo*.

100. MINISTRO. Quia deesse quaedam videbantur, inepti quidam supplere sequenti versu,

Hostia tum miser ac sacras reputatus ad aras.
qui in Graevii codice & excerptis meis legitur. sed ignorarunt hunc illepidum versiculum veteres, ut ex Macrobii lib. iv. cap. 6. apparet, ubi & *nequidquam* legitur, ut passim in Mss. *ignota revolve* Ed. Venet. autem deest fragm. Moreti. Ed. pr. apud

9 ex posterioribus Steph. al. & posterior, d. C. m. *me destinat arae* intelligitur, & est *ἀποκρίνω*. Arte agit Fabr. 10 ait Vof. 11 deest L. Vof. R. 12 forte, *quasi non exierit a se responsum*. Id est quasi ille non finxerit oraculum, sed Deus revera dederit, cujus ille minister & exador fuerit. *exire* vero dici, quae vulgantur sermonibus, fama & rumore, vidimus ad Valer. Flac. iv. 170. BURM. 13 desunt Dan. Fabr. priora, sed L. Vof. R. Steph. al. desunt ad *ingrata*. nihil ad &c. ex Fuldeni sunt. 14 hic autem abundat Fabr. 15 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. 16 deest L. Vof. R. Steph. Dan. 17 in ordine Dan. al. videndus de hoc ordine judiciorum Jac. Gothofr. ad l. i. Cod. Theod. ut intra annum. Caes. ap. Dio &c. lib. ix. Tit. 36. quod jam Salmasius notaverat de modo usus. pag. 118. BURM.

105 Tum vero ardemus scitari & quaerere causas,
Ignari scelerum tantorum atque Pelasgae.
Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
Saepe fugam Danaï Troja cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello.

110 Fe-

S E R V I I.

104. ARDEMUS SCITARI. Festinus inquire-
re. [Et ecce, quo proficit Apollonius ante fecit-
se?] QUAERERE CAUSAS. Cui a Graecis ejus o-
ptaretur interitus.

106. [IGNARI. Aut nescientes, aut impruden-
tes.] ARTISVE PELASGAE. *Arts* & *peritus* est: i-
deo adjecit *Pelasgae*, [hoc est, malae:]¹⁸ [frau-
dulenti enim sunt habiti, ut Plautus *Afm.* I. III.
47. *Graeca mercamur fide.*] [PROSEQUITUR. Mir-
re ut ab initio coeperat.] PAVITANS. Quasi *pavi-
tans*, [hoc est, simulans se pavere. Et non tam
propter mortem: nam erit illi conerarium: *Jam-
dudum sumite poenas*: sed ut videretur cum timo-
re civium suorum consilia vel secreta patefacere.]

107. FICTO PECTORE. *Pectus*¹⁹ pro verbis po-
suit. Nam nunquam fingitur pectus.

108. SAEPE FUGAM DANAÏ. Hoc secundum
Homerum verum est,²⁰ [apud quem suadet Aga-
memnon Graecis, relicto bello fugere: & ut o-
stendat propter bellum fugere, ait *cupiere*, non vo-
luere.]

109. MOLIRI. Parare. Et hoc verbo difficulta-
tem rei ostendit. LONGO. Decennali. FESSI BEL-
LO.²¹ Trojanos laudando sibi favorem conciliat:
si enim fatigati sunt Graeci, horum virtus pro-
batur.

V A R I O R U M.

apud Cicer. IV. Catil. VIII. *sed quid ego hujusce or-
dinis homines commemorem.* ubi alii, *commemoro.*
ubi Heuman. discrimen statuit. ut *commemorem* sit
formula praeteritionis, *commemoro*, sit quare tam-
diu in hoc narrando moror. quum hic certe prae-
terire se singula, quae acta sint, ostendat, & prae-
terire ingrata auribus Trojanorum; & tamen re-
volvō & moror, dixit. sic quid *ago*, & *agam*
variatur saepe. vid. ad X. 675. ad Phaedr. III. II.
BURM.

102. UNO ORDINE. *In ordine* Excerpta nos-
tra.

103. IDQUE AUDIRE. Heumannus Tom. II.
Poeciles lib. III. pag. 382. explicat, *Graecum vo-
cari.* ut ita dicimus *audior Rex* &c. & Horat. I.
Epist. XVI. 17. *si curas esse quod audis.* sed ita Ser-
vius jam explicuit: licet ejus verba sint ambigua.
nam potest sensus esse, si ad me morte damnan-
dum satis est, vos audire me Graecum esse, sta-
tim punite. Catroeus distinguebat, *idque audire*
satis est jamdudum, sumite poenas. quia *jamdudum*
pro quamprimum nullo exemplo probari posse
putat. miror sane, quum centies de re praesenti,
& non longo tempore haec vox occurrat. satisfaci-
et dubitantibus Brouckhusius ad Tibul. III. VI.
64. & ante eum hoc observavit Barth. ad Stat.
Theb. V. 670. Sitzman. ad Boët. de Consol. II.
Metr. I. Sic Lucanus apposite ad hunc locum lib.
II. 523.

In medios belli non ire furorē

Jamdudum moriture paras.

sensus ergo est, quid moramini me punire, jam-
dudum oportuisset me occidisse, quare statim, e
vestigio me punite. BURM.

104. HOC ITHACUS VELIT. Marius Victorinus
in Arte Grammatica, *Haec Ithacus* monet legendum.
plura dicemus infr. §. 664. deinde Menagianus
prior, *Hoc magno mercentur*, ut & tres Moretani.
HEINS. Et Schol. Horat. & Leidenfis unus.

105. SCITARI. *Scitare* excerpta nostra. *dum ve-
ro* Leidenfis.

106. PELASGAE. *Pelasgi* Excerpta nostra.

108. CUPIERE. *Voluere* Carifus pag. 193. ubi
saepe pro aliquoties explicat.

109. ET LONGO. *Et* deest Parthas. *decedere*
praefert Cerda. sed tunc bello in dativo capiendum,
ut lib. III. Georg. 467. *decedere molli* & IV. 23.
calori. sed *discedere* non puto mutandum, quia
quis-

¹⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ¹⁹ pro vero Dan. ²⁰ desunt R. Vof. L. Steph. Dan. ut maxime est in secundo I-
liados Fabr. al. ²¹ Favorem ubi conciliat, dicendo fatigatos esse Graecos virtute Trojanorum Dan. Fabr. al. Trojanos lau-
dando (laudat L.) si enim fatigati sunt G. h. v. p. & sibi favorem conciliat L. Vof. R. Steph.

110 Fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
Intercludit hiems, & terruit auster euntis.
Praecipue, quum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.
Suspensi Eurpylum scitatum oracula Phoebi

115 Mit-

SERVII.

110. FECISSENTQUE UTINAM. ²² [Nec enim hic arae destinaretur.] ²³ [Et est significatio optandi a praeterito tempore.] PONTI HYEMS. Bene addidit *Ponti*: quia est & temporis, ²⁴ [& aëris.]

111. EUNTES. Ire cupientes, ut VI. Ecl. 3. *Quum canerem reges & proelia*: id est, cum canere vellem: & ²⁵ [a Graecis] figura est, ubi statuisse aliquid pro inchoatione ²⁶ habetur.

112. PRAECIPUE. Contra illud, ne diceretur ²⁷ numina non esse placata. [Et bene aliud agens, equi mentionem introduxit.] ²⁸ [TRABIBUS ACERNIS. Speciem pro genere posuit, id est, pro quocumque ligno: [nam variat ligni genera in hoc equo, ut sup. 16. *Abiete costas*: & inf. 258. *Pinea claustra*: ita hic *acernis*.]

113. AETHERE. *Aetherem* pro aëre posuit, poetica licentia.

114. SUSPENS. Aut solliciti, ut VI. 151. *Nastroque in limine pendens*: quia tempestas haec post dona mutabatur: aut ad *nimbos* refertur, ²⁹ [distinctione mutata,] ³⁰ [ut distinguamus, *nimbi suspensi*.] SCITANTEM. Participium pro participio est, id est, scitaturum. Alii *Scitatum* legunt, id est, inquisitum. ORACULA. Ad templa, de quibus dantur oracula: ³¹ [alibi *oracula*, responsa sunt, ut IV. Georg. 449. *Lapsis quaesitum oracula rebus*: & III. 456. *Quin adeas vatem precibusque oracula poscas*.]

VARIORUM.

quisque suam in patriam discedit ab exercitu, variis ex gentibus composito. ita *discedere ab armis* Justin. lib. vi. 6. & ita Caesar & alii saepe. esse vero *fessi bello* iungendum patet ex Stat. I. Silv. 1.23. ubi de Caesare, qui *fessus bellis* &c. quod non placere potuit doctissimo Marklando, qui *fusus, fretus*, vel *suetus* mallet. sed nihil facilius tali critica, & ex-

empla vulgarium locutionum cumulandi obvia est facultas. sed vellem probari, *fusus bellis* dici Latine, de eo, qui eventum sibi ex bellis semper prosperum confidit fore. sed recte Caesar *fessus bellis* (scil. civilibus,) dicitur, qui, teste Suetonio ultimis temporibus cunctantior & consideratior factus, multum remiserat a priori ferocia, & paullo ante mortem professus est, *se jam pridem potentiae gloriaeque abunde adeptum esse*, de Parthico bello suscipiendo, magis Populi R. vindictae cupidi, quam suae voluntati morem gerens deliberare coeperat. BURM.

110. SAEPE. *Et saepe* secundus Rottendorphii. *aspera portum* Montalbani a manu secunda. Caetoeus *terrui* explicat, quasi in portum redire coeperint jam egressi. sed de eo nullum indicium est. sed volentes ire, deterruit Auster procellosus: nam si revera vela dedissent, id sensissent Trojani, & mendacii argui posset Sinon; dicit ergo consilia abeundi agitare modo. & ita saepe illa participia molimen, principium actionis notant. sic *fugiens velis* Val. Flac. VII. 20. fugam molitus. vid. Serv. ad I. Georg. 193. I. Aen. 656. & alibi saepe. BURM.

112. CUM JAM. *Jam cum* Mediceus. HEINS. *Cum hic* Dorvillian.

Ibid. CONTEXTUS. *Confectus* primus Hamburgensis. *contectus* Menagii alter. *concestus* Francianus.

114. SCITATUM. *Scitatum* probe Mediceus. caeteri codices partem potissimam hic valde turbant. *Scitantes* uterque Mentelianus & alii: nonnulli cum Gudiano a manu pr. Bigotianus & duo Hamburg. pro diversa lectione, *scitari misimus*. de quo Graecismo nonnulla congestimus ad Nason. lib. v. Metam. 660. HEINS. Et Pugetianus *scitari*. Graecismus ille obvius. vid. & Ovid. I. Epist.

²² desunt Dan. destinabatur L. Vof. R. Steph. ²³ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ²⁵ deest L. Vof. R. Fab. al. ²⁶ haberentur Dan. ²⁷ cur numina n. e. p. ab eis. L. sed tunc *essent* legendum. placata habetur Vof. & R. ²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Y*. 113. ²⁹ desunt Dan. ³⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ut dicat *nimbi suspensi* Dan. Fab. ³¹ desunt L. Vof. R. Steph. al.

115 Mittimus, isque adytis haec tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & virgine caesa,
Quum primum Iliacas Danaï venistis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaue litandum

Ar-

SERVII.

115. ADYTIS. ³² *Adytus*, est locus templi secretior, ad quem nulli est aditus nisi sacerdoti: ³³ [ab *a*, sine, & *dyo* ingredior, id est, sine alicujus ingressu.] TRISTIA DICTA REPORTAT. Renunciat. More suo breviter habitum futurae orationis ostendit.

116. SANGUINE PLACASTIS VENTOS ET VIRGINE CAESA, CUM PRIMUM. Hic distinguendum est: quia & semel ad Trojam ventum est: & ante quam ad eam veniretur, de Iphigenia est sacrificatum, cujus ³⁴ fabula talis est: Cum Graeci ad Aulidem venissent, Agamemnon Dianae ³⁵ cervam, ³⁶ [cum venatur,] occidit ignarus: unde irata dea, flatus ³⁷ ventorum, qui ad Trojam ducebant removit: quam ob rem, cum nec navigare possent, ³⁸ & pestilentiam sustinerent, ³⁹ consulta [per Calchantem] oracula dixerunt: Agamemnonio sanguine, ⁴⁰ [hoc est, immolata Iphigenia] Dianam esse placandam. Cum ergo ab Ulyssae per nuptiarum simulationem, ⁴¹ [qui Iphigeniam Achilli iungendam fingebat,] adducta Iphigenia, in eo esset, ut immolaretur, numinis miseratione sublata est, cervaque supposita: & translata ad Tauricam regionem, ⁴² regi Thoanti tradita est; Sacerdosque facta Dictynnae Dianae, [vel ut quidam volunt, Orthiae Dianae: quae] cum secundum statutam consuetudinem humano sanguine numen placaret, agnovit fratrem Orestem: qui, accepto oraculo, ⁴³ curandi furoris causa, cum amico Pylade, [a cujus patre, Strophio nomine, fuerat nutritus,] Colchos petierat: & cum his occiso Thoante, simulachrum sustulit, absconditum facie lignorum: unde

& ⁴⁴ *Fascelis* dicitur: non tantum a face, cum qua pingitur, propter quod & Lucifera dicitur: ⁴⁵ & Aritiam detulit. Sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret (quanquam servi immolarentur) ad Laconas est Diana translata: ubi sacrificandi consuetudo adolescentum verberibus ⁴⁶ servabatur: qui vocabantur ⁴⁷ Bomonicae: quia a ris superpositi contendebant, ⁴⁸ qui plura posset verbera sustinere. Orestis vero ossa Aritia Romam translata sunt: & condita ante templum Saturni, quod est ante clivum Capitolinum, juxta Concordiae templum. VIRGINE CAESA. Non vere; sed ut videbatur. Et sciendum, in sacris simulata pro veris accipi: unde, cum de animalibus, quae difficile inveniuntur, est sacrificandum, de pane, vel cera fiunt, & pro veris accipiuntur. Hinc est etiam illud IV. 512. *Sparserat & latices simulatos fontis Averni*: nam & in templo Idis aqua sparsa ⁴⁹ [de Nilo esse dicebatur.]

117. [ILIACAS DANAI VENISTIS AD ORAS.] Figuratum: cum primum venire velletis. Sane hoc de Iphigenia verum est.]

118. [SANGUINE QUAERENDI REDITUS. Hoc falsum est: & bene Oraculorum naturam servat, ut a re ipsa semper incipiant, ut alibi III. 94. *Dardanidae duri*: dicendo enim *Dardanidae*, ostendit quae loca petere debeant.] ANIMAQUE LITANDUM ARGOLICA. Quia occurrebat occidi ⁵⁰ posse captivum; [Ergo ideo addidit *Argolica*; ne non esset triste oraculum. Videtur sane peritia juris Pontificalis animalis hostiae mentionem fecisse, cum dicit: *Animaque litandum Argolica*: nam & ani-

mam

³² adytum L. Steph. Fabr. al. nullus est Vof. R. *aditus* omisit L. ³³ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ³⁴ fabula haec ex Hygino huc translata. vid. Fab. cclxi. ubi videndus Munckerus, qui quaedam emendat. ³⁵ cervum L. Vof. R. Steph. Dan. ³⁶ deest iisdem & Basil. ³⁷ ventorum removit, quam &c. L. Vof. R. Steph. al. ob quam rem consulta per C. Dan. reliquis omittis. ³⁸ nec pestilentiam Fuld. ³⁹ oraculo p. c. consulto dictum est Fabr. per Calchantem defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴¹ defunt iisdem. ⁴² regine Hyginus. mox pro Dictynnae, *Orthiae* habent alii, & parentefin ignorant. ⁴³ cavendi L. Vof. R. Steph. Dan. Fab. al. ⁴⁴ saceris L. *fascelis* Vof. *facilis* R. *Phacelidis* Heinf. ad Sil. xiv. 260. ⁴⁵ & avaritiam Vof. ⁴⁶ servatur L. Vof. R. Steph. al. adolescentulorum etiam Dan. Fabr. ⁴⁷ Homonicae Fuld. *Βομονικαί* Fabr. *Βομονικά* Bas. ⁴⁸ qui pl. V. sustinerent Fuld. Fabr. possent Dan. Steph. Basil. ⁴⁹ defunt in R. ad magno tumulu y. 122. reliquis ad *litandum* y. 118. ⁵⁰ potuisse L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al.

Argolica. Volgi quae vox ut venit ad auris,
 120 Obstupuere animis, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quae sint ea numina divom

Fla-

SERVIL.

nam dixit: & *litare* verbo pontificali usus ⁵¹ [est, id est,] sacrificiis deos placare; ⁵² sed hoc in liquidis fit, id est, *lito*, ut *libo*. A *lito* autem fit *litus*, eo quod interluit.]

120. [OBSTUPUERE ANIMI. Omnes enim crediderunt se perire posse, antequam unus esset delectus.]

121. ⁵³ CUI FATA PARENT. Cui responsa praeparant mortem. [Sunt, qui ita dividant: *Cui fata parent*, vitam; *quem poscat Apollo*, ut moriatur.]

122. ⁵⁴ [Hic. Pro tunc. VATEM. Nunc divinum; alias poetam VII. 41. *Tu vatem, tu, Diva, mone*: alias sacerdotem, ut XI. 774. *Et aurea vati Cassida*.] MAGNO TUMULTU. Ad factionem regendam.

123. PROTRAHIT. Quasi nolentem. NUMINA DIVOM. Pro ⁵⁵ oraculis posuit, ⁵⁶ [id est, ut ambiguitatem oraculorum interpretetur:] ⁵⁷ & quaerit modo non quid ⁵⁸ dicant, nam planum; sed quis debeat immolari.

VARIORUM.

Epist. 37. & alibi. sed non ubique contra meliores codices intrudendus, praesertim quum de legatis videam fere semper dixisse veteres, *mittere rogatum*, *oratum* & similia: de quo ad Claudiani Epithal. Honorii §. 33. deinde Donatus ita citat ad Terent. Eun. III. IV. 10. & Nonius in *suspensus*. Liv. v. 14. *missi sciscitatum oratores ad Delphicum oraculum*. *Scitantem* posset firmari ex Phaedr. I. fab. 2. *alium rogantes regem miserunt*. *scitatem* Ed. Mediol. *citatum* vitiose Zulichem. qui & *Euripilum*. *Euripilum scitantem* Dorvill. Francianus & Wittian. *scitatum* Regius. infr. ad §. 319. Servius Fulden-

sis, misit Delphos filium Antenoris scitaturum, &c. an & ibi *scitatum*? non puto. BURM.

115. ISQUE. Inque alter Hamburgicus. *susque* Montalbanius. *tristia dona* prior Hamburgicus. *in adytis* Parrhas.

116. PLACASTIS VENTOS. Hunc locum explicat Parthasius ad Claudiani libr. III. Raptus Prof. §. 282. quod statuisent Iphigeniam *Bonrus*, hoc est procellis mactare, ex Lycophrone §. 184. *Placasti* alter Hamburgensis. BURM.

117. QUUM PRIMUM Hic distinguere Servium notat Henricus Stephanus, & refutat in dissert. de Criticis pag. 213.

118. ANIMAEQUE. *Animamque* etiam secundus Hamburgicus.

120. ANIMIS. *Animi* Dorvill. & Servius, & editi nonnulli. ut & Catroecus. & ita v. 404. VIII. §30. & IX. 123. *Obstipuerunt* Regius & alii, ut fere semper.

121. PARENT. Parat Hamb. sec. Vir doctus in Miscel. Observ. Critic. Tom. II. pag. 86. *parat* malebat, ut ad Apollinem, qui pararet fata, id est mortem, referatur. sed refutatus ibidem in subiecta nota. non potuit scilicet concoquere *parare* absolute poni. sed & ita Quinctil. decl. XVII. §. *quasovis*, *quid tererem*, *cui pararem*. *Fata* vero nominativo casu debere capi docet imitatio Ammonii. Marcell. XXI. 15. *suum parantibus fati*. Et ille frequenter Virgilianos stilos scriptis suis imitare solet. & Lucan. II. 68.

Non alios motus tunc fata parabant.

& VI. 783. *Quid fata pararent*. BURM.

122. HIC. Hinc Sprotti. *magno vatem Menagius* prior, Zulichemus & quartus Moreti.

Ibid. CALCHANTA. *Calchanta* Mentelius prior. Fran-

⁵¹ defunt Fuldenfi & asterisco notatus locus. ⁵² LITANDUM, offerendum. modo verbum, sed hoc in &c. Dan. & Fab. qui non habet *modo verbum*. defunt vero haec L. Vof. Steph. al. ⁵³ CUI FATA. id est responsa. PARENT, cui praeparant mortem Dan. CUI FATA PARENT mortem L. qui praeparant mortem Vof. Steph. al. cui p. mortem. FATA, id est responsa Fuld. ⁵⁴ defunt L. Vof. Steph. al. ⁵⁵ oraculo L. ⁵⁶ defunt L. Vof. R. Steph. Fab. al. ⁵⁷ Quaeritur enim a q. dicant, nam planum, sed quid d. in. Fuld. & quaeritur modo d. &c. L. Vof. ⁵⁸ dicit Steph. Fabr. al.

Flagitat. Et mihi jam multi crudele canebant

125 Artificis scelus, & taciti ventura videbant.

Bis quinos silet ille dies, rectusque recusat

Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,

Con-

S E R V I I.

124. ⁵⁹ [FLAGITAT. Invidiose poscit: unde & ⁶⁰ quod flagitatione dignum est, *flagitium* dicitur. [MIHI] ⁶¹ Multi posterioribus, multi primis jungunt * ad oram: est unus tamen sensus, & quidem graviter pronuntiandum tradunt *mihi*, hoc est Sinonii.] MULTI CRUDELE CANEBANT, *Multi*, bis intelligendum, id est, multi videbant taciti, multi etiam dicebant; ne sit contrarium, *canebant taciti*: [quamvis multi sic exponant: qui mihi amici erant dicebant, qui inimici tacebant, ut provenirent, quae praesentiebant.]

126. BIS QUINOS SILET ILLE DIES: Dicimus &: *bis quinos silet diebus*: [scilicet auctoritatis quaerendae gratia, ut sit *akronim* ejus, qui invitus diceret:] TECTUS. ⁶² [Aut multitudini se subtrahens;] aut tegens consilium suum: ⁶³ [aut cautus, ne intelligeretur.] RECUSAT. Abnegat.

127. PRODERE. Dolo ostendere. [Bene prodere: me enim dicturus, quem sciebat.] OPPONERE. Objicere, destituere.]

128. VIX TANDEM. Aut junge, & vacat *Tandem*: aut separa, & est exaggeratio ex synonymis, ut: *Abiit, excessit*, ⁶⁴ *evasisit, erupit*. ⁶⁵ [Et est ordo: vix tandem rumpit vocem.]

V A R I O R U M.

Francianus & Parrhas. & ita semper. *Calchante* Montalbanus.

123. EA NUMINA *Ea numina* prior Hamburgensis. non recte cepisse Servium puto, sed sensum esse, quatenam sint tam crudelia numina, quae iterum sanguinem poscunt. quasi indignabundus & Diis ipsis iratus, ut tegeter artificium. ita lib. I.

139.

Quod genus hoc hominum, vel quae tam barba-

ra tellus.

numina recte potentiam, voluntatem deorum capit Ruæus. vid. ad I. Aen. 8. BURM.

125. TACITI VENTURA VIDEBANT. *Timebant* Hamb. pr. pro diversa lectione. sed hoc verbum sequitur *ŷ*. 130. unde forte huc intrusum. scrupulus vero, quem movet Servius de voce *taciti*, levis est: nam *canebant*, non opponitur *taciti*, sed vel ad utrumque verbum potest referri, ut Servius ipse, *taciti canebant*, & *taciti videbant*. *canebant* autem est ut saepe, praedicebant, divina- bant. vel *taciti* non silentium, quod tenebant, notat, sed quod secreto inter suos & amicos haec dicebant, metu Ulixis & Calchantis. sic *tacitus colloquitur* apud Justin. xvi. 4. id est secreto. idem I. 10. *tacitus edocet*. id est remotis arbitris. Martial. VI. 5. *tacitum te dicere credo*. & VI. 64. *tacitus quaeras*. etiam potest explicari pro secum loquuntur. vide notas ad Ovid. Ep. XIII. 69. & recte Achilles Stadius ad Catull. Carm. ciii. notat, non tacere qui haec dicunt, sed tacenda *conspira*, dicere aliis. & Donatus ad illa Terentii in Phorm. Prolog. 13. *qui hoc dicat aut cogitet*, notat. *omne quod in mentem venit, aut cogitamus, aut dicimus*. & adducit hunc Virgilii locum. ut haec illustret. ita *tacitum pectus* dixit etiam lib. I. 502. vox autem *taciti* crassa erat in Gudiano codice, a librario, credo, qui sibi contraria putabat, *taciti canebant*. BURM.

126. BIS QUINOS. *Bis senos* Bigotianus.

127. OPPONERE. *Apponere* Leidenensis unus.

128. MAGNIS. Ed. Dan. Heinssii *magni*. quod operarum vitio adscribo: nam supra *ŷ*. 122. *magno tumultu, & magnis clamoribus* Cicero & alii sexcenties dixere vid. sup. *ŷ*. 58. *clamoribus ausus* Zulichemius. BURM.

129. RUM-

⁵⁹ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁶⁰ qui f. dignus est Dan. Fabr. ⁶¹ haec Faldensis, quae mutilavit Mafvicius, quia idem fere occurrit inf. ad *ŷ*. 132. ubi rectius legebatur. sed in variis lectionibus codices sequi fas est. illa, ante *ad Oram* credo addita, quia non in textu, sed ad marginem adscripta erant. BURM. ⁶² defunt Dan. ⁶³ defunt L. Vol. R. Steph. al. ad *ŷ*. 128. ⁶⁴ *evasisit, evasisit, erupit* Steph. *excessit, evasisit, erupit*. L. R. ⁶⁵ defunt L. Vol. R. Steph. Fabr. al.

- Conposito rumpit vocem, & me destinat arae.
 130 Adfensere omnes: &, quae sibi quisque timebat,
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et falsae fruges, & circum tempora vittae.
 Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:

135 Li-

SERVIL.

129. COMPOSITO. Ex pacto; ⁶⁶ [vel ordine inter eos instituto.] RUMPIT VOCEM. Hoc est e-rumpit in vocem: ⁶⁷ [& dictum est per contrarium:] nam ⁶⁸ si silentium rumpere, est loqui, ut x. 63. *Quid me alta silentia cogis Rumpere? Vocem, rumpere*, est tacere. Sed aliqua interdum simpliciter, interdum per contrarium intelliguntur.

130. ET QUAE SIBI QUISQUE TIMEBAT. Ideo hoc addidit, quia dixerat: *Adfensere omnes*: ne videretur fuisse cunctis suae gentis inivsus: [aut *adfensere omnes*, ad provocandum in se Trojanorum misericordiam dicit, cum eorum hostes omnes ad crudelitatem consensisse adferat. Est autem figuratius, si legatur, *timebant*.]

132. MIHI. Multi posterioribus, multi prioribus jungunt: unus tamen est sensus. PARARI. Infinitivus modus pro indicativo, ⁶⁹ [hoc est, pro parabant,] & est figura ⁷⁰ propria historiographorum, ut Sallustius Jug. vi. *Equitare, jaculari, cursu cum aequalibus certare*: ut poetarum proprium est i. 320. *Nuda genu: & vii. 399. Torvum clamat*. Quod autem ait Cicero pro Muraen. xiv. *Bellicum canit*: non est figura, sed sermo naturaliter: est enim soni nomen. [Quidam sane *parari*, pro parabantur accipiunt, & ad omnia hoc subaudiunt.]

133. SALSÆ FRUGES. *Sal & far*, quod dicitur *mola falsa*, qua & frons victimae, ⁷¹ & foci aspergebantur, & cultri. Fiebant autem de horna fruge, & homo sale, ut Horatius III. Od. 23. *Et horna fruge*. VITTAE. Quibus victimae coronabantur.

134. LETHO. Non sacrificio: ⁷² [invidiose locutus est, ⁷³ [& est hyfteronproteron: prius enim

erat, ut vincula rumperet, & sic fugeret.] VINCULA RUPI. Atqui solutae sunt hostiae: nam piaculum est, in sacrificio aliquid esse religatum: unde est iv. 518. *Unum exuta pedem vinculis in veste recincta*. Item III. 370. *Vittasque resolvit Sacrae capitis*. Ergo vincula religionis intellige, ut VIII. 651. *Et vinculis innaret* ⁷³ * *Cloelia ruptis*: scilicet foederis: nec enim obsides unquam ⁷⁴ religantur. Sed huic expositioni illud occurrit, unde iste ligatus fuerit? quia eum Trojani non ligaverunt: ultro enim se obtulerat: unde intelligendum est, a Graecis magis ligatum ante tempus sacrificii: nam consuetudo illa, quam supra diximus, erat in ipso tempore sacrificiorum: ante enim ⁷⁵ ligari & Juvenalis XII. 5. docet, dicens: *Sed procul extensum petulans quatit hostia funem*.

VARIORUM.

129. RUMPIT VOCEM. *Rupit* in Mediceo primo, Moretano, & quinque aut sex aliis. eandem diversitatem ex suis Pierius animadvertit. HEINS. *Rupit* etiam Parrhaf. Dorvill. & tres alii. nescio vero, an respexerit illa Aeschylus in Agamemn. γ. 162.

Τοιαύτῃ Κάλχας ἔειπε
 Μεγάλοις ἀγαθοῖς ἀπειλῶντιν.

ex Demosthene *ῥήται φωνή* adducit Urfinus, & Herodotum & alios ita locutos ostendit Rapphilius in adnotationibus ad S. Scripturam ex Herodoto, ad Epist. ad Galatas iv. 27. ubi legitur *ῥήται ἐβόησαν*. Servius vero hic, & ad lib. x. 63. hanc locutionem esse usurpativam dicit. sed obvia est apud veteres. sic *rumpere questus* lib. iv. 553. vide hic

⁶⁶ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶⁷ desunt L. ⁶⁸ ita ex L. R. Steph. edidi. reliqui *τὸ* si omittunt. & mox sollicitudine sententiae vero intruderunt, quod omnes ignorant, praeter Dan. & Fabr. illud si vero excidit ob sequentis vocis *silentium* primam syllabam. BURM. ⁶⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. malim etiam pro *parabantur*, ut mox Fuldenſis. ⁷⁰ proprie Vof. Steph. Dan. & mox, poetarum propria est L. R. Fabr. al. ⁷¹ & foci L. ⁷² desunt Dan. ⁷³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷³ * Laelia Steph. Dan. ⁷⁴ ligantur L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. Obligantur, aut certe intelligendum esse ligatum a. u. s. N. c. i. quae supra scripta est, in i. t. a. erat. Ante enim &c. Fuld. ⁷⁵ ligabantur ut Juven. sed &c. Fabr. al.

135 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulcis natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent

140 Ef.

SERVII.

135. LIMOSOQUE LACU. Ut verisimilem fugam faciat, circumstantiis utitur. Notandum sane, Virgilium sub aliorum persona causam esse, qui nobilium Romanorum, ut hoc loco Marii: item paulo post Pompeji, ut inf. 557. *Facit ingens litore stratus.* PER NOCTEM OBSCURUS. Bona elocutio est, rem temporis ad personam transferre, ut: *Matutinus venit.* ⁷⁶ [ULVA. Hecba palustris.] [Sane in arte rhetorica, omnem narrationem cum rei partibus dicunt convenire debere, loco, tempore, materia, causa, persona. Hic ad singula respondetur: nam persona Ulyxis ponitur ad fallendum aptissima: causa, quia timeret, ne ultor esset Palamedes: tempus ad nocendum apusissimum, cum sibi quisque timeret: Modus agendi, *Bis quinos flet ille dies:* Materia, *Salsae fruges & circum tempora vittae.* Locus, *Per noctem obscurus in ulva Delitui.*]

136. SI FORTE DEDISSENT. Medium se praebet: nam nec negat, nec confirmat eos navigasse, ne aut eis demat securitatem: aut quod supra dixit, falsum sit, non posse navigare Graecos, nisi homine immolato: [id est, quia jam scire non poterat, quid facturi essent, cum ipse fugisset,] ⁷⁷ ut Trojanorum sit quicquid elegerint; ⁷⁸ & artis est, in argumentorum angustia, incertis uti sermonibus.

137. ANTIQUAM. Caram. Et bene commemorat liberos & parentem; ut ostendat, ⁷⁹ se non deseruisse ut vilem, sed mortis fugisse ⁸⁰ terrore. ⁸¹ [Et bene ignotos finxit sibi liberos & parentem, ut major misratio ex pluribus nasceretur. Quidam sane non dulces, sed duplices legerunt, quia dulces ⁸² leve esset, & commune epitheton liberorum.]

139. ⁸³ [QUOS ILLI. De quibus illi.] FORS ET POENAS. Forte & poenas. Alii jungunt *fortes*, ut sit ⁸⁴ forsitan. ⁸⁵ [Et bene elicit misericordiam: ostenditque, non se habere causam redeundi post mortem suorum;] [ne cum Trojani non recipere, suspicantes ad suos quandoque rediturum.]

VARIORUM.

hic Cerdam, & Heins. ad Claudian. II. Rape 249. & quae diximus ad Valer. Flac. I. 508. *Compositus rupis* Vratilav. vulgata est apud Donat. ad Terent. Phorm. v. I. 29. *destinat* vero proprium de damnatis verbum illustravit eruditissimus Joh. Schultingius ad Quintil. declam. XVI. 4. vid. & ad Valer. Flac. II. 484. Livius IX. XXIV. 14. *qui omnium consensu destinabantur, & infandae colenorum caedis & defectionis auctores, victos Romam deducunt.* Sueton. Calig. XLIX. *Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum.* BURM.

130. TIMEBAT. *Timebant* a manu prima Gudianus. non male. HEINS. Vid. ad Ovid. I. Met. 59.

132. JAMQUE DIES. *Ergo dies* apud Nonium in dies. HEINS. Vid. ad Ovid. III. Metam. 519.

134. FATEOR LETO ME. *Leto fateor* pr. Moreti, Montalb. & Hamburg. pr. *fateor me leto* Hamb. alter & Venetus.

136. DELITUI. *Dilicui* Menagianus alter. *vela daret* fragm. Moreti. *si forte tulisset* alter Hamburgicus. vid. inf. §. 433.

139. QUOS ILLI FORS AD POENAS. *Fors & poenas* liquido Mediceus agnoscit, ut & Gudianus optimus & Rottend. tertius. quod non est de nihilo.

⁷⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ULVA. palustris Dan. palustri Fabr. ⁷⁷ ut illorum, omnes Mf. & Edd. Trojanorum est ex Fuldenf. ⁷⁸ ars est L. eadem arte utitur Terent. Phorm. II. 143. ubi hoc Virgilii loco illustrat Donatus. BURM. ⁷⁹ se ut vilem. sed. Dan. ⁸⁰ terrorem Fuld. ⁸¹ forte, bene ignotis finxit &c. vel in prioribus verbis, & bene ignotis commemorat. qui Trojanos facile posset fallere, qui genus & familiam ejus ignorabant. Cl. Dorvillius malebat, & bene apud ignotos &c. etiam bene. BURM. ⁸² leve edidit Masv. ex Commel. & Emm. sed Fuldenf. habet, leve, & recte. ⁸³ defunt L. Vof. R. Steph. ⁸⁴ forsitan Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ⁸⁵ defunt Fabr.

140 Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum

Tan-

SERVII.

140. EFFUGIA. ⁸⁶ Et fuga dicimus & effugium; sicut *lana* & *lanitium*, ut III. Georg. 384. ⁸⁷ Si tibi *lanitium* curae. Hinc est *aequitas* & *aequum*. ⁸⁸ [Sed hic dicendo *effugia*, verbo sacrorum, & ad causam apto, usus est: nam hostia, quae ad aras adducta est immolanda, si casu effugeret, *effugia* vocari veteri more solet: in cuius locum quae supposita fuerat, *succidanea*: si gravida fuerat, ⁸⁹ *forda* dicitur; ⁹⁰ quae sterilis autem est, *taurea* appellatur: unde *Iudi Tauri* dicti, qui ex libris Fatalibus a rege Tarquinio Superbo instituti sunt [propterea, quod omnis partus mulierum male cedebat. Alii *ludos Taurae*, a Sabinis propter pestilentiam institutos dicunt, ut lues publica in has hostias verteretur.] CULPAM HANC. Vel quod fugi, vel quod me defensorem Palamedis dixeram.] PIABUNT. Expiabunt: & ⁹¹ *piabunt* est: nam plerumque & *impiare* significat. [Hic tamen *piabunt* bene addidit; quia nisi per sanguinem diis accepta hostia non est: quod merito ex persona Sinonis inducitur, quia fatetur sacra per suam fugam fuisse violata; & vult etiam beneficii sibi debitores esse ⁹² Troianos, quo interim Graeci obligati sunt.]

141. [QUOD TE PER SUPEROS. Propter quod: & infinita narratione subjungit Epilogos: ⁹³ neque enim quae non putaret credituros argumenta subijcere debuit. Sane per hujusmodi preces ostendere vult vera se dicere. CONSCIA NUMINA VERI. Bene medium tenuit: nam ea numina invocans, quae sunt conscia numina veritatis, quia & Pontifices dicunt, singulis actibus proprios deos praeesse. Hos Varro certos deos appellat.]

142. PER, SI QUA EST. Aut diasyrice ⁹⁴ irridet, ut diximus; ⁹⁵ [aut certe hoc ait: si aliqua est fides; ⁹⁶ quam cum sibi non adscribit, facit ⁹⁷ ut in eo esse credatur. RESTAT. Superest. USQUAM.

Quia apud Graecos dicit fidem esse corruptam.]

143. INTEMERATA. Incorrupta vel integra: alii tamen volunt *intemerata*, de libris sacris commutatis literis esse praesumptum; *timoram* enim *fidem*, id est, scientiam in sacris ⁹⁸ dicebant; ut sit sensus: oro per fidem vehementer sanctam, si tamen est usquam penes homines. ORO.] Ordo est: Quod te oro per superos. [LABORUM. Periculorum, malorum. MISERERE. Quidam pro misereare accipiunt.]

VARIORUM.

hilo. nam *poscere* cum duobus accusativis nonnumquam jungi quis nescit? Noster lib. VII. 604.

Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum, Auroramque sequi, Partibosque reposcere signa.
& III. Georg. 456.

Meliora Deos sedet omnia poscens.
Val. Flac. lib. III. 245.

Prensant socios vocemque reposcunt.
Propert. II. El. 2.

Quandocunque igitur vitam me fata reposcunt.
sic vetustus codex Vossianus, non *mea fata*. Senec. in Tragoediis non semel. Silius lib. V. 408.

Superosque reposces
Tempora promissae media jam morte senectae.
& lib. I. 180.

Fessosque labore ministros
Increpitat, domumque etiam clamore reposcit.
sic *poscere munus, pretium, veniam, aliquem* & similia. si quis tamen scripturam in Maione vulgata contendit tueri, en quo se muniat locum ex libro VIII. 495. *Regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt.* HEINS. Quos illi ad poenas forsam Ed. Venet. cum duplici accusativo construi docet Serv. ad Aen. I. 414. & ita Val. Flac. VII. 650.

Hand:

⁸⁶ pro fuga dicimus & effugium Dan. ⁸⁷ sit tibi Vof. R. ⁸⁸ Ergo more antiquo hostia si effugisset *effugia* vocabatur, quae autem supposita fuerat *succidanea* Dan. Fabr. ex Fuldeni vero sunt edita alia. desunt vero L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁹ *forda* Fuld. ⁹⁰ si sterilis taure * appellabatur Dan. taure appellabatur Fabr. vid. Festum in *tauras* & *Tauri Iudi*. ⁹¹ Troianos * quod interim Fuld. forte, quod i. G. alegati sunt. ⁹² neque * n. q. non Fuld. ⁹³ ridet, aut certe Dan. ridet, ut diximus L. Vof. R. Steph. ⁹⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 143. ORO. ⁹⁵ qua Dan. ⁹⁶ ubi nec esse Fulda. ⁹⁷ fidem, id est sanctam appellabant, ut sit sensus oro per fidem &c. Fuld. sanctam. *Timoram* enim per f. id est sc. i. s. dicebant, u. e. o. p. f. scam * f. &c. Dan. Sacram si t. e. nequam p. h. Fabr.

Tantorum: miserere animi non digna ferentis.

145 His lacrimis vitam damus, & miseresчимus ultro.

Ipse viro primus manicas atque arta levare
Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis.

Quis-

SERVII.

144. NON DIGNA FERENTIS. Indigno luctu affecti.

145. MISERESчимUS ULTRO. Aut per se plenum est: aut cohaeret sequentibus: quia non potest primis: ⁹⁸ dicimus enim, aut *illam rem miseror*, aut *illius rei misereor*; non illis. [Quidam, *miserescimus*, pro *miserescimur*, genus inchoativum volunt, ut *borreo borresco*, *gelo gelasco*; aliter *lentesco* inchoativum, nullo praecedente verbo: neque enim est *lento*, ut sit *lentesco*.] ULTRO. Non est sponte: nam rogaverat Sinon; sed insuper: & venit ab eo, quod est *ultra*: plus enim, quam rogaverat, praestiterunt.

147. ARCTA VINCLA. ⁹⁹ [Pro vincula, per syncope dictum:] aut epexegetis manicarum est: aut utrumque habuit.

VARIORUM.

*Haec jam mendacem promissa reposcere regem
Dignatur.*

apud Ovid. I. Am. x. 27. scribendum conjeci,
Non equa munus equum, non tantum vacca re-
poscit.

in hoc vero verbo vis ineat vehementer, saepe poscendi. v. ad Lucan. II. 510. praefero tamen vulgatam hic lectionem, quia duplici illi accusativo locus est, ubi aliquid poscimus, quod ille ipse dare vel facere possit: non autem a filiis poterant poenas poscere, sed ipsos vice Sinonis puniendos reposcerent ab aliis. BURM.

140. EFFUGIA. *Refugia* Bigotianus.

141. QUOD TE, PER SUPEROS ORO. Servius notat hic quod poni pro *propter quod*: non enim rogabar, ut filii sui occiderent, quod deberet significare, si ad praecedentia referendum esset. & hinc patet, quam maligne censor meus carpserit notam meam in Vellej. II. IX. quam dederam in Miscel. Observ. Tom. VIII. p. 361. & pag. 403. & ubi notaveram *hoc*, quod, saepe poni pro *propter*, ob quod vel hoc, prout natura verborum,

quibus adjungitur, patitur. quod hic Servius aperte docet, & etiam Donatus ad Terent. Andr. III. III. 24. *id te oro* explicat ob id, & hoc Maronis loco firmat. & solet etiam illud quod in principio periodi eleganter poni, non ut connectatur praecedentibus, sed ut transitui inserviat, & saepe *utrumque* videtur. vide Gronov. ad Liv. XXVI. 7. Muncker. ad Hygin. Fab. XVI. & Hottom. ad Cicer. II. Verrin. 26. qui exemplum adfert ex I. Georg. 155. Cortius etiam quaedam protulit ad Sallust. Catil. XVIII. & Jug. XIV. & quis non praeter hos? nec ita sumi hic posse negaverim, verius tamen hic connexui inservire putem. BURM.

142. RESTAT. In Mediceo a secunda manu, *quae restet adhuc*. quod malo. Confirmant Gudianus, alter Rottend. cum tertio Rottend. & Moreti fragmento. deinde pro *usquam*, *usquam* hic loci irreperat invitis manuscriptis. HEINS.

143. ORO. *Horum* Bigotianus. *malorum* Venetus. mox, *miserere viri* Bigotianus.

145. VITAM DAMUS. *Veniam*, codex Petavianus: eadem diversitas apud Lucan. lib. IV. v. 510. *promittimus veniam*. ubi *vitam* in Mss. in eo faciliores fuere librarii, vel Glossarum auctores (nam alterutrum est ex interpretatione) quia utrumque saepe conjungunt alii. ut Claudianus IV. Conf. Honor. 86.

Et vitam veniamque rogant.

& Vellej. Patrc. II. 85. *Citius vitam veniamque Caesar promissit, quam illis, ut ea precarentur, persuasum est.* Lucan. IX. 275.

*Cur non majora mereri,
Quam vitam veniamque libet?*

verosimilius vero puto *veniam* a Maronis manu esse: si enim *vitam* scripsisset, hoc non opus esset reddere per *veniam*, cum haec vox alias significationes habeat. quarum una *vita* est. *venia* enim plures admittit sensus, uti videbis apud Servium ad

⁹⁸ dicimus aut *illam rem*, aut *illius misereor* Fabr. ⁹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. epexegetis L. Vof. R.

Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos;
Noster eris: mihi que haec ediffere vera roganti.

150 Quo molem hanc inmanis equi statuere? quis auctor?
Quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli?
Dixerat. Ille dolis instructus & arte Pelasga,

Su-

SERVII.

148. QUISQUIS ES. Licet hostis sis. Et sunt, ut habemus in Livio, imperatoris verba transfugam recipientis in fidem: *Quisquis es, noster eris.* Item x. 228. *Vigilans deum gens, Aeneas? vigila:* verba sunt, quibus Pontifex maximus utitur in pulvinaribus: quia variam scientiam suo inferit carmini. [AMISSOS OBLIVISCERE. Ut *Obliviscor injurias tuas*, *Clodia*: dicitur enim & amissorum obliviscere. Et *obliviscere* quidam pro contemne, vel negligere, ut v. 703. *oblitus fastorum.*] HINC JAM. Aut ex hoc tempore; aut ex hac oratione, [qua tibi salutem in tuto polliceor:] aut ex eo, quod te dicis Ulyxis factione laborasse.

149. * [EDISSERE VERA. Hic distinguendum. *Vera* enim audire desiderat. *Ediffere* autem, ordine cuncta narra: unde qui plane loquuntur *differtores* sunt, & *differti* vocantur. Sane hoc ab illo Priamus exigit, quod ipse ei statim obtulit: *cuncta equidem tibi Rex.*]

150. QUO MOLEM. Quam ob causam, [in quem usum:] & ad hoc ⁶ respondit Sinon: *Ne recipi portis.* Et est color, qui in conjecturali statu saepe requiritur. [Hunc tamen equum quidam longum centum viginti, ⁷ latum triginta fuisse tradunt, cujus cauda, genua, oculi moventur.] QUIS AUCTOR. ⁸ [Ad hoc] respondet: *Calchas attollere iussit.*

151. QUIDVE PETUNT? Quid desiderant? utique ut placetur Minerva. ⁹ [QUAE RELIGIO. Quae consecratio. MACHINA BELLII. Ecce subtiliter secutus ¹⁰ historiam, machinamenti bellici mentionem facit:] [et servat dignitatem regiam: breviter enim reges interrogant, non ut minores, quos plus loqui necesse est.]

152. " [DOLIS ET ARTE. Unam rem secum-

do dicit: quia ars ¹¹ *peritum* est, sicut supra diximus.] AD SYDERA. " [In altum,] ad lacum syderum: vel quia semper sunt sydera, sed Solis splendore vincuntur.

VARIORUM.

ad illa I. Aen. 519. *evanescentes* & III. 144. & alibi. BURM.

Ibid. ULTRO. *Ultra* prior Hamburgicus pro varia lectione. & mox, *ipse ultro primus* Sproctianus. vide Amrzen. ad Plin. Paneg. VI. *manicas primus* alter Hamburgicus. *alta levare* Hugonius. *arta atque* Graevianus. *levare* esse laxari, docuit Cl. Drakenb. ad Liv. libr. IX. IX. §. 7. non tolli & demi, ut interpretes vulgo reddunt. nam licet demtae essent manibus, corpori tamen inhacebant. sed laxiora erant facta, quum antea esset manibus post terga revincta. & hinc mox, *suffulit exutas vinclis palmas.* BURM.

148. HINC. Hic Leidensis & alter Rottendorphius. *hinc nam primus* Moreti. *hinc obliviscere* Bigotianus. vulgata est apud Donat. ad Terent. Phorm. I. II. 91. BURM.

149. MIHIQUE HAEC EDISSERE. *Mibi haec*, relicto hiatu, Leidensis, Montalbani & alter Hamburgicus. duo aut tres, *mibique ediffere*. HEINS. *Mibique hoc* Sproctianus. *mibique haec* agnoscit Donat. ad Terent. Phorm. II. III. 32. ita & cum hiatu mox, *quo molem inmanis* secundus Hamburgicus. *quid molem* Hugonius, ut dictum sit quomodo, *quid veniant* I. Aenid. 518. de quo ad Ovid. I. ex Pont. I. 13. *qui molem* primus Moreti a manu prima. *struere* Ald. *quis auctor* Hamb. pr. BURM.

151. PETUNT. *Petit* Sproctius a manu prima. *petant*

1 nescio unde illud, & sicut habemus Masf. habuit. nam omnes dant, & sunt ut h. nisi quod Földens. transponit. & verba sunt. p. b. in. L. imp. transfugam rec. &c. 2 & in pulv. L. 3 Clodia * dn. . . n. & amissorum ob. Fuld. 4 desunt L. Vof. R. Steph. al. 5 desunt eisdem. 6 respondet Steph. Dan. Fabr. al. 7 deest, vel *almas*, vel *pedes*, vel certe mensurae aliquid nomen. 8 desunt L. Vof. R. qui & respondit. 9 desunt L. Vof. R. Steph. al. 10 istoriam * machinamenti belli Dan. historiam dum machinorum (machinarum) belli m. f. Fabr. 11 desunt L. Vof. R. Steph. al. 12 desunt eisdem & Dan.

Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:

Vos, aeterni ignes, & non violabile vestrum

155 Testor numen, ait: vos arae, ensesque nefandi,

Quos fugi, vittaeque deum, quas hostia gessi;

Fas

SERVII.

154. AETERNI IGNES. Aut ararum, quas fugit: ut execratio sit propter posteriora, vos ARAE: aut certe Solem & Lunam significat. Execratio autem est adversorum deprecatio: Jusjurandum vero, optas prospera. [NON VIOLABILE. Quod Graeci * *ἀσφαρες* dicunt.]

155. TESTOR. Modo juro: alibi testificor, ut inf. 432. *Testor in occasu vestro*. VESTRUM NUMEN. Quia secundum Philosophos dicuntur sydera elementa esse, sed habere proprias potestates. ENSEQUE NEFANDI Invidiose ad pluralem transiit numerum. Terentius Eun. I. I. 3. *Non perpeti meretricium contumelias*.

156. VITTAETQUE DEUM. ¹⁴ [Aut quae habentur ¹⁵ in honorem deorum; aut] quas habent ipsa ¹⁶ simulachra: [Et multi hic distinguunt, & sic subjungunt: *Deum quas hostia gessi*. QUAS HOSTIA GESSI. Consuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur, quod hic ostendit: dicit enim Sinon jure jam se Trojanorum civem esse, quia apud Graecos hostia fuerat; atque adeo nec pro homine, nec pro cive habitus sit.] *Gessi*, pene gessi: non enim vere gesserat; sed quantum ad Graecos ¹⁷ pertinet, [qui eum immolaturi fuerant,] dixit. [*Hostia* vero victima est, dicta, quod dii per illam *hostiantur*, id est, aequi & propitii reddantur, unde *hostimentum*, acquestionem.]

VARIORUM.

petant prior Hamburgicus, & Oudartii & Bignonius.

153. EXUTAS. *Exhaustas* Leid. unus.

154. VIOLABILE VESTRUM. Manuscriptum, *Vestae testor numen*. minus recte. Receptus a Priamo Sinon *vel Aegropus* Deos invocat. per ignes enim & Vestales possunt intelligi, hoc est Trojanum.

& Graecorum quoque, ad quos mactandus erat: ideo certum nomen non exprimendum. Quod Servius adfert de sideribus, alienum ab hoc loco, Convenit Sinonis factum cum Rificis, qui eodem decepit juramento Darium in Sacas expeditionem facientem, ut est apud Polyænum lib. VII. x. 8. FABRIC. Per ignes aeternos intelligit Parrhasius ad Claudiani t. Rapt. 178. *Penates*. Marklandus ad Statii I. Silv. I. 35. corrigens, post alios, *non violabile Vestae Testor numen*, per ignes hic Vestas focum vult intelligi: & certe ita vocat ipse Maro mox §. 290.

*Vestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.*
& Ovid. III. Fast. 421.
*Ignibus aeternis aeterni numina praesunt
Caesaris.*

quare haec correctio blandiri satis potest lectoribus, quam ex Mss. jam Fabricius prodidit, sed repudiavit: posset etiam forte firmari ex Scholiaste Horat. III. Od. v. II. ubi *Aeterna Vesta* dicitur, & Scholiastes addit: *aeterni ignes*, qui in ara ejus perpetuo servabatur, ut

*Vos aeterni ignes & non violabile vestrum
Testor numen.*

Refutavit vero hanc Marklandi correctionem vir doctus in Miscell. Observ. Tom. I. p. 7. ex habitu Sinonis, qui manus ad sidera sustulit, non ad Vestam Trojanam; unde ille Solem, Lunam & sidera per *aeternos ignes* intelligit. cui potius accederem, quia & Servius eodem argumento usus supr. ad §. 57. hoc dixisse Sinonem sub dio stantem probat. qui & hic solvit difficultatem: quia licet die sidera non videantur, sunt tamen, obscurante Sole eorum splendorem, & idem est *ad sidera* tollere, quod alibi, *ad auras*, *ad coelum* dixit. & ita mox 222. *clamores ad sidera tollis*: ubi pleno die res agitur. lib. III. 422. *fluctus sub auras eruit alternos, & sidera*

13 Graeci * *ἀσφαρες* dicuntur Fuld. legebat Ortuinus. 14 desunt Dan. Fabr. 15 in honore Vos Fuld. Steph. al. 16 simulachra vitas & multi Fuld. simulachra, ut inferius, *Virgineas ausi divae contingere vittas*. Basil. 17 pertineret omisiss reliquis Dan. Fabr. pertinet, dicit, L. Vos. R. Steph. in Fuldens. mox, *hostiantur* legitur, quasi ab *Hostiare* veniat, quum *Hostiare* veteres dixerint, quare *Hostiantur* puto legendum. subjunctivo modo ab *hostiare*, errasse enim patet Obrecht. ad Dict. Cret. L. 13. qui *hostiare* & *ostiare* veteres dixisse putat. BURM.

Fas mihi Grajorum sacrata. resolvere jura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt: teneor patriae nec legibus ullis.

160 Tu

SERVIL

157. FAS MIHI. Subaudis ¹⁸ *fit*. Et bene a diis petit veniam; ne videatur proditor: nam & haec quae dicturus est tacuit, antequam audiret: *Noster eris*. Si enim voluntate proderet, sequebatur quod ait Cicero: *Nemo unquam sapiens proditori credendum putavit*. [Aut *fas mihi* ideo; quia non licet solvere sacramentum militare adversariis vel hostibus: ideo dixit, liceat arcana dicere: ut, cum ostenderit se rem dicere, quam non licet, ei facilius crederetur. SACRATA RESOLVERE JURA. Scilicet, ut non incidat in sacramenti poenam: ¹⁹ [nam miles legibus sacramentorum rogabatur; ut exiens ad bellum juraret, se nihil contra Rempublicam facturum.] ²⁰ Militiae tria sunt genera: plerumque enim ²¹ *evocati* dicuntur: & non sunt milites, sed pro milite: unde Sallustius fragm. incert. *Neu quis miles, neve pro milite*. Item Catil. LIX. *Ab his omnes evocatos* ²² & *Centuriones*: ²³ [Plerumque tumultuarii, hoc est, qui ad unum militabant bellum:] plerumque sacramento rogati: ²⁴ quia post electionem in Rempublicam jurant, ²⁵ [Et hi sunt, qui habent plenam militiam: nam viginti & quinque annis tenentur.] Haec tria genera tangit Virgilius: Sacramenti, hoc loco: Tumultuarii, illo VIII. 4. *Simul omne tumultu Conjurat trepido Latium*. Evocationis §. 9. *Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem*.

158. FAS ODISSE VIROS. Ut supra diximus, omnia diasyrice loquitur: nam & ad Graecos posuit, & ad Troianos referri. ²⁶ [Et ODISSE, hic praesentis temporis, quod non facit *odere*.] [ATQUE OMNIA FERRE SUB AURAS. Hinc videtur subtiliter non se implicare perjurio: ipse enim lectos hostes produxit ex equo inf. 258. *Et pinea furvum Laxat claustra Sinon*. Et hoc vult credi contra Graecos dicere, cum pro ipsis dicat.]

159. SI QUA TEGUNT. ²⁷ Vel callide occultant, [vel propter ea quae latent in equo.] NEC LEGIBUS ULLIS. Si Graecorum, propter id *Noster e-*

ris: si Trojanorum, quia Graecus. [Alii ita: nullis naturae legibus, quibus fas non est patriam prodere: & volunt hoc esse, *Sacrata resolvere jura*.]

VARIORUM

fidera verberat undis, & passim. & ita posset etiam Sol in primis intelligi, qui & *fidus* saepe dicitur, ut vidimus ad Petronii cap. CXIX. & hinc *fidera Solis* Ovid. XIV. Met. 172. ubi vide notas. & *fidereus Deus* Martiali XII. 60. Solem vero & *fidera* jurantes testatos fuisse vulgatissimum est. vid. inf. lib. III. 599. IX. 429. & XII. 175. & passim: & eandem Observ. Misc. p. 228. & *Solem aeternum* dictum ostendunt inscriptiones SOLI AETerno, apud Gruter. p. XXXI. IO. II. & *Soli & Lunae aeternae* p. XLII. *ignes* vero dici de Sole, Luna, & sideribus ostendit locus Horatii I. Od. 12.

Micat inter omnes

Julium fidus, velut inter ignes

Luna minores.

& hinc noster IV. 352. *astra ignea* dixit. recte autem vocat *inviolabile numen*, quia Sol perjurii vindex. ut docui in Jove Fulguratore cap. XV. Idem Marklandus, ut *ταυτίλογον* carpit, *vos & vestrum numen*. sed & ita Ovidius II. Ep. 43.

Si de tot caesis sua numina quisque Deorum

Vindictet.

& Epist. V. 5.

Quis Deus opposuit nostris sua numina votis? sed & ipse per *aeternos ignes* etiam *fidera* intelligebat, & Davisium ad Cicer. III. Tuscul. 26. consulendum notaverat. BURM.

156. DEUM. *Vittaeque, deum quas b. g.* Menelianus, in quo post hunc versum lacuna erat 26. versuum. Catroeus etiam *Deum hostia*, non *vittae Deum* conjungit. quod jam monuit Pierius. *fugi, & vittaeque Deum* Wittian. BURM.

157. SACRATA RESOLVERE JURA. *Secreta Lei-*

¹⁸ est L. subaudis, sed & bene R. ¹⁹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ²⁰ quia militiae iidem. ²¹ *evocati* Fabr. ²² in *centuriones* Steph. Dan. ²³ desunt Vol. ²⁴ qui L. forte, post lectionem. ²⁵ desunt Fabr. ²⁶ desunt L. Vol. R. Steph. al. ²⁷ Dan. tantum habet, callide tegunt. sed L. Vol. R. Steph. al. his omisiss dant, propter ea quae latent in equo. Fabr. vero, occultant propter a. q. l. in equo. Fuldenfis, vel c. occultant, vel propterea, quia latent i. e.

160 Tu modo promissis maneat, servataque serves
Troja fidem; si vera feram, si magna rependam.

Omnia spes Danaum, & coepta fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo

Ty-

SERVII.

160. ²⁸ [TU MODO. Pro tantummodo. PROMISSIS. pro in promissis.]

161. SERVES TROJA FIDEM. [Magnificentius quam si diceret *Trojanis*:] quia quod rex promittit, videtur Respublica polliceri. ²⁹ [VERA FERAM. Pro dicam. MAGNA REPENDAM. Magna praemia resolvam [pro mea impunitate] & videtur duo promittere [Trojanis:] primo veriloquium, deinde salutem ex suorum proditione. Alii volunt dubium esse, *Vobis feram, Graecis rependam*.]

162. OMNIS SPES DANAUM. More suo a veris incipit: nam & favit Minerva Graecis; & constabat raptum esse Palladium. TYDIDES SED ENIM. Hysteronproteron est; *sed enim ex quo impius Tydides*: nam Hystero-logia, ³⁰ unius est sermonis, ut v. 663. *Transstra per & remos*.

163. IMPIUS. Propter numina vulnerata, ³¹ [Martem & Venerem.] Ex quo autem, vel die, vel facto.

VARIORUM.

Leidenfis, Hamb. sec. & pro varia lectione alter Leidenfis. & ita legendum contendit Coutierius, in dissertatione, quae legitur in Commentariis Academiae Inscriptionum Parisiensis Tom. vi. p. 323. qui capit de imperii secreto pignore, quod in Vestae aede servabatur. unde etiam forte Marklandus potuit conjecturam suam cepisse. & certe *secreta & sacrata* centies a librariis fuisse confusa apparet ex lib. i. Aen. 681. & ix. 4. vid. ad Ovid. vii. Metam. 77. & alibi. sed hic non agitur de Trojano Palladio, quod jam abstulerant Diomedes & Ulixes. sed de Graecorum sacris juribus, quae bene de sacramento intelligit Servius: non tamen ordinario, sed illo, quo apud Romanos exercitus *sacrata lege* conscribi dicebatur, qua iurabant se non redituros domum, nisi victores, ut Graecos Aulide jurasse constat. Alia in re, *sacrata jura pa-*

rentum dixit Ovid. x. Met. 321. qui hanc legem temerabant, sacri & devoti habebantur. hinc recte adhibet verbum *resolvere*, quod idem est, quod temerare, se liberare hoc nexu legis. ita Dido lib. iv. 27.

Ante, pudor, quam te violo, aut tua jura resolv.

Silius lib. xvii. 77.

Sit fidus, & iustum

Observet foedus, nec pacis jura resolvat. *resolvere* vero ut supra 139. *reposcere* est hic pro simplici *solvere*. ita *solvere disciplinam* dixit Livius viii. 7. & *solvere morem* ibidem cap. 4. & hoc sequentia, *teneor patriae nec legibus ullis*, confirmant. *revolvere* erat in Menagiano altero, & priore Hamburg. BURM.

158. ATQUE OMNIA. *Et cunctas* Menagianus primus. & *cuncta* quartus Moreti. *ac omnia* Oudartii. omnes vitiose.

159. TENEOR. Heumannus Tom. ii. Poeciles lib. iii. pag. 382. *teneor*, ut respondeat *res fas*, ubi subaudit *sit*, cum Servio. sed majoris confidentiae est asseverare sibi jam fas esse *resolvere jura*, quia non tenetur legibus ullis. jam enim, ut recte Servius, non erat Graecus, sed Trojanus, quum Priamus dicendo, *nostris eris*, eum quasi jure civitatis donasset. ideoque non tenebatur legibus patriae. *patriae teneor* Leidenf. BURM.

160. TU MODO. *Dum modo* Wallian.

Ibid. SERVATAQUE. *Jurataque* tertius Moretani. HEINS.

161. SI MAGNA REPENDAM. *Si vera* Menag. alter, quem *repandam* in animo habuisse credo. sed *pendere & pandere*, & composita, saepe confundere librarii. ut inf. 229. BURM.

162. COEPTI. *Capti* Vratilaviensis. *coepti & Venetus*. vid. supr. v. 75.

163. AUXILIIS. *Auxilio* Hamburgensis, Sprotii & Venetus. *semper fuit* Bigotii.

164. IN-

²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al.
³¹ haec addit Fabric. & Basil.

²⁹ desunt eisdem.

³⁰ non unius L. *Tydides*. Hystero-logia unius sermonis, ut Dan.

Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulixes,
 165 Fatale adgressi sacro avellere templo
 Palladium, caesis summæ custodibus arcis,
 Conripuere sacram effigiem, manibusque cruentis

Vir.

SERVII.

164. SCELERUMQUE INVENTOR ULYSSES. Propter ³² [se & propter] Palamedem factione ³³ ipsius occisum.

165. FATALE. Tâ. *ultrâ* est: nam & quod ³⁴ custodit, & quod interimit, pro loco intelligitur. AVELLERE. Ostendit invitum numen esse sublatum.

166. PALLADIUM. Helenus apud Arisbam captus a Graecis est: & indicavit coactus fata Trojanâ: in quibus etiam de Palladio ³⁵ [dixit] ³⁶ inde dicitur a Pyrrho regna inervisse: quanquam præstitit ³⁷ Pyrrho, ut non ea die, qua Graeci caeteri, navigaret, & faceret cum per terram redire, dicens omnes Graecos (quod & contigit) naufragio esse perituros. [Alii dicunt Helenum non captum, sed dolore, quod post mortem Paris Helenâ, iudicio Priami, non sibi, sed Deiphobo esset adjudicata, in Idam montem fugisse: atque exinde monente Calchante productum de Palladio pro odio prodidisse:] ³⁸ tunc Diomedes & Ulyxes, ut alii dicunt, cuniculis; ut alii, cloacis ascenderunt arcem: & occisis custodibus sustulere simulacrum: ³⁹ [Qui cum reverterentur ad naves; Ulyxes, ut sui tantum operis videretur effector, voluit sequens occidere Diomedem, cujus ille conatum cum ad umbram Lunae notasset, religatum præ se usque ad castra Graecorum egit.] Ideo autem hoc negotium his potissimum datur, quia cultores fuerunt Minervæ. Hoc cum postea Diomedes haberet; ⁴⁰ [ut quidam dicunt] (quod & Virgilius ex parte tangit, & Varro plenissime dicit) credens sibi non esse aptum, propter sua pericula, [quibus nunquam cariturum responsis cognoverat, nisi Trojanis Palladium reddidisset,] transeunt [per Calabriam] Aeneæ offerre conatus est. Sed cum se ille, velato capite sacrificans, convulsisset, Nautes quidam accepit simulacrum:

unde Minervæ sacra non Julia gens habuit, sed ⁴¹ Nautiorum. Hinc est in quinto v. 704. ⁴² [Tunc senior Nautes,] *utrum Tristitia Pallas Quam docuit.* Quanquam alii dicunt simulacrum hoc a Trojanis fuisse absconditum inera extructum parietem, postquam agnovissent Trojam esse perituram: quod postea bello Mithridatico, dicitur Firmaria quidam ⁴³ Romanus inventum indicasse: quod Romam constat advectum. Et quoniam responsum fuisset, illic imperium fore, ubi & Palladium: adhibito Mamurlo fabro, multa similia facta sunt. Verum tamen agnoscitur hastæ oculorumque mobilitate: unde est: *Vix positum castris simulacrum atfero coruscæ Luminibus flammæ arreptis.* Vel; ⁴⁴ [Palladiumque feteas,] *hastamque trementem.* Sed ab una tantum sacerdote ⁴⁵ agnoscitur, ut Lucanus i. 598. *Trojanam* ⁴⁶ *soli cui fas vidisse Minervam.* Dicunt sane alii utrum simulacrum coelo lapsum, [quod ⁴⁷ nubibus advectum & in ponte depositum] apud Athenas tantum fuisse, [unde & *νῆπιος* dicta est. Ex qua etiam causâ Pontifices a ponte sublicio, qui primus Tybri impositus est, appellatos tradunt, sicut Saliorum carmina loquuntur. Sed hoc Atheniense Palladium a veteribus Trojanis Ilium translatum. ⁴⁸ Alii duo volunt, hoc de quo diximus, & illud Atheniense. Alii cum ab Illo Ilium conderetur, hoc Trojanum coelo lapsum dicunt: Alii multa fuisse Palladia, sed hoc a Diomede & Ulyxe furto ablatum tradunt.]

167. SACRAM EFFIGIEM. Quasi de coelo lapsum. [Et tres simul res dixit, quare numen irascetur: quod Atinistites caesi; quod cruentis manibus.]

VARIORUM.

164. INVENTOR. *Reperit* Grævianus: male & ex glossa. Peudr. LXXIX. *Asyllos omnis injuriosus*

³² desunt L. Vol. R. Steph. ³³ desunt Dan. ³⁴ ostendit Vol. ³⁵ desunt L. Vol. R. Steph. ³⁶ unde Steph. ³⁷ Pyrrho, ut rediret per terram L. Vol. R. Steph. Dan. al. ceteris omisiss. ut faceret cum redire per terram Fabr. ³⁸ fabula autem hæc est. Diomedes &c. Dan. ³⁹ desunt L. Vol. R. Steph. ⁴⁰ desunt eisdem & Dan. Fabr. ⁴¹ Nautiarum L. Vol. Steph. Dan. Nautiorum L. ⁴² desunt eisdem. ⁴³ Romanos R. ⁴⁴ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ⁴⁵ desunt eisdem. ⁴⁶ cui fas soli L. Vol. R. Steph. ⁴⁷ nubibus * advectum Dan. ⁴⁸ alii vero duo Fuld.

Virgineas ausi divae contingere vittas :
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri

- 170 Spes Danaûm : fractae vires, averſa deae mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum ; arſere coruſcae
Luminibus flammae adrectis, ſaluſque per artus.

Su-

SERVII.

169. EX ILLO. ⁴⁹ Facto, vel tempore. FLUERE. ⁵⁰ [Delabi: &c] eſt τὸ μίαν, nam ideo addit retro. Salluſtius fragm. incert. contra: *Rebus ſupra* ⁵¹ *vota fluentibus*.

170. AVERſA DEAE MENS. Propter illud: *Manibusque cruentis*.

171. TRITONIA. ⁵² Aut quaſi terribilis, ἀπὸ τοῦ ὀπίου, id eſt, *timere*: aut ⁵³ [a Tritone amne Boeotiae, aut a Tritonide palude Africae; juxta quam nata dicitur,] ſecundum Lucanum ix. 354. ⁵⁴ *Et ſe dilecta Tritonida dixit ab unda*. ⁵⁵ Sane Tritonia ⁵⁶ Antonomaſivum eſt, id eſt, vice nominis ponitur: quia proprium eſt Minervae: nam epitheta ſunt, quae variis poſſunt, vel perſonis; vel rebus apponi. Et haec caute obſervanda ſunt, ſicut & propria nomina, quae plerumque ex appellativis ſunt, ut eſt *viſtor*, vel *foelix*.

172. VIX. Modo mox ⁵⁷ [ſignificat.] ⁵⁸ [CASTRIS. Pro in caſtris. SIMULACRUM. Inter conſecratas res, id eſt, ⁵⁹ aedes ſacras, etiam ſimulachra accipiunt, quod in Bucolicis vii. Ecl. 31. ſcriptum eſt. Hic ergo ipſo nomine *ſimulacri*, conſecrationem ejus oſtendit; quis enim ignorat Palladium ſimulachrum Minervae eſſe. [Quam autem ſacrum fuerit hinc docet, quod ait: *Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris*: *Vix poſitum caſtris ſimulacrum*: & reliqua; ut appareat ⁶⁰ & loco motum, *vim* tamen conſecrationis habuiſſe. [ARSE-RE. Subaudimus *Cum*, ut ſit, cum arſere. CORUSCAE. *Coruſcum* alias fulgens; alias tremulum eſt.

173. LUMINIBUS FLAMMAE ARRECTIS. Hy-

pallage eſt: lumina enim arſere flammis.] SALUS SUDOR. ⁶¹ [Bene addit *ſaluſ*, ut ſignificaret laborem futurum, [vel certe] indicium commoti numinis fuiſſe dicitur:] ne forte ⁶² alter in ſimulacro quilibet humor intelligeretur. ⁶³ [Probo ſane ⁶⁴ [diſplicet *ſaluſ ſudor*:] &c] ſupervacue poſitum videtur. Hoc autem Emmius de Lamis dixit.

VARIORUM.

riae inventor. aliter *repertor* ſaepe Tacito. ut II. Aen. 30. *repertor novi juris* lib. iv. 71. *flagitii* &c 7. & II. *facinorum*. vide Miſcell. Obſerv. T. viii. pag. 283. BURM.

165. ADGRESSED. *Egreſſi* Graevianus. *advellere* Menagianus alter ait, pro *abvellere*.

168. AUSI DIVAE. *Sunt divae auſi* Venetus. & Parrhaſ. *divas* Menagianus prior. *virgineaeque auſi* Ed. Dan. Heinſii. *conſringere vittas* Excerpta noſtra.

169. EX ILLO. *Ex illo* Gudianus a manu ſe- cunda. *ſublata* Hamburgicus prior & pro diverſa lectione Zulichemius. ſed Nonius in *fluere* vindicat, *ſublapſa*: & I. Georg. 200. ubi eadem varietas, & pro *fluere ruere* dixit, quae verba con- fuſa ſaepe, ut in ſimili ſignificatu apud Liv. xxvii. 17. ubi videndus Gronovius, & Commen- tatores ad Vellej. Paterc. II. 16. *fluere retro ac ſublapſa* Menagii. & *retro* Bigotii. & Voſſianus. BURM.

170. AVERſA. *Adverſa* Gudianus, Menagianus alter, Montalbanius, Hamburgicus ſecundus & Zu- lichem.

⁴⁹ tempore vel facto L. Voſ. R. Steph. Dan. al. ⁵⁰ deſunt L. Voſ. R. Steph. Fabr. al. ut & mox τὸ nam. ⁵¹ vo- tam legitur in fragmentis incertis. ⁵² ait * q. inter nobilis ἀπὸ τοῦ ὀπίου i. timore aut Fuldens. ⁵³ deſunt L. Voſ. R. Steph. ⁵⁴ et ſi L. Voſ. R. ab unda deſeat L. ⁵⁵ hic ſequatur in Dan. & Fabr. aut quaſi Terribilis &c. & Fabr. & al. addebant, *timere*, vel *fugere*; vel *Tritonia* per ἱερὸμολογίαν, quia cum ſit de ſapientia, in partes tres dividitur; in intel- ligentiam de tempore praefenti, in providentiam de futuro, in memoriam de tempore praeterito. Sane &c. ⁵⁶ Antono- maſium Voſ. Steph. Dan. ⁵⁷ deſt L. Voſ. R. Steph. ⁵⁸ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ad *ſaluſ ſudor* 173. ⁵⁹ aedes ae- reas Dan. Fabr. ⁶⁰ forte, eſt loco motum. ⁶¹ deſunt Dan. ⁶² aliter R. Fabr. Baſil. quilibet deſt L. Voſ. R. Steph. al. ⁶³ deſunt L. Voſ. R. Steph. Fabr. al. ⁶⁴ deſunt Dan.

- Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
 175 Emicuit, parmamque ferens hastamque tremementem.
 Extemplo tentanda fugâ canit aequora Calchas:
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis;
 Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago & curvis secum avexere carinis.
 180 Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenae,
 Arma deosque parant comites, pelagoque remenso

In-

SERVIL

175. EMICUIT. Exsiluit: quasi quae consistebat invita, ⁶⁵ [locumque damnaret.] PARMAMQUE FERENS, HASTAMQUE TREMENTEM. His enim signis Palladium a caeteris discernebatur, quod supra dictum est.]

176. TENTANDA AEQUORA. Si vel fugere possent post iram Minervae.

178. ARGIS. Adverbium ⁶⁶ in loco ⁶⁷ est. Quod autem ait, *Omina ni repetant*, ⁶⁸ respexit Romanorum morem: nam si egressi male pugnasent, revertebantur ad captanda rursus auguria. [Item in constituendo tabernaculo, si primum vitio captum esset, secundum eligebatur; quod si & secundum vitio captum esset, ad primum reverti mos erat. Tabernacula autem eligebantur ad captanda auspicia; sed hoc servatum a ducibus Romanis, donec ab his in Italia pugnatum est, propter vicinitatem; postquam vero ⁶⁹ imperium longius prolatum est, ne dux ab exercitu diutius abesset, si Romanam ad renovanda auspicia de longinquo revertissent, constitutum, ut unus locus de captivo agro Romanus fieret in ea provincia, in qua bellabatur, ad quem, si renovari opus esset auspicia, Dux rediret.] ⁷⁰ [NUMENQUE REDUCANT. *Numen* Minervam dixit.] [Aut pro Palladio posuit *numen*, ut IV. 204. *Media inter numina divum*.] REDUCANT. ⁷¹ Placent, reconcilient.

179. ⁷² [QUOD. Id est, Palladium.]

180. [VENTO PETIERE MYCENAS. Hic ostenditur illos navigasse.]

181. ARMA DEOSQUE PARANT COMITES. In-

genti arte de futuro sollicitos ⁷³ facit; [ut videatur periculum denunciando, secreta Argivorum prodere, quatenus praesentem firmet securitatem; ut eos faciat incautos.]

VARIORUM.

lichem. & Francianus, in quo hic versus alia manu in margine adscriptus erat. *aversa* tuetur Interpretes Crucquianus Horatii Epod. x. BURM.

171. NEC DUBIIS. Nescio an imitatus sit Ciceronem qui II. Catil. cap. ult. *fretus multis & non dubiis Deorum immortalium significationibus*. BURM.

173. ARRECTIS. *Arreptis* Zulichemius. de oculis ardentibus irâ satis egimus ad Valer. Flac. III. 216. BURM.

175. EMICUIT. Vid. ad Ovid. VI. Fast. 423.

Ibid. TREMENTEM. *Fremementem* Zulichemius.

177. EXSCINDI. *Excindi* Wallian. Leidenfis, Francianus, Parthaf. Edit. Juntin. & P. Danielis. *Excidi* Zulichemius.

179. AVEXERE. Ita Codices nostri cum Pierianis nonnullis bene. *adduxere* in uno Vossiano. HEINS. *Avexere* retinendum. nimirum Palladium, quod secum avexere, reducere debent. Nam dum haec canit Calchas, nondum avectum erat Palladium, sed in castris illa prodigia ediderat. sed mentitur jam Sinon impositum navibus, & Graecos illud secum avexisse. BURM.

180. QUOD. *Quae* Menagii prior.

181. PARANT. *Parent* Parthaf.

182. AD-

65 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 176. 66 in hoc loco R. 67 est, & respexit morem Romanum L. Vof. R. Steph. al. 68 more Romano dixit Dan. videndi de hoc more Commentatores doctissimi ad Liv. VIII. xxx. 2. 69 ministerium Fuld. 70 desunt R. Vof. L. Steph. al. 71 desunt eisdem. 72 desunt eisdem. 73 facit, ut praesentem firmet securitatem, iidem & Dan. & Fabr.

Inprovisi aderunt. Ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
Effigiem statuere; nefas quae triste piaret.

- 185 Hanc tamen immensam Calchas adtollere molem
Roboribus textis, coeloque educere iussit:
Ne recipi portis, aut duci in moenia possit;
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervae,

190 Tum

SERVII.

182. IMPROVISI ADERUNT. Sicut & factum est. [Et artificiose: neque enim mentitur & tamen decipit: nam verum metum falso metu abegit, ⁷⁴ & dum reversuros timent, non timent, ne non abierint.] DIGERIT OMNIA. Interpretatur numinis commotionem: ⁷⁵ [vel futuri ordinem pandit, id est, oraculorum; vel ordinat, & disponit.]

183. [HANC PRO PALLADIO MONITI, PRO NUMINE LAESO. Respondet ad interrogationem: *Quo molem hanc immanis equi statuere.*]

184. NEFAS QUAE TRISTE PIARET. Contaminati Palladii scilicet. *Piaret* ⁷⁶ autem, expiaret.

185. [IMMENSAM CALCHAS ATTOL. Hoc est, *Quis auctor, quae machina belli.*]

187. [NE RECIPI PORTIS, AUT DUCI IN MOENIA POSSIT. Cum equi magnitudo necessaria ad recipiendos milites fuerit, inducendi equi desperationem facit, ut magis injiciat cupiditatem inducendi.]

188. ANTIQUA SUB RELIGIONE. [Id est, loco Palladii, secundum antiquam religionem:] ⁷⁷ [id est, sub] favore pristino [tutelam colenti populo praestare. Constat enim apud Trojanos principe loco Minervam cultam.]

189. NAM SI VESTRA MANUS. Quia occurrebat, exurendum esse equum, si intro ferri, vel prodesse non poterat. [VIOLASSET. Pro violaverit.] ⁷⁸ [DONA MINERVAE. Quae Minervae data sunt.] [Et minatur occulte, ne quis equum tentare audeat.]

VARIORUM.

182. ADERUNT. *Aderant* Medic. a m. pr.

Ibid. OMNIA. *Omina* constanter meliora exemplaria. ut paulo ante §. 178. HEINS. Ubi *numina* *ni repetant* Zulich. pro varia lectione, quod ex interpretatione, & sequitur *numen*. nam ad auspicia repetenda referri debet. ita *Deos* vocat auspiciam quod Augustus ducibus praebat Ovid. II. Trist. 173. & *Divos* Horat. IV. Od. 14. & nota haec vulgo. BURM.

183. PRO PALLADIO. Jovi Olympio fuisse sacratum hunc equum narrat Scholiafles Euripidis ad Hecub. 935. Tryphiodorus Marti consecratum fingit. BURM.

Ibid. LAESO. *Rapto* Oudartii pro varia lectione, sed lib. I. 8. *quo numine laeso.* & *pro numine* Rottend. tert. BURM.

185. HANC TAMEN IMMENSAM. In vetusto; *Hanc adeo immensam*. FABRIC. Sed *tamen* hic idem valet, quod *autem*. vid. ad IV. Aen. 329. sic apud Jul. Caes. de Bell. Civil. I. 64. *pauci vi fluminis abrepti ab equitatu excipiuntur ac sublevantur. nemo tamen interiit*. ubi non opus rescribere cum Davisio, *nemo autem*. imitatus vero haec videtur Senec. Agamem. 626. *Vidimus simulata dona molis immensae*. BURM.

187. NE RECIPI. *Neu* Priscianus lib. XVII. i. dem, *teneri* pro *tueri*; mendose. sed *neu* cum Schefferiano & Hamburg. alter. mox idem, *Tum magnum excidium*, non *exitium*. & *in moenia posses*, pro *possis*. praeterea Gudianus & alii duo cum tertio Rottendorphio. HEINS. *Neu* Francianus. *ne recipi in portis* secundus Moreti: *nec duci* primus ejusdem. in *ne*, & *neu* hoc & seq. versu variant

74 ut, dum s. t. non timeant legit Gronovius ad Liv. I. LIII. 7. Fuldenſis vero, & d. r. t. non timeant * sic non abegerint. 75 defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 188. 76 autem, num violaret, pro violaverit? Dan. Fabr. 77 defunt L. Vof. R. alius deest, id est. 78 defunt iidem.

- 190 Tum magnum exitium (quod Di prius omen in ipsum
Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.
Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem;
Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
195 Talibus insidiis perjurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimisque coactis,

Quos

SERVII.

190. [QUOD DII PRIUS OMEN IN IPSUM. A-
deo se ostendit favere Trojanis, ut nomen etiam
Graecorum ⁷⁹ exueretur. IPSUM autem, Calchan-
tem accipimus: nam quasi Trojanus ⁸⁰ detestatur,
quae in illos ominose dicta sunt.]

192. ASCENDISSET. Pro ascenderit, ut inf. 237.
Standit fatalis machina muros.

193. ⁸¹ [ULTRO. Statim, mox.] ASIAM. A-
siaticos, ut x. 365. [*Latio dare terga sequaci:*
nam &c.] paulo post: *Urbem sepultam*, pro civi-
bus posuit. PELOPEIA. Argiva, a Pelope: ⁸² [un-
de &c Peloponnesus.] NOSTROS NEPOTES. ⁸³
[Utique Graecos posteros: vel] diasyrice: nam
jam quasi Trojanus loquitur.

195. [TALIBUS INSIDIIS. Bene insidiis, ut o-
stendat non se virtute, sed insidiis esse superatos:
nam ideo subiicit: *Quos neque Tydides, nec Larif-
aeus Achilles, Non anni, &c.*] PERJURI. ⁸⁴
[Quia dixit: *Vos aeterni ignes: &c. perjuri*] in ver-
bo *r* non habet: ⁸⁵ nam *pejero* dicimus, [corrupta
natura ⁸⁶ praepositionis, quae res facit errorem; ut
aliqui male dicant ⁸⁷ *pejurus*, vel *pejuro*.]

196. CREDITA RES. Aut fides habita: aut
commissa Respublica. CAPTIQUE DOLIS. ⁸⁸ [Sic-
ut dictum est, virtuti non cedit.] Dolis dicit
Trojan esse superatam; non quod Trojanis victos
esse turpe non fuerit; sed quod Graecis turpius vi-
cisse per dolos. COACTIS. ⁸⁹ [Id est, expressis,]
ut ⁹⁰ Terentius Eun. i. i. 22. [*Una meberile falsa
lacrymula,*] *quam oculos terendo misere, vix vi
expresseris.*

VARIORUM.

riant scripti. quidam etiam, *nec populum*. BURM.

188. ANTIQUA. Ab Atheniensibus tradita ex-
plicat Servius ad lib. iii. 281. sed male. *Antiqua*
est, ut fuit olim, antequam rapta esset. vid. ad
Val. Flac. viii. 8. sic inf. iv. 458. *antiquus con-
jux*, est prior. &c 633. *antiqua patria*. vid. Serv.
ad iv. Aen. 458. BURM.

190. EXITIUM. *Excidium* alter Hamburg. &
Vossian. *convertent* Pugetian.

191. PHRYGIBUSQUE. *Frugibusque* Menagianus
alter. *Phrygiis* Hamburgicus prior. vid. Drakenb. ad
Sil. viii. 243. BURM.

192. MANIBUS. *Vestris, manibus vestram*. Parrh.
& Venetus.

193. PELOPEIA. *Pelopea* cum Mediceo. *Pelo-
peia* quinque Syllabarum est. *Pelopea* agnoscit etiam
Scholiastes Statii Theb. i. 117. qui tamen male
venturos. HEINS. *Ad Pelopeia* secundus Ham-
burgicus. vid. ad lib. i. 201. Lucan. vii. 778. ita
Rhaeteus & *Rhaetius* in scriptis. v. lib. vi. 505.
ita *Perseus* pro *Perseius* Stat. i. Theb. 225. ubi
vid. Lutat. *magnam* etiam primus Hamb. mox: &
vestros Bigotianus. in *nostros* Wittian. versus y.
194. deerat alteri Hamburgico. BURM.

196. LACRIMISQUE COACTIS. Ita Mediceus &
Mentelianus uterque, duo Menagiani, Smistertianus,
Rottend. duo, tres Moreti; Donatus & Ser-
vius quoque pro hac lectione stant, cum in suis
omnibus *coactis* exstare Pierius adseveret, quod &
Nonius agnoscit in *capi*. sed Donatus ad Terent.
Eun. i. i. *lacrymis coactis* probe expressit. *unam*
la-

⁷⁹ forte, *excreverunt*. ⁸⁰ testatur Fuld. ⁸¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸² desunt eisdem. ⁸³ desunt eisdem. U-
tique G. p. an diasyrice, quasi Trojanus loquitur Dan. vel *δυσσύνει*, quasi T. l. Fabric. ⁸⁴ desunt eisdem. ⁸⁵ nam
pejero vel *pejerant* dicimus. reliquis omisiss Steph. ⁸⁶ Praepositio, quae recipit errorem, ut &c. Dan. ⁸⁷ *pejurus*, *per-
juro*, *perjurant* L. *Pejurus*, ut *pejuro* vel *perjurant* Vof. R. sed Fabr. al. tantum habent, dicant *pejurus*. Dan. *pejuros*. ⁸⁸ de-
sunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ⁸⁹ desunt Vof. R. Steph. ⁹⁰ Terentius, *quam oculos terendo vix vi expresseris* L. Vof.
R. q. o. t. *misere vix vi ex*. Steph. Dan.

Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.

Hic aliud majus miseris multoque tremendum
200 Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.

Ecce

SERVII.

197. [QUOS NEQUE TYDIDES, NEC LARISSAEUS ACHILLES. Bene utrique honorem virtutis dat, a quibus victus est.] LARISSAEUS ACHILLES. A vicinitate: nam Phthius fuit; utraque tamen Thessaliae civitas est. ⁹¹ [Larissa autem a Nympha Larissa est appellata.] ⁹² [ex qua Neptunus creavit * Pelago & Phthion. Achillem autem, Homerum secutus, Phthiam non dicit, quem perhibent peregrinantem apud Phthiam, quod nullus esset humanitate susceptus, tali silentio inhospitale damnaesse civitatem.]

199. HIC. TUNC. MAJUS MISERIS MULTOQUE. [Frequentavit M, ut v. 866. Et sale, saxa sonabant. Et III. 183. Casus Cassandra canebat: nam apud veteres a similibus incipere vitiosum non erat. Et notandum, quia, ut supra diximus, ⁹³ agit ne videatur vel Troja cecidisse viribus: vel Aeneas voluntate fugisse. ⁹⁴ Hac autem re ostendit, ex accidentibus dolos Graecorum esse firmatos. [Cum dicit etiam deos adversum Trojam fecisse.]

201. LAOCOON DUCTUS NEPTUNO. Ut Euphorion dicit, post adventum Graecorum sacerdos Neptuni lapidibus occisus est: ⁹⁵ quia sacrificiis, eorum non vetavit adventum. Postea abscedentibus Graecis, cum vellent sacrificare Neptuno, Laocoon, Thymbraei Apollinis sacerdos sorte ductus est; ut solet fieri, cum deest sacerdos certus. Hic piaculum commiserat ante simulachrum numinis cum ⁹⁶ [Antiopa sua] uxore coeundo. Et

ob hoc immixtis draconibus, cum suis filiis interemptus est. Historia quidem hoc habet; sed Poeta interpretatur ad Trojanorum excusationem, ⁹⁷ [qui hoc ignorantes decepti sunt. Alii dicunt, quod post contemptum semel a Laomedonte Neptunum, certus ejus Sacerdos apud Trojam non fuit, unde putatur Neptunus etiam inimicus fuisse Trojanis, & ⁹⁸ quod illi meruerint, in Sacerdote monstrare; quod ipse alibi ostendit, dicens v. 810. Cuperem cum vertere ab imo structa meis manibus perjurae moenia Trojae.] Quod autem ad arcem ierunt serpentes; vel ad templum Minervae; aut quod & ipsa inimica Trojanis fuit; aut signum fuit periturae civitatis. [Sane Bachelides de Laocoonte & uxore ejus, vel de serpentibus a ⁹⁹ Calydnis insulis venientibus atque in homines conversis dicit.] SORTE DUCTUS. Sic Salustius fragm. incert. ¹ Sorte ductos fusti necat.

202. SOLEMNES ARAS. Anniversario sacrificio religiosas. Dicimus autem & sacrificium *solemne*, & aras *solemnes*, ut, *apricum*, & hominem & locum, ut: *Aprici meminisse senes*, Persius v. Sat. 179. Contra Horatius I. Od. 8. *Cur apricum odorit campum*. [Quidam dicunt, quod continuo quinquennio sacrum eidem deo quotannis fuerit restauratum, *solemne* dici, sive publicum fuerit, sive privatum.] TAURUM INGENTEM. Non praeter rationem est hoc loco *ingentem*: alibi III. Ecl. 81. *Jam cornu pefat*. In victimis enim ista requiruntur, ut certis numinibus certae aetatis animalia

⁹¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. vocata Dan. Fabr. reliqua sunt ex Fuld. quae vero de Phthia dicit vix puto Virgilium respexisse, quum Phthiam patriam Achillis indicet lib. 1. Aen. 284. & ipse Homerus saepe Phthiae, ut patriae Achillis, cum honore mentionem facit. ut H. A. 155. 1. 363. & passim. Phthia vero filia Neptuni & Larissae etiam dicitur a Stephano in *Phia*. & ab Apollonii Scholiaste ad lib. II. 500. dicitur Cyrenes foror, quae erat Apollinis: quis vero ille sit Pelago, nescio. Pelagon inter procos Hippodamiae reosentur a Schol. Pindari ad Od. Ol. 1. 127. ut legendum esset *Pelagone & Phthian*. sed nihil certi statuere licet. BURM. ⁹² defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁹³ ait Vof. ⁹⁴ hanc a. rem Steph. Dan. Fabr. al. ⁹⁵ quare non sacrificiis L. quia non pro sacrificiis Vof. quia non sacrific. R. q. s. e. non praedixit adv. Basil. ⁹⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad SORTE. ⁹⁸ quod * ille meruerit Fuld. ⁹⁹ Chalidonis Fuld. Caledonis Commel. ¹ forte ductus furti negat L. f. ductus furti negat Vof. R. forte ductus furti negat Basil.

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
(Horresco referens) immensis orbibus angues

205 In-

SERVII.

maectentur. [MACTABAT. Scilicet, ut Graecis mala naufragio provenirent. Quid autem sit *maectare* in quarto libro §. 57. innuimus: *Maectat lectas de more bidentes*. Sane sciendum, rite Neptuno & Apollini tauros immolandos: nam Jovi non licere, ideo & in III. libro 21. prodigium dicit secutum.]

203. [ECCE AUTEM. Cum ex improvviso vult aliquid ostendere, ecce ponit, ut inf. 318. *Ecce autem, telis Panthus*. Sicut Cicero v. Verr. 34. *Ecce autem repente ebrio Cleomene esuriensibus caeteris*.] GEMINI. 1 Duo, & similes. Gemini autem proprie sunt fratres simul nati. 2 [A TENEDO. Ideo; quod significarent naves inde venturas. TRANQUILLA PER ALTA, Absolute dixit.]

204. HORRESCO REFERENS. Etiam referens, [quod tum vidissem.] IMMENSIS ORBIBUS. Pro, immensorum orbium. ANGUES. *Angues*, aquarum sunt: *Serpentes* terrarum: *Dracones* templorum, 1 ut hoc indicat loco. *Angues tranquilla per alta*. Paulo post in terra: *Serpens amplexus*. Item: *Delubra ad summa dracones*. Sed haec significato plerumque confunditur. [Horum sane draconum nomina, Sophocles in Laocoonte dicit.

VARIORUM.

Lacrimulam oculos terendo misera vix vi expressit. Juvenalis Sat. XIV. 131.

Nemo dolorem

Fingit in hoc casu, vestem deducere summam

Contentus, vexare oculos humore coactis.

Ploratur lacrimis amissa pecunia veris.

Tale & aliis Nasonis II. Epist. XI.

Credidimus lacrimis, an & hae simulare docentur?

Hae quoque habent artes, quoque jubentur, eunt.

Paullinus de vita Martini lib. II. apposite:

Donec compositis verbis, lacrimisque coactis

Vicerunt nimium mendacia iusta rigorem.

&c

Tunc demum extorti gemitus, lacrimaeque coactae.

Ovid. VI. Met. 628.

Invitique oculi lacrimis maduere coactis.

&c I. Amor. VIII. 83. *discunt oculi lacrimare coactis*. lib. IV. 798. *fortis virtute coacta*. III. 323. *gladii coacti*. Senec. Oedyp. 528. *coacta verba*. Troad. 871. *scelus coactum*. Stat. v. Theb. 474. *Tbalami monumenta coacti*. HEINS. *Coactis* etiam Reg. Parthaf. &c Francian. a m. pr. deleta litera s a m. sec. ut &c erat in Leidenis uno. quare miror Catrocum tam confidenter adseverare *coactis* in nullo codice exstare; sed ille solis Pierii notis semper fere adquevit. BURM.

198. MILLE CARINAE. Variant scriptores de numero navium Graecorum. ex Homeri tamen Catalogo CIDCLXXXVI. fuisse colligitur; quod Isaaci Tzetzae testimonio confirmatur: is enim in suis ad Lycophronem §. 210. commentariis ita scribit. *Ἦεναι δ' αἱ πᾶσαι νῆες ἑπ' ἑλλήνων α. ρ. π. σ.* Hygini vero locus in fab. xcvii. mancus est, nec sine ope veteris codicis sanari potest. URSIN. Vide ibi Muncker. in fine fabulae.

199. HIC ALIUD. Donatus, *Huc aliud*. FABRIC. Senec. Oed. 18.

Est majus aliud patre mactato nefas.

ubi ex Florentino, aliquod Gronov. quod confirmari posset ejusdem Senecae illis ex Troad. 427. *Exoritur aliquod majus e magno malum*. sicut & ibi forte aliud posset rescribi, ex usitata quasi formula, *aliud ex alio*. ut *aliud ex alio malum* apud Terent. v. vi. 17. &c saepe alibi. *miseris majus* prior Hamburgicus, *timendum* idem. vulgata est apud Nonium. in tremere. BURM.

200. OBJICITUR MAGIS. *Objicitur monstrum* Bigotianus. ac improvida Leidenensis unus.

201. NEPTUNO. *Neptuni* Bigotianus, & a manu prima Hugonius, a secunda Hamburgensis prior. sed nihil muto. ita apud Justin. XVIII. 4. *saceris Herculis, cui sacerdos Acerbus fuerat, repetitis* Mss. vulgo *cujus*. forte Ed. Venet. BURM.

202. SOLLEMNIS. Aras aequae sollemnes dici ac sacrificium dicit Servius. & ita *sollemnem* circum possemus tueri apud Ovidium v. Fast. 597. BURM.

Ibid. INGENTEM. *Immensum* secundus Hamburgensis.

302. GE-

2 *mactans* legendum. 3 aut similes Horat. 1. Ep. x. 3. *ad caetera pene gemelli* Fabric. aut similes etiam al. vid. ad 1. Aen. 162. & inf. 415. &c alibi. 4 desunt L. Vol. R. Steph. al. 5 ut in hoc R. L. Vol. Steph. Dan. Fabr. al.

205 Incumbunt pelago; pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus adrecta, jubaeque
Sanguineae exsuperant undas: pars cetera pontum

Pone

SERVII.

205. PELAGO. Per pelagus.

206. JUBAE. Aut cristae, aut barbae. ⁶ [*Jubae* autem proprie equorum sunt.] [Plautus in Amphitruone v. i. 56. *Angues jubati.*] SANGUINEAE. Sanguinei coloris.

VARIORUM.

203. GEMINI. *Geminae* in primo Moretano; & sane *angues* foeminino nonnumquam genere poni pluribus demonstravi ad Nasonem lib. iv. Metam. 494. vid. & annotata ad lib. viii. Aeneid. 289. HEINS. Inf. 379. sed *gemini* agnoscit Donatus ad Terent. Phorm. ii. i. 34. & ad Adelph. iv. vii. 4. vid. Miscel. Observ. Vol. v. pag. 200. *A Teneo gemini* Hamburgicus prior. BURM.

205. INCUMBUNT. *Incumbent* Mentelianus.

206. ARRECTA. *Erecta* primus Hamburgensis & Bigotii.

207. EXSUPERANT. *Superant* in nostris omnibus, si unum recentioris notae Venetum excipimus, ut & in multis Pierianis. quod ab illo damnatur tanquam minus sonorum. atqui infr. §. 303. habemus,

Summi fastigia telli

Ascensu supero.

cum & illic *exsupero* potuerit reponi. quamquam & alterum verbum in Marone passim occurrit. In nonnullis ejusdem Pierii *superant undis*, quod elegantiae multum prae se fert lib. xi. 514.

Ipse ardua montis

Per deserta jugo superans adventat in urbem.

ubi *properans* male legebatur infra 643. *captae superavimus urbi.* sic lib. i. 747. *geminare plausu* pro *plausum* restituimus ex vetustis membranis, ubi plura, & lib. iv. Georg. 191. paulo post hoc libro 208. *sinuantque immensa volumine terga:* ita quippe Mentelianus prior, alique complures, pari elegancia, non *sinuatque*, sive id ad *angues*, sive ad anguium *terga* referas. ut *sinuant* pro *sinuantur*, dixerit. in Menteliano addita glossa *curvant.* in Montalbano, *faciunt* lib. v. 279. *pexantem nodis* scripti codices, non *nodos* infra hoc libro 228.

*Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat parvor.*

pro se *insinuat*, vel *insinuatur*. & mox, *accingunt omnes oneri.* paullo ante §. 331. *Et lateri agglomerant nostro.* lib. i. 104. *tum prora avertit*, pro *avertitur*, quae & illius loci vera scriptura libro iii. 607. *genibusque volutans Haerebat*, id est volutatus lib. vi. 351. *Praecipitans traxi* lib. viii. 212. in optimis membranis legitur,

Quaerenti nulla ad speluncam signa ferebant.

hoc est ferebantur, se ferebant cum in vulgatis exemplaribus circumferatur, *quaerentem* Georg. iii. 432. ex optimis membranis:

Postquam exusta palus, terraeque ardore debiscunt

Extulit in siccam.

se extulit in vulgatis est, *exsilit*, vel *exiit.* lib. iv. Aen. 196. ex optimo codice:

Protinus ad regem cursu detorquet Iarban.

Lib. v. 741.

Quo deinde fugis, quo proripis, inquit.

id est, quo te proripis. libro vii. 112.

Ut vertere morsu

Exiguam in Cererem penuria adegit edendi.

pro morsu verti. sic & illic codex vetustissimus. lib. ix. 362.

— *Hospitio cum jungeres absens*

Caedicius.

pro se jungeret libro ix. 773. ex scriptis & Macrobio, *clypeoque micantia fulmina mittunt*, pro mittuntur. Hoc ipso libro, initio,

Et jam nox humida caelo

Praecipitat.

pro praecipitatur. ita frequentissime illo verbo usus est Noster Aeneid. vii. 27. *Cum venti posuere*, quomodo cum Nasone Statius quoque locutus est. & Noster ipse de Zephyris. Adeatur Vossius lib. iii. de Analogia cap. 3. ubi similes loquendi modos complures ex optimis scriptoribus collegit. Noster lib. x. 239.

Medias illis opponere turmas,

Ne castris jungant, certa est sententia Turno.

ne castris se conjungant, ne castris jungantur. lib. x. 857.

- Pone legit, sinuantque inmensa volumine terga.
 Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
 210 Ardentisque oculos suffecti sanguine & igni,
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diffugimus visu exsangues. Illi agmine certo
 Laocoonta petunt: & primum parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 215 Implicat, & miseros morfu depascitur artus.

Post

SERVIL

208. 7 [PONE. Post: semper in loco, nunquam in tempore.] LEGIT. Transit, ut III. 292. *Littoraque Epiri legimus*. SINUAT. Curvat, flectit in sinus: 8 [ut a *fluctu fluctuat*: sic in Georg. III. 192. *Sinuaturque alterna volumina crurum*.]

209. [FIT SONITUS. Ut ostenderet serpentum magnitudinem, quorum in lapsu fluctus movebantur; quia ait, *tranquilla per alta*.] SALO. Dicimus & *salum*, unde est *salo*: & *sal salis*, 9 [ut I. 35. *Spumas salis aere ruebant*: Item I. 173. *Et sale tabentes artus* 10 [in littore ponunt.]] JAMQUE ARVA TENEBANT. 11 [Hic *arva* pro littora posuit: nam *arva* sunt, quae Graecis *ἀρούρα* sunt dicta: & bene, celeritas demonstrata est.]

210. SUFFECTI. Pro infecti; ut *connixa* I. Ecl. 15. pro *enixa*; [vel certe inferiorem oculorum partem habentes infectam:] & est figura, *oculos suffecti*: 12 [id est, suffecti oculi, & suffusos oculos habentes.]

211. SIBILA. Id est, sibilantia: nam participium est; cum enim nomen est; *sibilus* dicimus, ut v. Ecl. 82. *Nam neque me tantum venientis sibilus Austri*. VIBRANTIBUS. Mobilibus: quia nullum animal tanta celeritate linguam movere; adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. [Hos dracones Lyfismachus, 13 Porcen & Charibocam dicit: filios vero Laocoontis, Ethronem & Melanthum Theffandrus dicit.]

212. DIFFUGIMUS VISU. 14 Qualis vindicta in eos fuit, ut etiam pater prius liberis supplicia haec

inferri praevideret? major enim poena est in visione, quam in patientia. 15 [EXSANGUES. Timen- tes: nam ideo timentes pallescunt, quia ante exsangues fiunt. AGMINE CERTO. Invenire, impetu, ut inf. 782. *Leni fluit agmine Tybris*: vel tractu corporis, ut III. Georg. 423. *Extremaeque agmine caudae*.]

213. [LAOCOONTA. Et si a filiis ejus incipiunt, *Laocoonta petunt*.]

215. [IMPLICAT. Hoc ad molliem infantum corporis dixit.] DEPASCITUR. Ut diximus supra I. Aen. 194. & *pascio* & *pascor* unius significationis sunt, ut III. Georg. 458. *Atque artus depascitur arida febris*.

VARIORUM.

x. 857. *quavis alto vix vulnere tardat*, pro *tardatur*. Val. Flac. II. initio.

Neque enim patrios cognoscere casus.

Fumo sinit, mediis ardens ne flectat ab undis.

subintellige cursum, vel ratem. HEINS. Mox y. 219. iterum *superant*. ut & hic Parrhas. & Francianus, qui & *sinuantque*. *superant* & *sinuat* Regius, & Wittian. *superant* etiam editiones primae. vid. supr. ad y. 32. *pone* *fecat* Zulich. a m. sec. BURM.

209. SALO. *Solo* alter Menagii.

210. SUFFECTI. Vel *infecti* Zulichemius. *igne* alii multi. vid. ad Valer. Fl. I. 821.

212. Ex-

7 desunt eisdem. 8 desunt eisdem. 9 desunt Fuldenf. 10 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. *tabescentes* etiam Vof. 11 desunt L. Vof. R. Steph. al. & contra, *Litus* pro *arvis*. vid. ad IV. Aen. 212. & alibi. 12 desunt eisdem. 13 Curfin & Peribocam Fuldenf. 14 haec in Fabr. sed a Basil. asterisco notata, & ut etiam aliter prius posteris Supplicia haec providissent. 15 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad y. 215. DEPASCITUR. •

Post ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
Conripiunt, spirisque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite & cervicibus altis.

220 Ille simul manibus tendit divellere nodos,
Perfusus sanie vittas atroque veneno:
Clamores simul horrendos ad sidera tollit
Qualis mugitus, fugit quum faucibus aram

Tau-

SERVII.

216. ¹⁶ [POST IPSUM AUXILIO SUBEUNTEM. Quomodo se misit filios liberare, qui talem vim conspiciebat? sed ne parricida duceretur, qui filios non liberavit, auxilio subit.]

217. SPIRIS. Nodis: unde etiam bases columnarum, ¹⁷ spirula dicunt: nam proprie ¹⁸ spirae sunt volubilitas funium. ¹⁹ [Inde & posteriora serpentium, spirae dicuntur, quae sic involvuntur in gyrum, ut funes.]

218. SQUAMEA. Pro squamosa, ut frondea pro frondosa I. Aen. 191. & est figuratum: Squamea terga collo circumdasi.

220. ²⁰ [SIMUL. Modo adverbium temporis est: significat enim eo tempore. Et est ordo: Simul manibus tendit divellere nodos: ²¹ [Simul clamores horrendos ad sidera tollit, Perfusus sanie vittas, atroque veneno.] [Et vide, genus mortis totum ad supplicium procuratum.] TENDIT. Contendit.

221. PERFUSUS VITTAS. Perfusus vittas habens: & est interpositus versus: nam potest tolli saivo sensu. [SANIE. Pro sanguine: nam sanies corruptus est sanguis.] ATROQUE VENENO. Ut pallida mors: vel III. Georg. 67. tristis senectus.

223. QUALES ²² MUGITUS TOLLIT. Facta autem comparatio est propter sacerdotis personam.

VARIORUM.

212. EXSANGUES. Exanimis Oudartii. agmine

repto primus Moreti a manu prima. agmine facto Hugonianus, Hamburgicus prior, & Menagianus alter. ex agmine Sprotian. agmine facto quidam etiam apud Serv. ad I. Aen. 82. ut Stat. I. 356.

214. AMPLEXUS. Complexus Moreti Fragmentum. HEINS. Complexus Hamb. pr. jam amplexus Rottend. pr. vid. & inf. y. 253.

215. ET MISEROS. Vir doctus in Observat. Miscel. Critic. T. I. pag. 29. & IV. pag. 29. quia Servius ²³ implicat ad mollitiem corporis refert, corripbat, teneros m. d. artus. sed praeterquam, quod nota Servii suspecta sit, an non miseri satis dici possunt, ita a serpente impliciti & depasti? ipsum etiam patrem corripunt & ligant, cujus artus certe teneri dici non possunt. quare depascitur potius eo esset referendum, quia tenera puerorum membra magis appetuisse videntur. sed haec nimis arguta, & sine ulla scriptorum librorum auctoritate. quum Poeta variaverit modo verbis aliis serpentis utriusque impetum. BURM.

216. AUXILIO. Auxilium Moret. sec. & Hugonianus. & tela Bigot. & Hug. tela parantem fragm. Moreti, & Sprotianus.

217. BIS COLLO. Collo bis alter Menag.

219. ET CERVICIBUS. Et criminibus Voflian.

220. DIVELLERE. Devellere Mentelianus prior, & Moreti primus.

221. PERFUSUS. Perfusus tertius Mentelianus, Re-

¹⁶ & haec nota deest L. Vof. R. Steph. sed in Fabr. & Basil. legitur, sed etiam asterisco in hac notata. corruptum autem. se misit. forte quomodo ausus fuit, vel, q. sibi promissit, vel simile quid. ultima, auxilio subit, desunt Basil. ¹⁷ spirulas dicunt R. Fab. al. spirulas dicimus L. spirulae dicuntur Vof. Steph. vitiose spiculae Dan. unde in Thesuro Fabri, nescio an a Buchnero, emendatur spirulae, quod veteres editiones docere potuissent. ¹⁸ spira est L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ¹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. ²⁰ deest nota nota L. Vof. R. Steph. sed Dan. & Fabr. habent usque ad, simul clamores, &c. TENDIT. contendit. ²¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²² MUGITUS. id est tollit. Facta &c. L. Vof. R. Fabr. al.

Taurus, & incertam excussit cervice securim.

- 225 At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiant, saevaeque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusque deae, clipeique sub orbe reguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

Infi-

S E R V I I.

224. INCERTAM. ²³ Dubie illisam: quae non haberet mortis effectum: ²⁴ [inde & excussit.]

225. LAPSU. *Labi* proprie serpentum est. DELUBRA. *Delubrum* dicitur, quod uno tecto plura complectitur numina: quia uno tecto ²⁵ diluitur: ²⁶ ut est Capitolium, ²⁷ in quo Minerva, Jupiter, Juno, ²⁸ [sunt ceteros.] Alii, ²⁹ [ut Cincius,] dicunt *delubrum* esse locum ante templum, ubi aqua currit, a diluendo. Est autem synecdoche, hoc est, a parte totum. [Varro autem Rerum divinarum lib. xxvii. *Delubrum* esse dicit, aut ubi plura numina sub uno tecto sunt, ut Capitolium: aut ubi praeter aedem area sit adsumpta deum causa, ut in circo Flaminio Jovi Statori: aut in quo loco dei dicatum sit simulachrum: ut, in quo figunt candelam, *candelabrum* appellant, sic in quo deum ponant, *delubrum* dicant. Ergo hic, cum dicit, *delubra ad summa dracones*, ut esset manifestatum, subtexuit, *dei simulachrum*: adjecit enim: *Saevaeque petunt Tritonidis arcem*: nec praetermisit, quin dei nomen adderet, dicens: *Sub pedibusque deae clipeique sub orbe reguntur*; ne sine ratione *delubri* nomen intulisse videretur. Massurius Sabinus: *Delubrum*, *effigies*, a delibratione corticis: nam antiqui felicitum arborum ramos, cortice detractis, in effigies deorum formabant: unde Graeci *εἰκόνες* dicunt. Alii *delubrum* dicunt templum, ab eo, quod nulli junctum aedificio pluvia diluatur.]

226. SAEVAEQUE. Fortis aut nobilis; [aut ad tempus epitheton additum; aut *saeva* circa Trojanos.]

227. SUB PEDIBUSQUE DEAE. Scilicet majoris simulachri, quod a cunctis videtur: nam quod colitur, & breve est & latet: sicut *Palladium* fuerat. [Non ergo contrarium est, quod post raptum *Palladium* intulit *deae*. Sane hoc loco, *sub*, particulam, secundo repetendo, utrique casui junxit; ac-

culativo, cum ³⁰ proprie significavit, ut sit: *prope pedes deae*, &c., *sub orbe clipei reguntur*, ablativo, id est, infra orbem, ut III. Georg. 416. *Saepe sub immotis praesepibus.*] CLYPEIQUE SUB ORBE. ³¹ Ut maxima pars in *spina* collecta ante pedes sit; colla vero cum capibus erectis post clypeum: id est, inter scutum & simulacrum *deae* latebant: ut est in templo urbis Romae.

228. NOVUS. ³² Aut magnus, ut III. Ecl. 86. *Pollio & ipse facit nova carmina*: [aut repentinus, aut novi generis, id est, qualis nunquam antea.] CUNCTIS. Quia ante interemptum Laocoonta dixit timuisse; nisi eos, qui viderant angues, post ejus interitum cunctos dixit, qui Sacerdotem extinctum cognovissent.]

V A R I O R U M.

Regius, & Excerpta nostra. *saniae* Gudianus & Vossian.

223. QUALES MUGITUS. *Qualis*, pro *quales* apud Nonium, Donatum de Arte Gramm. Diomedem & Bedam de tropis S. Scripturae. vulgatum tamen Carisius amplectitur. sed *qualis* scripti potiores, altero Menteliano excepto. *mugitus* veluti apud Macrobius Saturn. II. 5. sed idem lib. vi. cap. 13. *Qualis mugitus*. HEINS. *Qualis* Vratilavienfis, Francianus & Parrhas. *quales* Regius. v. Lactant. de Mort. Persec. xxxiii. ubi legitur, *Quales mugitus fingit saucius taurus*. vitiose. BURM.

Ibid. ARAM. Ita maxima pars codicum, non *aras*.

224. SECURIM. Hanc esse veram lectionem hoc loco Valerius Probus apud A. Gell. lib. xiii. 19. asseverat. HEINS. Vid. lib. xi. 656. & 696. imitatus haec in Senec. Agam. 777. *cervice taurus vulnus incertum ferens*, ex Florentino codice.

225. LA-

²³ dubiam illisam Fuld. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁵ diluitur, purgator Steph. diluit, purgatur Vof. ²⁶ ut Capitolium Dan. ²⁷ in quo est Minerva L. Vof. R. Steph. Dan. al. ²⁸ desunt eisdem. ²⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ³⁰ forte, prope. male Masiv. pro. ³¹ ut & sit deest L. ³² deest L. Vof. R. Steph. Dan.

Insinuat pavor: & scelus expendisse merentem
 230 Laocoonta ferunt; sacrum qui cuspidē robur
 Laeserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes sinuatacrum, orandaque divae
 Numina conclamant.
 Dividimus muros, & moenia pandimus urbis.

235 Ad-

SERVII.

229. INSINUAT. Pro, insinuatur. ³³ [Clodius, scriba Commentariorum: ³⁴ *Insinuem intro eam penitus.*] SCELUS. Supplicium: ab eo, quod praecedit, id quod sequitur ³⁵ insinuans. EXPENDISSE. Tractum est a pecunia: nam apud maiores pecuniarum poenas constat fuisse, ³⁶ [cum adhuc rudere pecunia ponderaretur: quod ad capitis ³⁷ poenam de jure usurpatum est.] [An, quia utriusque rei debitor *reus* dicitur, quis ante hunc *expendisse* pro huisse?]

230. SACRUM ROBUR. Non, ut supra, lignum: [Et notandum, quot nominibus hunc equum appellet, *lignum*, *machinam*, *monstrum*, *donum*, *pinca claustra*, *donum*, *molem*, *equum*, *sacrum robur*.]

231. ³⁸ TERGO. Quare tergo, cum dixerit *in latus*, & *in alium*? Ergo tergo quasi per significationem ³⁹ equi accipiamus. Quidam tergo, quasi a tergo suo accipiunt: tum quia Laocoön, manu reducta a tergo suo, ⁴⁰ jecerit telum, ut est ix. 417. *Ecce aliud summa telum librabat ab aure.*] SCELERATAM. Pro, ipse sceleratus, ut inf. 517: *Inutile ferrum*: ⁴¹ [& inf. 544. *Telumque imbelles*.] & est Hypallage.

232. SEDES. Per hoc ostendit donum Minervae. ORANDA. Placanda.

233. [CONCLAMANT. Una scilicet voce: & bene de penitente civitate, *conclamant*, dixit: quia semper res perditae, *conclamat* dicuntur.]

234. MUROS. ⁴² Superpositos Scaevae portae: nam sequitur: *Quater* ⁴³ *ipso in limine portae*. MORNTA PANDIMUS URBIS. Non est iteratio: nam dicit, patefacta porta vel diruta, interiora civitatis esse nudata [ergo moenia caetera urbis tecta, ut

aedes: vel aedes accipiendum. ACCINGUNT OMNES. Pro accinguntur; vel *accingunt*, pro] praeparant se ad opus. [Terentius Phormione H. II. 4. *Accingere*.]

VARIORUM.

225. LAPSU. *Lapsi* alter Hamburgensis.
 226. TRITONIDIS. *Tritonidos* legas apud Macrobius Saturn. lib. iv. cap. 4. HEINS.

227. CLIPEIQUE. *Clypeum* qui deducunt *ἀπὸ τοῦ γλῶφου*, ut Plinius, Graecam vocalem retinent: qui *ἀπὸ τοῦ κλίπτου*, quod corpus subducit ac tegat, ut nonnulli Grammatici, scribunt simpliciter. FABRIC. *Clypei* sub Francian.

228. TREMEFACTA. *Trema facta* Regius.
 229. EXPENDISSE. *Expandisse* Menagianus prior. eadem corruptela, qua supr. 161. vide ad Val. Flac. II. 293. & Serv. ad VII. Aen. 307. BURM.

230. QUI. *Quia* primus Moreti. *qui sacrum* Pugetianus. *Laocoonta* Dorvill.

231. INTORSERIT. *Torserit* Zulichemius. vid. supr. §. 52. & lib. ix. 52.

232. SEDES. *Sedem* Zulichemius a manu prima. *sedis* primus Moretanus. *horrendaque* Francianus a manu prima. *conclamat* tert. Mentelii a m. pr.

234. DIVIDIMUS MUROS. *Diffidimus* agnoscit Scholiastes Horatii Crucquianus lib. III. Od. 16. ad illum versum, *diffidit urbium portas vir Macedo*: sic & Noster Aen. ix. 588. *liquefacto tempore plumbo Diffidit*. Hoc tamen loco adversus auctoritatem membranarum veterum nil inconsulte ausim mutare. *Diem diffundere procrastinatione*: & *diffusiones rerum*, apud A. Gell. lib. xiv. 2. HEINS. Servius ad lib. xi. 567. quid differant *muri*

³³ desunt L. Vol. R. Steph. al. Clodius Fabri ³⁴ *insinuem* ut Dan. *insinuem* ut Fabr. ³⁵ desit L. Vol. Steph. Dan. Fabr. al. ³⁶ desunt L. Vol. R. Steph. al. ³⁷ poenam deinde usurpatum, Grotius not. ad lib. i. de J. B. & P. II. §. 5. n. 7. Edit. Barbeyr. ³⁸ desunt L. Vol. R. Steph. al. ³⁹ qui... accipiam Dan. ⁴⁰ jecit Dan. ⁴¹ desunt L. Vol. R. Steph. al. contra Dan. primum exemplum omisit. ⁴² super Scaevae L. ⁴³ *ipso* L. Vol. Steph. Dan. in Basil. vero *in limine* Scaevae. *Monita* p. v. Non est iteratio, nam sequitur *Quater* i. i. l. p. dicit patefacta &c.

- 235 Adcingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subjiciunt labrus, & stuppea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Foeta armis. Pueri circum innuptaeque puellae
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
240 Illa subit, mediaeque minans inlabitur urbi.
O patria, o Divum domus Ilium, & inclyta bello

Moe-

SERVII.

237. INTENDUNT. ⁴⁴ Inligant: ut IV. 506. *Intenditque lorum fertis*. SCANDIT. Transcendit, propria magnitudine; [vel propter aggerem, quem ruina fecerat muri.] FATALIS. Mortifera. [MURUS. Ruinas murosque dirutorum.]

238. ⁴⁵ [FOETA. Nunc plena, ut in Bucolicis: I. Ecl. 50. *Tentabunt pabula foetas*. Alias enixa jam, ut VIII. 630. *Fecerat & viridi foetam*.] [PUERI CIRCUM INNUPTAEQUE. More Romano, patrimi & matrimi.]

239. SACRA CANUNT. Hymnos dicunt. [GAUDENT. Quidam hic gaudent, pro optant intelligunt, ut III. Ecl. 88. *Veniat quo te quoque gaudet*.]

240. MINANS. Vel eminens, ut IV. Aen. 88. *Minaeque uirorum* ⁴⁶ *ingentes*: vel minitans, ⁴⁷ [eventum aliquem malum ominans.]

241. O PATRIA. Versus Ennianus. Sane exclamatio eo pertinet, quod tanta ⁴⁸ fuerit vis consecrationis [in porta Trojana,] ut etiam post prophanationem, ab ingressu hostes vetaret: nam novimus, [integro] sepulchro Laomedontis, quod super portam Scaeam fuerat, tuta fuisse fata Trojana. [DIVUM DOMUS. Vel quod ejus muros Apollo & Neptunus fabricaverunt: ubi etiam Minerva per Palladium culta est: vel propter Gany-medem, Dardanum, Tithonum.] INCLYTA BELLO. Quia superavit Myriam totam:

VARIORUM.

muri & moenia docet, & haec esse omnia publica aedificia. vide Serv. inf. §. 252. & hic Guellium, & Salmas. ad Lampr. Commod. cap. xv. Vales. ad Amm. Marcel. xx. 19. Gronov. II. Obs. 12.

Goes. Antiq. Agrar. cap. II. Arniz. ad Plinii P. neg. XVIII. Apud Statium I. Silv. I. II.

Hunc neque discissis cepissent Pergama muris. ubi Marklandus, sine ullius codicis auctoritate, ex hoc Maronis loco, *divisis* legit, & ipsi textui inseruit. Quasi cogendus esset Statius verbo Virgiliano uti, quum sine dubio hoc nimis leve visum fuerit grandiloquo Poetae, in tam repentino impetu. alii etiam scriptores de hac re agentes, a Virgilio diversa verba posuere, ut Dictys Cret. IV. II. qui & *destruere, dissolvere, dejicere, & semirutae* (ut pro *semirutae* Heinsius legebat) moenia dixit. in Leidensi codice apud Statium legitur, *discissis muris*, quod etiam multis aliorum locis firmari posset, si id agere vellemus. sed maneat *discissis*, quod subitam vim & ardorem Trojanorum recte exprimit. Sic apud Sueton. Caes. LXXXI. ex Mf. Torrentii legitur, *discindere sepulchra*. BURM.

235. OMNES OPERI. *Operi omnes*. alter Ham-burgensis. mox, *stuppea* optimi.

238. FOETA ARMIS. Simili modo videtur Lucretius I. 477. dixisse *partum nocturnum*: & Noster lib. VI. 516. *armatum peditem gravis attulit alvo*, & hinc inf. §. 329. *fundit equus* dixit, quo de gravida verbo uti solent. vid. ad Phaedr. III. fab. 15. & Barth. ad Stat. x. Theb. 800. BURM.

Ibid. CIRCUM PUERI. *Pueri circum* reponatur ex membranarum nostris omnibus, quod & Scholia-stes Horatii lib. IV. Od. 6. agnoscit. HEINS.

240. MEDIAEQUE MINANS. Non intellexerunt Interpretes vernaculi: quomodo enim mediam in urbem jam pervenisset equus, qui mox in limine portae substitit? quare tantam ejus altitudinem fuisse dicit, ut divisus muris accedens ad urbem, (id enim *subit* notat,) emineret supra aedificia, & mi-

⁴⁴ ligant L. Vof. R. Steph. Fab. malo Basil. ⁴⁸ fuerat L. Vof. R.

⁴⁵ defunt. L. Vof. R. Steph. al.

⁴⁶ deest iisdem.

⁴⁷ defunt iisdem & Dan-

Moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen inmemores caecique furore,

245 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce,

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris

Ora, Dei jussu non umquam credita Teucris.

Nos

SERVII.

242. QUATER. Saepius. [IN LIMINE PORTAE. Hic portam pro ipso aditu posuit: nam quod ait *limine*, manifestum est portae: nam pars superior diruta est, necessario remanente limine, quod in ima parte, id est, in solo, positum erat.]

243. [ATQUE UTERO SONITUM QUATER ARMA DEDERE. Ostendere vult, non in totum a diis desertos esse Trojanos: quippe quos sono equi dicit esse commonitos, ne Dido ab his animum averteret, quos videbat a suis numinibus derelictos, sed hoc dicit: monuerunt nos dii, sed nos non intelleximus. Et bene addidit: *sonitum arma dedere*; ne ei objiceretur non potuisse fieri, ut plena armis machina sonum non redderet.]

244. INSTAMUS TAMEN. Subaudiendum, quam sonitum dederint, tamen instamus. IMMEMORES. Improvidi: vel non memores oraculorum: 49 [vel *inmemores*, dementes: quoniam memoria in mente consistit.] [Sane si peritiam Virgilio diligenter intendas: secundum disciplinam carminis Romani, quo, ex urbibus hostium deos ante evocare solebant, hoc dixit: erant enim inter caetera carminis verba haec: *Eique populo civitaeque metum, formidinem, oblivionem injiciatis*: unde bene intulit, *inmemores, caecique furore*: tantquam qui deos prodiderant.]

245. MONSTRUM INFELIX. [Trojanis scilicet: quod] post rem probatam dixit. 51 [SISTIMUS. Constituimus, collocamus.]

246. TUNC ETIAM. Sicut 52 antehac saepius: nam Helena veniente, praedixerat 53 [futura bella & mala.] FATIS APERIT CASSANDRA FUTURIS. [Ne putarentur stulti, qui vati non credidissent,

cito subiecit: *Dei jussu non umquam credita Teucris*. Sane] 54 [quidam hic *fatis*, pro calamitatibus accipiunt.]

247. DEI JUSSU. Praecepto Apollinis, qui spe promissi coitus concessa divinitate frustratus sustulit fidem vera dicenti: 55 [qui, cum amasset Cassandra, petiit ab ea ejus concubitus copiam: Illa hac conditione promisit, si sibi ab eo futurorum scientia praestaretur: quam cum Apollo tribuisset; [ab illa promissus coitus denegatus est; sed Apollo dissimulata paulisper ira,] petiit ab ea, ut sibi osculum saltem 56 praestaret, quod cum illa fecisset, Apollo os ejus inspuat: & quia eripere deo semel tributum munus non 57 conveniebat, effecit, ut illa quidem vera vaticinaretur, sed fides non haberetur.] NON UNQUAM. Non aliquando, id est, nunquam: nam si *non nunquam* esset, duae negativae facerent unam confirmativam: licet Terentius Heaut. I. I. XI. Graeco more dixerit: *Agrum in his regionibus meliorem, neque pretii majoris, nemo habet*. CREDITA. Dubium a quo verbo veniat, & an foemininum singulare sit participium, an neutrum plurale.

VARIORUM.

minans urbi mediae, id est conspecta & eminenti super urbis aedificia sensum illaberetur. ita 1. Aen. 162. *in coelum minantur scopuli*. ubi Servius *eminent* explicat. vid. ad Val. Flac. IV. 178. hinc *minas* dici turres & alta opera notum est. si quis *mediae urbi* cum *illabitur* velit construere, debet capere, ut *medium* de mari dicunt lib. V. I. & alibi. BURM.

241. DOMUS ILIUM, ET. *Domus Ilium, inclinata*

49 desunt L. Vol. R. Steph. al. 50 Deos * prodiderunt Fuld. vidi a manu viri docti, qui perdidit ex Fuldanis schedis legebat, & respici credebatur ad excessum deorum, de quo infr. 351. 51 desunt L. Vol. R. Steph. al. 52 ante saepius: Vol. ante ac saepius L. - 53 desunt L. Vol. R. 54 desunt L. Vol. R. Steph. al. 55 desunt iisdem. contra priora, praepo &c. desunt Dan. Fabr. 56 dedisset, q. c. l. praestitisset Fab. & Dan. qui praestitisset. 57 conveniat Dan. Fabr.

Nos delubra Deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

250 Vertitur interea coelum, & ruit oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia Teucris

Con-

SERVII.

249. FESTA FRONDE. Quae festos ⁵⁸ indicat dies; ⁵⁹ [vel quae festis diebus adhibetur,] ut laurus, ⁶⁰ oliva, hedera, & similes. VELAMUS. Coronamus, ut v. 366. *Victori velatum auro; vittisque juvenum.*

250. VERTITUR INTEREA COELUM. ⁶¹ Atqui Epitheton hoc coeli perpetuum est; sed ⁶² *vertitur*, nunc est in aliam faciem commutatur. ⁶³ [Quod more suo explanat in sequentibus.] RUIT OCEANO. ⁶⁴ [Nascitur de Oceano,] ut II. Georg. 309. *Et ruit aetram Ad coelum picea crassus caligine nubem.* ⁶⁵ [Ideo autem *ruit*, quia altius mare quam terra, ut diximus supra:] ⁶⁶ [aut certe *ruit*, cum impetu, & festinatione, ut I. 83. *Qua data porta ruunt.*] [Sane sphaerae ratio hoc habet, ut omnia diversis vicibus sicut oriri, ita & ruere videantur.]

251. UMBRA MAGNA. Id est, terrae: & definitio est noctis: ⁶⁷ [cum sol infra hemisphaerium in contrarium jaciatur umbram, quae nox est.]

252. MYRMIDONUMQUE DOLOS. A generalibus ad specialia venire vitiosum est; nisi forte redeatur ad causam, ut hoc loco. [FUSI. ⁶⁸ Dispersi per sua quisque: jam ad habitum retulit dormientium securorumque.] PER MOENIA. Per domos, ut supra 234. *Et moenia pandimus urbis.* Moenia enim & publica & privata dicuntur.

VARIORUM.

24 apud Priscianum libr. vii. sed male. quamquam illam scripturam in nonnullis etiam Maronis inveni membranis. Probus in Arte Grammatica recte vulgaram lectionem est secutus, & Macrobius libr. v. Saturn. cap. i. HEINS. *Ilion & Parthas*. & Venetus.

242. QUATER. Vide Lutat. ad Stat. v. Theb. 86. *ipse* Venetus, ut quidam apud Servium. sed

male. Senec. Agam. 628. *troumitque saepe Limine in ipso senipes. limine poste* Excerpt. nostra. BURM.

247. ORA, DEI JUSSU, NON. Mide cum editis quibusdam, & Franciano, quis tolleret distinctionem post *jussu*, & legeret, *ora, Dei jussu non nunquam credita Teucris*: nam Apollinem, qui favebat Trojanis, nunc inspirasse Cassandrae, cui minime credituros Troianos sciebat, vix verosimile mihi videtur, & ita eos decepisse: non ergo aperit ora jubente Apolline, sed ora, quae jussu Apollinis nunquam credita erant. *jussu* Pierii Cod. BURM.

248. ULTIMUS ESSET. Heumannus Tom. II. Poeciles libr. III. pag. 382. rescribendum videri sibi ait, *ultimus eben*. sed nullus codex tam miserabilem emendationem adjuvat. denique Scholiastes Horatii IV. Od. 6. *esses* agnoscit, & Macrobius III. Saturn. 4. praeterea & *eben* primam habere brevem, vidimus ad III. Ecl. 100. indignatio graviores saepe voces exprimit, quando Poetas, a viris doctis quidem, sed divinae artis plane imperitis, ita vexari videmus. BURM.

249. URBEM. *Urbes* alter Hamburgensis. sed *per urbem* etiam habet Lutat. ad Stat. I. Theb. 550. de *Festa fronde* videndus Vlitius ad Grat. Cyn. 442. & Serv. ad VII. Aen. 751. BURM.

252. FUSI PER MOENIA. Catrocius hic *moenia* pro munitionibus & muris capit, quum tamen supr. v. 234. distinguantur. Et vigiles in muris dispositos, statim sopitos intelligit: quum de tota urbe sit intelligendum; per quam, festo die per vinum & epulas actio, temere & sine ordine jacebant cives, somno vinoque sepulti, ut mox diceret, & hoc requirit vox *fusi*, de qua vide ad Valer. Flac. Arg. I. 252. & ita *ruunt* occurrit apud Opiam. IV. Cyneg. 350. BURM.

253. COM-

⁵⁸ indicavit L. ⁵⁹ defunt L. Vof. R. ⁶⁰ oliva & similia L. Vof. R. omittunt & *similia* Steph. Dan. ⁶¹ deest Dan. ut & *vi* hoc. ⁶² *vertitur*, id est in R. *vertitur*, nunc id est Steph. Fabr. al. *vertitur* est in Vof. L. ⁶³ defunt Dan. explanat sequentibus L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁶⁴ defunt Dan. ex Oceano *Mul*. ⁶⁵ *ruos* Fuld. ⁶⁶ defunt Dan. ⁶⁷ defunt L. R. Vof. Steph. al. ⁶⁸ defunt eisdem & Dan. sed habent Fabr. & al. ⁶⁹ dispersi * per Fuld.

Conticuere: sopor fessos complectitur artus.:

Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat

255 A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae,

Litora nota petens: flammam quum regia puppis

Ex-

SERVII.

253. ⁷⁰ [CONTICUERE. Dormierunt: ex consequentibus priora intelliguntur. FESSOS ARTUS. [Aut generaliter, quia omnis dormiens, quasi fessus:] aut *fessos*, ⁷¹ trahendo equum,] [diruendoque mures.]

254. PHALANX. Lingua Macedonum, legio. ⁷² Et synecdoche a parte totum: ⁷³ [significat enim totam exercitum.] IBAT. Veniebat, ut inf. 375. *Nunc primum a navibus itis.*

255. TACITAE LUNAE. Aut more poetico noctem significat, ⁷⁴ [cujus tempore tacetur: quoniam nocte silentium est, ut IV. 525. *Cum tacet omnis ager:*] ⁷⁵ aut physica ratione dixit: nam circuli septem sunt, Saturni, Jovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii, Lunae. Et primus, hoc est Saturni, vehementer sonat: reliqui secundum ordinem minus, sicut audimus in ⁷⁶ cithara. Ergo *tacita luna* est, cujus circulus terrae vicinus immobili, minus sonat aliorum comparatione. ⁷⁷ [Aut certe *tacitae*, serenae, ut III. 515. *Sydera cuncta nitat tacito labentia caelo:* ⁷⁸ [vel ipsi taciti, ut VIII. 343. *Tacitumque obsedit limen Amatae.*] AMICA. Sibi grata. Et sciendum, septima luna captam esse Trojam, cujus simulacrum apud Argos ⁷⁹ [est, quod relata victoria] ⁸⁰ constitutum est, ⁸¹ [ab imagine ejus, quae tunc erat, dividuo orbis modo.] Hinc est quod dicit inf. 340. *Oblati per lunam.* Et alibi inf. 397. *Per coecam noctem.*

256. [LITTORA NOTA. Id est, quae paulo ante reliquerant.] FLAMMAS CUM REGIA PUPPIS. More militiae, ut III. 519. *Dat clarum e puppi signum.* [Et hic intelligendum est, Helenam Agamemnoni vel Graecis signum dedisse veniendi, sublata face: Agamemnonem contra signa Sinoni dedisse apertendi equi, ut in sexto VI. 518. *Flammam media ipsa tenebat, Et summa Danaos ex arce*

vocabat.] Est autem tropus: per puppem, navem; per navem, eos, qui in navi sunt, significat.

VARIORUM.

253. COMPLECTITUR. *Amplectitur* Zulichemius a manu prima. & primus Hamburgicus. & Parrhas. vid. sup. §. 214.

254. ET JAM. *At jam* secundus Moreti. *phalanx* duo Leidenfes & Voss. *phalanx* Sprentianus. & Leid. unus. *ibant* probat Heinf. ad Ovid. IV. Met. 597. BURM.

255. TACITAE PER AMICA SILENTIA LUNAE. Vexatus diversis doctorum explicationibus locus, quorum multas adduxit Taubmannus, quibus adde Luifin. Parerg. lib. II. 13. Mureti III. Epist. 50. Barth. ad Stat. II. Theb. 58. Torrent. ad Horat. I. Od. 25. & Fernandi Didascal. cap. XXXI. ex quibus multi censent fuisse interlunium, quo latet Luna; alii dum a Tenedo irent, nondum Lunam ortam, quae paulo post, urbe jam capta, lucebat, ut §. 340. plenilunium fuisse statuit Clemens Alex. lib. I. Strom. pag. 321. & Scaliger de emend. temp. lib. V. Ego jam ante triginta, & quod excurret, annos haec verba, cum Servio in prima interpretatione simpliciter capienda discipulos docui de nocturno tempore, quo omnia silent & quiescunt, sive Luna fulgeat, sive lateat. & *Lunam* pro nocte, ut vicissim *noctem* pro Luna poni ostendi ad Val. Flac. V. 567. sic inf. ad §. 340. glossa Cod. Regii *per noctem* explicat illa, *oblatis per lunam*. sic Stat. I. Silv. III. 42. *nox silet.* & VII. Theb. 415. *vox tacita.* qui & ad §. 470. *Phoeben* pro nocte posuit, explicante Lutatio. & ita cepit Commentator verus Horatii II. Od. 8. qui illa, *Toto taciturna noctis signa cum caelo*, explicat inter alia, *silentis*,

⁷⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 254. ⁷¹ a trahendo Dan. Fabr. ⁷² & est a parte totum hoc est Synecdoche L. Vof. R. Steph. al. ⁷³ defunt eisdem. ⁷⁴ defunt eisdem in Dan. & Fabr. post *tacitae* addit, aut certe, serenae &c. in Mff. & al. nota ad AMICA, praepositur illi ad TACITAE. ⁷⁵ physica rationem L. Vof. R. Steph. Dan. ⁷⁶ cithara, cujus ultima chorda minus sonat Fabr. ⁷⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad AMICA. ⁷⁸ defunt Dan. Fab. ⁷⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁰ constructum L. ⁸¹ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ab i. e. q. i. e. dividua orbis re * Dan.

Extulerat: fatisque Deum defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos & pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad atras

260 Reddit equus, laetique cavo se robore promunt.
Thessandrus Sthenelusque duces, & dirus Ulixes,

De-

SERVIL

257. FATIS INIQUIS. Voluntate numinum: nam illis propitia; sed in nos iniqua, ut Lucanus ⁸² [de Mario II. 86.] *Non ille favore Numinis ingenti superum protectus ab ira, Vir ferus, & fato cupienti perdere Romam Sufficiens.*

260. REDDIT. Quasi debitos, ⁸⁴ [vel creditos,] ut VI. 18. *Redditus his primum terris.* Sic Horatius I. Od. 3. *Navis, quae tibi creditum Debes Virgilium, finibus Atticis Reddas incolumem precor.* CAVO ROBORE. Equi, ⁸⁵ Epexegetis.

261. THESSANDRUS. Polynices & Argiae filius. STHENELUS. Capanei & Euadnes filius. ULYSSES. Laërtae & ⁸⁶ Anticliae filius.

VARIORUM.

tis, & his Virgilii verbis illustrat, & illis ex lib. III. 515.

Sidera cuncta notat tacito labentia coelo. ubi vide Servium. idem Commentator ad lib. III. Od. 30. explicans illa Horatii, *scandet cum tacita virgine Pontifex*, haec Maronis verba adducit; sed non video quomodo virgini tacitae, cum Pontifice Capitolium ascendenti, haec accommodari possint, nisi quod, ut in sacris silentium desideratur, ita in hac fraude & insidiis etiam silentio erat opus. melius huc faciunt, & *tacito* Virgilii coelo conveniunt illa Lucani lib. VIII. 171.

Doctus ad haec satur taciti servator Olympi. & *tacitae borae* Val. Flac. II. 60. ubi vide notas. qui etiam paullo ante versu 41. *mundi silentia* dixit. eodem sensu dixit Ovid. I. Met. 232. *silentia ruris*, quae opponuntur strepitui urbium. denique videndus Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. xv. 566. *Amica* vero *silentia* sunt, quae favent dolis & insidiis Graecorum, & coepta eorum adjuvant. non, ut Vondelius, quae Trojanis favebant; qui etiam vertit *tacitam lunam*, *stille maan*; quod quid significet non intelligo. Si dixisset *stille nacht*, recte vertisset. apposite Stat. I. Theb. 370.

*Ac velut hiberno deprensus navita ponto,
Cui neque temo piger, neque amico scilicet monstrat
Luna vias.*

sic *amicos imbres* dixit Noëter IV. Georg. 15. & contra *inimicum imbrem* I. Aen. 123. & *amicum ventum* Ovidius XIII. Met. 440. ubi plura in Heinssii notis invenies. *amicissimum tempus* Dacis hiemem vocat Plinius Paneg. cap. XII. *amica remedia* saepe Samonicus, utilia, & salubria dixit. & hinc *lux inimica* inf. lib. IX. 355. *proditrix*, quae exploratores proderet, a Servio explicatur. BURM.

256. PETENS. Hic distinctionem majorem ponit Heumannus d. I. *flammas tum* primus Moreti. codex Zulichemii pro glossa adscriptum habet, *flammas*, id est, *scarbundi*, vel *lucerna signum adven-tus*, quae vox *scarbundi* ex medio aevo & barbarie videtur repetita; sed quid velit nescio. BURM.

257. FATISQUE DEUM. Dei pro diversa lectione Gudianus. HEINS. *Fatis divum* Zulichemius. *Defensus* Vondelius explicat quasi deorum sub tutela aperuisset equum; sed *defensus*, quia ipsi perpercerant Trojanis, quum vincetus traheretur ad Priamum, Diis iniquis eum tuentibus. *Deum* vero saepe pro Diis supposituisse librariorum vidimus ad Lucan. I. 128. & alibi. BURM.

258. UTERO DANAOS. *Danaos utero* Pугетianus.

260. PRODUNT. Non *produnt*, ut alii, sed *promunt*: alibi enim y. 401. *nota conduntur in alvo*. FABRIC. *Cavo de robore promunt* Leidens. ut se subintelligatur vel ponatur pro *promuntur*, ut saepe. vide Heinss. supr. ad 207. ita mox 341. *agglomerant*, pro se agglomerant vel agglomerantur. *promit* fragm. Moreti. *produnt* Heinssius probabat ad Claud. IV. Conf. Honor. 643. BURM.

261. THESSANDRUS. *Tifandrus* in vulgatis exemplaribus Scholiastae Crucquiani Horat. lib. IV. Od. 9. sed lege, *Thessandrus*, quod in vetustioribus scriptis occurrit; nisi quod nonnulli adspiratio-

nem

⁸² desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al.
Steph. ⁸⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al.

⁸³ *ingenti* rescriptimus ex L. Vof. R. Fab. al. & ita Oudendorpius. *ingentis*
⁸⁵ Epexegetis L. Vof. R. ⁸⁶ Anticliae L. Steph. Dan.

Demissum labii per funem, Acamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeos,
 265 Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Cae-

SERVII.

262. [ATHAMAS. Demophoontis filius, Perrechia nepos. THOAS. Andremonis filius.]

263. NEOPTOLEMUS. Quia ad bellum ductus est puer; *Pyrrhus* vero a capillorum qualitate vocitatus est, ⁸⁷ Achillis & Deidamiae filius, Pelei & Thetidis nepos ex patre: ex matre vero Lycomedis, regis Scyriae insulae. PRIMUSQUE MACHAON. ⁸⁸ [Hic *Machaon* filius Aesculapii fuit, medicorum maximus,] [cujus frater ⁸⁹ Podalirius.] *Primus* aut princeps, ⁹⁰ [id est, inter primos; aut arte primus:] aut numeri sui, nam per ternos ⁹¹ distinxit. ⁹² [MENELAUS. Atrai filius, frater Agamemnonis, propter quem bella gerebantur.] [EPEUS. Panopei filius.]

265. URBEM. Id est, cives: ⁹³ [cum *urbis* muros significet; *civitas* vero ejus habitatores.] [SOMNO VINOQUE. Ostendere vult nihil magnum a Graecis factum quod obtinuerint civitatem. *Somno* autem, quia nox erat; *Vino*, quia festus dies.]

VARIORUM.

nem omittunt. Quamquam hujus Theſſandri non meminere Quintus Smyrneus, & Tryphiodorus in Catalogo Heroum, qui equo Durateo fuere inclusi. Theſſandrus Polynicis filius, sive Therſandrus bello Trojano interfuit. Cujus tamen Homerus non meminit, utpote jam occisi ante simulas inter Agamemnonem & Achillem exortas. Dictys Cretensis a Telepho in Moesia interfectum narrat, dum Graeci ad expeditionem Trojanam tendebant. Auctor de Origine Romana: *Itaque primus ex ea quoque significatione, e qua illud in secundo Aeneidos, de enumeratione eorum, qui e quo Durio digrediebantur. Nam cum nominasset Theſſandrum, Sthenelum, Ulyſſem, Acamanta, Thoanta, Neoptolemum, post intulit, primusque Machaon.* HEINS. *Tisandrus* Ald. & Junt. *Theſandrus* Franc. *Thersandrus* Wittian. *Scelemus* Menagii. *Stenelus* ejusdem alter. *Scelemus* fragm. Moret. *Sthenelus* Gudian. & alter Mentelii. *Schoeneusque*

Franc. *durus* etiam Venetus & Francian.

262. DEMISSUM. Nonius *dimissum* & *dimittere* interpretatur desuper mittere. FABRIC. *Demissam* secundus Rottendorffius. Amm. xxiv. 2. *Manerſides demissus per funem. dimissum* Rottend. & Hamb. priores. lic. Act. Apost. ix. 25. recte Beza vertit *per murum demiserunt fune submissum in sporta.* ubi vetus interpret *dimiserunt.* plura vide apud Guellium. BURM.

Ibid. ATHAMASQUE. Nostri vetustiores *Achamasque.* lege *Acamasque*, & de altero filiorum Theſei intellige, Demophoontis fratre; uterque enim equo durateo fuere inclusi, ut plurimis demonstravi ad Epistolam Demophoontis Sabini §. 23. ubi id ipsum *Acamantis* nomen mendosum exstabat. Apud Dictyn Cretensem in scripto codice *Achamas* pro *Acamas* fere semper exaratum offendi. Stat pro vulgata scriptura pag. 246. B. Beda de tropis S. Scripturae: sed exemplaria illius libelli vulgata haud dubie sunt mendosa. ut & Carifii lib. iv. Inst. Gramm. & Prisciani lib. xvii. qui hunc versum producant, ut hactenus circumfertur; etiam auctor de Origine Romana, quem paullo ante castigavimus. Trojanorum a partibus steteret tres Acamantes. unus Afii filius, alter Antenor, tertius Eustori. vide Dictyn Cret. ii. 35. & alibi. HEINS. *Acamasque* etiam Zulichem. de hoc Acamante Theſei filio vid. Hesych. in *Ἀκάμαντος*. & Cl. Wesseling. ii. Obs. 26. Heinſius vero ad Epistol. iii. 23. Sabini, locum Servii mutilum ita supplet: *Acamas Demophoontis frater, filius Theſei, Aegei & Aethrae nepos.* apud Stat. iii. Theb. 173. *sanguineumque lavant Acamanta sorores,* ubi *Athamanta* alii, & praefert Barthius.

263. PRIMUSQUE. Nescio an Servii explicationes diversae placeant eruditioribus. certe mihi *primus* dici videtur, in re aliqua excellens, & qui ardorem prae reliquis ostendit. ut hic in descendendo ex equi alveo, licet in recensendis aliis Poëta nobiliores memoraverit, hunc tamen tam in-

igni

⁸⁷ (nam Pyrrhatii capilli dicuntur) Fabr. ⁸⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸⁹ Paedariolus Fuld. ⁹⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹¹ dixit L. Vof. R. ⁹² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹³ desunt eisdem & Dan.

Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Adciipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, & dono Divum gratissima serpit.

270 In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector

Vi-

SERVII.

266. CAEDUNTUR VIGILES. Non actus nomen est; sed officii: * [modo enim *vigiles* intelligendum, non qui modo vigilarunt; sed qui soliti exercere vigilias;] [aut certe *vigiles*, quos fecellit Sinon equum servantes: & bene ostendit timiditatem Graecorum, qui paucitate timentes eos primos occiderunt; quod caeteros poterant excitare: aut vigiles portarum:] nam paulo post 334. *Vix primi praelia tentant, Portarum vigiles.* * [PATENTIBUS. Pro patefactis.]

267. CONSCIA. Conjurata. Bene autem in infidiis conscientiam ** nominavit.

268. TEMPUS ERAT QUO PRIMA QUIES. Hoc loco noctis describit initium: sibi totam noctem, ut IV. 522. *Nox erat, & placidam carpebant fessa soporem Corpora per terras.* Descriptiones sane pro rerum qualitate, vel ** protenduntur, vel corripuntur. Illo enim loco ** protensio ad invidiam pertinet Didonis, aut vigilantium. Sunt autem solidae noctis partes secundum Varronem haec: *vespera*, ** *conclubium*, *intempesta nox*, *gallicinium*, *conticinium*, *lucifer*. Diei: *mane*, *ortus*, *meridies*, *occafus*. De crepusculo vero, quod est dubia lux, nam creperum, dubium est, quaeritur. Et licet utrique tempori possit jungi; utus tamen, ut * *matutino* jungamus, obtinuit: licet Statius dixerit: *Longa repercusso nituere crepuscula Phoebus. Manum vero, unde est mane*, bonum dixere veteres. [AEGRIS. Quantum ad divina, tardis.]

269. [DONO DIVUM. Quidam *donum* voluntate dicunt venire, *manus* ex officio. *Dona-*

ria vero loca in templis, in quibus dona ponuntur.] SERPIT. Latenter membris infunditur.

270. IN SOMNIS. Aut per somnos: aut, si *insomnis* legeris, erit * synizesis, pro insomniis. Eo-
ce. Hac particula utimur, quotiens aliquid repentinum volumus indicare: [ergo *Ecce*, subito est,] ut supr. 57. *Ecce manus * juvenem interea post terga revinctum.*

VARIORUM.

signi elogio voluit distinguere. sic Silius lib. VII. 87.

Phoebumque, armigerumque deum, primamque Dionem.

Val. Flac. IV. 222.

Asper Iason

*Et simul Aiacides, simul & Calydonis alumni,
Nelidesque Idasque prior.*

vide plures lites de hac voce *primus* ad I. Aen. I. vide & lib. V. 294. BURM.

264. EPEUS. *Epeus* uterque Mentelianus cum aliis nonnullis: bene in Mediceo, *Epeos*. *Epius* Gudianus a manu prima & tres alii. *Epyos* primus Moretanus. in tribus, *Epius*. sed *Epius* etiam est apud Dictyn Cretensem in vulgatis exemplaribus. sed in scripto apud me codice *Epeos* dicitur. Carisus hoc Maronis loco *Epeus* agnoscit bis. etiam Diomedes & Probus in Grammatica. quod & scriptos nonnullos occupavit. HEINS. *Epius* Graevianus. *Opeus* Menagii pr. & Parrh. *Et Menelaus, ipse d. f. Efens* Francianus. *Ipeus* Montalbani. *Ipbens* Vof-

94 vigiles autem Capitolii significat. nam paulo post, *vix primi* & L. Vof. R. Steph. Dan. al. Fabr. vero addidit, id est non qui modo vigilarunt, sed soliti exercere vigilias; *vigiles*, autem Capitolii &c. Mafvicius Fuldensem expressit. nescio quid per *Capitolium* velint, an arcem, more Romano intelligant. saepe *summam arcem* hoc libro memorat Poeta, quam Capitolium reddiderunt forte librarii, more Romano, non quasi plures arces fuerint in urbe: Troja, sed ut arx Minervae, diversa fuerit a Regia Priami. vid. infr. Serv. ad §. 319. & ad 322. BURM. 95 desunt L. Vof. R. Steph. al. 96 nominat Fabr. al. 97 tenduntur L. Vof. R. 98 protentio L. R. protencio Vof. 99 *conticidium*, *intempestum*, *gallicinium* L. R. sed *conticidium* Vof. notat hic Servium Parrhas. ad Claudian. II. Rapt. 1 NANSTUS. versus vero ille *longa*, &c. non est Lucani, sed Statii lib. I. Theb. 344. nescio vero unde Lucani nomen in editiones isseperit, quoniam L. Vof. R. habeant *Statius*. sed securi editores Virgilii loca adducta ex aliis quaerere neglexerant. BURM. 2 synaeresis Steph. Dan. al. id est conglutinatio pro insomniis Fabr. al. 3 *juvenum* Vof. R.

Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
 Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
 Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 275 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,

Vel

SERVIL

271. VISUS ADESSE. Bene *visus*: quia somnia videntur tantum, non sunt naturaliter vera. Quod tamen paulo post 297. dicit: *Effert penetralibus ignem*: confirmantis est: nam illud verum fuisse contendit.

272. RAPTATUS. Id est, tractus: frequentativo utitur, ut supra i. 483. ⁴ [Ter circum Iliacos raptaverat Hecctora muros.] BIGIS. Secundum artem modo dixit, quae exigit, ut quae de pluribus constant, plurali tantum numero dicamus, ut *biges*, *quadrigas*, *mappas*; sed haec plerumque corrumpit auctoritas, ut Horatius i. Ep. v. 22. *Ne sordida mappa*. Item Statius i. Theb. 338. *Rorifera gelidum tenuaverat aëra biga*.

273. TRAJECTUS LORA. Trajecta lora habens, ⁶ [ut i. 320. *Nada genu*.]

274. HEI MIHI. Enni versus. ⁷ [Et totum jungendum, ne doloris distinctione frigeat.]

275. EXUVIAS INDUTUS ACHILLIS. ⁸ [Hoc est, arma, quae occiso Patroclo ademit, quae Vulcanus Peleo fecerat.] Celavit autem mortem Patrocli ad laudis augmentum. *Indutus* autem accusativo jungitur, ut hoc loco: ⁹ sed magis septimo casu, quo nunc utimur, ¹⁰ [ut in decimo 774. *Praedoniis corpore raptis Indutus spoliis*.] *Exuvias* ¹¹ autem tantum plurali numero dicimus.

VARIORUM

Vossian. *Ephius* quartus Moreti. *Epheus* Zulich. & fragm. Moreti. *Epheus* Bigot.

265. SOMNO VINOQUE. *Somnoque* utroque secundus Hamburgensis.

268. QUO. Esse, qui cum legunt, notant Gellius & Cerda. Stat. iv. Theb. 680. *Tempus erat medii cum sole in culmina mundi*, Tullit *ambela*

diæ. sed nostri nihil mutant. & ita Lucan. viii. 467. *Tempus erat, quo libra pates examinat boras*. BURM.

Ibid. AEGRIS. Mira hic mihi videtur nota Servii Fuldenis, nec quid huc faciat video. quum *aegris*, hic notet laboribus & curis diurnis fatigatos, cujus notionis exempla plurima dant ipsa lexica. & ita *aegris*, tam corpore, quam animo quies & somnus salutare remedium & levamen. egregia metaphora Florus lib. iii. 23. *Expediebat ergo quasi aegrae, sauciaque reipublicae requiescere quomodo-cumque*. BURM.

270. IN SOMNIS, ECCE, ANTE OCULOS. In Montalbano, *Insomnes*, ecce, ante oculos. Et sane in Menteliano aliisque compluribus vocis unius instar exhibetur, *insomnis*. utramque lectionem agnoscit Servius quoque. vulgatam tamen ut amplectar, facit par locus lib. iii. 150. de Phrygiis penatibus,

— *visi ante oculos adflare jacentis*
In somnis, nisi & illic *insomnis* legas. HEINS. Constructionem sequentium versuum vide apud Gronov. Diatrib. Stat. cap. xxii. *insomnis* Edit. Juntina. *insomnis* Leid. unus. vid. ad i. Aen. 353. sed non *insomnem* fuisse Aeneam patet ex v. 302. ubi *excusitur somno*. BURM.

271. FLETUS. *Luctus* Hamb. alter. vid. infr. 298.

272. BIGIS. *Bijugis* omnino rectius in tertio Rottendorphiano. unum *i* exciderat sollemnino errore librariorum. Aufonius tamen Epitaphio Troli,

**Raptatus bigis fratris conjungor bonori.*
 quo manifeste altu dicit ad hunc locum de Hectore. HEINS.

274. HEI. Ei Rottendorffius primus. *heu* Montalbani & Leidens. usus.

275. EXU-

⁴ desunt Vof. L. R. Steph. Dan. al. ⁵ desit Dan. ⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷ desunt eisdem. Ennii versus L. pro Enniani. ⁸ desunt eisdem ad *celavit*. ⁹ &, ut magis in usu est, septimo, quo nunc utimur L. Vof. R. Steph. al. & quod magis in u. e. s. ut in decimo Fabr. ¹⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹¹ autem dicimus numero hominum plurali Vof. quasi de animalibus licet dicere *exuviam* serpentis &c. sed credo, ex seq. nota de *barba* huc misgasse. BURM.

Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, & concretos sanguine crinis,
Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
Adcepit patrios. Ultro flens ipse videbar

280 Conpellare virum, & maestus expromere voces:
O lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te post multa tuorum

Fu-

SERVII.

276. PHRYGIOS IGNES. Flammæ Trojanas, quibus Protefilai navis incensa est: ¹² [constat enim naves Graecorum flammis oppugnatas ab Hectore. PUPPIBUS. Pro in puppes.

277. SQUALLENTM. Modo sordidam, alibi lumentem, ut x. Aeneid. 314. *Per tunicam squalentem auro.*] BARBAM. Singularem numero hominum, plurali vero quadrupedum dicimus: unde dubitatur de quibus dixerit III. Georg. 366. *Stiriaque impetis induruit horrida barbis.* [ET CONCRETOS SANGUINE CRINES. Non sine ratione etiam hoc de crinibus dolet Aeneas: quia illis maxime Hector commendabatur; adeo ut etiam tonsura ab eo nomen accepit, sicut Graeci poetae docent.]

278. [VULNERAQUE ILLA GERENS, &c. Aut gerens, velut iniqua proferens, & ostentans, quae a Graecis pugnans pro patria susceperat: aut] quia, ut Homerus II. x. 369. dicit, in Hectorem extinctum, omnes tela jecerunt, more majorum: unde est: XI. 9. *Bis sex thoraca petatum, Perfossunque locis.* Propter duodecim populos Tusciae. Duodecim enim Lucumones, (qui reges sunt lingua Tuscorum) habebant: unde est x. 202. *Gens illi triplex, populi sub gente quaterni.*

279. ULTRO. Quia ratio exigebat, ut loqueretur ille, qui venerat.

280. COMPELLARE. Adloqui.

281. [O LUX DARDANIAE. Quasi dies noster, per quem certi eramus de luce, id est, de vita; tanquam occiso Hectore omnes se extinctos credant.] SPES O FIDISSIMA. Bene per contrarium: spes enim semper incerta; in Hectore ¹³ fidissima.

283. EXPECTATE. Antiptosis est: pro *expectata*.

tus. [UT TE. Ordo est: *Ut fessi aspiciamus*, id est; ¹⁴ quasi fessi.

VARIORUM

275. EXUVIAS. *Exuviis* Moreti tres, Rottenf. tert. & a m. sec. Gudianus. *inductus* Zulichem. & Ed. Venet. pr. & Mediol. sed vid. Serv. ad XI. 76. BURM.

Ibid. ACHILLEI. Apud Macrobius lib. v. Saturn. cap. 5. & Scholiaften Statii *Achillis*. sed membranae veteres Macrobi. Thuanæ *Achilli*. recte. & sic Mediceus, Moreti quartus & Gudianus a m. pr. HEINS. Vid. ad lib. I. 30. & alibi.

277. ET CONCRETOS. *Concretosque* quartus Moreti. & *concreto* Menagianus prior a manu secunda. & deest Franciano. vulgata est apud Lutat. ad Stat. II. Theb. 507. utrumque vero defendi potest. ita *concretum sanguinem* dixit Ovid. XIII. Met. 492. & *concretam sanguine barbam* XII. 270. & XIV. 201. sed imitatio Valerii Flac. lib. III. 386. *pingui concretos sanguine crines*, tuetur vulgatam. BURM.

278. VULNERAQUE. *Vulnera illa* Leidenfis. *vulnera & illa* Bigotianus. *vulneraque ipsa* Francianus. Wittianus. Stat. III. Theb. 364. *Vulneraque ista ferens patri inficcata cruore.* BURM.

280. EXPROMERE. *Effundere* Menagianus prior. quartus Moretianus. *maestas promere* Excerpta nostra, & Menagianus alter a manu secunda. *bas promere* Bigotianus. vulgata est apud Nonium in *maestas*. & *incertas expr.* fragm. Moreti.

281. DARDANIAE. *Dardaniide* alter Hamburg. & Francian.

Ibid. SPES O FIDISSIMA. *Spes o sanctissima* Scholiaften Horatii Crucquianus libr. I. Sat. 7. & lib.

¹² desunt ad BARBAM. 7. 277. R. Vol. L. Steph. al. ¹³ fidissima dicitur L. Vol. R. ¹⁴ quæ * fessi Fold.

Funera, post varios hominumque urbisque labores
 285; Defessi adspicimus! quae causa indigna serenos
 Foedavit voltus? aut cur haec vulnera cerno?
 Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 Heu fuge, nate Dea, reque his, ait, eripe flammis.
 290 Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troja.

Sat

SERVII.

285. [INDIGNA. Aut te indigna; aut¹⁵ crudelia. SERENOS. Hilares: antiqui & e contrario tristes, nubilos dicebant.]

286. FOEDAVIT. Cruentavit, ut inf. 502. *Sanguine foedantem*. Et bene permansit in translatione: quia supra dixerat, O lux. Ideo & serenos; ideo & foedavit: nam Sallustius de nubibus: fragm. incert. *Foedare lumen*.

287. ILLE NIHIL. Scilicet ad interrogata. Pleaque enim verba ex negotiis accipiunt significationem. VANA. Falsa.

288. GEMITUS. Nec enim parvus dolor est, viro forti fortem virum fugam suadere. Et notandum, omnes suaviorae partes hoc loco contineri.

289. FUGE, NATE DEA. Propositio est. ERIPERE FLAMMIS. Utile. His autem *διωκταίς*, ¹⁶ [id est, demonstrantibus ad locum.] [An necessarium? *Hostis habet muros*: An honestum? *Sacra suosque tibi commendat Troja penates*.

290. A CULMINE. Vel a dignitate sua; ¹⁷ vel vere *culmine*, id est, a tectis suis: & ideo *culmina* dicta sunt tecta; quia veteres de culmo aedificia contegebant.

VARIORUM.

lib. iv. Od. 5. sed aliter Macrobius lib. iv. Saturn. cap. 2. & scripti codices. HEINS.

283. EXPECTATE. Usus vocativi apud Graecos & Latinos illustrat Josephus Scalig. Epistola xx.

284. POST. Per Oudartii, ut lib. i. 628. vid. ad Suet. Tib. iv. *quem te post* Zulichemius. multa

dierum Gudianus a manu prima. *accipimus* primus Hamburgicus. *post hominum varios, urbisque* Bigotianus. BURM.

285. SERENOS. Severos Hugon. a m. sec. mox, & cur haec Leidenis. *serenum vultum* etiam Augusto dat Suetonius cap. lxxix. BURM.

287. ILLE. Ipse Montalbanus, *nec quaerentem me* secundus Hamburgicus. *nec me remoratur vana quaerentem* Menagianus prior. *fata moratus* Ed. Venet.

288. DUCENS. *Fundens* Parthas.

289. NATE DEA. Id est, quamquam natus dea sis, fuge tamen. Donat. ad Terent. Hecyr. II. II. 16. *Heus fuge* Leid. unus. *eripe telis* Dorvill. BURM.

290. HOSTIS HABET. Vid. ad Val. Flac. III. 45.

Ibid. RUIT ALTO A CULMINE TROJA. Mihi minus aliquid significare videtur, *alto a culmine*, quam si simpliciter scriptum esset, *a culmine*. ut loquitur y. 603. *Sternitque a culmine Trojam*. Quare non displiceret legi, *ruit alta a culmine Troja*. sic Homerus Iliad. N. 773. hic ab Urfino laudatus:

Ἄλλο πῦρ αὐτὸ κατ' ἄκρης

Ἰλίου ἀκρῆς.

in κατ' ἄκρης, a culmine, in ἀκρῆνι *alta* exprimitur. sane 410. habetur:

Hic primum ex alto delubri culmine &c. sed ibi epitheton vim suam exerit. Juvat quod a abest a Medic. Cod. nec non a meo. unde saltem turbatum hic fuisse constat. Serv. ad i. Georg. 105. vulgatum agnoscit. DORVILLIUS. & sane *altas* urbes passim dici vidimus ad i. Georg. 485. sed quia codices non addicunt, nihil mutare audeo. ab.

¹⁵ lege, *crudelis*, ut ita Donat. ad Terent. Adel. III. II. 9. INDIGNA, impie, crudeliter, explicat, & hoc Virgilii loco firmat, BURM. ¹⁶ defunt L. Vol. R. Steph. al. ad y. 291. *Honestum*. Daniel. ad 290. ¹⁷ vel a tectis suis: nam *plac* dixit *culmina*, dicta tecta, q. v. d. c. ac. protegebant Dan. Fabr. repetita haec ex notis Servii ad Ecl. i. 69.

Sat patriae Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites: his moenia quaere,
295 Magna pererrato statues quae denique ponto.
Sic ait: & manibus vittas, Vestamque potentem,

Ac-

SERVII.

291. SAT PATRIAE, PRIAMOQUE DATUM. [Ecce & hoc] honestum: nam contra fata venire constat neminem posse. [Ergo, *Sat patriae Priamoque datum*, vel regnasse; vel *sat pro patria*, id est Priamo, militasse.]

292. ETIAM. Multi distinguunt, ut sit adhuc, ¹⁸ ut VI. 485. *Etiam currus, etiam arma tenentem*. [Intelligunt enim eum ostendere voluisse, Trojam voluntate divina certo tempore esse defensam, & nunc, si salutem tenere per fata potuisset, ipsas quoque dextra potuisse defendi.] Sed melius est, *etiam hac*: ut & particeps gloriae sit Aeneas, & Hector ¹⁹ arrogantiam vitet. [Quidam *etiam*, pro denique, vel postremo, accipiunt.]

293. [TIBI. Merito *tibi*; quod religiosus es & pius.] SACRA SUOSQUE TIBI COMMENDAT TROJA PENATES. ²⁰ [Ecce iterum a] necessitas: nam sacrilegium est, non liberare commendatos penates. [Et non *Ego*, sed *Troja*; ut videatur patriae praestare quod fugiat.]

294. FATORUM COMITES. ²¹ Possibile; quia occurrebat, *Hostis habet muros*: dat ei comites deos: [et scite ait *fatorum*, ne Aeneas diceret, quo mihi eos comites? His MOENIA QUAERE. Hoc est, I. 5. *dum conderet urbem Inferretque deos*: & multi *quaere*, distinguunt, & sic subjungunt, *Magna pererrato statues quae denique ponto*: non enim magna moenia inventurum promittit; sed magna facturum. Nam & dii penates in III. 159. ita monent: *Tu moenia magnis magna para*.]

295. PERERRATO. Una pars orationis. Hoc autem verbo ostendit erroris longinquitatem.

296. VESTAM. Deam ignis, quae, ut supra diximus, I. 292. Terra est. ²² [Quae in medio mundo librata, ²³ vi sua stet & ignem intra se habeat:

²⁴ alii de igne divino hoc volunt dictum; quod e vi sua stet, inde *Vestam*. Sed in primo libro 378. dictum, quos *deos penates* ab Aenea advectos diversorum opinio tradiderit; quod etiam singulis locis, ubi de *penatibus* varias opiniones poeta secutus dixerit, notatum invenitur. Hic ergo quaeritur, utrum *Vesta* de numero penatum sit, an comes eorum accipiat, quod cum Consules & Praetores, sive Dictator, abeuntes magistratu, ²⁵ Lavinii sacra *penatibus* simul & *Vestae* faciunt: unde Virgilius: cum praemisisset, *Sacra suosque tibi commendat Troja penates*, adiecerit, *Et manibus vittas Vestamque potentem*; sed *potentem* potest ad illud accipi *ἰσὺς δυνατός*, sicut vocari penates dictum est I. 378. Nonnulli tamen *penates* esse dixerunt, per quos spiramus & corpus habemus, & animi rationes possidemus. Eos autem esse, Jovem, aethera medium, Junonem, imum aëra cum terra, summum aetheris cacumen Minervam: quos, Demarathi Corinthii filius, Samothracis religionibus mystice imbutus, uno templo & sub eodem tecto conjunxit. His addidit & Mercurium, sermonum deum. Hos Virgilius *ἰσὺς μεγάλους*, ut III. 437. *Junonis magnae primum prece numen adora. ἰσὺς δυνατός*, ut: *Dominaeque potentem. ἰσὺς χεῖρὲς*, ut I. 734. *Es bona Juno*: quae propter admonitionem locis suis notata sunt.]

VARIORUM.

ab culmine Leidensis unus. deerat praepositio etiam Menagiano priori, quod indicium facere posset, *alta* fuisse scriptum, & absorptam a simili litera esse praepositionem. BURM.

291. PATRIAE. Priamo patriaeque secundus Hamburgensis. aliter Donatus ad Terent. Hecyr.

IV.

¹⁸ ut, *jam arma tenentem* Steph. Dan. ut, *etiam ar. t.* L. Vof. R. Fabr. al. Fabr. al. ²⁰ necessarium, iidem tantum habent. ²¹ ceterum a possibili Fuld. ²² desunt etiam haec Dan. & Fab. ad V. 297. ²³ vi sua stet & ignem intra se habeat: Fuld.

¹⁹ superbiam L. Vof. R. Steph. Dan. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *di-* ²⁵ Lavinii

Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso interea miscentur moenia luctu:

Et magis atque magis, quamquam secreta parentis

300 Anchisae domus, arboribusque oblecta recessit,

Clarescunt sonitus; armorumque ingruit horror.

Ex-

SERVII.

297. AETERNUMQUE ADYTIS EFFERT PENETRALIBUS IGNEM. [Quod in templo] Vestae ignis aeternus est: Ecce ipse exposuit, quid sit Vesta.]

DIVERSO INTEREA. Haec est prooeconomia: ²⁶ ait enim Aeneam non fuisse proditorem; sed propter longinquitatem domus, & tarde bella cognovisse, & facilius evasisse discrimen.

299. MAGIS ATQUE MAGIS. Iteratione sermonis fecit augmentum; ac si diceret magis ac plus; sed propter metrum non potuit: sic ²⁷ etiam & diminutione, velut si dicat: *Et minus atque minus*: & ut pro utrumque. ²⁸ [Ponitur tamen alibi, *magis atque magis*, pro vehementer: sicut etiam *atque etiam*, quod crebro est apud Ciceronem lectum.]

300. ANCHISAE DOMUS. Satis religiose locis omnibus, quamdiu vivit Anchises, ei universa concedit, ubi dicto loco III. 9. *Et pater Anchises dare fatis vela jubebat*. ARBORIBUSQUE OBLECTA. Laus domus: ²⁹ [& argumentum, si non auditus est strepitus armorum, & urbis captae clamor, ab Aenea.] RECESSIT. A frequentia se removit: & est speciosa translatio, quotiens rei mobilis ad immobilem, vel e contra, transfertur officium.

301. INGRUIT. Invadit, ut XII. 628. *Ingruit Aeneas Italiam, & praelia miscet*.

VARIORUM.

IV. 2. posset autem intelligi, a te, Aenea, sit datum patriae, non enim de se hoc Hector ait, sed ut fugam Aeneae honesta hac causa excusaret, quod nec Hector potuisset defendere Troiam. glossa etiam Leidensis *etiam hac*, interpretatur *tua*. sed in hac Hectoream manum cum aliis hic intelligo. datum est Wittian. BURM.

292. POSSENT. Possint alter Rottendorphius.

295. PERERRATO STATUES. Heins. distingue-re volebat, *moenia quaere magna, pererrato &c.*

& ita in Wittiano erat. ego aliter: nam demum magna futura erant, postquam statuisset Aeneas, & per ejus posteros caput extulisset. *magnae urbes* sunt metropoles, sedes regiae. vid. inf. ad III. 59. & XI. 226. *statuere* vero dicitur de primo conditore. ut I. Aen. 573. & IV. 655. Propert. III. IX. 21.

Per sarum statuit Babylona Semiramidis urbem. Vellej. Paterc. L. I. I. *Agamemnon tres ibi urbes statuit*, ubi vide notas. P. Mela II. 18. *sequentem urbem Pelops statuit*. BURM.

296. VITTA. Per has, quas supra vocat *virgineas*, Palladis intelligi credo, quas postea Pantheas ipsi tradidit revera, hic in somnis videtur dare Hector. nam ad versum 320. male Cerda hic diversa sacra tradita ab Hectore Aeneae fingit, quum haec in somnio visa, imago fuere sacrorum, mox vere tradendorum Aeneae: licet & Serv. ad §. 271. in eodem luto haereat. BURM.

297. EFFERT. *Affert* tertius Mentelii & Regius. vid. ad Ecl. VIII. 64.

298. LUCTU. *Fleta* Leidens. unus. vid. sup. 271.

299. ET MAGIS. *At magis* Medicus a manu prima. vid. ad Georg. IV. 311.

300. RECESSIT. Imitatur Statius in Domo Thoantis lib. v. 242. *& si lata recessit Urbe domus*.

301. CLARESUNT. *Clarescunt* codices nostri & Priscianus agnoscit lib. XVI. non *crebrescunt*. HEINS. *Sonitus* vero ut tumultui & armorum crepitui convenit, ita & recte incendio tribuuntur. ut Nepos Alcibiad. cap. x. *Ille sonitu flammæ excitatus*. Curtius VI. 6. *sonabant incendio silvae*. Nofter II. Georg. 306. *ignis ingentem coelo sonitum dedit* Lucan. VI. 662.

Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem Igribus ostendam.

IX.

²⁶ agit L. Bañl. agit enim, ut demonstret Aeneam Fabr. ²⁷ etiam & in diminutione Vos. Steph. Dan. sic est & in diminutione L. R. Fabr. ceterum etiam L. Vos. R. in diminutione, ut est. . . . ceteris delectatis. ²⁸ desunt L. Vos. R., Steph. Dan. ²⁹ desunt L. Vos. R. Steph. Dan. al.

Excitior somno, & summi fastigia tecti
 Adscensu supero, atque adrectis auribus adsto.
 In segetem veluti quum flamma furentibus austris
 305 Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
 Sternit agros, sternit fata laeta, boumque labores;
 Praecipitesque trahit silvas: stupet inscius alto
 Adcipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Tum

SERVII.

302. EXCITIOR SOMNO. Ut appareat terroris esse, non satietatis, [clamoribus & sonitu interruptus est, ut non ipse somnum excuteret, sed somnus ipsum.]

303. ARRECTIS AURIBUS. Translatio ab animalibus, ³⁰ [quae ad omnem sonum erigunt aures, ut apud Terentium And. v. IV. 30. *Arrige aures, Pamphile.*]

304. [CUM FLAMMA FURENTIBUS AUSTRIS. Ubique bene vis aquae & ignis bello comparatur: quia utriusque rei prope unus effectus est.]

305. [RAPIDUS Quare rapidus? quia montano flumine fluxit.] ³¹ [Flumine. Fluxu,] ut I. 465. *Largoque humectat flumine vultum.* TORRENS. Fluvius, ³² qui aestate siccat; unde & nomen accepit, cui Graeci per contrarium dedere vocabulum: nam *χρημαίσις* dixerunt, a tempore quo crescit: sicut aequinoctium *ισσημεριος*.

306. [BOUM LABORES. Ut ³³ alibi I. Georg. 118. *Nec tamen haec cum sint hominumque deumque labores.*]

307. PRAECIPITESQUE TRAHIT SYLVAS. Hoc speciale fluvii est; supra dicta vero etiam ignis. INSCIUS. Non ignarus: nam videt; ³⁴ sed qui non valde sit caussarum peritus, id est, simplex, ³⁵ *ἀπλοος*.

308. SAXI DE VERTICE. Pro montis. Contra in sexto, *montem* pro saxo posuit, ut VI. 360. *Prensantemque uncis manibus capita aspera montis.*

VARIORUM.

IX. 919.

Peucedanumque sonat flammis.

& ita *ignis auditur* infr. h. I. §. 706. *clarescunt* non moverem; obscuriores enim, paulatim clariores sonitus fiebant. ita *clara tuba, clarum signum* infr. III. 518. *sonitusque* Dorvillian. BURM.

Ibid. HORROR. *Error* primus Moretanus. eadem varietas inf. 412. 559. & apud Lucanum, Valer. Flac. & alios eadem discrepantia. *armorum ingruit* Francianus.

305. INCIDIT. Casu, ut ita pastoribus incautus excidit lib. II. Georg. 303. vid. hic Cerdam contra Macrobiū disputantem. BURM.

Ibid. MONTANO FLUMINE TORRENS. *Saxi de vertice torrens* Scholiafles Horatii lib. IV. Od. 14. sed idem lib. III. Od. 29. pro vulgata stat lectione. ita quoque exhibet Servius ad I. Aen. 566. *rapidus* primus Moreti & Francianus. *a flumine* Moret. tert. Scholiafles Horatii sine dubio obversabatur versus ex lib. VII. 567. *& torto vertice torrens*, aut confudit hunc versum cum seq. 308. *montanum* vero *flumen* est, quale Ovidius describit III. Amor. 6. ubi vide quae diximus. Lucan. II. 485. *Et tu montanis totus nunc fontibus exi.* & vide ad eundem II. 403. *Montano a vertice* Bigotian. BURM.

306. BOUMQUE. *Hominumque* prior Hamburgensis pro diversa lectione. vid. I. Georg. 118. *laborem* Voss. & fragm. Moreti.

307. STUPET. Quinctilianus lib. VIII. 6. *sedet*: ubi vide quae diximus. Cerda, licet in nota ad §. 305. *stupet* memoret, hic nulla ejus verbi mentione facta, *sedet* explicat. BURM.

308. ACCIPIENS. *Aspiciens* Sprotii pro varia lectione.

309. Fr-

30 defunt L. Vof. R. Steph. Danieli defunt, ut apud Sc. Basilienſi, quae ad o. s. e. 2. 31 defunt Fuldensis. 32 quia Vol. R. 33 alibi * nec tamen cum haec ſint hominum deumque labores Fuld. 34 deest Dan. 35 deest Steph. Dan. Fabr. al.

Tum vero manifesta fides, Danaûmque pateſcunt
 310 Infidiae. Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
 Volcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
 Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
 Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.
 Arma amens capio; nec ſat rationis in armis:
 315 Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem

Cum

SERVIL.

309. MANIFESTA FIDES. Non ſomniit, ut quidam volunt, ſed fraudis Graecorum: nam & hoc ſequitur, DANAUMQUE PATEſCUNT INSIDIAE. [Quamvis alii hoc ad Laocoontis interitum, alii ad reſponſa Caſſandrae applicaſſent.]

310. JAM DEIPHOB. Quia ipſe poſt mortem Paridis Helenam duxit uxorem ³⁶ [unde ei graviter Graecos conſtat eſſe iratos, de quo plenus in ſexto narratur.]

311. PROXIMUS ARDET UCALAGON. ³⁷ [Proximus Deiphobo:] rem domus ad perſonam tranſtulit, & eſt τὸ αἰτίον, ³⁸ [hoc eſt, cauſativum: ideo enim ardet, quia proximus eſt] ut IX. Ecl. 28. *Mantua vae miſerae nimium vicina Cremonae.* [Bene ergo proximam Deiphobo domum dicit invaſam, apud quem Helena fuerat. Secundum ³⁹ Ucalegonem poſuit, quem, juxta Homerum, in conſiliis & amicitia conſtat Priami fuiſſe.]

312. SIGEA. Duo ſunt Trojae promontoria, *Rhoetum* & *Sigeum*, quod dictum eſt propter Herculis taciturnitatem, qui, prohibitus ⁴⁰ [a Laomedonte] hoſpitio, ſimulavit abſceſſum, & inde contra Trojam per ſilentium venit, quod *εὐνὴ* dicitur. FRETA LATA RELUCENT. lacendii magnitudinem voluit ſignificare, non hoc quidem deſcribere. *Lata* autem ideo, quia ſe anguſtiae ⁴¹ Pontici oris illic dilatant, ut Salluſtius ⁴² dicit in fragm. incertis.

313. [CLAMORQUE VIRUM. Sive qui caedebantur, live qui caedebant.] CLANGOR. Graecorum eſt: nam *κλαγγή* dicitur. Illud ſane ſciendum

eſt, quia morem tetigit expugnationis: plerumque enim ad ⁴³ tubam ⁴⁴ evertuntur civitates: ſicut Albam ⁴⁵ Tullus Hoſtilius juſſit everti.

314. AMENS. ⁴⁶ Qui nec ſomniis credidi; nec rebus aſpectis. [Quamvis quidam ſic exponant: *Capio*, non manibus interim, ſed animo: nam intentio erat: ergo *capio*, placet mihi ſumere.] NEQ. SAT RATIONIS. ⁴⁷ [Quoniam *amens*, ideo *nec ſat rationis*:] [aut oſtendere vult, primam ei cogitationem fuiſſe de patria; ſed ſubveniendi ei armis nullam fuiſſe rationem, ardente jam patria: quomodo enim incenſam civitatem defenderet?]

215. BELLO. Ad bellum. [CONCURRERE IN ARCEM. Quod inde facile poſſit ⁴⁸ pugnari cum hoſtibus.]

VARIORUM.

309. FIDES. Argumentum, indicium, unde infidiae mihi paterent. Juſtin. IX. 3. *Ea primum (malim, demum) fides inopiae Scythicae fuit.* ubi vide notas doctiſſimi Abr. Gronovii. Lucan. II. 243. *virtutis jam ſola fides*, de Catone. ut Valer. Flac. I. 383. *Phoebique fides non vana parentis.* vid. ad Ovid. XII. Met. 365. ita *vera fides* lib. III. 316. ex hoc loco forte poſſet firmari conjectura virorum doctorum apud Livium, ſcribentium lib. I. cap. 51. *tum vero manifesta res viſa.* Lucan. I. 423. *Ad dita ſati Pejoris manifesta fides.* BURM.

310. AMPLA. *Alſa* Hamburg. ſec. eadem varietas lib. I. 7-5.

312. UCALAGON. *Uchalion* ſecundus Rottendorſius.

36 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 37 deſunt eiſdem. Idem Deiphobo * Rem. Dan. 38 hoc eſt cauſativum, idem enim Dan. Fabr. deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 39 Ucalegonem Fuld. forte legendum, *Ucalegonem poſuit, quem juxta Homerum ſecundum in conſiliis &c.* vid. II. F. 148. BURM. 40 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 41 Ponti L. Voſ. R. ſed Tacit. II. Ann. 54. *os Ponticum intrat.* & ita ibid. cap. 56. *Ponti res*, pro *Pontici* non debuerrat Lipſius melius judicare. vid. ibi Heinſium. Ovid. III. Triſt. XII. 41. *Fos quoque ab ore freti longaeque Propontidis undis &c.* BURM. 42 dixit iidem. 43 turbam Voſ. 44 evertunt civitates Steph. Dan. 45 Tullius juſſit everti L. 46 bene *amens* quia Fabr. al. ſomnio Baſſ. 47 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 48 pugnari * hoſtibus Fuld.

Cum sociis ardent animi. Furor iraque mentem
Praecipitant; pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivom,
Panthus Othryades, arcis Phoeique sacerdos,
320 Sacra manu, victosque Deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.

Quo

SERVII.

316. FUROR, IRAQUE MENTEM PRAECIPITANT. Potest quidem specialiter accipi, id est, mentem meam furor & ira praecipitaverunt; sed melius est generaliter: Non mirum est, me arma cepisse sine ratione: furor enim & ira mentem praecipitant ⁴⁹ hominum.

317. SUCCURRIT. [Ratio viri fortis: quid enim aliud a bono cive & forti amissae patriae possit impendi: &] ⁵⁰ [Succurrit, in animum venit.]

318. ELAPSUS. ⁵¹ [Verbum aptum his, qui vix evaserunt.] [PANTHUS OTHRYADES. Everso Ilio ab Hercule, & occiso Laomedonte, Priamus iudicans vitio potius loci, quam ira deum calamitatem accidisse patriae, milit Delphos filium Antenor scitaturum, an eversum Ilium fas esset iisdem erigi fundamentis. Erat eo tempore Apollinis Delphici sacerdos Panthus Othryadis filius miranda pulchritudine: hunc filius Antenoris, ut dicitur, amore captus, rapuit, & Ilium perduxit, cujus injuriam Priamus volens honore penfare, sacerdotem cum Apollinis fecit, ut quo honore insignis apud suos fuerat, eo apud alios non esset inferior.]

319. ARCIS PHOEIQUE SACERDOS. Aut subrogatum intelligimus; aut quod melius est, morem Romanum tetigit: in Capitolio enim deorum omnium simulachra colebantur. ⁵² [Ut sit illius Apollinis sacerdos, qui in arce colebatur, ⁵³ [non alterius, ideo addidit *arcis*, quasi arcani: quia ipsum esse dicunt urbium conditorem:] aut ARCIS, Minervae accipiamus.]

320. SACRA MANU. ⁵⁴ Hoc est, quod supra Hector dixerat: *Sacra suosque tibi commendat Troja penates*. VICTOSQUE DEOS. Qui egebant sacerdotis auxilio. Simul & Aeneae excusatur abscessus.

321. IPSE TRAHIT. [Id est, qui numina liberat, inter pietatem religionemque districtus: Et est] ⁵⁵ Septima syllepsis. *Trahit* enim, licet ⁵⁶ nepotis tantum sit, tamen & superiora concludit. CURSU. Legitur & *cursum*. AD LIMINA. Aeneae & religio laudatur, & virtus.

VARIORUM.

fius. vide Horat. I. Sat. v. 71. ubi *hospes ardet*, pro ejus domo. *Sigeoque igni* Parrhaf.

314. NEC SAT RATIONIS. Deest *erat*, vel *habui*. Donatus ad Terent. Andr. I. I. III.

315. SED GLOMERARE. Hic cum duobus sequentibus versibus deerant Oudartii codici.

Ibid. IN ARCEM. *Ad arcem* Moretanus primus. HEINS. *Et currere* Sprotianus.

317. PRAECIPITANT. *Praecipitat* Gudianus. HEINS. *Praecipitent* secundus etiam Hamburgensis.

318. ACHIVUM. *Achivis* prior Menagianus, Sprotianus & alter Hamburgensis. *Achivum* Medicus & Gudianus. HEINS.

319. PANTHUS OTHRYADES. *Othryades* scriptum in vetusto codice Colotiano. male autem in aliis, *Otrriades*. URSIN. In Sprotiano *Pantboys*, & mox *Pantboy*, expresse enuntiatione Graeca. sic lib. x. 199. codex Menagianus, pro *Fatidicae Mantus* exhibet, *Mantoy*. HEINS. *Pantos* secundus Hamburgicus. *Pantbeus* Parrhaf. *Phantbeus* Wittian. & mox, *Pantbu*. *Panthus* Zulichem. Montalbanius & Venetus. & secundus Moreti. *Otyriades* Francianus. *Otrriades* Wittian. & Ed. Junt. Ald. & al. ut vero mox *Pantbu*, ita & *Melampus* Stat. III. Theb. 546. BURM.

320. VICTOS. *Factos* tertius Rottendorffius. *vi-ctusque* Gudianus. sed *victi* dii a Graecorum diis, ut

⁴⁹ deest L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁵⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 319. ⁵¹ vix evadens Fabr. & nihil praeterea. ⁵² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 320. ⁵³ desunt Dan. Fabr. ideo addit * alterius, id est arcis, &c. Fuld. ⁵⁴ hoc est propter quod supra Vof. R. Steph. Dan. al. hoc est, quod & supra L. omne verum quod Hector dixit supra Fuld. ⁵⁵ deest syllepsis L. silepsis Vof. R. ⁵⁶ ad nepotem pertineat Dan.

Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?

Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:

Venit summa dies, & ineluctabile tempus

325 Dardaniae. Fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Juppiter Argos

Trans-

SERVII.

322. QUO RES SUMMA LOCO, PANTHU? Ref-
publica, ⁵⁷ [id est, universus status, quo loco po-
situs:] [et bene civis utilis, de Repub. primum
sollicitus est,] ⁵⁸ [sed hoc totum] admirantis est,
non interrogantis: & *Panthu* vocativus est Grae-
cus.] ⁵⁹ *ἀπὸ τοῦ Πάνθος, Πάνθος, ut in ov.* QUAM
PRENDIMUS ARCEM. Cum tu eam relinquis: non
enim plures erant arces: unde admirantis est. Et
notanda simul orationis brevitās, quae in ⁶⁰ peri-
culis congruit. ⁶¹ [*Prendimus autem occupamus.*]
323. [GEMITU. Ut ostendat luctuosam rem se
esse dicturum.]

324. ⁶² [SUMMA DIES. Ultima, aut suprema,
ut, *supreme Juppiter*. Dies autem si foeminino ge-
nere ponatur, tempus significat, ut γ. 783. *Quam nec
longa dies*: si masculino vero, ipsum diem. ⁶³ [Et
de masculino genere tria observanda sunt: in quali-
tate, numero, adverbio: In qualitate, *serenus si
dies*, non *serena*: numero: *Bis quinos silet ille dies*,
non, *Bis quinas*: Adverbio, *hoc die*, non *hac die*.
Cacterum *diecula* nihil praepjudicat: quia multa di-
minutiva recedunt a nominibus primae positionis,
ut *scutum*, *scutella*; *canis*, *canicula*; *rana*, *rannu-
culus*. INELUCTABILE. Quod nemo eluctari possit
ut effugiat, cum decem annis luctati sumus.]

325. DARDANIAE. Trojae: aut a Dardano, Jo-
vis & Electrae filio, [quem quidam ab Arcadia
profectum venisse ad Phrygiam volunt: Alii de
Samotheacia ad memorata loca venisse dicunt, qui
ex nomine suo Dardanos populares appellavit: qui
ex Samotheacia Trojam penates dicitur detulisse,
quos post secum Aeneas ad Italiam vexit: nam &
Samotheaces horum Penatium Antistites ⁶⁴ *suos*
vocabant, qui postea a Romanis Salii appellati sunt:

hi enim sacra Penatium curabant; quos tamen Pe-
nates, alii Apollinem & Neptunum volunt; alii
⁶⁵ *haestatos esse*, & in regia positos tradunt. Tusci
Penates Cererem, Palem, & Fortunam, dicunt:]
aut certe secundum Sallustium fragm. incert. *A
rege Dardanorum Mida, qui Phrygiam tenuit.*

326. FERUS JUPPITER. Summae necessitatis
est, ⁶⁶ cum etiam sacerdos in convicia ruit deo-
rum: quod servat Virgilius, ne unquam tradat Ae-
neae. FERUS autem invidiose dictum est, & ad
tempus epitheton: nam Juppiter aequus est omni-
bus, ut x. 112. *Rex Juppiter omnibus idem.* ⁶⁷
[Item in vi. 129. *Pauci quos aequus amavit Jupi-
ter.*] Hinc & paulo post 618. *Ipse deos in Dar-
dana suscitavit arma*: hoc est, ⁶⁸ qui aequalis esse
consovevit.

VARIORUM.

ut ita *fata victa* apud Ovid. i. Epist. 28.

Illi victa suis Troia fata canunt.
ubi vide quae diximus. BURM.

321. CURSUQUE AMENS TENDIT. *Cursumque*
Moretanus quartus, quod & Servii aetate in qui-
busdam exemplaribus legebatur. HEINS. Eadem
varietas occurrit apud Claudianum vi. Conf. Ho-
nor. 291. Sil. Ital. ix. 216.

— *Ex acie tende in Capitolia cursum*
& x. 73.

— *Ac retro cursum tendentem.*

ubi vid. Cl. Drakenb. & ita *tendere iter* lib. vii.
Aen. 7. vid. & Markland. ad Stat. v. Silv. ii. 115.
& quae adnotata sunt ad Ovid. ii. Met. 347. *cur-
susque* Menag. pr. & Wittian. BURM.

Ibid. AD LITORA. *Ad limina scripti nostri*, ex-
ceptio

⁵⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁸ desunt eisdem. Steph. etiam deest *vi Graecus*. ⁵⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al.
⁶⁰ pericula Commelin. in Daniel. ordo verborum admodum turbatus in nota ad hunc versum. ⁶¹ desunt L. Vof. R. Steph.
al. ⁶² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad γ. 325. Dan. hic mutilata verba dedit, hoc modo, ultima aut suprema. Juppiter,
autem dies. ⁶³ hic sequebantur in Daniel. Penates ergo, quos Panthus ad Aeneam traxit, alii Apollinem & Neptunum
volunt, alii status esse, & in regia positos tradunt. Tusci penates Cererem, Palem & Fortunam dicunt. ceteris omisiss.
⁶⁴ *Coes* legit Gutherlet. i. de Diis Cabiris cap. x. ⁶⁵ astatas Fuld. ⁶⁶ quoniam etiam Dan. cum esset sac. Fuld. ⁶⁷ de-
sunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ⁶⁸ qui qualis R.

Transtulit. Incensa Danaei dominantur in urbe.
 Arduus armatos mediis in moenibus adestans
 Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
 330 Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt;

Mil-

SERVII.

327. ⁶⁹ [ARGOS TRANSTULIT. Quasi dicat: qui defendas, quod Iuppiter transtulit?]

328. ARDUUS. Incultus, ut III. Georg. 79. *Il- li ardua cervix*: & ideo: *Demissum lapsi per funem*.] MEDIIS IN MOENIBUS. Ubi arx fuerat. ASTANS. Pro stans: & est Prothesis.

329. [FUNDIT EQUUS. Homerus: Odyss. 6. 515. *ἰν' ὄδοις καὶ χυμένον*. Et ad voluntatem & ad multitudinem & sonora, quasi adhuc descendant.] VICTOR. Propositi effector, ut III. Georg. 114. *Rapidusque rotis insistere victor*. MISCET. Scilicet caedibus.

330. INSULTANS. [Non dicit illis Graecos insultare, sed Sinonem, qui illis muros patefecerat dolis.] ⁷⁰ [& insultare est in alienum dolorem gaudere; exultare vero gaudere.] BIPATENTIBUS ADSUNT. Quia geminae sunt portae. [Et quidam bipatentibus praesumptum accipiunt, quia, *bi*, particula non praepositur, neque verbis, neque participiis: nemo enim dicit *bipateo* & *bipatens*; sed praepositur appellationibus, ut *bipennis*.]

VARIORUM.

cepto Hamburgensi priore & Pierianis, omnes & sane *limina* pro portis aut egressu arcis videtur posuisse. sic infr. 620. *patrio te limine sistam*. pro in finibus patriae. ubi *litore* etiam in nonnullis exemplaribus. HELINS. Carrocus *limina* intelligit domus Aeneae. certe de arcis egressu vix potest capi, quae iam capta, vel obsessa a Graecis, & quorum telis elapsus Panthus, eo redire non cogitabat, sed se & sacra fuga eripere: nec tutum sibi in Aeneae domo refugium poterat sperare. quare ego *litore* praeserrem, & ex urbe cum fugisse ad *litore* statuerem. Quum vero transiret eo, incidisse in Aeneam, qui armatus ex domo sua egressus erat. Domum vero Aeneae in remota urbis parte, nec procul a porta, quae mare respiciebat, fuisse, colligere licet, quod statim videtur, *Sigea freta reluctans igne*, ex fa-

stigio domus suae. & quod postea, simulac patrem sustulerit *γ. 730. propinquet portis*. & deinde regressus, ut quaereret Creulam, per portam ingressus, statim domum suam revolat. & collecta manu juvenum non longe a domo sua, inde in mediam urbem tendat *γ. 359*. ubi arx erat, & in ea equus, mox *γ. 328*. si tamen *limina*, ut habent Regius, Dorvil. Parthas. & Edd. veteres, quis retinere velit, ego *limina portae*, ut plene effert sup. 242. & inf. 752. intelligere malim. eadem confusio harum vocum lib. VIII. 555. & alibi. *Limina* etiam simpliciter ponit lib. XI. 267. ubi Servius, *limina imperii* interpretatur. BURM.

322. QUO RES SUMMA LOCO. *Summa loci* primus Rottend. nescio, an Plauti illa in Mercator. act. ult. sc. *ubi loci res summa est nostra publica*? librarius in mente habuerit. Stat. VII. Theb. 558. *quo tua sit fortuna loco*. & veteres dixisse, *quo loco*, & *quo in loco* multis docuit Cl. Drakenb. ad Liv. VII. 15. deinde *quo res summa loco*? *Panthu quam* &c. Moreti primus. Ruaeus plures arces fuisse, & hinc dubitasse Aeneam, quam adhuc propugnandi esset facultas, credit sed toties unius *arcis* in hoc libro mentio fit, quae Palladi sacra, ut sup. 226. & ubi equus ille sacraus Minervae fuit locatus, *γ. 245*. vid. & ad *γ. 266*. Pierati ergo Aeneae convenit, in subito hoc tumultu statim de tuenda arce sacra cogitare, in primis videns Panthum arcis & Phoebi, qui ibi etiam templum forte habuit, sacerdotem. quare forte melius legeretur, *qua prendimus arcem*? qua via, ratione ad arcem pervenire possumus, ut mox 387. *qua prima fortuna salutis monstrat iter*. & ita ceteris alibi. unde mox, *angusta viarum* obsessa dicit Panthus, ostendens difficilem rationem veniendi in arcem. *prendere* vero dictum, ut *prehensant fastigia* *γ. 444*. & *prendere tellurem* Ovid. II. Amor. IX. 3. & *prendere fines* Grat. Cyneg. 429. ad quae loca vide quae notavi. BURM.

323. ERAM. *Eram gemitu*, cum Leidensis.

324. INE-

⁶⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *medis*. mox pro *insultans* malim, id est, *astans*. ⁷⁰ desunt eisdem. id est Sinon *insultans* illos, & insultare e in a. d. exultare Dan. Fab. desunt, *vero gaudere*.

Millia quot magnis umquam venerè Mycenis:
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia tentant

335 Por.

SERVII

331. MILLIA. Subaudi tot, & est ἀναιδέων: nam dixit quot, cum non praeferret tot. [Et ita vel augendi gratia, vel perturbatus dicit, tantos esse Graecos, quanti olim venerint, quasi nemo perierit decenniali bello. UNQUAM. Pro quondam.]

332. ANGUSTA VIARUM. Angustas vias, vias: & est ut I. 422. *Strata viarum*.

333. P. [STAT. Aut horret, ut VI. 300. *Stant luctu flamma*: aut stat, adstantibus in medio armatis tenetur.] FERRI ACIES. Bene addidit ferri: quia 73 homonymum est acies: [& multa significat, ut exercitus, ferri, oculorum.]

334. STRICTA. Nuda: unde & destringere dicimus. 71 [VIX. Modo, aegre.] [PRIMI. Vel in primo introitu collocati; vel periculo primi.]

VARIORUM

324. INELUCTABILE TEMPUS. *Fatum* Macrobius lib. v. cap. i. HEINS. Repetitum ex lib. VIII. 334. *inevitabile tempus* Ed. Venet. quod & in Wirtiano Codice erat superscriptum. *Dardanidae* Moreti tert. *fuit Ilion* iterum nonnulli. ut supr.

241. de *summa de*, vide quae diximus ad Ovid. III. Amor. IX. 27. BURM.

326. OMNIA. *Omina* Bigotianus pro diversa lectione.

328. MEDIIS. *Medisque* Menagius prior, Sprotti, Venetus & Parrhat.

329. FUNDIT. *Fundis* nonnulli codices, cum utroque Menteliano. sed potiores, *Fundit*. HEINS. *Fundit* probat Heumannus Tom. II. Poeciles lib. III. pag. 382. *fundis* duo Leidenses & tertius Mentelii, & Regius. *fundit* vero ut puerpera. vid. supr. 238. *foeta armis*. & inf. Serv. ad VIII. 139. hinc & supra 20. *uterumque armato milite complet*. Petron. cap. LXXXIX.

Danae relaxant claustra, & effundunt viros. BURM.

Ibid. VICTORQUE SINON. *Copula deest* Re-

gio. Doctissimus Waddehus in Animad. Critic. p. 12. volebat, *factoreque Sinon*. sed hoc sensu a veteribus raro usurpata haec vox occurrit, quae de figulis, & qui imagines ex materia sequaci fingebant, obvia est. & cui bono a vulgata recedere, non addicentibus libris, & Servio recte explicante, pro propositi effectu? ut saepe apud Virgilium. vid. III. Georg. 9. & 17. & passim alibi. vid. etiam ad Petron. cap. CXII. BURM.

330. BIPATENTIBUS. *Alibi patentibus* Gudianus. *alii patentibus* tertius Rottendorphius a manu prima. *alii portis* secundus Moreti & Leidenfis unus. *portis alii in bipatentibus* Leidenf. & Moret. tert. *portisque alii* Menagii & Sprotti. *aliique patentibus*. Ed. Venet. *exsultans* idem Menagii prior. nescio an valvas arcis, an regiae Priami intelligat. BURM.

331. MAGNIS NUMQUAM. *Umquam* libri veteres ad unum omnes, quotquot a me consulti sunt, exceptis Hamburgensibus duobus, uno Moreti, Veneto nostro, & Schefferiano: & recte. *numquam* tamen in Prisciano legas lib. XVII. Aufonius Periocha XX. Iliados, veram scripturam exhibet, nisi quod mendose illic, *millia quae magnis*. HEINS. *Numquam* Wirtian. Edd. Venet. & Mediol. *umquam* abundare putat Markland. ad Statii III. Silv. I. III.

332. OBSEDERE. *Obsidere* secundus Moreti. inf. 7. 450.

333. OPPOSITI. Malim *oppositis*, ut ad tela referatur; quomodo scripti nostri primus & secundus Moretani, Gudianus, Sprottianus & Rottend. tert. cum Vossiano pr. a m. pr. & Pierii compluribus. HEINS. *Oppositis, stat ferri acies umbone corusco* Ed. Venet. utraque lectio *oppositi*, & *oppositis* habet, quo se tueatur. Ovid. Halieut. 50.

Et ruit oppositi nitens in vulnere ferri.

sed & idem Epist. XIII. 80.

Sarvaeque in oppositos pectora ferre viros. ego tamen *oppositi* praeferebam, & literam s geminatam

71 desunt L. Vol. R. Steph. al.

72 synonymon L. synonymum R. synonymon Basil.

73 desunt L. Vol. R.

- 335 Portarum vigiles, & caeco Marte resistunt.
 Talibus Othryadae dictis & numine Divum
 In flammam & in arma feror: quo tristis Erinny,
 Quo fremitus vocat, & sublatus ad aethera clamor.
 Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
 340 Epytus: oblatus per lunam Hypanisque Dymasque:
 Et lateri adglomerant nostro: juvenisque Coroebus

Myg-

SERVII.

335. CAECO MARTE. ⁷⁴ [Aut confusa pugna,] aut nocturno praelio: aut epitheton Martis est, cujus exitus semper incertus est: [Aut quia caecantur animae & agmina pugnantium.]

336. ⁷⁵ [OTHRYADAE. Patronymici genitivus: nam *Panthus* Othryadis filius fuit.] NUMINE DIVUM. Subaudis *talibus*, hoc est, mala injiciente desideria: ⁷⁶ [nam paulo post ait 396. *Vadimus immixti Danais, baud numine nostro.*] [Cum ergo hoc esset, tamen omisso consilio, *in flammam, & in arma feror.*]

337. ERINNY. Impatientia animi hoc loco, ⁷⁷ [quae in furorem impellit.]

338. FREMITUS. Perturbatio.] ET SUBLATUS. ⁷⁸ Deest quo, &c., unde sublatus.

339. [ADDUNT SE SOCIOS. Non dixit quaero socios; sed *addunt se*, ut ipse ab illis videatur esse quaesitus.]

340. OBLATI PER LUNAM. ⁷⁹ [Agniti per Lunae splendorem.]

341. ADGLOMERANT. Adglomerantur, ⁸⁰ [ut sup. 81. *Nox humida coelo Praecipitat*] CHOROEBUS MYGDONIDES. ⁸¹ [Hic *Choroebus* filius Mygdones & Anaximenae fuit.] Ergo patronymicum est: nam si gentis esset, *Mygdonius* diceret: nulum enim gentis nomen in *Des* exit. Hunc autem Choroebum stultum inducit ⁸² Euphorion, quem & Virgilius sequitur, dans ei inf. 390. *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* cum sit ⁸³ turpissima dolo quaesita victoria.

VARIORUM.

natam crederem ex sequentis *stat* prima. sic x.

428. *oppositus Abas*. vide quae dixi ad Valer. Flac. vi. 605. BURM.

Ibid. FERRI ACIES. *Ferreae acies* in Hamburg. priore. quod placeret, si a membranis vetustioribus confirmaretur. HEINS.

335. RESISTUNT. *Resistent* secundus Rottendorphius.

338. AD AETHERA. *In aethere* secundus Hamburgensis. *ab aethere* primus Moretanus. *quod fremitus* Gudianus. *quo gemitus* Dorvillianus & Wirtian.

339. SOCIOS. *Socii* Menagianus prior. sed vulgata firmatur ex Ecl. vi. 20. *Addit se sociam*.

Ibid. RIPHEUS. *Rypheus* in primo Rottendorphii. HEINS. *Repheus* Sprotii & secundus Menagii.

Ibid. ARMIS. *Iphitus annis rectum*: nam sequitur, *Iphitus aetate jam gravior*. FABRIC. *Aepytus* in Mediceo. sed in Menteliano utroque, Gudiano, duobus Rottendorphiis vetustioribus & Moretanis quatuor *Epytus*: recte. quod nomen Trojanum, unde & Rex Albanorum *Epytus*, de quo nos ad Nasonem libr. xiv. Metam. 613. & Fast. iv. 43. *Κίρως Ἰφρυίδης* apud Homerum Iliad. P. 524. sic & lib. v. 577. *Epytides* legendum. praeterea *maximus armis* legendum ex membranis veteribus. nam *maximus annis* ad bellum minus habilis fuisset. sed id commenti sunt qui meminerant *Iphytum jam aetate gravem*, paulo post introduci; cum hic loci non de Iphito, sed de Epyto agatur. HEINS. *Et Pythus* Vratii. *Ephitus* Francian. *Epitus* plurimi. pro *Aepitus Epithus* Wall. *Aepytus* etiam The-

⁷⁴ desunt eisdem. aut c. pugna, aut nocturna Dan. aut c. p. nocturno praelio Fabr. ⁷⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁶ desunt eisdem. ⁷⁷ desunt eisdem. sed Basil. quum alibi sit Furia. ⁷⁸ & unde sublatus eisdem & Dan. sed Basil. ordo est, unde sublatus. ⁷⁹ desunt eisdem. dueti p. L. splendorem Dan. Fabr. ⁸⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸¹ desunt eisdem. mox, diceretur Dan. ⁸² Nicol. Loens. Miscell. Epiph. 11. 3. ex Poemate, quod inscribitur *Μύκκας*, esse somnium, docet. vid. & Parrhas. ad Claud. 11. Rapt. 133. ⁸³ turpis L. Vof. R. Steph. Dan.

Mygdonides. Illis ad Trojam forte diebus
Venerat, infano Cassandrae incensus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

345 Infelix, qui non sponsae praecepta furentis
Audierit.

Quos ubi confertos audere in proelia vidi;

Im

SERVII.

342. ⁸⁴ [ILLIS AD TROJAM. Deest qui.]

343. [INSANO AMORE. Aut perpetuum epitheton amoris est, ut x. Ecl. 44. *Nunc insanus amor*: aut *insano*, magno, ut inf. 776. *Insano juvat indulgere labori*: aut *insano*, quia belli tempore amabat Chorebus.]

344. ET GENER. *Gener* dicitur, & qui est, & qui esse vult; ut hic indicat locus: [vel certe secundum spem illius: neque enim jam: nam ideo subjunxit *sponsae*:] ⁸⁵ sicut etiam maritus: unde est iv. 836. *Quos ego sim totiens jam dedignata maritos*.

345. [INFELIX. Quem mox manebat interitus: vel infelix causae suae: vel qui sponsam non audierit.] PRAECEPTA. Propter illud supr. 246. *Tunc etiam satis aperit Cassandra futuris*. FURENTIS. Vaticinantis: ⁸⁶ [unde & Sibyllam *insanam vatem* dicit III. 443.]

VARIORUM.

Thebanus memoratur a Statio lib. xi. 240: ubi vide variationes codicum in notis Barthii. *maximus armis* jure placuit Heinio. Albinov. ad Livium 14.

Maximus ille armis, maximus ille toga. Silius III. 615.

Socius, qui maximus armis.

& ita lib. i. 545. *nec bello major & armis*. & ita passim. BURM.

340. OBLATI. *Obletti* Wallian. a. m. pr. qui &, *Hipanisque Dimasque*.

Ibid. PER LUNAM. *Per lucem* Waddel. Anim. Critic. p. 13. ut tolleretur scilicet discrepantiam, quam in Virgilio quidam notant ad y. 255. & intelligit incendii lucem: vel legebat, *oblatis fortuna*. sed haec sine libris. BURM.

341. ADGLOMERANT. *Glomerant* Regius.

Ibid. COROEBUS. In nonnullis, *Chorebus*: quomodo & apud Macrobius lib. v. Satur. cap. 5. legitur. in Mediceo passim, *Coroebus*, quomodo & Mentelianus interdum, alique complures ex scriptis bene: & sic apud Nonium in *species*, meliora exemplaria, *furiata mente Coroebus*. *Κοροῖβος* Graecum nomen est. sic vocatus ille, qui Olympiae prima victor exstitit, *Κοροῖβος* *Ἡλίου* Pausaniae, Straboni, Athenaeo & Euseb. de Praepar. Euang. dictus. Alterius *Coroebi*, hominis stupidissimi, mentio fit apud Aelianum lib. XIII. Var. Hist. cap. 15. HEINS. *Thorebus* Pugetianus. *Chorebus* apud Stat. i. Theb. 605. & aliis in locis, ubi etiam *Coroebus* in aliis.

342. ILLIS QUI. Aufer *τὸ qui*, sic jubentibus Mediceo, caeterisque vetustioribus libris. & sane elegantius longe ea vox subintelligetur. Priscianus tamen & Macrobius lib. v. cap. 5. agnoscit vulgatum. sic lib. i. 378. ex praestantioribus membranis:

*Sum pius Aeneas, raptos ex hoste penates
Classe vebo mecum.*

non *raptos qui ex hoste*. congeffimus plura lib. III. Fastorum Nafonianorum y. 387. HEINS. *Qui Trojam Parrhaf. qui* adscriptum in Witt. deest Wall.

343. CASSANDRAE. *Cassandrae* alter Mentelianus, duo vetustiores Rottendorphii, alique nonnulli, etiam in Gudiano sic nonnumquam scribitur. quomodo & apud Graecos frequenter, praesertim in Aeschyli Agamemnone. sic *Cassandrae* civitas etiam *Casandrea* subinde Graecis & Romanis scriptoribus. HEINS. *Casandrae* Regius. *captus amore* duo Moretani, Menagianus prior, Montalbanius & Zulichemius. *accensus* Leidenfis unus. Hamburg. pr. Parrhaf. & Wallian.

346. AU-

⁸⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁵ sic dicitur etiam maritus: nam inde est. *Quos Fuld. ego sum* Fabr. al. ⁸⁶ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. u. e. S. inf. *vatem adeas*. dicit alibi Fabr. al.

Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido

350 Certa sequi, (quae sit rebus fortuna videris:

Excessere omnes adytis arisque relictis

Dî, quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi

In-

SERVII.

348. INCIPIO SUPER HIS. His incipio, ⁸⁷ [id est, verbis.] SUPER autem, insuper: quia jam audebant: unde paulo post: *Furor additus*. JUVENES FORTISSIMA FRUSTRA. Ordo talis est: Juvenes, fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensae; quia excesserunt omnes dii: unde, si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema, Moriamur, & in media arma ruamus. ⁸⁸ [Alii *sequi*, pro sequendi accipiunt.] ⁸⁹ [Obscuritatem autem facit hoc loco & synchysis, id est, hyperbati longa confusio,] & est falsa lectio: nam multi ⁹⁰ AUDENDI legunt, multi AUDENTI; sed neutrum procedit. Ergo AUDENTEM legendum est.

351. EXCESSERE. Quia ante expugnationem evocabantur ab hostibus numina, propter vitanda sacrilegia. [Inde est quod Romani celatum esse voluerunt, in cuius dei tutela Urbs Roma sit: & jure Pontificum cautum est, ne suis nominibus dii Romani appellarentur, ne exaugurari possint. Et in Capitolio fuit clypeus consecratus, cui scriptum erat: GENIO URBIS ROMAE SIVE MAS SIVE FOEMINA. Et Pontifices ita precabantur: *Jupiter optime maxime, siue quo alio nomine te appellari volueris: nam & ipse ait: Sequimur te, sancte deorum, Quisquis es.*]

352. QUIBUS. Subaudis auxiliantibus: [vel per quos stetit.]

VARIORUM.

346. AUDIERAT. *Audierit* legitur in libro Colotiano. URSIN. *Audierit* concinnius utique in Mediceo, & Gudiano & altero Mentelii. HEINS. Etiam Regius, sed superscripta litera *a*.

347. QUOS UBI CONFERTOS AUDERE IN PROELIA VIDI. *Confectos* Francian. *conferatos* Wall. & Witt. vid. ad III. Georg. 269. & ad Valer. Flac. III. 274. & ad Quinctil. Declam. XIII. 3. quia vero sequitur mox, *audentem*, cogitaveram an non

hic praestaret, *ardere in proelio*, quod verbum saepe cum *audere* permutatum a librariis. ut lib. XI. 895. & ita XII. 71. *Ardet in arma magis*. vide notas Heinsii ad lib. VII. 623. sed contra scriptos nihil movere tutius. sic Statius I. Theb. 439.

Neque enim meus audeat istas

Civis in usque manus.

ubi vid. Barth. & notas Heinsii infr. ad lib. X. 455. & ad Gratii Cyneg. 498. sic & *audere* absolute Livius XXI. 4. *neque milites alio duce plus confidere aut audere*. vide Barth. ad Stat. VI. Theb. 19. BURM.

348. INCIPIO SUPER HIS. Varius usus *super*. apud Virgilium saepe incertos de sensu facit, ut hic: an cum Servio explices *insuper*? scil. quia videbam satis illos per se audere, & ideo non multo hortatu opus esset, incipio tamen his adloqui. ut apud Sil. Ital. I. 60. *His super aevi Flore virens*, id est praeter jam dictam vid. & Cl. Drakenb. ad lib. IX. 275.

His super insidiis contra, Nomadamque volucrem Scipiadae datus ire manus.

sic Heinsius apud Valer. Fl. VI. 88. pro *Hos super*, malebat *His super*. & forte apud eundem lib. IV. 70.

Nam super his vastos tellus quoque congerit amnes.

pro *super hic*, vel *huc*. an incipio *super his*, id est propter haec, quia videbam illis satis animi esse, incipio, *Juvenes* &c. vide quae diximus ad lib. I. Aen. 29. & etiam lib. X. 42. BURM.

Ibid. FORTISSIMA FRUSTRA. Non separanda, ut lib. V. 389.

Entelle, Heroum quondam fortissime frustra.

eadem ambiguitas apud Ovid. VIII. Met. 140. *O frustra meritum oblite meorum*. ubi vid. Glaucan. Lucan. VII. 736. *peritura frustra agmina*. BURM.

349. AU-

⁸⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁸ desunt eadem. ⁸⁹ *οὐχ αὐτον* Fab. *synchysis* Vof. *synchysis* L. *synchysis* R. Daniel vero haec omisit, sed post, *legendum est* habet, & ista sententia synchysis est, i. e. h. l. confusio. ⁹⁰ *audendi* L. m. *audens*. Dan. *audendi* etiam L. sed sub 2 puncto posito.

Incensae. Moriamur, & in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.

355 Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relictī
Faucibus expectant siccis; per tela, per hostis

Va-

SERVII.

353. MORIAMUR ET IN MEDIA ARMA RUAMUS. ⁹¹ [Υπερμαρτυροῦμαι: nam ante est in arma ruere, & sic mori.] [Bene tamen moriamur, opportuniore loco posuit: ante enim dixerat: *Quae sis rebus fortuna videsis.*]

354. UNA SALUS VICTIS, NULLAM SPERARE SALUTEM. Plerumque enim desperatione robur augetur, ut Statius x. Theb. 487. *Est ubi dat vires nimius timor.* Item: *Scimus mortem captivitatis esse remedium.* Hoc ergo suadet, ut aut desperatione vincant; aut vitetur morte ⁹² captivitas. SALUS. Nunc remedium.

355. LUPI CEU. Hoc ad ferocitatem pertinet. [Ordo tamen est: ceu lupi: & est hoc dictum ab exemplo.] ⁹³ [Sane apud veteres *lupus promiscuum* erat, ut Ennius: *Lupus femina foeta repente.* [Et bene belli negotium lupo comparavit, qui est in tutela Martis, dei bellici.]

356. RAPTORES. Ab actu. ATRA IN NEBULA. Ab occasione: vel certe nocti comparavit. IMPROBA VENTRIS. A necessitate, & sane duplici; una, *Quos improba ventris Exegit caecos rabies*: altera, *Catulique relictī Faucibus expectant.* NEBULA: ad noctem. CATULI: ad liberos, conjugisque.

357. EXEGIT. Exclussit, de latebris scilicet, ut Terentius prol. Andr. ⁹⁴ *Spestandae an exigendae sint vobis prius.* [CATULI. Sunt luporum non solum & canum, sed & serpentum, [ut III. Georg. 438. *Catulos scitis, aut ova reponis.* Plautus etiam suum: ⁹⁵ *Et ego te concubabam ut sues catulos suos.*] RELICTI. Desertī & destituti, ut IV. Georg. 127. *Cui pauca relictī fugera ruris.*

358. FAUCIBUS EXPECTANT SICCIS. Nimia cupiditate aperiuntur.

VARIORUM.

349. AUDENTEM. *Audentem* Mentelianus prior. Venetus & duo tresve alii a prima vel secunda manu. *cupido est* etiam. tres codices. *audentem in extrema cupido* Francianus. vid. supr. 347. BURM.

351. EXCESSERE OMNES ADYTIS. Sic Iosephus ante excidium Hierosolymitanum, ait auditam vocem ex adytis, *παλαίστρας ἱερῶν*. vide magnū Scaligerum ad annum MMXLIV. Chronici Eusebiani. HEINS. *Excessere adytis omnes.* Zulichem. in secundo Moretano erat distinctio post *adytis*: intelligo de sacris & deis, quas Arce extulerat Panthus, ideoque de Arce tenenda desperans, extrema audere & urbi incensae saltem succurrere volebat, etiam mortis manifesto discrimine, nisi cum Cerda & Servio jungamus *frustra succurritis*, & de re summa, tam arce, quam urbe defendenda desperans, non de salute, & tutela cogitare socios, sed de honesta morte jubeat. & tunc parenthesis incipienda a *si vobis*, major distinctio post *incensae* tollenda, & oratione continuata *moriamur* &c. legendum. intricatior paullo locus. vid. & Taubm. Catroeus interrogationis notam posuit post *succurritis urbi incensae*. ut erat in Leidensi. *succurrimus* Parthas. BURM.

352. IMPERIUM HOC. Hoc deest secundo Rotterdamio, & Leidensi a manu prima.

355. FUROR ADDITUS. Imitatur Statius v. Theb. 33. *O miserae, quibus hic furor additus.* novus accessit ad naturalem Schol. Barth.

356. IN

⁹¹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁹² captivitas, non remedium R. ⁹³ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad Nebula v. 356. ⁹⁴ *spestandae* L. Vol. R. Donatus ibi etiam *occludere* explicat. sed Nonius in *Exigere*, facere, cogere, & aliis exemplis utitur, ubi *occludere* explicat. forte melius *extrahere* hic legeretur. sed propter Grammaticorum consensum nihil audeo mutare, imitatur Statius v. Theb. 204: *Leae, quas emigis ortu prima famas.* ubi Lucatius *evocat* reddit. BURM. ⁹⁵ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad 360. sunt liberi luporum, canumque serpentumque Dan. Fab. omittis reliquis. ⁹⁶ apud Plautum in Trucul. II. 21. 13. legitur, *Jam, hercle, ego te mulier, quasi suis catulos, pedibus proteram.*

- Vadimus haud dubiam in mortem: mediaeque tenemus
 360 Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra.
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando
 Explicet, aut possit lacrimis aequare labores?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
 Plurima perque vias sternuntur inertia passim
 365 Corpora, perque domos, & religiosa deorum

Li-

SERVII.

359. [MEDIAEQUE TENEMUS URBIS ITER. Hoc ad audaciam pertinet; & contra, ubi de timore agit VII. 737. *Namque avia cursu Dum fanguor, & nota excedo regione viarum.*]

360. CAVA UMBRA. Bonum epitheton: naturale enim est, ut obscurum sit omne concavum: ⁹⁷ [vel *cava*, inani: & hinc apparet occidisse iam lunam:] [nam ideo & Androgeos falsus est.]

361. QUIS. Etiam Graecorum, ut supr. §. 6. *Quis talia fando.* [Et bene interrupta narratione exclamavit, ut affectum moveret.] LACHRYMIS AEQUARE LABORES? Hypallage, pro, laboribus aequare lachrymas, ut III. 61. *Dare classibus austruos.*

363. URBS ANTIQUA. Vel nobilis: vel quia duobus millibus octingentis annis regnasse ⁹⁸ affirmatur: ⁹⁹ [& quod sit *antiqua*, post subiunxit: *Multos dominata per annos.* Sane hoc dolentis est, non narrantis.]

364. STERNUNTUR INERTIA PASSIM. Aut non repugnantia, ut IV. 158. *Pecora inter inertia votis Optat aprum.* Aut *inertia*, dum occiduntur, ut II. Georg. 172. *Imbellem avertis Romanis arcibus Indum:* hoc est, avertendo ostendis imbellem: [aut per somnum inertia.]

265. RELIGIOSA. Gradatim ascendit, ¹ [vias, domos, templa: ² videtur enim & de diis invidiam facere, qui templa sua violari cadaveribus passi sunt. Sane *religiosus*, & homo dicitur attentus ad religionem; & locus, qui divinum cultum & venerationem meretur. Ergo *religiosa*, religionis plena.] Significat etiam metum.] ³ Sane *Reli-*

gio / geminat in versu propter metri necessitatem.

VARIORUM.

356. IN NEBULA. In deest fragmento Moreti & Leideni uni. comparatio similis apud Apollon. Rh. II. 123. qui habet, *ἡμῶν χαμῆσι* BURM.

359. VADIMUS. Ipsum hoc verbum impetum & furorem notat. vid. Val. Flac. VI. 229. & Phaed. IV. 17. infr. 396. & 414. *in mortem haud dubiam* Oudartii & Leidenf. unus. BURM.

360. NOX ATTRA. Haec assuta esse, & imperfectum reliquisse versum Maronem credebatur Ortuinus: citat tamen Lutatius ad Stat. v. Theb. ult. sed ille, *cavam c. umbram*. qui ibi, ut hic Servius *cavam* umbram obscuram interpretatur. vel inanem. sed ad lib. IV. 478. ubi, *vulgus cava sub nocte repositum*, exponit vacuum ab opere. vid. ibi Barth. BURM.

361. FUNERA. *Vulnera* Sprotii. *foenera* alter Mentelianus. *talia* Dorvill. ex initio hujus libri.

362. AEQUARE LABORES. Sic Macrobius lib. v. Satur. cap. i. sed codices scripti apud illum praeferunt, *aequare dolorem*. quod Isaacus Pontanus in editione sua est secutus. *dolores* in priore Hamburgensi. HEINS. *Explere* Sprotianus pro varia lectione. *lacrimas aequare dolori* Vratislaviensis. *lacrimis possit aequare* Venetus. *per lacrimas* Dorvillianus. quod ex glossa natum. *possit animis aequare*. Ed. Venet. non video vero hic hypallagen: nam notat, quis possit tantum lacrimarum effundere, quantum laborum tulimus, & potius hyperbole videtur. est vero ex locutionibus illis, quae utroque

⁹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁸ firmatur L. Vof. R. Steph. Dan. Fessius Fabr. al. falsum hoc docere Scalig. de Emend. lib. v. pag. 366. Ryckius notaverat. ⁹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹ *votis optata praeda* Vof. R. v. *optata vias* L. ² desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ³ f. videtur enim & Deis invidiam facere: scriptum erat *Deis*, unde primam syllabam geminavit librarius. ⁴ *Religio* enim scribi debet propter Fuld. sane *religio* geminatur /, propter L. Vof. R. Steph. Dan.

Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
 Quondam etiam victis redit in praecordia virtus;
 Victoresque cadunt Danaï. Crudelis ubique
 Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
 370 Primus se, Danaum magna comitante caterva,
 Androgeus offert nobis, socia agmina credens
 Infcius; atque ultro verbis compellat amicus:

Fe-

SERVII.

366. POENAS DANT. Moriuntur ' indigne: hoc enim proprie significat, [ut XI. 84.1. *Heu nimium virgo, nimium crudele lussi Supplicium.* Item x. 617. *Nunc pereat Teucrisque suo det sanguine poenas.*

367. '[QUONDAM. Hic praeteriti temporis est.] REDIT IN PRÆCORDIA VIRTUS. ' Atqui ait Horatius III. Od. 5. *Nec vera virtus, cum semel excidit, curat reponi deterioribus.* Sed sententiae non semper generales sunt; sed interdum pro negotiorum qualitate formantur, ' [& ad tempus dictae sunt.]

368. VICTORESQUE CADUNT DANAÏ. Generaliter dixit *victores*: ' [alias scilicet, non nunc:] [& ad fortunam partis retulit quae vincebat: neque enim victores erant, qui cadebant. CRUDELIS UBIQUE LUCTUS, UBIQUE PAVOR. Aut utrobique, id est, & apud Graecos, & apud Troianos: aut *ubique*, per totam civitatem.]

369. PLURIMA MORTIS IMAGO. ' [Aut definitio timoris est, aut] varietas mortis ostenditur ' [hic, id est, gladio, igni, ruina.] [Alii intelligunt *plurima mortis imago*, aut frequentissima, aut praesentissima.]

371. ANDROGEOS. Et Graeca est & Attica declinatio: Unde est VI. 20. *In foribus letum Androgeo*: " facit enim ἰ 'Ανδρόγεος τῷ 'Ανδρόγεω.

VARIORUM.

que modo enuntiatae eundem sensum faciunt; ut *spargere humum floribus*, & *spargere flores humo*. & similia. vid. ad Ecl. IX. 20. & IV. Georg. 115. BURM.

363. RURT. *Fuit* Hugenianus.

365. DOMOS. *Domus* uterque Mentelianus & Rottendorphius primus. HEINS. *Perque vias & religiosa deorum*, omittis mediis, Vossianus unus.

366. POENAS DANT. *Dant poenas* quartus Moret.

367. QUONDAM. Legitur & *quaedam*. sed illa generalis sententia sapientior, quae adverbio significatur. nec aliter legit Helenius ad Horat. II. Od. 5. FABRIC. Et Lutat. ad Stat. v. Theb. 59.

370. SE. *Sed* alter Rottendorphius. *magna Danaum* Dorvil.

371. ANDROGEOS. *Androgeus*, tam hic, quam infra, scripti codices majori ex parte, nisi quod in Gudiano semel iterumque *Androgeos*. etiam in tertio Rottendorphiano, & Mentelii altero. *Androgeus* ex scriptis Giphanius Indice Lucretiano pag. 462. & Vossius de Analogia lib. II. cap. 7. in omnibus scriptis ait legi *Androgeus*. cum Graecis sit *Ἀνδρόγεος*, verisimile est Maronem τὸ α per ο potius Latinum, quam per ο efferri maluisse. Apud Nasonem quoque Epistola Ariadnes x. Ep. 99. scripti plerique *viveret Androgeus utinam*. certe Charisius ab *Androgeos* secundum casum *Androgeo* procedere nos monet, ab *Androgeus*, *Androgei*, quomodo a *Penelopeus*, *Penelei*. *Androgei* autem apud Maronem post habebis, cum occurrat lib. VI. 20. *in foribus letum Androgeo*. quem illic secundum casum contendunt esse Grammatici. *Androgeos* constanter in priscis exemplaribus Chronici Eusebiani versionis Hieronymianae. HEINS. *Androgeus* Parrhas. & Francianus & alii.

Ibid. OFFERT. *Effert* Hugenianus.

372. CONPELLAT. *Affatur* Bigorianus.

373. SE-

5 impune Fabr. Masvic. al. 6 defunt L. Vof. R. Steph. al. 7 at quia ait R. 8 defunt L. Vof. R. Steph. Dan. 9 defunt eisdem. 10 defunt Dan. definitio mortis Fabr. in Voss. crasa vox, sed videbatur mortis fuisse. 11 defunt L. Vof. R. Steph. al. 12 τὸν ἀνδρόγεον Fald.

- Festinate, viri. Nam quae tam sera moratur
 Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
 375 Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
 Dixit: & extemplo (neque enim responsa dabantur
 Fida satis) sensit, medios delapsus in hostis:
 Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
 380 Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit

Ad-

SERVIL

373. VIRI. Incredantis est, [ut solet in milites dici.]

374. SERA SEGNIETIES. Quae seros facit, id est, tardos, ut: *Mors pallida*.¹³ [Sane *segnities* juxta antiquos dictum est: nam modo *segnitia* dicitur: *segnis* autem est proprie frigidus, sine igne, ut *securus* sine cura; *sedulus* sine dolo.] FERUNTQUE PERGAMA. Ἐμφατικῶς.¹⁴ [Quali ipsam funditus civitatem in victoriam suam transferunt,] ut I. 68. *Ilium in Italiam portans victosque penates*. ITIS. Pro venitis: ut contra Terentius Adel. II. II. 23.¹⁵ *Nisi ego ad mercatum venio*: pro eo.

377. FIDA SATIS. Bene addidit *fida*, ut ostenderet symbolum, quo utebantur in bello. [Ergo non dixit *fidelia*; sed quae ad fidem habendam pellicere non possent.] MEDIOS. Manifestos, ut VI. III. *Medioque*¹⁶ *ex hoste recepi*. Et inf. 553. *Quamquam in media jam morte tenetur*.¹⁷ [Ordo autem est: sensit in medios hostes se esse delapsum. Ergo DELAPSUS nominativum pro accusativo posuit, [ut Horatius I. Ep. VII. 22. *Vir bonus & sapiens dignis ait esse paratus*: pro, ait se dignis paratum esse.]

378. RETROQUE REPRESSIT. Aut *retro vacat*; aut in *repressit*, *Re*, vacat. Sed veteres *retro repressit* dicebant, ut V. 21. *Nec nos obviti contra*.]

379. ASPRIS. Synaeresis est,¹⁸ [ut: *Compositus*.] ANGUEM *Κατασφραγισῶς*.¹⁹ [cum *anguis* aquarum, non agrorum esse dicatur. Homerus *ἀνάνθη* dixit.]

380. HUMI NITENS. Incedens per humum: & est adverbium.

VARIORUM.

373. SERA. *Lenta* Witten. sed in marg. *sera*.

375. A NAVIBUS ITIS. Addunt interrogationis notam Mentelianus ater, & secundus Rottendorphianus. HEINS. *A puppibus* secundus Hamburgensis. *nunc primum celsis a navibus* Excerpta nostra. *nunc pr. navibus itis* Parrhas. *vos nunc a navibus itis* Lutat. ad Stat. VII. Theb. 229. *nunc deest* Menagiano. BURM.

376. NEQUE ENIM. Neque jam Bigotianus.

377. DELAPSUS. *Delapsus in hostis* Medicus & primus Moretanicus, etiam Gudianus a manu prima. in caeteris, *delapsus*. Apud Priscianum lib. XVIII. quater quinquiesque, *illapsus* legas, qui interpretatur, *sensit illapsum se esse*. sic *inijcere se in ignem*, de quo Aeneid. VIII. 257. & *inferri in hostem*, de quo Aeneid. IV. 545. Apud Prudentium Apotheosi, *Fragilis deus illapsurus in artus*, & *illapsus in artus*. HEINS. *Sensit* absolute capiendum, scilicet intellexit, jam non focia agmina, sed inimica esse, in quae delapsus erat. *delapsus* Dorvill. & Wallian. vide Barth. ad Stat. XII. Th. 218.

378. OBSTUPUIT, RETROQUE. *Obstupuitque, retroque* Barthius ad Stat. II. Theb. 526. *retorsit* prior Hamburgensis pro diversa lectione. BURM.

379. IMPROVISUM. *Improvisum* Hugonius vid. supr. 203. sed si vera est observatio Glossatoris apud Barth. ad Stat. II. Theb. 413. in comparatione

¹³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁴ desunt iisdem. ¹⁵ nisi hoc ad L. nisi ergo ad Vof. sed in Terentio Donatus aequivalere, nisi eo ad m. v. ¹⁶ aut ostendere coepi R. ¹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 379. sed Dan. & Fabr. habent hic tantum, nonnullorum pro accusativo posuit, cetera ex Puidens. ¹⁸ desunt Vof. R. ¹⁹ desunt Vof. R. Steph. sepositum ex nota supr. 204. anguem posuit pro serpente L. sed Dan. tantum habet, Hom. *ἀνάνθη* dixit.

Adtollentem iras, & caerulea colla tumentem.
Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis & circumfundimur armis;
Ignarosque loci passim, & formidine captos
385 Sternimus. Adspirat primo fortuna labori.
Atque hîc successu exultans animisque Coroebus,
O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.

MU-

SERVII.

382. ²⁰ [HAUD SECUS. Non aliter: dicebant veteres, *secus*, ac juxta, unde & *extrinsecus*.] ABIBAT. Bene imperfecto usus est: non enim abiit.

²¹ [TREPIDUS. Vel pavens, vel festinans.]

384. IGNAROSQUE LOCI. [Palantes: &c] his circumstantiis ostendit, a paucis plures potuisse superari: [Ordo autem est: passim sternimus.]

385. ADSPIRAT. Favet, ut VII. 8. *Adspirant aurae in noctem*. Unde & favor, aura dicitur, ut VI. 817. *Gaudens popularibus auris*. ²² [PRIMO. Quae postea non fuit.]

386. SUCCESSU EXULTANS. Foelicitate: quod est stultitiae.

387. QUAE PRIMA INQUIT PORTUNA. Non quae prima; sed, qua primam. Est autem hypallage, ut VI. 268. *Ibant obscuri sola sub nocte*, pro ipsi soli. Quae sit non ornatus causa; ut I. Aen. 212. *Pars in frustra fecit*: sed necessitatis. [FORTUNA. Bene fortuna: neque enim consilio Androgeos occisus est. SALUTIS. Efficax adhortatio.]

388. DEXTRA. ²³ [Vel fortuna dextra, id est, secunda [auxtrix, propitia: ut laeva, contraria:] vel dextra, ad manum referendam.]

VARIORUM.

rationibus serpens & anguis debet poni masculino genere. qui in *sentibus* Menagii prior; anguem alter Rottendorphius. BURM.

380. NITENS. *Gradiens* Parrhaf. ex interpretatione sine dubio. *nitens pedibus*, *trep*. Wituan.

381. TUMENTEM. *Moventem* Oudartii. hic versus margini adscriptus erat in Cod. Graeviano.

383. CIRCUMFUNDIMUR. Multi veterum, *circumfundimus*: quos cave audias. lib. III. 634.

Una undique circum Fundimur, & zelo lumen tenebrarum acuto. IV. Georg. 274.

In foliis quae plurima circum Funduntur.

in Gudiano a m. pr. *circumfundimus*. Pierius ex Donato probat *circumfundimus*, sed non advertit esse Graecismum, *circumfundimur* ignaros. HEINS. Cicero pro Milon. 126. *in illis publicorum praesidiorum copiis circumfusus sedes*. Nepos Chabr. cap. IV. *quo facto circumfusus hostium concursu* &c. *circumfundimus* Francianus. Cicer. II. de Nat. Deor. 6. *terram crassissimus circumfundit aer*. BURM.

384. PASSIM, ET. *Es passim* Veneris.

385. ADSPIRAT. Imitatur Statius XII. Theb. 197. *Adspires pro fortuna labori*.

386. EXULTANS SUCCESSU. *Successu exultans* scripti nostri constanter, Schefferiano excepto. etiam *qua prima* paullo post, non *quae*. nisi quod secundus Rottendorphius & a manu prima Gudianus, *quam*, addito interpretamento, *in quam partem*. vide annotata Georg. III. 309. in tertio Rottendorphio, *qua primum monstrat iter*, pro *prima*, quod nequaquam rejiciendum. deinde, *extendit se dextra* pro *ostendit fragmentum* Moreti & ejusdem quartus codex. HEINS. *Quod prima* Leidensis a manu prima. *qua se ostendit* secundus Hagenburgensis. *Ostendit dextra* Zulichemius.

389. MU-

²⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²¹ desunt iisdem. ²² desunt iisdem. ²³ desunt iisdem. vel fortuna vel proeta * ut laeva contraria, vel ad manum refertur Dan. vel fortuna, id est secunda, ut laeva &c. Fabr. in Daniel. forte legendum, vel fortuna propitia, ut &c.

- Mutemus clipeos, Danaûmque insignia nobis
 590 Aptemus. Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
 Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clipeique insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum adcommodat enssem.
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 395 Laeta facit: spoliis se quisque recentibus armat.

Va-

SERVII.

389. CLYPEOS. Scuta majora, quibus latemus, ἀπο τῆς καλύπτου το στήθος. INSIGNIA. Arma omnia.

390. [DOLUS AN VIRTUS QUIS IN HOSTE REQUIRAT? Videtur deesse aliquid, ut puta: Dolus an virtus in bello proficiat, quis in hoste requirat?]

391. ARMA. Subdistingue, ut sit quasi interrogantis: ²⁵ [ut responsio: *Dabunt ipsi.*] COMANTEM. Aut cristatam: quia de caudis animalium habebant cristas, ut x. 869. *Cristaque hirsutus equina.* ²⁶ [Unde & ἄνθρωπος galeam dixit Homerus:] aut comas habentem, ut Statius vii. 369. *Non ego in terga comantes Abantiadas.*

392. [ANDROGEI. Modo Latine declinavit; alibi Graece: *Letum Androgeo.*] INSIGNE DECORUM. Ornamentum decorum: non enim sunt duo epitheta, quod apud Latinos vitiosum est. Fecit hoc tamen Virgilius in paucis versibus, qui tamen emendati sunt, ut Ecl. iii. 38. *Lenta quibus torno facili super addita vitis.* Cum ante *Facilis* fuerit. ²⁷ [Sane *clypei insigne*, ἀνδραγαθιῶς pro clypeo.]

393. INDUITUR. Quia multa inerant in scuto lora, quibus manum inerebant, ut inf. 671. *Clypeoque sinistram Insertabam aptans.* [ACCOMMODAT. Mire accommodat, ut ignorares quorum esset]

394. HOC IPSE. Multi hic distinguunt, & ad Aeneam referunt: [& ideo subjungit: *Spoliis se quisque recentibus armat.* Alii, *Hoc ipse Dymas*, distinguunt; ut ignotis personis addita dignitas videatur, ut est: xii. 343. *Quos Imbrastus ipse Nutrierat:* & repetitum *hoc*, emphasis properan-

tium, non figura (* vel rei) epanalepsis a quibusdam traditur.

395. LAETA. Quod est πρὸς δουλοῖς.]

VARIORUM.

389. MUTEMUS. *Mutamus* Gudianus a manu prima. de *Clypeo* vid. ad ix. Aen. 709. *insignia* de galeis & crista capio. ut inf. 412.

Grajarum errore jubatum.

& ita Pyrrhus *proiectis insignibus proelio excessit* Flor. i. 18. id est galea, qua insignis prae reliquis erat, ob insignem cristam & cornua hircina, teste Plutarcho in Pyrrho. ita Livius xxvii. 23. Philippi *notum insigne galeae* vocat. vid. Commentatores ad Caes. i. de Bell. Gal. 22. & ii. 21. ita *insignem galeam* lib. v. 367. Noster, & Sil. x. 564.

Clypeus terror Nomadum, atque insigne superbum.

ubi galeam cum crista intelligo cum Barthio. nam ita supr. 399. dixit *Galeis carpere superbum Cristarum decus.* Idem xii. 224. & 241. ita forte apud Flor. iv. xii. 23. *spoliis & insignibus.* BURM.

390. REQUIRAT. *Requiris* apud Macrobius lib. v. Saturn. cap. 16. *Revisat* alter Hamburger. HEINS. *Requiris* Hugonianus. construendum vero, quis requirat, an dolus, an virtus in hoste, scilicet, sit melior, aut sit adhibenda. ut ii. Georg. 227. *Rara sit, an supra morem sit densa, requiras. in hoste pro in hostem.* vide ad Quinctiliani Decl. xv. cap. 6. & infr. 541. BURM.

391. ARMA? DABUNT IPSI. Ita Servius. perturbationi hominis est, suis ipsum respondere interroga-

DO-

²⁴ Καλύπτου L. Vof. R. Steph. Dan. al. vid. ad vii. 686. & viii. 447. ²⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁶ desunt iisdem & Dan. sed Fabr. & al. habent. in Statio legitur: *atque in terga comantes Non ego Abantiadas.* ²⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Vadimus inmixti Danaïs haud numine nostro,
Multaque per caecam congressi proelia noctem
Conferimus: multos Danaum demittimus Orco.

Diffugiunt alii ad navis, & litora cursu

400 Fida perunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!

Ecce

SERVII.

396. INMIXTI. Vacat *in*, ut solet frequenter. HAUD NUMINE NOSTRO. Aut diis contrariis: ²⁸ [hoc est, haud nostro, non nobis utili.] [Et ideo paulo post 402. *Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis*: ut est XII. 599. *Nec dii texere Cupencum Aenea veniente sui*: ²⁹ [Aut quia in scutis Graecorum Neptunus; in Trojanorum fuerat Minerva depicta.]

397. [CONGRESSI PROELIA. Bellum est totum tempus, ut Jugurthinum, Punicum, Macedonicum: Pugna unius diei: Proelium pars pugnae.]

398. [CONSERIMUS. Id est, adversa fronte pugnabimus; ne forte nulla virtus videretur Trojanorum, si dolo pugnassent.]

400. FIDA PETUNT. Sibi scilicet. FORMIDINE TURPI. Epitheton timoris est. Sic Sallustius incert. fragm. *Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deseruit.*

401. CONDUNTUR IN ALVO. ³⁰ Non conduntur, dum eunt; sed cum esse coeperint: unde & ablativo usus est, non accusativo, ut in Georgicis I. 441. *Conditus in nubem*. Tale est autem hoc, quale illud: *Includuntur in carcere: & includuntur in carcerem.*

402. HEU NIHIL INVITIS FAS QUEMQUAM FIDERE DIVIS. Generalis quidem sententia est; sed loco congrua: sequitur enim & Cassandrae captivitas fidentis sacerdotio, & praecesserat armorum mutatio, quae nunc deprehenditur: ³¹ [alioquin vitiosa est; cum discrepat ³² a specialitate: [est autem cataleue, non potuisse eos vincere, quamvis fortiter dimicarent. ECCE TRAEBA TUR. Bene dissimulavit de stupro Cassandrae.]

VARIORUM.

tionibus. ut IV. Aen. 660. *sic? sic juvat ire sub umbras*. FABRIC. *Dabunt hostes* Bigot.

Ibid. COMANTEM. *Comatam* Hugonius.

392. ANDROGEI. Vide ad lib. VI. 20. ubi volunt Grammatici secundi casus esse, *in foribus lectum Androgeo*. HEINS. *Androgeo* Dorvillianus a m. fec. vid. inf. 425.

394. DYMAS. *Dumas* Wittian.

396. HAUD NUMINE NOSTRO. Nescio quid venerit in mentem Nonio Marcello, ut *numen* pro *ornatu* hoc loco poni censeret. HEINS. *Numine nostro* Gudian. a m. pr. vel *omine bono* Zulichemius. quod ex interpretatione fluxit. vid. Broukh. ad Tibul. III. III. 28. vel lib. VI. Aen. 266. *numine vestro pandere res*. id est pace, venia vestra. *non n. n.* Wittian. Nonius potest cepisse, ut Servius in secunda interpretatione, quia in scutis non erat Trojanum numen, Minerva, sed Graecorum Neptunus, pictum. BURM.

397. PER CAECAM. *Per totamque congressi*. Ed. Venet. pro *proelia*, *lumina* Menagianus prior.

398. DEMITTIMUS. *Dimittimus* Mediceus, etiam caeteri omnes, duobus aut tribus recentioris notae exceptis. adi. annotata superius y. 85. HEINS. *Demissimus* Leidenfis.

399. DIFFUGIUNT. *Defugiunt* Sproctianus & Menagianus.

400. FIDA. *Nota* secundus Hamburgensis. de verbo *condere* vid. ad Ovid. XIV. Met. 176.

401. SCANDUNT. *Scandere* Moretanus codex, eleganter & probe, nisi quod vetustiores membranas circumspicito, id ipsum comprobantes. vide observata nobis lib. I. Georg. 383. HEINS. Vid. supra.

²⁸ desunt eisdem. ²⁹ aut quia scutis G. N. Trojanorum Dan. ut in Trojanorum Vol. ³⁰ nondum eunt, sed cum L. Vol. R. Dan. qui post *coeperint* asteriscum posuit, quasi aliquid desset. ³¹ desunt Dan. ³² ab specialitate L. a specialitate Vol.

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
 Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 405 Ad coelum tendens ardentia lumina frustra:
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
 Et sese medium iniecit periturus in agmen.
 Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.

410 Hic

SERVII

403. ³³ PASSIS. Ut quidam volunt, sacris, quae sic vaticinari ³⁴ soleret. PRIAMEIA. Patronymicon quidem est, sed species possessivi. Priameis vero tantum patronymicon est, sicut Priamides. [Et bene VIRGO, non filia.]

404. ³⁵ ADYTISQUE. Ostendit illam sacerdotem esse: non enim accedunt ad adyta, nisi religiosi sacerdotes, & *ἱεραὶ*, quoniam non sufficeret, a templo, addidit adytis.]

405. [TENDENS ARDENTIA LUMINA. Quod est manuum, oculis dedit: [solent enim homines in magnis ³⁶ motibus manus ad coelum tendere.] FRUSTRA. Secundum Epicureos: & est separatum.]

406. ³⁷ ARCEBANT. Continebant; vel prohibebant.]

407. HANC SPECIEM. Injuriae faciem,] [quod Sacerdos, quod ab adytis, quod reliqua, quod passis crinibus trahebatur. Cic. Philip. xi. 3. *Ponite itaque ante oculos P. C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandos nostros animos necessariam. Sane] species, medium est: nam & bona & mala est. FURIATA. ³⁸ Furiatus, qui furit ex causa; Furiatus vero est, a quo furor nunquam recedit, [& est figura Graeca *μῆτις ὀργῆς*. Quidam sane participium FURIATA, a verbo figurato apud Horatium i. Od. 35. *furiare*, sic *fortunare*, sic III. Aen. 42. *ferretare*. SERV. *αἰὲς αἰετός*.]*

408. PERITURUS. Melior sensus est, si ad dimicantis referatur affectum: sicut de ³⁹ Tarchonte, de quo dicit: *Et medius fertur moriturus in hostes*: cum vicerit. [Et bene Choroebum ⁴⁰ non suadentem, pugnandum potius fuerat, * quam loquendum. DENSIS. Cataceue, merito superati sunt a pluribus.]

VARIORUM.

supra lib. i. Aen. 124. sed medium poni *scandere*, inter *diffugiunt*, *petunt*, & *conduntur* non elegans pato. vid. ad Lucan. iv. 265. BURM.

402. FAS QUEMQUAM. *Fas quicquam quemquam Wall. quemquam considerare Ed. Venet. fas quamquam Bigot.*

403. PASSIS. *Sparfis Montalbanus, Parthas. & Venetus. & Ed. Venet. quod sustinet & fatidicae posset convenire. vid. ad lib. i. 480. virgo Pr. sparfis Wall. a m. fec.*

406. TENERAS. *Geminas in secundo Moreti. HEINS. Jam teneras Bigotii. vulgata est apud Schol. Sat. lib. viii. 146. ubi frustra quoque manus cum voce tetendit. vid. inf. 688.*

407. TULIT. *Pertulit interpretatur Donatus ad Terent. Andr. i. i. 115.*

408. MEDIUM INIECIT MORITURUS. In Mediceo ceterisque melioribus *periturus*. vulgatum tamen a primo tertioque Rottendorphii, Vossianis duobus, uno Hamburgensi exceptis confirmatur.

prae-

³³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁴ soleret, ut si diceret sacris Dan. ³⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁶ molibus Pold. ³⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. usque species medium. injuriae faciem, quasi relicta q. p. c. tr. Dan. Fabr. ³⁸ Furiatus est a q. f. n. r. Furiatus vero q. f. e. causa L. Vof. R. Steph. Fabr. ³⁹ memoriam credo imposuisse Servio. nam hunc verbum de Tarchonte reperire nequii. forte respexit lib. xi. 741. *Equum in medios moriturus & ipse Concitat.* ubi alii Codices, *moriturus in hostes.* & lib. ix. 554. de Helenore:

*Haec aliter juvenis medios moriturus in hostes
 trahit.*

de aliis etiam similiter alibi locus Poeta. BURM. 40 forte, non suadentem inducit, pugnandum enim p. f. q. l. BURM.

- 410 Hic primum ex alto delubri culmine telis
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes,
 Armorum facie & Grajarum errore jubarum.
 Tum Danaï gemitu atque ereptae virginis ira
 Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
 415 Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis.
 Adversi rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & laetus Eois

Eu-

S E R V I I.

410. CULMINE. Tecto: quod ante culmis tegebatur. [ORITUR. Quasi aliud initium calamitatis.]

411. CAEDES. Non praelium: MISERRIMA autem, quia inter cives.

412. ⁴¹ [FACIE. Feritate.] JUBARUM. Pro cristarum, quae de caudis fiebant: ⁴² ut supra 391. dictum est. x. 869. *Cristaeque hirsutus equina.*

413. TUM DANAI. Ordo est: undique collecti invadunt. EREPTAE. ⁴³ *Ἐκπύρα δαίμωνας*: Non enim dicit a Trojanis sublatam, ⁴⁴ sed intelligendum reliquit.

414. ⁴⁵ [ACERRIMUS AJAX. Oileus sine dubio; quia Telamonius iudicio superatus, jam se peremerat. Incertum est ergo quando ab Ajace vitiata sit Cassandra, quod, sicut dicitur, in templo Minervae factum est, constat post stuprum Cassandram protractam.]

415. GEMINI ATRIDAE. ⁴⁶ Pro, duo: habet excusationem, quia fratres sunt, propter similitudinem: nam numeri esse non potest: GEMINI enim sunt proprie simul nati. EXERCITUS OMNIS. Bene exculat propter victi pudorem, ut: *Obruimur numero.*

416. ADVERSI. ⁴⁷ Id est, e contrario flantes.

417. EOIS EURUS EQUIS. Ab Eois equis: ⁴⁸ id est, Solis: nam Eurus ab oriente flat. ⁴⁹ Notandum sane, quod, cum Eous ē naturaliter ⁵⁰ longum habeat; metri necessitate correptum est, propter sequentem vocalem. ⁵¹ Rarum autem est: nam

nec proprium nomen est, ut *Diaua*: nec sermo compositus, ut VII. 524. *Sudibusve praenstis.*

V A R I O R U M.

praeterea *periturus in hostem*, praestare opinor, quia post subsequitur 511. *densos fertur periturus in hostes.* HEINS. *Medium jecit moriturus Venetus.* & Parrhas. Terent. Andr. I. I. *se in ignem injicere.* & ita simili modo VIII. Aen. 256.

Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem Praecipiti iniecit saltu.

ubi etiam *jecit* quidam codices. vid. ibi Heins. & sup. 377. *periturus* & *moriturus* fere semper confunditur apud Ovidium, Lucanum & alios. *medium mittit* Wittian. BURM.

409. INCURRIMUS. *Concurrimus* alter Hamburgensis.

410. CULMINE. *A culmine* Bigotii. *obruimur nostrorum* alter Hamb.

412. ERRORE. *Horrore* Wallian. ita supr. 301. idem a m. pr. *tubarum.*

413. GEMITU. An Cassandreae, an occisorum Graecorum a Trojanis?

414. INVADUNT. *Vadunt* Ed. Venet. vid. sup. 359.

415. DOLOPUMQUE. *Dolopumve* plurimi, & editi olim.

416. ADVERSI RUPTO. *diversi magno* Macrobi. lib. VI. Saturn. cap. 2. sed idem lib. V. cap. 3. vulgatum agnoscit. HEINS. Ut & Lutatius ad Stat.

⁴¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. veritate Dan. ⁴² ut est *Cristaeque* iidem, Dan. ⁴³ *Ἐκπύρα* Dan. ⁴⁴ qui intell. Dan. ⁴⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁶ id est duo quod Steph. Fabr. al. *Gemini*, duo L. gemini autem duo Vof. R. ⁴⁷ id est contrario Dan. ⁴⁸ unde equi solis oriuntur Dan. ⁴⁹ sciendum Dan. ⁵⁰ longam L. Vof. R. longum habet Steph. ⁵¹ raro L. Vof. R.

- Eurus equis: stridunt silvae, saevitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 420 Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
 Adparent: primi clipeos mentitaeque tela
 Adgnoscent, atque ora sono discordia signant.
 Illicet obruimur numero. Primusque Coroebus

425 Pe-

SERVII.

418. STRIDUNT SYLVAE. Excursus poeticus: qui ultra tres versus fieri non debet, ne sit vitiosissimum. ⁵² [STRIDUNT. Quidam antiquae declinationum tradunt; ut sit prima verbi positio, *Strido*, *stridis*, [*stridit*, Et faciat *stridimus*, *striditis*, *stridunt*, non *strident*.] Nos autem *strident* dicimus, a *strideo*, *strides*.]

419. SPUMEUS. Pro spumofus. ⁵³ [Ut *frondea*, pro *frondosa*.] ATQUE IMO. ⁵⁴ *Ab* minus est, ⁵⁵ [id est, ab imo.] ILLI. Propter illud, *Hic primus ex alto*.

420. OBSCURA NOCTE PER UMBRAM. Per umbram noctis obscura, ut I. 61. *Molemque & montes*.

421. FUDIMUS. Modo fugavimus: nam sequitur: *totaque agitavimus urbe*: ⁵⁶ alibi interimimus significat. ⁵⁷ [TOTAQUE. Per totam.]

422. MENTITAE TELAE. ⁵⁸ [Verbo communi,] hoc est, quae nos Graecos esse mentiebantur: ut solet, sensum dedit rei inanimatae: non enim poterant ⁵⁹ tela mentiri.

423. ⁶⁰ [SONO DISCORDIA. Sono discrepantia.] SIGNANT. Designant: aut per vocem, aut per symbolum, quo utebatur exercitus.

424. ⁶¹ [ILICET. Confestim, mox; sed apud veteres significabat, actum est. Olim enim Iudex, si dare finem agendis rebus voluisset, per praecorem dicebat *Illicet*; hoc est ire licet: id est, acta & finita res est. [Terent. in Adelph. v. III. 5. *Em tibi; rescivit omnem rem, id nunc clamat, Illicet*. Idem in Euthucho I. 1. 9. *Actum est, illicet, periisti*.] NUMERO. Ne videantur virtute superati.] DIVAE ARMIPOTENTIS. [Bene Minervam Trojanis ex-

ressit iratam, cum etiam eum perisse dicat, qui Sacerdotem liberare tentaverat.]

VARIORUM.

Stat. I. Theb. 350. *quondam rupto ceu alter Flam- burgicus. adverso rupto* Wittian.

417. LAETUS EOIS EURUS EQUIS. Servius male, *ab Eois equis*; Laetus enim hic, gaudens gestiens, sibi placens, semper utens. ut Graeci suo ἀγαλλόμενος utuntur. sic lib. I. Aen. 276. *tegmine laetus*. DORVILLIUS. recte. sed quia haec vox etiam proprietate quadam de triumphantibus dicitur, explicarem, quasi triumphans & regians, quum omnes vinceret violentia sua. vide Broukhuf. ad Propert. IV. I. 108. & ad Lucan. III. 20. *Zephyrique* etiam sec. Rottendorph. BURM.

418. EURUS EQUIS. Mihi videtur, Virgilium scripisse, *Eurus equis*: tamen non ausum affirmare, sed mirum in modum placet. FABER. Nihil muta: equos enim ventis dant, & ipsos ventos equos appellant Poetae. vide ad Valer. Flac. I. 611. *notus Eois Eurus equis*, prior Hamburgensis. in Leideni uno erat *te equis* superscripta litera *a*, *aquis*.

Ibid. STRIDUNT. Hanc lectionem agnoscit Probus in Catholico, etsi ille & *strident* memorat. vide annotata lib. IV. Aeneid. 689. HEINS. *Strident* Dorv. a m. sec. & Wall.

419. FUNDO. Ponto Menagianus secundus.

420. PER UMBRAM. *Sub umbram* Leidenis. praeterea *fundimus* quinque veteres, & Gudianus a manu prima. HEINS. *Per umbras* prior Ham- bur-

⁵² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵³ desunt iidem. ⁵⁴ ab imo est Fabr. ab imis est Steph. Dan. al. ab imal est * id est ab imo Fuld. ⁵⁵ desunt L. Vof. R. Steph. ⁵⁶ alibi interimimus Dan. al. alibi peremimus Fabr. omisso *eq* significat. ⁵⁷ desunt L. Vof. R. Steph. ⁵⁸ desunt Dan. ⁵⁹ tela illis mentis Fabr. illi poterant t. m. Dan. ⁶⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶¹ desunt iidem usque ad unum 7. 425.

- 425 Penelei dextra, Divae armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit & Ripheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris, & servantissimus aequi.
Dis aliter visum. Pereunt Hypanisque Dymasque
Confixi a sociis: nec te tua plurima, Panthu,
430 Labentem pietas, nec Apollinis infula textit.

Iliaci

SERVII

425. DIVAE. Minervae.
426. [JUSTISSIMUS. Justum, secundum leges aliquam ratione⁶² constructum; aequum, juxta naturam accipiunt.] UNUS. ⁶³[Non solus, sed] praecipuus.
427. AEQUI. Pro, aequitatis. Et optima figura est, a foeminino genere in neutrum transire.
428. DIIS ALITER VISUM. [Aut illum non esse justissimum, an aliter visum; sic enim perit ut injustus: Et bene] ⁶⁴in ingenti indignatione Aeneae, tamen nihil sacrilegum datur, ⁶⁵& cum sequatur: Confixi a sociis. ⁶⁶[PEREUNT. Pro perierunt.] PANTHU. Vocativus Graecus est.

VARIORUM

burgenfis. *obscuram* alter Menagianus. *totaque agitantur in urbe* secundus Hamb. *funditus* Wittian. & a m. pr. Wallianus, sed *crassa* litera n.

422. ADPARENT: PRIMI CLIPEOS. *Apparent primo*, in primo Moretano, secundo & tertio Rottendorphiis alteroque Menteliano, mutata distinctione. in Gudiano nulla prorsus distinctio apparebat. HEINS.

424. ILIET. *Illic* Ed. Ven. *ilicet irruimus numero* Parrhaf. *obruimus* Dorvillian.

425. PENELEI. *Peneleo* Dorvil. a m. f. ut supr. 392. *Androgeo. Pelenei* Sprotii.

Ibid. AD ARAM PROCUMBIT. *Procubuit* Carisius agnoscit lib. i. Inst. Gramm. & Macrobius lib. iv. Saturn. cap. 3. aliter scripti. HEINS. *Procubuit* Dorvil. a m. sec.

428. ALITER. Id est contra, explicante Donato ad Terentii Andr. Prolog. & Act. i. Sc. ii. 18. qui & legit *visum est*. ut erat in Menagii & Hamb. prius, & duobus Moretanis. male. vid. ad Lucan. ii. 5. In Britannia vii quidam eruditus, sed qui laesere voluit, Ephemeridibus Londinensibus, quae

sub titulo *Craftsman* prodire solent, & ubi nemo, credo, quaereret; de hoc Virgilii loco dissertationem jussit inferi; qua impiam hanc, ut vocat, sententiam, & ut vulgo explicant, pio Aeneae minime convenire adfirmat, neque etiam Virgilio, Deorum cultori & religionis observantissimo: ideoque post excussas diversorum explicationes & versiones varias, se *primum* veram horum verborum sententiam deprehendisse jactat: censet vero hunc Riphea per ironiam a Poeta vocari *justissimum* & *servantissimum aequi*, ut nempe adparebat, & hominibus simulata religione videbatur; sed Dis, qui intus & in cute eum noverant, aliter esse visum, & justitiae & aequitatis custodiam fictam fuisse, & re vera fuisse, ut hodie dici solet; hypocrisiam, ideoque merito cecidisse. sed praeterquam, quod Servius, ut Fuldenfis codex exhibet, jam ita exposuerit, dicens, *aut illum non esse justissimum*, & ita gloriatio novae expositionis sit vana, repugnat sequentibus de Pantho, quem nec pietas, vera certe & non simulata, nec Apollinis infula textit, quo trinus obrutus Graecorum telis confingeretur. eodem modo ut nec *sui Dii texere Capencum* lib. xii. 539. Altera etiam Servii explicatio, quasi has voces ingens indignatio & ira expresserint Aeneae, rursus probanda, quia haec sedato animo, ut omnia, in convivio Didoni miratur, & ut ipse Servius observat, nihil tamen sacrilegi dixit. Ne vero omnium sententiarum memorando notarum modum egrediar, haec credimus verba non ex impia, aut etiam temeraria, de Deorum iniquitatis & injustitiae opinione interpretanda; sed & communi de inevitabili Deorum decreto, siue ineluctabili fato, esse accipienda: & quum causis hujus decreti ex disciplina hominum etiam sapientium, non possent reperire, eventus tales scilicet

⁶² forte *confictum*. ut fictum jus ab aequo distinguat, ut Ibi solent. ⁶³ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁶⁴ deest L. ⁶⁵ datur cum sequatur L. non sequatur Fabr. al. ut cum sequatur Steph. Dan. quod praefertem. ⁶⁶ defunt L. Vol. R. Steph. al.

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ulla
Vitavisse vices Danaum; &, si fata fuissent,

Ut

SERVIL

431. ILIACI CINERES. Naturale est, jurare per id, quod charum quis habuit: & excusatur (ut supra diximus) fuga. [Ergo fuit necessarium iusjurandum. EXTREMA. Num ideo *Extrema meorum*, quia existimet nihil ex ea superesse.]

432. TESTOR. Testificor: & deest vos.

433. VICES. Pugnas: quia per vicissitudinem pugnabatur; ut & ⁶⁷ Sallustius docet. Legimus etiam poenas, vices dici. Horatius I. Od. 28. *Vicesque superbæ Te maneant ipsum*. Sed de bello usurpatum est: nullum enim praelium caret periculo, [ergo vices periculi.]

VARIORUM.

lebant iniquitati & crudelitati deorum adscribere; & ad haec convicia quasi, recurrencebant semper, ubi hos exirus rerum cum iustitia & bonitate deorum, ut eas Philosophi ratiocinando concipiebant, conciliare non poterant. & oportet parum veratum esse in lectione veterum Poëtarum, qui has formulas, *sic visum superis, sic placitum, non ita*, vel *aliter dis visum*, & similes passim occurrentes ignoret. vide nostrum lib. I. Aen. 283. & supr. 405. & mox 502. Horat. I. Od. xxxiii. Ovid. I. Met. 306. XIII. 597. IV. Trist. VIII. 15. & alibi passim. Lucanus initio libri II. quum naturam monstrifero tumultu omnes leges & foedera rerum vertisse, & induxisse nefas dixisset, addit,

Cur hanc tibi, Refector Olympi,

Sollicitis visum mortalibus addere curis?

& quae sequuntur. Poëtarum princeps Homerus in ipso Iliadis limine, quum multas fortium Heroum animas ad orcum missas se cantaturum dixisset, non aliam causam adfert, quam *Διὸς ἰταλῆος βούλη*. & ejus vestigiis deinde insisterunt sequentes Poëtae, ut Hesiod. *Epy.* 7. 4. & Theogon. 1002. Apollon. Rhod. II. 154. & videndus Illustis Spanhem. ad Callimachi Hym. in Pallad. 135. sic & Virgilius initio libr. III. eodem modo, ut hic de Ripheo & Pantho, ita de universa Troja ait:

Postquam res Asiae, Priamique evertere gentem

Immeritam visum superis.

ubi videat Lector, quae observat Servius, & ad IV. Georg. 394. non possum non his addere locum Silii de Regulo, sanctissimo sine dubio viro, qui tamen tristem etiam exitum fortitus est, qualem ejus pietas non mereri videbatur. sic ille lib. VI. 130.

Donec Dis Italae visum est extinguere nomen Gentis, in egregio cujus sibi pectore sedem

Ceperat alma fides, mentemque complexa tenebat. immo licet agnoscerent decreta Deorum, eaque immutabilia esse faterentur, non omnino tamen semper injustos Deos credebant, sed saepe etiam criminibus & culpa se meruisse profitebantur. ut apud Stat. v. Theb. 57.

Dis visum turbare domos: nec peiora culpa

Nostra vacant, nullos Veneri sacravimus ignes.

& quae ibi sequuntur, adde & ejusdem Poëtae III. 206. & 901. Immo & in sermone non Poëtico, sed communi & quotidiano, qualem Comici referunt, hoc effato sine ulla impietatis suspitione utebantur, ubi veras causas alicujus eventus perspicere non poterant. vide Plaut. Amphit. II. II. 5. Rudent. I. III. 3. & ita apud Terentium Eun. v. III. 36. quum Thais indignum factum Chaereae ostendisset, ille excusat stuprum illatum Virgini his verbis: *quid si hoc voluit quisquam Deus*. & quod plus est; ipsa Dea Venus infr. 7. 602. *Divum inclementiam* evertisse Trojam ait. in his omnibus nihil magis impium & sacrilegum est, quam in alia formula, qua *invidiam Diis facere* dicebantur, qua & Patres Ecclesiae utos fuisse docui ad Lucan. II. 36. & quales loquendi formulae sano sensu etiam a Christianis usurpari solent & possunt, licet se simul divino decreto, cujus causas ignorant, parere prae se ferant. eodem modo ut veteres his verbis inesse simul quandam reverentiam, ut notat Servius, credebant, quia, etsi illis duri & crudeles Dii viderentur, tamen fero & decreto illorum cedebant, & obtemperando venerationem exhibebant. Caeterum tantum abest Ripheum fuisse.

firmu-

⁶⁷ retulerunt inter fragmenta ex incertis libris Sallustii. Curtius vero pag. 1022. respondisse Servium ad Jugurt. cap. LXXX potuisse suspicari.

Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde:

435 Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus aevo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulixi,

Pro-

SERVII.

434. MERUISSE MANU. Id est, fortiter dimicasse: hi enim merentur occidi. Bene autem evasisse se satis imputat. Cum tam fenex, ⁶⁸ tam debilis, [Iphitus, & Pelias,] evaserint, occisis juvenibus. [DIVELLIMUR. Sic dixit, quasi accuset, quod non perierit.]

436. ⁶⁹ [VULNERE ULYXI. Quod illi Ulyxes inflixerat.]

VARIORUM.

simulatorem justitiae & aequitatis, ut summum & rigidissimum observatorem aequi, ut fere Caro a Lucano describitur lib. II. 389. fuisse credam. & Poetam voluisse in Ripheo & Pantho duos sanctissimos nobis diversae sectae homines adumbrare putem. in Pantho castissimum sacerdotem, in Ripheo magistratum & judicem, ut eum fuisse suspicor, qui *ius*, id est leges, & *aequum* observaverat semper, exhibere, qui quum his virtutibus ornati essent, non debuissent cadere hominibus videbatur; sed *Dis aliter visum*, ex quorum destinato consilio simul cum impiis communi ruina involuti jacuerunt. BURM.

429. A SOCIIS. *A* deest Montalbano, qui & *confissi* a m. sec. *ab sociis* Excerpta nostra. *confossi* Vratislavensis. Pantheu Wallian.

Ibid. NEC TE TUA. Sic Stat. I. Theb. 644. *mea me pietas*.

430. NEC APOLLINIS. Neque Gudianus & primus Moretanus. HEINS. & Reginus.

432. VESTRO. *Nostro* Vratislavensis.

433. VITAVISSE VICIS. Recte explicat Servius de vicissitudine in proeliis, ubi victores saepe cadunt. ita apud Sil. Ital. VII. 54. *vicis meritisque labore Aequato*. Statius x. Theb. 749. *non belli tentare vices*. ubi vid. Schol. Barthii. sed in pr. Hamburg. erat, *vitavisse manus*, & deinde in Sprota-no, *meruisse mea*; praeterea quidam *manu ut caderem* conjungunt, & intelligunt manu hostium. quod etiam firmari posset illis Lucan. lib. IV. 533.

*Secutaque pugnae,
Promisso sibi fine, manu.*

& Sil. Ital. II. 705.

Optabit cecidisse manu.

ubi v. Cl. Drakenb. notas. Senec. Agamem. 515.

Felix vocatur cadere qui meruit manu. ut legebatur ante Gronovium, qui *gradu* reposuit. sed nullum video adduci exemplum, unde *cadere gradu* eleganter dici probetur eo sensu, quem dat vir summus. ex Virgilio vero in hac tragoedia multa transtulisse notavit in ejus principio Heinsius. cadere vero *manu* est gladio, ut explicat Serv. ad IX. Aen. 702. & qui sua vel aliena *manu* moriuntur etiam: Lucan. IV. 484. *Arceffas dum fata manu*, quod VII. 252. *ferro* dicit. vid. & ad lib. x. 426. ejusdem Poetae. ego tamen malim conjungere *manu meruisse ut caderem*, & cum Servio explicare fortiter dimicando meruisse mortem. nam in proeliis centies *manu* facere quid dicitur, qui ipse fortiter pugnat. mox §. 459.

Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
& 645.

Ipse manu mortem inveniam.

id est pugnando. vid. VI. 435. Tacit. XII. An. 30. *manu pugnam capeffere*. & ita centies alibi. sic lib. x. 320. *nec validae juvare manus*. id est *suae*, interprete Servio. BURM.

Ibid. SI FATA FUISSENT. *Dedissent* Leidensis. *tulissent* Bigot. & pro diversa lectione Zulichemius. quam puto veram lectionem, quia ita frequentissime loqui solent, Silius XIV. 629. *si fata ferant*. Ovid. III. Met. 176. *sic illum fata ferebant*. Epistol. Sabini III. 31. *Nec sic fata ferant, tulerint sic cetera quamvis*. Noster III. 7. *quo fata ferant*. & ita etiam *fortuna* vel *fors* *fort*. *supr. §. 94. & me fors si qua tulisset*, Ovid. I. Met. 297. & XI. 751. *fors tulit*. Lucan. IV. 243. *Fortuna tulisset*, ubi alii *dedisset*. immo & absolute, *si ita fert*, vel *ferres* dixerat, quod Tacito vindicavit lib. II. Hist. 44. Rykius contra Acidali-um, qui si *ita fors tulisset* volebat, contra scriptos codices. jam vero *fuit*, *fuisse* commutata a librariis cum *tulit* & *tulisset*, docebunt notae Hein-
Heinsii

⁶⁸ quam debilis L. Vof. R. Steph. Dan. al. evaserint R. & a m. sec. L. ⁶⁹ deest L. Vof. R. Steph. al. quia illi U. inflixerat Dan. vitiose, pro inflixerat.

Protinus ad sedes Priami clamore vocati.

Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
Bella forent, nulli tota morentur in urbe:

440 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Haerent parietibus scalae, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris

Pro-

SERVII.

437. PROTINUS. [Servavit ordinem, ut primo de patria, post de rege curaverit] ⁷¹ [Protinus hic statim. Alibi porro tenuis.] CLAMORE &c. Bellico scilicet. [VOCATI. Clamorem secuti.] INGENTEM PUGNAM. Merito, quippe in domo regia, [ubi aut caput Reipub. erat, aut] de qua maior spes erat praedae.

439. ⁷¹ [FORENT. Pro essent.] MORENTUR. Non pugnant, ut supra 411. *Oriturque miserrima caedes.*

441. ACTA TESTUDINE. ⁷² Applicata; ⁷³ [vel quae agebatur.]

442. [HAERENT PARIETIBUS. Quod illae, quae feruntur ad pugnam, clavos habeant vel uncas & figantur, ideo haerent.] POSTESQUE SUB IPSOS. Si circa portam, sub postibus: si circa fenestras, ⁷⁴ circa postes.

443. ⁷⁵ [NITUNTUR. Pronitebantur.] AD TELA. Contra tela; ⁷⁶ [& hoc verum est: nam, si ac tela, sinistris manibus simul tenent tela & scutum, cum se tegunt.]

VARIORUM.

Heinsii ad Ovid. Remed. 48. & 528. & alibi saepe. BURM.

435. IPHITUS. *Iphitus* legitur apud Augustinum de re Grammatica. HEINS. *Iphitus* prior Hamburgicus. *Ephitus* Sproctianus. sed *Iphitus* agnoscit Deuar. ad Terent. Andr. I. v. 8.

436. ULAXI. *Ulyssi*, non *Ulixei* Augustinus ibidem. nec aliter Diomedes. Gellius Noct. Att. lib. IX. cap. 12. *Ulixi*, quomodo & scripti apud me pocius. *Ulixi* primus & secundus Moretus; &

Mentelianus alter a manu secunda. HEINS. *Bach.* ad Statii lib. XI. Thebaid. 310. in suo codice esse, *aero jam gravior Pelias, & vulnere &c.* testatur. *Pelias tardus vulnere Ulixi* Parrhas. inverso ordine. Donatus ad Terent. Andr. I. v. 8. *Iphitus & Pelias mecum divellimur inde.* sed ad HA. II. 39. ut vulgo forte etiam legi posset, *Pelias ex vulnere tardus Ulixi.* nam & anque ex centies permittantur. vid. Drak. ad Liv. III. 29. recte vero Servius *vulnus* explicat. sic Silius XIV. 434.

Voluitur in fluctus, Lychasi vulnere, Cydnus. ubi vid. Cl. Drakenb. posset & *vulnus* pro telo vel hasta, qua vulnus infligitur, sumi, ut inf. 529. & alibi. BURM.

437. VOCATI. Heinsius in ora codicis notaverat se malle, *vocari*. Heumannus Pocil. Tom. II. lib. III. p. 382. & distinguit,

*Divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum (quorum Iphitus aéro
jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi)
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.*

non male. ita enim causa apertior est, cur divelli se dicat. *vocati* vero, ut HI. Georg. 43. *vocat ingenti clamore Cithaeron.* & IV. Aen. 303. *effur-
nasque vocat clamore Cithaeron.* BURM.

438. CEU CETERA NUSQUAM BELLA FORENT. Imitatur fere Statius III. Theb. 122. *Ceu nulla prius lamenta, nec atrii Manassent imbres.*

440. SIC MARTEM. Hic Menegianus prior, cum utroque Hamburgensi ut in repetitio. HEINS. Hic etiam Zolichernius a manu secunda.

441. ACTA. *Acta* Hamb. pr. Bigot. & Zolich. Parrhasius in margine scripserat, *atra*. nihil mutan-

70 desunt L. Vol. R. Steph. al. Fabr. tantum habet. Protinus, statim.
citra L. Vol. R. 73 desunt. *Ulixi* Hamburg. al. 74 sub postes Fabr. al.
ibidem.

71 desunt L. Vol. R. Steph. al.
75 desunt L. Vol. R. Steph. al.

72 Appli-
76 desunt

Profecti obijciunt: prensant fastigia dextris.

- 445 Dardanidae contra turris ac tecta domorum
Culmina convellunt (his se, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis)
Aurataeque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt. Alii strictis mucronibus imas
450 Obsedere fores: has servant agmine denso.

In-

SERVII

445. ΤΕΡΑ ΕΥΜΕΤΗΝΑ. *Tecta* participium est. Aut eandem rem bis dixit. [Quamvis legatur, & tota domorum. Veteres haec domus, ut merito ablativus, o, terminatus, genitivum pluralem in rum mitteret, ut *bono, bonorum*; sed mutata postea declinatio est, ut *hujus domus* faceret: quod cum ita eveniret, ut ablativus in terminaretur, genitivum pluralem per geminaret, ut ab *hujus fructum*, ita & domum. Nam & Juvenalis III. 72. *Viscera magnarum domuum*, ait. Nos tamen de antiqua declinatione praesumimus, ut ab hac domo, harum domorum dicamus.]

446. HRS. Propter quae pugnabant. Sic Lucanus III. 674. *In pugnam fregere rates*. [Vel His, hastas nodi. Quando Quatenus, quoniam.]

447. [EXTREMA MORTE. Hoc est ruina civitatis.]

448. DECORA. Ab eo, quod est *decus*; ut *pecus*.

450. OBSEDERE. Modo pro praesidio tenebant: ut sequentia indicant. HAS SERVANT. 77. [Alii ad servant.]

VARIORUM

tandum, sic *agere vineas* Sall. Jug. 92. *agere muros* Stat. II. Theb. 454. & passim. BURM.

443. NITUNTUR. Deest hic versus tertio Menteliano.

Ibid. AD TELA. *Ac tela* Medicus & Gudianus. etiam primus Moretanus a manu secunda, quod & Juntinam editionem insedit & Pierii codices nonnullos; quamquam aliter Servius. *Clipeos ad tela* tertius Moreti. *Clipeos ad tela obijci*, pro clipeos telis obijciantes. HEINS. *Clypeisque* Hugenianus. unde in ora codicis fecerat Heinsius, *Clypeisque ad tela sinistras. ac tela* Ald.

444. PRENSANT. *Pressant* secundus Hamburgicus & Venetus. *prensant* alter Menagianus. *dextris f. prensant* Oudartii, Bigotianus & Leidenf. unus. vid. supr. ad §. 322.

445. DARDANIDAE CONTRA. *E contra* pr. Moret. adhaesit littera ultima praecedentis vocis sequenti, ut saepe in Servii notis occurrit *e contra*, sed Latine ita dici non puto, sed *e contrario*. deinde, *tecta domorum* Sprotan. pro var. lect. *Tota* Moretanus tert. & pro diversa lectione Hamburg. alter. *ac tuta* Moret. quart. sed ita & *tecta penetralia* dixit I. Georg. 379. vid. ad lib. IV. 260. BURM.

446. HRS. *Hi* Sprotti Ed. Ven. *convellunt bisse* & quando. Parrhasianus.

447. IN MORTE. *In* abest a priore Menteliano & quinque aliis. HEINS. Etiam Zulichem. Voss. Excerptis nostris & Ed. Venet. deest. ita & infr. §. 533. variant libri & alibi saepe. *parent* Parrhas. BURM.

448. DECORA, ALTA. *Ta alta* post *decora* in duobus aut tribus vetustis codicibus erat ommissum. in Gadiano *ta alta* quidem apparebat, sed erasa lectione antiqua, ut opiner illic lectum fuisse primo, *decora illa*, quod ex nonnullis suorum Pierius observat ac probat. HEINS. *Aeriaeque trabes* Hamburgensis prior pro varia lectione. vid. mox §. 481. Tabul. III. III. 16.

Aurataeque trabes, marmoreumque solum.

Claudian. Epist. ad Serenam 42.

Aurataeque ferant culmina celsa trabes.

decora illa dictum esset, ut infr. 503. quidam codices *spes illa*, alii *alta*. vid. ad Ovid. IV. Met. 560. *decora ampla* Ed. Venet. *decora alta* dixit etiam Sil. III. 144. & aperta imitatione Statius v. Th. 422.

Quinquaginta illi trabibus de more devinctis,
Ma-

Instaurati animi, Regis succurrere testis,
 Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
 Limen erat, caecaeque fores, & pervius usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relict
 455 A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
 Saepius Andromache ferre incommitata solebat

Ad

SERVIL.

451. INSTAURATI ANIMI. Hic ostenditur eos superius defecisse: quod supra non dixit.

452. LEVARE. JUWARE. VIMQUE. virtutem, ut Sallustius Catil. I. *Sed nostra omnis vis in animo & corpore sita est.* VICTIS. Qui vincebantur, ut I. 121. *Et qua vectus Abas.* [Hoc est, sine vincendi spe laborantibus.]

453. LIMEN ERAT. Contra illud: *obsessis foribus* ⁷⁸ quemadmodum ingressus sit: & dicit per posticum, quod generis est neutri, ut, Horatius I. Ep. v. 31. *Atria servantem postico falle clientem.* Nam si generis foeminini legeris *postica*, augurale est: ut, *antica, postica.* COECAE. Non omnibus notae. USUS. Verbum juris: *via, actus, usus.* ⁷⁹ [Has Graeci *ἀνδράνας* appellant.]

454. [TECTORUM INTER SE PRIAMI. Per quod iter ad utramque domum Priami commebatur, ut appareat duas domos fuisse, alteram regiam Priami, alteram Hectoris, inter quas illi aditus.] ⁸⁰ [POSTESQUE RELICTI. Relictum spatium cum domus aedificaretur, ubi ostium fieret.] [Aut relict ab hostibus, id est, quos hostes non obsederant.]

455. INFELIX. [Non cum regna manebant, sed] ad praesens retulit tempus *infelix*. DUM. Donec: & absolutus est sensus. Alii tamen CUM legunt: sed CUM MANEBANT, quomodo dicimus; cum constet MANEBANT, modum esse indicativum? Hoc ergo sciendum est, quia quando conjunctivus ⁸¹ modus est, aliquid jungi, aut subaudiri, ut: *Cum venissem, vidi illum.* Si autem CUM *veniebam* dicamus; aut modus pro modo est, hoc est, indicativus pro conjunctivo: ⁸² aut cum non erit conjunctio, sed adverbium temporis: & significat tempore quo veniebam.

456. [ANDROMACHE. Notum est omnibus hanc

de gente ⁸³ Eetionis, fuisse uxorem Hectoris, matrem Astyanactis, de qua plenius omnia in III. lib. 97. narratur. FERRE INCOMITATA. ⁸⁴ [Ut & ad foceros iret saepius, &] non quaereret exequia famulorum.]

VARIORUM.

Magnorum decora alta patrum &c.

BURM.

449. STRICTIS. *Fractis* Hamburgicus prior.

450. OBSEDERE FORES. Primus Moretanus *obsidere*. adi lib. IV. Georg. 436. HEINS. Vid. supr. 332. & ad Ovid. II. Art. Am. 526. *unas obsed.* Moret. sec. & Wallian. vid. inf. §. 616. in multis codicibus difficile est discernere an *imas* an *unas* sit. *quas servant* Menagianus prior. *asseruant* Leid. unus. a m. pr. *ordine longo* Bigotianus. Lucan. IX. 543. *respexit in agmine denso* &c.

451. ANIMI. *Animis* primus Moreti, Montalbani, secundus Rottendorphius. & Wirtian.

452. VIMQUE. *Et vim* Menagianus prior. Heinsius in ora scripserat, *addere victis, addere testis* Bigot. & a m. sec. Wallian. qui &, *viros levare*.

453. PERVIUS USUS. Marcius ad LXII. Tab. pro itinere, quod usu acquisitum est, interpretatur. pag. 129. *sonnia*.

455. A TERGO: INFELIX QUA SE. *Qua se infelix* Menagii prior. HEINS. *Quo* secundus Hamburgicus & Oudartii.

456. SAEPIUS. Pro aliquoties Carisus lib. II. p. 193. adducto versu ex I. Georg. 379. poni docet. BURM.

Ibid. ANDROMACHE. *Andromacha* alter Menagii. vid. ad Ovid. Epist. XIV. I. *Astyanacta* Wallian.

458. EVA-

⁷⁸ quomodo Dan. ⁷⁹ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁰ defunt iisdem. ⁸¹ deest L. ⁸² aut etiam cum Dan. vide ad I. Aen. 697. ⁸³ Eetionis Fuld. ⁸⁴ defunt L. Vol. R. Steph. al. sed Dan. Fab. habent, ne quaereret e. f. notandum vero hic *ensequia* dici de comitatu famulorum sequentium.

Ad soceros, & avo puerum Astyanacta trahebat.

Evado ad summi fastigia culminis: unde

Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.

- 460 Turrin in praecipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm solitae naves; & Achaia castra,
Adgressi ferro circum, qua summa labantis

Jun-

SERVII.

457. ⁸⁷ [AD SOCEROS. Priamum & Hecubam. Quare ad soceros, cum *socer* & *socrus* dicatur? Solvitur: quia quae ex diversis potiora sunt, ad suum genus clausulas stringunt: an quia omnes, qui ad focarum pertinent, socrus sunt: foceros ad praefens tempus retulit, vel ad Priamum, vel ad Hecubam? Dices: praeponderanti sexui respondit, hoc est masculino.] ⁸⁶ [ASTYANACTA. Hunc quidam ⁸⁷ ab Ulyxe; alii a Menelao, absente Pyrrho, raptum & ⁸⁸ praecipitem datum ferunt: Fatis enim praedictum fuerat, puerum, si supervixisset, ultorem patriae & parentum futurum.] TRAHEBAT. Quasi puerum, ut sup. 320. *Parvumque nepotem Ipse trahit.*

458. EVADO. E, vacat, ut, *emortuus*. Sane minus est, hac. ⁸⁹ Id est, hac evado.

459. JACTABANT. Spargebant, quasi ⁹⁰ [minus, vel] nihil profutura.

460. IN PRAECIPITI. In alto: unde quis potest praeceptum dari. Sequitur enim, SUB ASTRA EDUCTAM ⁹¹ [Id est, exstructam]

462. SOLITAE NAVES. Participium est sine verbi origine. *Soleo* enim neutrale est: quod caret praeterito. ⁹² [ACHAICA CASTRA. Videtur alios Danaos; alios Achaicos dixisse.] CASTRA. Ubi exercitus sit, *castra* dicuntur. Unde est v. 519. *Nos castra movemus*: ut III. 520. *Velorum pandimus alas.*

463. SUMMA. Suprema: ut, supremum, summum dicimus, ut: *Pro supreme Juppiter! LABANTES*. Faciles ad resolutionem. Et est ordo: *Turrin convellimus, impulsimusque.*

VARIORUM.

558. EVADO AD SUMMI. *Evado summi* Eugraphius in Eunuch. Terentii, contradicentibus scriptis. HEINS. Gujetus ad Terent. Andr. II. II. legebat, *Evado hac summi*, quod ex Servio traxit. lib. IV. 685. *gradus evaserat altos*. sed utrumque recte dicitur, & cum praepositione, & sine. *evadere* vero, pro ascendendo superare saepe occurrit. vid. Barth. ad Stat. III. Theb. 468. & Cortium ad Sallust. Jugurth. LIII. 3. & Non. in *Evadere*, qui vulgatam agnoscit. BURM.

Ibid. UNDE. *Inde* Sprotii. mox, *jactabant undique* Excerpta nostra.

460. TURRIN. *Turrim* Carifius libro I. agnoscit. *sitis sitim facit, securis securim, turris turrim, pelvis pelvim. & turrem tamen habes apud Virgil. lib. II. Turrim in praecipiti stantem.* at A. Gellius lib. XIII. cap. 19. Valerium Probum *turrim* hoc loco legisse testis est. nec aliter scripti codices Maronis. HEINS. Vid. Erythrae. in *turrim*.

461. UNDE. *Inde* Sprotii.

462. ET ACHAICA. *Et Achaia* codices nonnulli. sed recentioris notae. ut lib. V. 623.

Quas non manus, inquit, Achaia bello Traxerit ad letum.

apud Silium quoque lib. XV. 306.

Ille etiam Pelopis sedes, & Achaia adire; Moenia praegaudens.

ita vetustissimus liber Colonienfis, alius recentior cum vulgatis, *Achaica*, & *gavisu*. HEINS. *Achaia* Francianus, Wittian. & Parrhas. & Ed. Veneret. quod placet magis, ob vitatum *κακισμους*, quod observant in *Dorica castra*. vid. ad Ovid. XII. Met.

⁸⁵ hic locus varie interpolatus. . . . meliori sexui respondit, id est Masculino L. Vof. R. Steph. & nihil praeterea. Quare ad soceros, cum focerus & socrus dicantur. sed meliori s. r. i. e. masculino Dan. & ita Fuld. nisi quod, cum *socer* & c. reliqua ex Fabr. & aliis. ⁸⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁷ Auctor Iliadis parvae. vel a Neoptolemo apud Tzetz. pag. 161. RYCKIUS. ⁸⁸ praecipitem * ferunt Dan. ⁸⁹ id est hac via L. id est, hac evad. R. id est, evado Vof. ⁹⁰ defunt omnibus, nec unde petiit novi, & ineptum esse patet, quia *irrita* addit Poeta, id est quae nihil profunt. contra apud Lucan. 720. *Caeca tela manu, sed non tamen irrita, mittit.* ⁹¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹² defunt iidem.

- Juncturas tabulata dabant; convellimus altis
 465 Sedibus, inpulimusque. Ea lapsa repente ruinam
 Cum sonitu trahit, & Danaûm super agmina late
 Incidit. Ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
 Telorum interea cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
 470 Exsultat telis, & luce coruscus aëna.

Qua-

SERVII.

464. ⁹³ [TABULATA DABANT. Quidam *dabant* pro faciebant intelligunt, ut inf. 482. *Ingentem lato dedit ore fenestram*. Olim sane domus de tabulis fiebant; unde hodie in aedificiis surgentibus, primum & secundum tabulatum dicimus; summum autem est quod tectum sustinet.]

465. [IMPULIMUSQUE. Quidam notant quod non sit expressum, ⁹⁴ *ubi* stantes summum tectum impulerint. REPENTE. Ne provideri aut vitari possit.]

467. AST ALII SUBEUNT. Hic ostendit priores periisse.]

468. TELORUM INTEREA CESSAT GENUS. Bene addidit GENUS. *Telum* enim dicitur secundum Graecam etymologiam ἀπὸ τοῦ τελέειν, id est, quicquid longe jaci potest: quamquam legerimus de gladio IX. 747. *At non hoc telum mea quod vi dextera versat*: & sequitur: 749. *Dixit, & sublatum autem in enssem*. *Telum* autem illo loco dictum a longitudine, ⁹⁵ ut, *mustelam* dicimus. ⁹⁶ [Sic Graeci βάλαντον dicunt ἀπὸ τοῦ βάλλειν.]

469. VESTIBULUM. Vestibulum est prima januae pars. Dictum autem, vel quod januam vestiat: ⁹⁷ [ut dicimus cameram duabus sustentatam columnis:] vel quoniam Vestae consecratum est: unde nubentes puellae limen non tangunt: ⁹⁸ [ne

numini dicatum locum calcantes, sacrilegium committant.] Lucanus II. 359. *Translataque vestas contingere limina planta*. Singula enim ⁹⁹ membra domus, sacra sunt diis: ut culina, diis penetibus: maceries, quae ambit domum, ¹ *Hercæo Jovi*. [Ante videtur *Vestibulum* & *Limen* pro una re dixisse.] PYRRHUS. ² A colore comæ dictus: qui Latine *byrrus* dicitur, ³ [Ita & Sallustius *Crispus*.]
 470. ⁴ [LUCE AENA. Pro luce aëni; ut III. Georg. 145. *Saxea procubet umbra*.]

VARIORUM.

Met. 7. & sup. 28. & in Dorvilliano erat a m. pr. *Arbaia*, & in margine *Cacophaton*. BURM.

463. FERRO CIRCUM. *Circum ferro* Parthas. Ibid. *QUA. Quae* Gudianus a manu prima. *labentes* Wittian. & Wallian.

464. ALTIS. *Imis* Hugonius pro varia lectione.

465. EA LAPSA. *Elapsa* Mentelianus prior, & tres alii. etiam Gudianus & tertius Rottendorphius a manu prima. HEINS. *Impulimus ea lapsa* Francianus. *impulimusque elapsa* Wittian. & Ed. Venet. *impulimus & ea lapsa* Dorvil.

Ibid. RUINAM. *Ruinas* Vratislaviensis.

466. AGMINA. *Agmine* Ed. Dan. Heinl.

471. IN

⁹³ desunt iisdem ad §. 468. ⁹⁴ scrupulus, quem Servius injicit hic, ita posse eximi videtur, si in inferiori vel medio tabulato, ubi juncturae erant summi tabulati, eos stetisse ponamus, & ubi convulsas commissuras impellebant in agmina Danaûm. & hinc etiam *altas sedes* vocat illa tabulata, quae erant supra Trojanos, stantes in inferiori tabulato, ad juncturas illas, quae convulsas jactabant. hoc vero satis intelligitur ex voce *juncturas*, quae discrimina tabulatorum indicant: ne autem ipsi opprimerentur, *impulimus*, id est proicerent in Danaos stantes sub turri. BURM. ⁹⁵ unde & *mustelum* d. L. Vof. R. Steph. unde & *mustelam* Fabr. al. ⁹⁶ desunt L. Vof. R. Steph. sed Fabr. & al. ponunt post *versat*, quibus etiam desunt, *dixit & sublatum*. ⁹⁷ desunt Dan. ut videmus R. Vof. L. Steph. Fabr. al. ⁹⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁹⁹ deest L. Vof. R. Steph. ¹ lacuna erat in L. Herculi Jovi Vof. R. credo pro *Herculeo Jovi*. sed ridiculus error ex ignorantia librariorum. cui similem deprehendit in Senecae Tragicis codicibus doctissimus Oudendorpius ad Lucan. IX. 979. BURM. ² a colore dictus, quia Latine *byrrus* dicitur, a colore, quo tingitur L. Vof. R. Steph. sed qui Latine Steph. & quia tingebatur R. quo tingebatur Steph. & al. legendum esse *Byrrhus* docent viri docti ad Quintilian. I. 4. p. 44. quibus adde Castal. Observ. Decad. v. 8. ³ desunt L. Vof. R. Steph. ⁴ desunt iisdem & al.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positus novus exuviis nitidusque juvena,
Lubrica convolvit sublato pectore terga

475 Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; una omnis Scyria pubes

Suc-

SERVII

471. IN LUCEM COLUBER. ⁵ [Deest processit.]
[Sed *colubrum* nonnulli promiscuum nomen tradunt, quod ut sonantius fieret, finxit masculinum, ut diceret *coluber*, MALA GRAMINA PASTUS. Pro malis graminibus: id est, venenatis herbis, ⁶ [*τοξικολικὴ καὶ φάρμακα*.] PASTUS. Legimus & x. Ae. 709. *Sylvia pastus arundinea*. ⁷ [Nam illud aliud est: III. Georg. 314. *Pascuntur vero sylvas, & summa Lycæi Horrentesque rubos*.] Sed sciendum est, quod licet hoc in usu sit, rarum tamen apud antiquos: PASTUS autem, pro qui pascebatur: quia, ut supra diximus; ⁸ in hoc Latinitas deficit.

472. TUMIDUM. Qui semper irascatur. BRUMA. Id est, hyems. Dicta autem bruma, quasi *βραχὺς ἡμέρα*, id est, ⁹ brevis. [Est autem, ut hic locus indicat, generis feminini, numeri singularis.]

473. [EXUVIIS. Bene corium, quo serpens extitit, *exuvias*, dixit. NITIDUSQUE JUVENTA. Novus: constat enim serpentes innovari virtute, pelle deposita.]

474. LUBRICA TERGA. *Lubricum* dicitur & quod labitur, dum tenetur, ut piscis, serpens: & locus, in quo labimur, ut v. 335. ¹¹ *Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens*.

476. PERIPHAS. Ultima accentum non habet, ne foemininum sit: nec tertia a fine, quia novissima longa est: Ergo RI habebit accentum. ¹² [AGITATOR. Auriga, secundum usum communem.]

477. ARMIGER AUTOMEDON. Pyrrhi armiger: nam Achilles auriga fuit. SCYRIA PUBES. A Scyro insula, una de Cycladibus, in qua fuit Lycomedes pater Deidamiae ¹³ [matris Pyrrhi; quam Achilles,

commendatus ibi a matre Thetide, vitiavit; unde Pyrrhus natus est,] [quamvis alii, volente Lycomedes, Deidamiam Achilli datam in matrimonium dicant.]

VARIORUM

471. IN LUCEM. Vereor ut vox sana sit, & repetita a praecedenti versu. Homer. Iliad. x. 93. *ὡς καὶ*, id est latibulo suo. ut Cicer. in Vat. II. *tamquam serpens e latibulo*: forte, e *lustris*, & hoc conveniret *et micat arduus ad solem*, nec opus ellipsi *et processit* cum Servio. sed quia nescio *lustra* serpentum, ut ferarum dici, *τρίξ*, de latebris serpentum, vide Miscel. Observ. Tom. I. pag. 88. *sub terram* Parrhas. vid. IV. Georg. 43. *gelidum*, sed correctum *timidum* Dorvill. male explicat Servius, *timidum*. sed ita dixit a veneno. vid. Ovid. I. Metam. 460. & x. 313. BURM.

Ibid. AENA. *Abena* scribi contendit A. Gellius lib. II. cap. 3. idque ex auctoritate codicis veteris, qui ipsius Virgilii fuisse ferebatur. HEINS. *Coruscat* Montalbanius, Wallian. & Ed. Venet.

473. NUNC POSITIS. *Thum* prior Hamburgicus. cum duo Leidenfes, Sprotii & primus Rottendorphii. *compositis* alter ejusdem & Leidensis unus a manu prima. *compositis* secundus Hamburgensis, quod non displicebat olim Heinio. deinde, cum *volvis* Zulichemius, & Sprotii. BURM.

474. PECTORE. *Corpore* Membranæ Thuanæe Macrobi lib. v. Saturn. cap. 5. HEINS.

476. PERIPHAS. *Peryphas* primus Moreti. *Peryphas* Leidenfis. *Perifas* Mentelii tertius & alius.

477. SCY-

⁵ defunt iidem ad *pastus*. deest processit, vel sonantius finxit m. u. d. *Coluber*, nam, et alii, promiscuum est. Dan. Fabr. & legendum censet Cl. Dorvillius, *τοξικολικὴ καὶ φάρμακα*, ex Homer. II. X. 94. nulla enim in his hyperbole. de voce *malus* pro venenato, vid. ad Sil. Ital. VIII. 500. BURM. ⁷ in solo Fabr. & Fuld. invent. ⁸ in hac ratione Dan. ⁹ a brevibus diebus L. reliqua defunt etiam Dan. ¹⁰ defunt L. Vol. R. Steph. al. ¹¹ *Et sese* L. Vol. R. ut, *sese* Steph. al. ¹² defunt L. Vol. R. Steph. al. ¹³ defunt iidem.

- Succedunt tecto, & flammæ ad culmina jactant.
 Ipse inter primos conrepta dura bipenni
 480 Limina perrumpit, postesque a cardine vellit
 Aeratos: jamque excisa trabe firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
 Adparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
 Adparent Priami & veterum penetralia regum:
 485 Armatosque vident ſtantis in limine primo.
 At domus interior gemitu miſeroque tumultu

Miſce-

SERVIL

478. SUCCEDUNT TECTO. Pro, ſub tectum cedunt. Et eſt figura: quia mutatus eſt caſus.

479. 14 [DURA. Valida limina, id eſt, firmiter clauſa. [Ideoque non aperit, ſed perrumpit.] BIPENNI. 15 Ecce nomen, quod ſervavit antiquitatem: quia veteres *pennas* dicebant, non *pinnas*.

480. VELLIT. Non dejecit: nam ſequitur paulo poſt, *Labat ariete crebro*: 16 ſed mover, ut VI. Ecl. 3. *Cynthis autem Vellit, & admonuit*. [Vel certe vellere vult, ut XII. 585. *Ipfamque trahunt in moenia regem*. Nam quare facit fenestram?] 17

482. INGENTEM FENESTRAM. Epitheto, ut ſolet, auxit tapinoſin: 18 [ut in dicendo *lato ore*. DEDIT autem, id eſt, fecit, ut Terentius Eun. IV. III. II. *Quas turbas dedit*.

483. PATEſCUNT. Aperiantur, ac per hoc videntur.

484. PENETRALIA. Ideo domorum ſecreta dicta, ab eo 19 quod aut penus ſit in ſolitaria parte domus: aut a Penatibus.]

485. ARMATOSQUE VIDENT STANTES. 20 Unde ſupra 449. *Strictis mucronibus imas Obſedere fores*. [Sic enim datur virtus ubique Trojanis.]

486. AT DOMUS INTERIOR. De Albano excidio tranſlatus eſt locus. TUMULTU. Tumultus dictus, quaſi 21 timor multus. Unde alia bella

dicta 22 ſunt, ut *Italicus*, *Gallicus* tumultus. Bene autem addidit MISERO, quia eſt etiam terribilis.

VARIORUM

477. SCYRIA. *Syria* duo Leidenſes, ſecundus Hamburgicus. *ſeria* ſecundus Menagii. *omnes* etiam Medicus. *Athomedon* Wallian.

478. TECTO. *Muro* Serv. infr. ad §. 723. ubi etiam Miſ. *& flammam ad faſtigia jactant*.

479. IPSE. An Periphas, an Pyrrhus? credo Pyrrhus: nam ipſe ſæpe de primario viro, duce vel Rege ponitur, & a vulgo, vel militibus aliis diſtinguitur, ut hic a Scyria pube Ductor Pyrrhus: vid. Serv. ad III. Georg. 387. & notas ad Lucan. IV. 734. & Ovid. v. Trift. I. 45. *correcta* Leidenſis unus. BURM.

480. PERRUMPTIT. *Prorumpit* Menag. prior. *præerumpit* Venerus. eadem varietas I. Georg. 98: & I. Aen. 105. & apud Lucan. I. 322. & alibi. a *cardine rumpit* etiam a m. pr. Wallian. BURM.

481. AERATOS. *Auratos* prior Hamburgicus. vid. 448. *ferratos* Voſſ. & jam Menagii prior. *excissa* Oudartii.

482. LATO ORE. Gloſſa Wittian. lata apertura. recte: nam omne quod patet, *os* dici docet Barth. ad

14 deſunt iſdem. 15 hoc nomen ſervavit Steph. Fab. al. reſervavit L. Voſ. R. 16 ſed movit L. Voſ. R. ſed & movet Fabr. 17 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. uſque ad §. 485. 18 quod eſt pen * aut a Penatibus Dan. quod eſt penus aut a penatibus Fabr. penitus Fuld. unde Maſſivius ſua habuit neſcio: certe non ex Regio, ut jactavit. vid. & infr. ad §. 508. 19 ut ſupr. Steph. Dan. Fab. al. 20 malim cum viris doctis *tumor multus*. vid. ad Cicer. VIII. Phil. I. & infr. ad VIIA. Aen. I. 21 ſunt; Italicus tumultus L. Voſ. R. Steph. ſunt. Italicum, tumultus Baſil. non male. ſed forte præſet, & *Italicum*, tumultus. deſt vero *Gallicus* L. Voſ. R. Steph. bene autem deſt L. quod Servius dicat de Albano excidio tranſlatum locum patebit, ſi conferamus Livius lib. I. 29. ubi & vox *tumultus* occurrit. BURM.

Miscetur; penitusque cavae plangoribus aedes
 Femineis ululant. Ferit aurea fidera clamor.
 Tum pavidae tectis matres ingentibus errant,
 490 Amplexaeque tenent postes, atque oscula figunt.
 Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra; neque ipsi
 Custodes sufferre valent. Labat ariete crebro
 Janua, & emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant

495 In

SERVII

487. MISCETUR. Perturbatur, ut VII. 703. *Nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto Misceri putet.* CAVAE AEDES. Tecta camerata. Aedem autem numero singulari, de templo tantum dicimus: plurali, & de domibus, & de templo. Si aliter dictum inveneris, usurpatum est, ²³ [ut *mella, bordea.*]

488. FERIT CLAMOR. Secundum Philosophos, qui dicunt vocem corpus esse, ²⁵ bene *ferit* dixit: nam & fluvius habet mugitum, res incorporalis. AUREA SYDERA. Multi ad laquearia referunt, quod stultum est.]

489. PAVIDAE. Pro, paventes: *Pavidus* est semper timens: *pavens*, ex causa: ut supra 407. *furiatus & furiosus.* ²⁶ [Modo pro paventibus, pavidas posuit.] [MATRES. Honoris nomen. ERRANT. Confusio, Consilio.]

490. AMPLEXAEQUE TENENT POSTES. Apollonii locus, in quo inducitur ²⁷ Medea [patris Aetiae relinquens domum,] ita facere.

491. VI PATRIA. Secundum fidem generis sui, ut III. 326. *Stirpis Achilleae fastus.* Item de Hercule VIII. 301. *Salve, vera Jovis proles.*

493. CARDINE. A cardine. [PRIMOS. Quos dixit sup. 449. *strictis mucronibus.*]

VARIORUM

ad Gratii Cyneg. 28. & ita *os vulneris* vidimus ad

eundem Poëtam 352. & Seren. Samon. cap. XLIV. BURM.

483. ADPARET. Deest hic versus secundo Hamburgensi. in Graeviano sequens adscriptus erat margini, quia scilicet duo versus ab eodem verbo incipiebant. & hoc saepe accidisse & in versibus & prosa vidimus ad Lucan. IX. 907. BURM.

487. PLANGORIBUS. *Clangoribus* prior Hamburgicus, Sprotii, Oudartii & Leidenfis unus. vid. lib. III. 226. IV. 668. & alibi. IDEM.

490. FIGUNT. *Fingunt* Venetus & Leidenfis unus a manu prima. *postesque & oscula* Wittian.

491. NEC IPSI. Neque Medicus, uterque Mentelianus, Rottend. pr. & quatuor alii. HEINS: *Proferre* sec. Moreti. *subferre* Mentel. pr. & Excerpta nostra. *sufferre*, quod hic agnoscit Nonius, posset capi ut sustinere Pyrrhi vim nequirent. sed melius puto exponi pro *se sufferre*, id est vix sustinebant impetum, quin procumberent & claustra & custodes in terram. sic apud Sueton. Calig. cap. L. *Ita patiens laborum erat, ut tamen nonnumquam subita defectione, ingredi, stare, colligere semet ac sufferre vix posset.* ubi in aliis legitur *sufferre semet* Terent. Heaut. II. IV. 20. *vix suffero.* & ita etiam *se ferre* dicitur, qui suis viribus & pedibus, sine adminiculo stare & ingredi potest. Senec. Epist. CXXI. *Infans qui stare meditatatur, & ferre se adsuavit.*

Ovid. IV. Trist. VIII. 4.

Me

22 de templis L. Vof. R. Steph. Dan. al. & deinde si aliter legeris Fabr. al. si aliter inveneris, usurpatum Dan. 23 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 24 desunt L. Vof. R. Steph. ad 489. 25 bene ergo *feris*, Dan. Basil. reliquis omis. 26 desunt L. Vof. R. Steph. al. sed Dan. non habebat priora, pro *paventibus*, omisit. 27 Medea patrem salutasse domum relinquens L. Vof. R. Steph. Dan. al. sed, & domum. ex his plures habent. Medea patrio * Aetiae relinquens domum, ita facere Fuld. Apollonii vero locus est lib. IV. 26. & quem Valer. Flac. lib. VIII. 7. etiam ante oculos habuit. non vero, salutasse patrem, sed eo inficio & infatuato fugisse ex domo patris, Poëtae illi canunt, quare nota illa Codd. & Edd. postposita videretur illi Euldenfis codicis, si suppleatur, *Medea patriam* (vel *patriis suis*) *Aetiae r. domum; ita facere.* BURM.

- 495 Inmissi Danaï, & late loca milite complent.
 Non sic, aggeribus ruptis quum spumeus amnis
 Exiit, obpolitasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnis
 Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem

500 Cae-

SERVIL.

496. NON SIC AGGERIBUS RUPTIS. Vult ostendere gravius vastatam Trojam, quam agri fluviorum eruptione vastentur. Et sciendum comparationes, aut pares esse, aut minores, ²⁸ [aut similes; at contra in similitudine negatur comparatio ultro, ut hoc loco; ²⁹ vel illo v. 144. Non tam praecipites, bijugo certamine campum Corripue, ruuntque effusi carcere currus. ³ Huic contrarium est iv. Georg. 176 Si parva licet componere magnis.] SPUMEUS. Pro spumofus.

497. EXIIT. Dicimus & exiit. Sed v subtrahit Virgilius, ³¹ ut brevem faciat, sequente vocali. [Et proprie plena flumina, cum extra alveum suum crescunt, exire dicuntur, ut i. Georg. 115. Praefertim incertis si mensibus amnis abundans Exit.]

498. CUMULO. Augmento, ³² [exuberante fluitu, ut i. 105. Cumulo praeruptus aquae mons.]

499. VIDI IPSE FURENTEM. Ut supr. 5. Quaeque ipse miserrima vidi. [Et hic vidi, pro admiratione posuit, at vero Vidi Hecubam, pro admiratione. Sane VIDI IPSE, hac particula addita miserrorem se ostendit, cujus ante oculos casus patriae suorumque fortuna constituerat.]

VARIORUM.

Me mihi ferre grave est.

II. Fast. 297.

Nullus adhuc erat usus equi, se quisque ferebat. Metaphorice Lucan. i. 72. nec se Roma ferens. & de capite hominis labante vi. 97. fessumque caput se ferre recusat. BURM.

493. EMOTI. Emoto cardine apud Nonium habes, teste Pierio. quomodo in Nasonis lib. i. Amor. vi. 2.

Difficilem moto cardine pande forem.

in editionibus tamen Nonii postremis, voce positis, emoti cardine possis: ut & apud Scholiaften Horatii lib. iv. Od. ult. Emoto tamen in Hamburgensi legebatur. Horat. ii. Ep. 11.

Dura; sed emovere tamen me tempora grato.

Plin. lib. vi. Ep. 16. Nam crebris vastisque tremoribus tella nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbatur. Stat. xi. Theb. 348.

Venti transversa frementes

Confligunt, axemque emoto cardine vellunt. lib. x. 68.

Saxa fatiscunt

Emotaeque trabes.

Sex. Pompejus. sollicitare, loco suo quid emovere. HEINS. Ordine postes Bigotii. emoto Ed. Venet. rempto cardine Francianus. vid. inf. 610. & vi. 382. vide de verbo emovere Lambin. & Torrent. ad Horat. iv. Od. ult.

494. RUMPUNT. Manuscriptum, rapiunt aditus. FABRIC. Irrumpunt Hamburg. sed rumpunt pro irrumpunt positum. plura diximus lib. i. Georg. 446. HEINS. Vid. ad lib. x. 372.

496. SPUMEUS AMNIS. Exit Amnis & oppositas evincit. prior Hamburgensis.

497. EVICIT GURGITE. Erupit apud Macrobius lib. v. Saturn. cap. 5. non male, nisi quod aggeribus ruptis, & rumpunt aditus paullo ante praecesserant: in Veneto nostro, ejetit. prior Hamburg. evincit. Schefferianus quoque, oppositasque trahit de gurgite. sed trahit mox subsequitur. HEINS. Vulgatam servat Donatus ad Terent. Adelph. iv. iv. 17.

498. IN ARVA. In arma Bigotianus, & Excerpta nostra a manu prima. tumulo Ed. Venet.

499. TRAHIT. Rapit Menagianus prior. similis scripturae discrepantia in vetustis Nasonis exemplaribus apparet lib. viii. Metam. 554.

— Vidi contermina ripae

Cum stabulis armenta trahi.

adeantur curae nostrae secundae istic loci. HEINS. Armenta parat secundus Hamburgicus. vid. ad i. Georg. 203. & 482. & Lucan. ii. 409.

Ibid.

²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁹ vel illic Fabr. ³⁰ deest Dan. ³¹ brevem faciat sequentem vocalem L. Vof. R. Steph. Dan. al. ³² desunt L. Vof. R. Steph. al.

500 Caede Neoptolemum, geminosque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi

505. Pro-

SERVII.

500. [GEMINOSQUE IN LIMINE ATRIDAS. Potest subaudiri furentes.] GEMINOS. More suo, fratres: *gemi*ni enim sunt non duo, sed simul nati, ³³ [ut supra diximus §. 203.]

501. CENTUMQUE NURUS. Aut finitus est numerus pro infinito, *ἐπεβολαὶ*: aut certe ideo *centum*, quia Barbarorum ³⁴ fuit non singulas conjuges habere, sed plures. Aut illud dicit, *centum nurus*: id est, plures foeminas, [ut Lucanus: l. 164. *Cultus, gestare decoras Vix nuribus, rapere mares.* ³⁵ Hoc est foeminis.] ³⁶ [Aut novas nuptas; ut aetatis hoc nomen sit, non adfinitatis.] Aut *centum per aras*: licet incongruum sit, quia sequitur: *Haec ara tuebitur omnes*: & unus per centum aras occidi non poterat. ³⁷ [Est autem haec plena affectuum & doloris repetitio:]

502. QUOS IPSE SACRAVERAT IGNE; ut, ET RELIGIOSA DEORUM LIMINA: per quod latenter ostenditur, nihil prodesse religionem. FOEDANTEM, ³⁸ [autem est,] cruentantem. [Sallustius in l. Cum arae, & alia diis ³⁹ sacra, supplicum sanguine foedantur: Et Terent. In Eunuch. v. v. l. ⁴⁰ Proh deum atque hominum fidem, facinus foedam, o infelicem adolescentem.]

503. QUINQUAGENTA ILLI THALAMI. Illi; pro illic. ⁴¹ Thalami celebrati ab Homero Il. Z. 244. Πρωτόκοι' ἵνασαν θάλαμοι εἴκοσι λιθοῖο, Πηλεΐδαι ἀλλήλων δαδωμένους ἵδμε δὲ παῖδες Κοιμώοντο Πριάμου παρὰ μνηστῆς ἀλχίκοισι. Et bene de thalamis verum expressit numerum: potest enim unus thalamus plures habere conjuges: & est zeugma: *Quinquaginta thalami procubuerunt, & postes superbi.*

504. AURO BARBARICO. Id est, aut multo [ait cultu barbaro: quia Barbari copiae magis quam elegantiae student: aut a Barbaris capto, aut vere barbaro, id est, Frygio: quia πῶς μὴ Ἕλλην, ⁴² βαρβαρος. Nam & Homerus Phrygas barbaros appellat. Et Virgilius XII. 777. *Barbara tegmina crurum.*] Aut vere *Barbarico*: quia πληροῦσι τὴν βαρβαρίαν. ⁴³ [Aut cultu barbaro, aut Barbaris apto.] [SPES TANTA NEPOTUM. Aut nepotes significat, qui essent futuri magnae spei, aut connubia, de quibus sperabantur tanti nepotes, ut I. Ecl. 14. *Modo namque gemellos Spem gregis.*] SPOLIIS SUPERBI. Hoc fuit moris antiqui: ut ipse in septimo 184. *Captivi pendunt currus, curvaeque secures,* ⁴⁴ [Et cristae capitum, & portarum ingentia claustra. Ideo bene dixit: *Spoliis superbi.*]

VARIORUM.

Ibid. FURENTEM. *Fremmentem* Parrhas.

500. GEMINOSQUE. *Geminus* Bigotianus. *Atrides* prior Hamburgensis.

503. ILLI. Servius pro illic. ut inf. 548. sed & nominativus esse potest, ut supra quidam codices 448. *decora illa parentum.* BURM.

Ibid. SPES TANTA. *Illa* est in Juntina editione: scripti nostri cum codicibus vulgatis faciunt, nisi quod Gudianus & Venetus, *spes ampla* & Schefferianus, *spes alta.* HEINS. Sed illud *quantum* maxime aridet, quod est in Pieriano codice. Terent. Heaut. II. III. 9. *quantum de spe decidi?* BURM.

504. BAR-

³³ defunt iisdem & Dan. non semper vera Servii sententia. nam & Homer. Il. A. 16. Ἀτρίδης, δύο κορυμπροὶ λαὸν vocat. & Schol. explicat διπλούς, id est geminos, duplices. BURM. ³⁴ fuerat L. Vof. sed deerant Voff. post plures feminas, ad, aut centum per aras. ³⁵ mares. feminas L. Vof. R. Dan. hoc est foeminas R. Dan. ³⁶ defunt iisdem. aut nurus novas &c. Fabr. ad finem notae post postea hoc habet Basil. ³⁷ defunt L. Vof. R. Dän. ³⁸ defunt L. Vof. R. hoc est cr. Dan. Fabr. al. ³⁹ sacra apud Sallustium. ⁴⁰ in Terentio deest, atque hominum. unde Bentlejus legit, Pro deum atque hominum, facinus foedam. sed exemplis probari debuerat, vel pro cum Genitivo construi, vel per ellipsum posse fidem subaudiri: nam & Heaut. l. 1. 9. legitur, pro deum atque hominum fidem: & ita saepe. BURM. ⁴¹ illi celebrati L. Vof. R. Steph. Dan. al. Graeca defunt iisdem. ⁴² Barbari Fuld. sed Barbaros jam correxit Vossius ad fragmenta Tragicorum pag. 100. ⁴³ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁴ defunt iisdem. sed Basil. defunt tantum ultima idem &c.

505 Procubuere. Tenent Danaï, qua deficit ignis.

Forſitan &, Priami fuerint quae fata, requiras.

Urbis uti captae caſum, convolveſque vidit

Limina rectorum, & medium in penetralibus hoſtem;

Arma diu ſenior deſueta trementibus aevo

510 Cir-

S E R V I I.

505. [TENENT DANAI QUA DEFICIT IGNIS. Ignis potuit deficere; Danaï non potuerunt.]

506. FORSITAN ET PRIAMI FUERINT QUAE FATA REQUIRAS. [Bene de Priamo obtulit narrationem, quia breviter perſtrinxerat: Priamumque per aras Sanguine foedantem quos ipſe ſacraverat ignes: Et] bono uſus eſt ordine: ut ante reipublicae, poſt regis ⁴⁵ interitum, inde privati, hoc eſt ſua fata narraret. ⁴⁶ [Hoc eſt illud l. 750. Multa ſuper Priamo rogans, ſuper Hectore multa.] De morte autem Priami varie lectum eſt. Alii dicunt, quod a Pyrrho in domo quidem ſua captus eſt; ſed ad tumulum Achillis tractus, occiſusque juxta Sigeum promontorium: nam in Rhoeteo Ajax ſepultus eſt: tunc ejus caput conto ⁴⁷ fixum ⁴⁸ Pyrrhus circumtulit. Alii vero quod juxta Hercaei Jovis aram extinctus ſit, dicunt: unde Lucanus ix. 979. *Hercæas, monſtrator ait, non reſpicis aras?* ⁴⁹ [Dictus autem Jupiter Hercæus, quia ara ejus erat intra aulam & ſeptum parietem aedificata, quod Graece *ἱερός* dicitur:] & hanc opinionem plene Virgilius ſequitur. Licet etiam illam praelibet; ut ſuo indicamus loco.

507. [URBIS UBI CAPTAE CASUM. Bene omnia collegit, & captam, & dirutam, & incenſam.]

508. MEDIUM IN PENETRALIBUS HOSTEM. Hypallage eſt, pro, in mediis penetralibus. Si autem MEDIIS legeris, non ſtat verſus, niſi excluſo S, ut xii. 709. *Inter ſe coiſſe viros, & decernere ferro.* Et bene Priamum ⁵⁰ non niſi in extremis armat periculis, ⁵¹ [ut magis irriter hoſtem in necem ſuam, [qua poſſit captivitatem vitare,] quam ut defendat aliquem. Sane penetralia proprie Deorum dicuntur, [nonnumquam etiam imae, & interiores partes privatarum domorum vocantur: unde &

Panama dicimus locum, ubi conduntur, quae ad vitam ſunt neceſſaria.] Hic autem videtur opportunius penetralia de domo regis dixiſſe: quoniam Reges proprie ſuggeſtum imitantur deorum.

509. ARMA DESUETA. [Ab hominis conſuetudine, ſenſum ad arma tranſtulit:] quia jam pugnare deſierant.] TREMENTIBUS AEVO. Non timore.

V A R I O R U M.

504. BARBARICO. Imitatur Seneca in Herc. Fur. 479.

Auro decorum ſyrma barbarico ſtabis.

ubi Aſiatico explicat Gronovius. bene Servius de Phrygia ſumit. nam de opere Phrygio, quo non ſolum veſtes variis figuris ſolebant pingi, ut loco a Servio citato ex lib. xii. 777. ſed & metallis & lapidibus figurae ſolebant variae incidi, unde *Barbaricarii* poſtea dicti, qui auro, argento & aere arma & galeas inducebant. vid. Leg. i. Cod. Theod. de Fabricenf. & Leg. i. Cod. Juſtin. de Excusat. Artific. & quae jam Salmaſius de Ann. Climact. pag. 509. & alii viri docti obſervarunt. BURM.

506. REQUIRAS. *Requies* eſt apud Carifiſmum lib. ii. HEINS. *Requies* prior Hamb. Oudart. & Graevian. *requies* Wittian. & Voſſ. ſed vulgata ſervanda. Nam *forſitan* ſubjunctivo modo gaudere vidimus ad Ovid. i. Ep. 77. iv. 53. & ſaepe alibi. & ita Noſter ii. Georg. 288. *& fuerint Priami* Oudart. *fuerunt* Francian. a m. pr. BURM.

507. URBIS UBI CAPTAE. *Uti* Mediceus, & *convolveſa*. *Uti* etiam in caeteris noſtris, excepto Gudiano ac Sprotiano, qui tamen id pro diverſa lectione adſcriptum exhibent. utroque ad haec Hamburgeni & duobus aut tribus aliis minoris momenti: *uti* interpretantur poſtquam Ve-

⁴⁵ deſt L. Voſ. R. Steph. Dan. ⁴⁶ deſunt iisdem & Dan. & al. ⁴⁷ affixum Fabr. al. contra libros: quis, credo, in Cicerone xi. Phil. 2. legerant, *caput abſcidit, idque adſurum geſtari juſſit in plio.* ſed & ibi *fixum* alii dederunt. Juſtin. xxiv. 5. *caput ejus amputatum & lancea fixum circumfertur.* praefixum habet Suet. Caef. Lxxxv. & Noſter. ix. 465. & alii ſaepe. Codices puto ſequendos. BURM. ⁴⁸ deſt L. Voſ. R. Steph. Dan. ⁴⁹ deſunt eisdem. ⁵⁰ deſt Dan. ⁵¹ deſunt L. Voſ. R. Steph. ad *Trementibus* l. 509. Dan. deſunt ad *ſine penetralia*. Baſil. deſunt ad *defendat aliquem*. praeterea deſendat aliquid Fuld. L. Voſ. R. Steph. al.

510 Circumdat nequidquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.

Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe,
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus

In-

SERVIL

510. CIRCUMDAT. Non apte sibi cohaerere facit; sed potius oneri sumit. INUTILE FERRUM. Ipse inutilis. *Ferrum* enim de his est, quae ex conjunctis sumunt epitheta: ut *venenum*.

512. AEDIBUS IN MEDIIS. Omne aedificium *aedes* dicuntur; sed Varro locum, quatuor angulis conclusum, *aedem* docet vocari debere. [Idem Rerum Divinarum libro sexto intulit: Ideo loca sacra civitates habere voluisse, ne per continua aedificia incendia prolaberentur; & ut essent quo confugerent plerique cum familia sua in periculis: quod etiam in Comoediis a servis timentibus legitimus factum, hoc Virgilius hoc loco subtiliter tangit, cum dicit: *Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe Ingens ara fuit: &c.* Ex nomine enim Penatium & arae, intelligitur loci sacri veneratio, ut non immerito illuc confugerit Regina cum suis: nam subiunxit: *Hic Hecuba & nati nequidquam altaria circum Praecipites, &c.* Unde apparet veram consuetudinem fuisse fugiendi a periclitantibus ad ararum praesidium.] NUDOQUE SUB AETHERIS AXE. Hoc est, sub divo, quod *impluvium* dicitur. Axis autem est aut Plastrum septentrionale, aut pars Septentrionis, aut Spiritus, quo mundus movetur, [ut IV. 482 *Axem humero torquet stellis ardentibus aptum*:] sicut docet Lucanus.

513. VETERRIMA. Usurpatum est. Ergo, ut supra diximus, hoc tantum uti, si necesse sit, licet: [et comparativum non habet, sicut *deterior* positivum] [LAURUS. Daphne, filia Ladonis, fluvii Arcadiae, & Terrae fuit, quae aspernata viro jungi, semper venatibus operam dabat. Hanc

cum Apollo adamasset, & eam ut comprimeret, insequeretur, illa a Terra matre petit auxilium, quae recepta a matre est, nec multo post in locum ejus, arborem lauri nasci *]

VARIORUM

Veteres membranae. vid. Gifan. Indic. Lucret. in *uti*. HEINS. *Ubi hic Venetus & Parrhas. uti* Leidenfis & pro varia lectione *ubi. uti* etiam Schol. Juvenal. ad Sat. x. 268. qui & *collapsaeque vidit. casus* Hamburg. pr.

508. ET MEDIUM IN PENETRALIBUS. Ita bene alter Mentelianus, cum Mediceo & quatuor aliis. Gudianus alique nonnulli, *mediis in penetralibus*, quod turbat rationem metri. quidam, *mediis penetralibus*, alii, *medium penetralibus*. HEINS. *Mediis penetralibus* Francian. Wallian. & Leidenf. unus. *mediis in penetralibus* Parrhas. sed inducto *in*, credo manu Parrhas. videntur confudisse ex *ψ*. infr. 665. *Medium penetralibus ignem*. Oudartii & Hugon. quod interpolatum est ex *ψ*. 297. sed vox haec *mediis*, & de homine, & de rebus & locis saepe varie ponitur. sic I. 348. *quos inter medius venit Furor*. inf. x. 397. *ipsa inter medias*, pro media inter matres. XI. 237. *sedet in mediis*, pro medius inter alios, ut alii loquuntur. vid. ad Ovid. XIII. Met. 780. Valer. Flac. II. 174. *has inter medias flet*, pro media inter has. ubi aliquid diximus. Propert. I. x. 8.

Et mediis coelo Luna ruberet equis.
pro medio in coelo, ubi vide Passeratium. Statius I. Silv.

52 defunt L. Vof. R. Steph. al. ad *nudoque*. 53 forte legendum, *ne continua aedificia per incendia prolaberentur*. videntes incongruum ordinem verborum ediderunt Commelin. Emm. & Malvic. *ne per cont. ac incendio prol.* sed nec hic sensus constat. sed aedificia proprie *prolabi* dicuntur. ut Suet. Aug. xxx. *prolapsiones aedificiorum*. mox *ψ*. 555. *prolapsa Pergama*. BURM. 54 sub septentrione, aut sub spiritu, quo mundus movetur. hoc est sub dio Dan. sub dio Fabr. 55 aut septentrione, aut Fuld. 56 nescio quem Lucani locum respiciat, nisi forte illum lib. I. 456. *regit idem spiritus artus Orbe alto*. quia Servius ad I. Georg. 242. ubi de duobus, septentrionali & australi, axis agit, hunc locum Lucani adducit. potuit & eo respicere Lucanus lib. IV. 643.

*Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
Erigitur.*

videant acutiores. BURM. 57 defuit Steph. 58 defuit L. Vof. R. Steph. al.

Tom. II.

Nn

- Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.
 515 Hic Hecuba & natae nequidquam altaria circum,
 Praecipites atra ceu tempestate columbae,
 Condensae, & Divom amplexae simulacra sedebant.
 Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
 Ut vidit: Quae mens tam dira, miserrime conjux,
 520 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget: non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis:

Aut

SERVII.

514. COMPLEXA PENATES. *Penates* sunt omnes dii, qui domi coluntur.

515. NEQUIDQUAM. Aut secundum Epicureos, [qui dicunt deos nihil curare;] aut propter vim bellicam. ALTARIA. Superiorum & arae sunt, & altaria: Inferorum tantum arae. Ara autem dicitur a precibus, quas Graeci *αἱεῖς* dicunt: unde contra ⁵⁹ imprecatio *κατάρα* dicitur. ⁶⁰ [Alii volunt ab *altitudine*, sed male.]

516. PRAECIPITES. Festinae propter tempestatem: & bene ATTRA addidit: quia est & clara, ut IX. 19. *Unde haec tam clara repente Tempestas.*

519. DIRA. Modo propria: *dira* enim est deorum ira. Ergo ⁶¹ quae mens dira; id est, infusa ex deorum ira.

520. ⁶² [TELIS. Armis.] RUIS. Aut festinas, aut incedis seniliter, ⁶³ [& inconstituto.]

522. NON SI IPSE MEUS. [Mire, *meus*, ut matris exprimeretur affectio. Et] subaudis, ⁶⁴ filius posset defendere.

VARIORUM.

I. Silv. II. 10. *medias fallit permixta sorores.* Plin. v. Ep. VI. *medios*, vel *medius agros secat.* hinc illae librorum crebrae aberrationes. vid. & inf. VIII. 696. *medium penetralibus* posset capi. ut apud Ovid. II. Amor. XVI.

Non ego si medius Polluce & Castore ponar. vid. ad Lucan. IV. 158. BURM.

509. TREMENTIBUS. *Timentibus* Rottendorphii a manu secunda. *distincta* Wallian. *nec quicquam* Francianus.

511. CINGITUR. Vid. ad VII. Aen. 187. *Has densos* Gudianus. & Parrhal. & Wittian. *moriturus fertur* Oudartii.

517. SEDEBANT. De Ovidii versu lego, *tenebant*, qui hunc imitatus locum lib. xv. Met. 412. ita canit:

*Dardanidas matres, patriorum signa deorum,
 Dum licet, amplexas, succensaque templa tenentes*

Invidiosa trahunt victores praemia Graji.

FABRIC. *Sedebant* codices vetusti plerique. de qua scriptura egi copiosius ad Nasonis lib. II. Amor. Eleg. XIII. 17. sic infra hoc libro 574.

Abdiderat sese, atque aris invisâ sedebat.

Mediceus tamen a manu prima; *tenebant*, etiam primus Rottendorphius: quomodo & Moretani duo, & prior Hamburgensis. alter vero *ferebant*. HEINS. *Tenebant* Parrhal. & Regius. sed hoc minus convenire praecedentibus, *altaria circum*, & *condensae* puto. quare *sedebant*, quod & Wallian. & Francian. habent, praetuli. Wittian. etiam a m. pr.

518. JUVENALIBUS. Mediceus alique vetustioris aevi, *juvenalibus*: neque hoc tantum loco, sed & alibi passim, cum apud Nostrium, tum in aliis scriptoribus antiquis veterinae membranae agnoscunt.

⁵⁹ precatio L. Vof. R. ⁶⁰ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁶¹ quae mens infusa ex L. Vof. R. ⁶² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶⁴ desunt L. Vof. R. Fuld.

Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit

525 Ad sese, & sacra longaevum in sede locavit.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,

Unus natorum Priami, per tela, per hostis

Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat

Saucius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus

530 Insequitur, jam jamque manu tenet, & premit hasta.

Ut tandem ante oculos evasit & ora parentum,

Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.

Hic

SERVIL

524. [AUT MORIERE SIMUL. Ut religio, aut pariter omnes servet, aut simul moriamur omnes.] ORE EFFATA. Abundat, Ore ⁶⁵ [est enim figura pleonasmus.]

528. VACUA. ⁶⁶ [Aut *vacua*, quia omnes ad aram confugerant: aut ⁶⁷ *vacua*, jam sine defensoribus: aut *vacua*, jure Graecorum, & possessione vacantia: aut certe ampla, vel] magna, quae difficile ⁶⁸ complentur.

529. INFESTO VULNERE. Bonum schema *vulnus* pro telo. ⁶⁹ [An *vulnus*, quod infixit; ⁷⁰ an quod infligeret.]

530. PREMIT. Urget, ut i. 324. *Apris cursum clamore prementem*: alibi interficit: vel opprimit, ut ix. 330. *Armigerumque premit*.

531. [UT TANDEM ANTE OCULOS. Hoc ideo describitur, ut & contra propositum Priamus incitetur.] EVASIT. Pervenit.

532. VITAM CUM SANGUINE FUDIT. Modo eos sequitur, qui sanguinem sedem vitae volunt, alibi eos, qui ipsum sanguinem vitam volunt, ut ix. 349. *Purpuream vomit ille animam*. [Potest tamen *κατὰ τὸ εἰσπύματα* intelligi ⁷¹ item vulneratum Politen.]

VARIORUM

scunt, quod semel hic sufficiat monuisse. Carisus libr. i. *Juvenale ablativo e litera finietur, si bo-*

mo sic vocetur, Juvenali, si res, ut ait Maro juvenali in corpore vires. etenim non persona censetur. HEINS.

520. IMPULIT. Deest hic versus Graeviano.

521. NEC DEFENSORIBUS. *Non defens.* Montalbanii. *defensoribus astis* Menagii prior.

522. MEUS. *Meis* Montalbanius. male lib. i.

232. *Quid meus Aeneas*: nimis hic acutus Cerda. nec ipsam ex alio, quam Priamo concepisse, fateri voluisse fingendum est. sed matris amor & adfectus hinc prae patris intelligitur, vid. & iii. 489. sic Val. Flac. i. 647. *non meus Orion*. BURM.

524. AUT MORIERE. *Vel* Parrh. *affata* idem, sec. Moreti, Francian. Rottend. pr. & Wallian.

525. SACRA SEDE. Catreus de sede, in qua sacrificantes sacerdotes sedere solebant, capit. Ved simpliciter ara intelligitur, ad quam omnes confugerant. *A sede* Bigotianus. in deest Excerptis nostris. *longaevum* Gudian. BURM.

526. PYRRHI DE CAEDE POLITES. *Polites de Pyrrhi caede* Vossian.

528. FUGIT. *Fuit* secundus Moreti. & Vossian. *fugiens vacua* Bigotii.

529. INFESTO. *Infesto* secundus Moreti & Edit. D. Heinsii. *infausto* Menagii prior. Servius bonum schema dicit. Heineccius de fundam. Stili, Part. i. cap. iii. §. 31. obscuritatis damnat. sed *vulnus* pro hasta, telo, quo vulnus infligitur, apud Poetas ob-

65 defunt L. Vof. R. Steph. est autem pleonasmus Dan. 66 Quare *vacua*? aut quia &c. Fabr. al. defunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. *vacua* quia in unum ad aras omnes confugerunt, an *vacua* &c. Fuld. 67 *vacua* a Trojanis civibus, aut *vacua* jure Fabr. al. 68 complectuntur Vof. 69 defunt L. Vof. R. Steph. al. 70 an quia Dan. Fabr. 71 forte *iterum vulneratum*: nam saucius jam fugiebat Pyrrhum. item autem & *iterum* passim confuderunt librarii. vid. ad Suet. Caes. xxxvi. Aug. xvi. & alibi passim. alterum vero vulnus impositum docent illa, *premit hasta*, id est ferit, percutit. vid. ad Lucan. ii. 310. & inde forte in vernaculam linguam transit *premen*, pro vulnerare. BURM.

Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit.

535 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Dî, si qua est coelo pietas, quae talia curet,
Perfolvant grates dignas, & praemia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Fecisti, & patrios foedasti funere vultus.

540 At

SERVIL

533. Hic. Id est, tunc: ⁷³ [temporale est, non locale.] MEDIA. Manifesta; [aut certe potest secundum consuetudinem dictum: neque enim est mors prima, media, postrema:] & potest referri ⁷³ [vel ad Priamum,] vel ad Politen.

534. [NON TAMEN ABSTINUIT, NEC VOXI, &c. Bene Priamo animosam regiam dedit, ut mori honeste velit.]

535. [AT TIBI PRO SCELERE, EXCLAMAT. Ordo est: ⁷⁴ at dii perfolvant tibi grates dignas.] ⁷⁵ [AUSIS. Quidam proprie sumptum tradunt, nec posse in prosa dici.]

536. SI QUA EST. Vel secundum Epicureos; vel desperat: quia impune ante aras conspiciat caedes, CURET. Ulciscetur.

537. GRATES. Prout res fuerit, vel in bonis, vel in malis dicuntur, sicut *praemia*.

538. CORAM. Modo adverbium temporis est: quia verbo cohaeret, ut I. 595. *Coram quem quaeritis adsum*: ⁷⁶ [Coram autem significat in conspectu, quod *intra* dicitur: & *coram* ad personam certam refertur; *palam* ad omnes.] MECERNERE. De spectaculo queritur, non de morte: [quia jure belli Politen Pyrrhus occiderat; sed cur ante oculos patris.]

539. FOEDASTI. Crudeles impioque fecisti.] FUNERÊ. Cadavere: ab eo quod praecedit, id quod sequitur. *Funus* enim est jam ardens cadaver, quod dum portatur, *exsequias* dicimus: crematum, ⁷⁷ *reliquias*: conditum jam, ⁷⁸ *sepulcrum*.

VARIORUM.

obvium. vid. sup. 436. & VII. 533. & X. 140. XII.

376. & Sil. Ital. I. 397. & v. 251. ubi Drakenb. oportet Poëtici sermonis non rudem esse, qui de illis iudicium ferre capit. BURM.

532. AC MULTO. *Et vitam multo* Wallian.

533. HIC PRIAMUS. Non execrantem hic Priamum inducit Neoptolemum Poëta, quod filium ejus occideret, hoc enim belli jure poterat facere, sed quod ante ejus oculos interficeret. Victorius lib. I. var. lect. 8. NANSIUS.

Ibid. IN MEDIA. *In deest* secundis Menagii & Hamburgico & Parrh. *media jam in* prior Moreti. vid. sup. 508.

535. SCELERE, EXCLAMAT. *Scelere tanto* prior Hamburgensis. *at tibi* Ed. Venet. & *tibi* Voss.

536. EST COELO. *In coelo* Isidenfis. *est pietas coelo, q. t. curat* Menagii prior. *si qua coelo* Bigotian. *si qua coelo est* Dorvil. *carent* Mediceus & Parrhaf.

539. FOEDASTI FUNERE VULTUS. *Vultus* Mediceus, pro *vultus*, confusa turbataque literarum serie. ita & alibi frequenter in veterrimis membranarum exaratum offendas: quomodo & *vultus* pro *vultus*, *divom* pro *divum*, *avolus* pro *avulsus*, *Volcanus* pro *Vulcanus*, ut paullo post in optimo Mediceo, *Avolsumque umeris caput*, & mox, *avolsaque saxis saxa*. atque ita porro. *Volsi* quoque & *Vulsci*. *Volteja* gens in antiquis numismatis, non *Vulsteja*. *volgus* & *volgatum*, & *aevom*, similiaque passim in Maronis nostri membranarum. HEINS. *Vulnere vultus* Venetus & Parrhaf. & secundus Hamburgensis. *sanguine* Bigotii a manu prima. & Dorvillianus, & Wallian. & *funere* secundus Moreti. *funere* rectum. ut lib. VI. 150. *totamque incensas*

⁷² defunt L. Vof. R. Steph. Dan. eidem, *media* autem, manifesta. ⁷³ defunt Fuld. ⁷⁴ atque * Dii Fuld. ⁷⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. forte, *quidam Poëtice sumptum*. vid. Serv. ad XII. 351. dixerunt etiam *ausus*, *sus*, de quo vid. ad VI. Aen. 624. BURM. ⁷⁶ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ultima, & *coram* defunt Basil. contra Dan. habet. ⁷⁷ reliquias & bustum Fabr. al. jam reliquias Dan. ⁷⁸ sepulcrum Vof. Steph.

540 At non ille, satum quò te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque inbelle sine ictu
545 Conjecit: rauco quod protinus aere repulsum,

Et

SERVII.

540. [AT NON ILLE SATUM. Tribus generibus parentes objicimus filiis, cum ⁷⁹ bonis eos negamus, aequales, ut hoc loco: cum malos objicimus, ut III. 248. *Laomedontidae*; item cum non solum bonos adimimus, sed insuper malos objicimus, ut IV. 365. *Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor.*]

541. IN HOSTE PRIAMO. Aut Archaismos est, pro, *in hostem*: aut *in hoste*, id est, cum hostem gereret, cum ipse hostis esset. [Hic *Priamo* nomen positum, sensum validiorem fecit, hoc est, Priamo, qui tunc fui; quali jam esse desierit, id est, quem operae pretium fuit occidere. ⁸⁰ JURA FIDEMQUE. Quia, quod Homerus mutat, ⁸¹ dicitur Priamus duce Mercurio ingressus Achillis tentoria, excitatum rogasse, quem dormientem potuisset occidere. *Jura*, vero, ⁸² quod a rege rogabatur: [*Fidem*, quia supplex. Quidam *jura fidemque* ita intelligunt: *Jura*, quod Hectorem reddidit: *Fidem*, quod me in mea regna remisit.]

542. [SEPULCHRO. Pro, ad sepulchrum.]

543. REMISIT. Qui comitatus usque ad Trojam est: [& mire *in mea regna remisit*, cum potuisset per me mea regna capere.]

544. IMBELLE. ⁸³ [Ipse inbellis] ut sup. 510. *Inutile ferrum.*

545. ⁸⁴ [RAUCO AERE. Ad scutum retulit. PRO-
TINUS REPULSUM. Statim prohibitum.]

VARIORUM.

stat funere classem. id est cadavere, ut ipsa Lexica docent, & Barth. ad Stat. I. Theb. 36. & hinc apud eundem Poëtam lib. II. 571. librarii pro, *neque enim temnenda jacebant Funera*, supposuerunt *corpora*, quae vox etiam cadavera saepe notat, ut

fatis constat, & de quo exempla plura, quam *Baethius*, facile colligere licet: passim vero hae voces confusae. vid. sup. 361. & inf. 561. ubi etiam *funere* Parrhaf. BURM.

540. QUO TE *A quo te* Regius.

541. JURA FIDEMQUE SUPPLICIS ERUBUIT. Idem est, quod *jus* & *fas*, quae saepe alibi occurrunt: *jus* divinum & humanum: nam supplices non laedi oportet. in primis, quia ut Servius notat, duce Mercurio, id est caduceum praefereus ingressus erat tentorium Achillis. sic Ovid. II. Ep. 31.

Jura, fides ubi nunc, commissaque dextera dextrae. sic & Lucan. VIII. 450.

Ne jura, fidemque

Respectumque Deum veteris speraveris aulae. ubi vide & Stat. I. Achill. 404.

Jura, fidem, superos, una calcata ruina. *fides supplicis* est erga supplicem praestita, ut infr. 784. *lacrimae Creusae* & similia exempla vidimus ad I. Aen. 716. & passim obvia sunt. de verbi *erubescere* significatione & constructione vide, quae diximus ad Ovid. Ibin. 352. & Cerda recte negat esse verbum neutrum. *exhibuit* erat hic in Bigotiano. BURM.

542. CORPUSQUE. Gifanius ex scriptis Indic. Lucret. p. 462. *corpus exsangue.* & ita Mentelii prior. HEINS. Et primus Rottendorphius, & Regius, cui alia manu *que* additum erat. mox, *meque* in m. r. recessit Parrhaf.

544. FATUS. *Fatur* Bigotianus & Leidenensis unus.

545. CONJECTIT. *Projecit* Parrhaf. quod nescio an praefereendum: ut hoc verbo irritum ictum notet. ut VI. Aen. 836. *projice tela manu.* & *projicimus*

⁷⁹ bonos Fuld. ⁸⁰ JURA. quod electorum (lege Hectorem) reddidi. *Fidem*, quod me in mea regna remisit. Dan. Fabr. quae in fine notae leguntur in aliis, sed desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸¹ & celat propter turpitudinem Achillis Fabr. al. ⁸² quia Rex rogabat Fuld. reliqua ad 5. 543. desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁸³ desunt L. Vof. R. Steph. (cui & *ne* deest) al. ⁸⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *nequiquam* 5. 546.

Et summo clipei nequidquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, & nuntius ibis
Pelidae genitori. Illi mea tristitia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

550 Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem

Tra-

SERVII.

546. ET SUMMO CLYPEI NEQUICQUAM UMBONE PEPENDIT. Eandem rem bis dixit; cum praecessisset, *Rauco quod protinus aere repulsum*: quod idem est, ⁸⁵ [et nihil attinuisse dici putant:] *Summo clipei nequicquam umbone pependit*. [Tantum non omnino necesse esset, ut de summo clipei penderet, & potuisset dici, nec de clypeo pependit; sed duplicationem narrationis ⁸⁶ per *irēpyrrius* excusat. Sane quidam, NEQUICQUAM UMBONE PEPENDIT, hunc sensum volunt, telum repulsum ne summam quidem haerere potuit, ut penderet: alii unam eandemque rem bis dictam volunt, & superfluum putant.] NEQUICQUAM. ⁸⁷ Non: sic Persius II. 51. *Nequicquam fundo suspirat nummus in imo*. ⁸⁸ [PEPENDIT. Quomodo pependit, cum dixerit, *Rauco quod protinus aere repulsum*? solvitur; *Nequicquam pependit*, id est, non pependit. vel secundum Donatum: *Penetrato scilicet aliqua ex parte scuti contextu, telum pendens inhaerebat*.]

547. REFERES ERGO HAEC. Sarcasmos est, iocus cum amaritudine, ut XII. 359. *En agros, & quam bello, Trojane, petisti Hesperiam*: ⁸⁹ Alteismos autem, est urbanitas sine iracundia, ut III. Ecl. 91. *Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos*.

548. ⁹⁰ [ILLI. Pronomen, modo adverbium, ut inf. 661. *Patet isti janua leto*.]

549. DEGENEREM. Non respondentem moribus patris.

550. [HAEC DICENS. Ostendit simul dum diceret fecisse.] ALTARIA AD IPSA. Unde sperabat auxilium: [aut quia Achilles in templo occisus est, & ex similitudine vindicta . . . TREMENTEM. Non formidine, sed aetate.]

VARIORUM.

cimus proprie omnia, quae e manu in terram mittimus, ut notum. & ideo *imbelle* telum vocat, ut *imbelle ferrum* dat Aesoni Valer. Flac. I. 759. quod non illis viribus emittitur, ut vulnus possit inferre. sic idem III. 118. *imbelle oestrum*, quia clypei vicem in repellendis telis non poterat fungi. vide Barth. ad Stat. IV. Theb. 754. qui mancam Servii glossam dicit. *telumque immane* Wallian. Stat. VIII. Theb. 584. *leviter, digitis imbelle solutis Abiecit jaculum*. ubi alii *objecit*. BURM.

Ibid. REPULSUM EST. Cum Pierius testetur in multis codicibus *sepulsum* existare. Gifanius in Indic. Lucret. in *Fictus*, opinatur Virgilium dedisse, *repulsum*. HEINS. *Repulsum est* Pugetianus, Parthas. & Ed. Venet. quod recte explicat ex Donato Pierius, nimirum penetravit corium, quo obiectum erat aes clypei, quod *raucum* vocat, quod non magnum, sed obscurum ex levi ictu sonum dabat. ut Servius *raucam vocem* tenuem explicat I. Georg. 388. & ita alibi. sed non penetrato aere pependit in pelle clypei, circa umbonem. ita Ovid. XII. Met. 98. *decimo tamen orbe moratum. repulsum vero ipsum sonitum illum indicat, ut aere repulsa*. apud Ovid. III. Met. 533. *repulsum* vero illud Gifanii ineptum & antiquarium. sed *sepulsum* a librariis, solitis haec verba confundere, ortum. vid. ad Ovid. Rerned. 484. *nequicquam* pro non cepit Scholiastes Horat. ad I. Epist. III. sed *nequicquam* est frustra, sine effectu. BURM.

546. ET SUMMO. *E summo* Vratilav. & non citat Lutat. ad Stat. I. Theb. 377. *umbone* Dorvil. *repellit* alter Hamb.

547. CUI. *Tum* secundus Moreti. *cum* tertius.

548. TRISTITIA FACTA. Sic & Carisius. at apud Nonium in *triste* legitur, *tristitia dicta*. apud Donatum

⁸⁵ desunt Dan. Fabr. ⁸⁶ per * *iri ēpyrrius* Fuld. qui illa *sane* &c. praeponit prioribus, *eandem rem* &c. ⁸⁷ non sic. sic Persi. Fabr. ⁸⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸⁹ Antismos Vof. Steph. Dan. Astismos Fabr. Astismos R. L. sed recte *asteismos*, qualem & Lutatius invenit in Stat. XI. Theb. 508. ubi *astismos* editur. apud Quintil. VIII. 6. pag. 748. *astismos* vocatur. alii *astismos* vocant Latinis Urbanitas, de qua Quintil. lib. VI. 3. circa finem, & alibi saepe. BURM. ⁹⁰ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al.

Traxit, & in multo labstantem sanguine nati,
Implicuitque comam laeva; dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdedit enssem.

Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum

555 Sorte tulit, Trojam incensam, & prolapsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum

Re-

SERVII.

552. ⁹¹ [IMPLICUITQUE COMAM LAEVA. Quo-
modo comam, si armatus galea erat? Sed non o-
mnes crines galea tegit: siue quia non habebat ga-
leam: nam hoc dixit: *Arma diu senior desueta tre-
mentibus aevo Circumdat nequicquam humeris, &
mutile ferrum Cingitur.*] DEXTRAQUE CORUSCUM
EXTULIT. *Coruscum*, si ornatum gemmis caput
regis acceperis, sensus talis est: sublato capite gla-
dium in vaginam recondit, quae lateri semper co-
haeret: si vero *coruscum gladium* vis intelligere, la-
teri Priami infixum accipe: & κατὰ τὸ συνήμωτον,
postea caput esse sublatum.

553. ⁹² [LATERI CAPULO TENUS ABDIDIT
ENSEM. Si *jacet ingens litore truncus, avulsamque
caput.*] Si latus percussit Priami, quomodo trun-
cum? Hoc postea factum est: nam hoc insignibus
viris fieri solet, ut alibi XII. 911. *Curruque abscissa
duorum Suspendit capita:* aut κατὰ συνήμωτον, la-
teri suo, id est, Pyrrhi, dicit, qui in vaginam re-
condit gladium.]

554. HAEC FINIS. [Ut dies, si tempus lon-
gum significat, generis foeminini est, &] omnia
Latina nomina, inanima, simplicia, a verbo non
venientia, NIS syllaba terminata, masculina sunt:
inanima, propter ⁹³ *clavis*, *canis*: simplicia, pro-
pter *bipennis*: a verbo non venientia, propter *finis*.
⁹⁴ Ergo Juvenalis XI. 164. bene dixit: *Ad terram
stremulo descendunt clune puellae.* Horatius male
I. Sat. II. 89. *Quod pulchrae clunes.* Hic. Talis, ut
IX. 481. *Hunc ego te, Euryale, aspicio?* SORTE.
Fatali necessitate: [vel *sorte*, fortuna, ut XII. 432.
Utere sorte tua: & quidam, *exitus sorte*, pro sor-
tis tradunt, ablativum pro genitivo.]

555. TROJAM INCENSAM. Pro, Ilium.

556. PERGAMA. Proprie Trojanæ arces sunt;
unde *nos* *ἡρώων* arces omnes Pergama dicuntur:

ut Poëtam dicimus, & intelligimus Virgilium. ⁹⁵
[SUPERBUM. Nobilem.]

VARIORUM.

ratum in Adelpbos Terentii Act. I. Sc. 2. *tristia
fata.* sed ad Hecyram Act. I. 2. *facta* bene legi-
tur, & ad Phorm. I. 2. etiam in codice Sprotiano,
fata. HEINS. *Fata* etiam secundus Moreti. *illie*
Zulichernius. Donatus ad Phormionis locum *illie*
positum pro *ibi* vel *illic* notat. v. Serv. ad II. Georg.
17. & hic Pier. & supr. 503. BURM.

550. HAEC. *Hoc* scripti omnes, tribus aut qua-
tuor recentioribus exceptis. HEINS.

551. LAPSANTEM. *Laxantem* Venetus & prior
Hamburgicus.

552. IMPLICUITQUE. *Implevitque* secundus
Hamburgicus. *coma* Gudianus a manu prima. sed
tunc *laevam* legendum. quod autem coma impli-
cuisse laevam dicat, credendum, vel galeam pri-
mum detraxisse, vel Priamum subito raptam ga-
leam comis sparsis imposuisse, ita ut extra galeam
dependere. nec de galea mentio fit §. 509. &
per arma thoracem intellexit ibi Catroëus, quia
humeris circumdabat. deinde, *scapulo tenus* Spro-
tiano a m. f. & Wittian. qui & *addidit enssem. ex-
tulit* male Vondelius vertit, ex vagina traxit. jam
enim gladio educto infecutus Politen interfecerat.
sed *extulit* est sustulit, intentavit ejus corpori. sic Ci-
cer. II. Cat. I. *Quod non cruentum mucronem, ut
voluit, extulit.* sic & Ovid. XIV. Ep. 45. *ter sus-
tulit enssem.* ita, *extulit oculos ad sidera* inf. 687.
pro sustulit. quae de capite corusco Priami Servius
notat, absconsa sunt. BURM.

554. HAEC FINIS. De hoc loco actum lib. III.
§. 145. & sic Maronem scripisse veteres gram-
matici complures testantur. vide Voss. de Analog.
lib.

⁹¹ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁹² defunt iisdem ⁹³ deest omnibus. ⁹⁴ ergo *clavis*, Juvenalis L. Vof. R. Steph.
⁹⁵ defunt L. Vof. R. Steph.

Regnatorem Asiae. Jacet ingens litore truncus,
Avolsūque humeris caput, & sine nomine corpus.

At me tum primum saevus circumstetit horror:
560 Obstupui: subiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem. Subiit deserta Creūsa,

Et

SERVII.

557. REGNATOREM ASIAE. Quia imperaverat & Phrygiae & Mygdoniae. JACET INGENS LITORE TRUNCUS. Pompeji tangit historiam, [cum *ingens*, dixit, non magnus:] quod autem dicit *litore*, illud, ut supra diximus, respicit, quod in Pacuvii tragoedia continetur: ⁹⁶ [*Priami corpus ad litus trahunt*: aut *littus* pro solo accipiamus, ut I. 255. *Littoraeque & latos populos*.] [Aut ideo *litore*, ut ostendat littus jam esse, ubi fuerat Troja, ut III. II. *Et campos ubi Troja fuit*.] Quod autem Donatus dicit, *littus*, locum esse ante aras a *litando* dictum; [vel quod *lituo* illud spatium designatur] ratione caret: nam a *litando*, LI brevis est, & stare non potest versus.

558. [AVULSUMQUE HUMERIS CAPUT. Hoc est, quod κατὰ τὸ σπῆνόμενον accipi debet: hoc enim claris & fortibus viris fieri solebat, ut IX. 465. *Quin ipsa arrectis visu mirabile in hastis Praefigunt capita*.] SINE NOMINE. Sine ⁹⁷ agnitione, [aut simpliciter sine nomine: a capite enim quis nomen ducit.]

559. SAEVUS HORROR. Quia est & bonus, ut [Stat. I. Theb. 493.] *Laetusque per artus Horror sit*. [Est & amoris, ut Terentius Eun. I. 2. *Totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspexi hanc*.]

561. [AEQUAEVUM. Amabiliter locutus est; plus enim est aequaevum, quam longaevum.]

562. VITAM EXHALANTEM. Secundum eos, qui animam volunt esse ventum, ut IV. 705. *Atque in ventos vita recessit*. DIREPTA. Pro, diripienda: participium pro participio.

VARIORUM.

lib. I. cap. 29. HEINS. Praeterea, *hac exitus illum*, forte tulit voluerat olim Heinius, quem vid. ad Ovid. II. Amor. XII. 13. *Hic finis Priami, hic*

factorum exitus Francianus. vide Oudend. ad Lucan. VIII. 702. BURM.

555. ET PROLAPSA. *Et lapsa* Menagianus & Hamb. sec. Bigot. & Leidenf.

556. QUONDAM POPULIS. *Populis quondam* Parrhaf. & Wallian. *Regnator populis* dictum pro *populorum*. sic Valer. Flac. II. 621. *Occiduis regnator montibus Atlas*. BURM.

557. LITORE. *Aequore* Dorvil. cum glossa, *Troja erat prope litus*. unde & *litore* invenisse glossator videtur. quae Servius hic de *litore* adfert, redolent acumina Grammaticorum. forte *ναρὰ σπῆνόμενον* debet intelligi, corpus postea projectum fuisse in litus, ut alii ad Sigaeum promontorium, ubi Achilles tumulus erat. nisi forte scripserit Maro *limine* scil. regiae, ut has voces confusas etiam videmus supr. §. 321. & alibi. de hoc loco etiam disputat Gutherius de Jure Manium lib. II. 26. ad Pompeji caedem respexisse Poetam quoque notat Landinus ad Horat. I Od. 2. vulgata defendi potest illis Senecae Troad. 140. *Magnoque Fovi victima caesus Sigaea premit litora truncus*. BURM.

558. AVULSUMQUE. *Avolsūque* Gudianus. *abscisūque* Oudartii, & Leidenfis unus. sed crudelius & atrocius est *avellere*, quam *abscindere*. dein *caput humeris* Bigotianus & Graevianus. Silius lib. IV. 239. dixit, *divisum humeris jacuit caput*. BURM.

559. AT ME TUM. *Ut me* Menag. sec. cum *primum* Sprotian. Dorvil. aliter Rottend. & Wallian. *at mecum primum* Wittian. *circumstetit error* Hugenan. *horror* Leidenf. unus.

561. VULNERE. *Funere* Oudartii & a manu prima Parrhaf. vid. supr. §. 539.

562. SUBIIT. *Subit* & alter Mentelii, Rottendorphii primus ac secundus, & quinque aut sex a-
lii.

⁹⁶ desunt iisdem & Dan. Fabr. & al. ad *Quod autem*. capite vel fac'e homo dignoscitur ab alio. unde & *caput* pro de poenis. BURM.

⁹⁷ agnitione aut dignitate Fuld. Fabr. *sine nomine*, quia ex toto homine dici docuit Jac. Gothofr. ad L. II. Cod. Theod.

Et direpta domus, & parvi casus Iuli.
Respicio, & quae sit me circum copia lustro.

565 Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus aegra dedere.

[Jamque adeo super unus eram: quum limina Vestae
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem

Tyn-

SERVII.

563. [CASUS. Aut interitus, aut captivitas.]

564. COPIA. Notandum, de exercitu numero dixisse eum singulari, ut Sallustius ⁹⁸ lib. I. Hist. * *Con Sertorios neque rumpor. Et an Levi copiam avibus:* cum copias de exercitu numero plurali dicamus; [ut Sallustius Catil. VI. *Memorare possem, quibus in locis maximas hostium copias pop. Romanus parva manu fuderit.*] Copia vero, aliarum rerum sit.

565. [DESERUERE OMNES DEFESSI. Dolore: vox non accusationis: sic enim se purgat, ut alios non culpet: dicendo autem *defessi*, etiam illos excusat, a quibus desertus est.]

566. [IGNIBUS AEGRA DEDERE. Post hunc versum, hi versus fuerunt, quos Tuca & Varus obliti sunt: *Jamque adeo super unus eram*, &c. versus, enim refert * usque illum: *Talia jactabam*, &c. in quibus hae variae lectiones: PERMETUENS TROJAE: MS. *Praemetuens Trojae*. ARIS INVISA: MS. *Argis invisa*. REGINA TRIUMPHO: MS. *Regnata Triumpho*. SUDAVIT SANGUINE: MS. *Sudarit sanguine*. NEC HABET VICTORIA: MS. *Habet haec victoria*. SUMSISSE MERENTIS: MS. *Sumsisse merentes*. ULTRICIS FLAMMAE: MS. *Ultricis famae*. MENTE FEREBAR: MS. *Mente loquebar.*]

VARIORUM.

lii. Gudianus a manu prima. *subit deserta* pro *subiit*. cum ⁹⁹ i geminare librarius neglexisset, sollemni errore hinc nata scripturae discrepantia. HEINS. *Subit* & Vratislaviensis, Regius, Wittian. Vossian. & Wallian. vid. IV. Georg. 5.

563. DIREPTA. Servius pro diripienda capit, de quo videbimus infr. h. l. y. 721. sed & hic potuit suspicari Aeneas jam per ejus absentiam direptam fuisse, ut reliquae aedes in urbe. BURM.

564. CIRCUM ME. *Me circum veteres*, Montalbano & priore Hamburgensi exceptis. eleganter omnino. HEINS. *Despicio Oudarti. me circum E-*

ditio Juntina & P. Danielis. Codd. Regius, Francianus Wittian. Parrhas. Vossianus. & ita Commentator Crucquianus ad Horat. I. Sat. I. 57. in Wallian. a m. pr. erat, *sit rerum mihi copia*. sed deletum. de praepositione post posita vid. Serv. ad I. Aen. 32. & mox y. 598. de *copia* pro manu militum. vid. Barth. XXI. Adv. 20. & Cort. ad Sallust. Catil. LVI. BURM.

566. DEDERE. *Dederunt* Bigot. ne rhythmus in versu sit.

667. JAMQUE ADEO. Duo & viginti versus in hoc loco sunt a quibusdam sublati, quod cum iis, quae in Deiphobi historia lib. VI. scribuntur, non cohaerant. Ibi enim Helenam non in arce deprehensam, sed prodicionis adjutricem in mariti cubiculo fuisse dicitur. Videmus tamen Poetas non raro diversa scribere, non ignoratione historiae, sed dissensionibus eorum scriptorum, quos sequuntur. FABRIC. Versus hi viginti & duo absunt a codicibus nostris, si alterum Menagianum excipis, in quo recentiori manu erant adscripti, addita subscriptione, *Ista metra non sunt de textu*. secundus Rottendorphianus initio operis seorsim exaratos exhibebat. HEINS. Desiderantur hi versus in Regio, Parrhasiano, Wittiano, Franciano, Wallian. & aliis, quos vidi, codicibus, nec non in Ed. Basil. sed leguntur in prolegomenis ad Aeneida in Voss. V. R. L. & Ed. Steph. in Dorviliano erant, & adscriptum, *Tuca & Varus detraxerunt haec Virgilio carmina, quum emendarent hunc librum jussu Octaviani*. vide praeter ab aliis laudatos, de his versibus Fr. Campani quaestionem Virgilianam. Decembr. Polit. Literar. part. XIII. lib. 2. H. Steph. in dissert. de Criticis pag. 48. & Catroeuum & Segraeuum, quem legisse operae pretium erit. optime enim de his judicasse mihi visus est. & Addison. Itinerar. Italiae pag. 300. Ed. Francicae. initium vero *jamque adeo* Virgilianum est. vid. inf. v. 864.

⁹⁸ inter fragmenta Sallustii legitur, cum Sertorius neque evinceret, tam levi copia, navibus fugam maturabat.

- Tyndarida adspicio: dant clara incendia lucem
 570 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
 Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
 Et poenas Danaûm & deserti conjugis iras
 Praemetuens, Trojae & patriae communis Erinnyes,
 Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
 575 Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
 Ulcisci patriam, & sceleratas sumere poenas.
 Scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenae
 Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
 Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
 580 Iliadum turba & Phrygiis comitata ministris?
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanium toties sudarit sanguine litus?

Non

VARIORUM.

v. 864. VIII. 585. Valer. Flac. III. 70. *Famque adeo nec porta ducem* &c. vid. Markl. ad Stat. v. Silv. II. 61. & ita passim. BURM.

Ibid. LIMINA. *Lumina* Edit. Juntae. *limina vasto* Rottendorphius secundus a manu secunda. *vastae* V. *vaste* L. Vos. R. & *tacita* Vof.

569. TYNDARIDA. *Tyndaridam* Ed. Venet.

570. FERENTI. *Tuenti* Ed. Venet.

571. EVERSA OB. *Obversa*que Perg. Ed. Venet.

572. ET POENAS DANAUM. *Et Danaum poenam* Rottendorphius secundus & V. Idem & Menagianus paullo post, *Praemetuens*, non *permetuens*. recte. quomodo apud Lucretium III. 1031.

At mens sibi conscia facti.

Praemetuens. HEINS. Utitur & hoc verbo Phaedr. I. Fab. 16. ubi vide. *praemetuens* Ed. Venet. etiam & *Danaum poenas* & *praemetuens* V. Leid. Vof. Reg. *Et Danaum poenas*. & mox *praemetuens* Steph. in prolegomenis. sed aliter hic edidit. *Erinnyes* etiam ab Aeschilo Agamem. §. 758. vocari Helenam notavit Cl. Dorvillius. BURM.

574. INVISA. Varie explicant. vel pro non visa, latens. ut apud Lucan. III. 247. *invisum orbem* Mf. pro *ignotum* dant. vel *invisa* Deis, ad quorum aras

sedebat. ut 601. *facies invisa Lacaenis*. vel Trojanis. ut lib. IV. 541. vid. & lib. VIII. 245. & notas ad Valer. Flac. IV. 785. BURM.

575. IGNES. *Iguis* Vof. Reg.

577. INCOLUMIS. *Incolomis* Vof. Reg.

578. IBIT REGINA. Si haec Virgili a manu sunt, imitatus posset videri Ovidius Epist. XVI. 333. *Ibis Dardaniæ ingens regina per urbes*. & Statius II. 362. *geminas ibis regina per urbes*. & Claud. Epithal. Hon. 279. *Regina*, id est regia pompa, ut regis uxor, quali parto triumpho, domum redibit. BURM.

579. PATRES. *Patris* alter Menagii.

580. ET PHRYGIIS. Copula deest nonnullis.

581. FERRO. *Ferro ut Priamus* Menagianus. *ferro Priamo ut* Rottend. Leid. Vof. *Priamus ut V. ferro pro Priamo ut Troico* Reg. *arserit ignis* Ed. Juntina.

582. SUDARIT. *Undarit* conjiciebat Heinſius. & ita Valeſius in Valeſianis, pag. 192. Claudian. II. in Ruſin. 67. *Puerique cruore Maternos undare finus*. & hinc forte §. 609. librarius dedit, *undantem sanguine fumum*, ut perperam ibi Zulicheri. vide ad Sil. Ital. II. 455. ubi recte nihil mutandum cenſet Cl. Drakenborchius. *sudari* V. *sudaret* Regius. BURM.

583. Non

Non ita. Namque etsi nullum memorabile nomen
 Feminea in poena est, nec habet victoria laudem;
 585 Extinxisse nefas tamen, & sumsisse merentis
 Laudabor poenas: animumque expleisse juvabit
 Ultricis flammae, & cineres satiasse meorum.
 Talia jactabam, & furiata mente ferebar;]
 Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
 590 Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
 Alma parens, confessa deam; qualisque videri
 Coelicolis, & quanta solet: dextraque prehensum

Con-

SERVII.

589. CUM MIHI SE. Ordo est: cum mihi se videndam oculis obtulit, non ante tam clara.

590. IN LUCE. In nimbo, qui cum numinibus semper est.

591. [CONFESSA DEAM. Divino habitu: quia in primo, venatricis habitu se obtulerat. QUALIS & QUANTA. Qualitas & quantitas hoc loco ad pulchritudinem pertinet.]

592. DEXTRAQUE PREHENSUM. Ea corporis parte, qua Helenae ictum minabatur, quae in templo Vestae stabat ornata. " Ut enim in primo diximus, aliquos hinc versus, qui superius notati sunt, constat esse sublato, nec immerito: nam & turpe est viro forti contra foeminam irasci: & contrarium est, Helenam in domo Priami fuisse illi rei, quae in sexto 495. dicitur: quia in domo inventa Deiphobi, postquam ex summa arce vocaverat. Hinc autem versus esse sublato, Veneris verba declarant, dicentis: *Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacaenae*. [Sane quidam *inuisa* figurate dictum putant: adserunt enim ad Trojam Helenam non venisse, id est, non visam a Trojanis: quia, cum eam rapuit Paris, ad Aegyptum protectus dicitur, mutato itineris cursu, ne a Graecis forsitan insequentibus comprehenderetur; ibi a Proteo receptus hospitio; sed cum Helena Proteo suam narrasset injuriam, ab eo retenta est: tum sine ea Paris venit ad Trojam. Graeci autem putantes quod occultaretur a Trojanis, & nolent

sibi eam reddere, deleverunt Trojam frustra, cum Trojani vere dicerent se Helenam non vidisse. Alii dicunt a Proteo quidem Paridi Helenam sublato, & quibusdam disciplinis fantasma in similitudinem Helenae Paridi datam, quod etiam Homerum volunt tetigisse subtiliter, ubi Aeneas a Neptuno * apposita nube liberatur.]

VARIORUM.

583. NON ITA. Vide ad Ovid. vii. Met. 510. & Sil. Ital. x. 185.

Ibid. ETSI NULLUM MEMORABILE NOMEN. Reprehenditur hic Virgilius in quibusdam, sed defenditur a Schotto II. Observ. Hum. 38. & Barnes. ad Euripid. Orest. 1134. de *memorabili nomine*. vid. ad iv. Aen. 94. BURM.

584. NEC HABET. *Habet haec* Rottendorphius & Leid. Vof. Reg.

585. TAMEN ET. *Tanti & sumpt.* Ed. Venet. Ibid. MERENTIS. Est pro *merentes*. HEINS. *Merentes* alter Menagii. & mox *animum expressisse* Ed. Venet.

587. ULTRICIS FLAMMAE. Non satis haec intelligo. nisi flammam ultricem capias, pro ardore; quo ferebatur ad ulciscendum animus Aeneae. *flammae* habet Juntina edit. *flammam* Rottend. *flamam* V. Leid. Venet. Vof. Reg. Ed. Venet. unde *flammam* faciebat Maittaire. sed nec sic sensus apparet. an *ultrici flamma*, ut scilicet illam in incendium mit-

* 99 ut enim dictum est, versus illos qui &c. Fuld. 1. fuisse bilarem, quae in sermo dicitur in domo inventa esse Deiphobi. &c. Fabr.

Continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 595 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
 Non prius adspicies, ubi fessum aetate parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Crēusa,
 Ascaniusque puer? quos omnis undique Graeae
 Circum errant acies: &, ni mea cura resistat,
 600 Jam flammae tulerint, inimicus & hauserit ensis.

Non

SERVIL.

593. ROSEO. * Pulchro. [Quidam reprehendunt non convenisse in ruina & exitio civitatis, Venerem roseo ore loqui cum filio: ignorantes hoc epitheton Veneri esse perpetuum. INSUPER. * Super, quod continuerat * eum.

594. INDOMITAS. * Magnas [nunc: &c.

595. QUID FURIS? AUT. Quia furor est, virum fortem ruere in mulieris interitum: [aut quid furis, cum extinctos socios vides velle pugnare: & bono verbo usus est, virum fortem a praelio revocans.] Et QUID, nonnulli admirantis volunt esse, non interrogantis.] NOSTRI CURA. Et hoc loco, ut solet, unam se de Aeneae familia facit, ut I. Aen. 212. *Unius ob iram prodimur. Nostri* autem & vestri, genitivi plurales sunt antiqui, & ex Graeco venientes, sicut singulares sunt *mis & tis*. Non est autem possessivum; sed ab eo, quod est *Nos*: & hoc est, unde dicimus: *Nostri causa facit*, hoc est, *nostrum*.

597. SUPERET. * Supervivat, [superfit.]

598. ASCANIUSQUE PUER. Filius, ut IV. 94. *Tuque puerque tuus*. Horatius I. Od. 12. *Puerosque Ledaë*: & est Graecum, nam *παιδας* dicunt. Interdum tamen etiam ad aetatem refertur, * [& ad hominis conditionem.]

599. [CIRCUM ERRANT. Mire, quasi quaerentes; tanquam prope sint, & adhuc opera sua non adstant.]

600. HAUSERIT ENSIS. * [Aut percusserit, ut X. 314. *Latus haurit apertum*: aut voraverit.]

VARIORUM.

mitterem. *cineris* V. Leid. Vof. Reg. *sacrasse* al. BURM.

588. FEREBAR. *Ferebam* V.

589. OCVLIS. *Oculos* Mediceus, secundus Hamburgensis & Sprotianus. *Tum mihi* Montalbanus, Venerus & quartus Moreti, Leidenfis unus & Bigotii & Parrhal. *ante oculos t. c. videnda* Francianus. *tum mihi ante oculos sese*, cum hiatu Wallian. BURM.

590. PURA. Clara Bigotianus. quod interpretationis loco superscriptum in Regio. *in nocte refulsit* Zulichemius a manu prima.

592. DEXTRAQUE. *Dextramque* Mediceus, ut more sollemni graecisset Maro. HEINS.

594. NATE, QUIS INDOMITAS. *Quid* Oudart. *quis indomitus tantas* Menag. sec. & Excerpta nostra. *sed indomitas iras* etiam dixit Ovidius v. Metam. 41. BURM.

596. ADSPICIES. *Aspicias* Leidenfis unus. *ibi* Mediceus.

597. ANCHISEN. *Anchisem* plurimi. *conjuxque* Wittian.

Ibid. SUPERET. *Supereſt* male legitur apud Macrobius lib. IV. Saturn. 3. HEINS. *Supereſt* etiam primus Rottendorphius, alter Hamburgicus, & duo Moretani (cum interrogationis nota) & Bigotianus.

599. CIRCUM ERRANT. *Circuerant* Ed. Venet. *sed, errant circum quos omnes, contruendum*. vid. supr. §. 564.

600. INI-

2 pulchro perpetuum epitheton Veneris, omnes praeter Fuldensen, a quo alia fluxerunt. 3 deest Vof. Dan. 4 deest L. Vof. R. Steph. al. 5 magnas nunc *. Et quis, nonnulli admirantis volunt esse; non int. aut quis furor &c. Fuld. 6 SUPERET. supervivat L. superat deest L. Vof. R. Steph. al. 7 deest L. Vof. R. Steph. Dan. al. 8 adhuc * sua opera sua n. adv. Fuld. 9 deest R.

Non tibi Tyndaridis facies invisâ Lacœnæ,
Culpatufve Paris; Divom inclementia, Divom
Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.

Adspice: (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti

605 Mortalis hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam, tu ne qua parentis
Jussa time, neu praeceptis parere recusa)

Hic,

SERVII.

601. TYNDARIDIS. Atqui Jovis est, non ¹⁰ Tyndarei filia; sed sic dicimus *Tyndaridis*, de Helena, ut de Hercule, Amphitryoniades: nam de Jove & Leda nati sunt Pollux & Helena: de Tyndareo & Leda, ¹¹ [Clytaemnestra &] Castor, qui & solus mortalis fuit: unde Virgilius in sexto 121. *Si fratrem Pollux alterna morte redemit*: qui immortalitatem suam cum fratre partitus est. Helenam vero immortalem fuisse indicat tempus: nam constat fratres ejus cum Argonautis fuisse; Argonautarum autem filii ¹² Thebano Eteoclis & Polynicis bello dimicaverunt. Item illorum filii contra Trojam bella gesserunt. Ergo si immortalis Helena non fuisset, tot sine dubio seculis durare non posset. Hanc autem legimus ¹³ prius a Theseo raptam: & in Aegypto commendatam Proteo: [alia fabula a Paride raptam, & cum ad Aegyptum cum ea isset, a Proteo, cognito raptu, substractam Paridi dicit.] FACIES INVISÂ. Pulchritudo Helenæ odiosa, id est, Helena: & est Graecum, ¹⁴ ut: *vis Herculeæ*, hoc est, Hercules. [Ostendit autem naturæ culpam non esse hominibus adscribendam.] LACÆNAE. A provincia Laconica. Et notandum, derivationem minorem esse principalitate, quod rarum est.

602. CULPATUSVE PARIS. Criminosus ¹⁵ [reus.] ¹⁶ [DIVUM INCLEMENTIA. Latenter hic Venus se purgat invidiæ, dicendo Trojam deorum conspiratione subverti: poterat enim ei objici, quod nisi ipsa rapiendi Helenam Paridi auctor fuisset, Troja non fuisset everfa.]

604. ASPICE. De Homero tractum, qui inducit Minervam praestantem isti Diomedæ: ¹⁷ Il. E. 127. *Ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ ἀτ' ὀφθαλμοῖν ἴδον, ἢ πρὶν ἰππῶν, Ὀφρ' οὐ γυναικὸς, ἢ μὲν θεῶν, ἢ δὲ καὶ ἀνδρῶν.* [Et bene subdistinguit; quia non solum dicitur, sed etiam manu significatur.] NAMQUE OMNEM. Ordo est: Omnem tibi nubem eripiam, quæ humida circum caligat, & mortales ¹⁸ hebetat visus tuenti: ¹⁹ dicitur enim nebula orta de terris obesse nostris obtutibus: unde aquila, quia supra nebulam est, plus videt. ²⁰ Est etiam theologica ratio: quia ignorantes usum ²¹ Venerium, videre dicuntur & numina: unde nunc merito post Veneris abscissum numina vidisse dicitur Aeneas. OBDUCTA. Superducta. TUENTI. Modo videnti; alias defendenti.

606. NEQUA PARENTIS JUSSA TIME. ²² [Pro Ne: & ne particula imperativo jungitur modo: sed interdum praesenti tempori; interdum futuro, ²³ prout aliquid volumus, aut ad praesens, aut ad futurum referri: [potest sane hoc praeceptum & ad generalitatem, & ad specialitatem referri:] *Jussa time*: veretur enim, ne imperanti fugam non obtemperet.]

VARIORUM.

600. INIMICUS ET. *Inimicusque* Edit. Juntina. *hauserit ignis* Oudartii a manu prima. *flammae absculerint* etiam Bigotii.

601. NON TIBI. Hunc etiam versum non sublatum, vel mutatum a Tucca & Vario miratur Addison Itiner. d. I. quia videtur respicere versus praecedentes deletos ab iis.

602. CUL-

¹⁰ Tyndaridei L. mox Amphitryonides Steph. al. ¹¹ defunt L. Dan. ¹² cum Thebanis dimicaverunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ¹³ primo L. Fuld. ¹⁴ ut *βιν Ἡρκαλῆς*, *vis* Fabr. ¹⁵ deest L. Vof. R. Steph. Dan. al. ¹⁶ divinam inclementiam latenter hic Venus se purgat Fuld. ¹⁷ Graeca defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ¹⁸ habeat Dan. habitat R. ¹⁹ volat L. ²⁰ est enim L. Vof. R. Steph. ²¹ venerium Fabr. al. ²² defunt L. Vof. R. Steph. *ne* particula prohibentis Fabr. al. pro *ne*, & haec particula Dan. ²³ prout necesse fuerit. JUSSA. Dan. mox; ad futurum fieri L. Vof. R. Steph. Fabr. al.

Hic, ubi disiectas moles, avolsaque faxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
610 Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque ab sedibus urbem

Eruit.

SERVII.

608. [SAXIS SAXA. Dicendo *saxis saxa*, renovavit narrandi magnitudinem.

609. UNDANTEM. Aut abundantem; aut quia in modum undarum attollitur, ut VIII. 257. *Qua plurimus undam Fumus agit.*]

610. NEPTUNUS MUROS. ²⁴ Hoc quidem habet fabula: quod Neptunus cum Apolline Trojae fabricati sint muros. Sed constat Laomedontem supradictis diis certam vovisse pecuniam, ad sacra facienda: quam, ²⁵ invadentibus Myliis hostibus, transtulit ad murorum fabricam: unde dii & fecisse muros, & offensi esse dicuntur. Simul notandum, quod deos facit opera sua evertere; ut PORTAS Junonem, quarum dea est: (²⁶ nam portam luminis nascentibus praebet [ut Terent. Andr. III. I. 15. *Funo Lucina fer opem.*] ARCES. Minervam: [legimus enim II. Ecl. 61. *Pallas quas condidit arces.*] Neptunum, MUROS: ipsi enim fundamenta sunt consecrata, cujus & moventur arbitrio: unde *ἀνορθώσαντες* ²⁷ [*ἀνορθώσαντες*] dicitur, hoc est, terram movens aquae concussionem; sicut terrae motus continent opiniones. [Ergo cum Neptunus infestus indicatur, Apollo tamen etiam post placulum Trojanis faver: quia cum propter Chrysis sacerdotis filiam offenderant Graeci.] TRIDENTI. Omnia in NS exeuntia, aut participia sunt, aut nomina; sed si participia sunt, ablativum & in I & in E mittunt pro nostro ²⁸ arbitrio: Juvenalis xv. 81. *Nec ardenti decoxit abeno.* Contra XIV. 118. *Semperque ardente camino.* Si vero nomina fuerint, ²⁹ tantum modo in E exeunt. Si autem eadem sint & nomina & participia, ut *amans*, cum nomina fuerint, ³⁰ omni modo in E mittunt; cum participia, licenter utimur. Ergo quia *tridens* nomen est, *tridente* debuit dicere; sed novitatem affectavit, nulla ³¹ cogente necessitate. Sane in nominibus, quae & ³² propria sunt, & appellativa possunt esse, ut *Liberalis*, *Foelix*, *Juvenalis*, abla-

tivus a proprio, in E exit; ab appellativo, in I.

611. ³³ [QUATIT. Concutit, commovet.]

VARIORUM.

602. CULPATUSVE. Ita Stat. III. Theb. 702. *culpatam facem*, de nuptiis impermissis, ubi antiquus Scholiastes *culpabilem* reddit.

Ibid. DIVUM INCLEMENTIA, DIVUM. Ita legendum est, tum ex his, quae Pierius in medium adducit, tum ex Aelii Donati sententia ad Terent. Andr. v. 3. MUSON. Quanto majorem vim, habet illa *καὶ ἀνορθώσαντες*, quae est in libris antiquis, *Divum inclementia*, *Divum Has evertit opes*. quam lectionem Terentianus in Andriam interpretes aperte asserit. FABRIC. *Divum inclementia*, *Divum* Julius Rufinian. agnoscit de Schematis Lexicos. p. 31. & Donatus ad Terentii Andriam Act. v. sc. 3. *perperam alii, verum incl. divum*, quae tamen scriptura a Prisciano exhibetur initio libri xv. & rursus libro xviii. & in sex codicibus nostris, sed illis non magnae auctoritatis, apparet. *saevum incl. divum* in Sprotian. HEINS. *Divum inclementia summis* Bigotianus. *unquam inclementia* Zulich. a m. pr. Venet. *inclementia divum* Parrhas. Wittian. & Ed. Venet. BURM.

603. STERNITQUE. *Sternit* Vossian. & Leidensis unus a manu prima.

604. ADSPICE. Perperam hic parenthesis inchoant editiones pleraequae. Quum hoc verbum jungendum sit sequentibus, *hic ubi vides* §. 608. sed credebant editores *adspice* & *vides* inepte iterari. vide vero quae ad Nemes. I. Ecl. 34. adnotavimus, & infr. lib. v. 655. *Adspice* ergo primum dicit Venus, sed quia nubes & umbra obstabat, illa erepta, addit, *vides*. BURM.

Ibid. OBDUCTA. *Adducta* Menagianus prior. *imenti* Zulichemius pro diversa lectione.

605. HEBETAT. *Hebetet* Francianus. haec Gruterus

²⁴ hoc autem Dan. ²⁵ imminentibus hostibus Steph. imminentibus Myliis L. R. imma. mercenariis Myliis Vof. imylin. Mius vel Mylius Dan. Moëus Ger. Vof. invadentibus Myliis hostibus Fab. invadentibus hostibus Basil. ²⁶ & portam Dan. Fabr. ²⁷ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ²⁸ arbitratu Fabr. ²⁹ omnimodo L. Vof. R. Dan. ³⁰ omnia in e Fabr. omnino Fuld. ³¹ agente R. ³² propria esse possunt, & appellativa L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ³³ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Eruit. Hic Juno Scaeas saevissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro adcincta vocat.

615 Jam fummas arcis Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens & Gorgone saeva.

Ipsē

S E R V I I.

612. JUNO SCAEAS SAEVISSIMA PORTAS. [Quidam ideo Junonem has portas tenuisse accipiunt; quia eam fatorum arbitrium volunt: & fatum fuit, ad exitum Trojae, per has portas equum introduci: quia ipsa est *Curritis*, & sub hoc nomine interest bellis: nam ideo I. 16. *Hic illius arma, hic currus fuit.*] 34 [SCAEAS. Prifcas.] SAEVISSIMA. Quae & fugam vetabat.

613. SOCIUM. Sibi devotum. FURENS. Irascens.

614. 35 [FERRO ACCINCTA. Ferro armata, ut XI. 486. *Cingitur ipse furens certatim in praelia Turnus.*]

615. JAM. Praeterea, ut II. Georg. 57. *Jam quae seminibus jactis se sustulit arbor.* ARCES. [Ordinem tenuit, primum *muros*, deinde *portas*, post *arces*: a muris enim in arcem convertendus est totus impetus. Ob hoc autem] 36 *arces* Minervae dantur; quod ipsa sit inventrix aedificiorum, ut II. Ecl. 61. *Pallas quas condidit arces.* [Et quia summa quaeque possidet sapientia. Praeterea in capite esse dicitur; idcirco creditur patris Jovis capite generata.] TRITONIA PALLAS. 37 Notandum, 38 duo antonomasia sine proprio nomine. Et est nimiae iracundiae, cum dicitur: Quamquam irata sit Graecis, 39 nequaquam tamen Trojanis parcere: licet in historia lectum sit, vehementius iratam Minervam, quod post victoriam ei sacrificare 40 noluerint, ut Horatius Epod. x. *Quum Pallas uestro vertit iram ab Ilio, In impiam Ajacis ratem.* [RESPICE. Dicendo respice, ostendit vere jam caliginem ab oculis ejus esse sublatam.]

616. [INSEDI. Adeo irata, ut ante sacerdotem ibi Cassandra defenderet.] NIMBO EFFULGENS. Nube divina: 41 [est enim 42 fulgidum lumen,

quo deorum capita cinguntur; sic etiam pingi solet.] Alii *limbo* legunt 43 [ut IV. 137. *Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:*] & est pars vestis extrema, quae *insita* dicitur: ut Horatius I. Sat. II. 29. *Quarum 44 pulsata talos tegit insita veste.* 45 [GORGONE SAEVA. Aut etiam per *saevam* Gorgonem fulgens: aut ipsa *saeva* terrore *Gorgonis*. Sane *Gorgones* tres fuisse dicuntur, Stheno, Euriale, Medusa; quarum aspectus intuentes vertebat in lapides. Hae autem mirae pulchritudinis fuisse dicuntur: & quisquis eas vidisset, stupore defigebatur. Ideo fictum est, quod in lapides mutarentur. [Sed alia fabula refert, Medusam mirae parsimoniae virginem fuisse, & ob hoc acceptam Minervae: quae compressa a Neptuno Pegasus equum dicitur edidisse; quod posteaquam Minerva cognovit, ejus caput dicitur amputasse & suo affixisse pectori, eique tribuisse vim, ut quidquid vidisset mutaret in saxum.]

V A R I O R U M.

tenuis explicat ad Liv. I. 15. de horrore, quo occurrente numine perfusi, & obstupesci stabant. *mortales visus.* Wallian. *que* superscripto. *tibi limina circum* Leid. unus. BURM.

607. NEU. Ne Leidenses duo.

608. DISJECTAS. *Tibi disjectas* secundus Menagii. *discretas* primus ejusdem. *dejectas* Bigotii. *disjectaeque saxi* Hugonius.

609. PULVERE. *Sanguine* Zulichemius a manu prima. vid. sup. 582.

610. NEPTUNUS. *Neptunos* Gudianus a manu prima. *immo* Menagianus alter: *magnaque remota* Vratislavienfis. sed vulgata legitur apud Lutetium

34 desunt iidem. 35 *Accincta*, id est armata, quod ipsa. 36 *curritis*, hic illius arma, hic currus fuit. Dan. id est armata, reliquis omnis Fabr. desunt vero L. Vof. R. Steph. al. Accincta enim ferro &c. Fuld. 36 ideo Minervae dicuntur esse Dan. Fabr. 37 deest Dan. 38 duo antonomasia sunt sine Dan. duplex antonomasia sine Fabr. vid. ad lib. XI. 483. 39 non tamen Fabr. 40 noluerit R. 41 desunt L. Vof. R. Steph. al. 42 fulgidum l. quod d. c. tinguit etiam Fabr. forte, quod d. c. *cingit*. deinde addit Fuld. sic etiam pingi solet. alii *nimbum*, clavum transversum in veste existimant. alii &c. 43 desunt L. Vof. R. Steph. al. 44 *subjuncta* L. R. *juxta* Vof. *subscripta* Steph. Fabr. al. 45 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 617.

Ipse Pater Danaï animos viresque secundas
Sufficit: ipse Deos in Dardana suscitāt arma.
Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.

620 Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat: & spissis noctis se condidit umbris.
Adparent dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna Deūm.

Tum

SERVII.

617. IPSE PATER. Qui omnibus unus esse con-
suevit, ut x. 112. *Rex Juppiter omnibus idem.* Et
bene honesta Aeneae causa fugiendi est. VIRESQUE
SECUNDAS. Quia fuerunt & in Trojanis; sed non
prosperae.

618. ⁴⁶ [SUFFICIT. Subministrat, suggerit.]

619. ERIPE. Accelera, raptim fac: ⁴⁷ [vel, e-
ripe te fuga.]

620. NUSQUAM ABERO. Bona oeconomia: nam,
si tenent Danaï, qua deficit ignis, necessarium est
praesidium numinis, ut Horatius Art. Poet. 191.
*Nec deus interfit, nisi dignus vindice nodus Incide-
rit.* LIMINE SISTAM. In limine, ut xi. 686. *Syl-
vis te, Tyrrhene, feras agitare putasti:* ⁴⁸ [id est,
in sylvis.]

621. ⁴⁹ [SPISSIS NOCTIS SE CONDIDIT UM-
BRIS. Dens.] [Abscessu enim plerumque numi-
na demonstrantur fuisse, cum subito apparere de-
suerint.]

622. APPARENT DIRAE FACIES. Secundum
mathesin, post abscessum Veneris dira ⁵⁰ dicit ap-
paruisse numina: cujus praesentes radii intervenien-
tes ⁵¹ [circumquaque divisos] anaereticos tempe-
rant. [Vel quia dirae appellantur, quae sunt in
ministerio Jovis, quando morbos, aut lethum,
aut bellum hominibus molitur: quia in xii. ait:
845. *Dicuntur geminae pestes, cognomine Dirae.*]

623. [NUMINA MAGNA DEUM. Quia Jovem,
Junonem, Neptunum & Minervam dixerat.]

VARIORUM.

tium ad Stat. i. Achill. 89. similis diversitas supra §.
493. BURM.

611. A SEDIBUS. *Ab sedibus* in Gudiano. re-
ctius. vid. lib. iii. Aeneid. 687. HEINS.

612. SCAEAS. *Socias* Dorvillianus, ex sequenti
versu voce petita.

613. SOCIUM. Quia, ut lib. vi. 90. *Tencri ad-
dita furo Nusquam aberat.*

614. VOCAT. Supplevit Dorvilliani codicis li-
brarius, *saevaeque accendit ad iras.* sic Venerem
in caede Lemniorum fingit Statius v. Theb. 281.
*Sat funesta Venus ferroque accincta furentes Adju-
vat.* BURM.

616. INSEDIT. *Insidet & nimbo* Bigotianus. ob-
sedit secundus Moreti. vid. supr. §. 450. sed *inse-
dit* praefero. vid. viros doctos ad Florum lib. iii.
xxi. 7. & iv. vii. 6. *nimbo & fulgens* Mediceus.
nimbo fulgens Ed. Mediol. *effugiens* Ed. Dan.
Heins. vitiose. *limbo* Moreti sec. pro varia lectione.
Clypeo Zulich. a m. sec. *nimbo* Glossator codicis
Parrhaf. exponit, *crystallino fulgore.* vide ad Clau-
dian. Conf. Manl. 118. *Gorgona saeva* Francian.
BURM.

617. ANIMOS VIRESQUE. *Animosque viresque*
Francian. vitiose. *vires animosque secundas* Wal-
lian. haec vero sollemniter junguntur, ut robur
corporis & animi constantia indicentur. vid. ad
lib. x. 337. & ita *arma & animi*, de quibus adi-
notas infr. h. l. 799. BURM.

619. FUGAM. *Fuga* subintellecto *te* Sciopp.
Susp. Lect. ii. 15. HEINS. Et ita unus Leidensis.
excipe nate Pugetianus. *fuga* natum ex Servii in-
terpretatione. forte, *arripe nate fugam.* sic *rapere*
fugam Ovid. iii. Fast. 867. ubi vide. *eripere* fugam,
quod agnoscit & Serv. ad i. Aen. 382. esset au-
ferre & adimere fugiendi facultatem, ut ad Ovi-
dium

⁴⁶ defunt iisdem. sed Basil. habet tantum, *sufficit*, ministrat. ⁴⁷ defunt iisdem. ⁴⁸ defunt iisdem & Dan. ⁴⁹ de-
funt L. Vof. R. Steph. ⁵⁰ dicuntur Dan. Fabr. *dira* ignorat Foldens. ⁵¹ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. *anaereticos*; Fabr.
intervenientes noxios anthericos L.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignis

625 Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,
Quum ferro adcisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim; illa usque minatur,
Et tremefacta comam concussio vertice nutat;

630 Volneribus donec paullatim evicta supremum
Congemuit, traxitque jugis avolsa ruinam.

De-

SERVII.

624. TUM VERO. Quia ante & ab Hectore audierat, & per se viderat, everti Trojam; sed ⁵² non omnem: [singulas enim res viderat, ut: *Tam proximus ardet Ucalegon.*] Vel, *Tum vero*, quando & ⁵³ Dii visi sunt saevientes. [Et ex imo ver-
ty quia superiori excidio, quando ab Hercule expugnata est, nec omne Ilium conciderat, nec ex imo fuerat Troja subversa. Per haec ergo fit certior causa fugiendi.]

626. [ORNUM. P... Oceani filia a Sarpedone Ilii filio adamata est, quem cum * venientem sprevisset, faciente Venere, Iasonem tunc ad Colchos euntem inefficaciter adamavit, quo ⁵⁴ absente cum conficeretur, in hanc arborem dicitur commutata.]

627. FERRO ET BIPENNIBUS. ⁵⁵ *Ἐξ ἱδὴ δουρὶ* vel *ταυτολογία* est: ⁵⁶ [ideo, *crebris bipennibus.*]

628. ERUERE. Pro deicere: & est Acyrologia. ⁵⁷ [USQUE. Tam diu.] MINATUR. Aut eminet, ut IV. 88. *Minaeque Murorum*: Aut movetur.

629. TREMEFACTA COMAM. Solita figura. [COMAM autem, pro ramis: per illam metaphoram, II. Georg. 431. *Tendantur cytisi.*]

630. ⁵⁸ [VULNERIBUS. Pro ictibus. JUGIS. Cacuminibus montium] RUINAM. Aliarum scilicet arborum.

VARIORUM.

dium VI. Met. 572. docuimus. nec facile accedam viris doctis, qui *eripere fugam* dici posse eodem modo, ut *eripere iter*, *aequor* & similia, credunt.

vid. Heinf. ad Val. Flac. II. 252. & Oudend. ad Frontin. III. 1. §. 2. *eripere* & *arripere* etiam commutantur lib. III. 477. & VII. Aen. 186. & apud Curt. VI. IX. 3. BURM.

620. NUSQUAM. *Numquam* ex Excerptis Vossianis profert Arnz ad Aur. Vict. Vir. III. cap. II. & ita Mediceus a m. pr. sed imitatio Stat. III. Sil. II. 100. *Nusquam abero*, vulgatae favet. BURM.

Ibid. LIMINE. *In limine* secundus Menagii. *limite* Menagii prior, Venetus. & Oudartii & prior Hamburgicus. *patris te in limine* Francian. *patrio tutum te lumine* Wallian. vid. supr. §. 321.

622. DIRAE FACIES. *Facies dirae* Wall. qui & mox, *magna divum* vitiose a m. pr.

624. VISUM. *Visum est* Sprothianus, Montalbanus, alter Menagii, Zulichemius. *in igne* secundus Hamburgicus.

626. SUMMIS ANTIQUAM. *Antiquam summis* prior Hamburgicus.

627. BIPENNIBUS INSTANT. *Actam* Macro-
bii lib. v. Sat. cap. II. vetustus codex Thuaneus. apud eundem Macrobius nonnulla exemplaria paullo post, *vertice mutat*. sed male. HEINS. *abscisam* prior Hamburgicus & Oudartii. *abscisam* Menagianus alter. & Wittian. pro illo *actam* apud Macrobius posset *iscam* legi. vid. lib. XI. 135. ubi eadem diversitas, & alibi. sed tunc etiam *certant* pro *certatim* praestaret. BURM.

629. ET. *Ut* Wallian.

630. SUPREMUM. *Supremo* prior Hamburgicus.

632. DU-

⁵² non omnibus locis, vel *tum vero*, quando dii visi sunt saevientes Fabr. ⁵³ divisi Fuld. ⁵⁴ absente * ad luchi Fuld. ⁵⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. habent tantum, Tautologia est. Dan. tantum, *ἱδὴ δουρὶ*. ⁵⁶ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ideo & quia bipennibus Basil. ⁵⁷ desunt L. Vof. R. Steph. minatur autem eminet, aut Steph. forte legendum, *minatur*. scilicet casum, aut &c. ⁵⁸ desunt iisdem.

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostis
Expedior. Dant tela locum, flammaeque recedunt.

Atque ubi jam patriae perventum ad limina sedis,
635 Antiquasque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam;
Abnegat excisa vitam producere Troja,

Ex-

SERVII.

632. AC DUCENTE DEO. Secundum eos, qui dicunt utriusque sexus participationem habere numina: nam ait Calvus: *Pollenstemque deum Venerem.* Item Virgilius VII. 498. *Nec dextrae erranti deus absuit:* cum aut Juno fuerit, aut Alecto. Est etiam in Cypro simulacrum barbatae Veneris, ⁵⁹ [corpore & veste muliebri, cum scepro, & natura virili.] quod *Ἀφροδίτη* vocatur, [cui viri in veste muliebri, mulieres in virili veste sacrificant: quamquam veteres *Deum* pro magno numine dicebant. Sallustius fragm. inc. ⁶⁰ *Ut tanta mutatio non sine deo videretur.*] Et hoc ad Graecorum imitationem, qui ὁ θεός, & ἡ θεός dicunt, sicut ὁ ἀνδρῶν θεός, & ἡ ἀνδρῶν θεός, vir & foemina.

633. [DANT TELA LOCUM, FLAMMAEQUE RECEDUNT. Illi reddidit: *Flammam inter & hostes Expedior:* hic est hiatus.]

635. ANTIQUASQUE DOMOS. ⁶¹ *Caras.* [Sallustius fragm. inc. *Antiquitatis curaeque pro Italica gente.* Et aliud pendet ex alio: nihil enim interest, utrum *caram* dicas, an caritatis causam. Sane *domos* ambitiose dixit, ⁶² [pro domo una; non domum.]

636. PRIMUM. Praecipuum: ⁶³ [vel *primum*, ante filium & uxorem. Sed Varro Rerum humanarum, ait [permisum a Graecis Aeneae, ut evaderet, & quod carum putaret, auferret: illum patrem liberasse, cum illi, quibus optio esset data, aurum & argentum abstulissent. Sed Aeneae propter admirationem iterum a Graecis concessum, ut quod vellet, auferret, ille, ut simile, quod laudatum fuerat, faceret, deos penates abstulisse, tunc] a Graecis ei concessum, ut & quos vellet secum & sua omnia liberaret: quod Poeta Veneris praesidio praestitum dicit Aeneae. PETEBAM. Pro adpetebam & optabam.

637. VITAM PRODUCERE. Figurata, “pro vitam producturum.

VARIORUM.

632. DUCENTE DEO. Alii codices *Dea*, sed nil mutandum, uti partim ex Servii commentariis, partim ex Donato ad Terentii Eunuch. Act. v. Sc. 2. & Adelph. v. 6. apparet. sed erudite in primis genuinam lectionem adseruit Macrobius lib. III. Saturn. cap. 8. HEINS. *Descendo* prior Hamb. & ita apud Macrob. *descendo ducente Dea* Zulichem. *abducente Deo* Miss. apud Serv. ad IV. Aen. 228. & VII. 498. *Adducente Deo* Excerpta nostra. *hac ducente* Bigot. Venerem *Deum* dici docet & Gevartius III. Elect. I. in verbis Calvi. *Deum* pro *Deorum* posse sumi notat Vossius ad Catull. pag. 259. quod J. Douzae adscribit Taubmannus. *Dea* praefert Catroeus. BURM.

633. EXPEDIOR. Scholiafles Horatii ad Carminis secularis illa,

*Cui per ardentem, sine fraude, Trojam
Castus Aeneas, patriae superstitis,
Liberum munivit iter,*

hunc locum laudans dat nobis *expedior*. & Horatius his verbis amovet ab Aenea suspicionem prodicionis. Catroeus ex lexicis sapiens explicat, parum me ad transeundum per flammam. sed *expedior* notat tam praefens fuisse Deae auxilium, ut dicto citius, inter flammam & hostes evaserit: nam *expediri* est periculo liberari, cui implicitus undique erat, uti notissimum. paullo aliter dixit Justinus XXXVIII. 7. *aegre inde fugam sibi expedisse.* BURM.

634. AST UBI. *Atque* cum scriptis praestantioribus. foli Veneris, Schefferianus & Montalbanus *ast*. Leidenfis, *At ubi*. HEINS. *Ast* etiam Wallian. & Wittian.

636. PRI-

⁵⁹ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ad *¶* 635. ⁶⁰ *ut tanta repente mutatis*, in fragm. Sallustii, & apud Donat. ad Terent. Eun. V. II. 36. ⁶¹ *Caras*, ambitiose dixit, Steph. Dan. reliquis omisiss. Sallustii verba desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁶² desunt L. Vol. R. ⁶³ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad *¶* 638. ⁶⁴ desunt Dan.

Exsiliumque pati. Vos o, quibus integer aevi
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires,
640 Vos agitate fugam.
Me si coelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. Satis una superque

Vi-

SERVII.

638. EXILIUM. Dicitur quasi extra solum.] Vos o. Obliqua oratio est: nam aperte quidem hoc agit, ut relinquatur; latenter vero aliud, ⁶⁵ [id est, voluntatem fugiendi:] per quod nimia Aeneae ostenditur pietas: qui nec iustis causis movetur, ut patrem relinquit. [Sane rhetorica suscitatio est: deliberatur enim de ipsa re, utrum fugiendum sit: & ejus partes ita ponuntur, ut si qui dissuadent an supervivendum patriae, quod ideo aperte non dixit, ne caeteros a fuga dehortari videretur; sed ait: vos fugite, qui potestis: a tempore, Satis una superque: ab invitis diis, Jampridem invisus diis & inutilis annos Demoror: Sic quidem & illud colligitur an, debilis patriae superare debeat.]

639. INTEGER AEVI SANGUIS. Plenam aetatem significat ex sanguine, qui non est integer, nisi in juvenibus: nam dicunt Physici minui sanguinem ⁶⁶ per aetatem: unde & in senibus tremor est. [Sane aevum hic ad annos referre debemus, cum alibi tempus significat, ut VIII. Ecl. 27. Aevoque sequenti. Et III. 415. Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas.] SUO ROBORE. ⁶⁷ [Id est, proprio,] sine alterius auxilio, quo eget Anchises. [Et duas res dicit: & juvenes estis, & sani, quorum utrumque mihi deest. STANT. Perstant solidaeque sunt.]

640. AGITATE. Disponite, cogitate. [Sallustius fragm. incert. Traditur fugam in Oceani longinqua agitavisse.]

641. COELICOLAE. Ad quos nostra pertinet vita, ut I. 387. Haud credo invisus coelestibus auras Vitaleis carpis, Et XI. 52. Nos juvenem exanimum, & nil jam coelestibus ullis Debentem. Et VI. 730. Igneus est ollis vigor & coelestis origo Seminibus. Anima enim, coeli pars est; ⁶⁸ [corpus vero aquae]; umbra inferorum. ⁶⁹ Ideo ergo non posuit generale deorum nomen; sed addidit Coelicolae,

ne crederentur inferi dii, qui datores vitae non sunt.

642. SATIS SUPERQUE. Ad augmentum superque addit; est autem ⁷⁰ Tmesis. Sane sciendum est, esse aliqua, quae augmentum non recipiunt, ⁷¹ ne minus significant: ut satis perfectus: Nam quaeritur, utrum perfectior possit facere, ne incipiat ⁷² satis perfectus minus significare.

VARIORUM.

636. PRIMUM. Primos montis Sproctianus.

637. PRODUCERE. Perducere secundus Moreti: abscissa etiam alter Hamburgicus. excissa Guell. male. Cetera excissa. ita Serv. ad III. Aen. 201. vid. ad IV. 425. BURM.

638. INTEGER AEVI SANGUIS. Plaut. Merc. III. II. 7. Adolescens quum sis, tum cum est sanguis integer. integer annorum Stat. I. Theb. 415. ubi Lutatius alium locum ex lib. IX. Aen. 255. laudat. BURM.

639. ROBORE. Corpore Parrhas. male. Ovid. II. Met. 403. Quae postquam firma sui que Roboris esse videt. BURM.

640. FUGAM. Et rebus servate secundis suppleverat librarius codicis Franciani, sed postea erasum erat. sumtum ex lib. I. 207. & legerat sciolum ille Leonidae verba ad milites apud Justin. II. II. Agitare fugam, est meditari, parare, ut ex Sallustii loco a Servio adducto patet. Florus IV. II. 51. ut fugam in Parthos, Africam vel Aegyptum agigaret. & ita passim alii. BURM.

642. SUPERQUE. Somniat hic Servius, qui cum recte scripisset, ad augmentum, iungit, esse tmesim: quid enim absurdius, quam supervidimus? est enim satis superque elocutio etiam Ciceroni familiaris, aliisque Poëtis. NANSIUS. vid. Valer. Flac. II. 571. discedit a Servii & aliorum

65 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. 66 qui non est per aetatem L. 67 desunt L. Vof. R. Steph. al. 68 desunt eisdem. 69 adeo Vof. R. Steph. Dan. 70 Tmesis L. Vof. R. 71 nec Dan. 72 deest Steph. al.

Vidimus excidia, & captae superavimus urbi.

Sic o, sic positum adfati discedite corpus.

645 Ipse manu mortem inveniam. Miserebitur hostis,

Exuviasque petet. Facilis jactura sepulcri.

Jam pridem invifus divis, & inutilis annos

De

SERVII.

643. ⁷³ [UNA EXCIDIA. Sub Laomedonte, ab Hercule unum excidium viderat.] ⁷⁴ Emphatice dixit *excidia*. ⁷⁵ [SUPERAVIMUS. Superviximus.]

644. SIC O, SIC POSITUM AFFATI DISCEDITE CORPUS. Sensus talis est: Praestare vos mihi funebre solatium: hoc est, adfami me, ut dici mortuis solet, *Vale, vale, vale*: ⁷⁶ [unde III. 68. *Et magna supremum voce ciemus*:] nam ideo & *positum*, & *corpus* dixit: MORTEM autem ego manu hostis inveniam: nam hic ordo est: ⁷⁷ [Ego inveniam mortem manu hostis: ille miserebitur & petet exuvias.]

645. MISEREBITUR HOSTIS. Dixit affectu ejus, qui cupiebat interim, ut eum hostis quasi miseratus occideret. Sic in nono Aeneidos 495. mater Euryali: *Aut tu, summe Pater divum, miserere, tuoque Invisum hoc detrude caput sub tartara telo, Quando aliter nequeo crudelem abrumperé vitam* ⁷⁸ [& x. 676. *Vos o potius miserescite venti*.] [A-lui sic exponunt & *miserebitur*, id est, quod illi hostili animo fecerint, ego misericordiae loco ducam.]

646. EXUVIASQUE PETET. Quasi obiectio: Sed spoliatum linquet cadaver: & responsio, FACILIS JACTURA SEPULCHRI. Aut secundum Epicureos, qui dicunt nihil superesse post mortem: [aut *facilis*, contemptibilis, & levis sapienti viro, ut sit *jactura* dispendium:] aut hoc dicit: Facilis sepulchrae jactura est, quam potest ruina praestare.

647. [INUTILIS. Ideo, quia debilis fuisse dicitur post fulmen.] ANNOS DEMOROR. Quasi festinantes diu vivendo detineo.

VARIORUM.

rum interpretatione Catroeus, & *una excidia* praesentem Trojae casum, & prima incendii initia & scintillas capit, quia debuisset dicere *duo excidia*. nam si satis fuisset una videre, haec non vidisse di-

cendus esset. sed *vidimus* debet conjungi sequentibus, & *captae superavimus urbi*. quod ipsi acciderat capta urbe sub Laomedonte: nunc vero se iterum superfuturum negat. *satis superque* formula usitata. Silius IX. 193.

Mibi magna satis, sat vero superque Bellandi merces sit gloria. BURM.

643. ET CAPTAE. Et deerat Sprotiano, Rotend. pr. Mentel. tert. Leidenf, Hugenario, Vossiano & Walliano.

644. SIC O. Aberat hic versus a Mediceo. HEINS.

Ibid. DISCEDITE. *Dimittite* prior Hamburgensis.

645. IPSE MANU MORTEM INVENIAM. Id est, mea manu, supplet Cerda, & tunc vel capiendum, ut supra §. 434. explicuimus, *meruisse manu*, id est pugnando: vel sibi mortem consciscendo, ut apud Lucan. VII. 307. *nam me secuta manebit Sors* (vel mors) *quaesita manu*. & IV. 484. *Arceffas dum fata manu*. ubi de desperatis, qui in certam mortem ruentes pugnaturi sunt. sed quis tantum animi fuisse seni, aetate fesso, & qui vix ingredi poterat, & mox humeris filii exportandus erit? quare rectius manu hostium intelligunt alii, a quibus se occisum iri sperabat, ut & Glossa Leidenfis Codicis explicat. & hoc sequentia, *miserebitur hostis Exuviasque petet*, volunt. non enim senem inutilem in captivitatem abducere vollet hostis, sed propter exuvias interficiet, quae occisis demum detrahi solebant, & cadaver inseputum abjici: levem hanc vero sepulchri jacturam dicit, quia ex opinione vulgi hoc grave videbatur. similiter Silius IV. 140. elanguescentibus cumulatione spondeorum versibus,

Sic elanguescens, ac jam casura, petitur

Invenit vulnus, caedemque invenit ab hoste.

& *invenire* in similibus verbum est elegans, de quo

⁷³ desunt L. Vof. R. ab Hercule deest Fab. al. unum exc. viderat desunt Danieli. ⁷⁴ sed emph. L. Vof. R. Steph. Dan. al. & emph. Fabr. ⁷⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁶ desunt iisdem ad MORTEM. Dan. priora, unde c. m. s. v. e. habet, sed Basil. ultima. nam &c. ⁷⁷ desunt L. Vof. R. ⁷⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al.

Demoror: ex quo me Divom pater atque hominum rex
Fulminis adflavit ventis, & contigit igni.

650 Talia perstabat memorans, fixusque manebat.

Nos contra effusi lacrimis, conjuxque Creüsa,

Asca-

SERVII.

649. FULMINIS AFFLAVIT VENTIS, ET CONTIGIT IGNI. Tria sunt fulminum genera: est quod afflat; quod incendit; quod findit. De hoc autem siliit. Fulminatus autem est Anchises: quia se cum Venere concubuisse jactabat. ⁷⁹ [Sane afflati tactique, dicuntur capti membris, ut Cicer. III. Catil. 8. *Tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus.*] AFFLAVIT VENTIS. ⁸⁰ Bene dixit: quia scit non jaci fulmina, nisi cum statu ventorum, ut in VIII. 429. *Tris imbris torti radios, tris nubes aquosae Addiderat.* [Sane de fulminibus hoc scriptum in Reconditis invenitur: *Quod si quem principem civitatis, vel regem fulmen afflaverit, & supervixerit, posteros ejus nobiles futuros & aeternae gloriae.* Fabula sane talis est: Cum inter aequales exultaret Anchises, gloriatus traditur de concubitu Veneris: quod cum Jovi Venus quæsta esset, emeruit, ut in Anchisem fulmina mitterentur; sed Venus eum cum fulmine posse vidisset interim, miserata juvenem, in aliam partem detorsit: Anchises tamen afflatus igne coelesti, semper debilis vixit.]

651. NOS CONTRA. Praepositiones, vel adverbia in A exeuntia, modo producant ultimam litteram; excepto ⁸¹ *puta*, & *ita*: quia apud Ennium & Pacuvium brevia sunt. Hinc est, quod etiam numerorum nomina ⁸² indeclinabilia a producant, ut I. 269. *Triginta magnos volvendis mensibus orbis.* Alia vero, quae declinantur, brevia sunt, secundum rationem nominum in A exeuntium. ⁸³ [EFFUSI LACHRYMIS. Pro effusi in lachrymas.]

VARIORUM.

quo vide ad Ovid. VII. Met. 281. expectabo ergo fatalem vitae finem & mortem ab hoste, inquit Anchises: & ita accepisse Aeneam apparet ex §. 660. & 670. *numquam omnes moriemur inul- ti.* si tu vis manu hostili cadere, ego certe pu-

gnans & ulciscens meorum caedem moriar: mirum prioris sententiae auctores non adduxisse locum ex lib. VI. 435.

Qui sibi letum

Infantes peperere manu.

praefertim quum in Codd. Mf. ibi quoque legatur *reperere manu.* sed ibi vulgata lectio servanda, & sibi sensum illum exigit. apud Senecam quoque Herc. Fur. 1245. Hercules sibi redditus, *mortis invenam viam.* BURM.

Ibid. MISEREBITUR. *Miserabitur Venetus & secundus Moretanus. mox, petat secundus Ham- burgensis.*

647. ANNOS DEMOROR. *Annis* Sproctianus & Francianus. credebant scilicet librarii *morari* & *demorari* esse verba neutra, & *inutilis annis* esse conjungenda. ut apud Ovid. I. Ep. 105. quidam codices, pro *inutilis armis* exhibent. sed *morari annos*, recte explicat Servius. sic apud Horat. III. Od. 27. *impudens Orcum moror.* Senec. Herc. Fur. 1257.

Cur animam in ista luce detineam amplius Morerque, nihil est.

Stat. VII. Theb. 364.

— *seras tibi demoror improbus umbras.*

Propert. I. XIX.

Non ego nunc tristes vereor, mea Cynthia, manes,

Nec moror extremo debita fata rogo.

& ita passim veteres, ubi mortem optant. & hinc fere tentor, ut apud Horat. II. Od. 17. ubi vulgo legitur,

Ab, te meae si partem animae rapit

Maturior vis, quid morer altera,

credam posse melius legi, *quid morer alteram*; idque antiqui Scholiastae firmare videntur, qui explicant, *partem quae apud me est non retinebo, vel destinebo potius, ut hic Servius. inuisus Divis vi- taque*

⁷⁹ defunt iisdem ad §. 651. afflati. Fuld. initio notae Barthius ad Stat. v. Theb. 586. legit, *est quod adflat, est quod lucidit, est quod findit.* ita ejus membranae. ⁸⁰ bene, qui scit Fabr. ⁸¹ *puta* apud Enn. R. *puta* & ita apud L. Vof. de *puta* vid. Scriver. ad Martial. III. 4. & Vof. ad Catull. pag. 26. ⁸² indeclinabilia producantur L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸³ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque & sedibus haeret in isdem.

655 Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto

Spe-

SERVIL

652. OMNISQUE DOMUS. Modo familia, alias domicilium: interdum re vera ⁸⁴ domum.

653. [FATOQUE URGENTI. Simile est, ut *currentem incitare, praecipitantem impellere.*]

655. [RURSUS IN ARMA FEROR. Quali quodam doloris impetu, quod pater liberari non acquiesceret.] MORTEM OPTO. Contra factorum vim, & matris auxilium.

656. [NAM QUOD CONSILIUM. Quasi ⁸⁵ venterit regina, audito: *Mortemque miserrimus opto*, sic responderet Aeneas: *Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur.*]

657. MENE. Probatae pietatis filium: nam nomina habent vim suam, nonnunquam & emphasin, ut III. Ecl. 25. *Cantando tu illum?* [Sane, *mene efferre pedem genitor* & caetera Rhetorice per deliberationem tractantur, an Aeneae relicto patre fugiendum sit.] POSSE. Plus est, quam velle.

VARIORUM.

taeque nocens etiam Polynices apud Stat. III. Theb. 367. ubi Scholiastes explicat *malo astro natus*. Vide Barth. BURM.

649. IGNI. *Ignem* Oudartii Macrob. IV. 3. sed *igni* fere semper Virgilius. vid. IV. 2. & ita Lutat. ad Stat. II. Theb. 85. vid. ad Vellej. Paterc. II. 78. ceterum huc respexisse puto Ovidium III. ex Ponto VI. 17.

Fulminis adflatos interdum vivere telis

Vidimus, & refici, non prohibente Jove.

BURM.

651. EFFUSI LACRIMIS. *Effusis lacrimis* alter Mentelianus, & alii tres. *effusi lacrimas* Rottendorffii secundus. Eleganti Graecismo. HEINS. *Nos circum* Montalbanus. *effusi lacrimas* etiam Excerpta nostra. *effusis lacrimis* Wittian.

652. VERTERE. *Evertere* Menagius prior. & quartus Moretanus. vid. ad lib. I. 20. & ad Val. Flac. II. 572. *vellet* pro *velis* illustrat Barth. ad similem Statii lib. I. 658. locum. BURM.

653. INCUMBERE. *Obcumbere* Zulichemius.

654. INCEPTOQUE. *Incepto* Wallian.

656. AUT QUAE JAM. Mentelianus prior & prior Hamburg. a manu prima, & Leid. *et jam* non agnoscunt, hiantes versu, in quibus plurimum esse Maronem jam demonstravimus. confirmat id ipsum quoque Montalbanus codex. *Et quae jam fortuna* primus Moretanus. HEINS. *Jam* hic necessario requiritur, & eleganter notat idem, quasi dixisset, post omnia, quae tentata sunt frustra, ad servandum patrem, patriam &c., nihil amplius jam restabat, quod experiret. vid. ad Ovid. II. Art. 597. ita *jam amplius* infr. III. Aen. 260. & *jamjam* IV. Aen. 371. recte vero nec consilio, nec fortunae jam locum esse dicit, quia omnes hominum actiones, vel consilio, id est data opera, ratione suscipiuntur, vel casui vel fortunae permittuntur. Cicer. II. Agrar. 3. *si qua in re me non modo consilio, verum casu lapsum esse arbitrentur.* ubi vide Lauredani notas. Florus IV. II. §. 59. *relicto paludamento, sive casu, sive consilio.* vid. & infr. lib. VII. 216. & ad Phaedr. V. 3. hinc & dicunt saepe, *consulto*, & *consulto consilio*. Gell. II. 19. *quae aut consulto consilio latuerint, aut contra spem, opinionemve usu venerint.* ubi vide Gronov. Amm. Marc. XIV. II. *consulto consilio cognitos.* BURM.

657. MENE EFFERRE. *Mene ferre* Zulichemius & primus Rottendorphius. *mene & ferre* Mediceus, male. vide Donat. ad Terent. Andr. IV. V. 13. Heinsius volebat *mene efferre*. sed talia in Virgilio non deprehendi. vid. Pier. ad III. 79. BURM.

659. Ex

⁸⁴ domus L. Vol. Fabr. al. in R. *omnisque domus* verba textus erat, & inde *domum* reddidit. ⁸⁵ venterit Fuld.

Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
 Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
 660 Et sedet hoc animo, perituraeque addere Trojae
 Teque tuosque juvat: patet isti janua letho,
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
 Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis

665 Eri-

S E R V I I.

658. NEFAS. Scelus. EXCIDIT. Bene excusat patrem, dicendo *excidit*, & ipsam temperat objurgationem.

660. [PERITURAE. Bene *periturae* dixit, non perditae: quia adhuc posse videatur evadere per suam & Anchisae fugam: ideo amet addere, tanquam magnam portionem exilio Trojae genus Anchisae conjungeret.]

661. ⁸⁶ [JUVAT. Delectat.] [quasi malum illi voluptati sit.] PATET ISTI. Apocope est, pro istic: Pronomen enim esse non potest: quia non praecedit nomen.

662. MULTO PRIAMI DE SANGUINE. Quasi bis sanguinem fuderit Priamus, quia & filium ejus Pyrrhus occiderit.

663. NATUM ANTE ORA PATRIS. His rebus terret eum, qui non potest mortem timere. OBTRUNCAT. Obtruncare consuevit.

664. ⁸⁷ [Hoc. Ideo. QUOD. Propter quod.]

V A R I O R U M.

659. EX TANTA. *Ex tota* Oudartii a m. sec.

660. PERITURAEQUE ADDERE TROJAE TEQUE TUOSQUE JUVAT. Ex interpretatione Donati aliam ipsum secutum lectionem apparet: quam cum non sequendam censeam, nec adferam quidem in medium. FABRIC. Legit ille, *Te quoque nosque juvat. juvet* primus Rottendorf. *periturae te addere* primus Moreti. *patet istic* plurimi codices & Ed. Mediol. *illie* Edit. Venet. *janua* eleganter, & imitatus Stat. III. Theb. 67.

Atque olim non haec data janua leti.
 vid. ad Valer. Flac. III. 386. BURM.

662. JAMQUE. Namque Montalb. *multo maculatus sanguine* Venetus. *aderat* Zulich. *Priami* multo Leidens. & Wittian.

663. PATREM QUI OBTRUNCAT. *Patremque obi.* multi veterum. puto autem Maronianum esse, *qui obtruncet*, quamquam aliter veteres membranae: quarum etiam plurimae, *gnatum*, non *natum*. HEINS. *Qui obtruncet* Mentel. pr. a m. pr.

664. HOC ERAT. Immo *hoc* in scriptis fere omnibus. sed in diversa contendit Pierius, Priscianum secutus. certe pr. Moretanus disertum, *hocce*, etiam tertius a m. sec. Montalbanius vero *hocc* per duplex *cc*, quomodo in veteribus exemplaribus sua aetate lectum fuisse testatur Priscianus lib. XII. *cc quoque solebant per omnes casus vetustissimi addere articulis vel demonstrativis pronomini-bus, hoc est ab aspiratione incipientibus, ut hiccce, haecce, hocce. unde hoc quasi duabus consonantibus cc sequentibus Poetae solent producere, ut hocc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes Eripis? & sic in antiquissimis codicibus invenitur bis cc scriptum; quomodo & apud Terentium in Andria IV. IV. I. hocc ne est credibile aut memorabile? Idem lib. XIII. Quamvis reliquis quoque casibus &c. qui locus Pierio quoque est animadversus. Et Probus de hoc loco in Grammatica Ed. Putz. pag. 1390. Marius Victorinus lib. I. Artis Gram. pag. 2467. ubi de elisione literarum agit. At hiccce & hocce, pronomini-bus, si vox sequens a vocali incipiat, e novissimam detrabetis: ut, hicc' alienus oves custos bis mulget in hora, & manibusque meis Mezentius hicc' est. & hocc erat alma parens, & hocc Ithacus velit. Terentianus Maurus §. 1583.*

Creticus offendit pes primus, & asperat anres, Dabo & latentem, sed notandum, Creticum.

olus hicc' inflexit sensus: nam primus & istic Pes longiorem tertiam dat syllabam.

cc gr-

- 665 Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
 Ascanium, patremque meum, juxtaque Creüsam,
 Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
 Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
 Reddite me Danaïs: finite instaurata revisam
 670 Proelia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
 Hinc ferro adcingor rursus, clipeoque sinistram

In-

SERVIL

668. ARMA, VIRI, FERTE ARMA. Notant hoc Critici: quia saepius armari aliquos dicit, cum exarmatos nusquam ostendat: qui nesciunt non omnia a poeta (ut supra diximus) dici debere: nam & diem describit, nocte non praemissa. ⁸⁸ Superfluo enim dicuntur ea, quae necesse est fieri. Quis enim domum ingressus, non statim arma deponat? [vel quia ad auferendum patrem arma deposuerat: vel quia armis Graecorum fuerat armatus. VOCAT LUX ULTIMA VICTOS. Id est, victis moriendum est.]

669. REDDITE ME DANAIS. ⁸⁹ [Vel quibus me eripuit mater: vel tanquam quaerentibus & invenire cupientibus: & bene reddite,] quali retineatur: nam ideo ait *finite*. ⁹⁰ [INSTAURATA. Renovata:] [quod verbum & de feriis & de scenis solebat apud veteres usurpar.]

670. [NUMQUAM. Pro non, ut III. Ecl. 49. *Nunquam hodie effugies.*]

VARIORUM.

cc geminum quoniam sermonis regula poscit
Ut fiat, hicce plena vox (excluditur
Vocalis) dabitur: nec consona pellitur ulla:
Nisi quae duabus obstat una vocibus
Quum venit in medium, vocesque oblimat ad-
haerens
Bissenus istam literam monstrat locus.
Aut geminum in tali pronomine fugimus cc
Sponaeus ille non erit, qui talis est.
 Hoc illud germana fuit, sed &, hoc erat alma?
Iambus ille fiet, iste tribrachys.
 locum paullo prolixiorem adscripsimus, ut constaret, quem scribendi modum veteres observarint,

ex hisce pronomnibus. Marcian. Capell. lib. III. *Duplices autem sunt x & z. aliquando i & c fieri possunt duplices, ut si i inter vocales sit, ut ajo, Troja. item c ut, hoc erat alma parens. Claudianus Bell. Gild. 236. Hoc erat in fratres Ovid. XI. Met. 694.*

Hoc erat, hoc animo quod divinate timerem?
 HEINS. *Hoc erat* Wittian. & Ed. Mediol. vid. Voss. de arte Gram. II. 28. de formula *hoc erat* vid. Barth. XLV. Adv. 8. & nos ad Petron. xciii. Gronov. Obs. in Script. Ecl. XVIII.

Ibid. PER IGNES. *Per hostes* Venet. & Parrh. 665. ERIPIS. *Eripis* Mediceus. *hostem penetralibus* Parrhas. atque *Ascanium* Hugonian. Wittian. 666. ASCANIUMQUE PATREMQUE. *Ascanium patremque* ex scriptis omnibus. HEINS. Et Franciano, *Ascanium, Anchisemque patrem, juxtaque Parrhas.*

667. MACTATOS. *Mactato* secundus Hamburgicus, vel *mactantem*. *mactato* secundus Rottendorphius. *jactantes* prior Hamburgicus, unde in ora codicis Heintius *jactatos* conjiciebat. ut apud Nasonem III. Ep. 50.

Pectora jactantem sanguinolenta virum.

& x. Met. 721.

Inque suo jactantem sanguine corpus.

& v. 59.

Laudatos jactantem in sanguine vultus.

in quibus locis alii codices *versantem* habent. *mactatum* Wallian. sed in marg. vel *mactatos*. *mactatum* Parrhas. apud Lucan. I. 267. legitur etiam, *Visto jure minax mactatis curia Gracchis.*

& alii *jactatis*: ubi vide. BURM.

668. ULTIMA. *Optima* Wallian. a m. pr. ut so-

⁸⁸ Superflue R. Fabr. al. ⁸⁹ quia retinebatur, & ideo ait *finite*. DANAIS, quibus me sustulit mater Dan. Fabr. R. prior nota de rat L. Vol. R. Steph. al. qui tantum habebant, quibus sustulit mater. ⁹⁰ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad *tendebat* #. 674.

Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.

Ecce autem complexa pedes in limine conjux

Haerebat, parvumque patri tendebat Iulum:

- 675 Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquitur?

Ta-

SERVII.

672. [INSERTABAM. Cunctationem ostendit hoc verbo ejus, qui nec ire ad proelium velit, nec domum relinquere: sic & *ferebam*, dixit.

674. PATRI. Melius patri, quam mihi.] TENDEBAT. Offerebat; sed non manibus cum gestans.

675. SI PERITURUS ABIS. ⁹¹ Argutum dilemma, id est, complexio, quae adversarium ab utraque parte concludit.

676. ⁹² [EXPERTUS. Quidam participium praeteriti temporis; sed vim praesentis habere volunt: quia praesens deficit.

677. TUTARE DOMUM. Hoc est, cui defensori relinquitur, si tu deseris?] CUI PARVUS IULUS; Interrogantis est: & simul epitheton commendat aetatem.

678. CONJUX QUONDAM TUA DICTA RELINQUOR? *Quondam*, aut aliquando significat, quasi nunc uxor non sit, quae relinquitur: aut ⁹³ certe *quondam* semper significat, ut in Georgicis III. 99. *Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis*. Et est ⁹⁴ sensus: quam semper conjugem nominasti. Haberi enim quaevis poterat: nominari non nisi nobilis. [Et bene ex ductu literarum, quod eventurum timet, quasi jam contigerit, deslet; se autem ideo ultimam facit, quod ipsa loquitur; diversam autem aetatem pueri, senis, & foeminae, ad miserationem commovendam videtur objicere.]

VARIORUM.

solent librarii variare. vid. Ovid. VII. Met. 662. x. 672. & ad Lucan. VII. 700. & alibi. BURM.

670. NUMQUAM. *Nusquam* in Pierianis quibus-

dam. nostri potiores pro vulgata stant scriptura. & recte. sic Ecl. III. 49.

Numquam hodie effugies, veniam quocumque vocaris.

Naevius equo Trojano, *numquam hodie effugies, quin mea manu moriari*. Agnoscit & Priscianus receptam lectionem lib. XVIII. & Donatus praesertim ad illa in Adelphis IV. 1133. *Verum hodie numquam monstrabo*. HEINS. *Unquam* Francian. *hodie* etiam pro hac nocte poni docet Donatus ad Terent. Andr. I. II. 25. vid. & ad Adelph. II. I. 3. II. II. 7. ubi *hodie* aliter explicat. vid. supr. I. Aen. 732. & v. Aen. 738. BURM.

671. HIC. *Hinc* libri Veteres. HEINS. Et ita Regius, Parrh. Wittian. & Wallian. *clipeo rursusque* Wallian. recte *insertabam* cunctationem indicare notat Servius, quum aliter, *rapere*, *corripere* arma noster & alii soleant dicere. nullus vero ex nostris hic a vulgata dissentit. *aptare* etiam proprium verbum in re militari, quo utuntur de armis jam manu captis, loco suo & membris corporis, quibus tuendis parata sunt, accommodandis, ut clypeum laeva, gladium strictum dextra, galeam capite, & ita porro. Livius XXII. 19. *trepidatione nantarum capere & aptare arma miles prohibebatur*. & aliquoties alibi. BURM.

673. COMPLEXA. *Comprensa* Hamburgensis prior. Graecismus. HEINS. *In limina* Hugonianus.

674. PARVUMQUE. *Parvum* patri Francianus. *patri* plus esse quam *mibi*, notat etiam Serv. ad I. 486.

675. RAPE. *Trabe* Vossian. *cape* Dorvill. *in omnia ducere* dixit Lucan. x. 461. ubi vide.

678. RE-

⁹¹ Argumentum dilemma L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ⁹² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Cui J. 677. ⁹³ deest Dan. ⁹⁴ deest L. Vof. R. deinde quia Dan. sed omnes habent *quam*: quare sola Danielis editione usus videtur Vlitius, qui ad Gratii Cyneg. 500. emendat hic, *quam*. BURM.

Talia vociferans gemitu rectum omne replebat:

680 Quum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum.

Namque manus inter, maestorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iuli

Fun-

SERVII.

680. SUBITUM. Pro subito, adverbium est temporis secundum veteres. [ORITUR. Oriuntur divina * ut Sol ideo & quia dicuntur *oritur*.]

681. MANUS INTER. Mutavit accentum praepositio postposita. Sane *Inter* ⁹⁵ plerumque pro *per* ponitur; sed raro apud Virgilium, ut VII. 30. *Hunc inter fluvio Tyberinus annoëno*. Bona autem oeconomia ad Iulum venit, dicens eum fuisse *inter manus* parentum, hoc est, inter amplexus: non enim possumus eum illo tempore portatum dicere, quem ⁹⁶ [et mox pedibus patris comitem fuisse, &] post septem annos legimus, & venatum ivisse, & bella tractasse. MIRABILE MONSTRUM, *Tor visus* est, dictum a monstrando, id est, monendo: & refertur ad praefens ejus significatio. *Prodigium* autem est, quod in longum tempus dignificationem.

682. ⁹⁷ LEVIS. Pro leviter.

VARIORUM.

678. RELINQUOR. Quidam tollunt interrogationis notam, sed male. sic lib. IV. 323.

Cui me moribundam deseris hospes?

HEINS. Donat ad Terent. Andr. I. v. 46. profert cum nota interrogationis. *tua quondam* Dorvilianus. idem vero haec verba notant, quod illa Didonis lib. IV. 324. *Hospes*,

Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.

& ita postea §. 431. *conjugium antiquum vocat*. BURM.

679. OMNE. *Illa* Hamburg. sec.

680. CUM SUBITUM. *Cum subito* Mediceus, & alii nonnulli, etiam Gudianus & Rottendorf. a manu prima. HEINS. *Tum* Leidens. *subito* etiam multi ex nostris, & Ed. Venet. *miserabile* etiam Gudianus, Venetus. & Parrhaf. vid. III. 26. BURM.

681. ORA. *Arma* Venetus.

682. ECCE LEVIS. *Lenis* Montalb. pro diversa lectione. sed contra metrum, & forte ex interpretatione. quia hoc epithetum de igne cepisse videtur, uti *apicem* de flamma interpretatur etiam Lutar. ad Stat. v. Theb. 87. & *lenem*, & *levem* ignem saepe permutari in Miss. vidimus ad Ovid. II. Met. 811. & ad Seren. Samon. §. 1006. sed aliud est quod moratur. nam Servius dicit perire dixisse *lucem*, quae vox hic non occurrit, sed *lumen*: quia initio levis fuit flamma, quae surgebat de vertice Iuli, sed postea quum palceretur, id est cresceret, *lux* potuit vocari, quia purus & clarus splendor erat sine fumo, ut explicat Servius. & certe qui proprie amant loqui, ita distinguere solent, ut *lumen* dicant, de facibus, lucernis & similibus, sed *lucem* de sole aut tanto incendio, ut aequet fere claritatem diei, ut ita supr. 569. dixit, *dant clara incendia lucem*, id est similem solis & diei. & mox 697. *longo limite fulcus Dat lucem*, cum extra illum limitem fumo & quadam obscuritate lumen erat offusum. & ita Cicero distinguit III. de Fin. 14. *ut obscuratur & offunditur luce solis lumen lucernae*. Sueton. Caes. xxxi. *Julium Caesarem ad lumina*, id est faces iter nocturnum ingressum narrans, addit, *luminibus extinctis, quum decessisset via, & diu errabundus, tandem ad lucem*, id est solis ortum, *ducem reperit*. & quae plura sunt ad manum exempla. non tamen semper servasse hoc discrimen certum est, & noster etiam Virgilius lib. VI. 256. *lumine quarto dixit pro luce*, vel die quarto. vid. Serv. ad Eclog. VII. 43. quid tamen faciemus Servio? an ille legit:

Ecce levem summo de vertice visus Iuli

Fundere lucem apex?

sed tunc vitiatur metrum, cui ut medearis, posses fingere *Lucem fundere apex*. certe videtur alia lectio Servio fuisse, aut an haec sint ab ejus manu, du-

⁹⁵ plerumque praepositur Dan. Fabr. recte: quod ex suis schedis, quas se triplo locupletiores & emendatiores vulgatis habere gloriatur, emendat Scioppius Suspect. Lect. III. §. plerumque postponitur L. Erythraeus vero carpit Servium, quod raro praeponi *inter* apud Maronem dicat, quum collegerit loca, quibus & praepositur, & quibus postponitur. eum consule. BURM. ⁹⁶ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. Fab. al. in Fuldeni vero deest *to legimus*. ⁹⁷ desunt L. Vol. R. Steph. al.

Fundere lumen apex, tractuque innoxia molli
 Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
 68; Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem

Ex-

SERVII.

683. FUNDERE LUMEN APEX. ⁹⁸ *Apex* proprie dicitur in summo flaminis pileo virga lanata, hoc est in cuius extremitate modica lana est: quod primum constat apud Albam Ascanium statuisse. Modo autem summitatem pilei intelligimus. [Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, *apicem*, *tutulum*, *galerum*; sed *apicem*, pileum futile, circa medium virga eminente; *tutulum*, pileum lanatum, metæ figura; *galerum*, pileum ex pelle hostiæ caesæ.] Tangit, ut frequenter diximus, latenter historiam: hoc de igni, ad Servium Tullium pertinet. Nam quum Tarquinius Priscus cepisset ⁹⁹ Oriculanam civitatem: ex captiva quadam in domo ejus natus est ¹ Servius Tullius; qui cum obdormisset, caput ejus subito flamma corripuit: quam cum vellent restinguere, Tanquil regis uxor, auguriorum perita, prohibuit. Flamma puerum cum somno deseruit. Unde intellexit eum clarum fore usque ad ultimam vitam. Perite sane lucem dixit, non ut in septimo 76. *Tum fumida lumine fulvo involvi*: nam & illic splendor est; sed cum fumo, qui semper causa lachrymarum est. In Ascanio autem solus ostenditur splendor. ² [FUNDERE, LAMBERE, PASCI: historico more.]

684. CIRCUM TEMPORA PASCI. ³ [*Pasci*, crescere, ut VII. 391. *Sacrum tibi pascere crinem*. Sunt autem hic ⁴ infiniti pro indicativis.]

VARIORUM:

dubito: certe mihi vulgata satis placent, & *levem apicem* cum Servio de pileo Ascanii, qui, ut pueri, erat levis, capio. Catroeus etiam in voce *apex* erravit, quem flammam in acutum exeuntem reddidit. sed si *apex* sit summæ flammæ acumen, ille non potest dici fundere lumen ex vertice, sed surgens ex vertice, exire, & desinere in apicem flamma posset intelligi. BURM.

⁹⁸ hæc Dan. & Fab. ponunt post illa Suetonius &c. quæ desunt L. Vof. R. Fuld. Steph. al. qui post intelligimus, habent. Tangit &c. præterea post intelligimus Dan. & Fab. habent, sunt autem in his versibus, infinitivi pro indicativis: at & Fuld. erat, sunt autem hic infiniti pro indicativis. denique pro Suetonius habent Suetonius. vitiose. nam Suetonium de vestibus scripsisse apparet ex Servio ad VII. Aen. 612. ⁹⁹ Vericulanam L. Vof. R. Steph. Dan. ¹ Servius Tullius Hostilius Dan. quæ ultima vox est a mala manu. ² hæc debent poni in seq. nota: post indicativis, fundere, lambere, pasci ut in L. R. Steph. Dan. Historicorum more addunt Fabr. al. ³ desunt Vof. ⁴ infinitiva Steph. Dan. Fabr.

683. MOLLI. *Mollis* Mediceus & Mentelianus uterque, & caeteri, uno alteroque exceptis recentioris notæ. *mollis* pro *molles*, ut ad *comas* refertur. quam scripturam Donatus quoque agnoscit. apud Martialem IV. 42.

Mollesque flagellent Colla comæ.
 apud Tibull. I. IX. 9.

Quid molles prodest coluisse capillos.
 apud Horat. Arte Poëtica 33.

Molles imitabitur aere capillos.
 quo sensu Noster lib. VI. Aen. 847. cit.

Excudent alii spirantia mollius aera.
 apud Statium Epicedio Glauciae II. II. 44.

Mollesque decorae Margo comæ.
 sic lib. IV. 66. *est mollis flamma medullas*. ubi ¹ *mollis* ad medullas, non ad flammam est referendum. præterea *tractu mollis* in Sprotonio. Silius tamen summus Maronis imitator de Masaniissa lib. XVI. 119.

Subtus rutilante cornuscum
Vertice fulsit apex, crispamque involvere visa est
Mitis flamma comam.

sed aliud est *mitis*, aliud *mollis* flamma. *molles comas* duo Vossiani, alique quatuor. HEINS. *Mollis* Regius, Vratil. duo Leidenfes, Graevianus. Francianus, Wittian. & a m. pr. Dorvill. Wallian. & Ed. Mediol. *molles* Parrhaf. & Ed. Venet. Regius pro glossa habebat, *infantiles*. incommodi illi accusativi in *is*, qui incertos sæpe faciunt, ut hic, quid melius sit, an *mollis flamma*, an *molles comas*, aut etiam an *mollis tractu*, sit præferendum, quum omnia idoneis exemplis illustrari possint. *mollis flamma* etiam lib. IV. 66. occurrit, ubi eadem ambiguitas est. quare hoc præferrem, quia licet *molles comæ* recte etiam dicantur, tamen non hic id agit Poëta, ut quales fuerint Ascanii comæ nos voluerit docere: sed quid circa illas ignis egerit. sed retinet iterum manum, quia tunc duo epitheta essent, *mollis* & *innoxia*, & hic præcipue

Excudere, & sanctos restinguere fontibus ignes.

At pater Anchises oculos ad sidera laetus

Extulit: & coelo palmas cum voce tetendit:

Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,

690 Adspice nos; hoc tantum: &, si pietate meremur,

Da deinde auxilium, pater; atque haec omina firma.

Vix

SERVII.

686. SANCTOS RESTINGUERE FONTIBUS IG-
NES. '[Religiosos;] non quos tunc ⁶ sanctos
sciebant; sed quos mox ⁷ probaturi sunt. [Et be-
ne fontibus, non aquis. Sanctos vero, ut venerabi-
lius fieret: sane *sanctum* est interdum non idem
quod *sacrum*; neque idem quod *religiosum*: inter-
dum non aliud quam *sacrum*; hic ergo *sanctos* sa-
cros accipimus: quippe quo loco auspicia fierent,
sicut ex Anchisae persona ostenditur, cum dicit:
Oculos ad sidera laetus Extulit. Et: *Da deinde
auxilium, pater, atque haec omina firma*. Aliter *san-
ctum* accipi per singula loca dicitur.]

687. [AT PATER ANCHISES. Et hic & alibi
Anchisen divinandi peritum inducit.] OCULOS AD
SIDERA. Contra opinionem Theocriti, qui eum
⁸ fulmine coecatum fuisse commemorat.

688. [ET COELO PALMAS CUM VOCE TETEN-
DIT. Fugae defensio est, ut videatur non solum uti-
lis & necessaria, sed & honesta: quoniam divina
suadebant: nam & ideo inducitur noluisse, ut quod
vincitur & consentit argumentum voluntatis divi-
nae sit.]

689. SI FLECTERIS. Aut secundum Stoicos lo-
cutus est, qui fati adserunt necessitatem: aut se-
cundum Epicureos, qui dicunt deos non curare
mortalia.

690. ASPICE NOS. Quia intuentes dii juvant:
[nam de Jove in x. libro sic ait, cum in Africa
esset Aeneas i. 227. *Et Libyae defixit lumina re-
gis*. Aut secundum Mathematicos, quod, quid-
quid Jupiter irradiaverit, felix facit:] unde est x.
473. *Atque oculos Rutulorum⁹ rejicit arvis*. Et con-
tra i. 482. *Divus solo fixos oculos averſa tenebat*.

691. ATQUE HAEC OMINA FIRMA. Secundum
Romanum morem petit, ut visa firmentur: non
enim unum augurium vidisse sufficit, nisi confir-
metur ex simili: nam si dissimilia sint posteriora,

solvantur priora: unde est ix. Ecl. 13. *Quantum
Chaeonias aquila veniente columbas*: nam aquila si-
ne dubio columbis plus potest.

VARIORUM.

pue Poëta docere vult modum, & faciem hujus
prodigii. quare ego cum pluribus scriptis & edi-
tis, eligerem *mollis tractu*. ut etiam in Rottend. pr.
& aliis. & hoc adserui ad Gratii Cyneget. §. 361.
& hoc etiam Servii nota videtur firmare, qui ad
§. 694. *flammarum tractus* vocat. *Tactu molle* po-
test dici corpus, & quodcumque non durum apparet,
vel *tactu molli*, quod non duriter tangimus. *mollis*
agnoscit etiam interpretes Horat. i. Sat. v. 74. si quis
tactu tueri vult; quia tangere de igni, fulmine &c.
saepe occurrit, per me licet. BURM.

685. PAVIDI. *Trepidus* Wallian. & *pro metu*, ma-
nu Hugonianus.

686. SANCTOS. *Sacros* alter Mentelius a manu
prima: & ita edidit P. Daniel. diversitas nata ex
compendio scripturae, qualis in Zulichemio & uno
Leidensi erat *scos*. unde *sacros* & *sanctos* licet fa-
cere. ut mox §. 700. *scm* pro *sanctum*. sed *sanctos*
habet Macrobius lib. iii. Sat. 3. *extinguere* quar-
tus Moreti & Vossian. BURM.

687. AT PATER. Et Francian.

688. ET COELO. *Ac coeli* Rottend. pr. *ad coe-
los* secundus. ut supr. §. 406. *ad coelum tendens ar-
dentia lumina*. & *ad coelum tendit palmas*. lib. x.
845. & *palmas coelo* Zulich. *coelo* centies pro *ad
coelum*. ut v. 451. *it clamor coelo*, quo exemplo
saepe utitur Servius. supr. 276. *jaculatus puppibus
ignes*, pro *in puppes*. dixit tamen etiam iv. 665. *is
clamor ad alta Atria*. vid. supr. §. 405. imitatus
vero haec Statius viii. Theb. 146. *frustra quae ma-
nus cum voce tetendit*. BURM.

690. HOC TANTUM. *Nos tantum*, & si quid
pie-

5 deest L. Vof. R. Steph. al. 6 sacros L. Vof. R. Steph. Dan. 7 probarunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fab. al.
8 nusquam reperi fulmine 9 rejicit arvis R. rejicit in arvis Vof.

Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit laevom, & de coelo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

695 Illam, summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram se condere silva,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus

Dat

SERVII.

692. [FATUS ERAT. Proprietatem disciplinae secutus, quod Augurum *effata* dicuntur.]

693. INTONUIT LAEVUM. Sinistrum, prospectum: quia caeleste est: [quae enim nobis *laeva* sunt, caelestibus *dextra* sunt,] ut supra VI. 5. 54. diximus. *Sinistrum* autem a *sinendo* dictum, quantum ad auguria pertinet: quod nos agere aliquid sinat, unde alibi IV. Georg. 7. *Si quem numina laeva sinant.* [Sed hoc loco Pontificalis inducitur disciplina: nam ostendit Anchisen, cum vellet fugam filii sequi, omine, quod de Ascanii capite se obrulit, a diis, commonitum, petisse de coelo confirmationem: subjungit enim: *Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore Intonuit laevum:* Prosperum, quia sereno caelo sive audita, sive visa fuerint, quod hic utrumque ostendit: *Subitoque fragore Intonuit laevum:* quod ad auditum scilicet pertinet. Iterum adjunxit quod ad visum pertinet: *Et de caelo lapsa per umbras Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.* Hoc autem auspicium cum de caelo sit, verbo Augurum *maximum* appellatur.] Sinistras autem partes Septentrionales esse Augurum disciplina consentit: & ideo ex ipsa parte significantiora esse fulmina: quoniam altiora & viciniora domicilio Jovis.]

694. MULTA CUM LUCE CUCURRIT. Nunc theologicam rationem sequitur, quae adserit flammam, quos cernimus, tractus, nimbum esse descendens numinis. Alibi physicam, ut I. Georg. 365. *Vento impendente videbis, Flammam longos a tergo albescere tractus.* FACEM DUCENS. Lumen, quod utique ex facibus nascitur.

695. [SUPER LABENTEM. Quidam hoc verbum unam partem orationis esse tradunt.]

696. IDAEA CLARAM SE CONDERE SYLVA. Stellae hujus cursus significat Troianos conglobatos ad domum Aeneae inde Idam petere. Quod dicit, MULTA CUM LUCE, ostendit claros: quod SIGNANTEMQUE VIAS, scintillas quaedam dicit relictas, quae ostendunt remansuros in diversis partibus socios: quod, LONGO LIMITE, ostendit errorem: quod, SULCUM dicit, significat inf. 780. *longum maris aequor arandum:* Quod ait, SULFURE FUMANT, divini ignis odor ostenditur: [Fulgura enim odor sulphuris sequitur.] Ex fumo autem mors Anchisae cognoscitur, sicut ejus oratio sequens indicat v. 740. [Et tenuis fugit ceu fumus in auras.] CEDO EQUIDEM. Quasi dicat, licet me sciam moriturum: & bene quod divinarit Anchises, torum ei conceditur. [Quidam fumum, bellum, quod in Italia futurum erat, significari tradunt.]

VARIORUM.

pietate Hugonianus. hos Mediceus. hoc tantum explicat Schol. Statii ad lib. XI. Theb. 192. plura a te non peto. vid. & Claud. III. Raptus Prof. 299. & inf. IX. 636. BURM.

691. OMINA. Ita & meliores scripti. perperam omnia antehac legebatur. HEINS. Atque omnia Hugonianus. multi oia. unde illa varietas.

693. UMBRAS. Umbram Francianus. laevom Gudianus.

694. MULTA. Magna Dorvillii. mox, labentem.

697. LUMINE. Limite scripti, non limine, quod nonnullae editiones perperam expresseerunt. Naso lib. XV. Metam. 849.

Flam-

10 sunt * dextra sunt Fuld. 11 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad 5. 694. 12 Ascanii * pro capite auspicii se obrulit Fuld. 13 commonium Fuld. 14 desunt L. Vof. R. Steph. al. 15 deest L. Vof. R. Steph. Dan. al. 16 deest L. R. mors est Anchisae, sicut Vof. 17 quasi licet quam L. quasi licet dicam me e. m. R. quasi scilicet etiam scit se e. m. Vof. Dan. & Steph. nisi quod sciat habeat, licet me sciam esse moriturum Basil. desunt vero Fabr. ad 5. 699. 18 quondam vultu Anchises L. Vof. R. Dan. quod divinitus Basil.

Dat lucem, & late circum loca sulfure fumant.
 Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
 700 Adfaturque deos, & sanctum sidus adorat.
 Jam jam nulla mora est. Sequor, &, qua ducitis, adsum.
 Di patrii, servate domum, servate nepotem:
 Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
 Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.

705 Di-

SERVII.

699. VICTUS GENITOR. [Quasi pertinax] a pristino proposito recedens. SE TOLLIT AD AURAS. Verbum Augurum: qui visis auspiciis, surgebant ex templo ¹⁹ [unde est *extemplo*, adverbium.]

700. AFFATURQUE DEOS. Agit diis gratias; [vel certe invocat: *Jamjam nulla mora est*. Et: *Cedo equidem*, ostendit eum Aeneae dictis consentisse.]

702. [DII PATRII, SERVATE DOMUM, SERVATE NEPOTEM. Hic ostendit Anchisen ea, quae optabat, per impetrationem augurii meruisse. VESTRUM HOC AUGURIUM. AUGURIUM enim est exquisita deorum voluntas per consultationem avium, aut signorum. Perite ergo signum de coelo augurium dixit, ideo & adjecit, *servate domum*, id est, genus, familiam.] ²⁰ [*Servate nepotem*, a quo certa erat Romanae proles propagatio.]

703. VESTROQUE IN NUMINE TROJA EST. ²¹ In vobis habeo Trojam: propter illud sup. 642. *Has mihi servassent sedes*. [Alii ita exponunt: Augurium numenque vestrum efficiat, ne putem Trojam perisse.]

704. CEDO. [*Cedere* proprie dicitur, qui contra sententiam suam alteri consentit, ut III. 188. *Cedamus Phoebo*.] COMES IRE RECUSO. Tantum ad solatium itineris, ²² quippe moriturus, ut in sexto Aeneas 112. *Ille meum comitatus iter*. ²³ Vult enim Virgilius etiam Aeneae concedere patris peritiam.

VARIORUM.

*Flammiferumque trabens spatioso limite crinem
 Stella micat.*

apud Senecam Troas in 356.

Et stella longa semitam flamma trabens.
 vide Aeneid. v. 526. HEINS. *Lumina* Edit. Jun-
 tina. *fulcos* primus Rottendorphius. *cum longo limite
 fulcans* Wallian. Senec. Thyest. 698.

E cavo aethere cucurrit limitem sidus trabens.
 BURM.

699. SE TOLLIT. *Se tollere*, omnino eleganter
 Gudianus a manu. prima. consulantur annotata
 Georgicon lib. I. 383. HEINS. *His vero* primus
 Rottendorphius pro varia lectione. *ad aras* Zuli-
 chemius. sed tollit *in vel ad auras* hic nihil aliud est,
 quam surgit humo, corpus & manus erigens ad coe-
 lum. vid. ad II. Georg. 47. male Vondelius, ocu-
 los tendit in coelum, reddidit. *se tollere* vario sen-
 su dici vidimus ad Gratii Cyneg. 311. BURM.

700. SIDUS. *Lumen* Zulichemius.
 701. QUA DUCITIS. *Quo* Leidenf. sed. vid. lib.
 I. 401. & Ecl. IX. 4.

702. NEPOTEM. *Nepotes* secundus Moreti. sed
 Macrobius lib. III. Sat. 4. *nepotem*, & Nonius
 in *servare*.

703. AUGURIUM. *Augurium est* Menagianus
 prior. *vestrum o augurium* unus Leidenf. vid. ad
 Ovid. I. Epist. 101.

Ibid. IN NUMINE. Varie explicant. ego credo
 in tutela debere explicari. nam *servare* hic tueri,
 custodire, explicat Nonius. *est* deest Moreti se-
 cundo. contra supr. 396. *baud numine nostro*.
 BURM.

704. NATE. *Gnate* in Montalbano. HEINS.
 Tibi explicat. Serv. ad VI. Aen. 112. imitatur Sta-
 tius I. Achil. 539.

Nos

¹⁹ desunt L. Basil. alii, unde *extemplo*. omisso *rog* adverbium, quod habet Fabr. ²⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. a quo
 certus * Romanam prolem propagaturum (propagatum) in Fuld. ²¹ in vobis ea omnia habeo propter &c. Fuld. ²² que-
 niam prope moriturus Fuld. ²³ vult Virg. Fabr. vult Virgilius Masvic.

- 705 Dixerat ille : & jam per moenia clarior ignis
 Auditur , propiusque aestus incendia volvunt.
 Ergo age , care pater , cervici inponere nostrae :
 Ipse subibo humeris , nec me labor iste gravabit :
 Quo res cumque cadent , unum & commune periculum ,
 710 Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
 Sit comes , & longe servet vestigia conjux.

Vos

SERVII.

705. DIXERAT ILLE. Hic distinguendum. [A-
 lli ille & ignis, sed male.] ET JAM. Dum negat,
 dum ostenduntur auspicia.

706. PROPIUSQUE. [Quamvis secreta domus
 sit.] Propter illud sup. 300. *Arboribusque oblecta
 recessis.* Et ordo est: Incendia propius volvunt
 aestus, id est, calorem: unde etiam *aestas* dicitur.

707. ERGO AGE. Quia consensisti, & ignis propinquat. *Age* autem, non est modo verbum imperantis, sed hortantis adverbium: adeo ut plerumque *age*, *facite*, dicamus, & singularem numerum copulemus plurali. CERVICI. *Cervix*, cum numero singulari dicitur, collum significat: si plurali utamur, superbiam ostendimus, ut in Verrinis
 24 Cicero: *Frangere cervices.*

710. AMBOBUS ERIT. 25 [Quomodo *ambobus*, cum dicat: *Dextra se parvus Iulus* 26 *Implicat*? Solvitur: hujusmodi enim aetas in captivitate solet recipi, ut alibi inf. 766. *Pueri, & parvulae longo ordine matres.* Ergo] ad filium & ad patrem potest referri, sed melius ad patrem: quia de Alcanio post loquitur.

711. ET LONGE SERVET VESTIGIA. *Longe*, valde, ut I. 13. *Tyberinaeque longe Ostia*: nam *longe* non potest: quia sequitur, *Pone subit conjux.* Et bene ire singulos facit: scit enim multitudinem facile posse 27 deprehendi: [vel *longe* ideo, ut sit prooeconomia quod errare potuerit.] *Servet* autem, custodiat, ut VII. 52. *Et tantas servabat filia sedes*: vel IV. Georg. 459. *Servantem ripas.*

VARIORUM.

Nos vocat ille labor, neque enim comes ire recusat.

quae dicit Diomedes Ulixi. cum dativo, ut hic Lucan. VI. 828. *Sextoque ad castra parentis It comes.* vid. ad Ovid. I. Art. 301. ubi male *it comes armenti* quidam. sed Regius codex *armento*. BURM.

705. DIXERAT. *Dixerat ille quidem, per* Ed. Venet. *ille etiam* Wittian.

706. AUDITUR. Vid. sup. ad 301.

Ibid. VOLVUNT. *Voluit* Venetus. *propius aestus* Voss.

707. ERGO. Hoc addimus, quum hortamur tarde quid facientes Donat. ad Terent. Adel. IV. II. 33. Hecyr. I. I. 6. & alibi. BURM.

708. SUBIBO. *Subito* prior Menagianus. & Venetus noster. non placet: vulgata scriptura se tuetur illo IV. Aeneid. 599. loco, *Quem subiisse humeris confectum aetate parentem.* HEINS.

709. CADENT. Ita pro diversa lectione Hamburg. pr. *cadit* secundus. *cadet* Mentelius tert. a m. pr. & Oudartii. *cadat* Wittian. *cadunt* Wallian. *periculum est* Leidensis unus.

710. PARVUS. *Parvus* scripti constanter. Apud Donatum est legere, *mibi solus Iulus*. Quod Pierio impenſe placet, ne paucis interjectis versibus ter reperatur 20 *parvus Iulus*. Idque etiam in Florentina Juntarum editione occurrit. sed codices vetusti omnes ad unum a me consulti, *parvus Iulus*. HEINS. Solus praefert Carroeus. contra Erythraeus, in *parvus*.

711. LON-

24 deest L. Vof. R. in Cicerone v. Verr. 42. legitur in vulgatis Ed. *frange cervicem*: quod, quia de collo agitur, rectius videtur. nam ita & Horat. II. Od. 15. *Illum & parentis crediderim sui Fregisse cervicem*. sed & apud Ciceronem in Vatin. cap. XI. legitur, *frangerisne in carcere cervices ipsi illi Vettio*. quare utrumque in usu fuisse crediderim. BURM. 25 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 26 *implicuit* Fabr. al. 27 comprehendi Steph. Dan. Fab. al.

Vos famuli, quae dicam, animis advertite vestris.

Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertae Cereris, juxtaque antiqua cupressus,

715 Religione patrum multos servata per annos.

Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.

Me,

S E R V I I.

712. [FAMULI. Unde familia.]

713. URBE EGRESSIS. Hic ablativo junxit, ut Horatius I. Sat. v. I. *Egressum magna me accepit Aritia Roma*. Sallustius lib. I. Hist. accusativo, ut: ²⁸ *Raro egressa fines suos*. Ergo utrumque dicimus. TUMULUS. Modo terra tumens; alias sepulchrum. Prudenter autem circa turbatos pluribus utitur praeceptis: [diversa signa dat:] quia scit timoris comitem esse oblivionem. TEMPLUMQUE VETUSTUM DESERTAE CERERIS. Bene Cereris fanum ante urbem esse ²⁹ facit, quae dea rusticorum est. Et ³⁰ librat Aeneas & Cereris templum, & vetustum elegit, ad quod nec viris erat aditus, sicut hostes putabant: nam Aeneas scit ante esse profanatum: [propter quod] nec praedae spe Graeci poterant ³¹ duci.

714. DESERTAE CERERIS. Utrum ³² a sacerdote, qui in sexto extinctus inducitur, ut VI. 484. *Cererique sacrum* ³³ *Polybetem*. An *desertae*, belli tempore, propter decennalem obsidionem. An *desertae* a filia, ut I. Georg. 39. *Nec repetita sequi cures Proserpina matrem*. ANTIQUA CUPRESSUS. [Ad vetustatem retulit. *Cupressum* autem funebrem arborem bene ante templum deae lugentis ³⁴ esse confirmat.

715. RELIGIONE PATRUM. Timore: & est reciprocum. Sic Terentius Heaut. I. II. 54. *Nam nil mihi esse, religio est dicere*, id est, metus. Item Virgilius contra VII. 60. *Multosque metu servata per annos*. Connexa enim sunt *timor* & *religio*, ut Statius III. Theb. 661. *Primus in orbe deos fecit timor*.

716. [EX DIVERSO. Ut non sit suspicio Graecis.]

717. CAPE SACRA MANU. Non est dantis, sed hortantis, ut tollat: quia sequitur: *Me bello e tanto digressum, & caede recenti Attrectare nefas*.

Scit enim Graecos ex pollutione Palladii piaculum commisisse.

V A R I O R U M.

711. LONGE. Recte defendit hic Virgilium Catroeus. & *longe* pro non longo intervallo capit, quia debebat vestigia fervare. Mafvicius edidit *longo*, vitiose. BURM.

713. URBE EGRESSIS. Heinsius malebat, *urbem egressis*. & ita alios hoc verbum construere certum est. vide ad Ovid. III. Met. 388. ubi utriusque casus sunt exempla. sic *urbem egredi* dixit Valer. Max. I. I. 2. & IX. VI. ext. 2. & idem *urbem egredi* IX. III. I. & ille saepius variat constructionem. codices vero variant lib. VII. III. ext. I. in *porta* vel *portam* egresso, & ibid. §. 10. in *urbe* & *urbem egressus*. apud Claudianum quoque VI. Conf. Honor. 494. *muros*, vel *muris egressa Ravennae*. quare semper tutius sequi numerum codicum, ut hic nullum variare vidi. BURM.

Ibid. VETUSTUM DESERTAE. Catroeus vertit, ac si esset, *templumque vetustae Desertum Cereris*, & more suo Epithetum *vetustae* omittit. sic 743. dixit, *antiquae Cereris*. sed centies duo epitheta diversorum casuum commutantur, & utraque substantivo accommodari possunt. sed sequamur codices. *desertae* Guellius ratione Proserpinae, quae matrem describit, interpretatur. Ego vero explico, quia hoc templum non frequentabatur tunc, ut olim, sive bello, sive quocumque casu; & ita capio illa Tibulli I. I. 15.

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agro, seu vetus in trivio florea fersa lapis.

ubi vel palus, vel arboris truncus, jam vetustate putrefactus, & ideo desertus, nec ea frequentia cultus, ut olim, quum recens esset. solvere vero Cereris templum extra urbem aedificari ex Vitruv. lib.

²⁸ rara L. ²⁹ dicit Basil. deest L. R. ³⁰ librat R. liberat Steph. Dan. ³¹ adduci Fabr. ³² deest praepositio L. Vof. ³³ *Polybetem* Steph. Dan. al. *Polybetem* Vof. R. *Polybetem* L. ³⁴ induxit Fuld.

Me, bello e tanto digressum & caede recenti,
Adtrectare nefas; donec me flumine vivo

720 Abluero.

Haec fatus, latos humeros subjectaque colla
Veste super, fulvique insternor pelle leonis;
Succedoque oneri. Dextrae se parvus Iulus

In-

SERVII

719. FLUMINE VIVO. ³⁵ Perenni [quia jugiter aqua fluens viva vocatur] semper fluenti, id est, naturali, ut I. 167. *Vrvoque sedilia saxo*. Est ³⁶ autem augurale verbum.

720. ³⁷ [ABLUERO. Pro abluam.]

721. LATOS HUMEROS. Aut more Heroum se laudat: aut certe sternendo latos facit. [Vel *latos*, sufficientes vecturae: vult enim ostendere totum se ad onus praebuisse, & ideo *humeros*, non *humerum*.]

722. [INSTERNOR. Eleganter tanquam onus laturus, ut de animalibus.]

723. SUCCEDOQUE ONERI. Figura est, ut supr.

728. *Succedunt muro*, ³⁸ & *flammas ad culmina jactant*.

VARIORUM

lib. I. cap. 7. notavit Dorvillius. BURM.

716. HANC. *Hac* conjecerat Heinsius. *E diverso* secundus Moreti & Parthaf. *ex diversa* Eid. unus. *ex adverso* Menagii prior. *veniamus* Zulichemius, Wallian. & Vratislaviensis. BURM.

717. TU, GENITOR. *Tum* Leid. a m. pr. *cape saxa* Venetus.

718. E TANTO. *Et tanto* secundus Rottendorphius. *bello tanto* Dorvill. *bello egressum ex tanto* Wittian.

719. ATTRECTARE. *Attractare* secundus Rottendorphius, & Francianus & Ed. Venet. sic *destrahere* in scriptis. vide Broukh. ad Propert. II. II. II.

Ibid. NEFAS. Vid. Forcatul. Penu juris civilis. cap. I. NANSIUS.

Ibid. FLUMINE. *Donec in flumine* Leidensis & Regius. *Malvicius* in var. lect. ex Regio, *donec me in*. sed *me* ibi non legitur, nisi in glossa ubi est *alia manu scilicet me*. quod indicio est, abesse in

verbis Virgilii, & quam peritus fuerit codicum veterum *Malvicius flumine in uno* Hugonian. BURM.

721. HAEC. *Hoc* Zulichemius.

Ibid. SUBJECTAQUE. *Projecta*, quod in suorum nonnullis exstare monet Pierius, minime contemnendum, et si codices nostri vulgatam lectionem mordicus tuentur. *projecta colla*, pro erectis collis videtur posuisse. sic *immanem corporis projectum* habes apud Lucretium III. 1000. sed copiose de hoc vocabulo acturi sumus Aeneidos Decimo *†*. 586. non dissimili modo *jacere* transfertur ad res inanimatas & immobiles. quomodo apud Festum Avienum descriptione orbis, non semel occurrit. *ager glebam jacet & cespitem jacet*, de quo plura Aeneidos lib. v. 89. HEINS. *Projecta* in nullo codice reperi, quare puto *subjecta* retinendum, & debere capi, pro mox oneri subjienda: nam aliter non video, cui rei *subjecta* possint dici: non certe humeris, quod tamen naturalis verborum ordo requireret. ut apud Ovid. XIV. Met. 304. *redeunt humeri, subjecta lacertis brachia sunt*. sed colla non *subjecta* humeris, sed contra. quare priori sensu capio, nec hoc rarum, participium tale praeteriti temporis, ponere pro futuro. sic supr. 563. *direpta* pro diripienda a Servio exponitur. sic ex Stat. VIII. II. *adsumtum* pro adsumendum, ut Schol. Barthii. & lib. I. Theb. 244. *superis adjuncta sinistris Connubia*. ubi Lutat. explicat *adjungenda*. sic apud Lucan. VII. 305. *caput hoc positum rostris*, pro mox ponendum. vide plura in notis Cortii ad Plin. VII. Ep. XIX. §. 6. & apud Broukh. ad Propert. II. x. 49. & III. x. 3. & quae nos diximus ad Valer. Flac. I. 457. respicit haec Ovid. I. ex Pont. I. 33.

Quum foret Aeneae cervix subjecta parenti. BURM.

723. PAR

³⁵ in his ordo verborum turbatus in Fuldensi. *flammas ad fastigia jactant* L. Vol. R.

³⁶ deest Vol. Steph. Dap.

³⁷ deest L. Vol. R. Steph. al. ³⁸ &

- Implicuit, sequiturque patrem non passibus aequis:
 725 Pone subit conjux. Ferimur per opaca locorum.
 Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graji,
 Nunc omnes terrent aerae: sonus excitat omnis
 Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.
 730 Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
 Evasisse viam; subito quum creber ad auris

Vi-

SERVIL

724. IMPLICUIT. Puerilem expressit timorem, [ne manu excidat patris. SEQUITURQUE PATREM, &c. Bene de praesente puero, qui, ut putabatur, inter manus reginae erat positus, expressit adfectum.]

725. PONE. Post; sed loco tantum, non & tempori adjungitur, & est adverbium. Atque ideo ultima syllaba habet accentum. ³⁹ [SUBIT. Sequitur.] OPACA LOCORUM. Quia dixit sup. 300. *Arboribusque oblecta recessit*. Est autem elocutio, ut I. 422. *Strata viarum*. [Alii per opaca * casu accipiendum putant: vel opaca, obscura. Alibi opacum, amoenum.]

726. ET ME QUEM DUDUM. Naturalia plus timet: quasi & vir fortis & pius non timet bellum timorem; sed naturalem: propterea quia sequitur: COMITIQUE, ONERIQUE TIMENTEM.

727. GLOMERATI EX AGMINE. Propter illud sup. 414. *Undique collecti invadunt*.

728. ⁴⁰ [NUNC OMNES TERRENT AURAE. Hic ⁴¹ ostendit etiam fortes viros pro ratione temporis & causarum, & debere, & decere metuere.] SONUS EXCITAT OMNIS. Consternat.

729. [SUSPENSUM. Sollicitum. COMITIQUE. Quidam comiti, pro comitibus accipi volunt: nam & pro Creusa eum timere putant intelligi, & singulariter dictum, ut equitem & peditem de multitudine dicimus.]

730. ⁴² [JAMQUE PROPINQUABAM PORTIS. Quomodo portis, si ferimur per opaca locorum? Solvitur: sed per opaca locorum extra portas subit. Has autem portas dixit, quas acceperat, cum colonia fieret. Et honor est patriae. Circulus duci-

tur extra civitatem, ex terra aratro versa, in omnium circuitu. Et a portando portae appellatae sunt.]

731. SUBITO CUM. Hysterologia est. NATE. Haec singula pronuntianda sunt: quia perturbatis, jugis non datur ⁴³ sermo; [nec gaudentibus, nec dolentibus: quidam adfectuose distinguunt.]

VARIORUM

723. PARVUS. *Parvulus* Mentelius primus. In-los primus Moreti.

725. PONE. Deerat hic versus Graeviano, sed alia manu margini adscriptus. *subit* tert. Mentelii. *subit* hic etiam sequitur explicat Lutatius ad Stat. VIII. Theb. 85. opaca hic malim obscura, ubi incendia non dabant lucem, ne hostes conspicerent nos, interpretari: ut mox 752. *obscura limina portae. traimur per* Dorvil. pro *trabimur*. BURM.

726. INJECTA. *Adversa* Zulichemius a manu prima. vid. lib. x. 777.

727. EX AGMINE. *Examine* prior Menagianus. HEINS. Et Regius superscripta litera g.

728. TERRENT AURAE. *Aurae terrent* secundus Moreti. citat haec Senec. Ep. LVI. consentiens vulgatis.

729. COMITIQUE ONERIQUE. *Comiti oneri* relicto hiato, quartus Moretanus. HEINS. Et secundus Hamburgensis. *suspensum, pariter* Dorvill.

730. PROPINQUABAM. *Propinquandum* Excepta nostra.

731. EVASISSE VIAM. In D. Heinf. Ed. vitiose *exarxisse. evasisse vicem* Marklandus ad Stat. v. Silv.

³⁹ desunt L. Vof. R. Steph. ⁴⁰ desunt iisdem & Dan. R. Steph. Dan. ⁴³ oratio L. Fabr. al.

⁴¹ ostendit fortes viros interdum Fabr. al. ⁴² desunt L. Vof.

Visus adesse pedum sonitus : genitorque per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant.
Ardentis clipeos, atque aera micantia cerno.

735 Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. Namque avia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum;
Heu! misero conjux fatone erepta Creusa

Sub-

S E R V I I.

733. PROPINQUANT. Non dicit qui: propter sequentem de Corybantibus oeconomiam. CERNO. 44 [Nonnulli quaerunt ex cujus persona cerno dictum sit. Sed] alius intuentes, cerno, Aeneae dant: [ut ipse hunc versum dixisse videatur.]

735. [nescio quod TREPIDO. Excusatio est conjugis longius derelictae. Et bene nescio quod ait: quia hoc postea a simulachro uxoris agnoscit.] MALE AMICUM. Non cum utilitate mea favens uxori, quae in numerum ministrarum Matris deum relata est. 45 [Vel male amicum, iratum, ut sup. 23. Statio male fida carinis.]

736. MENTEM. Memoriam: 46 quod paulo post ait: Nec prius amissam respexi.

738. FATONE EREPTA CREUSA. Ordo est: Fato erepta Creusa, Substitutine, erravitne via. Non enim dubitat fato esse sublata: cum audierit inf. 777. Non haec sine numine divum Eveniunt.

V A R I O R U M.

Silv. II. 152. male. alia res supra 432. ubi pugnabant. BURM.

732. UMBRAM. Umbras secundus Hamburgensis. respiciens Venetus.

733. FUGE, NATE. Vitiose Lutatius ad Statii VI. Theb. 806. Euge ante quod correxit Barthius. BURM.

734. ARDENTIS. Ingentes alter Hamburgensis.

735. NESCIO QUOD. N. quid Ed. Venet. & ita Zulichem.

737. REGIONE VIARUM. Ita & lib. IX. 385. Fallitque timor regione viarum.

ubi Servius rectum iter, ab eo quod regat trami-tem, explicat, laudante Cerda. nec obloquor, quum hic ita sumi possit: vel potius se a viis celebribus & frequentibus deflexisse ad avias, vel semitas, ne occurreret hosti, ostendit. & ita regio viarum pos-sent esse illi loci in urbe, ubi viae celebriores e-rant, ut qui opponuntur aviis & propioribus ad moenia & portas: quae non ita notae esse solent omnibus, & per quas raro commeari solent ho-nestiores, quia ibi plebs habitabat. nostratibus, ach-terstraaten dicuntur. ita contra Ovidius de Phaë-tonis equis II. Met. 202.

Exspatiantur equi, nulloque inhibente per auras Ignotae regionis eunt.

ubi exspatiantur est quod hic excedere, & ignota re-gio, pars illa coeli, quam Sol peragrarare non solebat. & ita extra urbem regiones viarum, ut Appiae, Flaminiae, dicebantur loca ad illas vias sita. sic Martial. III. Epigr. 4.

Flaminiae dices de regione viae. id est de Foro Cornelii, quod ad viam Flaminiam erat situm. & ita Rutilius Itineris lib. I. 593.

Quum Flaminiae regionibus irem. id est per illa loca, quae via Flaminia tangit, in Etruria sita. sic apud Terent. Eun. v. IX. 32.

Cur te in his ego conspicio regionibus. id est hac parte urbis, vel in hujus regionis viis. nam postea addit, si te in platea offendero hac post umquam. Cicero etiam distinguit metaphora u-tens, regionem & viam in v. Verr. 70. haec ea-dem est nostrae rationis regio & via. BURM.

738. FATONE. Fatove Dorvillian. qui & erra-vitne viam. ut & Francian.

739. SEU

44 desunt praeter illa, alius intuentes cerno, Aeneae dant. L. Vof. R. Steph. Dan. reliqua Fabr. Fuld. & aliis debentur: cerno vero Anchisae non posse tribui credunt, quia caecus erat. sed oculos sup. 687. ad sidera effert. Anchisae caecitas solius Theocriti auctoritate nititur. BURM. 45 desunt eisdem & al. Fabr. vero ponit ante non cum &c. 46 ut paulo post, Ne L. Vof. R. Steph.

- Substitit, erravitne via, seu lassâ resedit,
 740 Incertum; nec post oculis est reddita nostris:
 Nec prius amissam respexi, animumve reflexi,
 Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
 Venimus. Hic demum conlectis omnibus una
 Defuit; & comites, natumque, virumque fefellit.
 745 Quem non incusavi amens hominumque Deorumque?
 Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
 Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque Penates

Com-

SERVIL

740. NEC POST Oculis EST REDDITA NO-
 STRIS. 47 Constat: nam umbram ejus vidit tantum-
 modo. [Alioquin mentiebatur dicendo, non vidi.]

743. HIC DEMUM. Hic una defuit; aliter vi-
 tium est. [Huc enim dicere debuit. UNA. Id est,
 sola: & videtur improprie de necessaria persona u-
 na dixisse, quae non sic debet numerari, quasi nu-
 mero defuerit; sed quasi affectus dolentis; Sola e-
 nim de multis intelligitur.]

744. [COMITES. Utrum natum & virum; an
 separatim alios, an famulos dixit?] NATUMQUE.
 Qui per aetatem matrem desiderare debuerat. [VI-
 RUMQUE. Videtur excusasse oblivionem suam, &
 culpam ad deos retulisse.] DEORUMQUE. Hyper-
 metrus versus est ideo; 48 [ne si deum per geniti-
 vum pluralem diceret, ἀποσιτισμὸν faceret.] [Di-
 cendo autem: Quem non incusavi amens hominum-
 que deorumque, dat sibi amentiam, quia in furore
 incusavit deos etiam, quod nunquam: cum enim
 dixit quem, non intelligimus etiam deos.]

746. VIDI CRUDELIUS. Bene his verbis se futu-
 rus commendat maritus, [qui apud foeminam sic
 ostendit priorem se amasse uxorem.]

VARIORUM.

739. SEU LASSA RESEDIT. *Seu rapta* pro di-
 versa lectione in margine Codicis Gudiani. & sic
 primus Rottendorphius quoque a manu prima. in
 nonnullis, *lapsa*, quomodo & Medicus. HEINS.
Seu lassâ video pluribus codicibus & editionibus
 confirmari. *Lapsa* tamen est in Montalb. Hamb.
 pr. & Veneto. Parrh. & Zulichem. & nullus fere

Poëtarum locus occurrit, ubi non librarii alteru-
 trum verbum expresserint. nec alienus ab hac le-
 ctione sum, quia vix credibile, tam brevi itinere,
 & in principio fugae jam lassatam fuisse mulie-
 rem; sed verosimilius festinantem, & virum pro-
 perantem patre jubente, & filio vix passibus aequis
 patrem trahentem securo, assequi cupientem, per te-
 nebras fuisse lapsam, & tunc, ut a lapsu se refice-
 ret, resedisse. *rapta* si fuisset, non resedisse po-
 test fingi, sed ablatam in alium locum, vel inter-
 sectam. ut fuisse ex ejus simulacro, postea Aeneae
 se offerente, apparuit. *seu lassâ* Hamb. sec. &
 Menag. sec. *Incertum est* Hugenian. Venetus, Ou-
 dartii, Witt. & Wallian. sed solent omittere ver-
 bum substantivum, ut saepe Sueton. vid. ad Ve-
 spas. i. & ita *dubium*. vid. ad Caes. LVIII. & O-
 vid. iv. Trist. iv. 69. & passim. BURM.

741. ANIMUMQUE. *Animumve* Mentelianus
 uterque, & ceteri fere codices, excepto Medi-
 ceo, primo Moretano, Schefferiano & Hamburg-
 enti priore. HEINS. *Animumve* Regius, Parrh.
 Wittian. & Wallian. *refluxi* Voss.

742. CERERIS. *Ceteri* Moretanus secundus.
 HEINS.

744. FEFELLIT. *Reflexit* Excerpta nostra a
 manu prima. *defuit*, *comites*, sine copula Fran-
 cianus.

745. INCUSAVI. *Incuso* secundus Hamburgensis.
deoque Leidenfis. *deumque* quatuor Moretani, Me-
 nagius & duo alii. Ed. Venet. Vid. i. Aen. 229. &
 hoc ex compendio scripturae *denique*, ut in Zuliche-
 miano & aliis. *hominum demensque deorum* Francia-
 nus.

47 constat hoc Fabr. al. 48 defunt L. Vof. R. Steph. al.

Commendo focis, & curva valle recondo.

Ipsē urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.

750 Stat casus renovare omnis, omnemque reverti

Per Trojam; & rursus caput objectare periclis.

Principio muros obscuraque limina portae,

Qua gressum extuleram, repeto; & vestigia retro

Observata sequor per noctem, & lumine lustro.

755 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,

Me refero. Inruerant Danai, & tectum omne tenebant.

Ili-

S E R V I I.

748. VALLE RECONDO. Hic jam ostenditur nimia multitudo.

749. [URBEM REPETO. ⁴⁹ Quidam *repeto*, pro repetere statuo accipiunt.] ⁵⁰ [ET CINGOR FULGENTIBUS ARMIS. ⁵¹ [Si armatus erat, quare cingor? solvitur: hoc ad scutum refertur: ideo scutum non habebat, patrem & filium continuarat.]]

750. STAT CASUS. Placet, ut XII. 678. *Stat quidquid acerbum est, Morte pati.*

752. OBSCURA LIMINA. Aut per noctem obscura: aut certe ⁵² * posticum *Limina* significat.

753. [QUA. Pro unde.] RETRO OBSERVATA SEQUOR. ⁵³ [Relego retro] sequor mea vestigia.

754. LUMINE LUSTRO. Oculos circumfero: [non enim faciem ferre poterat, quia proderetur.]

755. IPSA SILENTIA. Ipsa, quae terrere non debent, praecipue inter hostes; sed, ut diximus, naturalibus ⁵⁴ tantum cedit.

756. SI FORTE PEDEM, SI FORTE. Iteratione auxit dubitationem.

V A R I O R U M.

nus. *deorumque* in Wallian. sed correctum erat *deumque*, in margine vulgata est apud Donat. ad Terent. Adelph. III. II. 6. & V. III. 4. BURM.

748. VALLE. In valle primus Moreti a manu secunda.

750. RENOVARE. *Renovare meos* Zulichemius.

revocare Venetus, & alter Menagianus. vid. Broukh. ad Propert. I. XV. 25. *omnem* hic pro tota poni docet Scholiastes Statii I. Theb. 81. vid. Serv. ad lib. I. 185. *renovare urbis, omnemque* Dorvill. BURM.

752. PRINCIPIO. Deest hic versus secundo Moretano.

Ibid. OBSCURA. Cerda dubitabat, num melius esset *obsessaque*, sed antea §. 725. *opaca locorum* dixit, id est obscura. BURM.

754. ET LUMINE. Et deest Sprotiano. & *limina* secundus Hamburgensis. & a manu prima tertius Rottendorphius. male. *lustro*, hic, oculis inquiri. vid. ad Sil. Ital. IX. 43. & XVI. 518. BURM.

755. HORROR UBIQUE ANIMOS. *Animum* Scholiastes Statii Theb. I. 494. *Horror ubique animo* alter Hamburgensis, primus & secundus Moreti. sed Gudianus a manu prima, duo Menteliani & primus Rottend.

Horror ubique: animos simul ipsa silentia terrent. HEINS. *Animo* Excerpta nostra. idem Scholiastes ad Statii lib. I. 368. *nunc ipsa s. t.* Dorvil. *tunc ipsa.*

757. IRRUERANT. *Irruere* Gudianus a manu prima. *intus erant* prior Hamburgicus. & deest primo Hamburgensi. *omne replebant* Menagii prior.

758. AD

⁴⁹ qui * *repeto* Fuld. ⁵⁰ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ⁵¹ desunt L. Vol. R. Steph. licet intempestive *Fulgentibus* dixerit, tamen potest significasse scutum & galeam, quibus solis caruerat, patrem portans, & filium ducens Fuld. ⁵² * posticum *limina* dici Fabr. posticum dicit Bafil. ⁵³ desunt Vol. relego retro, & prosequor Fuld. ⁵⁴ nata. . . ceditur, eras voce R.

Illicet ignis edax summa ad fastigia vento
 Volvitur: exsuperant flammae: furit aestus ad auras.
 760 Procedo, & Priami sedes arcemque reviso.
 Et jam porticibus vacuis Junonis asylo
 Custodes lecti Phoenix & dirus Ulixes
 Praedam adservabant. Huc undique Troia gaza
 Incensis erepta adytis, mensaeque Deorum,

765 Cra-

SERVII.

758. ILICET. Confestim ⁵⁴ hic significat & *Illico*, sed metri ratione variantur. SUMMA AD FASTIGIA VENTO. Qui ⁵⁵ auget flammam, ut sup. 304. *Veluti cum flamma furensibus austris*. FASTIGIA autem, modo de summitate proprie dixit: alibi ⁵⁶ [per contrarium] de imo, ut est II. Georg. 288. *Forſitan & scrobibus quae sint fastigia quaeras*. Inde est IV. Ecl. 51. *Coelumque* ⁵⁷ *profundum*: quasi cuius porro sit fundus: ⁵⁸ cum de imo *fundus*, de summo *fastigium* dicatur.

760. PRIAMI. Patris ejus. ARCEM. Ne vel illic confugisset.

761. VACUIS. Magnis: quippe illic erant omnia. [Alii *vacuis*, pro vacuatis intelligunt, ut sit nomen pro participio: aut *vacuis*, a nobis: aut certe *vacuis*, latis.] JUNONIS ASYLO. Templo: unde nullus possit ad supplicium extrahi. Dictum *asylum*, quasi *asylum*. ⁵⁹ [Alii, *asylum* ideo dictum, quod nullus inde tolleretur, id est, quod *συλῶσθαι*, hoc est, abripi nullus inde poterat] vel quod fugienti illuc spolia non detraherentur: *σῦλα* enim Graece aut furta, aut spolia dicuntur.] Hoc autem non est in omnibus templis, nisi quibus consecrationis lege concessum est. Primo autem apud Athenienses statutum est ab Herculis filiis, quos inſequiebantur ii, qui erant a patre ipsorum oppressi; sicut docet ⁶⁰ in duodecimo Statius 497. *Fama est, defensos acie post busta paterni Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes*. Hoc *asylum* etiam Romulus imitatus est: unde est VII. 342. *Quem Romulus acer asylum Rettulit*: non statuit. [Quem locum deus ⁶¹ Lycoris, sicut Pilo ait, curare dicitur.

Sunt quidam qui dicunt, ideo Graecos in templo Junonis, quod *Asylum* erat, praedam convexisse, vel captivos conclusisse, quod ibi caedem fieri non liceret: & ideo foeminas & pueros clausos, quod imbellis esset aetas & sexus, quibus etiam hostes parcere consueverunt.]

762. PHOENIX. Achillis magister.

763. HUC. Pro illuc. GAZA. Censur, Persarum lingua: & est numeri singularis tantum.

764. MENSÆQUE DEORUM. Postquam excessere omnes adytis.

VARIORUM.

758. AD FASTIGIA VENTO. *Ad fastigia teſti* Scholiastes Horatii Crucquianus lib. II. Od. 4. HEINS. Et ita Mediceus a manu prima. *illicet* omnes fere scripti.

760. PROTINUS AD. Vetustiores libri miro consensu, *Procedo, & Priami sedes arcemque reviso*. probe omnino. sic sequenti libro 349.

Procedo, & parvam Trojam simulataque magnis Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum Agnosco.

in nonnullis Codicibus legebatur, *Protinus ad Priami sedes*. HEINS. *Procedo ad Priami* Ed. P. Dan. & D. Heinſii. & moveri non debere recte judicat Cl. Dorvillius. ut inf. 804. *Cessi, & y. 632. Descendo ac ducente Dea*. ita ad etiam pro & supponere mox y. 781. *praecedo* Moreti pr. vid. VIII. 462. *sedemque arcemque* Ed. Venet. BURM.

762. LECTI. *Laeti* Venetus & Voſſianus. *Mafvicius* ex Markiano *durnus* notat, falſo. *durnus* ibi legitur,

⁵⁴ hic ſignificat quod illico Dan. ⁵⁵ urget Fuld. ⁵⁶ deſunt Dan. ⁵⁷ *profundum*, cuius porro fundus eſt Dan, quaſi cuius ſit porro fundum Fabr. ⁵⁸ quin cum de imo profundus Fabr. al. ⁵⁹ deſunt L. Voſ. R. Steph. ſed tantum habent, *vel quod fugienti* &c. Fabr. & alii in ſine notae poſt *ſtatuit*. addunt; dictum autem, quaſi ſine abſtractione confugientium: *σῦλα* enim *trabo*, *aut σῦλα* ſacta detrabo de ſacris locis. vel quod fugienti &c. ⁶⁰ in ſeptimo Steph. Dan. Fabr. al. & priores duo omittunt ipſa verba Stati. ⁶¹ Lycoreus Maſvici.

- 765 Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur. Pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum. *
Ausus quinetiam voces jactare per umbram,
Inplevi clamore vias, maestusque Creüsam
770 Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
Quaerenti, & tectis urbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creüsæ

Visa

SERVII.

765. ⁶² [CRATERESQUE AURO SOLIDI. Qui sunt vel inaurati, vel laminis tecti, vel incrustati.] CAPTIVAQUE VESTIS. Pro captivorum, ⁶³ [& est nota elocutio.]

766. LONGO ORDINE. ⁶⁴ [Longa multitudine, ut in sexto 754. Unde omnes longo ordine possit:] ⁶⁵ cum non dicat per ordinem. [Non enim ordo erat in multitudine.]

768. ⁶⁶ [AUSUS. Quia inter hostes.] VOCES JACTARE. Quae contrariae sunt latere cupienti. [Et hic ostendit, & se fato evalisse, & fato conjugem perdidisse, sed] inquirendi officium ad vocem transiit, propter noctem: ibi enim voce opus est, ubi visus non suppetit; voces vero, quia: Iterumque iterumque ⁶⁷ vocavi.

771. TECTIS. Per tecta: & est Antiptosis.

772. INFELIX SIMULACRUM. Mihi, non sibi, ut VII. 309. Quae potui infelix? Per simulacrum autem apotheolin ostendit: quia simulacra deorum sunt; umbrae, ⁶⁸ inferorum: ⁶⁹ [sic Ulyxes in Homero Odyss. A. 600. apud inferos umbram Herculis cernit: quia post mortem umbrae inferos; animae coelum petunt.] ⁷⁰ [Τὸν δὲ μὲν, εἰσὶν ὁρῶντα βίην Ἑρακλῆην, εἰδὼλον αὐτὸς δὲ μὴ, ἀθανάτοισι θεοῖσι τίπτεται ἐν θαλάμῳ, καὶ ἔχει καλλιόφρων Ἥβην.]

VARIORUM.

gitur, sed Parrhasius in margine durus scripserat.

763. ADSERVABANT. Observabant in nonnullis. pro *asservabant* ἀρχαῖως. sed Mediceus, uterque Mentelianus, Gudianus, alique nonnulli cum Vossiano priore & tertio Rottendorphio, *adser-*

vabant. HEINS. Observant Parrhas. observabant Francianus & Wallian. Stat. x. 34. Praedam adservatis, opesque fam vestras. ubi Scholiastes Barthii custodietis exponit. BURM.

765. CRATERESQUE. Crateres Zulichemius & Venetus. craterasque Mediceus.

767. STANT CIRCUM. Venetus ita supplet versum, crebris sua carpunt pectora pugnīs. in Excerptis nostris, crebrisque premunt &c. in Franciano supplementum erasum erat penitus. & tacitis implent mugitibus auras Wirtian. sed tacitis mugitibus implere aëra absurdum videtur.

768. UMBRAM. Umbras Leidenfis unus, Wirtian. Wallian. Hamburgensis prior. & Montalbanius a manu secunda. Juntinae editioni superscriptum erat ab Heinsio per urbem. sed per umbram est per obscuram noctem. ut sup. 732. & saepe a libi ita numerus hujus nominis variatur. BURM.

769. VIAS. Quidam codices & Ed. Steph. apud Serv. lib. III. 341. viam habent.

770. NEQUIDQUAM. Nec quicquam Francianus.

772. SINE FINE FURENTI. Sine more in tertio Moretano, quomodo alias saepe. lib. VIII. 635. raptae sine more Sabinae. lib. VII. 377. Immensum sine more furit lymphata per urbem. praeterea ruentis primus Rottendorphius & Gudianus, & Moreti primus. etiam pro diversa lectione tertius Rottendorphii & Hamburgensis prior. sic lib. v. 694. Tempestas sine more furit. superiori versu Gudianus. & alter Hamburgensis hiatu relicto, iterum iterumque vocavi. sic & lib. III. 436. codices nonnulli. HEINS. Sine sine praefertem. ut indefessum inda-

⁶² desunt L. Vof. R. Steph. ⁶³ desunt Dan. ⁶⁴ desunt R. ⁶⁵ quum ordinem linquat Basil. ⁶⁶ desunt L. Vof. R. Steph. ⁶⁷ vocavit L. Vof. R. ⁶⁸ inferorum, quae coelum petunt Fabr. ⁶⁹ desunt Dan. ⁷⁰ Graeca desunt L. Vof. R. Steph.

- Visa mihi ante oculos, & nota major imago.
 Obstupui, steteruntque comae, & vox faucibus haesit.
 775 Tum sic adfari, & curas his demere dictis:
 Quid tantum insano juvat indulgere dolori,
 O dulcis conjux? non haec sine numine Divom
 Eveniunt. Nec te hinc comitem asportare Creusam

Fas:

SERVII.

773. MAJOR IMAGO. Quia *umbra* major est corpore. [Et per hoc mortuam vult ostendere, aut ex homine deam factam.]

774. [STETERUNTQUE COMAE. Prae horrore.]

775. ⁷¹ [TUM SIC AFFARI. Infinitus modus pro indicativo: & hic versus in plerisque dicitur non fuisse.] QUID TANTUM. Consolatio est: sequitur etiam divinatio, quae animis liberatis corpore conceditur: unde etiam morientibus datur, ⁷² [ut infra x. 740. Orodes Mezentio:] *Nec longum laetabere: te quoque fata Prospectant* ⁷³ [*paria, atque eadem mox arma tenebis.*]

776. ⁷⁴ [INSANO. Hic sine ratione, aut certe] *magno*, ut Ecl. IX. 43. *Insani feriant sine littora fluctus*. INDULGERE. Vel permittere, vel, operam dare, ut IX. 165. *indulgent vino*.

777. SINE NUMINE DIVUM. Sine fati necessitate: ut enim ⁷⁵ Statius dicit, *Fata sunt; quae dii fantur*: ⁷⁶ [vel quae indubitanter eveniunt.]

778. EVENIUNT: NEC TE COMITEM HINC ASPORTARE CREUSAM. Hic versus scanfione caret: unde multi ⁷⁷ ei HINC, multi AS, syllabam detrahunt; ⁷⁸ si tamen vis fide servata hunc scandere, ⁷⁹ fiat conversio, ut: ⁸⁰ *Eveniunt, nec te hinc comitem asportare, & potest scandi per synaloepham*. Aliter, nec ⁸¹ ecthlipsum, nec hiatum, nec synaloepham recipit. ⁸² [Et *asportare* bene di-

xit: non enim Virgilius sine ratione *as* ponere potuisset. Et haud temere *asportare* dixit clam deportare: nam quid ibidem faceret *as*, quae syllaba quaestionem in scanfionem facit? & Cicero ait in primo libro Verrinarum Divinat. cap. IX. *Non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrabantur; sed, quod iisdem litteris illius Praetura, & tua Quaestura consignata sit, asportare te vellet ex Sicilia litteras suspicantur.*] CREUSAM. Quia Latina declinatio est, erit Latinus accentus.

VARIORUM.

dagandi studium notet. & ita saepe Noster & Ovidius. *sine more* tamen Leidenfis unus. *iterum, iterumque* Parthae. *sine sine ruenti* Wittian. quod & posset defendi. BURM.

772. IPSIUS. Unius Zulichemius. sed *ipsum* Noster in *imago*.

774. STETERUNTQUE. *Steterantque* Zulichemius, & duo priores Moretani. vid. lib. II. 48. *steteraque* Francianus. ut lib. III. 48. etiam habet.

775. ADFARI. *Effari* Hamb. fec.

776. JUVAT INDULGERE LABORI. *Tò labori* suspicor enatum ex illo libri VI. 135. *insano juvat indulgere labori*. in membranis certe plerisque ac priscis editionibus, *dolori*. Menagianus tamen prior, & Rottendorphius primus, cum aliis quinque minoris rei, *labori*. Arufianus Messius:

Quid

⁷¹ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁷² defunt L. Vol. R. Steph. Dan. al. ⁷³ post acron Mezentio L. post Orodes Mezentio Vol. post urem Mezentio R. *atque eadem* &c. defunt Steph. Dan. Fabr. al. Acron Mezentio post, atque aut eadem an. a. r. Fuld. ⁷⁴ defunt L. R. Vol. Steph. al. transponit Fab. *magno. ut in. f. s. l. fl. aut insano*, sine ratione, Daniel tantum habet INSANO, sine ratione. ⁷⁵ posset aliquis in errorem induci, & credere hic innui locum Statii adductum sup. h. 9. 54. sed alius intelligitur Statius, scriptor comoediarum antiquus, qui Caecilius Statius dictus, ut jam notatum in Thesaur. Fabri in *fatum*, a Buchnero credo: citatur & ad 1. Georg. 74. sed solo Caecilii nomine. G. Vossius putabat respici ad Stat. 1. Theb. 213. BURM. ⁷⁶ defunt L. Vol. R. Steph. Dan. ⁷⁷ deest L. Dan. Fab. al. ⁷⁸ vix tamen fide s. scanditur Dan. ⁷⁹ sit L. Vol. R. sit Steph. Basil. deest Dan. ⁸⁰ *Eventum hinc comitem* Vol. Steph. *Eveniunt hinc* Com. R. vox media ita scripta, ut me extricare nequeam an sit *nec tete*, vel nunc *tete* nescio. *converso aut nec te hinc c. asp.* Dan. in Fuldenfi omnia hoc ordine; caret: si non convertatur, ut per eclipses, ac synaloephas scandatur. ita, *Eveniunt nec te hinc com. a. Cr.* ut ita scandamus * *Eveniunt n. s. h. a. c. fas.* hic versus caret scanfione unde m. af. fyl. detrahunt, sic tamen vix fide servata &c. ⁸¹ Eclipsum Steph. Dan. Fabr. al. Eclipsum Vol. R. Eclipsum L. ⁸² defunt L. Vol. R. Steph. Dan.

Fas: aut ille finit superi regnator Olympi.

- 780 Longa tibi exilia, & vastum maris aequor arandum.
Et terram Hesperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res laetae, regnumque, & regia conjux

Par-

SERVII.

779. FAS. ⁸³ [Pro fato:] quia sequitur: *Regnumque & regia conjux Parva tibi.* ⁸⁴ [ILLE. Superfluum hoc loco pronomen] OLYMPI. Cur in penultima accentus sit, manifesta est ratio apud Latinos: quanquam Graeci distinctionem velint per accentum facere montis & coeli, quod superfluum est.

780. LONGA TIBI EXILIA. Subaudi, obeunda. ARANDUM. Quia legimus v. 199. *Subtrahiturque solum:* non immerito dixit nunc *arandum.* HESPERIAM. Sequenti epitheto Italiam ab Hispania segregavit: quae & ipsa *Hesperia* dicitur. [Et videtur per derivationem etiam errori finem dedisse.]

781. UBI LYDIUS TYBRIS. ⁸⁵ Tuscus, dictus ⁸⁶ Lydius a fratre Tyrrheni; Tusci enim a Lydis originem ducunt: nam Lydus & Tyrrhenus duo fratres, cum eos provincia una non ferret, in sortem miserunt, ut, divisis copiis, proficisceretur unus ad novas sedes quaerendas: profectus Tyrrhenus est, qui ex suo nomine Tuscos Tyrrhenos vocavit. LYDIA autem dicta est, in qua frater remanserat: unde nunc traxit, ut *Lydium* diceret. THUSCI autem, a frequentia sacrificii dicti sunt, hoc est, *dei rei divi.* Constat namque illic a Targe aruspiciam repertam, ut Lucanus l. 637. meminit: *Sed conditor artis Finxerit ista Tages.* ⁸⁷ [Et alibi l. 584. *Haec propter placuit, Tuscos de more vetusto Acciri vates.*] [Apud Tuscos etiam togae usus est, nam hoc habitu in Lydia Jovis simulachrum fuisse dicitur.]

782. LENI AGMINE. Leni impetu, ⁸⁸ [vel fluore: & multis rebus hoc nomen adiungitur.]

783. [REGNUMQUE ET REGIA, Cur ergo Aeneas horum non meminit, & confudit in Thracia & aliis locis?]

VARIORUM.

Quid iuvat insano tantum indulgere dolori.
HEINS. *Quid tandem i. j. i. dolori* Vratislavienfis.

quid tam insano pr. Moreti. *labori* Parrhaf. Wallian. Wittian. & ita Schol. Stat. v. Theb. 670. incertum tamen an hunc, an alterum ex lib. vi. respexerit. Servius etiam ad Ecl. ix. 43. & l. Georg. 481. *labori*, ubi etiam in quibusdam codicibus & Edd. *dolori* legitur. sed *insanus* melius *dolor*, quam *labor* mihi dici videtur. id est magnus. Albin. in Drusum 417.

Tu tamen ausa fores tanto indulgere dolori.
BURM.

779. FAS. Immo, *Fas*, aut ille finit, quod Mediceum, Mentelianum utrumque, Gudianum; alioque ex melioribus nostris codices occupavit. *Fas* pro fato ponit. sic lib. vi. 438. ex optimis membranis,

Fas obstat, tristisque palus inamabilis unda.
Ausonius Mosella 77.

Sed neque tot species, obliquatosque natatus, &c.
Edere fas: haud ille finit, cui cura secundae Sortis.

ubi aut ille Edit. Aldina. deinde, *nec te comitem hinc portare Creusam* Mediceus prior, Mentelianus, tres Moretani, (quos inter primus *portasse*) Vossiani uterque. at duo Moretani, *nec te comitem portare.* alter Hamburgensis, *nec te hinc comitem portare.* Venetus & prior Hamburgensis, Gudianus a manu prima, *nec te hinc comitem asportare.* etiam Mentelianus alter. quod probat Nascimbaen. quem vide. *nec te comitem hinc asportare.* in Sprotiano *asportare.* HEINS. *Comitem hinc asportare* Wittian. Dorvil. & Francian. *comitem asportare* Parrhaf. *comitem hinc portare* Regius a m. pr. *haud* Parrhaf. & Wallian. & plures. *haud ille finit* Wittian. male. Servius ille superfluum credidit. vid. ad lib. vii. 110. BURM.

Ibid. SUPERI. Summi Excerpta nostra.

780. EXSILIA. Celeberrimus Bentlejus, apud Terent. Phorm. II. l. 13. reperiens,

Pe-

⁸³ defunt L. Vof. R. Steph. al. vid. ad lib. vi. 438. ⁸⁴ defunt iidem. ⁸⁵ qui per Tiberim fluit, Tuscus Fuld.
⁸⁶ Lidius L. ⁸⁷ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. Fabr. nisi quod ille habet, vel forte,

Parta tibi: lacrimas dilectae pelle Creusae.

785 Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
Adspiciam, aut Grajis servitum matribus ibo,
Dardanis, & divae Veneris nurus:
Sed me magna Deum Genetrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati serva communis amorem.

790 Haec

SERVIL

784. 99 [PARTA. An parata, an acquisita armis?] LACHRYMAS DILECTAE PELLE CREUSAE. Melius ad posteriora referimus, ut dicat: Noli flere: nec enim captiva sum: male enim plerique dicunt: quia habes uxorem paratam.

786. SERVITUM. Ut serviam. 90 [Verbum finitum.] & modus gerundi est.

787. DARDANIS. Laus a majoribus. NURUS. Laus a cognatione. [Sane hunc versum quidam ita supplevit: & tua conjux.]

788. HIS ORIS. In quibus 91 colitur 92 [plus quam in Creta.]

789. JAMQUE VALE. Recedentis significatio est: unde & mortuis dicitur, ut XI. 97. *Salve, maxime Palla, Aeternumque vale.* NATI SERVA COMMUNIS AMOREM. [Quasi mater sollicita, quod dixerat eum aliam habiturum uxorem. Bene ergo] propter futuram novercam commendatur Aicanus.

VARIORUM

Pericla, damna, exilia, peregre rediens semper cogitet,

quia Cicero, memoria sua sine dubio fidens, vocem *exilia* omisit, eam ejecit, & addit, *quis porro exilia dixisset numero plurali?* sed dixit hic Virgilius, & mox lib. III. 4.

Diversa exilia, & desertas quaerere terras. duxit Silius lib. III. 567.

Exilia errantes totum quaesisse per orbem. item Valer. Fl. III. 350.

Inachidosque vias, pelagusque emensa juvencae Exiliis.

Idem v. 686.

Inopis post longa senectae Exilia.

Claudian. Bell. Gild. 199.

Exiliis dispersa feror.

Senec. Herc. Fur. 93.

Ultra nocentum exilia.

denique Ovidius etiam xv. Met. 515. II. ex Pont. v. 8. IX. 60. ex quibus, & sine dubio pluribus veterum locis, patet *exilia* esse errores vagos extra patriam, sine certis sedibus, vagantium, sive Deorum, sive Principum iussu. vide Servium ad I. Aen. 2. nec hic, ut acutissimus vir ratiocinatur, debere respici, an pluralis ille spectet multorum hominum, & turbae exilia; quum non de modica tantum domo & familia, sed de uno etiam homine dici *exilia* constabit excutienti loca adducta, & in primis Ovidii. quibus adde Stat. XI. Theb. 377. qui *exilia & errores* jungit. *Quae tua nocte dieque Exilia erroresque fleo.* verum est Thesaurus Stephani & Fabri his exemplis carere, sed eo sine metiri scientiam Linguae Latinae nefas est. BURM.

Ibid. VASTUM. Longum Gudianus, pro diversa lectione. & ita citat Serv. supr. ad y. 696.

781. AD TERRAM. *Et terram* Donatus agnoscit & scripti meliores nostri constanter, excepto primo Rottendorphio, & quimis aliis. apud Probum tamen lib. primo Art. Gramm. vulgata scriptura occurrit. Forte, *Us terram Hesperiam venies.* pro *dum venies.* sed & alterum sic capi potest. ut lib. III. 8. *jam prima inceperat aestas, Et pater Anchises dare satis vela jubebat. Venire sine praepositione ponitur frequenter apud Maronem.* ut Eclog. I. 66. *Pars Scythiam & rapidum Cretae veniemus Oaxen.* lib. I. 2. *Italiam fato profugus Lavinia venit litora.* libro eodem 388. *Tyriam qui adveniens urbem.* & 365. *Devenere locos, ubi nunc ingentia cernis Moenia.* & lib. VI. 85. *Et regna Latini Dardanidae venient,* ut Pierius in nonnullis suorum

89 desunt L. Vof. R. Steph. al. *parata* apud Serv. ad IV. Aen. 29. 90 desunt L. Vof. R. Steph. al. *deim*, gerundivus Fabr. al. 91 loquitur R. 92 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al.

- 790 Haec ubi dicta dedit, lacrimantem, & multa volentem
Dicere, deseruit, tenuisque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
795 Sic demum socios consumta nocte reviso.

At-

SERVII.

793. MANUS EFFUGIT IMAGO. Quasi imago, quae non tenetur: naturale enim est, ut non possit teneri: nam in sexto quod ait 370. *Da dextram misero*, auxilium significat.

794. [PAR LEVIBUS VENTIS, Puris & non vehementibus.] SIMILLIMA SOMNO. ⁹³ [Pro somno:] sic Cicero: *Simillimum deo iudico*: nam genitivo ⁹⁴ plurali debuit jungi superlativus.

795. SIC DEMUM. Novissime.

VARIORUM.

rum codicum testatur invenisse. Ovid. III. Met. 462. *Verba refert aures non pervenientia nostras*. atque ita passim. vide Voss. de Constructione cap. 66. & quae annotamus lib. XI. p. 861. ubi in optimo codice legitur, *postquam acies Italas venit*, non vidit. Fannius in Annalibus apud Carisium, *domina ejus ubi villam venerat*. HEINS. *Hesperiem* secundus Hamburgensis. & *terram* Francianus. ut & Parrhaf. & Ed. Venet. & Graeci *terram* sine praepositione ponunt. vid. ad Sapph. fragm. IX. p. 26. Ed. Wolf. BURM.

Ibid. LYPIUS. Melissus, notante Grutero, ita quoque capiebat illa Catulli Carm. XXXII. *Gaudete, vosque Lydiae lacus undae*. ubi *Ludiae* Scalliger.

Ibid. ARVA, OPIMA VIRUM. Ita Val. Flac. VI. 38. *Aeterno quamquam Moesia pubes Marte cadat, pingui numquam tamen ubere desit*.

782. LENI. *Laeto* Dorv. sed *leni* habet Commentator Crucquianus Horatii I. Sat. VI. I.

Ibid. AGMINE. Vid. ad I. Georg. 322. & Barth. ad Stat. I. Theb. 356.

783. ILLIC RES LAETAE. In vetustissimo codice H. Colotii scriptum est, *Res Italiae*. URSIN.

Res Italiae in Mediceo, caeteris pro vulgata scriptura stantibus. *res laeta* Moretanus quartus, quod & editiones nonnullas occupavit. HEINS. *Res laetae* primus Rottendorphius. *res laeta* Dan. Heinf. Ed. *res laetas* etiam dixit Ovid. IV. Trist. XIV. 32. & IV. ex Pont. IV. 15. Silius XI. 23. vid. ad Lucan. I. 80. Servius hic scrupulum movet. sed quia jam viderat Aeneas se errore locorum deceptum, ut mox lib. seq. narrabit, praeteriit sedes in Thracia & alibi locatas, sed Italiam solam, quo fata eum vocabant, nominat. BURM.

785. SUPERBAS. *Superbam* Francianus.

786. AUT. *Haut* primus Rottendorphius. *haud* tertius Rottend. & Francianus.

788. DEUM GENETRIX. Hoc minime fictitium censet Schott. II. Observat. 15. *hic destinet* Ed. Venet. *me detinet* secund. Hamburg.

789. AMOREM. *Amores* Graevianus. *serva nati* Montalbani.

791. DICERE. *Discere* secundus Hamburgensis. *plura v. dicere* Leidenfis.

792. COLLO. *Circumdare brachia collo* secundus Moreti. *ter conatus erat* Macrob. lib. V. Saturn. 7. *colla & dare* Dorvill.

793. COMPRESSA. Mediceus optimus *comprehensa*, quod praetulerim, quamquam aliter Donatus. *comprehensa* etiam Montalbanius cum primo Moretano, & utrisque Vossianis & Schefferiano, & Gudiano a manu prima. Moretanus quartus id ipsum quoque pro diversa lectione agnoscit. HEINS. *Conata manus* secundus Hamburgensis. *compressa* Parrhaf. ita saepe apud Lucanum variatur. *compressa* Zulich. vid. ad VI. 701. XI. 723.

794. SOMNO. Lego, *somnio*: non enim dicitur *levior somno*, sed *somnio*. FABER. *Simillima fumo* legere est apud Macrobius lib. V. Saturn. cap. 5. sed

⁹³ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. pro *somno* Dan. forte, pro *somni*. sed *volucris*, exigit *somno*. ⁹⁴ desit *plurali*, & *superlativus* L. Vof. R. Steph. al.

Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 Invenio admirans numerum; matresque, virosque,
 Conlectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique convenere, animis opibusque parati;
 800 In quascumque velim pelago deducere terras.
 Jamque jugis summae surgebat Lucifer Idae,

Du-

SERVIL.

797. INVENIO ADMIRANS. Cum invenissem, admiratus sum. [Vel admiratus sum tantos evadere potuisse. Sane adamat poeta ea, quae legit, diverso modo proferre. Naevius belli Punici primo de Anchisa & Aenea fugientibus haec ait: *Eorum se-ctam sequuntur multi mortales.* 95 Ecce hoc est: *Invenio admirans numerum.* Multi alii e Troja strenui viri; ecce hi sunt animis parati: ubi foras cum auro illuc exibant; ecce & opibus instructi.]

798. EXILIO. Ad exilium. Donatus contra metrum sensit, dicens Ex ILIO, quasi de Ilio. Nam i longa est. MISERABILE VULGUS. Magnum est quod addidit vulgus. Sic Statius XII. 472. *Unde hoc examen,* 96 & una Tot miserae.

799. [UNDIQUE CONVENERE. Videtur hoc loco tanquam omnium consensu regnum ad Aeneam esse delatum.] ANIMIS OPIBUSQUE PARATI. Et volebant & poterant, [vel fortes pariter & divites.

800. DEDUCERE TERRAS. Juxta morem Romanum deduci coloniae dicebantur. Bene ergo de Aenea dixit *Deducere*, quod eis civitatem conditurus erat.]

801. JAMQUE JUGIS SUMMAE SURGEBAT LUCIFER IDAE. Ut Trojanis videtur. Sic alibi VIII. Ecl. 30. *Tibi deserit Hesperus Oetam.* [Secundum persuasionem eorum, qui circa montes habitant,] illinc enim oriri, vel occidere, putantur sydera, unde videri vel incipiunt, vel desinunt. [Hoc est autem, quod ei Venus promissit: *Nunquam abero*: Varro enim ait hanc stellam Luciferi, quae 97 Veneris dicitur, ab Aenea, donec ad Laurentum agrum veniret, semper visam, & postquam pervenit, 98 videri desuisse. Unde & pervenisse se agnovit. 99 [Bene autem poeta diligentia sua dierum horis, hic quae aguntur, accommodat: ut hoc loco, quod de patria cum patre & filio discedit Aeneas, ait *surgebat*.]

VARIORUM.

sed *vel somno* non ausim controversiam movere, quia & Homerus in simili narratione σκῆψις ἰκαλόν & οὐράν. quamquam & Noster libr. v. Aen. 740. de umbra Anchisae,

Dixerat, & volucres fugit ceu fumus in auras. HEINS. Et IV. Georg. 449. *Ceu fumus in auras fugit. simillima ferro* Leidenfis a manu prima. vid. lib. VI. 700. ubi tres iidem versus recurrunt. *Volucris* vero epitheton somno convenit. alatus enim Deus fingitur. vide Broukh. ad Tibul. II. 1. 89. BURM.

796. ADFLUXISSE. *Effluxisse* duo Hamburg. vid. ad lib. x. 143. *hic* etiam desiderabatur in text. Rottend.

798. COLLECTAM EXILIO PUBEM. Donatus fidem facit, a nonnullis sua aetate solitum legi, *collectam ex Ilio pubem.* eleganter profecto, quae scriptura Hadriano Wallio nostro quoque multum arridebat. deinde distinguendum, *miserabile vulgus undique convenire*, annuentibus vetustis membranis, quas inter utroque Menteliano. & *miserabile* tertius Rottendorphius. HEINS. Sed *ex Ilio* si legatur, vis meteo affertur, ut H. Steph. initio Schediasmatis sui recte censet, cum Servio: nisi *Ilio* bisyllabum fecerit Maro, ut in multis locis. ubi *Ilium*, pro *Ilium* in scriptis occurrit. ut mox III. 3. & alibi. *mirabile* Leidenfis. BURM.

799. ANIMIS. *Animisque* secundus Moreti, & primus Rottendorphus. & hinc posset defendi vulgata lectio apud Dictyn Cret. II. 39. *ubi eos contra se tendere paratos armis, atque animis uterque exercitus animadvertit.* ubi *animis* ejiciunt Mercerus, & eum ad verbum describens Daceria. sic & III. Georg. 182. *animos atque arma videre Bellantum.* lib. XII. Aen. 788. *armis animisque resecti.* Stat. VII. Theb. 727. *illum armis animisque cupit.* & ita etiam haec duo conjungit Vellej. Parer. II. 119. ad quem locum etiam quaedam notavit

vix

95 ecce hoc * est Fuld. 96 desit R. L. et Vol. 97 Venas Fabr. al. 98 videre Fuld. 99 desunt Fabr. al.

Ducebatque diem: Danaïque obsessa tenebant
Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur.
Cessi, & sublato montem genitore petivi.

S E R V I I.

802. DUCEBATQUE DIEM. Quia Lucifer lucis est praeuius.

803. OPIS. Ferendi auxilii: [vel ad caeteros liberandos, qui non fuissent occisi:] [vel ad eruendam de captivitate patriam: quia dicit, *Danaïque obsessa tenebant Limina portarum.*]

804. CESSI. [Deest, igitur.] *Cessi* autem, scilicet tantis difficultatibus vel malis; & proprie *cedere* dicuntur, qui patriam relinquunt. [SUB-LATO GENITORE. Ubique inventa opportunitate pietatem suam erga patrem vult ostendere.] MONTEM. Ut ostendit in nono, *Idam* significat, [ubi Virgilius inquit IX. 80. *Tempore quo primum Phrygia formabat ab Ida Aeneas classem, & pelagi petere alta parabat.*]

V A R I O R U M.

vir doctus in Annapadv. Miscell. Critic. T. VIII.

p. 78. sic *vires & animos* conjungi vidimus supr. h. l. 617. imitatur Statius lib. III. Silv. I. 167. *Ma- & animis, opibusque.* BURM.

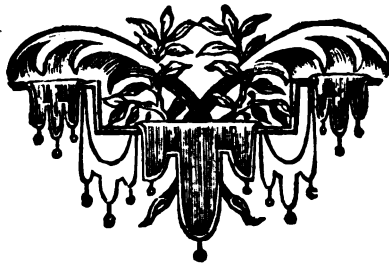
800. DEDUCERE. *Decurrere* Gudianus pro diversa lectione. HEINS.

802. DANAÏQUE. *Danai* sine copula Francianus.

804. MONTEM. *Montes* Mediceus noster optimus, & alius ejusdem Bibliothecae apud Pierium. Apud Donatum *montis*, quod tantundem est, & sic Rottendorphius primus a manu prima. HEINS. *Montis* Ed. Juntin. *montes* Leidenfis & Venetus. & Parrhaf. & Ed. Venet. & ita mox lib. III. 6. sic & apud Lucan. IV. 167.

Ad montes tendentem praevenit hostem. ubi in duobus Rottendorphianis *montem*. quod tractum montanum potest notare. BURM.

1 defunt L. Vof. R. Steph. al. 2 defunt Dan. qui habet occisi. cessi, hoc est tantis &c. 3 patre portato dactore Dan. 4 defunt L. Vof. R. Steph. Dan. nihil habet nisi, MONTEM, hoc est Idam.

L.F.D.B. inv.

P. Tarjé sculp.

P. VIRGILII MARONIS
Aeneidos.

LIBER TERTIUS.

OSTQUAM res Asiae, Priamique evertere gentem

In-

SERVII.

VARIORUM.

I. POSTQUAM RES ASIAE, PRIAMIQUE E-
VERTERE GENTEM. Secundum interrogationem
Didonis, post insidias Graecorum, & casus suorum,
proprijs errores exsequitur, quos pertulit antequam
ad Africam perveniret, ' ordine, ut supra diximus,
commutato: nam rectum operis initium est II. 13.

I. EVERTERE. *Vertere* Mediceus. vid. lib. I.
20. sed *que*, nisi in caesura, produci nequit. &
recte Bertramnum corripit Oudendorpius ad
Lucan. IX. 1028. ausum *que* producere, &
pulsoque sceptro probare. vid. infr. VI. 687.
BURM.

2. IM-

1 Ordine rerum, u. l. d. continuato Wagenz. Cod. quem postea litera W. notabimus;

Inmeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;

Di-

SERVII.

Fracti bello, fatisque repulsi. Fuga autem ejus haec est: relinquens Ilium, Idam tenuit: inde Antandrum civitatem, juxta quam factis navigiis tenuit Thraciam, in qua ² Aenum ³ oppidum constituit, ut multi putant. Mox prodigiis territus, Delum tenuit. Illic accepto augurio, errore patris praetervectus ⁴ Cycladas, venit ad Cretam: ubi cum pestilentia laboraret, a diis Penatibus monitus, ad Strophadas ⁵ delatus est insulas. Inde praetervectus maritima Graeciae, apud Epirum susceptus est Heleni hospitio. Unde ⁶ provectus Calabriam tenuit: & illinc, statim territus adventu Diomedis, abcessit; navigavitque usque ⁷ ad Scyllam, & Charybdim, quae sunt Aetnae vicinae. Unde vento pulsus, circumita maxima parte Siciliae, ⁸ Drepanum venit: ubi, secundum Virgilium, perdidit patrem. Inde, ut est in primo, ad Didonis regna pervenit. POSTQUAM. Haec particula connectendis adjungitur rebus, ut III. 662. *Postquam altos tetigit fluctus.* Sic enim dictis sequentia copulantur. RES. ⁹ [Quamvis multa prout locus exegerit significet,] modo tamen imperium, ¹⁰ [ut inf. 54. *Res Agamemnonias*.] ¹¹ [aut RES hic pro universo statu Asiae.] Bene autem ASIAE, quasi orbis tertiae partis: nam Phrygia in Asia est; Ilium in Phrygia, sed minore. PRIAMIQUE EVERTERE GENTEM. Non est iteratio: nam potuit aliud sine alio fieri, ut vel Phrygia tota everteretur; vel solum ¹² Ilium.

2. GENTEM IMMERITAM. Bene *gentem*: nam Laomedontis, & Paradis culpa, universa gens perire non debuit. VISUM SUPERIS. ¹³ [Ut ipse ait, Neptunum, Junonem, Minervam, vidiisse se evertores Trojae.] Laus Ilii est, quod non nisi dii potuerunt subvertere. Quotiescumque autem ratio, ¹⁴ [vel judicium] non apparet, sic *visum*, interponitur, ut Horatius I. Od. XIII. 10. *Sic visum Veneri*: cum amorem ostenderet non esse pulchritudinis.

Et bene accusatio in deos habet quandam venerationem; alioqui sacrilegium est.

3. SUPERBUM ILIUM. Nobile. *Ilium* autem Virgilius neutro tantum genere declinat, Horatius ¹⁵ etiam foeminino, ut IV. Od. IX. 18. *Non semel Ilios vexata.* Sane modo *Ilium* proprie de civitate dixit: nam regio Troja est: quamvis interdum pro civitate provinciam ponat, ut inf. II. *Et campos, ubi Troja fuit.* HUMO FUMAT NEPTUNIA TROJA. *Humo*, ¹⁶ ab humo; id est, funditus; ut significet patriae suae solum quoque arsisse. Sane quaeritur quomodo dixerit CECIDIT, & FUMAT? sed aut per licentiam poeticam, tempus pro tempore posuit, ut II. 12. *Meminiisse borret, luctuque refugit.* Aut certe naturam rerum expressit: nam *ruina* fit ¹⁷ brevi; *fumus* vero longo permanet tempore. ¹⁸ [Nam, quod ait Probus, ad discernendum tempus circumflectendam ultimam syllabam, ut intelligamus, *fumavit*, non procedit ¹⁹ [quamvis accentus differentiae causa adhibetur; ut *pone*, verbum, nullum habet accentum;] *pone* tamen in ultima habet accentum, cum significat *retro*.] ²⁰ [NEPTUNIA TROJA. Bene & subtiliter etiam diis invidiam commovet, ut ea cecidisse dicat, quae putabantur deorum. Sane fabula talis est: Laomedon, rex Trojanorum, sollicitus pro opibus suis, petit ab Apolline & Neptuno, ut Ilium cingerent muris, mercede promissa: quo impetrato, quae diis promiserat, denegavit. Sed Neptunus iratus, cetos, id est, belluas marinas immisit; quod malum Trojanis passi sunt, nece filiarum, quas bellua consumeat; donec apertiore responso Hecuba, Laomedontis filia, monstro exponeretur, quam Hercules Troja everfa liberavit, & amico suo Telamoni dedit uxorem. Sane Laomedonte occiso, Priamo Phrygiae donavit imperium. Neptunia autem Troja, quia Neptunus & Apollo eam cinxerunt muris, sicut praediximus II. 610.]

2. IM-

² domum cons. u. m. dicunt W. ³ deest L. Vof. R. Steph. Dan. Aenum oppidum Basil. al. ⁴ Cycladam R. ⁵ de-
vectus L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶ provectus iidem. ⁷ ad Siciliam W. ⁸ Drepanon W. ⁹ defunt L. Vof. R. Steph.
al. ¹⁰ defunt Dan. ¹¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹² Ilium perisset Dan. ¹³ defunt L. Vof. R. Steph. al. *visum*,
placuit W. ¹⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁵ autem Vof. R. Steph. ¹⁶ id est ab humo, ut sign. L. Vof. R. Steph.
id est ab h. & significat Fabr. al. ¹⁷ in brevi L. Vof. R. Steph. al. in W. erat. *fumat* pro *fumavit*, aut naturam rei ex-
pressit, quia cito fit casus. fumus vero diutius permanet. ¹⁸ defunt Dan. ¹⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. qui habent:
non procedit, quia *pone* tantum verbum in ultima habet accentum, ut significet *retro*. Legendum vero puto, *pone* tamen adver-
bium. ²⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. Daniel vitiose mox, petit Apollini & Neptuno.

Diversa exsilia, & desertas quaerere terras
 5 Auguriis agimur Divom, classemque sub ipsa
 Antandro & Phrygiae molimur montibus Idae;

In-

S E R V I I.

4. DIVERSA EXSILIA. Multi ad illud referunt 1. 602. *Magnum quae sparsa per orbem*: constat namque diversas partes orbis tenuisse Trojanos, ²¹ [ut Helenus & Antenor;] sed melius est, specialiter hoc Aeneae dare, qui compulsus auguriis est, diversas ²² terras, hoc est, in diversa regione positas, quaerere: ideo, *Incerpi quo fata ferant*. DESERTAS. A Dardano accipe: nam ubique uberes eas esse legimus, ²³ [ut 1. 531. *Atque ubere glebae*:] ²⁴ [aut desertas, ut quidam volunt, quas & tenuimus & deseruimus, ut Cretam & Thraciam.]

5. AUGURIIS AGIMUR DIVUM. ²⁵ [*Auguriis*, pro ostentis, id est.] ex flamma, quae tempora Ascanii pasta est, & cursu stellae, & Creusae admonitione, quae dixit 11. 781. *Es terram Hesperiam venies*.

6. SUB IPSA ANTANDRO. Juxta *Antandrum*; est autem civitas Phrygiae, dicta *Antandros*, vel quod ²⁶ de *Andro* insula eam condiderunt coloni, quasi *ἀνδρῶν*: vel quia Graeci, venientes per Thraciam, ceperunt Polydorum: pro cuius pretio hanc a Priamo accepere civitatem, quae ex facto nomen accepit, ²⁷ [quasi *ἀνδρῶν*, id est, pro viro: quia pro redemptione Polydori data fuit.] Fertur tamen quod post acceptum pretium a Graecis occisus sit lapidibus: quamvis huic opinioni Virgilius non consentiat. ²⁸ [Nonnulli adserunt *Antandron* insulam esse, vicinam Trojanis regionibus; ab hac populos Medos coactos loci angustia ad vicina littora profectos, civitatem *Antandron* ex nomine patriae condidisse.] Alii a Polymnestore occisum dicunt post everfam Trojam, & in maria praecipitatum. Cujus cum mater Hecuba agnovisset cadaver, cum captiva duceretur, flendo in canem ²⁹ conversa est, cum se praecipitare vellet in maria. Quod ideo fingitur, quia nimio dolore inaniter Graecis conviciabatur. PHRYGIAE IDAE. Ad discretionem Cretensis. MOLIMUR. ³⁰ [Fabrica-

mus.] paramus. Et bene petit loca, in quibus & lateret: & navigia praepararet.

V A R I O R U M.

2. IMMERITUM. Sic solus ex nostris Rottendorphius tertius, addita interpretatione, *sine merito placuit Diis*. caeteri *immeritam*, quod amplector omnino, sic flagitante sententia ac mente auctoris. HEINS. *Visum* est Menagii primus, Graevianus & Wittian. *immeritam visum superis* etiam vestus Horatii Scholiastes ad lib. 1. Od. 33. *visum* est alii. sed vide quae dixi ad Lucan. 11. 5. & supr. 11. 428. *immeritam* recte. ut apud Stat. 1v. Silv. vi. 82. ex Gronovii sententia. *Quum sacrilega face miscuit arces Ipsius, immeritaque domos ac templa Sagunt.* cadit atque marg. Berim. BURM.

3. ILIUM. Vondelius de regia capit, & Trojam de urbe. rectius Servius. & mox y. 11. *campos ubi Troja fuit*. sic *Trojam & Pergama* 11. 555. *Ilium* duo Hamb. Venerus, Rottend. alter & Vossian. BURM.

Ibid. FUMAT. Ex Pindaro, qui Ode Pyth. v. 110.

Συν' ἑλίκῃ δ' ὁ μῦθος, καπνοῦσιν πάτρων ἰππῶ ἰδν. male pro *sumavit* capiunt quidam. sed recte Servius. & centies Virgilium praesenti subjungere praeteritum, & contra, notavimus alibi. vid. 11. Aen. 12. BURM.

4. DESERTAS. *Desertas quaerere terras* nostri, excepto Menagiano & Vossiano priore, in quibus *diversas*. nec aliter Hamburgensis primus pro *diversa* lectione. HEINS. *Desertas* Francianus, Vossian. Wall. Witr. & Serv. ad 1v. 341. & Ed. Venet. *diversas* Parrh. Dorvill. & Catroeus ita vertit, desertas quas nemo occupavit. *incultae* a Vondelio & aliis redduntur. vid. inf. 123. ubi *deserta littora Cretae*. sed ibi alia ratio est. hic scrupulum movet quidam, si *desertas* legas, quod Servius inter

21.

21 desunt iisdem. in W. erat quia per orbem dispersi sunt Trojani, vel ad Aeneam tantum referas. 22 terras e regione positas L. Steph. terras, hoc est e regione p. Vof. R. Basil. sed W. *diversa*, id est, in remota regione. 23 desunt Dan. 24 desunt L. Vof. R. Steph. al. 25 desunt L. Vof. R. Steph. id est monemur ex flamma Basil. mox copulae, & cursu, & Creusae desunt L. Vof. R. Dan. Flamma Ascanii, per stellam, Creusae admonitione W. 26 de Antandro W. L. Vof. R. 27 desunt L. Vof. R. Steph. *Quamvis huic* &c. praeponuntur illis, fertur tamen W. L. Vof. R. Steph. mox Ger. Vof. malebat, nonnulli adserunt Andron insulam. 28 desunt L. Vof. R. Basil. 29 versa est L. Vof. W. 30 deest L. Vof. R. W. Steph. al.

Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur;
 Contrahimusque viros. Vix prima inceperat aestas;
 Et pater Anchises dare fati vela jubebat:

10 Litora quum patriae lacrimans portusque relinquo,

Et

SERVII.

7. INCERTI. Quia quisquis navigat, licet mente destinet locum, quo tamen feratur, incertus est. ³¹ [Ergo non ignari, quibus dictum erat ut Italiam peterent; sed incerti, ubinam esset Italia.] Quo FATA FERANT, UBI SISTERE DETUR. A praeteritis tractum est: quia nec in Thracia permansit, nec in Creta: ³² [propter diuturnum errorem, & quia, sicut dictum est, ad multa delatus loca est: aut propter dubietatem oraculorum: certum enim erat nos a Troja debere proficisci, incertum tamen ubi esset consistendum.]

8. CONTRAHIMUSQUE VIROS. Colligimus ³³ [eos scilicet, qui ad auxilium venerant:] unde est I. 113. *Unam, quae Lycios fidumque vehebat Oronem.* Item XII. 516. *Et fratres Lycia missos; & Apollinis agris: Vix. Mox,* ut I. 34. *Vix e conspectu Siculae telluris in altum Vela dabant laeti.* PRIMA AESTAS. ³⁴ Aut prima pars aestatis: quia est & adulta, & praeceptis: ³⁵ [aut vernum tempus dicit: quamvis Palestus tradat, capto Ilio Aeneam post triennium navigasse.]

9. ³⁶ [ET. Haec conjunctio velocitatem videtur ostendere.] PATER ANCHISES. ³⁷ [Ut agendarum rerum auctoritatem adsignet Anchisae. Et] ut diximus, *πῶς ἔειπεν* servat; ut pater jubeat.

10. ³⁸ [LITTORA TUM PATRIAE LACHRYMANS. Amat Poëta quae legit, immutata aliqua parte, vel personis, ipsis verbis proferre. Naevius enim inducit uxores Aeneae & Anchisae cum lachrymis, Ilium relinquentes his verbis, *Amborum uxores noctu* ³⁹ *Trojade exibant, Capitis opertis, flentes ambae, abeuntes lacrymis cum multis.* Hoc iste Aeneam eodem in tempore ejusdem rei causa inducit fecisse, cum dixit: *Littora tum patriae la-*

crymans portusque relinquo. Et multi tradunt hoc in primo dictum: *Trojae qui primus ab oris.*

VARIORUM.

auguria numerat Creusae admonitionem lib. II. 781. ubi *arva optima* promittit viro, quae *desertis terris* non congruunt. itaque dubius haereo quid praeferam. eadem diversitas lib. XII. 664. an desertas a majoribus, ut infr. §. 94. ubi *antiquam* jubentur exquirere matrem, quae ubere laeto excipiet; & alibi in hoc libro. & ita Creusae monitis omnia congruerent. BURM.

5. CLASSEMQUE. *Classimque* Sprotianus. ut & infra §. 462. lib. IV. 375. 426. & libr. V. 612. deinde *Antandro Phrygiae*, ommissa particula, primus Rottendorphius, & tres alii minoris rei. male. HEINS. *Classisque* primus Rottendorphius pro varia lectione. *sub ipsa Antandro* recte explicare mihi Cerda videtur. & deerat Walliano.

7. FERANT. *Ferent* Montalbanius, & alter Menagii. *ubi sistere detur*, dixit etiam Ovid. I. Metam. 307. ubi tamen *fidere* praefert Heinsius, quem vide. BURM.

8. INCEPERAT. In altero Menagiano, *inceperat*. Mediceus *inceperit*. HEINS. *Us prima* alter Hamburgicus. *mox, & pro cum pater* Montalban. *at pater* Leidenfis & Vossian. *ventis vela* duo Hamburgenses pro varia lectione. & Ed. Venet. Heinsius in ora, *ut pater*. male. nam & hic, ut Servius docet, velocitatem ostendit: sic II. Georg. 80. *nec longum tempus, & ingens Exiit arbor*. ita & lib. V. 857.

Vix primos inopina quies laxaverat artus,

Es

³¹ defunt iisdem. ³² defunt iisdem. ³³ defunt hoc loco, sed ponuntur post *Apollinis agris* L. Vof. R. Steph. al. Masvicius, ne quid deesset, bis nobis dedit. ³⁴ Aut vernum tempus dicit, aut quia est & adulta & praecepta L. Vof. R. Steph. Fabr. al. quia est adulta, & praecepta. vel ver dicit W. ³⁵ defunt L. Vof. R. Steph. ³⁶ defunt iisdem. ³⁷ defunt iisdem. dum Anchises vivit, semper potestatem ejus timuit W. Wagenz. adscripserat f. ei *tribuit*. ³⁸ defunt W. Vof. L. R. Steph. al. sed Fabr. habet prima verba, *amst...* proferre, reliqua omittit. ³⁹ *Trojade*. forte pro *de Troja*, vel *Troade*. pato vero hoc pertinere fragmentum Naevii apud Non. in *percentat*. *Blande & docte percentat Aeneas, quo pacto Trojam urbem reliqueris*. quod Steph. in *Fragm. Poëtar. Veter.* pag. 214. edidit vitiose, *Ennius* pro *Aeneas* ponens. emendat hoc etiam versus Vossius, in notis ad Naevii *Fragmenta*, pag. 76. aliter paullo legi apud eundem Nonium in verbo *lingue* addit, quod sepe-
 risse nequii, sed in *liquidam* legiur in editione Merceri eisdem verbis ex lib. II. Belli Punici. BURM.

Et campos ubi Troja fuit. Feror exsul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,

(Thra-

SERVIL

11. ⁴⁰ [CAMPOS UBI TROJA FUIT. Hoc est, quod ait: *Omnis humo fumat Neptunia Troja.*] EXSUL. Quasi ⁴¹ trans solum missus; aut extra solum vagus.

12. CUM SOCIIS, NATOQUE, PENATIBUS, ET MAGNIS DIIS. Duo humana posuit, & duo divina; humana, socii & natus: divina, Penates, & dii: patris non fit mentio: quia secundum Virgilium ad Italiam non venit. PENATIBUS, ET MAGNIS DIIS. Varro quidem unum esse dicit, *Penates & magnos deos*: nam & in basi ⁴² scribebatur: MAGNIS DIIS. Potest tamen ⁴³ hic & pro honore dici. Nam & dii magni sunt, Juppiter, Juno, Minerva, Mercurius: qui Romae colebantur. *Penates* vero apud Laurolavinium: unde apparet non esse unum. ⁴⁴ [Idem Varro, & alii complures, magnos deos adfirmant simulachra duo virilia, Castoris & Pollucis, in Samothracia ante portum sita, quibus naufragio liberati vota solvebant. Alii deos magnos Coelum ac Terram putant, ac per hos Jovem & Junonem. Dii Penates a Samothracia sublati, ab Aenea in Italiam adveкти sunt; unde Samothracae cognati Romanorum esse dicuntur: quos inter caetera ideo magnos appellant, quod de Lavinio translati Romam, bis in locum suum redierint; quod Imperatores in provincias ituri, apud eos primum immolabant; quod eorum nomina nemo sciat; quod ⁴⁵ praesentes adesse sentiantur: nam cum ambae virgines in templo deorum Lavinii simul dormirent, ea quae minus casta erat fulmine exanimata, alteram nihil sensit; ⁴⁶ quod Romani Penates in cultu habeant, quos nisi sacerdoti videre fas nulli sit: qui ideo *Penates* appellantur, quod in penetralibus aedium coeli sedant: nam & ipsum *penetral*, *penus* dicitur, ut hodie quoque *penus Vestas claudi*, vel *aperiri* dicitur.

Vel *Penates* erant, quos domo secum attulerat; Dii familiares; hi vero, ut Palladium, & quos Panthus ex arce ei attulerat.]

13. TERRA PROCL. *Procul*, est quasi porro ab oculis: unde potest & *satis longe* significare, & *non valde*, ⁴⁷ [ut in quinto 124. *Est procul in pelago saxum*: quod ⁴⁸ satis longe fuisse intelligi non potest, ne voluptas pereat spectaculi:] ⁴⁹ quamquam & hic similis possit esse significatio: brevis est enim Hellesponti transitus. VASTIS. Aut vastatis, ⁵⁰ [& per hoc, desertis:] aut magnis.

VARIORUM.

Et superincumbens.

VIII. 444.

Nec plura effatus, & illi

Ocius incubere omnes.

ubi at perperam alii. Plin. v. Epist. 14. *Pauci dies, & liber Principis severus.* VII. 27. *Excipiunt temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit.* ubi in Voss. Cod. & non videtur. sic apud Claud. I. Rapt. 117. *Vix ea fatus erat: & nuntius astra tenebat.* ex codice Juniano. vid. ad Lucan. I. 231. & ita utitur nec pro & non. Stat. VI. Theb. 115. *vix signa audita, nec urbem Invenies.* BURM.

10. LITORA TUM. Cum Mediceus & Mentelianus uterque alique ex praestantioribus omnes. quod & Macrobius agnoscit lib. IV. Saturn. 3. mox *Gnatoque* uterque Mentelianus, duo vetustiores Rottendorphii, Moretanus primus & tres alii. HEINS. *Litora dum* Wirtian. Wallian. cum multi.

12. NATOQUE. Cum nato, magnisque penatibus, & Dis. Menag. pr. *Gnatoque* septem.

14. A-

⁴⁰ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁴¹ trans solum R. L. Basil. ⁴² scribebantur Vof. ⁴³ hoc pro honore L. Vof. Steph. al. hoc & pro Dan. hoc & in honore Fabr. ⁴⁴ desunt haec L. Vof. R. Steph. aliis ad §. 13. in Dan. vero turbato ordine leguntur, & deerrant ultima, vel *Penates* &c. magnis diis redeuntibus in suum locum, forte congruere potest illud de Praenestinis sortibus apud Sueton. Tiber. LXIII. ⁴⁵ praesentes * sentiantur Dan. ⁴⁶ quos immmani * penitus in cultu habent Dan. mox pro in *penetralibus aedium coeli sedant*, Schefferus in Adversariis Tom. VIII. Observat. Crit. inferius pag. 413. legit, *coeli soleant*, vere, ut puto. & confirmatur ex Servio ad II. Aen. 514. ubi dicit penates esse, qui domi coluntur. BURM. ⁴⁷ desunt Dan. ⁴⁸ satis non l. f. in. potest Vof. ⁴⁹ hic tamen pro non valde longe ponitur: brevis &c Dan. ⁵⁰ desunt L. Vof. R. Steph.

(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo;
 15 Hospitium antiquum Trojae, sociique Penates,
 Dum fortuna fuit. Feror huc, & litore curvo
 Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis:

Ae-

SERVI.

14. THRACES ARANT. Figurata: nam minus est, quam. ACRI. ⁵¹ Saevo & cruento. LYCURGO. ⁵² [Lycurgus, ut alii dicunt, cum indignaretur Liberum ab omnibus gentibus coli, ut primum eum Thraciae fines cum socio comitatu introiisse cognovit, comprehensas Bacchas ejus flagellis verberavit, ipsum vero insequi, ut occideret, coepit. Sed postquam se Liber fugiens, ut evaderet, praecipitavit in mare, ⁵³ a Thetide nympa exceptus liberatus est.] ⁵⁴ LYCURGUS autem hic, filius Dryantis, rex gentis Bistonum fuit: qui, ut habet fabula, dum contemnens Liberum patrem, manu sua semper ejus amputaret vites, immisso a Libero furore, ipse sibi crura succidit. Re vera autem abstemius fuit: quos constat acrioris esse naturae, quod etiam de Demosthene dictum est. Alii sic referunt: ⁵⁵ [Fuit Lycurgus, Thraciae rex, filius Dryantis: qui quod Thraces immoderate vino deditos conspiceret, vites omnes toto regno excidi iussit, ut scribit Plutarchus eo in opusculo, quod de Poetarum utilitate conscripsit. Hinc datus est Poëtarum loci fabulae: Lycurgum infestissimo Bacchum odio profecutum esse: adeo ut & nutrices illius in Nyssa latentes, persequeretur, & Baccho ipsi tantum terroris incusserit, ut, praecipiti fuga trajecto mari, in Naxum se receperit: ideoque iuxta Numinis ira Lycurgum in furorem conversum, & cum vites quoque, ne Baccho in posterum libaretur, excidere vellet, tibias sibi succidisse.] REGNATA. ⁵⁶ Participium sine verbi origine.

15. HOSPITIUM ANTIQUUM. ⁵⁷ Aut carum: aut re vera antiquum: nam tanta inter ipsos familiaritas fuit, ut Ilione, filia Priami, ⁵⁸ Polymnestori nuberet Thracum regi ⁵⁹ [cui Polydorum, fi-

lium ex Hecuba, Priamus pater initio belli Trojani, communis Martis exitium veritus, cum magno auri pondere educandum tradidit, antiquo hospiti, amico, & genero suo. Sed illic, deleta Troja, ceterisque omnibus fere Priami liberis interfectis, auri cupiditate adductus, Polydorum in litore spantem telis aggreditur, & frustra fidem Deorum hominumque implorantem, occidit, caesoque tumulum superinjecit, cui supercrevere myrta virgulta. Id cum mater Hecuba intellexisset, simulavit se ingens adhuc auri pondus velle secreto illi indicare, quod pro filio acciperet. Quod avarus rex verum existimans, illius unguibus occaecatus est. Existat tamen & alia de Polydoro fabula: nempe Graecos, per Thraciam venientes, hunc cepisse: Priamum autem pro redemptione filii Graecis dedisse urbem, quae postea ab eventu Antandros dicta est: qua accepta, illos tamen nihilominus Polydorum lapidibus obruisse.] SOCIIQUE PENATES. Vel propter supra dictam conjunctionem Iliones & Polymnestoris: vel, quia cum omni haereditate majorum, diviserant etiam deos Penates, Dardanus & Iasius fratres; quorum alter Thraciam, alter Phrygiam incoluit occupatam.]

16. DUM FORTUNA FUIT. ⁶⁰ Scilicet bona: & simul ostendit fidem cum foelicitate deficere. Sane sciendum, quod quotiescumque *fortunam* ⁶¹ solum dicimus, *foelicitatem* intelligi: unde & *fortunatos* tantum felices: & *infortunatos* solos infelices vocamus. LITTORE CURVO. Perpetuum epitheton littorum est: nam quod in sexto ait vi. 901. *Tunc se ad Cajetae* ⁶² recto fert litore portum, significat eum ita navigasse, ut non ⁶³ linqueret litus.

17. PRIMA LOCO. Quia apud Cretam alia fecit.

⁵¹ cruento, vel strenuo, & bellicoso, vel infano, quia voluit Bacchi vineas extirpare W. ⁵² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵³ & Athen. * Nympha Dan. a Nympha ex. & liber. Fabr. a Thetide emendaverat Ger. Voff. ex Phurnuto, Hygin. in Poet. Astr. in *Taurus*, & ante omnes ex Homeri Iliad. 2. ⁵⁴ Lycurgus autem Rex Thraciae fuit, qui ut habet, & usque ad *dictum est*. W. L. Vof. R. Steph. al. & praeterea nihil. ⁵⁵ desunt etiam Dan. ⁵⁶ quod supra diximus, participium &c. W. ⁵⁷ nomine antiquum, aut carum significat, aut revera, &c. W. ⁵⁸ Polymnestori vel Polymnestori L. Vof. R. Steph. ⁵⁹ desunt iisdem ad 9. 16. sed Basil. addit, cui Polydorum filium Priamus belli tempore parvulum commendaverat alendum, reliqua desunt Dan. etiam desunt ad *sociisque*. ⁶⁰ scilicet bona, quando absolute ponitur W. ⁶¹ dicimus, solum felicitatem Vof. quod sequentibus melius congruit. ⁶² se ad *Calatam* L. tunc ad *Setagatum* Vof. tunc se ad *Cogetum* a. *recto* R. ⁶³ relinqueret R. L. Vof.

Aeneadaeque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaëae matri, Divisque ferebam

- 20 Auspiciibus coeptorum operum: superoque nitentem
Coelicolum regi mactabam in litore taurum.

For-

SERVII.

cit. Modo autem ⁶⁴ Aenum significat, ut Sallustius incert. fragm. *Aenum & Maroneam: viamque militarem*. Quamquam Homerus dicat inde auxilia ad Trojam venisse. Ergo jam fuerat. ⁶⁵ Euphorion, & Callimachus, hoc dicunt etiam, quod ⁶⁶ *Aenum dicitur a socio Ulyssis illic sepulto eo tempore, quo missus est ad frumenta portanda*. FATIS INIQUIS. Bene quid sit futurum praeoccupat.

18. AENEADAS. Ecce nec Virgilius Aenum dicit. ⁶⁶ [Aeneadas autem hic secundum accusativum nomen derivatum; aliter juxta nominativum.]

19. SACRA DIONAEAE MATRI. Veneri, a matre ⁶⁷ Dione, secundum Homerum. Et bene dispensat, ut cum adversam navigationem subiungit, Dionaëam Venerem dicat, ut hoc loco: si prosperam, de mari eam dicat esse procreatam, ut v. 801. *Unde genus ducit*. Haec autem, in quantum potest, ⁶⁸ [non semper.] reservat.

20. AUSPICIBUS COEPTORUM OPERUM. Jovi, qui arcis deus est: Apollini, propter auguria: Libero, ⁶⁹ quasi causa libertatis: nam dii alii si ⁷⁰ invocentur, ad privatam pertinent causam: unde de Didone legimus IV. 59. *Funoni ante omnes, cui vincula jugalia curae*, propter nuptias: quamvis enim reipublicae utilitas simularetur, erat tamen etiam specialis causa Didonis. Similiter & hic Aeneas sacrificat Veneri ⁷¹ [scilicet, ut placeat matri.] Quod autem de Libero diximus, haec causa est: ut signum sit liberae civitatis: nam apud majores aut stipendiariae erant, aut foederatae, aut liberae. Sed in liberis civitatibus simulachrum Marfyae erat, qui in tutela Liberi patris est. ⁷² [Sed *auspicia* omnium rerum sunt; *auguria* certarum: auspicari enim cuivis, etiam peregre licet; augurium agere, nisi in

patriis sedibus non licet. Peritissime ergo Virgilius veteris consuetudinis meminit, cum facit Aeneam, quia peregre, id est, in Thracia agit, auspicantem, id est, *Auspiciibus coeptorum operum*.]

21. MACTABAM IN LITTORE TAURUM. Contra rationem Jovi taurum sacrificat: adeo ut hinc putetur subsecutum esse prodigium: ubique enim Jovi juvenum legimus immolatum, ut IX. 627. *Statuam ante aras aurata fronte juvenum*. Et in Bucolicis legimus III. Ecl. 87. *Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam*. Item Juvenalis XIII. 9. *Qui vexat nascenti robora cornu*. Nam in victimis etiam aetas est consideranda.

VARIORUM.

14. ARANT. *Erant* secundus Moreti & Mediceus. vid. ad Lucan. IV. 334.

Ibid. LYCURGO. *Lycurgo* scripti plerique, & codex Arusiani Messii. sic *Agragas* passim in veterimis membranarum pro *Acragas*. *Lycurgo* tamen in Mediceo & Gudiano. HEINS. *Ligurgo* Francianus. Wallian. Wittian. & Leidensis unus, & ita apud alios quoque occurrit scriptum.

16. DUM. Cum Lelidensis unus.

Ibid. CURVO. *Corvo* Mentelii prior. *curro* secundus Hamburgensis. & in litore Francianus.

18. NOMEN. *Gentes* Montalbanus pro varia lectione. vid. ad III. Georg. 122. *cunctos* tertius Rottendorphius. *Aeneadesque* Mediceus. vid. ad Amm. Marc. XXII. 8. Valesii notas. BURM.

19. DIVISQUE. *Diisque* Francianus.

20. AUSPICIBUS. *Auspiciisque* Vratislaviensis. *auspiciis* Wittian. *superumque* Parrhas. adscripserat orac codicis. nescio unde.

22. TU-

64 Aeneum Dan. mox, quod Aenum dicitur Basil. 65 Euphorion, qui illuc natus dicitur, & Callimachus legit Meursius ad Helladii Chrestomathiam pag. 54. BURM. 66 desunt L. Vof. R. Steph. al. 67 Diana L. R. Diona Vof. W. mox, si adversa navigatio sequatur. & mox, si prospera, de mari Steph. Dan. si sequantur adversa; & mox, si prospera erit navigatio. Fabr. al. 68 desunt Vof. Steph. Dan. potest, nos semper L. R. 69 deest L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. quae de Marfya hic pag. 496. narrantur excussit ad Petron. cap. XXXVI. BURM. 70 vocentur Vof. 71 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 72 desunt L. Vof. R. Steph. al.

Forte fuit juxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.

Adcessi, viridemque ab humo convellere silvam

25 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:

Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.

Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbor

Vel-

SERVII.

22. FORTE FUIT JUXTA TUMULUS. ⁷³ [Excusat dicendo, *Forte fuit*, quod juxta eum locum sacrificaverit. *Tumulus* autem dicendo, uno] hoc sermone, & collem & sepulchrum fuisse significat: ⁷⁴ [potest enim *tumulus* & sine sepulchro, interpretatione collis, interdum accipi: nam & terrae congestio super ossa, *tumulus* dicitur. Sane apparatus mortuorum *funus* dici solet; exstructio lignorum, *rogus*; subjectio ignis, *pyra*; crematio cada-veris, *burnum*; locus, *ustrina*; operis exstructio, *sepulchrum*; nomen inscriptum, *monumentum*.] QUO SUMMO. ⁷⁵ In quo summo. CORNEA VIRGULTA & MYRTUS. Bene ⁷⁶ legit hastis apta virgulta: nam legimus II. Georg. 447. *Et bona bello cornus*. ⁷⁷ [Item VII. 817. *Et pastorem praefixa cuspidem myrtum*.] ⁷⁸ [Et alibi II. Georg. 446. *Ac myrtus validis hastilibus*.] Ergo si telis fuerat confixus, merito illic haec coaluere virgulta. *Cornus* autem declinatur ut *ficus*, si arbor sit: nam *cornu* animalis, indeclinabile est: licet genitivum usurparit Lucanus VII. 217. ut *Cornus tibi cura sinistri, Lentule*. Sic Cicero in Arato: *Hujus genus, pro genu*.

23. ⁷⁹ [VIRGULTA. Copiose, virgulta, hastilia, sylvam, ramos, arborem, vimen, corticem, stipitem, segetem, jacula. HORRIDA MYRTUS. *Horrida*, ad loci faciem retulit; ⁸⁰ non ad arboris naturam: vel certe umbrosam. MYRTUS. Sane de *myrto* fabula talis est. Haec *Myrtus*, ex fama de plebe antiquorum nata, Græco vocabulo Myrene vocitata est, forma pulcherrima: hanc cum quidam popularium dives & nobilis adamasset, a parentibus ejus postulavit uxorem. Interea

latrones urbem occupaverunt, quam cum depopulantur, Myrenem, fratribus ejus occisis, captivam duxerunt, & in latebris condiderunt, donec alia loca vastarent. Sed haec Myrene inventa occasione fugit, & ad cives reversa est. Gratulati cives, eam sacerdotem Veneris esse jusserunt; quæ cum sacra celebraret, unum de latronibus per quos abrepta fuerat in plebe cognovit, eumque comprehensum in medium vulgus extraxit. Latro, poenis adactus, omnia, quæ intendebantur, confessus est: socios quoque ubinam essent prodidit. Sed juvenis, qui eam ante amaverat & petierat sibi conjugem, ad investigandos latrones sibi negotium depoposcit; quos cum inventos cepisset, & praemium polceret, data ei potestas est a populo, ut virginem, quam amaverat, in matrimonium duceret. Ob quam rem irata Venus, illum mori fecit; virginem autem in *Myrtum* arborem vertit, eique, quod sacerdos fuisset, praestitit ut perpetuo, & suavi odore gauderet.]

24. ACCESSI. Non ad *cornum*; sed ad *myrtum*, quæ inter verbenas est. Et bene matri sacrificaturus aras coronat ex *myrto*. SYLVAM. ⁸¹ [Sicut dictum est,] bene variat, ut nunc sylvam, nunc ⁸² vimina, nunc virgulta, nunc arborem dicat.

25. ⁸³ [RAMIS TEGEREM. Excusatio a voluntate.]

26. MONSTRUM. Bene *monstrum*: nam statim quid esset apparuit: & hoc ⁸⁴ proprietatis est; abusione ⁸⁵ tamen plerumque corrumpitur.

VARIORUM.

22. TUMULUS. *Tumulus* Gudianus a manu prima. *tumulus juxta* Montalbanius.

23. DEN-

⁷³ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁷⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁵ id est, in ejus summitate W. ⁷⁶ elegit Fabr. al. posuit W. ⁷⁷ defunt Dan. ⁷⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad p. 24. ⁸⁰ nam ad Dan. fabulam de Myrto emendasse se lib. cxi. Adv. 22. dicit Barthius, qui libri quum adhuc premanur, con-jicere vitia emendanda nobis non licet. confer Serv. ad v. Aen. 72. ubi inconcinnam esse fabulam adfirmat. agit vero ibi Barthius de hastilibus ex Myrto. BURM. ⁸¹ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁸² numina Vof. Steph. ⁸³ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁴ proprietatis est Vof. Steph. ⁸⁵ autem Vof.

- Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
 Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
 30 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor, & caussas penitus tentare latentis:
 Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo Nymphas venerabar agrestis,

35 Gra-

SERVII.

28. LIQUUNTUR. LI in verbo producitur, ut hoc loco. ⁸⁶ [Item 1. Georg. 43. *Canis cum montibus humor Liquitur.*] In nomine vero corripitur, ut *liquor*.

29. TABO. ⁸⁷ Corrupto sanguine. ⁸⁸ [Et est nomen casus septimi tantum, ut sunt: *sponse, natu*: quod si velis declinare, *haec tabes, huius tabis*, dicis.]

30. MEMBRA QUATIT. Causa pendet ex causa: nam timor sanguinem gelat, qui coactus frigus gignit. ⁸⁹ [GELIDUSQUE COIT. Physice loquitur & rationabiliter: nam hinc & pallor nascitur, cum se ad praecordia fugiens contrahit sanguis.]

31. LENTUM VIMEN. Molle & flexuosum: ⁹⁰ unde & *vietos*, dicimus curvos per senectutem.

32. TENTARE LATENTES. Miraculum enim est, ex arbore sanguinem fluere.

34. MULTA MOVENS ANIMO. Non dicit quae, sed ex sequentibus intelligimus. Cogitabam, inquit, ne forte sanguis esset ex Nymphis: ⁹¹ [ne forte bellum immineret, quod sanguinem vidissem; ne lucum Nympharum violassem.] Hamadryades namque cum arboribus & nascuntur, & pereunt: unde plerumque caesa arbore sanguis emanat: nam ut Ovidius ait VIII. Met. 762., quum Erisichthon arborem incideret, primo sanguis effluxit: post ululatus secutus est. Inde Statius VI. 113. *Nec amplexae dimittunt robora Nymphae.* Item: Cogitabam, ne forte ⁹² ex terra Martis iure sanguis efflueret: nam, quod dicit haec se veneratum esse numina, illas constat praecessisse cogitationes.

VARIORUM.

23. DENSIS HASTILIBUS. Vide ad Gratii Cy-

neg. 129. Stat. IV. 301.

Hic Paphias Myrtus a stirpe recurvant.

24. CONVELLERE. *Avellere* Excerpta nostra.

25. ARAS. *Aram* primus Moretanus cum altero Hamburgensi & Vossiano. HEINS. *Tegerem frondentibus* secundus Hamburgensis.

26. HORRENDUM, ET DICTU VIDEO. Montalbanius vocibus transpositis, *Horrendum video & dictu mirabile monstrum.* apud Nonium in *Horrendum* legas, *Horrendum dictu video, mirabile monstrum*: ut *horrendum* per parenthesim ponatur, ut libr. VIII. 564. *cui tres animas Feronia mater (Horrendum dictu) dederat.* Macrobius lib. III. cap. 10. *Horrendum dictu & visu mirabile monstrum*, quod si sequimur, ne oratio hiulca sit, corrigam, *Horrendum edictu, & visu mirabile monstrum.* HEINS. Vide lib. II. 680. *horrendum dictu* Pugetianus. *dictu & video* Wallian. *miserabile* Venetus a manu prima.

27. NAM, QUAE. *Namque ut prima* Ed. Mediol. *cum quae* Sprothianus. *arbor* alter Rottend. Wall. Wittian. & Venetus. quod praetuli, ne tres syllabae in *s* exirent. BURM.

28. LIQUUNTUR. *Linquuntur* agnoscit Nonius verbo *linguere*. ut & II. Georg. 187. *bus summis linquantur rupibus amnes.* & sic Gudianus a manu secunda, & alii tres quatuorve sequioris notae. HEINS. *Hinc* Francianus. & Editio Mediol. *linquantur crassa litera n* Regius. *linquantur* Edd. Venet. & Med.

33. ATER ET. *Alter* primus & secundus Moretanus, alique duo: etiam Gudianus & Mentelianus alter a manu prima. quos cave audias; & tamen ea scri-

⁸⁶ desunt Dan. ⁸⁷ Dan. Fabr. & Masiv. bis, Remel ad Arno, & iterum *Tabo* haec exhibent. priora delevi. ⁸⁸ desunt Dan. in fine, pro *dicis*, *dicis* L. Vof. R. Steph. de *Tabo* & *tabe*, vide ad Lucan. IV. 321. & VI. 548. ⁸⁹ desunt eisdem. ⁹⁰ unde & *vietos* idem, unde & qui incurvi sunt per senectutem Dan. ubi deest, *vietis* dicuntur. ⁹¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹² ex terra in jure R. jure, id est more solito, quia Mars sanguineus Deus belli.

- 35 Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nisu
Adgredior; genibusque adversae obluctor arenae;
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrimabilis imo
40 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad auris:

Quid

SERVII.

35. GRADIVUMQUE PATREM. *Gradivum*, ⁹³ [ἄρμα "Arma"] id est, exsiliensem in praelia: quod in ⁹⁴ bellantibus sit necesse est. ⁹⁵ [Aut gravem deum patrem: aut ideo, quia apud Pontifices Mars pater dicitur. Alii *gradivum*, quod gradum inferant, qui pugnant; aut quod impigre gradiantur: ⁹⁶ [aut ab hastae concussione, quod Graece dicitur *ἄρμα*. Alii *gradivum*, quia nunquam equester fuit,] ⁹⁷ a *gradu* dictum, quod huc & illuc gradiatur; unde Martem communem dici. Nonnulli eundem Solem & Vulcanum dicunt; sed Vulcanum generis esse omnis principem; Martem vero Romanae tantum stirpis auctorem. PATREM. Ideo, quia a Poëta pene omnibus diis nomen paternum additur, ut fiant venerabiliores.] GETICIS. Thracis. *Getae* autem populi sunt ⁹⁸ Mysiae: quae, quia lata est, multas continet gentes.

36. RITE SECUNDARENT. Recte prosperos facerent. VISUS. Pro visâ posuit ⁹⁹ [tunc enim masculino utimur genere, cum de his loquimur, quibus videmus: ut si dicas, *Nubecula obeſt visibus meis*. Si autem neutro utamur, ea quae videntur significamus; ut si hoc loco diceret: *Rite secundarent visa*: quod propter metrum nequaquam potuit.] Similia sunt, *nuntius & nuntium*; *auditus & auditum*. OMENQUE LEVARENT. Bonum ac leve facerent, ¹ [id est, in bonum converterent.]

38. OBLUCTOR. Acris nitentem ostendit.

39. ELOQUAR, AN SILEAM? Parenthesis est, ad miraculum posita: ² [qua magnitudinem monstri ostendit: & bene auditorem adtentum vult facere.] GEMITUS LACHRYMABILIS. Potest enim

esse irascentis. ⁴ [Et *lachrymabilis*, cum lacrymis: an dignus lacrymis.]

40. ¹ [IMO AUDITUR TUMULO. Ex imo tumulo: ut longe vox, cum quodam defectu sonans, auditu ipso miserabilior videretur. AUDITUR. Vetus codex habet, *auditus*.] VOX REDDITA. Pro data: redditur enim quidquid ad nos per alterum transit: quanquam hic etiam hoc possit intelligi: nam ad eum vox missa per tumulum est. ⁶ [Uti etiam epistola reddita dicitur, quae per nuntium a mittente ad nos accipitur.]

VARIORUM.

scriptura editiones nonnullas temere occupavit. HEINS. Ita & Wallian. Reg. & Parrhaf. a manu correctrice. *alterque alterius* Zulichemius. *rursus & alterius* prior Hamburgensis a manu prima. *alter & a secunda*. ita *ater & alter* confunduntur. apud Liv. xxii. x. §. 6.

35. GRADIVUMQUE. *Grandaeumque* secundus Moreti & alter Hamburgicus. *Gradivumque* Gudianus a manu prima. *praesidet armis* idem Hamb. oris Menagii prior. vulgata exhibetur a Lutatio ad Stat. iii. Theb. 221. BURM.

36. SECUNDARENT. *Secundaret & levaret* Wiltian. *lavarent* Mentel. a m. pr.

37. TERTIA. *Tertio* legit Charisius, teste Giphano Indic. Lucr. in *adverbis*: ut *postremo* apud Juvenalem Sat. xi. 91. quod est in plerisque scriptis,

Postremo severos

Censoris mores etiam collega timeret.

fic & alii *sero* corripuerunt. sed Noster lib. iv. Georg.

⁹³ defunt Dan. ⁹⁴ bellatoribus sic. Fab. bellatoribus sit, necesse, vel quod gradum inferant, usque ad *Alii gradivum* Basil. reliqua defunt ad *Patrem*. ⁹⁵ defunt L. Vol. R. Steph. ad *GETICIS*. ⁹⁶ defunt Dan. ⁹⁷ alii a gratitudine, quod Dan. in fine vero post *auctore* habet, alii *Gradivum*, quia numquam equester fuit, aut a *gradu*. ⁹⁸ Maesiae Dan. ⁹⁹ defunt Vol. ¹ non posuit, omisſis sequentibus Dan. ² defunt L. Vol. R. Steph. al. ³ defunt iisdem. ⁴ defunt iisdem. ⁵ defunt iisdem. ⁶ defunt iisdem & Dan. ubi etiam Fabr. al.

Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto:
Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
Externum tulit: aut cruor hic de stipite manat.
Heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.

45 Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis increvit acutis.

Tum

SERVII.

41. LACERAS. Per membra ⁷ disjicis: nam *lacerare*, est saepius vulnerare, ⁸ [ut VI. 495. *Lacerum crudeliter ora Deiphobum vidi.*]

42. ⁹ [PARCE. Id est, parce tibi: vel sepulto parce, cui vivo nemo pepercit.] SEPULTO. Modo ¹⁰ [mortuo, vel] jacenti, significat ¹¹ [ut IX. 189. *Somno vinoque sepulti.* Item IV. 424. *Occupat Aeneas aditum, custode sepulto:* nam *sepultus*, est quasi sine pulsu:] non enim hunc sepultum possumus dicere, ¹² cujus sepultura non sit in hoc rite perfecta; sed fortuita sit obrutus terra. PIAS. Bene etiam ille, qui laeditur, excusat Aeneam, quod pietatis grande testimonium est. ¹³ [*Pias* autem, propter Penates de excidio liberatos: aut quia sacrificabat.] SCELERARE. Polluere: ¹⁴ [et est sermo Plautinus, quo hodie non utimur;] ¹⁵ [nomen tamen fecit sine verbi origine: non enim dicitur *scelero.*]

43. EXTERNUM TULIT. Ordo est: Troja me tibi tulit: & bene *tulit*, hoc est; educavit. *Non externum tibi*: nam & civis Aeneae fuerat, & cognatus. ¹⁶ [Et cito se & Trojanum esse, & affinem ostendit. HAUD CRUOR HIC DE STIPITE MANAT. Mire, quasi ostendens cruorem suum. DE STIPITE. De ligno ait: nam *stipes*, vere est lignum sectum, siccum.]

44. CRUDELES TERRAS. Id est, crudelium & avarorum: ¹⁷ [ex moribus enim cultorum terrae laudantur vel vituperantur, ut VI. 638. *Devenere locos laetos.*]

45. POLYDORUS EGO. Sive ego distinguas: five EGO HIC, subaudias *sum*, necesse est. ¹⁸ [Et quasi *distinguas*, id est, Polydorus sum, non stipes.

46. TELORUM SEGES. Multitudo. Plautus *Aulularia* I. I. 6. *Stimulorum seges*. Sane putatur non verisimile jaculis coniectis puerum occisum: nam repugnat cum illo 55. *Polydorum obruncat*: nam emisisse radices jacula mirum est; nisi monstruosum sit.] INCREVIT. Reviruit. Traxit autem hoc de historia Romana: nam Romulus, ¹⁹ captato augurio, hastam de Aventino monte in Palatinum jecit: quae fixa fronduit, ²⁰ [et arborem fecit. Vituperabile enim est, poetam aliquid fingere, quod penitus a veritate discedat. ²¹ Denique obijcitur Virgilio de mutatione navium in Nymphas: & quod dicit per aureum ramum ad inferos esse descensum: tertium, ²² cur Iris Didoni comam secuerit. Sed hoc purgatur Eurypidis exemplo, qui de ²³ Alceste hoc dixit, cum subiret fatum mariti.]

VARIORUM.

Georg. 122. maluit dixisse, *sera comantem Narcissum*. & III. Georg. 500. *crebra ferit*. et si illis etiam locis *sero* & *crebro* codices nonnulli. deinde, *nisu* codices nostri, non *nixu*. HEINS. *Majori* Leidensis. *nisu* Edd. primae.

38. OBLUCTOR. Hoc Graecos vocare *arricallum*, docet Cl. Hemsterb. ad *Lucian. Dial.* p. 60. *aversae* alter Rottend. *alloquar* Venetus.

40. ET VOX. Et deest Menagio priori. ad *auras* Wall. Wittian. prior Hamburgicus pro diversa lectione. ut & Zulichem. ita & inf. 93. & saepe alibi.

43. EXTERNUM. *Externum* agnoscit Donatus ad Terentii Andr. I. IV. 3. & Lutatius ad Statii I. Theb.

⁷ disjicis L. Vof. R. disjicis Dan. descindis Commel. ⁸ defunt Dan. ⁹ defunt L. Vof. R. Steph. ¹⁰ defunt iisdem. ¹¹ defunt Dan. ¹² cum L. Vof. R. Steph. al. ¹³ defunt iisdem. ¹⁴ defunt Dan. in Thesauro Fabri dicitur in Ed. Venneta A. 1534. legi *scelerare*, polluere; Plautinus sermo, hodie non in usu, reliquis omisiss. ¹⁵ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ¹⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 44. ¹⁷ defunt iisdem. ¹⁸ defunt iisdem usque ad *increvit* §. 46. ¹⁹ capto Dan. ²⁰ defunt Dan. ad §. 47. ²¹ ideoque Steph. diss. de Criticis p. 38. ²² quod Iris Fabr. ²³ Alceste L. Steph. Alcisti Vof. R. lege, Alceste.

Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comae, & vox faucibus haesit.

Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
50 Infelix Priamus furtim mandaratum alendum
Threicio regi; quum jam diffideret armis
Dardaniae, cingique urbem obsidione videret.

Ille,

SERVII.

47. ²⁴ [TUM VERO. Adfirmative. ANCIPTI. Duplici, quod & sanguinem ²⁵ viderat, vel ancipiti formidine; una, quod sepulchrum laeserat; altera, quod metuere coeperat ²⁶ laesum ipsum.]

49. HUNC POLYDORUM. Licet de Polydoro superius sit relatum; tamen propter varietatem rei necesse est repeti. Priamus, cum videret longa obsidione res suas in ultimo constitutas, filium parvulum, Polydorum, ²⁷ Polymnestori, regi Thraciae, genero suo per Ilionem filiam, cum magno auri pondere nutriendum commendavit; qui, victa Troja, auri cupiditate impulsus, Polydorum obutum telis occidit.]

50. INFELIX. Aut qui jam infelix esse coeperat: aut cui etiam provisa nocuerunt: ²⁸ [aut infelix, quia superstes liberis fuit: aut quia illi perfidia non ab hostibus tantum est.] MANDARAT. ²⁹ Aphaeresis est, sive commendarat dixeris sive amandarat: [Et mandaratum est amoris; amandarat vero odii est: & amandare, est sub specie legationis aliquid relegare. FURTIM. Ne Graeci scirent.]

51. THREICIO REGI. ³⁰ Auxit ex provincia crudelitatem, ex qua fuerunt, Diomedes, ³¹ [qui equos habebat, qui humanis carnibus vescabantur:] ³² Lycurgus, ³³ [ob injuriam Liberi patris punitus:] Tereus, ³⁴ [qui Philomelae, sorori uxoris, post inlatum stuprum linguam abscidit.] Threicio autem pro ³⁵ Thracio, ut supra pro Thracia, Threissa: nam solutio est Ionicae linguae. Cum enim sit Θρεῖς, Iones dicunt ³⁶ Θρεῖς, cujus solutio facit Threicius, vel Threissa.

52. CINGIQUE URBEM OBSIDIONE VIDERET. Inter ipsa principia obsidionis: nam postea jam minime poterat.

VARIORUM.

Theb. 439. *extremum* Wittian. *externum* dedit Wallian. BURM.

Ibid. HAUD. Aut cum vetustioribus codicibus, & Prisciano lib. XVIII. qui aut pro neque poni observat. nec aliter duobus locis prae se fert Marius Plotius libello de metris. par mendum quoque lib. II. 778. amovimus. sollennis in Marone error. sic infra hoc libr. y. 162. turbant libri veteres, Aut Crete jussit considere Apollo. & lib. x. 529.

— Non hic victoria Grajum

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta. ita probe optimus Mediceus. in nonnullis tamen exemplaribus minus vetustis, addita adspiratione, Haut cruor hic. HEINS. Ita & Francianus. Wall. Leid. unus. haud Regius. Wittian. Edd. Ald. & aliae nonnullae. vid. supr. lib. II. 779. & Oudend. ad Lucan. II. 362. & ita fere semper variatur.

44. AVARUM. Avarum secundum Hamburgensis. quod quidem aliquis tueri posset, sed quia propter aurum occisus est Polydorus, praestat servare vulgatum, & alteram lectionem adscribere solitae aberrationi librariorum, qui has voces saepe confuderunt. vid. ad Ovid. IV. Trist. x. 51. BURM.

46. INCREVIT. Implevit primus Rottendorphius & Sprotanus. HEINS.

47. TUM. Nunc alter Hamburgicus.

48. STETERUNTQUE. Steterantque Wallian. Hamb. pr. & Zulichem. steteraque Francianus, ut lib. II. 774. comae, vox Dorvill.

49. MAGNO. Magno c. p. vasto Parrhas.

50. MANDARAT. Commisit Excerpta nostra. ex interpretatione: nam mandare pro commendare poni docet Barth. ad Stat. IV. Theb. 624.

51. THREICIO. Thracio Parrh. Thracio Dorvill.

52. OB-

24 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad y. 50. 25 videret Fabr. 26 I. . . * ipsum Dan. Letum ipsum Ger. Voff. 27 Polymnestori Dan. 28 desunt L. Vof. R. Steph. al. 29 aphaeresis est, aut commendarat, aut amandarat Basil. aut emendarat R. reliqua desunt L. Vof. R. Steph. al. 30 hausit Steph. ausit Vof. 31 desunt L. Vof. R. Steph. al. 32 Ligurgus L. Vof. A. Lygurgus R. 33 desunt iisdem. 34 desunt L. Vof. R. Steph. al. 35 Thracio Vof. R. 36 Θρεῖς. L. Vof. R.

Ille, ut opes fractae Teucrûm, & Fortuna recessit,
Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
55 Fas omne abruptit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monstra Deum refero, &, quae sit sententia, posco.

60 O-

SERVII.

53. ¹⁷ [ILLE UT OPES FRACTAE ET FORTUNA. Bene utrumque innexit: saepe enim alterum sine altero valet: aut opes, aut fortuna. ILLE UT. Vel postquam, vel tantum quod: vel deest statim; ut sit: ille, statim ut.] FORTUNA. Melior scilicet.

54. RES AGAMEMNONIAS. Hoc est, imperium, ³⁸ [vel partes Agamemnonis.] VICTRICIA. Omnia nomina a verbo venientia, cum in OR exeunt, masculina sunt, ut *victor*: cum in TRIX, foemina sunt, ut *victrix*: neutra vero non faciunt, nisi tantum ex numero plurali: unde est, *victoria* ³⁹ arma.

55. FAS OMNE. Et cognationis, & juris hospitii. OBTRUNCAT. Occidit, intellige: nam *obtruncare*, proprie est, ⁴⁰ capite cadere.

56. ⁴¹ [VI. VIOLENTIA.] POTITUR. Hoc verbum de his est, quae permiscet conjugationes: cum enim sit tertiae conjugationis, infinitum tamen modum a quarta facit, ut *potiri*: ⁴² [unde plerique decipiuntur, ut *potiris* dicant. Similiter *fio*, pro *fiere*, *feri* facit, permixta conjugatione.] ⁴³ [QUID NON MORTALIA PECTORA COGIS. Ad quod flagitium homines non compellis, detestandi auri cupiditas?]

57. AURI SACRA FAMES. *Sacra*, execrabilis, ⁴⁴ [ut VI. 574. *Sacrae panduntur portae*.] ⁴⁵ [Alii *sacra* devota accipiunt: unde & *ver sacrum*. Alii *sacrum*, pro *sceleratum*, vel *sacrilegum*.] Tractus est autem sermo ex more Gallorum: nam Massilienses quotiens pestilentia laborabant, unus se ex pauperibus offerebat, alendus anno integro publicis

& purioribus cibis. Hic postea, ornatus verbenis & vestibus sacris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipsum ⁴⁶ reciderent mala totius civitatis, & sic, ⁴⁷ praecipitabatur. Hoc autem in Petronio cap. ultimo lectum est. Sane sciendum latenter Aeneam hoc agere, ut Troianos Didoni ex infelicitatis similitudine committeret: nam & ejus marito ⁴⁸ frater, auri causa, intulit necem.

58. ⁴⁹ [PROCERES. Qui processerunt ante alios. PRIMUMQUE PARENTEM. Bene *primum*, id est, ante proceres.

59. MONSTRA DEUM. Quae ostenderant: & modo mala: nam medium est, quia interdum dicuntur & bona.]

VARIORUM.

52. OBSIDIONE. *Insidione* alter Hamburgicus.

53. ET FORTUNA. Copula deest Montalbano. *Teucrum fractae, fortunaque recessit* Dorvill.

55. ABRUMPIT. *Abrupit* Dorvillian. Leidenis unus, Montalbanius, Zulichemius, & Regius. *ob-rumpit* tertius Mentelius, Leidenis & Vossian.

56. PECTORA. *Corpora* Wallian. & *caeca fames*. Servius explicat *quid* cogis, ad quod flagitium. sed illa praepositio eleganter omittitur, ut sit duplex accusativus. vid. Gronov. & Drakenb. ad Liv. IV. 26. & adde quae notavi ad Quinctil. de Inst. Orat. XII. pag. 966. & Decl. CCCV. p. 591. ubi pro, *id coegisset*, Francius malebat *ad id*: quo nihil opus. Vellej. Patere. II. 81. *quod cogere se putat posse, rogare non sustinet*. vid. ad Lucan. VI. 498. *cogere* tamen *ad*, vel *in aliquod* dici non negamus.

37 desunt L. Vof. R. Steph. al. 38 desunt iisdem. 39 deest L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 40 capita Steph. al. desunt Daniel. 42 desunt Dan. 43 desunt L. Vof. R. Steph. al. 44 desunt Dan. 45 desunt L. Vof. R. Steph. al. 46 recederent W. 47 necabatur W. projiciebatur L. Vof. R. Dan. Fabr. al. Cl. Ryckius praecipitabatur probat, quia eo verbo Petronius saepe utitur, ut bis cap. CII. *projiciebatur* vel *porticiebatur* Ger. Vof. 48 deest L. Vof. R. Steph. Dan. 49 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad 7. 60.

60 Omnibus idem animus scelerata excedere terra;
Linqui pollutum hospitium, & dare classibus austros.
Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Adgeritur tumulo tellus: stant manibus arae,

Cae-

SERVII.

60. OMNIBUS IDEM ANIMUS. *Idem*, plus est quam si diceret *similis*.⁵⁰ [Est autem unus animus, aut idem consilium. Et hoc juxta disciplinam auguralem dixit, quae appellatur *consensio*; sicut in libro secundo dictum est.] SCLERATA TERRA. Pro sceleratorum, ut supra II. 765. *Capriua vestis*.

61. CLASSIBUS AUSTROS. Hypallage est: " [nam classes austris damus.]

62. INSTAURAMUS FUNUS. Modo sepulchrum, quod virgulta " evellendo diruerat: nam proprie *funus*, est incensum cadaver.

63. " [AGGERITUR TUMULO TELLUS. Ut ostenderet verum tumulum; ne forte aliquis alius " illud errore violaret.] STANT. Positae sunt. [Multa autem, ut supra I. 646. diximus, hic sermo significat.] MANIBUS. *Manes*, sunt " animae illo tempore, quo, de aliis recedentes corporibus, necdum in alia transierunt. Sunt autem noxiae, & dicuntur " *κατ' ἀντίφρασιν*: nam *manum*, " [ut supra I. 139. diximus,] bonum est: unde & *mane* dictum est. Similiter etiam *Eumenidas* dicimus, " *ἀπο τῆς εὐπρίας*, id est, benevolentia,] ut *Parcas*, bellum, " *lucum*. Alii *Manes* " a *manando* dictos intelligunt: nam Manibus plena sunt loca inter lunarem & terrenum circulum, unde & defluunt. Quidam *Manes*, deos infernos tradunt: " [eosque inter numina laeva numerant, placarique putant sacrificiis, ne noceant.] Quidam alios *Manes*, alios deos infernos dicunt: plurimi deos *coelestes* ut vivorum, ita *Manes* mortuorum tradiderunt. " [Alii putant, hoc nomine appellatas fuisse animas separatas a corpore: unde videmus vetusta sepulcrorum monumenta DIIS MANIBUS esse inscripta. In qua etiam sententia videtur esse Apulejus de Daemonio Socratis: *Manes*, inquit, *animae dicuntur melioris meriti, quae in corpore nostro Genii dicuntur: corpori renunciantes, Lemures: cum domos incurfionibus infestarent, Larvae appellabantur; contra, si*

aequi & fauentes essent, Lares familiares. Sunt etiam, qui putent *Manes* eosdem esse, quos vetustas *Genios* appellavit: duosque *Manes* corporibus ab ipsa statim conceptione assignatos fuisse, qui ne mortua quidem corpora deleant, consumptisque etiam corporibus sepulcra inhabitent. Cicero II. De Legibus 10: *Deorum Manium jura sancta sunt*. Atque eandem ob causam *Manes* pro ossibus ipsis & sepulcris ponuntur. Persius Sat. I. 38. *Nunc non e Manibus illis Nascentur violae*. Idem Sat. V. 151. *Indulge genio: carpamus dulcia: nostrum est, Quod vivis: cinis, & Manes, & fabula fies*. Quandoque *Manes* dicuntur poena, ut in VI. 743. *Quisque suos patimur Manes*.] Alii *Manes* " nocturnos dicunt esse ejus spatii, quod inter coelum terramque est: & ideo humoris, qui noctu cadit, potestatem habere: unde *mane* quoque ab iisdem *Manibus* dictum.

VARIORUM.

gamus. vid. Liv. xxxvi. 4. & 39. & Jac. Gronov. ad Liv. xxv. 19. BURM.

57. RELIQUIT. *Relinquit* Venetus, tertius Mentelius a manu prima.

58. AD PROCERES. *Populi & procures* Menagius prior. *dilectos* alter Hamburgicus.

59. ET, QUAE. *Et* deest Menagiano priori.

61. LINQUERE. *Linqui* in codicibus nostris magno consensu, si Moretanum tertium, Venetum & Hamburgensem priorem excipimus. Quod miror a Pierio non fuisse monitum. Donarus tamen ad Andriae Terentianae prologum *linquere* agnoscit. sed vide similes loquendi modos a nobis collectos ad Eclog. VI. 85. HEINS. *Linqui* etiam Francianus, Regius. Witt. Zulich. Wallian. Dorvill. a m. sec. & Ald. & Junt. *linqui* Zulich. *linquere* infr. J. 289. parum referre putem. ut & lib. V. 773. *caedere vel caedi jubet*. vid. ad Lucan. X. 347. *polluto tertius*

50 defunt iisdem. 51 defunt iisdem. 52 vellendo L. Vof. R. Steph. Dan. al. diluerat Voff. 53 defunt L. Vof. R. Steph. 54 aliud Dan. cui deinde multa autem &c. defunt. 55 deest Vof. quod de, idem, & Basil. 56 per antiphrasin Steph. 57 defunt Dan. Fabr. 58 defunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. 59 vid. I. Aen 446. de lucu, de Parcis I. Georg. 278. ubi *κατ' ἀντίφρασιν* docit dictas. 60 a manendo Vof. 61 defunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Atrage* J. 64. Dan. vero ad *Quidam alios*. 62 defunt Dan. ad *Alii manes*. 63 nocturnas Dan.

Caeruleis maestae vittis atraque cupresso;

65 Et circum Iliades crinem de more solutae.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,

San-

SERVII.

64. CAERULEIS VITTIS. Cato ait, deposita veste purpurea, foeminas usas caerulea, cum lugerent. Veteres sane *caeruleum*, *nigrum* accipiebant. *Vittae* autem *caeruleae* in acerbo funere, praecipue filiorum familias, adhiberi solebant, sicut hic: nam Polydori funus, utpote adhuc pueri, acerbum est: & quia ejus aetatis erat, ut filius familias adhuc esse potuisset. MOESTAE ARAE. Cicero pro Murena in fine *Imaginem lugentem*.] ATRAQUE CUPRESSO. Nigra, funesta: nam inferis consecrata est: quia caesa nunquam revirescit. ⁶⁴ [Dicitur autem *Cyparissus* per synaeresin *Cypressus*, deinde conversione *y* in *u*, *Cupressus*. Est autem arbor procera, caudice oblongo & recto, fronde indecidua, odore vehementi. Duo ejus sunt genera: nam quae sterilis est, foemina dicitur, ad metac formam in fastigio convoluta: unde & *caroides* peculiari epitheto appellatur. Contra mas latius spargit ramos, conosque profert nuci pineae non ablimiles, licet minores: mira inter arbores focunditate: quippe quae trifera est, fructusque habet, & Januario, & Majo, & Septembri maturos; nulli tamen rei utiles, & imo potius noxios, quemadmodum & ipsa arbor, cujus etiam umbra noxia creditur. Dicta autem est *Cyparissus*, ut Didymo placet, *αὐτὸ τὸ κρηὶν κηρύκειον*, hoc est, ab aequaliter pariendo; quod aequaliter & ramos pariat, & fructus. Fructus ejus a figura, *Conis* appellantur: unde ipsa arbor perpetuo epitheto *Conifera* appellatur, ut inf. 680. *Airiae quercus*, aut *coniferae Cyparissi*. Fabula autem de Cupressio talis est: Cum haberet in deliciis Cyparissus puer cervum, & ⁶⁵ ipse ab Apolline diligeretur, imprudens cervum suum jaculo occidit, eumque dum luget, neglecta consolatione Apollinis, dolore consumptus est: cujus ut exitaret memoria, in luctuosam arborem, id est, cupressum, mutatus est, quae defunctis adhibetur.] Moris autem Romani fuerat, ramum cupressi ante domum funestum poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Hinc Horatius II. Od. 14. *Nec* ⁶⁶ *te praeter invisam cupressum ulla brevem dominum seque-*

tur. ATRA autem, quod atratos lares significet.

65. CRINEM DE MORE. Aut de more gentis, ut etiam in Aegypto est: aut ⁶⁷ certe de more plangentium.

66. ⁶⁸ [INFERIMUS. Inferias damus, proprie.] TEPIDO LACTE. ⁶⁹ Statim multo. CYMBIA. Pocula in modum cymbae facta.

VARIORUM.

tertius Rottendorphius a manu prima. *austrum* prior Hamburgicus. Picrius in ora codicis ex Romano, *linguere* notaverat. BURM.

62. POLYDORO. *Polydori* secundus Rottendorphius & Moreti secundus. mox *cumulo* alter Hamburgicus, & prior pro varia lectione. *tellus tumulo* Sprotianus.

64. CAERULEIS. Nigris interpretatur Servius. ut post Huet. ad Manil. I. 701. & Noris. ad Cenotaph. Pisani. Diss. III. cap. 5. jam notavimus ad Valer. Flac. III. 400. & jam ante Carrion ad lib. I. 82. sic in Ciri 215. *caeruleas umbras* dixit, ut & Stat. II. 528. & ita alii. BURM.

Ibid. MAESTAE. *Nexae* Vossian. vid. ad Val. Flac. II. 466. *moestae* an *maestae* sit scribendum. vid. Noris. ad Cenot. Pisani. Diss. IV. cap. VI. IDEM.

Ibid. CUPRESSO. *Cupressu* Mentelius primus. & prior Hamburgicus a manu secunda. & ita Francianus. *Cupressio* Commentator Crucquianus ad Horatii II. Od. 14. BURM.

65. ET CIRCUM. At prior Hamburgicus. *Iliadas* Vossian. Graecismus vero hic *crinem solutae* reddendum puto Senecae in Medea *y*. 13. *Ultrices Deae crinem solutae squalidum serpentibus*, ut vidi in M. Trajestino. rectius vero *crinis* serpentibus *squalens datur*, ut *squalentia ora Medae* Ovid. IV. Met. 655. Ovid. IV. Fast. 854. etiam, *Maestas Atca soluta comas*: & ita *effusae comas* XIII. Met. 688. Noster. XI. 35.

Et *maestum Iliades crinem de more solutae*.

& ita alii saepe. BURM.

66. TEPIDO. *Trepido* alter Hamburgicus. & Excerpta

64 desunt L. Vof. R. Steph. al. usque ad *Moris*: Dan. ad *Fabula*. 65 ipse Apolline dil. Fabr. pro Apollini, puto. 66 desit Steph. al. 67 certe more L. Vof. R. Basil. aut certe more praelintium Steph. 68 desunt L. Vof. R. Steph. al. 69 statim ut multo Vof.

Sanguinis & sacri pateras : animamque sepulcro
Condimus , & magna supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago , placataque venti

70 Dant

S E R V I I.

67. SANGUINIS SACRI. De victimis sumpti. ⁷⁰ [Ideo autem lactis & sanguinis mentio facta est: quia adfirmantur animae lacte & sanguine delectari. Varro quoque dicit mulieres in exsequiis & luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisficiant: quare etiam institutum est, ut apud sepulchra & victimae caedantur. ⁷¹ Apud veteres, etiam homines interficiebantur; sed mortuo Junio Bruto, cum multae gentes ad ejus funus captivos misissent; nepos illius eos, qui missi erant, inter se composuit, & sic pugnauerunt: & quod muneri missi erant, inde *munus* appellatum. Sed quoniam sumptuosum erat & crudele, victimas vel homines interficere; sanguinei coloris coepta est vestis mortuis injici, ut & ipse testatur VI. Aeneid. 221. *Purpureasque super vestes, velamina nota.* & V. Aeneid. 79. *Purpureosque jacet flores.* Alii sanguinis inferendi ad ⁷² adfendas defunctorum animas illa ratione consuetudinem tradunt, ut quod amiserunt videantur accipere. Sanguis enim velut animae possessio est, unde ⁷³ exsanguis mortui dicuntur. Nam & Homerus in Necromantia non prius facit loqui animas, nisi sanguine gustato. Alii *lac* & *sanguinem* ab hoc accipiunt, quod una res nutrit, alia nutriatur.]

68. ANIMAMQUE SEPULCHRO CONDIMUS. Bene animam lacte & sanguine ad tumulum dicit elicitam: lacte namque corpus nutritur post animae conjunctionem: & anima sine sanguine nunquam est, quo effuso recedit. Legimus praeterea in sexto, insepulorum animas vagas esse: ⁷⁴ & hunc constat non legitime sepultum fuisse. Rite ergo reddita legitima sepultura, redit anima ad quietem sepulchri, quam ⁷⁵ Stoici terris condi, id est, medium secuti, tam diu ⁷⁶ durare dicunt, quam diu durat & corpus: unde Aegyptii, periti ⁷⁷ sa-

piencia, condita ⁷⁸ diutius reservant cadavera; scilicet ut anima multo tempore perduret, & corpori sit obnoxia, nec cito ⁷⁹ ad alios transeat. Romani contra faciebant, comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est, in suam naturam rediret. Dicit ergo nunc sacrificiis quibusdam elicitam animam, & sepulchro conditam, obnoxiamque factam corpori: quod ante horrebat, quasi per vim extorta. Ideo autem Stoicos medium sequi diximus: quia Plato perpetuam dicit animam, & ad diversa corpora transire facere statim, pro meritis vitae prioris. Pythagoras vero, non *μεταψύχουσα*, sed *παλινγενεσία* esse dicit, hoc est redire, sed post tempus. SUPREMUM. Non est nomen, sed adverbium, ut VII. 399. *Torrum clamas.* CIEMUS autem, ⁸⁰ est hoc loco quod dicimus more solenni, [id est, tertio:] VALE. NOS TE, ORDINE QUO NATURA PERMISERIT, CUNCTI SEQUEMUR. ⁸¹ [Quidam dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur, ut in VI. 506. *Et magna manes ter voce vocavi.*]

69. FIDES PELAGO. ⁸² [Hoc est, ubi fidem pelago habere coepimus, nos tuto navigaturos:] quia alibi ait v. 851. *Toties coeli deceptus fraude sereni.*

V A R I O R U M.

cerpta nostra a manu prima. *fumantia* Oudarti. *Kymbia* Parrhaf. mox, *sacras pateras* eadem Excerpta a manu secunda.

67. ANIMAMQUE. Anima sepeliri nequit, sed Poetae ita saepe loqui solent, ubi corpus, vel hominem condimus. sic lib. XI. 24. *egregias animas* dicit, quae paullo ante *corpora*. Lucan. I. 447. *fortes animas belloque peremptas* dixit. & III. 751.

Festinantem animam morti non credidit uni. & ita *ψυχή* de homine dici in sacris literis, saepe jam

⁷⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 68. ⁷¹ hic aliquid deesse suspicabatur Barthius ad Stat. v. Theb. 315. ⁷² satisfaciendas, vel ad affidentes Barth. d. l. Ger. Vof. ad adolefcendas. an ad inescandas, vel eliciendas, ut §. seq. animam elicitam dixit, & sacrificiis elicitam animam. alii *adfendas*. BURM. ⁷³ exsanguis Dan. ⁷⁴ & hinc Dan. ⁷⁵ Stoici heriscundi, id est medium secuti L. Fab. Stoici secundum id medium secuti L. Stoici, id est secundum med. secuti R. Stoici medium sequentes. Cl. Rykius in margine, coniecerat, Stoici *ἀποψύχουσα*, quod Latinis literis scriptum erat, *Hemiscentes*. ⁷⁶ durari Commel. ⁷⁷ sapientiae Dan. Fabr. al. vid. ad Sueton. Claud. XLII. ⁷⁸ deest L. ⁷⁹ ad alias L. ad alia Steph. Dan. Fabr. al. ⁸⁰ hoc loco est, dicimus more sollemni vale &c. omisiss, (id est tertio) Vof. R. & Steph. al. L. nisi quod, more solito. in Steph. Fabr. aliis deest *est*. ⁸¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸² desunt iisdem: contra Dan. deest, *quia alibi &c. coeli* deest L. Vof. R. Steph. al.

70 Dant maria, & lenis crepitans vocat auster in altum,
Deducunt socii navis, & litora conplent.
Provehimur portu: terraeque urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus

Ne-

SERVII.

70. LENTIS CREPITANS AUSTER. Duo epitheta posuit, vitiose, ut diximus supra II. 392. Fecit autem hoc ⁸³ prope in decem versibus. AUSTER autem, quivis ventus: ⁸⁴ [nam ad Thraciam Aquilone navigatur. *Lenis* autem ideo, quia superius ait 8. *Vix prima inceperat aestas*: & lenes venti per aestatem sunt.

71. DEDUCUNT. Proprie, ut e contrario *subducunt*.]

72. TERRAEQUE URBESQUE RECEDUNT. Physicam rem dixit: ita enim navigantibus videtur, quasi ab his terra discedat. ⁸⁵ [Item aliter: Juno, cum vidisset Latonam a Jove adamatam, juravit eam non parituram in terris: Juppiter mutavit eam in coturnicem, quae Graece *ορνις* adpellatur, & monstravit ut veniret Delon, quae illis temporibus circa omnia litora ferebatur ventis. ⁸⁶ Post partum vero Latonae, ⁸⁷ quo Dianam & Apollinem peperit, Ortygia dicta est, quae ante Delos nominabatur: & postea Delos, cum eam Apollo revinxisset Gyaro & ⁸⁸ Mycone, altissimis montibus.]

73. SACRA MARI COLITUR MEDIO. Ordo est: In mari medio Aegaeo colitur tellus sacra Neptuno, & Nereidum matri, id est, Doridi gratissima. Fabula autem talis est: Post vitiatam Latonam, Jupiter cum etiam ejus sororem ⁸⁹ Asterien vitiare vellet; illa optavit a diis, ut in avem ⁹⁰ converteretur; versaque in coturnicem est. Et cum vellet ⁹¹ mare transfricare, quod est coturnicum: adflata a Jove, & in lapidem conversa, diu sub fluctibus latuit. Postea supplicante Jovi Latona, ⁹² levata superferri aquis coepit. Haec primo Neptuno &

& Doridi fuit consecrata. Postea, cum Juno gravidam, ⁹³ Pythone immisso, Latonam ⁹⁴ persequeretur, terris omnibus expulsa ⁹⁵ Latona, tandem ⁹⁶ aliquando ⁹⁷ applicando se littoribus a sorore suscepta est: & illic Dianam primo, post Apollinem peperit: qui statim occiso Pythone, ultus est matris injuriam. Sane nata Diana, parturienti Apollinem matri dicitur praebuisset obstetricis officium: Unde cum Diana sit virgo, tamen a parturientibus invocatur: haec namque est Diana, Juno, Proserpina. Nata igitur duo numina terram sibi ⁹⁸ natalem errare non passa sunt, sed eam duabus insulis religaverunt. Veritas vero longe alia est: nam haec insula cum terrae motu ⁹⁹ laboraret, qui sit sub terris ¹ latentibus ventis, sicut Lucanus III. 460. *Quaerentem erumpere ventum Credidit*, ² oraculo Apollinis, terrae motu caruit: nam praecepit, ne illic mortuus sepeliretur, ³ [ut in Vulcano:] & jussit quaedam sacrificia fieri: postea e ⁴ Mycone Gyaroque, vicinis insulis, populi venerunt, qui eam ⁵ tenerent; quod etiam Virgilius latenter ostendit. Quod autem diximus Dianam primo natam, rationis est: nam constat primo noctem fuisse: cujus instrumentum est Luna, id est, Diana: post, diem, quem Sol efficit, qui est Apollo. Ut autem Delos primo Ortygia diceretur, factum est a Coturnice, ⁶ quae Graece *ορνις* vocatur; Delos autem, quia diu latuit, & post apparuit: nam *δελος*, Graeci, manifestum dicunt. Vel quod verius est: ⁷ quia, cum ubique Apollinis responsa obscura sint, manifesta illic dantur oracula. ⁸ Delos autem & civitas dicitur & insula, unde interdum

⁸³ improprie prope in Vof. propemodum Fab. improprie in Steph. Dan. vid. Steph. diff. de Criticis p. 222. ⁸⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 72. ⁸⁵ desunt iisdem. ⁸⁶ post quartum * vero Dan. ⁸⁷ quae D. e. A. p. O. d. e. quae ante Cynthus. Barth. ad Stat. IV. Theb. 796. probante Ez. Spanhemio ad Callim. in Delum §. 37. ⁸⁸ Mycono malebat Heinusus. quem vid. ad §. 76. ⁸⁹ Asterien L. Vof. R. vide hanc fabulam fere iisdem verbis narrari a Scholiaste Statii Ad I. Achil. 206. & a Scholiaste Lucani ad lib. v. 79. ⁹⁰ verteretur Dan. Fabr. ⁹¹ maria Dan. Fabr. ⁹² elevata est super aquas Dan. elevata super aquas fieri (leg. ferri) coepit Fabr. ⁹³ Phitone L. Vof. R. & mox iterum. ⁹⁴ insequeretur Dan. Fabr. ⁹⁵ desest L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁶ desest Dan. ⁹⁷ applicante se littoribus sorore L. Vof. R. Dan. Fabr. ⁹⁸ naturalem Dan. quod non operae pretium est, ut aliis non animadversum, emendare in *natalem*, ut fecit Muncker, ad Hygin. Fab. LIII. qui videtur uni, & vitiosissimae Danielis aut Emmenestianae, quae eam exprimit fere semper, editioni adquevisse. BURM. ⁹⁹ laboret Fabr. ¹ Labentibus Vof. ² petito oraculo Steph. & al. ³ desunt L. R. Bassi. ⁴ Micono L. Vof. R. ⁵ tenuerunt Dan. Fabr. ⁶ quo ortix Vof. dicitur Dan. Fabr. ⁷ quia ubicumque R. quia utique Schol. Statii ad I. Achil. 388. ⁸ Delos & civitas Vof. Steph. Delos autem civitas Dan.

Nereidum matri, & Neptuno Aegaeo:

- 75 Quam pius Arcitenens, oras & litora circum
Errantem, Gyaro celsa Myconoque revinxit,

In-

SERVII.

terdum recipit praepositionem. [SACRA MARI. Sane *sacrum* dicitur, quod rite sacratum Deo, ut aedes, arae, simulacra, dona. Hic igitur aedium sacrarum, etsi non aperte, attamen ejusdem ritus meminit, cum de insula loqueretur, in qua praeterquam ut *sacra* dixerat, id est, sacrata, gratam quoque posuit non solum Doridi matri Nereidum, quae traduntur deae maris, sed Neptuno etiam addidit, dominatori videlicet omnium in mari deorum. TELLUS. Major dignitas est *tellus*, quam si dixisset *insula*.

74. NEREIDUM MATRI. Doridi, quinquaginta nympharum matri, conjugi Nerei. NEPTUNO AEGEO. Quia in Aegeo mari haec insula posita est. Sane inter Hellepontum & Adriaticum mare, omne illud *Aegeum* appellatur, quod nomen a patre Thesei Aegeo, rege Atheniensium traxit, qui in mare se praecipitavit, sperans mortem filii. Cum enim in labyrintho Minotaurus esset inclusus, & quotannis ex nobilitate Atheniensium, septem pueri vel puellae ad vescendum Minotauro mitterentur, tandem dolor Theseum subiit. Profectus itaque est ad Minotaurum perimendum: ¹⁰ pepigitque cum patre, ut, si illud monstrum vicisset, vela candida navibus daret; si forte a Minotauro fuisset oppressus, navigium cum attris velis rediret. Sed cum extinxisset Minotaurum, oblitus, non cum candidis, sed cum nigris velis reverti coepit; & patri, in specula constituto, triste sui interitus signum dedit: qui extinctum filium credens se praecipitavit in mare, unde Aegeum pelagus appellatum est.

75. PIUS ARCITENENS. [Apollo est. Bene pius, aut] qui ultus est matrem [de ¹¹ Titycone, de Niobe, de Pythone: aut quia patriam stabilivit errantem. Legitur & pius.]

76. ¹² MYCONE GYAROQUE REVINXIT. Quidam per historiam dictum putant: nam inter Myconem & Gyarum, Scyrum, unam de Cycladibus esse dicunt: unde fuit Pherecides philosophus. Alii nullum auctorem alium esse adferunt, qui Delon ab Apolline religatam dicat. Constat enim eam ante ¹⁴ evagare, & propter Latonae partum restitisse. Alii hanc insulam inter Myconem & Gyarum humilem esse dicunt, ut his quasi vinculis contineatur. REVINXIT autem, ¹⁵ putant, retraxit.]

VARIORUM.

jam observatum, ut & a Poëtis Graecis fieri patet ex Sophocl. Philoct. 55. Φιλοκλέτου ψυχῇ. & Pind. xi. Pyth. 32. Ἀγαμέμνωνος ψυχῇ. vid. Stolberg. ad Soph. Ajac. 154. *animaque* Francian. BURM.

69. PRIMA FIDES. *Prona fides pelago* primus Moretanus, ut apud Ovid. ii. Art. 674.

Prona venit cupidus in sua vota fides. HEINS. Sic *confusus pelago* Sil. iii. 153. ita Lucan. v. 540.

Multa quidem prohibent nocturno credere ponto. Claudian. Bell. Get. 47.

Non poscimus amnis

Undosam servare fidem.

& quae plura apud Poëtis obvia, id genus. vid. ad Val. Flac. i. 333. *prona fides* pr. Moreti a m. pr. & ita lib. x. 242. pro *primus*, alii *pronus*, teste Pierio. & saepe haec commutari docuit ad Terent. Adelph. iii. ii. 18. & Horat. Art. Poet. 60. Bentlejus, & Davis. ad Cicer. ii. de Finib. 32. & Heins. ad Claud. Epith. Honor. 2. & alii saepe. *pacataque* Parrhas. in marg. quomodo vero venti dent placata maria vid. ad i. Aen. 66. BURM.

70. LENIS CREPITANS. In nonnullis Pierii codicibus,

9 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 75. 10 placuitque Dan. 11 qui ultus est matrem L. Vof. R. Steph. al. & nihil praeterea usque ad §. 78. 12 Heinsius adscripserat lege, *Tityo*: unde *Typhaone* habuerat Mafv. nescio an pro *Typhone*, qui & *Typhoeus* dicitur. vid. ad Val. Fl. vi. 170. & Erythr. Ind. in *Typhoeus*. *Tityconem*, ut Dan. & Fabr. habent, non novi. BURM. 13 primam hanc periodum *Quidam* usque ad *Philosophus*, Pithoeus in notis ad Mosaic. Leg. Collat. Tit. xv. se ex optimo exemplari reponendam arbitratur fuisse testatur. & tota haec ad hunc versum nota Danieli, qui an ab eo acceperit nescio, debetur. BURM. 14 veteres hac forma verbum hoc extulisse, & *vagare* apud eos in usu fuisse docebunt notae Heins. ad Ovid. viii. Met. 13. vid. & Non. Marc. in *raspari*. & fortasse a librariis saepe loco motum fuisse docent codices Mf. in quibus legitur. ut apud eundem Ovid. xi. Met. 567. Lucan. vii. 567. & Claudian. ii. in Rufin. 436. BURM. 15 putant, num retraxit Dan.

Inmotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu
Adcipit. Egredi veneramur Apollinis urbem.

80 Rex

SERVII.

78. COLI DEDIT. A vicinis scilicet populis. VENTOS CONTEMNERE. Propter terrae motum.

79. APOLLINIS URBEM. Delos: & est definitio. ¹⁶ [Eiusdem nominis & urbs, & insula, Delos dicitur.]

VARIORUM

dicibus, *lene crepitans*, de qua scriptura adeantur, quae observamus curis secundis ad Nasonem lib. IV. ex Pont. x. 43. nostri tamen codices hoc loco vulgatis exemplaribus constanter subscribunt, nisi quod in tribus quatuorve recentioribus, *levis*, non *lenis*. *Lene crepitans auster*, ut IV. Georg. 373. *saxosumque sonans Hypanis*. pro quo codices plurimi perperam, *saxosusque*. HEINS. In ora codicis Heinii coniecerat, *segrus crepitans v. a. i. altum*. *Lenis* defendit Britannus doctus in Miscel. Observ. Vol. I. Tom. I. pag. 10. & certe duo epitheta, ubi unum est participium, saepe poni notum est. vid. ad IV. Georg. 19. vide & de hoc versu H. Steph. differt. de Criticis pag. 41. & 221. si Heinii conjectura placere posset, commode ex *lenis* liceret facere, *lentos crepitans* &c. sed moras ultro fecisse post prodigium hoc nullum indicium est apud Nostrium; an vero permisit sibi Virgilius, producere syllabam brevem ante *er*, ut posterioris aevi poetae, dubito. vid. ad Calp. III. Ecl. 69. quare vel *lenis* retinerem, vel legerem, *lene increpitans*. ut centum in locis illa praepositio vel addita vel omisa est a librariis in verbis compositis. BURM.

72. PROVEHIMUR. *Praevehimur* Wittian. & prior Hamburgensis. male, ut infr. 506. vid. ad Lucan. IX. 1011. *Terrae urbesque* Idem & Edit. Veneta.

73. COLITUR MEDIO. *Medio colitur* Gudianus, duo priores Moretani atque Rottendorphii, duo Hamburgenses, & unus Vossianus cum Leidenfi. HEINS. ita & Regius, Parrh. Pugetianus & Wittian. forte etiam legendum, *gratissima Delus*. vid. ad Ovid. VI. Fast. 177. & ita potuit apud Senec. Herc. Fur. 15. insulae huius nomen transisse in *tellus*. si legatur:

Quibusque natis mobilis Delus sterit.
cui loco confer Callimach. in Del. 255. & quae ibi

Spanhemius notavit, verisimiliorem facit hanc lectionem, quod in Cod. Traj. *tellus* exponatur *Delos*. BURM.

74. NEPTUNO. *Neptunio* Parrhaf. Leidenf. unus & Ed. Venet. & Juntin. cur *Neptuno* grata dicatur, vid. vizi doctissimi Exercitationem de Delo in Miscel. Observ. Crit. vol. VII. pag. 79.

75. PRUS ARGITENENS. *Arguitenens* in Mediceo & Menteliano utroque, & Montalbano & tertio Rottendorphio: quod & ipsum agnoscit Macrobius lib. VI. Saturn. 5. & sic apud Naevium Hostiumque legit. HEINS. *Prius* Venetus, Regius & Francianus, & hoc probat Jan. Broukhuius ad Propert. IV. VI. 28. & Catroeus. qui *prius errantem* jungunt. *architenens* Parrhaf. & Wall. in Wittian. *eratum* videtur *qui*, & restabat *arcitenens*. *arcitenens* etiam Ovidio obtrusit Heinii Remed. Amor. 75. BURM.

76. MYCONE. In Mediceo & Menteliano utroque aliisque octo, *Myconoe*. sed *Mycono* verum est, quod in aliis plerisque legitur, ut Pierius monuit. vulgata scriptura exstat apud Scholiasten Statii VII. Thebaid. 183. perperam: *Myconos* enim, non *Mycone* dicitur. scriptum prius fuerat, *Mycono e celsa*. hinc natus error est. deinde ex fide Pierianorum quorundam scribendum, *Gyaro e celsa*, *Myconoque revinxit*. quod pluribus demonstravi ad Nasonem, Epistola Cydippes 9. 81. nam cum Naso lib. VII. Metam. 463. *humilem Myconon* dicat, *altam Gyaron* Petron. *celsa Myconos* non potest ferri. HEINS. Sed ad Ovidium legit *Gyaro celsa*, non *e celsa*. neque capio quid sibi praepositio haec velit: neque in Pierianis e memoratur. *celsae* unus Leidenfis. *Myconoe celsa* alius Leid. pro *revinxit* est *ligavit* in priori Hamburgico. *Myconoe celsa Gyaroque* Francianus. *Mycono celsa Gyaroque* Regius. *Michonae celsa Gyaroque* Dorvil. *Micone celsa* Wall. & Wittian. *Mycone excelsa Gyaroque* Serv. ad III. Georg. 6. ubi etiam *Myconoe* Codd. BURM.

77. CONTEMNERE. *Componere* Oudartii. male: vid. II. Georg. 360. & ad Claudian. II. in Rufin. 123. BURM.

78. TV-

¹⁶ defunt L. Vol. R. Steph. al.

80 Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
Vittis & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dexteras, & tecta subimus.

Tem-

SERVIL

80. REX ANIUS. ¹⁷ [Anius autem, rex Deli, Apollinis sacerdos, cum trium filiarum esset parens, ne unius tantum Dei ¹⁸ esset tutus auxilio, filias numini Liberi patris devovit, qui parem ei gratiam reddens, effecit, ut quidquid una attigisset verteretur in fruges; altera, in vinum; tertia, in oleum. Id cum comperisset Agamemnon, dux Argivorum, cum mille navibus oppugnaturus iret Trojam, misit qui eas ¹⁹ arcesserent, ut posset alere Graeciae exercitum: quae cum vinculae tenerentur, invocaverunt Liberum patrem, quas ille in columbas vertit, & ita vincula fecit effugere: unde hodieque Deli columbas violare nefas est. Hunc tamen Anium Palefatus etiam propinquum tradit Anchisae. Alii dicunt hujus Anii filiam, occulte ab Aenea stupratam, edidisse filium ²⁰ nomine Anium. REX ET SACERDOS. Hic Anius, Apollinis filius, rex Deli & sacerdos fuit, qui habuit filium Andron nomine: unde Andros insula appellata est, ad quem Anchises ante Troicum bellum consultum venerat; an Salaminam peteret comes Priamo: unde & agnoscitur.] ²¹ Sane majorum haec erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, ²² & pontifex. Unde hodieque Imperatores, dicimus Pontifices.

81. VITTIS ET LAURO. *Vittae*, sacerdotum sunt: *laurus* vero etiam Imperatoris victoris.

82. ANCHISEN AMICUM. Κατά τὸ εὐχόμενον intelligendum: nam quomodo fuerint amici, palam poeta non dicit.

83. HOSPITIO. ²³ [Licet Probus quaerat, quid sit, *Jungimus hospitio dexteras*; tamen] casus septimus est, id est, jure hospitalitatis: nam *ad hospitium* non potest intelligi: quia jam amicus fuit:

²⁴ [aut sicut quidam tradunt, *jungimus dexteras, & hospitio tecta subimus*.]

VARIORUM.

78. TUTO. *Toto* Montalbanus. & *fessos* Excerpta nostra. *buc fessos* Dorvil.

81. LAURO. *Lauru* hoc loco agnoscit Carisius lib. 1. pag. 109. ubi de Analogia agit, etsi *laurus* mendose nunc in ejus exemplaribus circumfertur: nam aliud illum velle sequentia satis evincunt. *Laurus Maro*, inter victrices hederam tibi serpere laurum. *Idem* Liminaque laurusque Dei. *Idem* & sacra redimitus tempora lauru. *Lauri Maro*. & Vos, o lauri, carpam. *Laurus Maro* faciemque simillima lauro: *sed ablativum singularem dativo non habet similem: ait enim Plinius*, huic lauro, & *tamen ab hac lauru, & laurum facere*. HEINS.

82. ANCHISEN AGNOSCIT. *Agnovit* ex antiquis fere ad unum omnes, nisi quod cum vulgatis facit Mediceus. *agnovit* etiam Donatus in Terentii Andr. Act. III. Sc. 3. *Anchisem cognovit* Gudianus a manu prima, quod & Schefferianus confirmat. HEINS. *Veteremque Anchisem agnovit* Sprotti. & prior Hamburgicus, & secundus Moreti. *veterem Anchisem agnovit* Francianus. Donat. ad Terent. Phorm. 1. II. 17. *veteremque Anchisem agnovit* & Sprottianus, Hamb pr. & Wallian. *veterem Anchisem cognovit* Parrhas. *agnovit* & Serv. inf. ad y. 183. *agnoscit* Ald. ita lib. v. 976. *veterumque agnoscunt ora parentum. Anchisemque agnovit* Dorvil. BURM.

83. JUNGIMUS. Heinsius in ora codicis coniecerat, *jungimur*. ac *tecta*, habet Serv. inf. ad y. 611. an non possit *Hospitio* esse dativus casus? *jungimus*

¹⁷ desunt iisdem ad *Sane*. ¹⁸ esset totas * auxilio filia numini Dan. quae sub'ata lacuna Muncker. ad Lactant. Argum. Fabul. Ovidii lib. XIII. fab. IV. corrigit, & legit, *esset tutus auxilio, filias numini* &c. quam medicinam jam ante Servio fecerat Ger. Voss. in ora codicis sui, & addit idem in mentem venisse Mercero ad Di& Cretenf. lib. 1. 23. & in editione Lucii Bafil. jam legebatur. BURM. ¹⁹ arcesserent Dan. Fab. sed legendum *arcesserent*, jam satis constat inter eruditos. & tamen Mafvic. *arcesserent* dedit. ²⁰ nomine An. * Dan. ²¹ majorum enim haec L. Vof. R. Steph. al. ²² vel pontifex L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. ut rex esset etiam sacerdos. unde hodieque Imperatores Pontifices dicimus, corrigebat ex membran. Modius ad Justin. xxxvi. 2. *hodieque* etiam habent Dan. & Fabr. Mafvic. vero dedit nobis *hodie quoque*, sollemni in sexcentis locis aberratione scribarum, ut ad Sueton. Claud. xix. Ga b. 1. Vesp. 11. & alibi notavimus, sequendos v. so codices puto, quum utrumque locum suum tueri possit. BURM. ²³ desunt Vof. R. Steph. al. ²⁴ desunt iisdem.

Templa dei saxo venerabar structa vetusto.

8; Da propriam, Thymbraee, domum: da moenia fessis,
Et genus, & mansuram urbem. Serva altera Trojae

Per-

SERVII

84. " [TEMPLA DEI. Hoc juxta augurii genus, quod *stativum* dicitur, retulit, in quo considerantur, quo in loco auguria peragi debeant: nam ideo ait: *Templa dei saxo venerabar structa vetusto*: & subjunxit: QUOVE IRE JUBES. Et exinde: DA PATER AUGURIUM. Sane quaeritur, cur saxum vetustum dixerit; sed traditur a plurimis, inter quos etiam Epafus, vir peritissimus, refert, Delphis quodam tempore evenisse, ut templum, religiosum ante & intactum, spoliatum incensumque sit; ac post multas Corinthii urbes insulaeque proximas terrae motu haustas; Delon neque antea, neque postea hoc incommodo vexatam, sicut Tuthrodes: quod etiam Cicero in praetura Verrinarum lib. I. 18. ita ait: *Tantaque vis hujus religionis est, & semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae diis hominibusque indixissent, & mille navium classem Delum appulissent, quicquam conarentur, aut violare, aut adtingere*. Non mirum ergo, si aut ad tempora Poeta respondit, aut ad pristina; utpote quod religio nunquam omnino vexata illo suo antiquo & vetusto saxo colebatur: vel *vetusto*, religioso. Et quod VENERABAR ait, ostendit se precatum.

85. DA PROPRIAM. Da, dic, indica: Apollo enim non dandi, sed dicendi habet potestatem. Quaeritur etiam cur Aeneas, cum Delum venisset, nullis prius hostiis caesis, statim a precibus coeperit: quia tradunt multi, inter quos & Varro, esse aras tam Apollinis, quam filii ejus, non tantum Deli, sed in plurimis locis, apud quas hostiae non caedantur; sed consuetudo sit, deum solemnitate precum venerari. Quod autem ait, Neptuno & Apollini tauris postea sacrificatum, apud alias aras hoc factum accipi oportet.] PROPRIAM. Perpetuam, stabilem, firmam, ut I. 73. *Propriamque di-*

cabo. Et bene post experimentum male conditae civitatis, perpetuas postulat sedes. THYMBRAEE. *Thymbraeus* Apollo dicitur ab agro, Trojae vicino, pleno *Thymbra*, ²⁷ [quae Satureja dicitur. Et bene Deli positus, *Thymbraeus* appellatur, quem in Troja adfueverat colere in agro,] in quo ejus & nemus est, & templum: ubi a Paride Achilles occisus est: unde fingitur manu Apollinis vulneratus. Ergo *Thymbraeus*, ut *Delius*: nam numina a locis frequenter nomen accipiunt. ²⁸ [Alii *Tymbram* locum in Delo consecratum Apollini tradunt.] Sane quia Graece *Τύμβρα* facit, in derivatione, ²⁹ in diphthongum mutat: ut *Αἶτνα*, *Aetnaeus*; *Δίρνα*, *Dircaeus*. DOMUM. Familiam, ut V. 121. *Domus tenet a quo Sergia nomen*.

86. MANSURAM URBEM. ³⁰ [Perpetuam.] Duo ³¹ petit, & urbem & perpetuitatem. *Mansuram* autem ideo, vel propter Trojam: vel propter eam, quam in Thracia condidit. SERVA ALTERA. Non quia prima ³² servavit; sed quia servare voluit, ut Homerus ³³ dicit.

VARIORUM

gimus dextras hospitio, ut hospitium, oblatum scilicet ab Anio, accipiamus, & in ejus signum dextras jungamus. ita hospitio inito fides per dextram jungitur. sic lib. XI. 64.

Nec vos arguerim Teucris, nec foedera, nec quas Junximus hospitio dextras.

& ut dextras, ita dona hospitio jungere lib. IX. 361. quod explicat Servius hospitii jura mutuis muneribus copulare. nam hospitum hospitii dextram porrexisse docet Cicero pro Dejotaro cap. III. *Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti*. si vero sit ablativus, ut Servius vult, & hospitium pro jure hospitalitatis ponatur, debe-

²⁵ desunt iisdem usque ad propriam §. 85. ²⁶ apud Ciceronem legitur, *tantaque ejus auctoritas religionis*: unde forte posset legi, *tantaque vis & auctoritas*. deinde Daniel edidit, *cum bellum totae Asiae, Diis*. Fabr. *tota Asia*. sed absurde. deinceps *mille numero navium classem*. eleganter, & ex usu: &, *ad Delum appulisset*. ceterum *Tuthroden*, qui hic laudatur, esse Thucydidem, & ejus lib. II. cap. 8. respici me docuit Cl. Dorvillius. & in hac historia Macrobius laudare sepeperam lib. III. pro II. mox malim, *si aut ad haec (vel sua) tempora Poeta respexit*. BURM. ²⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. Deli positum Fabr. ²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁹ non diphthongon mutat. & mox, *Aetnae*, *Aetnaeus*, *Dircae*, *Dircaeus* Vof. R. quasi voluerit a Genitivo Latino *Tymbrae* derivare *Tymbraeus*, non *Tymbreus*, ut deberet dici, si a *Tymbra* nominativo deduceretur. vid. & inf. §. 105. 117. BURM. ³⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. vid. ad Lucan. VIII. 74. ³¹ po-
nit Vof. R. Steph. ³² servaverit Steph. Fabr. al. ³³ ostendit Basil.

Pergama, reliquias Danaum atque inmitis Achilli.
Quem sequimur? quoque ire iubes? ubi ponere sedes?
Da, pater, augurium; atque animis inlabere nostris.

20 Vix

SERVII.

87. ³⁴ [ACHILLI. Sic veteres declinabant.]
88. QUEM SEQUIMUR. ³⁵ [Apollo enim exul-
tantibus sedem debebat ostendere: nam Phoenix,
Cilix, Cadmus, a patre Agenore ad quaerendam
sororem missi; & prohibiti, nisi reperta fuisset, do-
mum ne auderent reverti, Apollinis monitis diver-
sas regiones petierunt: Phoenix Phoeniciam; Ci-
lix Ciliciam; Cadmus Boeotiam:] ³⁶ quia Cadmus
oraculo Apollinis bovem secutus, ³⁷ in Hyantho
Boëtiā condidit. ³⁸ [Veteres enim oraculis signa,
quibus civitatem conderent, accipiebant.]
89. DA, PATER. Pater, religionis, ut supra I.
699. diximus, nomen est: nam & hominibus da-
tur, ut II. 2. Inde toro pater Aeneas: & monti-
bus, ut XII. 703. Pater Apenninus: & flumini-
bus, ut VII. 540. Tybri pater. Numinibus etiam,
ut V. 14. Quidve pater Neptune paras. Item II.
618. Ipse pater Danais animos viresque secundas
Sufficit. Item VII. 327. Odit & ipse pater Pluton.
AUGURIUM. Modo oraculum; sed usurpative:
³⁹ [augurium enim, est exquisita deorum voluntas
per ⁴⁰ consultationem avium aut signorum; quod
tunc peti debet, cum id, quod animo agitamus,
per auguriū a diis volumus imperatum; ut in
hoc loco Aeneas, postquam omnia, quae volue-
bat animo, petit, ait: Da pater augurium. Et est
species ista augurii, quae Legum dictio appellatur:
Legum dictio autem est, cum conditio ipsius au-
gurii certa nuncupatione verborum dicitur, quali
conditione augurium peracturus sit: quod hic fa-
cit, exsequens formas petitionis versibus supradic-
tis: tunc enim quasi legitimo jure legem adscri-
bit: Da pater augurium.] ANIMIS ILLABERE
NOSTRIS. Quia Apollinis ⁴¹ [oracula vel] respon-
sa, licet semper obscura, vera tamen sunt: unde

cum intelligentia oraculum postulat.

VARIORUM.

deberet intelligi vetus hospitii jus, quod olim in-
tercesserat Anchisae cum Anio, unde veterem a-
micum vocat. & ita jungi hospitio lib. VII. 264.
dicitur pro jure hospitii jungi. Val. Flac. III. 18.
Quid hospitii iunctas concurrere demoras.
& lib. VI. 12.
Quos malus hospitio, iunctaque ad foedera dextra
Luserit Aëtes.
& ita esset dictum hospitio jungi ut foedere jungi.
de quo ad lib. VIII. 56. & ita apud Silium XI. 161.
Damnatumque caput temerati foederis aris
Jungitis hospitio.
in verbis Servii ad hospitium debent capi, ac si
hospitio jungimus idem valeret, quod ad hospitium
jungimus dextras. ut scilicet Anius hospitem reci-
peret, ille vero acciperet oblatum hospitium.
BURM.
84. VENERABAR. Veneramur duo Menteliani,
duo Rottendorphii cum Sprothano & Schefferia-
no. HEINS. Ita & Hugonius.
85. DA PROPRIAM. Patriam domum Scholia-
stes Horatii Crucquianus lib. III. Od. 13. ut No-
ster libro XI. 25. qui sanguine nobis Hanc patriam
peperere suo, de Italia, cum Aeneas, cuius haec
sunt verba, Trojanus esset. lib. II. Georg. 512.
Atque alio patriam quaerunt sub sole jacentem.
hoc est, quam patriae loco possint habere. HEINS.
Da, Thymbræ, domum propriam Montalbanus.
Da hic recte dicit Servius explicat. nam de viribus.
& oraculis proprie hoc verbum poni, & inde data
fata &c. vidimus ad lib. I. 382. BURM.
87. ACHILLIS. Achilli Medicus primus &c.
quar-

34 desunt L. Vof. R. Steph. al. 35 desunt iisdem & Dan. 36 qui Fabr. al. 37 in Hyantho Dan. in Hyanthæo.
Fabr. hac forma aut regionis aut urbis nomen extulisse veteres nescio, nisi quis in nota Servii ad V. 84. multas Corinthii ur-
bes, pro agri Corinthii ea forma dictum esse vellet. sed Hyantes populi dicuntur passim, qui Boeotiam olim incoluerunt, &
ad Apollon. Rh. lib. III. 2241. ubi Τάβρον Οὐρανίου vocat, Scholiastes explicat τὴν Τάβρον πόλιν, & inde ut a Byzas, By-
xanthus, ita ab Hyas, Hyantius derivari docet Eustath. ad Dionys. Perieg. 804. sed si regio indicetur, quam Hyantes vel
Hyantii incolant, videtur debere dici vel Hyantis. vel Hyantia. vid. Steph. in Τάβρε. sed nondum ita vocatam Boeotiam in-
veni. Hyantius pro Hyantis etiam est apud Ovid. VIII. Met. 310. & Hyanteus agros dixit Stat. I. Theb. 183. ubi Hy-
thæos. edidit Lindenbrogius. sed jantus in duobus Codicibus vidi. Barthius recte Hyanteus. BURM. 38 desunt L. Vof. R.,
Steph. al. 39 desunt iisdem. 40 consultationem Dan. male. vid. ad II. Aen. 703. unde hoc translata verba credo. BURM.
41 desunt L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. responsa semper obscura sunt, vera tamen L. Vof. R. Steph. Dan.

90 Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque dei; totusque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.

Sub-

SERVII.

90. ⁴² [TREMERE OMNIA. In consequentibus quid sit *omnia* docuit, dicendo: *Liminaque laurusque dei*. Et hoc augurium juxta auguralem disciplinam dictum est, quod appellatur *tripudium sonubium*, id est, a sono: ad quod pertinet, si arbor sponte radicibus cadas; si terra tremat; quod hic Aeneae factum ostendit, antequam voce divina responsa perciperet.] VISA REPENTE. Stoicos & Academicos sequutus est, qui dicunt ea, quae contra naturam sunt, non fieri, sed fieri videri: unde magica ars ⁴³ [a Romanis] omnis exclusa est: sicut Plinius Secundus docet in Naturali historia. ⁴⁴

91. LIMINAQUE. *Que* brevis, est pro longa posita: ⁴⁵ quod hac ratione defenditur: aut quia omnia monosyllaba ad artem non pertinent, & his licenter uti ⁴⁶ possumus: aut certe, quia omne *μῦθος*, id est, particula, quae sui substantiam non habet, membrum putatur superioris orationis, quod si est, *liminaque*, quasi una pars orationis est: & potest *que* finalitatis ratione, vel produci, vel corripit. ⁴⁷ [LAURUSQUE DEI. Aut ideo singulariter, quia in Delo insula *Laurus* Apollini consecrata est: aut lucum dicit: aut quia traditur, Latonam duas *Laurus* amplexam, Dianam & Apollinem enixam. Fabula sane de *Lauro* talis est: Daphne Penei, vel, ut alii dicunt, Ladonis filia, ab Apolline adamata est; a qua cum precibus & promissis non potuisset Apollo, ut secum concumberet, impetrare; vim ei adhibere conatus est, cumque eam insequeretur, & illa fugiens defecisset lassata, Terrae imploravit auxilium, quam Terra hiatu facto recepit, & pro ea arborem edidit, quae Graece nomen suum retinuit, Latine *Laurus* dicitur; sed Apollo eam etiam mutatam ita dilexit, ut adscriberet efficeretque, ut propter virginitatem servatam semper vireret. MOVERI. Quia opinio est sub adventu deorum moveri templa.]

92. MONS. Cynthus: unde Cynthus Apollo. CORTINA. Locus unde oraculum datur. Dicitur autem *Cortina*: vel quod Apollinis ⁴⁸ tripus corio Pythonis testus est: vel quod certa illinc responsa funduntur, quasi *certina*: vel quod est verius: ⁴⁹ quia cor illic vatis tenetur: nam caverna ⁵⁰ quaedam in templo Apollinis fuit, ad quam ⁵¹ Phoebas rapta vaticinabatur, ut Lucanus v. 159. ostendit. ⁵² [Alii *cortinam* quasi *ortinam* tradunt; quod inde vox oriatur. RECLUSIS. Nunc apertis; alias denuo clusis.]

VARIORUM.

quartus Moretanus, uterque Vossian. Menteliani & Menagiani, cum tribus Rottendorphiis, Gudiano & Montalbano. quinque aut sex alii, *Achillis* mendose. vide lib. i. 30. HEINS. *Achilli* Francianus. vid. Cerdam.

89. AUGURIUM. Hanc vocem de omnibus Deorum monitis dici, & hic oraculum notare, docet Barth. ad Stat. iv. Theb. 617.

90. VIX EA FATUS. Vide haec illustrantem Giphanium Indic. Lucret. in *praestringere*, & qui *liminaque laurusque* legit pag. 462. HEINS. *Fatus erat* Parrhas. in ora codicis sui. *omnia* vero, ut Servius, deinde per species redduntur. vid. ad Phaedr. iv. fab. 24. & supr. ad Ecl. vi. 34. inf. ix. 192. idem in Livio observarunt viri docti ad Lib. vii. xxxii. 9. & alibi. BURM.

91. LIMINAQUE. *Limina sunt* Zulichemius. *laurusque* tertius Rottendorphius a manu prima. *limina laurusque* Francianus. *liminaque & laurus*, Parrhas. in ora codicis. Wittian. a m. prima.

92. MONS. Cerdam, qui in monte templum Apollinis situm fuisse hic notat, egregie refutavit nuper vir omnibus ingenii & doctrinae ornamentis instructus, in Vol. vii. Miscel. Observ. Critic. t. i. p. 88. ubi de Delo insula tot indicta aliis pro-

⁴² defunt L. Vof. R. Steph. al. mox malim, *arbor sponte radicibus cadas*. vid. ad Sueton. Vespas. v. BURM. ⁴³ defunt B. Vof. Dan. Fabr. al. ⁴⁴ addunt, Quocirca & Dido inducitur dicens v. Aen. 443. *magicas invita accingier artes*. Fabr. al. ad quem locum videndus Servius. ⁴⁵ quae L. Vof. R. Steph. ⁴⁶ non possumus Vof. ⁴⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad y. 92. ⁴⁸ tripus L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ⁴⁹ quod Dan. Fabr. ⁵⁰ quidem Dan. ⁵¹ Phoebus Dan. ⁵² Phoebe L. ⁵³ defunt L. Vof. R. Steph. al. sed pro iis habet Balaensis. Aut quia Virgines instinctae Apollinis Spiritu, intendebantur ad danda responsa, id est *ἀνὰ τὰ τῶν ἱερῶν τόπων*. quae translata huc sunt ex Servii nota ad lib. vi. 347. addo & Scholiast. ad Lucan. v. 152. BURM.

Submissi petimus terram, & vox fertur ad auris :
 Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 95 Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
 Adcipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.
 Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
 Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu

100 Lac-

SERVII.

93. SUMMISSI PETIMUS TERRAM. ⁵³ Inclina-
 ti, ⁵⁴ [utrum corpore an anima? an, quia suppli-
 ces rogamus, an, quod verum est, *inclinati*?] Et
 sciendum, pro qualitate numinum, orantes inter-
 dum ima, interdum summa respicere: nam pote-
 states aliae coelestes sunt, aliae terrenae, aliae per-
 niitae: unde nunc Apollinem deprecantes, ter-
 ram petunt. ⁵⁵ [Ipse enim est & Sol, & Liber
 pater, qui inferos petiit, ut Horatius II. Od. 19.
Te vidisti insonnis Cerberus.] Bene ergo *terram*
 petunt, unde ad eos responsa perveniunt: & quia
 Apollo etiam inferis notus est.

94. DARDANIDAE. Ut diximus supr. 73. ob-
 scura quidem, sed vera sunt omnia: nam dicendo
Dardanidae, ostendit Italiam, unde *Dardanus* fuit:
 quod si Cretam significaret, *Teuciadae* diceret.
 DURI. Vel futurum ostendit ⁵⁷ laborem: vel eo-
 rum arguit insipientiam, ⁵⁸ [qui intellecturi non
 fuerant.] STIRPE. ⁵⁹ [Hoc verbo Trojanis factus
 est error. Sane] *stirps*, genere foeminino, origi-
 nem significat, ut VII. 293. *Hec stirpem invisam*:
 masculino, arborem, ut XII. 770. *Sed stirpem Teu-
 cri nullo discrimine sacrum*. Sed Horatius contra
 regulam nititur, ut III. Od. 29. *Stirpisque raptas*
 & *specus* & *domus*.

95. PRIMA TELLUS. Italia, unde Dardanus ve-
 nit: Teucer enim de Creta post venit. UBERE
 LAETO. Quod est Italiae proprium, ut alibi I. 531.
Atque ubere glebae.

96. ANTIQUAM EXQUIRITE MATREM. ⁶⁰ *Ter-
 ram* Apollo significat. Tractum autem est de hi-
 storia: nam Brutus, & filii Tarquinii, cum ora-
 culum Delphici Apollinis peterent, responsum est:

*ejus impertum fore, qui primus matrem reuersus o-
 scularetur*: quod solus Brutus agnoscens, de navi
 egressus, simulans casum, osculatus est terram:
 unde & potius imperio est. EXQUIRITE. ⁶¹ Hoc
 dicendo ostendit difficultatem.

97. ⁶² [Hic. Pro illic.] DOMUS AENEAE. ⁶³
 Ad illud respicit: *Da propriam, Tymbraee, domum*.

98. NATI NATORUM. Propter illud, *mansuram*
urbem: nam oraculum semper ad petita responderet.
 Sane hic versus Homeri Iliad. I. 308. est, quem
 & ipse Orpheo sustulit. Item Orpheus de oraculo
 Apollinis Hyperborei. Mire autem sequenti versu
 haec ostendit, dicendo: *haec Phoebus*. ⁶⁴ [Grae-
 cus vero versus hic est: *Kai paideu paideu, toi na
 peritai ymnai.*]

99. TUMULTU. Quia dixit, *Exquirite*.

VARIORUM.

protulit, ut jure meritoque inter primos Graecae
 antiquitatis illustratores locum mereatur. BURM.

93. AD AURIS. *Ad auras* secundus Hambur-
 gensis. Witt. ut & variatur supr. 7. 40. & etiam
 deest Leideni uni & Oudartii.

94. DURI. Catroeus vertit, *generosi*; sed *labo-
 riosi* Taubman. Servius *tardi* ad intelligendum; ut
 ita in Evangelio Lucae XXIV. 25. *Βραδύς τῇ νηδύνι*.
 vid. Passler. ad Cicer. pro Archia, cap. IX.
 BURM.

95. LAETO. *Laeta* prior Rottendorphii pro
 diversa lectione. vel *toto* Sprotii.

96. MATREM. *Terram* Zulichemius.

98. ILLIS. *Ipsis* Venetus.

99. EXORTA. *Excita* Hugemianus.

100. SINT.

⁵³ deest Dan. ⁵⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁵ desunt L. ⁵⁶ in Horatio legitur *insons*. & ita hic Basil. in *sonans*
 Vof. R. Steph. ⁵⁷ deest Vof. ⁵⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁹ desunt iisdem. ⁶⁰ id est terram. Tractum L. Vof.
 R. Steph. scilicet terram Basil. matrem autem terram Ap. sign. Dan. ⁶¹ dicens *exquirite* est. Dan. bene ostendit dis. Ba-
 fil. ⁶² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶³ respicit hoc Vof. R. Steph. ⁶⁴ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. *Υμνος* non sit
 verosimile, Homerum ex Orpheo & Orpheum ex Hyperboreo Apolline hoc carmen sumisse.

- 100 Laetitia: & cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt;
 Quo Phoebus vocet errantis, jubeatque reverri.
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, o proceres, ait, & spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto;
 105 Mons Idaeus ubi, & gentis cunabula nostrae.

Cen-

SERVII.

100. LAETITIA. Propter promissam imperii aeternitatem: ⁶⁵ [finis enim auspicii in demonstratione comprehensus, dedit petentibus laetitiae optandam gratulationem.]

101. ⁶⁶ [VOCET. Aut revocet, aut hortetur.]

102. MONUMENTA VIRORUM. Historias.

103. SPES DISCITE VESTRAS. Aut quasi senex loquitur: aut quia ut supra II. 687. diximus, scit se esse moriturum: ubique enim sciens futurorum inducitur.

104. Creta. Dardanus, Jovis filius & Eleatrae, profectus de Corytho, civitate Tusciae, primus venit ad Trojam: & illic parva aedificia collocavit. Post cujus obitum Teucer venit ex Creta, & invenit Dardani socios habitantes in valibus, qui constituit arces & moenia. Modo ergo errat Anchises: nec respiciens adventum Dardani, oraculum Cretam ⁶⁷ significare argumentatur ex his, quae solent ab adventis fieri. Ida, inquit, illic est, quae & in Troja ad similitudinem dicta, ut inf. 497. *Effigiem Xanthi Trojamque videtis, Quam vestrae fecere manus.* Item sacrorum similitudo: ⁶⁸ quam apud majores nefas erat perire: unde Aeneas in duodecimo 192. *Sacra deosque dabo, sicer arma Latinus habeto.* JOVIS MAGNI. Quia illic dicitur nutritus esse: quod ut Sallustius dicit ideo fingitur, quia ⁶⁹ *Primos Cretenses constat invenisse religionem.* Sane nati Jovis fabula haec est: Saturnus, postquam ⁷⁰ a Themide oraculo comperit a filio se posse regno depelli, natos ex Rhea

uxore ⁷¹ filios devorabat: quae ⁷² natum Jovem; pulchritudine delectata, Nymphis commendavit in monte Cretae Dictaco: ubi eum aluerunt apes. ⁷³ [Pro quo involutum lapidem glutendum Saturno dedit: quem cum Saturnus, fraude cognita, vehementius quaereret,] ⁷⁴ ei adhibiti sunt Curetes & Corybantes, qui tinnitu aeris, ⁷⁵ [id est, lusus excogitato genere, ut cum clypeis aereis inter se currerent,] prohiberent audiri pueri vagitum: unde ipsi sunt Matris deum ministri: ⁷⁶ [sed nonnulli eosdem Curetes & Corybantes dicunt.] Ut autem fingatur Saturnus filios suos ⁷⁷ comesse, ratio haec est: quia dicitur deus aeternitatis esse ac seculorum; secula autem annos ex se natos in se revolvunt: unde Graece ⁷⁸ *Κρόνος*, quasi *χρόνος*, id est, tempus dicitur. MEDIO PONTO. Potest quidem intelligi secundum Sallustium in fragm. incert., longe a continenti; sed altior est hoc loco ⁷⁹ Poetae intuitus: nam apud ⁸⁰ Cosmographos legimus, quae insula in quo sit mari: ut Sardinia in Africo; Delos in Aegeo; & de aliis ⁸¹ omnibus. De Creta omnes dubitant in quo sit mari: nam parte Libycum, parte Aegyptium, parte Achaicum, parte Ionium respicit. ⁸² [Ergo medio ponto, ac si dici possit medio pontorum, quod Latinitas non recipit.]

105. MONS IDAEUS UBI. ⁸³ *Idaeus*, derivativum est pro principali: & est *Ida*, *Idaeus*; ut *Aetna*, *Aetnaeus*. CUNABULA GENTIS. Nutrimenta: nam ubi jacent infantes, *cunae* vocantur. Et latenter dat gloriam Trojanis, dicens eos a diis origi-

⁶⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁶ desunt iisdem. ⁶⁷ significare credit, arg. Steph. Dan. al. sed Basil. addit copulam, credit, & arg. ⁶⁸ quae L. Vof. R. rectius credo. nam ipsa *sacra* *interire* *voluerant*, dicit Cicero pro Muraena cap. XII. ⁶⁹ *primo* L. Vof. R. Steph. al. Fabula vero sequens iisdem fere verbis narratur a Scholiaste Stat. ad I. Achil. 387. ⁷⁰ a Themide Dea L. a Themide Dea R. ex Thea al. ⁷¹ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁷² nati Jovis pulchritudine Basil. natum J. p. ejus Fabr. ⁷³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁴ & L. Vof. R. Steph. Dan. al. & Schol. Statii. ⁷⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁶ desunt Dan. concurrerent Fabr. ⁷⁷ desunt iisdem. ⁷⁸ *Κρόνος* L. Vof. Steph. ⁷⁹ desunt Vof. ⁸⁰ chorographos Dan. conographos L. corographos Vof. R. ⁸¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸² desunt Vof. Steph. ergo in medio Basil. ⁸³ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
 Maximus unde pater, si rite audita recordor,
 Teucrus Rhoeteas primum est advectus ad oras.

Op-

S E R V I I.

riginem ducere: unde est VII. 219. *Ab Jove principium generis*. Ibi enim & de Dardano, & de Teucro intelligimus, quasi Jovis cives.

106. CENTUM URBES HABITANT. Non dicit *qui*, sed intelligimus Cretenses: aut certe habitant pro habitantur, ut II. 229. *Insinuat pavor*, pro insinuatur. Et ⁸⁴ primo quidem *centum* habuit Creta civitates: unde Hecatompolis dicta est: post viginti & quatuor: inde, ⁸⁵ [ut dicitur,] duas, Gnoson & ⁸⁶ Hierapidnam. ⁸⁷ [Quamvis Livius plures a Metello expugnatas dicat.] UBERRIMA REGNA. Hic decipitur, ⁸⁸ quia audivit: *Ubere glebae*.

107. MAXIMUS UNDE PATER. Fallitur: nam antiquior ⁸⁹ dicitur Dardanus. ⁹⁰ [Alii *maximus*, antiquissimus tradunt. Per *patris* autem appellationem, majorum cognationem ostendit.] SI RITE AUDITA RECORDOR. ⁹¹ Bene dubitatione excusat errorem.

108. ⁹² TEUCRUS. De hoc fabula duplex est: nam & de parentibus ejus dupliciter traditur. Alii enim ⁹³ Curetis & Idacae nymphae: alii, inter quos & Trogus, Scamandri filium tradunt: qui Scamander, cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad exteris sedes quaerendas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, ubi noctu a terrigenis oppugnatus esset. Cum ad Frigiam venisset & castra posuisset, noctu mures arcuum nervos & loramenta armorum adroferunt. Scamander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idae montis radicibus aedificia collocavit, qui cum adversus Bebrycas finitimos bellum gereret, victor in Xantho flumine lapsus non comparuit: qui post a Cretensibus in honorem regis sui, Scamander appellatus est, filioque ejus Teucro regnum traditum, qui cives ⁹⁴ e suo nomine Teucros appellavit; qui post a rege Tro-

jani dicti sunt, & templum Apollini constituit, quem Sminthium appellavit. Cretenses enim murem Sminthicem dicunt. Alii non Scamandrum, sed Teucrum ipsum sub conditione supradicti oraculi profectum Creta dicunt, & civitatem & templum condidisse: & Sminthos mures vocari a Frigibus. Tradunt praeterea nonnulli Dardanum, a Teucro in Frigia inventum, filiam suam ei sociasse, & Dardanum populares suos focero cognomines fecisse. Quidam Teucros appellatos: Trojanos autem a Troo Rege. RHOETEAS. *Rhoeteum*, promontorium Troados, licet alii ⁹⁵ *Rhetias*legant, propter Rhetiam, Rhitonis filiam. Et] amat Virgilius declinationes Graecas, salva ⁹⁶ regulae reverentia, in Latinas convertere, ut Graecam diphthongum in e longum mutans, *Aeneas*, *Medea*. *Postuior* Rhoeteum.

V A R I O R U M.

100. SINT. *Sunt* Leidenfis. *sint* haec Venetus. lib. II. 123. *Quae sint ea numina Divum Flagitar*. vide quae diximus ad Lucan. I. 126.

101. JUBEATQUE. *Jubeatque* Edit. Ald. & Jun-
tina.

102. VIRORUM. *Priorum* Montalbani. *volvens veterum* multi.

103. O PROCERES. O deest Leidenfi uni, Hugenario & secundo Hamburgensi, & a manu secunda Menteliano secundo. *dicite* Sprotii, Hugeni-
anus & Vossian.

105. UBI. Ibi Sprotianus, Venetus, duo Hamburgenses, Wittian. & Excerpta nostra. & deest Zulichemio.

106. URBES. Multi ex Pierianis, *urbis*. quod ex nostris solus Rottendorphius secundus & alter Vossianus agnoscunt. At Valerius Probus apud A. Gellium, lib. XIII. cap. 19. usum se asseverat codice,

⁸⁴ primum L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁵ desunt L. Vof. R. Steph. duas scilicet Gn. Basil. ⁸⁶ Ierapidnam Vof. R. Ae-
 rapidnam L. *Hierapytna* vocanda. vid. Meurs. Cretam lib. I. cap. II. ⁸⁷ desunt iisdem. C. Lebius Dan. Livius Epitom.
 xcix. Gnoson, Lydum & Cydoneam. sed addit alias plurimas. Florus III. 7. Gnosam, Erythraeam & Cydoneam. ⁸⁸ quia
 audit Vof. R. Steph. qui audit Dan. forte etiam, quia audivit, *ubere laeto*, legendum quod *95*. ex oraculi voce audivit.
 nam illud *ubere glebae* lib. I. 531. ab Aenea dictum. & inf. 164. Anchisae umbra in somniis Aeneae dicit BURM.
⁸⁹ est Dard. L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ desunt Vof. R. Steph. hic in L. erant folia aliquot excisa usque ad *95*. 275. ⁹¹ in
 dubitatione Dan. *hinc* deest Fabr. ⁹² desunt Vof. R. Steph. al. ad *amat*. ⁹³ Cureas Dan. Cures Fabr. Idae uterque.
⁹⁴ a suo Fabr. mox, a rege Troe Trojani, legerem. ut deinde a Troe pro a Troe. ⁹⁵ *Retiam* l. p. *Retiam* Rhithonis Dan.
⁹⁶ deest Dan. Fabr.

Optavitque locum regno. Nondum Ilium, & arces

110 Pergameae steterant: habitabant vallibus imis.

Hinc mater cultrix Cybelae, Corybantiaque aera,

Idaeum-

SERVII.

109. OPTAVITQUE. Elegit, uti. 425. *Pars optare locum testis.*

110. HABITABANT VALLIBUS IMIS. Hi sunt, qui cum Dardano venerant.

111. 97 [HINC. Id est, de Creta, unde venerat Teucer.] MATER CULTRIX CYBELI. 98 [Mater proprie; *cultrix* autem *Cybeli*, id est,] Montis Phrygiae, in quo colitur, a quo 99 *Cybele* dicta est. Alii dicunt *Cybelum* sacerdotem ejus primum fuisse [in Phrygia,] & ab eo *Cybelum* dictam. Nonnulli CULTRIX CYBELE legunt, ut sit quasi *Cybeleia*. Alii *Cybele*, ἀπὸ τοῦ κυβερῶν τῷ κεφαλῷ, id est, a capitis rotatione, quod proprium est ejus sacerdotum. CORYBANTIAQUE AERA. *Corybant*, 3 Daemones sunt, ministri Matris deum. 4 [Dicti autem sunt Daemones,] 5 quasi δαίμονες, qui totum sciunt. 6 [Aerea autem *cymbala* Corybantibus, 7 Iasionis filii, quibus vagitum Jovis celaverunt: quos quidam *Corybantes* dictos tradunt, ἀπὸ τῆς κόρης. *Corybas* enim Proserpina, quae κόρη dicitur Graece, sine patre 8 natus. Alii *Corybant* ab aere appellatos, quod apud Cyprum mons sit aeris ferax, quem 9 Cypri Corium vocant.

VARIORUM.

ce, qui ipsius Maronis fuerat, in eoque *urbes* existisse scriptum. HEINS. *Centum habitant urbes* Parthas. Wallian.

108. TEUCER. *Teucus* esse veram scripturam, quam meliores membranae exhibent, ex Carisio observamus infra ad lib. VIII. 100. qui non uno loco sic Virgilium scripsisse contendit, uti & Priscianus libro VI. Lactantius quoque Maronis nostri studiosissimus scriptor, libr. I. de falsa religione cap. 21. Apud Cypri Salaminem humanam hostiam Jovi Teucus immolavit, idque sacrificium posteris tradidit. pro *advectus ad oras* vetusti plerique *in oras*, sed cum Mediceo Carisius *ad oras*.

HEINS. *Delactus* pro *delatus* Leidensis unus. qui & a manu secunda, *devectus*. *adductus* alter Hamburgensis. *ad oras* etiam Sprotii & prior Hamburgicus. de nominibus in *er* & *us*, vide praefationem in Phaedrum. *Critheas in oras* Dorvil. BURM.

109. OPTAVITQUE. *Optavitque* Wallian. Leidensis unus, secundus Hamburgensis, & pro varia lectione prior, & Leidensis alius, & tertius a manu prima, & Ed. Venet. *locum regni* alter Hamburgicus. vid. lib. I. 425. *Ilium & Hamburg*. pr. & Venet.

111. HINC MATER CULTRIX CYBELE. Variis modis exhibetur hic locus in membranarum jam inde a Servii aetate, sed verba ejus sunt mutila & depravata, ut mox videbimus. apud Nonium Marcellum in *Colere* circumfertur, *Hic mater cultrix Cybele*, non *Hinc*, quomodo & Servius praefert ad versum 220. decimi Aeneidos. sed aliter scripta Maronis exemplaria. Idem Servius hic loci pro genuina scriptura videtur agnovisse, *Hinc mater cultrix Cybeli*. certe & in altero Menteliano a manu prima legebatur *Cibili*. *Cybeli* quoque, Servii secutus auctoritatem, Pierius Valerianus est amplexus, idque in nonnullis quoque exemplaribus vetustis a se inventum testatur. sive τὸ Κυβέλου ὄρος Φρυγίας placet intelligi, sive τὸ ἱερόν. Auctor Etymologici magni: Κυβέλου ὄρος ἐστὶ Φρυγία. "Εἴθα τὸ μητὸς τὸ Κυβέλου ἱερόν ἀγίων ἐστίν, plura ibi ad rem. Stephanus Byzantius: ἐστὶ καὶ Κυβέλλα Φρυγίας, ἢ Κυβέλλον ἱερόν, ἀπὸ τῆς Κυβέλης ἢ Ρέα λέγεται, καὶ Κυβέλλης, καὶ Κυβέλης. Κυβέλου igitur ὄρος Φρυγίας. quomodo & Diodorus Siculus enunciat libro III. Bibliothecae, εἰς ὅρος καλεῖται τὸ προσαγορευμένον Κυβέλου. sed & τὰ Κυβέλα Graecis, quod mons ille in colles complures divisus fuisse videatur. Strabo libro XII. καὶ Κυβέλη ἀπὸ τῆς Κυβέλου. Scholiastes Aristophanis in Avibus: Κυβέλη φασὶ παρὰ τὰ Κυβέλα ὄρει. Hesychius: Κυβέλα, ὄρει Φρυγίας, ἢ ἄλλα ἐστὶ δαίμονες. Apollodorus libro ter-

97 defunt Vof. R. Steph. al. 98 defunt Vof. R. Steph. al. 99 & Cylebe Vof. 1 defunt Vof. R. Steph. al. 2 Κοβί-
σαι Vof. R. Steph. Κοβίαι Βασιλ. 3 Deimones Vof. Daimones R. 4 defunt Vof. 5 quasi daemones, qui t. sciunt
Vof. R. sed hic, *sciunt* habet. 6 defunt Vof. R. Steph. al. usque ad *fid.* 7 Iasionis Dan. Fabr. sed Mafvic. *Ia-
sionis* iussit edi, quod furto sublegit Munero, quem maluisse *Apollinis* legere ex Tzerze ad Lycophr. p. 19. Ryckius in mar-
gine notaverat. sed meliora doctus ab Heinsio, *Iasionis* praetulit in notis ad Hygin. Fab. cxxxix. BURM. 8 NATUS, an
pata? Sc. κόρη an in genere Corybas notet, sine patre natum, nescio. 9 Cypricorium, una voce Dan. & Fab. Meursius in
Cypro 1. 27. legit, Cyprii Corium vocant.

Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et juncti currum dominae subiere leones.

Ergo

SERVII.

112. IDAEUMQUE NEMUS. Ut ostenderet Idaeum montem, qui sit in Troja, de Cretae Ida cognomen indeptum.] FIDA SILENTIA SACRIS. Hinc, inquit, inventum est, servare sacris fidele silentium.

113. ET JUNCTI CURRUM DOMINAE SUBIERE LEONES. *Dominae*, deas dicunt, ut alibi VI. 397. *Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.* [Sane *dominam* proprie Matrem Deum dici, Varro & caeteri adfirmant: nam & ibi Proserpinam ideo a Virgilio *dominam* appellatam, quod ipsa Terra esse dicatur, sicut & Mater Deum. Sane] fabula talis est: ¹⁰ Schyros civitas est, ¹¹ inde fuit virgo ¹² Atalante ¹³ [Schoenei filia,] praepotens cursu: adeo ut, ¹⁴ [cum responsum accepisset, se post nuptias, ut quidam volunt, interituram; ut quidam vero, in naturam aliam commutandam,] sponso provocatos, ac victos, occideret. Postea Hippomenes Veneram, ut sibi ¹⁵ [in eo certamine] adesset rogavit: a qua cum accepisset de horto Hesperidum tria mala aurea, provocavit puellam ¹⁶ [ad cursum, & cum se videret posse superari,] singula coepit jacere. Tunc Atalante cupiditate colligendorum malorum retenta, superata est. Sed Hippomenes potius victoria, ¹⁷ [cum gratiam Veneri, vel oblitus esset, vel negligisset referre, impulsu ejus,] in luco Matris Deum, amoris impatientia, cum victa concubuit: unde irata dea in leones eos convertit, & suo curru subjugavit; & praecepit, ne ¹⁸ secum unquam leones coirent: nam & Plinius in Naturali historia dicit, Leonem ¹⁹ cum Pardalide, & Pardum cum Leena concumbere. Ideo autem Mater Deum curru vehi dicitur: quia ipsa est Terra, quae pendet in aëre: ideo sustinetur rotis, quia mundus rotatur, & ²⁰ volubilis est: ideo ei subjugantur leones, ut ²¹ ostendatur maternam pietatem totum posse superare: ²² ideo Corybantes ejus ministri ²³ cum strictis gladiis esse finguntur, ut significetur, omnes pro terra sua debere pugnare. Quod autem

turritam gestat coronam: ostendit superpositas terrae esse civitates, quas insignitas turribus constat. ²⁴ [Hanc eandem *Hera* appellari, hoc est dominam tradunt. Alii ipsorum leonum dominam a Virgilio dictam arbitrantur.]

VARIORUM.

tertio Bibliothecae, αἰὲς δὲ πρὸς Κούβητα τὸ Φρυγίας ἀφωριστάς. sed & illic Κούβητα scribendum. Suidas: Κούβητα, ἢ Πρία, παρὰ τὰ Κούβητα ὄρεα. ὅρεια δὲ ἢ Σιδεῶς, recte. unde & *montium dea* Catullo dicta in Galliambo. Quemadmodum autem Graeci τὸ Κούβητα & τὰ Κούβητα extulerunt, subintelligentes τὸ ὄρος ἐν ἡμῖν, sic Latini *Cybelus* videtur dictus montem subintelligentibus. Apud Vibium certe Sequestrum, *Cybelus Phrygiae*, ubi varii montes recensentur. Cacterum quod Ortelius in Thesauro Geographico contendit Κούβητα & *Cybelum* masculino genere proferri a Diodoro Siculo, Servio & Lactantio, seu quicumque auctor est argumentorum in Metamorphoses Nasonianas conscriptorum, fallitur & fallit. De Diodoro jam vidimus. Lactantius, seu quicumque scriptor, fabula secunda decimi libri Metamorphoseon: *Ad cantum Orphei desiderantis consuetudinem conjugis, cum plurima animalia capta vocis dulcedine convenissent, & in his etiam arbores elicitas, inter eas stupens cantibus fuit pinus Cybeles montis, qui in Phrygia est.* Vides *Cybelem* non *Cybelum* montem appellari, quod frustra volebat Ortelius. sed & Servius hic loci, cum nomen *Cybelis* secundo casu proponat elatum, non potest dici, id masculino genere extulisse. idem Aeneidos undecimo v. 768. illo loco, *Forse sacer Cybele Chlorens. Nunc montem pro numine, quod in eo colitur, posuit.* Quamquam & illic loci par scripturae diversitas, cum in codicibus nonnullis *sacer Cybelo* legatur, ut pluribus ibi a me monebitur. sed vulgatam lectionem agnovit Macrobius libro Saturnali. v. cap. 1. & xv. Nafo etiam Dindymis & Idae montibus, in quibus magna Mater cole-

¹⁰ desunt Vof. R. Steph. al. ad *Fabula*. ¹¹ Schoenos Fabr. al. ¹² exinde Vof. R. Dan. Fabr. ¹³ Athlante Vof. Atlante Steph. Fabr. Atalanta Basil. Atlantes Dan. Cyrenei filia Dan. Fabr. sed desunt reliqua. ¹⁴ desunt Vof. R. Steph. al. ¹⁵ desunt iidem. ¹⁶ desunt iidem. ¹⁷ desunt iidem. & singula iidem. ¹⁸ desunt iidem. ¹⁹ ne inter se Dan. Fabr. ²⁰ cum parda libenter, & Vof. Dan. Fabr. cura Pardali, & Basil. ²¹ revolutibus Vof. R. Steph. ²² ostenduntur matres pietatem R. off. maternam p. omnia posse sup. Fabr. ²³ inde Steph. Fabr. ²⁴ cum suis gladiis Basil. ²⁵ desunt Vof. R. Steph. al.

Ergo agite, &, Divom ducunt qua iussa, sequamur:
115 Placemus ventos, & Gnosia regna petamus.

Nec

SERVIL

114. ¹⁴ [DIVUM DUCUNT &c. Et necessarium posuit, & honestum.]

115. GNOSIA REGNA. Cretam, a *Gnoso* civitate ejus, ¹⁷ [&c est argumentum a possibili.]

VARIORUM.

colebatur, accenset tertium Cybelen Fastorum libro IV. 249.

Dindymon, & Cybelen, & amoenam fontibus Idem,

Semper & Iliacas Mater amavit opes.

nam montium cultrix haec dea credebatur, ut jam supra vidimus. Cum igitur mons hic Phrygiae non minus *Cybele*, quam *Cybelus* & *Cybelon* sit dictus, nihil causae est, cur *Cybelen* utroque Maronis loco in *Cybelon* mutemus. Nam quod *Cybelen* Ortelius Phrygiae civitatem facit, non plus meretur fidei, quam cum *Dindyma* & *Cybelum* eosdem montes fuisse persuasum nobis cupit, quos in Nasonis loco jam producto videmus liquido distingui ac separari. sed & Festus Pompejus *Cybelen* montem videtur agnovisse: *Cybele mater, quam dicebant Magnam, dicta a loco, qui est in Phrygia.* Ut huic Maronis loco corrumpendo aniam praecipuam videatur dedisse, quod *Cybeles* nomen ad ipsam matrem referri debere sunt opinati, qui interpolant, cum montem Phrygiae designari nos contendamus. Nunc scripturae diversitates expendantur. prior Mentelii & Rottendorphii tertius, *Hinc mater cultrix Cybele.* idem Rottendorphii liber, ut & Moretanus primus posteriorem syllabam in *mater* recentiori manu adscriptam exhibebant, erasa vereri scriptura, quam *τὴν matris* prae se tulisse haud difficulter tamen apparet. *Hinc matris cultrix Cybele.* mons nimirum. In Pierianis nonnullis, *Hinc matris cultrix Cybeles.* quod si admittimus, *Cybelae* omnino malim. ita enim Maronem ejusmodi nomina efferre solere cum alibi demonstravimus, tum infra hoc ipso libro 376. & libro VIII. 13. sed cum praecipuae auctoritatis libri, etiam Nonius Marcellus, *mater cultrix Cybele* agnoscant, scribendum utique, *mater cultrix Cybelae*, montis videlicet. quomodo & Aeneidos undecimo 768. *sacer Cybelae Chloereus.* Idque vo-

luisse Nonium Marcellum fit manifestum, dum *colere* pro *inhabitare* hoc loco capiendum rationet. *Colere, inhabitare.* Virgil Aeneidos III. *Hic mater cultrix Cybelae.* & rursum, *quas dira Celaeno Harpyiaeque colunt aliae.* quamquam *Cybele* nunc illic contra Nonii mentem circumfertur. ita *colendi* verbum & apud Nasonem in Amoribus II. XIII. 7.

Isi, Paraetonium genialiaque arva Canopi
Quae colis, & Memphim palmiferamque Pharon. apud Phaedrum in fabellis, *sus nemoricultrix*, nomen inhabitatrix; & *cerva silvicultrix.* apud Catullum in Galliambo. Quid quod apud Servium in membranarum verae etiam scripturae exstat vestigium? ita enim illic circumfertur. *Cultrix Cybeli* (*Cybeloi* Rottend.) *montis Phrygiae, in quo colitur, a quo & Cybele dicta est.* Alii dicunt *Cybellum sacerdotem ejus primum, & ab eo Cybelem dictam.* nonnulli *cultrix Cybelae* (sic Rottendorphianus) legunt, ut sit quasi *Cybeleia.* alii *Cybebe.* sic Mentelianus. & Rottendorphius, alii *Cybelas.* opinor *Cybebae.* & mox emendo, *ἀπὸ τῆς κυβέλης τῆς κεφαλῆς.* nam in Rottendorphii codice ΑΠΟ ΤΟΥ ΚΥΒΕΛΕΙ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ. in Menteliano, ΑΠΟ ΤΟΥ ΚΥΒΕΛΕΙΩΝ ΚΕΦΑΛΗΝ. quod esset *ἀπὸ τῆς κυβέλης τῆς κεφαλῆς.* sed vix video, quid illis sibi velit Servius, alii *Cybele* vel *Cybelae*, nisi refingis *Cybebe.* Nam *Cybelen* etiam *κυβέλην* dictam monet Hesychius alique ex Grammaticis Graecis *ἀπὸ τῆς κυβέλης*, quod interpretantur *ἐκ τῆς κεφαλῆς* *ῖπτιν.* apud Festum quoque: *Cybebe mater, quam vocabant magnam, ita appellabatur, quod agebat homines in furorem.* quod Graeci *κυβέλης* dicunt. sed ea lectio in Marone nostro nequaquam toleranda, cum secunda in *Cybebe* seu *Κυβέβη* syllaba producat. sic libro Aeneidos decimo §. 220. in optimo veterimoque codice Gudiano exaratum offendi, *Nymphae, quas alma Cybebe Aequoris esse deas iussit.* Genuinum igitur Virgilii, *Mater cultrix Cybelae, non Cybele.* quomodo & apud Catullum in Galliambo peccatur, cum refingi oporteat,

Tympanum, tubam Cybelae, sua, mater, initia. Eleganter *tympanum tubam Cybelles* per appositionem vocat. *Cybelae* pro *Cybeles*, antiquo more, ut jam diximus. sic Aeneidos VIII. 139. *Cyllene* pro *Cyllemas* legebatur, *Cyllemas gelido conceptum vertice*

26 defunt iisdem. 27 defunt iisdem.

Nec longo distant cursu: modo Juppiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris inactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;

120 Ni.

SERVII.

116. NEC LONGO DISTANT CURSU. A Delo scilicet: ²⁸ [est argumentum a facili.] MODO JUPPITER ADSIT. Aut aer: ac si diceret, tantummodo sit serenum, ut Horatius 1. Od. 1. *Manet sub Jove frigido Venator, tenerae conjugis immemor.* ²⁹ [Id est, *ὑπὸ Διὸς*, sub divo.] Aut re vera Juppiter, qui praeest insulae ³⁰ Cretae, quam ³¹ petebant: ³² [aut quia ventos prosperos Jupiter praestat.]

117. ³³ [TERTIA LUX. Hoc quidam juxta speciem auguralem positum tradunt, quae appellatur *Condictio*, id est, denuntiatio, cum denuncietur: ut ante diem tertium quis ad inaugurandum adsit, quod Anchises post impetrationem augurii, & Apollinis responsum, suadens in Cretam eundem, ostendit conditionem in tertium diem: addit enim: *Modo Juppiter adsit*, hoc & pro civitate dicitur.] CRETAEIS. Quia *Κρήνη*, ideo ³⁴ *Cretaeis*, ut *Aetnaeis*.

118. MERITOS HONORES. Unicuique aptos. ³⁵ [*Taurum* figurate dixit: varietas enim ipsa idem significat.] Ratio ³⁶ enim victimarum fit pro qualitate numinum: nam aut ³⁷ hae immolantur, quae obfunt eorum muneribus, ut porcus Cereri; quia obest frugibus: hircus Libero; quia vitibus nocet. Aut certe ³⁸ ad similitudinem: ut inferis nigras pecudes, superis albas immolent: tempestati atras; candidas serenitati, ³⁹ [ut infra: *Nigram Hyemi pecudem*, *Zephyris felicibus albam*. Sane hic ostendit dicendo *meritos*, rite Neptuno & Apollini taurum.]

119. TAURUM NEPTUNO. Propter futuram navigationem. PULCHER APOLLO. Propter oraculum datum. ⁴⁰ [Sane hoc loco Virgilius sequutus veterum opinionem, Neptunum tantum & Apollinem nominavit: dicuntur enim hi dii Penates fuisse, quos secum advexit Aeneas: quamvis diver-

sis locis alias opiniones aliorum secutus Poeta de diis Penatibus diversa dixerit. Et quidam *pulcher Apollo* epitheton datum Apollini reprehendunt: *pulchros* enim a veteribus exfoletos dictos: nam & apud Lucilium *Apollo pulcher* dici non vult.]

VARIORUM

tice fudit. ubi nos plura. Hinc ea ipsa Mater harum regionum cultrix, quae & cultrix Cybeles. sacra Phrygia per Cretam didita designat. HEINS. *Cibeli* Regius. hic turbatum erat in Parrhasiano, & a prima manu *cultri* fuit, adscripta deinde litera *s*, *cultris*, & superscriptum *cum*. sed Parrhasius in margine *cultrix*, ut & *Cibellae* a prima m. sed *Cybele* correctum. in aliis *matris cultrix Cybeles*, ut ad montem vel civitatem referatur. sic in nummo aereo M. Julii Philippi *ANTIOXEQN MHTPONO-AITON*. ubi *Cybele* turrita exhibetur Antiochiae culta. Cerda malebat, *hic mater*. & ita citatur a Servio ad x. Aen. 220. & in Wall. *hinc mater Cybele cultrix*. Davil. ad Minuc. Fel. cap. vi. etiam *Cybely* legendum censet. & Carroeus hic magnifice se jactat popularibus suis, quasi haec emendatio a se profluxerit: non legunt enim polituli in Francia adolescentes Latinos commentarios. BURM.

Ibid. AERA. *Ira* Wittian.

112. HINC FIDA. *Et fida* Commentator Crucianus Horatii lib. III. Od. 1.

113. JUNCTI. *Vincti* Francianus. *vincti* Dorvilianus.

114. DIVUM. *Divum* Gudianus. *qua ducunt* Wiit. Parrhas. & Venetus, *qua fata* Ed. Venet.

115. GNOSSIA REGNA. *Gnossia* scriptum est in libro Colotiano, & in argenteis nummis *ΚΝΟΞΙΩΝ*. URSIN. *Gnossia* in scriptis. in Gudiano tamen, & nonnullis scriptis *Gnossia* exaratum apparet, ut lib. v. 306.

²⁸ desunt iisdem. ²⁹ desunt iisdem & Dan. ³⁰ deest Vof. R. Steph. al. ³¹ petimus Vof. R. petimus Steph. al. ³² desunt Vof. R. Steph. al. ³³ desunt iisdem. vid. supr. ad y. 89. ³⁴ *Cretaeus* ut *Aetnaeus* Fabr. al. ³⁵ desunt Vof. R. Steph. al. ³⁶ autem Basil. enimv. fuit Vof. ³⁷ haec Vof. R. Steph. ³⁸ a similitudinem Dan. vitio operarum. unde Commel. & Emmen. a similitudine fecerunt. ad Georg. 11. 380. per similitudinem dixit. ³⁹ desunt Vof. R. Steph. al. sed Basil. desunt a *Zephyris*. ⁴⁰ desunt Vof. R. Steph. al.

120 Nigram Hiemi pecudem; Zephyris felicibus albam.

Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis.

Idomenea ducem, defertaque litora Cretae:

Hoste vacare domos, fedesque adstare relictas.

Linquimus Ortygiae portus; pelagoque volamus,

125 Bac-

SERVII.

120. NIGRAM HYEMI PECUDEM, ZEPHYRIS FOELICIBUS ALBAM. Bono usus est ordine, ut prius averteret mala, sic conciliaret optanda. Frustra enim profutura poscuntur adversis sequentibus: ⁴¹ [nam & Romani veteres Diis asperionibus sacrificabant, ne nocerent.]

121. PULSUM REGNIS CESSISSE PATERNIS. Non dicit quare. Sed talis historia est: *Idomeneus*, ⁴² [de femine Deucalionis natus,] Cretensium rex, cum post everfam Trojam reverteretur, in tempestate devovit diis ⁴³ sacrificaturum se de re, quae ei ⁴⁴ primo occurrisset. Contigit autem, ut filius ejus primus occurreret: quem cum, ⁴⁵ [ut alii dicunt,] immolasset; ut ⁴⁶ alii, immolare voluisset: ⁴⁷ [et post orta esset pestilentia,] a civibus pulsus regno, Sallentinum Calabriae promontorium tenuit, juxta quod condidit civitatem: unde est inf. 300. *Et Sallentinos obsedit milite campos Lyctius Idomeneus*. Relatio ergo historiae ad injiciendum Trojanis ⁴⁸ Cretam eundi desiderium pertinet: & re vera aliter ⁴⁹ [ad hostis] provinciam ire non ⁵⁰ poterant.

122. IDOMENEA. Hujus nominis penultima syllaba, natura brevis, contra regulam producta est. Sed quia quinque Graecae linguae sunt, Aeolica, Ionica, Dorica, Attica, Communis, ⁵¹ hinc fit, ut in uno nomine varietas inveniatur: ut ⁵² ecce in *Idomeneus* Communis lingua facit genitivum ⁵³ Ἰδομενέως; Dorica, Ἰδομενέως; Attica Ἰδομενέως; Ionica Ἰδομενέως: unde est ⁵⁴ hic in versu accusativus, sicut & ⁵⁵ *Ilionea*.

123. HOSTE. Multi hic distinguunt. ASTARE. ⁵⁶ Esse, quod tunc significat, quando de his loquimur, quae cadere non possunt; ut si dicas *ter-*

ras astare. ⁵⁷ [Et ostendere vult se non temere credidisse.]

124. ⁵⁸ [ORTYGIAE. De hac plenius supra §. 72. dictum est. PELAGOQUE VOLAMUS. Quia ut alibi I. 224. *Mare velivolum*.]

VARIORUM.

v. 306. HEINS. Mox, *nec distant longo alter Menagii*.

117. SISTET. *Sistat* alter Hamburgicus. sed *sistat* agnoscit Interpres Horatii ad lib. I. Od. 22. qui *Jupiter adsit*, explicat, de tempestate idonea. ut forte in Servio legendum, *hoc & pro tempestate dicitur*. nisi *pro civitate*, favente Jove in Creta condenda, velit quis capere. BURM.

118. MACTAVIT. *Maclabatur* apud Nonium in *Honor.* & apud Macrobius lib. IV. Saturn. cap. I. scripti nostri, *maclavit* constanter. HEINS. *Honores* hic sunt, victimae, quas *litales*, *litabiles*, vel *habiles* varie Mss. dant apud Lactantium lib. I. cap. 21. vide Gronov. Oblierv. in Eccles. script. cap. 17. BURM.

119. PULCHER. Culpant hoc epitheton. sed vid. Phil. Carol. & Gronov. ad Gell. XIII. 26. utitur etiam Claudian. VI. Conf. Honor. 25. IDEM.

121. REGNIS. *Regno c. paterno* prior Hamburgicus. sed vulgata legitur apud Commentatorem. Crucquianum Horat. II. Od. 2. & Noster saepe plurali hoc numero uti solet, ut potentiam & lati regni amplitudinem innuat. loca ubique obvia. sic *pulsus regnis*. VII. 217. modo §. 108. *uberrima ro-gna*. BURM.

123. DOMOS. *Domus* primus Mantelianus & tres alii. etiam Gudianus a manu prima. sic & infra

⁴¹ desunt iisdem. ⁴² desunt iisdem. ⁴³ sacrificaturum; sed de re Dan. ⁴⁴ primum Dan. utroque loco: *primo* vero his R. primum & deinde *primus*. Steph. al. ⁴⁵ desunt Dan. ⁴⁶ alii vero Dan. ⁴⁷ desunt Vof. R. Steph. al. ⁴⁸ deest iisdem. ⁴⁹ desunt Vof. ⁵⁰ poterat Dan. ⁵¹ deest R. Vof. Steph. al. ⁵² ecce hoc Steph. ecce in hoc Vof. R. ecce in *Idomeneus* Dan. ⁵³ *Idomeneus* Dorica. *Idomenes*. Attica *Idomeneus*. Ionica *Idomeneus*. Vof. & R. sed hic ultimo loco *Idomenes*. *Idomeneus* Fabr. ⁵⁴ in hoc versu Vof. Steph. al. ⁵⁵ *Ilioneus* Vof. *Ilionea* R. ⁵⁶ esse sub hoc Dan. Fabr. ⁵⁷ desunt Vof. R. Steph. al. ⁵⁸ desunt iisdem.

125 Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, ſparſasque per aequor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavosque petamus.

130 Pro-

S E R V I I.

125. BACCHATAMQUE JUGIS NAXON. Aut vitibus conſitam: aut celebratam *Bacchis*: aut ubi Bacchus ex Indis, ⁵⁹ [vel ut quidam volunt, poſt devictos Gigantes,] egit triumphum: nam, ut ſupra I. 67. diximus, ipſi conſecrata eſt, quae & Dia dicitur. ⁶⁰ [*Bacchatam* ergo, in qua bacchatus ſit Liber: aut ideo gratam Baccho, quod ibi cum relictis ⁶¹ a Theſeo Ariadne libentiſſime concubuerit, ⁶² cui etiam coronam donavit, quae poſtea inter ſidera collocata.] VIRIDEMQUE DONYSAM. ⁶³ Vel a colore marmoris Lacedaemonii, ⁶⁴ [vel ſylveſtrem.]

126. OLEARON. ⁶⁵ Non adjecit epitheton, cauſa varietatis. NIVEAMQUE PARON. Unde candidum marmor, ut I. 593. *Pariſque lapis* ⁶⁶ *circumdatuſ auro*. SPARSASQUE PER AEQUOR CYCLADAS. Et haec, quas dixit, Cyclades ſunt: unde minus eſt, & *alias*. *Sparsas* autem, quia nullo ordine continentur, ut Stoechades, quae *ἀπὸ τῶ ἐρίου* dictae ſunt: rectae enim ſunt. *Cyclades* vero non ideo dicuntur, quia in rotunditate ſunt; ſed quod longo ordine eas circumire neceſſe eſt: ⁶⁷ [alii ⁶⁸ *Sporadas*, nomine *Cycladum* dictas tradunt, quod ſparſae ſunt.]

127. LEGIMUS. Praeterimus, ut inf. 292. *Litoraſque Epiri legimus*. Tractus autem ſermo a nautis, quod, funem legendo, ⁶⁹ [id eſt, colligendo,] aſpera loca praeteriunt. FRETA CONCITA TERRIS. Vel propter promontoria: vel quod naturale eſt, ut concitiora ſint maria vicinitate terrarum: quas conſtat anhelitum quendam ex ſe ⁷⁰ emittere: unde in quinto navigaturus Aeneas, Eryci ſacrificat.

128. NAUTICUS EXORITUR VARIO CERTA-

MINE CLAMOR. ⁷¹ Celeuſmaticum eſt hoc hemiſtichium. Et bene metro Celeuſinatis uſus eſt, ⁷² [id eſt,] Anapaſtico trimetro hypercataleſtico. Celeuſina autem quaſi praeceptum. Unde Saluſtius fragm. incert. *Impediabant juſſa nautarum*.

129. ⁷³ [CRETAM PROAVOSQUE. Sane proavos appellando, cognitionem declarat.]

V A R I O R U M.

fra §. 540. Membranæ veteres, & libr. VII. 394. codices nonnulli. HEINS. Ita fere ubique variant ſcripti. *domus* Ed. Ven. *domum* Mediceus. *atque vacare* Zulichem. a m. ſec. *Cretae Hoſte. vacare* &c. Wittian.

125. BACCHATAMQUE. *Bacchantemque* Menagianus prior. quod non ineptum, ſi locum pro hominibus capiamus. ſed *bacchatam* dixit, ut *virginibus bacchata Lacaemis Taygeta* XII. Georg. 487. & Valer. Flac. III. 20.

Dindyma ſanguineis famulæm bacchata lacertis. Pierius notat in libris eſſe, *Nafon*, & Cl. Dorvillius animadvertit apud Livium legi *Nafos Ortygia Syracuſana*. lib. xxv. 24. ſed in nummis Siciliae vocari *Naxon*. BURM.

Ibid. DONYSAM. *Donuſam* legit Voſſius ad Pomp. Melam lib. II. cap. 7. HEINS. *Doniſam* & *Donuſam* nonnulli. *Dinoſam* alter Hamburgicus.

126. OLEARON. Scripti omnes vetuſtiores cum Mediceo, *Olearon*. Straboni etiam *Ὀλίαντος*: etſi Ptolemaeo Stephanoque Byzantio *Ὀλίαντος*. vide quae diximus ad Ovid. lib. VII. Metam. 478. HEINS.

Ibid. PARON. *Pharon* Mediceus & Regius.

127. FRE-

59 deſunt iisdem. 60 deſunt iisdem. 61 Atheſona Duc * libentiſſime Dan. Atheſona lib. Fab. 62 qui Dan. 63 a colore m. L. Voſ. Steph. al. a colore amorae al. armorum is Lacedaemonii R. 64 deſunt Voſ. R. Steph. al. 65 nam, vitioſe. Dan. ſecuti tamen Commel. & Emmenes. 66 *circumdatuſ* Fab. al. 67 deſunt Voſ. R. Steph. al. qui hic ſubjungunt notam ad §. 127. *vel propter promontoria* &c. Schol. Stati ad I. Achil. 390. neceſſe eſt, propter promontoria periculofa. habet & ille, in rotunditatem. videndae hic notae Guellii de his inſulis. BURM. 68 *Sporadas* Dan. 69 deſunt R. & Maſvic. omiſerat. 70 mittere Voſ. 71 *celeuſma* dicunt, & bene Voſ. R. Steph. *celeuſma* d. Baſil. metro celeuſmatico Fab. & al. celeuſmatis Voſ. R. Steph. potuiſſe & de §. 129. *Cretam proavosque petamus*, dici, eſſe celeuſmaticum, notabat Cl. Dorvillius. 72 deſt Steph. 73 deſunt R. Voſ. Steph. al.

130 Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae molior urbis,
Pergameamque voco, & laetam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque ad tollere tectis.

135 Jam-

SERVII.

130. SURGENS. Flans, ut inf. 481. Et ⁷⁴ *fando surgentes demoror auctros*. ⁷⁵ Et contra, non flans, ponens & residens dicitur, ut VII. 27. *Conventi posuere, omnisque repente resedit Flans*.

131. ET TANDEM. Ad desideriam pertinet navigationem: nam sequitur: *Ergo avidus muros*. CURETUM. ⁷⁶ Hi *Curetes* primi cultores Cretae esse dicuntur. [Alii tradunt *Curetes* & *Corybantes* Matris Deum ministros, custodes, sicut dictum est sup. 7. III., pueri Jovis, ad plurimas res ⁷⁷ maximi usus hominibus extitisse. ADLABIMUR. Ostendit prosperam navigationem fuisse.

132. ERGO AVIDUS MUROS. Ordo est: Avidus urbis optatae muros molior; non, avidus molior.]

133. PERGAMEAMQUE VOCO. ⁷⁸ Zeugma a superioribus, hoc est, urbem. ⁷⁹ [Legitur sane in libris antiquioribus: Aeneam vere Cretam tempestate delatam, locum Trojam nomine, *Pergamum* appellavisse. Alii dicunt: *Pergamum* in Creta conditam a Trojanis captivis, qui ex classe Agamemnonis illo erant delati, ibique putant Aeneam quendam, generis auctorem, illo incolumi, cum eo ad sacrum Apollinis venisse; & gravidam hospitii filiam fecisse; ex qua ortus eodem nomine Aeneas, classem Agamemnonis est adgressus hyeme disiectam; cui se feruntur junxisse hi, qui Cretam secesserant, deserto Agamemnone: unde loco nomen *Pergamum* ab illo conditum, quod obtinuisse desertores feruntur, juxta ⁸⁰ Cydoniam: quod Poetam latenter attingisse debemus accipere.] GENTEM. Sociorum multitudinem. ⁸¹ LAETAM. Propter Pergamam restructa.

134. AMARE FOCOS. ⁸² Sacrificia celebrare. ⁸³ [Quidam *focos*, lares; & per hoc domicilia tradunt. Ergo *focos*, pro, Penates posuit. At e con-

trario, penates pro focis, ut I. 704. *Flammis adolere penates*. Sane Varro *Retum* divinarum libro, refert: *inter sacratas aras, focos quoque sacrari solere; ut in Capitolio Jovi, Junoni, Minervae; nec minus in plurimis urbibus oppidisque: & id tam publice, quam privatim solere fieri; focum autem dictum a fovi, ut colinam, ab eo, quod ibi ignis colatur: nec liere vel privata, vel publica sacra sine foco fieri: quod hic ostendit Poeta: focorum enim commemoratione, instantium sacrificiorum mentio inducitur: quod ita esse multis locis docetur. Quidam *aras* superiorum deorum volunt esse; Medioximorum, id est, marinorum, focos; Inferorum vero ⁸⁴ mundos.] ARCEMQUE ATTOLLERE. Poetica periphrasis, id est, domos aedificare: nam *arx* est locus in civitate munitus.*

VARIORUM.

127. FRETA CONCITA. In omnium fere scriptis, *freta concita*: mendose. qui naevus Nonii quoque codices pertinaciter insedit, voce *fretum* & Scholiasten Statii Theb. I. 120. sed bene primus Moretani *freta confita*. HEINS. *Confita* Dan. Heinisius edidit. *concita ventis* prior Hamburgensis pro varia lectione. & Wall. a m. pr. sed *terris* a sec. ut & Parthas. & Dorvillian. Wittian. & alii. sed *confita* ad *Sporadas* referunt recte Interpretes. & ita has voces confuderunt Librarii apud Lucan. IX. 690.

128. EXORITUR. *Exagitur* Oudartii. de clamore nautico. vid. ad Val. Flac. I. 186.

129. CRETAM. *Cretam* primus Moreti. HEINS. *Cretas* Hugenan.

131. ADLABIMUR. *Allabitur* Venetus. & Mediceus a manu prima. qui &, *set tandem. illabitur* Zu-

⁷⁴ *fando* Vof. R. Steph. Dan. inepte & falso, quod & Masvici. dedit nobis. ⁷⁵ *econtra* Vof. R. Steph. al. ⁷⁶ *Curetes* sunt primi cultores Cretae Vof. R. Steph. al. reliqua vero desiderantur ad 7. 133. ⁷⁷ maxime Dan. ⁷⁸ *Zeuma* Vof. R. ⁷⁹ *desunt* Vof. R. Steph. al. vide de Pergamo Meurs. Cret. I. 13. ⁸⁰ *Cydoneam* Dan. Fab. sed *Cydonia* semper vocatur. vid. Meurs. Cret. I. 8. ⁸¹ *Laetam* autem Vof. R. Steph. al. ⁸² sacrificio, edidit solus Masvici. ⁸³ *desunt* Vof. R. Steph. al. ⁸⁴ *tumulos* legit Barth. ad Stat. IV. Theb. 457. & pro *marinorum* legit, *aëreorum*, & omnia haec suspecta habet, quia ad Eclog. v. 66. alia ex Varrone de aris & focis profert. BURM.

135 Jamque fere sicco subductae litore puppes,
 Connubiis arvisque novis operata juventus;
 Jura domosque dabam: subito quum tabida membris,
 Corrupto coeli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues, & lethifer annus.

140 Lin-

SERVIL

135. FERE. Re, longa est. ⁸¹ [Sicco SUBDUCTAE LITTORE PUPPES. In siccum subductae littus.]

136. OPERATA JUVENTUS. Perfecit sacrificia propter connubia, & novas sedes: quia apud veteres, neque uxor duci, neque ager arari, sine sacrificiis peractis poterat, ut alibi: I. Georg. 339. *Laetis operatus in verbis*. Item Juvenalis XII. 92. *Es matutinis operatur* ⁸⁶ *feſta lucernis*.

137. ⁸⁷ SUBITO CUM. Id est, cum subito.]

138. CORRUPTO COELI TRACTU. Hic est ordo pestilentiae, ut Lucretius VI. 1095. docet: primo aëris corruptio; post aquarum & terrae; mox ⁸⁸ omnium animalium. Notandum sane Apolline offenso pestilentiam semper creari: quod etiam Homerus ostendit, cum eum armatum inducit sagittis. ⁸⁹ [Sic dicens Iliad. A. 45. *Τὸν ἄρ' αἰεὶ ἔχον, ἀμφιφρίσσει φάετ' ἄν.* "Εὐλαγέει δ' ἂν ὄϊα τ' ἄνθρωπον χρομήνιοι, ἄντ' αὖ κινηθῆναι." Unde & Apollo dicitur secundum aliquos ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ. Contra, si citharam teneat, mitis est: unde Horatius Carm. Secul. 33. *Condito mitis placidusque telo Supplices audi pueros, Apollo*. ⁹¹ [MISERANDA. Metonymia, quae miserranda facit.]

139. ⁹² [ARBORIBUSQUE SATISQUE LUES. Quidam dicunt, diversis numinibus vel bene vel male faciendi potestatem dicatam; ut Veneri conjugia; Cereri divortia; Junoni procreationem liberorum: sterilitatem horum, tam Saturno quam Lunae: hanc enim sicut Saturnum orbandi potestatem habere.]

VARIORUM.

Zalichemius. sed correctum, *allabimur. labimur* alter Hamburgicus.

132. OPTATAE. *Aptare* Wall. novi qui hinc malebat, *aptare emoliri urbis*. sed *moliri* muros est

fundamenta ponere, *emoliri* opus profligare & perficere. Plautus Bacch. IV. 5. *insanum magnum molior negotium, metuoque ut hodie possem emolirier*. sic de initio operis supr. γ. 6. *classē moliri*. Flor. I. 7. *molientibus aedem in fundamentis repertum est caput humanum*. & ita centies. *optatae* etiam passim, de loco quem post navigationem & labores attingunt. infr. 509. I. 172. & alibi. BURM.

133. VOCO, LAETAM. Et in melioribus libris: perperam ab aliis omittitur, inter quos alter Mentelius, primus Moreti, Montalbani & prior Hamburgensis. HEINS. Omittunt & Reg. Parrh. Venet. Wittian. & Ed. Junt. & al. *Pergameonque* Ed. Venet.

134. AMARE. Libenter incolere, ut sedem perpetuam futuram. vid. ad II. Georg. 487. sic *amor* lib. IV. 347. vid. Gronov. ad Senec. Thyest. γ. 82. Catroeus ex Turnebo vertit, aedificare domos, sibi contrarius, quum γ. 123. *domos desertas* fuga Idomenei *vacare*, & stare etiam senserit, quas nunc eos amare, id est incolere, quasi a se essent conditae, hortatur Aeneas, & in illis penates collocare erravit de verbis Servii, qui *arcem* pro domibus cepit; male, quum sit arx ad urbis tutelam, ut in omnibus fere urbibus. deinde iterum, *domos dabam* vertit, solum assignasse, in quo ponerent domos, quum ipsas domos, desertas incolis, sociis suis dividerit: nam tempus breve aedificationi vix suffecit. & hinc mox, *moenia magnis Magna para*, id est ab integro conde, non inhabitatas aliis occupa. BURM.

135. PUPPES. *Classes* Hamburg. pr. *pupes* hic & vers 130. *pape* Vossian. & alibi.

136. ARVISQUE. *Arvisque* Venetus.

137. DABAM. *Dabant* Zulichemius.

138. TRACTU. *Tactu* manus prima prioris Hamburgici. sed *tractus coeli*, est aëris haustus. *corrupta* ter-

⁸⁵ defunt Vof. R. Steph. al. ⁸⁶ *festina* Vof. R. Steph. vitioſe. Lipſius legit, *operitur feſta lucernis*. vid. Comment. deſcendit *operatur* Vlitius ad Grat. Cyneg. 42. *matutinus* ediderat Commel: quod ſecutus, ut ſolet, Emmeneſſius. BURM. ⁸⁷ defunt Vof. R. Steph. al. ⁸⁸ deſt Dan. ⁸⁹ defunt Vof. R. Steph. ⁹⁰ *ἀπὸ τοῦ* Dan. Fab. al. ⁹¹ defunt Vof. R. Steph. al. ⁹² defunt iisdem.

140 Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant
Corpora. Tum sterilis exurere Sirius agros.
Arebant herbae, & victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraculum Ortygiae Phoebumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:

145 Quam

SERVII.

140. LINQUEBANT DULCES ANIMAS. Item alibi IV. 385. *Et cum frigida mors seduxerit artus*. Quare anima dicitur relinqui, & non magis relinquere? Secundum eos scilicet, qui dicunt animam esse perpetuam: & ad diversa corpora transitum facere: quod si est, bene ⁹³ dicimur nos animas linquere, quorum nihil praeter corpus est: nam anima perpetuitatis est: unde Palinurus in sexto 362. *nunc me fluctus habet*: hoc est corpus, quod solum meum est. ⁹⁴ [Aut certe simpliciter animae eos linquebant: quia morientibus maxime dulces videntur. Terentius Adelph. III. v. 5. *Animam relinquam potius, quam illam deferam*.] AUT AEGRA TRAHEBANT. Duo mala significat, aut mortem, aut aegritudinem prolixam. *Aegra* autem, aegrotata: & bene addidit corpora: quia & animus aeger potest esse.]

141. EXURERE SYRIUS AGROS. *Syrius*, stella est in ore Canis posita: quae annis omnibus oritur circa octavum Kalendas ⁹⁵ Julii: quae orta, plerumque pestilentiam toto anno facit; plerumque paucis diebus; interdum innoxia nascitur. Hinc est Stat. I. Theb. 635. *Et in totum regnaret Syrius annus*. Item supra: *Et lesbifor annus*. Tunc autem pestilentiam creat, si in hanc rem etiam caeterorum consentiat cursus astrorum. Sane *Canicula*, in cuius ore est, tantum generis foeminini est: cum sit *Canis* communis generis, unde hoc nascitur: nam in diminutione mutavit genus. ⁹⁶ [STERILES EXURERE AGROS. Exurendo steriles reddere.]

142. SEGES AEGRA. *Seget* interdum terram significat. Horat. I. Epist. VII. 21. *Haec seges ingrator tulit, & feret omnibus annis*. Interdum ⁹⁷ frumentum, ut I. Georg. I. *Quid faciat laetas segetes*. Hoc loco utrumque potest intelligi.

144. ⁹⁸ [HORTATUR PATER IRE MARI. Be-

ne filium mittit; quia erroris causa pater fuerat. VENIAMQUE PRECARI. Et beneficium, ut I. 519. *Orantes veniam*: & re vera veniam erroris Anchisae, ⁹⁹ [qui oraculum male interpretatus est.]

VARIORUM.

tertius Rottendorffius a m. pr. *tracta* tert. Mentel. *tractu* eleganter; ut ita *aëra trahere*, & *haurire* dicimur: ut *tractus aquarum* de bibentibus, Lucan. IV. 388. & ita alibi. nisi quis velit de plaga coeli corrupta capere, ut ita II. Georg. 182. *tractus a Servio* plaga, regio exponitur. & hoc est *vitium aëris*. ut Ecl. VII. 57. de siccitate nimia dicit. eligat lector. priori favet Lucr. VI. 1126.

Et quum spirantis mixtas hinc ducimus auras, Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est. vide ad Lucan. VII. 412. BURM.

140. LINQUEBANT DULCES ANIMAS. Quasi Poetae & Scriptores semper Philosophorum placita sequerentur, Servius hic nimis acute disputat. Quum, si usum spectemus, & anima dicatur nos relinquere, & nos animam, ut jam ostendi ad Quintil. Declam. XIII. 6. ubi *vitam*, quae centies pro anima & vicissim ponitur, relinquere in aura dixit. & Ovid. XIII. Met. 522.

Vitam pariter regnumque reliquit. eodem modo in gravi languore & defectu virium animus dicitur relinquere. ut apud Ovid. x. Met. 459.

Et color & sanguis, animusque reliquit euntem. Caesar de Bell. Gal. VI. 38. *reliquit animus Sextium, gravibus acceptis vulneribus*. Plaut. Mil. IV. VIII. 37.

Animus hanc modo hic reliquit. & ita saepe alii. BURM.

141. TUM:

⁹³ dicimus Vof. Dan. Fabr. al. ⁹⁴ desunt Vof. R. Steph. al. ad §. 141. ⁹⁵ Julius R. hinc Servium in Graecia scriptis efficere vult Bodinus ad Oppian. III. Cynege. 322. licet citet eum ad x. Aen. 273. ubi etiam de Sirio agit, sed lectionem ad hunc locum retinet. BURM. ⁹⁶ desunt L. Vof. Steph. al. ⁹⁷ frumenta R. Vof. Steph. al. ⁹⁸ desunt isdem. ⁹⁹ desunt R. Basil.

145 Quam fessis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quo vertere cursus.

Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacrae Divom, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja, mediisque ex ignibus urbis

150 Ex-

SERVII.

145. LABORUM TENTARE AUXILIUM. [*La-*
borum, periculorum, ut III. Georg. 452. *Non ta-*
men ulla magis praesens fortuna laborum. Tentare
autem laborum auxilium,] propter pestilentiam
[dixit: & quidam *auxilium* distinguunt; ut sequa-
tur, *Jubeat quo vertere cursus.*]

146. VERTERE CURSUS. Propter sedes ait.

148. [EFFIGIES SACRAE DIVOM, PHRYGII-
QUE PENATES. *Εἰ δὲ αὖτις*. Varro sane Rerum
humanarum secundo, ait: Aeneam deos Penates
in Italiam reduxisse, quaedam lignea vel lapidea si-
gilla, quod evidenter exprimit dicendo: *Effigies*
sacrae divom, Phrygiique Penates. Quamvis alio
loco alias opiniones secutus diversa dixerit. Sane
hos deos Dardanum ex Samothracia in Phrygiam;
Aeneam vero in Italiam ex Phrygia transfuisse, i-
dem Varro testatur: quos quidam dicunt, ideo in-
ductos a poeta monere per somnum: monitu nam
eorum per quietem iustum cum Latino foedus
fecisse: eorum etiam monitu Latinum Aeneae
se conjunxisse: eosdem tradit visos aliquotiens in
somnia quid fieri vellent imperasse: eaque nostros
publice curasse majores.

149. MEDIISQUE EX IGNIBUS URBIS EXTU-
LERAM. Hoc quibusdam videtur ad majestatem
potius deorum referendum, quam ad jactantiam
virtutis Aeneae, & significantius erit, si quae non
legeris intelligas.]

VARIORUM.

141. TUM. *Dum* Parrhas. in marg. *ferius* alter
Menagii. *exuere* Wallian.

142. NEGABAT. *Negabant* a manu prima Gu-
dianus. eleganter. de qua locutione complura dice-
mus ad lib. VI. Aen. 209. HEINS. *Ardebant* et-

iam Montalbanus, & alter Hamburgicus, Dorvil-
lian. tertius etiam Mentelianus *negabant* a manu
prima.

143. ORACULUM. *Oraculum* Editio Juntae &
multi codices.

Ibid. REMENSO. *Revise* Pugetianus.

145. QUEM. *Quam* Mediceus & Mentelianus
uterque & caeteri vetustiores. quomodo & Nonius
hic loci agnoscit in *Pinis*. ubi plura exempla ex an-
tiquis scriptoribus proferuntur. Agnoscit & Cleda-
nius lib. II. Art. Gramm. qui tamen alterum exem-
plum subdit, *Hic finis sandi*. Noster lib. V. 327.
Fessique sub ipsum Finem adventabant, ut recte vo-
tustidimi libri. lib. II. 954. *Haec finis Priami faso-*
rum, quam scripturam Carisius initio lib. IV. Instit.
Gramm. agnoscit; ut veram. etiam A. Gellius ex
sententia Valerii Probi lib. XIII. cap. 19. cum con-
tra Nostrium lib. I. Aeneid. 245. scripsisse adseve-
ret, *Quem das finem, rex magne, laborum*. idem
lib. I. cap. 3. *quatenus quaque fini ames tamquam*
forte fortuna osurus. Paulo ante, *quatenus qua-*
que fini dari amicitiae venia debeat. ita in anti-
quis exemplaribus, & saepe alias apud illum. Etiam
apud Columellam sub finem libri III. apud No-
strum lib. X. 116. *haec finis sandi*. sic enim Scho-
liafles Horatii Crucquianus. vide Vossium de his
locis lib. I. de Analog. cap. 29. Hoc Maronis lo-
co sex codices ex nostris recentioris notae, *quem*
finem, cum vulgaris exemplaribus amplectuntur.
HEINS. *Quem finem fessis* Leidenf. duo & Oud-
artii. *quam* Wittian. & Wallian.

146. TENTARE. *Temptari* Leidenfis unus, &
Oudartii. vide ad Lucan. X. 348. & supr. ad Ecl.
VI. 85. *auxiliumque jubes* alter Hamburgicus.

147. ET TERRIS. *In terris* prior Hamburgi-
cus

1 propter pestilentiam R. Vol. Steph. al. nec quidquam praeterea ad hunc versum. 2 desunt Vol. R. Steph. al. ad 7.
170. 3 *divinarum* edidit Maffucius, quum *humanarum* habeant Dan. Fabr. Comm. Eumenius. sed quia de Diis hic agitur,
quodidit natusque noster ex libris rerum divinarum esse descriptum. sed aequae humanarum & divinarum rerum libros scripse-
rat Varro. & Macrobi. lib. III. 4. confirmat hanc lectionem, de penatibus ibi adum fuisse ostendens. Varro *Humanarum*
secundo Dardanum refert, Das Penates ex Samothracia in Phrygiam, & Aeneam ex Troja in Italiam detulisse. & Servius mox
7. 167. & passim alibi. BURM.

150 Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic adfari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
155 Hic canit; & tua nos en ultro ad limina mittit.

Nos

SER. VII.

150. VISI ASTARE. Non adstabant; sed videbantur: unde & *visa* dicuntur: non enim sunt; sed videntur.

151. INSOMNIS. Multi hic distinguunt, & volunt unam partem esse orationis, id est, vigilantis; [quemadmodum videbat Lunam insulam fenestris? Multi in somnis dicunt, & posterioribus jungunt: unde & *visi*; sed corpus post somno vincent volunt, mentem vero vigilare & meminisse omnium: ideo etiam dormiens de Luna scire potuit.] Sane in somniis collisio est, quomodo *peculi* pro *peculii*. MULTO LUMINE. Cum nimbo suo, [qui circa deos solet videri.]

152. INSERTAS. Aut clatratas: aut non seratas; ut sit, quasi *inseratas*, id est, non clausas: & dictum, quomodo, *Asproque molares*, pro *asperos*. 1. 248. *compositus pro compositus*. XI. 118. *vixet*, pro *vixisset*: [vel *insetas fenestras*, quasi lumine suo Luna inferuerat, ab inferendo, quod se per rimas infereret. FUNDEBAT. Scilicet abundans lumen.]

153. TUM SIC ADFARI. Hic versus in multis non invenitur: [qui tamen admodum necessarius est.]

154. ORTYGIAM. Ad Ortygiam: more suo detrahit praepositionem, ut paulo post, *Cretae*, pro in Creta. [Sane quibusdam visum est: verum auxilium deorum Penatum: cur enim ante pestilentiam nos monuerunt mutandas sedes? ideo aliquibus videtur somnium fuisse appetitum.]

155. CANIT. Proprie: quia oraculum.] EN. Quasi demonstrantis est, ut fidem faciat, ne somnium putetur, ut paulo post: *Haud dubitanda refer*.

VARIORUM.

cus 2 m. sec. & *somnus terris animalia habebat* Dorvillianus.

149. A TROJA. Ab Troja Parrhasius adscripsit. ita lib. VI. 335. & alibi.

Ibid. MEDIISQUE. *Medis* secundus Moreti. forte etiam, *urbe exuleram*.

150. ANTE OCULOS ADSTARE JACENTIS. Menagianus, *ante oculos jacentes*. ut *oculi jacentes* sint somno lapsi. contra *stantes genae* apud Statium pro oculis infomnibus. Gronovius plura ad Senecae Trag. Hippol. 364. HEINS. *Jacentes* Wirtian. *jacentis* Graevianus & Leidenis eleganter. vid. ad Suet. Domit. IV. & ad Calpur. IV. Ecl. 110.

151. MULTO MANIFESTI. *Manifesto lumine* a manu prima Gudianus. nec aliter Menagianus prior, & Hamburgensis alter. HEINS. *Manifesta* Leidenis. vid. inf. IV. 358. *infomnes* etiam primus Rottendorphius: alii divinis vocibus, in somnis, & ita Wirtian. Wallian. Edit. Juntina, D. Heinf. & Nicolai, & aliae, & Catrocius. vid. ad II. Aen. 270. & IV. 353. BURM.

152. INSERTAS. *Incertas* Menagianus prior: male hic hypallagen statuunt Interpretes, quasi esset pro Luna inserta per fenestras. sed fenestrae insertae erant parietibus. BURM.

154. DELATO. *Dilato* Hamb. alter. *Quae v. d. Ortygiae* Sprotianus. *Quid tibi Parrh.* in marg. nescio cujus manu. *est* non legitur in Zulich. nec a lliis duobus: *Hinc canit* tert. Rottend. *Lumina* alter Hamb.

155. NOS EN ULTRO. *Nos utroque* Pugetianus. *en ultra* Hugon. *En tua nos ultro ad l. m.* Dorvill.

256. IN-

4 defunt Vof. R. Steph. al. qui reliquis ejectis tantum habent, multi in somnis dicunt, ut sit collisio quomodo *peculi* pro *peculii*. multi in somnis Fabr. al. multi somnis Dan. 5 in somnis Dan. in somnis *aranea* seu collisio Fabr. 6 defunt R. Buhl. 7 defunt Vof. L. Steph. al. ad 9. 154. 8 defunt Dan. 9 ut paulo post. *haud dubitanda refer*. Steph. omiffa *mediis*; quod accidit quia & ibi *paulo post* praecedat. 10 defunt R. Vof. Steph. al. 11 in Dan. erat *verum* viciose, pro *verum*. sed inde *verum* fecerunt Genevenses, & eos secuti, ut & Mafvichus.

Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;
 Nos tumidum sub te permensi classibus aequor:
 Idem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque Urbi dabimus. Tu moenia magnis
 160 Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
 Mutandae sedes. Non haec tibi litora suasit
 Delius, aut Cretae iussit confidere, Apollo.

Est

SERVII.

156. DARDANIA. Derivativum nomen est a constitutore: ¹² & notandum regionem pro civitate positam. TUAQUE ARMA SECUTI. Ac si diceret, tuas partes ¹³ [vel imperium, ut XII. 192. *Sacer arma Latinus habeto.*]

157. SUB TE. ¹⁴ Sub tuo jure agentes. PERMENSII. Ezechii, ¹⁵ ut contra, II. 181. *Pelagoque permensio.* ¹⁶ [Multi autem permensi sine *u* legunt, a verbo ¹⁷ *permeterior*. Hic versus variasse dicitur.]

158. IDEM. Nos scilicet, qui te sumus secuti. ¹⁸ [VENTUROS. Plus est, quam si dixisset *futuros*: nam quasi eos jam esse significat.] IN ASTRA NEPOTES. Significat ¹⁹ Cajum Julium Caesarem, qui primus inter deos translatus est. Et bene *in astra*, cuius sydus apparuit, ut IX. Ecl. 47. *Eccae Dionaei processit Caesaris astrum.*

159. URBI. Romae, *vel ἱερὸν*, ut supra I. 258. diximus. MAGNIS. Id est, nepotibus: & bonum ornatum a sermonis fecit similitudine: ²⁰ [magnis vero dixit, vel Penatibus, ut *Magnis diis*: vel nepotibus; sed ad exhortationem Aeneae pertinet, *magna para*, dicendo.]

160. FUGAE. Profectionis. ²¹ [Dicens autem *fugae*, videtur crimen proditionis excusare.]

161. MUTANDAE SEDES. Argumentum a necessitate. Simul arguitur error Anchisae. ²² [SUASIT. Decit, capere.]

162. DELIUS &c. Ordo autem est: *Delius Apollo.* ²³ [CRETAE. Pro *in Creta*. Non sic dicitur *Cretae*, quemadmodum *Romae*: neque enim bene,

sicut dictum est, sine praepositione insulae ponuntur, nisi haec tantum, quae ejusdem nominis civitates habent.]

VARIORUM.

156. INCENSA, TUAQUE. *Incensaque tua* Wallian.

157. PERMENSII. *Permissi* Sproctian. a m. pr. *qmensi* Dorvil. a m. pr.

158. IN ASTRA. *Ad* Mentelii prior. & ita Servius Fuldenf. ad lib. I. 22.

159. MAGNIS. Nepotibus explicat etiam Mart. de Roa I. Sing. 16. *magna* vero aeterna & inextinguibilia. sed ad Imperium latum respicit. ut ita *Italiam magnam* IV. Aen. 345. & *magnae* urbes Metropoles sunt. vid. ad II. Aen. 295. BURM.

160. NE. *Nen* prior Hamburgicus. *furor* Wallian. a m. pr.

161. SUASIT. *Suadet* Sproctius pro varia lectione.

162. AUT CRETAE. *In Creta* Cledonius lib. II. Art. Gram. pag. 1922. sed perperam. *aut Creta* duo Veteres. totidem, *confidere iussit*. HEINS. *Aut Creta* Leid. unus & Montalbani a manu secunda. *aut certe* Zulichemius a prima manu, *Creta* a secunda. *Cretae* Menagii, Sproctii & prior Hamb. *haud Creta* Venetus. & *haud Creta* Ed. pr. *aut consistere* idem. *consistere iussit* prior Hamburgicus. vid. ad VI. 67. BURM.

265. OE.

¹² & sciendum Dan. Fabr. ¹³ desunt R. Basil. vel tuum imperium Vof. sed reliqua, ut *sacer* non habet. ¹⁴ dace, sub &c. Vol. ¹⁵ ut est contra Vof. R. Steph. Dan. ut contra Basil. ¹⁶ desunt Vof. R. Steph. al. ¹⁷ *permeterior* Dan. quod Genevens. & Comm. fidehiter secuti. ¹⁸ desunt Vof. R. Steph. al. ¹⁹ Gajum Vof. R. ²⁰ de'unt Vof. L. Steph. al. ubi tantum, & similitudine *magnis magna para* dicendo, in Basil. deerat praepositio *a*, ante sermonis. ²¹ desunt Vof. R. Steph. al. ²² desunt isidem. ²³ desunt isidem.

Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae.

165 Oenotri coluere viri: nunc fama, minores.

Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.

Haec nobis propriae sedes; hinc Dardanus ortus,

Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.

Sur-

SERVII.

163. EST LOCUS. Ut ante l. 530. diximus, ²⁴ totius orbis comparatione. HESPERIAM. Deest, ²⁵ quam, [ut supra l. 16. dictum est.] COGNOMINE. Ab Hespero, Hispaniaerege: vel stella, quam intuentur petentes Italiam.

164. ²⁶ [ANTIQUA. Nobilis, ut jam dictum est l. Aen. 530.]

165. OENOTRII. ²⁷ Dicti, vel a rege ejusdem nominis, vel a vino: Italis enim primis vitem ostendit Saturnus, ut in septimo 179. legimus, *Vitisator curvam servans sub imagine falcem, Saturnusque senex.*

166. ²⁸ [ITALIAM DIXISSE. Bene omnia Italiae nomina in unum contulit, propter errorem Aeneae.]

167. PROPRIAE SEDES. Perpetuae: quia infirmas & in Creta & in Thracia ²⁹ condidit. HINC DARDANUS ORTUS, IASIVSQUE PATER. Iasius & Dardanus fratres fuerunt, ³⁰ [Jovis &] Electrae filii: ³¹ [vel ut quidam volunt;] ³² sed Dardanus de Jove, Iasius de ³³ Corytho procreatur; de cujus nomine & mons & oppidum nomen accepit: postea Iasium dicitur Dardanus occidisse. ³⁴ [Hi tamen fratres, cum ex Etruria propoluissent sedes exterarum petere, profecti: & Dardanus quidem, contracta in Troja juventute, Dardaniam urbem condidit, a qua Trojanorum origo crevit. Iasius autem Samothraciam cepit, & ibi liberum locum imperio tenuit. Alii dicunt utrumque ex Corytho Jovis filio procreatos, & sicut dictum est, relicta Italia profectos; sed Iasium Samothraciam imperio tenuisse; Dardanus vero in Phrygiam pervenisse, ibique auxilio fuisse Teucro, Scamandri filio, qui

tum finitimas gentes bello subigebat, filiamque ejus duxisse in matrimonium, & post mortem soceri regnum adeptum, Dardaniam, Trojanam regionem, ab suo nomine appellasse. Graeci & Varro Humanarum rerum, Dardanus non ex Italia, sed de Arcadia urbe Pheneo oriundum dicunt: alii Cretensem: alii circa Trojam & Idam natum. ³⁵ [Sane per patris appellationem cognationem....*]

168. A QUO PRINCIPE NOSTRUM. Non ab Iasio, sed a Dardano: nam anteriori respondit. Quod autem dicit, *A quo principe genus nostrum est*, potest & generaliter intelligi, ³⁶ [id est,] unde originem ducimus: ut *Deos penates*, quasi Trojanos intelligas: & ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris, qui appellantur, *De* ³⁷ diis Animalibus, ³⁸ [quibus origo animalis est:] in quibus ait: *Esse quaedam sacra, quibus animas humanae vertantur in deos, qui appellantur Animales, quod de animis fiant.* Hi autem sunt dii Penates & ³⁹ Viales.

VARIORUM.

165. OENOTRI. Oenotrii Mediceus & alii plures. vid. lib. l. 532. *tenuere* Wall. parum refert; sed alterutrum est ex interpretatione; & alibi haec verba commutarunt librarii. vid. ad Ovid. vii. Epist. 16. Lucan. ix. 440. & apud Nostrum l. Aen. 532. *tenuere* etiam Vratilav. BURM.

166. DIXISSE. *Duxisse* Montalb. gentes Hamburg. prior & Wall.

167. HAE. Haec Menagii prior & Francianus. *vobis* Leidenis. *haec vobis* Wittian. *haec propriae nobis* Wallian. *hic Dardanus* tert. Mentel. a m. pr.

168. NOSTRUM. *Vestrum* Ed. Vener.

269. AGE,

²⁴ deest iisdem. ²⁵ defunt Dan. Fabr. ²⁶ defunt Vof. L. Steph. al. *nobilis* solum habet Fabr. ²⁷ vel a rege vel a vino. Italis &c. Steph. al. vel a rege a vino R. vel a rege vel a Lavino Vof. ²⁸ defunt Vof. R. Steph. al. ²⁹ considerat edidit Masvic. nescio unde petiit. ³⁰ defunt Vof. R. Steph. al. ³¹ defunt iisdem. ³² Dardanus de J. Iasium vid. c. procreatum Dan. *sed* deest Dan. Fabr. ³³ Corinto R. Corito Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ³⁴ defunt Vof. R. Steph. al. ad y. 168. ³⁵ defunt Fabr. ³⁶ defunt Vof. R. Steph. al. ³⁷ de diis quibus origo animalis est Dan. Fabr. hanc esse interpretationem puto. ³⁸ defunt Vof. R. Steph. al. vid. Galsub. ad Sueton. Caes. LXXXVIII. ³⁹ viales Fabr.

Surge age, & haec laetus longaevo dicta parenti
 170 Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque requirat
 Ausonias. Dictaea negat tibi Juppiter arva.
 Talibus adtonitus visis, ac voce Deorum,
 (Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere vultus,

Vc-

S E R V I I.

169. ⁴⁰ [LAETUS. Id est, omissa tristitia, quam de fociis habebat amissis: vel quia ei designatus evidenter fuerat locus, ad quem sine errore & pergere, & pervenire deberet.]

170. HAUD DUBITANDA REFER. ⁴¹ [Ideo dicunt, si forte non crederet, quod per somnium vidit:] aut quia dubitaverant de consilio Anchisae, aut ne propter somnium non crederent: ⁴² [aut quia non dubie, ut Apollo, noverunt.] CORYTHUM. ⁴³ Designant civitatem, ne erraret, & partem provinciae, ne alter error ex magnitudine procreetur locorum. [Quidam autem de *Corytho* hanc fabulam tradunt: Dardanus, cum equestri praelio ab Aboriginibus pulsus, galeam perdidisset; propter quam resistens, & in audaciam suos reducens, victoriam adeptus est; tum ob rem feliciter gestam, oppidum, ubi galeam amiserat, condidit; cui *Corytho* nomen indidit, eo quod Graece ⁴⁴ *κόρυς* galea dicitur: vel *Corythum* montem, in quo *Corythus* sepultus est. Alii *Corythum*, a *Corytho*, Paridis & Oenones filio, conditam ferunt.]

171. AUSONIAS. Appellata *Ausonia* ab Ausone, Ulyxis & Calypsi filio: & primo pars, postea omnis Italia nominata.] DICTAEA. *Dictaeus*, mons Cretae est, ⁴⁵ ubi herba *Dictamnus* nascitur; quae admota vulneribus, ferrum inhaerens solet expellere, qui mons dictus est a *Dictæ* Nympha, quae illic colitur, quam cum ⁴⁶ *Minos* rex amaret, & insequeretur per loca avia, illa se amore castitatis praecipitem dedit: & excepta piscatorum retibus in vita ⁴⁷ retenta est, a qua rex abstinuit, & nomine ejus *Dictaea* loca appellari iussit. In hoc monte dicitur ⁴⁸ altus Jupiter, ut IV. Geor. 152. *Dictaeo caeli regem pavere sub antro*. NEGAT TIBI JUPPITER ARVA. Ex definito: & bene *Juppiter*: quasi ipse, qui Cretensibus praest.

172. TALIBUS ATTONITUS VISIS. Hoc est, talibus deorum visibus, ⁴⁹ [propter *Visi ante oculos adfate*:] unde sequitur, *Et voce deorum*: nam & voce se dicit attonitum & visis. *Attonitus* vero, est stupefactus: nam proprie *attonitus* dicitur, cui casus vicini fulminis & sonitus tonitruum dant stuporem.]

173. NEC SOPOR ILLUD ERAT. Soluta elocutio.

V A R I O R U M.

169. AGE, ET HAEC. *Age*, & *laetus* Wittian.

170. DUBITANDA. *Dubitata* Zulichem. vid. Junii I. Animad. 6.

Ibid. CORITUM. *Corythum* ex scriptis etiam lib. VII. 209.

Hinc illum Corythi, Tyrrhena ab sede profectum. lib. IX. 10.

Nec satis extremas Corythi penetravit ad urbes. lib. X. 719.

Venerat antiquis Corythi de finibus Acon. quibus locis perperam *Coriti* in vulgatis libris legabatur. sive a Dardani patre illic sepulto, sive a Paridis & Oenones filio nomen deducitur: nam *Lydos* Etruriam insedisit antiquitus quis ignoret? certe in veterrimo omnium Mediceo ubique sic scriptum id nomen occurrit, quomodo & *Lactantii* exemplaria corrigenda lib. I. de *Falsa religione* sub finem, *Dardanum & Iasum Corythi filios fuisse*. Apud *Silium Italicum* lib. IV. 721. est pari modo scribendum, *sedemque ab origine prisca sacratam Corythi*. & V. 123. *Corythi nunc diruas arcem*. apud *Rutilium* quoque in *Itinerario* I. 600. *Per Corythi populos arva beata regis*. ubi *Corythi populos* pro *Etruscis* ponit. *Tzetzes* in *Lycophronem* quatuor Pa-

40 desunt Vof. R. Steph. al. 41 desunt iisdem. 42 desunt iisdem. 43 designat partem provinciae, ne alter error ex magnitudine procreetur locorum, iisdem, nec reliqua habent usque ad *Dictaea* §. 171. 44 *Coris* Dan. 45 dictus a *Dictæ* Nympha, quae illic colitur, in quo dicitur altus Jupiter, ut, *Dict. c. v. p. 1. antro*. Vof. R. Steph. al. reliquis omissis. 46 *minus* Rex Dan. 47 *retenta* Dan. 48 *altus* Bell. 49 desunt Vof. R. Steph. al.

Velataque comas, praesentiaque ora videbar:

175. Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Conripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad coelum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. Perfecto laetus honore

An

S E R V I I.

174. VELATAS COMAS. Vittatas, ut v. 366. *Vittas velatum auro vittisque iuvenum.* ⁵⁰ [Aut coronatas, ut v. 72. *Velas materna tempora myrto.*] nam Dii, qui erant apud Laurolavinium, non habebant velatum caput.

175. ⁵¹ [MANABAT. Fluebat. Hinc & lapis malis, quem trahebant Pontifices, quotiens siccitas erat.]

176. CORRIPIO E STRATIS CORPUS. Ne fatietate videatur reliquisse somnum. Et sciendum, quia, quotiens ex abrupto somnus aufugerit, significat omen infelix: ut ecce hoc loco tempestas sequitur. Item in secundo 302. *Excitior somno:* & statim sequitur civitatis excidium: nec sine ratione: nam si somnus munus deorum est, ut II. 269. *Et dono divum gratissima serpis:* ⁵² non sine infortunio significatione ex abrupto deorum munus abstat.

177. TENDOQUE SUPINAS AD COELUM CUM VOCE MANUS. Honesta elocutio, cum uno sermone respondemus duobus, ut inf. 568. *Interea festos vestitus cum sole reliquit.* ⁵³ [Ad coelum autem ideo, quia Dii Penates, & Jovis & Apollinis fecerunt mentionem.]

178. INTEMERATA. Rite perfecta: ut si leniter vinum fundendum est, aut mola injicienda, sic fiant, ut ratio exigit sacrificii: aliter si fiant, temerata, ac turbata sunt sacra: unde Helenus inf. 406. *Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum Hostilis facies occurrat,* & ⁵⁴ omnia turbet. Item in octavo 110. *Audax quos rumpere Pallas Sacra vestes, raptoque volat.* FOCIS. ⁵⁵ [Et hic, sicut superius y. 134. dictum est, ostendit cum aris etiam focos solere numinibus consecrari: sed hic] ideo focis, non aris: ⁵⁶ [quia privatim sacrificium sequitur, ⁵⁷ nam] Penatibus sacrificat. PERFECTO HO-

NORE. Perfecto sacrificio, qui est honor deorum. ⁵⁸ [Et bene ordinem servat, ut ante sacrificet, quam somnium narraret.]

V A R I O R U M.

Paridis filios numerat, Βούριν, Κόρυβιν, Ἀγάρην, & Ἰδαίον. Dictys Cret. tres, *Bunomum, Corythum atque Idaeum.* apud Nasonem lib. VII. Met. 361. *Pater Corythi,* pro Paride ponitur. ubi codices veterissimi maximam partem *Coridi.* Apud Juvenal. Sat. VIII. 62. ubi agit de generosis equis, *Sed venale pecus Corythae posteritas & Hirpini.*

ubi quid Corythae posteritas sibi velit, non satis adsequuntur Interpretes. Scholiastes vetus perplexe & mendose, *Coryse* posteritas Coryseorum, id est equorum: in Achaia prima nobilitas fuit. sed cum veterrimum exemplar bibliothecae pro *Achaia* illic agnoscat, in *Tuscia*, minimum abest, quin in Juvenali ipso censeam castigandum *Corytheia posteritas.* Interpretes Corythan & Hirpinum, equorum nomina esse contendunt. est & *Corythus* unus ex Cyzicenis apud Valer. Flac. lib. III. 99. deinde, *require* alter Hamburgensis, Schefferianus & Moreti quartus. ceteri, *requirat*, Mentelian. priore, Veneto & altero Menagiano exceptis, in quibus *requiras.* quomodo & Hamburgensis prior, pro diversa lectione. HEINS. *Cboritum, Cborystum, Coritum, Corytum, Corintum* varie dant Mss. de Corytho egimus ad Rutil. Iter. I. 600. ubi vidimus Franc. Mariani opinionem de hac urbe, ut quidam censent, Poetica, quae numquam existit. sed postea vidi eum refutatum a Nic. Marcello Veneto, cujus epistolam dedit doctissimus Gorius in Inscrip. Florentinis T. II. pag. 364. ubi *Cortanam* hodie dici probatur. *require* Parthas Dorvill. Ed. Ve-

⁵⁰ defunt iisdem. ⁵¹ defunt iisdem. Non. Marcell. in *Tralleum*. dicit manalem lapidem, qui tunc *moveatur*, quum pluviae exoriantur. hic *trabid* dicitur. ut & Fulgent. Expof. Serm. Antiq. in *manalis lapides, qui in modum cylindrorum per flumines tractus dicuntur.* BURM. ⁵² non sine infelicitate ex abrupto Vol. R. Steph. al. ⁵³ defunt iisdem. ⁵⁴ omnia Steph. Basil. ⁵⁵ defunt Vol. R. Steph. al. ⁵⁶ defunt iisdem. ⁵⁷ non Dan. Fab. quia penatibus Vol. R. Steph. al. ⁵⁸ defunt Vol. R. Steph. al.

Anchisen facio certum, remque ordine pando.

180 Adgnovit prolem ambiguam, geminosque parentis;

Seque novo veterum deceptum errore locorum.

Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,

Sola mihi talis casus Cassandra canebar.

Nunc repeto haec generi portendere debita nostro;

185 Et

S E R V I I.

180. AMBIGUAM. Non incertam; sed modo duplicem, ut in sequentibus probat, dicens, *Geminisque parentes.* ⁵⁹ [Ergo GEMINOS, hic duos, ut II. 415 *gemi Atridae.*]

181. ⁶⁰ [SEQUE NOVO. Adventu scilicet Teucri. VETERUM LOCORUM. Id est, Italiae: deest sane, *esse*, ut sit deceptum esse. Sane *novo errore veterum locorum*:] aut per contrarietatem sermonum ⁶¹ declaravit: aut *novo* pro magno posuit, ⁶² [ut III. Ecl. 86. *Pollio & ipse facit nova carmina.*]

182. EXERCITE. Fatigate, ⁶³ [exercitate:] nam exercitatus, peritus significat: ut *expertus*, & *expers*. Nam *expertum rerum* si dixerō, significo *peritum*: si *expertem*, *ignarum*.

183. CASUS CASSANDRA CANEBAT. Haec compositio jam vitiosa est, quae majoribus placuit, ut sup. 82. *Anchisen agnovit amicum.* Et v. 866. *Sae saxa sonabant.* ⁶⁴ [Et bene Cassandrae inferuit testimonium, quae divinationem ab Apolline acceperat.]

184. PORTENDERE. ⁶⁵ [Significat *debita portendere*:] Minus est, deberi, ut in septimo 256. *Portendi* ⁶⁶ *generum.*

V A R I O R U M.

Venet. Junt. & aliae. BURM.

172. VISIS. *Fussis* Hugonius, Rottend. pr. Hamb. sec. Servius explicat *vultibus*. sed *visa* sunt in somnis oblata. *visus* pro vultu possent capi, ut commutavit librarii codicis Turriani apud Lucan. IV. 569. BURM.

Ibid. Ac voce. Et voce Mediceus, Parrhaf. pr. Rottend. Dorvill.

174. VELATASQUE. *Vittatasque* Wallian.

Ibid. VIDEBAR. *Videbam* primus Rottendorpius a manu secunda.

175. CORPORE. *Pectore* primus Moreti, & *Hamburgensis* prior a manu secunda.

176. E STRATIS. E deest Franciano. vid. lib. IV. 572. ex Vossian. ex *fructis* Dorvillian. *Exigit e stratis corpus* dixit Silius XVI. 234. BURM.

178. PERFECTO. *Praefecto* Francianus. *Anchisem* Zulich. Hamb. pr. Venet. Sprotian. duo Moretani, & alii.

180. AMBIGUAM. Nonius *ancipitem* videtur agnovisse in *anceps*. quamquam & illic *ambiguam* nunc circumfertur. HEINS. Ut & apud Commentatorem Crucquianum ad Horat. I. Od. 7. qui *duplicem* explicat, ut Servius. BURM.

181. DECEPTUM ERRORE LOCORUM. *Decepto* Rottend. tert. *errore viatum* pr. Hamb. sed Ruffin. de Schem. Lex. p. 31. agnoscit *locorum. novum* vero *errorem* sine ullo sensu, & puerile esse dicit Pearce ad Longin. *Napi in yvau*, cap. III. Servius etiam laborat in hoc epitheto explicando. sed credo Anchisen, oblivisum senem, voluisse dicere, se olim quidem de Hesperia ex monitu Cassandrae aliquid inaudivisse, sed nunc ex Apollinis oraculo obscuro & dubio, novo errore fuisse deceptum, quum antiquam matrem interpretatus esset de Teucro, qui ex Creta coloniam duxerat in Troada, quum debuisset de Dardano explicare, qui ante Teucrum eo adpulerat, & Dardaniam condiderat. vid. ad y. 94. & quia etiam quidam Dardanum ex Creta deduxerunt, inde in errorem deductum. nimirum y. 103. Anchises de Creta accipiebat, Dardano omisso, de Teucro cogitans, & quia Trojani, & Teucri & Dardanidae dicuntur, proles erat ambigua & geminus Parens. vid. Meurf. Cretam lib.

II. 7.

⁵⁹ defunt iisdem. ⁶⁰ defunt iisdem. ⁶¹ declamavit Vof. R. Steph. al. ⁶² defunt iisdem & Dan. ⁶³ deest Vof. R. Steph. al. ⁶⁴ defunt iisdem. ⁶⁵ defunt iisdem & in R. etiam, *minus est*, desiderabatur. ⁶⁶ *generis* Vof. R. Steph. al.

- 185 Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phoebo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dicto paremus ovantes.
190 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis

Vela

SERVII.

185. REGNA VOCARE. Satis proprie, unde in octavo 38. *Expectate solo Laurenti arvisque Latinis.*

186. TEUCROS CREDERET. Scilicet propter longitudinem spatii.

187. TUNC VATES CASSANDRA MOVERET. Bene tunc: quia jam probavit. ⁶⁷ [Et duo argumenta posuit, quibus purgavit errorem.]

188. CEDAMUS PHOEBUS. ⁶⁸ [A necessario & utili scilicet.] Cujus instinctu Dii Penates profutura dixerunt, ut sup. 155. *Hic canit, & tua nos en ultero ad limina mittit.* MELIORA SEQUAMUR. Potest bis subaudiri meliora; ⁶⁹ aut meliora moniti, aut meliora sequamur.

189. ⁷⁰ CUNCTI. Hoc est cuncti *adsentimur*: nam *cuncti profecti*, pugnae cum paucis relictis. OVANTES. Alacres, non utique gaudentes. Hoc autem tractum est ab his, qui de pugna venientes, cum multitudine populi obviam ad numina minora ibant: & ibi oves diis immolabantur, fugatis hostibus: unde dicuntur *ovantes*.]

190. HANC QUOQUE. Quemadmodum Trojam & Thraciam. Et cum dolore dictum accipe: *Hanc quoque deserimus*, ⁷¹ [*sedem*: expressit enim miseriam totius sedis relictæ.]

VARIORUM.

II. 7. deinde quia error *locorum*, non *virorum* dicitur, posset dici Anchises errasse de monte *Ida*, quae quum aequae in Creta esset, atque in Troade, hinc cunabala gentis inde credebat repetenda. ceterum hic Ruæus & alii Virgilium culpant; quod ignarum veræ patriæ Italiae Anchisen inducat, qui ex verbis Creusæ lib. II. 781. potuisset *Hesperiam* colligere esse Italiam, nec quaerendam in Asia: nam non modo ibi nomine hoc insignitur,

sed & Thybri fluvio ejus situs indicatur. nescio quid dicam. certe Aeneas non debuerat oblitus esse. an quia ille credens, certius Apollinis esse oraculum Creusæ dictis, noluit obloqui parenti? an incertum Aeneam non multum fidei habuisse Creusæ umbræ, quæ ipsi apparebat? nam & post illam visam dicit sup. 7. 7.

Incertum quo fata ferant, ubi sistere detur: & Anchisen ignorasse patet ex 7. 183. ubi solam Cassandram id monuisse dicit, quæ fidem numquam potuit facere vaticinationibus suis. Aeneas vero oraculum, quod certum apparebat, prætulisse umbræ Creusæ videtur, nec patri, qui de Creta interpretabatur, voluisse obloqui. BURM.
182. NATE. Apud Nonium in *exercitum* est *nate*, non *gnate*, & sic scripti Nostri. HEINS. *Italicis* Sprotanus.

183. CANEBAT. *Canebas* prior Hamburgicus pro diversa lectione. *casus tales* idem & Menagius prior. & ita cacephaton abierit. in Wittiano hic versus post sequentem legebatur. *Cassandra monebat* secundus Moreti.

184. NUNC. Nam Excerpta nostra.

185. VOCARE. *Vocavit* Hugonianus. *vacare* Zulichemius a manu prima.

186. HESPERIAE. *Italiae* Montalbanius. *ab Hesperiae v. litore* V.

187. AUT QUEM TUM. Servius in x. Aen. 68. *ut quem* in Codd. *quem tu* al. *moveret* Pugetianus & multi alii. *moveres* pr. Hamb. a m. sec. *quem etiam* Wallian.

188. CEDAMUS. *Credamus* Venetus. *majora sequamur* alter Hamburgicus. *moniti &* Montalban. vulgata est apud Nonium in *cedere*, qui *obsequi* interpretatur. vid. inf. vi. 849. BURM.

189. DICTIS. *Dicto* prior Mentelianus, *Mediceus*,

⁶⁷ desunt iisdem. ⁶⁸ desunt iisdem. ⁶⁹ ut mel. moniti meliora sequamur Vof. R. Steph. al. meliora m. aut Dan. Fab. ⁷⁰ desunt Vof. R. Steph. Danieli desunt ab OVANTES. ad finem notæ, quæ habent Fabr. Basil. al. ⁷¹ desunt Vof. R. Steph. al.

Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.

Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullae
Adparent terrae, coelum undique & undique pontus:
Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
195 Noctem hiememque ferens; & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaue surgunt
Aequora. Dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvêre diem nimbi, & nox humida coelum
Abstulit. Ingeminant abruptis nubibus ignes.

200 Ex-

SERVII.

191. CAVA TRABE. Navium periphrasis optima. ⁷² [CURRIMUS AEQUOR. Sicut I. 67. *Tyr-
tæum navigat aequor.*]

192. ⁷³ [POSTQUAM ALTUM TENUERE RA-
TES. Homeri est Od. M. 403. 'Αἰὲς ὅτι δὴ τῶ ἵππῳ
ἰλαίονα, ὅδ' ἰς ἄλῃ Φαίηδ' ὑαίαν, ἀλλ' ὕμνος, ἔ-
δ' ὁ δαίμων. Δὴ τότε κυνίη νεφέλη ἵππῳ Κρονίῳ Νηὶς
ὑπὲρ γλαφυρῆς ἔχλυσεν δὲ πῶλ' ὑπὸ αὐτῆς.]

194. SUPRA CAPUT. Capitalis, perniciosus.

195. NOCTEM, HYEMEMQUE. Pluviam cum
obscuritate. ⁷⁴ [*Hyemem* dixit: nam *χειμῶν* etiam
tempestas dicitur a Graecis. FERENS. Adferens.]
INHORRUIT UNDA TENEBRIS. Horridior est fa-
cta per tenebras.

196. ⁷⁵ [MAGNA AEQUORA. Aut epitheton
est, ut surgant aequora, quae magna sunt, ut:
Magna aequora, magni fluctus.]

197. GURGITE VASTO. Epitheto auxit Tapino-
sim.

198. ⁷⁶ [INVOLVERE DIEM. Aspectum ademe-
runt. NIMBI. Nubes.] NOX HUMIDA. ⁷⁷ Nubes
caliginosae.

VARIORUM.

geus, Gudianus cum aliis quatuor, quod concin-
niam mihi vulgato videtur. lib. VII. 433.

Rex ipse Latinus

Ni dare conjugium & dicto parere fasetur.

lib. XII. 568. ex vetusto codice,

Ni frenum accipere & dicto parere fasentur.
sed lib. XII. II.

Nihil est quod dicta retractum,

Ignari Aeneadae, nec quae pepigero vocant.

HEINS. *Dictis cuncti multi.*

191. VASTUMQUE. *Vastum cava* Vossian. & pr.
Moreti.

193. ULLAE APPARENT TERRAE. *Ulla ap-
paret tellus* scripti codices & nuperæ editiones
Macrobian lib. v. Saturn. cap. 3. sed cap. v. vulga-
ta scriptura occurrit, & sic vetusti codices Maro-
nis a me inspecti. HEINS.

194. ADSTITIT. *Instisit* Hugoniamus.

196. VOLVUNT. *Volvent* primus Moreti. *vol-
vunt* Gudianus. vel *agitant* secundus Hambur-
genfis.

197. GURGITE. *Turbine* alter Hamburgicus.
HEINS. *Jactatur* tertius Mentelii a manu pri-
ma. *turbine* etiam Excerpta nostra.

198. COELUM. *Coelo* alter Hamburgicus. nimir.
diem abstulit. & sic quoque prior Mentelianus a
manu prima. mox, *abrupti nubibus ignes* legit
Giphanius Indice Lucretiano, quia Lucretius ipse
lib. II. 40.

*Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
Concurfant.*

HEINS. *Abrupti* Moreti secundus. & ita Lam-
binus. sed ibi vindicat vulgatam lectionem Drakenb.
ad Sil. Ital. III. 196. BURM.

200. Et

⁷² defunt iisdem. ⁷³ defunt iisdem. ⁷⁴ defunt iisdem. ⁷⁵ defunt iisdem. malim, *aut magna aequora*, m. fl. vid. ad
Val. Flac. I. 50. ⁷⁶ defunt iisdem. ⁷⁷ nubis Vol. R. nubes caliginosa Steph. Basil.

- 200 Excutimur cursu, & caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere coelo,
Nec meminisse viae media Palinurus in unda.
Tris adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago: totidem sine fidere noctes.
205 Quarto terra die primum se adtollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis insurgimus: haud mora, nautae

Ad-

S E R V I I.

200. EXCUTIMUR CURSU. A proposito itinere avertimur. COECIS IN UNDIS. Incertis: quia sidera non apparebant: 78 [aut quae non viderentur.]

201. IPSE. 79 [Hoc est,] navigandi peritus: hoc enim significat emphasis pronominis. 80 [NEGAT DISCERNERE COELO. Figurate, ut II. Aeneid. 637. *Exscissa visam producere Troja.*

202. VIAE. Mari dedit, quod proprium terrae est; ut alibi v. 158. *fulcari* ait: unde & terra, *aequor*. I. Georg. 50. PALINURUS. Hic Iasii filius, gubernator Aeneae fuit, qui, Aenea de Sicilia ad Italiam veniente, praecipitatus in mare, nomen in Lucania monti celebri dedit.]

203. INCERTOS SOLES. Bene *incertos*, quia quantavis sit obscuritas, tamen noctis est manifesta discretio: unde superflua quaestio est eorum, qui dicunt, tres dies quomodo transisse scierunt, si noctem a die discernere non poterant? 81 [Ergo *incertos* obscuros dixit, ut VI. Aeneid 270. *Quale per incertam lunam.*] CAECA CALIGINE. Cacephaton in sermone.

204. 82 [ERRAMUS PELAGO, TOTIDEM SINE SYDERE NOCTES. *Hinc Pelopis gentes* 83 *Maleaeque sonantia saxa Circumstant, pariterque undae terraeque minantur. Pulsamur saevis & circumfistimur undis.* Hi versus circumducti inventi dicuntur, & extra paginam in mundo.]

205. ATTOLLERE VISA. *Visa* naturaliter dixit: quotiens enim 84 propinquamus littoribus: & exurgere terra videtur, & fumum ex se emitte.

206. APERIRE. Ostendere, ut Salustius: *Caput aperire solitus*. 85 [VOLVERE FUMUM. Pro aperiantur montes, ac fumus volvitur.]

207. 86 [REMIS INSURGIMUS. Cum remos aperit remos, id est, exurgentes fortius remigamus.]

V A R I O R U M.

200. ET CAECIS. *Caecisque* alter Hamburgicus. & *cessis* Waltian.

201. DISCERNERE. *Decernere* prior Hamburgicus. *discrimine* Sprotianus.

202. VIAE. *Viam* Mediceus. & mox *mediis P. in undis* Ed. Venet. *meminisse* hic est scire, ut antea solebat. vid. ad Valer. Flac. v. 584.

203. TRES ADEO. *Tris* praeter scriptos, Priscianus lib. VII. & Nonius Marcellus agnoscunt. HEINS. *Treis* Schol. Ant. ad IV. Od. 2. Horatii. *T. in calig.* Venet. & Parrhaf.

204. PELAGO. *Vento* Parrhaf.

Ibid. TOTIDEM. *totidem Et* Montalbanus. & *totidem* Hugenan.

205. PRIMUM. *Primo* tertius Mentelii.

206. VOLVERE. *Vellere fumum* Hugenanus. *volvere summum* Zulichemianus pro varia lectione.

207. REMIS. *Remisque* Hugenanus. *insurgunt* secundus Moreti, & Parrhaf. vid. ad Valer. Flac.

II. 13.

78 desunt Vof. R. Steph. al. id quae * non vid. Dan. 79 desunt Vof. R. Steph. al. 80 desunt iisdem ad 7. 203. 81 desunt iisdem. 82 desunt iisdem. 83 male *aquissonantia* Dan. hi versus *circumducti* dicuntur, ut & infr. 7. 226. videndum an possit referri ad illa, quae Sueton. de Augusti more scribendi refert cap. LXXXVIII. qui abundantes literas in alterum versus non transferebat, sed ibidem statim subiciebat, *circumducebatque*. ubi vide interpretis. BURM. 84 appropinquamus Basil. 85 desunt Vof. R. Steph. al. 86 Malvic. edidit, cum remis inhaerentes, id est exurg. fortius remigamus, quod unde petierit nescio. Fabr. cum remos exurgentes fortius remigamus. quod non intelligo. desunt vero Vof. R. Steph. al. *Remis insurgere* dixit etiam Val. Flac. II. 13. locus corruptus, quem dedi ex Danielis codice. *demittamus* legendum, scilicet in Mare. vel remis in. f. *remigamus*. BURM.

Adnixa torquent spumas, & caerula verrunt.

Servatum ex undis Strophadum me litora primum

210 Adciipiunt. Strophades Grajo stant nomine dictae,
Insulae Ionio in magno: quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam

Clau-

S E R V I I.

209. SERVATUM EX UNDIS. Ac si diceret, de periculis in graviora se pervenisse discrimina. STROPHADUM ME LITORA. ⁸⁷ Phineus, Agenoris filius, Thracum rex; vel, ut quidam volunt, Arcadiae, Cleobulam, Aquilonis & Orihyiae filiam, habuit uxorem, & ex ea duos filios, quibus super-induxit novercam: quos noverca ad patrem tantquam stupri adfectatores detulit: ob quam rem eos Phineus caecavit: quare irati dii, vel, ut quidam volunt, Aquilo, ventus, propter nepotum injuriam, eum caecavit: & ad Pelagias insulas detulit; adposuitque Harpyias, quae cum ei diu cibos abriperent, ⁸⁸ [somnosque iniquitarent; hic] Iasonem cum Argonautis, propter vellus aureum Colchos petentem, suscepit hospitio: cui etiam ductorem ⁸⁹ [propter Symplegadas petras] dedit. Hoc ergo beneficio inlecti Argonautae, ⁹⁰ [cum ei gratiam vellent referre,] Zethum & Calain, filios Boreae & Orihyiae, alatos juvenes, ad pellendas Harpyias miserunt, quas cum strictis gladiis persequerentur, pulsae de Arcadia pervenerunt ad insulas, quae appellabantur Plotae. Et cum ulterius vellent tendere, ab Iride admoniti ut desisterent a Jovis canibus, ⁹¹ suos converterunt volatus: quorum conversio, id est, ⁹² *σφφ* nomen insulis dedit. Quod Apollo-nius plenissime exsequitur. Ut autem Jovis canes dicerentur, haec ratio est: quia ipsae Furiae esse dicuntur: unde etiam epulas ⁹³ dicuntur abripere, quod est Furiarum, ut VI. 606. *Et manibus prohibet contingere mensas*. Unde & avari finguntur Furias pati: quia abstinent partis. Item ⁹⁴ has Furias esse paulo post ipse testatur, dicens inf. 252. *Vobis Furiarum ego maxima pando*. Furias autem canes dici, & Lucanus ⁹⁵ docet, dicens VI. 733. *Stygiasque canes in luce superna Destituam*. Et in

sexto Virgilius 257. *Visaeque canes ululare per umbram, Adventante dea*. Sane apud inferos Furiae dicuntur, & canes: apud superos Dirae & aves: ut ipse in XII. 846. ostendit; in medio vero, *Harpyiae* dicuntur. Unde duplex in his effigies invenitur: & has Virgilius tres dicit, ⁹⁶ [quarum nomina sunt] Aëlo, ⁹⁷ Ocypete, Celaeno. Apollonius duas ⁹⁸ dixit, quem in XII. 845. Virgilius sequitur, ut: *Sunt geminae pestes*. ⁹⁹ [Quidam autem dicunt, hunc Phineum ob divinitatem a Thracibus regem cooptatum, consilia divina prodidisse: & obcoecatam adpositis Harpyiis.]

210. ⁹⁹ [STANT. Sunt.]

211. IONIO IN MAGNO. In magno mari Ionio. Et sciendum, *Ionium* finum esse immensum, ab Ionia usque ad Siciliam: & hujus partes esse Adriaticum, Achaicum, & Epiroticum. Maria enim vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus, nomen accipiunt. Bene ergo *in magno*, quasi in quo etiam alia maria sunt. [Quidam sane *Ionium* ab Io Inachi filia dictum volunt, quod amata hoc mare tranaverit; quod in VII. 790. ubi de scuto Turni loquitur, plenius invenies. Nonnulli *Ionium* ab Ionio rege, qui in insula, quae ante Illyricum jacet, regnaverat, dictum tradunt.]

212. HARPYIAEQUE COLUNT ALIAE. Ergo & Celaeno Harpyia. ² [Has Hesiodus dicit Thaumantis & Electrae filias, quas, sicut dictum est, quidam Furias putant, cum Furiarum mater, secundum Hesiodum Terra, secundum Aeschylum Nox sit. PHINEIA. Versio Graeca est.]

V A R I O R U M.

II. 13. & infr. 560. & V. 189. *remis surgere dixit* Rutil. I. 400.

208. Ad-

⁸⁷ Phineus Rex fuit Arcadiae (Thraciae aut Odryssae, Brodaeus ad Oppian. II. Cyn. 616.) Hic suis liberis superduxit novercam, cujus instinctu eos caecavit: ob quam rem irati Dii ei oculos sustulerunt, & adhibuerunt Atypias, quae &c. Vol. R. Steph. al. omittis alia. ⁸⁸ desunt iisdem. ⁸⁹ desunt iisdem. ⁹⁰ desunt iisdem. ⁹¹ & suos converterent Dan. ⁹² prohibentur Dan. forte perhibentur. ⁹³ ipsas Vol. R. Steph. & mox, idem testatur. ⁹⁴ testatur, ut *stygiasque* iisdem. ⁹⁵ desunt iisdem. ⁹⁶ Cypete Steph. ⁹⁷ deest Vol. R. Steph. al. ⁹⁸ desunt iisdem. ⁹⁹ desunt iisdem. ¹ desunt iisdem. ² desunt iisdem ad §. 214.

Clausula domus, mensasque metu liquere priores.

Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla

215 Pestis & ira Deum Stygiis sese extulit undis.

Virginei volucrum voltus, foedissima ventris

Proluvies, uncaeque manus, & pallida semper

Ora fame.

Huc

SERVII.

213. MENSASQUE METU. Hoc est, sicut dictum est, pullae a Zetho & Calai.]

214. NEC SAEVIOR ULLA PESTIS, ET IRA DEUM STYGIIS SESE EXTULIT UNDIS. Ut poena³ in Statio: & non dicit has de inferis⁴ natas; sed peiores esse omnibus inde procreatis.

216. 1 [VIRGINEI VOLUCRUM VULTUS. Si distinguas *virginei*, major erit admiratio. FOEDISSIMA. Hic turpis, ut Terentius in Eunuchio IV. IV. 17. *Nunc heu videtur foedus, quia⁶ aliam non habet*. Alibi *foedum*, cruentum, ut II. 502. *Sanguine foedantem*. Et VII. 575. *Foedatque ora Galesi*.]

217. PROLUVIES. Sordis effusio. 7 [Et vitavit, ne diceret *stercus*: & per hoc nimiam edacitatem ostendit: & quidam volunt *proluvies* cum sterco ventris significet, a Virgilio hoc loco figuram ventris significatam; ergo quasi annosum & panticosum ventrem. Aliquando *proluvies*, sola effusio. Terentius Adel. v. ix. 28. *Quod⁸ proluvium, quae haec est subita largitas*: aliquando pro aquis multis ponitur.] UNCAEQUE MANUS. Manus pro unguibus posuit: hoc est⁹ *γαμψύυχας*.

218. FAME. Veluti fame: nam abundare¹⁰ dicit armenta. Aut re vera fame, quam eis inferebat non inopia, sed avaritia. 11 [Alii¹² famis praesides esse tradunt: quia & Phineo propterea adpositae sunt, & Trojanos ab epulis prohibent, & his tantum famem praenuntiant, & ipsae sunt famis pallidae.]

VARIORUM.

208. ADNIXI. *Obnixa* agnoscit Nonius, in *niti* & *obniti*, addito altero exemplo ex Georg. IV. 84.

Usque adeo obnixa non cedere.

lib. x. 359. habes,

Stant obnixa omnia contra.

lib. XII. 721.

Cornuaque obnixa insigunt.

quomodo & Solino cap. XXIX. *prona ad humum & obnixa cornua*. familiare id & aliis compluribus locis Maroni usum: hoc tamen loco vulgatae scripturae esse adhaerendum contendo. praesertim cum idem hic versus denuo occurrat lib. IV. 583. sed ut summam Nonii supinitatem mireris, idem verbo *vertere* vulgatum *adnixa*, hoc loco prolato, amplectitur. lib. IV. 690. ex priscis exemplaribus, *cubito adnixa* castigamus, ubi plura de hoc verbo. HEINS. *Adnisi* Venetus.

209. LITORA PRIMUM. *Prima* Mediceus. vid. inf. y. 641. nec aliter Gudianus, qui & *excipiunt*, non *accipiunt*, quod posterius confirmant primus & tertius Moretani, Venetus & Rottendorphius tertius, cum priore Menteliano. HEINS. *Servatumque ex* Francianus. *excipiunt* Leid. unus. & Ed. Venet. sed lib. II. 70. *accipere* hoc fere sensu occurrit. BURM.

210. STANT. *Stant de* Francianus. *stant* Grajo prior Hamburgicus.

211. INSULAE IONIO IN MAGNO. Pari licentia Priscianus Periegesi, 519.

Ad notias partes hinc saeva Cerannia nautis Insulae Ambraciae contra cernuntur in alto.

ita ex tribus veterrimis codicibus scribendum, quomodo & alibi non uno loco. Creticum in hoc Maronis loco agnoscit Terentianus Maurus & Marcius Victorinus. HEINS. *Insulae in magno Ionio* prior Hamburgicus. *in* deest Zulich. a m. pr. vide de

3 in Statio * Dan. in Statio Vof. in Stygio Fabr. in Stygiis Steph. al. 4 esse natus Dan. 5 desunt Vof. Reg. Steph. al. 6 illam legitur hodie in Terentio. 7 desunt Vof. Reg. Steph. al. 8 *pluvium* Dan. Steph. *proluvium* legendum esse docuerunt viri docti. *quae ipsae* etiam legitur hodie. 9 *γαμψύυχας* Fabr. al. *γαμψύυχας* Steph. & ita apud Homerum bis terge legitur. vid. II. II. 428. *γαμψύυχας* Dan. 10 facit Vof. 11 desunt Vof. R. Steph. al. 12 fami Dan. in fine notae melius esset, fame pallidae.

Huc ubi delati portus intravimus; ecce

- 220 Laeta boum passim campis armenta videmus,
 Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
 Inruimus ferro, & divos, ipsumque vocamus
 In partem praedamque Jovem. Tum litore curvo
 Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
 225 At subitae horrifico lapsu de montibus adsunt

Har-

SERVII

219. DELATI. Quod necessitatis est: nam voluntate aliquo non deferimur, sed venimus.

220. LAETA. Pinguia: nam in animalibus, in quibus cognosci non potest sensus, laetitiam pingue corpus ostendit, non mens, ut in hominibus. ¹³ [PASSIM CAMPIS. Ulyxis focii boves Solis occidisse inducuntur, Virgilius credibilis finxit.]

221. CAPRIGENUMQUE PECUS. Satis nove, & affectate. ¹⁴ [NULO CUSTODE. Deest cum.] PER HERBAM. Ordo est: non per herbam; sed per campos in herbis videmus armenta.

222. IPSUMQUE VOCAMUS. *Ipsum*, id est, regem deorum; aut certe *Praedatorem*; hoc est, cui de praeda debetur aliquid: nam Romanis moris fuit, ut bella gesturi, de parte praedae aliquid numinibus pollicerentur: adeo ut Romae fuerit unum templum *Jovis Praedatoris*: non quod praedae praest, sed quod ei ex praeda aliquid debeatur. ¹⁵ [Vel quod hic Deus justitiae praest. Ergo cum eum invocant, testantur se nihil mali facere, cum sine custode interimunt armenta.]

223. IN PARTEM PRAEDAMQUE. In partem ¹⁶ praedae.

22. DAPIBUSQUE EPULAMUR. *Dapes*, deorum sunt: *epulae*, hominum. Bene ergo utrumque posuit: nam & sacrificiis & conviviis operam tribuunt. OPIMIS. Pinguibus.

225. ¹⁷ [SUBITAE. Pro subito, adverbium in nomen deflectum.] LAPSU. Celeritate, ut supra II. 14. ¹⁸ [ADSUNT. Velocitatem ostendit.]

VARIORUM.

de hoc loco Palmer. Graec. Antiq. I. cap. 16.

212. PHINEIA. *Pheneia* Mentel. & Hamburg. priores.

214. HAUD. *Tristior haud illis monstris* Wittian. aut Editio Juntina & Mediceus. *haud saevior* Venetus. Wallian. *haud illo monstrum* Schol. Juven. Sat. IX. 38.

215. STYGIIS. *A Stygiis* tertius Rottendorphius. mox *vultus volucrum* prior Hamburgensis. *vultus* Gudianus.

221. CAPRIGENUM. Hunc locum notavit Floridus Sabinus in Apologia, quam scripsit in linguae Latinae calumniatores pag. 39. NANSIUS.

Ibid. PER HERBAM. *Per herbas* codices omnes cum Mediceo, exceptis Sprottiano & Rottendorphio tertio. quod amplector, cum *per herbam* postea mox sequatur, idque Macrobius agnoscit lib. VI. Saturn. 5. ejusdem codex Thuanus a me consultus, *caprigenumque genus*. Apud Priscianum duobus locis *herbam* est legere HEINS. *Herbas* Ed. Mediol. *genus* etiam alter Hamburgicus. vid. III. Georg. 264.

222. ET DIVOS. *Et* deest Montalbano & Wallian.

223. IN PRAEDAM. *In partem praedamque* omnes nostri, excepto Moretano secundo. quod & Servius expressit. deinde scripti, *tum litore*, non *tunc*. HEINS. Est *in divi divi*, pro *in partem praedae* vocamus, ut loquitur Livius lib. V. 21. ubi vide Cl. Drakenb. *vocare* illustravit Gronovius ad Senec. Oed. 304.

In vota superos voce sollemni voca. vid. & Heinf. ad Val. Flac. II. 577. BURM.

224. DAPIBUSQUE. *Dapibus* Editio Juntina.

225. AT

¹³ desunt Vof. R. Steph. al. Ulyssis focii boves solos dicuntur Dan. Fabr. sed hic, inducuntur. ¹⁴ desunt Vof. R. Steph. al. ¹⁵ desunt iisdem. ¹⁶ scilicet praedae Dan. sed Fabric. addit, Partem enim solent Diis immolare, partem retinere sibi, unde Ovidius XII. Met. 154. *Sacra saluta juvum; pars est data laetitia mensis*. BURM. ¹⁷ desunt Vof. R. Steph. al. ¹⁸ desunt iisdem.

Harpylae, & magnis quatiant clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Inmundo: tum vox tætrum dira inter odorem.

Rursum in secessu longo sub rupe cavata,
230 Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diverso coeli caecisque latebris

Tur-

SERVII.

226. HARPYIAE. « Graeca diphthongus est: nam Latina esse non potest: quia ne « quidem habemus. CLANGORIBUS ALAS. Deest cum, ut sit: alas quatiant cum clangoribus, ut IV. Georg. 484. *Atque Ixionii vento rota constitit orbis*, id est, cum vento. Aliter Acyrtologia est, si clangorem dixit alarum sonitum. » [Plautus in Querulo de arseribus: *Cantēdi alas quatiant divis cum clangoribus*. Sed sane hic versus, qui circumductus est, talis auditur: *Resonant magnis stridoribus alas*.]

227. CONTACTUQUE OMNIA FOEDANT. Subaudiendum, quae relinquebant.]

228. TUM. Praeterea: deest erat, « [vel audiebatur: & tria mala ipsarum posuit, vocem, tactum, odorem.]

229. RURSUM. Ad illud solum pertinet: *Instruimus mensas*: nam ante in speluncis non fuerant. Et sciendum, hanc particulam interdum sic poni, ut iteratum aliquid significet, ut si dicas: *Veni ad te mane, rursum veni*. Interdum sine iteratione est, ut: *fui apud te, rursum veni*: non ideo dicis rursum, quia etiam primo venisti; sed quia illic fuisti. » [CAVATA. Pro cava: nam *cavatum*, proprie manu factum dicimus.]

231. ARISQUE REPONIMUS IGNEM. Ecce quod dixit: *In partem praedamque fovem*. Sane sciendum, iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum: nam displicuisse prima ex prodigiis indicatur. Sunt autem haec *animales hostiae*, quae tantum immolantur, & caro sacerdotibus prohibet. Alibi tantum sanguinem in aras fundi significat, ut sup. 67. *Sanguinis & sacri pateras*. Alibi partem corporis, ut v. 237. *Extorque salsos* » *Porriam in fustibus*. Alibi integras victimas, ut VI. 253.

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

232. EX DIVERSO COELI. » *Ut ex secreto montium, subaudis, loco.*

VARIORUM

225. AT SUBITO. *Subitas* multo elegantius est in veterrimis libris. vulgatum Moretanus secundus, Venetus, alter Hamburgensis, tum & Mentelianus prior a prima manu exhibebant sic libr. VII. 446. ex optimis libris:

At Juvenci oranti subitas tremor occupat artus. libr. XI. 538.

— *Subitaque animum dulcedine movit.* quod male mutant exemplaria nonnulla. *subitum monstrum* restitimus membranarum ductoribus libr. V. 522. praeterea in Sprokiano. *Horrisse lapsu*. HEINS. *Et subitae* Vossian. ac *subitae* Wittian. *horriscentis*, & *horrisse* commutatur a librariis apud Ovid. I. Met. 725. XV. 471. & Lucan. II. 372. BURM.

226. ALAS. *Aures* Gudianus. etiam pro diversa lectione prior Mentelianus. ut libr. V. 377. *& verberas ictibus auras*. lib. X. 892. de equo, *calcibus auras verberas*. HEINS. *Aures* Pugetianus. *allas* Parrhas. & in marg. *halas. plongeribus* praefert Caetereus, quod *vox dira* sequitur. vid. lib. II. 487. IV. 668. mihi vulgata placet. BURM.

229. RURSUM. Recte notat Servius, non iterum, quasi in spelunca prius epulati erant. hic ergo locus addi poterit his, quae de eo iterum diximus I. Georg. 490. in uno Leidensi erat, *rursum secessu*. BURM.

230. ARBORIBUS CLAUSI. *Clausum* Medicus, Mentelianus quoque prior. sed in illo *clausa* repositum erat ab emendatrici manu, ut & in Gudiano. *clausa* etiam primus Moretanus, alter Mentelii, cum

19 desunt iisdem ad §. 228. 20 desunt iisdem. post hanc notam Dan. subijci illa ex nota ad §. 226. *sed sane hic versus* &c. 21 desunt iisdem. 22 *praedam* Vol. R. 23 deest Vol. R. Steph. al.

Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis :
 Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capeffant,
 235 Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
 Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
 Disponunt ensis, & scuta latentia condunt.
 Ergo ubi delapsae sonitum per curva dedere
 Litora; dat signum specula Misenus ab alta

240 Ac-

SERVII.

233. TURBA SONANS. ²⁴ [Si tres sunt, quomodo *turba*? solvitur: Figura *ἑμφασις* est: nam tres sunt: & ad saevitiam retulit earum *turbam*:] impetumque ostendit: nam de tribus loquitur. Et alludit ad Furias, de quibus ait alibi VI. 572. *Vocat agmina saeva sororum.* ²⁵ [Ergo *turba*, tanquam turba. Quare *turba*, cum tres dixerit? quia apud Graecos, qui dualem numerum habent, pluralis numerus a tribus incipit. Ergo bene *turba*, quasi plures: vel *turba*, propter tumultum & strepitum alarum. Alii tradunt ideo *turbam*, quod plures, non tres tantum Harpyiae sint. Alii, quod eis cum Furiis consortium, unde inf. 252. *Vobis Furiarum ego maxima.* Alii eas etiam Parcas esse: unde & divinatio ei data est.] PRAEDAM PEDIBUS CIRCUMVOLAT UNCIS. Aut circum praedam ²⁶ dixit volat uncis pedibus: aut intra volam interiorum manus amplectitur praedam: unde & *involare* dicimus, *intra volam tenere*: unde & pira quaedam *volema* dicuntur, ²⁷ [eo quod *volam* impleant.]

234. ²⁸ [POLLUIT. Contingit: & pollutum sacrificium contactum dicitur: & hoc est: *Contactuque omnia foedant Immundo.*

235. DIRA. Sabini & Umbri, quae nos *mala*, *dira* appellant.

236. AC JUSSI. Hic *jussi*, utrum verbum an participium sit; id est, utrum illi jussi sint, an ego jussi? TECTOSQUE PER HERBAM DISPONUNT. Hoc est disponunt & tectos faciunt. ²⁹ Sic & scuta condendo latere faciunt.

239. ³⁰ [SIGNUM. Utrique militare.] MISENUS. Bene Misenum dicit tubicinem. Ipse est enim, qui dicitur filius fuisse Aeoli: unde ait VI. 164. *Mise-*

num Aeolidem: quia constat sonum omnem ex vento creari.

VARIORUM.

cum Menagii priore & altero Hamburgico. quod arridet omnino. caeteri vulgatis exemplaribus sub-
 scribunt. HEINS. *Clausas* etiam Heinſius con-
 jecerat, ut ad *mensas* referatur, & ita Vratſlavienſis
 codex. *clausa* Leidenſ. unus. Regius, *erata* ultima
 litera, quae an *s*, an *m*, *clausas* vel *clausam*, fuerit
 nescio. *circumclausi* Parrhaſius emendaverat. *clau-*
sum Francianus.

231. IGNEM. *Ignes* Leidenſis & primus Moreti.
menſis ariſque r. ignes ſecundus Hamburgienſis. *im-*
ponimus Montalbanius & ſecundus Menagii.

232. COELI. *Caelo* Zulichemius a manu prima.
tenebris Leidenſis.

233. TURBA. Nodi, quos hic neſcit Servius, fa-
 cile ſolvendi. vide quae dixi ad Ovid. XIX. Epist.
 154. acumina illa Ictorum non debent Poetae cu-
 rare, nec ad anguſtas illas definitiones ſe adſtrin-
 gere. nec verum eſt, pluralem numerum ſemper
 tres notare: nam & ipſi Iſti de duobus explicant,
 ut ſi quis poſt annos, *indifſinſte*, liber eſſe juſſus,
 poſt biennium liber erit, ut reſpondet Julianus in
 L. XVII. §. 3. de manu. Teſtamento. & Ulpianus
 L. XII. de Teſtibus. *pluralis elocutio duorum numero*
contenta eſt. BURM.

234. SOCIIS. *Socii* Montalbanius, prior Ham-
 burgicus & Zulichemius. vid. ad lib. VII. 35. *ca-*
peſcant Francianus. *capeſſunt* ſec. Hamb. non tur-
 bare debet variatio modorum, *capeſſunt* & *bellum*
gerendum. vid. ad Valer. Flac. VI. 10. Quintil. I.
 7. fine & Grat. Cynege. 243. & alibi ſaepe.

236. FACIUNT. *Faciunt* tertius Rott. & *jussi* Witt.

76-

²⁴ deſunt Voſ. R. Steph. Dan. qui ab, *impetum oſtendit*, incipiunt. ²⁵ deſunt Voſ. R. Steph. al. ²⁶ deſt iisdem.
²⁷ deſunt iisdem. ²⁸ deſunt iisdem ad §. 236. TECTOSQUE. ²⁹ ſicut & Dan. Fabr. ³⁰ deſunt Voſ. R. Steph. al.

- 240 Aere cavo. Invadunt focii, & nova proelia tentant,
Obscaenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo
Adcipiunt; celerique fuga sub sidera lapsae
Semefam praedam & vestigia foeda relinquunt.
- 245 Una in praecelsa confedit rupe Celaeno,
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:

Bel-

SERVII.

240. NOV^a. Mira, ut III. Ecl. 86. *Pollio & ipse facit nova carmina*: nam *novum* ³¹ bellum non est, cujus extat exemplum. Hercules enim in monte Arcadiae Stymphalo vicit Stymphalidas, ut Statius IV. Theb. 298. *Et aerifonum Stymphalon*. Aut *nova* ideo, quia vulnerari non poterant.

241. OBSCOENAS. *Obscoenae* sunt aves, quae canendo adversa significant, ut paulo post: *Infoelix vates*. PELAGI VOLUCRES. Quia dicuntur Ponti & Terrae filiae: ³² unde in insulis habitant, partem terrarum, partem maris tenentes. Alii dicunt eas Neptuni filias, qui fere prodigiorum omnium pater est, nec immerito: nam secundum Milesium Thaletem, omnia ex humore procreantur: unde est IV. Georg. 382. *Oceanumque patrem rerum*. Hinc fit, ut, quotiescumque desunt parentes, redeatur in generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus, quorum ignoramus ³³ parentes. ³⁴ [Quidam *Pelagi* adverbialiter accipiunt, ut *belli*, ut *domi*, propterea quod res in insula geritur.] Alii vero dicunt, Harpyias esse filias Thaumantis & Electrae. ³⁵ [FOEDARE. Cruentare. Ennius: *Ferro foedati jacent*.]

242. VIM PLUMIS ULLAM. Naturale enim est, ut eludat ictum plumarum levitas: unde & addidit *plumis*: nam ³⁶ quod Donatus dicit ideo eas fuisse invulnerabiles, quia de Styge erant natae, non probatur.

244. ³⁷ [SEMESAM. Semicomesam.] VESTIGIA. Vel pedum signa: [vel indicium ffordium, qui-

bus epulas discedentes polluebant.]

246. INFOELIX VATES. Nuntia infoelicitatis, ut Homerus II. A. 106. *ἰνὸς ἐλπίς κακῶν*, ³⁸ [Hoc est, nobis infoelix, ut I. 330. *Sis foelix*, id est, nobis: & videtur hic auspicii genus inducere secundum augures, quod de diris colligitur; quorum unum genus est, quod ex signis colligitur, quo nunc utimur. Diram autem esse Harpyiam duplici modo memorat, & oscinis & alitis: etenim cum facit loquentem oscinem, auspicium expungitur; dirum tamen, quod futuram famem denunciat: nam ipse ait inf. 362. *Sive deae, seu sint dirae obscoenaeque volucres*. Et 256. *Quam vos dira fames*. Verum cum ait 258. *Pennis ablata refugit*, ab alite auspici-um factum docuit: ³⁹ aliter enim certa genera avium ab auguribus appellantur, quae pinnis vel volatu omnia possunt facere: quae si fuerint prosperae, *praepetes*; si adversae ⁴⁰ *inhibrae* dicuntur; quod etiam in XII. 862. significat, cum dicit: *Alitis in parvae subito collecta figuram*: ubi vere diram vult videri.] RUPIT VOCEM. Cum indignatione loquitur, ut x. 63. *Quid me alta silentia cogis Rumpere*? Et notandum ut supra II. 129. diximus *rumpit vocem*: ⁴¹ [cum hoc de silentio melius dicatur fieri. An *rumpit*: quia tantum humanam habens faciem, contra naturam sui corporis loquitur?

VARIORUM.

rectosque Montalbanius. male dubitat Servius, an sit ego *jussi*, quum sit participium. ut infr. 561. ubi

³¹ deest Dan. ³² unde in insulis habitant Vof. unde in insulas h. Basil. utrumque dici vidimus ad Eclog. VI. 2. sic ad IV. Aen. 40. mappalibus habitant, vel, in mappalibus. BURM. ³³ parentem Steph. ³⁴ desunt Vof. R. Steph. al. ³⁵ desunt iisdem. ³⁶ quod alii dicunt Dan. quod ideo probat Ryckius, quia hodie in Donato haec non leguntur. forte tamen in perditis olim legebatur. & Pierius multa ex suo codice Donati, aliis indita, profert, ut & alii. ³⁷ desunt R. Vof. Steph. aliis, mox iisdem, *pedum signa* & nihil praetera. ³⁸ desunt iisdem ad *rumpit*. ³⁹ *alites* legebat Tollius ad Aufon. Epigr. 1. & puto recte. ⁴⁰ *inibrae* dicuntur a Festo, quae in auguriis aliquid fieri prohibent. & *enebrae*. vid. Scal. ad Feil. in *enubro inhibenti*. infr. ad V. 461. legitur *inferat*. ⁴¹ desunt Vof. R. Steph. al. ad V. 248.

Bellum etiam pro caede boum stratisque juvencis,
Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias infontis pellere regno?

250 Adcipite ergo, animis atque haec mea figite dicta:
Quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.

Ita-

SERVII.

247. BELLUM ETIAM PRO CAEDE BOUM STRATISQUE JUVENCIS. Iteratum est ad augendum invidiam, ut inf. 326. *Stirpis Achilleae fastus, juvenemque superbum*. Aut num aetates boum voluit comprehendere?

248. LAOMEDONTIADAE. Perfidi: a rege natum opprobrium, qui deos fefellit. ⁴² [Sane alibi indifferenter hoc nomen ex persona poetae ponitur, ut VIII. 18. *Laomedontius heros*. VII. 105. *Laomedontia pubes*. BELLUMNE. Necessario iteravit, ut verbum, in quo culpa consistit.]

249. PATRIO REGNO. ⁴³ [Aut] Neptunio: ⁴⁴ [aut sicut alii dicunt, quia Thaumias, earum pater ex Electra, Ponti & Terrae filius fuit. Alii patrio, proprio accipiunt, ut I. Georg. 52. *Et patrios cultusque locorum*, id est, proprios, ⁴⁵ non quos patriam agri habeant: aut, ut alii, quoniam Neptuni filiae fuerunt.]

250. ACCIPITE ERGO. Quia nos bellis appetitis: ac si diceret, ut futuram famem jam nunc possitis timere.

251. QUAE PHOEBUS PATER OMNIPOTENS. Tribuit auctoritatem, nec possint a se dicta, ⁴⁶ [quasi ab irata conficta,] contemni. Simul notandum, Apollinem, quae dicit, ⁴⁷ ab Jove cognoscere. PHOEBUS APOLLO. Purus, impollutus: & est Apollinis fixum ⁴⁸ antonomasticum: quod alii dari non potest: nam sunt & alia communia, ut: *Pater omnipotens*.

252. FURIARUM MAXIMA. Adeo ipsae sunt Furiae, ut & unum epitheton habeant, & causis consentiant: nam ait de Tisiphone VI. 605. *Furiarum maxima juxta Accubat*, & *manibus prohibet contingere mensas*: quod etiam hae faciunt, & inferentes Trojanis famem & praenuntiantes. ⁴⁹

[Alii dicunt ideo adsumpsisse sibi Furiae nomen Harpyiam, ut terreat.]

VARIORUM.

ubi Anchises jubebat, non Aeneas. & ubi debuissent dicere, *jussit*. sic apud Tacitum de Morib. Germ. cap. XI. *Illud ex libertate vitium, quod non simul, nec ut jussi conveniunt*. ut recte Liptius legit. & ita passim. BURM.

Ibid. PER HERBAM. *Per orbem* primus Rottendorphius pro varia lectione. *per herbas* Parrhas. vid. modo ad §. 221.

238. DELAPSAE. *Delapsae* cum scriptis melioribus. HEINS. Sed *delapsae* Zulichernius & alii. ut & Edd. optimae: rectius. nam ex alto labuntur in mensas Trojanorum, non in diversas partes. *derunt* alter Hamburg. BURM.

240. TENTANT. In Leidensi, *coeptant*. HEINS.

241. PELAGI FERRO. *Ferro pelagi* Parrhas.

242. VULNERA. *Vulnere* alter Hamb.

243. SIDERA. *Sidere* duo priores Moretani. *semen/am* Gudianus, qui &, *relinquunt. seness/am* Parrhas. *vestigia prima relinquens* edidit Steph. in Servio ad XI. 573.

246. RUPITQUE. *Rumpitque* in nostris codicibus, excepto utroque Hamburgensi, Moretanis totidem & duobus Vossianis. HEINS.

247. BELLUM. *Bella* prior Hamburgicus. quod invidiosius. sed sequitur *bellumne*. at Schol. Stat. II. Theb. 463. *bellumne inf. paratis*. in Wittiano *neque* erat a m. pr.

Ibid. STRATISQUE. *Caessique* primus Moretanus. HEINS.

249. PATRIO INSONTES HARPYIAS. *Harpyias infontis* scripti vetustiores. optime. alterum enim

⁴² desunt iisdem. ⁴³ deest iisdem. ⁴⁴ desunt iisdem. ⁴⁵ ut quae proprios nunquam patriam agri habeant * aut Ban. ⁴⁶ desunt iisdem. ⁴⁷ a Jove R. Steph. al. Cl. Dorvill. adducebat locum ex hymno Mercurii §. 529. *ēra popi dāp- gūrai in dīos opēti*. vid. Serv. ad I. Aen. 20. Stanley. ad Aesch. Eumen. 19. & Potter. ad Lycoph. §. 6. BURM. ⁴⁸ antonomasticum Reg. Steph. al. antonomasticum Fabr. ⁴⁹ desunt Vof. R. Steph. al.

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:

255 Sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Quam vos dira fames nostraeque injuria caedis
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit: & in silvam pennis ablata refugit.

At

SERVII.

253. ITALIAM CURSU PETITIS. Ex his, quae norunt, fidem dicendis ⁵⁰ accommodat. ⁵¹ [Id est, ex hoc mihi fidem habebitis futurorum, si praecedentia vera sunt.

255. DATAM. Fatis concessam.]

256. QUAM VOS DIRA FAMES. Ut Varro in secundo Divinarum dixit: *Oraculum hoc a Dodonaeo Foris* ⁵² apud Epirum acceperunt: quod modo dixisse fingit Harpyias: sed tamen colorate tangit historiam, dicendo: *Quae Phoebus pater omnipotens*. NOSTRAEQUE INJURIA CAEDIS. ⁵³ [Quidam injuriam, pro vindictam accipiunt: & Harpyia] ista mentitur: nam imminens Trojanis est fames fatalis.

257. AMBESAS. Undique esās, hoc est, rotundas: Majores ⁵⁴ enim nostri has mensas habebant in honore deorum: paniceas scilicet.

258. REFUGIT. Non metu; nec enim minantibus ⁵⁵ congruit, sed ne possit rogatu placari.

VARIORUM.

enim legibus metricis adversatur; *τὸ Harpyia* enim tetrasyllabum est, in quo mediae duae corripuntur, ut in illo Rutilii pentametro 608. *circumsistentis repulit Harpyias*. quamquam me non fugit Maronianum illud hemistichium inf. 365. *Harpyia Celaeno*, in quo penultima syllaba eliditur. certe Mediceus codex *Harpeia* illic agnoscit. sic *Oristhyia* quinque syllabarum est apud Nasonem VII. Met. 695. HEINS. Ita & Francianus, Wittian. & multae editiones. *Arpias insontes* Wallian.

250. ACCIPITE ERGO ANIMIS. Distinguendum est post *τὸ ergo*. HEINS. *Figite dextra* Mediceus a manu prima. plurimi vero distinguunt post *animis*. ut lib. v. 304. alii *accipite* absolute capiunt,

pro audite, ut IV. 611. *Accipite haec*. vid. & x. 104. *Accipite haec animis* tamen dixit lib. v. 804. & J. F. Gron. ad Liv. XXII. 39. ex illis Livii, *consilia animis acciperetis*, illustrat. sed liberum cuique esse alterutrum probare puto, & potest etiam *animis* bis intelligi, *accipite animis*, & *figite animis*, quod Virgilio familiare. vid. ad II. Ecl. 28. II. Aen. 124. sup. h. l. 188. v. 327. & alibi. vid. & ad v. 807. & Brouckh. ad Propert. II. XIII. 27. apud quem Poetam idem non observatum lib. I. XVI. 25. obscuravit sensum.

Tu sola, humanos numquam miserata labores, Respondes tacitis mutua cardinibus.

ubi *numquam miserata*, & *numquam respondes* sensu debet repeti. vide Gronov. ad Senec. Ep. XXII. fin.

252. EGO. Deest Leid. duobus Hamburg. & Ed. Venet.

253. VENTISQUE VOCATIS IBITIS ITALIAM. Primus Rottendorphii, Mentelii alter, mutata distinctione, exhibent.

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis.

Ibitis &c.

HEINS. *Petitis cursu* Francianus. distinguunt etiam post *vocatis* Wittian. & Wallian. sed tunc forte melius foret, *ventosque vocatis*. sed retinent me loca lib. v. 211. & VIII. 707. sed & *vocate imbrem votis* I. Georg. 157. BURM.

254. PORTUSQUE. *Portus* alter Mentelianus a manu prima.

255. DATAM. Non intellexit Catroecus, sed *data* est fatis promissam. ut recte Servius. ita inf. 501. *data moenia*. plene dixit lib. IV. 225. *Fatistque datas non respicit urbes*. vid. ad lib. I. 382. BURM.

257. AB-

⁵⁰ accommodant R. accommodarunt Vof. Steph. ⁵¹ desunt Vof. R. Steph. al. ad §. 256. ⁵² apud Epicurum Dan. Ed. quod Amstel. Commel. secuta. ⁵³ desunt Vof. R. Steph. al. ⁵⁴ enim has habebant, iidem. ⁵⁵ congruit, sed ne posset placari, iidem.

- At sociis subita gelidus formidine sanguis
 260 Deriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
 Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,
 Sive Deae, seu sint dirae obscaenaeque volucres.
 Et pater Anchises, passis de litore palmis,
 Numina magna vocat, meritosque indicit honores.

265 DI,

SERVII.

259. " [GELIDUS DIRIGUIT. Id est, gelidus factus, dirigit.]

260. NEC JAM AMPLIUS ARMIS. Subaudi, usi sunt: nec enim potest esse ab inferioribus zeugma: quod plerumque fit, ut per omnia unus sermo sufficiat, ut inf. 359. *Trojugena, interpres divum: qui Numina Phoebe, qui Tripodas, Claris lauros, qui sidera* " *sensis*, per omnia, *sensis*, intelligis. Plerumque aliud subauditur, ut hoc loco: Item XII. 435. *Disce puer virtutem ex me, verumque laborem; Fortunam ex aliis*: subaudis, *opta*: nam fortuna non discitur.

261. SED VOTIS PRECIBUSQUE. Duplici ratione placantur numina: aut votis, aut precibus: unde est inf. 437. *Junonis magnae primum prece nomen adora*. Item *Ibid.* 438. *Junoni cane vota libens*. JUBENT. Volunt, ut II. 3. *Infandum regina jubes renovare dolorem*. " [Terentius Andr. III. III. I. *Jubeo Chremetem*.]

262. SIVE DEAE. Quia divinant. OBSCAENAEQUE VOLUCRES. Quia in his ventris cernebant proluviem. Bene autem, etiam si aves sunt, " eas dicit placandas, propter pessima omina.

263. PASSIS. Apertis, solutis.

264. NUMINA MAGNA. " [Hoc est] Jovem, Minervam, & Mercurium, secundum Samothracas, " [ut sup. §. 12. *Penatibus & magnis diis*. Ita autem invocat, ut *magna* dicat.] MERITOS. Congruos, id est, expiatorios, unde: *Dii prohibete minas*. " [INDICIT. Sacrorum verbo usus est: nam supplicationes & dies festi *induci* dicebantur.]

VARIORUM.

257. ABSUMERE. *Assumere* nonnulli. *consumere* alter Hamburgicus a manu secunda. vid. III.

Georg. 268. *subigit* etiam Leidensis. *subiget* Vossian. sed vulgata est apud Rufinianum de figur. Sent. p. 27. BURM.

258. PENNIS. *Pinnis* Gudianus & tertius Mentelii cum Mediceo, & supra ad §. 246. Servius. *in silvas Parthas*. & Ed. Venet. vid. II. Georg. 414. & alibi.

259. SUBITA GELIDUS. *Gelidus subita* Dorvillianus. *subito* alter Hamburg. *subito sociis* Wal.

260. DIRIGUIT. *Deriguit* Mediceus, alique verustiores. & recte pro *riguit*. quomodo & inf. 308. *Deriguit visu in medio*. atque ita alibi passim. ut lib. VII. 447. *Deriguere oculi*. sic *deripere* pro *rapere*, *destringere* pro *stringere*, *depugnare*, *decertare*, *depraeliari* pro *pugnare*, *certare*, *praeliari*, & similia. HEINS. Ita & apud Lucan. II. 78. *Mi*.

Ibid. NEC. Non Zulichemius. *nec amplius delecto jam Parthasius*: cuius particulae vim vidimus ad lib. II. 656.

Ibid. ARMIS. Non agnoscit hic ellipsim *ut* uti Cl. Dorvillius, quia & pax armis & bellis potest posci. ut Nepos dicit xv. 5. *Pax paritur bello*.

262. DIRAE. *Durae* Parthas.

263. ET PATER. Ita codices, exceptis priore Mentelio, primo & secundo Rottendorphio, & tribus aliis, in quibus, *at*. HEINS. *At* Editio Juntina Ald. *en* Sprotian. a manu sec. & ita correxit Parthas.

Ibid. PASSIS. *Sparfis* Zulichemius. sed *passis* Serv. ad IV. 205.

264. INDUCIT. *Inducit* legendum ex scriptis omnibus, si Sprotianum excipias. dictum ad Eclog. v. 40. HEINS. Ita Juntae editio & aliorum. *meritos indicit* Leidens.

265. MI-

56 desunt iisdem. 57 deest Vof. R. Steph. 58 desunt Vof. R. Steph. & aliis. & recte; hoc enim non pertinet. vid. quae dixi ad II. Aen. 3. BURM. 59 eas dicit esse placandas Vof. eas esse dicit pl. Steph. 60 desunt Vof. R. Steph. al. 61 desunt Vof. R. Steph. al. sed Dan. omittit tantum *secundum Samothracas*. 62 desunt Vof. R. Steph. al. ad *Avratis* §. 265.

- 265 DI, prohibete minas: DI, talem avertite casum:
Et placidi servate pios. Tum litore funem
Deripere, excussosque jubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
270 Jam medio adparet fluctu nemorosa Zacynthos,

Du-

SERVII.

265. DII PROHIBETE MINAS. Hoc per speciem auguralem, quae invocatio appellatur, nonnulli dictum putant. *Invocatio* autem, est precatio uti avertantur mala: cuius rei causa id sacrificium augurale peragitur: & hic de auspicio Harpyiarum invocatione suscepta. AVERTITE CASUM. Bene, etiam si contingat, casum credit esse, non ultionem: ⁶³ [aut certe ideo casum, ne, si fatalis, averti non possit. Casum autem, id est, periculum: nihil est enim fame gravius, quod ait postea: Ob-
scenamque famem, quae prima pericula vito. Salustius: fragm. incert. *Sis vis obfistat, ferro, quam fame, aequius perituros*] SERVATE PIOS. Propter facta sacrificia. ⁶⁴ [Merito ergo servate nos, qui pii sumus, ut VII. Aeneid. 21. *Quae ne monstra pii paterentur talia Trois.*]

269. VENTUSQUE GUBERNATORQUE VOCABANT. Honestius hac elocutione per pluralem utimur numerum; licet possit ⁶⁵ & singularis esse.

270. ⁶⁶ [JAM MEDIO APPARET FLUCTU. Juxta morem cotidianum, dixit medio, ut si dicamus, *in medio mari naufragium fecit*, cum interdum non longe a litore contingit.] NEMOROSA ZACYNTHOS. ⁶⁷ [Hae omnes insulae Graeciae sunt, quas Homerum secutus, mutatis tantum conjunctionibus, de Graeco in Latinum transtulit: *Nemorosa* autem Hom. Iliad. I. 24. *Ὠλισσα Ζάκυνθος* commemorat.]

VARIORUM.

265. MINAS. *Nefas*, & pestem prior Hamburgicus. *talemque avertite* Excerpta nostra. *advertite* Montalb.

266. ET PLACIDI. *Dii placidi* prior Hamburgicus. *placide* Gudianus a manu prima.

267. DERIPERE. Sic castigatores Membranae;

Gudianus, uterque Mentelius & duo Rottendorphii. *perperam* in vulgatis, *diripere*. lib. IV. 593. pari modo corrigendum, *Deripiantque rates alii navalibus*. Mediceus tamen *diripere* hic loci. HEINS. *Extensosque* Oudartii pro varia lectione. *diripere* Wall. Parrhaf. Dorvill. & Wittian. *lassare* Venetus. vid. Stat. VII. Theb. 141.

268. FUGIMUS. *Ferimur* omnino rectius in Gudiano, & secundo tertioque Rottendorphio, Leidensi uno & Veneto. *effugimus* mox subsequitur. sic lib. V. 626.

Jam septima vertitur aestas
Cum freta, cum terras omnes, tot inospita saxa

Sideraque emersae, ferimur.

& lib. VII. 594.

Frangimur seu fatis, inquit, ferimurque procella. Lucret. lib. IV. 388.

Qua vehimur navis fertur, cum stare videtis. & postea y. 895.

Corpus ubi, ut navis velis ventoque feratur. Ovidius lib. XV. Metam. 176.

Et quoniam magno ferat aequore.

Idem & Trist. V. 17.

Si tamen haec navis vento ferretur amico. apud Silium lib. X. 618.

Adversis etenim ferri, non esse virorum.

Valer. Flac. lib. I. 198. *sed non sponte feror.* sic & Graeci. Theognis:

Ὅντινα γὰρ φέρουσθα κατ' ἰσὶν λαυὰ βάλοντες.

HEINS.

269. VOCABANT. *Vocabat* in Mediceo, priore Mentelio, Gudiano, duobus Rottendorphiis & septem aut octo aliis. HEINS. *Cursu* Hugonianus. *vocabat* Francianus, Parrhaf. Wall. & Witt.

270. JAM

⁶³ defunt eisdem. ⁶⁴ defunt iisdem. ⁶⁵ etiam Steph. deest Dan. Fabr. ⁶⁶ defunt Vof. R. Steph. al. vid. ad V. 1.
⁶⁷ Insulae Graeciae commemorat. iisdem; & nihil praetera.

Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis.

Effugimus scopulos Ithatae, Laërtia regna,

Et terram altricem saevi execramur Ulixi.

Mox & Leucatae nimboſa cacumina montis,

275 Et formidatus nautis aperitur Apollo.

Hunc petimus feſſi, & parvae ſuccedimus urbi.

An-

SERVIL

271. SAMEQUE. Cephaleniae ⁶⁸ civitas eſt iſta: nam *Samos*, in Aſia eſt. [NERITOS. Mons Ithacae.]

272. EFFUGIMUS. Celeriter ⁶⁹ tranſimus. LAERTIA REGNA. Inriſorie, cum praeſiſerit ſcopulos, ut I. 139. *Immania ſaxa, Veſtras, Eare, domos.*

274. LEUCATAE NIMBOSA CACUMINA MONTIS. ⁷⁰ *Leucate*, eſt mons altiffimus, ⁷¹ [prope peninſula] in promontorio Epiri, juxta Ambraciam, ⁷² [ſinum &] civitatem: quam Auguſtus Nicopolin appellavit, victis illic Antonio & Cleopatra. Ibi & templum Aëtiaco ⁷³ [in promontorio] Apollini conſtituit, & ludos Aëtiacos. Unde nunc Virgilius, in honorem Auguſti, quae ipſe fecit, dat ejus origini: nam Aeneam illic dicit ludos celebraſſe: ⁷⁴ & alibi inducit Aeneam templum promittentem Apollini, quod feciſſe conſtat Auguſtum, ut VI. 69. *Tum Phoebæ & Triviae ſolido de marmore templum Conſtituam.* ⁷⁵ [Sane de hoc *Leucate* amatores ſe in mare, ad excludendum amorem, praeſcipitare dicebantur. NIMBOSA CACUMINA. Semper enim, quamvis aliis coeli partibus ſerenis, Leucatis montis cacumen nubibus teſtum eſt.]

275. ET FORMIDATUS NAUTIS. ⁷⁶ [Aut quod locus hoſtilis:] aut propter aſperitatem locorum, quia ſaxoſa ſunt: aut, ut quidam volunt, ⁷⁷ quia moris erat, aliquem ei de nautis immolari, ⁷⁸ [ac per hoc qui formidaretur. APERITUR APOLLO. Nauticum verbum, quotiens cedente eo, quo impeditur aſpectus, aliquid pateſcit, ut III. 530. *Porſuſque pateſcit Jam propior.*]

276. HUNC PETIMUS. Occurrebat: Cur formidatum ⁷⁹ petiſtis? Ideo intulit, FESSI. ⁸⁰ [Vel quia hyemis imminere adventus: nam ideo & parvae urbi ſucceſſit, quia terra erat hoſtilis: aut ideo hoſtili terrae, quia erat parva.] PARVAE URBI. Ambraciae ſcilicet, apud quam pugnavit Auguſtus, contra Antonium: unde Ovid. XIII. Met. 713. *Certatam lite Deorum Ambraciam.* Parvae autem in adulationem Auguſti dictum: nam hanc Auguſtus diruit primo, quod ei bello Aëtiaco fuiſſet inimica. Parva ergo, quam parvam fecerat Caeſar; ſed poſtea inſtauravit, & appellavit Nicopolin.

VARIORUM.

270. JAM MEDIO. In medio Sprotanus. *apparent* Francianus.

Ibid. ZACYNTHOS. *Zacynthus* apud Servium de Ulſimis Syllabis, & apud Sergium in Art. Donati. utraque lectio exſtat apud Cleodionem. vulgata apud Bedam de metris, & Marcianum Capellam lib. VI. ubi tamen vetuſtus codex Bibliothecae Leidenſis, quem inſpexi, *Zacynthos*. *Zacynthos* etiam in Rottendorphii tertio, Voſſiano & Hamburgico altero: quod & alter Mentelianus a ſecunda manu prodebat. HEINS. *Iacintos* Zulichernius, quartus Moreti, Venetus, Menagianus prior, Leidenſis. *Jacynthos* Francianus. *Zacintos* Wallian. Wittian. & Parrhaſ. *Jacynthos* Dorvill.

271. SAMEQUE. Scripti admodum variant, *Same*, *Samos* & *Samo* exhibentes. ſed plures *Same*. *Samae* Mediceus. vid Liv. XXXII. 16. XXXVI. 42.

XXXVII.

68 deſt iſdem. ut & illa, Neritos m. Ith. 69 traximus Dan. 70 *Leucata* Voſ. L. (qui hic iterum incipiebat) Reg. Steph. Dan. *Leucas* Buſil. 71 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 72 deſunt iſdem 73 deſunt. L. Voſ. R. Steph. Dan. 74 ut alibi Dan. Fabr. al. 75 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. malim etiam, ad excutiendum amorem. 76 deſunt iſdem. 77 hoc fabuloſum. nam tam infame litus non acceſſiſſent Trojani. *Formidatus*, eſt metu & veneratione cultus. ibi enim Apollo Aëtiacus invocabatur, ut arceret naufragia. NANSIUS. 78 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 79 petitis, ideo intulit L. Voſ. R. Steph. 80 deſunt iſdem ad *Tellure poſiti* §. 278. Dan. vero ad *Parvae aſcen*. niſi quod interſiciat *Parvae urbi Ambraciae* ſcilicet.

Anchora de prora jacitur. Stant litore puppes.

Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras;

280 Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.

Exercent patrias oleo labente palaestras

Nu-

SERVII.

278. INSUPERATA TELLURE. An quia saxosa loca; an quia per medios hostes navigaverant; an quia tempestate; an quia cum Graeca natione? TELLURE POTITI. *Potior & illa re*, dicimus, & *illius rei*; sed per septimum casum in usu est; per genitivum figurate ponitur. Salustius Jug. xxv. *Ut prius quam legatos conveniret, Adherbalis potiretur*. Legimus & ⁸¹ per accusativum; sed uti non possumus. Terentius Adel. v. iv. 16. ⁸² *Patria potitur commoda*.

279. LUSTRAMURQUE JOVI. Aut *lustramur*, id est, purgamur, ut Jovi sacra faciamus: ⁸³ [aut dubium est, utrum faciendis, an solvendis votis:] aut certe *lustramur Jovi*, id est, expiamur. Piaculum enim commissum fuerat, tauro in Thracia immolato, ut diximus supra §. 21. & licet multa fuissent secuta sacrificia, intelligebatur tamen adhuc numen iratum, non desinentibus malis. Sciendum sane, moris fuisse, ut piaculo commissio ludi celebrarentur: nam cum Romani iracundia Matris Deum laborarent, & eam nec sacrificiis, nec ludis placare possent: quidam senex, statutis ludis Circensibus, saltavit: quae sola causa fuit placationis. Unde & natum proverbium est: *Omnia secunda, saltat senex*. ⁸⁴ [Quamvis haec ex alio ordine & alia ex causa ⁸⁵ narretur historia. Aut *lustramur Jovi*, quia supra dixerat: *Ipsamque vocamus, in partem praedamque Jovem*: & postea poena Harpyiarum secuta est. Ergo quoniam non ad justum sacrificium Jovem invocaverint, ideo illi piaculum solvunt: hoc est enim *diis lustrari*, offensa eo-

rum liberari. Sane *lustramur*, apto verbo usus est, mentionem ludorum facturus: horum enim certaminum sacra celebratio, *lustrum* vocatur: lustrato enim populo, dii placantur. VOTISQUE INCENDIMUS ARAS. Id est, vota facientes. Dubitatur vero, utrum Jovis aras, an Veneris dixerit: Varro enim templum Veneri ab Aenea conditum, ubi nunc Leucatem dicit; quamvis Menander & Turpilius comici a ⁸⁶ Phaone Lesbio id templum conditum dicunt: qui, cum esset navicularius, solitus a Lesbo in continentem proximos quosque mercede transvehere, Venerem mutata ⁸⁷ in aenus formam gratis transvexit: quapropter ab ea donatus unguenti alabastro, cum se in dies ⁸⁸ inde tum ungeret, foeminas in sui amorem trahebat, in quibus fuit una, quae de monte Leucate, cum potiri ejus nequiret, abjecisse se dicitur: unde nunc ⁸⁹ *auturare* se quotannis solent, qui de eo monte ⁹⁰ jaciuntur in pelagus: quidam id fieri propter Leucaten puerum dicunt, quem cum Apollo vellet rapere, in mare se projecit, montemque cognominem sibi fecit.]

280. ACTIA LITTORA. Ut supra diximus, propter Augustum hoc dicit, qui ⁹¹ illic ludos statuit ⁹² agones, ⁹³ [devicto Antonio & Cleopatra.]

281. PATRIAS PALAESTRAS. *Palaestrae* usus primum apud Athenienses repertus est. Trojani autem, ⁹⁴ praeter Dardanum & Teucrum, etiam ab Atheniensibus originem ducunt: unde & Minervam colunt. Hinc est in secundo II. 188. *Neu pulum*

81 *illius rei* R. mox, per septimum in usu L. Vof. R. Steph. al. 82 *videret* L. Vof. R. Steph. al. 83 deest Basil. 84 *patriam p. commodum* Dan. inepte & falso. 85 desunt L. Vof. R. Steph. al. 86 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 280. 87 narretur Stotian. * aut Dan. Salmaf. ad Tertul. Pall. p. 286. Ed. Med. *haec narretur storia*, & dixisse *storia* pro historia, ut *Spania, strix* &c. docet. narretur factum Fabr. quia scilicet hoc praecesserat. sed Salmafius, & Casaub. ad Suet. Caes. 6. recte *haec*. hic etiam, *haec & alio ordine* &c. aliter vero narratur ad Lib. viiii. Aen. 110. BURM. 88 Faccone Dan. 89 in navis Dan. 90 inditum ungeret Dan. 91 Tollius ad Aufon. Cupid. Cuvif. §. 24. *auturare se quotannis solent*, qui se de eo monte jaciunt in pelagus. non male. sed ego explicarem de hominibus devotis pro salute publica, ut de Massiliensibus supr. Serv. ad §. 57. & Petronius Cap. ult. ubi plura viri docti. & hoc verbum *auturare* notat, quod indicat illos se quasi vendidisse, ad hanc expiationem subeundam. vide Strabon. lib. x. p. 452. BURM. 92 jaciunt * in Dan. pro, jaciunt se. 93 illis Steph. 94 & agonem Dan. 95 desunt L. Vof. R. Steph. al. 96 propter Dan. Fabr.

Nudati socii. Juvat evasisse tot urbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostis.
Interea magnum sol circumvolvitur annum,
285 Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas.

Aere

SERVII.

pulum antiqua sub religione tueri. Antiqua, scilicet ab Atheniensibus tradita. ILIACIS ergo, Atheniensibus: unde Ilienses didicerunt: ⁹⁷ [nam & Vestam ideo Trojani colunt, quia eadem Terra est: terrigenas autem Athenienses nemo dubitat.]

283. FUGAM TENUISSE. Foeliciter navigasse: nam *tenere* est implere inf. 686. *Ni teneant cursus*, ⁹⁸ [certum est dare linthea retro:] id est, impleant. Et potest intelligi secundum communem sensum, ob hoc eos lustratos, id est, ⁹⁹ expiatis, ob hoc sacrificasse, & ludos celebrasse: quia hostiles terras prospera navigatione transierant.

284. MAGNUM SOL CIRCUMVOLVITUR ANNUM. ¹ [Magnum, ne putemus lunarem esse, propterea dixit:] antiqui enim tempora sideribus computabant, & dixerunt ² primo lunarem annum triginta dierum: unde invenitur vita in aliquibus nongentorum annorum, scilicet lunarium. Postea solstitialis annus repertus est, qui XII. continet menses. Mox majore cura *magnum annum* esse voluerunt, omnibus planetis in eundem ³ recurrentibus locum. Et ⁴ hic fit, ut supra I. Aen. 269. diximus, secundum Ciceronis Hortensium, post annos XII. ⁵ mille nongentos quinquaginta quatuor, solstiales scilicet. Bene ergo nunc *magnum* addidit, Planetarium: ne lunarem ⁶ intelligeres: bene *Solis* nomen; ne, quia dixerat *magnum*, illum ⁷ VII. Planetarum acciperes: de quo varia dicuntur & ⁸ a Metone, & ab Eudoxo & a Ptolemaeo, & ab ipso Tullio: nam in libris De Deorum natura lib. II 20. *tria millia annorum* ⁹ dixit *magnum annum tenere*. ¹⁰ [Possumus tamen accipere, Trojanos ibi annum duodecim mensium fecisse.]

VARIORUM.

XXXVII. 10. & II. XXXVIII. 29. & 28. ubi *Sameos* incolae vocat. adde Heinf. ad Ovid. Remed. 264. *Nericos* Francianus. *Nerytos* Mediceus. BURM.

272. EFFUGIMUS SCOPULOS. *Effugimus Isbaciae scopulos* ex scriptis nonnullis Gifan. Ind. Lucret. p. 462. HEINS. Et ita Parthaf. & Edd. Mediol. & Ald. *Isbaci, Larceaque regna* Wallan. & *Laertia* Wittan.

273. ULYSSIS. *Ulixi* Medic. & Mentel. prior. duo Vossiani, Moretani totidem, ac Menagianus, & Sprothianus. *Ulixes* Gudianus a m. pr. Moreti a sec. *Ulixes*. HEINS.

274. LEUCATAE. *Leucaten umbrosa* Sprothianus. *Leucatem* Oudartii: mox, *formidandus* alter Menagii.

376. SUCCEDIMUS. *Successimus* Zulichemius a manu prima.

278. POTITI. *Potimur* Pugetianus.

279. VOTISQUE. *Votis* tertius Rottendorffius. *Infrastramusque* Ed. Venet.

280. ACTIA. *Acciaque* sex septemque Codices. & Ed. Venet. *Alteaque* Sprothian. & alter Hamb. *Alteaque* Voss. *celebrantur* in uno Vossiano Heinsius reperit. hinc possit firmari lectio, quam praeferebam aliis apud Ovid. v. Fast. 697.

Sollemni Circum ludo celebrate, Quirites.

BURM.

281. LABENTE. *Lactente* Sprot. a m. pr. male. Ovid. III. Trist. XII. 21.

Nunc ubi perfusa est oleo labente juventa. ubi nihil mutandum. Fannius de ponderibus 7. 95.

Addunt semissem librae labentis olivae. ubi alii, *liventis* vel *flaventis*. BURM.

282. NUDATI. *Audaces* Pugetianus.

284. CIRCUMVOLVITUR. *Circumvertitur* Zulichem. Barlandus intelligit *per annum* circumvolvitur.

285. ASPERAT. Vondelius vertit, glacie constringit. quia scilicet *glacialis hiems* dicitur, quod epitheton recte hiemi datur, licet hic, ubi Aeneas

ver-

⁹⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁸ defunt eisdem. ⁹⁹ expiatis sacrificasse Baf. ¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. qui incipiunt ab, *Antiqui tempora* &c. ² primum Steph. ³ decurrentibus L. Vof. R. ⁴ & hoc fit Vof. Steph. Dan. ⁵ miha, vel millia L. Vof. R. Steph. al. ⁶ intelligeremus; & mox, acciperemus Dan. Steph. ⁷ illum planetarum iisdem, & Fabr. illum in planetarum Dan. ⁸ a Mentore L. Vof. R. Steph. Dan. rescio vero quo auctore Malvicus illa, & ab Eudoxo, & a Ptolemaeo, egerit. ⁹ dicit Dan. ¹⁰ defunt L. Vof. R. Steph.

Aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, & rem carmine signo:
AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.

Lin-

SERVII.

286. AERE CAVO CLIPEUM. Aeris cavi, ut I. Aen. 75. *Pulchra prole.* ¹¹ [*Clypeum* hic masculino; at neutro alibi IX. 709. *Clypeum superintonat ingens.*] MAGNI GESTAMEN ABANTIS. ¹² Hunc Abantem possumus intelligere cum Androgeo [apud Trojam occisum, ut II. 389. *Mutemus clypeos.* Sed Virgilius amans, inventa occasione, recondita quaeque summam & antiquam contingere fabulam, de Abante dixit: *Abas* namque, Lyncei & Hypermnestrae filius, viribus praestans, cum vicinas civitates subvertisset, magnusque terror univertis esset, diem supremum obiit: populi autem quos ille devicerat, regno ejus infesti, manu facta urbem diruturi muros subiere: cumque in eo essent, ut jam civitatis potirentur, senex quidam juvenem egregiae formae securum in publico excidio notavit in foro: cumque ex eo quaesisset, cur patriae non succurreret, & respondisset, quod arma non haberet; tunc senex ei Abantis arma consecrata demonstrat, hortaturque ut eis uteretur: quibus tunc sumptis juvenis properat in aciem. Hostes vero viso *Abantis clypeo* fugerunt. Quidam sane *Abantem* inventorem clypei ferunt; sed hoc nomen in penultima syllaba habet accentum.

287. POSTIBUS ADVERSIS FIGO. Proprie: *figi* enim *dona* dicuntur, ut IX. 408. *Sacra ad fastigia fixi*: & sciendum, inter sacratas res etiam dona esse, sicut in libris Sacrorum invenitur, quae tamdiu *dona* dici possunt, quamdiu non profanentur. Rite ergo dicendo: *Aeneas haec de Danais victoribus arma*, ostendit clypeum, quem dono obtulerat, consecratum. Sciendum tamen, hunc clypeum ab Aenea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poeta per transitum tetigit.] REM CARMINE SIGNO. *Rem*, votum, id est, voluntatem. ¹³ [*Carmine* autem, epigrammate.] Et sciendum, *carmen* dici, quicquid pedibus continetur: nam & hic unum versum, *carmen* dixit: & in Bucolicis ¹⁴ duos, ut V. Ecl. 43. *Tumulo superaddite carmen*: *Daphnis ego in sylvis hinc usque*

ad sidera notus, Formosi pecoris custos, formosior ipse.

288. DE DANAIS VICTORIBUS. Irrisio est, ut II. 368. *Victoresque cadunt Danai.* ¹⁵ Subaudis autem, arma consecravimus, ¹⁶ [vel posuit. Sane hic *arma clypeum* solum dicunt, ut X. 841. *At Lausum socii exanimem super arma ferebant.*

VARIORUM.

versatur non constringat aquas, sed alibi. ut apud Lucan. I. 18.

Astringit Scythico glaciale frigore pontum. & saepe. hic vero notat mare innavigabile & intrastabile facit. vide Barth. ad Stat. I. Theb. 138. Valer. Flac. II. 435.

Ipse Deus tunc asperat undas. sic Nolter lib. II. 110.

Saepe illos aspera ponti Interclust hiems.

Ovid. xv. Met. 720.

Asper enim jam pontus erat.

III. Fast. 580.

Asperior quovis aequore frater erat.

BURM.

286. AERE CAVO. *Aere novo* Sprotian. *clypeo* Rottendorph. sec. mox, *aversis figo* Venerus.

287. CARMINE. De uno versu dici observat Servius. aliquando de pluribus & parte operis: ut Tacit. xv. 170. de Lucano, *recordans carmen a se compositum &c. versus ipsos retulit.* & hinc recte observavit Cl. Drakenborchius ad Livii lib. x. VIII. 2. *carmina* dici de universo opere Sibyllinorum. sed *carmen*, ubi de particula eorum, aut vaticinatione quadam libris illis comprehensa agitur. sic *carmina* & *versus*, ut diversa etiam ponit Tacit. xvi. 19. & Auctor Dialogi de Oratoribus cap. ix. Ovidius saepe *carmen* vocat titulum sepulchri. immo & de soluti sermonis verbis VI. Met. 582. sed ne quid nimis, desino. BURM.

289. CON-

¹¹ desunt eisdem. ¹² penultima habet accentum. & hunc Abantem intelligamus occisum cum Androgeo R. L. Vof. Steph. al. reliqua vero desunt usque ad, *Rem carmine* §. 287. ¹³ desunt iidem. ¹⁴ duo L. R. Dan. ¹⁵ consecravimus subaudis Steph. subaudi consecravimus &c. Fabr. ¹⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 291.

Linquere tum portus jubeo, & considerare transtris.

290 Certatim socii feriunt mare, & aequora verrunt.

Protenus aërias Phaeacum abscondimus arces,

Litoraue Epiri legimus, portuque subimus

Chaonio, & celsam Buthroti adcedimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat auris,

295 Pria-

SERVII.

289. LINQUERE TUM PORTUS. Id est, post insultationem carminis necessario statim fugit.]

291. AERIAS ARCES. Id est, altas. PHAEACUM. Corcyram insulam dicit, sitam ¹⁷ inter Epirum & Calabriam, ubi regnavit ¹⁸ Alcinoüs, ¹⁹ [quam incoluerunt Phaeaces.] ABSCONDIMUS. Nauticus sermo est: ²⁰ Sane mira usus est celeritate, ut ante absconditam quam visam insulam diceret.

292. PORTUQUE SUBIMUS CHAONIO. Ut VII. 161. *Subeunt muro*: nam si *Chaonios* legeris; ²¹ [non *Chaonio*.] difficilis est scansio, non exclusio s.

293. BUTHROTHI URBEM. Id est, ²² Buthrotum, ut I. 244. *Fontem Timavi*. Haec autem civitas est in Epiro, cujus pars est Chaonia: quae ante ²³ Molossia dicta est: [posita est autem in saxo, quod mari cingitur: in quo fons hujus naturae esse perhibetur, ut, cum mare quietum fuerit, crescat; cum vero fluctibus attollitur, decrescat.]

294. INCREDIBILIS RERUM FAMA. Incredibilium rerum fama. Et bene non credidit: unde & postea interrogat: *Pyrrhin' connubia servas?*

VARIORUM.

289. CONSIDERE. *Consistere* secundus Moreti. & Venetus. eadem variatio inf. lib. v. 136. sed imitatio Valerii Flac. II. 442. & III. 459. ubi nihil variantes codices nihil mutandum suadent. praeterea sedisse, non stetisse remiges notum est. unde *insurgere transtris*, & *remis*, & similes loquendi modi. Val. Flac. I. 450. II. 13. & supr. hoc libro §. vid. 207. & v. 189. BURM.

291. ABSCONDIMUS. Enallage. FABER. *Ascen-*

dimus Montalbanius & alter Hamburgicus. & ita Dan. & al. apud Servium inf. §. 416. vid. ad Val. Flac. II. 423. *urbes* Sproctianus. BURM.

292. PORTUQUE. *Portusque subimus Chaonio* disertum a manu prima legitur in Mediceo. sed *Chaonios* ab interpolatrice manu repositum. Certe Valerius Probus *portus Chaonio* agnoscit, ut *Chaonio* sit secundi casus, quomodo *Androgeo* lib. VI. Aen. 20. sed sophisticas haec Grammaticorum argutias a manu & mente Maronis alienas esse quam maxime opinor. audiamus tamen Probum in Arte Gram. de hoc loco differentem: *Portus Chaonio, pro Chaonii maris portus. quamvis legatur, portusque subimus Chaonios. est ergo genitivus Chaoni.* Scholiastes Horatii Crucquianus lib. I. Epist. VII. 33. videtur agnoscere *portumque subimus. Portusque subimus Chaonios & celsam* tertius Rottendorphii, Schefferianus, alter Hamburgicus & Sproctianus, nec aliter a manu prima Rottendorphius primus; a secunda Montalbanius. Vossius iidem de Analog. II. 7. non probat *Chaonio*, et si Schottus lib. II. Observ. Human. cap. I. e Probo Maronem hic castigandum censet. HEINS. *Portusque subimus Chaonio* Parrhas. *Chaonia* Zulichem. lib. VIII. 125. *Progreß subeunt luco*. ubi v. Servium. credo scriptum fuisse, *portumque subimus Chaonion*. unde *Chaonio* fluxit, ut saepe. vide ad Phaedr. XI. 10. & Suet. Aug. XIV. & alibi. vel *portu*, sit pro *portui*, ut saepe fieri solet. vid. lib. v. 864. de duplici casu huic verbo adjuncto vid. ad Ovid. Epist. XVIII. 62. BURM.

293. ADSCENDIMUS. *Accedimus*, non *adscendimus*, in Mediceo utroque, Menteliano & ceteris, prae-

¹⁷ contra Epirum & Veterem Dan. quod quid monstri sit nescio. an forte, *Vetentum*, quod oppidum in angulo extremo Italiae prope Salentinum promontorium, ex quo trajicere soliti, qui brevi itinere mare transire vellent. sed ejus oppidi nulla fere mentio apud Veteres. vid. Cluver. Ital. Ant. lib. IV. c. 13. p. 1240. BURM. ¹⁸ Alcinoüs L. Calcinous Vof. Alcinoüs R. ¹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁰ & mira bene Dan. Fabr. *usus est* deest Vof. ²¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²² Buthrotium iidem. ²³ Molossia L. R. Vof. & ita mox, *Molossam*, & *Molosa* iterum. sed reliqua desunt iisdem & Steph. al.

- 295 Priamiden Helenum Grajas regnare per urbis,
 Conjugio Aeacidæ Pyrrhi sceptrisque potitum:
 Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
 Obstupui; miroque incensum pectus amore,
 Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
 300 Progredior portu, classis & litora linquens.

Sol-

SERVII.

297. PATRIO MARITO. Atqui Thebana fuit ²⁴ [de Thebis Phrygiis;] sed aut provinciam pro patria posuit, ut i. 380. *Italiam quaero patriam*. Item Salustius: *Hispaniam sibi patriam esse*. Aut certe secundum Jus locutus est: quia uxor viri domicilium sequitur. Juncta ergo Hecatori, facta Trojana est: nam & *cessisse*, de Jure verbum est. *Cedi* enim *baereditas* dicitur, ²⁵ [ergo merito dicta est Heleno civi nupsisse.] CESSISSE MARITO. [Sic ait, ut dicimus, *Ex baereditate paterna illud mihi cessit*.] Consuetudinis ²⁶ sane regiae fuit, ut, legitimam uxorem non habentes, aliquam licet caprivam, tamen pro legitima haberent: adeo ut liberi ex ipsa nati succederent. Pyrrhus hanc quasi legitimam habuit: & ex ea filium Molossum suscepit. Postea, cum vellet Hermionem, Menelai & Helenæ filiam, Orestis jam ante ²⁷ desponsatam, ducere uxorem, Orestis insidiis, in templo Delphici Apollinis occisus est. Verum moriens praecepit, ut Andromache, quae apud eum conjugis locum tenuerat, Heleno daretur ²⁸ [quae peperit Molossus prius Pyrrho] propter supradictum beneficium, quo eum a navigatione, ²⁹ [cacteris Graecis navigantibus, quos tanquam vates sciebat tempestate perituros] prohibuerat. Inde factum est, ut teneret ³⁰ Helenus regnum privigni, qui successerat patri: a quo Molossia dicta est pars Epiri: quam, ³¹ [sic dictum est.] Helenus ³² postea a fratre Chaone, quem ³³ in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominavit: quasi ad solatium fratris extincti: ³⁴ [quamvis de hoc nomine etiam aliae causae apud diversos alios inveniuntur.]

300. PROGREDIOR PORTU, CLASSES, ET LITTORA LINQUENS. ³⁵ Hysteronproteron in sensu: ante enim linquitur littus, & sic a portu proceditur. ³⁶ [Sane securitatem verbo ostendit, dicens: *Classes & litora linquens*: quippe cum regnum civium peteret: aliter in primo i. 306. *Exire locosque Explorare novos*.] Notandum sane, finitum esse verbum participio, quod rarum apud Latinos est; apud Graecos vitiosissimum.

VARIORUM.

praeter Sprotianum, Montalbanum & duos Vossianos cum Leidenf. infr. lib. i. 200.

Vos & Scylleam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos.

HEINS. *Burrhoti* Wall. *Bitroti* Excerpta nostra. *Butroti* Zulich. *Bythroti* Regius. *Butrotum* Leid. a m. pr. *Botrothum* Hamburg. prior. *Bitroti* Francian. *Accedimus*, quod plurimi habent, verum puto, quia demum *ψ*. 300. ex portu progreditur ad urbem, sed ante urbem invenit Andromachen. quia vero *cessam* videbat sciolus quidam, ille *adscendimus* etiam scribi debere credidit. sed *cessa* adparebat adnavigantibus. *Accedere* vero saepissime apud Nostrum & alios etiam cum accusativo sine praepositione, etiam de navigantibus occurrit. sic infr. 441. *Cunaeam adcefferis urbem*. vid. Drakenb. ad Sili lib. vi. 604. sic apud Lucan. ii. 609. *Brundisii conscendit in arces*, ubi alii *concedit* & *concessit*. & hoc loco *arcem* in Mss. est apud Serv. ad i. Aen. 294. BURM.

294. Hic. *Hinc* Ed. Mediol.

295. PRIAMIDEN. *Priamidenque* Wall.

296. SCEP-

²⁴ desunt eisdem. ²⁵ desunt iisdem. CESSISSE MAGISTRO VEL MARITO Vof. post quae reliqua desunt L. Vof. R. Steph. illa vero, *consuetudinis* &c. repetuntur in Dan. Ed. ad *ψ*. 319. ²⁶ deest iisdem. ²⁷ desponsam Dan. sed ad *ψ*. 319. desponsatam. ²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁹ desunt iisdem. & etiam apud Dan. infr. ad *ψ*. 319. ³⁰ deest iisdem & Dan. ad *ψ*. 319. ³¹ desunt iisdem. ³² positam Steph. ³³ in venatione L. ³⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. hic, & etiam aliae &c. Dan. ad *ψ*. 319. ³⁵ Hystero proteron L. Vof. R. Dan. ³⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. illa vero, quae de participio in fine versus observat Servius, vix ab eo profecta credit Broukhusius ad Tibul. iii. 17. 46.

Sollemnis quum forte dapes, & tristia dona,
 Ante urbem in luco falsi Simoëntis ad undam
 Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
 Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem,
 305 Et geminas, caussam lacrimis, sacrauerat aras.
 Ut me conspexit venientem, & Troia circum
 Arma amens vidit; magnis exterrita monstis
 Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
 Labitur: & longo vix tandem tempore fatur:

310 Ve-

SERVII.

301. SOLEMNES. ³⁷ [Non festas,] sed legitimas, anniversarias. TRISTIA DONA. Acerba: tale est illud v. 49. *Quem semper acerbum, Semper honoratum, sic dii voluistis, habeo.*

302. IN LUCO. *Lucum*, ut supra i. 441. diximus, nunquam ponit ³⁹ sine religione: nam in ipsis habitant manes piorum, qui Lares viales sunt: unde in sexto 673. *Nulli certa domus: lucis habitamus opacis.* ⁴⁰ [Et in v. 760. *Tumuloque sacerdos, Ac lucus late sacer additur Anchiseo:* & hic *lucus*, qui ad reddenda solennia Hectori & Aftyanaeti fuerat dicatus.] FALSI. Simulati.

303. ⁴¹ [LIBABAT CINERI. Non dixit cuius; sed exin latius intelligitur.] MANESQUE VOCABAT. Sacrificiis ⁴² inani sepulturae conciliabat manes Hectoreos: & bene in luco, ut diximus supra i. 441.

304. AD TUMULUM. Id est, cenotaphion. VIRIDI CESPITE. Herbofo.

305. GEMINAS. Unam marito, alteram filio: aut certe illud respicit, ⁴³ quia inferi pari gaudent numero, ut v. Ecl. 66. *Ecce duas tibi Daphni.* Superi vero impari, ut VIII. Ecl. 75. *numero Deus impare gaudet:* ⁴⁴ [vel geminas, Diti patri & Proserpinae: aut quia clatae mortuorum arae, deorum altaria dicuntur, ut v. Ecl. 66. *En quatuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duobusque altaria Phoebus.* Quamvis hoc frequenter poeta ipse confundat. LACHRYMIS SACRAVERAT. Hoc tantum, ut causam lachrymarum haberet.]

306. MONSTRIS. Rebus scilicet insperatis: ⁴⁵ [et hoc ad Andromachen refertur, quae putat monstrum: aut certe *monstis*, quod tunc advenerat Aeneas, cum illa Manes invocaret, & eum crederet esse defunctum.]

308. DERIGUIT VISU IN MEDIO. Dum me cernit, ⁴⁶ obstupuit: ⁴⁷ [aut antequam nos manifestius videret.] CALOR OSSA RELIQUIT. Id est, extimuit, ut i. 92. *Solvuntur frigore membra.*

VARIORUM.

296. SCEPTISQUE. *Regnisque* Leidenfis unus.

298. INCENSUM. *Incensum* alter Hamburgicus cum Sprotiano, ut sit Graecismus. HEINS. Et ita Leidenfis a manu prima, & Francianus a secunda. *amore est* Parrh.

299. COGNOSCERE. *Agnoscere* Venetus.

300. LINQUENS. *Lingua* prior Hamburgicus a manu secunda. *egredior portu & etiam* Leidenfis. *classemque & litora* Parrhaf. *classes ac litora* Hamb. pr.

301. SOLEMNES TUM. *Sollemnis cum forte* Mediceus, ceterique omnes, Sprotiano excepto, & aliis duobus aut tribus, haud magnae rei. HEINS. *Dapis* Gudian. a m. pr.

302. UNDAM. *Undas* Montalbanius, & alter Hamburgicus. *Simeontis* Francianus, & Parrhagianus.

304. TUMULUM. *Cumulum* alter Menagii.

305. GEMINAS. *Et geminans* Sprotii. *caussa* Leidenfis

37 defunt iisdem. 38 deest L. ab eo Vof. habeo Steph.
 41 defunt iisdem. 42 inanis Fabr. 43 nam inferi Dan.
 Reliquit L. Vof. R. Fabr. 47 defunt L. Vof. R. Steph. al.

39 nisi in religione L. 40 defunt L. Vof. R. Steph. al.
 44 defunt L. Vof. R. Steph. al. 45 defunt iisdem. 46 ob-

- 310 Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? vivisne? aut si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit, lacrimasque effudit, & omnem
Inplevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco.
- 315 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu! quis te casus dejectam conjuge tanto

Ex-

S E R V I I.

310. VERANE TE FACIES. Ordo est: O nate dea, adfersne te mihi, vera facies, verus nuntius: ⁴⁸ [et opportunitum principium foeminae, quam incertam timor fecerat. VERUS MIHI NUNTIUS ADERS. Quidam sic exponunt: prout adfersis, id est, vivus mihi nuntiaris.]

311. VIVISNE. Et secundum muliebre affectum, sicut supra dictum est, interrogat: & bene suspicatur: nam & inferis sacrificat, & in luo, in quo habitant manes.

312. HECTOR UBI EST? DIXIT, LACHRYMASQUE EFFUDIT. Hoc ad Aeneae pertinet gloriam, ut ab Hectore nunquam discessisse videatur. ⁴⁹ Sensit autem hoc: si umbrae videntur ⁵⁰ in sacris, cur non eorum magis, quibus sacrificatur? ⁵¹ [DIXIT, LACHRYMASQUE EFFUDIT. Bene, postquam ad mentionem Hectoris ventum est, tacuit & flevit.]

313. FURENTI. ⁵² Insolabiliter & impatienter dolenti.

314. ⁵³ [TURBATUS. Lugente scilicet Andromache: Cato ait: *Verba tertiato & quartato quempiam dicere prae metu.*] Hisco. *Hiscere*, est hiare, nec loqui posse. ⁵⁴ [Nam qui nimium moerent, singultibus ore etiam aperto verba reddere non possunt. Vel *hisco*, hic, loquor.]

315. VIVO EQUIDEM. ⁵⁵ [Hoc cum patho legendum est:] ac si diceret: si tamen vita est, infeliciter vivere.

316. ⁵⁶ [NAM VERA VIDES. Propter illud: *verane te facies.*

317. HEU. Disjungendum ab interrogatione, ut separatim luctuosa vox audiat. CASUS. Hic eventus, ut I. 241. *Tot casibus actos.* Alibi periculum. DEJECTAM CONJUGE TANTO. Dapnas, per comparisonem virorum factum.] EXCIPIT. Signate locutus est, quia *dejectam* dixerat: *excipitur* enim, quae cadunt.

V A R I O R U M.

denfis unus. *causas* secundus *Hamburgensis*. mox, *Troica* prior. *arma timens* secundus. *exterrita rebus* *Leidenf.* a m. sec. sed *Statius* I. *Achil.* 662. *Obstipuit tantis regina exterrita monstis.*

308. DERIGUIT VISU IN MEDIO. Distinguit post ⁷⁰ *deriguit* alter *Mentelianus* & *Gudianus*, cum *Moreti* quarto. praeterea tam hic, quam alibi in vetustiorum plerisque, *deriguit*. *HEINS.* Vid. *supr.* 260. *deriguit: visu in medio calor* alter *Mentelii*. & quartus *Moreti*, & *Graevianus*. *relinquit* *Venetus*, & *Dorvillianus*.

310. VERUS. *Verum* *Mediceus* a manu prima. *adfert* *Zulichemius* & *Excerpta nostra*. *adfers te* debet construi. vid. *infr.* 346.

312. EFFUDIT. *Effundit* primus tertiusque *Rotendorphii*. *HEINS.* Ita & *Graevianus*. *complexit* etiam *Excerpta nostra*.

316. NE DUBITA: NAM VERA VIDES. *Vera fides*

⁴⁸ desunt iisdem. ⁴⁹ sensit L. Vof. R. ⁵⁰ in sacris reperi in omnibus. nisi quod, in aliorum sacris Fabr. unde vero Masvicius petierit illa, in *inferiis dandis*, monitum oportuit. ⁵¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵² insolabiliter L. into. lerabiliter, inconfabiler & imp. Vof. inconfolabiliter & imp. Steph. al. ⁵³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁴ desunt iisdem & Dan. qui tantum ultima, vel *hisco*, hic loquor, habet. ⁵⁵ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. qui post *reddere non possunt* & praecedenti, statim subjicit, *ac si diceret* &c. hoc enim & hos legendum est * ac si Dan. unde alii, hoc enim *ethos* conjunctum ediderunt: Masvicius iterum, nihil monito lectore, hoc cum *patho*. ⁵⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Excipit* & 317.

Excipit? aut quae digna fatis Fortuna revisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?

320 Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumultum Trojae sub moenibus altis

Jussa

SERVII.

318. DIGNA. Congrua, & priori conveniens.

319. HECTORIS ANDROMACHE. ⁵⁷ Si *Andromache*, sequentibus junge: si *Andromachen*, superioribus. ⁵⁸ [Sed cum supra Heleno nuptam dixerit, cur hic Hectoris dixit? sed ipse quaestionem solvit, dicendo *incredibilis*.] CONNUBIA SERVAS. Tenes, ut in VII. 3. *Et nunc servat bos sedem tuus ossaque nomen*. ⁵⁹ [Aut certe amas, ut IV. Georg. 459. *Servantem ripas*: aut quia audierat nuptam Heleno. *Servas*. Pro servasti.

320. ⁶⁰ DEJECIT VULTUM. Decenter, quia de concubitu admonita est.] DEMISSA. ⁶¹ [Humili, tenui, & verecunde, quia de Pyrrho dictura est.]

321. O FOELIX. Bene: ⁶² [nec ad interrogata respondit,] & virginitatem laudat, & mortem: ut ostendat se invitam Pyrrhi pertulisse connubium, & esse superstitem suis miseriis. PRIAMEIA VIRGO. ⁶³ [Quia notum est nomen, omisit.] Ideo *felicior*: quia virgo extincta est. ⁶⁴ [UNA ANTE ALIAS hic absolute junxit, ut: *filia ante alias*. Jungitur tamen & comparativo, ut I. 347. *Scelere ante alios immanior*: & superlativo, ut IV. 141. *Ipse ante alios pulcherrimus omnes*.]

322. HOSTILEM AD TUMULUM. Quia grande est mortis solatium, praemissus hostis intentus. ⁶⁵ [Fabula talis est:] Achilles, dum circa muros Trojae bellum gereret, ⁶⁶ Polyxenam visam adamavit: & conditione pacis in matrimonium postulavit. ⁶⁷ [Alii dicunt, quod, cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille, etiam ipsa cum patre venisset,

adamata est.] Quam cum Trojani fraude promississent, Paris post Tymbraei Apollinis simulacrum lauit, & venientem Achillem ad foedus missa vulneravit sagitta. Tunc Achilles moriens petiit, ut, ⁶⁸ devicta Troja, ad ejus sepulchrum Polyxena immolaretur: quod Pyrrhus implevit. ⁶⁹ [Est alius ordo fabulae hujus: Cum Graeci victores in patriam vellent reverti, e tumultu Achillis vox dicitur audita, ⁷⁰ querentis, quod sibi foli de praeda nihil impertivissent. De qua re consultus Calchas, cecinit, Polyxenam Priami filiam, quam vivus Achilles dilexerat, ejus debere manibus immolari; quae cum admota tumultu Achillis occidenda esset, manu Pyrrhi aequanimiter mortem dicitur suscepisse: invenitur enim apud quosdam, quod, etiam ipsa Achillem amaverit, & ea nesciente, Achilles fraude & insidiis sit peremptus. TROJAE SUB MOENIBUS ALTIS. Solatium dedit mortuae, quod licet ad hostilem tumultum, sed in ore patriae perierit: unde duplex felicitas, quod & virgo, & in patria meruerit interire.

VARIORUM.

fides Leidenfis, alter Menagii & Moretani duo, quod velim a vetustioribus membranarum confirmari. videantur, si tanti est, quae annotamus de hoc loquendi genere ad Nafonis Epistolam Paridis §. 60. sic libro IV. Aeneid. 12.

Credo equidem, nec vana fides.
Prudentius Apotheosis,

Caes.

⁵⁷ hic flagitiose negligens Mafvicius edidit, si *Andromache* superioribus. media omittens, ita ut nullus inde sensus oriri possit. ⁵⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁹ defunt iisdem ad *Demissa* §. 320. in Dan. erat, aut certo omis. ⁶⁰ hic in Dan. repetebantur omnia, quae supr. 297. legebantur, *Consuetudinis regiae fuit* &c. quae Lucius, Commelin. & Emmenest. etiam iterarunt, sed recte Mafvicius ejecit, monente scilicet Rykin in ora codicis sui, & linea transversa inducente. ⁶¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶² defunt aliis, Mafvicius hanc interjecit, & hic ordinem verborum mutavit. nam in omnibus legitur, ut edidimus. ille vero, ut ostendat se invitam, ut ipsa paullo post dicit, esse superstitem patriae & Pyrrhi pertulisse connubium. quae unde petierit, & superstitem patriae ediderit, nescio. BURM. ⁶³ defunt L. Vof. R. Steph. al. qui jungunt. VIRGO. Achilles dum &c. sed post fabulam habent, implevit. VIRGO ideoque &c. & tunc HOSTILEM ad 4. Quia g. est &c. interitus: praeterea, nomen dimisit habet Dan. ⁶⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. sed Dan. continuat hoc modo, extincta est. & ante alias hic &c. ⁶⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁶ Prollenam, & mox Proxellena L. ⁶⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁸ evicta iisdem. ⁶⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 324. ⁷⁰ querentis Dan.

Iussa mori, quae fortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit cubile!

325 Nos, patria incensa, diversa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae fastus, juvenemque superbum
Servitio enixae tulimus. Qui deinde secutus

Le-

S E R V I I.

323. JUSSA MORI. Bene hoc ex praecepto Achillis, quam ad tumultum suum iussit occidi. SORTITUS. Quia captivi & praeda inter victores sorte dividebantur, ut est IX. 268. Et praedae ducere sortem.]

324. NEC VICTORIS HERI TETIGIT CAPTIVA CUBILE. Singula habent emphasin suam: nam parum erat dominum dicere, nisi & victoris adderet fastum. ⁷¹ [Merito ergo foelix, quae sola morte tot poenas effugit.] TETIGIT CAPTIVA CUBILE. Tetigit, ⁷² non cum fiducia conjugali secure ascendit, sed ⁷³ [quod est pecudum quadrupedum,] ut solent captivae dominorum toros paventes leviter contingere: & cubile dixit, non lectulum geniale.

325. ⁷⁴ [DIVERSA PER AEQUORA VECTAE. Tanquam parum fuerat, patriam incensam.]

326. STIRPIS ACHILLEAE. Cum magno dolore dictum Achilleae: quia ab eo Hector occisus est; & idem bis dixit.] FASTUS. Superbiam: & est quartae declinationis: nam liber, qui dierum habet computationem, secundae declinationis est: unde ⁷⁵ erravit Lucanus, x. 187. dicendo: Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

327. SERVITIO ENIXAE TULIMUS. Hoc est, pertulimus, donec in servitio positae ⁷⁶ eniteremur. ⁷⁷ [Fabula autem est, ut praediximus.] Et bene plurali utitur numero, ad excusandum pudorem.

V A R I O R U M.

Caelum habitat, terris intervenit, abdita rum-
pis

Tartara, vera fides: Deus est, qui totus ubi-
que est.

HEINS. Nec dubita alter Hamburgicus & Leid. ne

dubites alius Leidensis. ne dubita, ne vera vides Gudianus a manu prima. vera fides etiam Excerpta nostra, & in Perenti invenit Marklandus, qui ad Stat. I. Silv. I. 63. alibi illustraturum promittit. eodem modo manifesta fides II. 309. ubi vide. ita fides & vides, apud Silium lib. III. 622. confusa, ubi vides recte praetulerunt viri docti. BURM.

317. HEU. Quis diungi vult Servius. sed apud Stat. VII. 490. Heu quis monstraverit hostem. ubi Mss. ecquis, & quis v. Barth.

318. SATIS. Sacris Zulichemius. qua digna Regius. remansit Wal.

319. SERVAS. Servat? Gudianus a manu prima. HEINS. Andromachae Mentelius prior. Andromachen Leidenies duo & prior Hamburgicus, & Excerpta nostra. Pyrrhi Montalbanus, alter Hamburgicus & Zulichem. & Parrhaf.

320. DEMISSA. Dimissa duo Moretani, Zulichemius, Leidenis, tres quatuorve alii. submissa Excerpta nostra.

321. ALIAS. Alias Montalbanus.

326. FASTUS. Fatus alter Mentelius a manu prima, ut & in Zulichemio fuisse videtur. Hein- sius inde status conjiciebat: de qua voce vide illum ad Ovid. I. Art. Am. 715. sed fastus vindicat Commentator Crucquianus Horatii lib. II. Od. 4. ubi insolentem Achillem explicat. BURM.

327. ENIXAE. Enixe adverbium est servitutis gravitatem exprimens. Quod si nomen velimus Enixae, interpretandum erit, subjugatae & labore exercitae, ut Nonius duobus locis exponit. Servii enim expositio minus placet. FABRIC. Enixam pro labore exercitam Nonius hoc loco capit. non video quo jure, cum vel ex Euripidis Andromachae constet, eam ex Neoptolemo liberos sustulisse.

⁷¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷² non ascendit: nec genialem lectulum. sed cubile iidem: sed Basil. non ascendit, nec voluptuosum lectum, sed cubile, quod est pecudum quadrupedum. cetera deerant illis omnibus. ⁷³ defunt Dan. trajicit vero Fabr. contingere & cubile dixit, quod est pec. quad, non l. genialem. & recte mea sententia: nam nota sunt cubilia ferarum, ut hoc quoque notaverat Cl. Dorvillius. BURM. ⁷⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁵ non errasse docuerunt ab- unde viri docti, vid. Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. II. 10. & Commentatores ad Lucani locum. ⁷⁶ niteremur L. R. emi- remur Steph. ⁷⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Ledaecam Hermionen Lacedaemoniosque Hymenaeos,
Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.

330 Ast illum, ereptae magno inflammatus amore
Conjugis, & scelerum Furiis agitatus, Orestes

Ex-

SERVII.

328. LEDAEAM HERMIONEM. Id est, ⁷⁸ Ledaë neptem, ⁷⁹ [Tyndarei uxoris, quam Jupiter in Cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor & Pollux.] LACEDAEMONIOSQUE HYMENAEOS. Cum ingenti felle: ac si diceret: infoelices maritis semper: ut Paridi, & Deiphobo.

329. TRANSMISIT HABENDAM. Herili voluntate, non lege conjugii: ⁸⁰ [vel quia inter captivos matrimonio fides non stabat:] unde & *habendam* dixit: ⁸¹ [et *transmisit*: quia alii tradidit: quidam permisit accipiunt.]

330. ⁸² [EREPTAE CONJUGIS. Hanc Hermionen quidam dicunt, cum Orestis esset desponsata, post a Menelao, apud Trojam admirante virtutem Pyrrhi, eam promissam. Alii dicunt a Menelao quidem apud Ilium Pyrrho desponsatam; ⁸³ sed a Tyndaro Orestis, morante apud Trojam Pyrrho, ut quidam, promissam, ut quidam, conjunctam tradunt: quam cum Pyrrhus, confusus voluntate Menelai, armatus multitudine rapuisset, ab Oreste insidiis interfectus est. Si ergo Orestes eam uxorem non duxerat, cur *conjugis* posuit? Sic ergo intelligendum est, quam sperabat conjugem, ut in secundo II. 344. *Et gener auxilium*, cum adhuc sponsus esset.]

331. SCELERUM FURIIS. ⁸⁴ Matricidii scilicet. [Orestes enim, Agamemnonis filius, cum, interfecto patre a Clytaemnestra conjuge & adultero Aegisto, ipse substractus periculo esset, apud ⁸⁵ Strophium, patrem Pyladis, educatus est: Qui, cum adolevisset cum amico Pylade, tam Aegistum, quam matrem peremit: ob quam causam Furiis agitatus est, nec ante furore liberatus, quam pervenisset in Tauricam regionem: ubi foror ejus Iphigenia subducta ⁸⁶ a Diana, apud Aulidem sacrificio, templo Dianae, praeerat, & more gentis, deae hospites immolabat. Ibi cum ad aras pertractus

esset, ut tanquam hospes occideretur, agnitus a forore, substractus est morti: post, accepto responso, sublato Dianae simulacro, fororem reduxit in Atticam; ubi, in honorem conservati numinis, Tauropolin appellavit.] AGITATUS. Stimulatus. Cicero in Rosiana cap. xxiv. *Agitari & perterri Furiarum taedis ardentibus.*

VARIORUM.

sc. certe Molossus ejus filius a Tragicis celebratur. Hinc Enniana Tragoedia, *Andromachemolossus* uno titulo, ut recte dramatis titulum constituit vir summus Josias Mercerus, ut *Protesilaodamia*. Idem Nonius in *subnixae* interpretatur *Enixae* hoc loco pro *subditae*, non magis feliciter, quam priori interpretamento. denique in *Enixa* capit pro *servitio subjugata*, itaque ter impegit in hujus loci explanatione. HEINS. In Zulichemio superscripta interpretatio *adjunctae. enixae* Parrhas. Wittian. & Wallian. sed *enixa* de partu cum Heinsio, ut alibi Noster utitur, capio. sic enim se confert Polyxenae, quae virgo obiit: *servitio* pro in servitio *enixae*. BURM.

328. LACEDAEMONIOSQUE. *Lacedaemoniosque* Leidenfis. *Lacedaemonios* alter Leidenfis.

329. ME FAMULAM FAMULOQUE. *Me famulo famulamque* scripti nostri omnes & plerique Pieriani, cum Donato. nisi quod prior Hamburgicus cum vulgatis facit. Forte, *me famulo famulam Heleno*. cujusmodi hiatus Maroni sollemnes esse, sed passim ab imperitis perperam sublato, jam demonstratum est compluribus exemplis. atque ita a prima manu in Montalbano legebatur. praeterea in Sprotiano *transmittit*. inf. §. 596. similem hiatum habes in omnibus fere membranarum.

Si pereat, hominum manibus periisse jurabit. HEINS. *Me famulamque famulo* Ed. Mediol. *transmittit* Sprotianus. *concessit* prior Hamburgicus.

330. IN-

⁷⁸ Ledaë L. Vof. R. ⁷⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁰ defunt iisdem. ⁸¹ defunt iisdem. ⁸² defunt iisdem ad §. 331. ⁸³ sed Tyndario Dan. ⁸⁴ matricidio scilicet L. Vof. R. Steph. & Basil. quae addit, quia Orestes occiderat Clytemnestram in patris Agamemnonis ultionem. sed reliqua deerrant omnibus illis ad *Agitatus*. ⁸⁵ Strophium Dan. Strophium Fabr. ⁸⁶ Achana Dan. Fabr. distinguendum puto, subducta a Diana apud Aulidem sacrificio, templo &c.

Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,

335 Chao-

S E R V I I.

332. EXCIPIT. Dolo interficit, ⁸⁷ [ut VI. Aeneid. 173. *Aemulus exceptum Triton.*] PATRIAS ARAS. Alii Achilleas ⁸⁸ intelligunt, ⁸⁹ [ubi ille adorabat Apollinem: aut quod ibi Achilles occisus sit:] ⁹⁰ nam Pyrrhus, ut in historia legimus, occiso patre in templo Apollinis Tymbraei, reversus ad patriam, in numinis insultationem, in templo ejus Delphico aras patri constituit, & illic ei coepit sacrificare: ⁹¹ [neque enim aut Pyrrhus, aut Apollo, Delphis oriundi sunt.] Alii *Patrias*, Apollineas volunt, ⁹² a *Patris*, Achajae civitate, in qua ⁹³ *Patrius Apollo* colitur. Nec debemus quaerere, cur non *Delphicas* dixerit: quia epitheta in alieno negotio plerumque alia ponuntur, ut in quarto IV. 345. *Italiam magnam Grynaeus Apollo, Italiam Lyciae jussere capeffere sortes*: cum a Delio cum tantum coniter accepisse responsa. ⁹⁴ [Sunt, qui dicunt ab Aesculapio aras Apollini statutas, *Patrias* nominatas. Alii in templo Apollinis aram fuisse inscriptam: ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ: ab hoc, quod ⁹⁵ *Icadius*, Apollinis & Nymphae Lyciae filius, cum in adultam aetatem venisset, primo regionem, in qua natus erat, a matre Lyciam nominavit; deinde in ea urbem quoque Apollini condidit; sortes & cortinam consecravit; & ut illum patrem esse testaretur, *Patora* cognominavit. Inde cum Italiam peteret, naufragio vexatus, Delphini tergo exceptus dicitur, ac prope Parnassum montem delatus, patri Apollini templum constituisse, & a Delphino locum Delphos appellasse: aras deinde Apollini tanquam patri consecrassent, quas ferunt vulgo *Patrias* dictas. Hinc ergo & Delphinum ajunt inter sacrata Apollinis receptum, cujus rei vestigium est, quod hodieque Quindecimvirosum cortinis Delphinus in summo honore ponitur: & pridie quum sacrificium faciunt, velut

symbolum; Delphinus circumfertur: ob hoc scilicet, quia Quindecimviri librorum Sibyllinorum sunt antistites; Sibylla autem Apollinis vates, & Delphinus Apollini sacer est. Invenitur tamen apud Cornificium Longum, lapidem & Icadium profectos a Creta in diversas regiones venisse; lapidem ad Italiam; Icadium vero duce Delphino ad montem Parnassum, & a duce Delphos cognominasse: & in memoriam gentis, ex qua profectus erat, subjacentes campos Crisaeos vel Cretaeos appellasse, & aras constituisse.

333. REDDITA. ⁹⁶ [Quomodo *reddita*? cum coniter Helenum fuisse Trojanum, nec de Graecia ullam habuisse partem. *Reddita* ergo,] more veteri pro data accipiendum: *re* ergo abundat. Ennius in Annalibus: *Ut ⁹⁷ Ilia reddita nuptum*. Et alibi: *Isque dies post aut Marcus quam regna recepit*. Et pro accepta, ut *reddita*: quod Heleno debebatur imperium.] CESSIT PARS HELENO. Per privignum, ut diximus §. 297. supra.

334. ⁹⁸ [CHAONIOS COGNOMINE CAMPOS. Epirum campos non habere omnibus notum est; sed constat, ibi olim regem nomine *Campum* fuisse, ejusque posteros ⁹⁹ *Campylidas* dictos, & Epirum ¹ *Campaniam* vocatam, sicut Alexarchus, historicus Graecus, & Aristonicus, referunt. Varro filiam *Campi* *Campaniam* dictam, unde provinciae nomen; post vero, sicut dictum est, ² *Chaoniam* ab Heleno appellatam, qui fratrem suum Chaonem, vel, ut alii dicunt, comitem, dum venaretur, occiderat. Alii filiam *Campi* *Celtriam* ab Heleno ductam uxorem, & de nomine soceri *Campus*; de nomine *Chaone*, *Chaonas* dixisse.

V A R I O R U M.

330. INFLAMMATUS. *Flammatus* in Gudiano. HEINS.

⁸⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁸ dicunt Vof. ⁸⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ aut quod in historia loquitur Pyrrhus, occiso patre Dan. Fabr. ⁹¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹² a Patras L. Vof. R. ⁹³ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁴ defunt iisdem ad *cessit* §. 333. ⁹⁵ *Icadius* Dan. ⁹⁶ defunt Dan. ⁹⁷ *illa* Dan. ⁹⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 336. ⁹⁹ *Campylid.* * Dan. ¹ *Campaniamque* Dan. sed abiecit copulam Camillus Pereg. Dissert. 1. cap. 2. de Campania felice. quem & vide cap. 12. sed Palmerius de Graecia antiq. lib. 11. cap. 2. Servium deceptum fuisse credit, quum falsum sit, Epirum campos non habere, & Alexarchum non de Epiro haec dixisse, sed de continenti Italiae parte, quae Campania dicta fuit. Aristonicum vero fuisse ninium fabularum auctorem, in Epiro vero fuisse pastiones & fertiles campos, patet ex Attico, qui ibi plurimas possessiones habuit. vid. Nepot. Attic. xiv. & saepe eorum meminit Cicero. BURM. ² *Caoniam*, & *Caonem* Dan.

- 335 Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus adpulit oris?

Quid

SERVII.

335. TROJANO A CHAONE. Vel fratre Heleni; vel, ut alii volunt, hunc *Chaonem*, licet superius causa hujus nominis dicta videatur; tamen quidam dicunt hunc *Chaonem* pro omnium incolumitate, cum pestilentia laborarent focii Heleni, ex responso immolandum se obtulisse: unde in honorem ejus Epirum, quae Campania dicebatur, *Chaoniam* nominavit Helenus: & hoc fuit, quando navigaverunt a Troja cum Pyrrho. Alii dicunt, quod cum Helenus cum Pyrrho ab Ilio navigaret, & tempestate jactarentur, Dianae unum e Trojanis amicis Heleni vovisse, ut, si illi periculum evassent, se pro eorum incolumitate interimeret: qui se, postquam illi evaserunt, sicut promisit, occidit: unde factum est, ut ejus nomine Helenus adeptus regnum, Epirum: *Dianiam* nominaret. DIXIT. Nominavit, ut VIII. 331. *Fluvium cognomine Tybrim Diximus*. Et I. 533. *Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem*.]

336. PERGAMAQUE. *Pergama* legendum, non, ut plerique, *PERGAMEAM*: qui per imperitiam contra metrum sentiunt. Decipiuntur autem cum utrumque derivativum volunt; cum sit *Pergama* principale.

337. QUI CURSUM VENTI? [Servat hunc ordinem, ut a sui persona incipiens, mox quaerat alienam, ut I. 369. *Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris*. Et hoc totum] cum admiratione dictum est. QUI VENTI? Id est, tam prosperi. QUAE FATA? Tam nobis foelicia.

338. QUIS DEUS? Qui praestitit, ut te videre possemus. Tale est & illud Aeneae ad Didonem adulatorium inf. 715. *Hinc me digressum vestris deus appulit oris*. IGNARUM. Aliud disponentem.

VARIORUM.

HEINS. Sic lib. IV. 54. ubi similis diversitas de voce *flammat*. vid. ad Valer. Flac. I. 108. & IV. 655. BURM.

331. SCELERUM FURIIS. *Furiis scelorum* Venetus.

332. EXCIPIT INCAUTUM. Serv. ad III. Ecl. 18. citat, *excipit incautum insidiis*. sed ultima vox separanda, ut sit expositio *ut excipit*. id est insidiis excipit. & in Cod. Leid. vox *insidiis* deest. & ad lib. IV. 70. citat, *Excipit incautum Triton*. confundens cum alio loco ex lib. VI. 173. ubi *Aemulus exceptum Triton*. recte distinguit ad IV. 114. BURM.

Ibid. PATRIASQUE. *Patrias* pr. Hamburg. & alter Menag. a m. pr. vid. Macrob. I. 17. & Erythr. in *patrias aras*. BURM.

334. PARS, *fors Heleno* Vossianus unus. HEINS. Forte rectius, quasi hereditate & testamento Pyrrhi, ut tutori filii sui ex Andromache. unde *cessit* de hereditate explicuit Servius supr. §. 297. & *cedere* dicuntur nobis, quae adquirimus quocumque modo. Ovid. IV. Fast. 951.

Phoebus habet partem: Vestae pars altera cessit. & VIII. Epiit. 101.

Sors haec una mihi conjux bene cessit Orestes. ut Heins. legebat pro *Pars*. quae voces passim a libris commutatae. vid. ad Ovid. IV. Trist. v. 1. & Val. Flac. VII. 441. BURM.

335. OMNEM. *Urbem* prior Hamburgicus. A Trojano tertius Rottendorphius. dixi secundus.

336. PERGAMAQUE. *Pergameamque* Medicus.

337. SED TIBI QUI CURSUM VENTI. Sensus obicurius, nec verba exprimunt, quod volunt Interpretes: nam satis scire poterat Andromache, quoniam venti ex Trojana regione ferrent in Epirum, ut non opus esset hoc interrogare. Nonius in *cursum* explicat de navigatione in genere, ut sensus esset, qui venti, aut qui Dei te ad navigandum impulerunt? Servius, *qui venti* explicat, id est prosperi: sed tunc ponendum est, Andromachen scivisse Aenean evasisse ex Trojano incendio, & novas sedes quaesivisse; sed nescivisse, quo tenderet, sci-

3 ita Dan. Fabr. unde vero *Chaoniam* petierint alii nescio; quum hic unus e Trojanis, amicus Heleni, non appelletur Chaon, sed diversa origo a priori tradatur: quare reduxi veterem lectionem. BURM. 4 dum L. Vof. Steph. a. cum utrique R. s. desunt L. Vof. R. Steph. al.

Quid puer Ascanius; superatne, & vescitur aura?

340 Quem tibi jam Troja * * * *

Ecqua tamen puero est amissae cura parentis;

Ec-

SERVII.

339. [PUER ASCANIUS. Filius: quia Graeci *pueros*, etiam filios dicunt.] SUPERATNE. Vivit. Sane nove dictum est, & caret exemplo, ut pauca in Virgilio. Alii dicunt *superat*, superstes est; sed *superstes* praesentem significat, ut Cicero in Muraeniana cap. XII. *Suis utrisque superstitibus*, id est, praesentibus.

340. QUEM TIBI JAM TROJA. Hemistichium: nec in sensu plenum. Sunt autem duo talia, ut hoc VIII. 41. *Concessere deum*: quem quidam ita complevit: *Concessere deum profugis nova moenia Teucris*.

341. AMISSAE CURA PARENTIS. Si *parentis*,⁸ Creusae accipis, occurrit⁹ illud: unde sciebat eam perisse? Et alii dicunt potuisse hoc vel Heleno divinate cognosci; vel Aenea requirente per Trojam, ut III. 769. *Implevi clamore¹⁰ vias*. Sed utrumque viribus caret. *Parentem* ergo, patriam accipiamus, ut Tullius I. Catil. 7. *Si tibi patria*,¹¹ *quae communis omnium parens est*. Et est sensus: Dolete perditam patriam?

VARIORUM.

scilicet in Italiam. quod si admittamus, legendum foret, *qui cursum buc venti, quae fata dedere?* ut lib. I. 534. *huc cursus fuit*. & lib. IV. 46. *huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas*: & ita rogaret, qui venti adversi te in haec litora impulere, aut an fatis impulsus aberrasti? sed quum supra §. 311. Poëta eam ignaram fatorum Aeneae, & dubiam an videret, aut an cum Hectore apud inferos foret, inducat, malim legere, quum nunc vera fides facta esset, cum vivere, *Quo cursum venti, quo fata dedere?* ut de ejus proposito & itinere, quod instituerat, certior per ipsum fieret. BURM.

338. AUT QUIS TE. *Aut quisnam ignarum*, non *quis te*, omnes nostri, excepto priore Hamburgico. Mentelianus tamen prior quoque, *quis te*, sed a manu prima. HEINS. *Ignarus* Montalb. *quis jam* Ed. Venet. *quis te* Mediol. & Ald. *quisnam* etiam Wittian. Wallian. & Parrhaf. qui non, ut

Masvicius, *quis te* habet. sed, ut solet, Parrhafii manum non distinxit a librarii. Parrhafius enim induxit *nam*, & *te* superscripsit, aut retento *quisnam*, notavit super *ignarum*, subintelligendum *te*, ut & Pierius *te* additum a Paraphrasae putabat. BURM.

339. VESCITUR AURA. Non rejecerim quod Pierius in suorum plerisque reperit, *auras*, etiam id nostris omnibus abest. Graecissimum enim Maroni passim captatum sapit. vide id pluribus locis ex Plinio aliisque confirmatum a Vossio cap. XXII. de constructione. HEINS. *Aut vescitur* Excerpta nostra. *aura* fuit in Parrhafiano, sed *s* videtur alia manu adscriptum, nescio an Parrhafii: nam & diversa ab ejus manu adparet aliquando. *auras* probat Brouckh. ad Tibul. II. v. 63. vid. ad I. 546. BURM.

340. QUEM TIBI. Sex codices ex nostris, *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa*. sed vetustiores hiatum relinquunt intactum; recte, quos inter Mediceus, Gudianus, Mentelianus duo, Vossiani totidem, tres Rottendorphiani, Moretani quatuor. sed Hamburgicus alter,

Quem tibi jam Troja natum fumante reliqui. HEINS. *Obsessa est enixa Creusa* Huguenianus. *Troja est obsessa enixa Cr.* Wall. *Quae tibi jam alter Menagii*. sed si fumante Troja peperit Creusa, quomodo ille se implicare manui patris, & passibus non aequis sequi potuit? deinde inepte mox rogaret, an cura parentis esset puero vix nato ardente Troja, nisi *fumante Troja* de initio belli, & vastatis agris capias. Praeterea infr. 491. aequalem Ascanium filio suo Astyanacti facit, qui jam ante Trojae casum ingredi certe poterat, ut patet ex lib. II. 457. Vondelius hic haesisse videtur, & secutus Servium *parentis* explicuit per *patriae*. sed Aeneae & Hectoris commemoratio, etiam Creusam intelligi docet. de qua potuerunt scire Andromache & Helenus, qui post dirutum Ilium cum Pyrrho in Epirum navigarunt. BURM.

341. ECQUA JAM. *Et qua tamen puero est vetustio-*

6 desunt iisdem. 7 Terentius tamen Andr. III. III. 7. dixit, *quaeso ut sis superstes*, id est *salvus*, teste Donato. NANS. Et Heaut. v. IV. 7. *ita mihi atque hinc sis superstes*. 8 Creusam L. 9 desit L. Vof. R. Steph. al. 10 *viam* Vof. R. Steph. 11 *quid* L.

Ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
Et pater Aeneas & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat

345 Incassum fletus: quum sese a moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Adgnoscatque suos, laetusque ad limina ducit,

Et

SERVIL.

342. ANIMOSQUE VIRILES. Atqui supra dixerat, *puer*; sed *animos viriles* ait, parentum consideratione. Inde & in nono de ipso §. 311. *Ante annos animamque gerens curamque virilem.*

343. [AVUNCULUS. Quidam *avunculus*, humiliter in heroico carmine dictum accipiunt.

345. INCASSUM FLETUS. Et *longos*, & *incassum* bene addidit, ut foemineos monstraret adfectus.]

VARIORUM.

tustiores nostri Mediceus, Gudianus, uterque Mentelianus, duo Vossiani, tertius Rottendorphii, & Sprotianus. recte omnino. idque Donatus etiam agnoscit. & Giphani. Indic. Lucret. in *quis* & Carisius Inst. lib. I. apud quem male *amissi parentis*. contra quem disputat copiose Vossius de Analog. lib. I. 15. sed Vossius Pierium secutus in vitiosis Carisii Codices incidit, dum citant, *Ecquae jam puero est*. in quibusdam Pierii, *Ecqua tamen puero est*, quod eodem recidit. *Quae tamen & puero est*, in primo Rottendorphio & decem aliis. in quarto Moreti, *Qua tamen & puero est*. HEINS. *Quae tamen & puero* Leidensis, Graevianus & Wittianus, cui superscriptum, *Ecquae tam. Etque tamen* Francian. & mox, *& quid*. in Parrhaf. fuisse videtur, *Et qua tamen*, sed in marg. *Ecqua tamen*, vel *Ecquae tam* in Wallian. *& quae... puero* erasa voce, & in marg. *tandem*. vid. ad Ecl. I. 27. Markl. Addend. ad Statii II. Silv. I. 96. etiam videtur *amissi parentis* probare. quod nescio, an ubi de sola matre agitur, posset exemplo firmari. alia res est ubi de utroque parente agitur, qui *parentes* masculino genere possunt dici. sed addit, videntur esse Pierium. BURM.

343. AVUNCULUS. *Avunculus* Gudianus.

344. LONGOSQUE. *Fannosque* alter Hamburg. quod nescio quid velit. Heinsius faciebat inde *largosque*, forte cogitans illa ex II. Aen. 271. *largosque effundere fletus. multosque* Menagianus prior. BURM.

345. INCASSUM. In *casum* Zulichemius, cum Glossa, *Aeneae & Trojanorum*. similiter fere variant codices apud Liv. IV. 27. Serv. ad III. Georg. 517. vide quae diximus ad Lucan. II. 263. ubi eadem est diversitas lectionis. mox, *Priamides Helenus multis* secundus Moreti & Hamburgicus alter. BURM.

346. OFFERT. *Affert*, vel *adfert* codices nostri omnes. sed vetustiores *adfers*. sic lib. VIII. 477.

Fatis huc te poscentibus adfers.

& hoc libro 310.

Verane te facies, verus mihi nuncius adfers?

in priore Hamburgico pro diversa scriptura annotatum erat *effert*. quod & in Moreti quarto reperi. sic *ferre sese*, ut lib. I. 314.

Cur mater media sese tulit obvia fibra.

& IV. 142.

Insert se socium Aeneas.

& id genus complura. HEINS. *Effert* Wittian. & prior Hamburgicus, pro varia lectione. vid. lib. I. 389. Terent. And. IV. v. 12. *haud auspicio huc me adtuli.*

347. AD MOENIA. *Ad limina* iidem codices majorem partem. Exulet ergo *in moenia*, quod antea huc irreperat. id tantum in primo Rottendorphii & tribus aliis minorum gentium existabat. HEINS. *Agnoscatque* alter Hamburgicus. *limina* etiam Francianus. & Wal. a m. sec.

348. LA-

Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
 Procedo, & parvam Trojam, simulataque magnis
 350 Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
 Adgnosco, Scaeeaque amplector limina portae.
 Nec non & Teucri socia simul urbe fruuntur.

II-

SERVII.

348. ET MULTUM LACRYMAS. Ordo est: 13
 Lacrymas multum fundit inter verba singula: nam
 si LACHRYMANS 14 dixeris, quid 15 fundit? 16 [Et
 bene verba Heleno post Andromacham non dedit,
 ne frigeret; sicut in libro quinto Aestae.]

349. PARVAM TROJAM SIMULATAQUE MAG-
 NIS PERGAMA. Multi putant Aeneam de ea ve-
 nisse ad Epirum, & ibi haec loca per licentiam
 poetica esse conficta. Varro Epiri se fuisse dicit,
 & omnia loca hisdem dici nominibus, quae poeta
 commemorat, se vidisse: unde apparet haec non
 esse fabulosa. Idem etiam Varro Trojam Epiri ab
 Aenea, five a comitibus ejus, 17 Biopatora nuncu-
 patam docet, ubi Trojana 18 classis Aeneam ex-
 pectasse, 19 sociosque ejus castra in tumulis habuisse
 memoratur, quae ex illo tempore Trojana ap-
 pellantur: unde apparet divinum Poeta aliud a-
 gentem, verum semper attingere.

350. ARENTEM. Pro aridum. Participium ve-
 cte nominis.]

351. AGNOSCO. Aut cognomine agnosco: 20
 [nam ea cognoscimus, quae jam pridem vidimus]
 aut certe, quia reparatam audierat Trojam, ut sup.
 294. Hic incredibilis rerum fama occupat aures.
 SCAEEAQUE AMPECTOR LIMINA PORTAE.
 Scaea porta, dicta est, non a pugnis ante se factis
 scaevus, id est, malis: nam & ante sic dicta est:
 nec ab itinere ingressis scaevo, id est, sinistro,
 quod ingressi non recto eunt itinere, sed sinistro;
 sed a cadavere Laomedontis, 21 hoc est, ἀπὸ τοῦ
 καυχήσαντος, quod in ejus fuerat superliminio. 22
 [Tamen hanc portam ex nece Achillis Scaeam ap-
 pellatam volunt. AMPECTOR. Pro teneo: quasi
 ad Trojam venisset,] ut II. 490. Amplexaeque te-

nent postes, atque oscula figunt.

352. TEUCRI. Pro Teucridae.

VARIORUM.

348. LACRYMAS. Ultima litera τὴν lacrymas in
 Gudiano a manu recentiori erat, erasa veteri scrip-
 tura: forte fuerit, multum lacrymae, pro multum
 lacrimarum. in tertio Rottendorphii, lacrimans fu-
 dit, etiam Mentelianus prior. & tres alii. HEINS.
 Lacrymans etiam Ed. Mediol. lacrimis Excerpt.
 nostra. reliqui lacrimas, miro consensu. lacrimas
 etiam Heinſius reponerat apud Propert. II.
 XVI. 7.

Nec tantum Niobe bis sex ad busta superba

Sollicito lacrymae depluit e Sipylo.

probante Brouckhusio. quod nescio quo modo non
 placet. forte posset melius legi,

Nec tantum Niobae bis sex ad busta superbae

Sollicito lacrymae depluit e Sipylo.

nec tantum lacrymae depluit Niobae superbae &c.
 lacrimam numero singulari saepe poetae dicunt. ita
 lacrima manat Horat. IV. Od. I. & passim. depluit
 est cadit in inferiorem locum. non negem tamen,
 multum, & tantum lacrymas posse dictum esse,
 ut apud Ovid. III. Met. 149. Fortunamque dies
 habuit satis, ubi alia exempla dedimus. sic Lucre-
 tius I. 243.

Tactus enim leti satis esset causa profecto.

pro causae, ubi haerent Interpretes & varie solli-
 citant locum, quem recte vindicavit Daviesius ad
 Cicer. de Legib. I. 10. & exemplis aliis illustra-
 vit. sic Popma recte etiam defendit, satis consi-
 lium apud Ciceron. XII. ad Att. 50. sic satis tem-
 pus lectus Gajus in Leg. XIX. ff. de Oper. Libert.
 &c

13 deest L. 14 deest L. Vof. R. Steph. al. 15 fudit L. Vof. R. 16 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad p. 351.
 17 Biopator Dan. 18 Clas * Aeneam Dan. 19 videtur hic casus non congruere praecedenti, Trojana classis & dicen-
 dum fuisse, sociique ejus memorantur, sed similia occurrere post Cl. Dukerum & Drakenborchium notavimus ad Sueton. O-
 thon. cap. VII. sic & in Vespasian. cap. V. Statua Divi Julii ad Orientem conversa, aquilisque consiluisse. scilicet nautaba-
 tur, quod praecesserat, ubi statum conversam alii supposuerunt, vel sociosque ejus exspectasse deberet conjungi, sed & tunc
 huius est oratio, & legendum, sociosque ejus, qui castra &c. BURM. 20 desunt L. Vof. R. Steph. al. 21 hoc est,
 scaevitate Steph. scaevitate L. Vof. scaevomati R. Basil. 22 desunt L. Vof. R. sed Steph. & al. tantum, amplector pro te-
 neo, ut amplexaeque &c.

Illos porticibus rex adciebat in amplis.

Aulai in medio libabant pocula Bacchi,

355 Impositis auro dapibus: paterasque tenebant.

Jamque dies, alterque dies processit: & aurae

Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.

His vatem adgredior dictis, ac talia quaeso:

Trojugena, interpret Divom, qui numina Phoebi,

360 Qui

S E R V I I.

353. IN AMPLIS. Quod est regiae magnitudinis. ACCIPIEBAT. Pascebat, ut Terentius Eun. v. ix. 52. ²³ Accipit homo melius nemo neque prolixius.

354. AULAI. Pro aulae, ²⁴ & est Diaeresis, de Graeca ratione veniens: ²⁵ quorum AI diphthongus resoluta, apud nos duas syllabas facit: ²⁶ [Aula autem proprie dicitur, quae concluditur porticibus quatuor: unde superius porticibus dixit.

355. IMPOSITIS AURO DAPIBUS. Id est, cum impositas auro dapes haberet.

356. PROCESSIT. Exactus est. AURAE VELA VOCANT. Hypallage est, pro, auras vocant.]

357. CARBASUS. ²⁷ [Utrum aliorum, qui navigabant; an ipsorum? & utrum tumide, an tumidus auster, ut pallidus orcus?] Carbasus autem, genus lini est: quod abusive plerumque pro velo ponitur. Sane in numero singulari haec carbasus dicimus: ²⁸ in plurali haec carbasae.

359. TROJUGENA. Ac si diceret, generose, ut alibi v. 45. *Dardamidae magni genus alto a sanguine divum.* ²⁹ [Sciendum tamen, sicut veteres auctores adfirmant, peritissimos auguriorum & Aeneam, & plurimos fuisse Trojanos. Nonnulli tamen dicunt a ³⁰ Marfya rege missos e Phrygia, regnante Fauno, qui disciplinam auguriorum Italiam ostenderent. Ergo Trojugena, sine dubio auguriorum & divinationis ³¹ peritus est. INTERPRES. Vaticinator: qui mentem deorum mortalibus publicas. Sed quia interpret generale nomen est, currit per species; nam, ut ait ³² Cicero: *Omnis di-*

vinandi peritia in duas partes dividitur: nam aut furor est, ut in vaticinantibus: aut ars, ut in aruspibus, fulguritis, sive fulguratoribus, auguribus. Et omnia ista ex se pendent, licet propriis finibus contineantur. Unde Virgilius omnia ei dat, quem vult perfectum intelligi, ut hoc loco Heleno: item alibi, ³³ Asylae in decimo 176. *Cui pecudum fibrae, coeli cui sidera parent, Et linguae volucrum, & praesagi fulminis ignes.* ³⁴ [Varro autem quatuor genera divinationum dicit: terram, aërem, aquam, ignem: geomantis, aëromantis, pyromantis, hydromantis. Virgilius tria genera complexus est; per lauros geomantis; per sidera pyromantis; per praepetes aëromantis.] DIVUM QUI NUMINA. Potest & interpret divum distingui. Sane per omnia Zeugma est ab inferioribus, sentis. QUI NUMINA SENTIS. Qui ³⁵ suspicis numen, & futura praedicis.

V A R I O R U M.

& ita cepisse quosdam locum lib. II. Georg. 423. ibi notavimus. apud Livium l. 16. *quantum fides, pro fidei tuetur* Cl. Dukerus. apud Servium ad III. Georg. 48. *pro non valde multum temporis*, legitur in Mss. *tempus*. Barth. ad Stat. iv. Theb. 344. *multumque duci commendat Adraeto*, exponit, crebro, sine fine, & hoc Virgilii loco firmat, & alio ex vi. 481. *Hi multum fletu ad superos*. unde & hic potest construi cum Servio, *multum fundit lacrimas*. BURM.

349. PARVAM. Patriam Zulichemius, & Leiden.

²³ accipit L. Vof. R. ²⁴ est autem Di. Steph. ²⁵ deest R. quorum diphthongus Basil. ²⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad v. 357. ²⁷ desunt iisdem ²⁸ in numero vero plurali Basil. ²⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁰ Marfya Dan. Fabr. ³¹ peritus esse * Dan. ³² similia quidem passim in Ciceronis libris de Divinatione reperiuntur, sed ipsa verba non reperi. & Cicero nem unquam voce *peritis* usum, aut *fulguritis* eosdem, qui *fulguratores* dixisse doceri vellem. BURM. ³³ Sile Vof. R. Sibillae L. ³⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁵ forte legendum *suspiciis*, ut passim pleni deorum vates, & illorum peccata implere, intrare, incolere Deos, & similia dicuntur. vid. ad Valer. Flac. iv. 445. BURM.

- 360 Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & praepetis omina pennae,
Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, & cuncti suaferunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repostas:
365 Sola novum dictuque nefas Harpyia Celaeno

Pro-

SERVII.

360. QUI TRIPODAS SENTIS. *Tripodes*, mensae fuerunt in templo Delphici Apollinis, quibus³⁶ superimpositae³⁷ Phoebades vaticinabantur: ³⁸ [vel quod in eodem templo *tripos* est, cum ossibus & dentibus Pythii serpentis.] CLARII LAUROS. Et hic *qui sentis* subaudis: & *Clarium*, oppidum est in finibus Colophoniorum, ubi Apollo colitur: unde *Apollo Clarius*. Sane quaeritur, utrum *Clarii*³⁹ geminandum sit I? & sciendum aliter non procedere: nam *CLA* brevis invenitur, ut Statius VIII. 199. *Nec Clarii hac luce fores Didymaeae quisquam*. Per *lauros* autem, oraculum intelligimus. QUI SYDERA SENTIS. Qui es peritus Astrologiae.

361. ET VOLUCRUM LINGUAS. Qui es augur⁴⁰ oscinurn. ET PRAEPETIS OMINA PENNAE. ⁴¹ [*Praepetes* sunt, quae secundo auspicio ante eum volant, qui auspicatur;] aves autem, aut *oscines* sunt, aut *praepetes*: *oscines*, ⁴² quae ore futura praedicunt, ab *os*, & *cano*: *praepetes*, quae volatu⁴³ augurium significant, ⁴⁴ [cum sunt prospera;] sed *praepetes* aut superiora tenent, & *praepetes* vocantur: aut inferiora, & dicuntur *inferae*: *praepetes* autem ideo, quia omnes aves⁴⁵ priora petunt volantes: ⁴⁶ [vel a Graeco *πρόπαις*, id est, volo.] 362. FARE AGE. Hortantis est *age*, id est, dic celeriter. Et est ordo: *Trojugena*, *fare age*, quae prima pericula vito, *Quidve sequens tantos possim superare labores?* Caetera per parenthesis dicta sunt. NAMQUE OMNEM CURSUM. Hypallage est: nam non omnem cursum prospera dixit religio; sed omnis religio dixit prosperum cursum.

363. CUNCTI DIVI. Quia quicquid audivit a di-

versis, ad Jovem recurrit, ut diximus supra. 251. *Quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo Praedixit*. ⁴⁷ NUMINE autem, oraculo significat.

364. REPOSTAS. Πάθος, ⁴⁸ [per Syncopam] pro repositas, id est, longe politas, ⁴⁹ [remotas.]

365. NOVUM. Magnum, more suo.

VARIORUM.

denis unus a manu prima. ad *parvam* Sprotianus. *multis Pergama* Wittian. a m. pr.

352. FRUUNTUR. *Feruntur* Venetus & alter Hamburgicus pro varia lectione. mox, *illas* Montalbanus.

354. AULAI IN MEDIO. *Aulai medio* Mediceus, Gudianus, uterque Mentelianus, tertius Rottendorph. & tres alii. sed Probus cum vulgatis facit, etiam Priscianus tribus diversis locis. HEINS. In deest Regio, & tribus Moretanis & Ed. Venet. vid. VII. 563. & alibi, ubi praepositio additur, aut omittitur. vid. I. Aen. 584. Val. Flac. II. 246. *Jam medio Aesonides, jam se regina locavit*.

BURM.

355. INPOSITIS. *Impositisque* Wittian. *tenebat* Venetus.

356. PROCESSIT. *Praecessit* Leidenf.

Ibid. AURAE VELA VOCANT. Hypallagen hic Servius vult esse. sed vide quae ad Valer. Flac. III. 341. notavimus. sic inf. §. 454. *Et vi cursus in altum Vela vocet. tumido inflatus* secundum Rottendorphium. *inflatus* alter Menagii. BURM.

358. AC TALIA. *Et talia* Wittian.

359. PHOEBI. *Divum* Wittian. a m. pr. & dein,

36 superpositae Steph. Dan. Fabr. al. 37 Phoebes R. 38 desunt L. Vof. R. Steph. al. 39 geminata sic I. deinde, brevis est. Dan. & Fabr. mox in versu Statii est, *Clarius* L. Vof. R. Steph. 40 oscinum R. deest Basil. 41 desunt L. Vof. R. Steph. al. 42 praenomen hic & mox deest iisdem. 43 deest iisdem. 44 desunt iisdem. hic *inferae* dicuntur. quae ad §. 246. *inhibet*, ubi vide. vel hic vel ibi vitium est. 45 superiora Steph. Fabr. al. 46 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 47 *numen* autem oraculum Steph. *numine*, a. oraculum R. Vof. L. *numine* oraculum s. Basil. 48 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. penitus passio per syncopem, id est Πάθος Basil. 49 deest L. Vof. R. Steph. al.

Prodigium canit, & tristis denuntiat iras,
 Obscoenamque famem) quae prima pericula vito?
 Quidve sequens tantos possim superare labores?
 Hic Helenus, caesis primum de more juvencis,
 370 Exorat pacem Divom, vittasque resolvit

Sa-

SERVII.

366. PRODIGIUM CANIT. *Prodigium, portentum, & monstrum*, modico fine discernuntur; sed confuse ⁵⁰ [pro se] plerumque ponuntur. ⁵¹ [Varro sane haec ita definit: *Ostentum, quod aliquid hominibus ostendit; Portentum, quod aliquid futurum portendit; Prodigium, quod porro dirigit; Miraculum, quod mirum est; Monstrum, quod monet.*] TRISTES IRAS. Deorum scilicet, propter injurias suas.

367. OBSCOENAMQUE FAMEM. Aut quae homines etiam ad obscoena compellit, ut VI. 276. *Maleuada famem*. Aut certe quam obscoena avis praedixerat. QUAE PRIMA PERICULA VITO, QUIDVE SEQUENS TANTOS POSSIM SUPERARE LABORES? ⁵² [Quid observans.] Duo petit; quemadmodum aut periculis careat; aut quibus consiliis par esse laboribus possit. ⁵³ [Et totum hoc per interrogationem legendum est.]

368. TANTOS. Quantos Harpyia praedixerat.

369. DE MORE. ⁵⁴ Scilicet sacrificantum.

370. EXORAT PACEM DIVUM. Aut de sacrificantum more requirit, utrum tempus consulendi esset: nam & ⁵⁵ hoc vehementer quaeritur, ut in sexto 45. ⁵⁶ *Cum virgo poscere fata Tempus ait*: ⁵⁷ aut certe, quod & melius est, de sacrificantum more, ante nefas expiat ab Harpyia praedictum, & sic venit ad varicationem. Ut autem hic expiatam famem intelligamus, sequens efficit locus, ut 395. *Aderitque vocatus Apollo*: cum constat, nisi ⁵⁸ in hoc intellexeris loco, famis causa nusquam invocatum esse Apollinis numen. Dubitationem ⁵⁹ autem in hoc loco *exorat*, facit: nam *orare*, est petere; *exorare*, impetrare. Ergo impetrat pacem, aut ad inquirendum tempus, aut ad mitigandum famis periculum. VITTASQUE RESOLVIT. In ratione sacrorum par est & animae & corporis causa: nam plerumque quae non possunt circa animam

fieri, fiunt circa corpus, ut solvere, vel ligare: quo possit anima, quod per se non potest, ex cognitione sentire: inde est IV. 518. *Unum exuta pedem vinculis, in veste reincta*. Bene ergo Helenus cum-eta corporis solvit; ne qua parte animo religato ad numen accedat.

VARIORUM.

dein, qui tripodas Clarii, & lauros.

360. LAUROS. *Laurus* est apud Carisium lib. I. pag. 9. & lib. IV. pag. 250. & apud Diomedem pag. 439. & apud Donatum de Schematibus pag. 1773. Editionis Putchianae, & apud Scholiasten Statii Thebaidos VIII. nec aliter Mediceus a manu prima, cum Gudiano. *Laurus* etiam primus Rottendorphius, primus & tertius Moreti, cum Hamburgico altero. *Laurus* in priorē Menteliano. Prudentius Apotheosi,

Flumen & ipse sua miratur vertice laurus Cedere.

Laurus pro *laurus* etiam dixit Valer. Flacc. lib. I. 209. HEINS. *Clarii & lauros* secundus Moreti. *Laurus* agnoscit Serv. ad I. Aen. 120. & Ed. Mediol.

361. ET VOLUCRUM. *Qui volucrum* Scholiastes Horatii Crucquianus lib. I. Od. 27. HEINS. Vid. lib. I. 280. *pinnae* Mediceus, tertius Mentelii & Gudianus. *omnia* etiam nonnulli.

362. OMNEM CURSUM. *Omnis cursum Relligio* secundus Rottendorphii. quod & Gudianus a manu prima confirmat. mox idem Gudianus, *suaferunt numina*. non placet. HEINS. *Religio*, *curcti* Venetus. & Parrhas. *Religio* hic ponitur de oraculo, vel loco, in quo Dei reddunt oracula, ut sunt templa, luci, statuae &c. vid. ad Phaedr. IV. Fab. 10. *suaferant* Wallian. a manu prima. *numinis* voce varie uti Virgilium jam saepe vidimus, hic vero notat fidem, majestatem, quam Dii per oracula sibi

⁵⁰ desunt Basil. ⁵¹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁵² desunt iisdem. ⁵³ desunt iisdem. ⁵⁴ scilicet sacrificantum more requirit utrum &c. L. Vol. R. sacrificantum. Et aut de sacrificantum more requirit Steph. Basil. ⁵⁵ desunt Vol. ⁵⁶ nam Steph. al. ⁵⁷ aut quod melius Dan. Fabr. ⁵⁸ deest Vol. R. ⁵⁹ deest Vol.

Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit:
Atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos:
Nate Dea, (nam te majoribus ire per altum

375 Auspiciis manifesta fides: sic fata Deum rex

Sor-

SERVII.

371. ⁶⁰ [SACRATI CAPITIS. Diis & vaticinationibus dicari.

372. MULTO NUMINE. Multa veneratione numinis.] SUSPENSUM. Si *suspensus* ipse, numinis plenus: Si ⁶¹ *suspensum*, me sollicitum & attentum.

373. DEINDE CANIT. Post peracta solemnia.

374. NATE DEA. Ordo est: Nate dea, pauca tibi expediam dictis: prohibens nam caetera Parcae Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno. Omnia, inquit, vates ⁶² novit, sed non omnia permittitur dicere, ⁶³ [fatis prohibentibus: etiam ex his quae novit, multa illum verat dicere] Juno Saturnia. MAJORIBUS. Coelestibus, propter syderis cursum: cujus fuit explanatio per Creusam. ⁶⁴ [Ergo majora sunt, quibus praeter tripudium auspiciari jus sit, neque precatio adhibetur; sicut hoc loco nullum deum precatur Aeneas, ut his versibus: Nam te majoribus ire per altum Auspiciis manifesta fides: AUSPICIIS, quia *auspicia majora*, aut *majoribus*, dicuntur, quibus augurium avium aliarumque rerum eripitur; ut puta, si parra, vel picus, auspicium; & deinde contrarium aquila dederit, auspicium aquilae praevalet. Ergo quia notum est, esse apud augures auspiorum gradus plures, & augur loquitur auguriorum perita, ideo majoribus auspiciis dixit. *Auspicium* autem, est volatus avium, qui indicat agendum, vel omittendum esse, quod quis coeperit; dictum ab *ave inspicienda*, quasi *avispicium*.] PER ALTUM. ⁶⁵ [Per limitem fortunae superioris.]

VARIORUM.

sibi faciunt, quum certa praedicant, quibus confidunt homines: ita utitur & lib. VII. 119.

Stupefactus numine pressit.

Italiam petere est pro *petendam* positum. vid. ad II. Georg. 316. & ad Phaedr. I. 15. & alibi saepe. BURM.

365. NOVUM. *Novum* Gudian. *Arpia* Zulichemius, & Wallian. *Arpyia* Wittian. *Harpyia* Excerpta nostra & Francianus. *Harpeja* Medicus. vid. supr. 249.

368. QUIDVE. *Quodve sequens possum tantos* Parrhas. forte etiam, *qua prima p. viso?* qua via, ratione. BURM.

369. CAESIS PRIMUM. *Primum caesis* Venetus. & Parrhas.

371. LIMINA. *Lumina* alter Hamburgicus.

372. IPSE MANU. *Ipse etiam* prior Hamburgicus. *suspensus* alter pro varia lectione. sed vulgata est apud Lutatium ad Stat. III. Theb. 106. Servius ad VI. Aen. 54.

Ipse manu multo suspensum numine ducit. sed vulgatam habet ad VI. 151. *suspensus* placet Waddelio in Animad. Crit. p. 14. sed rectius Aeneas suspensus & dubius, quid vates responderet, fingitur, quam ut *suspensus* vates plenus nuntius capiatur. *suspensus numine* est sollicitus, anxius, dubius inter spem & metum de eventu & sensu vaticinationum. ut IV. Aen. 9.

Quae me suspensum insomnia terrent? & passim. *multum numen* hic est de Deo, quem maxime venerabatur, in quo mens ejus tota erat. BURM.

373. HAEC. *Hoc* deest Leideni uni.

374. MAJORIBUS. *Majora* Auspicia credo eadem, quae *fata*, quibus Aeneas ereptus excidio Trojano superavit pericula, quae a victoribus iminebant. vid. ad Ovid. I. Epist. 28. & Lucan. V. 189. non intellexit Catroeus. BURM.

375. SIC. *Si* prior Hamb. a m. sec. *his* Venet. Gud.

60 desunt L. Vof. R. Steph. ad *suspensum* §. 372. 61 suspensus est, sollicitum L. Vof. R. Steph. 62 novi bis edidit Mafvicius, nescio unde. & hinc, mox pro illum, *me verat*: sed deest pronomen reliquis. 63 desunt L. R. 64 desunt L. R. Vof. Steph. al. 65 quod dicat, *per limitem* superioris fortunae, non pertinet ad *id altum*. quod hic mare nectat, ut millies. sed forte *limitem* posuit pro finibus a fato definitis. Non satis haec Servii capio. BURM.

Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
 Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustris
 Aequora, & Ausonio possis confidere portu,
 Expediam dictis (prohibent nam cetera Parcae
 380 Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno)
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque, ignare, paras invadere portus,

Lon-

SERVII.

376. SORTITUR. Disponit, ordinat. Id est, forte decernit, vel sortitione distribuit. Et bene adlusit quasi Apollinis sacerdos: cuius propriae sunt fortis, ⁶⁶ [id est, responsa divina.] VOLVITQUE VICES. Definitio fati, secundum ⁶⁷ Tullium, qui ait: *Fatum est connexio rerum per aeternitatem*, ⁶⁸ [se invicem tenens, quae suo ordine & lege variatur; ita tamen, ut ipsa varietas habeat aeternitatem.] ⁶⁹ [Et hic vices, vicissitudines, alibi pericula, ut II. 433. *Vitavisse vices Danaum.*]

377. PAUCA TIBI E MULTIS. Duo dicit esse dicturum, quemadmodum possit ⁷⁰ tuto navigare: & quibus signis Italiae regna cognoscat. HOSPITA AEQUORA. ⁷¹ Vicina: nihil enim nobis hospitio esse vicinius constat.

378. ⁷² [AUSONIO PORTU. Ut in Ausonia, quasi in portu & in littore, conquiescat.]

379. PROHIBENT NAM CAETERA SCIRE. ⁷³ Hic distinguendum. Et est sensus: *Caetera te scire non sinunt fata; Helenum vero Juno prohibet dicere*; etiam ⁷⁴ ea, quae audire poteris: & vacat quae, ut solet frequenter. Male autem sentiunt, qui distinguunt *scire Helenum*; cum legerimus in Luciano v. 177. *Venit aetas omnis in unam Congeriem: miserumque premunt tot secula pectus*. Item alibi v. 176. *Nec tantum prodere vasi, Quantum scire licet*. Et adeo repletus numine novit omnia sacerdos, ut refrenetur ad ⁷⁵ caetera dicenda: nam dicendo: HELENUM FARIQUE VETAT SATURNIA JUNO: ostendit, praemissum ad Aeneam pertine-

re; aliter suum non interponeret nomen. ⁷⁶ [Praeterea, quomodo vetat Juno dicere, si fata scire prohibent? nullus enim vetatur loqui, quod nescit. Ergo caetera Parcae scire te prohibent, non Helenum.] Prohibet autem scire mortem patris, ad augendum inopinatum dolorem: tempestatem ab Aeolo immisam: amorem Didonis, in quo & gaudium quidem est, ⁷⁷ sed quod provisum, vile creditur. Et si sciret ⁷⁸ Aeneas, se de Africa exiturum, non facile Didonis consentiret amoribus. Novimus autem Junonem hoc agere, ut, si possit fieri, regnum Italiae Libycas ⁷⁹ averteret oras. Inopinatum vero dolorem etiam Aeneas conqueritur, ut inf. 712. *Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret*, ⁸⁰ [Hos mihi praedixit luctus.]

382. IGNARE. Pro ignaras, casus pro casu: dicit autem ignarus fati. ⁸¹ [Perlius III. 29. *Conferre tuum, vel quod Trabeate salutas.*]

VARIORUM.

Gud. Parrhaf. mox, *hic vertitur* Edd. Venet. & Juntae. *sic vertitur* Leid. Zulichem. Parrhaf. & Wittian. *bis vertitur* Ed. Mediol.

377. TUTIOR. Tutius Oudart. Parrhaf. & aequora lustris hospita Zulichemius. *consistere* etiam prior Hamburgicus & Venetus. vid. supr. 162. BURM.

380. SCIRE, HELENUM. Post *scire* distinguit etiam tertius Rottendorf. Parrhaf. & Wittian. *vetet* prior Hamburgensis.

384. TRI-

66 desunt L. Vof. R. 67 similia sunt apud Ciceron. 1. de Divin. 55. & alibi. sed ipsa verba non repperi. 68 desunt Steph. ad 377. 69 desunt L. Vof. R. Basil. 70 rite L. Vof. R. Steph. al. 71 deest Basil. 72 desunt L. Vof. R. Steph. al. 73 hoc Dan. 74 deest Dan. 75 certa L. R. Dan. Fabr. vera Vof. 76 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 77 quod improvisum Dan. esset, sed quod improvisum L. Steph. quidem, & q. improvisum R. Vof. esset, sed quod ante provisum Fabr. al. & Basil. quae add. est. provisum etiam Davenr. 78 Aeneas; sed ea Fabrica, ex Davenr. Cod. notavit Ryckius. quae sunt verba perperam conjuncta & disjuncta 79 averteret L. Vof. R. Steph. al. vid. ad lib. iv. 106. hic Dan. Fabr. & recentiores, *adverteret*. 80 desunt L. Vof. R. Steph. 81 desunt iisdem & Basil.

Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
385 Et falis Aufonii lustrandum navibus aequor,
Infernique lacus, Aëææque insula Circae,
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.

Quum

SERVII.

383. LONGA PROCUL. Non firu, quam pene vider; sed necessitate fatali, ⁸² [et cursu navigationis tardiore. Significat autem difficilem circuitum.] VIA INVIA. Aeneae scilicet.

384. TRINACRIA. Quae Latine *Triquetra* dicitur, quam multi ⁸³ *Trinaciam* dicunt, ⁸⁴ [sub hac differentia, ut quotienscunque *Sicilia* significatur, *Trinacria* totum per *r* dicatur, ⁸⁵ [quod tria habet promontoria, quae Graeci *ἄκρα* dicunt:] quotiens *Sicula*, per unam *r*, ut inf. 554. *Trinacia cernitur Aetna*.] LENTANDUS. Aut lente tibi navigandum est: nam totam Siciliam circumiit: aut *lentandus tibi remus* est, id est, flectendus: unde IV. Georg. 34. *lentum vimen* dicimus, id est, flexile. ⁸⁶ [Et quidam *lentandus*, nove verbum fictum putant; sed in ⁸⁷ *Annalibus* legitur: *Confricati, oleo lentati, paratique ad arma*: a verbo *lentor*.]

386. INFERNIQUE LACUS. Lucrinum & Avernum dicit: inter quos est spelunca, per quam ad inferos descendebatur: unde eos dixit *infernos*, ⁸⁸ [propter necromantiam, quae ibi fiebat.] AËÆÆQUE INSULA CIRCES. Qui nunc ⁸⁹ Circeus mons a Circe dicitur, aliquando, ut Varro dicit, insula fuit, nondum siccatis paludibus, quae eam dividebant a continenti. AËÆÆA autem, dicta ab adspersantium voce, propter celebratas illic corporum mutationes: unde est VII. II. *Inaccessos ubi Solis filia lucos*. AËÆÆÆ autem tres sunt diphthongi: nam genitivus est ab *Aëææ*. ⁹⁰ [Quidam *Aëæææ* pro *Eoia*, id est, orientalis, quae Solis fi-

lia traditur, accipiunt. Alii non *Circe Aëææ*, sed *insula*, quae & *Aëææ*.]

387. QUAM TUTA POSSIS URBEM COMPONERE TERRA. Ante cuncta lustrabis, quam possis urbem tuta terra componere. *Tuta* autem, propter Thraciae & Cretae discrimina.

388. SIGNA TIBI DICAM. Deest, ergo. Et notandum, quia non eo ordine quo promiserat, dicit: ante enim ⁹¹ dicit de civitate condenda; ⁹² sic de tuta navigatione.

VARIORUM.

384. TRINACRIA. *Trenacia* Wallian. a m. pr. *Trinacia* a sec. *lentandus* idem. a m. pr.

386. AËÆÆÆQUE INSULA CIRCES. *Circae* vetustiores magno consensu, quomodo *Circa* apud Plautum Epidico Act. IV. Sc. 2. in optimis membranarum. *Hanc adserua Circae solis filiam*. atque ita Veteres locutos esse Servius etiam Aeneid. v. testatur. Propertius lib. III. Eleg. II.

Et Circae fraudes, lotosque herbaeque tenaces.
Ut Semela est combustus Prop. II. XXIII. 29. ex scriptis. vide Voss. de Analog. II. 2. Plinius naturalis Histor. lib. XXV. II. *Homerus multus in admiratione Circae*. & VII. 2. de Marfis, quos a *Circae filio ortos servant*. ita membranae. sed lege, *observant* A. Gellius lib. XV. cap. II. *Gens in Italia Marforum orta esse fertur a Circae filio*. Poëta antiquus apud Festum in *Topper*: *Ad aedes venimus Circae*. Symmachus libr. I. Epist. 41. *Suada Circae pocula*,

⁸² defunt iisdem. sed Basil. habet, & cursu n. r. quae defunt Dan. qui significat &c. habet. ⁸³ *Trinacriam* L. *Trinacriam* Vof. R. *Trinacriam* Steph. al. *Trinacriam*, quod tria promontoria habet, quae Graeci *ἄκρα* dicunt Basil. reliquis omisiss. *Trinacriam* dictam a Graecis notat Ortelius, cujus nota adducitur ad Sallust. Jug. XXVII. ⁸⁴ defunt L. Vof. R. Steph. ad *Lentandus*. ⁸⁵ defunt Dan. ⁸⁶ defunt L. Vof. R. Steph. & quidam *lentandus* nove, sine verbo dictum putant, Barth. ad Stat. III. Theb. 587. ⁸⁷ indicari *Annales* Ennii notat Barth. ad Claudiani Conf. Mallii §. 42. inter fragmenta ejus non legitur, & fuerunt plures *Annales*, neque haec metrum referunt; Ennius vero Carmine scripsit *Annales*. forte *Annales* Cassii Heminae intelligi possent, quos citat ex Diomede mox Ursinus ad §. 391. BURM. ⁸⁸ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸⁹ *Circa*, ejus mons *Circa* L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹¹ deest L. Vof. R. Steph. ⁹² secundo de tuta Fabr. al. quod non displicet, & scriptum fuisse per compendium *set*. unde *set* fecerunt librarii, suspicor. BURM.

Quum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 390 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta capitum foetus enixa, jacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati:
 Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.

Nec

SERVII.

389. SECRETI AD FLUMINIS UNDAM. Id est, Tyberini. LITTOREIS. *Littus* dicitur, quicquid juxta aquam est: unde nunc ripam fluminis *littus* vocavit.

390. SUS. Naturaliter longa est; licet in genitivo corripitur, ut *bos, pes, res, spes*. De hac autem *sue*, alii dicunt secundum Virgilium, quod in Italia inventa sit: alii, quod secum eam more navigantium Trojani portaverint: & oraculo⁹³ missa, cognoverint ibi esse condendam civitatem, ubi sus illa post fugam fuisset inventa. Dicitur ergo⁹⁴ in Campaniam fugisse: & ⁹⁵ inventa in Laurolavinio: a qua Ascanius post Albae nomen imposuit.

391. TRIGINTA CAPITUM FOETUS ENIXA. Prodigiale est hoc, quo significatur triginta annis regnaturus⁹⁶ esse Ascanius.

392. ⁹⁷ [ALBI CIRCUM UBERA NATI. Varro dicit, etiam hoc signi fuisse: quod, cum etiam alterius coloris porci in foetu hujus porcae fuerint, albi tantummodo circa ubera sint reperti.

393. IS LOCUS URBIS ERIT. Id est, in ipsa regione: nam & Lavinium & Alba longe a litore sunt. REQUIES. Errorum scilicet; alioquin bello confictatus est.

VARIORUM.

La, quod membranae meliores agnoscunt: ut & apud Solinum cap. II. optimi codices, *Circae domus*, & mox, *a Circae filio bi genus ducunt*, de Maris. cap. IX. *natum sibi parvulum de Hermiona*. cap. XXXIV. *Andromadae vestigia*. XXXVIII. *Danae proles nobilissima Perseus*. cap. XL. *Niobae pro Niobes*. In Horatii quoque veterrimis exemplaribus sic scriptum me invenisse recordeo. & confirmat Probus in Catholico. *Danae ablativum, quia Graecum est, non habet. & convertuntur sic. ex e-*

litera a facit, ut haec Circa: unde est illud Horatii, volente Circa. etiam Phocas Grammaticus: Quae in e productum apud Graecos desinunt, apud nos e in a conversa sunt ejusdem declinationis, ut haec Circa, Circae, Andromacha Andromachae. Qui ad hunc & mox subsequentem Maronis locum respexisse videtur. nam paullo post §. 482. pari modo antiqua exemplaria habent, Andromachae testentur amorem, non Andromaches. sic lib. I. 653. Praeterea sceptrum Ilionae, ex iisdem vetustis codicibus. lib. III. III. Hinc mater cultrix Cybelae, quae vera est scriptura, cum Cybele perperam legeretur. lib. V. 52.

Argolicove mari deprensus, & urbe Mycenae. quomodo & illic veterrimae membranae, non *Mycene* aut *Mycenes*. sic & urbem Patavi alibi habes. libro eodem 718. *Urbem appellabant permisso nomine Aestam, non Aestem*, quod codices parum vetustos occupavit. vide lib. VII. 139. quae annotamus. Carisio Inst. Gram. lib. I. *Circe, & Circa, Andromache & Andromacha, Helene & Helena, Danae & Danaa* similiaque proferuntur, nunc Graeca, nunc Latina enuntiatione. ita Plautus Pseudolo Act. I. Sc. 2.

Dircam olim, uti memorant, duo gnati Jovis devinxere ad taurum.

ita *Semelum* habes apud Macrobium lib. I. Saturn. cap. 12. Apud Horatium lib. I. Od. 19. optima exemplaria, *mater saeva Cupidinum, Thebanaeque jubent me Semelae puer, Finitis animum reddere amoribus*: & ibidem *Glycera* saepe dicitur, & *Circae*. Epist. II. 23. & *Cynarae* IV. Od. I. & *Andromedae pater* III. Od. 29. Injurius ergo fuit *Pierius* & opinionis falsus, qui cum ultro fateatur hoc Maronis loco in potissimis membranis *Circe* vel *Circae* exhiberi, id neutiquam esse tolerandum retur. nec ferendus est Joh. Mar. Matius Annotat. in varios.

⁹³ deest Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ⁹⁴ in Campania L. Vof. R. adscripserat Ryckius, intelligit Campaniam sui seculi, quae nunc vulgo *Campagna di Roma*. vide Holsten. ad Cluver. pag. 174. ⁹⁵ inventam Dan. ⁹⁶ deest L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ⁹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 395.

Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:

395 Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.

Has autem terras, Italique hanc litoris oram,

Proxima quae noſtri perfunditur aequoris aeſtu,

Effuge: cuncta malis habitantur moenia Grajis.

Hic & Narycii poſuerunt moenia Locri,

400 Et

S E R V I I.

394. HORRESCERE. Pro horueris.]

395. VIAM. Id eſt, rationem: & non dicit quam: quia etiam profutura eſt fames, ut VII. 129. *Haec erat illa fames: haec nos ſuprema* ⁹⁸ *manebat,* ⁹⁹ *Exitus poſitura modum.* ADERITQUE VOCATUS APOLLO. Nunc *vocatus*: quia, ut ſupra §. 370. diximus, expiatorium fecit ſacrificium.

396. HAS AUTEM TERRAS. Quasi ostendentes eſt; nec enim Calabria ab Epiro longo diſtat ſpatio.

397. NOSTRI AEQUORIS. Epirotici, quo Calabriae littus ¹ adluitur.

398. ³ [MALIS GRAJIS. Aut a perſona Aeneae epitheton eſt; ⁴ aut ad diſcretionem malorum & bonorum: a multis ſane amphibolia putatur: poſteſt enim aut catholicon eſſe epitheton *Grajis*; vel eis habitantibus *Grajis*, qui mali ſunt, ut eſt III. Georg. 282. *Illud ſaepe malae legere novercae.*]

399. HIC ET NARYCII POSUERUNT MOENIA LOCRI. Locri, ſocii Ajacis Oilei fuerunt, Epizephyrii & Ozoli; ſed poſt tempeſtatem montis Capharei, Epizephyrii tenuerunt Brutios: & hos nunc dicit: Ozoli vero tenuerunt Pentapolin: inde eſt XI. 265. *Lybicoe habitantes littore Locros.* Quin etiam de Ozolis legitur, quod delati ⁶ Tinneiam ulterius acceſſerint, & civitatem condiderint, quae nunc ⁷ Ozolis dicitur. *Narycii* autem a loco dicti ⁸ ſunt provinciae ſuae. Ozoli, a putore paludis vicinae: ⁹ [nam *ὄζω*, eſt puteo:] alii *Narycios*, Opuntios, eoſdem & Epicnemides dicunt: namque prius *Narix*, Opuns poſtea dicta: eadem autem & ¹⁰ Epicnemidia vocatur. Eſt enim Cnemis promontorium, in quo Opuntii Locri poſiti ſunt, a quibus originem trahunt, qui in Italia ſunt, & appellantur Epizephyrii; quod Zephyrum promon-

torium vocatur a Graecis, in quo ſunt conditi Locri, qui in Graecia ſunt. Hi vero, qui juxta Delphos colunt, Ozoli nuncupantur, ſive a foetore draconis, quem Apollo interemit; ſeu quod uxores eorum, Veneris ira, viris ſuis fuerint foeditate terri odoris inviſae: qui autem Libyam delati ſunt, Naſammones appellantur, ut Cornelius Tacitus reſert, oriundi a *Naryciis*, quod ibi invenies, ubi ait XI. 265. *Lybicoe habitantes littore Locros.*]

V A R I O R U M.

rios auctores cap. XIX. qui legendum opinatur; *Aeaeque inſula*, pro *Aeaea*. HEINS. *Circos* Parrhaſ. & Wittian. *Circe* Dorvil. Wall.

387. POSSIS. *Posſes* alter Hamburgicus. *componere* hic eſt condere, ut Ovid. I. Faſt. 708. *componere templum.* ſimul tamen tranquillitatem & requiem, & ordinatum civitatis ſtatum, quem in urbe nova habiturus eſt, designat. ut I. Aen. 249. ubi Antenor locatis ſedibus & urbe, *placida compoſtus pace quieſcit.* ira Stat. III. Silv. v. 13. *Patria ſenium componere terra.* & hinc addit, *requies ea certa laborum.* BURM.

388. TU CONDITA. *Memori quae haec mentes* ſecundus Moreti. pro *memorique.*

389. UNDAM. *Undas* Harnburg. alter.

391. TRIGINTA. Hac de re narrat Lycophron §. 1253. *Krios δὲ* &c. leguntur etiam apud Diomedem Grammaticum, e L. Caſſii Heminae Annalium libro II. quae ab hoc Virgilii loco non omnino aliena videntur. ſunt autem haec. *Paſtorum vulgus ſine contentione conſentiendo praefecerunt aequaliter imperio Remum & Romulum, ita ut de regno pares inter ſe eſſent. Monſtrum fit: ſus parit porcos triginta, cui re fecerunt Laribus Grundiles.* URSI.

⁹⁸ *manebat* Dan. Fabr. ⁹⁹ *Exitum* Steph. ¹ quod L. ² adluitur Voſ. vid. infr. ad §. 510. ³ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ⁴ aut diſcretionem * malorum Dan. aut diſcretionem hic malorum Fabr. ⁵ Epizephyrii biſ. Dan. Ozoli. etiam hic & in ſeq. Dan. & Fabr. ⁶ Tannejam L. ⁷ Ozalis Fabr. Uzalis L. R. Utzalis Voſ. ⁸ deſt L. Voſ. E. Steph. ⁹ deſunt Dan. ad alii. ſed L. Voſ. R. Steph. ad §. 400. ¹⁰ Epicnemina Dan. Epicnemina Fabr.

400 Et Sallentinos obsedit milite campos
 Lyctius Idomeneus: hinc illa ducis Meliboei
 Parva Philoctetae subnixa Petilia muro.
 Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,

Et

SERVIL

400. SALLENTINOS OBSEDI MILITE CAMPOS. *Sallentinum* promontorium Italiae est inter Calabriam & Brutios: nam ut ait Sallustius fragm. incert. *Omnia Italia coacta in angustias, scinditur in duo promontoria, Brutium & Sallentinum.*

401. LYCTIUS IDOMENEUS. A Lycto, Cretae civitate: unde propter supradictam ¹¹ pulsus est causam. ¹² [Ad Italiam venisse, ac post dicitur in Asiam profectus decessisse. Alii hunc regresum confedissee apud Apollinem Clarium tradunt.] DUCIS MELIBOEI PHILOCTETAE. A Meliboea, civitate Thessaliae, de qua fuit. *Meliboei* ergo ¹³ dixit, pro, Meliboenfis.

402. SUBNIXA PETILIA MURO. Civitas cincta muro modico, ut IV. 216. *Crinemque madentem Subnixus raptus potitur.* Petilia dicta, vel *ἀπὸ τοῦ πετρίου*, id est, *volare*: quod caprato augurio est condita: vel quod post relictum Ilium, quo ducebatur a Graecis, eam petivit civitatem. *Petilia* sane numeri est singularis. ¹⁴ [Multi ita intelligunt, non *Philoctetae Petilia*, sed *Philoctetae muro*: nam ait Cato, a Philoctete, condita jam pridem civitate, murum tantum factum. Alii *subnixam* ideo accipiunt: quia imposita est excelsio muro, ut Coelius historicus ait.] *Philoctetes* autem fuit ¹⁵ Pacantis filius, Hercules comes: quem Hercules, ¹⁶ cum hominem in Oeta monte deponeret, petiit, ne alicui sui corporis reliquias indicaret. De qua re cum jurare compulsi: eique pro munere dedit sagittas, Hydrae felle tinctas. Postea Trojano bello responsum est, sagittis Hercules opus esse ad Trojae expugnationem. Inventus itaque ¹⁷ Philoctetes, cum ab eo Hercules quaereretur, & primo negaret se scire ubi esset Hercules: tandem confessus est mortuum esse. Inde cum acriter ad indicandum se-

pulchrum ejus cogeretur, & primo negaret, pede locum percussit, ¹⁸ cum nollet ¹⁹ dicere. Postea ²⁰ pergens ad bellum, cum exerceretur sagittis, unius casu vulneratus est pedem, quo percussit tumulum. ²¹ Ergo cum putorem insanabilis vulneris Graeci ferre non possent, diu quidem eum pro oraculi necessitate ²² sustinuerunt: ductum tandem apud Lemnum sublati reliquerunt sagittis. Hic postea horrore sui vulneris, ad patriam redire neglexit; sed sibi parvam Petiliam in Calabriae partibus fecit. ²³ [Alii eum adductum a Graecis ad Trojam, ad occidendum sagittis Paridem, dicunt: quia etiam Paridis mors inter fatalia dicitur fuisse Trojana.]

403. ²⁴ [TRANSMISSAE. Quidam *transmissae* legunt, ut sit praepositio: *trans* autem adverbium, ut sit transitivum.]

VARIORUM

URSINUS. In editione Putschii pag. 379. ubi, *cui rei sanum fecerunt L. Grunthalibus.* deest hic versus Leidensis. sed ponebatur post 397. *foetus capitem* Montalbanius. BURM.

393. IS LOCUS. *Hic locus* apud Nonium Marcellum legas in *locus*, & apud Cledonium de Arte Grammatica. HEINS. *Erat* Hugenianus & alter Hamburgicus. *hic* Dorvil.

395. INVENIENT. *Inveniant* Gudianus prior, Mentelii, & Vossianus alter cum Sprotiano. HEINS.

396. ORAM. *Urbem* Oudartii pro diversa lectione.

397. PERFUNDITUR. *Profunditur* Menagii prior & Venetus. *qua nostri* Parrhas. forte melius, ut oram Italiae, qua patet opposita Epiroticae, omnem effugiat. BURM.

399. HIC

¹¹ compulsi Vof. ¹² desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹³ deest iisdem. ¹⁴ desunt iisdem. ¹⁵ Phiantis L. R. Steph. Phiantis Vof. ¹⁶ cum ignem sibi i. O. m. componeret Dan. Fabr. sed elegantior altera lectio. Solin. Polyh. cap. viii. §. 37. cap. iiii. Ed. Salm. de Circe, *quem desisset hominem vivere, Deam habitam.* ubi male Lambec. ad Codin. Origin. Constant. p. 141. *inter homines vivere*, corrigit. Salmasius *desisset hominem vivere*, scilicet remedium suis frustra. respexit illa Ovidii ii. Met. 521. *Esse hominem vetui, falsa est Dea.* BURM. ¹⁷ Philoctetes, cum negaret se primo scire. L. Vof. R. Steph. Dan. ¹⁸ ne loqueretur Dan. ¹⁹ deest R. ²⁰ cum ipse duceretur ad bellum, unius sagittae casu, Steph. al. ²¹ cujus insanabilis vulneris cum putorem Basil. ²² deest L. Vof. R. ²³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁴ desunt iisdem ad §. 403. & Fabr. ad §. 404.

Et positis aris jam vota in litore solves,
 405 Purpureo velare comas adopertus amictu;
 Ne qua inter sanctos ignis in honore Deorum
 Hostilis facies occurrat; & omina turbet.
 Hunc focii morem sacrorum, hunc ipse teneto:

Hac

SERVII.

404. IN LITTORE. In Italia scilicet.]

405. PURPUREO VELARE COMAS. Subaudis, cura, aut memento: aut certe, quod est melius, *velare*, imperativus sit, non infinitus.406. ²⁵ [IN HONORE. In sacrificio. HOSTILIS FACIES OCCURRAT. Quidam Ulyxen dicunt; alii Diomedem.]407. ET OMINA TURBET. Sacrificii ordinem rumpat, quod est piaculum. Significat autem, ²⁶ [ut dictum est II. 166.,] Diomedem, qui cum multis casibus affligeretur, Palladium, quod apud ipsum erat, Trojanis oraculo iussus est reddere: quod cum vellet implere, Aeneam invenit sacrificantem: qui, ut supra diximus, sacrificii ordinem non rupit: & Palladium Nautes accepit: unde ²⁷ Nautiorum familia Minervae sacra servabat. Sane sciendum, sacrificantes diis omnibus ²⁸ capita velare consuetos, ob hoc, ne se inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur: ²⁹ [quia Saturnus velato capite ibi cernitur:] & Herculi in templo suo; quia & ipse capite operto est: vel quia hae arae ante adventum Aeneae, a Junone vel Evandro consecratae sint. Sane quidam dicunt absurde, ab Heleno Diomedem suppressum; sed intelligendum est de industria factum, ne terror injiceretur Aeneae.]

VARIORUM.

399. Hic. *Hinc* tertius Mentelii, & Regius. *Narrii* plurimi. *Narrii* Wallian.400. ET SALENTINOS. *Sallentinos* Mediceus, tres Rottendorphii, duo priores Moreti, alter Mentelianus, alique nonnulli, quomodo & in Fastis Capitolinis bis scribitur. Stephani Byzantini Epitome, *Σαλλοντία Πόλις Μισσαπών. Τὸ ἰδιὸν Σαλλοντί-ος*. Ptolemaeo tamen *Σαλλοντίου*: & in alia apudGruterum inscriptione pag. cxcix. 1. *Salentini*. Maroniani vero codicibus Siliani lib. viii. 575. subscribunt geminato LL. *Sallentinaeque cohortes*. apud Nafonem quoque lib. xv. Metam. 51. vetustiora exemplaria, *Sallentinumque Neesturn*. in uno tamen alteroque *Salantinumque*, quod & in numismatis exstare jam dixi. HEINS. *Limise* Leidenfis unus. *Salicanos* Sprotii. *Phalentinus* Venetus. nimis extendere Sallentinorum fines notat Cluver. Ital. Ant. lib. iv. cap. x. pag. 1209. sed vide Holstenii ad eum notas pag. 276. *Sallentini* legendum ostendit Cl. Drakenb. ad Livii lib. ix. 42. & x. 2. & ad Sil. viii. 575. BURM.Ibid. OBSEDT. Ab *obsidere* videtur derivare Achill. Stat. in Tibul. II. 3.401. LYCTIUS. *Lictius* Wittian. & alii nonnulli. *Licinus* Wallian. Dorvill. & Parrhaf. *Litius* Leid. unus. *Lycius* Zulich. *Idomeneos* Leid. *Idomeneus* Zulich. & Graevian. & Wall. a m. pr. *Idomeneus* Wittian. *Melibroae* Gudian. *Philotesae* Francian. & Wallian. *Philotesae* Parrh. a m. pr.402. PETILIA. *Petelia* in Mediceo. HEINS. Zulichemii Glossator superscripserat, *sunt magalia*. Clarissimo Dorvillio non displicebat suspicio Nic. Abrami ad Ciceronis Milonianam cap. xvi. ut *parva* dicta sit *Petilia*, a *petitus*. unde Q. *Petilius* dictus etiam sit. BURM.403. STETERINT. *Steterant* in altero Codice Ecclesiae Hamburgensis HEINS. *trans aequora nares* pr. Hamb.404. LITTORE. *Litora* Prim. Moreti, Hugeniaus & Montalbanus, cum Mediceo a manu pr.405. Purpureo. *Purpureas* Dorvil. a m. pr.407. OCCURRAT. *Occurrit* etiam Francianus. *turbat* prior Hamburgensis & pr. Moreti.Ibid. OMINA. Alii, *omnia* v. Guell. ita variant in nota Servii sup. ad v. 178. & fere semper.

408. So-

25 desunt L. Vof. R. Steph. al. 26 desunt iisdem. 27 Nautiarum Vof. Nautorum L. R. Nanturum Daw. 28 caput L. Vof. R. Steph. al. 29 desunt Dan. ad & Herculi. sed L. R. Vof. Steph. al. ad v. 409. Basil. habet priore, sed ab & Herc. desunt.

Hac casti maneant in religione nepotes.

- 410 Ast, ubi digressum Siculae te admoverit orae
Ventus, & angusti rarefcent claustra Pelori,
Laeva tibi tellus, & longo laeva petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
Haec loca vi quondam, & vasta convolsa ruina
415 (Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)

Diffi-

SERVII.

409. HAC CASTI. Pii, ut VI. 563. *Nulli fas ca-
sto sceleratum insistere limen.* ³⁰ [IN RELIGIONE.
In observatione perpetua. NEPOTES. Appellando
nepotes, gradus futurae cognationis ostendit.

410. AST UBI. Pro postquam: & est temporis
adverbium.] DIGRESSUM. A litore Calabriae.

411. ANGUSTI RARESCENT CLAUSTRA PE-
LORI. Quia a continenti, id est, a Columna us-
que ³¹ ad Pharon tribus millibus distat. RARESCENT
autem ideo: quia venientibus de Ionio ³² [ad Ca-
labriam,] propter curvaturam littorum clausae vi-
dentur angustiae, quae paulatim propinquantibus
aperiri videntur. PELORI. Promontorium Siciliae
est secundum Salustium in fragm. incert. dictum a
gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat oc-
cisus per regis ignorantiam, cum se ejus dolo ³³
[propter angustias freti] crederet esse deceptum,
veniens de Petilia: quanquam legerimus, etiam an-
te *Pelorum* dictum.

412. LAEVA TIBI TELLUS. Venientis personam
respexit: nam de Ionio navigantes, si fretum pe-
tant, dextrum teneant litus necesse est; sin alias,
sinistrum.

413. AEQUORA CIRCUITU. Totam enim ³⁴
pene transitus erat Siciliam.

414. HAEC LOCA. Ut etiam Salustius fragm. in-
cert. dicit, Italiae Siciliam conjunctam constat fuisse;
sed medium spatium, aut per humilitatem ob-
rutum est: aut per angustiam, scissum. Ut au-
tem tam curvum sit, facit natura mollioris Italiae,
in quam asperitas & altitudo Siciliae aestum ³⁵ reli-
dit ³⁶ [VI. Violentia, ut Lucan. III. 62. *Vis ingens*

*pelagi, semperque laborant Aequora ne rupti repe-
tant confinia montes.*] QUONDAM. Tria tenet tem-
pora, sicut olim: ³⁷ [praesentis, ut II. 367. *Quon-
dam etiam victis redit in praecordia virtus*: praec-
teritum, ut V. 588. *Quondam Cretae fertur Laby-
rinthus in altae*: futurum, VI. 876. *Nec Romula
quondam Ullo se tantum tellus jactabit alumna.*]

415. ³⁸ [TANTUM AEVI LONGINQUA VALET.
Parenthesis: nam ordo est: Haec loca vi quondam
diffusiisse ferunt. AEVI. *Aevum*, pro tempore po-
suit, ut VII. Ecl. 28. *Aevoque sequenti.* Alibi pro
annis, ut II. 638. *Vos o, quibus integer aevi San-
guis ait.*]

VARIORUM.

408. SOCII. *Socios* Mediceus a manu prima.

410. DIGRESSUM. *Degressum* Sprotti. ita & inf.
492. *amoverit* Hugonius & Leidenfis unus. *Si-
culis oris* Francianus.

411. RARESCENT. Edd. Servii infr. ad §. 530.
rarefcent. sed Mss. *rarefcent.* in Walliano erat iu-
perscriptum, vel *clarescent.* *plaustra Pelori* Par-
thas.

412. PETANTUR. *Potentur* Hugonius. & Wal-
lian. a m. pr.

414. ET VASTA. *Et deest* Parthas. *convolsa*
Gudianus.

415. TANTUM. Adscriptus versus margini in
Wall. qui & *longaeva. motare* Leid. & sec. Mo-
reti a m. sec. sollemni variatione. vid. ad Ecl. v. 5.
& VI. 28.

416. PRO-

³⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad, *digressum* §. 410. ³¹ ad Frontes tribus L. ad frontibus R. *feron* fuit contrastrum
in Fron. & hinc ex *tribus* frontibus fecerunt stupidi librarii. ³² desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ³³ desunt L. Vof. R.
Steph. al. ejus dolore Vof. ³⁴ deest Dan. ³⁵ reddidit Vof. sed *reliquit* habet etiam Schol. Statii III. Theb. 597. ubi ea-
dem Silvestri verba leguntur. in Ed. Sallustii legitur etiam, *obrutum est aquis.* reliqua vero, ut autem ibi desunt. BURM.
³⁶ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ³⁷ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ³⁸ desunt iisdem.

Diffiluisse ferunt, quum protenus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus, & undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaeque & urbis
Litore diductas angusto interluit aestu.

420 Dextrum Scylla latus, laevum inplacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos

Sor-

S E R V I I.

416. DISSILUISSE FERUNT. Hinc apparet bene dictum II. Georg. 384. *Unctos saluere per utres: nam ut dissiluit, sic salui facit.* Cicero in Miloniana Cap. x. *Cum hic de rhaeda, rejecta penula, dissiluisse.* Est enim positio *salio, salis, salui.* Item in compositione *dissilio, dissilui.* CUM PROTENUS. Continue: & modo adverbium loci est; alibi temporis, ut sup. 291. *Protenus aërias Phatacum* ³⁹ *abscondimus arces.*

417. FORET. ⁴⁰ Ab infinito est; sed modo praeteritum significat ⁴¹ [tempus,] ⁴² [quod rarum est: saepius enim futurum ⁴³ significat.] VENIT MEDIO. In medium, ut: *It clamor coelo.*

418. HESPERIUM SICULO LATUS ABSCIDIT. Hypallage est: nam minora a maioribus segregantur; sed contra dixit. ABSCIDIT. ⁴⁴ Propter metrum, ⁴⁵ *ci*, ⁴⁶ corripit per poeticum morem.

419. INTERLUIT. Interlabitur, pontus scilicet. ⁴⁷ [AESTU. *Aestum* poetæ maris angustis artati ideo appellant, quod ibi commotione reciproci cursus, mare videatur aestuare.]

420. DEXTRUM SCYLLA LATUS, LAEVUM INPLACATA CHARYBDIS. De Ionio venientibus. *Scylla* enim in Italia est: *Charybdis* in Sicilia. *Scylla* ⁴⁸ [autem ipsa] Phorci & Chretheidos Nymphae filia fuit. Hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat: ⁴⁹ & quoniam prior in Scyllam fuerat, irata Circe, fontem, in quo ⁵⁰ *Scylla* con-

fueverat ablueri, ⁵¹ infecit venenis: in quem illa cum descendisset, pube tenus, in varias mutata est formas. Horrens itaque suam deformitatem, se praecipitavit in maria. ⁵² [Alii a Glaucio, cum sperneretur a Scylla, rogatam Circem, & jam ita ut ⁵³ legitur mutatam dicunt. Alii a Neptuno amatam, cum illa Glaucum amaret, rivalitatis dolore in hoc monstrum mutatam.] Homerus Odys. M. 118. hanc dicit immortale monstrum fuisse. Salustius fragm. incert. saxum esse dicit, ⁵⁴ simile formae celebratae procul visentibus. Canes vero & lupi ob hoc ex ea nati ⁵⁵ esse finguntur: quia ipsa loca plena sunt monstris marinis: & saxorum asperitas illic imitatur latratus canum. ⁵⁶ [Sane alia Scylla fuit, de qua in Bucolicis VI. Ecl. 74. plenius dictum est.] Legimus etiam I. Georg. 334. *Nunc memora ingenti vento, nunc littora plangunt.* Si ergo *plangunt* dicimus, & *latrant* non incongrue posuit. CHARYBDIS autem ⁵⁷ [in Siciliae parte posita,] foemina fuit voracissima, [ex Neptuno & Terra genita:] quae, quia boves Hercules rapuit, fulminata a Jove est, & ⁵⁸ in maria praecipitata: unde naturam pristinam servat: nam sorbet universa ⁵⁹ [quae apprehendit:] & secundum Salustium in fragm. incert. ea circa ⁶⁰ Tauromenitanum egerit litus. De hac Cicero in Philippicis II. 27. ait: ⁶¹ *Quae Charybdis tam vorax? quae si fuit animal, fuit unum.*

421. OBSIDET. Ad transeuntium insidias. BA-
RA-

³⁹ *ascendimus* Dan. Fab. ⁴⁰ ab infinito Dan. ⁴¹ deest Fabr. Vof. ⁴² defunt L. Vof. ⁴³ significat tempus R. Steph. Dan. ⁴⁴ & propter Steph. ⁴⁵ *sci* Fabr. Basil. ⁴⁶ corripuit L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁷ defunt iisdem. ⁴⁸ defunt iisdem. deinde Cretheidis R. L. Dan. Cretheidis Fabr. Creteyos Vof. Cretheidos R. Cretheidos Basil. ⁴⁹ is Dan. ⁵⁰ illa Dan. Scylla consueverat corpus ablueri. L. Vof. R. Steph. & al. sed ibi *illa* legitur. ⁵¹ corripit Dan. Fab. ⁵² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵³ ut legatur Dan. Fab. ⁵⁴ similis Steph. Basil. ⁵⁵ deest Steph. Basil. ⁵⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. & nox. ⁵⁷ defunt iisdem. ex N. & T. g. etiam absunt. ⁵⁸ in mare Dan. ⁵⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁰ *Tauromenitarum* L. Vof. sed *Tauromenitanus* esse debet ex summis etiam viri docti ostenderunt vide ad Ovid. IV. Fast. 479. & Cluver. Sicil. I. 7. qui a *palmar*, quod in Tauro colle mansionem habuerint, deducit. Huetius in Huetianis §. 120. p. 343. quia mons nomen habuerit a *Meni*, id est sole; cui, vel Apollini, ibi templum erat, de quo, vel potius ara & statua, ibidem Cluverius videndus. BURM. ⁶¹ *Charybdis, quae si f. a. f. unum in Philippicis* L. Vof. R. Steph. Dan. in Cicer. legitur. *quae si fuit, fuit animal unum.*

Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.

At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,

425 Ora exsertantem, & navis in saxa trahentem.

Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo

Pube tenus: postrema inmani corpore pistrinx,

Delphinum caudas utero commissa luporum.

Prae-

S E R V I I.

RATHRI. *Barathrum*, est immensae altitudinis nomen: unde sequitur: *Sorbet in abruptum*: quod Graece ⁶² *βαρυπυρ* dicitur: ⁶³ [quia sit grave adspetu, quia *βαρὺ τὸ ἀδρῦν*.] TER GURGITE VASTO. Aut *ter* pro *saep*e posuit, finitum pro infinito; aut *ter* uno die.

423. ALTERNOS. Singulos, non omnes simul, ut XII. Aeneid. 233. *Vix hostem alterni si congregiamur habemus*: aut *alternos*, vicissim: quia accipit, ut vomat; rursus vomit, ut accipiat.]

424. COHIBET SPELUNCA. Hypallage in sensu: nam ipsa se tenet intra speluncam secundum fabulam.

425. ⁶⁴ [TRAHENTEM. Salustius: ⁶⁵ *Quod forte illata naufragia sorbens, gurgitibus oculis milia sexaginta Tauromenitana ad litora trahit*. Ergo & *sorbet*, & *trahit*, & detrahit, Salustio.]

426. PRIMA. Nominativus est pluralis a neutro: & est Graeca figura, *τὰ πρῶτα* ⁶⁶ *ἀνθρώπων*.

427. PUBE TENUS. *Tenus*, praepositio ablativa quidem est; sed figurate etiam genitivo cohaeret, ut III. Georg. 53. *Et crurum tenus a mento palearia pendent*. Sane gaudet postpositione. PISTRINX. Si navem intelligas, ⁶⁷ *haec pistris*, *hujus pistris* facit: si de bellua, ⁶⁸ *haec pistrinx*, *hujus pistrinis* facit.

428. DELPHINUM CAUDAS UTERO COMMISSA LUPORUM. Conjuncta & coagmentata: ipsa scilicet,

ut IX. 675. *Portam, quae ducis imperio commissa, recludunt*. Et figurate locutus est, ut I. 229. *Oculos suffusa*. Est autem haec elocutio: ⁶⁹ *postrema*, id est, *τὰ ὑστερῶτα*, commissa erat luporum utero caudas delphinum, id est, commissas habebat ⁷⁰ [caudas utero. Et quidam volunt *commissa* dici, quae diu exesa junguntur.]

V A R I O R U M.

416. PROTINUS. *Protenus* legendum esse hoc loco Velius Longus de Orthogr. monet, hoc est *porro tenus*: & hic loci etiam Leidenfis alter obiter a me inspectus, & primus Rottendorphius. videantur quae annotamus ad Ecl. I. 13. deinde tertius Rottendorphius, *cum protinus utraque tellus una forent*, non foret. & mox primus Moretanius, *medio venit vi pontus*. HEINS. *Medio venit vi Parthae media Zulich*. a m. sec. *venit in Venetus*.

419. LITORE DIDUCTAS. *Deductas* Mediceus, & ceteri vetustiores, Gudiano excepto. mox, *impacata Charybdis* in Leidenfi. HEINS. *Deductas* Regius & Parrhas.

420. IMPLACATA. Cerda *impacata* praefert. *implacata* Leidenfis, Zulichem. Sprotanus & Oudart. a m. sec. *laevom* Gudianus.

421. OBSIDET. *Obsedit atque inmo baratri* Francianus.

422. AB-

62 berethron R. beretron. L. 63 desunt L. Vol. R. Steph. aliis a TER ad 9. 424. 64 desunt iisdem. 65 quae legitur in fragmentis incertis, sive lib. VI. ut alii pag. 521. Edd. Hack. ubi Douza notat, naufragia hic poni pro navium quassarum fragminibus & reliquiis armamentorum. recte, & imitatum credo haec Florum lib. I. 13. *Galliam gentem non consentis moenibus expulisse, quam per Isatham naufragia sua latius traheret, si persequutus etc.* ut naufragia, sunt reliquiae Gallorum ad ipsam urbem caesorum, quos per Italiam fugientes persecutus est Camillus. BURM. 66 ἀνθρώπων Steph. Dan. 67 haec pistris, hujus pistris L. Steph. haec pistrin, hujus pistris Vol. haec pistris, hujus pistris R. pistris h. pistris Dan. 68 hic pistrinx Fabr. Basil. haec pistrinx pistrinis L. Vol. R. Steph. 69 postremum, unde est τὰ Dan. 70 desunt L. Vol. R. Steph. al. Danieli deerant caudas utero. Doctissimus Arnizab. ad Plinii Paneg. cap. XXXIX. emendabat, volens *commissa* dici, quae diversa junguntur.

Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni

- 430 Cessantem, longos & circum flectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam: & caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris inplet Apollo,
435 Unum illud tibi, nate dea, praeque omnibus unum

Prae-

SERVII.

429. ⁷¹ [PRAESTAT. Melius est.]

430. CESSANTEM. Morantem: quod sequentia indicant: *Longos & circumflectere cursus.* ⁷² [Terentius Adel. I. I. ⁷³ *Si abis uspiam, aut ubi si cesses.* Sed alibi Heaut. v. I. 9. *Quid illic natus cessas cum Syro.*

431. INFORMEM. Hic, quae confusae sit formae; alibi deformem II. Ecl. 25. *Nec sum adeo informis.* Alibi monstrum, ut inf. 658. *Monstrum informe ingens*, quod humanam excedat formam.

432. CAERULEIS CANIBUS. Variavit nunc *canes* dicendo, cum supra dixerit *lupos*.]

433. PRAETEREA. Hic ostenditur cuncta scire Helenum, & jam insensam Junonem, sed prohiberi dicere, ut diximus supra 380. HELENO PRUDENTIA VATI. In homine enim *prudentia* est: in vatibus *fides*. SI VERIS IMPLET APOLLO. Id est, si veris implet oraculis, ut Lucanus v. 168 *Atque hominem toto sibi 74 cedere iussit Pectore.*

VARIORUM.

422. ABRUPTUM. *Abrutum* Zulichem.

423. ERIGIT. *Elicit* pr. Hamb. vid. inf. 576. *egerit* & *erigit* confusa docet Cortius ad Plin. IV. Ep. xxx. §. 7. nos saepe ad Lucan. & Val. Flac. notavimus. *elicit* Hamb. pr.

424. AT SCYLLAM. *Ast* in tertio Rottendorphiano. HEINS.

425. EXSERTANTEM. *Exercentem* alter Hamburgicus. credo profectum a monacho rhythmicis versibus adfacto: de ore Scyllae vide Broukhuf. ad Tibul. IV. I. 71. *exhalantem* Venetus. BURM.

426. PULCHRO. *Polchro* alter Hamburg. *corpore* Montalbanus.

427. PRISTIS. *Pistris* apud Senecam est Epist.

xcii. & apud Carisium lib. I. capite de Analogia, & apud Macrobius lib. I. cap. 6. & apud Priscianum lib. xviii. bis. idem tamen eodem libro mox *pristis* producit. Nonius Marcellus, *Pristis navigii genus.* mox subdit exempla Claudii Quadrigarii. tum ex lib. v. Aen. 126. *agit aeri corpore pristim*, & lib. x. 211. *in pristim definit alvus.* sed hujus loci mentionem non facit. eodem libro §. 154. 156. & 187. *pristis* denuo occurrit. *Pistris* etiam codices nostri constanter. an vero *Pistris* dici possit ambigit Vossius de Analog. lib. I. cap. 34. *Pistris.* vide Suidam. vide omnino Dalecamp. ad Plin. ix. 5. *Dores* pleraque vocabula in *σ* desinentia in *ξ* efferebant. sic *Alas* pro *Alas*, *Klōs* pro *Klōs*, *Opis* pro *Opis*, *Pistris* pro *Pistris*. hinc *pristis* & *pistris* Romanis. ita apud Petron. cap. xlv. legendum, *colubra prestem non parit*. HEINS. *Pistris* Francian. Parrhas. Wittian. Wall. & alii, & Edd. primae. vide Salmas. ad Flor. III. 5. & Junii Animad. II. 13. & alios multos. BURM.

428. CAUDAS. *Caudam* Venetus. *commixta* Wall. & Zulichemius a manu secunda. male. sic recte Scalig. apud Manil. II. 693. legit, *cui commissus homo est*, pro vulgato *commixtus*. quem ibi vide. & notas ad Ovid. IV. Met. 369. BURM.

429. PACHYNI. *Pachinni* Hamb. pr. Wittian. & Wallian.

430. CURSUS. Parrhas. notat aliter legi *flutus*.

433. SI QUA EST HELENO PRUDENTIA, VATI, SI QUA FIDES. *Heleno prudentia, vati si qua fides.* haec bona distinctio, ut *prudentia* ad Heleni experientiam, *fides* ad divinandi scientiam referatur. FABRIC. Mutata distinctio codices nostri, Menteliano excepto, *Heleno prudentia vati*,
Si

⁷¹ desunt L. Vof. R. Steph. a. ⁷² desunt iisdem. ad §. 433. ⁷³ *Si absis* in Terentio legitur. ⁷⁴ *credere* Steph. & Dan.

Praedicam; & repetens iterumque iterumque monebo.

Junonis magnae primum prece numen adora:

Junoni cane vota libens, dominamque potentem

Supplicibus supera donis. Sic denique victor

440 Trinacria finis Italos mittère relicta.

Huc

S E R V I I.

437. JUNONIS MAGNAE. Id est, supernae: nam legimus in VI. 138. *Junoni infernae dictus sacer.*

438. PRECE NUMEN ADORA, JUNONI CANE VOTA LIBENS. ⁷⁵ [His enim Juno praecipue delectatur; id est, hymnis, & prece.] ⁷⁶ [Cane autem, de historia est: nam & ⁷⁷ bello Punico patrum & matrum cantaverunt Junoni. Et bene tria posuit, quae ad religionem pertinent, *prece*, *votis*, *donis*. DOMINAM. Hic abusive dominam Junonem appellavit, cum proprium hoc nomen Matris Deum sit.]

439. VICTOR: Propositi tui effector, ⁷⁸ [ut III. Georg. 17. *Illi victor ego, & Tyrio conspectus in auto.*]

V A R I O R U M.

Si qua fides. quibus non subscribo. at primus Moretanus non ineleganter, *si qua est Heleno prudentia, sati si qua fides.* HEINS. Mox, *animam Atrianus.*

435. PROQUE OMNIBUS UNUM. Manuscripti lectio est, *pro omnibus*, eandem approbantibus Diomede & Donato. ille *pro omnibus* idem esse ait, quod *ὡς πάντων*. hic *pro omnibus*, exponit, pro commodo omnium desideriorum. FABRIC. *Praequae* prior Mentelianus, quatuor Moretani aliique complures, etiam Gudianus & primus Rottendorphius a manu secunda. sed tertius ejusdem Rottendorphii, & alter Mentelii *proque*, quod malim. HEINS. *Verum aliud* prior. Hamb. *unum illum* Gudianus a m. pr. *unum istud* scripsit in margine Parrhasius. *praequae omnibus* Parrhas. Wittian. Dorvill. Edd. Ald. Junt. & hoc credo praefendum. nam praecipuum fuit hoc monitum, non unicum. unde & infr. v. 546. vocat *praecepta ma-*

xima, ubi Servius etiam *prae* exhibet: sed Mss. & Edd. quaedam *praedico* & *prodico* ibi etiam dant.

436. ITERUMQUE ITERUMQUE. *Iterum iterumque* Mentelii prior, Moreti primus & tertius Gudianus, tres Rottendorphii, Menagii alter, & Venetus. quomodo & lib. II. 770. codices nonnulli: *Nequicquam ingeminans iterum iterumque vocavi.* HEINS. Hunc locum ante oculos habuit Quintilianus lib. II. de Instit. Orator. 13. *equidem id maxime praecipiam, ac repetens iterum iterumque monebo.* vel ut alii, *iterumque iterumque praecipiam*, vero pro *praedicam* dixit, ut magister eloquentiae. *iterum iterumque* Francianus. & Leidenf. unus & Wallian. a m. pr. *praedico* hic Hugonius & Zulichemius, & Excerpta nostra. imitatus & Statius XII. 100. *Quare iterum repetens, iterumque edico.* BURM.

437. MAGNAE. *Sacrae* prior Hamburgicus.

438. CANE. Refero ad certam formulam, qua vota nuncupari solebant. quae ideo & *carmen* dicebatur, ut notum.

439. DONIS. *Votis* W. a m. pr.

Ibid. VICTOR. Carroeus de victoria Aeneae interpretatur, quam de se, deserta Didone & Carthagine, referret. sed victor est post tot pericula & casus voti compos. vid. ad Petron. cap. CXII. & supr. IX. Ecl. 5. II. Aen. 95. & passim. BURM.

440. MITTERE. Numerus in Aldinis claudicat: non enim *metiere*, sed *mittere* legendum est. FABRIC. *Metire* tertius Rottendorphii. Menagianus & Hamburgensis alter, etiam Gudianus a manu prima. Rottendorphius addit interpretamenti loco, *id est metieris*. non dissimile illud lib. XII. 360. *Hesperiam metire recens. metiri pro trans-*

meare

⁷⁵ desunt Dan. ⁷⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁷ posuit hoc factum esse Bello Punico ad Junonem, Carthaginis munus, placandam. ut ipsi majoribus hostiis sacrificatum, donum datum & lesterium factum narrat Livius lib. XXII. 1. vide & XXVII. 37. ubi septem & viginti Virgines Junonem canentes, ibant in pompa; sed nulla ibi mentio puerorum, quod non emisisset Livius. sed ibi ad Matronas pertinet haec solemnitas. Quare forte Livius erraverit, quia id factum suscepto contra Aetolos & Antiochum bello, quum templum Junonis Lucinae Romae de coelo esset tactum, ut idem narrat Livius XXXVII. 3. videant eruditi. BURM. ⁷⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Huc ubi delatus Cumaeam adcesseris urbem,
Divinosque lacus, & Averna sonantia silvis;
Insanam vatem adspicies: quae rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas & nomina mandat.

445 Quae-

SERVII.

441. CUMAEAM URBEM. *Cumaeam urbem*, sicut, *Butthroti arcem, fontem Timaei*. Euboea insula est: de cuius civitate, Calchide, ⁷⁹ incolae profecti sunt ad novas sedes quaerendas: & haud longe a Bais, qui locus a socio Ulyssis Bajo illic sepulto nomen accepit, invenerunt vacuum litus: ubi visa muliere gravida civitatem condiderunt: quae res foecundam ostendebat fore rempub. & eam *Cumas* vocaverunt: sive ab *ἰκνύς*, id est, praegnanse: sive ἀπὸ τῆς κυμάτων, id est, ab undis: nam κύματα ⁸⁰ undae dicuntur. v autem Latini in v vertunt: ut *Byrria*, *Burria*.

442. DIVINOSQUE LACUS. Consecratos, Avernum & Lucrinum. *Avernus* autem, in plurali numero haec *Averna* facit: ut *Tartarus*, *Tartara*: unde est: *Averna sonantia sylvis*. Sane hic lacus ante sylvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalans inde per angustias aquae sulphureae odor gravissimus supervolantes aves necaret: unde & *Avernus* dictus est, quasi ἀπὸ τῆς: quam rem Augustus Caesar intelligens, dejectis sylvis, ex pestilentibus amoena reddidit loca.

443. INSANAM VATEM. Alii magnam dicunt: ⁸¹ [quia duo genera vaticinandi sunt, aut simplex, ut Heleni: aut per furorem, ut Sibyllae: quia *vates* a vi montis appellatos, Varro auctor est:] sed melius deo plenam, & vaticinatricem intelligimus. ⁸² [A Graecorum tractum etymologia, qui *μάντις*, ἀπὸ τῆς μανίας appellaverunt: nam supra sensus humanos intelligentia, furor & insania dicitur, teste Cicrone de Divinatione: *Huius praestantissimae rei nomen nostri a divinis; Graeci, ut Platon interpretatur, a furere dixerunt*; ⁸³ *profusus furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrat*; unde adhuc, qui inspirari solent, *fatuari* dicuntur. Virgilius VI. 11. *Magnam cui mentem*

animumque Delius inspirat vates.] SUB IMA. In ima, ut I. 453. *Namque sub ingenti lastrat dum singula templo*, ⁸⁴ [& I. 431. *Exercet sub sole labor.*]

444. FATA CANIT: FOLIISQUE NOTAS ET NOMINA MANDAT. Tribus modis ⁸⁵ ait futura praedicta: aut voce, aut ⁸⁶ scripto, aut signis, id est, quibusdam notis, ut in ⁸⁷ obeliscis Romae videmus: vel, ut alii dicunt, notis litterarum: ut per unam litteram significet aliquid. In foliis autem palmarum Sibyllam scribere solere, testatur Varro. ⁸⁸ [FOLIIS. Palmae. NOTAS. Literas. NOMINA. Verba.]

VARIORUM.

meare Nonius interpretatur in illo IV. Georg. 389.

Magnum qui piscibus aequor,
Et iuncto bipedum cursu metitur equorum.
& in illo Lucili,

Vir mare metitur magnum & se fluctibus tradit. *metire* etiam hic invenerat Pierius in nonnullis codicibus, sed vulgatam praefert, etsi exemplis in medium prolatis, *metiri iter*, & *pelagus remensum*, *remetiri astra* Aeneid. v. 25. HEINS. *Matiere* Parrhaf. *Hugen*, *meclere* Franc. *metire* Wall. sed *mittere* unice verum, quod & versus ratio postulat. *mitteris* pro dimitteris, ut saepe apud Terentium & alios. puto autem subintelligi a Junone, quae te usque adhuc vexavit, & tot erroribus implicuit, jam vero placata missionem dabit Aeneae victori. nam a missione Gladiatorum verbum translatum puto. BURM.

441. CUMAEAM. Alii *Cumarum urbem*. ut lib. VII. 436. *Classes invectas Tibridis undam*. FABR. Et ita legisse videtur Servius, cuius aliter incongrua

⁷⁹ deest iisdem. adde Serv. ad VI. 2. & Schol. Lucan. v. 183. ⁸⁰ deest iisdem. ⁸¹ deest iisdem. ⁸² deest iisdem. ⁸³ haec ultima verba separari debent a primis: illa enim lib. I. de Divin. I. haec cap. 2. leguntur. illud *profusus* interjecit Servius connectendi verba gratia. & hinc forte *rursus* ediderunt Basilienfes, non male. sed perperam illi & Dan. *dixerunt* pro *dixerunt*. Schulting. ad Senec. Suavor. I. p. 11. mallet, *profusus ut deinde ait*: quod longius recedit a vulgatis. reliqua verba. unde adhuc esse ex Justino lib. XLIII. I. descripta recte etiam observat. BURM. ⁸⁴ deest L. Vol. R. ⁸⁵ futura praedicit L. R. Steph. al. tribus modis videmus, vel ut alii Vol. omittit mediis. ⁸⁶ scriptura Dan. Fabr. al. ⁸⁷ obelisco L. obeliscis Dan. Fab. ⁸⁸ deest L. Vol. R. Steph. al.

- 445 Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent inmoti locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis quum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondis,
450 Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.

Hic

SERVIL

445. CARMINA VIRGO. ⁸⁹ Quia ejus responsa verbis scribebantur. Virgo vero ⁹⁰ Phemonoe dicta est: nam *Sibylla* appellativum est nomen: adeo ut Varro quot *Sibyllae* fuerint, scripserit. *Sibylla* autem dicitur omnis puella, cujus pectus numen recipit: nam ⁹¹ Aeoli *ei* dicunt deos; *Bulla* autem est sententia: ergo *Σιβύλλας*, quasi *ειν βυλλας* dixerunt. Inde est VI. II. *Magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates*. Sane sciendum, omnia responsa Sibyllae plus minusve centum contineri sermonibus: unde Virgilius ait VI. 43. *Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum: Under ruunt totidem voces, responsa Sibyllae*.

446. DIGERIT. Ordinat, disponit. ⁹² [IN NUMERUM. In ordinem, ut continuatio carminum fiat: unde est IX. Ecl. 45. *Numeros memini si verba tenerem*.] SECLUSA. Pro inclusa: praepositio pro praepositione.

448. CARDINE VERSO. Aperta janua, per Periphrasin.

449. TURBAVIT JANUA FRONDES. Non janua; sed ventus, qui per januam ingreditur.

451. ⁹³ [SITUS. Positiones & ordines: alibi VII. 452. *situ*, vetustate, ut: *Ex ego vicia situ*: alibi squalore VI. 462. *Per loca senta situ*.]

452. INCONSULTI. Inscii rerum, ignari, sine consilio, ⁹⁴ [sine responso, quibus consultum non esset; ut *inconsultos*, incautos dicimus, qui sine consilio aliquid adgrediuntur. ⁹⁵ [Et *consultus* est, qui consultur; *inconsultus*, qui non accipit consilium.]

VARIORUM.

grua est nota. *Cumaeam* Wallian.

442. DIVINOSQUE LACUS. Ut *Divinos* fontes dici contra Salmasium ostendit Broukh. ad Propert. I. XVIII. 27. vid. & ad Ovid. III. Remed. 452 non probare vero possum in Propertio legentem,

Di, rivis, fontes, & frigida rupes, Jac. Gronovium ad Tacit. IV. Hist. 52. & obloquentem Scaligero & Broukhufio, qui, *Di, vivi fontes*, legunt. BURM.

Ibid. SONANTIA. Non suo, sed silvarum, quibus circumdata sonitu, quem arbores ventis agitatae faciunt, capio. sic lib. VI. 704. *Virgulta sonantia silvis*. ubi vide. BURM.

443. ADSPICIES. *Adspicias* Excerpta nostra. *infamem vatem* Sprotii. *sub ipsa* alter Hamburgicus.

444. NOTAS ET NOMINA. *Et carmina* Parrh. repetitum ex seq. versu. vid. ad Valer. Flac. II.

466. Catroecus *notas*, singulares literas, & *nomina* integra verba interpretatur ex Servio. vid. & III. Georg. 158. ubi notae sunt characteres, signa. Suet. Calig. 49. *ambo libelli notas & nomina continebant mortis destinatum* ubi notae respiciunt discrimen, quod inter duos ejusdem nominis intercedebat. ut tituli forte honorum, aetas, corporis notae, &c. BURM.

446. DIGERIT. *Degerit* Medicus. sequens versus deest Vossiano.

Ibid. RELIQUIT. *Relinquit* quatuor Moreti, Gudianus, Mentelii alter, Vossianus prior, & sex alii, etiam Rottendorphius a manu secunda idque numerosius videtur. HEINS. *Se clausa* Excerpta nostra. *relinquit* nostri etiam.

448. CARDINE. *Carcere* prior Hamburgicus. *vento*

⁸⁹ quaevis Dan. ⁹⁰ Foemonoe L. Femoneo R. ⁹¹ Aeolii L. Vof. R. ⁹² desunt L. Vof. R. Steph. ⁹³ desunt iisdem. ⁹⁴ desunt iisdem ad §. 453. ⁹⁵ desunt Dan. est enim consultus Fabr.

Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
 455 Vela vocet, possisque sinus implere secundos,
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas.
 Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvar.
 Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
 460 Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
 Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.

Vade

SERVII.

453. ⁹⁶ [NEQUA MORAE. *Nequa*, pro non, aut nulla, id est, nullum damnum te ex mora fecisse credideris.]

455. VELA VOCENT. Valde nove: ⁹⁷ [quamvis sit provisā navigatio.]

456. ORACULA. Fata, responsa.

457. IPSA CANAT. Ne te mittat ad ea, quae in foliis notat.] VOLENS. Quae velle habet: nam *volitura*, propter asperitatem ⁹⁸ sermonis noluit dicere: ⁹⁹ [aut *volens*: quia cogi non potest, si nolit; ut in sacrificiis: *Uti volens propitiisque*.]

458. ILLA TIBI ITALIAE POPULOS. Bene haec ad Sibyllam distulit: quia ipse de cursu tantum interrogatus est; & quia *bella*, terribile nomen, intulerat, statim evadendi spem adjecit: *Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem*.

460. VENERATA. Quam tu veneratus sis: vel venerata pro te deos, id est, rogaris pro te diis.]

461. HAEC SUNT, QUAE NOSTRA LICEAT TE VOCE MONERI. Bene cum praescriptione, ne falsidicus, vel minus peritus postea putaretur: sacerdos.

VARIORUM.

vento Menagii prior.

450. SAXO. *Saxa* Mediceus. mox, *carmina jungere* Leidenf. unus & Oudart. *nec jungere* Zulich.

452. SEDEMQUE. *Aedemque* Gudianus a manu prima.

453. TANTI. *Tantae* duo priores Moreti, & prior Vossianus, & primus Rottendorphii. cum uno Leidenf. sed male. HEINS. *Fiant dispendia* Hugonius. *fuerint dispendia nostri* legitur apud Commentatorem Crucquianum Floratii. lib. i. Od. 28. *haec tibi* in marg. Parrhaf. *tantae* Wallian. & Ed. Venet.

454. INCREPITENT. *Increpitant* prior Mentelianus, alter Hamburgensis & secundus Moretani. sequentia id satis refellunt. mox, *vela vocent* idem Mentelianus prior. & Gudianus, etiam alter Mentelii, & prior Hamburgensis, ut & Mediceus a manu secunda. mendose. quod & editiones nonnullas frustra occupavit. HEINS. *Ventus in altum* Leidenf. pro varia lectione. quod repetiit ex *356. aurae vela vocant*, ubi vide: *vocent* etiam Francianus & Regius. & ita Ald. Junt. & *tua cursus* Wittian.

457. CANAT. *Canet & resolvet* Sprotii, Hugonius & prior Hamburgensis a manu secunda. & item a m. sec. Wall. *canat & resolvet* Gudian. *ipsa ora* quartus Moreti. & Menag. sec. versus vero totus aberat a Vossiano.

Ibid. VOLENS ATQUE. *Volensque* Parrhaf.

459. ET QUO. *Ex quo*, & *expediat* Franc. & *quocumque modo* Wittian.

460. VENERATA SECUNDOS. *Venerata sacerdos* Ed. Venet. *sacerdos* etiam uterque Hamburgicus, duo Moretani. & Parrhaf. sed ut videtur, correctum.

⁹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *volens* §. 457. ⁹⁷ desunt Dan. forte, quamvis sit prospera visa navigatio. ⁹⁸ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁹ desunt L. R. Vof. Steph. ad §. 461. & Basi. ad *illa* §. 458. ad quae haec habet. Quaeritur, quare de Sibylla dicit, cum Helenus dixisset, *venturaque bella*, intulit spem, & *quoque modo fugiasque ferasque laborem*. deinde deest nota ad §. 460. 1 deest Dan.

Vade age, & ingentem factis fer ad aethera Trojam.

Quae postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto

465 Imperat ad navis ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,

Lo

SERVII.

463. * [EFFATUS AMICO EST. Poeta divinus penitiam suam inventa occasione semper ostendit; *effatus* ergo, verbo augurali usus est: quia scit loca sacra, id est, ab auguribus inaugurata, *effata* dici: Ergo religioso verbo voluit uti, qui potuit dicere: *Quae postquam vates sic ore est fatus amico.* *Effatio* dicta ex prolocutione, quod ubique loquimur, *fatur*.

464. AURO GRAVIA. Utrum aurea; an quibus non totis aureis addito auro pondus accesserit? &] GRAVIA, A, finalitatis ratione producitur; sed satis asper: nam in nullam definit consonantem, ut X. Ecl. 69. *Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.* Item X. 394. *At tibi Thybre caput Evandrius abstulit ensis.* ELEPHANTO. Pro ebone posuit; Graece dixit.

465. STIPAT. Densat: inde *stipatores* dicuntur, qui in navibus componunt, a *stipa*.

466. DODONAEOS. Id est, Epiroticos. A civitate Epiri Dodona: laudavit a regione, ut *vasa Corinthia*, [Quidam dicunt ita, ubi aes optime fustum, sicut & apud Corinthum: vel *Dodonaos*, quales sunt in templo *Dodonaei Jovis*. Haec autem regio in finibus Aetolorum est, ubi Jovi & Veneri templum a veteribus fuerat consecratum. Circa

hoc templum quercus immanis fuisse dicitur, ex cujus radicibus fons manabat, qui suo murmure instinctu deorum diversa oracula reddebat: quae murmura anus, Pelias nomine, interpretata hominibus diserebat. Sed cum hic oraculorum per multa tempora stetit, ab Arce, latrone Illyrio, excidi quercus praecepta est: unde factum est, ut postea fatidica murmura cessaverint. Narratur & aliter fabula: Jupiter quondam Hebae filiae tribuit duas columbas, humanam vocem edentes, quarum altera provolavit in Dodonae glandiferam sylvam Epiri, ibique confedit in arbore altissima: praecepitque ei, qui tum eam succidebat, ut ab sacra quercu ferrum sacrilegum submoveret: ibi oraculum Jovis constitutum est, in quo sunt vasa aenea, quae uno tactu universa solebant sonare. Altera autem columba pervenit in Libyam, & ibi confedit super caput arietis, praecepitque ut Jovis Ammonis oraculum constitueretur.] LEBETAS. Ollas aereas: Graece dixit: *Zemas* enim vulgare est, non Latinum. [Lebes, pro vase capitur, in quod aqua, dum manus abluuntur, decedit. Quod decentius Aeneae donum convenire videtur, quam quod culinae dona praestentur, ut Homerus in Odyss. A. 136. *Χίμαρα δ' Ἀμφίποτον προχέου ἐπὶ χεῖρας* φέρει.

2. desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Gravia* 464. 3. *amor*. item *At* L. Vof. R. item, etiam Steph. deest *ITEM*. Baff. 4. aliquid componunt Fabr. sic in vexato Petronii loco cap. xcix. *ego quidquid erat in altum compono*, ubi videndi Interpretes. BURM. 5. desunt L. Vof. R. Steph. 6. Hillirio Dan. 7. Hebae Dan. Fabr. dederunt. sed Mafvicius Thebae edidit, sine dubio, quia Ryckius in ora codicis notaverat, ita legere Thomam Munckenum. vellem indicasset Mafvicius ubi Theben Jovis filiam reperisset, quum Hebe Jovis & Junonis filia Herculis in Deos relati uxor, sit notissima. vid. Barth. ad Stat. 111. Silv. 1. 27. Theben Afofi & Metopes filiam celebrat Pindarus Isth. 1. 1. ubi Scholiafles, & ad 14. Nem. 21. videndus: ut & notae ad Ovid. 111. Am. vi. 34. aliam Promethei filiam facit Steph. in *Θέβα*. BURM. 8. *Zemas* Baf. *Zengma* Fabr. Quinstrinam portant, & in Servio emendandum esse *camas* pro *Zengma*. nescio, an jam olim confosores soliti tinnientes illas patinas vel pelves, vel aliud vas specie scyphorum (nam in tali vase Antonii patrem, sibi aquam ad radendam barbam iussisse adferri narrat Plutarch. in Antonio in pr.) in publico suspendere, quae tinnitu suo lebetes Dodonaeos possent referre. sed quidquid sit *Zemas*, vel *Zema*, originem trahere a *ζῆω*, serveo, videtur. ut ita *cucumam* vas esse dictum a sono fervoris, in quo aqua calefit, scribunt Papias & Catholici auctor, quos secutus Vossius, sed refutat Menagius in Erymol. Ling. Gall. in *coquatur*, ubi plura de *cucuma* videri possunt. *vulgare* dicit Servius, forte respiciens ad Graecos sui temporis, vas illud *Zema* vocantes. & posterioris aetatis Graecos & hodie in usu habere verbum *ζυμνίζω* & *ζυμνίζωμαι*, pro servefacere, docet Alexius da Somavera in Thesauro Graecae Linguae vulgaris, plura dabit Cangius in utroque Glossario Latinitatis & Graecitatis, in *Zema* & *ζῆμα*. BURM. 9. desunt L. Vof. R. Steph. Dan.

Loricam confertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeae, cristasque comantis,
Arma Neoptolemi. Sunt & sua dona parenti.

470 Addit equos, additque duces:
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare jubebat

An-

SERVII.

ὁμήρου Καλῆ, χρυσῆ, ἐπὶ ἀργυρεῖς λίσσας. 467. HAMIS AUROQUE. Hamis aureis, 10 per Endyadyn. Hamis autem, catenis, 11 [vel circulis] significat. 12 [TRILICEM. Trino nexu intextam.]

468. ET CONUM INSIGNIS GALEAE. A parte totum: nam 13 conum, est curvatura, quae in galea prominet, super quam cristae sunt 14 [Coni tamen appellationem sciendum a Graeco tractam. 15 [CRISTASQUE COMANTES. Proprie, sicut dictum est, Graecorum erant, ut II. 391. Deinde comantem Androgei galeam: & est participium comantes notum: non enim est verbum como.]

469. SUA DONA PARENTI. Id est, Anchisae: sua autem, congrua 16 [meritis.] apta aetati.

470. 17 [DUCES. Itineris scilicet equorum: vel quos vulgo agafones vocamus, ut x. 574. Effunditque ducem: alii ducem itinerum accipiunt.]

471. REMIGIUM SUPPLET. Bene verbo militiae usus est, ut supplementum diceret: nam multos in Creta perdidit.

472. VELIS APTARE JUBEbat. Subaudis, socios, a superioribus: 18 [et bene servat 19 ὅτι πρῶτον, ut ubique 19 Anchisen inducat in navigationem, ut supr. 9. Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.]

VARIORUM.

rectum, quod ortum ex compendio scripturae Ἰδός, ut in Zulichemiano vidi, tam hic quam ꝑ.

455. & Heinſius ex primo Moreti notavit. *ventura* sacerdos etiam Hamburgicus alter. *sacerdos* etiam Commentator Crucquianus ad Horat. II. Sat. II. 124. Nonius in *venerata* vulgatum servat, & *venerata* pro *veneranda* exponit: & *veneranda* erat in Wallian. BURM.

461. MONERI. *Moveri* Venetus.

462. FACTIS. *Fatis* Menagianus prior, & alter Hamburgicus, & Graevianus, & Leidenſis, & alter unus a manu secunda, quomodo etiam *Excerpta* nostra, & Parthaf. a m. pr.

463. EFFATUS. *Affatus* Wallian. duo Moretani, Leidenſis, Sprotianus, Menagii prior. Parthaf. & Gudian. *est* deest priori Hamburgensi.

464. GRAVIA. Giphanius Ind. Lucret. p. 466. *gravida*. HEINS. *Dona dei hinc* Editio Juntina. *Elephante* Zulichemius. *septoque* Francianus. vid. lib. I. 592.

465. CARINIS. *Cathenis* prior Menagianus.

466. DODONAEOSQUE. *Dodoneasque* alter Menagii, Leidenſis & Zulichemius. *Dodoneosque* Menetlii prior & alii. *lebetes* fere omnes. *lebetes* Francianus. *lebetes* Oudart. & Ed. Venet.

467. CONSERTAM. *Confortam* Reg. vid. lib. V. 259. Serv. ad IV. Georg. 91. *squmam auroque trilicem*.

469. SUNT ET. *Sunt haec* Francianus.

471. INSTRUIT. *Inſtruet* Mediceus.

472. CLASSEM. *Classim* in Sprotiano. ut & supr. versu 5. HEINS. *Classes* prior Hamburgensi.

473. FG-

10 Endiadom Vof. endiade R. endiadio L. per *endiadyn* Fabr. per endiadin Basil. illud *per* abesset melius. sed ita saepe Graeca in *diad* *duad* deſormarunt librarii. vid. ad II. Georg. 192. & alibi. 11 deſunt L. Vof. R. Steph. al. 12 deſunt iisdem. 13 *conum* vel *mas* L. *canus* Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 14 deſunt L. Vof. R. Steph. al. ad ꝑ. 469. 15 haec Daniel & Fabr. ponunt initio hujus notae, & notam etiam ad ꝑ. 470. DUCES huic ſubiungunt. 16 deest L. Vof. R. Steph. al. 17 deſunt iisdem. ego deleſtem initio, 18 *istheris*: nam poſt ſequitur. vel legerem, *istheris*, ſcilicet, vel *egnorum*, quos &c. in altero loco laudato ex libr. x. dux aurigam notat. 18 deſunt eiſdem. 19 forte *Anchises*, nam ſi ſocios ſubaudiendum, Anchises illos induxiſſe in navigationem intelligendus.

Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
 Quem Phoebi interpretes multo conpellat honore :
 475 Conjugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
 Cura Deum, bis Pergameis erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniae tellus : hanc adripe velis.
 Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est.
 Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.

480 Var.

SERVIL

473. FERENTI. ²⁰ Pro secundo flanti, vel cum flare coepisset.

475. ANCHISA. ²¹ [Bene, cum Veneri libidinem non objicit, dicendo conjugium, majorem honorem Anchisae tribuit. *Anchisa* autem,] vocativus hic non est Latinus: nam brevis esset *A*, ut *o Castilina*: Graecus est ergo, de quo valde apud eos quaeritur, quemadmodum exeat ab his nominibus, quae in *ES* mittunt nominativum: nam *Tydidēs*, *Tydidē* facit, ut I. 96. *Danaum fortissime gentis Tydide*. *Atrides*, cum sit simile, *Atrida* facit, ut Horatius II. Sat. III. 187. *Nequis burnasse velis Ajacem, Atrida, vestas Cur?* ²² Tale est ergo & *Anchisa*. Sane apud Latinos horum nominum causa manifesta est: ²³ quae nominativum ipsum in *A* mittunt, & recipiunt Latinam declinationem, ut: *Atrides*, *Atrida*; *Scythes*, *Scythā*. DIGNATE. Digne habite, digne judicate: nam modo non agens habet, sed patientis imaginem: unde est in primo 335. *Haud equidem tali me dignor. honore*.

476. CURA DEUM. ²⁴ [Id est] amor, ut X. 132. *Veneris iustissima cura*. BIS PERGAMEIS EREPTE RUINIS. Probavit curam deorum. Et sciendum, rhetorica esse argumenta, quae a contrariis laudant. Quod enim ²⁵ supra Anchises infortunis putavit, II. 642. *Satis una superque Vidimus excidia*: hoc iste ²⁶ argumento convertit in laudem. Bis autem propter Herculem, & Graecos, qui expugnare Trojanos.

477. ECCE TIBI. Aut vacat tibi, ut in Tullio: II. Catil. 5. *Qui mihi ascubantes in convivio*: aut ²⁷ certe altius dictum est tibi; ac si diceret: qui Italiae hanc tantum visurus es partem: non etiam ²⁸ eam, quam Aeneae fata promittunt. ²⁹ [aut certe tibi, id est, quod ad te attinet: nam ita veteres ponebant, ut Terentius in Adelphis IV. I. 21. *En tibi autem*. *Quid est?* *Lupus in fabula*: &c. ³⁰ cur ut, Aeneae non dicit? aut sufficere putat, quae illi vaticinatus est, ut retineat illa: aut ambobus dicit ad unum loquendo.] AUSONIAE. Italiae: a rege ³¹ Ausone. ARRIPE. Invade: illic enim ³² es sacrificaturus.

478. ET TAMEN. *Ἀναλόω* est: non enim praemisit, *quantquam vicina sit*: ³³ [PRAETERLABARE NECESSE EST. Praeternaviges: & bene positum, *necesse est*; ne fatigato longae navigationis denunciatio dura videretur.]

479. AUSONIAE PARS ILLA PROCL, QUAM PANDIT APOLLO. ³⁴ Laurolavinatē agrum significat, ad quem venturus est.

VARIORUM.

473. FERENTI. *Ferenti* secundus, & quartus Moreti, Menagii prior, alter Hamburgicus & Venerius, Leidens. utus, Wall. & Francianus, & a manu prima Sprotanus. vid. II. Georg. 311. *vento fieret mora Parthas. fieret vento ne mora fer*. Wittian. BURM.

474. Ho.

²⁰ flanti L. Vof. R. Steph. al. & nihil praeteres. ²¹ desunt iisdem. ²² tale etiam *Anchisa* Vof. tale est & Steph. ²³ nam nominativum ipsum in *A* mutant L. Vof. (sed ille *quae* pro *nam*.) R. nam nominativus ipse in *A* mutatur, & recipit Dan. Fabr. nam n. i. a. mittunt Basil. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁵ desunt Dan. Fabr. ²⁶ argumentum Steph. Fabr. hoc hic argumentum Basil. ²⁷ certum L. ²⁸ desunt Steph. ²⁹ desunt L. R. Vof. Steph. al. ³⁰ cur & Aeneae Malvic. ³¹ Ausonio L. R. Steph. Dan. Fabr. Ausone Vof. Basil. sed recte *Ausone*. Auson enim Ulixis & Calypsus filius nomen dedit. vid. Festum in *Ausoniā*. BURM. ³² est R. Dan. Steph. al. ³³ sit & insulit, *Tamē* Fabr. reliqua desunt L. Vof. R. Steph. al. sed Dan. & Fabr. iterum turbantur ordinem notarum. ³⁴ Laurolavinii autem agrum R. Steph. al. Laurolavini autem Vof. Laurolavinium agrum L. Laurolaviniae agrum Dan. Fabr. Malvicus certe a Ryckio videtur *Laurolavinatē* habuisse, quod ex *Laurolavii* autem nomen est.

- 480 Vade, ait, o felix nati pietate. Quid ultra
Provehor, & fando surgentis demoror austros?
Nec minus Andromache, digressu maesta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori:
485 Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:

Ad-

SERVII.

480. VADE, AIT. Bis haec est in Virgilio iteratio, ut in hoc loco: nam cum supra *compellat* dixerit, intulit modo, *ait*. Item in quinto, 547. cum praemiserit: *Fidam sic fatur ad aurem*: subjecit rursus: *se se ostendat in armis*, *Dic ait*. O FOELIX NATI PIETATE. Latenter ostendit mortem futuram: non enim ait felicem vitae longinquitate, vel adventu ad Italiam; sed tantum *nati pietate*: quasi qui poterit exequiarum munus implere.

481. PROVEHOR. Sermone progredior, ut ostendunt sequentia. ³⁵ [DEMOROR AUSTROS. Id est, vos demoror, quo minus ventis utamini.]

482. SUPREMO. Ultimo: postquam eorum desperabat aspectum.

483. PICTURATAS. Participium sine verbi origine; ³⁶ [vel a foeminino genere derivatum, pro *pietas*, id est, pictura decoratas.] AURI SUBTEGMINE. Id est, filo, quod intra stamen currit: quod Persius vi. 73. *tramam* dixit: *Mibi trama figurae* ³⁷ *Sit reliqua; ast illi tremat omento popa venter?* Nam male quidam *subtegmen*, *stamen* accipiunt, quum *stamen* de auro esse non possit.

484. ET PHRYGIAM ASCANIO CHLAMYDEM. Aut acu pictam. Hujus enim artis peritos, *Pbrygiones* dicimus secundum Plautum Aul. III. v. 54. In *Pbrygia* enim inventa est ³⁸ haec ars. Aut ob hoc addidit *Pbrygiam*, quasi per quam patriae memoria retineretur. NEC CEDIT HONORI. Id est, tanta dat munera, quanta merebatur Ascanius: hoc enim ³⁹ est *honori non cedere*, parem esse meritis accipientis. Scaurus ⁴⁰ vero HONORE legit: & intelligit, honore non cedit Heleno, qui patri ejus vel avo donaverat multa.

485. TEXTILIBUS. Sibi congruis: quid enim magis conveniebat donare mulierem?

VARIORUM.

474. HONORE. *Amore* Hugenius & primus Moreti pro varia lectione. & ita alibi variatur. sed *honor verborum* intelligitur, qui saepe occurrit.

475. ANCHISA. Priscianus libro VII. *Anchise* agnoscit. quomodo alibi apud Maronem, *Achase*, *Polite*, & similia. at Nonius Marcellus exhibet vulgatam scripturam in *dignatus*, cui accedo. neque aliter A. Gellius libr. xv. cap. 13. & codices nostri ad unum omnes. HEINS. *Anchisae* tamen Mentelii primus, & Mediceus.

477. ADRIPE. *Eripe* Venetus.

478. PRAETERLABARE. *Us praet Leidenfis*, Wittian. Oudartii, & primus Rottendorphius, Ed. Venet. *praeterlabere* Montalbanius, Venetus, Dordvill. & Francianus, & Mediceus a manu prima. & ita Ald. & Junt.

480. VADE, AIT. *Vade age o. f. n. p. quod*, Mediceus a manu prima.

481. FANDO SURGENTES DEMOROR AUSTROS. Imitatus Avienus fabula XVI.

*Ast ego surgentes paulatim demoror austros,
Et quannvis levibus provida cedo notis.*

HEINS.

483. SUBTEGMINE. Divisis vocibus, *sub tegmine*, Wittian. Wall. Parthaf. Edd. Ald. & Junt.

484. CHLAMYDEM. *Chlamyden* alter Mentelianus. deinde, *cedit honore* Gudianus, ut sit, *non cedit conjugi honore*, quod placet. HEINS. Heuman. Poecil. Tom. iv. lib. iv. pag. 545. credit ultima verba *nec cedit honori* a nasutulo quodam adjecta. certe *honori* deerat Menteliano primo. BURM.

485. TEXTILIBUSQUE. *Textilibus* Graevianus. *textilibusque* Francian. & Leidenfis.

487. AN-

³⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁶ desunt liadem. ³⁷ est r. a. illi trama tomento popa venter Vof. R. & L. nisi quod *popa* habebat. mox *substamen* L. Vof. R. ³⁸ deest L. Vof. R. Steph. al. ³⁹ honoris est Dan. ⁴⁰ deest Dan.

Adcipe & haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromachae testentur amorem,
Conjugis Hectoreae. Cape dona extrema tuorum;
O mihi sola mei super Astyanactis imago.

490 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:

Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.

Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:

Vi.

SERVII.

486. ACCIPE ET HAEC. Aut intelligitur ⁴¹ ante aliqua fuisse donata: aut certe secundum Jus locutus est. Omnia enim, quae vel avus, vel pater acceperat, ad Ascanium haereditatis jure deveniunt. ⁴² [AN ET HAEC, praeter illa, quae Helenus tibi dedit?] MONUMENTA. Memoria. Monumenta autem a mentis admonitione sunt dicta.

487. LONGUM AMOREM. Et de praeterito & de futuro; ut agnoscas quantum te vel amaverim, vel amatura sum. ⁴³ [Potest & pro diu accipi.]

488. CONJUGIS HECTOREAE. Dictum est hoc, habita ratione personae, cum qua loquebatur: ac si diceret, uxoris avunculi tui. ⁴⁴ [EXTREMA TUORUM. Ut quae Ilio extulit: vel sicut supra: Digressu moesta supremo.]

489. O MIHI SOLA MEI SUPER ASTYANACTIS IMAGO. Super, id est, valde, vehementer, expresse: hoc est, valde mihi es imago Astyanactis: quo sermone etiam Homerus Odyf. A. 149. in simili utitur significatione: ⁴⁵ [Καὶ τοῦδε τοῦδε πατρὸς, τοῦδε τοῦδε χείρῃ, ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλῇ τ', ἐφ' ὧν τὴν χεῖρα.] Vel ⁴⁶ deest, EST: sitque superest, id est, restet, ut in octavo 251. Neque enim fuga jam super ulla periculi est. Fabula autem de Astyanacte ⁴⁷ ista est: Superato Ilio, cum Graeci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit dejiendum ex muris Astyanacta, Hectoris & Andromachae filium, eo, quod, si adolevisset, fortior patre futurus, vindicaturus esset patris interitum. Hunc Ulyxes, occultatum a matre, cum invenisset, praecipitavit e muro: & ita Graeci Troja profecti sunt.]

491. PUBESCERET AEVO. Ut etiam in secun-

do diximus, prooeconomia est; ut verisimile sit, Ascanium in octavo potuisse jam bella tractare.

492. ⁴⁸ [DIGREDIENS. Pro, cum digrederer: participium pro verbo modi conjunctivi.]

VARIORUM.

487. ANDROMACHES. *Andromachae* scripti omnes, ut supra 386. *Circae* pro *Circes* iidem. *Andromachae* etiam Nonius exhibet in *longus*. sic *Andromatba* in Erotopaeonio Livii Andronici: Accii quoque & Ennii *Andromacha* tragoedia, non *Andromache* citatur passim ab antiquis Grammaticis. adeantur annotata lib. VIII. 139. HEINS. *Andromachen* Wall. *Andromaches* Wittian. *Andromache* Mediceus & Parrhaf. & Leidenf. unus. *stantur* alter Menagii & Oudartii, *honorem* Menagii, Hamburgicus priores, & Hugonius pro diversa lectione. male. ita lib. v. 538. *monumentum* & *pignus amoris*. BURM.

490. FEREBAT. Tenebat legit Rufinianus de figuris pag. 28. *gerebat* Nonius in *super*. sed *ferebat* Macrob. IV. 5. & v. 6. & ita Priscianus quater & Diomedes. vid. Gronov. ad Senec. Hippol. 379. & Heinsf. ad Ovid. IV. Met. 135. qui nusquam *ferere* hoc sensu patitur. sic apud Stat. I. Theb. 406. *ora comasque gerens*, mutabat in *rigens*. sed idem Poeta imitatione firmat *ferebat*, lib. I. Achil. 339.

— Sic ergo gradus, sic ora manusque Nate feras.

& Lucan. v. 169.

— Aliena per antrum Colla ferens.

ita ut nihil intersit, quo verbo utaris, nam & idem Lu-

⁴¹ ante a se Dan. Fabr. ⁴² desunt L. Vof. R. Steph. al. mox, memoriae Fabr. Basil. ⁴³ desunt iisdem. ⁴⁴ de. sunt iisdem. ⁴⁵ desunt iisdem. Danieli tantum Graeca. male vero explicasse *super* Servium, sed & *ἐν ὧν* in Homero, quod Scholiastes exponit per *ἐν ὧν*, Cl. Dorvillius censet. ⁴⁶ deest, ut sitque Dan. ⁴⁷ ita est Fabr. & Mas. ⁴⁸ de. sunt L. Vof. R. Steph. al.

Vivite felices, quibus est Fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.

- 495 Vobis parta quies: nullum maris aequor arandum:
Arva neque Ausoniae, semper cedentia retro,
Quaerenda. Effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam vestrae fecere manus, melioribus (opto)
Auspiciis; & quae fuerit minus obvia Grajis.
500 Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arva

In-

SERVII.

493. VIVITE FOELICES. *Vivite*, modo bene optantis est, ⁴⁹ non ut in Bucolicis, male dicentis: VIII. Ecl. 58. *Vivite sylvae*, id est, perite. Simile est & *valere*, ut Terentius Andr. IV. II. 14. *Valent, qui inter nos discidium volunt*. Sunt autem haec per contrarium inventa maledicta, ut sit quasi ⁵⁰ *amara* veneratio. Illud quaeritur, utrum *vive*, an *vivas*, id est, utrum per imperativum, ⁵¹ [an per optativum,] dicere debeamus? & constat dici melius per optativum. Optari enim possunt, non imperari, vel bona, vel adversa. Quod autem invenimus per imperativum, usurpatum est. FORTUNA PERACTA JAM SUA. Id est, dura, propria Trojanorum, ut VI. 62. *Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuta*. ⁵² [PERACTA. Prostrata.]

495. PARTA. ⁵³ Pro, parata. ⁵⁴ [ARANDUM. Findendum, ut V. 158. *Longae sulcant vada salsa carinae*: Salsus enim proprie aratri est.]

496. SEMPER CEDENTIA RETRO. Ut VI. 61. *Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras*.

498. QUAM VESTRAE FECERE MANUS. Quod est dulcius.

499. ET QUAE FUERIT MINUS OBVIA GRAJIS. Id est, quae nullum patiatur excidium. Alii FUERINT legunt: & volunt esse maledictum in Gracos; ut ad auspicia referas: quod non procedit: nec enim de hoc agebatur. ⁵⁵ [*Obvia* autem, obnoxia, inimica, contraria.]

500. SI QUANDO TYBRIN. Fluvium: pro quo regem ipsum posuit *Tybrin*, qui in hunc cecidit flu-

vium, & ⁵⁶ ei nomen dedit: nam antea Albula dicebatur, ut ostendit ⁵⁷ in octavo 332. Virgilius. Alii ⁵⁸ volunt, non *Tybrin* cecidisse; sed *Tyberinum*, regem Albanorum: a quo ⁵⁹ & *Tyberis* dictus est. Ut autem *Tybris* dicatur, haec ratio est: Quodam tempore Syracusani, victores Atheniensium, ceperunt Syracusis ingentem hostium multitudinem, & eam caesis montibus fecerunt addere munimenta civitati. Tunc auctis muris etiam fossa intrinsecus facta est: quae flumine admissio repleta munitionem redderet civitatem. Hanc igitur fossam per hostium poenam, & injuriam factam, ⁶⁰ *Tybrin* vocaverunt, *ὄβρις* & *ὕβρις*. Postea profecti Siculi ad Italiam, eam tenuerunt partem, ubi nunc Roma est, usque ⁶¹ ad Rutulos & Ardeam: unde est XI. 317. *Fines super usque Sicanos*: & Albulam fluvium ad imaginem fossae Syracusanae *Tybrin* vocaverunt, quasi *ὕβρις*, ut: EFFIGIEM XANTHI TROJAMQUE VIDETIS. Circa Syracusas autem esse ⁶² *Thybrin* fossam nomine Theocritus Idyl. I. 118. meminit.

VARIORUM.

Lucan. IX. 129. & 132. *gerere crimes & capillos dixit*. & ita alii. BURM.

492. DIGREDIENS. *Degrediens* Sproxtianus. vide sup. 410. *His, & affabor* secundus Moreti.

493. PERACTA. *Parata* Venetus. & ita legio Achill. Stat. ad Tibul. II. IV. & explicat constituta & pasta. vid. ad Lucan. VIII. 32. & de verbo *per-*

49 deest Dan. 50 salva L. Vof. R. Steph. al. 51 desunt Commel. & eum secuto Emmen. 52 desunt L. Vof. R. Steph. al. 53 pro parator R. an. pro paratior, an vitium scribae? 54 desunt L. Vof. R. Steph. al. 55 desunt iidem. 56 deest pronomen Commel. & Emmen. 57 in septimo ediderunt contra codices, nostrus certe Steph. Dan. Fabr. al. & vitium jam notavit Claverius in Sicilia Ant. lib. I. cap. XIII. p. 170. ubi haec Servii illustrat. Virgilias omittunt iidem scripti & Steph. BURM. 58 voluit Tybrin. Vof. Steph. 59 deest L. Vof. Steph. al. 60 Tybrin. Steph. 61 deest Dan. 62 Tybrin, Dan.

Intraro, gentique meae data moenia cernam,
 Cognatas urbis olim, populosque propinquos,
 Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus; unam faciemus utramque
 505 Trojam animis. Maneat nostros ea cura nepotes.

Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.

Ster-

SERVIL

501. GENTIQUE MEAE. Bene genti suae dicit, non sibi: scit enim Alcanio regna deberi ⁶³ [victa, fatique incensa.] DATA MOENIA CERNAM, COGNATASQUE URBS OLIM. Quandoque, & per omnia *cernam* subaudis. Sensus autem talis est: Si potuero ad Italiam pervenire, & regna constituere, ⁶⁴ & dividere urbes, & populos tibi cognatos: nam & Aeneas, & Helenus, a Dardano originem ducunt. Ergo hoc dicit: Quoniam ⁶⁵ & ab uno originem ducimus; & iisdem casibus subjacimus, TROJAM UTRAMQUE, id est, quam & tu fecisti, & ego facturus sum, jungamus, & faciamus unam; sed ANIMIS, hoc est, foedere & affectione: quoniam revera eas natura non finit iungi. ⁶⁶ [Quamvis quidam dubitant, utrum genere, an loci proximitate propinquos dixerit.] Sane quoniam occurrebat humanae brevitati vitae, bene subiunxit: MANEAT NOSTROS EA CURA NEPOTES. Distinguendum autem, *populosque propinquos Epiro*: & sequentibus ostendit quomodo: HESPERIA, id est, quibus populis auctor est Dardanus. ⁶⁷ Et *Hesperia*, hoc est, *Ἑσπερίων*: nam Graece dixit, & est de loco adverbium, *Dardanus* ⁶⁸ *Ἑσπερίων*. Figura enim nonnunquam pulchra est, si elocutio imperfecta sit, ut Cicero in Verrinis ⁶⁹ Act. I. 8. *Quantum Verrem Romulia*: non addit: *tribus*. [COGNATAS vero URBS, quidam in honorem Augusti dictum accipiunt: is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cavit in foedere civitatis ipsius, ut cognati observarentur a Romanis.]

506. PROVEHIMUR PELAGO. Id est, ⁷⁰ Buthroto derelicta. VICINA CERAUNIA JUXTA. ⁷¹ *Ceraunia*, sunt montes Epyri a crebris fulminibus

propter altitudinem nominati: unde Horatius I. Od. 3. expressius dixit, *Acroceraunia*, propter altitudinem & assiduos fulminum iactus.

507. CURSUSQUE BREVISSIMUS. Adeo ut medio noctis spatio transfretaverit.

VARIORUM.

peragere Barth. ad Stat. IX. Theb. 21. quosdam distinguere post *vivite*, alios culpae Virgilium, quod *sua* pro *nostra* posuerit docet, & defendit Maronem A. Schottus II. Observ. 2. BURM.

495. ARANDUM. *Arandum est* Parrhas. & mox, *Arva nec*.

498. QUAM VESTRAE FECERE MANUS, MELIORIBUS OPTO AUSPICII. Haec in vulgatis exemplaribus perperam distinguuntur. lege,

Quam vestrae fecere manus, melioribus (opto) Auspiciis.

HEINS. *Quae vestrae secundum Moreti*. vitiose Interpres Horatii IV. 106. *melioribus opto auspiciis*.

499. ET QVAE FUERIT. *Et quae fuerint* Gudianus primus, & secundus Moreti, cum primo Rottendorphio. sed male. HEINS. *Fuerint* Francianus, Graevianus & Leidenensis unus a manu prima. alter a m. sec. *obvia* vero hic mallet explicare, primo sensu Servii, obnoxia, exposita eorum injuriis & bellis. nam si contraria esset, ipsa deberet intelligi bellum illatura Graecis. vid. de hac voce ad Calpurn. Ecl. I. 10. BURM.

500. VICINAQUE. *Est vicina* Wittian. a m. pr.

501. DATA. Sc. fato. vid. sup. §. 255.

502. COGNATAS. *Cognatas qui urbes soli Menag-*

63 desunt L. Vof. R. Steph. al. 64 & videre iisdem. 65 desit copula L. Vof. R. Steph. 66 desunt iisdem & al. 67 Hesperia autem Dan. Fabr. ex Hesperia L. Copulam omittit Baf. 68 Hesperiam tenuit Dan. Fabr. 69 *Qui verrem* Steph. Dan. Fabr. al. *Quantum Verrem* L. R. *quantum ventum* Vof. *Romulia* L. R. Steph. al. quibus reliqua *cognatas* &c. desunt. 70 Buthroto Vof. Steph. Dan. Buthroto R. 71 desit Steph. *ceraunia* sponces Dan.

- Sternimur optatae gremio telluris ad undam,
 § 10 Sortiti remos, passimque in litore sicco
 Corpora curamus. Fessos sopor inrigat artus.
 Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
 Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnis
 Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
 § 15 Sidera cuncta notat tacito labentia coelo,
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,

Ar-

SERVIL

§ 99. OPTATAE TELLURIS. Quae a navigantibus semper optatur.

§ 10. SORTITI REMOS. ⁷² [Quia remigium suppletum erat. Et sortiti,] per sortem diviti ad officia remigandi, ⁷³ qui esset proreta, quis pedem teneret. PASSIM. Prout quis voluit. LITTORE SICCUM. Ad discretionem illius, quod aqua ⁷⁴ alluitur.

§ 11. ⁷⁵ [CORPORA CURAMUS. Reficimus.]

§ 12. HORIS ACTA. Per horas decurrens. SUBIBAT: ⁷⁶ [Bene subibat: post sextam enim horam descendit.]

§ 14. AURIBUS AERA CAPTAT. Naturale enim est, ut, a qua parte flaturus est ventus, ad eam auris adnota frigidior fiat.

§ 15. SYDERA CUNCTA NOTAT. Ideo cuncta: quia in Prognosticis legitur, non sufficere unum signum ad explorandam futuram serenitatem. NOTAT autem, ut Tullius I. Catil. I. Notat & designat oculis, id est, diligenter intuetur. TACITO COELO. Aut sereno: aut nocturno, per quod tacetur: aut ipse tacitus: aut certe ad homines retulit: nam licet aeternus sit axium sonus, tamen a nobis non auditur. Ergo quantum ad nos, tacitum dixit. ⁷⁷

[LABENTIA. Cursu scilicet mundi: neque enim

ventis feruntur, sicut de planetis dicitur. Ergo labentia, tanquam labentia, nunquam enim loco moventur.]

§ 16. ARCTURUM. Stella est post Ursam in ⁷⁸ Boote signo: ⁷⁹ [ἀρκτὺς ὀψίς, id est, cauda, & ὀψίς, ura. PLUVIASQUE HYADAS. Id est, pluvias. Sallustius fragm. incert. Consedit in valle virgulta nemorosaque: virgulta, pro virgultosa. Quidam autem Arcturum, vel pluvias Hyadas accipiunt: quia non utraque uno tempore oriuntur; quod si ita est, erit QVE pro VE. TRIONES. Id est, Septentriones. GEMINOS. Duos, id est, Cynosuram & Helicen. Varro autem ait, boves triones dici: & haec signa etiam plaustra dicuntur, quae a bobus necessario trahi solent, ut Graeci ἄρτοι, ἀρτοῦ.]

VARIORUM

gianus prior, Venetus, & Moretani duo. HEINS: Et Francianus, & Ed. Venet.

503. EPIRO HESPERIA. Hesperiam a manu prima Gudianus. etiam Moreti secundus & quartus cum primo Rottendorphio. alii distinguunt post ⁷⁸ Epiro, quos inter prior Mentelii, primus Mo-

⁷² desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁷³ quis Fabr. al. haec ultima verba Anselmum ad Plauti Rudent. IV. 111. ⁷⁵, abesse ab antiquo exemplari notasse, adscripserat orae Nansius. Sed quum ignorem illum Anselmum, nec ejus aliquid in Plauti comediis editum, de eo judicare nequeo. an sit Georgius Anselmus celeberrimus Poëta, a Moreto ad Catull. Galliambum, Car. LXIV. laudatus, ignoro. sed ex Servio ad illum Plauti locum citat Baptista Pius. qui etiam, quis esset proreta, quis pedem teneret, dedit. & hic quis pedem omnes. Masv. nescio unde, quisque. BURM. ⁷⁴ alluit Dan. alluditur R. quod posset tueri locum ex definitione Litoris a Cicerone in Topicis Cap. VII. data, litus est quo fluitus adluit, vel ut alii, cludit. de qua vid. ad Quintil. v. 14. ubi etiam variatio est in scriptis, alluit & alludit. & Passer. ad Prop. III. 18. pag. 515. eadem diversitas supr. ad §. 397. ita ut non temere videatur. multa quoque contulit in unum, de variatione horum verborum addidit, allidit, allidit, in quod magis pronus videtur. Gesnerus ad Columel. IV. 20. BURM. ⁷⁵ desunt L. Vol. R. Steph. Dan. ⁷⁶ desunt L. Vol. R. Steph. ⁷⁷ desunt iisdem & al. Schefferus in Adversariis rom. VIII. Observat. Misc. Critic. p. 413. male haec ad Planetas referre Servium potat, quum de cometis debuisset id dicere, & ita sonus scripturae. ⁷⁸ Boëti L. R. ⁷⁹ desunt: L. R. Vol. Steph. ad §. 517. Danieli ad Pluviasque.

Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquam cuncta videt coelo constare sereno;
 Dat clarum e puppi signum: nos castra movemus,
 520 Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
 Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
 Quum procul obscuros colles humilemque videmus

Ita-

SERVIL

517. ARMATUMQUE AURO CIRCUMSPICIT ORIONA. ⁸⁰ [Bene *armatum auro*: quia & balteus ejus, & gladius, clarissimis fingitur stellis.] Sic Lucanus I. 665. *Ensisferi nimium fulget latus Orionis*. Et sciendum, non hoc eum intueri, ut cernat signa, quae omnibus patent; sed explorare stellarum vigorem, quo futura indicatur ⁸¹ serenitas, ut in Georgicis I. 395. *Nam neque tunc stellis acies obtusa videtur*. ⁸² [Ipsam autem Orionem etiam tempestates significare, si fuerit obscurus, alibi ostendit I. 535. *Cum subito adsurgens fluctu nimbus Orion*.] Si autem quaerebat, quali non orta, nequaquam procedit: cum etiam Septentriones dixerit, qui semper videntur. ⁸³ [CIRCUMSPICIT ORIONA. Aut quaerit cernere; aut diu contemplatur.]

518. COELO CONSTARE SERENO. ⁸⁴ [Id est, omnia videt habere coelum, quae significant serenitatem.] *Constare* autem, suppetere, ut Juvenalis VI. 166. *Quis ferat uxorem, cui ⁸⁵ constant omnia*.

519. CLARUM SIGNUM. Faculam elevavit, ut II. 257. *Flammas cum regia puppis Extulerat*. CASTRA MOVEMUS. *Castra* sunt, ubi miles steterit. ⁸⁶ [Modo tamen classem significat: quia & *castra nautica* dicuntur.] Dicta autem *castra*, quali *casta*: vel quod illic castraretur libido: nam ⁸⁷ nunquam his intererat mulier.

520. TENTAMUSQUE VIAM. Id est, naves producimus. PANDIMUS ALAS. ⁸⁸ Contos intendimus: ⁸⁹ [vel antennas cum velo extendimus, quae sunt velut *alae* in malo navis.]

522. HUMILEMQUE VIDEMUS ITALIAM. Aut naturam provinciae ostendit, ⁹⁰ [quod verum est in illo transitu,] ut Sallustius fragm. incert. ⁹¹ *Italiae*

plana ac mollia: aut rem physicam exprimit: quia omne, quod continetur, altius est ab eo, quod continet: aut quia procul visentibus terra humilis semper videtur, ut Lucanus III. 7. *Et dubios cernit vane scire montes*.

VARIORUM.

Moreti, Rottendorphius tertius, qui addit interpretamentum. *Hesperia* quibus adverbium de loco. HEINS. *Hesperiam* Zulichemius. & Mediceus. Epiri Vossian. *populosque verendos* Sprothianus. *Dardanus Hesperia* conjungit Serv. ad IV. Aen. 36. *Hesperia* vero recte, pro ex *Hesperia* explicant, ut Vellej. Paterc. II. 128. *Caso Tusculo*, & ita in inscriptionibus passim, ut multis ostendit Noris. ad Cenot. Pisana Diss. II. 93. pag. 39. ubi etiam adfert lapides, in quibus patria in accusativo legitur, ut *Pisas*, *Vejos*, *Saldas*. quod errori sculptorum adscribit, qui casum mutaverunt. Eruditis tamen expendendum relinquo, an non forte *Pisas*, & *Saldas*, posset in nominativo esse positum, pro *Pisanus* & *Saldensis*. nam & Stephanus in *Pisae*, inde *Nirarus* dictos docet, unde posteriori aevo *Pisates* forte dixerunt. *Vejos* vero potest esse pro *Vejus*. ut centies o pro u in similibus occurrit. sed nihil decerno. BURM.

505. TROJAM ANIMIS. *Trojanis* alter Hamburgicus.

506. PROVEHIMUR. *Provehimus* Leidenensis unus. vid. supr. 72.

508. ET. Deest Walliano.

509. STERNIMUR. *Sternimus* Editio P. Danielis. *undae* Venetus. sequens versus deest alteri Menteliano, a manu prima.

511. IN-

⁸⁰ defunt L. R. Vof. Steph. al. ⁸¹ deest Vof. ⁸² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸³ defunt iisdem. ⁸⁴ defunt iisdem. ⁸⁵ constant Edd. Steph. al. sed constant L. Vof. R. Dan. Fabr. & ita hodie in Juvenali legitur. ⁸⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁷ Nonnunquam Vof. Steph. ⁸⁸ contis volebat Scheffer. de milit. Naval. pag. 333. ⁸⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ defunt iisdem. ⁹¹ *Italia plana ac mollis* Steph. Dan. Fabr. al. & ita Edd. Sallustii. in sequentibus. *atque est co aliae* Ed. yid. ad I. Aen. 105.

Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam laeto socii clamore saluant.

525 Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit: inplevitque mero; Divosque vocavit
Stans celsa in puppi.

DI, maris & terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & spirare secundi.

530 Cre-

SERVII.

523. ⁹² [CONCLAMAT. Valde, aut saepius clamat.]

524. ITALIAM. Tautologia usus est, ad exprimendum affectum navigantium. ⁹³ [SALUTANT. Quidam pro adorant tradunt, ut, *deos salutare*.]

525. CORONA INDUIT. Aut usque ad summum implevit: aut revera coronavit. ⁹⁴ [MERO. Hic vino: alias *merum*, quod nihil admixtum habet.]

528. DII MARIS. Per quod navigo. TERRAE. Ad quam iturus sum. TEMPESTATUM. Ventorum, aurarum, temporum, serenitatis, ut IX. 19. Unde ⁹⁵ *haec tam clara repente Tempestas?* Nam multa significat.

529. ⁹⁶ [VENTO. Septimus casus.] SPIRATE. Et ad ventum pertinet, & ad favorem, ut II. 385. *Adspirat primo fortuna labori*.

VARIORUM.

511. INRIGAT. *Occupat* Vossian. repetitum ex IV. Georg. 190. & ita Ovid. VII. Met. 634. *corpora somnus Occupat*.

512. HORIS ACTA. *Horas atra* Venetus. *boris atra* alter Hamburgicus. de *boris* vid. ad Valer. Flac. II. 60.

515. NOTAT. *Notant* Sproctianus. *tesita* Gudian.

516. PLUVIASQUE HYADAS. Cave audias codices, in quibus, *Pliadasque Hyadas*. quamquam id ipsum quoque Macrobianos infedit libros quinto Saturn. cap. II. & sic quidem, ut Macrobius ipse vix aliter agnovisse videatur. quod tamen versus non patitur, cum diphthongus sit apud Graecos. certe in Mediceo & Mentelliano utroque, & Mo-

reti primo, & Gudiano a manu prima, *pluviasque*, quamquam aliter Pieriani. Apud Senecam Medea 311. pari modo peccabatur in vulgatis exemplaribus, qui locus viros maximos mirifice torfit, sed recte ex optimo Mediceo Gronovius *πλά* nuper restituit,

Nondum pluvias Hyadas poterant vitare rates.

lib. I. Aeneid. 744. habuimus,

Arcturum, pluviasque Hyadas geminosque triones.

simile mendum exemplaria infedit etiamnum Statii Tiburtino Manlii Vopisci I. Silv. III. 95.

Haec per & Aegeas hiemes, Pliadumque nivolum

Sidus, & Olenii dignum petiisse sub astris.

cum scribendum sit,

Haec per & Aegeas hiemes, Hyadumque nivolum

Sidus, & Olenii signum petiisse sub astri.

recte autem, *pluviae hyades*, ut hoc epitheto vocis ipsa origo explicetur. Hyades enim *ἀπὸ τῆς ὕδρος*, qua de re inter alios Tullius Tyro apud Gell. XIII. cap. 9. & ipse Cicero lib. II. de natura deorum. *adae hyades* Rutilius In itineralio I. 633.

Jam matutinis Hyades occasibus udae,

Jam latet hyberno conditus imbre lepus.

vide Tibulli locum a me emendatum in Adversariis. HEINS. *Septemque triones* prior Hamburgicus, *Pliadasque Hyadasque* Francianus, Ed. Ven. *Pleiadasque Hyadas* Parrhaf. vid. ad lib. I. 744. ubi recte *pluvias Hyadas* legitur. sic *in serenam Hyadam* dixit Stat. I. Sylv. VI. 25. BURM.

519. DAT CLARUM E PUPPI SIGNUM. Servius & alii de face capiunt; & certe *clarus* ignis fac-

92 desunt L. Vof. R. Steph. al. 93 desunt iisdem vid. ad XII. 257. 94 desunt iisdem. 95 desunt L. R. 96 desunt L. Vof. R. Steph. al.

- 530 Crebrescunt optatae aurae, portusque patescit
 Jam propior, templumque adparet in arce Minervae.
 Vela legunt focii, & proras ad litora torquent.
 Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum;
 Objectae falsa spumant adspargine cautes:
 535 Ipse latet. Gemino demittunt brachia muro
 Turriti scopuli, refugitque ab litore templum.

Qua-

SERVIL

530. CREBRESCUNT OPTATAE AURAE. ⁹⁷ [Sonant.] Magnum ⁹⁸ hic Anchisae ostenditur meritum, ⁹⁹ [cum mox, ac precatur, diis acceptus fit.] PATESCIT. Propinquantibus, ut sup. 411. *Et angustis rarefcent clauftra Pelori.*

531. ¹ [APPARET IN ARCE MINERVAE. ³ Palladis, ut II. Ecl. 61. *Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat.*] Hic dubium est, utrum *Minervae templum*, ⁴ an *arcem Minervae* debeamus accipere. Sane Calabria ante Messapia vocata est; hoc autem templum Idomenaeus condidisse dicitur, quod etiam *Castrum* vocatur.

533. EUROO. ⁵ Euro: ab eo, quod est *Eurous fluctus*: ablativum *Euroo* per derivationem debemus accipere.] CURVATUS IN ARCUM. In arcus similitudinem, ut VI. 42. *Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum*: id est, in antri similitudinem. Sic de Ponto Sallustius fragm. incert. ⁶ [Unde hic tulit colorem,] *nam speciem efficit Scythici arcus.*

535. IPSE LATET. Re vera procul intuentibus, unde est: *Portusque patescit*: nam secundum Donatum, LATE PATET, non stat versus.

536. ⁷ [TURRITI SCOPULI. In modum, in similitudinem turrium, ut II. 162. *Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur In coelum scopuli.*] REFUGITQUE A LITORE TEMPLUM. Adificia vicina litoribus longe intuenti videntur in mari, quae accedentibus quasi recedere & retro se agere putantur: vel quia situm est in colle, qui sensim crescit a litore. Ideo dixit *refugit*. ⁸ [Tale est sup. 72. *Terraeque urbesque recedunt.*]

VARIORUM.

saepe occurrit. ut II. 569. *clara incendia*, & *stella clara* ibid. ⁹ 696. *clarius ignis auditur* ⁹ 705. ubi de utroque sensu, visu & auditu, potest capi. ut etiam ibid. 301. *clarescunt sonitus*. ubi vide quae diximus. & h. l. Serv. adducit ad lib. II. 256. ubi de flammis pro signo agitur. Senec. Agam. 368.

Clarum manu lumen nefanda vertice e summo efferens.

sed alii de tuba accipiunt, ut Catroeus, Vondelius, & Menagius in Etymologico in *clairon*. & ita Noster lib. v. 139. *clara dedit sonitum tuba*. Senec. Agam. 428.

Signum recursus regia ut fulsit rate,

Et clara lentum remigem monuit tuba.

ubi utrumque signum conjungit. & sup. h. l. 239. *Dat signum speculo Misenus ab alto Aere cavo*. & confirmat maxime quod sequitur, *nos castra movemus*. nam & in exercitu terrestri movendi castra signum erat tuba, vel alia instrumenta sonora. quod praeter innumeros docet, Virgilium forte respiciens, Lucanus lib. x. 399.

Haud clara movendis,

Ut mos, signa dedit castris, nec prodidit arma

Ullius clangore tubae.

deinde magis proprie signum dari dicitur tuba, quam face vel igni, de quo *tollere*, *efferre* potius utuntur. tandem nox erat, & dormientes non tam face, quam tubae sonitu excitari poterant, & solebant. unde Horat. Epod. II.

Nec excitatur classico miles truci.

scilicet ex fomno. non tamen ipsum Palinurum tuba dedisse signum fingendum. sed ejus jussu Misenum tubi-

⁹⁷ deest iisdem. ⁹⁸ deest iisdem. ⁹⁹ desunt iisdem. ¹ *rarefcent* Dan. Fabr. ² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *curvatus* ³ ⁹ 533. ³ desunt Dan. ad *Hic*. ⁴ an *in arce* Dan. ⁵ Euroo Dan. ⁶ haec verba Servii esse puto, qui Virgilium ex Sallustio colorem duxisse ait, quae editiones diverso characteribus, tamquam Sallustii essent, expressere. similiter vidimus errasse editores & pro Ciceronis dedisse verba Servii, ad II. Georg. 76. BURM. ⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸ desunt iisdem.

Quatuor hîc, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore nivali.

Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas:

540 Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.

Sed tamen îdem olim curru succedere sueti

Quadrupedes, & frena jugo concordia ferre.

Spes

SERVII.

537. PRIMUM. Aut quale nunquam ante viderat: ⁹ [aut antequam aliud videret:] aut certe quia sequitur porcae albae omen. Alii vero *tondentes primum campum* volunt, id est, primam partem campi. ¹ [Sane figurate, *Egros omen*: diversa enim significatione id omen dixit. Sed multi de libris Augurum tractum tradunt: ¹¹ *Fuge eis enim dicitur augurium*, quod ex junctis ¹² *jumentis* fiat. Observatur enim, ne prodituro magistratui disjunctis bobus plaustrum obviam veniat: quod Virgilius oblique ad equos transtulit, quos cum solutos vidisset Anchises, quem auguriorum peritum fuisse non dubium est, ait: *Bellum o terra hospita portas, Bello armantur*. Dicendo *armenta*, oblique intelligit boves, quos vitaverat dicere: & ne plaustrum nominaret, ait *currus*: cum autem dicit *jugo*, veram significationem *Jugentis* facit. Sed quia in libris Etruscis invenitur, etiam equos bona auspicia dare, subjunxit: *Spes est pacis, ait.*]

538. CANDORE NIVALI. ¹³ [Pro, candoris nivalis, ablativum pro genitivo: &] hoc ad victoriae omen pertinet. Simul notandum, Anchisen omnem habere divinandi peritiam. Hinc est illud v. 47. *Divinique ossa parentis*.

539. TERRA HOSPITA. Usurpative *hospita* dixit: quae enim in es exeunt, communia esse possunt: nam foemininum in a non mittunt. Lucanus v. II. *Hospes in externis audit curia testis*. Nec ¹⁴ mirum, abusum esse Virgilium: cum & Plautus *paupera* dixerit: ab eo quod est *hic* & *haec pauper*, ut VIII. 105. *Pauperque senatus*. Item XII. 519. *Pauperque domus, nec nota* ¹⁵ *potentum Munera*.

540. BELLO ARMANTUR EQUI. ¹⁶ [Hic bello datus est: &] ¹⁷ *ratio* cinatio divinationis est. ARMENTA. Armenta dicta sunt, quasi apta armis: nam ¹⁸ equi interfunt praeliis; ¹⁹ clypei vero armantur boum coriis. ²⁰ [Varro lib. IV. de L. L. pag. 25. autem boves *armenta* vocari voluit, quasi *armenta*; quod eorum praecipue opera in arandis agris utamur: unde ²¹ Columella lib. VI. *Jumenta & armenta a re traxere: quod nostrum laborem, vel onera, subuectando vel arando, jurentur*. Proprie ergo *armenta* boves dicuntur & equi: quamvis etiam alia majora animalia eo nomine dici possint: licet sint ad arandum, aut ad gestanda arma, inutilia: nam Cervi, qui ad hoc non sunt idonei, inter *armenta* computantur a Virgilio lib. I. 185. cum ait: *Hos tota armenta sequuntur*. Dixerunt etiam antiqui, *armenta* in feminino; Ennius: *Ad armentas ipsius easdem*. Et Pacuvius: *Th curvisfrontes pascere armentas soles.*]

541. SED TAMEN. Anacoluton: nam *quamquam* non praemisit. ²² [OLIM. Infiniti temporis. CURRU. Pro curru, datus vetus.]

VARIORUM.

tubicinem. ut supr. 239. BURM.

520. PANDIMUS. *Tendimus* alter Rottendorpius.

521. JAMQUE. *Tumque* Francianus. & mox, ut & Oudartii, *tum procul, obscuros montes* & Parrh.

523. ITALIAM PRIMUS. *Primum* secundus Moreti. *conclamant primus* Dorvill. imitatur haec Stat. IV. Theb. 807.

Fit

9 desunt iisdem 10 desunt iisdem ad 5. 538. 11 *jugentis* enim Dan. Fabr. 12 *juvencis* Fabr. 13 desunt L. Vof. R. Steph. al. 14 deest Vof. 15 *parentum* Steph. 16 desunt L. Vof. Steph. al. 17 & *rationationis* est Commel. & Emmen. nescio unde petiit. *est* deest L. Vof. 18 & equi Dan. 19 boves armantur ex coriis L. R. Steph. Dan. al. *armant* deest Vof. 20 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. sed Basil. tantum addit praecedentibus. Armenta quoque dicta sunt majora animalia, quae arationi congrua sunt vid. Serv. ad III. Georg. 49. 21 locus est in libr. VI. praefat. sed ibi; & *armenta*, non legitur. 22 desunt L. Vof. R. Steph. al.

Spes & pacis, ait. Tum numina sancta precamur
 Palladis armisonae, quae prima adcepit oantis;
 545 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;

Prac-

SERVII.

543. SPES ET PACIS, AIT. Ostendit latenter vincere posse Trojanos, dicendo supra: *Curru succedere sueti*.²³ [Et: *Fugo sueti*. Et cum praemississet de bello, post ait de pace, ut id magis remaneret in mentibus.]

544. PALLADIS ARMISONAE. Bene post belli omen, armorum deam precatur: ²⁴ quamquam hoc quoque templum visum ad omen pertineat.

545. ²⁵ [PHRYGIO VELAMUR AMICTU. Sicut dictum est supr. 407. propter visum vel Diomedem, vel Ulyxen, quando ei Palladium redditum est.]

VARIORUM.

Fit sonus, inque vicem contra percussa reclamat Terra, salutatque quum Leucada pandit Apollo.
 & III. Silv. II. 23. *Prima salutavit Capreas.*
 BURM.

524. LAETO. Laeti secundus Moreti, socii laeto Francianus, Parrh. Wirtian. & Wallian.

525. TUM PATER. Hunc versum sequenti subiicit Vossianus.

526. VOCAVIT. Vocabat Wallian.

527. STANS CELSA IN PUPPI. *Prima in puppi* Gudianus pro diversa lectione. libr. VIII. 680. *Stans celsa in puppi* habet. ubi tamen Priscianus, *prima in puppi* agnoscebat. alterutrum certe legendum, ut oratio varietur more Maroniano: praesertim cum tertium occurrat libr. IX. 261. *stans celsa in puppi*. videantur adnotata nostra ad libr. IX. 814. HEINS. *Stant celsa* Mediceus.

529. VENTO. *Venti* Montalbanus. vel, *nobis* Zulichemius. *secunde* alter Rottendorphius. *facilem vento* Dorvil.

Ibid. SPERATE. *Et adspirate* Wallian.

530. CREBRESCENT. *Crebescunt* Menteliani duo, Gudianus, alter Hamburgicus, Francianus & Leidenensis a manu prima. & Ed. Ald. Junt. Dan. Heinssii. male. ut alibi monitum. vid. ad I. Georg. 359.

531. TEMPLUMQUE. *Templum apparet* Leiden-
 sis. *in arce* explico in monte. ut supr. 336.

532. TORQUENT. *Vertunt* prior Hamburgicus, Oudartii & Leid. unus. & deest Wall.

533. PORTUS AB EOO FLUCTU. Ita tres quatuorve ex nostris recentioris notae. *Euroo* Mediceus & ceteri vetustiores, ut & Pieriani. Fons erroris hinc videtur fluxisse, quod *Eoo* primum pro *Eoo* exaratum fuerit. sic *Laucoon*, *Laudaunia*, *Laudice*, *Laumedon*, *Theudofius*. & similia in antiquis membranis passim occurrunt. certe *Eoo* in priore Hamburgenti. ex *Eoo* postea factum *Euro* ab inscitis librariis, quod in Menteliano priore, & Vossiano, etiam in altero Mentelii a manu prima legebatur. Ex *Euro* profluxit tandem *Euroo*, ut metrum stabiliretur. Fortasse tamen *Euroo* fluctu pro *Eurino* posuit, quam vocem apud Columellam libr. XI. bis terve in veterrimis membranis occurrere recorder, ut *Eurons* fluctus sit, qui ab oriente volvitur. *regio descendit ab Euro*, apud Valer. Flac. I. 538. pro a parte *Eoa*. Nonius *Eurum* dictum *ἀπὸ τῆς ἡμέρας*, quod flatus ejus ab oriente sit hiemali, ait, five, ut Gellius II. 22. *ἀπὸ τῆς ἡμέρας*. quod eodem redit. videtur autem Maro ad vocem *ἑρπυλός* & *ἑρπυλός* adfluxisse, quia fluctus sequitur. *Eurons* igitur, ut *Eous*, *Myrtous*, *Lesbous*, *Latous*, *Arctous*. & apud Nasonem II. Fast. 43. in antiquis exemplaribus, *Naupactous*, quod postremum tamen dubie admitto. a *Gela* oppido *Gelous*, quod infra occurrit §. 701. Priscianus Periegesi §. 871.

Persica nam flatus Euroi litora turbant. ita enim veterrimum exemplar Reginae Sueciae, quo sum usus, non *Eoi*, quod est in vulgatis. facillime hae duae voces *Eurus* & *Eous* confunduntur. sic apud Rutilium libr. I. Itinerarii 541. scribendum,

Tempora navigii clarus repararat Eous. non *Eurus*, quod circumfertur. dixerat jam ante pari modo §. 529.

Currere curamus velis Aquilone reverso,
Quum primum roseo fulsit Eous equo.

Eurus enim & Austri nubili & obscuri, non clari. certe & Servius *Euroo* fluctu in Marone videtur

²³ defunt iidem.
 Joseph. al.

²⁴ quod non praemissit, hoc ex L. quamquam non praemissit, hoc R.

²⁵ defunt L. Vol. R.

Praeceptisque Heleni, dederat quae maxuma, rite
Junoni Argivae jussos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,

Gra-

SERVII.

546. DEDERAT QUAE MAXIMA. ²⁶ [Vel propter caput velandum; vel ad illud pertinet, quod ait sup. 435. *Praeque omnibus unum Praedicam*: ²⁷ [hoc est, ut supplicet Junoni.] RITE. Recte, secundum ritum: unde sequitur: *Perfectis ordine votis*.

547. JUNONI ARGIVAE. Id est, magnae, ut sup. 437. *Junonis magnae*: ²⁸ [aut inimicae Trojanis.]

548. HAUD MORA CONTINUO. Unum de his ²⁹ sermonibus vacat. [Figura est *en parallèle* dicta, id est, mutua & invicem declaratione.]

449. ³⁰ [VELATARUM. Quia antennae involutae sunt velo, id est, *velatae*: & est versus Spon-dazon.]

VARIORUM.

tur agnovisse. praeterea, *curvatus*, non *curvatur* in scriptis, nisi quod secundus Moreti, *sinuatur in arcum*. HEINS. *Euroo* etiam Wallianus, Graevianus, Regius, Parthaf. & Excerpta nostra, & Zulich. & ita citat Servii in Cod. Reg. & aliis ad vi. Aen. 42. *ab Euro* Voss. in Parrhaliano manus aliena grassata tentavit *Eoo* facere, & pro fluctu videtur olim fuisse *statu*, quod Prisciani loco ab Heinio adducto posset firmari. & has voces saepe permutatas apud Lucanum & Claudianum vidi. deinde *curvatus* Parth. Regius & Wittian. & Edd. Ald. & Junt. BURM.

534. ASPARGINE. *Adspargine* Mediceus, quomodo Virgilium hoc loco scripsisse contendit Velius Longus. neque aliter exaratum invenias in veteribus Nonii exemplaribus verbo *spargere*; ubi hic producit locus. Eadem ratio scribendi in Pandectis Florentinis obtinet, & in Lucretii codicibus *exspargi*. in veterrimo etiam Columellae exemplari *conspargere* nonnumquam occurrit: & *in-spargere*. certe Gudianus liber hoc loco disertim, *aspargine*. Vegetius lib. III. cap. 25. *sed melius est plures acies facere, quam militem exspargere*. cap. 19. *in campis exsparsis, atque securis*. cap. ult. *melius est post aciem plura servare praesidia, quam*

latius militem exspargere. sic in codicibus nonnullis legi testatur tribus istis locis Stevechius, & recte quidem. HEINS. Vide Barth. ad Stat. II. Theb. 675. & infr. ad y. 625.

535. DIMITTUNT. *Demittunt brachia* alter Mentelius. cacteri tamen vetustiores, *dimittunt*. HEINS. *Dimittunt* Regius, Wittian. & Wallian. *deducunt* Ed. Venet.

536. A LITORE. *Ab litore* codices nostri potiores. ut & Pieriani. neque aliter agnoscit Arufianus Messius. sic mox y. 540. *fractasque ab litore voces*. & postea 639. *fugite atque ab litore funem rumpite*. quomodo codices nostri constanter. HEINS. *Ab litore* etiam Mediceus a m. sec. & Regius & Wittian.

539. ET PATER. *At pater* primus Moreti, Leidenfes duo, alter Hamburgicus, & secundus Rottendorphius. *tunc* Leidenfis alius. sic infr. 558.

540. BELLUM. *Bella haec* alter Hamburgicus. *bellum terra* Rottend. tert.

541. CURRU SUCCEDERE. *Currum* codex Bibliothecae Leidenfis. de quo ad Nafonis Metamorph. lib. XIII. 611. HEINS. *Et tamen Venetus. cursu* Wittian.

542. ET FRENA. *Et ferre jugo concordia frena* Zulichem. a manu secunda.

543. SPES EST PACIS. *Spes & pacis* in Mediceo. quod utique venustius. confirmat alter Hamburgicus, & alter Vossianus, cum Gudiano, & a manu prima altero Menteliano. HEINS. Ratio, quia quatuor candidis equis triumphabatur. & victis hostibus pax data, ut Aeneas subactis hostibus, Latio conciliavit. *spes est* Serv. ad i. Aen. 443. ut plerique codices, sed Regius, et. BURM.

Ibid. TUM. *Cum* alter Menagii. *sacra* secundus Hamburg. & Leidenfis. mox, *quae primum* duo Moretani & secundus Rottendorphius.

545. CAPITA. *Capite* Edit. Junta. & ita agnoscit Rufin. de Schem. Lex. p. 35. qui & *velabar, capite velamus* Sprot. & Hamb. pr. & Rott. pr. *capite velamus* alter Menagii, Francianus, Wittian. Ed.

²⁶ defunt iisdem, & tantum habent, ut *Praeque omnibus unum praedico*. sed L. Voss. R. *proque*. ²⁷ defunt iisdem. ²⁸ defunt iisdem. ²⁹ deest iisdem, ut & seq. *figura* &c. dicta est mutua Basil. ³⁰ defunt L. Voss. R. Steph.

550 Grajugenûmque domos suspectaque linquimus arva.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur. Adtollit se diva Lacinia contra,

Cau-

SERVII.

550. GRAJUGENUMQUE DOMOS. Sic est dictum, quemadmodum sup. 359. *Trojugena*. Et sciendum, sacrificii tantum causa eos terigisse Calabriam: ubi dicuntur accepisse Palladium, ³¹ [sic ut dictum est 407.] a Diomede, vel Ulyxe. Nec immerito dubitatur: ut enim in secundo 166. legimus, ambo rapuerant. ³² [*Domos* autem ideo, quod Helenus sup. 398. *Cuncta malis habitantur moenia Grajis*.]

551. HERCULEI SI VERA EST FAMA TARENTI. ³³ [Fabula talis est:] Lacones & Athenienses diu inter se bella tractarunt: & cum utraque pars affligeretur, Lacones, quibus juvenus deerat, praeceperunt, ut virgines cum quibuscumque concumberent. ³⁴ Quo factum est, ut, cum post sedata bella juvenus, incertis parentibus nata, ³⁵ & patriae, & sibi esset opprobrio (nam ³⁶ *Partheniae* dicebantur) accepto duce ³⁷ Phalanto, octavo ab Hercule, profecti sint: delatique ad breve oppidum Calabriae, quod *Taras*, Neptuni filius, fabricaverat, id auxerunt: & prisco nomine appellarunt *Tarentum*. Bene ergo nunc *Herculei Tarenti*. ³⁸ [Est & alius fabulae ordo: Lacedaemonii, cum adversus Messenios bellum haberent, solis senibus relictis, omnem juventutem eduxerunt, juraveruntque se non ante reversuros, quam Messeniam expugnassent. Sed cum victores reversi essent, vidissentque multitudinem juvenum, qui ex servorum & dominarum virginum concubitu, ut quidam volunt, sine ullo discrimine nuptiarum, nati erant, servos patibulis suffixerunt, filios strangulavere, nepotes fugaverunt. Sed alii dicunt, timentes ne qua ex illis discordia nasceretur, pueros, qui ex virginibus nati erant, ³⁹ *Parthenias* vocaverunt, & Phalantum eis Ducem constituerunt. Sed hi, cum venissent in Italiam, a quodam sepulchro, cui inscriptum erat *Tare* nomen, urbem conditam *Tarentum* dixerunt. Hoc autem oppidum post multos

annos excidii Iliensis conditum quidam dicunt. Alii dicunt, quod, sicut supra memoratum, nepotibus Lacedaemoniorum fugatis, a nomine ducis *Tare*, Hercules filii, *Tarentum* dictum. Quidam *Tarentum* ante Sathyrium dictum tradunt, & ab Herculis filio *Tarento* post *Tarentum* dictum. Alii *Herculeum* appellatum volunt, quia ⁴⁰ Heraclidae Lacedaemoniorum reges. Bene ergo,] *si vera est fama*: qua Taras condiderat, auxerat Phalantus: ⁴¹ [aut quod ab Herculis filio conditum sit *Tarentum*, in quo molles & luxuriosi nascuntur. Et haec consuetudo Poëtae est, ut, ubi de incertis dubitat, famam faciat auctorem.]

552. ADTOLLIT SE. Quia ⁴² adpropinquantibus aut recedere montes videntur, aut surgere. DIVA LACINIA CONTRA. Junonis *Laciniae* templum, secundum quosdam, a rege conditore dictum: secundum alios a latrone ⁴³ *Lacinio*, quem illic Hercules occidit: & ⁴⁴ loco expiato Junoni templum constituit. ⁴⁵ [Alii a promontorio *Lacinio*, quod Junoni Thetis dono dederat, quod ante Troicum bellum collatitia pecunia reges populi fecerunt. Quidam dicunt templum hoc Junonis, a *Lacinio* rege appellatum, cui dabat superbiam mater Cyrene & Hercules fugatus: namque eum post ⁴⁶ Geryonem extinctum de Hispanis revertentem hospitio dicitur recipere noluisse: & in titulum repulsionis ejus, templum Junoni tanquam novercae, cujus odio Hercules laborabat, condidisse. In hoc templo illud miraculi fuisse dicitur, ut, si quis ferro in tegula templi ipsius nomen incideret, tam diu illa scriptura maneret, quam diu is homo viveret, qui illud scripisset.]

VARIORUM.

Ed. D. Heinf. & Pierius in ora codicis. *valamus* Ald. *ante aram* Montalban. & Vossian. qui & *velantur*. *velatur* Wallian. a m. pr.

548. PER-

³¹ defunt iisdem. ³² defunt iisdem. ³³ defunt iisdem. ³⁴ quod factum est, & Dan. *quod deest* L. R. factumque est, ut Basil. ³⁵ & patriam erubesceret, & sibi esset Dan. Fab. patri erubesceret L. Vof. R. ³⁶ Partheniatae L. Vof. R. Steph. al. Dan. Fabr. male. vide Comment. ad Justin. 111. 4. ³⁷ Palanto L. R. Pallanto Vof. ³⁸ defunt L. Vof. R. al. *ad si vera*. ³⁹ Partheniatae Dan. Fabr. ⁴⁰ Heraclidae * Lacedaemoniorum Dan. ⁴¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴² propinquantibus Steph. al. ⁴³ Lacinio L. R. Steph. Dan. Fabr. Lacinio Vof. ⁴⁴ & hoc loco Steph. al. ⁴⁵ defunt L. R. Vof. Steph. al. ⁴⁶ Gessonem Dan.

Caulonisque arces, & navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
555 Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces:

Ex-

SERVII.

553. AULONISQUE ARCES. *Aulon*, mons est Calabriae, ut Horatius II. Od. 6. *Et amicus* ⁴⁷ *Aulon Fertilis Baccho*: in quo oppidum fuit ⁴⁸ [a Loeris conditum,] quod secundum Hyginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum, ⁴⁹ *Aulon* est. ⁵⁰ [Alii a *Caulo*, Clitae Amazonis filio, conditum tradunt.] NAVIFRAGUM SCYLACEUM. Periculofum navibus. Dictum *Scylaceum*, aut a tractu, vel a periculi similitudine: nam inde *Scylla* longe est. ⁵¹ [Alii dicunt, Ulyxen post naufragium in Italia de navium fragmentis civitatem sibi fecisse, quam ⁵² *Navifragum Scylaceum* nominavit. Alii ab Atheniensibus, qui cum Mnestheo duce venerant, & a Libya redierant, conditum tradunt.]

555. ET GEMITUM INGENTEM PELAGI. Videtur delatus primo ad fretum; postea ad Aetnam reversus.

556. FRACTAS. *Nimias*, ut IV. Georg. 72. *Fractos sonitus imitata tubarum*. ⁵³ [Vel *fractas*, cum fragore venientes.]

VARIORUM.

548. PERFECTIS. *Profectis* Francianus.

549. ANTENNAE. *Antennarum* Mentelii, & alii plures.

550. DOMOS. *Domus* prior Mentelii, Gudianus, & tres alii. HEINS. *Domum* secundus Moreti a manu prima. *domus* Vossianus.

551. HERCULEI. Vide Vincent. Alfarii Ephemer. lib. II. cap. 13. *si fama est vera* Venetus. *Catroeus* ab ipso Hercule conditum ex Aristotele profert. Vondelius inepte vertit, quasi sinus *Herculeus* dictus. *den inham van Hercules te Tarenzum*. BURM.

553. NAVIFRAGUM SCYLACEUM. Lege, *Scy-*

laceum, prima syllaba correpta, vel ob id, quod a canibus nomen fortitur, qui Graece *Σκύλακες* dicuntur, prima & secunda brevi, ut apud Homer. Odyf. M. 86. *Σκύλακες ποσειδῶς*. in proverbio quoque, evitata Charybdi in Scyllam incidit, prior syllaba in *Scylla* corripitur videtur, penultima vero in *Scylaceo* producitur ea licentia, qua in *Cichorea* apud Horatium I. Od. 31. utrumque enim nomen Graece scribitur per *i*, sed addito *e* fit diphthongus *ei*, quae ad Latinos converti solet interdum in *e* longum, ut in *Medea*, & *Chorea*. MUSONIUS. *Navifragum* cum optimo Mediceo & Menteliano utroque, aliisque nonnullis scribendum. *Scylacem* quoque, quomodo Gudianus & duo Rottendorphii, & Hamb. pr. nam Graecis *Σκυλάκειος* est. *Scylacium* a Paterculo dicitur. vide nos ad *Nasone* xv. Metam. 702. HEINS. *Aulonisque* primus Rottendorphius. *Aulonisque* Acron ad Horat. I. Od. 16. sed Crucquianus Commentator, *Caulonisque*. *Callonesque arces* & *navifragium Scyllaceum* Wall. & a m. sec. *Scylleum*. & *navifragium Scyllaceum* Parrhaf. *Scyllaceum* Menagian. & Rottend. alt. *Scyllaceum* Wittian. & quatuor alii. *Silaceum* Montalb. vid. Gifan. Ind. Lucret. p. 461. & *Erythraeum*, & notas ad Valer. Flac. III. 36. BURM.

554. TUM PROCU. Cum Rott. sec. Hamb. alter. *Trinacia* Serv. supr. ad y. 384. *cernitur bora*. Hamb. pr. & Graevian. pro *ora*. & ita solent saepe Librarii, *oram*, *terram*, *tellurem* &c. pro nomine proprio, & etiam contra ponere. vid. ad Ovid. VI. Fast. 178. & Valer. Flac. I. 704. BURM.

556. AD LITORA. Ab litore primus Moreti, prior Menagii, secundus Rottendorphii, & Montalba-

47 *Caulon* L. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. *amicus ejus Aulon* R. 48 desunt L. Vof. R. Steph. al. 49 olim non est L. Vof. R. Steph. Fabr. Dan. al. quidam ex illis distinguunt, qui s. d. s. l. olim, non est. Masvicius, nescio unde, dedit *Aulon* est. an a Ryckio acceperit dubito. sed scribendum puto, *Aulon non est*, nam differre *Caulonem* & *Aulonem* indicat. *Caulon* enim sive *Caulonia* fuit urbs, *Aulon* mons & promontorium, ut recte Cluverius in *Italia Antiqua* lib. IV. 15. p. 1304. hic mons prope *Scylaceum*, illud in *Loeris* oppidum. ergo Hyginus recte dixit, *Caulonem*, non esse *Aulonem*. *Aulonem* vero plura loca dicta, quae tenui limite ut promontoria in mare excurrunt, ostendi ad Valer. Flac. I. 389. BURM. 50 desunt L. Vof. R. Steph. al. 51 desunt L. Vof. R. Steph. al. 52 hanc vocem delendam censet Salmas. Exerc. Plin. p. 57. 53 desunt L. Vof. R. Steph. al.

- Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae.
 Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis:
 Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.
 560 Eripite, o focii: pariterque insurgite remis.
 Haud minus ac iussi faciunt: primusque rudentem
 Contorsit laevas proram Palinurus ad undas.
 Laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.
 Tollimur in coelum curvato gurgite, & îdem
 565 Subducta ad Manis imos desidimus unda.

Ter

SERVII.

557. AESTU MISCENTUR ARENAE. Descripsit loca Charybdi vicina: ⁵⁴ quam esse ⁵⁵ credidit ex periculi magnitudine.

558. ⁵⁶ [NIMIRUM. Nisi fallor. ILLA. Hoc pronomine & in venerativa, & in vituperativa significatione, veteres utebantur, ut hic, *Illā*, id est, periculosa, detestabilis; venerative autem, ut x. 875. *Sic pater ille deum faciat*.

559. HAEC SAXA HORRENDA CANEBAT. Retulit se ad historiam: nam pro *Scylla*, *saxa* dixit *horrenda*.

560. ERIPITE. Depericulis: ⁵⁷ [& deest, nos.]

561. RUDENTEM. Si *rudentem proram*, id est, stridentem & sonantem in tempestate, ut est vii. 16. *Et sera sub nocte rudentum*.]

562. LAEVAS AD UNDA. De Ionio venientibus, aliter non procedit.

563. CUNCTA COHORS. Quia superius dixit *†*. 519. *Nos castra movemus*.

564. ⁵⁸ [GURGITE. Pro fluctu.]

565. AD MANES IMOS. Poëtica hyperbole.

VARIORUM.

talbanus. etiam Gudianus a manu secunda. paullo ante tertius Rottendorphius, *Trinacria cernitur. Aetnam & gemitum &c. audimus*. in Leidensi erat, *Cum procul e fluctu Trinacria tollitur Aetna*. HEINS.

557. EXSULTANTQUE. Ita Lucan. viii. 539.

Perfida quo tellus Cassis exsultat arenis.

ut quidam codices. sed de eo loco ad ipsum Poëtam videbimus. ita *vada fervida* dixit Noster vii.

24. *Exsultantque vado* tert. Mentel. a m. pr. BURM.

558. ET PATER. At secundus Rottendorphius. ut sup. 539.

Ibid. NIMIRUM HAEC ILLA. *Nimirum illa* Mentelii prior. *hic illa* Mediceus. nondum in Charybdim inciderant, sed ex aestu vehementi se appropinquare Charybdi colligebat Anchises, & hinc insurgere remis & ad laevam flectere iubet. BURM.

560. O SOCII. O deest Leidensi. *pariter insurgite* Francianus.

561. AC. *Hac* Francianus. vid. sup. 236.

Ibid. RUDENTEM PRORAM. Vide ad lib. v. Aeneid. 143. HEINS. *Rudentes* Excerpta nostra, & Gudianus a manu prima. *rudente* Montalbani, Leidensis, & duo tresve a manu prima aut secunda. *primumque rudentem* Regius. *contorsit laevam proram* Ed. Venet. in unda Leid. a m. pr.

563. VENTISQUE PETIVIT. *Petebant* prior Hamburgensis. HEINS.

564. CURVATO. *Turbato* Venet. Oudart. & Reg. male. vid. ad Valer. Flac. i. 615. *in gurgite* prior Hamburgensis.

565. DESCENDIMUS UNDA. Quis dubitet praeferre Medicei & utriusque Mentelii codicum scripturam, quam & Pierius in praestantioribus suis invenerat, *desedimus unda*? eandem & Gudianus & tres Rott. Moretanus, & tres alii exhibebant. in uno Leid. *confedimus*. sed praestat alterum. nisi quis cum Montalbano codice malit, *desidimus*, praesenti tempore. quomodo & in Valerii Flacci loco mox pro-

⁵⁴ quae Fabr. quod Dan. ⁵⁵ credit L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁶ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁷ deest iisdem ad *†*.
⁵⁸ sed Basil. habet, deest Vos, sed cetera deest. ⁵⁸ deest iisdem.

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:

Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.

Interea fessos ventus cum sole reliquit;

Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.

570 Portus ab adcessu ventorum inmotus, & ingens

Ipse; sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis,

Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,

Turbine fumantem piceo & candente favilla;

Ad-

SERVII.

566. SCOPULI CLAMOREM. De historia, ut supra diximus 420., hoc traxit: undae enim illisae concavis saxi canum imitantur latratus.

567. ELISAM. Exclusam, ⁵⁹ expressam: ut VII. 261. *Elisos oculos, & sicum sanguine guttur.* RORANTIA ASTRA. ⁶⁰ [Eum scilicet locum, in quo astra sunt, per diem non videbant.] Rorantia autem, pro innotata, id est, quae innotabantur: ⁶¹ a qua significatione non est apud Latinos participium. Sane hyperbole est.

568. VENTUS CUM SOLE. Ventorum enim mutationem necesse est fieri vel oriente ⁶² sole, vel occidente.

569. IGNARIQUE VIAE, CYCLOPUM ALLABIMUR ORIS. Ut sup. 309. *Servatum ex undis Stryphadum me litora primam Accipiant*: similis enim est sensus. CYCLOPUM. *Clo* habet accentum: quia Latina declinatio est: in accusativo, quia Graece posuit *Cyclopas*, *Cy* habet accentum: ⁶³ si *Cyclopes*, *clo* habet ⁶⁴ accentum.

570. ⁶⁵ [AB ACCESSU. Id est, in accessu.

571. TONAT AETNA RUINIS. Sensus est: portus quidem securos nos faciebat: deest enim, *quidem*; sed *Aetna* terrebat. Et] causa hujus incendii, secundum *Aetnam* Virgilii, haec est: Sunt terrae defudantes sulphur, ut pene totus tractus Campaniae, ubi est ⁶⁶ Vesuvius, & Gaurus, montes: quod indicat aquarum odor calentium. Item

novimus ex aquae motu ventum creari. Esse etiam concavas ⁶⁷ terras constat: & ab ea parte, qua Eurus vel Africus flant, habere speluncas, & plenas sulphuris, & usque ad mare deductas. Haec speluncae, recipientes in se fluctus, ventum creant: qui agitatus ignem gignit ex sulphure: unde est, quod videtur, incendium. Hoc autem verum esse illa comprobatur ratio: quia & aliis flantibus ventis, nihil ex se ⁶⁸ emittit, & pro modo ⁶⁹ flatuum Euri, vel Africi, interdum favillas, nonnunquam vomit incendia: quod & hoc loco ostendit: nam effectum indicat, supprimit causas.

572. PRORUMPIT AD AETHERA NUBEM. Id est, evomit ⁷⁰ [et fundit], & est poetica descriptio: ⁷¹ [nec enim possumus dicere *prorumpo illam rem*: potuit enim recte dici, *nubes prorumpit*. Sane tota haec descriptio poetica est.]

573. CANDENTE FAVILLA. Id est, scintillis: ⁷² & bona est periphrasis: nam *favilla* ⁷³ est deserta igne scintilla. ⁷⁴ [Quamvis saepe viderimus de Aetna sicut nigrum fumum, ita & candidum & pinguem manare.]

VARIORUM.

proferendo vetusti codices *desidit biatu*. dicuntur *sedere naues* cum aut mergebantur tempestate deprimebantur, aut portum stationemque tangebant, atque etiam cum haerebant in vado. de mer-

sis

59 deest iisdem. forte etiam pro *exclusam*, praestaret, *encussam*. BURM. 60 deest iisdem. 61 a qua hac fig. Dan. 62 die, vel medio, vel oc. L. Vof. Steph. die, vel occidente R. Basil. 63 & Cyclopes *clo* habebit Steph. al. habebit L. Vof. R. sed sine *si*, vel *sic*. 64 deest L. Vof. R. Steph. al. 65 deest iisdem ad *caussa* *5*. 571. hunc locum tractat Cluverius in Sicilia Antiq. lib. I. cap. VIII. p. 111. qui & deinde legit, *secundum mentem Virgilii*. 66 Vesovius L. R. Vefevus Vof. Steph. al. 67 terras constat ab ea parte R. & Vossian. sed addit, & ab. Terras constat secundum Aetnam, & Fabr. Cluverius, esse etiam concavas terras. Aetnam vero constat ab *8c*. 68 mittit Dan. 69 flantum L. Vof. R. Steph. al. 70 deest iisdem. 71 deest iisdem. 72 & bona periphrasis L. R. & bona periphrasis Dan. 73 deest Dan. 74 deest L. Vof. R. Steph. al.

- Adtollitque globos flammaram, & sidera lambit:
 575 Interdum scopulos avolsaque viscera montis
 Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
 Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuât imo.

Fa-

SERVII.

575. VISCERA MONTIS. Id est, partes. Sic autem dixit viscera, quemadmodum terrae ossa dicuntur.

576. ERUCTANS. *Ructo, ructas* tantum facit: sic etiam Cicero II. Catil. 5. *Eructant sermonibus suis caedem bonorum.* Virgilius VI. Aen. 297. *Atque omnem Coccyto eructat arenam.* Horatius Art. Poet. 457. usurpavit: *Hic dum 76 sublimis versus ructatur.* LIQUEFACTAQUE SAXA. 77 Putria, decocta in modum calcis.

577. FUNDO IMO. Ab imo: & reddidit causam latenter: inde enim ventus ex aqua natus erumpit.

VARIORUM.

sis navibus Statius lib. XI. Theb. 522.

Luctataeque diu tenebris hiemique sibi que,

Sicut erant, imo pariter sedere profundo.

& apud Claudianum IV. Conf. Honor. 627. *submersae sedere rates.* Senec. Herc. Fur. 776.

Cymba populorum capax

Succubuit uni, sedit & gravior ratis,

Utrunque letibet latere titubanti bibit.

de portu Val. Flac. lib. II. 445.

Thessala Dardaniis tum primum puppis arenis

Appulit, & fatis Sigeo litore sedit.

de vado apud Nasonem lib. IV. Fastor. 300.

Sedit limoso pressa carina vado.

de portu aut vado quoties fit sermo, si verbo composito utendum erat, *confidere* dicebant navem, unde apud Valer. Flac. initio Argon. de Argo: *flammiifero tandem confidit Olympo.* ubi vide, quae diximus. & apud Maronem III. 377.

Quo tutior hospita lustris

Aequora, & Ausonio possis confidere portu.

mersas aut depreffas naves *desidere*, vel *subsistere* dicebant. Lucanus lib. III. 627.

Strage virum cumulatâ ratis, multoque cruore

Plena per obliquum crebros latus accipit ictus.

At postquam ruptis pelagus compagibus hausit

Ad summos repleta foros, desedit in undas.

ita vetustus codex, quo is usus est, qui Gry-

phianam nobis editionem concinnavit. Valer. Flacus *descendere* dixit de navi lib. VIII. 332. sed cum *desidendi* verbum praecessisset, de naufragio.

Tollitur atque intra Minyas Argivaeque vela

Styrus abis: vasto rursus desedit biatu,

Abrupta revolutus aqua: jamque omnis in astra

Itque reditque ratis: lapsoque reciproca fluctus

Descendit.

Silius Italicus lib. XIV. 411.

Sed superingessis, propius quae subdita taedis

Bella capeſſebat media subsedit in unda.

Lucanus lib. III. 694.

Uruntur pelago: saevus complectitur hostem

Hostis, & implicitis gaudent subsidere membris,

Mergentesque mori.

Claudianus Bello Gildonico 7. 220.

Sic ubi praecipites artem vicere procellae,

Affiduoque gemens undarum verberare nitat

Desessura ratis.

quomodo Vaticanæ Bibliothecae exemplar. ubi plura ad rem congestimus. Hic praeterea locus Maronis est, quem respexit sive Justinus, sive quicumque alius, qui Justinus contextus margini, illustrando ejus loco, Maronem adscripserat, lib. IV. cap. I. ubi de Sicilia agit. quem codices sic exhibent, ut legendus: *Nusquam alias tam torrens fremitum, nec solum citato impetu, verum etiam saevo, neque experientibus modo terribile, verum etiam procul visentibus (vulgo videntibus, minus bene.) Undarum porro in se (lege inter se) concurrentium tanta pugna est, ut alias veluti terga dantes vorticibus, in imum desidere, alias quasi victrices sublimis ferri (sic lege non in sublime) videas; nunc hic fremitum ferventis aestus, nunc illic gemitum in voraginem desidentis audias.* Addidit nonnemo Virgilius scribit, cum liqueat sive Justinum sive Trogum haec Maronis respexisse. hinc postea natum ut alias veluti terga dantes Virgilius describat. non enim terga dantes Virgilius describit, sed desidentes in imum. HELINS. *Desedimus* Regius. sub-

75 sicut Cicero Dan. 76 *sublimis*. L. Vof. R. Steph. al. & ita edidit Bentlejus. sed tunc erit dubium, an nominativo, an accusativo casu sis capiendum. eructat Fabr. sed tunc nulla usurpatio. 77 putrida R. Steph.

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgueri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
; 80 Inpositam, ruptis flammam exspirare caminis;
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem

Mur-

SERVII.

578. FAMA EST. Bene ⁷⁸ se fabulosam rem dicitur excusari: nam re vera, nisi, quae de gigantibus legimus, fabulosa acceperimus, ratio non procedit: nam cum in Phlaeagra, Thessaliae loco, pugnas dicuntur, ⁷⁹ quemadmodum est in Sicilia Enceladus? Othus in Creta secundum Salustium fragm. incert. unde *Oribii campi*? Typhoeus in Campania? ut IX. Aen. 716. *Inarime Jovis imperiis imposita Typhoeo*. Sed Varro dicit, in diluvio aliquos ad montes confugisse cum utensilibus: qui lacesiti postea bello ⁸⁰ ab aliis, qui de aliis veniebant montibus, facile ex locis superioribus vicerunt: unde fictum est, ut *dii* superiores dicerentur; inferiores vero, *terrigenae*. Et quia de ⁸¹ humillimis ad summa reptabant, dicti sunt pro pedibus habuisse serpentes. SEMIUSTUM. Pro, *semiustum*. Et sciendum sic poni, quasi semianimis sit Enceladus: unde est: *Mutat latus*. ⁸² [Simul ponitur secundum fabulam causa, quasi ex fulmine illic sit natum incendium.]

580. CAMINIS. Fornacibus; Graece dixit, ⁸³ [*δαίτῃ καίον.*]

581. MOTAT. Movet frequenter: nam si MUTAT legeris, dat refectioem labori: ⁸⁴ [quamvis alii mutat accipiunt, ut est II. Aen. III. *Et terruit auster euntes*.]

VARIORUM.

subducti Parrhas. *descendimus* Wall. Dorvill. Witt. sic apud Stat. III. 58. *pelago jam descendente carina*, ubi Heinſius malebat, *desidente*. & IX. 525. *ab infestis descendunt aequora saxi*. & ibi *desidunt* Heinſius, motus altero loco ex X. 137. *Languida de scopulis sidunt freta*. vid. & eundem ad Ovid. XI. Met. 518. & Graevium ad Cicer. II. ad Att. 12. & Arntzen. ad Plinii Paneg. cap. XVI. adde notas ad Lucan. V. 226. BURM.

566. INTER CAVA. *Ad concava* Parrhas. *dederunt* Venetus.

567. RORANTIA ASTRA. Recte Cerda mihi

capere videtur, ut aqua in coelum sublata, iterum roris instar decideret magna copia. quae vis est vocis *rorare*. ut VIII. 645. ubi est *stillare*. vid. ad Ovid. III. Fast. 402. sic in Culice 75. *rorantes lacte capellae*. & passim. Catroeus Cerdae explicationem ampliand, hic *astra* dici ipsas guttas instar astrorum fulgentes. quum astra, sidera centies de coelo dicantur, etiam de die, quia ibi locus est astrorum. vid. ad II. Aen. 154. & supr. 422. V. 517. & alibi centies. BURM.

568. RELIQUIT. *Relinquit* Venetus, quartus Moreti & Dorvill.

569. ORIS. *Undis* secundus Rottendorphius. *ilabimur* Francianus.

570. ADCESSU. *Incessu* prior Hamburgicus. & *abcessu* alter. *ab accensu* Zulichernius. *ab occasu* Graevianus, sed adscriptum *accessu*. *motus* Vratlavienſis. vide de hoc loco H. Steph. dissert. de Criticis p. 187. & seqq. BURM.

571. IPSE. *Ipsē* cum *Aetna* jungere videtur Pierius, & ita distinguit Regius post *ingens*. & montium nomina saepe masculino genere elata vid. ad Ovid. V. Met. 165. & IX. 165. sed hic *ipse* portus potest intelligi, multo rectius. BURM.

Ibid. TONAT AETNA. Multi codices *sonat*: sed *tonat* magis Poeticum. & ita Mediceus, Gudianus, primus & tertius Rottendorphii, Moretani omnes. sic & libro VII. 515. in optimis membranis, *Silvae intonare profundae*.

HEINS. *Sonat* Regius, Wall. & Dorvill. a m. sec. haec verba centies commutantur.

572. AD AETHERA. *Ad deest* Gudiano. de verbo *prorumpere* vid. ad I. Aen. 246. *praeerumpit* Dorvill.

573. CANDENTE. *Canente* Leidenſis a m. pr. vid. ad Ovid. II. Art. Amat. 440. *candore* Vossian.

576. ERIGIT ERUCTANS. *Egerit* in primo Moretano & altero Vossii, etiam in tertio Rottendorphii pro diversa lectione. sic supr. 7. 423. *pro erigit*

⁷⁸ se, omiserunt Dan. & Fabr. ⁷⁹ forte, *quomodo*, ut & infr. ad 7. 590. nisi hoc modo loqui Servius amaverit. ⁸⁰ ab his Dan. Fabr. al. ⁸¹ humilibus Dan. Fabr. & mox reptabant L. ⁸² desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸³ desunt L. V. R. Steph. al. ⁸⁴ desunt illidem.

Murmure Trinacriam, & coelum subtexere fumo.
Noctem illam tecti silvis inmania monstra
Perferimus: nec, quae sonitum det caussa, videmus.

58; Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus; obscuro sed nubila coelo.

Et

SERVII.

583. NOCTEM ILLAM. Melius per accusativum dixit. ⁸⁵ [TECTI SYLVIS. Ut XI. 686. *te sylvis agitare feras*]

584. VIDEMUS. Vel mente, vel oculis.

585. ⁸⁶ [NAM NEQUE ERANT ASTRORUM IGNES. Bene *ignes*: quia de Aetna loquebatur, ut magis flammae ejus manifestae fierent coelo lucente. IN NIMBO. Proprie *nimbus* est, qui deorum vel imperantium capita, quasi clara nebula, ambire fingitur.] AETHRA SYDEREA POLUS. Per *aethram sydeream*, hoc est, per splendorem aetheris. Sane *aether*, est ipsum elementum; *aethra* vero, splendor aetheris. Sciendum est, Homerum & *aetherem* & *aërem* communis generis dicere: quod de *aëre* nos non possumus dicere. De *aethere*, *aethra* factum est. Et secundum rationem istam potest & *aether* & *aethra* unum esse; ut nunc fit pro *aethere sydereo*, ⁸⁷ [cum coeli splendor *aethra* dictus sit.]

VARIORUM.

erigit alternas, in quibusdam codicibus *egerit se* reperisse Pierius testatur. *Erui* in altero Menagii. pro *avulsaeque*, Leidensis *convulsaeque*. HEINS. *Eruptans* Francianus. *Avulsaeque* Gudianus. sic lib. VIII. 237. & *invis avulsam solvit radicibus*. ubi *avulsam* alii. apud Val. Flac. I. 304. *fatidicis avellere silvis*. ubi *evellere* unus codex. *egerit* & *erigit* confusa vidimus ad Val. Flac. VI. 186. *egerit* vero melius hic *eruptans* videtur convenire. de quo vid. ad Val. Flac. I. 20. & saepe apud Ovidium, Lucanum & alios. BURM.

Ibid. SUB AURAS. *Sub astra* secundus Menagii. *glomerant* etiam Hugonius.

578. ENCELADI. Huc pertinent versus illi, qui in Aetna Cornelii Severi leguntur §. 70.

*Gurgite Trinacrio morientem Juppiter Aetna
Obruat Enceladum: vasti qui pondere montis*

Aestuat, & patulis expiras faucibus ignes.

Aetnam autem, quae vulgo sub Virgilio nomine circumfertur, Senecae testimonio motus, Cornelio huic Severo restituendam aliquando existimavi. sine veteris tamen codicis, qui me adjuvaret, auctoritate, nihil audendum putabam. Repperi tandem librum jam pridem scriptum manu Clarissimi viri Pomponii Laeti, in quo hoc ipsum poema ita inscriptum animadverti, CORNELII SEVERI AETNA; hoc quaecumque sit, cum studiosis omnibus communicare volui. URSINUS. *Enceladi* Wallian.

Ibid. SEMUSTUM. *Semustum* legi in omnibus scriptis ait Gifan. Ind. Lucr. HEINS. Ita Montalb. & Francian. sed reliqui & Edd. veteres *semustum*. vid. ad lib. V. 697. & Erythr. Indic. & alios.

579. MOLE HAC. *Mole* Gudianus a manu secunda. *hac mole* Oudartii. *ingentem insuper* Montalbanius. *insuper imponere* illustravit Cl. Drakenb. ad Livii XXI. I.

580. EXSPIRARE. *Spirare* Oudartii. *expugnare* alter Hamburgicus.

581. MUTAT. *Mutare latus*, ut arma & vestem mutare nos dicitur. vera autem lectio est, *mutat latus*, ut sit frequentativum a *moveo*. FABR. *Mutat* Mediceus & a manu prima Mentelianus uterque. quam scripturam verissimam esse, & *mutare latus* eleganter dici ad Nasonis lib. XIII. Metam. §. 937. pluribus exemplis evici, ni fallor. nec aliter secundus Moreti, alter Menagii, Venetus & secundus Rottendorphii. Donatus & scripti nonnulli *mutat*, in aliis *mutet* proxime verum. quomodo & Gudianus a manu prima. *mutare curas* Aeneid. V. 702. occurrit.

Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas

Mutabat versans.

HEINS. *Mutat* etiam Ed. Ven. *moveat* Wall. *motat*, quod Dorvill. habet & Wittian. defendi posset

⁸⁵ defunt iisdem & Dan.
& Dan.

⁸⁶ defunt iisdem. corrupte Dan. de Aetna loquebatur.

⁸⁷ defunt L. R. Vol. Steph.

Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:

590 Quum subito e silvis, macie confecta suprema,

Ignor-

SERVII.

587. NOX INTEMPESTA. Media: hoc est, nimum obscura. *Intempesta*, dicta est nox media: ⁸⁸ intempesta, inactiosa, carens actibus, ⁸⁹ per quos tempora dignoscimus: ait enim ⁹⁰ Lucretius: quia per se tempus non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis tempus actu caret. ⁹¹ [Ergo intempesta, ⁹² inactiosa, quasi sine tempore: hoc est, sine actu, per quem dignoscitur tempus:] unde est, *intempestive venisti*, id est, *incautos*. Ergo *intempesta* dicitur, quia caret tempore. ⁹³ [Sane noctis septem tempora ponuntur: *Crepusculum*, quod & *Vesper*: *Fax*, quo lumina incenduntur: *Concubium*, quo nos quieti danus: *Intempesta*, id est, media: *Gallicinium*, quo galli cantant: *Conticinium*, post cantum ⁹⁴ gallorum, silentium: *Aurora*, vel *crepusculum matutinum*, tempus quod ante Solem est. TENEBA. Quasi cursum ejus densitate sui nimbi inhiheret.

589. HUMENTEMQUE. Hic participium positum est verbo carens; ergo *humentem* pro humidam: quoniam noctu ros cadit.] AURORA POLO DIMOVERAT UMBRAM. Hysteron proteron in sensu: ante enim aurora est, ⁹⁵ quam sit dies. ⁹⁶ [*Umbra* vero: quia nox umbra ⁹⁷ terrae dicitur.

590. CUM SUBITO E SYLVIS. Arguitur in hac

Achaemenidis descriptione Virgilius negligentiae Homericæ narrationis: Ulyxes enim inter initia erroris sui ad Cyclopa venit: ⁹⁸ quemadmodum ergo Aeneas post septimum annum, quam a Troja profectus est, socium Ulyxis invenit? praesertim cum eum tribus mensibus in regione Cyclopa dicat moratum; & mox Aeneas de Sicilia ad Africam venisse dicatur. SUPREMA. Pro plurima.]

VARIORUM.

posset ex Val. Flac. II. 133. ubi *commovet* de Typhoeo dicit. eadem varietas Ecl. VI. 28. & aliis locis. vid. Gruter. ad Senec. de Tranq. Anim. cap. II. & Gronov. III. Observ. I. Servius ex adducto loco ex II. Aen. III. videtur *mutat* capere, pro mutare cupit. BURM.

583. NOCTEM ILLAM. *Nocte illa* Sprotanus. & Leidenfis unus & Servius ad I. Aen. 47. vide ad Ecl. I. 80.

Ibid. TECTI IN SYLVIS. Omissa praepositione *tecti silvis*, magis Virgilianum est. FABRIC. *In* deest fere omnibus nostris. *immunia* Medic. a m. pr. *preterimus* etiam Menag. pr. Pierius hic contendit Trojanos pernoctasse in navibus, nec in ter-

88 deest L. Vof. R. 89 per quem dignoscitur tempus R. Steph. al. per quos t. non dicimus Vof. 90 puto respicere ad illa Lucretii I. 460.

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis

Consequitur sensus, transactum quid sit ab aetvo &c. BURM.

91 desunt L. 92 quasi inactiosa Vof. Steph. id est, inact. R. 93 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *aurora* §. 589. 94 Gallorum. *Silentium*, Aurora vel. Dan. Fab. distinguunt. 95 sic dies L. Vof. R. Steph. 96 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 591. 97 *terra* Dan. Fabr. male. vid. ad II. Aen. 251. & IV. 7. ubi idem versus recurrit. & eodem libro 184. sed tamen hinc apparet has voces, *terram* & *saetram* confusas a librariis, & potuisset D. Heinsius hinc conjecturam suam apud Horat. I. Od. 2. *jam satis saetrae nivis*, pro *terris*, firmare. nec mihi plane absurda videtur, quia Poeta, ut *grandis* epitheton *dirae* adjungit, ita *nivi saetrae* adjungi apte potest. nam haec duo vicinae admodum esse significationis puto. & indeq. saepe jungi, ut Cicero. pro Caelio VI. *Omni divitiae saeterrimus*, & noster Virgil. *supr. h. l. 328*.

Tum vox saetrum dira inter odorem &c.

& ita ut passim *dira venena* dicuntur, ut apud Ovid. II. ex Pont. IX. 68. & Horat. Epod. V. & alibi. sic etiam *saetra venena* non minus frequenter occurrere docuit Brodckhof. ad Propert. II. XIII. 70. & mox §. 593. *diram* illaviem Servius explicat *saetram*. Apud Arrian. in Phaenomen. §. 452.

Cum caelum lumine toto

Luna replet, terram ut superet sua aurea noctem.

ita vulgo legitur & Grotius edidit. sed in Aldina Ed. *terram noctem* legitur. & eodem modo peccatur §. 717. *Terram donec mox ambient aethrum*, pro *saetram*. haec tuendae emendationis adferri possent, licet non audeam in Horatio vulgatam sollicitare, quae tamen minus mihi semper placuit. BURM. 98 & hic malum *quomodo*. vid. ad §. 578.

Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
 Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
 Respicimus. Dira illuvies, inmissaque barba,
 Consertum tegumen spinis: at cetera Grajus,
 595 Ut quondam patriis ad Trojam missus in armis.
 Isque ubi Dardanios habitus, & Troia vidit

Ar-

SERVIL

591. NOVA FORMA VIRI. Bene *formam* "viri" dixit, non hominem: '[& est periphrasis, pro, ignotus vir. Nova autem, fugienda; aliter alibi IV. 10. *Quis novus hic nostris*, id est, insperatus. Item VIII. 637. *Subitoque novum consurgere bellum*: id est, detestandum. Item x. Ecl. 74. *Vere novo*, id est, incipiente. Item v. 78. *duo lacce novo*, id est, recenti. Item II. 796. *Comitum adfluxisse novorum*, hoc est, ignotorum. CULTU. Pro habitu.]

593. ILLUVIES DIRA. Sordes tetra. [IMMISSAQUE BARBA. Quidam barbam majorem, luctus indicium, a Virgilio positum reprehendunt; cum Heroës non fuerint soliti tondere barbam. An *immissam*, neglectam, & impexam accipimus?]

594. CONSERTUM TEGMEN SPINIS. Inligatum spinis. Hinc est in Terentio Eun. II. 11. 5. *Videor quendam* + *sentum*, [*squalidum, pannis annisque oblitum*.] AT CAETERA GRAJUS. Habet enim unaquaeque gens incesum, & vocem propriam. [Sane *caetera Grajus*, Graeca locutio est, ut Sallustius: '*Sanctus alia*.']

595. AD TROJAM MISSUS. Aut ex sequenti ejus confessione hoc didicit: aut Graecum esse colligit ex trepidatione, ut Terentius Heaut. IV. 1. 12. *Nescio quid peccati portat haec purgatio*.

VARIORUM.

terram egressos, ut credunt alii, & Catroeus & Vondelius cepisse videntur. sed si in silvis egerint noctem, quomodo Noster §. 590. *e silvis* procedere Achemenidem vidisse dici potuerunt? rursus si in navibus fuerint, quomodo idem Achemenides §. 607. genua illorum amplecti potuit, nisi in

navim insiluerit. & Anchises ipsi dextram dederit? hic certe quaedam κατὰ συντόμην intelligenda; nam aliter haec conciliare nequeo. nimirum ipsi potestatem factam propius accedendi, & in navem veniendi, vel timore agitante, insiluisse. BURM.

585. NEC LUCIDUS AETHRA. Nec lucidus aether sidera habet. polus Sprotianus. aether etiam Vossian.

587. IN NIMBO. Deest praepositio Parrhas. & Veneto. *nox in tempesta* explicatur a Barthio ad Stat. x. Theb. 79. qui hic Servium congerie interpretationum laborare ait. BURM.

588. JAMQUE. Namque Montalbanius.

589. HUMENTEMQUE. Humentesque umbras Venetus. vid. lib. IV. 7.

590. QUUM. Tum Leid. subito silvis Wallian.

Ibid. CONFECTA. *Conspecta* prior Hamburgicus pro varia lectione. quod defendi posset, ut sit spectabilis, notabilis. ut *conspectus in astro* III. Georg. 17. *in armis* Aen. VIII. 588. & hoc forte periphrasi, *forma viri*, conveniret, quae ideo nova videbatur. sed malo vulgaram servare. mox, *nova fama* secundus Rottendorphii. *vultu* etiam Oudartii & Hugenanus. & Leidens. unus a m. sec. deinde, *ad sidera tendis* Zulichemius a manu prima, & Wallian. BURM.

593. INMISSAQUE. *Promissa* citatur a Nonio in *promittere*. & ita Gudianus pro diversa lectione. & ita ad Ecl. VIII. 34. *immittere* & *promittere* barbam recte dici monuimus. Idem Nonius in *immittere*, vulgaram hic loci scripturam prodit, adeo is scriptor vix sibi constare in multis. HEINS. *In-*

99 deest Dan. Fabr. al. male Steph. *forma*. 1 desunt L. Vof. R. Steph. al. non constare sibi Servium conferenti loca, quae adducit, apparebit: nam lib. IV. 10. *novum hospitum*, magnum explicat. ut saepe utitur illo, *Polio facti nova carmina*. credo haec adfuta a sciolo, qui varium verbi novi usum tradere voluit. BURM. 2 fors tetra L. Vof. R. Steph. 3 desunt iidem & al. 4 *sentum* L. Vof. R. Steph. Dan. cetera deerant & al. 5 desunt L. Vof. R. Steph. al. 6 retulerunt id inter fragmenta incertorum librorum editores Sallustii; sed in Charisio lib. 41. Inst. Gram. p. 175. ex Sallustii lib. 1. proferitur, *sanctus aliter*, & ingenio validus. quae puto eadem, sed varie lecta. BURM.

Arma procul; paullum adspectu conterritus haesit,
Continuitque gradum: mox sese ad litora praeceps
Cum fletu precibusque tulit. Per sidera testor,
600 Per superos, atque hoc coeli spirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quascumque abducite terras.
Hoc fat erit. Scio me Danais e classibus unum,

Et

SERVII.

597. 7 [HAESIT. Dubitavit. SESE. Pronomen compositum: nam *sese* duo pronomina sunt.]

598. PRAECEPT. Sine respectu salutis; scilicet postquam Cyclopum graviora cogitavit pericula. [Sane brevis ei, quasi timenti, prima datur oratio.]

599. TESTOR. Quaeſo, obtestor.

600. SPIRABILE. Vitale, de quo spiramus: 9 & est sermo Ciceronis: quanquam ille 10 *spirabile* dixerit in libris de Deorum natura.

601. QUASCUMQUE. Quo eat non cogitat, eorum comparatione quae fugit. Hoc SAT BRIT. Vitasse Cyclopos.

602. 11 [SCTO. Modo, confiteor.] E CLASSIBUS. Ex equitibus, modo, ut est VII. 716. *Et Ortiſinae classes*, 12 [id est, equites.]

VARIORUM.

gluvies dimissaque Sproctian. *dimissaque* etiam Vratilav. *immensaque* Wittian. quod si recipiatur, cessabit reprehensio, cuius meminit Servius. BURM.

594. TEGIMEN. Medicus & ceteri vetustiores, *tegumen*. respexit hunc locum Tacitus de Moribus German. XVII. *Tegmen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina confertum*. unde liquet nil esse mutandum in Nasonis loco lib. XIV. Metam. 166. ubi vide adnotata nostra. HEINS. Vid. infr. lib. VII. 666. *Tegimen* Francianus. Dorvill. & Ed. Mediol. & caetera idem Franc. Leidens. unus, & Hamburg. alter. ac caetera Wittian. Sproctianus, Hamb. pr. & Venetus.

595. ET QUONDAM. Ut quondam Hugonianus eleganter: inde enim illa illuvies; ex vestibus detritis, quas spinis sarcire & conferere tentaverat. hinc Grajum ex vestibus laceris & confertis spinis colligebant. nam ultra tres menses, ut patet ex 7. 645. quibus in Sicilia fuit, diu in obsidione Trojae haeserat, & hinc ita detritae vestes primae, ut spinis debuerit scissuras connectere. Carroeus licenter vertit, nec unde cognoverint Grajum esse exprimit. quum ex veste, licet lacera, Graecae tamen formae cum agnoscerent. ita Lemniades Argonautas ex habitu Graecos noscunt, apud Statium v. Theb. 425. ubi vide Barth. idem Poeta II. Achil. 29. cultos litoris visa nave, quae vehebat Diomedem & Ulixem,

Ignotaque regi

Ediderat (sed Graja tamen) succedere terris Carbasia.

unde apparet Graecos habitu ab aliis gentibus distinctos tunc fuisse. nam de voce & incessu vix capi potest: nondum enim locutus erat, sed haerebat conterritus. & ipse Trojanos a cultu & armis videtur agnovisse, cum primo sermone *Teucros* vocet. ut vero hic ponitur, quemadmodum saepe, ut erat, sicut erat. de quo Heinſ. ad Ovid. x. Met. 7. & alii. vulgatum & non connectit satis sententiam. BURM.

597. PAULLUM ASPECTU. *Aspectu paulum* Wittian.

600. PER SUPEROS. Rufinianus de figuris pag. 26: *citat, per superos atque hoc caelum*: ut esset ap-

7 desunt L. Vof. R. Steph. al. 8 desunt iisdem. 9 Spiramus est sermo Dan. & deest, s. Ciceronis Fabr. 10 *spirabile* Steph. Basil. sed in Ciceronis lib. 11. de Nat. Deor. 6. legitur, *animam spirabilem habemus*. & cap. 36. *hac animabilis* (vel *animabilis*) *spirabilis* natura; ubi Lambinus haec Servii verba adducit, & *spirabilis* dat, sed ex Mss. Ciceronis nulla varietas adducitur. & in 1. Tufcul. Disp. 17. *animales*, id est *spirabiles* legitur, sed ibi in Codicibus, *spiritalis* ut hic, & *spirabiles* reperiuntur, sed quae voces ex recentioris aevi consuetudine a librariis sunt suppositae, licet Daviscus in hoc Servii loco etiam *spirabile* agnoscat. Ecclesiastici scriptores postea in alium sensum detorserunt hanc vocem, & *spiritalis*, & *spiritalis*. dixerunt. vid. Vossii notas ad Sulpit. Sever. Epist. 11. BURM. 11 desunt L. Vof. R. Steph. al. 12 desunt iisdem.

Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.

Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,

605 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.

Si pereo, hominum manibus periisse juvabit.

Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans

Hae-

SERVII.

603. PETIISSE. Causa metri addidit syllabam, ut II. 25. *Nos abiisse rati*, ¹³ [*& vento petiisse Mycenae*.]

604. TANTA EST. Ut non possit fortunae praesentis qualitate molliori.

605. SPARGITE. Hoc est, dilacerate: & ¹⁴ [quia nec saevius, nec celerius aliud fieri potest.] nova brevitate utus est; ¹⁵ [ut intelligatur, prius laniandum, mox inspargendum pelago.]

606. HOMINUM MANIBUS PERIISSE JUVABIT. Oblique loquitur: nam vult ostendere hominum hanc non esse crudelitatem.

607. GENUA AMPLEXUS. Physici dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes: ut aurem Memoriae: hinc est VI. Ecl. 3. *Cynthis aurem Vellit*; & admonuit: Frontem Genio: unde venerantes deum, tangimus frontem: Dextram Fidei; unde paulo post: *Atque animum praesenti pignore firmat*: Genua Misericordiae: unde haec tangunt rogantes. ¹⁶ [Sane, sicut frequenter dictum est, etiam hic ostenditur subtiliter Anchisen & Aenean, tam ¹⁷ Pontificatus, quam Flaminii Juris & peritos, & praefules fuisse. Jure autem Pontificali, si quis Flamini pedes, vel genua fuisset amplexus, verberari non licebat: Hoc eo praecipiebatur, ne esset ullum praepedimentum religionis, quo minus secundis numinibus inserviretur; aut esset importunitas in profanis locis aliquantisper morandi. Quod hic diligenter exsequi videtur de Achaemenide, qui post preces habitas genua amplexus, genibus volutans haerebat: in quo more, vel ¹⁸ praepedimenti verbum procul dubio est; tum quod & ipse genibus volutabat: vel quod genua amplexus etiam religione habebatur: quo in loco satis non fuit nulla verbera adhibita; nisi etiam fides data esset, qua securitas confirmaretur veniae concessae

illis versibus: *Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus, Dat juvemi, atque animum praesenti pignore firmat*: Neque enim oportebat tardius immorari profanis cognitionibus, cum precatio coelestium deorum interposita daret curam observandae religionis: dixerat enim: *Per sidera te, Per superos, atque hoc coeli spirabile numen*: eaque propter addidit: *Haud multa moratus*, ut celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere. Ipsum Achaemeniden hinc possumus aestimare, magis verbera timuisse, quam mortem, propter confessionem, ut diceret: *Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto. Si pereo, manibus hominum periisse juvabit*. Denique post haec addidit: *Ille haec deposita tandem formidine satur*.]

VARIORUM.

appositio, *Caelum, spirabile lumen*. Perque hoc caeli Wallian. etiam non male. nam praepositionem hanc iterasse saepe veteres vidimus ad Ovid. I. Art. Amat. 96. Suet. Tib. VII. & alibi saepe. vide inf. ad x. Aen. 524. BURM.

Ibid. LUMEN. Numen Leidenfis & Mediceus.

601. ABDUCITE. *Adducite* in utroque Ecclesiae Hamburgensis. alter etiam pro diversa lectione, *advertite*. sic Naso III. Metam. 598. *dextris adducor litora remis*. pro ducor ad litora. *adducite* etiam Mediceus a manu prima. & alii quinque minoris rei. HEINS. Etiam Zulichemius, Vossianus & Wallian. *abducite terris* Mediceum habere notavit Vossius.

602. E. De Montalbanus & secundus Moreti. utriusque praepositionis usus in his obviis. vid. ad Petron. cap. XLIV. Noster Ecl. x. 35. *e vobis unus* Cicer. XIII. ad Fam. 16. *de tuis unus*. & ita passim. BURM.

603. ILIA-

¹³ desunt iisdem & Dan. sed Basil. habet. ¹⁴ desunt L. Vof. R: Steph. al. ¹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ¹⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁷ forte, pontificalis. ¹⁸ praepedimenti * verbum Dan. praepedimenti * verbum Fab. corruptum locum puto. forte, vel praepedimentum verberum procul dubio est. verbum pro verberum compendiose scriptum fuit: sic contra verberum pro verberum dederunt quidam ad Sueton. Aug. XIII. ubi vide. BURM.

Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quae deinde agitet Fortuna, fateri.

- 610 Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum praesenti pignore firmat.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,

No-

S E R V I I.

608. QUI SIT, FARI. Per omnia subaudis, *hortamur*. Qui sit autem, hoc est, ¹⁹ [quis Graecorum sit, id est,] ²⁰ cuius filius sit, ut etiam respondet: nam jam se dixerat Graecum.

609. AGITET FORTUNA, FATERI. Hortamur fateri, quae cum fortuna vexet, ut VI. 68. *Agitataeque numina Trojae*.

610. HAUD MULTA MORATUS. Nimiae benignitatis est, non expectare plurimas preces.

611. PRAESENTI PIGNORE FIRMAT. ²¹ [Quod ad hoc tempus poterat dari, id est,] ²² dextrae manus conjunctione, qua ²³ firmabantur amicitiae, ut I. 408. *Cur dextrae jungere dextram Non datur?* Et sup. 83. *Fungimus hospitio dextras*, ²⁴ [ac testa subimus.]

613. SUM PATRIA EX ITHACA. Circumstantias omnes exsequitur: loci, personae, temporum: ²⁵ [et licet rhetorice ²⁶ agat hic Achaemenides; quae dicit: ut tollatur, pauca sunt, neque enim quicquam illi nocet, nisi quod Graecus. Caetera quae dicit, ut fugiant, tantum narrationem rei gestae habent, plane cum auctu, ut sit major causa misericordiae: nisi forte hoc etiam putamus ad recipiendum valere, quod aliquod beneficium praedicendo de Cyclope significat dari: nam infra ait 666. *Recepto supplice, sic merito*. INFOELICIS ULYSSI. Quoniam apud hostes loquitur,] quaerit favorem ejus vituperatione, quem scit odio esse Trojanis.

V A R I O R U M.

603. ILIACOS. *Argolicos* Rufinian. de Schem. Dian. p. 36.

604. SCELERIS. *Sceleri* Mediceus.

605. IN FLUCTUS. *In* deest secundo Menagiano & Moret. quart. *in fluctu* Venerus.

606. SI PEREO MANIBUS HOMINUM. In Mediceo, Gudiano, utroque Menteliano & primo tertioque Rottendorphiano, utroque Vossiano, & tribus Moretanis, transponuntur voces, quales hiatus Maroni in deliciis esse, jam ante evicimus,

Si pereō, hominum manibus periisse juvabit. neque aliter in Montalbano a manu secunda, adscripta videlicet supra *to manibus b* litera, supra *hominum a*, quae nota voces transponendas esse designat: solus Menagianus alter, secundus Moretanus, & duo tresve recentioris notae vulgatum amplectuntur: vide supra h. l. §. 329. HEINS. *Hominum manibus* etiam Excerpta nostra, Zulichemius, Wittian. Leidenfis, & Mentelii tertius, Regius & Edd. primae. *hominum in manibus* Francianus. Ruaeus distinguit & explicat, *si pereō manibus hominum, dulce erit perire*. sed vulgata efficacior est, & caesurae beneficio, ante literam H. producitur syllaba, nec eliditur. Vid. Erythraeum in *tela*, & Reines. xvii. Claf. Inf. 67. BURM.

607. AMPLEXUS. *Amplectens* duo Moretani & Leidenf. unus. *volutus* iidem & alter Leidenfis.

608. QUIS SIT. *Qui sit* cum melioribus membranis. dictum Ecl. II. §. 19. HEINS. *Qui sit, quo fari sanguine* Sprotianus, *fari a quo* alter Menagii. *quis sit* Wallian. & Wittian. non male. vid. ad Ovid. II. Epist. 106. ubi de hac interrogandi ignotos formula egimus. tria vero licet interrogent, ille ad quatuor respondet, quae sit patria, nomen, & pater, deinde quae fortuna ageret, latius explicat, ut relictus a sociis &c. haec vero egregie Virgilius, ne videatur vilis & ex infima plebe esse Achaemenides. Sic Juvenalis Sat. VIII. 44.

Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima nostri, Quorum nemo queat patriam monstrare parentis. ubi in quatuor scriptis vidi, *parentes*: unde forte pos-

¹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁰ sicut etiam L. Vof. R. Steph. sic etiam Basil. ²¹ desunt iisdem. ²² manuum c. qua Dan. Fab. al. ²³ firmantur L. Vof. R. Steph. al. ²⁴ desunt Dan. Fabr. ²⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁶ agit Dan.

- Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamasto
 615 Paupere (mansissetque utinam Fortuna!) profectus.
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
 Inmemores socii vasto Cyclopi in antro
 Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
 Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pulsat
 620 Sidera, (DI, talem terris avertite pestem)

Nec

SERVII.

615. PAUPERE. Nam, ut etiam de Sinone diximus II. Aen. 87. apud majores haec fuerat causa militiae: & bene utitur statu veniali, per excusationem paupertatis; ²⁷ [ut conciliet hostium animos, quasi necessitate adversus eos dimicaverit.] FORTUNA. Pristina, paupertatis scilicet: ²⁸ [& perseverat, ut invitus fecisse videatur.]

616. TREPIDI. Festini. ²⁹ [CRUDELIA LIMINA. Speluncam Cyclopi Polyphemi.]

617. IMMEMORES SOCII. ³⁰ [Immemores, dum ³¹ trepidi:] ut per timorem, non per odium aut contemptum, relictus fuisse videatur: ³² nam & causam subjungit timoris, ³³ Cyclopi descriptione. ³⁴ [Ergo immemores, timentes.]

618. ³⁵ [DOMUS SANIE. Deest, horrida.]

VARIORUM.

posset scribi, patriam monstrare parentesque. *Ast ego Cecropides*, ut respondeat his Virgilii, *quis sit, quo sanguine cretus*. Senec. Conf. ad Helv. VI. *jube istos omnes ad nomen citare, & unde domo, quisve sit quaere*. ita pro quisque legendum. BURM.

609. AGITET FORTUNA. *Agitat* Hamburg. alter. sic Flor. I. 8. *agitatus injuriis populus*, ubi non opus est cum Freinshemio *fatigatus* rescribere. nam & idem lib. IV. 3. *omni genere discriminum civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitata est*. BURM.

610. MULTA. Plura Parrhaf. ex communi quasi formula, de qua vide Heinfr. ad Ovid. III. Metam. 193. *locutus* etiam Wallian. a m. pr. vid. ad Lucan. II. 642. BURM.

612. ILLE. *Ipse* Dorvill.

614. NOMINE. Scripsi, *nomen Achaemenides*. FABRIC. *Achemenides*, tam hic, quam inf. 691. optimus Mediceus, alique praestantioris notae. apud Nasonem quoque lib. XIV. Metam. ter quater castigatissimae membranae. *Ἀχαιμίδης ὁ τῆ Ἰλίου πόλεως*. sic *Ὀδυσσεύς ἐν τῇ Ὀδυσσειᾳ*. *Πηλεὺς ὁ πατὴρ*, & similia. Praeterea revocanda vetus scriptura, *nomen Achemenides*, quod membranae potiores nostrae, & pleraque ex Pierianis agnoscunt. *nomine* tamen, quod vulgatos codices infedit, in Gudiano, altero Vossii, altero Menagiano, Sprottiano & priore Hamburg. HEINS. Sed *nomine* praestat. vid. ad Ovid. v. Fast. 595. plura diximus ad Suet. Claud. XXIV. *Agamenides* Francianus & Nannius VII. Misc. 12. quem recte refutat Ruaeus. *Achimenides* Parrhaf. duo Moretani, Wittian. & Wallian. sic & infr. 691. *in Trojam* videtur fuisse in Parrhaf. sed erasa erat praepositio. BURM.

Ibid. ADAMASTO. *Adamastro* Oudarti. *Adamasco* Ed. Vener. Juntina. *Damasto* Zulichernius. *Damasco*. Wittian. Ed. Mediol.

616. TREPIDI. *Trepidum* Sprottianus, *tepidi* Venerus. *lumina* alter Hamburgicus.

618. DOMUS. *Domos* Mediceus. & tert. Rot-tend. *cruenta* Wittian.

Ibid. SANIE. Vid. H. Steph. dissert. de Criticis p. 206. qui *opaca*, pro opacata, *sanie* & *dapibus* exponit. & *ἡ δὲ δὴν* esse potest, pro dapibus crudis, ex quibus sanies defluit, & ut ita dicam, dapibus saniosis, quae figura obvia apud Maronem. BURM.

619. OPACA, INGENS. Waddel. Anim. Critic. p. 14. *Opaca: ingens ipse* &c. sed *arduus* & *ingens* idem notat.

621. AF-

²⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁸ defunt iisdem. ²⁹ defunt iisdem & Dan. ad Speluncam Basil. ³⁰ defunt Basil. imm. tum scilicet L. ³¹ trepidi, festini Vof. R. Steph. festini ut Bas. ³² nam & causas L. Vof. Steph. nam causas Vof. & bene causas etiam Basil. ³³ Cyclopum L. Vof. R. Steph. al. ³⁴ defunt iisdem. ³⁵ defunt iisdem.

Nec visu facilis, nec dictu adfabilis ulli.
Visceribus miserorum & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero quum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
625 Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent
Limina: vidi atro quum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.

Haud

SERVII.

621. NEC VISU FACILIS. Cujus possit etiam aspectus inferre formidinem. NEC DICTU EFFABILIS. Sermone non explicabilis. ³⁶ Et mire exaggeravit post descriptionem.

622. VISCERIBUS. *Viscera*, proprie carnes sunt. SANGUINE ATRO. Hoc est, sanie.

623. VIDI EGOMET DUO. ³⁷ Homerus quatuor dicit: ergo aut dissentit ab eo, ut etiam in temporibus: nam ante ad Siciliam Aeneas, quam Ulyxes, venisse dicitur. Aut certe hoc dicit, duo ³⁸ se vidisse: quot autem occiderit, ignorare, ³⁹ [per timorem. Alii duo simul dicunt: non enim duo sola ⁴⁰ addidit.]

624. RESUPINUS. Magnitudo virtutis ostenditur: ⁴¹ [quod una manu, quod resupinus, quod frangeret, & velut exprimeret elidentem non in terram; sed ad saxum sublimitus quantientem.] EXSPERSA. Haec fuit vera lectio, id est, madesacta: nam si ASPERSA dixeris, id est, inorata, Tapinosis & Hyperbole junguntur.

626. ⁴² [FLUENTIA TABO. Pro fluenti tabo.]

627. TEPIDI. Melius *tepidi*, quasi adhuc vivi, quam *trepidi*, id est, trementes; ne sit iteratio.

VARIORUM.

621. AFFABILIS. Servii lectio est, *nec dictu effabilis*. id est sermone non explicabilis, ut idem ait. sed alterum rectius: nam & faciem Cyclopi tyrannicam, & morum vastitatem tribuit talem, ut nemo illum posset, & sine consternatione inueneri, & absque periculo alloqui. *ἄγχιον, ὅτι δίκας ἢ ἰδὼτα, ὅτι Σιμωνας*, ut Homerus inquit. FABR. Perperam in plerisque codicibus, *effabilis*. alterum

tuentur Proba Faltonia, Cleodnius Grammaticus & Priscianus lib. XVIII. Macrobius quoque lib. VI. cap. I. addito exemplo Accii ex Philoctete,

Quem neque tueri contra nec affari queas.

Affabilis hic Mediceus, Schefferianus, secundus tertiusque Moretani, cum Hamburgico priore, & tertio Rottendorphio agnoscunt. HEINS. *Affabilis* Zulichemius. sed, ut videtur, a secunda manu. *nec dictu facilis, nec visu effabilis*, Parrhaf. Wittian. Regius & Ed. Venet. quod tuetur Stephanus Schediasm. p. 75. *effabilis* tuetur etiam Servius inf. ad *†*. 644. & posset illustrari ex Senec. Oedip. 222. *visu & auditu horrida. sed adfabilis* ex imitatione Statii defenditur, qui III. Sil. III. 72.

Terribilem adfatu passus visuque Tyrannum.

BURM.

622. VESCITUR ATRO. *Pascitur* in Gudiano, tertio Rottendorphio, alteroque Vossiano. HEINS.

624. PRENSA. *Pressa* Mentelii prior & Zulichemius. *resopinus* primus Rottendorphius. *resupinus* non est in tergo jacens, sed dum frangeret corpora, se in tergum recurvans, ut solet fieri, quum in altiore locum aliquid illidimus, tunc retro nos flectimus, vel in latus. ita superbe incens, vultu ad coelum elato, *resupinus* dicitur Ovid. VI. Met. 275. mox demum 631. *jacuit*. BURM.

625. ADSPERSA. Servius veram huius loci scripturam esse asseverat *exspersa*, non *aspersa*: eamque lectionem optimus Menagii codex expressam liquide ostentat, ut & Montalbanius, Moreti primus, & tertius Rottendorphii. etiam Moretanus tertius pro discrepanti lectione. caeteris nostris ac Pie-

³⁶ bene rem exaggeravit Dan. Fabr. exaggeravit descriptionem Steph. ³⁷ Examinat haec Servii Mariangelus Accursius in Diatribe ad Periochen. IX. Odyssae Aufonii. NANSIUS. ³⁸ vidisse se Steph. se vidisse Fabr. dicit, vidi, sed q. o. nescio Basil. ³⁹ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁴⁰ adluit Dan. ⁴¹ defunt iisdem. ⁴² defunt iisdem.

Haud inpune quidem. Nec talia passus Ulixes,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.

630 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Inmensus, lacrimam eructans ac frustra cruento

Per

S E R V I I.

628. ULYSSES. A solo nomine emphasin fecit: unde est quod sequitur. *Oblitusve sui est.* ⁴³ [Aliquantum tamen juxta veteres *oblitus*, id est, negligens dictum tradunt. Et est laus, quod & in adversis constans: vel quem nemo inpune ⁴⁴ laesisset: vel qui dolo etiam fortiores saepe vicisset.]

629. ITHACUS. Ithacensis.

630. SEPULTUS. Stratus jacuit.

631. ⁴⁵ [JACUITQUE PER ANTRUM. Hoc verbum de Varrone mutuatus est, qui ait: *In lecto temulentos* ⁴⁶ *jacere, sobrios cubare consuescere.*]

632. IMMENSUM. Etiam ⁴⁷ *immensum* ad Polyphemi magnitudinem pertinet: quasi in toto antro jacuerit. ⁴⁸ [ERUCTANS. Cicero II. Catil. 5. *Eructant sermonibus suis caedem bonorum.* FRUSTA. Cicero in Philippica II. 25. *Frustis esculentis vinum redolentibus.*

V A R I O R U M.

Pierianis vulgatarum constanter exhibentibus, nisi quod in Sproatiano, *sanieque resperfa* legebatur. usus est eo verbo optimus Latinitatis terciae mundaecae scriptor Lucretius lib. III. 828.

Nec porro natura loci spatiumque profundi

Deficit, exspergi quo possit vis animarum.

quod pro dispergi & foras dissipari interpretantur. lib. v. 371.

Nec porro natura loci spatiumque profundi

Deficit, exspergi quo possint moenia mundi.

quo loco nihil causae est, cur *exspergi* malit Giphanius. Solinus, Maronianarum locutionum summus aemulator, cap. xxiv. de Elephantis. *Luna nitescente gregatim amnes petunt, mox exspergi liquore solis exortum motibus, quibus possunt, saluant.* sic in duobus pervetustis exemplaribus se invenisse Salmasius testatur. nec de ejus sinceritate dubitare debuit. in tertio *respergi*, vulgo, *adspergi* & illic. apud Silium tamen studiosissimum Maro-

nis imitatore habes libro primo §. 163. *adsperfa tabo limina.* Catullus de Coma Berenice 77. *omnibus exsperfa unguentis.* sic lege, non *exspers*. huc refer tria Vegetii loca laudata supr. §. 534. etiam videtur hunc locum respexisse Quinctilian. lib. VIII. Instit. Orat. cap. 3. ubi notat verba quaedam vetustiora, quibus usus Virgilius. ut *olli, quianam & mis, & pone, & aspergunt.* sed lege *expersum*. HEINS. *Exsperfa* etiam unus Leidensis, & tertius Mentelii, & Regius. *sanguineque manus asperfa* Francianus. *resperfa* pr. Moret. *asperfa* Ed. Venet. apud Claud. II. Rapt. 85. in Vossiano codice vidi, *In venas experge meas*, pro vulgato *disperge*. sic apud Senec. Herc. Fur. 87.

Ignem flammeae exspergant comae, vidi in codice Vossiano, pro vulgato, *spargant.* v. H. Steph. diss. de Criticis p. 213. an vero *exsperfa* vel *exsparsa* legatur, parum interesse puto. vid. supr. §. 534. *exsparsa* Wittian. in marg. BURM.

627. TEPIDI. *Trepidi artus* exhibentur in Mediceo, aliisque compluribus priscis exemplaribus, nempe in Gudiano, priore Vossiano, quatuorque aliis, etiam Menteliano priore a manu prima, & recte: nam *trepidum* pro tremulo frequenter poni ad Nasonem pluribus exemplis demonstravi, ad Met. III. 125. & VII. 551. neque est, quod quem offendat repetitio *tre* in *trepidi*, & *tremere*, quod artificiose & data opera a Marone factum. sic lib. VII. 74.

Flamma crepitante cremari.

tepidi artus hic ad rem non faciunt. *trepidam* a quam pro bullienti restituius Georg. I. 296. HEINS. *Tepidi tremere* Francianus.

629. SUI EST. Est deest Mentelio priori & Dorvill. imitatur Valer. Flac. III. 664. & Claudian. Idyl. III. 16.

630. VINOQUE. *Meroque* Wall. sed tunc *dapibusque* legendum esset, quod incongruum.

632. IM-

⁴³ desunt ii idem. ⁴⁴ desisset * vel Dan. ⁴⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁶ vide ad Ovid. III. Art. 765. ⁴⁷ immensus, & mox, tanto antro Dan. Fabr. ⁴⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 635.

Per somnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, fortitique vices, una undique circum

635 Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar:
Et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.

Sed

SERVII.

634. SORTITIQUE VICES. Vel partes membro-
rum: vel qui quo loco staret. UNDIQUE. Pro
indiviso.]

635. CIRCUM FUNDIMUR. Secundum Home-
rum Od. I. 380. qui dicit alios eum tenuisse, alios
coecasse ⁴⁹ oculum. ACUTO. Fuste obusto: nam
secundum istum sensum multi ⁵⁰ TEREBRAMUS
legunt: alii TENEBRAMUS. ⁵¹ [Illud primum se-
quitur verba Homeri: *in ὀφθαλμῷ διείρηται*.] Telo
autem acuto potest & simpliciter accipi.

636. SOLUM SUB FRONTE LATEBAT. ⁵² [Pro,
in fronte latebat.] Multi Polyphemum dicunt u-
num habuisse oculum, alii ⁵³ duos, alii tres; sed
totum fabulosum est: nam hic vir prudentissimus
fuit: & ob hoc oculum in capite habuisse dicitur:
id est, juxta cerebrum, quia prudentia plus vide-
bat. Verum Ulyxes eum prudentia superavit: &
ob hoc, eum coecasse fingitur. LATEBAT. ⁵⁴ Dor-
mientis scilicet: nam male sentit Donatus, dicens:
Late patebat, contra metrum. Item dicit, *capil-
lis tegebatur*: aut *latebat*, corporis comparatione.
⁵⁵ [Alii *latebat*, subiectum erat fronti, & intra
frontem recesserat, tradunt.] Absolutus tamen est
prior sensus.

637. ARGOLICI CLYPEI, AUT PHOEBEAE
LAMPADIS INSTAR. Unum magnitudinis est: ⁵⁶
[quia Graecorum clypei rotundi, ut Cato Origini-
um ait:] aliud splendoris. *Phoebeae* autem, deri-
vatio est vel a Luna, vel a Sole.

VARIORUM.

632. IMMENSUM. *Immensus* nostri Codices, ex-
ceptis priore Vossiano, duobus Hamburgensibus,

totidem Moretanis, & Veneto, etiam Gudiano a
manu prima, & altero Menteliano a secunda. *Im-
mensum* omnino rectius. & sic agnoscit Quinti-
anus lib. VIII. cap. 3. de Virgilio. *Idem Cyclopa
cum jacuisse dicit per antrum immensum, prodigio-
sum illud corpus spatio loci mensus est.* deinde scri-
pti, & frustra, non ac. HEINS. *Immensum*
Graevian. Wittian. & Ed. Med. *immensus* Huga-
nianus, Francianus. *immensam* Zulichernus a manu
prima. praetuli *immensus*, ut & Parrhas. habet,
quasi impleter corpore suo antrum. sic Ovid. III.
Amor. IV. 33.

*Th, quia tam longa es, veteres Heroidas aequas,
Et potes in toto multa jacere toro.*
inf. VI. 423.

Totoque ingens extenditur antro.
de spatio corporis ex loco, quem occupat, colle-
cto, vid. ad Valer. Flac. VI. 553. & frustra Re-
gius & Parrhas. cruenta Wittian. BURM.

633. MAGNA. Summa Dorvill.

634. NUMINA. Nomina Mediceus. una ordine
Wall. a m. pr.

635. TEREBRAMUS. Donatus *tenebramus*,
nulla auctoritate. nos *terebramus*, ex Homero &
Euripide. Homerus enim *in ὀφθαλμῷ διείρηται*. Euri-
pides *τόρεται*. ΕΛΛΗ. FABR. Vide Steph. diff. de
Criticis p. 69.

636. LATEBAT. *Jacebat* Venetus. quae ex Do-
nato adfert Servius, non leguntur hodie in eo, sed
alia, quae praefert Servianus H. Steph. in Schediaf-
mate suo, p. 49. BURM.

637. ARGOLICI. Hic versus est e Callimacho
translatus. FABER. Aut Phoebei Wallian.

638. UM-

⁴⁹ oculum acuto fuste: nam Vof. R. oculum acuto fuste obusto. nam L. Steph. acuto fuste & obusto; nam Basil. ⁵⁰ te-
nebramus legunt Vof. *terebramus* accipiunt alii; *tenebramus* legunt Steph. al. ⁵¹ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. *telo an-
tro acuto* &c. non habet R. sed erat vacuum spatium, *διείρηται*. Fabr. ⁵² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵³ duo Vof.
R. & Masv. sed non ubique hoc intrudendum. ⁵⁴ dormientis Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. Donatum legisse, *Late patebat*
contra metrum, non puto. sed huc translatus ex nota ea *7*. 535. supra. ⁵⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁶ defunt

Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore funem

640 Rumpite.

Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
Centum alii curva haec habitant ad litora volgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.

645 Tertia jam Lunae se cornua lumine complent,
Quum vitam in silvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas

Pro-

SERVII.

639. SED FUGITE. Occurrebat: Si coecus est, cur timetur? ¹⁷ Subjungit non unum esse, sed plures. ¹⁸ [Et bene suam admonendo gratiam facit, quod illos ultro facere necesse erat. Repetitio autem *fugite*, necessaria, ut alibi sup. 44. *Hec fuge crudeles terras, fuge littus avarum.*] O MISERI. Aut blandientis particula est, ut in Terentio: O *miseri*. Aut re vera miseri, qui delati sunt ad Cyclopas.

640. ¹⁹ [RUMPITE. Ut festinantes, non solvite, sed rumpite, ut IV. 575. *Festinate fugam, tortosque incidite funes.*]

641. QUALIS QUANTUSQUE. Unum morum est, aliud corporis.

643. ⁶⁰ [CENTUM ALII. Id est, tales & tanti.] CURVA HAEC HABITANT AD LITTORA VULGO. Ne tantum in montibus esse putarentur. VULGO. Passim.

644. ⁶¹ [INFANDI CYCLOPES. Ineffabiles, ut supra 621. *Nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.*]

645. TERTIA JAM LUNAE. Bene in desertis locis ex Lunae ratione colligit tempora. SE COMPLENT autem ideo: quia suum non habet lumen, sed accipit a Sole. ⁶² [Et bene auxit misericordiam a tempore.]

646. VITAM IN SYLVIS. Misericordia captatur a loco. DESERTA FERARUM. Propter feras desertata.

647. LUSTRA. Cubilia: unde etiam *lupanaria*, *lustra* dicimus, ubi habitant *lupae*, id est, mere-

trices: dictae ab obscœnitatis & odoris similitudine. ⁶³ [Cicero II. Philip. 3. *Vino lustrisque confectus.*]

VARIORUM.

638. UMBRAS. *Umbram* alter Hamb.

639. AB LITORE. *A litore* Wittian. Edd. Ald. Juntina & P. Dahiel. vid. sup. 536. *atque hoc ab litore* secundus Moreti. *funes* Francianus.

641. NAM QUALIS. *Fam* eleganter in primo Moretano. HEINS. *Qualisque* Francianus.

642. PRESSAT. *Pressat* prior Hamburgicus. eadem varietas Ecl. III. 99. *pressis* Montalbanus. *presat* Francianus.

643. VULGO. *Volgo* Gudianus. *passim*, prior Hamburgicus. *hic habitant* Vratislav. *curva habitant* Venetus. *habitant curva haec ad pr.* Hamb.

644. ET ALTIS MONTIBUS. *Atque altis montibus* Parthaf. & tres alii. & *in altis* Wall. & Zulichem.

645. SE CORNUA. *Se cornua lumina* Sprotianus. *se cornua lumina* Montalbanus, Venetus & alter Hamburgicus.

647. DOMOSQUE. *Domusque* Menagius alter. *vastaeque ab rupe* Oudartii. *a rupe* Venetus. & secundus Moreti. & Parthaf. *vastoque* Francianus. vulgatum vindicat Lutatius ad Stat. I. Theb. 409. qui tamen *a rupe*. BURM.

648. TRE-

¹⁷ subjungitur Vof. Steph. Fabr. Dan. ¹⁸ defunt L. R. Vof. Steph. al. ¹⁹ defunt iisdem. ⁶⁰ defunt iisdem. ⁶¹ defunt iisdem. ⁶² defunt iisdem. ⁶³ defunt iisdem.

Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.

Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,

650 Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbae.

Omnia conlustrans, hanc primum ad litora classem

Conspexi venientem. Huic me, quaecumque fuisset,

Addixi: fatis est gentem effugisse nefandam.

Vos animam hanc potius quocumque absumite leto.

655 Vix ea fatus erat: summo quum monte videmus

Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem

Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem:

Mon-

S E R V I I.

648. ⁶⁴ [SONITUMQUE PEDUM. Ordo figuratus, cum traho, cum prospicio.]

649. BACCAS. Generale est, id est, fructus arborum agrestium. LAPIDOSA CORNA. ⁶⁵ [*Lapidosas*, dura: an quod in faxis nascantur?] Ipsa arbor cornus dicitur: pomum vero cornum; ⁶⁶ inde corna, ut templum, templa.

653. ADDIXI. Signato verbo exprimit desperationem.

654. VOS ANIMAM HANC POTIUS. Oblique loquitur, ut supra: ⁶⁷ [reprehensio enim crudelitatis est, qui rogat salutem, si ipse condemnat.]

655. VIX EA FATUS ERAT. Ad probationis gratiam pertinet, quod ea, quae Achaemenides adfirmaverat, statim adprobavere Trojani.

656. MOLE. Molitione, agitatione.]

657. LITTORA NOTA PETENTEM. Nota, ante oculorum amissionem potest accipi. Sic Statius in nono 754. *Sequitur tamen improbus* ⁶⁸ *hostem, Qua meminit.*

V A R I O R U M.

648. TREMISCO. *Tremesco* plurimi codices, ut in similibus. vid. lib. v. 694. & alibi. sic *ingemescere* apud Livium xxi. 53. sed recte rejicit Cl. Drakenborchius. multa verba in *escere* cumulat Barth. ad Calpur. iii. Ecl. 48. BURM.

650. ET VULSIS. *Avulsis* Wall. vid. ad Calpur. ii. Ecl. 48.

651. HANC PRIMUM AD LITORA CLASSEM. Donatus legit, *hanc partem ad litora*, id est, ad hujus regionis litora. & habet aliquid antiquitatis hic sermo. Lucret. lib. iii. 64.

Non minimam partem formidine mortis aluntur. FABRIC. *Hanc primo a litore classem* Nonius in *lustrare*. nec variant ejus scripta exemplaria. quam lectionem vulgata habeo potiore. Noster ii. Georg. 44. *primi lege litoris oram*. supra h. l. 209. ut quidem in optimo Mediceo exstat exaratum, *Servatum ex undis Strophadum me litora prima Accipiunt.*

sic *prima urbs* Aen. vi. 811. *prima lux* iv. 586. *primae undae* v. 51. *primus pontus* Georg. iii. 237. quae loca ex optimis membranarum sic castigavimus. supr. h. l. 527. *stans prima in puppi*. deinde *prospexi*, pro diversa lectione Gudianus. quod & in contextu Medicei legebatur, sed jam praecesserat *prospicio*. HEINS. *Primum in litore* Venetus, qui & *conspicio* & *hinc me*. *huc me* alter Hamburgicus. ego malim, *hanc primam ad litora classem*. de *primo litore* non agit, qui inter lustra in silvis agebat vitam. sed a rupe intra tres menses classem hanc primam viderat ad litora cursum dirigentem. *primum* etiam tolerari potest. vid. iv. Aen. 28. ii. Georg. 340. & alibi. *prospexi* Parrhas. & in codice Colotii, teste Urfino. BURM.

654. ABSUMITE. *Assumite* Menag. pr. Rott. sec. & Hamb. pr.

655. MON-

64 desunt iisdem. 65 desunt iisdem. 66 deest iisdem. 67 desunt iisdem ad §. 657. 68 hoc est, quia meminit R. & notae sequentium versuum desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 661.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.

660 Lanigeræ comitantur oves: ea sola voluptas,
Solamenque mali.

Postquam altos tetigit fluctus, & ad aequora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,

Den-

SERVIL.

658. INFORME. Ultra formam. INGENS. Po-
test & superioribus & sequentibus jungi; ut sit *in-
gens lumen*.

659. TRUNCA MANUM PINUS REGIT. Cujus
coecitatem manu pinus regit.]

661. SOLAMENQUE MALI. Solatium. Hinc
Quintilianus I. Decl. 3. dixit: *Magnum solatium
coecitatis est habere rem* ⁶⁹ *videntis*.

662. POSTQUAM ALTOS TETIGIT FLUCTUS,
ET AD AEQUORA VENIT. Hyperbaton in sensu,
ut VIII. 125. *Progressi subeunt luco, fluviumque
relinquunt*: aut Hysteron proteron. ⁷¹ [Primum
enim debuerat dicere, venit ad aequora; deinde,
tetigit fluctus.]

663. FLUIDUM. Propter *ῥοιστίαν*, *fluentem*
noluit dicere. Quod autem dicunt Physici de ef-
fosso oculo sanguinem nunquam fluere, verum
quidem est; sed supra non effossum ⁷¹ hujus oculum,
sed terebratum legimus: unde eum constat
necdum fuisse curatum. INDE. Aut de fluctibus;
aut de spatio oculi.

VARIORUM.

655. MONTE. In *monte* Leidenfis, Menagiani
duo & Gudianus a manu prima.

656. MOVENTEM. *Gerentem* prior Hamburgi-
cus. offendit cacophonia *mo, mo. an ferentem*, ut
se ferre alibi dixit; II. Aen. 672. VII. 497. & modo
599. magna se mole citat Servius ad v. 118. sed
obviabatur ejus memoriae locus ex VIII. 199.
magna se mole ferebat. sed tutius est nihil movere
metu cacemphati: nam & Cicero I. de Orat. 1.
jungit *moles molestiarum*. & voces plures a *mi* inci-
pientes Noster jungere solet. vid. II. Aen. 199. IV.
216. XII. 718. de altero cacemphato *moventem* &
seq. *versu petentem*, vid. ad lib. IV. 256. sed imita-

tio Statii v. Theb. 442. *tarda se mole ferentem*,
posset adferere ⁷⁰ *ferentem*. BURM.

659. MANUM. *Manu* Mediceus, Mentelianus
uterque cum Gudianus & altero Vossiano: idque
ipsum alii quoque nonnulli a prima manu agnos-
cunt. apud Prudentium quoque Dipthycho xxxv.
in vetusto codice Rottendorphiano exaratum of-
fendi;

Ille manu regit & vestigia firmat.

HEINS. *Vestigia format* Leidenfis. *trunca manum*
Wittian. Parrhaf. & Edd. Venet. & exstat apud Lu-
tat. ad Stat. II. Theb. II. quod mihi clarius appa-
ret. & ita Carroceus. Claudian. Bell. Get. 483.

*Et tremulos regit hasta gradus, & nititur altis
Pro baculo contis non exarmata senectus.*
& I. Rapt. 19.

Ebria Maconius firmat vestigia Thyrsus.
in quibus aperta Maconis imitatio. *trunca* pinus di-
citur, quia ex trunco arboris pinus erat baculus.
Stat. IV. Theb. 301.

Et pastoralis meditantur proelia trunco.
Pastores alii ex Myrto faciebant, ut Noster lib. VII.
5. ult. ubi Servius non hastam ex Myrto, sed i-
psam Myrtum, id est truncum Myrti explicat. &
ita I. Georg. 20. Silvanus teneram a radice Cy-
pressum fert, id est truncum ejus, non ramum.
ut vidimus ibi. Oedipo caeco dicit Antigone, a-
pud Senec. in Thebaid. 62.

Regam abnuentem, dirigam inviti gradum.
BURM.

661. SOLAMENQUE MALI. Hemistichium,
quod vulgo adjicitur, miror unde irreperit: magis
etiam cur haecenus permanferit: nam & Interpre-
tes omittunt, & libri antiqui: nec est ulla fistulae
apud Homerum mentio. Theocritus tamen & O-
vidius, cum eum Galatam sectantem inducunt,
fistulae meminerunt. Ait autem Poëta, oves vo-
lupta-

⁶⁹ *videntiam* Steph. al. in Quintiliano legitur, quia *coecitatis miseræ solatium est habere rem videntiam*. solet tamen aliis
in locis singulari uti, vid. ad II. Decl. v. BURM. ⁷⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷¹ ejus Steph. al.

Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
 665 Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
 Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
 Supplice, sic merito; tacitique incidere funem;
 Verrimus & proni certantibus aequora remis.
 Sensit, & ad sonitum vocis vestigia torsit.

470 Ve-

SERVII.

664. GEMITU. Cum gemitu.
 665. JAM MEDIUM. ⁷² [Altum quam litus, vel plus quam litus; id est, unde altum incipit: vel] sic altum, ut medium putares: nam & in quinto ⁷³ sic dixit: *Interea medium Aeneas jam classe tenebat*, ⁷⁴ [Certus iter:] cum adhuc moenia ⁷⁵ respiceret. FLUCTU. Legitur & *fluctus*.
 666. TREPIDI. Festini, ut IX. 114. *Ne trepidate meas Teucris defendere naves*. Item IX. 233. *Accepit trepidos: ac Nisum dicere jussit*. ⁷⁶ [CELERARE. Infinitivum pro pronuntiativo. RECEPTO. Aut in societatem accepto: aut de periculo liberato, ut I. 178. *Frugesque receptas*: & VI. III. *Medioque ex hoste recepi*.]
 667. SIC MERITO. Quia omnia ejus probaverant dicta: ac si diceret: non fallacem, ut Sinonem. ⁷⁶ [Sane quibusdam videtur incongruum, Achaemenidis nusquam alibi factam mentionem; cum eum hic & salutem merito impetrasse, & ut reciperetur a fugientibus, dicat.]
 669. AD SONITUM VOCIS. Remotum sonitum, vocem dixit. *Vox* enim est omne, quod sonat: sic alibi sup. 556. *Fractasque ad littora voces*; nam de hominibus non dixit: quia supra est: *Tacitique incidere funem*. VESTIGIA TORSIT. Bene uno sermone ostendit, eum revertentem jam audisse sonum remigii.

VARIORUM.

luptati fuisse videnti, quae nunc solatio essent caeco. FABRIC. Scholiastes Horatii Crucquianus lib. IV. Od. II.
Solamenque mali de collo fistula pender.
 quomodo codices nostri, si Mediceum & priorem Mentelianum excipias. Alter etiam Mentelii a manu prima hiatum relinquebat. in altero Vossiano & Montalbano, *pendebat fistula collo*. praeterea

in tertio Rottendorphiano, *solamenque malis*. HEINS. De supplemento hoc versus, vid. Marii Opi. III. 20. & Broukh. ad Tibul. II. v. 31. H. Steph. de Criticis p. 63. Nostri agnoscunt. sed ex Montalb. notaverat Heinsius legi, *dependit fistula collo*. in Rott. pr. *de collo fistula pender*.

663. LUMINIS EFFOSSIS. *Effossi* est in Nonianis codicibus in *frondere*, sed aliter apud Diomedem. *Luminis effuso* Mediceus. HEINS. *Effusi* alter Menagius. vid. ad Patere. II. 52. *fluvium* duo Moreti, Mentelii prior, Parthas. Regius & Menagii prior. sic & mss. apud Lucan. VI. 89. ubi Cortius recepit. & III. Georg. 484. & apud Statium & alios, ita saepe legitur. *ille idem Menagius. inde* est, aqua aequoris. Vid. ad Ovid. II. Fast. 257. male Markland. ad Stat. III. Silv. II. 51. pro statim, ab hoc momento, exponit. BURM.

664. INFRENDENS. *Infrendis* Gudianus, a manu prima.

665. FLUCTUS. *Fluctu* in tertio Rottendorphio. pro *tinxit*, Leidensis *tingit*. in Mediceo & Sprotiano, *texit*. in Pierii nonnullis *strinxit*. HEINS. *tinxit* Parth.

666. CELERARE. *Celare* Vossian. pr. & Dorrillian.

667. MERITO. Quia monuerat Trojano de hoc monstro. vid. ad Valer. Flac. II. 145. BURM.

668. VERRIMUS. Sic primus Moretanus, & Venetus a manu secunda. in caeteris omnibus, *vertimus*: praestat alterum. *verrentes aequora ventis* Lucret. lib. V. 267. & VI. 624. & lib. V. 1225. *Summa etiam cum vis violenti per mare venti Endoparatorem classis super aequora verrit, Cum validis pariter legionibus*.

HEINS. Vid. & ad Ovid. I. Am. IX. 14. ubi *verrimus* Heinsius praefert. contra *vertimus*, ut est in Fran-

⁷² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷³ desunt iisdem. ⁷⁴ respiceret Carthaginiis Bafl.
⁷⁶ desunt iisdem.

- 670 Verum ubi nulla datur dextram adfectare potestas,
 Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,
 Clamorem inmensum tollit: quo pontus, & omnes
 Intremuere undae, penitusque exterrita tellus
 Italiae, curvisque inmugiit Aetna cavernis.
 675 At genus e silvis Cyclopy & montibus altis

Ex-

SERVII.

670. DEXTRAM AFFECTARE. Dextram intendere, ⁷⁷[& injicere,] scilicet sic, ut possit navem tenere. Terentius Heaut. III. III. 60. *Ad dominum qui adfectant viam*: id est, intendunt. Nam si DEXTRA legeris, ut sit ⁷⁸DEXTRA AFFECTARE, id est, contingere, caret exemplo. ⁷⁹[*Adfectare* autem, quidam dicunt, esse, primum animi habere ad faciendum quid occupandumque. Alii, *adfectare* si ⁸⁰*dextra* legas, pro adfectandi accipiunt, ut sit verbi infinitivi modi pro participio.]

671. NEC POTIS. Id est, nec potis est. *Potis* autem, nomen est, & declinatur *potis*, *poti*, *potem*, *potis*, & *pote*: & nomen esse docet ratio comparationis: nam in superlativo *potissimus* facit: cui si detraxeris *simus*, invenies nominis positionem, ut *acerrimus*, *acer*; *fortissimus*, *fortis*. Sic autem, ut diximus, declinari compositio ostendit: nam hujus *impotis*, *compotis*, *impotem*, *compotem* facit, quod in simplici difficile ⁸¹invenitis: per compositionem agnoscis facilius.

672. ⁸²[IMMENSUM. Magnum: & dictum quod mensura comprehendi non possit.]

673. EXTERRITA TELLUS. Poetica hyperbole.

674. CURVIS CAVERNIS. ⁸³Echo enim in concavis locis est.

675. ⁸⁴[AT GENUS. Figurata, *Genus complent*: ut VI. 660. *Hic manus ob patriam pugnando*.

VARIORUM

Francian. Parrhaf. & Vossianis duobus, & Walhan. Wittian. & Ed. Venet. probat Oudend. ad

Lucan. VIII. 462. & hoc posset firmari ex lib. v. 141.

Adductis spumant freta versa lacertis.

sed tamen *verrimus* praefero, quia *taciti* volebant discedere, & potius *vertere remis aequora*, quam *vertere*, quod majorem sonitum excitaret, quam sic quoque audiretur hortamen & celestina; licet fingere debeamus submissius illud solito fuisse. nam *vocem* de remorum sonitu capere nescio an exemplo posset probari. nam supr. 556. *fractae voces*, possunt capi, ut montes *mugire* dicuntur, & similia, ubi magnus & obscurus sonitus auditur. & ita VII. 515. *Tartaream vocem* vocat, quae tuba datur. vide quae dixi ad Ovid. I. Met. 338. ubi Servium secutus sum, nunc aliter tamen censeo. sic & *vox* tubae datur, apud Ovid. VI. Met. 699. qui & de omni sonitu dixit ibid. v. 10. denique *certantes* remi ostendunt hortamine remiges incensos fuisse; si non celestinate proprie dicto, certe illo, licet majore, quo se invicem hortari solebant remiges. de quo vid. ad Val. Flac. I. 186. & qualis est supr. 128. & lib. IV. 411. & alibi. BURM.

670. DEXTRA. *Dextram* Mediceus a manu prima. tertius Moretanus a manu secunda, *dextrae*: non male. *dextra attrectare* primus Rottendorphianus. HEINS. Catroeus ultimum hoc amplexus est. *dextram affectare* Menag. sec. *assertare* Wall. in marg.

671. POTIS. Deest est, notante Donato ad Terent. Andr. II. VI. 6.

672. IMMENSUM. *Horrendum* prior Hamburgicus. *ingentem* alter.

673. INTREMUERE. In Mediceo, *contremuere*. HEINS. *Infremuere* Hugonianus. vid. Oudend. ad

⁷⁷ desunt iisdem. ⁷⁸ dextra coniungere affectare, caret Vof. dextra affectare contingere caret L. in dextra contingere, affectare, contingere caret R. Steph. al. dextra contingere caret Dan. ⁷⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁰ dextras Dan. Fabr. ⁸¹ invenies Fabr. al. ⁸² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸³ & hoc enim Vof. Steph. ⁸⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Rais* v. 676.

Excitum ruit ad portus, & litora conplent.
 Cernimus adstantis nequidquam lumine torvo
 Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentis,
 Concilium horrendum: quales quum vertice celfo
 680 Aëriae quercus, aut coniferae cyparissi
 Constituerunt, silva alta Jovis, lucusve Dianae.

Prae-

SERVII.

676. EXCITUM. A verbo *cio, cis, cit.*] RUIT. Festinanter venit, ⁸⁵ [ut III. Georg. 104. *Runtque effusi carcere currus.*]

677. NEQUIDQUAM LUMINE TORVO. Quia nocere non poterant.

678. AETNEOS FRATRES. Aut similes, aut feritate germanos, ⁸⁶ [aut ejusdem patriae vel terrae, tanquam matris:] nam non sunt Polyphemi fratres, quem Neptuni filium Homerus dicit: unde eo ⁸⁷ occoecato Ulyxes pertulit tempestatem, qui ad eum venit derelicta Calypso, cum qua ⁸⁸ decem annis fuerat: unde, ut supra §. 190. diximus, Virgilii dictis dissentit temporum ratio. ⁸⁹ [COELO. Pro, in coelum.]

680. CONIFERAE. ⁹⁰ [*Conum* substinentes. Et] *Conus*, dicitur fructus cupressi, & ipsa *xavouidns* est: nam a rotunditate in acumen levatur. CYPARISSI. *Cyparissus*, Telephi filius fuit, amatus ab Apolline: vel ut ⁹¹ alii, a Sylvano: qui cum ⁹² lassatus ⁹³ aestu sub quadam arbore somnum caperet, subito ⁹⁴ strepitu excitatus,] cervum, quem in deliciis habebat, feram credens, per ignorantiam, ⁹⁵ [misso telo occidisset,] & ⁹⁶ fletu nimio & abstinencia cibi ac potionis tabesceret, misericordia deorum in arborem *cupressum* conversus est, aptam & consecratam lachrymis & luctibus. ⁹⁷ [Alii hunc *Cyparissum*, Cretensem, puerum pulcherrimum & castissimum fuisse, quem quidam ab Apolline, nonnulli a Zephyro, armatum volunt; qui cum castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relicta

Creta ad Orontem fluvium, & montem ⁹⁸ *Casium*, dicitur pervenisse: atque ibi in Cypressum arborem commutatus, quae arbor ideo mortuis consecratur, quod caesa semel nascit renasci.]

681. ⁹⁹ [CONSTITERANT. Metri causa, pro *consistunt.*] SYLVA ALTA JOVIS, LUCUSVE DIANA. *Jovis*, propter quercus; Dianae, propter *cupressum*: ipsa enim est etiam ¹ Proserpina. ² [Ergo *cupressi*, quasi infernae; vel quia succisae non renascuntur: vel quia apud Atticos funestae domus huius fronde velantur.] ³ *Alta* autem, quod manet *vertice celfo*, & *lucus*, qui propter religionem intactis arboribus, ⁴ & magis crescit, & diu permanet.

VARIORUM.

ad Lucan. IV. 101. & X. 321.

674. ITALIAE. *Trinacriae* Parrhaf.

Ibid. INMUGIT. Cave Pierium audias, qui ex membranarum antiquis vult, *inmugit*. rarius Veteres librarios *i* gemmasse alias notes. hinc passim in vetustis exemplaribus *disjicit* pro *disjicit*, similiaque. vide notas libr. VIII. 205. *inmugit* etiam nonnulli ex nostris. HEINS. Et Francianus & Ed. Vener.

Ibid. CAVERNIS. *Caminis* Vratilavienfis. non male, nisi sit repetitum ex §. 580.

675. AT GENUS. *Et gens* Huguenianus & Voflian. pr. *genus* Venetus. deerat hic versus Mediceo a manu prima.

Ibid. CYCLOPUM ET MONTIBUS. *E montibus* pri-

⁸⁵ desunt iisdem. ⁸⁶ desunt iisdem. ⁸⁷ caecato iisdem. ⁸⁸ atqui Homerus Odyss. VII. non decem, sed septem annis Ulyssē apud Calypso haesisse memorat. Ovid. IV. ex Ponto x. 13. sex.

An gr.ve, sex annis pulchram fovisse Calypso?

nisi *septem* ibi reponendum sit. NANSIUS. Sed hic *sex annis* est in L. ⁸⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ desunt iisdem. ⁹¹ alii dicunt Basil. ⁹² desunt L. R. Basil. ⁹³ deest Vof. Steph. elassatus aestu Dan. pro *delassatus*. ⁹⁴ deest Vof. Steph. ⁹⁵ desunt Vof. L. R. Steph. al. ⁹⁶ flendo nimium, misericordiam meruit, itaque in arborem L. Vof. R. Steph. al. omissis reliquis. ⁹⁷ desunt iisdem. ⁹⁸ Cassum Dan. Fabr. ⁹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹ causa constituit Dan. pro constitit Fabr. ² Proserpina, cui dicatur cupressus propter luctum morientium Fabr. Basil. ³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴ immane autem, quod ait etiam *vertice* Vof. Dan. in celfo vertice & luctus propter religionem diu p. L. R. Steph. & Basil. nisi quod hic *lucius*. ⁵ & magis crescit, diu permanent Dan. permanent Vof.

Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutare, & ventis intendere vela secundis.

Contra iussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim

685 Inter utramque viam, leti discrimine parvo,

Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.

Ecce

S E R V I I.

683. '[EXCUTERE. Num expedire?]

686. NI TENEANT CURSUS. Antiqui NI pro NE ponebant, qua particula plenus est Plautus: Menaech. I. II. I. *Ni mala, ni stulta sis*. Sensus ergo talis est: Timor cogebat, ut quocumque navigaremus, & ventum sequeremur, non iudicium; sed occurrebat praeceptum Heleni, vitare Scyllam & Charybdim: quare placuit, *Ni cursus teneant*, hoc est, agantur & impleantur inter utramque viam modico mortis interstitio, id est, Scyllae & Charybdis, retro dare lintea, quod dum cogitamus, prosperior nobis flare coepit Boreas. [Nonnulli *Scyllam & Charybdim inter* distinguunt; ut sit ordo: *Inter Scyllam & Charybdim utramque viam laeti discrimine parvo Ni teneant cursus certum est dare lintea retro*. Alius ordo est: *Contra iussa monent Heleni, ne inter Scyllam & Charybdim cursum teneant*.

V A R I O R U M.

primus Moreti, Gudianus, tertius Rottendorphius & alter Hamburgicus. in Veneto, & silvis Cyclopium & montibus. e montibus etiam apud Diomedem. apud Priscianum lib. x. vulgata scriptura occurrit, qui tamen *litora complet* paullo post. HEINS. *Complet* duo Leidenfes, Mentel. Hamb. duo Rottend. & Wittian. vid. lib. II. 31. & 64. *ad portas* Leidenfis unus & Mentel. pr.

679. CONCILIUM. *Confilium* alter Menagii.

Ibid. CELSO. *Summo* Hugonianus.

680. CONIFERAE. *Corniferi* Excerpta nostra. *cyparepsi* Mediceus.

681. CONSTITERANT. *Constiterunt* meliores ex nostris, non *constiterant*: inter quos Mediceus, Gudianus, uterque Mentelianus, & Gifan. Indice Lucretiano. HEINS. *Astiterant* Venetus. *Constiterint* Wallian. & tres alii. *Lucisue* quartus Mo-

reti. *Lucove* primus Rottend. & Parrhaf.

684. CONTRA JUSSA MONENT. Hunc locum ita distinguendum censet Vulpius ad Tibul. IV. I. 70.

Contra, iussa monent Heleni, Scyllamque atque Charybdim

Inter [utramque viam leti discrimine parvo]

Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.

Movent Menagian. pr. & a m. pr. Gudian.

Ibid. SCYLLAMQUE. Quidam veterum, *Scyllamque Charybdim*, cum Sprotiano nostro, vel, *Scyllaeque Charybdis*, ut ex suis Pierius observavit. quod Rottendorphii secundus confirmat. ejus primus & duo alii, *Scyllae atque Charybdis*. Quid si reliquerit Maro, *Scyllamque Charybdimque Inter*. ut libro II. Georg. 344. *si non tanta quies iras frigusque caloremque Inter*. lib. XI. Aen. 333. vetustissimus codex pari elegantia, *Munera portantis aurique, eborisque, talentaque, Et sellam*. lib. IV. 629. *pugnant ipsique nepotesque*, quomodo illic etiam ex membranarum restituta. lib. V. 422. *magna ossa lacertosque extulit*. & 753. *aptant remosque rudentesque*. lib. VI. 602. *lapsura cadentique Imminet assimilis*. lib. VII. 470. *Tencriisque venire Latinisque*. lib. VIII. 228. *aderat Thyrsibius omnemque Accessum lustrans*. lib. IX. 650. *Omnia longaevo similis vocemque coloremque*. quibus simillima habes & lib. IV. 558. *Omnia Mercurio similis vocemque coloremque*. lib. X. 781. *Sternitur infelix alieno vulnere, caelumque Aspicit*. & eodem libro 895. *Incendunt caelum Troesque Latinique*. lib. XI. 608. *subito erumpunt clamore, frementesque Exhortantur equos*. III. Georg. 242. *Omne adeo genus in terris hominumque Deorumque*. & postea 377. *congestaque robora totasque Advolvere focis ulmos*. Georg. I. 295. *multi Vulcano decoquit humorem*. lib. II. 413. *donibus cedrumque cypressoque*. HEINS.

6 desunt L. Vof. R. Steph. al. 7 eventum Steph. 8 forte, & impellantur. nam durum esset construere, cum *lintea*, quae in seq. nota occurrunt. sed et si subaudias *vela*, ea etiam impelli dicuntur, quia per vela naves intelligas. nam v. cem credo ex nota supr. ad 283. sed aliud est *tenere* cursum, id est *implere*, aliud *impleri*. BURM. 9 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 688.

Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori
Missus adest. Vivo praetervehor ostia saxo
Pantagiae, Megarosque sinus, Thapsumque jacentem.

690 Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi.

Si-

SERVII.

687. PELORI. Sicilia Graecis ideo Trinaeria dicitur, quod tres extremitates, quas Graeci *ἀγραι* vocant, in mare videtur extendere, Pachynum, quod in * Aryciam vertit; Lilybaeum, quod Africam spectat; Pelorum, quod in Tyrrhenum mare procedit. Sed angusta ab sede ideo agitur: quia e minus videntibus eum locum, Italia & Sicilia terra continens putatur; nec nisi ad vicinum accedentibus videtur.

688. MISSUS ADEST. Favore scilicet numinum: 10 quem Anchises optaverat dicens sup. 519. *Ferte viam vento facilem, & spirate secundi*: 11 [vel missus, juxta qualitatem locorum: ita enim in illis angustiis & faucibus maris artari & conglobate spiritus fieri dicitur, ut ad illum locum tantummodo missus 12 videatur. VIVO PRAETERVEHOR OSTIA SAXO. Pro, vivi saxi, ablativum pro genitivo: vel viva saxa habentia: *ostia* vero aut littora sunt; aut exitus fluminis in mare; aut introitus portus.]

689. PANTAGIAE. Hic fluvijs Siciliae, cum plenus 13 incederet, implebat sonitu pene totam Siciliam, unde & *Pantagias* dictus est, quasi ubique sonans. Hic postea, cum Cereri quaerenti filiam obstreperet, tacere jussus est numinis voluntate. 14 MEGAROSQUE SINUS. *Megara*, oppidum est non longe a Syracusis. THAPSUMQUE JACENTEM. *Thapsus*, insula juxta Syracusas, 15 plana, pene fluctibus par. TALIA MONSTRABAT. 16 Quia occurrebat, 17 unde haec loca nostri.

690. RELEGENS. Renavigans, 18 [ut II. Georg. 44. *Et primi lege litoris oram*.] ERRATA. Participium sine verbi origine: non enim facit error. 19 [RETRORSUS. Quasi a fine ad caput retexens.]

691. INFOELICIS ULYSSI. Epitheton ad implendum versum positum more Graeco, sine re-

spectu negotii: 20 [nam Aeneas incongrue infoelicem Ulyxen dixit; nisi forte quasi pius etiam hostis miseretur, cum similes errores & ipse patiatur: & notandum conclusam de Achaemenide mentionem.]

VARIORUM.

HEINS. Parrhas. habet, *Scyllam atque Charybdim*. contra ac notat Malvicus. Ed. Venet. *Scyllam Charibdim*. sed *Charybdis* Gudian. Mentel. alt. & Rottend. tert.

685. LETI DISCRIMINE PARVO. Ita Servius in lib. IX. 599. legit supra illud, *& morti praetendere muros*. FABRIC. *Laeti* Voss. Parrhas. Edd. Junt. & aliae. *discrimine tanto* Dorvill.

686. NI TENEANT. Ni pro *ne* positum contendunt Donatus in Eunuchum Terentii, Act. II. Sc. 3. itemque ad hunc locum, & Priscianus lib. XV. Theodorus Marfilus ad Persii Sartyram primam 7. 116. *nei* scribebat, pro *ni*. HEINS. Ne Gudianus a manu prima. vid. Noris. ad Cenot. Pisan. diff. IV. cap. 5. Turneb. III. Adv. 12. Passer. ad Prop. II. 7. p. 273.

687. A SEDE PELORI. *Ab sede* plerique Codices. sic libr. I. 270. ex optimis membranarum, *regnumque ab sede Lavini Transferet*. pariter & lib. II. 601. *Totamque ab sedibus urbem eruit*. lib. VII. 209. *Tyrrhena ab sede*. & 255. *extrema ab sede profectum*. Lucanus lib. I. 481.

*Nunc inter Rhenum populos Alpemque jacentes
Rimibus Arctois patriaque ab sede revulsos
Pone sequi.*

ita praestantissimi codices. primus vero Moretanus hic, *angusti ab sede Pelori*, & ita etiam quartus. HEINS. *Missus*, ut apud Val. Flac. I. 625.

689. PAN-

9 * Cl. Dorvil. conjiciebat, in *Graeciam*. 10 quem supra adiit Anchises Steph. al. 11 desunt iisdem ad 7. 589. sed Basil. ad *vivis*. 12 videatur. *adeste* autem est ad favorem vel patrocinium venire Fabr. Basil. 13 fluere Dan. Fabr. 14 *Πάτρας* enim strepitus Graece dicitur Fabr. al. revera hunc fluvijs, qua in mare decurrit, ex utraque parte scopulis pro ripis habere, oculatus testis mihi adfirmavit Cl. Dorvillius. BURM. 15 deest L. Voss. R. Steph. al. 16 quia inde nostris occurrebat Basil. & nihil praetereat. 17 unde loca haec scire potuisti Dan. Fabr. 18 desunt L. Voss. R. Steph. al. 19 desunt iisdem. 20 desunt iisdem. ad *contra* 7. 692.

Sicanio praetenta sinu jacet insula contra
 Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 695 Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
 Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.

Jussi

SERVII.

692. [PRAETENTA. ²¹ Anteposita. JACET. Sita est, ut sup. 104. *Medio jacet insula ponto.*] CONTRA PLEMMYRIUM UNDOsum. ²² [Quidam insulam, quidam fluvium putant dici. Sane] verbum de verbo expressit: hoc est enim *undosum*, quod *Plemmyrium*: ²³ [*πλεμμύριον* enim, inundata sit *Ortygia*; haec vero, prioribus tantum.] FAMA EST HUC ELIDIS AMNEM. *Elis* & *Pisae*, civitates sunt Arcadiae, in qua est fons ingens, qui ex se duos alveos creat, Alpheum & Arethusam: unde fit, ut fingantur conjungi in exitu, quos origo ²⁵ conjungit. Arethusam autem etiam in Elide esse testatur Virgilius, dicens Ecl. 4. *Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam.* Haec secundum fabulas venatrix fuit, quae dum se in Alpheo post laborem ²⁶ ablueret, ab eo adamata est. ²⁷ [Quam cum in speciem avis Alpheos cognosset latere, etiam sic eam mutata persequi coepit,] ²⁸ quae eum diu fugiens deorum miseratione ²⁹ in fontem sui nominis mutata ad Siciliam per secretos meatus venit. ³⁰ [Quam Alpheus illuc usque persequutus, fonti ejus se miscet: quod tali argumento probatur: nam cum equi, diebus festis Olympii Jovis, certantes in eo amne diluuntur, stercus equorum ex eo amne etiam in Arethusa recognoscitur. Patera etiam, quam in Alpheum quidam Olympionices miserat, in Arethusa inventa dicitur. Hanc autem

venatricem fuisse,] quod etiam Virgilius ostendit iv. Georg. 344. *Et tandem positis velox Arethusa sagittis.* ³¹ [Quidam autem *Arethusam* non de Elide ad Siciliam venire; sed in Sicilia nasci volunt & venienti fluvio occurrere.] ALPHEUM. Quia Graece *Ἀλφειὸς* facit: ut *Αἰνείας*, Aencas, ³² [*Μήδεια* Medea. ORE. Fonte vivo: bene de fluvio, ut i. Aeneid. 245. *Unde per ora novem.*]

VARIORUM.

689. PANTAGIAE. *Pentagiae* Mentelius prior. *Pantagiae* Mediceus. *Thapsumque* multi. & ita lege. v. Cl. Duker. ad Thucyd. vi. 4. *Tassumque* Vratilav. & Francianus. *Taxumque* tertius Mentelii. *Thapsumque* Sprottianus.

690. MONSTRABAT. *Mandabat* Parrhas. *relegens* Leid. duo hi versus deerant Wittiano. sed in margine adscripti.

Ibid. RETRORSUM. *Retrorsus* apud Priscianum libro xi. & *Ulyssi*, non *Uliissi*. Probus etiam *Ulyssi* hic a Marone nobis relictum in Catholico contendit. & sic codices multi. *retrorsus* etiam in Mediceo, Gudiano, priore Mentelio, primo ac tertio Rottendorphiano. HEINS.

691. COMES INFELICIS ULIXI. Adsumtum credo ex γ. 609.

693. PLEMMYRIUM. *Plemmyrium* Mediceus, uterque Mentelianus, & Gudianus. in caeteris recentioris notae, *Plemirium* fere. Stephano Byzantino est *πλεμύριον*. HEINS. *Pleuron* Hugonarius. *Plemirium* Francianus & Parrhas. *Plemurium* Wall. Witt. & alii.

Ibid. NOMEN DIXERE. *Unde dixere* Parrhas.

694. HVC. *Hic* Ed. Venet.

695. EGISSE VIAS. *Habuisse* in Pieriano. sed sollemnis in hac locutione, *habere iter, vias, & agere*, est confusio: vid. ad Ovid. ii. Met. 417. sic &

²¹ sic DiDys Cretens. 11. 45. *apud peninsulam, quae anteposita civitati.* ubi Obrechtus Servii locum adducit firmandae istius lectioni. BURM. ²² defunt L. Vof. R. Steph. al. ²³ defunt iisdem. *Plemmyrium* vero L. Vof. R. *πλεμμύριον* e. i. G. dicitur. reliquis omis. Basil. ²⁴ defunt iisdem. ²⁵ conjunxit ita L. Vof. R. Steph. non conjunxit. Areth. Bahl. ²⁶ lavaret Vof. Steph. ²⁷ defunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al. latere * & jam Dan. ²⁸ & diu iisdem. eumque diu Fabr. ²⁹ in fontem mutata ad iisdem. ³⁰ defunt iisdem. ³¹ defunt iisdem. ³² defunt iisdem.

Jussi numina magna loci veneramur: & inde
 Exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
 Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
 700 Radimus, & fatis numquam concessa moveri,
 Adparet Camerina procul, campique Geloi,
 Inmanisque Gela fluvii cognomine dicta.

Ar-

SERVII.

697. JUSSI NUMINA MAGNA LOCI. ³³ Vel ab Achæmenide admoniti, vel ab Heleno, vel Anchise, [vel ab oraculis: & quaeritur, quae numina; vel quare non dixerit: & utrum Alpheum, an Aethusam intelligi voluerit.] Jussi ergo, admoniti.

698. STAGNANTIS ELORI. Fluvii, qui ad imitationem Nili ³⁴ effunditur campis. ³⁵ [Sed Graeci *stagna* ³⁶ ἄλῃ dicunt, unde ait: *Stagnantis Elori*.]

699. ³⁷ [PROJECTA. Porrecta & tenta, ut x. 587. *Projecto dum pede laevo*.] PACHYNI. Promontorium est austrum spectans: unde & *Pachynum* dictum, ab aëris crassitudine: nam *παχύς* est [³⁸ pinguis &]. crassius.

700. ³⁹ [RADIMUS. Propter saxa latentia. *Radimus* autem, nimium adjuncti praeterimus, ut v. Aeneid. 170. *Radit iter laevum interior*.]

701. CAMERINA PROCUL. Palus est juxta ejusdem nominis oppidum: ⁴⁰ de qua, quodam tempore cum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit: ⁴¹ Μη χίρις καταπίναν ἀλὶν ἢ ὕδωρ, quo contempto efficcaverunt paludem: & ⁴² carentes pestilentia, per eam partem ingressis hostibus, poenas dederunt. ⁴³ [Sed hoc responsum Aeneae temporibus ignotum fuit. Ergo non observavit Poëta; sed ad praefens tempus locutus est.]

702. IMMANISQUE GELA. Civitas a fluvio nominata: sicut etiam *campi Geloi*.

VARIORUM.

& Claudian. iv. Conf. Honor. 101.

*Nuntius ipse sui longas incognitus egit,
 Praevento rumore, vias.*

nostri omnes *egisse* hic agnoscunt. BURM.

Ibid. QUI. *Quae* Menagius & Hamburgenses priores. *confundimur* Menag. pr.

697. NUMINA MAGNA LOCI JUSSI VENERAMUR. *Jussi numina magna loci veneramur*, in omnibus Pierianis & nostris, excepto altero Hamburgico, altero Vossiano, secundo Moreti, & Veneto. HEINS. Et nostri etiam fere omnes. *venerantur*, Sprotianus.

698. ELORI. *Helori* vetustae xemplaria, addita aspiratione, quo modo & apud Nasonem *Heloria Tempe*. lib. iv. Fast. 477. HEINS. *Helori* Francian.

699. HINC. *Hic* Menagius alter.

701. APPARET. Virgilium hic rectum ordinem diligentissime, in enumerandis locis servasse, ostenditur contra Cluverium a Mario Pace in antiquitatibus Caltageronis lib. ii. cap. 5. & 6. Tom. x. part. 12. Thesauri Antiq. Italiae & Siciliae; in quo opere & de Campis Gelois, & aliis locis erudite agitur: videndus est Chiaranda de Platia antiqua lib. i. cap. 7. ubi contra Marium quaedam disputat. BURM.

Ibid. CAMARINA. *Camerina* maxima pars scriptorum: *Cimarina* Excerpta nostra. & Francianus.

Ibid. GELOI. *Geloni* Venetus Vratilavienfis. *Montesque Geloi* Parthas. *Geloti* Wall. mox legi posset, *Gelas*, ut fluvius vocari solet, licet illa nomina in *as*, etiam in *a* efferri soleant. vide ad Quintil. i. de Inst. Orat. 5. pag. 67. & ita produceretur ob sequentes consonas *st*. ut jam supra ante simplicem *s* literam *st*. 464. produxit *a* in *gravia*, & alibi simili licentia usus. BURM.

702. Co-

³³ vel ab Achæmenide, vel ab Heleno, vel Anchise. jussi ergo admoniti Steph. vel ab Achemenide, vel ab Heleno L. Vof. R. vel ab Achemenide, vel ab H. v. Anchise Basil. omnia reliqua desunt. ³⁴ superfunditur L. Vof. R. Steph. al. ³⁵ desunt iisdem ³⁶ *Elide* Dan. *Elidae* Fabr. ³⁷ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ³⁸ desunt L. Vof. R. Steph. ³⁹ desunt iisdem & Basil. ⁴⁰ cui quodam. iidem. ⁴¹ μη χίρις α. καταπίναν Steph. Dan. al. ⁴² sedata Dan. ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Moenia, magnanimū quondam generator equorum.
705 Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;

Et

SERVIL

703. AGRAGAS. Mons est muro cinctus, in cuius summa parte oppidum est: unde & Cicero IV. Verr. 23. ait: *Ad mare intra moenia ante oppidum expectabat.* De Verre.⁴⁴ [Notandum sane, haec Virgilium, quantum ad sua tempora spectabat, dicere; non quantum ad operis: Aenea enim navigante, nec fuerat Camerina ficcata, nec Gela vel Agrigentum conditae: quod frequenter facit; sed nunc ideo vitiosum est: quia ex persona narratur Aeneae.]

704. MAGNANIMUM QUONDAM GENERATOR EQUORUM. Secundum Pindarum, quondam Agrigentini equos ad agones Graeciae mittebant, qui inde victores revertentur. Legimus etiam aliud: Cum in Cappadocia greges equorum perissent, Delphici Apollinis responso adduxerunt equos de Agrigento: & reparare meliores: ⁴⁵ [Quidam autem dicunt Heronem Agrigentinum, vel, ut alii ferunt, Dionysium tyrannum Siciliae, equos ad agones Eolidis Olympicos duxisse, & omnes vicisse.]

705. PALMOSA SELINUS. Civitas est juxta Lilybaeum, abundans palmis, ⁴⁶ [quibus vescuntur,] & apio. ⁴⁷ [Σάλιον enim apium dicitur. An palmosa, ab equis nobilibus?]

VARIORUM.

702. COGNOMEN. De nomine prior Hamburgicus. pro varia lectione. & Parthal.

703. AGRAGAS. Acragas prior Rottendorph. Agragans Sprotii & Mediceus. arduus atque Acragas Pugenianus. vid. ad Ovid. IV. Fast. 475. ostendit alter Menagii. BURM.

704. EQUORUM. Non ad Hieronem vel Dionysium, sed Theronem Agrigentinum, a Pindaro Od. II. & III. Olymp. celebratum respicit. & ita legendum in Servio, non, Heronem vel Haeronem. nutritor equorum Hugonien. BURM.

705. PALMOSA SELINUS. M. Tull. Cicer. 2-

tionem ultima v. cap. 33. in Verrem: *Nautae con-
ferri radices palmarum agrestium, quarum erat in il-
lis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitudo,
colligebant.* Vidi etiam apud Anton. Augustinum, Ilerdensium Episcopum, ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ numi-
ma argenteum, in cuius altera parte has ipsas pal-
mas agrestes notatas animadverti. URSIN. Selinus
in Mediceo, quod in suis etiam quibusdam inve-
nerat Pierius. in nonnullis idem Selinus extare as-
severat, quomodo primus Rottendorphius, & a
manu secunda Venetus. Vetus inscriptio apud Gru-
ter. pag. DLXXVIII. M. Ulpio Aug. lib. Phaedimo
&c. ABCESSIT SELINUNTE. pr. Idus Aug. Nigro
& Aproniano Cos. &c. Cape de Selinunte Cili-
ciae, ubi & Trajanus eodem anno extinctus est.
Selinus Σάλιον & contracte Σάλις, Selinus, sic ea
scriptura excusari possit. sed in Chronico Eusebia-
no Hieronymi vetustissima exemplaria, In Sicilia
Selinus condita. Similis scriptorum diversitas, apud
Lucanum lib. VIII. 260.

Quo portu mittitque rates recipitque Selinus.

Plerique enim eorum, quos magno numero per-
volvi, Selinus illic exhibent: Vossianus unus, Selin-
us. Agit Lucanus de flumine urbi cognomine.
sed vera utique scriptura Selinus. sic plerique ve-
tusti codices initio Georg. 3. 30. Tibi serviat ul-
tima Thyle, cum Θούλη sit Graecis, & III. Georg.
12. Mediceus ille veterrimus, Idymaeas palmas,
agnoscit cum Graecis Ἰδύμαϊας. Selinus, ut Rhama-
nus, Amathus, Opus, Trapezus, Pessinus, Hy-
drus, & aliae, quae apud Graecos in * contra-
ctum ex eis exstant. Vibius Sequester de fluminibus:
Selinus Messaniorum, a quo civitas Selinus dicta,
quod apium ibi plurimum nascitur. scribe, Selinus
Sicaniorum: distat enim Messana longissime. Se-
linus quoque apud Plinium non uno loco, tam flu-
vius, quam oppidum. Sil. Ital. lib. XIV. 199. haec
Maronis solens aemulatur.

Thm

⁴⁴ Lambinus ad Ciceron. Verr. IV. 23. jam Servii locum animadvertit. at non errorem Grammatici, quo quae de Halun-
tio dicit Cicero, ad Agrigentum, nullo jure transiit. videtur autem Ciceronis locus posse legi, *Ad mare intra moenia ante
oppidum expectabat.* nisi potius cum Lambino vox moenia sit omittenda. In Codice Nob. B. Huidecoperi Graeviana le-
ctio exhibetur. DORVILLE. L. & R. etiam non habent, de Verr. Voss. de verbero. sed reliqua habent, quae omisit Dan.
⁴⁵ desunt L. Voss. R. Steph. al. ⁴⁶ desunt L. R. & Basil. ⁴⁷ desunt L. Voss. R. Steph. sed Dan. habet ultima an &c.
Basil. priora Σάλιον c. 2. d.

Et vada dura lego faxis Lilybeia caecis.
Hinc Drepani me portus & inlaetabilis ora
Adcipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae casusque levamen;

710 Amit-

SERVII.

706. ⁴⁸ [SAXIS LILYBETA COECTS. Vere dixit: nam ⁴⁹ litus Lilybetanum naturaliter cum faxis, quasi de industria constructum est Sane notandum, omnium trium promontiorum Siciliae factam mentionem, ut sup. 687. Ecce autem Boreas angusta a sede Pelori. Et 699. Proiectaque saxa Pachyni. Et hic modo: Saxis Lilybeia coecis.]

707. DREPANI PORTUS. Drepanum, civitas est ⁵⁰ non longe a monte ⁵¹ Eryce, trans Lilybaeum: dicta vel propter curvaturam littoris, in quo sita est; vel quod Saturnus, post amputata virilia Coelo patri, illuc falcem projecit, quae Graece *δρεπάνον* dicitur: ⁵² quod verisimile putatur propter vicinitatem Erycis, consecrati Veneri, quae dicitur nata ex Coeli cruore, & spuma maris. ⁵³ [Quidam Drepana dictum volunt a falce Cereis, quam ibi, cum filiam suam Proserpinam quaereret, amisit. Cato pluraliter haec Drepana dicit.] INLAETABILIS. Propter patris amissionem.

708. ⁵⁴ [ACTIS. Transactis; vel quomodo ⁵⁵ mensibus actis.]

VARIORUM.

Tum quae neccareis vocat ad certamen Hymetbon.

Andax Hybla favis, palmaeque arbusa Selinus. quomodo restituendum censeo hunc locum ex vestigiis veterrimi codicis Colonienfis, in quo, palmaeque arbusa Selinus, vulgo, palmis quoque onusta Selinus. Selinus, palmae arbusa per appositionem. sic apud Lucanum lib. III. 216. arbusa palmarum dives Idume. certe Fulvius Ursinus, quem miror veram scripturam non vidisse, testatur in animadversionibus ad hunc locum, inspexisse se nummum argenteum in cimeliis Antonii Augustini, in quo agrestes palmae essent expressae cum inscriptione, ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΩΝ. cujus notae nullus inter complura numismata a Philippo Paruta, ac Huberto Golt-

zio, diligentissimis horum collectoribus, exhibetur: sed conspiciuntur inter Panormitanos a Paruta nonnulli sine inscriptione ulla, quos huc opinor esse referendos. Stephani Byzantii Epitome: Σελωός, πόλις Σικελίας, ἑρσινικῆς & θηλικῆς λογομένη. ὁ Πάλλας Σελωνάτιον & Σελωνόσιον. Complures Selinuntiorum nummos edidere Goltzius & Paruta, in quibus omnibus constanter, Σελωνόσιον vel Σελωνάτιον. apud Herodotum tamen Σελωνόσιος est invenire. Σελωός, fluvius Ephesini tractus apud Strabonem occurrit, & apud eundem ac Pausaniam alius hujus cognominis in Achaia, qui Aegium civitatem praelabatur. tertius denique & quartus eidem Straboni in Cilicia & in Elide. Quintus Plinio, qui Pergamum intermeat. Est & portus Marmaricus in Africa Ptolemaeo, civitas quoque Ciliciae, post Trajanopolis dicta, de qua modo inscriptionem dedimus. & Pausaniae vicus Laconicae regionis. Haec fusius praeter institutum. HEINS. Creta Selinusia apud Plin. xxxv. 6. Salinis Ed. Venet. Selinis Mediol. & Parrhaf. & hoc defendit Schurtzschius in notitia Biblioth. Wism. pag. 243.

707. DREPANI. Dripani Moreti sec. portus me & primus. me deest Montalb.

Ibid. INLAETABILIS. Inlaetabilis Zulichemius a manu prima.

708. ACTUS. Pieriani constanter actis, quibus & nostri subscribunt, nisi quod tertius Moreti, & Rottendorphii cum Veneto, actus. alter Vossianus, actum, genitorem nempe. etiam primus Hamburgicus pro diversa lectione, actus. sed actis commode se habet. quomodo lib. VIII. 636. magnis Circensibus actis. & Georg. I. 413. imbribus actis, post actos imbres. Claudianus I. Stilic. 122. Quoties sub pellibus egit Edonas biemes? posset etiam pro exactis tempestatibus poni, ut apud Silium III. 228. Saevior it truncibus tempestas acta praecipit. sed tamen ne vulgatam lectionem temere rejicia-

48 desunt L. Vof. R. Steph. al. 49 Litus L. natura * liberum faxis Dan. litus L. natura liberum faxis Fabr. 50 ante pedem montis Erycis Dan. 51 Eryce L. R. Erycino Basil. 52 quod quasi simile putatur veri Voss. quod quasi verisimile putatur Steph. quod si verisimile p. R. 53 desunt L. Vof. R. Steph. al. 54 desunt iisdem. 55 credo respici ad 111. Georg. 139. ubi exactis legitur. ut & v. Aen. 46.

- 710 Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, fessum
Deseris, heu, tantis, nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
715 Hinc me digressum vestris Deus adpulit oris.

Sic

SERVII.

711. FESSUM DESERIS. Ut supra I. 267. diximus, secundum Virgilium: nam Cato cum ⁵⁶ [in Originibus] ad Italiam venisse docet: unde etiam in sexto illud amphibolon est 718: *Quo magis Italia mecum laetere reperta.* ⁵⁷ [Nam & post Latium, Turnumque, & Amatam, dicitur excessisse. Sed bene hic subtrahitur; ne parum decoro amoris intersit. Queritur sane, cur sine ulla descriptione funeris patris praeterierit? aut quia in v. dicturus est; & bis eadem dicere vitaverit: aut quia, sicut dictum est, Anchises ad Italiam cum filio pervenit.]

712. NEC VATES HELENUS. Quia dixerat sup. 379. *Prohibent nam caetera Parcae Scire, Helenum farique vetat.*

713. NON DIRA CELAENO. Quae vel irata debuit adversa ⁵⁸ praedicere. Et bona pietate mortem patris graviolem dicit esse, quam famem.

714. HIC LABOR EXTREMUS. ⁵⁹ Aut apud Drepanum: [aut *extremus*, saevissimus: quia statim tempestati sacratum est. Et bene de ipsa tempestate tacuit: quia *Ilioneus* supra dixerat I. 535. *Cum subito adsurgens fluctu nimbofus Orion In vada coepta tulit.*]

715. DEUS APPULIT ORIS. ⁶⁰ [Tulit voluntate sua:] bene se commendat Didoni, dicens se ad eam deorum voluntate venisse. ⁶¹ [Sane non dixit quis deus, ut alibi I. 199. *Dabit deus bis quoque finem.*]

VARIORUM.

jiciamus, habemus apud Nostrum libr. III. 199.

Sive errore viae, seu tempestatibus acti

Fluminis intrastris ripas.

HEINS. *Actis* Francianus, & Parrhaf. Wall.

Wittian. Vossian. pr. & Dorvill. & Ed. Venet. sic Manil. I. 404. de Argo navi:

Emeritum magnis mundum tenet acta procellis. ubi Bentlejus insigni sana corrigendi prurigine legit:

Emerita, & magnis tandem defuncta periclis. addens, *emeritum coelum* pro merito, aetate Augusti non licuisse dicere, sed vide quae diximus ad Lucan. I. 356. & ad Calpurn. Cynege. 195. & *emeritam laudem* dixit Gratius Cynege. 282. Silii vero VII. 19. & XI. 464. *emeritum coelum* pro merito quum dicat, *suspecta esse loca* ait. atqui in ultimo constant sibi codices, in priore variant & codices, & Heinsius frustra tentavit. denique ipse Manilius iterum utitur lib. II. 251. ubi etiam Bentlejus pro *emerito* legit *immensio*, nulla fide codicum. denique inter tot exempla jam prolata, si forte ex Augustei aevi auctore non possent produci, an non possint viro docto sua verba regeri, qui ad lib. II. 215. ubi *Populifusus* obtrudens Manilio, addit: dicit forte aliquis hoc vocabulum apud vetustiores non haberi: verum: sed quam pauci ex illis vetustis ad nostra tempora perennaverunt? BURM.

709. OMNIS. *Oneris* Venetus. *eratae* in Parrhaf. veteri lectioni erat superscriptum *omnis*.

710. ANCHISEN. *Anchisam* Parrhaf. *Anchisem* Venetus.

711. PERICLIS. *Ruinis* Sprotii.

713. DIRA. *Dura* alter Hamburgicus. *nec dira* duo Leidenfes, & quartus Moreti, & Wittian. *nec dura* Wall.

714. HAEC. Deest alteri Menagiano.

715. VESTRIS. *Vestrae orae* Gudianus a manu prima. sed Donatus ad Terent. Andr. prol. vulgata lectionem habet. *applicat* Parrhaf. *digressum* Wittian.

717. RE-

⁵⁶ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁵⁷ desunt iisdem. ⁵⁸ nuntiare Dan. Fabr. ⁵⁹ apud Drepanum L. Vol. R. Steph. al. reliquis omiffis. ⁶⁰ desunt iisdem. ⁶¹ desunt iisdem ad §. 717.

Sic pater Aeneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat Divom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hîc fine quievit.

SERVII.

716. UNUS. Non interpellante regina interrogationibus.]

717. FATA DIVUM. Quae dii hominibus tribuunt. RENARRABAT. Aut vacat RE, ut: IV. 116. *Confieri possit*: ⁶³ [aut apparet Aeneam ante de suis casibus cum Didone confuse locutum: & ideo hic addidit: *Renarrabat*; quasi quae dixerat antea, nunc ex ordine referebat, quod notat in primo 753. ⁶³ *Immo age, & a prima dic hospes origine nobis.*] Sane in secundi principio duo sunt versus ex persona Poëtae, sicut hic tres, & similis est finis initio.

718. CONTICUIT TANDEM. Ut II. I. *Conticuere omnes*. TANDEM. Diuturnitatem narrantis expressit. Notandum sane, quia controversiarum more epilogos dedit sex istis prioribus libris: quos & esse bionicos voluit: nam singulis res singulas dedit, ut primo ⁶⁴ omina; secundo *uolens*; tertio errores; quarto *uolens*; quinto festivitatem; sexto scientiam. Epilogos autem sic variavit, ut in primo misératio esset Didonis; in secundo mors Creusae: in tertio Anchisae; in quarto Didonis; in quinto ⁶⁵ Palinuri; in sexto Marcelli citum desset interitum. ⁶⁶ [Facto enim fine narrandi Aeneas successit ad requiem.]

VARIORUM.

717. RENARRABAT. *Enarrabat* alter Menagii.

recensabat quartus Moreti. *fataque narrabat* Caetrotius praetulit, sed Cerda & Guellius recte explicant post Servium, cuius sententia est *renarrare*, positum pro *narrare*, ut *confieri* pro *fieri*, ut & patet ex nota ad lib. IV. 116. sed altera expositio verior: quae enim antea in primo congressu & initio convivii Didones narraverat nullo ordine, sed ut res ferebat, & rogatus erat a Didone, ita hic ordine omnia renarrabat. Ovid. v. Met. 635.

— *Citius, quam nunc mea fata renarro.*
VI. Met. 316.

Uique sit, a facto propiore priora renarrant.
quae scilicet saepe antea narraverant, nunc occasione Niobes olim facta repetunt narratione. Stat. III. Theb. 400.

Ipsa alta seductus mente renarrat

Principis irarum.

& ita Hyppisyle apud eundem, lib. v. Theb. 499.

Talia Lernaëis iterat dum regibus.

ubi Schol. saepe enim ante hos aliis narraverat. & ita Aeneas etiam aliis, ad quos per septem annos errans advenerat, potuit narrasse fingi. Claudian. Bell. Get. 621.

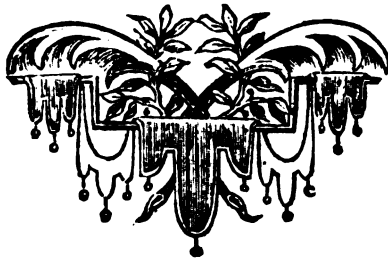
Miratur sua quemque domus, cladesque renarrant

Ordine.

BURM.

718. Hic. *His* Sprotianus. *fataque* Rottend. sec.

⁶² defunt iisdem. & in principio aut deest. ⁶³ sunt Poëtae versus L. Vof. R. Steph. ⁶⁴ omnia R. Steph. Dan. Fab. ⁶⁵ Miseni Dan. ⁶⁶ defunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. nescio unde Malficius petierit.

L. F. D. B. inv.

P. Tange sculp.

P. VIRGILII MARONIS
Aeneidos.

LIBER QUARTUS.

T regina gravi jam dudum faucia cura

Vol.

SERVII.

VARIORUM.

1. Apollonius Argonautica scripsit; 1 ubi inducit amantem Medeam. Inde totus hic liber translatus est 2 [de tertio Apollonii.] Est autem pene totus in affectione; licet in fine ~~non~~ habeat, ubi

1. AT. De permutatione literarum D & T. ut *ad pro at*, multis agit Noris. ad Cenotaph. Pisana Diff. iv. cap. ii. §. 2. & praeiverat jam Politianus. lib. iv. Epist. viii. & alii. *jamdudum* Medicus.

1 Et in tertio inducit L. Wolf. R. Steph. diis.

2 desunt iidem. inde totus hic liber Aenese gignit dolorem L. omittis me-

M m m 3

Volnus alit venis, & caeco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multusque recurfat
 Gentis honos. Haerent infixi pectore vultus,

5 Ver-

SERVII.

abscessus Aeneae gignit dolorem. Sane totus est in consiliis & subtilitatibus: nam pene comicus stilius est; nec mirum, ubi de amore tractatur. Junctus quoque superioribus est: quod artis esse frequenter diximus: nam ex abrupto vitiosus est transitus; licet stulte quidam dicant hunc tertio non esse junctum; in illo enim navigationum pericula, in hoc amores exsequitur; non videntes optimam conjunctionem. Cum enim tertium sic clausit: *Factoque hic sine quievis*: subsecutus intulit: AT REGINA GRAVI JAMDUDUM SAUCIA CURA. Item paulo post: NEC PLACIDAM MEMBRIS DAT CURA QUIETEM: nam cum Aeneam dormire dixerit, satis congrue subjunxit, ut somno amans careret. [Alii subitum transitum factum tradunt: quia non ostendit convivium dissolutum; sed hoc subtiliter fecit: quia etiam alia convivia eam habuisse describit inf. 80. *Post ubi digressi lumenque obscura vicissim*. Sane bene REGINA: quia contra dignitatem amor susceptus gravior esse solet: ex hoc enim nomine & pudoris & deliberationis nascitur causa, & praecipue potiundi difficultas. Videtur & post amissam castitatem etiam justus interitus.] JAMDUDUM. Aut nimium [et vehementer,] ut Terentius Eun. III. I. 58. *Jamdudum te amat*; *Jamdudum illi facile fit quod doleat*. Aut *jamdudum*, id est, a quo tempore vidit Aeneam. Legimus enim I. 613. *Obstupuit primo aspectu Siphonia Dido*. [Aut ex quo narrare coepit Aeneas: aut ex quo intervenit Cupido.] SAUCIA. Hinc subjungit:

2. VULNUS ALIT. [Id est, curam pascit.] Et bene adludit ad Cupidinis, ut paulo post ad faculam, ut: ET COECO CARPITUR IGNI: nam sagittarum vulnus est, facis incendium. CURA. 3

[Amore intolerabili, 14 [quem ferre non posset,] ut inf. 652. *Meque his absoluite curis*. Cura ergo,] ab eo, quod cor urat, ut x. 132. *Veneris iustissima cura*. Item I. 678. *Mea maxima cura*. 15 [Sane per confusionem verbi & nominis dictum est: nam cura est & verbum, ut: *Cura, cures*: cum non est nomen.] VENIS. Quia per venas amor currit, 16 [ut sanguis: nam in sanguine anima; in anima amor est: aut] sicut 17 venenum: inde dictum I. 688. *Fallasque veneno*. Item I. 749. *Longumque bibebat amorem*. 18 [Nam venenum ideo dicitur, quia per venas currit.] COECO CARPITUR IGNI. 19 [Non quod non cernat; sed quod Dido amorem suum vult occultare, si possit: ideo coeco. Et] agit Virgilius, ut inventas frangat declamationes: ut hoc loco rem dixit sine declamatione: unde Ovidius: IV. Met. 65. *Quoque magis tegitur, tanto magis aestuat ignis*. Coeco ergo igni, 21 validiore, cujus natura est, ut compressus magis convalescat. 22 [Carpitur autem, paulatim consumitur, ut III. Georg. 215. *Carpit enim vires paulatim*. Sane igni, pro igne, dativus pro ablativo.]

3. MULTA VIRI VIRTUS ANIMO. Bene mediam se facit praebere Didonem, inter regalem pudorem & amoris impulsu. Simulat enim se virtutem mirari, cujus pulchritudine commovebatur. *Multa* autem *virtus*, figurate dixit: nam ad numerum transtulit, quod est quantitas: 23 [aut *multa*, pro magna.] RECURSAT. 24 Frequentativo usus est verbo in frequenti amantis cogitatione.

4. GENTIS. Non Aeneae; ut sit velut excusatio; sed 25 a Dardani numinibus, aut Veneris. 26 [INFIXI PECTORE VULTUS, VERBAQUE. *Vultus*, inquit & *verba haerent*; *virtus* & *homo gentis recurfat*: quia superiora vehementiora sunt ad amo-

3 desit L. Vof. R. Basil. 4 comicum stilum habet Dan. Fabr. 5 esse videtur, ut freq. L. Steph. al. esse videretur, fr. R. 6 navigationis pericula Vof. Steph. navigium, in hoc L. R. Malvic. navigationem, pericula Basil. 7 subsecutus est At Vof. Steph. al. subsecutus At. L. R. intulit solum habet Dan. 8 quievit Dan. Fabr. al. 9 desunt L. Vof. R. Steph. al. 10 desunt iisdem. 11 desunt iisdem. 12 desunt iisdem. 13 desunt L. R. Basil. ad ab eo. 14 desunt Vof. Steph. 15 desunt L. Vof. R. Steph. al. 16 desunt iisdem. 17 venenum dictum, ut *fallasque* Dan. Fabr. 18 desunt L. Vof. R. Steph. al. 19 desunt iisdem. 20 sit Dan. Fabr. 21 possumus ut validiore accipere Dan. Fabr. 22 desunt L. Vof. R. Steph. al. male vero Servius igni capis in dativo, quum sit ablativus. vide II. Aen. 649. & ita semper fere pro igne. 23 desunt iisdem. 24 bene freq. iisdem. 25 Dardani, & numinibus L. Vof. R. Steph. al. & numinibus Dardani Dan. 26 desunt L. Vof. R. Steph. al.

5 Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phoebea lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Quum sic unanimam adloquitur male sana sororem:

An-

SERVII.

amore.] ²⁷ Tale & illud est inf. 83. *Illum absens absentem auditque videtque.* ²⁸ [Pectore vero, pro, pectori. Duo tangit, quibus potissimum gignuntur amores, formam videlicet, & eloquentiam.]

5. NEC PLACIDAM MEMBRIS DAT CURA QUIETEM. Aut penitus quiete caruit, ut *placida*, epitheton sit quietis: aut habuit quidem quietem; sed non placidam, id est, turbatam somniis: unde & ipsa paulo post: *Quae me suspensam insomnia terrent.*

6. POSTERA PHOEBEA LUSTRABAT LAMPADAE TERRAS. Circumlocutio orientis dici: secundum enim & tertium librum Aeneas per noctem ²⁹ [in convivio Didonis] narraverat: licet, ut supra diximus, Virgilius ista, quae per naturam necesse est fieri, plerumque contemnat. LUSTRABAT. Aut inlustrabat, aut re vera lustrabat, id est, purgabat: nam nox quodammodo polluit mundum: ³⁰ [vel circumibat, ut VIII. 231. *Lustrat Aventini montem.*]

7. HUMENTEM UMBRAM. Quia nox omnis humida est, ut I. Georg. 290. ³¹ *Noctis lentus non deficit humor.* Et nihil interest, utrum *umbram* an *noctem* dicat: *nox* enim, *umbra terrae* est, ut supra II. 251. *Involvens umbra magna terramque polumque.* ³² [Ergo *humentem*, pro, humidam: quia *humens* est, quod facit *humidum*: unde bene *humentem* poluit.] Est etiam Hysteron proteron in sensu: ³³ [prius est enim, ut *Aurora umbram dimoveat*; post *Phoebea lampas lustrat terras*:] ³⁴ [Aurora enim solem praecedat.]

8. CUM SIC UNANIMEM. De re pudenda loquutura parum fuerat, sororem eligere, nisi etiam *unanimem*. Dicimus autem & *unanimus* & *unanimis*, sicut *inermus* & *inermis*. MALE SANA. Non plane sana, amore vitata: *male* enim ³⁵ ple-

rumque *non*, plerumque *minus* significat; ³⁶ [non, ut II. 23. *Statio male fida carinis*; ³⁷ *minus*, ut *male sanus*;] sicut *ve*, ut *vecors*, & *vesanus*. Quanquam ³⁸ *male* & perniciose significat, ut Lucanus IX. 310. *Sic male deseruit.* ³⁹ [Et quidam *male sana*, volunt hyphen legere; nec esse compositum verbum: quia composita unum plerumque corrumpant necesse est, ut *male suada*.]

VARIORUM.

ceus. BURM.

2. VULNUS. *Volnus* Gudian.

3. MULTA. Mirox non aliquem librum hic *magna*, ex interpretatione rescriptisse. ut solent a libi. v. lib. IX. 724. & passim. sed eleganter *multa* dicitur *virtus*, ut similia collegit Heins. ad Ovid. Remed. 632. BURM.

Ibid. RECURSAT. Firmat verbi usum locus lib. I. 662. *sub noctem cura recurSAT.* ubi etiam *reversat* Francianus. sic *reversus* & *recursus* codices apud Ovid. XIII. Epist. 90. Senec. Ep. CII. *recurSAT* etiam habet. BURM.

4. GENTIS HONOS. Male Vondelius, de honore, quem apud Troianos habuit. quia de divina origine ex Jove & Venere agat. ut inf. 7. 12.

5. MEMBRIS DAT. *Dat membris* Menagius prior.

6. PHOEBEA LUSTRABAT. Dorvill. Cod. *Lustrabat Phoebea*.

8. UNANIMAM. Ita Mediceus a manu secunda: quod Pieriani aliquot & ex nostris Gudianus, & tertius Rottendorphius confirmant. & sane ita male Maronem in comperto est. quamquam sub finem hujus libri habes, *semianimem germanam*. sed libr. I. 484. *exanimum corpus*. ita enim constanter libri

²⁷ infini autem, ut alibi, *Illam* Donat. Fabr. ²⁸ desunt L. Vol. R. Steph. sed Basil. habet ultima, *Duo* &c. ²⁹ desunt L. R. in conviviis Didonis Basil. ³⁰ desunt L. Vol. R. Steph. aut *lustrat* circumibat cursu suo ab oriente in occidentem Basil. ³¹ *nocte* L. R. *noctes* Vol. ³² desunt L. Vol. R. Steph. al. ³³ desunt iisdem. ³⁴ desunt Dan. Fabr. ³⁵ aliquoties non, saepe etiam minus Dan. ³⁶ desunt L. R. ³⁷ aliquoties minus significat: sicut *ve* Vol. Steph. ³⁸ *male* perniciose sig. Fabr. *male* significet & perniciose Dan. ³⁹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad *insomnia* 7. 9.

Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!

10 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!

Quem sese ore ferens! quam forti pectore, & armis!

Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum.

De

SERVII.

9. ANNA SOROR. Cujus filiae fuerint *Anna* & *Dido*, Naevius dixit. Et bene vocabulo necessitudinis blanditur, ut libenter Didonis audiat confessionem; sed suspense & pedetentim, pudore resistente, incipit.] INSOMNIA TERRENT? Et *terret*, & *terrent* legitur. Sed si *terret* legerimus, insomnia, erit vigilia: hoc enim majores inter *vigilias*, & ea quae videmus ⁴⁰ in somniis, interesse voluerunt; ut *insomnia*, generis foeminini, numeri singularis, *vigiliam* significaret; *insomnia* vero, generis neutri, numeri pluralis, ea quae per somnium videmus, ut VI. 897. *Sed falsa ad coelum* ⁴¹ *mittunt insomnia manes*. Sciendum igitur, quia, si *terret* dixerimus, antiqua erit elocutio: *insomnia* enim, licet & Pacuvius & Ennius frequenter dixerint; Plinius tamen exclusit, & de usu removit. Sed ambiguitatem lectionis haec res fecit, quod non ex aperto ⁴² se vigilasse dixit; sed habuisse quietem implacitam, id est, somniis interruptam; ut intelligamus eam & ⁴³ in somniis territam: & propter terrorem ⁴⁴ infomniorum vigilias quoque perpassam.

10. ⁴⁵ [QUIS. Nonnulli pro aliquis accipiunt, vel qualis.] NOVUS. Magnus, ut Ecl. III. *Pollio & ipse facit nova carmina*. ⁴⁶ [Quasi antea nunquam, ut Terentius Eun. II. III. 24. *Nova figura*.] SUCCESSIT SEDIBUS. Ut II. 722. *Succedoque oneri*. & II. 478. *Succedunt lecto*, ⁴⁷ [*& flammas ad culmina jactant*.]

11. QUEM SESE ORE FERENS. ⁴⁸ [Cum eum ob virtutem laudet, addendo tamen *os*, nec pulchritudinem denegaverit. Ore autem ferens, utrum oratione, an vultu, dubium est,] ut I. 613. *Obstupuit primo* ⁴⁹ *aspectu Sidonia Dido*. Item I. 589. *Namque ipsa decoram Caesariem nato genitrix lumenque juventae* ⁵⁰ [*Purpureum, & laetos oculis adflarat honores*.] FORTI PECTORE, ET ARMIS!

Ut etiam ab Ilioneo audierat, dicente ⁵¹ I. 544. [*Quo justior alter, Nec pietate fuit*.] nec bello major & armis. Sane subaudis est. Et bene virtutis commemoratione excusat supra dictam pulchritudinis laudem. ⁵² [*Pectore* autem, & armis, non bis idem dicit; sed *pectore* ad patientiam; armis ad fortitudinem.]

12. CREDO EQUIDEM GENUS ESSE DEORUM. ⁵³ [Ordo est:] ⁵⁴ Ego quidem credo ⁵⁵ [genus Deorum esse] nec enim VANA FIDES est, id est, falsa: nam DEGENERES ANIMOS ARGUIT TIMOR, id est, ⁵⁶ probat, impugnatur. ⁵⁷ [Et bono ordine amari facit Aeneam ab ea, de qua ait I. 507: *Fura dabat legesque viris*, primo virtute & factis; deinde generis nobilitate, deinde oratione; post pulchritudine: & singulis reddit.

VARIORUM.

libri, & sane sonorus est, *unanimam sororem*, & *semianimam germanam* dici, quam *semianimam germanam*, & *unanimam sororem*. sic lib. IX. 444. praestat cum nonnullis codicibus *exanimem amicum*. & *volcentem exanimem*, quam *exanimem amicum*, & *volcentem exanimem*. ut & lib. VI. 161. *socium exanimem*, opinor scribi oportere cum veteribus membranis. sic & lib. X. 841. ex scriptis,

Lausum socii exanimem super arma ferebant.
lib. XI. 30.

Exanimi corpus Pallantis.

& 51. *juvenem* etiam *exanimem*. Apud Claudianum. lib. I. in Rufin. 104. bene etiam vetustus lib. I. 5.

Quam fallere mentes

Doctus, & unanimes odiis turbare sodales.

& III. Conf. Hon. 189. *Unanimi fratres*. HEINS.

9. SUSPENSAM INSOMNIA TERRENT. Apollonii

⁴⁰ in somniis L. Vof. R. ⁴¹ *mittunt* Steph. ⁴² deest Dan. ⁴³ in somniis Vof. Steph. Dan. ⁴⁴ infomniorum L. V. R. Steph. al. ⁴⁵ desunt iisdem. ⁴⁶ desunt iisdem. forte, *qualis antea n. legendum*. ⁴⁷ desunt iisdem. ⁴⁸ desunt iisdem. ⁴⁹ *aspectu* R. ⁵⁰ desunt iisdem L. R. Vof. Steph. al. ⁵¹ desunt iisdem. ⁵² desunt iisdem. *pectora* autem suspendere non bis Dan. ⁵³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. ⁵⁴ *credo equidem genus esse deorum: nec* L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁵ desunt Dan. Fabr. ⁵⁶ improbat Vof. Steph. probat, ostendit Dan. Fabr. ⁵⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Hen. 13.

Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille
Jactatus fatis! quae bella exhausta canebat!

- 15 Si mihi non animo fixum immotumque federet,
Ne cui me vincolo vellem sociare jugali,

Post-

SERVII.

13. QUIBUS ILLE. Pro quantis.] HEU. Per haec amoris impulsus ostenditur. ¹³ [Et hoc ad miserationem pertinet.]

14. JACTATUS FATIS. Casibus, ut I. 615. *Quis te, mate dea, per tanta pericula casus Insequitur?* ¹⁴ [Et est Hysterologia: nam prius est, ut bella exhausserit; post fatis jactatus sit. QUAE BELLA. Quanta: pronomen pro nomine.] EXHAUSTA. Finita, terminata; quod nimiae virtutis est: nam inchoare bella, quorumlibet est; vincere vel finire, paucorum.

15. FIXUM, IMMOTUMQUE SEDERET. Cogi sese opat, quae sic negat. ¹⁵ [Immotum autem pro immobile, participium vim nominis habens.] SEDERET. Placeret, ut II. 660. *Et sedet hoc animo.*

16. NEC CUI. Deest viro. VINCLO JUGALI. Synaeresis est, pro vinculo. *Jugali* autem, propter *jugum*, quod ¹⁶ inponebatur matrimonio conjungendis: unde & Juno *Jugalis* dicitur. ¹⁶ [Quidam *jugali* accipiunt pro conjugali, per ἀφαιρισμὸν dictum, quae fit, cum de prima parte verbi syllaba detrahitur.]

VARIORUM.

lonii est ad III. Argon. 636.

Διὶ δὲ θυγὴν, αἷον ποτὶ βασιλῆϊ φέροντες ὄναισι.
unde lectionem vulgatam antefero, quam esse antiquae elocutionis admonet Interpres. FABRIC. Etiam illa Euripidis in Hecuba 69. expressisse potuit:

Τί ποτ' αἰσχροῖσι θυγὴν φέροντες ὄναισι.
Διὶ ποτὶ βασιλῆϊ φέροντες ὄναισι.

ubi Scholiastes explicat αἰσχροῖσι, per ποταμίζουσι, quod Nostro est *suspensa*. Medicus a pr. m. *suspensa*. Menag. pr. *suspensam me*. vid. lib. III. 372. *serret* Francian. vide ad Sueton. Calig. L. mox, *moenibus hospes*. sed imitatio Catulliana, ab Ursono notata, vulgatam firmat. BURM.

10. QUIS NOVUS. Male puto Servium hic ex-

plicare *magnum*, aut qualis antea numquam: non enim nova & nondum peracta urbe jam antea venisse hospites alios ad Didonem verosimile; sed rectius explicat ad lib. III. 591. *insperatum*, ignotum. & ita Ovidius saepe *novus amans*, *nova amica*. BURM.

II. QUAM FORTI PECTORE, ET ARMIS. Cl. Marklandus ad Stat. I. Silv. III. 46. absurdam credit lectionem: quid enim est, inquit, *quam armis*, etsi supplere velis, quam forti pectore, quam fortibus armis? ideo legit, *quem forti pectore, & armis*, supple *quem armis*. Atqui id jam Valelius occupaverat, testante ejus Fratre in Valesianis pag. 183. qui *armos* id est humeros, intelligebat. ut *armos* de homine dixit Virgilius lib. IX. 644. ego, si *quem* recipiendum sit, supplerem, *quem se ferens forti pectore, & armis*. sed & tollere difficultatem posset lectio codicum Leidenis, & primorum Rottendorphii & Hamburgensis, & Reg. a m. sec. *quam fortis pectore & armis*. quod firmari posset imitatione Silv. lib. V. 175.

Tum Soracte satum, praestantem corpore & armis.

Val. Flac. IV. 265.

— *Vigil illo metu, quum pectore & armis
Huc alternus & huc.*

Quam sese ore, etiam Parrhas. vulgata lectio est apud Commentatorem Crucquianum, ad Horat. II. Od. 4. BURM.

12. CREDO EQUIDEM. Crede Gudianus. a m. pr. vide ad lib. VI. 849.

14. EXHAUSTA. *Exacta* Oudart. & Sprotianus. sollemni variatione, cujus exempla plurima apud Ovidium, Lucanum & alios reperiuntur.

15. FIXUM IMMOTUMQUE. *Immatumque* Wallian. a m. pr. sed imitatus Statius VI. Theb. 160.

Fixum matri, immotumque manebat.
qui & lib. XI. 169. *fixum decretumque* dixit, ubi vide Barthium. Livius lib. XXI. 42. *fixum destinatumque*. BURM.

16. NE

¹³ defunt iisdem. ¹⁴ defunt iisdem. ¹⁵ defunt iisdem. ¹⁶ in matrimonio ponebatur Den. ¹⁷ defunt L. Vol. R. Geoph. al.

Postquam primus amor deceptam morte fefellit :
Si non pertaesum thalami taedaeque fuisset ;
Huic uni forsan potui succumbere culpae.

20 An-

SERVIL

17. PRIMUS AMOR. Id est, maritus. DECEPTAM MORTE FEFELLIT. Figurata dixit: morte sua decepit me, & fefellit.

18. PERTAESUM THALAMI, TAEDAEQUE FUISSET. *Pertaesum*, participium est sine verbi origine: & regit genitivum, ut hoc loco: nam genitivus est singularis: ⁶³ [& accusativum, ut (Suet. Caes. VII.) *Pertaesum ignaviam suam.*]

19. HUIC UNI FORSAN POTUI SUCCUMBERE CULPAE. ⁶⁴ [Bene *forſan*, quasi adhuc dubitet.] Singula pronuntianda sunt: ingenti enim dicta sunt libra, ⁶⁵ quibus confessioni desiderii sui quandam injicit refrenationem. CULPAE. ⁶⁶ [Bene *culpae* potius quam *amori*: & hoc] propter antiquum ritum, quo repellebantur a sacerdotio, ⁶⁷ [id est, Fortunam muliebrem non coronabant.] bis nuptae.

VARIORUM.

16. NE CUI. *Nec cui* edidit P. Daniel. & marg. Nascimbaeni: vitiose. *ne cui me vellem lecto* f. *jugali* Wall. *ne cui me vellem vinclo* Venetus.

17. DECEPTAM MORTE FEFELLIT. *Decepta* morte prior Menagianus, Montalbanus, & Hamburgensis alter a m. pr. quod elegantiae quid parum intellectae prae se fert. In Statio ac Senecae Tragoediis similes loquendi modos observasse videor. Ille II. Silv. I. 97.

Quid te post cineres, deceptaque funera matris
Tutius Inoo reptantem pectore, Bacche.
lib. VIII. Theb. 623. *Quae decepta fides?* IX. 422. *Dotalesque rogos, deceptaque fulmina vidi.* lib. VII. 156. *nec te telluris amatae, Deceptique laris miseret.* & eod. lib. 787. *deceptum larem dixit.* II. 304. *sed quid miseri decepta mariti Arma, quid insontes nati meruere furores?* Senec. Herc. Fur. 155. de Piscatore, *deceptos instruit hamos*, quibus piscis adroserat eicam. & ita saepius: Silius lib. VI. 692.

Sed pacti faciem & pollutas foederis aras,
Deceptumque Jovem, ac dictantes jura Latinos
Cernere erat.

idem lib. I. 482. *Deceptos mihi linque Deos*, hoc est perjurio delusos. sic *deceptae culpae* Naso exilium suum adscribit lib. IV. ex Ponto VI. 13.

Cooperat Augustus deceptae ignoscere culpae.
quam alibi culpam imprudenti sibi cognitam vocat. Epistol. XI. 101.

Tolle procul decepte faces, Hymenaeae, maritas.
Claudian. Laud. Serenae 168.

Prodidit Oenomai deceptum Myrtilus axem.
ita lego: nam scripti & editi codices, *deceptus*. idem Bell. Getic. 7.

Deceptoque vagae concursu rupis in altum
Vittricem duxisse ratem,
dicitur Tiphys. *decepta Tantali fitis*, lib. II. in Rufin. 510. ut Seneca Agam. 20. *Aquas fugaces ore decepto appetit.* quem & vide in Thyest. 988. Alcimus Avitus lib. II. 393 de uxore Lothi:

Sed stetit borrendo perlucens massa nitore,
Servavitque etiam species decepta figuram.
Tertullianus de Ninive:

Parvula nam subito macularerat aëra nubes,
Deceptumque diem caliginis agmine clausit.
& lib. II. contra Marcionem 132.

Obiectat sese leo, pelle obiectus ovili
Decipiens habitu raptoris sanguine fauces.
Decipere sanguine fauces, pro fraudare sanguine. Aufon. Epigr.

Deceptae felix casus se miscuit arti,
Histrion, saltavit qui Capanea, ruit.
Lucan. IV. 568.

Deceptam cernere lunam;
Victoresque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire juvat.

ita forte legendum: nam *Lunam* Hamb. codex habebat. apud eundem lib. VIII. 64. de Cornelia: *Membra relicta labant, riguerunt corda, diuque Spe mortis decepta jacet.*

quae ibi vera est scriptura. & ita ille saepius, ut lib. IV. 324. & 712. V. 748. 809. IX. 99. Valer. Flac. III. 476. de Hercule:

Percussit subito deceptum fragmine pectus.
Juvenalis VI. Sat. 602.

Transf-

⁶³ defunt iidem & Dan. sed non Basil. ⁶⁴ defunt L. Vol. R. Steph. ⁶⁵ & moderatione Basil. & mox confessione Val. ⁶⁶ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁶⁷ defunt iidem.

20 Anna, fatebor enim; miseri post fata Sichaei
Conjugis, & sparsos fraterna caede Penatis,
Solut hic inflexit sensus, animumque labantem

In-

SERVII.

20. FATEBOR ENIM. Bene uno sermone & culpam expreſſit & neceſſitatem: *fateri* enim, & coactorum eſt & ⁶⁸ culpabilium. ⁶⁹ [Sed hic videtur per oblationem confeſſionis levius crimen efficere.] MISERI POST FATA SICHAEI. Aut muliebriter dixit *miseri*; aut mortui, ſecundum Ciceronem, qui in Tuſculanis *miseros, mortuos* vocat: aut certe ob hoc *miseri*, cujus jam obliſcitur: aut ⁷⁰ *miseri*, ſic occiſi.

21. SPARSOS FRATERNA CAEDE PENATES. Si Didonis, diſperſos per fugam intelligimus; ſi fratris, pollutos cruore. ⁷¹ [*Fraterna* autem *caede*, quam frater amiſerit.]

22. INFLEXIT. Quia ſupra ait: *Fixum immotumque ſederet. Inflexit*, a rigido propoſito ⁷² declinavit. ⁷³ [Et bene per gradus crevit; primum *inflexit*, ut fixos oſtenderet: quae fixa ſunt enim, quoniam avelli non poſſunt, ſeſtuntur; deinde *impulſit labantem*: ea enim *impelluntur*, quae prona ſunt ad cadendum.] LABANTEM IMPULIT. Id eſt, impulit, & labare fecit: non enim lababat: quia ante immobilis fuerat. Cavendum ſane, ne *labantem* contra metrum legamus: nam *la* longa eſt, ut XI. 588. *Labere nympha polo*.

VARIORUM.

Transſeo ſuppoſitos (pueros) & gaudia, votaſque ſaepe

Ad ſpurios decepta lares.

Phaedr. I. 4. *decepta aviditas canis*. & I. 13. *corvi deceptus ſtupor*. HEINS. In tam operoſa veterum ſcriptorum congerie, pauca ſunt loca, quae mihi ad rem, aut lectionem *decepta morte*, ſtabiliendam facere videntur. Nam ſi *mors decepta* fuit, debuerat Sichaeus ſuperſtes fuiſſe, & mortem, quae eum jam ut praedam ſuam credebat, ſeſellifſe, quia evaſerat eam. ſed Dido fuit *decepta morte* inexpectata & non optata mariti ſui prioris, cum quo voverat longam ſe aetatem acturam. itaque ſervanda vulgata lectio, nec propter aberrationem admodum frequentem librariorum, qui ſaepe virgula ultimae ſyllabae ſuperpoſitam negligebant, aliquid novandum. legebatur enim *de-*

cepta morte, pro *deceptam morte*. illuſtrando huic loco innumera poſſent loca adduci, quibus *decipi* dicantur, quibus praeter ſpem & opinionem, quaedam obveniunt; ſed multa jam actuli ad Petron. cap. cxv. Ovid. v. Met. 147. Valer. Flac. VII. 161. Vellej. Paterc. II. 116. quibus alia adicere in facili eſſet. ipſe etiam Heinſius poſtea adſcripſerat ex antiquis Lapidibus apud Gruter. p. DCVI. DCLXVII. 8. & DCXCI. 5. ubi, *mors deceptiſſe patrem* &c. legitur. quod vero duo verba idem ſerre notantia cumulet, *deceptam ſeſellit*, & hoc antiquae elegantiae eſt, & recte Naſcimbacenus explicat, decipiendo ſeſellit, ut lib. I. 69. *ſubmerſas obrue puppes*, ſubmergendo obrue. ſic lib. XII. 136. *Proſpiciens tumulo campum adſpectabat*.

Horat. III. Od. 8. *temperat abſtinens*, ubi vide Lambini notas, & plura palilogiae huius exempla dat Cl. Drakenb. ad Silii lib. XI. 198. & XII. 443. vid. & Giſan. Ind. Lucret. in *participiis*. jam vero *decipere*, & *decipi* egregie etiam illuſtravit Gronovius III. Obſ. 20. BURM.

18. TAEDAEQUE FUISSET. *Fuiſſent* primus Moreti, duo Hamburg. & totidem Rottendorf. Mediceus, Regius, & a m. pr. Gudianus, a m. ſec. duo Mentelii. non eſt autem tautologia, *thalamitaedaeque*. Manil. II. 924. *ut connubia, & thalamos, taedaeſque gubernet*. BURM.

19. HUIC UNI FORSAN. *Forſitan huic uni potui* legitur apud D. Auguſtinum, in libello Artis Grammaticae. HEINS. *Subcumbere* Gudian. & Mentel. alter. vellem vero docuiſſet nos Marklandus ad Stat. v. Silv. III. 97. unde petierit, *ſuccumbere curae*, id eſt, ut explicat, amori. BURM.

22. SOLUS HIC. *Hic* Terentianus Maurus legit, ut ſit Creticus,

*Solut hic inflexit ſenſus: nam primus & iſtic
Pes longiorem tertiam dat ſyllabam,
cc Geminum quoniam ſermonis regula poſcit,
Ut fiat hic plena vox, excluditur
Vocalis.*

nec aliter Viſtorinus. HEINS. Vid. ad lib. II. 664.

23. A-

⁶⁸ culpabilis P. ⁶⁹ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ⁷⁰ deſt iisdem. aut ſi occiſi R. ⁷¹ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ⁷² deviaſit Baſil. ⁷³ deſunt L. Voſ. R. Steph. al.

- Inpulit. Adgnosco veteris vestigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
25 Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante, Pudor, quam te violo, aut tua jura resolvo.

Ille

SERVII.

23. ⁷⁴ [AGNOSCO. Participium *agnotus*, non *agnitus*. Sallustius II. Hist. *Nec inermos ex praelio viros quemquam agnoturum.*] VETERIS VESTIGIA FLAMMAE. Bene inhonestam rem sub honesta specie confitetur, dicens se agnoscere maritalis conjugii ardorem: ⁷⁵ [hoc est, quo mariti diligi solent: nam erat meretricium, dicere: in amorem Aeneae incidi.]

24. SED MIHI VEL TELLUS OPTEM PRIUS IMA DEHISCAT. Callide; ac si diceret posse se conjungi Aeneae, si mors secuta non fuerit: ⁷⁶ [& bene in vestigio revocavit. OPTEM. Pro velim.]

26. PALLENTES UMBRAS HEREBO. Id est, in Herebo: ⁷⁷ [alii *Herebi* legunt: aut *Herebo*, ad Herebum, ut: *It clamor coelo*. Et perseveravit in atroci imprecatione: nam non sufficit, *Adigat me fulmine ad umbras*, dixisse; adjecit, *Pallentes umbras Herebo, noctemque profundam*. PUDOR, QUAM TE VIOLO. *Pudor*, pro pudicitia abutimur: & bene *violo*: quia pudor sacrosancte custodiendus est.]

27. AUT TUA JURA RESOLVO. ⁷⁸ Propter illud: *Vinclo jugali*.

VARIORUM.

23. AGNOSCO. *Et nosco* Zulichem. apud Flor. II. 6. *Agnosco satum Carthaginis*, dicit Hannibal. & ita apud alios.

Ibid. FLAMMAE. *Formae* prior Menagii a manu prima.

24. MIHI. *Me* alter Hamburgicus. credebatur libarius *debiscere* esse verbum activum. sed *dehiscat mihi*, id est, in meam perniciem, ut me devoret. vid. x. 675. XII. 883. *opto* secundus Rottendorphius. BURM.

25. ADIGAT. *Abigat* est in Gudiano a manu

prima, & in priore Hamburgico a secunda manu, ut & in Walliano.

26. PALLENTIS. *Pallantes* quartus Moreti. & ita Guther. de jure Man. II. 16. sed est aberratio librariorum. ut & in II. Ecl. 47. & alibi. BURM.

Ibid. EREBI. *Erebo* in Gudiano & altero Manteliano a prima manu. nec aliter tertius Rottendorphianus. HEINS.

27. VIOLO. Arantius, Charisius, Diomedes, cuncti indicativum agnoscunt:

Ante pudor quam te violo, aut tua jura resolvo. ut sit illi Terentiano simile, And. II. 1.

Omnia experiri certum est prius, quam pereo. Pacuvius Iliona:

Dii me estis perdunt, tamen esse ad vitam expectunt,

Quod prius, quam pereo, spatium ulciscendi donant.

in libro Servii manuscripto, quem a viro doctissimo, & in omni officii genere amando, Woltgango Fusio accepi, eadem lectio integra & incorrupta mansit. FABRIC. Pro *violo* & *resolvo* praeter Carisium & Diomedem, stant vetustiores nostri, cum Pierianis omnibus: nec audiendi, qui *violen* & *resolvam* ex membranarum recentioribus hic inculcarunt, etsi id quoque Priscianus lib. XVIII. agnoscit. HEINS. Libro tamen IV. Georg. 306. subjunctivo utitur, & multi sic codices habent, ut Dorvill. Witt. Wall. Parrhaf. & Edd. veteres sed vetustiores, *violo* & *resolvo*. sic apud Livium XXII. 50. ex melioribus libris Gronovius dedit, *antequam opprimit lux, majoraque hostium agmina obsepium iter, pro opprimat & obsopiant.* vid. & lib. VI. Aen. 328. & *tua jura.* Hamb. pr. male. vid. lib. II. 157. BURM.

28. PRI-

⁷⁴ desunt iidem. ⁷⁵ desunt iidem. ⁷⁶ desunt iidem. forte, *e vestigio*, pro statim, confestim. nisi & *in vestigio* dixisset alios probemus. BURM. ⁷⁷ desunt L. R. ad §. 27. Vof. Steph. habent, aut *Herebo* ad herebum, ut, *is c. c. reliqua vero desunt.* Basil. in *Erebo*. alii *Errebi* legunt; sed cetera desunt. ⁷⁸ propter *vinclo jugali* Vof. Steph. propter, *vinculum jugale* Basil. propter, *vinclo jugali* R. propter *vinculum jugale*, quod imponebatur matrimonio L. repetitum ex §. 16.

Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.

30 Sic effata sinum lacrimis inplevit obortis.
Anna refert, O luce magis dilecta, sorori,

So-

SERVII.

28. AMORES ABSTULIT. ⁷⁹ Cum illo consumpti sunt amores, desideria, & voluptates. ⁸⁰ [AMORES. Quibus amare possim: & bene videtur moram posuisse, cum dicit: *Primus qui me sibi junxit amores.*

29. SERVETQUE SEPULCHRO. Id est, & defunctus servet, & qui in sepulchro est, ut I. 353. *Ipsa sed in somnis inhumati venit imago Conjugis.* Sed modo pro mortuo accipiamus. Sane ceremoniis veterum, Flaminicam nisi unum virum habere non licet, quod hic ex persona Didonis exsequitur, dolentis stuprum admissum in amore Aeneae, quod supradictis versibus probavit: *Ille meos primus, &c.* nec Flamini aliam ducere licebat uxorem, nisi post mortem Flaminicae uxoris, quod expeditur: quia post mortem Didonis Laviniam duxit: & quod subrepta vel retenta Creusa ex ipsius quoque confessione & ⁸¹ praedicatione regia parata fuerit, quod nullum piaculum fore denuntiatur.]

30. SINUM LACHRYMIS IMPLEVIT OBORTIS. *Sinus*, dicimus *orbes* oculorum, id est, palpebras, quae a palpitatione dictae sunt: nam semper moventur. *Implevit* autem ideo: quia lachrymae plerumque se intra oculos tenent. Et bene praemisit exultationem his lachrymis commemoratione prioris mariti; ⁸² [quasi propter maritum fletet, cum amore cogente lachrymaret.]

31. ANNA REFERT. ⁸³ [Mire videtur intellexisse Anna, quod sibi suaderi vellet Dido: & est rhetorica] ⁸⁴ suasio, omni parte plena: ⁸⁵ nam & purgat objecta; & ostendit utilitatem; & a timore persuadet. ⁸⁶ [Et usus est apto causae principio: nam cum aliquid propter nos perimus, benivolum nobis eum, qui audit, facere debemus; cum in aliena causa sententiam dicimus, nos illi benivolos debemus ostendere, ut habeatur dictis fides. Postquam igitur dicendo, *O luce magis dilecta so-*

rori, ostendit nihil sibi sorore esse carius, summam rei ponit; an nuptiae faciendae sint, *Solans perpetua moerens carpere juventa?* Inde partes rei a persona Didonis; an, quia maritum perdiderit, alium accipere debeat: *Id cinerem aut manes credis curare sepultos?* Aeneam: *Placitone etiam pugnabis amori?* a loco: *Nec venit in mentem quorum confederis arvis?* a timore: *Quid bella Tyro surgentia dicam Germanique minas?* a causa & utilitate: *Quam tu urbem soror hanc cernes?* a modo: *Indulge hospitio, causasque innecte morandi.* An etiam id dii fieri velint, per conjecturam: *Diis equidem auspiciis reor & Junone secunda.*] O LUCE MAGIS DILECTA. ⁸⁷ [Quae diligatur adhuc: an magis quam lux dilecta? aut dilectior luce?] Nam antiqui frequenter pro comparativo jungebant particulam *magis*. Tale & illud est v. 714. *Nate mihi vita quondam, dum vita manebat, Chare magis.* ⁸⁸ [Terentius Eun. v. iv. 12. *Nihil videtur mundius, nec magis compositum, nec magis elegans.* SORORI. Bene Anna dilecta respondit sorori: quia & Dido sic coepit: *Anna soror.* Ergo per nomen necessitudinis ostendit, se quae sunt utilia persuadere, ut alibi II. 674. *Parvumque patri tendebat Iulium.*]

VARIORUM.

28. PRIMUS. *Primus* Sprotianus, & a manu priore Hamb. pr. *primum* Leidenensis unus. *vinxit* Parthaf. & Ed. Venet. *sustulit* Sprotianus. deinde, *servatque* Hamb. alter.

30. SINUM. *Sinus* Montalbanius & Venetus. Guellius & Schottus III. Observ. 21. *sinus oculorum* intelligebat: sed hic non videtur Servium diligenter legisse, quem pectoris sinum explicare dicit, quum ille contra orbes oculorum interpretetur. ego vestem praetendisse oculis prae pudore credo, &

⁷⁹ desideria & voluptates secum abstulit moriens. Dan. Fabr. cum illo consumpta sunt desideria & voluptates L. R. Vof. Steph. al. ⁸⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 30. ⁸¹ legerem, *praedictione* regia *uxor parata fuerit*, quo n. respicit enim ad verba Creusae lib. II. 783. nisi *uxor* subintelligatur. *parata* etiam si quis velit servare, per me licet: nam ibi *parata* etiam *parata* exponitur. & ita mox §. 75. *urbem paratam* dixit. BURM. ⁸² defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸³ defunt iisdem. ⁸⁴ suaviora est iisdem. Rhetorici suasio Dan. ⁸⁵ nam purgat L. nam expurgat Vof. Dan. ⁸⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁷ defunt iisdem, sed tantum habent, id est, *dilectior*. nam &c. ⁸⁸ defunt iisdem.

Solane perpetua maerens carpere juvena?
Nec dulcis natos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem aut manis credis curare sepultos?

35 Esto: aegram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyae, non ante Tyro: despectus Iarbas,

Du-

SERVII.

32. ⁸⁹ [SOLANE PERPETUA. Id est, solane moerens in omni carperis juvena? *Perpetua* ergo, continua. JUVENTA: aut pro *juventute* accipiendum: nam *Juventa*, dea illius aetatis est; *juventas*, aetas ipsa juvenilis; *juventus*, juvenum multitudo.]

33. NEC DULCES NATOS. Propter liberos: quae fuit causa secundi matrimonii, ut Juvenalis vi. 38. *Sed placet Urfidio lex Julia, tollere dulcem Cogitat haeredem.* ⁹⁰ [Et Hysterologia est: nam per Veneris praemia proveniunt nati.] Alii male jungunt *natos Veneris*, Cupidinem & Aeneam. ⁹¹ [Alii *ipsa* & *arrigata* dicunt. VENERIS NEC PRAEMIA. Id est, voluptates. Homerus Iliad. Γ. 54. *Τὰ τὴ δόξα Ἀφροδίτης.* ⁹² [Et volunt quidam *ἡ δὲ δὴ δύο* esse.]

34. ID CINEREM AUT MANES CREDIS CURARE SEPULTOS? ⁹³ Propter illud: ⁹⁴ [Ille habeat *secum* *sepulchrum*:] quia marito juraverat, ut inf. 552. *Non servata fides cineri promissa Sibaeo.* Et bene extenuat dicendo non *animam*, sed *cineres* & *manes sepultos*. Dicit autem secundum Epicureos, qui animam cum corpore dicunt perire.

35. ESTO. Adverbium ⁹⁵ concedentis: & est Graecum *ἔγωγε*. FLEXERE MARITI. Non qui erant; sed qui esse cupiebant. Alii intelligunt *aegram mariti*? ut si genitivus singularis, ⁹⁶ [id est, tristem, propter maritum. Vel *aegram*, ad morbum animi referas, id est, ut stultitiam judicet in juvena aetate nuptiis abstinere. *Aeger* enim animo dicitur, *aegrotus*, corpore.]

36. NON ANTE TYRO. Aut in Tyro; ac si diceret Tyri: aut certe *Τυρόθεν*, ⁹⁷ id est, de Tyro, ut III. 503. *Dardanus Hesperia.* ⁹⁸ [Quidam autem *Libyae*, ⁹⁹ mariti *Libyae*; Tyro, mariti Tyri

exponunt.] DESPECTUS IARBAS. Rex Libyae, qui Didonem re vera voluit ducere ¹ uxorem: & ut habet historia, cum haec negaret, Carthagini intulit bellum: cujus timore cum cogeretur a civibus, petiit ut ante placaret manes ² mariti prioris: & exaedificata pyra se in ignem praecipitavit: ob quam rem Dido, id est, virago, ³ quae virile aliquid fecerit, appellata est: nam Elissa proprie dicta est.

VARIORUM.

& in sinu flevisse: & *sinum* de vestibus dici ostendi ad Petron. cxxii. *abortis* hic multi, ut semper BURM.

31. ANNA REFERT. Id est respondit: sic Statius VIII. Theb. 247. *cunctosque auditque, refertque.* ubi mirum verbi usum notat Barthius, quem ipse ad lib. IX. 400. illustrat. sed ibi scilicet accusativus additur. sed & Ovid. II. Met. 35. simpliciter dicit, *ille refert.* & ita in judiciis *referre*, pro respondere accusationi poni docuerunt Hottom. & Cl. Graevius ad Cicer. pro Quintio cap. XIII. BURM.

32. SOLANE. Hic non debet capi quasi unica esset, nam & ipsa Anna innupta erat, sed *sola* hic est desolata, sine viro, cognatis & amicis, ut saepe Terentius, Andr. II. III. 7. Adel. III. I. 4. & inf. 82. & passim. Servius vero hic discrimen *juventae* &c. aliter dat, ac fecit ad I. Aen. 590. forte legendum, *Juventas Dea* &c. *Juventa aetas.* vid. & inf. 559. scio vero Poetas non semper discrimen hoc servasse. BURM.

34. AUT MANIS. Sic Priscianus libr. VII. & scripti potiores. alii & *manes*, ut Parrhas. male: inf. 427. *cinerem manifeste revelli credis sentire* scri-

⁸⁹ desunt L. Vof. R. Steph. ad 33. Basil. vero habet priora ad *Perpetua* ergo, reliqua omisit. ⁹⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. mox natos Veneri L. ⁹¹ desunt iisdem. ⁹² desunt iisdem. ⁹³ distribuit iisdem Dan. ⁹⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁵ concedentis est Graecum: & deest, *ἔγωγε* L. Vof. R. Steph. ut & Basil. ⁹⁶ desunt L. R. ad 36. sed Vof. Steph. ad vel *aegram*. deest Steph. tristem. ⁹⁷ id est Tyro R. Steph. ⁹⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁹ mariti Libyestero Dan. Quidam autem *Libyae*, qui Didonem revera voluit ducere uxorem. Et ut &c. Fabr. ubi deest *Libyae*. ¹ deest L. Vof. R. Steph. al. ² mariti, & exaed. iisdem. ³ dicta est q. v. a. f. nam Elissa p. appellata est. iisdem, Steph.

Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. Placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum confederis arvis?
40 Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello:

Et

SERVII.

37. DUCTORESQUE ALII. Ergo & Iarbas ductor. 4 [Alii autem, qualis Iarbas.] QUOS AFRICA TERRA. Derivationes frequenter majores sunt a principalitate: interdum pares inveniuntur: raro minores: unde supra II. 601. 5 *Lacaena* notandum diximus. TRIUMPHIS DIVES. Id est, bellicosa. 6 [Et quidam dicunt Afros nunquam triumphasse. Plinius autem secundo Historiae naturalis, & Pompejus Trogus, Afros dicunt pompam triumphi primos invenisse; quam sibi Romani postea vindicarunt. Livius autem Andronicus refert, eos de Romanis saepius triumphasse, suasque porticus Romanis spoliis adornasse: merito ergo DIVES TRIUMPHIS.]

38. PLACITONE ETIAM PUGNABIS AMORI? Ac si 7 diceret, jure contempnisti eos, qui displicebant: numquid etiam placito amori repugnabis? Et est Graecum, *pugno tibi*: nam nos *pugno tecum* dicimus. 8 [Et placito, alii volunt, vel universis hominibus, id est, conjugali amori, vel legibus dictum.]

40. HINC GETULAE URBS. Ad terrorem *urbes* 9 posuit: nam in 10 mapalibus habitabant. 11 [GENUS INSUPERABILE BELLO. Ut XI. 306, *Quos nulla fatigant praelia; nec victi possunt abfistere ferro.*] INFRENI. Aut saevi, 12 [et feroces, ut ipse contrario XII. 568. *Hi frenum accipere*:] aut qui equis sine freno utuntur.

VARIORUM.

scripti quidam. ut apud Petronium cxi. ubi vide notas. BURM.

35. ESTO. Scholiastes Horat. III. Od. 22. explicat, vel *sit*, vel ut sit adverbium. *aegram* explico recenti dolore olim afflictam, qui jam fere exolevit viso Aenea. *Aegram te nulli q. f. mariti.* Dorvill. quod factum, quia supra *aegram*, Glossa-

tores scripserant *te*, ut in Walliano vidi. BURM.

36. LIBYAE. Si Africanos designat, *Libyes* dicendum fuit, quomodo frequenter apud Silium Italicum. in tertio Rottendorphiano aliisque quibusdam recentioribus, *Libye*, ut *Libyen* porat pro amantibus totius *Libyae*. in priore Vossiano *Libyi*. HEINS. *Libye* Wittian. Wallian. & Francianus, sed hoc est *Libyae*, Diphthongis enim carent illi codices. & ita *Libyae* Parrhaf. Guell. ex Passeratio, & Cerda distinguit post *Tyro*. Vondelius conjungit *Iarbas despectus Tyro*, id est a Tyriis, quod Hortensio debet. Serv. ad I. Aen. 263. *in Tyro* exponit, & ad XII. 344. & ita solent, ubi urbis & regionis nomina jungunt, eundem casum servare. vid. Drak. ad Liv. v. 52. §. 8. potest & varius esse casus, *Libyae* genitivus, *Tyro* ablativus. vid. Serv. ad III. Georg. 96. in Servii verbis quid emendent Perizonius & Munckerus, vid. apud hunc ad Hygin. Fab. cclvii. BURM.

Ibid. DESPECTUS. *Dispectus* Sprothianus & unus Leidensis. *Hyarbas* Francianus. *ductoresque alios* Rottend. sec. *Africa* multi. *Attica* sec. Moreti. Heins. malebat olim, *triumphi*. BURM.

38. PLACITONE. *Placidone* tres ab Heinsio inspecti. & Wallian. *oppugnabis* secundus Moreti. *placidone* agnoscit Rufinian. de Sch. Lex. p. 34. & licet hoc *tu pugnabis* eleganter conveniat, praefero tamen *placito* propter v. 22. ubi alios displicuisse sibi, sed solum Aeneam inflexisse sensus fatetur. BURM.

39. NEC VENIT IN MENTEM. Elegans loquendi genus, pro nec tibi venit in mentem, illustrat Gronovius ad Livii libr. xxviii. 24. *non venit* Parrhaf. BURM.

Ibid. CONSEDERIS. *Consideris* primus Moreti, Mentelii alter, secundus Rottendorphius, cum altero Menagii. etiam Gudianus a manu prima. vide an:

4 desunt L. Vof. R. Steph. al. 5 in Lacena Fabr. & Mafvic. 6 desunt L. Vof. R. Steph. al. 7 diceretur contempnisti L. Vof. R. diceretur contemp. Steph. al. ex illo jure natum est *ur*, in ultima syllaba *tu diceretur*. 8 desunt L. Vof. R. Steph. al. 9 dixit Steph. 10 mapalibus habitant L. Vof. R. habitant etiam Steph. nam mapalibus habitant Basil. vid. ad Ecl. vi. 2. & III. Aen. 247. sic Liv. II. 62. *vidis frequenter habitabatur*. BURM. 11 desunt L. Vof. R. Steph. al. 12 desunt iisdem.

Et Numidae infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?

45 DIs equidem auspiciibus reor & Junone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.

Quam

SERVIL

41. ¹³ [CINGUNT. Non adjuncti sunt; sed *cingunt*, quasi circumdant, ut III. 52. *Cingique urbem obsidione videret.*] INHOSPITA. Barbara, aspera: ¹⁴ [et fictum *inhospita*, cum *inhospes* non dicatur.]

42. DESERTA SITI REGIO. Inhabitabilis ¹⁵ [raritate aquae.] Dicit autem ¹⁶ Xerolibyem, id est, partem Africae aridam, quae est ¹⁷ inter Tripolin & Pentapolin. Et bene terret, dicens juxta esse aut bellicosas gentes, aut deserta loca, unde non speratur auxilium. LATEQUE FURENTES BARCAEI. Hi ¹⁸ prope sunt a Carthagine: unde addidit, *late furentes*. Hi, secundum Titianum in ¹⁹ Chorographia, Phoenicem navali quondam vicere certamine. ²⁰ *Barce* autem civitas est Pentapoleos, quae hodie Ptolemais dicitur: nam *Cyrene* & *Barce* reginae fuerunt, quae singulis dederunt civitatibus nomina. ²¹ [Sed hoc per prolepsin dictum est.]

43. BELLA TYRO SURGENTIA. Necessario ad persuadendum praesenti tempore usus est.]

44. GERMANIQUE MINAS. Propter aurum, quod ei, sicut in primo diximus, tulerat. ²² [Et *minas* pro ipsis periculis posuit, ut ex praecedentibus sequentia accipiamus.]

45. DIIS EQUIDEM AUSPICIBUS. Hoc dicit: Dii, qui sunt auspices matrimonii, Aeneam huc venire fecerunt. Nuptiae enim captatis fiebant auguriis, ut Lucanus ²³ II. 371. [*Funguntur taciti, contentique auspice Bruto.*] ²⁴ [Varro De pudicitia, ait: *Auspices in nuptiis appellatos ab auspiciis, quae ab marito & nova nupta per hos auspices capta-*

bantur in nuptiis.] JUNONE SECUNDA. Aut quae praestit conjugii: ²⁵ [unde Γαμήλιος, id est, *Pro-nuba*, appellatur; quamvis & ipsa in libris Augusti praestit dicatur auspiciis: aut quia Carthaginem fovet.]

46. HUC CURSUM ILIACAS VENTO. Mire, cum alio iter haberent, huc delati sunt: & ideo addidit *vento*.] TENUISSE. Perfecisse, impleisse.

VARIORUM.

annotata ad Eclog. VII. I. HEINS. Vide ad Ecl. v. 3. & Georg. IV. 436. VIII. Aen. 10, & alibi etiam.

41. ET NUMIDAE INFRENI. *En* alter Hamburgicus. *effreni* prior pro varia lectione. *inferni* Vranilavienlis. *infrenis* *Garamas* apud Claud. in Nilo 20. ubi vide Heins. *Hinc Numidae* Serv. ad x. 750. antea *insuperabile* omnes scripti, unus vero Leidenlis, *insuperabile ferro. telum insuperabile*, dixit Valer. Flac. III. 12. & ibid. 512. *odiis caput insuperabile*. vid. ad I. Aen. 339. ubi etiam vidimus, licet *urbes* praecedant, posse *genus* sequi. BURM.

42. SITI. *Situ* Wallian. & prior Hamburgicus. a manu secunda. *furentis* Leidenlis unus. & tertius Mentelii, & Reg. ut posset cum *Barcae* conjungi, *lateque furentis Barcae* quid bella &c. ut olim Heinlius, sed praestare alterum notavit postea. *vagantes* secundus Rottendorphius & Mentelianus & primus Moreti & Leidenlis. & ita citasse Hieronymum in Epist. ad Marcellinum & Anapsychium, testatur Naëcimbaenus. *Brachae* uterque Hamburgicus.

¹³ defunt iisdem. ¹⁴ defunt iisdem. ¹⁵ defunt iisdem. ¹⁶ Xerolipfes L. Xerolypfes R. siccam Libyem, Xerolipfes Vof. ¹⁷ Valefius ad Amm. Marcel. xxii. 16. errare Servium ait, & debuiffe dicere, inter Pentapolim & Alexandriam, nam sicca Libya a Pentapoli fuit semper dissociata, ut bis terve in eo capite Valefius ostendit. BURM. ¹⁸ longe Dan. Fabr. al. ¹⁹ Chronographia L. Fenicum R. superavere L. Vof. R. Steph. al. ²⁰ Barcie L. Ptolomais L. Vof. R. Steph. civitas est vel forum Dan. sed corrupte editum *coram*. ²¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 44. ²² defunt iisdem. legendum vero, propter aurum, quod ei abstulerat. vid. lib. 1. 363. nisi quis *ferre* pro auferre poni contendat, ut Ecl. ix. 51. vid. ad Valer. Flac. 577. sed tamen interesse aliquid puto, de quo hic non locus agendi, aut subintelligi posset *secum* tulerat. sed ei quod additur, hoc non patitur. BURM. ²³ defunt iisdem. ²⁴ defunt iisdem. in Dan. & hic turbata *malis* fuit. ²⁵ defunt iisdem. usque ad *Tenuisse* 46. unde Juno *Gamilius* dicitur Basil. sed reliqua defunt.

Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quae surgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica se quantis adtollet gloria rebus!

50 Tu modo posce Deos veniam, sacrisque litatis
Indulge hospitio, caussasque innecte morandi:
Dum pelago desaevit hiems, & aquosus Orion,
Quassataeque rates, dum non tractabile coelum.

His

SERVII.

47. ²⁶ [QUAM. Qualem, vel quantam: pronomen pro nomine. URBEM SOROR HANC CERNES. Mire pro voluntate sororis; ut si quis avaro suadeat, spem pecuniae faciens.]

48. CONJUGIO TALI. Id est, viri fortis: quod ideo non dicit, quia scit a Didone ²⁷ praedictum: [& ²⁸ bene in ultimo conjugium posuit, propter quod universa praedicta sunt.]

50. VENIAM. Aut beneficium [²⁹ & benevolentiam:] aut re vera veniam, perjurii scilicet, ut inf. 552. Non cineri servata fides promissa Sichaeo. ³⁰ [TU MODO. Pro, tantummodo.] SACRISQUE LITATIS. Diis litatis debuit dicere: non enim sacra, sed deos sacris litamus, id est, placamus. Ergo nove dixit; ³¹ [sed distinguendum est, ut dicamus sacris, id est, per sacra; litatis, scilicet diis.]

51. INDULGE. Da operam, ut ix. 165. Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.

52. ³² [DUM PELAGO DESAEVIT HYEMS. Enumerat, quas morae caussas possit innectere. Praetende, inquit, naufragiis fluctus; adversa navigatione jactatis procellarum nomen oppone. Hoc est, inflammare animum, & artem docere precandi. AQUOSUS ORION. Id est, dum occidit Orion; quoniam & oriens & occidens tempestates commovet: & bene Orion opponitur: quia & Ilioneus dixerat i. 535. Cum subito adsurgens fluctu nimbofus Orion.] ³³ O corripuit, ratione supradicta.

53. ³⁴ [QUASSATAEQUE RATES. Hoc ad illud i. 551. Quassatam ventis liceat subducere classem.] NON TRACTABILE. Asperum, intractabile. ³⁵ [Sub

quo tractari nihil possit, propter tempestatem.]

VARIORUM

burgenfis, Venetus & Zulichemius. Barchusi Leidentis & quinque alii. Barchei tres alii. Bachei Parthas. BURM.

45. AUSPICIBUS. Auspiciis Dorvill. de Junone secunda vid. Barth. ad Stat. i. Theb. 285.

46. HUC. Hunc Mediceus, caeterique maximam partem nostri: quomodo & Donatus & Pieriani vetustiores. vulgatam tamen scripturam non ausim sollicitare, quae in Montalbano & priore Hamburgico apparet, & in tertio Moreti & quarto, & Schefferiano. alter Menagianus, hinc. HEINS. In Moretano primo adscriptum erat hunc, id est Aeneam. hunc etiam Dorvil. & Regius. tetigisse Excerpta nostra a prima manu. huc rectius, ut i. 534. Huc cursus fuit. BURM.

47. QUAM TU. Quantam prior Hamburgicus a manu secunda, & a prima Leidentis, ex glossa.

48. TEUCRUM. Et Teucrum Dorvil.

49. ATTOLLET. Attollit duo Moretani. attollit Regius.

50. DEOS. Ita omnes nostri, & Servius ad i. Aen. 519.

Ibid. SACRISQUE LITATIS. Vid. ad Ovid. vi. Fast. 629. Nonius in litare exponit impetratis, quum litare dixisset esse propitiare, votum impetrare. sacrificare autem esse, veniam petere. vide Barth. ad Stat. i. Theb. 506. & x. 332. deinde, caussamque Hamb. pr. & Edit. Junina: mox, desuevit Excerpta nostra. BURM.

52. O.

²⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁷ dictum Basil. ²⁸ desunt iisdem L. Vof. R. Steph. al. ²⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁰ desunt iisdem. ³¹ desunt iisdem & Dan. ³² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad O. sed desunt Dan. ab id est. Basil. desunt priora usque ad praetende. & deinde desunt a quondam ad O corripuit. sed in Fabr. & Basil. legendum puto, artem docere precandi, pro precandi. BURM. ³³ O desit Vof. R. Steph. al. ³⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁵ desunt iisdem. sed Basil. tantum habet, propter tempestatem.

His dictis incensum animum inflammavit amore,
 55 Spemque dedit dubiae menti, solvitque pudorem.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras

Ex-

SERVII.

54. INCENSUM INFLAMMAVIT. ³⁶ [Jam incensum per se, inflammavit adhuc,] ut: Horatius II. Sat. III. 321. *Oleum adde camino.* ³⁷ [Alii non incensum, sed ³⁸ *impense* legunt, ut sit Terentianum Eun. III. v. 39. *Impendio magis animus gaudebat mihi.*

55. SPEMQUE DEDIT DUBIAE MENTI. Dubitativa enim fuerat Didonis oratio, dicendo: *Si non pertaesum thalami, taedaeque fuisset.* Ergo jam non ambigit, de qua dubitabat, sed sine respectu pudoris palam agit.] SOLVITQUE PUDOREM. Propter vincula castitatis, ³⁹ [Et ad illud respondet: *Ante pudor quam te violo, aut tua jura resolvo.*

56. DELUBRA ADEUNT. Juxta illud dictum sororis: *Tu modo posce deos veniam.* ⁴⁰ *Delubrum* autem dictum, aut, ut supra II. 225. diximus, propter lacum in quo manus abluuntur; vel propter tectum conjunctum: ⁴¹ [quia una opera abluuntur:] aut certe simulachrum ⁴² ligneum *delubrum* dicimus, a *libro*, hoc est, raso ligno factum, quod Graece *ξίανον* dicitur. ⁴³ [Sane in secundo libro de singulis speciebus delubri juxta Varronem relatum est: in quibus est species *delubri* talis, ut praeter aedem area sit adsumpta deum causa, id est, spatia relinquantur juxta aras ministerii causa, ad sacrificia peragenda. Hujus moris hic meminisse eum accipere debemus: *Principio delubra adeunt.* Atque quia *delubra*, quasi solum nomen sine dei significato posuerat, voluit per *aras* expungere divini nominis causam: licet in continuatione non tam dei fecerit mentionem, quam propria deorum nomina intulerit, & quidem cum sacificationis gratia, illis versibus: *Legiferae Cereri, &c. usque, jugalia curae: nec non arae*, licet oblique, attamen ⁴⁴ ma-

nifeste, It. *. *Aut ante ora deum pingues spatiantur ad aras*: quid enim est *spatiantur*, quam spatium lati loci obambulat? *Adeunt* autem, proprie dixit: ad majores enim qui accedit, ⁴⁵ dat honoris signum.] PACEMQUE. Benevolentiam, ⁴⁶ [ut X. 31. *Si sine pace tua, atque invito numine.* PER ARAS EXQUIRUNT. Vel apud aras, vel inter aras, ut IX. 418. *Ita hasta Tago per tempus utrumque. Exquirunt* autem,] id est, sacrificando explorant, an dii velint huic rei consentire. Dicendo autem *per aras*, ⁴⁷ aruspicalem artem ostendit, unde est, *Spirantia consulit exta.* ⁴⁸ [Duo enim genera hostiarum sunt; unum, in quo voluntas dei per exta exquiritur, alterum, in quo sola anima deo sacatur: unde etiam aruspices *animales hostias* appellant. Sed de exploranda voluntate divina hic expressit, dicendo: *Spirantia consulit exta.* Animalis vero hostiae speciem ostendit, ubi Entellum facit Eryci taurum manantem v. Aeneid. 483. dicens: *Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis Persolvo.*]

VARIORUM.

52. ORION. *Orio* Mediceus a manu prima. sic *Agamemno*, *Iaso*, & similia passim in antiquis membranis. HEINS.

53. ET NON. *Dum* non vetustiores omnes, quae repetitio nervosa est, & alteri scripturae omnino praeferenda. HEINS. Ita Editio Juntae.

54. INCENSUM. Servius, *impense* olim lectum monet, sed ibi a librario error commissus est. FABER.

Ibid. INFLAMMAVIT. *Flammavit* primus tertiusque Moreti. Schefferianus & secundus Rottendorphius.

³⁶ desunt liisdem. ³⁷ desunt liisdem ad *solvitque* §. 53. ³⁸ in *per se* Dan. vicio operarum, quod neque correctum, in Lucii, Genev. Comme. Emmenensi editionibus fuit, sed nullum facere sensum conitare satis poterat, & facilis emendatio erat, *impense*. sed ita curatae sunt editiones post P. Danielelem. BURM. ³⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *delubrum* §. 56. ⁴⁰ in V. & R. continuatis verbis, erat, propter vincula castitatis delubrata. *delubrum* &c. dictum diximus supra, dictum L. dictum, ut supra diximus Vof. R. Steph. dictum, ut supra propter Basil. ⁴¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴² deest Dan. ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *pacem*. ⁴⁴ manifeste it. * Aut Dan. Malvic. *ne* dedit. legendum vero puto, *areae* l. ob. a. manifeste facit, *Ans.* &c. nam *spatiantur* convenit areae, lato loco, non arae, in qua spatium non potest. *facit* scilicet mentionem, quod praecessit. conferendus his Servii Macrobii lib. III. Sat. 4. BURM. ⁴⁵ ait honoris signum * Dan. vulgata est in Lucii Ed. Voissius volebat, *facit* honoris signum. latet usus, & forte in illo Danielis *Joanovi* Graeca vox *ξίανον*, sed non liquet. ⁴⁶ desunt L. Vof. R. Dan. Steph. al. ad *id est*. ⁴⁷ aruspicalem L. Steph. a. errare hic Servium docet Vitiū ad Gratiū Cynege. 482. max. ut *spirantia* L. Vof. R. Steph. ⁴⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyao.

Ju-

SERVII.

57. MACTANT. Verbum factorum, ⁴⁹ καὶ ἐν φη-
μῶσι dictum, ⁵¹ [quali magis auctum: unde &
magnum dicebant, quasi majus augmentum. O-
lim enim hostiae immolatae dicebantur, mola falsa
taetae: cum vero istae, & aliquid ex illis in aram
datum, mactatae dicebantur ⁵² per boni ominis si-
gnificationem;] ut *adolere*: nam *Mactare*, est
proprie magis augere. LECTAS BIDENTES. Non
vacat *lectas*: moris enim fuerat, ut ad sacrificia e-
ligerentur oves, quibus nihil deesset: ut in sexto
38. *Nunc grege de intacto septem mactare juven-
cos*. BIDENTES autem dictae sunt, quasi biennes:
quia neque minores, ⁵³ neque majores licebat ho-
stias dare. Sunt etiam in ovibus duo eminentio-
res dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum
apparent: nec in omnibus, sed in his, ⁵⁴ quae
sunt aptae sacrificiis, inveniuntur.

58. LEGIFERA CERERI. Leges enim ipsa
dicitur invenisse: nam & sacra ipsius *Theismophoria*,
⁵⁵ [id est, legum latio] ⁵⁶ vocantur. Sed hoc i-
deo fingitur, quia ante inventum frumentum a Ce-
rere, passim homines sine lege vagabantur: quae fe-
ritas interrupta est invento usu frumentorum, post-
quam ex agrorum ⁵⁷ discretione nata sunt iura. ⁵⁸
[*Theismophoria* autem, ⁵⁹ vocatur legumlatio; an
quia in aede Cereris aere incisae positae leges fue-
runt?] PHOEBQUE. Qui praestit auspiciis: ⁶⁰ a
quo urbes reguntur. PATRIQUE LYAEO. Qui, ut
supra III. 20. diximus, ⁶¹ apte urbibus libertatis est
deus: unde etiam Marfyas, minister ejus, ⁶² civi-
tatibus ⁶³ [in foro positus] libertatis indicium est:
⁶⁴ [qui erecta manu testatur nihil urbi deesse.] Et
communis hoc habet sensus. Sacrificabat, inquit,
primo omnibus, qui urbi praesunt, quasi nuptura
pro ⁶⁵ utilitate reipublicae. Deinde Junoni, cui

curae sunt nuptiae. ⁶⁶ [Alii dicunt hos deos, quos
commemoravit, nuptiis esse contrarios, Cererem-
que propter raptum filiae nuptias execratam: vel
ex quo Jovi nupta, praelata Junone, repudiata est:
nam, cum ⁶⁷ Eleusine Cereris sacrum fit, aedes
Junonis clauditur: item, cum Junoni Eleusine fit,
templum Cereris clauditur; nec sacerdoti Junonis
licet gustare unde Cereri sit libatum. Et Romae
cum Cereris sacra fiunt, observatur, ne quis pa-
trem aut filiam nominet: quod fructus matrimonii
per liberos constet. Apollinem & Liberum con-
trarios nuptiis dicunt: quod ille expers uxoris vul-
gari amore sit usus; iste inter Bacchas non fida
connubia, sed stupra exerceat; nec nisi raptam
conjugem habere potuerit. Male ergo invocant hos
Dido, quae sibi nuptias optat Aeneae. Sed sicut,
⁶⁸ prosperis diis, ut juvent, ita adversis, ne obsint,
sacrificandum est, ut III. 120. *Nigram Hyemi pecu-
dem, Zephyris felicibus albam*. Alii dicunt fave-
re nuptiis Cererem, quod prima nupserit Jovi, &
condendis urbibus praesit, ut Calvus docet: *Et le-
ges sanctas docuit, & cara jugavit Corpora connu-
biis, & magnas condidit urbes*. Nam ideo & ara-
tri sulco clauditur civitas; vel quod eandem Ter-
ram volunt, & ⁶⁹ in eadem urbes exstructas. Si-
militer & Liber propter Marfyam, sicut supra di-
ctum est; merito & Apollo: nam & in arce coli
solet, & muros Trojanis instituit. Jure ergo in
nova urbe his sacra fiunt: Junoni duplici causa: quia
& Carthagini praestit, & matrimonia dat.] Est et-
iam altior sensus: nam facturi aliquid, ante ad-
versos placamus deos; & sic propitios invocamus,
ut III. 120. *Nigram Hyemi pecudem, Zephyris foe-
licibus albam*. Ergo modo nuptura, placat ante
Cererem; quae propter raptum filiae, nuptias ex-
secra-

49 per boni ominis significationem Vof. Fabr. al. 50 desunt L. Vof. R. Steph. al. 51 per laudationem, per boni Dan.
mox, adolerent Vof. R. nam deest L. Vof. R. Steph. 52 aut majores L. Vof. Steph. al. 53 quae aptae sacris L. Vof. R.
Steph. quae aptae sacrificiis Basil. 54 desunt L. Vof. R. Steph. conferenda haec cum Macrobio lib. III. cap. ult. 55 vo-
catur Dan. Fabr. vocabantur L. ubi post hoc verbum spatium vacuum erat, usque ad, quae feritas. 56 discretione Dan.
Fabr. quod praestare puto vulgato, *divisione*. haec enim magis fit, quando ut Lycurgus fecit inter cives, vel ut Pater, vel a-
lius testator inter haereditas, portiones facit: sed hic agitur de finibus & terminis agrorum inter vicinos, qui rei *discretio* ma-
gis convenit, ut passim *discreti* fines, agri & similia dicuntur. vid. lib. XII. 898. aliis parco exemplis, quae obvia sunt, ne
haec mox nimis excrescant. BURM. 57 desunt L. Vof. R. Steph. al. 58 Theismophoria Dan. 59 vocantur Dan.
60 quibus urbes Dan. 61 aptae urbibus Steph. Basil. apte in urbibus Fabr. 62 per civitates Dan. in civitatibus L. R. Vof.
Steph. al. 63 desunt L. Vof. R. Steph. al. 64 desunt R. 65 humilitate R. 66 desunt ad est etiam L. Vof. R. Steph.
al. 67 Eleusine, & mox iterum Eleusine Dan. 68 propitiis Macrobi. 69 in eadem Dan.

Junoni ante omnis, cui vincla jugalia curae.

- 60 Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido,
Candentis vaccae media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deum pinguis spatatur ad aras,
Instauratque diem donis; pecudumque reclusis

Pe-

SERVIL.

secratur; Apollinem, qui experta uxoris est; Liberum, qui nisi raptam conjugem habere non potuit: & sic Junonem conciliat.

59. CUI VINCLA JUGALIA CURAE. ⁷⁰ Quae est & *Curetis*, & *Matrona*, & *Regina*. ⁷¹ [Hanc Varro *Pronubam* dicit: unde & Aeolo nuptias pollicetur, & Aeneae & Didoni coeuntibus adest, cum dicit inf. 166. *Prima & Tellus &, Pronuba fumus*: & in septimo 319. ubi contra votum suum Laviniam promissam vidit Aeneae, ait, *Et Bellona manet te Pronuba*, hoc est, non ego, quae soleo.]

61. CANDENTIS. Candidae: participium est pro nomine. MEDIA INTER CORNUA FUNDIT. Non est sacrificium; sed hostiae exploratio, utrum apta sit.

62. ANTE ORA DEUM. Ante simulacra. ⁷² [PINGUES. Plenas, vel sanguine delibutas, ut inf. 401. *Pecudumque cruore Pingue solum*.] SPATIATUR AD ARAS. Matronae enim sacrificaturae, circa aras faculas tenentes, ferebantur, ⁷³ quod cum quodam gestu fiebat: unde Sallustius Catil. xxv. *Saltare elegantius quam necesse est probae*. ⁷⁴ [Quidam genus sacrificii appellant, quo veteres cum aras circumirent, & rursus cum reverterentur, & deinde considerent, dicebant *minuscolum sacrum*. An hoc ad impatentiam amoris referendum est, quo jactata Dido, loco stare non poterat: juxta illud: *Uritur infelix Dido totaque vagatur Urbe furens*.]

63. INSTAURATQUE DIEM DONIS. Muneribus, quae aut diis offerebat, aut donabat Tyriis vel Trojanis. *Instaurat* autem ideo: quia jam supra sacrificaverat, ut I. 631. *Simul Aeneas in regia ducit Techa: simul divum templis indicit honorem*. ⁷⁵ [Sane quidam *donis* sacrificiis volunt: nam & *templa*, *donaria* abusive dicuntur, ut est III. Georg. 533. *Ductos alta ad donaria curtus*.]

VARIORUM.

dorphius. vide libro III. 330. HEINS. *Flamma-*

vis & Excerpta nostra & Francianus.

55. SPERMQUE DEDIT. Majorag. II. Epist. Quaeft. 3. explicat spem dedit nuptiarum, & solvit pudorem, quo retineri videbatur, ne secundas nuptias experiri vellet. *dubiae mentis* Gudian. de dubia mente vid. ad Valer. Flac. VII. 243. BURM.

56. DELUBRA. *A delubra* Leidenfis, pro *ad*, ut Heinſius notaverat in codice. & ita passim *ad Deos adire*, & *Deas*, vel *templa adire* occurrit. vid. Heinſ. ad Albinovan. in Drusum §. 290. & Broukhuf. ad Tibul. I. v. 39. & praepositiones iteſſe Virgilium conſtat, ut §. 25. *adigas ad umbras*. BURM.

57. EXQUIRUNT. *Exposcunt* Veneris.

Ibid. BIDENTIS. Sic Priscianus libro VII. cum vetustioribus membran. praeterea *maſtat* legitur apud Macrobiū lib. IV. cap. 2. sed minus bene, & aliter codices nostri. HEINS. *Maſtant* Donat. ad Terent. Hecyr. I. I.

58. LEGIFERAE. *Legiferae* vetustiores magno numero. in aliis minus bene, *frugiferae*. sic in Epigrammate veteri in Catalectis Pithoei pag. 159. sed quod ita legendum,

Chaoniam legitis natae Jovis arbore quercum,

Legiferae & segetes munera sacra Deae.

Hinc *Θειμοφορῶν* & *Θειμοφότην Δαμνίτην*. Plura diximus ad Claudianum de Raptu lib. I. 30. ubi ex veteribus membran. refingebamus, unde *datae populo leges*, cum *fruges* ante legeretur. *Frugiferae* etiam perperam ab Arufiano Meſſio agnoſcitur, apud quem etiam male, *maſtat laetas bidentes*, & a Macrobio lib. III. Stat. 12. qui Cererem legiferam recte dici eruditis argumentis adſcrit. male apud illum *Themisferia*, pro *Θειμοφορῶν* legitur. *laetas bidentes*, prior Menagianus hoc loco cum Macrobio. sed male. HEINS. *Frugiferae* Wittian. Wallian. & Ed. Venet. & ita in Regio fuiſſe, sed erasmi literis *legiferae* repositum, apparet. *lectum* & *laetum* pecus etiam apud Val. Flac. III. 5. com-

mu-

⁷⁰ quia est Dan. ⁷¹ defunt L. V. R. Steph. al. ⁷² defunt iidem. ⁷³ quasi cum quodam gestu Steph. Don. Feb. al. terebantur cum quodam gestu. Vol. quod cum quodam gestum fiebat R. ⁷⁴ defunt L. Vol. R. Steph. al. ⁷⁵ defunt iidem.

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

- 65 Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? Est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjectâ cerva sagittâ,

70 Quam

SERVII.

64. INHANS. Intenta, per sollicitudinem. SPIRANTIA. Id est, palpitantia: quasi adhuc viva. ⁷⁶ [CONSULT EXTÂ. Proprie dixit: Aruspices enim exta consulere dicuntur, cum inspicunt. Extâ singularem non habent, ut *arma*.]

65. HEU VATUM IGNARAE MENTES. Non sacerdotes vituperat, quasi nescios ⁷⁷ futurorum; sed vim ⁷⁸ amantis exprimit: & inde vituperat sacerdotes. ⁷⁹ [Ignaras ergo amoris reginae,] qui admonuerunt non credituram: ⁸⁰ [quia ⁸¹ illae alias causas ⁸² litigationis praetendebant: & ideo vota non perficiebant:] nam omnia futura a sacerdotibus praedicta esse, sequens indicat locus, ut inf. 464. Multaque praeterita vatum praedicta priorum.

66. EST. Verbum ⁸³ indeclinabile: nam frequenter deficit. Est autem hujus positio, *edo, es, est*. Invenimus sed quod abolicum est, & *Edo, edis, edis*: unde est *edere*, & *comedere*, quod ⁸⁴ hodie non dicimus: nam ab eo, quod est *Es, esse*, & *conesse* facit: quo tempore etiam pro praesenti utimur, ut: *volo esse*: nam in defectivis tempora pro temporibus ponimus: ut *odi, novi, memini*; *odisse, nosse, meminisse*: etiam pro praesenti ponuntur; ⁸⁵ [non *odire, novire*, ⁸⁶ *meminere*: nec enim possumus dicere.] ⁸⁷ [MOLLIS FLAMMA. Utrum, *mollis flamma*, an *mollis medullas*?

67. TACITUM Tacendum, & pudore plenum. De quo tacuerit etiam nunc apud alios, an apud Aeneam *tacitum*? quia forori jam confessa est. VI-VIT. Nonnulli hoc loco *vivit*, pro *vesciat*, dictum accipiunt. SUB PECTORE VULNUS. Ut sup. 2. *Vulnus alit venis*.

68. VAGATUR. Potest accipi *vagatur*, dum opera ostendit Aeneae.]

69. URBE FURENS. *Furor* enim est amor, in quo nihil stabile: unde & Cupido puer inducitur, quasi instabilis, & infans, qui non potest fari: unde & paullo post: *Incipit effari, mediaque in voce resistit*. QUALIS CONJECTA CERVA SAGITTA. Satis congrua comparatio: ⁸⁸ [singula enim singulis, cervam Didoni, sagittam amoris, pastorem Aeneae, nemora urbi, ictum lethalem amoris mortifero, comparavit.

VARIORUM.

mutarunt librarii. ut & saepe alibi. BURM.

Ibid. PHOEBIQUE. Et *phoebo* alter Hamburgicus. *Phoebo patrique* Venetus.

59. ANTE OMNES. *Ante alios* Pugetianus. vid. ad II. Aen. 40.

61. FUNDIT. Ita Nonius in *caudet, fudit* Montalb. alter Hamb. Rottend. sec. & Wittian.

62. AUT. *Atque* Venetus, Leidensis, Dorvil. & primus Moren a manu secunda. *autque* Excerpta nostra.

64. SPIRANTIA. *Spirantia* Sprotti.

65. HEU VATUM. Hanc vel non esse Poetae exclamationem, vel si sit, licitam esse multis ostendit Nascimbenus. Silius VIII. 100. *Heu sacri vatum errores, ignotas mentes* Wittian. in Servii Edit. R. Steph. infr. §. 464. legitur, *quid vota furem*. BURM.

66. MOLLIS. *Molles* Oudartii, Montalbanius, Hugonius, Leidensis & Zulichemus. male: ita *mollis flamma* lib. II. 683. ubi vid. & ita citat Scholiast. Horat. III. Od. 19. ubi, *latus amor torret*. BURM.

67. ET TACITUM. Et deest alteri Menagiano &

⁷⁶ desunt iisdem. ⁷⁷ deest L. Vol. R. Steph. ⁷⁸ amantis omnes, sed *amantis* dedit Masvicius. ⁷⁹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁰ desunt iisdem. ⁸¹ illa Dan. & Fabr. ⁸² iterationes Dan. Fabr. ⁸³ est indec. L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁴ hodie dicimus Dan. Fabr. ⁸⁵ nam *odire* n. m. non possumus dicere Steph. Fabr. Basil. desunt vero L. R. ⁸⁶ *meminere* Basil. ⁸⁷ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 69. in nota §. 67. forte melius legeretur, nonnulli h. l. *odire* pro *possumus* d. n. quod responderet *ip* *al*. BURM. ⁸⁸ desunt iisdem. ad *Cressia* §. 70.

- 70 Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius. Illa fuga silvas saltusque peragrat
 Dictaeos: haeret lateri letalis arundo.
 Nunc media Aenean secum per moenia ducit,

75 Si-

SERVII.

70. INCAUTAM. Nomen perituris accommodatum, ut x. 812. *Fallit te incautum pietas tua*: & VI. 173. *Excipit incautum Triton*.] CRESSIA. Cretensia: nam Graece *Cres* facit: unde ⁸⁹ [*& Cretes, & Cressia*]: & Latine *Cretensis*, ⁹⁰ facit: unde est *Cretensia*.

71. AGENS TELIS. Urgens, persequens.

72. NESCIUS. ⁹¹ Aut *nescius* quo fugerit; aut ignoratus & latens; non qui cervam nesciret. Et rara sunt verba, quae per contrarium significant: nam *vector*, cum sit proprie qui vehit, invenimus etiam cum *vectorem* dici, qui vehitur, ut Lucanus IV. 133. *Vectoris patiens tumidum supernat amnem*. ⁹² Tale est & *formidolosus*, cum sit *timidus*, & *timendum* significat. ⁹³ [Tale & *alumnus*, qui alit, & qui alitur; *hospes*, qui accipit, & qui accipitur.] Cum enim exigat ratio, ut nomina verbalia agentis habeant significationem, pro passiva significatione plerumque ponuntur. ⁹⁴ [Quidam *nescius* ad Aeneam referunt, qui nescit amore suo vulneratam reginam.] FUGA. Cursu, ut III. Georg. 201. *Simul arva fuga, simul aequora* ⁹⁵ *verrit*: nam intelligere non possumus ⁹⁶ *fugam*; cum dicat *peragrat*: *Peragrar* enim, est circumire inquirendo.

73. DICTAEOS. Cretenses. Cervae vulneratae dictamnum quaerunt, [qua gustata ferae vulneribus tela depellunt,] ut in duodecimo 414. legimus: *Non illa feris incognita capris Gramina. LETHALIS ARUNDO*. Hoc propter futurum omen Didonis: ⁹⁸ [*& admiranda copia loquendi, lethalis arundo, sagitta, volatile ferrum*.]

VARIORUM.

& Pugetiano. *venit sub* prior Hamburgicus a manu secunda. sed imitatio Lucani lib. x. 188. *vivit*

sub pectore virtus, vulgatum adferit. *tacitum* est idem quod *γ. 2. caecum* dixit. BURM.

69. FURENS. *Ferens* tertius Mentelii. *confecta* prior Hamburgicus pro varia lectione.

70. NEMORA INTER CRESSIA. *Cressia* Mediceus, caeterique paucis exceptis. recte, nam *Cressia* dicitur, non *Cressia*. Servius, *Cressia Cretensia*, nam Graece *Cres*, unde *Θ. Cretis*, & *Cressia*. ita scribe. Stephani Byzantii Epitome: *λέγεται ἡ Κρης, Κρητός, ἡ Κρησση, ἡ Κρηταιΐς, ἡ Κρηταιΐδα, ἡ Κρηταιΐς, Κρηταιΐδα. ἡ Θηλυκὴ Κρηταιΐς, ἡ Κρηταιΐς, ἡ Κρηταιΐς, ἀπὸ τῆς Κρης, ἡ Κρηταιΐς Θηλυκὴ, ἡ Κρηταιΐς, ἡ Κρηταιΐς. ἡ ἀπὸ τῆς Κρης ὀνομαζομένη Κρηταιΐς*. pari modo legendum libro VIII. 294. *Te Cressia matas Prodigia*. prior tamen Hamburgicus, *memora inter frondea*. HEINS. Ita & Ovid. in Ibin 512.

Te Corycreum Cressia turba putet.

ita scripti. ut & hic Regius & Wallianus. BURM.

71. LINQUIT. *Liquit*, non explicat Interpretes; refer ad amentum. FABER. Si ad amentum referas, est idem quod emisit ope amenti e manus, non vero emissum retraxit amento. sed non puto id voluisse Poetam: sed emissum jaculum volatile non secutus est oculis suis, vel, non potuit scire cervam esse vulneratam, quia celeritate fugae ex oculis venatoris evaserat, gerens tamen infixum lateri telum: non vero ferro solum leviter perfricta erat cervae, sed arundo, id est tota sagitta, descenderat in latus, & inhaerebat fugienti, quod ignorabat venator. Barthius ad Stat. III. Theb. 30. *nescius* explicat, qui ignorabatur, nesciebatur: *liquit* multi codices. *liquit* Macrobi. v. Saturn. 6. *fixit agens* illustravimus ad III. Georg. 412. & ad Va-

⁸⁹ desunt Vof. Steph. unde & *Cretes* & *Cressia* facit L. unde & *Cretas* & *Cressias* facit R. unde est *Cres* & *Cressia* Basil. ⁹⁰ deest Steph. sed Basil. reliqua non habet. ⁹¹ ignotus, ignarus, latens, non qui Steph. ignoratus, latens, non qui L. Vof. R. Basil. ⁹² Fab. addit alterum ex Lucan. v. 580. *venia est haec sola pavoris Vectorem non nosse tuum*. vid. ad VI. Aen. 298. ⁹³ desunt L. Vof. R. Steph. ⁹⁴ desunt iisdem & al. ⁹⁵ *verrit* Dan. ⁹⁶ *fuga* Basil. ⁹⁷ dictamnum Dan. quod ex Aristotele de mirabilibus, & Aelian. 1. Var. 10. probabat Vof. reliqua, qua gustata &c. desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁸ desunt iisdem.

- 75 Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quaerit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
80 Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciffim

Lu-

SERVII.

75. SIDONIAS. Pygmalionis, vel Sichæi: 99 [quod ſupra ait I. 369. *Avari Pygmalionis opes*: &c 359. *Ignotum argenti pondus & auri*. Et hoc additum propter illud I. 599. *Omniſus exhauſtos jam caſibus, omniſus egenos*.] URBEMQUE PARATAM. *Paratam*, ad illud pertinet, quod Aeneas propter civitatem navigat. [Et omnia ei oſtendit Dido, quibus poſſit inducere. Et *paratam* ideo, ut ſit impendium quaerentibus ſedes.] Sed alii movent quaestionem quomodo *paratam*, cum paulo poſt inferat inf. 88. *Pendent opera interrupta, minaeque murorum*? ſed *paratum* poteſt dici, cui etiam paululum ſupereſt: unde eſt: *Minaeque murorum ingentes*: 1 [nam ideo inf. 655. *Urbem praeclaram ſtatui, mea moenia vidi*.]

76. INCIPIT EFFARI, MEDIAQUE IN VOCE RESISTIT. Sic Horatius IV. Od. I. 35. *Cur facunda parum decoro Inter verba cadit lingua ſilentio*?

77. LABENTE DIE. 3 [Ad convivia retulit. *Per-ingratum* eſt:] quia in uſu non erant prandia, ut Juvenalis I. Sat. 49. *Exul ab octava Marius bibit*.

78. DEMENS. Quae ea, quae noverat, audire cupiebat.

79. NARRANTIS AB ORE. Ut eum intueretur. Et hoc loco per omnia amantis adfectus exprimitur.

80. OBSCURA LUNA. Id eſt nox: nam nihil tam contrarium Lunae eſt, quam obſcuritas: 4 [aut ideo nox, *obſcura Luna*: quia nec ſemper, nec eadem hora oritur. Vel altius intelligit; cum per ſe Luna corpus opacum ſit: unde *Luna*, lux aliena dicitur: a Sole enim lumen accipit: unde & Graece Σελήνη: quod σῆμα, id eſt, lucem, habeat ἄνω, id eſt, ſuperne; hoc eſt, a Sole. VICISSIM autem ideo: quia per diem Sol lucet; illa per no-

ctem: ergo apparens diurnum lumen, id eſt Solis, reſpuit: an ipſa Luna ſuum lumen reſpuit, occidens, & ſe obſcurans?]

VARIORUM.

Valer. Flac. III. 40. & alibi. BURM.

72. PERAGRAT. *Pererrat* Hugon. & prior Hamburg. vid. I. Aen. 384. *Diſſaneos* Sproctianus. *fatalis arundo* prior Hamb.

75. SIDONIASQUE. *Sidonias oſtendit* alter Hamburgicus, & Wittian. *oſtentat opis* Gudianus a manu prima. *Paratam* dicit, quam non opus quaerere per errores, ut coſebatur Aeneas. ut ita *paratam uxorem* Servius ſupr. ad v. 29. BURM.

76. EFFARI. *Effari* in Gudiano a manu ſecunda, ἀφαιρῶ. HEINS. *Affari* Zulichem. Leidenſis & Francianus. *in voce reſeſſit* alter Menagii. eadem varietas IV. Georg. 424. ut editur, exiſtat apud Interpretem Statii III. Theb. 87. & Horatii IV. Od. I. vid. ad Ovid. IV. Ep. 6. *moratur* Witt. a m. pr. vid. III. 610. BURM.

77. EADEM. An eadem convivia, an eadem Dido, quod praefero. vid. lib. VIII. 382. BURM.

78. ILIACOSQUE. *Iliacos* Dorvill.

80. DIGRESSI. *Digreſſum* alter Mentelianus, addito interlineari interpretamento, *ab omniſus*. HEINS.

Ibid. LUMENQUE OBSCURA VICISSIM LUNA PREMII. Haerent Interpretes in his verbis, quos ſingulos reſutare nihil attinet. ſenſum eſſe puto, quum Luna obſcura (ſcilicet ſi cum Sole comparetur) premit & obruit lumen ſiderum reliquorum, ut Sol ſplendidus & clarus, non omnia modo ſidera, ſed ipſam Lunam ſuo lumine obſcurat. non opus credo innumera Poëtarum loca congerere, ubi

99 deſunt iſſidem. 1 deſunt iſſidem. 2 deſunt iſſidem. 3 deſunt iſſidem. illud *per-ingratum* corruptum puto. forte ad convivia retulit, quae integrare gratum eſt. certe ſimile quid deſidero. BURM. 4 deſunt iſſidem: ſed Danieli ab, vel alius, reliqua.

Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
Sola domo maeret vacua, stratisque relictis
Incubat. Illum absens absentem auditque videtque,
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
85 Detinet, infandum si fallere possit amorem.

Non

SERVIL

82. SOLA. Sine eo, quem amabat: nam regina sola esse non poterat. Est autem Plauti, qui inducit inter multos amatorem positum, dicentem quod solus sit: ¹ [ut ipse alibi x. Ecl. 48. *Me sine sola vides*: quam constabat Antonii castra comitatam; sed *Sola*, sine amatore suo.] MOERET. ⁶ Si diphthongum habeat, ut hoc loco, tristis est, significat: aliter militat, ut Lucan. x. 409. *Aere merent parvo*. Sane *mereor*, aliud est. ⁷ [VACUA. Aut sine Aenea & Trojanis; aut magna, ut VII. 379. *Vacua atria circum Intenti ludo*. RELICTIS. Potest intelligi ab Aenea.]

83. INCUBAT. Quasi invita.] ABSENS ABSENTEM. ⁸ [Unum suffecerat. Sic x. 600. *Et fratrem me desere frater*.] Terentius Adel. IV. v. 34 *Præsens* ⁹ *præsentem eripi, abduci ab oculis*.

84. IMAGINE CAPTA. Ob amati similitudinem.

85. ¹⁰ [INFANDUM. Juxta judicium reginae, ut illa sentiebat: vult enim eam culpae eximere. Alii *infandum*, quia falli non potest, accipiunt; hoc est, ipsam libidinem, in cujus vicem nihil subponi potest.]

VARIORUM.

ubi Sol *fugare*, *obscurare* Lunam & sidera dicitur. non attenderunt Interpretes ad *vicissim*, quod de vicissitudine diei & noctis intellexerunt, quum ad Lunam deberet referri, quæ ut ipsa die premitur a Sole, sic illa *vicissim*, sed minori vi, obscurat minora sidera nocte, & eorum lumen heberat. *premere* autem dicitur major minorem, superior inferiorem. sic Ovid. ix. Epist. 30.

Premitur magno conjugis nupta minor.

VII. Met. 449.

Facta premunt annos.

Stat. I. Silv. II.

Quantum Latonia Nymphas

Virgo premit.

vid. Barth. ad I. Achil. 469. & 608. eodem significatu *obruere* sæpe poni docui ad Valer. Flac. I. 339. ubi ex Quinctiliano adduxi locum, ubi *pressa* & *abruta* conjuncta videbis. hanc veram Poetae sententiam esse puto, & idem velle quod Horatius I. Od. 12.

Micat inter omnes

Julium fidus, velut inter ignes

Luna minores.

Luna non fugat stellas, aut splendorem earum omnem exstinguit, ut Sol; sed premit, obruit, superat, ita ut, ad lumen Lunae comparatae, nullum fere fundant. quia ipsa autem est obscurior Sole, & alieno tantum lumine, non suo, fulget, ideo non potest Solem premere, sed lucidior esse stellis. BURM.

81. SIDERA. *Lumina* Menagianus prior.

82. RELICTIS INCUBAT. Ego vix capio quomodo & reliquerit strata, & incubuerit. nec *relicta* ab Aenea possunt intelligi, nisi strata convivalia capias, in quibus recedente Aenea Dido manebat; quare vel *relicta*, vel *relictis excubas* malim legere, ut somnum capere quum non possit, lectum relinquat, & vigilet. nec verosimile mansisse in loco, ubi convivium celebratum, sed in thalamum secessisse, & ibi stratis incubuisse. vid. infr. §. 392. & digressos esse antea dixit. Guelius, eam sæpe mutasse strata, nunc incumbere illis, nunc iterum desilire explicat. Cerda, mutasse sæpe latus & situm corporis in lecto. sed tunc non *relicta* strata dici possunt, quum in iisdem jactet corpus. Catroeus hæsit, & multis verbis circumscribit, & intrasse conclave, ubi coena parata erat, & se reposuisse in eodem toro, quo antea fuerat.

¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶ per diphthongum est tristis, nam aliter militat significat. sane *mereor* aliud est Vof. Steph. & Basil. sed ille addit, ut *aere merent parvo* per diphthongum est. nam aliter initium significat. sane m. a. e. L. R. in Dan. deest *aere*, & tantum habet, *meret parvo*. ⁷ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Asine*. ⁸ defunt iisdem. ⁹ *præstati* legitur in Terentio. ¹⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Minas* x. 88.

Non coeptae adsurgunt turres; non arma Juventus
Exercet; portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina coelo.

90 Quam

SERVII.

86. NON COEPTAE ADSURGUNT TURRES. Contra illud I. 423. *Pars ducere muros*. NON ARMA JUVENTUS EXERCET. Aut in armis se exercet: aut sic dixit, quemadmodum illud VII. 424. *Ferrum exercabant*.

87. PORTUSVE. Quod supra I. Aeneid. 427. *Hic portus alii effodiunt*. PROPUGNACULA. Quibus portus pugnatur.

88. INTERRUPTA. Coepta & omissa.] MINAE. Eminantiae murorum, quas pinnae dicunt: "hinc & eminere dicimus, ut in primo Aeneid. 162. *Geminique minantur*. Quidam minaeque ad interrupta opera referunt: aut quae imperfecta sunt, quae si videantur, ruinam minantur.]

89. " [AEQUATAQUE MACHINA COELO. Exposuit, quid sint minae murorum ingentes.

VARIORUM.

erat. sed omnia frustra. imitatus est Lucanus de Cornelia Pompeii uxore iussa secedere Lesbon. lib. v. 790. *Sic fata relicta Exsiluit stratis amens*. scilicet lecto, in quo cum viro cubabat. & hic *lectus jugalis* est, quem inf. 496. memorat, intelligendus, quem reliquit Aeneas. BURM.

83. ABSENS &c. An de somniantem, an vigilante Didone capi debeat, vid. Majorag. II. Epist. Quaeft. 6. qui de vigilante capit.

84. GREMIO ASCANIUM. Et hoc culpatur Harduinus. quomodo enim puerum ad minimum quindecim annorum gremio foveret? ideoque Cupidinem sub imagine Ascanii intelligit, ut lib. I. 718. sed an non ille Cupido debebat referre puerum annorum quindecim, si vellet fallere non solum Didonem, qui illum non ante viderat, sed ipsum Aeneam & Troianos convivas? sed an finxerit sibi genus infidentem Didonis Ascanium, nec attendit ad accubantium mensae habitum, qui gremio & sinu suo amicos etiam fovere solebant, quae caput pectori & sinui imponebant? ut apud Ovid. I. Am. IV. 36. & ita ipse Johannes in pectus

Christi se ponit in Evang. Joh. XXI. 20. Ovid. x. Met. 559.

Inque sinu juvenis posita cervice revidens.

desino innumera loca veterum cumulare, quae in gremio, pectore, sinu amatos non pueros, sed perfectae aetatis viros & mulieres recubuisse ostendunt. neque de eo dubitasse unquam aliquem arbitror. nec cavillemur, quasi aliud esse *sinum* & *pectus* & *gremium*, quae promiscue usurpari docebit Ovid. I. Am. VII. 37. si conferas cum Eleg. x. 18. praeter plura alia loca. sed addit censor, quid ergo non reditum Cupidinis in Paphum, & adventum veri Ascanii memoravit? sed videat quae Servius notat ad lib. I. 683. & centies *κατὰ σπονδάμιν* quaedam non narrata intelligenda esse, artis Poëticae esse notat. nec quia §. 94. Juno dicit: *Tuque puerque tuus*, sequitur Cupidinem etiam nunc haerere in gremio Didonis, quum ille jam ita implevisset & inflammasset amore Didonem, ut gravi cura faucia vulnus aleret venis, & caeco igni, qui nunc erumperet, carperetur, & deinde ab Aenea incensum jam animum inflammasset amore, & solvisset pudorem. BURM.

85. POSSIT. Posset Francianus.

86. NON COEPTAE. *Inceptae* Wittianus, sed *erasum* quid erat, ut pro *in*, non fuisse videatur. *exsurgunt* Leidenfis unus, pro varia lectione. *adsurgunt arces* Pugetianus. *nec arma* Francianus. *arva* Zulichem. pro var. lect.

87. EXERCET. *Exercent* Hamb. & Venet. pro *parant* duo Moretani cum secundo & tertio Rottendorphio, *parat*. HEINS. *Exercent* Parrhaf. a manu pr. *parat* Francian. *parent* Mediceus. *portusque* Montalb. & a m. pr. Gudianus. *pendentque* Leidenfis. *exercere arma* positum pro se *exercent* armis, tractant frequenter, & assidue ut ita *exercere spicula petendo volucres* Ovid. XIII. Met. 53. Valer. Max. v. I. 3. *Unus tibi Romanorum Quintus placet, in quo, scelereste, exerceas arma*. vid. ad Val. Flac. III. 162. variatio illa nume-

11 desunt iidem. mox, atque imperfecta sic videantur, ruinam minantur * Dan. quid sint minae Dan. Vossius legebat, *expulsi*.

Tom. II.

- 90 Quam simul ac tali persensit peste teneri
 Cara Jovis conjux, nec famam obstare furori;
 Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
 Egregiam vero laudem & spolia ampla refertis
 Tuque puerque tuus: magnum & memorabile numen

95 Una

SERVIL.

90. SIMUL. Postquam. TALI. Quali utitur infelix Dido.] PESTE. Amore, incendio, ut v. 683. *Tbro descendit corpore pestis.*

91. NEC FAMAM OBSTARE FURORI. Honeſtam ſcilicet: " ſane ꝛ ꝑueri eſt. FURORI. Jam non amori.

92. ADGREDITUR. Cum calliditate loquitur. " [Et quaſi ex præparato, vel ex infidiis, ut alibi IIII. Georg. 404. *Facile ut ſomno adgrediare jacentem.* SATURNIA. Ubi nocituram Junonem poëta vult oſtendere, Saturniam dicit: ſcit enim Saturni ſtellam nocendi facultatem habere, ut v. 600. *Irim de coelo miſit Saturnia Juno.* EcxII. 830. *Saturnique altera proles Itrarum tantos volvit &c.* Ubi autem propitiare eam promittit, ait III. 437. *Junonis magnæ.* Et iterum I. 734. *Adſit lætiſſiæ Bacchus dator, & bona Juno.]*

93. EGREGIAM VERO LAUDEM. Ironia eſt, inter quam & confeſſionem ſola intereſt pronuntiatio: & Ironia eſt, cum aliud verba, aliud continet ſenſus. " [Sane hujus verbi initium tractum eſt, quia proprie, egregiam dicebatur, quaſi in grege ampliffimum, quod emineret ex grege. Singula autem hic pronuncianda ſunt, & morandum in ſingulis verbis, habentibus in ſingula invidiam. SPOLIA AMPLA REFERTIS TUQ. Translatio rei militaris: *referre enim ſpolia victores ex victis dicuntur.]*

94. PUER. " Filius: Græce dixit, *waîs*, [ut Horatius I. Od. 12. *Puerosque Laodæ.*

VARIORUM.

merorum *exercent*, *parat*, vel *exercent*, *parant*, familiaris Maroni. vid. ad lib. II. Aen. 31. & alibi ſæpe. BURM.

88. MINAEQUE MURORUM. Id eſt, quorum initia promittebant egregios muros & munimina urbis. ut ita Phædr. IV. 22. *magna quæ minaris,*

extricas nihil. ubi vide notas doctorum virorum. minas alii pro pinnis capiunt, de quibus. vide Lindbrog. ad Ammian. Marcel. XX. 6. rectius Servius ad I. Aen. 161. quæ eminent. nec melius puto de imperfectis operibus, quæ ruinam minantur, explicari, ut Servius, Ruæus & alii. ſequens vero *machina*, de ipſa arce Buſæ eſt intelligenda. BURM.

90. PERSENSIT. *Persentit* eſt apud Diomedem lib. II. *praesentit* in noſtro Veneto. HEINS. *Praesentit* Wittian. vid. infr. 297. & 448. *in tali* Gudianus. *a tali* Regius & tertius Mentelii.

91. FURORI. *Pudori* prior Hamb. & Venetus. eadem varietas x. 398. & apud Lucan. IV. 231. *Furenti* Hugon. *Fama* etiam Francian.

92. ADGREDITUR. *Alloquitur* alter Menagii.

93. AMPLA. *Alta* Venetus. *feretis* Leidenſis unus a manu ſecunda. *ac ſpolia* Wallian.

94. MEMORABILE NUMEN. Mutanda eſt, & lectio & diſtinctio, *magnum & memorabile nomen*, & referendum ad ſequentia, *una dolo dironum.* Ovid. x. Met. 607.

Habebis

Hippomene viſto magnum & memorabile nomen. FABRIC. *Numen* eſt in ſcriptis noſtris, quod ex ſuis etiam viſus eſt amplecti Pierius, & apud Diomedem exſtat lib. II. Inſt. Gram. At Beda de tropis S. Scripturae, hoc etiam loco prolato, *nomen* habet, quomodo prior Hamburgicus, & Venerus noſter. tertius Rottendorphii *to numen* ad *to refertis* refert. Gudianus *numen* interpretatur poteſtatem. HEINS. *Numen* Mediceus, Regius, Dorvil. Wallian. & alii multi cum primis Edd. & Ald. *venerabile nomen* Hugonius. *mirabile nomen* Leidenſ. unus: ut eſt in loco Ovidii a Fabricio adducto, in Gronoviano codice: ſimilis diverſitas lectionis in altero Ovidii loco II. Met. 416.

Tum vero totis Bacchi memorabile Thebis

Na-

23 nam Dan. Pub. addit *Baſ*, nam & in bono poteſt accipi, & in malo. 14 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 15 deſunt iudem. 16 ſilium. *Pluſ genſ* eſt, Græce dixit Dan. Fabr. 17 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ad *duorum* ꝛ. 95.

95 Una dolo Divûm si femina victa duorum est.
Nec me adeo fallit, veritam te moenia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginis altae.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?

Quin

S E R V I I.

95. FOEMINA. Bene *foemina*, qualis mortalis: opponitur, ut VII. 661. *Mixta deo mulier*, pro mortali intelligendum est.] DUORUM EST. Bene: cessit masculino foemininum.

96. ADEO. Multum, valde, ut Terentius Eun. I. II. 124. *Adolecentem adeo nobilem*. VERITAM TE MOENIA NOSTRA. Propter illud I. 672. *Haud tanto cessabit cardine rerum*. MOENIA NOSTRA. Junonis hospitium: ¹⁸ [nam legimus I. 671. *Quo se Junonia vertant Hospitia*: & nostra, Graece dixit.

98. MODUS. Finis. Juvenalis VII. 100. *Nullo quippe modo millefima surgit Pagina*. ¹⁹ [SED QUIS ERIT. Archaismus.] AUT QUO NUNC CERTAMINE TANTO? ²⁰ [*Quo nunc*: Aut quo: aut ad quam rem: aut] quid opus est tanto certamine? ²¹ [aut figurate, quo tibi hoc, id est, quo nunc certamen tantum: aut quis modus erit in tanto certamine: aut quousque; ut *usque*, extrinsecus accipiamus.

V A R I O R U M.

Numen erat. ubi *nomen* quatuor codices exhibent. & lib. VI. 12.

Quaesierat studio nomen memorabile. ubi etiam in Leidenfî uno, *mirabile*. Silius VIII. 441.

Picus nomen memorabile. apud Lucan. IX. 202.

Clarum & venerabile nomen Gentibus.

ubi in Hamburgensi codice erat, *memorable*. quae eadem varietas in eodem libro §. 964.

Circuit exustae nomen memorabile Trojae. & IV. 498.

Magnum & memorabile exemplum. Tacitus in Agricol. XXVIII. *Uspiorum cohors magnum & memorabile facinus ausa*. unde videmus librariorum variasse, pro ut hic vel ille locus Poëtarum menti eorum obversaretur. si distinctio placet post *puerque tuus*, & *numen* ad sequentia *una dolo* pertineat, ut erat in Regio, praeferebam *numen*.

nec quia Steph. de Criticis pag. 67. *referre laudem & spolia recte quidem dici, sed non nomen*, putat, me deterrebit, quia hic novus sensus incipit. *magnum numen* scilicet, *erit vel habebis, si una* &c. & praeterea, quia rector est oppositio *feminae* & *divorum*, qui numen, id est potestatem, vim, (vid. ad lib. I. 12.) habent, cui nullus homo, nedum femina resistere potest. BURM.

95. VICTA. *Capta* Leidenfîs. quod egregie *dolo* convenit. ut lib. II. Aen. 196. *captique dolis*. sed Donatus ad Eunuch. I. I. 23. *victa* profert. & Rufin. de Schem. Dian. p. 37. & Beda de Tropis S. S. pag. 352. vid. ad Nemes. IV. Ecl. 6. *est deest* utrique Hamburgensi & Wittian. BURM.

97. SUSPECTAS. *Suspectasque* Venetus. *te numina nostra* Zulichemius a manu prima. & ita Hamburgicus primus. illud vero *que* intrusum est ab illis, qui *moenia* & *domos* idem fere velle credebant, ideoque etiam *numina* alii rescripserunt. sed praecessit modo *numen*. BURM.

98. QUIS ERIT. *Erat* Medicus a manu prima. vid. ad Lucan. IX. 706.

Ibid. QUO NUNC CERTAMINE TANTO. *Certamina tanta* scribendum aliquando sum arbitratus. cui bono tanta certamina, aut quam in rem? Actum de hoc loquendi modo copiose ad Nafonis Epistol. II. 53. Heroidum. sed libri veteres Maronis stant pro vulgata ad unum omnes. HEINS. *Quo certamina* etiam Cl. Marklandus ad Stat. I. Silv. II. 188. & probabat restitutum a Fr. Hare in Epistola Critica contra Cl. Bentlejum ad Phaedri librum I. fab. 9. & ego jam ante triginta annos codicis mei orae adleveram, motus verbis Servii, qui inter alia, *quo nunc certamen tantum*, pro interpretatione adfert. & ita apud Martialem V. 54. ex Mss. scribendum:

Quo tibi vel Nioben, Basse, vel Andromachen. & quo Excerpta nostra. quo nunc discrimine Parthae. haereo tamen, propter consensum codicum, qui *quo c. tanto* exhibent. quod suppleri posset cum Servio, ut *quo* ponatur, pro quid opus est. qui

tan-

¹⁸ desunt iisdem. ¹⁹ desunt iisdem. ²⁰ desunt iisdem. ²¹ desunt iisdem ad Pacem §. 99.

Quin potius pacem aeternam pactosque Hymenaeos
 100 Exercemus? habes, tota quod mente petisti.
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
 Communem hunc ergo populum; paribusque regamus
 Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,

Do-

SERVIL

99. QUIN POTIUS. PRO, cur non.] PACEM AETERNAM. Non inducias temporales. ²² [PACTOSQUE HYMENAEOS. Licet fabula de *Hymenaeo* in primo libro §. 651. enarrata sit breviter, tamen plenior talis est: *Hymenaeus*, Athenienſis, adeo pulcher fuit, ut, adoleſcens, puella putaretur. Is cum unam virginem nobilem ipſe mediocriter ortus adamaffet, ejuſque nuptias deſperaret; quod unum poterat, ſequendo puellam, amori ſatisfaciebat. ſed cum Athenienſium nobiliſſimae virgines Eleuſinae Cereri ſacra facerent, ſubito adventu piratarum raptae ſunt; inter quas etiam *Hymenaeus*, qui illo amamatam fuerat ſecutus, tanquam puella, raptus eſt. Sed cum piratae praedam per maria longa portaffent, in deſertam regionem delati, ac fatigati, ſomno ſe dederunt; quos cum univerſos occidiſſet *Hymenaeus*, relictis ibi virginibus, Athenas reverſus eſt, petitque a civibus, ut, ſi virgines, quae raptae fuerant, reduxiſſet, dilectae nuptias impetraret: quas cum reduxiſſet, optatam in matrimonium virginem meruit, quod conjugium quia felix fuerat, placuit Athenienſibus, omnibus nuptiis *Hymenaei* nomen intereſſe. Eſt etiam alia ratio vocabuli: nam *Hymen*, quaedam membrana quaſi virginalis puellae eſſe dicitur, qua rupta, quia delināt eſſe virgo, *Hymenaei*, nuptiae dictae.]

100. HABES TOTA QUOD MENTE PETISTI. Propter illud: I. 676. *Noſtram nunc accipe mentem*.

101. ²³ [ARDET AMANS DIDO. Plus dixit haec, quam Venus imperaverat: illa enim dixerat I. 675. *Sed magno Aeneae mecum teneatur amore*: haec dixit: *Ardet*: & TRAXIT FUOREM. *Traxit* autem dixit, ut *ſpiritum trahere* dicimus.]

102. COMMUNEM HUNC ERGO POPULUM. Utrum ad ſolum Carthaginensem retulit, quem velit ſibi communem eſſe cum Venere; an *utrumque*,

id eſt, Tyrios & Trojanos?] PARIBUSQUE REGAMUS AUSPICIIS. Aequali poteſtate: & ab eo, quod praecedat, id quod ſequitur. Et ²⁴ dictum eſt a comitiis, in quibus iſdem auſpiciis creati, licet non ſimul crearentur, parem tamen habebant honorem, propter eadem auſpicia: unde & Conſules pares ſunt; cum neceſſe eſſet, ut unus prior crearetur.

103. PHRYGIO SERVIRE MARITO. Emphaticus: ac ſi diceret *exuli*. ²⁵ [Nonnulli autem per fallaciam Junonis dictum accipiunt. LICEAT. Id eſt, non neceſſe ſit; ſed in voluntate ſit Didonis, ſi velit, ut ſupra: *Paribus auſpiciis*, non imperio: poteſt enim imperium par non eſſe, cum auſpicium par ſit. Alii invidioſe dictum volunt: *liceat Phrygio marito*, id eſt, qui victus eſt: non dixit *nubere*, ſed *ſervire*. Quidam *ſervire*, dubitant utrum Didonem, an Tyrios dixerit. Sane hic coemptionis ſpeciem tangit. Coemptio enim eſt, ubi libra atque aes adhibetur, & mulier atque vir in ſe quaſi emptionem faciunt: quod ante jam in primo Georgicorum 31. *Teque ſibi generum Thetys emat omnibus undis*. Quoniam coemptione facta, mulier in poteſtatem viri cedit: atque ita ²⁶ ſuſtinet conditionem liberae ſervitutis: ait enim: *Liceat Phrygio ſervire marito*: & in lib. I. Georg. 30. *Tibi ſerviat ultima Thyle*: quoque omnis iſte mos coemptionis, & citra nominis nuncupationem, dotis datae taxatione expediretur, quae res in manum conventio dicitur, ſubjunxit: *Dotalesque tuae Tyrios permittere dextrae*. Quid eſt enim aliud ²⁷ *permittere dextrae*, quam in manum convenire? quae conventio eo ritu perficitur, ut, aqua & igni adhibitis, duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur: quae res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam Jure Pon-

²² deſunt iſdem ad §. 100. ²³ deſunt iſdem ad *Paribusque* §. 102. ²⁴ dictum eſt Voſ. Fabr. al. recte, ut puro. ²⁵ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ad §. 104. ²⁶ ſuſtinet liberis conditionem, liberis ſervitutis * Dan. ſuſtinet conditionem *liberis ſervitutis* Fabr. liberalis Commel. Emmen. ut nunc editur, correxit Pithoeus ad Collat. Leg. Moſaic. Tit. xvi. ²⁷ deſt Dan. Fabr. Ryckius adſcripſerat: videtur confundere coemptionem & conſarreationem. vid. I. Georg. 30. & h. l. 374. ſed vide quae notavimus ad Tacit. iv. An. 16.

Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.

105 Olli (sensit enim simulata mente locutam,

Quo regnum Italiae Libycas averteret oras)

Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens.

Abnuat, aut tecum malit contendere bello?

Si

S E R V I I.

Pontificio in matrimonium necesse est convenire: Sciendum tamen, in hac conventione Aeneae atque Didonis, ubique Virgilium in persona Aeneae Flaminem, in Didonis Flaminicam, praefentare.]

104. DOTALES TYRIOS. ²⁸ Regalem spectavit personam. PERMITTERE DEXTRAE. Quasi per manus conventionem: secundum Jus locutus est.

105. OLLI. Aut illi: aut tunc. Caetera per parenthesis dicta sunt: ²⁹ [ordo enim est: Olli sic contra est ingressa Venus.] SIMULATA MENTE. Hoc est, talibus aggreditur.

106. ³⁰ [Quo. Pro, ut: pronomen pro conjunctione causali.] LIBYCAS ADVERTERET ORAS. Absolutior quidem est haec ³¹ lectio; sed verior ³² & figuratior illa est; *Libycas averteret oras*: nam plerumque trahitur schema, ut, aliquo ituri, non ad locum, sed de loco ponamus significationem; ut si dicas: *De Campania abeo in Tusciam*, ³³ abeo honestius est, quam si dixeris, *eo*. Nec hoc tantum hoc loco facit, sed pluribus: hinc est enim VI. 375. *Ripamve in jussus abibis?*

107. INGRESSA VENUS. Calliditatis est, ut supra: ³⁴ [haber enim haec vox insidiarum significationem.] QUIS TALIA DEMENS. Deest *nisi*; ut sit, nisi demens.

108. AUT TECUM MALIT CONTENDERE BELLO? Non dixit, *possit*: quod autem addidit: SI MODO, QUOD MEMORAS: oblique, dum consentit, docet fieri non posse.

V A R I O R U M.

tantus vero dici videbimus, ad lib. v. 13. & *quo nunc* Wittian. & in Regio, licet sit *certamine tanto*, tamen Glossator adscripserat, scilicet *habere*, quod *certamina* legisse probat. BURM.

99. PACEM. *Pacem de pactis Hymenaeos* Mentellii primus, alter Hamburgicus, & Regius.

100. TOTA QUOD. *Quod tota Venetus*, & alter Menagii & Dorvil. *ardet amens* Wittian. vitiose.

102. HUNC. *Populum hunc ergo* Menagianus & Hamburgensis priores. *ergo hunc* Dorvil. & Wittian.

103. SERVIRE. *Servire* Gudianus manu prima! *servare* Hugensianus.

104. DOTALESQUE TUAЕ. *Dotales Tyriosque tuae* Wittian. sed tunc *dotales* ad *servire* deberet referri, & distingui post *dotales*.

105. MENTE. *Voce* Vratislav. & Hugensianus.

106. ADVERTERET. Antiqua consuetudine dictum; ut Terent. Heaut. II. 3. *Abducimus tuam Baccidem*: usitatus enim foret, *adverteret*, & *adducimus*. Afranius insimulenter: *saevum, ferre te haec, simul & gnatum ab illo abducere*. Virg. II. Aeneid. 179.

Quod pelago & curvis secum advexere. pro *adducere* & *avexere*. observarunt hoc itidem antiqui Grammatici. FABRIC. *Averteret* constanter vetustiores nostri, nec audiendus Pierius, qui malit ex nonnullis suorum, *adverteret*. quod sex nostri, sed recentioris notae, exhibent. HEINS. *Adverteret* Regius a secunda manu, Dorvil. Francianus & Ed. Venet. sed vulgata firmatur Mss. apud Serv. III. 379. ubi Edd. quaedam *adverteret*. *Libycis oris* primus Rottendorphius a manu secunda, ut & Zulichemius. de verbo *avertere* vid. ad Valer. Flac. 1. 56. Heins. & nos ad ejusdem lib. III. 491. & alibi. BURM.

107. INGRESSA. *Aggreffe* Sprottianus, & alter Hamburgicus.

108. ABNUAT. *Abnegat* Venetus.

109. FA-

28 Regiam Dan. Fabr. mox, per manus conjunctionem Steph. Dan. al. legendum puto, *per in manus conventionem*. sic Donat. ad Terent. Andr. 1. 5. *confirmatae sunt nuptiae per in manus conventionem*. vid. ad 1. Georg. 31. BURM. 29 desunt Vof. R. Steph. al. sed in L. leguntur, post tunc. 30 desunt L. Vof. R. Steph. al. 31 eloquentia Dan. Fabr. ab 32 & magis figurata Dan. Fabr. al. 33 deest L. Vof. R. Steph. al. 34 desunt iisdem ad 1. 109, hoc ad:

Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.

110 Sed fatis incerta feror, si Juppiter unam

Esse velit Tyriis urbem Trojaque profectis,

Miscerive probet populos, aut foedera jungi.

Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.

Perge: sequar. Tum sic excepit regia Juno:

115 Mecum erit iste labor. Nunc qua ratione, quod instat,

Confieri possit, paucis (adverte) docebo.

Ve-

S E R V I I.

109. FORTUNA SEQUATUR. Aut subauditur fortuna prospera; aut] hoc ad casum pertinet.

110. FATIS INCERTA FEROR. Bene omnia tegit, quibus res humanae reguntur: casum, fata, voluntatem deorum. ³⁵ [Alii sic exponunt: quia scio fatis aliud videri, ideo de Jovis voluntate nunc dubito. Ergo *fatis*, propter fata. Sane oratorie & blanditur & pugnat; sed non palam, dicendo incertam se esse de voluntate fatorum.]

112. AUT FOEDERA JUNG. Si *foedera*, per se plenum est: si *foedere*, ad *populos* pertinet.

113. ³⁶ [TU CONJUX. Dicendo conjux, ostendit eam non posse ignorare, impossibile esse quod petit.] TIBI FAS ANIMUM TENTARE PRECANDO. Sic Aeolus I. 76. *Thus, o regina, quid optes Explorare labor.*

114. PERGE, SEQUAR. ³⁷ [Per te incipiet.] Bene aliud agens, aliud ostendit: ante enim est Junonis officium ex matrimonio, ³⁸ sic usus Veneris: unde paulo post: *Adoro: & tua si mihi certa voluntas.* ³⁹ [TUM. Quidam ordinis esse volunt; *tunc*, temporis.] EXCEPIT. Subsecuta est: ⁴⁰ [et potest excepit, pro insidiose respondit, accipi, ut VI. 173. *Aemulus exceptum Triton.* Et III. 332. *Excepit incantum.*]

115. ISTE LABOR. Scilicet explorationis a Jove. ⁴¹ [Quod dixerat: *Si Juppiter* ⁴² *unam.* QUOD INSTAT Quod fieri volo.]

116. CONFIERI. *Con* abundat, ut III. 717. *Fata renarrabat* ⁴³ [*divinum cursusque docebat.* Quamvis veteres indifferenter *confieri* dicebant. PAUCIS

ADVERTE. Id est, animum adverte: parte pro toto usus est. Et aut *adverte paucis*, aut *paucis docebo*. MISERRIMA DIDO. Aut ex persona miserantis dictum: dolet enim insidiis circumventam: aut *miserrima*, quae perdidit castitatem.

V A R I O R U M.

109. FACTUM. *Fatum* tertius Mentelianus; & Parthas & Regius, omnes a m. pr.

110. FATIS. *Factis* Gudianus a manu prima.

Ibid. SI JUPPITER. Pro *an* Gallicismum dicit esse Harduinus, quum centies apud Terentium, Ciceronem, Horatium & alios occurrere ipsa doceant Lexica, hoc etiam Maronis loco adducto, & ex Graeco sermone repetitum docuerint viri docti. vide Lambin. ad Horat. I. Epist. III. 30. Gronov. ad Gell. I. 19. & ut Graevius notat ad Ciceron. III. ad Famil. Ep. 9. multi alii. BURM.

112. FOEDERA. *Foedere* noster Venetus. HEINS. Et Francian. vid. ad Ovid. VII. Metam. 403. & inf. VIII. 56. *misericque* Sprotanus, Wallian. & Venetus. v. H. Steph. Schedias. p. 52. qui probat *misericque*, & *foedera*. BURM.

113. TENTARE. *Mollire* Leidenfis unus, pro varia lectione.

114. PERGE: SEQUAR. *Perge modo* Wittian. sed in marg. al. *sequar.*

115. ERIT. *Erit* deest Leidenfi uni. alter, *ille labor*. Silius VIII. 330. *Mecum erit haec prorsus pietas.*

116. CONFIERI. *Quod fieri* Medicus a m. pr., a sc.

³⁵ desunt iisdem. ³⁶ desunt iisdem. ³⁷ desunt iisdem. Vof. Steph. Dan. al. ³⁹ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁴⁰ desunt iisdem. ⁴¹ desunt iisdem. ⁴² nescio unde ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *reuerit* §. 119.

³⁸ sequitur deinde usus Veneris Fabr. sc. usus Venerius L. ⁴⁰ desunt iisdem. ⁴¹ desunt iisdem. ⁴² nescio unde ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *reuerit* §. 119.

Venatum Aeneas unaque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.

120 His ego nigramentem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru coelum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte regentur opaca:

Spe-

SERVII.

118. NEMUS. Pro sylvis & montibus. UBI. Hoc loco, pro Cum.

119. TITAN. Sol: unus enim de Titanibus, Hyperionis filius, contra Jovem non fecit. RETEXERIT ORBEM. Quem nox tegebat. 44 [Ergo inluminaverit. Huic contrarium IV. 351. Quotiens humentibus umbris Nox operit terras.]

120. NIGRAMENTEM. Nigrum: participium pro nomine, 45 [sine verbo. Et quaeritur, quis prius nigramentem dixerit?]

121. ALAE. Equites: ob hoc alae dicti: quia tegunt pedites alarum vice. INDAGINE. Ferarum inquisitione. 46 [Et quidam cum vestigatoribus alarum mentionem inductam accipiunt: nam indaginem, vestigatorem ipsum tradunt. 47 Alas vero, alatores, qui dextra & sinistra plagarum sublata voce prohibent feras exire. TREPIDANT vero, hoc loco sensim accipiunt; non, ut alibi.] festinant, ut 48 III. 616. Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt: 49 [quia saltus non cursu, sed sensim cinguntur. Quidam trepidant, ab equis, qui 50 hodieque trepidare dicuntur, appellari putant. Cato: Sedere non potest in equo trepidante.]

122. DESUPER INFUNDAM. Quia aer est Juno. Bene ergo hic se facturam dicit, quod habet in potestate. OMNE CIEBO. Pro totum: omne enim,

numeri est, totum, quantitatis.

123. NOCTE OPACA. Nubium caligine.

VARIORUM.

secunda cum vel cuom. in aliis plurimis, quo fieri: Sprothianus & pro diversa lectione primus Rottendorphii, conferrit. in Gudiano erat crassa lectio & repositum, quod fieri. sed confieri in altero Menteliano, secundo Rottendorphio, Leidensi & Menagiano priori legitur. hoc fieri Venetus. Quid fieri alter Hamburgicus. mihi perplacet, confieri, idque Servius hic & sub finem libri III. agnoscit. Hoc verbo usos memini Lucretium, Caelarem, Ciceronem, & Dictyn Cretensem, quorum postremus lib. IV. 15. omnia quae divinitus confierent pectore patienda. Caesar. libr. VII. Bell. Gal. 58. postquam id difficiliter confieri animadvertit. Pacuvius Hermiona, Habet hoc senectus in se, cum pigra est ipsa, ut spisse omnia videantur confieri. Terent. Andr. I. I. 140. Id id spero confore. ubi Donatus prolato hoc Maronis loco confieri agnoscit. idem Terent. 4. Eun. V. VIII. 23. hoc confit quod volo. usus eo etiam verbo Columella I. cap. 8. ut panis diligenter confiat. lib. XI. 3. Idque tam diu fiat, dum aequinoctium vernum confiat. ita veterimus codex, non conficiatur: & rursus lib. XII. 4. idem codex, maxime autem ad hanc

44 desunt iidem. 45 desunt iidem. de verbo nigrare egi ad Valer. Flac. I. 13. 46 desunt iidem ad festinant. Barthius ad Statil. I. Achil. 459. legendum censet, ferarum inquisitione. 47 alias Dan. & Fabr. quod vitio operarum adscribo, & correxerat Barthius d. I. sed idem ad Claudian. II. Rufin. 375. proferit, alios vero alatores. de alatoribus etiam cepit Scoppa in Syllog. Coll. cap. XXIII. BURM. 48 Hic modicum trepidi L. R. 49 desunt L. Vof. R. Steph. al. 50 atque & olim, ut ex Catonis loco patet, trepidare de equis dicebatur. Silius X. 461.

Proprio quodam trepidabat amore.

& XIII. 146. ex vulgata lectione,

Is trepido, ac lituum simul stare neganti,
Imperitans violenter equo.

ubi vide Cl. Drakenb. notas. quare corruptam vocem puto, & legendum, qui hodieque trepidarii vel trepidarii dicuntur. ita Vegetius de Arte Veterin. lib. I. cap. 56. ipsos equos, quos vulgo trepidarios, militari verbo Testonarios, vocant, ita edocuit. Salmasius ad Capiuol. Maxim. cap. 3. trepidare & trepidarios equos dicendum opere se contendit. BURM.

Speluncam Dido dux & Trojanus eandem

125 Devenient. Adero, &, tua si mihi certa voluntas,

Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Hic Hymenaeus erit. Non adversata petenti

Ad-

S E R V I I.

125. TUA SI MIHI CERTA VOLUNTAS. Hoc est, si etiam tuum subsequatur officium: "[quia Juno conjugii, Venus causa conjunctionis sit. Igitur Juno nil se posse adnuntiat, nisi voluntas Veneris adfuerit. *Certa* autem, firma: quia promiserat.

126. 1. CONNUBIO. Hoc Veneri contrarium est: & hic est dolus, quem intellectura est, & risura.] NU naturaliter longa est, ab eo, quod est *nubere*, ut inf. 213. *Connubia nostra Reppulsi*; sed modo metri causa corripuit.

127. 1. HIC HYMENAEUS ERIT. Id est, hae erunt nuptiae. Sane de Hymenaeo licet superius, §. 99. dictum sit, tamen sunt etiam aliae opiniones: nam alii hunc, Veneris & Liberi filium, dicunt, primum nuptiis prospere usum; ob quod in nuptiis vocatur: unde nuptiale carmen, *Hymenaeus*. Alii nuptiarum inventorem tradunt, & ideo carminibus decorari; quod exemplum ab eo proditum ubique servatur. Cornelius Balbus *Hymenaeum* ait Magnetis filium, musicae artis peritum, pulchritudine muliebri; dum nuptias Liberi patris & Alceae religiosi cantibus celebrat, exspirasse: propter quod ei talis honor nuptiis adtributus est, ut celebratio nominis ejus nuptiarum jungendarum perpetuum omen esset.] NON ADVERSATA. Legitur & AVERSATA.

V A R I O R U M.

baec necessarium esse aceti & durae muriae usum, quae utraque sic conficiuntur, pro conficiuntur, quod in vulgatis. Plin. xix. 2. ex qua mappalia vestesque quaedam conficiuntur. Chiff. conficiant, lege confiant; puto & mappalia. etsi alii aliter. idem lib. vi. 23. major pars trinis confit noctibus. sic Mss. non conficitur. lib. xxxi. 7. quicumque ligno malo & ligno confit sal, niger est. male ibi codices nonnulli, conficitur. lib. xvi. 44. viscus confit ex acinis. Serenus Samon. xxiv. Quodque decem ex rebus confit.

ubi veterrimus codex Pithoei *cofsi. confieri* saepe apud Lucretium. vide Giphanii Indicem in *confacere*. videatur Festus. *confore* occurrit etiam apud Symmachum. sic *desferi*. vide Juret. p. 87. apud Gell. lib. i. 14. *qui viderent multa ad splendorem domus atque victus desferi*. lib. xx. cap. 8. *aut crescente luna gliscunt, aut deficiente defunt*. de ostreis. HEINS. *An feri Vratil. quo fieri valeat* Ed. Venet. in Regio erasum erat, sed puto fuisse, *Quo fieri*, (ut in Wittian.) & inde factum *confieri*, superscripta littera *n.* in Parrhas. contra fuit *confieri*, & emend. *confieri*. vid. Erythr. Indic. in *confieri*, & Oudend. ad Caes. xi. de B. G. ii. impudenter vero hanc vocem a Marone audacter fictam, calumniatur Harduinus. ut & mox 197. verbum *aggerare*, & *terrificare*, quod soli post hunc Lucretius usurpatum dicit. an ergo post Virgilium vixit Lucretius? aut an quum uterque sit. supposititius, Lucretii carmina impostor aliquis post Virgilii edidit? o lepidum caput! BURM.

118. PARANT. Parent Leidenfis. *primus* Medicus, & emendatum, *primum. primus ubi* Dorvil.

120. NIGRANTEM. *Ingentem* Zulichenius a manu prima. *Hic ego marg. Nascimb.*

Ibid. CONMIXTA. *Pernixta* Venetus. *cum mixta* Wall. vid. inf. 161.

121. ALAE. Salmasius ad Capitolini Maximin. cap. iii. equites etiam intelligit, & *trepidare* pro *tripedare* dictum contendit. neque aliter capere videtur Gronovius ad Livium libro xxvii. i. & ita Glossa Regii codicis, quae *festinant equites* habet. contra Vlitius ad Nemes. Cyneg. 307. per alas intelligit *alutras*, id est, illos, qui indaginem constituebant, & inde ad alas retium stationes suas partiuntur, ut viderent, ne feras retia conciderent, ut exitum tentarent, quem vide. Gevart. ii. Elect. 8. de ipsa formidine. capit. Carous alarores, qui hic & illic agitabant silvas, ut excuterent feras, ex Servio. alii ipsas alas, id est in formidine pinnas intelligunt, quae

51 desunt L. Vol. R. Steph. al. ad m. §. 126. 52 conjugium Dap. 53 desunt L. Vol. R. Steph. al. 54 vitalis bo-

nor Dan. Fabr. 55 nomen Dan. Fabr.

Adnuit, atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora relinquit.

130 It portis jubare exorto delecta juventus.

Retia rara, plagae, lato venabula ferro,

Massylisque ruunt equites, & odora canum vis.

Re-

S E R V I I

128. ⁵⁶ [REPERTIS. Vel compertis, vel deprehensis. Cur autem dolis repertis risit, qui altius intelligunt, sic tradunt: hoc est, quos jam pridem compererat, cum Ilium oppugnaretur.]

130. JUBARE EXORTO. Nato Lucifero: nam proprie *jubar*, Lucifer dicitur; quod *jubas* lucis effundat: unde ⁵⁷ etiam quicquid splendet, *jubar* dicitur; ut argenti, gemmarum. Est autem Lucifer interdum Jovis; ⁵⁸ [nam & antiqui *jubar*, quasi *juvar* dicebant] plerumque Veneris stella: unde Veneris dicta est, ut VIII. 590. *Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes.* ⁵⁹ [Alii *jubar*, Solem; alii splendorem siderum dicunt.] Sane modo Hyfsteronproteron est in ⁶⁰ sensu: *jubar* enim praecedit Auroram: & facit *hoc jubar*, *hujus jubaris*.

131. RETIA RARA PLAGAE. Multi dividunt, ut sint *retia rara*, majora; *plagas* vero, minora ⁶¹ intelligamus. Alii *plagas* per definitionem accipiunt: ut ⁶² intelligamus, quae sunt *retia rara*, *plagae*. ⁶³ Sciendum tamen, proprie *plagas* dici funes illos, quibus retia tenduntur circa imam & summam partem. Ergo *Retia rara*, *plagae*, *lato venabula ferro*, subauditur, *portantur*: aut Zeugma est, *ruunt*. LATO VENABULA FERRO. Lati ferri. *Venabula* autem, ob hoc dicta, quia tela apta venatui, ⁶⁴ [quasi *exciabiula*.]

132. MASSYLI. *Massylorum* gens est haud longe a Mauritania: & *Massyli* legendum per ⁶⁵ unum *i* litteram: ne non stet versus. *Sy* enim longa est,

ut inf. 483. *Hic mihi Massylae gentis monstrata sacerdos.* ⁶⁶ [Civitatis autem nomen, in provincia Gallica, corripitur, ut Lucanus III. 360. *Massiliam delere vacat.*] ET ODORA CANUM VIS. Plus est, quam si diceret, multitudo: unde Sallustius ⁶⁷ fragm. incert. *Qua tempestate ex Ponto vis piscium erupit.* ⁶⁸ [Ergo vim, aut ad multitudinem, aut ad naturam retulit.] ODORA autem, ⁶⁹ [non olens; sed odorem inveniens: ergo] improprie dixit: nam *odorum* est, quod ex se odorem emittit, non quod odorem sequitur, ut Statius VI. 104. *Etodoro vulnere pinus.* Sic est VI. 658. *Et inter odoratum lauri nemus,* ⁷⁰ pro, *odorum*: nam *odoratum*, est quod aliunde odorem accipit, ut *odoratum templum*. Tria ergo sunt, *odorum*, ⁷¹ quod per se olet; *odoratum*, quod aliunde odorem accipit, ⁷² *odorisequum*, quod odorem sequitur; sicut modo de canibus debuit ⁷³ dicere.

V A R I O R U M.

quae motum tremulum dabant. & ita videtur cepisse Brouckhusius ad Tibul. II. II. 19. qualis motus fere est alarum in aëre volantium avium. Glossa Wittiani Cod. *socios* exponit. de *indagine* vid. Salmaf. modo Ulur. pag. 352. BURM.

Ibid. SALTUSQUE. *Silvasque* Wittian.

122. CIEBO. *Movebo* Gudianus & duo alii, quod alterius est interpretamentum. HEINS. *Tonitrum* Gudianus. a m. pr.

123. DIF-

⁵⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁷ jam iidem. ⁵⁸ defunt iisdem. ⁵⁹ defunt iisdem. ⁶⁰ sensu. nam Lucifer *jubar* est. *Jubar*. Dan. ⁶¹ intelligant Dan. *plagae* vero minores Fabr. al. ⁶² intelligant Dan. Fabr. ⁶³ sane sciendum proprie Dan. Fabr. ⁶⁴ defunt L. R. Basil. quasi *exciabiula* Steph. ⁶⁵ unum *i* litteram Dan. unum *i* ne non. L. Vof. R. Fabr. al. per unum L. ne non Steph. per unum *i* litteram legebat Vossius, quia & *Massylorum*, ut in Dan. erat servari posse credebatur. ⁶⁶ defunt omnibus praeter Fabr. qui ex Erythraeo haec transferens, etiam pro Lucano, Lucretium nobis dedit, quem fideliter Masvicius transcripsit. BURM. ⁶⁷ hoc Sallustii fragmentum laudat etiam Scholiafles Juvenalis Sat. IV. 42. *itaque tempestate piscium vis Ponto erupit*. ubi Schurtzfl. praefert, *finisaeque tempestate*. Fr. Douza ad Lucil. Sat. XXVIII. deesse putat *magna*, ut sit *magna vis*. & hoc verosimile facit alterum ex Sallustio exemplum a Servio ad I. Aen. 270. ubi *magna vis hominum*. & imitatio Taciti lib. XII. 63. ubi legitur, *vis piscium innumera Pontum erumpens*. BURM. ⁶⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁹ defunt L. R. Steph. sed Vof. habet. *odora*, non olens, sed odorem inveniens, ergo, *et odoro v. pinus*. ⁷⁰ pro *odorum*, lauri L. Vof. mox, quod aliunde Steph. ⁷¹ quod se olet Vof. ⁷² *odorator*, qui Basil. ⁷³ hic dicitur Dan.

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
 Poenorum expectant: ostroque insignis & auro
 135 Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
 Tandem progreditur, magna stipante carerva,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:

Cur

SERVII.

133. CUNCTANTEM. Morantem: atqui amatrix
 74 [ad eum, quem amabat,] debuit festinare; sed
 pathos 75 natura superarat; 76 [ut mulierem & re-
 ginam ostendat,] ut Terentius Heaut. II. II. II.
Dum moluntur, dum comuntur, annus est. Dein-
 de haec morabatur 77 studio placendi. 78 [Hic e-
 nim inducitur veste, armis, auro, vel purpura
 comptior; cum supra naturalis pulchritudinis gloria
 contenta sit, ut I. 496. *Regina ad templum forma
 pulcherrima Dido.*] AD LIMINA. Ante, vel apud.
 79 [PRIMI. Principes, ut VIII. 105. *Una omnes ju-
 venum primi.* Et bene reginae officio *primi* adfunt:
 quia de plebe dixerat: *It portis jubare exorto dele-
 cta juvenus.* Et: *Massylque ruunt equites.*]

135. STAT SONIPES. Adest, praelens est: nam
 si *stat*, simpliciter acceperis, vituperatio est: 80
 quia legimus III. Georg. 85. *Stare loco nescit.* De-
 nique sequentia dictum hoc explanant, ut: *Ac fre-
 na ferox spumantia mandit.* SPUMANTIA. Spu-
 mas moventia, ut *nausfragum mare*, quod naufragos
 facit.

136. 81 [TANDEM. Hoc ad illud redditum: *Re-
 ginam thalamo cunctantem.*]

137. SIDONIAM PICTO CHLAMYDEM CIRCUM-
 DATA LIMBO. Veteri cerimoniarum Jure praece-
 ptum est, ut 82 *Flamen venenato operta sit.* *Opera-
 ta* autem cum dicitur, pallium significatur; *Vene-
 natum* autem, infectum, quod ipse ait in *Bucoli-
 cis* (Georg. I. 465.) *Alba nec Assyrio fucatur la-
 na veneno.* Hic vero cum dicit *Sidoniam*, ostendit
 Tyriam, & 83 purpuream, quae erat infecta.
Chlamydem autem, pallium esse quis dubitet? Prae-
 terea Flaminicam habere praecipitur *arculum*, 84
ricam, *venenatum*, *fibulam*. De *Venenato* dictum
 est. *Arculum* vero, est virga ex malo Punico in-
 curvata, quae fit quasi corona; & ima summaque
 inter se alligatur vinculo lanceo albo, quam in sacri-

ficii certis regina in capite habebat: *Flaminica*
 autem Dialis omni sacificatione uti debebat. Vir-
 gilius ergo propter nominum & intellectus difficul-
 tatem aliter omnia comprehendit: nam pro pallio
chlamydem; pro *venenato*, id est, infecto, *Sido-
 niam*. *Arculum* vero, & *fibulam*, ex auro factam
 commemorat, dicendo: *Cui pharetra ex auro, cri-
 nes nodantur in aurum*: quod in *arculum* potest
 referri: nam de *fibula* manifestum est, cum ait:
Aurea purpuream subnectis fibula vestem. *Subnectis*
 autem, quid aliud est, quam sursum necit, ac per
 hoc succinctum facit? *Vestem* vero, possumus *ri-
 cam* accipere: quia *rica*, genus est vestis. Scien-
 dum sane, sicut supra dictum, ubique Didonem
 Flaminicam ostendi.] LIMBO. *Limbus* est, sicut
 supra II. 616. diximus, fascia, quae ambit extre-
 mitatem vestium, secundum antiquum ritum, ut
 v. 259. *Victori chlamydem auratam, quam plurima:
 circum Purpura.*

VARIORUM.

123. DIFFUGIENT. *Defugient* Sprothianus. *dum
 fugient* Hugonius. mox, *devenierint* Excerpta
 nostra. *deveniunt* Sprothianus.

125. SI MIHI. *Sit mihi* alter Hamburgicus. ma-
 le. lib. XII. 175. *si fert ita certa voluntas*: quam-
 quam & *sit* posset defendi, & subaudiri, *modo*. sit
 modo tua voluntas certa mihi. sic Ovid. III. Art.
 617. *Adest modo certa voluntas*. ubi in duobus
 codicibus, post editum Poëtam repperi, *modo sit
 tibi*. vide ad Lucan. ubi x. 95. similiter variatum
 in scriptis. BURM.

128. DOLIS. Id est, furtivo conjugio. REPER-
 TIS, id est, relictis, deprehensis. *Citharea* Dorvil.

129. RELIQUIT. *Relinquit* Mediceus & Spro-
 thianus. quomodo & Pieriani nonnulli. placet
 HEINS. *Occasum interea* Hamburg. prior. *fulgens*
 al-

74 desunt L. R. 75 naturale superat Dan. Fabr. natura superavit Steph. Basil. 76 desunt L. Vof. R. Steph. al.
 77 jam studio Dan. Fabr. 78 desunt L. Vof. R. Steph. al. 79 desunt iidem. 80 nam legimus iidem. 81 desunt
 iidem ad LIMBO. §. 137. *progreditur* mulier Fabr. id est mulier Basil. 82 vel *flamen* olim communis generis fuit, vel
Flaminica legendum. ut legitur ad lib. XII. 102. BURM. 83 purpuream dederat infectam Dan. 84 *rigam*. & ita mox
 Dan. Fabr. *f. ricam venenatam*.

Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

140 Nec non & Phrygii comites, & laetus Iulus,
Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnis
Infert se focium Aeneas, atque agmina jungit.

Qua-

SERVII.

138. ⁸⁵ [CUI PHARETRA EX AURO. Deest, erat; & amat Poëta iterare voces, vel pretiosas, vel necessarias, vel optabiles; Pretiosas, ut Aeneid. I. 448. *Aerea cui gradibus surgebant limina*. Aeneid. VII. 278. *Aurea pectoribus demissa monilia pendent*. Necessarias item VII. Aeneid. 219. *Ab fove principium generis, fove Dardana pubes*. Optabiles ita III. 522. *Humilemque videmus Italiam*.] CRINES NODANTUR IN AURUM. Veluti reticulum, quod colligit comas, ⁸⁶ [quae Graece *κροβύλη* dicitur.]

141. IPSE ANTE ALIOS. Quia amatur, ideo ei dat pulchritudinem: licet Ascanio magis congruat. ⁸⁷ [PULCHERRIMUS. Ex animo Didonis: hoc enim ei videbatur. Alibi epitheta Aeneae dat, cum religiosum ostendit, dicit *pium*; cum fortem, *magnum*.]

VARIORUM.

aurora Oudartii. similis diversitas apud Ovid. II. Fast. 500. ubi vide notas. quae de jubare notat Servius, quasi praecederet auroram, & Luciferum indicaret, non puto huic loco convenire, quum hic sequatur auroram, ideoque per *jubar* solem intelligo, vid. ad Valer. Flac. v. 31. & ad Lucan. v. 456. & Festum in voce *jubar*. in altero Hamb. erat, *jubare excito*: dein, *dilecta juvenitus* tres. *turbata* Excerpta nostra a m. pr. BURM.

131. LATO. Et *lato* citatur a Carisio lib. I. Instit. Gramm. HEINS.

132. MASSYLIQUE. *Massylique* Hamburg. pr. Moreti primus & Leidensis. *Masiliique* Dorvill. *Messalique* Menag. alter. *Massalique* & correctum, *Massilique* Wallian. *Massylisque* Medic. vid. infr. 483. & ad Liv. XXIV. 48. *ruunt comites* Hugen. Lutatius in Ed. Lindenb. ad II. Theb. 676. *Massylique ruunt aequales*, vitiose, quum in antiquis editionibus sit, *equites*. quos stipendiarios milites

exponit Glossa Wittiani codicis. BURM.

Ibid. Et ODORA. Et deest Franciano, qui & *canum vix*. imitatus. Stat. I. Theb. 625. *rabidamque canum vim*. de odore & odoratis locis in venatu vide Heinf. ad Claud. II. Rapt. 148. BURM.

133. AD LIMINA. In *limine* Montalbanus.

134. OSTROQUE INSIGNIS ET AURO. Ita Virgilium & alios solere, non *auroque insignis & ostro*, loqui, docet Barth. ad Stat. II. Theb. 406. vid. inf. XI. 72.

135. MANDIT. *Mordet* alter Hamburgicus. *stant* etiam Zulichemius. & *frena* Wittian. & Nonius in *Ferus*. sed *ac* in *Ferox* habet: utrobique tamen *mandit*. BURM.

137. PICTO. In *pisto* secundus Moretanus. vulgata est apud Schol. Stat. lib. VI. 367. nisi quod vitiose *picca* ibi legatur. melius Nonius in *chlamys*. BURM.

Ibid. LIMBO. Scholiastes Statii ad illa I. Achil. 330.

Et *picturnato* cohibet vestigia limbo, eadem quae Servius notat, sed mendose admodum. LIMBUS, dicitur fascia, quae ad extremitatem vestium secundum antiquum ritum. Virg. *victor chlamydem* &c. pro, quae ambit extremitatem vestium. & *victori*. BURM.

138. EX AURO. Pro aurea pharetra: vulgatam enim lectionem repudio. utuntur hac adjectivi circumscriptione Poetae in iis, quae materiam significant, ut hoc loco. item quae habitum, ut *Equites in armis* pro armatis equitibus, XI. Aeneid. 464. item quae locum, ut *puer ex aula*, pro aulico puero, apud Horatium I. Od. 29. de hoc in libro de syntaxi partium Orationis apud Graecos, adolescentes studiosos admonui. FABRIC. Ex auro Mediceus, & prior Mentelianus. caeterique meliores cum Pierianis. probe. vulgatum agnoscit primus Rottendorphius, alter Mentelianus, prior Ham-

⁸⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁶ desunt L. R. comas, *κροβύλη* Steph. alii. quod Graece &c. Voss. usitatus est *κροβύλη*, de quo post alios, vid. Cl. Perizon. ad Aelian. Var. Hist. IV. 22. *κροβύλη* Guellius ad VII. Aen. 53. habet. BURM. ⁸⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Hyberniam* 143.

Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
 Deserit; ac Delum maternam invisit Apollo,
 145 Instauratque choros: mixtique altaria circum
 Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
 Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem

Fron-

SERVII.

143. UBI. Hoc est, cum.] HYBERNAM LYCIAM. Non asperam, sed aptam hyemare cupientibus. Sic enim se habet natura⁸⁸ regionis. Et bene aliud agens, aliud ostendit, nam constat, Apollinem sex mensibus⁸⁹ hyemalibus apud Pataram, Lyciae civitatem, dare responsa (unde *Patareus Apollo* dicitur:) & sex aestivis apud Delum: 91 [Ergo *Hyberniam*, utrum quod ibi hyemare soleat; an frigidam; an hyeme temperatam; an quam hyberno tempore deferere soleat? XANTHIQUE FLUENTA. *Que*, pro *vel* posuit: hoc enim dicit: vel cum Xanthum, vel cum Lyciam relinquit, ut est II. 36. *Suspectaque dona Praecipitare jubet, subiectisque urere flammis.*

144. DESERIT. Relinquit, ut II. 28. *Desertorque videre locos latusque relictum.* DELUM MATERNAM. Quae Latonam fugientem, draconem Pithone insequente, suscepit. Et hoc ideo: quia, sicut dictum est, sex mensibus aestivis apud Delum responsa dat. INVISIT. Repetit: per quod ostendit relictam Delo, ad Lyciam transire.] APOLLO. Apollini Aeneam, vel propter sagittas, quibus in venatu utebatur, comparat: vel certe propter futurum infaelix matrimonium: ut enim & supra y. 58. diximus, nuptiis est hoc numen infensum. Vel Apollini Aeneam, ut in primo Didonem Dianae: quomodo germanorum nuptiae esse non possunt.

145. 92 [CHOROS. Sacra.] CRETES. Ab eo, quod est *Cres*.

146. DRYOPESQUE. Populi juxta Parnassum, ut Stat. IV. 122. *Dryopumque trabens Erasinus aristas.* 93 [*Erasinus* vero, fluvijs est. Hi populi,

ab Hercule victi, Apollini donati esse dicuntur.] PICTIQUE AGATHYRSI. Populi sunt Scythiae, colentes Apollinem Hyperboreum, cujus 94 logia, 95 [id est, responsa.] feruntur. *Picta* autem, non stigmata habentes, 96 [sicut gens in Britannia:] sed pulchri, hoc est, cyanea coma placentes: 97 [licet de illis lectum sit, *Agathyrsi ora artusque pingunt: ut quique majoribus praestant, ita magis vel minus; caeterum omnes iisdem notis: & sic, ut ablui nequeant.* Hos Melissus ab Homero *Achabas* appellari ait, qui propter scientiam sagittarum Apollini sunt gregales, sicut Cretes.]

147. CYNTHI. 98 Montis Deli. FLUENTEM. Unguentatum 99 [odoribus abundantem: aut prolixum & effusum, ut τῆ ἀκροτάτου significet.

VARIORUM.

Hamburgicus, Schefferianus, Venetus & Moreti secundus. pro diversa etiam lectione tertius Rotendorphius, Moreti quartus, & prior Menagianus. in altero Vossiano, *ex humeris. ex auro* non dubitandum, quia & Servius agnoscit. HEINS. Adde Schott. II. Obs. 18. *nodantur & auro* Sprotianus. de repetitione illa *aurei* vid. ad Ovid. II. Met. 107. & Steph. Dissert. de Critic. pag. 236. nihil magis obvium apud Poetas, quam diis arma, ornamenta, & res, quae illis ut insignia propria sunt, *aurea* dari. sic Cl. Dorvillius huc facere Callimachi loca in Hymno in Apoll. 34. & Dian. I. 12. notaverat. BURM.

140. LAETUS IULUS. In Sprotiano, & *pulcher Iulus*. HEINS. Et pro varia lectione prior Ham-

88 religionis alii: sed bene Dan. regionis: sed Fabr. etiam. 89 hyemis L. R. Dan. Fabr. 90 sex mensibus aestivis Dan. Fabr. Ryckius notaverat, consulendum esse Tristram Tom. II. p. 512. vid. & Barth. ad Stat. I. Theb. 696. qui citat paulo ante, *sex mensibus hiemis*, & corrigit *hibernis*. BURM. 91 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Apollo* y. 144. 92 desunt iisdem. 93 desunt iisdem. in L. erat versus Statii corruptus, *Ursumque trabens Drionis arista*. in R. *Ursumque tr. Erasinus a.* 94 elogia L. Vof. R. oracula eulogia Basil. Jo. Bapt. Pius, Annot. post. cap. 49. *logia* in suis reperisse videtur, & corrigebat, *logia*. tandem etiam *logia* praefert. vid. ad lib. VI. 43. BURM. 95 desunt L. Vof. R. Steph. al. 96 desunt iisdem. 97 desunt iisdem. sed Dan. ad *Hos*. Basil. vero habet, *licet*; usque ad *hos*. descripta vero illa de Agathyrsi sunt ex Pomp. Melae lib. II. cap. I. vide Salmast. Exerc. p. 133. BURM. 98 mons est Deli Cynthos Dan. Fabr. mons Deli Basil. 99 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Fingens* y. 148.

Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro :
Tela sonant humeris. Haud illo segnior ibat

150 Aeneas : tantum egregio decus enitet ore.

Postquam altos ventum in montis, atque in via lustra :
Ecce ferae, saxi dejectae vertice, caprae

De-

S E R V I I.

148. FRONDE PREMIT. Id est, comprehenso crine efficit, ne fluat.] FINGENS. Componens, ¹ [ut VIII. 634. *Corpora fingere lingua.*] ² [IMPLICAT AURO. Non frontem; sed crinem, qui est illi retrorsum in nodum collectus.]

149. TELA SONANT. Ut in nono 660. *Phaetramque fuga sensere sonantem.* ³ [HUMERIS vero, aut in humeris, aut ex humeris.] HAUD ILLO SEGNIOR. Id est, non illo deformior: nam plerumque virtus & pulchritudo ⁴ pro se invicem ponuntur. Hinc est VII. 656. *Satus Hercule pulchro Pulcher Aventinus.* Nam Herculi satis incongrua pulchritudo. Sic Plautus ⁵ in Pyrgopolinice, de muliere interrogat: *Quid nam, fortis est?* Id est, pulchra.

150. ⁶ [EGREGIO. Praeclaro: & sic dicimus, quali extra gregem.

151. LUSTRA. Latibula ferarum vel luporum: unde & lupanaria meretricum, *lustra* dicuntur.

152. ECCE. Adverbium demonstrationis est, ut ostenderet velociter factum: & bene hac particula utitur: facit enim nos ita intentos, ut, quae dicuntur, putemus videre. Ita enim caprae ⁷ suspensae super saxa currunt, ut putes cadere illas, cum exiliunt.] FERAЕ CAPRAE. Hoc est, capreae, ⁸ [quas Graeci *αιργαρος* vocant.] Et bene aptat descriptionem ad speciem, ut *cervis* campos, *capris* saxa permittat. ⁹ [SAXI. Pro, montis, ut II. 308. *Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.*]

V A R I O R U M.

Hamburgicus. *laetus* magis puerilem animum venatu, ut re nova, exultantem designat. *alacer* inf. 295. vid. Serv. I. 35. & VII. 430. BURM.

141. INCEDUNT. Vid. lib. I. 497. & v. 553.

Ibid. PULCHERRIMUS. Ut dignus imperio videretur, ex forma imperatoria. Martin. De Roa, III. Sing. 3.

142. AGMINA JUNGIT. Sua scilicet, (ut mox *Trojana juvenis* 162.) Didonis comitatu. ut recte Pierius. male cepit Vondelius & alii. Heinsius in ora codicis *agmine* pro *agmini* malebat reponi: male. lib. XI. 145.

Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt

Agmina.

Valer. Flac. I. 520.

Socio quin agmina jungere Phryxio Abnuat.

& III. 505.

Quis arma volens, quis agmina jungat.

BURM.

144. DELUM. *Delon* in octo codicibus recentioris notae. sed Virgilius amat enuntiationes Latinas. sic *Tyrus*, non *Tyros* infra 670. occurrer ex antiquis membranarum. HEINS. *Delom* Francianus a manu prima. *Delon* Witt. & Wall. sed *Delum* habet Scholiastes Horat. IV. Od. 6. BURM.

145. INSTAURATQUE. *Instaurantque* Leidenensis unus. *instruxitque* Hugemianus. *mixti altaria* alter Menagius. *Curetes Dryopesque* prior Hamburgicus. *Cretes Dryopesque* alter & Zulichemius. *Craetesque* Venetus. *Curetesque Driopesque* Regius. Curetes, ut Apollinis cultores inducere etiam Auctorem Hymni in Apoll. §. 394. Dorvillius animadvertit. BURM.

147. IPSE. *Inde* Excerpta nostra a manu prima.

148. FRON-

¹ defunt Dan. *lingua* deest L. Vof. R. ² defunt L. Vof. R. Steph. al. ³ defunt iisdem. ⁴ per se invicem componuntur Dan. Fabr. scilicet ex *com* praecedenti formatum, *componuntur*. ⁵ in Pyrgopolinices fabula Dan. Fabr. in Pyrgo, de muliere Polynice. *Quidnam* Steph. Basil. *interrogat* deest etiam L. Vof. R. respicit ad Plauti milit. Glor. IV. III. 13. sed ibi legitur, *Ecquid fortis visa est?* & in Bacchid. II. 11. 38. dixit etiam. sed *Bacchis* etiam fortis tibi *visa est?* vid. Comment. ad loca haec Plauti. Schottus IV. Observ. 13. & ibi, & in Bacchid. II. 11. *Formis tibi visa est?* unde *deformis* est in usu. BURM. ⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Ferae* §. 152. ⁷ suspensionis Dan. an scripserit, *suspensioe*, quod vocabulum ex Varrone habet Servius ad XII. Aen. 603. de illis quae suspensio se occiderunt. BURM. ⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹ defunt iisdem.

Decurrere jugis: alia de parte patentis
 Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
 155 Pulverulenta fuga glomerant, montisque relinquunt.
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri
 Gaudet equo: jamque hos cursu, jam praeterit illos,
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

160 In-

SERVII.

153. DECURRERE. Bene praeterito usus est tempore, ad exprimendam nimiam celeritatem: ¹⁰ [ostendit enim jam factum. Sane *decurrere*, juxta analogiam dixit, non, ut imperiti putant, *decurrerunt*.]

154. TRANSMITTUNT. Velociter transeunt: ¹¹ [praecipue *transmittere*, est de loco ad locum transitio.

155. PULVERULENTA. Num *cervorum pulverulenta agmina*, quae pulverem faciunt, ut I. Georg. 66. *Pulverulenta coquat maturis solibus aestas*. GLOMERANT. Pro, involvunt. Alias pro, in unum contrahunt, ut IX. 440. *Quem circum glomerati hostes*: vel glomeratim eunt.

157. GAUDET EQUO. Gaudet quod acrem equum habeat, & velocem.] JAMQUE HOS CURSU. Id est, modo, ut VI. 647. *Jamque eadem digitis, jam pectine pulsas eburno*. Et bene puerilem ostendit animum, qui per mobilitatem ¹² frequenter optat timenda.

158. ¹³ [PECORA INTER INERTIA VOTIS. Bene per contemptum; *pecora*; cum ea sint pecora, quae non sylvestri, sed humano usui aluntur. *Inertia* autem, pro ignavis & innocuis posuit; & hoc ad capras & cervos retulit, ut in Georgicis III. 265. *Inbelles dant praelia cervi*: nam *iners*, proprie quid sit Lucilius declarat: *Ut perhibetur iners, ars in quo non erit ulla*.]

159. MONTE LEONEM. Per transitum tangit historiam: nam Ascanius praeter Iulum, & Iulum, quae habuit nomina, etiam ¹⁴ Dardanus, & ¹⁵ Leontodamas, dictus est, ad extinctorum fratrum so-

latium. Ideo nunc eum dicit optare adventum leonis. Paulo post 163. *Dardaniusque nepos Veneris*. Constat etiam Aeneam Dardanum dictum, ut ostendit ¹⁶ Virgilius inf. 661. *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus*. Item, Ilioneus VII. 240. *Hinc Dardanus ortus*. ¹⁷ [Huc repetit: nam ¹⁸ latenter etiam illud nomen ostendit.

VARIORUM.

148. FRONDE. *Fronte* Mediceus. & Menagianus prior. quod minus placet. sed nec *cingens* pro *fringens* admittendum, quod in primo Moretano comparebat. HEINS. *Fluentes crines Parrhae fugiens* Excerpta nostra a manu pr. male. vid. Heinl. ad Ovid. I. Amor. XIV. I. *implicat* recte etiam ad cinem refert Servius. Ovid. V. Fast. 220.

Sertaque coelestes implicitura comas.
 BURM.

149. IBAT. De Didone dicit *progredditur*, de Comitibus sequentibus Reginam passu lento euntem, *incedunt*; de Apolline *graditur*, & de Aenea *ibat*, quod verbum maiestatem & dignitatem quamdam indicare notavit Barth. ad Statii X. Theb. 677. BURM.

150. ENITET. *Emicat* prior Hamburgicus pro varia lectione. vid. ad Lucan. V. 76. *enitet auro* Leidenlis & Venetus.

151. LUSTRA. *Saxa Parrhas*.

153. DE PARTE. *De rupe* Hugenianus. *jugifque* Dorvil.

154. TRANSMITTUNT. *Transmutant* Zulichemius. *campos cursu* Menag. sec.

156. A-

¹⁰ desunt iisdem. ¹¹ desunt iisdem ad *Jamque* §. 157. ¹² & inscientiam Fabr. ¹³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁴ Dardanius & mox, Dardanium L. V. ¹⁵ Leontodamus Dan. Leontodamas L. R. Leodamas Bas. ¹⁶ hic verus L. Vrus R. hic Virgilius Vof. Virgilius in hujus libri fine Fabr. ostendit in 4. Basl. ¹⁷ hic repetit Dan. hunc rep. R. ¹⁸ latenter illud nomen Dan. lat. quasi illud Basl.

- 160 Interea magno misceri murmure coelum
Incipit. Insequitur conmixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, & Trojana juvenus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
Tecta metu petiere. Ruunt de montibus amnes.
165 Speluncam Dido dux & Trojanus eandem
Deveniunt. Prima & Tellus & pronuba Juno
Dant signum: fulsere ignes, & conscius aether

Con-

SERVIL

161. COMMIXTA GRANDINE NIMBUS. Secundum ¹⁹ Junonis promissa: *His ego nigrantem commixta grandine nimbum*. Et bene etiam *grando* ²⁰ adjicitur: quia poterat ²¹ *nimbus* contemni ²² [facilius. *Murmur* autem coeli, ad infaustum omen pertinet; quia tonitru dirimuntur auspicia.]

163. NEPOS VENERIS. Quidam indecenter dictum volunt, ut Venus avia sit.]

164. DE MONTIBUS AMNES. Ne vel investigare Tyrii ²³ possent reginam.

166. DEVENTUNT. Bene supprimit rem pudendam, sic Terentius Eun. III. v. 56. *Quid tum? Fatue. Fateor*. PRIMA ET TELLUS. Satis perite loquitur: nam secundum Etruscum disciplinam nihil tam incongruum nubentibus, quam terrae motus vel coeli ²⁴ [dicitur. Quidam sane *Tellurem* praefisse nuptiis tradunt: nam & in auspiciis nuptiarum vocatur: cui etiam virgines, vel cum ire ad domum mariti coeperint, vel jam ibi positae, diversis nominibus, vel ritu, sacrificant.] ET PRONUBA JUNO. Quae nubentibus praest. Junonem autem dedisse signa per tempestatem, constat, & pluvias, quae de aëre fiunt. ²⁵ [Varro *Pronubam* dicit, quae ante nupserit: ²⁶ quaeque uni tantum nupta est: ideoque auspices deliguntur ad nuptias.]

167. FULSERE IGNES. Ut dei nuptiales.] Varro dicit: *Aqua & igni mariti uxores* ²⁷ accipiebant: unde ²⁸ hodieque & faces praelucunt: & aqua petita ²⁹ [de puro fonte] ³⁰ [per foelicissimum pue-

rum aliquem, aut puellam,] ³¹ interest nuptiis, de qua nubentibus solebant pedes lavari. ³² [Alii *fulsere*, pro malo omine politum volunt. Cum enim ait *fulsere ignes*, infaustum connubium videtur ostendere: quia actio ³³ perimitur, cum de coelo servatum est. Et bene hoc totum ad Junonem refertur: quia aër esse dicitur: unde aquas cum ignibus dedit.]

VARIORUM.

156. ASCANIUS. Taubmannus rogat, unde Ascanius, quem lib. I. Paphum avexerat Venus, huc veniat. sed non omnia narrat Poëta, & nocte, quae convivium secuta erat, retulisse eum credenda est Venus. hoc saepe Servius notat, & κατὰ τὸ σιντόμῳ vocat. vid. ad I. Aen. 407. & ad hunc lib. §. I. & alibi saepe. & ita Harduini etiam refutari calumnia potest. Statius lib. V. Silv. V. 118. de Ascanio.

Gaetulo sic pulcher equo Trojanaque quassans Arma.

ubi Marklandus rogat, unde illi Trojana arma? an quae attulerat Troja? quid ni hoc fingere licuit Poëtae? nec quia Dido omnia instrumenta suppeditaverat, ideo nec Aeneae & Ascanio defuisse relacredendum est, quum armatus spiculis & navibus cum Achate iverit, & jam post moram ex classe socii ejus adfluxerint omnes arma gerentes, quae omnia Poëta narrare non cogeatur. semper enim ar-

¹⁹ deest Vof. Steph. secundum Junonem, *His* L. R. ²⁰ dicitur Dan. Fabr. quia enim. *adit* legitur in L. Vof. R. hinc dicitur factum. ²¹ *nimbos* Fabr. ²² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 164. ²³ possint Dan. Fabr. ²⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁵ desunt iisdem. ad Varro §. 167. ²⁶ neque uni Dan. quae ante, id est pronupserit, & quae uni tantum nupserit, ex Schedis suis Passerat. ad Catul. p. 21. atque uni Vossius legebat. ²⁷ *ducebant* Dan. ²⁸ & hodie Steph. ²⁹ desunt L. R. ³⁰ desunt L. R. puerum vel aliquam puellam Steph. aliquem deest Basil. ³¹ quae interest Fabr. Basil. ³² desunt L. Vof. R. Steph. al. ³³ perimetur Dan.

Connubiis: summoque ulularunt vertice Nymphae.

Ille dies primus leti primusque malorum

170 Causa fuit. Neque enim specie famave movetur,

Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:

Conjugium vocat: hoc praetexit nomine culpam.

Ex-

S E R V I I.

168. ULULARUNT. Bene medium ³⁴ elegit sermonem: nam ait Lucanus vi. 261. *Non³⁵ tu laetis ululare triumphis.* In luctu autem ³⁶ ululari, non dubium est. ³⁷ [Et ideo medium ³⁸ elegit sermonem: quia post nuptias mors ³⁹ consecuta est. Nonnulli ita accipiunt, quod ululare veteres etiam in sacris dicebant, ex Graeca consuetudine. Ergo ulularunt Nymphae, quasi nuptiarum sacra celebrarent. Graeci autem *ὀλολυγμοί* appellant: nam & primam congressionem *ὀλολυγμὸν* dicunt; quod Virgilius ostendit xi. 662. *Magnoque ululante tumultu.*]

170. SPECIE FAMAVE MOVETUR. *Species* ⁴⁰ rerum praesentium est, quod quasi aspicitur; *fama* autem, rerum absentium. Hoc ergo dicit: Non eam mover, nec praesens deformitas, quod non in thalamo, sed ⁴¹ in spelunca concubuerat: ⁴² nec futura mox fama. ⁴³ [Alii *fama*, accipiunt, ⁴⁴ facti qualitate, aut respectu honestatis, *τῆς ἀρετῆς*. Adeo illam nec Tyrionum pudebat, videntium talia; nec aliarum gentium, quae audiebant. Ergo *fama*, deest mala.]

171. MEDITATUR. Exercet, sic Horatius iv. xiv. 27. *Et⁴⁵ horridam cultis diluviem meditatur agris.* Nec incongrue dictum: ⁴⁶ Actus enim est in ipsa meditatione: nam *exercitium*, *meditatio* est. Sciendum tamen hodie hoc in usu non esse.

172. ⁴⁷ [PRAETEXIT. Praetegit.] CULPAM. Ut supra §. 19. *Succumbere culpae.*

V A R I O R U M.

armati inducuntur Heroës, & in primis ad Africae immanes oras adpulsi. retia vero, plagae & venabula data fuere juventuti, id est ministris & venatoribus, non Aeneae & Ascanio, qui equo insidentes illis onerandi non erant. arma, enses, scuta. &c. secum tulisse in navibus Aeneam, & ejus comites

patet etiam ex pugna cum Harpyiis lib. iii. 236. vid. & ibid. 306. praeterea accepisse ab Heleno docet ibid. 466. & seqq. hoc tam infirmo fundamento jam superstruit audacissimam emendationem, *Sarranaeque quassans Arma.* eadem licentia, qua lib. i. 316. pro *Spartanae* conjecit *Sarranae*; quam ibi refutavimus. Trojano ergo more armati Aeneas, Ascanius & eorum comites, qui mox §. 162. commemorantur. BURM.

157. JAMQUE. *Jam* ter repetit etiam Claudian. vi. Conf. Hon. 200. *Jam Pana Lyceum: Jam Dryadas revocant, jam rustica numina Fannos.*

159. DESCENDERE. *Descendere* Sprothianus.

160. MURMURE. *Fulmine* a m. pr. Wallian.

161. NIMBUS. *Nimbis* Venetus.

162. ET TYRII. *At* prior Hamburgicus.

164. TECTA. *Testa* prior Moreti, an *tesqua*? sed sub tectis fugisse tempestatis vim verolimilius.

166. PRIMA ET TELLUS. *Tò &* omittunt prior Menagii, primus Rottendorphii, alter Mentelianus, alter Hamburgicus, cum Moreti secundo & Schefferiano. HEINS. duo Leidenenses, tertius Mentelii, Regius, Francianus & Dorvil. Hein- sius adscripserat codici suo, forte, *Primae tellus & pronuba Juno. Dat signum* Francianus. ego construerem, & tellus & Juno prima: quasi inter se certarent, quanam prima signum daret, quum & motus terrae, & fulmen, & tonitru eodem momento sentirentur. vide Guellium hic philosophantem. BURM.

167. IGNES. *Ignis* Excerpta nostra.

Ibid. CONSCIUS CONNÜBII. *Connubiis* Mediceus, Mentelianus prior, secundus Rottendorphii. alter Menagianus, alter Hamburgicus, Montalbani, tres Moretani, etiam Gudianus a manu secunda, alique ex nostris & Pierianis. certe *tò conscius*

³⁴ eligit Steph. ³⁵ nam laetis Steph. al. ³⁶ non ululari non R. ³⁷ desunt L. R. Basil. ad §. 170. sed Vof. & Steph. a nonnullis. ³⁸ posuit Vof. Steph. ³⁹ secuta Steph. ⁴⁰ rerum Didonis praef. Dan. ⁴¹ in specu L. Vof. R. Steph. al. ⁴² sed nec Dan. ⁴³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁴ facta Dan. Fabr. ⁴⁵ horrendam Horatius. & ita recte citat Servius ad 111. Georg. 153. *connubis* hic Vof. ⁴⁶ Augustus L. ⁴⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Extemplo Libyae magnas it Fama per urbis;
Fama malum, quo non aliud velocius ullum:

175 Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo;
Parva metu primo; mox ſeſe adtollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira inritata deorum,

Ex-

S E R V I I.

174. FAMA MALUM, QUO. ⁴⁸ Diffinitio eſt, ut quo, ex praecedenti pendet nomine: quanquam alii qua legant. Sane quo, niſi diffinitio ſit, legi non poteſt; nec enim procedit, ut ordo ſit: *Fama, quo non aliud malum velocius.*

175. MOBILITATE VIGET. Dat ⁴⁹ ei *sumptu-rosius*, & laudat a contrario: cum enim omnia labore minuantur, haec creſcit. ⁵⁰ [Sane *viget*, quidam pro vigetſcit accipiunt.]

176. METU PRIMO. Non primo metu, ſed *primum*; quod initio cautius loquatur, id eſt, in principio: cum enim quis veretur, ne auctor iſ ſit, quod audit continet; at ubi ſit vulgatum, paſſim loquitur: & modo primo adverbium eſt, non nomen.] ATTOLLIT IN AURAS. Sumpta licentia, quae minuebatur timore.

177. INGREDITURQUE SOLO ET CAPUT INTER NUBILA CONDIT. Hoc vult oſtendere: nec humili eam fortunae parcere, nec ſuperiori. ⁵¹ [Vel quia famae incertus auctor.]

178. TERRA PARENS. ⁵² Generale eſt; parens omnium. IRA IRRITATA DEORUM. Amphibolon eſt; utrum ſua ira, propter exſtinctos gigantes: ⁵³ [an ira deorum irritata, quia exſtinxerat gigantes.] ⁵⁴ [Vel ideo ira deorum; quod in eam fulmina & grandines de coelo cadunt.]

V A R I O R U M.

ſcius cum tertio caſu conjungi ad Naſonem monui lib. vi. Met. 588. Silius lib. iii. 39.

Armat Tarſeſſor ſtabulanti conſcia Phoebus. lib. v. 260.

Lateque Hymenaeo

Conſcia laſciuo Thraſymenia dicitur unda.

HEINS. *Conubiis* etiam Regius. *conjugii* Rottend. pr. a m. ſec. *conubii* Dorvil. Witt. & Ed. Venet. *conubium* ſcribebant, ut *conixa* i. Ecl. 15. mox y. 172. *conubium* Hamburg. pr. ut & multi *conubia* infr. 213. & alibi fere ſemper.

169. PRIMUSQUE MALORUM. *Laborum* pro diverſa lectione prior Rottendorphii, & Hamburgeniſ primus. ſic & libr. viii. Aen. 481. in optimis codicibus, quae *prima laborum Cauſſa fuit. laborum* etiam manifeſte agnoſcit Julius Philargyrus hoc ipſo prolato verſu ad lib. ii. Georg. 168. *Aſſueſtumque malo Ligurem; malo pro labore. ſic etiam a contrario laborem pro malo ſolet ponere, ut ibi: Ille dies primus leſi, primusque laborum Cauſſa fuit.* Et ſane *malum* paullo poſt ſubſequitur, vulgata tamen lectio exſtat apud Lactantium de perſecutione cap. xii. HEINS.

170. FAMAVE *Famaque* Menagianus, & Hamburgeniſ priores. *moretur* Sprothianus. *moratur* Dorvil. *famam* pro infamia capit Nonius etiam.

172. PRAETEXIT. *Protexit* Oudartii, Menagii prior, & ſecundus Hamburgicus. ſed male. Ariſtophanes Pluto 159. *Ὁρμας προείπλετο τῷ πορ-θῆναι: velare* ſaepe dixerunt Ovidius & alii. vid. ad Ovid. v. Epift. 131. BURM.

173. MAGNAS IT. *Magna ſit* Mentelii prior & tertius, Gudianus & primus Moreti. vid. & 187. *Libyes* Ed. Venet.

174. QUO NON. *Qua non aliud* Mediceus, quod impenſe placet, ut diſtinguatur,

Fama, malum qua non aliud velocius ullum. eamque ſcripturam Vaticanus, Pierianorum veterimus, & ex noſtris Rottendorphii primus a manu prima agnoſcit. HEINS. *Violentius ullum* alter Ham-

48 definitio L. Voſ. R. & mox iterum Maſv. & al. bis *diffinitio* edidit. 49 eis onomatopejam L. Voſ. R. ſed L. ei onomatopeliam Baſ. 50 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ad *Attollit* y. 176. 51 deſunt iisdem. in Wirtiano erat Gloſſa ad *ſolo*, inter pauperes, in *auras*, inter divites. 52 generalis eſt rerum omnium parens tellus Dan. Fabr. generale eſt parens rerum omnium L. Voſ. Steph. generaliter parens eſt omnium rerum Baſil. 53 deſunt Voſ. mox, qua exſtinxerat R. Baſil. quae exſtinxerat Steph. Dan. Fabr. 54 deſunt L. Voſ. R. Steph. al.

- Extremam; ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
 180 Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis.
 Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt corpore plumae,
 Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
 Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.

No-

SERVIL

179. EXTREMAM. Aut post omnes gigantes: ⁵⁵ quippe ad eorum ultionem nata: [nam per ipsam eorum crimina vulgata sunt:] aut certe *extremam*, peffimam: omnes enim, qui de medicina tractant, dicunt naturale esse, ut inutiliores sint, qui nascuntur ultimi. ⁵⁶ [Famam ergo inducit ultimam esse fratres, quia ipsa deorum delicta vulgavit.] UT PERHIBENT. Quotiescumque fabulosum aliquid dicit, solet inferre, *Fama est*. Mire ergo modo, cum de ipsa fama loqueretur, ait: *Ut perhibent*. ⁵⁷ [COEO ENCELADOQUE. Isti Gigantes fuerunt inter alios, qui Jovem superpositis montibus regno coelesti intrudere conati, fulminibus sunt deleti: ⁵⁸ [et bene elegit ex fratribus maximos, ex quibus existimaretur.]

180. PEDIBUS CELEREM ET PERNICIBUS ALIS. Convertit rerum epitheta: nam *pernix* vel *pernicitas*, *pedum* est, ut XI. 718. *Pernicibus ignea plantis: Celeritas*, ⁵⁹ *pennarum* est, ut III. 243. *Celerique fuga sub sidera lapsa*. ⁶⁰ [Aut certe intentio describentis est: supervacua est enim alas habenti pedum pernicitas: aut sic intelligit: *pedibus celerem*, & *alis velocibus*.]

181. MONSTRUM. Bene vituperavit Famam ex accidentibus personae, ⁶¹ [per parentes, alas, & fratres:] Et quod eam describit, non est narratio; sed argumentario: Quidni monstrum? quae huius naturae sit, ut quot plumas, tot oculos, tot linguae, tot aures, & caetera.] QUOT SUNT CORPORE PLUMAE. Non ipsius; sed in omnium corporibus: nam exaggeratio est; ac si diceret: *quot sunt arenae*.

182. OCULI SUBTER. Adverbium est, ac si diceret: non sub plumis; sed ⁶² sub ipsa. ⁶³ [Et mi-

re *subter*, quasi quae non videatur, & omnia ⁶⁴ videt reliqua. MIRABILE DICTU. Sic exclamavit Poeta, quasi minus admirationis haberet ipsa descriptio.]

183. TOT LINGUAE. Infinitus est numerus: nam re vera quot sunt homines, in quibus fama est, tot ora habet, quae sunt hominum. ⁶⁵ [TOTIDEM ORA SONANT. Aliud visu, hoc est, ora; aliud auditu, hoc est, *sonant*.]

VARIORUM

Hamburgensis. quo Dorvil. Regius Wall. Wittian. & omnes fere codices. & Edd. Ven. Mediol. Junt. & aliae. *mobilitas* hic est celeritas. vid. ad Rutil. I. Itin. 76. BURM.

175. ACQUIRIT. *Acquirat* magno numero codices. *anquirit* Gudianus a m. sec.

176. SESE ATTOLLIT. *Sese tollit* Menag. alter & Wittian. a m. pr. vid. ad Gratii Cynege. 311. *ad auras* plures.

177. INGREDITURQUE SOLO. *Salum* Macrobius lib. v. Saturn. 13. at capite III. ejusdem libri vulgata scriptura exhibetur. HEINS. Vid. lib. x. 763.

178. IRRITATA. Contra Pierium, hic & lib. x. 644. uno *r* scribendum censentem, duplici *rr*, *irrito* contendunt scribendum, Manut. in Orthogr. p. 429. & Dausquejus, & Torrent. & Lambin. ad Horat. III. Od. 29. & Pincier. Parerg. lib. II. 7. Papias vero uno *r* in *accendo*, quod verbum inter alia per *irito* exponit, quod inepte a *ritu* deducit. *irritata* vero hic Regius, Rottend. pr. Gudian. pr. & Mentel. duo & alii. BURM.

179. COEO ENCELADOQUE. Videtur scribendum *Coeo*, quemadmodum in veteribus libris inven-

⁵⁵ quae ideo ad deorum u. nata est Dan. Fabr. quippe ad eorum ul. natam L. Vol. deorum Basil. etiam: frequens haec commutatio. vid. Liv. 1. 21. III. 14. & 55. & ad Quintil. XI. 2. desunt nam &c. ⁵⁶ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁵⁷ desunt hader. ⁵⁸ desunt Fab. post *existimaretur* asteriscum posuit Dan. desit aliquid, ut *tota turba*, vel simile, vel legendum, *existimarentur omnes*, ut lib. XI. 69. *crimines ab uno disca omnes*. BURM. ⁵⁹ pennarum Vol. R. Dan. Fabr. ⁶⁰ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad Quat. p. 181. ⁶¹ desunt Fabr. praeparatis alas & fratres * Dan. ⁶² subter ipsas L. sub ipsas R. ⁶³ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁶⁴ videat reliqua Fab. videt, & reliqua Dan. ⁶⁵ desunt L. Vol. R. Steph. ul.

Nocte volat coeli medio terraeque, per umbram
 185 Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
 Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, & magnas territat urbis;
 Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
 Haec tum multiplici populos sermone replebat

190 Gau-

S E R V I I.

184. NOCTE VOLAT. Bene naturalem rem dixit: "nam quanto celatum est aliquid, tanto magis "quaeritur: & sine dubio incipiens fama semper obscura est: quae divulgata "conquiescit: unde ait: *Luce sedet custos.* " [COELI MEDIO. Absolutum: quia inter coelum terramque medium est.] TERRAEQUE PER UMBRAM. Noctem, umbram terrae esse nunquam apertius significavit.

185. " [STRIDENS. Potest & ad oris sonum, & ad volatum referri. DULCI DECLINAT LUMINA SOMNO. Qui est omnibus animalibus dulcis. Et somno, utrum ablativo an dativo. " [Melius interpretaris, quasi non succumbit illi.]

186. LUCE SEDET. Id est, per diem: aut ut lux coepit. Et bene nocturna illi & diurna officia dat; ne dulci somno capiatur.] CUSTOS. Speculatrix, " [ne quid eam praeteriret; non, quae custodiat, aut fervet.] SUMMI CULMINE TECTI. Per domos nobilium, " [propter res *privatas*.]

187. TURRIBUS AUT ALTIS. " Per aulas regum, " [propter res publicas.] URBES. " Populos, id est, plebejos. " [Et ostendere vult famae linguis neminem exceptum, qui non exagitari possit.]

188. TENAX. In omnibus perseverans: " [tam enuntiandis falsis rebus, quam in veris.]

189. " [HAEC TUM. Vel fama talis; vel haec facta. POPULOS. Utrum generaliter; an Tyrios & Trojanos tantum?]

V A R I O R U M.

venatur. Graece enim, καὶ. URSIN. Coo Ce-

leoque nostra Excerpta. *Anecdoteque* Menagii prior. *Coo* non habet prior Moreti. *forore* tertius Mentelii. *forores* Parrhaf.

181. QUOT SUNT. *Quod* Mentelius prior. *sunt* quot Hugonius. *sunt pectore* Oudartii & Wallian. *sunt tot* Hugonius. *tot ora* Dorvil. *ore* alter Menag. & *subrigit auras* Gudian. pr. a m. pr.

182. TOT VIGILES SUBTER. *Perovigiles* prior Hamburg. *subsum* Francian. Parrhaf. *subeunt* Venetus & Wall. *oculos subitus* Schol. Lucani ad lib. 1. 472. *oculis subsum* Ed. Venet. *mirabile visu* Excerpta nostra a m. pr. sed aliunde repetitum. vid. 1. Aen. 111. VII. 78. & alibi. BURM.

184. PER UMBRAM. *Per umbras* Reg. alter Hamb. & alii. *stridet* etiam secundus Rottendorphius. *declinant* Leidenfis. ut se subintelligatur. mox *lumine* prior Moreti. *lumina caelo* alter Hamburgicus a manu prima. *limina* Leidenfis. Pierius, & Nascimbaenius notant, esse imitationem Catulli, qui Carm. LXIV. 91.

Non prius ex illo flagrantia declinavit Lumina.

ubi tamen alio sensu, pro deflexit. vid. ad Ovid. VI. Met. 415. & Barth. ad Stat. VIII. Theb. 653. BURM.

186. SUMMI. *Summo* Hugonius & tertius Mentelii a manu prima. *vertice* prior Hamburgicus pro varia lectione. quod ex §. 168. repetitum.

189. TUM. *Dum* Oudartii. *cum* Wallian. Menagii. prior & Venetus. *sunt* alii.

190. FA-

66 denique Dan. 67 requiritur L. Vof. R. Steph. al. 68 quiescit Steph. 69 desunt L. Vof. R. Steph. al. 70 desunt iisdem ad *Custos* §. 186. 71 desunt Fab. in Dan. est, non cumbit illi. * quasi non concumbit, volebat Vof. 72 desunt L. Vof. R. Steph. al. 73 desunt iisdem. propter res pravas Dan. Fabr. forte, *privas*. 74 per regum R. vel regum Dan. Vof. sed L. ignoras, per domos regum Babil. 75 desunt L. Vof. R. Steph. al. 76 magnos populos, & dicis plebejos iisdem. 77 desunt iisdem. 78 desunt iisdem. 79 desunt iisdem.

- 190 Gaudens, & pariter facta atque infecta canebar:
 Venisse Aenean, Trojano a sanguine cretum,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido:
 Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere
 Regnorum inmemores, turpique cupidine captos.
 195 Haec passim Dea foeda virum diffundit in ora.
 Protinus ad regem cursus detorquet Iarban,

In-

SERVII.

190. GAUDENS. Propter inventam materiam.⁸⁰ [Et quidam non temporale Famae epitheton *gaudens*, esse volunt; sed generale, ut multiplici sermone gaudeat, quo tunc populos implebat.] FACTA ATQUE INFECTA. Sicut sequentia indicant.

⁸¹ [Et est quasi proverbiale: nam hoc est: *Tam fidi praeque tenax, quam nuncia veri.*

191. VENISSE AENEAM. Haec facta sunt.

192. VIRO. Marito, ut VII. Ecl. 7. *Vir gregis ipse caper.*] DIGNETUR. Libravit sermonem, quali personae superioris.

193. HYEMEM INTER SE LUXU, QUAM LONGA, FOVERE. Id est, nunc hiemem inter se luxu fovere, in quantum longa est ipsa hyems.⁸² Fecit talem etiam alibi figuram, ut VIII. 86. *Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem Leniit:*⁸³ [pro, quam longa est ipsa nox. Veteres *fovere*, pro diu incolere & inhabitare dixerunt, ut ipse III. Georg. 420. *Fovet humum.*]

194. REGNORUM IMMEMORES. Haec fingit: nam & illi curae est Carthago, & Aeneae Italia.⁸⁴ [An, quia, quod una paritur, duobus assignat?] TURPI CUPIDINE.⁸⁵ [Id est, inhonesto amore.] *Cupidinem* veteres immoderatum amorem dicebant: Afranius⁸⁶ Neaera: *Alius est amor, alius Cupido; amant sapientes, cupiunt caeteri.* Plautus in fragm. Bacchid. cum distinctione posuit: *Cupidon' te con-*

*ficit; anne amor?*⁸⁷ Quo intelligitur vehementer illam amare, vel impatienter. Iple Curcul. I. I. 3. *Quo Venus Cupidoque imperat, suadet amor:* dicendo *imperat*, violentiam ostendit; *suadet* addendo, moderationem significat.]

195. DEA FOEDA. Crudelis,⁸⁸ [impia: quod alibi interpretatur inf. 298. *Eadem impia fama furienti Detulit.* IN ORA. Palam; ut antequam audiant, loquantur. Et proprie *ora*. Terentius Adelph. I. II. 13. *In ore est omni populo.*]

196. IARBAM. Filium Jovis Ammonis. Liber,⁸⁹ [vel, ut alii dicunt, Hercules,] cum Indos peteret,⁹⁰ & per deserta Libyae, hoc est, per Xerolibyā, exercitum duceret, fatigatus siti, Jovis patris sui imploravit auxilium⁹¹ cui ille arietem ostendit, quem secutus ille, pervenit ad locum quendam, in quo aries terram pede suo scalpfit, e quo loco fons manavit: unde factum est, ut Jovi *Ammoni*, ab harenis dicto lingua Libyca, templum & simulacrum cum capite arietino constitueretur, quod ideo fingitur: quia satis ejus sunt involuta responsa. Aut quia⁹² Libyci *Ammonem* arietem appellant.⁹³ Alii hunc *Ammonem* in luto natum, ubi sola ovis fuerat, a finitimis inventum dicunt, creditumque ex Jove & ove natum: appellatum *Ammonem*, ab arena: quia ibi tale solum est: ἀμμον enim Graece arena dicitur. Alii⁹⁴ inter Cyrenas

⁸⁰ defunt iisdem. ⁸¹ defunt iisdem ad *dignetur* §. 192. ⁸² sic in VIII. *Tybris* Dan. Fabr. ⁸³ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁴ defunt iisdem ad §. 195. ⁸⁵ defunt Dan. amore deest Fabr. *turpi cupidine* dixit inhonestos amores Besh. ⁸⁶ *Neaera* Dan. Vossius volebat *Cinereo*, cujus mentio apud Sospitatum, Nonium & Priscianum. & ex Glossis adscripta, *cinereus*, ἰσχυρὸς ἰσχυρῶς. sed Nonius in *Cupido* priora non habet, quae non sunt Afranii, sed tantum, *amabit sapiens, comedet Libyam* Steph. al. vid. sup. ad §. 42. ⁸⁷ & statim viso ariete fons secutus est. Unde factum Jovi Ammoni, ab arenis dicto, *simulacrum* cum capite arietino, quod ideo fingitur, quia satis ejus sunt involuta responsa R. L. Steph. al. & reliqua defunt ad *Rapsa* §. 198. sed Basil. fons secutus est ab arenis. & deinde, arietino. ἀμμον enim Graece arena dicitur, unde &c. In Vossione Fabr. G. Voss. legebat, *Libyes Ammonem*. a Libys singulari, & adscripterat locum Athanas. contra Gentes. Αἰθιοπία, ἡ καλεῖται Ἀμμωνία, πόλις Ἰουδαίου. ⁹³ alii in luto natum volunt, ubi sola ovis a finitimis est inventa, creditumque

Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.

Hic Hammone satus, rapta Garamantide Nympha,
 200 Templâ Jovi centum, latis inmania regnis,
 Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem,
 Excubias Divûm aeternas, pecudumque cruore

Pitt

SERVII.

renas atque Carthaginem ⁹⁴ locum tradunt fuisse, in quo pastores puerum, arietinis cornibus infingnem, in arena sedentem ac vaticinantem deprehenderunt. ⁹⁵ Hic sublatus tacebat, repositus loquebatur: mox, cum e conspectu hominum, ⁹⁶ subito recessisset, ⁹⁷ creditus est deus: unde Jovem ⁹⁸ ideo ibi colere coeperunt, nomine Ammonem, quod in arena fuerat ⁹⁹ visus.

197. '[AGGERAT IRAS. Super eas, quas habebat ex contemptu.]

198. RAPTA. Stuprata, ut I. 28. *Rapti Gany-medes honores*. ¹ [Et: *Rapta raptoris mortem, vel nuptias optet*.] GARAMANTIDE NYMPHA. ² Et proprium potest esse, & gentile: ³ [nam *Garamantes* sunt juxta Libyam: a Garamante, filio Apollinis.]

200. CENTUM. Finitus ⁴ numerus pro infinito. ⁵ [Sane in primo Aeneidis 146. qui mos fit templorum constituendorum relatum est: quae aut tantum sacra sunt, aut ibi etiam res publica administrari auspicio potest. Hic ergo *templa* tantum *sacra* declarat, cum subiungitur, *Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem*. *Excubias divum aeternas pecudumque cruore*: quibus scilicet & sacra-

tio ageretur: & nihil de publicis rebus actum aliqua narratione subiungit. Alii *templum* dicunt, non solum quod potest claudi; verum etiam quod palis, aut hastis, aut aliqua tali re, & ⁷ lineis aut loris, aut simili re septum est, [quod & factum est.] Amplius uno exitu in eo esse non oportet, cum ibi sis cubiturus auspicans. ARAS POSUIT. ⁸ Per praeteritum perfectum intulit, SACRAVERAT, per praeteritum plusquam perfectum. At e contrario: I. 471. *Multa vastabat caede*. Et 472. *Arduentesque avertit*. Alibi simile schema per tempora VIII. 506. *Ipse oratores ad me, &c. cum sceptro misit, mandat*, &c. Et v. 96. *Maestas binas de more bidentis, Vineaque fundebat pateris*. VIGILEM IGNEM. Utrum, ad quem vigiliae agebantur, an perpetuum?] ⁹

201. EXCUBIAS DIVUM AETERNAS. Definitio est aeterni ignis. ¹⁰ Quid est *ignis pervigil*? *excubiae deorum*. [Quod significat, sine intermissione fieri sacrificia: atque *excubare per diem & noctem*, ut dicimus, cotidie ¹¹ *in officio esse*. Non ergo apud quas diu excubant; sed, quae diu excubantur.] Et sciendum, non vacare ratione, ut in aliquibus templis sit *ignis pervigil*: nam potestates aut terre-

nac

⁹⁴ tradunt inter C. ac C. locum esse talem &c. Vof. ⁹⁵ qui inde sublatus Vof. ⁹⁶ deest Vof. ⁹⁷ Deus factus Vof. ⁹⁸ deest Vof. ⁹⁹ visus, quod ideo fingitur, quia satis ejus sunt involuta responsa Vof. ¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ² defunt iisdem. est argumentum alicujus declamationis. Quindil. Decl. ccli. *Duas poenas adversus raptos constituisse lex videtur, alteram mortis, alteram nuptiarum. vid. & cclxx. lege comprehensum est, ut rapta raptoris mortem, vel nuptias optet. cclxxvi. cclxxx. & passim in argumento simili. ut & apud Senecam. vid. 1. Contr. 5. & Exc. 1. 5. & vs. 8. & alibi. qui plenius legem refert, *Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet*. BURM. ³ nam & proprium Steph. quod inde natum, quia in Mss. N. erat pro *Nympha* positum, *Garamantide N.* hinc nam fecerunt. BURM. ⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵ deest iisdem. ⁶ defunt iisdem. ad §. 201. ⁷ lineae illae sunt ligna, quae repaguli vices praestant. quales illae lineae in Circo fuerunt, de quibus agi ad Ovid. III. Amor. II. 19. aliae sunt lineae, quibus Catejas, & Aclidas adnectunt apud Serv. ad VII. 741. Cl. Dorvillius etiam nihil mutandum censebat, licet ipsi in mentem olim venisset *sicci* ex Ovid. III. Fast. 267. *Licia dependens longas velantia sepes. sed velare aliud est, quam sepiro. illa vero, quod & factum est, deerant Fabr. BURM. ⁸ forte, post praeteritum. ⁹ quid est enim pervigil L. q. e. ignis pervigilis Vof. Dan. ¹⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹¹ *in officio esse*, sapit glossam alicujus Monachi, qui de Missa, excubiis, lectionibus & cantibus Ecclesiae Romanensis cogitabat. quae omnia officii nomine veniunt. vide Cang. Glossar. mediae Latini. in *officiis*. & ita inf. ad §. 509. adhibuit ad tempus hujus officii *sacerdotem, dicit*. vide similem infr. §. 301. manum Romanensis monachi. apud Veteres *in officio esse* dicebatur, qui sponte & prompte faciebant, quod lex, aequum & bonum postulabant, vide quae dixi ad Quindil. lib. VIII. de Inst. Orat. Prooem. & ad Ovid. II. Fast. 729. BURM.**

Pingue solum, & variis florentia limina fertis.
 Isque amens animi, & rumore adensus amaro,
 Dicitur ante aras, media inter numina Divom,

205 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis:

Jup-

SERVII.

nae sunt, aut aëriae, ¹² [aut aetheriae,] sed quia aether ignis est, ideo ¹³ in aetheriarum potestatum templis ignis est; ut reddatur eis imago sui elementi. Est autem in templo Jovis, qui ¹⁴ aether est: & Minervae, quae supra aethere est: unde patris de capite procreata esse dicitur.

202. ¹⁵ [VARIIS FLORENTIA SERTIS. Aliis atque aliis, ac sic perpetuo tempore.]

203. ISQUE AMENS ANIMI. Et amator, & barbarus: ¹⁶ [Et amens animi, ut inf. 309. Saevit in opes animi.] ¹⁷ Sane nomen esse ostendit, ponendo genitivum. AMARO. ¹⁸ [Quod audierat sibi praedatum Aeneam.] Amaro, aspero, ut x. 900. Hostis amare, quid increpitas?

204. MEDIA INTER NUMINA DIVUM. Ac si diceret, ¹⁹ & diis testibus, ut Salustius, Catil. xxxv. ²⁰ Quae medius Fidius vera licet mecum cognoscas. ²¹ [Testis dictus medius; Fidius, id est, Aiax dicitur, Jovis filius, [id est, Hercules. Medium dictum testem. Sane multi munera legunt, hoc est, in media precatione deorum: & est invidiosus, si inter munera, quae ipse sacraverat.]

205. MANIBUS SUPINIS. Juxta rationem: nam inferos demissis ad terram manibus invocamus, ut Homerus inducit Altheam, matrem Meleagri, manibus in longum porrectis, ut ipse III. 263. Passus de littore palmis: Coelestes, levatis ad coelum, ut modo: & I. 93. Duplices tendens ad sidera palmas.] SUPPLEX ORASSE. ²² [Haec adlocutio] partim precatur: unde ait, supplex: partim conqueritur: unde ait, orasse. ORASSE autem, dixisse. Hinc & oratores dicimus: ²³ [nam rogare, non procedit: quia conqueritur magis.]

VARIORUM.

190. FACTA ATQUE INFECTA. Imitatur Stat. III. 430. facta infecta loqui.

191. TROJANO A SANGUINE. Tò a abest a Mediceo, & Menteliano utroque, Gudiano & primo tertioque Vossiano, altero Menagii & Veneto. HEINS. Et a Leidensi & Walliano. vid. inf. y. 230. & lib. I. 19. ubi vidimus in similibus locis & deesse & adesse saepe praepositionem: quare non audiendus Marklandus qui ad Statii v. Silv. III. III. confidenter adfirmat, a sanguine duci rectum esse, non sanguine duci, ideoque ibi mutat Atque in aequae. atqui in eodem carmine, y. 210. Quum stirpe tua descendere dixi, occurrit.

192. JUNGERE. Munere Menagii prior.

193. QUAM LONGA. Vid. ad Ovid. I. Amor. II. 3.

195. DIFFUNDIT. Diffudit Menagius alter, Hugenianus, Zulichemius, & a manu secunda alter Hamburgicus.

196. CURSUS DETORQUET. Cursu detorquet Gudianus a manu prima. non male, pro cursu detorquetur, detorquet se. vide lib. II. 207. HEINS. Cursum est apud Nonium in pretinus. & firmat imitatio Apulei lib. VIII. Metam. Fama dilabitur, & cursus primos ad domum Tlepolemi detorquet. & ita cursus flectere, Ovidio & aliis in usu. ita inf. lib. v. 834. cursu contendere, & cursu variatur & alibi. BURM.

Ibid. IARBAM. Mediceus, Iarban, ut & primus Moretanus, etiam Gudianus & alter Mentelianus a manu secunda. nonnulli adspirationem addunt, Eiarbam. & sine adspiratione, id nomen quoque in veterrimis Sillii membranis exarabatur.

HEINS.

12 desunt Dan. 13 deest praepositio L. Vof. R. Steph. 14 Aether est Minervae, quae, idem & Dan. 15 desunt L. Vof. R. Steph. al. 16 desunt iisdem. 17 sane amens animi nominativum pro genitivo posuit; nam ergo amens animi? Dan. Fabr. 18 desunt L. Vof. R. Steph. al. 19 deest copula iisdem. diceret diis coelestibus L. 20 Quam M. F. veram L. Vof. R. Steph. al. in Sall. Catil. xxxv. legitur, quae medius Fidius licet vera mecum cognoscas. alteram tamen lectionem esse in scriptis testantur Commentatores, quam Cortius probat, sed cognoscas praefert. BURM. 21 desunt L. R. ad supplex y. 205. id est, sis dictus medius, id est Aiax. Steph. Dan. Fabr. ut sis dictus medius, id est Vof. idem sic dictum medius fidus, id est Basil. hinc desunt Vof. Steph. al. reliqua. 22 desunt L. Vof. R. Steph. haec adlocutio partim precationem habet, unde ait supplex. partim conquestionem, unde ait orasse. orasse autem dixisse, unde oratores dicti Fabr. al. 23 desunt L. Vof. R. Steph.

Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Adspicis haec? An te, genitor, quum fulmina torques,
Nequidquam horremus? caecique in nubibus ignes
210 Terrificant animos, & inania murmura miscent?

Fe-

S E R V I I.

206. ²⁴ [JUPPITER OMNIPOTENS. Epitheta, quae commemorationem potentiae habent, interdum exprobrationis vim obtinent, ut hoc loco.] MAURUSIA. Maura: nam ²⁵ protensio est: ²⁶ Coelius: *Maurusii, qui juxta Oceanum colant.*

207. NUNC EPULATA. ²⁷ Dum in epulis est: ²⁸ nam eum deseruit participium: ²⁹ [praeteritum *epulata*, pro praesenti *epulans*, posuit.] Et bene *nunc* dixit: ³⁰ [quasi celebrantibus ejus sacra tanta injuria acciderit.] Officia enim in deos, licet aeternam habeant gratiam, & spectent tam praeteritum quam futurum, tamen in praesenti plus valent. Semper autem Jovi propter hospitalitatem libabatur, quem *Zivus* dicimus. Et bene conqueritur; quia humanas res ne tum quidem curat, ³¹ cum ei tribuitur honos ³² sacrificio. LENAENUM. Bacchicum: nam Liber, *Lenaeus* dicitur: quia ³³ lacubus praest, ³⁴ id est, *ἀπὸ τῆς προίτας αἰνῆς*. ³⁵ Nec potest dici *Lenaeus*, a mentis delinimento; cum sit a Graeco tractum, ³⁶ [ex calcatorio, *ἀπὸ τῆς λυγῆς*, hoc est, a lacu.]

208. ³⁷ [ASPICIS HAEC. Id est, talia. Et hoc sentit: itane talia aspicias, nec vindicas?] FULMINA TORQUES. Vel inorques, vel gubernas.]

209. NEQUIDQUAM HORREMUS. Quia non judicio haec facis: ³⁸ [quia non punis malos: & supervacua *horremus*: aut quia existimamus ea non emitti manu tua. An *nequidquam*, pro non? ut sit: *Tu fulmina non torques.*] COECIQUE IGNES. Non quia non videntur; sed quorum origo non apparet. ³⁹ [An quorum rationem ignorantes time-

mus:] Alii enim de ventis dicunt fieri; alii de nubibus; alii de aere ⁴⁰ [fulmen: Juvenalis XIII. 225. *Non quasi fortuito, nec ventorum rabie, sed Iratus cadat in terras & vindicet ignis.*] IN NUBIBUS. Ac si diceret, non ex te ⁴¹ [sunt: si enim errant, tuo non reguntur imperio]

210. ⁴² [TERRIFICANT ANIMOS ET INANIA MURMURA MISCENT. Latenter secundum Epicureos locutus est.]

V A R I O R U M.

HEINS. *Hiarban* Reg. *Hiarba* Parrhaf.

198. GARAMANTIDE. *Agaramantide* Dorvil.

199. JOVI. *Foris* Montalbanius & Wall.

201. AETERNAS. *Externas* Hugonius. *pecorumque* Leidenfis.

203. ACCENSUS. *Incensus* Excerpta nostra. *accensus amore* Gudianus a manu prima. vulgata est apud Non. in *amarus*, qui acerbum interpretatur. BURM.

205. SUPINIS. *Sopinis* Sproctianus & Rottendorph. pr.

206. JUPPITER. *Jupiter* hic & VII. 799. probare videtur Pierius. sed Manutius *Juppiter* in Orthogr. p. 242. vid. & Dausq. part. 2. p. 171. & Mss. fere omnes hic & alibi *Juppiter*. BURM.

207. TORIS. *Choris* Leidenfis. *amorem* alter Hamburgicus. *odorem* Dorvil. sed *bonorem* recte de libaminibus dici videbis in notis Heinssii & Drakenb. ad Sil. VII. 184. *respicias haec* Francianus. *aspicias hoc* Dorvil.

208. AN

²⁴ desunt iisdem & al. ²⁵ protensio L. Vof. R. Steph. protensio est nunc Dan. ²⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁷ pro *epulans* participium, & bene dixit, dum in *epulis* est, quasi celebrantibus &c. Dan. Fabr. ²⁸ nam poëtam eum des. Vof. nam cum deseruit participium praeteritum, *epulata* pro praesenti *epulans* posuit, unde praemisit quod est praesentis, & bene nunc dixit; officia enim, &c. Basil. ²⁹ desunt L. Vof. R. ³⁰ desunt L. Vof. R. Steph. ³¹ cum ei sacrificatur Dan. Fabr. ³² sacrificii L. Vof. Steph. al. ³³ loculis L. R. lacubus, hoc est torcularibus Fabr. ³⁴ qui est e rege reapai dicuntur R. qui EC TEPEAEENAI dicuntur L. id est ATNOIE. Vof. id est *ἀπὸ τῆς λυγῆς* Steph. Basil. *λυγῆς* Dan. ³⁵ nam cum sit Graecum, a mentis delinimento non potest accipi, ceteris desideratis L. R. (sed ille *delinimento*) Basil. ³⁶ desunt L. R. Steph. ³⁷ desunt L. Vof. R. Steph. ³⁸ desunt iisdem. ³⁹ desunt iisdem. ⁴⁰ desunt iisdem, sed Juvenalis versus sequenti notae subijciunt, in quibus *fortuitus*, & alia variatio est. ut & ad lib. VI. Aen. 179. ⁴² desunt L. R. ⁴² desunt L. Vof. R. Steph. al.

Femina, quae nostris errans in finibus urbem
Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.

215 Et

SERVII.

211. FOEMINA. ⁴³ Invidia a sexu, ⁴⁴ [contemptu inferioris.] Et jam incipit specialis conquestio. Est autem ordo: Foemina errans, quae in nostris finibus urbem posuit. ⁴⁵ [Et est exaggeratio: primum quod pretio; deinde exiguum; dein certis legibus.]

212. PRETIO. Ut ostendat, eam nec meruisse per gratiam; nec invasisse virtute. Et, si vendidit, quid conqueritur? vel defraudatus per corium: vel de nuptiarum promissione: ⁴⁶ [aut exiguum pretio, pro exigui pretii.] LITTUS. ⁴⁷ [Non ait agros, sed ⁴⁸ littus] terram mari vicinam, ut supra I. 2. & II. 557. diximus. Modo etiam ⁴⁹ infertilem ⁵⁰ [sibi, & angustam] vult ostendere, ⁵¹ [hoc est, talem illi dedimus terram, quae nulli esset necessaria; qua tamen contenta fuit. ARANDUM. Videtur illud attingere moris antiqui, quod cum conderebatur nova ⁵² civitas aratrum adhibitum, ut eodem ritu, quo condita, subvertatur. Horatius I. od. XVI. 20. Imprimetque muris hostile aratrum.]

213. LOCI LEGES DEDIMUS. Aut quam tributariam fecimus: aut cui ideo concessimus civitatem, ut in nostrum ⁵³ veniret matrimonium; ⁵⁴ [ut iusta ira sit. CONNUBIA. Hic NU produxit, cum alibi corripuerit, ut sup. 127. Connubio jungam stabili.] NOSTRA. Pro mea: ⁵⁵ nobilium est autem [hic sermo. Sic Numanus IX. 600. En qui nostra sibi bello connubia poscunt.] Sallustius fragm. Hist. lib. I. Nos in tanta doctissimorum hominum copia.

214. DOMINUM. Ut superius 103. Liceat Phrygio servire marito. Est autem de jure, quasi per coemptionem. ⁵⁷ [Coemptio vero certis solemnitatibus apud priscos peragebatur in contrahendo matrimonio: & sese coemptendo vir & uxor interrogabant: Vir ita: An mulier sibi materfamilias esse velles? Illa respondebat, Velle. Item mulier interrogabat: Utrum vir sibi paterfamilias esse velles?

Ille respondebat: Velle. Itaque mulier in viri manum conveniebat: & vocabantur *haec nuptiae per coemptionem*: & erat mulier materfamilias viro, loco filiae. Vel dominum, maritum; ut alibi dominam, uxorem VI. 397. Hi dominam ditis: & est, quasi vehemens accusatio: me maritum respuit, & Aeneam non virum, sed dominum recepit.]

VARIORUM.

208. AN TE, GENITOR. Genitor, an cum tua Venet. torquens Mediceus & Leidenfis. oremus Dorvil. qui & mox, immania marmura contra legem carminis, quam etiam in hac voce violatam vidimus ad Ovid. v. Metam. y. ult. BURM.

210. TERRIFICANT. Audacter fictum & recens verbum, & post Virgilium soli Lucretio usurpatum Harduino dicitur: ergo Lucretius post Virgilium scripsit. O pudor literarum! ita & horrificare infr. 465. proscibit. BURM.

212. EXIGUAM. Exiguam Mediceus. a manu prima. posuit pretio prior Hamburgicus.

213. CUIQUE LOCI. Cui leges dedimusque loci Leidenfis & Hugonianus. locis Wallian. mox, repulit Francianus & Excerpta nostra. depulit Leidenfis pro varia lectione. sed repulit verum, unde repulsa dicitur. Aeneam etiam Francianus & Edit. P. Danielis. Aeneam in sua regna Parthas. repulit & Aeneam Nonius in dominus infr. ad y. 374. quidam codices in Servio & Steph. at dominum. Lipsius vero ad Tacit. II. Annal. in excursu ultimo, observat, hoc adducto etiam loco, dominos & dominas dici maritos & uxores. sed de eo hic non agitur, sed Aeneam participem regni, imo solum regem & dominum recepit, ut regnaret & dominaretur paribus auspiciis. BURM.

215. ET

⁴³ invidia sexus Dan. Fab. ⁴⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁵ defunt iisdem. exiguum de incertis legibus Dan. ⁴⁶ defunt iisdem. ⁴⁷ defunt iisdem. ⁴⁸ defunt iisdem. vid. ad II. Aen. 209. ⁴⁹ infertile Basil. ⁵⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵¹ defunt L. R. Bas. ad y. 213. sed Vof. Steph. defunt a, qua tamen. ⁵² civitas Tauro & vacca, ita ut vacca esset interior, a magistratu muri designarentur. Nam ideo ad exaugurandas, vel diruendas civitates aratrum adhibitum &c. Dan. Fabr. ⁵³ deveniret Basil. ⁵⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁵ nobilium R. nobilium L. ⁵⁶ defunt L. R. ⁵⁷ defunt L. Vof. R. Steph. ad Paris. sed Dan. usque ad vel dominum. contra Basil. inde reliqua deerrant.

215 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, raptò pòtitur. Nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Ta-

SERVII.

215. PARIS. Similis Paridi: injuria a Persona.⁵⁸ [Probrosi enim, non lenibus verbis, veteres convicia dicebant, ut Sallustius fragm. incert. *Tyrannumque & Cinnam maxima voce appellans.*] Bene autem Paris, quasi qui⁵⁹ sustulit alii matrimonium pactum: sic Juvenalis iv. 38. *Et calvo serviret Roma Neroni.*⁶⁰

Ibid. SEMIVIRO COMITATU. Ut ix. 617. *O verae Phrygiae! neque enim Phryges:*⁶¹ [id est, effoeminati. Et bene non solum regi, sed & fociis convicium facit. Sane quidam tradunt, jure hoc in Phrygas dictum: ab ipsis enim ferunt coepisse stupra puerorum.]

216. MAEONIA MITRA.⁶² Lydia: nam utebantur & Phryges & Lydii. MITRA. Hoc est,⁶³ incurvo pileo: de quo pendeat etiam buccarum tegmen.⁶⁴ [Sane, quibus effoeminatio crimini datur, etiam mitra eis adscribebatur: multa enim lectio mitras proprie meretricum esse docet. Ergo ex habitus qualitate mutuatur invidiam: eum enim non jam effoeminatum, velut meretricem, appellat, quod est inimici, non mulieris tantum; sed etiam meretricem vocat; cum, sicut supra dictum est, alios infectetur, dicens ix. 617. *O vere Phrygiae! neque enim Phryges.*] CRINEMQUE MADENTEM SUBNIXUS. Crinem unguentatum subnixum,⁶⁵ [& subligatum] habens.⁶⁶ [Aut *subnixus*, fiducia elatus.]

217. RAPTO POTITUR. Stupro fruitur: nam proprie *raptus*, est illicitus coitus; nec enim hic rapuerat.

218. TEMPLIS QUIPPE TUIS. Ac si diceret: Non mirum, si haec patimur te colentes. Sic supra ad irinonem dictum: *Juppiter omnipotens: ac*

si diceret: tu es, qui potes omnia? FOVEMUS INANEM.⁶⁸ Aut quia frustra te credimus mundi esse rectorem: aut quia me tuum filium esse confido. *Fovemus* autem,⁶⁹ auxiliamur,⁷⁰ quasi rem per se infirmam.

VARIORUM.

215. ET NUNC. At nunc Hamb. pr. sed Valer. Flac. III. 25.

Et nunc ille tubas captivaeque postibus arma Imposuit.

Stat. iv. Silv. III. 76.

Et nunc ille ego turbidus.

ubi male, en Morellus & Markl. at Turneb. & paullo post, *Et nunc limite me colis beato.* similis vis rē nunc mox y. 266. *Tu nunc Carthaginis altae Fundamenta locas.* & alibi. BURM.

217. SUBNIXUS. Salmasius ad Solinum pag. 392. *subnexus* perperam. Quod & ipsum tamen subleget Gevartio, qui in Electis lib. i. cap. 7. sic scribendum esse diu ante Salmasium monuerat. apud Nasonem lib. vi. Metam. 715. *barba rutilis subnixa capillis.* apud Silium lib. II. 397. *galea cornicis subnixa cristis.* videatur Gronovius Diatribes Statianae cap. iv. HEINS. *Subnexus* est in Leidensi uno. vide ad lib. III. 402. Servium. Cl. Dorvillius *subnexus* olim fuisse lectum suspicabatur ex Servii, *subligatus*. in primis, quia *subnixus* ut varia lectio adponitur. quamvis alterum aequè dici possit; ut lib. VII. 669.

Herculeoque humeros innexus amictu.

Nonius in *subnixus* habet, *Maeonia mentum barba.* vid. Markl. ad Stat. v. Silv. III. 115. BURM.

Ibid. RAPTO. Manuscriptum, *raptu. raptum* vel

⁵⁸ defunt L. R. Vof. Steph. al. probrosi enim non lenibus * Veteres Dan. probrosi enim nominibus Veteres Commel. Emm. ut Putschius conjiciebat. verbis est in Fabr. in Sallustii verbis, *Tyrannum excivitam* Dan. habebat. ⁵⁹ sustulit pactum L. Vof. R. sustulit pactum Steph. al. prior lectio vero, *alii matrimonium*, intrusa, ut conveniret scilicet *q. pactum*. ⁶⁰ cui similis per injuriam Domitianus erat Fabr. al. ⁶¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶² Lydiana, qua utebantur Steph. Bas. Lydia qua Fabr. ⁶³ incurvum pileum & buccarum tegmen Steph. buccarum Dan. Fabr. Raccharum Commel. Emmen. G. Vof. *baccarum* vel *baccatum* conjiciebat. *tegmen* Barth. ad Statii ix. Theb. 795. qui etiam corrigit mox, jam enim Trojanum non tantum effoeminatum; sed & meretricem appellat. reliqua, cum sicut &c. esse spuria censet. BURM. ⁶⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁵ defunt lisdem. ⁶⁶ defunt lisdem. ⁶⁷ RAPTO. L. R. Vof. Fabr. ⁶⁸ aut qui frustra credimus Steph. ⁶⁹ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁰ quasi in se infirmam L. R. q. per se inf. Vof.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem
 220 Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit
 Regia, & oblitos famaе melioris amantis.
 Tum sic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:
 Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis:

Dar-

SERVII.

219. ⁷¹ [ORANTEM. Perorantem, non precantem, ut supra 205. dictum est x. 96. Talibus orabat Juno. ARASQUE TENENTEM. Veteres asae dicebant; postea immutata littera s in r, aras dixerunt, sicut Valesios, Valerios; Fustos, Furios: quod ⁷² Varro libro quinto Rerum divinarum plenius narrat: *Necesse enim erat aras a sacrificantibus teneri: quod si non fieret, diis sacrificatio grata non esset*: quo plenius intelligi voluit, gratum hoc esse numinibus, subjungendo: *Arasque tenentem Audiit omnipotens.*]

220. OCULOSQUE AD MOENIA TORSIT. Ut inde pellat Aeneam; ⁷³ ne videatur esse contrarium, ⁷⁴ quod turbantur omnia, Jove ⁷⁵ Africam respiciente: nam utrumque a turpi liberat fama.

221. ⁷⁶ [OBLITOS FAMAЕ MELIORIS AMANTIS. Oblitos & eos dicimus, qui aliquid negligunt; vel quibus aliquod excidit; sed figurate, ut ix. Ecl. 53. *Nunc oblita mihi tot carmina*. FAMAЕ autem MELIORIS, hoc est sup. 170. *Neque enim specie famave movetur*.]

223. VADE, AGE, NATE. Singulis verbis, & jubentis, ut *vade*; & hortantis, ut, *age*; & blandientis, ut *nate*, expressit adfectum.] Voca ZEPHYROS. Aut quibus Aeneas naviget: unde est inf. 562. *Nec Zephyros audis spirare secundos*: aut ⁷⁷ qui vehant Mercurium, ut inf. 257. *Ventosque secabas*. Item inf. 241. ⁷⁸ *Rapido pariter cum flammis portant*.

VARIORUM.

vel *raptio* est violenta injuriae perpetratio. *Raptus* est stuprum ipsum, illud causa, hoc effectus. FABRIC. *Raptu* pr. Rottend. a m. fec. *raptu* Zulichem. id est stuprata, supra y. 198. vid. ad Ovid. i. Met. 144. eadem variatio in verbis Ser-

vii ad viii. 636. *initum consilium de rapto*, vel *raptu*. BURM.

218. FAMAMQUE FOVEMUS INANEM. Vossius conjecerat, *flammas*. male. imitatio Propertii vindicat vulgatam, qui lib. iii. x. 19.

Ille quidem interea fama tabescat inani. id est, licet tu nomen & decus ex militia Caesaris referas, illa tamen hac etiam fama inani, quia virtus tua te exponet quotidie periculis, conficitur curis & tabescet. ibi etiam in Vossiano codice erat, *flamma*, ut saepe hae voces commutatae. Tacit. iv. Hist. ii. *qui principatus inanem ei famam circumdarent*. qui & *inania famaе* dicit ii. Ann. 76. *fama* hic est celebritas, nobilitas. ut apud Lucanum ix. 548. de oraculo Hammonis, *de fama tam longa judicet aevi*. nim. an inanis sit, an merita. *movemus* prior Hamburg. sensus est, *famam* illam vulgi, & opinionem, quae te summum deorum credit, adjuvamus, te colendo & adorando. & inde nihil emolumenti aut utilitatis ad nos redundat. vid. & vi. 568. & ita passim *fovere spem*, *judicium* &c. BURM.

219. TALIBUS. Hic versus deerat alteri Menagiano, & poterat me iudice abesse. sed tuetur Macrobi. iii. Sat. 2. ex simili versu vi. 124. *aramque* Wittian. & Ed. Venet. BURM.

220. OCULOSQUE. *Vultusque* prior Hamburgicus pro varia lectione. *ad devia* secundus. mox, *ovantes* Leidenfis. *audis* etiam Francianus. ut inf. y. 672. scriptum fuerat *audis*. BURM.

221. AMANTIS. Quia sine regimine ponitur, esse Gallicismum dicit Harduin. ergo *medentes*, *volantes* & innumera talia a Gallis petiere Romani. & Terentius, Ovidius, Propertius, Tibullus & omnes alii Gallicismum in hac voce usurpasse credendi, qui hodie Franci *les amans* dicere solent. non idem observat in *volantes* lib. vi. 192. 239. 728.

⁷¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. *perorantem* Dan. Fabr. ⁷² apud Macrobi. iii. 2. quod Commelinus textui Servii in-
 sequit. aliter tamen ibi verba Varronis leguntur. & Dan. Fabr. *necesse enim erat a sacr.* &c. omisso *q̄p aras*. BURM. ⁷³ des
 L. Vof. R. Steph. Fabr. al. ⁷⁴ quia Dan. ⁷⁵ in Africa Dan. ⁷⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *voca* y. 223.
⁷⁷ quia vehabant Dan. Fabr. ⁷⁸ *raptu*, Vof.

225 Dardaniūmque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exspectat, fatisque datas non respicit urbis,
Adloquere, & celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promisit, Grajūmque ideo bis vindicat armis:

Sed

SERVII.

224. ⁷⁹ [DARDANIUMQUE DUCEM. Ordo est: Dardaniumque ducem adloquere.] TYRIA CAR-
THAGINE. ⁸⁰ [Quasi homini iratus, civitati epi-
theton patrium dedit.] Carthagine autem, pro Car-
thagini: & pro adverbio in loco, de loco posuit:
sic Horatius I. Epist. VIII. 12. Romae Tybur amem,
ventosus Tybre Romam: pro, Tyburi.

225. EXPECTAT. Moratur, ⁸¹ deterit tempus.
⁸² [NON RESPICIT URBES. Non cogitat; cum
illum necesse sit ad Italiam navigare. CELERES.
Pro, celer, vel celeriter.]

227. NON ILLUM NOBIS. Καὶ τὸ σιωπῶντος in-
telligimus. PULCHERRIMA. Epitheton perpetuum,
nec ad praesens negotium pertinens.

228. GRAJUMQUE IDEO BIS VINDICAT AR-
MIS. Alii dicunt bis; ⁸³ semel a Diomedis singula-
ri certamine: in quo a Diomede percussus est sa-
xo. Juvenalis xv. 66. Vel quo Tydides percussit pon-
dere coxam Aeneae: iterum in excidio, sicut legi-
mus II. 632. Descendo ac ducente deo: ⁸⁴ [& II.
664. Hoc erat alma parens.] Alii dicunt propter
Diomedis & Achillis certamina singularia ⁸⁵ [con-
tra Aeneam.] Sed quando cum Achille dimicavit,
a Neptuno liberatus est: ⁸⁶ [quando cum Diome-
de, a Venere:] ⁸⁷ potest tamen, quod pro Venere
[fit, a Venere] factum videri. Sic enim Juno im-
putat Veneri, quod pro ea factum est, ⁸⁸ dicens x.
83. ⁸⁹ Potes in totidem classes convertere Nymphas.
⁹⁰ Potest etiam & alter esse sensus: nam Troja ⁹¹
antea ab Hercule, qui & ipse Graecus fuit, capta
est: ut intelligamus jam tunc Aeneam natum fuisse:
nec enim ⁹² multum temporis interfuit: cum
constet, Priamo tunc ab Hercule imperium tradi-
tum. ⁹³ [VINDICAT autem, pro vindicavit: &

quaedam ideo praesenti, ⁹⁴ pro praeterito tempore
ponuntur, ad majorem significationem figurandam,
ut I. 316. Vel qualis equos Ithréissa fatigat. I.
Georg. 279. Coeumque Iapetumque creat: ut e con-
trario praeteritum tempus ad exprimendam celeri-
tatem, ut XI. 488. Suras incluserat auro: & II.
Georg. 81. Exiit ad coelum ramis felicibus arbos:
Et vindicat, eripit, ut: Qui in libertatem vindi-
cat, id est, eripit servituti.]

VARIORUM.

728. quia scilicet in Gallico sermone hoc non re-
perit, & semper substantivum addunt, aut si absolute
ponunt, longe aliud quam avem significare no-
tum est. sed cur in Georgicis, quae a Virgilio vere
profecta credit, non notavit natantes lib. I. 541. ut
Gallicismum? an etiam nescit Lucam in Evang. XVII.
7. δὲ λὸν ἀποτριῶντα, & ποιμαίνοντα, pro ἀρότη & Ποι-
μῆνι, & cap. III. 14. Στρατιωμένους, pro Στρατιώ-
ταις dixisse? an non ut alia Lucae haec inter Latinis-
mos referrent alii, inter Hebraeos alii? BURM.
222. TUNC. Tum scripti. & cum iis Victorinus
libello de Metris. HEINS. Cui talia secundus Mo-
reti.

223. VADE AGE, NATE, VOCA ZEPHYROS,
ET LABERE PENNIS. Ita locus hic distinguendus.
de quo operosius egimus lib. III. Georg. 193. vo-
ca Zephyros pennis, hoc est provoca, ut illic cur-
sibus auras vocare. Hujus interpretationis vestigia
in Servio apparent. HEINS. Pinnis Gudianus &
Medic. Zephyros, elabere Francianus.

225. DATAS. Datis primus Rottendorphius.
vid. lib. I. 382. perspicit Regius, duo Rottendor-
phii, duo Leidenes, Zulich. Parrhas. & Wallian.

pro-

79 desunt L. Vof. R. Steph. al. 80 desunt iidem. 81 & terit tempus Steph. 82 desunt L. Vof. R. Steph. al.
83 schema Diomedis singulari certamine, item in L. & R. sed ille sine gla Diomedis pro sine gladio Diomedis, omis-
sis reliquis, mox, item in Basil. & item Vof. Steph. in excidio, alii dicunt sicuti Dan. abducente L. R. descende abducente Vof.
84 desunt L. Vof. R. Steph. al. 85 desunt iidem. 86 desunt iidem. 87 potest autem pro Vof. Steph. potest tamen
quod pro R. quod pro Venere fit ab ea factum Fabr. Basil. potest tamen hoc p. V. factum videri, sic L. 88 ut L. Vof.
R. Steph. al. 89 potest Fabr. 90 potest etiam alter iidem. 91 deest Steph. ante ab L. Basil. 92 tempus interfuit L.
Vof. Steph. al. temporis fuit Dan. 93 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 229. 94 deest Dan.

- Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
 230 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
 Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse sua molitur laude laborem;

Asca-

SERVII.

229. GRAVIDAM IMPERIIS. ⁹⁵ [Quasi parituram imperia; vel] unde ⁹⁶ multi imperatores possent creari, ut I. 21. *Hinc populum late regem*. Ideo autem *gravidam* ablativo jungitur: quia ⁹⁷ etiam *gravis illa re* dicimus: unde est huius origo sermo- nis. Sic Plautus in Amphitryone: *Uxor tua non puero, sed peste*, ⁹⁸ *gravidam est*. ⁹⁹ [Alii hunc ordinem volunt: sed fore, qui Italiam, gravidam bello, frementem imperiis regeret.] BELLOQUE FREMENTEM. Exceptis temporibus, quibus a Latino regebatur, ut VII. 46. *Longa populos in pace regebat*. Nam alias bellicosa fuit Italia.

230. ¹ [ALTO. Illustri, nobili.]

231. PRODERET. Modo protenderet, ² id est, propagaret. *Propago* autem, si genus significet, *pro* brevis est, ut XII. 827. *Sit Romana potens Italia virtute propago*. Si de arbore dicas, ³ producitur *pro*, ut II. Georg. 26. *Flexos propaginis* ⁴ *arcus Exspectent*. *Prodere* sane, significat & occulta detegere: unde *proditores* dicti: & decipere vel perdere, ut I. 253. *Unius ob iram Prodimur*: & est in infinitum haec ⁵ *Lexis* polysemos. ⁶ [Plautus Trin. II. 11. 59. *Nam illud, quod das, perdit; & illi prodit vitam ad miseriam*: cum de paupere loqueretur.]

233. SUPER SUA LAUDE. Id est, pro sua laude: & Graecum est schema: sic enim Demosthenes: *ἡνίκά τῃ κορυνῇ*, id est, pro corona ⁷ [*ἡνίκά τῃ κορυνῇ*], pro illo.] MOLITUR. Praeparat, ⁸ aut exerceat.

VARIORUM.

prospicit Menag. prior. *aspicit* Oudartii. sed vulgata firmatur mox v. 236.

226. MEA DICTA. Ita scripti. nisi quod in Veneto, *mea iussa*. in vulgatis nonnullis, *mandata*. HEINS. *Mandata* Dorvil. vid. inf. 378. *refer* alter Hamburgicus.

227. NOBIS GENETRIX. *Genetrix nobis* Wallian.

Ibid. VINDICAT ARMIS. Ambiguum, vel Gracos habuit vindices per eorum arma, quod falsum: vel vindicat ab armis Grajum, liberat, ut Servius. vid. ad Vellej. Paterc. II. 28. hoc quoque observat Harduinus, sed ignorantia Latini sermonis haesit. BURM.

229. BELLOQUE. *Bellisque* Parrhaf. *furentem* Wallian. *Gravidam imperio*. recte exponit Servius, quae multos imperatores est paritura, & eo sensu Ausonius Epig. IV. de Pannoniis haec imitans, ait,

Imperiis gravidam qua seco Pannonias, ridicule Harduinus de diversis in Italia regibus, ducibus, & comitibus qui per factiones Guelficas & Gibellinas seculo XIII. bello fremuerunt, credit dictum ab impostore sua tempora falso. BURM.

230. A SANGUINE. *Ab sanguine* Nonius profert in *prodere*. quomodo lib. V. 45. & VI. 500. vetus scriptura. sed vulgatam Diomedes libro I. amplectitur. in sex scriptis, *alto sanguine*, quomodo Gudianus, Mentelianus & duo alii a manu prima. HEINS. *Deest & a Zulichernio & duobus Moretanis*. v. sup. 191. *altum a* Leidenfis.

232. SI NULLA ACCENDIT. *Quod si nulla movet* Wittian. ex v. 272. repetitum.

233. SUPER IPSE SUA. *Suum molitur laude laborem* citatur ab Arufiano Messio. sed mendose, ut opinor: aliter certe codices scripti. *laborum* Gudianus.

⁹⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁶ multum R. possunt Dan. ⁹⁷ etiam jam gravis Steph. etiam illa re dicimus L. ⁹⁸ gravis Dan. Fabr. sed legitur in Plaut. Amph. Aug. II. 11. 87. *verum non est puero gravis*. Am. *quid igitur?* So. *infamia*. ⁹⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹ defunt iisdem. ² & Dan. ³ pro longa est Dan. ⁴ arcus. *Nec se spectent*. *prodere* sane significat & decipere, ut *amius* Steph. ita & Vof. R. L. sed *nexo* vel *nexas* habent. *arcus*. alias deciperet, ut *uinius* Basil. nec leguntur media in his. ⁵ Glossula Polysemos Dan. in Vof. additur, id est hic sermo multa significans. Est infinitum. haec *Lexis* pol. Basil. ⁶ defunt L. Vof. R. Steph. al. in vulgatis Plauti legitur *prodant*. quod ex glossemate natum. nam & *prodere* *dies* apud Terent. Andr. II. 1. pro producere, & apud alios occurrit. & ludit Plautus in *perdere*, & *prodere* per alliterationem. BURM. ⁷ defunt L. Vof. R. Dan. Fabr. ⁸ deest Dan.

Ascanione pater Romanas invidet arces?

235 Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?

Nec prolem Ausoniam, & Lavinia respicit arva?

Naviget. Haec summa est: hic nostri nuntius esto.

Dixerat. Ille patris magni parere parabat.

Imperio: & primum pedibus talaria neçtit.

240 Au-

S E R V I I.

234. ASCANIONE. Propter illud, quod frequenter diximus, ipsi imperium deberi. Ideo autem hoc adserit Poëta, ut laudando ⁹ Iulium, Caesarem laudet: ¹⁰ quia ab eo originem ducit, ut I. 288. *Julius a magno demissum nomen Iulo.* ROMANAS INVIDET ARCES. Honeftior elocutio est, si addamus quam rem invidemus, ut VII. Ecl. 58. *Liber pampineas invidit collibus umbras.*

235. INIMICA IN GENTE. Praeoccupat, quasi praecius: ¹¹ [nam nondum inimica est.]

236. NEC PROLEM AUSONIAM. Ut in Sexto 756. *Nunc age, Dardanium prolem quae deinde sequetur Gloria.* ¹² [Vel quia de Lavinia Silvium habuit.]

237. HAEC SUMMA EST. Id est, mei praecepti collectio: ¹³ [hoc est, totum propter quod mittetur.] Juvenalis: ¹⁴ *In summa, non Maurus erat, nec Sarmata,* ¹⁵ [nec Thrax. HIC NOSTRI NUNTIVS. Pro talis XI. 16. *Manibusque meis Mezentius hic est:* & IX. 481. *Hunc ego te, Euryale, aspicio: pro, talem.]*

238. PARERE PARABAT. Non respondet, quasi numen inferius; sed dictis obtemperat, ¹⁶ [ut I. 689. *Paret amor dictis carae genitricis.* Sane hic locus Homeri est E. Odyss. 43. *Ὡς ἴφαι', σὺν ἀπίσῃσι δαίμονι' Ἀργεῖφόντης, 'Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ πρὸς δ' ἰδύσατο καλὰ πίδα, 'Αμβρόσια, χρύσια, τὰ μιν φίρον ἢ μὴν ἴφ' ὕγρην, 'Ἡ δ' ἴπ' ἀκίρῃσι γαῖαν, ἄρμα πινυῖς ἀνέμοιο. 'Ελπετο δὲ ῥάβδον, τῇ δ' ἀνδρῶν ἐμματα θίγγει, 'Ὅν ἰδέλει, τὸς δ' αὖτε καὶ ὑπνώσιος ἐγχευ. Τῇ μὲν χερσὶν ἔχων πείτετο.]*

239. TALARIA NEÇTIT. Mercurius ideo dicitur habere pennas: quia citius ab omnibus planetis in ortum suum recurrit: unde & velox: & errans in-

ducitur, ut I. Georg. 337. *Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.*

V A R I O R U M.

dianus. HEINS. *Nec super ille* Wall. *sua deest* Dorvilliano. *super*, hic pro insuper, praeterea, capiendum, ut lib. II. 348. v. 482. & alibi. *laude* vero est virtute militari, ut I. 461. & saepe alibi. sensus est, si otiose desidet, nec, ut virum fortem & militarem decet, laborem virtute sua exercet. male Servius & Cerda, *super virtute*, capiunt, *pro virtute*. *Laborum* est in Mediceo a m. pr. & hic & §. 273. in Parrhasiano.

234. ROMANAS ARCES. Vid. ad II. Georg. 172.

235. IN GENTE. Deest praepositio Veneto, Menagiano alteri, Hugon. & Leidensi uni. *spe in gente inimica moraris* laudat Schol. Stat. I. Theb. 298. qui videtur confudisse §. 271. ubi ad Aenean est sermo directus. BURM.

236. RESPICIT. *Conspicit* Hugoniano. *Laviniaque* Sprotius & Excerpta nostra. vid. ad lib. I. 2.

237. HAEC SUMMA. Heumannus in Poecil. Tom. III. lib. IV. p. 541. legebat, *hoc summa est*. quod si Miss. confirmaretur, posset tueri locum, ut exemplis aliis ostendi ad Ovid. I. Epist. 56. & ita Bentlej. ad Terent. Andr. I. 5. *si hoc non contumelia est*. & quae plura ad manum sunt. sed recte Gronov. ad Senec. Conf. ad Marciam XIX. quum utriusque locutionis exempla plurima prodixisset, pronuntiat, multa sibi suspecta esse, & male se dicere, *illas*, quam *illa*, *fabulas esse*, line Miss. ergo mutare genus temerarii est critici, quum nihil ponderis addatur, sive dicas *hoc*, vel *haec summa*

⁹ Iulium Steph. illo, Iulium Caesarem Basil. ¹⁰ qui ab L. Basil. quod Dan. Fab. ¹¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹² desunt iisdem. ¹³ desunt iisdem. ¹⁴ ad summam Dan. Fabr. al. & ita apud Juvenalem (cujus nomen omittunt hic L. R. Dan. Mafvic.) III. 79. legitur. ¹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 238. sed Steph. *Sarmata Metrax*. ¹⁶ desunt L. Vof. R. & Steph. Dan. etiam locum Homeri ignorat.

240 Aurea: quae sublimem alis, sive aequora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. Hac animas ille evocat Orco
Pallentis; alias sub Tartara tristia mittit;
Dat somnos adimitque, & lumina morte resignat.

245 Illa

SERVII.

242. TUM VIRGAM CAPIT. Id est, Caduceum: quod primo Apollo habuit, & donavit Mercurio, ¹⁷ [accepta ab eodem] lyra sibi tradita. Sic Horatius I. od. XXI. 12. *Fraterna* ¹⁸ *bumerum lyra*. Hujus autem *virgae* haec ratio est: Mercurius, & orationis deus dicitur, & interpres deorum: unde *virga* ¹⁹ serpentes dividit, id est, *venena*: nam ²⁰ [serpentes ideo introrsum spectantia capita habent, ut significant, inter se legatos colloqui & convenire debere: quia] bellantes interpretum oratione sedantur: unde secundum Livium legati pacis, *caduceatores* dicuntur: sicut enim per Feciales, ²¹ [a federe,] bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat. ²² [Quibus caduceis duo mala adduntur, unum Solis, aliud Lunae. Sane in ipsis serpentibus haec opinio est: Mercurius haec tam fera animalia concordat; nos quoque concordare debere certum est.] *Eppius* autem Graece dicitur, ²³ [αἰὲς οἷς ἱπποκρίτας]. Latine interpretis.] ²⁴ [Sane Caduceum postea inventum dicitur; virga vero insigne potestatis est, nam ideo ea & magistratus utuntur: dicta, quod *vi regat*. Hac & vates pleuraque utuntur: unde & Circe videtur homines mutasse, ut VII. 190. *Aurea percussam virga*. Et hodieque tam athletarum, quam gladiatorum certamina virga dirimuntur, & praefecti gentium Maurarum, cum sunt, virgam accipiunt & gestant.] ANIMAS. Pro umbras: secundum poeticum morem. *Animae* enim in coelo sunt, ut v. 722. *Visa debinc caelo facies delapsa parentis*. Hujus autem rei ratio alterius est scientiae.

244. LUMINA MORTE RESIGNAT. Claudir, perturbat. ²⁵ Et est aliud, quod Physici dicunt: ²⁶ pupillas, quas in oculis videmus, morituros ante triduum non habere: quibus non visis, est summa desperatio. Hoc ergo dicit: RESIGNAT, hoc est,

aufert signa ²⁷ luminibus: ²⁸ [id est, signorum, quibus quaeque noscuntur, intellectum tollit. Cicero *resignare*, pro auferre, in Orat. pro Archia cap. v. ait: ²⁹ *Quamdiu incolumis fuit, levitas; post damnationem, calamitas, omnem tabularum fidem resignasset*: hoc est, abstulisset. Alii tradunt, *resignare*, vetuste ita dictum, ut nos *adsignare* dicimus pro damno, ut est apud Catonem in Lucium Furium: *De aqua quod attinet, ad salinatos acrios, cui cura vectigalium resignat*. Et idem in oratione: *Ne spolia figerentur, nisi de hoste capta; sed tum, ubi ii dimissi sunt, revertantur resignatis vectigalibus*.

VARIORUM.

ma est. haec summaque Dorvil. deinde, *binc nostri* Oudart. & Zulich. *beic* Commel. quasi adverbium foret. sed illa, *bic nostri nuntius esto*, ut a Bavio quodam profecta recidebat Heumannus, satis pro imperio. *bic* Servius talis explicat. non male. sed celeritate opus esse indicat. tu sis hic nuntius nostri, id est ut es, sicut es, qualis es, sine mora, & apparatu longo, eo statu, quo es: ut in illo exemplo lib. IX. 481. *hunc te*. vide plura ad Valer. Flac. VII. 481. BURM.

238. PARABAT. *Volebat* secundus Moreti. vid. infr. 390.

239. IMPERIO. *Imperiis, primum* Leidenfis a manu secunda, & ita prior Hamburgicus. *imperio primum* secundus. imitatus haec Statius I. Theb. 303. ubi Lutatius idem observat, quod hic Servius.

240. AEQUORA SUPRA. *Aequora juxta* Macrobius lib. v. Saturn. 6. ex auctoritate scriptorum codicum: nam editiones superiori saeculo procusae faciunt cum vulgatis. sic infra 255. *humilis volat* ac-

17 desunt L. Vof. R. Steph. al. 18 *bumero* Dan. 19 bellantes dividit, id est bellum. Basil. vid. ad lib. VIII. 138. 20 desunt L. Vof. R. Steph. al. 21 desunt iisdem. forte, a foedere dictos. 22 desunt iisdem. 23 desunt L. 24 desunt L. R. Vof. Steph. al. mox, dicta quod, dia regat Dan. 25 & aliud R. & est illud Fabr. Masvic. 26 pupillas Vof. 27 luminibus Vof. 28 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Theset p. 245. 29 Fabr. adjecit praecedentia apud Ciceronem verba, *Gabinii* &c. quae hic nihil faciunt. mox, pro & idem in oratione, G. Vof. legebat, & eadem in oratione.

245 Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila: jamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum adfidue cui nubibus atris

Pi-

SERVII.

245. AGIT VENTOS. Non vocat, aut transfit: nam sequitur: *Et turbida tranat*: an ergo ducit, atque moderatur? ut IV. Georg. 510. *Mulcentem tigris ob agentem*: unde & paedagogos dicimus: an excludit ac pellit? ut II. Georg. 130. *At membris agit atra venena*: an sequitur? ut v. 265. *Pallantes Troas agebat*. An ante se agit, ne reflectant? ut: *equos agit*: quia illis defertur: nam dixit: *Rapido pariter cum flamine portant*. An agit, in actu est? ³⁰ Salustius: *Inter certamina dominationis aut libertatis agit*.] TRANAT. Transvolat, ut IV. Georg. 59. *Nare per aequatam liquidam suspenderit agmen*.

246. APICEM ET LATERA. Bene ei, quae sunt hominis, dat: nam ³¹ [*& humeros, barbiam, mentum, senem*, dicit. Hic autem Atlas] rex fuit, qui ³² [habuit, sicut quidam volunt, juxta Aethiopes pomarium, in quo mala aurea nascebantur, quae Hesperides, & in somnis Draco, custodiebant. Hic] cum ³³ audisset a Themide, antiquissima deorum vate, cavendum esse a Jovis filio, ³⁴ [qui ea poma quandoque sublaturus esset]; ³⁵ & prae timore nullum suscipere; ³⁶ [audito, quod Perseus Jovis esset filius, suscipere eum hospitio noluit]; ³⁷ a quo in montem conversus est, viso Gorgonis capite. ³⁸ Ut autem in primo 741. diximus, peritus astrologiae fuit: nam ³⁹ [*& siderum cursum deprehendisse dicitur &*] Herculem ⁴⁰ docuisse. Sane Latine ⁴¹ Atlas Telamon dicitur, sicut Nilus Melo.

247. ⁴² [ATLANTIS. Aetheris & Diei filius, cui poenae gratia coelum impositum dicitur, quod, ut quidam volunt, cum Titanibus steterit. DUR. Laboriosi: & merito, qui coelum sustinet: unde ait] *fulcit*, hoc est, sustinet, ⁴³ [propter altitudinem:] nam *altus* est nimis.

248. ⁴⁴ [ATLANTIS CINCTUM. Repetitio, cum emendatione ⁴⁵ & actu.]

VARIORUM.

aequora juxta HEINS.

241. PORTANT. *Portant* Mediceus a manu prima. quod in Montalbano & in quarto Moretano etiam exstat. HEINS. *Cum flumine* tertius Rottendorphius. *fulmine* alter Hamburgensis.

242. CAPIT. *Rapit* Menagii prior. sed Schof. Stat. I. Theb. 306. stat pro *capit*. ille vocat Mentel. pr. litera e intercepta, & quae deberet geminari. BURM.

243. SUB TRISTIA TARTARA. *Sub Tartara tristia* codices nostri, Menagiano priore & Hamburgico exceptis. vocaliorem alteram arbitratu Pierius. sed pro hac stat Macrobius lib. v. cap. 6. pro altera Scholiafles Horatii Crucquianus duobus locis. HEINS. *Sub Tartara tristia* multi codices, quod probat vir doctus in Miscell. Observat. criticis Tom. II. ne lector caperet *sub tristia* quasi una vox esset. & ita Serv. ad VI. Aen. 749. *Pallentesque* etiam Dotvillian. BURM.

244. ET LUMINA MORTE RESIGNAT. In partes abeunt diversas Interpretes, his pro *aperit*, illis pro *claudit*, capientibus *resignat*. qui *claudere* volunt significare, ut Salmaf. de subsign. Testam. p. 173. nondum protulerunt exempla, quae rem in liquido ponerent, & certe contraria esset haec interpretatio naturae & vi verbi. verba vero Ciceronis pro Archia a Servio & aliis adducta, manifeste docent, ibi tabulis impressa signa fuisse rupta & ablata, & ita tabulas apertas perdidisse omnem fidem & auctoritatem. nam explicat Servius

³⁰ inter Sallustii fragmenta ex lib. L. ex Prisciano legitur, in certamine libertatis, aut gloriae, aut dominationis agit. in Commel. Ed. donationis legitur, quod fideliter expressit Emmenensis Editio. ³¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. mox, Athlans Dan. ³² desunt iisdem. ³³ * audisset oraculo cavendum iisdem. qui cum autem audisset L. qui quum Perseum non susciperet hospitio, propter oraculum, quo responsum fuerat, ut a Jovis filio caveret, & pro timore nullum susciperet, a Perseo in montem c. e. v. G. capite Basil. reliquis rejectis. ³⁴ desunt L. Vof. R. Steph. ³⁵ & timore iisdem. & timorem Dan. ³⁶ desunt L. Vof. R. Steph. ³⁷ a Perseo iisdem. ³⁸ eo quod illum noluit suscipere L. Vof. R. Steph. ³⁹ desunt iisdem. ⁴⁰ desunt iisdem. ⁴¹ forte, & auctu. ut inr. ad 7. 320. ⁴² desunt iisdem. ⁴³ desunt iisdem. ⁴⁴ desunt iisdem.

Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri:
 250 Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
 Praecipitant senis, & glacie riget horrida barba.
 Hic primum paribus nitens Cyllenius alis

Con-

SERVIL.

250. NIX. Nivis facit; sed verbum *ninguit* non hinc venit; sed ab eo, quod ⁴⁵ est *haec ninguis*, & *hae ningues*: Lucretius: *Albas effundere ningues*. *Ninguit* autem, prima persona caret, & secunda: quia non est in nostro arbitrio; ⁴⁶ [sed ad Deum pertinet. Fabula autem talis est: Nilus Callirhoën, Oceani filiam, amabat: ex his nata puella nomine Chione, ⁴⁷ quam rure vitam agentem Juppiter a Mercurio tolli, & nubibus misceri praecepit: unde factum est, ut nives, quae cadunt, Graece ⁴⁸ *χιών*, appellentur; quae tamen nives, repraesentantes virgines, & vitam priorem, montibus magis inhaerent. Ideo autem calentes nives sata exurunt; ut ostendant, puellam injuriam, quam pertulit a rustico, vindicare.]

251. PRAECIPITANT. Ut II. 8. *Nox humida coelo Praecipitat*: ⁴⁹ [praecipitantur.] SENIS. Aut propter aetatem: aut adlusit ad nives, ut I. Georg. 43. *Gelidus canis cum montibus humor Liquitur*. ⁵⁰ [RIGET. Aut frigida est, aut recta est: unde & rigorem dicimus *directionem*. Inde est III. Georg. 362. *Vestisque rigescunt*: & VII. 447. *Diriguere oculi*.]

252. PARIBUS ALIS. Leni volatu, ut IX. 14. *Dixit & in collum paribus se sustulit alis*. ⁵¹ [NITENS. Quidam pro volans accipiunt: & est participium a verbo *nitior*.] CYLLENIVS. Aut ab avia: unde paulo post, *Cyllenia proles*. Aut ⁵² a Cyllene, Arcadiae monte, ubi dicitur esse nutritus.

VARIORUM.

vius per auferre luminibus signa, id est aperire, ut auferre signa tabulis, est auferre fidem. hinc nihil video quid novi adferat Heumannus ad verba illa Ciceronis, qui explicat quasi fidem tabularum detraxisset, ut nullam auctoritatem obtinerent. idem Taubmannus contra Turnebum docuit, & in Theatro Fabri non dissimilia reperiuntur. Ex o-

riente etiam auxilia arcessit, ut solet saepe Schultensius de defectibus Ling. Hebr. pag. 161. ut probet *resignare* esse *claudere*. sed an tali auxilio in vocibus Latinis opus sit, peritioribus istarum linguarum relinquo dijudicandum. in Gudiano & Rottendorf. primo erat, *limina*, sollempni & obvia vocum permutatione, de qua nemini in mentem venisse miror, quum, si admittatur illa lectio, sententia egregia inde exoriri possit. Mercurius enim animarum ductor, ut notum, ad inferos, & simul, virgae suae vi, somni dator & ademptor, defunctorum animis resignat, & aperit limina inferorum. Horat. I. Od. 10.

*Tu pias laetis animas reponis
 Sedibus, virgaque levem coërces
 Aurea turbam.*

vide & Od. 24. & innumera aliorum loca. sic vero aptissime cohaerebunt, *dat somnos adimitque*, scil. viventibus, ne perpetui sint, sed tandem morte, aeterno illo somno, solutis aperit illis limina inferorum, animas agens ad nigrum illum gregem umbrarum. nullum vero indicium vidi dari, quo virgae illius usus sit in oculis morientium claudendis, vel etiam aperiendis, ut in rogo fieri solebat. quare haec ut longe nimis quaesita relinquimus: hoc enim officium proximorum erat. Recte vero Guellius de virgae potentia in somnis dandis & adimendis, disputavit. sed virgam illam aeternum soporem, id est mortem conciliasse, qua aditus ad inferos recludebatur, non constat. confer modo fabulam Argi apud Ovid. I. Metam. 715. & seq. Barth. ad Stat. III. 366. de verbo *resignare* etiam videndus. Qui melius se ex hoc loco expedierit, illi lubens accesserim. hic vero magnifice se effert Harduinus, quasi a Mercurio immisso somnio, fingens Mercurium hic significare genium Mercurii, vel ipsum mercatorem, qui nihil nisi lucrum cogitans, qui dum facit lucrum, Mercurio ipsi favente quie-

⁴⁵ est *ninguis*. sic Lucret. Basil. in Lucret. vi. 736. legitur, *albas descendere ningues*. ⁴⁶ desunt L. Vol. R. Steph. sed Dan. non habet, sed *a. d. pertinet*, sed Basil. habet. sed reliqua omittit. ⁴⁷ quam cum rure Dan. ⁴⁸ *χιών* Dan. Fabr. ⁴⁹ deest Vol. R. Steph. pro praecipitantur. ut *nox* Basil. id est praecipitatur Fabr. ⁵⁰ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁵¹ desunt eodem. ⁵² a Cylleno Dan. Fabr. al. a Chitone Vol. a Chyllenae R.

Constitit: hinc toto praeceps se corpore ad undas
Misit; avi similis, quae circum litora, circum
255 Piscosos scopulos humilis volat aequora juxta.
Haud aliter terras inter coelumque volabat;

Li-

SERVII.

253. TOTO CORPORE. Uno impetu excussus. Sic Lucanus VI. 755. *Nec se tellure cadaver Paulatim per membra levat, terraque repulsum est, Erectumque semel.*

254. AVI SIMILIS. Incongruum ⁵³ heroo credidit carmini, si Mergum diceret, ⁵⁴ [vel, ut quidam volunt, Fulicam:] ut ⁵⁵ alibi Ciconiam per periphrasim posuit. II. Georg. 320. *Candida venit avis longis invisisa colubris.* Sic est I. Georg. 341. *Et testa cum ardente* ⁵⁶ *viderent Scintillare oleum:* ⁵⁷ [ne diceret lucernam, tenuit. Sane fabula de Mergo talis est: ⁵⁸ Aesacus quidam puer, Nympha Alexirhoë editus, aliam ejusdem fontis Nympham amabat: quae cum insequentem amatorem fugeret, ad quoddam specu delata, calcato serpente interempta est: quod postquam amator vidit, in mare se praecipitavit: cujus cum membra ferrentur fluctibus, miseratione deorum in avem Mergum mutatus est: quia semper Mergi fluctibus gaudent. ⁵⁹ [Est autem & hoc Homericum Odyf. E. 51. Σιὺν ἐπὶ κῆμα, λάρρ' ἄριθι ἰοικώς, Ὅς κατὰ θινὺς κόλπας ἄλδος ἀτρυγέτοιο, Ἰχθὺς ἀγρώσαν πυνυρὰ πτερὰ δύνται ἄλμυ.]

255. PISCOSOS. Pisculentos: causa, cur volet. HUMILIS. Humiliter: & tractum est ab humo, ut III. Georg. 9. *Qua me quoque possim Tollere humo.*

VARIORUM.

quiete dormit, sed ubi tempestatem & ventos sonantes audit, & de damno cogitat, oculos claudere non potest. & plura his similia de nuntiis, & epistolis quibus praesse Mercurium fingit. *resignat* vero explicat pro iterum claudit. BURM.

245. TRANAT. *Transnat* Zulichemius. & Wallian.

247. FULCIT. *Fulsit* Venetus & quartus Moreti. & Parrhaf. & ita Nonius in *coelum*.

248. CUI NUBIBUS ATRIS. *Qui nubibus in*

Montalbanio, ut sit Graecissimus. sed cui agnoscit Prudentius Hamarrig. manifeste hunc Maronis locum aemulatus, ubi disputat adversus Marcionitas,

Caelum cui nubibus atris

Anguiferum caput, & fumo stipatur & igni. praeterea, *Piniferumque caput vento quassatur* apud Bedam de Tropis S. Scripturae pag. 347. *quassatur* etiam exstabat in primo & secundo Moretano, idque Donatus agnoscit, ubi agit de Tropis. apud eundem etiam *imbre*, non *imbri*. HEINS. De *res* *quassatur* vide Heinsii Advers. lib. III. cap. I. initio, *cum nubibus* Beda ibidem. *Atlanti* Venetus. *Penniferum* tertius Rottendorffius. *Pinniferum* Gudianus, & duo Leidenfes. *coelo pulsatur* Parrhaf. a manu prima.

251. RIGET HORRIDA BARBA. Nescio. an haec verba in animo habuerit Lutatius ad Stat. III. Theb. 264. ubi legitur hodie, *riget horrida tergo Palla*, quae in Marone exstare nescio; nisi sint ex alio Poeta. lib. I. 648. *pallam rigentem signis & auro* dixit. *rigat* tertius Rottendorff. *regit* Gudianus. vid. Nonium in *riget*. BURM.

252. HIC. *Sic*, & *Cyllenius Heros* Wall. *nec paribus primum* Dorvill. Lutat. ad Stat. III. Theb. 246. citat, *quamvis hic vertice coeli Constitit*, & septentrionem interpretatur. sed turbatum quid esse puto & ex libr. I. 225. interpolatum. BURM.

253. CORPORE. *Pectore* Venetus. *hic toto* Montalbanius & Parrhaf.

254. QUAE CIRCUM. *Circum quae* Parrhaf.

255. AEQUORA JUXTA. In Dorvilliano erat, *contra juxta*, & omisum *humilis*. sed vel est varia lectio, quae ex margine in textum migravit, ut apud Serv. ad IV. Georg. 38. legitur. *Carpathos insula est contra Aegyptum*, & in aliis Mss. *juxta*. vel emendatrix manus, in alio codice inveniens *contra*, correxit *juxta*, oblitus delere alteram vocem, ne litura deformaret scriptum. BURM.

256. Vo-

53 heroico Dan. Fabr. al. 54 desunt L. Vof. R. Steph. al. 55 alibi qm. per Voff. 56 videret L. Vof. R. Steph. al. al. 57 desunt L. Vof. R. Steph. ad 5. 257. Basil. nimis tenuiter & hinc desunt etiam ad 5. 287. Dan. desunt ad *sanct*. 58 Isacus q. p. n. Alexi praeditus Dan. Fabr. 59 desunt Dan. illa Homericæ.

Litus arenosum Libyae ventosque secabat
Materno veniens ab avo Cyllenias proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,

260 Ae.

SERVII.

257. LITUS ARENOSUM LIBYAE. Bene *arenosum* addidit: nam in Lybia erat; sed non in arenosa: Mauritania enim aspera & sylvestris est. 60 [VENTOSQUE SECABAT. Quia omnis avis in ventum volat, ut v. 512. *Illam notos atque atra volans in nubila fugit.*]

258. MATERNO AB AVO. Per Majam, Atlantis filiam.

259. 61 [ALATIS. Participium verbo carens.] MAGALIA. Afrorum casus: & *magalia* idem significant; sed *magalia*, *ma*, 62 producit; *magalia* vero corripit, ut III. Georg. 340. *Et raris habitata magalia testis.*

VARIORUM.

256. VOLABAT. Ingratum nescio quid sonare videtur *volabat*, cum sub finem versus proximi *secabat* sequatur: quapropter, nisi veteres obstarent membranae, refingerem, *Coelumque volatu litus* &c. *secabat*. Mediceus versu proximo, *litus arenosum ac Libyae*. nec aliter uterque Mentelianus, Gudianus, tres Rottendorphii, alter Hamburgicus, alter Menagii, Sprotianus, Montalbanius, Schefferius primus, tertius quartusque Moreti & prior Vossianus. in Gudiano a manu prima, *litus arenosum ad Libyae*. quodmodo Menagianus etiam prior & alter Vossianus, & Leidenfis, tum pro diversa lectione Moreti secundus, qui in contextu, & *Libyae*. Quidam codices versum illum *Materno veniens*, huic praeponunt, atque ita vitabitur ingratum ille concursus *et volabat*, cum *secabat*. ita certe constituunt uterque Mentelianus, primus & secundus Rottendorphii, alter Vossii, Moreti secundus, Sprotianus, Montalbanius, Schefferius & alter Hamburgensis. & sane *et ad Libyae* videtur amplectendum, ut hoc modo constituentur hi versus,

Haud aliter terras inter coelumque volabat

Materno veniens ab avo Cyllenias proles:

Litus arenosum Libyae ventosque secabat.

atque ita prior Hamburgensis. postremo versu *et* subintelligitur, quod in Marone saepius videmus desiderari. HEINS. Bentlejum etiam offendit

ille sonus, *volabat* & *secabat*, ad Horat. 1. Od. 34. & corrigebat,

Haud aliter terras inter coelumque legebat Litus. Sed licet jam litera *a* non repetatur in penultima syllaba, non suavior tamen inde sonitus exit. Tanaquillus Faber II. Epist. 6. jugulat versum alterum, & certe Zulichemius eo caret. Heinsius etiam in ora codicis coniecerat, *volando*. sed haec omnia frustra. Wopkenius lect. Tull. 1. 5. distinguebat,

Haud aliter, terras inter caelumque, volabat Litus &c.

ut sit *volare litus*, pro *ad litus*, ut 1. 2. *Lavinia venit arva*. sed de eo jam non agitur, nec hoc tollit *ἐμμοιολογῶν*. & ita etiam vir doctus in Observ. Misc. Crit. Vol. II. pag. 87. & 170. qui & alia tentat, & construit etiam *veniens litus*, pro *ad litus*, ut quidam codices, *ad Libyae* exhibent. sed haec omnia duriora, nec Maroniana. mihi, si quid mutandum, transpositio versuum magis arrideret, quae etiam est in Regio & Wittiano & Walliano codice, & tunc posset *ad Libyae* admitti. *ad Libyae* Parrhas. & Wittian. sed Rhythmus hunc non agnoscere religioni est, quia & similes versus in Marone deprehendere licet, ut III. 655. 656. v. 385. 386. VIII. 620. 621. & lib. x. 213. 214. *ibunt & secabunt*. plura apud alios auctores, & quos non? proferre possem. sed angustiae notarum prohibent. vide Johnson. contra Bentlej. pag. 87. & seqq. nec captabant haec *ἐμμοιολογῶν* Veteres, sed ipsis excidisse casu credibile est. in lib. x. 623. tres versus exeunt in *sis*. in quales criticam exercere nefas esse puto. *ventoque secabat* Veneris. sed ita *secas auras* dixit Propertius lib. II. XXIII. 17. ventos secare esse idem, quod aera secare docet Barth. ad Stat. VI. Theb. 388. & Stat. VIII. 711. *Zephyros secat* fraxinea hasta. *secabat* vero, consuetudo multis scriptoribus more; ad solos *ventos* refero deficiente altero verbo, quod *ad litus* pertinere deberet. quod saepe jam a viris doctis notatum. vid. Serv. ad lib. III. 260. VII. 478. & alibi. BURM.

257. A-

260 Aenean fundantem arces ac tecta novantem
Conspicit: atque illi stellatus Iaspide fulva
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena,

De-

SERVII.

261. STELLATUS IASPIDE FULVA. ⁶³ [Gajus Memmius De triumpho Luculli: *Syriaci calceoli gemmarum stellati coloribus*. Participium sine verbo.] *Iaspide* autem *fulva*, pro viridi, ut v. 309. *Fulvaeque caput nectentur oliva*. Dicit etiam Plinius in Naturali historia, multa esse Iaspidum genera; in quibus etiam ⁶⁴ *fulvum* commemorat: ⁶⁵ [hoc & Didymus & Nicander adfirmant. Alii tradunt *Iaspidem* in ⁶⁶ *Zmaragdum* transire.

262. ENSIS ERAT. *Ensem* pro vagina posuit. Et multi *Iaspidem* volunt ad gratiam pertinere, ⁶⁷ [alii ad salutis custodiam plurimum posse. Ergo necessaria Aeneae in rebus trepidis, qui inter ignotas & bilingues devenerat gentes. Traditur etiam, hanc gemmam concionantibus necessariam: nam ⁶⁸ Gracchus ea dicitur in concione saepe usus: & hic Aeneas, quasi regni particeps, in publico velut in concione, a Mercurio corripitur. Bene ergo hic ei habitus datur: ne eum Tynii, aut ut profugum aspernarentur, aut obedire, ut advenae, nollent. Sane bene describit luxuriantis enssem: aliter VIII. Aeneid. 621. *Patiferamque enssem*. Et XII. 90. *Ensem Quem Dauuo Ignipotens*. Hic capulum aut vaginam; at in illis ferrum. Sed peritus poeta cum amatoris luxuriantis vaginam describit, alias etiam inseruit rationes, cur *Iaspidem* dixerit.]

LAENA. Genus vestis. Est autem proprie toga duplex, amictus auguralis. ⁶⁹ [Cicero Orat. XIV. *Sacrificium publicum cum laena faceret*.] ⁷⁰ Alii amictum rotundum; alii togam duplicem, in qua Flamines sacrificant infibulati. Quidam tradunt bene filio Veneris habitum *laenae* datum: quia hunc sibi amictum genus Veneris vindicavit: unde *Popilius Laenates*, propter hunc habitum, qui se de Veneris genere ortos volebant. Alii inventorem huius vestis ab hac ipsa veste *Laenatem* appellatum tradunt. Quidam muliebrem vestem, quasi amatori aptam, volunt. Quidam Pontificalem ritum hoc loco expositum putant. Veteri enim religione Pon-

tificum praecipiebatur inaugurato Flamine vestem, quae *Laena* dicebatur, a Flaminica texti oportere: quam vestem cum cultro, quae *secespita* appellabatur, ⁷¹ geri debere. *Secespita* autem, est culter oblongus ferreus, manubrio eburneo, rotundo, solido, victo ad capulum argento auroque, fixo clavis aeneis, quo ⁷² Flamines, Flaminicae virgines, Pontificesque ad sacrificia utuntur, eaque iam sacra est. Appellatur autem *secespita* a secando. Hic ergo Virgilius in Aenea, quem sacrum intelligere vult, omnia supradicta latenter amplexus est: nam inaugurationis meminit, cum dicit: *Paribus misens Cyllenius alis*. Et: *Avi similis*. Et: *Volat aequora juxta*: ostendit enim, Aeneam auspicato, & a Carthagine jussu abire. Togam autem duplicem, quam purpuream debere esse non dubium est, hoc versu declarat: *Tyrioque ardebat murice laena*. *Secespita* autem, quoniam gratum non erat ipsius nominis facere mentionem, ita meminit: *Stellatus Iaspide Ensis erat*. *Ensem* ergo pro cultro longiore debemus accipere; *stellatum* autem, pro acutis ⁷³ aeneis victum. *Iaspidem* autem ideo intulit, ne totus a rege discedere videretur, cui propositum est, veterum caeremoniarum ritum aliud agens contingere.

VARIORUM.

257. ARENOSUM. *Harenosum ac Libie* Francianus & multi alii.

258. MATERNO. Omissus in quibusdam hic versus, & posse omitti videtur. FABR.

259. ALATIS. *Allatis* Venetus & Parrh. qui & *magalia*.

260. FUNDANTEM ARCES. Id est fundamenta locantem, ut mox v. 265. ait. nam *fundare urbem*, pro condere, instituere, non admittunt muneris sermonis arbitri. vid. ad Phaedr. III. fab. 9. & de usu huius verbi disputat Florid. Sabinus de Juris Civilis Interpretibus pag. 154. & hinc apparet,

⁶³ desunt L. Vof. R. Steph. al. de Gajo Memmio vid. Pontan. & Meursium ad Macrob. 1. Saturn. 10. Ger. Voff. naverat etiam meminisse Cicero. in Bruto, credo respexisse ad cap. 76. BURM. ⁶⁴ *fulvum* Steph. Mafvic. ⁶⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁶ *Zmaragdum* Dan. Commelin. & Emmen. ⁶⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁸ Graecus Dan. Fab. ⁶⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad v. 265. Danieli desunt, Cicero, ad alii. ⁷⁰ Fabr. addit, Graece *Laena*, ⁷¹ uti debere * Dan. qua veste cum cultro, qui S. a. uti debebat G. Voffius. ⁷² deest Dan. Fabr. ⁷³ ancis Dan. Fab.

Demissa ex humeris: dives quae munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.

265 Continuo invadit: Tu nunc Carthagini altae
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, coelum & terras qui numine torquet:

270 Ipse

SERVII.

263. DEMISSA EX HUMERIS. Ex qualitate amictus ornatum amatoris expressit. DIVES QUAE MUNERA DIDO. Non addidit cuius rei dives, ut alibi II. Georg. 468. *Dives opum variarum*. Et IX. 26. *Dives equum, dives* ⁷⁴ *πίσαι vestis & auri*. Sane hoc loco docuit, Flamini a Flaminica fieri vestem oportere, cuius lanam ipsa per se & nere debeat, & texere: non enim dixit, fieri iusserat aut miserat, quod ad expositionem nominis pertinet.

264. ET TENUI TELAS DISCREVERAT AURO. Ostendit ipsius manibus textam.]

265. INVADIT. Habitum futurae orationis ostendit. Et notandum, non eum tantum nuntii, sed etiam caduceatoris, id est, oratoris, officio fungi: nam & persuadet, & nuntiat. ⁷⁵ [TU NUNC. Tu, investio est, & *νυνε*, id est, hoc tempore, quo tibi navigandum, vel pro tua spe laborandum est. ALTAE. Quam altam vis fieri.

266. LOCAS. Pro, collocas, vel jacin. UXORIOUS. ⁷⁶ Nimium uxori deditus, vel serviens, ut Horatius I. Od. 2. *Uxorius amnis*.

267. ⁷⁷ [EXTRUIS. A struice, Plautus in Menechmis I. I. 26. *Tantas struices concinnat patinarias*. Naevius nominativo singulari: *Struix malorum*. HEU REGNI. Hic increpat, ut misereatur.] IPSE. Dat dictis auctoritatem, ut III. 251. *Quae Phoebus pater omnipotens*. ⁷⁸ [Et v. 726. *Imperio Jovis huc venio*.]

268. CLARO DEMITTIT OLYMPO. *Olympus*, quasi ⁷⁹ *ὀλολαμπής*, ἢ ὀλ@ λαμπρὸς dictus est: sive mons sit Macedoniae, qui dicitur esse diversorium deorum; sive coelum: unde addidit *claro*, ut III.

693. *Plemmyrium undosum*. Accentus sane Graecus tunc potest esse, si sit Graeca declinatio, ut Ὀλυμπ@ Ὀλύμπου; nam ⁸⁰ Latine *Olympi* facit.

269. REGNATOR COELUM ET TERRAS. Omnem mundum. TORQUET. ⁸¹ [Utum, quia mundus volubilis est? an *torquet*,] regit, sustinet? ut XII. 180. *Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques*. NUMINE autem, est aut nutu, aut potestate.

VARIORUM.

ret, *testa novantem*, non esse antiqua reficientem, sed novas aedes excitantem. *Testa* vero in omnibus scriptis & editis reperi, & nescio unde in Danielis Heinii editionem irrepperit *tela*, quod & exhibuit Nicolaus: certe armorum fabricae intentum Aeneam quis credat? forte evenit hoc ex sollemnī confusione harum vocum, de qua vid. ad Ovid. III. Fastor. 316. In Gudiano aliud vocabulum tamen existisse indicio est, quod vetus lectio *crassa* erat, & *testa* superscriptum. sed nihil novandum. nam per *arces* intelligit altiores & majores procum domos, per *testa* habitacula civium & plebis. sic lib. I. 422. *molirique arcem*. & mox, *pars optare locum testō*. & mox §. 422. *Carthagini arcem* distinguit ab *urbe*. denique Servius ad VIII. 189. citat, *testa novantem*; & addit aliter dictum, ac *novare honores* quod est, *renovare*, scilicet nova facere. praeterea ut hic *arces ac testa*, ita lib. I. 445. dicit *turres ac testa domorum*. jam *turres* dici altiora aedificia notum satis est, quae distinguuntur, ut palatia ab aedibus humilioribus & tabernis. apud Horat. I. Od. IV. 13. & hoc lib. §. 86.

⁷⁴ *πίσαι* Dan. Fabr. ⁷⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Uxorius* §. 266. ⁷⁶ Uxori serviens ut, iidem & nihil praeterea. ⁷⁷ desunt iisdem. ⁷⁸ desunt iisdem. ⁷⁹ *Ololampus* dictus R. L. *Olympus*, *Olampus* d. L. quasi *ὀλολαμπής*, & ὀλ@ λαμπρὸς dictus Fabr. quasi *Olopondus* dictus Basil. ⁸⁰ Latina *Olympi* facit Basil. facit deest L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. vid. ad lib. I. 108.

- 270 Ipse haec ferre jubet celeris mandata per auras.
Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem;
Ascanium surgentem, & spes heredis Iuli
275 Respice; cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
Mortalis visus medio sermone reliquit,

Et

SERVII.

270. HAEC. Quae dicturus est: nam supradicta ex se dixerat. ⁸² [QUID STRUIS. Utrum aedificas? an moliris? an incipis machinari?]

271. QUA SPE LIBYCIS TERIS OTIA TERRIS? Terra totum orbem significat, *terrae* autem partes sunt. ⁸³ [TERIS. Per negligentiam tempora consumis: ⁸⁴ [& est verbum ad ignaviam positum,] Sallustius fragm. incert. *Ibi triennio frustra trito.* ⁸⁵ [Et cum Jupiter dixerit sup. 235. *Inimica in gente moraris*, adhuc non dixit, quae non esset intellecturus Aeneas.]

274. SURGENTEM. Crescentem, ut x. 725. *Surgentem in cornua cervum.* Item i. 366. *Surgentemque novae Carthaginis arcem.*

276. DEBENTUR. Honestius plurali numero respondit. CYLLENIVS. ⁸⁶ Antonomasticum est pro proprio. ORE. Oratione.

277. MORTALES VISUS. Aut oculis se Aeneae sustulit: aut humanam reliquit effigiem, quam sumptu erat, ut ab Aenea ⁸⁷ posset videri: quod melius est. MEDIO SERMONE. Atqui exsequutus est omnia, quae Juppiter dixerat; sed *sermo*, est ⁸⁷ consertio orationis, & confabulatio duorum vel plurium; *Medius* ergo *sermo* est, cum persona, cum qua quis loquitur, non respondet; ut nunc fecit Aeneas.

VARIORUM.

§. 86. & lib. vii. 160. *turres ac tella Latinorum*, xii. 132. *turres & tella domorum*. atque ita Harduini vana est reprehensio, quod hic fundamenta locare dicatur Aeneas, quum jam essent

turres, & minae ingentes murorum, & aequata coelo machina incepta. BURM.

261. STELLATUS IASPIDE. Vid. Salm. Exerc. Plin. p. 533.

263. DEMISSA. *Dimissa* Venetus, Zulich. Dorvil. pr. Moreti & alter Menagii. cum Excerptis nostris. male. Horat. i. Sat. vi. 28.

Latum demisit pectore clavum. Ovid. x. Met. 112. *demissa in armos monilia.* & *demissi crines.* vi. 289. ubi, ut & alibi codices nonnulli, *dimissi.* sic & Val. Flac. vi. 64.

Demittit sacro geminas a vertice vittas. *demissa* est dependens. BURM.

Ibid. DIVES. *Dives quae condam* Dorvil. pro *quondam*, quod adscriptum orae, in contextum transiit, & versum vitiat.

265. INVADIT. *Vadit* tertius Rottendorphius a manu prima.

267. EXSTRUIS. *Construis* Zulichemius.

268. DEMITTIT. *Dimittit* multi codices. *claro tibi me* Menagii prior. vid. inf. v. 726. Serv.

269. COELUM ET TERRAS. *Ac terram* Gudianus, secundus tertiusque Rottendorphii. & *terram* Rottend. primus cum Sprotiano. HEINS. *Ac terram* Hugonianus. vid. lib. vi. 724. *qui fulmine* Parrhas. BURM.

270. CELERES. *Celras* secundus Rottendorphius.

271. QUID. *Quis* Gudianus.

Ibid. TERIS OTIA. *Teris omnia* Edit. Venet. pessime. illustravit hanc locutionem doctissimus Markland. ad Stat. iii. Silv. v. 61. Liv. i. 57. *Regis juvenes otium conviviiis comestationibusque inter se terebant.* ita *terere tempus* illustravit Ch. Drakenb.

82 desunt iisdem. ad *Teris* §. 271. 83 desunt iisdem. 84 desunt iisdem. 85 Antonomasticum Fabr. Commel. Emma. Antonomasticum Steph. vid. lib. ii. 171. 86 possit Dan. 87 consensio Dan.

Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At vero Aeneas adspectu obmutuit amens,
 280 Adrectaeque horrore comae, & vox faucibus haesit.
 Ardet abire fuga, dulcisque relinquere terras,
 Adtonitus tanto monitu imperioque deorum.
 Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
 Audeat adfatu? quae prima exordia sumat?

At-

SERVII.

279. ⁸⁸ [ASPECTU. Numinis scilicet, ut inf.
 359. *Ipsē deum manifesto lumine vidi, Intransentem
 nuntos.*]

280. ARRECTAEQUE HORRORE COMAE. Sub-
 audi, sunt.

281. DULCESQUE RELINQUERE TERRAS. ⁸⁹
 Minus est *quonquam*. [Per quod intelligi vult ⁹⁰
 Aeneae amorem, unde est VI. 460. *Invitus regina
 tuo de litore cessi.*] ⁹¹ Et ne videatur ingratus, deo-
 rum excusatur imperio: sic ipse in sexto 461. *Sed
 me iussa deum.*

282. ⁹² [ATTONITUS TANTO MONITU. Prop-
 prie, juxta quem deus missus a Jove stetit, a quo
 & fulmina jaciuntur, quae attonitos faciunt: *At-
 tonitus enim est proprie, juxta quem fulmen ca-
 dit.*

283. HEU QUID AGAT? Ut solet, personis, de
 quibus loquitur, adfectum commodavit, ut nono
 Aeneidos 399. *Heu quid agat? qua vi juve-
 nem, quibus audeat armis Eripere?*] AMBIRE.
 Blanditis, ⁹³ [vel subdole] circumvenire. Et *am-
 bio illam rem* dicimus, ut VII. 333. *Neu connubiis
 ambire Latinum.* ⁹⁴ [Sallustius Catil. x. *Ambitio
 mortales falsos fieri* ⁹⁵ *subegit.* Significat & roga-
 re, Sallustius in Jugurth. Cap. XIV. *Quos ego audio
 ambire, fatigare vos singulos.* Dicebatur & *ambio
 illum*, pro rogo illum: Sallustius, in primo: *Idem
 fecere Octavius & Quintus Coepio sine gravi cuius-
 quam expectatione, neque sane ambitu publice: hoc
 est, neque valde rogati. Ambitores etiam dicuntur,
 qui, ut honores consequantur, discurrendo & ro-
 gando suffragia adquirunt.*]

284. EXORDIA. Orationem; ⁹⁶ [vel hic pro ini-
 tiis;] sed exordium in duo dividitur; in principium,
 & orationem, sicut in Rhetoricis legimus.

VARIORUM.

kenb. ad Liv. III. 7. BURM.

273. NEC SUPER. Absent hic versus Mediceo.
 in nonnullis manu secunda insertus, aut margini
 adscriptus, ut in priore Menteliano, Gudiano ac
 Sprotiano. HEINS. *Ne super* Excerpta nostra
 sua Mentelianus prior.

274. HAEREDIS. *Surgens* prior Hamburgicus,
 Dorvill. ex lib. x. 524. repetitum.

276. DEBENTUR. *Debentur* Hugenianus & prior
 Rottendorphius a manu prima. vid. IX. 619. *voce
 locutus* Dorvil.

277. MORTALIS VISUS. In Manuscripto, *Cyl-
 lenius ore locutus Mortalis.* *Dporē arōpē ioxas.* ita in
 lib. IX. 656.

Sic orsus Apollo

Mortales medio adpectus sermone reliquit.
 FABRIC. In sermone secundus Moreti, Francia-
 nus & Leidenis. *relinquit* Excerpta nostra: *me-
 dium sermonem* etiam inf. §. 388. eodem sensu ha-
 bet. BURM.

278. AURAM. *Umbram* Venetus. *invocavit* Hu-
 genianus.

279. OBMUTUIT AMENS. *Obmutuit uno alter*
 Menagianus. HEINS.

280. ARRECTAEQUE. *Erectaeque* prior Ham-
 burgicus pro varia lectione. vid. inf. v. 138. & ad
 Claudian. Idyll. VII. 11.

282. TAN-

⁸⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁹ deest *quonquam* Dan. Fabr. reliqua ad & ne desunt L. Vof. Steph. al. ⁹⁰ Ae-
 neam amo Dan. Fabr. forte, Aeneam amare. ⁹¹ ut non Dan. Fabr. ⁹² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *ambire* §.
 283. ⁹³ desunt iisdem. ⁹⁴ desunt iisdem ad §. 284. ⁹⁵ eundem Sallustii locum citans Servius ad 1. Georg. 463.
⁹⁶ habet, quod est ex interpretatione. vid. Comment. ad Sallustii locum: & supr. ad IV. Georg. 85. BURM. ⁹⁶ desunt
 L. Vof. R. Steph.

285 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partisque rapit varias, perque omnia versat.
Haec alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum
Classē aptent taciti, socios ad litora cogant;
290 Arma parent, &, quae sit rebus causa novandis,

Diffi-

SERVII.

287. ALTERNANTI. Varia mente tractanti. Et per hoc ostenditur, cogitasse eum etiam amorem; sed praetulisse voluntatem deorum. VISA EST. Idem visa est, pro necessitate deorum.

289. ⁹⁷ [CLASSEM AP TENT. Deest, praecepit: & aptent, modo parent: alibi, adnectere. VII. 731. Sed haec lento mos est aptare flagello.] TACITE. ⁹⁸ [Pro tacite,] sine strepitu, celantes confilia. ⁹⁹ [SOCIOS AD LITTORA COGANT. Ad votum subaudiendum taciti.]

290. ARMA PARENT. Contra impetum iratae forte reginae. [QUAE REBUS SIT CAUSA NOVANDIS. Sallustius: Quae causa fuerat novandis rebus. Non quae causa novandarum rerum dicimus.]

VARIORUM.

282. TANTO MONITU IMPERIOQUE. Imperio monituque apud Priscianum lib. XI. HEINS.

283. AGAT. Agit secundus Rottendorphius. quoniam Vratislaviensis, Parrhaf. prior Hamburgensis a secunda manu. & ita Nonius in Exordium. quoniam Leidensis. affatum Excerpta nostra.

284. QUAE PRIMA. Bene omittunt & Mediceus, Gudianus, duo Menagiani, duo Rotten-

dorphii, Vossiani totidem cum tribus aliis. vid. & ad lib. VI. 115. HEINS. Nec habet Nonius in exordio. Masvicius notat in Regio & Parrhaf. legi, & quae nunc exordia sumat, quum uterque habeat, & quae prima, ut & Wallian. Wittian. & Dorvil. & alii plures. sumant Leid. a m. pr. & ita in Regio fuisse videtur, sed litera n errata est. BURM.

285. ATQUE ANIMUM. Usque animum cogitabam aliquando. HEINS. Sed atque vindicat Scholiastes Crucquianus Horatii II. Od. 16. vid. & inf. lib. VIII. 20. sequens versus deerat Gudiano a manu prima. BURM.

288. CLOANTHUM. Sereſtum uterque Mentelianus, Gudianus, duo Menagiani, Sprotianus, tres Moretani, Vossianus alter. HEINS. Cloanta prior Hamburgicus & Hugenianus. Mesthea Serg. Wallian. Anthea Sergeſtumque Francianus & Dorvil. fortemque Sereſtum Regius. vid. lib. I. 510.

289. SOCIOSQUE AD LITORA COGANT. Socios ad Montalbanius, cum Gudiano, tertio Rottendorphio, altero Hamburgensi. & Moretano tertio. HEINS. Sociosque ad limina Excerpta nostra.

290. PARENT. Parent alter Hamb. parent quae sit Ed. Junt. & quae rebus sit Gudianus, duo Rott-

97 defunt iisdem. 98 defunt iisdem. 99 defunt iisdem. 1 defunt iisdem. in Sallust. Catil. XXXIX. legitur, ubi primum dubiis rebus novandis spes oblata est. ubi constructio torquet interpretes, quorum aliqui, novandi malunt. alii ejiciunt dubiis. Cortius vulgatum defendit. si dubiis retinendum, ego vel cum illis facerem, qui dubiis rebus absolute positum capiunt, & novandi praeferrem. sed quia omnes codices servant hanc vocem, potius crederem dubiis dici de hominibus, qui dubii & incerti in quam partem inclinent, an cederent potentiae paucorum, an verus certamen renovarent, tandem spem novandis rebus conceperint. & ita duplex esset dativus, & hic ordo; ubi oblata dubiis, (scil. hominibus) est spes novandis rebus. quae locutio quidem insolentior & rarior. sed forte Sallustiana. nam alii amant genitivum rei jungere dativo personae. ut multis ostendit Cl. Drakenb. ad Liv. IV. 17. non tamen exempla defunt, ubi duplex dativus occurrit, si codices sequamur, qui forte ex communiori loquendi ratione mutati. ut apud Ovid. Ep. XVIII. 200.

Et morti, dices, huic ego causa fui.

ubi vide quae notavi, & ad II. Epist. 148. & saepe alibi. & ita posset lectio codicis Neapolitani lib. II. Amor. VI. 31. probari:

Nunc erat esca tibi, causaeque papavera somnis.

sed haec sufficiant his notulis. legendum vero puto Nos, quae causa novandarum rerum, dicimus. nam falsum est hoc non dici, ut exempla a Cl. Drakenborchio adducta docent, & innumera alia ad manum sunt: & ita solet Servius, ubi de differentia veteris locutionis, & suae aetatis agit, loqui. vid. ad lib. IV. 38. & alibi. BURM.

Diffimulent. Sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quae mollissima fandi
Tempora; quis rebus dexter modus. Ocius omnes

295 Imperio laeti parent, ac iussa facessunt.

At regina dolos (quis fallere possit amantem!)
Praesensit, motusque excepit prima futuros;

Omnia

SERVII.

291. QUANDO. Non est ¹ [hoc loco] temporis; sed significat *siquidem*: & est conjunctio ² ratiocinantis. Sane *quando*, *do* brevis est naturaliter: sic Serenus: *Quando flagella ligas*, ³ [ita liga.] Virgilius usurpat III. 500. *Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva*. ⁴ [OPTIMA DIDO. Pro, adhuc optima.

293. TEMPTATURUM ADITUS. Ut illam adeat, ut inf. 423. *Sola viri molles aditus, & tempora noras*. QUAE MOLLISSIMA FANDI. Cato: *Qua mollissimum est adoriantur*. Et ubique *temptaturum* subaudis.

294. QUIS REBUS DEXTER MODUS. Quis sit optimus rebus eventus, ⁵ [ut VIII. 302. *Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo*: id est, bonus, ac per hoc propitius; ut *laevum*, pro malo x. 275. *Et laevo contristat lumine coelum*. MODUS autem, terminus. OCIUS. Velocius: & nota, quod habeat adverbium, & nomen illius non facile repariatur.]

295. LAETI. Alacres, festini. FACESSUNT. ⁶ Modo frequentativum est, ut in Georgicis IV. 548. *Matris praecepta faceffit*. Alias discedit significat, ut & Terentius Phorm. IV. III. 30. *Haec hinc faceffat, tu molestus ne ⁷ fies*.

296. ⁸ [QUIS FALLERE POSSIT AMANTEM. Quamvis de Didone loquatur, generalem sententiam posuit.]

297. PRAESENSIT. Ac si diceret: antequam ille moliretur: & nimia in hoc vis amantis exprimitur.

VARIORUM.

Rottendorphii & Montalbani. totum versum omittit alter Gudianus.

294. QUI REBUS. *Quis* scripti nostri. HEINS. Et ita nostri. sed *qui* edidit Dan. Heins. Steph. Cerda & alii. sic *quis* *modus* Ecl. II. 68. x. 28. supr. h. l. 98. variat ut hic IV. Georg. 537. BURM.

295. FACESSUNT. *Capessunt* prior Hamburgicus. pro varia lectione. *faceffunt* Francianus. *faceffunt*, agnoscit Nonius. & rectum est. sic III. 236. *baud secus ac iussi faciunt*. a *facio* vero *faceffo*. vid. IV. Georg. 548. BURM.

296. QUIS. *Qui fallere* tertius Mentelius. id est quomodo ablativo casu. *qui* Aeneas posset amantem Didonem fallere, & ita non erit sententia. *posset* primus Moreti, Menagii prior. Wittian. & Francianus. & ita Lutat. ad Stat. II. Theb. 335. *dolo* Venetus a manu secunda. BURM.

297. PRAESENSIT. Davius ad Minuc. Felic. cap. XIII. hoc verbum dici non de futuris tantum, sed de praesentibus etiam rebus capi notat, & eum secutus novus quidam Historicus. sed numquam ita simpliciter, sed e re praesenti judicantes & conjicientes de futuro, ut recte Servius, *antequam ille moliretur*. sic apud Plin. XXVIII. 2. *absentes tintu aurium praesentire sermones de se*, id est antequam illis referuntur, narrantur. Just. XVI. 2. *Inchoatam inter fratres reconciliationem quum praesensisset Demetrius*. id est antequam, per alios de ea certior esset factus. & hic ita capi apparet, quia addit, *motus excepit prima futuros*. & ita supr. 90. posset *prae-*

² desunt L. Vof. R. ³ rationalis Dan. ⁴ desunt Basil. ⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 294. ⁶ quam Dan. duplicata litera m. ⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸ deest iisdem. ⁹ fias L. Steph. al. fias Vof. R. ¹⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Omnia tuta timens. Eadem inopia fama furenti
Detulit armari classem, cursumque parari.

300 Saevit inops animi, totamque incensa per urbem
Bacchatur. Qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithaeron.
Tandem his Aenean compellat vocibus ultro:

305 Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum

Possē

SERVIL.

298. OMNIA TUTA TIMENS. ¹¹ Deest, etiam, ¹² [necum illa, quae timebat.] & est exaggeratio. EADEM FAMA. Quae & Iarbae nuntiaverat. ¹³ [Et ideo inopia, quia supra 174. Fama malum. FURENTI. Aut amanti; aut detulit, ut faceret furentem.]

299. CURSUMQUE PARARI. ¹⁴ Modo navigationem, ut III. 686. Ni teneant cursus.

300. INOPS ANIMI. Sine animo, sine consilio.

301. BACCHATUR. Fuit more Bacchantum. Et bene uno sermone praeoccupavit futuram comparisonem. ¹⁵ [COMMOTIS EXCITA SACRIS. ¹⁶ Verbo antiquo usum tradunt; moveri enim sacra dicebantur, cum solemnibus diebus aperiebantur templa instaurandi sacrificii causa: cujus rei Plautus in Pseudolo I. I. 107. meminit; Scis tu profecto, mea si commovissem sacra, quo pacto & quantas soleam turbas dare? Hoc vulgo ¹⁷ apertiones appellant.] [Quidam dicunt: Commotis sacris ideo dixit; quia in sacrorum renovatione commovebantur simulacra: unde Horatius I. Od. XVIII. II. Non ego te, cande de Bassareu, Invitum quatiā.]

302. THYAS. Baccha: nam sicut a Baccho, Bacchae, sic & ¹⁸ a Thyoneo, Thyades dicuntur. ¹⁹

[Quidam ἀνὸς τῷ θεῷ, quod est, insane currere, dicās volunt.] TRIETERICA. Triennalia. Liberi enim sacra tertio quoque anno innovabantur. Sane sciendum ORGIA, apud Graecos dici sacra omnia, sicut apud Latinos *cerimoniae* dicuntur. Sed jam abusive sacra Liberi, *orgia* vocantur; vel ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id est, a furore; vel ἀπὸ τῶν ὄρων, ²⁰ [a montibus ²¹ vel sylvis.]

303. NOCTURNUSQUE CITHAERON. Nocte celebratus: unde ipsa sacra *Nyctelia* dicebantur: quae populus Romanus exclusit causa turpitudinis. CITHAERON autem mons est ²² [circa Thebas Boeotias] ex quo clamor veluti numinis Bacchas vocabat.

305. DISSIMULARE ETIAM. ²³ [Hic quasi reus Aeneas a Didone accusatur. Ingrati ergo dissimulare: quasi ab actu criminis coepit: nam qui dissimulat, aliquotiens cogitat: & quasi non sit dubium, cum proficiscendo Didonem laedat Aeneas, ita incipit: *Dissimulare*, id est, non tantum proficisci, quod est per se malum; sed ut me falleres.] Satis artificiosa adlocutio est: nam ²⁴ [interdum subtiliter,] & sibi consulit sub facie utilitatis Aeneae, ²⁵ [& nunc irata, nunc supplex agit.] *Dissi-*

mu-

¹¹ id est etiam tuta Dan. Fab. ¹² desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹³ desunt iisdem. ¹⁴ deest iisdem. ¹⁵ desunt iisdem. ¹⁶ verba alitqua Dan. Emmen. ¹⁷ hic iterum monachi manum deprehendere licet, qualem supr. 201. vidimus, nam *Aperitionis* Mysterium, erat Ceremonia, qua sacerdos accedentis ad Baptismum nares & aures tangit, dicens *Epheta*, id est *adaperire*, teste Cangio in Glossario in *Aperio*. cuius ratio videtur fuisse, quia Baptismus, ut & Eucharistia, tanquam Mysteria Catechumenis non explicabantur, sed quorum per Baptismum fiebant participes. BURM. ¹⁸ haec leguntur, post *Thyades dicuntur* seq. versu in L. Vof. R. Steph. al. & legitur, Commotis autem sacris &c. ¹⁹ a Thyneo Steph. a Thyeo Bas. inepta Etymologia ἀνὸς τῷ θεῷ, sed legendum *Θῆαν*, sive notet sacrificare, sive cum impetu ruere. BURM. ²⁰ desunt L. & R. a montibus desunt Vof. Dan. qui ex sylvis habent. sed haec ultima desunt Basil. Castellanus de Festis Graecorum in *Διονυσία*, in exemplar incidit, ubi ex sylvis legebatur, & ille corrigit, ex montibus; & simul docet Servium contrarium docuisse de Orgiis ad lib. VI. Aen. 657. sed idem fere tradit ad VI. 517. BURM. ²¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²² desunt L. Vof. R. Steph. al. ²³ desunt iisdem. ²⁴ desunt iisdem. ²⁵ desunt iisdem.

Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hiberno moliris fidere classem,
 310 Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
 Crudelis? Quid si non arva aliena domosque

Igno-

SERVIL

mulare autem ²⁶ ideo, ac si diceret: ita rem pendendam cogitas, ut eam fateri nolis: supra enim dixerat: *Quae rebus sit causa novandis Dissimulent.* ²⁷ [Post illud inducit, quod dictum est, primum accepti beneficium: *Nec te data dextera quondam*: reliqua per singula loca aperientur. PERFIDE. Muliebri verbum: hoc enim frequenter utitur inf. 421. *Solum nam perfidus ille Te colere*: & VIII. Ecl. 91. *Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.*

306. NEFAS. Bene amans ejus, quem amabat, consilium protectionis, *nefas* dixit. MEA DECEDERE TERRA. Dicendo *mea*, stultum ostendit, qui putavit quod amanti possit ²⁸ abripere.]

307. DATA DEXTERA. Foedus amicitiarum.

308. ²⁹ [NEC MORITURA TENET. Secundus locus accusationis est: magis enim augere injuriam non potuit, quam ³⁰ si se ostenderet.

309. QUIN ETIAM. Immo etiam; sed insuper; sed forte difficile est, quod peto; immo quod tu facis: *Quin etiam hiberno ulque ire per altum.*] HYBERNO SYDERE. Non hyeme, sed hyemali sydere: aut proprie, quod ait supra: *Dum pelago desaevis hyems, & aquosus Orion.* Ergo *sydere*, ³¹ aut pro tempore, ut I. Georg. I. *Quo sydere terram Vertere Maecenas*: aut re vera *sydere*, propter Orionem. ³² [Et bene tempestatis eum admonet, qui naufragus venerat: & hoc agit, quasi non sua causa eum remanere velit; sed etiam utilitatis Aeneae. MOLIRIS. Aut moves, aut paras.

310. MEDIIS AQUILONIBUS. Media hyeme; ut per *Aquilonem* hyemem significet; aut quod *Aquilo-*

nes ex Africa navigantibus adversi sunt. PER ALTUM. Exacerbavit sententiam *per altum* dicendo: quamvis notum esset Aeneam per altum navigaturum.

311. CRUDELIS. Etiam in te odio mei: sic Lucanus de Caesare v. 687. *Saevis est voluisse mori.* ³³ [ARVA ALIENA. Blanda, quasi, haec jam tua sunt.] DOMOSQUE IGNOTAS. Ac si diceret: Carthago jam tibi nota est; ³⁴ [licet & hic aliena sint arva:] ³⁵ [& ne hoc responderet Aeneas: Aliena sunt arva, ideo adjecit: *Quid, si non arva aliena, domosque Ignotas peteres?* Sed aequum est te hic esse, & non in tuo regno.

VARIORUM.

praesens legi. quia ibi de Junone, quae, ut Dea prior omnia sentit & novit. BURM.

298. FURENTI. *Furentis* Mediceus. *impia fata* Menag. pr.

302. THYAS. *Thyas* ex sententia Velii reponi vult Piccius. sed tunc trium syllabarum esset, quam & *Harpyia Celaeno* supra habuimus contracte. sane *Thyas* in priore Menteliano & Gudianoptimis manifeste legitur. sed & *trepidans trieterica* exhibetur apud Velium Longium de Orthogr. in editione Putschiana. HEINS. *Theias* Sprotnus. *Thias* alii nonnulli. *Thyas* Schol. Horat. I. Od. 18. & Macrob. IV. 5. & v. 17. vid. Bentlej. ad Horat. II. Od. XIX. 9. *triatetica* Wallian. Parrhas. *stimulat*. Dorvil. a m. sec. BURM.

303. NOCTURNUSQUE. *Nocturnisque* Lutat. ad Statii VIII. Theb. 346. sed ad lib. I. 115. recte.

²⁶ ideo Dan. ²⁷ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 307. ²⁸ forte, se subripere. ²⁹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 309. ³⁰ non intelligo haec, forte deest aliquid, si se morituram ostenderet. sequentia etiam intricatum sententiam habent, & illud *nefas*, ut notet finem periodi, vix placet. forte, quod tu facis, quod etiam hiberno vis ire per altum. hiberno veno dici absolute notum est. vid. ad IV. Georg. 100. in notis ad Servium, & ad Lucan. x. 229. BURM. ³¹ vide Festum in *proasphatere*, quod ait dici, quando maturius hiberna tempestas movetur, quasi ante *syderis* tempus. ita *Brumale sidus* dixit Ovid. II. ex Pont. IV. 25. & ad ejus imitationem Amm. Marc. xx. 7. & xxii. 13. BURM. ³² desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 311. ³³ desunt iisdem. ³⁴ desunt Dan. Fabr. ³⁵ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad deff. §. 312.

Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret;
Troja per undosum peteretur classibus aequor?
Mene fugis? Per ego has lacrimas, dextramque tuam te,
315 (Quando aliud mihi jam miserae nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos Hymenaeos?
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; misere domus labentis, & istam,

Oro,

SERVII.

312. TROJA ANTIQUA MANERET. Vel nobilis; vel illa tua patria, quam doles amissam: &] deest *Si*: & quasi per interrogationem, intelligendum est: 36 [Etiam si Troja staret, per hyemem Troja peteretur.]

314. MENE FUGIS? Adhuc aperte non vult 37 imputare beneficia, sicut paulo post 38 facit irata. 39 [Et est intellectus: fac non esse undosum aequor, aequum est ut me fugias? & paulatim descendit ad preces: nam sequitur: *Per ego has lacrimas dextramque tuam te*, vel per amicitiam, vel per virtutem: & bene virum fortem per dextram adjurat. PER EGO HAS LACHRYMAS. Haec & vicem epilogi possunt obtinere; contra illud vero, *me dii expellunt*, modo nihil potuit dicere: non enim audierat hoc; sed postea respondit inf. 379. *Scilicet is superis labor est, ea cura quietos sollicitat*. Sed hic rursus redit ad exprobrationem beneficii: *Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni Odere: infensi Tyrii te propter eundem*. Hic aut inconstantiam amantis expressit: aut, quia in causa nihil potentius erat, unde coepit ibi desuit.]

315. NIHIL IPSA RELIQUI. Non pudorem, non regnum. 40 [Et est sensus: Si enim aliquid sperares, retinere te possem; sed contemnitis me, quia tibi ab initio cuncta concessi.]

316. INCEPTOS HYMENAEOS. Qui 41 ipsa novitate sunt dulces: 42 [& bis idem dixit.]

318. DULCE MEUM. Tetigit rem inhonestam. Sic Terentius And. I. v. 54. *Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus*: 43 [Alii non accipiunt de re venerea, *Dulce meum*, sed ita: Si ea, quae in te contuli, grata fuerunt & dulcia: alii pro, *Si ego tibi quicquam dulcis fui*: vel quia amantes, amores

suos *dulcia sua* dicunt: id est, si talis in te fui, ut mererer, quam tu diceres *tuum dulce*.

VARIORUM.

nocturnosque Gudianus, ut Bacchantes intelligantur. sed *nocturnus Cithaeron* dictus, ut *biberne Lycia* supr. 148. *Cithero* Wallian. BURM.

306. DECEDERE. *Discedere* Sprotii, Wittian. Leidenfis & Zulichemius. Wallian. & Excerpta nostra.

308. FUNERE. *Vulnere* Excerpta nostra.

309. MOLIRIS. *Moliri* Mediceus. & uterque Mentelianus, addita Glossa, *instruere*, ut ad *properas* subsequens referatur. nec aliter Menagiani duo, & tertius Rottendorphii. HEINS. *Moliri* etiam Hugonianus & Regius. *in mediis* etiam prior Hamburgensis.

313. UNDOSUM. Et hoc carpit Harduinus, quia semper aequor habet undas. pueriliter certe; an etiam, quum *placidum ventis stat*. ut in Ecl. vi. 26. *undosum* dici possit. ignoravit vim nominum in *o-sus* exeuntium.

314. TUAM TE. *Tuamque* Menagius uterque, primus Rottendorphius, alter Hamburgicus, Wallian. Venetus & duo Leidenfes. ut per *dextram* intelligat *meam*, ut Glossa in Walliano codice superscripta notat. nam advenis, in hospitii pignus, dextram dedisse docui ad lib. III. 83. suppleri ergo debet per dextram meam, tuamque, quas iunximus. Donat. ad Terent. Andr. III. III. 6. *per ego te has lacrimas* citat. nisi confuderit locum ex lib. XII. 56. sed Rufinianus de figuris p. 27. vulgatam habet. Eugraph. ad Terent. And. I. v. corrupte,

per

36 desunt iisdem. 37 impetrare Vof. 38 deest L. Vof. R. Steph. al. 39 desunt iisdem. ad 3. 315. 40 desunt iisdem. 41 deest L. Vof. R. Dan. Fabr. al. 42 desunt L. Vof. R. Steph. al. 43 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Tyrranni 3. 320.

Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 320 Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
 Odere; infensi Tyrii: te propter eundem
 Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam
 Fama prior. Cui me moribundam deferis, hospes?

Hoc

SERVII.

319. EXUE MENTEM. Rejice a te propositum mei relinquiendi.

320. TE PROPTER. Hoc est, propter te. LIBYCAE GENTES. Redit ad enumerationem beneficiorum: & hanc cum auctu explicat, dicendo inimicas gentes factas, dum illis praepositur. TYRANNI. Nihil intererat apud majores inter regem & tyrannum, ut VII. 266. *Pars mihi pacis eris dextram tetigisse tyranni.*

321. ** [TE PROPTER EUNDEM. Bene servavit rem causae necessariam. Et sunt, qui hic distinguunt, ut sequatur: *Extinctus pudor.*

322. EXTINCTUS PUDOR. Magna indignatio: meminit enim se dixisse 27. *Ante, pudor, quam te violo*]

323. FAMA PRIOR. Quae melior fuit sine dubio: ** [nam posterior turpis.] ** [CUI ME MORIBUNDAM. Hoc est, quod supra: *Nec moritura tenet crudeli funere Dido*; sed ibi invidiose; hic per miserationem. DESERIS. Subdistingendum: dubitat enim quo eum nomine potissimum appellet. HOSPEM. Non dixit marite, id est: quia non vis dici maritus.] Aeneas enim & hospes fuerat, & maritus; sed modo maritum se negat, hospitem confiteretur: unde nunc Dido hoc dixit: *Cui me deferis, hospes?*

VARIORUM.

per has te lacrymas egomet dextramque tuam te. BURM.

315. RELIQUI. *Relinqui* Francianus. versus hic deerat Parnhaf.

316. PER CONNUBIA. *Conubia* & vetus liber Colotianus, & antiqui lapides habent. URSIN. Hunc versum praeposit prior Venetus. *per inceptosque* alter Menagii, secundus Moreti & Francianus.

318. DULCE MEUM. Culpae quosdam Maronem dicit Steph. diff. de Criticis p. 102. quod rem

obscaenam, contra decorum, hic expressit, scilicet coitum. qui & negat per *dulce* concubitus intelligi, sed omnia officia, quae praestitit. vel si jam concubitus intelligatur, aliam esse nunc Didonem, ac fuit ante adventum Aeneae, quae nunc inops animi & incensa erat. sine dubio intelligi concubitus puto, & hoc honeste satis a muliere jam corrupta per vocabulum *dulce* intelligi, praecipue in exprobratione infido amanti facta. sic Clymene Nympha narrat Martis dolos, & *dulcia furta*, id est adulterium, IV. Georg. 346. sic *dulcia gaudia* Nereus. Cyneg. 25. vid. ad Ovid. IX. Met. 517. & quis non Poetarum *dulcia* dixit in amoribus satis honeste? & Seneca VII. de Benef. 25. dicit submissis & familiaribus verbis hic uti Didonem: immo ipse Salomon Proverb. IX. 17. *furta esse dulcia* dicit. *quicumque, quiddam, aliquid* notare solet apud Poetas etiam venereum quid & gaudia, ut videbis in notis ad Ovid. III. Amor. II. 84. & apud Davif. ad Cicer. III. Tusc. 18. Statius lib. XI. 368. haec imitans dat Antigoniae, quae Polynicem obsecrat, *per si quid in illa Dulce domo*. ubi etiam conjugii eum & concubitus admonet. BURM.

320. LIBYCAE. *Libyae* apud Arufianum Mesfium exstat. sed Priscianus lib. XIV. vulgatum exhibet duobus locis. etiam vetusta Maronis exemplaria. HEINS. *Libyae* primus Moreti. *Libiae* Dorvil.

Ibid. NOMADUMQUE. *Numadumque* secundus & tertius Rottendorphii, alter Mentelii, Oudarti, Regius, tres Leidenfes, Hugonius & Zulichemius, & tertius Mentelii a manu prima. & Ed. Venet. *Numidumque* Wirtian. Montalbanus, uterque Hamburgicus, Venerus, Francianus, Parnhaf. Dorvil. Wallian. & prior Moreti a manu prima. & Ed. Mediol. *Numidaeque* secundus Moretanus. eadem diversitas infr. 535. & alibi. BURM.

321. TE.

44 desunt iisdem. ad 7. 323. 45 desunt iisdem. non poss. Dan. 46 desunt L. Vol. R. Steph. al.

Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.

325 Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
Destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam suboles; si quis mihi parvulus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret;

330 Non

SERVII.

324. HOC SOLUM NOMEN QUONIAM DE CONJUGE RESTAT. Hoc est, superest. Alii *restat* intelligunt resistit: id est, contrarium tibi est. Nonnulli dicunt: *Hoc solum nomen quoniam superest, ut te conjugem dicam*. Dicitur autem ingenti adfectu hos versus ⁴⁷ pronuntiasse, cum privatim paucis praesentibus ⁴⁸ recitaret Augusto: nam recitavit ⁴⁹ primum libros, tertium, & quartum.

325. ⁵⁰ [QUID MOROR. Utrum, quid in hac terra moror; an, quid in vita moror?]

327. SALTEM. Vel hoc: est autem sermo tractus a captivis, qui cum ⁵¹ tenerentur ab hostibus dicebant: *Sublatis omnibus, salutem concede*. Inde per Synaerelin hic natus est sermo; ut in contemptu rerum multarum petitori aliquid, *saltem* dicamus: ⁵² [quasi quod negari minime debeat; cum extremum aliquid petitur, inde necessitate additur *saltem*: veluti *salutem* postremo poscentes; vel *salutem*, si aliter non potest. Et hic ostendere vult Didonem, ut est mos inconstantibus animis, prae amore id agere invidiose; quasi a legitimo marito deferatur: quis enim ignorat matrimonia liberorum suscipiendorum gratia iniri? Ait enim: *Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset Ante fugam soboles*. Dixerat enim: *Miserere domus labentis*, id est, futuri generis. Alii hoc a sorore natum volunt, quae dixit sup. 33. *Nec dulces natos, Veneris nec praemia noris*? SI QUA MIHI DE TE, & SI QUIS MIHI PARVULUS. *Qua & si quis* addita putantur: nam integrum est: Si suscepta fuisset ante fugam soboles, & mihi parvulus aula luderet Aeneas.]

328. ANTE FUGAM SOBOLES. Et amatorie, & amare: nam ⁵³ haec fugam dicit; quam ille nominat profectionem. Amor autem ex filii desiderio comprobatur. SI QUIS MIHI. Bene iterat *mibi*. Et

secundum Jus loquitur: nam, ubi non est iustum matrimonium, liberi matrem sequuntur.

329. QUI TE TANTUM ORE REFERRET. Aut sic dixit, quasi amatrix, ut de Ascanio supra 85. *Infandum si possit fallere amorem*. Aut illud dicit: Optarem filium similem vultui, non moribus tuis.

VARIORUM.

321. TE. Et te prior Hamburgicus.

323. PRIOR. Quam habui ante tuum adventum. Statius I. Sil. I. 8. *Fama prior notum per sacula nomen Dardaniis miretur equi*. & IV. Theb. 32. *nunc mihi fama prior*. ubi de fabuloso aevo capitur. vid. Barth. BURM.

Ibid. MORIBUNDAM. *Morituram* legitur apud Priscian. lib. XIII. aliter scripti. HEINS. Cur me Venetus, & Editio Hortensii. vulgata est apud Lutatium ad Stat. III. Theb. 273. BURM.

324. NOMEN. Male Servius, nec intellexit Caetoeus. hoc solum nomen, (sc. *hospes*) mihi restat de te, qui fueras antea *conjug*. vid. inf. Serv. ad y. 424. Justin. VII. 2. *de rege captivum*. vid. ad Ovid. XIV. Epist. 86. idem fere dicit quod Creusa lib. II. 678. *cui conjug quondam tua dicta relinquitur*. male Nonius in *restare*, *resistit* explicat. BURM.

326. DESTRUAT. *Destruit* primus Moreti & Excerpta nostra. *an captam* secundus Moreti.

328. MIHI PARVULUS AULA. *Parvus in aula* prior Menagianus, & duo Moreti. sed Juvenalis Sat. V. 138. *nullus tibi parvulus aula Luserit Aeneas*. HEINS. Et vulgatam exhibet Commentator Crucquianus Horatii lib. IV. Od. 5.

329. QUI TE TANTUM. *Qui te tamen* Medicus, & caeteri meliores ac vetustiores nostri, quod &

47 Virgilium pr. Steph. al. 48 recitasset Dan. recitare Fabr. 49 primum, tertium & quartum L. optima voce primum libros III. & IIII. Vof. voce optima primum, tertium & quartum Steph. Dan. Fabr. al. 50 desunt L. Vof. R. Steph. al. 51 frequentius ab hostibus captarentur Dan. Fabr. 52 desunt L. Vof. R. Steph. al. 53 haec f. dicunt L. R. & f. dicit Steph. hanc f. dicit Fabr. al.

- 330 Non equidem omnino capta ac deserta viderer.
Dixerat. Ille Jovis monitis inmota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, numquam, Regina, negabo
335 Promeritam: nec me meminisse pigebit Elissae;

Dum

SERVII.

331. JOVIS MONITIS. Bene praescribit, ne ei det impietatem. Sane & haec monita dicimus, ut VIII. 336. *Carmentis nymphas monita, & Deus auctor Apollo: & hos monitus*, ut Persius I. 79. *Hos pueris monitus patres infundere lippos*. IMMOTA TENEBAT LUMINA. Physicum enim est, ut qualitatem animi ex oculorum, aut corporis stabilitate aut mobilitate noscamus. Ergo modo vult ostendere Aenean a proposito non esse ⁵⁴ deviatorum.

332. ⁵⁵ [CURAM. Vel simpliciter accipe, vel amorem.]

333. EGO TE, QUAE PLURIMA FANDO. Controverfia est plena, in qua & purgat objecta, removens a se crimen ingrati; & veniali utitur statu, professionem suam retorquens in voluntatem deorum. Habet etiam finem: nam purgat objectam fugam, nomine professionis.

335. PROMERITAM. Praestitisse, & bene gessisse: & est sermo de his, qui per contrarium magis lucent; Terentius Adel. IV. v. 47. *Ita me velim ames promerentem, pater*, id est, bene agentem. Et congruit, ut praestet, qui bene agit; contra ⁵⁶ [commeritus, qui aliquid delinquit, ut alibi ipse Terentius] Andr. I. I. 112. *Quid commerui, aut peccavi, pater?* id est, quid male egi? ⁵⁷ [& est sensus: quantacumque enumerare potueris in mea beneficia conlata, eorum tibi debere gratiam non repugno.] MEMINISSE PIGEBIT ELISSAE. *Memini & illius rei* dicimus, ut hoc loco: & *memini illam rem*, ut IX. Ecl. 45. *Numeros memini, si verba tenerem*. ⁵⁸ [ELYSSAE autem Didonis, quae appellata est lingua Punica virago, cum se in pyram sponte misisset, fingens placare manes prioris mariti, cum nubere se velle Iarbae mentiretur.]

VARIORUM.

& in suorum plerisque Pierius offendit. & sic agnoscit Arufianus Meffius, *Refert illam facie: Virgilium, qui te tamen ore refertet*. vulgata scriptura exiit apud Scholiaften Horatii lib. IV. Od. 5. HEINS. *Te tantum* posset capi, pro talem, quem ego tam vehementer amavi, ut Pierius quoque notavit. sed *tamen* meliores nostri rectius, ut non optaret aliam sobolem, nisi quae refertet patrem. ut sit positum pro *sed*, vel *autem*. ita II. Aen. 185. vid. Stephanus diff. de Criticis p. 103. BURM.

330. AUT. Iidem codices ac *deserta*. HEINS. *Ac destructa* Pugetianus. *videret* Menagii alter.

331. MONITIS. *Monita & monitus*, ut Servius notat, videbis in usu fuisse, in notis ad Ovid. XVIII. Epist. 115.

Ibid. IMMOTA. H. Steph. diff. de Criticis p. 162. explicat, humi fixa non tollebat, nec adspiciebat Aenean. quidquid sit, nihil hic Physici esse puto: sed immoti oculi sunt in unam rem vel locum fixi. ut apud Ovid. II. Met. 50. VI. 305. & alibi. & hinc, qui adstant, dicuntur non immotos tenere, apud eundem XIV. 593.

Nec conjux regia vulnus

Immos tenuit, placatoque adunxit ore. nihil ergo blandi prae se ferebat Aeneas. & hoc Dido indicat mox 369. *nam lumina flexit?* BURM.

332. PREMEBAT. *Tenebat* alter Hamburgensis. sed lib. I. 211. *premit altum corde dolorem*.

334. NUMQUAM. *Nec te* Serv. ad I. Aen. 74.

335. ELISSAE. *Elissae* vetustiores, quomodo passim scribendum esse ad Nasorum monui Epitola Didonis: nam & Graecis est *Ελίσσα*. nec aliter

⁵⁴ deviatorum Dan. ⁵⁵ desunt L. Vol R. Steph. al. ⁵⁶ desunt iisdem, qui habent, contra alibi, *Quid commerui* &c. ⁵⁷ desunt iisdem. ⁵⁸ desunt iisdem.

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis umquam
Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.

340 Me si fata meis paterentur ducere vitam

Au-

S E R V I I.

336. DUM MEMOR IPSE MEI, DUM SPIRITUS
HOS REGET ARTUS. ⁵⁹ [Hic versus superioribus
jungendus; ut sit sensus, tamdiu beneficiis tuis ob-
ligatus ero, quamdiu vixero. Et bene hoc] de
futuro dixit, & congrue: ⁶⁰ nam piget, ad futu-
rum spectat; pudet, ad praeteritum: & licet pene
sit una significatio, tamen dicimus: Piget me illud
⁶¹ facere; Pudet fecisse: unde & interdum, praec-
ipue a Sallustio, simul ponuntur.

337. PRO RE PAUCA LOQUAR. Remoto in-
grati crimine, descendit ad causam: ⁶² [et proprie,
id est, si rei magnitudinem cogites, pauca.] NEC
EGO HANC. Protectionem subaudis: nam posteriori
non potest jungi, ne sit confessio. ⁶³ [Et hoc est,
quod reddidit: Dissimulare etiam sperasti.]

339. PRAETENDI TAEDAS. Probat non esse
matrimonium: ⁶⁴ [quia illa dixerat: Per connubia
nostra. Et est, ⁶⁵ quasi status finitionis, quid sint
legitimae nuptiae. Et hic Aeneas inducit agentem,
nullo se matrimonii jure posse constringi, qui ne-
que confarreatione Didoni conjunctus fuerat, ut
Flamini ac Flaminicae convenit: ait enim: Nec
conjugis umquam Praetendi taedas, aut haec in foedera
veni: & Taedas quidem, quantum ad ignem
pertinet, per quem mos confarreationis firmabatur,
dixit; scilicet, ne aut legitime jugatam contra fas
reliquisse videretur: aut foedus, id est, fidem ru-
pisse perpetuae castimoniae: quia cum fuissent jun-
cti, scirent tonuisse: quae res dirimit confarreationes:
dixerat enim Juno 122. Et tonitru coelum omne
ciebo: & paulo post 161. Insequitur commixta
grandine nimbus. ⁶⁶ HAEC IN FOEDERA VENI. Id est, matrimonii: & jungendum est
superiori: aut certe ad posteriora pertinet: Et hoc
dicit: non ad ⁶⁷ hoc veni, ut hic morarer: sicut

& nunc probat, ⁶⁸ [dicens: Me si fata meis paterentur
ducere vitam Auspiciis: & dixit in 1. 610. Quae
me cumque vocant terrae. Ubi significavit, nolle
apud Carthaginem perpetuo manere; sed velle
quaerere sedes satis concessas.] Ergo venit, con-
senti, hoc est: non ⁶⁹ ad haec consensu foedera,
ut, cum vellem discedere, non liceret.

340. MEIS AUSPICIIIS. Argumentum a necessitate.
Et auspiciis ideo; quia majores omnia auspicio
gerebant. Ergo auspiciis, dispositionibus. ⁷⁰ [Potest
& auspiciis dixisse omnibus: quia in Jure Augurali
Auspicium dicitur, quod non petentibus nobis,
ad ea, quae in animo habemus, jure omnis offertur:
vult enim ostendere Aeneas semper animo voluisse
omnibus, ut, quae mente ageretur, offerrentur
auspicio, atque augurio firmarentur: unde, si bene
adveras, singula hic illi loco in tertio ad singula
redduntur: nam quod ibi imprecatione, ubi augurio
petit ea, quae negaverat, firmari; hic in refutatione
comprehendit: ibi enim dixit 111. 86. Serva altera
Trojae Pergama; hic, Urbem Trojanam primum: ibi,
Reliquias Danaum atque immitis Achilli; hic,
Dulcesque meorum Reliquias colerem: ibi,
Mansuram urbem; hic, Tecta alta manerent: ibi,
Ubi ponere sedes; hic, Recidiva manu posuissem
Pergama victis: ibi, Quove ire jubes; hic,
Italiam magnam Gryneus Apollo: ibi, Da pater
augurium; hic, Me si fata meis paterentur ducere
vitam. Alii auspiciis, potestate, ut sup. 102. Paribusque
regamus Auspiciis: vel, quae animo ac mente
agitantur, de quibus consulturi essent.]

V A R I O R U M.

ter in antiquis Silii ac Solini codicibus. HEINS.
Elisae Mediceus, Regius & alii.

336. DUM

⁵⁹ desunt iisdem. ⁶⁰ non piget, non futurum spectat R. ⁶¹ facere & fecisse Dan. ⁶² desunt L. Vof. R. Steph. al.
⁶³ desunt iisdem. ⁶⁴ desunt iisdem ad haec haec. ⁶⁵ quasi status finis latens, quid si sit legitimae nuptiae * & Dan.
⁶⁶ AUT M. 1. P. V. aut Matrimonii &c. L. Vof. Steph. Dan. Fab. al. ⁶⁷ haec L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁸ desunt L. sed
Steph. ponit ad 7. 540. reliqua, ubi &c. desunt Vof. R. Dan. ⁶⁹ non haec cons. foedera Vof. R. ⁷⁰ desunt Vof. R.
Steph. al. etiam L. qui etiam tantum habet Auspiciis, dispositionibus. in Dan. erat, dixisse omnibus. & deinde G. Vossius
legebat, augurio firmaretur.

Auspiciis, & sponte mea componere curas;
 Urbem Trojanam primum dulcisque meorum
 Reliquias colerem: Priami recta alta manerent;
 Et recidiva manu posuisssem Pergama victis.

345 Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,

Ita-

S E R V I I.

341. SPONTE MEA. Modo nomen est: nam & genus & casum habet. Sic & *mane*, cum ei & genus & casus additur, nomen est, ut III. Georg. 325. *Dum mane novum, dum gramina canent.* Sic est I. 377. *Forse sua Libycis* ⁷¹ [*tempestas appulsi oris.*] Alias adverbium sunt. Verum autem dicit, non sua sponte: nam supra legimus II. 294. *Hos cape fatorum comites.* Item III. 4. *Diversas quaerere terras Auguriis agimur divum.*

342. ⁷² [PRIMUM. Id est, hoc vellem praecipue.]

344. RECIDIVA. Post casum restituta. ⁷³ [Alii *recidivum* proprie dicunt, quod excisum denuo nascitur.]

345. GRYNAEUS APOLLO. Clazomenae, civitas est Asiae: unde Horatius I. Sat. VII. 5. *Dives agebat Clazomenis.* Juxta hanc nemus est Grynaeum, ubi Apollo colitur: ⁷⁴ [qui traditur ibi Grynem Amazonem stuprasse.] ⁷⁵ [Inde ergo nunc epitheton dedit. Licet in Delo acceperit oraculum, ⁷⁶ [hic tamen singula commemorat, quibus se ostendit coactum voluisse abscedere. ITALIAM. Necessaria repetitio Italiae: quia ibi ei dicebatur imperium: & ipsa est causa navigandi.]

V A R I O R U M.

336. DUM MEMOR IPSE. *Dum meminisse* Wallian.

Ibid. HOS REGET ARTUS. *Regit* Mediceus & Mentelianus uterque & caeteri potiores apud me libri, nisi quod in tertio Moretano *regis.* apud Paulinum tamen de visitatione Nepotuli fui,

Grates, sancte, tibi, dum spiritus hos reget artus, Mens & lingua canet.

HEINS. *Regat* primus Rottendorphius a manu prima, & ita Hugonius. *regit* Wallian. & Wittian.

337. PRO RE. *Pro se* Ed. Dan. Heinfil. male.

vide ad Ovid. II. Amor. IX. 1. & Calpur. Ecl. IV. 77.

Ibid. LOQUAR. *Loquor* secundus Rottendorphianus. *neque hanc* omisso *et* ego unus Vossianus. *abscondere furtim* primus Moretanus. HEINS. *Loquor* Excerpta nostra, Dorvil. & Wallian. *ego* deest Franciano Parrh. & Wittian. *furtim* saepe pro *furto* suppositum librariorum vidimus ad Ovid. Epist. VI. 43. vid. & Grat. Cynege. 184. *mox, nec finge* secundus Moreti, Parrhaf. & Venetus. *ne conjugis* Excerpta nostra.

341. MEA. *Meas* alter Hamburgicus, & alter Menagii, Hugonius & Leidenfis. & ita Serv. ad XII. 15. *aut sponte* etiam idem Hamburgensis. *deponere curas* Vratilav. BURM.

343. COLEREM, ET. *Tò &* non agnoscunt scripti nostri, ne Mediceus quidem: ita & Pieriani. & sane praestat abesse. ut & infra mei libri, *socios a morte reduxi*, non *sociosque*. HEINS. *Et* deest etiam Regio, Parrhaf. & aliis. *colerem* pro *coluisssem*, ut Segraefius recte exemplis ex Virgilio adductis firmat: & nihil frequentius hac *enallage*, etiam in prosa. vid. Cicer. pro Archia VII. post redit. in Senat. XIV. ad Suetonium etiam bis terve notavimus. vid. Comm. ad Plin. Paneg. cap. VIII. neque offendere debet, quod *mox posuisset* sequitur. ita & lib. VII. 808. *volaret & laessisset.* BURM.

344. RECIDIVA. In Menteliana glossa erat: *restituta post casum.* inepte Harduinus hanc vocem culpam, quasi notaret, quae iterum casura esset. hoc nec pueris condonaretur. vid. Heinfil. ad Ovid. IV. Fast. 45. & Gronov. ad Senec. Troad. 472. & ad Sil. Ital. I. 106. BURM.

345. GRYNEUS. *Cirrhaeus* prior Hamburg. pro varia lectione. *Grynaeus* Rottend. primus a m. pr. *Crineus* Parrhaf. & Francian. a m. pr. *Grineus* Mentel. alter, Witt. & Wall. sed scribendum *Gryneus*: Graece *Γρύνεος*. Stephano. ceterum Catroeus hic notat Gryneum nemus fuisse in Delo, quod nemo

⁷¹ desunt Steph. L. Vof. R. Steph. sic est & forte. Alias &c. Basil. ⁷² desunt iidem. ⁷³ desunt iidem. ⁷⁴ desunt iidem. qui tr. i. G. Amazonem stuprasse Tymbreæ domum * Dan. Fabr. ⁷⁵ desunt Dan. licet & in Delo Steph. ⁷⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Italiam Lyciae jussere capeffere fortes.

Hic amor, haec patria est. Si te Carthagini arces

Phoenissam, Libycaeque adspectus detinet urbis;

Quae tandem, Ausonia Teucros confidere terra,

350 In-

SERVII.

346. LYCIAE SORTES. Nec hinc accepit responsum; sed sic dixit *Lyciae*, ac si diceret Apollineae: ⁷⁷ [ut *Grynaeus Apollo*.] ⁷⁸ [JUSSERE. Bene, quae contemni non possunt. CAPESSERE. Occupare. Et ideo frequentativo verbo usus est: quia multas se dicit super hoc sortes accepisse. Quidam *capeffere*, pro ire accipiunt, ut Titinius: *Lucius domum se capeffit*.]

347. HIC AMOR, HAEC PATRIA EST. Eo inquit ⁷⁹ desiderio, per voluntatem deorum, ⁸⁰ circa Italiam teneor, ⁸¹ quo possim circa Trojam: & ad illud spectat, quod dixit: *Troja per nudosum peteretur classibus aequor*. ⁸² [An quia Dido dixerat etiam illud? *Nec te noster amor*: Et potest hoc verbum interdum per confusionem verbi, & nominis poni: ut *amor*, *amaris*; & *hic amor*, *hujus amoris*. SI TE CARTHAGINIS ARCES PHOENISSAM. Et tu externo regno delectaris: sensus enim est: si tu ex Phoenice veniens Carthaginem in Africa habere potuisti; quae invidia est, ut propriam sedem possim habere Troiani? & multum ponderis habet sensus cum epitheta ista, *Phoenissam*, & *Teucros*, ponit.

348. ASPECTUS DETINET URBIS. Potest pro delectat accipi, ut VIII. Aen. 311. *Capiturque locis*. Sane quidam in novis & emendatis libris, pro *detinet*, *demeret*, inventum adserunt: nam & Ciceronem in prima Philippicarum Cap. 14. ita ajunt dixisse: *Putasne eum immortalitatem mereri voluisse?* Alii ab eo, quod est *mercor*, *mereris*.

349. QVAE TANDEM, AUSONIA. Hoc ad illud pertinet: *Quid si non arva aliena domosque Ignoras peteres?*]

VARIORUM.

nemo unquam somniavit, quum in Asia prope Clazomenas, ut Servius, vel ad oppidum Grynium, vel in insula, ita dicta, Myrinaeorum fuerit, ut scribit Alciatus v. Pareg. 22. quem lau-

davit Cerda, & de quorum verbis, erravit Catroeus, nec etiam recte intellexit Servius. *Grynion* oppidum non longe a Myrina memorat Strabo lib. XIII. p. 622. non vero quisquam eorum, nec ipse Alciatus dicit fuisse *nemus* Gryneum in Delo, sed a *Grunis* dictum Apollinem Gryneum, qui & in Delo erat, hoc est eundem Apollinem habuisse etiam oraculum in Delo: & licet inde *Delius* vocari soleat, tamen & *Grynei* cognomen ipsi datum, licet oraculum in Delo ederet, ut hic ab Aenea datum notat Servius. & hoc non Poëtis solis fuisse usitatum, sed vulgo etiam docet idem Strabo lib. XIII. p. 618. ubi scribit Elatoneos, esse Apollinis insulas, & in tota illa ora coli Apollinem cognomento, *Sminthei*, *Cillaei*, *Grynei*, aut alio aliquo. sic ergo hoc cognomen adhaerebat Apollini, etiam extra Grunos vel Grunion: nemo tamen ipsum erat prope templum, non in Delo. vid. ad Eclog. VI. 72. sic in Boeotia erat etiam *Delium*, templum ad imaginem Delii conditum, ubi & Apollo sine dubio *Delius* dictus fuit. vid. Strabon. lib. IX. pag. 403. & aliud *Delium* in Laconica, ad Boeotici cognomen dictum: Strabo lib. VIII. 368. jam vero etiam aliis hominibus & rebus epitheta dari a locis, ubi illae celebres & optima sunt, vidimus & ad IV. Georg. 129. ubi de Corycio illo sene vidimus. & ad Lucan. VI. 287. ita *Circaeam* procellam esse explicandam docemus. sic *Sicyoniam* baccam dixit II. Georg. 519. quae in Italia terebatur, quae aequaret bonitate Sicyoniam. sed ut pluribus parcam, videndus modo Servius ad III. Aen. 332. ubi hoc egregie docet, ex hoc *Grynei* Apollinis nomine. BURM.

347. HAEC PATRIA EST. *Hic patria est* prior Mentelianus, alter Hamburgicus & Montalbanus. deinde, *Carthagini aetiae*, non *arces* Venetus. etiam pro diversa lectione Gudianus. HEINS. *Aetiae* repetitum ex *γ. 265. & te Carth. arces* Wittian.

amor

⁷⁷ haec in solo Masvicio vidi, nescio unde petita. ⁷⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁹ desiderio Italiae Dan. ⁸⁰ iterum circa L. Vof. R. Steph. ⁸¹ quo (si possim) circa Basil. qui possim L. Vof. R. Steph. ⁸² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *γ. 310.*

350 Invidia est? Et nos fas exera quaerere regna.
 Me patris Anchisae, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis & turbida terret imago.

Me

SERVII.

350. ET NOS FAS. *Nobis fas*, dicimus; sed hoc loco non est jungenda elocutio, ne sit vitium: nam legimus II. 157. *Fas mihi Grajorum sacrata resolvere iura*. Sed hoc dicit: fas est, etiam nos exera regna requirere.

351. ⁸³ [ME PATRIS ANCHISAE. Quasi adhuc responfis non crederet, addidit patris admonitionem.]

352. NOX OPERIT TERRAS. A verisimili: ideo tempus posuit. QUOTIENS autem, hoc est, per unamquamque noctem. ⁸⁴ [ASTRA IGNEA SURGUNT. Unam rem bis dixit. *Astra* autem *ignea* a sapientibus dicuntur.]

353. IN SOMNIS. More suo pro *in somniis*. ⁸⁵ [TURBIDA. Id est, prius me admonuit, post negligentiam etiam terruit.] *Turbida*, terribilis: quod & umbrae convenit, & parentis auctoritati. ⁸⁶ [Aut *turbida*, pro turbata & sollicitata, ut ipse VI. Aeneid. 694. *Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent*. Nam & Aeneas sic respondit v. 695. *Tua me, genitor, tua tristis imago*.]

VARIORUM.

amor hic capiendum, ut lib. III. 134. *amare fo-*
cos. ubi vide. BURM.

348. LIBYCAEQUE ADSPECTUS DETINET URBIS. Elegans omnino, quod in nonnullis exemplaribus testatur inveniri Servius, *aspectus demeret urbis*. audi ipsum, *sane quidem in novis & emendatis libris*, &c. ubi obiter moneo videri legendum, *in bonis & emendatis libris*. nam cum alibi vetustorum exemplarium, ut par est, auctoritate nitatur, haud semel, quomodo & Gellius, cur novos codices hic laudet, non video. *demeret* Gronovium quoque nostrum Maroni asseruisse hoc loco pro scriptura genuina in Observationum lib. IV. cap. 9. serus agnovi, qui illic consulendus. apposite omnino locus Columellae ab eodem Gronovio profertur ex lib. I. de R. R. cap. 4. *fructus utique viro, si etiam matrona comitabitur, ejus ut sexus, ita & animus est delicatior, quam*

ob rem amoenitate aliqua demerenda est. apud Gellium lib. I. cap. 8. *Lais Corinthia ob elegantiam venustatemque formae grandem pecuniam demerebat*. Apulej. lib. V. *Adolescentem delicatum luxuriosumque blandis obsequiis demereri*. lib. VI. *videris deformis ancilla sedulo ministerio amatores tuos promereri*. HEINS. *Libyae aspectus* Dorvil. *affectus* Hamburg. alter. illud *demeret*, vix mihi se probat, nam omnia exempla, quae producuntur, nihil huc facere videntur, nec Urbs potest *demerere* Didonem dici, quasi officio quodam eam prosequeretur. in Ciceronis exemplo a Servio laudato: sive *mereri*, sive ut magis congruat *demeret*, *merere* legas, sumitur pro adquirere, sibi parare, ut ad illum locum notae docent. & Lambin. ad I. de Nat. Deor. 24. Graev. ad IV. Ver. 60. vid. & Lamb. ad Horat. I. Epist. XVIII. 18. & Gronov. Obs. ad Script. Eccles. cap. VII. & alios. quare erranti Aeneae & vago magis convenit dicere Didoni, *detinet*, ut in sede quieta, & ut ita ipse optet *considerare*, & a vagis erroribus finitis curas suas componere. praeterea *aspectui* magis congruit *detinet*, id est delectatione & jucunditate afficit, ita ut ab ea discedere non possit. sic Horat. I. Od. XXXIII. *grata detinuit compede*. Ovid. IV. Epist. 110.

Illum Perisboi detinet ora sui.
 vid. & Ecl. x. 45. II. Aen. 785. & Brouckh. ad Tibul. I. I. 40. BURM.

349. CONSIDERE. *Consistere* Sprotii, prior Hamburgicus. vid. ad VI. 67. *Troas conf.* Venetus. *Ten-*
cra Hugonianus. ut opponat se Didoni Phoenissae; sed potius omnes Trojanos memorat, ut invitum se abire ostendat, non sponte sua, sed eorum etiam causa. BURM.

350. INVIDIA EST. Justinianus Instit. Jur. II. Tit. 9. *Quae enim invidia est, quod ex patris occasione profectum est, ad eum reverti*. id est, cur id vetaretur, aut negaretur. habet haec phrasim imitationem Graecorum, apud quos *Φθονος* saepe significat negare, vel prohibere. NANSIUS. Ita *invi-*
dere.

⁸³ defunt iisdem. ⁸⁴ defunt iisdem. ⁸⁵ defunt iisdem. ⁸⁶ defunt iisdem.

Me puer Ascanius, capitisque injuria cari,
 355 Quem regno Hesperiae fraudo, & fatalibus arvis.
 Nunc etiam Interpres Divûm, Jove missus ab ipso,
 (Testor utrumque caput) celeris mandata per auras
 Detulit. Ipse Deum manifesto in lumine vidi

In-

SERVIL.

354. ME PUER ASCANIUS. ⁸⁷ Non ipse, sed amor Ascanii admonet: [& bene, & patrem, & filium posuit: ut ille increpando; hic, dum videtur, urgeret. Sed haec ad necessitatem protectionis adiecit.]

355. QUEM. Longe repetiit: & ⁸⁸ [quem, non ad caput, sed] ad Ascanium retulit: &, licet excusetur, tamen ⁸⁹ σολοικισμὸς ⁹⁰ est.

356. INTERPRES DIVUM. Hermes: expressit verbum de verbo. ⁹¹ [Sed hic Interpres pro nuntio posuit: & ne forte fingere putaretur, addidit: Testor utrumque caput: deinde multa cum adfirmatione hoc agit, dicendo: Ipse deum manifesto in lumine vidi; non ab alio dictum: & lumine; non in tenebris; non per quietem: omnia tamen haec per translationem aguntur.] AB IPSO. Id est, magno, ut supra 268. Ipse deum tibi me claro demittis Olympo.

357. UTRUMQUE CAPUT. Aut meum & tuum: aut Jovis & Mercurii: aut ⁹² Anchisæ & Ascanii: ⁹³ [alii volunt Aeneae & Ascanii.] CELERES MANDATA PER AURAS. Sicut supra 226. Celeres defer mea dicta per auras.

358. MANIFESTO IN LUMINE. Aut claro: aut in nimbo, cujus majus est lumen. Sic Lucanus IX. II. Postquam se lumine vero ⁹⁴ Misuit. ⁹⁵ [Et singula legenda sunt haec, ut habeant admirationis venerabilem fidem.]

VARIORUM.

dere apud Ovid. I. Trist. I. I. vid. ad Petron. cap. XIV. quae diximus. est non erat in Dorvill. imitatur Statius I. Theb. 281. me Tantaleis consistere telluris, Quae tandem invidia est. ubi male Barthius, quae tanta. BURM.

Ibid. Nos FAS. Argutatur hic Servius, ut o-

stendat, non recte dici nos pro nobis fas est quærere: nam utroque casu pro re nata usos fuisse veteres constat, sequente infinitivo. sed librariorum adstrictos legibus Grammaticorum, saepe mutasse casum patet ex multis locis. sic apud Stat. VII. Theb. 733. Fas & mihi spernere Phoebum. ubi in Miss. me legitur. Curt. V. II. 22. scio apud vos filium in conspectu matris nefas esse considerare. ubi etiam variant codices. Propert. I. XII. 39.

Mi neque amare aliam, neque ab hac discedere fas est.

ubi alii codices me habent. Silius X. 573.

Quo fas est ire superbas

Virtute & factis animas.

& eadem variatio casuum in placet, licet, satis est &c. deprehenditur. vid. Ecl. I. 41. & quae diximus ad Lucan. II. 249. IX. 584. X. 403. & saepe alibi. BURM.

Ibid. QUÆRERE REGNA. Eadem cacophonia in considerare regnis I. Aen. 572. ubi vide.

352. SURGUNT. Certe hic capit de ultima parte noctis, ne bis idem dicat, & contendit surgere dici pro evanescere, ut quum homines surgunt a loco, abeuntque. nihil vidi magis, & quod nullo exemplo firmatur. an non legerat in I. Georg. 539.

Et quae mane refert, & quae surgentibus astris? ubi ipse de initio noctis interpretatur. sed quid opus alia loca aggerere, quum Sol & astra semper dicantur surgere, quum oriuntur, cadere, cum occidunt? sed hoc commentus est, ne bis idem diceret Maro, ut Servius notat. sed non bis tantum idem, sed ter per perissologiam poeticam saepe notat Servius dici ad I. Aen. 545. vid. IV. 285. 433. & alibi. BURM.

353. IN SOMNIS. Insomnis una voce Francianus

nus

⁸⁷ Amor Ascanii scilicet admonet, L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. reliqua de sunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁹ soloe cophones Basil. ⁹⁰ est soloeicista Dan. quod additamentum librario redonandum. ⁹¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹² meum iidem. ⁹³ desunt iidem. alii volunt Aeneam & Ascanium imagine numinis esse deceptum Fabr. alii v. Aeneae & Ascanii imagine &c. Dan. ⁹⁴ implevis legitur in Lucano, & ita L. Vof. R. Steph. nescio unde misisti hauserint. in libro vero VI. 640. indanis legitur. Basil. omisit verbum. BURM. ⁹⁵ desunt L. R. Vof. Steph. al.

Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.

360 Desine meque tuis incendere teque querelis:
Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic adcenſa profatur:

365 Nec

SERVIL.

359. HIS AURIBUS HAUSI. Accepi: & eſt Pleonafmus. ⁹⁶ [*Haurit* enim, pro percipit ponebant veteres: & ideo qua potiffimum parte ſenſus ⁹⁷ percipiunt, adiungunt, ut XII. 26. *Simul hoc animo hauri*: & inf. 661. *Hauriat hunc oculis ignem*. ⁹⁸ Probus autem ait: *Nemo haurit vocem*.

360. INCENDERE. Exagitare. QUERELLIS. ⁹⁹ *Querellis* l litteram metri cauſa addidit: nam *querela* dicitur, quia *querulus* facit: hoc modo, & *loquela*, & *ſuadela*.]

361. SEQUOR. Ut v. 629. *Italiam ſequimur fugientem*. ¹ [Et ² oratorie ibi finivit, ubi vis argumenti conſtitit.

362. TALIA DICENTEM. Bene, non poſtquam dixit.] JAMDUDUM. Ab initio orationis. AVERSA. Id eſt, irata: ³ [*Averſa* ergo ad animum referendum eſt: nam incipit eſſe contrarium: *averſa* tueretur,] ut eſt I. 482. *Divæ ſolo fixos oculos averſa tenebat*.

364. LUMINIBUS TACITIS. Ipſa tacita, ut VII. 343. *Tacitumque obſedit limen Amatae*: pro, ipſa tacita. Sequitur autem inveſtio, quæ ſemper ſtatu caret. ⁴ [Carere autem ſtatu dicitur: quia res, quibus utitur, carent veritate.] Sane *tacitis*, participium paſſivum pro activo. Quidam *tacitis*, epitheton oculorum volunt. Alii *tacitis*, ſiccis præ iracundia.]

VARIORUM.

nus & Regius. vid. ad II. Aen. 220.

Ibid. TERRET. *Noſtis* Hugenianus. quod librarius forte deſumpſit ex Stat. II. Theb. 349. *Aut avium lapſus, aut turbida noſtis imago Territat*.

354. CARI. *Sacri* Venetus & Vratiſlaviensis.

355. ET FATALIBUS. *Et* deſt Zulichemio.

356. NUNC. *Huc* Hugenianus.

Ibid. MISSUS AB IPSO. *Ab alio* Scholiaſtes Crucquianus Horatii lib. I. Od. 10. quomodo & pro diverſa lectione prior Hamburgicus. nec aliter alter Hamburgienſis infra §. 377. HEINS. Et ita Excerpta noſtra & Parrhaſ. ſed male: & recte Servius ipſo explicat. nam hæc vocabula ſæpe de principe, rege, vel duce dici vidimus ſupr. ad IV. Georg. 84. BURM.

358. LUMINE. *Limine* Hugenianus & prior Hamburgicus cum Excerptis noſtris: eadem varietas apud Valer. Flac. I. 105. ubi vide adnotata, & ſupr. III. 151. & centies alibi. *in* deſt Wall. & Witt. BURM.

360. MEQUE. Elegantius forte quis, ex noſtris moribus de antiquorum judicans, crederet Aeneam debuiſſe dicere, *Teque t. i. meque querelis*. ſed vide, quæ ad Lucan. IX. 985. adnotavimus. BURM.

Ibid. INCENDERE. *Inceſſere* prior Hamburgicus, pro diverſa lectione. qualem etiam in Juſtini codicibus lib. XVI. 2. reperit variationem Bongarſius, & in Ciceronis x. ad Fam. 28. Manutius & alibi. BURM.

Ibid. QUERELIS. *Querellis* vetuſtiores libri, ut ſcripſiſſe Maronem hic loci Servius teſtatur. HEINS. Ita Regius, & Ed. Venet.

361. SEQUOR. *Quero* Dorvillian. an *peto*, ut infr. 535. *ſequor* & *petam* in Miſſ. ſed *ſequor* rectius, ſatis me trahentibus, non ſponte & conſilio eo tendo. quæ hic multis verbis habet Harduinus de Trojanis, Duce Tithono ante Aeneam in Italiam appellentibus, refutare longum eſſet, nec merentur talia ſomnia argui, nec notæ hæc capiunt longas diſſertationes. BURM.

362. AVERSA. *Adverſa* multi ſcripti & editi. & poſſet probari, quia ſequitur, *totumque pererrat*, quod

⁹⁶ deſunt iisdem ad §. 361. ⁹⁷ percipient Dan. ⁹⁸ Probus enim Dan. Fabr. ⁹⁹ deſt Fabr. ¹ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ² oratione Commel. & Emmenes. ³ deſunt L. Voſ. R. Steph. al. ⁴ deſunt iisdem ad §. 365. ſed Dan. ad ſensu *tacitis*. Baſil. deſunt a ſensu.

365 Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
 Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
 Nam quid dissimulo, aut quae me ad majora reservo?
 Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?

370 Num

SERVII.

365. NEC TIBI DIVA PARENS. Non est sola in Aenean objecta vituperatio; sed etiam in se ob-
 jurgatio: quia dixerat *ŷ. 12. Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum*: unde nunc dicit: *Generis nec Dardanus auctor.* ⁶ [Et studet illud destruere *l. 617. Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae: & nominando Venerem & Dardanum, & maternam & paternam generositatem destruit.*]

366. PERFIDE. Amantum verbo eum increpat, sic supra 305. *Dissimulare etiam sperasti, perfide.* ⁷

367. CAUCASUS. Mons est Scythiae inhospitalis. ⁸ [Sane quidam absurde putant *Caucasum*, & *tygres*, a Didone memoratas: quia nec Didoni perturbatae venire in mentem *Caucasus* potuit; nec *tygres* ⁹ juxta eum cognitae Hyrcanae: nam quod ait, *genuit Caucasus*, elaboravit, dicendo *genuit*, incredibili facere de monte masculini generis; sed hic imitatur Graecos, qui magis proprie (Hom. *Il. w. 34. Γλαυκὴ δὲ ἐς τὴν τεύχεα δάλασσα*: quod hic ad propria nomina transiit.) HYRCANAEQUE TYGRES. Arabicae: nam Hyrcania, sylva est Arabiae. Et notandum, relictis mediis comparationibus, ¹⁰ eum augmenta fecisse: nam post deos, non homines, sed saxa intulit.

368. QUID DISSIMULO? Tacitae quaestioni occurrit: ne quis ejus nimiam iracundiam reprehenderet, dicens Aenean posse mitigari forsitan precibus. ¹¹ [QUAE ME AD MAJORA RESERVO. Aut ad majores scilicet injurias: aut ad superiora pertinent; quia & male dixit.

369. NUM FLETU INGEMUIT. Nam hoc est: *Generis nec Dardanus auctor.* NUM LUMINA FLEXIT. Hoc est: *Genuit Caucasus*: vel ad illud pertinet: *Ille Jovis monitis immota tenebat Lumina.*

VARIORUM.

quod *aversae* vix convenit. *versa* Dorvill.

364. TACITIS. Ego explicarem non blandis, aut amatoriis, non flammis & fatentibus ignem, quibus antea cum solebat intueri, ut lib. I. 713. ubi *ardescit tuendo*, & *expleri mentem nequit*. in oculis enim, qui in amore duces sunt, amoris manifestissima signa semper apparent. sic Ovid. II. Am. v. 17. *non oculi tacere tui.* & I. Art. 573. *Atque oculos oculis spectare fatentibus ignem; Saepe tacens vocem verbaque vultus habet.* Servii explicatio sequentibus, *accensa profatur*, refutatur satis. BURM.

366. SED DURIS. *Sed duris* Schol. Horat. I. Od. 21. *Durus Oudartii. cotibus* Wallian.

367. HYRCANAEQUE. Arabicas explicat Servius, quem pudendum lapsus, sed non Servio, verum aemulis ejus gloriae interpolatoribus, adscribit Brodaeus ad Oppian. Cyneget. III. 340. cogitabat scilicet ille de Hyrcanis ad mare Caspium sitis. sed variis in locis Hyrcanos fuisse, coloniis ex antiqua patria translatis, collocatos, ut in Lydia, ostenderunt viri docti, Ryckius ad Tacit. II. Ann. 47. Harduinus in nummis populorum, in *ΥΡΚΑΝΩΝ*, etiam ex Philipporum nummis: in quibus Trifstanus Tom. II. 562. Deae effigiem putavit conspici, cui adstat canis; quum sit Bacchus cum Tigride vel Panthera, & quum ipse Philippum Arabem fuisse dicat, de Hyrcanis in Arabia sitis commodum hic nummus explicari posset, & ita Servii expositio inde illustrari, quod miror non vidisse Trifstanum, quum loca quaedam adducat, ubi Hyrcani & Arabes junguntur. Quare vicinos Arabas Hyrcanis ad Caspium mare, tot gentibus interpositis, facere absurdum est. & hinc Holstenius & alii ad Hyrcanos Lydiae referunt hunc nummum, quod confirmari posset altero nummo Trajani Decii, quem idem Trifstanus pag. 595. exhibet, a Magnethis cufum, qui vicini Lydis fuere, ubi

⁷ dijurgatio Dan. ⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷ more amantum, addidit Steph. sed Basil. initio notae, more amantum eum increpat. ⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹ juxta dum cognitae, & hoc Cyrene Dan. sed post *cognitae* reliqua desunt Fabr. mox *credibilis* legendum censebat Cl. Dorvillius. ¹⁰ in eum Basil. ¹¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *mi-*
seratus al. *ŷ. 370.*

370 Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est?
Quae quibus anteferam? jam jam nec maxuma Juno,
Nec Saturnius haec oculis pater adspicit aequis.

Nuf-

SERVII.

370. MISERATUS AMANTEM. Hoc est: *Hyrcanaeque admorunt ubera tiges*: &] *miseratus*, accusativum regit, ut hoc loco: *miseror* genitivum, ut II. 143. *Miserere animi non digna ferentis*.¹² [Et bene avertit ab eo sermonem, & non dixit, *ingemisti*? num flexisti, aut miseratus es? ut III. Ecl. 5. *Hic alienus oves custos*. Non dixit, ¹³ *tunc ille es*? Et *miseratus*, hoc est, *Nec tibi diva parens*.]

371. QVAE QUIBUS ANTE FERAM.¹⁴ Amphibologia est: quid prius, quid posterius dicam? Quod fieri solet, ubi omnia & paria, & magna sunt.¹⁵ [Sane *anteferam*, non est dividendum, ut praeferam.] NEC MAXIMA JUNO. Aut in Junonem maledictum est; ut eam non *maximam* dicat, sicut etiam¹⁶ in Jovem: nam convicium est, quod eum *Saturnium* dicat, hoc est nocentem. Aut certe jungitur, ut *Nec Juno aspicit, nec Juppiter*,¹⁷ [ut se dementem dicat, quod regina ejectum & egentem in partem regni receperit: aut certe *maxima Juno*, quae solet amare Carthaginem: vel quae nuptias dedit, quod optaverat Dido.]

372. NEC SATURNIUS. Ut supra §. 92. dictum est, ubicumque infestos vult ostendere, vel Junonem, vel Jovem, *Saturnius* appellat, ut I. 23. *Veterisque memor Saturnia belli*: & XII. 830. *Saturnique altera proles Iruum tantos voluit sub pectore fluxus*. Et Jovem ideo *Saturnium* modo appellat, quia Aeneas a Carthagine praecipit abscedere.]

VARIORUM.

bi Bacchus in curru a Pantheris tractus, vas tenens una manu, altera hastam, adstante Bacchante aliqua, vitis racemum tenente. de Hyrcanis etiam diverso situ a Caspientibus agit Valestius lib. v. E. commendat. cap. 9. & nuper vir doctus Freretius in Commentariis Academiae humaniorum literarum Parisiensis, Tom. vi. pag. 364. ubi Hyrcanos non modo in Arabia fuisse probat, sed & hodiernum nomen partis Arabiae *Iracain*, ab *Hyrcania* nihil differre docet. Harduinus controversiam movet

Virgilio, quod secundam in *Hyrcanae* producat, quum Dionys. in Periegesi §. 699. Ἰρκανίων dixerit. sed & ille posterioris aevi Poeta, & Latinos saepe a Graecis in modis syllabarum discessisse notum est. certe Propertius, Grattus, Lucanus, Silius & alii etiam secundam syllabam produxerunt, neque in eorum scriptis codices variare, aut *Hyrcanios* habere vidi. BURM.

368. NAM QUID DISSIMULO. Quod Rott. tert. unde Heins. *quo dissimulo, aut quo me. aut quid me* Oudart. Hamb. pr. Mentelii alter & Wittian. quod non displicet. vid. ad Lucan. v. 482. *qui me* Dorvill. deinde, *non f. i. n. non l. f.* Non Hamb. pr. Dorvil. Zulich. & Parrhas. *Non f. i. n. num l. f. Non l.* Francian. sed *num* ubique agnoscit Rufin. de Schem. Lex. pag. 31. & Donat. ad Terent. Adelph. III. 2. *nunc fluxu* Medic. *lumina traxit* Hamb. pr. a m. pr. *texit* Mentel. pr. ceterum sententiam horum versuum illustrant illa Aeschyl. in Prometheus victo §. 638.

ὅς ἀπολαύσαι καὶ ποδῶν τυχέας
ἔνταυθ', ὅπῃ μάλ' τις οἶσ' ὅδ' ὄναρ
Πρὸς τ' κλυτὰν, ἄβυσσόν τριβὴν ἔχει.

BURM.

370. AMANTEM EST. Omittunt verbum substantivum uterque Hamburgicus, alter Vossianus, alter Menagianus, Venetus & duo Moretani. HEINS. *miseretur amantem* Leidenfis & Hugenianus. *haud miseratus* Gudianus & Montalbanius. *est* Franciano deest.

371. ANTEFERAM. *Ante feram* edit. Juntina & aliae, [& ita Servii textus, non explicatio] & duo Moretani, cum Parrhasiano, Wittiano & Walliano. explicat Catroeus, de quibus querat? an de te, an de Diis? Glossa Regii Cod. *quae verba quibus verbis anteferam*. Cetera explicat, omnia illa, *non ingemuit, non flexit, non lacrimas dedit, non miseratus*, esse omnia paria, & tam magna, ut nesciat, quae praeferat. *quibus* glossa etiam in Walliano, explicat, *quae verba quibus verbis ante feram*. simpliciter Servii explanationi

¹² desunt iisdem ¹³ tum illi es. & miseratus * Dan. III, & es miseratus G. Vossius. ¹⁴ amphibolia est L. Vof. amphiboliam R. ¹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁶ deest praepositio L. Dan. ¹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 373.

Nusquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi.

375 Amissam classem, socios a morte reduxi.
Heu Furiis incensa feror! nunc augur Apollo,

Nunc

SERVII.

373. NUSQUAM TUTA FIDES. Hoc est, nec¹⁸ apud Deum, nec apud hominem. Terentius Adel. III. II. 32. *Quid credas, aut cui credas?* Et declamavit per contrarium: nam omnis fides tuta est: ¹⁹ [cujus haec proprie virtus est, ut tuta sit;] ²⁰ hic ait: *Nusquam tuta.* EJECTUM. Naufragum: legimus enim I. 538. *Huc pauci vestris adnavimus oris:* & est separandum ²¹ *ejectum.* LITORE EGENTEM. Id est, egentem litoris, ut I. 540. *Hospitio probibemur arenae:* ²² [vel si jungas *ejectum litore*, pro in litus, ut I. 6. *Inferretque deos Latio*, pro in Latium: & in tribus modis haec elocutio profertur. *Ego hanc rem*, Plautus in Menaech. I. II. 12. *Linum, lanam praebeo, neque quicquam eges.* *Ego hujus rei:* XII. 88. *Has ego Dardanio juveni, cum classis egeret:* & *ego hac re*, ut: *litore egentem.*]

374. EXCEPI. Ad illud responderet: *Ejectum litore egentem.* REGNI IN PARTE. Ut sup. 214. ²³ *Et dominum Aenean in regna recepit:* quod Iarbas ²⁴ conqueritur: ²⁵ [& est invidiosum, quando optantem, vel litore egentem, in regni partem recepit. Mire autem recordatione beneficiorum iracundia accenditur. Sane etiam hic mentio ceremoniarum inducitur: mos enim apud veteres fuit Flaminii ac Flaminicae, ut per farreationem in nuptias convenirent, fellas duas jugatas ovili pelle superinjecta poni, ejus ovis, quae hostia fuisset; & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica resident: quod Dido meminit, cum queritur, se ab Aenea contra jus nexu maritalis deseri, his verbis: *Regni demens in parte locavi.* *Locata* enim *uxor* dicitur, quod simul cum eo sedeat, dum confarretur. ²⁶ [Confarreationes autem tonitru dirimit.]

375. AMISSAM CLASSEM. Subaudis, renovavi.

²⁷ [Ad illud respondit I. 551. *Quassatam ventis liceat subducere classem.* SOCIOSQUE A MORTE REDUXI. Scilicet quos hospitio ejectos excepi, quibus classem reparavi.

376. HEU FURIIS INCENSA FEROR. Aut quod necesse habeo exprobrare beneficia. Terentius Adelph. II. I. 43. *Insanire occipiunt homines ex injuria.* Quia multa erat in deos loquutura. Et bona praemittitur excusatio: nam numina non credere ²⁸ curare mortalia, & ab his ²⁹ beneficium non sperare, furoris est. Subjungit enim: *Si quid pia numina possunt.*

VARIORUM.

cationi accedo, quid prius, quid posterius dicam. BURM.

Ibid. NEC MAXUMA. Non Leidenfis. & secundus Rottendorphius. neque Wallian.

372. ADSPICIT. Inspicit Menagianus prior. HEINS.

373. NUSQUAM TUTA. Sine est. ita Donatus ad Terent. Adelph. III. Sc. 2. & Regius, Parthas & alii fere omnes & editi olim.

Ibid. EJECTUM LITORE, EGENTEM. Primum tempestatis, alterum inopiae. ita enim distinctio facienda est, vel ex simili loco Comici in Andr. v. 4.

— Apud Andrum ejectus; tum ille egens. FABRIC. Priscianus sub finem operis Grammatici monet, nonnullos distinguere, *Ejectum, litore egentem Excepi.* idem quoque *suscepi* agnoscit tribus locis. sed pro vulgata scriptura stat Senecae auctoritas lib. VII. de Benefic. 24. HEINS. Ego *Ejectum litore* praeferrem. nam quum Dido excepi Aeneam, certe non egebat litore, qui jam in ipsa Carthagine erat. sed tunc *egens*, & ut ipse Ac-

¹⁸ apud rem L. Vof. R. Steph. Dan. ¹⁹ desunt iisdem. ²⁰ haec ait L. Vof. R. Steph. ²¹ deest iisdem & al. ²² deest iisdem ad Regni §. 374. In Plauti loco legitur, *penum, lanam, aurum, vestem, purpuram bene praebeo, n. g. eges.* ²³ deest L. a. Steph. ac Dan. Fabr. al. & Edd. priscae. ²⁴ queritur L. Vof. R. Steph. al. ²⁵ desunt iisdem. ²⁶ desunt Dan. Fabr. quae unde petierit Malfivius nescio. an ex nota supr. ad 167. vel 339. ²⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *quis* §. 376. ²⁸ deest Voff. ²⁹ non sperare auxilium Voff. Steph. al. non sperare furoris est L. R. omisit non Dan. quod videtur melius ex sequentibus, si *quid pia* n. p. aptius congruere? si enim non curant Divi mortalem, furoris est optare vindictam, haec enim sibi contraria videntur. BURM.

Nunc Lyciae sortes, nunc & Jove missus ab ipso
 Interpres Divom fert horrida jussa per auras.
 Scilicet is superis labor est: ea cura quietos

380 Sol-

SERVII.

377. NUNC LYCIAE SORTES, NUNC ET JOVE
 MISSUS AB IPSO. Irrisio est honesta satis, cum his
 verbis fit, quibus laus praemissa est, ut in Ecl.
 44. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit, Nec-
 dum illis labra admovi, sed condita sereno.* Scimus
 autem Aeneam superius haec verba dixisse: ³⁰ [*Sed
 nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, Italiam Ly-
 ciae jussere capeffere sortes.* Lyciae autem sortes, Ap-
 pollinem ³¹ Lycium appellat, sive de Lycio, quem
 vicit: & victoriae suae testimonium hoc nomen
 induit; sive quod est ³² λυκίος a candore: idem e-
 nim & Sol creditur; sive quod transfiguratus ³³ in
 lupum cum Cyrene concubuit, & inde eadem pro-
 vincia Lycia vocata; sive quod in lupi habitu ³⁴
 Telchinas occiderit; sive quod lupus ei primus post
 interemptum Pythonem, ex eo loco, qui appella-
 tur Tempe, aurum attulit; sive quod pastoralis deus
 lupos interemerit. Et est alia fabula, cur Lycia
 vocata sit regio: Diana harum regionum gaudebat
 venatu; sed quodam tempore tanta vis luporum se
 ibi infudit, ut omnes feras eorum incurfus absume-
 ret: cum ergo omnis oblectatio deae, quae de ve-
 natione veniebat, extinctis cacteris animalibus, de-
 fecisset, ³⁵ * Apollini ob hanc rem consecrata est.
 Est alia de hoc fabula: Danaus trahens ab Aegypto
 originem, cum videret ira Neptuni vindictam sum-
 mentis, quod adversum se de condendis Athenis
³⁶ Hisagus fluvius pro Minerva judicasset, uri sicci-
 tatibus solum, filiam ³⁷ Amymonem ad aquam in-
 quirendam proficisci jubet, quae cum vidisset re-
 pertum fontem, hiatu terrae receptum exaruisse,
 ad patrem depulit: quo ille prodigio commotus, o-
 raculum Apollinis ³⁸ adit, cui Apollo respondit,
 ut profectus, ubi invenisset taurum & lupum inter
 se pugnantem, spectaret exitum pugnae, & si tau-
 rus vicisset, Neptuno templa constitueret; si vero
 lupus, Apollini delubrum sacraret. Sed cum Da-
 naus lupum videret vicisse, Apollini Lycio templum
 dedit. In hujus autem Lyciae regione Patara sacer

olim lucus Apollini fuit, ubi Apollo responsa dedit,
 unde etiam Patareus appellatus est. Nunc Jove
 MISSUS AB IPSO. Sicut supra, 356. *ab ipso, ma-
 gno:* Et bene NUNC saepius posuit ad irrisionem;
 quasi: nunc de te curant, qui ante periclitanti non
 curaverunt subvenire.

378. HORRIDA JUSSA. Et hoc per irrisionem,
 quasi plena venerationis, vel quae tu timeas.]

379. QUIETOS SOLLICITAT. Cicero in libris
 De deorum natura, triplicem ³⁹ de diis dicit esse
 opinionem: deos non esse: cujus rei auctor apud
 Athenas exultus est. Esse, & nihil curare: ut E-
 picurei. Esse, & curare, ut Stoici: secundum quos
 paulo post: *Si quid pia numina possunt.* Nam mo-
 do secundum Epicureos ait: *Ea cura quietos.* ⁴⁰
 [Quidam superos deos Mercurium, Apollinem, &
 Jovem accipiunt; quietos vero, inferos: quia Ae-
 neas dixerat: *Me patris Anchisae. Sollicitat* vero,
 sollicitos habet. Terentius Adel. i. i. 10. *Ego, quia
 non redit filius, quae cogito, & quibus nunc solli-
 citor rebus.*]

VARIORUM.

Aeneas dicit lib. i. 594. *omnium egenus.* & §. 384.
ipse ignotus, egens. litore autem est pro in litore,
 vid. ad Petron. LXV. & Ovid. VII. Epist. 89.
 BURM.

375. AMISSAM. *Ejectam* Priscianus libr. 7. de
 quo curis secundis ad Ovidii Epistolam Didus §.
 172. sed praecesserat, *ejectum.* deinde *classim* prior
 Mentelii & Sprothianus. dictum libr. III. §.
 HEINS.

Ibid. Soctos. *Sociofque* Sprothianus, Venerus,
 Wallian. & Wirtian. & editi nonnulli.

376. AUGUR. *Auctor* Hugemianus.

377. AB IPSO. *Ab alto* alter Hamburgicus,
 cum Excerptis nostris. vid. supr. 356. *nunc Jove,*
 omisso &, Francianus.

378. HORRIDA JUSSA. Liber Colotianus pro
jussa

30 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 379. 31 Lycium Dan. Fabr. 32 λυκίος Dan. λυκίος Fabr. λυκίος correxit Barth.
 ad Stat. III. Theb. 472. 33 ubi totum hunc locum recenset. 34 Telianus Fabr. 35 est in Dan. Barth. 35 * Apollo *
 ab h. r. consecratum est. Dan. Barth. & Fabr. qui ultima ab h. r. c. a. omisit, Apollini consecrata est. G. Vof. 36 Inachus
 Barth. 37 Amymonem Dan. Fabr. Amymonem Barth. male. Vid. Ovid. i. Amor. x. §. & alibi eam vocat Amymonem.
 38 adiit Barth. 39 de his Vof. R. Steph. desunt L. 40 desunt L. Vof. R. Steph. al.

380 Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis: pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido

Sac.

S E R V I I.

380. REFELLO. ⁴¹ Redarguo; ⁴² [vel retardo; vel falsa esse convinco: *refello* enim, ab eo quod est *fallo* venit.]

381. I, SEQUERE ITALIAM VENTIS. Satis artificiosa prohibitio; quae fit per concessionem: quae tamen ne intellecta sit persuasio, permiscenda sunt aliqua, quae vetent latenter, ut: *Ventis: Per undas*: ⁴³ [nomina terribilia: & *sequere* quasi fugientem.] Sic Terentius Adel. I. II. 54. *Profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet*. ⁴⁴ [Ergo hic, cum eum videtur dimittere, admonendo periculi retinet. Sane multi, *Italiam* distinguunt; ut sequatur: *Ventis pete regna per undas*.]

382. SPERO EQUIDEM. Videtur eadem quodammodo repetere, & de tempestate & de beneficiis vehementius.] MEDIIS SCOPULIS. Aut manifestis, ut VI. III. *Medioque ex hoste recepi*. Aut illa saxa dicit, quae sunt inter Africam & Sardiniam, ⁴⁵ [atque Siciliam.]

383. HAUSURUM. Luiturum, daturum. DIDO. Potest & vocativus esse, & accusativus, ⁴⁶ [ut & *Dido*, & *hauc Dido*.]

V A R I O R U M.

jussa habet, *dicta*. URSIN. Mediceus *dicta*. verum sequitur paullo post vox ea. HEINS. Vid. supr. 226.

379. Is. *Hic superis*, apud Probum de Arte Gramm. & apud Scholiaften Statii lib. III. Theb. 350. sed aliter Seneca tertia Suaforiarum, & Scholiaften Horatii lib. I. Od. 34. & III. 3. HEINS. Statii Scholiaften ad lib. III. Theb. 659. *his superis*, & ita Gudian. & Mentelii alter, & Juntae & Ald. Ed. pr. sed posterior *is*, ut plurimi codices.

380. SOLLICITAT. *Sollicitet* alter Hamburgicus. deinde distinguunt post *Italiam*, Mentelianus prior, tertius Rottendorphius & Venetus. HEINS. *Insequere Italiam* Zulichemius & Leidensis unus a manu prima. *Italiam ventis*, *pete* distinguit

etiam Lutatius ad Stat. I. Theb. 659. & II. 840. & Rufinianus pag. 28. variant vero codices in distinctione. *per auras* Wallian. in quo tres versus 379. 80. 81. in margine erant adscripti. BURM.

382. POSSUNT. *Possint* alter Hamburgicus. *possunt* Mediceus. a manu prima. *in mediis* etiam Parrhaf. vulgata est apud Nonium in *supplicium*. BURM.

383. HAUSURUM. Sunt qui putant legendum esse, *supplicio haesurum*, nulla tamen freti veterum auctoritate. Ego vero pervulgatam lectionem sustinebo, cum apud Papinium legam in Achil. I. 667. *Hausurus poenas*: ex quo dicemus a verbo *haurio* non minus *hausum*, quam *haustum* fieri in supino, ita etiam postulante analogia. MU-SONIUS. *Haurio, hausi, haustum, haustum & hauritum*. vid. Voff. de Analog. III. 33. HEINS. Supplicio *haesurum* Erythr. & Guellius propter insolentiam *trā haustus*, quam imitatione Silii & Claudiani alii vindicant. sed ipsa phrasis, *supplicia haurire*, est fere sine exemplo, & licet varius verbi hujus sit usus, ut videre est apud Barth. ad Stat. I. Theb. 537. mihi videtur posse sumi pro passurum, laturum: nam Servius ad I. Aen. 599. ita explicat *clade hausi*, per pertuli; ubi tamen malim *cladem* cum aliis Edd. legere. ut sit simplex pro composito *exhausti*, ut ibi *omnibus exhausti casibus*, pro qui omnes casus pertulerunt. quod resolvi possit, *qui exhausserunt omnes casus*, id est pertulerunt. sic Cicer. I. Tusc. 35. *quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates*. ubi Davinius in altera editione explicat pertulit, adducens Servii locum, sed perperam citans ex lib. III. 603. recte tamen legit *cladem hausi*. in Wittiano erat *hausturum*. vid. Cl. Drakenb. ad Sil. XVI. II. BURM.

Ibid. NOMINE. *Numine* Menagii alter, & a prima manu secundus Rottendorphius & Excerpta nostra. *nomina* Wall.

Ibid. DIDO. *Dido*, si *imperatrix*, vocativus est; sin simplex, accusativus, ut VII. 324. *Lucretificam Ale-*

⁴¹ deest Dan. ⁴² desunt L. Vof. Steph. sed Basil. tota nota caret. ⁴³ desunt iisdem. ⁴⁴ desunt iisdem ad *mediis* & 382. ⁴⁵ Siciliamque iisdem. ⁴⁶ desunt iisdem.

- Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus absens:
 385 Et, quum frigida mors anima seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero. Dabis, inprobe, poenas.
 Audiam: & haec manis veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abruptum, & auras
 Aegea fugit, seque ex oculis avertit & aufert;
 390 Linqvens multa metu cunctantem, & multa parantem
 Dicere. Suscipiunt famulae, conlabaque membra

Mar-

S E R V I I.

384. SEQUAR ATRIS IGNIBUS. Alii Furiarum
 47 facibus dicunt, hoc est: *Invocatas tibi immit-*
tam Diras. Alii fociorum 48 [facibus dicunt,] ut
 paulo post 594. *Ferte citi flammis.* Melius tamen
 est, ut secundum Urbanum accipiamus, *atris i-*
gnibus, rogatibus, qui vili tempestatem significant,
 ut Aeneae (sicut in quinto §. 7. legimus) contigit.
 Hoc 49 ergo nunc, quod factura est, dicit; id est,
 occidam me, & rogatibus te persequar flammis.
 ABSENS. 50 Quasi mortua: 51 [vel de suis dicit
 hominibus, ut paulo post: *Ferte citi flammis, da-*
te vela, impellite remos. ATRIS IGNIBUS.] Rogati-
 bus autem mali ominis, quod *atris* dixit. Legimus
 & in Horatio IV. Od. XII. 26. *Nigrorumque mem-*
or dum licet ignium: 52 [et debuit *absens* conjungere,
 ut esset, *quantquam absens.*]

385. ANIMA SEDUXERIT ARTUS. Hypallage,
 pro, animam artubus 53 eduxerit. 54 [Aut certe *a-*
nima, pro ab anima: & est mortis periphrasis.
 Quid enim est mors, quam separatio animae a corpore?]

386. OMNIBUS UMBRA LOCIS ADERO: DABIS,
 IMPROBE, POENAS. Dicunt Physici, biothanato-
 rum animas non recipi in originem suam, nisi va-
 gantes legitimum tempus fati compleverint: quod
 poetae ad sepulturam transferunt, ut VI. 329. *Cen-*
tum errant annos. Hoc ergo nunc dicit Dido:
 Occisura me ante diem sum: vaganti mihi dabis
 poenas: nam te persequar, 55 [et adero quamdiu

erravero] semper. Si autem fuero recepta in ori-
 ginem, poenas tuas audiam, quas videre non po-
 tero. Hic ergo 56 sensus est: si tempestatem eva-
 seris flammarum rogatium, umbra mea te perse-
 quetur: 57 si & hanc evaseris, vel recepta audiam
 famam suppliciorum tuorum.

388. MEDIUM SERMONEM. Propter hoc quod
 sequitur: *Multa metu cunctantem, & multa* 58 *vo-*
lentem Dicere: 59 [ut supra 277. *Mortales visus*
medio sermone reliquit. Sane multi DICTIS, parti-
 cipium, non appellationem volunt, hoc est, cum
 haec dicta essent.

390. LINQVENS. Multi pro derelinquens Ae-
 nean: alii pro deficiens accipi volunt, more anti-
 quo; sicut *delinquere* pro deficere. Caelius histo-
 riarum: *Delinquere frumentum, Sardiniam hostes*
tenere. Tuberus: *Nam delinquat, aut superet ali-*
quid tibi, id est, deficiat, aut superet. Gellius An-
 naliū: *Deliquium Solis*, & *delinquionem dicit*:
 quod Virgilius II. Georg. 478. *Defectus Solis va-*
rios: nam in hoc ipso loco sequitur.]

391. SUSCIPIUNT FAMULAE. Subaudis eam. 60
 [THALAMO. Dativus casus.

V A R I O R U M.

Aleffo. FABRIC.

384. SEQUAR. *Sequor* alter Hamburgicus. *igni-*
bus ardens Sprotti.

385. ANIMA SEDUXERIT. *Animae subduxerit*,
 agno-

47 fabulas R. 48 defunt L. Vof. Steph. al. 49 ergo quod factum est Dan. ergo q. factura est Fabr. 50 *Absens* au-
 tem, id est inferias. *atris* autem, rogatibus, id est nigris. quae dum dicit ignium meminit, & debuit *absens* conjungere, ut
 esset *quantquam absens* Dan. 51 defunt L. Vof. R. Steph. al. 52 defunt iisdem. 53 seduxerit Dan. Fabr. subduxerit
 Basil. 54 defunt L. Vof. R. Steph. al. 55 defunt iisdem. 56 est totus sensus Basil. 57 Barth. ad Stat. VIII. Theb.
 734. legebat, si & hanc, vel inferis recepta audiet f. f. r. *audiet* etiam R. Dan. 58 *parantem* L. Vof. R. Steph. al. 59 de-
 funt iisdem ad §. 391. in fine G. Vossius *delinquionem* legebat. 60 defunt iisdem ad §. 397.

Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;

395 Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;

Iussa tamen Divom exsequitur, classemque revisit.

Tum vero Teucri incumbunt, & litore celsas

Deducunt toto navis. Natat uncta carina:

Frondentisque ferunt remos, & robora silvis

400 In-

SERVII.

393. AT PIUS AENEAS. Ordo est: at pius Aeneas iussa divum exsequitur. Bene autem excusat Aenean, *pium* dicendo, cum ei & gemitus dat, & ostendit solatia dolenti velle praestare: & probat religiosum, cum deorum praeceptis paret.

395. ANIMUM LABEFACTUS. Pro animum labefactum habens. AMORE. Num Didonis, quo illa flagraret?]

397. TUM VERO TEUCRI. Regis " scilicet praesentia: sic in nono 73. *Tum vero incumbunt, urget praesentia Turni.* " [LITORE. De litore. UNCTA. Pice delibuta.]

399. FRONENTESQUE FERUNT. Non qui erant, sed qui esse potuerant, ut inf. 536. *Quos ego sim totiens jam dedignata maritos.*

VARIORUM.

agnovisse Servium contendit Pierius. *anima subduxerit* alter Vossianus. in Leideni, *secluserit*. sed Serviani codices pro recepta stant lectione. HEINS. *Subduxerit* Wall. *secluserit* Ed. Venet. eadem varietas lib. I. 562. non dicit vero Servius esse hypallagen, pro animam artubus subduxerit, sed legitur in eo, *eduxerit* & ita videtur sensisse codicis regii librarius, ibi enim legitur, *animas eduxerit*, litera prima *in seduxerit* conjungens *et anima*, & in margine legitur, *animas artus* pro *animam ab artubus*. sed haec omnia acumina vana videntur, & vulgata satis placet. Barth. ad Statii VIII. Theb. 734. morituae Didonis verba facit, quum nondum decreverat mori, sed postea demum. BURM.

388. ABRUMPT. *Obrumpit* Sprotianus. *abrupt* prior Hamburgicus, tertius Rottendorphius: & duo Leidenfes. *auras fugit* Latinum non esse con-

fidenter adfirmat, pro lucem apertam, Harduinus. atqui si adfuetus esset sermoni poetico & sciret *auras*, coelum, lumen coeli idem significare saepe, cohibisset calamum. vide quae dixi ad Gratii Cyneg. 138. & ad Nostri Georg. II. 47. ubi *luminis aurae* dixit, & quod propius accedit, III. Georg. 417. *Vipera delituit, coelumque exterrita fugit.* & hoc est quod infr. 451. dicit, *taedet coeli convexa tueri*, & ita VII. Aen. 543. *coeli convexa per auras Adloquitur*, id est per aera. ridiculum est etiam, quod in cubiculo, quo se retulit Dido, aura vitali vesceretur, sed non *aetheria*, ut lib. I. 546. quod in *vitali* callide mutavit, & *auram* dici de illo sive aëre, sive spiritu, qui penetrat in cubiculum, & spirare facit homines diu probandum erat. sic cum *navisbus captant auras bucula coelum suspicit*, I. Georg. 376. & *equae exceptant*, III. Georg. 274. quod idem est, *quod coeli spirabile lumen* lib. III. 600. & *coeli aurae* saepius dixit. sed taedet plura congerere. BURM.

390. PARANTEM. *Volentem* Mediceus. HEINS. Ita Wittian. Francian. & sex alii, & supr. §. 238. pro *parabat*, *volebat* etiam in Mf. & in Serv. nota ad §. 388. hic *volentem* legitur. *cuncta metu* Excerpta nostra. *metu sectantem* Wall. a m. pr.

392. MARMOREO. Primus Moretanus, *marmoreum thalamum referunt*, pro in thalamum. HEINS. Et ita Excerpta nostra.

393. DOLENTEM. *Dolorem* prior Hamburgicus, Oudartii & Hugenan. sic apud Lucan. VII. 190. pro *animumque dolentem corripit*, alii codices habent, *animique dolorem*. & ita saepe apud Nasonem. vid. ad Remf. 510. mox, *avortere* tertius Mentelii.

395. MUL-

400 Infabricata, fugae studio.

Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis:

Ac veluti ingentem formicae farris acervum

Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt:

It

S E R V I I.

400. FUGAE STUDIO. Celeris profectiois, ut III. Georg. 201. *Ille volans simul arva fuga, simul aequora verrit.* ⁶³ [INFABRICATA. Bene expressa est festinatio navigare cupientum.]

401. CERNAS. Honeſta figura, ſi rem tertiæ perſonæ in ſecundam referas; hoc eſt, *ſi quis cernat.*

402. FORMICAE. Ad ſtudioſum reſpicit comparatio hoc loco, non ad perſonas: & notandum cauſam exprimi per hanc comparationem. Horatius I. Sat. I. 33. *Parvula nam exemplo eſt magni formica laboris.* Juvenalis VI. 361. *Formica tandem quidam expavere magiſtra.* Sane *formica*, dicta eſt ab eo, quod ore micæ ferat: ⁶⁴ [vel aliquo modo a Graecis derivatum eſt, quam vocant *μύρμηκα*.] De qua fabula talis eſt: In Attica regione quædam puella Myrmix nomine fuit, Minervæ ob caſtimoniam & ſolertiam dilecta, quæ poſtea hoc modo Minervæ in ſe odium concitavit: namque cum vidiffet Minerva Cererem ſegetes inveniffet, volens ipſa oſtendere Atticis, quo expeditius ſegetes parent, aratrum dicitur inveniffet, quod cum manu ageret, & Myrmix ei adhaereret, auſa eſt occulte aratri ſtivam ſubripere, & apud homines ſe jactare, infructuoſum eſſe Cereris munus, niſi ſuo uterentur invento, quo terra aratro reſoluta expeditius ederet fructus: quod cum proditum aegre tuliffet Minerva, Myrmicem illam virginem in formicam convertit, eamque, ut proditricem, adverſam frumentis, quæ ſemper inſequitur & ſubripit, eſſe præcepit: quæ res cum Jovi miſerationem moviſſet, excogitavit quemadmodum formicæ honorem daret: nam cum ⁶⁵ Aeacum, filium ſuum ex Aegina ſuſceptum, Theſſalis imponeret regem, & agros ipſos videret hominibus indigere, formicas colligi in unum juſſit, eaſque in homines commutavit: unde Myrmidones appellati ſunt.] FARRIS. Solum nomen eſt, quod *r* geminet in genitivo. Monadicon eſt ergo; ſicut *Sol*. Item *cor cordis*,

ſolum in *dis* mittit genitivum. Item, “*geminat as, aſſis*, & hæc carent exemplis.

403. CUM POPULANT. Antiquæ dixit: nam hoc verbum apud veteres activum fuit, nunc ⁶⁷ tantum deponens eſt. ⁶⁸ [Et bene rei parvæ per metaphoram ſublimitatem dedit, ut non videatur de formicis, ſed de exercitu loqui. HYEMIS MEMORES. Hoc eſt, caute, in adventum hyemis.] Horatius I. Sat. I. 36. *Qui, ſimul inverſum contriſtat aquarius annum, Non uſquam ⁶⁹ præcepit.* ⁷⁰ [TECTO. *ἵκo* tecto, id eſt, cavernis.]

V A R I O R U M.

395. MULTA. Deceſt hic verſus Parrhaſ.

396. EXSEQUITUR. *Sequitur* Wallian. Wittian. & a ſecunda manu Francianus. *clafſimque* Spro-tianus.

398. TOTO. *Tuto* Vratſlaviensis.

399. REMOS. *Ramos* Leidenſis & prior Hamburgicus. etiam Moretanus primus pro diverſa lectione. ut libr. III. 25.

Ramis tegerem ut frondentibus aras.

ſed nil mutandum. Claud. III. Laud. Stil. 324.

Rudibus fagis texuntur & ornīs

Frondentes caveae.

frondentes tonſas more Virgiliano dixerat Valer. Flac. VIII. 287.

Ille autem intorquens tonſis frondentibus undas. ſic enim ſcribendum, non *truncis frondentibus*. HEINS. *Ramos* Vratſlaviensis & Witt. Wall. a prima manu, etiam Francianus. vide ad Valer. Flac. VIII. 287. ita apud Senec. Oedip. 455.

Vivaces ederas ramus tenet.

in codice Trajectino pro *remus*, cum gloſſa, id eſt *arbor*. Statius magna loqui amans Argonautarum remos, *trabes* vocat v. Theb. 422. BURM.

400. FUGAE STUDIO. Deſunt hæc primo Rotendorphio a manu ſecunda.

402. AC VELUTI. *Velut* Scholiaſtes Horatii Crucquianus. lib. II. Od. 2. & Scholiaſtes Mf. Ju-

⁶³ deſunt eſdem. ⁶⁴ deſunt Dan. ad *de qua*. ſed L. Vof. R. Steph. al. ad *Farris*. priora habent Fabr. al. ⁶⁵ Jacum Dan. ⁶⁶ f. *geminata aſſis* Dan. ⁶⁷ deceſt Baſil. ⁶⁸ deſunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁹ *præcepit* L. Vof. Steph. ⁷⁰ de- ſunt L. Vof. R. Steph. al.

It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
 405 Convectant calle angusto: pars grandia trudent
 Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
 Castigantque moras: opere omnis semita fervet.
 Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus?

Quos

SERVII.

404. IT NIGRUM CAMPIS AGMEN. ⁷¹ [Ut sup. 130. *It portis jubare exorto delecta juvenus.*] Hemistichium Ennii de elephantis dictum, ⁷² quo ante Accius est usus de Indis.

405. CALLE ANGUSTO. *Callis*, est semita ⁷³ tenuior, callo pecorum praedurata: ⁷⁴ [unde & *callum*, & *callidos* dicimus.] *Semita*, est semis via: unde & semita dicta est. *Via*, est, *actus* dimidius: qua potest ire vehiculum: nam *actus* duo ⁷⁵ carpenta capit, propter euntium & venientium vehiculorum occursum. GRANDIA TRUDUNT. Quae portare non possunt.

407. MORAS. Tardas, morantes: ⁷⁶ [quia solent resistere. SEMITA FERRET. Aptum verbum festinationi; ut e contrario *frigidum*, tardum.]

408. QUIS TIBI TUNC, DIDO, CERNENTI. Totum hoc magna prosphonefi dictum est: plus enim est in re, quam in verbis: quamvis enim totum dictum non sit; tamen & cogitatur & capitur ab auditore: haec enim magna emphasis, quae perpetuam personam complectitur. Terentius Adelph. IV. v. 31. *Quid illi tandem credis fore animi misero, qui cum illa consuevit?*

VARIORUM.

Juvenalis Sat. VI. 360. *velut* etiam Mediceus, Gudianus, duo Vossiani, toridem Rottendorphii & Sprothianus. HEINS. *Velut* Wittian. vid. infr. §. 441. *acervum* Gudianus. de hac comparatione, quae ipsi non placet, agit operose Steph. Diff. de Criticis, pag. 115. & seqq. sed Quinctil. v. de Inst. Orat. XI. etiam ad exempla, quibus orator uti debet, addit: *si ad curam reipl. hortoris, ostendas apes etiam & formicas, non modo multa animalia, sed etiam parva, in commune tamen laborare.* & quem puduit ab animalibus sedulis exempla petere?

licet puerilis comparatio videatur Harduino. vid. ad lib. I. Aen. 430. ipse Salomo sapientissimus Regum ad formicas desides & pigros ablegat, ut eorum industriam imitentur, Proverb. VI. 6. & *exemplum magni laboris parvam formicam* esse ait I. Sat. I. 33. Horatius. BURM.

403. QUUM POPULANT. Ita omnes nostri. vid. ad lib. I. 527. & Lucan. II. 445. & Liv. XXI. 45. Lactantius tamen de ira Dei cap. VII. *comportant* habet. *Populant* soloecum pronuntiat Harduinus, quem quid soloecum sit ignorare, quovis pigrore contendam, quum in uno verbo soloecismum committi neget Quinctilius lib. I. cap. 5. & Gell. v. 20. Auctor ad Heren. IV. 12. & quis non Grammaticorum. quum vero jungat Noster *acervum* verbo suo, ut & I. Georg. 185. ostendendum erat hoc esse soloecum, quod nemo sani cerebri dixerit. sed *populant* pro *populantur* recte, ut & alii, dixit Maro. BURM.

404. IT. Et Sprothii. *nigris campum* Excerpta nostra a manu prima.

Ibid. PER HERBAS. *Per herbam* apud Nonium in *calle*. sed male, & contra scriptos codices. HEINS. *Per herbam* Leidenfis unus. *convectare* proprium verbum de raptis, ut lib. X. 749. & Stat. I. Theb. 162. *convectat* Wittian. BURM.

405. CALLE. *Collo* Leidenfis unus.

406. OBNIXAE. *Obnixae* alii.

407. CASTIGANTQUE MORAS. *Castigantque moras operae: omnis.* Mediceus & Florentina Juntarum Editio. HEINS. Sed illa *moras, operae omnis*, ut & Ald. pr.

408. QUIS TIBI. *Quae tibi* contra fidem veterum membranarum legebatur. Donatus in Adelph. Terent. Act. IV. Sc. 5. *Quis tibi nunc.* sed *quis tibi tum* uterque Mentelianus, Gudianus, primus &

⁷¹ desunt iisdem. ⁷² quod antea R. Elephantis, quod ante dictum Accius Basil. Aelius Steph. Acilius Dan. Cl. Ryckius ascripserat, forte, *Caecilius*, qui Ennii fuit aequalis; nam Attius & Attilius Ennio posteriores sunt. *Accius* G. Vossius. ⁷³ tonsor Dan. quod vitium operarum fideliter expresserunt Commel. & Emmen. ⁷⁴ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁷⁵ deest L. R. Basil. ⁷⁶ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 409.

Quosve dabas gemitus, quum litora fervere late
 410 Prospiceres arce ex summa, totumque videres
 Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
 Inprobe amor, quid non mortalia pectora cogis?
 Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
 Cogitur: & supplex animos submittere amor:

415 Ne

S E R V I I.

409. FERVERE LATE. ⁷⁷ Infinitus hic a tertia est conjugatione, id est, a *fervo fervis*: ⁷⁸ nam secundae conjugationis verba, perduto *e*, quod habent ante *o*, in tertiam migrant: ut *ferveo, fervo; fulgeo, fulgo*. Hinc est VIII. 677. *Fervere Leucaten: auroque effulgere fluctus*. Sic etiam Horatius I. Ep. XIII. 19. *Vade, vale, cave ne titubet, mandataque frangas*. Nam *cave, ve* longa est; nec vocalis sequitur, ut ⁷⁹ in Bucolico III. 79. *Vale, vale, inquit, Iola*. Sed dicimus ⁸⁰ a tertia conjugatione esse ⁸¹ imperativum, ut *cavo carvis*. Hinc etiam Catullus *cavere* dixit.

410. ARCE EX SUMMA. ⁸² Regium enim fuit habitare in arcibus propter tutelam. Denique Romae Valerius cum in Esquilis domum haberet altissimam, invidiae causa ⁸³ eam complanavit: Item Augustus post Aetiacum bellum Palatium, ex suo praecepto aedificatum, cum esset domus privata, donavit reipublicae.

411. TANTIS CLAMORIBUS. Nautarum scilicet ⁸⁴ [vocibus. MISCE RI. Pro replet, aut commoveri.]

412. IMPROBE AMOR. Exclamatio ⁸⁵ poetae contra amorem: & hoc est quod Horatius dicit Art. Poët. 45. *Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor*. ⁸⁶ Tale est & illud in tertio 56. *Auri sacra fames*: id est, cupiditas: nam & illic amoris est increpatio, qui secundum philosophos omnium generalis est rerum. Hinc est, quod apud inferos ⁸⁷ Eriphyle inter amantes commemoretur, quae

monile concupierat.

413. IRE ITERUM IN LACHRYMAS. Hinc est amoris improbitas, quae cogit lachrymis rogare dum superbam. Est autem speciosa eloquutio: *Pergit in lachrymas*. PRECANDO. Cantando. ⁸⁸ [In hoc] modo do naturaliter brevis est; sic Terentianus: *Ut vitae dubius varios renovando dolores*. Plerumque tamen a Virgilio producit, ut II. Ecl. 25. *Cantando tu illum?* Item VIII. Ecl. 71. *Cantando rumpitur anguis*.

414. SUMMITTERE AMORI ANIMOS. ⁸⁹ [Quidam pro iras accipiunt: ut *animosus* dicitur pro *iracundus*: &: *Supplex animos submittere amor*, id est, supplices preces adhibere, quae erat amore victa: *Submittere autem amor*,] ac si diceret, non Aeneae: aut certe Aeneam amorem vocavit; ⁹⁰ [ubique tamen subaudiendum, *cogitur*.]

V A R I O R U M.

& secundus & quartus Moretani, cum Schefferio, Montalbano, & altero Hamburgico. HEINS. *Quae tibi erat* in Ed. D. Heinsii, ad quam videtur Nicolaus Abramus notas suas concinnasse. in nulla alia editione reperi. *Tibi tum* Reg. & Parthas. *dum* Menag. *nunc* placeret magis mihi, quia centies pro eo *tunc* librariorum dedisse animadverti. vid. ad Ovid. XVIII. Ep. 95. Lucan. I. 217. VIII. 41. & passim BURM.

410. EX SUMMA. *Et summa* Medic. a m. pr. *aspi-*

⁷⁷ infinitivus L. ⁷⁸ deest Dan. ⁷⁹ ut in Virgilio Dan. ut in Bucolico Virgilius Fabr. al. ⁸⁰ tertiae esse conjugationis Dan. Fabr. ⁸¹ imperativi Basil. imperativus ultima brevi apud multos occurrit vid. Heins. ad Ovid. II. Art. Am. 531. sed *cavere* apud Catullum non reperi, nisi velis *cave*, quod bis terve occurrit, intelligere. unde Scaliger *Tibullum* legit, apud quem I. El. IV. 67. *caverem* intrusit, pro *canerem*, quod vindicavit Brouckhusus. BURM. ⁸² regum L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. ⁸³ eam diruit, & in plano aedificavit Basil. caussam, eam diruit & complanavit Fabr. ⁸⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁵ a Poëta L. Vof. R. Steph. ⁸⁶ quanquam de ordine artificiali & naturali ab Horatio in Arte Poëtica dictum sit. Tale &c. Fabr. al. ⁸⁷ Eriphyla Steph. Basil. Eri filia L. Eryfila Vof. R. Eriphula Dan. ⁸⁸ defunt Dan. illud *cantando* etiam pertinet ad finem notae. ⁸⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ defunt iisdem.

415 Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.

Anna, vides toto properari litore circum:

Undique convenere: vocat jam carbasus auras:

Puppibus & laeti nautae inposuere coronas.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

420 Et

S E R V I I.

415. NEQVID INEXPERTUM FRUSTRA. Rogabat, ⁹¹ inquit, non spe impetrandi; sed ne esset, quod sibi possit imputare, si non rogasset; quam frustra rogaret ⁹² [id est, ne dereliqueret medium aliquod interptatum: & hoc frustra, quia moritura erat. Terentius Andr. II. I. II. *Omnia experiri certum est, priusquam pereat.*] Et frustra ex iudicio poetæ dictum est. Sic Sallustius Jugurt. I. *Falso queritur de natura sua genus humanum: ut supra Horat. Art. Poët. 45. Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.*

416. ⁹³ [ANNA. Prope invidiose: quia ipsa nuptias suas suaserat. VIDES. Quali diceret: ipsa tibi crede. & est major vis adfirmantis, cum dicit *vides*; petitio autem haec etiam deliberationis modum a quibusdam putatur tenere. PROPERARI LITTORE CIRCUM. Utrum circumspicis, an circum totum litus? & est ordo: *Anna, i soror, atque hostem supplex adfare superbum.*] ⁹⁴ *Circum*, non est praepositio, sed adverbium loci, nam postposita praepositio & accentum mutavit, & suas perdidit vires. *Properari* autem, impersonale est.

417. ⁹⁵ [UNDIQUE. Bene non addidit *qui*; sed intelligitur.]

418. ET LAETI NAUTAE. Id est, aut minime timentes: ⁹⁶ [aut adeo non necessitate, nec iussu abeant, sed volentes: & hoc ad spem retinendi, aut ad indignationem commovendam dictum est. Et sicut supra prope ad invidiam Annae loquitur, ut est alibi inf. 548. *Tu prima furentem. His germana malis*: Probus sane sic adnotavit: *Si hunc versum omitteret, melius fecisset.* CORONAS. Multi funium coronas accipi volunt, qui solent, quotiens navigatur, in modum coronarum componi: nam fugientes quemadmodum naves coronabant?]

419. SI POTUI. Autem, pro si potuisssem: & sic dictum est, ut VI. 105. *Omnia praecepi, atque animo necum ante peregi.* Ac si diceret: nihil mihi novum contigit. SPERARE DOLOREM. Pro time-

re: & est Acyrologia, ⁹⁷ [superflua dictio:] nam *speramus bona; timemus adversa.* Hoc autem: Si scirem abiturum Aenean, non tantum diligerem: si non dilexisssem, minus dolerem.

V A R I O R U M.

aspiceres Parthas, vastumque videres, & mox, *vastis clamoribus* Wallian.

411. MISCE RI. Quid sit aequor misce ri clamoribus rogat Harduinus, & per Hypallagen dici posse pro clamores misce ri aequore toto; sed & ipsum aequor, sive murmur illud & sonitus undarum misce tur clamoribus nauticis: non dissimili ratione Lucan. I. 578. *quanto clamore cohortes Misenentur*, & hoc Poëtis familiare in magno tumultu, ut mixta loca, homines, & clamores promiscue dicant: sic idem Lucan. III. 540. *innumerae vasto miscenter in aethere voces.* potuisset dicere, *aethera misce ri vocibus.* Noster I. Aen. 124. *magna misce ri murmure pontum.* ut ita & *coelum* supr. h. I. 160. lib. IV. 298. *miscentur moenia luctu.* & ita passim. sic focii Aeneae discursibus, clamoribus, parandis omnia ad iter miscent aequor, & omnia implent tumultu. BURM.

412. PECTORA. *Corpora*, Wall. a m. pr.

414. ANIMOS. *Animum* Rottend. pr. Zulich. Parrh. Dorvill. Venet. Wall. Witt. & Ed. Venet. & Mediol. sed recte Servius *animos* pro iras capit. Propert. II. IV. 18.

Parce tuis animis, vira, nocere tibi.

saepe in hac voce numerum mutarunt librarii, quia de uno homine rectius *animum* putarent dici. vid. ad Phaedr. II. Fab. 2. & Waff. ad Sall. fragm. p. 286. mox, *nec quid* Wall. BURM.

416. LITTORE CIRCUM. Tollunt distinctionem post *circum* Menagii prior, Gudianus & alter Mentelii, Leidensis unus & alii. & ex simili codice forte hausit sua Cl. Markl. ad Stat. II. Silv. v. 13. qui coniungit, *Circumundique*, & distinguit post *litore*, non male. Mentelius prior, Montalbanus &

⁹¹ deest iisdem. ⁹² desunt iisdem. ⁹³ desunt iisdem. ⁹⁴ *circum litus*: nam &c. iisdem. ⁹⁵ desunt iisdem. non addit, quis intelligitur Dan. sed G. Voss. legit, quia int. ⁹⁶ desunt iisdem ad §. 419. ⁹⁷ desunt iisdem.

- 420 Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen unum
Exsequere, Anna, mihi. Solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri mollis aditus, & tempora noras.
I, soror, atque hostem supplex adfare superbum:
425 Non ego cum Danaïs Trojanam excindere gentem

Au-

SERVII.

420. ⁹⁸ [HOC TAMEN UNUM. Vel hoc solum.]
421. MIHI EXSEQUERE. Pro me exsequere, ⁹⁹
[id est, pro mea causa.]
422. COLERE. Pro colebat, ¹ [vel colit,] infinitus pro indicativo. ² [CREDERE. Credit vel credebatur, id est, committebat.]
423. MOLLES ADITUS. Faciles, ut supr. 293. *Et quae mollissima sandi Tempora.*
424. ³ [ATQUE. Conjunctio complexiva est, & disjunctiva, cum dicimus: ⁴ *Aliter atque debuit fecit*: est & expletiva I. Georg. 203. *Atque illum in praecipis promo trahit alveus anni.*] HOSTEM SUPERBUM. Postquam ex aperto denegavit se Carthagini esse mansurum: ⁵ [& reddit causas, ob quas suppliciter adloquatur, quod & hostis & superbus; quasi dicat, aequo animo patiamur nos supplices esse, quoniam incidimus ⁶ in hostem superbum. Nonnulli autem juxta veteres *hostem* pro hospite dictum accipiunt. Plautus in Curculione I. I. 5. *Si status conductus cum hospite intercedit dies.* Idem in Cistellaria (Alinar. IIII. 20.) *Datum est hospitium; opera pro pecunia.* Nec enim vere *hostem* diceret; quem revocare cupiebat: ipsa enim ait supr. 323. *Hospes, Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.* Herodotus IX. II. Persas, qui erant Graecorum hostes, *ἐχθροὺς* a Lacedaemoniis appellatos refert. Inde nostri, *hostes*, pro *hospitibus* dixerunt: nam inimici perduelles dicebantur.]
425. ⁷ [NON EGO CUM DANAIS. Sensus illi contrarius III. 602. *Scio me Danais e classibus unum.*]

VARIORUM.

- & Zulichemius post *circum* habent notam interrogationis. *litore cursu* Parrhaf. BURM.
418. INPOSUERE. *Posuere* Wall. repetitur hic versus ex I. Georg. 304. quia vero servati ex undis erant, coronant jure naves.
419. POTUI TANTUM. *Tantum potui* Leidensis unus, secundus Rottendorphius, Venetus, & Parrhaf. *speculare dolorem* Stephanus de Latinitate Lipsii pag. 469. sed aliter Donatus ad Terent. Phorm. II. I. 5. & 20. de dolore vid. ad lib. I. 25. BURM.
420. Hoc. Deest Menagiano alteri.
421. SOLAM NAM. *Nam solam* Dorvil.
422. ARCANOS. *Arcanas e. d. c. mentes* Parrhaf.
423. ET TEMPORA. *Ut tempora* Wittian. *mollis* aditus recte Servius explicat. nam & Quinctil. Declam. IX. 2. *Qui dum tempus opportunum, faciles aditus capto, & cap. III. quosdam molliores aditus tentavit.* BURM.
425. EXCINDERE. *Excidere* legitur apud Scholiasten Horatianum Crucquii lib. I. Od. 15. Scholiastes Statii VII. Th. 332. vulgatam agnoscit. *Excidere* etiam primus Moretanus exhibet, & tertius Rottendorphii cum Veneto. sic lib. VI. 554. *Excidere ferro* in membranis, & lib. VII. 316. *populos excidere.* HEINS. *Excidere* Zulichemus. *ascindere* Oudartii. *incendere* alter Hamburgicus. *excindere* Regius & Parrhaf. & Edd. multae. *excingere* Wall. sed corr. *excindere.* vid. ad lib. V. Aen. 637. BURM.

426. CLAS-

⁹⁸ defunt iisdem. ⁹⁹ defunt iisdem. ¹ defunt iisdem. ² defunt iisdem. ³ defunt iisdem. ⁴ *aliter atque aliter debuit* Dan. ⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶ deest praepositio Dan. & omittunt saepe scriptores, ut jam observarunt Muncker. ad Ovid. Argum. 1. Met. Fab. 10. & XIV. Fab. 1. & Arnzen. ad Aur. Vict. Epit. II. 5. sic Cicero III. ad Fam. 9. Mf. *cum ipsum discessum senatus, incidisse credo meas literas*, ubi alii in addiderunt. Quinctil. Decl. CCCXXXIII. *Qui non calumniae genus possit incidere.* & ibi in addi volunt Interpretes contra codices. & ita in Servio Danielis ad V. Aen. 118. *insidias incidit.* ubi alii in addidere. ceterum haec locutio *incidere in hostem*, est ambigua, vel significat, forte obvium fieri, occurrere, vel etiam impetum in hostem facere, ut offendit Cl. Drakenb. ad Livii lib. VIII. cap. VIII. §. 13. ubi alii *incidere* malunt, sic & lib. XXVII. 13. *incidentibus vobis in vallum portaeque.* BURM. ⁷ defunt Dan. sed L. Vof. R. Steph. al. ⁸ 426. legunt post *caperetur*, & est sensus, illud spectans solo &c.

Aulide iuravi, classemve ad Pergama misi:

Nec patris Anchisæ cinerem manivse revelli.

Cur mea dicta negat duras demittere in auris?

Quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti:

430 Expectet facilemque fugam, ventosque ferentis.

Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;

Nec

SERVII.

426. AULIDE IURAVI. *Aulis*, insula est, ⁸ [vel portus, in Aegeo mari,] in qua conjurarunt Graeci se non ante reversuros ⁹ [ad patriam,] quam Troja caperetur. [Aulide autem, aut in Aulide, aut pro Aulide.] [AD PERGAMA. In Pergama, id est, contra Pergama.

427. ANCHISÆ CINERES, MANESVE REVELLI. ¹⁰ [Ad hoc,] quod dicitur ex oraculo fecisse Diomedes, & secum ejus ossa portasse: quae postea reddidit ¹¹ Aeneae, cum multa adversa perferret. Hinc est v. 80. *Salvete recepti Nequidquam cineres*. Sciendum sane, Varronem dicere, Diomedem eruta Anchisæ ossa filio reddidisse: Catonem autem adfirmare, quod Anchisæ ad Italiam ¹² venerit. Tanta est inter ipsos varietas, & historiarum confusio. REVELLI. Non *revulsi*: nam *velli* & *revelli* dicimus; *vulsus* vero & *revulsus*, usurpatum est tantum in participiis, contra naturam.

428. ¹³ [CUR MEA DICTA NEGAT. Non interogat, sed queritur. Quidam *revelli* jungunt; ita ut sequatur: *Cur mea dicta negat.*]

429. QUO RUIT. Properat, sine respectu salutis: nam hoc ¹⁴ dicit, quod peto, etiam ipsi prodest; ambris scilicet impatientia. ¹⁵ [EXTREMUM HOC MISERAE DET MUNUS AMANTI. A qualitate beneficii dictum.

430. FACILEMQUE FUGAM. Permanet in eodem sensu, ut dicat petitionem suam etiam Aeneae prodesse.] FERENTES. Bene flantes, propitios, ¹⁶ [prosperos.

431. ANTIQUM. Aut primum, aut carum, ut, *Nihil antiquius habuit*, dicimus: aut antiquatum & inritum.] QUOD PRODIDIT. Quod decepit. Et bene: ad ¹⁷ diruptionem enim conjugii immutata voluntas sufficit. ¹⁸ [Quidam *prodidit*, pro

perdidit accipiunt, ut i. 252. *Unius ob iram Produntur.*]

VARIORUM.

426. CLASSEMQUE. *Classenve* scripti. nisi quod in Sprootiano & hoc loco & saepe alias, *classimve*. dictum Aeneid. III. 5. HEINS.

427. REVELLI. Servius *revelli*. & ita saepe Cicero & Naso, de quo nos curis secundis ad Epist. VI. 104. *cinerem* etiam malo cum Mediceo, ut supra,

Id cinerem aut manes credis curare sepultos. confirmat & Sprootianus & Menagianus alter, & primus Moretanus. quamquam aliter apud Diomedem Grammaticum legas. HEINS.

428. NEGAT. *Negat* Mediceus a manu prima, non *negat*, & sic quoque tertius Rottendorphius. HEINS. *Dimittere* scripti nonnulli & Editio Ald. Juntina & aliae. *immittere* Wallian. cum glossa. *admittere ad aures* alter Hamburgicus.

429. QUO RUIT. *Quo fruit* alter Hamburgicus.

430. VENTOSQUE FERENTIS. Hoc Latinum vix esse putat, & dictum barbare, licet & possit esse Gallicismus, Harduinus ad h. l. & III. 473. & ita non falsum hunc Aeneidos fabricatorem, sed plures alios, qui hoc locutionis genere usi sunt, damnat. sed vide hic Taubmannum, Gruter. ad Senec. de Vita beata cap. XXII. Barth. ad Stat. III. Theb. 25. & Serv. ad lib. VII. Aen. 27. ubi *ferre* dici cum flant, *ponere* quum quiescunt, notat. jam vero esse ellipsim, ut ventus ferat vectores, vel ipsam navem, apparet ex Livii lib. XXXVI. 16. *Secundus ventus ad ipsam urbem ferebat eas.* BURM.

431. CON-

⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁰ desunt iisdem. ad hoc autem Dan. ¹¹ desit L. Vof. R. Steph. al. ¹² venit iisdem. ¹³ desunt iisdem. ¹⁴ dicitur Vof. Steph. ¹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Ferentes* §. 430. ¹⁶ desit iisdem, ad *quod* §. 431. ¹⁷ diruptionem L. Vof. R. diruptionem Steph. Basil. ¹⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Nec pulchro ut Latîo careat, regnumque relinquat.
 Tempus inane peto, requiem spatiumque furori;
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

435. Extremam hanc oro veniam: (miserere sororis:)
 Quam mihi quum dederis cumulata, morte remittam.

Ta-

SERVII.

432. PULCHRO UT LATIO CAREAT. Quod illi pulchrum videtur. Sic etiam est illud II. Ecl. 28. *O tantum libeat mecum tibi sordida rura*: quæ tibi sic videntur. ¹⁹ [RELINQUAT. Negligat.]

433. TEMPUS INANE PETO. Id est, ²⁰ [sine matrimonio,] sine officio coeundi: nam sine beneficio, non procedit; cum spatium petat & requiem. ²¹ [Aut quasi non magnam rem: vel quo vacuus & otiosus est, cum illi tempus inane est. REQUIEM SPATIUMQUE FURORI. Ut possim habere spatium, quo amori finem imponam.]

434. DUM MEA ME VICTAM &c. *Mea fortuna*, id est, adversa, ut VI. 62. *Hæc Trojana tenus fuerit fortuna secuta*. Ex ²² eo statu, in quo est, *fortunam* dixit. DOCEAT AUTEM DOLERE, illud est: quia non habet in adversis patientiam, nisi qui dolere consuevit. Hoc ergo petit, ut ei præstetur tempus, per quod discat adversa perferre.

435. ORO VENIAM. Beneficium: ²³ [juxta morem antiquum,] ut I. 519. *Orantes veniam*. ²⁴ [Terentius in Hecyra IV. II. 29. *Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam*.] MISERERE SORORIS. Genitivum tantum regit.

436. QUAM MIHI CUM DEDERIS CUMULATAM MORTE ²⁵ RELINQUAM. Sensus est: Quod beneficium cum mihi cumulatum dederis, sola morte derelinquam: & ²⁶ hic intellectus est ²⁷ melior, *quam mihi cum dederis cumulata*: quod forori loquitur: quam lectionem Tucca & ²⁸ Varus probant: nam male quidam legunt: *Quam mihi cum dederis*, id est, Aeneas, *cumulata morte relinquam*: & volunt intelligi, acceptum ab illo beneficium ²⁹ mea morte cumulabo, & sic relinquam: ut a-

mantes dicere consueverunt, ut ³⁰ [VIII. Ecl. 59.] *Praeceptis aërii specula de montis in undas Deferat*. *Extremum hoc munus morientis habeto*. Nam, si eam odio habet Aeneas, restat, ut ejus morte lætetur. ³¹ [Hoc sorori quoque potest dicere, quæ credit eam ex amore concitatam id loqui, nec tam men facere,] sed ³² eloquutio non procedit: nemo enim dicit *veniam cumulata*, sed *cumulatam*. ³³ [Alii ita intelligunt: reddam illi gratiam, occidam illum: nam ait infr. 600. *Non potui abreptum divellere corpus*? Sed hoc totum sorori dedit. An perplexe loquuta est, ut solent loqui mali aliquid molientes? *Cumulatam* autem *veniam*, numquid solidam & plenam, & cui nihil desit, debemus accipere?

VARIORUM.

431. CONJUGIUM. *Connubium* tertius Rotterdorphius. HEINS. *Non ego conj.* primus Rottendorphius. a manu secunda. vid. v. 194. *quod perdidit* Sprotanus, & Pugetianus. & Barth. ad Stat. VIII. 276. hic *prodere* pro *perdere* explicat. sed ut editur citat Lutatius ad Stat. II. Theb. 340. ineptam Harduini censuram, quod antiquum vocet conjugium adeo recens, reperias infr. ad §. 458. BURM.

432. UT LATIO. *Aut* Hugonius & Zulichemius a manu prima. *regnumve* Gudianus a secunda.

433. TEMPUS INANE. Quo nihil agatur de conjugio nostro, sed quo dediscam furere, & insanius amare. recte etiam Servius explicat sine officio coeundi, ut interim non congregiatur cum Di-

¹⁹ desunt iisdem. ²⁰ desunt iisdem. & est ortum ex glossa, & interpretatione vocis *offici*, quæ sequitur. quia in Matrimonio non locus est libidinis aut voluptatis, sed officii, unde hæc vox ita solet sumi. ut Ovid. II. Art. 687.

Quæ datur officio, non est mihi grata voluptas,

Officium faciat nulla puella mihi.

plura dicemus ad Claudian. II. in Eutrop. 367. BURM. ²¹ desunt iisdem. ²² desunt iisdem. ²³ desunt iisdem. ²⁴ desunt iisdem. ²⁵ REMITTAM. L. Vof. R. Steph. ²⁶ hinc Dan. ²⁷ melior quod forori loquitur: nam male Dan. omisissus mediis. Fabr. tantum omittit, *quam mihi* &c. ²⁸ Varro L. R. ²⁹ desunt L. R. Vof. Steph. al. ³⁰ desunt iisdem. ³¹ desunt iisdem. ³² desunt iisdem. ³³ desunt iisdem. ad §. 438.

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
Fertque refertque soror: sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.

440 Fata obstant, placidasque viri Deus obstruit auris.

Ac

SERVII.

437. TALIBUS ORABAT. Aut simpliciter accipiendum, loquebatur: aut *orabat*, ideo, quoniam preces inmixtae erant: aliter 1111. Aen. 205. *Multa Jovem manibus supplex orasse supinis*. Alibi pro oravit. x. 96. *Talibus orabat Juno*. FLETUS. Pro verbis, id est, verba ³⁴ flebilis.]

438. FERTQUE REFERTQUE. Non ab Aenea, qui nihil dicit: sed a Didone fert & refert, id est, iterum portat: ³⁵ [nam subjunxit: *Sed nullis ille movetur Fletibus*: mire autem *fletibus* repetit.]

339. VOCES ULLAS TRACTABILIS AUDIT. Cur mitis, ³⁶ [et placidus, et tractabilis] non audit? Quasi mirum est: ³⁷ excusat dicendo: *Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures*, ³⁸ [aut certe *voces tractabilis* accipe; aut alias *tractabilis*.]

440. FATA OBSTANT. Excusat Aeneam, cum eum, ne ingratus videatur, non duritia mentis facit immobilem; sed voluntate divina.] DEUS. Jupiter scilicet: unde & supra Dido ait: *Saturnius*: ³⁹ vel certe Mercurius. OBSTRUIT. Obcludit, *ἰμφοῦναι*.]

VARIORUM.

Didone, ut antea furore impulsam in spelunca se Aeneae substravit. eo sensu Marcia Catonis *foedera illibata* repetens, dicit, *da tantum nomen inane Connubii*, apud Lucan. II. 342. vel si quis honestius quid Didonem voluisse petere velit, *inane* etiam potest sine fructu explicare: ut dicat, quia scio, etiam si tempus mihi aliquod detur, nihil me profecturam, aut illum ad amorem iterum posse redire, ut supr. §. 218. *fama inanis*, & similia. vid. ad Valer. Flac. III. 657. *furores* alter Mentel. a m. pr. ita semper fere variant scripti. sed dativum praefero. vid. ad Ovid. VI. Met. 82. & VII. 812. & saepe alibi. adde quae Cl. Drakenb. notat ad Livii I. 30. & VIII. 25. BURM.

434. DOLERE. *Dolore* Sprotii, alter Menagii, Regius tertius, Mentelii & Zulichemius a manu prima, Mediceus, & Rottendorphius primus, a

secunda Gudianus & Editio Juntina. sed male. recte Servius. idem est quod Terent. Heaut. III. I. dicit, *diem adimere aegritudinem hominibus*, & ita alii passim. BURM.

436. CUMULATAM, MORTE. Omnino praestat Medicei codicis scriptura, *cumulata morte*: ingratum enim sonant illa uno eodemque versu concurrentia, *quam cumulatam relinquam. cumulatam* etiam alter Menagianus & Moretanius tertius. in primo Moretano *cumulatim*, addita, diversa scriptura, vel, *quod mihi cum dederis cumulatam*. Praeterea *remittam*, in utroque Menteliano addita glossa *deseram*. & ita Pieriani plerique, & nostrorum pars major. aliter tamen Mediceus, & a manu prima Montalbanius. HEINS. Locus intricatissimus, & ab omnibus vexatus variis conjecturis: *mibi tu dederis Zulichem*. a m. sec. *cum dederis cumulatam morte remissum*, Parrhas. & Pugetianus. *dederis cumulatam morte remittam* Regius, Wallian. *relinquam* Wittian. Dorvil. & alii. In commentariis Trevoltianis An. 1702. Decemb. p. 431. cujusdam Freisneusii de hoc loco Dissertatio legitur, qui verba illa *extremam* *hanc oro veniam*, explicat quasi non ab Anna, sed ab Aenea precibus peteret Dido, & legit,

Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)

Quam mihi cum dederis cumulatam, morte relinquam.

qui & alias lectiones & interpretationes recenset & refutat. Clericus etiam ausus haec sacra tractare in Biblioth. Antiqua & Nova Tom. IX. p. 109. nihil indictum aliis profert, & ad Annam refert omnia, a qua hoc ultimum beneficium petit, quod si obtineret, cumulatam id se morituram reddituram promittit. Nascimbaenius meliori omine, se non morituram prius antequam cumulatissime satisfecerit, quod tamen ex verbis exculpi non posse puto. Heumannus in Poecil. Tom. III. Lib. IV. p. 536. ut est audacior & confidentior, haec ad Aeneam referens cum Freisneusio, legit,

Ex-

³⁴ debilia Dan. vitio operarum, sed tamen secuti Lucius, Commel. & Emmen. ³⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁶ defunt iisdem. ³⁷ sed curat dicendo Steph. al. recusat Vof. R. excusat & recusat dicendo Dan. Fabr. &c. ³⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Dens* §. 440. ³⁹ defunt iisdem.

Ac velut, annoso validam quum robore quercum
 Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
 Eruiere inter se certant: ite stridor; & alte
 Consternunt terram concusso stipite frondes:

445 Ipsa

SERVII.

442. ALPINI BOREAE. Flantes de *Alpibus*: quae Gallorum lingua, *alpi montes* vocantur. ⁴¹ [Et speciem pro genere posuit: nam *Alpinum Boream* pro quocumque vento dixit: vel quia potentiores montani sunt venti.] NUNC HINC, NUNC ILLINC, Sicut Aeneas ab Anna & Didone.

443. IT STRIDOR. ⁴² Ad dolorem Aeneae pertinet: de quo ait, *Magno* ⁴³ *persentit pectore curas*. ALTE. ⁴⁴ Aut jugiter & diu; ⁴⁵ [aut ex alto eadentes.]

444. CONSTERNUNT: Implent, ⁴⁶ [cumulant,] ut VII. Ecl. 54. *Strata jacent passim sua quaeque sub arbore pomae*. FRONDES. ⁴⁷ Sicut lachrymae Aeneae: ⁴⁸ [STIPES autem, media pars est arboris, quae ramos sustinet.]

VARIORUM.

*Extremam hanc ora veniam: (miserere sororis)
 Quam mihi cum dederis, tum lucem morte relin-*
quam.

& veram esse credit emendationem, quia facile tum lucem, possit commutari cum *cumulatam*, & quia *lucem relinquere* dixit *452*. sed hoc modo ex quolibet quilibet facere licet. Ruæus, legens, *cumulatam morte remittam*, explicat, dimittam Aeneam, & velut cumulum votis ejus adjiciam mortem meam. & hanc interpretationem Catroëus sequitur. Vondelius nihil hic intellexit, & vertit, si dederis dum vivam, tibi me debere hoc fatebor beneficium. sed quid post tot conatus superfit, vix video in loco perplexo admodum & obscuro. non placet tamen Didonem hic profiteri se decrevisse mori, nisi hanc veniam dederit soror ipsi vel Aeneas. nec potest fingi sorori Annae se beneficium cumulatam morte sua daturam, cujus omne praesidium in sorore viva erat, & quae mortem sibi non praevisam, nec creditam, antequam sibi Dido conscisset, tam acerbe dolet infr. 677. & seqq. & post ejus fata tot calamitates & mala pertulit. neque adhuc Dido decreverat mori, sed

demum statuit mori *450*. 479. & 564. & si jam secum decrevisse quis vellet credere, non tamen Annae sententiam suam declarare voluisse verisimile est. quare ego praeferrem plurimorum codicum scripturam, *remittam*, & legerem.

*Extremam hanc ora veniam (miserere sororis)
 Quam mihi cum dederis cumulatam, forte re-*
mittam.

Legatam ire juber Annam ad Aeneam, ut oret tempus inane, spatium & requiem furori suo, dum consuetudine & tempore dolere moderatius paulatim discat, quum nunc furis accensa feratur. Hanc veniam si Anna ipsi dederit cumulatam, id est aliis officiis & beneficiis, quae praestiterat in amoris hujus exordio, superadditam, forte se remissuram promittit. vel ut *remittam* absolute possit sumi duplici sensu, vel desinam te postea arguere & hoc onus imponere. Sic *remittere* dicuntur, qui a consilio priore & pertinacia desistunt, ut lib. v. 419. Entellus ait,

Erycis tibi terga remitto.

non urgebo illorum caestuam usum, sed alios & aequos sumamus. sic Juppiter lib. xii. 833. Junoni,

Do quod vis, & me victusque volensque re-
mitto.

ita apud Livium lib. v. 17. recte explicuit Cl. Drakenb. *Quum remisso, id quod ereptari erant, ex Sca Manlius vinculis liberatur*. coactus fuit Senatus concedere, & a consilio capto desistere. Tacitus xi. Ann. 3. *Mortantibus amicis modicum & lenem exitum, remittere beneficium*. *Asiaticus* ait. vel remittam amare Aeneam, id est desinam. ut remittere dicuntur morbi, ut notum. sic *remissus* opponitur *acerbo* apud Sueton. Galb. xiv. *cumulata venia*, est aliis addita, & ut Servius, plena, cui nihil deest. quo sensu *cumulare gratiam* viri docti capiunt apud Ciceron. ii. ad Fam. Ep. 6. plenam reddere, gratiam gratia majore cumulare. sic *cumulare beneficia, gloriam* & alia dant ipsi Lexicographi.

40 quia Alpes Gallorum L. Vof. Steph. quae Alpes R. 41 defant L. Vof. R. Steph. ab
 scaris Fabr. 42 iugiter, diu L. Vof. R. Steph. al. 44 desunt iisdem. 45 deest iisdem. 46 sic Steph. 47 desunt L.
 Vof. R. Steph. al.

- 445 Ipsa haeret scopulis: &, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud secus assiduus hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno per sentit pectore curas.

Mens

SERVIL.

445. HAERET SCOPULIS. Sicut ille in consilio perieverat.

446. TANTUM RADICE IN TARTARA. Secundum Physicos, qui dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum.

448. ⁴⁸ [TUNDITUR. Saepe pulsatur. Terentius Hecyr. I. II. 48. *Tundendo, atque odio efficit senex*: & ipse alibi III. Georg. 382. *Rhiphaeo tunditur Euro*. MAGNO PERSENTIT PECTORE. Quamvis magno, sentit curas; sed eas forti pectore patitur. *Curas*, potest Didonis, potest & suas.

VARIORUM.

graphi. apud Silium Ital. xv. 409. *urbem cumulatam strage virorum*, ubi Heinlius malebat, *cumulata strage*. quod illis, qui *cumulata morte* hic legunt, placere posset. mihi quocumque modo legas apud Silium, eundem sensum facere videtur. qui meliora attulerit, illi facile cedam. *miserere sororis*, in parenthesi poni debet, ut inf. 478. *gratias sorori*. Illustris Bouher. ad Petron. Bell. Civil. §. 75. *cumulatam morte remittam* praefert, & *cumulare* illustrat. Juvenis supra aetatem doctus Marth. Roverius conjiciebat, legendum esse,

Quam mihi cum dederit, cumulatam morte, relinquat.

hoc sensu, quam veniam quum Aeneas dederit, me non tantum dolore adductam, sed & morte cumulatam relinquat. & *cumulatam morte* conferebat cum illis Senecae in Medea 148. *Alto cinere cumulo domum*. & Plaut. Mil. iv. 17. 6. *Salve, vir lepidissime, cumulate commoditate, praeter ceteros*. & Ovid. I. Trist. I. 55. *Meque tot adversis cumulant*, quod Quintus Calaber expressit v. 600.

Ἡμῶν αὖτις βάλλοντο λυγρῶ ἐπὶ πόντι πόντος.

& quae id genus plura. Walliano duae Glossae adscriptae erant; id si feceris, dum vixero, ero tibi obnoxia; altera, condonabo mortem meam tibi. quia scilicet etiam *remittere* pro concedere veteres usos fuisse Nonius docet in *remissum* ex x. Aen.

828. vid. Barth. ad Stat. VIII. Theb. 698. sed eligat quique ex tam diveris sententiis, quod adridet. Harduinum haec obscuriora pronuntiasse non miror, ut qui nec facillima intellexit. BURM.

438. PERTQUE REFERTQUE. Nescio an Servius recte ceperit, ego puto fert ad Aeneam, & refert ab eo ad Didonem. ut Ovid. II. Am. x. 41.

Quo ferat, aut referat sollers ancilla libellos. quod *dare* & *recipere* vocat I. Art. 383. *fert* Anna fletus & preces sororis. *refert* Aeneam nullis fletibus moveri, aut voces ullas audire. deinde, *ipse movetur* Dorvill. BURM.

439. ULLAS. Illas Menagii prior. *ullas voces* Parrhas. *intractabilis* Dorvill. a m. pr.

441. AC VELUT ANNOSAM VALIDO. Codices nostri maximam partem,

Ac velut, annoso validam quum robore quercum. quam scripturam etiam Macrobius expressit lib. v. Sat. cap. 6. pro vulgata tamen scriptura stant prior Hamburg. Venetique: nisi quod in nonnullis, *veluti annoso validam*, quos inter Mentelius alter, & Menagianus cum primo & secundo Rottendorphiis. HEINS. *Veluti annoso validam* Ed. Mediol. *velut annoso validam* Pugetianus. *velut annosam valido* Witt. & Ed. Venet. nisi quod haec *veluti* habeat, ut & Regius. *validam* locus Ovid. viii. Met. 743. a Pierio adductus,

Stabat in his ingens annoso robore quercus, confirmat: sed parum referre puto, quum similis epithetorum variatio millies occurrat, & eundem sensum faciat. *cum corpore* nostra Excerpta. ut ita & aliis in locis hae voces commutantur. vid. Oudend. ad Lucan. iv. 632. & ita apud Statium lib. iv. Theb. 755. & vii. 392. variant codices. BURM.

442. HINC. Huc & illuc Sprotil.

443. ET ALTE CONSTERNUNT TERRAM. *Et altae* prior Mentelianus & Gudianus. HEINS. Ita etiam Medicus, Leidensis unus, & tertius Mentelian. parum refert, quia Diphthongi saepe in

48 desunt iisdem ad Lactyos §. 449.

Mens inmota manet: lacrimae volvuntur inanes.

450 Tum vero infelix fatis exterrita Dido

Mortem orat: taedet coeli convexa tueri.

Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat;

Vidit, turicremis quum dona inponeret aris,

(Hor-

S E R V I I.

449. MENS IMMOTA MANET. Ad illud refer-
tur: *Ipsa haeret scopulis.* LACHRYMAE INANES.
Quia *mens immota manet*: ⁴⁹ [& utrum *inanes*,
quae Didoni nihil profint? quidam tamen *lachry-
mas inanes* vel Aeneae, vel Didonis, vel Annae,
vel omnium accipiunt.]

450. TUM VERO. Post desperationem. ⁵⁰ [EX-
TERRITA. Atqui in fine ait 696. *Nam quia nec
fato, merita nec morte peribat.* Fatis ergo, aut
malis suis: aut a verbo *for*, *faris*. *Fatis*, id est,
responsis Aeneae.] *Exterrita* autem, praecipitata,
turbata.

451. MORTEM ORAT. Prodesiderat, ut II. 655.
Mortemque miserrimus opto: aut certe ideo *orat*,
quia consecrata fuit: nec mori poterat, nisi soluta
consecratione. COELI CONVEXA. Incurva coeli.

452. ⁵¹ [QUO MAGIS INCEPTUM PERAGAT.
Id est, mortem sibi inferat. LUCEMQUE RELIN-
QUAT. Ad illud: *Taedet coeli convexa tueri.*]

453. TURICREMIS. Id est, cremantibus thura:
⁵² [nomen mire compositum. Et hoc genus o-
minis, Didoni factum, de augurali disciplina trans-
latum est; quae diris observatur. *Dira* enim, deo-
rum ira est, quae duplici modo colligitur, aut ex
signis, aut quocumque modo, quacumque ex par-
te: ⁵³ [quodque in illo factum tempore traditur,]
⁵⁴ ex signis hic ostenditur: dicens enim: *Vidit tu-
ricremis*, usque, *nigrescere sacros*, non solum ad-
versa petitionibus inveniri; verum etiam mortem
denunciari: nam praemisit: *Quo magis inceptum
peragat lucemque relinquat.* Item: tumulis Sichaci
exaudiri voces & verba vocantis, quod asperius
fuit, ut mariti defuncti vox audiretur e tumulto,
quod erat dirum, ad se vocantis. Sunt & de avi-
bus dira auspicia, quod hic subiunxit dicendo: *So-
laque culminibus ferali carmine bubo saepe queri*:
in quo satis non fuit, diram avem bubonem nomi-
natam; nisi adjecisset, *ferali carmine*: & saepe

queri, ut non utique canendi usus significaretur, sed
fletus, vice querelarum.

V A R I O R U M.

in codicibus in simplices literas abeunt. Cl. Dorvil.
probabat *alte*; *wonūs*, ut frondes alte jacuerint
in terra, ut *nix alta* apud Horat. I. Od. 9. & ap-
ud Ovid. I. Met. 5. *Nix tegit alta duos*; & ita
alte construere ligna idem II. Fast. 644. *terras* E-
dit. Hortensii. sed *terram* plus notare, id est om-
nem circa arborem, non partem, saepe docuit
Servius. vid. ad Lucan. II. 58. & ita Noster lib.
XII. 543. *late terram consternere tergo*. praeterea
perculso Hamb. prior. *vertice* Menag. pr. *Frondis*.
sec. Rottend. BURM.

446. RADICE. *Radice* codices nostri, excep-
tis Moretanis quatuor, secundo Rottendorphio,
Sprotiano, utroque Vossii & Schefferi. pari modo
variant codices libr. II. Georg. 292. ubi idem hic
versus occurrit. HEINS. *Radice* i. e. *mittit* Pu-
getianus. & Excerpta nostra, *radice* i. e. *tendit*
Dorvil. Parrhaf. in Regio. *m* erasum erat.

448. PERSENTIT. *Persensit* prior Menagianus;
alter Mentelius, duo Rottendorphii, & Montal-
banus. quod malo; amat enim Maro variare tem-
pora. HEINS. *Persensit* etiam Regius & Parrhaf.
(sed huic superscripta litera *s*.) & Ed. Venet. *Prae-
sentis* Venetus, Edd. Junt. Mediol. & Ald. vid.
supr. §. 297. BURM.

449. LACHRYMAE INANES. Nic. Abramus ad
Cicer. Orat. pro Sextio cap. LXII. explicat, Ae-
neam pectore, id est inferiori animi parte, dolo-
rem persensisse, mentem vero perstitisse immobi-
lem, lacrimas tamen ex oculis promanasse, & sine
mentis imperio volutas. ut Aeneid. x. 639. *dat i-
mania verba*, *Dat sine mente sonum*. ego ad Dido-
nis & Annae lacrimas, quibus non movebatur Ae-
neas, refero. puerilis iterum hic Harduini calumnia,
qua

⁴⁹ defunt iisdem. ⁵⁰ defunt iisdem. ⁵¹ defunt iisdem.
rem mare traditur Das. ⁵⁴ & ignis Dan. Fab.

⁵² defunt iisdem. ad §. 456.

⁵³ defunt Fabr. q. i. l. f.

(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
455 Fusaque in obscaenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Praeterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,

Vel

SERVII.

454. HORRENDUM DICTU. Quanto magis visu? quod Didoni contigit.

455. IN OBSCAENUM SE VERTERE. Hoc est, *Latices nigrescere sacros*: & quidam *nigrescere*, & *vertere*, ideo incertum tempus positum volunt, ut ostendant non vere vertisse se, quod contra naturam est, sed veri a Didone visa, ut vi. 257. *Visaeque canes ululare per umbram*: non ululasse ergo; sed fieri visum. *Obscaenum* autem, mali ominis, ut III. Aen. 241. *Obscaenas pelagi volucres*.]

456. HOC VISUM NULLI. Hoc, quod viderat, nulli dixit. Quid est *nulli*? ne sorori quidem, cui fuerat de amore confessa: " [& forte ideo sororem celavit, ne & ipsa se perimeret. Post queritur: 679. *Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset*.]

457. IN TECTIS DE MARMORE TEMPLUM. Hinc Ovidius Ep. VII. 99. *Est mihi marmorea sacratum in aede Sichaenus: Opposita frondes, velleraque alba tegunt. Hinc ego me sensi noto quater ore citari: Ipse sono tenui dixit: Elissa veni.*]

458. CONJUGIS ANTIQUI. Aut prioris, aut chari. " [Lucilius: *Concilio antiquo sapiens vir solus fuisse*: antiquus ergo est, qui praecedit eum, qui praefens est.] MIRO QUOD HONORE COLEBAT. " Exhibendo ea mortuo, quae circa vivos solent fieri. " [Ritus veri & venerabilis templi, mariti templum obtinere cupiebat. Tempa enim vellentis religiosa monstrantur: &c.] " moris fuerat, ut nubentes puellae, " simul venissent ad limen mariti, postes, antequam ingrederentur, " [propter auspiciu castitatis,] ornarent lanceis vittis, (unde ait: *Velleribus niveis*:) & oleo unguerent: unde *uxores dictae sunt*; quasi *unxores*. [Bene ergo Dido, cum templum marito extrueret, veluti

devota viro, quippe post quem nuptura non esset, ad conciliandum amorem, officia ritus maritalis adfixerat, ut morem instauraret uxorum: nam ait post, cum in poenitentia inducitur a Poëta inf. 552. *Non servata fides cineri promissa Sichaeno*. Hi tamen, qui de nuptiis scripsisse dicuntur, tradunt, cum nova nupta in domum mariti ducitur, solere postes unguine lupino " obliniri, quod hujus ferae & unguen & membra multis rebus remedio sunt. Alii hoc Romuli dicunt temporibus institutum, quod Romulus & Remus lupino lacte nutriti sunt. Dicitur etiam, Lupam in concilio multorum ejusdem generis sociari " marito, atque, amisso eo, nulli alteri post " jungi, quod ipse subjecit inf. 550. *Expertem sine crimine vitam Degere more ferae*: id est, Lupae. Haec ergo ideo a nove nuptis fiebant, ut sciret puella se domum religiosam ingredi: simul lanam ferens, lanificium promittebat.]

VARIORUM.

qua comparisonem hanc lacrimarum Aeneae cum frondibus, quibus terra consternitur, absurde damnat: non enim lacrimae, sed mens Aeneae comparatur quercui, quae licet concutiat & frondes amittat, tamen radice sua haeret scopulis, ita & mens Aeneae licet lacrimis Didonis & Annae commoveatur & tundatur, tamen immota manet. *tundi* vero indicat hic recte Poëta, quum *multa gementem*, & *magno animum labefactum amore* induxit supr. v. 395. & mox etiam persentire curas quidem, sed magno pectore, non infirmato lacrimis muliebribus. nec illud absurdum, quod arboris radicem scopulis haerere dicat Maro, quum & in rupibus passim arbores surgere manifestum

55 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad v. 458. notam ad v. 457. non habet Dan. & intrusa est ab aliquo scinlo. 56 desunt L. Vof. R. Steph. al. 57 mire exhibendo Basil. exhibendo ea quae circa &c. L. Vof. R. Steph. al. 58 desunt iisdem. 59 moris enim iisdem. 60 simul ac R. simul ut Steph. simul cum Dan. Fabr. 61 desunt L. Vof. R. Steph. al. & post *unxores*, reliqua desunt ad v. 459. 62 lege, oblini. & vid. ad Quintil. xv. Dec'am. 5. 63 marito esse * quae amisso &c. Dan. Ger. Vof. legit, marito, atque amisso &c. ut jam ediderunt Commellinus & alii. 64 jungi possit Fabr.

Velleribus niveis & festa fronde revinctum.

460 Hinc exaudiri voces & verba vocantis

Visa viri; nox quæ terras obscura teneret:

Solaque culminibus ferali carmine bubo

Saepe queri, & longas in fletum ducere voces.

Mul-

SERVII.

459. **FESTA FRONDE.** Divina, tanquam munimen coleret. Sane hoc loco latenter, quam supra diximus, tangit historiam: nam si amabat Aeneam, utique non coleret extinctum maritum. ⁶⁶ [Nam quod de Didone & Aenea dicitur, falsum est: constat enim, Aeneam trecentis quadraginta annis ante aedificationem Romae venisse in Italiam: cum Carthago non nisi quadraginta annis ante aedificationem Romae constructa sit. Sed altius considerandum est, cur Virgilius Aeneae Didonem conjunctam dixerit.]

461. **VISA VIRI.** ⁶⁷ [Ut VI. 257. *Visaque canes ululare per umbram.* Eun. III. II. I. *Audire vocem visa sum modo militis.*] Non enim erant vera, ut supra. **NOX CUM TERRAS.** ⁶⁸ Ut augeret terrorem, tempus adjecit, a verisimili.

462. **SOLA BUBO.** ⁶⁹ [Sola, quaerendum quod dixerit, utrum *ἰσχυρῶς*, an pro solis, id est, desertis? ubi enim fedit & cecinerit, solitudinem significat. Secundum auguralem disciplinam volunt greges avium minus significare: & juxta hanc avem si alia fedit, malum, quod imminet, creditur evanescere, ut I. Georg. 389. *Et sola in frasca secum spatiatur arena.* Sane bubo, si cujus aedes infederit, & vocem miserit, mortem significare dicitur. Si autem de busto sudem ad tectum detulerit, incendium aedibus portendere. Ergo hic SOLA, utrum, quod alia avis non sedebat in culmine; an sola, quia nihil deferebat; ut mortis signum esset? In hanc autem avem conversus est ⁷⁰ Ascalaphus Acherontis, vel, ut quidam volunt, Stygis filius, ira Cereris, cum Proserpinam prodidisset malum granatum de pomario Ditis gustavisset; quod plenius in primo initio Georgicorum 39. dictum est, ubi est: *Ne repetita sequi.* Sane] SOLA, con-

tra genus posuit. Lucanus v. 396. *Et laetae jurantur aves bubone sinistro.* Item ⁷¹ Ovidius: *Sanctus bubo.* ⁷² Et hoc est in usu; sed Virgilius mutavit, referens ad avem. Plerumque enim genus, relicta specialitate, a generali sumimus; ut si dicas *bona turdis*, referendo ad avem. Item si dicas, *prima est a*, id est, littera; dum *a* sit neutri generis. **FERALI CARMINE.** ⁷³ Bene hoc addidit, non enim omni modo malum est bubonis omen; sed cum canit, omnimodo malum est: quia auctorem imitatur, aut gemitum: tacens ⁷⁴ autem ostendit felicitatem. Omnes enim aves ⁷⁵ oscines malae; praepetes bonae sunt: ⁷⁶ [vel e contra, malae praepetes, oscines bonae sunt.]

463. ⁷⁸ [SAEPE QUERI. Quidam propterea queri positum volunt; quod doleat de Ascalapho se in avem mutatum, ut I. Georg. 378. *Veterem in limo ranas cecinerat querelam.*]

VARIORUM.

festum sit, & etiam scopuli de quovis monte soleant dici. vide Passerat. ad Propert. I. xx. pag. 236. BURM.

450. **TUM.** Cum Wallian.

451. **CONVEXA.** *Connexa* Francianus, concava dicendum fuisse notat Harduinus. sed vid. Oudendorpii notas ad Lucan. IX. 503. ubi ex ipso Plinio, quem certe genuinum statuit, promiscue *concarva* & *convexa* dici probavit. BURM.

452. **LUCEMQUE.** *Lumenque* tertius Rottendorphius. HEINS.

453. **VIDIT.** De hoc augurio vid. Serv. ad v. Aen. 7.

454. **DICTU.** *Dicto* Gudianus, a manu prima, sic dicto parere III. Aeneid. 189. HEINS. Sic in leg.

⁶⁵ itaque Vof. R. vide Comment. ad Vellej. Paterc. 1. 6. ⁶⁶ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶⁷ desunt iisdem & al. ⁶⁸ veri similitudo iisdem. & nihil praeterea. ⁶⁹ desunt iisdem ad sola. ⁷⁰ Ascalaphus Acherontis Dan. ⁷¹ in Ovidio hoc non reperi, sed *funerens bubo* x. Metam. 453. an varie lectum olim dicemus? BURM. ⁷² & est in Dan. ⁷³ bene haec Fabr. bene autem Dan. ⁷⁴ cantus autem ejus, aut fletum &c. L. Vof. R. Steph. Dan. sed cum canit tantummodo: canrus enim ejus &c. Basil. sed c. c. tantummodo malum &c. Fabr. ⁷⁵ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁶ Oscines L. Vof. R. Steph. & mox iterum. ⁷⁷ desunt Basil. ⁷⁸ desunt L. R. Vof. Steph. al. de Ascalapho Dan.

Multaque praeterea vatium praedicta piorum

465 Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem
In somnis ferus Aeneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incommitata videtur

Ire

SERVII.

464. PRIORUM. Legitur & PIORUM; sed ⁷⁹ priorum, illud spectat supr. 65. *Hec vatium ignarae mentes! quid vota⁸⁰ furentem; [quid delubra juvant? quod superius expositum. Sed piorum, reli- gioforum, castorum.]*

465. HORRIFICANT. Horrorem incutunt.

466. IN SOMNIS FERUS AENEAS. ⁸¹ [Non est epitheton *ferus*, sed fantasia: talem enim illum imaginabatur, qualem timebat: &c] *in somnis*, pro infomniis, id est, ⁸² vigiliis. SEMPERQUE RELIN- QUI. Per omnes noctes navigare videbatur Aeneas; quasi eam semper defereret.

467. ⁸³ [LONGAM VIAM. Nonnulli Inferorum accipiunt.] INCOMITATA. Quod ferale, id est, mortiferum ⁸⁴ omen est, & praecipue ⁸⁵ regibus, ⁸⁶ [qui nunquam soli sunt.]

VARIORUM.

leg. II. Cod. Theod. de Quaestion. *quae nefanda dicta sunt.* ut & leg. XVI. Cod. Justin. eod. tit. ubi Haloander edidit *dicta*. sed alios *dicta* habere in margine notatur. sed quum Maro toties, *mirabile dictu*, & *visu* dicat, hic unius codicis auctoritati nihil tribuimus. BURM.

455. VERTERE. *Vergere* Zulichemius a manu prima.

456. EFFATA. *Fata sorori* Moretani primus a prima manu. HEINS. *Non ipse* Francianus. *af- fata* Venetus. *non ipsa* Wall. *sorori est* Dorvil.

458. CONJUGIS ANTIQUI. Recte Servius *prioris*, & turpiter se dat Harduinus, qui bis terque hanc vocem culpat, quia recentior erat Sichaei mors, quam ut ille conjux *antiquus*, & supr. etiam 431. multo recentius *Aeneae conjugium antiquum* dici possit. sed de omni praeterito, licet non magnum tempus intercesserit, *antiquum* sumi ostendi ad Valer. Flac. VIII. 8. & multa apud ipsum

Maronem sunt exempla, de quibus vid. ad lib. I. 288. BURM.

Ibid. MIRO. *Multo* prior Hamburgicus, sollemni variatione. vid. ad Ovid. II. Amor. xv. 14.

459. NIVEIS. Vel *nigris* prior Hamburgicus. *nigris* venisse ab illis, qui pro sepulchro hic templum capiebant, puto. ita Nonius explicat in *tem- plum*. BURM.

460. VOCES. *Gemitus* Serv. ad XII. Aen. 638. quia scilicet *voces* & *verba* idem notare credebatur. sed *vox* de omni sono dicitur. vid. ad Ovid. I. Metam. 338. & hinc Ovidius de hac ipsa re dixit VII. 102. *tenuem sonum. verba* vero, sunt quae per sonum illum eduntur. ex sono, sive voce, cognoscebat mariti antiqui esse verba, non alterius. & hinc I. Aen. 309. *veras voces* vocat, & 689. *notas*. hinc *vox hominem sonat* I. Aen. 328. id est non verba, sed pronuntiatio. distinguit etiam noster *voces* & *verba* lib. XIII. 518.

Has inter voces, media inter talia verba. BURM.

462. SOLAQUE. *Seraque*, quod est apud Nonium in *bubo*, placeret, si auctoritate vetustorum codicum suffulciretur: vulgatam lectionem agnoscit Priscianus initio libri v. praeterea in Gudiano a manu prima, *feralia carmina bubo*. HEINS. Vulgata est apud interpretem Statii lib. III. 511.

464. PRIORUM. *Piorum* Mediceus, & secundus Rottendorphius. quod & Pierius in suis invenit, & ego alteri scripturae praefero. agit enim Dido de vatibus sui temporis. Aen. VI. 662.

Quique pii vates, & Phoebus digna locuti. utramque etiam scripturam Servius agnoscit & interpretatur. HEINS. *Priorum*, ut in Franciano, Wittian. Dorvill. Parthas. & Edd. primis, praefert Broukhusius ad Propert. IV. VI. 28. *in vatium* Wall.

467. SEM-

⁷⁹ deest iisdem. ⁸⁰ *furorem* Steph. reliqua versus desunt Dan. reliqua etiam notae desunt L. R. Vof. Steph. al. ⁸¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸² Vigiliis, & declinatur, *infomniis, infomniis* Basil. ⁸³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁴ omnibus est Dan. Fab. omne est Steph. ⁸⁵ regi Basil. ⁸⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad 469.

- Ire viam, & Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
470 Et solem geminum, & duplicis se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scaenis agitur Orestes;
Armata facibus matrem & serpentibus atris.

Quum

SERVII.

468. IRE VIAM. Veteri more juxta Jus, ut (Cicero. pro Muraena. cap. XII.) *Ite viam, redite viam*: & alibi III. Georg. 77. *Primus & ire viam*. TYRIOS DESERTA QUADERE TERRA. Bona affectio: solent enim, qui deficiunt, suos desiderare, et dulcius moriantur.]

469. AGMINA PENTHEUS. Aut inaperus: ⁸⁷ aut secundum quosdam, ⁸⁸ quia habitus earum & sibi-la serpentium ⁸⁹ [quibus crinitae sunt Eumenides,] faciem agminis praebent: vel quia plures Furiarum putantur: vel quia furiosus pro tribus plures videtur. Et bene videt agmina, expressit furentem: cum ait videt, non existimat, sed parat se videre.] ⁹⁰ Pentheus autem, secundum tragoediam Pacuvii, etiam ipse furuit, [de quo fabula talis est: Pentheus, Echionis & Agave filius, Thebanorum rex, cum indignaretur ex matretera sua Semele genitum Liberum patrem coli tanquam deum; ut primum comperit eum in Cithaerone monte esse, misit satellites, qui eum vincitum ad se perducerent: qui, cum ipsum non invenissent, unum ex comitibus ejus Acoeten, capsum ad Pentheum perduxerunt: hic, ⁹¹ cum de eo graviolem poenam constitueret, iussit eum interim claudi vincitum: cumque sponte sua & carceris fores apertae essent, & vincula Acoeti exoidissent, miratus Pentheus, expectaturus sacra Liberi patris Cithaerona petit, quem valum Bacchae discorperunt. Prima autem Agave mater ejus amputasse caput dicitur, feram esse existimans: aut secundum Urbanum, agmina serpentium.]

470. SOLEM GEMINUM. Tragice dixit, imitatus Haemipidem. DUPLICES THEBAS. Civitas in Boeotia, a Cadmo & Zetho & Amphione constituta, in qua Oedipus, Laï filius, cum matre

concupuit, ex qua Eteocles & Polyneus, qui se propter regnum invicem peremerunt.]

471. AGAMEMNONIUS SCENIS AGITATUS ORESTES. Hanc Orestem Electra, soror ejus, post occisum ab Aegisto, dolo Clytemnestrae matris, Agamemnonem, substraxit, quem Strophio alendū dedit. Eum cum filio Pylade eductum in adultam produxit aetatem: qui ut primum de foetore matris ac morte patris agnovit, venit Mycenae, & adjuvantibus, amico Pylade, & forore Electra, Clytemnestram matrem cum adultero Aegisto occidit: ob quam acta aliquandiu Foris agnitionibus insanit. Sane Agamemnonius, non est patronymicon: nam Agamemnonides facere debuit. Ergo sicut VI. 489. Agamemnoniaeque phalanges.] SCENIS AGITATUS. Famosus, celebratus tragodiis: ⁹² & Agitatus, quia & furuit: & multae sunt tragoediae de eo: quasi frequenter actus.

472. ARMATAM MATREM. ⁹³ Causam ipsam furoris. ⁹⁴ [Cum fugit. Ad eum, credidit veritatem.]

VARIORUM.

467. SEMPER LONGAM. Longam sola incomitata prior Hamburgicus.

468. TYRIOS DESERTA QUADERE TERRA. Desertas terras primus Rottendorpius, & alter Vossian. sed prior Vossii, Tyrias desertas quaerere terras. HEINS. Tyriam Zulichernius a manu prima, a secunda, Tyrias desertas q. terras.

470. ET SOLEM. Per solem primus Moreti. se doct Edit. Juninae & Ald. pr. mox, Agamemnonis Wallian.

471. SCAENIS. In Zulichernio erat glossa, id est

⁸⁷ aut secundum Urbanum, agmina serpentium. reliqua desunt, usque ad Pentheus autem &c. furuit etiam ipse. hinc reliqua desiderantur usque ad Scenis §. 471. L. Vof. R. Steph. Basil. sed Basil. habet, serpentium, quibus crinitae sunt Eumenides, Pentheus autem &c. ⁸⁸ qui habitus Dan. ⁸⁹ desunt Dan. ⁹⁰ Penthea autem furuisse traditur secundum Pacuvii Tragoe-diam, de quo &c. Dan. Fabr. sed Dan. sub finem repetit, Pentheus autem &c. ⁹¹ malum, dum d. e. g. p. annotaveret. ⁹² Qualiter a Graecis in Scena inducitur, agitur autem, aut quia furuit, & furis agitur, aut quia malus &c. Dan. & Fabr. nisi quod, quia furuit, a Furis ag. ⁹³ causa ipsius furoris R. causam i. f. ostendit Fabr. al. ⁹⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Quum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.

Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,

475 Decrevitque mori; tempus secum ipsa modumque

Exigit: & maestam dictis adgressa sororem,

Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:

Inveni, germana, viam, (gratare sorori)

Quae

SERVII.

473. SEDENT IN LIMINE DIRAE. A Pacuvio Orestes inducitur, Pyladis admonitu, propter vitandas Furias, ingressus Apollinis templum: unde cum vellet exire, invadebatur a Furiis. Hinc ergo est: *Sedent in limine Dirae.* ⁹¹ [Alii dicunt, ⁹⁶ quod, cum, absolutus in templo Minervae, de iudicio exiret, Furiis correptus est.

474. CONCEPIT FURIAS. Furore completa est. Et quidam *furorem*, pro bono & innocenti motu accipiunt; *Furias*, semper pro malo. Concepit ergo furorem, postquam amoris dolor inmixtus est.

475. TEMPUS SECUM IPSA MODUMQUE. *Tempus*, id est, quando; *modum*, id est, quomodo, & qua morte.

476. EXIGIT. Ad certum redigit: ut solent, ⁹⁷ pondera & vires ad exactum redigi: ergo desinit.]

477. CONSILIUM VULTU TEGIT. Ut i. 209. *Spem vultu simulat.*

478. VIAM. Rationem, ⁹⁸ [remedium: ita enim antiqui dicebant, ut ipse alibi vi. 367. *Austu, si qua via est.*] GRATARE. Gratulare, suscipe ⁹⁹ gaudium pro sorore. Sic enim dicimus: *grator tibi honorem.* ² [Et bene a gratulatione incipit, quae vult suum dissimulare consilium,

VARIORUM.

est tragoediis: ut ita Justini. xi. 3. *adjuvant scelorum priorum fabulas, quibus omnes scenas repleverint.* Non tamen displicet conjectura Cl. Marlandi, qui in Epistola Critica pag. 127. & ad Statii III. Silv. III. 14. *Poenis*, legit, id est Furiis. vid. ad Valer. Flacc. VII. 147. quem Heuman. Poecil. Tom. IV. pag. 539. refutat. nescio tamen, an in

Mss. extet *Poenis*, quum Marlandus conjecturam vocet? nec quia sequuntur *ultrices dirae*, ideo *Poenis* est ablegandum: nam & Furias & Poenas distinguere saepe, docuimus ad Val. Flacc. Cl. tamen Dorvilius potius *scenis* retinendum credebat, & ad Tragoedias respici, quibus animi legentium & spectantium validius admoneantur. Mar. Victorinus etiam pag. 2480. *scenis* habet. occasionem variatae lectioni dedisse credit glossam *vs Furiis*, per quod *Poenas* explicuerunt: *agitatus*, id est, *Furiis* sive *Poenis*. nam *Poenis* sunt Furiarum. vid. Scal. ad Culicem y. 218. *Poenis agitari* etiam Ciceronem dixisse lib. i. in Verr. cap. 2. observabat vir doctissimus. *agitatur* Rottend. alter. BURM.

473. DIRAE. *Dirae* Gudianus a manu prima, quod mihi placeret, si ab aliis membranis confirmaretur: quamquam *dirae ultrices* alibi apud Maronem non semel occurrunt. similis diversitas scripturae libro VIII. 701. HEINS. *Dirae* agnoscit Lutatius ad Stat. XII. 511. apud Amm. Marcel. XVIII. 1. in fine, *sed accelerarunt ultimas Dirae caesorum*. quem locum laudans Jac. Gothofr. ad leg. III. C. Theod. de Quaestionibus, dat *ultrices Dirae*, in animo habens Virgilii haec. & inf. 610. nihil tamen ibi mutandum; quum *dirae ultimas* sint imprecationes iniuste & crudeliter caesorum, quas vim suam habere ex eventu saepe notaverunt scriptores. sic Eumenes apud Justin. XIV. 4. *Ultima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras inferias dico* &c. & tales Didonis dirae infr. 615. & seqq. & saepius Historici neci certae destinatos Tyrannis diras imprecatos tradunt. vide Tacit. VI. Ann. 24. *cum videt Parrhas. confugit* Hamb. pr. & Rottend. alter. BURM.

476. ET MAESTAM. *Ac maestam* Mediceus. pra-

⁹¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad y. 477. ⁹⁶ qui * cum Dan. ⁹⁷ pondera, vires & ad exactum redigi. ergo desinit * Dan. pondera ad exactum redigi Fabr. cetera desunt. sic dixit Sueton. Caes. XLII. *pondera manus sua exegisse.* ⁹⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁹ gaudium R. ² honorem meum Dan. credo pra. cum, m. ex praecedenti voce germinasse. ² desunt L. Vof. R. Steph. al.

Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.

- 480 Oceani finem juxta, solemque cadentem,
Ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,

He-

SERVII.

479. REDDAT. Reconciliet.] EUM. Aeneam; quem, ut notum, noluit dicere; ³ [quasi ejus fastidio nomen abhorreat. EO ME SOLVAT AMANTEM. Mori disponens, duo mentitur, vel ut se solvat, vel ut alliget Aeneam.]

480. OCEANI FINEM JUXTA. Finem Oceani nullus novit, sed initium: quod & ipsum potest finis videri, aliunde sumpto principio. * [Et longinquitate argumentatur. Terentius Eun. III. II. 18. *Ex Aethiopia est usque haec.*]

481. AETHIOPUM. *Aethiopiae* duae sunt, una circa ortum Solis; altera circa occasum, in ⁶ Mauritania, quam nunc ⁶ dicit. Et ⁷ dicta *Aethiopia* a colore populorum, quos solis vicinitas torret: ⁸ [Graece enim *αἰθρῆ* torrire, *αἴψα*, aspectus dicitur.] ATLAS. Nullum nomen Graecum in *us* terminatur.

482. ⁹ [AXEM. Nunc pro coelo: non enim in axe sunt stellae.] TORQUET. Sustinet, ¹⁰ portat. STELLIS APTUM. Satis perite loquitur: nam *aptum*, conjunctum dictum, *ἀπὸ τῶ ἀπέρχεται*, non insignitum stellis: axis enim non habet stellas, qui est medius inter Septentriones: unde & Graece ¹¹ *ἀπὸ τῶ ἀπέρχεται* dicitur. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit; non quia in axe sunt. ¹² [Ergo bene *aptum*, conligatum. Cicero in Timaeo cap. v. *Qua ex conjunctione coelum ita aptum est*, id est, constrictum & complexum. Item in Oratore cap. LXXI. *Facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere.*]

483. HINC MIHI MASSYLAE GENTIS MONSTRATA SACERDOS. *Monstrata*, ¹³ praedicta. Quae est oriunda ¹⁴ Massylia, aliquando horti Hesperidum sacerdos, ¹⁵ nunc venit de locis, quae sunt circa Atlantem: nam aliter non procedit: *Massylia* enim, mediterranea est: ¹⁶ Berenice civitas Libyae, unde haud longe sunt horti Hesperidum. *Atlas* vero, ¹⁷ mons maximus in Mauritania est. ¹⁸ [Quidam tamen hos hortos circa Syrtis positos tradunt.]

VARIORUM.

praeterea, *fictis aggressa* Gudianus a prima manu, & Menagianus prior pro diversa lectione. HEINS. *Fictis* etiam Excerpta nostra. *dictis affata* alter Menagii, & a manu secunda, prior Hamburgicus. BURM.

477. SERENAT. *Serena* conjecerat Heinsius. & *spem* Parrh. Hypallagen malam esse dicit Harduinus, pro *spe frontem serenat*. sed omnis Poëticae elegantiae expertem hominem suis deliriis relinquamus.

479. REDDAT. *Reddet* & *absolvat* alter Menagii & Wittian. *absolvat* tertius Mentelii. *vel quae me solvat*, Francianus. *solvit* Wall. a m. pr. *reddat* & *solvat* agnoscit Donatus ad Terentium Andr. I. v. 32. & Hecyr. III. I. 17. & Lutatius ad Statii IV. Theb. 65. BURM.

482. APTUM. *Aptum* volebat Vossius, ut Claudianus I. Rapt. 251. *egit flamma polum*. sed *aptum* omnes agnoscunt, ut & Interpres Horatii Crucoquian. lib. I. Od. 31. & Macrobi. VI. I. & recte Servius explicat. vid. ad Petron. cap. xxxiv. Nanlius adscripserat verbum veteris Poëtae apud Varronem lib. VI. de L. L. p. 68.

— *pervade polum*
Splendida mundi sidera bigis
Continuis sex apti signis.

qui est Aetii. vid. Nonium in *aptus* & Popm. ad Cicer. XI. ad Famil. 5. & Salmast. Exer. Plin. p. 221.

³ defunt iisdem. ⁴ defunt iisdem. forte, & ex long. ⁵ Mauretania Vof. R. ⁶ dicunt R. ⁷ dictae Aethiopiae L. ⁸ defunt L. Vof. R. Steph. ⁹ defunt iisdem & al. ¹⁰ deest iisdem. ¹¹ ἀπὸ τῶ ἀπέρχεται Steph. ἀπασσρος Vof. ἀποσρος R. Septentriones. unde eos non occidere &c. Basil. omiffis mediis. ¹² defunt L. Vof. R. Steph. al. ¹³ non praedicta Fabr. ¹⁴ Massylla Dan. Massyla Fab. Basil. Massilia L. R. Massila Vof. & mox Massiliis. ¹⁵ nunc habitans circa Atlantem Dan. Fabr. in Vossiano erat utraque lectio geminata. ¹⁶ Beronice L. Basil. Berenice Dan. Fabr. ¹⁷ deest L. Vof. R. Steph. al. ¹⁸ defunt iisdem. circa Syrtis * positos Dan.

Hesperidum templi custos, epulasque draconi
485 Quae dabat, & sacros servabat in arbore ramos,
Spargens humida mella soporiferumque papaver.
Haec se carminibus promittit solvere mentis,

Quas

SERVIL

484. HESPERIDUM TEMPLI CUSTOS. *Hesperides*, Atlantis filiae, Nymphae, secundum fabulam hortum habuerunt, in quo erant aurea mala Veneri consecrata, quae Hercules missus ab Eurystheo, occiso pervigili dracone, sustulit. Re vera autem nobiles fuerunt puellae, quarum greges ¹⁹ [rufam lanam habentes] abegit Hercules, occiso eorum custode: unde mala fingitur sustulisse, hoc est oves, ²⁰ quae Graece *μῆλα* dicuntur: unde *μυλωνος*, dicitur pastor ²¹ ovium. ²² [Propter ruborem autem lanae, quae similis auro est, existimasse eos, qui audierant, mala aurea in Africa nasci. Est & alia fabula: Cum nuptiae Junonis celebrarentur, omnesque Dii in honorem ejus conferrent munera, Terra in extremis regionibus edidit arborem, poma aurea ferentem: haec cum deciperent Hesperides, Atlantis, sive Hesperii filiae, custodes ejusdem arboris, Juno ²³ offensa munus spoliari suum, in metum earum misit Draconem infomnem, qui omnibus noctibus diebusque custodiret ramos: hoc postmodum ab Hercule interempto, qui ab Eurystheo ad hoc missus fuerat, mala sublata sunt. Hesiodus has Hesperidas, Aeglem, Arethufam, & Hesperufam, Noctis filias, ultra Oceanum mala aurea habuisse dicit. Bene ergo Virgilius has ad Oceanum & Solis occasum esse dicit. EPULASQUE DRACONI. Hesperus rex traditur pretiosissimas oves habuisse, quarum pastor vocabatur Dracon, cui praebebant epulas regis filiae; sed quia Graece oves *μῆλα* dicuntur, ex dubio nomine fabula composita est.]

485. SACROS RAMOS. Vel Veneri, vel Junoni dicatos.]

486. SOPORIFERUMQUE PAPAVER. Incongrue videtur positum, ut soporifera species pervigili deat draconi. Sed dicimus variam vim praebere ²⁴ victuum diversa diversis animalibus: nam salices

hominibus amarae sunt, dulces capellis, ut I. Ecl. 19. *Et salices carpesis amaras*, scilicet hominibus. Item cicutae, secundum Lucretium, hominibus venenosae, cum pingues reddant capellas. Ergo & *papaver*, ²⁵ licet det hominibus somnum, draconi ²⁶ adimit forsitan: & est excusatio. Potest tamen melior esse sensus, si *Servabat in arbore ramos*, plena sit ²⁷ sententia; sequentia vero sic accipiamus: Haec se promittit carminibus curas solvere: SPARGENS HUMIDA MELLA, SOPORIFERUMQUE PAPAVER. Id est, miscens, ²⁸ ut supra II. 98. dictum est ex Cicerone II. Catil. 10. *Et spargere venena didicerunt*. Nec incongrue ad amaritudinem amoris mel adhibet; ad oblivionem, papaver.

487. ²⁹ [SOLVERE. Cura liberare. DURAS CURAS. Bene duras affectu, quo ipsa passa est.]

VARIORUM.

221. Manilius I. 448.

Quis innexa manent coeli fulgentia signa. ita recte Scaliger. Bentlejus vero, *innixa m. c. f. templa*. sed *innexa* idem notat, quod hic *aptum*, conjuncta, inserta quae manent ibi, ut numquam in conspectum nostrum veniant. Lucan. IX. 5.

Qua niger astriferis connectitur axibus aër. BURM.

483. HINC. Hic Montalbanius. *Massilio* Zulichemius & quartus Moreti & Parrhas. *Massiliae* Dorrill. *Massille* Wall. *Massile* Wittian. *Massaliae* alter Hamburgicus. *Hic m. Massyliae* Ed. Venet. vid. ad IV. 132.

485. SACROS. *Sacra in arbore* tertius Rottendorphius a m. pr. HELNS. *In sacros* alter Menagii.

486. SPARGENS. Waddel. Anim. Critic. p. 18. ut

¹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁰ nam *μῆλα* Steph. nam mala dicuntur, unde Malanomos L. Vof. R. mala autem, id est, *μῆλα* & poma & oves significant. Basil. ²¹ deest Dan. sed Basil. addit, etenim *μῆλον* est pasco. ²² desunt ad J. 486. ²³ sensa Dan. ²⁴ victum diversis an. L. Vof. R. victum diversum diversis Fabr. victuum diversa a diversis Dan. ²⁵ cum det Dan. Fabr. licet det omnibus R. ²⁶ adimit. Forsitan & est Steph. Dan. ²⁷ distinctio Dan. Fabr. deest R. ²⁸ ut Cicero L. R. Vof. Steph. al. ²⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Quas velit; ast aliis duras inmittere curas :
Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retro :
490 Nocturnosque ciet manis. Mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
Testor, cara, Deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam adcingier artis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras

495 E-

SERVIL

489. SISTERE AQUAM FLUVIIS, ET VERTERE SYDERA RETRO. Quanto magis poterit Aeneam ab incepto ³⁰ retorquere; ³¹ [vel in amorem inmittere; aut mihi auferre?] VERTERE SYDERA RETRO. Utrum, ³² ut videtur, etiam in coelo potestatem habere, an etiam fata posse mutare, quae secundum Mathematicos sideribus gubernantur? Et multi *sydera*, hic planetas accipiunt: quia reliqua coelo adfixa sunt.

490. NOCTURNOSQUE. Utrum, quia in nocte sunt; an quia per noctem evocantur; an noctu? ut Cicero pro Milone XIII. *Nocturnis canibus delaniandum*. Et MANES, quod ad inferos manent, id est, abeant.

491. SUB PEDIBUS TERRAM, ET DESCENDERE. Haec non sic adfirmat, quasi ad amorem extinguendum opus sit; sed difficiliora adsignat, ut facilius de opprimendo amore credat. MUGIRE VIDEBIS. Id est, videbit quis, ut supr. 401. *Migrantes cernas*.

493. MAGICAS INVITAM ACCINGIER ARTES. ³³ [Pro, ad magicas: aut *magicas* adgredi invitam:] quia cum multa sacra ³⁴ Romani ³⁵ suscipere, *magica* semper damnarunt: ³⁶ [probrosa enim ars habita est:] ideo excusat. ACCINGIER. Praeparari. *Accingier* autem, ut ad ³⁷ infinitum *er* addatur, ratio efficit metri: nam cum ³⁸ in eo ultima sit longa, addita *er* syllaba brevis fit, ³⁹ ut *audiri*, *audier*.

494. TU SECRETA. Sine arbitris: & est bona elocutio, rem loci vel temporis, ad personam transferre, ut *nocturnus venit*; *secretus fecit*. PYRAM. Sub specie sacrificii praeparat morti exsequias.

VARIORUM

ut tollat scrupulum a Servio motum, & quem tentarunt alii a Taubmanno adducti admodum, explicat *spargens*, amovens ex horto, ne gustaret Draco, & ita in soporem incideret; vel legebat, *arcens*. Gallutius Victoris & Turnebi explicationes probat prae aliis. nec mihi displicet *spargere* hic capi parca manu, non ad satietatem mella & papaver objiciens, ut, relictis per somnum modicum viribus, vigiliis sufficeret. ita mox §12. *sparsas latices*, & saepe, ubi de humidis agitur. *Sapiferum* Menagii prior, Montalbani, duo Moretani, Zulichemius, Leidenfis & Regius. BURM.

487. MENTES. *Mentis* plerique. *amantes* citat Parthenius ad Horat. I. Od. XIII. versu ultimo; repetita voce ex §. 479. BURM.

489. ET VERTERE. *Convertere* alter Hamburgicus.

490. CIET. *Movet* Sprotii, prior Hamburgensis, Menagianus prior a secunda, & Leidensis a prima manu. a glossatoris explicatione, ut in Walliano & Regio, *commovet* erat superscriptum. *veter* Excerpta nostra a prima manu. BURM.

493. ACCINGIER. *Accingere* alter Hamburgensis.

494. TU. Carissus, *tunc secreta pyram* §. i. *locavit*. sed vulgata est apud Schol. Stat. lib. I. 197. *Tu Germana* Dorvil.

Ibid. TECTO INTERIORE SUB AURAS. Hinc patet non locum tectum, sed sub divo intelligendum, in aede interiore. nam amplissimae fingendae aedes, in quarum penetralibus pyra talis extrui poterat, observante Barthio ad Stat. v. Theb. 313. *secretior*

³⁰ revocare Dan. Fabr. ³¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *mugire* §. 491. vel in amore inmittere Dan. vel ei amorem Fabr. ³² ut videatur edidit Masv. ³³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁴ Romana Vof. Steph. ³⁵ susceperint L. ³⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁷ infinitum modum Dan. Fabr. ³⁸ in ea E. cum i ultima L. ³⁹ ut hic & in reliquis Dan. Fabr.

495 Erige, & arma viri, thalamo quae fixa reliquit
 Inpius, exuviasque omnis, lectumque jugalem,
 Quo perii, superinponas. Abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta juvat, monstratque sacerdos.
 Haec effata silet. Pallor simul occupat ora.
 500 Non tamen Anna novis praetexere funera sacris

Ger.

SERVII.

495. ET ARMA. Gladium dicit abusive: nam sit paulo post 507. *Ensemque relictum*. Proprie enim arma sunt, quae armos tegunt, ⁴⁰ [hoc est, scutum, quod Graecis *ἀσπίς* dicitur; cum caetera sua nomina habent: unde ipse ait x. 841. *At Lasiam feci examinem super arma ferebant*. Sed hic ideo generaliter arma nominavit, ne inventionem solius gladii consilium proderetur.]

496. IPIUS. Qui gladium reliquit furenti. Hoc autem tractum est de Homero, qui dicit gladium Ajaci datum ab Hectore, & Hectori ab Ajace balteum, quae eis exitio fuerunt; nam alter tractus est balteo; alter se donato telo interemit: ⁴¹ [unde proverbium natum est apud Sophoclem Ajac. 679. *Ἐκπῆν ἄδρακα δῖος, ἢ τὸν ἐνέριμν.*] EXUVIAS. Vestes Aeneas, quem hostem dixerat supra 424. *I furor, atque hostem supplex adfare superbum*. Item: 691. *Dulces exuvias*. ⁴² [LECTUMQUE JUGALEM. Eleganter etiam in morte perseverat in amore, & quatenus potest Aeneas se conjungit, si uno igne cum ejus concremetur exuviis.]

497. QVO PERII. Propter extinctum pudorem. ⁴³ [ABOLERE NEFANDI. A memoria tollere, ut i. 720. *Paulatim abolere Sibeaeum*.]

498. JUBET MONSTRATQUE SACERDOS. Et jurat, *τυχεσίν*, hoc est, & voluntas mihi est, & sacerdos hoc praecipit. *Quae* autem, pro enim posuit.

499. HAEC EFFATA SILET. Subitum silentium imperfectam orationem ex perturbatione mentis ostendit. PALLOR SIMUL OCCUPAT ORA. Scilicet ex conscientia cogitatae mortis.

500. NOVIS. Pro usitatis. ⁴⁴ [PRAETEXERE AUTEM PRAEVELARE, abscondere. ⁴⁵ [Et est antitrophe, sanctis nova sacra praetexere. Ergo hoc dicit:

Anna non arbitratur sub obtentu sacrificiorum pompam funeri praeparari.]

VARIORUM.

rem locum interpretatur Lutatius ad Stat. i. Theb. 199. sed sub divo rogam fuisse structum apparet ex initio libri sequentis, ubi Aeneas videt collucere flammis moenia, sed causam ignis tanti ignorare, & Silius vii. 51. *in penetralibus structam pyram canit & y. 130. dicit ex pyra potuisse cuncta freta & totam Carthaginiis urbem cernere*. ergo sub divo. vide & D. Heins. ad Siliu lib. xv. 18. & *sub auras* Glossator Regii codicis, *sub divo* exponit. vid. mox 504. & 645. & Serv. ad lib. vii. 59. & lib. ii. Georg. 47. male Cerda ad y. 685. pyram in tecto & sublimi aedium parte fuisse censet, ad quam per gradus ascendeatur, quod si fuisset, ipsae aedes etiam crematae fuissent. BURM.

495. THALAMO. In thalamo Leidensis. mox, *exuvias omnes* alter Hamb. & sec. Menagii. *exuvii*que Sproctianus.

496. LECTUM JUGALEM. Atqui in spelunca sine lecto coisse Harduinus ait. quasi postea diutius Carthagine haerens, non tetigerit amplius Didonem, quae post illum coitum, *conjugium* vocavit. & Poeta Didonem non furtivos amores meditatam esse, & hiemem quam longa est luxu fovisse Aeneam & Didonem, turpi cupidine capos ait. vid. supr. 83. & 171. BURM.

497. SUPERIMPONAS. *Superimpones* Francianus. *superimponant* Medicus.

498. JUBET. Alii *jurat*, ut non ad Massylae voluntatem, sed ad Didonis referatur cupiditatem. FABRIC. *Juravit* primus Moretanus, Sproctianus, Montalbanius, & alter Menagii, cujus prior pro di-

⁴⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴¹ desunt iisdem & Dan. sed Basil. habet sine Graecis verbis, quae dedit Fabr. ⁴² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴³ desunt iisdem, ad *gratum* y. 500. ⁴⁴ abscondere, praevestire, Basil. ⁴⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Germanam credit, nec tantos mente furores
 Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichaei.
 Ergo iussa parat.

At regina, pyra penetrali in sede sub auras
 505 Erecta ingenti, taedis, atque ilice secta,
 Intenditque locum fertis, & fronde coronat

Fu-

SERVII.

501. TANTOS FURORES. Quantos cogitabat Dido.

502. GRAVIORA TIMET, QUAM MORTE SICHAEI. Aut *quam* detrahimus, & stat eloquutio: aut subaudimus, graviora timet posse contingere, ⁴⁶ [quam quae morte Sichaei vel fecit, vel passa est Dido.]

504. AT REGINA PYRA. Notatus est hic versus: vitiosa est enim elocutio, quae habet exitus similes: licet sit casuum dissimilitudo.

506. INTENDITQUE LOCUM SERTIS. ⁴⁷ Ligat, ut II. 236. *Et stupea vincula collo Intendunt.* Et est Hypallage: est enim *Intendit ferta per locum*: ⁴⁸ [hoc est, aut a pariete in parietem ligat; quod est extensis fertis locum replet; quasi ferta per locum tendit.]

VARIORUM.

diversa lectione etiam: *juvat* praeterea Mediceus a manu secunda. *jubat* a manu prima Gudianus & primus Rottendorphius. *Juvat* etiam Servius agnoscit, nulla alterius scripturae facta mentione. idque vulgata scriptura longe efficacius mihi visum. HEINS. *Nefanda* Edit. Veneta. *momenta* Venetus. *monimenta* plurimi. *juvat* etiam Wallianus, quod praetuli, quia & Dido se & ultro & voluntate ad abolendam memoriam Aeneae id facere, simulque hoc a sacerdote praeceptum esse indicet. *monstrare* enim & Dii fatidici & vates proprie dicuntur; ut inf. 636. vid. ad Lucan. v. 110. BURM.

499. OCCUPAT. Illud *inscit* ex Horatianis illis Epod. 7. *tacent, & ora pallor albus incit*, librarius aliquis intrusit. sed Scholiastes ibi *occupat* in hoc Maronis loco agnoscit, ut & omnes nostri codices. BURM.

500. NOVIS. Miror interpretationem Servii, &

eam a Taubmanno probari demiror: nam *nova sacra* vocat ea, quae faciebat marito Sichaeo, vel melius, nova, quae magica erant, & insolita. quare lege apud *Servium*, *non usitata*. & dele *pro usitatis*. FABER. *Protexere* Mediceus a manu prima. in Servio legi posset, *pro inusitatis*. vel nova nunc facit, pro antiquis, antea usitatis, vel illis quae fecerat post mortem Sichaei. *nect tamen* Zulich. *haec tamen* Hugon. *munera* alter Menagii.

502. CONCIPIT. *Concipere* malebat vir eruditus in Observ. Miscell. Critic. Vol. I. pag. 12. sed vide notas alterius viri docti subjectas, & ipse etiam pag. 285. retractat sententiam. Non enim Anna sua mente concipit furores, sed non concipere potest, Didonem in animo habere tam furiosum mortis consciscendae sibi consilium. sic fere Silius v. 182. *Concipe, ait, dignam factis aequare furorē*, id est mente tua concipe. & lib. XIV. 317. paululum alio sensu *concupere tumores* dixit. Harduinus hoc quoque damnat, quasi dubitasset Dido concipere furores, non Anna. BURM.

Ibid. AUT. *Haud* tres Moretani, Parrh. & nonnulli alii. & Ed. Venet. *haut* Wallian. a m. sec. sed tunc legi deberet *timens*.

506. INTENDITQUE LOCUM SERTIS. Servius Hypallagen esse statuit, pro intendit ferta loco. sic Ovid. XIV. Met. 709.

— *madidas lacrimarum rore coronas*
Postibus intendit.

sed *intendere* hic est tegere, operire, ut *intendere tabernacula velis* apud Ciceronem v. Verrina cap. 31. *intendere brachia* (antennas) *velis* inf. v. 829. *ita intendere brachia tergo* est inducere, integere caestibus lib. v. 403. ubi recte Servius hunc locum citat. & hinc patet, quam recte hic Harduinus pro *tendere* dictum putet, ex Gallicismo. qui *tendre la sale*, pro velis aut tapetibus parietes vestire

⁴⁶ desunt L. Vof. R. hoc est vel quae fecit, vel quae passa est Dido Dan. Fabr. quam morte Sichaei Steph. al. & nihil praeterea. ⁴⁷ & intendit & inligat Dan. Fab. *ligat* R. Vof. L. Steph. al. solum habent. ⁴⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Funerea: super exuvias, ensaque relictum,

Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.

Stant arae circum, & crinis effusa sacerdos

510 Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.

Spar-

SERVIL

507. FRONDE FUNEREA. ⁴⁹ Cypressus. ⁵⁰ [Romani moris fuit, propter ceremonias sacrorum, quibus populus Romanus obstrictus erat, ut potissimum *Cypressus*, quae excisa renasci non solet, in vestibulo mortui poneretur; ne quis imprudens funestam domum, rem divinam facturus introeat, & quasi ⁵¹ attaminatus susceperat peragere non possit. Hinc ergo *funerea cypresso*:] nam etiam supradicta ligna ad funus pertinent, ut vi. 180. ut *Procumbunt piceae, sonat ista securibus ilex*.

508. EFFIGIEMQUE TORO LOCAT. ⁵² [Imaginem scilicet Aeneae: quia solent Magi effigies eorum facere, propter quos carmen instituunt, ut in Bucolicis: viii. 80. *Limus ut hic durescit, & haec ut cera liquefcit*. Et Ecloga viii. 74. *Terque haec altaria circum Effigiem duco*. Horatius i. Sat. viii. 30. *Lanae effigies erat, altera cerea*. Et bene] exprimitur amantis adfectus, quod etiam in morte amati imagini volebat esse conjuncta, ut paulo post inf. 605. *Natumque patremque Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem*. HAUD IGNARA FUTURI. Memor suae dispositionis.

509. ⁵³ [STANT ARAE CIRCUM. Aut sunt, aut circumstant. CRINES EFFUSA. Crines effusos habens, ut vii. 796. *Picti scuta Labici*. SACERDOS. Quaeritur a quibusdam, quae sit haec sacerdos: quia illam ipsam accipi volunt, quae supra dicta est, tanquam ficta a Didone. Ergo hanc adhibitam ad tempus hujus officii sacerdotem volunt.]

510. TERCENTUM TONAT ORE DEOS. Non *tercentum deos*; sed tonat ⁵⁴ tertio centum numina Hecates: unde & ⁵⁵ Hecate dicta est, *trior*, id est, centum potestates habens. *Tonat* autem aperte dixit: ⁵⁶ in talibus enim sacris imitabantur to-

nitrua, ⁵⁷ [sed praecipue in Hecatae. Aut *tonat*, clara voce & cum fiducia invocat. HEREBUM. Inferorum profunditatem.

511. ⁵⁸ [TERGIMENAMQUE HECATEN. Quidam *Hecaten* dictam esse tradunt, quod eadem & Diana sit & Proserpina, *ἀπὸ τῆς ἑκατάων*: vel quod Apollinis soror sit, qui est *ἑκαταβόλος*. Et secundum Hesiodum Hecate & Titanis & Asteriae filia est; Diana & Jovis & Latonae; Persephone Jovis & Cereris, quam genealogiam posteriores confuderunt.] TRIA VIRGINIS ORA DIANAEE. Iteratio est ⁵⁹ [eiusdem rei,] Lunae, ⁶⁰ Dianae, Proserpinae. ⁶¹ [Et cum super terras est, creditur esse Luna; cum in terris, Diana; cum sub terris, Proserpina. Quibusdam ideo triplicem placet: quia Luna tres figuras habet, prima tanquam ⁶² C; sequens tanquam O; tertia tanquam J. Nonnulli eandem, Lucinam, Dianam, Hecaten appellant ideo: quia uni deae tres assignant potestates, nascendi, valendi, moriendi: & quidem nascendi Lucinam deam esse dicunt; valendi Dianam; moriendi Hecaten: ob quam triplicem potestatem, triformem eam triplicemque finxerunt, cujus in triviis templa ideo struxerunt.]

VARIORUM

stire Gallos dicere adfirmat. sed Richeletus absolute etiam *tendre* ita sumi docet, unde & *Tendeur* dictus: sed *tendre une sale* esse aperire etiam deum ostendit. sed hic agendum erat de *intendere*, non *tendere*, a quo derivatum *intendere* ignorant Franci, licet *intendant* indeductum in usum sit. BURM.

507. FUNEREA. Memoria habens Lutatius ad Sta-

49 deest Dan. Fab. Cypressus Basil. 50 deest L. Vof. R. Steph. al. 51 contaminatus Fab. 52 deest L. Vof. R. Steph. al. 53 & memet Basil. 54 deest L. Vof. R. Steph. al. 55 ter centum L. Vof. R. tercentum Steph. al. nomina Vof. Dan. Fabr. 56 Hecates. Dan. 57 in aliquibus enim Basil. aliquibus enim Dan. Fabr. 58 deest L. Vof. R. Steph. al. 59 deest iisdem. 60 deest iisdem. 61 deest Basil. 62 deest L. Vof. R. Steph. al. 63 tanquam C., tanquam O. Dan. supplevit Vossius in Epistol. ad Pontanum in Sylloge a Matthaeo edita xxxv. & ita in Edit. Fabr. prima tanquam C. sequens tanquam J. tertia tanquam O. sed in Marg. sui Servii, sequens tanquam D.

Sparserat & latices simulatos fontis Averni:
Falcibus & messae ad Lunam quaeruntur aënis
Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni:

515 Quaeritur & nascentis equi de fronte revolsus,
Et matri praereptus amor.

Ipsa

SERVII.

512. SIMULATOS FONTIS AVERNI. In sacris, ut supra II. 116. diximus, quae exhiberi non poterant, simulabantur; & erant pro veris. Bene autem de Averno, per quem descensus ad Inferos dicitur.

513. FALCIBUS ET MESSAE AD LUNAM QUAE-
RUNTUR AENIS. "Quia herbae, aut secundum
Lunae rationem tolluntur, " [aut in quas despu-
maverit Luna, sicut Lucanus VI. 506. *Donec sub-
positas propius despuimet in herbas.*] Nec omnes eod-
em modo: unde perite & *abenis falcibus* dixit:
quia aliae velluntur; aliae inciduntur: & AD LU-
NAM, non ad noctem; sed ad Lunae observatio-
nem.

514. PUBENTES HERBAE. "Ideo, quia aliae
ficcae; aliae viridiores leguntur. Et sciendum, in-
ter homines & herbas esse " reciprocam relatio-
nem: sic enim *pubentem herbam* dicimus, quem-
admodum *florem aetatis*. NIGRI CUM LACTE VE-
NENI. *Nigri*, aut noxii: quia nigri fiunt homines
post venenum. Aut certe illud est: quia sunt her-
bae *nigri lactis*, id est, succi. Dicunt autem per
periphrasin agreste papaver significari.

516. ET MATRI PRAEREPTUS AMOR. "Se-
cundum Plinium, qui dicit in Naturali historia,
pulos equinos habere in fronte quandam carnem,
quam eis statim natis adimit mater: quam si quis
fronti praeripuerit, " odit pullum, & lac ei dene-
gat. Juvenalis VI. 616. *Cui totam tremuli frontem
Caesonia pulli Infudit.* Et merito suspicantur a-
morem creari ex carne, sine qua mater non alit ex
se creatum. " [Theocritus Idyl. II. 48. *hippoma-
nes*, virgulti genus dicit.] IPSA MOLA. Id est, far-
ae & sale: " [quam *mola* *salis*, a molendo ap-
pellant.] Ordo autem est: ipsa Dido mola, & piis
manibus, id est, puris, deos testatur. " [Et bene

ipsa: quia supra de sacerdote erat locuta.]

VARIORUM.

Statii IV. Theb. 460. citat, *funesta fronte co-
renas.*

Ibid. ENSEMOYE. *Relictum*, non quem oblitus
erat Aeneas, sed ipse, ut manus, Didoni dede-
rat. Ita Propert. IV. III. 29.

Et mihi quum noctes induxit vespes amaras,

Si qua relicta jacent, oscular arma tua.

vid. infr. §. 647. BURM.

509. EFFUSA. *Passa* prior Hamburgicus. ex
glossa. vulgata est apud Schol. Stat. lib. I. 90.

510. TERCENTUM. Dan. Heinf. ad Silii lib. 2.
91. disjungit *tercentum*, ut sit, ter sonat ore cen-
tum Deos. & ita jam editio Commelini Heidelb.
exhibuit, & ita Wallianus & Wittenius & alii
etiam in Servii notis. *sonas ore* Hamb. pr. Rogat
hic Harduinus, & infr. ad §. 609. unde haec in-
ferorum nomina noverit Vates Massylae gentis,
quae debuisset pro Erebo & Chao &c. propiora
& notiora sibi & Africanis nomina dedisse: sed
quum magica sacra, diversis gentibus usitata, se-
re ad Lunam facta constet, licuit certe Poetae nu-
mina a Carthaginensibus & Afris suae gentis no-
minibus appellata, & culta, Graecis aut Romanis
vocalibus inducere: si enim hoc in Poëta culpan-
dum, nec Thracum aut Gallicum Deum belli,
Martem vocare liceret, & ita de reliquis. immo-
deberent Carthaginensium imperatores & magi-
stratus non *Dictatores*, *Praetores* &c. dici, sed
Suffetes essent vocandi. & tamen scriptores Ro-
mani aliarum gentium magistratus apud se u-
sitatis titulis & appellationibus insignire solent.
BURM.

511. TERGEMINAMQUE. *Tergeminam* Montal-
banus,

64 herbae enim pro Lunae ratione tolluntur L. Vof. Steph. herbae enim secundum rationem L. tolluntur R. 65 desunt.
L. Vof. R. Steph. al. in Lucani loco legitur, *propior*. 66 pubentes autem iidem. 67 reciprocas translationes Basil. recipro-
cam translationem L. Vof. R. Steph. 68 Plinius dicit in Vof. Dan. Fabr. 69 pullum odit, abjicit, & Vof. Steph. pul-
lum & lac R. omittit reliqua. odit deest L. 70 desunt L. Vof. R. Steph. al. 71 desunt iidem. 72 desunt iidem.

Ipsa mola, manibusque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura Deos, & conscia fari

520 Sidera: tum, si quod non aequo foedere amantis
Curae numen habet, justumque memorque precatur.

Nox

S E R V I I.

518. UNUM EXUTA PEDEM. Quia id agitur, ut & ista solvatur, & implicetur Aeneas: ⁷³ [solent enim & resolutoria sacrificia ab aruspibus fieri: & Junonis Lucinae sacra non licet accedere, nisi solutis nodis.] IN VESTE RECINCTA. Quia, ut supra diximus, in sacris nihil solet esse ⁷⁴ religatum; praecipue ejus, quae amore vult solvi. ⁷⁵ [Sane Flaminicae non licebat, neque calceos, neque soleas morticinae habere. Morticinae autem dicuntur, quae de pecudibus sua sponte mortuis fiebant: neque supra genu succinctam esse, quod hic vult tangere: Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta: non sublata, sed summissa: nam sic est dictum recincta, ut resoluta, ut remissa.]

519. TESTATUR MORITURA DEOS. Quidam hic testatur, pro obtestatur accipiunt.] CONSCIA FATI SIDERA. Id est, planetas, in quibus fatum ratio continetur. ⁷⁶ [An conscia fari sui testatur sidera, ut constantia ejus appareat mori volentis: ergo fari sui, id est, mortis.]

520. SI QUOD NON AEQUO FOEDERE AMANTES CURAE NUMEN HABET. ⁷⁷ [Ordo est: Tunc numen precatur, si quod curae habet amantes non aequo foedere.] SI QUOD autem, bene dubitat, utrum ⁷⁸ & res malae habeant praepositas potestates: ⁷⁹ [Nam & amatoribus praeesse dicuntur ἱέρως, ἀντίρως, λυγίρως. Nonnulli Nemelin significari putant:] aut ἀντίρως invocatur: contrarium Cupidini, qui amores resolvit: aut certe cui curae est iniquus amor, scilicet ut implicet non amantem. ⁸⁰ [Hic etiam Athenis coli dicitur.]

521. JUSTUMQUE MEMORQUE. ⁷¹ * [Justum ad judicandum,] ut expugnetur qui est causa discordiae: ⁷² * [memor, simul ad vindicandum: & memor ideo neutro genere, quia numen dixerit.]

V A R I O R U M.

banius, alter Hamburgicus & Excerpta nostra. ter

virginis secundus Rottendorphius.

513. FALCIBUS ET MESSAE. Falcibus ad lammam & messe q. aenis Francianus. vide de aenis his falcibus Macrobi. v. Saturn. 19.

516. PRAEREPTUS. Praeceptus in priore Menagiano, & a manu secunda in Menteliano altero. HEINS. Ita & Leidensis unus, Wallianus & Schol. Lucani VI. 456. praeeptus vel perruptus Hugonius. Plinius VIII. 42. Si quis praeeptum habeat. ceterum hic turpiter se dat Harduinus, qui Hippomanes nescire debuisse vatem hanc contendit, quum ante Plinium, qui post Virgilium vixit, nullus certus auctor illud descripserit. atqui ipse ad Plin. lib. VIII. sect. LXVI. vel cap. XLII. Aristotelem auctorem laudat, quem Plinius compilavit. an ergo Aristoteles etiam post Virgilium sua scripsit, vel impostor aliquis ejus nomen mentitus? certe ille, ipso etiam judice, ante Plinium debuit vixisse, non seculo illo XI. vel XIV. vel XV. quo omnia scripta illa supposita fuisse statuit. praeterea probare nobis debuisset non ante Aristotelem Hippomanes fuisse a magis adhibitum, aut non licere Poetae id adscribere magis & artis suae peritissimis, unde Dido hoc didicisse potuit. BURM.

517. MOLA. Molam Montalbanius & Medicus. & ita Servius ad Ecl. VIII. 82. ipsam molam vitiose citat.

518. IN VESTE. Et Hugonius. & in Epist. Philolog. Goldasti XLVIII. vid. Guellium.

520. QUOD. Quid Leidensis unus a manu prima. non aequo foedere dictum, ut apud Terent. Eun. I. I.

Utinam pars aequa amoris tibi esset mecum.

& Ovid. xv. Ep.

Quoniam non ignibus aequis

Ureris.

& alibi. de amore, qui non est mutuus, explicat etiam

⁷³ desunt iisdem. ⁷⁴ praeligatum Steph. Dan. Fabr. al. ⁷⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Conscia §. 519. ⁷⁶ desunt iisdem. ⁷⁷ desunt L. R. Vof. ⁷⁸ super res male positas habeat pot. sensus autem hic est, aut ἀντίρως. invocabat Steph. al. & ita res malae habeant Dan. Fabr. utrum res malae L. Vof. R. ⁷⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. male vero λυγίρως in Dan. Fabr. legi censet Pignori Symb. Quaest. V. qui Ἀντίρως corrigit. de qua voce vide Heinf. Lect. Theocr. cap. IV. BURM. ⁸⁰ desunt iisdem. ⁷¹ * desunt iisdem. ⁷² * desunt iisdem.

- Nox erat; & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, silvaeque & saeva quierant
Aequora: quum medio volvuntur sidera lapsu,
525 Quum tacet omnis ager: pecudes, pictaeque volucres,
Quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis
Rura tenent, somno positae sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phoenissa, neque umquam
530 Solvitur in somnos, oculisque aut pectore noctem
Adcipit. Ingeminant curae: rursusque resurgens

Sae-

S E R V I I.

522. NOX ERAT. Protenditur ista descriptio ad exaggerationem vigiliarum Didonis.

523. SYLVAEQUE. Secundum eos, qui dicunt omnia, quae crescunt, animalia esse.

524. AEQUORA. Elementa etiam animalia esse voluerunt: unde est in septimo 34. *Aequora mulcebant cantu.* 73 * [MEDIO VOLVUNTUR SYDERA LAPSU. Noctem describit per sidera, hoc est, cum medium cursum tenent sidera, quae orta sunt.]

525. TACET AGER. Ea, quae in agris sunt. 74 * [PICTAEQUE VOLUCRES. Uno verbo multos & varios colores avium demonstravit: pictura enim ex multis coloribus constat.]

529. AT NON INFELIX ANIMI. Antithesis, ut III. Georg. 349. *At non qua Scythiae gentes:* Figuratus est animi, quam si animo diceret, ut XII. 19. *O praestans animi juvenis.*

530. OCULISVE AUT PECTORE NOCTEM ACCIPIT. Quia potest aliud esse sine alio; ut si quis dormiens mente turbetur.

531. RESURGENS SAEVIT AMOR. Gravior enim est, cum refurgit: & est sententia quasi generalis: 75 * [sicut in secundo de Aenea II. 316. *Furor iraque mentem Praecipitant.*]

V A R I O R U M.

etiam Salmaf. Observ. ad Jus Att. pag. 640. BURM.

521. JUSTUMQUE. *Sanctumque* Parrhaf.

522. PLACIDUM. *Placitum* alter Hamburgicus. HEINS. *Placidam quietem* alter Menagii & Serv. ad I. Aen. 388. *Et placidam carpebant membra quietem.* vide Aen. I. 691. BURM.

523. CORPORA. Id est animalia, ut exponit Priscaus ad Apolog. Apuleji pag. 131. sed cur non etiam homines possent intelligi? BURM.

Ibid. QUIERANT. *Quierunt* Mentelianus prior, alter Hamburgicus, & tertius Moretani. HEINS.

526. DUMIS. *Dumos* Montalbanius. forte *dumo*, adscriperat Heinsius.

528. LENIBANT. Hic quoque in exemplaribus quibusdam omissus. FABRIC. Absit hic versus a Mediceo, Menteliano priore, primo Rottendorphio, & altero Vossiano. omittit etiam Gudianus a manu prima, & alter Mentelianus, & secundus Rottendorphius, & Menagianus alter, & primus Moreti. & sane constans hic versus videtur ex illo libr. IX. 224.

Caelera per terras omnes animantia summo

Laxabant curas, & corda oblita laborum.

HEINS. Deficit etiam in uno Leidensi, & Regio, & a manu prima in Hugeniano.

Ibid. TENENT. *Tacent* Sprotianus.

529. PHOENISSA, NEQUE. *Phoenixa*, vel Dorvillian.

530. OCULISVE. *Oculisque* Mentelii & Sprotii oculis Venetus.

532. MA-

73 * desunt iisdem. 74 * desunt iisdem ad P. 530. 75 * desunt iisdem & Dan. sed non Basil.

Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.
 Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
 En, quid ago? rursusne procos irrita priores
 535 Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
 Quos ego sim toties jam dedignata maritos?
 Iliacas igitur classis, atque ultima Teucrûm
 Jussa sequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
 Aut bene apud memores veteris stat gratia facti?
 540 Quis me autem (fac velle) sinet; ratibusve superbis

In-

SERVII.

533. ADEO. Scilicet furit: ut in hoc proposito permaneret vitandae sine dubio lucis. ⁷⁶* [INSISTIT SECUMQUE ITA CORDE VOLUTAT. Aut insistit volutare: aut insistit proposito moriendi. Plautus tamen ita ait: *Hunc sermonem insisti.*]

534. EN QUID AGAM? *En*, ⁷⁷* [ecce, & quasi demonstrantis particula est, per quam intelligimus eam multa cogitasse, & sic prorupisse:] *Ecce, quid actura sum?* Est autem comicum principium, nec incongrue amatrici datum. Sic Terentius Eun. I. I. I. *Quid igitur faciam?* nam haec conjunctio multa eam cogitasse significat. RURSUS. Duo significat, frequenter, ⁷⁸* item iterum; raro vicissim, ⁷⁹* id est, mutuo; denuo, ut hoc loco. ⁸⁰* [Alii hoc loco *rursus*, pro similiter accipiunt, ut sit: ergo ego similiter rogabo eos, sicut me illi antea rogaverunt.]

535. NUMIDUMQUE PETAM. Invidia a personis: *petam*, mulier, & regina, Numidas, id est, vagos.

536. MARITOS. Futuros scilicet. Est autem eloquio: *dedignor illam rem.*

537. ⁸¹* [ILIACAS IGITUR CLASSES. Sic intulit, quasi, si illud non fecerit, hoc necessario consequatur. ULTIMA JUSSA. *Ultima*, deterrima, an superba; &] aut intelligimus Aenean ei obtulisse navigandi facultatem: aut TEUCRUM JUSSA, non quae ⁸² ipsi jusserant, sed quae eis a Jove jussa

sunt, ut sup. 237. *Naviget, haec summa est.* ⁸³* [Alii *κλεινομα*: unde jubere *κλειναι* dicitur Graece.]

538. QUIANE. ⁸⁴* Re vera: & est una pars orationis.

539. ⁸⁵* [BENE. Pro qualitatis adverbio intelligendum est.] STAT. Permanet.

540. ⁸⁶* [QUIS ME AUTEM, FAC VELLE, SINET? Ordo est: Fac me autem velle, quis sinet? RATIBUSQUE SUPERBIS. Vel magnis & altis; vel in quibus superbi navigaturi sunt, hoc est, ⁸⁷* qui me tanto contemptu deserunt.]

VARIORUM.

532. MAGNOQUE IRARUM. *Magno cutarum* quatuor Moretanus. aliter inf. y. 564. HEINS. Sed *cutarum* repetitum ex libr. VIII. 19.

533. VOLUTAT. *Voluptat* Dorvil. ita & VI. 157.

534. EN, QUID AGO. Ita Manuscriptum. Donatus in Euntichum legit, *Heu* pro *En*, quod non probat, & de hujus particulae usu in Hecyram diximus. FABRIC. *Heu quid agam?* videtur Donatus agnoscere ad Eunuchum Act. I. I. ad illa, *quid igitur faciam?* addito & Menandri loco *ἤντι πρὸς τὸν θεόν*. sed sic a scriptis abire nobis religio est. vide annotata lib. x. 675. ubi receptam lectionem pluribus asserui. *Agam* certe nusquam comparat, nisi in Montalbano, secundo Moreti & Veneto, ⁸⁸*

⁷⁶* defunt L. R. Vof. Steph. al. ⁷⁷* defunt Steph. ⁷⁸* deest L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁹* id est denuo L. id est mutuo, id est denuo R. Basil. denuo deest Vof. Steph. id est mutuo vel denuo Fabr. ⁸⁰* defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸¹ defunt iisdem. ⁸² ipsius fuerunt Dan. ⁸³ defunt L. R. Steph. Fabr. alii celeuma, unde jubere celeusis dicitur Graece Vof. *κλεινομα* etiam Dan. ⁸⁴ Ironia est, & est, Barthius ad Statii x. Theb. 586. ⁸⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁶ defunt iisdem ad y. 543. ⁸⁷ quae m. t. c. deseruit Dan.

Invisam adciptiet? nescis heu, perdita; necdum
Laomedontaeae sentis perjuria gentis?

Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantis?

An Tyriis, omnique manu stipata meorum

545 Inferar? & quos Sidonia vix urbe revelli,

Rur-

S E R V I I.

541. IRRISAM. Alii INVISAM. Quae sic contineri & relinqui mereor.

542. LAOMEDONTEAE. Nunc fraudulentae.]

543. NAUTAS. Non Trojanos: nam injuriose dixit *nautas*, id est, assuetos laboribus. OVANTES. Laetantes: abusive: nam proprie *ovatio*, est minor triumphus: qui enim ovationem meretur, & uno equo utitur, & a plebeis, vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ovibus sacrificat: unde & *ovatio* dicta: qui autem triumphat, albis equis utitur quatuor, & senatu praecedente in Capitolio de tauris sacrificat. ⁸⁸ [Et bene duo diversa posuit, *fuga* & *ovantes*, ut gravius esset, cum his, qui ovarent, ire fugientem.

545. INSEQUAR. Alii ⁸⁹ inferar, ut i. 439. *Inferat se septus nebula.*] VIX URBE REVELLI. Aut mox, id est, paulo ante, ut i. 34. *Vix e conspectu Siculae telluris in altum Vela dabant laeti.* ⁹⁰ Aut re vera *vix*, ut diximus supra i. 361. nam nulla ratione dimitterent patriam, nisi eos aut odium Pygmalionis coëgisset, aut timor, ut i. 361. *Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erat.*

V A R I O R U M.

recentioris notae exemplaribus, quod tamen Florentinam Juntarum Editionem, aliasque nonnullas nullo jure occupavit. *irrisa* vero eleganter. ita Claud. Bel. Get. 181.

Gerit irrita Tempe

Tbessalus, & domitis irrisam cotibus Oeten.

Elegia in obitum Drusi 103.

Te queritur, casusque malos, irrisaque vota.

ut legendum puto. Justinus lib. xx. 2. *Quibus irrisis Philippus bella Scythica adgreditur.* sic scripti codices. non *derisus*. HEINS. *Quid ego Oudartii. En quid ago?* Macrobi. iv. 6. & Rufinianus pag. 27. *beu*, ut in Wirtiano, desumptum ex *†*. 283. *agam*

Junta, Ald. & alii.

535. NOMADUMQUE. Eadem hic diversitas quae supr. 520. *sequar commubia* Dorvil. vid. supr. 361.

536. SUM. *Sim* cum Mediceo aliisque praestantioribus magno numero, tam nostris, quam Pierianis. HEINS. Et ita nostri & Servius ex optimis codicibus ad viii. Ecl. 18. & ii. Aen. 344. & supr. 399.

537. IGITUR. *Iterum* secundus Rottendorphius. *& ego classes* prior Hamburgicus.

538. AUXILIO. Heuman. Poecil. lib. iv. pag. 549. legit, *auxilium*, ut sit auxilium juvat levatos, in qua emendatione se gloriose effert, quia saepe occurrit, *bella, arbuta juvant* &c. & qualia centum facile possent cumulari: sed *levare auxilio*, est non minus obvia locutio. *juvat* autem ante levatos esse auxilio Trojanae. respicit enim ad lib. i. 571.

Auxilio tutos dimittam opibusque juvabo.

ita & lib. xi. 452. *Auxilioque levare viros.* & ita *juvare auxilio* x. 33. & Ovid. ix. Met. 780. *Auxilioque juva*, ubi & alii codices *leva*. ut saepe haec verba confusa fuere. *auxilio sublevare* idem i. Trist. iv. 102. sed piget plura adscribere in re obvia. BURM.

539. ET BENE. *Aut bene* alter Mentelii, duo Rottendorphii, alter Menagianus, prior Moretanus. in Sprotiano *At*. HEINS. *Aut bene* Regius & Wirtian. *sic gratis* Menagii prior. forte *sic*, adscripsit Heinzius. *at bene* Dorvill.

540. SINET. *Sinat* alter Hamburgicus & a manu prima Excerpta nostra.

541. IRRISAM. *Invisam* Mediceus, Mentelianus, aliique complures ex nostris & Pierianis, quod placet. praecesserat enim paullo ante, *rursus ne procos irrisa priores Experiar?* ut *irrisa* hoc loco ferri non possit. *ratibusque* tamen praeter Mediceum

⁸⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *vix* *†*. 545. ⁸⁹ *inferat* Dan. ⁹⁰ forte, aut revera *cin*, aegre: ita explicuit etiam ad lib. ii. 334.

Rursus agam pelago, & ventis dare vela jubebo:

Quin morere, ut merita es: ferroque averte dolorem.

Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem

His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.

550 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam

De

SERVII.

547. QUIN MORERE. *Quin*, immo: & bene omnis ejus intentio tendit ad mortem: nam si procos rogare turpe est, solam sequi impossibile & inhonestum; Tyrios trahere difficile, sola mors superest. ⁹¹ [FERROQUE AVERTERE DOLOR. Hoc secundum eos dixit, qui, cum aliquod impulsu animi constituerint, voluntatis suae rationem addere conantur. Ergo & hic quasi ⁹² rationem adprobat, quod furore paulo ante decreverat.]

548. TU LACHRYMIS EVICTA MEIS. Bene totum ei imputat; sed cum excusatione, quae Aeneae nuptias fuit: ⁹³ & *victa lacryma*, ut sup. 30. *Sinum lacrymis implevis obortis. Annarefert.* TU PRIMA FURENTEM. ⁹⁴ Urbanus hoc dividit, licet alii jungant: & vult hunc esse sensum: Tu persuasisti ut naberem, victa lacrymis meis: tu etiam nunc me his oneras malis: nam me olim occidisseni, nisi te deserere formidarem.

549. OBJICIS HOSTI. Ob naturaliter brevis est, sicut & *re* & *ad*; sed plerumque producuntur hac ratione, *Obicis*, *reicio*, *adicio*, i habent vocalem sequentem, quae per declinationem potest in consonantis formam transire, ut *objeci*, *rejeci*. Ergo ⁹⁵ etiam ante quam transcat, interdum fungitur officio consonantis, & praecedentem longam facit. ⁹⁶ [HOSTI. Ad eventum referendum.]

550. NON LICUIT. Quia aliud volebat, & aliud factum est, sicut solent dicere quibus aliter comata succedunt. THALAMI EXPERTEM. Non omnino; sed post Sichaeum. SINE CRIMINE. Ut supra y. 19. *Potui subcumbere culpae.*

VARIORUM

dicum, priorem Mentelianum & Gudianum, plerique nostri. HEINS. *Ratibusque* Wall. & Regius. *ratibusne* Parrhaf. ut Passeratus conjecit, teste Guellio. *superbus* Ed. Venet. *invisam* etiam Re-

gius, Parrhaf. Francianus & Wirt. vid. lib. II. 374. *inmensam*. sed emendatum, *invisam* Hamb. *irrisam* Wall. BURM.

542. LAOMEDONTEAE. *Laomedontiadae* secundus Rottendorphius pro varia lectione. *Laomedontae* Francianus & Parrhaf. *gentis perj. sentis* Dorvil. Inapte Latine dici dubitat, *sentis perjuriam*, pro *noctis*, Harduinus. at *sentimus* non tantum, quae noscimus, sed unde incommodum, malum, poenam, & alia experimur. sic *ira dei sentitur* Ovid. ex. Ep. 46. & centies alibi. vid. ad Petron. cxxxix. & ipse Plinius centies, *sentire sitim, situm, putredinem* &c. dixit. BURM.

543. COMITABOR. *Comitabar* tertius Rottendorphius. *comitas* a prior Hamburgensis. forte, *comitabere*, adscripserat orae Heinſius. videtur Ovidius imitatus lib. II. ex Pont. II. 83.

Quem pia vobiscum proles comitavit euntem. ubi Heinſ. *ovantem* malebat. rv. Met. 483.

Luctus comitantur euntem, Et pavor & terror. Sabinus Epist. II. 33.

Usque redire velis non ut comitaret euntem Te rogat.

ita ut haec locutio sollemnis videatur. Noster lib. VI. 476. *miseratus euntem.* & 864. *comitatur euntem.* & passim vid. ad Nemes. Cyneg. 277. sed praestat. *ovantes*, quia sup. 418. *puppibus laeti imposuerunt coronas. quid cum* etiam Dorvill. BURM.

545. INSEQUIAR. Mediceus cum plerisque nostris & Pierii, *inferar*. quod placet impenſe. ut libro IX. 400.

An se medios moriturus in hostes Inferar. & libr. x. 66.

Hostem se inferre Latino.

& postea 576.

Interea bijugis infert se Lacagus albis In medios.

lib.

91 desunt L. Vof. R. Steph. al. 92 forte, *ratione*; ut apud Ovid. Remed. 10. *Et quod nunc ratio est, impetus ante fuit.* Suet. Aug. LXIX. *adulteris non libidine, sed ratione commissa.* & ita saepe Cicero & alii. vid. & ad Calpurn. v. Ecl. 6. BURM. 93 sed *victa* L. Vof. R. Steph. al. 94 alii hoc dividunt &c. sensum. Urbanus hoc dividit. Tu &c. Dan. & Fabr. qui tamen haec ultima omittunt. 95 desit Dan. 96 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad 7. 551.

Degere more ferae, talis nec tangere curas?
Non servata fides, cineri promissa Sichaeo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Aeneas celsa in puppi, jam certus eundi,
555 Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.

Huic

SERVII.

551. MORE FERAE. Plinius in Naturali historia dicit: *Lyncas post amissos conjuges, aliis non jungi*. Multi fere adverbium volunt, ut sit sensus: more scilicet; quoniam viduitatem ferre consueverat. CRIMINE autem, bene, ut supra §. 19. *Potui succumbere culpa*.

552. SICHAEO. PRO ⁹⁷ Sichaeio: ⁹⁸ [vel promissa Sichaeo; non servata cineri.]

553. ⁹⁹ PECTORE QUESTUS. Id est, pectus questibus.]

554. CERTUS EUNDI. Indubitabiliter profecturus.

555. CARPEBAT SOMNOS. Hoc est, quod & paulo post culpatur Mercurius, ¹ [dicens: *Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?*] Sed excusatur his rebus: nam & certus eundi fuerat, & rite cuncta praeparaverat: aut certe prooeconomia est, ut possit videre Mercurium. ² [RITE. Recte & ex ordine compositis: & diligenter virum strenuum non ante facit requiescere, quam rite omnia paravisset.]

VARIORUM.

lib. XI. 742.

Venulo adversum se turbidus infert.

inferor prior Hamburgicus. Probus tamen in Arte lib. I. lectionem vulgatam expressit. Servius refert pro diversa lectione. HEINS. *Inferor* etiam Regius, Parrhas. Wittian. Wallian. & Francianus. vid. Miscel. Observ. Vol. I. p. 173. BURM.

Ibid. SIDONIA VIX. *Vix Sidonia ab urbe Parrhas. revulsi* Wall.

546. ET VENTIS. In ventis Sprotii, *videbo* Montalbanius & Zulichemius.

547. AVERTE. *Abrumpe* pro diversa lectione tertius Rottendorphii. HEINS. Sed vulgata legi-

tur apud Scholiasten Crucquianum ad Horat. lib. III. Od. 27.

549. OBJICIS. *Objicit* Regius.

550. EXPERTEM. *Expertam* Rottendorphius & Hamburgensis secundi, & primus Rott. a manu prima & Wittian. vid. ad Lucan. v. 412. & Livii lib. XXIV. XXII. 2.

551. FERAE. Super scriptum in priore Rottendorphio, *Lyncis*, & in margine Zulichemii. *nee tales* secundus Rottendorphii. *non tales* alter Mercellii. *fero* Waddel. Anim. Critic. p. 16. & *morem ferum* primo explicat, quod innupta post fata Sichaei, spreis omnibus procis, maneret. deinde vulgatam servat, sed explicat, non mansi expertis thalami, ut constitueram, sed more ferarum priore amisso conjuge, alii me adplicui, ut solent ferae. sed hoc videtur repugnare *rois*, *expertem thalami*, quia ex ejus sententia ferae non sunt expertes thalami secundi. quare supplendum esset, sed more ferae me iterum alteri sociavi. quod quam durum sit nemo non videt. Haereo an, *more meo*, meo arbitrio & jure, consuetudine viduitatis, ut Servius explicare videtur. altera lectio *more fere*, ut est in Wall. & Wittian. posset explicari, ut fere, id est plerumque mos & consuetudo est. ita *more* & *moribus* poni docuerunt Ach. Stat. ad Sueton. Gramm. cap. XIII. & Heins. ad Phaedr. I. 12. & Cortius ad Sallust. XXXI. 25. ubi & *consuetudine* ita poni ostendit. *moribus sunt multa injusta*, Terent. Heaut. IV. 7. de vario usu vocis *fere* vid. Heins. ad Ovid. XVIII. Epist. 59. & ita hic posset explicari pro plerumque, sed non semper, ut se accusans, simul purget exemplo aliarum, licet non frequenti; viduarum. nil melius exputare possum. sed illud *fere* in Mss. ubi diphthongi negliguntur, infirmat lectionis diversitatem, & pro plerumque hic capere durius. BURM.

552. SER-

⁹⁷ Sichaeo L. Vof. Fabr. al. Sichaei R.

⁹⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Fabr. al.

¹ desunt L. R. Basil. ² desunt L. Vof. R. Steph.

⁹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al.

Huic se forma Dei voltu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crinis flavos, & membra decora juventae:

560 Nate Dea, potes hoc sub casu ducere somnos?

Nec,

SERVIL

556. FORMA DEI. Bene non deus, sed forma: raro enim numina, sicut sunt, possunt videri: unde & sequitur: *Vultu redeuntis eodem*: nam licet REDEUNTIS dicat, id est, ejus, qui possit agnoscere; tamen non FACIEM dicit; sed VULTUM, qui potest saepe mutari. EODEM. O, semper longum est: quia *eodem* ablativus est: semper; *eodem* autem & producit & corripit: nam & nominativus est, ut *eadem* mulier fecit: & ablativus, ut *eadem* faciente muliere.

557. VISA MONERE EST. Et bene *visa*: + non enim re vera est.

558. OMNIA MERCURIO SIMILIS. Aliud enim est idem esse; aliud simile esse: ergo + nunc est certus Aeneas. ⁶ [Et a toto transit ad partes, ut omnia magna, pes etiam.] VOCEMQUE. Duo *ἁμιοσιλυστα*: & est versus hypermetrus. *Vocem* autem ideo: quia orationis est deus. Horatius I. Od. 10. *Mercuri facunde*. COLOREMQUE, ET CRINES FLAVOS. Ideo & perustus & flavus Mercurius introducit: quia ⁷ satis vicinus est Soli praeter caeteras stellas.

559. ET MEMBRA DECORA JUVENTAE. Quia palaestrae deus est. Horatius ibidem: *Catus & decorae more palaestrae*. *Juventae* autem, aetatis, a juventa. ⁸ Sane figura est: *Similis membra, vocem, colorem*.

VARIORUM.

552. SERVATA FIDES. Serv. supr. ad §. 50. legit, non cineri servata fides, sed ad §. 24. vulgatum ordinem servat. BURM.

Ibid. SICHAEO. *Sichaei* Mediceus & Sprotianus. etiam in primo Rottendorphii & Hamburgico priore, a manu prima. in Menteliano *Sichaeo* pro *Sichaeo* adscriptum. recte: sic *Lenaum honorem* supra 207. habuimus. legendus autem hic quoque versus per interrogationem. HEINS. *Sichaei* Wall.

553. RUMPEBAT. Vid. II. Aen. 124. & rum-

pebat agnoscit Nonius in *querelae*. vid. ad Val. Flac. I. 508. *Fundeat* prior Hamburgicus pro varia lectione. post hunc versum in Vratislaviensi sequebantur

Thraque magnorum longe dat iussa deorum:

Huic se forma viri vultu &c.

BURM.

554. AENEAS CELSA. *Aeneas jam celsa in puppi*, certus eundi Wallian. Harduinus certus eundi esse Gallicismum ait, ut *sir & resolu de s'en aller*, atqui ibi praepositio adhibetur. ergo Plinius Gallicismum commisit ipso Harduino confirmante, qui ex lib. xxxvi. 22. in indicem retulit, *certior ad structuram*. & Valer. Flac. II. 57. *certus ad talia*. sed in hac constructione diversus oritur paululum sensus. sed incongruam istam & non Latinam orationem, iudice Harduino, ipse Plinius adhibet lib. II. 1. *mundus omnium rerum certus, & similis incerto*. & quis non cum genitivo junxit? BURM.

556. HUIC. Hinc Venetus.

557. MONERE EST. *Monere* est Gudianus. quem scribendi morem & in suis Pierius, & nos in veterimis Lucretii Vossianae Bibliothecae exemplaribus frequentem invenimus. HEINS. *Jussa* Francianus. vid. Pier. sup. 242. *est* deest Dordvill. & alteri Hamb.

558. MERCURIO. *Mercurii* tertius Mentelii a manu prima. *vocemque colorem* Wittian. Wallian. & alter Hamb.

559. JUVENTAE. *Juventae* Mediceus & Leidens. etiam primus & secundus Rottendorphii a manu prima. HEINS.

560. SUB CASU. *Casu* sub alter Hamburg. *potis est sub casu* Oudartii. *ducere somnos* Nonius in *ducere* exponit *pati somnos*. & Interpretes Francici & Belgae ceperunt, pro dormire simpliciter, quali in hoc curarum aestu dormire non de-

3 deest Dan. 4 quia non revera Dan. 5 non est L. Vof. R. & Masv. 6 deest L. Vof. R. Steph. al. 7 satis hic exponit valde Ger. Voff. ut saepe inclinantis Latinitatis auctores, & Interpres verus bibliorum, utuntur. 8 cum juvenis sit personarum, ut VIII. 151. *rebus spectata juvenis*. Sane &c. Basil. sed translata ex lib. I. 590.

Nec, quae te circum stent deinde pericula, cernis?

Demens! nec zephyros audis spirare secundos?

Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,

Certa mori, varioque irarum fluctuat aestu.

565 Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas?

Jam mare turbare trabibus, saevasque videbis

Con-

SERVII.

561. [CIRCUMSTANT. Pro circumstantura sint. 562. DEMENS. Improbatur ejus visum, qui nec videat, nec audiat.] ZEPHYROS. Pro quocumque vento. De Africa 10 enim Zephyro navigare non poterat.

563. NEFAS IN PECTORE VERSAT. [Hoc ideo posuit,] ne Aeneas non timeret amatricem: nam ideo addidit *certa mori*. Item: *Varium & mutabile semper Foemina*. [Et est dubitatio quos dolos, vel quod nefas; an sibi nefas, quia sua manu peritura erat: an sorori dolos, quibus eam falsebat: utrumque in Aeneam, ut postea ait 600. *Non potui abruptum divellere corpus*, & caetera: nam omnia, sicut dictum est, sequens versus confirmat: *Certa mori*, ut sibi mortem excogitet, in Aeneam iras molitur. Et *Certa mori*, figurate: Certo ut moriatur.

564. CERTA MORI. Hoc fidem fecit posse fieri, quod metuendum praedicabat.]

565. PRAECEPTUM. Festinus. [PRAECIPITARE. Pro, praecipitandi.]

566. TRABIBUS. Vel navibus, vel remis, ut III. 191. *Vastumque cava trabe currinus aequor*.]

VARIORUM.

deceret. atqui curis & paratu omnium rerum fatigatum decebat somno refici, ut itineri, classi solvendae & navigationi regendae integris viribus posset attendere. sed non decebat, longos & securos somnos ducere, & per totam noctem ad auroram usque ducem dormire, aut ex Homeri sententia *πρωιξω ιδδω*. & ita ducere somnum est, ut ducere noctem, diem, bellum &c. de quibus vid. ad III. Georg. 379. sic Silius VII. 213. *ducis cura aegrescente dolorem*. & XI. 405. *somnos educere*, & mox

411. *vigiles ducere noctes. ducere boras* VI. 538. ita & *trabere somnos*, de quo vide Brouckh. ad Propert. I. XIV. 9. BURM.

561. CIRCUMSTANT TE. *Nec quae te circumstent* Mediceus & caeteri nostri, exceptis secundo Rottendorphio, uno Hamburgensi, Venetoque ac priore Menagiano, qui, *te circumstant*. Rottendorphii secundus, *Nec te quae circumstent*. HEINS. *Nec quae te circumstent* Regius, Francianus. sed vulgata defenditur imitatione Silii. lib. IV. 170.

— *Nec quae tibi fraudes*
Tendantur, quae circumstent discrimina cernis.
te deest Wirtiano, & Edd. Venet. & Mediol. BURM.

Ibid. CERNIS. *Cernas* Leidenensis a manu prima.

563. DOLOS. Deos tertius Mentelii a manu prima. *in pectora* alter Menagii. *sub pectore*, quod Pierius in suis invenit, posset firmari imitatione Silii VIII. 178.

Molitur, dirumque nefas sub corde volutat.
vide ad Valer. Flacc. VI. 603. & alibi. BURM.

564. VARIOQUE IRARUM FLUCTUAT AESTU. *Variosque irarum concitat aestus* Gudianus secundus, tertiusque Rottendorphii, prior Hamburgensis, alter Menagianus, Leidenensis, etiam primus Rottendorphii, pro diversa lectione. qui a manu secunda, *varioque irarum fluctuat aestus*. quod & in primo Moretano legebatur, & altero Menteliano, cum praecessisset modo 532. *magno irarum fluctuat aestu*. & libr. VIII. 19. habeamus, *magno curarum fluctuat aestu*. lib. X. 680. *animo nunc huc nunc fluctuat illuc*. libro denique XII. 527. *fluctuat ira intus*. omnino satius opinor fore, si alterum

9 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Zephyros §. 562. ubi iidem exponunt ventos, de Africa &c. 10 non Zephyro, sed Austro navigare (navigari Fabr.) solet Dan. Fabr. de Afr. enim Zephyris n. n. p. Steph. Basil. 11 desunt L. Vof. R. Steph. al. mox, ne non timeret am. bene addidit L. Vof. R. Steph. & Bas. sed ibi addit. 12 desunt iidem ad §. 565. 13 deest iidem ad §. 567.

Conlucere faces, jam fervere litora flammis;

Si te his adtigerit terris Aurora morantem.

Eja age, rumpe moras. Varium & mutabile semper

570 Femina. Sic fatus nocti se immiscuit atrae.

Tum vero Aeneas, subitis exterritus umbris,

Conripit e-somno corpus, sociosque fatigat:

Præcipientes vigilate, viri, & confidite transtris:

Sol-

S E R V I I.

567. COLLUCERE FACES. Propter, inf. 594. *Ferre citi flammis*: " [vel funes. FERVERE. A verbo, *fervus*, *fervus*, *feruit*.]

569. EJA AGE. Hoc loco per *ait* orationem implevit: nam eandem rem secundo dixit, cum *eja*, *facpe age* significet. VARIUM ET MUTABILE SEMPER. Haec, sicut supra dictum est, obiectio est; sed amat.

570. NOCTI SE IMMISCUIT ATRAE. Hoc ad vitam somniantis refertendum est, id est, in noctem se miscuit: & *noctem* pro tenebris posuit, per quod apparet eum in claro lumine fuisse, cum loqueretur.]

571. UMBRIS. Ut supra 556. *Forma dei*: " [vel *umbris*, terroribus.]

572. CORRIPIT. " Omen futurae tempestatis: " [cum rumpit somnum, deorum donum.]

573. PRAECIPITES. Ut supra Mercurius: " [Non fugis hinc praecipites? Sane nonnulli ita distinguunt: *Sociosque fatigat praecipites*, ut adlocutio hinc videatur incipere: *Vigilate viri & confidite transtris*: & est usitata figura, *fatigat*, & *praecipites facit*. FATIGAT. Cum clamore increpat, ut VII. 582. *Undique collecti coeunt Martemque fatigant*. VIRI. Habet haec commemoratio multum adhortationis, ut alibi II. 373. *Festinate viri*. TRANSTRIS. Pro in transtris. CITI. Celeres.

V A R I O R U M.

num hic loci admittimus: amare enim Maronem orationis variare flores, jam diximus ad Eclog. v. 37. HEINS. *Variosque ir. concitat aestus* etiam Francianus & Pugetianus. & *suscitat* Menagii alter. sed vulgata firmatur ex lib. XII. 486. *vario nequiquam fluctuat aestu*. BURM.

565. NON. *Non* Parthas. alter Hamburgicus, & Wallian.

Ibid. FUGIS HINC PRAECEPTS. Quia Servius exposuit *festinus*, Harduinus, hinc glossam pro ipso Poetae verbis adiciens, *praiceps & praecipitare* inepte prorsus, & metri causa posuit pro *festinus* & *festinare* dicit. atqui *praiceps* plus notat quam *festinus*; nam ex ipso habitu & gestu fugientium & ruentium desumptus usus hujus vocis. ut enim festinantes prono quasi corpore & capite in primis extenso currere solent, hinc praecipitem fugere, cadere, impellere & similia dici solent, ut ostendi ad Phaedr. v. Fab. 7. ubi vidimus illa in caput, & capite protrudere, & similia idem fere notare. vide etiam ad lib. I. Aen. 116. si dixisset, *ruit hinc praiceps*, ut illa verba etiam commutantur, potuisset Harduinus Plinii sui auctoritate retrahi a praecipiti sententia: nam ille de Haliaceto lib. x. 3. *viso pisce, ruit in eum praiceps*, an ibi *festinus* sufficeret? sed in Georgicis, vero Virgili foetu lib. IV. 457. *dum te sugeret per flumina praiceps*, legitur. oportet memorem esse criticum, & tam atrocem verborum jugulatorem. BURM.

567. FERVERE LITORA. *Litora fervere* Dorvill.

569. EJA. *Heia* Mentelii & plures alii.

Ibid. ET. *Ac mutabile* Wallian.

570. FATUS. *Fatis* Gudian. a m. pr. mox, *subitus* Menagii alter.

Ibid. IMMISCUIT. *Miscuit* Leidenfis. *noctique imm.* Wallian.

572. E SOMNO. *A somno* primus Moreti & Montalbanii. *e somnis* Leidenfis. vid. ad Ovid. x. Ep. 9. *e stratis* dixit supr. III. 176. BURM.

Ibid. CORPUS, SOCIOSQUE. *Socios, corpusque* fa-

14 desunt iisdem, usque ad 571. sed Voss. habet vel funus. nihil praeterea. 15 desunt iisdem. 16 omen est L. Voss. R. 17 desunt L. Voss. R. Steph. Dan. 18 desunt iisdem & al. ad 576.

- Solvite vela citi. Deus, aethere missus ab alto,
 575 Festinare fugam, tortosque incidere funis,
 Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte Deorum,
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
 Adsis o, placidusque juves, & sidera coelo
 Dextra feras. Dixit: vaginaque eripit ensem

580 Ful-

SERVII.

575. FESTINATE FUGAM. Antiquè ut VI. 176. *Tum iussa Sibyllae, Haud mora, festinant.* INCIDERE FUNES. Hoc ad rem festinantis pertinet, id est, non solvere; sed incidere.]

576. ECCE ITERUM STIMULAT. Fantasia est ad sociorum terrorem. Sic in sexto 46. *Deus, ecce deus.* ¹⁹ [An iterum, qui prius advenerat, cum ait supr. 265. *Tu nunc Carthagini altae.* SANCTE DEORUM. Emphasis; quasi adhuc praesens deus urgeat navigare: &c.] aut ²⁰ distinguendum *sancte*: aut ²¹ [*sancte deorum*] secundum Ennium dixit: *Respondit Juno Saturnia sancta deorum.*

577. QUISQUIS ES. Atqui supra dixit: *Omnia Mercurio similis.* Sed sciendum est, secundum Tullium in libris De deorum natura, ²² tres esse Mercurios: superum, terrenum, & inferum. Ergo *quisquis es*, aut quicumque de tribus. ²³ [Quamvis alii nec unius potestatis, nec unius nominis, nec unius vultus volunt esse Mercurium: aut quia deorum vera nomina nemo novit:] aut certe ad Jovem spectat, id est, quisquis es, qui praecipis: ut in nono 22. *Quisquis in arma vocas*: cum Irin vidisset, id est, quicumque Irin misisti. Plane illud occurrit, quod ait: *Deus aethere missus ab alto*: ubi & Jovem complectitur, & supernum Mercurium. Sed potest & hoc loco, ut diximus, quasi fantasiam facere propter socios, & *quisquis es* ideo dicere: quia, licet viderit, non tamen re vera novit esse Mercurium: unde ait supra: *Et formam, & vultum, & visa monere est.* ²⁴ [Vel *quisquis es*, secundum Pontificum morem, qui sic precantur: *Jupiter omnipotens, vel quo alio nomine appellari volueris.* Nonnulli tamen quatuor Mercurios tra-

dunt, unum Coeli & Diei filium, amatorem Proserpinae; alterum Liberi patris & Proserpinae filium; tertium Jovis & Majae; quartum Cyllenii filium, cujus mater non ²⁵ proditur, a quo Argus clam occisus est, qui hoc metu in Aegyptum profugit, & ibi invenisse primum disciplinam litterarum ²⁶ & numerum dicitur: qui lingua Aegyptiorum ²⁷ Thoth appellatur, de cujus nomine etiam mensis dictus est.] ITERUM PAREMUS. Quia jam semel ²⁸ paruerat, praeparatione navigiorum.

578. ET SYDERA COELO DEXTRA FERAS. ²⁹ [*Dextra*, prospera: & *sydera*, hoc est,] ventos, qui ex ortu syderum, ³⁰ aut mates & prosperi, aut turbulenti & adversi sunt; sicut in Georgicis I. 204. *Praeterea tam sunt Arcturi sydera nobis.* Nec enim *sydera* ³¹ dixit re vera, cum Arcturus una sit stella. Ergo *dextra sydera* dixit ventos, vel tempora.

VARIORUM.

fatigat Wallian. *Fatigat* Salmasius ad Vopisci Carinum cap. xvi. explicat increpat. ut & Nonius in *fatigare*, sed in *excitare*, *increpare* vel *hortari* exponit. omnia non male. sed potius urget, ad opus stimulat, maturare jubet, saepe repetendo imperia. ut ita Valer. Flac. II. 138. *famulas fatigare velleribus* explicuimus. BURM.

573. PRAECIPITES VIGILATE. *Praevigilate vi-ri, moneo* secundus Rottendorphius. an, *evigilate.* BURM.

Ibid. ET CONSIDITE. Tò & abest ab altero Hamburgico. HEINS.

574. Mrs-

¹⁹ defunt iidem. ²⁰ distingue iidem. ²¹ defunt iidem. ²² atqui Cicero. III. de Nat. 22. quinque Mercurios enumerat. ²³ defunt L. Vol. R. Steph. al. ²⁴ defunt iidem. ²⁵ proditura quo arcu clam occisa est* quo metu Dan. & Fabr. qui habet, qui hoc metu. Lectio, quam Mafvicius dedit, adscribitur Munckero, a Cl. Ryckio. ²⁶ & numerorum Fabr. ²⁷ deest Dan. Fabr. ²⁸ paraverant Dan. Fabr. pro paruerant. ²⁹ defunt L. Vol. R. Steph. al. prosperum Dan. ³⁰ aut prosperi aut adversi sunt L. Steph. al. aut prosperi aut diversi sunt Vol. R. sic in Georg. L. Vol. R. Dan. Fabr. ³¹ dicie L. Vol. Steph. al.

580 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet; rapiuntque, ruuntque:
Litora deseruere: latet sub classibus aequor.
Adnixa torquent spumas, & caerula verrunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
585 Tithoni croceum linquens Aurora cubile:

Re-

SERVII.

580. ³² [FULMINEUM. Quidam fulgentem accipiunt. STRICTOQUE. Videtur ³³ abundare *stricto*, cum dixerit: *vaginaque eripit enses*.]

581. IDEM. Pro eo, quod est unus, ut x. 112. *Rex Jupiter omnibus idem*. RAPIUNTQUE. Num anchoras? RUUNTQUE. Ipsi ruunt, id est, cum impetu festinant.

582. LITTORA DESERUERE. Mira descriptio festinationis.

583. TORQUENT SPUMAS. Ita enim remus agitur, ut fluctus torqueatur.]

584. PRIMA AURORA. Designatio temporis est, non diei descriptio: unde infert: *Ut primum albescere lucem Vidit*. Sic in duodecimo 76. *Quum primum crastina coelo Puniceis involta rotis Aurora rubebit*. Et bene hanc primum inducit vidisse crepusculum: quae quasi amatrix tota vigilaverat nocte. Sic in Bucolicis de amatore viii. 17. *Nasce-re, praeque diem veniens age Lucifer alnum*. NOVO LUMINE. ³⁴ [Aut recenti, aut] secundum Epicureos, qui stulte Solem de atomis dicunt constare, & cum die nasci, cum die perire.

585. ³⁵ [TITHONI CUBILE. Est versus Homeri in Iliade A. I. *Ἦν δ' ἐν λυχῶν παρ' Ἀγανὺ Τίθωνός ἐσθλο.*] ³⁶ *Thitonus*, frater Laomedontis fuit: hunc Aurora adamatum in coelum levavit, quem longinquitas vitae in cicadam convertit. Horatius ii. Od. xvi. 30. *Longa Tithonum minuit senectus*, ³⁷ [quia, ut est apud Ciceronem, sola vox remanet; & ³⁸ est natura loquacior.

VARIORUM.

574. MISSUS. *Fusus* Oudartii pro varia lectione.

575. FESTINARE FUGAM. Lib. i. 137. dixit *maturate fugam*. ut scilicet venti recedentes non maiorem tempestatem ciant, quam venientes, si turbato & confuso ordine redirent in carcerem Aeolium. hic vero *festinare* utitur, quia *praecipites* praecessit, sine ordine. Servius antiquè dictum observat. Statius ii. Theb. 478. dixit *festinat vias*. ubi vide Barthii notas. *festinato itinere Adrianopolin venit* ait Lactant. de Mortib. Perfec. cap. xlv. ubi vide notas Bauldrii. nota vero differentia inter *maturare* & *festinare*, & *properare*. vid. ad i. Georg. 261. Servius ad iii. 640. habet, *festinate, & incidite*. *Festinare jubet Venet. tortos incidere* Montalb. & a m. pr. Zulich. BURM.

576. STIMULAT. *Instimulat* primus tertiusque Moretani, Gudianus, secundus Rottendorphii, & Venetus. quod numerosius vulgata scriptura videtur. quomodo apud Nasonem lib. vi. Fastor. 507.

—— *Latias Saturnia Bacchas*

Instimulat fictis insidiosa notis.

HEINS. *Instimulat* Wittian. sed *stimulat* legitur apud Lutatium ad Sratii x. Theb. 210.

577. IMPERIOQUE ITERUM. *Imperioque tuo Parthaf*.

578. ADSIS, o. *Adsis en* Venetus. *assis* Menagii alter. *sidera coeli* Dorvill.

579. DIXIT. *Inquit* Parthaf

Ibid.

³² desunt L. Vof. R. Steph. al. ad 5. 584. ³³ ab una re *stricto*. Dan. Fabr. Commel. & Emmen. ³⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ³⁵ desunt iisdem. ³⁶ Tithonius Dan. Fabr. Thitonius Voff. male vero Servius eum fratrem Laomedontis dicit, cujus fuit filius. vid. Scholiaften ad Homeri locum & Il. T. 151. Muncker. ad Hygin. Fab. cclxx. & Drefem. ad Joseph. Iscan. lib. vi. 378. frater Priami, sed ex alia matre Schol. Lycoph. 5. 18. aliquid urbatum videtur in Scholiis ad Ioseph. ii. Olymp. 148. ubi τὴ Λαομίδωντος καὶ Ἡμισπας. quum tamen postea, ex *Ἡμισπας*, conjuge scilicet, duos filios Memnona & Hemationa tulisse addit. quod & Schol. Lycophronis firmat. quae non congruunt. ne autem hic librarii lapsus videri possit, faciet, quod in Servii notis ad i. Georg. 447. 111. 48. itidem Frater Laomedontis dicatur. BURM. ³⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Albescentem* sed *speculis* &c. habent Dan. & Fabr. ³⁸ hoc de Senecute Cicero cap. xvi. dicit.

Reginā e speculis, ut primum albescere lucem
 Vidit, & aequatis classem procedere velis,
 Litoraue, & vacuos sensit sine remige portus;
 Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
 590 Flavētisque abscissa comas, Pro Iuppiter! ibit
 Hic, ait: & nostris inluserit advena regnis?
 Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur,

Diri-

SERVIL.

586. SPECULIS. Quas utique in sua regia habuit.] ALBESCERE LUCEM. Hypallage: luce enim albescunt omnia, non lux albescit.

587. AEQUATIS VELIS. Feliciter plenis, sine motu aliquo, ³⁹ [ut v. Aeneid. 844. *Aequatae spirant aurae*. Et hoc ad dolorem pertinet reginae.

588. VACUOS SENSIT SINE REMIGE PORTUS. Potest *vacuus* *inopis* esse, ut prius sentire debuerat.

589. PECTUS PERCUSSA. Pectus percussam habens.]

590. PROH IUPPITER. Aut irascentis exclamatio est, ut in Terentio Adel. II. I. 42. *Proh summe Iuppiter*. Aut certe testatur Jovem, quem ⁴⁰ in Aeneae invocavit adventu, ut I. 731. *Iuppiter, hospitibus nam se dare iura loquuntur*.

591. IBIT ET INLUSERIT. Ibit & inludet; tempus pro tempore: & sic dicit, ut II. 64. *Certantque inludere capto*.

592. NON ARMA EXPEDIENT? Furentis haec verba sunt, ut ipsa paulo post: *Quae mentem insania mutat?* Nam haec a sana mente non procedunt, ut imperet absentibus, *Ite, forte tela*: cum sola sit. ⁴¹ [TOTAQUE EX URBE SEQUENTUR. Magna emphasis, quod ait *tota*.]

VARIORUM.

Ibid. ERIPIT. *Liberat* prior Hamburgicus. vid. ad Ovid. VI. Met. 551. Nescio qui culpae fulmineum ensē possit Harduinus, qui *fulminantem* debuisse dicere notat: nec tamen alii *fulmineum* dicere abhorruerunt. vid. ad Val. Flac. I. 100. & 119. sed hos omnes spurios censet noster, eo quod

adigunt eum infaniae, & abijciendi omnes veteris aevi scriptores, inverecundia. BURM.

582. LITORA. *Litore* Montelianus prior. *sub clausibus* Regius.

584. SPARGEBAT. *Spargebant* Sproctianus. *expressit* ex Homer. Iliad. G. 1.

586. PRIMUM. *Primam lucem* Montelianus. *elegant* ut & Gudianus a manu prima. HEINS. *Et speculis* secundus Rottendorphius, *cum primam* Wallian. secundus Moreti, Regius, Leidenis, Hugonius, Zulichernius, tertius Montelii, & a manu secunda prior Hamburgensis & Ed. Venot. *zau* *primum* Venetus.

587. PROCEDERE. *Producere* secundus Moreti. *eadem* varietas Ecl. III. 94.

590. ABSCISSA. *Abscisa* multi codicum praestantiorum, quos inter Gudianus & uterque Montelianus. vide II. Georg. 23. HEINS. Ita & tertius Montelianus, duo Leidenes, & Zulichernius. *flavētisque* Regius. *Iuppiter inquit* Montalbanus. *flaventeque* comas *abscissa* Wall. sed tunc deberet sequi, *o Iuppiter*. de illa varietate *abscissa*, & *abscissa*, vid. infr. v. 685. BURM.

591. HIC, AIT. *Hinc ait* Menag. & Hamb. prior.

Ibid. INLUSERIT. Non recte notat Servius tempus pro tempore poni; est enim idem tempus futurum, sed est variatio modorum, indicativi & subjunctivi, ut I. Georg. 157. *Falce premes umbram, votisque vocaveris imbrem*. neque exemplum ex lib. II. 64. quadrat, ibi enim est variatio numeri, de quo vidimus ad II. Aen. 32. & ad Lucan. III. 694. *pro regnis, terris* Leidenis unus. *mox, nunc arma* Montalbanus. *nonne* Zulichernius.

³⁹ desunt L. Voss. R. Steph. al. ad ⁴⁰ 590. ⁴⁰ deest praepositio Steph. in Vossiano erant omnia omissa, praeter verbum, *Iuppiter hospitibus* &c. quod accidit quia *Iuppiter* bis hic positum erat in textu, & deinde in apud Servii, ut saepe factum a librariis. ⁴¹ desunt L. Voss. R. Steph. al.

Diripientque rates alii navalibus? Ite,
Ferte citi flammās, date vela, inpellite remos.
595 Quid loquor? aut ubi sum? Quae mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt?
Tum decuit, quum sceptrā dabas. En dextra fidesque!
Quem secum patrios ajunt portare Penatis:
Quem subiisse humeris confectum aetate parentem!

600 Non

S E R V I I.

593. NAVALIBUS. De navalibus, ubi stant na-
ves.

595. AUT UBI SUM. Numquid in coetu sum?
42 [QUAE MENTEM INSANIA. Bene ei ex parte
furentis datur oratio, *date vela*: ex parte retinen-
tis mentem.]

596. QUUM SCEPTRA. 43 [Ut I. 572. *Vultis &
his mecum pariter confidere regnis*: &c.] supr. 214.
Ac dominum Aeneas in regna recepit.

597. FIDESQUE. Subaudi EN, etiam in sequen-
tibus: aut certe, hic est, quem dicunt portare
deos. Sane *en* nominativo melius jungitur, ut I.
461. *En Priamus.*

598. 44 [QUEM SECUM PATRIOS. Quidam in
utroque versu 45 pro *quem* legunt *qui*; ut sit vetus
figura per eclipsin: ubi sunt, qui ajunt patrios pe-
nates portasse, &c. parentem humeris subiisse. Sane
hic *subiisse* juxta praesentem versum accusativo jun-
xit, cum alibi antiquae dativo usus sit, ut VIII. 125.
Subeant luo: &c. IX. 371. *Muroque subibant.*

599. CONFECTUM. Ute contrario II. 638. *in-
teger aevi.*

V A R I O R U M.

mius. *expediam* Ed. Venet. BURM.

593. DIRIPIENTQUE RATES ALII NAVALI-
BUS. Ita scripti: opinor tamen *deripientque* esse a
Maronis manu. ut lib. I. 211. *Tergora deripiunt
costis*. *diripientque* Donatus de Schematibus, quod
&c. in altero Vossiano occurrebat. Mediceus, *diri-
pientque rates? alii navalibus ite*. HEINS. *Di-
ripientque rates?* qui distinguit post *rates*.

594. DATE VELA. *Date tela* Mediceus, cae-
terique nostri, priore Menagiano excepto: sed nil
muto. vulgatum a Carisio agnoscitur lib. IV. Inst.

Gramm. etiam a Donato, ubi agit de Schemati-
bus. Alterum a Beda de tropis S. Scripturae pag.
346. & a Diomede lib. II. & a Prisciano lib. XIII.
duobus locis. praeterea in Gudiano pro diversa le-
ctione, *Ferte citi ferrum*. HEINS. *Date vela* non
dici Latine, nisi addas *ventis* Harduinus notat. sed
tunc agitur de jam navigantibus. hic vero promi-
tantum ex horreis &c. armamentariis imperat Dido.
impendite remos Leidentis unus. *ferre* etiam Mon-
talbanus. BURM.

595. LOQUOR. *Loquar* Leidentis unus. *ubi sunt*
Zulichernius, non invenisse: quum neminem ac-
currere sentiret, videt se insanire, &c. imperare ab-
sentibus, qui non ad dicta ejus jam aderant. pro
mutat, Sprotianus, Wallian. & Bigotianus, *ver-
sat*, etiam non male. BURM.

596. NUM TE. *Nunc te* Mediceus, caeterique
omnes, cum Pierianis, quod utique praestat; ut ei
tum subsequens respondeat. *Facta impia* quoque in
tribus Rottendorphianis, duobus Hamburgicis,
Gudianis, Mentelianis priori ac Leidentis. in caete-
ris, *fata*. sed *facta* Probus agnoscit, qui &c. *num te*.
Priscianus lib. VIII. *nunc te fata impia tangunt*.
Tunc decuit. Clidonius nam *te fata impia*. lib. II.
Art. Gramm. mox *tunc decuit* in Gudiano, Men-
teliano priore, &c. duobus aut tribus aliis. HEINS.
Jam te fata Reg. & Parrh. *tunc licuit* Parrh.

598. QUEM SECUM. Debet suppleri, *en dextra
fidesque* ejus, *quem* &c. & *qui*, ut quosdam lege-
re ait Servius, huic loco non convenit, &c. eclipsis
illa longe petita est, quum alia sit frequens. vid.
Cl. Drakenb. ad Liv. IV. xxx. 9. &c. quae notavi-
mus ad Phaedr. III. Fab. 2. *portasse* Mediceus &
Dorvill. *secum ajunt patrios* Regius. *patrias* alter
Hamb. BURM.

599. SUB-

42 desunt iidem. 43 desunt iidem. 44 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Y. 6ca. 45 per quem, legunt, ut sit &c.
Dan. & ejus sequaces Comm. & Earmen. sine sensu.

- 600 Non potui abreptum divellere corpus, & undis
 Spargere? non locios, non ipsum absumere ferro.
 Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis?
 Verum anceps pugnae fuerat fortuna. Fuisset.
 Quem metui moritura? Faces in castra tulissem,
 605 Inplestemque foros flammis, natumque patremque
 Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.

Sol,

SERVIL

600. NON POTUI ABREPTUM. Hoc est, "non mihi subvenire poteram in meo regno?"

602. IPSUM ASCANIUM. Aut qui est causa navigationis, ut supr. 355. *Quem regno Hesperiae fraudo* " & fatalibus arvis:] aut ad patris dolorem, ut II. 558. *Qui nati coram me cernere letum Fecisti.* EPULANDUM " APPONERE. Quod fecit Progne, occiso " Ity filio, propter stuprum fororis.

604. IN CASTRA TULISSEM. Classes " [dixit castra,] ut III. 519. *Nos castra movemus:* nam sequitur: *Implestemque foros flammis.*

605. FOROS. Tabulata navium: ab eo, quod incessus ferant: & est generis masculini, numeri tantum pluralis. "

606. CUM GENERE EXTINXEM. " [Utrum omne genus, an] morte Aeneae & Ascanii? " [quoniam illis extinctis interitura gens omnis esset:] & est Syncope, " [extinxem, pro extinxissem.]

MEMET SUPER IPSA DEDISSEM. Satis amatorie. " [Sane sese cum dicimus ultima syllaba producit, Virgilius XII. 390. *Seseque in bella remittant;* at vero cum proferimus, *memet* & *tute*, ultimae breves sunt: Lucretius, I. 103. utrumque simul: *Tutemet a nobis jam quovis tempore vatum.* Quas particulas volunt nonnulli significare quiddam; ut sit *memet*, *me ipsum*; *tute*, *tu ipse*; alii autem, quod magis sequendum est, excrementa cornici leporis existimant: nam Terentius Heaut. II. III. 133. dicit: *Tutemet mirabere*, id est, tu.]

VARIORUM.

599. SUBISSE. *Subisse* Reg. & Parrhaf.

600. ABREPTUM. *Avulsam* legitur apud Donatum in Terent. Andr. IV. III. 3. sed male. aliter scripti cum Scholiastis Horatiano III. Od. 28. & Statiano ad I. Achil. 39. HEINS. *Arreptum* duo Moretani & Zulichemius. *areptum* Montalbani & Mediol. Ed. Nanf. *devellere* Mentelii primus, & alter Menagii. *corpus divellere* Menagii prior. *abruptum* in Indice est Erythraei. BURM.

602. EPULANDUM APPONERE. *Epulandum ponere* scripti omnes: nisi quod in altero Hamburgico *imponere*, ac soli Mediceus, prior Menagii & Moreti secundus stant pro recepta scriptura. *ponere* pro apponere. hinc *positus Bacchus*, similiaque, de quibus egi ad Nafonis Artem Amatoriam I. 231. HEINS. *Pastisque* Dorvil. Ed. Junt. & Lutatius ad Stat. v. Theb. 120. *ponere* fere omnes. *opponere* Puget. & Leidenfis unus, qui pro var. lect. *apponere*. sed *ponere* praeter Heinio inspectos codices Regius, Wall. Dorv. Wittian. & Edd. Venet. & Mediol. quod praetuli. vid. II. Georg. 521. de Ity capit Servius, sed Barth. ad d. I. Statii, nullum certae fabulae hic indicium dari censet. BURM.

603. PUGNAE. *Fuerat pugnae* Menagii prior.

604. MORITURA. *Erasa* erat vox in Menteliano pr.

Ibid. CASTRA. Heinisius in ora codicis corrigebat *in transstra*. sed recte Servius explicat classem. vid. ad Ovid. VI. Epist. 52. & VII. Metam. 99. vid. & infr. lib. v. 669. BURM.

605. FOROS. *Foras* Wallian. superscripto *fores*, vel *foros*.

606. Ex-

46 non mihi subveniam, cur non poterat in suo regno Dan. & hoc sensu carens dederunt nobis Commel. & Emmen. sed Fabricius recte exhibuit. 47 desunt L. Vof. R. Steph. al. 48 PONERE. iidem praeter Basil. 49 Ityae Steph. sed Itye Basil. 50 desunt L. Vof. R. Steph. al. 51 ut hi *fori*, *fororum* Basil. errat vero Servius cum aliis Grammaticis, qui *foros* tantum plurali numero dictos tradunt. nam & Suetonius Aug. LXXI. *forum alcaterium* dixit, a *foras*. Senec. Conf. ad Polyb. xxxvi. *tefferis ac foro*. Gell. XVI. 19. *flans in summae puppis foro*. vid. ad Valer. Flac. III. 463. BURM. 52 desunt L. Vof. R. Steph. al. 53 desunt iidem. 54 desunt iidem. 55 desunt iidem.

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
 Tuque harum interpret curarum, & conscia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbis,
 610 Et Diræ ultrices, & DI morientis Elissæ,
 Adcipite haec, meritumque malis advertite numen,
 Et nostras audite preces. Si tangere portus

In-

SERVII.

607. SOL. Jām utitur imprecationibus, hoc est, devotionibus: unde & *devotor* & *devotrix* dicitur, ⁵⁶ [qui imprecatur.] Non autem *Terrarum flammis*, sed *Opera terrarum*. Et bene invocatur *Solem*, ⁵⁷ cui supra §. 58. per numen Liberi sacrificat.

608. INTERPRES CURARUM. Aut quas patior, ⁵⁸ [id est, mearum curarum:] aut generaliter, curarum conjugalium interpret, hoc est, media, & conciliatrix. Cicero Act. 1. in Verr. 12. *Quique* ⁵⁹ *interpretes corrumpendi judicii solent esse.* ⁶⁰ [Alii interpretes, testis, judex, arbitra, accipiunt. Sane *Interpres* quid sit secundum veteres, ipse exposuit, dicendo *conscia*: veteres enim *interpretem*, conscium & auctorem dicebant: Plautus in Milite IV. 1. 5. *Quae mihi conditio nova & luculentior offertur per te interpretem.* Item in Curculione III. 64. *Quod te praesente hic egis teque interprete.* CONSCIA JUNO.] Siluit rem turpem: sic supra §. 166. *Et pronuba fumo.*

609. NOCTURNIS. Non triviis ⁶¹ nocturnis, sed per nocturnum tempus. ⁶² [Sacra enim Hecatae in triviis frequentantur per noctem. Ideo autem Hecaten invocatur, quasi quae tanti matrimonium fecerit, ut sperneret matrem.] ULULATA PER URBS. Proserpinam, raptam a Dite patre, cum Ceres cum incensis faculis per orbem terrarum requireret, per trivium eam vel quadrivium vocabat clamoribus; ⁶³ [unde permansit in ejus sacris, ut certis diebus per compita a matronis exerceatur ululatus: sicut in Idis sacris, ubi est imitatio inventi Osyridis, quem dilaniatum a Typhone ejus fratre uxor Idis per totum orbem requirisse narratur.] Juvena-

lis VI. 534. *Plangentis populi currit detisor Anubis.* Hecaten autem causa invocatur ultionis: unde etiam Furius vocatur; sed usurpative modo *Diras* dixit. Nam *Dirae* in coelo, ⁶⁴ [ut XII. 845. *Dicuntur geminae pestes cognomine Dirae;*] *Furiae* in terris; *Emmenides* apud Inferos: unde & tres esse dicuntur; ⁶⁵ [sed haec nomina confundunt poetae. ⁶⁶ [Ululata autem, pro ululatu quaesita: & est participium sine verbo, ut *regnata*.] *Ultrix* vero, Tifiphone: nam Graece ⁶⁷ *τίφης* dicitur ultio, ⁶⁸ [φί-
 ρος, funus & mors]

610. DII MORIENTIS ELISAE. Aut manes dicit: unde est III. 646. *Vos o mihi manes Este boni: quoniam superis aversa voluntas.* Aut certe ⁶⁹ *ἀναιδέων* dicit, id est, Martem & Saturnum, qui intercidunt vitae rationem, si radiis suis ortum geniturae pulsaverint. Horatius II. Od. XVII. 22. *Te foris impio Tutela Saturno resurgens Eripuit, volucresque fati Tardavit alas.* Et bene *tardavit*: quia necessitas fati ⁷⁰ impediri potest, non penitus eludi. Sic Virgilius VIII. 398. *Nec fata vetabant stare, decemque alios* ⁷¹ *Priamum superesse per annos.* ⁷² [Quidam hoc, quod dicit, *Dii morientis Elisae*, secundum eos tradunt, qui dicunt habere nos singulos deos nostros, ut XII. 539. *Nec dii texere Cupencum, Aeneas veniente, sui.*]

611. ⁷³ [ACCIPITE HAEC. Audite.] MERITUMQUE MALIS ADVERTITE NUMEN. Quod mali merentur.

612. AUDITE PRECES. Imprecationes dicit: nam non sunt preces, ut paulo post: *Imprecor arma armis.*

613. IN-

⁵⁶ desunt iisdem. sed Basil. *devotrix* quae imprecari dicitur. ⁵⁷ cum Dan. ut Fabr. Basil. ⁵⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁹ *interpretes corrumpendi judicii.* in Cicerone hodie legitur, male Dan. & Fabr. & Masvic. in *corrumpendis judiciis.* ⁶⁰ desunt L. Vof. R. Steph. al. sed Fabr. desunt a *Veteres enim.* ⁶¹ deest iisdem. ⁶² desunt iisdem. ⁶³ desunt Fabr. usque ad *Juvenalis.* corrupte Dan. a Tifiphone ejus fratre. ⁶⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶⁵ in R. desunt reliqua ad §. 601. ⁶⁶ desunt Vof. L. Steph. al. ⁶⁷ *Tifis* L. Vof. ⁶⁸ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁶⁹ anacreticos L. R. anacreticos Vof. anacreticos Basil. anacreticos dicit amatoris, id est Dan. Fabr. vide Bapt. Pii Adnotat. postea, cap. XLIX. ⁷⁰ impediri R. ⁷¹ *primum s. p. annu* R. ⁷² desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷³ desunt iisdem.

Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et sic fata Jovis poscunt; hic terminus haeret:

- 615 At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
Auxilium inploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, quum se sub leges pacis iniquae

Tra-

SERVIL

613. ⁷⁴ [INFANDUM CAPUT. Etiam in impre-
catione nomen ejus detestatur. ADNARE. ⁷⁵ [Ver-
bum familiare naufragio,] ut in primo 1. 538. *Huc
pauci vestris adnavimus oris.* Id est, per tempe-
statem ⁷⁶ devenimus. ⁷⁷ Et bono colore futura
praedicat, ⁷⁸ [quemadmodum Homerus, qui mori-
turos dividentes frequenter inducit.]

614. FATA JOVIS. ⁷⁹ [*Fata*, dicta: id est, Jo-
vis voluntas. Hic ergo] participium est ⁸⁰ [a fan-
do,] non nomen. TERMINUS HAERET. Si hoc
est immutabile.

615. AUDACIS POPULI. Id est, Rutulorum, ⁸¹
sicut semper inducuntur. Alibi VII. 409. *Audacis
Rutuli ad muros.* ⁸² [Et quidam volunt *audacem*
apud Virgilium dici fortem, quem fortuna non se-
quitur, ut X. 110. *Audax quos rumpere Pallas.* Et
alibi IX. 126. *At non audaci cessit fiducia Turno.*
VEXATUS. Hoc loco graviter vastatus.]

616. FINIBUS EXTORRIS. Extra suas terras re-
motus: ⁸³ [sicut extra solum, *exsul*;] & significat
quando Evandri & Tarchontis petivit auxilium. ⁸⁴
[COMPLEXU AVULSUS IULI. Quia scit quam sit
charus patri Ascanius. AUXILIUM INPLORET. Sic
ut dictum est, ab Evandro & Tuscis.]

617. INDIGNA SUORUM FUNERA. Aut indi-
gnorum, aut crudelia & magna, sicut veteres di-
cebant.] SUORUM. Pallantis dicit & caeterorum ⁸⁵
sociorum.

618. PACIS INIQUAE. Ut supra lib. I. 10. dixi-
mus, propter perditam linguam, habitum, nomen:
quae solet victor imponere; sicut ⁸⁶ [in XII 823.]
postulat Juno.

VARIORUM.

606. EXSTINXEM. *Exstinctum* primus Moreti,

qui non est audiendus. HEINS. *Exstinguam* Lu-
tati ad Stat. v. Theb. 128. ubi de hoc loco vi-
dendus Barthius. *exstinxissem* Francianus. quod est
interpretis. vide Commentatorem Crucquianum
Horatii I. Sat. IX. 73. & *memor* quaedam Edd.
apud Serv. supr. ad §. 508. BURM.

607. LUSTRAS. Hic & supr. §. 6. ubi Servius
varie explicat, caperem, pro *illustras*: & hinc vi-
dimus ad Gratii Cynege. 221. *lustrare & illustra-
re*, a librariis esse confusa. vid. & Davif. ad Cicer.
I. de Nat. Deor. 31. & saepe hoc sensu utitur Clau-
dianus. ut VI. Conf. Honor. 412. de sole, *radiis
tamen omnia lustrat.* & II. Rapt. Prof. 48. *Lu-
strantur humeros Phoebus & astra tuos.* Epith.
Honor. 238. *jucundior aër Assonitam lustrare
domum.* BURM.

608. ET CONSCIA. Et deest priori Hambur-
gico.

609. PER URBIS. *Per umbras* Leidenfis unus,
pro varia lectione.

611. ADVERTITE. *Avertite* primus tertiusque
Rottendorphii, secundus & quartus Moretanus,
Montalbanus, Venerusque. ut sit sensus, avertite
a fontibus noxiisque meritis numen. sed & sensus
in vulgata scriptura est commodus. *advertite* huc
numen, quod mali improbieque meruerunt. HEINS.
Vid. ad Nemef. I. Ecl. 41. *Accipite haec: ani-
mumque malis excludite tantis* Ed. Venet. *aver-
site* Wittian. Regius & alii: & Edd. Ald. Junt.
& aliae.

613. CAPUT. *Corpus* Menagii prior, ex glossa.
& *terris* Parrhas.

614. ET SI. *Et sic* est legere apud Nonium in
Fatum, & apud Macrobius lib. v. Saturn. cap.
12. nec aliter scripti codices: nisi quod in priore
Hambur-

⁷⁴ desunt iisdem. ⁷⁵ desunt iisdem. ⁷⁶ venimus iisdem. ⁷⁷ & 6c ei futura praedicat, quemadmodum Dan. Fabr.
⁷⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷⁹ desunt iisdem. ⁸⁰ desunt iisdem & Dan. sed habet Basil. ⁸¹ quos semper indu-
cit, ut audaces. Basil. cui seq. desunt ad §. 616. ⁸² *populi* L. ⁸³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁸⁴ desunt iisdem.
⁸⁵ desunt iisdem ad suorum §. 617. ⁸⁶ deest iisdem. ⁸⁷ desunt iisdem.

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;

620 Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.

Haec precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo.

Tum vos, o Tyrii, stirpem & genus omne futurum

Exercete odiis: cinerique haec mittite nostro

Munera. Nullus amor populis, nec foedera sunt.

625 Ex-

SERVII.

619. ⁸⁸ [REGNO AUT OPTATA LUCE FRUATUR. Tribus tantum annis regnavit: in tertio anno submersus in fluvio Numico: Juvenalis xi. 63. *Alter aquis, alter flammis ad sidera missus*: designans Aeneam submersum; Herculem combustum].

620. SED CADAT ANTE DIEM. Cato dicit, juxta Laurolavinium, cum Aeneae socii praedas agerent, pradium commissum, in quo Latinus occisus est, fugit Turnus: & Mezentii auxilio comparato ⁸⁹ [renovavit praelium, qui] quidem victus est ab Aenea; ⁹⁰ Aeneas autem in ipso praelio non comparuit. Ascanius ⁹¹ vero postea Mezentium interemit. Alii dicunt: quod Aeneas victor, cum sacrificaret super Numicum fluvium, ⁹² lapsus est, & ejus nec cadaver ⁹³ inventum est: unde dicit: MEDIAQUE INHUMATUS ARENA. Postea dictus est inter deos receptus, ⁹⁴ [quem *Jovem indigetem* dixere.] ⁹⁵ [Quidam eum, cum adversum Aborigines pugnaret, exanimem dicunt repertum.] ANTE DIEM autem, ante fati necessitatem; & bene, quod passura est, optat Aeneae, ut ipse 392. *Sed misera ante diem*. ⁹⁶ [Epicurei dicebant omnia fieri dispositione fatorum: unde loquitur x. 467. *Stat sua cuique dies*. MEDIA. Ignota.

621. HAEC PRECOR. Id est, sicut dictum est, imprecor.] CUM SANGUINE FUNDO. Quasi imprecationes ipsas suo consecraret cruore.

622. TUM VOS, O TYRII. Non sunt mandata, sed imprecationes, ut dissentiant omnibus rebus, sicut & factum est: nam si mandata sunt, quomodo *genus futurum*?

623. EXERCETE ODIIS. Id est, fatigate.

624. ⁹⁷ [POPULIS. Aut populorum, aut popu-

lis, ut Afris quoque.] NEC FOEDERA SUNTO. ⁹⁸ Quia rupta sunt tertio: *Sunto* autem, id est, sint. & fit propter metrum, addita o tertiae personae numeri pluralis, indicativi modi, ut ⁹⁹ *amanto, amant; docento, doceant; legunto, legant; nutrinto, nutriant*. Urbanus dicit verbo ² eum juris usum propter odia haereditaria.

VARIORUM.

Hamburgensi, si pro diversa lectione est adscriptum, uti & Venerus in contextu exhibebat. HEINS. *Et si fata petunt Jovis. hic & prior* Rottendorphius pro varia lectione: & si Dorvil. a m. sec. Edd. Venet. & Mediol. ita si & sic variant III. Georg. 391. & apud Stat. III. Silv. II. 96. ubi vid. Marklandum. Heinsius in ora codicis conjecerat, *Id si fata*. BURM.

615. AT BELLO. Et Mediceus a m. pr. & ita Genevenses ediderunt. at non ex P. Danielis exemplari. *bella & arma* differre vidimus ad lib. I. 545. BURM.

616. EXTORRIS. *Externis* Hugianus.

Ibid. COMPLEXU AVULSUS. Sic & Nonii Marcelli Editiones, in *extorris*. cuius tamen in scriptis exemplaribus, *conspectu avulsus*, monente Mercero. Macrobius lib. v. cap. 12. vulgatum est secutus, cum quo faciunt codices nostri. *Avulsus* in Mediceo & Gudiano. HEINS. *Complexuque* tertius Rottendorphius & Leidenfis unus.

617. VIDEATQUE. *Vident* Mentel. pr. mox, *leges sub pacis* Hamburg. pr.

622. TYRII. Non refutandi causa, sed ridendi insaniam Harduini mentio hic facienda, qui per Tyrios Turcas, & per Romanos Papam intelli-

gi

⁸⁸ desunt iisdem & Dan. ⁸⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁰ qui tamen Aeneas in L. Vof. R. Steph. & Basil. sed Aeneas non habet. ⁹¹ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁹² deest R. ⁹³ apparuit, inde Dan. Fabr. ⁹⁴ desunt L. R. Vof. Steph. ⁹⁵ desunt iisdem & Dan. & Basil. ⁹⁶ desunt L. R. Vof. Steph. al. ad cum §. 621. ⁹⁷ desunt iisdem. ⁹⁸ *santo* pro *sunt*, & *sint*. quia r. f. t. *santo* autem id est sint Dan. ⁹⁹ *amanto, docento, legunto, nutrinto* L. Vof. R. Steph. & Basil. qui addit *audiant*. ¹ alii dicunt Dan. Fabr. ² eam Fabr. Basil.

- 625 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
 Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.
 630 Haec ait, & partis animum versabat in omnis;
 Invisam quaerens quam primum abrumpere lucem.

Tum

SERVII.

625. EXORIARE. Exoriatur: & ostendit Annibalem. EX OSSIBUS. Secundum Anaxagoram, qui Homocomeriam dicit, id est, omnium membrorum similitudinem esse in rebus creandis: id est, ex ossibus, ³ ex sanguine, ex medullis: nam omnia pro parte sui transeunt in procreationem. Lucretius l. 830. ⁴ Nunc ad Anaxagorae veniamus Homocomeriam. ⁵ [Sane Punici ex ossibus dicunt oriri posteros, quos nos ex sanguine. An, quia post longum tempus nascetur Annibal, ideo ex ossibus posuit?

626. FACE DARDANIOS. Incendiis urbium Italarum. FERROQUE. Exercituum caedibus. SEQUARE. ⁶ Pro, sequere.

627. NUNC OLIM. Modo olim futuri temporis: & quidam separant pronunciantes; ut sit modo olim, postea: quasi dicat, vel nunc, vel olim. QUOCUMQUE DABUNT SE TEMPORE VIRES. Quia, quotiescumque voluerint, Poeni bella renovarunt, ideo ait: *Pugnent ipsique nepotesque*.

628. LITTORIBUS CONTRARIA. Aut quia in foedere cautum fuit; ut neque Romani ad littora Carthaginiensium accederent; neque Carthaginienses ad littora Romanorum: aut potest propter bella navalia accipi, inter Romanos & Aëtos gesta.] FLUCTIBUS UNDA IMPRECOR. Propter illud, quod in ⁸ foederibus sancitum erat: ut Corsica esset media inter Romanos & Carthaginienses.

629. PUGNENT IPSIQUE NEPOTES Potest & ad civile bellum referri.

VARIORUM.

gi voluit, inter quos nulla umquam foedera sunt inita. sed an Papa ipse umquam exercitum misit contra

Turcas, & ipse & nepotes ejus perpetua cum Turcarum nepotibus bella gesserunt? miseret me hominis, quem, dum viveret, oportuisset includi custodiae fatuorum, non a focus Jesu in honore haberi. BURM.

Ibid. ET GENUS. Et deest Zulichemio a manu prima.

625. EX OSSIBUS. Quomodo ex ossibus rogat Harduin. quum cineri praecefferit? sed an nescit ossa & cineres mixtos, & promiscue saepe sola ossa, & solos cineres memorari? his immorari non vacat. BURM.

626. SEQUARE. Sequere alter Hamburgicus.

627. QUOCUMQUE. Quaecumque Parrhas.

629. IMPRECOR. Jam precor primus Moreti & unus Leidenfis. arma viris prior Hamburgicus.

Ibid. PUGNENT IPSIQUE NEPOTES. Nihil adfert ad illustrationem loci hujus Pierius. in Mediceo tamen & utroque Monteliano & caeteris poene omnibus, *pugnent ipsique nepotesque*: nisi quod Hamburgensis secundus & tertius, primus & secundus Rottendorphianus, secundus & tertius Moreti, duo Vossiani & Leidenfis stant pro vulgata lectione. Moretanus quartus, *ipsi pugnantque nepotes*. sed Gudianus & tertius Rottendorphius, a manu prima, *pugnent ipsique nepotesque*. quomodo praeter recentitos jam codices, Menagianus uterque, Moretanus primus, Montaibanus, Sprottianus, Venetus & Schefferius: eleganter: quamquam Carisius lib. iv. Inst. Gramm. & Beda de tropis S. Scripturae p. 346. vulgatam lectionem agnoscant. uti & Donatus ubi agit de Schematibus. Alteri tamen scripturae accedo. nam Grammatici, dum alter ex altero locos veterum scriptorum describebant,

³ sanguine & medullis Dan. id est sang. & med. Fabr. ⁴ in Lucretio hodie legitur, Nunc & Anaxagorae scribitur. ⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad Fluctibus. ⁶ 628. ⁶ prosequere Dan. Fabr. ⁷ renovar * Dan. renovare Fabr. ⁸ foederibus cautum est L. Vof. R. foed. similiter sancitum erat Fabr. similiter cautum erat Dan. f. sancitum est Steph. Basil.

Tum breviter Barcen nutricem adfata Sichaei:
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
635 Dic corpus properet fluviali spargere lympa,
Et pecudes secum & monstrata piacula ducat:
Sic veniat. Tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quae rite incepta paravi,

Per-

SERVII.

632. BREVITER. Festinatione mortis: simul necit causam morarum, & ipsi, & sorori. 9 [BARCEN. Hoc cognomen familiae Annibalis fuit.

633. PATRIA ANTIQUA. Hoc est Tyros, quae ante ejus patria fuit.] HUC SISTE. 11 Huc adduc, 12 ut VIII. 85. *Et cum grege sistet ad aram.* Hinc & 12 *sistatur* dicimus, id est, adducatur: nam *stare* aliud est. Nec aliter possumus dicere, quam 13 *sta hic; siste huc.* Fallit autem 14 plerumque verbi similitudo: quia dicimus *sto*, & *sisto*; cum diversa significant.

635. SPARGERE LYMPHA. Sacrificantes diis inferis aspergebantur aqua, ut VI. 230. *Spargens rore levi, & ramo felicitis olivae:* superis, abluebantur, ut II. 719. *Donec me flumine vivo Abluero.* Modo autem inferis sacrificat, ut: *Sacra Jovi Stygio.*

636. 11 [MONSTRATA. Vel quae ipsa monstravi; vel quae sacerdos.] PIACULA. Purgationes; alias sacrificia, 16 [aut sacrificia.]

637. SIC VENIAT. 17 [Quemadmodum praeceptum est;] ne 18 praetermitteret aut 19 praecederet. TEGE. Corona; ut & ipsa tardaret.

638. 20 [SACRA. Sacrum est, quod ad deos pertinet; *profanum*, quod ad homines.] [JOVI STYGIO. Hoc est, Plutoni. Et sciendum, Stoicos dicere unum esse deum, 21 cui nomina variantur pro actibus & officiis: unde etiam duplicis sexus numina esse dicuntur: 22 [ut, cum in actu sunt, mares sint; foeminae, cum 23 patiendi habent naturam: unde est I. Georg. 326. *Conjugis in gremium laetae descendit.* Ab actibus autem vocantur,] ut Jupiter, 24 juvenis pater; Mercurius,

quod mercibus praeest; Liber, a libertate. Sic ergo & modo *Jovem Stygium* dicit, inferis sacrificatura, ut alibi VI. 138. *Funoni infernae dictus sacer.* Hinc est Jovis oratio: *Caecicolae, mea membra, dei, quos nostra potestas Officiis divisa facit.* QUAE RITE INCEPTA PARAVI. Ordo est: Sacra, quae paravi, animus est rite perficere.

VARIORUM.

bant, in errorem, quem primus ex horum numero admiserat, caeteri facile conspirabant. sic lib. II. 262. cum docuerim nihil verius esse scriptura, quae in membranis propemodum omnibus occurrit, *Acamasque Thoasque*, tamen apud complures veterum scriptorum *Atamasque* invenitur. Lib. I. 2. Grammatici non pauci agnoscunt, *Laviniaeque venit litora*, cum tamen *Lavinia litora*, mihi elegantius videatur, quod Mediceus omnium veterrimus exhibebat. Carisius, Diomedes, Donatus, atque Beda cum aliis proferunt in medium veteris Poetae hunc versum:

Typhin aurigam celeres fecere carinae.
qui tamen mendosus est & claudicat, ni restituatur hoc modo:

Typhin ut aurigam celeris fecere carinae.
de Argonautis est sermo. & forte versus ejus ad Varronem Aracinum est referendus. HEINS. Livius XXVI. 23. *Comprehensi ipsi familiaeque eorum. ipsique nepotesque* Regius. Heuman. Tom. IV. Poecil. lib. IV. pag. 542. ultima versus hujus, *pugnent ipsique nepotes*, ut turpem laciniam reiecit. ita

9 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad huc §. 634. 10 huc ad huc Vof. R. 11 ut, cum e grege §. a. a. R. 12 & si status L. 13 sta illic Dan. Fabr. 14 plerisque Vof. Steph. Dan. Fabr. fallit enim Basil. 15 desunt L. Vof. R. Steph. al. 16 desunt iisdem. 17 desunt iisdem. 18 praemitteret iisdem. 19 praedicaret Vof. 20 desunt L. Vof. R. Steph. al. 21 cujus, dederunt Commel. & Emm. quos duces sequi solebat diligens ille Maffivicius. 22 desunt Voff. 23 pariendi Steph. Dan. 24 juvenis R.

Perficere est animus, finemque inponere curis;
 640 Dardaniique rogi capitis permittere flammæ.
 Sic ait. Illa gradum studio celerabat anilem.
 At trepida, & coeptis inmanibus effera Dido,
 Sanguineam volvens aciem, maculisque trementis
 Interfusa genas, & pallida morte futura,

645 In-

SERVII.

639. ²⁵ [PERFICERE EST ANIMUS. Mire: quamdiu enim Aeneas præfens erat, non omnino desperans, trahebat exitium.] CURIS. ²⁶ Utrum amoribus, an rei susceptæ?

640. DARDANIQUE ROGUM CAPITIS. In quo ejus imago fuerat: ²⁷ & bene suum rogi, illius dicit, ne suspicionem faciat. PERMITTERE FLAMMÆ. Incendere.]

641. STUDIO CELERABAT ANILI. Aut pro ætatis possibilitate: aut pro industria, qua utuntur a-niculæ: ²⁸ [aut voluntate obsequendi. Alii CELEBRABAT legunt: quia antiqui hoc verbum in velocitate ponebant. Actius: *Celeri gradu gressum ad-celebrasse decet.*]

642. AT TREPIDA. Festina: nam moritura nihil timebat. ²⁹ [Ideo autem *festina*, id est, occasione vix data.] COEPTIS IMMANIBUS EFFERA. ³⁰ [Nimis fera,] furiosa facis cogitationibus.

643. ³¹ [SANGUINEAM ACIEM. More suo ostendit eam furem vultu, gestu, voce.

644. MACULISQUE TREMENTES INTERFUSA GENAS. Hoc est, trementes genas interfusas habens maculis.] PALLIDA MORTE FUTURA. Aut pallidior, quam solent ³² homines esse post mortem, aut *pallida*, omine mortis futuræ. ³³

VARIORUM.

ita solet, sine ulla scriptorum auctoritate. BURM.

632. BARCEN. *Barcem* duo Moretani & prior Hamburgicus. *Bachem* Zulichemius. *Bracem* Spro-tianus. *Bercen* Parrhaf. *Barchen* Wittian. & Wall. qui & cum breviter. hinc *Barcen* breviter secundus Hamburgicus. *Sichei* est secundus Rottendorphius, & Excerpta nostra. sequens versus suspectus Britanno Erudito in Miscell. Observar. Vol. 1. p.

13. sed vindicavit egregie Belga doctissimus. BURM.

635. SPARGERE. *Mergere* alter Menagii. *aspergere* Venetus.

636. DUCAT. *Ducet* Mentelii primus. *monstrata* non a Didone, sed ex ritibus, consuetudine & lege sacrorum, quasi divinitus jussa adhiberi. vid. Barth. ad Stat. VI. Theb. 122. & supr. 498. vel ut Medici monstrare dicuntur remedia, sic hæc piacula considerat, ut y. 479. viam, quæ solvat a-mantem, vel reddat Aeneam. vid. Gronov. ad Senec. IV. de Benef. 28. BURM.

637. TUQUE. *Tuaque* secundus Rottendorphius a manu prima. *tege corpora* Spro-tianus.

638. PARAVI. *Parabam* vetus codex Macro-bii Thuanæ Bibliothecæ lib. III. Saturn. cap. 3. HEINS.

640. DARDANIQUE. *Dardanidique* Wall. pro *Dardanidæque*. deinde *flammis*, Mediceus. *præ-mittere* Venetus.

641. ANILE. *Anilem* alter Mentelianus, primus Rottendorphius & alii quinque, etiam Mentelianus prior & Gudianus. HEINS. *Celebrabat* Mediceus a manu prima, Wall. & Wittian. a m. pr. quæ sollempnis permutatio. ut & lib. V. 609. & ita in Indice Erythraci legitur. vid. ad Val. Flac. IV. 80. *anili* habet Donatus ad Terent. Eunuch. V. III. 4. & puto rectius, quia ut Terent. Eun. V. III. 4. *multum movebat*, sed *parum promovebat*. quod studium anile egregie ostendit, licet parum referre arbitrer. *anili* etiam Dorvill. & Wittian. & fere omnes cum editionibus plurimis. *dixerat*, illa *gradum* s. c. *anilem* Parrhaf. *anilem* etiam Regius. Ovid. XIII. Met. 533. *passu processit anili*. BURM.

642. AT

²⁵ defunt L. Vol. R. Steph. al. ²⁶ amoribus iisdem. & nihil præterea. ²⁷ defunt iisdem. ²⁸ defunt iisdem.
²⁹ defunt iisdem. ³⁰ defunt iisdem. ³¹ defunt iisdem. ad *Pallida* y. 644. ³² omnes Vol. Dan. Fabr. ³³ addunt,
 aut pallida, conscientia mortis futuræ Dan. Fab.

645 Interiora domus intrumpit limina, & altos
 Conscendit furibunda rogos, enseique recludit
 Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.
 Hic, postquam Iliacas vestis notumque cubile
 Conspexit, paullum lacrimis & mente morata,

650 In-

SERVII.

646. FURIBUNDA. Furenti similis. ³⁴ [Sane quidam volunt, Virgilium ubique Didonis, tamquam Flaminicae, facere mentionem: apud veteres autem Flaminicam scalas plus tribus gradibus, nisi Graecas, scandere non licebat; ne ulla pars pedum ejus crurumve subter conspiceretur: eoque nec pluribus gradibus, sed tribus, ut ascensu ³⁵ duplicis nisus non paterentur extolli vestem, aut nudari crura: nam ideo & Graecae scalae dicuntur: quia ita fabricantur, ut omni ex parte compagine tabularum clausae sint, ne aspectum ad corporis aliquam partem admittant. Et sciendum, si ³⁶ quid in caeremoniis non fuerit observatum, piaculum admitti. Hic autem piaculum admittitur; quod ipsa Dido ait: *Sacra Fovi Stygio quae rite incepta paravi*: nam & supra ait 493. *Magicas inuitam accingior artes*. Hoc vero loco plenius eam Flaminicae ritum excessisse declarat, ubi de gradibus loquitur dicens: *Interiora domus*, &c. neque enim potest esse altum, quod tribus tantum gradibus conscenditur: unde apparet plures gradus tribus fuisse: quod plenius de Anna subjunxit inf. 685. *Sic effata gradus evaserat altos*.]

647. NON HOS QUÆSITUM MUNUS IN USUS. Quem Aeneas non ad hunc usum reliquerat: &c, ut supra 496. diximus, secundum Homerum vertitur munus in perniciem. Tale est in Bucolicis IX. Ecl. 6. *Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus boedos*.

648. ³⁷ [CUBILE. *Cubandi* locum dixit.]

649. ET MENTE. Consilio.

VARIORUM.

642. AT TREPIDA. Et Montalbanus. *trepida coeptis* primus Moreti, *at rapidi coeptis* Excerpta nostra.

643. VOLVENS. *Involvens* alter Vossianus. HEINS.

645. INRUMPIT. *Perrumpit* Sprottianus. *intrumpit* Montalbanus & alter Rottendorphius. *prorumpit* Parrhas. *abrupit* Wall. sed vulgata est apud Donatum ad Terent. Andr. I. I. 106. BURM.

646. FURIBUNDA. *Moribunda* Venerus. *thoras* Parrhas.

Ibid. RECLUDIT. *Reclusit* exstat apud Donatum in Terentii Adelp. Act. II. Sc. I. & sic Gudianus a manu prima. HEINS. *Reclusit* Dorvil. Gudian. a m. pr. *refringit* unus Heinii. observavit Cl. Dorvillius id genus *αὐτοχρημίας* apud Carthaginienses fuisse frequens ex exemplo Hamilcaris apud Herodot. VII. 167. BURM.

647. QUÆSITUM. Sane si quis propius attenderit, videbit huic voci locum nullum hic esse. scripserat Virgilius:

Dardanium, non hocce relictum munus in usus.
 quae probat Servius, quem Aeneas non ad hunc usum reliquerat. Deinde non potest esse quaesitum, quandoquidem ab imprudenti Aenea relictum est, inquit, sed non in hos usus. FABER. Frustra hic tricatur Faber, qui maluit Virgilio e-lumbem versum dare, quam acquiescere vulgatae lectioni, & ab omnibus codicibus confirmatae. & ut relictum tueretur, intrudit comicum illud *hocce*, metuens scilicet primae syllabae *re*, quam tamen potuisset producere, ut saepe a viris doctis in talibus compositis est observatum. sed si jam relictum, ut supr. §. 507. velimus fingere ab Aenea, non minus, & pro munere datum, & ita quaesitum Didoni possumus exponere. nec opus hic est commentum Ruai, qui quasi Aeneas ense muneri ab alio sibi datum, reliquisset Carthagine abiens, capit. *Quaesitum* ergo fuit Didoni, cui hoc muneri dederat Aeneas. & ita cepit Ovidius Epist. VII. fin.

Praebuit Aeneas & causam mortis & ense,
Ipsa sua Dido concidit usa manu.

&c

³⁴ defunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 647. R. Steph. al.

³⁵ duplices Dan. Fabr.

³⁶ quid caeremoniis Dan.

³⁷ defunt L. Vol.

650 Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
 Dulces exuviae, dum fata Deusque sinebant,
 Adcipite hanc animam, meque his exsolvite curis.
 Vixi, &, quem dederat cursum fortuna, peregi:
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

655 Ur-

SERVII.

651. DEUSQUE SINEBANT. Aut Jupiter, qui Aeneam abscedere compulit: aut amor: aut necessitas fatis.

653. VIXI. Excusat vitae abruptum: quia dicit Plato, magna poena adfici animas eorum, qui vitam ante tempus reliquerunt. ET QUEM DEDERAT CURSUM FORTUNA, PEREGI. Non natura, nec fatum. Tribus enim humana vita continetur: *Natura*, cui ultra centum & viginti solstitiales annos concessum non est: *Fato*, cui nonaginta anni, hoc est, tres ¹⁸ Saturni cursus, exitium creant; nisi forte aliarum stellarum benignitas etiam tertium ejus superet cursum: *Fortuna*, id est, casu, qui ad omnia pertinet, quae extrinsecus sunt; ut ad ruinam, ¹⁹ incendia, naufragia, venena. Bene ergo dixit, *fortuna*. Sic Cicero in Philippicis I. 4. *Multa mihi imminere videbantur praeter naturam, praeterque fatum*: id est, gladii Antonii, ex casu.

654. ¹⁰ [MAGNA. Cogitatione eorum, qui me non viderunt; sed factis cognoverunt.] SUB TERRAS IBIT IMAGO. ¹¹ Bene imaginem dixit. Valde enim quaeritur apud Philosophos, quid illud sit, quod Inferos petat: nam tribus constamus: *Anima*, quae superna est, & originem suam petit: *Corpore*, quod ¹² in terra deficit: *Umbra*, quam Lucretius sic ¹³ definivit, *spoliatus lumine aër*. Ergo *umbra*, si ex corpore creatur, sine dubio perit cum eo: nec est quicquam reliquum de homine, quod Inferos petat. Sed ¹⁴ definierunt esse quoddam simulachrum, quod ad nostri corporis effigiem fictum, Inferos ¹⁵ petat: & est species corporea, quae non potest tangi, sicut ventus. Hinc in sexto 391. *Corpora virva nefas Stygia vestire carina*. Hanc autem rem etiam Homerus requirit, simulachro Her-

culis apud Inferos viso. Et sciendum, simulachra haec esse etiam eorum, qui per apotheosin dii facti sunt: unde aut visi esse apud Inferos: aut illuc descendisse dicuntur. Horatius de Libero II. od. XIX. 29. *Te vidit insans Cerberus aureo curru decorum*. Sciendum tamen abuti poetam, & confuse vel simulachrum, vel umbram dicere.

VARIORUM.

& ita Tacitus in alia re de Mor. Germ. 28. *munera non ad delicias quaesita*. immo etsi oblitum velimus fingere Aeneam reliquisse ensen, non minus *quaesitum* potuit dicere Maro. quod confirmat imitatio Silii lib. VIII. 150.

Ensem Dardanii quaesitum in pignus amoris. ubi vide Cl. Drakenb. & idem lib. VII. 53. *donum* vocat. *Quaerere* vero est *adquirere*, sibi accipere, ut saepe viri docti nos docuerunt. vide Gruter. ad Senec. Epist. I. Heins. ad Ovid. II. Art. 674. & Brouckh. ad Propert. III. XVI. 5. cui immerito obtreccat Cortius ad Sallust. Jugurt. cap. V. hinc forte colorem duxit Manilius V. 547. de Andromeda,

Induiturque sicut non haec in vota paratos. ubi non opus est ad legere. BURM.

649. PAULUM. *Parum* Zulichemius ex glossa. ita enim in Regio superscriptum erat. *mente remota*. Sprothianus. *paulum* an *paulum* scribendum, omnes disquirunt Orthographiae scriptores, quibus adde Zinzerl. Promuls. IV. Victor. ad Cicer. XIII. ad Famill. 12. Faerni. ad Orat. in Pison. cap. XXV. & alios plures. BURM.

651. SINEBANT. *Sinebat* in Mediceo, duobus Menagianis & Veneto. etiam in altero Menteliano a manu prima. HEINS. *Si fata* alter Hamburgi-

38 deest R. 39 deest L. Vof. R. mox in Cicerone legitur *impendere*, pro *imminere*. 40 deest L. Vof. R. Steph. al. 41 bene ergo imaginem dixit Vof. R. Steph. bene nunc i. d. L. bene imaginem dixit fortunae Dan. 42 in terram Steph. 43 definivit, *supra spoliatus lumine* L. Vof. R. Steph. al. sed *supra* deest Vof. sed Basil. *luminis*. Lucretius vero lib. IV. 369. *nam nihil esse potest aliud, nisi lumine cassus aër*. sed *379*. *spoliatus lumine terra*, quae confudisse videtur hic Servius. BURM. 44 deprehenderunt L. Vof. Steph. Dan. Fabr. 45 petit L. Vof. R. Fabr. Dan. 46 *corum* Dan. & ita in Horatio hodie legitur.

655 Urbem praeclaram statui: mea moenia vidi:
 Ultra virum, poenas inimico a fratre recepi:
 Felix, heu nimium felix, si litora tantum
 Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae!

Di.

SERVII.

655. URBEM PRAECLARAM STATUI. Non est contrarium illi loco 88. *Pendent opera interrupta*,⁴⁷ [quia illud ex persona poetae supra dictum est:] nam licet paululum aliquid superesset, quantum ad ipsam pertinet, fecerat, ut sup. 75. *Urbemque paratam*. Item paulo post 683. *Urbemque tuam*: & revera civitati quid superest? factis muris,⁴⁸ templo, portu, theatro,⁴⁹ [foro, senatu, quibus adiunguntur etiam privatae aedes: ut I. 425. *Pars optare locum tecto, & concludere sulco*.] MEA MOENIA VIDI. A me facta: & pertinet ad effectum, ut III. 498. *Quam vestrae fecere manus*.

656. ULTRA VIRUM. Puniendo ejus interfectorem: nam ideo addidit: *Poenas inimico a fratre recepi*. Et re vera⁵⁰ nulla avaro major est poena, quam amittere pecuniam, propter quam commiserat scelus. Bene autem *recepit*, quasi debitas:⁵¹ [vel quod partem maximam civium sollicitavi.] Ergo hoc dicit: Feci illud,⁵² [& illud:] felix nimium fuisset, si tantum Aeneas Carthaginem non⁵³ venisset. Alii haec quasi per interrogationem volunt accipi: ut nihil dicat esse perfectum: nunquid urbem statui? nunquid ultra sum virum? nunquid a fratre poenas recepi? Sed tamen felix fuisset, si vel hoc tantum contingeret, ut Carthaginem non veniret Aeneas.⁵⁴ Et hanc varietatem gignit hic sermo TANTUM,⁵⁵ [quem alii, *tantummodo* interpretantur:] nam ad utrumque admittitur. Tamen melior est sensus superior, quem nonnulli sic exponunt propter sup. 88. *Pendent opera interrupta*: ut ordo sit: urbem praeclaram, & mea moenia statui vidi: hoc est vidi dum statuerentur:⁵⁶ [statui enim infinitivus a positivo *statuor*.]

657. [FELIX HEU NIMIUM FELIX, SI LITORA NUNQUAM DARDANIAE TETIGISSENT NOSTRA CARINAE. A Catullo acceptit, qui dicit Carm. LXIV. 171. *Jupiter omnipotens, utinam nec*

tempore primo Gnoissia Cecropiae tetigissent litora puppes.]

VARIORUM.

burgicus. *sinebat* Ed. Venet. vid. IV. Georg. 8. XII. Aen. 176. *Scalae subitusque adparuit ignis*. vid. ad Ovid. II. Art. 81. Stat. XI. Th. 22. *Hostiles turmae ferrumve timeant*, ubi alii *timeantur*; & ita saepe apud Lucanum & alios. BURM.

652. EXSOLVITE. *Absolvite* sec. Rottend. Francian. & Leidenf. unus. & ita Servius sup. ad §. 2. *meque exsolvite* Zulich. *meque his exsolvite poenis* Ed. Venet. vid. ad Lucan. VII. 262. ubi eadem varietas. BURM.

654. MEI. *Mea* tert. Rottend. *mei imaginem* idem esse quod *me* contendit Stanlejus ad Aeschyl. septem contra Thebas §. 494. vid. notas D. Heinsii ad Sili lib. x. 289. BURM.

656. INIMICO A FRATRE. *Inimico fratre* uterque Mentelianus, primus Rottendorphius, Montalbanius & alter Menagianus. deinde hunc versum proxime praecedenti praeponunt prior Mentelianus, Sprotianus & alter Menagianus. HEINS. A deest etiam Leidensi uni. & fratre Hugonian. sed vulgata est apud Donat. ad Terent. Phorm. I. IV. 13. insolentior locutio videtur, *poenas ab aliquo recipere*, cujus exempla ignoro, nisi quis velit pro *capere* posse sumi. praeterea poenas de avaro capere, hic de pecunia avaro erepta explicare, an procedat dubito. quia vero saepe *recipere* pro liberare a periculo, morte &c. apud nostrum occurrit, ut socii *recepti* lib. I. 583. VII. 244. & alibi, cogitabam, an non scripserit Maro, *Poenos inimico a fratre recepi*, id est Tyrios, quibus aut odium crudele Tyranni, aut metus acer erat lib. I. 361. servavi, liberavi a periculo, quod illis a fratre imminabat, mecum illos in Africam, ubi *Poeni* dicti sunt,

47 desunt L. Vof. R. Steph. al. 48 templo posito & theatro L. Vof. R. Steph. al. 49 desunt iisdem & al. 50 nulla avari L. Vof. R. Steph. nulli avaro Dan. Fabr. 51 desunt L. Vof. R. Steph. al. 52 desunt L. Vof. R. Steph. feci istud & illud Bif. illud, nimirum fuisse R. felix nimirum Vof. Steph. al. 53 veniret L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. mox G. Vossius volebat. si vel hoc tantum contigisset, ut C. n. venisset Aeneas. 54 sed & hanc Dan. Fabr. 55 desunt L. Vof. R. Steph. al. 56 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. 57 desunt iisdem.

Dixit: &, os inpressa toro, Moriemur inultae,
 660 Sed moriamur, ait. Sic, sic juvat ire sub umbras.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, & nostrae secum ferat omina mortis.
 Dixerat. Atque illam media inter talia ferro
 Conlapsam adspiciunt comites, ensisque cruore
 665 Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta

Atria:

SERVIL.

659. OS IMPRESSA TORO. Applicito ore ad lectulum, ⁵⁸ [vel os, faciem:] aut quasi amatrix, ut sup. 82. *Stratisque relictis Incubat.* Aut certe quasi peritura insensibili rei dat sensum: & sic ad lectulum loquitur, ut ad hastam Turnus XII. 97. *Te Turni nunc dextra gerit.* Mezentius ad equum x. 861. *Rhoëbe, diu, res siqua diu mortalibus nulla est, Vivimus.*

660. SIC? SIC. Quasi interrogatio & responsio. ⁵⁹ Et placet sic inultam perire, [vel hoc genere mortis:] & hoc eam se loco intelligimus percussisse. Unde alii dicunt verba esse se ferientis. ⁶⁰ [Alii ita distinguunt: *Sed moriamur ait:* & sic post adjiciunt: *Sic juvat ire sub umbras:* ut dubitaverit an inulta deberet mori: deinde ultionis difficultatem circumspiciens dixerit: *Sic juvat ire sub umbras.*]

661. HAURIAT HUNC OCLIS IGNE. Aut videat omina tempestatis futurae: ⁶¹ [quia navigantibus malum omen est, si rogalis flamma videatur,] aut certe satisfaciatur suae crudelitati. ⁶² [AB ALTO. A mari.]

662. DARDANUS. Pro Dardanius. Plautus Amph. prol. 98. *Natus Argis* ⁶³ ex Argo patre: vel quod ipse Aeneas ante Dardanus dictus est. ET NOSTRAE SECUM FERAT OMINA MORTIS. Ut Aeneas quoque per vim maturius obeat: & bene infausta omina imprecatur ei, qui ad novi regni auspicia properat.]

663. INTER TALIA. Per talia, ut VII. 30. *Hunc inter fluvio Tyberinus amoenus.*

664. ⁶⁴ [CONLAPSAM ASPICIUNT. Non indu-

xit occidentem se, sed ostendit occisam: & hoc Tragico fecit exemplo, apud quos non videtur quemadmodum fit caedes, sed facta narratur.]

665. SPARSASQUE MANUS. Aut perfusas sanguine: aut morte resolutas.

VARIORUM.

sunt, avehens. & hoc obscure videtur etiam Servii altera explicatio, *vel quod partem maximam civium sollicitavi*, id est contra Fratrem incitavi, & ut eum defererent, & mecum abirent, mihi conciliavi & junxi. videant doctiores. BURM.

657. FELIX, HEU NIMIUM. Vindicat hanc lectionem manifesta imitatio Statii III. Silv. III. 25.

Felix, heu nimium felix, plorataque nato Umbra venit.

& tamen, *felix en nimium* Heinsum ibi legere notat vir doctus in Miscell. Observ. Critic. Tom. II. pag. 228. nescio ubi, sed in ora Heinsum libri sui notaverat, *Felix ter, nimium felix*, ut Horat. I. Od. 13. *Felices ter & amplius.* sed induxerat, & deinde iterum reposuerat. Gevartius edidit, *Felix & nimium.* idem Markl. ad II. Silv. III. 24. vix ferre potuit in Lucan. lib. VIII. 139. *Heu nimium felix*, ut ibi notavimus. BURM.

659. OS IMPRESSA TORO. Servii multiplex explicatio fere vana est. sed morituros solitos toros, humum &c. mortu invadere, explicat Barthius ad illa Stat. v. Theb. 252. *Hic inpressa toris ora,* &c. BURM.

660. MORIAMUR. *Morietur* Leidensis unus, alter

⁵⁸ defunt iidem. ⁵⁹ & placet s. i. perire? placet & hoc eam &c. L. Vof. R. Steph. & placet s. i. mori: & hoc l. in t. eam se Basil. mox, esse verba ferientis Fabr. Bas. verba esse ferientis Vof. R. Steph. Dan. ⁶⁰ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁶¹ defunt L. R. Bas. ⁶² defunt iidem ad §. 663. ⁶³ ex Argo patre Fabr. Schol. Horat. ad IV. OJ. 6. *Dardanus* explicat *Dardanius*. & ita Servius ad lib. XI. 287. & Nonius in *Argus*, qui & *natus Argus* habet. BURM. ⁶⁴ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Atria: concussam bacchatur fama per urbem.

Lamentis, gemituque, & femineo ululatu

Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus aether:

Non aliter, quam si inmissis ruat hostibus omnis

670 Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furentes

Culmina perque hominum volvantur perque Deorum.

Audit exanimis, trepidoque exterrita cursu,

Un-

SERVII.

667. FOEMINEO ULULATU. Proprio foeminarum. Horatius Epod. x. 17. *Et illa non virilis ejulatio.*

670. ANTIQUA TYROS. Vel nobilem dicit: vel illud ostendit, quia Carthago ante *Byrsa*, post *Tyros* dicta est, post *Carthago* a ⁶⁵ Carthada oppido: unde fuit Dido inter Tyron & Berithon.

672. AUDIT EXANIMIS. Exterrita: nam, ut diximus i. Aen. 484. ⁶⁶ *exanimatus* mortuus est.

VARIORUM.

alter Menagii, secundus Rottendorphius & Venetus. *fi sic* Gudianus a manu prima. *per umbras* Parrhaf. Fabric. ad lib. II. Aen. 391. legit, *sic? sic juvat i. f. u.* ex Servio. sed ego *fic, sic* explico, pro *vel sic, vel sic quoque*. id est, etsi non ultra meas injurias, tamen vel inultam juvat mori. vis est in repetitione. & ita Heinsius apud Ovid. XII. Met. 285. ex codicibus, *fic, sic precor.* & Valer. Flac. IV. 8.

Sic funo ducem fovet omnia curis

Aesonium, sic arma, viros sociosque ministrat.

BURM.

661. HAURIAT HUNC OCULIS IGNEM. *I-gnem oculis* alter Hamb. efficax & elegans locutio, de aviditate spectandi. & ut utuntur de auditu, sic & de visu, ut notavi ad Valer. Flac. I. 262. & imitatur, ut solet, Maronem Silius XI. 283.

Faciemque superbi

Ignoram luxur oculis mirantibus haurit.

utrumque jungit Pacatus Paneg. cap. xxix. BURM.

662. OMINA. Omnia Oudartii, Sprotianus & tertius Mentelii, cujus primus & alter Hamburgicus a manu etiam prima. & Ed. Ald. postea. pro *nostrae* Leidensis unus, *miseriae*.

663. MEDIA. Medio Dorvil. a m. sec. Taubmannus dicit alios legere, *mediam*, quod in nostris non vidi. *media inter ilia* Edit. Venet. quasi locum vulneris indicet.

654. ASPICIUNT. *Accipiunt* alter Menagii. & Wittian. *cruorem* Dorvil.

665. AD ALTA. *Et alta* alter Menagii.

668. PLANGORIBUS. *Clangoribus* priores Menagianus & Montalbanus. sic & lib. v. 228. codices nonnulli, & lib. vi. 561. in optimo exemplari, *quis tantus clangor ad auras*. tres alii, *clamoribus*. in altero Vossiano, *magnis resonat plangoribus*. HEINS. Vid. ad lib. II. 487. & III. 226. *clamoribus* Wall. & Wittian.

669. IMMISSIS. *Immissis* etiam Rufinianus de figuris pag. 28. *missis* Ed. Mediol.

670. TYROS. Tyros primus tertiusque Rottendorphius, Hamburgicus uterque, uterque Vossianus, duo Menagiani, Menteliam prior, Sprotianus, Montalbanus, Venetus, & Moretanus quartus. etiam Gudianus a manu secunda. & sane Latinas enuntiationes amat Maro. sic *Delus* hoc lib. I. 144. habuimus. & VII. Aeneid. 208. *Threiciam Samum*: & lib. I. Aeneid. 415. *Paphum*. HEINS; Tyros Parrhaf. Wallian. & Wittian.

Ibid. FURENTES. *Ruentes* Zulichemius.

671. CULMINA. Hoc loco usus, ut intricatissimum Valerii Flacci II. 174. per hypallagen durissimam illustret, Zinzlerlingus, & adduxit etiam Carrion. sed vide quae ibi diximus. hunc vero planum & facillimum imitatur Silius libr. XVII. 507.

Volucres spargit per culmina flammis.

ut recte viri docti, pro *per nubila*, rescipserunt ex libris scriptis. & ita idem, licet ibi non de tectis ur-

⁶⁵ *cartha*, vel *carta*, iidem. vid. ad I. Aen. 147. mox Beryum L. R. Byrithon. Vol. Berithum Bas. Brithon Commel.
⁶⁶ *exanimis* Fabr. Basil.

- Unguibus ora soror foedans, & pectora pugnīs,
 Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
 675 Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
 Hoc rogos iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
 Quid primum deserta querar? comitemne sororem
 Sprexisti moriens? Eadem me ad fata vocasses:
 Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
 680 His etiam struxi manibus, patriosque vocavi

Voce

SERVII.

673. ORA SOROR FOEDANS. ⁶⁷ Cruentans, ut II. 502. *Sanguine foedantem*.

674. NOMINE CLAMAT. Aut Didonem vocat: ut supra 333. & I. 344. diximus, Poenorum lingua viraginem: nam Elisa dicta est; sed virago est ⁶⁸ vocata, cum se in ignem praecipitavit: aut *nomine clamat*, nominat: sicut & Homerus dicit Iliad. A. 361. *καὶ τὴν ἑμυαλίαν*, ⁶⁹ nominabat: aut certe vero nomine, ut solent dolentes, ut IX. 481. *Hunc ego te, Euryale, aspicio*. Item IV. Georg. 321. *Mater Cyrene, mater*. Hinc & ibi ait vers. 356. *Et te crudelem nomine dicit*. Et multi quaerunt, quomodo procedat hoc, cum ejus nomen nusquam sequatur; sed tractum est a jure, ubi dicitur nihil interesse, utrum quis unum filium habens, dicat: *Fili, beres esto*: an, ⁷⁰ [Titi, beres esto.] Ergo dicendo: *Hoc illud germana fuit?* quasi nomen dixit. Sane sciendum, bene cum perturbatae integrum non dedisse sermonem.

675. ⁷¹ [Hoc ILLUD GERMANA FUIT. Allocutio per conquestionem.]

676. HOC ROGUS ISTE MIHI. Alludit ad historiam.

677. QUID PRIMUM DESERTA QUERAR? ⁷² Conqueritur, cur relicta sit, nec ad par exitium convocata. COMITEMNE SOROREM SPREVISTI? Deest: Illudne, quod sprexisti comitem sororem? & semiplene loquitur ⁷³ [quod afflictis convenit.]

679. ⁷⁴ [TULISSET. Abstulisset.]

680. STRUXI MANIBUS. Quasi sceleris contaminata, & quasi ipsa interitum sororis adjuverit.]

Struxi manibus, subaudis, rogos. PATRIOS DEOS. Saturnum & Junonem.

VARIORUM.

urbium, sed de arbore agatur, lib. v. 514.

Torquet Vulcanus anhelos

Cum fervore globos flammarum, & culmina torret.

ubi etiam alii libri; *lumina, robora. culmina* vero de arboribus dici ostendimus ad Ovid. I. Met. 681. vid. & de hac voce infr. lib. VIII. 456. hic vero aedes civium & templa indicantur. BURM.

Ibid. VOLVANTUR. *Volitantur* Excerpta nostra. *volvuntur* alter Hamburgicus & Leidenis.

672. CURSU. *Cursu*. Donatus ita distinguit, ut a rumore dolentis perturbataeque affectum discriminet. FABRIC. *Casu* Excerpta nostra. *audis* etiam Francianus. ut supr. 220.

673. UNGUIBUS ORA. *Ora* hic pro genis, quia in Leg. XII. Tab. erat: *mulieres genas ne radunto*. explicat Marcell. ad Leg. XII. Tab. p. 263. sed memoriae vitio citat, *soror lacerans*.

Ibid. ET PECTORA. *Ac pectora* Hamb. alter.

675. ME FRAUDE. *Quod fraude* Bigotian.

676. IGNES. *Ignis* Excerpta nostra. *ignesque* Leidenis unus. *haec ignes* Parthae.

677. DESERTA. *Germana* Menagianus prior. *quod primum* Hugonianus. *comitemque* a manu prima Gudianus. *comitemve* Menagii prior.

678. ME AD FATA. *Eadem me fata vocassent* alter

67 cruentans, *sanguine foedans* L. R. Steph. cruentans sanguine Basil. 68 appellata Steph. al. 69 deest L. R. Steph. al. sed *sexies* nominabat Vof. Dan. Fabr. vide ineptias, quasi *sex* in Graecis fuisset, sed tunc *sex* non *sexies*, vel *sexies* fuisset dicendum. BURM. 70 Tite Steph. Dan. desunt. R. 71 desunt L. Vof. R. Steph. al. 72 conquestionio iidem. 73 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 74 desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *struxi* §. 680.

Voce Deos, sic te ut posita crudelis abessem:
 Exstinxisti me teque, soror, populumque, patresque
 Sidonios, urbemque tuam. Date vulnera lymphis,
 Abluam, &, extremus si quis super halitus errat,
 685 Ore legam. Sic fata gradus evaserat altos,
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.

Illa,

SERVII.

681. POSITA. Exanimata. Statius VIII. 651. *Positusque beata Morte pater.* ⁷⁵ [CRUDELIS. Illum crudelem dicit, quod sit dubium tu an ego.]

682. EXTINXISTI MEQUE, SOROR. Varro ait, non Didonem, sed Annam, amore Aeneae impulsam, se supra rogam interemisse. POPULUMQUE PATRESQUE URBEMQUE TUAM. *Patres*, id est, Senatum. *Urbem tuam*, quam extruxisti: & quidam hoc loco volunt tres partes politicae comprehensas; populi, optimatum, regiae potestatis: ⁷⁶ [Cato enim ait de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.]

683. DATE VULNERA LYPHIS. Date lymphas, ut vulnera abluam, hoc est,] aut date aquam: aut *date*, id est, permittite. Lavare autem cadavera ⁷⁷ satis proximis concedebatur. Unde queritur mater Euryali: IX. 487. *Nec vulnera lavi Veste tegens.* ⁷⁸ [Sane in sacris pura vestis appellatur, quae neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Id hoc loco comprehensum accipi potest, cum Dido inducitur habuisse crinem sacratum, quo videlicet abscisso possit sine cruciatu mori: prius tamen voluit ablui cruorem, cum ait: *Date vulnera lymphis, Abluam.* Plinius tamen infra ait: *Semianimemque sinu germanam*, usque, *veste cruorem*: ut tanquam in veste pura legitimo sumptu ⁷⁹ morti data haberetur: quodque sacratum crinem habuerit, vitae fuerit immorata: nam subjecit apte ex persona Iridis: *Hunc ego diti Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.*]

685. ORE LEGAM. Muliebriter, tanquam possit animam sororis excipere, & in se transferre.] Sic Cicero in Verrinis v. 45. *Ut extremum filiorum spiritum ore excipere liceret.* GRADUS EVASERAT ALTOS. Id est, ascenderat; ⁸⁰ rogi scilicet, qui pro qualitate fortunarum fiebat: unde in sexto 178. *Coeloque educere certant.* [Aut quia lecti antiquorum alti erant, & gradibus ascendebantur, quibus superatis Anna amplectitur sororem.]

686. AMPLEXA FOVEBAT. Bene non fovit, sed *fovebat*; ut id diu factum ostenderet.

687. CRUORES. Exprimebat, vel abluabat, ut x. 834. *Vulnera siccabat lymphis.* An suam vestem vulnere Didonis infectam.] ⁸¹ Usurpavit: nam nec *sanguines* dicimus numero plurali, nec *cruores*. SICCABAT autem, exprimebat.

VARIORUM.

alter Hamburgicus. *ad facta* Mentelius prior a manu prima.

679. FERRO. *Ferret* Oudartii. *atque hora*, sine *eadem* Wittrianus.

Ibid. HORA. *Ora* Gudianus, & Editio Jun-
tina.

680. STRUXI. *Mamibus struxi* Parrhas.

681. POSITA. *Positam* Medicus manu prima.

Ibid. ABESSEM. *Abissem* Wall.

682. EXTINXISTI. Diomedes Grammaticus lib. II. agnoscit, *extinxisti me teque soror*, addita interpretatione pro *extinxisti*, ubi de Syncope agit. Probus

⁷⁵ desunt iisdem ad aut §. 683. ubi aut aquam, aut *date* habent. ⁷⁶ desunt Fabr. ⁷⁷ deest Basil. Ger. Vossius aut pro procreatis, aut *satis* pro valde, ut §. 559. vel *legebat solis*. ⁷⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *sic Cicero* §. 685. sed Fabr. ad *Id hoc*. ⁷⁹ morte data haberetur *, quod quae Dan. ⁸⁰ aut rogis. & mox, fiebant Dan. fiebant etiam L. Vof. Basil. deinde ab, *aut quia*, desunt L. Vof. R. Steph. al. ad *usurpavit* §. 687. errat vero hic Cerda, qui rogam in sublimi aedium parte struendum vult fuisse. certe tunc & ipsae aedes incendio flagrasse debuissent. vid. supr. ad §. 495. recte exponit Servius de rogo. BURM. ⁸¹ deest Dan. usurpatum Steph. usurpatum contra artem Basil. sed *cruores* dixerunt & Horatius & saepe Valer. Flac. vid. lib. IV. 330. BURM.

Illa, gravis oculos conata adtollere, rursus
Deficit. Infixum stridit sub pectore volnus.

690 Ter sese adtollens cubitoque adnixa levavit:
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto

Quae

SERVII.

689. SUB PECTORE. ⁸² Per transitum dicit vulneris locum.

691. ⁸³ TER REVOLUTA TORO EST. Aut sapius: aut Promanteus est, [praefagium,] propter bella Carthagini: [nam tria cum Romanis fuere bella Punica.] ⁸⁴ [ERRANTIBUS. Vicinitate mortis.]

VARIORUM.

bus etiam in Arte Gramm. *extincti* pro *extinxi* producit ex Marone. hunc locum haud dubie respexit. cui & illud alterum subiungit, *vixit cui vitam*. *Extinxem* pro *extinxissem* supra h. l. 606. habuimus. certe in prioribus Menteliano & Hamburgico *extinxi* legitur, addito interpretamento pro *extinxisti*. sed & in tertio Rottendorphii pro diversa lectione annotatur, vel *extinxisti*. in primo Moretano, *Extinxi me teque soror*. *Extincti* etiam Pierius agnoscit, & exhibet Florentina Juntarum Editio. HEINS. *Extinxi me teque* Dorvil. Pugetianus. ego cum Diomede facerem. solent enim se priori Veteres loco memorare. ut sup. 360. vid. ad Lucan. IX. 985. *extinxi te meque* Regius, Parrhas. Wallian. *extincti te meque* Wittian.

683. DATE. *Data* Menagianus prior.

684. ERRAT. *Erret* Sprotianus, secundusque & tertius Moretanus, Vossianus alter. alter Menelianus, *esset*. HEINS. *Esset* etiam Leidenfis unus, Regius & Parrhas. *exstat* Wall.

686. SEMIANIMEMQUE. *Semianimemque suam* Ed. Venet. *germana* Wallian.

687. CRUORES. *Furores* Menagii primus.

688. RURSUS. *Rursum* Dorvil.

689. STRIDET. *Stridit* Mediceus & meliores octo, *appropinquans*. ut & alibi non uno loco. lib. VIII.

420. *striduntque cavernis Stricturae Chalybum*. & II. 418. *stridunt silvae*, eam enim lectionem Probus in Catholico eo loco videtur probare. sic o-

ptimis in exemplaribus apud Juvenalem Sat. x. 61. *fam stridunt ignes*. lib. XII. Aen. 691. *striduntque hastilibus auras*. IV. Georg. 262. *ut mare sollicitum stridit*. & sub finem ejusdem libri, *stridere apes utero*, & *ruptis effervere costis*. Apud Pacuvium Duloreste, *quid stridunt fores*? plura Priscianus concessit lib. x. *tergere* tertiae conjugationis restitimus Nostro lib. VII. Aeneid. 626. sic *fervere* & *servit* tertiae conjugationis (de quo verbo uberius Nonius.) *fulgit* & *fulgere*, *lavit* & *lavere* pro *lavare* ter quaterve usitatum Maroni. *sonit* & *sonere* pro *sonare* idem Nonius observat. Diomedes libro primo, *irridere* & *olere* tertiae conjugationis ex antiquis scriptoribus observat, & Priscianus lib. VIII. sub finem. tum Vossius de Analog. lib. III. cap. 35. HEINS. *Stridens* primus Rottendorphius. *stridit* Francianus & Regius a m. pr. & ita Servius ad IX. 579. *infixum sub pectore* conjungit Guellius. vid. Heinl. ad Ovid. IX. Metam. 171. de verbo *stridit*. BURM.

690. INNIXA. *Adnixa* scripti nostri, exceptis primo Rottendorphii & altero Hamburgico; *annixa* alter Menagianus. idque rectius: *innititur* enim cubito, etiam qui jacet, *adnititur* qui tentat exsurgere. Hegesippus libr. I. de Herode: *Paullisper sese attollens cubitoque annixus*. Silius Ital. XVII. 139.

Invadunt vanamque fugam, atque attollere sese

Adnitentem artus.

de Syphace sermo est, qui in terram jacebat provolutus. quare nec assentior Nonio, qui Aeneid. III. 208. *pro adnixa torquent spumas*, agnoscit *obnixa*. cum lib. I. 144. habeamus

Cymothoe simul & Triton adnixus acuto
Detrudunt nares scopulo.

& lib. v. 226.

Quem petis & summis adnixus viribus urget.
lib. IX. 229.

Stant

⁸² nunc per L. Vof. Steph. al. nam per R. dictus V. locus Dan. Fabr. ⁸³ promante usas est R. Vof. pro oeconomia usus est L. praefagium deest L. Vof. R. Steph. al. deinde nam tria defunt L. Vof. R. Steph. al. ad 5. 692. ⁸⁴ Dan. hic surbar, qui habet, vicinitate mortis, propter tria bella Punica. praefagium propter bella Carthagina.

Quaesivit coelo lucem, ingemuitque reperta.

Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,

695 Quae luctantem animam nexosque resolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,

Sed

S E R V I I.

692. INGEMUITQUE REPERTAM. Atqui dixit 631. *Invisam quaerens quam primum abrupte lucem*; sed ostendit morientes sua improbare delicta, ut in sexto 436. *Quam vellent asbere in alto Nunc & pauperiem & duras perferre labores.*

693. TUM JUNO OMNIPOTENS. Aut pronuba, aut inferna. ⁸⁵ [Statius II. Silv. I. 147. *Jam complexa manu crinem tenet infera Juno.*]

694. DIFFICILESQUE OBITUS. Quia supererat vita ei, quae casu, non aut fato, aut natura, moriebatur, ut: *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat*: id est, naturali. IRIM DEMISIT OLYMPO. Ut & supra III. 46. diximus, trahit hoc de Alcesti Euripidis, qui inducit Mercurium ei comam secantem: quia fato peribat mariti. ⁸⁶ [Alii dicunt, Euripidem Orcum in scenam inducere, gladium ferentem, quo crinem Alcesti abscindat. Euripidem hoc a Poenia, antiquo tragico, mutatum.] Sane sciendum, hoc ideo nunc fieri: quia certis consecrationibus solebant homines facere, ut muniti essent adversus fortunae impetus; nec poterant mori, ⁸⁷ nisi exauctorati illa consecratione: unde circa Didonem ista servantur.

696. ⁸⁸ [NAM QUIA NEC FATO. Cum dicat Virgilius x. 467. *Stat sua cuique dies*, quomodo hoc dicit: *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed misera ante diem*? Nam si fato vivimus, quid agunt merita? si pensamur meritis, quae vis fati? quomodo hic & fatum admittit & meritum? Deinde, cum dixerit. *Stat sua cuique dies*, quomodo dicit *ante diem*? Harum rerum ratio sic redditur: Sunt & *fata*, quae dicuntur *denunciativa*; sunt alia, quae *conditionalia* vocantur. *Denunciativa* sunt, quae omnimodo eventura deferunt, ut verbi gratia: Pompejus ter triumphaturus est. Hoc illi fata dederunt, ut, ubicumque terrarum fuerit, ter triumphet: non potest aliter evenire,

& ideo fatum, quod hoc denunciat, *denunciativum* vocatur: *Conditionale* vero hujusmodi est: Pompejus, si post Pharsalicum bellum Aegypti litus attigerit, ferro peribit: hic non omnimodo necesse erat, ut videret Aegyptum; sed, si casus illum ad aliam regionem forte duxisset, evasisset. Sic & apud Homerum Achilles refert, matrem deam sibi dixisse, ut, si bello Trojano se subtraheret, & reducem patriae daret, alta senecta viveret, sed inglorius: si vero apud Trojam pugnando perseveraret, adeptus magnam gloriam primaevis obumberet. Vides igitur conditionem fati sub duplici eventus expectatione pendere. Achilli enim dies statuta erat, qua domum repetens senex periret; sed quia bellum non reliquit, obiit quidem ante diem fato statutum; sed nec tum sine fato: quia de gemina fati auctoritate veniebat utraque conditio. Sic & Didoni decretum fuerat, ut urbem praeclaram statueret, ulcisceretur virum, poenas de parricidio fratris exigeret. Pervenisset autem ad seeram mortem sine ulla felicitatis offensa, si Trojana classis ad litus Africae non venisset, qua portum Carthaginis ingressa, nec continuaretur ulterius reginae nota felicitas, nec expectaretur ad mortem dies illa fera, quae fuerat constituta. Haec sciens Maro, inducit ipsam Didonem in extremis suis ista dicentem: *Urbem praeclaram statui, mea moenia vidi, Ulta virum; poenas inimico a fratre recepi, Foelix, seu nimium foelix, si litora tantum, Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae!* Sic & Vulcanus, respondens Veneri, armari filium postulanti, conditionale fatum adserit fuisse Trojanis, ut, si Aeneas coelestibus armis fuisset armatus, annos X. ultra quam stetit Troja duraret, nec Priamus ante idem tempus periret: quo praesidio praetermisso praeparandae Trojanae incolumitatis extincta conditio est: & hoc est, quod ait VIII. 396.

St.

⁸⁵ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. Fabr. al. nec unde Mafficius habeat, scio. Forte Cl. Ryckius Statii locum adscripserat. ⁸⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. pro *Mercurium*. G. Vossius legebat *mortem*, & mox pro *Poenia*, *Panyass*, quem de Alcesti egisse patet ex initio Scholiastae Euripidis in Alcesti. sed tragoedius scripsisse a nemine memoratum reperit. ⁸⁷ & absoluti illa Fabr. al. ⁸⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 697.

Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco:
 700 Ergo Iris croceis per coelum roscida pennis,

Mille

SERVII.

Similis si cura fuisset: & quod dicit, *Fas nobis*, &c. Hoc est, per fata licuisset: Si enim nefas est obviare fati, fas est omne quod permittente fatorum lege praestatur. Ergo sensus hic est: Cura quae tibi nunc est, si stante Troja fuisset, armari filium tuum mihi per fata licuisset; propter rationem scilicet conditionalis fati & vitam Priami, & regna Trojae tam Juppiter, quam fata servassent, cum hoc decreti conditio contineret. Ergo *stat sua cuique dies*, aut denunciatio fati; & mutationem omnino non recipit: aut conditionali: & si eventum alterum casus adtulerit, non inspecta die acceleratur interitus: quod ergo dixit: *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat*, nolo illum putes universa confundere: Illi enim dicuntur non fato perire, sed merito, qui maxima in deos, & non ignoscenda committunt, ut Salmoneus; ut contemptor divum Mezenrius; ut Tityus; ut Ixion: quos si fato dixeris oppetisse, ⁸⁹ pugnaveris: nam qui excedunt delinquendi modum, ipsi sibi poenam faciunt; quam si fatis imputandam putaveris, excusas peremptorum reatum. Hoc est ergo quod dicit: *Nam quia nec fato*, id est, denunciatio, *merita nec morte*, id est, nullo immani crimine commissio; sed *misera ante diem*, hoc est, uno de conditionalibus fati statuto: Si Trojanæ classis non contigisset adventus.]

697. SED MISERA ANTE DIEM. Non est contrarium, quod dicit in decimo 467. *Stat sua cuique dies*: nam, ut saepe diximus, secundum sectas loquitur: & hoc secundum alios, ⁹⁰ [Epicureos scilicet;] illud secundum alios, ⁹¹ [Stoicos nimirum,] dictum est. Quanquam grammaticæ ⁹² responsioni possit sufficere x. Eclog. 69. *Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.* ⁹³ [FURORE. Quia pudica in amorem devenerat.]

698. FLAVUM CRINEM. Matronis ⁹⁴ nunquam flava coma dabatur; sed nigra: unde Juvenalis vi. 120. *Sed nigro flavum crinem abscondente galero*. Huic ergo datur, quasi turpi: ⁹⁵ [aut flavum: quia in Catone legitur de matronarum crinibus: *Flavo cinere unctabant, ut rutilae essent.*]

699. CAPUT DAMNAVERAT. ⁹⁶ Necdum eam morti destinaverat, ⁹⁷ [potest accipi, *Stygioque caput damnaverat orco*: ut Didonem voto liberaret, quod semper omnes optant, ut sine cruciatu moriantur: nam subiunxit: *Hunc ego Diti Sacrum iussa fero, seque isto corpore solvo*: id est, libero: vel, illud ab orco nondum liberaverat, cum illa, devotum crinem adhuc retinens, inter reos esset. Ergo cuiuscumque debiti, id est, reatus, damnatio finem facit. DAMNARE autem, est damno adficere, id est, debito liberare. Ideo, & cum vota suscipimus, rei voti dicimur, donec consequamur beneficium, & donec condemnemur, id est, promissa solvamus, ut v. Ecl. 80. *Damnabis tu quoque votis*. Et bene Poëta non ait, illam damnaverat; sed caput ipsum, unde crinis fuerat auferendus.]

700. IRIS ROSCIDA. Quia ⁹⁸ cum nubibus fit pluvialibus, quae rore non carent. ADVERSO SOLE. ⁹⁹ Bene naturalem rem expressit: Iris enim nisi e regione Solis non fit, cui varios colores illa dat res: quia aqua tenuis, aer lucidus, & nubes caligantes inradiante isto varios creant colores.

VARIORUM

Stant longis adnixa hastis.

& 744.

Intorquet summis adnixa viribus hastam.

rursus lib. XII. 92.

Ingenti adnixa columnae Hasta

Ad-

⁸⁹ purgaveris Dan. ⁹⁰ desunt L. R. Vof. Steph. Dan. al. scilicet, ut inferius in x. dictum est Basf. ⁹¹ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. ⁹² responsionis possum Dan. responsiones possunt Comm. Emm. ⁹³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁴ nusquam R. in Steph. hic nihil legitur, nisi *abscondente galero*: priora omiserunt librarii. ⁹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁶ nondum Dan. Fabr. cum Vof. R. Steph. nec etiam morti desunt Basil. lege *morti*. ⁹⁷ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 700. ⁹⁸ cum nubilibus sic pluvialibus, quae, Dan. cum nubibus non est, quae L. Vof. R. cum nubibus est, quae Steph. ⁹⁹ sane Dan. 1 cui ille varios colores dat Dan. Fabr. 2 irradiatae varios Steph. al. irradiata L. Vof. R.

Mille trahens varios adverso Sole colores,
Devolat, & supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.

Sic ait, & dextra crinem secat. Omnis & una
705 Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

SERVII.

703. ¹ [SACRUM JUSSA FERO. Euripides Alcestin Diti sacrum habuisse crinem dicit, quod Poëta transtulit ad Didonem. CORPORE SOLVO. Id est, animam tuam:] quia ait supra: *Nexosque resolveret artus.*

704. OMNIS ET UNA. Uno impetu effusa est vita, id est, anima. DILAPSUS CALOR. Secundum eos, qui dicunt animam calorem esse, qua recedente corpus friget, ut VI. 219. *Corpusque lavant frigentis & unguunt.*

705. IN VENTOS VITA RECESSIT. Id est, anima, ut in quarto Georgicorum 224. *Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.* Et dicendo in ventos, aut eos sequitur, qui animam aërem dicunt; hoc est, in materiam suam redire: aut certe eos, qui dicunt animam perire cum corpore: ut intelligamus, evanuit, in ventos recessit, ut in nono 312. *Sed aurae omnia discernunt, nubibus irrita donant:* id est, evanescent.]

VARIORUM

Adusam dicere maluit Tacitus III. Annal. 61. *Lato nam partu gravidam, & oleae, quae tum etiam maneat, adusam edidisse ea nomina.* ubi fallitur vir summus Vossius lib. III. de Analogia 31. qui *adusam* pro pariente capit. *Incumbens palmae* dixit Ovidius in hac narratione. HEINS. *Cubituque* Hugonius, Wall. Wittian. tertius Mentelius, & primus Moreti, cum Excerptis nostris & Regius, qui & *aduxa*.

691. TORO EST. Deest Gudiano *re est. oculis* err. Ed. Venet.

692. QUAESIVIT. *Quaerebat* alter Hamburgicus.

Ibid. REPERTA. Donatus legisse videtur, *reper tam.* Eadem diversitas apud Ciceronem in Catone Majore cap. 2. *Senectutem ut adipiscantur omnes optant, eandem accusant adeptam.* & in Manuscriptis duobus: alii enim legunt, *adepti.* FABRIC.

Reper tam etiam Regius. quartus Moreti, Pugetianus, & Mediceus a manu prima. & in Zulichemio crasa erat litera *m.* etiam duo Leidenfes & editio Genevensis. vid. Ecl. v. 27. BURM.

693. DOLOREM. *Laborem* Ovidii Montalbani codex, & alter Hamburgicus. etiam tertius Rottendorphius pro diversa lectione. HEINS. Etiam Wall. & Zulichemius, qui & *difficilemque obitum.* demisit plures, *ab alto* secundus Rottendorphius, Wall. & tres Leidenfes. vid. supr. 356. *dimittis* Francianus. *remittis* Parrhasian. vid. supr. 268. BURM.

695. ANIMAM. *Animam* tertius Rottendorphius. *absolveret* Leidenfis. *resolverat* Sprotianus, & Wall. *dissolveret* Francianus.

696. NEC FATO. Vide Salmaf. de Ann. Climat. pag. 753. & H. Steph. disert. de Criticis pag. 17. & seqq.

698. NONDUM. *Necdum illi flavum* Gudianus. *necdum* etiam in Sprotiano, altero Menagiano ac Veneto & Parrhasiano. HEINS. Sed Nonius in *dammare, nondum* exhibet.

700. PENNIS. *Pinnis* Gudianus & Mediceus. *ad roscida* Bigotianus. *rosida* Francianus.

701. ADVERSO SOLE. *Adversa luce* Excerpta nostra, Ed. Venet. & primus Rottendorphius, & alter Hamburgicus, qui a manu secunda habebat, *perculo sole. averso sole* Bigotianus. *adverso sole* Lutatius ad Stat. ix. Theb. 81. sed ille verum ex lib. v. 89. citare videtur. variare ita saepe codices videbis in notis Marklandi ad Statii III. Silv. III. 55. BURM.

702. DEVOLAT. *Advolat* Bigotianus. *atque super* alter Hamburgicus. vid. ad I. Aen. 295. & mox v. 10. *Huic ego* Sprotianus. *hinc* Leidenfis & Francianus. *Hunc ego orco* Excerpta nostra, alia manu. BURM.

705. CALOR. *Color* Sprotianus. *delapsus* Francianus, & Wall. sed nihil muta. nam ita producit Lutatius ad Statii II. Theb. I. BURM.

P. VIR:

³ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴ rediit L. Vof. R. Steph. redit Basil. ⁵ defunt L. Vof. R. sed *discernant*, id est *cras* mecum Steph. Bas. contra, id est, ev. defunt Dan. Fabr.

L.F.D.B. 1777.

J. Polhemus sculp.

P. VIRGILII MARONIS
Aeneidos.

LIBER QUINTUS.

INTEREA medium Aeneas jam classe tenebat

Cer-

SERVII.

I. INTEREA. Dum fietur, aut sepelitur Dido: & hoc sermone librum, ut solet, superioribus junxit: cujus pars major ex Homero sumpta est: nam omnia, quae hic commemorat, exhibentur circa tumultum Patrocli; nisi quod illic curule exercetur,

hic navale certamen. Sane intelligendum, non potuisse fieri, ut una nec plena die Aeneas ad Siciliam perveniret: unde accipiendum est, sicut supra legimus, quod circa ' primum ortum lucis navigavit, ut iv. 586. *Regina e speculis ut primum albescere*

1 Deest Dan. Fabr.

Ffff 2

Certus iter, fluctusque atros aquilone secabat,
Moenia respiciens, quae jam infelicitis Elissae
Conlucent flammis. Quae tantum adcenderit ignem

5 Causa latet: duri magno sed amore dolores

Pol-

SERVII.

besere lucem Vidit, & aequatis classem procedere velis. Ergo tota die, dum se Dido interimit, dum fletur, paululum provectus est, leniter spirantibus ventis: & flammis rogi circa vesperam vidit: quo tempore & per naturam ignem videre potuit: & per pristinum morem, quo per diem cadavera non incendebantur. Deinde tota navigans nocte & alterius diei parte ad Siciliam venit. **MEDIUM.** Aut *medium* est, quicquid a principio recedit, & necdum finem fortitur: aut *medium*, sic altum, ut *medium* putares, ut III. 664. *Graditurque per aequor Jam medium:* nam vere *medium* sequenti indicat loco: *Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla Occurrit tellus.* ² [Sane speciem pro genere posuit: nam *mare* significat maria. **TENEBA.** Nautico usus est verbo, ut IV. 46. *Iliacas vento tenuisse carinas,* Et III. 686. *Ni teneant cursus.*]

2. **CERTUS.** Aut indubitabiliter pergens, ³ [id est, itineris sui certus]: aut *certus Aeneas*, id est, tollens, strenuus, ⁴ velox, ut I. 576. *Equidem per littora certos Dimittam.* **ATROS AQUILONE.** Quos nuper flans Aquilo atros effecerat, ut IV. 310. *Et mediis properas Aquilonibus ire per altum.* Nam ⁵ [ex Africa venientibus Austro secundus est, Aquilo adversus; ergo hoc dicit, quod fluctus, qui atri esse consueverunt Aquilonis flatu, qui ante flaverat, secundo flatu, secarit Aeneas, surgente Zephyro, ut Mercurius IV. 562. *Nec Zephyros audis spirare secundos.* Sed] novimus tempestatis hanc esse naturam, ut reliquias venti teneat, etiam in alterius flatu, ⁶ [sicut Lucanus III. 549. *Ut quotiens aestus, Zephyris Eurisque repugnat, Huc abeunt fluctus, illuc mare.*] **ATROS** autem, secundum Plinium dicit, qui ait in Naturali historia, non esse maris certum colorem; sed pro qualitate ventorum mutari: & aut flavum esse, aut ⁷ luculentum, aut atrum.

4. **COLLUCENT FLAMMIS.** Lucent undique: in honorem enim regum cum facibus procedebatur a populo: unde ait de Pallante XI. 143. *Lucet via longo Ordine flammarum, & late discrimina agros.* Postea etiam funebres lectulos proferre coeperunt: unde est etiam in sexto y. 874. *Vel quae Tyberine videbis Funera,* ⁹ [cum tumulum praeterlabere:] cum de Marcello aedili diceret, filio totius Augusti, in cuius honorem hoc factum est. **QUAE TANTUM.** In quantitate est admiratio. Sane sciendum, Varronem dicere, Aeneam ab Anna amatum: & licet (ut supra IV. 682. diximus) plurimum tempus interix, lectum tamen est.

5. **CAUSA LATET: DURI MAGNO SED AMORE DOLORES POLLUTO.** ¹⁰ [*Duri dolores, & amoris*] est; sed expositio talis est: Ignorabant quidem causam Trojani; conjecturis tamen propius accedebant: nam duri dolores magno amore polluto, id est, laeso: & notus foeminarum furor ducebat Trojanos per triste augurium; scilicet, ut crederent Didonem se interemisse. Multi dicunt, **DUCUNT**, dilacerant; ut ad supra dictas duas causas tertia accedat. ¹¹ Percellebant, inquit, animos Trojanorum, quod notus erat foeminae furor: quod ignem rogi videbant, id est, omen navigantibus triste, ut **PERTRISTE**, valde triste sit; Sed si sic intellexerimus, tertio dicto congruit tantum, non etiam superioribus: nec enim Trojani navigantes jam poterant aut de amore, aut de furore Didonis esse solliciti.

VARIORUM.

1. **MEDIUM AENEAS.** *Aeneas medium* Dorrill.

2. **CERTUS ITER.** *Laetus iter* alter Vossianus. **HEINS.** Coniungunt *medium iter*, quidam: sed an non *medium* absoluto pro *medium mare*, & per Graecum

² defunt L. Vof. R. Steph. al. ³ defunt iisdem. ⁴ deest iisdem. ⁵ defunt iisdem & Lipsiensis, qui, *secundos*: nam novimus. ⁶ defunt iisdem. ⁷ *Eurisque* vitiose Dan. & Fabr. & Mafv. ⁸ Luculentum L. Dan. sed perperam: nam *luculentus* est a luce, qui splendet & opponitur atro colori. ubi Plinius hoc dicat, non reperi: sed *translucidum mare iniisari* genus Zmaragdorum libr. VII. cap. 5. ait. BURM. ⁹ defunt L. Vof. R. Steph. al. in sequentibus pro *Varronem*, G. Vossius conjiciebat Nasonem, qui lib. III. Faistorum 605. & seq. de ea agit. ¹⁰ defunt iisdem, sed *unipolus* est in Vof. & Steph. ¹¹ deest L. R. Vof. Steph. al. & Lipsiensis, qui nec *Trojani* habet. ¹² percellebat Steph. al.

Polluto, notumque, furens quid femina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
 Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
 Occurrit tellus; maria undique, & undique coelum,
 50 Olli caeruleus supra caput adstitit imber,

No-

SERVII.

7. ¹³ [TRISTE PER AUGURIUM. Quidam *augurium*, pro ¹⁴ conjectura accipiunt; sed in quarto libro 453. relatum est, duplici modo diras fieri; aut in signis, aut quocumque modo, aut quacumque parte. Sed de signis diram fieri, in tertio 246. de Harpyiis, & in quarto de Didone significatum est: nunc quocumque modo diram fieri sic ostenditur: cum facit Aeneas, ex Africa navigantem, flammam e rogo Didonis attingere: dixit enim, *Quae tantum accenderis ignem Causa latet*, usque, *pectora ducunt*. Cum enim dat ubique Aeneae auguriorum peritiam, ostendit scisse eum etiam haec ¹⁵ signa inter diras referri: quod verum fuisse declarat secuta tempestas. TEUCRORUM PECTORA DUCUNT. Sicut dictum est IV. 384. & 661. propter visas flammam rogales, quae malum navigantibus omen efficiunt: & Trojani auguriorum periti sunt: nam neque ad Italiam veniunt, & mox naves incendio. ¹⁶ amittuntur.]

8. RATES. Pro navibus, abusive posuit.

9. ¹⁷ [OCCURRIT TELLUS. Jocunde occurrit: e contrario III. 72. *Terraeque urbesque recedunt*. MARIA UNDIQUE ET UNDIQUE COELUM. Ecce vere nunc est medium mare. [Homeri est *Odyss. M. 403. 'Οὐδὲ τις ἄλλη Φαίησι γαίαν, ἀλλ' ἑρπιδὸς ἡδὲ θάλασσα.*]

10. OLLI. Aut tunc: aut illi. SUPRA CAPUT. ¹⁸ [Periculosus,] inevitabilis, mortifer: nec enim simpliciter dictum est; cum omnis imber supra caput sit.

VARIORUM.

Græcissimum *certus iter*, pro certus itineris, ut Servius exponit? & ita apud Ovid. Epist. VI. 43. *hoc tamen ipsum Debueram scripto certior esse tuo*. non enim potest dici medium jam iter tenere, sed *medium mare tenere* dicitur, qui ex portu solvens

vela dat, licet in conspectu terra etiam sit. vid. & Serv. ad III. 270. & X. 674. mox vero *pelagus tenent* §. 8. ablata ex oculis terra. sic & III. 192. *altum tenere*. BURM.

4. ACCENDERIT. *Incenderis* Leidenfis. *accenderat* alius itidem Leidenfis.

5. SED AMORE. *Sub amore* Wall. & Zulichemius, deleta priore scriptura. ita pro *sed* etiam est *sub* lib. III. 571. in Pierianis. & saepe apud Lucanum. ut lib. V. 226. X. 307. etiam infr. 153. *diri* etiam Montalbanus. *doloris* Mediceus. *duri* recte: vid. ad Cicer. I. de Finib. 13. vulgatam agnoscit Schol. Juvenal. Sat. X. 329. mox, *posset* Moreti secundus. BURM.

8. JAM. Deest primo Moreti.

9. COELUM UNDIQUE, ET UNDIQUE PONTUS. *Maria undique & undique coelum* potiores scripti. alia lectio, quae in editionibus nonnullis est; ex superioribus libris conflata. HEINS. *Maria undique, undique coelum* Zulichemius. vulgatam tamen lectionem agnoscit Quinctilianus lib. XII. de Instit. Orat. in Prooemio. alia lectio desumpta ex lib. III. 193. quam etiam Fabius potuit respicere. *undique coelum* etiam agnoscit Hieronymus Epist. I. ad Rufinum. BURM.

10. OLLI CAERULEUS. *Illi* nonnulli. *existis* Venetus & Montalban. praeterire decretum erat multa manifesta delirantis Harduini documenta, quae vel tyro posset refutare: sed hic se nescire ait, quo modo *caeruleus* potest dici imber, & simul noctem ferre. sed an ignoravit caeruleum colorem pro nigro, vel certe nigro proximo, subnigro dici, & inde tenebras oriri? videat I. Georg. 453. ubi, *color caeruleus pluviam denuntiat*. ubi est subniger, ut est in aere ante pluviam, ut hic tempestatis praenuntius est imber. ejusdem generis est *imborruit*, quod soloecum pronuntiat. BURM.

II. IN-

¹³ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 8. ¹⁴ injectura Dan. ¹⁵ pugna Dan. Fabr. qui post *referri* asteriscum ponunt. ¹⁶ amittunt Dan. Fabr. ¹⁷ desunt L. Vol. R. Steph. al. Homeri etiam verba Danieli, ¹⁸ deest L. Vol. R. Steph. al.

- Noctem hiememque ferens: & inhorruit unda tenebris.
 Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
 Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
 Quidve, pater Neptune, paras? Sic deinde locutus
 15 Conligere arma jubet, validisque incumbere remis;
 Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
 Magnanime Aenea, non, si mihi Juppiter auctor
 Spondeat, hoc sperem Italiam contingere coelo.

Mu-

SERVII.

11. " [NOCTEM. Tenebras. HYEMEM. Tempestatem: Graeci enim *χρημα*, & non solum anni tempus, sed & tempestatem significant.] INHORRUIT UNDA TENEBRIS. Hoc est, & noctis, & nubium.

12. IPSE GUBERNATOR. " [Ἐμφαλινός; hoc est,] qui debuit esse solatio. PUPPI AB ALTA. Subaudis, haec ait.

13. QUIA NAM. Id est, cur: & est interrogantis adverbium, quo usus est bis, & hic, & in decimo 6. *Coelicolae magni, quianam sententia vobis Versa retro?* " NIMBI. Pro, nubes.]

15. COLLIGERE ARMA JUBET. Vela contrahere, non penitus deponere: nam dicit: *Obliquatque sinus in ventum.*

16. " [OBLIQUATQUE SINUS IN VENTUM. Contra eam partem, qua venti flabant: & eleganter per totum, gubernatorem ostendit ante omnia tentare, quam ad confessionem descendat.

17. MAGNANIME AENEA. Fortissime: & est epitheton sumptum ex tempore, hoc est, qui non consternaris: sic in quarto, ubi nuptias facturus est, ait γ. 141. *Ipse ante alios pulcherrimus omnes.*] JUPPITER AUCTOR. Aut nostrae navigationis: aut secundum usum loquutus est: nec, si huius rei auctorem se Juppiter faciat. Et multi quaerunt, quomodo auctor Juppiter? cum Apollini dicat VI. 59. *Tot maria intravi duce te.* Sed legimus III. 251. *Quae Phoebus Pater omnipotens:* " & specialiter navigationis ex Africa auctor est Juppiter.

18. Hoc COELO. Hoc aëre: *In hoc coelo, qui dicitur aër:* " sicut Lucretius IV. 133. posuit.

VARIORUM.

11. INHORRUIT. *Horruit* Mentelianus prior.

13. QUIANAM. *Quidnam* Venetus, Leidenensis unus, & Excerpta nostra. *aequora nimbi* alter Hamburgicus. inf. VI. 561. *qui tantus clangor.* posset firmare Pontani sententiam & I. Aen. 606.

Qui tanti talem genuere parentes.
 & ita Phaedr. IV. 19.

Quod tantum est praemium?

Lucan. VII. 847.

*Thessalia, infelix quae tanto crimine tellus
 Laesisti superos.*

& ita Noster saepe. ut *quid tantum?* II. Georg. 481. IV. Aen. 98. *quo nunc certamine tanto?* ut vulgo legitur. vid. ad Lucan. I. 660. & *quidnam* praefert hic Steph. in Schediasm. p. 63. sed vid. Erythraeum. BURM.

15. COLLIGERE ARMA. Haec non de velis, ut Servius, sed de remis interpretatur Castalio Decad. VI. Observat. cap. 4. sed vid. Ruacum & Cerdam.

16. SINUS. Pro vela improprie, obscurum & audacius dictum ait Harduinus. ignorasse videtur quid sint *sinus* velorum, non ipsa vela, quae & alas & pedes habebant, sed ea pars, quae sinuatur, vento eam sinuante: nam ventus facit in velis sinum. ingratus labor esset multa in hanc rem cumulare loca veterum, quos omnes rejicit ut spurius. sed sint sinus ipsa vela, ut centies sinus etiam pro tota veste poni solet, ut probavimus ad Petron. cap. CXXII. ut pars pro toto. BURM.

17. MAGNANIME. De hoc Epitheto vide Barth. ad Stat. IX. Theb. I. qui ad hunc Virgilii lo-

19 desunt iisdem. 20 desunt iisdem. 21 desunt iisdem. 22 desunt iisdem ad Juppiter γ. 17. 23 sed nunc specialiter navigantibus ex Dan. 23 * sic Lips.

Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro

20 Confurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.

Nec nos obniti contra, nec tendere tantum

Sufficimus. Superat quoniam Fortuna, sequamur:

Quoque vocat, vertamus iter. Nec litora longe

Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:

25 Si modo rite memor servata remetior astra.

Tum

SERVII.

19. MUTATI TRANSVERSA FREMUNT. Id est, hinc atque hinc, ²⁴ [quod est ex transverso; Varro de ora maritima: *Nihil enim venti, ut docti dixerunt, nisi aër multus, fluens transversus.*] Est autem adverbium factum de nomine, ut IX. 124. *Cunctatur & amnis Rauca sonans.* Item III. Georg. 499. *Et pede terram crebra ferit.* Nomen & adverbium plerumque in se transeunt, ut VII. 399. *Torvumque repente clamat:* id est, torve. Item ²⁵ adverbium in nomen, ut III. Georg. 325. *Dum mane novum:* ²⁶ & accepta declinatione factum est nomen. Sic Persius v. 68. *Fani cras hesternum,* ²⁷ *heu consumpsimus, ecce aliud cras.* Sed nomen, cum adverbium esse coeperit, fit indeclinabile: adverbium, cum nomen esse coeperit, declinatur: unde ²⁸ ait Plautus Mostell. III. II. 80. ²⁹ *A mane usque ad vesperum.* A mani, autem propter totaprototon ³⁰ non dixit. Cum enim in alienum jus transeunt hae partes, non suis, sed earum, ad quas transferint, utuntur potestatibus, duntaxat, in declinatione: nam temporum rationem ³¹ suam reservant, ut hoc loco *transversa*, cum adverbium sit, a tamen brevis est: quia venit ex nomine, licet duae consonantes sequantur; cum sciamus a terminata adverbia longa esse, ut paulo post: *Et frustra cerno te tendere contra.* ET VESPERE AB ATRO. Id est, ³² [ab occidente nubibus confuso, hoc est,] quo tendimus: nec enim sine ratione post generalitatem addidit speciem. ³³ [Quidam autem ideo atro dicunt: quia ubi dies occidens, atra omnia facit, id est, noctem.]

20. IN NUBEM COGITUR AER. Nubes enim aë-

ris densitas facit, ut I. Georg. 419. ³⁴ *Densat, erant quae rara modo, & quae densa relaxat* ³⁵ [Contrario I. Aen. 587. *Scindit se nubes, & in aëthera purgat apertum.*]

21. ³⁶ [NEC NOS OBNITI CONTRA. Kai' aôrû: sufficiebat enim aut obniti, aut contra niti.] TENDERE, Pro contendere: Aphaereis est. ³⁷ [TANTUM. Aut quantum adversa tempestas valet: aut tantum, pro in tantum, ut II. 776. *Quid tantum insano juvat indulgere labori.*]

22. SUFFICIMUS. Hic simpliciter; alibi subministrare significat, ut II. 424. *Sufficit humorem, gravidas cum vomere fruges.* SEQUAMUR. Fortunam scilicet.

23. ³⁸ [QUOQUE VOCAT VERTAMUS ITER. Videtur bis idem dixisse.] NEC LITTORA LONGE. ³⁹ A facili: ⁴⁰ [& deest, esse.]

24. FIDA. Propter Acestoris affinitatem. FRATERNA ERYCIS. Propter Erycem, Butae & Veneris filium, secundum alios, Neptuni & Veneris, ⁴¹ [regem Siciliae, unum, sicut dicitur, de numero Argonautarum.] SICANOS. Corripuit Si, alibi producit, ut III. 692. *Sicanio praetenta sinu.*

25. RITE MEMOR SERVATA REMETIOR ASTRA. Si remetior astra, caelo paulo ante servata: scilicet ante tempestatem. Colligit autem vicinitatem ex ratione cursus, qui a peritis, horis colligitur, quas indicant ⁴² astra.

VARIORUM.

locum Scholion profert ex vetustissimo exemplari, *contemtor omnium periculorum.* ita & vocavit lib.

24 desunt L. Vof. R. Steph. al. sed Lips. desunt a Varro. 25 deest iisdem. 26 deest iisdem. 27 deest iisdem & Edd. Persii. 28 deest Steph. 29 a mani L. Vof. R. Steph. Fabr. al. & ita Edd. Plauti multae. vid. Pincier. Parerg. IV. 36. 30 deest Dan. 31 suorum Dan. Fabr. 32 desunt L. Vof. R. Steph. al. 33 desunt iisdem. 34 densat iisdem. 35 desunt iisdem. 36 desunt iisdem. 37 desunt iisdem. ad sequamur V. 22. 38 desunt iisdem. 39 suadet a facili Basil. 40 desunt L. Vof. R. Steph. al. 41 desunt iisdem. 42 sidera iisdem.

Tum pius Aeneas: Equidem sic poscere ventos
Jamdudum, & frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
Quove magis fessas optem demittere navis,
30 Quam quae Dardanium tellus mihi servat Acesten,

Et

SERVI I.

27. JAMDUDUM. Non tantum heroicum est, quod ⁴³ dat Aeneae gubernandi scientiam; sed etiam ad prooeconomiam pertinet: dicturus enim est inf. 868. *Et ipse ratem nocturnis rexit in undis.* ⁴⁴ [FRUSTRA CERNO TE TENDERE CONTRA. Ad illud respondit: *Nec nos abniti contra, nec tendere tantum Sufficimus.*]

28. FLECTE VIAM VELIS. Ex re mira nata declamatio: in terra enim a via deflectimus nos: in mari ipsam flectimus viam. ⁴⁵ [Non ergo velorum viam, sed per vela ipsius cursus viam dixit. *Flecte* autem, significat muta, ut, Pacuvius: *Quae meum venenis flexit socium pectora.* Et hic ad illud respondit: *Quoque vocat vertamus iter.*]

29. FESSAS NAVES. Pro, nos fessos. ⁴⁶ [Vel fessas, quas, nec ad plenum refectas. DIMITTERE. Pro immittere.]

30. DARDANIUM ACESTEN. Ut & supra i. 550. diximus, Hippotes filiam suam ⁴⁷ Segeſtam, ne ad cetos religaretur, superposuit naviculae, & misit, quo fors tulisset. Qua delata ad Siciliam, ⁴⁸ Crimifus fluvius concubuit cum ea conversus in canem: unde Aceſtes natus est: ⁴⁹ [vel, ut quibſdam videtur, Egeſtus: unde supra i. 550. *Trojano a sanguine clarus Aceſtes.* Hujus rei ut esset ⁵⁰ indicium, nummum effigie canis percussum Siculi habuerunt. Alii dicunt Laomedontem, regem Trojanorum, cum graviter cives sui ab eo ceto, id est, bellua marina, infestarentur, propterea quod mercedem Neptuno ob fabricatos muros negasset, ad templum Jovis Ammonis scitatum misisse de mali remedio vel fine: cui cum esset responſum, ut filiam suam ⁵¹ Heſionam belluae of-

ferret, & hoc a civibus facere cogeretur, fore respondit, si ante eorum filias belluae objecisset: quo facto, cum plures puellae a ceto abſumptae eſſent, plerique parentes filias in longinqua miſerunt, ex quibus una Troja, ⁵² nomine Segeſta, delata in Siciliam est, & a Crimiſo, ſicut dictum est, compreſſa, edidit Aceſten. Alii dicunt Laomedontem, cum, ſicut narratum est, propter filiam suam ſeditionem a civibus pertuliſſet, unum de Trojanis, auctorem ſeditionis occidiſſe, filiasque ejus mercatoribus exponendas dediſſe: a quibus illae in Sicilia prope Crimiſum amnem relictæ ſunt, quarum ille ⁵³ unam in canem converſus compreſſit. Quidam dicunt ⁵⁴ Segeſtam reverſam in matrimonium a ⁵⁵ Capye ductam, ex quibus Anchifen natum.] SERVAT. Hic tenet, ut VII. 52. *Et tantas ſervabat filia ſedes:* ⁵⁶ [vel certe ſervat, habet.

VARIORUM.

lib. i. Aen. 260. & IX. 204. & alibi. & hinc *magna animae prodigus* Paullus Horat. I. Od. 12. BURM.

28. SPONDEAT, HOC. In primo Moretano erat, *spondeat sub haec*. vitiole certe. *conjungere* Francianus. *hoc poſſim Italiam contingere vento* Parrhaſ. Dorvill

19. TRANSVERSA. Servium hic adverbium ſtatuentem reſutat Barth. ad Stat. I. 348. ubi imitatus Maronem dixit, *venti tranſverſa frementes conſigunt.* & *tranſverſum*, opponi recto docet multis. BURM.

Ibid. AB ATRO. Ab alio ſcriptum eſt in vetuſto codice C. Colorii. URSIN. Ab alio alter Vof-

⁴³ dant Dan. Fabr. ⁴⁴ deſunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁵ deſunt iisdem. ⁴⁶ deſunt iisdem. ⁴⁷ Egeſtam L. Vof. R. Steph. Dan. Aegiftam Baſil. vide Salmaſ. Exerc. Plin. p. 76. & Clover. Sicil. Ant. lib. 11. 2. ⁴⁸ Criniſus L. Vof. R. Steph. Dan. Crimiſus Fabr. Baſil. eadem varietas etiam in ſeq. Cluverius d. l. poſt varias memoratas leſiones praefert, *criminiſ quae delata* etiam Dan. ⁴⁹ deſunt L. Vof. R. Steph. al. ad *Servat*, Salmaſ. Egeſtus. ⁵⁰ indicium effigiem ... percusſum Dan. ſed Fabr. ſine lacuna, percusſam. G. Voſſius, indicium in nummo eff. c. percusſam. ⁵¹ Heſionam Dan. ⁵² nomine Sylvae Aegeſta * delata Dan. ⁵³ una in cane converſa compreſſa * Dan. ⁵⁴ Aegeſtam Dan. ⁵⁵ capye Dan. ⁵⁶ deſunt L. Vof. R. Steph. al. ad 7. 32.

Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Haec ubi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt zephyri. Fertur cita gurgite classis:
Et tandem laeti notae advertuntur arenae.

35 At procul excelso miratus vertice montis
Adventum sociasque rates, occurrit Acestes,

Hor-

SERVII.

31. GREMIO COMPLECTITUR OSSA. Quasi de matre dixit: & quaeritur, cur hoc Palinurus, cum ad Siciliam suaderet *divertere*, non dixerit; nisi forte quod luctus Aeneas noluerit admonere, propter quod ante III. 707. Aeneas causa mortis paternae Siciliam *oram inlaetabilem* dixerit.]

32. SECUNDI ZEPHYRI. 37 [Quomodo, si tempestas est; sed] jam *secundi*, post conversionem navigii.

34. ET TANDEM. 38 Vacans particula est *tandem*; ut I. 331. *Et quo sub coelo tandem*: 39 [nam cur *tandem*?] cum dicat: *Fertur cita gurgite classis*: 40 [aut *tandem*, ideo, quia navigantibus etiam cita navigatio tarda videtur; aut tandem periculis liberati. LAETI. Qui in tempore tempestate caruissent. NOTAE HARENAE. Ad notam harenam: & utrum *notae*, dulci? an, quia jam ibi fuerant? ut I. 34. *Vix e conspectu Siculae telluris in altum*.

35. EXCELSO. Utrum *ἄρσος*, an *ex celfo*, pro excelso? MIRATUS. Is, qui mirabatur: aut certe miratus occurrit. 61 [Et bene temperato usus est verbo, ne videretur, aut quasi inhospitalis dolere, aut exultare, voti nescius Trojanorum.]

VARIORUM.

Vossianus & Rottendorphius secundus. HEINS. & ita a manu secunda Mediceus.

20. AER. *Aether* Sprotii. male. vid. Barth. ad Claud. Bell. Ger. 378. Cicer. II. de N. Deor. 39. *aër in nubes cogitur*. adde quae diximus ad Valer. Flac. III. 92. BURM.

21. OBNIITI. *Obnixi* Dorvil.

22. QUONIAM. *Quo jam* primus Rottendor-

phius. *quoniam superat Venetus*.

23. QUOQUE VOCAT. *Quaque* Parrhaf. & ita passim variatur, ut & in *quocumque* & *quacumque* vocat. vid. ad Lucan. IX. 884. *vacat* Mediceus. *vertatur iter* Parrhaf. *non litora* Venetus. BURM.

24. FRATERNA. Heinsius conjecerat *fraterni*. duo scilicet epitheta offendeant, quod & Harduinus carpsit.

26. TUM PIUS. *Cum pius* in primo Moretano. HEINS. *Te poscere* Wall. ex sequenti versu repetita voce.

27. CERNO. *Credo* primus Moretanus. *te cerno* prior Hamburgensis & Wittian.

28. MIHI. *Tibi* Bigotianus. *cavior* alter Hamburgicus.

29. QUOVE. Ita in scriptis omnibus. *Quoque* tamen apud Priscianum lib. VII. legitur. qui *navis* scribendum esse ibidem loci monet, ut & infra §. 247. *muneraque in navis*, confirmant codices vetusti. *Acestem* etiam vetustiores. HEINS. *Quave* Oudartii. *magis optem* Leidenfis unus. *demittere* Bigotianus, Hugonianus, tertius Mentelii, primus Moretanus, prior Hamburgicus, secundus Rottendorphius & Francianus. & ita legendum; mare enim altius terra creditur a Poëtis. *dimittere* naves est a se ablegare & alio mittere. & hinc *prona maria* vicina littori explicat Servius inf. §. 212. ut & *decurrit*, id est ex alto ad litus. BURM.

30. ACESTEN. *Acestem* Dorvil. *Acheftem* Witt. & Wall.

32. ET VELA. Heinsius malebat, *ut vela*.

35. EXCELSO. *E celfo* Wall. *excelso miratur* Zulich. vide ad Lucan. III. 88. & v. 16. *miratur* etiam Francianus. in Servii nota Ger. Vossius malebat, *ex celfo*, pro *e celfo*. BURM.

37. IN-

37 defunt iisdem. post conversionem navis L. Vof. R. Lipf. Steph. quia scilicet *navigium* pro nave poni non probabatur: quod hoc seculo navigationem significabat. vid. ad Georg. II. 107. *navis* deest Baf. BURM. 38 vacat p. *tandem* Bafil. 39 defunt L. Vof. R. Steph. 40 defunt iisdem & al. ad *Miratus* §. 35. 61 defunt iisdem.

Horridus in jaculis & pelle Libystidis ursae:
Troia Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non inmemor ille parentum
40 Gratatur reduces, & gaza laetus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera quum primo stellas Oriente fugarat
Clara dies; socios in coetum litore ab omni
Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:

45 Dar-

SERVIL.

37. HORRIDUS. Terribilis. IN JACULIS. In hastis, Ennius: *Levesque sequuntur in hastis*. LIBYSTIDIS URSAE. Aut re vera ursae; aut ferae Africanæ, ⁶² [id est, leonis, aut pardis.

39. NON IMMÉMOR. Litotes figura.

40. GRATATUR. Quidam *gratatur*, non gratulatur; sed laetatur accipiunt; ut, quod ad Trojanorum votum ⁶³ pertinet, doluerit Siciliam reversos; quod ad suum animum, gaudeat. Pacuvius in Hermiona hoc verbum posuit: *Ibo, atque dicam, frequentes ut eant gratatum hospiti*. Accius Pelopidis: *Nec tibi me in hac re gratari decet*. Quidam tamen reprehendunt, quod penitus non dederit verba Acesti gratulanti. REDUCES. Salvos; alibi I. 397. *Ut reduces illi ludunt*.] GAZA AGRESTI. Opibus rusticanis: ⁶⁴ nam *gaza*, omnis fructus est.

42. STELLAS FUGARAT. Poëtice dixit: nam si *bellae* ab stardo dictae sunt, non fugantur: semper enim fixae sunt praeter planetas, qui propterea ἀπὸ τοῦ πλάνης, ab errore dicti sunt. ⁶⁵ [Et est indicativus modus pro conjunctivo, cum fugasset tempestates.

43. CLARA DIES. Ad comparisonem.

44. ADVOCAT AENEAS. *Advocata* enim proprie concio dicitur.]

VARIORUM.

37. IN JACULIS. Et jaculis alter Hamburgicus. in maculis prior. qui & *Libysticis*. *Libystinis* Dorvill. Urkos in Africa fuisse multis hic ostendit Cerda: Vossius vero Lipsii sententiam contra Salmasium in Exercit. Plin. pag. 220. defendit ad Melam lib. II. cap. 5. hic etiam Harduino non placet, in *jaculis*, quod tamen pueri norunt centies dici pro armatus jaculis, gerens jacula. *Libystis* fictam vocem, ut metrum impleret, damnat: sed quae memorare, est refutare. BURM.

38. CRINISO. *Criniso* Venetus. Wall. *Crinisso* Parrhaf. Dorvil. vid. ad Claud. II. Rapt. Proserp. 57. & Serv. ad I. Aen. 550. ubi *Crimisum* vocari dicit. *Troica* Dorvil. BURM.

39. VETERUM. Ita omnes scripti & olim editi. sed in Nic. Heinſ editione est *verum*, quod adscribo librariorum lapsui, qui tamen prorogatus in sequentes editiones. BURM.

41. AMICIS. *Amicos* alter Menagianus & Dorvill. & ita Cerda & Regius a sec. m. & *fessos* Parrhaf.

44. ADVOCAT. *Avocat* Venetus. sed *advocate* in coetum est quod alii passim *advocare concionem*. ut Servius. vid. Barth. ad Stat. iv. Theb. 305. & notas ad Phaedr. I. Fab. 14. & ita passim Livius, Sallustius, Suetonius, & quis non? *Cumulique* alter Me-

⁶² defunt iidem ad *Gaza* §. 40. ⁶³ pertinet iverit * ad Siciliam reversus &c. Dan. pertinuerit: & hinc omisſis me-
diis, Pacuvius &c. Fabr. pertinet doluerit * ad Siciliam reversos &c. Commel. quem ejectione asterisco secuti Emmenes &
Masvicius. forte, pertinet, noluerit Siciliam reversos, (sc. Trojanos) quod ad suum animum, (sc. pertinet) gaudeat. BURM.
⁶⁴ forte, nam eorum omnis *Gaza*, fructus est. in fructibus constare omnes agrestium divitias dicit. & falsum est, *Gazam* pro-
prie notare omnes fructus. vid. ad I. Aen. 119. ubi Servius, ut quaedam exemplaria habent, vel quicumque interpolavit lo-
cum, ex hoc solo loco probare conatur, omne, quod possidemus, *Gazam* dici, quum de thesauris & divitiis regum, & il-
lustrum virorum dici solet. vid. ad Suet. Tiber. XLIX. his carent agrestes, sed eorum *Gaza* & thesauri sunt fructus, quos
labore sibi parant. BURM. ⁶⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al.

- 45 Dardanidae magni, genus alto a sanguine Divom:
 Annuus exactis completur mensibus orbis,
 Ex quo reliquias divinique ossa parentis
 Condidimus terra, maestaeque sacravimus aras.
 Jamque dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
 50 Semper honoratum (sic DI voluistis) habebo.
 Hunc ego Gaetulis agerem si Syrtibus exsul,

Ar-

SERVII.

45. DARDANIDAE MAGNI. Frequenter, ut diximus, ad opus suum Virgilius aliqua ex historia derivat: nam sic omnia inducit, quasi ⁶⁶ divini honores solvantur Anchisae, ⁶⁷ quos constat Julio Caesari tribuisse Augustum. Et bene dicit: *Genus alto a sanguine divum*: nam per tacitam oeconomiam ostendit, debere Anchisen generis sui honorem mereri: unde est IX. 642. *Diis genite & geniture deos*. A SANGUINE DIVUM. *Divum*, & *Deorum*, indifferenter plerumque ponit Poeta: quanquam sit discretio, ut *deos* perpetuos dicamus; *divos* ex hominibus factos, quasi qui diem obierint: unde *divos* etiam imperatores vocamus. ⁶⁸ [Juvenalis VI. 115. *Respice rivales divorum*.] Sed Varro & Atticus contra sentiunt, dicentes *divos* perpetuos: *deos*, qui propter sui consecrationem timentur, ut sunt dii manes, quod tangit in duodecimo 139. dicens: *Divae Deam, stagnis quae fluminibusque sonoris Praesidet*.

46. ANNUUS ORBIS. Quia menses in sese recurunt, & annum faciunt: unde & *annulus*, quasi *annuus*, dictus. Sic alibi II. Georg. 402. *Atque in se sua per vestigia volvitur annus*, ⁶⁹ [ἀπὸ τῆ ἀναστροφῆς, a renovando.]

47. DIVINI. Aut laus est, ut III. Ecl. 37. *Divini opus Alcimedontis*. Aut re vera ⁷⁰ divini, ⁷¹ [id est, vaticinantis: nam ait VII. 122. ⁷² [Genitor mihi talia (namque) Nunc repeto] Anchises fatorum arcana reliquit. ⁷³ [Multa enim antiqua lectio, Anchisen futurorum scientem concelebrat: aut *Divini*, id est, Dei, quia apud Romanos defunctorum parentes Dei a filiis vocabantur.]

48. MOESTAS ARAS. ⁷⁴ [Aut ipsi moesti:] aut medium se praebet: nam & hominem fuisse ⁷⁵ novit; & vult eum ex consecratione numen effectum: nam *moestas aras*, ad hominem pertinet; id est, diis manibus consecratas. Et quod paulo post dicit 93. *Altaria* ⁷⁶ *linquit*, aliquid vult esse divinitatis, post apotheosin, ⁷⁷ [posteaquam deus confirmatus est:] unde est inf. 84. *Et adytis*: quae templorum sunt: & 93. *Successit tumulto*: quod est hominis.

49. NISI FALLOR. Non quasi nescius dixit; sed propter anni confusionem, quae erat apud majores: Nam ante Caesarem, qui nobis anni rationem composuit, quam hodieque servamus, ⁷⁸ *intercalabantur dies, ut etiam in Verrinis II. 52. legimus, scilicet Lunae non congruente ratione. Annum ⁷⁹ autem primo Eudoxus; post Hipparchus; deinde Ptolemaeus; ad ultimum Caesar deprehendit. ACERBUM. Propter perditum patrem.

50. HONORATUM. Quia deus effectus est. SIC DII VOLUISTIS. Ut in tertio 3. *Sic visum superis*. Semper enim de diis salva veneratione conqueritur. ⁸⁰ [Sane subaudiendum extrinsecus.]

51. GAETULIS AGEREM SI SYRTIBUS. Si in Getulis Syrtibus agerem, id est, essem. Et bene aut desertos, aut hostiles commemorat locos. ⁸¹ [Sane multis modis hoc loco ludos fieri debere dicit, a necessitate: *Hunc ego Getulis*, &c. ab opportunitate: *Nunc ultro ad cineres ipsius*: ut & praemiis invitet: *Bina boum vobis Troja* &c. deinde genera certaminum: *Quive pedum cursu valet*, &c. & orationem auspicio concludit, dicendo: Ore

Ore

66 divino R. 67 quod Dan. Fabr. 68 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 69 desunt iisdem. a renovando dicitur Basil. 70 divi Dan. 71 desunt L. Vof. R. Steph. Dan. 72 desunt L. Vof. R. Steph. al. 73 desunt iisdem. 74 desunt iisdem. 75 noluit Dan. 76 *linquit* Basil. deest L. R. *aliquid* deest Vof. Steph. Dan. Fabr. al. 77 desunt L. Vof. R. Steph. al. 78 * intercalabantur decem dies Lips. 79 ut primo R. imperite vero Caesarem post Ptolemaeum ponit. vide ad 114. Eck. 80 79 desunt L. Vof. R. Steph. al. 81 desunt iisdem.

Argolicove mari deprensus, & urbe Mycenae;
Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas

Ex-

SERVII.

Ore favete omnes, & cingite tempora ramis. EXSUL. Extra solum suum.]

52. ARGOLICOVE MARI. ⁸¹ Ionio & Adriatico. DEPRENSUS. Occupatus: & proprie navigantium est, ut IV. Georg. 421. *Deprensus olim statio tutissima nautis.* URBE MYCENAE. Graece dixit: unde singulare numerum posuit. ⁸² Mycene autem, sicut Thebe. Juvenalis xv. 6. *Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.* Ut sit Mycene, Mycenes; ut Agave, Agaves. Potest & exinde ⁸³ videri Latinam fecisse ⁸⁴ declinationem; ut sit haec Mycena, hujus Mycenae, ⁸⁵ [ut Fidena:] & est Periphrasis, Urbe Mycenae, id est, Mycenis, ut I. 248. *Urbem Patavi.*

53. ANNUA VOTA TAMEN SOLENNESQUE. Haec quasi numini. ⁸⁶ [Et vota, nove funebre sacrificium dixit, id est, ludos funebres; cum vota rerum secundarum sint.]

VARIORUM.

Menagianus. *ab aggere* Wittian. BURM.

45. DARDANIDAE. Atqui omnes focii non descendebant ex Dardano, inquit Harduinus, nec ex sanguine Divum. sed omnes Trojani Dardanidae & hic & alibi a Poëta possunt aequo jure vocari, ut *Hecforei focii* lib. v. 190. ubi vide. & infr. 634. *Hecforeos amnes.* & a principe saepe tota gens nominatur: Aeneas vero, & alii inter proceres Trojanos ex sanguine Divum erant: nec etiam omnes Trojanos advocatos fingere necesse est, sed proceres, quos ad certamina vocat, non plebem. & Poëtae saepe epitheta dant a viris illustribus, vel rebus antiquis ejusdem gentis, licet ex illis non descendant. Sic passim a Romulo, licet illius posterum non legantur, *Romulei* & *Romulidae* Romani dicuntur, & *Romuli* & *Remi nepotes.* & *Romulei foetus.* vid. Barth. ad Claud. Conf. Olybr. 96. & ad Bell. Gild. 332. sic *Micipsas* vocat Afros Juven. v. 89. notante Scholiaste. & ita *Dardanidae* dicti a majoribus. ut Serv. ad x. 545. qui & idem de *Cecropidis* observat ad lib. vi. 21. ita & *Laomedontia pubes* Trojani dicuntur lib. vii. 105. & Aeneas *Laomedontius heros* lib. viii. 18. & o-

mnes Trojanos a Jove genus trahere dicit Ilioneus lib. vii. 219. quod recte Servius respectu Aeneae, eorum principis, dictum notat. BURM.

Ibid. A SANGUINE. *Ab sanguine* Leidenfis & secundus Rottendorphii. vide lib. i. 19. & IV. Aeneid. 230. *ex sanguine* Moretanus primus. HEINS. A deest Excerptis nostris, Dorvill. Montalbano, secundo Menagiano & Wall. a m. pr. qui & *sanguine ductum*, pro varia lectione. *ex sanguine* Francian. BURM.

46. ANNUUS. Hic spurium Virgilium deprehendere sibi visus Harduinus, quia apud Ethnicos, Graecos Romanosve nulla exempla annui festi exstant. sed apud Christianos, (Papistas scilicet idololatrias,) in festis sanctorum. sed an Ovidii Fastos, aut ipsa Kalendaria Romana numquam inspexit? ubi singulis diebus sua festa, anno recurrente, celebrata potuisset invenire? ubi Jani, Aesculapii, Carmentis, Juturnae, Annae Perennae, Florae & nescio quorum, eodem fere honore, quo nunc tot falsi sancti, annuis sacrificiis & ritibus culti fuere. ut hinc potius Romanenses superstitionis suae ritus repetiisse verum videatur, qui & Bacchanalia sua & infanientes choros & pompas inde arcessiverunt. BURM.

48. TERRA. *Terrae* Sprotii, Dorvill. Wittian. vid. ad Ovid. xiv. Met. 176. & ad Lucan. i. 607.

49. NI FALLOR. *Nisi fallor* in vetustioribus. HEINS. Et ita Edd. praeae & Wittian.

51. HUNC EGO. Conjungenda *bunc ego* si *agerem exsul* &c. aliter non video unde *hunc* pendeat, si *agerem* absolute ponatur, ut Servius explicat. ideo tollenda distinctio post *ego*. video in Fabri Thesauro, in *agere*, citari hunc locum, & legi, *nunc ego*, & certe milles in initio versuum *bunc* & *nunc*, *haec* & *nec* esse permutata, vidimus ad i. Aen. 670. & alibi. sed quum omnes codices *bunc* habeant, & mox *nunc* sequatur, nihil movere melius. *agerem* etiam Hugemianus. quod si *nunc* reciperetur, etiam non absurdum faceret sensum. sed *agere diem* dictum, ut II. Georg. 338. *ver agere* & alia. Quod etiam *Gaetulas Syrtis* culpet Harduinus frustra est. vid. Serv. inf. ad 192. *exsul* an scri-

⁸¹ Ionico iidem. ⁸² Mycenae a. f. Thebae Steph. Dan. Fabr. ⁸³ deest L. R. Dan. Fabr. al. ⁸⁴ declinationem. numerum posuit pro numero. Mycenae autem, Mycena &c. Dan. & Fabr. qui habet, numerum ergo pos. pr. num. ⁸⁵ desunt L. Vol. R. Steph. al. ⁸⁶ desunt iidem. Lipsiensis deest etiam prima vox Haec.

Exsequeretur; strueremque suis altaria donis.

55 Nunc ultro ad cineres ipsius & ossa parentis,

Haud

SERVII.

54. SUI DONIS. Congruis; ⁸⁷ [aut certe debitis:] sunt enim tantum superiorum; *munera*, inferiorum, ut in Bucolicis III. Ecl. 62. *Phoebo sua semper apud me Munera sunt lauri, & suave rubens hyacinthus.* ⁸⁸ [Ponit autem altaria, quae superiorum deorum sunt: & hoc ideo: quia Anchises jam deus est.] NUNC ULTRO. Argumentum a minore ad majus. *Ultrō* autem, aut *ultra*, id est, insuper, hoc est, amplius, numina praestiterunt: aut *ultrō*, id est, sponte sua, ⁸⁹ [non optantibus,] vel volentibus nobis: vult enim ob hoc tempestatem ortam, non ut ab Italia depellerent; ⁹⁰ sed ut sacra renovarentur Anchisae.

VARIORUM.

scribendum sit. vid. Noris. ad Cenot. Pisana Diss. IV. cap. I. §. 2. & Voss. Etymol. in *Exsul*. BURM.

52. ARGOLICOVE MARI DEPRENSUS. *Argolicoque* Francian. *depressus* Leidenensis unus, ut sollemniter variare solent codices. Catroeus non bene convenire credit, *mari & urbe Mycenae deprentus*, eo sensu, quo Servius explicat *deprentus* ex IV. Georg. 421. & quem verum ejus verbi usum esse vidimus ad Phaedr. v. 4. Vertit vero ac si in mari Ionio, & urbe Mycenae esset deprentus: ab classe Graecorum, & in servitutem abductus. Sed an servo & captivo facultas foret vota & sollemnes pompas exsequi, & donis suis altaria struere? Vondelius, qui Servium saepe sequi solet, sed non intelligere, deprentum videns *occupatum* explicatum, Belgice reddidit *verlet*, negotiis occupatum, implicitum, detentum. sed *occupatus* saepe est subito deprentus, oppressus, ut apud Caesarem III. Bell. Civ. 109. *occupari vulnere*. apud Ovid. III. Met. 48. *Phoenicias occupat*, & ita centies apud alios. Quare sensum hunc esse arbitror, etsi tempestate aliqua deprentus in mari Aegaeo, (hoc enim idem quod Argolicum, quod ignorare se Catroeus ait, quum linus Argolicus sit pars maris Aegaei, & Argivi regni litora adluar, cujus caput Mycenae erant) cogeret ad litus hostile adpellere, tamen annua vota &c. exsequeretur in statione illa inimica & infesta. multo ergo magis, adpulsa

classe per adversos ventos ad Trojani Aestae regnum, & delatus in portus amicos celebrare constitui haec sacra. *Urbem* vero Mycenae non opus est de metropoli Argivi regni capere, sed de gente, regione, & incolis Mycenae regni. & ita posse explicari patet ex Servio ad VIII. Aen. 36. ubi *Trojanam urbem*, jam excisam, pro reliquis ex ea incolis poni docet. & ita *Iliam* in Italiam portabat Aeneas I. Aen. 68. immo *urbs* ipsa Roma pro Populo Romano ponitur; vid. supr. I. Georg. 25. & ad Rutil. Iter 1301. & commentarios ad Valer. Max. praefationem & alibi saepe. eodem modo *Romanae arces*, pro toto imperio Romano II. Georg. 172. IV. Aen. 234. & alibi. sic etiam plurali numero dixit lib. III. 282. *Fuvas evasisse tot urbes Argolicas*, id est regiones hostiles, & *Gaetulae urbes* pro gentibus IV. 40. sed desinendum est. BURM.

Ibid. MYCENAE. *Mycenae* Mediceus, Mentelianus uterque, Gudianus, alique complures: nonnulli recentioris notae, *Mycene*. *Mycena* Menagianus prior & Montalbanius cum Leidenis, quod & a manu prima comparebat in primo & tertio Rottendorphio, altero Hamburgico & Moreti tertio, quod etiam agnoscit Priscianus libr. v. qui tamen *Mycenam* & *Mycenas*, ut *Theben* & *Thebas* dici contendit. consentiunt & nonnulli codices ex Pierianis. Ipse cum Vaticano malit *Mycenis*. quamquam & *Mycene* in quibusdam exaratum monet occurrere, non male: nam singulari numero enuntiasse crediderim Maronem Homeri exemplo, apud quem occurrit, *Εἰρηνύκην Μυκῆν*. sic *Thebe* & *Thebae*, *Athenae* & *Athene*, *Therapnae* & *Therapne*, *Abidnae* & *Abidna*, arque his similia apud Graecos. Quin apud Silium quoque habes lib. I. 26. *Hic Juno ante Argos (sic credidit alta vetustas) Ante Agamemnoniam gratissima tecta Mycenem*, Optavit profugis aeternam condere gentem. Ita & illic scripti codices, non *condere sedem*, quomodo & Nolter lib. I. 33. *Romanam condere gentem* dixit. Statius lib. IV. Theb. 57. *Seu Thoracum vertere domos, seu tecta Mycenae, Cadmeumve Larem*. non *Mycenis*, quod nunc illic cir-

⁸⁷ defunt iisdem. nisi quod in R. legitur, sunt enim tantum munera superiorum, sunt inferiorum: vitiose & confuse.
⁸⁸ Paris autem altari Dan. defunt L. Voss. R. Steph. al. ⁸⁹ defunt L. R. Balul. aut volentibus, Voss. Steph. sua, non volentibus Lips. ⁹⁰ sed quo L. Voss. R. Steph. al. depellerentur, etiam Lips.

Haud equidem sine mente, reor, sine numine divum
 Adsumus, & portus delati intramus amicos.
 Ergo agite, & laetum cuncti celebremus honorem:
 Poscamus ventos: atque haec me sacra quot annis
 60 Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
 Bina boum vobis Troja generatus Aestes

Dat

SERVI.

56. ⁹¹ [SINE NUMINE DIVUM. Sine voluntate, & sine auctoritate.]

57. INTRAMUS. Pro, intravimus.]

58. LAETUM CELEBREMUS HONOREM. ⁹² [Quomodo *laetum honorem*? aut pro, nos laeti: aut *honorem*] dixit non exlequias: nam & ventos quasi a numine vult petere. ⁹³ [Et eum deum ubique memorat, cum in subsequenter etiam vino libarit, quod mortuis non licebat.]

59. POSCAMUS VENTOS. Utrum tum, id est, deinde petamus ventos: & utrum a diis, an ab Anchisæ, quem deum per templa commemorat.]

60. POSITA. Constituta, ut VIII. 53. *Et posuere in montibus urbem, Pallantis proavi de nomine Pallanteum*. Dicit autem: Petamus etiam hoc, ut velit nos ⁹⁴ [in urbe constituta singulis quibusque annis] sibi sacra persolvere: ⁹⁵ [et bene sacra, tanquam de deo: & urbe posita, hoc est, non quasi exules & vagi.]

VARIORUM.

circumfertur perperam, ut etiam Gronovio nostro videbatur. Idem Valerio Flacco eadem correctione subvenit: apud quem lib. v. 646. reponerat *Anne ego clara Mycenes Culmina, virgineas praeder si Cecropis arces*. sed apud Maronem numerosius omnino sonat *urbe Mycenâ*, vel *Mycenae*. nam *urbe Mycenae* Servius omnino amplectitur, quod & vetustiores nostri exprimunt; quomodo alibi habes, *Urbem Patavi*. solere autem Maronem nominibus propriis Graecis addere terminationem Latinam, jam vidimus lib. III. Aeneid. 376. infra hoc libro 718. *Urbem Aestam* habes in optimis exemplaribus, quod *urbe Mycena* confirmat. Persius Sat. v. 17. *Hinc trabe quae dicas, mensaque relinque Mycenes*. Sic & ibi fortasse corrigendum, cum in scriptis exemplaribus tam mihi, quam

magno Casaubono inspectis sit *Mycenis*, etiam bene. nam vulgatum *Mycenas* omnino est ablegandum. Vossius *Mycena* pro *Mycenaea* interpretatur de Analog. lib. I. cap. 43. HEINS. *Micene* Wallian. & Wallian. *Mycena* Parrhaf. & Ed. Venet. ita *Thebe* & *Thebae*. vid. ad Ovid. XII. Met. 109.

53. SOLLEMNESQUE. *Sollemnes ordine* Montalbanius, & alter Menagii. *sollemnesque ex ordine* Venetus. vid. Serv. ad IX. Aen. 626. mox *struere* in editis quibusdam. BURM.

54. ALTARIA DONIS. Vid. ad Lucan. III. 404.

57. DELATI. Dilati Sprothianus.

58. CUNCTI LAETUM CELEBREMUS. *Et laetum cuncti*, ex nostris membranis HEINS. adscripserat orae, forte, *laetum cunctis*. sed *laetum*, non quia sacra sunt funebria, sed quia in amici Aestae regione liceat otio & commode celebrare. vid. infr. §. 100. BURM.

59. POSCAMUS VENTOS. Waddel. Animad. Critic. p. 21. Aeneam, quum constituisset hic aliquot dies consistere & ludos celebrare, intempestive ventos poscere, ait, quum a navigando abstinere per mensem fere constituerat. quare *poscamus veniam* legit, id est facultatem tempus cum amicis terendi. sed quum tempestate esset rejectus in Siciliam, recte per sacrificia secundos deinde ventos poscit, etiam post aliquam moram, incidente anno hoc die exsequiarum Anchisæ, sit navigaturus. & contra libros talia tentare periculosum puto. BURM.

Ibid. ATQUE HAEC ME SACRA. *Haec mea sacra* legitur apud Lactantium libr. I. de falsa religione, ut & in membranis quibusdam. sed vetustiores recte, *me sacra*. HEINS. *Mea* Ed. Juntina. *me* deest Wallian.

60. UR-

⁹¹ defunt iisdem ad §. 58. ⁹² defunt iisdem. non dicit, iisdem & Lips. ⁹³ defunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 60. ⁹⁴ defunt Dan. Fabr. ⁹⁵ defunt L. Vof. R. Steph. al.

Dat numero capita in navis. Adhibete Penatis,
Et patrios epulis, & quos colit hospes Aestes.

Praeterea, si nona diem mortalibus almum

65 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina classis.

Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax,

Aur

S E R V I I.

62. IN NAVES. Per naves: *in* enim multa significat, ut diximus supra.

63. ⁹⁶ [QUOS COLIT HOSPEs ACESTES. Non ait Siculos; sed quos Aestes incolit.]

64. SI NONA DIEM MORTALIBUS ALMUM. ⁹⁷ [Aut pro confirmativa posita est, ut I. Georg. 7. *Vestro si munere tellus*: ut sit *si*, pro *cum*, id est, cum venerit: aut *si*, pro dubitativa est; ut accipiamus *almum*, serenum, id est, si dederit diem serenum, & talem, qualis ludis aptus est. Ergo] non de die, qui certus est, dubitat; sed de serenitate: unde paulo post 104. *Serena jam luce*. Et sciendum, quia apud majores ⁹⁸ ubicunque quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, ⁹⁹ [unde est illud in VI. 153. *Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro*:] & illic septem erat diebus; octavo incendebatur; nono sepeliebatur: unde Horatius Epod. XVII. 48. *Novendiales dissipare pulveres*. Unde etiam ludi, qui in honorem mortuorum celebrabantur, *Novendiales* dicuntur. Sciendum, quia etiam domi suae sepeliebantur: unde orta est consuetudo, ut dii penates colantur in domibus. ¹ [Nonnulli tamen *si*, pro quando accipiunt.]

66. PRIMA. Re vera *prima*: nam cetera non eo, quo dicit, editurus est ordine. ² [Ergo *ἀναλόγως*.]

67. ³ [QUIQUE PEDUM. Id est, hinc, vel inde.] VIRIBUS AUDAX. Hoc ad omnia pertinet. ⁴ [Et potest non subdividui: quamvis quidam lutationem accipiant, quod non reddidit.]

V A R I O R U M.

60. URBE VELIT. Apud Nonium in *dicare*

circumfertur *velim*. in editionibus nonnullis, *velint*. sed aliter scripti cum Lactantio, qui *velis* constanter: nam ad Anchisen haec referri liquido apparet. HEINS. In Oudartii adscripta glossa ad *ro velis*, *pater. velit* Regius & Parrhas. *velit* vero indicat favorem, ut ita *volens* deus. vid. Serv. ad III. Aen. 457. BURM.

62. IN NAVES. Ita & infr. 247. vid. ad Sueton. Caes. LIV. ubi tamen nunc malim servare, *per Italiam divenderet*, quia in singulari numero, & de regione aptius puto *per*. si de diversis partibus Italiae aut incolis ageretur, rectius diceret in *Italos*, vel si plures essent Italiae, ut Galliae, in *Gallias divenderet*. BURM.

Ibid. ADHIBETE. *Adhibere* secundus Moreti. mox, *quos colet* secundus Rottendorphius. Horat. IV. Od. v. *alteris se mensis adhibet deum*. mox, *& pateras epulis Parrhas*. vulgata est apud Aruianum. BURM.

64. SI NONA. Expositiones Servii ac Donati, quali *si* hic conditionem haberet, si *serenus dies* futurus esset, rideret & refellit Castalio Decur. x. Observ. 9. sed idem notare, quod simulac, quum primum dies ille adfulserit: & recte, ut puto. nam differre ultra nonum diem religio, de qua ipse Servius agit, non permittebat. dubitare vero num *serenus* esset futurus, pietas & fiducia Aeneae vetabat, qui sibi malo omine Deos eo die non faventes fore indicasset. & *si* saepe temporis esse notam apparet ex iis, quae Lambinus ad illa Horatii I. Ep. VII. 10. *Quod si bruma nives Albanis ilinet agris*, notavit. & hoc ipso Virgilii loco adducto Gronovius ad Senec. Medeam y. 161. & Mu-

⁹⁶ defunt iisdem. ⁹⁷ defunt iisdem. ⁹⁸ ubi quis L. R. Steph. Dan. Fabr. ubi quis ubicunque Basil. sed veram lectionem servavit nobis Vossianus codex, in quo est *ubi ubi quis*. notus vero est usus geminae huius particulae apud Terentium, Cicronem & alios, & quem Livio lib. 11. 2. adseruerunt Gronovius & Drakenborchius. BURM. ⁹⁹ defunt Basil. sed ultima, ab *& conde* defunt tantum L. Vof. R. Steph. Commentator Cruquianus ad Horatii locum laudatum, pro *septem diebus* habet triduum, quo jaceret cadaver, quem vide. mox, *stientum quod*, volebat G. Vossius; sed ex usu aevi *quia* idem valet, ut pro *quod* milles occurrit apud Veterem N. Testamenti interpretem. BURM. ¹ defunt iisdem. ² defunt iisdem. ³ defunt iisdem. ⁴ defunt iisdem.

Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere caestu:

70 Cuncti adsint, meritaque expectent praemia palmae.
Ore favete omnes, & tempora cingite ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.

Hoc

SERVII.

68. AUT JACULO INCEDIT MELIOR, LEVIBUSQUE SAGITTIS. Id est, jactu velocium sagittarum, ut vacet *ve*. Sic ista junxit in nono: '*Insignis jaculo & longe fallente sagitta*, id est, jaculo longe fallentis sagittae: nam non exhibuit jaculatores. ⁶ [Aut notandum, quod jaculatores promisit, nec exhibuit. MELIOR. Comparativum pro absoluto; sed in usu jam, ut pro absolutis accipiantur.]

69. CRUDO CAESTU. Aut crudeli, aut duro: ⁷ [ut sit simpliciter dictum, quod ex corio duro sit.] *Caestus* autem per diphthongon, pugilum arma significat: habet etiam pluralem numerum, & est quarta formae: nam *cestus*, *cesti*, numeri tantum singularis, sine diphthongo, baltheum Veneris significat.

70. PRAEMIA PALMAE. Id est, virtutis: a praecedenti, id quod sequitur.

71. ORE FAVETE. Apto sermone usus est, & sacrificio & ludis: nam in sacris taciturnitas ⁸ [necessaria est, quod etiam praeco, magistratu sacrificante, dicebat: *favete linguis: favete vocibus*: hoc est, bona omnia habete; aut tacete.] In ludis ⁹ quoque necessarius favor est, ¹⁰ [quem propter plausum futuris spectatoribus ¹¹ dat.] *Favet* autem ore quis ¹² etiam per taciturnitatem. Horatius posuit III. Od. I. *Favete linguis, carmina non prius Audita musarum sacerdos*. CINGITE TEMPORA

RAMIS. Ex Romano more: nam festis ludis omnis aetas coronata spectabat, quod ostendit per Aeneam, Acastem, Alcanium, per quos omnem demonstrat aetatem.

72. MATERNA MYRTO. Vel quasi filius; vel quasi Veneris sacrificaturus marito. ¹³ [Et quia dixerit *ramis* superius, ipse reddidit cum dicit *myrto*. Unde autem *myrtus* Veneri dicata est? Fabula talis est: ¹⁴ Myrrha, Cinyrae filia, cum adamasset patrem, & ¹⁵ ejus se stupro, nocturnis horis captata ebrietate paterna, subjecisset, gravidaque eadem esset facta, prodito incesto, cum patrem insequentem se stricto gladio fugeret, in arborem versa est: quae, cum infantem, quem intra uterum habuerat, etiam in cortice retineret, percussa, ut quidam volunt, a patris gladio, ut quidam, ab apro, parvulum edidit, quem educatum Nymphae Adonem appellaverunt. Hunc Venus vehementissime dilexit: & cum ira Martis ab apro esset occisus, sanguinem ejus vertit in florem, qui nunquam vento decuti dicitur. Arborem quoque myrtum, ex qua puer natus fuerat, tutelae suae adscripsit: quamvis alii dicant, ideo myrtum Veneri dicatam: quia, cum e mari exisset, ne nuda conspiceretur, ¹⁶ latuit in myrto: vel quia fragilis est arbor ipsa, ut amor inconstans: vel quia jucundi odoris, ut II. Ecl. 55. *Sic positae quoniam suaves miscetis odores*.]

73. Hoc

⁵ Veteres codices L. Vof. R. Edd. Steph. Dan. Fabr. & al. recentiores hic dant, *insidius jaculo*, quod quum sensum vix aptum faciat, mirum est nullum editorum, quos vidi, tantum operae impendisse in Servio recensendo, ut loca a Servio laudata respicerent, & ita ab ineptia locutionis eum abolverent. nam vidissent in lib. IX. Aen. 572. legi: *Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta*. & lib. X. 754. *Insignis jaculo & longe fallente sagitta*, & hic facile lapsum librariorum & editorum correxissent; eo facilius etiam si antiquas Servii editiones consoluissent, in quarum duabus Venetis ego *Insignis jaculo* legi, nec dubito in pluribus it. editum. BURM. ⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁷ desunt iisdem. ⁸ desunt iisdem, & Dan. & Fabr. & mox, bona omnia habet. Eadem fere, quae hic, leguntur apud Acronem ad Horat. III. Od. I. & hinc forte eo translata, quia Acron citat Horatii locum, quasi ad alium Poëtam Commentarium scriberet: Crucquianus etiam Servianum adducit. BURM. ⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹⁰ desunt iisdem. ¹¹ dicit Dan. Fabr. ¹² desunt Dan. Fabr. ¹³ desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 73. ¹⁴ Mira Dan. ¹⁵ ejus se. . . tu * pro nocturnis Dan. ejus se concubitu pro noct. Fabr. ejus se stupro Commel. recte ex vestigiis Cod. Dan. & ita Ger. Vossius emendaverat. ita infra VI. 601. in Servii notis de Ixione, *quum de ejus stupro se jactaret*. Heinsius hic volebat, *ejus se toro n. h. c. a. p. subjecisset*. BURM. ¹⁶ conla-
tuit Dan. qui & vitiole, ne nudus videretur.

Hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cetera pubes.

75 Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho

Fun-

S E R V I I.

73. HOC HELYMUS FACIT. Princeps Trojanorum, qui dicitur ¹⁷ tres in Sicilia condidisse civitates ¹⁸ [Ascam, Entellam, Egestam. Alii dicunt, cum post incensum Ilium cum Aceste in Siciliam venisse, eique participem fuisse. Alii Anchisae nothum filium tradunt ¹⁹ fuisse Helymum regem, in Sicilia genitum, & Erycis fratrem fuisse dicunt.] AEVI MATURUS. Honeftius, ²⁰ quam si aevi maturo diceret: ²¹ [vel certe, aevi maturi.

74. SEQUITUR. Imitatur, ut III. 54. *Victriciae arma sequutus.*]

77. RITE. Secundum ritum sacrificii, quod exigebat, ut libaret de ²² mero Baccho, id est, puro. CARCHESIA autem, genus poculorum est. ²³ [Dicitur autem & summitas mali, per quam funes trajiciunt.]

V A R I O R U M.

Muretus ad Catulli Carm. XIV. ex hoc & aliis Virgilii locis. vid. infr. 798. idem de Graeco ²⁴ notat Beza ad Euang. Johan. XIV. 3. levis res, sed quae, iudice Gronovio, saepe caliginem offundit oculis interpretum. jam vero novem dies luxisse mortuos domi, & decima sepelivisse & epulas populo dedisse patet jam ex Homero Iliad. II. 664. vid. Kirchman. de Funer. IV. 1. de novendialibus & denicalibus sacris. *almam* Parrhaf. BURM.

66. PRIMA. Schol. Statii VI. Theb. 296. *Prima citae classis ponam certamina Teucris.* sed Horatii ad Epod. IX. servat vulgatum ordinem.

67. VIRIBUS. De lucta quoddam capere addit Servius. videtur imitatus Justinus lib. XXXVII. 2. de Mithridate. *Inter aequales aut equo, aut cursu, aut viribus contendeat.* & praecedenti capite dixerat, *assuetus feras cursu, aut fugere, aut persequi, cum quibusdam etiam viribus congregari.* Li-

vius VII. 33. *velocitatis viriumque inter se aequales certamina ineant.* & XXXVII. 22. *certamina omnis generis artium, virium ac pernicitatis visuntur.* & ita saepe alii. sed quia luctae certamen non exhibetur, potest in genere intelligi de robore corporis ad tria sequentia certamina necessario, jaculo, sagittis, & caestu: quamvis nec jaculatores exhibentur. an interrupta subito illo incendio certamina, quae proposuerat Aeneas, dicemus? sed nec Trojae ludi hic etiam ulla mentio, qui tamen editus; sed quia puerorum erat ludus, majoris quasi appendicem fuisse dicendum, aut subito demum Aeneae in mentem venisse, post commissos alios ludos, quum adhuc tempus superesset, nec dimissi essent spectatores. quod colligi posset ex §. 145. BURM.

68. LEVIBUSVE. *Levibusque* plerique codices. sed *levibusve* Wall. Dorvill. Edd: primae. *excedit* Wall. *intendit* Dorvil. a m. sec. notanda lectio. *incendit* Gudianus. BURM.

70. MERITAEQUE. *Multaeque* Bigotianus. *adsunt* & *exspectant* alter Hamburgicus. *exspectant* etiam Mentellii prior, Zulichemius & Gudianus, qui & *meritaeque* a manu prima. Scholiastes Statii lib. I. Theb. 336. *emeritaeque*, quod versus ratio respuit. Donatus *spectet* videtur legisse. vid. ad VI. 687. BURM.

71. TEMPORA CINGITE. *Cingite tempora* Dorvill.

72. VELAT. *Cingit secundus Moreti. materno* Parrhaf.

73. HELYMUS. *Elimus, Helimus, Helenus, Elimus, Holimus* in scriptis.

Ibid. AEVI MATURUS. Pacat. Paneg. cap. VIII. *ad illa veniam, quae aevi maturus egisti.* & ita Noster IX. 246. *animi maturus*, ut codices dant. non

¹⁷ deest Dan. ¹⁸ desunt L. R. Basil. sed Vol. Steph. desunt ab, *Alia* Segestam quidam. vid. Cluver. lib. II. Sicil. Ant. cap. 2. p. 262. & p. 35. pro *Ascam* legit, *Erycem*. Ger. Vossius vero malit legere, *Anchisen nothum* f. deinde Cluver. alii Eryci f. f. d. BURM. ¹⁹ dicunt * *habuisse* Dan. qui in fine notae post dicunt asteriscum habet. ²⁰ ut supra diximus, quam L. ²¹ desunt L. Vol. R. Steph. al. ad §. 77. ²² mero aut Baccho Dan. de more Baccho, vel puro R. ²³ desunt L. Vol. R. Steph. al.

Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro:
Purpureosque jacet flores, ac talia fatur:

- 80 Salve, sancte parens, iterum: salвете recepti
Nequidquam cineres, animaeque, umbraeque paternae.
Non licuit finis Italos, fataliaque arva,

Nec

S E R V I I.

78. HUMI. TERRAE. LACTE NOVO. Aut statim mulcto: aut post foetum, quod *colostrum* dicitur, neutro genere. ²⁴ [Umbræ autem sanguine & lacte satiantur: unde foeminae, quas mortuos prosequuntur, ubera tundunt, ut lac exprimant: cuncti autem se lacerant, ut sanguinem effundant.] SANGUINE SACRO. Victimarum, ut diximus supra III. 67. Et notandum, quia partim quasi mortuo pari numero sacrificat; partim impari, quasi deo, ut infr. 96. *Caedit quas de more videntes.* ²⁵ [Par namque numerus, divisibilis; per quod mortalitas significatur; impar autem dividi non potest; per quod immortalitas ostenditur:] nam legimus VIII. Ecl. 75. *Numero deus impare gaudet.*

79. PURPUREOSQUE JACIT FLORES. Ad sanguinis imitationem, in quo est sedes animæ. Sic in sexto 885. *Purpureos spargam flores.* Item VI. 221. *Purpureasque super vestes, velamina nota:* scilicet, ²⁶ [ut supra II. 532. diximus,] ut sedis suae cognoscat imitationem.

80. SALVE, SANCTE PARENS. *Salve*, & *Vale*, secundum Varronem, in Logistoricis, synonyma sunt: unde his & in salutatione utimur, & in exsecrationibus, ut Terent. And. IV. II. 14. *Valeant, qui inter nos* ²⁷ *discidium volunt:* unde etiam hæc mortuis dicimus; non quo eis optemus salutem, in quibus nulla esse potest; sed ut significemus nos sic digredi, ut ostendamus, eos nunquam in nostram communionem esse venturos. ²⁸ [Et hoc verbum *Salve*, apud auctores bonos ter enunciatum invenitur, *Salve*, *Salve*, *resalve ter.*] ITERUM. ²⁹ * [Pro secundo.] Hic distinguendum: nam quo

tempore sepeliit eum, dixit sine dubio *salve & vale.*

81. RECEPTI NEQUICQUAM CINERES. *Cineres*, pro ipso patre posuit: ac si diceret: *salve pater*, ³⁰ de Trojæ periculis liberate. *Nequicquam* autem, sine causa; propter quod sequitur: *Non licuit finis Italos fataliaque arva.* Alii ad historiam ³¹ supra II. 166. dicta referunt, distinctione mutata, ut dicant: Recepti iterum cineres, semel ex Troja; semel a Diomede, qui dicitur ossa ejus eruta cum Palladio reddidisse ³² Aeneae. NEQUICQUAM autem, secundum Epicureos, qui dicunt omnia perire cum corpore. ANIMAEQUE, UMBRAEQUE PATERNÆ. Vocativus pluralis est: nam Plato, & Aristoteles, & omnes periti, dicunt in homine quatuor esse animas: ³³ unam *vitam*, ut in vermicibus, qui tantum moventur, aliam *sensualem*, ut in mutis animalibus, in quibus est sensus & timoris & gaudii; tertiam *intellectualem*, ³⁴ ut in hominibus, qui & recte cogitare, & ³⁵ recte judicare possunt; ³⁶ esse etiam quartam, infra omnes, quæ *φύσις* vocatur, *naturalis*, ut est in herbis & in arboribus, quæ etiam motu ³⁷ carentes, vitam tamen habent: nam & nascuntur, & crescunt, & pereunt: ³⁸ unde est IV. Georg. 330. *Atque interfice menses.* His rebus colligitur, hominem harum omnium animarum esse participem, unde & Salustius ait Catil. I. *Alterum nobis cum diis, alterum cum belluis commune est.* De umbris autem facilis est probatio: nam si quatuor sunt animæ, sequitur, ut tot sint umbræ; ut si quis inter duas stet lucernas, geminam umbram creat. Hoc autem

²⁴ desunt iidem. ²⁵ desunt L. Vof. R. Steph. & Dan. ²⁶ desunt L. Dan. ut supra dixit Vof. ²⁷ *discidium* L. Vof. R. & ita Faernus ex codicibus edidit. vid. & infr. ad lib. XI. 97. ²⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ²⁹ * desunt iidem. ³⁰ de Troja liberate, sine causa iidem. de Troja periculis I. Dan. ³¹ supra dictam Steph. Dan. Fabr. ³² desunt L. Vof. R. Steph. al. ³³ in Dan. & Fabr. hæc ordine alio leguntur: & mox, alteram sensualem Dan. ³⁴ desunt Dan. ³⁵ desunt Dan. Fabr. al. ³⁶ est etiam quarta infra Basil. inter omnes R. quæ *Physice* vocatur, ut est L. R. Steph. q. *Physice* dicitur Basil. quæ *Physicæ* vocatur Vof. quæ *Physicæ* vocatur *naturalis* Dan. Fabr. *naturalis* desunt Lips. ³⁷ carent Dan. Fabr. ³⁸ inde Dan. Fabr.

Nec tecum Aufonium, quicumque est, quaerere Thybrim.
Dixerat haec: adytis quum lubricus anguis ab imis

85 Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, labfusque per aras:

Cac-

S E R V I I.

de animis etiam Lucretius asserit; sed non tantum veritati studet, ³⁸ quantum sectae Epicurae. Alii, ista fugientes, dicunt *animae*, & *umbrae*, genitivum esse singularem; ut sit, *cineres umbrae & animae paternae*, quod non valde probandum est: nec enim umbra, ³⁹ aut anima cineres + habent.

83. QUICUMQUE EST. ⁴¹ [Aut qui adhuc eum nusquam vidit: aut] taedio longae navigationis hoc dicit.

84. ⁴² [ADYTIS AB IMIS. Ecce, sicut dictum supr. 48. est, ⁴³ ubique tanquam de deo loquitur: templorum enim & deorum *adyta* dicimus.] LUBRICUS ANGUIS. Labilis; alias locum dicit, ut inf. 335. *Per lubrica surgens*. ⁴⁴ [Alii hoc secundum Platonem dictum volunt, qui ait, animas per septem circulos ad corpora penetrare.]

85. SEPTEM INGENS GYROS. Loci genium per magnitudinem vult probare: nullus enim locus sine genio, qui per anguem plerumque ostenditur. Persius i. Sat. 113. *Pinge duos angues: pueri (sacer est locus)* ⁴⁵ [extra Mejitae.] Sane hunc locum de Homero sumpsit, qui inducit Graecos apud Aulidem omen futuri decennalis belli ex serpente collegisse, qui etiam matrem consumpsit novem pulvis cornetis Iliad. B. 308. ⁴⁶ *Εὖτ' ἰφάνη μύρα σήμα, δράκον, ἐνὶ τῶντα δαφονίς.* Ita ergo nunc etiam Aeneae omen sui erroris ostenditur septem gyris: nam septimus ei annus est finis erroris: & est optimum signum. Annus enim secundum Aegyptios indicabatur ante inventas literas ⁴⁷ picto dracone, caudam suam mordente: quia in se recurrit. GYROS. Nomen legimus: verbum exinde non invenimus. ⁴⁸

86. AMPLEXUS PLACIDE. ⁴⁹ [Hoc est molliter]

quiete repens; ⁵⁰ [nec dixit corripuit, sed *amplexus* est.]

V A R I O R U M.

non tamen contra libros apud Ovid. VIII. Met. 617. mutarem cum Heinio, *animo maturus & aervo*, in *animi & aervi*. BURM.

75. CONCILIO. *Consilio* Sproctianus, prior Hamburgicus & Wallian.

76. MEDIUS. *Secum comitante* Wittian. male. forte constructio, *medius caterua*, offendit librarium. vid. ad lib. II. 508. & ad Claud. I. in Rufin. 41. BURM.

77. MERO. *Meri* alter Hamburgicus. sed tunc & *Bacchi* legendum videretur, quod sequentibus non convenit, neque Baccho hic sacra facit, sed diis manibus. male Catroeus deceptus vitiosa Danielis Editione in Servii notis Baccho in dativo casu capit, in honorem Bacchi. meliora ex Cerda potuisset discere. *merus Bacchus* est vinum merum. & ita apud Catull. Epig. xxvii. *merus Thyonianus*, pro Baccho explicatur ab Achil. Statio. vulgata est apud Nonium in *Fundere*, & *Carchesia* BURM.

78. FUNDIT HUMI. *Fudit* apud Arusianum Messium legas, quomodo & Moretanius primum. sed aliter apud Nonium in *Fundere*. HEINS.

79. AC TALIA. *Et talia* Wittian.

80. SANCTE PARENS. *Magne* Parthaf. *sanctae* pater alter Hamb. *parens: iterum salve* Leidenfis unus. & Zulich. *sanctae* Ed. N. Heinf. vitiose. *receptae* Leidenf. alius.

81. PATERNAE. *Penates* Menagian.

82. FATALIAQUE. *Carchesiaque* Wall. a m. pr. *superfer. fataliaque*.

83. QUI-

³⁸ quam L. Vof. R. Dan. Fabr. quod rectum puto. alterum a Librariis ortum, qui post *tantum* semper debere sequi *quantum* putabant. sed vide quae notavi ad Quintil. praefat. ad Tryphonem. & ad Lucan. IX. 766. alio modo praecedente comparativo post *santo* sequi, quoniam dicitur Cl. Drahenb. ad Liv. II. XX. 8. BURM. ³⁹ & Basil. ⁴⁰ habet Dan. Fabr. ⁴¹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴² desunt iisdem. ⁴³ ubi tanquam Dan. Fabr. ⁴⁴ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁵ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. al. in Homero vero legitur *τῶντα δαφονίς*, corrupte alii *δὲ δαφονίς*. quos & Masvic. secutus est. vid. Ovidium XII. Metam. in principio. in Steph. Ed. errore credo Typographorum, legitur novem *puellis* pro *pulis* BURM. ⁴⁷ picta Fabr. ⁴⁸ addit Basil. *ἰφάνη μύρα* vocantur. ⁴⁹ desunt L. Vof. R. Steph. qui, *repens* quiete. sed Basil. tantum, *quiete*. ⁵⁰ desunt iisdem.

Caeruleae cui terga notae, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso sole colores.

- 90 Obstupuit visu Aeneas. Ille agmine longo
Tandem inter pateras, & levia pocula serpens,
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo

Suc-

SERVII.

87. CAERULEAE CUI TERGA NOTAE, MACU-
LOSUS ET AURO SQUAMAM INCENDEBAT FUL-
GOR. " *Caeruleae notae*, & " *auro fulgor*, hoc
est, auri fulgore variatus. INCENDEBAT. Id est,
illustrabat.

90. AGMINE LONGO TANDEM. Post illos gyros
tandem longo repere coepit *agmine*, id est, impe-
tu, " *tractu*. SERPENS. Participium est, non no-
men; ac si diceret, *repens*.

92. LIBAVITQUE DAPES. Leviter gustavit epu-
las superpositas, quae *silicernium* vocantur, quasi " *silicernium*,
super *silicem* positae: " [quae, peractis
sacris, senibus dabantur; ut se cito morituros co-
gnoscerent.]

VARIORUM.

83. QUICUMQUE EST. *Est* deest Menagii prio-
ri & Veneto. Heinsius in ora, *quicumque is*, de
quo vide ad Ovid. v. Metam. 217.

84. HAEC. Hoc Wittian.

87. TERGA. *Per terga* explicat Cerda. sed no-
tae & maculosus fulgor incendebant terga. cui pro
cujus, quod obvium.

88. SQUAMAM. *Squamam* Sprotti.

Ibid. CEU NUBIBUS ARCUS MILLE TRA-
HIT. *Facit* habet verus liber A. Colotii. URSIN.
In uno Hamburgensis Ecclesiae *nubibus ar-
cus*. deinde, *mille jacit* Mediceus & tertius More-
tanus, cum secundo Rottendorffio & Leidenfi.
Gudianus quoque a manu prima, & pro diversa
lectione Sprottianus. quod impense placuit, quam-
quam obnitente Grammaticorum veterum aucto-
ritate. Novi illud lib. iv. 701. de Iride:

Mille trabens varios adverso sole colores.
sed quid prohibet interdum variare loquendo mo-
dos? quod sollemnne admodum Virgilio, jam ad

Eclog. v. 37. compluribus exemplis demonstravi-
mus. Scholiastes Statii Theb. x. 81. vulgatum a-
gnoscat, non bene. non dissimili locutione *lucem
jactare* Noster lib. vii. Aen. 526. dixit,

*Horrescit strictis seges ensibus, aeraque fulgens
Sole lacescens, & lucem sub nubila jactans.*

eleganter itaque, *jacere colores*, de Iride hic habemus
apud Nostrium: sic apud Lucretium II. 845.
odorem jacere de corpore. & *jactare odorem* de lau-
ru apud Nostrium in Georgicis II. 132. apud Pru-
dentium in Hamart. *jacere illecebras pigmentatis cri-
nibus*, de odore unguenti. Neque aliter duodecim
Scholastici aetate sua videntur hunc Maronis lo-
cum legisse, qui Thematis loco eum sibi propo-
suerant Iridi describendae, in Catalectis Pithoeanis
pag. 161. Apposite illic Vomanus,

*Imbriferas nubes radiis ubi contigerit sol,
Luce sub adversa varios jactat unda colores.*

& Julianus,

*Mirifico nubes ambit Thaumantius arcu,
Quas cum ex adverso tetigit rota fulgida solis,
Tum jactat insignes per nubila densa colores.*

Et Palladius.

*Nubila cum Phoebus perfudit lumine claro
Tum fit, ut humor aquae suffulgeat, atque co-
lores,*

Sub varia specie jactat mirabilis arcus.

Atque huc trahendus alter locus in iisdem Cata-
lectis Carmine de mensibus, ubi in Febuario pag.
174.

*Nubila quem pluvio jactu circumvenit Iris.
pluvio cinctu* immerito illic homines eruditi repo-
nunt. nam *jactus pluvius* est arcus pluvius, qui
colores varios jactat. Apposite etiam Plinius lib.
xxxvii. cap. 9. de Iride Gemma: *Vocatur ex ar-
gumento*

51 ordo est, cui terga caeruleae notae & maculosus, id est variatus, auro fulgor squamam incendebat, id est illustrabat L.
52 fulgor auro variat R. auro maculosus fulgor, id est pro auri fulgor Dan. Fabr. notae & fulgor auro v. incendebat L. Vof.
Steph. al. 53 deest L. Vof. R. Steph. al. 54 licentium Vof. silicernium R. pro vocantur, est in Steph. dicuntur. 55 de-
sunt L. Vof. R. Steph. Dan.

Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores;
95 Incertus, Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: caedit quinas de more bidentis,
Totque sues, totidem nigrantis terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat

An-

SERVII.

93. DEPASTA ALTARIA. ⁵⁶ [*Altaria*, species ararum. *Depasta* autem,] non a se: nam supra ait: *Libavitque dapes*. Sed hoc dicit: ⁵⁷ tam diu permansit, quamdiu cuncta aris superposita ⁵⁸ flamma consumeret.

95. GENIUMNE LOCI. Quia (ut diximus sup. 85.) nullus locus sine genio est. FAMULUMNE PARENTIS. Fuit enim haec majorum consuetudo, sicut hodieque apud Indos est, ut, quotiens reges moriebantur, cum his dilecti equi vel servi, & una de uxoribus charior, ⁵⁹ [circa rogum occisi] incenderentur: inter quas de hoc ipso erat magna contentio. Possumus autem *famulum*, servum sepultum cum Anchisa accipere: ⁶⁰ aut per Apotheosin deum ostendit effectum, unde ei *famulum* dat, quasi ministrum. Singula enim numina habent inferiores potestates ⁶¹ ministras, ut Venus Adonim; Diana ⁶² Virbium: aut certe secundum Pythagoram dicit, qui primus deprehendit, de medulla hominis, quae est in spina, anguem creari; quod etiam Ovidius in quintodecimo ⁶³ Metamorphoseon 389. dicit, loquente Pythagora.

97. NIGRANTES TERGA. Nigra terga habentes.

VARIORUM.

gumento Iris. nam subiecto percussa sole species & colores arcus coelestis in proximos parietes ejaculatur. *Factum luminis*. non dissimiliter dixit A. Gellius lib. XII. cap. 6. *Cur fulgente caelo a luminis jactu non sua sponte & caput & oculos declinet?* Macrobius lib. I. Saturn. cap. 17. Plato *solem* Ἀπόλλωνα cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πάλαι τὰς ἀκτῖνας, id est, a jactu radiorum. mox ibidem de sole, *jactu radiorum nonnumquam pestiferum*

rum virus immitti. & denuo, sagittarum autem nomine non nisi radiorum jactus ostenditur. denique, Radios in terram superne jaci barba demissa significat. Prudentius Passione Hippolyti,

*Occurrunt caesis immissa foramina tectis,
Quae jacent claros antra super radios.
Noster in Culice de sole.*

Dum jacit oceanum flammis in utrumque rapaces.

Jacula radiantia solis Fulgentius in Astron. & radii solis *projecti* apud Plinium. quod Graecis unico verbo dicitur ἀκτινοβολία (hinc ἀκτινοβολία & ἀκτινοβολία apud eisdem.) hinc ictus solis, de quo ad Nasonem v. Metam. 389. pari modo Statius de Iride x. Theb. 114. *Zonis lucentibus ista Evigilat domus.* vides radios lucentes Iridi assignari, ut minime mira videri debeat locutio de *jactu pluvio Iridis*, quam ex Catalectis modo proferebam. *Facere glebam* pro protendere Festus Avienus descriptione Orbis:

Hic Campanus ager glebam jacit.

Idem ora maritima:

Hic inter undas multum cespitem jacit,

Eumque late gens Hibernorum colit.

Facere salutem Noster in Georgicis IV. 294.

Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.

Solinus: *mons Athos e Macedonia in forum oppidis Marinae umbram jacit.* Graecanica locutione. Stephanus Byzantius de eodem monte. βάλλει δὲ ἡ σκία τῆς ὀρέας ἐπὶ τὰς ἀκτῖνας τῆς θάλασσης. Solinus cap. XXXIII. *Invenit & Iridem in mari rubro, quae radii ista solis, rutilo aëris percussu coelestis arcus ex sese jactat speciem.* Tacitus v. Histor. 7. *Uberes campos, magnisque olim urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse.* Solinus cap. XXXVII. *solis gemma percussu*

⁵⁶ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁵⁷ tam diu manet donec cuncta L. tamdiu cuncta aris supra posita f. c. R. & V. cujus indicis hinc iterum varietates Heinſius notavit. ⁵⁸ sacer ignis abſumeret Dan. Fabr. ⁵⁹ desunt V. L. Vof. R. Steph. al. eo quem per Dan. ⁶¹ quas ministras Dan. Fabr. quasi ministrasse V. ⁶² Virvium V. ⁶³ Metamorphoseos Steph. Basil. in XII. Met. Lips.

Hhhh 3

Anchisae magni, manisque Acheronte remissos.

- 100 Nec non & socii, quae cuique est copia, laeti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine aëna locant alii, fusique per herbam
Subjiciunt veribus prunas, & viscera torrent.

Expectata dies aderat, nonamque serena

- 105 Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Acestae

Ex-

SERVII.

99. MANESQUE ACHERONTE REMISSOS. Aut venientes de Acheronte ad hanc parentationem: aut certe *remissos Acheronte*, qui jam in Acheronte non essent post Apotheosin ⁶⁰ * factam ⁶¹ * [*Remissos*, ut remitterentur, post divinitatis confirmationem.]

100. ⁶² * [QUAE CUIQUE EST COPIA. Pro sua quisque facultate.

101. LAETI DONA FERUNT. Alacres, libenter & ipsi conferunt parentationem.

102. FUST. Id est, strati.]

105. PHAETHONTIS. Solis ⁶³ * ἀπὸ τοῦ φαῖν, vel potius, ἀπὸ τοῦ φαῖναι καὶ αἶναι ⁶⁴ * [Sane de Phaëthonte fabulam in decimo 189. plenius invenies.

106. ⁶⁵ * FAMAQUE FINITIMOS. Utrum per se potius audienda; an & ipsa ad Acesten referenda; an subtiliter ad Aeneam fama; nomen ad Acesten?

VARIORUM.

candida est ad speciem fulgidi sideris, rutilosque ex se jactat radios. Festus in *manare*, *jacere splendorem*, de sole. Claudianus de Phoebus in Phoenice 51.

Haec fatus prope, flavis e crinibus unum Concussa cervice jactat.

vid. Gifan. Ind. Lucr. in *tela diei*.

Cicer. Arat.

Contra haedi exiguum jaciunt mortalibus ignem. & de Sirio:

Totus ab ore micans jacitur mortalibus ignis. jactare radios idem in Arat. *jacere* & *jactare* umbram Plinius lib. 11. cap. 11. bis terve. & cap.

LXXIII. ter. HEINS. *Trahens* Dorvil. & mox, *stupuit visus* idem.

91. SERPENS. *Repens* Parrhaf. ex Glossa. *lenia* Sprotianus & Dorvil.

93. LIQUIT. *Linguit* Mediceus cum priore Hamburgico & altero Menteliano. HEINS. *Succedit* & *linguit* prior Hamburgensis. *successit* & *linguit* alter Menagii & Bigotianus. *secessit* Excerpta nostra.

95. INCERTUS. *Incertos* Gudianus a manu prima. *geniumve* Dorvil. & alii quatuor. *famulumve* totidem. *famulosve* Oudartii. de *Famulis Deorum* vid. ad Valer. Flac. IV. 520. BURM.

96. CAEDIT. Serv. ad IV. Aen. 200. *mactat*. *binas* Mediceus. mox, *totidemque* Montalban. & prior Hamburg.

98. VINAQUE. Hic versus & tres sequentes decrant Dorvilliano.

99. MANISQUE. *Manes* alter Hamburgicus. *Anchisae magnae* Mediceus.

100. QUAE CUIQUE EST. *Est* deest secundo Rottendorphio. *quacumque est* Gudianus a manu prima. & ita Hugonianus.

101. ONERANTQUE. *Onerant aras* Gudianus, alter Mentelius, duo Menagiani, primus & secundus Rottendorphii, Hamburgicus alter, cum Montalbano, Leidensi & Schefferiano, quod Maronem magis sapit. HEINS. Et Regius. *arasque onerant* Wall. *auras* Sprotianus.

103. VERUBUS. *Veribus* plerique scripti. *primas* Francianus. *prunas verubus* Parrhaf. *verubus* Ed. Venet. vid. ad I. Aen. 242. & II. Georg. 396. Ban-

⁶⁰ * deest Dan. ⁶¹ * desunt L. R. Basil. sed. V. & Vof. habent, post div. conf. factam, id est post divin. &c. Steph.
⁶² * desunt L. Vof. R. Steph. al. ad §. 105. ⁶³ * ἀπὸ τοῦ φαῖναι, καὶ αἶναι Steph. Basil. ἀπὸ τοῦ φαῖναι tantum L. Vof. R.
V. Dan. ⁶⁴ * desunt iisdem ad §. 109. ⁶⁵ * desunt L. Vof. R. Steph. al. praeterea.

Excierat. Laeto conplerant litora coetu,

Vifuri Aeneadas: pars & certare parati.

Munera principio ante oculos, circoque locantur

110 In medio: sacri tripodes, viridesque coronae,

Et palmae, pretium victoribus, armaque, & oſtro

Perfusae veſtes, argenti auriſque talenta:

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Pri-

SERVII.

107. EXCIERAT. Evocaverat, invitaverat. LAETO COETU. Pro, ipſi laeti.

108. VISURI AENEADAS. Poſſeſt & absolute accipi *viſuri Aeneadas*: poſſeſt & per ſyllepſin ſubaudiri, *certantes*. CERTARE PARATI. Hoc eſt parati ad certandum.]

109. ⁶⁵ [CIRCO. Hoc eſt, in ſpatioſo ludorum loco.] LOCANTUR. Ponuntur.

110. SACRI TRIPODES. Sic pulchri, ut ſacros putares: vel quales ſacrari ſolent: nec enim ſacri-legus erat, ut ⁶⁶ ſacra donaret: & ſic dictum eſt, ut III. 466. *Dodoneoſque lebetas*: quales ſunt ⁶⁷ in Dodona.

111. ET PALMAE PRETIUM VICTORIBUS. Zeugma utriuſque lateris: nam *victoribus pretium*, & ad ſupra dicta, & ad dicenda pertinet.

112. ARGENTI AURIQUE TALENTA. ⁶⁸ *Talentum*, ſecundum varias gentes, varium pondus eſt: ſed apud Romanos talentum eſt ſexaginta librae, ſicut Plautus oſtendit in ⁶⁹ *Moſtellaria*, qui ait, *duo talenta eſſe centum* ⁷⁰ *viginti libras*. ⁷¹ [*Talentum* vero *Aegyptium*, pondo octoginta. Varro tradit *talentum* pro balance; ſicut Homerus *Iliad.* Θ. 69. *Χρῖστος πάλιν ἰόντων τάληντα*. *Talentum* autem minarum LX. Mina, drachmarum c. Drachma, obolorum VI. Obolus aera continet VI. Aes, minuta VI.] Legimus etiam *talentum* eſſe paululum quiddam: nam Homerus in ludis funebribus Patrocli, ultima praemia dicit duo talenta. Quod nos

cogit aliquid minimum intelligere: nam ſi primus victor bovem accipit, conſequens ⁷² non eſt, ut dicamus, ultimum ⁷³ tam magnum accepiſſe praemium: unde apparet *talentum* etiam minimum quiddam ſignificare.

113. ET TUBA COMMISSOS. Romano more: ſicut hodieque videmus omnibus ludis funebribus, ut ſunt divorum: nam ſi ſacri ſint, ⁷⁴ id eſt, feſti, luſtrantur ſaculis. Ante ⁷⁵ etiam ab hymnis incipiebant.

VARIORUM.

Bangius Obſerv. Philol. Tom. I. pag. 97. videtur *verbum* praeferre. BURM.

107. EXCIERAT. *Excierant* Ald.

Ibid. CONPLERANT. *Complebant* duo Menagiani, & alter Hamburgicus. *complebant* primus Moreti & Venetus, nec aliter in optimo Mediceo. HEINS. *Lato* ſecundus Rottendorphius a manu prima. *Laetoque impleant litora curſu* Sprotii. in *viſuri*, repetit *certantes* cum Servio Arnz. ad Plin. Paneg. 78. *pars* autem ſemel tantum ponitur, etſi bis intelligi debeat, *pars viſuri*, *pars parati* certare. vide Gronov. ad Liv. XLIV. 6. & idem recte apud Valer. Max. II. v. 3. obſervavit doctiſſimus Torrenius. *Aeneades* Wall. a m. pr. BURM.

110. IN MEDIO. Hinc Terent. Phorm. Prolog. *pal-*

65 deſunt Dan. *hoc eſt, in*, deſunt L. Voſ. R. Steph. al. in Lipſ. & deerat *Locantur*, ponuntur. ſed priorem notam habebat, poſtrema deerat. mox, vel quales ſacrari ſolent. 66 ſacro V. 67 deest L. 68 Talentum Steph. al. mox eſt LXX. librae Lipſ. 69 Muſtellaria L. Voſ. R. V. Muſtellaria Steph. Dan. eſt in Aët. 111. 1. 502. vide Gronov. de Pecun. Ver. 111. 3. 70 quadraginta L. Voſ. R. V. Lipſ. Steph. Dan. al. *Viginti* reſpoſitum eſt ex nota Servii ad lib. IX. 265. 71 deſunt V. L. Voſ. R. Steph. Dan. Homerus etiam II. X. 209. ad quae Macedonius in Epigrammate ſuo lib. II. Anthol. cap. 40. pag. 240. reſpicit, ubi Poëtis non turpe eſſe, aurum & argentum accipere pro carminibus, oſtendit. BURM. 72 non tam magnum V. 73 tamen agnum R. 74 id eſt feſtivi L. id eſt votivi Baſil. illuſtrantur idem & Steph. 75 etiam hymnis incipiebant: Baſil. adiecit Dan. *commiſſos canis* *... *.

Prima pares ineunt gravibus certamina remis

115 Quatuor, ex omni delectae classe, carinae.

Velocem Mnestheus agit acri remige pristin,

Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi,

Ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram,

Ur-

SERVIL

114. PRIMA CERTAMINA. Punico bello primo⁷⁶ naumachiam ad exercitum instituere⁷⁷ Romani: postquam probarunt exteris gentes etiam navali certamine plurimum posse: ad quam rem in hoc certamine⁷⁸ alludit poeta. PARES. Aut pariter, aut diversis comparabiles rebus, ut sequentia indicant inf. 153. *Melior remis, sed*⁷⁹ *pondere pinus*⁸⁰ [*Tarda tenet*. Aut pares ordine remorum, quamvis⁸¹ Gya tantummodo triremem dicit:] aut pares, ita, ut ante certamen videbantur. GRAVIBUS REMIS. Fortibus, ut XII. 458. *Perit ense gravem Tymbraeus Ojyris*: nam graves inferunt tarditatem.

116. REMIGE. Erit nominativus⁸² *remex*. Serenus: *Semiremex*⁸³ *Herculis*. PRISTIN. Vel a tutela depicta: vel *ἀπὸ τῆς πρὸ τῆς ἀρχαίας*,⁸⁴ id est, a secandis fluctibus.

117. MOX ITALUS. Subaudis futurus. Ipse enim familiam Memmiorum constituit. Et bene laudat familias nobilium: nam a Sergesto Sergia familia fuit: a Cloantho⁸⁵ Cluentia: a Gya⁸⁶ Gyganis, cujus nunc facit mentionem. Nobiles autem familias a Trojanis fuisse Juvenalis ostendit, ut I. Sat. 99. *Fubet a praecone vocari Ipsos Trojugenas*. A QUO NOMINE. Scilicet Mnesthei: & Mnestheus sic est⁸⁷ ut Tydeus Tydei: nam diphthongus Graeca est.⁸⁸ [MEMMI. Pro Memmiorum, genitivus singularis pro plurali: vel a quo nomine genus Italorum est, *Memmi*: ut non sit genitivus singularis, sed nominativus pluralis.]

118. INGENTI MOLE. Motu, ut III. 656. *Ma-*

gua se mole moventem.⁸⁹ [CHIMAERAM. Fabula: ex qua hoc nomen translatus est, talis est: Bellerofontes, admissa per ignorantiam caede, profugit ad Proetum, Argivorum regem: a quo cum esset susceptus hospitio, a Sthenoboea uxore ejus adamatus de stupro interpellatus est: qui cum frequentius hoc se indicaturum Proeto minaretur, praecoccupatus a Sthenoboea ipse apud Proetum accusatus est, tanquam reginae castitatem adpetisset: quem cum Proetus ad⁹⁰ Iobatem, Lyciae regem, focerum suum, cum litteris signatis, quibus praecipiebat ut puniretur, misisset, Iobates Bellerofontem adversus Tympicos, sive Solimos, gentem ferocissimam⁹¹ misit, quos cum ille superasset, revertens⁹² in insidias, quas sibi Iobates struxerat, incidit: quibus⁹³ etiam prostratis, novissime missus adversus Chimaeram, triplex monstrum; siquidem prima pars leo erat, posterior draco, in medio caput caprae, quod ignes efflabat. Hanc ille vechus Pegaso equo, qui volabat, occidit. Miratus hanc constantiam Iobates filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.]

VARIORUM

palma in medio omnibus sita. vid. ad Lucan. VII. 348.

III. PALMAE, PRETIUM. *Pretium palmarum* Parrhas. Harduinus *pretium* insulse pro *praemio* dici jactat. quum centies ita occurrat, ut viri docti ostenderunt. vid. ad Ovid. VI. Epist. 146.

112. TALENTA. *Talentum* Mediceus & Gudianus,

⁷⁶ Naumachia V. ⁷⁷ Romani coeperunt L. Vof. Steph. al. ad exercitum Dan. etiam. ⁷⁸ plurimum al. L. V. R. Vof. Steph. al. Poëram R. ⁷⁹ *pondere* V. ⁸⁰ defunt L. Vof. R. V. Steph. al. sed in Basil. defunt ad *gravibus*. ⁸¹ Grex Dan. *rem* Fabr. *mox*, ut pares V. ⁸² *remis* R. Dan. Fabr. ⁸³ *Hercule* L. Vof. R. Steph. ⁸⁴ id est undas incidere, a locutione fluctuum Dan. ⁸⁵ Cluentia L. Cloentia Dan. ⁸⁶ vel *cujus* ad Gyan debet referri, vel legendum, *cujus non f.* ut erat in Lips. & V. qui & *Gegania*, ut scribendum. vid. Glandorp, Onomast. in gente *Gegania* p. 380. ⁸⁷ ut diphthongus, reliquis omisiss V. ut *Tydeus*: nam Lips. L. Vof. R. Steph. Dan. ⁸⁸ defunt L. Vof. R. Steph. al. in Daniele erat in medio muti ut locus, hoc modo, genus Ital... Memmi * a quo nomine genus Memmii * genitivus singularis, nominativus pluralis. ex Fabricio supplavit Maffricius. Ger. Vof. legebat, a quo nomine genus Italicum Memmii, genitivus singularis &c. ⁸⁹ defunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁹⁰ *Jovatem* Dan. & ita in seqq. ⁹¹ nimis Dan. ⁹² deest praeposio Dan. vid. ad IV. Aen. 424. ⁹³ deest Dan.

Urbis opus: triplici pubes quam Dardana versu

120 Impellunt, terno confurgunt ordine remi.

Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,

Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloanthus

125 Cao-

S E R V I I.

119. URBIS OPUS. ⁹⁴ Ita magna, ut urbem putares. TRIPLICI VERSU. Omnes enim Triremes fuerunt. *Versu* autem, aut ordine, ut IV. Georg. 144. *Ille etiam seras in versum distulit ulmos.* Aut versu, tractu, a verrendo, ut VIII. 674. *Aequora verrebant caudis, aestumque secabant.* Sane unus est sensus: ⁹⁵ [et est Graecum, nam illi *εἶξ* dicunt.]

120. PUBES IMPELLUNT. Figura est, ut I. 212. *Pars in frustra secant.* Et sciendum, inter Barbarismum & ⁹⁶ Lexin, hoc est, Latinam & perfectam ⁹⁷ elocutionem, Metaplasum esse, qui in uno sermone fit ratione vitiosus. Item inter Solocismum & Schema, id est, perfectam sermonum connexionem, figura est, quae fit ⁹⁸ contextu sermonum, ratione vitiosa. Ergo Metaplasmus & Figura media sunt, & discernuntur pericia & impertitia. Fiunt autem ad ornatum.

121. DOMUS SERGIA. Familia, ut III. 85. *Da propriam Thybrae domum.* Et inde est Sergius Catilina. ⁹⁹ [TENET. Ultra tenet, vel servat.]

122. CENTAURO MAGNA. Foeminini est generis, si de navi dicas, ut Terentius [Eum. prol. 32.] *In Eunuchum suam*; ¹ cum comoediam diceret. Juvenalis contra sensit, dicens I. Sat. 6. *Et in tergo necdum finitus Orestes.* Sed sciendum, genera plerumque confundi, ² aut metrica ratione, aut hiatus causa. Sic Horatius II. Od. 16. *Nec cupido sordidus aufert*: cum ³ significantes cupiditatem foeminino genere dicamus. Ipse etiam Virgilius ait III. Georg. 539. *Timidi damae, cervique fugaces*: ⁴ cum ipse secundum fidem dixerit VIII. Ecl. 28. *Cum canibus timidae veniunt ad pocula damae*. ⁵ [Et Horatius I. Od. 2. *Et superjecto pavidae natare aequore damae.*]

V A R I O R U M.

dianis, quod impense placet, ut ambiguitas omnis

vitetur: id & alii nonnulli codices confirmant, quos inter Sprotianus & Montalbanius: non enim plura erant talenta, sed auri unum, unum itidem argenti. infr. §. 248. *Argenti magnum dat ferro talentum.* deinde ut tuba Rottendorphius secundus. HEINS.

114. PRIMA PARES. *Primaque pars* Montalbanius. *paris* Gudianus a m. pr.

116. PISTRIN. *Pristim* Nonius agnoscit, & lib. x. 211. *in pristim desinit alvus.* recte. nam Maroni sollempnis enuntiatio Latina in nominibus Graecis. *Pristim* etiam Mentelianus uterque, cum aliis compluribus. *pristim* Mediceus, Gudianus & alii. sic & infra §. 154. *pristis*. HEINS. *Pristim* Francianus. *pistrin* Regius, Parrhas. & Dorvil. *Pistrim* Edd. pr. & Mediol. de hac voce jam satisque superque a viris doctis actum.

117. MEMMI. *Memi* Mentelii prior. *Memmi* Leidenfis. *Memmum* Zulichemius, unde Heinsius legebat, *Memmius*. pro *Memmiorum*. a quo sanguine Parrhas. *Menestheus* etiam Dorvil.

118. GYAS. *Gias* Gudianus & Dorvil.

119. TRIPLICI VERSU. Non de ordine remorum, sed de triplici actu, *ελασίᾳ*, explicat Salmas. Observ. ad Jus Att. p. 687. & 782. & a *verro*, non *verso*, deducit. sequens versus agit de *ordine remorum*. vid. ad Sili lib. VII. 657. & ita tunc deberent *versa freta*, mox §. 141. summi a *verro*, sed *verti* mare a remigantibus centies dicitur aequae, ac *verri*. quare arbitrium esto lectori: vid. ad I. Aen. 59. Servius ibi tamen a *verro* maluit deduci, quia sequitur, *totumque debiscit Aequor*. vid. & ad III. 668. si Salmasium sequimur, cadet calumnia Harduini: & de his inter Schefferum & Meibomium commutata scripta legi possunt. BURM.

Ibid. QUAM. *Quem* Menagii prior. *impellis* etiam Leidenfis, primus Moreti & a manu secunda primus Rottendorphius. *quam pubes Venetus* im-

⁹⁴ tam Dan. Fabr. al. ⁹⁵ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁹⁶ lexinde R. ⁹⁷ locutionem V. L. R. ⁹⁸ contextus V. L. R. ⁹⁹ desunt L. Vof. R. Steph. al. ¹ deest L. V. R. Steph. Dan. al. ² deest V. ³ aut metri, aut Dan. ⁴ significanter V. ⁵ item, c. c. *timidi v. a. p. d.* & Horatius secundum fidem dixerit. Et Vof. Steph. al. ⁶ desunt R. Be- fil. at Horatius Dan. dixerit, Et p. n. *aequore damae*, *aequore sequenti cum* &c. L. omiffis mediis.

Caerulea: genus unde tibi, Romane Cluenti.

- Est procul in pelago saxum spumantia contra
 125 Litora, quod tumidis submersum tunditur olim
 Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera cori:
 Tranquillo filet, inmotaque adtollitur unda
 Campus, & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
 130 Constituit, signum nautis, pater: unde reverti
 Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.

Tum

S E R V I I.

123. CAERULEA. Aut nigra, aut 7 alta carina: omne enim altum, nigrum est. VI. 238. *Scrupea tuta lacu nigro, nemorumque tenebris*. CLUENTI. Ad ipsum 8 Apostrophe est.

124. EST PROCUL. 9 Modo haud nimis longe, ut & supra III. 13. diximus. Sic in Bucolicis de nimia vicinitate 10 ait VI. Ecl. 16. *Serta procul tantum capiti 11 delapsa jacebant*. 12 Interdum & satis longe significat.

125. OLIM. Tunc fere, cum cori nubibus abscondunt & obruunt sydera.

127. TRANQUILLO. Melius septimus 13 casus est, quam dativus.

128. CAMPUS. Saxi latitudo. APRICIS. Sole gaudentibus. Sane *apricus* & locus dicitur sole calens; quod est opaco & abdito contrarium: & 13 * *apricos* homines dicimus, locis apricis gaudentes. Virgilius IX. Ecl. 49. *Duceret apricis in collibus uva colorem*. Persius v. Sat. 78. *Nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes*. *Apricum* autem quasi 14 *ἀπρῶς*, sine frigore: 15 [inde & *Aphrica*, quod est calidior.] MERGIS. 16 *Esacus* Priami filius fuit: hic se praecipitavit 17 de muro, nec periit: & cum hoc saepius faceret, deorum miseratione in avem 18 conversus est: 19 quae ad imita-

tionem 20 praecipitandi quasi idem facit, 21 [saepe mergendo.]

129. 22 [FRONDENTI EX ILICE. Haec enim arbor in tutela Jovis est: & *frondenti*, pro *frondente*, dativus pro ablativo.]

131. CIRCUMFLECTERE. Bene uno sermone & protectionem complexus est, & reversionem.

V A R I O R U M.

impulit Serv. Fuldenis ad I. Aen. 181. sed alii *Mf. impellunt*. BURM.

122. MAGNA. *Magno* est apud Nonium. in *invohere*, sed aliter scripti. HEINS. *Vebitur* alter Hamburgicus & Venetus. vulgata exstat apud Donatum ad Terent. Eun. Prol. 32.

123. CLUENTI. *Cbloanthi* secundus Moreti. *Cboanti*, *Cloenti*, *Cloante*, *Cloonti* alii. *Cloanthi* Ed. Venet.

124. EST PROCUL. *Et procul* Venetus. *ast* Wallian.

125. TUNDITUR. *Tonditur* Zulichemius, Dorrill. & Wittian. *conditur* Venetus. sed id verbum sequitur. *condunt ubi nubila Cori* Bigotianus.

131. UBI. *Ibi* alter Hamburgicus.

132. TUM

7 altae carinae V. 8 Apostropha L. Vof. R. Steph. Dan. al. 9 modo nimis longe Dan. modo deest L. Vof. R. V. Lips. Steph. modo non n. Fabr. aut non nimis Basil. 10 ut V. 11 *delapsa* V. R. 12 & dicitur a *porro*, id est longe ab oculo, ex Graeco & Latino compositum Bas. seq. vero *interdum* &c. transfert ad seq. notam post *sidera*, ubi, *abijciunt sidera* Lips. 13 deest V. L. Vof. Steph. Dan. casus quam d. R. 13 * & *apricos* senes dicimus Lips. 14 *apertices* R. *ἀπρῶς* Steph. al. 15 desunt L. Vof. R. V. Steph. al. 16 *Eserius* L. *Eserus* Vof. R. *Eleris* V. 17 e muro L. Vof. R. Steph. a muro Bas. deest praepositio V. 18 versus L. Vof. R. Dan. Fabr. 19 quae imitatione V. ad im. idem. facit Basil. 20 deest L. Vof. R. V. 21 desunt L. Vof. R. Steph. al. 22 desunt L. Vof. R. Steph. al.

Tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus auro
Ductores longe effulgent ostroque decori.

Cetera populea velatur fronde juvenus,

135 Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.

Considunt transtris, intentaque brachia remis:

Intenti exspectant signum, exsultantiaque haurit

Corda pavor pulsans, laudumque adrecta cupido.

Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes

140 (Haud

S E R V I I.

132. ²³ [LEGUNT. Eligunt.]

133. DUCTORES. Domini navium, non gubernatores.

134. POPULEA VELATUR FRONDE JUVENTUS. Hebe, ²⁴ Graece Ἥβη, est Juventas, ²⁵ [filia Junonis,] uxor Herculis. Nunc ergo aut propter hoc juvenus utitur populeis coronis: aut ²⁶ ad imitationem virtutis. *Populus* enim Herculi consecrata est, ut VII. Ecl. 61. *Populus Alcidae gratissima*. ²⁷ [Aut *populea*: quia ludi funebres sunt, & haec arbor ab Hercule ab Inferis allata est, cum canem Cerberum extraheret: nam & ipsa arbor *Acherusia* vocatur.]

135. NUDATOS. Bene *nudatos*: quia ²⁸ veste tecti esse consueverunt: nam *nudum* ²⁹ est, quod nunquam tegi solet, ut facies. ³⁰ [OLEO PERFUSA. Oleo perfusos habens.]

136. TRANSTRIS. Et *transtra* dicuntur, & *juga*, ut in sexto 411. *Inde alias animas, quae per juga longa sedebant*. INTENTA. ³¹ [Porrecta: & bene] eodem sermone in diversis usus est ³² rebus: aliter enim brachia, aliter intendimus mentem.

137. EXULTANTIAQUE HAURIT CORDA PAVOR PULSANS. Hypallage, omni parte pulsans pavor corda haurit, id est, ³³ ferit, & exultare facit, ut X. 314. *Latus haurit apertum*.

138. LAUDUMQUE. Ne esset turpe, quod ait *pavor*. Sane istae sunt bellorum prolationes: unde etiam ad tubam geruntur. Sed sciendum majoris aetatis funera ad tubam solere ³⁴ profecturi. Per-

sus III. Sat. 103. *Hinc tuba candelae*. Minoris vero ad tibias, ut Statius de Archemoro ³⁵ VI. Theb. 121. *Tibia enim teneros solitum deducere manes*.

139. FINIBUS OMNES. Secundum naturam ante generali usus est descriptione, venturus ad specialitatem.

V A R I O R U M.

132. TUM LOCA. *Cum loca* primus Moretanus. HEINS.

133. EFFULGENT. *Fulgent* Leidenfis. quae Servius notat de differentia dominorum navium & gubernatorum, vera sunt de navibus bellicis, quibus praeerat, ut dominus, Heros in fabulis, & posterioribus temporibus dux aut ductor; ita in Aeneae navi Palinurus, in Iasonis Tiphys, & hic Gyae Menoetes rector navis erat. & ita porro. in onerariis itidem dominus erat, qui navem possidebat & merces, qui aliquando una navigabat, aliquando gubernatori soli committebat. de quo vide ad Petron. cap. ci. & Lucan. v. 514. & ita in Glossis, *Dominus* ἑξαμίτης est Ναύκληρος, qui & *magister*. vide notas Cl. Schultingii. & apud Livium XXIX. 25. & XLV. 42 aperte magistri a gubernatoribus distinguuntur. & in Actis Apost. XXVII. 11. *Ναύκληρος* & *Κυβερνήτης*. sed saepe etiam gubernatores & magistri confunduntur. vid. ad Sil. IV. 719. immo Statius x. Theb. 180. dominum posuit pro gubernatore. *Neque accedit domino tutela minori*. BURM.

136. CON-

²³ desunt iisdem. ²⁴ desit V. L. R. Hebe, id est, ²⁵, est juvenus Basil. Hebe, est juvenus uxor Lips. ²⁵ desunt L. Vol. R. V. Steph. al. ²⁶ imitatione Dan. Fabr. ²⁷ desunt L. Vol. R. Steph. al. ²⁸ quia tecti esse consueverunt L. Vol. R. *veste* etiam caret V. Lips. Steph. al. ²⁹ est numquam tectum ut f. L. Vol. R. V. Lips. Steph. al. ³⁰ desunt L. Vol. R. Steph. al. ³¹ desunt iisdem. ³² verbis L. ³³ ferit ut *Latus h. a.* & exultare facit. Basil. ³⁴ proferri L. Vol. R. V. Steph. Fabr. al. perfert Dan. Comm. *effert* unde habeat Masv. nescio. ³⁵ in Statio hodie legitur. *Tibia, cui tenores suetum producere manes*. in L. Vol. R. V. erat tantum, *teneros f. d. manes*.

140 (Haud mora) profiluere suis: ferit aethera clamor
 Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
 Infundunt pariter sulcos, totumque dehiscit
 Convolsum remis rostrisque tridentibus aequor.
 Non tam praecipites bijugo certamine campum

145 Con-

SERVIL.

144. PRAECIPITES. Festinantes, ut IV. 573. *Praecipites vigilate*: 16 [et est hyperbole. Alias *praecipites*, temerarii & inconsulti. BIJUGO. Pro, bigarum: nove dixit. Sane] & hoc celeritatis est: plures enim se impediunt.

VARIORUM.

136. CONSIDUNT TRANSTRIS. *Considunt* omnes scripti praeter solum Hamburgensem alterum, cui perperam obrepsit, *confidunt*. praeterea tollenda distinctio post *brachia*. HEINS. Vide ad lib. III. 289. reliquam partem versus, quia crucem fixit interpretibus, a quodam Bolhormio adjunctam, recidi pro imperio jubet Heumannus Poecil. T. III. lib. IV. pag. 542. certe nihil facilius tali medicina; quasi licitum esset tam crudeliter contra omnes codices & veteres interpretes grassari, in antiqui aevi monumenta. Vexarunt hunc locum Carrio libr. I. Emend. cap. 10. quem sequitur Cerda, sed refutat Castalio Decad. II. Observ. 7. qui videri possunt. ut olim Heinsius ediderat, *confidunt transtris, intentaque brachia: remis intenti expectant signum*, poterat satis defendi, si sunt subaudias; confidunt, & brachia sunt intenta. sed tamen malim, *intenta remis brachia* jungere. statim enim ac confidere, admovent brachia remis, ut parati sint ad signum datum. *intenta* autem notat primo loco admota, injecta, ut, *intenduntur manus Diis*, apud Senec. I. de Clement. 25. ubi nescio an melius sit, *intendantur*, quod ex uno codice malebat Gronovius. & licet ita legatur, cognati verbi est eadem vis, nisi quod majorem impetum notet, & fere in malam partem sumatur. inf. h. l. 829. etiam occurrit, *intendi brachia velis*, quod de antennis explicant, quum nihil impediat, quin etiam capiatur de nautis, qui velis solvendis & deducendis manus admovent. in aliis Codd. & ibi legitur, *intendi brachia remis*. quare hic tria

asyndeta jungit, ut saepe, Maro. primo confidunt transtris, deinde confestum intenta sunt brachia remis, tandem eo in statu intenti, id est oculis & mente in Aeneam fixis, expectant signum. *intentaque*, & emendatum *extensaque*, erat in Leid. uno. quod ultimum est ex interpretatione, ut ex Nonio & Servio patet, quorum ille *extensa*, hic *porrecta* explicat. deinde in Excerptis nostris erat, *attenti expectant*. & hoc glossatoris: nam *intenti ora tenebant* similiter lib. II. I. & proprie dicitur de militibus, nautis &c. qui ad signum dandum intenti sunt. vid. ad Suet. Caes. LXV. & Waff. ad Sallust. Catil. XXVIII. nec offendar vox geminata. sic supr. 118. *Ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram*. Ovid. III. Met. 60. *magnum magno conamine*. & saepe alii. *expectant* Menagii alter. Harduinus *intenda* brachia soloecum audacissimum vocat, quum quid soloecum sit ignorare jam viderimus. quin *intenta* nisi & conatu quasi turgentia, ut Plinius ipse *intendere catrem, oculos* &c. dixit. BURM.

137. EXSULTANTIAQUE HAURIT. Serv. hic & ad III. Georg. 105. *haurit* explicat *ferit*. sed plus notat, & ad profundos cordis recessus & anhelitus pertinet. vid. Barth. ad Stat. II. Theb. 854. Nonius explicat *desatigas*. BURM.

138. ARRECTA. *Erecta* Hugonius. ut solent haec verba confundi. vid. Cl. Drak. ad Liv. VIII. XXXVII. §. 2. & ad Sil. VII. 686. supra IV. 280. *arrecta* Leidensis unus, Menagii primus, alter Hamburgicus, secundus Rottendorphius, Oudartii & Francianus. BURM.

139. INDE. Unde primus Moretanicus.

141. ADDUCTIS. *Abductis* Leidensis, Venetus & Francianus. *adjunctis* Oudartii. vid. ad Ovid. VIII. Met. 28. de *versis fretis* diximus modo ad §. 119. BURM.

142. DEHISCIT. *Dehiscunt* Venetus. *infundunt* etiam

36 desunt L. Vof. R. Steph. in Basil. viri alios, *praecipites*, temerarii, & inconsulti. deinde & hoc &c. sed in Dem. deant, alia &c.

- 145 Conripuere, ruuntque effusi carcere currus:
Nec sic inmissis aurigae undantia lora
Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu fremituque virum, studiisque faventum
Consonat omne nemus: vocemque inclusa volutant
150 Litora: pulsati colles clamore resultant.

Ef-

SERVII.

145. CARCERE. Usurpavit: nam *carcer*, est numero tantum singulari, custodia noxiorum; *carceres* ³⁷ vero, numero tantum plurali, ostia ³⁸ [& repagula,] quibus equi arcantur: unde & *carceres*, quasi *arceres*, secundum Varronem.

147. JUGIS. ³⁹ Pro equis jugalibus. UNDANTIA. Large effusa.

149. CONSONAT. Ideo *consonat*, propter echo: ⁴⁰ nostrae enim vocis est aemula: unde & ⁴¹ RESULTANT, ait.

VARIORUM.

etiam Mediceus, Menagii prior, secundus Hamburgicus, Dorvill. Wall. & Wirtian. *sulcos pariter* prior Hamb.

143. ROSTRISQUE STRIDENTIBUS. *Rostris stridentibus* apud Priscianum legitur lib. I. de ordine literarum, qui error multos codices etiam veterimos infedit, tam hoc loco, quam lib. VIII. 690. sed nihil certius est, quam Maronem, *rostrisque tridentibus* nobis reliquisse. quomodo manifeste Rottendorphius secundus, in Sprotiano pro diversa lectione, *rostrisque rudentibus*. quod & Pictorius invenerat in nonnullis suorum. Unde suborta mihi aliquando suspicio, pro *rudentem proram* lib. III. 561. Maronem reliquisse, *tridentem proram*, ut ad rostrum prorae adfixum referatur. *Rostrisque stridentibus* plurimi veterum, veram scripturam proximae, apud Valer. Flac. lib. I. 688. de rostro,

Insiditque solum, & spumas vomit aere tridenti.

hinc & *tridentem rostrum* Silius lib. VI. 358. Arnobius contra Gentes lib. III. *Stygii Jovis frater, Olympii germanus, tridenti armatus ferro*. Priscianus monet apud alios, *tridentem bastam*, & *telum tridentis* legi. Catoni de R. R. cap. X. *rastri quadri-*

dentes. HEINS. Vid. & Schotti II. Obf. 2. *rostris stridentibus* Parrh. a m. pr. alter Menagianus Venetus, & Ed. Venet. vide ad Val. Flac. I. 688. in Palatinis membranarum etiam, *rostrisque tridentibus* reperisse Melissum testatur Gruterus. & Harduinus reprehendit: quia, si tridentia fuerint rostra, illorum usus non fuit, ut mare convulsam dehisceret, aut saltem hoc imae parti rostri debere adscribi, non superiori, quae extra aquam exstabat. sed in praefatione ad Lucanum hanc calumniam discussimus. BURM.

145. CARCERE. *A carcere* Bigotianus. sed deest praepositio lib. III Georg. 104. & Macrobr. V. Saturn. II. mox, *non sic* Edd. prisciae.

147. JUGIS. Heinsius in ora codicis conjectat, *jubis*. sed *juga* pro equis poni obvium. vid. ad Phaedr. IV. 6. & *equi immitti* centies dicuntur. ut XII. Aen. 333. *proni in* Francian. Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. VIII. 283. haec aliis exemplis illustravit. sed quod viri docti apud Stat. V. Sil. II. 115. pro *tendentem cursus*, ex editione una aut altera, *pendentem cursus*, vel *in cursus*, praeferant, non probō: nam loca quae adducunt, de auriga agunt, qui *pendet in verbera*, non in cursus. hic de juvene se exercente equo agitur, qui agitabat & incitabat equum, calce, vultu, dextra, minis. *nudo* non mutem, id est sine calcaribus, ut videntur in his exercitationibus fuisse tirones. *in verberare* Wallian. BURM.

148. TUM PLAUSU. *Cum plausu* denuo Moretanus primus. HEINS. *Gemituque* Hugonianus. *plausus* alter Mentelianus.

149. INCLUSA. Erasa erat vox in Excerptis nostris, & ad marginem scriptum, *per ampla*, desumptum ex lib. I. Aen. 725. *inclusa*, sc. collibus in Theatri modum. Harduinus audacissimam esse

³⁷ vero tantum pluraliter L. Vof. R. Basil. tantum pluraliter Steph. ³⁸ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. al. ³⁹ jugalibus: *undantia* autem l. e. L. R. V. Lips. Basil. aliis omisiss. ⁴⁰ nam *ἐχὼ* Graece resono. Echo vero nostrae &c. Basil. & Fab. qui, Echo enim. ⁴¹ *resistant* V.

- Effugit ante alios, primisque elabatur undis.
 Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
 Consequitur, melior remis: sed pondere pinus
 Tarda tenet. Post hos aequo discrimine Pristis,
 155 Centaurusque locum tendunt superare priorem.
 Et nunc Pristis habet, nunc victam praeterit ingens
 Centaurus: nunc una ambae junctisque feruntur
 Frontibus, & longa sulcant vada salsa carina.
 Jamque propinquabant scopulo, metamque tenebant,
 160 Quum princeps medioque Gyas in gurgite victor
 Rectorem navis compellat voce Menoeten:
 Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige gressum.

Litus

SERVII.

151. ELABITUR. Praecurrit celeriter, ut XI.
 588. *Labere nympha polo.*
 152. TURBAM INTER. ⁴² [Tumultum, hoc
 est,] in ipso principio.
 154. DISCRIMINE. ⁴³ Vel interstitio, vel certa-
 mine, vel cursu. Et bene variat, nunc naves,
 nunc duces commemorans.
 155. PRIOREM. Inter se, hoc est, tertium.
 159. METAMQUE TENEBANT. Nauticum ver-
 bum.
 160. PRINCEPS. Modo ordinis est.
 162. QUO TANTUM MIHI. Vacat mihi, ut so-
 let plerumque.

VARIORUM.

esse casum commutationem ait, pro inclusam
 vocem volutant litora. sed hoc ineptissimum fo-
 ret: nam vox non includitur per totum aëra di-
 sperfa, sed in valle percussa a collibus volutatur,
 & saepe repetitur, ut in alia re dicit Lucanus IX.
 927. *carmina volvere lingua Murmure continuo.*
 litora autem poni non de loco proprio, quod ma-
 re adluit, sed & de agris proximis litori, apparet
 ex lib. IV. 212. & aliis locis. BURM.

151. ALIOS. *Alias* alter Menagii. *illabatur* Wall.
 Ibid. PRIMUSQUE. *Primisque* Mediceus, & re-
 liqui nostri cum Pierianis, exceptis primo Mo-

retano, aliisque duobus aut tribus minoris rei. re-
 cte. sic & alibi Maro. HEINS. Ita Ed. Mediol.
primusque Dorvill. *elabatur undas* Gudianus a ma-
 nu prima.

152. FREMITUMQUE. *Strepitumque* Dorvil. ge-
 mitumque Zulich.

153. CONSEQUITUR. *Insequitur* Parrhaf.

154. TARDA TENET. Post *tarda* distinguit
 primus Moretanus, ut sit, *tenet post hos aequo dis-*
crimine Pristis. sub pondere etiam Scholiastes Sta-
 tii lib. VI. Theb. 437. HEINS. Vid. supr. §. 5.
tardo discrimine Menagianus prior.

156. ABIT. *Habet* etiam potiores nostri cum
 Pierianis. supple. *priorem locum*, quod praecesser-
 rat. nec aliter Scholiastes Statii Theb. VI. 508. *Ab-*
it tamen Venetus, uti primus & secundus Mo-
 reti, Schefferius, & secundus tertiusque Rotten-
 dorphii, etiam primus a manu secunda. HEINS.
Abit Francianus a manu prima, *abet* a secunda.
 idem etiam, *vincam. pistris* semper Regius, Par-
 rhaf. & Ed. Venet. *habet metam, nunc praeterit*
 Wall. sed nondum eo pervenerant: sed habent al-
 ternis locum priorem. BURM.

158. LONGAE CARINAE. *Longa carina* plures
 & meliores. *longe carinae* Montalbanius, Dorvil. &
 Editio Juntina. Erythr. in indice, in *sulcant* pro-
 fert, *sulcent maria alta carina.* confunditur locus
 hic

42 desunt L. Vol. P. V. Steph. al. 43 interstitio, & bene, iidem: nisi quod Basil. & sane.

- Litus ama, & laevas stringat sine palmula cautes;
 Altum alii reneant. Dixit. Sed caeca Menoetes
 165 Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
 Quo diversus abis? iterum: pete saxa, Menoete,
 Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
 Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
 Ille inter navemque Gyae scopulosque sonantis
 170 Radit iter laevum interior, subitoque priorem
 Praeterit, & metis tenet aequora tuta relictis.
 Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens;
 Nec lacrimis caruere genae. Segnemque Menoetem,

Obli-

S E R V I I.

163. LITUS AMA. *Litus*, est omne quod aqua alluitur: unde & saxum *littus* vocavit. STRINGAT. Radat: ac si diceret: " hoc volo, quod times. PALMULA. Extrema pars remi, in modum palmae protenta.

166. ITERUM. Hoc verbum & a poeta potest dici, ut: *Iterum revocabat*: & a Gya, ut: *Quo abis iterum*: non, *iterum pete*.

169. INTER NAVEMQUE. QUE VAGAT.

172. EXARSIT JUVENI. Causa pendet ex causa. Horatius III. Od. 14. *Non ego hoc ferrem calidus juvenis, Consule Planco*.

173. NEC LACHRYMIS CARUERE GENAE. Nimis irascentum est. Cicero de Verre IV. 18. *Cum irasceret, lacrimas 45 interdum vix tenere*.

V A R I O R U M.

hic cum alio lib. x. 197. BURM.

199. METAMQUE. *Metaeque* secundus Rottendorphius. sed *Metam* unam esse constitutam docet. mox tamen iterum *Metis*. 171. *metis*. *propinquabat* Mediceus a manu prima. BURM.

162. TANTUM MIHI DEXTER. *Dexter mihi tantus abis*? Venetus.

Ibid. DIRIGE CURSUM. *Gressum* Mediceus a manu prima, quod Pierii quoque vetustiores agnoscunt, & ex nostris Montalbanius, tertius Moreti, Vossianus prior, Schefferius: etiam pro

diversa lectione tertius Rottendorphii. Pierius tamen putat *gressum* navibus non posse dari: non meminerat vir doctissimus horum, quae ea de re disputat A. Gellius lib. x. cap. 26. Audi Nonium, qui locus foede est mutilatus, sed ex Gellio utcumque in integrum restitui potest, quem solers compilavit. *Transgressus a pedum gradu proprie dicitur, sed auctoritas vetustatis liberiore loquendi usum dedit, ut Sallustius Historiarum libro primo, & de his qui navigassent, & de ipsis navibus eo verbo uti voluit, in quibus gradus non sit desertio. In Veneto nostro, huc dirige cursu*, quod non displiceret, si vetustiorum membranarum niteretur auctoritate. vide quae annotamus lib. II. Aeneid. 207. HEINS. *Dirige Gudian. a m. pr. gressum Wittian.*

163. LAEVAS *Laeva* Mediceus, prior Ham-burgensis & Gudianus a manu prima, ut prodixerit syllabam Virgilius ob *st* sequens. & hoc probavit se sociis Editionis Lucretii ad lib. I. 390. sed omnis aestus componetur, si cum Hugenario legas, & *stringat laevas*. nam quod cavillentur laevas cautes non dici, ubi non sunt dextrae, nihil est. dixerat enim antea, *quo dexter abis*: nunc ergo ut ad laevam remiget, hortatur. *laevas* cautes dixit, pro cautes quae sunt ad laevam, emissis jam navibus. *leves* Wall. BURM.

164. TENEANT. *Tendant* Dorvill.

Ibid.

44 hunc voca quod times Vol. huc voca quod R. huc voca quo V. Cicero.

45 vix interdum teneret Dan. Fabr. & lacrimas.

- Oblitus decorisque sui sociumque salutis,
 175 In mare praecipitem puppi deturbat ab alta.
 Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister:
 Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
 At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo est
 Jam senior, madidaque fluens in veste, Menoetes,
 180 Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.

Il-

SERVII.

174. DECORISQUE SUI. Inhonestum enim est irasci, duci praesertim. SOCIUMQUE SALUTIS. Possumus intelligere, *oblitus salutis suae socium*, id est, gubernatorem. Possumus & *socium* ⁴⁶ *salutis oblitus*, pro sociorum, praecipitato scilicet gubernatore.

176. IPSE GUBERNACLO. Ut ostenderet, nihil esse, ⁴⁷ quod etiam ipse non posset implere: ⁴⁸ [ut in VI. Aeneid. 813. Cui deinde subibis.]

177. HORTATURQUE VIROS. Aut ipse dicit ⁴⁹ Celestina: nam *hortatores* dicuntur: aut ⁵⁰ [*hortatur* ideo,] quia consternati fuerant, perditio gubernatore. CLAVUM. Fustem gubernaculi.

179. JAM SENIOR MADIDAQUE FLUENS IN VESTE MENOETES. Contra illud, quia occurrebat gubernatorem natandi peritum fuisse debere, addidit *senior*, & *veste madida*. ⁵¹ [Et ideo *gravis*, *madida*.] ⁵² *Fluens* autem, *in veste*, id est, cum vestis fluebat: honeste locutus est, sic Juvenalis v. Sat. 79. *Est multo stillaret penula nimbo*.

VARIORUM.

Ibid. MENOETES. *Menoetis* Mediceus. *Menoetas* primus Rottendorphius a m. pr.

166. QUO DIVERSUS ABIS? ITERUM: PETE SAXA. Duplex hic distinctio praeter vulgatam, *quo diversus abis iterum? pete saxa*. vel, *quo diversus abis? iterum: pete saxa*. ut primum sit per indignationem interrogantis, alterum admirantis, tertium imperantis. Rationem igitur habent distinctiones omnes. Lector judicet, utra sit verior. FABRIC. Tribus modis haec vox accipitur. *ab-*

iterum: iterum pete: denique, iterum revocabat: prior constructio melior videtur. ut iterum abire dicatur, qui licet monitus a cursu non deflexerit. ut in illo Theocriti Idyll. IV. 48.

Εἰ μὴ ἔπειτα τῦτος, ἰδ' αὖ πάλιν ἀδὲ πρὸς ἄντι.

DORVILLIUS.

167. ET ECCE. Cur & abradendum sit non video, quod in omnibus exemplaribus habetur: non defuerunt tamen, qui abradendum censuerint, quasi non soleat ea particula adverbio ecce praeponi. in Georg. I. 107. dixerit Maro, & cum exasus ager morientibus aestuat herbis, *Ecce supercilio clivosi*. cum legatur etiam apud doctissimum Varronem, *Et ecce de improvviso ad nos accedit cana veritas, Atticae Philosophiae alumna*. Valeant ergo qui in tantum incumbunt, ut bonos auctores lacerent, atque convellant ex arbitrio suo. MUSONIUS. Omissio &, ecce *Cloanthum* ex scriptis Giphanius, Indice Lucretiano p. 468. HEINS. Et ita Edit. Juntina. vid. ad lib. IX. 24. sed centies in Mss. vidi illud &, ac *que* omissum a librariis. *renovabat* Montalbanius.

168. TERGO. *Terga* Menagianus prior. vide lib. XII. 748. *instantem a tergo* Gudianus, sed a prima manu. HEINS. *Terga* Dorvil. a m. sec.

170. SUBITUSQUE. *Subitoque* nostri omnes, ut & Pierius de suis testatur. *subitus* tamen magis aridet. HEINS. Vid. Cort. ad Plin. IV. Ep. 15. *subito* Dorvil. & Wall. qui & *resist*.

171. RELICTIS. Vid. ad lib. VIII. 216.

172. JUVENI. *Juvenis* alter Menagii.

173. MENOETEN. *Menoetem* Mediceus. *Non la-*

⁴⁶ *salutis suae* V. R. Vof. L. Steph. Dan. al. *oblitus* deest Basil. ⁴⁷ quod etiam ipse, qui non profusus erat, posset implere Dan. Fabr. forte, quod non professus erat. quod ipse non p. L. Vof. R. V. Lips. Steph. q. ipse n. p. efficere Basil. ⁴⁸ deest L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁹ Celestina L. Vof. R. V. Steph. Dan. al. ⁵⁰ deest L. Vof. R. V. Steph. al. ⁵¹ deest sunt iidem. ⁵² *fluens in veste*, cui vestis L. Vof. Steph. & R. sed *cum vestis* habet: cui vestes fluebant Basil. fl. i. v. id est cui. Dan. Fabr.

Illum & labentem Teucris, & risere natantem:
Et falsos rident revomentem pectore fluctus.
Hic laeta extremis spes est adcesa duobus,
Sergesto Mnestheoque, Gyan superare morantem.

185 Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior praeunte carina:
Parte prior: partem rostro premit aemula Pristis.
At media socios incedens nave per ipsos

Hor-

S E R V I I.

181. RISERE NATANTEM. Unde in ludis voluptas quaeritur.

182. REVOMENTEM. Saepius vomentem: 33 [vel quod diu hauserat.]

184. 34 MORANTEM.] Imperitia gubernantis.]

187. AEMULA PRISTIS. Ejusdem rei studiosa: ut; *Illo aemulo atque imitatore studiorum meorum*: Cicero in Caesarianis pro Marc. I. Alias inimicum significat.

V A R I O R U M.

lacrimis alter Hamburgicus.

174. OBLITUS DECORISQUE SUI. *Oblitusque sui decoris* Bigotianus.

175. DETURBAT. *Detrudit* Oudartii & Menagii prior. *deturpat* Francian.

176. GUBERNACLO. *Gubernando* alter Hamburgicus. *gubernator* secundus Rottendorphius. *gubernaculo* nonnulli & Editio Juntina. *inde magister* alter Hamburgicus a manu secunda.

178. AT GRAVIS. *Ast* quartus Moreti. *e fondo* Oudartii. *ut fundo vix t. reddit ab imo*, primus Moreti. *infando* alter Hamburgicus.

180. SICCAQUE. *Sammaque* Bigotii & Zulichemius.

181. ET LABENTEM. *Et* deest Franciano.

182. REVOMENTEM. *Removentem* prior Hamburgicus, Oudartii & Editio Juntae. mox, *binc laeta* Venetus. Voss. malebat, *risere vomentem*.

184. MNESTHEOQUE. *Mnesthique* eleganter Mediceus & a manu prima Gudianus praestantissimus. nimirum *Mnesthei* scribendum, quod & Pieriani nonnulli & Mentelianus prior a manu prima agnoscunt. Sic *Orphei*, ab Orpheo in casu

tertio, quod & in suis invenerat Pierius. & sic unus Vossii a manu prima. HEINS. *Mnestheoque* Edd. Venet. & Mediol. *Sergesteo* Dorvil.

185. SCOPULOQUE PROPINQUAT. *Scopuloque* Menagianus prior, eleganter. quamquam id verbum rarius cum quarto casu conjungi sat memini. nec abludit secundus Moretanus, in quo *scopulumque*. cum dativo Silius lib. VIII. *urbique propinquant*, & lib. XI. & XII. *muris vel muro propinquare & propinquare portis*. Agnoscit quidem Arusianus Messius vulgatam in Marone hoc loco scripturam, addito tamen Sallustii exemplo, unde liquet, nonnumquam & cum quarto casu illud verbum conjungi. *Propinquant illi loco Virgil. v. Aen. Jamque propinquabant scopulo. Propinquant illum locum*. Sallust. Histor. IV. *Tum vero Bithynii propinquant jam annem Tartanium. Propinquum illa re*. Sallust. Histor. G. G. *Verris litora Italia propinqua firmavit*. sic resonare Noster VII. II.

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos

Affiduo resonat cantu.

HEINS. Sed paullo ante 159. *Jamque propinquabant scopulo*, sine ulla varietate.

186. ILLE PRIOR. *Ille prius* Gudianus. *perente* primus Moreti & Zulichemius, qui addit interpretationem, id est *fracta*. *caterva* etiam Sprotianus.

187. PARTEM. *Partim* in Menteliano utroque, & Gudiano & quatuor aut quinque aliis, & nonnullis Pierianis. quomodo in Arateis, *parti miscetur in una*. nec aliter Lucretius frequenter. Inveni id ipsum quoque in Scholiaste Horatii Crucquiano lib. IV. Od. I. qui hunc Maronis locum producit. vide annotata lib. XI. 744. reddidit id ipsum quo-

- Hortatur Mnestheus: Nunc, nunc insurgite remis,
 190 Hectorei socii; Trojae quos sorte suprema
 Delegi comites: nunc illas promite vires,
 Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi,
 Ionioque mari, Maleaeque sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo.
 195 Quamquam ô! sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti.
 Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, cives,
 Et prohibere nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt: vastis tremit ictibus aerea puppis,

Sub-

SERVII.

189. INSURGITE. Contra Lucanus III. 543. *Atque in transfra cadunt* ⁵⁵ [*& remis pectora pulsant.*]

190. HECTOREI. Aut fortissimi, ⁵⁶ [qualis Hector fuit:] ⁵⁷ aut re vera quondam Hectoris socii.

192. GAETULIS. Africanis: a parte totum: nam Gaetulia mediterranea est; Syrtes vero juxta Libyam sunt. Sic de Syrtibus Horatius II. Od. 6. *Ubi Mauri semper aestuat unda.* Fuisse autem Trojanos in Syrtibus ille indicat ⁵⁸ versus I. III. *In brevis & Syrtes urget, miserabile visus.* IONIO MARI. Quando juxta Charybdis navigaverunt.

193. MALEAEQUE. Malea, promontorium est Laconicae provinciae: ⁵⁹ ubi undae sunt *sequaces*, id est, persecutrices, ut II. Georg. 274. *Capreaeque sequaces Inludunt.*

194. PRIMA. Quasi quae soleo. MNESTHEUS. [Ille semper victor.]

196. HOC VINCITE. Loco victoriae sit, ultimos non redire.

197. NEFAS. Modo opprobrium: ⁶¹ [quod est viro forti, in quocunque certamine perdere.]

198. AEREA. Fortis, ut III. Georg. 173. *junctos temo trahat aereus orbes*: nam puppis aerea non est, sed prora.

VARIORUM.

quoque Manilio bis terve Salmasius de Annis Cli-

maericis pag. 699. HEINS. *Partem* Ed. Mediol. Ald. & al. *partim* Dorvil.

188. INCEDENS NAVE. *Incedens* codices nonnulli, quos inter Moretanus tertius, etiam Menetianus prior a manu prima. forte *intendens*, de quo ad Valer. Flaccum VII. 114. & Culicem 173. HEINS. Sed *incedens* recte, per transfra & foros discurrrens.

189. INSURGITE. *Incumbite* Serv. ad VIII. 108. sed hoc petum ex x. 294. *insurgere* proprium in hac re verbum. vide sup. III. 207.

190. HECTOREI SOCII. Rufinian. de figuris p. 29. *Hector vos socii.* vide lib. I. 223.

Ibid. SORTE. Forte Menagii prior. *dilegi* Hugenianus.

191. ILLAS. *Vestras* Parrhas. *promittite* Dorvil.

192. ANIMOS. *Animas* Zulichern. male. vid. ad lib. x. 357. *in Gaetulis & Syrtibus* Dorvillianus, contra metrum, & rationem. vid. sup. y. 51.

193. SEQUACIBUS. Quia unda tam cita est, ut videatur persequi navigantes: Lutat. ad Stat. VII. Theb. 16.

194. NON TAM. *Non jam* ex scriptis. ut lib. IV. 431. *Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro.* vid. ad Lucan. IX. 800.

195. SED SUPERENT. *Si superant* alter Hamburgicus.

⁵⁵ defunt Dan. alii defunt, *pectora pulsant.* ⁵⁶ defunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁵⁷ aut quondam Hectoris, omisso *scii* Dan. ⁵⁸ locus L. Vof. R. V. Lipf. Steph. al. ⁵⁹ Laconiae Basil. ⁶⁰ unde sunt Dan. ⁶¹ defunt L. Vof. R. V. Steph. Dan.

- Subtrahiturque solum. Tum creber anhelitus artus
 200 Aridaque ora quatit: sudor fluit undique rivis.
 Adtulit ipse viris optatum casus honorem.
 Namque furens animi, dum proram ad faxa suburguet
 Interior, spatioque subit Sergestus iniquo;
 Infelix faxis in procurrentibus haesit.
 205 Concussae cautes, & acuto in murice remi
 Obnixa crepuere, inlisaque prora pependit.
 Consurgunt nautae, & magno clamore morantur:

Fer-

SERVII.

199. SUBTRAHITURQUE SOLUM. ⁶² Unicuique rei quod subiacet *solum* ei est: unde est solum navis, mare; & aër, avium: ⁶³ [& stellarum, caelum: unde Ovidius i. Met. 73. *Astra tenent caeleste solum*.] & est verbum, cuius perlucida significatio ⁶⁴ per naturam non invenitur.

200. RIVIS. ⁶⁵ [Quasi rivis,] more rivorum: ac si rivatim diceret.

202. FURENS ANIMI. ⁶⁶ [Figurate dixit,] ut XII. 19. *Praestans animi juvenis*.

203. INTERIOR. Sinisterior. Cicero i. Verr. 20. *Quem omnia intus canere dicebant*. Salustius fragm. incert. *Igitur introrsus* ⁶⁷ *prima Asiae Bithymia est*. INIQUO. Angusto, ut XI. 531. *Et sylvis insedit iniquis*.

204. PROCURRENTIBUS. ⁶⁸ Prominentibus, ⁷⁰ [& objectis,] & ⁷¹ velut obviam venientibus.

205. MURICE. Saxi acumen eminens per tranquillitatem. ⁷² [Alibi significat piscem, cuius succo purpura tingitur, ut: ⁷³ *Saturata murice palla*.]

207. MORANTUR. Id est, retro agunt.

VARIORUM.

gicus. *sed vincant* secundus Moreti. *quibus haec Venetus. extremas etiam idem Hamburgicus. quamquam utinam Dorvil. quamquam och Wittian.*

196. HOC VINCITE. *Ho* Leidenfis. Heinſius

maluerat olim, o vincite. & prohibere Francia: nus.

197. SUMMO. *Primo* Montalbanus a manu prima.

198. AEREA PUPPIS. *Classis* Bigotianus. *aurea puppis* Mediceus a manu prima. *aeratas classes* dixit lib. VIII. 675. & X. 223. *aeratas proras* ad Servii sententiam. de nominibus in *es* & *is* exeuntibus vide & ad XI. Aen. 522. & ad Phaedr. 1. Fab. 7. BURM.

200. ARIDA. Humore destituta, rauca crebris clamoribus. vid. ad Calpurn. Ecl. VI. 23. Vondelius de siti accipit.

Ibid. ORA. *Ossa* Leidenſis unus. *sudor ruit* Wallian. Hugemianus. male. Senec. Oedip. 922. & *gelidos fluit sudor per artus*, ut legit Heinſius, pro *gelidus*. Ovid. IX. Met. 173.

Caeruleusque fluit toto de corpore sudor. ubi & Heinſius *ruit* malebat, sed sine scriptorum auctoritate. vide & ad Samonic. cap. v. & hoc *ad rivis* exigit. ita & *flumen* de sudore infra lib. IX. 813. ut & Statius VI. Theb. *fluvium sudoris* dixit. vid. ad illa Petronii cap. XXIII. *Perfluebant per frontem sudantis acaciae rivis*. & hinc suspicabar apud Lucan. IX. 808. posse legi,

Utque solet pariter totis se effundere rivis
Corycii pressura croti.

hic

62 ei & cui sub. Lips. est, cui subiacet L. Vof. Steph. al. Jovi subiacet R. cum subiacet V. unicuique rei, quod subiacet. unde est Dan. 63 desunt L. V. R. Vof. Steph. Dan. 64 semper invenitur Vof. Steph. & ita fuisse in V. suspicor, nam naturam ei codici deesse Heinſius notaverat. sed tamen inf. ad 7. 233. per naturam vitiosam elocutionem dixit. BURM. 65 desunt L. Vof. R. V. Steph. al. 66 desunt L. Vof. R. V. 67 inter canere Steph. 68 primae V. vid. inf. ad 7. 373. 69 praeminentibus L. Vof. R. V. Steph. 70 desunt L. Vof. R. V. Steph. 71 & viam monientibus R. viam venientes V. 72 desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. quum alibi Basil. 73 saturata Fabr. sed legendum, saturata: est enim vel ex Ovidio lib. XI. Met. 166. vel ex Statio desumptum. vid. Gevart. Leq. Papin. lib. 1. cap. 19. BURM.

- Ferratasque trudes, & acuta cuspide contos
 Expediunt; fractosque legunt in gurgite remos.
 210 At laetus Mnestheus, successuque acrior ipso,
 Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
 Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
 Qualis speluncâ subito commota columba,
 Cui domus & dulces latebroso in pumice nidi,
 215 Fertur in arva volans, plaustumque exterrita pennis.
 Dat tecto ingentem: mox aëre labfa quieto
 Radit iter liquidum, celeris neque commovet alas.
 Sic Mnestheus, sic ipsa fugâ secat ultima Priſtis

Ac-

SERVIL

209. LEGUNT. ⁷⁴ Alii, Praetereunt; sed melius LEGUNT, id est ⁷⁵ colligunt: nam sequitur: *Et fractis discentem currere remis.*

212. PRONA. Vicina littoribus: unde *altum*, est longe positum.

213. COLUMBA. Ubique de his domesticis *columbas* Virgilius dicit. Perlius vero ait III. Sat. 16. *Teneroque columbo* ⁷⁶ *Est similis*: nam agrestes, *pallumbes* vocantur.

219. EXTERRITA PENNIS. ⁷⁷ Pennarum concussionem terrorem significans inf. 505. *Timuisque exterrita pennis Ales*. Non enim timet pennis: sed indicat timorem.

217. RADIT. ⁷⁷ * Secat. LIQUIDUM. Purum aërem.

VARIORUM

hic etiam Dorvillianus habebat, *ruit undique membris*. BURM.

201. OPTATUM. *Optatus* Wall.

202. FURENS ANIMI. *Animo* Gudianus a manu prima. *perurget* secundus Rottendorphius. *animis* al. vid. H. Steph. diss. de Critic. pag. 210. BURM.

204. PROCURRENTIBUS. *Procumbentibus* Leidensis, quod mihi non displicet, quum *procurrere* saepius de promontoriis & locis in mare promi-

nentibus occurrat, hic vero saxa paullatim declivia in mare exeuntia & aqua tecta fallunt navigantes: & ut *procumbere* dicitur homo parte corporis inclinata, ut docet Serv. ad VIII. 61. & quo sensu modo de remigibus 198. dixit *procumbunt*; ita saxa in insula hac scopulosa manifesta & exstantia in primo aequore, inclinata deinde & latentia *procumbere* eleganter dici possunt. verba vero haec duo passim a librariis commutata videbis ad Lucan. III. 616. & 713. Valer. Flac. III. 557. VII. 496. & apud nostrum lib. XI. 624. *procumbens gurgite pontus* Mss. ubi vulgo, *procurrens*. ita *projecta saxa* lib. III. 699. BURM.

205. IN MURICE. In deest Zulichemio. vid. ad Ovid. I. Metam. 332.

208. SUDES. *Trudes*, quod notat Pierius ex suis, ego inveni in Menteliano utroque & caeteris omnibus, si Mediceum excipias & Hamburgicum alterum, & a manu secunda Montalbani. Exstat ea vox apud Tacitum Annal. III. 46. *Paullum morae attulere ferrasi, restantibus laminis adversum pila & gladios. sed miles correptis furcibus & dolabris, ut si morum perumperes, caedere tegmina & corpora; quidam tradibus aut furcis inertem molem profternere*. Invenit & in Plinii optimo codice Gronovius lib. XXXIV. cap. 18. *versatum tradibus ferreis*. Isidorus lib. XVIII. cap. 7. *A-*

⁷⁴ vel praetereunt Dan. ⁷⁵ colligunt Dan. ⁷⁶ *es similis* Steph. al. *est* Dan. Fabr. *ad similes* L. & *similis* Vol. R. V. & in in Persio. hodie legitur. ⁷⁷ *Einanarum*, & mox, *planis* Vol. Dan. ⁷⁷ * *secat*, transit Lips.

Aequora: sic illam fert inpetus ipse volentem.

- 220 Et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, brevibusque vadis, frustraue vocantem
Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimaeram
Consequitur. Cedit: quoniam spoliata magistro est.
225 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, & summis adnixus viribus urguet.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique sequentem
Instigant studiis, resonatque fragoribus aether.

HE

SERVII.

221. FRUSTRRA. Quis enim ⁷⁸ ei relicta victoria subveniret?

225. IPSO SUPEREST IN FINE. ⁷⁹ [Prope terminum certaminis:] ut inf 324. *Spatia etsi plura supersint, Transcat elapsus prior.*

VARIORUM.

7. *Amites interpretatur cum lunato ferro, ab eo quod trudent & detrudunt.* Virgil. *Ferratasque trudes.* HEINS. *Trudes* Wittian. & Francianus. qui & *conctos*. sed si a *trudo*, prima longa erit.

210. AT. Et Mediceus a manu prima. aut alter Hamburgicus.

Ibid. IPSO. Illo Leidenfis.

214. PUMICE. *Gurgite* a manu secunda Zulichemius. in deest alteri Hamburgico.

215. PLAUSUMQUE. *Pulsusque exterrita* Editio Commelini. Schol. Stat. II. 515. & Nonius in *exterritus*, *plausum* & *tecto* habent. *tecto* Wallian. & Wittian. id est. devolans tecto alas concutit: mox vix commovet.

Ibid. PENNIS. *Pinnis* Mediceus & Gudianus.

217. RADIT. Suspectum verbum Barthio, quia semper infert vicinitatem loci alicujus, ut supr. 170. in aëre vero vacuo nihil occurrit. non tamen aliud supposuit ad Stat. II. Achil. 3. *nec commoves* Dorvil.

Ibid. NEQUE. *Nec* Dorvil.

219. IPSE VOLANTEM. *Volentem* Montalbanus. in Sprotiano, *ire volentem*. de eleganti usu ejus vocis plura congeffi ad Nasonem II. Metam. 128.

curis secundis, & ad Silium libro XI. 445. inf. 712. *Hunc cape consiliis socium & conjunge volentem.* & postea 750. *Transcribunt urbi matres populumque volentem.* libr. III. 457. *Ipsa canat vocemque volens atque ora resoluat.* libr. X. 677. *Volens vos Turnus adoro.* libr. XII. 203. *Nec me vis ulla volentem Avertet.* Georg. II. 500. *Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura sponte tulere sua.* & II. 41. *Pelagoque volens dat vela patent.* ex veteri codice, non *volans*. Claudianus VI. Consul. Honor. 85. *Regat ille volentes Armenios.* & III. Consul. 29.

Ille coruscanti clipeo te saepe volentem Sustulit arridens.

apud Prudentium Cathemer. Praefat. 22. in optimis membranis. *Haec dum vita volens agit.* HEINS. Vid. ad II. Georg. 41.

220. ET PRIMUM. At tres Rottendorphii, primus Moreti, & alter Hamburgicus. HEINS. *Primum scopulo* Mediceus. at Dorvil.

221. FRUSTRRAQUE. *Et frustra* Regius. Witt. tres Leidenfes, primus Moreti, & primus Rottendorphius, contra metrum. vid. Serv. supra §. 19. *auxilium* Bigotianus. BURM.

222. CURRERE. *Incurrere* Gudianus a manu prima. HEINS.

224. CEDIT. *Cedunt* Sprotianus a manu secunda. est deest Wall.

225. IPSO SUPEREST. *Super ipso est* Francianus. vid. Ruac. namque Dorvil.

226. PE-

⁷⁸ me x. v. subvenire V. ⁷⁹ desant L. Vol. R. V. Steph. ab deinde, super se transcat V.

- Hi proprium decus, & partum indignantur honorem,
 230 Ni teneant: vitamque volunt pro laude pacisci.
 Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
 Et fors aequatis cepissent praemia rostris:
 Ni, palmas ponto tendens utraque, Cloanthus
 Fudissetque preces, Divosque in vota vocasset:
 235 DI, quibus imperium est pelagi, quorum aequora curro,
 Vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus, extaque salso

Por.

SERVIL.

229. PROPRIUM DECUS. Quasi jam partam victoriam & honorem ni teneant, indignantur.

231. SUCCESSUS. Foelicitas. POSSUNT, QUIA POSSE VIDENTUR. Sperabant victoriam opinione spectantium, ut: *Cunctique* ⁸⁰ *sequentes Instigant studiis*.

232. ⁸¹ [ET FORS. PRO, fortasse.]

233. PALMAS UTRASQUE. Diximus supra, antiquum hoc esse. ⁸² Carminius tamen dicit (qui de Elocutionibus scripsit) per naturam vitiosam esse hanc elocutionem: & sive *utramque palmam*, sive *utrasque palmas* dixerimus, esse in aliquo usurpationem.

235. IMPERIUM PELAGI. Id est, in pelago, ut VI. 264. *Dii quibus imperium est animarum*, ⁸³ [id est, in animabus.]

236. LAETUS. Victor: a praecedenti quod sequitur.

237. ANTE ARAS. De quibus paulo post 561. *Pars spoliant aras*. VOTI REUS. Debitor: unde vota solventes, ⁸⁴ dicimus absolutos. ⁸⁵ [Inde est V. Ecl. 80. *Damnabis tu quoque votis*: quasi reos facies.]

VARIORUM.

226. PETIT. *Petat* alter Hamburgicus.

228. RESONAT CLAMORIBUS. *Resonatque fragoribus* omnino legendum est, cum Pierianis, Mediceo, altero Menteliano, tribus Rottendorphiis, utroque Menagiano, Sprotiano & duobus Moreti.

praecesserat, *ingeminat clamor*, ut ea vox hic inconcinne admodum repetatur. nonnulli codices contra metrum, *resonatque clamoribus*. alter Vossianus *resonat clangoribus*. ut lib. IV. 668. in quibusdam exemplaribus. mox, *cunctisque sequentem instigant studiis* alter Mentelianus. HEINS. *Resonatque fragoribus* etiam Francianus. Wittian. & Wallian. *resonatque clamoribus* Ed. Junt.

230. PACISCI. Hoc imitatur Statius I. Theb. 319. *Hoc aevum cupiat pro luce pacisci*, notante Lutatio.

231. ALIT. *Agit* prior Hamburgicus a manu secunda. *quia possunt* Sprotianus. *possunt quae possunt* alter Hamburgicus. *videtur* Mediceus a m. pr.

233. PALMAS. *Ponto palmas* Montalbanius, & Dorvil. mox, *effunditque* secundus Rottendorfius.

235. IMPERIUM PELAGI. *Imperium est pelagi* Mediceus, prior Mentelianus, Gudianus, primus Rottendorphii, primus Moreti & alii quatuor. Idque Macrobius agnoscit lib. III. Saturn. cap. 2. tres tamen Moreti, duo Rottendorphii, totidem Menagiani & alii complures, *imperium pelagi est*. HEINS. Et ita Wittian. Dorvil Parrhaf. & Francian. qui & *aequore*, ut & in Ed. Venet. *aequora curae* Medic.

236. LAETUS EGO CANDENTEM. Donatus ad Terentii Eun. IV. I. 8.

Vobis laetus ego huic candentem in litore taurum Constituam.

hoc

⁸⁰ *sequentem* Basil. ⁸¹ defunt L. Vof. R. Steph. ⁸² Carpinus L. Vof. R. Steph. Carpius Basil. ⁸³ defunt L. Vof. V. R. Steph. Dan. ⁸⁴ *dicimus damnatos* Barth. ad Stat. VI. Theb. 198. legebat. vid. Castal. III. Decur. Obscrv. 9 ⁸⁵ defunt Basil. unde est Steph. inde *damnabis* V. quasi reos, omisso *ty* facies Lips.

Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
240 Nereïdum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit. Illa noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
245 Victorem magna praeconis voce Cloanthum

De-

SERVII.

238. PROJICIAM. Extā projiciuntur in fluctus:
85 [Aris porriciuntur, hoc est, porriguntur.] Nisi
forte dicamus etiam fluctibus maris offerri. Quod
si est, PORRICIAM legendum est, 87 [id est, por-
ro jaciā.]

240. PHORCIQUE. Latine hic Phorcus, hujus
Phorci dicimus: nam apud nos Graeci hujus no-
minis non est declinatio: 88 [ut Φόρκευς, Φόρκευς].
Quod interdum Φόρκευς, Φόρκευς. Unde Lucanus
IX. 626. 89 Phorcynidas ora Medusae.] Est autem
90 [hic Phorcus] deus marinus. PANOPEAQUE VIR-
GO. Una de Nereidibus: quam ideo separatim di-
xit, ut illas non virgines intelligamus.

241. PORTUNUS. Deus marinus, qui portibus
praeest. Et bene IMPULIT eum ipse jam vicinum
portui. Nota est autem fabula: 91 [Indignata Ju-
no, quod ex pellice sua Semele natus Liber pater
ab Ino matertera ejus esset nutritus, Athamanri,
viro ejus, regi Thebanorum, sive, ut quidam vo-
lunt, Orchomeniorum, furorem immisit: qui,]
92 cum occiso Learcho filio, 93 [dum eum feram
credit,] Melicertam alterum filium cum 94 Ino u-
xore sua persequeretur, & se illi in mare praeci-
pitaissent, voluntate numinum in deos versi sunt:
Melicerta in Portunum, qui Graece Palaemon di-
citur: 95 [nam Λαίμων portus dicitur, unde Palaemon]
Ino, in Matrem Matutam, quae Graece
dicitur Leucothea.

243. PORTU SE CONDIDIT ALTO. Id est, us-
que ad interiora pervenit.

244. EX MORE. Ludorum, scilicet per praeco-
nem.

245. VICTOREM. Primum, 96 [Cloanthum,]
subaudis: nam & illi duo victores 97 Sergesti: un-
de paulo post 98 habes 493. Quem modo navale
Mnestheus certamine victor Consequitur.

VARIORUM.

hoc deest secundo Rottendorffio & Wall. *lactus*
proprie vox triumphantium. vid. ad Lucan. VI.
261. & Barth. ad Stat. x. Theb. 340. BURM.

237. VOTI. Votis Montalbanius.

238. PORRICIAM. Porriciam legendum esse o-
perose & erudite docet Macrobius lib. II. Saturn.
cap. 2. quamquam in scriptis omnibus Projiciam.
Fabius Pictor, Extā porriciunt. Varro Rer. divin.
lib. XI. Proficiem extorum vel in mensam porricere,
ex castigatione Salmasii. At Servius 99 porricere ad
aras tantum pertinere contendit. Extā projiciuntur
in fluctus, aris porriciuntur, hoc est porriguntur,
quare nihil mutem. Infra hoc libro §. 776.
Extāque salsos Porricit in fluctus, ubi pari modo
peccatur in scriptis. Varro lib. I. de R. R. 30.
Quod est dare duos sulcos elata terra, dicitur por-
ca, quod ea seges frumentum porricit. sic quoque
extā deis cum dabant, porricere dicebant. Naevius,
simul atrocia porricerent extā ministratores. Plaut.
Pseud. I. 3. Extā teneam, ut porriciam, interea
loci. HEINS. Projiciam Francianus. poriciam Parrh.
v. Guell. H. Steph. Schediasm. pag. 64. & Ur-
sinum

86 desunt Steph. al. aris projiciuntur Dan. Fab. poriciuntur R. Vof. & mox poriciam iidem & V. 87 desunt L. R. V. Lips. Basil. 88 desunt L. R. V. Vof. Steph. Dan. al. 89 Phorcynidas o. M. Fabr. Phorcynidos o. M. protulis Basil. quod verbum ultimum addidit librarius, qui forte meminerat apud Ovidium v. Met. 180. de Perseo dici, Gorgonis extulit ora. sed in Lucano, Squandebant tota Phorcynidos arua Medusae, legitur. BURM. 90 desunt L. R. V. Vof. Steph. al. 91 desunt iidem. 92 Athanas post furorem a Junone immissum, cum &c. iidem & Lips. 93 desunt iidem. 94 deest iidem. 95 desunt iidem. 96 deest iidem. 97 sunt Sergesti iidem. 98 deest iidem.

Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in navis ternos optare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.

Ipsis praecipuos ductoribus addit honores:

250 Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura maeandro duplici Meliboea cucurrit:
Intextusque puer frondosa regius Ida
Velocis jaculo cervos cursuque fatigat
Acer, anhelanti similis: quem praepes ab Ida

255 Sub-

SERVII.

248. DAT FERRE. Graecum est, duo verba conjungere, ut paulo post 262. *Donat habere viro*; sed hoc datur poetis. MAGNUM TALENTUM. Ut diximus supr. 112. *Talentum*, est quiddam breve: sed *magnum* dixit, comparatione alterius ⁹⁹ [minoris: cum primum sit unum, & maximum aliorum.]

250. CIRCUM. Id est, in parte extrema, '[quasi fimbria,] ut diximus, ad IV. 138.

251. MAEANDRO DUPLICI. Flexuoso: ¹ [& hoc dicit:] Erat in chlamyde flexuosa & in se remeabilis purpura, in modum Maeandri, fluminis Cariae provinciae, ² [qui sinuosus est.] MELIBOEA. ³ Meliboeensis. ⁴ [Alii putant Miletia.] Est autem civitas Thessaliae Meliboea.

252. REGIUS. ⁵ Trois regis Phrygiae filius.

253. FATIGAT. Laus picturae, quasi gerat, ⁷ [& non gerere videatur.]

254. ⁸ [ACER. Id est, veloc.] PRAEPES. Modo, volans.

VARIORUM.

finem qui ex Macrobio etiam docuit *porriciam* scribendum. *liquantia* alter Hamburgicus & primus Rottendorficus a m. sec. BURM.

239. SUB. In Sproctianus.

240. CHORUS. Carrion ad Valer. Flac. III. 127. citat *manus*. an memoriae vitio? *Panopeia virgo* Venetus, alter Hamburgicus & Bigotianus.

241. PORTUNUS. *Neptunus* Montalbanius, & pro diversa lectione primus Moreti & Gudianus a manu prima. *Portunus* Schol. Stat. I. Theb. 13. vide ad Ovid. VI. Fast. 547. de *magna manu* vid. ad Albinov. in Drusum 224. *eundem* Ed. Venet. BURM.

244. EX MORE. *E more* secundus Rottendorphi. HEINS. *Satus Anchise* alter Menagii. *as satus* Bigotianus. & *cunctis* Wallian.

247. OPTARE. *Optare* in Mediceo, altero Menteliano ac tertio Rottendorphio. nec aliter a manu prima ejusdem, atque Gudiani, qui interpretamentum addit, *id est eligit*. optime. de quo plura jam diximus lib. I. Aen. 552. invenit quoque in suis Pierius, ut de nostrae lectionis sinceritate vix sit ambigendum. HEINS. *Optare* duo Leidenfes, Mentelius prior, secundus Menagianus, alter Hamburgicus & quartus Moreti. Vossius conjiciebat, *portare*. vid. Comm. ad Liv. IX. 31. *aptare* defendit Cerda, ut in Wall. & Edd. Mediol. & Ald. *ternosque optare* Ed. Venet. *ternos aptare* Dorvill.

249. IPSIS PRAECIPUOS. *Praecipue* legitur in libro Colotiano. URSIN. *Praecipue* prior Hamburgicus & Mediceus. *authoribus* Sproctianus. *viatoribus* secundus Rottendorphius & Pugetianus. *authoribus* crassa prima litera D. Excerpta nostra. BURM.

251. PURPURA. *Purpurea* Dorvill. vid. de hoc loco

⁹⁹ defunt iisdem. & Dan. ¹ defunt L. Vol. R. V. Steph. Dan. Lips. etiam defunt, ut diximus. ² defunt Dan. & dicit Fabr. *flexuosa* & dicit, in se remeabilis &c. V. ³ defunt L. Vol. R. V. Steph. al. ⁴ pro Meliboeensis iisdem. defunt vero ad 252. Voss. quae exciderunt quia nota haec desinit in *Meliboea*. ut modo in V. propter bis *flexuosa* positum. ⁵ defunt L. Vol. R. V. Steph. al. ⁶ Troi L. Vol. Troi V. Steph. Dan. Troiae R. ⁷ defunt Vol. R. V. Dan. quasi gerat, non videatur L. Vol. ⁸ defunt L. Vol. R. Steph. al.

- 255 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
 Longaevi palmas nequidquam ad sidera tendunt
 Custodes: saevitque canum latratus in auras.
 At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
 260 Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
 Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto,
 Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant

Mul-

SERVII.

255. SUBLIMEM. In altum.
 256. PALMAS ADSYDERA TOLLUNT. Aut mirantes: aut increpantes deos.
 258. VIRTUTE SECUNDUM. Quia 9 primus favore vicerat numinum: unde & praemia dantur congrua: 10 illi *chlamys*, deorum continens fabulam: 11 huic *lorica*, id est, virtutis insigne.
 259. HAMIS AUROQUE. Hamis aureis 12 [*ἀνδρῶν*].
 261. SIMOENTA. 13 [Accusativus singularis:] venit autem a nominativo Graeco, 14 non in *eis*, sed in *eis*, exeunte, 15 [ut *Σιμόντις*, *Σιμόντι*]. SUB ILIO ALTO. O brevis fit sequente vocali.
 262. DECUS ET TUTAMEN. Quia triplex, & aurea.
 263. PHEGEUS SAGARISQUE. Nominativum dicendo, addidit laudem.

VARIORUM.

- loco Salmasium ad Vopisci Aurelianum cap. XLVI. & Voss. ad Melae lib. II. 3. qui de Phoenicia purpura capit. *Melibeia currit* Hugonius. *Melibeia* Mentelii prior & Gudianus. BURM.
 253. VELOCIS. *Veloci* Wittian. & pro *jaculo*, *jugulo* alter Hamburgicus, qui & *curfusque*.
 255. SUBLIMEM. *Sullimem* Wallian.
 256. TENDUNT. *Tollunt* Sprotianus & alter Hamb. parum refert, quia haec verba fere semper commutata videmus a librariis. vid. ad Ovid. I. Met. 731. & II. 487. & alibi saepe. recte vero

Servius mirantium gestum esse notat. ut multis ostendit Heinsius ad Petron. cap. XL. quibus adde Ovid. x. Met. 580. & quae adnotavimus ad III. Fast. 372. & Quintil. II. de Inst. Orat. II. & ante nos omnes docuit Muret. ad Cicer. VII. Epist. ad Fam. 5. & ad Catull. Epigr. LIV. BURM.

257. IN AURAS. *Ad auras* Sprotianus & Parrhas. vulgatam exprimit Lutarius ad Stat. I. Theb. 550.

259. HUIC. *Hinc* Francianus. mox, *detraxerit* Gudianus.

261. SUB ILIO ALTO. *Alta* Sprotianus, alter Hamburgicus, & secundus Rottendorphius: non ineleganter, de quo ad Nafonis Epist. I. 48. quae dixi, videantur. pro vulgata tamen scriptura stat Carisius & Servius de ultimis Syllabis, & Sergius in artem Donati. & Donatus ipse in Terent. Prologum Phormionis, & Macrobius lib. v. Saturn. cap. 7. & Marcianus Capella lib. III. & vetustiora Maronis exempla. HEINS. *Sub Ilium alto* Montalbanus, Bigotianus, Zulichemius & Hugonius. *Sub Ilium altum* Parrhas. *Ilium altum* Wall. *Simeonta* Dorvil. *Simounta* Parrhas.

262. DECUS ET TUTAMEN. Ex Apollonio lib. II. 1076.

Δόματα ἀγλαῖα τε ἐὼς ἔμμεναι ἄλκαρ.
 DORVILL.

263. VIX ILLAM. *Mox illam* Hamb. alter. *Flegeus* Parrhas. *Sagirisque* Hamb. pr. *Sagarisque* Mediceus.

265. DE-

9 ille favore L. Voss. R. V. Lips. Steph. al. 10 illic V. 11 illi Basil. 12 desunt L. Voss. R. V. Steph. Dan. al.
 13 desunt Voss. R. Steph. Dan. Fabr. al. 14 in *eis*, sed in *eis*. Voss. R. V. non in *eis*, sed in *es* L. 15 desunt L. Voss.
 R. V. Lips.

- Multiplicem, connixi humeris. Indutus at olim
 265 Demoleos cursu palantis Troas agebat.
 Tertia dona facit geminos ex aere lebetas;
 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
 Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
 Puniceis ibant evincti tempora taeniis:
 270 Quum saevo e scopulo multa vix arte revulsus,
 Amissis remis, atque ordine debilis uno,

In-

SERVIL

265. CURSU PALANTES TROAS AGEBAT. Ad Aeneae, qui eum vicit, pertinet laudem.

267. CYMBIAQUE. Pocula sunt in modum cymbae navis. ASPERA SIGNIS. ¹⁶ Hoc est, ἀνέ-
 γλυφα.

268. OMNES. Qui ¹⁷ vicerant scilicet.

269. PUNICEIS TAENIIS. Vittis ¹⁸ roseis: & significat lemniscatas coronas, quae sunt de frondibus & discoloribus fasciis: & sicut Varro dicit, magni honoris sunt. Taeniis autem, modo vittis; alias vittarum extremitates ¹⁹ dicit, ut VII. 352. ²⁰ Fit longae taenia vittae.

270. ARTE. Id est, virtute: ²¹ [quod Graece ἀρτή dicitur.]

271. ATQUE ORDINE DEBILIS UNO. Sergestus scilicet. Et bene ex ²² mutatione conquisivit ornatum: nam ²³ irrideri & sine honore esse, hominis est; remis carere, navis.

VARIORUM

265. DEMOLEUS. Demoleos Gudianus, uterque Mentelianus, & primus Rottendorphii. HEINS. Et ita legitur apud Quinctilianum lib. VIII. 4. est & praeterea in Regio, duobus Leidenfis, Bigotiano & tertio etiam Mentelii. & quia duae syllabae quae u habent, sequuntur, praetuli. pallentes etiam Oudartii.

266. LEBETAS. Lebetes Wall. & Dorvil.

269. TAENIIS. Ramis Vratislav. sed Hugonius remis, & a m. sec. ramis vel tenis, ut plures alii hoc habent. tegnis alter Hamb. thenis Parthas. thenis Dorvil. Zulichemiano pro interpretatione

super scriptum galeis. evictis Gudian. & vincti Hamb. pr.

270. REVULSUS. Revulsam Rottendorphianus tertius & Montalbanius, ut ad ratem referatur. HEINS. e deest alteri Menagiano, Hugoniano, Zulichemio & Franciano. ex scopulo Wittian.

271. AMISSIS. Hic versus desideratur in Parthasiano: agnoscit Donatus ad Terent. And. IV. 2. ubi & intrisam, & agebat. amissis Dorvil. habebat Menag. prior, sollemnem etiam variatione; sed agere navem, ut agere currum & equos, de quo ad Lucan. VII. 3. BURM.

273. SAEPE. Heinis capiebat ablativo casu a sepes, quae vox in Mss. & saepes scribitur. depressus prior Hamburgicus, secundus Rottendorphius & Leidenfis, & Excerpta nostra a manu prima, & duo Moretani, & Ed. Venet. ab aggere Serv. ad XII. Aen. 446. viam ibi etiam dedit Dan. de aggere vide ad Rutili Iter. I. 39. & infr. ad lib. IX. 375. BURM.

274. AEREA. Aenea tertius Mentelius & Paris. & Serv. ad I. Aen. 295. transit Sprotianus. transit rota Dorvil.

Ibid. ICTU SEMINECEM LIQUIT SAXO. Ictu saxi primus Moreti. HEINS. Vid. Vlit. ad Orat. Cyn. 165. linguist Sprotianus & primus Hamburg. saxo liquit Wall. Erythraeus videtur construxisse, saxo lacerum, ut lib. III. 625. frangeret ad saxum. BURM.

276. TORTUS. Tractus Oudartii.

277. SIBILA COLLA. Sibila collo tertius Rottendorphii. HEINS. Ubi a manu prima collum fuisse

¹⁶ Anaglypha L. Vof. R. Anaglypha V. alii Graecis literis. id est sculpta, ἀνέγλυφα Steph. ¹⁷ vicerunt Dan. Fabr. ¹⁸ rufis V. ¹⁹ dicunt V. ²⁰ est longa & L. V. R. fit longa taenia Vof. ²¹ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ²² mutatione sensuum Lipf. Fabr. ²³ rideri R.

Inrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis saepe viae deprensus in aggere serpens,
Aerea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
275 Seminecem liquit saxo lacerumque viator,
Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus;
Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
Arduus adtollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem.

280 Tali

S E R V I I

273. VIAE IN AGGERE. *Agger*, est ²⁴ media viae eminentia, coaggeratis lapidibus ²⁵ strata: unde *viae* ²⁶ *aggerem* dixit.

274. AEREA. Fortis, ut sup. 198. *Aerea puppis*. GRAVIS. Fortis, ut sup. 114. *Gravibus certamina remis*.

276. TORTUS. Hos tortus: id est, sine causa tentat incessus.

278. CLAUDA. Ab homine transtulit. Cicero pro Milon. Cap. IX. *Mancam* ²⁷ ac debilem fore *Praeturam suam*.

279. MEMBRA. Etiam hoc ab homine transtulit.

V A R I O R U M.

fuisse videtur, & emendatum colla.

278. CLAUDA. *Tarda Venetus. vulnera clausa* Gudianus a manu prima. *retorquet* prior Hamburgicus. *retentare* est subinde fugam sistere. vid. Cl. Drak. ad Liv. xv. 3.

279. NEXANTEM NODOS. *Nodis* nostri omnes, quod & Priscianus agnoscit lib. IX. ubi subjungit illud ex Odyssaea Livii Andronici, *Nexebant multa inter sese flexu nodorum dubio*. eadem & libr. X. apud illum repetuntur. Eutyches etiam Grammaticus in hoc loco *nexantem nodis* agnoscit. Medicus tamen a manu prima, ut & Gudianus & Mentelii prior, *nixantem nodis*. Pierius ex suis, *nexantem nodos*, vel *nexantem nodis*. solus meorum Venetus omnium recentissimus, *nexantem nodos*. Ego Codicibus & Prisciano hic subscribo. *nexantem nodis* refer ad *se*, quod proxime subsequitur.

vel positum arbitrare pro *nexantem in nodos*. sic *ingeminant planctu*, non *planctu* lib. I. 747. ex scriptis, & lib. II. 207. *superant undis*, pro *undis*, fide membranarum, ubi plura. *nexare se nodis* pro in nodos se nexare, vide lib. VI. 59. annotata. *Nexandi* verbo non semel Lucretius usus est. *Nexandi* Livius Andronicus, ut jam vidimus apud Diomedem libr. I. *necto nexui, vel nexi*. Virgilius, *palmas arborum innexuit armis*. Livius in Odyssaea, *nexabant mutua inter sese*. Maecenas, *Nexisti retia lecto*: sic scribo, non *lecto*. de Vulcano videtur agere, qui Martem Veneremque deprehensos in adulterio reti implicuerit. sed in hoc Maronis loco *nexantem nodis*, ut genuinam amplector. HEINS. *Nodos* etiam liber meus. eadem varietas, quae hic in *nexantem* & *nixantem*, lib. IV. 217. videtur in codicibus fuisse in *subnixus*: nam ex Serviano *subligatus* suspicari possumus *subnexus* etiam lectum fuisse: in primis quia ut diversam lectionem adponit *subnixus*, quod probatur merito. quamvis alterum aequè dici possit. ut lib. VII. 669.

Haerebatque humeros innexus amictu.

quod autem *nixantem* Pierius credit auctoritate carere, lexica e Lucretio contrarium ostendunt. quare non incommode, *nixantem*, vel *nixantem nodis* scriptum posset videri. quo de ultimo verbo videatur Bentlejus ad Catulli Comam Berenices in Callimacho p. 437. *nutantes pennas*, in *nixantes* mutans; ut contra Scaliger ad Cirin 218. *nixantia sidera*, in *nutantia* reformanda suspicabatur. DORVILLIUS. *Nectentem* Medicus a m. sec. 280. TAR-

24 media Steph. al. 25 strata V. 26 agger Steph. Dan. Fabr. al. 27 ac si debilem Vos. tuam L. R. Vos. fore. dicit Dan. suam legitur apud Ciceronem.

280 Tali remigio navis se tarda movebat:

Vela facit tamen, & velis subit ostia plenis.

Sergestum Aeneas promisso munere donat,

Servatam ob navem laetus, sociosque reductos.

Olli serva datur, operum haud ignara Minervae,

285 Cressa genus Pholoë, geminique sub ubere nati.

Hoc pius Aeneas misso certamine tendit

Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

Cin-

SERVII.

281. VELA FACIT TAMEN. Ἀγκυλῶτα: nam non praemissit: Quamquam remigare non²⁸ possit. SUBIT OSTIA Portus: ut supra diximus l. 400. ideo, quia exitus fluminum frequenter portus efficiunt.

282. PROMISSO. Aut magno: aut ante promisso, ²⁹ [καὶ τὸ σιωπῶμενον,] ut intelligamus in omnibus ludis illud esse servatum: inf. 305. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. Quod etiam in³⁰ pythali ait certamine inf. 367. Victori velatum auro vixitque juvenem: Ensem atque insignem galeam, solatia victo. Aut certe promississe eum intelligamus, quando vidit navem periclitantem.

284. OPERUM HAUD IGNARA MINERVAE. Perita lanificii.

285. CRESSA GENUS. ³¹ [Hoc est, Cretensis: & est] figura Graeca, ut VIII. 114. Qui genus? unde ³² domo? PHOLOE. Nomen proprium: erat autem ³³ lactans: nam infantes lactantes dicimus.

287. GRAMINEUM. Graminosum. Cicero de hastis ³⁴ bene, etiam ne gramineas hastas: ³⁵ [quia gramineum est ex gramine: gramineum, gramine abundans.] COLLIBUS UNDIQUE CURVIS. Mutavit: non enim sylva colles habet; sed est in collibus sylva. Debit ergo dicere: Quem colles ³⁶ cingebant sylvis.

VARIORUM.

280. TARDA MOVEBAT. Gudianus se tarda ferebat. non male. vid. lib. III. 268. HEINS. Ferebat etiam Bigotianus. sic tarda Francianus.

281. VELA FACIT. Hic Gallicismum deprehendit Harduinus, & Latine notare texere velum, non quod Galli, il fait voile notat. nescio an recte caleat maternam linguam. nam istius magistri hanc phrasin de nauta, qui solvit e portu, & se mari committit, dici docent: hic de eo, qui redit a certamine debilis & remis amissis nunc ostia subit ponitur. deinde hinc factum velificari, quod est vela facere. BURM.

Ibid. PLENIS SUBIT OSTIA VELIS. Velis subit ostia plenis nostri codices, exceptis Mediceo, priore Menagii, Veneto & Moretano quarto: nec aliter Pieriani codices. HEINS. Et ita Francianus. ostia portus Pugetianus. subit portum dixit Plin. IX. Ep. 26.

282. PROMISSO. Permisso Hugonius. vid. inf. 718. promisso donat bonore Dorvil.

283. NAVEM. Navim primus Moreti.

Ibid. REDUCTOS. Receptos Sprotii. eadem varietas lib. I. 583.

284. HAUD. An scribendum haud, vid. Malesp. ad Cicer. VII. ad Att. 13. quem compilavit Crenius Animad. Philof. T. IV. p. 205. ubi paucis ob-

ser-

²⁸ possit Dan. ²⁹ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ³⁰ pythali L. Vof. R. Dan. al. in τῇ πυθωνίῃ Fabr. ³¹ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ³² modo V. ³³ lactans n. i. lactantes L. lactans n. i. lactantes Vof. R. V. & ita Maf. vic. sed perperam, vid. ad lib. I. Georg. 315. ³⁴ bene non est Ciceronis, sed Servii laudantis Ciceronem, ex IV. Verr. 56 qui bene dixit gramineas non gramineas. Hortomannus dubitat, an haec verba sint a Servio profecta, & ille gramineas legere mavult. Cl. Graevius fatetur se ignorare, quae sint illae hastae gramineae. Turneb. ad Cicer. I. Agrar. cap. 2. gramineas interpretatur, quibus in gramine & campo se exercere solerent. ut Noster lib. VI. 642. gramineas palaestras dixit. Mirabella de Syracularum situ Tab. I. n. 12. ex vero gramine, ut natura producit, credebatur, quem refutat Bonannus in Syracusis antiquis lib. I. cap. 1. & in Manutii & aliorum sententiam concedit, qui gramineas legunt. ego fateor me ignorare, scias vero aut ornatas, ut viderentur gramineae, capere prohibent sequentia, in quibus nihil manu factum fuisse dicimus. ergo ex ipsa natura debuit productum aliquod ligni genus fuisse, quod speciem graminis praebebat. videant eruditi. BURM. ³⁵ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. al. ³⁶ cingebat V. mox erat circus theatri, id est, l. l. Lipf.

Cingebant silvae: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo se multis cum millibus heros
290 Concessu medium tulit, extructoque resedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Invitat pretiis animos, & praemia ponit.
Undique conveniunt Teucris, mixtique Sicani,
Nisus & Euryalus primi.

295 Eu-

S E R V I I.

288. MEDIAQUE IN VALLE THEATRI. Media in valle erat circus, id est, spatium spectaculi. Et *theatri* Graece dixit ³⁷ [a circumspeditione. Omne spectaculum *theatrum* possumus dicere.] ³⁸ *ἀνὰ τὸ θέατρον*: non enim est speciale ³⁹ nomen.

290. CONCESSU MEDIUM TULIT. Ordo est: Quo se Aeneas medium tulit, cum multis millibus, & extructo concessu resedit.

292. ANIMOS. Eorum subaudis.

293. MIXTIQUE SICANI. ³⁹ Quod ait supr. 108. ⁴⁰ *Pars & certare parati.*

V A R I O R U M.

servatum Victorini locum jactat, quem & Malaspina & Barth. ad Stat. I. Theb. 445. (quem & vid. ad v. 632.) Dausquejus & alii prodixerunt. BURM.

185. CRESSA. Genus loquendi acceptum a Graecis. tale illud Herodoti, I. 6. *Κρῆσα δὲ ἵν' Ἀνδρῶν μὲν τὸ γένος*. URSIN. *Thressa* Scholiafles Horatii Crucquianus lib. III. Od. 9. ad illa, *me nunc Thressa Chloë regit*. sed vulgata scriptura agnoscitur a Prisciano. HEINS. *Cressa* Leidensis & Francianus. iterum Schol. Horatii ad I. Sat. v. *Cressa*. & certe *Cressae* nutrices saepe dabantur pueris. ita Plin. xxxv. 10. *pinxit & Cressam nutricem, infansemque in manibus ejus*. sed *Thressa* defendi posset, quia Pholoë nomen a monte Pholoë habuisse videtur, qui Thessaliae a quibusdam, ab aliis Thraciae, (ut solebant hae regiones confundi) attribuitur. vid. ad Valer. Flac. I. 140. Aeneae vero majus commercium cum *Thracibus* fuit, quam Cretensibus. vid. lib. I. 316. & mox §. 536. & 620. & potuit a Graecis abrepta cessisse Trojanis in praedam, si Thessaliae adscribas Pholoën. BURM.

Ibid. SUB UBERE. *Sub ubera* Gudiamus. vide lib. IX. 718. HEINS. Vide Drakenb. ad Sil. Ital. III. 63. qui *sub ubere* praefert. Stat. III. Theb. 683.

*Parvumque sub ubere caro
Thessandrum portabat arvo.*

BURM.

287. COLLIBUS. Potest esse pro silvae *in collibus*.

290. MEDIUM. *In medium* primus Moretanus, & tertius Rottendorphius. *concessu* Juntina Editio. vitiose, ut & *consensu* Montalbanius & Venetus, Francianus & Mediceus. vid. inf. 340. *concessum* Wall. BURM.

291. HIC. *Huc* primus Moretanus a manu secunda. nimirum *invitat*. HEINS. *Hac* Hugenanus a manu secunda. *velit* Ed. Venet.

292. PRETIIS, ET PRAEMIA. Id est praemia pretiosa, quibus invitabat. vid. inf. 390. ubi *pretium & dona. ponere* illustravimus ad Phaedr. I. 14. pro quo & *proponere* frequenter occurrere docuit Cl. Drakenb. ad Liv. XXI. 45. BURM.

293. CONVENIUNT. *Concurrunt* Leidensis.

294. NISUS ET EURYALUS. Culpas hic Harduinus, quod Trojanis dederit Graeca nomina. Imperitus certe omnis Poëseos se ostendit, ut qui ignoraverit Poëtas nominibus propriis ornasse pro arbitrio heroas suos, & suae genti usitata nomina imposuisse athenis. sed quid Homero suo faciet, qui tot nomina Graeca dederit Trojanis? *Priamus* an non Graecum nomen? & plurimis ex filiis Graeca nomina dedit, & saepe iisdem nominibus in diverso Trojanorum & Graecorum exercitu appellat, ut Acamas, Alastor, Amphimachus, Bias & innumeri alii. Ergo & Homerus XI. seculo ab impostore proditus erit. ita Tryphiodorus & alii. & ita mox *Diores* &c.

296. PUE-

³⁷ desunt L. R. V. Basil. dixit, etiam deest Lipf. ³⁸ deest L. Vol. R. V. Steph. speciale, sed Theatri Basil. ³⁹ quia ait Dan. Fabr. hoc est quod L. ⁴⁰ hoc *pars* ait & c. p. Basil.

- 295 Euryalus forma insignis, viridique juvena:
 Nisus amore pio pueri. Quos deinde secutus
 Regius egregia Priami de stirpe Diore.
 Hunc Salius, simul & Patron: quorum alter Acarnan,
 Alter ab Arcadio Tegeae sanguine gentis.
 300 Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus Panopaeque,
 Adsueta silvis, comites senioris Acestae.
 Multi praeterea, quos fama obscura recondit.
 Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus:

Ad-

SERVII.

295. [FORMA INSIGNIS. Id est, decorus.] VIRIDIQUE JUVENTA. Aetates omnes Varro sic dividit: ⁴² Infantiam, pueritiam, adolescentiam, juventam, senectam. Hae tamen, ⁴³ [sic etiam de temporibus supra III. 8. diximus, singulae] trifariam dividuntur, ut sit ⁴⁴ prima, viridis, praecipue: hinc est: *Et viridi juvena*: & VI. 304. *Cruda deo viridisque senectus*: item Sallustius fragm. incert. *Sed Mithridates extrema pueritia regnum ingressus, matre sua veneno interfecta.*

296. AMORE PIO PUERI. ⁴⁵ [Casto, non infami:] aut genitivus est; & dicit eum ob hoc venisse, ne amicum relinqueret: ⁴⁶ aut distinguendum per se, & est nominativus pluralis, ut PUERI, non referamus ad aetatem, sed ad agonale studium, in quo sunt puerorum & virorum separata certamina: ⁴⁷ nam *ἄνδρες* & *παῖδες* dicuntur, licet ⁴⁸ non sint unius aetatis.

298. ACARNAN. Epirota. Acarnania enim est pars Epiri.

299. TEGEAE DE SANGUINE GENTIS. Si derivativum fuerit, ⁴⁹ *Tegeaeae*, de non sequitur: si *Tegeae* legerimus, non stat versus, nisi addita de syllaba. Derivativum autem ille indicat locus VIII. 459. *Tunc lateri atque humeris* ⁵⁰ *Tegeaeum subligat enses*. *Tegeum* autem, oppidum est Arcadiae,

⁵¹ [a Tegeo, Arcadiae filio.]

300. HELYMUS. Ecce ubi subtiliter Helymum cum Aceste ad Siciliam dicit venisse, cum ait: *comites senioris Acestae.*

301. ADSUETI SYLVIS. Id est, venatores.]

302. QUOS FAMA OBSCURA RECONDIT. ⁵² [Hoc dicendo,] per contrarium ⁵³ illos omnes esse nobiles indicavit.

VARIORUM.

296. PUERI. *Mueri* alter Hamburgicus a manu prima. *quem* Gudianus a manu prima. & *quos* tertius Mentelii, & Regius.

298. SALIUS. *Alius* Mentelii prior a manu prima. *quorum unus* Dorvil.

Ibid. ACARNAN. *Acarna* Sproctianus & tertius Rottendorphius a manu prima. & ita Francianus. *Archarnia* Wittian.

299. AB ARCADIO TEGEAE DE SANGUINE GENTIS. Ita Mediceus & prior Mentelianus, tertiusque Rottendorphius ex nostris, cum Varicano Pierii. idem ex aliis profert, *Alter ab Arcadio Tegeaeae sanguine gentis*, quam & genuinam ac sinceram hoc loco scripturam esse habeo persuasum. eamque confirmant ex nostris Mentelianus alter & quartus Moreti, nisi quod in iis, *Tegeae sanguine*. Men-

⁴¹ defunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴² Rykius deleverat *infantiam*, & in marg. scripserat. vid. Censorin. de D. N. esp. XIV. ⁴³ defunt V. ⁴⁴ prima, viridis, praecipue L. Vof. R. V. Lips. Steph. prima, vel viridis, adulta, praecipue Fabr. prima viridis, adulta, praecipue Basil. Masric. dedit prima vel adulta, & praecipue. vid. ad I. Georg. 41. & I. Aen. 430. unde hunc locum interpolavit. BURM. ⁴⁵ defunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁴⁶ & aut V. ⁴⁷ nam andres caepodes V. alii ut & Dan. transponunt verba, & Graeca in fine. *ἄνδρες*, *παῖδες* etiam &c. ⁴⁸ confusio sit aetatum Basil. ⁴⁹ deest L. R. Vof. V. Steph. Dan. al. ⁵⁰ *Tegeum* L. R. Vof. *Tegeaem* Dan. Basil. deinde, & *Tegeum* opp. L. Vof. Basil. ⁵¹ defunt L. R. Vof. V. Steph. al. ad I. 302. ⁵² defunt iisdem praeter Dan. ⁵³ illos superiores omnes Basil. ego malim, alios omnes.

Adcipite haec animis, laetasque advertite mentis :

305 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Gnosia bina dabo levato lucida ferro

Spicula, caelatamque argento ferre bipennem.

Omnibus hic erit unus honos. Tres praemia primi

Adcipient, flavaque caput necentur oliva.

310 Primus equum phaleris insignem victor habeto :

Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis

Threïciis, lato quam circumplectitur auro

Bal-

SERVII.

306. GNOŚIA. Cretensia. ⁵⁴ *Gnosus* enim est civitas Cretae. Et bene, sicut etiam in navibus, & generalia dat & specialia. LEVATO. ⁵⁵ Nitido, ut VII. 789. *At levem clipeum sublati cornibus Io.*

308. PRIMI. Aliorum ⁵⁶ comparatione: nam unus est primus.

309. FLAVA. Viridi, ut supra IV. 261. *Iaspide fulva.*

310. PHALERIS. Equorum ornamentis: sermo Graecus est: ⁵⁷ [quia *φάλαρα* dicuntur Graece.] HABETO. Habeat: tertia persona est a futuro ⁵⁸ imperativi, quae in hoc modo numeri singularis similis est secundae.

311. AMAZONIAM. Quasi Amazoniam, ut sup. 110. *Sacri tripodes.*

VARIORUM.

Mentelianus prior, *ab Arcadia Tegeae sanguine.* etiam secundus Rottendorphius, qui tamen *Arcadio* a manu prima. *Tegeae* pro *Tegeaeae* est sollemnis error in vetustissimis Poëtarum exemplaribus. hinc factum illud *Tegeae de sanguine.* potest etiam refingi, *ab Arcadia Tegeaeae e sanguine gentis.* sic lib. x. 425. *Arcadio telo dat pectus inermum.* & lib. XII. 272. *Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo.* & lib. VIII. 573. *Arcadii, quaeſo, miſereſcite regis.* & IV. Georg. 283. *Arcadii memoranda inventa magistri.* Atque ita pro *Arcadicus* in Nafonis, Sillii, Tragoediarum Senecae codicibus frequenter exaratum deprehendi, de quo nonnihil monitum ad Ovidii Fast. v. 91. vulgatam lectionem si tuemur, *Tegeae gentis*, pro *Tegeaeae* posi-

tum erit, eodem modo quo a *Nemea*, *Nemeus* adjective. Stephanus Byzantius *Νεμεία χώρα ἡ Ἰλίου πύλαις. τὸ ἑθνικὸν Νεμῶς ἔστι Νεμευαῖος.* Certe idem ex Sophocle observavit, *Τρυϊάς ὡς Ἰλίας.* feminino genere. adi. notas libro VIII. 295. HEINS. *Tegeae e sanguine* Francianus. licet videatur olim fuisse *de*, sed erasa litera erat. *Tegeae de Regius.* vid. ad Ovid. IX. Epist. 95. ubi *Tegeae* scribendum docuimus. vid. ad I. Georg. 18. *ab Arcadia Tegeae de Wall.* Dorvil. Wittian.

300. HELYMUS. *Helimus* alter Hamburgicus; *Helinus* Montalbanius. *Helenus* Wall.

301. ACESTAE. *Aceſti* in priore Vossiano. quomodo *Achasi* Carisius agnoscit. pro *Achatae* lib. I. 120. ubi plura diximus. HEINS. *Aceſtes* Wall.

303. QUIBUS IN MEDIIS. Pro *medius*. vid. supr. II. Aen. 508. & Barth. ad Stat. IV. Theb. 683.

304. LAETASQUE. *Laetas* Wall.

306. LEVATO. *Limato* Sprotianus. *polito* Venetus, quae omnia interpretamenta sunt. nam in Zulichernio superscripta vox inter versus *limato*. *Levigato* primus Moreti pro *levigato* credo, ut est in codice Serviano Heinſii. *lunato* Vratſlaviensis. vulgatum retinet Scholiaſtes Statii I. Theb. 519. ubi *levare* explicat, lucidum facere. Stat. IV. Silv. IV. 51.

Illi saxa ligant, trabesque levant.

Harduinus etiam huic verbo controversiam movet, & *levigata* debuisse dicere, sed metro coactum

⁵⁴ *Gnosus* Dan. *Gnosus* civitas Basil. ⁵⁵ *levigato* V. ⁵⁶ comparatio V. ⁵⁷ defunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ⁵⁸ imperativus, q. i. h. m. & numero singulari V. numero singulari, etiam Lipf.

Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.

Tertius Argolica hac galea contentus abito.

315 Haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente

Conripiunt spatia audito, limenque relinquunt,

Effusi nimbo similes: simul ultima signant.

Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus

Eni-

S E R V I I.

313. BALTEUS. *Balteus* dicitur, non tantum quo cingimur; sed ⁵⁹ etiam a quo arma dependent.

314. CONTENTUS ABITO. Quasi de parvo munere.

316. CORRIPIUNT SPATIA. Raptim eunt, ut VI. 424. *Corripis Aeneas aditum custode sepulto. LIMENQUE RELINQUUNT.* Aut regulam, aut signum de creta factum.

317. SIMUL ULTIMA SIGNANT. ⁶⁰ Intuentur ⁶¹ [& notant] ultima spatia, ⁶² [id est, finem cursus,] aviditate vincendi: ⁶³ [& deest, visu,] ⁶⁴ ut Cicero Catil. I. I. *Notat & designat oculis.* Aut *signant ultima*, ⁶⁵ cumulorum scilicet summitatem: *signant* vestigiis, ut alibi III. Georg. 196. *Vix summa vestigia signat arena.*

318. PRIMUS ABIT. Sicut & de navibus, post generalitatem transit ad specialitatem: & bene, ⁶⁶ cum tribus statuta sint praemia, quinque commemorat, ⁶⁷ scilicet casus duobus.

V A R I O R U M.

atum levato possuisse. vid. ad Samonic. cap. XI. BURM.

307. FERRE. *Fronde* Mediceus a manu prima.

308. HIC. *Is* Venetus. *accipiunt* alter Hamburgicus.

309. NECTENTUR. *Nectuntur* Rufinian. de Schem. Lex. p. 35. & Serv. ad IV. Aen. 261. *fulvaeque* est apud Serv. ad lib. IV. 261.

310. EQUUM. *Equam* Mediceus a manu prima. HEINS.

312. THREICIS. *Traicis* Francianus. *Tbraiciis* Parrhaf.

Ibid. CIRCUMAMPECTITUR. *Circumplectitur*

Mediceus optimus cum duobus Moretanis & Veneto. caeteri fere omnes cum Pierianis, *circum amplectitur*. placet alterum, quod & Scholiastes Juvenalis Mf. Satyra IX. 112. agnoscit. nam quem admodum *aspicio*, *conspicio*, *circumspicio* dicimus, sic etiam *amplecti*, *complecti*, *circumplecti*, Stadius Balneo Etrusci, I. Silv. v. 43.

Stupet ipse beatus

Circumplexus opes, & parcus temperat ignis. ubi perperam, si quid video, nunc circumfertur, & *parcius imperat ignis.* verbo *circumplectendi* utuntur Tullius alique passim. Apulejus Met. VIII. *Cadaver, quod ipse fecerat, avide circumplexus, omnia lugentium officia sollerter effinxit,* quae illic optimorum codicum est scriptura. *to amplexatus* quod nunc editiones occupavit, a Colvii codice minus sincero promanavit. A. Gellius lib. x. cap. 3. *animum hercle meum imago quaedam & sonus verborum & vatum, & ejulationum circumplectitur.* Idem libro XIII. cap. 4. *Pomoerium pro incrementis reipublicae aliquoties prolatum est, & multos edisquisque colles circumplexum est.* Avienus descript. Orbis tamen,

Nam vel caeruleo loca circum amplectitur aestu. mox idem,

Plurima praeterea gens circum amplectitur illic Oram Arabum.

sed deinde, *Ipsa dehinc tellus quae circumplectitur urbem.* sic *circumfundi* lib. II. v. 373. de quo vide notas. & *circumtextum Acantho velamen.* HEINS. *Circum amplectitur* Dorvil. Wall. Francianus & Ed. Venet. *qua* alter Menagii. Suet. Domit. VI. *Statuam aquila circumplexus pennis.* eodem modo *circum adspicere* & *circum inspicere* in scriptis occurrit. vid. ad Ovid. I. Trist. I. 47. & Claudian.

III.

⁵⁹ etiam quo Vof. etiam de quo dependent V. ⁶⁰ intuentes & notantes Dan. Fabr. ⁶¹ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁶² desunt iisdem. ⁶³ desunt iisdem. ⁶⁴ ut *notat & designat oculis* Vof. R. Lips. Steph. al. ut *notant & designant.* Aut. L. ⁶⁵ culmorum R. a. m. pr. & ita edidit Commelin. & Emm. ⁶⁶ quod t. f. sunt V. quia t. f. sunt L. Vof. R. Lips. Basil. ⁶⁷ deest L. Vof. R. V. Steph. al.

Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.

320 Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus.

Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diore,

325 In-

S E R V I I.

319. ALIS. Velocitate: quia tam ventos, quam fulmina alata fingunt poëtae, ut VIII. 430. *Et alitis austris*.

320. PROXIMUS HUIC. Secundum hunc locum: *proximum*⁶⁸ autem dicimus etiam longe positum, nullo interveniente.

323. QUO DEINDE SUB IPSO. Sub ipso, id est post ipsum,⁶⁹ [juxta ipsum.]

324. CALCEM CALCE TERIT. *Calcem* dicimus, unde terram calcamus. Ergo non proprie dixit, *Calcem calce terit*,⁷⁰ plantam enim calce potuit terere: unde a parte totum accipiendum, id est, calcem pedem terebat.

V A R I O R U M.

III. Stil. 65. BURM.

315. CAPIUNT. *Accipiunt* Leidensis unus & Oudartii. vid. ad Ovid. I. Art. Amat. 234. mox, *spatio Gudianus* a m. pr.

317. EFFUSI. *Et fusi* Mediceus. *nimbi* alter Hamb. *signant*, oculis *notant* exponit Catroeus ex Servio.

319. FULMINIS. *Fluminis* Silius.

320. LONGO. *Huic longe*, sed Wall.

321. DEINDE. *Inde* Sprotianus & alter Menagii.

323. QUO. *Qui* tertius Rottendorphius a manu secunda. *quod* Mediceus. *quem* Parthas. *sub ipso*, ut Manil. II. 187.

Nec non Arcitemens, qui te, Capricorne, sub ipso Praemittit.

ubi non opus est pro *nec non* legere, *quin etiam*, quod idem notat. sed verosimilius *promittit* legi Bentlejo adsentior. & ita posset servari vulgata apud Lucan. VIII. 779. *Aurorae promissa dies*. BURM.

324. CALCEMQUE TERIT JAM CALCE. QUO-

modo haec explicent Scaliger & alii ex Taubmanni notis videri potest. unde Catroeus suas copias instruens mire vertit, & explicat. non pone, sed juxta Helymum cucurrisse Diorem credit, & tam prope eum fuisse, ut non nisi brachii Helymi modo superaretur. quod vix intelligo. praeterea tam prope aequali fronte fuisse, ut uno calceorum suorum tangeret unum Helymi. venuste certe, cursores calceatos fuisse nobis narrat. mirum si non etiam, ut cursores illi apud Sueton. Vespas. VIII. *calcearium* acceperint. rectius & sanius Ruaeus, qui nihil de calceis memorat. ego mihi ita fingo cucurrisse, ut prius post Helymum cucurrerit Diore, & ejus vestigia presserit, & *prima plantis perstrinxerit vestigia* praecurrentis, & *insestasse sua per vestigia pressum*, ut in simili certamine Silius lib. XVI. 492. & 505. quod ut sensit Helymus, ut impediret Diorem, ne praeteriret, se aliquantulum in eam partem, qua currebat Diore, flexisse, & pedem suum ei opposuisse. (forte inde nata locutione, *pedem alicui opponere*, ut notavit Berfm. ad Ovid. IV. Trist. IV. 2. ex y. mox 335.) & ita, dum se inter se tangunt, Diorem strinxisse calce sua calcem Helymi, ut interior fieri, & sine ullo impedimento praeterire posset: eodem modo, ut in curuli certamine priores saepe currum transversum agebant, ne praeterirent sequentes, unde & rotas saepe ab utraque parte radebant & strangebant, quod & supr. in navali certamine *radere iter* vocat. hinc etiam Diorem incubuisse humero Helymi, se flectentis, potest facile concipi, quum poene tangeret. haec melius oculis possent discerni, quam ex descriptione percipi. sed sic simul Harduino respondisse credimus, qui nec fieri potuisse putat, nisi *calcem* pro vestigio calcis ponatur. pro *ecce* Diomedes habet, *ipse volat*. sed Nonius in *ecce* vulgatam servat. BURM.

325. HU-

68 deest iisdem, & sublata distinctione, *locum proximum dicimus*. 69 desunt iisdem. 70 Planta enim calcem non poruit Vof. Steph. planta enim calcem potuit L. R. Basil.

- 325 Incumbens humero: spatia & si plura supersint,
 Transeat elapsus prior ambiguumque relinquat.
 Jamque fere spatio extremo, fessique sub ipsam
 Finem adventabant; levi quum sanguine Nisus
 Labitur infelix: caesis ut forte juvencis
- 330 Fusus humum viridisque super madefecerat herbas.
 Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso
 Haud tenuit titubata solo; sed pronus in ipso
 Concidit immundoque fimo sacroque cruore.

Non

SERVII.

325. INCUMBENS HUMERO. ⁷¹ Aut Helymi humero: aut currentis est gestus.

326. ELAPsus PRIOR. ⁷² Ideo labitur, id est, celeriter currit, ⁷³ ut prior fiat; ⁷⁴ & satis licenter est dictum. AMBIGUUMQUE RELINQUAT. Minus firmum ad celeritatem.

327. SUB IPSUM FINEM. Finem bis subaudis, *sub ipsam finem*, ⁷⁵ fessi adventabant ad finem.

329. LABITUR INFELIX. Quia parata victoria caruit. CAESIS UT FORTE JUVENCIS. Bene rem notam per transitum tetigit: Agonalis enim moris fuerat, post sacrificia ad certamen venire.

330. FUSUS HUMUM VIRIDISQUE SUPER MADEFERAT HERBAS. Ordo est, superfusus.

332. TITUBATA. Participium sine verbi origine. ⁷⁶ [Non enim dicitur *titubor*, *titubaris*: licet & quaedam neutra sint, quae tria habent participia, praesentis, praeteriti, & futuri: ut *placens*, *placitus*, & *placiturus*: & *prandeo* similiter.]

333. IN IPSO CONCIDIT. Ablativum posuit: ⁷⁷ [non enim dixit: *In ipsum concidit fimum*:] quia non est mutatio: ⁷⁸ [nam motum non significat.]

VARIORUM.

325. HUMERO. *Humeris* prior & tertius Menesteli, primus Rottendorphii, Menagianus uterque, Paris. Leidens. & Ald. reliqui, *humero* vid. Ruac.

326. AMBIGUUMQUE. *Ambiguumque* codices nostri omnes. HEINS. *Relinquit* Zaluschemius. v. H. Steph. Schediasm. p. 51.

327. EXTREMO. *Exacto* Parrhas.

Ibid. SUB IPSAM. *Sub ipsam* Mediceus a manu secunda. quomodo & alii tres minoris rei. sed perperam, ut dictum libr. III. 145. HEINS. *Sub ipsa* sine Rottendorphius. in Franciano *ipm*, dubia scriptura.

328. LEVI. *Leni* Bigotianus. *tum* primus Rottend.

329. CAESIS UT FORTE JUVENCIS, FUSUS HUMUM VIRIDESQUE SUPER MADEFERAT HERBAS. Haec lectio & distinctio cum Servii est (ait enim esse ordinem, *fusus super humum*) tum mei codicis, & librorum Aldi. de iis loquor, quos Paulus, Aldi filius, nescio an per se, an per alium emendarit. FABRIC. In quatuor recentioribus, *Fusus humi*. vetustiores omnes, *humum*. HEINS. *Humi* Parrhas. & Wallian. ut supr. §. 78. *fusus humi viridis* Dorvil.

Ibid. UT FORTE. *Ut* pro *ubi* explicat Commentator Crucquianus Horatii III. Od. 4. & ita Cerda, quem vid. similis usus *ut* in fr. §. 388. BURM.

332. TENUIT. Videndus Brouckh. ad Propert. III. VII. 33. de dubia huius locutionis significatione vid. ad Lucan. II. 248. BURM.

Ibid. TITUBATA. Et hoc soloecum grave dicit Harduinus, pro *titubantia*, sed satis hoc tuetur Servii nota, ut plurima participia ejusdem notae, quorum verba indicativi modi non sunt in usu, ut *regnata*. IV. Georg. 489. &c. BURM.

333. SA-

⁷¹ aut flexo humero, aut Steph. ⁷² ut dum labitur Dan. dum labitur Fabr. ut deo labitur R. ⁷³ deest R. V. ⁷⁴ sed satis Dan. Fabr. ⁷⁵ aut fessi Dan. ⁷⁶ deest L. Vol. R. V. Steph. Dan. ⁷⁷ deest iisdem. ⁷⁸ deest iisdem.

Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:

335 Nam sese obposuit Salio per lubrica surgens.

Ille autem spissa jacuit revolutus arena.

Emicat Euryalus, & munere victor amici

Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.

Post Helymus subit, & nunc tertia palma Diorea.

340 Hic totum caveae confessum ingentis, & ora

Prima patrum magnis Salius clamoribus inplet;

Ere-

S E R V I I.

334. OBLITUS AMORUM. ⁷⁹ [Id est, Euryali. Et divisit sententiam Euryali.] *Amorum*, pro amoris: nec supradictis ⁸⁰ congruit: ait enim supr. 296. *Amore pio pueri*: nunc *amorum*, qui pluraliter non nisi turpitudinem significant.

336. SPISSA HARENA. Tenui: quanto enim quid minutius, tanto ⁸¹ est densius.

338. PRIMA TENET. Τα πρῶτα, ⁸² [sc. loca.] FREMITUQUE SECUNDO. Bene secundo addidit: quia est & ⁸³ irascentium.

340. HIC TOTUM CAVEAE. Hic, temporis adverbium est ⁸⁴ modo. CAVEAE CONSESSUM. Per caveam autem plebem ⁸⁵ significat: nam cavea, confessus est populi. ET ORA PRIMA PATRUM. Hoc est, quod Juvenalis ait II. Sat. 147. ⁸⁶ *Omnibus ad podium spectantibus*.

V A R I O R U M.

333. SACROQUE. *Crassoque* Parthas. male, traductum huc ex γ. 469. ita v. 78. *sanguine sacro*.

334. AMORUM. *Amorum* est Wirtian. nescio an semper verum sit, *amores* in plurali notare turpitudinem, nimirum infamem in pueros libidinem, quum *pium amorem* dixerit γ. 296. quum & de feminis, quas amamus, occurrat. ut Ovid. I. Met. 617. *crudele suos addicere amores*, de Io amata a Jove. & Dido de Sichaeo conjuge lib. IV. 28. *Ille meos amores abstulit*. & lib. VI. 474. de eadem, *aequatque Sichaeus amorem*, ubi & *amores* Zulichem. rectius vero Servius ad I. Aen. 450. *amores* ad voluptatem pertinere notat. quam etiam

ex legitimo amore possumus capere. non ergo hic de turpi inter Nisum & Euryalum commercio cogitandum, sed de vehementiori amore, quem plurali numero expressit. BURM.

335. OPPOSUIT. *Objecit* Parthas. & *sese* quidam codices apud Serv. ad II. Aen. 474.

336. REVOLUTUS. *Resupinus* in altero Vossiano. HEINS. *Tenui jacuit* primus Rottendorphius a manu secunda. quod pro glossa est in Regio, & ita Servius. *resolutus* Venetus. BURM.

337. AMICI. *Amico* Mediceus a manu prima. quamquam Diomedes pro vulgata stat lectione. sic lib. II. 255. *per amica silentia Lunoae*. & 147. *dictis ita fatur amicis*. ut saepe. lib. VIII. 126. *ulstro verbis compellat amicis*. & lib. III. 463. *sic ore efatus amico*. & lib. V. 41. *fessos opibus solatur amicis*. & 466. *dictis adfatur amicis*. HEINS. *Munera* alter Menagii.

339. PALMA. Ruæus explicat non victoriam, sed victorem. ex I. Georg. 59. sed ibi *palmas equarum*, non *equas* dicit, ut hic Diorea *palma* vocatur. audacior certe figura; quam imitatur Silius lib. IV. 392. ubi de eo, qui vinci etiam debebat, dicit,

Ultima restabat fufis jam palma duobus Virbius.

sed XVI. 504. eodem modo, ut Maro,
Et modo postremus, nunc ordine tertia palma.
ubi vide Barth. & Cl. Drakenb. Manil. I. 785.
Fabricius, Curiusque patres, & tertia palma Marcellus.

ubi

⁷⁹ defunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁸⁰ congrue L. Vof. R. mox, quia pluraliter Steph. Fabr. al. *amore* nec supradictum congrue Lips. ⁸¹ deest Vof. Steph. ⁸² deest L. R. Vof. Steph. al. *Τα πρῶτα* prisca Dan. Fabr. & nihil aliud. pro quo Ger. Vof. conjiciebat, *principia*. ⁸³ irascentium L. R. Vof. V. iratorum Basil. ⁸⁴ deest L. Vof. est modo defunt Lips. ⁸⁵ significant. V. ⁸⁶ & *omnibus* L. Vof. R. Steph. Dan.

Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.

Tutatur favor Euryalum, lacrimaeque decorae,

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

345 Adjuvat, & magna proclamat voce Diores,
Qui subiit palmae, frustra ad praemia venit
Ultima, si primi Salio redduntur honores.

Tum pater Aeneas, Vestra, inquit, munera vobis

Certa manent, pueri; & palmam movet ordine nemo:

350 Me liceat casus miserari infontis amici.

Sic

SERVII.

343. LACHRYMAEQUE DECORAE. Ipse etiam fletus habebat aliquid venustatis, ortus a gaudio, ut Terentius Adel. III. IV. 48. *Lachrymo gaudio*. Quod & congruit puero, propter victoriam inopinatam; aut certe ad miserationem movendam contra eum, qui se adserbat esse victorem.

344. VENIENS. Crescens, ut I. Georg. 54. *Hic segetes, illic veniunt felicius uvae*.⁸⁷ [*Venire anni dicuntur in adolescentibus: sicut in senibus, recedere*. Horatius Art. Poët. 175. *Multa ferunt anni venientes commoda secum; Multa recedentes adiungunt.*]

349. CERTA MANENT. Firma. PUERI. Ut diximus supra §. 296. quia⁸⁸ [*ἀνδρες* &] *παῖδες* dicuntur.

350. ME LICEAT. Liceat me miserari; nam non dicimus, *me liceat*; sed, *mibi liceat*. CASUS. Aluit, a cadendo.

VARIORUM.

ubi tamen alio paullum sensu, & ex Ruaci sententia, tertius victor Marcellus, qui retulit palmam de rege necato, debet capi. sed hic Diores vincitur a prioribus duobus. & tunc tertius Rottend. primus Moreti, Leidensis, Bigotianus, Wittian. Francian. & Excerpta nostra. *subiit & tertia Parthas*. BURM.

340. CONSENSUM. *Concessum* Menagius & Hamburgicus priores. *consensum* Mediceus & Gudianus a manu prima. vide supra §. 290. & infr. 577. ita apud Cicer. I. Phil. 12. *recordare consensum illum Theatri*. ubi codices etiam, *concessum*. vide

Ferrarii notas. BURM.

343. LACHRYMAEQUE DECORAE. Statius de Virgine sponsa, solita sua grandiloquentia, II. Theb. 234. *ora rigantur honestis Imbris*. ubi credo lacrimae, vel lacrimulae suffecissent. BURM.

344. IN CORPORE VIRTUS ADJUVAT. Ita plerique codices distinguunt, quomodo & Nonius agnoscit. apud Senecam Epist. LXVI. *Gratior est pulchro veniens e corpore virtus*. Mendose. nam Arusianus Messius, in illa re *veniens*, pro illi rei *proveniens*, vel in illa re, *digne vel felicius nascens*. Virgil. Aeneid. v. *Gratior & pulchro veniens in corpore virtus*. apud Nonium quoque Marcellum, ablativus pro accusativo, deinde subiungitur hoc exemplum. sed *virtus gratior venit*, pro *gratior est*, de quo loquendi genere nos curis secundis ad Fast. Nasonis libr. v. 648. HEINS. *Pectore* Bigotianus & Excerpta nostra. *gratior & populo* Wittian. Harduinus hic iterum ineptit. BURM.

346. SUBIIT PALMAE. *Palmae subiit* Dorvil. *pugnae subiit* Parth.

447. REDDANTUR. *Redduntur* Mediceus a manu secunda. cum Pierianis confirmant omnes vetustiores Rottendorphii, Vossianus prior, prior Hamburgicus, & Montalbanus. in Gudianus a manu prima, *redduntur*. HEINS. *Reddantur* Ald.

348. TUM PATER. Cum prior Moretanus. HEINS. *Tum pius* Venerus.

349. MOVET. *Vovet* tertius Rottendorphius a manu prima. *certa movent* Wall. *palmam* pro *palmis* dictum esse notat Trappius.

350. CASUM MISERARI. *Casus miserari* Mediceus,

⁸⁷ defunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ⁸⁸ defunt L. Vof. R. Steph. ideo, quia ἀνδρες &c. Fabr. Basil.

Sic fatus, tergum Gaetuli inmane leonis
 Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
 Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt praemia victis,
 Et te laborum miseret; quae munera Niso
 355 Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
 Ni me, quae Salium, Fortuna inimica tulisset.
 Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
 Turpia membra fimo. Risit pater optumus olli,
 Et clipeum efferri jussit, Didymaonis artes,

360 Ne-

• SERVII.

351. TERGUM. Mutavit more suo: nam *tergus* debuit dicere: ⁸⁹ [cum *tergum* habeat carnis appellationem; *tergus* vero, sit pellis, ut I. 211. *Tergora diripiunt costis*]

352. ONEROSUM. Plus est, quam si *oneratum* diceret: sicut *sceleratum*, & *scelerosum*.

355. QUI LAUDE CORONAM. Virtute: a sequenti quod praecedat, ⁹¹ [nam ex virtute praecedente sequitur laus.]

356. FORTUNA. Bene dolum suum excusat.

358. OPTIMUS OLLI. Aut ei adrisit: aut ⁹² illi jussit efferri. Sane congrue arma dat juveni.

359. DIDYMAONIS ARTES. Laus ab artifice, ut III. Ecl. 37. *Divini opus Alcimedontis*.

VARIORUM.

ceus, Gudianus, alter Mentelii, Moreti primus, secundus tertiusque Rottendorphii, prior Vossianus, & Montalbanius. sed Mentelianus & Rottendorphii priores, uterque Menagianus, duo aut tres alii, *casus misereri*. mendose. lib. II. 93. habuimus, *Et casum insontis mecum indignatur amici*.

sed hoc loco *casum* in nullo ex vetustioribus inveniri haecenus codice. HEINS. *Casum* Dorvil. Ed. Med. *casus misereri* Parrhas. *casus miserari* est dubium, an genitivus sit. nam ita & construi solere pater ex notis doctorum virorum ad Sil. Ital. IX. 381. & Munck. ad Hygin. Fab. xcviii. *me* autem & *mibi licet* sequente infinitivo dici, auctoribus Terentio, Cicerone, Ovidio & aliis vid. infr. ad Servium §. 738. supr. IV. Aen. 350. BURM.

351. GAETULI. *Getulique* Dorvil.

354. QUAE MUNERA NISO. *Praemia* hoc loco pro *munera* scriptum animadverti in libro Colotiano. URSIN. *Quae praemia* Mediceus, & Moreti secundus. non probo. HEINS. Repetitur ex praecedenti versu, ut saepe.

355. MERUI. *Meruit* alter Hamburgicus & Zulichemianus a manu secunda. & ita Mss. apud Serv. ad I. Aen. 461. *qui meruit* Dorvil. saepe ita variatur in similibus constructionibus persona verbi, ut apud Tibul. III. IV. 49.

Quare ego quae dico, non fallax, accipe, vates, Quodque deus vero Cynsibus ore ferat.

ubi Broukh. *feram* malebat, sed contra liberos. vide Liv. VI. XVIII. 8. & VIII. xxxv. 6. ubi Cl. Drakenb. alibi se de eo acturum promittit. apud Martialem etiam lib. IX. 29.

Ille ego sum &c. Qui spectatorem potui fecisse Catonem.

ubi in aliis est, *potuit*. sic Cicer. pro Ligar. II. quum praecessisset, *extimescit & reformidat*, addit, *vide quam non reformidem*. adde Lucan. VI. 232. BURM.

356. ET SALIUM. *Et* in nullis, nisi in tertio Menteliano & Regio occurrit, nec editi habent.

357. OSTENTABAT. *Ostendebat* Sprotianus, Venetus, Oudartii alter, Hamburgicus, secundus Rottendorphius, Zulichemius, Leidensis & Hugonius. *monstrabat* secundus Moreti.

359. EFFERRI. *Offerri* prior Hamburgicus & Wall.

⁸⁹ desunt L. Vof. R. V. Steph. & Dan. Dan. ⁹² illi j. afferri Basil.

⁹⁰ sicut est sc. L. Vof. R. sicut & Steph.

⁹¹ desunt L. Vof. R. Steph.

- 360 Neptuni sacro Danaïs de poste refixum.
 Hoc juvenem egregium praestanti munere donat.
 Post, ubi confecti cursus, & dona peregit:
 Nunc, si cui virtus animusque in pectore praesens
 Adsit, & evinctis adtollat brachia palmis.
 365 Sic ait, & geminum pugnae proponit honorem:
 Victori velatum auro vittisque juvencum;
 Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
 Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
 370 Solus, qui Paridem solitus contendere contra:

Idem-

S E R V I I.

360. NEPTUNI SACRO DANAIS DE POSTE REFIXUM. *Danaïs*, a Danaïs: & intelligimus hoc ad Aeneam transisse per Helenum, ⁹³ [ne videatur ex sacnlegio quaesitum.]

363. PRAESENS. Fortis: ac si diceret: si adsit quis plenus animi.

366. VELATUM. Id est, coronatum. AURO autem, quia solent habere laminas quoddam, ut ix. 627. *Et statuam ante aras aurata fronte juvenem.*

369. VIRUM SE MURMURE TOLLIT. Cum suffragio plurimorum.

370. SOLUS QUI PARIDEM SOLITUS CONTENDERE CONTRA. ⁹⁴ [Multi haec a Poëta volunt dici; melius tamen verba sunt populi: unde &, *Virum se murmure tollit.*] ⁹⁵ [Simile dixit Homerus Iliad. v. 677. de Euryalo ad sepulchrum Patrocli:

Ἐυρύαλλος δ' οἱ οἶον ἀνίστατο ἰσότητος φῶς,
 Μηκιστὴς οὐδὲ Τελαοῖονίδας ἀνακλῖντο,
 Ὅς ποτὶς Θήβας ἦλθε διδουπότῳ Ὀδυσσεύῳ
 Ἐς τάφον, ἴδμε δὲ πάλλας ἐνὶ αἶαντι Κασσέϊονας.]

PARIDEM. Venit ab eo, quod est *Paris*, *Paridis*, vel *Paridos*. Quod autem legimus x. 705. *Urbe*

Paris creat, *paterna*, venit ⁹⁶ ab eo, quod est Πάρις, τῷ Παρίῳ, τῷ Πάρι, ἢ Πάριον. Et ⁹⁷ volunt, si proprium sit, in dos exire genitivum; si appellativum, in os. Sane hic *Paris*, secundum Troicam Neronis, fortissimus fuit; adeo ut in Trojae agionali certamine superaret omnes; ipsum etiam Hectorem: qui cum iratus in eum stringeret gladium, dixit, se esse germanum: quod allatis crepundiis probavit, qui habitu rustici adhuc latebat. Hos autem ludos transfert Virgilius ad Hectoris tumulum: qui sunt facti, cum ludi funebres celebrarentur cadaveri Hectoris ab Achille occisi.

V A R I O R U M.

Wall. *afferri* Genevensis Edit. *ferri* Leidenfis. *Didamonis* Zulichernius cum glossa, *sculptoris*. *Didamonis* Mentelii prior. *Didiemonis* alter Hamburgicus. vid. ad Valer. Flac. III. 707.

Ibid. ARTES. *Arte* tertius Rottendorphii, alter Menagii & Bigotianus. *artem* Dorvillianus. sic *divus artium* Horat. IV. Od. 8. est pro operibus artificiosis. vid. Broukh. ad Propert. II. VII. 39. BURM.

360. SACRO. *Sacra* Mentelii prior. hic versus & sequentes ad 493. deerant Walliano.

363. NUNC, SI CUI. Manuscriptum, *huc*, si cui

⁹³ desunt L. Vof. R. Steph. Dan. ⁹⁴ desunt Basil. ad *similes*. sed rejicit in finem notae, sed ad *Paridem* desunt V. multi hoc R. Steph. ⁹⁵ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ⁹⁶ ἀπὸ τῷ α Πάρις L. Vof. R. V. ἀπὸ τῷ Πάρι Steph. Basil. mox, in *Troja agonalis* Steph. al. ⁹⁷ & volunt si proprium sit in dos exire, si appellativum, in os. tamen τῷ Παρίῳ faciunt in α & iu. ut χάρης, τῆς χάρτης, τῶν χάρτων καὶ χάρτι. Quod autem & Πάρι. sane hic &c. Basil. secundum Troicam N. Lips.

- Idemque ad tumulum, quo maxumus occubat Hector,
Victorem Buten inmani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.
375 Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quaeritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusque inducere caestus.
380 Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,

Ac-

SERVII.

373. AMYCI DE GENTE FEREBAT. *Amycus* fuit Neptuni filius & Nymphae Melies; qui a Poluce victus est pyctali certamine. *Bebrycia* autem, ipsa est Bithynia. Sallustius fragm. incert. *Igitur introrsus prima* ⁹⁸ *Asiae Bithynia est, multis ansea nominibus appellata. Ipsa enim est & major Phrygia.*

374. MORIBUNDUM. Morienti similem.

375. TALIS. Qualem multitudo loquebatur.

376. OSTENDIT. Melius dixisset ⁹⁹ *ostentat.*

380. ALACRIS. Cum *acer* ubique dicat, *alacer* tamen non dicit; licet inde nascatur: vitat enim confusionem: unde utrumque non vult dicere: nam *alacer* nusquam, ⁹⁹ * [*& iterum*] *acris* nusquam dixit. Inde est, quod etiam Papinius superimmit genus, quia dubitatur.

VARIORUM.

cui virtus. FABRIC. *Animisque* Sprotanus. distinguendum puto post *praefens*, ut sit nunc adsit & attollat, cui virtus &c. praefens, scilicet est. *praefens animus*, & *praesentia animi* passim occurrunt. BURM.

364. ADTOLLAS. Theocritus Idyll. xxii. 65.

ἔτι νῦν χεῖρας ἄσπον, ἔρασι δ' ἀνδρὶ νῆπας.

DORVILL.

365. PROPONIT. Praeponit prior Hamburgicus, duo Moretani & Venetus.

368. EFFERT. *Afferit* Hugonius. *offert* Oudartii. cum erat erasum in Dorvil.

370. CONTENDERE. *Extendere* Montalbanius.

371. OCCUBAT. *Accubat* Parrhas.

372. BUTEN. *Butem* Dorvil. & uterque Hamburgicus. *Butan* prior Menagii. *qui corpore sese* alter Hamburgicus. Hunc Buten Erycis patrem facit Servius supr. ad §. 24. sed Eryx vetustior Butem videtur ex §. 392. vid. Catal. Argonautarum in *Butes*. BURM.

373. VENIENS. Harduinus oriundum explicat. sed ex Bebrycia, quae erat gens Amyci, id est sub regno Amyci, venerat Trojam.

374. PERCULIT. Ita omnes. & *perculit* est ictu prostravit in terram. *perculit* Menagii prior. & Dorvil.

375. PROELIA. *Praemia* Vratislaviensis. ceterum haec illustrat Gevartius lib. II. Elector. cap. 12.

377. PROTENDENS. *Praetendens* Zulichemius & Venetus. *portendens* Parrhas.

378. HUIC. Hinc Venetus, Sprotanus, prior Menagii. *hic* Mediceus a manu prima. *agmine toto* primus Rottendorphius.

379. MANIBUSQUE. *Manibus* Montalbanius & secundus Hamburgicus. *manibusve* Zulichemius. simile apud Theocritum Idyll. xxii. 81. notaverat Dorvillius.

Παρ

⁹⁸ *Asiae* &c. illa verba, *multis ansea nominibus* &c. censet Putschius ad Fragmenta Sallustii incerta non plena esse, & ex Isidoro supplet, qui videri potest forte etiam non sunt Sallustii, nam supra §. 203. non citantur. nisi quis dicat ibi tantum adducta, propter *introrsum*, hic propter *τὴν Bebrycia*. de Melie Nympha vide quae diximus ad Valer. Flac. 2v. 119. BURM.
⁹⁹ *ostentabat* Dan. ⁹⁹ * desunt Lips.

Aeneae stetit ante pedes: nec plura moratus,
 Tum laeva taurum cornu tenet, atque ira fatur:
 Nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
 Quae finis standi? quo me decet usque teneri?
 385 Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
 Dardanidae, reddique viro promissa juebant.
 Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
 Proxumus ut viridante toro consederat herbae:
 Entelle, heroum quondam fortissime frustra,

390 Tan-

SERVII.

383. SI NEMO AUDET. Ὅπως βιάσθαι. Argumentatur enim se omnes vicisse, ex eo, quod ad certamen nullus accedit.

386. REDDI. Quasi debita promissa: quia ait: *Victori velatum auro vittisque juvencum.*

487. HIC. TUNC. GRAVIS. Vel aetate, vel obijurgatione. CASTIGAT. Incepat, obijurat.

388. TORO CONSEDERAT HERBAE. Verbum de verbo: nam *torus* a tortis dictus est herbis.

389. FRUSTRA. Ordo est: Tantane dona tam patiens fines tolli frustra? Sane sciendum, hunc secundum Hyginum, qui de Familiis Trojanis scripsit, unum Trojanorum fuisse, de quo Virgilius mutat historiam.

VARIORUM.

Περὶ γυναικὸς μακρὸς ἔλεγχον ἰμῶντος.

BURM.

380. EXCEDERE PUGNA. *Palma*, non *pugna*, ex antiquis Grammaticis, probatior est lectio. FABRIC. *Cunctosque putans excedere pugna*, apud Donatum in Terent. Eunuch. Act. II. Sc. 3. sed Carisius lib. I. & Priscianus *palma* agnoscunt, quod impense placet. idque ipsum cum Mediceus, tum Gudianus, primus tertiusque Moretani, Leidenfis, Sprotianus, Rottendorphius tertius, agnoscunt. at in priore Vossiano, etiam Gudiano a manu prima, *excedere pugnae*, minus concinne. cum mox sequatur, *si nemo audet se credere pugnae*. HEINS. *Pugna* Dorvill. Wittian. & alii cum editionibus antiquis. *pugne*, pro *pugnae* Francian. & Regius

& Parrhaf. *pugnam* Hugenan. & a m. pr. Leidenfis. sed Hugen. a m. sec. *palma*, quod unice verum. nec *excedere pugnam* explicare, pro non inire pugnam, opus est cum Heumanno ad Cicet. I. Catil. 4. quum hoc dici posset de jam incepta pugna, quam quis deserit, ut acie, proelio excedere saepe occurrit. nec quid illa Ciceronis, *exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseris*, commune habeant, cum hac explicatione video, quum Cicero ex usu vulgari dicat se eos exclusisse, quibus opposuit fores clausas, ut apud Terent. Eun. I. I. & II. ubi Phaedria exclusus a Thaide ait, *quia vero hae mihi patent semper fores*, per ironiam, pro occlusae sunt. apud Stat. v. Silv. III. 138.

Inde frequens pugnae, nulloque ingloria sacro Vox tua.

Heinsius etiam conjiciebat, *frequens palmae*, quod & in mentem venit Marklando, qui & hunc Maronis locum advocat. sed hoc in medio relinquitur. in Bigotiano erat, *alacer*. & in Rottend. tert. *cunctisque*. in Menag. pr. *cunctosque credens*. contra metrum, & ex glossa. BURM.

382. TUM. Jam prior Hamburgicus. eleganter festinationem alacris juvenis exprimit. *moratur* etiam Bigotianus & tertius Mentelii.

384. QUAE FINIS. Qui Sprotianus, Leidenfis: & a secunda manu alter Hamburgicus. vid. supr. II. 554. quis Venetus, Bigotianus, Wittian. & a manu secunda prior Hamburgicus. *stanti* Mentelii prior. *stando* tertius ejusdem a manu prima. deinde,

1 deest Dan. 2 autem aetate L. Vof. R. Steph. al. 3 deest V. R. Vof. Basil. 4 deest pietatem fines V. 5 mutat Dan. Fabr. al. sed male. nam centies notat Servius, mutatis nominibus respicere in fabulis ad veras Historias Poetam.

- 390 Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona fines? ubi nunc nobis Deus ille, magister
Nequidquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub haec: Non laudis amor, nec gloria cessat
395 Pulsa metu; sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effoetae in corpore vires.
Si mihi, quae quondam fuerat, quaque improbus iste
Exsultat fidens, si nunc foret illa juventas:

Haud

S E R V I I.

391. NOBIS DEUS ILLE MAGISTER. *Nobis* non vacat, ⁶ ut Cicero II. Cat. 5. *Qui mihi accubantes*; sed pro nostro est positum, ⁷ vitandi homoeoteleuti causa: ne dicat: *Noster deus ille magister*.

394. ILLE SUB HAEC. Aut statim: aut post haec.

395. SED ENIM GELIDUS TARDANTE SENE-CTA SANGUIS HEBET. Aliud pendet ex alio: quare ⁸ *hebet*? quia gelidus est: quare *gelidus*? quia senex.

396. EFFOETAE. Exhaustae: & est translatio a mulieribus, quas frequens partus debiles ⁹ reddit.

397. IMPROBUS ISTE. ¹⁰ [Nimis avidus:] qui sine certamine postulat praemium.

398. ILLA ¹¹ JUVENTA. Aut magna, ¹² aut quae quondam fuerat.

V A R I O R U M.

de, usque morari Venerus. BURM.

385. FREMEBANT. *Ferebant* Zulichemius. mox *jubebat* Donat. in And. III. III. 1. ubi & de verbo *jubere*. vid. ad II. Aen. 3. III. 261. & XII. 584. BURM.

387. GRAVIS. Grandaevum explicat Nonius in *Gravis*. vid. ad Ovid. VII. Met. 299. malim tamen de animo capere, & auctoritate; ut passim graves *vir*i dicuntur. posset & capi pro *graviter* *auspigit*. ut saepe adjectivis pro adverbis utuntur. v. Cl. Drak. ad Liv. II. xxxv. 3. BURM.

⁶ ut ibi, *qui* Baf. ut *qui* L. Vof. R. V. Steph. utitur hoc fere loco Ciceronis ut paragmate aliquo, ubi *mibi*, *tibi*, *nobis*, *ma*ximè docet, ideoque ut notissimum potuit hic Ciceronis nomen omittere. non vacat, *qui* Lipf. & mox, ne dicat N. D. l. m. desunt eidem. ⁷ vitandi propter similitudinem Dan. Fabr. vitandi homoioteleuton Vof. R. V. Steph. al. ⁸ hebetatus L. & mox, quia senis V. Fab. al. ⁹ reddit, quasi post foetum Baf. ¹⁰ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. quia sine certamine praemium V. ¹¹ *juventas* V. Vof. ¹² desunt Dan.

Tom. II.

Nnnn

388. CONSEDERAT. *Considerat* tertius Rottendorphius, & Moretanus quartus, de quo ad Eclog. VII. 1. *proximus* a Pierii membranis est. HEINS. *Considerat* Dorvil.

389. FORTISSIME FRUSTRATA. Haec conjungerem, id est qui ex antiqua virtute nihil gloriae nunc affers. vid. ad II. Aen. 348. BURM.

390. CERTAMINE. *Discrimine* Dorvil.

391. DONA SINES. *Sinis* in priore Menteliano & altero Menagiano. quod videtur elegantius. HEINS. *Sinis* etiam Hugonius.

392. ERYX. *Herix* hic & mox iterum Parrhaf.

393. ILLA. Deest Dorvil.

394. AMOR. *Laudis honor* Sprotianus, & Parrhaf. *non gloria* Bigotianus & Parrh.

396. EFFOETAE. *Effoeto* Bigotianus. & Parrhaf. *effractae* alter Hamburgicus a manu secunda. *effectae* Dorvil.

398. JUVENTA. *Juventas* cum Mediceo nostro & Pierii nonnullis. confirmant secundi Rottendorphius & Moretanus. etiam Rottendorphii tertius, & Mentelianus, alter a manu prima, & a secunda Gudianus. diximus ad Claudianum, Epithal. Honor. 84. & ad Nasonem lib. IV. Metam. 17. Noster lib. VIII. 150. ex optimis codicibus,

Tum mihi prima genas vestibat flore juvenas.
uti & Giphanius Ind. Lucret. in *vestire*, & in *juventas*.

Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
 400 Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
 In medium geminos inmani pondere caestus
 Projecit; quibus acer Eryx in proelia suctus
 Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
 Obstupuere animi. Tantorum ingentia septem
 405 Terga boum plumbo infuto ferroque rigeant.

Ante

SERVII.

400. NEC DONA MOROR. ¹³ [Id est, non] expecto. Hic enim sensus tam superioribus, quam sequentibus congruit: ¹⁴ etenim supra ait, se non praemii causa dimicare, sed gloriae: & paulo post bovem victor ¹⁵ interemit.

401. IMMANI PONDERE. Pro immanis ponderis, ¹⁶ [more suo,] ut III. 467. *Hamis atroque trilem.*

402. QUIBUS. Quorum instructu.

403. FERRE MANUM. Contendere: nam utraque manus armatur. ¹⁷ [Et manum, pro manus.] INTENDERE BRACHIA TERGO. Ligare, ut IV. 500. *Intenditque locum fertis.*

404. ANIMI TANTORUM. ¹⁸ [Hic distinguendum est:] hoc est, virorum fortium, ¹⁹ [quos aequum non erat magna mirari:] unde addidit: *Ante omnes stupet ipse Dares:* ²⁰ nam stultum est dicere *tantorum boum*: cum ²¹ diceret septem.

VARIORUM.

ventus. & III. Georg. 63. ubi pari modo peccatur. agnoscitur quidem illic *juventus* a Nonio, ut nunc circumfertur, sed locum esse mendosum & mutilum satis apparet. nam cum doceat, quid intersit inter *juventutem* & *juventatem* & *juventam*, *juventatis* non meminit. deinde ne exemplum quidem unicum *juventae* subdit. Priscianus etiam perperam *juventus* illic loci exhibet, quod tamen in plerisque Maronis codicibus vetustis hic loci compareret, nec aliter agnovit Nemesianus in Cynegetico. *Dum superant vires, dum laeto flore juvenas.* Apud Solinum de Elephantis: *Candore dentium intelligitur juvenas.* ita scripti. Apud Florum initio libri II. in optimis membranis: *Domita*

subactaque Italia Populus R. prope quingentesimum annum agens cum bona fide adolevisset, si quod est robur, si qua juvenas. Idem lib. I. 8. *Hic jam ipsa juvenas imperii, & quasi robusta quaedam maturitas,* sic scribo, cum in aliis codicibus sit *juventa*, in aliis *juventus*. amat locutiones Poëticae Florus impense. pari modo apud Silium, Maronis imitatore affiduum, lib. XVII. sub finem opinor scribi oportere: *Hic Hanno, clarique genus Phoenissa juvenas.* in Nummis argenteis duobus diversis M. Aurelii Anton. juvenis, legitur *JUVENTAS*. HEINS. *Juventa* Parthas. Wittian. Dorvill. Edd. Venet. & Mediol. Ald. & aliae. vid. Crucq. ad Horat. I. Od. 3. & Torrent. itidem *juventae florem* dixit Valer. Flac. I. 101. ubi vide Weitzū notas.

399. PRETIO INDUCTUS. *Inductus pretiis, pulchrove* Montalbanus. *pulchrove* etiam primus Rottendorphius & Regius, Wittian. & sex septemve alii, & Ed. Venet. *non equidem* Parthas.

400. MOROR. Servius *expecto* explicat. sed nullo, ut credo, exemplo: quum *non*, vel *nil moror* passim pro non curo, non laboro de donis, poni soleat. quare forte legendum, *pecto* in Servio. non hic finis pugnae mihi propositus; ut donatus abeam. Similis, licet non plane par, usus verbi *pectare* Eclog. III. 48. ubi vide. & ita posset capi apud Senec. Herc. Fur. 156.

Ant suspensus pectat pressa Praemia dextra. ubi pro expectat capiunt, Gronovius vero *speras* legit. *moror* Scholiae Horat. ad I. Sat. IV. 13. *non recusō* explicat. plane contra mentem Entelli. Servius ad lib. IV. 225. *expectare* etiam pro morari exposuit. Sed alio sensu, *morari* simpliciter, & aliquando

¹³ desunt Steph. ¹⁴ & supra enim V. ¹⁵ interimit V. ¹⁶ desunt V. ¹⁷ desunt Vol. L. R. Steph. al. & Lips. qui post *fertis*, addit, & in fronde. ¹⁸ desunt L. Vol. R. V. Steph. al. ¹⁹ desunt iidem. ²⁰ stultum est aurem scire *tantorum* Steph. al. ²¹ dixerit L. Vol. R. V. Steph. al.

Ante omnis stupet ipse Dares, longeque recusat:
Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior talis referebat pectore voces:

410 Quid, si quis caestus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam;

Haec

SERVII

406. LONGEQUE. Valde, ut I. 13. *Tyberinaque longe Ostia*. ²² [Et Sallustius Catil. LII. *Longe alia mihi mens est, Patres conscripti*.]

408. VERSAT. Considerat. Sallustius: ²³ *Exercitum majorum more vertere*, hoc est, considerare.

409. SENIOR. Secundum Varronem, *juvenior*, & *senior*, comparativi sunt per ²⁴ *imminutionem*. Hinc est VI. 304. *Fam senior; sed cruda deo viridisque senectus*. Additum enim hoc est ad exprimendum, ²⁵ *quid sit senior*. Item Ovidius XII. Met. 464. *Inter juvenemque senemque*. Et re vera non convenit, ²⁶ *hunc satis senem accipi*, qui & vincere potest, & uno ictu taurum ²⁷ *necare*. Ergo *senior*, non satis senex: sicut ²⁸ *juvenior*, non satis juvenis, intra juvenem, sicut *pauperior*, intra pauperem. Dicit autem hoc Varro in libris ad Ciceronem.

410. CAESTUS ET ARMA. ²⁹ *Es diu duus, arma*, id est, *caestus*.

411. TRISTEMQUE HOC IPSO IN LITTORE PUGNAM. Aut in quo magister occisus est: aut in tristi litore, id est, infocundo. Varro enim dicit, sub ³⁰ *Eryce monte esse infocundum campum fere in tribus jugeribus, in quo Eryx & Hercules* ³¹ *dimicaverunt*.

VARIORUM.

quando, additis *non vel nil*, poni solet. ut hic quoque Mss. & Edd. al. *nil dona moror*. posset & reddi, nil moror dona dari Dareti, dum dona sint, non praemia certaminis nondum commissi. BURM.

403. MANUM. *Manu Parrhaf*.

404. TANTORUM. Non bene interpretes. Servio suboluit quidem error, verum emendare non potuit, sed miror a nemine adhuc esse sublatum, cum legendum sit, *Totorum horrentia*, &c. FABER. Servii explicatio *tantorum* pro tam fortium dura est. Quum nesciam ita poni, nisi quid addatur, ut *tantus vir*, aut nomen proprium, tantus ille vel ille. nec *totorum* posse locum habere credo. quis enim probet magis dici terga totorum boum, quam pedes, capita &c. totorum boum? quum terga faciant partem boum: nisi quis *terga* pro tota pelle capiat. sed quales illinc caestus fierent, qui totorum septem boum ingentibus pellibus inducerentur, quos nec Entellus tollere valeret? nec clypeis, qui pluribus tergis boum multiplicatis inducebantur, totorum boum pelles impendebantur, sed terga tantum. Quae quum incongrua videantur, valde aridet lectio alterius codicis Hamburgensis & Edit. Venetae: *Obstupuerunt animi Teucrorum. Ingentia septem Terga boum* &c. ut fuerint hi caestus septemplices, ut clypei saepe occurrunt. parum abfuit, quin in textum reciperem. sed reverentia codicum obstitit, ut aliis, si possint, explicandos *totos*, vel *tantos*, illos boves reliquerim. BURM.

405. PLUMBO INSUTO &c. Caestuum forma, in aedibus Petri Bembi, cum Patavii habitaret, cernebatur in fracto marmore. Fuerunt coria bubula, quibus plumbum ferrumve insutum erat, articulis manus in volam flexae circumdata, ut sustinere ferientium manus valerent, brachiis alligata. Germani veteres, manica quadam ferrea acuminata in bellis

²² desunt L. Vof. R. V. Steph. ²³ *exercitum vertere* L. Vof. R. Lips. Steph. al. & nihil praeterea. hinc & inter fragmenta incerta hoc reperiunt Sallustii editores, & quia in Jugurth. cap. 55. legitur, *ut seque & exercitum more majorum gereret*, hinc interpolatores Servii hoc retulerunt, & contra omnes Codices pro *gereret*, intrulerunt, *vertetes*. quod probavit solus Putschius, sed alii primum fragmentum pro spurio habent, ut Gruterus. BURM. ²⁴ *diminutionem* Steph. immutationem Lips. ²⁵ quod Vof. qui Dan. Fabr. ²⁶ hinc R. ²⁷ *necaret* V. ²⁸ *junior* L. R. Vol. V. Steph. Fabr. al. & ita hic Lips. & initio notae, *junior & junior*. ²⁹ *Endyadis* Bas. *endiadym* R. V. *endiadym* Vof. ³⁰ *Eryce* V. R. ³¹ *dimicaverunt* L. Vof. R. Steph. al.

- Haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
 Sanguine cernis adhuc fractoque infecta cerebro.
 His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus;
 415 Dum melior vires sanguis dabat, aemula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 Sed, si nostra Dares haec Troius arma recusat,
 Idque pio sedet Aeneae, probat auctor Acestes;
 Aequeumus pugnās. Erycis tibi terga remitto:
 420 Solve metus, & tu Trojanos exue caestus.
 Haec fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosque
 Exiit;

SERVII.

412. HAEC GERMANUS. Germanus est, secundum Varronem in libris de Gradibus: de eadem genitrice ³² manans, non (ut multi dicunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat: secundum quem bene nunc Erycen Burae ³³ [& Veneris] filium, Aeneae dicit fuisse germanum.
 413. SANGUINE CERNIS ADHUC. Non Hercules, quippe victoris, sed Erycis, ³⁴ qui infecerat se tegendo.
 415. AEMULA NECDUM. Adversa virtuti. GEMINIS. Duobus.
 418. AUCTOR ACESTES. Hujus certaminis scilicet.
 419. AEQUEMUS PUGNAS. Id est, arma: a sequenti quod praecedit. TIBI. Pro te. ³⁵ [ut VIII. Ecl. 30. *Tibi deseris Hesperus Oetam*. EXUE. Projice, solve.
 421. DUPLICEM AMICTUM. Id est, Abollam,] quae duplex est, sicut chlamys. Horatius I. Epist. XVII. 25. *Contra quem duplici panno patientia velat*.
 Parrhas. & ipsam alter Menagianus, & Wittianus.
 412. GERMANUS. Ita dici, licet ex diversis matribus natos, docet Barth. ad Stat. VII. Theb. 78.
 413. SPARSOQUE. *Fractoque* Leidenfis, Hamburgicus uterque, prior Menagianus, Montalbanius, uterque Vossianus, Moreti secundus & quartus. & forte rectius. quia paullo post *sparsa senectus* subsequitur. mox 480. habes, *effractoque illis in ossa cerebro*. HEINS. Duo etiam Leidenfes & Bigotianus, *fractoque*. *deminuetur tibi cerebrum* dixit Terent. Adel. IV. II. 32. *fractoque inspersa* Regius. ut apud eundem Terent. III. II. 19. *cerebro dispergat viam*. Val. Flac. III. 166. *sparsus cerebro ager*. BURM.
 414. HIC. Omnino rectius *his* in scriptis codicibus. sic agnoscit quoque Priscianus lib. XVII. HEINS. *Alcidem* Dorvill.
 415. AEMULA. Non male Servius, *adversa virtuti*: ut sit *aemulus* idem, quod invidus. ut lib. VIII. 508. *senectus invidet imperium*. in Hamb. pr. erat, *cana senectus*
 417. RECUSAT. *Recuset* Excerpta nostra.
 420. SOLVE METUS. Vid. ad lib. I. 463.
 421. DUPLICEM. *Triplitem* Vratislaviensis. *rejecit* omnes nostri praeter Wittian. qui *dejecit*. vid. ad Ovid. II. Metam. 582.

VARIORUM.

bellis usi sunt, quae aliquam caestuum retulit similitudinem. FABRIC.

406. DARES. *Daresque longe* Dorvill.

407. MAGNANIMUSQUE. *Magnanimus* Anib.

423. E-

³² germanus, soc. &c. natus est Basil. manifeste natus L. ³³ desunt R. deinde, Tabollam V. s. adhaec ex ultima rō est.

³⁴ desunt L. R. V. Basil. ³⁵ quae L. R. Vof, Steph. Dan.

Exuit, atque ingens media consistit arena.

Tum satus Anchisa caestus pater extulit aequos,

425 Et paribus palmas amborum innexuit armis.

Constitit in digitos extemplo adrectus uterque,

Brachiaque ad superas interritus extulit auras.

Abduxere retro longe capita ardua ab ictu :

Inmiscentque manus manibus, pugnamque laceffunt.

430 Ille pedum melior motu, fretusque iuventa :

Hic membris & mole valens ; sed tarda trementi

Genua labant : vastos quatit aeger anhelitus artus.

Muf-

S E R V I I.

426. CONSTITIT. Hic distinguendum propter vitium, ut sit *arrectus in digitos*. Est autem hic totus locus de Apollonio translatus: 16 [partimque de Homero: sic enim iste Iliad. ♪. 686. ἄλκι' ἀπολλοῖο χερσὶ σταθῆσιν ἄμ' ἄμφω, Σὺν δ' ἵππων, ἐν δὲ σφί βαρύνει χεῖρας ἰμῶντο, Apollonius autem II. 68. Ἀδία' ἀπολλοῖο χερσὶ σταθῆσιν ἀμφὶ βαρύνει χεῖρας δὲ ἀλλήλους μὲν φησὶ ἀδιδούσας.]

429. PUGNAMQUE LACESSUNT. Provoeant potius, quam gerunt; 37 [vel certe iritant.]

431. MEMBRIS ET MOLE. 38 Hoc est, mole membrorum, ut I. 61. *Molemque & montes*. [Sed utrum, in pedum, an in manuum digitos?]]

432. GENUA LABANT. Proceleusmaticus est, quem (ut supra II. 16. diximus) sic semper ponit, ut cogi possit in dactylum, ut: *Genua labant* : & XI. 890. *Arietat in portas*.

V A R I O R U M.

423. EXUIT. *Extulit* apud Macrobiū lib. VI. Saturn. cap. I. sed Nonius Marcellus vulgatum profert, in *Exui*. cui accedo, ut & scriptis codicibus. *Extulit* denuo repetitum occurrit versu proxime subsequenti. HEINS. *Magna arma lacertosque* Sprotianus. *magnosque lacertos artus*, Dorvil. Wittian.

Ibid. INGENS MEDIA. *Media ingens* Dorvil.

424. TUM. Cum in primo Moretano, ut supra non semel. HEINS.

425. INNEXUIT. *Nexu* Sprotianus *intexuit* Mediceus a manu prima.

427. INTERRITUS. *Exterritus* Hugonius. *Brachia* ad Francianus. hic versus in Regio legabatur ante praecedentem.

428. ABDUXERE. *Adduxere* prior Menagianus, Venetus & Moreti secundus. *Redduxere* Marcus Victorinus lib. I. Art. Gramm. quem audi. *Eadem lege metri etiam consonantes geminantur, ut Reliquias Danaum, & Restulit Argolico fulgentia poma Tyranno, & Redduxere retro longe capita ardua ab ictu*. sic Vetus Poeta apud Scholiasten Persii ad Sat. I. 100.

Aut quoties umbra redduxi brachia mota.

HEINS. *Longo* Dorvil. de verbo *reducere* vid. Heinf. ad Ovid. VI. Met. 107. & XII. 132.

429. LACESSUNT. *Laceffunt* Francianus.

430. ILLE PEDUM MELIOR MOTU. Nam pedibus hic magnus usus. Theocr. Idyll. XXII. 66. Πυγμαχῶν ἢ ἐπὶ ποσσὶ θῆσιν. Idyll. XXIV. 109.

Ὅσον δὲ ἀπὸ σταδίων ἰσορροφῶν Ἀργεῖον ἄνδρας.

Ἄλλῃσι σφάλλοσι παλαίσμασι.

Pollux III. 150. καὶ ἐκάλει. videatur Salmaf. Plin. Exerc. p. 205. & Bentleji dissert. de Phalaride pag. 267. & 268. DORVILL. *Pedum cursu* Sprotianus. *motu melior* Rottend. tertius. sic passim *movere pedem* occurrit. & Ovid. x. Met. 455. *altera motu caecum iter explorat*. deinde, *is membris* Venetus.

431. QU A-

36 desunt L. V. Vof. R. Steph. Dan. 37 desunt L. Vof. R. V. Steph. al. 38 Endyadis, id est mole m. Basil. utimur, sed arum &c. desunt L. Vof. R. V. Steph. al. sed utramque Dan. Basil. pro arumna credo.

- Multa viri nequidquam inter se volnera jactant,
 Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
 435 Dant sonitus, erratque auris & tempora circum
 Crebra manus: duro crepitant sub volnere malae.
 Stat gravis Entellus, nisuque inmotus eodem,
 Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
 Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 440 Aut montana sedet circum castella sub armis,
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
 Arte locum; & variis adfultibus inritus urguet.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte
 Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
 445 Praevidit, celerique elapsus corpore cessit.

En-

SERVII.

433. NEQUIDQUAM. Non profutura victoriae.
 438. TELA. Ictus. " [EXIT. Vitat, declinat:
 " unde de Venulo xi. 750. *Et vim variis exit.*
 " Et hoc verbo bis usus est tantum.]
 439. QUI MOLIBUS URBEM. Amphibolon est;
 aut celsam molibus: aut quae molibus " oppu-
 gnatur.
 400. SEDET CIRCUM CASTELLA. Timefis est,
 hoc est, " circumsedet.
 443. OSTENDIT DEXTRAM. " Aut fiducia vir-
 tutis est, ostendere quod minaris: aut certe " pro-
 vectus aetatis ostenditur, " quae cum ex improvi-
 so ferire non finit.
 444. VELOX. Velociter: nomen pro adverbio.

VARIORUM.

432. QUATIT AEGER ANHELITUS ARTUS.
 Ex Scholio, quod Petrus Daniel ex vetustis membra-
 nis suis Servio suo asseruit lib. ix. 814. quodque nos
 ad Eclog. v. 37. produximus, apparet non de-

fuisse criticos olim, atque in his Probum, qui hic
 loci acer anhelitus legendum esse contenderent.
 HEINS.

434. PECTORE. *Pectora* alter Hamburgicus non
 male, ut mox, *manus* & *malae*, quibus actionem
 dat Poeta, ut saepe. *pectore vasto* Ed. P. Daniel.

435. SONITUS. *Gemmis* secundus Rottendor-
 phius.

Ibid. ERRATQUE. *Errantque crebra manus*,
 non incohincne, Venetus. HEINS. *Duras* Zau-
 chem. a m. sec.

437. NISUQUE. *Nixuque* Venetus.

438. EXIT. Manilius lib. v. 163.

Ille cito motu rigidos eludere cefus
Nunc exire levis missos.

NANSIUS. Exit pro vitat poni observavit Ma-
 crobius lib. v. cap. 6. HEINS. Pro *consist* explic-
 cat Lutatius ad Stat. iv. Theb. 601. vid. ad Grat.
 Cyne. 197. & comment. ad Cicer. i. Catil. 6.
 BURM.

439. URBEM. *Artem* Sprotanus.

441. NUNC

39 *volnera*. tela, ictus discernunt, jactant L. discernunt jactantis ictus V. 40 desunt Fabr. ad J. 439. 41 ut de Tar-
 chone L. Vof. R. V. de Tarchonte Steph. Dan. sed recte Mafvicius, nescio a quo monitus, correxit. unde de Tarchonte Lipf.
 supra scripto, *Venulo*. 42 hoc verbo R. V. & bis tantum hoc usus Basil. & hoc verbo usus est tantum L. 43 oppugnantur
 Vof. Dan. oppugnabatur Basil. 44 circumfedit L. circumfedit Fabr. al. 45 artificiosa virutis V. Heinſius, artificioſae vole-
 bat: quod minatur Lipf. Steph. al. 46 preventus Dan. profectus V. 47 qui L. Vof. Dan. Fabr. al.

Entellus vires in ventum effudit; & ultro
Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam cava concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.

- 450 Consurgunt studiis Teucris & Trinacria pubes:
It clamor coelo, primusque adcurrit Acestes,
Aequaevumque ab humo miserans adtollit amicum.
At non tardatus casu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitatur ira.
455 Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Praecipitemque Daren ardens agit aequare toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.

Nec

SERVIL

446. ULTRO. E contrario: ille enim cadere debuerat.

447. GRAVIS GRAVITERQUE. Figura a similitudine.

448. CAVA PINUS. ⁴⁸ [Id est, exesa vetustate: & dicendo *cava pinus*,] bene respexit ad aetatem. ERYMANTHO. Mons Arcadiae Erymanthus.

449. IDA IN MAGNA. Modo non Cretae; sed Phrygiae, propter ⁴⁹ pinus.

450. CONSURGUNT STUDIIS. ⁵⁰ In studia.

456. PRAECIPITEMQUE DAREN. Celerem, ut IV. 573. Praecipites vigilate viri.

457. NUNCILLE SINISTRA. Ille vacat: ⁵¹ nam metri causa additum est: de ipso enim ⁵² dicit, ut: Creber utraque manu pulsatur, versaturque Dareta.

VARIORUM

441. NUNC ILLOS. Nunc alios prior Hamburgenfis.

442. ADSULTIBUS. Assaultibus tertius Rottendorffius.

445. ELAPSUS. Lapsus Dorvill.

449. RADICIBUS. Radicitus Pieriani, quod & in nostris occurrit, ut Leidenfis, tribus Moreti, secundo tertioque Rottendorffius, altero Menagiano & Montalbano; nec aliter a manu secunda Gu-

dianus & Mentelanus prior, neque aliter Priscianus libro xv. Radicitus a radicibus. Virgil. v. Aen. radicitus eruta pinus. Avienus Fab. xvi.

Montibus e summis radicitus eruta pinus

Decidit, insani turbine victa noti.

Columella lib. II. 2. Nemorosi fruticetique tractus cura est extirpandis radicitus arboribus. Idem cap. 18. Omnes arbores, quae interveniunt, radicitus extirpabimus, ubi tamen veterrimum exemplar, quo usi sumus, quae interveniunt radicibus, extirpabimus, quod verius opinor. Idem lib. vi. 3. sentes per caniculae ortum recisi plerumque radicitus intereunt. libr. xi. cap. 3. veprem radicitus effodere, & postea, non erit decerpendus, sed radicitus vellendus. apud Catullum Epithal. Thetidis, Pinus radicitus extirpata. HEINS. Vid. ad Phaedr. III. 10. ex Sillii imitatione VI. 196. radicitus posse defendi credit Cl. Drakenb. radicitus Ed. Mediol. BURM.

Ibid. PINUS. Quercus a prima manu Oudartii. sed pinifera Ida Statius III. Silv. IV. 12. vid. Heins. ad Sabini Epist. III. 41. BURM.

450. STUDIIS. Teucris studiis, Trinacria Excerpta nostra sine &.

451. PRIMUSQUE. Primus accurrit in Mediceo: quod praetulerim. multi praeterea, occurrit. HEINS.

⁴⁸ desunt L. Vof. R. Steph. al. ⁴⁹ pinos Dan. ⁵⁰ in studiis Bala. ⁵¹ additum propter metrum Steph. al. ⁵² dicitur ut L. Vof. R. Steph. dicitur creber Bala.

Nec mora, nec requies. Quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; sic densis ictibus heros

460 Creber utraque manu pulsat versatque Dareta.

Tum pater Aeneas procedere longius iras,
Et saevire animis Entellum haud passus acerbis;
Sed finem inposuit pugnae, fessumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:

465 Infelix, quae tanta animum dementia cepit?

Non vires alias, conversaue numina sentis?

Cede deo. Dixitque, & proelia voce diremit.

Ast illum fidi aequales, genua aegra trahentem,

Ja-

SERVII.

458. QUAM MULTA GRANDINE ⁵³ NIMBI. Hypallage; nam debuit dicere: Quam multo nimbo grando praecipitatur.

460. VERSATQUE DARETA. *Dares, Daretis*; unde est *Dareta*: & *Dares, Daris*; unde est *Daren*; sicut *Chremes, & Chremis, & Chremetis*, ⁵⁴ [*Chremen, & Chremetem*.]

465. INFELIX. Consolatio est: unde non dicit *inbellis*; ut ⁵⁵ fortunae videatur esse, quod vitus est.

467. DIXITQUE. Vacat *que* metri causa: & maluit ⁵⁶ perissologiam facere, quam uti communi syllaba, quae frequens vitiosa est: unde ⁵⁷ Terentianus: *Nec tanta in metris venia conceditur uti*. Graeci enim his utuntur frequenter.

468. FIDI AEQUALES. Homerus *Iliad.* ψ. 695. Φίλοι δ' ἀμφίεσαν ἑταῖροι· Οἱ μὲν ἄγοι δὲ ἀγῶνι ἐφίλ. πομπήν τε πόδας τε, ἅμα παρὰ πύλαι, καὶ ἐν βάναντι ἵππους.

VARIORUM.

HEINS. Occurrit Francianus. *primus concurrat* Witian.

453. AT. *Et* duo Hamburgenses.

454. ET VIM. *Ac vim*, cum scriptis omnibus,

bis apud Nonium Marcellum occurrit. HEINS. Ovid. *Haliect.* 55. *viribus addidit iram*.

455. INCENDIT. *Intendit* Hugonianus. *conscia virtus* a Scholiaste Statii i. 644. explicatur, *conscientia virtutis*. vid. & infr. lib. xii. 668. BURM.

457. NUNC ILLE. Pro ille liber Colotianus haber, *deinde*. URSIN. Mediceus & Sprotianus, *nunc deinde*. HEINS. *Nunc atque* Bigotianus. *geminans* etiam Vratilaviensis: quod ex Terent. Adelp. ii. ii. 29. *geminabit, nisi caves*, posset defendi. sed Donatus ad Adelp. iii. ii. 8. *ingeminans* exhibet. *ingeminans dextra* Dorvill. BURM.

458. NIMBI. *Nimbus crepitat* tertius Rottendorphius. *Nimbi crepitent* Sprotii. *trepidant* prior Hamburgicus. male vid. i. Georg. 449. BURM.

460. UTRAQUE MANU. Vid. ad Calpurn. iii. Ecl. 75: & plura ad Petron. cap. xiv. secundis curis dicemus.

461. TUM. *Cum* Moretanus primus. HEINS. *Producere* al. Guell.

463. INPOSUIT. *Imponit* Zulicherpius.

464. ERIPUIT. *Corripuit miscens* Sprotianus.

465. ANIMUM. *Animi* Parrhaf.

466. NON. *Nunc* Oudartii. *nunc* quartus Moreti.

⁵³ NIMBUS. R. V. L. ⁵⁴ defunt L. Vol. V. R. Steph. Dan. ⁵⁵ fortuna V. ⁵⁶ operistologiam V. ⁵⁷ Horatius hic exhibent Mss. codices, & editiones Steph. Dan. Fabr. sed, quod hic notandum in primis, in Horatio haec non leguntur. & mirum, neminem correxisse ex veteribus editionibus & Basil. quae habent, unde *Terentianus*, *Nec &c.* & est ex Terentiano sumtus versus: sed apud eum ψ. 911. pag. 49. Ed. Brissacii, legitur, *Nec tanta in pedibus venia conceditur uti. veniam* hic habet V. vid. & Serv. ad i. Aen. 18 & mira est. Matvicii negligentia, qui in indice Auctorum a Servio laudatorum in Terentiano hunc versum ipse adtribuit, unde illum indice ab alio confecto alium probabile videtur. BURM.

- Jactantemque utroque caput, crassumque cruorem
 470 Ore ejectantem, mixtosque in sanguine dentis,
 Ducunt ad navis; galeamque ensamque vocati
 Adcipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
 Hic victor, superans animis, tauroque superbus:
 Nate dea, vosque haec, inquit, cognoscite, Teucris;
 475 Et mihi quae fuerint juvenali in corpore vires:
 Et qua serveris revocatum a morte Dareta.
 Dixit, & adversi contra stetit ora juveni,
 Qui donum adstabat pugnae: duosque reducta
 Libravit dextra media inter cornua caestus
 480 Arduus, effractoque inlisit in ossa cerebro.

Ster-

SERVII.

469. UTROQUE. In utramque partem: ⁵⁸ [& adverbium est.]

472. VOCATI ACCIPIUNT. Bene eorum ostendit pudorem: vel quia erant occupati circa amicum, *vocati* dixit.

474. COGNOSCITE, TEUCRI. Habet rationem personarum: quia virtutem ejus noverant Siculi.

480. EFFRACTOQUE INLISIT IN OSSA CEREBRO. Hypallage: fregit ossa, & ⁵⁹ inlisit in cerebrum.

VARIORUM.

ti. Heum. ad Cicer. pro Milone cap. xxi. explicat *alias*, non suas, sed divinitus immissas, & Martem, qui antea tibi favere videbatur, ad Entellum conversum. sed *alias*, est, majores tuis, aut quales ante lapsum credebatur Entello esse: & fortunam certamine nunc mutatam, ex quo surrexit Entellus a lapsu, & ira vires adjuvit, quasi Antaeus alius, qui a terra tacta fortior surgebat. Ger. Voss. notavit & legi, *commissaque numina*, idque placuisse ex Veter. Codicibus Carrioni ad Valer. Flac. viii. 396. sed ineptum judicat. certe codices nostri nihil variant. sed alibi ita errasse librariorum, videre est apud Lucan. iv. 743. v. 574. viii. 250. BURM.

468. AST. At Dorvill.

469. UTROQUE. *Utraque Parrhaf.*

470. ORE EJECTANTEM. Apud Macrobius lib. iv. cap. i. occurrit, *quassantemque utroque caput*, c. cr. Ore *ejectantem*. idque ultimum Vossius probat Gramm. lib. i. 22. & lib. ii. 19. quomodo & tres Rottendorphii, Moreti primus & secundus, cum altero Mentelio & Sprotiano. deinde, *mixtoque in sanguine dentes*, non *mixtosque*, Mediceus a manu prima. quod adridet. *Ejectantem* sane malo, quam *rejectantem*. sed & *quassantemque caput* placet: ingratum enim sonat *jactantem*, *ejectantem*. Forte scripserit Maro, *nutantemque utroque caput*, quomodo locutum Silium recorder. HEINS. *Quassanti capite* incedit, dixit alio in casu Plautus Aul. ii. iii. 23. de quo vid. Serv. ad i. Georg. 74. *rejectantem* Hugonius, Oudartii, & secundus Hamburgicus. *ejectantem* Wittian. & Francianus. quod probat Barth. ad Stat. ix. Theb. 101. & insanire dicit, qui non admittunt hanc lectionem. *reluctantem* Parrhaf. BURM.

471. GALEAMQUE. *Galeam, ensamque Francianus. ad navem Dorvill.*

473. HIC VICTOR. *Sic victor* primus Moreti. *taurisque superbis* Hugonius. mox, *vos quoque haec Parrhaf. haec vos inquit Dorvill.*

475. JUVENILI. *Juvenali* ex scriptis antiquioribus & Carisio, uti jam monuimus lib. ii. 501. HEINS.

⁵⁸ defunt L. Voss. R. V. Steph. Dan. ⁵⁹ inlisit cerebrum Dan. Tom. II.

Oooo

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Ille super talis effundit pectore voces:

Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis

Perfolvo: hîc victor caestus artemque repono.

485 Protenus Aeneas celeri certare sagitta

Invitat, qui forte velint; & praemia ponit:

Ingentique manu malum de nave Serefti

Eri-

SERVII.

481. HUMI BOS. ⁶⁰ [Cui, cum de uno loquatur, hic *bovem*, alibi *juvencum*, alibi *tantum* appellat, sed videtur pro tempore ea diversitate usus, ideoque *juvencum* ait. Est autem hic] pessimus verus in ⁶¹ monosyllabam definens.

483. MELIOREM. Aptiorem: nam, animalem hostiam dat.

484. CAESTUS, ARTEMQUE ⁶² REPONO. Et arma se dicit deponere, & arti renuntiare: id est, *παύλυσιν* ⁶³ 485.

VARIORUM.

HEINS. *Fuerant* primus Moreti & Hugenanus. *fuerunt* Dorvill. *juvenili corpore* Wittian.

476. DARETA. *Daretam* Gudianus. mox idem, *aversi*. sed *adversa* Montalbanus.

478. ADSTABAT PUGNAE. *Pugnae adstabat* Parrhas.

480. ILLISIT IN OSSA. *Illisit ossa cerebro* ex scriptis Giphanius Indic. Lucret. p. 468. HEINS. *In ora* Parrhas. & Hugenanus a manu secunda. v. Eryth. in *revocabat*.

482. EFFUDIT. *Effundit* nostri, exceptis duobus Moretanis, secundo Rottendorphio, & altero Hamburgico. HEINS.

484. REPONO. *Reponit* in plurimis veterum, mendose, si quid video, quod tamen Servius liquido agnoscit. HEINS. *repono* etiam consecrationem, ut Graecis *ἀνάθημα*, significat, ut vidimus ad Valer. Flac. II. 286. & ad Calp. Flac. Declam. xv. & etiam ita cepit Guellius. sed quod eodem sensu illa Juvenalis Sat. I. I.

Semper ego auditor tantum, numquamne reponam?

dicta putet, credo falli virum doctum. sed de quo hic agendi locus non est. ceterum apud Manil. II. 649.

Quaeque illic sumunt iras, hic astra reponunt. Bentlejus *hic reponunt* *σολοιζῶν* ait, & *buc* emendat. non meminerat huius loci, credo, Virgiliani. & ipsa ratio hoc suadet. *hic*, id est in hoc loco, in quo victor &c. stabat. *buc* notaret ex alio loco in hunc translatos caestus: *repono caestus* vero est, quasi *ἀνάθημα* pono: *artem* vero *repono*, est desino exercere, ut infr. 619. *vestem reponis*, ut duplex vis verbi indicetur, quae in unum sensum incidit. BURM.

486. ET PRAEMIA PONIT. In optimo Gudiano *praemia dicit*. eleganter omnino, sive interpretaris, *praemia dicit*, *proponit*, aut *constituit*, ut Nonius exponit: hinc *dies dictus* & *constitutus* pro iisdem sumuntur apud scriptores antiquos. *dicitur* quod sine stipulatione constituitur. sic *legem dicere* passum habes in vetustis scriptoribus, & nos ad Epist. Medae Nafoniana XII. 39. ubertim. nec aliter capiendum illud nostri in Georg. III. 125. de tauro; & *pecori dicere maritum*, id est constitutere vel destinavere, decrevere. Aen. II. 678. *Car pater & conjux quondam tibi dicta relinquitur?* sic Grammatici interpretantur. sed male. Ovid. Epist. I. 83.

Tua sim, tua dicar oportet.

Penelope.

dicere foedus apud Statium Theb. II. 394.

Si

⁶⁰ desunt L. Vof. R. Steph. & Lipf. usque ad *est autem hic*. ⁶¹ in monosyllabam L. Vof. R. V. Basil. in monosyllaba Dan. ⁶² *reponit* Dan. Fabr. & al. deinde ut arma deposuit, ut arti praenuntiavit V. & arma deposuit, & arti renuntiavit L. Vof. R. Lipf. Steph. Dan. Fabr. reliqua, id est &c. desunt Basil. ⁶³ PROTINUS certamen sagittandi proponit, quem locum ex Homero transtulit. ille enim sic ait II. 7. 850. *Ἀντὶ δὲ τεύχεσσι τῖβι ἰέρτα σιδερον* &c. Basil.

Erigit; & volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.

- 490 Convenere viri: dejectamque aerea sortem
Adcepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mnestheus certamine victor

Con-

SERVIL

487. INGENTIQUE MANU. Magna multitudine.
64 [Ille vero inquit Il. ψ. 852. Ἰσὺν δ' ἔχοντος τοῦ κοινοῦ τοῦ ἑαυτοῦ ἐπὶ ψαμάδοιο, ὅτι δὲ τράπητα πάλαιον.]
MALUM. *Malus* 61 arbor navis, generis est masculini. Horatius i. Od. 14. *Nec malus celeri saucius Africo*. Et dictus est *malus*, vel quia 66 habet instar mali in summitate: vel quia quasi quibusdam malis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius elewantur.

488. TRAJECTO. Extento: unde 67 *transenna* dicitur funis. Sallustius 68 fragm. incert. [*Transenna demissum* 69 *victoriae simulacrum*, cum 70 *machinato strepitu tonitruum coronam capiti imponebat*. 71]

489. QUO. In quam: nam ponit adverbium pro pronominibus, ut i. 6. *Genus unde Latinum*.

490. 72 [DEJECTAMQUE AEREA SORTEM. Sic ut Homerus Iliad. ψ. 861. κλήρυς δ' ἐν κοινῇ χαλκήρεϊ πάλαιον ἰλόησας.]

491. CLAMORE SECUNDO. 73 Sicut supra ait 369. *Magnoque virum se murmure tollis*.

493. QUEM MODO. Id est, nuper: nam 74 ut diximus, victor fuit duorum. Urbanus vero dicit *modo*, propemodum, pene: nam secundus fuit. Alii VICTOR, voti compos volunt, ut III. Georg. 114. 75 *Rapidisque rotis insistere victor*. Oportaverat enim, ne extremus rediret, ut sup. 196. *Hoc vincite cives*.

VARIORUM.

Si tibi plena fides, dicti si cura maneres
Foederis. id est, pacti foederis. Idem III. Silv. i. 82.

Stabat dicta sacri (lege sacris) tenuis casa, nomine templi.

Val. Flacc. vi. 125.

Magnanimis mos dictus avis.

ita ibi codices, quorum unus pervetustus. & quomodo Horatius fuisse videtur lib. iv. Od. 8. *pretium dicere muneri*. sive *dicere* pro promittere capiendum. quomodo *dotem dicere*, de quo nos ad Nasonem Fastis libr. vi. 594. Et si Jurisconsulti veteres inter *dotem dictam* & *promissam* distinguant, inter quos Ulpianus in Fragmentis, *dotem dicere* interpretantur, certis verbis, nulla praecedente interrogatione, promittere. Noster lib. xi. Aeneid. 353. *dicere dona*: ita enim in castigatissimis veterrimisque scriptum offendas.

Unum etiam donis istis, quae plurima mitti

Dardanides, dicique jubes, unum, optime regum, Adjicias.

sic nummos *dicere* Pomponio in Pistoribus. *nummos certos dicas. dico quinquaginta millia. Dicere pecuniam* Ciceroni ii. de officiis. contrarium, *dicere multam* & *dicere poenam*. quod apud Jurisconsultos veteres frequenter occurrit. eo sensu Sallustius in Historiis, *Cajus Curio profectus in Dardaniam, quibus potuit pecunias dictas coegit. repudium dicere* habes apud Tacitum libro Ann. iii. 27 apud Plaut. Mostel. Sc. ult. 7. *Fubeo te salvere, & salvos cum adveneris Theopropides Peregre, gaudeo. hic apud nos hodie caenae te dic & age*: sic puto scribendum, cum in MS. sit, *hic apud nos hodie caenes sic*, vulgo: *vale caenes te rogo*: lequentia ad Theopropidem referenda. apud Nostrum *dicere praedae sortem* pro indicare Aeneid. ix. 268. quomodo illic scri-

64 desunt L. V. Vol. R. 65 arbor & navis Dan. & navis Basil. 66 habes malos Fabr. Basil. 67 *Teranna* V. vid. Macrobi. ii. 9. ubi plenior Sallustii locus. *Transenna* dicitur extensus funis Lips. 68 desunt L. 69 *victoria* Dan. Fabr. vide Cuper. Apoth. Homeri pag. 170. 70 *machinato strepitu Transenna corona in caput imponebatur*. L. Vol. V. R. (sed ille ponebatur) Steph. Dan. *Transenna corona capiti imponebatur* Lips. vide Brodae Miscel. iv. 19. 71 addunt, sic Homerus Il. ψ. 854. *Δειπνὴ μάλιστα δῖος Ἡρόδης* Fabr. al. 72 desunt L. Vol. R. V. Steph. Dan. 73 ut supra dixit L. Vol. R. Steph. al. *supra magnoque* &c. 74 ut supra diximus *idem*. 75 *rapidisque* V. L. Vol. R.

Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.

- 495 Tercius Eurytion, tuus, o clarissime, frater,
Pandare: qui quondam iussus confundere foedus,
In medios telum torxisti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima subsedit Acestes;
Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem.
500 Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris.

Pri-

SERVII.

496. CLARISSIME FRATER PANDARE. Notissime: qui fuit Lycaonis filius: Pandarus autem, ⁷⁶ [qui] secundum Homerum, Minervae persuasione, singulare Menelai & Paridis certamen, cum in eo esset, ut Paris vinceretur, ⁷⁷ jactu teli diremit, quo Menelaum vulneravit. JUSSUS. A Minerva.

498. SUBSEDIT ACESTES. Hoc est, remansit: nec enim proferebatur fors, quae remanserat sola: aut certe, ⁷⁸ *subsedis*, ⁷⁹ delituit: unde & *subseffores* dicuntur, qui occisuri aliquem delitescunt. De quo verbo plenius ⁸⁰ dicturi sumus illo versu xi. 268. *Devicta Asia subsedit adulter*.

500. FLEXOS INCURVANT. Mutatione usus est: verborum: nam *curvos inflectunt* debuit dicere.

501. PRO SE QUISQUE VIRI. Pro qualitate roboris sui.

VARIORUM.

scripti nonnulli,

Si vero capere Italiam sceptrisque potiri,

Contigeris victori & praedae dicere sortem.

victoris enim est legem sortiendi dicere. Ad Eclogam v. 37. jam operose satis monuimus frequenter sollemniterque a Marone variari loquendi modos. *ponere praemia* paullo ante habuimus §. 291.

Invitat pretiis animos & praemia ponit.

sic supra §. 350.

Me liceat casum miserari infontis amici.

at lib. II. 93. habuimus,

Et casum infontis mecum indignabar amici.

infra h. l. 700.

At pater Aeneas casu concussus acerbo.
lib. vi. 475.

Nec minus Aeneas casu concussus iniquo.
ubi vide adnotata. lib. ix. 191.

Quid dubitem & quae nunc animo sententia surgit?
at lib. v. 748.

Edocet & quae nunc animo sententia constet.
sub finem libri hujus 832. *Ferunt sua flamina classem.* & mox. 852. *Ferunt ipsa aequora classem.* lib. iv. 440. *Fata obstant.* lib. vi. 438. *Fas obstat.* ex antiquis membranarum. lib. Georg. iv. 479. *Tardaue palus inamabilis unda.* lib. vi. Aen. 438. *Tristisque palus inamabilis unda.* lib. iv. 643. *Sanguineam volvens aciem.* & lib. vii. 399. *Sanguineam torquens aciem.* lib. iii. Aen. 517. *Stans celsa in puppi.* lib. viii. 680. *Stans prima in puppi.* lib. i. Aen. 414. *Molirive moram, aut veniendi poscere causas.* lib. vi. 488. *Et conferre gradum & veniendi discere causas.* Turbant utroque loco codices. sed neutro quid mutandum. lib. xi. 468. *Sed famam extendere factis, Hoc virtutis opus.* at lib. vi. 807. *Virtute extendere vires.* ut quidem veterrimae illic membranarum. lib. iii. 257. *Ambas subigat malis absolvere mensas.* lib. vii. 125. *Accisis coget dapibus consumere mensas.* HEINS.

488. TRAJECTO IN. *Trajectum* in Hugoniano. in deest Sprotiano.

489. TENDANT. *Tendant* alter Menagii. *ferrum tendant* Parrhaf.

492. HIPPOCOONTIS. *Hippocoonti* Vossianus prior, Schefferus & Sprotianus. sed *Hippocoontis* a Carisio agnoscitur lib. i. ubi agit de Analogia. HEINS.

76 deest L. Vof. R. V. Steph. mox Homerum, certamen M. Perf. f. M. & Paridis Lipf. 77 jacto telo L. iidem & Lipf. 78 deest L. Vof. R. Steph. al. 79 derulit Dan. unde e. f. vocantur Lipf. 80 dicitur illo Dan. Fab. 81 deest L. Vof. Steph. Dan.

Primaque per coelum nervo stridente sagitta
Hyrtacidae juvenis volucris diverberat auras:
Et venit, adversique infigitur arbore mali.

505 Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens: pariterque oculos telumque tetendit.

Ast

SERVII.

503. DIVERBERAT AURAS. Scindit.

504. ARBORE MALI. Sic dixit, ut VIII. 231. *Lastrat Aventini montem.*

505. EXTERRITA ⁸² PENNIS. Timorem suum pennis significans: singula enim animalia habent signa, quibus indicant suum timorem: unde ipse de lupo XI. 812. *Caudamque remulcens, Subjecit pavitantem utero.* Item de Caco VIII. 223. *Turbatumque oculis.* Hominum enim timorem primi indicant oculi.

506. ⁸³ OMNIA PLAUSU. Alii pinnarum dicunt; sed melius est, spectantium favore: illud enim est incredibile.

507. ADDUCTO ARCU TELUM TETENDIT. Hypallage est: nam adducitur telum, & arcus intenditur.

VARIORUM.

HEINS. *Hippocoantis* alter Menagii. *Ipsocoantis* Regius. *Hirtacidae juvenis* Bigotianus. *exiit* Parrhaf.

493. QUEM MODO. *Postmodo* Parrhaf.

Ibid. VICTOR. Atqui Cloanthus retulit primam palmam sup. 245. Cerda explicat, illum votis conciliasse sibi Deos, eisque auxiliantibus fuisse victorem, sed Mnesthea sua virtute. Trappius cum aliis fuisse secundum Mnesthea & victorem duorum aliorum, & Virgilium hoc mutaturum fuisse, si vixisset diutius. ego ideo *victorem* puto dici, quia solus ex illis, qui navali certamine contenderant, nunc sagitta etiam certare paratus erat, ubi tertiam palmam accepit, & Hippocoontem etiam vicit: nec credo ita argutandum esse in his certaminibus, ubi nemo non donatus abibat. BURM.

495. CLARISSIME. *Carissime* Montalbanus.

496. CONFUNDERE. Vid. XII. 290. vir doctus in Observ. Miscel. Critic. Vol. I. p. 16. tentabat, *suasus confundere*, sed mox poenitet emendationis, & defendit vulgatam contra alium, Vol. II. p. 375. *jussus quondam* Parrhaf. BURM.

498. SUBSIDIT. *Subcidit* Menagius prior, pro *subsidit. confedit* Excerpta nostra. *galea atque ima.* Parrh. *succedit* Wallian.

500. VALIDIS FLEXOS. Bis occurrit hic versus apud Priscianum, qui uno loco, *sum summis flexos* agnoscit, uti & Alcuinus in Grammatica, qui Priscianum secutus videtur, non consulto Maronis loco. *cum validis* in primo Moretano. HEINS. In Prisciano etiam pag. 1187. deest & post *viri*.

503. DIVERBERAT. *Deverberat* Mentelius primus & Sprotianus, & Zulichernius. *volucresque deverberat* Venetus. vid. ad Nemes. Cyneg. 265. *alas* Ed. Juntina.

504. ADVERSIQUE INFIGITUR ARBORE MALI. *Adversa*que mali apud Probum legitur sub finem libr. I. Art. Gramm. duobus locis: sed *malus*, cum de arbore mali navis sumitur, masculini est generis. mox sequitur, *malo pendebat ab alto*: & praecesserat, *malo suspendit ab alto*. nisi & illis in locis *alta* reponimus. *malos* dixere Lucretius & Cicero, etiam infr. 828. *Fubet ocus omnes attolli malos*. Certe Scholiastes Horatii lib. I. Od. 14. illo loco, *Et malus celeri saucius Africo, malum arborem in navi dixit, cui in summitate velum annectitur, & est masculini generis.* HEINS. *Ut venit* Bigotianus. *infringitur* Francianus. *infringitur* Dorvil. quod non spernendum puto. de quo verbo vide ad Petron. cap. XXII. & Ovid. v. Met. 83. Heinssii notas. mox, *infremuit malus* Bigotianus. *malos* tert. Rottend. *pinnis* Gudian. Medic. &

⁸² *Planis* & mox iterum L. Vol. R. V. secundo loco Dan. & ita variant etiam ⁸³ 506. ut semper fere. ⁸³ melius spectantem L. Vol. R. V. est omisit etiam Dan.

- Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 510 Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
 Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
 Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
 515 Jam vacuo laetam coelo speculatus; & alis
 Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris

Ac-

SERVIL

509. AST IPSAM MISERANDUS AVEM. ⁸⁴ [Sic Homerus Iliad. ψ. 865. "Ορνίθε μὲν ἄμαρτε, μέγα γὰρ οἱ τόγ' Ἀπόλλων.] MISERANDUS. Qui, perfecta re difficiore, victoria caruit.

510. ⁸⁵ [NODOS ET VINCULA RUPIT. Homerus vero ait Iliad. ψ. 868. 'Αἰκὴν δ' ἀπὸ μηρῶν τὰ μὲν μικρὰ διστός.]

511. INNEXA PEDEM. ⁸⁶ Innexum pedem habens.

512. ⁸⁷ [ILLA NOTOS, ATQUE ATRA VOLANS IN NUBILA FUGIT. Homerus ait Iliad ψ. 879. 'Αἰθάρ η̄ ὄρνις Ἀυχίῃ ἀπειρήμασεν, οὐδὲ δὲ πτέρη πυκνὰ λίσσεται.]

513. TUM. Deinde: & est adverbium ordinis: nam *ἐντε* temporis est. ARCU CONTENTA PARATO TELA TENENS. Contento arcu tela tenens parata.

514. IN VOTA VOCAVIT. Nam apud Lycios colitur ⁸⁸ Pandarus, quasi heros.

515. ⁸⁹ [JAM VACUO LAETAM COELO. Sic Homerus Iliad. ψ. 874. Ἰψὲ δ' ὑπὸ καὶ νεφέῃσι ἰδὲ τρηχέως πτελομένη.]

516. NIGRA NUBE. Id est, alta.

517. ⁹⁰ [DECIDIT EXANIMIS. Homerus Iliad. ψ. 880. Ὠκὺς δ' ἐκ μελίων θυμὸς πλάτο.] VITAM-

QUE ⁹¹ RELIQUIT IN ASTRIS. Unde sumpserat vitam, ut in. vi. 728. *Hinc hominum pecudumque genus, vitaeque volantum.* Sane ⁹² [ex hoc] sciendum, hunc totum locum ab Homero esse sumptum: unde inanis est vituperatio Aeneae, quod suspenderit avem maternam: nam & res est translata simpliciter: & quamcumque suspendisset avem, in hanc incideret ⁹³ vituperationem. Nulla enim avis caret consecratione: quia singulae aves numinibus sunt consecratae. Quanquam Urbanus ⁹⁴ dicat matrem citius potuisse placari.

VARIORUM

& duo alii. BURM.

508. PARITERQUE. Pariter quartus Moreti. vid. mox §. 521. *tendere* autem hic duplicem vim habet, aliter enim tendimus oculos, id est contendimus, acriter intuemur. (vid. Lamb. ad Lucrēt. I. 67.) aliter, tela, quum adducimus arcum, & ad scopum collineamus. mox, *avim* Excerpta nostra. inf. mox *aurim* 547. BURM.

510. RUPIT. *Rumpit* Zulichemius & alter Menagii. *linea vincula* Sprotianus, Venetus & prior Hamburgensis. Priscian. lib. x. p. 904. *Qui primus nodos* &.

511. MA-

⁸⁴ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ⁸⁵ desunt iisdem. ⁸⁶ in nexu Dan. ⁸⁷ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ⁸⁸ deest iisdem & Lips. quia Pandarus apud &c. Basil. Ruæus hic errare Servium credit, nec Pandarum in Lycia cultum, sed quia Apollo Lycios dicitur, & ibi colitur, Lycium dici Pandarum, quem Diolea urbe Myfiae fuisse oriundum ex Homero probat. sed si Strabonem consuluerit, lib. xiv. p. 665. vidisset Lycios, Myfos & Trojanos a Poëtis confundi, & Pandarum hunc cultum in Pinara urbe Lyciae, & a quibusdam hunc a Pandaro Trojano distingui, quia cognomines fuerunt, immo hunc quoque a quibusdam Lyciomm dici. & ipse Scholiastes Homeri Zeleam dicit esse ad Idam Lyciae, qui mons Myfiae vel Phrygiae ab aliis dici solet. vide Strabon. xii. p. 565. & xiiii. p. 596. & alibi. vid. & Serv. ad I. Aen. 107. BURM. ⁸⁹ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ⁹⁰ desunt iisdem. ⁹¹ RELINQUIT. V. ⁹² desunt L. Vof. V. Steph. Dan. Fabr. al. ⁹³ vituperatio Basil. ⁹⁴ dicit Dan. Fabr.

Aetheriis, fixamque refert delabſa ſagittam.

Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:

520 Qui tamen aërias telum contendit in auras,
Oſtentans artemque pater, arcumque ſonantem.
Hîc oculis ſubitum objicitur magnoque futurum.
Augurio monſtrum. Docuit poſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.

525 Namque volans liquidis in nubibus aſit arundo,

Si-

SERVII

521. ARTEM PARITER, ARCUMQUE SONANTEM. 95 Culpat hic Virgilium Virgiliomastix: artem enim in vacuo aëre oſtendere non 96 poterat: quamquam dicant periti, poſſe ex ipſo ſagittariorum geſtu artis peritiā 97 indicari.

522. OBJICITUR. Superius IV. 549. de hiſ particulis ſecundum Jubam artigraphum tractavimus. Sed dicunt alii iſtas monofyllabarum ratione vel produci vel corripī. Sane ſciendum, naturae eſſe, ut breves ſint: euphoniae vel Jubae ratione, in compoſitione 98 producuntur, ſi tamen 1 99 ſequatur: quae licet non ſit conſonans, poteſt tamen in declinatione pro 1 conſonante haberi, 2 [ut objicit, objecit; ſubjicit, ſubjecit.]

523. AUGURIO MONSTRUM. Augurium dictum quaſi arigerium, 3 [id eſt,] quod aves gerunt: Et bene de ſagitta dixit augurium, 4 quia habet pinnas: quamquam 5 omnia ad unum congeſſerit locum, monſtrum, augurium, auſpiciū, oraculum.

524. SERA. Gravia. Salluſtius in incert. Frag. Serum enim bellum in anguſtiis futurum. Id eſt, grave. Et quod improbant vates, Aeneas amplectitur, deceptus augurii ſimilitudine, quod apud Trojam probaverat pater, ut II. 694. Stella ſacem dicens.

525. LIQUIDIS IN NUBIBUS. Nubes pro aëre poſuit: nubes enim liquidae eſſe non poſſunt.

VARIORUM

511. MALO. Nodo Parrhaſ.

512. NOTOS. Repeti debere ex ſequenti membro in notos vult Servius ad I. Georg. 273. vid. inf. VI. 692. VII. 543. & ad Ovid. I. Art. 333. alta volans tert. Rottend. aſtraque volans Venerus. BURM.

513. CONTENTA. Male Servius: nam non tantum arcus contentus, ſed & tela & ſagittae, & haſtae &c. contendī dicuntur. lib. X. Aen. 521. contendere haſtam dixit. vid. ad Valer. Flac. III. 136. & Barth. ad Claud. II. in Eutrop. 168. & mox Heinfium. BURM.

515. JAM. Tam Francian. & pro coelo, telo Menagii prior.

516. NIGRA FIGIT. Figit nigra Gudianus. HEINS. Fixit Sprotianus & Francianus. nigram Parrhaſ.

517. ASTRIS. Id eſt in aëre. vide Barth. ad Stat. V. Theb. 24. Aſtra locum notant, ubi ſunt, quando aſtra conſpici poſſunt, Serv. ad III. Aen. 567. ubi vid. notas. ad ſidera tollit palmas Sinon lib. II. 153. ubi etiam pleno die res agitur. BURM.

518. AETHERIIS. Aëriis multi. relinquit alter Menagii & Hugonianus. ſinivit Wall. addito etiam relinquit. fixamque tenet Parrhaſ.

520. AETHERIAS. Aërias Mediceus, uterque Mentelii alique plurimi, ex quibus nonnulli paulo ante, in aſtris Aethereis, non aëriis, hos inter Gudianus a manu prima, primus & ſecundus Rottendorphii, prior Voſſianus, Leidenſis & alii quinque.

95 ſemelque culpāt hoc R. Dan. Fabr. culpāt in hoc Virgilium maſtix L. culpāt hoc Virgilio maceſtix Voſ. culpāt in hoc Virgilium. Virgilio maſtix Steph. Baſil. in vita Donati eſt Aeneidomaſtix liber Carbilli Piſtoris Ger. Voſſ. legebat, ſimul. Quare culpāt &c. 96 poterant V. Steph. poteris Baſil. 97 comprobari Dan. Fabr. 98 producantur V. L. 99 ſequetur Baſil. 1 conſonanti Dan. Fabr. 2 deſunt L. Voſ. R. V. Steph. al. 3 deſunt L. Voſ. R. Steph. al. 4 quae L. Voſſ. V. Steph. Dan. Fabr. al. 5 omina Fabr.

Signavitque viam flammis, tenuisque recessit
 Consumta in ventos: coelo ceu saepe refixa
 Transcurreunt, crinemque volandia fidera ducunt.
 Adtonitis haesere animis, Superosque precati
 530 Trinacrii Teucrique viri: nec maxumus omen

Ab.

SERVII.

527. CEU SAEPE REFIXA. ⁶ Poëtica dicit secundum publicam opinionem: nam ut Lucretius dicit: *Ventus altiora petens, aethereum ignem secum torquet, qui tractus imitatur stellas cadentes.*

529. ATTONITIS ANIMIS. ⁸ Intentis, stupefactis per tonitrua, quae semper cohaerent coelestibus ignibus.

530. NEC MAXUMUS OMEN ABNUIT AENEAS. Amplexus est, & probavit: ¹⁰ non, secundum augurum disciplinam, dixit ad se non pertinere: ¹¹ nam nostri arbitrii est, visa omnia vel improbare, vel recipere.

VARIORUM.

que. quod si admittimus, mox *aurae aëriae* praestabunt *auris aetheriis*. & sane Leidenſes duo, Rottend. Montalbanus, Gudianus & Schefferius, ut modo *astra aetheria* exhibebant, ita nunc *auras aërias*: utrumque recte: nam ut *astra* proprie spectant ad aethera, sic ad aërem *aurae*: deinde *auras aërias* etiam Nonius, ut & *telum contorsit*, non *contorsit*. nec aliter Mediceus a manu prima, & confirmant alter Mentelianus, primus Rottend. & Leidenſis & sex alii. sic lib. x. Aen. 521.

Inde Mago procul insensam contenderat hastam. ita illic scripti. paulo ante, *arcu contenta parato Tela tenens*. HEINS. *Aetherias t. contorsit* Ed. Ven. Ald. *aërias t. contorsit* Mediol. similis varietas lib. xi. 561. *contortum bastile*.

521. ARTEM PARITER ARCUMQUE SONANTEM. Sic Giphani. Ind. Lucret. p. 462 & 466. cum scriptis & Aspro. *artemque pater* Mediceus & Mentelianus uterque, tres Rottendorphii, Gudianus, duo Hamburgici, duo Menagiani, prior Vossianus, tres Moretani & Montalbanus, ut &

Pieriani meliores. nec aliter Marius Victorinus libello de metris. nam Diomedes libr. ii. vulgatam lectionem videtur exhibere, sed perperam. Aeneas ad eundem Acestem paulo post, *sume pater*. lib. vii. 274. de Latino,

Haec effatus equos numero pater eligit omni. in Bucolicis ix. 66.

Desine plura, puer, & quod nunc instat agamus. HEINS. *Offendens pariter artemque arcumque* Ed. Venet. *Off. artem pariter arcumque* Witt. & Ed. Mediol. *artem paterque* Bigotianus & Francian. *artemque patris* Sprotian. a m. pr. *offendens* etiam Hugonian.

522. HIC OCULIS SUBITO. Malim, *subitum*, quia sequitur, *magnoque futurum Augurio*. atque in codice ex meis uno exaratum postea offendi, quo ante annos fere D. scripto me donavit Ovidius Montalbanus, apud Bononienſes Philosophiae Professor. nec aliter tertius Rottendorphii, & Schefferianus. lib. viii. 81.

Ecce autem subitum, atque oculis mirabile monstrum.

iv. Georg. 554.

Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum.

HEINS. *Subitum* Hamb. pr. a m. sec. *hinc subito* Venetus & Wallian. *subito ob. magno futurum* Dorvill.

523. INGENS. Vid. Barth. ad Stat. i. Theb. 454. ubi docet omnia quae monstris sunt proxima, *ingentia* a Marone & aliis Poëtis dici. BURM.

524. SERA. Hic gravia, & ad xii. 864. tristitia interpretatur Servius. quem sequitur Bulaeus ad Val. Flac. ii. 294. sed vide Brouckh. ad Prop. iii. xi. 66. qui sero intellecta, & vera inventa explicat: nec multum abijt Cerda. alii aliter, ut ex commentariis apparet. sed vera est Broukhufii sententia. BURM.

Ibid.

⁶ minime poëtica, sed ad vulgi opinionem, dicere cense: Steph. de Criticis Dissert. pag. 178. Lucretii vero respicit versus, ex lib. ii. 206. BURM. ⁷ deest Steph. Basil. *fractus* Dan. & ejus sequaces, undique. ⁸ deest L. Vof. R. V. Steph. ⁹ deest V. Dan. ¹⁰ nam L. Vof. V. Steph. Dan. ¹¹ nam nunc arbitris Dan. ¹² omnia R. Steph.

Abnuat Aeneas; sed laetum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auspiciis exsortem ducere honores.

535 Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis,
Cratera inpressum signis: quem Thracius olim

An-

S E R V I I.

533. SUME PATER. ¹³ Percipe: ¹⁴ [nam verbum est ¹⁵ Jurisconsultorum, quo utuntur, quotiens legatum non ab hærede datur; sed est in accipientis arbitrio, ¹⁶ [id est, vindicationis, vel optionis.]

534. EXSORTEM. ¹⁷ *Ἀνταγορ*, sine sorte.

535. ANCHISÆ MUNUS. Quod ¹⁸ Cisseus, rex Thraciæ (secundum Virgilium pater Hecubæ, ut x. 705. *Cisseis regina Parin creat*) Anchisæ aliquando donaverat.

536. IMPRESSUM SIGNIS. Impressa signa ¹⁹ habentem, id est, emblemata.

V A R I O R U M.

Ibid. OMINA. *Carmina* Menagii prior, Montalbani & Venetus. *omnia* nonnulli. *fatidici cecinerunt* Parrhaf.

526. SIGNAVITQUE VIAM FLAMMIS. *Lamnis* in Mediceo a manu prima. apud Senec. Troad. 356.

Et stella longa semitam flamma trahens.
apud Statium Theb. xi. 4.

Signavit muros ultricis semita flammæ.
limites stellarum habes Aeneid. ii. 697. de quibus illic. HEINS.

528. TRANSCURRUNT. *Concurrunt* alter Hamburgicus. Senec. i. Quæst. Nat. 2. *crinemque volantia sidera ducunt*, etiam non nominato Marone citat, & pluribus ad hæc respicit. in Wittian. in margine erat scriptum, alii, *cineremque v. f. ducunt*. quod nusquam reperi. BURM.

532. CUMULAT MAGNIS. *Magnis cumulat* Wittian.

533. SUMME PATER. Ignorantiæ mendum in omnibus excuset, cum sententia postulet, *sume*,

id est accipe. FABRIC. *Summe* etiam Venetus, Zulichem. Wall. Francian. Parrh. Excerpta nostra & Ed. Aldi. sed *sume* unice verum, quod verbum Jctorum esse dicit Servius, ubi legatum non ab herede datur, sed est in accipientis arbitrio. ut in legato optionis, in quo Jctus in l. xx. de optione legata, ita scriptum fuisse dicit, *vestimenta quæ voles, culinaria sumito, sibi que habeto*, & deinde bis illo verbo utitur. ubi Gothofr. notat esse legatum vindicationis, in quo Ulpian. Tit. xxiv. §. 3. hæc verba sollemnia esse dicit, *Do, lego, capio, sumito, sive habeto*. ubi forte legendum, *sibi habeto*, ut i. §. 5. in legato sinendi modo. videnda ibi Cl. Schultingii nota, ubi hic quoque Virgilii locus adducitur. ut & ab Oisilio ad Caji Inst. ii. v. ubi *praesumere* ab Aniano vocatur, quod convenit *ad præcipere*, quod Servio ex Mss. restituendum esse putamus. sic in lxxxv. §. 1. de Legat. iii. *Semper sumito prædia ea omnia, quæ sunt usque ad prædium, quod vocatur Gaas, finibus Galatiæ*. unde sollemne hoc verbum fuisse apparet, & forte sæpius lectum olim fuit, sed a pandectarum compilatoribus forte mutatum, post has legatorum differentias sublatis, ut notat Cl. Schultingius. *non te voluit* Rottend. sec. BURM.

534. HONOREM. *Honores* Montalbani, quomodo & Gudianus a manu secunda. & Hamburgensis alter a manu prima. & ita Pierius in suis invenit, quod mihi visum concinnius & sonorius. HEINS. Et Mediceus a manu prima. & Scholiastes Horatianus in Art. Poët. 305. *honore* Gudianus a m. pr. *auspiciis* etiam Wall.

535. Hoc. Deest Excerptis nostris.

536. CRATERA. *Crateram* Mediceus & Bigotia.

¹³ præcipe L. R. ita legendum ex §. 544 ubi Acestes fuisse præcipua a Servio dicitur. ¹⁴ desunt L. ad §. 534. non ab hærede certamen datur R. datum Vof. sed est acc. arbitrio V. R. sed ex accipientis Basil. ¹⁵ desunt Vof. R. V. Steph. al. mox *Ἀνταγορ* Lips. ¹⁶ Cisseus Vof. *Cysseus* & mox *Cysseis* Steph. *Cisseus regina* Vof. Dan. Fabr. ¹⁷ habens Dan. Fabr.

Anchisae genitori in magno munere Cisseus
 Ferre sui dederat monumentum & pignus amoris.
 Sic fatus cingit viridanti tempora lauro:

540 Et primum ante omnes victorem adpellat Acasten.
 Nec bonus Eurytion praelato invidit honori;
 Quamvis solus avem coelo deiecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.

545 At pater Aeneas, nondum certamine misso,
 Custodem ad sese comitemque inpubis Iuli

Epy-

SERVIL

539. * [VIRIDANTI. Species participii sine verbi origine, temporis praesentis.]

540. PRIMUM ANTE OMNES. Unum vacat. * [APPELLAT. Vel dicit, vel salutat. Salustius: Jugurt. cap. cvi. *adveniens Volux Quaestorem appellat.*]

541. PRAELATO INVIDIT HONORI. Id est, praelatum honorem.

543. PROXIMUS. * Post Eurytionem. DONIS. Ad dona.

544. EXTREMUS. Ostendit hos sua munera percepisse; Acasten vero sumptisse praecipua.

545. NONDUM CERTAMINE MISSE. De peractis loquitur rebus: unde debuit dicere VOCAVIT, & FATUS EST. Ergo aut tempus est pro tempore; aut sic ** refert, ut videatur non de praeterito loqui, sed actum ** praesentis temporis ponere & referre.

546. CUSTODEM AD SESE. Secundum Tullium, qui dicit *ad militiam euntibus dari solitos esse* ** *custodes*, a quibus primo anno regantur: unde ait de

Pallante VIII. 515. *Sub te tolerare magistro Militiam & grave Martis opus.* IMPUBIS IULI. Ab eo, quod est *hic pubis*: nam quod ait Sallustius Jugurt. xxvi. *Puberes omnes interfici jubet*: venit ab eo, quod est *puber*: & sunt ista communis generis, si referantur ad singulos: multitudo autem si dicatur, generis tantum foeminini est, ut ** *haec pubes*.

VARIORUM

tianus. vid. Lambin. & alios ad Horat. III. Od. 18. & Gifan. Indic. Lucret. in *comites Heliconiadum*. sed tunc *impressam* legendum. sed Virgilius eo genere non usus est. *quam* etiam Hugonius a m. pr. BURM.

537. CISSEUS. Cisseus Francianus.

538. FERRE. *Esse* Parrhaf. ex y. 572. infr. sed Horat. IV. 8. *neque tu pessima munera ferres*. & ita *ferre praemia* & similia passim. BURM.

539. CINGIT. *Cinxit* alter Hamburgicus. *velat* Parrhaf. *tempora myrto*. Wall.

540. ET

* 17 desunt Lips. 18 desunt Lips. ad y. 543. nullo ex loco negligentia editorum Servii manifestus apparet, quam ex hoc, ubi ex nomine proprio fecerunt adjectivum *velox*, & Jugurthae adscribunt, quod Sallustius de alio narrat. scribendum enim est, ex Sallust. Jugurt. cap. cvi. *Volux* (filius Bocchi) *adveniens Quaestorem appellat*. verba vero transposuerunt, ut refertur *velox* ad utrumque posset, *adveniens*, & *appellat*, de quo videntur dubitasse: sed neutri eleganter applicatur. hinc patet, quanti referat loca laudata a Servio indagare & expendere: hoc vero non a Servio, sed ab interpolatoribus profectum apparet, quia haec nota deest Mss. L. Vof. R. & Edd. Steph. Dan. Basil. & aliis praeis: nunc legitur Sallustius; *Jugurtha adveniens velox Quaestorem appellat*. ceterum *Volux* quidam in exercitu Hannibalis fingitur fuisse a Silio V. 261. ubi vide Cl. Drakenb. quod idem nomen varie scriptum puto. BURM. 19 ponit Eurythionem. Basil. viriose, nisi *poes* scripserit. 20 refertur Vof. L. R. Steph. al. 21 praeteriti temporis Vof. V. L. R. Dan. Fabr. 22 *custodes*, qui- bus V. L. Vof. R. Steph. al. & ita relatum est inter fragmenta incerta Ciceronis ab Editoribus. 23 *haec pubis* Dan. Fabr.

Epytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
Vade age, & Ascanio, si jam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
550 Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis,
Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, & campos jubet esse patentis.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis euntes
555 Trinacriae mirata fremit Trojaeque juvenus.

Omni-

SERVII

547. FATUR AD AUREM. Sequitur &c, *Dic ait:* unde, sicut & in tercio 480. diximus, unum vacet necesse est.

552. CAMPOS JUBET ESSE PATENTES. Discessu populi jubet fieri campos patentis.

553. INCEDUNT PUERI. Aut poetica licentia²⁴ confudit aetates, ut²⁵ [modo pueros] modo juvenes dicat: nam ait: *Una acies juvenum:* aut certe secundum²⁶ quosdam sequenti distinctione mutata, ²⁷ magistros, pueros dicit; sequentes vero, maturioris aetatis.

554. QUOS OMNIS EUNTES. Quos euntes omnis turba fremit, id est, cum favore prosequitur.

VARIORUM.

540. ET PRIMUM. *At primum* Leidenfis unus.

542. DEJECIT. Quia alii explicant pro *dejecisset*, Tan. Faber ad Lucretium libro I. 986. *dejeret* hic obtrudit Virgilio. abeant hinc procul antiquarii cum foetore suo; non potuit scilicet pati, ut indicativus jungeretur *τῇ quamvis*. sed vid. ad Ecl. III. 84. & millies alibi. *demisit* Ed. Venet. quae varietas in simili re est apud Sil. Ital. II. 96. ubi vid. Cl. Drakenb. BURM.

546. COMITEMQUE IMPUBIS. *Comitem impubentis* Venet. de qua voce dubitat Maittaire, an sit recipienda. sed producere debuisset exemplum, unde usos Veteres ea forma hoc verbo probasset. co-

mitem impubis Wall. *custodemque ad se, comitemque* Wittian. BURM.

547. EPITIDEN. *Epytidem* nostri. in Pierianis tamen quibusdam, *Aepytiden*. sed frustra. adeantur, quae notamus lib. II. Aen. 330. occurrit id nomen infra quoque §. 579. apud Carisium quoque lib. I. mendose profertur. caeterum Virgilius hanc personam ab Homero suo est mutuatus, apud quem Iliad. P. 322. Periphas Epytides Anchisae praeco familiaris Aeneae.

Ἄλλ' αὐτὸς Ἀπόλλων,
Αἰτίαι ὄτρυνε, δῖμος Περὶ Πάρι δαιμόν,
Κέρου Ἡπυλίδη, ὅς οἱ πατρὶ γέροντι,
Κηρύσσων γήμασσι, φίλα φρεσὶ μέδων αἰδώς.

In Catalectis Pithoei pag. 158. ex vestigiis veterum codicum quoque lege, *Epytidae Theustras*, *Doryli Clonus*, *Oebalus Idae*. Epytidas gener Hieronis, qui Syracusas diu defendit, contra Marcellum: ejus Livius meminit frequenter. Polybio est *Ἐπιπύδης*. vide Gronov. ad Livii lib. xxiv. cap. 6. Apud Theocriti Schol. I. 125. tamen *Αἰνυτὸς*. HEINS. *Ephitidem* Wittian.

Ibid. AD AUREM. In aurem Sprothianus cum primo Moretano, & Rottendorphio secundo. non invenuste etiam Moretanus tertius pro diversa lectione, & alter Hamburgensis a secunda manu. Qui loquendi modus comicis admodum familiaris. Briseis apud Ovidium III. Ep. 23.

Ipse

²⁴ confundit L. Vol. V. Steph. al. ²⁵ defant V. qui &c, dicant. ²⁶ quosquam V. ²⁷ magistri &c deinde, sequenti V.

Omnibus in morem tonsa coma pressa coronâ.
 Cornea bina ferunt praefixo hastilia ferro:
 Pars levis humero pharetras: it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri.

560 Tris equitum numero turmae, ternique vagantur

Du-

SERVII.

556. TONSA COMA. Tonsa, composita: ²⁸ [nam proprie comae, sunt non caesi capilli.] PRESSA CORONA. Id est, galea: & sermone Homeri usus est: nam galeam ²⁹ εἰσέειπε dixit Iliad. H. 12. Et re vera corona non potest ³⁰ intelligi, cum sequatur 673. Galeam ante pedes projecit inanem. Sed alii dicunt, potuisse eos galeas habere coronatas, [vel ornatas:] Baebius tamen Macer ³¹ dixit: a Caesare Augusto pueris, qui luserunt ³² Trojam, donatas esse galeas, & bina hastilia: ad quod Virgilium ³³ constat adludere.

558. IT PECTORE SUMMO. Sic legendum est, ne sit soloecismus: & rei inanimati dedit motum, dicendo *It. Summum autem pectus ait*, pectoris & colli confinium.

560. TRES EQUITUM NUMERO TURMAE. Rem Romanae militiae suo ³⁴ inserit carmini; nam constat, primo tres partes fuisse populi Romani: unam ³⁵ *Tatiensium*, a Tito Tatius, duce Sabino- rum, jam amico post foedera; alteram *Ramnetum*, a Romulo; tertiam *Lucerum*, quorum secundum Livium I. 13. & nomen & causa in occulto sunt. Varro tamen dicit, Romulum dimicantem contra ³⁶ Titum Tatium, a Lucumonibus, id est, Tuscis auxilia postulasse: unde ³⁷ quidam venit cum exercitu: cui, recepto jam Tatius, pars Urbis est data: unde in Urbe Tuscus dictus est vicus. Horatius II. Sat. II. 32. *At Tusci turba impia* ³⁸ *vici*. Ergo a Lucumone Luceres dicti sunt. Sic autem in tres partes divisum fuisse populum ³⁹ Romanum constat; adeo ut etiam, qui praeerant singulis partibus, tribuni dicerentur: unde etiam sumptus, quos dabant populi, tributa ⁴⁰ nominarunt. TERNI. ⁴¹ Tres: & sic ait more suo.

VARIORUM.

Ipse Menoetiades tunc quum tradebat, in aurem, Quid fles? hic parvo tempore, dixit, eris. deinde, *ad aurim* Gudianus a manu prima. HEINS. Ita *avim* ¹ 508. *in aurem* puto diverso sensu plerumque accipi, quum secretum aliquid auri insufuramus alicui, alii ne audiant, caventes: hic vero *ad fidam aurem*, est ad fidum hominem, quem dicto paritutum certus erat. vid. ad Ovid. Epist. III. 23. BURM.

549. CURSUSQUE. *Cursusque Venetus.*

550. OSTENDAT. *Ostendet* Serv. ad XI. 42.

551. DIC, AIT. *Τὸ παρακλόντι*, repetit verbum synonymon, Virgilianum autem hoc est. Ita & lib. XI. 41. *Lachrymis ita satur oborris*, Tene, inquit, *miserande puer*. similia exempla lib. IV. & lib. VI. Terentius in Andr. IV. IV. 23. *Cedo, cui puerum haec apposuisti? dic mihi*. FABRIC. Vid. Serv. ad VI. 480. & ad Ovid. VI. Met. 280. *Sic ait alter Menagii & Sprotian. a. m. sec. & Ed. Junt. & Ald. sic Francian. sed erat a m. sec. discedere coetu* Wall. & Menag. pr. tert. Rottend. & Zulichem. a m. pr. *descendere* Gudian. a m. pr. *deducere* Parrhaf. *in se omnem* Menag. pr. *largo* Oudart. *longe* Zulich. & Menag. alter. BURM.

552. ET CAMPOS. *Est abest* a Franciano.

553. PUERI. *Pueri pariter ante Parrhaf. parentes* intelliguntur vel, qui Troja venerant, vel jungenda & *equis parentum*, in quibus pueri equitabant. ita ad marginem Zulichemii. BURM.

555. TRINACRIAE MIRATA. *Trinacria emirata* Montalbanus. quae si vera lectio sit, non ut novum ab Horatio fictum verbum abjecisset temere CL. Bentlejus ad lib. I. Od. v. vide & ad *La-ctant.*

²⁸ Basil. ponit post εἰσέειπε, & habet, non tonsi capilli. ²⁹ Stefanen L. Vof. Stephanam R. mox desunt, vel ornatas Lipf. ³⁰ deest L. Vof. R. esse Steph. al. ³¹ dicit Steph. Dan. Fabr. al. ³² deest L. luserant L. Vof. R. Steph. ³³ constat, volebat Heinſius. ³⁴ intulit Dan. Fabr. ³⁵ Titienſium V. videndae sunt notae Brouckhusii ad Propert. IV. 11. 50. mox de Luceribus Livium citans Servius, non ipsa ejus verba, sed sensum expressit: nam apud eum lib. I. cap. 13. legitur *Lucerum nominis & originis causa incerta est*. BURM. ³⁶ deest V. ³⁷ quidem V. ³⁸ vici Dan. Fabr. ³⁹ deest L. R. V. Populum R. erat in Vof. Romanorum Dan. ⁴⁰ dominarunt V. L. denominarunt. ⁴¹ more suo, hoc est tres L. V. Vof. R. Steph. al.

Ductores: pueri bis seni quemque secuti
 Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
 Nomen avi referens Priamus; tua clara, Polite,
 565 Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis

Por-

S E R V I I.

561. DUCTORES PUERI. Hic quidam distinguunt, ut diximus supra.

562. PARIBUSQUE MAGISTRIS. ⁴² [Vel &] ex hoc adludit: nam hodieque *equitum* dicuntur *magistri*.

564. POLITE, PROGENIES. Illum dicit, quem supra a Pyrrho introduxit occisum; de quo Caro in Originibus dicit, quod ad Italiam venerit, & segregatus ab Aenea condiderit oppidum *Politorium*, a suo nomine.

565. QUEM THRACIUS ALBIS. Cum tres ⁴³ dixerit duces, duorum equos commemorat; sed aut praetermisit, ⁴⁴ quod ut consequeretur, necesse erat: nec enim unus pedes esse poterat: aut illo ⁴⁵ reddidit loco, ut: *Cetera pubes senioris Aesthae Fertur equis*. Quamquam multi distinctione mutata tres equos commemorant, ut sit ⁴⁶ primus, EQUUS BICOLOR MACULIS ALBIS: & de alio dicatur: VESTIGIA PRIMI ALBA PEDIS, id est, primum pedum vestigia erant alba: & FRONTEM ALBAM ostentabat alter.

V A R I O R U M.

Stant. Argument. Metamorph. Ovidii lib. v. fab. 10. Papias, *demirando*, *emirando*. potuit hic tamen e litera repetita esse ex *Trinacriae* ultima. BURM.

557. FERUNT. *Gerunt* prior Hamburgicus, & Wallian.

Ibid. PRAEFIXO HASTILIA FERRO. *Praefixa* omnes nostri constanter cum Pierianis, nisi quod Hamburgicus prior a m. pr. *praefixo*, quomodo in vulgaris vetustioribus; quod mihi probatur. HEINS. *Praefixo* etiam Hugonianus, sed Mss. & Edd. antiquae Venet. & Med. *praefixa*. utraque lectio habet, quo se tuatur. Ovid. vii. Met. 112. *Praefixaque cornua ferro*. & ita Val. Flac. i. 837. *Galeis praefixa rotisque Cui domus*. & iv. 739. *Bebry-*

ciis praefixa tropaeis Testa. contra Noster lib. vii. y. ult. *praefixa cuspidem myrtus*. Eadem varietas lib. xii. 489. BURM.

558. PARS LEVIS. *Parsque leves* duo Moretani, Sprotanus, Dorvil. Wall. & Zulichemius a manu secunda, cum Excerptis nostris. quod forte pueris non male conveniat. ut ita *leves* Amoribus dat Ovid. x. Met. 518. & contra Alcidae dedit *gravem pharetram* ix. 113. *Hylae habilem pharetram*, id est aetati isti convenientem dat Val. Flac. iii. 607. sed sequor plures codices, & *levem* hic politam possumus capere, ut supra 306. *levato spicula ferro*. ubi vide. *humeris* Sprotanus & Dorvil. BURM.

559. PER COLLUM IT CIRCULUS AURI. Valde variant hic codices. in Rottendorphiano & nonnullis aliis, & *pectore summo Flexilis it torti per collum circulus auri*. sed a m. sec. emendatum, *oborti per collum it circulus auri*. sed verius, quod in Mediceo, Gudiano aliisque, & nos exprimendam curavimus. HEINS. *In pectore summo* Turrian. & *in pect.* Dorvil. *it pectore summo st. o. per c. v. auri* plurimi. & *per collum* Wallian. & tres alii. *oborti it per collum* Sprotanus. *per collum it* Regius. & a m. sec. Franc. & Ed. Venet. nobis placet, *it pectore summo st. o. per collum circulus auri*. variationes natae, quia *it* cum & saepe commutantur. vid. inf. ix. 179. & ad Valer. Flac. ii. iii. & Barth. ad Stat. v. Theb. 71. BURM.

560. NUMERO TURMAE NUMERO Menagii prior. mox, *agmina* prior Rottend. a m. sec. tres Dorvil. mox, *trinique* Wittian.

563. UNA. *Vana* alter Menagianus.

564. AVI. *Qui* Francianus.

Ibid. POLITE. *Polites* prior Hamburgicus, & tertius Rottendorphius cum Mediceo & Wall.

565. AUCTURA. *Aetura* Wallian. Parrhas. Menagii

⁴² desunt L. Vof. v. & hoc alludit Steph. Dan. Fabr. al. quorum Steph. ⁴⁴ qui in Steph. al. ⁴⁵ redditur Dan. ostentabat alter Lipsi. reliquis omissis.

⁴³ dixerint R. eorum equos V. dixerit, duces duorum & ⁴⁶ sit plena Dan. plenus Lipsi. & mox, vestigia, & frontem

Portat equus bicolor maculis; vestigia primi
Alba pedes, frontemque ostentans arduus albam.

Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini:

Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.

570 Extremus, formaque ante omnis pulcher Iulus,
Sidonio est investus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum & pignus amoris.

Cetera Trinacriis pubes senioris Acestae

Fertur equis.

575 Ex-

SERVIL.

568. GENUS UNDE ATYI DUXERE LATINI. Propter 47 Atiam dicit, matrem Augusti: de qua Antonius ait: 48 *Aricina mater*: vult enim ejus etiam maternum esse genus antiquissimum.

570. EXTREMUS. Quantum ad numerum spectat.

573. CAETERA TRINACRIIS. Caetera pubes equis Acestae fertur.

VARIORUM.

nagii prior, Sprotianus & alter Mentelii.

566. PRIMI. *Primis Alba pedes* Mediceus a manu prima. *vestigia* pro pedibus. vid. ad Ovid. VIII. Met. 570. Cerdia dextrum pedem intelligit, alii *pedis* pro *pedum*, & Harduinus hoc male videtur, qui hanc mutationem per absurdam dicit. sed Trappius, *vestigia p. A. p.* ponit in parenthesis: non male, ut in pedibus non fuisse bicolorum maculis quis credat, sed bicolorem toto corpore praeterquam pedibus & fronte. posset & construi, ostentans vestigia alba, & frontem albam. & hoc hodie in equo egregio probari solet. BURM.

568. ATYS. In plerisque scriptis *Atis*, atque *Atii* exaratum existat, & recte: nisi quod *Atys* minime mutandum, sive *Atus*: nam ita in Gudiano codice. ex *Atia* nimirum gente Caesaris Augusti mater, cui hic, ut in omnibus, blanditur noster. quare & subjungit, *pueroque puer di-*

lectus Iulo. Vinetus ad Aufon. Proteff. xxiv. ubi Atilius Glabrio dicitur *Dardana progenies*; suspicatur Atilios voluisse se ortos ex hoc Ati, sive Aty. Pierius *Atti* castigat pro *Atii*, sed frustra. est vetus numisma, quod primus in lucem protulit Carolus Patinus, instaurandae antiquitati natus, in supplemento ad Familias Fulvii Urfini Romanas, ATIUS BALBUS PR. occurrit id nomen frequenter in Inscriptionum veterum volumine, quod Gruterus publici fecit juris. quale est illud pag. dcccxlvi. M. ATIUS FELIX. M. ATIO FAUSTO FRATRI. in iisdem; *Atius Abascantus*, *Atius Cerealis*, &c. similia. *Atiae* quoque nomen sex sequioris ibidem passim offendas. *Latinos* autem vocat *Aties*, non Romanos, quod *Aricia* essent oriundi, ut ex Suetonio constat. Apposite Veljeus Paterc. II. 59. de C. Octavio Octaviani Caesaris patre: *Hic praetor inter nobilissimos viros creatus primo loco, cui & dignatio gentis Juliae Atianae conciliaisset uxorem*. Apud Graecos Historicis male id nomen nonnumquam exaratum occurrit. in Excerptis Nicolai Damasceni Valesianis p. 474. vetustus codex, *Ἀτολάρωνος ἡ αὐτῆς τῆς τοῦ Ἀττίου*. cum scribendum sit *Ἀττίου*. uti & mox *Ἀττίου* & *Ἀττίου* *Ἀττίου*. pari modo passim apud illum istuc peccatur. Obtrudunt nobis antiquarii nummos argenteos, *Atiae* matris Divi Augusti exprimentes nomen, sed eos esse spurios & adulterinos, vel

47 Atiam L. Abiam V. Attiam Steph. Aetiam Fabr. Basil. 48 Ataricina L. Ataricina V. R. Atia Latini mater Steph. Basil. sed recte *Aricia* legitur. & Cl. Ryckius notavit haec ex Epistolis Antonii ad Augustum, quae frequentissime citantur a Suetonio, petita, ex quibus & Sueton. Aug. cap. iv. narrat Antonium ei objecisse, *proavum maternum, qui Ariciae modo augustinam tabernam, modo pistrinum emerueris*. ubi vide Casaubon. & varietates codicum in nomine *Atiae*, mox, genus antiquum Lipf. BURM.

- 575 Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidae; veterumque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem laeti confectum oculosque suorum
Lustravere in equis; signum clamore paratis
Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
580 Olli discurrere pares, atque agmina terni
Diductis solvere choris, rursusque vocati
Convertere vias, infestaque tela tulere.

In-

SERVII.

575. PAVIDOS. Gloriam cupiditate sollicitos, ut
III. Georg. 106. *Corda pavor pulsans.*

579. FLAGELLO. Virga, quae sonat ⁴⁹ in more
flagelli.

581. CHORIS. Aciebus. VOCATI. Ictu virgae.

VARIORUM.

vel inde manifestum fit, quod ACTIA mendose in
iis nuncupatur Femina haec illustris. Apud Maronem
tamen Atys minime sollicitandum, ut dicebamus
modo. est enim Atys nomen Phrygium sive Ly-
dum: quomodo & dictus Croesi filius, ab Adraisto
inter venandum occisus. *Atys* vocat Herodotus
lib. I. & Diodorus Siculus in Excerptis Valesianis.
sed & alterius Atyis antiquissimi Lydorum regis
mentio apud Historicos fit, qui Manis regis filius,
pater Lydi & Tyrreni fuit. vide eundem Hero-
dotum lib. I. cap. 7. & 94. Apud Festum quoque
lege, *Italia, ab Italo rege, eadem ab Atye Lydo*
appellata. aliter Scaliger pag. 75. Atyis etiam a-
pud Livium nomen Regi Albano, Albae fi-
lio, Capios patri. hinc Atygens, ex qua & Atius
Navius, augur celeberrimus: nam codices non-
nulli id per simplex *s* scribunt, non *Attius*. v. Sal-
mas. in Solina. pag. 1137. & 1138. & Atys lib.
VIII. Statii Theb. 554. HEINS. Marmor in
Horti Borgefianis, honori Caracallae dicatum,
quod Jac. Sponius in Itinerario t. I. p. 346 pu-
blicavit C. ATIO: SABINO ET CORNELIO A-
NULINO COS. Observavit idem Sponius Atium
Sabinum in Fastis perperam C. *Aquilum Sabinum*
vocari. vid. Norf. Epist. Conf. p. 469. &
ad Liv. I. 3. notas. *Attis* & *Ati* Francian. *Ati*
Dorvil. *Atti* Ruæus. *Atyi* Regius. *Atius* Varus

Cicer. pro Ligario, I. ubi vide notas. BURM.

569. DILECTUS. *Delectus* primus Rottendor-
phius & Mediceus. *puero multum dilectus* Bigo-
tianus.

570. FORMAQUE. *Formam*, eleganti Graecismo
Mediceus a manu prima videantur, quae annotamus
ad lib. I. 70. HEINS. *Forma ante omnes est* Menagii
prior. *ante omnes formaque* Excerpta nostra. *for-*
mam, si pluribus Codicibus niteretur, non rejice-
rem: nam tales Graecismos saepe a librariis fuisse
mutatos, docet Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. XI. 41.
& XII. 227. sic *atra lacertos* Lucan. II. 37. &
saepe ille & alii. BURM.

571. SIDONIO EST. *Sidonioque investus* tertius
Moretanus, & Venetus. HEINS. Et ita Parrhaf.
Sidoneo primus Rottendorphius.

573. TRINACRIIS. *Trinacrii* Menagius prior
& primus Rottendorphius. quomodo veterrimus
vaticanus Pierii, cujus plerique cum nostris reli-
quis, *Trinacriae*. HEINS. Et ita Wall. Dorvil. &
Regius & Ed. Venet. Ruæus construit, caetera
pubes (sc. Trojana) fertur equis Trinacriis Acestae.
quem sequitur Catroëus. sed praeter nomine suo
memoratos, cetera, tam Trojana, quae equis ca-
rebat, quam Trinacria, fertur equis Siculis ab Ace-
sta datis. BURM.

575. TUENTES. *Ruentes* Ed. D. Heinf. quod
vitio librariorum contigit, & hinc Mafvicius ut
vulgatam lectionem habuit, quia & Emmenes-
sius expresserat. sed hoc verbum ad pueros deberet
referri. atqui illi non ruebant, sed incedebant pla-
cide, ante certamen. vid. y. 553. BURM.

576. ORA. *Corda* alter Menagii, Hugonius &
Zulichemius. *vetorum* Dorvil.

577. O-

49 in more V. R.

Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus
 Adversis spatiis, alternisque orbibus orbes
 585 Inpediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis:
 Et nunc terga fugâ nudant; nunc spicula vertunt
 Infensi; facta pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 Parietibus textum caecis iter, ancipitemque

590 Mil-

SERVII.

586. ET NUNC TERGA NUDANT. Tria, quae in bellis geruntur, cuncta commemorat; fugam, pugnam, pacem.

588. LABYRINTHUS. Locus apud Cretam, factus a Daedalo perplexis parietibus; ubi Minotaurus inclusus est, ¹⁰ [ex Pasiphaë & Tauro genitus.]

589. PARIETIBUS TEXTUM COECIS ITER. Hypallage est, coecum iter intextis parietibus. ANCIPITEM DOLUM. Perplexum errorem ¹⁰ * [eundi & redeundi.]

VARIORUM.

577. OMNEM. *Omnes* alter Menagii. *concessum* prior. *consensum* Zulichemius. vid. sup. 340. *oculisque* alter Hamburgicus a manu prima.

578. PARATIS. *Parentis* Mediceus a m. pr.

580. TERNI. *Ternis* malit ex membranis Pierius, quomodo & ex nostris primus Moretanus & Sprotianus, & secundus Rottendorphii, etiam alter Mentelius a secunda manu. & tum scribendum est, *Agmina ternis Diducti solvere choris*. sed in Mediceo, *deductis*, etiam in Sprotiano & secundo Mentelio a manu prima. *deducere choros*, quomodo *ducere choros*. HEINS. *Ternis diductis* Parthas. a m. pr. *terni deductis* Ed. Venet.

582. TULERE. *Dedere* Wittian. a m. pr. Heins. ad Sil. IX. 519. numquam se legisse *ferrum jugulo ferre* ait. sed Cl. Drakenb. vindicavit hanc elocutionem exemplis aliis, quibus hic locus addi potest. ut & Ovidii v. Fast. 542. ubi etiam vide notas nostras. BURM.

583. INEUNT. *Cursus ineunt* Venetus a m. pr. *aliosque reversus* Wallian. a m. pr.

584. ADVERSIS SPATIIS. *Aversis* Zulichem. *Adversis spatiis* Excerpta nostra. Obscurior sensus, nec satis explicatus ab interpretibus, aut neglectus.

Adversis spatiis possit exponi, ubi sibi, intervallo medio relicto, oppositi, per ea spatia, (ut i. Georg. 514.) sibi obviam currerent, deinde recurrentes, & alternis gyris impediunt inter se gyros, saepe adversi, saepe averti, saepe in orbem glomerati viderentur. si *adversis spatiis* placet legi, ipsa illa spatia, sive intervalla, debent intelligi sibi fuisse opposita, per quae pueri discurrebant, ut ita *adversus fornix* lib. VI. 631. & *adversum limen* ibidem 636. vid. ad Valer. Flac. I. 493. sed prior lectio magis placet. deinde *alternos* Dorvill. *alternisque* Hamb. pr. & duo Moretani. quod Heinsio placuit. parum interesse puto. *sub armis* esse armatos docui ad Ovid. VIII. 313. & Cl. Drakenb. ad Liv. IX. 37. quo loco etiam legitur, *instructa primo suo stare loco, relicto hostibus ad instruendum contra spatia, deinde postquam detrectare hostem pugnam sensere, ad vallum subeunt*. quod firmare posset *adversis spatiis*, id est relicto spatio contra constituisse, & iniisse cursus. BURM.

586. VERTUNT. *Verant* in Gudiano pro diversa lectione. in primo Rottendorphio pro discrepanti scriptura itidem annotatum, *spicula verrunt*. pro *terga fugae nudant*, Mediceus, Gudianus, primus Moretanus, duo Rottendorphii, Sprotianus, Montalbanius, alter Hamburgensis, *fuga nudant*, quod praetulerim. Henricus tamen Altissiodorensis in vita S. Germani:

Terga fugae nudant, seseque ad singula victos, Dum contra nequeunt, demissa fronte fatentur.

HEINS. *Fugae* etiam Wittian. Regius & Parthas. imitatus Silius lib. XVII. 445.

Quos ubi nudantes conspexit Hamilcare cretus Terga fugae.

ubi vide notas Heinsii & Drakenb. BURM.

587. PACE. Id est quiete, cessatione, quam inter-

- 390 Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indepreñsus & inremeabilis error.
Haud alio Teucrũm nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas & proelia ludo,
Delphinum similes: qui per maria humida nando
595 Carpathium Libycumque secant, luduntque per undas.
Hunc morem, hos cursũs, atque haec certamina primus

Alca-

SERVII.

591. FALLERET. Frangeret, deciperet. Est autem versus Catulli, Carm. LXIV. 113. ⁵¹ [sic in-
quientis: Errabunda regens tenui vestigia filo; Ne
Labyrinthis e flexibus egredientem Teſti frustraretur inobservabilis error.]

593. IMPEDIUNT. Implicant, intexunt: quod est a vestibus tractum.

594. DELPHINUM. Aut venit ab eo, quod est Delphin, delphinis, a delphine: aut delphinum, pro, delphinorum posuit, ⁵² [a delphinus, delphini.] MARIA HUMIDA. Homerus II. A. 483. Ἰγρία κλαυδα.

595. CARPATHIUM. Mare est inter Aegyptum & Rhodum, ab insula Carpatho illic posita ⁵³ dictum. Nec ⁵⁴ mirandum, duas eum posuisse comparationes, cum & in secundo hoc fecerit, ut II.

304. In segetem veluti cum flamma furentibus austeris Incidit, aut rapidus montano flumine torrens. Et in Georgicis IV. 261. tres ⁵⁵ ponat comparationes Frigidus ut quondam sylvis innummurat Auster. Et: Ut mare sollicitum ⁵⁶ stridit resluentibus undis. Et: ⁵⁷ Aestuatur ut clausis rapidus fornacibus ignis.

VARIORUM.

terponunt ut inducias, proelio huic ludicro: ut saepe ita utitur Lucanus. vid. ad ejus lib. IV. 473. BURM.

Ibid. FERUNTUR. Fruuntur Wall. Editio Ald. & Juntina, & pro diversa lectione Zulichemius, & primus Rottendorphius. pariter facta Parrhaf.

588. CRETA. Cretae altae Serv. ad III. Aen. 414. sed non puto a Servii manu. Crete fuerat in Walliano, sed correctum, Creta.

589. PARIETIBUS. Abietibus, Membranae Macrobiani Thuanæ Bibliothecae, lib. V. Saturn. 14. sed frustra. HEINS. Textus Venetus. textis Parrh.

parietes caecos, esse sine fenestris docuit Cujacius I. Obf. 30. BURM.

590. DOLUM. Domum Oudartii, Sprotianus & alter Hamburgicus. quo signa Bigotianus. mille doli b. viam, quae s. f. Parrhaf.

591. FALLERET. Frangeret in Pierii nonnullis, quod Vossianus prior, Gudianus, secundus tertiusque Rottendorphii, alter Hamburgensis, Menagianus prior, atque Montalbanius ex nostris agnoscunt. in Mentelio Glossematis loco adscriptum est, frangeret. Servius, Falleret, frangeret, deciperet. Est autem versus Catulli. sed manu exarati codices Servii, quos complures consului, Frangeret, deciperet, falleret. ut Servius quoque frangeret hoc loco videatur agnovisse. Frangere signa sequendi, turbare & confundere. ceterum Catulli locus, quem designat Servius, Maroni in animo fuisse, a supinis librariis omissus est. hunc autem subinui opinor:

Ne Labyrinthis e flexibus egredientem
Teſti frustraretur inobservabilis error.

HEINS. Frangeret etiam Regius, Francianus, Dorvil. Wall. & alii. sed in Servio nihil vidi mutatum.

592. HAUD ALITER. Haud alio Mediceus & pr. Moretanus. HEINS. Nati Teucrum Gudian. Latium hoc negat Harduinus, licet lib. II. Aen. 527. Nati Priami occurrant, ubi idem carpit, & esse viros doctos addit, qui Poëtis, non aliis, permittunt natum pro filio dicere. certe Virgilius in Georgicis, quae agnoscit Harduinus ut verum Virgilio foetum, bis terve utitur, ut II. 523. III. 128. ego ad Quintilianum praefat. libri I. dubitavi. nunc vero etiam in prosa usos fuisse video Senecam I. Controv. II. Patrem natus sic aliquis adloquitur. Valer.

⁵¹ desunt iisdem. ⁵² desunt iisdem. ⁵³ deest iisdem & Basil. ⁵⁴ mirum Dan. ⁵⁵ posuit Dan. ponit Basil.
⁵⁶ stridet L. Basil. ⁵⁷ aestuat inclinis Steph. Dan. Fabr.

Ascanius, Longam muris quum cingeret Albam,
Retulit, & priscos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
600 Albani docuere suos: hinc maxuma porro
Adcepit Roma, & patrium servavit honorem:
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
Hic primum Fortuna fidem mutata novavit.

605 Dum

SERVIL

497. PRIMUS ASCANIUS. Generis ordinem docet: ut ¹⁸ [in primo] diximus.

598. RETTULIT. Innovavit, quod ¹⁹ ante jam fecerat. PRISOS LATINOS. ⁶⁰ Qui tenuerant loca, ubi Alba est condita.

600. PORRO. Post longum intervallum: & est adverbium temporis. ⁶¹ [Est autem Graecum *πῶτε*.]

602. [TROJAQUE NUNC, PUERI, TROJANUM DICTUR AGMEN. Ut ait Suetonius Tranquillus: *Lusus ipse, quem vulgo Pyrrichiam* ⁶² *appellavit, Troja vocatur*: cuius originem expressit in libro de Puerorum lufibus.]

603. HAC CELEBRATA TENUS. ⁶³ Tmesis est: hoc est, *hactenus*. Ex hic sermo, quantum ad artem ⁶⁴ spectat, duas continet partes orationis: ut HAC pronomen sit, TENUS praepositio; sicut &: *pube tenus*: &: *crurum tenus*; sed jam usus obtinuit, ut pro una parte habeatur: ergo ⁶⁵ adverbium est (omnis enim pars orationis cum defuerit esse quod est, in adverbium anigrat) & est temporis: nam hucusque significat.

604. HIC PRIMUM. Sequitur enim Palinuri mors, vel Miseni.

VARIORUM

3er. Max. v. VIII. 7. *Mater natus uberibus alitur*. & Cornici, quorum sermo magis ad quotidianum usum accedit, Plautus & Terentius saepe utuntur. sic in Andr. I. 173. *unicam natam suam*. sic Phae-

drus animalia induens humana persona, r. fab. 24. II. 4. III. 75. alia loca etiam Lexica dabunt. odi nimis superstitiosos. BURM.

595. LUDUNTQUE PER UNDA. Absent hoc hemistichium a Mediceo, Leidensi, utroque Mercutio & Rottendorphio secundo, & a pr. m. Gudiano. & puto esse tollendum. HEINS. Deest & Regio. *luditque* Dorvil.

596. HUNC MOREM CURSUS. Manuscriptum, *hunc morem, hos cursus*. talis repetitio lib. VIII. 185. *Nam haec sollertia nobis, Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram*. FABRIC. *Hunc morem, hos cursus*, Mediceus, cum secundo tertioque Moretano: caeteri nostri omnes, ut Pieriani, *hunc morem cursus*. HEINS. Ita & Regius, Voss. Parrhas. Wall. Francian. Dorvil. Wittian. & alii. sed repetitio pronominis elegantior. vide Heinss. ad Claud. II. in Rufin. 401. & Drakenb. ad Sil. Ital. II. 25. BURM.

597. CINGERET. *Conderet* Gudianus pro varia lectione.

598. RETTULIT. *Retulit* Gudianus.

599. IPSE. *Ille* Wall. *secum cum Troia* prior Hamburg.

600. HINC. *Hanc* Oudartii a manu secunda.

602. DICTUR. *Dicimus* Dorvil. *ducitur* Leidensis. *pueri & Troj.* Ed. Vener.

603. SANCTO. *Sacro* Bigotianus.

604. HIC PRIMUM. *Hinc primum* Vossianus prior,

¹⁸ desunt V. ¹⁹ desit L. Vof. R. Steph. al. 60 ita dicta loca, ubi Dan. 61 desunt Mf. & Dan. & Steph. & in V. L. R. desunt etiam reliqua ad ⁶² 603. in Vof. hic turbatum quid erat, & interjecta post intervallum pars notae ad ⁶³ 610. ad ipsum & co. ad nulli visa. Cl. Ryckius etiam notavit, errare hic Servium, quia Suetonius in Caes. cap. xxxix. apertissime distinguat Pyrrichiam & Trojam. & juber videri Salmas. Exer. Plin. pag. 119. de puerorum ludo. 62 appellavit Steph. Dan. 63 Tmesis est *hactenus* L. Vof. R. V. Tmesis est *hactenus* Lips. Steph. al. 64 expectat Vof. R. V. 65 adverbium, & geminis pars Steph. adverbium est & omnis Vof. & R. sed hic omittit &

- 605 Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis,
Irim de coelo misit Saturnia Juno
Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti
Multa movens, nec dum antiquum saturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
610 Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum, & litora lustrat,
Desertosque videt portus, classemque relictam.

At

SERVII

606. IRIM DE COELO MISIT SATURNIA JUNO. Ex magna parte servatur, ut Mercurius ad concordiam, Iris ad discordiam mittatur: unde & Iris dicta est quasi ⁶⁶ ipsa. Falsum est autem, quod dicitur ministra esse tantum deorum; cum & a Jove plerumque mittatur, ut ix. 803. *Aeriam coelo* ⁶⁷ nam Juppiter Irim Demittit, germanas baud mollia jussa ferentem. ⁶⁸ Et bene Irim mittit, quae sit de nubibus, quarum dea est Juno.

607. VENTOSQUE ADSPIRAT EUNTI. Ut de Mercurio iv. 203. *Voca Zephyros.*

609. PER MILLE COLORIBUS ARCUM. Aut subaudis *factum*: aut Antiprosis est, mille colorum, hoc est, ⁶⁹ multorum colorum.

610. NULLI VISA. Ad ipsum retulit numen: nam ⁷⁰ arcus semper videtur: quem non Irim, sed viam Iridis dixit. Alii nulli visa, celeritatis esse ⁷¹ volunt. Notandum sane, etiam de Iride, ⁷² arcu, genere masculino dicere Virgilium: ⁷³ Catullus, & alii, genere foeminino ponunt, referentes ad originem, sicut *haec Cattus*, & *haec Gallus* legimus: ⁷⁴ imitatione Graecorum, qui *ἡ ἰρις*, *ἡ ἰρις* & *ἡ ἰρις*, dicunt.]

611. CONSPICIT INGENTEM. Quia ait supra 203. *Undique conveniunt Tenori mistique Sicani.* ⁷⁵ [CONCURSUM autem, circa ludicra.]

612. DESERTOSQUE VIDET PORTUS. A viris scilicet.

VARIORUM.

prior, Gudianus, prior Mentelianus, primus & tertius Rottendorphii, & Menagianus alter. HEINS. Et ita duo Moreti, Wallianus, & Zulichem.

607. ADSPIRAT. *Inspirat* prior Hamburgicus a manu secunda, & Sprotianus. mox, *movens* Montalb. & editio Juntae.

608. EXSATURATA. *Saturata* omnes nostri & Pierii, qui tamen alterum malit. non ego: videntur enim versum reddere paullo duriores, duae concurrentes elisiones: quamquam non ignoro, *exsaturate* alibi quoque apud Maronem occurrere, ut lib. vii. 298. & hoc ipso libro 781. *exsaturabile potus*. facit pro nobis Arustianus Messius, quem audi: *satur illius Terentius Adelph. i. i. postquam imbutus sum omnium rerum satur. saturatus illam.* Virgil. Aeneid. v. *neidum antiquum saturata dolorem.* HEINS. Et ita Francianus, Wittian. & Wallian.

609. CELERANS. *Celebrans* Mediceus & Zulichemius, sed puncto posito sub *b.* vid. lib. iv. 641.

610. CITO. Ordo Sprotianus.

611. CONCURSUM. *Concessum* a manu primo Mediceus, nec aliter Moretanus secundus. HEINS. *Ingentem cursum* Francianus & Sprotianus. *occursum* Wall.

612. CLASSEMQUE. *Classamque* Sprotianus, de quo Aeneid. iii. 5. HEINS.

613. AT

66 orio V. L. epio Vos. R. 67 jam V. L. Vos. R. demittit etiam L. quoniam J. I. demittit Basil. Irim L. Vos. R. 68 hic interponunt seq. vocam ventosque L. Vos. R. Lips. Steph. 69 multicolorum L. Vos. R. V. Dan. Fabr. forte legendum hic est, multicolore, scilicet arcum, nam inter plurima adjectiva a color deducta, multicolor apud Apulejum & Plinium occurrere docet Heins. ad Ovid. xi. Met. 610. Macrobius tamen lib. vi. 6. mille coloribus etiam, pro mille colorum dictum notavit. BURM. 70 ortus V. 71 volunt, ut oculi consequi non possint prae fuga celeri Fabr. & Basil. licet haec 74. verba transposita habeat. alii, a, e, volunt, nulli visa. 72 arcum Vos. Steph. al. deest L. de arcu R. 73 non reperi apud Catullum, an Catulus legendum? nam in Basil. mox, sicut haec Catulus; sicut haec Astis Lips. BURM. 74 desunt L. Vos. R. V. Steph. Dan. 75 desunt L. Vos. R. V. Steph. al.

- At procul in sola secretae Troades acta
 Amissum Anchisen flebant, cunctaeque profundum
 615 Pontum adspectabant flentes. Heu tot vada fessis,
 Et tantum superesse maris! Vox omnibus una.
 Urbem orant: taedet pelagi perferre laborem.
 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Conjicit, & faciemque Deae vestemque reponit.
 620 Fit Beroë, Tmarii conjux longaeva Dorycli;

Cui

SERVII.

613. IN SOLA. Deserta. Terentius Andr. II. IV. 3. *Venit* ⁷⁵ * *meditatus alicunde e solo loco*. ACTA. Mutato ⁷⁶ in *a*, superiori accentum damus: ut *E-don* Helena, ⁷⁶ *Κίρα* Circa. Ergo quoniam & *ακτα* Graecum est, cum *acta* facit, penultima debet habere accentum; sed propter differentiam commutatur, ne non secreta, & amoena litorum, sed *acta* significet ⁷⁷ participialiter.

615. ASPECTABANT FLENTES HEU. Multi FLENTES HEU, distinguunt, ut sit miserabiliter flentes: & a persona dicatur Poëtae. Alii HEU a mulieribus dictum accipiunt.

619. FACIEMQUE DEAE, VESTEMQUE REPO-NIT. Duo diversa uno sermone conclusit.

620. ⁷⁸ ISMARI DORYCLI. Thracii: ⁷⁹ *Isma-rus* enim mons est ⁸⁰ Thraciae. Et bene suadentis commendatur auctoritas.

VARIORUM.

613. AT PROCL. *Et procul* alter Hamburgicus. Bigotianus & Hugonianus. *Haud procul* Spro-tianus. *Trojades* nonnulli. *secreta T. actae* Mediceus. Lutat. ad Stat. II. Theb. 737. vitiose *Troa-des*. Trappius se hoc verbum *acta* alibi non legisse scribit, atqui Lexica docere potuissent apud Ciceronem & Nepotem occurrere: vide Cl. Graev. ad Cicer. IX. ad famil. Ep. 6. Muret. I. var. lect. 3. BURM.

615. PONTUM ADSPECTABANT. *Spektabant* in Mediceo. *Exspectabant* Vossianus prior & Venetus. hoc est secunda navigationi tempora, & pa-catum mare, sic lib. IV. 430.

Exspectet facilemque fugam, ventosque sa-ventes.

Exspectare Nonius interpretatur, *observare*. HEINS.

617. PELAGI PERFERRE LABOREM. *Pelagi convexa tueri* Venetus. quod ex lib. IV. 451. interpolatum.

619. CONJICIT ET. *Conjecit faciemque* Sprotianus & Bigotianus. & *faciem Deae* Francianus. *vultumque reponit* Dorvil.

620. FIT BEROE. *Fit decor & varii* Wall. a. m. pr. sed correctum.

Ibid. ISMARI. In Mediceo a manu prima, *Marri*. non *Ismarii*; etiam in Menteliano priore. in aliis octo, quos inter duo Vossiani & primus Rot-tendorphius, *Marri*, quod in suis praestantissimis inveniri testatur Pierius, unde ille *enarii* vel *inarii*. Ego vero curis secundis ad Claudiani Bell. Getic. 18. scribendum monui, *Tmarii Dorycli*, a Tmaro monte Dodones. Apud Hesychium, *Σαῖος Τμαρίος ἐν Δωδώνῃ*; & *Jupiter Tmarius* Claudiano, ut illic restitui. Atque ita scriptum postea offendi, in codice recentioris notae, quo me donavit vir amoenissimi ingenii Aegidius Menagius, addita hac interpretatione, *Tmarii Thracii*, *Tmarus enim mons in Thracia*. Alludit & Sprotianus, in quo Glossa, *Thracii. Marus enim est mons Thraciae*, & sic tres vetusti codices commentariorum Servii apud me hoc loco. *Tmarii* etiam tres Moreti, nisi quod in uno *Thmarii* a manu secunda, a prima *Marri*, quomodo & alii magno numero. quartus ejusdem Moreti, *Fit Marri Beroë*. *Tmarii* etiam disertim opti-

⁷⁵ * *meditatus ex solo loco* Lipf. ⁷⁶ *Chie Chia L. Chir Chirca R. V.* ⁷⁷ participialiter Dan. Fabr. participialiter *acta* significat Lipf. ⁷⁸ *MARI* Dorvil. pro *Thracii*, *Elyrii* Dan. *Thracii* V. R. ⁷⁹ *Tmarus* L. Voss. R. V. vid. ad Eccl. VIII. 44. ⁸⁰ *Traciae* L. Voss. R. *Thraciae* V. *Epiri* Dan.

Cui genus, & quondam nomen, natiq[ue] fuissent:
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:

- O miserae, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad letum patriae sub moenibus! o gens
- 625 Infelix, cui te exitio Fortuna reservat?
Septima post Trojae excidium jam vertitur aestas,
Quum freta, quum terras omnis, tot inhospita saxa

Si-

SERVIL

622. AC SIC DARDANIDUM MEDIAM SE MATRIBUS INFERT. Sic, aut mutato habitu: aut ista dictura.

623. O MISERAE. Magna utitur arte persuadendi, ut non ex abrupto, quod persuadere vult, dicat; sed circumstantiis ⁸¹ illuc descendat.

625. EXITIO. Non regno.

626. SEPTIMA POST TROJAE EXCIDIIUM JAM VERTITUR AESTAS. Atqui & Dido dixit l. 755. *Nam te jam septima portat Omnibus errantem terris & fluctibus aestas.* De qua re quidam hoc dicunt: quod Aeneas apud Carthaginem paucis diebus fuerit: nam ait l. 535. *Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion:* qui oritur (ut Sallustius in fragm. incertis ⁸² dixit) *juxta* ⁸³ *Solis aestivali pulsum.* Item ait iv. 52. *Dum pelago desaevit hyems,* & *aquosus Orion:* ut *hyemem* pro tempestate posuerit. Secundum quod Carthagine paucis ⁸⁴ fuerit diebus. Sed illud occurrit iv. 193. *Nunc hyemem inter se luxu quam longa fovere.* Et hoc quidam sic ⁸⁵ purgant, ut dicant potuisse fieri, ut intra anni metas, & ad Africam venerit, & inde navigaverit. Sed istis occurrit quod in primo ait, *Septima aestas:* unde apparet hanc octavam fuisse, quod & ab Anchisae ⁸⁶ morte indicat annus impletus. Ergo constat, quaestionem hanc unam esse de insolubilibus: quas non dubium est emendaturum ⁸⁷ fuisse Virgilium.

627. CUM TERRAS OMNES. Quia peragraverat ⁸⁸ multa.

VARIORUM.

optimus Gudianus, alter Mentelius & tertius Rottendorphius. Leidenensis *Tarii*. libro ix. 685. in veterimis codicibus pari modo est legere, *Et praeceps animi Marus*, pro *Tmarus*. & in Eclog. viii.

illo versu, quem jam castigavimus, Medicus exaratum exhibet, *Aut Maros aut Rhodope*, pro *Tmaros*. ubi *Ismaros* reposuere homines inciti, quemadmodum & hoc loco *Ismarii* inculcarunt pro *Tmarii*. Apud Callimachum habes hymno Cereris §. 52. *Ὀρίσιν ἐν Τμαρίοισιν.* Stephanus Byzantius *Τόμαρος* ὄρος Δωδώνης, ὃ τινες Τόμαρον. οἱ δὲ Τμάρος, ὃ τὸ ἰθὺκὸν Τμάριος. Hinc *Τόμαρος* Mystae five sacerdotes Jovis Dodonaei dicebantur. Homerus *Odyssaea* II. 403. ut quidem illic loci agnoscit Strabo lib. VII. pag. 328. nam *Διὸς μονάλοιο θίμους* in Homero circumfertur.

Εἰ μὲν κ' αἰνίσσασσι Διὸς μονάλοιο Τόμαρος

Ἄυτός τε κενεῖζω, τὸς τ' ἄλλους πάντας ἀνέζω.

Τόμαρος enim, ut ex Stephano jam vidimus, & *Τόμαρος*, & *Τάμαρος* hic mons dicebatur, & contracte *Τμάρος*. quomodo *Τόμαλος* & *Τμάλος*. Hinc originem trahit Solini error, ut cap. VII. Polyhistoris, *Tomarum* montem, five *Tamarum*, (nam codices scripti *Taburum* exhibent,) a *Tmaro* diversum crederet: nisi legis, *Dodone Tamaro celsa est*, vel *Tmaro*. *Τάμαρος* etiam Straboni est libro VII. & Theopompo. in Solini certe codicibus vetustis, *Dodone ut Maro celsa*. sollemnne fuit librariis olim, quoties inter scribendum inciderent invocem a duabus consonantibus incipientem, omittere alterutram, quamvis priorem frequentius. sic *Molus* pro *Imolo*: hinc apud Vitruvium lib. VIII. cap. 3. male legitur *Lydiam Moliton*, pro *Imoliten*, de vite. *Sithia* pro *Pstibia*. II. Georg. 93. in antiquissimis membranis. *Portus Myrmenfis* pro *Myrnenfi*, apud Claudianum ante castigationem nostram legebatur in Epigrammate xxxv. *Maragdi* pro *Smaragdi*, *Myllax*, pro *Smylax*; de quo ad Nafonem iv. Met. 283. diximus. apud Valer. Flacc. lib. VI. 50. pro *viridem Maracen*, scripti codices, *My-*

⁸¹ ad illud veniat Dan. Fabr. ⁸² dicit L. Vof. R. V. Steph. al. ⁸³ *fulis* L. R. ⁸⁴ fuit L. Vof. R. V. Steph. al. ⁸⁵ purant Dan. ⁸⁶ mortem V. R. ⁸⁷ esse Dan. ⁸⁸ multo R. multas Fabr.

Sideraque emensae ferimur: dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, & volvitur undis.

- 630 Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes.
Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequidquam ex hoste Penates,
Nullane jam Trojae dicentur moenia? nusquam

He-

S E R V I I.

628. SIDERAQUE EMENSAE FERIMUR. Aut tempestates ait, ⁸⁹ [quae ortu vel occasu siderum saepe nascuntur:] aut provincias, quae sideribus subjacent, ut in Bucolicis x. Ecl. 68. *Aethiopum versum oves sub sidere Cancr.* PER MARE MAGNUM. Procellosum. Lucretius II. 1. *Suave* ⁹⁰ *mari magno.*

629. ITALIAM SEQUIMUR FUGIENTEM. Ut VI. 61. *Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.* Et revera ⁹¹ nullus sequitur, nisi quod fugit. VOLVIMUR. Non ⁹² dixit navigamus: ⁹³ [quasi inutilis sit & desperata navigatio, sicut in Terentio Eun. v. III. 4. *Moves; at nihil promoves.*]

630. HIC ERYCIS FINES. Argumentum a facili. ⁹⁴ [Et est necessaria antithesis, ut opportunitate meliorum praesentium animi a futuris incertis avertantur.]

631. MUROS JACERE. Pro fundamenta jacere: nam *mari, duci* dicuntur.]

632. NEQUICQUAM. Qui non proderant, cum essent fatorum comites.

V A R I O R U M.

Myracen, lege Thyracen, quae Ptolemaeo & Stephano Byzantio est *Tamyrace*. HEINS. Et *Marii* Hamb. sec. *Marii* Regius, Hamb. sec. Dorvil. Parthas. & Ed. Venet. *Tynarii* Rottend. sec. *Tbmarii* Vossian. *Ismarii* Wittian.

621. GENUS ET NOMEN. Nobilitatem indicat. quare male,

Quoi etiam quondam nati, nomenque fuissent, Ed. Venet. habet. Harduinus *genus* absolute pro nobilitate poni Latinum esse negat, obliis loci in Georgicis II. 7. 240. ubi *genus* & *nomen* etiam junguntur, & centies hoc reperire est, ut ad Ovidii locum ibi laudatum Heinſius ostendit. apud

Ciceronem passim etiam, cujus brevitas studio loco modo notabo. II. Verr. 21. 49. IV. 36. 37. in Pison. 38. pro Ligario. 7. III. Philip. 4. x. 6. Sueton. Vesp. IV. & ita *genus* & *proavi* Ovid. XII. Met. 140. an haec omnia spuria? BURM.

622. DARDANIDUM. *Dardanum* Wall.

Ibid. INFERT. *Offert* alter Hamburgicus. vid. lib. I. 439. & III. 346. & 389. & saepe alibi: eadem varietas lib. XI. 742. BURM.

623. ACHAICA. *Achaia* in Montalbano, priore Hamburgico & altero Menagiano. vide Aeneid. II. 462. HEINS. *Traxerat* Sprotianus.

626. EXCIDIVM. *Exitium* Wittian. & Gudianus a manu prima.

Ibid. VERTITUR. *Volvitur* Menagii prior. sed vulgata est apud Macrobi. IV. 3.

628. FERIMUR. *Perperam ferimus* in nonnullis. dictum Aen. III. 268. HEINS. *Ferimus* posset etiam pro *patimur* capi: nam in Menagiano pr. optimae notae codice erat, *tulimus*. vid. ad Valer. Flac. v. 197. & ita, *passus terraque marique* Noster lib. x. 162. sed malo nihil mutare. in Vossiano vero, omissa voce *terras*, erat:

Cum freta, cum omnis, tot inhospita saxa &c. jam terras Rottend. tertius. Inepte reprehendit *sidera* Harduinus, quum centies diversas regiones sub sideribus suis jacentes Poetae statuunt. vide Lucan. VI. 816. VIII. 337. & passim. BURM.

629. VOLVIMUR. *Volvimus* Dorvill.

630. ERYCIS. *Hic fraterni Erycis fines* Parthas.

631. QUID PROHIBET. *Quis* Wittian. & plures, & Edd. Mediol. Junt. & aliae, sed meliores *quid*. vid. Heinſ. ad Ovid. x. Ep. 88. *qui*, & emendatum *quis*, Mediceus. BURM.

Ibid. MUROS JACERE. Sic Solinus cap. xxv. *ja-*

⁸⁹ defunt L. Vof. R. V. Steph. al.
⁹³ defunt L. Vof. R. V. Steph. Dan.
habet.

⁹⁰ *mari magnum* Dan. ⁹¹ deest Basil. ⁹² deest V. L. R. non *neulgeonius* Lipſ.
⁹⁴ defunt L. Vof. R. V. Steph. al. ad 7. 632. & Lipſ. qui nec prior Arg. 1. l.

Hectoreos amnis, Xanthum & Simoënta videbo?

635 Quin agite, & mecum infauftas exurite puppes.

Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago

Ardentis dare visa faces. Hîc quaerite Trojam:

Hîc domus est, inquit, vobis: jam tempus agi res:

Nec tantis mora prodigiis. En quatuor arae

640 Ne-

S E R V I I.

634. ⁹⁵ [HECTOREOS AMNES. Quemadmodum vidit sibi patriae recordatione finxisse: aut, non continget mihi videre flumina.]

635. INFUSTA. Mali ominis.

636. NAM MIHI CASSANDRAE. Non, cui credere non ⁹⁶ debuerant; sed cui cum sua pernicie non crediderant.

638. JAM TEMPUS AGI RES. Id est, Trojam fieri.

639. MORA PRODIGIIS. Ecce, *prodigium* de bono: & argumentatur ad incendium navium, aras ardere Neptuni: quas ideo quatuor dicit: quia singuli duces ⁹⁷ [navium, qui certaverant,] singulas posuerant: nam contrarium est VII. Ecl. 75. *Numero deus impare gaudet.* ⁹⁸ [Alii tamen dicunt a Cloantho esse positas, ⁹⁹ qui promiserat se datum.]

V A R I O R U M.

jacent moenia, quod Salmaf. Exerc. p. 219. sibi nondum lectum ait, quem vide. & culpat etiam Harduinus. sed & Propert. II. XXIV. 62.

fastaque Lavinis moenia litoribus. nec dissimile est apud Senecam Epist. XVIII. *jacere vallum*, ubi recte arguit Gruterus, qui *palum* legunt. *muro jacere* Mediceus. BURM.

632. ET RAPTI. O rapti longe elegantius legitur apud Macrobius, lib. VI. Saturn. cap. 6. HEINS. Et deest Hugueniano & nonnullis aliis. o patrii Montalbanus & alter Menagii.

633. DICENTUR. *Ducentur* alter Hamburgicus. quod parum abest, quin praeferam. nam *ducere* & *educere* passim Noster & alii de extruendis operibus uti solent. Horat. IV. Od. 6. *potiore ductos Alike muros.* Noster lib. I. 417. *pars ducere muros.* ubi

Servius idem notat, quod hic quidam editi exhibent. vide & ad lib. VI. 630. Pierium & alios, ubi *educere*, ut & alibi, reperitur. Statius IV. Theb. 190. *ductas sudoribus arces.* & hinc posset apud Horat. III. Od. 3. defendi lectio quorundam codicum:

*Ter si resurgat murus abeneus
Ductore Phoebo.*

ubi vulgo *auctore* legitur. Noster lib. XII. 674.

Turrim compactis trabibus, quam eduxerat ipse. ubi duo codices, *quam duxerat.* BURM.

634. AMNIS. *Manes* Sprothianus a manu secunda. *Xanthum Simoënta* Montalban.

635. ET MECUM. *Infauftas & mecum* tertius Rottendorphius.

636. CASSANDRAE. *Κασσάνδρα* & *Κασσάνδρα* a venustate dicta videntur. tale enim *Κασσάνδρα* veteribus notavit. unde & *Κασσάνδρα* interpretantur *Καλλίστην*. NANSIUS. *Per somnum Cassandrae* Lutatius ad Stat. IV. Theb. 139. *noctis imago* Montalbanus.

638. NUNC TEMPUS AGI RES. Bona lectio, quamvis alii aliter. FABRIC. *Jam tempus* scripti nostri omnes, & Pieriani, uno ejus excepto. *agi* quoque in iisdem nostris, ut mirer Pierium ex suis *agit* malle. Scholiastes Statii lib. V. Theb. 140. *jam tempus agit rem.* HEINS. Vid. ad illum Statii locum Barthium. *agi* etiam Regius, Voss. Leidenfis, Wittian. & omnes fere: & ita citat Philarg. ad II. Georg. 57. & sic locutos veteres evincunt notae Gronovii & Drakenb. ad Liv. III. 4. & VI. 18. & hinc lectio Florentini codicis apud Senec. Herc. Oet. 1335. *tempus hoc vobis datur pensare merita*, posset praeferrî vulgatae, quod dictum pro ad pensanda merita. ut hac forma etiam dicit

⁹⁵ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. Basil. ⁹⁶ debebant, sed cum sua &c. Dan. debeant Fabr. Basil. debebant Lips. ⁹⁷ desunt L. Vof. V. R. Steph. ⁹⁸ desunt L. R. V. ⁹⁹ quia promiserat supra Vof. qui pr. supra Dan. quas pr. supra Steph.

- 640 Neptuno. Deus ipse facies animumque ministrat.
Haec memorans, prima infensum vi conripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruscat,
Et jacit. Adrectae mentes, stupefactaque corda
Iliadum. Hic una e multis, quae maxuma natu,
645 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis, non haec Rhoeteia, matres,
Est Dorycli conjux. Divini signa decoris,
Ardentisque notate oculos; qui spiritus illi,
Qui voltus, vocisve sonus, vel gressus eunti.
650 Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod sola careret

Mu-

SERVII.

640. DEUS IPSE. ¹ [Maris, vel] cujus sunt na-
ves.

641. INFENSUM IGNE. Id est, ipsa infensa.

645. TOT. Aut multorum: aut supra dictorum,
ut II. 503. *Quinquaginta illi thalami, spes tanta
nepotum.*

646. NON BEROE VOBIS. Non est dissuasio,
ut quidam putant; sed magis hortatur persuadendo,
numinis auctoritate. RHOETEIA. A ² Rhoeteo
promontorio.

647. DIVINI SIGNA DECORIS. Omnia colligit,
quibus numina cognoscuntur, ut I. 327. *Namque
baud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem so-
nat: o dea ceres.*

648. SPIRITUS. ³ Odor, ut I. 403. *Divinum
vertice odorem spirare.*

649. ⁴ VEL GRESSUS EUNTIS. Ut I. 405. *Est
vera incessu patuit dea.*

VARIORUM.

dicit Livius XXV. 8. *tempus agenda rei.* Quidam
codices distinguunt ita: *Hic domus est, inquit, vo-
bis jam tempus agi res.* Dorvillianus, *inquit, ubi
tempus agi res.* & a m. sec. *agit. nobis etiam Zu-
lichem.* Leidenfis unus & Venetus. BURM.

640. IPSE FACIES. *Ipsē sacer Parrhaf. flammam-*

que ministrat Venetus a m. sec.

641. INFENSUM. *Infestum* Sprotianus & a ma-
nu prima alter Hamburgicus, Zulichemius & se-
cundus Moreti, cum Excerptis nostris. *vi abest a*
Franciano. *incensum* Wall. & Wittian. *subito in-*
ensum Dorvil.

642. CONNIXA. *Subnixa* prior Hamburgicus.
connexa alter a manu secunda. vide Non. in *sub-*
latum.

643. ARRECTAE. *Abrectae* Venetus. *arrectae*
Dorvil. a m. pr.

646. VOBIS. *Nobis* prior Hamburgicus, Bigo-
tianus & Parrhaf. Wallian. & Wittian. *nobis, no-*
bis Rhoeteia secundus Rottendorphius & Venetus.
Rhoeteia mater Sprotianus & Leidenfis. *nobis a*
prima manu. & *Retbeia* Francianus. mox, *Dory-*
di Wall.

648. QUI SPIRITUS. *Quis sp. i. Quis vultus,*
duo Moretani, tres Leidenfes, Zulichemius, &
alii nonnulli, cum editione Juntina. *qui spiritus,*
& *quis vultus* quinque codices, quae varietas jam
aliquoties observata est. *vultus*, etiam nonnulli.
recte vero jungi vultum & vocem, unde praecipue
aliquis dignoscitur, vidimus ad Val. Flac. VII. 32. &
155. & supr. ad lib. I. 327. BURM.

649. VOCISVE. *Vocisque* Mediceus, Gudianus
&

¹ desunt L. R. V. Vof. Basil. maris, cujus Steph.
GRESSUS Dan.

² Rhoeto Vof. Steph.

³ vel odor V. vel a odora R.

⁴ Et

Munere, nec meritos Anchisae inferret honores.
Haec effata.

- At matres, primo ancipites, oculisque malignis
655 Ambiguae, spectare ratis, miserum inter amorem
Praesentis terrae, fatisque vocantia regna :
Quum dea se paribus per coelum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero adtonitae monstribus, actaeque furore
660 Conclamant, rapiuntque focus penetralibus ignem :
Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque
Conjiciunt. Furit inmissis Vulcanus habenis
Transra per & remos, & pictas abiete puppis.

Nun-

S E R V I I.

654. PRIMO ANCIPITES. Antequam numen agnoscere. Oculisque malignis. Pro, ipsae malignae.

655. MISERUM INTER AMOREM PRAESENTIS TERRAE. Aut magnum, ut Terentius Heaut. I. II. 16. *Eam misere amat*: aut miserum, quo fiebant miseriae, cum eis regna negarentur.

663. PUPPES ABIETE PICTAS. [Vel, in abiete pictas: & subaudi in:] sive abiete, hoc est, quae erant de abiete.

V A R I O R U M.

&c duo aut tres alii minoris rei. in caeteris, vocisve eunt etiam iidem. at major pars scriptorum, euntis. non placet. HEINS. *Euntis* Regius, Wall. Witt. Parrh. & Ed. Venet. & ita Servius ad IV. Aen. 50.

650. DIGRESSA. *Degressa* Sprotianus, Zulichemius & Leidenius.

652. MUNERE. De ludo capit Heuman. ad Cicer. pro Milon. xxxv. Quum a ludis remotae fuissent mulieres, & solae in litore lacrimis & solo fletu parentarent Anchisae, nec meritis inferas ferrent sacris quibusdam. ut *inferre honores* notare notum est, & *munus* pervulgatissimum de sacris dici nostra Excerpta, *ferret honores*, sed nihil po-

tius mutatum: nam inde *inferas* dictae. vid. lib. III. 66. & Heins. ad Ovid. VI. Met. 569. contra pugnat Vossius ad Catullum pag. 331. qui ab *inferis* deducit. BURM.

653. HAEC EFFATA. *Est effata* Pugetianus. *haec est fata* Dorvil.

655. AMBIGUAE. *Ambiguae* Wallian. *ambigue* Wittian.

656. VOCANTIA. *Vacantia* Zulichemius a manu, secunda. *fatisque* alter Hamburg. *tum Dea* Ed. Venet.

657. CUM DEA. *Tum* Leidenius & Ed. Venet.

658. ARCUM. *Catroeus arcum.*

659. MONSTRIS. *Monstrisque* Parrhas.

660. FOCIS. *Locus* alter Hamburgicus.

661. FRONDEM. *Frondeque* Hamburgensis prior.

662. IMMISSIS. *Invisis* secundus Moreti. & *furit inmissis* Dorvil.

663. PICTAS ABIETE PUPPES. *Puppis* ex abiete factae, & hae pictae, quia Dei tutelarum imaginem exhibebant. Ovid. I. Trist. IV. 8.

Et pictas verberat unda deos.

Horat. I. Od. 14.

Nil pictis timidus navita puppis Fidis.
male

9 deest L. Vol. R. V. Steph. al.

6 deest L. in abiete pictas, sine (sive) abiete V. R. in ab. p. sine abiete Vol.

Steph. Dan.

Tum. II.

- Nuntius Anchisæ ad tumulum, cuneosque theatri,
 665 Incensas perfert navis Eumelus: & ipsi
 Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus & Ascanius, cursus ut laetus equestris
 Ducebat; sic acer equo turbata petivit
 Castra: nec exanimis possunt retinere magistri.
 670 Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
 Heu miserae cives? non hostem, inimicaque castra
 Argivum, vestras spes uritis. En, ego vester
 Ascanius: galeam ante pedes projecit inanem;
 Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
 675 Adcelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum.
 Ast illæ diversa metu per litora passim
 Diffugiunt; silvasque, & sicubi concava furtim
 Saxa, petunt. Piget incepti, lucisque, suosque

Mu-

SERVIL

665. EUMELUS. Latinus accentus est, translato nomine in Latinum: 7 [nam Graece dicitur "Ευμύλοσ": & diligens interpretatur.]

669. CASTRA. Ut III. 519. *Nos castra movemus*: 8 [id est, classē.] MAGISTRI. Custodes. Terentius Phorm. I. II. 21. *Me filiis relinquunt quasi magistrum*.

670. QUIS FUROR ISTE NOVUS? Quasi ad fures loquitur: unde ne tunc quidem agnitus est, cum dixisset: *En, ego vester Ascanius*. *Novus* autem, est aut magnus, aut inopinatus. QVO TENDITIS? Id est, quid habetis intentionis?

672. VESTRAS SPES URITIS. Navibus enim ad regna tendebant.

673. INANEM. Concavam, 10 vacuam, sine capite. LUDO. Per ludum.

VARIORUM.

male igitur Meibomius de Fabrica Triremium pag. 121, legit, *factas abiectæ puppes*. vide ad Petronii cap. cv. Interpretes, & patrem meum ad Silium

xiv. 543. Gregorius Nazianzenus in carminibus,

Νῆα δὲ πορτοκόριαν ἐκένισα, ἢ παρασύρους
 Κέλλιον, ἢ πρύμνης ἀπὸσι λαμπούσαντα.

Sueton. cap. xxxvii. narrat Caligulam fabricasse Liburnicas, *gemmatæ puppibus*. HEINS, Ita supr. 609. *mille coloribus arcus*. ut construantur, *puppis abiectæ*, ita IV. 131. *lato venabula ferro*, & similia passim. vid. inf. §. 817. BURM.

664. TUMULUM. *Cumulum* alter Hamburgicus.

666. IN NIMBO. *In nubem* Bigotianus a manu secunda.

671. HEU. O Venerus. *miseri* Wallian. *mox, spes vestras* Rottend. sec.

673. INANEM. Ita Horatius I. Od. 19. *larvam vocat vacuum verticem*.

674. INDUTUS. *Inductus* Zulichemius & Montalbanus. *ciebant* Macrob. VI. I. *gerebat* Wirtian.

675. ACCELERAT. *Accelerant* in Montalbano; etiam in Gudiano a manu prima. HEINS.

Ac-

7 desunt L. Vof. R. V. Steph. nomine Latino V. Vof. R. V. Basil. 10 desit L. Vof. R. V. Steph. al.

8 desunt L. R. V. Basil.

9 *Ascanius galeam projecit inanem* L.

Mutatae agnoscunt, excussaue pectore Juno est.

- 680 Sed non idcirco flammae atque incendia vires
Indomitas posuere: udo sub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas
Est vapor, & toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum infusaue flumina prosunt.
685 Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Trojanos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
690 Nunc, Pater, & tenuis Teucrûm res eripe leto.
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,

Si

S E R V I I.

679. EXCUSSAUE PECTORE JUNO EST. Furoris causa, non furor: idcirco, quia furor desierat.

681. UDO SUB ROBORE. Vicino aquis.

682. STUPPA. Secundum antiquam orthographiam: nam ¹¹ *stippa* dicta est, a *stipando*: ¹² [abusive etiam linum dicimus.] TARDUM. Densum, crassum: ¹³ [nam ignem solet fumus praere: unde ¹⁴ *tardum* ad densitatem retulit.]

683. CORPORE. Navium, ut i. 70. *Et disjice corpora ponto*. DESCENDIT PESTIS. ¹⁵ Incendium: more suo. Et declamavit per contrarium: nam ignis superiora semper petit.

684. FLUMINA PROSUNT. Id est, vis aquae.

685. TUM PIUS AENEAS HUMERIS ABSCINDE-RE VESTEM. Notant quidam, quod damnum quatuor navium. ¹⁶ [vir fortis & rex] impatienter doleat; sed magis illud considerandum est, quod ait supra Ascanius: *Vestras spes uritis*: ut non damnum doleat, sed spem navigationis ereptam.

687. JUPPITER OMNIPOTENS. Figuratis agit coloribus: nec enim re vera ¹⁷ hoc agit, ut pereat; sed oblique, ut restinguatur incendium. Bene autem si ubique interponit: hic enim est optimus ¹⁸ ductus, qui agentis voluntatem latenter ostendit. EXOSUS. Antiqui & *odi* dicebant, & *osus sum*: hinc est *exosus*, quo utimur: licet jam *osus sum*, non dicamus: ¹⁹ [*odi* autem, & praefens est & praeteritum.] AD UNUM. Nullo excepto.

688. SI QUID PIETAS ANTIQUA LABORES RESPICIT HUMANOS. Aut, si tibi chara pietas praestat aliquid humanis laboribus: aut, si quid meremur propter ²⁰ pietatis cultum (ut 526. *Parce pio generi*) hoc ipsum ²¹ remunerare. Aut ²² certe, quod est melius, si vel respicit res humanas Pietas, quae de terris olim recessit.

690. RES ERIPERE LETHO. ²³ Superflua Acyrologia est, ²⁴ [id est, improprietas sermonis: non enim lethum dicitur, nisi de viventibus animalibus.]

691. QUOD SUPEREST. Quod congrue sequitur.

694. Si

¹¹ *stipa* R. L. *stypa* V. *sinpa* Fabr. Basil. ¹² desunt L. R. V. ¹³ desunt iisdem. ¹⁴ *tardum* addidit Basil. ¹⁵ incensum V. R. ¹⁶ desunt V. R. L. Vof. Steph. & Basil. sed illa, quod Aeneas damnum &c. ¹⁷ vult perire, sed ait oblique Vof. & Dan. nisi quod agit oblique. in Basil. erat, pereat, sed ut restinguatur inc.; omisis reliquis. figuratis ait c. n. e. hoc ait, ut pereat Lipf. reliquis missis. ¹⁸ dictus L. R. V. ¹⁹ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. & Lipf. qui etiam, licet etiam *osus* f. n. d. ²⁰ pietatem cultam Dan. ita Terent. Hecyr. III. IV. 33. *tamen ut pietatem colam*. ²¹ remunera Fabr. Basil. ²² desunt Dan. ²³ desunt L. Vof. R. V. Steph. ²⁴ desunt iisdem & Dan.

Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, quum effusis imbris atra
Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt

695 Ardua terrarum, & campi: ruit aethere toto
Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus austris:
Implenturque super puppes; femiusta madescunt
Robora. Restinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amissis, servatae a peste carinae.

700 At

SERVII.

694. SINE MORE. Sine exemplo. TONITRUQUE TREMISCUNT. Ablativus hic incertum ²⁵ est unde veniat: utrum a neutro indeclinabili *hoc tonitru*, ut *hoc cornu*: nam inde est Lucan. vi. 692. *Fractaeque tonitrua nubes*. ut *cornua*; ²⁶ an a masculino, secundum quartam declinationem: ²⁷ hinc enim Statius i. Theb. 258. *Tonitrus agis, & mea fulmina torques*.

695 ARDUA TERRARUM. Periphrasis montium, ²⁸ [per circuitiorem, ut ii. Georg. 320. *Candida venit avis longis inuisa colubris*.] AETHERE TOTO. Pro aëre posuit; ²⁹ [cum aër inferior sit; *aether*, id est, ignis, sit superior.]

697. MADESCUNT ROBORA. Aut humectantur: aut resolvuntur in cinerem: quod naturale est post incendium.

VARIORUM.

Accidit simul Francianus. pro *accedit* credo *Adcelerat* s. *Ae. s. agmine* Mediceus.

677. DIFFUGIUNT. *Defugiunt* Sproctianus. *com-cava surgunt* Wittian.

678. PIGET. *Pudet* Sproctianus.

679. MUTATAE. *Agnoſcunt mutatae* Sproctianus. deinde *est* deest Montalbano, priori Hamburgico, & Regio.

680. FLAMMAE. *Flammam* Gudianus a manu prima. HEINS. Et ita Mediceus a manu prima.

682. STUPA. *Stuppa* Mediceus alique vetustiores, tam hoc loco quam alibi. sic apud Josephum, citante Suida, Πληθύνοντες δὲ τοὺς σῦππης. *stuppa* e-

tiam hoc Maronis loco codices Macrobi lib. vi. Satur. cap. 6. idem Macrobius, *dura sub robore*, ut quidem nunc circumfertur. et codex Bibliothecae Thuanicae vetustus, *udo*. HEINS. *Stuppa movens* Hugonianus. *sub cortice Parrhaf. sub pectore* prior Hamburgicus. mox, *lentasque carinas* Francianus, & Zulichemius a manu secunda. *lentasque carinis* prior Hamburgensis.

685. PIUS. *Pater* Sproctianus.

Ibid. ABSCINDERE. *Excindere* Mediceus. *abscidere* in Menagiano priore & priore Vossiano. sic apud Curtium lib. iii. cap. ii. Mediceus codex, *laceratis criminibus abscisqque veste*. vide nos ad Paterc. ii. 66. & Claudian. i. in Eutr. 280. & annotata Georg. ii. 23. vetusti Nasonis codices iv. Fast. 448. cum Mediceo faciunt, in quibus, *ipsa suos excideratque finas*, ut illic observamus. HEINS. *Humeriſque* prior Hamburgicus. *abscidere* Francianus. vid. lib. iv. 590. ita apud Lucanum variatur multis locis. vid. ad lib. iii. 33. 617. iv. 503. vi. 473. & alibi. & eodem modo in *excindere* & *excidere* supr. lib. iv. 425. ubi vide. BURM.

689. CLASSI. *Classes* Zulichemius. *classis* alter Mentelii & Regius. *classen* Wallian. a m. sec. vid. ad lib. vi. 67.

690. NUNC, PATER. *Fam pater* Parrhaf. *Ten-crum tenues* Wallian. *tenuis nunc res Ten-crum* Venetus. *leto*, quia debebant verti in nymphas, quae mori non debebant. immerito ergo & hoc carpunt Virgiliomastiges. BURM.

692. DE-

²⁵ est, utrum a neutro ind. veniat *hoc* &c. L. Vof. R. V. Steph. al. incertus est utrum a n. i. veniat Lipf. vide Lutat. ad d. i. Statii in Lucani loco male *nubes*, pro *nubis* legitur. ²⁶ nam masculina sec. V. R. ²⁷ hinc enim est *Tonitrus* L. R. V. Lipf. Basil. hinc Statius Steph. ²⁸ deſunt L. Vof. R. V. Steph. Dan. ²⁹ deſunt iisdem. & ſaepe hoc alibi notatum, unde hic inſeruerunt male ſeduli.

- 700 At pater Aeneas, casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentis, nunc illuc pectore curas
Mutabat, versans; Siculisne resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capefferet oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
705 Quem docuit, multaue insignem reddidit arte,
Haec responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna Deum, vel quae fatorum posceret ordo.
Isque his Aenean solatus vocibus infit:

Na-

SERVII.

703. FATORUM. Oraculorum.
704. TUM SENIOR NAUTES. Bene daturum
consilium & ab aetate, & a prudentia, & a reli-
gione commendat. Quod autem ³⁰ dicit, *Pallas*
quem docuit: propter illud, quod supra y. 407. di-
ximus, fingitur: quia ipse Romam Palladium de-
tulit: unde ³¹ Nautiorum familia Minervae sacra
retinebat: quod etiam Varro docet in libris, quos
de Familiis Trojanis scripsit. UNUM. Praecipuum.
TRITONIA PALLAS. Pro uno proprio, duo ³²
antonomasiva posuit.
705. ARTE. Id est, virtute, ἀρετὴ & ἀπειρία.
706. RESPONSA DABAT. Laus consilii; ³³ [cum
consilium divinis comparat responsis.] VEL QUAE
PORTENDERET. Quae praesignificabat.
707. MAGNA IRA DEUM. Id est, Juno, ut ali-
bi VII. 432. *Coelestum vis magna jubet*.
708. SOLATUS VOCIBUS INFIT. Id est, solatur
& infit: nam *solans* debuit ³⁴ dicere: sicut sequens
ejus indicat consolatio.

VARIORUM.

692. DIMITTE. *Dimitte* Mediceus alique no-
stri, exceptis Menagiano priore, tertio Rotten-
dorphio, altero Hamburgensi, & quarto More-
tano. adi animadversiones nostras Aeneidos II. 85.
HEINS. *Dimitte* Wall. Dorvil. male, ut saepe
notavimus. etiam ad II. Aen. 85. *si merui* secundus
Rottendorphius. altera pars versus, *tuaeque b. o. d.*
deerat secundo Hamburgico a manu prima. *tua*
meque obrue Vratislav. BURM.

694. TREMISCUNT. *Tremiscunt* fere omnes
scripti & Ed. Venet. *fremescunt* Hugenanus. vid.
III. 648.

695. ARDUA TERRARUM, ET CAMPI. Hic
versus & duo sequentes deerant alteri Menteliano.
alii distinguunt post *terrarum*; & legunt, *& cam-
pis ruit*. ut Mediceus, Montalban. Rottend. tert.
& Wallian. *& campo* Hugenan. sed *campi* hic
opponuntur arduis, id est montibus, ut apud Lu-
can. VI. 38. *Franguntur montes, planumque per
ardua Caesar Ducit opus*. vid. ad eundem VI.
618. deinde, *ruit ac. t. t. imber aquis* Hamburg.
alter. in Regio erat, *aquam*, quod Mafvicus ex-
hibuit. quasi *ruit* active deberet capi, de quo vide
ad VIII. 63. Heinsum. sed ego cum omnibus
scriptis, *aqua*, retineo, qua turbidus erat imber.
ut lib. XII. 686. *turbidus imber Proluit*. in Wittia-
no distinctio erat post *terrarum*, *& campi ruit*
&c. & mox, *imber, aqua dens. n. Austris*.
BURM.

697. INPLENTURQUE. *Impleturque* Wallian.
implevisque Menag. pr. & Wittian.

Ibid. SEMUSTA. *Semiusta* Montalb. Leidenfis
unus & Ed. Venet. vid. supr. III. 578. *& semiusta*
Dorvill.

700. AT. Et Mediceus & Regius.

702. MUTABAT. *Motabat* Sprotianus & Rot-
tend. pr. vid. ad Ecl. v. 5. & III. Aen. 581. *jaßans*
tertius Rottend. *Siculis resideret in arvis*. Ed. Ve-
net.

703. CAPESSERET. *Posceret* Venetus. *capeße-
rat*

³⁰ dixit Steph. Fabr. al. ³¹ Nauticorum L. Vof. ³² Antonomasia Bas. Antonomastica Fabr. posuit deest L. Vof. R.
V. Lips. Dan. ³³ debuit L. Vof. R. V. Steph. Dan. ³⁴ ponere Basil.

- Nate Dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur;
 710 Quidquid erit: superanda omnis fortuna ferendo est.
 Est tibi Dardanius divinae stirpis Aestes:
 Hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem:
 Huic trade, amissis superant qui navibus, & quos
 Pertaesum magni incepti rerumque tuarum est:
 715 Longaevosque senes, ac fessas aquore matres,
 Et quidquid tecum invalidum metuensque periculi est,
 Delige: & his habeant terris, sine, moenia fessi:

Ur-

SERVIL.

710. QUIDQUID ERIT. Ut ³⁵ II. 77. *Paucis quodcumque, fatebor.* FERENDO EST. Dum fertur: modus gerundi est a passivo.

711. EST TIBI. Jam hoc consilium est, ³⁶ [id est, habes.] DIVINAE STIRPIS. Propter Dardanum ab ³⁷ Crimiso fluvio.

712. VOLENTEM. Volitutum: nam velle ³⁸ habet; non jam vult.

713. SUPERANT. Superfunt, superfluunt. Dicit autem non tantum debiles; sed etiam ³⁹ valentes juvenes: unde sequitur: *Longaevosque senes:* nec enim adderet *que*, nisi supra *juvenes* dixisset: ⁴⁰ unde sequitur expressius: *Et quidquid tecum invalidum metuensque periculi est.*

714. PERTAESUM MAGNI INCEPTI. ⁴¹ [Compositum pro simplici, hoc est, pro *taesum*, quod usus non obtinet,] ut IV. 18. *Si non pertaesum thalamis tedeaeque fuisset.*

VARIORUM.

704. TUM. Cum primus Moretarius, & saepe alias. HEINS. Et ita mox, in Servii nota §. 728. Mff. & Wallian.

Ibid. SENIOR NAUTES. Diversa in aliis, sed mala lectio. Ab hoc Naute, Aeneae socio, Nautiorum familia, e qua Sp. Nautius, cum Menenio Agrippa, popularem tumultum sedavit in Aventina

secessione, ut est apud Dionysium. in difficili casu, ac deliberatione gravi, nunc ad Romanam Historiam alludit eruditissimus Poeta noster. FABRIC. *Nautis* Gudianus.

706. HAEC. *Hic* quartus Moreti. *portenderet* Sprotianus. *praetenderet* alter Hamburgicus.

708. ISQUE HIS. *Hisque* is Bigotii. *jamque* his prior Hamburgicus. totus vero versus deest Hugoniano a manu prima. *Hisque Aeneas* Wall. deinde *inquit* Menagius & Hamburgensis priores. Dornvill. *inquit* obsoletam vocem dicit Harduinus, quam tamen saepe utitur Virgilius, sed in *inquit* a libris mutata passim fuit. BURM.

710. FERENDO EST. *Ferenda est* Wallian. *est* non reperitur in Rottend. pr. & altero Hamburg.

712. CONSILIIS. *Consilii* Regius, Menteliani tres, & optimus quisque magno numero. & Ed. Venet. vid. ad Ovid. XIV. Met. 678. *Consiliis comitem* Oudartii. lib. IX. 199. *Mene igitur socium summis adjungere rebus, Nise, fugis?* Claud. I. Eut. 150. *sociumque sibi sperare superbi*, ubi plura dicemus. vid. Arnzt. ad Aurel. Vict. Vir. Illust. cap. XLII. BURM.

714. RERUMQUE TUARUM EST. Verbum substantivum apud Arustianum Messium omittitur. quomodo alter Vossianus, & prior Hamburgicus & Sprotianus, & Schefferianus ex nostris. sic mox, *metuensque periculi* in priore Menteliano. & paullo ante, *superanda omnis fortuna ferendo*, in duobus.

³⁵ fuerint quaecumque Dan. ³⁶ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ³⁷ a Crimiso Fab. al. a Criniso L. Vof. praeter Danum a crimio R. ³⁸ habebit Basil. ultima, non j. v. desunt Lips. ³⁹ nolentes L. Vof. R. V. Lips. Steph. Dan. al. ⁴⁰ item expressius L. Vof. Lips. V. Steph. al. & pressius R. deinde, *invalidum est m. periculi* V. *est metuensque periculi est* L. Vof. R. ⁴¹ desunt L. Vof. R. V. Steph. Dan.

Urbem adpellabunt permissio nomine Acestam.

Talibus incensus dictis senioris amici,

720 Tum vero in curas animum diducitur omnis:

Et nox atra polum bigis subvecta tenebat.

Visa dehinc coelo facies delapsa parentis

Anchisae subito talis effundere voces:

Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,

725 Care magis; nate, Iliacis exercite fatis:

Im-

SERVII.

718. PERMISSO NOMINE. Ab Aceste scilicet. Dicta autem Acesta, ⁴² deinde Segesta.

720. TUM VERO. Nam & ⁴³ ante ea cogitaverat, ut *Pectore curas Mutabat versans.* ⁴⁴ ANIMUM DIDUCITUR. Graeca figura, ut: *Mentem lacus.*

721. ET NOX ATTRA POLUM. Quasi major causa cogitationis, ut I. 662. *Et sub noctem cura recur-* ⁴⁵ *sat,* ⁴⁶ [unde Graece nox dicitur *νύξ*, quia subtilis homo sapiat, quam interditi.] BIGIS. Proprie ⁴⁷ [modo *bigis*, melius plurali utimur quam singulari; ideo, *Rorifera gelidum tenuaverat aëra biga*, abusive dixit Statius I. Theb. 338. *Bigae* autem a *bis* *jugis* dictae. Praecipue autem Luna dicitur habere *bigas*, quae nocti praestit: cui duplex proprietas, crescendi & decrescendi.]

722. CAELO FACIES DELAPSA PARENTIS. Aut secundum quod supra IV. 654. diximus: quia animae caelum tenent; simulacra vero apud Inferos sunt: aut ad errorem pertinet formae; nam & visa ait: aut certe intelligamus, a Jove missam potentem aliquam, quae se in Anchisae converteret vulturnum, ⁴⁸ [ut religiosus videretur:] nam & ipse dicit: *Imperio Jovis huc venio:* & infert: *Elysiumque colo.*

725. CHARE MAGIS. Pro, charior. Bene autem addidit: *Dum vita manebat:* ⁴⁹ nulla enim est vita post mortem.

VARIORUM.

bus. HEINS. *Et magni* Dorvil.

716. PERIURI EST. *Est* ignorat Francianus. *invalidi* etiam Parthal. *quidquid invalidum est tecum* Wall.

717. DELIGE. *Dilige* Dorvil. Gudianus, uterque, & a manu secunda Sprothianus. & ita tres Moserani. *delege* Wallian. *delige,* & *bis terris habent* secundus Rottendorffii. & deest Veneto. vid. ad Ovid. XIV. Met. 678. *fessis* prior Hamburgicus. BURM.

718. ACESTAM. *Acestam* potiores scripti, ut supr. h. lib. 52. *urbe Mycena.* *Acestem* tamen in priore Menagiano & altero Hamburgico. *perperam.* diximus Aeneidos III. 376. Silius Italicus lib. XIV. 220. ubi urbes Siculas recenset, Segestam etiam Acestam nuncupat. *Trojanaque venit Acesta.* caeterum *promisso nomine* etiam pauci ex recentioribus. tertius Rottendorffius, *praemisso nomine.* HEINS. *Adpellabant* Gudianus a manu prima, & Wallian. *permissio* multi.

719. INCENSUS. *Accensus* Bigotianus & Sprothianus. *incensus* Menagianus. *senioris Aceste* Parthal.

720. ANIMUS. *Animum* figuratum & Poeticum dicendi genus, quod auctoritate non caret. quia nulla utemur; aperto veritatis contenti testimonio. FABRIC. *Anime* vetustiores cum Mediceo ceteri. *deducitur* etiam plerique, exceptis Montalbano, Gudiano & secundo Rottendorffio.

⁴² deest iisdem. ⁴³ ante cogitaverat L. Vof. R. V. Steph. al. ⁴⁴ deducitur Lips. hinc in Vossiano codice transpositae notae Servii ad lib. VI. 107. *dictis enim.* & sequentia etiam alia manu videbantur scripta. sed in calce codicis postea reperi, quae hic desiderantur. ⁴⁵ desunt iisdem & Dan. ⁴⁶ desunt L. V. R. & Steph. qui *modo* etiam habet. ut & Vof. Proprie modo ut ferat, *tenuaverat aëra bigis* abusus est. Daniel, cui reliqua etiam desunt. Masvic. edidit ex Fabr. & Basil. sed Commel. proprie modo, non ut Statius *tenuaverat* &c. Heinisius volebat, non ut fecerat sc. Statius, cuius locum adduxit integrum Servius ad II. Aen. 272. f. proprie modo, nam Statius &c. abusus est. BURM. ⁴⁷ desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁴⁸ ut ostendat fuisse vita chariorem Dan. agnosco manum Christiani, cui sententia illa impia videbatur, ex Epicuri Schola de prompta, & ideo corripbat. vid. ad II. Aen. 34. & IV. 705. & alibi. BURM.

Imperia Jovis huc venio: qui classibus ignem
 Depulit, & coelo tandem miseratus ab alto est.
 Consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
 Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
 730 Defer in Italiam. Gens dura atque aspera cultu
 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 Infernas adcede domos, & Averno per alta

Con-

SERVIL

726. IMPERIO JOVIS. Ab auctoritate, ut IV. 268. *Ipse Deum tibi me claro demittit* ⁴² *Olympo Reguator.*

728. NAUTES DAT SENIOR. Ut solet, hic ¹⁰ denuo isdem usus est sermonibus: nam ait 704. *Tum senior Nautes.*

730. ATQUE ASPERA CULTU. Quod in nono latius exsequitur *7. 604. Natos ad flumina primum Deferimus*, ¹² [usque *7. 604. At patiens operum.*]

731. DEBELLANDA TIBI. ¹¹ [Bello perdomanda: &] bene victoriam, non bella ¹⁴ sola praedicat, in quibus esse poterat terror.

732. AVERNA PER ALTA. Ut *Gargarus, Gargara; & Tartarus, Tartara*; ¹¹ [*Maenalus, Maenala*, pluraliter; ita *Avernus, Averno*.]

VARIORUM.

phio. sed eleganti Graecismo tres Moretani, alter Mentelius, secundus tertiusque Rottendorphius, alter Menagii & prior Hamburgicus, *animum diducitur*, nisi quod in plerisque horum perperam, *deducitur*. solus secundus Rottendorphius hic est sanus. in altero Hamburgico etiam non male, *animum deducitur omnem*, pro diversa lectione legebatur. posset & *animos*: nam in priore Hamburg. pro diversa lectione erat, *animo*. Passim ex vetustis membranis ejusmodi Graecismi Poëtis antiquis, Nafoni, Silio, Valerio Flacco, Claudiano restitui-
Fampridem nullo persuadimur ora cruore.

Ne dubitare possis de hac Maroniani loci restitutione, invenio nunc illum a Probo quoque confirmatum, lib. I. Art. Gramm. ubi de praepositionibus

agit. *Di praepositio semper longa est ut, Tum vero in curas animum deducitur omnes.* HEINS. *Animum deducitur* Francianus, Dorvill. Wittian. *Animum deducitur* Wall. *animo deducitur* Ed. Venet. *deducitur omnis animum per* Parrhaf. ordine turbato.

721. SUBVECTA. *Advecta* alter Hamburgicus a manu prima. sed imitatur Stadius I. Theb. 337. *Tanais late mundo subvecta silenti*, ubi vide Barth.

722. COELO FACIES. *Facies coelo* Parrhaf. & secundus Rottendorf.

723. SUBITO. *Anchisae & subito* Parrhaf.

726. HUC. *Hic* Mentelii prior. *veni* primus Rottendorphius. mox, *tandem coelo* prior Hamburgicus.

728. NAUTES. *Vates* in Montalbano. nam *Nautae* nomen paullo ante praecesserat. HEINS. *nantes* alter Hamburg. *nunc quae* idem codex. *Laetas juvenes* Venetus, Oudartii & Gudianus a manu prima. & prior Hamburgicus a secunda. *senior lectis juvenum* Wall. *pulcherrima* dixit, Terentiano more. ut Eun. II. III. 84.

Dixi pulchre; namquam vidi melius consilium dari.

& III. I. 26.

Pulchre me hercule dictum & sapienter.

ubi Donatus *pulchre* idem esse quod *sapienter* notat. BURM.

730. DEFER. *Difer* Francianus. *horrida cultu* Parrhaf. *Latio* sine verbo substantivi Venetus. *tamen antea Ditis* alter Hamburgicus. *Dixis tamen* Dorvill. *accende* Medic.

733. CON-

⁴⁹ ab alio Steph. & ita videtur in Regio fuisse. nam ibi legitur *tibi me c. d. a. a. reguator* vero utrique deest. ⁵⁰ deest Steph. Dan. Fabr. al. hic denuo usus est prioribus L. R. hic denuo isdem V. hic isdem Vof. Lips. *his* a Masvicio est intrusum pro *domo*. ⁵¹ cum Dan. *Tunc* L. R. Vof. Steph. Fabr. al. ⁵² desunt L. Vof. R. V. Steph. al. ⁵³ desunt isdem. ⁵⁴ deest Dan. ⁵⁵ desunt Vof. L. R. V. Steph. al. mox propter felicitatem Lips.

Congressus pete, nate, meos. Non me impia namque
Tartara habent, tristes umbrae; sed amoena piorum
735 Concilia, Elysiumque colo. Huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, &, quae dentur moenia, discēs.
Jamque vale. Torquet medios nox humida cursus:

Et

SERVII.

733. NON ME IMPIA NAMQUE. Propter facilitatem.

734. AMOENA. *Amoena sunt loca solius voluptatis plena*; quasi ⁵⁶ *amoenia*; unde nullus fructus exsolvitur; unde ⁵⁷ etiam nihil praestantes, *immunes* vocamus.

735. PIORUM CONCILIA, ELYSIUMQUE COLO. *Elysium* est, ubi piorum animae habitant post corporis animaeque discretionem: unde & interitus dicitur res inter animam & corpus veniens. Ergo *Elysium*, ἀπὸ τῆς λύσεως, ⁵⁸ [a solutione (nam sic definitur *mors*, ψυχῆς ἐσώματι τῆς λύσεως,)] quod secundum poetas in medio Inferorum est, suis felicitatibus plenum, ut vi. 641. *Solemque suum, sua sydera norunt*: secundum Philosophos, *Elysium* est, insulae Fortunatae: quas ⁵⁹ [μυκάροι νήους] vocant, quasque] ait Sallustius fragm. incert. *inlytas esse Homeri carminibus*: quarum descriptionem Pius commentator dicit esse sublatam: secundum Theologos, circa lunarem circulum, ubi jam aër purior est: unde ait ipse Virgilius vi. 887. *Aëris in campis*. Item Lucanus ix. 6. ⁶⁰ [*Quaque patet terras inter lunaeque meatus, Semidei manes habitant, quos ignea virtus Innocuos vita, patientes aetheris imi Fecit, & aeternos animam collegit in ortus.*] *Non illuc auro positi, nec thure sepulsi Perveniunt.* ⁶¹ [CASTA SIBYLLA. *Castā* dicitur propter fabulam, quae est apud Ovidium xiv. Met. 130. quia noluit Apollini consentire]

737. TUM GENUS OMNE TUUM, ET QUAE

DENTUR MOENIA, DISCES. Hae sunt causae, propter quas Aeneas descendit ad Inferos: generis agnitio, & civitatis nomen: quod ei nullus ⁶¹ * ante praedixerat; sed solus indicat pater: latet enim, ut supra diximus lib. i. 277. verum urbis nomen: unde ei pater quasi pro mysterio ⁶² [& adfectione] ait vi. 782. *Illā inlyta Roma.* ⁶³ [Et nomen quidem *Romae* a Poeta dictum est.]

738. TORQUET MEDIOS NOX HUMIDA CURSUS, ET ME SAEVUS EQUIS ORIENS AFFLAVIT ANHELIS. Dies est plenus, qui habet horas viginti quatuor: nam & nox pars diei est. Dicimus autem diem a parte meliore: unde ⁶⁴ & in usu est, ut sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum. Hic autem dies secundum Aegyptios inchoat ab occasu Solis: secundum Persas ab ortu Solis: ⁶⁵ secundum Umbros, Etruscos, & Athenienses a sexta hora diei: secundum Romanos a media nocte: & hos nunc secutus ait: MEDIOS CURSUS NOX HUMIDA TORQUET, &c. Haec autem plene ⁶⁶ exsequuntur, & Cicero in Auguralibus, & Aulus Gellius in libris Noctium ⁶⁷ Atticarum iii. 2. Hoc etiam illa res Juris indicat, quod, cum ⁶⁸ tribuno plebis abnoctare ab Urbe non liceret, licebat tamen exire post noctem mediam, & ante mediam reverti.

VARIORUM.

733. CONGRESSUS. *Complexus* primus tertiusque Rottendorphius. Leidenensis & tres alii. duo, am-

⁵⁶ amunico R. ⁵⁷ deest L. V. R. Vof. Steph. al. ⁵⁸ ab absolute Dan. desunt L. V. R. Vof. Steph. Dan. sed Bas. tantum deest a solutione ἀπὸ τῆς λύσεως V. ⁵⁹ desunt L. V. R. Vof. Steph. Dan. mox Prius comm. V. Porfirius Lipf. ⁶⁰ desunt iisdem. Dan. in Lucano varie hic locus legitur. vid. Oudendorpii & meas notas. ⁶¹ desunt iisdem. ⁶² * unquam Lipf. ⁶³ desunt L. V. R. Vof. Steph. ⁶⁴ desunt iisdem. addit, vel potius odiose repetit, Daniel; nam verum urbis nomen, ut dictum est, latet. mox Lipf. dies enim plenus. ⁶⁵ & usus est L. Vof. Lipf. Steph. Fabr. al. & usu est R. ⁶⁶ secundum Rusticos R. V. sec. Umbros rusticos L. quod non admodum displicet, & nescio unde Mafvicius petiverit Umbros, quo carent Vof. R. V. Lipf. & alii, & Eld. priores. ⁶⁷ exsequitur Steph. ⁶⁸ antiquorum V. noctium Atticorum R. notandum hic Aulam Gellium pleno nomine expresso dici. mox, illa lex juris Lipf. ⁶⁹ Tribunum R. V. L. Dan. Fabr. al. vid. sup. ad Y. 350.

Et me saevus equis Oriens adflavit anhelis.

- 740 Dixerat: & tenuis fugit, ceu fumus, in auras.
Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Haec memorans cinerem & sopitos suscitavit ignis;
Pergameumque Larem, & canae penetralia Vestae,
745 Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Extemplo socios primumque arcessit Acesten,

Et

SERVII.

739. SAEVUS ORIENS. ⁶⁹ Solem dicit, cujus lux est umbris inimica: unde ⁷⁰ Lucanus: *Et medio ferit axe diem*. Est autem physicum: nam pereunt umbrae Solis adventu.

741. AENEAS, QUO DEINDE RUIS? Ordo est: *Aeneas deinde: quo ruis?*

742. QUEM FUGIS? Quasi ignorans rationem, qua fugeret.

744. ⁷¹ [CANAE. Aut antiquae; aut propter ignis favillas.]

745. FARRE PIO. Vel quia exinde sacrificabant: vel quia mos fuit apud majores, ut divinum ignem farre fervarent: qui si durasset in alterum diem, eum aptum ⁷² agendis rebus significabant. ⁷³ [Far autem, frumenti certa species est, sicut adorem. Horatius III. Od. 13. *Non sumptuosa blandior hostia*, Mollibit aversos Penateis Farre pio & saliente mica. Et Tibullus III. IV. 10. *Farre pio placent & saliente sale*. ACERRA. Id est, arca thuralis: id, quod continet, pro eo, quod continetur.]

746. PRIMUM. Principem.

VARIORUM.

amplexus. HEINS. *Complexus* Francianus interpolatis literis, & Parrhas. *complexus* Dorvill. Ed. Venet.

734. TRISTESQUE. *Tristes umbrae* Mediceus & Mentelianus uterque cum Gudiano, Vossianis duobus, Menagianis totidem ac Hamburgicis, primo Rottendorphio, Montalbano, Leideni &

Schefferiano: per appositionem: & ita in Pierianis primus Moretanus & alii quatuor, *tristesve umbrae*: sed *tristes* perplacet. vid. annotata libr. VI. 154. HEINS. *Tristesve* Ed. Mediel. *amoenae colorum* prior Hamburgicus a m. sec.

735. HUC. *Te castra* Commentator Crucquianus Horatii ad lib. III. 8. sed Codd. omnes hiatum hic agnoscunt.

736. NIGRARUM. *Nigrantum* in editione Florentina Juntarum exhibetur, quod placeret, si veterum Membranarum auctoritate niteretur. nostrae equidem omnes in contraria eunt: etiam Scholiae Horatii Crucquianus lib. III. Od. 8. sic lib. VI. 243. *nigrantes terga juvencos*. & lib. IX. 87. *nigranti picea*. lib. IV. 120. *nigrantem nubem*. lib. VIII. 353. *nigrantem Aegida*. HEINS. *Nigrorum* Leidenus unus. vid. ad Val. Flac. I. 13. *pecudum cum* Venetus.

738. CURSUS. *Currus* Serv. ad I. Aen. 108.

740. TENUIS. Ambiguum utrum fumus tenuis, an tennes auras. ut etiam IV. Georg. 499. *tenuis* Wittian.

742. QUEM FUGIS. *Quo fugis?* Parrh. alii, *quid fugis*. sed vid. ad II. Eclog. 60. sic variant codices lib. X. 369. *quo*, vel *quos fugitis*. deinde, *quisquam mihi te comp. arcet* Parrhas. *complexibus aufert* Bigotianus. *te a nostris* Mentel. pr. Sprotianus a m. sec. & Ed. Venet. Macrobius lib. V. 7: duos versus addit ex lib. II. 792. BURM.

743. Cr

⁶⁹ sol cujus lux L. V. R. Vol. Steph. al. ⁷⁰ non reperi haec apud Lucanum, quare corrupta esse credam. in L. V. Vol. R. legitur, & *medio ferit ense diem*. in Lips. *ferienta diem*. sed nec haec in Lucano existare novi. forte illa olim Lucani ex lib. VI. 744. & *subito feriere diem*, adduxit, quae a librariis corrupta fuere. qui ex *feriere* fecerunt, *ferit ense*. ex *subito*, *medio*, quae vox sensum satis aptum illo loco facit, licet in nullo codice repererim. sed ad lib. VIII. Aen. 246. recte adducitur. ubi vide, & Barth. ad Stat. XI. 120. BURM. ⁷¹ desunt L. V. R. Vol. Steph. sed legabantur in nota seq. post *significabant*. ⁷² agentis V. significabatur Basil. ⁷³ desunt L. V. R. Steph. al. ad §. 746.

Et Jovis imperium, & cari praecepta parentis
Edocet, & quae nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.

750 Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis: aptant remosque rudentisque,
Exigui numero, sed bello vivida virtus.

755 In-

SERVII.

749. HAUD MORA. Hoc est, quod ait supr.
711. *Et conjunge volentem*. NEC JUSSA. Voluntatem, ut supra II. 3. *Infandum regina jubes renovare dolorem*. Aut certe quae Juppiter jussit.

750. TRANSCRIBUNT URBI MATRES. Romani moris verbum est: *Transcripti* enim in colonias deducebantur. URBI. Ad urbem.

751. DEPONUNT, ANIMOS NIL MAGNAE LAUDIS EGENTES. Quasi de navibus: aut Aeneas deponit eos, qui nulla gloriae cupiditate ⁷⁴ tangebantur: aut hi, qui erant *transcripti*, id est, matres & ⁷⁵ volentium multitudo deponunt animos, id est, submitunt inertiae.

753. ROBORA NAVIGIIS. Melius ⁷⁶ hic distinguitur.

754. EXIGUI NUMERO; SED BELLO VIVIDA VIRTUS: ⁷⁷ Transiit ad rem a numero.

VARIORUM.

743. CINEREM. Cineres Francianus, Zulichemius & Hugenanus. *excitat* Venetus. *sopitos ignes* hic lente emicantes Ruaeus capit.

745. FARRE PIO. Vid. Brouk. ad Tibul. III. IV. 10. *supplex plena* Wall.

746. ACCERSIT. *Arcessit* ex vetustioribus. HEINS. *accessit* D. Heinsii Editio.

747. CARI. *Clari* Bigotianus.

748. CONSTET. *Surgat* primus Moretanus, ut lib. IX. 191.

Quid dubitem, & quae nunc animo sententia surgat.

sed male. ut monuimus hoc libro ad §. 486. HEINS.

749. HAUD. *Nec, m. c. n. jura* Wall.

751. NIL MAGNAE LAUDIS EGENTES. *Nec magnae* Dorvil. *agentes* Parrhas. quod probare Heumannus potuit, sed an eleganter dicatur dubito: nam suppleri deberet, nil dignum magnae laudis agentes: sed vulgata sapit Virgilii stilum, & idem notat, quod minus bellicosos, nec ex virtute militari laudem & gloriam referre volentes. & idem est, quod dicit lib. XI. 27. *virtutis egentes*. *Laus* enim pro ipsa virtute poni solet, vid. Serv. ad I. Aen. 461. v. 355. x. 371. & alibi, ut saepe ostendimus. vid. ad Phaedr. IV. I. quare recte Servius explicat non gloriae cupiditate tactos. *Gloriam* enim de militibus bellicosis & strenuis proprie dici docuimus ad Valer. Flac. I. 77. de verbo *egere* vidimus ad Lucan. IX. 704. sic apud Lucret. II. 52.

Quin dubitas, quin omne sit hoc rationis egoſtas. quem corruperunt editores nuperi legentes, *omnis sit hoc rationis potestas*, nec metro nec sensu liantes: sic & idem v. 1210. *rationis egentes*: & *rationis egentem* IV. 505. BURM.

753. ROBORA NAVIGIIS. Praestat utique distinguamus, *flammisque ambesa reponunt Robora*: *navigiis aptant remosque rudentesque*: nam *reponere* est instaurare. sic *templorum repostor* apud Nasonem II. Fast. 63. praeterea *flammis ambesa* in altero Vossiano. HEINS. ita distinguunt Zulichemius, Leidenſis & secundus Rottend. Wittianus *flammis ambesa* Wall. *Flammisque ambuſta* Rottend. tert. ex glossemate sine dubio. *robora remigiis* Sprotianus. *rudentes*, Francian. & Dorvill. BURM.

754. NUMERO. *Numeri* prior Moreti a manu prima.

756. SOR-

74 tanguntur L. R. V. Lips. Basil. 75 volentium L. 76 sic L. V. R. Vol. Steph. Fabr. al. 77 transiit L. Steph. Fabr. al. SSSS 2

- 755 Interea Aeneas urbem designat aratro,
Sortitusque domos: hoc Ilium, & haec loca Trojam
Esse jubet. Gaudet regno Trojanus Acastes,
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
760 Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos,
Ac lucus late sacer additur Anchisaeo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi straverunt aequora venti:

Cre-

SERVIL

755. URBEM DESIGNAT ARATRO. Quem Ca-
to in ⁷⁸ Originibus dicit morem fuisse: Conditores
enim civitatis, taurum ⁷⁹ in dextram, vaccam ⁸⁰
intrinsecus jungebant: & ⁸¹ incincti ritu ⁸² Sabi-
no, id est, togae parte ⁸³ caput velati, parte suc-
cincti, tenebant ⁸⁴ stivam ⁸⁵ incurvam; ut glebae
omnes intrinsecus caderent: & ita sulco ducto lo-
ca murorum designabant, aratrum suspendentes
circa loca portarum: unde & *territorium* dictum
est, quasi ⁸⁶ terribovium, tritum bobus & aratro.

757. REGNO TROJANUS ACESTES. ⁸⁷ Suo no-
mine enim fuerat civitas appellata.

758. INDICITQUE FORUM. Id est, tempus &
⁸⁸ locum designat agendorum negotiorum, qui *con-
ventus* vocatur. *Indicit* autem, verbum Juris est:
& per hoc potentem vult significare civitatem. ET
PATRIBUS DAT JURA VOCATIS. Dat condendi
Juris potestatem his, quos appellaverat Patres: aut
certe vocatis Patribus jura distribuit. Hi autem, ut
Sallustius Catil. vi. dicit, *Vel ab aetate, vel curae
similitudine Patres appellati sunt. Senatores* autem
alii, a senecta aetate, ⁸⁹ [ut Graeci *γερωνες* dicunt,
ἀπὸ τοῦ γῆρας:] alii a sinendo dictos accipiunt: ipsi
enim agenda facultatem dabant ⁹⁰ [per senatuscon-
sultum.]

759. ⁹¹ [ERYCINO IN VERTICE. *Eryx*, mons
Siciliae supra Drepanum, ubi fuit templum Vene-
ris Erycinae.]

760. IDALIAE. Cypriae. SACERDOS. Alii ad tu-
mulum; ⁹² [alii verso ordine ad templum] referunt:
ut lucus tantum tumulo detur Anchisae: ut in Bu-
colicis v. Ecl. 40. *Inducite fontibus umbras, Pasto-
res*. Nemora enim aptabant sepulchris; ⁹³ [ut in
amoenitate animae forent post vitam.]

VARIORUM.

756. SORTITUSQUE. *Sortiturque* Dorvill. &
alii.

Ibid. TROJAE. *Trojam* concinnius in Mediceo,
Gudian altero, Montalbano secundo tertioque
Rottendorphii, altero Hamburgico, Leidensi pri-
mo, secundo ac quarto Moretanis, Schefferiano.
caeteri plerique *Troja*. Montalbanus *Troica*. sed
Trojam etiam Pieriani plerique. HEINS. *Hic I-
lio & Francianus. domos Ilium* Dorvil. Parrhas.
qui & *Trojae*. ut & Wall. *Troja* Regius. *Trojam*
Wittian. Ruæus hic, quia Ilium nullum fuit in
Sicilia, pro arce capit, vel ipsa urbe Segesta; sed
ego de Ilio urbe ad imaginem Ilii veteris capio,
& haec loca *Trojam*, id est loca circa urbem, vo-
catam,

⁷⁸ in originalibus Vof. L. R. Lips. Steph. Dan. mox, condituri enim civitates Vof. Steph. ⁷⁹ in dextra Dan. Fab.
⁸⁰ in sinistra Dan. Fabr. ⁸¹ incincti Dan. ⁸² Sävino V. ravino R. gavino Vof. ⁸³ capitis Dan. Vof. ad Vollej. Pater.
11. 3. legit, *ritu Gabino. id est partem capitis velati, partem succincti*. idem in ora codicis, in *Gabino. id est toga parte c.*
vid. & Ferrar. de Re vestiar. p. 45. part. 1. lib. 1. cap. 14. qui *capita*, vel *capite* velati. BURM. ⁸⁴ stivam V. R.
⁸⁵ obliquam Dan. & Vossius. incurvam & obliquam Fabr. ⁸⁶ terriborium V. L. R. Vof. tritorium Dan. Fabr. ⁸⁷ sub no-
mine enim ejus f. c. a. Dan. alii *suo* corrupte, & *ejus* omittunt. suo nomine: sub nomine enim ejus Vof. Steph. ⁸⁸ loca
L. locum distinguendorum a. definit Dan. ⁸⁹ defunt Vof. L. R. V. Steph. ⁹⁰ defunt L. R. V. ⁹¹ defunt Vof. L. R.
V. Steph. al. ⁹² defunt Fabr. mox, ut in Bucolicis, defunt Lips. ⁹³ defunt Vof. L. V. R. Steph. Dan.

Creber & adspirans rursus vocat Auster in altum.

- 765 Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter se noctemque diemque morantur.
Ipsae jam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem.
770 Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
Tris Eryci vitulos, & Tempestatibus agnam,

Cae-

SERVII.

768. VISA MARIS FACIES. Ut inf. 848. *Mene salis placidi vultum*. Vult autem istos ⁹⁴ aspectum quoque maris horrere.

769. FUGAE. Profectionis.

772. ERYCI ET TEMPESTATIBUS. Bene junxit: ⁹⁵ procellae enim aut de fluminibus, aut de montibus fiunt, quas ~~decurtus~~ dicunt.

VARIORUM.

catam, ut in antiqua Troja haec distincta fuisse docet Servius ad III. Aen. 3. *loca* vero dici partes regionis docet Serv. infr. VI. 670. vid. & lib. I. 459. & 530. & ibi notas. BURM.

759. ERYCINO. *Erycina* Menagii prior. & mox pro *Idaliae*, *Iliadae* Parrhaf. *Erycino in litore sedes P. V. Idaliae* Commentator Cruq. ad Horat. I. Od. 2. male. erat enim templum in monte. vid. Torrent. ad Sueton. Claud. xxv. *vicino in* Wall. *Fundantur* Dorvil. BURM.

760. TUMULOQUE SACERDOS, AC LUCUS &c. Ad Romanum morem alludit. & ad templum Iuleum, quod & flaminem habuit, & lucum. *Anchiseo* autem, pro *Anchiseio*. supra IV. 552.

Non servata fides cineri promissa Sicheo. pro *Sicheio*. Ovidius XI. Metam. 22.

Maenades Orphei titulum vapuere sepulchri. pro *Orphei*. FABRIC.

761. ET LUCUS. *Ac lucus*, cum scriptis. HEINS. *At lucus* Menag. & Hamb. secundi & Wall. *late lucus sacer* Parrhaf.

763. HONOR. Vid. ad I. Aen. 335. & Erh. ad Petron. CXXXIII.

Ibid. STRAVERUNT. *Tenuerunt* Vratilav.

766. COMPLEXI. *Complexique* Francianus.

767. IPSAE JAM MATRES, IPSI. Apud Nonium in *fuga*, & *ipsae* repetitur bis. *ipsae quibus* &c. non invenuste, si quid video. HEINS. *Ipsae* etiam Bigotianus & secundus Moreti, Francianus & Wirtian.

768. NUMEN. Idem Nonius in membranis vetustis fere omnibus & *non tolerabile nomen*. etiam bene. qui ne nomen quidem maris perferre poterant ac tolerare. scripta Maronis exemplaria apud me nihil mutant, nisi quod in utroque Hamburgico pro diversa lectione adscriptum, vel *lumen*. At Medicus longe optimus a manu prima, *nomen*. HEINS. *Non tolerabile coelum* Parrhaf. *nomen* ediderat jam olim N. Heinf. *nomen* agnoscit Ed. Venet. & Servius ad VI. 560. BURM.

769. OMNEMQUE. *Omnesque* Venet. *proferre* Sprotianus. *fugae* hic pro navigatione positum contendit Salmaf. de Ann. Climat. pag. 832. sed ut millies, est exilium vagum, extra patriam.

770. SOLATUR. *Affatus* tertius Rottendorphius a manu secunda. mox, *lacrimis* Menagii prior. *Acesti* secundus Rottendorphii.

771. CONSANGUINEO. Ex eadem gente explicat Ruaeus, interpretibus vernaculis perperam vertentibus, cognatum, quia non constat Acestem fuisse conjunctum sanguinis vinculo Aeneae. vid. supr. §. 30. & 36. & sup. 711. *divinae stirpis* dicitur. nusquam ejus con-

⁹⁴ aspectu R. Lips. aspectu q. m. horrore V. ⁹⁵ procellae e. a. d. f. a. m. d. quas. Lips. adducit, in fine notas, vulgo *peripnas* appellant Dan. vulgo per pinnas Fabr.

Caedere deinde jubet, solvique ex ordine funem.
Ipse, caput tonsae foliis evinctus olivae,

775 Stans procul in prora pateram tenet, extaque falsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis.
Certatim socii feriunt mare, & aequora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis

780 Adloquitur, talisque effundit pectore questus:
Junonis gravis ira, nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis:

Quam

SERVII.

773. SOLVIQUE EX ORDINE FUNES. Ordo est: Juberet caedere ex ordine, id est, rite peragi sacrificium: ⁹⁶ & sic solvi funem, ut in septimo VII. 139. *Pbrygiamque ex ordine matrem Invocat.* Id est, rite. ⁹⁷ [*Funem* autem, quo naves ad terram ligantur.]

774. TONSAE OLIVAE. Comptae, minutis frondibus.

775. PROCUL IN PRORA. In parte extrema.

780. EFFUNDIT PECTORE QUESTUS. Hoc est, cum dolore, ut ait VI. 55. *Effunditque preces rex pectore ab imo.*

782. PRECES DESCENDERE AD OMNES. Si quid invidiae est in humillimis precibus, imputandum ⁹⁸ est per omnia Junoni: nam *omnes* ⁹⁹ dicendo etiam humiles significat: unde ait etiam *descendere*.

VARIORUM.

con sanguineus, nisi quod Trojanus fuerit. & ita passim *sanguis Romanus, Trojanus*, pro gente ponitur. ut *sanguis Punicus* Valer. Max. I. I. Ext. 2. ubi v. Vorst. & Turneb. ad Cicer. II. Agrar. I. BURM.

772. AGNAM. *Agnos* Mediceus. HEINS.

773. CAEDERE. *Caedi* Parrhaf. vid. ad lib. III. 61. quod librarius putabat melius convenire *et solvi*. sed vid. ad I. Georg. 130. BURM.

Ibid. SOLVIQUE EX ORDINE FUNEM. Mediceus, cum reliquis omnibus, quotquot ego & Picrius evolvimus, *funem*, non *funes*. HEINS. *Sol-*

vitque Bigotian. *ex ordine* vero est, quod *εξ ὁρίων*, vel *ἐκ ὁρίων* dicunt Graeci. vide Observ. Miscel. Crit. Vol. VI. T. II. pag. 410. unde apparebit inepte hic Emmenestium, ex Sauberto, agere de ligatis vel non ligatis victimis, quasi funem, quo ligatae plurimae hostiae ibant ad aras, jussisset caedi. quum hostiis jam caesis, funem, quo naves ligatae erant ad terram, jussisset caedi. vid. lib. III. 639. (ubi a *litore funem*, ut hic erat *ex litore* in Wall.) & 667. BURM.

774. TONSAE. *Tonsas* Francianus. vide Salmaf. Exerc. Plin. p. 703.

775. STANS PROCUL. Mentelianus uterque, Leidenfes tres, & Sprotianus a m. sec. *stans celsa in puppi*. HEINS. Et ita Zulichem. Regius, Bigotian. Mentel. tert. Dorvil. & Ed. Venet. & Mediol. quarum illa etiam *pateras*, haec *pateram* habet: sed repetitum ex aliis locis, ut III. 527. & VIII. 680. x. 261. *stans procul in proram* Sprotian. a m. pr. BURM.

776. PORRICIT. Perperam codices scripti, *proicit*. diximus supra h. f. 238. HEINS. *Proicit* Francian. Parrhaf. & Dorvil. *vina liquentia* Hamburg. alter. *jam vina* Wallian.

777. PROSEQUITUR. Hunc versum sequenti subjiciunt Mentelianus prior & Gudianus. *aequora vertunt* secundus Rottendorphius. *aequore* Excerpta nostra.

780. EFFUNDIT. *Effudit* Venetus, Leidenfus & primus Moreti. *pectore voces* Zulichemius.

781. ET

⁹⁶ & solvi funes. sic in Steph. & sic l. funem. sic in Vof. Lipf. L. V. R. Fabr. Basil. ⁹⁷ desunt Vof. L. V. R. Steph. al. vel. . . . * quo n. a. t. l. Dan. ⁹⁸ non est Dan. Fabr. est in nomina R. V. ⁹⁹ desit R. L. V.

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fativè infracta quiescit.

- 785 Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Urbem odiis satis est, nec poenam traxe per omnem
Reliquias: Trojae cineres atque ossa peremtae
Insequitur. Causas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
790 Quam molem subito excierit. Maria omnia coelo
Miscuit, Aeoliis nequidquam freta procellis,

Im

SERVII.

783. QUAM NEC LONGA DIES. Id est, ¹ longum tempus: de quo, licet melius foeminino genere dicamus, tamen & masculino dicimus: ² nam de certo die, masculino tantum utendum est: ³ [ut hic natalis meus dies est. PIETAS NEC MITIGAT. Aut Trojanorum, ⁴ quia pii sunt: aut certe propter illud III. 547. *Junoni Argivae jussos adolemus honores*: quasi quae nec sacrificiis placaretur.

784. INFRACTA. Valde fracta, ut XII. I. *Turnus ut infractus adverso Marte Latinos*.

785. MEDIA DE GENTE. Id est, totius gentis potentem. EXEDISSE. Muliebriter ⁶ dictum: nam inde est, quod sequitur: *Cineres atque ossa peremptae*. ⁷ Sane edo habet & rectam, sed antiquam, declinationem, ut *edo, edis, edit*: & ⁸ anomalam, ut *edo, es, est*: quarum secunda & tertia ⁹ personae longae sunt, propter *Sum, es, est*. Edit autem in praeterito producit ¹⁰ [E, *Edi, edisti*,] *edis*, ut *legit*.

788. CAUSAS TANTI SCIAT ILLA. FURORIS. Bene supprimit: contra ¹¹ ipsam enim sunt, quae Juno in decimo exsequitur 92. *Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter*.

790. QUAM MOLEM. Ut I. 134. *Tantas audetis tollere moles*.

791. NEQUIDQUAM. ¹² [Aut sine causa,] id est, nulla ¹³ existente ratione: aut *nequidquam*, quantum ad ejus pertinet mentem: unam enim ¹⁴ na-

vem vertit ex omnibus: ¹⁵ [unde ait Juno VII. 309. *Quae potui infelix? quae memet in omnia verti* *Vincor ab Aenea*.]

VARIORUM

781. ET INEXSATURABILE. *Nec exsaturabile* Mediceus, ceterique omnes, vel, *neque exsaturabile*, uno Montalbano excepto, qui vulgatam scripturam agnoscit. apud Columellam. lib. VII. cap. 20. ex vetustis membranis, *Nam pecus inexasabile sues, dum dulcedinem pabuli consectantur, supra modum aestate splenis incremento laborant*, quem locum vulgo mendosum aliter tentavit Fulvius Urfinus infelici conatu. HEINS. *Nec inasaturabile* Venetus.

784. FATISVE. *Fatisque* Mediceus & Sprothianus. HEINS. *Fatisque* invicta prior Mentelianus: pro varia lectione. *fatisque* Wall. & Dorvill. qui, &, *nec media*. ut & Dorvillian. & Wittian. *media* gens est vulgus, plebs, quae Aeneae & fociis: hic opponitur. ita *mediam plebem* dixit Ovid. v. Met. 207. XI. 283. & *medium vulgus* VII. 432. vid. & inf. IX. 343. & *medium* poni pro mediocri: docuit Cl. Graevius ad Cicer. I. de Off. 3. ita *μῆκος πολιτης* Thucydidi est mediocris, ex plebe civis, VI. 54. BURM.

785. EXEDISSE. *Excidisse* primus Rottendorphius,

¹ deest iisdem & Vof. Steph. & al. sed Lips. deest, tempus. ² jam V. ³ desunt Vof. L. V. R. Steph. al. ⁴ qui Steph. Dan. Fabr. al. ⁵ *adfractus* R. ⁶ deest V. L. R. ⁷ anecd. V. & rectam declinationem & obliquam. Rectam: sed &c. Fabr. ⁸ anomalum V. ⁹ persona V. Steph. longae sunt propter differentiam, *sum es, est* Lips. ¹⁰ desunt V. L. Vof. producit L. ut *legit* Steph. Fabr. al. ¹¹ contra ipsa V. R. & ita Vof. & Steph. sed *contra* non habent. in undecimo Lips. ¹² desunt R. ¹³ exstante Vof. L. Steph. Dan. Fabr. al. ¹⁴ deest L. R. V. evertit Fabr. ¹⁵ desunt Vof. L. R. W. Steph. al.

In regnis hoc ausa tuis.

Per scelus ecce etiam Trojanis matribus actis
Exussit foede puppis; & classe subegit

795 Amissa socios ignotae linquere terrae.

Quod superest; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem adtingere Thybrim:
Si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.

Tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:

800 Fas

SERVII.

792. IN REGNIS HOC AUSA TUIS. Ut I. 138. *Non illi imperium pelagi, saevumque tridentem.* ACTIS. Furore compulsis, ut VII. 405. *Reginam Alesto stimulis agit undique Bacchi.*

795. IGNOTAE. Ignobili, ut IV. Georg. 242. *Nam saepe favos ignotus adedit Stello.* Et dixit¹⁶ ignotam, Italiae comparatione: nam ignota non¹⁷ erat, ad quam bis Trojani venerant.

797. VELA TIBI. Id est, per regnum tuum.

798. SI CONCESSA PETO. Siquidem: nam modo¹⁸ si confirmantis est: agit autem a possibili.

VARIORUM.

phius, & primus Moreti a manu secunda, & Parrhaf.

786. POENAM TRAXISSE. Vetus lectio & distinctio: *nec poenam traxe per omnem Reliquias: Trojae cineres atque ossa peremptae Insequitur. traxe* pro traxisse, ut XI. 118. *vixet* pro vixisset. sensus est: Trojanos superstites calamitatibus omnibus vexavit, jam Trojae eversae cineres, & peremptorum quoque ossa, insequitur. FABRIC. *Per omnes reliquias* Gudianus & Menagianus prior. HEINS. *Est, & nec poenam traxisse* plurimi & Ed. Venet. quae post est interrogationis notam habet. *nec p. exiisse* Sprotianus. *rexisset* Puget. *est, poenam traxisset* Francian. & Dorvil. & Ed. Mediol. *sat*is, *nec p. traxisset* Parrhaf. *Transisset* alter Hamb. & Venetus. *trasse* Ed. Ald. *traxisset* Wittian. sed *traxe* rectum. vid. Erythr. Ind. in *vixet*. & talis notae contractiones obviae apud Plautum, ut Mercat. I. I. 53. II. II. 61. & apud Lucretium, ubi vide Commentatores ad V. 1158. & ejus Ind. in

abstraxe, consumpsit &c. & in soluta oratione talia occurrere docebunt notae ad Liv. II. III. 4. & ita *decesset* Cicer. VII. ad Att. I. ubi vid. notas BURM.

787. PEREMTAE. *Perempta* Hugonius & Zulichemius. *parentum* quartus Moreti.

788. SCIAT. Ciet Zulichem. pro diversa lectione. *sic an* Hugonius. vid. ad Lucan. IX. 280. *furor* Mediceus a manu prima. mox, *testis Libycis tu nuper Venetus.*

790. EXCIERIT. *Excierint subito* Venetus.

792. HOC. *Haec* Sprotianus, Dorvil. & Excerpta nostra. *hoc causa* alter Menagianus. forte fuerat scriptum, *hoc causa*. vid. ad II. Aen. 664.

793. PROH SCCLUS. *Per scelus* vetustiores nostri & Pieriani cum Mediceo. de quo dictum a nobis ad Epistolam Ariadnes Nafoniana x. 6. HEINS. *Prob* Wittian. & Wall. Tibul. II. IV. 21. *At mihi per caedem & fatinus sunt dona paranda.*

BURM.

794. EXUSSIT. *Excussit* alter Menagianus, & Gudianus a manu prima, Bigotianus & Zulichemius & Leidensis. *foede naves* Sprotianus. *peregis* alter Menagii.

795. IGNOTAE. *Ignota linquere terra* Mediceus idem, prior Mentelii, & a manu prima Gudianus. HEINS. *Amissa* bos socios Sprotianus a manu secunda.

797. TIBI. *Sibi* alter Hamburgicus. *tingere*, era-
sa prima syllaba, Dorvil. *Laurentum* Wallian.

798. DANT EA. *Dant* haec Venetus. *dant mihi* Hugonius & Zulichemius. *numina* Bigotianus. vulgata existat apud Donatum ad Terent. Hecyr. III. III. 29. sic & supr. § 737. & *data moenia* III. 501. vid. ad lib.

¹⁶ deest V. Vol. ¹⁷ erant Vol. R. Steph. Dan. ¹⁸ sicut R. sit autem Lipf.

800 Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque. Saepe furores
Conpressi & rabiem tantam coelique marisque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoëntaque testor)
Aeneae mihi cura tui. Quum Troia Achilles
805 Exanimata sequens inpingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset

In

S E R V I I.

800. FAS OMNE EST. ¹⁹ Fas est, hoc est, possibile est, MEIS REGNIS FIDERE: ²⁰ nam *fido*, dativum tantum regit.

801. UNDE GENUS DUCIS. Ut diximus supra lib. III. 14. Quia feliciter est navigaturus Aeneas, ²² [Venerem dicit e mari procreatam:] & ut fert fabula: Coelus pater fuit Saturni: cui ²³ cum iratus filius falce virilia ²⁴ amputasset, lapsa in mare sunt: de quorum cruore & maris spuma nata dicitur Venus: unde & *Ἀφροδίτη* dicitur, *ἀπὸ τῆς ἀφρῆς*, ²⁵ [id est, spuma.] Sed hoc habet ratio: Omnes vires usu venerio debilitantur, qui sine corporis damno non ²⁶ geritur: unde fingitur Venus nata per darñnum: de mari autem ideo, quia dicunt Phylaci sudorem salsum esse; quem semper elicit coitus: unde etiam Myrtus ei consecrata est, quae littoribus gaudet, ut ait II. Georg. 112. *Listora myrtetis lactissima*. ²⁷ [Ideo autem diximus Coelus pater, ut ²⁸ deus significaretur: nullus enim deus generis neutri est. Nam *Coelum* ²⁹ genere neutro elementum significat: unde & *Ὀυρανὸς* Saturni pater quoque dicitur. MERUI QUOQUE. ³⁰ [Etiam praestiti, ut] IV. 334. *Nec te regina negabo Promeritam*. Alii dicunt militavi, ut [Lucan. x. 20.] *Aere merent parvo*.

802. RABIEM TANTAM COELIQUE MARISQUE. Ut in primo legimus.

803. IN TERRIS. Etiam in terris: nam augmentum est.

806. ³¹ [GEMERENTQUE REPLETI AMNES. Homerus Iliad. Φ. 9. 'Εν δ' ἔπισσεν μεγάλῳ πάλῳ γῆ, βράχε δ' αἰπὰ ρέοντα. Ὀχλοὶ δ' ἀμφὶ περι' μεγάλ' ἰαχῶν, οἳ δ' ἀλλήλοισιν ἔπαιον ἔνθα καὶ ἔνθα ἰλιόσ' ὄρεοι καὶ θάλασσα. Et paullo post: Ὡς ὑπ' Ἀχιλλεύῳ Πάριον βαθεῖν δὴν ἴδοντο Πύργοι βοῶν καλὰ δαυν.]

V A R I O R U M.

lib. I. 382. *moenia fata* Wallian. a manu prima. BURM.

799. TUM. Iterum in primo Moretano, cum HEINS. Hoc Wirtian. addidit Venetus. edidit atque alter Hamburgensis.

800. CYTHEREA. *Citata* Francianus.

801. MERUI. *Metui* Hortensium legere notavit Stephanus in Schediasm. pag. 71. & refutat.

Ibid. SAEPE. Catroeus semel tantum placasse mare in libro primo legi observat. sed quum plures tempestates, ut initio huius libri & alibi, Aeneam sensisse narret, illas ope Neptuni κατὰ συνῆμνον, quae frequens Maroni figura est, evasisse intelligere debemus, certe Neptunum hoc jactare Veneri non absurdum. nec Poëta singula narrare debet; sed sufficit, si data occasione talia accidisse innuat. BURM.

803. MINOR. *Minus* Sorotianus. *Simoëntaque* Wallian.

804. TROIA. *Troica* Oudartii & Ed. Venet. *Trojae* Zulichemius. *cura tuae* Dorvil. vid. ad lib. I. Aen. 231.

805. IM-

¹⁹ Fas te est Vof. L. R. V. Steph. Dan. al. ²⁰ deest Dan. Fabr. ²¹ falsum est, licet aliis locis hoc etiam tradat Servius. sed ipse ad lib. XI. 351. *fugae fidere*, dicit figurate esse dictum, pro *fuga*. & viri docti multa exempla de hoc verbo & ejus compositis, quibus ablativus additur, produxere: vide & quae nos ad Sueton. Caes. cap. 111. & Ovid. x. Met. 63. & XI. 240. & alibi, scripsimus. BURM. ²² desunt V. L. R. a mari Vof. ²³ deest V. L. R. Vof. Lips. ²⁴ amputavit, se lapsa V. amputavit; sed lapsa L. R. Vof. Lips. ²⁵ desunt V. L. R. Basil. ²⁶ agitur Dan. ²⁷ desunt V. L. R. sed Vof. Steph. Dan. al. habent. usque unde &. ²⁸ deum significarem Steph. Fabr. al. ²⁹ generis neutri Steph. Fabr. al. ³⁰ desunt V. ultima alii &c. ex lib. IV. 82. hoc translata. ³¹ desunt Vof. L. V. R. Steph.

In mare se Xanthus: Pelidae tunc ego forti

Congressum Aenean, nec Dîs nec viribus aequis,

810 Nube cava rapui: cuperem quum vertere ab imo

Structa meis manibus perjuræ moenia Trojae.

Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timorem.

Tutus, quos optas, portus adcedet Averni.

Unus erit tantum, amissum quem gurgite quaeret:

815 U-

S E R V I I.

808. IN SE XANTHUM. Omnia haec Homeri sunt. ³¹ [PELIDAE TUNC EGO FORTI CONGRESSUM &c. Hic locus ex Homero Iliad. I. 320. sumptus est: Ἰζο δ' ὅθ' Ἀπείρας, ἥ γ' ὁ κλυτὰς ἦν Ἀχιλλεύς, Ἀυτίκα τῇ μὲν ἔπειτα κατ' ὀφθαλμῶν χεῖρ' ἄλλῃ Πηλεΐδῃ Ἀχιλλῇ, ὁ δὲ μελίηι ὕψαλλον Ἀσπίδος ἔξιστον μεγαλήτορ' Αἰνίδα. Καὶ τὴν μὲν προσπάθειε ποδῶν Ἀχιλλῆος ἔπειτα, Αἰνίδα δ' ἐπίσταν ἀπὸ χεῖρὸς ὀφθαλμοῦ. Πολλὰς δὲ στίχους ἔρπον, πολλὰς δὲ καὶ ἰσπαν, Αἰνίδα ὑπεῖλετο θύε ἀπὸ χεῖρὸς ὀφθαλμοῦ.]

809. NEC DIIS, NEC VIRIBUS AEQUIS. ³² [Id est, diis iniquis:] hoc est, adversus: Litotes figura. Aut non aequis, non aequali favore: plures enim Graecis favebant. De matribus autem, ³⁴ [id est, Thetide & Venere,] intelligere non possumus: quia Thetide melior Venus est, & ei praesenti ³⁵ derogare nollit.

810. CUPEREM CUM VERTERE AB IMO. Quod proprium ejus est, ut II. 610. *Magnaque emota* ³⁶ *tridente Fundamenta quatit*. Hinc ³⁷ &c, ut supra diximus, *ἰσοίχθων* dictus est, ³⁸ [eo quod terram quatit:] fecit autem augmentum, cum se praestitisse dixit iratum.

813. PORTUS ACCEDET. Hic distinguendum, ne sit contrarium Veneris petitioni, quae ait: *Liceat Laurentem attingere Tybrim*.

814. AMISSUM QUEM GURGITE QUARES. Miserum dicit, de quo ³⁹ legimus VI. 174. ⁴⁰ [Inter saxa virum spumosa immerferat unda.]

V A R I O R U M.

805. IMPINGERET. Ita Donatus ad Terent. Hecyr. III. III. 4. *mirro* Ed. Venet. vid. Gronov.

ad Senec. Herc. Fur. 991. & Barth. ad Stat. VII. Theb. 28. ubi Virgilii est imitatio. BURM.

807. ATQUE EVOLVERE POSSET. *Revolvere* Rottend. pr. & Dorvill. *possit* idem, & duo Moreri. Mentel. pr. & Menag. sec. *passim* Venet. Augustinus de Grammatica pag. 2015. Ed. Putsch. *viam qua evolvere posset*. quae lectio si recipiatur, *reperire* non potest a *posset* regi, nisi bis *posset* capiamus, quod frequens Maroni. vid. II. Aen. 124. III. 188. 250. V. 327. & alibi. esset igitur, *ne posset reperire viam, qua evolvere posset*. de verbo *evolvere* agimus ad Lucan. II. 409. deinde, *in mare jam Xanthus* Montalb. BURM.

809. NEC DIS NEC VIRIBUS AEQUIS. Imitatus Auson Epitaph. Troili, *Helioze prostrato, nec Dis nec viribus aequis, Congressus perii Troilus Aecidae*.

& in Periocha Iliad. XX. *Tum Aeneam Dis & viribus iniquis cum Achille congressum, eripuit*. alibi, *animis & viribus aequis*. vid. infr. ad X. 357. BURM.

810. ERIPUI. Mediceus & uterque Mentelianus, *rapui*, & ita ceteri omnes. mox, *cuperem cum evertere* Gudianus. HEINS. *Eripui* Edd. Ald. Junt. & aliae. *cuperem convertere* Francianus, & Schol. Horat. ad III. Od. 9. *cum evertere* Wall. *ab uno* Menag. pr.

811. PERJURAE. *Perisurae* Mediceus & Dorvil. vid. ad Ovid. XI. Met. 215.

812. PERSTAT. *Praestat* Menagii pr. Venetus, & Leidenfis unus. vid. ad Lucan. IV. 30. & ad Lucret. III. 62. ubi eadem varietas, ut saepe alibi. BURM.

Ibid.

³² desunt iisdem. ³³ hoc est adversus: Litotes figura, id est diis iniquis, aut &c. L. R. desunt Bas. prima. ³⁴ desunt L. V. R. Basl. ³⁵ denegare R. ³⁶ *tridente* L. R. V. Vof. Steph. Dan. Fabr. al. ³⁷ & supra R. ut supra dicitur V. & deest etiam L. & Basl. ut & supr. Vof. Lipf. ³⁸ desunt V. L. Vof. R. Steph. Dan. deinde, & fecit aug. iisdem & Fabr. & al. praeter Dan. ³⁹ in sexto legimus L. ⁴⁰ desunt L. V. R.

- 815 Unum pro multis dabitur caput.
His ubi laeta Deae permulsit pectora dictis,
Jungit equos auro genitor, spumantiaque addit
Frena feris, manibusque omnis effundit habenas.
Caeruleo per summa levis volat aequora curru.
820 Subsident undae, tumidumque sub axe tonanti

Ster-

SERVII.

815. UNUM PRO MULTIS DABITUR CAPUT. Hic Palinurum significat: ⁴¹ [nam falsum erit, si unum voluerimus accipere: ⁴² [duos enim conitat perisse, Misenum & Palinurum.]

816. LAETA PERMULSIT. ⁴³ [Aut permulsit] & laeta fecit, ut IV. 22. *Animumque labantem Impulit*: aut certe perpetuum est epitheton Veneris, ⁴⁴ [quam Homerus vocat φιλομειδην.]

817. SPUMANTIA FRAENA. Spumas ⁴⁵ vomentia.

818. FERIS. Equis, ut II. 51. *Inque feri* ⁴⁶ *curvam compagibus alvum Contorsit*.

VARIORUM.

Ibid. TIMORES. *Timorem* Mediceus, primus Moretanus & Venetus noster. HEINS. Et Francianus & Ed. Venet.

813. TUTUS. *Tutos* secundus Rottendorphius. *tutus equos* Dorvill. *accedit* Rottend. pr. a manu prima.

814. TANTUM. *Tamen* in Veneto. opinor a Maronis manu esse,

Unus erit, tanto amissum quem gurgite quaeres. HEINS. *Quaeres* omnes fere, praeter Menagianum alterum & Venetum, qui *quaeret tamen a. q. g. quaeres* Dorvil. Ed. Venet. *quaeres* Mediolanensis Ald.

817. CURRU GENITOR. *Auro genitor* scripti omnes cum Pierianis constanter, nisi quod τὸ *curru* in priore Hamburgico pro diversa lectione est adscriptum, & in Veneto recentissimo legebatur, *jungit equos genitor curru*, perperam. & sane *curru* paulo post sequitur. Apud Bedam de Tropis S. Scripturae p. 329. citatur, *jungit equos auri genitor*, mendose, ut opinor, pro *auro*. Codices nonnulli interpretantur τὸ *auro*, *frenis aureis*. ut Clau-

dianus Phoenice de Parthorum rege, *Auro frenat equum*, id est freno aureo. sed male: nam pro curru aureo ponitur, neque aliter Graeci. sic apud Athenaeum lib. XI. χρυσὸς ὄνον ἔχων, de aureo poculo. quomodo & Poetae frequenter tam Graeci quam Latini. apud hos *bibere*, *potare in auro*, obivium. sic noster Aeneid. VII. 245.

Hoc pater Anchises auro libabat. & de equis, ibid. 279.

Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

quorum alterum de stratis, alterum de frenis intelligo. *Ventilare digitis aestivum aurum* Juvenalis I. 28. pro aestivis annulis aureis: pari modo & *ostrum* pro purpureis vestibus aut tapetibus ostro fucatis ponitur. *Ebur* pro re quacumque eburnea. *Trabs* & *pinus* & *alnus* pro nave ex trabibus, pinu, aut alno confecta. idem & in *aere* & in *ferro* obtinet, quorum hoc pro gladio aut cultro, illud pro galea vel clypeo passim occurrit. Statius Theb. I. 149. *nec cura mero committere gemmas, Atque aurum violare cibis*. hoc est gemmata pocula & patinas five lances aureas. & postea 147. *vivo pallefcit in auro*. Gorgon in aurea patera expressa. Theb. V. 292. *Ditibus indulgent epulis, vacuantque profundo Aurum immane mero*. & mox 228. *Aspiciens floremque genae, & quas fixerat auro Ipsa comas*. sic scribe cum pervetustis duobus exemplaribus. vulgati, *sinxerat*. acum auream intelligit, ut apud Martialis. XIV. II. *Figat acus tortas sustineasque comas*. plura ad Nasonem I. Amor. XIV. 18. sed & acu comae ornabantur, ut fortasse nihil sit mutandum. Valer. Flac. lib. II. 167. *Tereti crinem subnectitur auro*. VI. 710. *Sanguine vultus Et gravi dae maduere genae, quas flore Sabaeo Nutrieras, liquidoque parens signaverat auro*. perpetuum auro Epi-

⁴¹ desunt ad, ut *animumque* R. §. 816. ⁴² desunt L. Vof. Steph duo enim Dan. ⁴³ desunt Steph. Dan. laetam fecit Lipf. Fabr. aut deest Vof. ⁴⁴ desunt Vof. L. R. V. Steph. Dan. ⁴⁵ moventia R. V. Vof. Fabr. quam vitiosam vocem dedit & Mafvicius: frena enim non movent spumas, sed ex ore exeuntes spumas vomunt. ⁴⁶ *cavam* Vof. Steph.

Sternitur aequor aquis: fugiunt vasto aethere nimbi.
Tum variae comitum facies; inmania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousque Palaemon,
Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.

825 Lac-

SERVII.

822. VARIAE COMITUM FACIES. Aut beluas dicit marinas secundum ⁴⁷ naturam: aut poetice deos marinos. IMMANIA CETE, ⁴⁸ [Graeca declinatio] τοῦ κῆτος. κήτη. ut, βέλαι: nam Latine sic ⁴⁹ declinari non potest: nullum enim apud nos animal generis neutri est; nisi forte hic cetus, huius ceti dicamus, quod nusquam lectum est: nam dicuntur *canes marini*.

823. ET SENIOR GLAUCI CHORUS. ⁵⁰ Ut supra [I. Georg. 436.] diximus, Glaucus, Anthedonius piscator fuit: qui, cum captos pilces supra herbam abjecisset, & mox recepisse vidisset quam amiserant ⁵¹ animam, intellecta herbarum ⁵² potentia, ⁵³ [deceptam herbam gustavit, seque praecipitavit in maria, &] in deum ⁵⁴ marinum mutatus est: cuius ⁵⁵ etiam chororum ideo senem dicit: quia ⁵⁶ hic ipse senex fuerat. Aut ⁵⁷ [certe senio-rem dicit] propter spumarum colorem: sicut pene omnes dii finguntur esse ⁵⁸ marini. INOUSQUE PALAEMON. Meicerta, ⁵⁹ Inus filius. Et notandum patronymicum a matre, in auctore idoneo.

824. PHORCIQUE EXERCITUS OMNIS. Dii, qui sub Phorcio agunt. Hic autem Phorcus dicitur ⁶⁰ * Thoosae nymphae & Neptuni filius. Ut autem Varro dicit, rex fuit Corsicae & Sardiniae: qui cum ab Atlante rege navali certamine cum magna exercitus parte fuisset ⁶¹ [victus &] obrutus, finxerunt socii ejus, eum in deum marinum esse conversum.

VARIORUM.

Epitheton *liquidum*. Pius tamen interpretatur, de infectura auro perfumili, & *signaverat*, tinxerat. Idem lib. viii. 79. Ille band Acolio discedere fessus ab auro, id est vellere aureo. & lib. i. 148. In mediis vacuo conditis caput Hippasus auro. sic locus ille scribendus, & per vacuum aurum, non intel-

ligit tapetas, ut Bapt. Pius, sed craterem aureum. mox §. 338. Non levior Phobum manus haec compe-
scuit auro. & §. 660. Aesoniamque capis pate-
ram, quam munere gaudens Liquerat hospitio, pha-
retasque rependerat auro. & eodem libro §. 290. unda trahit, levique manus labuntur ab auro, id est ab aureo vellere. Statius viii. Theb. 502. Mul-
toque latus praefulgurat auro, id est clypeo. idem Achill. ii. 190. Ut vero accessit propius, luxque aemula vultum Reddidit, & simili tandem se vidit in auro, id est clypeo, quod ex praecedentibus est manifestum. sic scribe ex Mss. non similem. Noster Aen. iii. 517. Armatumque auro circumspicit O-
rionem. sic aurum pro Solis radiis, unde forte legendus sic locus Val. Flac. ii. 58. Certusque ad ta-
lia Titan Integer in fluctus necopinio decidit auro. tale quid latere videtur. scripti, auro, &, in uno decidit Euro. vide illic notas nostras. sol auricomus hinc eidem lib. iv. 92. male Carrion reposuit au-
ricomis Horis, est ita quoque Vaticanus. Idem de Sirio lib. v. 369. Saevus cum nox accenditur auro, Luciferas crinita faces. sic de aliis ex auro factis Martialis lib. x.

Argentum atque aurum non simplex Delphica portat.

id est vasa argentea & aurea. Petronius xxi. cecidit mensa cum argenso. & ibidem, dum inter argenti-
um avidè rixantur, ubi vasa argentea intelli-
guntur: ita aurum & argentum factum solent di-
cere. Manilius lib. v. 533.

Excoquet argenti glebas, venamque latentem Ernet, & filicem rivo saliente liquabit:

Et facti mercator erit per utrumque metalli,

Alterum & alterius semper mutabit in usus. versus duos posteriores Salmasius de Usuris cap. xvi. de νομισματικῶν ἀλλὰς interpretatur. per utrum-
que

47 naturas V. L. R. Basil. 48 desunt Vol. L. V. Basil. quomodo declinatur cete vel cete, ut belos, belae R. κήτη. vel cete V. ut βέλαι, βέλαι V. Steph. Dan. Fabr. al. 49 declinare V. 50 dicamus Glaucus piscator V. R. ut jam dictum modo, Glaucus pilc. L. CHORUS. Glaucus piscator fuit Lips. 51 vitam Lips. V. L. Vol. Steph. Fabr. al. 52 potentia suarum V. L. R. Lips. potentia, usu earum Basil. 53 desunt V. L. R. Basil. 54 deest L. V. Basil. Commutatus Vol. Steph. Dan. 55 ejus dicorum ideo V. R. cuius hic chorum Vol. Ger. Vol. Chororum similem malebat. 56 etiam ipse V. R. L. Vol. & ipse Basil. 57 desunt Dan. dixit Steph. Fabr. 58 maris Dan. 59 Inus Steph. Dan. 59 * Thoosae Lips. 60 deest L. R. V. Vol. Steph. Dan.

825 Laeva tenent Thetis, & Melite, Panopeaque virgo,
Nesaeae, Spioque, Thaliaque Cymodoceque.

Hic patris Aeneae suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocus omnis
Adtolli malos, intendi brachia velis.

830 Una

SERVII.

825. LAEVA TENENT THETIS. Satis prudenter sexum debiliorem sinistrae adplicat parti.

826. NESAEAE. Media diphthongus est.

827. VICISSIM. Quia reliquerat quidem socios; sed feliciter petebat Italiam.

828. PERTENTANT. Sollicitant.

829. ATTOLLI MALOS. Id est, vela per malorum volubilitatem levare: nam, cum navigarent, non dubium, quod olim crexerant arbores.

VARIORUM.

que capit pro utroque, ut Manilius velit, aureum argenteo, argenteum aere permutasse. Scaligerum quoque reprehendit, qui de auro & argento mixto interpretatur. denique *flati* metalli rescribendum monet. omnia male, si quid video. *factum argentum* Manilius argento infecto opponit, quomodo & Virgilius. Facti vero argenti duas facit species, nempe aut in nummos procudi, aut aliam quam in rem, ut supellectilem, signa & id genus alia. alterumque in usus alterius ab hisce argentariis permutari designat. videtur autem Manilius hisce duobus versibus posterioribus, vocabulum Graecum Ἀργυρομοῖς exprimeret voluisse, quod variae est significationis. nam aut pro Collybitis ponitur, aut pro Collectariis aut trapezitis. Suidas Ἀργυρομοῖς ὁ κέρμας ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, ὁ Τραπεζίτης. ὁ ἀργυροπρότης, κολλεκτάρης. aliter explicat Gronovius lib. 1. de Pecun. Veter. 7. quem vide. putabam aliquando hic posse legi, *jungit equos auri*; *Auris* enim est capistrum, unde *auriga*. Horat. 1. Epist. xv. 13. *sed equi frenati est auris in ore*. vide Meurf. Exerc. Critic. part. II. pag. 128. HEINS. *Auro* recte quidem explicat Heinſius, quod centenis locis posset ostendi. sed tamen *jungere auro* vellem probasset recte dici, nec in tanta copia exemplorum, ullum video simile. quid si scripserit, *jungit equos auro*, id est ornat. ut Stat. v. Theb. 229. *quas sinxerat auro Ipsa comas. auro*

etiam legisse Servium ad XII. 737. credo, ubi *ferrum*, id est materiam pro opere positam explicat, & illustrat hoc loco, in quo si *currus* legeretur, contraria esset sententia. nam *currus* opus est, materia vero *auro*. Carroeus hic Pierius describens, dicit nullos codices habere *currus*. sed ille nullos consuluit, praeter viris doctis jam memoratos. & *currus* etiam est in Wittiano. si *auro* legendum, ut puto, construerem *equos auro*, ut ita, *lato venabula ferro. abiete puppes*, ut supra vidimus y. 663. & similia obvia. BURM.

818. FERIS. *Loris* Excerpta nostra. *perfundis* Parrhaf.

Ibid. MANIBUSQUE. *Manibus* Regius.

819. CURRU. *Curſu* Hugonianus. *saeruleum* Mediceus.

820. TUMIDUMQUE. *Tumulumque* Menagii prior. *tumidum* Francian. *sonanti* Sprotrianus, prior Hamburgicus, Oudartii & Parrhaf. quod ex conjectura volebat Cerda, & probat Carroeus. *axem* vel *currus*, vel coeli Ruacus capit. *sonantis* Hugonianus. BURM.

821. AQUIS. *Equis* Sprotrian. & Medic. qui & a m. sec. *fugivntque ex aestere nimbi*.

823. GLAUCI. *Glaucique* alter Hamburg.

825. LAEVA TENENT. *Tenet* Mediceus & prior Mentelianus, & tres Rottendorphii. & Moreti omnes, priorque Hamburgicus, Venetus, Vossianus alter cum Leidensi & Schefferio. Gudianus a secunda manu. praestat tamen alterum. HEINS. *Tenet* Parrhaf.

Ibid. PANOPEAQUE. *Panopeia* Parrhaf. & Vennet. *Niseeque* pr. Moreti. *Nisseaeque* Medic. *Niseo* Zulichem. *Niseo* Parrhaf. *Niseque* Ald. & Macrobi. v. 17. *Niseae* Dorvil. *Nisae* Espioque Cymodoceque Regius. pro *Spioque*, *Tboloque* Excerpt. nostr. *Espioque* Zulichem. *Niseis* Cluioque Tb. Chimoque, Wallian. *Niseeque* Spioque Wittian. vid. & IV. Georg. 338.

828. PER-

61 MALUS. V. R. 62 jam non V. Steph. Fabr. al. navigaret, jam non Voss. navigaret n. d. a. c. crexerat Lipf.

- 830 Una omnes fecere pedem; pariterque sinistros,
Nunc dextros solvère sinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentque. Ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnis densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii cursum contendere iussi.
- 835 Jamque fere mediam coeli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautae;
Quum levis aetheriis delapsus Somnus ab astris
Aëra dimovit tenebrosum, & dispulit umbras,

840 Te,

SERVIL

830. FECERE PEDEM. ⁶³ Id est, Podium, hoc est, funem, quo tenditur velum: ⁶⁴ [quod Graeci *πίδα* vocant, ut est apud Pindarum & Aristophanem.] SINISTROS, NUNC DEXTROS. Pro aurae mutabilitate.

832. CORNUA. Antennarum ⁶⁵ extremitates. ⁶⁶ FLAMINA. Prospera, a puppi venientia.

833. PRINCEPS ANTE OMNES. ⁶⁷ Unum vacat, ⁶⁸ [ut II. 40. *Primus ibi ante omnes*: quae figura in *πρωτοστάτης* dicitur, cum unum ad alterius expositionem venit.]

835. MEDIAM COELI METAM. Perite loquutus est: nam medium meta est *ἀνὰ μέσον*, ⁶⁹ [id est, adscendentis] circuli: qui medius est inter ortum & occasum ⁷⁰ siderum: ⁷¹ [a medio enim coelo & finitur ortus, & occasus incipit siderum.] Alter est Horizontis, qui segregat aspectum huius coeli ab ⁷² alio, invisibili nobis.

837. SUB REMIS FUSI PER DURA SEDILIA NAUTAE. Id est, requierant paululum, sic remos tenentes.

838. LEVIS. Vel adventu, vel discessu: nam ⁷³ levis in utroque est.

839. DISPULIT UMBRAS. Nam semper deos ambat nimbus.

VARIORUM.

828. PERTENTANT. *Praetentant* alter Ham-

burgicus. *suspensum* Schol. Horat. III. Od. 3. Servius ad I. Aen. 502. hic leviter tentant explicat. sed refutat Barth. ad Stat. v. Theb. 446. BURM.

829. INTENDI BRACHIA. *Intendi in brachia* Mediceus a manu prima. quod non est de nihilo. nam *τὸ ἐν τῇ* saepe redundat apud Maronem. ut x. 455. *meditari in proelia, audere in proelia*. lib. II. 347. & similia. *inferri in hostem*. IV. 545. *invadere in oculos*. ut Lucretius lib. VI. 659. *Arripit acer saepe dolor dentes, oculosque invadit in ipsos*. & sic Cicero frequenter. *intrare in locum*. HEINS. *Ac tolli malos, extendi Dorvil. brachia remis* Oudart. Ruacius hypallagen posse statui putat, brachiis, id est, antennis, intendi vela. ut *vela intenta theatris* Lucret. IV. 74. vel *brachia* interpretatur manus, quas admovent explicandis velis. sed vid. ad lib. IV. 506. BURM.

830. FECERE PEDEM. Vid. Mart. De Roa, Singul. VI. 10. & notas ad Ovid. III. Fast. 565. Meurf. ad Lycophr. 1015. & alios.

832. FERUNT IPSA AEQUORA. In libro Colotii legitur, *sua flamina classem*. URSIN. *Flamina* Menagiani ambo. *sua flamina* Wittian.

834. CONTENDERE. *Deducere* Hugonius & Zulichemius. *cursu cont.* Oudart. & Ed. pr. *ad hoc* prior Hamburgicus a manu secunda.

836. LAXABANT. *Laxarant* Mediceus, Gudianus, primus Moretanius, Vossianus uterque, & quin-

⁶³ *Podium*, funem, quo t. velum R. Vof. L. V. *Podiam*, id est Steph. al. *Podiam* Dan. *Podium* legendum docet Salmaf. Exerc. Plin. p. 400. ⁶⁴ desunt Vof. L. R. V. Steph. Dan. sed Basil. ab *ut est* &c. ⁶⁵ extremitatem V. R. L. Lipf. Basil. ⁶⁶ *FLAMINA* V. ⁶⁷ *unum* verbum Dan. ⁶⁸ desunt R. L. V. Vof. Steph. Dan. ⁶⁹ desunt L. R. V. Vof. Steph. Dan. ⁷⁰ desunt Vof. R. V. L. Steph. Dan. al. ⁷¹ desunt L. R. V. ⁷² alia R. V. L. ⁷³ *levius* R. V.

- 840 Te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans
 Infanti; puppique Deus confedit in alta,
 Phorbanti similis; funditque has ore loquelas:
 Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem;
 Aequatae spirant aurae: datur hora quieti.
 845 Pone caput, fessosque oculos furare labori.
 Ipse ego paullisper pro te tua munera inibo.
 Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
 Mene salis placidi voltum fluctusque quietos
 Ignorare jubes? mene huic confidere monstro?
 850 Aenean credam quid enim fallacibus austris,

Et

SERVII.

840. TE PALINURE PETENS. Factiose aggrediens, adpetens. ⁷⁴ [Et sciendum, in majus celebrari Palinuri mortem, more poetico, quem dormientem in undas ⁷⁵ cecidisse, satis constat.] SOMNIA. Soporem. Bene autem discernit ista Virgilius, ⁷⁶ ut *Somnum* ipsum deum dicat; *Somnium*, quod dormimus; *Insomnium*, quod videmus in somniis, ⁷⁷ ut vi. 897. *Sed falsa ad coelum mittunt insomnia manes.*

843. IASIDE. Fili ⁷⁸ Iasi. IPSA AEQUORA CLASSEM. Id est, & aestu & aura nostris utimur.

844. AEQUATAE SPIRANT AURAE. Prosperae, ut v. 587. *Aequatis classem procedere velis.*

845. PONE CAPUT. Bene particulatim ad id venit, quod aperte dictum refutaretur. LABORI. Ex intuentis syderibus. PAULISPER. Hoc est, paululum, dum tu quiescis.

847. VIX ATTOLLENS LUMINA. Aut a syderibus removens: aut certe numinis praesentia ⁷⁹ praegravatus: quod est melius: nam & sequens ejus oratio turbata est: quod & semiplenae indicant elocutiones.

848. VULTUM. Mutabilitatem, quae fit pro qualitate ventorum.

849. JUBES. Vis, ut ii. 3. *Insandum regina ju-*

bes renovare dolorem. MENE HUIC CONFIDERE MONSTRO? Subaudis, vis, ⁸⁰ jubes.

850. AENEAM CREDAM QUID ENIM. Per contrarium ⁸¹ dicit: Cur Aeneam ⁸² committam coelo, & auris fallacibus, qui sum totiens serenitatis fraude deceptus? QUID ENIM. Quid ni? cur non?

VARIORUM.

quinque aut sex alii, quod praestat. HEINS. Et ita Regius & Parrhas. *laxabat* Dorvil. *lassarant* Ed. Venet. *rex laxat* Zulichem. *placidae quieti* Bigotianus. *placidi l. m. quieti* alter Hamb. a manu sec.

837. FUSI. *Fessi* Dorvill. & pro *dura, dira*, Venetus. male. ita, *inter dura saxa jacet taurus.* III. Georg. 230.

838. DELAPSUS. *Dilapsus* tres quatuorve cum Franciano. *demissus* Wallian.

839. DIMOVIT. *Demovit* Zulichem. ut solent haec verba variari. vid. ad Horat. i. Od. i. sed *dimovet* hic, ut lib. iii. 589. retineo. *dimisit* Sproctianus. *dispulit auras* prior Hamburgicus pro varia lectione. culpat hoc Harduinus, quasi Poeta inter astra somno locum daret. sed sciebat, credo, alatum fingi

⁷⁴ desunt R. L. V. ⁷⁵ constat missum Vof. Steph. Dan. ⁷⁶ hic in L. erat folium unum & alterum excisum, & desunt notae Servii usque ad vi. 79. ⁷⁷ sed ut *falsa* Vof. ut *falsa* Fabr. al. ut *falsa* apud Steph. ⁷⁸ Iasi Fabr. al. ⁷⁹ pergravatus Lipf. mox mutabilitate pro q. v. idem. ⁸⁰ desit Vof. V. Steph. Fabr. al. ⁸¹ desit Vof. V. Steph. ⁸² non committam Vof. V. Lipf. Steph.

Et coeli toties deceptus fraude sereni?

Talia dicta dabat, clavumque adfixus & haerens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.

Ecce Deus ramum Lethaeo rore madentem,

855; Vique soporatum Stygiâ super utraque quassat
Tempora; cunctantique natantia lumina solvit.

Vix primos inopina quies laxaverat artus

Et super incumbens, quum puppis parte revolsa,

Cum-

SERVII.

851. FRAUDE SERENI. Serenitatis, ut II. 427. *Et servantissimus aequi.* ⁸³ [Alii legunt, *deceptus fraude coeli sereni.*]

855. VIQUE SOPORATUM STYGIÂ. Morte plenum. SUPER UTRAQUE TEMPORA. Per utrumque tempus.

856. CUNCTANTI. Quasi reluctanti. NATANTIA. Errantia, somni vicinitate.

858. CUM PUPPIS PARTE. Prooeconomia, ut triduo natâre ⁸⁴ potuerit: ⁸⁵ [nam nisi cui ⁸⁶ adhaereret natans per mare, effugere non potuisset pelagus.]

VARIORUM.

somnum, qui non ipse astrum dicitur, sed volasse per aëra ex sede sua ad navem Palinuri, & ita volatu suo secuit, & dimovit aëra tenebrosam. ab astris vero labi visus, quia alte volans fingitur delapsus in navim. *astra* vero dici coelum, locum astrorum, vid. ad II. Aen. 153. & sup. h. l. 517. BURM.

840. TRISTIA SOMNIA. *Somnia tristia* codices vetusti, exceptis Mediceo, tertiis Rottend. & Moretano. HEINS.

842. FUDITQUE. *Fundit* nostri ad unum omnes, excepto altero Hamburgico. HEINS. *Querelas* Bigotianus. *funditque loquellas* Francianus. *fuditque* Parthas. *voce querelas* Dorvil.

843. FERUNT IPSA AEQUORA CLASSEM. *Ferunt sua flamina* Mediceus. paullo ante id ipsum hemistichium occurrebat. HEINS. *Puppem* Venetus.

845. LABORI. *Sopori* Zulichemius pro diversa lectione.

848. VULTUM. *Vultus* alter Hamburg. & Excerpta nostra.

849. JUBES. *Velis* Zulichemius pro diversa lectione.

850. AENEAM CREDAM &c. Plane mihi persuadeo, & ex dissensione veterum affirmare possum, hunc locum unum esse ex obscurissimis. vulgatae lectionis, cujus & Servius meminit, ut ejus antiquum testatur exemplar, hic est ordo. *Quid enim credam*, id est, cur committam, *Aeneam austris fallacibus*, ventis incertis & mobilibus, & toties, etiam toties, *deceptus*, quia nec ars nec diligentia mea valuit, *fraude coeli sereni*, non enim naturali ratione ortae tempestates, sed Junonis invidia erant concitatae. Donatus autem aliter legit; aliter item legit Servius. & ab utroque dissentit Helenius Aco, qui ita citat, *mene huic concedere monstro Aeneam toties deceptus fraude sereni*. Donati autem & Servii non appono, quia ex ipsorum commentariis notae lectiones sunt. FABRIC. *Auris* Mediceus, Mentelianus uterque, Menagianus uterque, secundus tertiusque Rott. & alii duo tresve recentiores. HEINS. *Auris* Regius. *Fallacibus austris, & coelo, t. d. f. sereni*, Giphanius ex suis libris in Epistola ad G. Canterum edita a Gabbema pag. 645. & ita virum doctissimum, forte Gifanium significans, legere notavit Guellius. & ita *serenum* esset positum pro serenitate, ut saepe apud nostrum, Val. Fl. & alios. vide ad Val. Fl. I. 332. ubi multa in rem notata videbis. videtur autem Maro hic imitari Lucretium, qui lib. II. 557.

*Insidiis maris insidias, viresque dolosque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant*

Sub-

⁸³ desunt V. Basil. *Et coeli toties d. f. sereni* Fabr. Basil.

⁸⁴ potuerat V.

⁸⁵ desunt Vof. V. R. Streph.

⁸⁶ adhaeret

Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas

860 Praecipitem, ac socios nequidquam saepe vocantem.

Ipse volans tenuis se sustulit ales ad auras.

Currit iter tutum non secius aequore classis,

Promissisque patris Neptuni interrita fertur.

Jamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat;

865 Difficilis quondam, multorumque ossibus albos.

Tum rauca adsiduo longe sale saxa sonabant:

Quum

S E R V I I.

862. CURRIT ITER. Ut Cicero⁹⁷ pro Muraen.
XII. *Ite viam, redite viam.* TUTUM. Praefidio
Neptuni.

864. SIRENUM. Sirenes secundum fabulam⁸⁸
tres, parte virgines fuerunt, parte volucres, ⁸⁹ A-
cheloi fluminis & Calliopes Musae filiae. Harum
una voce, altera tibiis, alia lyra canebar: & pri-
mo juxta Pelorum; post in ⁹⁰ Capreis insula habi-
taverunt: quae ⁹¹ illectos suo cantu in naufragia
deducebant. Secundum veritatem meretrices fue-
runt, quae transeuntes quoniam ⁹² deducebant ad
egestatem, his fictae sunt inferre naufragia. Has
Ulysses contemnendo deduxit ad mortem. *Sire-
num* autem, genitivus est, veniens ab hac *Sirene*.

866. TUM RAUCA. Ac si diceret: ante hac de-
lectabili voce resonabant, tunc fluctibus solis: &
bene imitatus est maris stridorem: SALE SAXA SO-
NABANT.

V A R I O R U M.

Subdola quum ridet placidi pellacia ponti.
& lib. v. 1002.

Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Auris Regius. sed hoc ex solito librationum more.
vid. ad Ovid. I. Met. 107. BURM.

Ibid. NATANTIA. *Lactantia* Dorvil.

851. DECEPTUS. *Deceptum* Scholiafles Horatii
Crucquianus lib. I. Od. 5. *coelo sereno* Gudianus a
m. pr. HEINS.

852. CLAVUMQUE. *Clavogue* Medic. HEINS.
Adnixus Wall. prior Hamburgicus. *clavumque ac*
fidera inhaerens Zulichemius pro varia lectione.
clavum affixus Francianus defendit. etiam *clavum-*
que Heinſius ad Claudian. I. in Rufin. 35. *clavo*
posset defendi ex Manil. v. 41. *clavo immobilis*
haerens. sed malo cum *amittebat* construere *cla-*
vum. *talia dictabat* etiam Mentelianus prior. *num-*
quam prior Hamburgicus a m. sec. *admittebat* al-
ter. BURM.

855. QUASSAT. *Quassant* Mediceus a manu
prima.

856. SOLVIT. Quid est *solvere lumina*? glossa
Walliani codicis, id est *reddat*: sed nec hoc intel-
ligo. an *condit*, vel *claudit*? non me expeditio.
cunctanti mallet Trappius capere pro *nutanti*. for-
te *luctanti*. BURM.

859. GUBERNACLO. *Gubernaculo* Wittian.

860. SAEPE VOCANTEM. *Voce vocantem* scri-
ptum est in veteri libro A. Colotii. URSIN. *Voce*
vocantem Mediceus, & secundus Moretanus.
HEINS. Ita Ovid. x. Ep. 104. *Summa Thesæa vo-*
ce voco. vid. ad Ovid. x. Metam. 3. BURM.

861. IN AURAS. *Ad auras* Mediceus, tres
priores Moretani, alter Mentelianus, primus Rot-
tendorphius, & alii quatuor. etiam Mentelianus
prior a prima manu, HEINS. Et Francianus &
Pugetianus.

862. NON SECTUS. *Setius* in Mediceo aliisque
vetustioribus per *s.* quomodo in Nafonis quoque
an-

87 pro Muraena Basil. 88 deest Steph. Dan. partem virgines Lipsi. quod defendi posset, & tum mox etiam partem le-
gendum. sic Terent. Prol. Adelph. 23. *Hi partem aperient si in agendo partem ostendent*, ubi Bentlejus contra omnes codices *par-*
tim restituit. sed si jam hoc recipiendum, non semper pro adverbio, sed & in accusativo casu capiendum. nam *partim* ita vete-
res usos docebunt notae Gronovii & Drakenb. ad Liv. XXIII. 11. & XXVI. 46. vid. & Gronov. III. Observ. 2. de usu tru-
jus vocis *partim*. BURM. 89 a caelo fl. V. R. 90 Caphereis insulis R. V. Steph. Dan. sed insulis deest V. Caphereis Lipsi.
91 intellectus. V. R. 92 eos ducebant Dan. quos deducebant Vof. Steph. quo deducebantur ad R.

Tom. II.

V V V V

Quum pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in undis
Multa gemens, casuque animum concussus amici.

870 O nimium coelo & pelago confise sereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

SERVII.

867. CUM PATER AMISSO FLUITANTEM ER-
RARE MAGISTRO SENSIT. Naturale enim est ut
fluctuet navis sine gubernatore.

868. NOCTURNIS REXIT IN UNDIS. Dat ei
hoc &c in decimo, ut 218. *Ipsē sedens clavumque
regit, usque ministrat.*

869. MULTA GEMENS. Nomen pro adverbio:
91 [hoc est, multum & satis gemens.] CASU A-
MICI. Propter ruinam: alludit ad nomen.

870. PELAGO CONFISE. Hoc est, quod supra
Palinurus excusat.

871. NUDUS. Insepultus, mortuus, 94 [ut I.
Ecl. 61. *Et freta destituent nudos in littore pisces.*]
IGNOTA. Peregrina, ante non visa: nam in sexto
dicturus est 358. *Paulatim adnabat terrae,* 95 *jam-
que arva tenebam.* Sciendum sane, Tuccam &
Varum hunc finem quinti esse voluisse: nam a Vir-
gilio duo versus sequentes huic juncti fuerunt: un-
de in nonnullis antiquis codicibus sexti initium est;
Obvertunt pelago proas: tum dente tenaci.

VARIORUM.

antiquissimis exemplaribus eam vocem exaratam
frequenter offendi. de quo ad ipsum Nasonem II.
Met. 889. vide &c libr. IX. Aeneid. 441. HEINS.
Non segnius Parrhas. Montalb. pr. Hamb. Dorvil.
Wittian. Wallian. & Venetus. *non serius* Bigot.

Ibid. AEQUORE. In altero Hamburgico, *aequo-
re*, ut sit appositio. *currit classis aequora, tutum*

iter. currere aequora apud Nostrum non semel oc-
currit. plura congeimus ad Prudentium, *rupi rap.*
Hym. XII. 52. in addendis. HEINS. *Aequore na-
vis* Sprotianus. *aequora* Wittian.

864. SCOPULOS. *Scopulis* fuit a m. pr. in Dor-
vil. Zulich. a m. sec. & Ed. Genev. vid. ad III.
292. *avesta* Sprotianus, Wall. *adducta* Venetus.

866. SONABANT. *Tonabant* Zulichemius a ma-
nu prima. sed *sonabant* requiritur, ut sibilans lite-
ra repetita exhibeat maris stridorem. vide Com-
mentatorem Crucquianum ad Horat. II. Od. 14.
& II. Sat. VIII. 78. ita supr. 169. *scopulosque so-
nantes.* & II. 551. *sonantia saxa.* ubi eadem va-
rietas. & VII. 567. *ubi torrens dat sonitum saxis.*
BURM.

867 FLUITANTEM. *Fluctantem* Dorvil.

868. NOCTURNIS. *Nocturnus* Venetus.

869. CONCUSSUS. *Confusus* Hugenan. pro va-
ria lectione. *commotus* Vratilav.

870. SERENO. Vid. Markl. ad Stat. III. Silv.
II. 10. & in addendis. ubi quum antea *pontum se-
renum* nusquam dici notasset, deinde hoc loco
confirmat. sed saepe duobus nominibus unum ad-
jectivum additur, pro duobus, ut hic posset sup-
pleri coelo sereno & pelago tranquillo, placido &c.
quod in verbis obvium & vulgare.

871. IN IGNOTA. *In ignota arenae* prior Ec-
clesiae Hamburgensis. adi. annotata Eclog. VI. 40.
HEINS.

93 desunt Vof. R. V. Steph. al. 94 desunt R. V. ut *freta* Basil. insepultus Lips. & nihil praeter eos cui &c. mox, ante non
visa, desunt. 95 jam tunc V. B. Vol.

